

EX-LIBRIS
DE
J. SOUILHIÉ

SANCTI

BONAVENTVRAE

S.R.E. EP. CARD. ALBAN.

EXIMII ECCLESIÆ DOCTORIS,

Operum

TOMVS SECVNDVS.

QVO EXPOSITIONES IN TESTAMENTVM NOVVM,

vt infra, diſpoſitæ, continentur. Pag. V.

CVM PRIVILEGIIS.

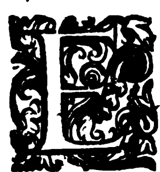

ROMÆ

Ex Typographia VATICANA.

M. D. LXXXIX.

DE S. BONAVENTURA TRITHEMIUS.

VTYCHIVS, qui & BONAVENTVRA dicitur, de Balneoregio natus, Ordinis Fratrum Minorum minister generalis, ac deinde Episcopus Albanensis, et Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, Alexandri de Ales quondam auditor, & discipulus, vir in diuinis scripturis eruditissimus, et in sæculari philosophia nobiliter doctus, ingenio subtilis et clarus eloquio, vita et conuersatione deuotus atque sanctissimus, cuius ingenium dotem naturæ, & vitæ puritatem præceptor eius Alexander contemplans, dicere solebat: In fratre Bonauentura Adam peccasse non videtur. Scripsit multa & profunda & deuotissima opuscula, quibus ardentia verba proferens, non minus affectum legentis in Christi amore accendit, quàm intellectum doctrinis sanctis illuminat. Omnes enim sui temporis doctores vtilitate operum facile præcellit, si spiritum diuini amoris et christianæ deuotionis in eo loquentem attendas. Profundus est, non verbosus: subtilis, non curiosus: disertus, non vanus: flammantia non inflantia verba proferens, vnde et securius legitur, facilius ab amante intelligitur, vtilius frequentatur, dulcius et fructuosius retinetur. Multi doctrinam proferunt, deuotionem prædicant multi, pauci scribendo libros docuerunt vtramque. Bonauentura autem et multos superauit et paucos, dum eius doctrina deuotionem, deuotio instruit doctrinam. Si ergo et doctus vis esse et deuotus, illius opusculis esto intentus.

QVID Bonauentura est ? lucens, ardensq. lucerna:
Lucet enim reliquis, ardet et ipse simul.
Lucet doctrina, diuino exardet amore:
Ardet lux, ardor lucet, vtrumque manet.

Nec potis extingui lux, nec consumier ardor,
Nam neque lux noctem, nec timet ardor aquas.
Hanc candelabro imponis tu, SIXTE, lucernam,
Sic abeunt tenebræ, sic procul algor abit.

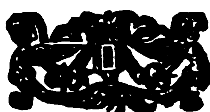
ELENCHVS EXPOSITIONVM
Tomi II.

ARGV-

ARGVMENTVM

EXPOSITIONIS POSTILLARIS SANCTI BONAVENTVRAE

in Euangelium B. Lucæ.

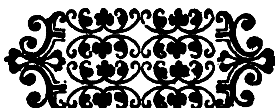

SANCTI Bonauenturæ, eximij Ecclesiæ Doctoris eruditio singularis, admirandaq. doctrina cum ex scholasticis multis lucubrationibus, tum ex luculentis expositionibus perspici facile potest, quas plurimas in vetus, et nouum Testamentum, docte, egregieq. scripsit. Quos autem veteris Testamenti sacros libros exposuerit, eos superiori tomo demonstrauimus: hoc autem altero tomo complexi sumus expositiones in nouum, nimirum in Euangelium S. Lucæ, et S. Ioannis: scripsisse etiam dicitur in S. Matthæum et S. Marcum in omnes B. Pauli epistolas, ac præterea in epistolas Canonicas et in Apocalypsim: sed ea tanti Doctoris ingenij monumenta ad hanc vsque diem extare non comperimus: nec vero ab eo relicta fuisse, ex eorum litteris animaduertimus, qui illius expositiones certo indice sigillatim notarunt quàm diligentissime. Expositiones autem in Apocalypsim nemo e veteribus scriptoribus ei adscribit, si quæ autem eius nomini hodie ascribuntur, id nulla probabilis coniectura, nullaq. certi argumenti ratio demonstrat, vt a doctissimis viris, qui aliorum scripta accurate perpendunt, sapienter iudicatum est. Dicemus igitur iam de expositione in S. Lucam, quam eius esse non solum Trithemius ostendit, sed plane demonstrat exemplar vetus Vaticanum, itemq. exemplaria quattuor, in Belgio diligenter asseruata: quorum vnum est Gandauense, alterum Bruxellense, tertium Traiectinum, quartum Louaniense: cum quibus omnibus olim a F. Matthia Dordracensi: fratrum Minorum Germaniæ inferioris Ministro prouinciali olim collata quàm diligentissime hæc expositio, anno M.D.XXXIX. typis Antuerpiensibus concinne impressa, Paulo III. Pont. Max. prodijt in lucem. Ex Antuerpiensis editionis, apte recteq. emendatæ exemplari sumpsimus exemplum ad editionem Vaticanam hanc, quæ melior multis partibus reddita est exemplaribus quoque alijs. Editio præterea Veneta, et si typographorum indiligentia erratorum quibusdam notis, et mendis aspersa est, vsui etiam nobis fuit propter conferendi rationem ad hanc ipsam emendationem Vaticanam, in qua splendor elucet non minimus doctrinæ tanti Doctoris: cui in primis lumen maximum omni ex parte afferre impensius curauit Sixtus Quintus Pontifex sanctissimus, idemq. eruditissimus. Huic porro expositioni summi viri et sanctimoniæ et doctrinæ opinione præstantes tantum tribuerunt, vt cum aliquid de Euangelio S. Lucæ dicturi essent,

essent, vnum sanctum Bonauenturam ceteris illius Euangelij interpretibus anteponerent: nimirum cum ad eius expositionem optimus Bonauentura interpres, omnes industriæ ingenijq. sui neruos intenderit, sancta quadam æmulatione incensus. Nam Vrbanus Quartus Pontifex, S. Thomæ Aquinati maxime auctor fuit, vt ex omnibus Patrum tum Latinorum, tum Græcorum commentarijs in quattuor sanctos Euangelistas cathenã contexeret: cui etiam interpretem Græcum adiunxit, vt nihil ad perfectæ expositionis cumulum deesset, si græca desiderarentur. Id negotij sancto Thomæ a Pontifice datum, cum hic noster accepisset, quo tempore Parisijs theologiæ interpretandæ publico munere fungebatur, sanctæ æmulationis zelo ductus, quidquid temporis a publico eo interpretandi munere vacuum habuit, id omne ad scholasticas expositiones Euangelij S. Lucæ transmisit. Quæ in expositione eam laudem tulit, quæ vni tantum huic scholastico theologo tributa est, alij præterea nemini, nimirum quòd is scripturam scriptura exponat, sacrarumq. sententiarum vbertate, si quem locum exponit, ita tractat, vt earum copijs nihil vberius, nihil doctrina eruditius, nihil vitæ institutis ad disciplinam accommodatius, ad expositionem vero nihil dilucidius dici possit, cum omnia etiam, quæ ad artium liberalium scientiam, ceterarumq. rerum cogitationem pertinent, ita apposite ad interpretationem adhibeat, vt cuncta sapere videatur, siquidem cum vsu venit, non modo philosophorum, tum Aristotelicæ, tum Platonicæ disciplinæ decreta, eaq. difficillima explicat, sed Rhetorum etiam præcepta, Oratorum sententias, atque adeo historiæ Romanæ annales tractat eo vberius, quo illustriores sensus afferre se posse videt ad sacrarum litterarum explicationem. Est in Euangelium sancti Lucæ cathena Græcorum Patrum præclare contexta, Leontiusq. item Græcus auctor, omnium iudicio videtur ipsius sancti Euangelistæ interpres non indisertus. Titus autem Bostrorum Episcopus, ad eiusdem Euangelistæ expositionem Græcam quamplurima adiumenta attulit. Ac præterea sunt in Latinis alij non pauci: in quibus S. Bonauentura doctrinæ suæ exquisitissimæ opes ad eiusdem Euangelistæ declarationem tantas attulit, quantas quisque maximas legendo percipiet, benignitate sanctissimi Patris Nostri Sixti Quinti, sapientissimi Pontificis: qui tanti Doctoris monumenta Ecclesiæ Dei in omnes partes vtilia, cum antea situ, et squallore iam diu obsita, tenebricosis etiam locis occulta laterent, impense curauit e tenebris in lucem emitti ad perpetuum eumq. maximum reip. Christianæ splendorem, salutaresq. omnium vtilitates.

S. BONA-

S. BONAVENTVRAE
ORDINIS MINORVM
S. R. E. CARD. EPISCOPI ALBANENSIS
Eximij Ecclesiæ Doctoris
EXPOSITIO IN CAPVT VI. EVANGELII S. MATTHÆI.

DE ORATIONE DOMINICA.

ATER *noster*, et cetera.] Oratio A hæc priuilegiata est in tribus, nempe in dignitate, quia a Christo composita: in breuitate, vt citius sciatur, melius retineatur, et frequentius dicatur: in fecunditate, quia omnes petitiones continet, et vtriusque vitæ necessaria complectitur. Pater noster diuiditur in exordium, cum dicitur. *Pater noster*: in tractatum, cum dicitur: *Sanctificetur nomen tuum*, et cetera: vltimo in conclusionem, cum dicitur: Si enim dimiseritis. Sed hęc conclusio non est de integritate orationis. In exordio datur petenti fiducia, cum dicitur: *Pater noster*, non Domine. Domino seruitur timore, patri vero amore, teste Malachia, qui ait: Filius honorat patrem suum, et seruus Dominum suum timebit. Si ergo pater ego sum, vbi honor meus? et si Dominus ego sum, vbi est timor meus? In tractatu ponuntur omnia nobis necessaria: et in conclusione infertur necessaria ex premissis consequentia. Deus dicitur Pater noster generaliter, omnium per creationem, iuxta illud: Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit, et fecit, et creauit te? Fecit in corpore, creauit in anima, et possedit in vtroque: Specialiter iustorum per adoptionem, dicente Domino: Estote perfecti, sicut et pater vester cælestis perfectus est. Et in Luca: Si ergo vos cum sitis mali, *et cetera*: Singulariter Christi, per æternam generationem, iuxta illud: Non solum soluebat Sabbatum, sed et patrem suum dicebat Deum. Et in Matthæo: Neque patrem quis nouit, nisi filius, et cui voluerit filius reuelare. Pater est primo modo per impressam imaginem: secundo modo per appositam gratiæ similitudinem: et tertio modo per æternam originem. *Qui es in cælis*, idest in Angelis. Vel, *in cælis*, idest in Sanctis. Sancti enim dicuntur cæli quadrupliciter, scilicet propter vitæ sublimitatem, dicente D Paulo: Nostra conuersatio in cælis est: propter bonorum operum claritatem, ipso Apostolo dicente: Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes. Et in Matthæo: Luceat lux vestra coram hominibus, *et cetera*. Propter propositi firmitatem, dicente Psalmista: Verbo Domini cæli firmati sunt. Et denique, propter Deum in eis quiescentē per gratiam, iuxta illud: Cælum mihi sedes est. Et in Psalmo: Dominus in cælo parauit sedem suam. Dicit ergo: *Pater noster, qui es in cælis*, idest in spiritualibus, vt ad spiritualem mansuetudinem, in qua habitat, festinare discamus, et cælestia ab eo quæramus. *Sanctificetur nomen tuum*. Terminato exordio, sequitur tractatus, qui diuiditur in duas partes, in prima oratur pro bonis adipiscendis, et in secunda pro malis amouendis, ibi:

Orationis Dominicæ diuisio.

Mala. 1. b

Deus quo modo Pater noster.

Deut. 32. a

Mat. 5. g

Luc. 11. b

Ioan. 5. c

Mat. 11. d

Sancti dicūtur cæli.

Phil. 3. d

Phil. 2. b

Mat. 5. b

Psal. 32. a

Isa. 66. a

Ps. 102. d

Et dimitte nobis debita nostra, et cetera. Primo petitur pro bonis adipiscendis. Sunt enim bona æterna, quæ petuntur in præmium. *Sanctificetur nomen tuum*. Petimus, quòd ipsa gloria, siue perfecta notitia confirmetur in nobis, et hoc erit in gloria perseuerando. Sunt bona spiritualia, quę petuntur in meritum, siue in bonum perseuerantiæ: *Adueniat regnum tuum*, idest Ecclesia, vel anima, in qua per gratiam regnas. *Adueniat*, idest in finem perueniat. Sunt bona itidem spiritualia, quæ petuntur in bonum gratiæ. *Fiat voluntas tua*, idest libertas nostri arbitrij societur per gratiam tuæ voluntati. Sunt denique bona temporalia, quæ B petuntur in sustentationem, siue temporale subsidiū: *Panem nostrum quotidianum da nobis*, et cetera. Secundo petitur pro amouendis malis, nempe præteritis, cum dicit: *Et dimitte nobis*. Pro amouendis etiam præsentibus, cum dicit: *Sed libera nos a malo*. Demū, pro amouendis malis futuris, cum dicit: *Et ne nos inducas in tentationem*. Præterita mala sunt dolenda, præsentia vitanda, et futura præcauenda. Septem sunt petitiones, scilicet: *Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua. Panem nostrum quotidianum. Et dimitte nobis debita nostra. Et ne nos inducas. Sed libera nos a malo*. Septem sunt dona, scilicet sapientia, in- C tellectus, consilium, fortitudo, scientia, pietas, et timor. Septem etiam sunt beatitudines, nempe regnum cælorum, possessio terræ, consolatio, saturitas, misericordiæ consequutio, visio Dei, et filiatio Dei. Septem virtutes sunt contra septem vitia, videlicet paupertas spiritus contra superbiam, siue inanem gloriam: mansuetudo, contra iram: luctus, contra inuidiam: sitis iustitiæ, contra acediam: misericordia, contra auaritiam: munditia cordis, contra gulam: denique pax, contra luxuriam. Homo ergo, ægrotus: Deus, medicus: vitia, languores: petitiones, planctus: dona, antidota: virtutes, sanitates: beatitudines, felicitates et gaudia. Petitionibus dona, donis virtutes, virtutibus beatitudines obijciuntur, et vitia excluduntur. *Sanctificetur nomen tuum*. Petitio, Sanctificatio, donum sapientia, virtus pax, beatitudo filiatio Dei, et vitium, contra quod, luxuria. *Sanctificetur nomen tuum*. Nomen Dei inuenimus in scriptura tripliciter, scilicet terribile, iuxta illud Deuteronomij: Nisi timueritis nomen eius gloriosum, et terribile, hoc est, Dominum Deum tuum, augebit Dominus plagas tuas. Admirabile, teste Dauid, qui ait: Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra, *et cetera*. Laudabile, ipso etiam Dauid alibi dicente: A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen Domini, *et cetera*. Est ergo nomen Dei terribile, quantum ad potentiam, quæ attribuitur Patri: est admirabile, quantum ad sapientiam, quæ attribuitur Filio:

Septem petuntur in oratione Dominica.

Dona septem.

Beatitudines septē.

Virtutes septem.

Dei nomē.

Deut. 28. f

Psal. 8. a

Ps. 112. a

est denique laudabile, quantum ad bonitatem, quæ A attribuitur Spiritui sancto. Sanctificatur ergo, idest in nobis firmatur, nomen tuum terribile, in cognitione summæ potestatis: admirabile in cognitione primæ veritatis: et laudabile in cognitione summæ bonitatis. Dicit ergo: *Sanctificetur nomen tuum*, quasi diceret, da nobis spiritum sapientiæ, idest iucunditatem internam, vt gustemus, quàm suauis es: et hoc generet in nobis pacem, et hoc contra luxuriam, quia dicit Propheta: Non est pax ossibus meis, a facie peccatorum meorum. *Psal. 37. a* *Adueniat regnum tuum*. Petitio, aduentus regni: donum, intellectus: virtus, mūditia cordis: beatitudo, visio Dei: et vitium, contra quod, gula. B

Regnū Dei. *Adueniat regnum tuum*. Regnum Dei dicitur militans Ecclesia, vt habetur in Matthæo. *Mat. 13. f* Mittet filius hominis Angelos suos, et colligent de regno eius omnia scandala. Dicitur etiam Regnum Dei, doctrina Euangelica, dicente Luca: *Luc. 16. d* Lex et Prophetæ vsque ad Ioannem, et ex eo regnum Dei euangelizatur, et omnis in illud vim facit. Dicitur denique regnum Dei, beatitudo æterna, dicente, vbi supra, Matthæo: *Mat. 13. f* Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. De hoc præcipue accipitur, quod hic dicitur, licet non incongrue de alijs accipi possit. Dicit ergo: *Adueniat regnum tuum*, quasi diceret: Da nobis spiritum intellectus, quo mundati C corde, intelligamus te in præsenti regnare per fidem, vt in futuro videamus te regnare per speciem: et hoc est contra gulam, de qua dicitur: *Osea 4. c* Vinum et ebrietas auferunt cor. *Fiat voluntas tua*. Petitio, voluntatem Dei fieri, donum consilium, virtus misericordia, beatitudo, misericordiæ consequutio, vitium, contra quod, auaritia. Voluntas Dei. Voluntas Dei est ad tria, nempe ad creationem, vt dicitur in Psalmo: *Ps. 113. b* Omnia quæcunque voluit, fecit: Ad gratificationem, dicente Paulo: *1. Thess. 4. a* Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra: Et ad glorificationem, teste Domino, qui ait: *Ioan. 6. e* Hæc est voluntas patris mei, qui misit me, vt omnis, qui videt Filium, et D credit in eum, habeat vitam æternam. Est ergo voluntas Dei, creans, gratificans, de qua hic accipitur, et glorificans. Dicit ergo: *Fiat voluntas tua*, quasi dicat: Da nobis spiritum consilij, vt faciamus volūtatem tuam, maxime misericordiā, quæ perimit auaritiam, quatenus misericordiam consequamur, secundum illud: Misericordia auaritiā perimit. *Mat. 5. a* Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Sicut enim auaritia consistit in acquirendo, et retinendo, ita misericordia in dando et dimittendo. Quid autem prodest sæpius dicere: *Fiat voluntas tua*, et nolle iuuare? Vult Deus apud te esse pauperes, vt per eos salueris, et corpore et anima. Cū enim E defuerunt vasa, stetit oleum. *4. Reg. 4. b* Vos venitis voluntatem frangendo. *Panem nostrum quotidianum*. Petitio, Panem dari, donum fortitudo, virtus, esuries iustitiæ, beatitudo saturitas, vitium, contra quod, acedia. Panis triplex. *Panem nostrum*, et cetera. Est panis tripliciter, scilicet, corporalis, vt dicitur in Genesi: *Gen. 3. d* In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Est etiam sacramentalis, vt dicit Apostolus: *1. Cor. 11. d* Quicumque manducauerit panem hunc, et biberit calicem Domini indigne, *et cetera*. Est quoque panis iste æternalis, iuxta illud: *Ioan. 6. e* Ego sum panis viuus: et ille præcipue dicitur supersubstantialis. Et F Hieronymus inquit: *Hieron. in Matt. c. 6. tom. 6.* Supersubstantialis panis est, qui dicit: Ego sum panis viuus: qui videlicet vniuersas superat creaturas. Licet autem sint multi panes mystici, de his tamen tribus exponunt doctores, quòd hic dicitur. Vnde Augustinus: *Aug. lib. 2. de ser. Dom. in mon. c. 12. in fi. tom. 4.* Panis quotidianus dictus, vel necessaria huius vitæ, vel sacramentum corporis Christi. Oportet ergo, vt coniunctè omnia ista tria accipiantur, vt scilicet panem quotidianum petamus simul et necessaria corpori, et sacramentum visibile, et inuisibile verbi Dei. Vnde de his tribus potest accipi quod dicitur: *Luc. 11. a* Amice commoda mihi tres panes. Primus ergo panis est ad corporis sustētationem, secundus in via ad animæ refectionem, et tertius in patria ad æternam fruitionem. Dicit ergo: *Panem nostrum supersubstantialem*, et cetera, quasi dicat: da nobis spiritum fortitudinis, qui multiplici pane roborat animam, ne deficiamus in præsenti, esuriendo iustitiam, per quam expellentes acediam, plena iustitia saturabimur in futuro, secundum illud: Beati, qui esuriunt, et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. *Mat. 5. a*

Dimitte nobis debita nostra. Petitio, dimitti debita, donum scientia, virtus luctus, beatitudo consolatio, vitium, contra quod, inuidia. *Dimitte nobis debita nostra*, est debitum offensæ, Domino attestante, qui ait: Serue nequam omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me, *et cetera*. *Mat. 18. d* Est debitum bonæ vitæ, iuxta illud: Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, *Luc. 17. e* dicite: serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Est etiam debitum pecuniæ, nam ait Salomon: Noli esse cum his, qui defigunt manus suas, et *Prou. 22. d* qui vades se offerunt pro debitis. Agitur autem hic de debito offensæ, non pecuniæ. Debitum primum, malum: secundum, bonum: et tertium indifferens. Dicit ergo: *Dimitte nobis*, et cetera, quasi dicat: Da nobis donum, scientiam, et virtutem, luctum, quo tam nostra, quàm aliena peccata cogitemus, et defleamus, vt nobis debita nostra dimittas: et ita consolationem habeamus contra inuidiam, quæ facit hominem de alieno bono tabescere, vnde versus:

Inuidus alterius macrescit rebus opimis. *Horat. li. 1. epist. epi. 2.*

Et ne nos inducas in tentationem. Petitio, Non induci in tentationem, donum pietas, virtus mansuetudo, beatitudo, possessio terræ, vitium, contra quod, ira. Tentatio multiplex. *Et ne nos inducas*. Est tentatio irritationis, sicut scriptum est: Vocauit Moyses nomen loci illius tentatio, propter *Exo. 17. c* iurgium filiorum Israel, et quia tentauerunt Dominum dicentes: Est ne Deus in nobis? Est tentatio probationis, nam dicit Iacobus: Beatus vir, qui suffert *Iac. 1. b* tentationem. Et in Tobia: Hanc tentationem ideo *Tob. 2. c* permisit Deus euenire illi, vt posteris daretur exemplum patientiæ eius, sicut et sancti Iob. Est etiam tentatio malæ persuasionis, vt habetur in Matthæo: Accedens tentator dixit ei: Si filius Dei es, *et cetera*. *Mat. 4. a* Et in Paulo: Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari, *1. Cor. 10. c* supra id, quod potestis, *et cetera*. De hac tertia intelligitur præcipue quod hic dicitur. Dicit ergo: *Et ne nos inducas*, et cetera, quasi dicat: Da nobis spiritum pietatis, et mansuetudinem spiritus, vt per spiritum pietatis vincamus tentationem, exercendo nos ad pietatem, et per mansuetudinem vincamus vitium, iram, non reddendo malum pro malo: vt ita beati, possideamus terram viuentium, quam per spiritum pietatis, et mansuetudinem obtineamus. Vnde dicitur: Beati *Mat. 5. a* mites, quoniam, et cetera. *Sed libera nos a malo*. Petitio, liberari a malo, donum timor, virtus paupertas spiritus, beatitudo regnum cælorum, vitium, cōtra quod, inanis gloria. *Sed libera*, et cetera. Est liberatio a malo culpæ, iuxta illud Apostoli: Liberati a peccato, ser- *Rom. 6. d* ui autem facti Deo. A malo miseriæ, ipso Paulo attestante, qui ait: Creatura liberabitur a seruitute cor- *Rom. 8. d* ruptionis, in libertatem, *et cetera*. Est etiam liberatio a malo pœnæ æternæ, vnde dicitur: De manu mor- *Osea 13. d* tis liberabo eos, de morte redimam eos. Dicit ergo: *Sed libera nos*, et cetera, quasi dicat: Da nobis spiritum timoris, vt per illum vincamus mala, per virtutem paupertatis spiritus bona adipiscamur: quatenus exclusis vitijs, et contemptis terrenis, habeamus æterna, scilicet beatitudinem regni cælorum, quam lucifer et primi parentes per vitium inanis gloriæ amiserunt. *Amen*. Hieronymus ait: Scire autem debe- *Hieronym. epist. 132. to. 3.* mus, apud Hebræos in fine librorum vnum e tribus solere subnecti, vt aut Amen scribant, aut Sela, aut Salom. Amen significat vere, vel fideliter: Salom significat pacem: Sela significat semper. Nota, quòd dici solet, quòd Amen quandoque tenetur nominaliter, vt in Apocalypsi: Hæc dicit, Amen, testis fidelis, *Apoc. 3. c* et verus, qui est principium creaturæ Dei. Quandoque aduerbialiter, vt ibi: Amen Amen dico vobis. Quandoque verbaliter, vt hic: *Amen*, idest omnia prædicta fiunt nobis ex tua gratia.

S. BONAVENTVRAE
S. R. E. CARD. EPISCOPI ALBANENSIS
EXIMII ECCLESIÆ DOCTORIS
IN EVANGELIVM S. LVCAE
PROOEMIVM.

Isa. 61. a PIRITVS *Domini super me, eo quòd vnxerit me Dominus. Ad annunciandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, et prædicarem captiuis indulgentiam, et clausis apertionem.*] Considerantibus nobis verbum aliquod, quod nos introducat in Euangelium B. Lucæ, nullum magis occurrit idoneum, quàm quod ipse Beatus Lucas refert, Christum Dominum in suo prædicationis exordio assumpsisse verbum, scilicet propositum, quod scribitur a Luca, (Luc. 4. c) et sumptum est ex Isaia. (Isa. 61. a)

Hoc autem secundum generalem sui intellectum competere potest cuilibet doctori sacræ scripturæ: Secundum specialem vero, beato Lucæ Euangelistæ. Secundum singularem, ipsi Christo, qui est fons veritatis et gratiæ. Secundum autem quòd generaliter intelligitur, insinuat duplicem personam, ad opus Euãgelicę doctrinæ necessariã, scilicet doctoris, et auditoris. Secundum quòd specialiter, duplicem causam extrinsecam, scilicet efficientem, et finalem. Secundum vero quòd singulariter, duplicem causam intrinsecã, scilicet materialem et formalem. His autem sex præcognitis, aditus ad sequentia non erit difficilis. Primum igitur propositum verbum, secundum intellectum sui generalem, indicat nobis, quis et qualis debeat esse doctor huius scripturæ Euangelicæ, adiungens nihilominus, qualem debeat habere et auditorem. Doctor autem scripturæ Euangelicæ debet esse inunctus diuina gratia, institutus mera obedientia, inflammatus beneuolentia fraterna. (Doctor scripturæ Euãgelicę qualis.) Inunctus debet esse primo diuina gratia, et hoc notatur, cum dicit: Spiritus Domini super me, eo quòd vnxerit me Dominus. (Isa. 61. a) In cuius rei figuram, in veteri testamento inungebantur prophetæ. (3. Reg. 19. c) Vnde dixit Dominus Eliæ: Elisæum filium Saphat, qui est de Abelmahula, vnges prophetam pro te. (1. Reg. 16. e) Et de Dauid dicitur, quòd postquam inunctus est, directus est Spiritus Domini in eum ab illa die in reliquum. Ideo enim inungebantur, vt Spiritum Domini acciperent, per quem nobis diuina secreta referantur. Si ergo eodem spiritu exponendæ sunt scripturæ, quo conditæ sunt, et Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines, (1. Pet. 1. d) ad hoc vt quis sit doctor idoneus eorum, quæ per Christum sunt gesta, et per Spiritum sanctum scripta: necesse est, quòd sit inunctus superna gratia.

Debet etiam institutus esse mera obedientia, et hoc notatur, cum dicit: *Ad annunciandum mansuetis misit me*, exemplo Moysis, ad quem Dominus dixit: (Exod. 3. d) Veni, mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meum, filios Israel de Ægypto. Dixit Moyses ad Deum: (Exod. 4. c) Quis ego sum, vt vadam ad Pharaonem, et educam filios Israel de Ægypto? Moyses, qui fuit legislator, et eductor filiorum Israel de Aegypto, signat doctorem legis diuinæ, qui educit populum Domini de tenebris ignorantiæ et culpæ. Ad quod quidem officium, nemo debet accedere, nisi mittatur, neque quis hoc sibi procurare debet, sed recusare magis: quia nullus ad hoc officium se debet idoneum reputare. Si enim cum Domino non est locutus, indignus est: sin ei Dominus loquitur ad cor, sentit profectò se impeditioris esse, et tardioris linguæ cum Moyse effectum. Et ideo, si nescit eloqui diuina mysteria, quæ aperuit illi Dominus, non debet præsumere, vt illa doceat alios, nisi mera obedientia institutus.

Tertio debet inflammatus esse fraterna beneuolentia, quod notat, cum dicit: *Vt mederer contritis corde, et prædicarem captiuis indulgentiam, et clausis apertionem.* Et hoc exemplo Pauli, qui de seipso ait: Facti sumus paruuli in medio vestrum, tamquam si nutrix foueat filios suos: (1. Thess. 2. b) ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum Euangelium Dei, sed etiam animas nostras. Sicut enim proles carnalis non potest generari sine amore carnali, sic nec spiritualis, sine beneuolẽtia spirituali. Vnde Gregorius: Qui charitatem erga alterum non habet, prædicationis officium nequaquam suscipere debet. Euangelium autem Dei exponere, aut docere, est verbum diuinum prædicare: et ideo doctor debet inflammatus esse fraterna beneuolentia. Ceterum, vt doctrina euangelici doctoris suum sortiatur effectum, debet habere auditorem mitem, humilem, et fidelem.

Auditor namq. doctrinæ Euangelicæ debet esse mitis in affatu per accommodationem auditus, (Auditor Euãgelici doctoris.) quod notatur, dum dicit: *Ad annunciandum*, scilicet, *mansuetis, non discolis, misit me*. Soli enim mansueti verba diuina et euangelica rectè intelligũt. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas. (Eccli. 5. c) Et in psalmo: Docebit mites vias suas. (Psal. 24. b) Et propterea dicitur: In mansuetudine suscipite insitum verbum, (Iac. 1. c) quod potest saluare animas vestras. Doctrina etenim euangelica docet hominem esse discipulum Christi, qui dicit: Discite a me, quia mitis sum. (Mat. 11. d) Litigium vero et altercatio non conuenit discipulis Euãgelicis, sed Aristotelicis. Vnde: seruum Domini non oportet litigare, (2. Ti. 2. d) sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, *et cetera*. Vnde: Augustinus: (August. li. 2. de doct. Christ. c. 7. tom. 3.) Opus est mitescere pietate, neque contradicere diuinæ scripturæ, siue intellectæ, si aliqua vitia nostra percutit: siue non intellectæ, quasi nos melius sapere, meliusq. percipere possimus. Sed cogitare potius, et credere, id esse melius et verius, quod ibi scriptum est, etiam si lateat, quàm id, quod nos per nosmetipsos sapere possemus.

Debet esse humilis in affectu per contritionem spiritus, propter quod dicit: *Vt mederer contritis corde.* Mœror enim in corde viri, humiliabit eum, vt dicitur. (Prou. 12. d) Et talis est idoneus ad discendum. Psalmista: Bonum mihi, quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. (Ps. 118. i) Et etiam Matthæus: Abscondisti hæc a sapientibus, et prudentibus, et reuelasti ea paruulis. (Mat. 11. d)

Debet esse postremo fidelis in assensu per captiuationem intellectus, quod notat, cum dicit: *Et prædicarem captiuis indulgentiam.* In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. (2. Cor. 10. b) Et hoc quidem fit per veram fidem, sine qua impossibile est documenta scripturæ Euangelicæ intelligere.

Isa.7. b sec. lxx. Isaias, secundum aliam translationem: Nisi credideritis, non intelligetis. Sane si indiscibilibus oportet discentem credere, vt docet Aristoteles, *Arist. 1. Elench. cap. 2.* quanto magis in diuinis? Et hæc captiuatio facit liberos a peccato. Fide purificans corda eorum. *Act.15. c* Et Ioannes: Dedit eis potestatem filios Dei fieri ijs, qui credunt in nomine eius. *Ioan. 1. b* Et sic patet, quòd verbum præmissum, generaliter expositum, indicat et describit duplicem personam, scilicet boni doctoris et auditoris. Specialiter autem intellectum, secundum quòd competit beato Lucæ, indicatiuum est duplicis causæ extrinsecæ, scilicet efficientis et finalis. Efficientis in hoc, quod dicit: *Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me Dominus*. Finalis vero, in hoc, quod sequitur: *Ad annunciandum mansuetis*, et cetera. Causa autem efficiens exprimitur satis perfecte, quoniam insinuatur triplex causa efficiens.

Suprema quidem in hoc, quod dicitur: Spiritus Domini. *Ioan.16. c* Ipse enim est, de quo Ioannes: Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Vnde ipse est, qui loquebatur per Euangelistas, et loquutus est per B. Lucam secundum illud Matthæi: *Mat.10.c* Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.

Causa autem efficiens infima, in hoc, quod dicit: *Super me*, idest, super beatum Lucam, de quo dicit beatus Hieronymus, quòd obijt plenus Spiritu sancto, et ideo idoneus fuit ad Euangelium conscribendum, secundum quòd de ipso dicit Apostolus: *2.Cor.8. c* Misimus etiam cum illo fratrem, cuius laus est in Euangelio per omnes ecclesias. Vnde sibi competit illud Ecclesiastici: *Eccli.15.a* In medio Ecclesiæ aperuit os eius, *et cet.*

Causa efficiens intermedia, cum dicitur: *Eo quòd vnxerit me Dominus*. Vnctio enim gratię disponit animam ad suscipiendum documenta veritatis a Doctore summo. Vnde: *1.Ioan.2.d* Vnctio eius docet vos de omnibus. Et verum est. Spiritus enim sanctus per gratiam docuit Euãgelistam, et ille instructus docuit Ecclesiam, scribendo doctrinam Euãgelicam. Et ita in hoc opere triplex fuit causa efficiens, *Triplex causa efficiens huius operis.* scilicet suprema, quæ quidem Spiritus sanctus est: infima, ipse Euangelista: et intermedia, Spiritus sancti gratia. Quas simul omnes complectitur auctoritas præscripta, secundum quòd a beato Luca proferri intelligitur. Triplex etiã insinuatur in eo, *Triplex causa finalis.* quod in themate sequitur, causa finalis, ac satis perfecte, scilicet prima, media, et postrema. Prima est manifestatio veritatis: media est curatio infirmitatis: tertia est reseratio æternitatis: Primum est gratiæ præparantis: secundum gratiæ gratum facientis: tertium est gloriæ consummantis.

Principio igitur demonstratur causa finalis huius doctrinæ prima, quæ est manifestatio veritatis, in hoc, quod dicit: *Ad annunciandum mansuetis misit me*. *Psal.63. b* Secundum illud Psalmistæ: Annunciauerunt opera Dei, et facta eius intellexerunt. Vnde et ab hoc nomen sumpsit, vt Euangelium dicatur, idest bona nunciatio. *1.Ioan.1.a* Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectauerũt, de verbo vitæ, et vita manifestata est: et vidimus, et testamur, et annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem, et apparuit nobis. *Isa. 52. b* Et: Quàm pulchri super montes pedes annunciantis, et prædicantis pacem: annunciantis bonum, prædicantis salutem. Hoc primo fuit in sanctis Euangelistis.

Secunda vero fuit medicatio nostræ infirmitatis, quam notat, dum ait: *Vt mederer contritis corde*. Sermo enim Euangelicæ prædicationis, effectum et fructum affert curationis, secundum illud Sapientiæ: *Sap.16. b* Etenim neque herba, neque malagma sanauit eos, sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia. Hunc autem fructum pulchre ac merito affert Euangelium Lucæ. *Hieron. to. 6. in epist. ad Philem.* De quo Hieronymus: Si nouimus Lucam medicum, cuius laus est in Euangelio, animad-

A uertimus pariter omnia verba illius, animæ languentis medicinam esse. Et hoc est secundum intentum a Beato Luca, vt scilicet per veritatis cognitionem veniremus ad infirmitatis medicamentum.

Tertia vero fuit reseratio æternitatis, quæ notatur, cum dicitur: *Vt prædicarem captiuis indulgentiam, et clausis apertionem*. Hoc autem fit in æternæ vitæ possessione, ad quam hortatur Euangelica doctrina tamquam ad vltimum finem. Hæc scripta sunt, vt credatis, *Ioan.20. g* quia Iesus est Christus filius Dei: et vt credentes, vitam habeatis in nomine eius. Et Marcus inquit: *Mar. vlt. d* Euntes in mundum vniuersum, prædicate euange-

B lium omni creaturæ: qui crediderit, et baptizatus fuerit, saluus erit. Hoc mandatum impleuerunt præcipue Euangelistæ, qui non solum Euangelium prædicauerunt verbo, tunc quidem præsentibus, sed et scripto, tum præsentibus, tum futuris in omnes generationes: vt omnes facerent saluos. Sic ergo præmissum verbum specialiter intellectum, sub persona Beati Lucæ, duplicem demonstrat causam extrinsecam, efficientem scilicet, et finalem. At intellectum singulariter, hoc est, de Domino Iesu, de quo proprie dictum est, duplicem explicat causam intrinsecam, scilicet materialem, et formalem: quod liquet

C hoc modo. Certum enim est, Euãgelicam historiam *Euangelica historia de Christo quadrifariã loquitur.* totam versari circa Christum, vel inquantum Mediator est, vel Prædicator, vel Reparator, vel Triumphator. Mediator respicit incarnationis mysterium. Prædicator eruditionis magisterium. Reparator passionis remedium. Triumphator resurrectionis trophæum. Primum refertur ad Christi naturam: secundum ad doctrinam: tertium ad victimam: quartum ad victoriam. Hæc autem quattuor distincte, et ordinate tanguntur in sermone præmisso, secundum quòd competit Christo.

Insinuat autem Iesus Christus se Mediatorem es- *Christus mediator.*

D se, cum dicit: *Spiritus Domini super me, eo quòd vnxerit me Dominus*. Ipse enim est mediator, de quo dicitur: Vnxit eum Deus Spiritu sancto, et virtute. *Act. 10. f* Vnxit, inquam, non sicut alios sanctos, sed supra alios secundum illud Psalmi: Vnxit te Dominus Deus *Psal.44. b* tuus oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. In qua vnctione facta est consummatio prophetiæ illius, quæ scribitur a Daniele: Impleatur visio et prophetia, et *Dan. 9. f* vngatur Sanctus sanctorum.

Insinuat se Prædicatorem in hoc, quod subiungit: *Christus prędicator.* *Ad annunciandum mansuetis, misit me*. Secundum quod promiserat Dominus filijs Israel per Moysen:

E Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, *Deut.18.d* similem tui: et ponam verba mea in ore eius: loqueturq. ad eos omnia, quæ præcepero ei. Hic est Christus, omnium prophetarum Dominus, qui dicit: *Ioan.15.b* Omnia quæcumque audiui a Patre meo, nota feci vobis. Et ad hoc missus est. Vnde Lucas: Alijs ciui- *Luc. 4. g* tatibus oportet me euangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum.

Insinuat et se Reparatorem, in hoc, quod subdit: *Christus reparator.* *Vt mederer contritis corde*. Ipse enim est, de quo dicitur: Pertransiuit benefaciendo, et sanando omnes *Act. 10. f* oppressos a diabolo. Vnde de ipso dicitur in psalmo: *Ps. 146. a*

F Qui sanat contritos corde, *et cetera*. Hoc autem fecit per passionis remedium. Isaias: *Isa. 53. b* Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portauit, ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, disciplina pacis nostræ super eum, *et cetera*.

Insinuat quarto se Triumphatorem esse, in hoc, *Christus triumpator.* quod dicit: *Vt prædicarem captiuis indulgentiam, et clausis apertionem*. Et hoc quidem fecit in suæ resurrectionis triumpho, secundum quòd dicitur de Christo: *Coloss. 2. c* Expolians principatus et potestates, traduxit cõfidenter, palam triumphans illos in semetipso. Et deinde, sicut in psalmo dicitur: Ascendens in altum capti- *Ephes.4. b ex Ps.67.d* uam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.

Quo-

Quoniam ergo Christus sub hac quadruplici conditione, est obiectum fidei, et subiectum Euangelij, recte in verbo proposito causa materialis, seu subiectum designatur.

Arist. 3. de anima tex. com. 38. Iam, quoniam scientiæ secantur, vt res: et inductio formæ est secundum dispositionem materiæ, cum subiectum Euangelij sit ille vnus, videlicet Christus, sub quadruplici tamen conditione, et intentione, vt diximus, consideratus: est necesse vnum librum ad vnam tantum illarum conditionum, seu intentionum principaliter aspicere, ad alias ex consequenti: totam vero euangelicam scripturam de his B quattuor summatim agere. Ideo necessum est, quattuor esse euangelia, et quodlibet eorum quadripartitum. Ex quo colligitur, quòd iste liber debet habere, et habet quattuor partes. In prima agit de incarnationis mysterio, vsque ad quartum capitulum: in secunda, de prædicationis magisterio, vsque ad vigesimumsecundum: in tertia, de passionis medicamento, vsque ad vigesimumquartum: in quarto, de resurrectionis trophæo, vsque in finem totius libri. *Quadripartita distinctio Euangelij.* Licet autem has omnes cōditiones exigat ad sui perfectionem historia euangelica, Lucas tamen principaliter respicit ad Christi sacerdotium, et passionis C medicamentum, et hoc medico debebatur. Colligitur ergo ex verbo proposito, secundum quod conuenit Christo, causa materialis siue subiectum, et formalis, quæ est formatio et ordinatio partium, et capitulorum, et agendi modus in prosecutione scriptorum. Hæc autem duo optime præfigurata sunt in *Ezec. 1. c* illo animali, quod vidit Ezechiel, et quod dicit esse A quadripartitum, et rursus quodlibet illorum quattuor facierum, vnius tamen principaliter. Quarum prima similis erat homini, per quam intelligimus Christi naturam. Alia leonis, per quam intelligimus victoriam. Alia bouis, per quam intelligimus victimam. Alia aquilæ, per quam intelligimus doctrinam. Hæc autem animalia, secundum omnes sanctos designant quattuor Euangelia, quia figuraliter exprimunt eorum materiam, et formam. Nam sicut vnum animal est quadriforme: ita de vno Christo, sub quadruplici conditione, sunt quattuor Euangelia: et rursus vnumquoduis illorum est quattuor facierum, quia quodlibet est quadripartitum. Et iterum: Vnum, scilicet, primum, simile homini, licet habeat quattuor facies: quia primus, scilicet Mattheus, principaliter prosequitur incarnationis mysterium. Secundum, simile leoni, quia secundo scribens, scilicet Marcus, resurrectionis trophæum tractat, et ex eadem parte, quia plurimum concordant. Tertium, simile boui, quia tertio scribens, scilicet B. Lucas, prosequitur sacerdotium, et passionis remedium. Quartum vero, simile aquilæ, quæ habet oculos lympidos, quia quarto scribens, scilicet Ioannes, prosequitur euangelicum Christi magisterium, ad quod alij non potuerunt attingere, et ideo describitur super omnes. Et sic patet, quomodo veritas respondet figuræ, patent et illa sex præambula ad doctrinam euangelicam, scilicet qualis debeat esse doctor: qualis auditor, quæ causa efficiens, quis finis, quæ materia, et quæ forma, et ex his quædam totius Libri generalis intelligentia.

S. BONAVENTVRAE EXPOSITIO
IN PRÆFATIONEM EVANGELII S. LVCÆ.

Auctoris intentio. QVONIAM *quidem multi*, et cet.] A Hic est prologus Auctoris, scilicet beati Lucæ, quem suo præmittit Euangelio, in quo suam manifestat intentionem, quantū ad quattuor, scilicet quantum ad motiuū, promotiuum, directiuum, et consummatiuum: in quibus sufficienter manifestatur principale intentum.

Primo ergo manifestat intentionem suam, quantum ad motiuum, quod quidem fuit aliorum exemplum: et hoc notat, cum dicit: *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem.* Inter quos qui- B dam fuerunt boni, sicut Mattheus et Marcus, qui ante beatum Lucam scripserunt: quidam vero mali: sicut dicit Glossa Bedę, vt Basilides, et Appelles, qui sub nomine Thomæ et Matthiæ, et aliorum Apostolo- *2. Cor. 11. c* rum, falsa scripserunt. Quia sicut dicitur: Huiusmodi pseudoapostoli, sunt operarij subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi. Primi conati sunt, et perfecerunt: Secundi conati sunt, et defecerunt. Primi mouerunt B. Lucam exemplo boni et veri. Secundi mouerunt odio mali. *Ordinare narrationem.* Id C est ad ordinandam narrationem. *Quæ in nobis completa sunt rerum.* Idest inter nos, et propter nos, sicut mysterium Incarnationis, Passionis, et Resurrectionis. *Ioan. 1. b* Vnde Ioannes: Et verbum caro factum est, et habitauit in nobis: et vidimus gloriam eius &c.

Secundo, quantum ad promotiuum, quod quidem fuit Apostolorum documentum, et hoc notat, cum dicit: *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt*, scilicet Apostoli. Vnde Ioannes: Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectauerunt, *et cetera*. Et *1. Ioan. 1. a* qui vidit, testimonium perhibuit: et verum est testimonium eius. Et ille scit, quia vera dicit, vt et vos credatis. Et quia viderant, ideo testificabantur. Vnde et *Ioan. 19. f* subdit: *Et ministri fuerunt sermonis.* Oportet ergo ex *Act. 1. d* his viris, qui nobiscum congregati sunt in omni tempore, quo intrauit, et exiuit inter nos Dominus Iesus, incipiens a baptismate Ioannis, vsque in diem, qua assumptus est a nobis, testem resurrectionis eius nobiscum fieri vnum ex istis. Et tales erant Apostoli. Vnde: Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, *1. Cor. 4. a* et dispensatores mysteriorum Dei: hic iam quæritur, *et cetera*.

Tertio, quantum ad directiuum, qui fuit ordinatus, sufficiens, et diligens processus, quem notat, cum subdit: *Visum est et mihi*, Spiritu sancto scilicet instigāte, sicut dicit Hieronymus, sacro instigante spiritu, hoc scripsit Euangelium. *Assequuto*, idest perfecte sequuto, quia a principio vsque in finem. Vnde et subdit: *Omnia diligenter ex ordine tibi scribere, optime Theophile.* Vbi simul notantur sufficientia, ordo, & diligētia: et hæc quidem competunt historico narratori. *2. Mach. 2 g* Vnde: Intellectum colligere, et ordinare sermonem, et curio-

et curiosius partes singulas quasque inquirere, historiæ competit auctori.

Quarto, quantum ad consummatiuum, quod fuit veritatis intellectus, subdit: *Vt cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.* cognoscas scilicet plenius. Et hoc fuit, in quo quieuit intentio Euangelistæ scribentis. Vnde: Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia: vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus: et hunc finem ponit Lucas respectu omnium, quos intelligit in persona Theophili, cui scribit. Theophilus interpretatur, amans Dominum, vel amatus a Domino, et talibus manifestatur veritas. Vnde: Qui autem diligit me, diligetur a patre meo: et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum. Et: Vos autem dixi amicos: quia omnia, quæcunque audiui a patre meo, nota feci vobis. Et sic patet, quàm plene, et luculenter aperiat Euangelista suam intentionem.

2.Tim.3.d — Theophilus quid. — Ioan.14.c — Ioan.15.b

Ceterum, quòd Lucas Euangelista præmittit suo euangelio prologum, quod nemo fecit aliorum Euangelistarum, hoc facit ratione specialis personæ, cui scribit: cum omnes alij generaliter sine ratione specialis personæ scripserint. Suntq. ad hoc tres causæ, quarum prima est, quòd liber ipsius videretur: alio-

Cur Lucas prologo vtitur.

A qui fortassis cuipiam superfluus, cum iam duo Euangelistæ scripserint: Et in ore duorum testium stet omne verbum. Vnde, vt hoc remoueat, primo assignat primam causam, declarans illum nequaquam esse superfluum, cum ad vana, falsa, et superflua resecanda, quæ scripta iam fuerant per pseudo euangelistas, ordinetur. Secunda est, quia liber posset videri minus authenticus, vtpote eius, qui non fuerit apostolus: et ideo ostendit se scripsisse secundum documentum Apostolorum, et testimonium eorum, qui viderunt. Tertia est, quia cũ sit historicus, et narratiuus diuersarum parabolarum, posset videri inordinatus, et velut casu quodam atque fortuito conscriptus, et ideo B ad hoc remouendum, ostendit processum in prologo esse sufficientem, diligentem, et ordinatum. Vnde patet non esse curiosum inquirere et perscrutari ordinem, distinctionem, et sufficientiam in prosecutione eorum, quæ in hoc Euangelio cõscribuntur. Nam si in alijs ordo fidem commendat et sapientiam, et bonitatem eorum, quæ scribuntur: quanto amplius illi scripturæ debet competere, quæ procedit a fonte sapientiæ, et ducit ad finem bonitatis completæ? Hæc autem est scriptura euangelica: et ideo non est curiositatis, sed vtilitatis, si describantur in C sequentibus, diuisio, ordo, et sufficientia, quia hoc intenditur ab Euangelista.

SANCTVM IESV CHRISTI
EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

EXPOSITIO IN CAPVT I.

Generalis diuisio totius operis.

F*VIT in diebus Herodis regis*, &c cet.] Hoc Euangelium Lucæ, sicut supra dictum est, habet quattuor partes principales. In quarum prima agitur de incarnationis mysterio, vsque ad tertium capitulum: In secũda vero, de eruditionis magisterio, vsque ad vigesimum secundum: in tertia, de passionis medicamẽto, siue remedio, vsque ad vigesimum quartum: In quarta, de resurrectionis trophæo, vsque in finem libri. Prima pars, quæ prosequitur incarnationis mysterium, habet tres partes. Explicat enim Christi natiuitatem temporalem, quæ fuit triplex, scilicet in vtero, quantum ad cõceptum, ex vtero, quantum ad partum, extra vterum, quantum ad baptismum. Primam explicat in primo capitulo, secundam in secundo, et tertiam in tertio.

Triplex Christi natiuitas temporalis.

Intendit igitur in primo capitulo agere de conceptione Saluatoris: sed quia conceptum virginis præcessit conceptus sterilis, et ante regis conceptum præcessit præcursoris exordium: et quia vtrunque diuinum est, et de vtroque laudandus Deus: ideo præsens capitulum duas habet partes, in quarum prima agitur de sterilis et virginis fecundatione: in secunda vero de gratiarum actione, ibi: *Exurgens Maria abijt in montana.* Prima pars habet duas, in quarum prima agitur de conceptu præcursoris: in secunda de conceptu Saluatoris, ibi: *In mense autem sexto.* &c cætera. Describens autem Euangelista præcursoris conceptum, vt ostendat ipsum esse mirificum, primo declarat parentum conditionem, secundo explicat angelicam annunciationem, ibi: *Factum est cum sacerdotio*, et cetera: tertio denunciat promissionis confirmationem, ibi: *Et dixit Zacharias ad Angelum: Vnde hoc sciam:* quarto mirabilem promissionis impletionem, ibi: *Et factum est, vt impleti sunt dies officij sui*, et cetera. Describens autem parentum ipsius conditionem, quattuor explicat: primo dignitatis officium: secunE do honestatis coniugium: tertio sanctitatis meritum siue priuilegium: quarto sterilitatis opprobrium.

Primo igitur ostendit dignitatis officium, cum dicit: *Fuit in diebus Herodis regis Iudææ sacerdos quidam, nomine Zacharias.* Sacerdotale explicat officium, adiungendo regale dominium, vt insinuet, quòd Ioannes prænunciare debebat Christum, qui erat sacerdos secundum ordinem Melchisedec, id est, simul Rex et sacerdos. Melchisedec, rex Salem, sacerdos Dei summi, *et cetera.* Vel ideo explicat regnum, vt ostendat tempore legis regiam potestatem præire atque præstare sacerdotio: sed nunc est F econtra. Vos autem estis genus electum, regale sacerdotium, *et cetera.* sic in Exodo dicitur: Vos eritis mihi in regnum sacerdotale, et gens sancta. Vel ideo explicat regnum Herodis alienigenæ, qui primus allophylorum imperauit Iudæis, vt ostendat aduenisse tempus aduẽtus Christi: et impletam esse illam prophetiam Iacob patriarchæ: Non auferetur sceptrum de Iuda, et dux, *et cet.* Vel ideo nominat Herodem, vt ostendat ipsum in malitia fuisse insignem. Fuit enim triplex Herodes, scilicet, pater, filius, et nepos. Primus Ascalonita, qui interfecit pueros. Secundus Antipas, qui Ioannem decapitauit. Tertius Agrippa, qui occidit Iacobum, claudens in carcere Petrum. Sed primus infamior, et inter omnes crudelior: ideo, quia

Heb.7.a — 1.Pet.2.b — Exod.19.a — Gen.49.b — Mat.2.c — Mat.14.a — Act.12.a

Eccli.33.b quia contra malum, bonum est. Econtra nominatur sacerdos Zacharias, vt ostendat ipsum famigeratum Exod.33.c fuisse in bono, et Dei amicum, secundum illud: Noui te ex nomine, et inuenisti gratiam coram me. Nec tantum ex nomine ipsum famatum ostendit sacerdotem, sed etiam ex genere. Vnde dicitur: *De vice Abia*. id est, de genere sacerdotum, secundum quod exponit Beda in glossa, dicens: Cum Dauid cultum Dei 1.Paralip. 24. b ampliaret, sicut dicitur in Paralipom. ministeria sacerdotum in viginti quattuor sortes diuisit: inter quas familiæ Abias, de qua fuit Zacharias, sors octaua contigit: vt præco noui testamenti in octauæ sortis vice nasceretur: quia per octo, nouum testamentum intelligitur, sicut per septem, vetus.

Secundo explicat honestatis coniugium in hoc, quod dicit: *Et vxor illius de filiabus Aaron*. Et ita vterque erat de genere sacerdotali, et per hoc ad coniu-Num.36.c gium apti secundum mandatum Domini. Omnes viri ducent vxores de tribu et cognatione sua: et cunctæ feminæ maritos de eadem tribu accipiant. Explicat autem vxoris nomen, quia de ea frequenter sermonem erat facturus: *Et nomen eius Elizabeth*, vt in conceptu, et salutatione, et partu. Explicat autem honestatis coniugium iuxta dignitatis officium, vt Sap.4. a ex vtroque commendabilior fiat conceptus. O quàm pulchra est casta generatio cum claritate, *et cetera*.

Tertio describit sanctitatis priuilegiũ in hoc, quod dicit: *Erant autem ambo iusti ante Deum*. Id est, inte-Sap. 5. c rius in oculis Dei: Iusti in perpetuum viuent. sequi-Ibidem. tur: Cogitatio illorum apud Altissimum: non enim erant de genere illorum, de quibus dicitur infra: Vos Luc.16. d estis, qui iustificatis vos, *et cetera*. sed similes Noe, de Gen.6. b quo: Noe vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulauit: Et Ezechiæ, de 4. Reg. 20. a quo: Meméto Domine, quo modo ambulauerim coram te in veritate, et in corde perfecto: secundum 1.Reg.16.b enim quod dicitur: Dominus intuetur cor. Erant et iusti exterius in conspectu hominum: et propterea dicit: *Incedentes in omnibus mandatis, et iustificationi-*Phil.2. b *bus Domini sine querela*. Omnia facite sine murmurationibus, et hæsitationibus, vt sitis sine querela, & simplices filij Dei, sine reprehensione in medio nationis prauæ, et peruersæ. Et recte dicit, *In omnibus*: Iac. 2. b quia secundum quod dicitur: Quicumque autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus Ps.118. a est omnium reus. Et ideo dicebat Propheta: Ad omnia mandata tua dirigebar. Et ibidem: Dirigantur Ibid. a viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas.

Quarto adiungit sterilitatis opprobrium in hoc, quod dicit: *Et non erat illis filius*. Et id erat magni Gen.15. a opprobrij: Vnde dicebat Abraam: Domine Deus, quid dabis mihi? Ego vadam sine liberis. Et ratio huius redditur defectus in matre, cum dicitur: *Eò quòd esset Elizabeth sterilis*. Quod erat opprobrium Isa.49. f in Israel. Vnde poterat ipsa dicere illud Isaiæ: Ego sterilis et non pariens. Et vt maius ostendatur miraculum, subiungitur defectus in vtroque parente: *Et ambo processissent in diebus suis*. Quemadmodum de Gen.18. a Abraam et Sara legitur: Postquam consenui, & dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo? Quasi dicat: Hoc nõ est naturale, sed mirabile. Vnde: Gen.21. a Quis auditurus crederet Abraam, quòd Sara lactaret filium, quem peperit ei iam seni? Hoc autem sterilitatis opprobrium non fuit in peccati pœnam, sed ad manifestandum Dei gloriam, secundum quod dici-Ioan. 9. a tur de cæco nato.

Factum est autem, et cetera.] Postquam descripta est parentum conditio, describitur hic secundo loco angelica denunciatio. Primo, quantum ad circumstantias, adiacentes denunciationi angelicæ: secundo, quantum ad circumstantias, adiacentes proli denunciatæ, ibi: *Erit enim magnus coram Domino*, et cetera. Tria autem fuerunt adiacentia promissioni, scilicet executio sacerdotalis officij, apparitio cælestis nun-A cij, denunciatio conceptus futuri. De primo ibi: *Factum est autem, cum sacerdotio*, et cetera. De secundo ibi: *Apparuit autem illi Angelus Domini*. De tertio ibi: *Ait autem ad illum Angelus*.

Primo ergo describitur executio sacerdotalis officij debito modo, quia secundum congruentiam ordinis, exigentiam consuetudinis, et assistentiam deuotæ multitudinis. Insinuans ergo primò executionem debitam, secundum congruentiam ordinis, dicit: *Factum est autem, cum sacerdotio*, et cetera. Vnde sibi competit illud, quod de Aaron dicitur: Factum Eccli.45.c est illi in testamentum æternum, et semini eius sicut B dies cæli, fungi sacerdotio, et habere laudem, et glorificari populum suum in nomine suo, *et cetera*. Et dicit: *In ordine*. Quia illud debet maxime fieri ordinate. Omnia autem honeste, et secundum ordinem fiat 1.Cor.14.g in vobis. Tunc autem recte seruatur ordo, quando mens sacerdotis digne assistit conspectui diuino, et ideo dicit: *In ordine*, secundum quod de Christo dicitur: Quòd introiuit in ipsum cælum, vt appareat Heb. 9. f nunc vultui Dei pro nobis. Insinuat et eam debitam secundum exigentiam consuetudinis, cum dicit: *Secundum consuetudinem sacerdotij sorte exijt, vt incensum poneret*. Hæc enim consuetudo, vt non vsurpatione, C sed sorte vel electione pontifex introiret, est recta, quia dicitur: Nec quisquam sumit sibi honorem, *etc*. Heb. 5. b Contra quod quidem dicitur de Ozia, quòd volens 2.Par.26. d incensum ponere, percussus est lepra: et filij Chore consumpti sunt igne. Hic autem sorte exijt. Vnde: Num.16.e Dabitur enim illi fidei donum electum, et sors in téplo Dei acceptissima. *Exijt*, inquam, *vt incensum poneret*, ingressus in templum Domini. Assumpto thuribulo, quod de prunis altaris impleuerit, et hauriens manu compositũ thymiama in incensum, vltra velum intrabit in sancta: vt positis super ignem aromatibus, nebula eorum, et vapor operiat oraculum, D quod est supra testimonium, et non moriatur. Tertio insinuat eam debito modo esse factam, propter assistentiam multitudinis, cum dicit: *Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi*. Omnes debebãt offerenti assistere, et pariter orare, secundum quod dicitur: Omnes erant perseuerantes vnanimiter in oratione. Et foris stabant propter reuerentiam, vt ille Publicanus: Publicanus a longe stans, nolebat, *et cetera*. Et hoc, *Hora incensi*, quia illa erat hora apta. Orationem autem faciebant omnes sacerdotes, dum consummaretur sacrificium. In quo signatur, quòd omnis nostra oratio debet offerri per Christum, qui E exauditur in omnibus pro sua reuerentia.

Sap. 3. d Leu. 16. e Act. 1. e Luc. 18. e 2. Mac.1. e Heb. 5. b

Apparuit autem illi angelus, et cetera. Tangitur hic apparitio cælestis nuncij, et hoc vt venerabilis, vt admirabilis, et vt terribilis. Ostenditur autem venerabilis in situ, propter quod dicit: *Apparuit autem illi Angelus Domini stans a dextris altaris incensi*. Qui scilicet erat locus magnæ reuerentiæ. Vnde in Leuitico: Leu. 10. a Interfecti sunt Nadab et Abiu, propter loci irreuerétiam. Et statim subditur: Sanctificabor in his, qui appropinquant. *Et a dextris stabat*. Vt significaretur quòd de cælestibus ciuibus erat. Longitudo dierum Prou. 3. b in dextera eius. Et in Psalmo: Dixit Dominus Do-Ps. 109. a F mino meo, *et cetera*. [*Et stabat*. non autem sedebat, vt ostendatur, quòd nuncius erat. Vnde infra dicit: Ego Eodem sum Gabriel, qui sto ante Deum. Ostenditur admirabilis in aspectu, et propterea dicit: *Et Zacharias turbatus est videns*, scilicet ex admiratione. Vidi te, Do-Esther.15. d mine mi, quasi angelum Dei, et conturbatum est cor meum præ timore gloriæ tuæ. Valde enim mirabilis es Domine: et facies tua plena est gratiarum. Aspectus namque angelicus carnalibus admirabilis est, quia insolitus. Vnde Angelus ad Manue: Cur quæris Iud.13. d nomen meum, quod est mirabile? Ostenditur terribilis ex occursu. Et propterea dicit: *Et timor irruit super eum*. In quo signatur vehementia timoris. Sicut Daniel: Vidi autem ego Daniel solus visionem. Por-Dan.10. b

ro viri

ro viri, qui erant mecum, non viderunt: sed terror nimius irruit super eos, et fugerunt in absconditum, ego autem relictus solus vidi visionem grandē hāc: et non remansit in me fortitudo. Ad hæc angeli terribiles apparebant, quia nondum erant nobis reconciliati. Vnde superiores nobis erant, et vt superiores apparebāt, et ideo timorem incutiebant. Ambrosius: *Amb.lib.1. in cap. 1. Luca to. 3.* Solemus turbari, et a sensu nostro alienari, quando præstringimur superioris potestatis occursu.

Ait autē ad illum Angelus. Tangitur hic tertio denūciatio futuri conceptus, vt confortatiua irascibilis, vt instructiua rationalis, et consolatiua concupiscibilis. Ostenditur confortatiua in hoc, quod dicit: *Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua.* Si Deus exaudit homines, tunc sperādum est in ipso, *Gen.15. a* et ideo confitendum, non formidandum. Noli timere Abraam: Ego protector tuus sum. Et quòd omnino *Tob.3. d* sit exaudita, signum est, missio nuncij. In illo tempore exauditæ sunt preces amborum in conspectu gloriç summi Dei: Et missus est Angelus Domini sanctus Raphael, *etc.* *Dan.10. c* Simile dixit Angelus Danieli: Noli metuere, Daniel: quia ex die primo, quo posuisti cor tuū ad intelligendum, vt te affligeres in cōspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua. Describitur instructiua rationis. Vnde pronunciat prolem, et prædicit nomē. *Et vxor tua Elizabeth pariet tibi filium, et vocabis nomen eius Ioannem.* Pariet, *inquam*, tibi: quia de te, et ad tuā consolationem. Iuxta quod promissum est Abrahæ: *Gen.15. b* Qui egredietur de vtero tuo, ipsum habebis heredem. Deinde subiungit: *Et vocabis nomen eius Ioannem*, secundum illud Isaiæ, quod dicitur sub persona *Isa.49. a* ipsius Ioannis: Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Describitur postremo, vt consolatiua, in hoc, quod dicitur: *Prou.23. c* *Et erit gaudium tibi, et exultatio.* Exultat gaudio pater iusti, idest, Zacharias pater Ioannis. Et: *Prou.10. a* Qui sapientem genuit, lætabitur in eo. Filius sapiens lætificat patrem. Nec erit illud gaudium singulare, sed commune. Et propterea dicit: *Et multi in natiuitate* *Prou.29. a* *eius gaudebunt.* In multiplicatione iustorum lætabitur *Hier.33 b* vulgus. Hieremias: Erit mihi in nomen, et in gaudium, et in laudem, et in exultationem cunctis gentibus terræ. *Amb.lib.2. in cap. 1. Luca to. 3.* Ambrosius: Habet sanctorum editio lætitiam plurimorum, quia commune bonum est. Iustitia enim communis est virtus. Exultate ergo iusti *Psal.32. a* in Domino, rectos decet collaudatio. *Erit enim magnus coram Domino.* Supra notificata est denunciatio angelica, quantum ad circumstantias ex parte promissi, commendatur enim filius nasciturus in tribus, scilicet, in vita, gratia, et doctrina. Et primum respicit actum, secundum respicit officium, tertium respicit intellectum. Primum, ibi: *Erit enim magnus coram Domino.* Secundū ibi: *Et Spiritu sancto replebitur.* Tertium, ibi: *Et multos filiorum Israel*, et cetera. Nasciturum igitur filium, quem patris dixit esse gaudium, primum commendat in vita, quantum ad existentiā veritatis, et quantum ad euidentiam sanctitatis. Existentiam veritatis tangit, cum dicit: *Erit enim magnus* *Iob. 1. a* *coram Domino.* Sicut Iob: Erat vir ille magnus inter omnes orientales: non inter peccatores, qui sunt magni in conspectu hominum, sed inter iustos, ita vt in eius ortu possit dici illud, quod inferius scribitur: *Inf.7. c* Propheta magnus surrexit in nobis *& cet.* Vere magnus propheta, quia secundum laudem Saluatoris: *Mat.11. b* Ipse erat propheta, et plusquam propheta, et adeo magnus, vt dicat ibidem Saluator: Non surrexit maior inter natos mulierum Ioanne Baptista, *et cetera.* Euidentiam sanctitatis tangit, in hoc, quod dicit: *Et* *Vitæ austeritas, interioris sanctitatis signum.* *vinum, et siceram non bibet.* In quo designatur vitæ austeritas, quę signum est sanctitatis interioris, secundum illud: Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt, *et cetera.* Per ista autem duo excludit omnem potum, qui potest inebriare. Decet enim *Gal. 5. d* uas, cælesti gratiæ mancipatum, a sæculi illecebris

A abstinere. Vnde dicitur Aaron, et filijs eius: Vinum, *Leu.10. b* et omne, quod inebriare potest, non bibetis tu et filij tui, quando intrabitis in tabernaculum testimonij, ne moriamini. Hoc etiam prohibebatur Nazaræis a *Num.6. a* tempore consecrationis sui. Magnum erat hoc in B. Ioanne, vt, cum multa innocentia, esset tanta abstinentia. Secundo commendat eum in gratia, quantum ad consummationem et accelerationem. Propter consummationem dicit: *Et Spiritu sancto replebitur.* Vt de ipso possit dici illud: Et impleuit illum spiritu sapientiæ, et intellectus, *et cetera.* *Eccl.15. a* Solus enim Spiritus sanctus replet animæ capacitatem secundum il- *Solus spiritus sanctus replet animæ capacitatem.*

B lud: Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Et hoc est, quod orabat Apostolus: Vt impleamini in *Sap.1. d* *Eph.3. b* omnem plenitudinem Dei. Propter accelerationem, dicit: *Adhuc ex vtero matris suæ.* In cuius rei testimonium dicitur infra: *Infr. eod.* Exultauit in gaudio infans in vtero meo. Vnde Ambrosius: *Amb.lib.1. in cap. 1. Luca to. 3.* Nondum erat in eo spiritus vitæ, et iam erat spiritus gratiæ: non, inquam, erat secundum apparentiam, erat tamen spiritus vitalis secundum existentiam. Simile præcessit in Hieremia: Priusquam te formarē in vtero, noui te: et *Hier. 1. a* antequam exires de vulua, sanctificaui te. Tertio cōmendat eum in doctrina, quantum ad efficaciam vti-

C litatis, et quantum ad eminentiam auctoritatis. Propter vtilitatis efficaciam dicit: *Et multos filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum.* Et hoc est maximæ vtilitatis. Qui conuerti fecerit peccatorem *Iac.vlt. d* ab errore viæ suæ, saluabit animam eius a morte, et operiet multitudinem peccatorum: hoc est, quod maxime Dominus petit, vt ad se conuertantur. Conuertimini ad me, ait Dominus exercituum. *Zac. 1. a* Et ego conuertar ad vos, dicit Dominus exercituum. Conuertimini ad me per pœnitentiam, scilicet et ego conuertar ad vos per indulgentiam. Conuertimini *Hier. 3. f* filij reuertentes, et sanabo auersiones vestras. Propter

D excellentiam auctoritatis subdit: *Et præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ.* Spiritus, et virtus Eliç describitur: Surrexit Elias propheta, quasi ignis: & *Eccl.48. a* verbum ipsius sicut facula ardebat. De Ioanne dicitur: Ille erat lucerna ardens et lucens. *Ioan. 5. f* Et ideo propter nimiam conformitatem dicitur Elias: Et si vultis re- *Mat.11. b* cipere, ipse est Elias, qui venturus est, *et cetera.* Et subditur executio auctoritatis in hoc, quod dicitur: *Vt conuertat corda patrum in filios*, idest, intelligentiam Patriarcharum in imitatores ipsorum. Beda: Corda patrum in filios conuertit, dum spiritualem sanctorū intelligentiam populis prædicando infundit. Hoc

E prædictum erat de Elia: Ecce ego mittā vobis Eliam *Mal.vlt. b* prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis. Et conuertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum, ne forte veniam, et percutiam terram anathemate. Et vt ostendatur per omnia conformis Eliæ, subdit: *Et incredulos ad prudentiam iustorum.* Id est, ad fidem, quæ est ipsorum prudentia, per quam credunt se iustificari. Arbitramur enim iu- *Rom. 3. d* stificari hominem per fidem sine operibus legis. Vnde: Ecce, qui incredulus est, non erit recta anima eius *Abac.2. a* in semetipso: iustus autem in fide sua viuet. Et, quia hæc conuersio præparabat ad Christi aduentum susci-

F piendum, ideo addit: *Parare Domino plebem perfectam.* Si enim prædictum fuerat de ipso: Vox cla- *Isa.40. a* mantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Quando autem semita recta est, tunc facit perfectum. Iustorum autem se- *Prou.4. c* mita, quasi lux splendens, procedit, et crescit vsque ad perfectam diem. Ioannes autem velut lucerna lucebat, et manu ducebat populum ad videndam lucem veram, et perfectam. Auctoritas igitur Ioannis, et officium erat præcurrere, et prænunciare Christum. Vnde de ipso intelligitur illud: Ecce ego mitto Angelum *Mal.3. a* meum, et præparabit viam ante faciem meam. Vnde prędicatio eius, præfigurata fuit in prędicatione Moysi: Estote parati in diem tertium. Vt accipiamus diem *Exo.19. c*

pro

pro anno, quia tertio anno post prædicationem Ioannis, Christus aperte prædicauit. Sic exorsus est Samuel: Præparate corda vestra Domino, *& cet.* Sic et omnis prædicator. Vnde Beda: Qui fidem et opera prædicat, quid aliud, quàm venienti Domino ad corda audientium viam præparat?

1.Reg.7.a

Et dixit Zacharias, *et cetera.* Descripsit Euangelista conceptionem præcursoris, quantum ad parentum conditionem, et angelicam promissionem. Hic describit, quantum ad promissionis confirmationem, quam describit hoc ordine. Primo enim introducitur dubietas sacerdotis. Secundo auctoritas nuncij, ibi: *Et respondens Angelus.* Tertio signum auctoritatis, ibi: *Et ecce eris tacens.* Quarto euidentiam signi, ibi: *Et erat plebs expectans.* Introducit ergo dubitationem sacerdotis, cum dicit: *Et dixit Zacharias ad Angelum: Vnde hoc sciam?* idest, quo signo certificabor? Iudæi signa petunt, et Græci sapientiam quærunt: Vnde nota, quòd quidam signa quærunt propter publicationem diuini promissi, sicut Abraam: Domine Deus, vnde scire possum, quòd possessurus sim terram? Quidam recusant propter obstinationem delicti proprij, sicut Achaz: Pete tibi signum a Domino Deo tuo, *et cetera.* Quidam vero requirunt propter hæsitationem animi, sicut Zacharias, vnde subiungit rationem dubitandi: *Ego enim sum senex, et vxor mea processit in diebus suis.* Et ita impotestas ex parte vtriusque parentis, et iam non est tempus generandi, sed potius secundum illud: Tempus est longe fieri ab amplexibus. Et ideo dubitabat, et hæsitabat. At non sic Abraam, de quo: Et non infirmatus est in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cum fere centum annorum esset, et emortuam vuluam Saræ. In promissione etiam Dei non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo: plenissime sciens, quia quæcunque promisit, potens est et facere. Vnde Abraam credidit, quia considerauit diuinam potentiam: sed Zacharias hæsitauit, quia considerauit solum humanam potentiam. In quo instruimur, quòd in miraculis aspiciendum est in causas superiores.

1.Cor.1.c
Gen.15.b
Isa.7.b
Eccl.3.a
Rom.4.d

Et respondens Angelus dixit ei, et cetera.] Hic notatur nuncij auctoritas, quantum ad virtutem contemplatiuam, & quantum ad administratiuã. Quantum ad contemplatiuam dicit: *Ego sum Gabriel, qui sto ante Deum.* Decies millies centena millia assistebant ei. Et inter hos erat Gabriel. Et ideo: Dixit regina Saba in figura Salomoni: Beati viri tui, et beati serui tui hi, qui stant coram te semper, et audiunt sapientiam tuam. Hoc vidit Michæas: Vidi, *inquit,* Dominum sedentem super solium suum, et omnem exercitum cæli assistentem ei a dextris, et a sinistris. Notatur ergo dignitas in assistendo, et notatur in hoc auctoritas in denunciando. Quantum ad ministerium missionis, dicit: *Et missus sum loqui ad te, et hæc tibi euangelizare.* Vnde de numero illorum erat, de quibus scriptum est: Nonne omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi? *et cet.* Missus, inquam, et loqui, et explicare. In loquela enim est intelligenda expressio veritatis: Ecce vir Gabriel quem videram in visione a principio, cito volans tetigit me in tempore sacrificij vespertini, et docuit me, et locutus est mihi. In euangelizatione vero intelligenda est denũciatio bonitatis. Euangelium enim est bona nunciatio: Et respondit Dominus Angelo, qui loquebatur in me, verba bona, verba consolatoria. Vnde debebat ei dicere illud: Ingredere, quia vir fortis es, et bona nuncians. Gabriel enim fortitudo Dei interpretatur, et ideo missus fuit confortare pauidum sacerdotem. *Et ecce eris tacens, et non poteris loqui.* Hic tangitur signum auctoritatis, et pro signo pœnam infligit, propter vitium incredulitatis. Præmittit ergo taciturnitatis signum, vsque ad tempus statutum, videlicet: *Vsque in diem, quo hæc fiant.* Vt sic posset dicere illud: Ego autem tanquam surdus non audiebam: et sicut mutus, *et cetera.* Nec mirum, si mutus factus est propter incredulitatem propriam, cum Ezechielem mutum fecerit incredulitas aliena. Eris mutus, nec quasi vir obiurgans, quia domus exasperans est. Et ideo subdit rationem taciturnitatis, vitium scilicet incredulitatis. *Pro eo quòd non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo.* Econtra dicitur infra de Maria: Beata, quæ credidisti, quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi a Domino. Ante pœnam non credidit, sed post, quia sicut dicitur: Et tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui. Non ergo contemnenda sunt verba nunciorum Dei, quia Deus incredulos punit: Ecce ego mitto Angelum meum. Et sequitur: Obserua eum, et audi vocem eius, nec contemnendum putes, quia non dimittet, cum peccaueritis. Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus, et omnis præuaricatio, et inobedientia accepit iustam mercedis retributionem: quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? quę cum initium accepisset enarrari per Dominum: Ab eis, qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis et portentis, et varijs virtutibus, et spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem. Et ideo non est locus incredulitatis.

Dan.7.b
3.Reg.10.b
3.Reg.vlt.e
Heb.1.d
Dan.9.f
Zac.1.c
3.Reg.1.f
Gabriel, fortitudo Dei.
Ps.37.c
Ezec.3.g
Cap.eod.
Isa.28.e
Exo.23.d
Heb.2.a

Et erat plebs, & cetera. Hic tangitur quarta euidẽtia signi, per præsentiam multitudinis expectantis, et absentiam sermonis, primam tangit dicens: *Et erat plebs expectans Zachariam, et mirabantur, quòd tardaret in templo.* Ad populum enim pertinet expectare. Vnde Moyses, cum ascenderet in montem, dixit senioribus: Expectate hic, donec reuertamur ad vos. Quia secundum quòd dicitur: Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei. Plebis est etiam ad mirari diuina secreta, non perscrutari. Vnde dicitur de iusto, et potest exponi de Zacharia: Oculus Dei respexit illum in bono, et erexit illum ab humilitate ipsius, et exaltauit caput, et mirati sunt in illo multi. Quantum ad absentiam sermonis, subdit: *Egressus autem non poterat loqui ad illos.* Hoc enim solet accidere his, qui eleuantur in apicem contemplationis. Ex quo locutus es ad seruum tuum, impeditioris et tardioris linguæ sum. Et Daniel: Domine mi, in visione tua dissolutæ sunt compages meæ, et nihil in me remansit virium: et quo modo poterit seruus Domini mei eloqui cum Domino meo? nihil enim in me remansit virium, sed et halitus meus intercluditur. Et ideo ex hoc, tanquam ex signo, venerunt in notitiam veritatis. Propter quod sequitur: *Et cognouerunt, quòd visionem vidisset in templo.* Et ita, quòd esset verus propheta, sicut Samuel, de quo: Cognouit vniuersus Israel à Dan vsque Bersabee, quòd fidelis Samuel propheta esset Domini. Ad perfectam autem signi euidentiam notatur loquendi impossibilitas, et diuturnitas, in hoc, quod addit: *Et ipse erat innuens illis, et permansit mutus.* Ambrosius: Sine voce actus corporales indicare moliens, nec exprimens voluntatem, permansit mutus, in signum quòd in aduentu Christi silentium debebat imponi sacerdotio legali. Omnes enim prophetę, et lex, vsque ad Ioannem prophetauerunt. Ideo dicit Chrysostomus de Ioanne, quòd est Apostolorum vox, silentium Prophetarum.

Exo.24.c
Thr.3.c
Eccl.11.b
Contẽplationis apex mutos facit
Exo.4.c
Dan.10.d e
1.Reg.3.d
Ambr. in 1. cap. Lucæ, lib. 1. to.3.
Mat.11.b

Et factum est, vt impleti sunt, et cetera. Superius descripsit Euangelista Præcursoris conceptionem, quantum ad parentum conditionem, angelicam denunciationem, et denunciationis confirmationem. Hic postremo describit, quantum ad denunciationis consummationem, siue impletionem. Circa quod quatuor nobis breuiter explicantur, scilicet mutua cohabitatio, fecunda conceptio, verecunda occultatio, et lætabunda exultatio. Primum respicit legem coniugij: secundum, virtutem miraculi: tertium, recordationem præcedentis opprobrij: quartum, recognitionem præsentis beneficij. Insinuatur ergo primo mutua cohabitatio, cum dicit: *Et factum est, vt impleti sunt dies*

dies officij eius, abijt in domum suam. scilicet, ad cohabi- A
tandum, et reddendum debitum vxori. Vnde Chryso-
stomus: Quòd eadem nocte filium genuit, hoc autem
1.Cor.7. a fecit coniugij lege. Nolite fraudare inuicem, nisi forte
ad tempus, ex consensu, vt vacetis orationi: et iterum
reuertimini in idipsum. Et ideo quàm diu Zacharias
dies officij implebat, ad vxorem non accedebat. Sa-
Exo.19. d cerdotes quoque, et populus, qui accedunt ad Domi-
num, sanctificētur, ne percutiam eos. Et ex hac causa
2.Reg.6. b dicunt Hebræi: Ozam percussum, quia nocte vxorem
cognouerat, quando tetigit arcam. Non enim licebat
ab amplexu Liæ ad Rachelem immediate transire.
Gen.29. c Sicut dicitur ad Iacob: Imple hebdomadam dierum B
huius copulę. Secundo insinuatur fecunda conceptio,
cum dicit: *Post hos autem diem concepit Elizabeth.*
1.Reg.1. d sicut dicitur: Post circulum dierum concepit Anna.
Post hos autem dies, videlicet officij. In quo ostenditur,
Carnalia spiritualib⁹ postponenda. quòd carnalia postponenda sunt spiritualibus, et ideo
infra: Maria optimam partem elegit. Tertio describi-
tur verecunda occultatio, cum dicitur: *Et occultabat*
se mensibus quinque. Hoc enim erat signum humilita-
Inf.c.10. tis et pudicitiæ. Non sicut Agar ancilla, de qua dici-
Gen.16. a tur: Quæ concepisse se videns, despexit dominam suā.
Ambr.to.5. serm. 8. de Nat. Dom. et serm. 8. de Sanctis. Ratio huius bene redditur in glossa Ambrosij. Sed
spiritualiter erudimur, quòd sancti propositi conce- C
ptio est in principio occultanda, sicut dicitur: Simile
est regnum cælorum thesauro abscondito in agro:
Vbi Gregorius: Thesaurus inuentus absconditur, vt
Mat.13. f seruetur: quia studium cælestis desiderij a malignis
Gregorius hom. 11. in Euang. spiritibus custodire non sufficit, qui hoc ab humana
laude non abscondit. Quarto tangitur lætabunda exul-
tatio in recognitione beneficij, ibi: Quia sic mihi fecit
Gen.21. a Dominus. Simile illud: Risum fecit mihi Deus: qui-
cunque audierit, corridebit mihi. *In diebus, quibus re-*
spexit auferre opprobrium meum inter homines. Oppro-
Gen.30. c brium scilicet, sterilitatis. Concepit Rachel, et pepe-
rit filium, dicens: Abstulit Deus opprobrium meum. D
Deut.7. c Erat opprobrium inter homines, propter illud: Non
erit apud te sterilis vtriusque sexus. Vnde dicitur:
1.Reg.1. b Quòd æmula Annę affligebat eam, et vehementer an-
gebat, in tantum, vt exprobraret, quòd Dominus con-
clusisset vuluam eius. Et propter hoc gaudebat, secun-
Ps.112. a dum illud: Qui habitare facit sterilem in domo, ma-
trem, *et cetera.*

In mense autem sexto missus est Angelus Gabriel, &c.
Egit Auctor supra de cōceptione Præcursoris, quę fuit
per fecundationem Sterilis, in hac parte agit de con-
ceptione Saluatoris, quæ fuit per fecundationem Vir-
ginis. Hæc autem fecundatio facta est, Deo destinā- E
te, angelo nunciante, et virgine consentiente, vt repa-
Bernardus hom. 2. super Missus est, to. 1. ratio lapsui responderet, sicut dicit Bernardus: Pla-
cuit Deo eodem modo, et ordine, sibi reconciliare ho-
minē, quo nouerat cecidisse. Ideo pars ista habet tres
partes, et in prima insinuatur destinatio nuncij a Deo:
in secunda, executio ministerij ab Angelo, ibi: *Et in-*
gressus Angelus ad eam: in tertia assecutio propositi,
mediante consensu Virgineo, ibi: *Dixit autem Maria*
ad Angelum: Ecce Ancilla, et cetera. Destinatio autem
nuncij describitur debito modo, facta ex parte tempo-
ris, legati, loci, et personę: ad quā mittitur nuncius Dei.
Congruentiam temporis insinuat, cum dicit: *In mense* F
Martio mēse mundus, et homo cōditus, et redemptus. *autem sexto,* scilicet a cōceptione Ioannis, qui fuit Mar-
tius: in quo mense et homo, et mundus fuerat condi-
tus: in quo etiam per Christi incarnationem erat re-
parandus, vt sic reparatio responderet primæ condi-
Isa.66. g tioni, vt impleri videatur illud: Sicut cæli noui, et ter-
ra noua, quæ ego facio stare coram me, dicit Domi-
minus: sic stabit semen vestrum, nomen vestrum. Et
erit mensis ex mense: et sabbatum ex sabbato: veniet
omnis caro, vt adoret coram facie mea. Nec etiam se-
Senarius numerus mysterio plenus. narius numerus vacat a mysterio, quia enim perfectus
est, ideo homo inter cætera opera Dei perfectus, sexto
die est conditus. Ideo et Christus venit sexta ætate, et
sexto numero annorum, et sexto mense conceptus, et

sexta feria passus, et sexta hora in cruce suspensus: vt
sic significaretur aduenisse in plenitudine temporum,
et perfectione: qui conceptus est sexto mense: At vbi Gal.4. a
venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum fa-
ctum ex muliere, *& cet.* Congruentiam legati notat,
cum dicit: *Missus est Angelus Gabriel a Deo,* vt sic respon-
deat reparatio lapsui: vt, quemadmodum homo lapsus
est per suggestionem angeli mali, sic resurgat per mi-
nisteriū boni. Nuncius impij cadit in malum. Legatus Prou.13. c
fidelis, sanitas. Respondeat etiam impletio promissio-
ni, vt sicut per Gabrielem mysterium illud prædictum
fuit Danieli: sic apertū fuit Virgini. Ecce vir Gabriel, Dan.9. e. f
quē videram in visione, a principio, cito volans, tetigit
me in tēpore sacrificij vespertini: et docuit me. Sequi-
tur: Septuaginta hebdomadæ abbreuiatæ sunt super
populum tuum, et super vrbem sanctam tuam, vt
consumeretur præuaricatio, et finem accipiat pecca-
tum, et deleatur iniquitas, et adducatur iustitia sem-
piterna, et impleatur visio et prophetia, et vngatur
Sanctus sanctorum. Et nota, quòd ab ipso Deo, teste Bernardus
Bernardo, mitti perhibetur, ne cui vel beatorum spi- hom. 1. su-
rituum, suum Deus, antequam Virgini, reuelasse pu- per Missus
tetur cōsilium, excepto duntaxat Archangelo Gabrie- est, nō pro-
le: et quia a Deo erat, denunciationi diuini mysterij cul a princ.
congruebat. Congruentiam loci notat, in hoc, to. 1.
quod ait: *In ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth.*
Iuxta quod prædixerat Dominus per Isaiam: Aggra- Isa.9. a
uata est via maris trans Iordanem Galilææ gentium.
Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem ma-
gnam. In hoc ergo, quòd in ciuitatem Galilææ missus
est, quæ erat confinium Iudæorum et gentium, signa-
tur, quòd illum venit annunciare, qui promissus fue-
rat Abraæ. Benedicentur in semine tuo omnes gentes Gen.22. d
terræ. Et Iacob: Ipse erit expectatio gentium. In hoc Gen.49. b
quòd ciuitas illa Nazareth vocatur, quæ flos interpre-
tatur, signatur quòd illum veniebat nunciare, qui flos Cant.2. a
est campi, et lilium conuallium. Egredietur virga de Isa. 11. a
radice Iesse, et flos de radice eius ascendet, *& cetera.*
Vnde hic dicit Hieronymus, quòd secundū hebrai- Hier. tom.
cam veritatem habetur. Et: Nazaræus de radice eius 2. epi. 101.
crescet. Igitur a Nazareth potest aliquid boni esse: post med.
immo flos omnis boni. Congruebat in flore florem
concipi, in flore nutriri, in florum tempore, idest,
in vere, et Martio nunciari. Vnde Bernardus: Florige- Bern. hom.
ram amat patriam, flos de radice Iesse. Et ideo pote- 1. sup. Miss.
rat iam decantare: Flores apparuerunt in terra no- Cant. 2. a
stra. Congruentiam personæ innuit, cum dicit: *Ad*
Virginem desponsatam. Cuius congruentia ostenditur
pudica, cum dicit: *Virginem.* Mulier innupta, et 1.Cor.7. f
virgo, cogitat quæ Domini sunt: vt sit sancta et cor-
pore et spiritu. Bernardus: Missus est ad virginem: Bernardus
virginem carne, virginem mente, virginem profes- hom. 2. su-
sione, virginem, qualem describit Apostolus: mente, et per Missus
corpore sanctam. Ostenditur et probata, cum dicit: est. to. 1.
Desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph. et cetera.
Vt scilicet Ioseph vir iustus, secundum quòd dicitur, Mat.1. c
esset testis castitatis ipsius, secundum illud: Vir eius Prou.vlt. b
laudauit eam. Bernardus: Virum nominat, non quia Bern. eadē
maritus eius, sed quia homo virtutis, et iustus erat: et hom. 2.
ideo erat testis legitimus. Bernardus: Vno tali consi- Bern. ibid.
lio secretis cælestibus, et admittitur testis, et excludi- in fine.
tur hostis, et integra seruatur fama Virginis: alioquin
quo modo pepercisset iustus adulteræ? Quia zelus et Prou.6. d
furor viri, non parcet in die vindictæ. Ostenditur
etiam promissa in hoc, quod dicit: *De domo Dauid.*
Quod refertur ad Virginē et ad Ioseph: quia vterque
fuit de semine Dauid, cui facta erat repromissio: Iu- Ps. 131.
rauit Dominus Dauid veritatem, et non frustrabitur Bern. ibid.
eam: De fructu ventris tui, *& cetera.* Bernardus: Am- hom. 2. post
bo erant de domo et familia Dauid. Sed in altera med.
completa est veritas, quam iurauit Dominus Dauid, MARIA
altero tantum teste, et conscio, scilicet ipso Ioseph. stella maris.
Ostenditur et prænominata, in hoc, quod dicit: *Et no-* Bern. ibid.
men Virginis Maria. Maria enim stella maris inter- in fine.
pretatur,

pretatur, et sic ostenditur impleta illa prophetia Balaam. Orietur stella ex Iacob, et consurget virga de Israel. Et alio loco: Quasi stella matutina in medio nebulæ. In Apocalypsi: Ego sũ radix, et genus Dauid, stella splendida, et matutina: ideo ergo nominat virginem, vt ostendatur ipsam præparatam fuisse, non casu inuentam. Bernardus: Non est nouiter, aut fortuito inuenta, sed a sæculo electa, ab Altissimo præcognita, sibi præparata, sibi seruata, a Patribus præsignata, a Prophetis promissa: quod enim Moysi monstratum est in rubo et igne: Aaron in virga, et flore, Gedeoni in vellere et rore: hoc Salomon præuidit in forti muliere et eius pretio: apertius Hieremias præcecinit de femina, et viro. Isaias de virgine et domo. Gabriel tandem exhibuit ipsam virginem salutando: vel ideo nominat virginem, vt nos doceat nomen ipsius in necessitatibus inuocare. Vnde Bernardus: Quisquis te intelligis in huius sæculi profluuio magis inter procellas et tempestates fluctuare, quàm super terram ambulare, respice stellam, voca Mariam. Si iactaris superbiæ vndis, si ambitionis, si detractionis, si æmulationis, respice stellam, voca Mariam. Si aut ira, aut auaritia, aut carnis illecebra nauiculam concusserit mentis: respice stellam, voca Mariam. Si criminum immanitate turbatus, si conscientiæ fœditate cõfusus, baratro desperationis incipias absorberi, respice ad Mariam. Ipsa tenente, non corruis: ipsa protegente, non metuis: ipsa duce, non fatigaris: ipsa propitia, peruenis. Vel ideo nominat, vt insinuet nomen eius mysterio plenum, secundum triplicem interpretationem, per quam triplicem statum intelligimus saluãdorum. Actiuos per mare amarum, contemplatiuos per stellam, prælatos per dominium.

Num. 24. c
Eccl. 50. a
Apoc. 22. c
Bern. hom. 2. sup Miss. nõ procul a princ. to. 1.
Exo. 3. a
Num. 17. c
Iud. 6. g
Prou. 31. b
Hier. 31. d
Isa. 7. b. c
Bern. hom. 2. circa fin. super Missus est, to. 1.

Et ingressus Angelus, et cetera. Postquam descripta est destinatio nuncij: hic describitur executio ministerij, quæ quidem fuit in denunciatione conceptus futuri: in qua procedit Angelus, tamquam bonus rhetor, valde ordinate, et Euangelista explicat perfecte. Præmittitur enim primo salutationis ingressus: secundo additur narrationis processus, ibi: *Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria.* Subiungitur tertio conclusionis terminus, ibi: *Ideoq. et quod nascetur ex te sanctum.* Istæ enim sunt partes principales rhetoricæ, scilicet exordium, narratio, et conclusio secundum Tullium. Primo ergo præmittitur salutationis ingressus, secundo additur narrationis processus, in quo introducitur primo angelus salutans, et deinde virgo auscultans, ibi: *Quæ cum audisset, et cetera.* Introducit ergo Euangelista angelum in suo ingressu a salutatione sumpsisse exordium, in qua salutatione captat ipsius beneuolentiam, exigit confidentiam, et exhibet reuerentiam. Ostendit enim eam commendabilem a bonitatis plenitudine, et ideo amabilem: a dignitatis altitudine, et ideo venerabilem: a laudis amplitudine, et ideo prædicabilem. Et propter hæc tria designata fuit per arcam fœderis, de qua dicitur, quòd continebat tria, scilicet virgam Aaron, tabulas legis, et manna. Vt sic ostenderetur, quòd ipsa erat dulcis et amabilis per mãna, venerabilis per virgam, prædicabilis et commendabilis per legem diuinam. Et secundum hoc fuit in ipsa triplex excellentia, scilicet dignitatis, virtutis, et charitatis. Ego mater pulchræ dilectionis, et timoris, et agnitionis, et sanctæ spei. Vt ergo ostendat eam amabilem gratiositate, dicit: *Ingressus Angelus ad eam, dixit: Aue gratia plena.* Et ideo bene per Esther designata est, de qua dicitur, quòd erat formosa valde, et incredibili pulchritudine, omnium oculis gratiosa, et amabilis videbatur. Vnde de ipsa potest dici illud: In me gratia omnis vitæ et veritatis, in me omnis spes vitæ et virtutis. Nec mirum, quia illum erat conceptura, de quo dicitur: Vidimus gloriã eius, gloriam quasi vnigeniti a patre, plenum gratiæ, et veritatis. Et ideo post subditur: Et de plenitudine eius nos omnes ac-

Cic. de Inuent.
Heb. 9. a
Eccli. 24. b
Esther 2. c
Eccl. 24. b
Ioan. 1. b

A cepimus. Vt autem ostendat venerabilem ex dignitate, addit: *Dominus tecum.* Discrete dictum est, quia excellenti, et singulari modo, tamquam in proprio tabernaculo. Qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo. Et in Psalmo: Dominus in templo sancto suo, hoc est, in virginis vtero. Et rursus: Sanctificauit tabernaculũ suum Altissimus, Deus in medio eius non commouebitur. Bernardus: Dominus tecum, illius erat mater, cuius est Deus pater, filius paternæ charitatis, erat corona tuæ castitatis. Ex quo super omnes sortiris inæstimabilem dignitatem, et propterea Regina dicitur in Psalmo: Astitit Regina a dextris tuis.
B Vt ergo ostendat ipsam laudabilem ex benedictione, subiungit: *Benedicta tu in mulieribus*, propter vniuersale remedium. Dixit Dauid ad Abigael: Benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie, ne irem ad sanguinem, et vlciscerer me manu mea. *Benedicta*, inquam, *in mulieribus*, idest, super omnes mulieres. Benedicta es tu filia a Domino Deo excelso, præ omnibus mulieribus super terram. Et iterum: Benedixerunt illam omnes vna voce, dicentes: Tu gloria Hierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti viriliter, et cõfortatum est cor tuum, eo quòd castitatem amaueris, et post virum tuum, al-
C terum nescieris, ideo et manus Domini confortauit te, et ideo eris benedicta in æternum. Vel *Benedicta a mulieribus:* Viderũt illam filiæ, et beatissimam prædicauerunt, reginæ et concubinæ: et laudauerunt eam. *Quæ cum audisset*, et cetera. Introduxit prius angelum salutantem, introducit hic virginem auscultantem, in qua auscultatione ostendit virginem esse commẽdabilem tripliciter: in auditu scilicet, affectu, et cogitatu. In auditu commendatur modestia, cum dicit: *Quæ cum audisset*, Idest silentio, et taciturnitate auscultasset, secundum illud: Audi tacens, et pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Et sic prompta fuit ad
D audiendum, licet non ad loquendum, secũdum illud: Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Et propterea dicit: *Audisset*, idest, perfecte audientiam præbuisset. Auris enim bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. In affectu commendatur verecundia, cum dicitur: *Turbata est in sermone eius*, scilicet verecundia. Beda: Decet trepidare virginem, et ad omnes viri ingressus pauere, omnis viri aspectus vereri. Audiui, et conturbatus est venter meus: a voce contremuerunt labia mea. Vt posset dicere spiritus eius illud Iob: A facie eius turbatus sum: et considerans
E eum, timore solicitor. Exemplum huius Esther: Vidi te Domine quasi angelum Dei, et conturbatum est cor meum, præ timore gloriæ tuæ. In cogitatu laudatur prudentia, cum dicit: *Et cogitabat, qualis esset ista salutatio.* Et hæc erat magna prudentia. Continebat enim profunditatem sapientiæ, de qua: Cogitare de illa, sensus est consummatus. Vnde: Daniel, cuius nomen Balthassar, cœpit intra semetipsum tacitus cogitare, quasi vna hora, et cogitationes eius conturbabant eum. Cogitationes autem Virginis, et si turbabant propter pudorem innocentiæ, non tamen
F turbabant propter splendorem intelligentiæ. Bernardus: Turbata est, sed non perturbata. Immo secundum illud Psalmi: Turbatus sum, et non sum locutus. Cogitaui dies antiquos, *et cetera.*

Eccl. 24. a
Psal. 10.
Psal. 45.
Bern. hom. 3. sup. Miss. ante med. to. 1.
Psal. 44.
1. Reg. 25. f
Iudith. 13. d
Ibidem c. 15. c. d
Cant. 6. c
Eccl. 31. b
Iac. 1. c
Eccl. 3. d
Beda in 1. c. Lucæ ex Ambr. ibid.
Abac. 3. d
Iob 23.
Esther 15. d
Sap. 6. c
Dan. 4. c
Bern. hom. 3. cir. med. super Miss.
Psal. 76.

Et ait Angelus ei, et cetera. Postquam præmissus est salutationis ingressus; hic, secundo loco sequitur narrationis tractatus, siue processus, in quo primo introducit Euangelista Angelum narrantem: secundo Virginem interrogantem, ibi: *Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud*, et cetera. Narrans autem Angelus, denunciat id, propter quod venerat, et hoc quidem facit hoc ordine. Primo enim exprimit diuinæ acceptionis beneplacitum: secundo salutiferæ fecundationis beneficium, ibi: *Ecce concipies.* Tertio vero nasciturae prolis fastigium: *Hic erit magnus, et filius*

et filius Altissimi vocabitur: et cetera. Exprimens igitur Angelus diuinæ acceptionis beneplacitum, confortat Virginis animum, et nominat: *Ne timeas Maria.* Ne timeas, *inquam*, sed gaudeas: quia nomen tuum scriptum est in cælo, secundum quòd infra dicitur ad
Luc. 10. *d* Apostolos: Gaudete, quòd nomina vestra scripta sunt in cælis. Et rationem reddit: *Inuenisti enim gratiam apud Deum.* Gratiam, scilicet electionis, sicut Moy-
Exod. 33. *c* ses: Inuenisti gratiam coram me, et teipsum noui ex nomine, sicut dicitur Virgini Mariæ. Gratiam etiam
Gen. 6. *b* perfectionis, sicut Noe: Noe inuenit gratiam coram Deo. Et paulo post: Noe vir iustus, atque perfectus fuit in generationibus suis, coram Deo ambulauit. Gratiam desponsationis, vt fieret sponsa Dei, et ma-
Esther 2. *c* ter filij Dei. Habuit Esther gratiam, et misericordiam coram Assuero, super omnes mulieres, et posuit diadema regni in capite eius. Inuenit autem gratiam propter nimiam humilitatem, et mansuetudi-
Iac. 4. *b* nem. Deus superbis resistit, humilibus autem dat
Eccl. 3. *c* gratiam. Et alibi: Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo inuenies gratiam. Exprimens et salutiferæ conceptionis, seu fecundationis beneficium, ostendit ipsum esse proximum, cum dicit: *Ecce concipies in vtero, et paries filium.* Vt sic im-
Isa. 7. *c* pleatur in te illud Isaiæ: Ecce virgo concipiet, et pariet filium. Et signanter dicit: Ecce concipies in vtero, vt ostendat hoc ipsum esse magnum, et mirum, et nouum, vt concipiat intra, nihil recipiendo ab ex-
Hier. 31. *d* tra. Creauit Dominus nouum super terram. Femina circundabit virum. Et quia conceptum sine libidine, sequitur partus sine parturitione et dolore: ideo
Isa. 66. *c* addit: *Et paries filium*, secundum illud: Antequam parturiret, peperit: antequam veniret partus eius, peperit masculum. Quis audiuit vmquam tale, et quis vidit huic simile? Et quia partum sine dolore, sequitur fructus vteri cum salute, ideo subdit: *Et vocabis*
Act. 4. *b* *nomen eius Iesum.* Quia secundum quòd dicitur: Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Huius nominis præ-
Eccl. 46. *a* figuratio præcessit in Iesu filio Naue. Vnde: Fortis in bello Iesus Naue successor Moysi in prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei. Huius et præfiguratio præcessit in Ioseph, de quo dicitur, quòd Pharao vertit no-
Gen. 41. *f* men illius, et vocauit eum lingua Aegyptiaca, Saluatorem mundi. Postremo exprimens nasciturae prolis fastigium, ostendit ipsum magnum esse, cum dicit: *Hic erit magnus.* Ostendit autem magnitudinem eius excellentissimam esse, propter gratiam singularem, propter excellentiam regalem, propter potentiam æternalem. Singularem gratiam tangit, cum dicit: *Et filius Altissimi vocabitur*, scilicet per gratiam vnionis: filius, inquam, vnigenitus, secundum il-
Ioan. 1. *b* lud: Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a patre. Et ita æqualis erit Altissimo, secundum il-
Psal. 96. lud: Tu Dominus altissimus super omnem terram.
Phil. 2. *b* Quis est hic, nisi Christus Dominus, de quo: Donauit illi nomen, quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, *et cetera.* Hoc autem nulli alij dedit, quia in solo filio Virginis est gratia vnionis. Regalem excellentiam insinuat, cum dicit: *Et dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius.* Idest regale solium, secundum quòd Dauid erat pro-
Ps. 131. missum. De fructu ventris tui ponam super sedem
Hier. 23. *a* tuam. Et secūdum quòd per Hieremiam prophetam promissum fuit: Ecce dies veniunt, dicit Dominus. Et suscitabo Dauid germen iustum: et regnabit rex, et sapiens erit: hoc etiam post ostensum fuit de filio
Dan. 7. *d* hominis, de quo dicit, quòd antiquus dierum dedit ei potestatem, et honorem, et regnum: et omnes populi, et tribus, et linguæ ipsi seruient. Æternalem potentiam notat, cum dicit: *Et regnabit in domo Iacob in æternum*, secundum quòd promissum erat Dauid,
2. Reg. 7. *b* secundum illud: Suscitabo semen tuum post te, quod

A egredietur de vtero tuo, et firmabo regnum eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, et stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum. Hoc ipsum apud Danielem: Potestas eius, potestas æterna, quæ *Dan.* 7. *d*
non auferetur: et regnum eius, quod non corrumpetur. Vt autem ostendat, quòd æternitas ista est proprie dicta per carentiam finis, addit: *Et regni eius non erit finis.* Vt sic impleatur illud Isaiæ: Super solium *Isa.* 9. *b*
Dauid, et super regnum eius sedebit. Vt confirmet illud, et corroboret in iudicio et iustitia, amodo, et vsque in sempiternum. Et ideo recte dicit: Regnum *Ps.* 144.
tuum, regnum omnium sæculorum, et dominatio
B tua in omni generatione et generationem.

Dixit autem Maria ad Angelum: Introduxit prius Euangelista Angelum narrantem, et subiungit hic prudentissimam Virginem percunctantem, in qua percunctatione tria nobis explicantur, scilicet dubitatio cōueniens, ratio mouens, et solutio satisfaciens. Conueniens dubitatio notatur, cum dicitur: *Quo modo fiet istud.* Cum enim triplex sit concipiendi modus, scilicet vnus carnalis, alius spiritualis, tertius admirabilis, et singularis. Quæro, quo istorum modorum fiet? Sic Nicodemus quærebat, cum audiret, quòd oportebat eum renasci denuo. Quo modo, *in-* *Ioan.* 3. *a*
C *quit*, possunt hæc fieri? Et nota, quòd non quærit modum sciendi, seu signum, quod fidem faciat, sicut Zacharias, qui punitus fuit, vt supra, dicens: Vnde *Cap. eodē.*
hoc sciam? Ego enim sum senex, et vxor mea processit in diebus suis. Sed quærit modum faciendi, vt consentiat secundum illud: Oculi tui recta videant, *Prou.* 4. *d*
et palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. Rationem mouentem tangit, cum dicit: *Quoniam virum non cognosco.* Id est, non cognoscituram me propono, et ita sum virgo, et mente, et carne, et proposito, vt sibi recte competat illud Rebeccæ, quòd erat puella de- *Gen.* 24. *c*
cora nimis, virgoq. pulcherrima, et incognita viro.
D Et secundum Apostolum: Iam non cogitabat, quæ *1. Cor.* 7. *f*
carnis erant, sed quæ Domini sunt, vt sancta esset et corpore, et spiritu. Et ideo non irrationabiliter quærebat, quo modo debebat prolem concipere, quæ non proponebat virum cognoscere, vt, si posset esse quòd haberet simul virginitatem, et fecunditatem, tunc consensum præberet. Et quoniam dubitatio sua rationem habebat recte mouentem: ideo meruit responsionem satisfacientem, quæ notatur, ibi: *Et respondens Angelus, dixit ei: Spiritus sanctus superueniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi:* Quasi dicat Angelus, quęris, quo modo concipies? Ad hoc respōdeo,
E quòd fecundaberis sine corruptione, concipies sine libidine, paries sine dolore: quia non ex virili semine, sed ex Spiritus sancti virtute, ita dictum est: *Quod* *Mat.* 1. *c*
enim in ea natum est de Spiritu sancto est, et cetera. Et recte dicit: *Spiritus sanctus superueniet in te.* Id est, desursum veniet. Vnde dicitur: Omne datum optimum, *Iac.* 1. *c*
et omne donum perfectum, desursum est, descendens a Patre luminum. Propter hoc dicitur: Acci- *Act.* 1. *b*
pietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos. Et ita non erit corruptio, quia de Spiritu sancto: nec etiam erit libido, quia *virtus Altissimi obumbrabit tibi*, scilicet ne sentias æstum concupiscentiæ, secun-
F dum illud: Sub vmbra illius, quem desideraueram, *Cant.* 2. *a*
sedi: et fructus eius dulcis gutturi meo. Et nota trium præcedentium triplicem præcessisse figuram, quia sine virili semine in virga Aaron fuit figurata, quæ *Num.* 17. *b*
floruit. Et apud Isaiam: Flos de radice eius ascendet, *Isa.* 11. *a*
et cetera. Quia sine libidine, in rubo et igne. Quia *Exo.* 3. *a*
rubus ardebat, et non comburebatur. Quia partus sine dolore designabatur in rore et vellere Gedeonis. *Iud.* 6. *g*
Vellus enim, vt dicit Hieronymus, cum sit de corpore, nescit tamen corporis passionem, et ideo in Psalmo: Descendet sicut pluuia in vellus. *Psal.* 71.

Ideoq. et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur filius Dei, et cetera. Postquam descriptus est ingressus salutationis, et processus narrationis: ponitur hic vltimo terminus

terminus conclusionis, et conclusio est, quòd virgo Maria cõcipiat, et ex ea nascatur filius Dei. In hac autem conclusione, primo præmittit Angelus conditionem, et deinde approbationem, et postremo vtriusque subiungit rationem: conditionem infert, cum dicit: *Ideoq. et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur filius Dei.* Quia enim secundaris virtute Spiritus sancti, non prolem viri generabis, sed prolem Dei: non peccatorem, sed sanctum. Dan. 9. f Impleatur visio et prophetia: et vngatur Sanctus sanctorum. Si enim quemadmodum dicitur: Ioan. 3. a Quod natum est ex carne, caro est: et quod natum est ex spiritu, spiritus est, ergo quod nascitur de Spiritu sancto, necessario sequitur, esse sanctum. Bernardus: Bern. hom. 4. sup. Miss. ante med. to. 1. Si diceret, sancta caro, vel sanctus homo, parum dixisse videretur: posuit ergo indefinite sanctum, quia quidquid fuit, quod Virgo genuit, sanctũ proculdubio, ac singulariter sanctum fuit: et quia filij hominum nascuntur polluti: Ephes. 2. a Omnes eramus natura filij iræ: ideo iam non filius viri, sed filius Dei vocabitur. Isa. 9. b Et vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, *et cetera*. Vocabitur ab ipso Deo: Mar. 9. a Hic est filius meus charissimus, et Mat. 17. a Matthæus: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Vocabitur ab ipsis credentibus: Idem. 16. a Tu es Christus filius Dei viui. Et alibi: Rom. 1. a Qui prædestinatus est filius Dei in virtute. Vocabitur ab omnibus, sicut dixit Centurio: Mat. 27. f Vere filius Dei erat iste. Approbationem autem siue confirmationem adiungit, cum dicit: *Et ecce Elizabeth, cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute sua.* Si ergo Deus dedit cõceptum seni, dare potest et iuueni, licet istud nouum, illud iam factum. Vnde in Genesi: Gen. 21. a Concepitq. Sara, et peperit filium in senectute sua. Et vt hoc melius constet Virgini, additur: *Et hic mensis est sextus illi, quæ vocatur sterilis.* Et ita cum manifesta fuerit eius sterilitas, iam est manifestata eius fecunditas. Iam ergo incipiunt signa et mirabilia fieri in terra, secundum illud: Eccl. 36. a Innoua signa, et immuta mirabilia. Et ideo firmum et certum est, quòd et tu Virgo iam concipies supra naturam, et hoc est, quod dicit Beda in glossa: Beda. Ne Virgo se parere posse diffidat, accepit exemplum sterilis anus parituræ, vt discat omnia Deo esse possibilia, etiam quæ naturæ ordine videntur esse contraria. Et ideo Dominus tot sterilium conceptus præmisit, vt istum scilicet conceptum figurarent, et figurando prænunciarent, et prænunciando testimonium darent, et credibilem facerent. Rationem autem huius subiungit, cum dicit: Eccl. 8. a *Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.* Omne, quod voluerit, faciet, et sermo illius potestate plenus est. Mat. 19. d Apud Deum autem omnia possibilia sunt, Gen. 18. a sicut dictum est Saræ: Numquid Deo quidquam est difficile? Bernardus: Bern. hom. 4. sup. Miss. circa med. tom. 1. Apud Dominum idem est facere, quod loqui, et loqui quod velle. Merito ergo noueris non esse impossibile omne verbum: et ideo cum aliquid promittit Deus, sine dubitatione credendum est, quia cum omnia possit, et mentiri non possit, necesse est, vt fiant illa, quæ et quo modo promittit. Num. 23. c Non est Deus, quasi homo, vt mentiatur: nec vt filius hominis, vt mutetur. Dixit ergo, et non faciet? Locutus est, et non implebit? Et sic ostendit Angelus conclusionem suam necessariam, vt Virgo iam nec dubitare possit, nec valeat dissentire.

Dixit autem Maria, et cetera. Hic vltimo ponitur assecutio propositi, quod fuit in consensu Virginis, per quem mox concepit filium Dei. Hunc autem cõsensum describit debite et ordinate factum: quia ex humilitate prædisponente, et charitate perficiente, et credulitate pronunciante. Introducit ergo primo pronunciationem ex credulitate, cum dicit: *Dixit autem Maria.* Quia enim Angeli dictum credidit esse verum, ideo dat expresse responsum consentaneum. Rom. 10. b Corde creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem. Ps. 115. a Et in Psalmo: Credidi, propter quod lo-

A cutus sum. Dixit autem verbo fidei: Prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo, hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Rom. 10. b Quia ergo corde percepit verbum fidei, ventre concepit filium Dei. Infra dicit: Beata, quæ credidisti, *et cetera*. Inf. cap. 11. Et alibi: Beatus venter, qui te portauit, et vbera, quæ suxisti. Deinde sequitur præparatio ex humilitate, cum dicitur: *Ecce Ancilla Domini.* Simile responsum dedit Abigael mulier prudens, cum Dauid vellet eam in vxorem accipere: 1. Reg. 25. g Ecce famula tua sit in ancillam, vt lauet pedes seruorum Domini mei. Et illa Ruth, quæ designat beatam Virginem: Ruth. 2. b. c Vnde mihi hoc, vt inuenirem gratiam ante oculos tuos? B Et post: Locutus es ad cor ancillę tuæ, quę non sum similis vnius puellarum tuarum. Et quia se virgo Maria humiliauit, se ad gratiam præparauit. Bernardus: Bern. hom. 4. sup. Miss. post. med. to. 1. Humilitas respondetur, vt sedes præparetur. Et quia singularis humilitas, ideo et singularis fuit gratia. Vnde Bernardus: Nõ est magnum esse humilem in abiectione: magna prorsus et rara virtus humilitas honorata: hoc est luminare, Eccli. 43. a quod minuitur in consummatione. Postremo subditur consensus perfectus ex charitate, cum dicitur: *Fiat mihi secundum verbum tuum.* Fiat, vt dicit Bernardus, Bern. hom. 4. ut sup. nõ procul a fi. est desiderij signũ, non dubitationis nota. C Etiam est signum assertionis, sicut in Psalmo dicitur: Ps. 105. g Dicet omnis populus: Fiat, fiat. Est item affectionis, vt in Psalmo: Ps. 118. y Fiat manus tua, vt saluet me. Idem enim est verbum et manus patris. Et potest esse orationis verbum, vt sit desideratoriũ, quia ex charitate: oratoriũ, quia ex humilitate: assertorium, quia ex credulitate. Hæc est vox dulcissima hominibus, Angelis, et ipsi Sponso: Cant. 2. d Sonet vox tua in auribus meis: Vox enim tua dulcis. Quod fecit, cum dixit Angelo: *Fiat mihi secundum verbum tuum.* Verbum, Ioan. 4. a quod erat in principio apud Deum, fiat caro de carne mea, secundum verbum tuum. Vnde Bernardus: Bern. hom. 4. ut supra. Fiat mihi, obsecro, verbum, non prolatum, vt transeat: D sed conceptum, vt maneat. Fiat verbum non tantum audibile auribus, sed et visibile oculis, palpabile manibus, gestabile humeris, vt verbo virtutis suæ me portet. Heb. 1. d Porro multifariam multisq. modis locutus est olim Deus patribus in Prophetis. Deus multis modis locutꝰ est. Et alijs in corde, alijs in aure, alijs in ore, alijs in visu, alijs in manu, mihi, oro, vt fiat iuxta verbum tuum: Ex Bern. hom. 4. ut supra. nec volo, vt fiat mihi tantum declamatorie prædicatum, aut figuraliter signatum, aut imaginaliter somniatum, sed simpliciter inspiratum, personaliter incarnatum, corporaliter inuisceratum, verbum caro factum. Et si ita fiat, tunc potero E dicere tibi, quæ dixit mulier Sareptana Eliæ: 1. Reg. 17. d Nunc in isto cognoui, quoniam vir Dei es tu, et verbum Domini in ore tuo verum est. Et quoniam in tali consensu conceptus est filius Dei, et propositum suum assequutus est Angelus, ideo sequitur: *Et discessit ab illa Angelus.* Sic enim ostendebat facto, quod Raphael Tobiæ dicebat verbo: Tob. 12. b Tempus est ergo, vt reuertar ad eum, qui me misit. Et de Petro dicitur, quòd ipso Act. 12. b educto de carcere, continuo discessit Angelus ab eo. Ab ea ergo discessit Angelus, sed in ea remansit Dei filius: discessit quantum ad apparentiam, sed remanserunt multi, quantum ad custodiam. Cant. 3. c En lectulum F Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel. Isti sunt Angeli beatissimi, qui custodiebant eam tamquam locum diuinæ habitationis electissimum, vnde etsi beneficium custodiæ sibi impenderent propter infirmitatem carnis, cultus tamen reuerentiæ exhibebant, propter dignitatem matris, et sic quodam modo per ipsam ascendebant, et descendebant. Vnde designata fuit per illam scalam, cui Dominus erat innixus, Gen. 28. b. c et Angeli per illam ascendebant et descendebant, quam vidit Iacob. Et post sequitur: Non est hic aliud nisi Domus Dei, et porta cæli, quia nullus potest iam cælũ intrare, nisi per Mariam transeat, tamquam per portam. Sicut enim Deus ad nos venit per ipsam, ita per ipsam nos oportet redire ad Deum.

Deum. Et ideo dicitur domus, porta, et scala: domus propter Christi conceptionem, porta propter Christi partum, et scala propter ascensum ad Deum. Non ergo discedamus ab ea, sed eius pedibus prouoluti, semper eam salutemus: Aue gratia plena, vt per eam, quæ inuenit gratiam et misericordiam super omnes mulieres in conspectu illius magni Assueri, nos gratiam inueniamus, et misericordiam consequamur in auxilio opportuno. *Heb. 4. d*

Exurgens autem Maria, et cetera. Terminata parte illa, in qua egit de sterilis, et Virginis fecundatione, hic sequitur pars secunda, in qua agit de gratiarum actione. *Diuisio.* Et iuxta hunc duplicem modum: pars ista habet duas partes, in quarum prima fit gratiarum actio, et laudis decantatio propter conceptum Saluatoris. In secunda propter conceptum et partum præcursoris, ibi: *Elizabeth autem impletum est tempus*, et cetera. Ad hoc autem, vt laudis decantatio fiat ex integro, et perfecto affectu, exigitur certificatio veritatis in intellectu, et exhibitio charitatis in affectu. Alterum vt præcedens, alterum vt consequens. Ideo prima pars habet tres, in quarum prima præmittitur testimonium prophetiæ, in secunda subditur canticum lætitiæ, ibi: Et ait *Maria: Magnificat anima mea*, et cetera. In tertia obsequium beneficentiæ, ibi: *Mansit autem Maria cum illa*, et cetera. Primum astruit fidem, secundum exigit spem, tertium ostendit charitatem. In descriptione autem testimonij prophetiæ procedit Euangelista hoc ordine: Nam primo introducit opportunitatem testificandi: secundo testimonij veritatem, ibi: *Et vnde hoc mihi*, et cetera. Ad opportunitatem autem testificandi, tria concurrunt, scilicet Virginis salutantis occursus, virgineæ salutationis effectus, et Elizabeth resalutationis affectus. Primum, ibi: *Exurgens Maria*, et cetera. Secundum ibi: *Et factum est, vt audiuit*, et cetera. Tertium ibi: *Et repleta est Spiritu sancto*, et cetera.

Primo igitur introducitur virginis salutatis occursus, vt festinus, et familiaris. Propter festinationem ait: *Exurgens autem Maria in diebus illis, abijt in montana cum festinatione in ciuitatem Iuda.* Quasi dicat, non tardauit, sed diluculo surrexit, secundum illud: Surge, propera amica mea, formosa mea, et veni. *Cant. 2. d* Vnde sibi competit illud Prouerbiorũ, quod dicitur de muliere forti, quæ de nocte surrexit, deditq. prædam domesticis suis, et cibaria ancillis suis. *Prou. 31. b* Surrexit enim, vt ministraret Elizabeth seni et debili, vnde nec eam retardauit asperitas itineris, secundum quòd dicitur in glossa, et littera designat, quia *abijt in montana*, et hoc, *cum festinatione*, ad veritatem explorandam, sicut illi exploratores Iosue: Ad montana conscendite. *Iosue 2. c* Vel etiam cum ipso sponso: Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. *Cant. 2. b* Non etiam retardauit viæ prolixitas, quod notatur, cum dicitur: *In ciuitatẽ Iuda*, id est Hierusalem, vt iam possit ipsa clamare cum Isaia: Venite ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Iacob. *Isa. 2. a* Nec in itinere fecit moram, quia *cum festinatione*, sicut Rachel, quæ, viso Iacob, festinans nunciauit patri suo. *Gen. 29. b* Spiritualiter autem datur ex hoc nobis intelligi, quòd necessaria est ei festinatio, qui vult ad perfectionem attingere. *Necessaria est festinatio volenti in requiem ingredi.* Festinemus ingredi in illam requiẽ, vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. *Heb. 4.* Et ad Corinthios: Sic currite, vt comprehendatis. *1. Cor. 9. d* Diuersum dicitur de fatuis virginibus. *Mat. 25. a* Et in Ecclesiastico: Non tardes conuerti ad Dominum, et ne differas de die in diem. *Eccli. 5. b* Occursus Virginis fuit festiuus, et familiaris, propter quod dicit: *Et intrauit in domum Zacharia, et salutauit Elizabeth.* Intrauit, inquam, vt familiariter cohabitaret. Intrans in domum meam, conquiescam cum illa. *Sap. 8. c* Non enim habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus illius, sed lætitiam, et gaudium. Intrabat, non stabat foris, sicut illa mulier vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere *Prou. 7. b*

A pedibus suis. Intrauit etiam, non vt litigaret, sed vt salutaret, secundum quòd moris est sanctis. Salutate inuicẽ in osculo sancto. *Rom. 16. c* Salutauit, inquam, non solum optando, sed etiam salutem in Hierusalem apportando, vt impleatur illud, quod dictum est: Propter Sion non tacebo, et propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur, vt splendor, iustus eius: et Saluator eius, vt lampas, accendatur. *Isa. 62. a. d* Et post: Dicite filiæ Sion: Ecce Saluator tuus venit: ecce merces eius cum eo, et opus eius coram illo. *Ibid. d* Et nota, quòd Virgo prius domum intrauit, et postea salutauit: quia iam incipiebat virgo mandatis Euangelicis consentire. Nam B infra dicitur: Neminem per viam salutaueritis. *Cap. 10.* Et postea subditur: In quamcumque domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui. Quod etiam fecit Virgo beata.

Secundo vero introducitur salutationis effectus, quæ fuit excitatio matris, et lætificatio prolis, propter matris excitationem. Vnde dicitur: *Et factum est, vt audiuit salutationem Mariæ Elizabeth.* Salutationem nãque Virginis Elizabeth audierat, quia eam amabat. Quæ habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire vocem tuam. *Cant. 8. d* Et Ioannes: Qui ex Deo est, verba Dei audit. *Ioan. 8. f* Item: Cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud, non vt verbum hominum, sed, sicut est vere, verbum Dei. *1. Thess. 2. c* C Audiuit vtique verbum salutis ab ea, quæ conceperat verbum incarnatum, in quo salus est, secundum illud: In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. *Iac. 1. c* Fuit ergo mater, verbo Virginis excitata, fuit et proles lætificata. Vnde dicit: *Exultauit infans in vtero eius.* In quo ostẽditur, quòd Ioannes erat amicus sponsi præcipuus, secundum quòd de ipso scribitur: Amicus autem sponsi, qui stat, et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. *Ioan. 3. d* *Exultauit*, inquam, præ desiderio, sicut etiam patres. D Abraam pater vester exultauit, vt videret diem meum: vidit, et gauisus est. *Ioan. 8.* *Exultauit*, ad præsentiam Domini Saluatoris, quasi gestiens salutare, et assurgere iam incœpit Domino suo, cuius erat præcursor. Vnde dicitur in glossa Bedæ, quia lingua non poterat, ideo, animo exultando, salutat, et suæ præcursionis officium inchoat. *Beda.* Ecce apparet, quòd Angelus dixerat: Spiritu sancto replebitur, adhuc ex vtero matris suæ. Ex quo datur spiritualiter intelligi, quòd propositum sanctum non potest latere: quin se manifestet, et amor interior prorumpat in opus. *Nec propositum, nec amor abscondi potest.* Vnde Gregorius: Numquam amor Dei est otiosus. *Greg. hom. 30. in Euang.*

E Tertio subiungitur Elisabeth salutatis affectus magnus, et benignus. Propter magnitudinem dicitur: *Et repleta est Spiritu sancto Elizabeth, et exclamauit voce magna.* Magnitudo namque vocis, signum est magnæ affectionis, quia voces* sunt notæ passionum. **Arist. li. 1. Periherm. cap. 1.* Adimplebit eum Spiritu sapiẽtiæ et intellectus. *Eccl. 15. a* Et iterum: Ipse tamquam imbres mittet eloquia sapiẽtiæ suæ, et in oratione confitebitur Domino. *Eccli. 39. a* Ideo autem voce magna clamabat, quia illum continebat in vtero, qui erat vox verbi, secundum quòd de ipso dicitur: Vox clamantis in deserto: parate viam Domini. *Isa. 40. a* Cui etiam dicitur ibidem: Super montem excelsum ascende tu, *Ibid. 6. c* F qui euãgelizas Sion: exalta in fortitudine vocẽ tuam, qui euangelizas Hierusalem, exalta, noli timere. Dic ciuitatibus Iudæ: Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet. Nec tam fuit vox eius clamosa, quàm deuota. Vnde ad exprimendam benignitatem affectus, subdit dicens: *Et dixit: Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui.* *Benedictio.* Benedicit Elizabeth Virgini simul et proli, vt compleat Angelicam salutationem. Benedictionem sibi optat, et iam benedictam annunciat ea benedictione, quam Dominus Abraæ promiserat. Benedicam tibi, et magnificabo nomen tuum, erisq. benedictus. *Gen. 12. a* Benedicã benedicẽtibus tibi, et maledicã maledicentibus tibi, atque in te benedicentur vniuersę cognationes terrę.

Hanc

Hanc benedictionem prædixit Isaac in figura agri. Ec-
Gen. 27. d ce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit
Dominus. Hanc benedictionem confirmauit Iacob:
Gen. 49. e Omnipotens benedicet tibi benedictionibus cæli de-
super, benedictionibus abyssi iacentis deorsum, bene-
dictionibus vberum et vuluæ: benedictiones patris
tui confortatæ sunt benedictionibus patrum eius, do-
nec veniret desiderium collium æternorum. Hanc
Deut. 28. a desiderabat, et hanc imprecabatur Moyses: Benedi-
ctus fructus ventris tui, et fructus terræ tuæ. Et ideo
Psal. 84. b cantemus cum Dauid: Benedixisti Domine terram
Eccl. 24. a tuam. Completum est etiam in Maria illud: In multi-
tudine electorum habebit laudem, et inter benedi-
Iud. 5. c ctos benedicetur. Benedicta fuit Iahel: Benedicta in-
Ruth 3. b ter mulieres Iahel. Benedicta fuit Ruth: Benedicta es
1. Reg. 25. a Domino filia, benedicta Abigail. Benedicta tu, quæ
prohibuisti me hodie, ne irem ad sanguinem, et vlci-
Iudith 13. scerer me. Benedicta Iudith: Benedicta es tu filia a
e Domino Deo excelso præ omnibus mulieribus super
terram. Inter has mulieres, et super has mulieres be-
nedicta est virgo Maria, quia illarum benedictiones
impletæ sunt in hac.

Et vnde hoc mihi, vt veniat, et cetera. Præmissa op-
portunitate testificandi, subditur hic veritas testimo-
nij, ad cuius explicationem tria introducit Euangeli-
sta. Primum est præconium admiratiuum: Secundū
est signum approbatiuum: tertium vero testimonium
affirmatiuum. Primum tenet rationem propositio-
nis: secundum, assumptionis: et tertium, cōclusionis.

Introducit ergo præconium admiratiuū, cum dicit
Elizabeth: *Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei
ad me?* Hoc enim est valde laudabile, et etiam admi-
rabile, quòd mulier sit mater Dei. Vnde poterat di-
2. Reg. vlt. cere, sicut dixit Areuna regi Dauid: Quid causæ est,
d vt veniat Dominus meus Rex ad seruum suū: Ex quo
enim facta est mater Dei, summa Domini omnium
eluxit dignatio, vt qui suis pedibus alienum hospitiū
visitare non abhorruit. De quo quidem Virgo gloria-
Eccl. 24. b tur, dicens: Ego mater pulchræ dilectionis, et timoris,
et agnitionis, et sanctæ spei. Quia propter dignitatem
maternam, est virgo Maria diligenda, veneranda, et
cum omni fiducia adeunda, tanquam summæ miseri-
cordiæ mater.

Secundo subdit iudicium approbationis, cum dicit:
*Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus
meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo.* Et hoc est
Psal. 44. c signum, quòd diffusa est gratia in labijs tuis, et pro-
pterea certum est, quòd benedixit te Deus in æternū.
Et ex quo infans sic supra naturam exultauit, certum
est, quòd Dominus naturæ sibi occurrerit. Et, ex quo
infantulus respondet ex vtero, certum est, te conce-
Isa. 49. a pisse illum, qui vocat ab vtero, secundum illud: Do-
minus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ re-
cordatus est nominis mei, *& cetera*. Et rursus: Ex quo
puer exultauit tam mirabiliter, certum est, iam con-
summatum esse veraciter, quod in Isaia dicitur: Exul-
Isa. 12. b ta, et lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui
Zach. 9. b sanctus Israel. Et illud: Exulta satis filia Sion, iubila
filia Hierusalem, ecce rex tuus venit tibi iustus, et Sal-
uator. Ex quo igitur mirabiliter exultauit Præcursor,
iam certum habebat iudicium, quòd venerit Salua-
tor: et quia certum habebat iudicium, ideo veritati
subditur testimonium, siue oraculum affirmatiuum,
cum dicitur: *Et beata quæ credidisti, quoniam perficien-
tur ea, quæ dicta sunt tibi a Domino.* Fides enim beatam
Mat. 16. c fecit. Beatus es Simon Bariona, quia caro et sanguis
non reuelauit tibi: sed Pater meus, qui in cælis est.
Ioan. 20. g Et Ioannes: Beati, qui non viderunt, et crediderunt.
Facit etiam fides bonos, quia inchoando meritum di-
Phil. 1. a sponit ad præmij consummatiōnē. Confidens hoc ip-
sum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, vsque in
diem Iesu Christi perficiet, et hoc merito: et sic fa-
ctum est Mariæ. Nota, quòd beatificantur in scriptu-
Psal. 39. d ra non solum credentes, sed etiam sperantes: Beatus

A vir, cuius est nomen Domini spes eius. Item diligen-
tes: Beati sunt, qui te viderunt, et in amicitia tua deco- Eccl. 48. b
rati sunt. Item timentes: Beatus homo, cui do- Eccl. 25. e
natum est habere timorem Dei. Et rursus in Psalmo:
Beatus vir, qui timet Dominum. Item operantes: Si Ps. 111. b
hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. Et infra: Beati, qui Ioan. 13. b
audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. Item susti- Inf. c. 11.
nentes: Sed et si quid patimini propter iustitiam, bea- 2. Pet. 3. c
ti: Et Matthæus: Beati estis, cū maledixerint vobis ho- Mat. 5. a
mines, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne ma-
lum aduersum vos, mentientes propter me. Item con-
templantes: Beati viri tui, et beati serui tui hi, qui 3. Reg. 10.
B stant coram te semper, et audiunt sapientiam tuam. b
Ex his causis fuit virgo Maria beata, ex causa etiam
singulari, fuit beatissima, quia concepit filium Dei.
Infra: Beatus venter, qui te portauit, et vbera, quæ su- Inf. ca. 11.
xisti. Et propterea ipsamet dicit hic infra: Ecce enim Cap. eod.
ex hoc beatam me dicent omnes generationes. *Beata
ergo, quæ credidisti*, quia credendo concepisti, et con-
cipiendo beatitudinem omnibus, quantum ad suffi-
cientiam, protulisti. Huius figura habetur in Genesi,
vbi dixit Lia: Hoc pro beatitudine mea, beatam quip- Gen 30. b
pe me dicent omnes mulieres.

Et ait Maria, et cetera. Post testimonium prophe-
C tiæ, sequitur cantus lætitiæ, in quo beatissima virgo
Maria laudat diuinam clementiam, propter excellen-
tissimam gratiam sibi collatam. In hoc autem cantico
tria notantur. Primum est laudantis affectio, quam
notat ibi: *Magnificat anima mea*, et cetera. Secundum
est laudandi ratio, quam notat, cum subdit: *Quia re-
spexit*, et cetera. Tertium diuinæ laudis ampliatio,
quam notat ibi: *Et misericordia eius a progenie*. Non
enim est perfecta laus, nisi adsit debitus affectus, debi-
ta causa, et debitus modus.

Insinuatur ergo primo laudantis affectio, vt grata,
magnificando diuinam virtutem, cum dicit: *Et ait
D Maria: Magnificat anima mea Dominum*, idest diuinam
virtutem. Magnus enim Dominus noster, et magna Ps. 146. a
virtus eius: et ideo magno affectu debet collaudari,
quia magna operatur. Ego Nabuchodonosor laudo, Dan. 4. g
et magnifico, et glorifico Regem cæli: quia omnia
opera eius vera. Et ad hoc inuitat animam deuotam:
Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen Psal. 35. b
eius in idipsum. Tunc anima nostra vere Dominum
magnificat, quando sub ipso seipsam captiuat, et hu-
miliat. Quoniam magna potentia Dei solius, et a solis Eccl. 3. e
humilibus honoratur. Vnde virgo Maria, quia præ
cæteris seipsam humiliauit, ideo cæteris altius Domi-
E num magnificauit. Et ideo a magnificatione incepit,
quia hoc competebat humilitati Virginis decantantis.
Competebat etiam dignitati Dei, cuius summa hu-
militas non cognoscitur, nisi dignitas præcognoscatur.
Vnde: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam ar- Phil. 2. a
bitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exi-
naniuit, formam serui accipiens. Competebat etiam
intentione cantantis, quæ est, vt Dominus perfe-
cte laudetur. Glorificantes Dominum, quantum- Eccl. 43. d
cumque potueritis, superualebit adhuc, et admi-
rabilis magnificentia eius. Competebat etiam Marię
F cantanti, quia de magnis, immo de maximis benefi-
cijs erat. Vnde: Audite, quoniam de rebus magnis Prou. 8. a
locutura sum, et aperientur labia mea, vt recta prę...
dicent. Et infra: Quia fecit mihi magna, *et cetera*.
Competebat et ordinato progressui, qui est a timore
inchoando. Vnde: Initium sapientiæ timor Domini. Ps. 110. b
Timor autem reuerentiæ Dominum magnificat.

Insinuatur etiam laudantis affectio, vt iucunda,
exultando in diuina salute, cum subditur: *Et exultauit
spiritus meus in Deo salutari meo.* Idest in Deo Salua-
tore, vt possit dicere illud: Anima mea exultabit in Psal. 34. b
Domino, et delectabitur super salutari suo. Et rur-
sum: Cor meum et caro mea exultauerunt in Deum Psal. 83. a
viuum. Vere iam dicere poterat illud: Introduxit me Cant. 1. a
rex in cellaria sua: exultabimus et lætabimur in te,

memores vberum tuorum super vinum. Recti diligunt te. Iam verificatum est in Maria, quod optabat.
Psal. 39. d Exultent, et lætentur in te omnes quærentes te, et dicant semper, Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum. Quoniam ergo virgo Maria Dominum quæsiuit, et salutare dilexit: ideo anima eius Dominum magnificat, et spiritus eius in salutari Dei exultauit.
1. Reg. 2. a Vnde sibi illud Annæ competit: Exultauit cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo meo. Dilatatum est os meum super inimicos meos, quia læetata sum in salutari tuo. Et nota, quòd
Mal. 2. d spiritus accipitur pro substantia animæ. Custodite spi-
Rom. 8. e ritum vestrum, et nolite despicere. Et: Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Alibiq.: Nam
1. Cor. 14. c si orem lingua, spiritus meus orat, *et cetera*. Hic autem accipitur pro anima secundum suum supremum; et anima accipitur in comparatione ad corpus, sicut:
1. Thes. 5. d Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela in aduentu Domini nostri Iesu Christi conseruetur. Quia enim spiritus interius exultauerat, ideo anima in voce magnificabat; et ideo exultationem de præterito, et magnificationem de præsenti ponit: quia exultatio est natura prior.

Quia respexit humilitatem, et cetera. Postquam descripta est laudantis affectio, siue deuotio: subditur laudandi ratio, quæ sumitur ex duplici causa. Prima est beneficium gratię, quæ fecit ipsam amabilē Deo. Secunda est, quòd fecit ipsam laudabilem hominibus, quia amabilem Deo: Dicit ergo: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ*. Præcessit huius figura in Lia,
Gen. 29. d quæ in conceptu prolis dixit: Vidit Dominus humilitatem meam, nunc amabit me vir meus. Et humili-
Isa. 66. a tas fuit dispositio ad respectum gratiæ: Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos? Quia sicut dicitur in
Ps. 137. b Psalmo: Excelsus Dominus: et humilia respicit, et
Eccl. 11. b alta a longe cognoscit. Vnde de viro iusto: Oculus Dei respexit illum in bono, et erexit eum ab humilitate
Psal. 24. c ipsius. Et ideo orabat Propheta in Psalmo: Respice in me, et miserere mei: quia vnicus, et pauper sum ego.

Fecit et laudabilem hominibus illud gratiæ beneficium, et propterea addit: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*, tam viri, quàm mulieres. Sur-
Prou. 31. d rexerunt filij eius, et beatissimam prædicauerunt. Vir eius et laudauit eam. Fuit autem virgo Maria beata
Ps. 118. a propter meritum castitatis: Beati immaculati in via.
Apoc. 16. c Et: Beatus, qui vigilat, et custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, et videant turpitudinem eius. Et: Fe-
Sap. 3. c lix est sterilis et incoinquinata, quæ nesciuit thorum in delicto. Fuit etiam beatior propter consilium vir-
1. Cor. 7. g ginitatis. Beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium. Fuit et beatissima propter priuilegium fecunditatis, ob quod ceteræ mulieres bea-
Can. 6. c tissimam eam prædicant: Viderunt eam filiæ, et beatissimam prædicauerunt.

Secunda ratio laudandi, est miraculum potentiæ, quod fuit magnum et pium. Fuit magnum, propterea dicit: *Quia fecit mihi magna qui potens est*. Hoc refer-
Beda. tur ad incarnationis mysterium, sicut dicit Beda in
Iob 5. b Glossa. Et de hoc dicitur: Qui facit magna, et inscrutabilia, et mirabilia absque numero. Incarnationis mysterium est magnum, et imperscrutabile, et ideo
Aug. epist. 3. ad Volus. tom. 2. admirabile, et hoc fecit, *Qui potens est*. quia in rebus mirabilibus, vt dicit Augustinus, tota ratio facti, est potentia facientis. Omne, quod voluerit, faciet, et ser-
Eccls. 8. a mo illius potestate plenus est, nec dicere ei quisquam potest: Quare ita facis?

Fuit etiam pium, et propterea dicit: *Et sanctum nomen eius*. Vnde sancta et pia facit, vt sanctificatio no-
Dan. 3. e minis ipsius ostendatur. Benedictum nomen gloriæ
Psal. 110. b tuæ sanctum. Et Psalmus: Sanctum et terribile nomen eius. Et ratio huius præponitur: Redemptionem misit populo suo. Et quia nomen eius decet sanctitudo, ideo

A oramus: Sanctificetur nomen tuum. Et rursus: Domū *Mat. 6. b* tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudine die- *Psal. 92. b* rum. De his duobus, scilicet magnitudine et pietate, manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod *1. Tim. 3. d* manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. Magnū quippe, ratione diuinitatis: sanctum, ratione assumptæ humanitatis. Supra eod. cap. *Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei*. Et ideo Virgo in conceptione fuit magnificata, et sanctificata. Sanctificauit taber- *Psal. 45. a* naculū suum Altissimus. Et hæc duo respondent duo-
B bus præmissis, quia magnificata et sanctificata, ideo magnificauit et exultauit: ideo optime rationē reddit.

Et misericordia eius, et cetera. Postquam descripta est laudantis affectio, et laudandi ratio: subditur hic tertio diuinæ laudis ampliatio. Et hoc consistit in cōmendatione diuinæ misericordiæ, quantum ad opus redemptionis humanæ, iam in conceptione Virginis inchoatæ. Opus autem redemptionis nostræ, est declaratiuum misericordiæ et potentiæ: quia est manifestatiuum largitatis et veritatis. Misericordiæ, in reparatione hominis lapsi: potentiæ, in prostratione diaboli: largitatis, in missione Spiritus sancti: veritatis,
C in adimpletione promissi.

Primo igitur laudat Dominum suum in opere redemptionis, secundum quòd est manifestatiuum misericordiæ. vnde dicit: *Et misericordia eius a progenie in progenies timentibus eum*. Deus autem, qui diues est *Eph. 2. a* in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, et cum essemus mortui peccatis, cōuiuificauit nos Christo. Et in Psalmo: Misericordia *Ps. 102. e* autem Domini ab æterno, et vsque in æternum, super timentes eum. Hoc enim fit super omnes, quantum ad beneficium conseruationis, secundum illud: Miseratio hominis circa proximum suum: miseri- *Eccl. 18. b*
D cordia autem Dei super omnem carnem. Misericordia tamen liberans, et saluans, ad solos timentes se extendit, sicut scriptum est: Quàm magna multitudo *Psal. 30. d* dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te. Ideo: Qui timetis Dominum, sperate in illū. *Eccl. 2. b*

Secundo laudat eum in hoc opere, secūdum quòd est manifestatiuum potentiæ in deiectione dæmonū superborum, et diuitum iniquorum. Propter primum dicit: *Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui*. In hoc est laus Dei specialis: Disperge superbos furore tuo, et respiciens om- *Iob 40. a* nem arrogantem humilia. Et sic impletur illud: Se- *Eccl. 10. b*
E des ducum superborum destruxit Deus, et sedere fecit mites pro eis. Et dicitur hæc fecisse, *In brachio*. idest in filio. Ecce Dominus Deus in fortitudine ve- *Isa. 40. c* niet, et brachium eius dominabitur. *Superbos* autem *mente cordis*, vocat illos, qui superbiunt in intellectu per præsumptionem, et in affectu per ambitionem, sicut lucifer, et eius sequaces. Omne sublime videt, *Iob 41. d* et ipse est rex super omnes filios superbiæ. Et sic est sensus: *dispersit*. eos, qui superbiunt, *mente cordis*. Vel aliter: *Dispersit superbos mente cordis sui*. secundum quòd dicit: Quia superbi iusto Dei iudicio habent
F cor dispersum. Dum putant se latere in obscuris pec- *Sap. 17. a* catis, tenebroso obliuionis velamento dispersi sunt. Vel: *Dispersit superbos mente cordis sui*, idest, diffinitione consilij sui: Si habes brachium sicut Deus, et si *Iob. 40. a* voce simili tonas? circumda tibi decorem, et in sublime erigere, et esto gloriosus, et speciosis induere vestibus. Disperge superbos in furore tuo, et respiciēs omnem arrogantem humilia: respice cunctos superbos, et confunde eos. Dæmones superbientes diffinitiue proiecit, sed non sic homines, Vnde: Non *Thr. 3. d* enim humiliauit ex corde suo, et abiecit filios hominum. Laudatur ergo potentia in deiectione superborum dęmonum, et etiam tyrannorum potentium, cū subdit: *Deposuit potentes de sede, et exaltauit humiles*. Dicitur de Nabuchodonosor: Quos volebat, interfi- *Dan. 5. e. f*

ciebat:

ciebat: et quos volebat, percutiebat: et quos vole- A
bat, exaltabat: et quos volebat, humiliabat. Quando
autem eleuatum est cor eius, et spiritus illius obfir-
matus est ad superbiam, depositus est de solio regni
Eccl.10. b sui, et gloria eius ablata est. Et: Radices gentium su-
perbarum arefecit Deus, et plantauit humiles ex ipsis
Inf.cap.18 gentibus. Et ratio huius redditur: Quia omnis, qui
c se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabi-
1.Reg.2.b tur. Et in hoc est laus diuinæ potentię, Dominus pau-
perem facit, et ditat: humiliat, et subleuat. Suscitat
de puluere egenum, et de stercore eleuat pauperem:
1. Reg.16. vt sedeat cum principibus, et solium glorię teneat.
Esther 1.et Exemplum de Saul, et Dauid: Vasthi, et Esther. B
2. Tertio laudat Dominum in prædicto opere secun-
dum quòd est manifestatiuum largitatis, cum dicit:
Esurientes impleuit bonis, et diuites dimisit inanes. Quia
vera largitas est, dare pauperibus, non diuitibus. Iu-
Prou.13.d stus comedit, et replet animam suam. Venter autem
Psal.33. b impiorum insaturabilis. Et rursus: Diuites eguerũt,
et esurierunt: inquirentes autem Dominum non mi-
nuentur omni bono. Et Isaias: Ecce serui mei come-
Isa.65. c dent, et vos esurietis. Ecce serui mei bibent et vos
sitietis. Ecce serui mei lætabuntur, et vos confunde-
1.Cor.1. d mini. Quia sicut dicitur: Non multi sapientes secũ-
dum carnem, non multi potentes, non multi nobi- C
les, sed quę stulta sunt mundi elegit Deus, vt con-
fundat sapientes: et infirma mundi elegit Deus, vt
confundat fortia et ignobilia mundi: et contempti-
bilia elegit Deus, et ea, quæ non sunt, vt ea, quæ sunt
destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu
Psal.32. d eius. Et: Non saluatur rex per multam virtutem, et
gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ.
Quarto, laudat Deum in prædicto opere, secun-
dum quòd est manifestatiuum veritatis, promissi, cũ
dicit: *Suscepit Israel puerum suum memorari misericor-
dia sua*. Vbi primo præmittitur promissionis imple-
tio, quam promissionẽ fecit diuina benignitas, et im- D
Psal.84. c pleuit diuina Veritas, vnde: Misericordia et veritas
obuiauerunt sibi, iustitia et pax osculatæ sunt. Et hoc
factum est, quãdo carnem nostrã suscepit. Nusquam
Heb.2. d enim angelos apprehendit: sed semen Abraę appre-
Isa.42. a hendit. Isaias: Ecce seruus tuus suscipiam eum: ele-
ctus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi
spiritum meum super eum, iudicium gentibus pro-
Osea 11. a feret. Et Oseas: Quia puer Israel, et dilexi eum: et
ex Aegypto vocaui filium meum. Et hoc: *Recordatus
Psal.76. b misericordia sua*, cuius non potest obliuisci: Aut obli-
uiscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua mi-
Isa.49. d sericordias suas? Et: Nũquid obliuisci potest mulier E
infantem suũ, vt non misereatur filio vteri sui? Et
si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui.
Deinde subditur vera promissio, cum dicitur: *Sicut
locutus est ad patres nostros, Abraam, et semini eius in sæ-
cula*. Et debet ista littera construi sic: *Sicut locutus est
ad patres nostros*, locutus, inquam, ipsi Abraæ sci-
licet specialiter, *et semini eius*: vbi tangit statum natu-
ræ et legis scriptæ. Vel aliter, vt construatur cum prę-
cedenti. *Suscepit Israel, recordatus misericordiæ*, et hoc
dico Abraæ, et semini eius, sicut locutus est ad pa-
Psal.97. a tres. Simile habetur in Psalmo: Recordatus est mise-
ricordiæ suæ, et veritatis suæ domui Israel. Inter pa- F
tres specialiter nominat Abraam, quia ei primo fa-
Gen.12. a cta est repromissio. Benedicam benedicentibus tibi,
et maledicam maledicentibus tibi, atque in te bene-
Gen.22. a dicentur vniuersæ cognationes terræ. Et iterum: Be-
nedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stel-
las cæli, et velut arenam, quæ est in littore maris: pos-
sidebit semen tuum portas inimicorum suorum, et
benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia
Gal.3. c obedisti voci meæ. Abraæ dictæ sunt promissiones,
Rom.9. d et semini eius. Semen eius sunt credentes. Non qui
filij carnis, hi filij Dei; sed qui filij sunt promissio-
Cap.3. b nis, æstimantur in semine. Vnde infra: Potens est
Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraæ. *In sæ-*

cula. Idest, in æternum. A sæculo, et vsque in sæcu- Psal.89.a
lum, tu es Deus. Vnde Virgo beata canticum incipit a
magnitudine summi principij, et canticum finit, in
æternitate finis: laudat enim eum, qui est A, et O, Apo.1. b
principium et finis. Et quidem satis rectè, quia in hoc
cantico ostendit consummationem esse factam om-
nium beneficiorum promissorum, et ideo consum-
matiuum est omnium laudum, et canticorum, et
scripturarum.

Mansit autem Maria, et cetera. Post testimonium
prophetiæ, et canticum lætitiæ, subditur obsequiũ
beneuolentiæ, quod exhibuit virgo Maria Elizabeth
cognatæ suæ, in quo commendatur a tribus, scilicet
a sedulitate obsequij, a longanimitate propositi, ab
honestate contubernij.

Propter sedulitatem obsequij, dicit: *Mansit autem
Maria cum illa*. Scilicet cum cognata prægnante. Non
statim abscessit, sed fecit secundum quòd Dominus
discipulis suis præcepit: In eadem autem domo ma- Mat.10.b
nete, donec exeatis. Manebat autem Maria in domo,
et non egrediebatur, sicut Dina, de qua: Egressa est, Gen.34.a
vt videret mulieres regionis illius. Et sequitur postea
quòd oppressa fuit. Manebat autem sicut sedula ob-
sequutrix, non circuibat sicut curiosa inuestigatrix
de viduis adolescentibus. Otiosæ discunt circuire 1.Tim.5.b
domos: non solum otiosæ, sed et verbosæ, et curio-
sæ, loquentes, quæ non oportet. Contra quod ait
Seneca: Indicium mentis bene constitutæ est, secum
posse morari, et secum posse consistere.

Propter longanimitatem propositi, subdit: *Quasi
mensibus tribus*. Id est, vsque ad tempus partus, se-
cundum quòd dicit Beda in glossa: Tam diu mansit Beda to. 4.
Maria, donec Elizabeth partus tempore completo, lib. 1. in 1.
præcursoris Domini sui, propter quam maxime ve- cap.Luca.
nerat, natiuitatem videret. Et hoc signatum est libro
regum: vbi dicitur, quòd arca Domini mansit in
domo Obededon Gethæi tribus mensibus: et bene- 2.Reg.6. b
dixit Dominus Obededon, et omnem domum eius.
Mystice vero tribus mensibus designatur profectus
trium virtutum. Secundum quòd in glossa dicitur,
anima casta, quæ spiritualis verbi desiderium con-
cipit, necesse est, vt alta cælestis exercitus iuga su-
beat, et quasi trium mensium dies ibidem demore-
tur: quousque fidei, spei, et charitatis luce radiet,
perseuerare non desistat.

Propter honestatem contubernij, subditur: *Et re-
uersa est in domum suam*, vt habitaret cum sponso, vir-
ginitatis suæ custode. Vnde dicere poterat illud: Be- Gen.30. c
nedixit tibi Deus ad introitum meum. Iustum est igi-
tur, vt aliquando prouideam etiam domui meæ. *Re-
uersa est in domum suam*, quia sponsus et familia sua re-
ditum eius desiderabant, secundũ illud: Reuertere, re- Cant.6. d
uertere Sunamitis, reuertere reuertere, vt intueamur
te. Sic ergo Virgo Maria dat exemplum omnibus imi-
tandũ, sicut dicit Ambrosius: Discite, inquam, a Maria
religiositatem, longanimitatem, et honestatem.

Elizabeth autem impletum est tempus, et cetera. Post
gratiarum actionem de conceptu Saluatoris, sequitur
hic gratiarum actio pro ortu Præcursoris. Agitur au-
tem laus de Præcursoris ortu, magis, quàm de conce-
ptu: quia conceptus fuit in peccato, sed natus fuit ple-
nus spiritu sancto. Christus autem tam in conceptu,
quàm in ortu fuit sanctissimus. Ideo ante ortum, et
post ortum, ipsius laudes decantantur. Habet autem
hæc pars tres partes. In quarum prima describitur
Præcursoris origo. In secunda vero, pro ipso subdi-
tur laus et gratiarum actio, ibi: *Et Zacharias pater eius
repletus est Spiritu sancto*: vbi ponitur canticum Zacha-
riæ. Tertio ad materiam maioris laudis subditur Prę-
cursoris educatio, ibi: *Puer autem crescebat*, et cetera.
Ad describendum autem ortum Præcursoris tria con-
currunt, quæ ab Angelo prænunciata fuerunt. Primũ
est partus sterilis, secundum est circumcisio infantis,
quæ describitur, ibi: *Et factum est in die octauo*: tertiũ
est

est apertio oris sacerdotalis, ibi: *Apertum est autem illico os eius*. Partus autem ostenditur fuisse opportunus in matre, perfectus in prole, iucundus in vicinitate.

Opportunus itaque ostenditur partus in matre, ratione temporis, propter quod dicit: *Elizabeth autem impletum est tempus pariendi*, et cetera. Opportunum erat, vt pareret præcursorem. (Eccl. 3. a) Quia Ecclesiastes dicit: Omnia tempus habent, et suis spatijs transeunt vniuersa sub cælo. (Sup. cap. eodem.) Impletum est, inquam, secundũ comminationem verbi Angelici, vt dictũ est supra: Et ecce eris tacẽs, et non poteris loqui vsque in diem, quo hæc fiant; pro eo quòd non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. Vel impletum est, quia (Gal. 4. a) iam venerat plenitudo temporis, in quo debebat venire Christus. At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, *& cetera*.

Perfectus etiam fuit in prole, ratione sexus virilis, (1. Reg. 1. b) propter quod dicit: *Et peperit filium*, non filiam. Talem prolem petebat Anna: Domine exercituum si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, et recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisq. seruæ tuæ sexum virilem: dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, et nouacula non ascendet super caput eius. Peperit etiam virtute perfecta, nullo sibi præstãte impedimento. Cuius oppositum dicitur: Venerũt (4. Reg. 19. a) filij vsque ad partum, et vires non habet parturiens. Peperit etiam filium perfectum superna gratia, ita vt (Sap. 4. c) conueniat ei illud: Consummatus in breui compleuit tempora multa. Iucundus etiam fuit in vicinitate, ratione famæ celebris, et communis. Propter quod dicit: *Et audierunt vicini, et cognati eius, quia magnificauit Dominus misericordiam suam cum illa, et congratulabantur ei*. Et sic impletum est illud, quod prædixerat (Sup. eod. cap. 6.) Angelus: Et in natiuitate eius multi gaudebunt, scilicet vicini et cognati: quia talium maxime est congratulari. (Inf. c. 15.) Infra: Mulier, quæ inuenit drachmam perditam, conuocat amicas et vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inueni drachmam, quam perdideram. (Ioan. 16. e) *Et congratulabantur*. Nam et ipsa pariter gaudebat, secundum illud: Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius. Cum autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum, et ideo congratulantur. *Quia magnificauit Dominus misericordiam suam cum illa*. Idest misericordiam magnã præstitit ei Dominus. (Psal. 85.) Vnde poterat dicere illud: Confitebor tibi Domine Deus meus in toto corde meo, et glorificabo nomen tuum in æternum. Quia misericordia tua magna est super me. Magnificauit autem Dominus eos, quos (Sap. vlt. d) diligit. In omnibus magnificasti populum tuum, Domine, et honorasti, et non despexisti in omni tempore, et in omni loco assistens eis. *Et factum est in die octauo*. Post partum senis, sequitur circumcisio infantis. In qua iuxta consuetudinem facta est impositio nominis. Primo secundum appellationem humanam a consanguinitate. Secundo vero, secundum reuelationem propheticam a matre. Tertio secundum affirmationem authenticam ab ipso patre.

Introducitur ergo circumcisio cum appellatione humana, cum dicitur: *Et factum est in die octauo, venerunt circumcidere puerum*, vt scilicet implerent legis (Gen. 17. b) præceptum: Infans octo dierum circumcidetur in vobis, omne masculinum in generationibus vestris. Et postea: Masculus, cuius præputij caro non circumcisa fuerit: delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. *Et vocabant eum nomine patris sui Zachariam*. Secundum consuetum modum, quia filij consueuerunt appellari nomine suorum patrum. (Tob. 1. b) Tobias genuit filium, nomen suum imponens ei, vt in hoc signaret patrem in tam nobili filio viuere. (Eccl. 30. a) Secundum illud: Mortuus est pater eius, et quasi non est mortuus. Similem enim reliquit sibi post se. In vita sua vidit, et lætatus in illo.

Sed quoniam in Ioanne non habebat locum denominatio secundum appellationem humanam, ideo sequitur denominatio secundum reuelationem propheticam per Elizabeth, cum dicitur: *Et respondens mater eius, dixit: Nequaquam, sed vocabitur Ioannes*. Et hoc quidem dicebat edocta a Spiritu sancto. Vnde (Ambr. in 1. cap. Luca. lib. 2. to. 3.) Ambrosius: Spiritu prophetiæ didicit, quod non didicerat a marito. Quia enim non virtute naturæ conceptus fuerat, sed virtute gratiæ: non debebat vocari Zacharias a patre, sed Ioannes a dono gratiæ, vt nouo modo natus, nouo nomine nuncupetur. Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit. (Isa. 62. a) Et quia cognati carnaliter sapiebant, nomen gratiæ non acceptabant, ideo subditur: *Et dixerunt ad illam: quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine*. Sed eorum instãtia nulla erat, quia sicut dicit Ambrosius, hoc nomen non est generis sed vatis. (Ambr. in 1. cap. Luca. lib. 2. to. 3.) Habent enim hoc merita sanctorum, vt a Deo nomen accipiãt. Sicut Iacob. Israel dicitur: Quia Deum vidit. (Gen. 32. f) Sic de Salomone: Vocauit nomen eius, amabilis Domino, (2. Reg. 12. f) eo quòd diligeret eum Dominus. Et quoniam contẽtio erat hic inter gratiam et naturam, inter appellationem humanam, et reuelationem propheticam: ideo requirebant sententiam paternam, vt ipse assertionem authenticam proferret, propterea sequitur: *Innuebant autem patri eius, quem vellet vocari eum*. Innuebant, inquam, surdo et muto, quia sicut dicit Ambrosius: (Ambr. in 1. cap. Luca. lib. 2. to. 3.) Incredulitas affatũ ei surripuerat, et auditũ. Et tamen requirebãt, quia penes ipsum residebat auctoritas nominandi, tum quia pater, tum quia sacerdos, tum quia ortum suum diuina reuelatione præsciuerat. Et quia non poterat voce respondere, manu et litteris est locutus. Et ideo subditur: *Et postulans pugillarem, scripsit dicens: Ioannes est nomen eius*. Quasi dicat, nomen nõ impono, sed impositum declaro. (Sup. eod. b) Supra eodem: Vocabis nomen eius Ioannem. (Isa. 40. a) Secundũ illud: Dominus ab vtero vocauit me, de vẽtre matris meæ recordatus est nominis mei. Et recte dicitur scriptum, propter firmitatem indelebilem, vt ostendatur nomen eius scriptum in libro vitæ, sicut discipulorum Christi: (Inf. 10. d) Gaudete autem, quòd nomina vestra scripta sunt in cælis. De hac scriptura dicitur: (Apoc. 3. c) Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius, et scribam super eum nomen Dei mei, et nomen ciuitatis Dei mei nouæ Ierusalem, quæ descendit de cęlo a Deo meo, et nomen meum nouum. Et rursus: (Apoc. 2. e) Dabo illi calculum candidum, et in calculo nomen nouũ scriptum: quod nemo scit, nisi qui accipit. Et quia causam huius nominis nescierunt, ratio sequitur: *Et mirati sunt vniuersi*. propter consonantiam patris et matris: vt iam in ore duorum testium staret illud verbum: vel etiam mirati sunt in puero tantam prærogatiuam. Dicitur de viro iusto: (Eccl. 11. b) Oculus Dei respexit illum in bono, et erexit eum ab humilitate ipsius, et exaltauit caput, et mirati sunt in illo multi, et honorauerunt Deum. Vnde ipse poterat dicere illud: (Sap. 8. c) In cõspectu potentium admirabilis ero, et facies principum mirabuntur me. In quo docemur, quòd diuinorum priuilegiorum prærogatiuæ magis sunt humiliter et sobrie annunciandæ, quàm procaciter perscrutandæ.

(Expositio mystica.) Spiritualiter, nota quòd per Zachariam intelligitur vetus sacerdotium, et per Ioannem nouum: et quia vetus et nouum differunt sicut memoriale muneris, et ipsum munus: ideo ille recte denominatur a memoriali, iste vero a munere gratiæ: et hoc quidem satis recte, quia memoria Dei generat in nobis effectus virtutis et gratię. Nam qui vult esse Ioannes per gratiam, oportet quòd sit Zacharias prius per diuinam memoriam. Zacharias enim memor Dei interpretatur. (Ps. 110.) Memoriam fecit mirabilium suorum, *etc.* (Exo. 20. d) Altare de terra facietis mihi, et offeretis super eo holocausta et pacifica vestra, oues vestras et boues in omni loco, in quo memoria fuerit nominis mei, veniam ad te, et benedicam tibi. Debet autem quilibet esse memor sacramentorum Dei, ad credendum, et confitendum.

In Exodo

Exo. 13. b In Exodo dicitur de agno paschali: Erit quasi signũ in manu tua, et quasi monumentum ante oculos tuos. Sequitur: *Custodies huiuscemodi cultum statuto tempore à diebus in dies*. Beneficiorum ad regratiandum: Septem diebus comedes absque fermento afflictionis panem, quoniam in pauore egressus es de Ægypto, vt memineris diei egressionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ. Iudiciorum ad formidandum: Memento iræ in die consummationis, et tempus retributionis in cõuersatione faciei, *et cet.* Memor fui iudiciorum tuorum à sæculo Domine. Promissorum ad expectandum: In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum non immemor sis bonorum.

(Deut 16. a; Eccl. 18. c; Ps. 11. e; Eccl. 11. c)

Mandatorum ad faciendum: Iustitia illius in filios filiorum, his, qui seruant testamentum eius, & memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea. Exemplorum ad imitandum: Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis: Non est seruus maior domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur. Si sermonem meum seruauerunt, et vestrum seruabunt. Suppliciorum ad compatiendum: Recordare paupertatis et transgressionis meæ, absynthij et fellis. Memoria memor ero, et tabescet in me anima mea. Solatiorum ad congaudendum: Exultabimus et lætabimur in te, memores vberum tuorum super vinum. Operum ad laudandum: Memor fui operum Domini: quia memor ero ab initio mirabilium tuorum. Et meditabor in omnibus operibus tuis, et in adinuentionibus tuis exercebor. Deus in sancto via tua: quis Deus magnus sicut Deus noster? tu es Deus, qui facis mirabilia. Item: Mementote mirabilium eius, quæ fecit: prodigia eius, et iudicia oris eius.

(Ps. 102.; Io. 15. c; Thr. 3. c; Cant. 1. a; Ps. 76.; Ps. 104. a)

Charismatum ad postulandum: In semita iudiciorum tuorum Domine sustinuimus te: nomen tuum et memoriale tuum in desiderio animæ. Anima mea desiderauit te in nocte. Et Isaias: Qui reminiscemini Domini, ne taceatis, et ne detis silentium ei, donec stabiliat, et donec ponat Ierusalem laudem in terra.

(Isa. 26. b; Isa. 62. c)

Apertum est autem illico os eius, et cetera. Post partũ sterilis, et circumcisionem infantis, sequitur: apertio oris sacerdotalis, secundum dictum nuncij cælestis. Hoc autem miraculum erat ostẽsiuum prærogatiuæ, et excellentis magnificentiæ in Ioanne, vt merito ostenderetur, ipsum vocari hoc nomine. In huius autem miraculi descriptione insinuantur tria, scilicet, miraculi euidentia, ipsius reuerentia, et eiusdem intelligentia. Nam apparitio miraculi parit admirationem, admiratio cognitionem, siue inquisitionem.

Præmittitur ergo primo miraculi euidentia, cum dicit: *Apertum est autem illico os eius, et lingua eius, et loquebatur benedicens Deum.* Apertum est autem non virtute naturæ, sed supernæ potentiæ: Sapientia aperuit os mutorum, et linguas infantium fecit disertas. Ille, inquam, fecit, de quo admirabantur turbæ, dicentes: Bene omnia fecit, et surdos fecit audire, et mutos loqui, scilicet Christi Dei virtus et sapientia. Et, vt ostenderetur miraculũ verum, dicitur: *Illico*, vt enim dicit Ambrosius, Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. Et, vt ostenderetur plenum et perfectum, subditur: *Et loquebatur benedicens Deum.* Recognoscens beneficium, sicut Tobias: Aperiens autem Tobias senior os suum, benedixit Dominum. In quo instruimur, quòd debemus os apertũ habere ad diuinam laudem, cum oramus: Domine labia mea aperies, et os meum annunciabit laudem tuam. Et maxime post beneficium nostræ redemptionis. Tũc saliet sicut ceruus claudus, et aperta erit lingua mutorum. Sed contra dicitur de malis: Aperuerunt super me ora sua, exprobrantes, percusserunt maxillam meam, satiati sunt pœnis meis. Quia secundum quòd dicitur in Psalmo: Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant.

(Sap. 10. d; Mar. 7.; Amb. in 1. c. Luca lib. 2. to. 3.; Tob. 13. a; Ps. 50.; Isa. 35. b; Iob 16. b; Ps. 5.)

Secundo subdit miraculi reuerentiam, cum dicit: *Et factus est timor super omnes vicinos eorum, & super omnia montana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc.* Turbabuntur gentes, et timebunt qui habitant terminos a signis tuis. Vnde poterant decantare illud: Quis similis tui in fortibus domine? quis similis tui, magnificus in sanctitate? Et quia reuerentiam miraculi sequitur magnificentia præconij, ideo dicit: *Super omnia montana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc*, et cetera. Et recte, quia Sacramentum regis abscondere, bonum est, opera Dei reuelare, et confiteri, honorificum est. Et ideo: Confitemini Domino, et inuocate nomen eius. Et post: Narrate omnia mirabilia eius.

(Ps. 64.; Exod. 15. b; Tob. 12. b; Ps. 104. a)

Tertio subiungit miraculi intelligentiam, cum dicit: *Et posuerunt omnes, qui audierunt in corde suo, dicentes: Quis, putas, puer iste erit?* Beatus, qui in istis versatur bonis: qui ponit illa in corde suo, sapiens erit semper. Et Prouerbiorum: Per agrum hominis pigri transiui, et per vineam viri stulti: et ecce totum repleuerant vrticæ, operuerunt superficiem eius spinæ: et maceria lapidum destructa erat. Quod cum vidissem, posui in corde meo, et exemplo didici disciplinam. *Posuerunt*, scilicet per attentionem intellectiuam et memoratiuam, et per magnitudinem miraculi cognoscebant magnitudinem pueri, vnde dicebant? *Quis, putas, puer iste erit?* Quasi dicerent, magnus erit, secundum illud angeli: Erit enim magnus coram Domino. Sic dicebant de Christo: Quis, putas, est iste. Recte de Christo dicebant: Est iste, tamquam de Creatore, cuius est manere. De Ioanne vero dicebant: Erit, tamquam de præcursore, cuius erat pertransire. Et reddunt rationem. *Etenim manus Domini erat cum illo.* Manus enim Domini erat mecum confortans me. Sic et cũ Ioanne erat manus Domini dextera conseruans et confortans eum. Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, et super filium hominis, quem confirmasti tibi. Et sic intelligebant illum esse, de quo scribitur: Posuit os meum, quasi gladium acutum, in vmbra manus suæ protexit me, et posuit me sicut sagittam electam.

(Eccl. 50. d; Prou. 14. d; Sup. cap. eod. b; Mar. 4. d; Ezech. 3. e; Ps. 79. d; Isa. 49. a)

Et Zacharias pater eius, et cetera. Postquam descripta est Ioannis origo: subiungitur hic gratiarum actio pro redemptionis beneficio iam inchoato in ortu Præcursoris, et consummando in ortu Saluatoris. Hãc igitur gratiarum actionem dupliciter Euangelista describit: Primo ex parte motiui: Secundo ex parte modi, ibi: *Benedictus Dominus*. Circa motiuum nota, quòd illud, quod mouit Zachariam ad laudandum, fuit spiritus diuinus, non suus. Propter quod præmittit eum Spiritu sancto fuisse afflatum et impletum. Et tangit hic: Quis impleatur, nempe Zacharias, qui fuit vir iustus. De quo supra, etiam dicitur, quòd erat incedens in omnibus mandatis, et iustificationibus Domini sine querela. Et in hoc innuitur, quòd memoria Dei impletur diuino spiritu. Quoniam memor fuit Domini in toto corde suo, dedit illi Deus gratiam in conspectu Salmanasar regis. Quare impleatur ostendit: quia *Pater eius*, scilicet Ioannis, vnde sicut mater spiritum prophetiæ habuit propter filium, sic et pater. Exultat gaudio pater iusti, et qui sapientem genuit, lætabitur in eo. Gaudeat pater tuus, et mater tua: et exultet quæ genuit te. In quo intelligitur allegorice, quòd lex vetus et sacerdotium, non habebat Spiritum sanctum, nisi ratione noui testamenti, quod præfigurabat. Quo modo impleatur, declarat, propter quod dicit: *Repletus est Spiritu sancto*. Num inuenire poterimus talem virum, qui spiritu Dei plenus sit? Et in Ecclesiastico: Exaltauit illum apud proximos suos, et in medio Ecclesiæ aperiet os eius, et adimplebit illum spiritu sapientiæ et intellectus. In quo instruimur, quo

(Cap. eod. b; Tob. 1. b; Sup. eod. d; Prou. 23. e; Gen. 41. e; Eccl. 15. a)

Ephes. 5. a quo debemus impleri. Impleamini Spiritu sancto loquentes vobismetipsis in Psalmis, Hymnis, Canticis, spiritualibus. Ad quid impletur, demonstrat: *Et pro-*
Act. 2. a *phetauit dicens*. Laudando et prædicando. Repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui varijs linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. Et
Amos. 3. b Amos: Dominus Deus locutus est, quis non prophe-
2. Pet. 1. d tabit? Et Petrus: Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.

Benedictus Dominus Deus Israel, et cetera. Hic describitur gratiarum actio, quantum ad modum in hoc cantico, cuius sunt quattuor partes. In quarum prima fit gratiarum actio et laudis decantatio pro beneficio nostræ redemptionis: secundum quòd consummanda erat per Christum dispensatio remediatiua. Secundo in quātum erat promissa per prophetas sanctos vaticinio, ibi: *Sicut locutus est per os sanctorum*. Tertio inquantum promissa Patriarchis veritatis iuramento, ibi: *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris*, et cetera. Quarto secundum quòd iam est inchoata in præcursore, prophetali Præconio, ibi: *Et tu puer propheta Altissimi vocaberis*. Agens autem gratias pro beneficio redemptionis consummando in Christo, ponit præteritum pro futuro, more prophetico. In quo tangitur mysterium incarnationis, pretium redemptionis, trophæum resurrectionis. In quibus est remedium nostræ salutis. Introducit ergo primo Zachariam in gratiarum actione, per Spiritum sanctum prophetantem: quia gratias agit de futuro beneficio, cum dicit: *Benedictus Dominus Deus*
Tob. 8. c *Israel*. Similiter dicitur: Benedicimus te, Domine, Deus Israel: quia non cōtigit nobis, quemadmodum putabamus. Fecisti enim nobiscum misericordiam
1. Par. 29. e tuam. Et primo Paralipomenon: Benedictus es Domine Deus Israel patris nostri ab æterno in ęternum.
Dominus. Et nota, quòd Dominus nominat maiestatem bene-
Mal. 1. b dicendam cum timore: Si Dominus ego sum, vbi est
Deut. 10. c timor meus? Et ideo dicitur: Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus petit, nisi vt timeas Dominū Deum
Psal. 8. a tuum? Psalmista: Domine, Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Deus Israel nominat benignitatē benedicēdam cum amo-
Isa. 45. a re: Et dabo tibi thesauros absconditos, et arcana secretorū, vt scias, quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israel propter seruum meum Iacob, et
Exod. 3. e Israel electum meum. In Exodo: Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraam, et Deus Isaac, et Deus Iacob misit me ad vos. Hoc nomen mihi est in æternum, et hoc memoriale meum in generatione et generationem. Ideo autem hic Israel, potius nominatur, quàm Iacob, quia nomen electionis est, et gratię. Porro huius benedictionis primum motiuum est incarnationis mysterium, quod notat, cum dicit:
Exod. 3. f *Quia visitauit*, scilicet per incarnationem. Visitans visitaui vos, et vidi omnia, quæ acciderunt vobis in Ægypto, et dixi, vt educam vos de afflictione Ægy-
Ps. 105. a pti, *et cetera*. Hoc petebat Propheta: Memento nostri Domine in beneplacito populi tui: visita nos in salutari tuo. Hoc autem fuit, quando carnem sumpsit
Psal. 64. b ex Virgine: Visitasti terram, et inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam.

Secundum motiuum est redemptionis pretium, quod tangit, cum dicit: *Et fecit redemptionem plebis suæ.*
Ps. 110. b Vt impleatur illud: Redemptionem misit Dominus
Psal. 129. populo suo. Et vere: Quia apud Dominum misericordia, et copiosa apud eum redemptio. Et prima Pe-
1. Pet. 1. c tri: Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati
Isa. 52. a Christi, et incōtaminati. Et hoc est, quod dicitur: Gratis venundati estis, et sine argēto redimemini. Et Psal-
Psal. 76. c mus: Redemisti in brachio tuo populum tuum.

Tertium motiuum, est resurrectionis trophæum,
A quod tangit, cum dicit: *Et erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui*. In quo intelligitur potestas Christi resurgentis. Dominum formidabunt aduer- 1. Reg. 2. b
sarij eius, super ipsos in cælis tonabit: Dominus iudicabit fines terræ, et dabit imperium regi suo, et sublimabit cornu Christi sui. Et hoc fuit in resurrectione: Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra. Mat. 28. d
Et quia potestas illa erat durabilis, et ideo per cornu significatur, et in huius rei figuram vas, quo inunctus fuit Salomon, cornu fuit. Vas autem, quo inunctus 3. Reg. 1. e
fuit Saul, fuit lenticula, hoc est, vas figuli, proin et fragile. Et dicitur: *Cornu salutis:* quia per illud Israel 1. Reg. 10. a
B saluatus est in Domino, salute æterna. Et addit: *In do-* Isa. 45. c
mo Dauid pueri sui. Secundum illud: Illuc producam Ps. 131. d
cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo. Et alibi: Dominus fortis meus, sperabo in eum: scutum 2. Reg. 22.
meum, et cornu salutis meæ. Eleuator meus et refri- a
gerium meum, saluator meus, de iniquitate liberabis me. Hoc autem dicitur propter incarnationem. Siquidem infra dicitur, quòd Maria et Ioseph erant Inf. 2. a
de familia Dauid.

Sicut locutus est per os sanctorum. Hic agit gratias, et laudes decantat pro nostra redemptione, secundum quòd fuit per Prophetas promissa Spiritus sancti va-
C ticinio. Et primo præmittit vaticiniū propheticum: secundo vero subiungit vaticinatum beneficium: et tertio beneficij complementum. Hæc enim tria excitant ad benedicendum.

Primo igitur præmittit vaticinium in hoc, quod dicit: *Sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo sunt prophetarum eius.* Et debet iterari: Benedictus Dominus Deus, qui erexit, *et cetera*. Sicut locutus est: Nunc 1. Paralip.
Domine, sermo, quem locutus es famulo tuo, et su- 17. d
per domum eius, confirmetur in perpetuum, et fac sicut locutus es. Permaneatque, et magnificetur nomen tuum vsque ad sempiternum, et dicatur: Do-
D minus exercituum domus Israel, et domus Dauid serui eius permanens coram eo. Hoc optabant sancti præcedentes Christi aduentum: Suscita precationes, Eccl. 36. e
quas locuti sunt in nomine tuo prophetæ priores. Da mercedem sustinentibus te, vt prophetæ tui fideles inueniantur: quod etiam factum est: Ecce ascendi- Inf. 18.
mus Hierosolymam: et consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis. Quia non faciet Dominus Deus verbum, nisi reue- Amos. 3. b
lauerit secretum suum ad seruos suos prophetas. Secundo, subiungit beneficium, quod prophetæ promiserunt, cum dicit: *Salutem ex inimicis nostris*. Et de-
E bet repeti hoc verbum, *Fecit*, vel, *erexit*. De hac enim locuti sunt prophetæ: De qua salute exquisierunt at- 1. Pet. 1. b
que scrutati sunt prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt. Hæc autem salus est in liberatione ab inimicis, idest a dæmonibus: Eripe me Psal. 58. a
de inimicis meis Deus meus, et ab insurgentibus in me, libera me. Et: Eripuit nos de potestate tenebra- Coloss. 1. b
rum, et transtulit in regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem et remissionem peccatorum. Et subdit tertio beneficij complementum, cum dicit: *Et de manu omnium, qui oderunt nos*, idest de manu, siue potestate omnium persequētium, siue
F dæmonum, siue hominum. Clamabunt ad Domi- Isa. 19. d
num a facie tribulantis, et mittet eis Saluatorem, et propugnatorem, qui liberet eos. Iob: Dissipat cogi- Iob 5. b
tationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cæperant. Et de tanto beneficio laudandus est Dominus Deus: De magnis periculis a Deo 2. Mach.
liberati, magnifice gratias agimus ipsi. Et Psalmus: 1. c
Eripuit me de inimicis meis fortissimis, et ab his, qui Psal. 17. b
oderunt me. Et Psalmus: Eripuit animam meam de Ps. 114. a
morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu.

Ad faciendam misericordiam, et cetera. Hæc est tertia pars principalis cantici, in qua gratias agit pro nostra reparatione secundum quòd patribus promissa est sub iureiurando. Et in hac parte primo præmittit

principium,

principium, ad promittendum, mouens. Secundo, A iuramentum stabiliens. Et tertio, remedium subsequens.

Principium autem mouens ad promittendum, fuit diuina misericordia, ex qua ortum habuit testimonium Patrum, et hoc tangit, cum dicit: *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris.* Et debet iterari verbum prius positum, scilicet, benedictionis et erectionis: Benedictus Deus, qui erexit cornu salutis, vt
Exo.20. a faceret misericordiam. Faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me, et custodiunt præ-
Tob.3. e cepta mea. Et Tobias: Benedictum est nomen tuum, Deus patrum nostrorum: qui cum iratus fueris, B misericordiam facis, et in tempore tribulationis peccata dimittis his, qui te inuocant. Et libro: Re-
2.Reg.22. d gum: Magnificans salutes regis sui, et faciens misericordiam Christo suo Dauid, et semini eius in sempiternum. Et fecit misericordiam promittendo, quod fecit debitum per pactum, ideo subdit: *Et memorari*
Ps.104.a *testamenti sui sancti.* Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi, quod mandauit in mille generationes. Quod disposuit ad Abraam: et iuramenti sui ad Isaac. Et nota, quòd vetus testamentum fuit sanctum per figurationem, nouum vero per continentiam et impletionem, vnde sanctum testamentum, vocat testamentum nouum, quod sanctificauit sanguine suo. C
Zac.9. e Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vin-
Heb.9. e ctos de lacu, in quo non est aqua. Et Hebr. Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum Deo viuenti? Et ideo noui testamenti mediator est, vt, morte intercedente, in redemptionẽ earum præuaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, D æternæ hereditatis. Et hoc est, quod ante promise-
Heb.8. c rat, sicut dicitur: Consummabo super domum Israel, et super domum Iuda testamentum nouum.

Secundo subdit iuramentum stabiliens, cum ait: *Iusiurandum, quod iurauit ad Abraam patrem nostrum,*
Gen.22. g Et debet semper iterari verbum præmissum. Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hãc rem, et non pepercisti filio tuo vnigenito, benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum, sicut stellas cæli, et velut arenam, quæ est in littore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, et benedicẽtur in semine tuo omnes gentes terræ. Quod E
Heb.6. e introducens Apostolus, inquit: Abrææ namque promittens Deus, quoniam neminem habuit, per quem iuraret, maiorem, iurauit per semetipsum, dicens: Nisi benedicens benedicam te, et multiplicans multiplicabo te. Et sequitur: In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis heredibus immobilitatem consilij sui, interposuit iusiurandum, vt per duas res immobiles, quibus impossibile est, mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem. *Abrææ,* promisit, scilicet, *daturum se nobis,* filijs eius, videlicet per
Ioan.3. c repromissionem, vnigenitum suum. Sic enim Deus F dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vi-
Rom.8. f tam æternam. Et Rom. Qui proprio filio non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Huius ha-
Gen.5. d betur figura: Semini tuo dabo terram hanc a fluuio Aegypti, vsque ad fluuium magnum Euphratem. Deinde subiungit beneficium, siue remedium subsequens, cum dicit: *Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi.* Illud enim est reme-
Rom.6. d dium, quod assecuti sumus per Christum, nobis donatum. Nunc vero liberati a peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum in sanctificatione, finem vero vitam æternam. Qui conuersus est, non per hoc, Sap.16. a quod videbat, sanabatur, sed per te omnium Saluatorem. In hoc autem ostendisti inimicis tuis, quia tu es, qui liberas ab omni malo. Illos scilicet, qui te audiunt, credendo et obediendo. Qui autem me au- Prou.1. d dierit, absque terrore requiescet, et abundantia perfruetur, timore malorum sublato. Et isti sunt, qui seruiunt Domino. Præparate corda vestra Domino, et 1.Reg.7. a seruite ei soli, et eruet vos de manu Philisthijm.

Et quia non omnis modus seruiendi Deo, est ipsi Deo acceptus: ideo subdit modum, scilicet sancte, quoad seipsum: iuste, quoad proximum: simpliciter, quoad Deum: Perseueranter, quoad omnia prædicta. Propter sanctitatem dicit: *In sanctitate,* scilicet seruiamus, quia secundum quòd dicitur: Ambulans in via immaculata, hic mihi mi- Psal.100.b nistrabat. Et ideo in Exodo: Sanctificabis Aaron Exo.28. g et filios eius, vt sacerdotio fungantur mihi. Et post: Vt ministrent in sanctuario, ne iniquitatis rei moriantur. Et Petrus: Propter quod succincti lum- 1.Pet.1. c bos mentis vestræ, sobrij perfecti sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam. Et deinde: Sed secundum eum, qui vocauit vos, sanctum, vt et ipsi in omni conuersatione sancti sitis, quoniam scriptũ est: Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Leu.11. g

Propter iustitiam, quoad proximum, dicit: *Et iustitia.* Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire Rom.6. c immunditiæ, et iniquitati ad iniquitatem: ita nũc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Vt sic possitis dicere illud: Ego autem in iu- Psal. 16. d stitia apparebo conspectui tuo.

Propter simplicitatem, dicit: *Coram ipso,* scilicet Deo: quod fit per simplicem intentionem, sicut Ezechias: Obsecro Domine, memento quæso, quo modo ambulauerim coram te in veritate, et corde per- 4.Reg. 20. a fecto, et quod placitum est coram te, fecerim. Sic puer Samuel ministrabat Domino coram Heli: et 1.Reg.2. e Scio Deus meus, quòd probes corda, et simplicita- 1.Par. 29. d tem diligas. Et Sap. Et in simplicitate cordis quærite illum, quoniam inuenitur ab his, qui non ten- Sap.1. a tant illum. Propter perseuerantiam subdit: *Omnibus diebus nostris,* sicut Apostolus: Vos scitis a prima Act.20. d die, qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim, seruiens Domino cum omni humilitate, et lacrymis, et tentationibus, quæ mihi acciderunt ex insidijs Iudæorum. Et: Adhæ- Iosue 22. a reatis Deo, et seruiatis ei in omni corde, et in omni anima vestra.

Et tu puer propheta Altissimi vocaberis, et cetera. Hæc est quarta pars cantici, in qua recolit beneficium nostræ redemptionis, secundum quòd iam inchoatum erat in Præcursore, et hoc prophetali præconio, quod commendat tripliciter, ab auctoritate prophetiæ, ab vtilitate doctrinæ, et a proximitate diuinæ præsentiæ.

Commendat igitur Ioannes præconium, nostræ redemptionis inchoatiuum, ab auctoritate prophetiæ, conuertens sermonem ad puerum. *Et tu puer propheta Altissimi.* Tu puer et ætate, et puritate. Fra- 1.Cor.4. d tres nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti estote. *Vocaberis propheta.* Etiam dico vobis, et plusquam prophetam. Mat.11. *Et propheta Altissimi,* idest Christi, ratione diuinitatis. Numquid Sion dicet, homo, et homo natus est in ea: Psal.86. a et ipse fundauit eam Altissimus? *Praeibis enim ante faciem Domini.* Ratione humanitatis: Ostende faciem Psal.79.d tuam, et salui erimus. Et Malach. Ecce ego mitto Mal.3. a Angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam. *Parare vias eius,* Pluraliter dicit vias, idest, viam cognitionis in fide, et affectionis in charitate. De prima Iob: Caligauit ab indignatione oculus Iob 17. b meus, et membra mea, quasi in nihilum redacta sunt. Stupebunt iusti super hoc, et innocens contra hypocritam suscitabitur, et tenebit iustus viam suã, et mun-

Rom.1.c et mundus manibus addet fortitudinem: Iustus autem ex fide viuit. 1.Cor.12.d De via charitatis: Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro, *et cetera*. Viam fidei Inf.3.b præparauit Ioannes, secundum quòd vox: Vox clamantis in deserto, parate viam Domini. Viam charitatis, Ioan.5.f secundum quòd lucerna: Ille erat lucerna ardens, et lucens.

Cõmendat etiam secundo ab vtilitate doctrinæ, cũ dicit: *Ad dandam scientiam salutis plebi eius*, dandam Mat.10.a scilicet, gratis. Gratis accepistis, gratis date. Dominus Prou.2.a dat sapientiam: et ex ore eius prudentia, et scientia. *Dandam*, inquam, *scientiam*, non quamcunque, sed *salutis*. Quia sine scientia non est salus. Propterea ca- Isa.5.d ptiuus ductus est populus meus, quia non habuit sciẽ- Osea 4.b tiam. Hanc debet habere omnis rector populi. Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fun- Isa.33.a garis mihi. Diuitiæ salutis, sapientia et scientia. *Salutis*, inquam, non cuiuscunque, sed spiritualis. Propter Beda in 1. cap. Luca lib.1. to.4. quod subdit: *In remissionem peccatorum eorum*. Beda: Ne temporalem, carnalemque promitti salutem putares: in remissionem, inquit, peccatorum eorum. Mat.1.d Et ideo de Saluatore dicitur: Ipse saluum faciet popu- Mar.1.a lum suum a peccatis eorum. Et: Fuit Ioannes in deserto baptizans, et prædicans baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum.

Commendat etiam Ioannis præconium a proximitate diuinæ præsentiæ; cum dicit: *Per viscera misericordia Dei nostri*. Et hãc describit tripliciter. Primo, vt visitantem ad consolandum affectum: secundo, vt illuminantem ad docendum intellectum, ibi: *Illuminare his*. Tertio, vt dirigentem ad rectificandum effectũ, ibi: *Ad dirigendos pedes*. Describit ergo primo diuinam præsentiam coniunctam prophetiæ Præcursoris, cum dicit: *Per viscera misericordia Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto*. Et debet continuari ad præcedens, sic: Præibis ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum. Quæ quidem fuit per viscera misericordiæ Dei, quæ accelerauit diuinã præsentiam in carne, in qua nos visitauit: *Viscera misericordia*, sunt nimia dilectio, et nimia compassio. Eph.2.a Deus autem, qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, et cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cu- Isa.63.d ius gratia saluati estis. Et Isaias: Vbi zelus tuus et fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum et miserationum tuarum? super me continuerunt se. Ac postquã filius Dei incarnatus est, verificatum est illud Ioseph: Gen.43.b Commota sunt viscera eius super fratre suo. Ad cuius Col.3.b exemplum: Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam. Per hæc viscera Mal.4.a misericordiæ, *Visitauit nos oriens ex alto*. Et orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, et sanitas Zach.6.c in pennis eius. Et Zacharias: Ecce vir oriens nomen eius: et subter eum orietur, et ædificabit templum Ioan.3.d Domino. *Ex alto*. Secundum illud: Qui de cęlo venit, super omnes est. In quo mira fuit dignatio: Quid est Psal.8.b homo, quòd memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum? Hæc enim visitatio superni solis, fuit non solum causa consolationis, verum et illuminationis: et propterea subdit: *Illuminare his, qui in tenebris et in vmbra mortis sedent*. Et debet construi: Visitauit illuminare, idest ad illuminandum his, qui in Isa.9.a tenebris sedent, idest gentibus errantibus. Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est Isa.42.b eis. Et rursus: Dedi te in lucem gentium, vt aperires oculos cæcorum, et educeres de conclusione vinctũ, de domo carceris sedentes in tenebris. Et ideo Ioan- Ioan.9.g nes: In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant: et qui vident, cæci fiant. Et quia per illuminationem ducimur ad dilectionem, ideo Prou.16.b sequitur: *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis*. Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirige-

A re gressus eius. Et: Habe fiduciam in Domino ex toto Prou.3.a corde tuo, et ne innitaris prudentiæ tuæ. In omnibus vijs tuis cogita illum, et ipse diriget gressus tuos. Et in Psalmo: Spiritus tuus bonus deducet me in terram Psal.142.c rectam, vbi est regnum pacis sine labore. Iustum de- Sap.10.e duxit per vias rectas, et ostendit illi regnum Dei. De quo regno dicitur in Psalmo: Lauda Hierusalẽ Domi- Psal.147.a nũ, quoniam confortauit seras portarum tuarũ, benedixit filijs tuis in te. Quoniam posuit fines tuos pacem. Hierusalem enim interpretatur visio pacis: Ad quam Hierusalẽ quid. ducimur per ducatum Christi, et per viam mandatorum, quæ ducit ad pacem. Pax multa diligentibus le- Psal.118.c B gem tuam. Et Isaias: Vtinam attendisses mandata Isa.48.a mea, facta fuisset, sicut flumen, pax tua.

Nota, quòd Dominus visitat. Ad corrigendum delinquentes, vt legatus prouinciam: Auditum audi- Abd.1.a uimus a Domino, et legatum ad gentes misit. Surgite, et consurgamus ad eum in prælium. Psalmus: Visitabo Psal.88.c in virga iniquitates eorum. Ad iustificandum pœnitentes, vt medicus ægrotum: Non necesse habent Mar.2.c sani medico: sed qui male habent. Ad docendum ignorantes, vt magister discipulum, sicut hic: *Visitauit nos, Illuminare*, et cetera. Et Psalmus: Visitasti ter- Psal.64.c ram, et inebriasti eam. Sequitur: Flumen Dei reple- C tum est aquis. Ad excitandum negligentes, vt princeps populum: Fratres tuos visitabis, si recte agant, et 1.Reg.17.b cum quibus ordinati sunt, disce. Et in Actibus: Reuer- Act.16.g tentes visitemus fratres per vniuersas ciuitates, in quibus prædicauimus verbum Domini, quo modo se habeant. Ad promouendum operantes, sicut vinitor vineam suam. Psalmus: Respice de cælo, et vide, et Psal.79.c visita vineam istam. Isaias: Vinea enim Domini exer- Isa.5.b cituum domus Israel est. Ad conseruandum obedientes, sicut pastor gregẽ. Ezechiel: Visitabo oues meas, Ezec.34.c sicut visitat pastor gregẽ suum. Et post: Quod pingue, et forte custodiam, & cetera. Ad fecundandum con- D templantes, vt sponsus sponsam: Visitauit Dominus Gen.21.a Saram, et concepit. Et Iudith: Ioachim summus Pô- Iudith 15.c.d tifex de Hierusalem venit in Bethuliam cum vniuersis presbyteris suis, vt videret Iudith. Quæ cum exijsset ad illum, benedixerunt eam omnes vna voce, dicentes: Tu gloria Hierusalem. Et post: Eo quòd castitatem amaueris. Ad adiuuandum pugnantes, vt rex exercitum. Post mortem meam Deus visitabit vos, et Gen.50.d ascendere vos faciet de terra ista ad terram, quam iurauit Abraam, Isaac, et Iacob. Et Lucas: Vos autẽ se- Luc.24.g dete in ciuitate, quoadusque induamini virtute ex alto. Ad consolandum patientes, vt sanus infirmum. Iob: Iob 10.b E Visitatio tua custodiuit spiritum meum. Et Iob: Con- Iob 2.c dixerant enim, vt pariter venientes, visitarent eum, et consolarentur. Et Iacobus: Religio munda et immacu- Iac.1.d lata apud Deũ, et patrem, hæc est: visitare pupillos, et viduas in tribulationibus eorũ. Et in Ecclesiastico: Nõ Eccl.7.d te pigeat visitare infirmum, ex his enim in dilectione firmaberis. Ad remunerandum operarios sicut perseuerantes paterfamilias: Voca operarios, et redde Mat.20.b illis mercedem. Et Isaias: Ponam visitationem tuam Isa.60.c pacem, et præpositos tuos iustitiam.

Puer autem crescebat, et cetera. Postquam descripta est Præcursoris origo, et pro origine gratiarum actio, F hic tertio subditur eius educatio, in qua est diuinæ laudis ampliatio. Describitur autem educatio, quantum ad profectum ætatis in carne: et virtutis in mente, et religiositatis in conuersatione. Quantum ad profectum ætatis, dicit: *Puer autem crescebat*, scilicet, corpore, secundum quòd dicitur de Samuele: Puer 1.Reg.2.e autem proficiebat, atque crescebat, et placebat tam Deo, quàm hominibus. Inuenerat enim benedictionẽ, sicut dicitur de Ioseph: Filius accrescens Ioseph, filius Gen.49.e accrescens, et decorus aspectu. Sed contrarium dicitur de Ruben: Effusus es, sicut aqua, non crescas, quia Ibidem a ascendisti cubile patris tui. Vnde sibi competit illud Isaac: Isaac proficiens, atque succrescens, donec ma- Gen.26.c gnus vehementer effectus est.

Quan-

Quantum ad profectum virtutis in mente dicit: *Et confortabatur spiritu*, scilicet diuinæ virtutis, de quo Ezechiel: Spiritus leuauit me, et assumpsit me, et abij amarus in indignatione spiritus mei. Manus enim Domini erat mecum confortans me. Vnde poterat dicere illud Apostoli: Omnia possum in eo, qui me confortat. Hic autem est Spiritus sanctus, qui dat virtutem ceteris sanctis. Psalmus: Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris eius omnis virtus eorum. Quantum ad profectum religiositatis in conuersatione, subdit: *Et erat in desertis*, scilicet, vt ibi religiosam duceret vitam, secundum quòd de ipso cantatur in hymno Ecclesiastico:

Ezec. 3. d · *Phil. 4. c* · *Psal. 32. b* · *Hymnus in festo S. Io. Bapt. ad Matut.*

B

Antra deserti teneris sub annis,
Ciuium turmas fugiens petisti,
Ne leui saltem maculare vitam
Famine posses, et cetera.

Vnde Iacobus: Si quis autem putat se religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, huius vana est religio. Et ideo faciebat illud propheticum in Psalmo: Ecce elongaui fugiens, et mansi in solitudine. Expectabam eum, qui saluum me fecit a pusillanimitate spiritus, et tempestate. Præcipita Domine, et diuide linguas eorum, quoniam vidi iniquitatem, et contradictionem in ciuitate. Qui autem vult perfectè viuere, debet, relictis vrbibus, petere deserta. Descenderunt multi cum Matathia, quærentes iudicium et iustitiam in desertum: et sederunt ibi ipsi, et filij eius, et mulieres eorum, et pecora eorum, quoniam inundauerunt super eos mala. Et quia religiositas non est laudabilis, nisi sit perseuerãs, ideo subdit: *Vsque in diem ostensionis suæ ad Israel*, cum scilicet ostendit se in prædicatione virtuosa. Iuxta quod dicit Apostolus: Sermo meus, et prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis. Vnde prius vixit sibi occulte per longum tempus, vt postmodum per suam ostensionem viueret ad salutem aliorum, secundum illud: Quis sapiens, et disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conuersatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. In hoc erudiuntur omnes prædicatores, vt prius vacent perfectioni propriæ, et deinde ædificationi alienæ, quia cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur. Huius figura præcessit in Elia, qui prius abijt in desertum, et peruenit ad montẽ Dei in Oreb, vbi edoctus est: et post sequitur, quòd vnxit reges, et prophetas ad regimen populi Dei.

Iac. 1. d · *Psal. 54. b* · C · *1. Mac. 2. c* · *1. Cor. 2. a* · *Iac. 3. c* · Prædicator prius debet habere rationẽ proprię salutis. · *3. Reg. 19. b. c.*

CAP. SECVNDVM.

Vniuersalis totius secundi capitis partitio.

FACTVM *est autem in diebus illis*, et cetera. Terminata parte illa, in qua agitur de conceptu Saluatoris in vtero, sequitur pars secunda, in qua agitur de ortu Saluatoris ex vtero, et hoc facit in præsenti capitulo. Habet autem hæc pars duas partes. In quarum prima determinatur natiuitatis Christi veritas: in secunda determinatur nascentis humilitas. Quia enim Christus in natiuitate sua factus est ex muliere: et factus est sub lege per humilitatem: ideo vtrumque pertinet ad Euangelistam determinare. Et incipit secunda pars, ibi: *Et postquam consummati sunt dies octo*, et cetera. Prima pars habet tres partes, in quarum prima ostenditur, qualiter Christi natiuitas fuit consummata: in secunda, qualiter ab angelis annunciata, ibi: *Et pastores erant in regione*: in tertia qualiter per pastores manifestata et diuulgata, ibi: *Et factum est, vt discesserunt*, et cetera. Prima pars habet tres partes, quoniã ad natiuitatem Saluatoris exprimendam, oportet assignare tempus et locum, et pariendi modum. Describit ergo Euangelista in prima parte tempus debitum: in secunda locum idoneum, ibi: *Ascendit autem et Ioseph a Galilæa*: in tertia vero Virginis partum, ibi: *Factum est autem, cum essent*. Tempus autem idoneum natiuitatis Christi, fuit tempus vniuersalis imperij describendi, quia, vt dicit Gregorius, ille veniebat in carne, qui electos suos ascriberet in æternitate. In hac autem descriptione vniuersalis imperij, triplex notatur excellentia, scilicet potentiæ in præcipiendo, sapientiæ in discernendo, et iustitiæ in prosequendo: quia hæc tria futura erant in Christo, secundum illud Hieremiæ: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et suscitabo Dauid germen iustum: et regnabit rex: ecce potentia. Et sapiens erit: ecce sapientia. Et faciet iudicium et iustitiam in terra: ecce iustitia, vt sit in eo omnimoda perfectio. Quantum ad excellentiam in præcipiendo, dicit: *Exijt edictum a Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis*. Cæsar iste Augustus proprio nomine fuit Octauianus, sed a Iulio Cæsare, qui antea imperauerat, Cæsar est cognominatus, a quo omnes Imperatores Romani posteà Cæsares dicti sunt. Iste etiam dictus est Augustus, quia rem publicam auxit. Et ab isto omnes alij dicuntur Augusti. Et iste protulit vniuersale edictum, quia vniuersale habebat dominium, non in omnes et singulas, sed in principales vniuersi partes. Vnde imperium suum fuit magnum, secundum illud Danielis: Et regnum quartum erit velut ferrum. Quo modo ferreum comminuit et domat omnia, sic comminuet, et conteret omnia hæc. Hoc fuit Romanorum imperium, quod designatum fuit per imperium Nabuchodonosor: de quo Hieremias: Ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis Babylonis serui mei, et seruient ei omnes gentes. Gens autem, et regnum, quod non seruierit Nabuchodonosor, visitabo super gentem illam, dicit Dominus. In his diebus, scilicet huius regni, erat tempus aduentus Christi, quia dicitur: In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur: et regnum eius alteri populo non tradetur: comminuet autem et cõsumet vniuersa regna hęc, et ipsum stabit in ęternum. Istius solius plena est oris descriptio secundum illud Psalmi: Domini est terra, et plenitudo eius: orbis terrarum, et vniuersi, qui habitant in eo. Et ideo dicitur, quod habet in vestimento, et in femore suo scriptum: Rex regum, et Dominus dominantium. Quia sicut dicit Ecclesiastes: Excelso excelsior est alius, et super hos quoque eminentiores sunt alij, et insuper vniuersæ terræ rex imperat seruienti. Quantum ad excellentiam sapientiæ in discernendo subdit: *Hæc descriptio prima facta est a Præside Syriæ Cyrino*. Quia hęc fuit, vt dicit Ambrosius, prima descriptio generalis, quæ inchoata est a Cyrino. Vel primo facta, idest, primo inchoata, secundum Bedam, ab illo, qui præsidebat in Syria, quæ est vmbilicus terræ habitabilis. Et sic fiebat dicta descriptio distinctè et ordinate. Et sunt hęc duo indicia sapientię in principe, secundum quòd dicitur de Salomone: Videns autem Regina Saba, omnem sapientiam Salomonis, et domum, quam ædificauerat, et cibos mensæ eius, et habitacula seruorum, et ordines ministrantium, vestesque eorum, et pincernas, et holocausta, quæ offerebat in domo Domini, non habebat, vltra spiritum. Hæc autem descriptio facta est, non propter vanitatem, sicut illa Dauid, propter quam percussus est populus, sed propter imperij vtilitatem, vt sciretur quantitas tributi, et hoc est discretionis, non elationis. Vbi manus multæ sunt, claude: et quodcumque trades, numera, et appende: datum vero et acceptum omne describe. Sed non est cuiuscumque singulorum regum tributa describere, sed nascentis Christi. Vnde Psalmus: Et in libro tuo omnes scribẽtur: dies formabuntur, et nemo in eis. Quantum ad excellentiam iustitiæ in prosequẽdo, subditur: *Et ibant omnes, vt profiterẽtur, singuli in suam ciuitatem*. Faciebant ergo regis imperium, et nullus occupabat alienum: et ita subiectionem

Greg. hom. 8. in Euãg. · *Hier. 23. a* · Imperatores Romani omnes cur Cæsares dicti. Augusti cur sic vocati. · *Dan. 2. f* · *Hier. 27. a* · *Dan. 2. g* · D · *Psal. 23. a* · *Apoc. 19. c* · *Eccles. 5. b* · E · *Ambr. in 2. cap. Lucæ lib. 2. to. 3.* · *Beda.* · *3. Reg. 10. a. b* · F · *2. Reg. 24. b* · *Eccli. 42. a* · *Ps. 138. c*

ctionem habebant ad regem in professione, et pacem ad inuicem in quiete, et iustitiam in cohabitatione,
Rom. 13. b secundum illud: Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem: nemini quidquã debeatis, nisi, vt inuicẽ diligatis. *Vt profiterentur*, scilicet se subiectos esse Romano imperio, et hoc, reddendo
Mat. 22. b censum. Et illud erat iustum, secundum illud: Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari: et quæ sunt Dei, Deo. Et quia iam Iudæa facta erat tributaria, signatur, quòd tempus aduenerat natiuitatis Christi, secundum il-
Gen. 49. b lud in Genesi: Non auferetur sceptrũ de Iuda, et dux de femore eius: donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium: *Ibant*, etiam nullo præstante impedimento: quo ostenditur, quòd istud imperium erat pacatissimum. Et ideo tempus erat,
Ephes. 2. c vt veniret Christus, pacis annunciator, de quo: Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Et ita
Mic. 4. b iam completum erat illud: Concident gladios suos in vomeres, et hastas suas in ligones. Non sumet gens aduersus gentem gladium, et non discent vltra belligerare. Quia omnes populi ambulabũt, vnusquisque in nomine Dei sui: nos autem ambulabimus in nomine Dei nostri in æternum, et vltra. Et hoc est, quod
Beda. dicit Beda: Pacatissimo tempore voluit nasci Christus: quia pacem magnopere quæsiuit, et amauit, et amatores pacis semper inuisit.

Ascendit autem et Ioseph, et cetera. Postquam descripsit tempus debitum, describit hic locum idoneum, et hoc, quia locus ille conueniens erat prophetali vaticinio, conueniens erat diuino promisso, et conueniens erat etiam imperiali edicto. Ostenditur ergo cõueniens prophetali vaticinio, in hoc, quod dicit: *Ascendit autem et Ioseph a Galilæa de ciuitate Nazareth.* Quia secundum vnam prophetiam Nazareth
Isa. 11. a competebat conceptioni. Secundum aliam litteram, Nazaræus de radice eius ascendet, *et cetera*. Secundum aliam vero, Bethlehem natiuitati: Ideo subdit: *In Iudæam, in ciuitatem Dauid, quæ vocatur Bethlehem.*
Mic. 5. a Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel: et egressus eius ab initio a diebus æternitatis. Vnde dicitur, quòd Herodi quærenti, vbi Christus nasce-
Mat. 2. a retur, responderunt Scribæ: In Bethlehem Iudæ, sic enim scriptum est per prophetam: Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda. Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. Et hæc fuit ciuitas Dauid, quia inde sumpsit
1. Reg. 16. a originẽ. Dixit Dominus ad Samuelem, veni vt mittam te ad Isai Bethlehemitem: prouidi enim in filijs eius mihi regem. Et nota, quòd alibi natus est Christus, alibi cõceptus, et alibi educatus, vt Herodem, et alios impios lateret et incarnationis mysterium. Vnde Ioãnes: Numquid a Galilæa venit Christus: Non-
Ioan. 7. f ne scriptura dicit, quia ex semine Dauid, et de Bethlehem castello, vbi erat Dauid, venit Christus? Ostenditur etiam locus ille conueniens diuino promisso, cum subditur: *Eo quòd esset de domo, et familia Dauid*, ipse scilicet, et sponsa sua virgo Maria. Vnde dicit Bernardus, quòd in altera completa est promissio facta Dauid, altero tantum teste, et conscio. Hæc pro-
2. Reg. 7. b missio facta est Dauid, per Nathan: Hæc dicit Dominus: Requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis: prædicitq. tibi Dominus, quòd domum faciat tibi Dominus. Cumq. completi fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, et firmabo regnum eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, et stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum. Et
Ps. 131. c rursus: Iurauit Dominus Dauid veritatem, et non frustrabitur eum. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Ostenditur postremo conueniens imperiali edicto, cum subditur: *Vt profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore prægnante.* Hoc enim processe-

Cur Christ' alibi natus, alibi cõceptus, alibi educatus.

Bern. hom. 2. sup. Miss. non procul a fine to. 1.

A rat ex imperiali edicto. Et licet ante iam concepisset Virgo Regem cæli et terræ: tamen imperiali edicto etiam prægnans voluit obedire, vt posset cum filio dicere illud: Sic enim decet nos implere omnem iustitiam: et per hoc exemplum dare nobis obtemperandi omni potestati superiori, secundum illud: Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ, propter Dominum, siue regi, quasi præcellenti, siue ducibus, tamquam ab eo missis, ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. In hoc autem apparet, quo modo humanum imperium famulatur diuino. Præcipiente enim Cæsare, vt omnes in ciuitatem suam
B irent, et obedientibus eius imperio, Maria et Ioseph, factũ est, quòd neuter intendebat, scilicet quòd Christus nasceretur in Bethlehem, secundum quòd erat æternaliter dispositum, et temporaliter promissum et vaticinatum, et prophetatum. Et ideo non est contemnendum mãdatum præpositorum aliquo modo. Mat. 3. d 1. Pet. 2. c

Mãdatum præpositi nullo modo contemnendum.

Factum est autem, cum essent ibi, et cetera. Descripsit prius Christi natiuitatem, quantum ad tempus debitum, et locum idoneum. Hic tertio describit, quantum ad partum, quem describit quantum ad tria, scilicet quantum ad opportunitatem pariendi, nouitatem partus, et paupertatem parientis. Ex quibus
C ostenditur Christi partus admirabilis, inauditus, et commendabilis. Primo igitur ostendit opportunitatem pariendi, cum dicit: *Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies, vt pareret.* Iuxta quod dictum est supra proximo capitulo: Elizabeth impletum est tem- Sup. c. 1. f
pus pariendi. Vere impletũ, quia in plenitudine temporis, sicut Christus conceptus, et natus. At vbi venit Gal. 4. a
plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege. Ideo conuertetur popu- Psal. 72. b
lus meus hic, et dies pleni inuenientur in eis.

Insinuat etiam nouitatem partus, cum dicit: *Et peperit filium suum primogenitum.* Hoc vero dicit per pri-
D uationem prioris, quia enim virgo ipsum conceperat: ideo hic primogenitus eius erat. Ecce virgo con- Isa. 7. c
cipiet, et pariet filium, *et cetera*. Et ideo partus nouus fuit, sicut et conceptus: quia sicut conceptus sine pudore, sic et partus sine dolore. Antequam parturi- Isa. 66. e
ret, peperit: antequam veniret partus eius, peperit masculum. Quis audiuit vmquam tale? et quis vidit huic simile? Et postea: Numquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? Si ego qui generationem ceteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus Deus? Talis partus decebat Christum, de quo Apostolus: In quo habemus redemptionem, et re- 1. Col. 1. c
E missionem peccatorum, qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ. Vnde, sicut est primogenitus patris, ita etiam primogenitus matris: sicut etiam vnigenitus patris, ita vnigenitus matris. Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a Pa- Ioan. 1. b
tre. Vnde non dicit hic, *primogenitus*, ordinem respectu posterioris, sicut dicebat Eluidius hæreticus: sed priuationem respectu prioris, quia nullum habuit ante illum, vt ostendatur, quòd ipse Domino totaliter erat dedicandus. Primogenita enim omnia erant Deo offerenda: Sanctifica mihi omne primogeni- Exo. 13. a
tum, quod aperit vuluam in filijs Israel, tam de hominibus, quàm de iumentis: mea sunt enim omnia.
F Insinuat autem tertio paupertatem parientis, quia egens operimenti, lecti, et hospitij erat. Propter defectum operimenti, dicit: *Et pannis eum inuoluit*, non vna veste, sed multis: vt pannosus pauper posset dici. Et exemplo monstraret illud Apostoli: Ha- 1. Tim. 6. b
bentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus. Et hoc correspondet illi prophetiæ, vbi dicitur: Et Iesus erat indutus vestibus sordidis. Bernar- Zac. 3. a
dus: Agnoscas Iesum sacerdotem magnum, sordidis indutum vestibus, dum altercaretur cum diabolo. At vbi exaltatum est caput nostrum super inimicos nostros, mutauit vestem, decorem induit, amictus lumine, sicut vestimento. Vtilior siquidem est in conflictu

Bern. serm. 4. de Natiu. Dom. to. 1.

flictu lorica ferrea, quàm stola linea, licet illa sit oneri, ista honori. Et in hoc reprehẽditur cultus vestium *Mat.11.b* pretiosarum, propter quod dicit: Qui mollibus ve- *Eccl.11.a* stiuntur, in domibus regum sunt. Et: In vestitu ne glorieris vmquam. Propter defectum lectuli subdit: *Et reclinauit eum in præsepio*, non in cubili, ita vt veri- *Mat.8. c* ficaretur illud: Vulpes foueas habent, et volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet, vbi caput suum reclinet. In præsepio ponitur Christus, vt *Ioan. 6. e* ostendatur illud: Ego sum panis viuus, qui de cælo *Isa.1. a* descendi. Et vt verificaretur illud: Cognouit bos possessorem suum, et asinus pręsepe Domini sui. Et illud: *Abac.3. a* Consideraui opera tua, et obstupui: in medio duo- *Sensus mysticus.* rum animalium cognosceris. In hoc autem secundum mysticum intellectum, quòd natus est in Bethlehem, intelligitur, quòd est panis viuus: Bethlehem domus panis interpretatur. In hoc quòd in præsepio positus, notatur quòd est cibus simplicium et humi- *Isa. 40. b* lium, ratione carnis assumptæ. Omnis caro fenum, et omnis gloria eius, quasi flos agri. In hoc, quòd in medio duorum animalium, signatur quòd in hoc pastu et pastore vniri debebant pecora duplicis oui- *Ioan. 10.c* lis. Alias oues habeo, quæ nõ sunt ex hoc ouili, et illas oportet me adducere, vocem meam audient, et fiet vnum ouile, et vnus pastor. Moraliter et ad litteram, C in hoc damnauit Christus lectos delicatos, contra *Amos 6. b* quos: Væ vobis, qui dormitis in lectis eburneis, et lasciuitis in stratis vestris. Propter defectum habitaculi subdit: *Quia non erat ei locus in diuersorio*. Diuerso- *Isidorus li. 15. Etymo. cap.3.* rium namque secundum Isidorum, dicitur eo quòd diuersi ibi conueniant, et sic est locus patens. Secundum Bedam vero, eo quòd diuersa habeat orificia: nam est platea vacua inter duos vicos, habens introitum et exitum ad vtrumque, et propter intemperiem aeris superius cooperta, et vbi ciues ad colloquendum venire possunt. Hic peperit virgo Maria, quia non habebant domum, in qua possent hospitari: D siue quia pauperes erant, siue quia tarde venerant. Et quia artus erat locus, vel etiam alijs repletus, nõ habebant locum nisi artissimum, inter bruta ani- *Psal. 72. e* malia. Vnde poterat Christus dicere illud: Ego ad nihilum redactus sum, et nesciui, vt iumentum factus sum apud te: et ego semper tecum. Et verifica- *Hier.14.b* tum est illud Hieremiæ: Expectatio Israel Saluator eius in tempore tribulationis. Quare quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus, vt fortis, qui non potest saluare? Tu autem in nobis es, Domine, et nomen tuum inuocatum est super nos, *et cet.* E Et in hoc damnatur ædificiorum amplitudo secun- *Isa. 5. b* dum illud Isaiæ: Væ qui coniungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis vsque ad terminum loci. Augustinus: Non erat illi, nisi angustia in terris, *Luc.9. g* vt tu ei locum cordis tui sibi proprium dilatares. Filius hominis non habet vbi caput suum reclinet, et tu ampla palatia, et ingentes porticus metiris. Sic ergo Christum paupercula mater pauperem peperit: vt nos ad paupertatem inuitaret, et sua inopia *2.Cor. 8. b* ditaret, secundum illud: Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis. F Et secundum hanc omnimodam indigentiam dam- *Bern. to.1. serm. 3. de Nat. Dom.* nauit auaram opulentiam. Vnde Bernardus: Elegit filius Dei pauperem matrem, quæ vix pannos habebat ad inuoluendum, et præsepe ad reclinandum, locum ad reponendum, non est tale iudicium mundi. Aut iste fallitur, aut mundus errat: sed diuinam falli est impossibile sapientiam: elegit ergo, qui non fallitur, quod carni molestius est: id ergo melius, id vtilius, id magis eligendum. Simus ergo cum Chri- *2.Cor.6. c* sto, sicut dicitur: Sicut egentes, multos autem locupletantes, tanquam nihil habentes, et omnia possidentes. Ex hoc insinuatur nobis, quòd iste erat vere Saluator mundi, qui in sui ortus primordio, exem-

A plum virtutis præbuit, et viam salutis ostendit: habendo enim lectulum vilem, et humilem, et pauperem, iam incipiebat ostendere, quòd mundus iste contemnendus est, secundum tria in eo contenta. Iam incipiebat statum perfectionis, exemplo monstrare, qui consistit in humilitate, austeritate, et paupertate. Ostendit etiam in hoc Dominus summæ dignationis affectum, quia non tantum paruulus, sed pauperculus, et despectus pro nobis est factus, ita vero posset dicere illud: Pauper sum ego, et in labo- *Psal.87. d* ribus a iuuentute mea.

Et pastores erant, et cetera. Descripsit superius B Euangelista, qualiter Christi natiuitas fuit consummata. Hic secundo describit, qualiter fuit denunciata. Ad denunciationem autem natiuitatis Christi perfecte faciendam tria concurrunt. Primum est dispositio præparans ad audiendum. Secundum, annunciatio inuitans ad exultandum, quod describit ibi: *Et dixit illis Angelus*. Tertium, confirmatio certificãs ad credendum, et hoc describit ibi: *Et hoc vobis signum*. Quantum ad primum, notandum quòd dispositio præparans ad audiendum, fuit pastorum attentio, quæ ortum habuit a duplici causa, scilicet ex proprię solicitudinis vigilantia, et ex Angelici luminis circumfulgentia. Quantum ad vigilantiam propriæ solicitudinis dicitur: *Et pastores erant in regione eadem vigilantes* Hoc igitur spectat ad pastorale officium. Vnde Iacob pastor ouium Laban dicebat: Die noctuq. æstu vrgebar et gelu, fugiebatq. somnus *Gen. 31. e* ab oculis meis. Et ad maioris attentionis insinuationem, subdit: *Et custodientes vigilias noctis super gregem suum*. Nocte enim potissimum vigilandum est propter hostilem incursum repellendum luporum, scilicet et latronum. Per hoc autem insinuatur spiritualis vigilantia, quæ debet esse in prælatis. Vnde: Tu vero vigila: in omnibus labora, opus fac Euan- *1.Tim.4.a* gelistæ, ministerium tuum imple, sobrius esto. Et ideo: Obedite præpositis vestris, et subiacete eis. Ipsi *Heb. 13.d* enim peruigilant quasi rationẽ pro animabus vestris reddituri. Quia: Qui præest in solicitudine. Vigila- *Rom. 12.b* re etiam debet quilibet contra hostem spiritualem, secundum illud: Consurge, lauda in nocte in prin- *Thr. 2. f* cipio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini: leua ad eum manus tuas pro anima paruulorum tuorum, qui defecerunt fame in capite omnium compitorum. Vigilare etiam debet in contemplatione. In Psalmo: Et dixi, forsitan *Ps. 138. b* tenebræ conculcabunt me, et nox illuminatio mea in delicijs meis. Et Isaias: Anima mea desiderauit te in *Isa. 26. b* nocte, sed et spiritu meo in præcordijs meis de mane vigilabo ad te. Et hoc est, quia talis hora competit diuinę inspirationi. Talis etiam hora conueniebat diuinæ natiuitati, secundum illud: Cum quie- *Sap.18. e* tum silentium contineret omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus, Domine, exiliens de cælo, a regalibus sedibus venit. Et signanter dicit: *Super gregem suum*. Secundum illud: Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosq. greges *Prou.27. d* considera. Contra quod dicitur: O pastor et idolum *Zac.11. d* derelinquens gregem. Et Hieremias: Vbi est grex, *Hier.13.d* qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? Quid dices, cum visitauerit te? Tu enim docuisti eos aduersum te: et erudisti in caput tuum.

Quantum ad circumfulgentiam angelici luminis, subditur: *Et ecce Angelus Domini stetit iuxta illos*, et cetera. In hoc, quòd iuxta stetit, ostendit familiaritatem, et humilitatem ministerij, quo Angelus condescendit homini, et astat illi modo, vt adiutor, secundum illud: Consurgit Michael, princeps magnus, *Dan.12.a* qui stat pro filijs populi tui. Modo vt eruditor et il- *Sup.cap.1. b* luminator, secundum illud: Apparuit ei Gabriel, stans a dextris altaris incensi. Simili modo et hic. Vn- *Amb. to.9. lib. 2. in 2. cap. Lucæ.* de Ambrosius: Angelus Mariam, Angelus Ioseph, Angelus pastores edocet. In cuius rei signum subditur:

tur: *Et claritas Dei circumfulsit illos*, idest fulsit circa illos. Simile dicitur de Angelo, qui apparuit Petro: *Act.12. a* Ecce Angelus Domini astitit, et lumen refulsit in habitaculo, scilicet carceris. Ideo autem Angelus hic *Ioan. 1. b* lumen attulit, quia filius lucis fuit: et quia eum annunciare venerat, qui est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et ideo nocte lumen attulit: vt significetur impleri illud *Isa.9.a* Isaiæ: Habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis. Ex hac autem claritate pastores solicitos reddidit, propter quod subditur: *Et timuerunt timore magno*, sicut et Zacharias in conspectu Angeli: *Sup. cap.1. b* Et Zacharias turbatus est videns, et timor irruit super eum. Et nota, quòd Angelus magis apparuit pastoribus, quàm alij generi hominum, tum quia *Psal. 11. c* pauperes, propter quos veniebat Christus. Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum nūc exurgam, dicit Dominus. *Bern. to.1. serm. 4. de Nat. Dom.* Bernardus: Quàm multa hodie auro et gemmis fulgent altaria, putas ad hæc diuertent Angeli, et pannosos homines declinabunt? Si ita est, cur magis pastoribus ouium apparuerunt, quàm regibus terræ, quàm sacerdotibus templi? Tū *Prou. 3. a* etiā, quia simplices: Abominatio Domini est omnis illusor, et cū simplicibus sermocinatio eius. Et Matthæus: *Mat.11.d* Abscondisti hæc a sapientibus, et prudentibus, et reuelasti ea paruulis. Tum etiam, quia vigiles: *Prou.8.b* Ego diligentes me diligo, et qui mane vigilauerint *Sap.6.b.c* ad me, inuenient me. Sapientia: Sapientia præoccupat, qui se concupiscunt, vt illis se prior ostendat. Et sequitur: Cogitare ergo de illa, sensus est consummatus, et qui vigilauerit propter illam, cito securus erit. Siue propter mysterium, vt insinuetur, quòd doctrina veritatis debet a prælatis peruenire ad subditos. *Glossa.* Vnde glossa: Illi præ cæteris sublimia videre merentur, qui fidelibus solicite præsunt.

Et dixit Angelus, et cetera. Hic secundo describitur annunciatio inuitans ad exultandum. In qua præmittitur exhortatio ad fiduciam, et ad lætitiam. Et subditur annunciatio, exprimens lætitiæ causam. Exhortans igitur Angelus ad fiduciam dixit illis: *Nolite timere*. Non enim venerat Angelus nunciare rem terribilem, sed potius desiderabilem, sicut et ille, qui *Mar.16.b* resurrectionem annunciauit mulieribus: Nolite expauescere: in quo tribuit sperandi fiduciam. In hoc agnoscitur differentia inter Angelum lucis, et tenebrarum, quia bonus Angelus assecurat, sed malus finaliter terret. *Angeli lucis, et tenebrarum differens apparitio.* Et quod plus est, inuitat ad lætitiam, propter quod addit: *Ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum*. Hoc optabat Raphael, cum dicit: *Tob.5.b* Gaudium semper sit tibi. Propter hoc gauisi sunt *Mat.2. b* Magi: Videntes autem stellam gauisi sunt gaudio magno valde. Et dicitur, *Magnum*, ad differentiam *Iob 20. a* gaudij hypocritarum, quod est momentaneū. Gaudium hypocritæ ad instar puncti. *Iob 21. b* Et Iob: Tenent tympanum, et citharam, et gaudent ad sonitum organi, ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt. Magnum est etiam, quia amplum, quod notat, cum subdit: *Quod erit omni populo*, et hoc ad differentiam gaudij mundanorum, quod non est *Ioan.16. c* vniuersale. Mundus gaudebit, vos autem contristabimini. *Inf. 13. d* Contra quod dicitur infra: Et omnis populus gaudebat in vniuersis, quæ gloriose fiebant ab eo. Et quia nemo gaudet perfecte, nisi ex causa et ratione, ideo subditur denunciatio exprimens lætitiæ causam, cum dicitur: *Quia natus est vobis hodie Saluator*: Vobis, idest, ad vtilitatem vestram, scilicet *Isa.9.a* hominum. Paruulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis. Et vere ad vtilitatem, quia Saluator. *Isa. 45. c* Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel, Saluator. *Idem 19.d* Et Isaias: Clamabunt ad Dominum a facie tribulantis, et mittet eis Saluatorem, et propugnatorem, qui *Act.4. c* liberet eos. Et vere Saluator, secundum illud: Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. In hoc autem insi-

A nuatur causa gaudendi pro natiuitate. Et orietur vobis, timentibus nomen meum, sol iustitiæ. *Mal.4. a* Nec tantum gaudendum ratione vtilitatis, verum etiam dignitatis, et ideo subinfertur: *Qui est Christus Dominus, in ciuitate Dauid*. Et sic reparabit regnum Israeliticum secundum illud: Super solium Dauid, et su- *Isa. 9. b* per regnum eius sedebit: vt confirmet illud, et corroboret in iudicio et iustitia, amodo et vsque in sempiternum: Et ideo recte additur, *Dominus*, quia *1.Tim.6.c* ipse est Rex regum, et Dominus dominantium. Et Apocalypsis: Habet in vestimento, et in fœmore suo *Apo.19. c* scriptum: Rex regum, et Dominus dominantium.
B Et ideo: *in ciuitate Dauid*, idest, in Bethlehem, vnde ortus fuit Dauid.

Et hoc vobis signum. Post dispositionem præparantem ad audiendam denunciationem inuitantem ad exultandum, subditur hic tertia confirmatio certificans ad credendum. Et quoniam in ore duorum testium stare debet omne verbum: ideo dupliciter cōfirmantur pastores, per visum, et auditum. Isti enim duo sensus potissime nobis deseruiunt ad cognoscendum. Primo ergo certificantur per signum probabile: deinde per testimonium credibile. Quantum ergo ad signi probabilis persuasionem dicitur: *Et hoc*
C *vobis signum*. Nam secundum quòd dicitur: Iudæi *1.Cor.1. d* signa petunt. Et hoc maxime petebat propheta Dauid: Fac mecum, *inquit*, signum in bonum, vt vi- *Psal. 85.d* deant qui oderunt me, et confundantur: quoniam tu Domine adiuuisti me. Hoc signum petendum erat: Pete tibi signum a Domino Deo tuo. Hoc etiam *Isa. 7. b* promittebat: In die illa radix Iesse, qui stat in signum *Idem 11.b* populorum, ipsum gentes deprecabuntur. *Et hoc vobis signum. Vobis*, inquam, pauperibus, quòd venerit pauperes liberare, secundum illud: Liberabit *Psal.71. c* pauperem a potente, et pauperem, cui non erat adiutor. *Quia inuenietis infantem, pannis inuolutum*, et
D pauperem, et mendicum. Ecce Rex tuus veniet tibi *Zac.9. b* iustus et Saluator. Ipse pauper, et ascendens super asinam. Bernardus: In signum positi sunt panni tui, *Bern. to.1. serm. 4. de Nat. Dom.* Domine Iesu, sed in signum, cui hodie a multis cōtradicitur. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi, et ideo nec signati. *Mat.20.b* Erit etiam vobis humilibus signum, quòd venerit liberare humiles, secundum illud: Populum humilem saluum facies. *Psal. 17. c* In hoc, quod subditur: *Et positum in præsepio*. Ecce mira humilitas, quòd Dominus cælorum inclinauit se vsque ad præsepe animalium brutorum. Vidimus eum, *Isa. 53. a* et non erat aspectus, et desiderauimus eum: despe-
E ctum, et nouissimum virorum, *etc.* Vnde in Psalmo: Ego autem sum vermis, et non homo: opprobrium *Psal. 21. a* hominum, et abiectio plebis. Et nota, quòd pastores erant pauperes, simplices, et contemptibiles. Ideo ne timerent accedere, datum est eis in Christo infantiæ signum, paupertatis, et humilitatis. Et in hoc significatur, qualiter, et a quibus inuenitur Christus. Vnde: Videte vocationem vestrā, fratres, quia non multi sa- *1.Cor. 1. d* pientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quę stulta sunt mundi elegit Deus, *etc.* Et ideo infra: Positus est hic in ruinā, et in resur- *Inf.eod.ca.*
F rectionem multorum in Israel, et in signum, cui contradicetur. Et hoc, quia per ista signa non fuit cognitus a carnalibus, et superbis. Vnde: Dixerunt in corde suo cognatio eorum simul: Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra: Signa nostra non vidimus, iam non est propheta, et nos non cognoscet amplius. *Psal.73. b* Et iterum posuerunt signa sua signa: Et non cognouerunt sicut in exitu super summum. Quantum vero ad testimonij credibilis persuasionē subditur: *Et subito facta est cum angelo multitudo*. Facta est, scilicet ad confirmandum pariter dictum angelicum, et ad venerandum paruulum natum, secundū illud: Cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei. *Heb. 1. b* Et signanter dicitur: *Multitudo*, secundum illud: Accessi-

Heb.12. f Accessistis ad Sion montem, et ciuitatem Dei vi-
uentis, Hierusalem cælestem, et multorum millium
Angelorum frequentiam. *Militia cælestis*. Secundum
Iob 25. a illud Iob: Numquid est numerus militum eius? et
4.Reg.6. c super quem non surget lumen illius? Et ideo: Nolite
timere, dixit Elisæus, plures enim nobiscum sunt,
quàm cum illis, et hoc apparet in ortu eius, secun-
Apoc.6. a dum illud in Apocalypsi: Ecce equus albus, et qui se-
debat super eũ, vocabatur fidelis, et verax. Et postea:
Et exercitus, qui sunt in cælo, sequebantur eum in
equis albis. Et hæc tota multitudo ad confirmatio-
nem verbi angelici prorumpit in decãtationem can-
tici. Propter quod dicitur: *Laudantium Deum, et di-
centium: Gloria in altissimis Deo, et in terra pax homini-*
Iob 38. a *bus bona voluntatis*. Iob: Vbi eras cum me laudarent
simul astra matutina, et iubilarent omnes filij Dei?

Gloria in excelsis Deo, et cetera. Nota quòd glorifi-
cãdus est Deus in incarnatione, quia vt dicit Daniel:
In hoc opere demõstratur sublimis bonitas, sapiẽtia,
potentia, et iustitia Dei. *Gloria ergo in excelsis Deo*. Pro
bonitate, qua non despexit proprij plasmatis infir-
Gal. 1. d mitatem. Dedit semetipsum pro peccatis nostris, vt
eriperet nos de præsenti sæculo nequam, secundum
voluntatem Dei et Patris nostri, cui est gloria in sæ-
cula sæculorum. Amen.

Pro sapientia, quia inuenit difficillimi solutionem
Rom.11.d decentissimam. O altitudo diuitiarum sapientiæ, et
scientiæ Dei! Et sequitur: Ipsi honor et gloria in sæ-
cula sæculorum. Amen.

Pro potentia, quid enim potentius, quàm Deum
Rom. 4. d fieri hominem? Abraam confortatus est fide dans
gloriam Deo plenissime sciens, quia quæcumque
Ephes.3. d promisit Deus, potens est et facere. Et item: Ei
autem, qui potens est omnia facere superabundan-
ter, quàm petimus, aut intelligimus, ipsi gloria in Ec-
clesia, et in Christo Iesu in omnes generationes sæcu-
li sæculorum. Amen.

Apoc.6. d Pro iustitia, quia simile simili re saluauit. Seden-
ti in throno et agno, benedictio, et honor, et gloria,
et potestas in sæcula sæculorum. Et ideo cantatur:
Gloria tibi Domine, qui natus es de Virgine. Et no-
ta, quòd gloriam Deo attribuunt, quia Dominus si-
Isa. 42. b bi illam reseruauit. Ego Dominus, hoc est nomen
meum: gloriam meam alteri non dabo. Pacem ve-
Ioan.14.d ro optant nobis in terris, quia ait Dominus: Pacem
relinquo vobis, pacem meam do vobis. Et rectè di-
Isa. 57. d cit: *Bona voluntatis*, quia secundum illud: Non est
pax impijs, dicit Dominus Deus. Et præmittit glo-
riam Dei paci nostræ: quia nullus pacem habere po-
Bern. to.1. test, qui nititur gloriam Dei vsurpare. Bernardus:
serm. 4. de Displicet hominibus angelica partitio, qua Deo glo-
Nat. Dom. ria, et pax hominibus nunciatur. O stulti filij Adam,
qui contemnentes pacem, et gloriam appetentes, et
pacem perdunt et gloriam: certe qui gloriam appe-
Iob 9. a tit, Deo resistit. Sed dicitur: Quis restitit ei, et pacem
habuit? Acquiesce igitur ei, et habeto pacem: et per
Iob 22. c hæc habebis fructus optimos, sicut dicitur in Iob,
Phil. 4. b pacem scilicet pectoris, de qua dicitur: Pax Dei, quæ
exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et
intelligentias vestras in Christo Iesu, *et cetera*. Et pa-
Isa. 66. d cem æternitatis, de qua Isaias: Declinabo super eam
Ps.147. a quasi fluuium pacis. Psalmus: Qui posuit fines tuos
pacem, et adipe frumenti satiat te. Nota etiam, quòd
pax optatur hominibus et denũciatur, quia per Chri-
Isa. 27. b stum pacificatur homo cum Deo. Faciet mihi pacẽ,
Coloss.1. c pacem faciet mihi. Pacificatur cum angelis: Pacifi-
cans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, si-
Ephes.2. c ue quæ in cælis sunt. Pacificatur cum homine: Ipse
est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Pacificatur
Iob 5. d in se: Scies, quòd pacem habeat tabernaculum tuum.
Iosue 21. d In horum figura dicitur: Dataq. est ab eo pax in om-
nes per circuitum nationes. Hanc Apostolus semper
Mat.10.b optat, et Christus præcipit: Intrantes autem in do-
mum, salutate eam dicentes: Pax huic domui.

A *Et factum est, vt discesserunt angeli*, et cetera. Post-
quam descripsit Euangelista, qualiter Christi natiui-
tas fuit consummata, et qualiter per angelos denun-
ciata: hic iam tertio describit, qualiter per pastores
fuit diuulgata: quod quidem factum est diligentia
pastorali. Et hæc pastorum diligentia ab Euangelista
ostenditur commendabilis in tribus. Primo, scilicet
a solicitudine inquisitionis: secundo a certitudine in-
uentionis, ibi: *Et inuenerunt Mariam*, et cetera. Ter-
tio vero a gratitudine deuotionis, ibi: *Et reuersi sunt*.
Solicitudo autem inquisitionis in pastoribus cõmen-
datur a tribus, scilicet a vicissitudine exhortationis, a
B rectitudine intentionis, et a promptitudine execu-
tionis. Quantum ad vicissitudinem mutuæ exhorta-
tionis dicitur: *Et factum est, vt discesserunt ab eis ange-
li in cælum, pastores loquebantur ad inuicem*, scilicet se
mutuo cohortando, secundum illud: Videte fratres, Heb. 3. c
nequando sit in aliquo vestrum cor malum incredu-
litatis, discedendi a Deo viuo, sed adhortamini vos-
metipsos per singulos dies, *et cetera*. Et hoc rectè:
quia ferrum ferro acuitur, et homo exacuit faciem Prou.27.c
amici sui.

Quantum vero ad rectitudinem intentionis, sub-
dit secundo: *Transeamus vsque in Bethlehem, et videa-*
C *mus hoc verbum, quod factum est*. Ideo volebant transi-
re, vt viderent, sicut Moyses: Vadam, et videbo visio- Exod. 3. a
nem hanc magnam. *Et videamus hoc verbum, quod fa-
ctum est*, idest, rem dignam verbo, vel certe, verbum
carnem factum, secundum illud: Verbum caro fa- Ioan. 1. b
ctum est, et habitauit in nobis. Et vidimus gloriam
eius. *Factum*, inquam, non ab homine, sed a Deo.
Vnde addit: *Quod fecit Dominus*, idest, tota Trinitas.
Cum feceris mirabilia, non sustinebimus: descendi- Isa. 64. a
sti, et a facie tua montes defluxerunt. A sæculo non
audierunt, neque auribus perceperunt, oculus non
vidit, Deus, absque te, quæ præparasti expectantibus
D te. Nec tantũ fecit, sed: *et ostendit nobis*. Hoc orabat
Dauid, dicens: Ostende nobis, Domine, misericor- Psal.84. b
diam tuam, *et cetera*. Et Dominus promittit: Osten- Psal.90. d
dam illi salutare meum.

Quantum autem ad promptitudinem executionis,
subiungitur: *Et venerunt festinantes*. Et hoc est, quod
dicitur: Da sapienti occasionem, et addetur ei sapien- Prou. 9. b
tia. Doce iustum, et festinabit accipere. Festinantia,
signum erat promptitudinis interioris, qua diuino
conspectui volebant præsentari. Vidisti virum velo- Prou. 22.d
cem in opere suo, coram regibus stabit. Vnde dice-
bant intra se illud: Festinemus ergo ingredi in illam Heb. 4. c
E requiem, *et cetera*. Nota, quòd volenti spiritualiter Volenti
Christum inuenire, hæc tria sunt necessaria, scilicet Christũ in-
colloqui per meditationem scripturarum. Cum sa- uenire, tria
pientibus et prudentibus tracta: et omnis enarratio sunt neces-
tua sit in præceptis Altissimi. Transire per cõtempla- saria.
tionem creaturarum: Surgam et circuibo ciuitatem, Eccl. 9. d
per vicos et plateas quæram, quẽ diligit anima mea. Cant.3. a
Sequitur: Paululum cum pertransissem eos, inueni
quem diligit anima mea. Transite ad me omnes, qui Eccli.24.c
concupiscitis me, a generationibus meis adimplemi-
ni. Festinare per gratiarum actionem: Surge amica Cant. 2. c
mea, speciosa mea. Et post: Ostende mihi faciem
F tuam, sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua
dulcis, et facies tua decora. Et: Pessulum ostij mei Cant. 5. b
aperui dilecto meo, *et cetera*. Et ideo supra, de Ma- Sup.cap.1.
ria dicitur, quòd abijt in montana cum festinatione.
Et inuenerunt Mariam, et cetera. Hic secundo cõmen
datur pastorum diligentia a certitudine inuentionis,
cuius laus ex tribus colligitur: scilicet quia fuit certi-
tudinaliter comprobata, celeriter diuulgata, et me-
moriter conseruata. Primo quidem fuit certitudina-
liter comprobata, quia per probabilia signa et eui-
dentia, propter quod dicitur: *Et inuenerunt Mariam,
et Ioseph, et infantem positum in præsepio*. Ideo inuene-
runt, quia solicite quæsiuerunt, et absque fictione.
Vnde dicitur: Sentite de Domino in bonitate, et in Sap.1. a
simpli-

simplicitate cordis: quærite illum, quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum. Et nota, quòd inuenitur cum Maria Virgine, et Ioseph viro iusto, et in præsepio, quia eum, qui vult Christum inuenire, oportet habere munditiam cordis, respectu sui: iustitiam respectu proximi: humilitatem et reuerentiam respectu Dei. Et ista sunt tria munera, quæ offerunt reges Christo infanti, et ideo ab eis voluit inueniri. (Quę habere debeat, qui velit Christum inuenire.) *Mat. 2. b* Et intrantes domum inuenerunt puerum cum Maria matre eius, et procidentes adorauerunt eum, et apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, et myrrham. In hoc etiam instruimur, si volumus Christum inuenire, prius ad Mariam debemus accedere, de ipsa enim dicitur supra: *Sup. c. 1. d* Inuenisti gratiam apud Deum. Ipsa ergo inuenit gratiam et misericordiam coram Assuero super omnes mulieres, sicut dicitur: *Esther 2. c* Et ideo accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ, vt misericordiam consequamur, et gratiam inueniamus in auxilio opportuno, et quia hoc signum datum est ab angelo, ideo subditur: *Videntes autem cognouerunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc*, scilicet, quòd esset verum. Vnde iam poterant dicere illud Samaritanorum ipsi angelo: *Ioan. 4. f* Iam non propter loquelam tuam credimus, ipsi enim audiuimus, et scimus, quia hic est vere Saluator mundi. Vere cognouerunt, quia de ouibus erant illius pastoris, qui dicit: *Ioan. 10. c* Cognosco meas, et cognoscunt me meæ. *Iob 23. a* Hoc desiderabat Iob: Quis mihi tribuat, vt cognoscam, et inueniam illum, et veniam vsque ad solium eius? Non solum fuit certitudinaliter comprobata, sed et celeriter diuulgata, propterea subditur: *Et omnes, qui audierant, mirati sunt*, scilicet de paruulo nato. Et: *De his, quæ dicta erant a pastoribus ad ipsos*, quæ scilicet audierant ab Angelo. Vnde de viro iusto dicitur: *Eccli. 11. b* Et mirati sunt in illo multi, et honorificauerunt Deũ. Videbantur enim verba pastorum non contemnenda, sed admiranda. Ambrosius: *Ambr. to. 3. lib. 2. in 2. c. Lucæ.* Nec contemnenda putes quasi vilia verba prophetarum: a pastoribus etiam Maria fidem colligit. A pastoribus populus ad Dei reuerentiam congregatur, plebem enim Dominus simplicem requisiuit, quę phalerare audita, et fucare nesciret. Hæc ille. Mirati sunt etiam, quia paruulus non videbatur eis contemptibilis, sed admirabilis. Vnde Isaias: *Isa. 9. a.b* Paruulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum eius: et vocabitur nomen eius admirabile, *et cetera*. (Christus in omnib⁹ admirandus atque stupendus.) Vbique enim admirabilis Christus apparet, non solum nascens, sicut hic, sed et proficiens. Infra eodem: *Inf. eod. g* Et stupebant super prudentia et responsis eius. Admirabilis etiam docens. Infra: *Inf. c. 4. d* Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius. Admirabilis tacens: *Mar. 15. d* Iesus autem amplius nihil respondit, ita vt miraretur Pilatus. Admirabilis in actione: *Inf. 8.* Quis putas hic est, quia et ventis, et mari imperat, et obediunt ei? Admirabilis in passione. *Mar. 15. d* Pilatus autem mirabatur, si iam obijsset, *et cetera*. Admirabilis in resurrectione: *Inf. c. vlt.* Petrus videns linteamina sola posita, abijt, secum mirans quod factum fuerat. Admirabilis in Ascensione: *Psal. 8. a* Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra! Quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos. Admirabilis in extremo examine: *Sap. 8. b* Acutus inueniar in iudicio, et in conspectu potentium admirabilis ero.

Fuit tertio memoriter conseruata, vnde subditur: *Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo*. Tamquam prudens et discreta, secundum illud: *Prou. 3. a* Misericordia et veritas te non deserant. Circũda eas gutturi tuo, et describe in tabulis cordis tui. *Eccli. 50. a* Et in Ecclesiastico: Qui ponit illa in corde suo, sapiens erit semper. *Eccli. 21. c* Vnde dicitur de fatuo: Cor fatui quasi vas confractum, et omnem sapientiam non tenebit. Vnde virgo fuit arca continens diuinorum eloquiorum arcana. Et ideo per arcam Moysi designatur, de

A qua dicitur, quòd continebat tabulas legis diuinæ. *Heb. 9. a* Et quia non solum conseruabat, sed etiam intelligebat, ideo additur: *Conferens ea in corde suo*, ita vt posset dicere illud: In corde meo abscondi eloquia tua. *Ps. 118.*

Et reuersi sunt pastores, et cetera. Hic commendatur diligentia pastorum a gratitudine deuotionis. Ad hoc autem, quòd deuotio Deo sit accepta, necesse est, quòd similiter resonent, et concordent manus, mens, et lingua. (Deuotio Deo accepta.) Manus operando, lingua laudando, mens rectificando. Laudabilis ergo erat pastorum deuotio propter debitam operationem, propter quod dicitur: *Et reuersi sunt pastores*, scilicet ad custodiam

B gregis commissi. In quo erudiuntur deuoti, vt post contemplationem Saluatoris reuertantur ad exercitium actionis. Animalia ibant, et reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. *Ezec. 1. c* Et infra: Redi in domum tuam, et narra, quanta fecit tibi Deus. *Inf. c. 8. f* Huius figura habetur in Iosue: *Iosue 2. d* Reuersi sunt, et descenderunt exploratores de monte, et transmisso Iordane, venerunt ad Iosue. In quo signatur, quòd tempore tentationis reuertendum est ad orationem, et postmodum redeundum est ad actionem. Laudabilis etiam fuit propter debitam gratiarum actionem, ratione cuius subditur: *Glorificantes, et laudantes Deum*.

C Glorificãtes Dominum, quantumcunque potueritis, superualebit adhuc, et admirabilis magnificẽtia eius. *Eccli. 43. d* Benedicentes Dominum, exaltate illum, quantum potestis, maior enim est omni laude. Contrarium dicitur de sapientibus mundanis: *Rom. 1. c* Qui cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerũt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum, *et cetera*. Et ideo qui non vult excæcari, necesse habet Deo de beneficijs suis regratiari. Ideo dicitur: *Coloss. 3. d* Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri IESV CHRISTI, gratias agentes

D Deo. Fuit etiam laudabilis propter debitam recognitionem, ratione cuius subiungitur: *In omnibus, quæ audierant, et viderant, sicut dictum est ad illos*. Vnde poterant dicere illud Psalmi: *Psal. 47. b* Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Dei nostri. Tunc verificatum est istud Psalmi: *Ps. 131. b* Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis siluæ. Et nota, quòd dicitur: *In omnibus, quæ audierant, et viderant*. In quo ostenditur plenitudo gratitudinis. *Ephes. 5. a* Impleamini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in Psalmis, hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper

E pro omnibus in nomine Domini nostri Iesu Christi Deo et Patri. Et nota ordinem, quo dicit: *In omnibus, quæ audierant*, et cetera. Quia secundum aliam litteram, *Isa. 7. b* Nisi credideritis, non intelligetis, sed fides ex auditu. *Rom. 10. c* In intelligentia autem ex visu: *Inf. c. 10. a* Beati oculi qui vident, quæ vos videtis. Iob: *Iob vlt. a* Auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te.

Et postquam consummati, et cetera. Supra descripsit Euangelista veritatem natiuitatis Christi, per quam ostenditur, qualiter Christus factus est de muliere: hic secundo describitur humilitas Christi nascentis: per quam declaratur, qualiter factus est sub lege.

F Quoniam autem legis præcepta sunt in triplici differentia, quædam sunt sacramentalia, quædam cæremonialia, et quædam moralia: ideo hæc pars habet tres. In quarum prima ostenditur, qualiter Christus factus est sub lege sacramentali in circumcisione. In secunda vero, qualiter factus est sub lege cæremoniali in sui oblatione, ibi: *Et postquam impleti sunt*, et cetera. In tertia, qualiter factus est sub lege morali in Dei honoratione, ibi: *Puer autem crescebat*, et cetera. Quantum ad primum notandum, quòd omnis, qui se humiliat, exaltabitur: Ideo præmittitur humiliatio secundum legis præceptum, cum dicitur: *Et postquam consummati sunt dies octo, vt circumcideretur puer*, et cetera. Ita enim erat præceptum: *Gen. 17. b* Infans octo dierum

tum circumcidetur in vobis. Et recte dicuntur dies A isti consummati, propter perfectionem humilitatis, Eccli.18.a et inchoationem nostræ salutis. Cum consummauerit homo, scilicet octo dies, tunc incipiet nos scilicet liberare. Iam enim octaua die incipiebat pro nobis sanguinem suum fundere. Bern. to.1. serm. 1. de Circumcis. Dom. in princ. Bernardus: Audiuimus congruam lectionem de verbo abbreuiato. Abbreuiatum est in carne, amplius abbreuiabitur carnis suscepta circumcisione. Et post: Quem nemo potest arguere de peccato, ipse peccati remedium sustinet humile pariter, et austerum. Voluit autem Dominus circumcidi, tum propter legis approbationem, et impletionem, de qua dicit: Mat. 5. b Non veni legem soluere, sed B adimplere: tum etiam propter humanitatis, ac humilitatis ostensionem. Psal. 16. a Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras. Alia littera, vias latronis. Bern. ibid. vt supra. et serm. 3. Bernardus: Qui sine peccato est, non dedignatur peccator reputari, immo latronis cauterio est signatus. Tum etiam propter spiritualis circumcisionis introductionem. Hier. 4. a Circumcidimini Domino, et auferte præputia cordium vestrorum, viri Iuda. Tum etiam propter conformitatis, et concordiæ commendationem. Heb. 2. d Debuit per omnia fratribus similari. Bernardus: Amator communitatis, et commendator Iesus quo modo illam desereret? C

Deinde additur clarificatio propter nomen impositum, cum subditur: *Vocatum est nomen eius Iesus*, idest Saluator, vt scilicet ipso nomine scias, quòd non accepit circumcisionem propter necessitatem sui curationis, sed propter dispensationem nostræ salutis. Iob 13. c Ipse erit Saluator meus. Hoc autem est nomen dignum omni veneratione. Phil. 2. b Humiliauit semetipsum, *et cetera*. Propter quod et Deus exaltauit illum, et donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Hoc autem nomen competit ipsi Christo vere et proprie. Vere secundum illud: Mat. 1. d Vocabis nomen eius Iesum: ipse enim D saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Proprie, secundum illud: Act. 4. b Non est in aliquo alio salus. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.

Postremo subditur impositi nominis approbatio per præconium angelicum, cum subditur: *Quod vocatum est ab angelo, priusquam in vtero conciperetur*. Isa. 62. a Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominabit. Eccls 6. d Et Ecclesiastes: Qui futurus est, iam vocatum est nomen eius, et scitur, quòd homo sit. Et hoc quidem factum est nunc. Sup. c. 1. d Vocabis nomen eius Iesum. Hoc vero nomen diuinum et angelicum, quod desiderat E Sponsa in canticis: Cant. 1. d Oleum effusum nomen tuum. Bern. to. 1. serm. 15. super Cantic. post med. Aridus est omnis cibus animæ, si non isto oleo infunditur. Insipidus est, si non hoc sale conditur. Si scribas, non sapit mihi, nisi legero ibi Iesum. Si disputes aut conferas, non sapit, nisi sonuerit ibi Iesus. Iesus mel in ore, in aure melos, in corde iubilus. Et ideo dicitur: Isa. 26. b Nomen tuum, et memoriale tuum, in desiderio animæ.

Interpretatio spiritualis. Spiritualiter nota, quòd per octo dies intelliguntur octo ætates: quarum sex sunt in decursu mundi, secundum sex distinctiones notabiles, septima inquiete aliarum, quæ currit simul cum sexta, et non F habet vesperam, octaua in resurrectione, in qua fit circumcisio ab omni culpa et miseria. Et ideo circumcisio fiebat in octauo die ad illius circumcisionis designationem. Tropologia, et allegoria. Secundum tropologiam autem, et allegoriam simul, intelligitur per septem dies, virtus spiritus septiformis, et octauus est perseuerantia finalis, quæ numquam deficit. Prima ergo pertinet ad lucem fidei, Prou. 4. c quia prima die facta est lux. Iustorum semita, quasi lux splendens procedit, et crescit vsque ad perfectam diem. Secūda vero ad firmitatem spei, Heb. 6. d in qua factum fuit firmamentum. Fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositā spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, *et cetera*. Tertia ad viriditatem charitatis, quando terra germinat. Prou. 11. d Iusti, quasi virens folium, germinabunt. Gregor. homil. 27. in Euang. Gregorius: Non habet aliquid viriditatis ramus boni operis, nisi manserit in radice charitatis. Quarta ad luminosam discretionem prudentiæ, quæ viget in virili ætate. Eccls 12. a Memento Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis tuæ, et appropinquent anni, de quibus dicas: non mihi placent. Phil. 2. b Lucetis sicut luminaria in mundo. Quinta ad fortitudinem potentiæ, quæ probatur in aquis tribulationis. Saluū me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Psal. 17. b Misit de summo, et accepit me, et assumpsit me de aquis multis. Sexta ad rectitudinem iustitiæ, propter seueritatem respectu bestialium motuum: et pietatem, respectu hominū: Iob 5. d Scies, quòd pacem habeat tabernaculum tuum, et visitans speciem tuam, non peccabis. Septima ad sanctificationem temperantiæ: Exod. 19. b Vade ad populum, et sanctifica illos hodie, et cras: lauentq. vestimēta sua. Et in Exodo: Exo. 20. b Memento, vt diem sabbati sanctifices. Octaua ad consummationem finalis perseuerantiæ: Leu. 23. e Erunt feriæ tabernaculorum septem diebus. Octauus dies erit celeberrimus, atque sanctissimus: quia erit de transitu huius vitæ ad gloriam supernam. Vnde etiam: Psal. 6. a Domine, ne in furore tuo arguas me, intitulatur Psalmus pro octaua.

Et postquam impleti sunt, et cetera. Hic ostēdit Euangelista, qualiter Christus factus sit sub lege cæremoniali, et habet hæc pars tres partes. In prima præmittitur Christi humiliatio secundum legis præceptum. In secunda vero subditur Christi clarificatio per veritatis testimonium, ibi: *Et ecce homo erat in Hierusalem*, et cetera. In tertia consummatio prædictorum, ibi: *Et cum perfecissent omnia*, et cetera. Circa primum, scilicet Christi humiliationem, quattuor sunt consideranda, quæ tangit Euangelista: describit enim Christi oblationem, quantum ad tempus statutum, quantum ad locum designatum, quantum ad mandatum scriptum, et quantum ad pretium oblatum.

Primo igitur, quantum ad tempus statutum dicitur: *Et postquam impleti sunt dies purgationis eius secundum legem Moysi*, idest quadraginta dierum: Leu. 12. a Mulier si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, *et cetera*. Ipsa vero triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. In hoc autem, quod dicit: Si, suscepto semine, pepererit, ostenditur, quòd beata virgo non fuit illi legi necessitate subiecta, sed humilitate obediens. Bern. to. 1. serm. 3. de Purificatione in prin. Bernardus: Putas dicturus Moyses, mulierē, quæ peperisset masculum, immundam esse, non timuerit super matrem Dei blasphemiæ crimen incurrere, et idcirco præmiserit, suscepto semine? Et post: Vere o beata Virgo, non habes causam, nec tibi opus est purificatione: sed numquid filio tuo opus erat circumcisione? Vnde potest dici, quod dixit Assuerus: Esther 15. c Non propter te, sed pro omnibus hæc lex constituta est.

Secundo, quantum ad locum designatum, subditur: *Tulerunt illum in Hierusalem, vt sisterent eum Domino*. Is enim erat locus electus ad diuinum cultum. 2. Par. 6. a Elegi Hierusalem, vt sit nomen meum in ea. Et in hoc loco partus debebat Deo præsentari. Deut. 16. c Tribus vicibus per annum apparebit omne masculum tuum in conspectu Domini Dei tui, in loco, quem elegerit.

Tertio, quantum ad mandatum scriptum, subditur: *Sicut scriptum est in lege Domini, quia omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum Domino vocabitur*. Exo. 13. a Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam in filijs Israel, tam de hominibus, quàm de iumentis, *et cetera*. Sed secundum illud, non videtur conuenire Virgini Mariæ, quæ est porta clausa ante partum, post partum, et in partu. Et ideo potest dici, sicut supra dictum est de lege purificationis: vel certe adapertio vuluæ intelligitur, quantum ad fecundationem, non quantum ad claustri apertionem.

Gen.29. d 1.Reg.1.b Aperuit Dominus vuluam Liç, sorore sterili permanente. Et: Exprobrabat æmula Annæ, quòd conclusisset Dominus vuluam eius, quia sterilis erat.

Quarto, quantum ad pretium oblatum, additur: *Et vt darent hostiã secundum quòd dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.* Hæc Leu.12. d enim erat oblatio pauperum. Quod si non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum: sumet duos turtures, vel duos pullos columbarum, vnum in holocaustum, et alterum pro peccato: orabitq. pro eo sacerdos, et sic mundabitur. Ecce mira paupertas in parentibus Christi, qui agnũ non habebãt. Et nota, quòd sub disiunctione ponit vtramque oblationem, vt ostendatur vtraque Domino conuenire. Per columbam igitur, intelligitur vita actiua, sed per turturem soliuagum, contemplatiua, quarum vtraque reddit hominem Deo acceptabilem, sicut dicit Beda. Et nota tres oblationes circa hostiam nostram, quæ est Dominus Iesus. (Ter Christus oblatus legitur.) Prima est oblatio ipsius a parentibus, quæ inuitat ad humilitatem. Secunda est oblatio auium pro ipso, quæ nos inuitat ad paupertatem. Tertia est oblatio in cruce pro omnibus, quæ nos inuitat ad pietatem. De primis duabus habetur hic: de tertia Isaias: Isa.53. b Oblatus est, quia ipse voluit: et non aperuit os suum, *et cetera*.

Spiritualiter autem notanda sunt tria, scilicet, mysterium purgationis Mariæ, sacramentum delationis dominicæ, significantia oblationis factæ. Quantum ad primum, nota quòd Maria, (Maria, stella maris) quæ interpretatur stella maris, vel amarum mare, designat animã, siue sit in lumine vitæ contemplatiuæ, siue in amaritudine vitæ actiuæ, et vtrique necessaria est purgatio. Animæ namque contemplatiuæ necesse est pur- Iob.41. c gari a superbia, quod quidem fit per timorem: Cum sublatus fuerit, scilicet Behemoth, timebunt Angeli, et territi purgabuntur. Animæ actiuæ necessaria est purgatio a negligentia, quæ fit per rigorem et laborem. Eccli.7. d De negligentia tua purga te cum paucis.

Quantum ad sacramentum delationis dominicæ, notandum, quòd legimus puerum Iesum delatum in Mat.2.c Hierusalem: legimus etiam delatum in Aegyptum. In quo aperitur nobis, quòd proles mentis nostræ, quæ est intelligentia, modo eleuanda est ad contemplationem æternorum, quę per Hierusalem designatur: (Hierusalem quid.) Hierusalem enim interpretatur visio pacis: modo reprimenda est ad considerationem defectuum nostrorum, (Ægyptus.) qui per Aegyptum designantur. Aegyptus enim interpretatur, tenebræ. Et hoc est, quod Psal.17. dicit in Psalmo: Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine, Deus meus illumina tenebras meas. Iob 42. a Et Iob: Auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te, *et cetera*.

Quantum ad significantiã oblationis nota, quòd oblatio indeterminate intelligitur de turture, et columba, vtraque enim auis gemitum habet pro cãtu: (Gemitus turturis.) sed gemitus turturis competit contemplatiuis. Et hic geminatur, vnde dicitur, *par turturum*. Primus Rom.8. d gemitus est amoris. Nos ipsi primitias spiritus habentes, et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis Ibidem. nostri. Secundus est deuotionis: Nam quid oremus sicut oportet, nescimus: sed ipse spiritu postulat pro Cant.2. c nobis gemitibus inenarrabilibus. Et: Vox turturis audita est in terra nostra. (Gemitus columbæ.) Gemitus autem columbæ, competit actiuis: et hic etiam est duplex. Ps.37. Vnus pro peccatis proprijs: Afflictus et humiliatus sum nimis, rugiebam a gemitu cordis mei. Isaias: Isa.59. c Rugiemus quasi vrsi omnes, et quasi columbę meditantes, gememus. Secundus gemitus est pro pec- Thr.1.b catis alienis: Omnes portæ eius destructæ, sacerdotes eius gementes, virgines eius squalidæ, et ipsa op- Naum.2.b pressa amaritudine. Naum: Miles captiuus abductus est: et ancillæ eius minabantur, gementes, vt columbæ, murmurantes in cordibus suis. In hac

A ergo purgatione, delatione, et oblatione significatur, quòd qui purgatus est a superbia, et negligentia, dispositus est, vt ascendat ad contemplationem Dei, et descendat ad considerationem sui, et sursum ascendẽs, gemat ex amore, et deuotione: et deorsum rediens, gemat ex contritione et compassione: et in his consistit perfectio animæ sanctæ, et Deo deuotæ.

Et ecce homo erat in Hierusalem. Postquam descripta est Christi humilitas secũdum legis præceptum: hic secundo describitur eius clarificatio per veritatis testimoniũ. Et quoniam testimonium ad hoc, quòd sit firmum, debet procedere ex ore plurium, ideo B introducitur testimonium duorum sexuum, scilicet virilis et muliebris, vtrumque tamen authenticum: quia vtrumque propheticum, et vtrumque fide dignum, propter merita sanctitatis. Et præmittitur testimonium viri, tamquam dignioris, et subditur testimonium mulieris, tamquam inferioris, et hoc ibi: *Et erat Anna prophetissa.* Circa Simeonis testimonium tria introducuntur. Primum testificantis meritum solidans ad credendum: secundum est testificantis præconium, eleuans ad admirandum. Et hoc ibi: *Et benedixit Dominum, et ait.* C Tertium est præconij temperamentum, inclinans ad compatiendum, ibi: *Et benedixit illis Simeon.* Quantum ad primum nota, quòd perfectio meriti Simeonis in duobus explicatur, scilicet in habitu virtutis, et spiritu veritatis, ibi: *Et responsum acceperat.* Et hæc duo reddunt hominem in sanctitate perfectum. Habitus autem, seu vsus virtutis consistit in tribus perfecte, scilicet in fama, vita, et gratia. (Habitus virtutis.) Primum est ab extra: secundum ab intra: tertium a supra. Quantum ad famam dicitur: *Et ecce, homo erat in Hierusalem, cui nomen Simeon:* quæ scilicet ciuitas erat regalis et sacerdotalis, vbi potissime vigebat cultus Dei, secundum obseruantiam legis, vnde sancta D dicitur: Ex quo datur intelligi, quòd magnæ honestatis erat homo, qui in tali ciuitate habebat famam. Et hoc designat Euangelista, ipsum nomẽ eius explicando, vnde sibi potest competere illud: In medio Eccl.15. a Ecclesiæ aperuit os eius, et adimplebit illum Dominus spiritu sapientiæ. Et post subditur: Et nomine æterno hereditabit illum. Vnde recte iste designatur per Simonem filium Oniæ, de quo: Simon Onię Eccl.50.a b filius, sacerdos magnus. Et post subditur, quibusdam interpositis: Circa illum corona fratrum, et quasi plantatio cedri in monte Libano. Quantum ad vitam subditur: *Et homo iste iustus.* Vbi ostenditur per- E fecte ordinatus in vita, quantum ad eligenda. Iustitia namque est rectitudo voluntatis, quæ facit hominem per rectam viam incedere, propter quod dicitur: Iustum deduxit Dominus per vias rectas, et Sap.10. c ostendit illi regnum Dei, *et cetera*. Et hic maxime iuuat recta intentio. Iustitia simplicis diriget viam Prou.11.a eius. Et iterum: Simplicitas iustorum diriget eos. Et quantum ad fugienda: Ideo sequitur: *Et timoratus.* Timor enim expellit peccatum. Pet timorem (Timor.) Domini declinat omnis a malo. Prou.15.d Iob: Vir erat in terra Hus, nomine Iob: et erat vir ille simplex et rectus, Iob 1. a ac timens Deum, et recedens a malo. Et quantum ad F expectanda, vnde addit: *Expectans consolationem Israel.* Secundum illud: Salutare tuum expectabo Gen.49. c Domine. Et Iudith: Expectemus humiles consolationem eius. Iudith 8. c Vnde sibi maxime dicebat Spiritus sanctus illud: Si moram fecerit, expecta eum: quia Abac.2. a veniens veniet, et non tardabit. Quantum ad gratiam subditur: *Et Spiritus sanctus erat in eo*, scilicet per gratiam et charitatem, secundum illud: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Rom.5. a sanctum, qui datus est nobis. Et: Qui manet in 1.Ioan.4.c charitate, in Deo manet. Vnde de ipso poterat dici illud, quod dicitur de Stephano, quòd erat plenus Act.6. b fide et Spiritu sancto. De quo: Gratia Domini no- 1.Cor.16.d stri Iesu Christi vobiscum.

Et re-

Et responsum acceperat. Hic secundo commendatur a spiritu veritatis, vt inducente ad expectandum ex diuino responso: quantum ad hoc dicit: *Et responsum acceperat a Spiritu sancto*, scilicet per reuelationē. Ad vocem clamoris tui statim, vt audierit, respondebit tibi. Responsum acceperat consolatorium, secūdum illud: Respondit Dominus Angelo, qui loquebatur in me verba bona, verba consolatoria. Et propterea subditur: *Non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini*. Vnde poterat dicere cum Iob: In carne mea videbo Deum: ita quòd determinatio in carne respiciat videntem et visum. Et etiam cum propheta poterat cantare: Non moriar, sed viuam. Poterat etiam dicere cum Apostolo: Nos spiritum huius mundi non accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, vt sciamus, quæ a Deo donata sunt nobis. Secundo commendatur a spiritu veritatis, vt deducente ad occurrendum in templo: quantum ad illud dicitur: *Et venit in spiritu in templum*. Venit itaque tamquam Spiritu sancto ductore. Quicunque spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Venit itaque ad obsequendum, et venerandum Dominum, vt posset dicere illud: Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Et iterum: Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius. Postremo commendatur a spiritu veritatis, vt perducente ad comprehendendum cum gaudio. Et hoc, cum dicitur: *Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius*, scilicet in templum, secundum illud: Statim veniet ad templum suum dominator, quem vos quæritis, *et cetera*. [*Inducerent*, inquam, *vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo*. Quia sicut dicitur: In similitudinem hominum factus est, et habitu inuentus, vt homo. *Et ipse accepit eum in vlnas suas*. Ecce deuotio senis ad comprehendendum paruulum, qua Christo exposuit se totum, vt posset dicere illud spōsæ: Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Volebat enim implere illud: Pone me, vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum. Immo super duo brachia tua, vt ostendat, quòd fortiter comprehendendus est. Inueni, quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam. Ostendit etiam, quòd vtraque manu, et tota virtute nostra debemus Domino famulari. Sicut illi, qui vna manu pugnabant, et alia faciebant opus. Non sicut illi, qui imponunt onera grauia et importabilia, digito autem suo nolunt ea mouere.

Isa. 30. d
Zac. 1. c
Iob 19. d
Psal. 117.
1. Cor. 2. c
Rom. 8. c
Psal. 5.
Ps. 135.
Mal. 3. a
Phil. 2. b
Can. 1. a
Cant. 8. b
Cant. 3. b
Nehe. 4. c
Mat. 23. a

Et benedixit Deum, et dixit. Post sanctitatis meritū, subditur hic veritatis præconium, eleuans ad admirandum. Vnde in admiratione concluditur, cum dicitur: *Et erant mirantes pra magnitudine*, scilicet prę̄conij. Huius autem præconij excellentia colligitur ex tribus, scilicet ex præambula benedictione, ex deuota Christi laude et magnitudine, ibi: *Nunc dimittis*, in cantico Simeonis. Et ex parentum admiratione, ibi: *Et erant pater eius, et mater*. Præmittitur ergo dicta benedictio, cum dicitur: *Et benedixit Deum*, idest, benedicendo, gratias egit, ita vt diceret cum Psalmo: Benedic anima mea Domino: et omnia, quæ intra me sunt nomini sancto eius. In hymnis et confessionibus benedicebant Dominum, qui magna fecit in Israel. Et in Ecclesiastico: Benedicito Dominum, qui fecit te, et inebriantem te ab omnibus bonis suis.

Psal. 102.
2. Mach. 10. g
Eccli. 32. c

Nunc dimittis, et cetera. Hic subditur deuota Christi magnificatio, facta a Simeone, impleto Spiritu sancto. Et primo in hoc cantico præmittitur spiritualis consolatio senis. Secundo subditur sublimis commendatio infantis, ibi: *Quia viderunt oculi mei*. Ostendit igitur Simeon senex, se consolatum in prę̄sentia Christi ex ratione triplici. Propter dignationem maiestatis, propter quam dicit: *Nunc dimittis seruum tuum Domine*. Quia Dominus venerat ad seruum. Quid causæ est, vt veniat Dominus Rex ad seruum suum? Quid est homo, quia innotuisti ei: aut filius hominis, quia reputas eum? Propter impletionem veritatis, propter quam dicit: *Secundum verbum tuum*, Verbum, scilicet promissum. Verbum meum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum. Et ideo illud dicere poterat: Bonitatem fecisti cum seruo tuo Domine, secundum verbum tuum. Propter adeptionem tranquillitatis, propter quam dicit: *In pace*. Iam enim adueniente illo, qui dicit: In me pacem habebitis. Iustus dicebat se in pace mori. Iam pro vera consolatione poterat dicere illud, quod dixit Iacob ad Ioseph: Iam lætus moriar, quia vidi faciem tuam, et superstitem te relinquo. Et hoc petebat Tobias: Et nunc Domine secundum voluntatem tuam fac mecum, et præcipe in pace recipi spiritum meum. Hoc iam præstiterat ipsi Simeoni, sicut promiserat. Vnde poterat dicere illud: In pace in idipsum dormiam, et requiescam. Quia nihil aliud expectabat.

2. Re. 24. a
Psal. 143.
Isa. 55. c
Psal. 114.
Ioan. 16. d
Gen. 46. d
Tob. 3. a
Psal. 4.

Quia viderunt oculi mei, et cetera. Hic secundo additur Christi magnificatio secundum triplicem excellentiam pietatis, sapientiæ, et maiestatis. Ex pietate, et clementia venit salus. Ex sapientia fulget lux. Ex maiestate gloria et laus. Salus scilicet omnibus populis: lux gentibus: gloria Israelitis. Quantum ad salutem clementiæ, dicitur: *Quia viderunt oculi mei salutare tuum*. Vnde poterat dici Simeoni illud: Videbis faciem eius in iubilo. Et Baruch: Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conuersatus est. Hæc autem salus non erat particularis, sed vniuersalis. Et ideo subdit: *Quod parasti ante faciem omnium populorum*. Secundum illud Isaiæ: Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Iam verificatum videbant illud: Notum fecit Dominus salutare suum in conspectu gentium. Sequitur: *Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri*. Isaias: Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, et fæces Israel conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Et quantum ad lucem sapientiæ, propter quod addit: *Lumen ad reuelationem gentium*. Habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. Et hoc lumen gentibus reuelauit gloriam Dei. Reuelabitur gloria Domini, et videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est. Ipse reuelat profunda, et abscondita, et nouit in tenebris constituta: et lux cum eo est. Quantum ad sublimitatem gloriæ subditur: *Et gloriam plebis tuæ Israel*. Quia de Israel natus est secundum carnem. Erit germen Domini in magnificentia, et gloria, et fructus terræ sublimis, et exultatio his, qui saluati fuerunt de Israel. Et tunc impletum est illud, quod dicitur: Iudęis noua lux oriri visa est, gaudium, et honor, et tripudium. Magnificatur ergo Christus sub ratione salutis omnium, lucis gentium, et gloriæ Iudæorum. Primum clementiam, secundum sapientiam, tertium vero potentiam manifestat sub ratione pacis, ex consolatione senis. Vnde laudatur in hoc cantico vt pax, vt salus, vt lux, vt gloria. Pax est, quia Mediator: salus, quia Redemptor: lux, quia Doctor: gloria, quia Præmiator. Et in his quattuor consistit perfecta Christi commendatio, et magnificentia. Immo totius Euangelicæ historiæ quædam breuissima comprehensio, quantum ad incarnationem in pace, prædicationem in luce, redemptionem in salute, resurrectionem in gloria. Et quia canticum illud sic continet laudis Christi plenitudinem, et senis mortis consolationem: ideo sub sero diei cantatur in completorio. Vnde ista tria Cantica sunt ordinata, Mariæ, Zachariæ, et Simeonis, in Ecclesia decantanda, primum vesperi, secundum mane, tertium sero, quia sequens incipit, vbi terminatur præcedens. Significatur etiam in hoc, quòd de in-

Iob 8. d
Baruc. 3. d
Isa. 52. c
Psal. 97.
Isa. 49. b
Isa. 9. a
Isa. 40. a
Dan. 2. d
Isa. 4. a
Esther 8. d
Canticū Simeonis cur canitur in cōpletorio.

de incarnatione omnis status debet laudare Deum, scilicet virginum, coniugatorum, et viduarum, contemplatiuorum, prelatorum, actiuorum: laici, clerici, et religiosi, qui etiam Domino debent esse cõsecrati.

A

Et erant pater eius, et mater, et cetera. Hic tertio subditur ex hoc consurgens parentũ admiratio, cum subditur: *Et erant pater eius et mater mirantes super his, quæ dicebantur de illo*, scilicet super quattuor prædictis. Nam Christus admirabilis est, secundum quòd Mediator: Valde mirabilis es, Domine, et facies tua plena est gratiarum. Admirabilis etiam secundum quòd Saluator in clementia, propter quod in psalmo dicitur: Mirabilis Deus in sanctis suis. Quoniã gratia et misericordia in sanctos eius, et respectus in electos illius. Admirabilis secundum quòd Doctor in sapientia: Mirabilis in altis Dominus. Et in Exodo: Quis similis tui in fortibus, Domine? quis similis tui, magnificus in sanctitate? terribilis atque laudabilis, faciens mirabilia. Et ideo non est mirum, si pater putatiuus, et mater vera mirabantur super his, quæ dicebantur.

Esther 15. d
Psal. 67. d
Sap. 4. c
Psal. 92. a
Exo. 15. b

B

Et benedixit illis Simeon, et cetera. Post testificantis meritum, et testificationis præconium, subiungitur hic tertio præconij temperamentum, humilians ad compatiendum, vnde in compassione terminatur. Etenim calix in manu Domini, vini meri plenus mixto. Ideo post Christi dignitatem subiungit infirmitatem. In hoc autem temperamento, primo præmittitur propheticæ benedictionis solatium. Deinde additur dominicæ passionis mysterium. Tertio subiungitur maternæ compassionis martyrium.

C

Psal. 74. b

Quantum ad solatium benedictionis propheticæ præmittitur: *Et benedixit illis Simeon*, idest, benedictos prædicauit: Mariam, quia concepit: et Ioseph, quia educauit. Vnde poterat eis dicere illud Dauidicum: Benedicti vos a Domino, qui fecit cælum, et terram. Benedicuntur enim parentes in filio, et pro filio, secundum illud: Benedixit Heli Elcanæ, et vxori eius, scilicet pro Samuele optimo puero. Nota, quòd præmittitur hic benedictio tum ad consolationem, tum ad confortationem, tum etiam ad commendationem, ne passio prædicenda turbet, ne terreat, ne credatur culpa proximorum parentum esse in causa. Vel ideo benedixit, vt signaret, quòd in illo impletæ sunt benedictiones patrum. Benedicam benedicentibus tibi. Vel ideo, vt insinuet per passionem Christi, nos ab omni maledicto liberatos. Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.

Cur Simeõ parentibus Iesu benedixerit.
Ps. 113. d
D
1. Reg. 2. d
Gen. 12. a
Gal. 3. b

E

Quantum ad mysterium dominicæ passionis, additur: *Et dixit ad Mariam matrem eius: Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel.* Et hoc diuino iudicio. In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant: et qui vident, cæci fiant. Et erit vobis Dominus in sanctificationem. In lapidem autem offensionis, et in petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum, et in ruinam habitantibus Hierusalem. Et ideo dicitur positus, scilicet diuino iudicio. Vobis igitur honor credentibus, non credentibus autem, lapis, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est lapis offensionis, et scandali, his, qui offendunt verbo. Et hoc pro culpa ipsorum. Simile dicitur de Apostolis: Christi bonus odor sumus Deo: alijs quidem odor mortis in mortem, alijs autem odor vitæ in vitam. Et ratio huius est contradictio erroris, propter quod additur: *Et in signum, cui contradicetur*. Tetendit arcum suum, et posuit me quasi signum ad sagittam. Hoc dicitur propter contradicentes: Recogitate eum, qui talem sustinuit a peccatoribus aduersum semetipsum contradictionem. Et ista contradictio fuit occasio ruinæ, et causa in multis: Peribunt viri, qui contradicunt tibi. Et ideo dicitur: Non contradicas verbo veritatis vllo modo.

Ioan. 9. g
Isa. 8. c
1. Pet. 2. b
F
2. Cor. 2. d
Thr. 3. b
Heb. 12. a
Isa. 41. c
Eccli. 4. d

Quantum ad martyrium maternæ compassionis, dicitur: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*, id est tui ipsius gladius compassionis. Vnde ipsi competit illud: Ferrum pertransijt animam eius. Dolores, quos pariens effugit, tempore passionis sustinuit. Vnde Bernardus: Dum perforatur lancea ille tuus Iesus, omniũ quidem, sed specialiter tuus, tuam ipsius animam mundam gladius pertransiuit, quia iam ille expirauerat, vnde te plusquam martyrem prædicamus. Et Hieronymus: Quiã mente passa est, plusquam martyr fuit. Vnde, quia ipsa veraciter diligebat, ex affectu intimo vehemẽter compatiebatur. Alij vero, qui corde non diligebant, exultabant. Et ideo additur: *Vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes*. Vt, est hic consecutum, quia hoc consecutum est ad passionem Christi, quia videlicet Iudæorum carnalium et hypocritarum, fuit cordis iniquitas reuelata. Cum sanare vellem Israel, reuelata est iniquitas Ephraim, et malitia Samariæ. Quia, sicut dicitur, nihil est opertum, quod non reueletur: et occultum, quod non sciatur. Hoc autem maxime erit in iudicio. Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, *et cetera*. Nota spiritualiter, quòd ex consideratione passionis Christi debet triplex gladius spiritualis animam pertransire. Primus gladius est discretionis rectæ fidei: Et gladium spiritus, quod est verbũ Dei. Secundus gladius est discretionis seueri iudicij: De ore eius gladius vtraque parte acutus exibat. Tertius est gladius diuisionis humani desiderij: Non veni pacem mittere, sed gladium. Pertransit autem animas primus gladius per veram fidem: Viuus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti: et pertingens vsque ad diuisionem animæ, ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, *et cetera*. Secundus per rigorem pœnitentiæ: Gladij ancipites in manibus eorum. Tertius per ardorem beneuolentiæ: En lectulum Salomonis: Et post: Omnes tenentes gladios. Alius est gladius spiritualis etiam triplex, sed pessimus. Primus est gladius rancoris: Arripuit Saul gladiũ suum, et irruit super eum. Secundus, detractionis: Filij hominum, dentes eorum arma et sagittæ: et lingua eorum gladius acutus. Tertius, hæresis, qui est diuisio ab vnitate fidei, sub metaphora meretricis: Nouissima illius amara, quasi absynthium: et lingua eius acuta, quasi gladius biceps. Et in Psalmo: Gladium euaginauerunt peccatores. Sequitur: Vt trucident rectos corde. Primus gladius spiritualis est emendus: Qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium. Alius vero est in vaginam remittendus: Conuerte gladium tuum in locum suum: et ratio huius est, quia primus occidit vitam carnalem, secundus vero vitam spiritualem.

Ps. 104. b
Bern. to. 1. serm. de B. Virg. circa finem.
Hieron. ad Paulam, et Eustoch. to. 9. epist. 10. post med.
Osee 7. a
Mat. 10. e
1. Cor. 4. a
Ex meditatione passionis dominicæ, triplex gladius animã nostrã penetrare debet.
Ephes. 6. c
Apoc. 1. c
Mat. 10. d
Heb. 4. c
Ps. 149. b
Cant. 3. c
1. Reg. 31. b
Psal. 56. a
Prou. 5. a
Psal. 36. b
Luc. 22. d
Mat. 26. c

Et erat Anna prophetissa, et cetera. Post testimonium sexus virilis, sequitur hic testimonium sexus muliebris: decebat enim Christi aduentum testimonium habere ab omni genere personarum, vt inexcusabiles sint, qui non credunt Euangelio. Vnde Christus habuit testimonium angelicum et humanum: et iterum quantum ad simplices, et quantum ad perfectos: et iterum perfectorum in vtroque sexu, vt ostendatur, quòd vterque sexus ad redemptionem spectabat, sicut vterque ceciderat. Vnde, vt nihil desit ad firmitatem testimonij, Christus natus habuit testimonium septiforme, scilicet a natura cęlesti, videlicet stellam: Vidimus stellã eius in oriente. A supercælesti, scilicet angelica: Facta est cum angelo multitudo cælestis exercitus, *et cetera*. A natura subcælesti, scilicet virili, simplici, vt erant pastores. Et reuersi sunt pastores, *et cetera*. A virili sapiente: Ecce Magi ab Oriente venerũt, *et cetera*. Senili in sexu masculino, sicut erat Simeon. Et hic venit in spiritu in templum. Senili in sexu femineo, vt hic: *Et erat Anna prophetissa*, et cetera.

Mat. 2. a
Sup. eod. b
Sup. eod. c
Mat. 2. a
Sup. eod. e

A et cetera. Infantuli, qui non loquendo, sed moriendo confessi sunt: Mittens occidit omnes pueros, *et cetera*. Et tunc impletum est illud: Ex ore infantium, et lactentium perfecisti laudem: et sic omnis natura omnis sexus, omnis ætas Christo nascenti testimonium perhibuit, quia ipse debebat reparare omnia. Vnde et pueris in templo clamantibus, et Pharisæis reclamantibus dictum est: Si hi tacuerint, lapides clamabũt. Ad huius autem testimonij fidem astruendam tria inducuntur. Primum est prophetantis auctoritas: Secundum est testificantis sanctitas, ibi: *Et vixerat cum viro suo annis septem*, et cetera. Tertium est testimonij celebritas, ibi: *Et hac. ipsa hora superueniens*, et cetera. Auctoritas autem prophetantis colligitur ex duobus, scilicet ex munere prophetali, et origine naturali. Ratione muneris prophetalis, dicitur: *Et erat Anna prophetissa*. Anna interpretatur gratia, in quo ostenditur, quòd recte decebat hanc mulierem prophetare, quæ erat habitaculum gratiæ. Mulier gratiosa inueniet gloriam: vnde ipsa poterat dicere illud: Gratia Dei sum id, quod sum. Ideo non est mirum, si Anna erat prophetissa, quia dicitur de sapientia, quòd in animas sanctas se transfert, et amicos Dei, et prophetas constituit. Ratione vero originis naturalis additur: *Filia Phanuel de tribu Aser*. Et sic erat de genere Israel, de cuius genere erant reges, sacerdotes, et prophetæ, et Christus Dominus. Dicitur de Israelitis: Quorum adoptio est filiorum, et gloria testamentum, et legislatio, et obsequium, et promissa, quorum patres, ex quibus est Christus, secundum carnem, *et cetera*. Et specialiter erat de tribu Aser. Cui data est benedictio in filijs: Benedictus in filijs Aser, sit placens fratribus suis. Sicut dies iuuentutis tuæ, ita et senectus tua. Et hoc specialissime dicitur de filia Phanuel, qui interpretatur facies Domini. In quo ostenditur, quòd erat de genere illorum, ad quos dicitur: Quærite faciem eius semper. Nihil ergo deerat ratione originis ex parte dignitatis parentum, neque ratione antiquitatis dierum, quæ facit ad dignitatem, et auctoritatem quantum ad populum. Corona dignitatis senectus, quæ in vijs iustitiæ reperietur. Et ideo subditur: *Et hæc processerat in diebus multis*. In nidulo meo moriar, et sicut palma, multiplicabo dies.

Mat. 2. c — Psal. 8. a — Infra. 19. f — Annæ interpretatio. — Prou. 11. b — 1. Cor. 15. b — Sap. 7. d — Rom. 9. a — Deut. 33. a — Ps. 104. a — Prou. 16. d — Iob. 29. c

Et vixerat cum viro suo, et cetera. Hic secundo describitur testificantis sanctitas, quantum ad perfectionem vitæ actiuæ, et contemplatiuæ. Quantum ad vitam actiuam, quæ consistit in regimine domus propriæ, dicitur: *Et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua*. Et sic fuit virgo, antequam cognosceretur a marito. Et hæc erat vidua vsque ad annos octogintaquattuor. Et ita habuit continentiam virginalem, vidualem, et coniugalem pro loco et tempore. Vnde laudabilis fuit in custodia corporis, propter quod ei competebat illud: Fecisti vtiliter, et confortatum est cor tuum, eo quòd castitatem amaueris, et post virum tuum, alterum nescieris. Et ideo vidua honoranda, secundum illud: Viduas honora, quæ vere viduæ sunt. Et iterum: Vidua eligatur, non minus sexaginta annorũ, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens. Talis fuit Anna, in qua apparet, quòd habebat perfectionem vitæ actiuæ. Quantum ad perfectionem vitæ contemplatiuæ, dicitur: *Quæ non discedebat de templo*. Tota viuebat in contemplatione deuote. Glossa: Exemplum datur viduis, quæ sunt in Ecclesia, vt dicant cum Psalmo: Hæc requies mea in sæculum sæculi. Contra illas viduas, de quibus dicit Apostolus, quòd otiosæ discunt circuire domos: et non solum otiosæ, sed et verbosæ, et curiosæ, loquentes quæ non oportet. Vacabat etiam officiose, vnde et additur: *Ieiunijs et obsecrationibus seruiens*. Sicut illa bona vidua Iudith: quæ in superioribus domus suæ fecerat cubiculum secretum, in quo cum puellis suis clausa morabatur: habens super lumbos suos cilicium, ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ. Et hoc optime, quia sicut dicitur: Vidua, quæ in delicijs est, viuens mortua est: et bene iungit ieiunium, et orationem, quia ieiunio sanantur pestes corporis, et oratione pestes animæ. Bona est oratio cum ieiunio, et eleemosyna, *et cetera*. Vacabat etiam continue, vnde dicitur: *Die, ac nocte*. Secundum formam Apostoli: Quæ vere vidua est et desolata: speret in Deo, et instat obsecrationibus et orationibus die ac nocte.

Iudith 15. d — 1. Tim. 5. a. et b — Glossa. — Ps. 131. d — 1. Tim. 5. b — Iudith 8. a — 1. Tim. 5. a — Iob. 12. b — 1. Tim. 5. a

B *Et hac. ipsa hora*, et cetera. Hic tertio describitur testimonij celebritas, tum ratione temporis congruentis, tum ratione multitudinis consentientis. Ratione temporis congruẽtis, dicitur: *Et hac. ipsa hora superueniens, confitebatur Domino*. In quo apparet, quòd diuino instinctu factus est iste concursus, et ideo festum Purificationis dicitur festum obuiantium. Quia Simeon et Anna obuiauerunt Ioseph et Mariæ sine aliqua conuocatione. Et ideo in die illo vniuersaliter fit processio. Vnde sicut eodem spiritu venit, quo Simeon, ita et eodem spiritu prophetauit, et impletum est illud: Et prophetabunt filij vestri, et filiæ vestrę: senes vestri visiones videbunt, *et cetera*. Attamen Simeonis testificatio explicite describitur, et per modum prædicationis, C Annę vero implicite, et per modum confessionis, quia docere in Ecclesia non est mulierũ, sed virorum. Docere autem, mulieri non permitto in Ecclesia, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Et nota, quòd de Christo prophetauerat Simeon, et Zacharias, et Maria Virgo, et Elizabeth copulata coniugio, et ideo congruum, vt prophetaret et vidua, ne aliqua professio desit, aut sexus. Ratione vero multitudinis consentientis subditur: *Et loquebatur de illo omnibus, qui expectabant redemptionem Israel*. Illi enim libenter audiebant, vnde dicebant illud: Ecce Deus noster iste, expectauimus eum, et saluabit nos. Iam D poterat decantare: Redemptionem misit Dominus populo suo. Omnibus loquebatur, quia in hoc pendebat salus omnium: Et sciet omnis caro, quia ego Dominus saluans te, et Redemptor tuus, fortis Iacob. Et nota, hic spiritualiter, quòd in oblatione Domini, quattuor personæ offerunt, scilicet Ioseph, Maria, Simeon, et Anna: quia anima, quæ verum sacrificium vult offerre Deo, debet habere comitatum quattuor virtutum cardinalium. Per Simeonem namque, qui interpretatur audiens, intelligitur prudentia. Audiens sapiens, sapientior erit. Per Annam vero, quæ interpretatur gratia, intelligitur tempe- E rantia: Optimum est gratia stabilire cor, non escis, *et cetera*. Per Ioseph virum iustum, qui interpretatur augmentum, intelligitur iustitia: Multiplicabit semen vestrum, et augebit incrementa frugum iustitię vestræ. Per Mariã, quæ interpretatur dominatrix, intelligitur fortitudo: Melior est patiẽs viro forti. De his quattuor virtutibus, in laudem sapientiæ scribitur: Prudentiam docet, et iustitiam, et virtutem. Et hæc designatur per quattuor prophetissas mulieres, de quibus fit mentio in scriptura. Quarum prima est Maria soror Moysi, Delbora, Holda, et Anna, sicut F hic. Per Annam, sicut dictum est, intelligitur temperantia. Per Holdam, quæ interpretatur discretio, intelligitur prudentia. Per Delboram, quæ interpretatur apis habens aculeum, intelligitur iustitia, quantum ad seueritatem, et clementiam. Per Mariam, quæ interpretatur dominatrix, et amarum mare, intelligitur fortitudo, quantum ad magnanimitatem et patientiam. Et hæ quattuor virtutes intelliguntur per quattuor filias Philippi prophetissas. Huic erant quattuor filiæ virgines, prophetantes. Per Philippum, qui interpretatur os lampadis, intelligitur sapientia, quæ docet, et generat quadruplicem virtutem prædictam.

Festum Purificationis. — Ioel 2. g — 1. Tim. 2. d — Isa. 25. c — Ps. 110. b — Isa. 49. g — Prou. 1. a — Heb. 13. b — 2. Cor. 9. c — Prou. 16. a — Sap. 8. b — Exo. 15. e — Iudith 5. a — 4. Reg. 22. c — Maria. — Act. 21. b — Philippus.

Et vt perfecerunt, et cetera. Postquam descripta est Christi humiliatio secundum legis præceptum, et clarifi-

clarificatio per veritatis testimonium: sequitur vltima particula huius partis, in qua describitur prædictorum consummatio, et hoc primo respectu legalis præcepti: deinde respectu prophetalis vaticinij. Quantum ad legalis præcepti consummationem dicitur: *Et vt perfecerunt omnia secundum legem Domini.* Quia secundum quòd dicitur: Non veni legem soluere, sed adimplere. Et rursus: Iota vnum, aut vnus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant. Quantum autem ad prophetalis vaticinij completionem, subditur: *Reuersi sunt in Galilaam, in ciuitatem suam Nazareth.* Admonitus in somnis, secessit in partes Galileæ. Et veniens habitauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth, vt adimpleretur quod dictum est per prophetas: Quoniam Nazaræus vocabitur. Isaias: Aggrauata est via maris trans Iordanem Galilææ. Sed hoc non cognouerunt Scribæ, qui dixerunt: Scrutare scripturas, et vide, quia a Galilæa propheta non surgit. Et nota quòd secundum Augustinum: Puer Iesus ante perlatus est a Iudæa in Ægyptum, quàm descenderet in Galilæam, quia propter persecutionem Herodis descenderunt in Ægyptum, et propter timorem Archelai secessit in partes Galilææ, rediens de Ægypto.

Mat. 5. b *Ibidem.* *Mat. 2. b* *Matt. 2. d* *Isa. 9. a* *Ioan. 7. g* *Aug. lib. 2. de consens. Euang. c. 5. & to. 4.*

Vniuersa morum disciplina, tribus absoluitur.

Puer autem crescebat, et cetera. Supra descripsit Euangelista, qualiter Saluator factus est sub lege cerimoniali: hic describit, qualiter factus est sub lege morali. Sed quoniam tota morum ordinatio principaliter attenditur circa tria, scilicet circa cultum maiestatis, et studium veritatis, et officium pietatis: quia per primum subijcitur homo suo Creatori, per secundum doctori, per tertium genitori: Ideo pars ista habet tres partes. In quarum prima ostenditur, qualiter Christus factus est sub lege morali, quantum ad maiestatis cultum: in secunda, qualiter factus est sub lege morali, quantum ad veritatis studium, ibi: *Et factum est post triduum.* In tertia qualiter factus est sub lege morali, quantum ad pietatis obsequium, ibi: *Et dixit mater eius ad eum*, et cetera.

Perfectus Dei cultus.

Ad perfectam descriptionem cultus diuini duo introducuntur. Primum, est excellentia virtutis propriæ: secundum, est reuerentia maiestatis diuinæ, ibi: *Et ibant parentes eius per omnes annos*, et cetera. Excellentia autem virtutis in Christo ostenditur ex parte mentis, quamuis esset defectus ætatis ex parte carnis: propter quod præmittit profectum ætatis in carne, et subiungit perfectionem virtutis in mente. Quantum autem ad profectum ætatis in carne dicitur: *Puer autem crescebat*, scilicet in corpore, sicut exponit Beda, in quantum puer erat, idest, homo fragilis, crescere poterat sicut ceteri homines, non in quantum verbum.

Beda.

Perfectio virtutis mentalis in tribus cõsistit.

Quantum autem ad perfectionem virtutis in mente subditur: *Et confortabatur spiritu.* Perfectio autem virtutis mentalis consistit in tribus, scilicet in vigore potentiæ respectu irascibilis, in splendore sapientiæ respectu rationalis, et feruore gratiæ respectu concupiscibilis. Quantum ergo ad vigorem potentiæ irascibilis dicitur: *Et confortabatur spiritu.* Manus Domini erat mecum confortans me. Et: Omnia possum in eo, qui me confortat. Quantum ad splendorem sapientiæ in rationali subditur: *Plenus sapientia.* Nam in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus. Quantum vero ad feruorem gratiæ in concupiscibili, subditur: *Et gratia Dei erat in illo.* In me gratia omnis viæ et veritatis, in me omnis spes vitæ. Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a patre, plenum gratiæ et veritatis.

Ezech. 3. c *Coloss. 2. a* *Isa. 11. a* *Eccli. 24. c* *Ioan. 1. b*

Et ibant parentes eius, et cetera. Hic describitur reuerentia maiestatis diuinæ, quæ consistit in cultu religionis, et ostenditur in Christo secundum parentum ducatum, et secundum proprium instinctum. Quantum ad parentum ducatum dicitur: *Et ibant*

A *parentes eius per omnes annos in Hierusalem.* Nam ita mandatum erat in lege: Tribus vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis. Et credẽdum est, quòd etiam ducerent Iesum, quia ibidem subditur: Ter in anno apparebit omne masculinũ tuum coram Domino Deo, et hoc in Hierusalem, secundum præceptum: Ad locum, quem elegerit Dominus Deus vester, de cunctis tribubus vestris venietis. Et iste locus erat Hierusalem, secundum quòd dicitur: Elegi, et sanctificaui locum istum, vt sit nomen meum ibi in sempiternum. Et istum cultum maxime in paschate faciebant, et ideo subditur: *In die sollemni Pascha.* Habebitis hanc diem in monumentum, et celebrabitis eam sollemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno.

Exo. 23. c *Ibid. d* *Deut. 12. a* *2. Par. 7. c* B *Exo. 12. c*

Quantum autem ad proprium instinctum, etiam diuino cultui vacabat puer Iesus, quantum ad hoc dicitur: *Et cum factus esset annorum duodecim.* In quo ostenditur, quòd puer Iesus diuino cultui vacabat, sine parentum consortio, sine consilio, sine complacito. Sine consortio quidem, quia licet eò cum consortio parentum ascenderit: tamen sine eis remansit, propter quod dicitur: *Ascendentibus illis in Hierusalem, secundum consuetudinem diei festi*, scilicet C ad orandum, sicut infra: Duo homines ascendebãt in templum, vt orarent. Et: Petrus et Ioannes ascẽdebant in templum. *Consummatisq. diebus, cum redirent*, scilicet ad propria, secundum illud Iudith: Celebrata festiuitate, vnusquisque redit ad sua. Et cum omnes redirent, non tamen Iesus. Vnde subditur: *Remansit puer Iesus in Hierusalem.* Et ita solus, sine parentum consortio. Huius figura præcessit in puero Samuele, de quo dicitur, quòd abijt Elcana in domum suam: puer autem erat minister in conspectu Domini. Vnde solus remanserat, vt melius orationi vacaret. Sedebit solitarius, et tacebit. Et ita D remansit proprio instinctu, sine parentum consortio. Remansit etiam sine consilio, vnde subditur: *Et non cognouerunt parentes eius.* Cuius figura præcessit in Samsone, qui noluit patri, et matri indicare, quòd mel de corpore leonis assumpserat. In quo etiam præbuit exemplum, quòd in diuino obsequio faciendo non est a parentibus carnalibus consilium requirendum. Qui dixerit patri suo, et matri suæ, nescio vos: et fratribus suis ignoro illos: hi custodierunt eloquium tuum, et pactum tuum seruauerunt. Et ne putes, quòd ista ignorantia fuerit ex negligentia, propter quam esset reprehensibilis Maria, subdit E causam: *Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei.* Quia cum viri irent cum viris, et mulieres cum mulieribus seorsum: probabile erat patri, quòd puer esset cum matre: et probabile matri, quòd esset cum patre. Et ideo fuerunt decepti. Nõ erat puer de genere illorum, de quibus dicit Iob: Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba, et nepotum in conspectu eorum erat, sicut ille, de quo in Psalmo: Considerabam ad dexteram, et videbam, et non erat qui cognosceret me. Et sic remansit sine parentum consilio. Remansit etiam sine complacito, quia cum dolore quærebant, quẽ amiserant, vnde subditur: F *Et requirebãt eum inter cognatos et notos.* Et tamen non inuenerunt, quia tales elongantur ab ipso. Noti mei quasi alieni recesserũt a me. Et ideo sequitur: *Et non inuenientes eum, regressi sunt in Hierusalem.* Sed quem non poterant inuenire in consortio cognationis, inuenerunt in loco orationis, secundum illud: Ecce audiuimus eã in Ephrata, inuenimus eam in campis siluę. Et post: Introibimus in tabernaculum eius. *Reuersi sunt*, inquam, *requirentes eum.* Secundum illud: Surgam, et circuibo ciuitatem, quæram quem diligit anima mea. Ita dicebat Virgo Maria. Et iterum: Quæsiui, et nõ inueni illum: vocaui, et non respondit mihi. Adiuro vos filiæ Hierusalem, si inueneritis dilectum meum,

Luc. 18. b *Act. 3. a* *Iudith 16. a* *1. Reg. 2. c* *Thr. 3. d* *Iudith 14. b* *Deu. 33. b* *Iob. 21. a* *Psal. 141.* *Iob 19. a* *Psal. 131. b* *Cant. 3. a* *Cant. 5. b*

meum, vt nuncietis ei, quia amore langueo. In hoc autem admonemur, vt ab ipsa infantia diuino cultui mancipemur. *1.Reg.2.d* Samuel autem ministrabat ante faciem Domini, puer accinctus Ephot lineo. Et maxime ab anno duodecimo, quia tunc incipit tempus discretionis conuertendi ad bonum. Vnde de sancto *S. Martinus.* Martino legimus, quòd cum esset annorum duodecim, eremum concupiuit. Similiter dicitur de beato *S. Benedictus.* Benedicto. Ideo Euangelista hanc ætatem exprimit. Admonemur etiam, vt nullatenus propter amorem parentum, diuinum cultum intermittamus. Vnde Hieronymus: Licet paruulus ex collo pendeat nepos, licet sparso crine, et scissis vestibus vbera, quibus te nutrierat, mater ostendat: licet in limine pater iaceat: per calcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum crucis euola. Solum pietatis genus est, in hac re esse crudelem: *Mat.10.d* Dicitur enim: Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus.

Et factum est post triduum, et cetera. Superius ostēdit Euangelista, qualiter Christus Dominus factus est sub lege morali, quantum ad cultum diuinæ maiestatis: Hic secundo ostendit, qualiter factus est sub eadem, quantum ad studium veritatis. In quo primo describit Euangelista eius humiliationem, in assumendo discipuli formam: *Christus discipulus.* Secundo vero eius clarificationem in aperiendo sapientiæ prærogatiuam, ibi: *Stupebant autem*, et cetera. Formam autem discipuli, ostendit, Saluatorem assumpsisse, cum dicitur: *Et factum est: Post triduum inuenerunt illum in templo sedentem.* Sessio designat quietem, et humilitatem. *Prou.21.b* Sciebat enim, quòd melius est sedere in angulo domatis, quàm cum muliere litigiosa, et in domo communi. *Sedentem*, inquam, *in medio doctorum*. *Eccli.15.b* In medio Ecclesiæ aperuit os eius, et adimpleuit illum spiritu sapientiæ, et intellectus, *et cetera*. Sciebat enim scriptum esse: *Prou.13.d* Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit, amicus stultorum similis efficietur. Et in hoc docet consortium studentium diligendum, et auscultandum, non ad litigandum, sed conferendum, propter quod subditur: *Audientem illos, et interrogantem.* Hoc enim est exercitium addiscentis, vt audiat, et interroget de dubijs. *Eccli.32.b* Audi tacens, et pro reuerentia accedet tibi gratia bona, quia auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. Et ideo dicitur: *Ioan.8.f* Qui ex Deo est, verba Dei audit. Et quia audire solum non sufficit, ideo subditur: *Et interrogantem.* *Iob.8.b* Interroga generationem pristinam, et diligenter inuestiga patrum memoriam. Et in Deuteronomio: *Deut.32.b* Interroga patrem tuum, et annunciabit tibi, *et cetera.* Interrogabat autem, non vt doceretur, sed magis vt doceret. Hieronymus: Duodecim annos Saluator impleuerat: et in templo sacerdotes interrogans, magis docet, dum prudenter interrogat. In hoc autem spiritualiter est intelligendum, quòd Christus docet nos, quòd ante debeamus discere, quàm docere, secundum illud: *Eccli.18.c* Antequam loquaris, disce. Et ideo voluit in medio doctorum inueniri, et in templo: *Varijs in locis inuētus est Christ⁹.* quia in scripturarum lectione, et in oratione veritas inuenitur. Vnde nota, quòd Christus inuentus est in præsepio. *Sup. eod. b* Et hoc vobis signum, idest, in studio sacræ scripturæ, quia secundū quòd dicitur: *Prou.14.a* Vbi non sunt boues, præsepe vacuum est. Boues sunt prædicatores, teste Paulo: *1.Cor.9.a* Non alligabis os boui trituranti, *et cetera*. Inuentus est in domo, *Mat.2.b* Intrantes domum, idest, in scrutinio conscientiæ quietæ. *Sap.8.d* Intrans domum meam, conquiescam cum illa. Inuentus est et in templo, sicut hic: idest in consortio sanctæ Ecclesiæ, *Ps.10 a* quia Dominus in templo sancto suo. Non enim inuenitur in monumento Doctrinæ erroneæ. *Luc.24.a* Mulieres venerunt ad monumentū, et non inuenerunt corpus Domini Iesu. Nec etiam in lectulo conscientiæ inquietæ. *Cant.3.a* In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea, quæsiui illum, et non inueni. Nec inuenitur in consortio vitæ mundanæ. *Iob 28.b* Sapientia vbi inuenitur? Et post: Non inuenitur in terra suauiter viuentium.

Stupebant autem, et cetera. Hic post humiliationem, subiungit clarificationem, cum dicitur: *Stupebant autem omnes, qui eum audiebant super prudentia et responsis eius.* Pro eo, quòd prudentissime respondebat supra æstimationem. Stupor est enim ex insolita, et magna imaginatione. *Hiere.5.g* Stupor et mirabilia facta sunt in terra. *Iob 12.c* Iob: Adducit consiliarios in stultum finem, et iudices in stuporem. Et sic impletum est illud: *Sap.8.c* Habebo per hanc claritatem ad turbas, et honorem apud seniores iuuenis: et acutus inueniar in iudicio, et in conspectu potentium admirabilis ero, et facies principum mirabuntur me. Hoc in Christo nunc impletum est. Huius figura præcessit, cum dicitur, quòd videns regina Saba sapientiam *3.Reg.10.a* Salomonis, non habebat vltra spiritum propter nimiam admirationem. Et non solum illi extranei stupebant, sed etiam parentes. Vnde subditur: *Et videntes admirati sunt.* *Mat.7.d* Et admirabantur turbæ super doctrina eius. Et vere mirabile, quòd respondebat, quæ non didicerat. *Ioan.7.* Mirabantur Iudæi dicentes: Quo modo hic litteras scit, cum non didicerit?

Et dixit mater eius, et cetera. Hic tertio ostendit, qualiter factus est sub lege morali, quantum ad officium pietatis. In quo præmittitur primo humiliatio, et subditur clarificatio, ibi: *Et mater eius conseruabat omnia verba hæc.* *Christi humilitas.* Humiliatio autem ostenditur hic in duobus, scilicet, in subiacendo corripienti, et in obsequendo præcipienti. Subiecit enim se Christus matri corripienti, propter quod dicitur: *Et dixit mater eius ad illum: Fili, quid fecisti nobis sic?* Ipsa fiducialius loquitur, et interrogat causam dimissionis, cum sciat se honorari debere ab eo, secundum illud: *Exo.20.b* Honora patrem tuum, et matrem tuā. Et in Prouerbijs: *Prou.6.c* Conserua fili mi præcepta patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ. Sed tu, inquit, conturbasti nos: Vnde subdit: *Pater tuus*, et cetera, scilicet putatiuus, vel adoptatiuus, siue educatiuus. *Et ego dolentes quærebamus te*, simul dicentes illud: *Tob.10.b* Heu heu me, fili mi, vt quid te misimus peregrinari, lumen oculorum nostrorum, baculum senectutis nostræ, solatium vitæ nostræ, *et cetera*. Sequitur: *Omnia simul in te vno habentes, te non debuimus dimittere ire a nobis.* Et nota, quòd ad quæstionem respondet humiliter, et sapienter. Vnde et subditur: *Et ait ad illos: Quid est quòd me quærebatis?* quasi absentem, cum ego essem vobis præsens. *Hier.23.e* Numquid non cælum, et terram ego impleo? Et hic ostendit, quia filius erat æterni patris. Vnde subditur: *Nesciebatis, quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse?* *Ioan.6.* Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me. Vnde non debetis mirari, si vos dimisi propter æternum Patrem. Quia sic dicitur: *Act.5.e* Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. Et quia verbū erat occultum, ideo subditur: *Et ipsi non intellexerunt.* *1.Cor.2.b* Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est. Et Tobias: *Tob.12.b* Sacramentum regis abscondere, bonum est. In hoc autem, quòd correptus, humiliter se excusauit: et inuitatus a matre, vt miraculum faceret, respondit dure; dedit nobis exemplum et formam humilitatis, vt malimus corripi, quàm laudari. *Eccli.7.a* Melius est a sapiente corripi, quàm stultorum adulatione decipi. Etiam hic insinuat, quòd pietas ad Deum præferenda est pietati respectu parentum.

Subiecit se etiam Dominus præcipienti, propter quod subditur: *Et descendit cum eis, et venit Nazareth.* Modo impletum est illud: *Baruch.3.d* Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conuersatus est. *Descendit*, inquam, quod est signum humilitatis: *Cant.6.e* Descendi in hortum meum, vt viderem poma conuallis, idest, humiles. Quia in excelsis Dominus, et humilia respicit, scilicet de propinquo, et alta a longe cognoscit, ideo

Bern. to.1. hom. 1. super Miss.est. ideo subditur: *Et erat subditus illis.* Bernardus: Quis? A
Quibus? Deus hominibus. Deus, inquam, se homini-
bus subdit. Et tu dominari gestiens, tuo te præpo-
nis Creatori? Quoties enim hominibus præesse desi-
dero, toties Deum meum præire contendo, vt tale
Mat.16.d mihi aliquid Dominus respondeat. Vade post me
Satana, quia non sapis ea, quæ Dei sunt. Vnde ipse
1.Cor.9.c vere dicere poterat illud ad Corinthios: Cum essem
liber, *etc.* Omnibus, omnium me seruum feci. Et nos
1.Pet.2. omnibus amore ipsius debemus esse subiecti. Subie-
cti estote omni humanæ creaturę propter Dominũ.

Et mater eius, et cetera. Hic describitur eius clari-
ficatio. Et hoc per duo, scilicet per matris testimo- B
nium, et per propriæ virtutis indicium. Quantum
ad matris testimonium dicitur: *Et mater eius conser-
uabat omnia verba hæc*, vt pro loco et tempore testi-
Beda. monium perhiberet, sicut dicit Beda in glossa. Sic
Dan.12.b dictum est: Tu autem Daniel claude sermones, et si-
gna librum vsque ad tempus statutum. Et quia hoc
intelligebat, ideo dicitur: *In corde suo.* Secundum
Eccls.8.a illud: Tempus ad responsionem cor sapientis intel-
Mar.9.b telligit. Et dicitur de transfiguratione Domini,
Mat.13.b quòd discipuli verbum continuerunt apud se. Non-
dum enim venerant Apostoli, quibus datum erat
nosse mysterium regni Dei, sicut dicitur: qui etiam C
Gal.2.a mutuo conferrent, secundum illud: Contuli cum
illis Euangelium, quod prædico in gentibus.

Quantum autem ad propriæ virtutis indicium,
subditur: *Et Iesus proficiebat ætate*, scilicet ex parte
1.Reg.2.f corporis, sicut Samuel: Puer Samuel proficiebat,
atque crescebat, et placebat tam Deo, quàm homi-
nibus. Et iste profectus erat secundum exemplar, sed
interior profectus erat secundum euidentiam, de
quo dicitur: *Et sapientia*, scilicet in intellectu. *Et gra-
tia*, in affectu. *Apud Deum*, scilicet honorandum: *et
homines*, ædificandos. Nec est contrarium ei, quod
Sup. cap.1 dicitur supra, quod erat plenus sapientia. Vnde D
Gregorius: Proficiebat sapientia non per accessum
temporis accipiendo, quod non habebat, sed dona
gratiæ, et sapientiæ, quæ habebat, ceteris panden-
2.Cor.8. do, et hoc ad ædificationem aliorum. Prouidemus
bona, non solum coram Deo, sed etiam coram ho-
minibus. Vnde ad nostram ædificationem, sapien-
tiam ad tempus abscondit, vt ostendat, quòd nos de-
Eccli.20.a bemus tacere vsque ad tempus secundum illud: Est
tacens, non habens sensum loquelæ: et est tacens,
sciens tempus apti temporis. Homo sapiens tacebit
vsque ad tempus: lasciuus autem et imprudens non
seruabit tempus. Etiam ad nostram salutem osten- E
Eccl.4.a dit, secundum illud: Ne retineas verbum in tempo-
re salutis. Vnde, quia non quærebat gloriam suam,
sed Dei, non suum commodum, sed nostram salu-
tem: ideo coram Deo et hominibus gratiam inue-
niebat. Primum erat iustitiæ, secundum misericor-
Prou.3.a diæ, propter quod dicitur: Misericordia et veritas te
non deserant, et inuenies gratiam, et disciplinam
bonam coram Deo, et hominibus. Ex prædictis igi-
tur colligere possumus, qualiter intendere debemus
cultui diuinæ maiestatis, studio veritatis, et obsequio
pietatis. Nam cultus diuinæ maiestatis præoccupari
debet ab infantia, præferri debet cæteris pro reuerẽ- F
tia diuina. Studium veritatis debet esse cum debita
societate, scilicet peritorum, et debito ordine, vt
prius sit discipulus, quàm magister. Obsequium pie-
tatis attenditur in hoc, quòd subijciamur patri spiri-
tuali, siue corripienti, siue præcipienti. Et si hoc
seruamus, tunc sequitur illud, quod vltimo ponitur,
quòd proficimus apud Deum et homines.

CAPVT TERTIVM.

ANno autem quintodecimo imperij, et cetera.
Supra egit Euangelista de mysterio incar-
nationis Christi, quantum ad natiuitatem
in vtero, et ex vtero: Hic quantum ad na-
tiuitatem extra vterum, secundum illud Ambrosij,
qui dicit illum renatum esse sacramentis, scilicet,
quando baptizatus est. Et hæc habet tres partes, in
quarum prima agit de baptismo, et prædicatione
Ioannis in generali, respectu totius populi: In secun-
da vero in speciali respectu specialium personarum,
ibi: *Et interrogabant eum*, et cetera. In tertia in sin-
gulari, respectu Christi: *Et factum est, dum baptizare-
tur*. Et ordo patet, quia generale dirigit ad speciale,
speciale ad singulare. Quantum ad primum, notan-
dum, quòd doctrina et prędicatio Ioannis commen-
datur a tribus. Primo a temporis opportunitate,
secundo vero ab officij auctoritate, ibi: *Factum est
verbum Domini*, et cetera. In tertio vero a zeli solici-
tudine, ibi: *Dicebat ergo ad turbas*, et cetera. Primũ
respicit, quod est extra, secundum, quod supra, ter-
tium, quod est intra. Et sic per omnem modum est
eius prædicatio et doctrina perfecta. Quantum ad
primum, nota quòd opportunitas temporis colligi-
tur ex tribus, scilicet ex vnione imperij Romani, et
ex partitione regni Iudaici, et ex diuisione sacerdotij
Leuitici. Ex quibus colligitur opportunitas tempo-
ris, quia illum annunciabat Ioannes, qui synagogã
Iudæorum dispergebat, et gentium varietates in vni-
tatem Ecclesiæ congregabat. Quantum ad vnionem
imperij dicitur: *Anno quintodecimo Imperij Tiberij Cæ-
saris*, in quo scilicet iam erat tempus aduentus Chri-
sti: quia scilicet ante Tiberium fuit Iulius, et Pom-
peius: Et Iulius contriuit Pompeium: et post hos suc-
cessit Tiberius. Et ita iam verificatum erat illud: De Dan.2.f
quarto regno, scilicet Romanorum, quod fuit ex
parte solidum, et ex parte contritum, et ideo erat
tempus verificationis illius, quod sequitur ibidem:
In diebus regnorum illorum suscitabit Deus cæ- Ibid.g
li regnum, quod in æternum non dissipabitur, et
potestas eius alteri populo non tradetur. Quantum
autem ad partitionem regni Iudaici, subditur: *Pro-
curante Pontio Pilato Iudæam*, sub quo scilicet Do-
minus est crucifixus, secundum quòd narrat hi-
storia omnium Euangelistarum. *Tetrarcha autem
Galilææ Herode*, iste fuit, sub quo etiam Dominus Luc.23.a
crucifixus est. Et qui interfecit Ioannem Baptistam,
secundum quòd dicitur, quòd dicebat ei: Non li- Mar.6.c
cet tibi habere vxorem Philippi fratris tui: de quo
Philippo additur: *Philippo autem fratre eius Tetrar-
cha Ituraæ et Trachonitidis regionis.* Et ita iam veri-
ficatum illud erat: Regionem vestram coram vo- Isa.1.b
bis alieni deuorãt. Et in Prouerbijs. Propter peccata Prou.28.a
terræ multi principes eius. Et ideo subditur: *Et Ly-
sania Abilinæ Tetrarcha*, idest, alterius regionis, quæ
erat quarta pars regni: dicitur enim a tetra, quod est Tetrarcha
quattuor, et archos, quod est princeps. Archelao quid.
enim filio Herodis magni, propter superbiam suam
in exilium apud Lugdunum deportato, regnum
in quattuor tetrarchias est diuisum, vt sic minuere-
tur superbia Iudæorum. Vnde Beda: Tres tetrar- Beda.
chias regebant tres filij Herodis magni, sub quo Do-
minus natus est. Pilatus verò procurator erat al-
terius tetrarchię. Et nota, quòd fuerunt duo Lysanię:
alter filius Hircani, de quo Iosephus: alter Herodis, Ioseph lib. 2. de bello
de quo Beda loquitur. Iud. c. 12.

Quantum vero ad diuisionem sacerdotij subditur:
Sub principibus sacerdotum, Anna et Caipha, qui ambi-
tione moti, vt dicit Beda, summum sacerdotium
emebant a Romanis. Vnde quia iam secundum Be-
dam et Iosephum, sacerdotes non instituebãtur per
vnctionem, sed per terrenam potestatem: ideo ces-
sauerat vnctio sacerdotalis, et vnctio regalis. Iam er-
go tempus aduenerat, vt Christus adueniret, secun-
dum illud: Non auferetur sceptrum de Iuda, *et cet.* Gen.49.b
Item iã cessauerat vnctio sacerdotij Leuitici, et ideo
tempus erat, vt veniret sacerdos secundum ordinem
Melchisedech, vt impleretur illud, quod dictum
est de Sacerdotio Leuitico, et sacerdotio Christi:
Expellam

Isa.22. e Expellam te de statione tua, et de ministerio tuo deponam te. Ibid. f Et post de Christo, sub figura Eliacim: Et erit in die illa, vocabo seruum meum Eliacim, et induam illum tunica tua. Ibidem Et infra: Et dabo clauē domus Dauid super humerum eius. In quo ostenditur, quòd iste Eliacim debet esse rex et sacerdos, quod solum in Christo est impletum, qui fuit sacerdos secundum ordinem Melchisedech, qui simul rex et sacerdos fuit, secundum illud: Heb.7.a.c Translato enim sacerdotio, necesse est, vt et legis translatio fiat. Iam erat tempus Euangeliū prædicandi, et in tali tempore a prædicatione Ioannis debuit Euangeliū inchoari, ac prędicari. Patet ergo, quàm sufficienter secundum scripturas constituit Euangelista opportunitatem in aduentu Christi, et prædicatione Præcursoris, quod Iudæi cæci non viderunt. Hiere.8.c Ideo Hieremias: Miluus in cælo cognouit tempus suum: turtur, et hirundo, et ciconia custodierunt tempus aduentus sui, populus autem meus non cognouit iudicium Domini. Inf.c.12.g Et infra: Hypocritæ, faciem cæli, et terræ nostis probare, hoc autem tempus quo modo non probatis? Poterant autem hoc tempus cognoscere non solum per scripturas, sed etiam per ipsas res in temporibus gestas, secundum quòd dicit Gregorius. Liquet, quòd ad finem Iudæa venerat, quæ tot regibus diuisa subiacebat: et cum iam subditi essent alieno imperio, iam tempus erat, vt Dominus regnum Israeliticum reuelaret, quod promiserat omni modo stabilire in sempiternum. Patet etiam, quàm rationabiliter Euangelista, licet de sacerdotio Christi intendat, tamen regum et sacerdotum tempus enunciet, vt ostendat Christi sacerdotium simul et regnum esse coniunctum: et per vtrumque probat tempus aduentus eius, et simul regnum eorum, idest, Iudæorum et Gentium, quia vtrumque simul venerat copulare in vnum. Item hoc, idest, Iudæorum, diuisum, et illud, idest Gentium vnum: quia Gentium plenitudo debebat intrare, et Iudæorum multitudo dispergi propter peccatum incredulitatis.

Factum est verbum, et cetera. Hic commendatur Ioannis prædicatio ab officij auctoritate, quam primo commendat Euangelista ex se ipsa. Secundo vero ex attestatione prophetica, ibi: *Sicut scriptum est*, et cetera. Quantum ad primum, notandum, quòd auctoritas Ioanni commissa, commendatur a tribus, idest a dono cælestis gratiæ, a ministerio humilis obedientię, et a signo sacramentalis medicinæ. Quātum ad donum cælestis gratiæ, dicitur: *Factum est verbum Domini super Ioānem Zachariæ filium in deserto. Factum est*, scilicet per inspirationem supernam, et ideo dicitur: *Super Ioannem*. 2.Pet.1. d Quia Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. Vnde supersignat auctoritatem, secundum illud: Isa.61. a Spiritus Domini super me, ad annunciandum mansuetis misit me. Et ad hoc erat dignus ratione doni diuini muneris. Ideo dicitur: *Super Ioannem*. In quo, scilicet, est gratia, quia dicitur, Sap.7. d quòd sapientia in animas sanctas se transfert. Dignus etiam ex merito patris, et ideo dicitur: *Zachariæ filium*, Vnde poterat ei dicere illud: Tob.7. b Benedictio sit tibi, fili mi: quia boni et optimi viri filius es. Dignus etiam ex merito propriæ virtutis: vnde dicitur: *In deserto*, in loco aspero, et duro. Deut.32.b Inuenit eū in terra deserta, in loco horroris, *et cetera*. Osea 2. c Et in Osea: Ego cognoui te in deserto, in terra solitudinis: in qua terra consueuit fieri verbum Dei ad hominem, sicut ad Moysem: Exo. 3. a Vocauit eum de medio Rubi, *et cetera*, quando minauit gregem ad interiora deserti. Osea 2. c Oseas: Adducam eam in solitudine, et loquar ad cor eius. Quantum ad ministerium humilis obedientiæ, subditur: *Et venit in omnem regionem Iordanis*. Chrys. to.2 hom. 3. in 3.ca. Mat. comm.2. Vnde Chrysostomus: Venit Ioannes, quasi magni regis præparator, et nūcius fidelis. Et tunc impletum est illud: Malac. 3. Ecce ego mitto Angelum meum: et præparabit viam ante faciem

A meam. Et signanter dicit: *In omnem regionem*, vt signetur vera obedientia, quæ nihil excipit, sed ad omnia est prompta. Ad omnia, quæ mittam te, ibis, Hiere. 1. *et cetera*. Quantum autem ad signum sacramentalis medicinæ, subditur: *Prædicans baptismum pœnitentiæ*, sicut dicitur: Ioannes baptizauit baptismo pœnitētiæ populum. Act.19. a Propterea baptismum pœnitentiæ vocat, quia ad pœnitentiam informabat. Exibat ad eum Hierosolyma, et omnis Iudæa, et omnis regio circa Iordanem, et baptizabantur ab eo in Iordane, Mat.3. b confitentes peccata sua. Sed licet ad pœnitentiam informaret, tamen remissionem peccatorum non faciebat, sed ad baptismum illum præparabat. B Et ideo subditur: *In remissionem peccatorum*, idest, in baptismū Christi, in quo est remissio. Vnde: Baptizetur vnusquisque vestrū in nomine Iesu Christi, in remissionē peccatorum vestrorum. Act.2. f Et de hoc dicebat Zacharias: Erit fons patens domui Dauid, et habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatoris, et menstruatæ. Zach. 13. Et Ezechias: Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini, ab omnibus inquinamentis vestris, *et cetera*. Ezec.36.e

Sicut scriptum est, et cetera. Hic commendatur auctoritas Ioannis ex attestatione prophetica, in qua Ioannes prædicans ostenditur habere officium excitandi, C commonendi, et consolandi. Ostenditur, inquam, primo habere officium excitandi per exclamationem, et ideo dicitur: *Sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ prophetæ: Vox clamantis in deserto*. Hoc enim scribitur capite quadragesimo. Dicitur autem Ioannes, vox, quia sicut vox verbum præit, sic Ioannes Christum. Ioānes vox cur dicatur Et vox clamantis, quia excitat dormientes, vt ad lucem euigilent, secundum illud: Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. Isa.58. a Et Iob: Tonabit voce magnitudinis suæ, et non inuestigabitur, cum audita fuerit vox eius. Iob 38. a Hæc est vox, D de qua in Psalmo: Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit, Dominus super aquas multas, vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros, *et cetera*. Psal.28. Vnde Ioannes respondet quærentibus: Ego vox clamantis in deserto: dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias propheta. Ioan.1. a Vox igitur est signum expressiuum verbi. Vnde prophetiæ aliorum fuerunt quasi nutus respectu Christi, sed Ioannis fuit, quasi vox respectu verbi, quia ipsum visibiliter ostendit. Ostenditur secūdo habere officium cōmonendi per excitationē, E cum subditur: *Parate viam Domini*, per obseruantiam scilicet mandatorum. Viam mandatorum tuorum cucurri. Ps.118. Et Baruch: Si in via Dei ambulasses, habitasses vtique in pace super terram. Bar.3. b *Rectas facite semitas eius*, per obseruantiam consiliorum: Viam sapientiæ monstraui tibi, et duxi te per semitas æquitatis: Prou.4. b quas cum ingressus fueris, non artabūtur gressus tui: et currens non habebis offendiculum. Isaias: Semita iusti recta est, rectus callis iusti ad ambulandum. Isa.26. b Psalmus: Dirige me in semita mandatorum tuorum. Ps.118. in Prouerbijs: In omnibus vijs tuis cogita illū: et ipse diriget gressus tuos, ne sis sapiens apud temetipsum. Prou.3. a Time Dominum, et recede a malo. F Et sequitur: Viæ eius, viæ pulchræ, et omnes semitæ eius pacificæ. Et in Psalmo: Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me, *et cetera*. Psal. 118. [*Rectas facite*, scilicet intentiones. Iob: Et erat vir ille simplex, et rectus, ac timens Deum. Iob 1. a Cogitationes. Psalmista: Innocentes et recti adhæserunt mihi. Psal.24. Et Ecclesiast. Hoc inueni, quòd fecerit Deus hominem rectum. Eccls.7. d Affectiones: Recti diligunt te. Cant.1. a Et in Psalmo: Quàm bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde. Psal.72. Locutiones. Prouerb. Iusti sunt omnes sermones mei, recti sunt intelligētibus. Prou.8. a Actiones. In Prouerbijs: Ex studijs suis intelligitur puer, si munda et recta sint opera eius. Prou.20. b Iob: Si mundus et rectus incesseris, statim euigilabit ad te. Iob 8. b Passiones. Iob: Recordare, obsecro te, Iob 4. b

D quis

A quis vmquam innocens perijt? aut quando recti deleti ſunt? Retributiones: Prouerb. Iuſtitia rectorũ liberabit eos. *Prou.11.a*

Eſt enim iuſtitia ſecundum Tullium, conſtans et perpetua voluntas, ius ſuum vnicuique tribuẽs. Qui per has rectitudines incedunt, intelliguntur per illa animalia, de quibus Ezechias: Pedes eorum recti, *etc.* *Tullius de Inu. et alibi.* *Ezec.1.b*

Oſtenditur tertio habere officium conſolandi per promiſſionem, cum ſubditur: *Omnis vallis*, et cetera. In quo prędicit effectum Aduentus Chriſti reſpectu humilium iuſtorum, reſpectu peccatorum, et reſpectu vniuerſorum, quia exaltabit humiles, propter quod dicitur: *Omnis vallis implebitur*, ideſt, B humilis. Pſalmus: Valles abundabunt frumento. Supra: Exaltauit humiles. Infra: Omnis, qui ſe humiliat, exaltabitur. Hoc figuratur, vbi Eliſæus impleuit vaſa vacua. Humiliauit ſuperbientes, propter quod ſubditur: *Et omnis mons, et collis humiliabitur.* Iſaias: Ego ante te ibo, et glorioſos terræ humiliabo. Iob: Reſpiciens omnem arrogantem humilia. Rectificabit deuiantes, propter quod additur: *Et erunt praua in directa.* Beda, ideſt, malorum corda per iniuſtitiam diſtorta, erunt in directa, ideſt, ad regulam iuſtitiæ dirigentur. Prouerb. Reuela Domino opera tua, et dirigentur cogitationes tuæ. Hoc autem eſt C contra hypocritas, qui a Domino abſcondunt conſilia ſua. Apoſtolus ad Theſſ. Dominus autem diriget corda veſtra, *et cet.* Mitigabit tumultuantes, propter quod dicit: *Et aſpera in vias planas*, ideſt mentes iracundiæ in manſuetudinem conuertentur. Habitabit lupus cum agno, et pardus cum hædo accubabit: vitulus, et leo, et ouis ſimul morabuntur. Illuminabit omnes accedentes, ideo adiungit: *Et videbit omnis caro ſalutare Dei*, ideſt de omni carne, vt fiat diſtributio pro generibus ſingulorum, ſecundum illud pſalmi: Viderunt omnes fines terræ ſalutare Dei D noſtri. Iſaias: Et videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum eſt. Item: Videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri. Et nota, quòd idem ipſe, qui eſt os, vel verbum Patris, ſecundum deitatem, eſt ſalutare ſecundum humanitatem. *Dicebat ergo ad turbas*, et cetera. Hic commendatur prædicatio Ioannis a zeli ſeueritate. Et quia ſeueritati debet adiungi pietas, ideo præmittitur increpatio: ſecundo vero adiungitur exhortatio, ibi: *Facite ergo dignos fructus pænitentiæ*. Tertio vero ſubinfertur cõminatio, ibi: *Iam enim ſecuris ad radicem*, et cetera. Increpatio eſt culpæ: admonitio pænitentiæ, ſed E comminatio pœnalis vindictæ. Increpatio autem eſt de duobus, ſcilicet de certa malitia culpæ, et de ignorantia, ſiue inconſideratione pœnæ. Increpat igitur de certa malitia culpa ſub metaphora viperæ, cum dicitur: *Dicebat ergo ad turbas, quæ exibant, vt baptizarentur ab ipſo: Genimina viperarum*, et cetera. Nota, quòd viperis eos comparat ob triplicem proprietatem: vipera enim cum momorderit hominem, ſtatim currit ad aquam. Sic iſti, peccata mortifera cõfitentes, currebant ad aquam baptiſmi. Contra quos dicitur: Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit F mortuum, quid proficit lauatio illius? Item genimina viperarum, rumpendo viſcera materna, naſcuntur: ſic iſti perſequendo prophetas, materna viſcera violabant. Teſtimonio eſtis vobis ipſis, quia filij eſtis eorum, qui prophetas occiderunt. Et vos implete menſuram patrum veſtrorum. Serpentes, genimina viperarum, quo modo fugietis a iudicio gehennæ? Item foris ſunt ſpecioſæ et quaſi pictæ, ſed intus veneno repletæ: ſic et iſti. Matthæus: Similes eſtis ſepulchris dealbatis, quæ àforis parent hominibus ſpecioſa, intus vero plena ſunt oſſibus mortuorum.

Pſal.64. Sup.1.c Inf.18.c 4.Reg.4.a Iſa.45.a Iob.40.a Beda in Luc.cap.3. To.5. Ex Greg.homi.20.in Euã. ante med. Prou.16.a 2.Theſſ.2.a Beda ibid. Iſa.11.b Pſa.97.a Iſa.40.a Idem 52.c Vipera proprietates. Eccli.34.d Mat.23.d Mat.23.c

Increpat enim de inconſideratione pœnæ, cũ addit: *Quis oſtendit vobis fugere a ventura ira?* Gregorius: Ventura ira eſt animaduerſio vltionis extremæ, quã tunc peccator fugere non valet, qui nũc ad lamenta pænitentiæ non recurrit. Tunc repentinus eis ſuperueniet interitus, ſicut dolor in vtero habentis, et non effugient. Item Apoc. Dicunt montibus: Cadite ſuper nos, et abſcondite nos a facie ſedentis ſuper thronum, et ab ira Agni. Hieremias: Facta eſt terra eorum in deſolationem a facie iræ columbæ, et a facie iræ furoris Domini, propterea Iob: Fugite a facie gladij. Quo ibo a ſpiritu tuo? et quo a facie tua fugiam? Non in Tharſis cum Iona (Tharſis enim interpretatur exploratio gaudij) ſed cum propheta in deſerto pænitentiæ. Pſalmiſta: Elongaui fugiens, et manſi in ſolitudine. Matthæus: Tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes. Orate autem, vt non fiat fuga veſtra in hieme, vel ſabbato.

Greg. hom. 20.in Euã. ante med. 1.Theſ.5.a Apoc.6.d Hier.25.b Iob 19.d Pſ.138.a Ion.1.a Pſal.54.b Mat.24.b

Facite ergo fructus dignos pænitentiæ, et cetera. Hic ponitur exhortatio de duobus, ſcilicet de humilitate ſatisfactionis, et de cautela præſumptionis. Quantum ad humilitatem ſatisfactionis dicit: *Facite ergo fructus dignos pænitentiæ.* vt ſit ſatisfactio condigna. Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ et iniquitati, ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ, in ſanctificationem. Quia dicitur: Pro menſura peccati, erit et plagarum modus. Vnde Gregorius: Non eſt par fructus boni operis eius, qui parum aut nihil peccauit, et eius, qui grauiter cecidit. Neceſſe eſt enim, vt tanto maiora ſibi quis inferat lamenta per pænitentiam, quanto grauiora ſibi intulit damna per culpam. Quantum autem ad cautelam præſumptionis ſubditur: *Et ne cœperitis dicere: Patrem habemus Abraam*, ſecundum illud Ioannis: Semen Abrahæ ſumus, et nemini ſeruiuimus vmquã. Ad Romanos: Neque qui ſemen Abrahæ ſunt, omnes filij, niſi etiam patrem imitẽtur. Ioannes: Si filij Abrahę eſtis, opera Abrahæ facite. Iſaias: Attendite ad Abraam patrem veſtrum, et ad Saram, quæ peperit vos. Et rationem reddit, cum ait: *Dico enim vobis, quia potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.* Ad litteram potens, quia ſubeſt tibi, cũ volueris, poſſe. Vel de lapidibus, ideſt de gentibus. Gregorius: Lapides recte dicuntur gẽtes, quia lapides colunt, iuxta illud Pſalmi: Similes illis fiant, qui faciunt ea. Ambroſius: Comparant gentes lapidibus, quia deformes ad vſum, nudi ad ornatum, ſteriles ad fructum, irrationabiles ad profectum. Et ex his ſuſcitati ſunt filij Abrahæ. Si autem vos Chriſti ſemen, ergo Abrahæ eſtis. Ad Romanos: Non qui filij carnis, hi filij Dei: ſed qui filij ſunt promiſſionis, æſtimantur in ſemine. Tales imitantur Abraam per fidem. Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Et ideo propter fidẽ Centurionis gentilis, dicitur: Multi ab oriente et occidente venient, et recumbent cum Abraam, et Iſaac, et Iacob in regno cælorum.

Rom.6.c Deut.25.a Greg. hom. 20.in Euã. non procul a medio. Ioan.8.d Rom.9.b Ioan.8.e Iſa.51. Greg. hom. 20.in Euã. vt ſup. Pſal.113. Amb. to.3. in cap.3. Luca. Gal.3.d Rom.9.b Ioan.1.b Mat.8.b

Iam enim ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Hic tertio ſubditur comminatio, quæ duplex eſt, ſcilicet de præſenti, et de futuro. Quantum ad comminationẽ de præſenti dicitur: *Iam enim ſecuris ad radicem arboris poſita eſt.* Vnde gloſſa: Securis eſt ſeueritas iudiciaria ad penitus extirpandas infructuoſas arbores, in quantum infructuoſæ ſunt. In canonica Iudæ: Arbores autumnales infructuoſæ, bis mortuæ. Et tales deſignati ſunt per illam ficum, quam areſecit Dominus. Vbi dicitur, quòd maledixit ficui, et continuo aruit: et ratio huius fuit, quia non inuenit in ea fructum. Et tamen dicit alius Euangeliſta, ſcilicet Marcus, quòd non erat tempus ficorum. In quo inſinuat, quòd omni tempore requirit Dominus fructum a nobis. Bonum autẽ facientes, nõ deficiamus: tempore enim ſuo, *et cetera.* Quantum autem ad comminationem de futuro additur: *Omnis arbor non faciens fructum bonum*, ideſt, omnis homo inutilis ſine acceptione perſonæ. Zelus et furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquieſcet, *et cet.* [*Excidetur.* per

Gloſſa. Iuda 3. Mat.21.b Mar.11.b Gal.6.b Prou.6.d

Inf.c.13.b per mortem. Infra: Succide illam, vt quid etiam terram occupat? Et Daniel: Succidite arborem, et præscindite ramos eius, excutite folia eius et dispergite fructus eius. Arbor ergo succiditur non solum propter defectum fructus, sed etiam boni fructus. *Et in ignem mittetur*, scilicet per æternam damnationem. Ioannes dicit de palmite infructuoso: Colligent eum, et in ignem mittent, *et cetera*. Discedite a me maledicti in ignem æternum. Et Isaias: Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur. *Et interrogabant eum turbæ:* Postquam commendauit Euangelista prædicationem Præcursoris in generali, hic commendat in speciali secundum eruditionem, respectu specialium personarum populi. Commendatur autem doctrina eius in parte ista. Primo in comparatione ad exigentiam populi in admirando doctrinam sanam. Secundo in comparatione ad excellentiam Christi in vitando gloriam falsam, ibi: *Existimante autem populo*, et cetera. Tertio in comparatione ad perfidiam tyranni, in sustinendo pœnam inflictam. ibi: *Multa quidem, et alia*. In primo commendatur Ioannis prudentia, in secundo Ioannis innocentia, in tertio patientia. Quantum ad primum, notandum, quòd secundum triplicem differentiam personarum audientium, diuersas instructiones administrat. Primo ad turbas, quæ gerunt personam subditorum: secundo ad publicanos, qui gerunt personam ministrorum: tertio ad milites, qui gerunt personam rectorum, siue præpositorum. Et in qualibet istarum partium, primo præmittitur quæstio, deinde additur responsio. Primo ergo turbis interrogantibus dat documentum de eleemosynis faciendis, propter quod dicitur: *Et interrogabant eum turbæ dicentes: Quid ergo faciemus?* Ex quo necesse est, dignos fructus pœnitentiæ facere, igitur doce nos. Soliciti erant simplices addiscere magis, quàm mundi sapientes. Vnde: Numquid ex principibus aliquis credidit in eum? Sed turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti sunt. Licet autem ab hominibus reputentur maledicti et reprobi, non tamen apud Deum. Vnde dicitur: Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et reuelasti ea paruulis. In Prouerbijs: Et cum simplicibus sermocinatio eius. Tales interrogabant Ioannem, tamquam prophetam magnum: Interroga patrem tuum, et annunciabit tibi, *et cetera*. Et quia humilem proponunt interrogationem, ideo vtilem audiunt responsionem, cum subditur: *Qui habet duas tunicas, det vnam non habenti*. Optimum consilium, quia sicut dicit Saluator: Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis. Sic faciebat Iob: Si despexi pereuntem, eò quòd non habuerit indumentum, et absque operimento pauperem. Si non benedixerunt mihi latera eius, et de velleribus ouium mearum calefactus est? Et nota, quàm discrete doceat, vt: *Qui habet duas tunicas*, idest, alteram necessariam, alteram superfluam: quod sibi est superfluum, donet alteri, cui est necessarium. Vnde Beda: De duabus tunicis diuidendis datur præceptum, quia si vna diuiditur, nemo vestitur: nam nudus remanet, et qui dedit, et qui accipit. Quod autē dixit de vestimento, respectu defectus extrinseci dixit: de alimento vero respectu intrinseci, postea subdit: *Et qui habet escas, similiter faciat*. Scilicet, si habet vltra necessitatem. Sic Iob: Si comedi buccellam meam solus. Et Tobias: Panem tuum cum esurientibus, et egenis comede. Et de duobus prædictis simul habetur in Isaia: Frange esurienti panem tuum, *et cetera*. Et post: Cum videris nudum, operi eum. Et nota hic, quòd per tunicam, et escam intelliguntur omnia, de quibus debet, et potest fieri eleemosyna. Vnde Hieronymus: Quidquid corpori nostro sufficere poterit, et humanæ imbecillitati succurrere, vna tunica appellanda est, nos enim nudos natura profudit: et quidquid in præsentibus alimentis necessarium est, hoc vnius diei victus appellatur.

[Left margin: Dan. 4. a; Ioan. 15. a; Mat. 25. d; Isa. 66. g; Ioan. 7. g; Mat. 11. e; Prou. 3. d; Deut. 32. a; Inf. 11. f; Iob 31. b; Beda to. 5. in Luc. c. 3. Ex Gregor. homil. 20. in Euang.; Iob 31. b; Tob. 4. c; Isa. 58. b]

Nota etiā, quòd in modo docendi exprimit, qualiter danda sit eleemosyna, et quales conditiones debeat habere. Prima est, vt sit de propria substantia, propter quod dicit: *Qui habet*. Honora Dominum de tua substantia, *et cetera*. Secunda est, quòd sit de re aliquantulum necessaria, non omnino superflua. Et ideo: *Duas tunicas*. Vnde Beda: Per hoc, quòd tunica plus est necessaria vsui nostro, quàm pallium, ad fructum dignæ pœnitentiæ pertinet: vt non solum exteriora quæque, et minus necessaria, sed ipsa valde nobis necessaria diuidere quidem cum proximis nostris debeamus, scilicet vel escam, qua carnaliter viuimus, vel tunicam, qua vestimur. Vnde laudatur illa vidua paupercula: quæ de penuria sua omne, quod habuit, misit in gazophylacium: sed alij ex eo, quod eis abundabat. Tertio, nota quòd debet esse gratuita: quod notatur in hoc, quod dicitur: *Det vnam*. Tobias: Si multum tibi fuerit, abundanter tribue. Et Matthæus: Gratis accepistis, gratis date. Quarto notatur, quòd sit indigenti tribuenda, cum additur: *Det non habenti*. Infra: Cum facis conuiuium, voca pauperes, *et cetera*. Et nota, quòd verbum præmissū a quibusdā expositoribus dicitur esse præceptum, a quibusdam esse consilium: et hoc, quia superfluum, quod notatur in altera tunicarū, & est duplex, prius respectu naturæ, sed non personæ; et hoc dare, perfectionis est et consilij: alterū est superfluum naturæ et personæ: et hoc dare, cum locus et tempus adest, et videt hominem egentem, nisi reseruet magis egenti, est præceptum, secundum illud: Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, *et cetera*.

Secundo vero Publicanis, quærentibus doctrinam, dat documentum de legibus seruandis, cum ait: *Venerunt autem et Publicani, vt baptizarentur*. Publicani autem dicebantur illi, qui publica vectigalia exigebant, siue qui conductores erant vectigalium fisci, vel rerum publicarum: vel qui vectigalia regia accipiebant ad summam. Et isti iam veniebant ad Ioannem, quasi desiderantes salutem magis, quàm Scribæ. Publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei. Et exprimitur eorum diligentia, cum subditur quæstio: *Et dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus?* Bene quidem in hoc faciebant secundum consilium Isaiæ: Quiescite agere peruerse: discite benefacere. Et secundum illud Ieremiæ: State super vias, et videte, et interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, et ambulate in ea. Et quia discrete quærunt, ideo fructuose erudiuntur, cum subditur: *At ille dixit ad eos: Nil amplius, quàm quod constitutum est vobis, faciatis. Constitutum*, inquam, secundum legem diuinam. Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, neque auferetis ex eo: custodite mandata Domini Dei vestri. Sic respondit Dominus adolescenti diuiti: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quia secundum illud: In custodiendis illis retributio multa. Qui custodit præceptum, non experietur quidquam mali: Et nota prudentiam ipsius, qua vnicuique præcipit secundum posse suum: videns enim illos infirmos, non apponit grauia, sed quantum potest, mitigat sarcinam, secundum illud: Infirmum autem in fide assumite. Vnde Ioannes, qui sibi erat rigidissimus, publicanis infirmis factus est benignus, vt posset dicere illud Apostoli: Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, *et cetera*. Et nota, quòd hic Ioannes videbatur publicanorum officium sustinere, cum tamen de Matthæo publicano instruatur officium illud infame, et propterea intelligendum est, quòd ad hoc, quòd tributa debite exigantur, requiritur debita auctoritas, debita causa, et debita mensura, et hoc notat, cum dicit: *Nihil amplius*: ecce mensura: *Quàm quod constitutum est*: ecce auctoritas. *Vobis*, idest ad vtilitatem communitatis: ecce causa. Et quia hæc

[Right margin: Eleemosyna qualis.; Prou. 3. a; Beda to. 5. in Luc. 3. Ex Gregor. homil. 20. in Euang.; Mar. 12. d; Tob. 4. b; Mat. 10. a; Inf. c. 14. e; Ioan. 3. e; Publicani.; Mat. 21. e; Isa. 1. c; Hier. 6. d; Deut. 4. a; Mat. 19. c; Psal. 18. c; Eccli. 8. a; Rom. 14. a; 1. Cor. 9. d; Inf. 5. f.; Debita exactio qualis.]

hæc raro conseruantur, ideo tales consueuerunt esse peccatores et infames: non quia nullo modo bene possit fieri officium illud: sed quia difficile, et rarum est, vt non excedat constitutum.

Tertio vero, militibus percunctantibus dat documentum de rapinis vitandis, cum subditur: *Interrogabant autem eum et milites, dicentes: Quid faciemus et nos?* Et recte secundum consilium Tobiæ: Consilium semper a sapiente perquire. (*Tob. 4.*) Et in hoc magna apparet virtus in Ioanne prædicante, quòd ad se trahat homines, qui maxime videntur mundani. Vnde Glossa: Magna vis in sermone Ioannis: qui et publicanos, et milites ad consilium suæ salutis cogit. Et nota, quòd quærunt: *Quid faciemus*, secundum illud adolescentis: Magister, quid faciens, vitam æternam possidebo? (*Inf. 18. d*) Non sic Pharisæi, sed curiose requirunt: Miserũt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes et Leuitas ad Ioannem, vt interrogarent eum: Tu quis es? (*Ioan. 1. c. a*) Et post: Qui missi fuerant, erant ex Pharisæis, et interrogauerunt eum: Quid ergo baptizas? Et quoniam salutare consilium quærebant, et verbum in tempore salutis non est retinendum, ideo responsum salutiferum audierunt, cum subditur: *Et ait illis.* In quo documento illicita prohibet, cum ait: *Neminem concutiatis*, idest per vim potentiæ, *Neque calumniam faciatis*, sub specie iustitiæ. Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. (*Leu. 19. c*) Nam e diuerso malis malum comminatur Dominus: Rapina pauperis in domo vestra: quare atteritis populum meũ, et facies pauperum commolitis? (*Isa. 3. c.*) Per rapinam consueuerunt milites peccare: et ideo illam docet tamquam illicitam cauere: sed ne hoc videatur eis graue, ideo licita concedit, cum subdit: *Et contenti estote stipendijs vestris*, stipendijs, idest, pro defensione Reipublicæ, statutis a superioribus vestris: quia talis miles Deo acceptus est. Vir si fuerit iustus, et hominem non contristauerit, pignus debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit, *et cetera*, vita viuet. (*Ezech. 18. b*) Talis enim contentus est stipendijs suis. Sed non sunt tales exactores, de quibus Isaias: Populum meum exactores sui spoliauerunt. (*Isa. 3. e*) Et ideo Augustinus de Verbis Domini, ait: (*Aug. serm. 19. de Ver. Dom. to. 10*) Quisquis militiæ suæ cingulo vtitur, et stipendia sibi publice decreta consequitur, si amplius quærit, tamquam calumniator est, et concussor. Ideo enim militibus stipendia constituta sunt, ne dum quæstus quæritur, prædo grassetur. Et nota, quòd (*An militia probanda.*) videtur beatus Ioannes hic militare officium approbare, cum tamen videatur repugnare mandatis, de quibus præcipit Dominus, vt nullo modo se vindicet quis, nec propellat iniuriam, immo dicit: Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram. (*Mat. 5. f*) Et ideo nota, quòd vsus militiæ potest esse licitus et illicitus. (*Ad militię vsum licitũ quæ requirantur.*) Ad licitum autem vsum militiæ oportet, quòd concurrat conueniens persona, et causa. Persona, scilicet, indicentis bellum: in qua requiritur, quòd habeat potestatem. Item persona agentis bellum, quę debet esse laicus, et secularis, non clericus vel religiosus. Item persona patientis bellum, quæ talis sit insolentiæ, vt per bellum sit compescenda. Causa autem conueniens est, cum est pro tutela patriæ, vel pacis, vel fidei. Quando ergo hæc cõcurrunt, tunc licitum est militare: sed quando deficit aliquod horum, vtpote, quia defectus est ex parte personæ, vel causæ: vtpote cum, vel clericus, uel uir religiosus, qui debet esse perfectus, vult bellum gerere: uel quando propter gloriam hominum, uel uindictam, tunc est illicitum. (*Aug. & de Mendacio c. 15. to. 4. & lib. 22. cõtra Fau. cap. 76. 79. to. 6.*) Quod autem obijcitur de mandato euangelico, dicendum, quòd intelligitur de patientia habenda in animo, non de corporali exhibitione, sicut Augustinus ostendit in sermone Domini in monte. Vel dic, quòd illud dictum est perfectis: quorum non est uinci a malo, sed uincere in bono malum. (*Rom. 12. c*) Dictum est etiam subditis, non prælatis, uel principibus, et eorum officialibus: quia cum

A ipsi sint ministri legis, non ipsi puniunt, uel occidunt, sed lex.

Existimante autem populo, et cetera. Commendata est prædicatio Ioannis in comparatione ad exigentiam populi. Hic secundo commendatur in comparatione ad excellentiam Christi, in hoc quòd gloriam Christo debitam non usurpat. Vnde sicut supra administrabat doctrinam sanam, ita hic uitat gloriam non suam. Ad quod explicandum tria introducuntur: primum est, falsitatis existimatio in plebe: secundum est, ueritatis confusio in Ioanne: tertium est, sublimitatis commendatio in Saluatore. Quantum ad existi-

B mationem falsitatis in plebe dicitur: *Existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis*, existimatione falsa et cogitatione erronea de Ioanne, ne forte ipse esset Christus, in lege, scilicet promissus: nec tantum existimantibus, sed et quærentibus exterius: Miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes et leuitas ad Ioannem, ut interrogarent eum: Tu quis es? (*Ioan. 1. c*) Et hoc, quia suspicabantur eum esse Christum. Vnde supra: Quis putas puer iste erit? (*Sup. c. 1. f*) Non autem debebant eum existimare Christum, sed eius ministrum, secundum illud: Sic nos existimet homo, sicut ministros Christi *et cetera*. (*1. Cor. 4. a*) Et ideo in tali cogitatio-

C ne errabant. Vnde Beda: Mira cæcitas Iudæorum, quòd in Ioanne sponte credebant, hoc in Saluatore tantis signis et uirtutibus approbato, et ipso etiam Ioanne attestante, non credere. Vnde non immerito cæci, et duces cæcorum uocantur. (*Mat. 15. b*) Quia ponebant tenebras lucem, et lucem tenebras. Vnde Ioannes: Non erat ille lux. (*Ioan. 1. a*)

Quantum ad ueritatis confessionem in Ioanne subditur: *Respondit Ioannes, dicens omnibus*, idest publice: quia omnes errabant. *Ego quidem aqua baptizo vos*, et tantum, sicut dicit Ambrosius, corpora tingo. (*Amb. lib. 2. in 3. cap. Luca. to. 3.*) Ac per hoc nõ sum Saluator animarum, quem

D vos me arbitramini esse. Vnde ipse dixit: Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendẽtem, et manentẽ super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. (*Ioan. 1. e*) Vnde cũ quæreretur a Iudæis, quis esset? Confessus est, et non negauit. (*Ioan. 1. c*) Et confessus est: quia non sum ego Christus. Et ideo poterat dicere illud: Parco autem, ne quis me existimet supra id, quod videt in me, aut aliquid audit ex me. (*2. Cor. 12. b*) Et nota, quòd est baptismus fluminis, flaminis, et sanguinis. (*Baptismus triplex.*) Baptismus fluminis est duplex, quidam in aqua tantum, vt beati Ioannis, in Actibus: In quo baptizati estis? Qui dixerunt: In Ioannis ba-

E ptismate. (*Act. 19. a*) Quidam in aqua et spiritu, vt baptismus Christi: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, *et cetera*. (*Ioan. 3. a*) Baptismus flaminis similiter duplex est: quidam in dono gratiæ: Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto. (*Act. 1. a*) Quidam in verbo doctrinæ: Dentes tui, sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, per quas prædicatores intelligimus. (*Cant. 4. a*) Et Ioannes: Vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. (*Ioan. 15. a*) Baptismus sanguinis etiam duplex est: Quidam in tribulatione. Isaias: Si abluerit Dominus sordem filiarum Sion, et sanguinem Hierusalem lauerit de me- (*Isa. 4. a*)

F dio eius in spiritu iudicij, et spiritu ardoris. Quidam in morte: Baptismo habeo baptizari, et quo modo coartor, vsque dum perficiatur? (*Luc. 12. g*)

Quantum autem ad commendationem sublimitatis in Saluatore subditur: *Venit autem fortior me*. Commendat autem Ioannes Christum, quantum ad mysterium incarnationis, quantum ad sacramentum reparationis, et quantum ad iudicium retributionis. In primo est nostræ salutis initium: in secundo incrementum: in tertio complementum. Quantum ad mysterium incarnationis dicit: *Venit autem fortior me*, fortior, dignior, et excellentior. Isaias: Vocabitur nomen eius admirabilis. (*Isa. 9. b*) Quia, quod infirmũ est Dei, fortius est hominibus. (*1. Cor. 1. d*) Et hoc quidem non modi-

Mat. 3. c modicum, sed incomparabiliter; ideo subditur: *Cuius non sum dignus soluere corigiam calceamentorum eius*. Ad litteram potest hoc esse, vt tantum se humiliet, quòd non sit dignus seruire ei in humillimo ministerio. Vnde etiam et in Matthæo: Cuius non sum dignus calceamenta portare. Vel spiritualiter per calceamentum intelligitur humana natura assumpta, secundum illud: In idumæam extendam calceamentum meum. Per corigiam intelligo ipsam vnionem. Est ergo sensus secundum Bedam: *Cuius non sum dignus*, et cetera, idest incarnationis mysterium explicare: quia dicitur in Apocalypsi: Nemo inuentus est dignus aperire librum, et soluere signacula eius, nisi solus agnus. Aliter intelligitur tertio modo, sic: *Non sum dignus*, et cetera, idest euangelicam prædicationem per mundum portare. Vnde Beda: Calceamentum nuptiale, est euangelica prædicatio, qua calceati fuerunt apostoli: Calceati pedes in præparationem Euangelij pacis. Aliter etiam quarto modo exponitur, vt sit sensus: *Non sum dignus soluere*, idest, ipsum secundum morem legis discalciare, et vxorem eius mihi copulare. Vnde Ioannes: Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi stat, *et cetera*. Sed secundum primum sensum maius videtur habere testimonium. In quo mira exprimitur beati Ioannis humilitas: cum enim reputatur a Deo maximus, ipse reputat se minimum, secundum illud: Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo inuenies gratiam.

(Marginal references: Mat. 3. c; Psal. 59. b; Beda to. 1. in Luc. c. 3.; Ibidem.; Eph. 6. c; Ioan. 3. d; Eccli. 3. c)

Quantum ad sacramentum reparationis, subditur: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto*. Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritu sancto. Alioqui: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Et hoc quidem erat interius. *Et igni*: Hoc dicitur quantum ad signum exterius. De quo dicitur, quòd apparuerunt illis dispertitæ linguæ tamquam ignis. Et hoc, quia Spiritus sancti amor rectè per ignem designatur, secundum quòd dicitur: Ignem veni mittere in terram, *et cetera*. Vel *igni*, scilicet tribulationis, purificantis a sequela peccati, secundum illud: In igne zeli mei deuorabitur omnis terra. Vel *igni*, scilicet purgatorio, in quo purgabitur scoria peccati: Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Vel *igni*, tentationis: Igne me examinasti, et non est inuenta in me iniquitas.

(Marginal references: Act. 1. a; Ioan. 3. a; Act. 2.; Luc. 12. f; Soph. 3. b; 1. Cor. 3. c; Psal. 16. a)

Quantum ad iustitiam retributionis, subdit: *Cuius ventilabrum in manu eius*. Hic autem iustitia retributionis commendatur quantum ad tria, scilicet quantum ad iudicium discretiuum meritorum, quantum ad præmiationem bonorum, et quantum ad punitionem reproborum. Quantum igitur ad iudicium discretiuum, dicitur: *Cuius ventilabrum in manu eius*. Hoc dicit ad potestatem iudiciariam, qua discernuntur boni a malis: sicut per ventilabrum purgantur frumenta a scorijs: Dispergam eos ventilabro in portis terræ. Et dicitur: *In manu eius*, idest plenaria potestate, secundum illud: Pater omne iudicium dedit filio. Et ideo dicitur: Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis: Ecce venit dicit Dominus exercituum, et quis poterit cogitare diem aduentus eius? Et quoniam potestatis iudiciariæ est sequestrare bonos a malis, vt bonos glorificet, et malos affligat: ideo quantum ad discretionem, et sequestrationem dicitur: *Et purgabit aream suam*. Mundabo sanguinem eorum, quos non mundaueram: et Dominus commorabitur in Sion. Quia vero boni permixti sunt modo malis occultis: ideo dicitur in Psalmo: Ab occultis meis munda me, in persona Ecclesiæ. Hoc fiet quando implebitur illud: Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. Et alibi: Foris canes, et venefici, et impudici, et homicidæ, et idolis seruientes. Et nota, quòd Ecclesia militans intelligitur per areolam propter artitudinem hu-

(Marginal references: Hier. 15. b; Ioan. 5. a; 1. Pet. 5. b; Mal. 3. a; Iohel vl. d; Psal. 18. d; Isa. 26. b)

militatis. In Cãticis: Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum. Sed per aream Ecclesia triumphans, propter latitudinem charitatis. Ponam hoc vellus lanæ in aream *et cetera*. Hæc mundatur in fine, secundum illud: Sic enim erit in consummatione sæculi, exibunt angeli, et separabunt malos de medio iustorum.

(Marginal references: Cant. 6. a; Iudith 6.; Mat. 13. g)

Quantum autem ad præmiationem bonorum, dicitur: *Et congregabit triticum in horreum suum*. Et hoc est, quando Sancti in gloria in vnum reducuntur. Hæc ait Dominus Deus, qui congregat dispersos Israel. Adhuc cõgregabo ad eum congregatos meos. Et rectè electi, ratione fructuositatis, comparantur tritico, secundum illud: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, *et cetera*. Iob: Ingredieris in abundantia sepulchrum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo.

(Marginal references: Isa. 56. c; Ioan. 12. d; Iob 21. c)

Quantum vero ad punitionẽ reproborũ, subditur: *Paleas autẽ comburet igni inextinguibili*. Paleas reprobos vocat, quia sunt materia combustionis: Quid paleis ad triticũ, dicit Dominus? Vnde Iob: Erunt, sicut paleæ, ante faciem venti, et sicut fauilla, quam turbo dispergit. Psalmus: Deus meus pone illos, vt rotam, et sicut stipulam ante faciem venti. Et ita paleæ sunt in pabulum ignis sempiterni, qui nec extinguitur nec extinguit. Et ideo Isaias: Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur. Et in Deuteronomio: Ignis succensus est in furore meo, et ardebit vsque ad inferni nouissima. Hæc autem palearum adustio longe erit a tritico cõgregato, quia isti erunt in inferno, boni autem in paradiso, in qua congregabuntur in gloria, quia hic congregati fuerunt in gratia. Ideo intelligendum, quòd triplex est congregatio, scilicet ad studium veritatis. Appropiate ad me indocti, et congregate vos in domum disciplinæ. Ad exercitium virtutis: Canite tuba in Sion, sanctificate ieiunium, vocate cœtum, cõgregate populum, sanctificate Ecclesiam, *et cetera*. Ad præmium felicitatis. Psalmus: Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraam. Ad exercitium virtutis, videlicet in oratione: Cum orassent, motus est locus, in quo erant congregati. In prædicatione: Oportet ex his viris, qui nobiscum sunt congregati. Et postea: Testem resurrectionis eius nobiscum fieri vnum ex istis. In conuersatione, Matthæus: Vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Ad studium veritatis, ad cognoscendum diuina præcepta: Congrega ad me populum, vt audiant sermones meos. Ad cognoscendum diuina sacramenta: Psalmus, Congregate illi sanctos eius, qui ordinant testamentum eius super sacrificia. Ad cognoscendum diuina promissa: Congregamini ad me filij Iacob, vt annunciem quæ ventura sunt vobis. Ad præmium felicitatis per cohærentiam pacis, Matthæus: Mittet filius hominis Angelos suos. Et postea: Et congregabunt electos eius a quattuor ventis, *et cetera*. Per refulgentiam lucis, Isaias: Omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. Per consonantiam laudis: Saluos nos fac Domine Deus noster: et congrega nos de nationibus, vt confiteamur nomini sancto tuo.

(Marginal references: Hier. 23. f; Iob 21. c; Psal. 82. c; Isa. vlt. g; Deut. 32. b; Cõgregatio triplex bonorum.; Eccli. 51. d; Iohel 2. b; Psal. 46. b; Act. 4. f; Act. 1. d; Mat. 18. c; Deut. 4. b; Psal. 49.; Gen. 49. a; Mat. 24. c; Isa. 60. a; Psal. 105. g)

Multa quidem, et alia, exhortans, euangelizabat, et cetera. Supra commendauit prædicationem Ioannis in comparatione ad exigentiam populi, et excellentiam Christi. In hac parte commendat in comparatione ad perfidiam tyranni. In qua laudatur eiusdem patientia, quia doctrina viri per patientiam noscitur. In hac ergo parte, primo introducitur Ioannes, exhortans populum obedientem: secundo corripiens principem præuaricantem: tertio sustinens aduersarium persequentem.

(Marginal reference: Prou. 19. b)

Quantum ergo ad exhortationem populi obedientis dicitur: *Multa quidem et alia, exhortans, euangelizabat populo*. Sed tamen omnia erant ad bonum.

1.Cor.6.a Adiuuantes exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis, *et cetera*. Et ad Thessalonicenses: Exhor-
1.Thess.2. tatio nostra non de errore, neque de immunditia,
a neque in idolo: sed sicut probati sumus a Deo, vt crederetur nobis Euangelium. Et ratio subditur:
Isa.52.b *Euangelizabat*, idest, bona annunciabat. Quàm pulchri super montes pedes annunciantis, et prædicantis pacem, annunciantis bonum, prædicantis salutem! *et cetera*. Quantum ad correptionem principis præuaricantis, subditur: *Herodes autem Tetrarcha,*
Sup.eod.a de quo habitum est supra, *cum corriperetur ab illo de Herodiade vxore fratris sui*. Dicebat enim illi Ioãnes:
Mat.14.a Non licet tibi habere eam, *et cetera*. [*Et de omnibus* B
Eccli.10.c *malis, quæ fecit Herodes*. Et ita non parcebat ei. Gloria diuitum, et honoratorum, et pauperum, timor Dei est, non despicere hominem iustum pauperem, et non magnificare virum peccatorem diuitem. Vnde
Eccli.48.b sibi competit illud, quod dicitur de Elisæo: In diebus suis non pertimuit principem, et potentia nemo vicit illum, nec superauit illum verbum aliquod. Et quia publice peccabat, publice arguebat, secundum
1.Tim.5.c illud: Peccantes coram omnibus argue, vt et ceteri timorem habeant: et hoc quidem audacter. Ad Ti-
Tit.2.d tum: Hæc loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio. Quantum ad tolerantiam aduersarij per- C sequentis, subditur de Herode: *Adiecit et hoc super omnia, et inclusit Ioannem in carcerem*. Et sic verifica-
Eccli.3.d tum est illud: Cor nequam grauabitur in doloribus, et peccator adiecit ad peccandum. Et hoc iusto Dei
Apo.22.c iudicio. Apocalypsis: Qui in sordibus est, sordescat
Amos 5.c adhuc: Et sic verificatum est illud Amos: Odio ha-
3.Reg.22. buerunt corripientem in porta. Sicut Achab Mi-
Act.12.a chæam: sicut Sedechias Hieremiam: sicut alius He-
Heb.11.g rodes Petrum. Propter quod: Alij ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, secti sunt, *et cetera*.

Factum est autem, cum baptizaretur, et cetera. Post- D quam commendauit Euangelista Præcursoris prædicationem, et officij executionem in generali et speciali, hic commendat in singulari respectu Christi, ad quem principaliter tota prædicatio ordinata fuit.
Ioan.1.d Sicut enim dicit ipse Baptista: Vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. Describitur ergo hic spiritualis regeneratio Christi, quæ principaliter intenta est in toto capitulo. Habet autẽ hæc pars, duas. In prima determinatur Christi regeneratio sacramentalis: in secunda vero Christi genealogia temporalis, ibi: *Et ipse Iesus erat incipiens*, et cetera. Quantum ad primum, duo introducun- E tur: primum est, humiliatio per susceptionem sacramenti in assumpta humanitate: secundum est, clarificatio per exhibitionem testimonij a tota Trinitate, ibi: *Apertum est cælum*, et cetera. Circa susceptionẽ sacramenti in forma serui, notandum, quòd triplex
Christi humilitas. designatur humiliatio in Christo: Prima respectu populi associantis: secunda respectu ministri baptizantis: tertia respectu Dei exaudientis. Humiliatio autẽ respectu populi associantis, notatur, cum dicit: *Factum est autẽ, cum baptizaretur omnis populus*. Per populũ plebs humilis intelligitur: inter quos Christus humilis esse non dedignatur, quoniam secundum F
Psal.112. Psalmistam: Excelsus Dominus, et humilia respicit. Ratione cuius humilitatis dicitur infra: Ego autem
Inf.22.c in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Et alibi
Ioan.1.d dicitur: Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Et nota, quòd, *Omnis populus*, idem est, quod
Inf.7.d multi de populo, quia infra dicitur: Pharisæi autem et legisperiti consilium Dei spreuerunt in semetipso, nõ baptizati ab eo. Et sic accipitur apud Matthæum:
Mat.3.d Exibat ad eũ Hierosolyma, et omnis Iudæa, et omnis regio circa Iordanem, et baptizabantur ab eo. *Et Iesu baptizato*, scilicet a Ioanne, quæ fuit mera humilitas, vt Dominus vellet baptizari baptismo serui. Vn-
Ibidem. de dicitur, quòd Ioannes dixit: Ego a te debeo baptizari. Et sequitur: Sine modo: sic enim decet nos implere omnem iustitiam, idest perfectam humilitatem, qua non tantum superiori et pari, sed et inferiori subiecit se. Baptizatus autem est Christus, nõ vt sanctificaretur baptismo, sed vt vim regeneratiuã aquis conferret. Vnde Chrysostomus: Peccatorum remissionem non accepit, sed aquas baptizandis omnibus sanctificauit. Baptizari etiam voluit, vt alijs exemplum et formam daret, quia secundum quòd dicitur: Cœpit Iesus facere et docere. Vt etiam suo baptismo innotesceret, sicut dicitur: Vt manifestetur in Israel, *et cetera*. Baptizatus est etiam, vt baptismum Præcursoris approbaret, et ostenderet Pharisæis, quòd Ioannis testimonio credendum erat, sicut cælesti. Ad quos Matthæus: Baptismus Ioannis vnde erat, e cælo, an ex hominibus? Humiliatio autem respectu Dei exaudientis notatur, cum dicitur: *Et orante*. scilicet ad Dominum, secundum illud: Subditus esto Domino, et ora eũ. Ad Hebræos: Preces, supplicationesq. ad Dominum offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Vnde: Pater, gratias ago tibi, quoniam exaudisti me: ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum, qui circumstat, dixi, vt credant, quia tu me misisti. In omnibus inuenitur Dominus orans, siue in baptismi susceptione, siue in solitudine, siue in prædicatione, siue in miraculorũ operatione, et passione, et sacramenti dispensatione, et animæ commendatione, vt ostendat illud, quod infra dicitur: Oportet semper orare, et non deficere. In baptismi susceptione, sicut hic: *Et factum est, Iesu baptizato, et orante*, vt daret formam oranti accedentibus ad baptisma. In deserti solitudine, Infra: Ipse secedebat in desertum, et orabat: vt formam daret contemplantibus. In prędicatione, infra: Factum est autem in diebus illis, exijt in montem, vt oraret, vt formam daret prædicatoribus. In miraculorum operatione: Pater, gratias ago tibi, *et cetera*. vt daret formam operantibus. In passione: Progressus cecidit in faciem suam: vt formam daret sustinentibus. In corporis Christi administratione, infra: Accepto calice, gratias egit, vt formam daret sacerdotibus. In spiritus commendatione, infra: Pater in manus tuas commendo spiritum meum, et hæc dicens expirauit: vt formã daret morientibus. Et in omnibus est orandũ.

Cur Chrs baptizari voluerit.
Act.1.a
Ioan.1.d
Mat.21.c
Psal.36.
Heb.5.
Ioan.11.f
Inf.18.a
Orauit Christus in omnibus actis.
Inf.5.a
Inf.6.
Ioan.11.f
Mat.26.d
Inf.22.b
Inf.23.f

Apertum est cælum, et cetera. Post humiliationem in susceptione sacramenti, subditur clarificatio in exhibitione testimonij. Et, vt testimonium sit firmum, ideo ostenditur esse, trium personarum omni acceptione maiorum, idest personæ Filij, et Spiritus sancti, et Patris: adest enim lux, columba, et vox. Lux ad significandam personam Filij, columba Spiritus sancti, vox vero personã Patris æterni. Ad significandam igitur filij personam dicitur: *Apertum est cælum*. In qua scilicet apertione fulgor magnus apparuit. Ipse enim filius dicit de se: Ego sum lux mundi. Et Ioannes: Erat lux vera. Et ad Hebræos: Qui cum sit splendor gratiæ, et figura substantiæ eius. Dum ergo cæli aperti dant splendorem, verificatur illud Psalmistæ: Cæli enarrant gloriam Dei, idest, filij, qui est splendor. In hoc enim designatum est, quòd virtute baptismi Christi aperitur ianua cæli, ad intrandum, baptizatis, secundum illud Psalmistæ: Notas mihi fecisti vias vitæ, *et cetera*. Apparuit etiam ipse filius in natura assumpta. Ad Titum: Benignitas et humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos. Sequitur: Vt iustificati gratia ipsius, heredes simus secundum spem vitæ æternæ. Quia enim nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, idest nisi sit membrum Christi, qui descendit de cælo: nec hoc fieri potest, vt sit membrum Christi, nisi per sacramentum regenerationis, ideo in baptismo aperti sunt cæli. Et sicut per Adæ carnalem generationem

Ioan.8.b
Ioan.1.b
Heb.1.a
Psal.18.
Psalm.15.
Tit.3.b
Ioan.2.b

tionem clauditur cælum: ita per regenerationẽ spi-
Gen.3. d ritualem aperitur. Et sicut propter concupiscentiæ
ardorem positus est flammeus gladius ad custodiam
ligni vitæ: sic per humorem gratiæ, mitigantis con-
cupiscentiam, in baptismo amouetur romphæa, et
Dan.3. e aperitur porta. Angelus Domini descendit in forna-
cem, et fecit medium fornacis, quasi ventum roris
Ioan.5. a flantem. Et hic est Angelus, de quo: Angelus Do-
mini descendebat secundum tempus in piscinam, et
mouebatur aqua, et sanabatur vnus.

Rursus ad designandam Spiritus sancti personam,
additur: *Et descendit Spiritus sanctus corporali specie*
Ioan.1. c *sicut columba in ipsum*. Super quem videris spiritum
descendentem, et manentem super eum, hic est,
qui baptizat, *et cetera*. Descendit autem in specie
columbæ, ratione significationis, quia, sicut dicit
Chrysost. Chrysostomus: Auis ista præ omnibus cultrix est
ser. de Spir. maximæ charitatis. Vnde apparuit Christo in perfe-
Sanc. ante cto animali, sed discipulis in linguis, vt significetur
med. to.3. quòd in Christo fuit secundum omnimodam ple-
nitudinem, in alijs per partes. Vnde dicitur: Non
Ioan.3. d ad mensuram dat Deus spiritum. Apparuit etiam
Act.2. a super discipulos in igne, sed super Christum in co-
Gregorius. lumba, quia sicut dicit Gregorius: Christus nos per
homil. 30. mansuetudinem venit colligere: et ideo super ipsum
in Euang. apparuit in columba, sed super discipulos in igne:
circa med. ad quos, ad consumendam rubiginem, quam in se-
metipsis habebant, et vt eos accenderet, veniebat.
Et optime competit baptismo apparitio Spiritus san-
cti in columba, propter innocentiam, quam baptis-
Gen.8. b mus restituit. In cuius rei signum dicitur, quòd
columba post diluuiũ attulit virentis oliuæ ramum.
1.Pet.3. d Per illud diluuium, in quo, sicut dicit Petrus, paucæ,
idest octo animæ saluæ factæ sunt per aquam, *et ce-*
Spiritus S. in triplici specie apparuit. *tera*, intelligitur baptismus. Vnde per columbam
reducentem ad arcam ramum virentis oliuæ, intel-
ligitur innocentia mansuetudinis, cum gratia vnctio
nis. Et nota, quòd Spiritus sanctus apparuit in tripli-
Mat.17.a ci specie, scilicet in columba in baptismo: in nube,
Act. 2. in transfiguratione: in igne, super discipulos. Et re-
spondent hæc, tribus statibus. Incipientibus enim il-
labitur, vt columba, quia reddit eos gementes, et
Isa. 59. b meditantes. Quasi columbæ meditantes, gememus.
Idem 38.c Et: Sicut pullus hirundinis, sic clamabo, et medita-
bor, vt columba. Proficientibus vt nubes, quia co-
namine mentis facit eos sursum ascendere, de virtu-
te in virtutem, vsquequo eleuet ad cælum, vt ibi vi-
Psal.83. a deatur Deus deorum in Sion. Perfectis in igne,
quia illos inflammat, vt sursum tendant per deside-
rium: et etiam proximos accendant per benefacta.
Inf. 12.f Infra: Ignem veni mittere in terram, et quid volo,
nisi vt accendatur? In cuius rei signum dicitur, quòd
4.Reg.2.b Elias ascendit in cælum in curru igneo. De quo
Thr. 1. d igne: De excelso misit ignem in ossibus meis, et
erudiuit me.

Postremo ad significandam personam Patris, sub-
ditur: *Et vox de cælo facta est*. Et tunc verificatum est
Psal.28. a illud: Vox Domini super aquas, Deus maiestatis in-
Deut.4. f tonuit. Et illud: De cælo te fecit audire vocem
suam. Et quòd hæc vox esset in persona Patris, osten-
ditur, cum adiungitur: *Tu es filius meus*, scilicet,
Psal.2. b vnigenitus, ab æterno genitus. Psalmus: Dominus
dixit ad me: Filius meus es tu. Et in hoc perhibuit ei
Ioan.8. c Pater testimonium secundum illud: Ego sum, qui
testimonium perhibeo de meipso, et testimonium
1.Io.5. b perhibet de me, qui misit me, Pater. Vnde: Si te-
stimonium hominum accipimus, testimonium Dei
maius est, quod testificatus est de filio suo. *Tu*: Ergo
hic discretiue accipitur, quia nullus alius. Vnde vni-
Ioan.1. b genitus dicitur: Deum nemo vidit vmquam: vni-
genitus Dei filius, qui est in sinu Patris, *et cetera*,
Ps.109. a quia secundum illud: Ex vtero, ante luciferum ge-
nui te. Et quia istum summe diligit, ideo additur:
Eph.1. b *Dilectus*, per quem et alij odiosi diliguntur. Gratifi-
A cauit nos in dilecto filio suo. Et iterum: Transtulit Col.1. b
in regnum filij dilectionis suæ. Et ad maiorem ex-
pressionem, additur: *In te complacuit mihi*, omne
scilicet, quod placet, et hoc propter perfectissimum
nexum amoris, qui est inter Patrem et Filium, quasi Prou.3. b
Pater in Filio complacet sibi. Ad Colossenses: In ipso Col.1. c
complacuit plenitudinem omnem inhabitare, paci-
ficans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris,
siue quæ in cælis sunt, et ideo dicitur: Qui misit me, Ioan.8. c
mecum est, et non reliquit me solum, quia quæ
placita sunt ei, facio semper. Sic ergo perhibitum
est testimonium Christo in voce a Patre, a Spiritu
B sancto in columba, a Filio in luce: et sic firmum est
testimonium, quia in ore trium testium stare debet
omne verbum. Et sic verificatum est illud: Tres sunt,
qui testimoniũ dant in cælo, Pater, Verbum, et Spi- 1.Io.5.b
ritus sanctus, *et cet.* Et nota, quòd apud Matthæum di
citur de hac voce: Hic est filius meus dilectus, in quo Mat.3. d
mihi complacui, sed Marcus: Tu es filius meus dile- Mar.1. a
ctus, in te complacui. Lucas hic: *Tu es filius meus di-*
lectus: in te complacuit mihi. In his autem non est con- August.lib.
trarietas, quia non sonum verborum, sed sententiam 2. cap. 14.
exprimunt, sicut dicit Augustinus. Ideo autem fit to.4. de cõ-
differenter, quia vox ista, Patris, est significatiua, cor. Euan.
C quòd Christus sit verbum Patris simillimum et ex-
pressum, et ideo placidissimum. Quoniam pater se
dicit verbo in se et in nobis, per quod se alijs decla-
rat: dicit etiam omnia verbo, quæcumque dicit, et
hoc perfectissimum est. Et quia non poterat nobis
hoc simplici verbo Euangelista exprimere, licet illa
vox cælestis totum hoc insinuaret, ideo Euangelistæ
expresserunt diuersimode: ita quòd Matthæus in-
sinuat complacentiam patris, respectu verbi, in quan
tum dicit se in se. Et ideo dicit: In quo mihi compla Mat.3. d
cui. Lucas respectu verbi, in quantum Pater verbo
omnia dicit: Et ideo ait: *In te complacuit mihi*, gene-
D raliter scilicet, quidquid placet. Marcus respectu
verbi, in quantum pater verbo se dicit nobis, et com- Mar.1. b
placet alijs, et ideo dicit: In te complacui.

Et ipse Iesus erat, et cetera. Post regenerationem
sacramentalem, in qua etiam declarauit generatio-
nem æternalem, subiungit hic genealogiam tempo-
ralem, circa quam tria introducuntur consideranda.
Primum est tempus procedentis ad excludendum
intellectum fantasticum. Secundum, est modus pro-
cedendi ad excludẽdum intellectum carnalem. Ter-
tium, est processionis gradus, siue progressus ad for-
tificandum intellectum fidelem. Primo igitur insi-
E nuat tempus ætatis, vt illi conuincantur, qui cre-
dunt Christum verum hominem non fuisse, pro-
pter quod dicit: *Et ipse Iesus erat incipiens, quasi anno-*
rum triginta. Incipiens scilicet alijs se manifestare et
prædicare. Dicit autem: *quasi annorum triginta*: quia
secundum quosdam erat viginti nouem annorum, Ætas Christi, cum cœpit prædicare.
et tredecim dierum: secundum alios, habebat tri-
ginta annos, et tredecim dies. In quo etiam præbuit
exemplum, vt nullus debeat docere ante ætatem
adultam, quantamcumque habeat sapientiam. Vn-
de: Homo sapiens tacebit vsque ad tempus. Et ideo Eccli.20.a
dicitur: Adolescens loquere in tua causa vix, cum Ibid.32. b
F necesse fuerit. Vnde: Filij Gerson non nisi a triginta Num.4. c
annis vsque ad quinquaginta numerabantur ad por-
tandum onera tabernaculi. Licet autem ita sit de le-
ge communi: tamen aliquando aliter facit Domi-
nus de priuilegio speciali, sicut legitur de Hiere- Hier.1. b
mia: Noli dicere: Puer sum. Et Daniel, de quo dici-
tur, quòd suscitauit Deus spiritum pueri iunioris. Dan.13.c
Ideo dicitur, quòd sapientia aperuit os mutorum, Sap.10. d
et linguas infantium fecit disertas. Et in Psalmista:
Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem. Psal.8. a
Attamen priuilegia paucorum non sunt trahenda ad
consequentiam, nec diuinæ operationi et gratiæ est
lex imponenda, quia sicut dicitur: Cani sunt sensus Sap.4. b
hominis, et ætas senectutis, vita immaculata. Et
iterum:

iterum: Consummatus in breui expleuit tempora multa.

Deinde scribit modum processus, cum dicit: *Vt putabatur filius Ioseph.* In quo ostendit, quòd secundum generationem temporalem non habebat patrem verum, sed putatiuum, quia de virgine natus. Ioseph namque putabant homines eius patrem, secundum quòd dicitur: Nonne hic est filius Ioseph? Sed ex hoc videtur, quòd genealogia sequens nihil faciat ad Christum, secundum veritatem. Ad quod respondet Beda per Hieronymum, quòd non est consuetudinis scripturarum, vt mulierum in generationibus ordo taxetur. Deinde et Ioseph et Mariam ex eadem tribu dicit esse generatos. Vnde et lege tenebatur eam accipere, vt propinquam. Cuius etiam signum est, quòd simul in Bethlehem censentur, sicut habetur supra. Et ideo generationis series vnius, ad alterum pertinet: ex quo apparet, quàm parum in scriptura de Maria sit sermo: si enim de ipsa non fit sermo in Christi genealogia propter seruandum morem scripturarum, cum tamen videatur quasi necessarium: multo minus fieri debet circa proprios actus. Non fit autem sermo de mulieribus in ordine genealogiarum, tum propter defectum ex parte naturæ, quia femina est vir vel mas occasionatus: tum propter defectum ex parte significantiæ, quia non Christum, sed Ecclesiam significat: non superiorem portionem rationis, sed inferiorem. Tum propter defectum ex parte officij, quia nec docere, nec præsidere eis competit. Tum propter defectum ex parte remedij, quia ei competit non remediare, sed remediari. Tum propter defectum principij, quia non vir ex muliere est, sed mulier ex viro. Tum propter memoriam primi peccati: Adam non est seductus: mulier autem, *et cetera*. Et hac ratione non fit decursus per mulieres, nec est mos in scripturis, nec fit mentio magna de Maria, quia Euangelia inceperunt a præcursore. Marcus: Initium Euangelij Iesu Christi, *et cetera*. Et etiam, propter prædictas rationes: scriptum tamen in veteri testamento fuit, quod esse poterat figura virginis in aliquibus mulieribus, quæ Mariæ et Ecclesiæ figuram gesserunt.

Infra 4. d — *Beda.* — *Sup. 2. a* — *Cur in genealogijs sacris nō fiat mulierum recensio.* — *Auer. 1. phy sic. com. 81. Et Arist. li. 2. de gener. animal. c. 3. Et li. 4. c. 6.* — *1. Tim. 2. d* — *Mar. 1. a*

Tertio adiungit gradus processionum, cum addit: *Qui fuit Heli*, et cetera. Sed huic videtur contrari illud Matthæi, vbi dicitur, quòd Iacob genuit Ioseph, qui descendit per Salomonem. Si ergo impossibile est, quòd aliquis simul a duobus generetur, aut ista genealogia, aut illa Matthæi est omnino erronea. Ad cuius rei euidentiam est notandum, quòd Matthat, qui descendit a Dauid per Nathan: et Matthan, qui descendit a Dauid per Salomonem, habuerunt successiue vnam et eamdem vxorem, ex qua Matthan genuit Iacob, et Matthat genuit Heli. Et ita Heli et Iacob fuerunt duo fratres vterini. Heli autem, accepta vxore, mortuus est sine liberis, et ideo secundum legem, Iacob frater eius illam accepit, vt suscitaret semen fratri suo, et ex illa genuit Ioseph, virum Mariæ. Ioseph ergo secundum carnem fuit filius Iacob, qui descendit per Salomonem: sed secundum legem fuit Heli, qui descendit per Nathan. Et quoniam ad perfecte scribendam genealogiam Saluatoris, oportuit eam scribi et secundum legem, et secundum naturam: ideo Spiritus sanctus hoc fecit per duos Euangelistas: quia Matthæus scripsit carnalem, et Lucas legalem. Hoc autem non est factum sine causa rationabili: Matthæus namque prosequitur Christi regnum, et humanitatem secundum quòd successit Dauid: loquitur enim de descensu eius ad nostræ carnis susceptionem. Et quia hæc susceptio fuit primo promissa ipsi Abraæ, et repromissa ipsi Dauid: ideo incipit genealogiam Saluatoris ab Abraam descendendo per Dauid et Salomonem, qui successit ei in regno. Hinc est etiam,

Mat. 1. b

A quòd descendendo, solum quadraginta inter medias generationes ponit, quia per illum numerum vniuersitas temporis designatur, secundum quòd dicit Augustinus: generatur enim si denarius ducatur per quaternarium. Vel secundum alium modum computandi, interserit quadraginta duas generationes, secundum quadraginta duas māsiones filiorū Israel. Ita quòd Iechonia bis computetur, ad designandum lapidem angularem Christum. Et generatur hic numerus ex senario, ducto per septenarium. In quo designatur præsentis temporis status. Et quia Christi generatio secundum carnem describitur per Matthæum: ideo ponitur in principio libri. Lucas autem

B prosequitur sacerdotium Christi, per quod in adoptionem filiorum reconciliamur a statu peccati, quod quidem fit per sacramentalem regenerationem: ideo prosequitur filiationem Christi adoptiuam siue legalem, ascendendo vsque ad Deum. Et hoc per septuaginta septem gradus, quia per illum numerum, vt dicit Augustinus, peccatorum vniuersitas designatur: generatur enim per vndenarium ductum per septenarium. Ideo etiam genealogiam istam, non in principio libri, sed post baptismum Christi ponit. Quoniam igitur finis imponit necessitatem

C his, quæ sunt ad finem, et Lucas principalis intentionis oculum dirigebat ad Christi sacerdotium: Matthæus vero ad Christi regnum: hinc est, quòd genealogiā Christi aliter atque aliter sunt prosecuti, quam, a Spiritu sancto ducti, non casu contrario, atque fortuito, sed varietate quadam consona, et articulata descripserunt.

Aug. lib. 2. de concor. Euan. c. 4. to. 4. — *Num. 33. a* — *August. ibidem, vt supra.* — *Arist. 2. phy sic, tex. 4. et 2. Metaph. tex. 8. & li. 1. de part. anim. c. 1.*

Ex his apparet causa septiformis differentiæ inter Lucam et Matthæum, scilicet in personis, per quas, propter duplicem modū paternitatis secundum naturam et legem: primum, Matthæus: secundum, Lucas: primo modo per Salomonem: secundo

D per Nathan. In progressu, quia Matthæus descendendo, Lucas vero ascendendo: et hoc quia natura est principium propagandi, sed gratia reducendi. In modo, quia Matthæus dicit: Genuit: Lucas: Qui fuit: quia ille generationem naturalem, hic deriuationem legalem. In tempore, quia Matthæus ab exordio. Lucas ab anno tricesimo, quia ille exordium nascendi, hic reconciliandi. In situ, quia Matthæus a principio: Lucas a baptismo, quia ille generationem, iste regenerationem principaliter attendit. In statu, quia Matthæus vsque ad Abraam, Lucas ad Deum: quia ille naturam, iste gra-

E tiam, quæ filios sanctificat. In numero, quia Matthæus in septuaginta duabus generationibus, et quadraginta personis, vna bis computata ad designandam vniuersitatem peregrinationis, ad quam descendit Lucas septuaginta septem, per numerum trāsgressionis, quam Christus per baptismū expiauit. Spiritualiter notandum, quòd omnia nomina, quæ exprimuntur in genealogia Saluatoris, aliquid mysterij important, quod valeat ad salutem. Propter vitandum tamen fastidium et curiositatem, attendenda sunt loca dumtaxat insigniora, et principa-

F liora in his gradibus designata, scilicet primus, septimus, decimus, decimus septimus, septuagesimus, septuagesimus sextus: et vltimus. Et ita septem loca insignia. Ita vt in primo sit nostræ salutis initium: In vltimo complementum, et in intermedio profectus incrementum.

Lucas et Matthæus, dum Christi describunt genealogiam, in quibus differant.

Primo loco ponitur Iesus, qui interpretatur Saluator, quia saluat et liberat a seruitute peccati. Et vocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Et hoc est initium nostræ salutis, a malo recedere. Psalmista: Quis est homo, qui vult vitam, et diligit dies videre bonos. Diuerte a malo, *et cetera*. Septimo loco Ianne, qui interpretatur dextera: quia peccato remisso transferimur de sinistra ad dexteram. Ad Colossenses: Eripuit

Iesus. — *Mat. 1. a* — *Psal. 33. c* — *Ianne.* — *Coloss. 1. b*

puit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum filij dilectionis suæ, id est, de sinistra ad dextram. *Mat.25.c* Matthæus: Statuet oues a dextris suis, hœdos autem a sinistris. Decimo loco Amos, *Amos.* qui interpretatur onerans, quia translati in gratiam, inuitamur ad onera legis portanda. *Mat.11.d* Matthæus: Venite ad me omnes. Sequitur: Tollite iugum meum super vos, *et cetera*. *Thr.3.d* De quo iugo et onere dicitur: Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua, *et cetera*. Decimoseptimo loco Ioseph, *Ioseph.* qui interpretatur augmentum, quia seruando et portando onus legis augmentamur in gratia. *Eph.4.e* Ad Ephesios: Veritatem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, *et cetera*. B *Col.1.b* Ad Colossenses: Ambuletis digne Deo, per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes. Septuagesimo loco Enoch, *Enoch.* qui interpretatur dedicatio, quia proficiendo in merito et charitate peruenimus ad mentis quietem, in qua habitat Deus, sicut in templo dedicato. *Ioan.14.c* Ioannes: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, et pater meus diliget eũ, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Et hoc templum sursum formatur in cælo per contemplationem, sicut Enoch, *Gen.5.c* de quo: Ambulauit cum Deo, et non apparuit: quia tulit eum Deus. Et Sapientia: Placens Deo, *et cetera*. Dein: C *Sap.4.b* Raptus est, ne malitia mutaret animum eius. Septuagesimosexto loco Adam, *Adam.* qui interpretatur homo, quia perfectio quietis, et contemplationis, reformat in nobis imaginem Dei, ad quam factus est homo. *Gen.1.d* Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, *et cetera*. Hanc reformat contemplatio. *2.Cor.4.d* Nos vero omnes, reuelata facie, gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem. Et postmodum: Licet is, qui foris est, noster homo corrũpatur, *et cetera*. Postremo loco subiungitur Deus, ad quem tẽdimus in quo est quies, et finis omnium laborum. D *Ioan.17.a* Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum, *etc.* *1.Cor.15.d* Et ad Corinthios: Deinde finis: cum tradiderit regnũ Deo et Patri, cum euacuauerit omnem principatum, et potestatem et virtutem. Et post: Vt sit Deus omnia in omnibus. Nunc enim est verum illud, quod dicitur: *1.Cor.11.a* Omnis viri caput, Christus est: caput autem mulieris, vir: caput vero Christi, Deus. Tunc autem verum erit illud, quod dicitur: *1.Cor.3.d* Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei. *Rom.11.d* Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi Deo trino, et vni, omnis honor, et gloria in sæcula E sæculorum. Amen.

CAPVT QVARTVM.

IESVS *autem plenus Spiritu sancto*, et cet. Supra determinauit Euangelista de incarnationis mysterio, siue de Christi Natiuitate. In hac parte agit de prædicationis magisterio, siue doctrina. *Sapiẽtis opus duplex in docẽdo.* Et quoniam duplex est opus sapientis in docendo, scilicet, non mentiri de ijs, quæ nouit, et mentientem manifestare posse: ideo pars ista habet duas. In prima explicat veritatẽ: F in secunda confutat falsitatem, infra: *Inf.c.11.b* Erat Iesus eijciens dæmonium, *et cet.* Prima pars, in qua explicat veritatem doctrinæ, habet quattuor. In quarum prima doctrina Christi demonstratur anthentica. In secunda determinatur discipulorum vocatio, infra: *Inf.ca.5.a* Factum est, cum turbæ, *et cet.* In tertia vocatorum institutio, *Inf.6.* infra: Factum est in illis diebus, *et cet.* In quarta institutorum delegatio, *Inf.9.* infra: *Et conuocatis duodecim Apostolis, dedit illis*, et cetera. Ordo et sufficientia partium per se apparet. Prima igitur pars, in qua agitur de doctrinæ Christi auctoramento, continet præsens capitulum: et habet tres partes: quoniam doctrina Christi tripliciter ostenditur authentica, aut ex ipso merito vitæ, aut ex testimonio scripturæ, aut ex miraculo potentiæ. Ideo in prima parte ostẽditur auctoritas doctrinæ Christi ex vitæ merito: in secunda, ex scripturæ testimonio, ibi: *Regressus est Iesus in virtute spiritus*. In tertia ex potentiæ miraculo, ibi: *Et descendit in Capharnaum*, et cetera, vbi determinantur miracula. Meritum autem consistit in victoria tentationum, vt dicitur: Militia est vita hominis super terram. *Iob 7.a* Et ideo describit Euangelista, qualiter tentationem diabolicam superauit. Ad cuius integram descriptionem tria sunt opportuna, scilicet, tentationis occasio, tentandi modus, quem tangit, ibi: *Dixit autem illi diabolus*. Et tertium tentationis consummatio, quam ibi exprimit: *Et consummata omni tentatione*, et cetera. Tentandi autẽ motiuum sumpsit diabolus ex quattuor consideratis in Christo. *Diabolus vnde ansam sumpserit tentandi Christum.* Primum est gratiæ plenitudo: secundum, loci solitudo: tertium est, suspicio diuinitatis, propter mirabilem abstinentiam: quartũ est, inspectio infirmitatis propter apparentẽ indigentiam. Consideratio plenitudinis gratiæ per inuidiam mouit diaboli voluntatem ad tentandum: consideratio solitudinis præstitit tentandi malignitatem: suspicio diuinitatis mouit tentandi curiositatem: inspectio necessitatis, præbuit tentandi opportunitatem.

Introducit ergo plenitudinem gratiæ in Christo, dicens: *Iesus autem plenus Spiritu sancto, regressus est a Iordane*, nõ quia ibi primo impletus fuerit, sed quia tunc primo plenitudo eius apparere cœpit, in alios redundando, secundum illud: Et vidimus gloriam eius. *Ioan.1.b* Et post: De plenitudine eius accepimus omnes: *Plenus*, inquam, non solum sufficienter, sed et superabundanter, vnde: In ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare: *Col.1.c* Et secundo: In ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. *Col.2.b*

Deinde adiungit loci solitudinem, quia in deserto, ideo addit: *Et agebatur in Spiritu in deserto*, a Spiritu scilicet sancto. Agere enim benignitatis est. Vnde: Quicũque Spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. *Rom.8.c* Hinc dicit Gregorius: Conuenienter accipitur, vt a Spiritu sancto ductus credatur, vt illuc eum suus spiritus duceret, vbi ad tentandum malignus spiritus inueniret. *Greg. hom. 16. in Euãgel.* Vnde in desertum adduxit, vbi consueuit Deus animæ familiariter colloqui, secundum illud: Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor eius. *Osea 2.c* Et ideo in psalmo: Ecce elongaui fugiens, et mansi in solitudine. *Psal.54.b* Sic et Dauid: Morabatur in deserto, *1.Reg.23.a* mansitq. in domo solitudinis. Et determinatur tempus, scilicet: *Diebus quadraginta*, vt sic veritas respondeat figuræ, sic Moyses: sic Elias. *Exo.24.d* *3.Reg.19.b* Vt sic Christi ieiunium tam à lege, quàm a prophetis habeat testimonium. Et ne credas ibi Christum ad requiem declinasse, additur: *Et tentabatur a diabolo*, non interius, sed solum exterius. Sicut enim dicit Gregorius: *Greg.hom. 16.in Euã.* Mentẽ eius peccati dulcedo nõ momordit. Ad Hebræos: *Heb.4.d* Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Et nota spiritualiter, quòd hic dicitur Christus agi in Spiritu, *Mat.4.a* et a Matthæo dicitur duci: et a Marco dicitur expelli. *Mar.1.b* In quo significatur, quòd ad desertum pœnitentiæ venitur tripliciter, *Ad desertũ pœnitentiæ quot modis veniatur.* scilicet timore seueritatis; cuius est expellere a malo ad bonum: Timor Domini expellit peccatum, *et cetera*. *Eccl.1.c* Splendore veritatis, cuius est ducere: Duxi te per semitas æquitatis, dicit sapientia, *et cetera*. *Prou.4.b* Amore bonitatis, cuius est agere: Quicumque Spiritu Dei aguntur, *et cetera*. *Rom.8.c* Siue per comminationes, admonitiones, et promissiones, quæ tria respondent, in nobis, tribus viribus animæ, scilicet irascibili, rationali, et concupiscibili.

Tertio introducit mirabilem abstinentiam, cum adiungit: *Et nihil manducauit in diebus illis*, scilicet quadraginta. Ex quo diabolus est suspicatus eum Deum,

Deum, quia ieiunabat supra potestatem humanam, quæ vltra triduum communiter non procedit. Vnde *Mat. 15. d* dicitur de turbis per triduum ieiunantibus: Dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant, *et cetera*. Et nota, hic, quòd Saluator ieiunauit ante tentationem, et comedit post resurrectionem ad nostram instructionē. *Inf. 24. f* *1. Pet. 2. b* Ieiunat enim Christus ante mortem carnis: quo clamabat, Abstinere vos a carnalibus desiderijs, dum *1. Cor. 9. d* estis in agone. Comedit post resurrectionem, quasi diceret: dum habetis corpus mortale, spe immortalitatis iam pascamini: quia dum viam Domini carpimus, et a vanitate sæculi ieiunare, et refici debemus promissione futuri, vt semper dicamus: Satiabor, dum apparuerit gloria tua. *Psal. 16. d*

Postremo addit apparentem indigentiam, cum subiungit: *Et consummatis illis, postea esuriit.* Noluit enim amplius abstinere, ne diabolus posset percipere. Vnde Ambrosius: Esurit, ne innotescat sublimis Deus: fames enim Domini pia fraus est, ne caueat tentare diabolus, et impediatur triumphus. *Amb. to. 3. lib. 4. in c. 4. Lucæ.* Et nota, quòd esuriuit in tentatione, sicut hic dicitur: Et sitiuit in passione, sicut dicit Ioannes, vt ostenderet se habere veram humanitatem: et vt inuitaret ad paupertatem *Ioan. 19. f* et pœnitentiæ pœnalitatem. Vnde Apostolus: In fame et siti, in ieiunijs multis, in frigore et nuditate. *2. Cor. 11. f* Esuriuit autem, et sitiuit non sibi, sed nobis, quibus promeruit refectionem spiritualem corporis et sanguinis sui, quibus reficimur et potamur. Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. *Ioan. 6. f*

Dixit autem illi diabolus, et cetera. Postquam descripsit occasionem tentationis: hic describit modū tentandi, et hoc secundum triplex motiuum. Motiuum enim, peccatum est ad commutabile bonum: quod est in triplici differentia: aut enim est inferius, hoc est carnis: aut exterius, et hoc est mundi: aut interius, et hæc est excellentia animi. Ex primo efficitur homo voluptuosus, ex secundo curiosus, ex tertio præsumptuosus. Primo ergo modo infert tentator suggestionem per bonum inferius, quod est carnis, vt alliciat ad gulam. Secundo per bonum exterius, quod est mundi, vt alliciat ad auaritiam, et hoc ibi: *Et duxit eum diabolus in montem.* Tertio vero per bonum interius, quod est excellentia animi, vt alliciat ad pompam siue superbiam, ibi: *Et duxit illū in Hierusalem*, etc. Et hæc tria respondent tribus, quibus tentauit, et vicit hominem primum: et habēt istæ tentationes ordinatum processum ab inferiori ad superius: quia per primam impetitur, quantum ad actū vegetabilis: per secundam, quantum ad actum sensibilis: per tertiam vero, quantum ad actum rationalis. Quantum ergo ad primam tentationem, nota diabolum suggerentem, et deinde Dominum respondentem. Suggerentem diabolum introducit, cum ait: *Dixit autē illi diabolus: Si filius Dei es, dic lapidi huic, vt panis fiat.* Quod dicit, vt ipse de eo sumat experientiā, et vt incitet ad gulam. Quia enim homo es esuriens, dic, vt reficiaris. Non quia de refectione Christi aliquid pertineat ad eum. *Prou. 23. a* Comede et bibe, dicet tibi, et mens eius non est tecum. Sed si filius Dei es, hoc ipsum dicas, nempe lapidi, vt panis fiat, vt si fiat, *Eccl. 8. a* omnipotens cognoscaris. Omne, quod voluerit, faciet, et sermo illius potestate plenus est. Vnde nota dolum diaboli in tentando, quia cum videret Christi infirmitatem, et dubitaret de diuinitate, voluit diuinitatem cognoscendo, cauere: et humanitatem seducendo, deijcere. In quo simul erat fraudulentia *Iob 41. d* et superbia, secundum illud: Omne sublime videt, ipse est rex super vniuersos filios superbiæ.

Commutabile bonum triplex est, ad quod abstrahimur, et allicimur, dum peccamus.

Huic autem tentationi malitiosæ et superbæ obuiat responsio Dei, humilis, et discreta, quia celat diuinitatem et vitat carnalitatem, vnde subditur: *Et respondit ad illum Iesus: Scriptum est: Quia non in pane* *Sap. 16. d* *solo viuit homo.* Non natiuitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus, hos, qui in te crediderint, con-

A seruat. *Sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.* Hoc scriptum est in Deuteronomio: Afflixit te penuria, *Deut. 8. a* et dedit tibi cibum, manna, quod ignorabas tu, et patres tui, vt ostenderet tibi, quòd non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod egreditur de ore Domini. Vnde Ioannes: Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. *Ioan. 6. g* Et nota, quòd Christus se defendit per scripturam: in quo celat suā sapientiam, et occultat potentiam, et conseruat iustitiam: et sic diaboli suggestio omnino irritata est, quia nec de Deo sumpsit experientiam, nec hominem pertraxit ad gulam. Vnde verificatum est illud B Iob: Prudentia eius percussit superbum, videlicet *Iob 26. d* diabolum; et ex hoc apparet nobilitas scripturæ, qua Christus in tentatione, velut clypeo se defendit, secūdum illud: Omnis sermo Domini ignitus clypeus *Prou. 30. a* est sperantibus in se. Vnde ad Ephesios: In omnibus *Eph. 6. c* sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: et galeam salutis assumite, et gladium spiritus: quod est verbum Dei.

Scriptura diabolus pellitur.

Et duxit illum diabolus, et cetera. Hic describitur secunda tentatio, circa quam duo sunt attendenda: Primum est, diabolica suggestio: et secundum est, Dominica responsio, quæ notatur ibi: *Et respondens Iesus, dixit illi*, et cetera. C Circa suggestionem diaboli nota ductionem, ostensionem, promissionem, suasionem. Ductio autem fit, quasi impotenti, cum tamen dicatur: Subest tibi, cum volueris, posse. Vnde dicit: *Sap. 12. c* *Et duxit illum diabolus in montem excelsum.* Duxit, inquam, tamquam infirmum, non tamen inuoluntarium, sicut Petrum, de quo Ioannes: Cum senueris, *Ioan. 21. c* alius te cinget, et ducet quo tu non vis: sed duxit tamquam humiliter permittētem ad eum modum, quo dicit Isaias: Sicut ouis ad occisionem ducetur, *Isa. 53. b* et quasi agnus coram tondente se, obmutescet, *et cetera*. Si ergo hoc sustinuit a membris diaboli: quid D mirum, si patienter sustinuit a capite malorum? *Et duxit in montem:* quia cum sit superbus, semper alta petit: Super astra Dei exaltabo solium meum, et sedebo in monte testamenti. *Isa. 14. c* Et quia in loco eminente facile ruit homo, vnde: Vidi cunctum Israel dispersum in montibus. *3. Reg. 22. c* Ostensio fit quasi ignoranti, cum in ipso sint omnes thesauri sapientiæ, et scientiæ absconditi. *Col. 2. a* Vnde addit: *Et ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis.* Et nota, quòd ostendisse dicitur omnia regna mundi, non singulariter, sed generaliter, vt dicit quidam, idest, omnes partes. Vel secundum Bedam, ostendit omnia concupiscibilia *Beda to. 1. li. 2. in Eu. Luc. c. 4.* E mundi, in quibus homines regnant, vnde signanter dicitur in Matthæo: Ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum. *Mat. 4. b* Ostendit autem, non quòd visum ei ampliaret: sed vanitatem humanæ pompæ, *quam amabat*, quasi spatiosam ostendens, facere volebat amari. Et quia hæc non durat, sed cito transit: ideo in breui tempore ostendit, propter quod adiungit: *In momento temporis.* Vnde Beda: Non enim tā cōspectus celeritas indicatur, quàm caducæ fragilitas potestatis exprimitur. *Beda ibid. ex Amb. li. 4. in 4. Lucæ, to. 3.* In momēto enim cuncta illa prætereunt: et sæpe honor sæculi abijt, antequam venerit, hæc ille. Vnde Isaias: Ecce gentes quasi stil- *Isa. 40. d* F la situlæ, et quasi momentum stateræ reputatæ sunt.

Et: Tamquam momentum stateræ, sic est ante te *Sap. 11. d* orbis terrarum: quoniam vno momento, quæ erat præclarior natio illorum, exterminata est, sicut dicitur: Vidi impium superexaltatum, *et cetera*. *Sap. 18. c* Et transiui, et ecce non erat. *Psal. 36. d*

Promissio vero fit ei, quasi indigenti, cū tamen eius sit orbis terrarū, et plenitudo eius, propter quod additur: *Psal. 23. a* *Et ait illi: Tibi dabo potestatem hanc vniuersam, et gloriam illorum*, etc. vt scilicet habeas dominium potestatis, et præconium laudis: quasi vero aliquid magni promitteret, cum potestas et gloria mundi, quasi nulla sit, secundum illud: Omnis caro fenum, et *Isa. 40. b* omnis gloria eius quasi flos agri: Et: Gloria viri peccatoris, *1. Mac. 2. g*

Osea 4. b catoris, stercus et vermis est. Et illud: Gloriam eorũ in ignominiam commutabo. Et vt promissioni ostẽdat adhibendam esse fidem, adiungit: *Quia mihi tradita sunt, et cui volo, do illa*. Terra data est in manibus impij, idest, terrena potestas. Hoc autem intelligitur permissiue, non simpliciter, sed ad tempus, sicut dicitur: Faciet iuxta voluntatem suam rex, et eleuabitur, et magnificabitur aduersus omnem Deum. Et postea: Et multiplicabit gloriam, et dabit eis potestatem in multis, et terram diuidet gratuito. Et in Apocalypsi dicitur, quòd draco dedit potestatem bestiæ. Hoc autem permittit Deus iusto suo iudicio. Qui transfert regna, atque constituit. Vel sicut dicit Beda: Hoc dicit ex arrogantia, non quòd in toto mũdo habeat potestatem, vt possit omnia regna dare diabolus, cùm solus Dei filius vere dicat: Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et rursus: Data est mihi omnis potestas in cælo, et in terra, *et cetera*. Sed quia ipsi omnis inordinatio potestatis adscribitur, ideo, vt superbus, arrogat sibi totum. Vnde omnis potestatis ordinatio a Deo est. Sed inordinatio a diabolo, vnde: Qui facit peccatum, ex diabolo est. Quarto vero fit suasio, quasi appetenti, cum tamen ipse sit, qui dat omnibus affluenter. Vnde dicit: *Tu ergo procidens, si adoraueris coram me*, et cetera. In qua suasione nititur inclinare ad diuinam adorationem, ob falsam promotionem. Vnde illud: Incuruare, vt transeamus. Non enim potest super hominem ascendere, nisi homo ei procidat voluntarie. Honorem autem adorationis requirebat, contra illud: Noli adorare Deum alienum. Et vt pertrahat ad illicitum obsequium, promittit falsum præmium, cum addit: *Erunt tua omnia*. Falsam spondet potentiam, vt ad veram pertrahat seruitutem, quia, qui facit peccatum, seruus est peccati. Et qui seruus est, dominium sui non habet: ac per hoc non ipsi omnia, sed ipse omnibus est subiectus tamquam seruus. Et: A quo quis superatus est, huius seruus est.

Job 9. c

Dan. 11. f

Apo. 13. a

Dan. 2. c

Beda to. 5. li. 2. s Euã. Luc. c. 4.

Mat. 11. d

Idem vl. d

Rom. 13. a

1. Ioan. 3. b

Iac. 1. c

Isa. 51. g

Exo. 34. b

Ioan. 8. a

2. Pet. 2. d

A B C D (marginal section letters)

Et respondens Iesus dixit illi. Hic post suggestionem diabolicam, subiungit responsionem Dominicam: quæ per testimonium sacræ scripturæ elidit diabolicam suasionem, cum ait: *Scriptum est: Dominum Deũ tuum adorabis*. Hoc, inquam, scriptum est in Deuteronomio. Et merito scripturæ huius recordatur Saluator, quia secundum illud: Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, et corripiendum: et illa potissime, in qua docetur diuinus cultus. Vnde et Dominus dicitur scripsisse legem digito proprio: in qua præceptum adorationis est primum et præcipuum, et maxime in mente habendum. Vnde Baruch: Visa turba de retro, et ab ante adorãtes, dicite in cordibus vestris: Te oportet adorari, Domine, *et cetera*: te scilicet, et nõ alium. Et ideo additur: *Et illi soli seruies*, scilicet seruitute latriæ. Præparate corda vestra Domino, et seruite illi soli. Solus non excludit ibi omnem personam respectu cuiuscumque seruitij, cum dicatur ad Galatas: Per charitatem spiritus seruite inuicem: sed excludit quantum ad seruitutem latriæ, quæ est cultus soli Deo debitus. Vel excludit seruitia alijs impensa, non propter Deum, sed contra Deum, quasi diceret illi soli, et non idolis, de quo: Si is, qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, *et cetera*, cum huiusmodi nec cibum sumere, *et cetera*. Sic enim seruitur diabolo, et etiam peccato: sed aliter iustitiæ: Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra, *et cetera*. Item illi soli seruies, non ventri proprio. Huiusmodi enim, Christo Domino nostro non seruiunt, sed suo ventri. Item illi soli seruies, non mundo, quia infra dicitur: Non potestis Deo seruire, et mammonę, sed soli Deo. Vt possitis dicere cum Dauid: Quoniã ego seruus tuus sum.

Deut. 6. b

2. Tim. 3. d

Exo. 32. d

Baruc 6. a

1. Reg. 7. a

Gal. 5. b

1. Cor. 5. d

Rom. 6. c

Rom. 16. c

Inf. 16. d

Psal. 141.

E F (marginal section letters)

Et duxit illum in Hierusalem, et cetera. Hic describitur tertia tentatio, circa quam etiam duo sunt attendenda. Primum est suggestio diaboli: secundum est responsio Christi, ibi: *Et respondens Iesus dixit*. Circa suasionem diaboli tria attende. Nam primo eligit congruũ locũ suasionis: secundo exprimit suasionẽ præcipitationis: tertio per auctoritatem psalmographi excludit timorem læsionis. Quantum ergo ad loci congrui electionem dicitur: *Et duxit illum in Hierusalem*, tamquam ad locum celebrem, et cõmunem. Ductus autem fuit ex permissione, non ex imbecillitate. Vnde Chrysostomus dicit, quòd in Christo non fuit infirmitas, sed patientia: in diabolo vero nõ est virtus, sed superbia. Et dicit glossa super illud Matthæi, quòd hæc visio corporeis sensibus est completa. Chrysostomus vero dicit, quòd diabolus sic eum assumebat, vt ab omnibus videretur: Christus autẽ, diabolo nesciẽte, inuisibiliter sic agebat, vt a nemine videretur. Vnde, vt melius videri possit, subditur: *Et statuit eum super pinnam templi*. Ille erat locus altus, et celebris, vbi doctores et sacerdotes consueuerunt loqui ad plebem. Et secundum aliquos expositores, erat summitas tecti templi, quod dicitur tabulatum. Vel secundum alios, erat quoddam deambulatoriũ supra portam templi, vbi ascendebatur per gradus. Secundum alios vero, dicitur inibi fuisse tectum cũ quadam appodiatione muri: quia in Palæstina domus habent tecta plana, et templum habuit tectum planum, vt tabernaculum, et in talibus consueuerũt stare doctores, et prædicatores, secundum illud Matthęi: Quod in aure auditis, prædicate super tecta.

Chrys. hõ. 5. in ca. 4. Mat. to. 2. comm. 2.

Chrys. ibid.

Pinna.

3. Reg. 6. a

Mat. 10. c

Quantum ad suasionem præcipitationis subditur: *Et dixit illi: Si filius Dei es, mitte te hinc deorsum*. Quia diabolus deorsum ceciderat, libenter omnes deorsum traheret. Infra: Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Sed Christus poterat dicere diabolo et angelis eius, illud, quod dixit Iudæis: Vos de deorsum estis: ego de supernis sum. Vnde non erat eius descendere, sed ascendere. Sed diabolus hoc suggerebat, vt descendendo corporaliter, faceret eũ superbire spiritualiter, vt simul esset ascensus vanus, et descensus verus. In quo erudimur, quòd semper coniuncta sunt humiliatio, et exaltatio secundum illud: Omnis, qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur. Et in prouerbijs: Antequam conteratur, exaltatur cor hominis, et antequã glorificetur, humiliatur: Et nota suggerendi modum, cum dicit: *Mitte te*. Chrysostomus: Non impulit, nõ tetigit, non appropinquauit, sed tantũ dixit: *Mitte te hinc deorsum*, vt sciamus, quia omnis, qui obaudit diabolo, ipse se deponit deorsum. Et Hieronymus: Satis est debilis, qui nulli nocere potest, ni ipse se deorsum posuerit. Et ideo sanum est consilium: Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locũ tuum ne dimiseris, nec præsumẽdo, nec desperando.

Inf. 10. c

Ioan. 8. c

Inf. 18. c

Prou. 18. b

Chrys. to. 2. hõ. 5. circa med. in ca. 4. Mat. comm. 2.

Eccls. 10. a

Quantum ad exclusionem timoris, adiungit: *Scriptum est enim, quòd Angelis suis mandauit de te*. Hoc scriptum est in Psalmo: Ideo scripturam allegat, quia videbat, quòd Christus semper per scripturam se defendebat. Vnde dicit Leo Papa: Ibi occasiones tẽtandi inuenit, vbi homines viderit vehementius occupari. Vnde scriptum esse asserit, vt inducat credulitatem, et etiam scripturam inducit, quæ excludat pusillanimitatem, propter promissionem adiutorij angelici, tam in prosperis, quàm in aduersis. Propter adiutorium in prosperis dicit: *Vt conseruent te*. Ecce ego mitto Angelum meum, qui præcedat te, et custodiat te in via. Sic enim custodiuit Angelus Tobiã, sicut dicitur: Sic et Iudith, sicut dicitur. Sic etiam custodiunt omnes viros iustos, secundum illud: Omnes sunt administratorij spiritus, in ministeriũ missi, *et cetera*. Et totam Ecclesiam, secundum illud: Super muros tuos, Hierusalem, constitui custodes: Christus vero non indigebat custodia: et ideo diabolus auctori-

Psal. 90.

Leo Papa.

Exo. 23. d

Tob. 12. a

Iudith 13. c

Heb. 1. d

Isa. 62. b

auctoritatem istam deprauabat, et sinistre adducebat. Propter adiutorium vero in aduersis subiungit: *Et quia in manibus tollent te*, quasi portatores, secundum quod legitur, Angelum portasse Abacuch. *Ne*
Dan.vlt.g *forte offendas ad lapidem pedē tuum*. idest, vt nulla possis
Iob 5.d læsione offendi, sicut dicitur: Cum lapidibus regionum pactum tuum, et bestiæ terræ pacificæ erunt tibi. Et nota, quòd diabolus tamquam versutus non addidit, quod sequitur: Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem: quia hoc erat contra eum. In quo ostenditur, quòd vitiū diabolicum est auctoritates truncare, et ad partem
Apoc.vlt.d suam contrahere. Vnde in Apocalypsi: Si quis di- B minuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ.

Et respondens Iesus, et cetera. Hic post pestiferam suasionem, addit Dominicam responsionem breuē, et efficacem, cum dicit: *Et respondens Iesus, ait illi:*
Deut.6.c *Dictum est*, scilicet in Deuteronomio: *Non tentabis*
Eccl.18.c *Dominum Deum tuum*. Et Eccl. Noli esse quasi homo, qui tentat Deum. Vnde vituperantur filij Israel,
Num.14.d quibus dicit Dominus: Tentauerunt me iam per decem vices. Tentare autem Deum, sicut dicit Beda, est, cum homo habet, quid faciat, diuinæ potentiæ quærere experimentum. Et quia non indigebat C Christus hoc experimento potentiæ diuinæ, nolebat Deum tentare, nec diabolo consentire, sed per auctoritatem respondit auctoritati oppositi, vt clauus retunderetur virtute claui.

Et consummata omni tentatione, et cetera. Postquā descripsit Auctor tētationis occasionem, et tentandi modum: hic describit tertio tentationis consummationem, circa quam tria insinuantur. Primum est manifestatio perfectionis ex parte Christi resistētis, et quantum ad hoc, dicit: *Et consummata omni tentatione*. Quia sicut prius dictum fuit, omnis tentatio re-
1.Ioan.2.e ducitur ad tres prædictas. Vnde: Omne, quod est in D mundo, concupiscentia carnis est, *et cetera*. Hanc consummauit, quia patienter tolerando superauit,
Heb.2.c secundum illud: Decebat eum, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari: quia dicitur in Deuteronomio:
Deut.32.a Dei perfecta sunt opera.

Secundum est, confutatio præsumptionis, ex parte diaboli recedentis, quantum ad hoc dicit: *Diabo-*
Iacobi 4.b *lus recessit ab illo*. Secundum illud: Resistite diabolo, et fugiet a vobis. Recessit, scilicet consensus, quod
4.Re.19.g designatum est in rege Assyriorum. Recedens, abijt, et reuersus est Sennacherib rex Assyriorum, *et cet.* E Sennacherib autem interpretatur, tollens deserta: quia diabolus maxime prosequitur eos, qui viuunt in austeritate vitæ.

Tertium vero est præfinitio temporis distincti a Deo, propter quod addit: *Vsque ad tempus*, scilicet recessit, quia ille malignus non potest tentare, nisi pro tempore, quo Deus permittit, licet semper malam
Eccl.19.d habeat voluntatem. Si inuenerit tempus malefacien-
Ibid.4.c di, malefaciet. Et ideo consilium est: Fili, conserua
Eph.5. tempus, et deuita a malo. Et ad Ephesios: Videte, quo modo caute ambuletis, redimētes tempus, quoniam dies mali sunt. Vnde cum diabolus dupliciter F tentet, nempe vt leo, et vt draco. Prius tentauit vt draco ad seducendum, postmodum vt leo ad frangendum scilicet in passione. Prius enim tentat emollire per blanditias, sed post videns se modicum tempus habere, tentat frangere per pœnas. Vnde in
Apo.12.c Apocalypsi: Descendit diabolus ad vos, habens irā magnam, sciens, quòd modicum tempus habet. Et ideo ad consummationem tentationis non peruene-
Inf.8.b runt illi, de quibus dicitur: quia ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt.

Diabolus tentat dupliciter.

Et regressus est Iesus, et cetera. Ostendit superius Euāgelista auctoritatem doctrinæ Christi ex merito vitæ: hic secundo ostendit testimonio scripturæ. Introducit ergo primo testimonium authenticum, ad A eruditionem credentium, secundum vero testimonium authenticum ad confutationem detrahentium ibi: *Et dicebant: Nonne hic est filius Ioseph?* In explicatione autem testimonij prophetici, quattuor introducuntur a beato Luca. Primū est, celebritas in prædicando: Secundum est, opportunitas in testificando: *Et venit Nazareth*. Tertium est congruitas in testimonio, ibi: *Spiritus Domini super me*, et cetera. Quartum est credulitas in populo, et hoc notatur ibi: *Et cum plicuisset librum*, et cetera. Quantum ad primum nota, quòd celebritas prædicationis Christi, ex quattuor colligitur, scilicet ex plenitudine gratiæ, ex latitudine famæ, ex certitudine doctrinæ, et ex magnitudine efficaciæ.

Quantum ad plenitudinē gratiæ dicitur: *Et regressus est Iesus in virtute Spiritus, in Galilaam. Regressus*, scilicet ad prædicandum in virtute, quia secundum quòd dicitur: Dominus dabit verbum euange- Psal.67.
lizantibus virtute multa. Et licet infirmitatē assumpsisset ex nobis, virtutem tamen ostendebat ex se, secundum illud: Virtutem enim ostendis tu, qui nō crediderís esse in virtute consummatus. Et signanter Sap.12.b
dicitur: *In virtute Spiritus*. Talis enim debet esse prædicatio perfecta, vt sit virtute spirituali coniuncta, secundum illud: Sermo meus et prædicatio mea 1.Cor.2.a
non fuit in persuasibilibus humanæ sapiētiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis: vt fides vestra non sit in sapientia hominis, sed in virtute Dei.

Quantum ad latitudinem famæ dicitur: *Et fama exijt per vniuersam regionem de illo*. Secundum illud Iob: Auribus nostris audiuimus famā eius. Loqui- Iob 28.d
tur de sapientia Christi, quæ est Dei virtus et sapientia. Huic concordat alius Euangelista: Abijt opinio Mat.4.d
eius in totam Syriam. Huius autem figura præcessit in Salomone, de quo dicitur, quòd omnes reges ter- 2.Par.9.f
rarum desiderabant videre faciem Salomonis. De quo in Ecclesiastico: Ad insulas longe diuulgatum est Eccli.47.c
nomen tuum.

Quantum ad certitudinem doctrinæ, subditur: *Et ipse docebat in synagogis eorum*, non in occulto sicut homines, qui habent suspectam doctrinā. Ego palam Ioa.18.c
loquutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, et in templo, quo omnes Iudæi conueniunt, et in occulto locutus sum nihil. At e diuerso dicit sapientia hæreticorum terrena, animalis, diabolica, quæ designatur per mulierem malam: Aquæ furti- Prou.9.a
uæ dulciores sunt, et panis absconditus suauior. Vnde Christus implebat illud: Deriuentur fontes tui Prou.5.c
foras, et in plateis aquas tuas diuide. Et ideo dicitur: Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem Prou.1.c
suam, *et cetera*.

Quantum ad magnitudinem efficaciæ, subditur: *Et magnificabatur ab omnibus*. Quia omnes magnitudinem efficaciæ sentiebant: adeo, vt possent dicere illud: Magnificata est vsque ad cælos misericordia Psal.56.
tua, et vsque ad nubes veritas tua, scilicet in prædicatione. Nec mirum, quia ipse erat ille, qui designa- 2.Par.9.c
tur per illum Salomonem, de quo magnificatus est Salomon super omnes reges terræ prę diuitijs et gloria. Infra: Propheta magnus surrexit in nobis. Inf.7.c

Et venit Nazareth, et cetera. Hic vero notatur opportunitas in testando, quæ attenditur in circunstātijs concurrentibus ad hoc, quòd Christus legeret in conspectu synagogæ. Vnde hic quattuor notantur. Dicitur enim intrasse, surrexisse, librum accepisse, et acceptum reuoluisse. Hæc quattuor introducuntur ad instructionem quadriformem hominum perscrutantium veritatem, scilicet vacationis ad meditandum, promptitudinis ad legendum, mansuetudinis ad discendum, certitudinis ad iudicandum. Ad instructionem igitur vacationis ad meditandum, dicitur Christus synagogam intrasse, cum ait Euangelista: *Et venit Nazareth, vbi erat nutritus: et intrauit*

secundum

secundum consuetudinem suam in die sabbati in synagogam. Hæc enim erat consuetudo approbata ex lege A
Moysi, et conuersatione Christi. Hinc dicitur, quod
Paulus secundum consuetudinem apud Thessalonicam
Act. 17. a cam intrabat in synagogam, et per sabbata tria, disserebat eis de scripturis. Illud enim erat tempus, quo
debebant vacare legi Dei: in quo erudimur, quod
quando volumus Domino sabbatizare, debemus
congregari interius, et ibi quiescere. Intrans in do-
Sap. 8. d mum meam, conquiescam cum illa. Si enim sabbatum exterius agatur, est irrisio dæmonum, secundum illud Threnorũ: Viderunt eam hostes, et deri-
Thr. 1. e serunt sabbata eius. Et huiusmodi sabbatum, Deo B
non placet, secundum illud Isaiæ: Neomeniam et
Isa. 1. d sabbatum, et sollemnitates alias non feram. Et ratio huius est, quia non intrabant interius, sed exterius, et carnaliter sapiebant.

Ad instructionem vero promptitudinis ad legendum subditur: *Et surrexit legere.* Surrectio ipsa promptitudinem, et vigilantiam importat, quæ necessaria est perscrutanti verba diuina. Vnde dicitur: Fili hominis, sta super pedes tuos, et
Ezech. 2. a loquar tecum. Hinc est, quod dicitur animæ
Isa. 60. a sanctæ: Surge illuminare Hierusalem, *et cetera.*
Et apud Apostolum: Surge qui dormis, et exur- C
Eph. 5. e ge a mortuis: et illuminabit te Christus. Simul etiam cum promptitudine designat humilitatem: *Quia surrexit legere*, tamquam minister, vt exerceret
Beda. to. 5. lectionis officium. Vnde Beda: Qui venerat mini-
lib. 2. in strare, et non ministrari, lectionis officium non de-
Luc. c. 4. dignatur suscipere.

Ad instructionem autem mansuetudinis ad discendum, additur: *Et traditus est illi liber Isaiæ prophetæ*, quem scilicet cum mansuetudine suscepit, non dedignans vti testimonio scripturæ, et auctoritate.
Apoc. 10. d Sic et Ioannes: Accepi librum de manu angeli, et D
deuoraui illum, et erat in ore meo tamquam mel dulce. Liber autem sacræ scripturæ debuit ei tradi
Apoc. 5. e secundum illud Apocalipsis: Dignus es, Domine, accipere librum, et aperire signacula eius, quia nullus alius poterat. Et Liber Isaiæ, quia sicut dicit Isaias:
Isa. 29. d Erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati. Ideo signanter dicitur: *Traditus est illi liber Isaiæ prophetæ.*

Postremo ad instructionem certitudinis ad iudicandum, subiungit: *Et vt reuoluit librum.* In quo significatur diligens discendi inquisitio: quæ præuenire debet iudicium certũ, propter quod dicitur: Inter
Iob 8. b roga generationem pristinam, et diligenter inuesti- E
Iudicium cum maturitate. ga patrum memoriam. Non enim ex abrupto procedendum est ad iudicium, sed cum maturitate, propter quod dicitur: Causam, quam nesciebam, di-
Iob 29. c ligentissime inuestigabam. Et præcipiens Iosaphat
2. Par. 19. b. c iudicibus, ait: Cum diligentia, cuncta facite. Et quoniam qui diligenter quærit, inuenit, ideo additur: *Inuenit locum, vbi scriptum erat: Spiritus Domini*, et cetera. Hoc inuenitur in Isaia. Nec mirum,
Isa. 61. c
Baruch. 3. d quia secundum quod dicitur: Hic est Deus noster: et non æstimabitur alius aduersus eum. Hic adinuenit omnem viam disciplinæ. Ante ipsum quærebatur, sed non inueniebatur. Vnde: Sapientia vbi in- F
Iob 28. b uenitur? et quis est locus intelligentiæ? *et cetera.* *Spiritus Domini super me*, et cetera. Hic notatur congruitas in testimonio. Exprimit enim quattuor conditiones excellentiæ, quæ sunt in Saluatore nostro. Est enim Mediator, Eruditor, Reparator, et Retributor. Et hæc quattuor insinuantur in sermone proposito. Primo igitur insinuatur esse Mediator per incarnationis mysterium, cum dicit: *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me*, et cetera. *Me*, demonstrat ibi personam Christi in natura assumpta, supra quam Spiritus sanctus requieuit,
Isa. 11. a secundum illud: Et requiescet super eum spiritus
Ioan. 1. e Domini. Et Ioannes: Super quem videris spiritum

descendentem, et manentem super eum, hic est, qui baptizat, *et cetera.* Et ideo dicit Petrus: Vos scitis, Act. 10. f
quod factum est verbum per vniuersam Iudæam, incipiens enim a Galilea post baptismum, quod prædicauit Ioannes, Iesum a Nazareth, quo modo vnxit eum Deus Spiritu sancto, *et cetera.* Vnde hic est Sanctus sanctorum, in cuius vnctione impleri debet prophetia: Impleatur visio, et prophetia, et vnga- Dan. 9. f
tur Sanctus sanctorum. Et nota, quod humana natura in Christo per virtutem Spiritus sancti fuit concepta, et per eius gratiam diuinæ naturæ vnita. Et propter hæc duo dicit, spiritum Domini super eum esse, et eundem vnxisse. Vel certe dicitur esse super eum, quantum ad superexcellentiam gratiæ singularis. Propter quod dicitur: Non ad mensuram dat Ioan. 3. d
Deus spiritum. Dicitur vero eum vnxisse, quantum ad prærogatiuam sacerdotalis et regalis dignitatis. Hæc respiciunt assumptam naturam in Christo. Et præfigurabatur in vnctione regum, et sacerdotum in veteri testamento.

Secundo insinuatur esse Eruditor per prædicationis magisterium, in hoc, quod sequitur: *Euangelizare pauperibus misit me.* Euangelium namque est bona Euangeliũ.
nunciatio, vnde in nostra translatione dicitur: *Ad annunciandum mansuetis misit me.* Et hinc concordat illud: Ecce super montes, pedes euangelizantis et Nahũ. 1. a
annunciantis pacem. Et Isaias: Quam pulchri su- Isa. 52. b
pra montes pedes annunciantis, et prædicantis pacem, annunciantis bonum, prædicantis salutem. Hanc autem dicitur maxime pauperibus annunciare, quia ad pauperes inchoat sermonem. Beati pau- Mat. 5. a
peres spiritu. Et per pauperes paupertatem aliis Matt. 11. a
prædicauit. Pauperes euangelizantur. Nec mirum, quia dicitur: Propter miseriam inopum et gemitum Psal. 11. a
pauperum nunc exurgam, *et cetera.* His annunciat salutem, quia alibi ait: Parcet pauperi et inopi, et Psal. 71. c
animas pauperum saluas faciet, *et cetera.* Et propter hoc dicitur a Spiritu et Domino missus. Dominus Isa. 48. c
Deus misit me, et Spiritus eius. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum vnigeni- 1. Ioan. 4. b
tum misit Deus.

Tertio insinuatur Reparator per passionis remedium, cum additur: *Sanare contritos corde.* Quod quidem liberat a malo culpæ actualis, et originalis, a cæcitate rationis, et enormitate voluntatis. Vtique a malo actualis culpæ liberat, propter quod dicitur: *Sanare contritos corde*, misit scilicet me ad curationem actualis culpæ. Necessaria enim est cum passione Christi contritio pœnitentiæ. Qui sanat contritos Ps. 146. a
corde. Vel hoc dicitur, quia ipsa culpa actualis totum robur animæ frangit. Magna velut mare con- Thr. 2. d
tritio tua, *et cetera.* Et alibi: Lingua, quæ immoderata est, conteret spiritum. Liberat etiam a malo culpæ originalis, propter quod additur: *Prædicare captiuis remissionem.* Merito, causa originalis culpæ, captiuum detinebatur genus humanum a diabolo. Excutere de puluere, consurge, sede Hierusalem. Isa. 52. a
Solue vincula colli tui captiua filia Sion. Quia hæc dicit Dominus: Gratis venundati estis, et sine argento redimemini, *et cet.* Vnde: Tu quoque in sanguine Zach. 9. c
testamenti tui, emisisti vinctos tuos de lacu, *et cetera.* Et hoc est, quod dicitur ab Isaia: Dedi te in fœdus populi. Et post: Vt diceres his, qui vincti sunt: Exi- Isa. 49. c
te: et his, qui in tenebris: Reuelamini. Et post: Equidem captiuitas a forti tolletur. Quia ascendens Eph. 4. b
in altum, captiuam duxit captiuitatem. Et hæc remissio in Cyro præfigurata fuit, qui dimisit captiuitatem filiorum Israel. Captiuitatem meam dimit- Isa. 45. b
tet, non in pretio, neque in muneribus. Liberat etiam a cæcitate rationis, ideo subditur: *Et cæcis visum*, misit scilicet me prædicare, quod et fecit, sicut dicitur: Euntes, renunciate Ioanni, quæ audistis, Mat. 19. a
et vidistis: cæci vident, *et cetera.* In quo significatur interior illuminatio. Vnde Ioannes: In iudicium ego Ioan. 9. g
in hunc

in hunc mundũ veni, vt qui non vident videant, ideſt *Iſa.49. b* gentiles, ſecundum illud Iſaiæ; Dedi te in lucem *Iſa. 29. f* gentium. Et hoc eſt, quod dicitur: Audient in die illa ſurdi verba libri, et de tenebris et caligine oculi *Pſal. 12. a* cæcorum videbunt. Et hoc petebat Dauid: Illumina oculos meos, ne vmquam obdormiam in morte, *et cetera*. Liberat etiam ab infirmitate voluntatis, propter quod ſubiungitur: *Dimittere confractos in remiſſionem*, miſit ſcilicet me. *Confracti qui.* Confracti ſunt, quorum voluntas per peccatum infirmata eſt ad bonum, ſicut *Eccli.21. e* ſunt fatui peccatores. Cor fatui, quaſi vas confractum, *et cetera*. Et in Iſaia: Dimitte eos, qui confracti *Iſa.58. b* ſunt, liberos. Hæc autem confractio eſt reparabilis, dum hic viuimus, ſed irreparabilis efficitur in morte ſecundum illud: Comminuetur, ſicut conteritur *Iſa.30. e* lagena figuli, contritione perualida, et non inuenietur de fragmentis eius teſta, in qua portetur igniculus de incendio. Quia non erit ſuſceptibilis gratiæ, et hoc erit in iudicio, ſecundum illud: Reges eos in virga ferrea, et tamquam vas figuli confringes eos. *Pſal.2. b* Sed modo remiſſionem facit, quod figuratum eſt *1. Mach. 10.e* in Machabæis, vbi dicitur, quòd ſub Ionatha fratre Simonis ſunt multæ remiſſiones factæ Iudæis.

Poſtremo inſinuatur Remunerator per retributiones in iudicio, in quo bonis ſit vniuerſalis boni collatio. Propter quod dicit: *Prædicare annum Domini acceptum*, ſcilicet bonis, de quo: Benedices coro- *Pſal.64. e* næ anni benignitatis tuæ, *et cetera*. Hic eſt annus ſignificatus in Iubileo: Anno iubilei reuertetur homo *Leu. 25. b* ad poſſeſſionem ſuam. Vel etiam in ſeptimo: Septimo anno facies remiſſionem. *Deut.15.a* Hic annus ſuperat annum meriti: quia ſupra condignum remunerabuntur boni. Quare dies diem ſuperat, et iterum *Eccli.33.a* lux lucem, et annus annum a ſole? In hoc etiam iudicio malis fiet ſempiterna damnatio, ideo additur *Et diem retributionis*. In quo retribuet vnicuique ſecundum opera ſua: Dies vltionis in corde meo, an- *Iſa.63. a* nus redemptionis meæ venit. De hac die dicitur: Dies Domini, ſicut fur in nocte, ita veniet: cum *1.Theſ.5.a* enim dixerint, pax et ſecuritas, *et cetera*. Hanc, vt *Greg.lib.7. Moral.cap. 24. Fit Homil. 12. in Euang.* dicit Gregorius, debemus tanto ſolicitius formidare, quanto eam non poſſumus præuidere.

Et cum plicuiſſet librum, et cetera. Hic quarto loco, poſtquam deſcripta eſt congruitas in teſtimonio, notatur credulitas in populo. Ad quam exprimendam inſinuatur in docente maturitas. In plebe adſiſtente audiendi auiditas. In eruditione veritas. In eruditis credulitas. Ad exprimendam igitur maturitatem in docente dicitur: *Et cum plicuiſſet librum, reddidit miniſtro, et ſedit.* Prius ſtans legerat accipiendo librum, cum humilitate. Nunc reddit, et ſedit cum *Sedere.* auctoritate. Sedere enim, eſt indicium Doctorum, *Mat.23.a* et Regum. Vnde: Super cathedram Moyſi ſederunt *Iob 29. d* Scribæ et Phariſæi. Et Iob: Voluiſſem ire ad eos, ſe- *Plicatio libri myſteriorum occultationẽ ſignificat.* debam primus, cumq. ſederem quaſi rex, circumſtante exercitu: eram tamen mœrentium conſolator. Et nota: hic per plicationem libri debemus intelligere diuinorum myſteriorum occultationem, quia non omnia ſunt omnibus reuelãda, ſecundum quòd *Beda. to.5. lib. 2. in Luc.c.4.* dicit Beda. Plicatum librum miniſtro reddidit, quia non omnibus omnia dicenda, ſcilicet pro captu audientium verbum doctori diſpenſandum, ſuo præmonebat exemplo, cum ait: Multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis illa portare modo. Va- *Dan.12. e* de Daniel, quia clauſi ſunt, ſignatiq. ſermones, vſque ad præfinitum tempus. Vel ideo plicatum miniſtro *2.Cor.3.d* reddidit, quia ſecundum illud: Vſque in hodiernum diem, cum legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum.

Ad exprimendam vero auiditatem in plebe audiendi verbum, ſubditur: *Et omnium in ſynagoga oculi erant intendentes in eum*, quaſi deſiderantes eum *Sap.8. e* audire ſicut ſapientem. Vnde dicit ſapiens: In conſpectu potentium admirabilis ero: et poſt tacentem

A me ſuſtinebunt, et loquentem me reſpicient, *et cetera*. Et Iob: Qui me audiebant, expectabant ſen- *Iob 29. d* tentiam, et intenti tacebant ad conſilium meum. Quia ſicut dicitur: Auris bona audiet cum omni *Eccli. 3. d* concupiſcentia ſapientiam.

Ad inſinuandam vero veritatem, ſiue firmitatem doctrinæ, ſubditur: *Cœpit autem dicere ad illos, quia hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris.* Ideo dicitur impleta ſcriptura illa tunc fuiſſe, quia cum verba illa ad Chriſtum pertineant, nullus in propria perſona poterat verbum præmiſſum vere dicere, niſi Chriſtus, qui illud legit in auribus eorum. Hæc ſunt *Inf. 24. f* B verba, quę locutus ſum ad vos, cum adhuc eſſem vobiſcum, quoniam neceſſe eſt impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, et prophetis, et pſalmis de me. Vnde Chriſtus adimpleuit omnem iuſtitiam, quantum ad morum honeſtatem, ſecundum illud: Sic decet nos implere omnem iuſtitiam. Impleuit *Mat. 3. d* etiam omnem ſcripturam, explicando et exponendo Dei veritatem. Nolite putare, quoniam veni ſol- *Mat. 5. b* uere legem, aut prophetas: non enim veni ſoluere, ſed adimplere. Et ideo dicitur: Quia omnia in *Eph. 1. d* omnibus adimpleuit. Vnde verba et ſigna veteris legis vacua, impleuit veritate et gratia. In cuius ſi- C gnum Ioannis ſecundo in primo ſigno dicitur: Im- *Ioan.2. a* plete hydrias aqua. Et impleuerunt eas vſque ad *Mat.5.d* ſummum.

Ad denotandum vero credulitatem in multitudine aſſiſtente, ſubditur: *Et omnes teſtimonium illi dabant*. Omnes, ideſt, aliqui de omnibus teſtificabantur ſanctitatem et innocentiam ipſius. Auris audiens *Iob 29. d* beatificat me, et oculus videns teſtimonium reddebat mihi. Et quoniam verbis non poterant eius gratiam explicare, ideo ſubditur: *Et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipſius:* Sic et doctores mirabantur ſuper prudentia et reſponſis eius. Et di- D cuntur verba gratiæ ſecundum illud: In labijs ſenſa- *Sap.2. g* ti inuenietur gratia. Et maxime huius, ad quem Pe- *Eccli.10. e* trus dicebat: Verba vitæ æternæ habes. Et ipſe de *Ioan.6. g* ſe: Verba, quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus et *Ibidem.* vita ſunt. Et ideo in Pſalmo: Diffuſa eſt gratia in *Pſal.44. a* labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum.

Et dicebant: Nonne, et cetera. Poſtquam introduxit teſtimonium propheticum ad eruditionem credentium: hic introducit exemplum authenticum ad confutationem detrahentium. Et quia detractores, cum confutantur, fiunt deteriores, nam efficiũtur perſecutores: ideo in hac parte ſunt duæ par- E tes. In quarum prima ponitur confutatio detrahentium: in ſecunda vero declinatio perſequentium, ibi: *Et impleti ſunt omnes in ſynagoga*, et cetera. Prima pars habet duas. In prima proponuntur detrahentium conuitia: in ſecunda vero introducuntur exempla prophetica, detractores confutantia, ibi: *Ait autem: Amen dico vobis: quia nemo propheta*, et cetera. Exprimit autem conuitia detrahentium tripliciter, ſcilicet per modum apertæ contumeliæ, per modum occultæ ironiæ, per modum inuectionis expreſſæ. Per modum, inquam, apertæ contumeliæ, exprimit, cum ait: Et dicebant: *Nonne hic eſt filius* F *Ioſeph?* Filium Dei vocabant filium fabri, conceptum de Spiritu ſancto in vtero virginali, dicebant genitum concubitu coniugali. Vnde dicitur, quòd *Mat.13. g* dicebant: Nonne hic eſt fabri filius? Beda: Quan- *Beda. to. 5. lib. 2. in Luc.c.4.* ta Nazaræorum cæcitas, qui eum, quem in verbis factiſq. Chriſtum eſſe cognoſcunt, ob generis tantum notitiam contemnunt. Huic ſimile dicebatur de Saul: Quæ nam res accidit filio Cis? Num et Saul *1.Reg.10.e* inter prophetas? Et: Non eſt nobis pars in Dauid, *2. Reg. 20. a* nec hereditas in filio Iſai. Hoc autem dicebant, non omnes, ſed mali, ſcilicet Scribæ et Phariſæi. Vnde non contradicit ei, quod prius dictum eſt, quòd omnes teſtimonium illi dabant. Similis modus loquendi eſt in ſcriptura: Cum occideret eos, quære- *Pſal.77. d* bant

Consuetudo malorũ. bant eum, non mortui, sed alij. Hæc est autem consuetudo malorum, vt quando aliquem laudari audiunt, statim se opponunt, et si non possunt ex parte morum et scientiæ, saltem ex parte naturæ, secundum illud: *Eccli. 11. d* Bona in mala conuertens insidiatur, et in electis imponet maculam. Vel etiam illi ijdem, quem prius laudabant, post despiciebant, secundum illud Psalmistæ: *Ps. 105. b* Laudauerunt laudem eius. Cito fecerunt, obliti sunt operum eius. Vel aliter intelligi potest, vt licet immediate hic narretur, non tamen fit immediate, sed post factum est.

Per modum occultæ ironiæ exprimit, cum adiungit: *Et ait illis: Vtique dicetis mihi hanc similitudinem.* Hoc enim videbat eos occulte cogitare. Dixit ergo hoc ironice, proponitis contra me, quod occulte in cordibus vestris concepistis, quia secundum quòd dicitur: *Mat. 12. c* Ex abundantia cordis os loquitur. Proponitis hanc, scilicet, similitudinem per ironiam: *Medice, cura teipsum.* Quod consueuit dici medicis infirmãtibus, cum sibi subuenire non possunt, vel nesciunt, aut negligunt: quod est ipsorum derisorium verbum: sic et tu te ipsum, id est, infirmos tuos, id est patriæ tuæ, cura. Quod dicebant potius ex incredulitate, et derisione, quàm ex humilitate et deuotione, sicut dicitur, *Mat. 13. g* quòd non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum. Vnde Beda dicit in glossa: *Beda. to. 5. lib. 2. in Luc. c. 4.* Frustra opem misericordiæ cælestis expectas, si alienis virtutibus, inuides. Aspernator enim est Dominus inuidorum, et ab his, qui beneficia diuina in alijs persequuntur, miracula suæ potentiæ auertit. Et nota, quòd ironice vocant medicum, quem veraciter deberent confiteri medicum, secundum illud: *Iob 5. c* Ipse vulnerat, et medetur. Despiciunt quem deberent colere, et honorare secundum illud: *Eccli. 38. a* Honora medicum propter necessitatem. Et post: Altissimus creauit de terra medicinam, et vir prudens, non abhorrebit illam.

Per modum vero inuectionis expressæ exprimit, cum subiungit: *Quanta audiuimus facta in Capharnaum,* scilicet opera miraculosa. Vnde: *Mat. 13. g* Et tu Capharnaum numquid vsque in cælum exaltaberis? Et postea: Terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij, quàm tibi. Sed quo modo hæc audierunt facta in Capharnaum, cum Euangelista nondum expresserit aliqua miracula ipsum fecisse? Qua propter attendendum, quòd Euangelista non prosequitur ordinem rei gestæ, sed ordinem intentionis suæ, et hoc quidem facit pluries: et ideo, cum Euangelista narrat post, quod alius ante, non est repugnantia, quia non intendunt dicere eo ordine esse facta, quo sunt scripta, sicut dicit Augustinus. *Aug. lib. de cõsensu Euangelistarum.* Patet, quia Lucas cum alijs duobus Matthæo et Marco nihil narrat de primo aduentu Christi in Galilæam, sed de secundo. De primo autem determinat solus Ioannes. Ex fama ergo miraculorum factorum in terra aliena arguebant eum, quia non faciebat in terra propria. Vnde additur: *Fac et hic in patria tua,* et cetera. Secundum illud: *Eccli. 14. a* Qui sibi nequam est, cui alij bonus erit? Et ad Timotheum: *1. Tim. 5. a* Si quis autem suorum, et maxime domesticorum, curam non habet, fidem negauit; et dicitur etiam: *Eccli. 17. b* Mandauit illis, vnicuique de proximo suo.

Ait autem: Amen dico, et cetera. Hic post detrahentium conuitia, subiunguntur exempla prophetica, detractores confutantia. Ad plenam autem ipsorum confutationem præmittitur generale prouerbium: secundo speciale exemplum in Elia, propheta eximio: tertio in Elisæo discipulo ipsius. Primum est ad commouendum: secundum ad confutandum: tertium ad confirmandum. Generale igitur prouerbium in omni propheta, et populo præmittit, cum dicit: *Ait autem,* scilicet Christus: *Amen dico vobis,* idest, certitudinaliter: quia, Amen. Amen, signum est affirmationis. Et vere, quia sicut ipse dicit: *Mat. 24. c* Cælum et terra transibunt: verba autem mea non præteribunt. *Quia nemo propheta acceptus est in patria sua,* scilicet nec quoad doctrinam, nec quoad vitam, in quibus prophetæ consueuerunt habere excellentiam. Et ideo non est mirum, si in patria sua non faciat miracula, quæ pro ingratis et indignis non sunt facienda. Huic Saluatoris prouerbio accedit, quòd Ioseph a fratribus venditur: *Gen. 37. f* ab Ægyptijs honoratur. *Gen. 41. c* Sic Moyses ab Aaron, et Maria contumeliam patitur: *Num. 12. a* et a contribulibus obiurgatur. Sic Abraam a compatriotis in Chaldæa patitur. Vnde dicitur ei: *Gen. 12. a* Egredere de terra tua et de cognatione tua. Rationem autem huius assignat Beda in glossa: *Beda. to. 5. lib. 2. in Luc. c. 4.* ceteri prophetæ minores in patria, quàm in exteris ciuitatibus habiti sunt. Quia propemodum naturale est, ciues semper ciuibus inuidere. Non enim considerant præsentia viri opera, sed fragilem recordantur infantiam, quasi non et ipsi per eosdem ætatis gradus ad maturam ætatem venerint.

Speciale vero exemplum in Elia nobili propheta adiungit, cum dicit: *In veritate dico vobis.* Sermo tuus veritas est. *Ioan. 17. c* Etiam veritatem dicebat, cui erat credendum, et tamen non credebant. Vnde Ioannes: *Ioan. 8. f* Si veritatem dico, quare non creditis mihi? Et illud Iob: *Iob. 6. d* Quare detraxistis sermonibus veritatis, *et cetera.* Et hæc est veritas certa, quia sumitur de scriptura. Vnde additur: *Multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel,* quæ scilicet erant in necessitate constitutæ. Multiplicatæ sunt mihi viduæ eius super arenam maris. *Hier. 15. b* Erant autem in necessitate constitutæ, propter defectum pluuiæ cælestis, addit: *Quando clausum est cælum annis tribus, et mensibus sex,* sicut Dominus comminatus fuerat: *Leu. 26. c* Sin autem nec sic obedieritis, *et cetera.* Et postea: Dabo vobis cælum desuper, sicut ferreum. Et in Deuteronomio: *Deut. 28. c* Sit cælum quod supra te est, æneum: et terra, quam calcas, ferrea. Et sic factum est propter peccata eorum. Vnde in Hieremia: *Hier. 3. a* Polluisti terram in fornicationibus tuis, et in malitijs tuis. Quam ob rem prohibitæ sunt stillæ pluuiarum, et serotinus imber non fuit. Erant in necessitate constitutæ propter defectum terrestris alimoniæ: et ideo additur: *Cum facta esset fames magna in omni terra.* Sicut dicitur: *1. Reg. 18. a* Erat fames vehemens in Samaria, *et cetera.* Vnde verificatum erat de filijs Israel illud Psalmographi: *Psal. 58. b* Famem patientur vt canes, et circuibunt ciuitatem. Quia circuibat rex et dispensator domus suæ ad inuenienda pascua. Et licet essent in tanta necessitate, subiungitur: *3. Reg. 18. a* *Et ad nullam illarum missus est Elias,* vt eas per miraculum releuaret a penuria famis, vt sic verificaretur in eis illud: *Ps. 106. a* Esurientes, et sitientes: anima eorum in ipsis defecit. Sed extraneam releuauit, vnde additur: *Nisi in Sarephta Sidoniæ, ad mulierem viduam.* Secundum quod scribitur: *3. Reg. 17. b* Dictum est Eliæ: Surge, et vade in Sarephta Sidoniorum: et manebis ibi: præcepi enim ibi mulieri viduæ, vt pascat te: immo ipsa per te. Aliud exemplum ad confirmationẽ prædictorum de Elisæo introducitur, cum ait: *Et multi leprosi erant in Israel sub Elisæo propheta.* Vnde dicitur, *4. Reg. 7. a* quòd tempore Elisæi erant quattuor viri leprosi iuxta introitum portæ Samariæ. Et multi alij in necessitate consimili. *Et nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus.* Dicitur, quòd Naaman descendit, et lauit *4. Reg. 5. d* in Iordane septies iuxta sermonem viri Dei: et restituta est caro eius, sicut caro pueri paruuli, et mundatus est. Et hoc, iusto Dei iudicio, quia non erant digni. Et a simili etiam, secundum imitationem prædecessorum, ostendebat eos indignos ad miraculorum susceptionem. Simile habetur in Matthæo: *Mat. 23. d* Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filij estis eorum, qui prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Et in Act. *Act. 7. f* Dura ceruice, et incircumcisi cordibus, et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut patres uestri,

et vos. Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? *et c.* Et sic manifeste sunt conuicti, quia defectus miraculorum non erat imputandus impotentiæ vel negligentiæ Christi, sed potius ipsorum inuidiæ, et incredulitati: et sic digni erant, qui miraculis priuarentur, sicut priuati etiam fuerant patres ipsorũ. Et nota, hic spiritualiter, quòd his duobus exemplis ostendit indignitatem Iudæorum respectu gentiliũ: quantum ad vniuersale defectum pænitentię, et vniuersale contagium malitiæ: quod in Iudęis remansit non curatũ, sed in gẽtilibus est sanatum per Christũ. Clausura enim cęli designat defectum gratiæ, et doctrinæ. Cauete, ne forte decipiatur cor vestrum, et recedatis a Domino. Et deinceps: Iratusq. Dominus, claudat cælum, et pluuiæ non descendant, nec terra det germen suum. De qua pluuia in Psalmo: Pluuiam voluntariã segregabit Deus hereditati tuæ, *et cetera.* Et ex hoc fit fames, et indigentia omnis boni. Iob: Attenuetur fame robur eius, et inedia inuadat costas illius. Et nota, quòd dicitur subtracta esse pluuia annis tribus et mensibus sex, quia tribus annis et dimidio, quibus Dominus prædicauit, non receperunt pluuiam gratiæ, exigẽtibus peccatis suis, quamuis enim super se veniret imber, Iudæa tamen non recepit. Terra sæpe venientem super se bibens imbrem, et germinans herbam opportunam illis, a quibus colitur, accipit benedictionem a Deo: proferens autem spinas ac tribulos, reproba est, et maledicto proxima, *et cetera.* Interea autem temporis mittitur verus Elias prædicator ad viduam in Sarepta Sidonis, quæ recte designat gentilitatem, sicut ostendit Beda in Glossa. Saluata enim est gentilitas, populo Iudæorum derelicto, secundum illud: Quoniam repellitis verbum Dei, et indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce conuertimur ad gentes. Infectio autem lepræ, designat corruptionem malitiæ, quæ fuit in omnibus ante aduentum Christi, secundum illud Psalmi: Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt, *et cetera.* Ab hac non est curata Iudæa. Mundare te volui, et non es mundata a sordibus tuis: sed nec mundaberis prius, donec quiescere faciam indignationem meam in te. Sed Naaman a lepra mundatur, qui interpretatur decor. Et designat gentium populum sacramento baptismi decorum factum, et omni feditate mentis, et corporis expurgatum. Et Oseas: Vsquequo non poterunt emundari? Secundũ illud Ezechiæ: Effundam super vos aquam mundã, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Et sic secundum vtrumque intellectum fuit hic confutatio infidelium Iudæorum.

Sensus spiritualis. — Clausura cæli. — Deut. 11. c — Psal. 67. — Iob 18. c — Pluuiæ priuatio quid. — Heb. 6. b — Beda to. 5. li. 2. i Euã. Luc. c. 4. — Act. 13. g — Lepra quid significet. — Psal. 13. a — Ezec. 24. d — Naaman. — Bed. vt su. — Osea 8. b — Ezec 36. c

Et repleti sunt omnes, et cetera. Postquam descripta est cõfutatio detrahentium, subiungitur hic declinatio persequentium. Habet autem hæc pars, duas. In prima describitur malignantium persecutio: in secunda vero persequentium declinatio, ibi: *Ipse autem transiens*, et cetera. Ad descriptionẽ ergo persecutionis malignantium tria introducuntur, scilicet iracundia mentis, violentia operis, et perfidia ex parte finis intenti. Insinuat ergo iracundiam mentis, in hoc, quod dicit: *Et repleti sunt omnes, in synagoga, ira, hæc audientes.* Vnde verificatum est illud: Odio habuerunt corripientem in porta, *et cetera.* Propter quod dicitur in Prouerbijs: Noli arguere derisorem, ne oderit te: Argue sapientem, et diliget te. Vnde ex auditu veritatis non sunt eruditi, sed potius irritati: contra quod dicitur: Ne sis velox ad irascendum, quia ira in sinu stulti requiescit. Et Iob: Vere stultũ interficit iracundia: quia sicut dicitur, ira non habet misericordiam, nec erumpens furor.

Amos 5. c — Prou. 9. b — Eccls. 7. b — Iob 5. a — Prou. 27.

Violentiam autem operis insinuat, cum addit: *Et surrexerunt, et eiecerunt illum extra ciuitatem*, tamquam blasphemum: sic enim erat præceptum: Educ blasphemum extra castra. Et post: Et lapidet eũ populus vniuersus. Et sic verificata est illa parabola, in qua dicitur, quòd filium patrisfamilias eiecerunt coloni extra vineam. Vinea enim Domini exercituum, domus Israel est: Sic fecerunt Stephano: Impetum fecerunt vnanimiter in eum. Et eijcientes eum extra ciuitatem, lapidabant, *et cetera.* Vnde Saluator poterat eis dicere illud: Nonne vos estis, qui odistis me, et eiecistis de domo patris mei?

Leu. 24. e — Mat. 21. d — Isa. 5. b — Act. 7. g — Iud. 11. b

Perfidiam autem ex parte finis intenti explicat, cũ adiungit: *Et duxerunt illum vsque ad supercilium montis, super quem ciuitas illorum erat ædificata.* Ad locum præruptũ ducebant ad præcipitium. Vnde poterat dici populo illi insano, illud sapientis mulieris: Quare præcipitas hereditatem Domini? In hoc autem quòd præcipitare eum volebant, peiores diabolo erant: sicut dicit Beda. Quia quod ille tantum dixit verbo: Mitte te hinc deorsum, hoc isti conati sunt facto: sed non valuerunt, quia ipse habebat potestatem ponendi animam suam: nemo autem tollendi ab eo, sicut dicitur. Vnde Beda: Non a Nazaræis præcipitari, non a Hierosolymitis lapidari, non inter pueros Bethleemitas ab Herode perimi: nõ alia vel alia voluit morte consummari, sed crucis expectare voluit triumphum. Ipsa enim est typus monarchiæ singularis. Vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Et hinc est, quòd cacumina crucis cęlos ostendunt, ima petunt inferos, cornua terram tegunt.

2. Reg. 20. f — Sup. eod. — Ioan. 10. d — Beda to. 5. lib. 2. in Lucam cap. 4. — Phil. 2. b

Ipse autem transiens, et cet. Hic notatur declinatio persequentium perfecta, quia fuit sine detentione, sine impulsione, sine portatione. Vnde non poterant ei violentiam facere, nec trahendo, nec impellendo, nec portando. Ad ostendendum igitur, quòd non fuit violentia detentionis dicitur: *Ipse autem transiens.* Vnde Ambrosius: Quod capitur, a paucis et tenetur, voluntatis est. Quòd a populo modo non tenetur, sed transit, maiestatis est. Vnde nihil poterat actum virtutis suæ retardare. Ecce iste venit saliens in montibus transiliens colles. Fuit autẽ iste transitus a virtute propria, sed Petri in virtute aliena. Qui transeuntes primam, et secundam custodiam, venerunt, *et cetera.*

Amb. to. 3. lib. 4. in Lucam c. 4. — Cant. 2. b — Act. 12. b

Ad ostendendum, quòd non fuit violentia impulsionis, subditur: *Per medium eorum*, quasi diceret: Cernis, quòd non possit ab aliquo superari. Vnde poterat dicere illud: Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Simile dicitur: Quærebant eum apprehendere, scilicet ad lapidandum, et exiuit de manibus eorum. Per medium vadit, quia mediator Dei et hominum, semper diligit medium. Vnde: Medius vestrum stetit, quem vos nescitis.

Psal. 26. — Ioan. 10. g — Ioan. 1. d

Ad ostendendum vlterius, quòd non fuit violentia vectionis, subditur: *Ibat:* scilicet propria virtute, sicut animalia, de quibus in Ezechia dicitur, quòd ibãt, et reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. *Ibat*, scilicet non in præceps, sed descendebat, vt dicit Beda, sub rupem, illi cedente petra, et ipsum suscipiente, vt illi ad eum non possint attingere, vnde poterat dicere illud: Quæretis me, et non inuenietis: et vbi ego sum, vos non potestis venire. In quo ostenditur simul Domini potentia, quia non poterant illum lædere: sed et lapides obediebant ei. Ostẽditur et patientia, quia cessit, nec eos læsit, sicut dicitur, quòd Iudæi tulerunt lapides, vt iacerent in eũ: Iesus autem abscondit se, et exiuit de templo. Nota hic, quòd quattuor modis est Domino Iesu mors tentata. Quidam tentauerunt gladio perimere, sicut Herodes. Quidam præcipitio, vt hic. Quidam lapidatione, sicut Iudæi. Quidam crucifixione. Spiritualiter enim Christus crucifigitur in nostra redemptione. Vnde dicitur de his, qui prolapsi sunt: Rursus sibimetipsis crucifigentes filium Dei, *et cetera.* Lapidatur autẽ in obduratione: Hierusalem, Hierusalem, quę occidis prophetas, et lapidas eos, *et cetera.* Vbi ostenditur obduratio Iudæorum. Præcipitatur autẽ in desperatione: Succident electas cedros tuas, et præci-

Ezec. 1. d — Beda. — Ioan. 7. e — Ioan. 8. g — Mat. 2. c — Ioan. 8. g — Mat. 27. — Heb. 6. b — Mat. 23. d — Hier. 22. b

et præcipitabunt in ignem. Et hoc est in desperatione. Sed gladio perimitur in blasphematione, secundum illud: Filij hominum, dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus. A

Psal. 56. a

Et descendit in Capharnaum, et cetera. Postquam ostendit doctrinam Christi authenticam ex merito vitæ, et testimonio scripturæ, hic modo ostendit ex miraculo potentię, vt in ore trium stet firmum auctoritatis testimonium. Habet autem hæc pars, tres. In prima proponitur communicatio doctrinę Christi. In secunda, confirmatio virtutum miraculi, ibi: *Et in synagoga erat*, et cetera. In tertia, acceptio eiusdem a multitudine populi, ibi: *Facta autem die, B egressus ibat*, et cetera. Circa autem communicationem doctrinę Christi quattuor exprimuntur, scilicet locus, tempus, effectus, et virtus. Ex his autem quattuor colligitur doctrina Christi fuisse humilis, celebris, admirabilis, et sublimis. Humilis, inquam, ostenditur ex situ loci, quem notat, cum dicit: *Descendit in Capharnaum ciuitatem Galilææ*. Descensus enim in Christo signum est humilitatis, sicut ascensus in superbis signum est elationis. Vnde: Descendi in hortum meum, vt viderem poma conuallis. Ad quod etiam designandum, dicitur: quòd descendit Spiritus corporali specie, *et cetera*. Et ideo ipse dicebat: C Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, *et cetera*. Et hæc magna est humilitas, et hanc docuit verbo: Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde. Exemplo: Si ego laui pedes vestros, *et cetera*, exemplum enim dedi vobis. Huic etiam competit quòd ciuitas illa erat in confinio gentium et Iudæorum in finibus Zabulon et Nephtalim, vt sic ostéderet se non despicere gentiles, ratione culpæ aut idolatriæ. Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, et terra Nephtalim, et nouissime aggrauata est via maris trans Iordanem Galilęæ Gentium. Huc accedit, quòd istæ duæ tribus, prius cæteris migrabant, sicut D dicitur. Et ideo tamquam despectiores, primo fuerant visitandæ.

Christi descensus humilitatem significat. Cant. 6. d. Sup. 3. e. Ioan. 6. d. Mat. 11. d. Ioan. 13. b. Isa. 9. a. 4. Reg. 15. f.

Celebris autem ostenditur ex tempore sollemni, cũ additur: *Ibiq. docebat illos sabbatis*. Tunc enim populus veniebat ad audiendam legem, quia cessabant ab omni opere seruili, sicut præcipitur. Et ideo Baruch: Legite librum istum, quem misimus ad vos recitari in templo Domini, in die sollemni, et in die opportuno. Sic etiam Paulus sabbatis docebat, secundum quod dicitur: Moyses a temporibus antiquis, habet in singulis ciuitatibus, qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne sabbatum legitur. In quo erudimur secundum consilium: Sapientiam scribe in tempore vacuitatis, et qui minoratur actu, sapientiam percipiet. Et etiam erudimur in diebus sollemnibus, et in conspectu multitudinis, maxime intendere diuinis laudibus, et prædicationibus. Vnde in Psalmo: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te. Et rursus: In Ecclesijs benedicite Deo de fontibus Israel.

Sabbatis vacandum legi diuinę. Leu. 23. a. Baruch 1. c. Act. 15. d. Eccli. 38. c. Psal. 21. c. Psal. 67. c.

Admirabilis autem ostenditur ex stupore populi, cum additur: *Et stupebant in doctrina eius*, et hoc, quia aliquid magnum, et insolitum in ea imaginabantur. Sic et in doctrina Apostolorum, post Spiritus sancti Aduentum: Stupebant autem omnes, et mirabantur ad inuicem, *et cetera*. Iob: Adducit consiliarios in stultum finem, et iudices in stuporem. Nec mirũ, quia sicut dixerunt ministri: Numquam sic locutus est homo.

Act. 2. b. Iob 12. c. Ioan. 7. g.

Sublimis vero ostenditur ex virtute singulari, et hoc notat, cũ addit: *Quia in potestate erat sermo ipsius*. Siue quia loquebatur, vt Dominus omnipotens, secundum illud: Admirabantur turbæ super doctrina eius. Erat enim docens eos, sicut potestatem habens. Siue quia sermoni iuncta erat virtus, faciens mirabilia, secundum illud: Sermo illius potestate plenus est. Et infra: De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta potens in opere, et sermone. Siue etiam, quia verba eius spiritualem virtutem sapiebant, secundũ illud Psalmi: Dabit voci suæ vocem virtutis. Sic et Apostolus: Sermo meus, et prædicatio mea non in suasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus, et virtutis. Nec mirum si sermoni eius erat virtus coniuncta, quia ipse est Dei virtus, et sapientia. Et ideo dicitur: Portans omnia verbo virtutis suæ.

Mat. 7. d. Eccls 8. a. Inf. 24. Psal. 67. d. 1. Cor. 2. a. 1. Cor. 1. c. Heb. 1. a.

Et in synagoga erat, et cetera. Post communicationem doctrinæ Christi, sequitur hic comprobatio per virtutem miraculorum. Ostenditur autem hæc virtus admirabilis in Christo docente, tripliciter. Primo respectu sexus virilis. Secũdo respectu muliebris ibi: *Surgens autem Iesus*. Tertio respectu omnis sexus, et ætatis, ibi: *Cum autem sol occidisset*. Rursus alia differentia est ex parte naturæ, quia primum miraculum consistit in liberatione hominis a dæmone: secundum in liberatione mulieris a febre: tertium in liberatione ab vtrisque indifferenter. Rursus, primum est in loco eruditionis, quia in synagoga: secũdum vero in loco refectionis, scilicet in domo Simonis: tertium in loco requietionis, quia post solis occasum. Postremo, primum horum ostenditur factum fuisse mane: secundum circa meridiem, quia hora commestionis: tertium circa solis occasum. Ex his autẽ omnibus claret, quòd Christus habet posse super omnem personam, et super omnem naturam, et in omni loco, et in omni tempore: ac per hoc sufficienter ostenditur authentica doctrina eius per virtutem multitudinis miraculorum. Præmittitur autẽ primo miraculum hominis dæmoniaci curati. Circa cuius quidem curationem, notanda sunt quattuor concurrentia, quæ faciunt ad manifestandam Christi potentiam: ex parte dæmoniaci, status manifestæ miseriæ: ex parte dæmonis, sentimen diuinæ præsentiæ: ex parte Christi, operatio immensæ potentiæ: ex parte populi, exhibitio debitæ reuerentiæ: quæ omnia conuenientissime describuntur ab Euãgelista ad præsentis miraculi magnificentiã. Ex parte igitur dæmoniaci ostenditur status manifestæ miseriæ, cum dicitur: *Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum*, quia in communi apparebat omnibus, quòd erat a dæmone obsessus. Vnde in loco communi erat, quia in synagoga, vbi multi conueniebant, secundum illud: Ego semper docui in synagoga, et in templo, quo omnes Iudæi conueniunt. In hac erat homo habens spiritum immundum ab effectu, quia immundum facit. E Spiritum immundum auferam de terra. Immundus iste spiritus dicitur: quia semper immunditiam suggerit. Vnde in Apocalypsi: Et vidi de ore draconis, et de ore bestiæ, et de ore pseudoprophetæ exire spiritus tres immundos in modum ranarũ.

Christi potestas maxima. Ioan. 18. c. Zac. 13. a. Spiritus immundus ab effectu. Apoc. 16.

Ex parte vero dæmonis, ostenditur sentimen diuinæ præsentiæ, cum dicitur: *Et exclamauit voce magna*, et cetera, vt ex vi clamoris ostenderetur in dæmone passio doloris. Ecce, serui mei laudabunt præ exultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et pręcontritione spiritus vlulabitis. Vnde F colligitur ex clamore, quòd in dęmone fuit dolor, et tremor, ex sentimento pręsentię Christi. Vnde Augustinus: Vtinam sicut Deum dæmones iudicẽ, sic homines agnoscerent Saluatorem: dęmones viderunt, et contremuerunt, homines vero viderunt, et occiderunt. O quanta infelicitas, homines peiores dęmonibus inueniri. Vnde ipse timor compulit veritatẽ cõfiteri, scilicet, quòd Christus esset destructor dęmonũ, et sanctificator hominum. Propter primũ additur, dicens: *Sine, quid nobis et tibi Iesu Nazarene venisti perdere nos. Sine*, idest, cessa ab afflictione, et nostra persecutione, quia importabilis est. Manum tuã longe fac a me, et formido tua non me terreat. Vel, *Sine*, idest permitte me elongari a te, quid nobis, et tibi, quasi

Isa. 65. c. Iob 13. c.

bi, quaſi diceret, nulla conuentio: et ideo ſimul eſſe
2.Cor.6.c non poſſumus. Quę participatio iuſtitię cum iniqui-
tate? Aut quę ſocietas luci ad tenebras. Quę autem
conuentio Chriſti ad Belial? Et quòd non ſit com-
municatio, oſtēdit, cum adiungit: *Veniſti perdere nos.*
Prou. 24. Repente conſurget perditio eorum. Vnde: In hoc
1.Ioan.3.b apparuit filius Dei, vt diſſoluat opera diaboli. Et no-
Perditio dę-monum eſt gemina. ta, quòd duplex eſt perditio dęmonum. Vna ſcilicet
propter peccatum ſuperbię, qua perditi ſunt ab ini-
tio. Perdidi te, o Cherub, protegens, de medio lapi-
Ezec.28.d dum ignitorum. Alia propter peccata ſuperaddita,
ob quę perdentur in extremo iudicio, cum auferetur
omnis poteſtas, et infligetur omnis pœna debita. De
Deut.32.e qua: Iuxta eſt dies perditionis. Et hęc perditio non
Mat.8.d fiet omnino ante diem iudicij, vnde: Veniſti huc
ante tempus torquere nos? Sed tantum a tempore
Ioan.12.d Chriſti inchoata eſt. Nunc iudicium eſt mundi, nūc
princeps huius mundi eijcietur foras. Non ſolum
autem confitetur ipſum deſtructorem dęmonum,
ſed etiam ſatisfactorem hominum, cum adiungit:
Scio te, quia ſis ſanctus Dei, ille ſcilicet, de quo Daniel:
Dan.9.f Vngatur Sanctus ſanctorum. Hoc autem non ſcie-
1.Cor.2.b bat certa ſcientia, cum dicatur: Si enim cognouiſ-
ſent, numquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Sed
Prou.23.a cognoſcebat coniecturando. In ſimilitudinem ario-
li et coniectoris ęſtimat quod ignorat. Exiſtimabat
enim hoc per pœnam, quam ſentiebat.

Ex parte autem Chriſti oſtenditur operatio im-
menſæ potentiæ, cum adiungitur: *Et increpauit illum
Ieſus, dicens: Obmuteſce*, tamquam enim omnipo-
tens dæmoni ſola increpatione ſilentium imponit.
Zac.3.a Oſtendit mihi Ieſum ſacerdotem magnum. Et ſe-
quitur: Increpet Dominus in te, ſatan, et increpet
Dominus in te qui elegit Hieruſalem. Licet autem
vera diceret, tamen ſilentium imponebat, quia vt
Eccli.15.b dicitur: Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Vn-
Pſal.49.c de et in Pſalmo: Peccatori autem dixit Deus: Qua-
re tu enarras iuſtitias meas? Vel ideo prohibuit, quia
doloſe loquitur, et immiſcet frequenter falſa veris.
Mar.1.d Vnde ſuper illud: Non ſinebat ea loqui, dicit gloſſa,
ne, dum viderent vera loquentem, ſequerentur er-
Pſal.30.c rantem. Et ideo in Pſalmo: Muta fiant labia doloſa,
et cetera. Oſtendit autem hic vanam gloriam eſſe vi-
tandam, vt in vanis et falſis laudibus nemo quærat
Act.16.d laudari. Exemplum eſt de Paulo. Non autem ſolum
imponit ſilentium increpando, verum etiam expel-
lit præcipiendo, cum additur: *Et exi ab eo*. Iam im-
Abac.3.a pletur illud Abacuc: Egredietur diabolus ante pe-
des eius. Et ideo ſequitur: *Et cum proieciſſet illum dæ-
monium in medium, exijt ab illo*. In quo oſtenditur ira-
cundia diaboli, quia inuitus exijt, et cum murmure.
Mar.1.c Vnde Marcus: Diſcerpens enim, *et cetera*, exijt ab
eo. Hoc autem facit diabolus, cum videt ſe perdere,
Apoc.12.c quod male poſſidet. Deſcendit diabolus ad vos, ha-
bens iram magnam, *et cetera*. Sed ira eius non læ-
ſit, Domino prohibente. Vnde ſubditur: *Nihilq. no-
Iſa.11.b cuit*. Non nocebunt, et non occident in vniuerſo
Diabolus ſemper habet nocendi voluntatem. monte ſancto meo. Ex hoc autem colligitur, quòd
diabolus habet ſemper voluntatem nocendi, quia
hanc habet a ſemetipſo, ſed poteſtatem nocendi non
ſemper, niſi quantum, et quando permittitur a Deo
Rom.13. iuſto modo. Vnde: Non eſt poteſtas niſi a Deo. Et
1.Pet.3.b ideo Petrus: Et quis eſt, qui vobis noceat, ſi boni
æmulatores fueritis?

Poſtremo ex parte populi oſtenditur exhibitio de-
bitæ reuerentiæ, cum ſubditur: *Et factus eſt pauor in
omnibus*. Hoc dicitur, quantum ad reuerentiam ſe-
Iob 26.c cundum actum cordis. Nec mirum, quia columnæ
cæli contremiſcunt, et pauent ad nutum eius. Vnde
Idem 4.c Iob: Pauor tenuit me, et tremor, et omnia oſſa mea
perterrita ſunt. Et hoc ad aſpectum tanti miraculi:
Pſal.138.c Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es:
Hier.10.a mirabilia opera tua, *et cetera*. Et in Hieremia: Quis
non timebit te, o rex gentium? Quantum vero ad

A actum oris, adiungitur: *Et colloquebantur ad inuicem
dicentes*, ſcilicet alter ad alterum conferendo. *Quod
eſt hoc verbum*, ideſt, res digna verbo, ſicut accipi- Verbū, pro re digna verbo.
tur: Non fuit verbum, quod non monſtraret eis
Ezechias in domo ſua. *Quia in poteſtate et virtute im-* 4.Reg.20.a
perat immundis ſpiritibus, et exeunt? poteſtate præci-
piente, et virtute faciente. Nec mirum: Poteſtas, et Iob.25.a
terror apud Deum eſt, qui facit concordiam in ſu-
blimibus. Sed hoc imperium non eſt humanum, nec
etiam angelicum. Vnde in canonica Iudæ dicitur:
Cum Michael Archangelus cum diabolo diſputans Iuda 1.b
altercaretur de Moyſi corpore, non eſt auſus iudi-
B cium inferre blaſphemiæ, ſed dixit: Imperet tibi
Deus. Et quia hoc magnum et inuſitatum erat, non
reticendum, ſed cum reuerentia diuulgandum. Ideo
ſequitur: *Et diuulgabatur fama de illo, in omnem locum
regionis*. Sic de Salomone dicitur: Ad inſulas longe Eccli.47.c
diuulgatum eſt nomen tuum. Sic de Dauid: Diuul- 1.Par.14.d
gatum eſt nomen Dauid in vniuerſis regionibus, et
Dominus dedit pauorem eius ſuper omnes gentes.
Sic de Ozia: Diuulgatum eſt nomen eius vſque ad 2.Par.26.a
introitum Ægypti, propter crebras victorias. Nota,
quòd fuit diuulgatum nomen Dauid ratione iuſti-
tiæ: nomen Salomonis, ratione ſapientiæ: no-
C men vero Oziæ, ratione potentiæ: nomen Chri-
ſti, ratione omnis et excellentiæ et dignitatis, et ſu-
pereminentiæ.

Surgens autem Ieſus de ſynagoga, et cetera. Poſt mira-
culoſam curationem ſexus virilis a dæmone, ſequi-
tur hic miraculoſa curatio ſexus muliebris a febre.
Quæ ab Euangeliſta deſcribitur hoc ordine: Primo
notatur ipſius febris incommodum: ſecundo vero
interceſſionis adiutorium: tertio curationis reme-
dium: quarto perfectæ liberationis indicium. Hæc
enim quattuor concurrunt ad præſens miraculum
conſummandum. Quantum igitur ad ipſius febris
D incommodum, dicitur, quòd compellebat ſocrum
Simonis iacere in domo. Vnde dicitur: *Surgens au-
tem Ieſus de ſynagoga, introiuit in domum Simonis*, ſci-
licet, vt poteſtas eius, quæ communiter manifeſtata
fuerat coram omnibus, in domo ſecretius manife-
ſtaretur coram ſimplicibus, et coram ſuis imitatori-
bus. In domo enim erat mulier curanda, non in ſy-
nagoga, ad inſinuandum quod dicitur: Docere au- 1.Tim.2.d
tem, mulieri non permitto. Ad hunc ingreſſum mo-
uebat miſericordia, propter mulieris miſeriam re-
leuandam, quam exprimit, cum dicit: *Socrus autem
Simonis tenebatur magnis febribus*. In quo deſignatur
E infirmitatis grauitas, quæ diſponit ad gratiam iuxta
illud: Infirmitas grauis ſobriam facit animam. Licet Eccli.31.a
autem eſſet grauis, poterat tamen de ea dici illud:
Infirmitas hæc non eſt ad mortem, ſed pro gloria Ioan.11.a
Dei: quam gloriam non ſolum debuit in altero ſexu
oſtendere, ſed in vtroque, quia ſicut vterque lapſus
fuerat, ita et vterque pertinebat ad redemptionem.
Vnde in Chriſti natiuitate fuit Ioſeph cum Maria, in Sup.2.a
Chriſti prædicatione diſcipuli et mulieres, ſecun-
dum quod dicitur: In paſſione Maria, et Ioannes: Inf.8.a
In reſurrectione diſcipuli et Magdalena. Sic vir et Ioan.19.g
mulier ad Dei gloriam oſtendendam curantur, et a Ioan.20.a
F grauiori mulier, quàm vir, quia pluribus pœnis eſt
ſubiecta. Multiplicabo ærumnas tuas, et conceptus Gen.3.d
tuos: in dolore paries filios, et ſub viri poteſtate eris.

Quantum vero ad interceſſionis ſuffragium, ſub-
ditur: *Et rogauerunt illum pro ea*, Diſcipuli, et illi, qui
aderant. Quamuis enim Dominus velit dare, nihi-
lominus vult rogari, ſecundum illud: Et inuoca me Pſal.80.b
in die tribulationis: eruam te, et honorificabis me.
Inuocabis, et Dominus exaudiet te: clamabis, et di- Iſa.58.c.d
cet: Ecce adſum. Et in fine: Os enim Domini lo-
cutum eſt. Et nota, quòd Dominus alium curauit Sup.eod.f
ſine precibus, ſicut dæmoniacum prius: alium pre-
cibus alienis, vt hic: aliū precibus proprijs, vt lepro- Inf.5.c
ſum. In quo ſignatur, quòd tripliciter animas pec-
catrices

A
catrices curat gratia Saluatoris, nunc intercedẽte sola
Rom. 2. a benignitate suæ clementiæ. Ignoras, quoniam benignitas Dei ad pænitentiam te adducit? Nunc inter-
Iac. 5. c ueniente oratione Ecclesiæ. Infirmatur quis in vobis: inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini: et oratio fidei saluabit infirmum. Nunc vero interue-
Exo. 6. a niente proprio gemitu: Ego audiui gemitum filio-
4. Re. 20. b rum Israel. Audiui orationem tuam, et vidi lacrymam tuam, ecce sanaui te. Et ideo dicebat anima
Psal. 29. a sancta: Domine Deus meus clamaui ad te, et sanasti me, *et cetera*.

B
Quantum ad curationis remedium, adiungitur: *Et stans super illam, imperauit febri: et dimisit illam.* Im-
Eccli. 5. b perat autẽ tamquam Dominus, et Rex. Sic: Insuper vniuersæ terræ rex imperat seruienti. Et quia non
Ps. 148. a est ei impossibile omne verbum: Ideo ipse dixit, et facta sunt. Vnde ad præceptum eius, *dimisit illam,*
Psal. 148. b scilicet febris, secundum illud: Præceptum posuit, et non præteribit. Nec mirum: quia omnia, quæcumque voluit Dominus, fecit in cælo et in terra,
Hiere. 5. c in mari, et in omnibus abyssis. Me ergo non timebitis, ait Dominus, et a facie mea non dolebitis? Qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum, quod non præteribit. Vnde miro modo

C
in hoc arguitur, et reprehensibilis ostenditur peruicacia humanæ voluntatis, quia omnis creatura sensibilis, et quod plus est, defectus pœnalis, obedit diuinis imperijs, quibus homo miserabilis cõtradicit.

Postremo quantum ad perfectæ liberationis indicium, subditur: *Et continuo surgens ministrabat illis.* Hoc autẽ est certum perfectæ curationis indicium, quia nullæ remanserunt reliquiæ, quia statim facta est potens ad motum, et potens ad obsequium. Sur-
Inf. 10. rexit enim, et ministrabat eis, tamquam bona matrona, et quasi altera Martha, de qua infra: Martha autem satagebat circa frequens ministerium. Et ta-

D
4. Reg. 4. c les merentur diuinum beneficium. Dicit puer Elisæus Sunamiti: Ecce sedule in omnibus ministrasti nobis, quid vis, vt faciam tibi? Talem viduam dice-
1. Tim. 5. b bat Apostolus esse eligendam: Vidua deligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministrauit, si omne opus bonum subsequuta est.

Sensus allegoricus. Notandum autem, quantum ad sensum allegoricum, quòd curatio viri a dæmone, significat curationem gentilis populi ab errore, in cuius rei figu-

E
Isa. 34. d ram dicitur: Occurrent dæmonia, onocentaurus, et pilosus clamabit alter ad alterum. Hoc dicitur de Idumæo, sub figura gentilitatis. Hoc dæmonium
Mar. vl. d eijcitur per fidem Christi, secundum illud: In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, *et cetera*. Serpentes, inquam, diffundentes virus erroris, qualis fuit, de quo Apo-
2. Cor. 11. stolus: Timeo autem, ne sicut serpens Heuam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, et excidant a simplicitate, quæ est in Christo. Per curationem socrus Simonis a febre, significatur curatio

F
synagogæ ab æstu carnalis concupiscentiæ, quo inar-
Osee 7. b descit ille populus carnalis. Omnes adulterãtes, quasi clibanus succensus a coquente. Et ideo præmitti-
Rom. 11. d tur curatio viri, quia sicut dicitur: Donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel saluus fieret.

Sensus moralis. Secundum sensum moralem, curatio hominis a dæmone significat curationem a peccatis spirituali-
1. Reg. 16. bus, secundum quod dicitur: Exagitabat eum, scili-
Inf. 11. cet Saul, spiritus nequam, a Domino. Et infra: Cũ immundus spiritus exierit ab homine, perambulat per loca inaquosa, quærens requiem, et non inueniens, dicit: Reuertar in domum meam, vnde exiui,
Eccli. 23. c *et cetera*. Curatio mulieris a febre est curatio animæ a peccatis carnalibus: Anima calida, quasi ignis ardens, non extinguetur, donec aliquid glutiat. Vnde
Beda: Homo a dæmonio liberatur, cum animus ab Beda to. 5.
immunda cogitatione purgatur. Femina a febribus, li. 2. in ca.
cum caro a feruore concupiscentiæ refrenatur. 4. Luca.
Et ideo homo in medio synagogæ eliditur, quia qui spiritualibus peccatis detinetur, indiget humiliari in
conspectu hominum. Psalmus: Custodiens paruulos Ps. 114. a
Dominus, humiliatus sum, et liberauit me. Ista vero liberatur, Domino stante super eam in domo, quia
est cum diuina gratia custodia disciplinę. In filia non Eccli. 26. b
auertente se, firma custodiam, ne, inuenta ocasione,
vtatur se. Et ideo: Castigo corpus meum, et in ser- 1. Cor. 9. d
uitutem redigo, *et cetera*.

Cum autem sol occidisset, et cetera. Hic post curationem sexus virilis et muliebris, subiungitur curatio vniuersalis respectu omnis sexus, ætatis, et infirmitatis. In qua manifestatur admirabilis potentia Christi ex quattuor, scilicet, ex varietate languorum, ex facilitate curationum, ex confessione dæmonum, ex cohibitione spirituũ immundorum. Primo ergo introducitur varietas languorum in hoc, quod dicit: *Cum autem sol occidisset, omnes, qui habebant infirmos varijs languoribus, ducebant illos ad eum,* vt scilicet
curaret, et merito, quia: Vere languores nostros ip- Isa. 53. a
se tulit, *et cetera*. Et in Actis: Pertransijt benefacien- Act. 10. f
do et sanando omnes oppressos a diabolo. Et sine distinctione, quia super omnia potest æqualiter. Vn-
de: Neque herba, neque malagma sanauit eos, sed Sap. 16. b
tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia. Vnde et
Matthæus dicit: Circuibat Iesus, *et cetera.* dein, sa- Mat. 4. d
nans omnem languorem, et omnem infirmitatem in populo. Et nota, quòd adducebant post solis occasum, vt ostenderetur, quòd Christus non tantum interdiu, sed etiam noctu solicitus et potens erat circa salutem humani generis, quod figuratũ est in Iacob:
Die noctuq. ęstu vrgebar, et gelu, fugiebatq. somnus Gen. 31. e
ab oculis meis. Et in Sapientia: In omnibus magni- Sap. 19. d
ficasti populum tuum Domine, et honorasti et non despexisti in omni tempore, et in omni loco adsistẽs eis. Vel ideo post solis occasum, vt ostenderet vitandam esse gloriam hominum. Vnde reprehendit pha-
risæos: Omnia opera sua faciunt, vt videantur ab Mat. 23. a
hominibus. Aut ideo post solis occasum, vt designetur per passionem, acquirendum esse generale reme-
dium. Christus enim sol est, secundum illud: Orie- Mal. 4. a
tur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, et sanitas in pennis eius. Iste occubuit in passione. Vn-
de Amos: Occidet sol in meridie. Et tunc plus sa- Amos 8. c
nati sunt, quod signatum est in morte Samsonis, qui Iud. 16. g
interpretatur sol eorum. Vnde Beda: Solis occubi- Beda to. 5.
tus est passio Christi, per quam plures sanantur dæ- li. 2. s Luc.
moniaci, et ægroti, quàm ante. cap. 4.

Secundo additur facilitas curationum, cum additur: *At ille singulis manus imponens, curabat eos*. Faciliter curabat, quia sine interpellatione, sed sola manus impositione sanabat. Nec mirum, quia secundũ
quòd dicitur: Non est abbreuiata manus Domini, vt Isa. 59. a
saluare nequeat. Et nec solum poterat hoc per se, sed
etiam alijs communicare, secundum illud: Super- Mar. 16.
ægros manus imponent, et bene habebunt. Et nota, quòd singulis imposuisse dicitur sine exclusione, si-
cut dicitur in Actis: Non est personarum acceptor Act. 10.
Deus. Et ideo in Psalmo: Aperis tu manum tuam, Psal. 44.
et imples omne animal benedictione. Et hoc est,
quod dicitur: Pusillum et magnũ ipse fecit, et æqua- Sap. 6. b
liter cura est illi de omnibus. Et ideo dicitur: *Curabat eos,* et cetera, scilicet omnes ad se venientes, quia
dicitur: Eum, qui venit ad me, non eijciam fo- Ioan. 6. d
ras. Nec mirum, nam idem Dominus omnium, di-
ues in omnes, qui inuocant illum. Rom. 10. c

Tertio subditur confessio dæmonum, cum ait: *Exibant autem dæmonia a multis clamantia*, scilicet prę
dolore, et timore, et admiratione. Clamabitis præ Isa. 65. c
dolore cordis, et præ contritione spiritus vlulabitis.

Sed

Psal.17. d Sed cassus erat eorum clamor. Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret. Vel clamantia, propter publicam veritatis annunciationem. Et ideo subditur vera cõfessio. *Et dicentia: quia tu es filius Dei.* Hoc autem non dicebant ex certitudine, sed ex coniecturatione propter potentiæ magnitudinem. Et ideo prius dixit dæmon: *Scio te, quia sis Sanctus Dei*, nunc quòd filius Dei, quia per maiora experimenta in cognitione profecerat: hoc autem, quod ex coniectura confitebantur dæmones, non confitebantur corde, de quo: Nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. Cui dicere, respondet verbum, quod est cum amore dicere. Non etiam opere confitebantur, de quo: Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est. Sed solum ore dicebant, et corde odiebant, et opere negabant. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Nec mirum, quia secundum quòd dicitur in Psalmo: In inferno autem quis confitebitur tibi? nullus, scilicet, cõfessione meritoria, sed omnes confessione extorta, et necessaria: Dicentes intra se, pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes, *et cetera*.

Sup.eod. f
1.Cor.12. a
1.Ioa. 4. b
Tit. 1. d
Psal.6. a
Sap. 5. a

Postremo additur cohibitio spirituum immundorum, cum subiungitur: *Et increpans non sinebat ea loqui*, vt verificetur illud: Ab increpatione tua fugiẽt, a voce tonitrui tui formidabũt. *Non sinebat ea*, et cet. Frequenter Dominus obicem ponit malignantibus. Vnde: Etenim non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. Vel ideo non sinebat, quia per dæmones manifestari nolebat, vnde subditur: *Quia sciebant ipsum esse Christum*, idest, probabiliter conijciebant. Non enim innotuit dæmonibus, vt dicit Augustinus, vt splendor et lux, sed per quandam virtutis suæ efficaciam. Nolebat autem Dominus sui nominis cognitionem per dæmones diuulgari, tum quia indigni erant, tum etiam quia odiosi, tum etiã quia fraudulenti: et ideo talis confessio nec conueniebat Deo, nec congruebat dæmoni, nec proderat homini. Beda: Improbus enim magister est diabolus, qui falsa veris sæpe permiscet, vt specie veritatis testimonium fraudis obtexat. Ex quo nobis datur intelligi, quòd qui in prædicando Christum, veris falsa permiscent, omnino sunt cohibendi, sicut hæretici. Nescitis, quia modicum fermentum totam massam corrumpit? Si quis autem vera prædicent, non tamen intentione recta, sustinendi sunt: et de talibus dicitur: Quid enim? Dum omni modo, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur: et in hoc gaudeo, sed et gaudebo? Si autem prædicant vera et bona, et tamen non faciunt, nihilominus sunt audiendi. Super cathedram Moysi sederunt scribæ et pharisæi. Et tales designati sunt per illũ, de quo dicitur, quòd prædicabat Christũ non sequens eum, quem Dominus noluit prohiberi. Ex prædictis liquet, quòd Saluatoris potestas per omnem modũ est manifestata.

Psal.105.a
2.Mac.6.
Aug. lib.8. de Ciu.Dei ca.21.to.5.
Beda to. 5. lib.2.in Luca cap.4.
1.Cor.5. b
Phil.1. c
Mat.23.a
Inf.9. f

Facta autem die, et cetera. Post communicationem doctrinæ Christi, et confirmationem ipsius per operationem miraculorum, subiungitur hic tertio acceptatio eiusdem a multitudine populi. Ad hoc autem, quòd doctrina aliqua debito modo auditoribus fiat accepta, oportet quòd sit immunis ab ostentatione, ab ambitione, ab adulatione, et a personarum acceptione. His enim modis quattuor consueuit doctrinæ acceptatio deprauari. Primo ergo ab acceptatione doctrinæ Christi excluditur ostentatio, cum dicitur: *Facta autem die, egressus ibat in desertum locum*, volens se magis humiliter occultare, quàm impudenter ostentare, secundum illud: Ecce elongaui fugiens, et mansi in solitudine. Huius figura præcessit in Elia: de quo dicitur, quòd relicto puero suo, solus perrexit in desertum, postquam fecerat miraculum ignis, consumentis holocaustum. Huius etiam figura præcessit in Dauid, qui dixit ad Ionathan: Dimitte me, vt abscondar in agro vsque ad vesperam diei tertiæ, idest, vsque ad resurrectionem. Ob quam etiam causam, dixit discipulis: Nemini dixeritis visionem, donec filius hominis a mortuis resurgat. Et: Hæc locutus est Iesus, et abijt, et abscondit se. Illud autem iter in desertum, et egressus de ciuitate, significat egressum vitæ sæcularis, et ingressum religionis. Desertum enim est locus paupertatis, asperitatis, et vtilitatis, contra tria, quæ sunt in mundo, secundum illud: Omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ. Contra hæc statuit Dominus desertum religionis, in quo vouetur triplex votum, prædictis oppositum, scilicet continentiæ, paupertatis, et obedientiæ. Et ideo merito dicitur desertum. In hoc deserto moratus est Ioannes: Vnde Matthæus: Quid existis in desertum videre? Arundinem vento agitatam? in qua designatur humilitas, quæ non delectatur in vento laudum: nec deijcitur in vituperio detractionum, et conuitiorum. Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum: in quo ostenditur paupertatis asperitas. In hoc deserto fuit Christus, cuius figura præcessit: Morabatur Dauid in deserto in locis firmissimis, mansitq. in monte solitudinis Ziph. Quia altissimam religionem tenuit Christus. Vnde Augustinus de vera religione: Omne peccatum prouenit, aut quia appetimus, quæ Christus contempsit, aut fugimus, quæ sustinuit. Satellites enim diaboli diuitias appetunt, Christus pauper esse voluit. Honoribus inhiant, rex esse noluit. Delicias cupiunt, crucifigi voluit.

Doctrina auditoribus accepta.
Psal.54. b
3. Reg. 19. a
A
1.Re. 20.a
Mat.14.b
Ioan. 12.f
Desertum.
1.Ioan.2.c
B
Votum triplex.
Mat.11.a
1.Re.23. b
C
Aug. to. 1. de ver. rel. cap.17.

Secundo excluditur ambitio, in hoc, quod sequitur: *Et turbæ requirebant eũ, et venerunt vsque ad ipsum*. Non ipse se ingerebat ex ambitione, sed illi quærebant cum deuotione. Vnde dicitur: Qui cum cognouisset, quòd venturi essent, vt raperent eum, et facerent eum regem, fugit. In quo docuit, quòd honoris officium non est assumẽdum, nisi homo requiratur. Vnde: Nec quisquam assumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, quemadmodum Aaron. In hoc etiã commendatur deuotio populi, quia latere volentem requirebat, cum tempus esset. Isaias: Quærite Dominum, dum inueniri potest. Et Oseas: Tempus requirendi Dominum, cum venerit, qui docebit vos iustitiam. Et anima sancta in Psalmo: Exquisiuit te facies mea. Et quòd deuote requirerent eum, apparet, quia scilicet: *Venerunt vsque ad ipsum*, secundum illud Isaiæ: Si quæritis, quærite, conuertimini, et venite. Vnde: Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, *et cetera*. Igitur quia deuote quæsierunt, inuenerunt, secundum illud: In simplicitate cordis quærite illum. Et quia perfecta deuotio non solum facit quærere, sed detinere inuentum, ideo subditur: *Et detinebant illum, ne discederet ab eis*, secundũ illud Cantici: Inueni, quem diligit anima mea: tenui eũ, nec dimittam, *et cetera*. Nec mirum, quia: Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam: et qui tenuerint eam, beati. Vnde poterant dicere illæ animæ sanctæ: Ne derelinquas me, Domine, Deus meus: ne discesseris a me. In quo ostenditur, quòd Christus nec ambiebat honorem, antequam offerrent: nec etiam iam oblatum, quia quasi violente detinebatur. Huius figura præcessit: Dimitte me, iam enim ascendit aurora. Quod dixit Angelus ad Iacob.

Ioan.6. b
D
Heb. 5. b
Isa. 55.b
Osea 10. d
Psal.26. c
E
Isa. 21.
Mat.11.d
Sap.1. a
Can.3. d
Pro.3. c
Psal. 37.d
F
Gen. 32. f

Tertio excluditur adulatio in hoc, quod additur: *Quibus ille ait: Quia et alijs ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei.* Non blanditur eis, sed ostendit se æqualiter curare de omnibus. Vnde poterat dicere illud: Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neque in occasione auaritiæ, Deus testis est, nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab alijs. Non enim quærebat hominibus placere, sed Deo, et ideo dicit: *Oportet me*

1.Thess.2.

tet me euangelizare, quia hæc est voluntas Patris. Vnde subdit: *quia ideo missus sum*. (*Isa. 61. a*) Ad annunciandum mansuetis misit me. Et ideo oportebat, quia dicitur: (*Ioan. 14. d*) Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Missus autem fuerat pauperibus euangelizare, secundum quòd habetur in auctoritate præmissa Isaiæ. Missus etiam fuit euangelizare regnum Dei, sicut dicitur hic. Et ideo colligitur, quòd missus fuerat euangelizare pauperibus regnum Dei. (*Mat. 5. a*) Vnde: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorũ. (*Mat. 19. c*) Et vere ipsorum, quia ait: Scriptum est: Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cęlorum. B Quia nemo potest habere illud regnum, nisi contemnat terrenum. Et difficile pecuniæ ab habẽtibus contemnuntur: Ideo difficile acquirunt, quod pauperibus est promissum.

Quarto vero excluditur personarum acceptio in hoc, quod sequitur: *Et erat prædicans in synagogis Galilææ*, scilicet omnibus indifferenter. (*Mat. 9. d*) Circuibat Iesus omnes ciuitates, et castella, docens in synagogis eorum. Hoc decet facere bonum prædicatorem, propter illud: (*Prou. 5. c*) Deriuentur fontes tui foras, et in plateis aquas tuas diuide. (*Isa. 32. d*; *Inf. 8.*) Et: Beati, qui seminatis super omnes aquas. Semen autem est verbum Dei. Bonus prædicator, et imitator Christi, debet esse communis persona, C (*Rom. 1. b*) vt Paulus: Græcis et Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, et vobis, qui Romæ estis, euangelizare. (*Zac. 6. a*) Quod significatum fuit a Zacharia, in equis deferentibus quadrigam, idest legem euangelicam, de quibus dicitur, quòd isti sunt, quos misit Dominus, (*Mat. vlt. a*) vt perambulent terram. Vnde in fine Matthæi dicitur prædicatoribus: Euntes ergo docete omnes gentes. (*Mar. vlt.*) Et in fine Marci: Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Ex prædictis colligitur, si prædicator bonus, est acceptus hominibus, vt sit acceptus Deo et Angelis eius, debet esse D immunis ab ostentatione in signo, ab ambitione in animo, ab adulatione in verbo, a personarum acceptione in facto, siue exercitio. (A quibus animi morbis debeat liber esse verus præco Christi.) (*2. Cor. 2. d*) Et hæc quattuor tangit Apostolus: Non, inquit, sumus, sicut plurimi adulterantes verbum Dei (Quod fit quattuor modis prædictis) sed ex sinceritate, sine personarum acceptione: sicut ex Deo, sine ambitione: coram Deo, sine ostentatione: in Christo loquimur, sine adulatione. (*Ioan. 14. a*) Nam Christus veritas est.

CAPVT QVINTVM.

FACTVM *est, cum turba*. et cetera. Supra egit Euangelista de doctrinæ Christi confirmatione: In hac parte agit de discipulorum vocatione. Et habet pars ista, duas, in quarum prima describitur vocatio discipulorum de statu iustitiæ, in secunda de statu culpæ. *Post hæc, exijt, et vidit*, et cetera. Prima pars habet duas. In prima proponitur discipulorum vocatio. In secunda vero vocatorum confirmatio per operationem miraculorum. *Et factum est, cum esset in vna ciuitate*, et cetera. F Ad vocationem autem discipulorum tria introducuntur: primum est eruditio populi: secundum, operatio miraculi, ibi: *Vt cessauit autem loqui*, et cetera. Tertium est vocatio Petri, ibi: *Quod cum videret Simon Petrus*. Primum horum spectat ad profunditatem sapientiæ, per quam alios docebat: secundum ad sublimitatem potentiæ, per quam miracula faciebat: tertium ad immensitatem clementiæ, qua piscatores pauperculos ad suum consortium attrahebat. Et habent se ista per ordinem adinuicem, quia circumstantiæ instructionis populi fuerunt introductiua occasio operationis miraculi, et operatio miraculi fuit ratio motiua conuersionis Petri et filiorũ Zebedæi. Describitur ergo eruditio populi sub quattuor circumstantijs, quæ inducunt ad captionem pi-

A scium. Prima est importunitas plebis: Secunda opportunitas nauis: tertia obedientia Simonis Petri: quarta affluentia sermonis Dominici. Primo ergo tãgitur importunitas plebis irruentis in eum propter doctrinam, cum dicitur: *Factum est autem, cum turba irruerent in eum, vt audirent verbum Dei*. Ideo irruebant, quia quilibet appropinquare volebat. Nec immerito, quia: Qui appropinquant pedibus eius, (*Deut. 33. a*) accipient de doctrina illius. (Appropinquantes Christo.) Nec tantum volebant ignorantes appropinquare, propter doctrinam siue scientiam, sed etiam infirmi propter sanitatem recuperandam. Omnis turba quærebat eum tangere: (*Inf. 6. c*) B quia virtus de illo exibat, et sanabat omnes. Nec hi solum, sed et peccatores propter veniam. Vnde: Erant appropinquantes ei publicani et peccatores, vt audirent illum. (*Inf. 15.*) Et vehementi desiderio mouebantur, ideo irruebant, considerantes magis Domini bonitatem, quàm maiestatem. Vnde dicit quidam Expositor: Magni meriti est apud Deum, desiderium verbi Dei, quod ipsam quoque irreuerentiam turbæ irruentis in eum excusat. Vnde Dominus ad hoc præcipue inuitabat: Omnes sitientes venite ad aquas, (*Isa. 55. a*) scilicet, sapientiæ salutaris. In cuius rei signum erat iuxta aquas. Vnde et subditur: *Et ipse* C *stabat secus stagnum Genezareth*, vt ad aquas sapientiæ inuitaret, sicut dictum est: Stabat Iesus, et clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. (*Ioan. 7. f*) Et nota, quòd hoc stagnum aquæ diuersis nominibus appellari consueuit, scilicet, mare Cenereth. Vnde: In diuisione sortium dicitur, quod a Reblatha (*Num. 34. b*) perueniẽt contra orientẽ ad mare Cenereth. Glossa, Stagnum Tiberiadis mare dicitur, secundum consuetudinem Hebræorum, qui quamlibet congregationem aquarum appellant mare, iuxta illud: Congregationesq. aquarum appellauit maria, *et cetera*. (*Gen. 1. b*) Et quia postea ciuitatem istam appellauit Herodes D Tiberiadẽ, quia ipsam in honorem Tiberij Cæsaris reædificauit, ideo vocatur mare Tiberiadis. Posthæc abijt Iesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis. (*Ioa. 6. a*) Et quia originem trahit a Iordane, ideo dicitur lacus Iordanis. Et quia in Galilææ regione est, ideo mare Galilææ, et quia inundationes fiunt, et aura ibi generatur, ideo dicitur: *Stagnum Genezareth*. idest generans auras. Idem etiam dicitur lacus saliuarum. Et iuxta illud stagnum stabat Iesus, vt qui miracula fecerat in terra, faceret etiam in aquis. Vnde secundum quòd ex diuersis colligitur locis, Dominus in illo stagno multa miracula operatus fuit. E In captione piscium, in sedatione tempestatum, in calcatione vndarum, *et cetera*.

Secundo subditur opportunitas nauis subleuantis in aquam, cum subditur: *Et vidit duas naues*, opportunas, scilicet ad ferendum, tũ quia propinquæ, propter quod dicitur: *Stantes secus stagnum*. tum etiam, quia otiosæ et vacuæ. Vnde et addit: *Piscatores autem descenderant, et lauabant retia*. Et ita opportunæ erant ad ministrandum. Has autem naues piscatorum pauperum sibi propinquas vidit, quia secũdum quòd in Psalmo dicitur: Excelsus Dominus, (*Psal. 137.*) et humilia respicit, et alta a longe cognoscit. Et has sibi opportunas vidit in obsequium, secundum illud: Magna potentia Dei solius, et ab humilibus honoratur. (*Eccli. 3. c*) Vnde et ipse se humiliat, vt quia omnia portat, a naue portetur. Tua autem, pater, prouidentia (*Sap. 14. a*) ab initio cuncta gubernat, quoniam dedisti et in mari viam, et inter fluctus semitam firmissimam, ostendens: quia potens es ex omnibus sanare, etiamsi sine rate aliquis adeat mare.

Tertio additur obedientia Simonis separantis a turba, cum subditur: *Ascendens autem in vnam nauim, quæ erat Symonis*, ipsum tamquam pauperem et humilem præeligendo secundum illud: (*Iac. 2. a*) None Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, et heredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se?

Ascen-

Ascendit autem. Non tyrannice opprimendo, sed humiliter supplicando. Vnde addit: *Rogauit eum a terra reducere pusillum*. vt scilicet parum sequestraret se a turba, et subleuaret a terra: qui enim vult alios docere, debet interiori affectu terrena contemnere, et exterioribus actibus turbas praecellere. Vnde dicitur: Exo. 23. a Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiae, *et cetera*. Nota hic humilitatem Domini, quia rogabat Petrum seruum suum, exemplum relinquens praelatis, vt et ipsi rogent subditos. Vnde Apostolus: Rogamus vos, et obsecramus in Domino Iesu, *et cetera*. Tum quia, vt dicit Ambrosius, Coacta seruitia Deo non placent. Tum quia, vt dicit Seneca, generosus est animus hominis, et facilius ducitur, quam trahitur.

Dominus rogat Petrū

1. Thes. 4. a

Amb. to. 5. in serm. de Sanctis per annū, serm. in festo S. Basilij.

Postremo subditur affluentia sermonis Christi, docentis de nauicula, cum additur: *Et sedens docebat de nauicula turbas*. Sedere autem spectat ad auctoritatem personae docentis: Mat. 5. a Cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius. Ad personam etiam iudicantis: Psal. 9. a Sedisti super thronum, qui iudicas iustitiam. Haec namque sessio auctoritatem designat iudicialem, quia in thronis residet, ad iudicandum, Deus. Dicitur autem rursus in Psalmo: Psal. 79. a Qui sedes super Cherubin, manifestare coram Ephraim, *et cetera*. Quia Cherubin plenitudo scientiae interpretatur: et qui sedet in loco doctoris, debet esse sapientia, vt de plenitudine eius accipiant vniuersi discipuli. Et de hac plenitudine accipiebat turba. Vnde dicitur: *Docebat turbas*: Iohel. 2. e Filij Sion exultate, et laetamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiae, et descendere faciet ad vos imbrem matutinum, et serotinum, sicut in principio. Et ideo super mare stabat, quia de profundo incomprehensibili, quasi rorem paruum sapientiae ad nos transmittit. Iob 26. d Iob: Et cum vix paruam stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri? *Docebat autem turbas*. id est simplices et humiles, quia: Prou. 3. a Cum simplicibus sermocinatio eius. Mat. 11. d Quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et reuelasti ea paruulis. Et ratio huius est, quia turbae non requirebant subtilia, sed vtilia, et talium est Dominus doctor. Isa. 48. c Ego dominus Deus tuus, docens te vtilia, gubernans te in via, qua ambulas.

Bonus praedicator.

Moraliter autem notandum est, quod in Christo docente datur forma praedicatori. Introducitur enim, vt stans, vt videns, vt ascendens, et vt sedens. Veri enim et boni praedicatoris est stare per rectitudinem intentionis. Ezech. 2. a Dictum est Ezechieli in persona praedicatoris: Sta super pedes tuos, et loquar tecum. Est videre, per certitudinem discretionis. Sic enim dicitur, Prou. 27. d Diligenter agnosce vultū pecoris tui, tuosq; greges considera. Est ascendere per exercitium perfectae actionis. Isa. 40. b Isaias: Super montem excelsum ascende tu, qui Euangelizas Sion. Est sedere, per otium contemplationis. Thr. 3. d Sedebit solitarius, et tacebit, quia leuauit super se. De his quattuor simul dicitur: Hier. 6. d State super vias: ecce rectitudo intentionis. Et videte, et interrogate de semitis antiquis, quae sit via bona: ecce solicitudo discretionis. Et ambulate in ea, per exercitium actionis: et inuenietis refrigerium animabus vestris, per otium contemplationis.

In turba autem irruente, datur forma auditori. Propter quod nota, quod Euangelista introducit turbas in comparatione ad Iesum. Primo requirentes: secundo venientes: tertio detinentes: et de his tribus supra in fine praecedentis capituli: quarto irruentes, sicut hic: quinto comitantes: Inf. 14. e Ibant autem turbae multae cum eo: sexto subsequentes; Inf. 23. d infra: Sequebatur illum multa turba populi, et mulierum, *et cetera*. Boni enim auditores debent quaerere sapientiam, Christum, studio meditationis. Sap. 8. a Hanc amaui, et exquisiui eam a iuuentute mea. Debent venire ad ipsum desiderio affectionis, secundum illud: Psal. 41. a Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, *et cetera*. Debent detinere instantia orationis, secundum illud Cantici: Cant. 3. b Tenui eum, nec dimittam. Sed heu verificatum est illud: Isa. 64. c Non est qui inuocet nomen tuum: qui consurgat, et teneat te. Debent irruere impetu deuotionis. Ezech. 1. c Ezechiel dicit de sanctis animalibus, vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur. Debent comitari conformitate bonae operationis, sicut Henoch. Gen. 5. d Ambulauitq. cum Deo, et non apparuit: quia tulit eum Deus. Debent etiam sequi imitatione passionis. 1. Pet. 2. d Christus passus est pro nobis, vobis relinquēs exemplum, vt sequamini vestigia eius. Talibus promittitur gloria. Mat. 19. d Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede, *et cetera*. Ac deinde: Et omnis, qui reliquerit domum, *et cetera*. Et tandem subiungitur: Centuplum accipiet, et vitam aeternam possidebit.

Auditor verbi diuini.

Vt cessauit autem loqui. Post eruditionem populi, subditur operatio miraculi. Circa huius descriptionem quattuor, introducuntur. Ex parte Christi, altitudo potentiae: ex parte Petri, certitudo fiduciae: ex parte miraculi, multitudo copiae: ex parte consortij, promptitudo auxilij. In Christo igitur insinuatur altitudo potentiae ad miraculum faciendum, cum dicitur: *Vt cessauit autem loqui*, scilicet per veritatis magisterium: quia Domini est confirmare sermonem sequentibus signis. Mar. 16. d Ideo: *Dixit ad Simonem*, per potestatis imperium, cui per omnia obediendum est, secundum consilium Virginis in primo miraculo: Ioan. 2. a Quodcumque dixerit vobis, facite. Et sequitur imperium: *Duc in altum*, id est, in profundum mare, vbi scilicet est multitudo piscium, sicut diuinitatis oculis aspiciebat. Eccli. 23. c Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, et profundum abyssi. Et ideo subdidit: *Et laxate retia vestra ad capturam*. Sic post resurrectionem: Ioan. 21. a Mittite in dexteram nauigij rete, et inuenietis. Hoc imperando dicit, vt ostendat, quod omnia subiecit Deus pedibus eius, volucres caeli, et pisces maris, *et cetera*. Psal. 8. b

In Petro autem insinuatur certitudo confidentiae, ad miraculum impetrandum, cum subditur: *Et respondens Simon dixit illi: Praeceptor*, et cetera. Non solum doctorem, sed etiam praeceptorem vocat, credens non solum eum habere scientiam ad docendum, sed etiam potentiam ad faciendum. Nec irrationabiliter Petrus piscator tali nomine Christū appellat, quia dicit Isaias: Isa. 55. b Ecce testem populi dedi eum ducem, ac praeceptorem gentibus. Et alibi: Idem 30. e Erunt oculi tui videntes praeceptorem tuum, et aures tuae audient verbum post tergum monentis. Et quoniam confidentia vera non innititur proprijs viribus, sed diuinis, ideo subdit: *Per totam noctem laborantes nihil coepimus*. Et ita non innitendo tuis viribus, sed industria propria confisi, laborantes nihil coepimus. Vnde dicere poterat illud Isaiae: Isa. 49. a Sine causa, et vane fortitudinem meam consumpsi. Et Iob: Iob 7. a Ego habui menses vacuos, et noctes laboriosas enumeraui mihi. Nunc autem non in meis, sed de tuis viribus confido: et ideo infert: *In verbo autem tuo laxabo rete*. Nec immerito, quia ipse dicit: Isa. 55. a Verbū meum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum: sed faciet quaecumque volui, et prosperabitur in his, ad quae misi illud. Vnde de Petro potest dici illud: Rom. 4. d In repromissione Dei non haesitauit diffidentia, sed confortatus est fide, plenissime sciens, *etc.*

In miraculo vero insinuatur multitudo copiae ad ipsius miraculi euidentiorem magnitudinem, cum subditur: *Et cum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam*. Et sic verificatum est illud: Ioan. 14. a Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciā. Ecce iam credulitas Petri impetrabat miracula.

Vnde

Vnde ipse a suæ fidei fundamento, Petrus a firmitate A
petræ meruit appellari. Vnde paulo post addit Euágelista: *Quod cum videret Simon Petrus, et cetera.* Et
Inf. 22. d ideo infra dicitur ei: Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Et quoniam copia multitudinis non solum fuit sufficiens, sed etiam excellens, ideo subditur: *Rumpebatur autem rete eorũ*, scilicet præ nimia multitudine. Et attende, quòd Dominus eodem miraculo, quo potuit pisces in retia congregare, potuit et retia conseruare, sicut et fecit, cum dicitur:
Ioan. 21. b Et cum tanti essent, non est scissum rete. Sed hoc factum est propter figuram, quia miracula Dei, vt di-
Greg. ho. 2. in Euang. non procul a princ. Et hom. 24. cit Gregorius, semper nobis aliquid insinuant diligentius attendendum. B Illa enim captura piscium significat congregationẽ electorum post resurrectionem in gloria. Ista vero, ante resurrectionem vocatorum ad Ecclesiam. Et quia in illa nullus ingreditur, qui egrediatur: de hac multi egrediuntur: ideo hic rumpitur, ibi vero minime. Hinc est, quòd dicitur illa fuisse in dextera nauigij, ista vero non: discernit illa in numero determinato, ista vero non. Hic etiam iunguntur naues propter multitudinem tentationum: ibi in terra requiescunt. Hic Christus in naui, ibi, in littore requiescit.

In consortio autem insinuatur promptitudo auxilij, ad miraculum manifestandum, cum subditur; C *Et annuerunt socijs, qui erant in alia naui*, idest pernutum ostenderunt, siue significauerunt. Quia:
Tob. 12. a Opera Dei reuelare, et confiteri, honorificum est. Vnde dicit auctor quidam: Nullius boni sine socio iocunda possessio est, secundum illud Ecclesiastes:
Eccls. 4. c Melius est duos esse simul, quàm vnum: habent enim emolumentum societatis suæ. In cuius rei signum, subditur: *Vt venirent, et adiuuarent eos*, quia
Pro. 18. a secundũ illud Prouerbiorũ: Frater, qui adiuuatur a fratre, quasi ciuitas firma. Et certe sicut dicitur ibi-
Ibid. d dem: Vir amicabilis ad societatem, magis amicus D erit, quàm frater. Et hoc manifeste probatur, per ipsorum promptitudinem in adiuuando, et ideo additur: *Et venerunt, et impleuerunt ambas nauiculas.*
Prou. 10. c Et sic verificatur illud Prouerbium: Benedictio Do-
Tob. 12. a mini diuites facit. Vnde dicere poterant illud: Bonis omnibus per eum repleti sumus. Hæc autem impletio, vt tactum est, significat impletionẽ Ecclesiæ.
Mat. 13. f Vnde: Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congregãti, *et cet.* Et ideo additur: *Ita, vt pene mergerentur.* Quia mali adeo multiplicantur, quòd pene omnes submergi-
Mat. 24. a mur, secundum illud: Quoniam abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum, *et cetera.* E Sed tamen nauis Petri non submergitur, quamuis Paulus
2. Cor. 11. f dicat: Ter naufragium feci.

Expositio moralis Moraliter hic notãdum est, qui sint isti piscatores, quæ naues eorum, quæ retia, et quæ capiendi via.
Piscatores. Piscatores sunt prædicatores. Vnde infra: Ex hoc iã
Inf. eod. b homines eris capiens. Et: Faciam vos fieri pisca-
Mat. 4. c tores hominum. Et hoc dicitur: Ecce ego mittam pi-
Hier. 16. c scatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos. Et diabolus cõtra, habet piscatores suos malos, et hæ-
Abac. 1. d reticos, et seductores. Abacuch: Facies homines quasi pisces maris, et quasi reptile non habens principem. F Totum in hamo subleuauit, traxit illud in sagena sua, et congregauit in rete suum. Et certe nũc adeo mali piscatores præualent, vt boni vix habeãt
Isa. 19. locum. Et impletum est illud Isaiæ: Mœrebunt piscatores, et lugebunt omnes mittentes in flumen hamum, et expandentes rete super faciem aquarum,
Naues. emarcescent. Naues autem, per quas transitur mare, sunt duæ, scilicet obedientia et patientia: quarũ altera exercet in labore, altera sustinet in dolore. Et
Sap. 14. a de prima potest intelligi illud: Exiguo ligno committunt homines animas suas, et transeuntes mare per ratem liberati sunt, *et cetera.* Hæc est obedientia, quæ cum sit exigua, producit ad terram beatam. De secunda potest intelligi illud: Nisi hi in na- *Act. 27. f*
ui manserint, vos salui fieri non potestis. Dicitur de his, qui in tempestate erant, quia: Patientia vobis ne- *Heb. 10. g*
cessaria est, vt voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. Ibi tanguntur hæ duæ naues, de quibus simul in Psalmo dicitur: Qui descendunt mare *Psal. 100.*
in nauibus, facientes operationem, quod est obediẽtiæ. In aquis multis, scilicet tribulationis, quod est patientiæ. Quia per multas tribulationes oportet *Act. 14. d*
nos intrare in regnum Dei. Retia autem sunt discre- *Retia.*
tio et locutio, quæ vicissim debent connecti ad instructionem populi, per artificium Spiritus sancti.
De excelso misit ignem in ossibus meis, et erudiuit *Thr. 1. e*
me: expandit rete pedibus meis, *et cetera.* In sapien- *Coloss. 4.*
tia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, vt sciatis, quo modo oporteat, *et cetera.* Hęc autem retia contexuntur, quando ex sacræ scripturæ verbis in vnam seriem congregatis, sermones componuntur. In quibus magis est vtilitas, quàm subtilitas attendenda. Vnde curiosis comminatur Dominus: Con- *Isa. 19. b*
fundentur, qui operabantur linũ, plectentes et texentes subtilia. Per hæc retia facilius capiuntur simplices laici, quàm clerici eruditi. Vnde in Prouerbijs:
Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum: sed ta- *Prou. 1. b*
les in rete capiuntur sententiæ mundanæ. Item:
Irretiuit eum multis sermonibus, et blanditijs la- *Prou. 7. c*
biorum protraxit illum. Modus capiendi, est naues *Modus capiendi.*
ducere in altum, id est, ascendere ad vitæ perfectionem. Et laxare retia in capturam per prædicationẽ: quæ duo debent esse coniuncta secundum exemplum Saluatoris: Cœpit Iesus facere, et docere: quia *Act. 1. a*
dicit Gregorius: Cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur. Vnde ad illos spectat potissime retia in prædicatione laxare, qui ad perfectionis apicem possunt ascendere. Et ideo ad Romanos dicebat Apostolus: Non audeo aliquid loqui *Rom. 15. d*
eorum, quæ per me non efficit Christus.

Quod cum videret Simon Petrus. Post eruditionem populi, et operationem miraculi, subditur vocatio Petri et filiorum Zebedæi: ad cuius perfectionem quattuor ostenduntur concurrisse, scilicet humiliatio Petri habilitans ad gratiam: admiratio eleuans ad intelligentiam: alleuiatio Christi stabiliens ad confidentiam: imitatio magistri perducens ad abũdantem iustitiam. Primo ergo præponitur humiliatio Petri, habilitans ad gratiam, cum dicitur: *Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu.* Viso miraculo humiliatus est magnificando diuinam maiestatem. Et recte, quia dicitur: In nomine Iesu om- *Phil. 2. b*
ne genu flectatur, *et cetera.* Et Isaias: Mihi curuabitur omne genu, et iurabit omnis lingua. Et hoc fecit Petrus quasi inuitans alios ad faciendum similiter.
Ac si diceret illud Psalmistæ: Venite adoremus, et *Psal. 94.*
procidamus; *et cetera.* Humiliatus etiam fuit resiliẽdo in propriam paruitatem. Vnde et subdit dicens: *Exi a me Domine, quia homo peccator sum*, quasi diceret: non sum talis, vt ego sim dignus esse simul tecum: hoc ex fide et reuerentia dicebat, sicut ille Centurio:
Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meũ. *Mat. 8. a*
Ideo hoc autem dicebat Petrus, quia videbat potentiam, et non percipiebat clementiam, quia dixit:
Non veni vocare iustos, sed peccatores. Vnde Augu- *Mat. 9. b*
stinus: Vt piscator loquitur Petrus, Deum ac Dominum salutis secum habebat, et dicebat, exi a me: ac si infirmus medico curare volenti diceret: Recede a me, quia ægroto. Et Gregorius dicit: Petre, immo si te peccatorem consideras, oportet, vt a te Dominũ non expellas. Sed certe sic humiliando non expellebat, sed attrahebat. Ad quem respiciam, nisi ad pau- *Isa. 66. a*
perculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos?

Secundo vero subditur admiratio eleuans ad intelligentiam, quæ erat ratio humiliationis in Petro:

et hoc

et hoc notat, cum dicit: *Stupor enim circumdederat eum*. In circumdatione autem notatur vehementia stuporis. *Isa. 29. c* Isaias: Ecce ego addam, vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi et stupendo. Et ne credas ipsum solum admirari, sed et alios esse testes miraculi, subditur: *Et omnes, qui cum illo erant, in captura piscium, quam ceperant*, id est propter capturam magnam et insolitam, omnes mirabantur: secundum illud Psalmi: *Psal. 106. c* Qui descenderunt mare in nauibus. Et subditur: Ipsi viderunt opera Domini et mirabilia eius in profundo. Et quia alij discipuli cum Petro fuerunt vocati, ideo subditur: *Similiter autem Iacobum, et Ioannem filios Zebedai*, scilicet stupor B circumdederat, qui erant similiter piscatores. Vnde subditur: *Qui erant socij Simonis*. Vnde, sicut socij fuerunt exercitio piscationis, sic et in dignitate vocationis. *Apoc. 1. b* Ego Ioannes frater vester, et particeps in tribulatione, et regno. *2. Cor. 1. b* Ad Corinthios: Scientes, quòd sicut socij passionum estis, sic eritis et consolationum. Et nota, quòd sicut ij tres fuerunt socij in piscatione, sic etiam fuerunt in vocatione: et sicut simul vocati, sic simul electi et assumpti ad miraculorum operationem. *Inf. 8. g* Infra dicitur: Non permisit introire secum quemquam, *et cetera*, nisi Petrum, et Iacobum, et Ioannem, *et cetera*. Qui simul assumpti ad transfigurationem. *Inf. 9. d* Infra: Assumpsit Petrum, et Iacobum, et Ioannem, *et cetera*. Simul etiam assumpti sunt ad orationem: *Mat. 26. d* Et assumpto Petro, et duobus filijs Zebedæi, cœpit contristari, et mœstus esse.

Tertio subditur alleuiatio Christi, stabiliens ad confidentiam, cum dicitur: *Et ait ad Simonem Iesus: Noli timere*. Non excludit timorem reuerentiæ et humilitatis, quia ipse est principium sapientiæ, et de illo dicitur: *Eccli. 1. c* Qui sine timore est, non poterit iustificari. Sed excludit timorem pusillanimitatis, qui opponitur confidentiæ, de quo: *Gen. 15. a* Noli timere Abraam: ego protector tuus sum. *Iosu. 1. b* Et Iosue: Noli metuere, et noli timere, quoniam tecum est Dominus Deus tuus. *Noli timere, quia ego tecum sum*. Et vt non expauescat minora, promittit maiora, cum addit: *Ex hoc iam homines eris capiens*. Quod multo magis est, quàm capere pisces. Glossa: Nondum in apostolatum eligitur, sed prædicitur quòd aliquando sit eligendus. *Mat. 4. c* Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. Et specialiter alloquitur Petrum, quia ipsi specialiter hæc cura committitur. *Mat. 16. c* Vnde: Tibi dabo claues regni cælorum, *et cetera*. Et nota, quòd dicit: *capies homines*, non aurum, secundum illud: *2. Cor. 12. e* Non quæro quæ vestra sunt, sed vos. Et ad Philip. Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in rationem vestram. *Philip. 4. d*

Quarto subditur perfecta imitatio Magistri, perducens ad perfectam iustitiam, cum subditur: *Et subductis ad terram nauibus*, vt ibi eas relinquerent. Vnde sequitur: *Relictis omnibus*. *Inf. 14. g* Omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Signanter dicit, *omnibus*, quia dicit Gregorius: Tãta a sequentibus dimissa sunt, quanta a non sequentibus concupisci poterant. Et quia omnia poterant concupisci, ideo omnia sunt dimissa. Vnde idem: Multum reliquit, qui sibi nihil retinuit: multum reliquit, qui etiam cum re, quam habuit, voluntatem habendi dereliquit. Et quia non sufficit relinquere sua, quia hoc aliqui fecerunt philosophi, subditur: *Secuti sunt eum*. Vnde Petrus: *Mat. 19. d* Ecce, nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, *et cetera*, scilicet per consilia. *Iob 33. c* Iob: Vestigia eius secutus est pes meus. Quia gloria magna est sequi Dominum: *1. Reg. 19. d* Sic Eliseus fuit secutus Eliam. Et nota, quòd contrarietas videtur inter Lucam, Matthæum, et Ioannem, quantum ad locum, quantum ad tempus, quantum ad modum. *Ioan. 1. e* Quia Ioãnes iuxta Iordanem, et ante aduentum in Galilæam, et sigillatim illos vocatos dicit: *Mat. 4. c* Matthæus vero et Lucas post aduentum

A in Galilæam, et simul vocatos dicunt. Et propterea intelligendũ, quòd discipuli isti vocati fuerunt semel in simplicem notitiam: et de hac vocatione Ioannes loquitur. *Ioan. 1.* Secundo in familiaritatem, et de hac dicitur hic, quia adhuc reuersi sunt ad propria, vt dicit glossa. Tertio in discipulatum fuerunt vocati, siue Apostolatum. Et de hac dicitur a Matthæo, et Marco: *Mat. 4. c* *Mar. 1. b* et ideo nulla est contrarietas, siue diuersitas in locis, et temporibus, et alijs circumstantijs.

Et factum est, cum esset in vna ciuitatum, et cetera. Post discipulorum vocationem subiungit hic eorundem confirmationem per miracula. Et habet hæc B pars, duas. In prima enim introducitur miraculum de curatione leprosi: in secunda vero de liberatione paralytici, ibi: *Et factum est in vna dierum*, et cetera. Circa miraculum autem de curatione leprosi tria introducuntur: Primum est operatio miraculi. Secundum est eruditio leprosi ibi: *Et ipse præcepit ei*, et cetera. Tertium est ædificatio populi, ibi: *Perambulabat autem magis sermo de illo*, et cetera. Circa operationem miraculi tria sunt attendenda, scilicet mirabilis infectio morbi, commendabilis deuotio ægri, et admirabilis operatio medici. Primo igitur tangitur miserabilis infectio morbi, cum dicitur: *Et factum est, cum esset in vna ciuitatum*, et cetera: quia C morbus erat publicus et perpetuus. Publicus, quia in ciuitate, vbi multi conueniunt, et ita multis nota erat infirmitas. Et attendendum, quòd dicitur fuisse in ciuitate, quia erat prope ciuitatem. Nam dicitur de hoc leproso, quòd curauit eum in descensu de monte. *Mat. 8. a* Vnde potest hic accipi, sicut infra: Non capit prophetam perire extra Hierusalem. *Inf. 13. g* Quia sicut dicitur ad Hebræos: Christus extra portã passus est. *Heb. 13. b* Erat etiam morbus perpetuus. Vnde et subdit: *Ecce vir plenus lepra*, quæ est infirmitas incurabilis, maxime cum est radicata. Vnde poterat ei conuenire il- D lud Isaiæ: A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas. *Isa. 1. b* Similis etiam erat Iob, de quo dicitur: Satan percussit Iob vlcere pessimo, a planta pedis vsque ad verticem eius, qui testa saniem radebat. *Iob 2. c*

Secundo vero insinuatur commendabilis deuotio leprosi, cum dicitur: *Et videns Iesum*, quia videndo adorauit et collaudauit. Adorauit signo, cum ait: *Et procidens in faciem suam*, quod est adorantium, vt in Psalmo: Venite adoremus et procidamus, *et cetera*. *Psal. 94. a* Et hoc requirebat diabolus: Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. *Mat. 4. b* Vnde hoc signo professus est ipsum esse filium Dei: sicut ille cæcus, de quo E Ioannes: Tu credis in filium Dei? quis est, *et cetera*. *Ioan. 9. g* Et post sequitur: Credo Domine. Et procidens adorauit eum. Et nota, quòd dicitur procidisse in faciem, quod est bonum signum: sicut dicitur de Moyse et Aaron, quod corruerunt proni in terram. *Num. 20. a* Non sicut Heli, qui cecidit de sella retrorsum, *et cetera*. *1. Reg. 4. d* Collaudauit etiam siue professus est verbo, quod notatur, cum subditur: *Domine si vis, potes me mundare*. In hoc, quòd rogat, insinuat largitatem. Iob: Rogabis eum, et exaudiet te. *Iob 22. d* In hoc, quod dicit: *Domine*, insinuat dignitatem. Esther: Domine in ditione tua cuncta sunt posita. *Esther. 13 c* In hoc, quod addit: *potes me mun-* F *dare*, insinuat potentiæ facilitatem. Subest enim tibi, cum volueris, posse. *Sap. 12. c* Et hoc est, quod dicebat Iob Domino: Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu qui solus es? *Iob 14. a* Et ideo poterat dicere: Asperges me Domine hyssopo, et mundabor, *et cetera*. *Psal. 50. b*

Tertio subditur admirabilis operatio medici, cum dicitur: *Extendens manum, tetigit eum, dicens*, et cetera, quæ quidem fuit admirabilis, tum ratione clementiæ, tum ratione potentiæ, tum ratione efficientiæ. Propter clementiam dicit: *Tetigit eum*, licet enim posset curare solo verbo, maluit tangere, vt ostenderet suam benignitatem. Vnde in Prouerbijs: *Prou. 31. c* Manum suam aperuit inopi. Vnde iam non poterat

hic

hic murmurare de Christo, sicut Naaman de Eliseo: A
4.Reg. 5. e Putabam, quòd egrederetur ad me. Et postea: Et tangeret manu sua locum lepræ, et curaret me. Sed certe non est repugnantia prophetæ et Domini, quia propheta subiectus erat legi, et ideo noluit tangere, ne secundum legem fieret immundus: Saluator vero supra legem erat, et ideo secundum legem, immundiciam non contrahebat, et legem euacuare poterat, et ideo tangebat. Ad insinuandum vero potentiam, additur, dicens: *Volo: Mundare.* In quo se asserit velle, et præcipit, vt mundetur, quia tantæ est potentiæ, vt
Isa. 46. e velle sit ei posse facere. Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet. Volebat autem eius mundiciam non tam corporalem, quàm spiritualem. Vn- B
1.Thess. 4. a de: Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra. Ad insinuandum vero efficaciam, subdit: *Et confestim lepra discessit ab illo,* vt nihil esset medium inter di-
Psal. 32. b ctum et factū: Dixit enim, et facta sunt. Verbo igitur et tactu curauit, vt ostenderet se verbum carnem factum: verbo etiam et tactu curauit, vt curaret inte-
Ioan. 7. d rius et exterius. Vnde: Totum hominem sanum feci, *et cet.* Et in huius rei testimonium concurrunt ad sacramentum, verbum pariter, et elementum.

Et ipse præcepit illi, vt nemini diceret. Post curationem morbi, subiungit hic Euangelista eruditionem cura- C
ti. Docet autem Christus leprosum curatum, et in eo quemlibet alium, tria: Primum est, quòd non est quærendum præconium laudis: secundum, quòd non est contemnendum officium sacerdotis: tertium, quòd non est prætereundum mandatum legis. Primum horum dirigit intentionem: secundum, affectionem: et tertium regulat operationem. Erudit igitur primo, quòd præconium laudis non est quærendum, cum dicit:

Et ipse præcepit illi, vt nemini diceret. Hoc non dicit, quia vellet, quòd ille non diceret, cum ille vbique
Mar. 1. d prædicauerit hoc, sicut dicit Marcus: sed instruit D
Beda lib. 2. to. 5. in c. 5. Lucæ. suo exemplo laudem vitare. Vnde Beda: Dat exemplum, vt sui in magnis, quæ faciunt, latere velint: sed vt prosint alijs, prodantur inuiti. Hoc etiam dicit
Amb. lib. 5. in Luc. c. 5. tom. 3. Ambrosius in Glossa. Vnde nota, quòd est præceptum executionis, sicuti: Honora patrem tuum, *etc.* Et probationis præceptum, vt Abraæ de immolan-
Exo. 20. b do filio. Et præceptum instructionis, sicut hic. Vnde non peccauit hic, cū nomen eius diuulgauit. Chrysostomus tamen dicit, quòd præceptum fuit, sed ad
Gen. 22. a tempus, propter cautelam: ne si forte sacerdotes audirent ipsum per Christum curatum, non reciperent eum tamquam mundum, si eum a Christo curatum E
ante audiuissent, quàm se eis præsentasset, propter odium, quod habebant ad Christum. Primus tamen modus rectior videtur: quia hoc præcepit etiam alijs infirmis, qui tamen illud non obseruabant, secun-
Mat. 7. d dum quòd dicitur de surdo et muto curato: quanto autem eis præcipiebat, tanto plus prædicabant. Et
2. Cor. 12. recte quia secundum quòd dicitur: Ego a vobis debui commendari, se autem nemo debet laudare, nisi necessitate alienæ salutis compulsus. Vnde Apostolus: Factus sum insipiens, vos me coegistis. Ideo dicebat se insipientem factum, quia contra consilium
Prou. 27. a sapientis fecisse videbatur. Laudet te alienus, et non F
os tuum, extraneus, et non labia tua.

Erudit secundo, quòd officium sacerdotis non est contemnendum, cum addit: *Sed vade, ostende te sacerdoti.* Quia eorum erat officium secundum legem, leprosos eijcere, et mundatos recipere, secundū quòd
Leu. 13. et 14. dicitur in Leuitico. Ideo autem hoc officium lepræ discernendæ sacerdotibus est commissum, licet magis videatur esse medicorum: quia eis vulnera peccatorum mortalium, quæ per lepram designantur, tempore veritatis reuelata, ostendenda sunt, secun-
Eccli. 18. c dum illud Ecclesiastici: In tempore infirmitatis ostēde conuersationem tuam: quia secundum quòd di-
Prou. 28. b citur: Qui abscondit scelera sua, non dirigetur: qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiā consequetur. Vnde quamuis Dominus mundet per interiorem contritionem: nihilominus ligat ad sacramentalem confessionem. In hoc autem mandato instruit sacerdotale officium esse omnibus venerandum: et id esse ad curationem peccatorum necessarium. Et hæc ratio præcipua huius mandati fuit. Sūt tamen et aliæ, vt scilicet ad bonum possint promoueri, viso miraculo de curatione certa leprosi. Et vt testes sint miraculi: et ne videretur eis aduersari: et vt innotescat eis sacerdotalis dignitas Christi, et gratia noui testamenti, et sacerdotij, quæ non tantum potest curatum ostendere, sed etiam curare.

Docet tertio præceptum legis non esse prætermittendum, cum subdit: *Et offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses,* sicut dicitur in Leuitico: Lepro- Leu. 14. a b. c. d
si mundati iubentur offerre duos passeres viuos, et tres decimas simile conspersas oleo, *et cetera.* Hæc autem cæremonialia erant: et tamen voluit Saluator, ea offerri, vt ostenderet legem esse bonam, et diuinitus latam. Contra Manichæorum perfidiam:
Lex quidem sancta, et mandatum sanctum, iustum Rom. 7. b
et bonum. Et hoc, quia adhuc manebant, cum non esset veritas reuelata. Vnde Glossa interlinearis di- Glossa interlinearis eod. loc.
cit: quòd non debent auferri signa, nisi prius venerint signa. Illa autem signa legis sanitatem non dabant, sed ostendebant, et testimonio confirmabant. Et ideo addit: *In testimonium illis,* quod potest legi dupliciter: Offeres illis in testimonium, scilicet tuæ curationis: vel offeres, vt hoc sit illis in testimonium, quòd tu curatus es: et vt tibi vltra non possint nocere, cum a te acceperint munera testimonialia. Et nota, quòd hoc, quod dicit, *in testimonium illis,* non refertur ad præceptū Moysi, sed Domini. Vnde Chry- Chrysost. hom. 17. in Mat. to. 2.
sostomus: Non sic intelligas, quia Moyses præcepit in testimonium illis, sed tu vade, et offer in testimonium illis: vt scilicet assumeret ab eis testimoniū apud plebem. Nam sicut dicitur: Oportet autem 1. Tim. 3. b
illum et testimonium habere bonum ab ijs, qui foris sunt. Vnde et opus Christi mirabiliter debebat testimonio insidiantium comprobari, ad perfectam solidationem fidei, et eiusdem roborationem.

Perambulabat autem multo magis, et cetera. Postquā descripsit Euangelista curationem morbi, et eruditionem curati, hic tertio subiungit manifestationem nominis Christi, vt ex his omnibus discipuli confirmentur in fide et amore Christi. Describitur igitur magnificatio nominis Christi, vt famosa, vt fructuosa, vt virtuosa. Primo igitur describitur hic magnificatio nominis Christi, vt famosa, cum dicitur: *Perambulabat autem magis sermo de illo,* scilicet Christo, sermo laudis suæ quantum ad scientiam et virtutes. Nec mirum, si fama Magistri diffundebatur,
cum de discipulis eius dicatur: In omnem terrā exi- Psal. 18. a
uit sonus eorum, *et cetera.* Huius figura præcessit
in Iuda Machabæo, de quo scribitur, quòd similis 1. Mac. 3. a
factus est leoni in operibus suis. Et post subditur: *Et nominatus est vsque ad nouissimum terræ.*

Deinde ostenditur nominis Christi magnificatio fructuosa, cum additur: *Et conueniebant turbæ multæ, vt audirent,* et hoc, scilicet propter instructionem mentis, quia scriptum est: Audi consilium, Prou. 19. e
et suscipe disciplinam, vt sis sapiens. Et Iacobus: Iac. 1. c
Scitis fratres dilectissimi: Sit autem omnis homo velox ad audiendum. Et conueniebant etiam propter curationem ex parte corporis, et ideo addit: *Et curarentur ab infirmitatibus suis.* Propter quod prę- Isa. 53. a
dicabat Isaias: Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portauit. Et ideo recte faciebant Eccl. 38. a
secundum consilium sapientis: Fili, in tua infirmitate non despicias te ipsum, sed ora Dominum, et ipse curabit te. Hæc ergo erat perfecta vtilitas ex parte animæ et corporis, quæ veniebat ex fama nominis 1. Cor. 1. e
Christi. Ipse enim Christus est Dei virtus, et Dei sapientia.

pientia. Et ideo, qui ad ipsum conueniunt, illuminantur per sapientiam, et curantur per virtutem. *Psal. 33.a* Et ideo dicitur in Psalmo: Accedite ad eum, et illuminamini: et facies vestræ non confundentur. Et ideo Isaias: *Isa. 49. b* Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.

Postremo ostenditur virtuosa: cum subditur: *Ipse autem secedebat in desertum, et orabat.* Quia humanam gloriam et famam non quærebat, sed fugiebat, secundum illud: *Mat. 14. c* Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. In quo dabat nobis formam recedendi a mundo, et appropinquandi ad Deum: propter quod dicebat Apostolus: *Gal. 1. b* Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Et ideo ad hoc, *Oratio.* quòd oratio sit Deo placita, non debet esse publica in foro, sed occulta in deserto. Vnde Matthæus: *Mat. 6. a* Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito. Et hoc est, quod dicit Bernardus in Canticis: *Ber. in cã. ser. 40. prope fin.* O sancta anima, sola esto, vt soli Deo omnium serues te ipsam, quem tibi ex omnibus elegisti. Fuge publicum, fuge et ipsos domesticos, secede ab amicis et intimis, et ab illo, qui tibi ministrat. An nescis te verecundum habere sponsum, et qui nequaquam velit tibi suã indulgere præsentiam præsentibus ceteris? Secede ergo, sed mente, non corpore: sed intentione, sed deuotione, sed spiritu: quamquam et corpore interdum nõ otiose te separas, præsertim in tempore orationis.

Ad prædicti autem miraculi euidentiam duo sunt hic intelligenda. Nam primo oportet latentium aperire spiritualem intelligentiam: deinde dissoluere apparentem controuersiam. Circa hoc autem miraculum tria consideranda occurrunt. Primum est, quid intelligitur per morbum lepræ: secundum, quid per tactum manus dominicæ: tertium, quid per præceptum legis implendæ. *Morbus lepræ.* Morbus lepræ designat rectè peccatum mortale: quia sicut lepra inficit et deformat carnem, sic peccatum maculat et deformat animam. Vnde: *Thr. 4. b* Denigrata est super carbones facies eorum, et non sunt cogniti in plateis: adhæsit cutis eorum ossibus: aruit et facta est quasi lignum. Lepra etiam ejici facit extra castra, sic peccatum mortale a castris gloriæ. *Ezec. 28. c* Peccasti, et eieci te de monte Dei. Hic autem morbus quadruplicem habet differentiam, secundũ quòd dicitur: *Leu. 13. a. b. e* Est enim lepra in carne, lepra in pilis, lepra in vestibus, lepra in habitaculis. Lepra in carne, significat peccatum carnale. Lepra in pilis, significat peccatum spirituale, quia per pilos cogitationes intelliguntur. Lepra in veste, peccatum in conuersatione. Lepra in domo, peccatum in congregatione. Ille ergo est plenus lepra, qui omnibus his criminibus infectus est. De his differentijs lepræ dicitur in Leuitico. *Leu. 13.* In huius figuram etiam dicitur, *4. Reg. 7. a* quòd quattuor viri erant leprosi iuxta introitum portæ, ad has quattuor differentias designandas. Ideo autem voluit Dominus peccatum mortale per lepram designari, quia sicut lepra inficit in se, et in consortio, sic et peccatum. Per tactum manus dominicæ intelligimus *Psal. 143. b* visitationem diuinæ gratiæ, quam petebat propheta dicens: Emitte manum tuam de alto, et eripe me. *Rom. 7. d* Quia sicut dicitur ad Romanos: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Per Christum enim tangit nos manus diuina, quo modo *Cant. 5.* dicitur in Canticis: Dilectus meus misit manum suam per foramen, idest, gratiam suam per foramen lateris Christi. Vnde profluunt sacramenta, et venter intremuit: quia hæc gratia primo parit contritionem. *Ps. 103. d* Vnde in Psalmo: Qui respicit terram, et facit eam tremere: qui tangit montes et fumigant, quia contritio fletum parit. Sed ad hoc, vt ad statum istũ *1. Cor. 13. d* perueniat peccator, oportet quòd cum leproso videat eum per fidem: Videmus nunc per speculum

A in ænigmate. Oportet, quòd procidat per timorem: *Psal. 71. b* Coram illo procident Æthiopes, idest peccatores. *Pro. 29. d* Oportet quòd confidat per spem: Qui sperat in Domino, subleuabitur. *Rom. 8. d* Et ad Romanos: Spe salui facti sumus. Et hæc tria pariunt contritionem. Isaias: *Isa. 26. e* A facie tua Domine concepimus, et quasi parturiuimus, et peperimus spiritum salutis. Per præceptum legis obseruandæ intelligimus susceptionem sacramenti pœnitentiæ. *Preceptum legis obseruandæ.* Vnde attende, quòd quattuor præcepit, scilicet ire, tacere, ostendere, et offerre. Ire cum dicit: *Vade.* Tacere: *Nemini dixeris.* Ostẽdere: *Ostende te.* Offerre: *Offer pro emundatione tua.*

B Vade scilicet deserendo peccata. Sic adulteræ: Vade, *Ioa. 8. b* et iam amplius noli peccare. Tacere præcepit bona, ne sit sicut ille Pharisæus, qui dicebat: *Luc. 18. c* Non sum, sicut ceteri hominum, raptores, iniusti, adulteri: velut etiam hic publicanus: Ieiuno bis in sabbato: decimas do omnium, quæ possideo. Ostendere præcepit mala, sicut Iob: *Iob 31.* Si abscondi, quasi homo, peccatum meum, et celaui in sinu meo iniquitatem meam? idest non abscondi, nec celaui peccatum meum, aut iniquitatem. Psalmus: *Psal. 31. a* Delictum meum cognitum tibi feci, et iniustitiam meam non abscondi. Offerre præcepit opera satisfactoria: Psalmus: *Psal. 65. c*

C Introibo in domũ tuam in holocaustis: reddam tibi vota mea, quæ distinxerũt labia mea. Ad Romanos: *Rom. 12. a* Exhibeatis corpora vestra, hostiam viuentem, sanctã Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Hec autem quattuor concurrunt necessario ad sacramentum pœnitentiæ perfectæ recipiendum, scilicet peccati desertio, peccatoris humiliatio, peccati ostensio, et satisfactionis oblatio.

Deinde dissoluenda est apparens controuersia inter Matthæum et Lucam, *Concordãtia Euangelistarum.* quia hoc miraculum dicit Matthæus esse factum post sermonem Domini in monte: et hic Lucas narrat longe ante sermonem.

D Ad quod est duplex via dissoluendi controuersiam. Siue quia alius sermo fuit, quem narrat Lucas: alius quem Matthæus. Cuius signum, quia multa dicuntur in vno sermone, quæ non dicuntur in altero: siue quia idem sermo fuit differens secundum maiorem explicationem et minorem. Vnde attendendum est, quòd Euangelistæ non seruant omnino seriem rei gestæ, sed eo modo narrant, quo magis facit ad suæ intentionis prosecutionem. Vnde Augustinus: *Aug. lib. 2. c. 21. de cõcord. Euãg. to. 4.* Quid interest, quis quo ordine ponat, siue quod ex ordine inserit: siue quod omissum recolit: siue quod postea factum, ante præoccupat: dum tamen non aduersetur, eadem vel alia narrãti, vel sibi vel alteri?

E Satis enim probabile est, quòd vnusquisque Euangelistarum eo ordine didicit narrare debuisse, quo voluisset Deus, ea ipsa, quæ narrabat, eius recordationi suggerere, et in eis duntaxat rebus, quarum ordo, siue iste, siue ille, nihil minuit auctoritati veritatiq. euangelicæ. Et per hoc patet omnis dissolutio contrarietatis, quæ videtur prouenire ex ordine differente.

Et factum est in vna dierum. Confirmatis discipulis per curationem leprosi, sic ad maiorem firmitatem confirmat eosdem per mirabilem sanationem paralytici. *Sanatio paralytici.*

F Cuius mirabilem sanationem describit Euangelista hoc ordine: Primo introducitur opportunitas miraculi faciendi. Secundo vero, integritas miraculi perfecti, ibi: *Quorum fidem.* Tertio vero celebritas miraculi publicati, ibi: *Et stupor apprehendit, etc.* Opportunitas autem miraculi faciendi colligitur ex quattuor, scilicet ex multitudine populi assistentis, ex promptitudine virtutis sanantis, ex grauedine morbi opprimentis, ex solicitudine fidei offerentis. Primo ergo ad designandam multitudinem populi assistentis, cui cõmunicanda erat doctrina veritatis, dicitur: *Et factũ est in vna dierum, et ipse sedebat docens,* et cet. Sedebat, inquam, tamquam Magister et Doctor præcipuus propter multitudinem sapientiæ, sicut Iob:

Iob 29. d cuit Iob: Si voluissem ire ad eos, sedebam primus.
Cumq. sederem, quasi rex, circumstante exercitu,
eram tamen mœrentium consolator, *et cetera*. Hoc
vtique modo sedebat Christus in medio multorum.
Vnde et subditur: *Et erant pharisæi sedentes, et legis
doctores*. Nam pharisæi inter alios sunt excellentiores
in obseruando, et legisdoctores in erudiendo. Et
propterea ipsi etiam dicuntur sedentes: Vnde in Mat
Mat.23.a thæo super cathedram Moysi sederūt scribæ et pha-
risæi. Et quia in multitudine plebis est gloria prin-
cipis, ideo subdit, quòd erant multi, cum dicit: *Qui
venerant ex omni castello Galilææ, et Iudææ, et Hierusa-
lem*. Et nota, quòd in his tribus, primo exprimit re-
gionem propinquam, scilicet in *Galilæa*. Vndè et di-
Act.2. a scipulos inde elegit secundum, quòd dicitur: Nonne
ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilæi sunt? Ex-
primit et præcipuam in *Iudæa*, in qua habitabat tri-
bus Iuda, cui promissus erat Christus, secundum il-
Ps.77. g lud Psalmi: Et tribum Ephraim non elegit: sed ele-
Psal.77. f git tribum Iuda. Tangit et ciuitatem regiam: in *Hie-
rusalem*. Vbi maxime habitabant doctores, secundū
Isa.2. a illud Isaiæ: De Sion exibit lex, et verbum Domini
de Hierusalem. Et signanter hæc tria nominat, quia
Luc.1. d in Galilæa Christus concipitur, sicut supra: in Iudæa
Sup.2. a nascitur, sicut supra: Sed in Hierusalem crucifigitur,
Inf. 23. e sicut infra. Et ideo habitatoribus horum trium lo-
corum erat Christus promissus: et ipsi eum expecta-
bant, et ideo ad ipsum conueniebant.

Secundo vero ad denotandum promptitudinem
virtutis liberantis, adiungit: *Et virtus Domini erat*,
scilicet prompta, *ad sanandum eos*, scilicet infirmos,
quia ipsi erant prompti ad audiendum. De qua vir-
Heb.1. a tute: Portans omnia verbo virtutis suæ. Quæ qui-
dem virtus est Christus, qui est verbum patris. Præ-
1.Cor.1. b dicamus Christum crucifixum. Et addit Matthæus
Mat.1. d Dei virtutem, et Dei sapientiam. Et hæc virtus apta
est ad sanandum, non ad perdendum. Et ideo no-
men eius Iesus, id est Saluator. Vnde anima sancta
Ps.139. a in Psalmo: Domine Deus virtus salutis meæ: obum-
brasti super caput meum in die belli, *et cetera*. Et
Act.10. f ideo: Vnxit eum Deus Spiritu sancto et virtute, id
est, virtute Spiritus sancti, qui pertransiuit benefa-
ciendo, et sanando omnes oppressos, *et cetera*. Hanc
virtutem promptam reddit fides credentium. Vnde
Inf.6. c infra: Descendens Iesus, stetit in loco campestri, et
turba discipulorum eius, et multitudo copiosa ple-
bis. Sequitur: Qui venerant, vt audirēt eum. Et sub-
iungitur: Et omnis turba quærebat eum tangere,
quia virtus de illo exibat, et sanabat omnes. Sed di-
Mat.13.g uersum dicitur de ciuitate sua a Matthæo: Non fe-
cit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorū.

Tertio vero ad ostendendum grauedinem morbi,
adiungit: *Et ecce viri portantes in lecto hominem, qui
erat paralyticus*. Et ita omnino impotens, quia para-
lysis omnino dissoluit membrorum virtutem, sicut
1.Mac.9. f legitur de Alcimo: Occlusum est os eius, et dissolu-
tus est paralysi, nec vltra potuit loqui verbum. Ma-
gna vere infirmitas et miseranda, quæ motum tollit
et verbum. *Et in lecto portabatur*, non, inquam, in
lecto quietis, sed potius laboris et doloris. Vnde de
Psal.40. a eo orari poterat et dici illud psalmi: Dominus opem
ferat illi super lectum doloris eius, vniuersum stra-
tum eius versasti in infirmitate eius. Propterea mi-
sericorditer agebant viri, qui eum portabant, secun-
Gal.6.a dum documentum Apostoli: Alter alterius onera
portate. Vnde poterat eis competere illud: Illi viri
Eccli.44.b misericordiæ sunt, quorum pietates non defecerunt.
Isa.49. f Et iam verificatur in hoc facto illud Isaiæ: Afferent
filios tuos in vlnis: et filias tuas in humeris portabūt.

Quarto vero ad insinuandam solicitudinem fidei
offerentium, subiungit: *Et quærebant eum inferre,
et ponere ante eum*, vt scilicet ex eius præsentia sana-
retur. Vnde volebant implere exhortationem Psal-
Ps.104. a mistæ: Quærite Dominum, et confirmamini: quæ-

A rite faciem eius semper. Nec immerito, quia Iob in-
quit: Libera me, et pone me iuxta te: et cuiusuis Iob 17. a
manus pugnet contra me. Et quia quærenti per fi- Per fidem
dem impedimenta frequenter occurrunt: ideo sub- quærēti impedimenta
ditur: *Et non inuenientes, qua parte illum inferrent præ* occurrunt.
turba: quæ solet impedire aduentum ad Christum,
sicut dicitur, quòd turbæ increpabant eum, vt tace- Mat.10.d
ret. Sic et Zachæus infra: Quærebat videre Iesum, Mar.10.g
quis esset, et non poterat præ turba. Sed certe ve- Inf.19. a
ram fidem impedimenta non retrahunt, sed accen-
dunt. In cuius testimonium subditur: *Ascenderunt
supra tectum, et per tegulas submiserunt illum cum lecto*.
B Sic et Zachæus fecit, sicut dicitur infra, quòd ascen- Inf. 19. a
dit in arborem Sycomorum, vt Iesum transeuntem
videret, quem præ turba videre non poterat. Tali-
bus adiutoribus indigebat ille languidus, qui dice-
bat: Domine, hominem non habeo, vt, cum turba- Ioan.3. b
ta fuerit aqua, mittat me in piscinam. Tales adiu-
tores sunt viri simplices, secundum quòd dicitur:
Accipientes discipuli Paulum nocte, per murum di- Act.9. d
miserunt eum, submittentes in sporta. Tales sunt
viri spirituales, qui infirmos per orationem Domini
conspectui repræsentant: Effunde sicut aquam cor Thr.2. f
tuum in conspectu Domini. Leua ad eum manus
C tuas pro animabus paruulorum tuorum, qui defece-
runt fame in capite omnium compitorum. Et ideo
præsentauerunt eum conspectui Domini, vt eum vi-
deret: et sitūi, vt eum tangeret. Et propterea subdit:
In medium ante Iesum: quia Saluator semper me-
dium quærit. Vnde: Medius vestrum stetit, quem Ioan. 1. d
vos nescitis. Et infra: Ego autem in medio vestrum Inf. 22.
sum. Et ideo in Psalmo: Suscepimus Deus miseri- Psal.47. b
cordiam tuam in medio templi tui.

Quorum fidem vt vidit. Præmissa est miraculi fa-
ciendi opportunitas: hic vero subiungitur ipsius in
faciendo integritas, quia Christus simul et corpus
D infirmi, et animam curat: animam a peccato, et cor-
pus a morbo. Consistit autem huius miraculi inte-
gritas perfecta in quattuor, quæ sunt supra virtutem
humanam, scilicet in remissione peccatorum, discre-
tione cogitationum, confutatione errorum, et con-
solidatione membrorum paralyticorum. Hæc enim
quattuor miraculum reddunt perfectum. Præmit-
titur ergo remissio peccatorum ex merito fidei offe-
rentium, cum dicit: *Quorum fidem vt vidit*, quia si-
cut dicitur: Homo videt ea, quæ parent, Dominus 1.Reg. 16.
autem intuetur cor. Vidit, inquam, oculo misericor- b
diæ, sicut in Exodo: Vidi afflictionem populi mei in Exo. 5. b
E Ægypto. Ad quam visionem fides disponit. Hiere-
mias: Domine oculi tui respiciunt fidem. Et quo- Hier.5. a
niam sicut dicitur: Per misericordiam, et fidem pur- Prou. 15.d
gantur peccata, ideo subditur: *Dixit: Homo, remittun-
tur tibi peccata tua*. In hoc, quod dicit, *homo*, inuitat
ad considerationem propriæ miseriæ. Homo natus Iob 14. a
de muliere, breui viuens tempore, repletur multis
miserijs. Et rursus: Homo putredo, et filius hominis Idem 25.b
vermis. In hoc, quod adiungit: *remittuntur*, inuitat
ad spem diuinæ gratiæ: Gratificauit nos in dilecto Eph. 1. b
filio suo: in quo habemus redemptionem per san-
guinem eius, remissionem peccatorum. Vnde dici-
F tur: Remittuntur vobis peccata propter nomen eius. 1.Io.2. b
Hæc autem remissio peccatorum inchoata fuit a fide
aliena, sed in propria consummatur. Vnde Beda: Beda to. 4.
Multum valet vnicuique fides propria, cum per alie- lib. 2. in
nam homo fit interius et exterius saluatus: sed hoc Luc.c.5.
non sine propria subsequente. Vnde dicitur paraly-
tico: Confide fili, remittuntur tibi peccata. Et nota, Mat.9. a
quòd peccata dicuntur remitti, dicuntur dimitti, di- Peccata
cuntur mundari, dicuntur sanari, dicuntur tegi, di- quot modis
cuntur redimi. Dicuntur remitti, quantum ad rea- dicātur remitti.
tum pœnæ. Infra: Remittuntur ei peccata multa,
quoniam dilexit multum. Dicuntur dimitti ratione Inf.7. g
offensæ: Si dimiseritis hominibus peccata eorum, di- Mat.6. c
mittet et vobis Pater cælestis delicta vestra. Dicun-

Psal. 50. a tur mundari ratione maculæ: Amplius laua me ab A
iniquitate mea: et a peccato meo munda me: et
Isa. 6. e Isaias: Auferetur iniquitas tua, et peccatum tuum
mundabitur. Dicuntur sanari, quantum ad vulne-
Io. 5. c rationem naturæ. Vnde: Ecce sanus factus es, iam
Psal. 40. a noli peccare. Et in Psalmo: Sana animā meam, quia
peccaui tibi. Dicuntur tegi propter spoliationem vir
Psal. 31. a tutis gratuitæ: Beati, quorum remissæ sunt iniquita-
tes, et quorum tecta sunt peccata. Quod fit per cha-
1. Pet. 4. b ritatem: Charitas operit multitudinem peccatorum.
Dicuntur redimi quantū ad captiuitatem seruitutis
Dan. 4. f diabolicæ: Peccata tua eleemosynis redime. In Psal-
Psal. 71. e mo: Ex vsuris et iniquitate redimet animas eorum. B
Additur autem secundo, discretio cogitationum in
animo blasphemantium, cum dicitur: *Et cœperunt cogitare Scribæ et Pharisæi*, cogitationes vanas et no-
Rom. 1. e xias. Euanuerunt in cogitationibus suis, et obscura-
tum est insipiens cor eorum. Et sequitur cogitatio-
num expressio, cum addit: *dicentes*, scilicet in cor-
Psal. 4. a dibus suis, secundum illud Psalmi: Quæ dicitis in
cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungi-
mini. *Quis est iste, qui loquitur blasphemias?* in qua co-
gitatione despiciūt Saluatorem, quasi vilem in hoc,
Eccli. 13. d quod dicunt: *Quis est iste*. Pauper locutus est, et di-
cunt: Quis est hic? Contra illud, quod dicitur: Ne C
Eccli. 11. a spernas hominem in visu suo. Redarguunt vt pecca-
torem, in hoc quòd imponunt blasphemiam. Est au-
Blasphemare quid, et quot modis. tem blasphemare, Deo iniuriam irrogare. Quod fit
tripliciter: vel cum attribuitur Deo, quod sibi non
conuenit: vel cum remouetur ab eo, quod sibi con-
uenit: vel cum creaturæ attribuitur, quod proprie
Deo conuenit. Vnde quando Christus attribuebat
sibi diuinitatem, credebant eum blasphemare: Quid
Mar. 14. g adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiam.
Ioan. 10. g Saluator dixit Iudæis: Quem Pater sanctificauit, et
misit in mundum: vos dicitis, quia blasphemas,
quia dixit: Filius Dei sum? Similiter credebant eum D
blasphemare, quando attribuebat sibi propriū Dei,
scilicet peccata dimittere. Vnde subditur: *Quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus?* Et in hoc verum di-
Isa. 43. d cunt. Isaias: Ego sum, ego sum ipse, qui deleo ini-
quitates tuas propter me. Sed certe dum ipsi Christo
imponebant blasphemiam, in suis cordibus blasphe-
Idem 46. b mabant. Cui assimilastis me, et adæquastis, et com-
parastis, et fecistis similem? Et quoniam hæc cogi-
tando blasphemabant, ideo reprehenduntur et ar-
guuntur, cum subditur: *Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum*, tamquam Deus, quia: Oculi Domi-
Eccli. 23. c ni multo plus lucidiores sunt super solem, circum- E
spicientes omnes vias hominum, et profundū abys-
si, et hominum corda intuentes in absconditas par-
tes. Nec mirum, quia est verbum Dei, de quo ad
Heb. 4. c Hebræos: Viuus est sermo Dei, et efficax, et penetra-
bilior omni gladio ancipiti, et discretor cogitatio-
num, et intentionum cordis. Nec solum reprehen-
dit et discernit, sed etiam redarguit: *Respondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus vestris?* quasi dicat
Isa. 1. e illud: Auferte malum cogitationum vestrarum ab
Hier. 4. d oculis meis. Ipse enim videbat, et arguebat: Vsque
quo morabuntur in te cogitationes noxiæ? Tales F
Sap. 1. a enim sunt cogitationes peruersæ: de quibus: Per-
uersæ enim cogitationes separant a Deo. Ideo Isaias:
Isa. 29. e. f Væ qui profundi estis corde, vt a Domino abscon-
datis consilium. Et sequitur: Peruersa est hæc ve-
stra cogitatio, quasi si lutum contra figulum cogitet,
et dicat opus factori suo: Non fecisti me. Et figmen-
tum dicat fictori suo: Non intelligis. Certe potest
Sap. 2. d dici de eis illud: Hæc cogitauerunt, et errauerunt,
excæcauit enim illos malitia eorum.

Adiungitur autem tertio confutatio eorum ma-
le cogitantium, in hoc, quod sequitur: *Quid est facilius dicere*, et cetera. Facit enim argumentum, in
quo ostendit, verum Deum esse, et peccata dimitte-
re posse, ac per hoc, illos curare. Et est argumentum
tale: Omnis, qui potest paralyticum solo verbo cura- Argumentum.
re, solo verbo peccata potest dimittere: sed filius Dei
potest paralyticum solo verbo curare, ergo, *et cetera*.
Huius autem rationis præmittit maioris propositio-
nis probationem, subiungit assumptionem, et inter-
ponit conclusionem. Maioris propositionis proba-
tionem præmittit in hoc, quod dicit: *Quid est facilius dicere: Dimittuntur tibi peccata, an dicere: Surge et ambula?* Quasi diceret, æqualis facilitatis sunt: ergo qui
potest vnum, potest et reliquum: et hæc erat propo-
sitio maior. Vnde glossa: Per remissionem pœnæ, Glossa in
remissionem culpæ intellige. Intelligitur autem hoc Mat. c. 9.
per illud tamquam per simile, et per notius. Et hoc
est, quod dicitur: Non erit tibi difficile omne ver- Hier. 32. c
bum, qui facis misericordiam in millibus. Vnde
in Sapientia: Sed misereris omnium, quia omnia po Sap. 11. d
tes. Conclusionem autem interponit in hoc, quod
adiungit: *Vt autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata*. Hoc enim est,
quod intendit concludere finaliter, et est verum, vt
testatur Ioannes: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit pec- Ioan. 1. d
cata mundi: Et in Apocalypsi: Dilexit nos, et lauit Apoc. 1. b
nos a peccatis nostris in sanguine suo. Assumptionem
subiungit, cum addit: *Ait paralytico: Tibi dico surge, tolle lectum tuum*, et cetera. Et nota, quòd verba
præcedentia sunt Saluatoris, et sequentia. Sed hoc
verbum, quod dicit: *Ait paralytico*. Est verbum
Euangelistæ, quod interponit, quia prima verba
erant Domini ad Pharisæos, scilicet, propositio, et
conclusio: sed assumptionem dixit, conuertendo
sermonem ad paralyticum, cui imperat actum, qui
non potest competere, nisi sano, scilicet surgere, cum
dicit: *Surge*. Sicut Petrus claudo: In nomine Iesu Act. 3. a
Christi Nazareni surge, et ambula, præcepit tollere
lectum, cum ait: *Tolle lectum tuum*, siue, vt Marcus
habet: Tolle grabatum tuum. Grabatum autem est Grabatum.
lectus pauperum infirmorum, vbi nihil sternitur,
nisi ad caput. Vnde dicitur a graba, quod est caput.
Sic Ioannes: Præcepit illi languido 38. annorum: Ioan. 5. b
Surge, tolle grabatum et ambula. Præcepit ambula-
re, et in domum ire, cum subdit: *Et vade in domum tuam*. Vt scilicet cum tuis congratuleris, sicut Mar-
cus: Vade in domum tuam ad tuos, et annuncia il- Mar. 5. b
lis, quanta tibi Dominus fecerit, et misertus sit tui.
In his tribus concluditur perfecta sanitas contra tria
mala, quæ facit ægritudo paralysis. Reddit enim Paralysis.
inhabilem ad standum, et inhabiliorem ad operan-
dum, et inhabilissimum ad ambulandum. At con-
tra, imperat ei Dominus rectitudinem status, forti-
tudinem actus, et promptitudinem motus, quibus
obtentis efficitur perfecte sanus.

Subiungitur vltimo consolidatio membrorum
languentium, in hoc, quod sequitur: *Et confestim consurgens coram illis*, et cetera. Consolidata enim sunt
verbo Christi membra paralytici, quantum ad vir-
tutem sustentatiuam, operatiuam, et motiuam. Sur-
rexit enim, iam non indigens sustentamento lectuli,
aut baculi, et hoc virtute manus Dei omnipotentis.
Manus tetigit me, et erexit me super genua mea, et Dan. 10. b
super articulos manuum mearum. Et sequitur: *Tulit lectum, in quo iacebat*. Iam non indigens ab aliquo
portari, et sic videtur adimpletum illud Amos: Eruē- Amos. 3. e
tur filij Israel, qui habitant in Samaria, in plaga le-
ctuli, et Damasci grabato. *Et abijt in domum suam, magnificans Deum*, iam valens faciliter moueri, sicut
et ille claudus a Petro curatus: Intrauit cum eis in Act. 3. b
templum ambulans, et exiliens, et laudans Deum.
Vnde magnificabat Deum, et ipse simul laudando,
et eius miracula enarrando, et ad laudandum, alios
inuitando. Vnde poterat dicere: Magnificate Do- Psal. 33. a
minum mecum, et exaltemus nomen eius in idip-
sum. Poterat et canticum Virginis canere: Magni- Sup. 1. c
ficat anima mea Dominum. Et exultauit spiritus
meus in Deo salutari meo, *et cetera*.

Et su-

Et supra, *apprehendit omnes*, et c. Hic tertio post miraculi faciendi opportunitatem, et facti integritatem subiungit eiusdem publicam celebritatem, per quã clarificata est diuina virtus in Christo, quoniam ex præsentis miraculi consideratione, ostensa est Christi virtus admirabilis, venerabilis, formidabilis, et prędicabilis. Admirabilis, inquam, ostensa est ex impossibilitate comprehendendi, propter quod dicit: *Et stupor apprehendit omnes*, scilicet innocentes, ad
Iob. 17. b credendum. Stupebunt iusti super hoc, et innocens contra hypocritam suscitabitur. Nam pharisæi hypocritæ sunt confusi: et Christus admirabilis est effectus. Apprehendit malignantes, ad cõfundendum:
Iob 12. c Adducit consiliarios in stultum finem, et iudices in
Iudith 10. c stuporem. Et Iudith: Et cum audissent viri illi verba eius, considerabant faciem eius, et erat in oculis eorum stupor, *et cetera*. Venerabilis vero ostensa est ex impossibilitate imitandi, propter quod dicitur: *Et magnificabant Deum*, scilicet in opere suo, vt possent
Psal. 103. sent dicere illud Psalmi: Quàm magnificata sunt opera tua Domine? omnia in sapientia fecisti. Et
Isa. 33. a Isaias: Magnificatus est Dominus, quoniam habitauit in excelso, et impleuit Sion iudicio et iustitia.
Dan. 3. e Sic illi tres pueri aspectu miraculi. Hi tres, quasi ex vno ore laudabant, et glorificabant, et benedicebant Deum. Formidabilis vero ostẽditur virtus in Christo ex impossibilitate euadendi, vnde additur: *Et repleti sunt timore*, considerantes immensitatem potẽtiæ, quam nemo potest effugere. Infra: Ostendam
Inf. 12. a vobis quem timeatis: timete eum, qui post quam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam.
Iob 31. c Hanc potentiam timebat Iob: Semper quasi tumẽtes super me fluctus, timui Deum, et pondus eius ferre non potui. Prædicabilis vero ostenditur ex impossibilitate contradicendi, propter quòd subditur: *Dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie*. Et ideo iam
Act. 4. c non est locus contradicendi. Vnde: Videntes Petri constantiam et Ioannis, comperto quòd homines essent sine litteris et idiotæ, admirabantur, et cognoscebant eos, quoniam cum Iesu fuerant, hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, et nihil poterant contradicere. Vn-
Ibid. d de Petrus et Ioannes dicebant: Non possumus quæ vidimus, et audiuimus non loqui. Qui ergo post visionem horum signorum Domino contradicit, excluditur a populo Dei, et hereditate regni, secundũ
Num. 14. d illud: Omnes homines, qui viderunt maiestatem meam, et signa, quæ feci in Ægypto, *et cetera*. Non videbunt terram, pro qua iuraui patribus eorum.

Tria spiritualiter cõsideranda. Spiritualiter autem tria sunt hic attendenda, quis sit hic morbus, qui curatur: quæ domus, in qua fit curatio: et quis modus curandi. Morbus iste paralysis designat culpam originalem, sicut lepra, actualem.
Paralysis. Vnde paralysis aufert sensum, et motum, sic originale aufert sensum cognitionis per ignorantiam
Tob 5. b Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, et lumen cæli non video? Aufert etiam motum rectũ affectionis, per concupiscentiam, quæ reddit tre-
Rom. 7. c mulum, sic paralysis. Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Vnde et subditur:
Ibid. d Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, *et cetera*. Vnde Hugo: Vitium humanæ corruptionis dupliciter naturã infecit humanam scilicet ignorantia, mentem, et con-
Psal 37. cupiscentia carnem. De ijs duobus in Psalmista: Dereliquit me virtus mea, et lumen oculorum meorũ,
Exo. 10. f et ipsum non est mecum. Et in Exodo: Factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Ægypti tribus diebus. Nemo vidit fratrẽ suũ, nec mouit se de loco,
Domus, in qua fit curatio, est Ecclesia. in quo erat. Domus, in qua fit curatio, est Ecclesia. De qua dicitur: Sapientia ædificauit sibi domũ, excidit columnas septẽ. Hæ columnæ septem, sunt septẽ
Prou. 9. sacramenta. Huius domus ianua est sacerdotalis potestas, cuius potestatis auctoritas residet penes Pe-

A trum. Vnde: Tibi dabo claues regni cælorum. Hæc Mat. 16. c
ianua, si quando impletur turbis terrenarum solicitudinum, tunc non præbet aditum ad Iesum, quia non curant turbæ illæ de animabus, quæ sunt Christi, sed de promotione proprij commodi. Omnes Phil. 2. c
quæ sua sunt, quærunt, non quæ sunt Iesu Christi. Modus curandi est per alienum suffragium, et Dominicum imperium: quo ad curationem ab originali, concurrit virtus alienæ fidei, et virtus Dominici sa- Curandi modus.
cramenti. Vnde portatores designant susceptores, qui afferunt. Isaias: Afferent filios tuos in vlnis, et Isa. 49. f
filias tuas super humeros portabunt. Christus ve-
B ro, imperio sanans, designat sacramenti officium, per quod fit remissio culpæ, cum dicitur: *Remittuntur tibi peccata tua*. Baptizetur vnusquisque vestrum Act. 2. f
in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum. Vnde sequitur perfecta curatio, ibi: *Surge, et tolle lectum tuum*, et cetera. Angelus dixit ad Petrum iacẽ- Act. 2. f
tem in compedibus: Surge velociter. Et confestim ceciderunt catenæ de manibus eius. *Surge*, id est, sursum te erige ad videndum lumen contra ignorantiam. Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et il- Eph. 1. e
luminabit te Christus. Isaias: Surge, illuminare Isa. 60. a
Hierusalem, quia venit lumen tuum. *Tolle lectum tuũ*.
C Contra infirmitatem: Venite ad me omnes, qui la- Mat. 11. d
boratis, *et cetera*. *Et ambula*. Contra malitiam: Am- Gen. 17. a
bula coram me, et esto perfectus. Ad Ephesios: Eph. 5.
Ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, *et cetera*. *Vade in domum tuam*, Contra concupiscentias: Præcurre autem prior in domum tuam, et illic Eccli. 32. c
auocare, et illic lude, et age conceptiones tuas, et non in delictis, et verbo superbo. In domum suam vadit, qui amat bona interiora. Sapientia: Intrans Sap. 8. c
in domum meam conquiescam cum illa, *et cetera*. In domum alienam, qui concupiscit mundana. In Ecclesiastico: Vita nequam hospitandi de domo in Eccli. 29. d
D domum, *et cetera*.

Et post hæc exijt, et cetera. Supra egit Euangelista de vocatione discipulorum, de statu licito, siue iustitiæ: hic agit de vocatione ipsorum, de statu periculoso, siue iniustitiæ. Vbi ostendit, quo modo vocauit Matthæum sedentem ad Telonium. Habet Vocatio Matthæi.
autem pars ista, duas, in quarum prima agit de vocationis perfectione: in secunda vero de vocatorum defensione. *Factum est autem in sabbato*, et cetera. Circa vocationis perfectionem, introducuntur tria. Primum est, vocatio peccatorum. Secundum est, cõfutatio superborum, ibi: *Et murmurabant Pharisæi*,
E et cetera. Tertium est, consolatio infirmorum, ibi: *At illi dixerunt ad eum*, et cetera. Vocatio autem publicanorum ostenditur perfecta ex tribus, scilicet, ex parte diuini doni præuenientis: et ex parte liberi arbitrij consentientis: et ex parte deuoti obsequij cõsequentis. Primo ergo ostenditur perfecta, ex parte diuini doni præuenientis nos, cum dicitur: *Et post hæc exijt, et vidit Publicanum*, et cetera. Et notandum, quòd dicitur exire, videre, et vocare. *Exijt*, quidem, vt requirat: *Videt*, vt attrahat: *Vocat*, vt ad se conuertat. Exijt quidem per solicitudinem requirendi opus
F suum, sicut in Psalmo dicitur: Exibit homo ad opus Psal. 83.
suum, et ad operationem suam vsque ad vesperam. Vnde significatur per patremfamilias, de quo dicitur: Exijt primo mane conducere operarios in Mat. 20. a
vineam suam. Hic est vero Dominus Iesus, qui dicit de seipso: Exiui a patre, et veni in mundum, Ioa. 16. d
quia de secreto veni in manifestum. Nec tantum exijt, sed: *Et vidit publicanum*, vt per respectum misericordiæ attrahat ad seipsum, sicut petebat ille videri, in psalmo: Vide humilitatem meam, et la- Psal. 24.
borem meum, *et cetera*. Et hoc modo vidit istum, quia licet esset peccator in facto, erat tamen electus in diuino proposito. Gratia Dei, et misericor- Sap. 4. e
dia in sanctos eius, et respectus in electos illius. Vnde dicitur infra: Conuersus Dominus, respe- Inf. 22.
xit Pe-

xit Petrum: et egressus foras Petrus, fleuit amare.
Hoc respectu: *Vidit Iesus publicanum nomine Leui,*
Hier.to.6. hoc est, Matthæum, qui, vt dicit Hieronymus, fuit
in c.9.Mat. binomius. A Luca autem et Marco, propter hono-
rem Euangelistæ, nomen tacetur vulgare. Sed Mat-
Prou.18.c thæus in sermonis principio accusator sui factus,
Mat.9.b Matthæum se et publicanum nominat. Et nota,
quòd publicani dicebantur, qui publice peccabant,
Luc.18.b sicut accipitur infra: Duo homines ascendebant in
templum, vt orarent, vnus Pharisæus, et alter publi-
canus. Vel, qui merces vendendo, omnibus publi-
cabant, sicut mercatores facere solent, sicut accipi-
Sup.c.3. tur supra. Vel qui publica vectigalia exigebant, et sic
videtur proprie accipi hic. Vnde sequitur: *Sedentem*
Beda. *ad telonium*. Secundum Bedam, Telos Græce, Vecti-
Telonium. gal Latine. Secundum Isidorum, Locus est, vbi
merces nauium, nautarumq. emolumenta conuer-
Amb.to.3. tuntur. Secundum Ambrosium, æquiuoce potest
edit.Rom. accipi, vt referatur ad vectigal, vel ad domum, in
lib.5.in qua redditur. Vnde dicit: Ille prius auara de mer-
Luc.c.5. cedibus, dura de laboribus, periculisq. nautarum
emolumenta conuertens, verbo vocatus, propria
derelinquit, qui rapiebat aliena: ac vile illud sedile
destituens, toto post Dominum vestigio mentis in-
cedit. Hæc Ambrosius. Nemo igitur, vt dicit Glos-
Beda to.5. sa Bedæ, de immanitate peccatorum conuersus de-
lib.2.in speret, cum Matthæus de Publicano in Apostolum,
Luc.cap.5. de Telonario in Euangelistam sit repente mutatus.
Ex Hieron. Nec tantum vidit, vt attraheret, sed et allocutus est
to.6.in c.9. eum, vt conuerteret, cum subditur: *Et ait illi: Seque-*
Matth. *re me*, scilicet per omnium temporalium abrenun-
Ioan.8.b ciationem, quia secundum quòd dicitur: Qui sequi-
tur me, non ambulat in tenebris. Et in Ecclesiastico:
Eccli.23.d Gloria magna est sequi Dominum: *Sequere me*, di-
Ibid.24.a screte dicitur, non lucra temporalia: quia, quasi qui
apprehendit vmbram, et sequitur ventum. Sic et qui
attendit ad visa mendacia. *Sequere me*, non deside-
Ibid.5.a ria carnalia. Ne sequaris in fortitudine tua concupi-
scentiam cordis tui. Et in Prouerbio: Eam seque-
Prou.7.d batur, sicut bos ductus ad victimam. *Sequere me*, non
2.Reg.15. flagitia mundana, sicut illi, de quibus: Toto corde
e vniuersus Israel sequitur Absalon. Et Oseas: Ephraim
Osee 12.a pascit ventum, et sequitur æstum: tota die menda-
cium, et vastitatem multiplicat. Tales sunt vane glo-
riosi, qui pascunt ventum mundanæ vanitatis.

Secundo autem ostenditur perfecta, ex parte libe-
ri arbitrij consentientis, obtemperando, cum sub-
ditur: *Et relictis omnibus, surgens, secutus est eum*. In
quo designatur perfectus consensus liberi arbitrij, et
quoad recessum a malo, et perfectum in bono, et
consummationem in statu perfecto. Ideo dicitur,
quòd omnia reliquit, quòd surrexit, et quòd Chri-
stum secutus est, vt posset dicere illud Petri: Ecce,
Mat.19.d nos reliquimus omnia, et secuti sumus te. Et hoc est,
Heb.12.a quod hortatur Apostolus: Deponentes omne pon-
dus, et circumstans nos peccatum, per patientiam
curramus, *et cetera*. Et nota, quòd sub ista distribu-
tione includuntur omnia, quæ impediunt ad hoc,
Septem impedimenta ad perfecte Christū sequendum. vt homo perfecte Christum sequatur, quæ sunt se-
ptem: criminale flagitium, corporale solatium, tem-
porale negotium, particulare litigiū, populare con-
sortium, paternale hospitium, et puerile desiderium.
Relinquendum est criminale flagitium: Qui abscon-
Prou.28.b dit scelera sua, non dirigetur. Secundo corporale
Tob.2.a solatium, sicut Tobia: Relinquens prandium, ieiu-
nus venit ad corpus, *et cetera*. Tertio temporale ne-
Gen.39.c gotium, sicut Ioseph palliū in manu mulieris Ægy-
3.Reg.19. ptiacæ, qui relicto in manu eius pallio, fugit. Sic
d Elisæus, boues et aratrum. Sic apostoli retia, sicut
Mat.4.d dicitur: Relictis retibus, secuti sunt eum. Per retia
1.Tim.6.b recte intelliguntur terrena: quia qui volunt diuites
fieri, incidunt in tentationem, *et cetera*. Quarto re-
Eccli.28.a linquendum est particulare litigium: Relinque pro-
ximo tuo nocenti te: et tunc deprecanti tibi peccata

A soluuntur. Quintò populare consortium: Relinqui- Hier.48.d
te ciuitates, et habitate in petra. Sexto paternale ho-
spitium: Reliqui domum meam, et dimisi heredi- Idem 12.b
tatem meam. Septimo puerile desiderium: Relin-
quite infantiam, et viuite, *et cetera*. Qui hæc omnia Prou.9.a
relinquit, ille est, qui bene surgit, qui designatur per
Paulum conuersum. De quo: Surrexit autem Pau- Act.9.b
lus de terra, apertisq. oculis, nihil videbat. Quia ho-
mini ad Christum conuerso, et luce eius illumina-
to, nihil videtur esse terrenum. Surge qui dormis, Ephes.5.c
et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus. Et
qui sic expeditus surgit, potest per viam perfectio-
B nis sequi, vt possit dicere illud Iob: Vestigia eius se- Iob.23.c
cutus est pes meus: et velociter hæc fecit, sciebat
enim, quòd nocuit differre paratis, vnde nolebat fa-
cere contra illud Prouerbiorū: Nec dicas amico tuo: Prou.3.d
vade, et reuertere, et cras dabo tibi, cum statim
possis dare. Secundum illud Prouerbiorū: Vidisti vi- Prou.22.d
rum velocem in opere suo? coram regibus stabit.
Verumtamen hic arguit eum Porphyrius hæreticus, Hieron.to.6.
quia statim sine deliberatione secutus est Dominum, in cap.9.
tamquam stultus. Ad quod respondet Glossa, quòd Matth.
non leuitate aliqua, sed virtute operum ductus, se-
quutus est eum: viderat enim Christi miracula.
C Vnde ibidem dicitur, quòd fulgor diuinitatis occul- Hier. ibid.
tæ, quæ in humana facie Christi relucebat, extemplo
ad se, videntes trahere poterat aspectu. Si enim in ma-
gnete lapide, et succinis hæc vis esse dicitur, vt annu-
los, et stipulas, et ferrum sibi copulent, quanto magis
creaturarum Dominus ad se trahere poterat, quos vo-
lebat? Iuxta quod dicit sponsa in Canticis: Trahe me Cant.1.a
post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum.

Tertio vero ostenditur vocatio perfecta ex parte
deuoti obsequij, subsequentis in ministrando, cum
dicitur: *Et fecit conuiuium magnum Leui in domo sua*.
Faciebat secundum propositum sapientis, qui dice-
D bat: Proposui hanc adducere mihi ad conuiuan- Sap.8.b
dum, sciens quoniam mecum communicabit de
bonis. Iam in eo impletum erat desiderium Christi,
secundum illud: Ecce sto ad ostium, et pulso: si quis Apoc.3.d
audierit vocem meam, et aperuerit mihi ianuam, in-
trabo ad illum, et cœnabo cum illo, *et cetera*. Ma-
gnum etiam est gaudium Patris æterni, de quo in-
fra: Epulari, et gaudere oportebat, quia frater tuus Inf.15.a
hic mortuus erat, et reuixit: perierat, et inuentus
est. Et quoniam magnitudo conuiuij requirit mul-
titudinem conuiuantium, ideo subditur: *Et erat tur-*
ba multa publicanorum, et aliorum, qui cum illis erant
E *discumbentes*. Inuitauerat enim illos Matthæus, vt,
sicut fuerant socij in culpa, sic et essent in pænitentia,
secundum illud: Qui audit, dicat, veni. Videbant pu- Apo.22.d
blicani eum a peccatis ad meliora conuersum, locū Hier.to.6.
inuenisse pænitētiæ: et ob id, etiam ipsi non desperāt in c.9.Mat.
salutem. Attendebant autem, quòd melius est voca-
ri ad olera cum charitate, quàm ad vitulum saginatū
cum odio, vt dicitur in Prouerbijs. Hæc autem turba Prou.15.b
publicanorū ad conuiuium Christi vocata, designat
illud implendum, quod dicitur: Multi ab oriente, Mat.8.b
et occidente venient, et recumbent cum Abraam et
Isaac, et Iacob in regno cælorum: filij autem regni
F eijcientur in tenebras exteriores. Vnde: Publicani et Mat.21.c
meretrices præcedent vos in regnum cælorum. Et
in huius figuram dicitur infra, quòd mulier quæ- Inf.10.g
dam, Martha nomine, excepit illum in domū suam,
et huic erat soror, nomine Maria. Sed huic videtur
obuiare illud: Si is, qui frater nominatur inter vos, 1.Cor.5.d
est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut
maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum eiusmodi
nec cibum sumere. Sed illud dicitur infirmis, ne
ex mala communicatione corrumpantur, quia dici-
tur: Qui communicauit superbo, induet superbiam. Eccli.13.a
Vel certe dicitur de publicanis obstinatis, et conui-
ctis, secundum quòd dicit Glossa. Hi autem pote-
rant, et volebant ad bonum, propter præsentiam
Christi

Hier. to. 6. Christi trahi. Vnde Hieronymus: Ibat Iesus ad con-
in c.9.Mat. uiuia peccatorum, vt occasionem haberet docendi,
et spirituales inuitatoribus suis præberet cibos. De-
Hier.ibid. nique cum frequenter ad conuiuia pergere descri-
batur, nihil aliud inuenitur, nisi quid ibi fecerit,
quid docuerit: et vt humilitas Domini eundo ad
peccatores, et potentia doctrinæ eius, in conuersione
pęnitentium demonstraretur.

Et murmurabant, et cetera. Supra egit de vocatione peccatorum. In hac parte agit de confutatione
1.Cor.1.d superborum, quoniam sicut dicit Apostolus: Infir-
ma mundi elegit Deus, vt confundat fortia, et igno-
bilia mundi: et contemptibilia elegit Deus, et ea, quæ B
non sunt, vt ea, quæ sunt, destrueret, vt non glorietur
omnis caro in conspectu eius. Describitur ergo con-
futatio Pharisæorum, superbientium de proprijs
meritis, et ceteros contemnentium, hoc ordine:
nam primo, eorum superbia detegitur: secundo, re-
cta redarguitur: tertio, redarguta deijcitur. De-
tegitur ergo primo, ex murmure loquacitatis pro-
priæ, et hoc notatur, cum dicitur: *Et murmurabant
Pharisæi, et scribæ eorum*. contra consilium Sapientis:
Sap. 1. c Custodite vos a murmuratione, quæ nihil prodest,
et a detractione parcite linguæ. Quod isti non facie-
bant, vnde subditur: *Dicentes ad discipulos eius: Qua-
re cum publicanis, et peccatoribus manducatis, et bibitis?* C
Vnde nō poterant mordere in proprio peccato, mor-
debant tamen ex alieno. Hoc est enim hominis ini-
Eccli.11.d qui: Bona in mala conuertens insidiatur, et in electis
imponet maculam. In hoc manifestatur Pharisæo-
rum superbia, qua se non reputabant peccatores. Vn-
de Glossa: Dupliciter peccant, et quia se putant
esse iustos, cum sint superbi, et illos reos, cum iam
pæniteant. Vnde erant similes illi Pharisæo, de quo
Inf. 18. c infra: Non sum, sicut ceteri hominum, raptores,
iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Et ideo
Luc.16. infra dicebat Dominus: Vos estis, qui iustificatis vos D
coram hominibus. Deus autem nouit corda vestra.
Isa.65. a De talibus Isaias: Qui dicunt: Recede a me, non
appropinquas mihi, quia immundus es. Propter ta-
lium verba, et oblocutiones, non debet homo deui-
1.Mac.2. tare opera misericordiæ. Vnde dictum est: A verbis
g viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius, ster-
cus et vermis est. Hieronymus: Non potest fieri, vt
absque morsu hominum, huius vitæ curricula quis
pertranseat: malorum solatium est, bonorum vitam
carpere, et de peccantium multitudine putant cul-
pam minui peccatorum.

Redarguitur vero secundo ex lumine veritatis E
perspicuæ, cum additur: *Respondens Iesus, dixit ad il-
los: Non egent, qui sani sunt, medico, sed qui male habent.*
Hoc est, per se notum, quia secundum quòd dicitur:
Eccli.38.a Honora medicum propter necessitatem, etenim illū
creauit Altissimus. Si medicina est propter ægritu-
dinem, igitur non est redarguendus ægrotus, qui
confugit ad medicum, nec medicus, qui accedit ad
ægrotum: sed magis illi redarguendi sunt, qui hoc
redarguunt. Vocat autem Christus peccatores infir-
mos, quoniam peccatum infirmum facit, secundum
Psal.37. illud: Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus,
et non est sanitas in carne mea. De tali infirmo dici- F
Rom.14. a tur: Infirmum autem in fide assumite. Et item: De-
Ibidem. c bemus nos firmiores, imbecillitates infirmorum su-
Isa.53.b stinere. Se autem vocat medicum, quia: Liuore eius
Isa. 61. a sanati sumus. Et alibi: Spiritus Domini super me, eo
quòd vnxerit me Dominus: et subditur: Vt mederer
Act. 10. f contritos corde. Et in Actis: Pertransijt benefacien-
do, et sanando omnes oppressos a diabolo.

Deijcitur autē tertio ex rectitudine æquitatis fra-
ternæ, quia magis condescendit humili peccatori,
quàm superbo iusto, et ideo subdit: *Non veni vocare
iustos, sed peccatores ad pænitentiam*, iustos, idest, qui se
reputant iustos. Glossa: Qui iustitiæ suæ confidunt.
Beda to. 5. Vnde Beda: Sanos autem et iustos appellat eos, qui

A ignorantes Dei iustitiam, et suam volentes constitue- li.1.s Mat.
re, iustitiæ Dei non sunt subiecti, qui ex lege præsu- cap.2.
mentes, euangelij gratiam non quærunt. Tales enim
non uenit vocare, sed magis iusto iudicio excæcare.
Vnde Ioannes: In iudiciū ego in hunc mundum ve- Ioa.1.9.g
ni, vt qui non vidēt, videant, et qui vident, cæci fiāt.
Venit autē Dominus omnes vocare ad pęnitentiam,
quia sicut dicitur: Non est iustus quisquā, non est in- Rom.3. b
telligens, nō est requirens Deū. Omnes declinauerūt, Psal.13. a
simul inutiles facti sunt. Vnde ibidē: Omnes pecca- Rom.3. c
uerunt, et egent gloria Dei. Et ideo a pænitentia
incœpit prædicare, secundum quòd dicit Mat-
thæus. De hac vocatione dicit Isaias: Vocabit Do- Mat.4.c
minus Deus exercituum in die illa ad fletum, et ad Isa.22. c
planctum, ad caluitium, *et cetera*. Sed hanc vocem
non audierunt, qui se reputabant iustos. Contra
quos Iob: Si iustificare me voluero, os meum con- Iob 9. c
demnabit me: si innocentem ostendere, prauū me
comprobabit. Sed hanc audiunt peccatores quàm
plurimi, infra: Et omnis populus audiens, et publi- Luc.7.d
cani, iustificauerunt Deum, baptizati, baptismo Ioā-
nis. Pharisæi autem et legisperiti consilium Dei spre-
uerunt in semetipsos, non baptizati ab eo. Et sic pa-
tet, quomodo in hoc facta est confutatio superborū:
vnde diuino iudicio peiores reputantur illis, quos
despiciunt.

At illi dixerunt ad eum. Postquam descripta est voca-
tio peccatorum, et confutatio superborum, subiun-
gitur hic tertio, consolatio infirmorum, in hoc quòd
non imponuntur ipsis discipulis onera grauia, et dif-
ficultates ieiuniorum. Introducitur ergo consolatio
discipulorum manuductoria, vt dissonans seueritati
legalis obseruantiæ, et consonans benignitati diuinæ
præsentiæ, vt expediens ruditati imperfectionis hu-
manæ. Primo ergo introducitur, vt dissonans seueri-
tati legalis obseruantiæ in quæstione Pharisæorum,
cum dicitur: *At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli
Ioannis ieiunāt frequenter, et obsecrationes faciunt, simi-
liter autem et Pharisæorum*, et cetera. Dicitur autem,
quòd hoc discipuli Ioannis quæsierunt, sed, vt dicit Mat.9.b
Augustinus de concordantia Euangelistarum, non Aug. to. 4.
est contrarietas, quia vtrique quæsierunt, sed disci- lib.2. c. 27.
puli Ioannis volebant discere veritatem, Pharisæi
vero volebant eorum explorare libertatem, sicut illi,
de quibus dicitur: Propter subintroductos falsos Gal.2. a
fratres, qui subintroierunt explorare libertatem no-
stram. Hoc autem non quærebant, quia discipulos
Ioannis approbarent, sed vt comparatione eorum
Christi discipulos reprehenderent. Vnde et subdi-
tur: *Tui autem edunt et bibunt*. Et ideo conquereba-
tur Dominus Deus: Venit Ioannes neque mandu- Mat.11.c
cans, neque bibens: et dicunt, dæmonium habet.
Venit filius hominis manducans, et bibens, et di-
cunt: Ecce homo vorax, et potator vini, publica-
norum et peccatorum amicus. Et ideo spernebant
Pharisæi discipulos Domini, tamquam discordes a
legali, et populari obseruatione, sed male, quia ab
Isaia dicitur: Nolite ieiunare, sicut vsque ad hanc
diem, vt audiatur in excelso clamor vester: numquid Isa. 58. b
tale est ieiunium, quod elegi, per diem affligere
hominem animam suam? Numquid contorquere
et cetera. Et ad Romanos: Is, qui manducat, non mā- Rom.14. a
ducantem non spernat: et qui non manducat, man-
ducantem non iudicet, quia, sicut ibidem subditur:
Non est regnum Dei esca, et potus. Ibidem. c

Secundo vero introducitur, vt conueniens beni-
gnitati diuinæ præsentię in dissolutione obiectorū,
cum dicitur: *Quibus ipse ait: Non possunt filij sponsi ie-
iunare*, et cetera. Secundum Bedam hæc est littera: Beda to. 5.
Numquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, fa- li.2.in Luc.
cere ieiunare? Sponsus iste Christus est, de quo Ioan- cap.5.
nes: Qui habet sponsam sponsus est: vt in psalmo: Ioa.3. d
Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo. Psal.18.
Filij sponsi sunt Apostoli, vnde Isaias: Ecce, ego et Isa. 8. d
pueri

pueri mei, quos dedit mihi Dominus. Et in Psalmo: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, *et cetera.* (Psal. 44. d)

(Sponsus Christus, Filij Sponsi, Apostoli.) Isti non possunt, nec debent nunc ieiunare ieiuniũ mœroris, et afflictionis, quamdiu cum illis est spõsus, quia tunc est tempus gaudij, propter quod dicitur: Egredimini, et videte filiæ Sion Regẽ Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua. (Cant. 3. d) Et Isaias: Gaudens gaudebo in Domino, et exultabit anima mea in Deo meo, quia induit me vestimentis salutis, et indumẽto iustitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus. (Isa. 61. d)

B Vnde tunc erat tempus gaudij, nõ mœroris, quia sicut dicitur: Amicus sponsi, qui stat et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi: et ideo discipulorum consolatio est conueniens præsentiæ sponsi Christi: sicut desolatio absentiæ, propter quod subdit: *Venient autem dies, et cum ablatus fuerit ab illis sponsus*, scilicet per mortem et passionem. (Ioan. 3. d) Oseas: Vadent ad quærendum Dominum, et non inuenient: ablatus est ab eis. (Osea. 5. b) *Tunc ieiunabunt in illis diebus*, eo scilicet tempore. Quia: Plorabitis et flebitis vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium, et tunc erit tẽpus mœroris et ieiunij. (Ioan. 16. a) Vnde in Tobia: Manducauit panem cum luctu et tremore, memorans illum sermonem, quẽ dixit Dominus per Amos prophetam: Dies festi vestri conuertentur in lamentationem et luctum. (Tob. 2. a; Amos. 8. c) In Threnis: Idcirco ego plorans, et oculus meus deducens aquas: quia longe factus est a me consolator, conuertens animam meam. (Thr. 1. f)

Tertio autem introducitur, vt expediens ruditati imperfectionis humanæ, cum dicitur: *Dicebat autem et similitudinem ad illos.* Vbi ostendit discipulos ad ieiunium non esse artandos, tum propter vetustatem conuersationis, tum propter fragilitatem carnis, tum etiam propter dissuetudinem affectionis. D Hanc discipulorum consolationem exprimit Euangelista sub tripartita metaphora, scilicet veteris vestis, veteris viri, et veteris vini. Expediens igitur erat, rudes adhuc discipulos fouere, non ieiunijs aggrauare, propter vetustatem conuersationis, propter quam subdit: *Quia nemo commissuram*, id est, particulam, quæ coniungit. *A vestimento nouo*, scilicet ablatam. *Immittit in vestimentum vetus*, quia duplex sequitur inconueniens, et ideo addit: *Alioquin et nouum rumpit*. Quod est damnosum. *Et veteri non conuenit commissura a nouo*, quia indecorum. (Spiritualiter.) Sic spiritualiter intelligendum, quòd non sunt imponendæ nouæ obseruantiæ, conuenientes nouæ conuersationi, quamdiu homo non est priora exutus, vti non est exutus mox in principio adhuc suæ conuersionis. Et ideo dicebat Apostolus: Edocti estis, *et cetera*. Sequitur: Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. (Eph. 4. d) Et postea: Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, et sanctitate veritatis. Item ad Colossenses: Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, et induentes nouum, *et cetera*. (Collos. 3. b) Alioquin erit monstruosum. Et ideo in figura huius prohibita est in lege commixtio diuersorum. Non indueris vestimento, quod ex lana, linoq. contextum est. (Deut. 22. b) Quia hinc contemnitur: Dominus ait: Numquid auis discolor hereditas mea mihi? (Hier. 12. e)

Secundo, ipsum erat expediens propter fragilitatem carnis, propter quam dicit: *Et nemo mittet vinum nouum in vtres veteres.* Quia ex hoc sequitur duplex inconueniens, scilicet effusio vini, propter quod dicit: *Alioquin rumpet vinum nouum vtres, et vinum effundetur.* Aliud inconueniẽs, perditio est vtris, vnde addit: *Et vtres peribunt.* Et ideo nouo vino est nouũ vas prouidendum, propter quod dicit: *Sed vinum nouum in vtres nouos mittendum est: et vtraque conseruabuntur.*

A Sic spirituales obseruantiæ sunt spiritualibus, non carnalibus imponendæ, qui designantur per vtres veteres, secundum illud Psalmi: Factus sum sicut vter in pruina. (Ps. 118.) Vnde designãtur per vtres Gabaonitarum ruptos et solutos. Vtres vini nouos impleuimus, nunc rupti sunt, atque soluti. (Iosue 9. b) Et ita ad continendum vinum inepti. Et ideo ad Corinthios: Et ego fratres non potui vobis loqui, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tamquam paruulis in Christo. (1. Cor. 3. a) Lac vobis potum dedi, non escam. Antequam ergo eis spiritualia iniungantur, necesse est, vt corda eorum renouentur. Iuxta illud Ezechielis: Et dabo vobis cor nouum, et spiritum nouum ponam in medio vestri. (Ezec. 36. a) Quia Apostolus ait: In Christo Iesu, neque circumcisio aliquid valet: neque præputium, sed noua creatura. (Gal. 6. d) Et ideo petit Dauid: Cor mundum crea in me Deus, et spiritum rectum innoua in visceribus meis, *et cetera*. (Psal 50. c) Quod fit in viris spiritualibus: Licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur: tamen is, qui intus est, renouatur de die in diem. (2. Cor. 4. d)

Hoc etiam ipsum inchoantibus expediens erat, propter dissuetudinem affectionis, propter quam designandam dicit: *Et nemo bibens vetus, statim vult nouum*: et rationem huius reddit per iudicium sensus, cum ait: *Dicit enim: Vetus melius est*. C In quo per simile, in delectatione potus vini vult ostendere, quòd affectus noster non statim delectatur in nouis seruandis, nisi paulatim manuducatur. Et ideo dicebant quidam: Nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non poteritis saluari. (Act. 15. a) Hanc autem affectionem innouat charitas, secundum illud: Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem. (Ioan. 13. d) Hæc facit noua sapere, vt vetera. Vnde: Non mandatum nouum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio. (1. Io. 2. a) Mandatum vetus est verbum, quod audistis. Iterum mandatum nouum scribo vobis, quod verum est, et in ipso, et in vobis. Vere hoc est nouum mandatum, quod vetera euacuat, et quod facit sapere noua. Siqua ergo in Christo noua creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua. (2. Cor. 5. d) Quia sicut dicitur: Vetera, nouis superuenientibus, proijcietis. (Leu. 26. b) Sic ergo propter ruditatem discipulorum: tum ex parte conuersationis, tum ex parte carnis, tum ex parte mentis, erant discipuli benigne tractandi, nondum ad ieiunium artandi, maxime ad ieiunium exultationis, quod non conuenit, nisi renouatis per gratiam Spiritus sancti. (Discipuli Christi non erant artandi ad ieiunia.) E Vnde ex præmissis colligitur, quòd discipuli Christi non erant artandi, nec ad ieiunium mœroris, propter præsentiam sponsi, nec exultationis propter absentiam Spiritus sancti: et ita erant benigne consolandi, tamquam adhuc tenelli et infirmi. Ex præmissis igitur sufficienter apparet, quo modo a Domino sunt peccatores misericorditer vocati: et superbi rationabiliter confutati: et infirmi suauiter consolati.

CAPVT SEXTVM.

F ACTVM *est autem in sabbato.* Supra egit Euangelista, de discipulorum vocatione: in parte ista agit de ipsorum defensione: quia boni pastoris est, non solum oues congregare, sed etiam a lupis defendere. Et habet hæc pars, duas. In prima defendit eos, testimonio scripturæ: in secunda vero miraculo potentiæ, ibi: *Factum est autem et in alio sabbato.* Ipse enim Christus est Dei virtus, et Dei sapientia. Vnde discipuli vocabant eum: Magister et Domine: (Ioan. 13. b) Et ideo defendit, vt Magister per testimonium authenticum, secundo vt Dominus per opus miraculosum. Circa primum modum defendendi, tria introducuntur: primum est criminandi occasio, secundum est criminis obiectio, tertium est criminatorum confutatio. Criminandi igitur occasionem dedit discipulorum

rum necessitas, propter quam vellebant spicas in sabbatis. Et hanc notat, cũ dicit: *Factum est in sabbato secundo primo*. idest, sabbato a primo, idest, immediate sequente sabbatum præcedens. De quo habitũ est
Sup. 4. f supra, cum curauit dæmoniacum. Vel, sicut dicit
Chryſ. to. 2. hom. 40. in c. 12. Matt. in princ. Chrysostomus, in sabbato secundo primo, idest, bis primo, siue principali, propter duplicem sollemnitatem concurrentẽ, quia Sabbatum ex se sollemne erat, et etiam ratione neomeniarum, quæ tunc erãt.
Beda to. 5. lib. 2. I Luc. cap. 5. Vel secundum Bedam: Secundo primo, est vna dictio composita, ex integro, et corrupto, vt secundo primum dicatur, hoc est secundo prælatũ, idest, superius et dignius illo sabbato legali, quia iam tunc incipiebat sabbatum nouum, in quo feriandum est a vitijs, non ab operibus necessarijs. Et hoc patet per ipsorum discipulorum exemplum, de quibus subditur: *Cum transiret per sata*. Pertransibat, scilicet ipse
Act. 10. f Christus, quia viator erat. Vnde: Pertransijt benefaciendo et sanando omnes oppressos. Transitu autem suo designat omnia esse transitoria, secundum illud: Cælum et terra transibunt. Transibat autem, non
Mat. 24. c manebat, et discipuli eius similiter. Vt ipsi etiã hoc confiterentur, quia, non habemus hic manentem
Heb. 13. c ciuitatem, sed futuram inquirimus. Quia vero per hæc transeundo, non debemus immorari, sed indigemus sustentari: ideo addit: *Vellebant discipuli eius spicas, et manducabant, confricantes manibus*. Vellebant, idest, auellebant, a stipula discerpentes, secun-
Amos 7. d dum quòd dicitur: Armentarius ego sum vellicans sycomoros. *Vellebant*, dicit, non metebant: quia illud secundum legem erat cõcessum, hoc inhibitum.
Deut. 23. d Si intraueris segetẽ amici tui, franges spicas, et manibus conteres: falce autem non metas. Et hoc quidem faciebant, famis necessitate compulsi. Sicut: Discipuli eius esurientes, cœperunt vellere spicas, et manduca-
Mar. 2. d re. Et Marcus: Discipuli cœperũt prægredi, et vellere spicas. Pharisæi autem dicebant: Ecce, quid faciunt discipuli tui sabbatis, quod non licet? Nec mirum
Prou. 27. a quia in Prouerbijs scriptum est: Anima saturata calcabit fauum: et anima esuriens etiam amarum pro
Iob 6. b dulci sumet. Et Iob: Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia, cibi mei sunt. Vnde humana necessitas excusabat, quæ hoc facere compel-
Beda to. 5. li. 2. in Luc. cap. 6. lebat, et hanc rationem assignat Beda: Non habentes, inquit, discipuli spacium manducandi propter importunitatem turbarum, esuriebant vt homines, sed vellentes spicas, inediam consolabantur. Alia ra-
Paupertas. tio est, necessitas paupertatis, quia assumptæ: adeo erant inopes, vt nec sufficienter haberent panem,
Ioan. 6. a vt apertissime liquet ex Ioanne. Vbi cum conuenissent quinque millia virorum aut circiter, absque mulieribus, et paruulis: inter vniuersos apostolos non est inuenta vel mica panis, sed tantum erat puer vnus in medio turbarum, qui habebat quinque panes or-
2. Cor. 11. f deaceos, et duos pisces. Vnde Apostolus: In fame et siti, in ieiunijs multis, in frigore et nuditate. Tertia ratio est austeritatis exemplum, quo docebant nos, sicut dicit Ambrosius, non præparatas escas, sed simplices quærere cibos. Isaias: Dabit vobis Dominus
Isa. 30. e panem artum, et aquam breuem. Quarta ratio est,
Sabbatum legale spiritualiter est obseruandũ. vt ostendant, quòd non ad litteram, sed spiritualiter debemus legale sabbatum obseruare, contra hæreticos postea futuros. Relinquitur sabbatismus populo Dei. Quinta ratio est spiritualis intelligentia. Per
Heb. 4. b sabbatum enim intelligitur otium diuinæ contem-
Isa. 58. d plationis. Si auerteris a sabbato pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, et vocaueris sabbatum delicatum, et sanctum Domini gloriosum, et glorificaueris eum, dum non facis vias tuas, *et cetera*.
Spicæ. Spicæ sunt purgationes dulcedinis internę, quę asperitatibus sunt permixtæ, et ideo manibus confricantur, vt granum purum eliciatur, sicut Ruth, quæ col-
Ruth 2. a ligebat spicas post terga metentium. Sexta ratio est ex parte dulcedinis verbi Christi, qua fortiter illecti

A obliuiscuntur manducare. Vnde: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Et Ioan. Psal. 118.
Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. Ioan. 6. b

Criminis vero obiectionem intulit Pharisæorum peruersitas, qua libẽter insultabant discipulis. Quod notat, cum dicit: *Quidam autem Pharisæorum dicebant illis: Quid facitis quod non licet in sabbatis?* Quia præceptum erat in lege, sabbatum diligentissime obser- Exo. 16. c. et 35. a.
uari. Et ideo arguebant eos, tamquam legis diuinæ transgressores: sicut etiã Magistrum eorum: Non est Leu. 23. a Ioan. 9. c
hic homo a Deo, qui sabbatũ non custodit. Vnde eos
B morte dignos reputabant, quia secundum illud: Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur. Et maxime quantum ad mandatum de sabbato, quod erat præcipue obseruandum. Vnde ille, qui inuentus est colligere ligna in sabbato, interfectus est, sicut dicitur: Heb. 10. c
Morte moriatur homo iste, obruat eum lapidibus omnis turba extra castra. Hæc autem criminatio partim veniebat ex ignorantia legis, partim ex superbia mentis, partim ex simulatione hypocrisis, partim ex superstitione traditionis. Ex ignorantia legis, quia non prohibebatur sumptio necessita- Num. 15. d Cur Pharisæi discipulos Domini criminati sint.
C tis, sed occasio seruitutis. Et ideo de talibus dicitur: Erratis, nescientes scripturas, neque virtutem Dei. Ex superbia mentis, quia reliquos despiciebant, sicut infra dicitur, de pharisæo, qui seipsum iactabat dicens: Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum, *et cetera*. Ad Romanos: Ignorantes iustitiam Dei, et suam quærentes statuere: iustitiæ Dei non sunt subiecti. Ex simulatione hypocrisis secundum illud: Væ vobis scribæ et pharisæi hypocritæ, quia decimatis mentam, et anethum, et cyminum, et reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium, et misericordiam, et fidem. Ex Mat. 22. c Inf. 18. c Rom. 10. a Mat. 23. c
D superstitione traditionis, in qua maiorem vim faciebant, quàm in lege. Vnde dicitur: Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Hæc autem criminatio potissime veniebat ex ignorantia legis, ex qua inflammabatur pharisæorũ peruersitas. Mat. 15. a

Criminatorum autem confutationem subiecit veritatis auctoritas, et hanc notat cum subdit: *Et respõdens Iesus ad eos dixit*. Confundit autem pharisæos, et defendit discipulos auctoritate scripturæ, et etiam propria. Per auctoritatem scripturæ ostendit, quòd mandatum de sabbato non obligabat in casu neces-
E sitatis. Et hoc ostendit exemplo Dauid: quod insinuat, cum dicit: *Nec hoc legistis*, et si legistis, non intellexistis. Iob: Quia nullus intelligit, in æternum peribunt. Vel si legistis, non meministis, secundum illud: Peribit lex a sacerdote, et consilium a senioribus eius: quasi diceret: vos, qui estis legis æmulatores, deberetis legisse, non ignorare, ne posset vobis dici illud: Tu es magister in Israel, et hæc ignoras? Et vere debebant legisse, quia valde erat notabile factum. *Quod fecit Dauid cum esurisset ipse, et qui cum illo erat*. Sed contrarium huius dicti videtur illud: Quare tu solus, et nullus tecum? sed dicit, quia Iob 4. d Hier. 18. c Ioan. 3. b 1. Reg. 21.
F non habebat nobilem societatem, cum esset gener regis, et magnus eius princeps. Vnde subditur ibidem: Fuerunt vasa puerorum sancta. Societatem igitur habuit, licet non ita magnam vel notabilem. Et illi fuerunt socij eius in facto, vt non possint dicere factum esse priuilegij specialis. Vnde addit: *Quo modo intrauit in domum Dei*, idest, in tabernaculum, quia domus Dei, idest, templum, nondum erat ædificata. Non ædificabis tu mihi domum ad habitandum. Neque enim mansi in domo, ex quo eduxi Israel de Ægypto vsque in diem hanc. Nec tantum in domum, idest, tabernaculum introiuit, sed quod plus est, *panes propositionis sumpsit*, scilicet a sacerdote. *Et manducauit*. Et de ijs panibus dicitur: Panes 1. Reg. 18. g 2. Reg. 21. b 1. Par. 17. a Exo. 25. c
super

super mensam pones propositionis in conspectu meo semper: qui ideo propositionis dicuntur, quia per singula sabbata super mensam proponebantur. Et quod plus est: *Manducauit ipse, et qui cum eo erant*.
1.Reg.21. b sicut dicitur: Dedit sacerdos Dauid sanctificatum panem. Neque enim erat ibi panis, nisi tantum panes propositionis. Vnde dicitur: Inquilinus sacer-
Leu.22. b dotis et mercenarius non vescentur ex eis. Sed alio
Leu.24. b loco dicitur de panibus propositionis: Eruntq. Aaron et filiorum eius, vt comedant eos in loco sancto, quia sanctum sanctorũ est de sacrificijs Domini iure perpetuo. Si ergo Dauid non peccauit, quia necessitas eũ excusauit ab illo pręcepto: pariter et ij, qui sunt B necessitate compulsi, non sunt reprehendendi: quia per necessitatem famis sunt excusati. Et ne quid desit auctoritati scripturæ, subiungit suam auctoritatẽ, per quam cum eis voluit, et poterat totaliter dispensare. Quod notat cum subdit: *Et dicebat illis: Quia Dominus est filius hominis, etiam sabbati*. Vocat autem se filium hominis, quantum ad humilitatem humanitatis assumptæ: et dicit se Dominum sabbati et legis, quantum ad sublimitatem diuinitatis occultæ.
Apo.10. a Vnde in Apocalypsi dicitur, quòd habet in vestimento et in femore suo scriptum: Rex regum et domi-
Psal. 8. b nus dominantium. Et ideo dicit in Psalmo: Omnia C subiecisti sub pedibus eius. Dicitur hoc de filio hominis, paululum minorato ab angelis propter ignominiam passionis. Et ideo tamquam Dominus cum eis dispensabat ad tempus, qui postmodum obseruantiam eorum ablaturus erat.

Factum est autem, et in alio sabbato, et cetera. Supra defendit discipulos, vt Magister, auctoritate siue testimonio scripturæ: hic defendit, vt Dominus virtute potentiæ in miraculo. In quo sanando hominem in sabbato, ostẽdit se Dominum esse sabbati, et quòd non oportet in sabbato ab omni opere abstinere, sed a malo solum. Circa huius miraculi descriptionem D tria insinuantur. Primum est opportunitas miraculosi operis. Secundum est, sublimitas miraculi operatoris, ibi: *Ipse autem sciebat cogitationes eorum*. Tertium est peruersitas miserabilis plebis, ibi: *Ipsi autem repleti sunt insipientia*. Quantum autem ad opportunitatem miraculosi operis, notandum quòd ipsa colligitur ex tribus, scilicet ex confirmatione doctrinæ propriæ, ex releuatione humanæ miseriæ, et ex confirmatione Iudaicæ perfidiæ. Primum erat sapientiæ: secundum clementiæ: tertium iustitiæ: quæ sunt in Christo omnipotente. Erat igitur doctrina propria primo confirmanda, quam publica- E bat sabbatis: propter quod dicit: *Factum est autem et in alio sabbato, vt intraret in synagogam, et doceret*:
Ioan. 18. c quia sicut dicit: Ego semper docui in synagoga, et in tẽplo, quo omnes Iudæi cõueniunt. Quia illud Isaiæ,
Isa. 14. e debebat in Christo impleri: Ponam omnes filios tuos doctos a Domino. Vnde hic erat, de quo in Ec-
Eccli.39.a clesiastico: Ipse palam faciet disciplinam doctrinæ suæ: et in lege testamenti Domini gloriabitur. Docebat enim iustitiam, quæ est communis virtus. Vn-
Osea.19. d de Oseas: Tempus requirendi Dominum, cum venerit, qui docebit vos iustitiam.

Erat humana miseria releuãda propter penuriam F infirmitatis, ob quam dicit: *Et erat ibi homo, et manus eius dextera erat arida*, et ideo ineptus erat ad omnia opera, quia fortiorem manum, et melius membrum amiserat. Vnde iste, vere erat homo ille, de quo Iob:
Iob.14. a Breui viuens tempore, repletur multis miserijs. Vnde
Zach.11. d iam in isto impletum erat illud Zacharię: Brachium eius ariditate siccabitur. Et ideo iam potuit gemere et dicere Domino: Aruit tamquam testa virtus mea.
Psal.21. b Et propterea releuanda per diuinam potentiam.

Erat nihilominus Iudaica perfidia confutanda propter obseruantiæ malignitatem, ratione cuius dicit: *Obseruabant autem Scribæ et Pharisæi, si in sabbato curaret*. Vnde impletum est in eis illud psalmi: Ad-

A uersum me omnes cogitationes eorum in malum, Psal. 55. b inhabitabunt et abscondent: ipsi calcaneum meum obseruabunt. Obseruatio ista erat insidiosa, quod spectat ad malignum animum, iuxta illud: In ore Hier.9. b suo pacem cum amico suo loquitur, et occulte ponit ei insidias. Et ideo subditur: *Vt inuenirent, vnde accusarent eum*. Vnde isti intra se dicebant illud Babyloniorum: Non inueniemus Danieli huic aliquam oc- Dan.6. b casionem, nisi forte in lege Dei sui. In hac igitur die præcipue eum obseruabant, sicut dicit Beda, vt si Beda to. 5. non curaret, crudelitatis vel imbecillitatis: si autem li.2.in Luc. curaret, transgressionis arguerent. Sed certe neu- c.6. trum inueniunt, quia dum curat, ostendit se misericordem et iustum. Vnde: Nisi esset hic a Deo, non Ioan. 9. f poterat facere quidquam. Et ideo Hieremias: Quid Hier.2. a inuenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongauerunt se a me? quasi diceret, nihil, quia ipse est de quo: Peccatum non fecit, nec inuentus est dolus 1.Pet.2. d in ore eius. Propterea dicebat ipse: Quis ex vobis Ioan.8. f arguet me de peccato? Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?

Ipse vero sciebat cogitationes eorum. Post opportunitatem miraculosi operis, subditur hic sublimitas mirabilis operatoris, scilicet quantum ad tria, quantum ad sapientiam discernendi in corde, prudentiam interrogandi in sermone, et efficaciam curandi in operatione. Primo igitur per sapientiam in corde deprehendit eorum cogitationes, quod nota, cum dicit: *Ipse vero sciebat cogitationes eorum*. Et vere quia Dominus sapientissimus: Vnde in psalmo: Domi- Psal.93. b nus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt, et ideo oculis Dei erant cogitationes eorum apertæ, propter quod dicitur: Auferte malum cogitationum Isa. 1. c vestrarum ab oculis meis. Vnde et Ioannes: Dice- Ioan.19. d bant ei discipuli: Nunc scimus, quia scis omnia, et non est opus tibi, vt quis te interroget. Nec mirum, quia ipse est ille, de quo Hieremias: Ego Dominus Hier.16.b scrutans cor, et probans renes: qui do vnicuique iuxta viam suam. In cuius rei testimonium, vt ostendat se cognitorem cordium, iubet hunc curandum surgere in medium, cum subdit: *Et ait homini, qui habebat manum aridam*: propter quem illi cogitationes superbas cogitabant, ita vt posset eis dici illud: O præsumptio nequissima, vnde creata es cooperi- Eccli.37.a re aridam malitia, et dolositate illius? *Surge, et sta in medium*, vt omnes cognoscant cogitatus suos esse deprehensos, iuxta illud: Ne accesseris ad illum du- Eccli.1. d plici corde, *et cetera*, et postea, ne reuelet Deus absc ondita tua, et in medio synagogæ elidat te: quia secundum quòd dicitur: Qui operit odium fraudu- Prou.26. d lenter, reuelabitur malitia eius in concilio. *Et surgens stetit*, non timens indignationem Pharisæorum. Dicebat enim illud Iob intra se: Libera me Domi- Iob 17. a ne, et pone me iuxta te, et cuiusuis manus pugnet contra me. Et rursus illud: Si consistant aduersum Psal. 26. a me castra, non timebit cor meum. Vnde ad Domini imperium stetit securus, et confortatus. Nec mirum, quia ipsi recte potest dici illud: Ecce docuisti Iob 4. a multos, et manus lassas roborasti: Vacillantes confirmauerunt sermones tui, et genua trementia confortasti. Vnde poterat hic dicere illud Danielis: Cumq. loqueretur mecum, conualui, et dixi: Lo- Dan.10. d quere Domine mi, quia confortasti.

Christus mirabilis opifex.

Secundo vero per prudentiam in sermone declinabat eorum machinationes, propter quod additur: *Ait autem ad illos Iesus: Interrogo vos*. Sed contrarium huius videtur dici a Matthæo, qui dicit, quòd ipsi Mat.10.a interrogabant Dominum, si licet sabbatis curare? Ad quod respondet Augustinus de concordia Euan- August. de gelistarum, quòd primo ipsi interrogauerunt, et concor.Eu. Dominus eis replicauit. Vel potest esse, quòd cogi- lib.2.c.35. tationem interiorem sequitur interrogationis for- to.4. mam. Matthæus itaque intelligit, quòd in auribus Dei, cogitare est loqui, et dubitare, est interrogare.

Sensus spiritualis.

Proinde

A Proinde proponit Dominus interrogationis formã, et dicit: *Si licet sabbatis bene facere, an male? animam saluam facere, aut perdere?* Hoc quærit non tamquam dubium, sed tamquam indubitanter verum, vt altera pars concedatur. Constat enim, quòd licet sabbatis benefacere, vel non benefacere, saluare animam, vel non saluare, quia inter contradictionem oppositam non est medium. Sed non benefacere, cum est locus et opportunitas, est negligere bonum, et hoc est malefacere. Igitur hoc ipsum disiunctum est certum et euidens, cuius necesse est, concedere alteram partem. Sed hanc non possunt concedere: licet malefacere, vel animam perdere. Restat ergo ex hac interrogatione ipsos esse conuictos, quòd licet sabbatis benefacere, et curare, et sic non poterant respondere. Vnde impletum est illud: Si repente interroget, quis respondebit ei? aut quis dicere ei potest, Cur ita facis? Et ideo ad Romanos: O homo tu quis es, qui respondeas Deo. Vnde Iob dicit, quòd non poterit ei respondere vnum pro mille. In Mathæo autem istud disiunctum non sic proponitur, sed altera pars quæritur et probatur a minori, per liberationem ouis a fouea, multo igitur fortius liberandus est homo. De quo in Psalmo: Omnia subiecisti sub pedibus eius, *et cetera*.

Contradictio opposita nó habet medium.

Iob 9. b — Rom. 9. a — Mat. 12. a — Psal. 8. b

Tertio autem per efficaciã in opere deijciebat eorum præsumptiones, propter quod subiungitur: *Et circumspectis omnibus*, tamquam iam confusis, vt iam posset dicere illud Iob: Omnes igitur vos conuertimini, et venite, et non inueniam in vobis vllum sapientem. Et quia nullus poterat contradicere, ad veritatis confirmationem subdit: *Dixit homini: Extende manum tuam*; et cetera. Et quoniam sermo eius potestate plenus est, sicut dicit Ecclesiastes, ideo subditur: *Et extendit, et restituta est manus eius.* In quo ostendebat Dominus se esse legis, et sabbati Dominum. Nam ipse erat, qui Moysi sanauit manum per solum imperium. Ipse etiam erat, qui Hieroboam idololatræ regis Israel manum siccauit, et iterum sanauit, sicut dicitur: Ipse, inquam, est ille, de quo Iob dicit, quòd vulnerat, et medetur: percutit, et manus eius sanabunt. De quo in psalmo: Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Et hoc solo sermone, vt manifestetur, quòd ipse est ille solus, de quo in Sapientia: Neque malagma sanauit eos, sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia. Sicut et pater per verbum increatum omnia fecit, ita per verbum incarnatum, vt dicit Augustinus, omnia refecit.

Iob 17. c — Eccls. 8. a — Exo. 4. b — 3. Reg. 13. — Iob 5. c — Psal. 102. a — Sap. 16. b

Ipsi autem repleti sunt insipientia. Hic tertio tangitur peruersitas miserabilis plebis, quæ inde obstinata est in malo, vnde debuit releuari ad bonum. Hæc autem peruersitas ostenditur in tribus, scilicet in excæcatione cordis, conspiratione oris, et persecutione operis. Quantum ad excæcationem cordis dicitur: *Ipsi autem repleti sunt insipientia.* Et hoc cæcitate malitiæ: Hæc cogitauerunt, et errauerunt, excæcauit enim illos malitia eorum. Hac quippe fuerunt repleti, et stulti facti sunt iusto iudicio Dei secundũ illud: Tradidit illos Deus in reprobum sensum, *etc.* Sequitur: Repletos, omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate. Hac quippe inuidia erant excæcati, quia sapiens est ille, cui sapiunt res, prout sunt. Inuidus autem aliena felicitate torquetur, tales erant ij. Vnde eis competebat illud Baruch: Quoniam non habuerunt sapientiam, interierunt propter suam insipientiam. Hæc autem plenitudo insipientiæ est vera vacuitas: quia diuitiæ salutis, sapientia et scientia. Igitur ab oppositis, insipientia est inopia. Et ideo dicitur: Melior est pauper, qui ambulat in simplicitate sua, quàm diues torquens labia sua, et insipiens.

Sap. 2. d — Rom. 1. d — Bar. 3. e — Prou. 19. a

Quantum autem ad conspirationem oris, additur: *Et colloquebantur ad inuicem*, mutuo sermone seipsos prouocantes ad malum, sic fecerunt: Collegerunt Pontifices et Pharisæi consilium, et dicebant: Quid facimus, *et cetera*. Hæc conspiratio figuraliter præcessit in fratribus Ioseph: Mutuo loquebantur: Ecce somniator venit, venite occidamus eum, *et cetera*. Hoc consilium erat impium, Ideo Gen. In consilium eorum non veniat anima mea. Hieremias: Tu autẽ Domine scis omne consilium eorum aduersum me in mortem: ne propitieris iniquitatibus eorum.

Ioa. 11. f — Gn. 37. d — Gen. 49. a — Hier. 18. d

Quantum ad persecutionem operis subditur: *Quidnam facerent Iesu*, id est, quo modo eum morti tradere possent, quod et fecerunt, licet non statim, B secundum illud: Nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. Sed tantum post fecerunt, sicut dicitur: Petistis virum homicidam donari vobis, auctorem vero vitæ interfecistis. Vnde ipse Saluator dicere poterat illud: Tu autem Domine demonstrasti mihi, et cognoui: tu ostendisti mihi studia eorum. Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, et non cognoui: quia cogitauerunt consilia, dicentes: Mittamus lignum in panem eius.

Ioa. 1. e — Act. 3. c — Hier. 11. d

C Spiritualiter autem intelligendum, quòd ariditas in anima est defectus vigoris, propter absentiam gratiæ, secundum illud: Si quis in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes, et arescet. Hæc autem ariditas septem de causis introducitur, secundum septem capitalia peccata. Vnde nota, quòd est ariditas superbiæ, siue ex superbia proueniens. Radices gentium superbarum arefecit Deus. Secundo est ariditas inuidiæ: Exortus est sol cum ardore, et arefecit fenum. Et in psalmo: Fiant sicut fenum tectorum, quod priusquam euellatur, exaruit. Tertio est ariditas iræ, de qua Marcus de dæmoniaco, qui spumat et stridet dentibus suis, et arescit. Quarto est ariditas D accidiæ: Spiritus tristis exsicat ossa. Et in Numeris: Anima nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri, nisi Man. Quinto est ariditas auaritiæ: Insatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis non satiabitur, donec consumat arefaciens animam suam. Sexto est ariditas gulæ. Quia sicut spinæ se inuicem complectuntur: sic conuiuium eorum pariter potantium, consumentur, quasi stipula ariditate plena? Septimo est ariditas luxuriæ. Psalmus: Ossa mea sicut cremiũ aruerunt. Percussus sum vt fenum, et aruit cor meũ: quia oblitus, *etc.* Omnis caro fenũ, *etc.* Et Iob: Cutis mea denigrata est super me, et ossa mea E aruerunt præ caumate. Sic igitur ex septem causis accipitur ariditas spiritualis, quæ etiam est septiformis.

Ariditas in anima.

Ioa. 15. a — Eccl. 10. b — Iac. 1. b — Psal. 128. a — Mar. 9. c — Prou. 17. d — Num. 11. b — Eccli. 14. b — Nahum 1. c — Psal. 101. a — Isa. 40. b — Iob. 30. d

Est enim ariditas cordis, ad bene cogitandum: Emarcuit cor meum, tenebræ stupefecerunt me. Est ariditas oris ad desiderandum: Sit finis noster breuis in ore gladij, qui longior efficitur in ariditate sitis. Est verbi ad docendum: Da eis vuluam sine liberis, et vbera arentia. Est brachij ad operandum: Brachium eius ariditate siccabitur. Est ariditas manus ad largiendum. Antequam dies eius impleãtur, peribit: et manus eius arescit. Est cutis ad conuersandum: Cutis mea aruit, et contracta est. Est postre- F mo ariditas virtutis ad sustinendum: Aruit tamquã testa virtus mea, et lingua mea adhæsit faucibus meis: et in puluerem mortis deduxisti me, *et cetera*. Hic autem ægrotus, habens manum aridam, significat ariditatẽ auaritiæ: quæ sanatur diuino imperio, cum manus extẽditur ad eleemosynam largiendam, secundum illud: Manum suam aperuit inopi, et palmas suas extendit ad pauperem. Et illa extensio impetrat vigorem gratiæ, secundum illud: Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, et gratiam hominis, quasi pupillam conseruabit. Exemplum autem et experimentum apparet manifeste in quodam Rege Angliæ, qui faciebat eleemosynas largas, cuius manus et brachium adhuc manet integrum, et incorruptum,

Isa. 21. a — Iudit 7. d — Osee 9. d — Zac. 11. d — Iob 15. d — Iob 7. b — Psal. 21. b — Prou. 31. e — Eccl. 17. e

Rex Angliæ eleemosynarius.

ptum, dicente sibi quadam die quodam Episcopo, cum extendisset manum suam, vt daret pauperi scutellam argenteam, quam ante se habebat, numquam manum eius esse siccandam: quod verbum impletum dicitur esse vsque in præsentem diem.

Factum est autem: in illis diebus exijt, et cetera. Postquam ostensa est doctrinæ Christi auctoritas, et discipulorum vocatio determinata, hic subditur tertia pars, in qua fit vocatorum instructio. Et quoniam discipulorum instructio duplex est, scilicet communis et specialis: communis scilicet in doctrina eorum, quæ requiruntur ad salutem omnium: specialis in doctrina mysterij scripturarum. Ideo pars ista habet duas partes. In quarum prima parte erudiuntur Apostoli in veritate explicata, et præceptis apertis: in secunda instruuntur in explicandis parabolis, et parabolice dictis. *Et factum est deinceps, et ipse iter faciebat*, et cetera. Prima pars habet duas: in prima exprimitur veritas doctrinæ: in secunda vero ad confirmationem doctrinæ declaratur sublimitas in Doctore: *Cum autem implesset omnia verba sua*, et cetera. Prima pars, quæ continet præsens capitulum, habet tres: quia enim doctrina non debet communicari indignis, et fastidiosis, sed idoneis et studiosis: ideo primo præmittitur segregatio discipulorum: secundo vero attentio auditorum, ibi: *Et descendens cum illis de monte*: tertio vero explicatio documentorum, ibi: *Et ipse, eleuatis oculis*, et cetera. Circa segregationem autem discipulorum, quattuor introducuntur, quæ ipsam perficiunt, scilicet oratio diuina impetratiua doni, electio insinuatiua meriti, institutio impositiua officij, denominatio discretiua consortij. Præmittitur ergo diuina oratio impetratiua doni ipsis discipulis eligendis, cum dicitur: *Factum est autem: in illis diebus exijt in montem orare*, et cetera. *Exijt*, scilicet de ciuitate et consortio turbarum, vt esset eius oratio quieta. Hinc dicitur de Iudith, quòd petijt, vt daretur ei copia, nocte, et ante lucem egrediendi foras ad orationem, et deprecandi Dominum. Et de Christo dicitur, quòd plus est, nempe quòd exijt in montem, scilicet ascendendo, vt ostenderet, quòd oratio debet esse eleuata, et orans eleuatus a terrenis. Quia, sicut dicit Damascenus: Oratio est ascensus mentis in Deum. Huius figura præcessit in Moyse, vt est in Exodo, vbi dicitur, quòd Moyses, et Aaron, et Hur ascenderunt in verticem collis. Cumq. leuaret Moyses manus, vincebat Israel. De his duobus, scilicet de recessu a turbis, et ascensu in montem, dicitur, quòd dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Horum duorum figura præcessit in Abraam, de quo dicitur, quòd dixit ad pueros suos: Expectate hic cum asino, scilicet in valle: ego autem et puer illuc vsque properantes, postquam adorauerimus, reuertemur ad vos. Per hunc etiam modum debet adorare anima sancta, cuius informatio apparet in Iudith: de qua dicitur, quòd exibat noctibus in vallem Bethuliæ, et baptizabat se in fonte aquæ, et vt ascendebat, orabat ad Dominum Deum Israel. Et quia non sufficit oratio quantumcumque deuota, nisi etiam sit assidua, ideo subditur: *Et erat pernoctans in oratione Dei.* Ita vt posset dicere cum Dauid: Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Vnde et Moyses ascendit in montem, et fuit ibi quadraginta diebus, et quadraginta noctibus. Per hunc modum debent spirituales viri facere, iuxta quod dicitur: Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum, effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini. Hinc est, quòd dicitur de illa Sara deuota, quòd perrexit in superius cubiculum domus suæ, et tribus diebus, et tribus noctibus non manducauit, neque bibit, sed in oratione persistens, cum lacrymis deprecabatur Deum.

Discipulorũ Christi instructio.

Inf. 8. a

Inf. 7. a

Iudith. 12. b

Oratio debet esse solitaria, et eleuata.

Damascenus lib. 3. orth. fid. c. 24.

Exo. 17. c

Mat. 14. c

Gen. 22. a

Iudit. 12. b

Oratio debet esse assidua.

Ps. 118. b

Exo. 24. d

Thr. 2. f

Tob. 3. b

Secundò vero subditur electio insinuatiua meriti in discipulis promouendis, cum subditur: *Et cum dies factus esset, vocauit discipulos suos, et elegit duodecim ex ipsis.* In die vocat, quia sicut dicitur: Si quis ambulauerit in die, non offendit: quia lucem huius mundi videt, scilicet Christum, qui est lux vera, quæ illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum. Et alibi: Qui de tenebris vos vocauit, in admirabile lumen suum. Nota, quòd discipulos vocat, vt eligat: quia discipuli Christi digni erant honorari, secundum illud Psalmi: Nimis honorificati sunt amici tui Deus, et hoc quia discipuli. Ad discipulatum enim Christi requiritur perfecta humilitas: Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde. Item perfecta paupertas, infra: Omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Item perfecta charitas: In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinuicem. Et nota, quòd duodecim elegit, ad significandum abundantem perfectionem meriti, quia duodecimus numerus, est primus numerus abundans. Vnde Christus ait: Nisi abundauerit iustitia vestra plus, quàm Scribarum, et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Hic autem numerus designatur in duodecim filijs Iacob: in duodecim lapidibus: in duodecim principibus plebis Israel: in duodecim exploratoribus missis a Moyse: in duodecim fontibus aquarum: in duodecim lapidibus de Iordane extractis: in duodecim bobus sustentantibus mare æneum: in duodecim horis diei: in duodecim fundamentis ciuitatis Fuerunt enim Apostoli figuris plurimis designati propter multiplicem dignitatem. Fuerunt enim Patriarchæ, filiorum spiritualium procreatione: Lapides pretiosi virtutum varietate: Principes multitudinis prælationis sublimitate: Exploratores contemplationis subtilitate: Fontes aquarum sapientiæ profunditate: Lapides Iordanis fidei fundatione: Boues prædicationis exercitatione: Horæ diei exemplorum honestate: Fundamenta ciuitatis totius Ecclesiæ supportatione.

Ioan. 11. b

Ioan. 1. a

1. Pet. 2. b

Ps. 138. c

Mat. 11. d

Inf. 14. g

Ioan. 13. d

Quare electio duodecim.

Mat. 5. e

Gen. 46. b. c

Exo. 28. c

Num. 20.

Num. 13. c

Exo. 15. g

Ios. 4. a

3. Reg. 7. d

Ioan. 11. b

Apo. 21. d

Tertio adiungitur institutio impositiua officij in electis, cum subditur: *Quos et Apostolos nominauit*, id est missos. In quo auctoritatem dedit præcipuam prædicandi: Quo modo prædicabunt, nisi mittantur? Vnde conqueritur Dominus de malis Prophetis: Non mittebam prophetas, et ipsi currebant: non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant. At non tales fuerunt apostoli, de quibus dicitur: Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Hos autem misit ad Ecclesiam Dei, fundandam, et ciuitatem construendam, super illum lapidem, de quo Isaias: Ecce ego mittam in fundamentis Syon lapidem, lapidem probatum, pretiosum, in fundamento fundatum. Vnde in Apocalypsi: Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, et in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum agni. Et ideo dicitur: Vos estis ciues sanctorum, et domestici Dei, superædificati super fundamentum apostolorum, et prophetarum ipso summo angulari lapide, Christo Iesu, in quo omnis ædificatio constructa, crescit in templum sanctum in Domino, in quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto.

Rom. 10. c

Hier. 23. d

Mat. 10. b

Isa. 28. d

Apo. 21. d

Ephe. 2. d

Quarto subiungitur denominatio discretiua consortij in Apostolis iam promotis. Quod notatur, cum dicitur: *Simonem, quem cognominauit Petrum, et Andream fratrem eius*, et cetera. Nominat Apostolos binos et binos, secundum quòd Dominus associauit eos. Vnde infra subditur, quòd misit eos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem et locũ, quo erat ipse venturus. Et nota, quòd hic ponit nomina omnium, sed non omnium ponit cognomina, sed illorum, qui habent nomina æquiuoca, vt Simonis Petri, et Simonis Zelotis, et Iudæ Iacobi, et Iudæ Iscariothæ. Et nota, quòd associat fratrem fratri, vt Petrum

Apostoli bini nominantur.

Inf. 10.

Petrum Andreæ, et Ioannem Iacobo ad commendandam concordiam, et fraternitatem mutuam, secundum illud Ecclesiastici: In tribus beneplacitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo, et hominibus. Concordia fratrum, et amor proximorum, et vir et mulier bene sibi consentientes. Nam sicut dicitur: Frater qui adiuuatur a fratre, quasi ciuitas firma. Postremo autem Apostolo, scilicet, Iudæ addit non solum cognomen, sed etiam crimē, cum dicit: *Qui fuit proditor.* In quo designatur, quòd Dominus in eligendo eum, non ignorauit qualis futurus erat. Vnde: Nonne ego vos duodecim elegi, et ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autem de Iuda Simonis Iscariothæ: Hic enim erat traditurus eū, cum esset vnus ex duodecim. Licet autem hic esset futurus pessimus, tamen eum Dominus elegit, quia hoc competebat suæ humilitati, quæ ex hoc elucebat, quòd non recusarit consortium sui proditoris: et suæ benignitati, quia non solum bonis, sed etiam malis benignum se ostendebat. Vnde et fecit eum dispensatorem suum, sicut dicitur: Fur erat, et loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat. Congruebat etiam statui præsentis Ecclesiæ, in qua mali permiscentur bonis, secundum illud Matthæi: Sinite vtraque crescere vsque ad messem. Et simile est, sicut dicitur, regnum cælorum sagenę missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti: quam, cum impleta esset, educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Expediebat etiam hoc eruditioni nostræ, vt non diffidamus, si quos, qui videntur stare, cadere videamus: et ne propter aliquot malos bonorum consortium despiciamus, iuxta illud quod dicitur: Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum, sed vt manifesti sint: quoniam non sunt omnes ex nobis. Vt etiam non præsumamus, si ad dignitates eligamur. Vnde Bernardus in epistola ad Coloniensem Archiepiscopum sic ait: Si cunctos, qui vocantur ad ministerium, constat eligi ad regnum, profecto securus est Coloniensis Archiepiscopus. Quod si etiam et Saulem in regno, et Iudam in sacerdotio legitur elegisse, non alius quàm ipse Deus, et reprobasse, et non potest solui scriptura quæ hoc asserit, timeat necesse est et Coloniensis Archiepiscopus. Vnde valde terribile est illud Matthæi: Multi enim sunt vocati, pauci vero electi. Et ideo ad Romanos dicitur: Noli altum sapere, sed time, *et cetera.*

Eccli. 25. a — Prou. 18. c — Ioa. 6. g — Cur Dominus Iudam elegerit. — Ioan. 12. a — Mat. 13. d — 1. Ioa. 2. c — Bern. epist. 9. to. 2. — Mat. 22. b — Rom. 11. c

Spiritualiter per has sex combinationes duodecim Apostolorum, intelliguntur sex gradus profectus virtutum, quibus peruenitur vsque ad charitatem perfectam, vel vsque ad pacem, vel vsque ad sapientiam.

Spiritualis sensus.

De primis sex gradibus, quibus ad charitatem peruenitur, dicitur: Vos autem curam omnem subinferentes ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiā, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autē fraternitatis charitatem. Et illi sex gradus rectè correspōdent istis combinationibus, si nominū interpretationes attendantur. De gradibus, quibus peruenitur ad pacem, dicitur: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati mites, quoniā ipsi possidebunt terram. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati qui esuriunt, et sitiunt iustitiam, quoniā ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiā consequentur. Beati mundo corde, quoniā ipsi Deum videbunt. Beati pacifici, quoniā filij Dei vocabuntur. De gradibus vero, quibus ad sapientiam peruenitur, dicitur: Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilij et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, Et replebit eum spiritus timoris Domini, vbi incipit a supremo horum et descendit vsque ad vltimū gradum. Horum figura pulcherrima est in throno Salomonis, vbi dicitur, quòd erant sex gradus, et duodecim leunculi stantes super sex gradus hinc et inde. Per leonem intelligitur potestatis auctoritas, per sex gradus sex combinationes, spiritualibus gradibus aptissime correspondentes.

2. Pet. 1. b — Mat. 5. a — Isa. 11. a — 3. Reg. 10. c

A B C D E F

Moraliter etiam per nomina Apostolorum, sic cōbinata insinuatur perfectio prælatorum, specialiter Episcoporum, qui ceteros debent præcellere in tribus: in vita, in doctrina, in exemplo, siue conuersatione bona. Vnde Apostolus instruens Timotheum dicit: Præcipe hæc, et doce. Ecce doctrina. Nemo adolescentiā tuam contemnat. Ecce vita. Sed exemplum esto fideliū in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate. Ecce exemplū seu conuersatio bona. Idē Titum instruens dicit: Tu autē loquere, quæ decent sanam doctrinam: Ecce doctrina. Nemo te contemnat: Ecce vita. In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate, *et cetera.* Ecce exemplum seu conuersatio bona. Vnde Hieronymus dicit: Si episcopi tantum sit sancta vita, sibi potest prodesse, sic viuens. Porro si doctrina, et sermone fuerit eruditus, potest se ceterosq. instruere: et non solum instruere, et docere suos, sed aduersarios repercutere: qui nisi refutati fuerint atque conuicti, facile queūt simplicium corda peruertere.

Moralis sensus. — 1. Tim. 4. c — Tit. 2. a

Quattuor ergo prima nomina designāt perfectionem vitæ: quattuor alia perfectionem doctrinæ: alia vero quattuor perfectionem exempli, siue conuersationis bonæ. Dicit ergo Euangelista: *Simonē.* supple vocauit, qui interpretatur Obediens. *Quem cognominauit Petrum,* qui interpretatur agnoscens. In quo designatur virtus prudentiæ, quæ cognominari debet Petrus, idest, agnoscens ex Simone: quia ex humilitate debet procedere cognominatio prudentiæ, vt secundum quod dicitur in Prouerbijs, prudentiæ suæ ponat modum: et ne innitatur prudentiæ suæ. Et sic non erit prudens apud semetipsum, quod Paulus optat. Sed in omnibus se prudenter habebit, vt de Dauid dicitur: In omnibus vijs suis Dauid prudenter agebat, et Dominus erat cum eo. *Et Andreā,* qui interpretatur virilis. In quo exprimitur virtus iustitiæ. Alioquin noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates: ne forte extremiscas faciem potentis, et ponas scandalum in agilitate tua. *Et Iacobum,* qui interpretatur supplantator, vel luctator. Per hoc insinuatur virtus fortitudinis, quæ fortiter aggreditur aduersa, et contra vitia reluctatur. Vnde ad Ephesios: Non est nobis colluctatio aduersus carnem et sanguinem, sed aduersus principes et potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus. Sic Episcopus debet esse leo fortissimus bestiarum, vt ad nullius paueat occursum. Etiā contra Deum, vt ei dicatur illud, quod Iacob dictū est: Si contra Deum fortis fuisti, quanto magis cōtra homines præualebis? *Et Ioannem,* qui interpretatur in quo est gratia: per quam intelligitur virtus temperantiæ, siue continentiæ, quæ ex gratia Dei est, secundum illud: Non possum esse continens, nisi Deus det: maxime quia Ioannes virgo a Domino est electus, et virgo in æuum permansit. Et in Ecclesiastico: Gratia super gratiam, mulier sancta, et pudorata. Per mulierem potest spiritualiter intelligi anima secundum configurationem istarum quattuor virtutum. Vidit Ezechias species quattuor animalium, et manus hominis sub pennis eorum, in quattuor partibus, et facies et pennas per quattuor partes habebant. Iunctæq. erant pennæ eorū alterius ad alterum, in præfiguratione quattuor virtutum, quę exiguntur ad regimen prælatorum, quia his vtilius nihil est in vita hominibus.

Simon. — Petrus. — Prou. 23. a — Rom. 12. — 1. Reg. 18 — Andreas. — Eccli. 7. a — Iacobus. — Eph. 6. b — Episcopus qualis. — Prou. 30. d — Gen. 32. f — Ioannes. — Sap. 8. d — Eccli. 26. c — Ezec. 1. b — Sap. 8. b

G Sequi-

[Apostolorũ nomina ad doctrinam pertinentia.] Sequitur de nominibus apostolicis, quæ pertinẽt [A] ad doctrinam, cum dicit: *Philippum*, qui interpretatur os lampadis. In quo insinuatur, quòd doctrina Episcopalis debet esse lucida, quantum ad intellectum audientium, vt sit aspectus eorum, idest, Episcoporum docentium, quasi aspectus lampadarum: [Ezech. 1. c] vt ponatur lampas super candelabrum, non sub modio, vt dicitur infra. [Mat. 5. b] [Inf. 11. d] Sed sicut de Elia dicitur: Verbum ipsius, quasi facula ardebat. [Eccli. 48. a] *Et Bartholomæum*, [Bartholomæus.] qui interpretatur filius suspendentis aquas. In quo intelligitur doctrina deuota, quantum ad affectum, vt ex deuotione suspendat, et eleuet lacrymas vsque ad oculum, de quo dicit Dominus ad [B] Iob: [Iob 38. d] Numquid eleuabis ad nebulam vocem tuam? scilicet in deuotione, seu compunctione in docendo: et impetus aquarum operiet te? in lacrymando, quod facit Dominus, qui ad vocem suam dat multitudinem aquarum in cælo, [Hier. 10. b] et eleuat nebulas ab extremitatibus terræ: [Ps. 134. b] et fulgura in pluuiam facit, id est comminationes. *Matthæum*, [Matthæus.] qui interpretatur, donatus. Per quod insinuatur, quòd doctrina debet esse ædificatoria ad operandum. Nam post habitam deuotionem, quòd quis verbum salutis auditum impleat per bonam operationem, hoc est ab illo specialiter a quo, [Iac. 1. c] omne datum optimum, et omne donum perfectum. [C] Ipsum enim verbum prædicatoris confert virtutem, siue gratiam prædicationis, et ædificationis. Vnde Isaias: [Isa. 41. g] Primus ad Syon dicet: Ecce adsum, et Ierusalem Euangelistam dabo. *Et Thomam*, [Thomas.] qui interpretatur abyssus. Per quod intelligitur profunditas eruditionis credendorum, vt sit consilium illius in abysso magna, vt dicitur. [Eccli. 24. d] Vnde quæritur a Iob: [Iob 18. b] Numquid in nouissimis abyssi deambulasti? Et Apostolus ad Romanos exclamat, dicens: [Rom. 11. d] O altitudo diuitiarum sapientiæ, et scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius. Quia vt dicitur in psalmo: [Ps. 35. a] Iudicia tua abyssus multa. [D] Et hæc quattuor pertinent ad doctrinam, vt sic sint quattuor rotæ: quæ per quattuor partes earum euntes, ibant, et non reuertebantur cum ambularent, vt dicit Ezechiel. [Ezec. 1. d]

[Nomina ad exemplum pertinentia.] Sequitur de illis nominibus, quæ pertinent ad exemplum: *Iacobum*, [Iacobus.] qui interpretatur, Luctator. *Alphei*, qui interpretatur, fugiens. In quo exprimitur exemplum perfectæ paupertatis. Vnde Gregorius: [Greg. Homil. 32. in Euang.] Qui ad certamen, inquit, cum diabolo properat, vestimenta abijciat, ne succumbat. Quid autem sunt terrena omnia, nisi quædam corporis indumenta? [E] Vnde volentem in paupertate luctari oportet temporalia contemnere, et fugere, secundum quòd dicitur: [Ps. 54. b] Ecce elongaui fugiens, et mansi in solitudine. Sic Elias in figura: [3. Reg. 19. a] Fugit a facie Iezabel, quæ interpretatur, fluxus sterquilinij. Per quod designatur temporalium fluxibilitas: *Et Simonem*, [Simon.] qui interpretatur, obediens. *Qui vocatur Zelotes*, id est, æmulator. In quo exemplum exprimitur perfectæ humilitatis cum æmulatione ordinatæ charitatis. Vnde dicitur: [1. Pet. 1. d] Animas vestras castificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore, simplici ex corde inuicem diligite attentius. [F] Et Ecclesiasticus: [Eccli. 3. a] Filij sapientiæ, ecclesia iustorum, et natio illorum obedientia, et dilectio. *Et Iudam*, [Iudas.] qui interpretatur confitens. *Iacobi*, vt sit in exemplum fraternitatis in agendo. [Mat. 5. b] Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum, qui in cælis est. Hinc Tobias: [Tob. 12. b] Benedicite Deum cæli, et coram omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam. Hinc est quòd in benedictione Iudæ dicitur: [Deut. 33. a] Manus eius pugnabunt pro eo, et adiutor illius contra aduersarios eius erit. Vnde ipse ascendit ante alios in prælium. [Iud. 1. a] *Et Iudam Iscariotem*, qui interpretatur memoria mortis. In quo intelligitur exemplum mortificationis carnis. Vnde Beatus Gregorius dicit: [Greg. lib. 8. Moral. cap. 17.] Nihil adeo valet ad domanda carnis vitia, quàm cogitare, qualis caro nostra post mortem sit futura. Et hoc debent facere, ne cum alijs prædicauerint, ipsi reprobi efficiantur, secundum quòd dicit Apostolus: [1. Cor. 9. d] Castigo corpus meum, et in seruitutem redigo, ne cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Propter quod dicitur infra: [Inf. 12. e] Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris. Sed quia multi decipiuntur, et traduntur occasione mortificatæ carnis, quia inde gloriantur, vt hypocritæ, qui ore confitentur se nosse Deum, factis autem negant, secundum quòd ad Titum dicitur: [Tit. 1. d] Caueant, ne cum proditore Iuda numerentur, de quo hic subditur: *Qui fuit proditor*. Hinc est quòd dicit Apostolus: [2. Tim. 3. a] In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi. Et sequitur: Proditores, proterui, tumidi et voluptatum amatores magis quàm Dei. Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Et hæc pertinent ad exemplum, et hi sunt quattuor paralytici portitores. [Sup. 5. d] Et in hunc modum nominum apostolicorum designatur mysterium, et sic terminatur hæc pars.

Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, et cetera. Post discipulorum segregationem, subiungit hic Euangelista auditorum attentionem, quam describit Euangelista, quantum ad quattuor: quantum ad discipulos comitantes, quantum ad populos concurrentes, quantum ad causas incitantes, et quantum ad efficacias subsequentes. Quantum ad discipulos comitantes, dicitur: *Et descendens cum illis*, id est duodecim iam electis, qui ipsum semper comitabantur, secundum quòd infra dicitur: [Inf. 22. c] Vos autem estis qui permansistis mecũ in tentationibus meis. *Stetit in loco campestri*, id est plano et communi, vt omnes possent accedere ad audiendam sapientiam, et dicere illud Psalmistæ: [Ps. 131. b] Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis siluæ. Et sic impletum est illud: [Prou. 1. e] Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam: in capite turbarum clamitat, in foribus portarum vrbis profert verba sua. Ad huius sapientiæ clamorem attrahebantur, præcipue discipuli. Vnde subditur: *Et turba discipulorum eius*, scilicet stetit cum eo. Hoc dicit, quantum ad alios discipulos, apostolis inferiores. Nam perfectis discipulis fecerat sermonem in montis cacumine, sicut dicitur: [Mat. 5. a] Videns Iesus turbas, ascendit in montem, et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius. Istis vero tamquam imperfectis condescendens, sermonem fecit in descensu montis, vnde dicuntur: *Turba*, quia multi erant, multi etiam propinqui. Multiplicabantur enim discipuli Christi, sicut dicitur: [Ioan. 4. a] Audierunt Pharisæi quòd Iesus plures discipulos facit, et baptizat quàm Ioannes. Istis non erant omnia secreta communicanda, quia imperfecti ex auditu secretorum scandalizantur. Vnde dicitur, [Ioan. 6. g] quòd ex verbo quod dixerat, multi discipulorum eius abierunt retro, et iam non cum illo ambulabant. Dixit ergo Iesus ad duodecim: Numquid et vos vultis abire? cum istis scilicet discipulis. Dicitur Iesus stare, sed cum alijs perfectis sedere. In quo ostendit, quòd nos firmos debemus imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere. [Rom. 15. a] *Et descendit cum illis*, ad exemplum humilitatis, secundum illud: [Eccli. 32. a] Rectorem te posuerunt? noli extolli: esto in illis quasi vnus ex ipsis. Vnde sua benignitate omnes attrahebat, et adiuuabat, sicut gallina pullos suos: [Mat. 23. a] Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? Nec immerito, quia de ipso dictum est: [Deut. 32. b] Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris, et vastæ solitudinis: circumduxit eum, et docuit, et custodiuit quasi pupillam oculi

oculi sui. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, et super eos volitans expandit alas suas, et assumpsit eum atque portauit in humeris suis.

Quantum ad populos concurrentes, subditur: *Et multitudo copiosa plebis*, scilicet stetit cum eo: qui scilicet ex diuersis locis conuenerant: conuenerant autem tam de locis propinquis, quàm remotis. De propinquis dicit: *Ab omni Iudæa, et Samaria et* Iudæa. *Hierusalem*, quæ intra regnum Israel erant. Iudæa Samaria. nomen est regni. Samaria principalior ciuitas in Hierusalé. regno decem tribuum. Et Hierusalem principalior in regno duarum tribuum. Ab his omnibus cóflue- Isa.1.a bant ad Christum, secundum illud Isaiæ: Erit in B nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et eleuabitur super colles: et fluent ad eum omnes gentes, *et cetera*. De locis autem remotis, subdit: *Et maritima, et Tyri, et Sidonis*. Et debet iterari multitudo copiosa plebis maritima, et multitudo copiosa, *Tyri*, idest de Tyro. *Et Sidonis*, idest, de Sidone. Et hæc erant loca re- Beda to.5. mota, sicut dicit Beda in glossa, quòd *maritima* in Luc.c.6. non a proximo mari Galilææ, sed a mari magno co- Isa.60.a gnominatur. Tunc videbis et afflues, et mirabitur, et dilatabitur cor tuum, quando conuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi. C 2.Par.9.f Hoc autem præfiguratum fuit in Salomone, de quo dicitur, quòd omnes reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, vt audirent sapientiam, quam dederat Deus in corde eius.

Quantum ad causas incitantes subiungitur: *Qui venerant, vt audirent eum*. Quantum ad illustrationem veritatis in mente: *Vt sanarentur a languoribus suis*, scilicet quantum ad curationem salutis in carne. Et hæc erat recta intentio, secundum illud Oseæ: Osea 6.a Venite, et reuertamur ad Dominum: quia ipse cœpit, et sanabit nos: percutiet, et curabit nos. Et post: Et viuemus in conspectu eius: Sciemus, se- D quemurq. vt cognoscamus Dominum. In hoc ostendebant isti, quòd erant de ouibus Christi, quia ad ipsum concurrebant, ad veritatem et salutem perci- Ioan.10.e piendam. Oues meæ vocem meam audiunt: et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam æternam do eis. Amor igitur veritatis intelligendæ, et sanitatis obtinendæ attrahebat eos vt venirent ad Christum, sicut ad magistrum, et ad medicum. Ad Psal.33.c primum inuitat Saluator, et Psalmista: Venite filij, audite me: timorem Domini docebo vos. Ad se- Mat.11.d cundum: Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis: et ego reficiam vos. E

Quantum ad efficacias sequentes subinfertur: *Et qui vexabantur a spiritibus immundis curabantur*. In quo tangitur efficacia sanitatis, respectu spirituum Zach.13.a immundorum: Spiritum immundum auferam de terra. Isti spiritus immundi vexant eos, quos possi- Mat.15.c dent. Matthæus: Filia mea male a dæmonio vexatur. Hæc vexatio compellebat eos fugere ad Chri- Isa.28.e stum, quia secundum quòd dicitur: Tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui. Secundum Greg.lib.6. quod dicit Gregorius: Mala quæ nos hic premunt, Registri ep. ad Deum ire compellũt. Certe cum ad Deum com- 27. pellunt, ad bonam dispositionem deducunt, secun- F Sap.3.a dum illud Sapientiæ: In paucis vexati, in multis bene disponentur. Nec tantum efficacia erat in animam, sed et in corpus per ipsius Christi corpus, quod notatur, cum subditur: *Et omnis turba quærebat eum tangere*, ex fide scilicet et deuotione, sicut illa Mat.9.c mulier, de qua dicitur: Si tetigero tantum vestimentum eius, salua ero. Et merito deuoti erant. Vnde subditur: *Quia virtus de illo exibat, et sanabat* Inf.8.g *omnes*, idest, operatio virtutis. Ego noui virtutem de me exijsse. Tunc virtus exit, quando latens in se, manifestatur in opere, secundum illud Sapientiæ: Sap.12.c Virtutem ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus. Tunc etiam exit, quando alijs communicat, secundum illud Isaiæ: Qui dat lasso vir- Isa.40.g tutem, et his qui non sunt, fortitudinem, et robur multiplicat. Et magna erat hæc virtus, quæ in omnes poterat, secundum illud Sapientiæ: Potens es Sap.14.a ex omnibus sanare. Qui conuersus est, non per hoc quod videbat, sanabatur, sed per te omnium Saluatorem. Et hoc maxime attrahebat omnes ad Christũ, sicut dicitur: Sequebatur eum multitudo magna: Ioan.6.a quia videbant signa, quæ faciebat super his qui infirmabantur.

Spiritualis sensus. Spiritualiter nota hic, quòd auditores, qui veniunt ad Christum attrahuntur de sex locis: de tribus scilicet Iudæorum, et tribus gentilium. Per loca Iudæorum signantur iusti: per loca gentilium peccatores. Tria autem ponuntur loca Iudæorum secundum statum triplicem iustorum. Iudæa enim Iudæa. interpretatur confitens, et signat statum actiuorum qui Christum bonis operibus confitentur. Arabit Osea 10.a Iudas, et confringet sibi sulcos Iacob. Tobias: Con- Tob.13.b fitemini illi, regemq. sæculorum exaltate in operibus vestris. *Samaria*, quæ interpretatur custodia, si- Samaria. gnat statum Prælatorum. Nam illis dicitur: Custo- 3.Reg.20.g di virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius. *Hierusalem*, quæ interpretatur visio pacis, signat statum contemplatiuorum. Surge, il- Isa.60.a luminare Hierusalem, quia venit lumen tuum. Apud Tobiam dicitur de Hierusalem: Beati omnes Tob.13.d qui diligunt te, et gaudent in pace tua.

Tria etiam ponuntur loca gentilium, secundum triplicem statum peccantium. *Maritima* enim quæ ventosa est, et frequenter turbulenta, signat vanitatem, et turbulentiã superborum. Impij autem, quasi Isa.57.d mare feruens quod quiescere non potest. *Tyrus*, Tyrus. quæ interpretatur angustia, signat anxietatem, et angustiam cupidorum. Inter medium venditionis, Eccli.27.a et emptionis angustiabitur peccatis. Ideo in Ecclesia- Eccl.5.b stico: Noli esse anxius in diuitijs iniustis. *Sidon*, quæ Sidon. interpretatur venatio, signat desiderium et concupiscentiam carnalium. Vnde in Psalmo: Conuertentur ad vesperam, et famem patientur, vt canes, et Psal.58.b circuibunt ciuitatem. Omnes hi cócurrunt ad Christum, sed iusti tamquam ad magistrum, vt doceantur sapientiam, quia secundum illud: Doce iustum, Prou.9.b et festinabit accipere. Et in Deuteronomio: qui ap- Deut.pen.b propinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. Sed peccatores, vt ad amicum, vt assequantur misericordiam. Erant appropinquantes ad Ie- Inf.15.d sum publicani et peccatores vt audirent illum. A quibus primo eijciuntur dæmones per culpæ expulsionem. Secundo sanantur in tactu per curationem sequelæ. Iuxta quod dicitur in psalmo: Qui propi- Ps.102.a tiatur omnibus iniquitatibus tuis: qui sanat omnes infirmitates tuas. *Et ipse, eleuatis oculis in discipulos suos*. Post electionem discipulorum et auditorum attentionem, subditur hic explicatio documentorum. Est autem pars ista tripartita secundum tria, quorum notitia est ad salutem necessaria, scilicet præmiorum, suppliciorum, præceptorum. Prima igitur pars est de præmijs: secunda de supplicijs, ibi: *Verumtamen væ vobis diuitibus*. Tertia de præceptis, ibi: *Sed vobis dico, qui auditis*. Prima pars continet promissiones præmiorum: secunda comminationes pœnarum, siue suppliciorum: tertia vero leges præceptorum. In promissis præmijs docemur, quid sperandum: in comminatis supplicijs, quid timendum: in præceptis vero, quid operandum. Circa promissionem autem beatitudinũ, nota quòd quattuor promittit, scilicet regnum, quod consistit in participatione diuinæ potestatis: secundo saturitatem, quæ consistit in gustu diuinæ bonitatis: tertio risum, qui consistit in contemplatione diuinæ veritatis: et quarto mercedé multam, quæ consistit in duratione æternitatis. Et hęc quattuor designantur in Epistola ad Ephesios: Vt possitis, inquit, comprehendere Eph.3.d cum

cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profunditas. Longitudo, scilicet, æternitatis, latitudo bonitatis, sublimitas potestatis, et profunditas sapientiæ, siue veritatis. Hæc autem quattuor, promittit quattuor generibus meritorum erigentium nos ad Deum, et rectificantium liberum arbitrium nostrum. Regnum enim opulentiæ promittitur contemnentibus bona temporalia, cuiusmodi sunt pauperes. Conuiuium abundantiæ desiderantibus spiritualia: et hi sunt esurientes. Risus iocunditatis detestantibus mala culpæ: et hi sunt flentes. Multitudo mercedis sustinentibus mala pœnæ, et hi sunt patientes. In his quattuor clauditur perfecta oratio voluntatis humanæ respectu duplicis boni, et respectu duplicis mali. Primo ergo promittit Dominus pauperibus regnum opulentiæ, propter contemptum tẽporalium, et tales erãt discipuli, et ideo dicit:

Paupertas. *Et ipse, eleuatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati pauperes.*

Psal. 33. c — Eccl. 11. b

Eleuãdo oculos dicit beatos, quia: Oculi Domini super iustos, et maxime super pauperes. Est homo marcidus, egens recuperatione, plus deficiens virtute, et abundans paupertate, et oculus Dei respexit illum in bono. Ideo autem vocat beatos hos pauperes, quia sunt ad beatitudinem præparati. Et ideo addit: *Quia vestrum est regnum Dei.* Quod quidem est valde

Ps. 144. c

magnũ. Nam dicitur in psalmo: Regnum tuum, regnum omniũ sæculorum. Hoc dicit esse pauperum,

Iac. 2. a

quia illius pauperes heredes, secũdum illud: Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, et heredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se?

Prou. 19. a

Melior est ergo pauper qui ambulat in simplicitate sua, quàm diues torquens labia sua. Et nota quòd dicit: *Est*, de præsenti, siue propter certitudinem promissionis, siue etiam, quia vere pauperes nunc quodam modo incipiunt esse reges, secundum illud:

2. Cor. 6. c — 2. Cor. 8. a

Tamquam nihil habentes, et omnia possidentes. Altissima enim paupertas eorum abundaui in diuitias simplicitatis eorum, sicut dicitur. Vnde iam quasi felices sunt, non miseri reputandi pauperes Euangelici, siue voluntarij.

Seneca.

Seneca: Nemo nascitur diues, quisquis exit in lucem, iussus est pane, et lacte esse contentus, et nemo in hoc pauper est. Inter quæ si quis desiderium suum clauserit, cum Ioue poterit de felicitate contendere.

Amb. lib. 2. in ca. 6. Luca to. 3. — 2. Cor. 8. b

Et nota quòd a paupertate incipit, quia sicut dicit Ambrosius: Paupertas est prima parens virtutum: qui contempserit sæcularia, merebitur æterna, æmulus illius pauperis, qui cum diues esset, factus est propter nos egenus.

Fames iustitiæ.

Secundo promittit esurientibus conuiuium abũdantiæ, propter desiderium spiritualium. Et hoc notat, cum subdit: *Beati qui nunc esuritis*, scilicet cibum iustitiæ, secundum quod dicitur in Glossa. *Quoniam saturabimini*, per conuiuium abundantiæ.

Amb. lib. 5. in ca. 6. Luca to. 3. — Eccl. 24. c — Ioan. 4. d

Ambrosius: Qui esurit, virium, quærit augmentum, secundum illud: Qui edunt me, adhuc esurient: et qui bibunt me, adhuc sitient. Illi iustitiam esuriunt qui possunt dicere cũ Iesu illud: Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me. Illi etiam iustitiam esuriunt, qui amore iustitiæ libenter esuriem patiuntur. Et hi possunt dicere cum

2. Cor. 4. e

Apostolo illud: Vsque in hanc horam et esurimus, et sitimus. Tales fuerunt illi sancti patres, de quibus

Heb. 11. g

dicitur ad Hebræos: Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, *et c.*

Apoc. 7. d

tales a Domino saturabuntur, quia: Non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque vllus æstus, quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos. Et hoc erit in diuina gloria, secũ-

Psal. 16. d — Psal. 35. b

dum quòd in Psalmo dicitur: Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Et iterum: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: et torrente voluptatis tuæ potabis

1. Reg. 2. a — Isa. 25. b

eos. Et sic impletum est illud: Famelici saturati sunt. Nec mirum, quia: Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatę. Et rursus, secundum illud: Cibauit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturauit eos. — Psal. 80. d

Tertio promittit flentibus risum iocũditatis propter pœnitentiam de malo culpæ, cum adiungit: *Beati qui nunc fletis*, scilicet pro malis commissis, sicut Ezechias conuersus ad parietem, fleuit fletu magno, sicut dicitur: sicut et Petrus, de quo: Post negationẽ dicitur, quòd egressus foras fleuit amare. Et Iob: Versa est in luctum cithara mea, et organum meum in vocem flentium. Vel, pro peccatis alienis, sicut Dauid super Saulem. Sic Christus super Hierusalẽ. Infra: Videns ciuitatem, fleuit super illam. Vel, *Qui nunc fletis*, scilicet pro alienis miserijs. Iob: Flebam quondam super eo, qui afflictus erat. Ad Romanos: Flere cum flentibus. Vel, *Qui nunc fletis*, pro euadendis peccatorum tentationibus, et sequelis. Vnde dicitur, quòd cum loqueretur Angelus Domini hęc verba ad omnes filios Israel, eleuauerunt vocem suam, et fleuerunt: et vocatum est nomen loci illius, flentium et lacrymarum. Et hic locus est status vitæ præsentis, qui non durat nisi ad nunc. Et ideo dicit:

Isa. 38. a — Mat. 26. g — Iob 30. — 2. Reg. 1. e — Inf. 19. f — Iob 30. d — Rom. 12. d — Iudic. 2. a

Qui nunc fletis. Modicum nunc si oportet contristari in varijs tentationibus, vt probatio vestræ fidei multo pretiosior auro, quod per ignem probatur, inueniatur in laudem, *et cetera*. Vel, *Qui nunc fletis*, scilicet desiderio æternorum, et hic est proprius intellectus. Plorabitis et flebitis vos: mundus autẽ gaudebit, vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Et in Psalmo: Fuerunt mihi lacrymę meę panes die ac nocte, dũ dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus. Istis dicit: *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis*, risu spirituali, qui consistit in iocunditate mentis, propter contemplationẽ veritatis. Iob: Impleatur risu os tuum, et labia tua iubilo. Et sicut dicitur in Prouerbijs: Fortitudo et decor indumentũ eius, et ridebit in die nouissimo. Hic risus erit de bonis proprijs et alienis, secundum quòd dicitur de Sara: Risum fecit mihi Deus, quicumque audierit, corridebit mihi.

1. Pet. 1. b — Ioan. 16. c — Psal. 41. a — Risus spiritualis. — Iob 8. d — Prou. 31. d — Gen. 21. a

Quarto vero promittit patientibus magnitudinẽ mercedis, propter tolerantiam in malo pœnæ, cum subdit: *Beati eritis, cum vos oderint homines*, scilicet, quantum ad actum cordis. Optime dicit: *Homines*, idest, animales et bestiales, quia homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, et similis factus est illis. Et ad Corinthios: Cum sit inter vos zelus, et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? secundum illum videlicet hominem, de quo dicitur: Homo homini reseruat iram. Isti oderunt seruos Christi. Fratres hominis pauperis oderunt eum. Et in Matthæo: Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Quantum ad actum operis addit: *Et cum separauerint vos*, scilicet eijciendo extra synagogas, secundum illud: Iam enim conspirauerant Iudæi, vt, si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. Et ita in opprobrium separaretur ab alijs, etiam ab ipsis domesticis. Quod quidem prædicabat Dominus venturum esse suis discipulis: Veni separare hominem aduersus patrem suũ, et filiam aduersus matrem suam, et nurum aduersus socrum suam: et inimici hominis, domestici eius. Quantum ad actum oris, subiungit: *Et exprobrauerint*, vobis conuitiando. *Et eiecerint nomen vestrum tamquam malum*, detrahendo. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis. Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod inuocatum est super vos? quia bonum dicunt malum, secundum illud: Et dixerint omne malum aduersum vos, mentientes, propter me. Et quia martyrem non facit qualiscunque hæc pœna, nisi adsit debita causa, ideo subdit:

Tolerantia. — Psal. 48. b — 1. Cor. 3. a — Eccli. 28. a — Mat. 10. e — Ioan. 9. e — Mat. 10. d — 1. Pet. 4. — Iac. 2. b — Mat. 5. a — Pœna nõ facit Martyrẽ.

Propter

1.Cor.1.d 1.Pet.3.c *Propter filium hominis*, Siquid patimini propter iustitiam, beati eritis, idest, propter Christum, qui factus est nobis sapientia et iustitia, et sanctificatio, et redemptio. Sic volebat pati Paulus: Ego non solum alligari, sed et mori in Hierusalem paratus sum propter nomen Domini Iesu. Act.21.c Sic patientes lætificat per præmium, cum subdit: *Gaudete in illa die et exultate: ecce merces vestra multa est in cælo*. Gaudete, scilicet, ob retributionem bonam. Rom.12.c Ad Romanos: Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Quod impletum est: Act.5.q Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilij, quia digni habiti sunt pro nomine Iesu cótumeliam pati. Ad hæc autem inducit mercedis consideratio. B Hier.31.c Quiescat vox tua a ploratu, et oculi tui a lacrymis, quia est merces operi tuo. *Merces*, inquam, *multa est*, quia: Psal. 118. Pax multa diligentibus legem tuam. Et perpetua, quia *in cælo*. Sap.5.c Iusti autem in perpetuum viuent, et apud Dominum est merces eorum. Et hoc est, quod dicit Beda: Beda lib.2. in ca.6. Lucæ to. 5. Inter odia cordium, inter probra linguarum, inter manus persequentium, æquali, immo lætiori corde versemini, intuitu supernę mercedis. Et quia hoc opus est arduissimum, scilicet gaudere in tribulationibus: ideo non solũ spondet præmium, sed adiungit exemplum, cum subdit: *Secundũ hac enim faciebant prophetis patres eorũ*, C Secundum quod dicitur: Mat.23.d Testimonio estis vobismetipsis, quia filij estis eorum, qui Prophetas occiderunt. Et in Actis: Act.7.f Dura ceruice, et incircumcisi cordibus et auribus. Vos semper Spiritui sancto restitistis: sicut patres vestri, et vos. Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos, qui prænunciabant de aduentu iusti. Hos proponit in exẽplum propter ipsorum constantiam. Iac.5.c Exemplum accipite fratres laboris et patientiæ, per prophetas, qui locuti sunt in nomine Domini. Qui a veritate propter flagella non mouebantur. Eccl.48.b Vnde de Elisæo: In diebus suis non pertimuit principem, et potentia D nemo vicit illum, nec superauit illum verbum aliquod. Hæc omnia mala sufferebant prophetæ, propter mercedem, quam alijs promittunt. Eccl.36.c Da mercedem sustinentibus te, vt prophetæ tui fideles inueniantur. Vnde eximius ille propheta Ioãnes post omnes tribulationes Ecclesiæ subiungit in persona Christi: Apo.22.c Ecce venio cito, et merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua.

Diuersa pręmia promittit scriptura.

Vnde: Nota quòd diuina scriptura insinuat nobis differentias præmiorum secundum diuersitates meritorum. Vnde inuenitur merces salua, merces magna, digna, plena, temporanea, festina, fidelis, E copiosa, perpetua. Merces salua est, angelis ministrãtibus nobis. Magna datur prælatis, siue præsidentibus. Digna obedientibus. Plena contemplantibus. Temporanea datur operantibus. Festina proficientibus. Fidelis perficientibus. Multa, siue copiosa patientibus, sed perpetua perseuerantibus.

Vnde de salua mercede Angelorum, quia ob ministerium, quod habent erga nos, a suo præmio non fraudantur, dicitur: Tob.5.a Inquire tibi aliquem fidelem virum, qui eat tecum salua mercede sua.

De mercede magna præsidentium a Domino dicitur ad Abraam, qui typum gerit prælatorum: Gen.15.a F Ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis. De mercede digna obedientium, dicitur: Esther.16.d In posterum cognoscantur omnes, qui Persis obediunt, dignam pro fide recipere mercedem. De mercede plena contemplantium, dicitur ad Ruth, Ruth. quæ typum gerit contemplatiuorum, quæ cuncta reliquit propter Deum, et interpretatur ouis vel videns, vt ouis dicatur propter mititatem affectus anima contemplatiua, sed videns propter illuminationem intellectus. Vnde dicit ei Booz: Ruth 2.c Reddat tibi Dominus pro opere tuo, et plenam mercedem recipias a Domino Deo Israel, ad ad quem venisti, et sub cuius confugisti alas. De mercede temporanea operantium dicitur: Eccli.vl.d Operamini opus vestrum ante tempus, et dabit vobis mercedem vestram in tempore suo. De mercede festina proficientium dicitur: Eccli.11.c Benedictio Dei in mercedem iusti festinat. De mercede fideli perfectorum, vt prædicantium, vel talium dicitur: Prou.11.c Seminanti iustitiam merces fidelis. De mercede patientium copiosa siue multa, dicitur hic, et apud Matthæum: Mat.5.a Ecce enim merces vestra copiosa est in cælis. De mercede vero perpetua, quæ congruit perseuerantibus: Eccli.18.c Non veneris vsque ad mortem iustificari, quoniam merces Dei manet in æternum. Sic ergo secundum diuersitates meritorum appropriantur differentiæ B præmiorum: et sic reddet Deus iustis mercedem laborum suorum. Sap.10.d

Veruntamen væ vobis diuitibus. Post promissiones beatitudinum, subiungit comminationes suppliciorum. Et quia contra bonũ est malum, quattuor ponit cõminationes, quattuor beatitudinibus ex opposito respondentes, scilicet desolationẽ in ammissione boni temporalis: esuriẽ in amissione boni spiritualis: fletũ in afflictione mali corporalis: confusionem in passione opprobrij sempiternalis. Et hæc sunt quattuor væ, quæ comminatur quattuor generibus hominũ, oppositis viris Euangelicis prædeterminatis, scilicet, cupidis, gulosis, lasciuis, et vane gloriosis. Cupidis ergo cõminatur væ, sempiternæ desolationis, cũ dicit: *Veruntamen væ uobis diuitibus*. Aduersatiue dicit diuitibus, idest, diuitias amãtibus, quia tales inhiant ad diuitias congregandas. Abac.2.b Væ ei, qui multiplicat non sua, idest, bona terrena, quæ non sunt nostra, quia nec nobiscum veniunt, nec nobiscum recedunt: terreni tamen homines reputant esse sua. Apoc.8.d Væ, væ, væ habitantibus in terra. Tales sunt cupidi, contra quos dicit Dominus: Mat.6.c Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo et tinea demolitur. Quoniam ad diuitiarum istarum multiplicationem necesse est sequi inopiam, et ad consolationem sequi desolationem. Ideo subdens rationem dicit: *qui habetis consolationem vestram*, scilicet de præsenti, sed non de futuro. Vnde: Iac.5.a Agite nunc diuites, plorate, vlulantes in miserijs vestris, quæ aduenient vobis. Ideo consolatio ista vana et falsa est, quia desolationem inducit. Zac.10.a Somniatores locuti sunt frustra, et vane consolabantur. Vere frustra, quia: Psal.75.a Dormierunt somnum suum: et nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Et præterea etiam cum propheta Dauid: Psal.76.a Renuit cõsolari anima mea: Memor fui Dei, et delectatus sum. Iob.6.b Hæc mihi sit consolatio, vt affligens me dolore, non parcat: vt per desolationem viæ perueniatur ad consolationem patriæ. De qua: Isa.66.d Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego cõsolabor vos. Hanc debemus expectare, non præoccupare. Iudith 8.c Expectemus humiles consolationem eius.

Gulosis comminatur væ perpetuæ famis, cum subdit: *Væ vobis, qui saturati estis*, et cetera, vacando scilicet crapulæ et ebrietati. Prou.23.d Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? cui sine causa vulnera? cui suffossio oculorum? nonne his, qui commorantur in vino, et student calicibus epotandis? Isa.5.e Væ, qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem. Et ideo subditur: *Quia esurietis*. Saturitas hæc inducet perpetuam famem, secundũ illud: Iob 20.c Cum satiatus fuerit, artabitur, æstuabit, et omnis dolor irruet super eum. Et Isaias: Isa.65.b Ecce serui mei bibent, et vos sitietis. Vnde de malis dicitur: Psal.77.c Manducauerunt et saturati sunt nimis.

Lasciuis comminatur væ sempiterni fletus, cum dicit: *Væ vobis qui ridetis nunc: quoniam lugebitis et flebitis*, idest, in hoc momento temporis. Iob 20.a Gaudium hypocritę ad instar puncti. Et in Prouerbijs: Prou.14.b Risus dolore miscebitur, et extrema gaudij luctus occupabit. Melius est certe, quòd fletus risum antecedat, quàm econtrario. Et propterea dicitur: Eccli.3.a Tempus flendi, scilicet prius in hoc tempore, et tempus ridendi post,

post, in æternitate. Sed fatuus non vult nunc continere a risu. Fatuus in risu exaltat vocem suam: vir autem sapiens vix tacite ridebit. Immo in Ecclesiastico: Risum reputaui errorē: et gaudio dixi: Quid frustra deciperis? Stulti ergo sunt, qui nunc rident, et sapientes, qui nunc lugent secundum illud: Cor sapientium, vbi tristitia est: et cor stultorum, vbi lætitia. Propter quod dicitur stultis et mundanis: Ecce serui mei laudabunt præ exultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus vlulabitis, scilicet in inferno. Ibi erit fletus, et stridor dentium.

Eccli. 12. c *Eccli. 2. a* *Eccli. 7. a* *Isa. 65. e* *Mat. 13. g*

Contra vane gloriosos.

Vane gloriosis comminatur væ, sempiterni contemptus, cum subdit: *Væ vobis, cum benedixerint vobis omnes homines*, vanis scilicet laudibus extollendo. Qui benedicit proximo suo voce grandi, de nocte consurgens maledicenti similis erit. Quia sicut dicitur: Erunt qui beatificant populum istum seducētes: et qui beatificantur, præcipitati. Præcipitantur enim ex vanis laudibus in opprobrium sempiternū, dum ex illis extolluntur, secundum illud Iob: Eleuasti me quasi super ventum ponens, scilicet vanæ laudis, elisisti valide. Et quia difficile est huiusmodi laudes vitare, subiungit exemplum: *Secundum hanc enim faciebant Prophetis patres eorum*, Prophetis inquam, non veris, sed falsis. Vnde glossa: Benedicebant pseudo prophetis, qui ad captandum fauorem vulgi de corde suo prophetabant. Stupor et mirabilia facta sunt in terra, prophetæ prophetabant mendacium, et sacerdotes applaudebant manibus suis: et populus meus dilexit talia. In hoc ergo quòd ostendit malos homines laudari a pseudoprophetis, ostendit omnino contemnendum esse fauorem popularem. Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent: confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos. Hoc autem dictum est non de his, qui bona exempla, et laudabilia populis ostendunt ad Deum glorificandum, cum dicatur: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est. Sed de his, qui propriam gloriam in placendo hominibus, et in eorum laudibus quærunt, dicitur: Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem.

Prou. 27. q *Isa. 9. e* *Iob 30. e* *Hier. 5. g* *Psal. 52. b* *Mat. 5. b* *Gal. 1. b*

B

Nota hic de diuersitate inter Matthæum, et Lucam, quòd Lucas ponit promissiones, et comminationes: Matthæus autem solas promissiones ponit. Propter quod videtur, vel quòd alter dixerit diminute, vel alter superflue. Sed certe potest responderi secundum quòd Glossa innuit, et Augustinus dicit, quòd alius fuit sermo hic, et alius apud Matthæum. Cuius diuersitas ex locis colligitur, et personis, et præceptis. Nam ille factus est discipulis, iste turbis. Ille sedendo, iste stando. Ille in monte, iste in loco campestri. Ille plura documenta continet, quàm iste. Ille septem beatitudines, iste quattuor. Ex quibus omnibus colligitur quòd fuit alius, atque alius. Nec immerito, quia alijs, et alijs personis, aliter et aliter est loquendum. Discipulis enim tamquam perfectioribus perfectiori modo debuerunt mandata Euangelica explicari: turbæ vero non possunt ad altiora conscendere. Ideo non adeo perfecte explicatur verbum Dei turbis, sicut Apostolis. Et quia perfecti mouentur amore, imperfecti vero non solum amore, sed simul comminationis timore: ideo in sermone Apostolorum ponuntur beatitudines, et non Væ: in sermone turbarum, et beatitudines, et væ. Rursus quia perfecti conformes efficiuntur Christo per septiformem spiritum, qui requieuit super eum: ideo septem ponuntur beatitudines, septem donis Spiritus sancti, scilicet concordantes. Hic notantur quattuor beatitudines correspondentes quattuor virtutibus cardinalibus, vt habetur in Glossa. Paupertas, temperantiæ: esuries boni spiritualiter, iustitiæ: fletus, prudentiæ: pas-

Isa. 11. a

A sio malorum, fortitudini, siue patientiæ, sicut dicit glossa Bedæ. In his tamen quattuor aliæ continentur implicite. Vnde non ita exprimit Lucas spiritualem intellectum in huiusmodi promissionibus, vt Matthæus. Dicit enim: Beati pauperes spiritu. Hic solum: Beati pauperes. Ille: Beati qui esuriunt, et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Hic autem: Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini. Et iterum in Matthæo proponuntur pluraliter in tertia persona, quia alloquitur intelligentes: in Luca particulariter, et in secunda persona, quia alloquitur sensuales. Ex his colligi possunt rationes aliarum diuersitatum, quia pro diuersitate audientium diuersimodus est sermo doctorum, secundum illud Apostoli: Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, vt sciatis quo modo oporteat vos vnicuique respondere. Et hoc faciebat ille doctor gentium: Ego cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, annuncians vobis testimonium Christi. Post sequitur: Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sic faciebat Saluator, qui turbis loquebatur in parabolis: seorsum autem, discipulis suis disserebat omnia. Quia sicut dicitur: Eis datum erat nosse mysteria regni cælorum.

Beda. lib. 2. in cap. 6. Luca to. 5. *Col. 4. a* *1. Cor. 2. a* *Mat. 13. a*

C *Sed vobis dico, qui auditis*. Post promissiones præmiorum, et comminationes suppliciorum, subdit hic tertio Euangelici præceptoris leges, siue documenta dirigentia, et habet partes duas. In quarum prima ponit documenta propria, et expressa: in secunda vero similitudinaria et translata, ibi: *Dicebat autem illis et similitudinem*, et cetera. Circa prima documenta auditoribus commendanda, hoc modo procedit Christi doctrina. Primo nāque promulgat legem Euangelicam sub perfectione conueniente: secundo vero probat ex conditione deficiente, ibi: *Et si diligitis eos, qui vos diligunt*. Tertio vero resumit cum

D ratione mouente, ibi: *Veruntamen diligite inimicos vestros*. Quarto concludit per retributionem sufficientiæ, ibi: *Estote ergo misericordes*. Circa documentorum promulgationem notandum est, quòd ad hoc, quòd homo sit perfectus, necesse est ipsum esse beneuolum, perfecte pacificum, et perfecte beneficum. Primum respicit affectionem, secundum vero passionem, et tertium operationem. Dat ergo primo mandatum perfectæ beneuolentiæ, cum ait:

Sed vobis dico qui auditis: Diligite inimicos vestros. Hoc namque mandatum est auditoribus, idest credentibus et obedientibus proponendum, in quibus

E habitat Deus, quia dicitur: Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo. Et talis audit mandatum charitatis, non solum aure corporis, sed cordis, secundum illud: Qui ex Deo est, verba Dei audit. Hunc auditum Dominus excitabat: Audite audientes me, et comedite bonum, et delectabitur in crassitudine anima vestra. Inclinate aurem vestram, et venite ad me, audite, et viuet anima vestra. Viuet vtique per mandatum dilectionis, quia sicut dicitur: Qui non diligit, manet in morte. Et ante illud: Nos scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Ad hanc Apost. inuitat:

1. Io. 4. d *Ioan. 8. f* *Isa. 55. d* *1. Io. 3. c*

F Ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem, et hostiam Deo in odorem suauitatis. Quoniam cum inimici essemus, reconciliati sumus per mortem filij eius. Et ita nos debemus inimicos diligere. Et quoniam non sufficit diligere verbo, neque lingua solum, sed opere et veritate, ideo subdit: *Benefacite his, qui oderunt vos*, vt sit dilectio sine simulatione. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitiuerit, da ei aquam bibere. Idem dicitur ad Romanos: Et quia verbum melius est quàm datum, et sermo declarat affectum, ideo subdit: *Benedicite maledicentibus vobis*, in sermone publico. *Et orate pro calumniantibus vos*, in sermone priuato. *Benedicite*, inquam sermone ma-

Eph. 5. a *Rom. 5. b* *Prou. 25. c* *Rom. 12. d*

Rom.12.c ne manifesto. Ad hoc hortatur Apostolus: Benedicite persequentibus vos, benedicite, et nolite male- *1.Pet.3. b* dicere. Et: Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed econtrario, benedicentes. *Orato*, etiam in sermone secreto, exemplo *Isa.55. d* illius, de quo Isaias dicit: Pro transgressoribus ora- *Act.7.g* uit. Et exemplo illius protomartyris: Positis autem genibus clamauit voce magna: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Sed huic contrariari videtur *4.Reg.2. d* quod Elisæus iratus legitur pueris irridentibus: et *4.Reg 1. b* Elias quinquagenarijs: et Paulus sacerdoti summo. *Act.23. a* Ad quod respondet Beda, quòd ista non sunt vota *Beda.* optantium, sed prædicationes futurorum. Vel non B irascebantur contra naturam, sed contra vitium. Vt *August.lib. qui.Sententia.inscribitur.sent.1. to. 3.* enim dicit Augustinus: Sic homines sunt diligendi, vt tamen eorum non diligantur errores. Sic igitur dat mandatum perfectæ beneuolentiæ, quæ non solum consistit in corde, sed et opere, et sermone indicari debet. Vnde Gregorius: Ad dilectionem conditoris, lingua, mens, et manus requiritur. De hoc autem mandato beneuolentiæ in summa notandum est, quòd quantum ad affectum, astringit vniuersos: quantum ad signum, astringit perfectos, non imperfectos: quantum ad effectum in articulo necessitatis, omnes astringit. Circa necessitatem non astringit C imperfectos, nisi quantum requirit debitum alicuius præcepti. Perfectos autem a statu prælationis astringit, quantum requirit debitum officij assumpti. Perfectos a statu perfectionis, quantum requirit debitum boni exempli. Perfectos autem a perfectione virtutis, quantum requirit vnio charitatis.

Secundo dat mandatum de perfecta patientia, cum subdit: *Et qui te percutit in maxillam vnam*, inferendo scilicet iniuriam in persona. Et ponit maxillam pro parte corporis nobiliori, quæ cum per- *Iob 16. b* cutitur, præcipua iniuria irrogatur. Aperuerunt super me ora sua, et exprobrantes percusserunt ma- D xillam meam, satiati sunt pœnis meis. De tali ac tanta iniuria non est exigenda vindicta, sed exhibenda patientia. Vnde subdit: *Prabe illi et alteram*, scilicet maxillam, idest, paratus sis aliam percussionem su- *Thr.3. d* stinere, exemplo Magistri, de quo: Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobrijs. Dabit vtique, non inuitando ad percussionem, sed non op- *Rom.12. d* ponendo defensionem, secundum illud: Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum *Deut.32.c* iræ. Scriptum est enim: Mihi vindictā, et ego retri- *Prou.25. c* buam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens car E *Rom. vbi supra.* bones ignis congeres super caput eius. Noli vinci a malo, sed vince in bono malū. Vnde in hoc mandato prohibetur libidinosa defensio, sed non charitatiua *Mat.18. b* correptio, cū dicatur: Si peccauerit in te frater tuus, vade, et corripe eum, *et cetera*. Et exemplum hu- *Ioan.18. c* ius in Christo: Vnus assistens ministrorum dedit alapam Iesu, dicens: Sic respondes pontifici? Et subdit: Respondit ei Iesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me *Aug.serm. 16.to.10.* cædis? Vnde Augustinus in quodam sermone de verbis Domini, ait: Si iniuriam pateris, et taces, et proximum non corripis, plus peccas negligendo, F quàm ille affligendo. Per hoc etiam mandatum non arcentur personæ sæculares laicæ a sui, vel aliorum defensione. Vnde Paulus petijt milites, vt illæsus *Act.23. b* seruaretur. Vnde Augustinus primo de Ciuitate Dei *Exo.20. c* exponens illud præceptum Exodi: Non occides, di- *Aug. 1. de Ciu.ca.21. to. 5.* cit quòd contra hoc præceptum non fecerunt qui Deo auctore bella gesserunt, aut personam gerentes publicæ potestatis, secundum eius leges, *23. q. 3. c.* hoc est iustissimæ rationis imperium sceleratos mor *Fortitudo.* te punierunt. Vnde Canon dicit, et est verbum *Amb.lib.1. de off.c.27. to.4.* Ambrosij: Fortitudo, quæ vel bello tuetur a barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel a latronibus socios, plena iustitiæ est. Ista præce- A pta patientiæ sunt semper in cordis præparatione continenda: ipsa namque beneuolentia, ne reddatur malum pro malo, semper in cordibus voluntate complenda est. Agenda autem sunt multa cum inuitis benigna quadam asperitate plectendis, quorum potius est vtilitati consulendum, quàm voluntati. Sic igitur intelligendum est mandatum de exhibenda patientia iniurianti ipsi personæ. Exhibenda est patientia etiam iniurianti in re possessa, propter quod additur: *Et ab eo, qui aufert tibi vestimentum*, scilicet exterius per iniuriam, sicut illi, de quibus ait Iob: Nudos dimittunt homines, indumenta *Iob 24. b* tollentes, quibus non est operimentum in frigore. Et Micheas: Desuper tunicā pallium sustulistis. Tali *Mich.2. c* sic iniurianti exhibenda est patientia, vnde subdit: *Etiam tunicam noli prohibere*, scilicet rixando, vel contradicendo, exemplo Saluatoris, de quo in psalmo: Diuiserunt sibi vestimenta mea, *et cetera*, sine re- *Psal. 21. d* pugnantia scilicet, et contradictione. In hoc etiam mandato intelligendum est, prohiberi contentionem, vel libidinem vindicandi. Vnde Augustinus *Aug. epist. 5. circa med.to.2.* ad Marcellinum: Cauendum est ne vindicandi cupiditate amittatur ipsa patientia: quæ pluris habenda est, quàm omne bonum, quod potest inimicus inimico auferre. In summa hic tenendum est de præcepto patientiæ, quòd non prohibetur hic correptio proximi, seu impeditio vel prohibitio mali, vel punitio sceleris perpetrati ab eo, qui potest, et debet præpedire, cuiusmodi est legis minister: sed prohibetur et cohibetur hic vlciscendi libido, et quantum ad manum, et quantum ad signum, et quantum ad animum. Vnde hic addit Euangelista super legem, quam perficit, et consummat secundum spiritualem intelligentiam.

Supra egit de mandato beneuolentiæ, et de mandato patientiæ: hic tertio dat mandatum de perfe- *Beneficētia* cta beneficientia, cum subiungit: *Omni autem petenti te tribue.* Hoc est mandatum generale respectu omnis personæ, et omnis dati, siue obsequij, siue mutui, siue alterius muneris. Est proximo dandum munus exterioris releuationis, secundum illud: Ego *Deut.15.b* præcipio tibi, vt aperias manum fratri tuo egeno et pauperi. Et in Exodo: Si videris asinū odientis te ia- *Exo. 23.a* cere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cum eo. Est et munus internæ compassionis: Cum effu- *Isa. 58. c* deris esurienti animam tuam, et animam afflictam repleueris, orietur in tenebris lux tua, et tenebræ tuæ erunt sicut meridies. Et ad Colossenses: Indui- *Coloss.3. b* te vos, sicut electi Dei, sancti et dilecti viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, supportantes inuicem, et donantes vobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam: sicut et Dominus donauit vobis, ita et vos. Super omnia autem hæc, charitatem continuam habete, quod est vinculum perfectionis: et pax Christi exultet in cordibus vestris. Et etiam munus dulcis locutionis: Nonne ardorem refrigerabit ros? sic et *Eccli.18.b* verbum melius, quàm datum. Nonne ecce verbum super datum bonum, et vtraque cum homine iusti- *A quib⁹, et quibus dari debeat eleemosyna.* ficato. Ad duo subsequentia omnes obligantur. Ad primum autem obligantur præcipue diuites, siue qui habent, vnde possint alienam necessitatem releuare, vnde dicitur: Diuitibus huius sæculi præci- *1.Tim.vlt. d* pe, non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Obligat etiam respectu omnis personæ, considerata natura et necessitate, non autem pensato vitio, vnde non contrariatur ei *Eccli.12.b* quod dicitur: Da bono, et non receperis peccatorem. Benefac humili, et non dederis impio. Hoc dicit in quantum peccator, vel impius. Vnde non dandum

dandum histrionibus, ratione sui ministerij: quia Hieronymus dicit: Mimis et histrionibus dare, nihil aliud est, quàm dæmonibus immolare. Si tamen in necessitate sint constituti, dandum est eis, quia sunt ad imaginem Dei creati, et quia fratres nostri. 1.Io.3.c Vnde dicitur: Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quo modo charitas Dei manet in eo? Et quia hoc mandatum beneficentiæ se extendit ad omnes sine exceptione, ideo specificat etiam de iniuriantibus, cum subiungit: *Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas*. Glossa: Cum litigio vel contentione, quæ venit ex cupiditate. Isa.58.a Vnde dicitur: Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, et omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites, et ad contentiones ieiunatis. Eccli.31.d Et alibi: Verba improperij non dicas illi, scilicet proximo: et non premas illum in repetendo. Maxime autem tunc premit, quãdo coram iudice alieno, vel infideli in causam trahit. Propter quod dicitur: 1.Cor.6.b Frater cum fratre iudicio cõtedit, et hoc apud infideles? Iam quidem omnino delictum est in vobis, quòd iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? Hoc autem dicit, non quia nullo modo liceat repetere, sed vt ostendat, quòd magis debemus diligere proximum, et eius salutem, quàm rem temporalem. Vnde Gregorius: Cum pro terrena re pax a corde cum proximo scinditur, apparet, quòd plus res quàm proximus amatur. Vnde hic nota, quòd repetere contingit tripliciter, scilicet ex cupiditate, ex zelo iustitiæ, ex timore casus. Primum est malorum, non iustorum, charitatem habentium, secundum illud: Charitas non quærit quæ sua sunt. Glossa: Non repetit ablata, scilicet ex amore cupiditatis ad rem. Secundo contingit repetere zelo iustitiæ: et hoc modo licet perfectis, qui habent proprium in communi, nomine communitatis. Perfectis vero, qui nec in communi, nec in speciali habent proprium, non licet eis repetere, sed eis solum licet, qui habent proprietatem illarum rerum, quarum ipsi vsum habent. Ille zelo iustitiæ repetit, qui intendit consulere saluti rapientis, et refrenationi cupiditatis alienæ, et paci vniuersalis Ecclesiæ. Vnde Gregorius: Non solum debet esse cura, ne nostra rapiant: sed ne rapientes non sua, semetipsos perdant. Ille zelo iustitiæ repetit, qui intendit ius suum defendere, vel personæ vel Ecclesiæ, seu ali cuius communitatis adiunctæ, maxime cum illud ex causa teneatur defendere. Est tertio repetere timore casus, scilicet ne propter paupertatem, et indigentiam cadat in culpam. Et sic spectat ad infirmos. Prou.30.b Vnde orabat Sapiens in persona talium: Mendicitatem et diuitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo necessaria, ne forte satiatus illiciar ad negandum, et dicam: Quis est Dominus? aut egestate compulsus furer, et periurem nomen Dei mei. Vult ergo in hoc mandato dicere, quòd homo sit paratus ad benefaciendum omnibus, non tantum benefactoribus suis, sed etiam prædicatoribus. Ad perfectionem etiam beneuolentiæ exigitur, quòd homo benefaciat in omnibus. Vnde subditur: *Et prout vultis vt vobis faciant homines, et vos facite illis similiter*. Et nota, quòd non dicit, prout faciunt, sed prout vultis, quia quilibet vult, cum indiget, sibi benefieri, et in omni necessitate releuari. Prou.24.d Ne dicas: Quo modo fecit mihi, sic faciam ei: reddam vnicuique secundum opus suum. In hoc mandato est conseruatio legis naturalis, cuius altera pars videlicet negatiua ponitur: Et Tob.4.c implicatur hic scilicet: Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. Vult ergo, quòd semper bonum, quando possumus, cuilibet faciamus, sicut prompti sumus pro nobis bona recipere, Gal.6.b secundum illud: Bonum autem facientes, non deficiamus, tempore enim suo metemus, non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes: maxime autem ad domesticos fidei.

Tribus modis cõtingit res suas repetere.

1.Cor.13.b

A B C D E F

Et nota, quòd non dicit, facite prout volunt homines, sed prout vultis. Tum, quia voluntas nostra nobis notior est. Tum etiam, quia magis nos mouet consideratio nostri. Tum etiam, quia loquitur ad eos, qui voluntatem habent ordinatam, et secundum illam est operandum. In summa tenendum est de præcepto beneficentiæ in generali, quòd tantum astringit, quantum explicatur per speciales obligationes præceptorum. Et ideo supra legem naturæ addita est lex scripta, vt per eam sciret homo ad quid astringeretur ex iustitia.

Et si diligitis eos, qui vos, et cetera. Postquam promulgauit leges Euangelicas sub perfectione conueniente: hic secundo probat ex conditione deficiente, vbi ostendit quòd præcipere debuit secundum modum præmissum: alioquin nullum est meritum apud Deum. Vnde ostendit hic tria, scilicet quòd non sufficit ad meritum esse beneuolum respectu amantium, nec beneficum solum respectu retribuentium, nec communicatiuum respectu recompensantium. Et in hoc ostendit, quòd perfecta beneuolentia, et beneficentia non tantum debet se extendere ad amicos, verum etiam ad aduersarios, iuxta formam superius promulgatam. Est ergo primo notandum, quòd non sufficit esse beneuolum solum respectu diligentium, quia hoc est peccatorum, propter quod ait:

Et si diligitis eos, qui vos diligũt: id est, quia vos diligunt. *Quæ vobis est gratia?* id est, quod meritum retributione dignum: quasi diceret, nullum. Et rationem reddit: *Nam et peccatores diligentes se diligunt*. Qui nullum habent meritum apud Deum, hoc enim est naturale, secundum illud: Omne animal Eccli.13.c diligit simile sibi: sic et omnis homo proximum sibi. Omnis caro ad similem sibi coniungetur, et omnis homo simili sui sociabitur. Vel etiam carnale diligit simile sibi: Sodalis amico coniucundabitur in Eccli.37.a oblectationibus, et in tempore tribulationis aduersarius erit. Sodalis amico condolet causa ventris, et contra hostem accipiet scutum. Talis dilectio apud Deum non habet meritum, quia non impenditur propter Deum. Si enim propter Deum impenderetur, vtique diligeret Deus diligentes se, secundum illud: Ego diligentes me diligo. Prou.8.b Minus etiam diligentibus plus dilectionis rependeret, secundum illud: Ego autem libentissime impendam, et super 2.Cor.12.e impendar ego ipse pro animabus vestris, licet plus vos diligens, minus diligar. Item nullo modo etiam diligentes diligeret secundum illud: In hoc est cha- 1.Io.4.b ritas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, et misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Et ad Romanos: Cõmẽdat autem charitatem suam Deus in nobis, Rom.5.b quoniam cum adhuc peccatores essemus secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est. Vnde quando dilectio solum ad diligentes extenditur, non est dilectio diuina nec gratuita, sed mercenaria, et humana, ac per hoc nec retributione digna.

Dilectio quænam sit non habens meritum apud Deũ.

Non sufficit etiam esse beneficum, respectu retribuentium: quia hoc etiam est ipsorum mundanorum, propter quod subdit: *Et si bene feceritis his, qui vobis benefaciunt*. Glossa, idest, ideo quia benefaciunt. *Quæ vobis est gratia?* Id est, quòd meritum, quasi diceret, nullum: et ratio redditur: *Siquidem et peccatores hoc faciunt* Beneficiũ namque ob recompensationem factum, non est gratuitum, sed velatum: et ideo nec acceptabile est. Vnde in Ecclesiastico: Datus in- Eccli.20.b sipientis non erit vtilis tibi, oculi enim illius septemplices sunt: exigua dabit, et multa improperabit, et apertio oris illius inflammatio est. Hodie fœneratur quis, et cras expetit, et odibilis est homo huiusmodi. Illud autem quod liberaliter, et hilariter datur.

tur, hoc acceptatur, secundum quòd dicitur: Vnus-
2.Cor.9.b quisque, prout destinauit in corde suo, non ex tri-
stitia, aut ex necessitate: hilarem enim datorem dili-
git Deus. Si ergo benefacere benefacientibus, solum
est debitum: benefacere non benefacientibus, gra-
tuitum: videtur, quòd malefacere benefacientibus,
est impium, et crudelissimum, quod porro pecca-
tor facit, cum Deum offendit. Iuxta quod dicitur
2.Par.32.f de Ezechia, quòd non iuxta beneficia quæ receperat
a Deo, retribuit: quia eleuatum est cor eius. Vnde
Psal.34.b Christus potuit dicere illud Psalmi: Retribuebant
mihi mala pro bonis sterilitatem animæ meæ. Et
1.Reg.24.d peccator potest dicere Christo illud: Tu tribuisti
mihi bona, ego autem reddidi tibi mala. Et eo ipso
si vult Domino reconciliare, oportet, quòd ipse be-
nefaciat, non tantum benefacienti, sed etiam aduer-
santi, et tale est beneficium charitatis secundum
1.Cor.13.b illud: Charitas patiens est, benigna est: charitas
non æmulatur, non agit perperam, *et cetera*.

Non sufficit etiam communicatiuum esse respe-
ctu recompensantium, quia hoc est ipsorum fœne-
ratorum. Vnde et subiungit: *Et si mutuum dederitis
his, a quibus speratis recipere*, scilicet recompensatio-
nem. *Quæ gratia est vobis*? Quasi diceret nulla. Et hoc
ostendit: *Nam et peccatores peccatoribus fœnerantur*, id
est commodant ad vsuram, vnde subdit: *Vt recipiant
æqualia*, scilicet pro seruitio, non solum pro debito.
Et quia mercedem accipiunt, non habent meritum
Psal.14.a apud Deum. Vnde in Psalmo dicitur: Domine quis
habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in
monte sancto tuo? *et cetera*. Et subditur: Qui pecu-
niam suam non dedit ad vsuram, et munera super
innocentes non accepit. Alioquin in monte Domi-
Ezech.10.b ni non ascendet. Vnde Ezechiel: Ille iustificatur, de
quo ibidem dicitur: Qui ad vsuram non accommo-
dauerit, et amplius non acceperit. Et ille econtra-
rio qui amplius accipit, reprobatur, vt iniustus.
Agg.1.b Vnde talibus potest dici illud: Respexistis ad am-
plius, et ecce factum est minus, quia dicitur: Nihil
Psal.75.b inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis:
tales fœneratores inter peccatores computãtur, quia
sunt oppressores aliorum, vnde in Prouerbijs: Qui
accipit mutuum, seruus est fœnerantis. Et propte-
Exo.22.d rea inhibetur: Si pecuniam mutuam dederis popu-
lo meo pauperi qui habitat tecum, non vrgebis
eum quasi exactor, nec vsuris opprimes. Sed con-
Deut.23.c trarium huius videtur dici: Non fœnerabis fratri
tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamli-
bet aliam rẽ, sed alieno. Sed intelligendum est, quòd
hoc est malum secundum se, sed permisit hoc illis
lex, sicut et libellum repudij, propter vitationem
Cur vsura phibeatur. maioris mali. Ratio autem huius prohibitionis est
multiplex: tum quia pecunia propter accommoda-
tionem non deterioratur: tum quia de se non fructi-
ficat, sed tota ratio vtilitatis est ex parte vtentis: tum
quia continue consumit et deuastat, et ita commo-
dum mutui cõuertitur in commodum damni: tum
quia in mutatione pecuniæ transit rei mutuatæ do-
minium, quia non tenetur eandem numero redde-
re: tum quia totum transfertur periculum in eum,
qui fuerat mutuatus: tum etiam, quia in tali mo-
do mutuandi plus diligitur nummus, quàm proxi-
mus, dum nummos proximo accommodat non ex
amore proximi, sed ex amore nummi.

Verumtamen diligite inimicos, et cetera. Hic post
promulgationem et probationem, resumit manda-
ta approbata cum ratione mouente. Sunt autem
tria quæ debent nos mouere ad prædicta facienda,
scilicet auctoritas præcepti, immensitas præmij, et
sublimitas exempli. Primum mouet irascibilem: se-
cundum, concupiscibilem: tertium vero rationalem.
Resumit ergo prædicta documẽta per modum præ-
cepti, cum ait: *Verumtamen diligite inimicos vestros,
1.Io.3.c et benefacite*. scilicet vt non diligatis verbo, neque

A lingua, sed opere et veritate. Et hoc imperando di-
cit, quia sicut dicitur: Hoc est præceptum meum, Io.15.b
vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Ipse autem di-
lexit non solum affectu, sed etiam effectu, sine ali-
qua spe retributionis. Ideo additur: *Et mutuum da-
te, nihil inde sperantes*, scilicet recompensationis. Fra- Deut.23.a
tri autem tuo absque vsura id, quo indiget, commo-
dabis, vt benedicat tibi Dominus Deus tuus in om-
ni opere tuo in terra, ad quam ingrederis possiden-
dam: id est, non quæras retributionem de hoc ab
homine, sicut vsurarij, qui propter spem vsuræ per-
dunt spem vitæ æternæ. Contra quos Apostolus ait: 1.Cor.15.c
B Si in hac vita tantum, in Christo sperantes sumus,
miserabiliores sumus omnibus hominibus. Tales
sunt diuites qui in diuitijs sperant, talium vacua est Sap.3.c
spes, et labores sine fructu, vt dicitur. Et ideo dici-
tur: Beatus diues qui inuentus est sine macula, et Eccli.31.a
qui post aurum non abijt, nec sperauit in pecunia,
et thesauris. Quis est hic, et laudabimus eum? Fecit Spes lucri ex mutuo quando dãnanda.
enim mirabilia in vita sua. Nota, quòd spes in mu-
tuo potest esse ad consimile obsequium, vel ad lu-
crum. Primo modo licet. Secundo modo potest es-
se dupliciter, vel expressa per pactum, et hæc sim-
pliciter est prohibita, quia facit vsurarium. Vel est
C tacita et in corde. Et hoc modo dupliciter: vel vt
principaliter mouens ad mutuum, et hæc similiter
est prohibita, quia contra mandatum diuinum: vel
est non principaliter mouens, sed quasi annexa, quia
licet non faciat propter commodum principaliter,
vel lucrum, credit tamen accipientem non fore sibi
ingratum, et eo facit libentius. Hic vero non est
talis spes commodi, quæ est contra diuinum man-
datum.

Secundo subdit rationem motiuam ex parte præ-
mij, cum adiungit: *Et erit merces vestra multa*: quia
dicitur: Benefac iusto, et inuenies retributionem Eccli.12.a
D magnam, vt si non ab ipso, certe a Domino. Et di-
citur retributio multa et magna, quia æterna mer-
ces omnia bona continet in excellentia, secundum
illud: Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, Do- Psal.30.c
mine, quam abscondisti timentibus te: perfecisti
eis qui sperant in te, in conspectu filiorum homi-
num. Et vere magna et multa, sed promissa, quia
scriptum est: Oculus non vidit, nec auris audiuit, 1.Cor.2.c
nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Isa.64.b
Deus ijs, qui diligunt illum.

Tertio subiungit rationẽ motiuam ex parte exem-
pli, cum subdit: *Et eritis filij Altissimi*. scilicet per imi-
E tationem, secundum illud ad Ephesios: Estote imi- Eph.5.a
tatores Dei, sicut filij charissimi. Debemus autem Debemus Deum, vt filij patrem imitari.
sicut filij Deum imitari, quia accepimus gratiam
fidei ab eo, de qua dicitur: Dedit eis potestatem fi-
lios Dei fieri his, qui credunt in nomine eius. Acce- Ioan.1.b
pimus etiam ab eo spiritum adoptionis filiorum se-
cundum illud: Non accepistis spiritum seruitutis ite- Rom.8.c
rum in timore: sed accepistis spiritum adoptionis
filiorum, in quo clamamus Abba, pater. Et ideo
debemus imitari Deum sicut filij patrem secundum
illud: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Et Ioan.8.e
F propterea ad exemplum eius debemus viuere, quod
adiungit, cum ait: *Quia ipse benignus est super ingratos
et malos*. secundum illud: Benignus et misericors est, Ioan.2.c
patiens et multæ misericordiæ, et præstabilis super
malitia. Et hæc benignitas se ad ingratos, et malos
extendit, quia dicitur: Ignoras, quoniam benigni- Rom.2.a
tas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum au-
tem duritiam tuam, et impœnitens cor, thesaurizas
tibi iram in die iræ, et reuelationis iusti iudicij Dei.
qui reddit vnicuique secundum opera eius. Et pro-
pterea dicitur: Mali autem homines, et seductores 2.Tim.3.c
proficiunt in peius, errantes, et in errorem mitten-
tes. Et alibi dicitur: Etenim quia non profert cito Eccli.8.b
contra malos sententiam, absque timore vllo filij
hominum perpetrant mala. Ab his malis omnibus
liberat

liberat et saluat diuina benignitas excedens nostram
Tit. 3. b malitiam. Vnde ad Titum dicitur: Cum autem benignitas et humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit.

Estote misericordes, et cetera. Postquam Euangelicas leges promulgauit, probauit, et resumpsit cum ratione mouente: hic tandem Saluator noster concludit per retributionem consequentem, quam quidem retributionem ostendit sequi bona, et virtuosa opera nostra in sententia iudiciali, in gloria cælesti, et in pœna inferni. In iudicio quidem respectu vniuersorum: in præmio respectu bonorum: et in supplicio respectu peccatorum. Concludit igitur primo quòd debemus præmissa mandata implere secundum formam præscriptam, prædicendo iudicialem sententiam, cum dicit: *Estote ergo misericordes*, scilicet in exhibendo vos proximis beneuolos, pacificos, et beneficos. In quo tangit mandatorum prædictorum substantiam: *Sicut et pater vester misericors est*, in quo tangit formam, siue circumstantiam, quia ipse non tantum amicis, sed aduersarijs condescendit. Hoc quippe necessarium est, secun-
Mat. 18. d dum illud: Nonne oportuit et te misereri conserui tui, sicut et ego tui misertus sum? Vnde illam misericordiam exiget, quam ipse impendit: et secundum illam quam impendimus in iudicio, rependet se-
Eccl. 4. b cundum illud: In iudicando esto pupillis misericors, vt pater: et pro viro, matri illorum: et eris tu velut filius Altissimi obediens, et miserebitur tui magis
Iac. 2. b quàm mater. Et Iacobus: Iudicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam. Et ideo addit retributionem iudicij, correspondentem operibus meriti, secundum quadruplicem differentiam actus scilicet iudicandi, condemnandi, dimittendi, et donandi: quorum primus est æquitatis, secundus seueritatis, tertius pietatis, quartus liberalitatis. Retributionem per actum iudicandi describit primo, cum subditur: *Nolite iudicare, et non iudica-*
Mat. 7. a *bimini*. In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Et quia non intelligit de quocumque iudicio, sed de eo quod a pietate deuiat in crudelitatem: ideo adiun-
Rom. 2. a git: *Nolite condemnare, et non condemnabimini*. In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas. Quia si-
Prou. 17. c cut dicitur: Et qui iustificat impium, et condemnat iustum, abominabilis vterque est apud Deum. Vnde reuocat a iudicio iniquitatis, et hortatur ad beneficium pietatis, quod consistit in dimittendo iniurias, et in dando indulgentias, vel in dimittendo mala commissa, et in dando bona concessa. Quantum ad dimissionē malorum adiungit: *Dimittite, et dimit-*
Mat. 6. b *tetur vobis*. Alioquin non salubriter oratis: Dimitte nobis debita nostra, *et cetera*. Et post: Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis
Eccli. 28. a peccata vestra, *et cetera*. Vnde dicitur: Relinque proximo nocenti te: et tunc deprecanti tibi peccata tua soluentur. Quantum ad collationem bonorum operum subditur: *Date, et dabitur vobis*, scilicet in iu-
Prou. 31. d dicio, in quo dicetur illud: Date ei de fructu ma-
Mat. 25. c nuum suarum, *et cetera*, quia: Omni habenti dabitur, et abundabit. Illa enim sola homo habebit secum, quæ pro Domino dedit, secundum illud:
Eccli. 17. c Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, et gratiam hominis, quasi pupillam conseruabit, et postea resurget et retribuet illis retributionem. Et ideo hoc
Inf. 19. b attendens Zachæus dicebat: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus, *et cetera*. In summa nota hic, quòd non prohibetur hic iudicium, quod deliberatum est et iustum, sed vsurpatum, et temerarium, et iniquum. Vsurpatum dico, quando non officium nec auctoritas imminet. Temerarium, quando est de re quæ non constat, sed procedit ex sola suspitione. Iniquum, quando est contra ius diuinitus approbatum, et tale iudicium hic prohibe-

Quo modo iudiciū prohibeatur a scriptura.

A tur, non primum.

Secundo promittendo supercælestem gloriam secundum mensuram perfectam, cum adiungit: *Mensuram bonam*, et nota, quòd ponit hic quattuor dictiones secundum quattuor conditiones beatitudinis: quarum prima est in gaudio interiori in beatitudine animæ, propter quam dicit: *Mensuram bonam*, quia secundum psalmum: Tunc replebitur in Ps. 102. a
bonis desiderium tuum. Dices cum Petro: Domine, Mat. 17. a
bonum est nos hic esse. Quia eadem erit mensura hominis tunc, quæ est Angeli. Secunda ex gaudio inferiori, in glorificatione corporis, propter quod
B dicit: *Et confertam*: Ingredieris in abundantia sepul- Iob 5. d
crum sicut infertur aceruus in tempore suo. Tertia ex gaudio exteriori, scilicet ex societate sanctorum, et renouatione omnium creaturarum, propter quod
addit: *et coagitatam*. Argentum et aurum tuum coa- Iob 22. d
ceruabitur tibi, idest imperfecti et perfecti in meritis omnes colligentur in vnum gaudium. Quarta est ex gaudio superiori, in visione Dei, propter quod
dicit: *et supereffluentem*. Tunc super Omnipoten- Ibidem.
tem delicijs afflues. Et de hoc quadruplici gaudio, in præmio æterno potest exponi illud: In charitate Eph. 3. d
radicati et fundati, vt possitis comprehendere, cum
C omnibus sanctis, quæ sit longitudo gaudij interioris, latitudo exterioris, sublimitas superioris, et profunditas inferioris: hanc quippe mensuram, *dabunt in sinum vestrum*, illi scilicet, quibus misericordiam facitis in præsenti secundum quòd infra dicitur: Faci- Inf. 16. b
te vobis amicos de mammona iniquitatis, *et cetera*. Et tales sunt pauperes, quos fecit Dominus iudices:
Iudicium pauperibus tribuit. *Dabunt in sinum*, id Iob 36. a
est, in animæ capacitatem stabilem et intrinsecam.
Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Quam si vis Iob 19. d
habere, fac consilium sapientis: Conclude eleemosy- Eccl. 29. b
nam in sinu pauperis, et hæc pro te exorabit ab om-
D ni malo.

Tertio comminando infernalem pœnam secundum æquiparantiam ad culpam, cum adiungit: *Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis*, scilicet nocendo, vel male agendo, siue demerendo, *remetietur vobis*, iuxta illud: Pro mensura peccati erit et pla- Deut. 25. a
garum modus. Et in Apocalypsi: Quantum glorifi- Apoc. 18. b
cauit se, et in delicijs fuit: tantum date illi tormentum, et luctum, et hoc est quod comminatur Dominus: Cito velociter reddam vicissitudinem vobis
super caput vestrum. Retribuet autem Dominus Iohel. 3. a
in mensura æquali, pensato reatu: sed in maiori, pen-
E sata duratione, quia cito transit delectatio, sed sempiterna manet punitio. Sicut consumitur nubes, et Iob 7. b
pertransit: sic qui descenderit ad inferos non ascendet. Nec reuertetur vltra in domum suam. In minori vero mensura, pensata offensa: quia qui contra omne bonum peccauit, omni bono debet priuari se-
cundum illud: Misericordiæ Domini, quia non su- Thr. 3. c
mus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius. Rursus qui peccat in bonum infinitum intensiue et extensiue, deberet vtroque modo infinite puniri: et quia creatura non potest habere infinitatem intensionis, suscipit alteram scilicet infinitatem du-
F rationis cum firmitate acerbitatis. Vnde Augusti- Aug. lib. 2.
nus: Non actus temporalis facit, vt peccatum mor- epist. to. 2.
tale æternaliter puniatur, sed circumstantia illius, in epist. 49.
quem peccatur: qui cum sit æternus, implentibus mandata, bona æterna promittit: peccantibus vero pœnam comminatur æternam. Et ideo idem dicit: Dignus est malo æterno, qui in se perimit bonum, quod posset esse æternum. Et Gregorius dicit hoc ipsum esse iustum: Qui æternaliter peccato perfrui voluit, æternaliter pœnam inueniat: et quorum voluptas non habuit finem peccandi, non habebit finē torquendi. Licet igitur pœna sit maior voluptate, et minor quàm offensa: attamen æquatur reatui obligationis necessario. Nec mirum, si actionē temporalem

poralem comitatur reatus perpetuus, quia in con- A
tractu temporalis est actio, et tamen ius perpetuum
acquiritur ab emptore: vulneratio etiam tempora-
lis ad mortem ducit perpetuam, et bellum diurnum
acquirit perpetuam seruitutem, et temporale pec-
catum exilium sempiternum.

Dicebat autem illis et similitudinem. Post præcepta
propria et expressa, subiungit hic Euangelista docu-
menta Domini similitudinaria, et translata: in qui-
bus Dominus quadrupliciter nos informat. Primo
namque retrahit a vanitate possidendi: secundo ve-
ro reuocat a temeritate iudicandi, ibi: *Quid autem
vides festucam*, et cetera. Tertio informat ad pru- B
dentiam discernendi, ibi: *Non est enim arbor bona*, et
cetera. Quarto vero inuitat ad diligentiam operan-
di, ibi: *Omnis, qui venit ad me*, et cetera. Primo er-
go retrahit a vanitate possidendi ex consideratione
triplici, scilicet ex consideratione periculi declinan-
di, et vitij detestandi, et exempli imitandi. Decli-
nandum namque est ruinæ periculum, quod immi-
net præsidēti superbe, propter quod dicit: *Numquid
potest cæcus cæcum ducere?* quasi diceret, non potest
sane, propter periculum ruinæ, quod adiungit:
Nonne ambo in foueam cadunt? Sed homo præsum-
Apoc.3.c ptuosus cæcus est, secundum illud: Dicis: diues C
sum, et locupletatus: et nullius egeo: et nescis quia
tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus, et
Rom.2.d nudus. De tali ad Romanos: Confidis teipsum esse
ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris
sunt, eruditorem insipientium, *et cetera*. Et subdi-
tur: Qui ergo alium doces, quasi dicat cæcus es. Et
ideo qui ambit, et præsumit alijs præferri, cum sit
cæcus, se et alios in præcipitium demergit. Vnde Hie
Hier.50.a remias: Grex perditus factus est populus meus, pasto
Hier.10.d res eorū seduxerunt eos. Et ratio huius redditur: Stul
te egerunt pastores, et Dominum non requisierunt:
propterea non intellexerunt, et omnis grex eorum di D
spersus est. Et ideo subdit: *Ambo in foueam cadunt*.
Et hoc est quod dicit Gregorius: Dum pastor per
abrupta vitiorum graditur, necesse est vt grex in
præcipitium trahatur. Et tales maledictionem Do-
Deut.27.c mini merentur, secundum illud: Maledictus qui
errare facit cæcum: tales ductores cum illis, quos
ducunt, in foueam cadunt: sicut et lucifer, qui vo-
luit alijs præesse, et qui ei adhæserunt omnes cor-
Isa.14.c ruerunt in foueam, secundum illud: Quo modo ce-
cidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris? corrui-
sti in terram, qui vulnerabas gentes.

Detestandum etiam est superbiæ vitium, quod E
adiacet volenti præsidere, propter quod subdit: *Non
est discipulus supra magistrum*, scilicet secundum re-
ctum ordinem: qui ergo magistro subiacente cupit
præesse, magistrum suum contendit præcedere. Vn-
de Bernardus: Quoties hominibus præesse deside-
ro, toties Deum meum præire contendo, et tunc
non sapio, quæ Dei sunt. Et hoc est quod dicit Do-
Ioan.13.b minus discipulis: Amen amen dico vobis, non est
seruus maior Domino suo: neque Apostolus maior
eo, qui misit illum. Qui ergo vult alijs superefferri,
Mat.11.d ignorat doctrinam Christi, qui dicit: Discite a me, F
quia mitis sum et humilis corde. Aut si aliud nouit,
in apostasiam cadit iuxta illud quod dicit Gregorius:
Quotiens pastor alijs præesse delectatur, totiens in
apostasiæ crimen dilabitur. Definit autem esse disci-
pulus, dum vult dominari, et magister aliorum
Mat.23.b vocari, contra illud: Nec vocemini magistri, quia
magister vester, vnus est, Christus. Qui maior est
vestrum, *et cetera*.

Imitandum etiam est vitæ perfectæ exemplum,
quod consistit in volendo subiacere, propter quod
dicit: *Perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister eius*,
Mat.20.d Christus scilicet, qui non venit ministrari, sed mi-
nistrare, et dare animam suam in redemptionem
Inf.22.c pro multis. Et ideo dicitur infra: Qui maior est in

vobis, fiat sicut iunior: et qui præcessor est, sicut
ministrator, et ratio additur: Ego autem in medio
vestrum sum, sicut qui ministrat. Et hoc ipse osten-
dit eis per exemplum, postquam lauit pedes. Sub-
ditur: Scitis quid fecerim vobis? vos vocatis me *Ioan.13.b*
Magister et Domine, et bene dicitis, sum etenim. Si
ergo laui pedes vestros, *et cetera*. Et post subditur:
Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum
ego feci vobis, ita et vos faciatis. Et ad hoc perfe-
ctum exemplum inuitat Apostolus: Nihil, inquit, *Phil.2.a*
per contentionem neque per inanem gloriam, sed in
humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes, non
quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ alio-
rum. Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo
Iesu. De quo subdit, quòd semetipsum humiliauit,
formam serui accipiens, *et cetera*.

Quid autem vides festucam, et cetera. Hic reuocat
a temeritate iudicandi, quod quidem facit osten-
dendo eum, qui temere iudicat, iniquum in cogita-
tione, indiscretum in locutione, inordinatum in
operatione. Ostendit ergo primo temere iudican-
tem, iniquum esse in cogitatione, quia non iudicat
æqualiter, propter quod dicit: *Quid autem vides fe-
stucam in oculo fratris tui?* Tu scilicet qui iudicas. Fe- Festuca.
stucam vocat leue peccatum, quod quis reprehen-
dit in alio: magnum negligens in seipso, ideo ad-
dit: *Trabem autem, quæ in oculo tuo est, non consideras:* Trabs.
Trabem, id est, magnum peccatum, ex quo colli-
gitur, quòd sic iudicantis iniquum est iudicium,
quia sicut dicit: Abominatio est apud Dominum *Prou.20.d*
pondus et pondus: statera dolosa non est bona. Non
habet æquale pondus qui magis ponderat culpam
in alio quàm in se. Et talis dicitur abominabilis,
quia dupliciter peccat, et seipsum, cum sit superbus
et impius, iustificando, et suum proximum con-
demnando. Vnde in Prouerbijs: Qui iustificat im- *Prou.17.c*
pium, et condemnat iustum, abominabilis est vter-
que apud Deum. Et ergo sanum est consilium, alijs
indulgere, et semetipsum dijudicare secundum illud:
Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos *Gal.6.a*
qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu
lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tenteris: nam
si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se
seducit. Et ideo talis trabem habet in oculo, id est,
superbiam excæcantem, sicut Balaam: Dixit homo *Num.24.c*
cuius obturatus est oculus, cuius obturatio est val-
de grauis in iudicando iniqua. Nequius oculo quid *Eccli.31.b*
creatum est? Et merito, quia sicut dicitur infra: Si
oculus tuus nequam fuerit, etiam corpus tuum te- *Inf.11.c*
nebrosum erit.

Secundo ostendit indiscretum esse in locutione,
quia non loquitur rationabiliter, propter quod sub-
ditur: *Aut quo modo potes dicere fratri tuo*, exterius
scilicet ipsum alloquendo. *Frater, sine eijciam festu-
cam de oculo tuo*, in reprehendendo et corrigendo.
Ipse in oculo tuo trabem non vides? peccatum grauissi-
mum in te non attendendo, quasi dicat: Non potes
hoc rationabiliter dicere. Potest enim tibi dici: Qui *Rom.2.d*
alium iudicas, teipsum non iudicas? Et illud: Me- *Luc.4.d*
dice, cura teipsum. Vnde talis monitio merito po-
tius despicitur, quàm audiatur, secundum illud Gre-
gorij: Cuius vita despicitur, restat vt eius prædica-
tio contemnatur, quia turpe est doctori dum culpa Cato in parenesi.
redarguit ipsum. Chrysostomus: Quare in alienis
vides tam parua peccata, et in te tam magna transcur
ris? Ab immundo quid mundabitur? et a menda- *Eccli.34.a*
ce quid verum dicetur? Et ideo in Psalmo: Peccato- *Psal.49.c*
ri autē dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas?

Tertio vero ostendit inordinatum in operatione,
quia postponit illud ad quod tenetur principaliter,
propter quod dicit: *Hypocrita eijce primū trabē de oculo
tuo*. Hypocritam vocat talē iudicem temerarium, qui Hypocrita.
in iudicando alios, ostendit et prætendit zelum iu-
stitiæ, et seipsum non iudicando habet vitium intus
latens

Greg. lib. 8. Moral. cap. 24. latens superbiæ. Vnde Gregorius: Hypocrita ceteros reprehendit, vt in aliorum comparatione ipse sanctior videatur. Vel Hypocritam vocat, qui exteriora ponderat, interiora negligit, quæ sunt magis
Mat. 23. e ponderanda, secundum illud: Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ: quia mundatis quod deforis est calicis et paropsidis: intus autem pleni estis rapina et immunditia. Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis, *et cetera*. Et ideo recte nunc dicit: *Eijce primum*, quia circa hoc principaliter insistendum, vt trabs, id est graue peccatum de interiori oculo eijciatur. Purificate corda, duplices animo. Quo-
Zac. 4. b
Eccli. 14. a niam sicut dicitur: Qui sibi nequam est, cui alij bonus erit? Debet enim charitas esse ordinata, vt pri-
B
1. Tim. 4. d mo intendat sibi, et post alij secundum illud: Attende tibi et doctrinæ: insta in illis, hoc enim faciens, et teipsum saluum facies, et eos qui te audiunt. Vnde subditur: *Et tunc perspicies*, id est perfecte aspicies, oculo iam mundato, *vt educas festucam de oculo fratris*
Iob 26. d *tui*. Obstricante manu eius, eductus est coluber tor-
Glos. interlin. in hoc cap. tuosus. Vnde glossa: Non est prius doctor idoneus alij mederi, qui nondum se sanauit. Vnde in omnibus talibus est ordo præcipue attendendus: stultus enim est et hypocrita, qui solicitius curat aliena facta, quàm propria. Exemplum de collationi-
C
Cassianus in coll. bus patrū est de eo qui posuit arenam in sacco, quem superponens humero, habens posterius arenæ multum, et anterius modicum: et interpretatus est illud multum, peccata esse propria, et illud modicum, peccata esse aliena: sic enim facit hypocrita.

Non est enim arbor bona, et cetera. Postquam retraxit a temeritate iudicandi, hic informat ad prudentiam discernendi, quod quidem facit hoc ordine. Primo enim proponit similitudinem metaphoricam: secundo elicit eruditionem explicitam: tertio vero ex hoc redarguit simulationem deceptoriam. Proponitur ergo metaphorica similitudo, cum dicitur:
D

Non est enim arbor bona, quæ facit fructus malos. *Enim*,
Arbor. non est hic causale, sed continuatiuum. Arborem vocat, non voluntatem, quæ est a Deo, sic enim est bona: sed voluntatem, quæ non est bona, cum facit malum: nec etiam est mala, cum facit bonum, quod addit: *Neque arbor mala faciens fructum bonum*. Conformis est enim voluntas operi, sicut arbor fru-
Prou. 12. c ctui. De fructu oris sui vnusquisque replebitur bonis, et iuxta opera manuum suarum retribuetur ei:
Sup. 3. c quia sicut dicitur: Excidetur, et in ignem mittetur. Vnde spiritualiter arbores fructibus priuantur per gelicidium iniquitatis, secundum illud Iudæ in ca-
E
Iudæ. 1. c nonica sua de malis: Arbores autumnales, infructuosæ, bis mortuæ. Tunc autem fructibus replentur, cum appropinquant calori charitatis, secundum
Inf. 21. f illud: Videte ficulneam et omnes arbores, cum producunt iam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas. Vnde prudens considerator arbores discernit per fructum. Propterea adiungit: *Vnaquaque enim arbor de fructu suo cognoscitur*. Et hoc est, quod dicitur:
Mat. 7. c Ex fructibus eorum cognoscetis eos: quia sicut dici-
Gal. 5. c. d tur: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum
F
seruitus, *et cetera*. Fructus autem Spiritus, est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, *et cetera*. Vnde de viro iusto dicitur:
Psal. 1. a Erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tem-
Sap. 3. d pore suo. Nec mirum: quia bonorum laborum glo-
Rom. 6. d riosus est fructus, sed malorum nullus. Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erube-
Eccli. 5. b scitis? Et ideo dicitur de auaro: Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Et quòd arbor discernatur per fructum, probatur per sensibile experimentum, cum subditur: *Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant vuam*. Duos ponit fructus præcipue laudabiles, scilicet ficus et vuas. Vnde alibi introducitur ficus, et vitis per prosopopœiam lo- Prosopœia.
quentes. Ficus sic: Numquid possum deserere dulcedinem meam, fructusq. suauissimos? Et vitis sic: Indic. 9. b
Numquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum et homines? Duo etiam arbusta ponit pessima, scilicet rubum, et spinam, quæ gignit terra propter peccata humana, secundum illud: Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea Gen. 3. d
cunctis diebus vitæ tuæ: spinas et tribulos germinabit tibi. Sed spiritualiter per ficum dulcem intelligitur dulcedo pietatis: per spinas homines intelliguntur iracundi, et schismatici, qui non possunt alijs compati. Præuaricatores quasi spinæ euellentur 2. Reg. 23. a
vniuersi: quæ non tolluntur manibus. Et si quis tangere voluerit eas, armabitur ferro, et ligno lanceato. Per vuam intelligitur perspicua cognitio veritatis: et per rubum homines hæretici, a quibus detinentur superbi, secundum illud: Leuauit Abraam oculos Gen. 22. e
suos, viditq. post tergum arietem post vepres hærentem cornibus. Ista duo hominum genera dissipant vineam Domini exercituum, scilicet schismatici et hæretici. Super humum populi mei spinæ et Isa. 32. c
vepres ascendent. Expectauit vt faceret vuas, et fecit labruscas. Et post: Ascendent super eam vepres et spinæ. Isa. 5. a

Secundo autem elicitur expressa eruditio, cum adiungitur: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum*. Ad similitudinem scilicet arboris bonæ, bonum thesaurum vocat habitum interioris perfectionis, siue in affectu, quemadmodum ad quendam dicitur: Thesaurus desiderabilis, et oleum in habitaculo iusti, siue in intellectu, quemadmodum ad Prou. 21. c
Apostolos dicitur: Omnis scriba doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua et vetera. De vtroque bono Mat. 13. g
thesauro bona proferuntur tam opera quàm etiam verba. Vnde: Quis sapiens et disciplinatur inter vos? Iac. 3. e
Ostendat ex bona conuersatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. Et sicut bonus homo bonæ arbori comparatur: ita et malus, malæ. Vnde et addit: *Et malus homo de malo thesauro profert malum*. Malum thesaurum malam vocat voluntatem, et malam conscientiam. Micheas: Adhuc ignis in domo Mich. 6. e
impij, et thesauri iniquitatis. Et certe de malo corde procedunt mala opera, et immunda verba. Vnde: De corde hominum malæ cogitationes procedunt, Mar. 7. c
adulteria, fornicationes, homicidia, furta, auaritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ, *et cetera*. Omnia hæc mala ab intus procedūt, et commaculant hominem, et similiter mala verba, secundum illud Prouerbiorum: Testis fidelis non mentietur: profert autem Prou. 14. a
mendacium dolosus testis. Et rationem huius ipse reddit, cum subiungit: *Ex abundantia enim cordis os loquitur*, bonum scilicet verbum aut malum. De bono: Lingua gratiosa in bono homine abundat. Et Eccli. 6. a
alibi: Sapientiæ Dei astabit laus, et in ore fideli Eccli. 15. b
abundabit. Et de malo: Mens iusti meditabitur sapientiam, os impiorum redundabit malis. Et in eo- Prou. 15. d
dem: Os fatuorum ebullit stultitiam. Ibidem.

Tertio vero redarguitur deceptoria simulatio, cum subiungitur: *Quid autem vocatis me Domine, Domine?* scilicet confessione oris. *Et non facitis quæ dico*, omissione boni operis. Ostensio enim reuerentiæ in ore fallax est, nisi adsit pariter exhibitio obedientiæ in opere. Vnde de talibus: Appropinquat popu- Isa. 29. d
lus iste ore suo, et labijs suis glorificat me, cor autem eius longe est a me. Et Matthæus: Populus hic la- Mat. 15. a
bijs me honorat, cor autem eorum longe est a me. Et ad Titum: Confitentur se nosse Deum, factis au- Tit. 1. d
tem negant. Et ita est in eis repugnantia, quia verbum indicat bonitatem in corde, et factum ostendit malignitatem in opere: tales non decipiunt Dominum, sed fallunt semetipsos, secundum illud: Esto- Iac. 1. d
te factores verbi, et non auditores tantum, fallentes vosmetipsos.

Mat. 7. c vosmetipsos. Vnde Matthæus: Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem patris mei, *et cetera*.

Omnis qui venit ad me. Postquam informauit ad prudentiam discernendi, hic inuitat ad diligentiam operandi, et hoc sub duplici metaphora, in quarum prima commendat obedientes: in secunda vero vituperat negligentes, ibi: *Qui autem audit, et non facit*, et cetera. Circa commendationem obedientis, primo præmittit obedientis actum: secundo modum: tertio fructum. Quantum ad actum igitur vere obedientis, dicit:

Omnis qui venit ad me, scilicet fideliter credendo, *audit sermones meos*, deuote intelligendo. *Et facit eos*, scilicet opere complendo: *Ostendam vobis, cui similis sit*. Ex quo colligitur, quòd vere obedientis est, primo per fidem venire, credendo fideliter: de quo aduentu: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Sic veniunt paruuli secundum illud: Sinite paruulos venire ad me: deinde audire, intelligendo viuaciter. Auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. Et Iacobus: Sit omnis homo velox ad audiendum. Tertio vere obedientis est implere efficaciter. Vnde: Iuxta te est sermo valde in ore tuo, et in corde tuo, vt facias illum. Alioquin non iustificaberis apud Dominum, quia, vt dicitur ad Romanos: Factores legis iustificabuntur.

Ioan. 6. c; Mat. 19. b; Eccli. 3. d; Iac. 1. c; Deut. 30. c; Rom. 2. b

Quantum ad vere obediendi modum, adiungit documentum similitudinarium de ædificante domum, cum subdit: *Similis est homini ædificanti domum*, per profectum virtutum: Diligenter exerce agrum tuum, et postea ædifices domum tuam. Hæc quidem domus, est bona conscientia: Intrans in domum meam, conquiescam cum illa. Sapiens mulier ædificat domum suam: insipiens, extructam quoque manibus destruit. Qui fodit in altum, per descensum humilitatis facit secundum præceptum Elisei: Facite alueo torrentis huius fossas, et fossas: scilicet per humilitatẽ in intellectu pariter et affectu. Sed huic respondet superbia illius mali villici: Fodere non valeo, mendicare erubesco. Cuius rursus contrarium redditur: Ingredere in petram, et abscondere in fossa humo à facie timoris Domini. Ille enim altius fodit magis, qui per humilitatem descendit, et huius ædificium altius ascendit: Qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur. *Et posuit fundamentum supra petram*, per stabilimentum charitatis, secundum illud: In charitate radicati et fundati. Hæc charitas fundatur super Christum, qui est petra solida, secundum illud: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum. Super hunc fundat charitas, dum facit implere eius mandata, secundum illud: Qui habet mandata mea, et seruat ea, ille est qui diligit me. Et hic est in Christo fundatus: Fundamenta æterna super petram solidam, sic mandata Dei in corde mulieris sanctæ. Ambrosius: Omnium virtutum fundamentum est cælestium obedientia mandatorum. Hic est ergo modus vere obediendi diuinis præceptis, vt sit sedulitas in profectu virtutis, sit profunditas in descensu humilitatis, sit firmitas in affectu charitatis.

Prou. 24. c; Sap. 9. c; Prou. 14. a; 4. Reg. 3. c; Inf. 16. a; Isa. 2. b; Inf. 18. c; Eph. 3. d; Isa. 28. d; Io. 14. c; Eccli. 26. d; Amb. to. 3. lib. 5. in 6. cap. Lucæ sub finem.

Quantum ad veræ obedientiæ fructum, subiungit: *Inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi*, et cetera. Obseruatio namque diuinorum mandatorum firmat contra impulsum tentationum, quam designat per inundationem, quantum ad tentationem exteriorem a dæmonibus, secundum illud: Adducet super eos aquas fluminis fortes et multas, regem Assyriorum, et omnem gloriam eius. Et ascendet super omnes riuos eius, et fluet super vniuersas ripas eius, et ibit per Iudam inundans, et

Isa. 8. b

A transiens vsque ad collum veniet. Hic aperte designat diabolum. Quotiens lucerna impiorum extinguetur, et superueniet eis inundatio? Designat etiam tentationem per illisionem fluminis, cum addit: *Illisum est flumen domui illi*, quantum scilicet ad tentationem interiorem, scilicet timoris, vel doloris, vel lætitiæ, vel amoris. Portæ fluuiorum apertæ sunt. Quod quidem fit, quando ingrediuntur tentationes interius, vt possit clamare cum propheta: Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Sed hæ tentationes non præualent contra diuinorum mandatorum obseruatores, propterea subdit: *Et non potuit eam mouere*. B Quasi tempestas transiens non erit impius: iustus autem quasi fundamentum sempiternum. In Psalmo: Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea. Huius autem stabilitatis ratio redditur, cum subditur: *Fundata enim erat supra firmam petram*. Hinc dicitur de iusto: Figam illum paxillum in loco fideli. Hæc quidem fixio est per charitatem: Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? Veræ igitur obedientiæ fructus est victoria tentationis exterioris C et interioris per virtutem stabilis fundamenti. *Qui autem audit, et non facit*, et cetera. Hic post commendationem vere obedientis, subiungit vituperium negligentis, præmittens negligentis vitium, addens periculum, et negligentis præcipitium. Præmittit ergo negligentis vitium, cum subdit: *Qui autem audit, et non facit*, sicut Balaam: Dixit auditor sermonum Dei, qui nouit doctrinam Altissimi. Hic reprehensibilis est, quod ostendit per simile, cum subdit: *Similis est homini ædificanti domum suam supra terram sine fundamento*. Terram vocat locum inconstantem, et facile mobilem, secundum illud: Non sic impij, non D sic, sed tamquam puluis, quem proijcit ventus a facie terræ. Isaias: Confractione confringetur terra, contritione conteretur terra, commotione commouebitur terra, agitatione agitabitur terra sicut ebrius, et auferetur quasi tabernaculum vnius noctis. Iob: Quanto magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumuntur velut a tinea? Et hoc est, quia non sunt in charitate radicati, sed in terrena cupiditate. Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas.

Iob 21. b; Nahum. 2. b; Psal. 3. b; Prou. 10. d; Psal. 16. b; Isa. 22. f; Rom. 8. f; Num. 24. c; Psal. 1. b; Isa. 24. e; Iob 4. b; Sap. 4. a

Adiungit negligentis periculum in illisione fluminum cum adiungit: *In quam illisus est fluuius*, id E est, tentatio impellens, ex qua imminet periculum ruinæ. Dic ad eos qui liniunt parietem absque temperamento, quòd casurus sit. Erit enim imber inundans, et dabo lapides prægrandes desuper irruentes, et ventum procellæ dissipantem. De talibus Isaias: Flagellum inundans cum transierit: eritis ei in conculcationem. Quandocumque pertransierit, tollet vos. Ii enim sunt, de quibus dicitur: Hi radices non habent, quia ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt.

Ezec. 13. b; Isa. 28. e; Inf. 8. b

Subiungit postremo negligentis pręcipitium, cum ait: *Et continuo cecidit, et facta est ruina domus illius magna*. F Erit ruina equi, et muli, et cameli, et asini, et omnium iumentorum, id est, omnium hominum animalium et negligentium, et impiorum. Dicit Dominus: congregans hominem et pecus, congregans volatilia cæli et pisces maris: et ruinæ impiorum erunt: et disperdam homines a facie terræ. Nec mirum quia: Via impiorum tenebrosa, nesciunt vbi corruant. Ex periculo igitur et vituperatione negligentium, et commendatione obedientium, sufficienter innuitur diligentia agendorum, et in hoc documenta diuina habent terminum.

Zac. 14. c; Soph. 1. a; Prou. 4. c

CAPVT SEPTIMVM.

VM *autem impleſſet omnia verba ſua.* Poſt quam proſecutus eſt doctrinæ Chriſti veritatem, hic ad ipſius commendationem manifeſtat doctoris ſublimitatem, quam oſtendit eſſe præcipuam propter tria: ſcilicet propter excellentiam poteſtatis: et propter euidentiam veritatis, ibi: *Et exijt hic ſermo.* Et propter affluentiam pietatis, ibi: *Rogabat autem illum quidam de Phariſæis.* Excellentia oſtenditur in operando magna miracula. Euidentia veritatis in approbando vera teſtimonia. Affluentia pietatis, in condonando peccata. Quantum ad primum, intelligendum quòd prima pars habet duas partes ſecundum duo miracula. *Inf. eod. c* Quorum primum eſt curatio pueri morituri: *Eod. c* ſecundum eſt reſuſcitatio adoleſcentis iam mortui, quæ ibi deſcribitur: *Et factum eſt: deinceps ibat Ieſus,* et cetera. In ſanatione namque morituri, oſtenditur Dominus vitæ, qui poteſt vitam pereuntem ſaluare. In ſuſcitatione mortui, Dominus mortis, qui poteſt mortem ſuperare. *Eod. c* Item in ſanatione corporis morituri oſtenditur Dominus corporum, qui poteſt corpus reparare. In ſuſcitatione mortui, Dominus animarum, qui poteſt animas ad corpora reuocare. Quantum igitur ad ſanationem pueri ægrotantis, tria introducit Euangeliſta ad explicationem miraculi facientia. Primum eſt opportunitas faciendi miraculum. Secundum eſt dignitas impetrandi remedium, ibi: *Inf. eod. a* *Cum audiſſet de Ieſu, miſit,* et cetera. Tertium eſt congruitas accelerandi beneficium, ibi: *Et cum iam non longe eſſet,* et cetera. Opportunitas igitur faciendi miraculum colligitur ex tribus, ſcilicet ex temporis commoditate, ex loci congruitate, et ex morbi neceſſitate. Primo igitur quantum ad commoditatem temporis dicitur: *Cum autem impleſſet omnia verba ſua in aures plebis,* id eſt, poſt tempus prædicationis perfectæ et completæ, quæ proprie ſpectat ad illum doctorem, ſecundum illud Eccleſiaſtici: *Eccl. 43. d* Multa dicemus, et deficiemus in verbis, conſummatio ſermonum ipſe eſt in omnibus. Ipſe ſcilicet abbreuiatus in carne, *Iſa. 10. e* ſecundum illud Iſaiæ: Conſummatio abbreuiata inundabit iuſtitiam. *Iſa. 28. f* Et: Conſummationem et abbreuiationem audiui a Domino Deo exercituum: hoc dicebat in præſentia populi audientis Chriſtum. *Sup. Luc. 4. d* Ad quem Chriſtus dixit: Hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris, ſcilicet Iudæorum.

Secundo quantum ad cognitionem loci, ſubditur: *Intrauit Capharnaum*, vbi miracula facere conſueuerat, ſecundum illud quod dicitur: *Ibidem.* Quanta audiuimus facta in Capharnaum, *et cetera*, vnde Matthæus dicit: *Mat. 11. c* Et tu Capharnaum, numquid vſque in cælum exaltaberis? Quod dicit propter multas virtutes, quas ibi fecit. Ratio huius eſt, quia hæc ciuitas Galilææ erat in confinio gentiũ, et per hoc oſtenditur Chriſtus lapis angularis, ſecundum illud ad *Eph. 2. c* Epheſios: Vt duos condat in ſemetipſo in vnum nouum hominem, faciens pacem. Et in hoc impleta *Iſa. 9. a* eſt prophetia Iſaiæ: Primo tempore alleuiata eſt terra Zabulon, et terra Nephtalim, et nouiſſimo aggrauata eſt via maris trans Iordanem Galilææ gentium, *et cetera*.

Tertio quantum ad morbi neceſſitatem adiungitur: *Centurionis autem cuiuſdam ſeruus male habens erat moriturus*, ita grauem habebat morbum, ſecundum *Mat. 8. a* illud Matthæi: Puer meus iacet in domo paralyticus, et male torquetur. Centurionem autem vocat eum, quia præerat centum militibus: quod faciebant ex induſtria in prælijs, vt ſcirent facilius numerum bellatorum. Vnde erant ibi Tribuni, Centuriones, Quinquagenarij, et Decani: qui denominantur a numero eorum, quibus præſunt. Tribu- A nus autem dicitur qui præeſt mille. Et hoc ad exhortationem populi conſtituere conſulebat Ietro Moyſi in Exodo: *Exo. 18. c* Conſtitue ex eis tribunos, et centuriones, et quinquagenarios, et decanos, qui iudicent populum omni tempore. Hic Centurio, licet plures haberet ſeruos, hunc charum habebat inter alios, et ideo ſubdit: *Qui illi erat pretioſus*, id eſt affectuoſius dilectus, ſecundum illud Eccleſiaſtici: *Eccl. 33. d* Si eſt tibi ſeruus fidelis, ſit tibi quaſi anima tua. Quia ſecundum illud Prouerbiorum: *Prou. 17. a* Seruus ſapiens dominabitur filijs ſtultis. Vnde ſeruus hic licet eſſet infirmus, non tamen erat ſuo Domino oneroſus, ſed charus B propter Domini ſui pietatem. *Prou. 12. b* Nouit iuſtus iumentorum ſuorum animas. *Et cum audiſſet de Ieſu*, et cetera. Poſt opportunitatem faciendi miraculum, ſubdit hic Euangeliſta dignitatem impetrandi remedium, quemadmodum colligit Euangeliſta ex tribus, ſcilicet ex Centurionis reuerentia in ſupplicando, ex ſeniorum confidentia in poſtulando, et ex Saluatoris clementia in condeſcendendo. Quæ tria in vnum concurrentia, dignum faciunt ſeruum ægrotum ad inueniendum remedium ſanitatis. Quantum igitur ad Centurionis reuerentiam ſupplicantis præmittit:

C *Et cum audiſſet de Ieſu*, non ſolum aure corporis, ſed et aure cordis, ſecundum illud ad Romanos: *Rom. 10. d* Fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti. Et quia fides facit cum reuerentia accedere, dum admirabilem Dei prædicat maieſtatem, ideo ſubdit: *Miſit ad eum ſeniores Iudæorum*, quaſi ipſe non eſſet dignus accedere, nec auderet, ſicut filij Iſrael tempore dationis legis dixerunt ad Moyſen: *Exo. 20. e* Loquere tu nobis, et audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur. Et hanc cauſam ipſe reddit infra, eodem: *Inf. eod. a* Propter quod et meipſum non ſum dignum arbitratus, vt venirem ad te. Et ideo illos D miſit, non tamquam nuncios inferiores, ſed tamquam digniores. Et ideo mittebat ſeniores, quia ipſi ſunt pro ætate et ſapientia reuerendi et audiendi. *Iob 12. b* In antiquis eſt ſapientia, et in multo tempore prudentia. Vnde per eos Dominum interpellabat: quod notatur cum ſubditur: *rogans eum vt veniret, et ſaluaret ſeruum eius*, ſecundum illud Eccleſiaſtici: *Eccli. 38. a* In tua infirmitate ne deſpicias teipſum, ſed ora Dominum, et ipſe curabit te. Similiter et alium propter te, quia: *Iac. 5. d* Oratio fidei ſaluabit infirmum, et alleuiabit eum Dominus. Sed videtur huic contrariari Matthæus: *Mat. 8. a* qui dicit, quòd Centurio ipſe acceſſit ad Dominum. E Sed non eſt contrarietas, quia ſicut dicit Beda, *Beda. to. 1. in 7. cap. Lucæ. lib. 3.* Matthæus loquitur de acceſſu per fidem, Lucas narrat ordinem rei geſtæ. Auguſtinus etiam dicit quòd ſecundum communem modum dicitur accedere, *Aug. to. 4. lib. 2. de cõcord. Euãg. cap. 20.* qui incipit ire. Dicitur etiam rogare qui per alium facit. Vnde nulla eſt contrarietas, ſed tunc eſſet, ſi diceret Matthæus, quòd corporaliter ad eum perueniſſet in propria perſona, quod non dicit: ſed quod dicit, ſtat cum dicto Lucæ, et vnus alterum explicat, et confirmat.

Quantum autem ad ſeniorum cõfidentiam intercedentium, ſubdit: *At illi cum veniſſent ad Ieſum, rogabant eum ſolicite*, F quia hoc faciebant ex amore et confidentia. *Rom. 12. c* Solicitudine non pigri, ſpiritu feruentes, Domino ſeruientes, ſpe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi inſtantes, neceſſitatibus ſanctorum communicantes. Et quia potiſſima ratio impetrandi eſt meritum eius, pro quo petitur, ideo additur: *Dicentes ei, quia dignus eſt vt hoc ei præſtes*, et ſic iam inueniſti quem quæris, ſecundum illud quod de Sapientia dicitur: *Sap. 6. c* Quoniam dignos ſe, ipſa circuit quærens, et in vijs oſtendet ſe illis hilariter, et in omni prouidentia occurret illis. Et ad huius dignitatis comprobationem adiungit: *Diligit enim gentem noſtram*, cum tamen ſit alienigena. Et ideo tu, qui es de gente noſtra, debes eum rediligere, ſecundum

quòd

Prou. 8. b quod dicis de te: Ego diligentes me, diligo. Nec tantum diligit ore vel lingua, sed opere et veritate. Vnde addunt: *Et synagogam ipse ædificauit nobis*, quod quidem magnum beneficium fuit, et signum magni amoris. Vnde Gregorius de charitate dicit, quòd amor operatur magna si est: si autem operari renuit, amor non est. Et quoniam magnam præstet eleemosynam, dignus est vt magnam ei facias gratiam, vt co-
Eccli. 12. a gnoscat illud esse verum: Benefac iusto et inuenies retributionem magnam, et si non ab ipso, certe a Domino, quasi dicant: ostende te Dominum populi nostri, vt facias huic sicut obstetricibus quæ fecerunt
Exo. 1. d misericordiã cum Hebræis, de quibus dicitur: Quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit illis domos.

Quantum ad Saluatoris clementiam condescendentis, subditur: *Iesus autem ibat cum illis*, omnino satisfaciens petitioni eorum. Maluit autem Dominus petitioni eorum satisfacere, quàm petitioni re-
Ioan. 4. g guli dicentis: Domine, descende priusquam moriatur filius meus, siue propter maiorem fidem et humilitatem Centurionis, cui Dominus magis con-
Hier. 5. a descendebat, secundum illud: Domine, oculi tui respiciunt fidem. Siue ad commendandam humilita-
Amb. to. 3. lib. 5. in ca. 7. Luce. tem, secundum quòd dicit Ambrosius: Ad filium reguli ire noluit, ne diuitias honorare videretur: ad seruum vero Centurionis vadit, ne seruilem conditionem spreuisse putaretur. Elucet quidem fides in operibus, dum sanat: sed plus operatur humilitas in affectibus, dum vadit. Vel hoc facit ad excludendam personarum acceptionem, secundum quòd di-
Sap. 6. b citur: Pusillum et magnum ipse fecit, et æqualiter
Act. 19. f cura est illi de omnibus. Vnde in Actis: In veritate comperio, quia non est personarum acceptor Deus.
Iac. 2. a Et ideo Iacobus: Nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi gloriæ. Quod fit, quando diues præfertur pauperi, sicut dicitur ibidem.

Et cum iam non longe esset, et cetera. Post opportunitatem faciendi miraculum, et dignitatem impetrandi remedium, subditur hic modo congruitas accelerandi beneficium: quæ quidem consistit penes meritum fidei excellentis: cuius excellentia triplex comprobatur. Prima scilicet ex humilitate confessionis deuotæ. Secunda ex auctoritate testificationis diuinæ, ibi: *Quo audito*, et cetera. Tertia ex celeritate curationis optatæ, ibi: *Et reuersi qui missi fuerant*. Quantum ad humilitatem deuotæ confessionis, nota quòd Centurio excellentiam diuinæ potestatis primo insinuat: secundo explicat verbo: tertio probat argumento. Insinuat autem, cum non audet eum suscipere: explicat verbo, cum dicit eum omnia posse, et probat argumento quòd omnia debent ei obtemperare, propter quod ait:

Et cum iam non longe esset a domo, prope enim erat domui corporali, sed propior domui mentali iuxta
Ps. 144. d illud Psalmi: Prope est Dominus omnibus inuocan-
Hier. 12. a tibus eum. Diuersum dicitur de malis: Prope es tu ori eorum, longe a renibus eorum. Non talis erat iste, cuius signum erat præcipua humilitas quam ostendit, primo confitendo suam indignitatem, cum dicit: *Misit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine, noli vexari*, quasi diceret: Non sum talis quòd propter me debeas laborare et corporaliter fatigari, quia laboriosum erat illi illuc ire, secundum illud:
Ioan. 4. a Iesus autem fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem. Quod non dicebat, quia recusaret præsentiam Christi corporalem, sed propter suam indignitatem. Vnde et addit: *Non enim sum dignus, vt sub tectum meum intres*. quod dicit consideratione suæ
Sup. 5. b immunditiæ et peccati, sicut et Petrus supra: Exi
2. Reg. 24. d a me Domine: quia homo peccator sum. Dixit Areuna regi: Quid causæ est, vt veniat Dominus meus rex ad seruum suum? Et hæc indignitas non latebat eum per superbiam, sed nota erat ei per hu-

A militatem præcipuam. Ideo adiungit: *Propter quod et meipsum non sum dignum arbitratus, vt venirem ad te*, signum est humilitatis, secundum illud: In humi- Phil. 2. a
litate superiores sibi inuicem arbitrantes. Hoc arbitrium erat in Apostolo per veram humilitatem, qui dicebat: Ego sum minimus Apostolorum qui 1. Cor. 15 b
non sum dignus vocari Apostolus. Ambrosius: Militari tumore deposito, reuerentiam sumit, ad fidem Amb. to. 3.
facilis, ad honorificentiam promptus. Et hoc qui- lib. 5. in ca. 7. Luce.
dem facit vera humilitas, secundum illud: Magna potentia Dei solius: et ab humilibus honoratur. Eccli. 3. c
Vnde iste non solum honorificabat Dominum confitendo scilicet suam indignitatem, sed et proferen-
B do diuinæ virtutis sublimitatem, cum addit: *Sed dic verbo, et sanabitur puer meus*, quasi diceret: Non est apud te impossibile omne verbum: tu es enim illud verbum per quod omnia facta sunt. Tu es ille ser- Ioan. 1. a
mo qui sanas omnia. Qui potestate plenus es. Sap. 16. b
Qui es viuus et efficax, *et cetera. Dic ergo verbo,* Heb. 4. c
et sanabitur puer meus. Et quòd sufficiat, id ostendit a minori cum adiungit: *Nam et ego sum homo sub potestate constitutus*, et ita alijs me recognosco subiectum, secundum illud: Omnis anima potestati- Rom. 13. a
bus sublimioribus subdita sit: sic tamen subditus, quòd et alijs præpositus, propterea dicit: *Habens*
C *sub me milites*, qui scilicet verbo meo obediunt. Vnde addit: *Et dico huic: vade, et vadit, et alij: veni, et venit*. Sine contradictione, secundum illud: Obedite Præpositis vestris, et subiacete eis. Et hoc Heb. 13. c
dicit quantum ad maiora ministeria: et quantum ad minora, addit: *Et seruo meo*, scilicet dico: *Fac hoc, et facit*. Infra: Beatus ille seruus, quem, cum Inf. 12. f
venerit Dominus, inuenerit ita facientem, scilicet sicut præcepit. Ex quo colligit, cum ipse sub nulla sit potestate, et innumerabiles habeat subditos, quod potest sanare solo verbo. In quo confite-
D tur Iesum Dominum omnium. De quo: Omnia in Eccli. 42. d
omni necessitate obediunt ei.

Quantum autem ad auctoritatem diuinæ testificationis subditur: *Quo audito, Iesus miratus est*, id est, ad modum admirantis se habuit, non quia hoc esset sibi ante incognitum vel magnum, sed vt signo ostenderet, fidem gentilis hominis esse magnam, sicut illius mulieris gentilis: O mulier magna est fides tua. Mat. 15. c
Et hoc manifestat verbo, cum addit: *Et conuersus, sequentibus se turbis dixit*, maxime discipulis, ad quos per benignitatem conuertebatur, vt doceret, secundum illud: Qui appropinquant pedibus eius, acci- Deut. 33. a
E pient de doctrina illius: Qui sectatur sapientem, Prou. 21. b
sumet sapientiam. Et dixit: *Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inueni*. Vbi maior deberet inueniri, quia ipsi habent eam quasi per hereditatem ab Abraam, de quo dicitur: Credidit Ab- Gen. 15. b
raam Domino, et reputatum est illi ad iustitiam. Ipsi etiam habent per legem: Si crederetis Moysi, Ioan. 5. g
crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit: si autem illius litteris non creditis, quo modo verbis meis credetis? Sed quo modo potest illud intelligi, cum beata Virgo de Israel fuerit? cui dicitur supra: Beata quæ credidisti. Et etiam Apostoli. Sed hoc Sup. 1. e
F de Centurione dicitur, non quia maior est simpliciter, sed respectu habito ad personam. Vnde Chrysostomus: In modico sermone sapientiæ plus laudatur rusticus quàm in magno Philosophus. Et puer si dicat aliqua sapienter laudatur, vbi sapientior vel perfectior non auditur: sic et in proposito intelligendum est. Vel potest dici quòd intelligitur quantum ad reuerentiam quæ exterius exhibetur. Vel quòd in hoc intelligitur fides gentium.

Quantum ad celeritatem optatæ curationis, subiungitur: *Et reuersi qui missi fuerant domum*, quasi spe de salute impetrata per verbum Christi, quod dixit. Et Matthæus exprimit, licet Lucas taceat: Mat. 8. b
Sicut credidisti fiat tibi. Et sanatus est puer ex illa

hora: quod tacet Lucas, quia satis potest colligi ex præmissis, quia vt dicit Beda: Mos est beati Lucæ ab alijs plena exposita breuiare, vel etiam de industria præterire: quæ autem breuius dicta ab alijs, vel omissa, solicitius dilucidare. (*Beda to. 5. lib. 3. in ca. 7. Lucæ.*) Et ideo tacet Verbum Domini quod alij dicunt. Et dicit nunciorum reuersionem, vt exprimat miraculi celeritatem, quod insinuat cum adiungit: *Inuenerunt seruum, qui languerat, sanum*. Ante ergo peruenit virtutis operatio, quàm nunciorum reuersio, vt sic verum esse comprobetur, quod in Psalmo dicitur: Velociter currit sermo eius. (*Ps. 147. a*) Nec mirum, quia idem est apud eum dicere et facere, sicut Centurio fideliter credidit et ore confessus est. (*Rom. 10. b*) Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Et ideo credendo et confitendo, quod subito solo verbo potest facere, hoc merito fidei impetrauit, vt sic impleta ostendatur Dominica promissio. (*Mat. 11. c*) Quæcumque orãtes petitis, credite quia accipietis et euenient vobis. Et sic sufficienter expressit Euangelista mirabilem curationem serui.

(*Curatio gẽtium.*) Spiritualiter hic secundum allegoriam intelligitur curatio populi gentilis, quod colligitur ex persona ægrotante, et ex persona interueniente, et ex curationis ordine. Persona namque ægrotans erat seruilis conditionis, sic et populus gentilis ante aduentum Christi, quia seruiebat peccato, secundum illud: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. (*Ioan. 8. d*) (*1. Pet. 2. d*) Et ratio huius dicitur: A quo quis superatus est, huius et seruus est. Et propter peccatum specialiter idololatriæ, propter quod erant serui infimarum rerum. (*Gal. 4. b*) Cum essemus paruuli, sub elementis mundi eramus seruientes. Et post: Quo modo conuertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo seruire vultis? Ad Galatas loquitur, qui fuerant gentiles. Ex persona interueniente: quia fuerunt Seniores Iudæorum, per quos intelliguntur Apostoli, secundum illud: (*Isa. 3. c*) Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, et principibus eius. Isti sunt Apostoli, quibus dicitur: (*Mat. 19. d*) Sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel, *et cetera*. Horum interuentione gentilis populus est curatus, secundum illud: (*Mat. vlt. c*) Euntes docete omnes gentes. Et per hos conuersi sunt ad fidem Christi, per quem illuminati et saluati sunt, secundum illud: (*Isa. 49. b*) Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, et fœces Israel conuertendas, dedi te in lucem gentium. Ex curationis ordine, quia per fidei magnitudinem, quæ præfertur fidei magnitudini Israeliticæ. (*Rom. 11. d*) Cæcitas ex parte contingit in Israel donec plenitudo gentium intraret, vt sic omnis Israel saluus fieret. (*Act. 15. b*) In Actibus: Elegit Deus per os meum, dicit Petrus, audire gentes verbum Euangelij, et credere. Et postea: Et nihil discreuit inter nos et illos, fide purificans corda eorum. (*Rom. 10. c*) Non est distinctio Iudæi et Græci, *et cetera*. Sequitur: Omnis enim quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

(*Tropologia*) Spiritualiter autem secundum Tropologiam designatur hic curatio viri peccatoris, ad quam tria concurrunt, scilicet hæc: primum est recognitio infirmitatis propriæ, quia primo requiritur vt homo cognoscat delictum. Ad quod hortatur: (*Hier. 2. e*) Vide vias tuas in conualle, scito quid feceris. Alioquin non poteris iustificari, sicut ibidem subditur: (*Ibid. g*) Ecce, ego iudicio contendam tecum, eo quòd dixeris: Non peccaui. Hoc attendens anima pœnitens, dicit: (*Hier. 31. d*) Conuerte me, et conuertar, quia tu Dominus Deus meus. Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam: et postquam ostendisti mihi, percussi femur meum, *et cetera*. Secundum est interuentio auctoritatis apostolicæ, quia dictum est Petro: (*Mat. 16. c*) Et tibi dabo claues regni cælorum, et quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum et in

A cælis, et quodcumque solueris super terram erit solutum et in cælis. Et omnibus Apostolis dicitur: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, *et cetera*. (*Ioan. 20. e*) Ideo dicitur in Leuiticis: Orabit pro eo sacerdos, et remittetur ei. (*Leu. 5. b*) Vnde ab Hebræos: Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in ijs, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona et sacrificia pro peccatis. (*Heb. 5. a*) Tertium est condescensio potestatis diuinæ appropinquans ad domum ægroti per gratiæ infusionem: secundum illud cantici Zachariæ: Ad dandam scientiam salutis, *et cetera*, per viscera misericordiæ Dei nostri. (*Sup. 1. g*)

B Domini autem gratia maxime appropinquat humilibus secundum illud: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. (*Iac. 4. b*) Excelsus enim Dominus, et humilia respicit, *et cetera*. Vnde in Psalmo: Iuxta est Dominus ijs, qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu saluabit. (*Ps. 33. d*) Sicut dicitur infra de Zachæo pusillo: Festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. (*Inf. 19. a*) Quoniam libenter humilibus condescendit. Augustinus: Altus est Deus, humilias te et venit ad te: exaltas te, et fugit a te. (*Aug. to. 8. in Ps. 74. in princ.*) Et nota quòd se aliter humiliauit Zachæus, aliter Centurio. Zachæus suscipiendo, Centurio non

C audendo suscipere. Vtroque enim modo fit Domino reuerentia. Vnde bene facit, qui propter reuerentiam corpus Dominicum suscipit frequenter in sacramento. Et bene etiam facit, qui propter reuerentiam cessat, vtrique enim salus datur, sicut Centurionis seruo, et ipsi Zachæo. Sic intelligendum est in proposito.

Et factum est deinceps, et cet. (*Inf. eod. b*) Post miraculum de curatione morituri, subditur hic miraculum de suscitatione mortui. In quo expressius fit demonstratio excellentiæ Saluatoris. Ad huius autem miraculi explicitam descriptionem tria introducuntur ab Euan-

D gelista. Primum est ratio mouens respectu miraculi faciendi: secundum est causa efficiens respectu miraculi in fieri, et hoc notatur, ibi: *Quam cum vidisset Dominus*, et cetera. Tertium est efficacia subsequens respectu miraculi iam perfecti, ibi: *Et resedit qui erat mortuus*. Ratio autem mouens Dominum ad mirabiliter resuscitandum mortuum, duplex ostenditur in littera: scilicet documentum ignorantium in intellectu, et solatium mœrentium in affectu. Et secundum hæc duo genera hominum introducuntur in prima parte, scilicet comitantium in via, vt dirigantur per eius doctrinam: et occurrentium in

E porta, vt consolentur per eius gratiam. Primo ergo quantum ad comitatum multitudinis erudiendæ, dicitur: *Et factum est, deinceps ibat Iesus in ciuitatem quæ vocatur Naim:* Ibat, scilicet ad docendum: secundum illud: Circuibat Iesus totam Galilæam, docens in synagogis eorum, (*Mat. 4. d*) et quia volentes discere comitantur doctorem, ideo addit: *Et ibant cum eo discipuli eius, et turba copiosa*. Sciebant enim illud esse verum: Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. (*Deut. 33. a*) Et illud: Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit. (*Prou. 13. a*) Et idcirco dicitur: Ne despicias narrationem presbyterorum sapientium: et in (*Eccli. 8. b*)

F prouerbijs eorum conuersare: ab ipsis enim disces sapientiam et doctrinam intellectus. Et ideo turbæ comitantur Dominum et discipulos eius, secundum illud: Accedite ad eum, et illuminamini. (*Psal. 33. a*)

Secundo quantum ad occursum multitudinis consolandæ subiungitur: *Cum autem appropinquaret porta ciuitatis: ecce defunctus efferebatur filius vnicus matri suæ*. De quo erat mœror et luctus, quia mortuus, secundum illud: Super mortuum plora, defecit enim lux eius. (*Eccli. 22. b*) Maior etiam erat luctus, quia erat vnigenitus, de quo fit planctus tanto amarior, quanto erat charior. Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum. (*Hier. 6. g*) Et Dauid lugens Ionathan mortuum: Sicut mater vnicum amat filium, ita ego te dili- (*2. Reg. 1. d*)

te diligebam. Maximus autem erat luctus, quia A
mater erat omnino desolata, propter quod dicitur:
Et hæc vidua erat. Et ita iam omnino desolata,
carens tam solatio filij, quàm mariti. Quod alle-
gat illa mulier Thecuitis ad misericordiam impe-
2.Reg. 14. a trandam: Heu mulier vidua ego sum. Et ideo plan-
gebat Hieremias viduitatem Hierusalem: Quo mo-
Thr. 1. a do sedet sola ciuitas plena populo, *et cætera*. Et pro-
pterea multi ei compatiebantur. Vnde addit: *Et
turba ciuitatis multa cum illa*, scilicet ad condolen-
dum et consolandum, quia hic erat mos Iudæo-
Ioan. 11. c rum, secundum illud: Multi ex Iudæis venerant
ad Martham et Mariam, vt consolarentur eas de B
fratre suo, ad quos omnes poterat hæc vidua dice-
Thr. 1. d re: O vos omnes qui transitis per viam, attendi-
te, et videte, si est dolor sicut dolor meus. Et post
Ibid. c parum: Posuit me desolatum, tota die mœrore con-
fectum. Et ideo egebat consolatione.

Quam cum vidisset Dominus. Hic tangitur causa
efficiens respectu miraculi in fieri, quæ quidem
fuit duplex, scilicet affectus pietatis in corde, in-
clinans ad miserendum. Et virtus maiestatis in ser-
mone, imperans ad resurgendum. Primum re-
spicit naturam assumptam: secundum vero æter-
nam. Quantum ad affectum pietatis in corde, di- C
citur: *Quam cum vidisset Dominus, misericordia mo-
tus super eam*, scilicet quantum ad cordis affectum,
Iob. 30. d vt posset dicere illud: Flebam quondam super eo,
Iob 31. b qui afflictus erat. Et illud: Ab infantia mea cre-
uit mecum miseratio. Et quia misericordia latens
in affectu, apparet in affatu. *Dixit: Noli flere*,
benigno sermone eam consolando, secundum il-
Iob 29. e lud: Cur viduæ consolatus sum. Et Hieremias:
Hier. 31. c Quiescat vox tua a ploratu, et oculi tui a lacrymis.
Et quia affectum cordis, et affatum oris comitari
decens est effectum operis, ideo addit: *Et accessit,
et tetigit loculum*, vt omnibus ostenderet suam be- D
nignitatem, qua non despicit mortuos, cum se-
cundum legem tangens mortuum immundus esset,
Leu. 21. a sicut dicitur: et vt portantes humiliter sistere
faceret tangendo, non imperando. Vnde subdi-
tur: *Hi autem, qui portabant, steterunt*, scilicet
miraculum expectantes, secundum quod ipsi Iob
Iob 31. e dicitur: Ausculta hæc Iob: sta, et considera mi-
rabilia Dei.

Quantum autem ad imperium maiestatis in ser-
mone, subditur: *Et ait: Adolescens, tibi dico, sur-
Eph. 5. c ge*. Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et
illuminabit te Christus. Vt verificetur illud: E
Ioan. 5. e Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem
filij Dei. Quæ quidem est vox imperans, et po-
tens mortuos suscitare ratione suæ virtutis, secun-
Psal. 67. g dum illud: Dabit voci suæ vocem virtutis. Et
Aug. to. 10 de Verbis Dom. serm. 44. recte, quia dicit Augustinus: Nemo tam facile
dormientem excitat in lecto, quàm facile Christus
reuocat in sepulchro. Dirigit autem hunc sermo-
nem ad mortuum, non solum vt excitatiuum, sed
vt auditus reparatiuum, vt ostendat verum esse il-
Ioan. 8. c lud: Principium, qui et loquor vobis. Princi-
pium scilicet interius operando, qui loquor exte-
rius excitando. Vnde in Christo, quia caro iun- F
cta est verbo æterno, vox exterior iuncta est illi
dicere interiori, quod est principium omnis con-
Gen. 1. ditionis: sicut patet in operibus sex dierum. Est
Sap. 16. b etiam principium omnis reparationis: Tuus, Domi-
ne, sermo qui sanat omnia.

Et resedit, qui erat mortuus. Hic tertio notatur ef-
ficacia subsequens, respectu miraculi iam perfecti.
Quæ quidem duplex est, secundum duplicem fi-
nem, scilicet operis et intentionis. Prima efficacia
est suscitatio mortui: secunda vero promotio fidei.
Primo ergo determinatur suscitatio mortui vt no-
ta plebi assistenti, cum dicit: *Et resedit qui erat
mortuus, et cœpit loqui*. In quo apparet manifeste

quòd viuebat: quia dupliciter vita dignoscitur,
scilicet per spiritum, et motum. Non est du-
bium quin loqueretur verba diuinæ laudis, quod
quidem non est mortuorum, sed viuentium secun-
dum illud Psalmistæ: Non mortui laudabunt te Ps. 113. d
Domine, neque omnes qui descendunt in infer-
num. Sed nos, qui viuimus benedicimus Domi-
no ex hoc nunc, et vsque in sæculum. Et nota,
quòd suscitatio puellæ probatur manducatione,
quia iussit dari illi manducare. Suscitatio La- Mar. 5. e
zari ambulatione dicitur quòd Christus dixit:
Soluite, et sinite abire. Suscitatio adolescentis lo- Ioan. 11. f
cutione, vt hic. Et respicit manducatio actum
vegetabilis. Ambulatio actum sensibilis. Locu-
tio actum rationalis, vt hac triplici probatione
Christus ostendatur Dominus animæ, secundum
omnem sui potentiam, et virtutem. Nec tantum
erat nota plebi assistenti, sed grata matri desideran-
ti. Vnde subdit: *Et dedit illum matri suæ*. In quo
ostendit se illum suscitasse ad matris consolatio-
nem. Vnde ipsa poterat dicere illud Annæ: Pro 1. Reg. 1. d
puero isto oraui, et dedit mihi Dominus petitio-
nem meam, qua postulaui eum. Idcirco et ego com-
modaui eum Domino cunctis diebus. Et sequitur:
Et adorauerunt ibi Dominum. Sic Elias tradidit
puerum resuscitatum matri suæ, et ait illi: En viuit 3. Reg. 17. d
filius tuus. Sed ille tradidit, iste dedit: quia ille
fuit minister suscitationis, iste vero dator vitæ et
salutis.

Secundo vero designatur promotio fidei, quan-
tum ad reuerentiam Creatoris, cum dicitur: *Ac-
cepit autem omnes timor: et magnificabant Deum*, ti-
mor scilicet reuerentiæ magnificantis. Timebunt Iob 37. d
eum viri, et non audebunt contemplari omnes qui
sibi videntur esse sapientes. Et: Timebunt qui ab Isa. 59. d
Occidente nomen Domini: et qui ab Ortu solis,
gloriam eius. Et sic timentes, corde glorificabunt,
et magnificabunt. Glorificantes Dominum quan- Eccl. 43. d
tumcumque potueritis, superualebit adhuc, et ad-
mirabilis magnificentia eius. Benedicentes Domi-
num, exaltate illum quantum potestis: maior est
enim omni laude. Et subiungitur: Quis videbit
eum et enarrabit? Et quis magnificabit eum,
sicut est ab initio? Sed non sufficit promotio fi-
dei ad reuerentiam Creatoris sine intelligentia
Mediatoris. Et ideo quantum ad illam, adiungi-
tur: *Dicentes: Quia propheta magnus surrexit in no-
bis*, id est Christus mediator secundum illud: Pro- Deut. 18. c
phetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de Act. 3. d
fratribus vestris, tamquam me ipsum audietis.
Et quia Deus visitauit plebem suam, scilicet per Chri-
stum redemptorem, secundum illud Zachariæ: Sup. 1. q
Benedictus Dominus Deus Israel: quia visitauit,
et fecit redemptionem plebis suæ. Et hoc secun-
dum illud Genesis: Post mortem meam Deus vi- Gen. 50. d
sitabit vos, et ascendere vos faciet de terra ista
ad terram, quam iurauit Abraam. Quod intel-
ligitur de visitatione per mediatorem Christum.
Et sic apparet ex prædictis, quo modo manifestatus
est quantum ad excellentiam potestatis suæ.

Secundum spiritualem intelligentiam nota quòd Sensus spiritualis.
triplex status in prosecutione huius miraculi desi-
gnatur, scilicet status iustitiæ in comitatu Do-
minico: status iniustitiæ in adolescente mortuo:
et status pœnitentiæ in eodem resuscitato. Status
quidem iustitiæ designatur in Christo et comita-
tu suo. Nam triplex est status iustorum, scili-
cet contemplationis, prælationis, et actionis.
Status prælatorum in Christo, de quo dicitur
a Ioanne: Ego sum pastor bonus. Bonus pastor Ioan. 10. b
animam suam dat pro ouibus suis. Vbi in se
ostendit formam rectæ prælationis. Status contem-
platiuorum in discipulis, qui admittuntur in mon-
tem in transfiguratione Domini, secundum illud:

Mat.17.a Assumpsit Iesus Petrum, et Iacobum, et Ioannem fratrem eius, et duxit illos in monte excelsum seorsum: et transfiguratus est ante eos. *Inf.10.d* Et infra: Conuersus ad discipulos suos, dixit: Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Hoc dicitur contemplatiuis. Status actiuorum designatur in turba, quæ versatur in fluctibus mundi, *Inf.10.g* infra: Martha, Martha solicita es, et turbaris erga plurima. *Ioan.16.d* Vnde: In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum. De hoc triplici statu iustitiæ dicitur in figura: *Ezec.14.c* Si fuerit in medio eius, Noe, Daniel, et Iob: Ipsi iustitia sua liberabunt animas suas, ait Dominus, *et cetera*. Per Noe intelliguntur prælati. Per Danielem, cui data est intelligentia visionum, contemplatiui. Per Iob actiui. Status vero culpæ designatur in adolescente mortuo, cuius triplex est gradus. Primus in interiori affectione: secundus in exteriori operatione: tertius vero in consuetudine siue obstinatione. *Tres mortui suscitati a Domino quid.* Hi tres status per tres mortuos a Domino suscitatos designantur, tum ratione locorum, tum ratione ætatum. Nam status peccantium in corde designatur per puellam mortuam in domo, de qua habetur apud Marcum. *Mar.5.d* Status peccantium in opere, per adolescentem, qui ad portam ciuitatis inuentus est, quia iam processit peccatum, de quo hic. Status peccantium per consuetudinem et obstinationem, *Ioan.11.f* per Lazarum, iam in virili ætate iacentem quatriduanum mortuum et fœtidum in sepulchro. His tribus respondent tres mortui suscitati in veteri *4.Reg.4.f* testamento, scilicet, puerulus ab Elisæo filius mulieris Sunamitis. *3.Reg.17.d* Adolescens filius mulieris Sareptanæ suscitatus ab Elia. Et vir ab Elisæo mor- *4.Reg.13.d* tuo. In quibus designantur tres prædicti status. Possunt etiam in ijs tribus tres radices peccatorum designari, quia vnus mortuus est ex languore ægritudinis, in quo concupiscentia carnis. Alius ex feruore sitis, in quo cupiditas mundi. Tertius inuisibiliter, in quo superbia vitæ. *Pœnitentię status.* Status autem pœnitentiæ designatur in adolescente resuscitato, de quo dicitur, quòd *resedit, et cœpit loqui, et redditus est matri*. Resedit quidem per contritionem, *Ps.126.a* quæ leuat caput a terra. Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. *Hier.15.d* Hieremias: Solus sedebam, quoniam amaritudine repleuisti me. Cœpit loqui per confessionem Iob: *Iob 10.a* Loquar in amaritudine animæ meæ, dicam Deo: *Iob 7.b* Noli me condemnare. Et item: Non parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei, confabulabor cum amaritudine animæ meæ. Redditus est matri Ecclesiæ per satisfactionem, quia satisfacere, est debitum reddere, non tantum Deo Patri, sed etiam matri Ecclesiæ. In cuius figura dici- *4.Reg.4.e* tur: Tolle puerum istum, et duc eum ad matrem suam. Et sicut mater libenter suscipit filium suscitatum, sic Christus et Ecclesia gaudenter pec- *Inf.15.g* catorem pœnitentem. Vnde infra: Epulari autem et gaudere oportebat, quia frater tuus hic, mortuus erat, et reuixit.

Et exijt hic sermo. Postquam ostensa est sufficienter excellentia potestatis in Christo, per magnitudinem duplicis miraculi, hic secundo ostenditur euidentia veritatis in eodem per certitudinem veritatis testimonij, quod quidem fuit testimonium Præcursoris. Ad huius autem testimonij certificationem dupliciter procedi potest et debet, aut per probationem veritatis ipsius in se, aut per approbationem virtutis in testificante. Primum respicit Præcursoris doctrinam: secundum vero respicit Præcursoris vitam, quorum vtrumque facit ad approbationem testimonij. Primo ergo in hac parte ostenditur Præcursoris testimonium esse verum: secundo vero testificantis meritum esse magnum, ibi: *Et cum discessissent nuncij Ioannis*. Circa primum

A autem, scilicet veritatem testimonij, comprobandum duo introducuntur, primum est quæstio Præcursoris, secundum est responsio Saluatoris, ibi: *In ipsa autem hora curauit multos*. Quærit autem Ioannes id ex eo cui testimonium perhibuerat, non propter dubium amouendum, sed propter testimonium approbandum per infallibile argumentum. Proponitur autem quæstio ipsius hoc ordine: Primo enim introducitur quæstionis occasio: secundo quæstionis demandatio: tertio vero quæstionis demandatæ denunciatio. Introducitur ergo primo quærendi occasio ex nominis Christi præconio. Quantum ad hoc dicitur:

B *Et exijt hic sermo*, scilicet de suscitatione mortui. *In vniuersam Iudæam de eo, et in omnem circa regionem*, ita vt possent omnes dicere illud: Auribus *Iob 28.d* nostris audiuimus famam eius. Et illud Iosue: *Ios.9.b* Audiuimus famam potentiæ eius, scilicet Dei vestri. Vnde et Matthæus dicit, quòd abijt opinio *Mat.4.d* eius in totam Syriam. Cuius figura præcessit in Ozia rege: Egressum est nomen eius procul, et *2.Par.26.e* quòd auxiliaretur ei Dominus, et corroborasset eum. Hoc autem famæ præconium, licet esset multis causa credendi, erat tamen aliquibus occa- C sio inuidendi, sicut discipulis Ioannis, propter quos additur: *Et nunciauerunt Ioanni discipuli eius de omnibus his*. Beda: Non simplici corde, sed in- *Beda.to.5.lib.3.in 7.cap.Lucæ.* uidia stimulante, sicut apud Ioannem, vbi querulantur, dicentes: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic ba- *Ioan.3.e* ptizat, et omnes veniunt ad eum. De talibus ad Philippenses: Quidam ex contentione Christum annun- *Phil.1.e* ciant non sincere. Ex hoc ergo sumpta est occasio quærendi, vtrum ipse esset, quem Ioannes prænunciauerat, tum propter discipulorum inuidiam extirpandam, tum propter contentionem conso- D piendam, tum propter ipsorum dubitationem amouendam, tum propter ipsam veritatem iam clarius diuulgandam.

Subditur secundo quæstionis demandatio ex Ioannis officio, cum dicitur: *Et conuocauit duos de discipulis Ioannes, et misit ad Iesum*. Hoc enim spectat ad officium Præcursoris, missio discipulorum ad Christum. Præcursoris enim officium est mittere ad Christum, verbo et opere potentem, tam scilicet prædicando quàm baptizando, secundum quod dicitur: Ioannes baptizauit baptismo pœni- *Act.19.a* tentiæ populum dicens, in eum qui venturus es- E set post ipsum vt crederent. Vnde Glossa: Misit *Glossa in hunc locu.* eos ad Iesum, vt hac occasione signa videant, et correcti credant in eum. Et Ambrosius: Misit disci- *Amb.to.3.lib.5.in 7.cap.Lucæ.* pulos ad Christum, vt supplementum scientiæ assequantur, quia plenitudo legis est Christus. Et quia plerumque nutant dicta sine factis, et fides plenior gestorum testificationibus quàm verborum sponsionibus exhibetur: ideo mittebat eos ad Veritatem, vt ipsi certificarentur per veritatem, et certificati redderent testimonium veritati: et ideo duos misit secundum illud Ioannis: In lege vestra scri- *Ioan.8.b* F ptum est: Quia duorum hominum testimonium verum est. Quia tamen adhuc dubitabant, ideo formam quærendi eis dat, cum addit: *Dicens, Tu es qui venturus es*, id est, quem ego prædixi venturum? Post me venturus est qui ante me factus est, vt habe- *Ioan.1.d* tur in Ioanne et in ceteris alijs Euangelijs. *An alium expectamus*? quasi diceret, si tu es ille, iam alius non est expectandus, ne forte si alium expectemus, suscipiamus, non iam Christum, sed Antichristum. De quo dicit Dominus ad Iudæos incredulos: Ego veni in nomine Patris mei, et non accepistis me: si alius ve- *Ioan.5.g* nerit in nomine suo, illum accipietis.

Subiungitur autem tertio demandatæ quæstionis relatio discipulorum ministerio, cum subditur: *Cum autem venissent ad eum viri*. Isti duo viri designati

ſignati ſunt per duos exploratores miſſos vltra A
Ioſ.2.a Iordanem. Et dicuntur viri, quia viriliter et
fideliter impleuerunt quod eis fuerat imperatum.
Vnde ſubditur: *Dixerunt: Ioannes Baptiſta mi-*
ſit nos ad te, vt ſcilicet nos in perſona ſua quæ-
reremus a te. Quod notat, cum ſubdit: *Dicens,*
Tu es qui venturus es: an alium expectamus? Vnde no-
ta quòd quæſtio iſta proponitur a diſcipulis in
perſona Ioannis, vt oſtendatur quòd diſcipuli fe-
runt intra ſe animum dubium, ſed per Ioannem
dirigantur ad Chriſtum. Vnde Ioannes non per
ſe quæſtionem propoſuit, quia non in ſe, ſed in
Chryſoſtomus homil. 37. in 11. ca. Matth. to.2. diſcipulis dubitauit. Et hoc eſt, quod dicit Chry- B
ſoſtomus, qui a ſpiritu didicerat, qui vocem pa-
tris audierat, qui ceteris prædicauerat, qui teſti-
monium perhibuerat, quo modo poſt multa mi-
racula, per quæ alijs innotuerat, dubitabat? Num-
quid timidior propter incarcerationem factus fue-
rat? Abſit, cum eum Dominus dicat non eſſe
arundinem vento agitatam. Vnde non dubitauit,
ſed verba dubitantis propoſuit ad certitudinem
Ioan.11.e diſcipulorum, ſicut Dominus: Vbi poſuiſtis eum?
Mar.7.a Et: Vnde ememus panes? Gregorius tamen vult
Greg. homi. 7. to. 1. in Euang. quòd dubitauerit, et quæſierit non de primo ad-
uentu, de quo certus erat, ſed de deſcenſu ad infe- C
ros, quo Chriſtum adhuc præcedere debebat.
Amb. to. 3. lib. 5. in 7. cap. Lucæ. Ambroſius vero vult quòd dubitauerit, non ex
infidelitate, aut tarditate, vt diſcipuli, ſed quadam
pietate, ſicut dicitur in Gloſſa.

In ipſa autem hora, et cetera. Poſt propoſitam
quæſtionem ſubdit quæſtionis ſolutionem ad di-
ſcipulorum dubium remouendum, et Ioannis te-
ſtimonium confirmandum. In qua Dominus per-
fectiſſime reſpondet ſcilicet quæſtioni, et quærenti,
et omni contradicenti. Primum quidem re-
ſpondet quæſtioni faciendo miracula, per quæ pro-
batur ipſum eſſe Chriſtum, ſiue Meſſiam, et ob D
hoc dicitur: *In ipſa autem hora*, ſcilicet aduentus
diſcipulorum. Quæ quidem erat hora propalan-
Rom. 13.c dæ veritatis, ſecundum illud: Hora eſt iam nos
de ſomno ſurgere, *et cetera*. In hac ergo ad verita-
tem propalandam, *Curauit multos*, in cuius figu-
Eccli. 50. a ra dicitur de Simone filio Oniæ: Curauit gentem
ſuam et liberauit eam a perditione. Et quia vir-
tus miraculorum non ſolum attenditur in multitu-
dine curatorum, et ex parte perſonarum, ſed etiam
ex parte morborum. Ideo ſubditur quòd a mul-
tiplici ægritudine curauit, ſcilicet *a languoribus*
Eccli.10.b *ſuis*, quo ad morbi prolixitatem. Languor pro- E
lixior grauat medicum: breuem languorem præ-
cidit medicus. Vt ſic impleretur illud: Vere lan-
Iſa.53.a guores noſtros ipſe tulit, et dolores noſtros ipſe
portauit. *Et plagis*, quantum ad morbi acerbi-
Hier.3.c tatem, ſecundum illud Hieremiæ: Plaga inimici
percuſſi te caſtigatione crudeli. Ab his curauit
Pſal. 38.b Dominus, ſicut in pſalmo petitur: Amoue a me
plagas tuas. *Et ſpiritibus malis*, quantum ad impe-
tum alienæ violentiæ, qui fit per ſpiritum ma-
1.Reg.16.c lum: Exagitabat Saul ſpiritus nequam a Domi-
no. *Et cæcis multis donauit viſum*. In quo notatur F
defectus intrinſecæ potentiæ: vt ſic impleatur
Iſa. 29.f illud Iſaiæ: De tenebris et caligine oculi cæcorum
videbunt. Et per hæc manifeſtat ſe eſſe illum,
Ioan. 5.f qui erat venturus: Vos miſiſtis ad Ioannem, et
teſtimonium perhibuit veritati. Et ſubditur:
Ego autem habeo teſtimonium maius Ioanne. Et
poſtea: Opera quæ ego facio, teſtimonium per-
hibent de me.

Secundo reſpondet quærenti, denunciando pro-
digia diſcipulis viſa et audita, propter quod di-
cit: *Et reſpondens dixit illis. Euntes renunciate*
Tob. 12.b *Ioanni, quæ audiſtis et vidiſtis*. quia ſicut dicitur:
Opera Dei reuelare et confiteri, honorificum eſt.
Mandat eis denunciare, quæ viderunt et audie-
runt: quia iſti duo ſenſus plurimas nobis differen-
tias oſtendunt, vt in hoc oſtendatur perfectior fi-
des Ioannis, qui credidit ſolo auditui, quàm iſto-
rum qui viderunt et crediderunt ſecundum il-
lud Ioannis de Thoma, cui dicitur: Quia vidi- Ioan.20.g
ſti me Thoma, credidiſti. Beati qui non vide-
runt et crediderunt. Præcipit autem eis narrare
prodigia, quæ quidem ſunt præcipua miracula
propter impoſſibilitatem reſpectu virtutis creatæ,
ſicut eſt reſtitutio viſus, rectificatio greſſus, mun-
datio corporis totius, reparatio auditus, reſtitutio
vitæ, et ſublimatio inopiæ. Quantum ad reſtitu-
tionem viſus dicit: *Quia cæci vident*. Tunc Iſa.35.b
aperientur oculi cæcorum, ſcilicet in aduentu Chri-
ſti. A ſæculo non eſt auditum quia quis aperuit Ioan.9.f
oculos cæci nati. Quantum ad rectificationem greſ-
ſus dicitur: *Claudi ambulant*. In die illa, dicit Mich.4.b
Dominus, congregabo claudicantem: et eam
quam eieceram, colligam. Iſaias: Tunc ſaliet ſi- Iſa.35.b
cut ceruus claudus, et aperta erit lingua mutorum.
Quantum ad mundationem corporis totius dici-
tur: *Leproſi mundantur*, ſicut infra leguntur de- Inf.17.d
cem leproſi eſſe mundati, et ſicut dicit Iob: Quis Iob 14.a
poteſt facere mundum de immundo conceptum
ſemine? nonne tu, qui ſolus es? Tu ergo qui
hæc facis, es ille qui venturus es? Quantum ad
apertionem auditus, ſubditur: *Surdi audiunt*. Au- Iſa.35.b
res ſurdorum patebunt, ſcilicet in aduentu Chri-
ſti, ſecundum illud: Bene omnia fecit, et ſurdos Mar.7.d
fecit audire, et mutos loqui. Quantum ad repa-
rationem vitæ, dicitur: *Mortui reſurgunt*, ſecun-
dum illud: Et ſcietis quia ego Dominus, cum ape- Ezech.37.d
ruero ſepulchra veſtra, et eduxero vos de tumu-
lis veſtris, popule meus: et dedero ſpiritum meum
in vobis, et vixeritis, et hoc eſt in aduentu Chri-
ſti. Quia venit hora, et nunc eſt, quando mor- Ioan.5.d
tui audient vocem filij Dei. Poſtremo quantum
ad ſublimationem inopiæ, ſubditur: *Pauperes euan-*
gelizantur, id eſt, per Euangelium prædicantur et Præconium paupertatis
exaltantur, quod patet, quia ſermo Domini ince-
pit a commendatione pauperum. Beati pauperes Mat.5.a
ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum, vt
habetur ſupra. Et hoc erat certum ſignum ad- Sup.6.c
uentus Chriſti ſecundum illud: Pauperes homi- Iſa.29.f
nes in ſancto Iſrael exultabunt, quia dicitur Iſaiæ:
Ad quem reſpiciam, niſi ad pauperculum, et con- Iſa.66.a
tritum ſpiritu? Et Iacobus: Nonne Deus elegit Iac.2.a
pauperes in hoc mundo? *et cetera*. Quia de ipſo
Chriſto dictum eſt in pſalmo: Parcet pauperi et Pſal.71.c
inopi, et animas pauperum ſaluas faciet. Et poſt:
Et honorabile nomen eorum coram illo. Et illud
erat magnum prodigium, quia honorabile fuerat,
et amabile, et prædicabile nomen pauperum,
quod non fuit niſi per Ieſum: qui ſe fecit paupe-
rem ad nos pauperes ditandos et honorandos. Sci- 2.Cor.8.b
tis enim gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quo-
niam propter vos egenus factus eſt, cum eſſet
diues, vt illius inopia vos diuites eſſetis. Et nota,
quòd magis dicit, *pauperes euangelizantur*, quàm vir-
gines vel obedientes: quia paupertas fundamentum
eſt Euangelicæ perfectionis.

Sicut fundamentum ciuitatis Babylonis eſt aua-
ritia, ſecundum illud: Radix enim omnium ma- 1.Tim.6.b
lorum eſt cupiditas: et initium omnis peccati eſt ſu-
perbia, ſecundum quod dicitur: Sic paupertas Eccli.10.b
ſpiritus, quæ includit oppoſitum vtriuſque, ſci-
licet paupertatem, et humilitatem eſt fundamen-
tum perfectionis euangelicæ, eſt et conſummatio
eiuſdem, ſecundum illud ad Corinthios: Altiſſi- 2.Cor.8.a
ma paupertas eorum abundauit in diuitias ſimplici-
tatis eorum.

Et nota, quòd paupertas eſt euangelizanda et
prædicabilis propter decem excellentiſſimas digni-
tates. Primo, propter intelligentiam infirmitatis
propriæ,

Thr. 3. a propriæ. Ego vir videns paupertatem meam, *et* A
Apoc. 3. c *cetera*. Contrarium dicitur de diuite. Dicis: Diues sum et locupletatus, et nullius egeo, et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus, et nudus. Suadeo tibi emere a me aurum ignitum, *et cetera*. Secundo propter excellentiam
2. Cor. 8. a virtutis gratuitæ: Altissima paupertas, *et cetera*,
Gen. 41. g vt superius. Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ. Tertio propter affluentiam iocun-
Isa. 29. f ditatis internæ: Pauperes homines in sancto Israel
Psal. 68. d exultabunt. In Psalmo: Videant pauperes, et lætentur: quærite Deum, et viuet anima vestra. Quarto propter copiam abundantis sufficientiæ: B
Tob. 5. d Sufficiebat nobis paupertas vestra, *et cetera*. Et
Prou. 12. b item in Prouerbijs: Melior est pauper et sufficiens sibi, quàm gloriosus et indigens pane. Con-
Eccli. 14. b trarium dicitur in Ecclesiastico: Insatiabilis oculus cupidi. Quinto propter custodiam protectionis
Prou. 22. b supernæ: Non facias violentiam pauperi, quia pauper est: neque conteras egenum in porta, quia iudicabit Dominus causam eius: et configet eos,
Iob 5. c qui confixerunt eum. Iob: Saluum faciet egenum a gladio oris eorum, et de manu violenti
Psal. 9. b pauperem. In Psalmo: Factus est Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus in tribulatione. Sexto propter complacentiam acce- C
Isa. 66. a ptationis diuinæ: Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum et contritum spiritu? *et cetera*. In Psalmo:
Psal. 10. b Oculi eius in pauperem respiciunt. Et in Eccle-
Eccli. 11. b siastico: Est homo marcidus, egens recuperatione. Et subditur: Et abundans paupertate, et oculus Dei respexit illum in bono, et erexit eum ab humilitate ipsius. Septimo propter condescen-
Psal. 33. b dentiam pietatis supernæ, id est, paternæ. Iste pauper clamauit, et Dominus exaudiuit eum. Et
Psal. 11. b iterum: Propter miseriam inopum et gemitum pauperum nunc exurgam. Rursus: Parcet paupe- D
ri et inopi. Octauo propter eminentiam auctori-
Iob 36. a tatis iudiciariæ: Iob: Non saluat impios, et iu-
Mat. 19. d dicium pauperibus tribuit. Matthæus: Vos, qui secuti estis me in regeneratione, *et cetera*. Sequitur: Sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Nono propter
Isa. 48. b euidentiam perfectionis probatæ: Elegi te in ca-
Apoc. 2. b mino paupertatis. In Apocalypsi: Scio tribulationem tuam et paupertatem tuam, sed diues es: et blasphemaris ab his, qui se dicunt Iudæos esse, et non sunt, sed sunt synagoga Satanæ. Decimo et vltimo propter excellentiam regalis præsiden- E
Iac. 2. a tiæ: Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, et hæredes regni, quod repromisit
Mat. 5. a Deus diligentibus se? Matthæus: Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum. Si igitur despectissimum est genus pauperum, et excellentissimum genus diuitum: excellentissimum miraculum est, quòd pauperes, vt reges, euangelizantur.

Tertio respondet omni contradicenti, comprimendo iudicia temeraria, quæ præcipitant homines in diuersa scandala. Ideo dicit: *Et Beatus est, quicumque non fuerit scandalizatus in me*, id est, F
qui non iudicauerit me hominem purum, et non Deum, in consideratione infirmitatis assumptæ, quod quidem erat valde difficile, immo impossi-
1. Cor. 1. d bile non credenti. Vnde: Nos prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. Sed quidam scandaliza-
Mat. 26. c ti sunt propter infirmitatem, sicut discipuli: Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Quidam autem ex malignitate, sicut Scribæ et
Mat. 15. b Pharisæi secundum illud: Scis quia Pharisæi, audito verbo hoc, scandalizati sunt? Vnde generale documentum est hoc omnibus volentibus nosse Christum, vt videant, ne propter infirma quæ passus est, incurrant scandalum. Secundum illud
Isaiæ: Dominum exercituum ipsum sanctificate, Isa. 8. e
et cetera. Et subiungitur: Et erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, et petram scandali duabus domibus Israel, et in laqueum et in ruinam habitantibus Hierusalem. Et ideo talem vocat rectè beatum, qui vitat periculum erroris, et peruenit ad lucem veritatis, sicut Petrus, cui
dicitur: Beatus es Simon Bar iona, quia caro et san- Mat. 16. c
guis non reuelauit tibi, *et cetera*.

Spiritualiter hic nota, quòd ex curatione morborum præsentialiter exhibita intelligitur perfecta curatio ab originali. Sed ex curatione morborum denunciata Ioanni, perfecta curatio ab actuali.

Quantum ad curationem ab originali nota quòd Sensus spiritualis.
ad hoc quòd perfectè curetur, oportet quòd fiat curatio et sanatio a quattuor, quæ fuerunt propter originale peccatum inflicta, scilicet a concupiscentia, impotentia, malitia, et ignorantia. Et hæc quattuor designantur per curationem quattuor generum ægritudinum. Nam concupiscentia intelligitur per languorem propter adhærentiam vniuersalem, secundum illud: Omne caput languidum, Isa. 1. b
et omne cor mœrens. Impotentia, per plagam: Væ mihi super contritione mea, pessima plaga mea. Per spiritum malignum intelligitur nequi- Hier. 10. e
tia: Exagitabat Saul spiritus nequam. Per cæcita- 2. Reg. 16. c
tem ignorantia: Palpauimus sicut cæci parietem, et quasi absque oculis attrectauimus: impegimus Isa. 59. b
meridie quasi in tenebris. Et alibi: Speculatores Isa. 56. d
eius cæci omnes. In curatione ergo huius quadruplicis ægritudinis intelligitur perfecta curatio originalis.

(Quattuor mala infixa sunt homini per peccatum originale.)

Quantum ad curationem perfectam ab actuali, In consummatione impietatis sunt gradus.
nota quòd in consummatione impietatis in actuali peccato, quinque sunt gradus. Primus est deuiatio in eligendo, et hoc per cæcitatem designantur:
Errauerunt cæci in plateis: quia error et tenebræ Thr. 4. c
peccatoribus concreata sunt: qui autem exultant
in malis, consenescunt in malo. Secundus est de- Eccli. 11. b
ordinatio in prosequendo, quæ intelligitur per claudos. Filij alieni inueterati sunt, et claudicauerunt Psal. 17. d
a semitis suis. Vnde: Vsquequo claudicatis in 3. Reg. 18. d
duas partes, *et cetera*. Tertius, contagium in conuersando, quod intelligitur per lepram: Obser- Deut. 24. b
ua diligenter, ne incurras plagam lepræ: sed facies quæcumque docuerint te sacerdotes. Eze-
chiel: Mundabimini ab omnibus inquinamentis Ezec. 36. e
vestris. Quartus est obduratio in perdurando, quæ per surditatem intelligitur, secundum illud: Sicut aspidis surdæ, et obturantis aures suas. Quin- Psal. 57. a
tus est desperatio in contemnendo, quia impius Prou. 18. a
cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. Quæ intelligitur per mortem: Percussimus Isa. 28. d
fœdus cum morte. Et hoc est peccatum ad mortem, de quo dicitur in Ioanne: Ab omnibus curat Ioan. 5. a
virtus Christi per gratiam suam, quæ designata fuit in piscina. De qua Ioannes dicit, quòd Ioan. 5. a
Angelus Domini descendebat secundum tempus in piscinam, et mouebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat a quacumque detinebatur infirmitate. Et hæc est virtus, quæ de illo exibat, et sanabat omnes: id
quod dicitur supra. Sup. 6. c

Et cum discessissent, et cetera. Supra compro- Diuisio.
bauit testimonium Ioannis per euidentiam veritatis in se: hic secundo comprobat per euidentiam
virtutis in Ioanne testificante. Et habet hæc pars Inf. eod. c
duas partes. In quarum prima multipliciter extollitur prærogatiua virtutis in Ioanne. In secunda vero redarguitur perfidia incredulitatis in plebe, ibi: *Cui ergo similes dicam homines*, et cetera. Prærogatiua autem virtutis ostenditur fuisse quadruplex in Ioanne. Primo scilicet, quantum ad meritum

Ibid. d meritum vitæ: secundo, quantum ad officium doctrinæ, ibi: *Sed quid existis videre? prophetam?* et cetera. Tertio quantum ad donum gratiæ, Ibid. d ibi: *Dico enim vobis, maior inter natos mulierum,* et Ibid. cetera. Quarto, quantum ad præconium famæ, ibi: *Et omnis populus audiens,* et cetera. Quantum ad primum, notandum quòd meritum vitæ dupliciter commendatur in Ioanne. Primo, quantum ad constantiam respectu difficilium: secundo vero quantum ad abstinentiam, respectu delectabilium. Introducitur ergo primo, commendatio constantiæ Ioannis in absentia discipulorum, propter quod dicit: *Et cum discessissent nuncij Ioannis.* Solutione quæstionis obtenta, reuertentes tamquam boni nuncij ad eum a quo missi fuerant. De quibus Iob: Numquid mittes fulgura, et ibunt, et reuertentia dicent tibi: Adsumus? In horum absentia laudari debebat Ioannes, vt ostendatur laus esse vera, non adulatoria, ideo dicitur: *Cœpit de Ioanne dicere ad turbas.* Cœpit vtique ipsum turbis laudare, ne videretur Ioannes ex dubitatione, discipulos ad Christum transmisisse. Ideo incipit eum de constantia commendare dicens: *Quid existis in deserto videre? arundinem vento agitatam?* quasi dicat: Non est Ioannes similis arundini, vt quolibet impulsu trepidet et concutietur: sed fortis et fixus in fide, et in omni bonitate. Iuxta quod Iacobus: Postulet autem in fide nihil hæsitans: qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento mouetur, et circumfertur. Sequitur: Vir duplex animo, inconstans est in omnibus vijs suis. Talis vero est arundo, non talis erat Ioannes, cum esset sanctissimus, de quo: Homo sanctus in sapientia manet sicut Sol: nam stultus sicut Luna mutatur. Tales sunt omnes Sancti, secundum illud: Non simus paruuli, fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, *et cetera.* Ideo rogabat Paulus: Rogamus vos fratres per aduentum Domini nostri Iesu Christi, *et cetera.* Subditur: Vt non cito moueamini a vestro sensu. Hanc autem constantiam qui vult adipisci, debet relinquere mundum, et exire ad Ioannem in desertum, secundum quòd dicitur: Exclamauit Matathias voce magna in ciuitate, dicens: Omnis qui habet zelum legis, statuens testamentum, exeat post me: et sequitur, quòd multi exierunt in desertum.

Iob 28. a

Ioãnis constantia.

Eccli. 27. b

Eph. 4. c

2. Thes. 2. a

1. Mach. 2. c

Ioannis abstinentia.

Secundo vero subditur commendatio abstinentiæ Ioannis, respectu delectabilium, propter quod dicit: *Sed quid existis videre?* id est considerare, *Hominem mollibus vestimentis indutum?* quasi dicat: Non. Ioannes enim Sanctissimus ab omni mollicie carnalitatis erat alienus: et sicut dicitur, Ioannes autem habebat vestimentum de pilis camelorum, et zonam pelliceam circa lumbos suos: esca autem eius erant locustæ. Hic vere erat de numero virorum Euangelicorum, in quorum persona dicitur: Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus. Quibus tegamur dicit, non quibus ornemur. Bernardus ad Eugenium: Apostoli fortes fuerunt in bello, non molles in serico, quod si filius es Apostolorum et Prophetarum, et tu fac similiter. Sed qui hoc vult facere, oportet vt deserat mundum, et cum Ioanne exeat in desertum. Vnde additur: *Ecce qui in pretiosa veste sunt et delicijs, in domibus regum sunt,* quasi dicat, vestis pretiosa et vita deliciosa sunt hominum mundanorum, non virorum spiritualium et Christianorum. Vnde dicitur de mulieribus, quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus. Super quo Gregorius: Nemo putet in cultu pretiosarum vestium deesse peccatum: Pensate quæ culpa sit, hoc etiam viros appetere, a quo curauit pastor Ecclesiæ etiam feminas prohibere. Huiusmodi namque ve-

Mat. 3. a

Tim. 6. b

Contra vestitum mollitiem.

1. Pet. 3. a

Greg. hom. 6. circa medium in Euang.

A stimenta pretiosa sunt carnalia, et deliciosa. In delicijs autem periclitatur spiritualis vita. Vnde: Vidua quæ in delicijs est, viuens mortua est. Vsquequo delicijs dissolueris filia vaga? Huiusmodi enim vestes pretiosæ, et deliciosæ consueuerunt esse vanæ gloriæ occasio. Et ideo addit: *In domibus regum sunt.* De quo in Ecclesiastico: In vestitu ne glorieris vmquam, nec in die honoris tui extollaris, *et cetera.*

1. Tim. 5. a

Hier. 31. d

Eccl. 11. a

Sed quid existis videre? Postquam commendauit Saluator Ioannem quantum ad meritum vitæ, hic commendat quantum ad officium doctrinæ, et

B recto ordine: quia prior debet esse vita bona, quàm doctrina authentica. Commendatur autem officium doctrinæ in Ioanne dupliciter, scilicet quantum ad limpiditatem in cognoscendo, et quantum ad auctoritatem in docendo, quæ duo perfectum reddunt doctoris officium. Primo quantum ad limpiditatem in cognoscendo diuinum mysterium dicitur: *Sed quid existis videre? prophetam?* cui scilicet Dominus reuelet futura, secundum illud: Non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum ad seruos suos prophetas. Huic autem non solum futura prædixit, sed etiam se præsentialiter ostendit. Ideo addit: *Vtique dico vobis, et plusquam prophetam.* De quo Ambrosius: Quia multi cupierunt videre, quem iste prophetauit, quem iste conspexit, quem iste baptizauit: ideo ostendendo Christum digito, et videndo oculis, alijs prophetis fuit excellentior et beatior, secundum illud: Beati oculi qui vident quæ vos videtis: Dico enim vobis, quod multi prophetæ et reges voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt. Et ideo quia excellentius fuit eius officium, quàm prophetarum: ideo ipse Baptista, Pharisæis quærentibus, Propheta es tu? respondit: Non sum, sed vox clamantis

D in deserto. Nec est aliqua contradictio, sed consonantia, quia propheta prædicit futura et absentia, sed vox patefacit præsentia.

Officiũ doctrinæ in Ioanne.

Amos 3. b

C

Amb. to. 3. lib. 5. in 7. cap. Lucæ.

Inf. 10. d

Ioan. 1. c

Secundo quantum ad auctoritatem in docendo per diuinum mandatum, dicitur: Hic est de quo scriptum est. Vbi loquitur pater ad filium: Ecce mitto Angelum meũ, idest nuncium authenticum, Ioannem, qui Angelus dicitur non simplicitate naturæ, sed auctoritate doctrinæ, secundum illud: Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est.

E Ideo autem Ioannes dicitur nuncius ad modum angeli, quia sicut angeli vident faciem Patris in deitate, sic ipse vidit faciem Christi, et monstrauit in carne. Propter quod addit: *Ante faciem tuam,* id est, apparitionem in carne, de qua: Ostende nobis faciem tuam, et salui erimus. Et hanc faciem desiderabat Isaias in persona patrum: Vtinam dirumperes cælos, et descenderes: a facie tua montes defluerent. Et quia non erant parati ad istam faciem recipiendam, nisi præmunirentur, ideo dicitur: *Qui præparabit viam suam ante te,* scilicet nascendo, conuersando, baptizando, prædicando. Omnibus enim modis manu ducebat ad Christum, sicut vox

F ad verbum. Ideo recte de ipso dictum est in Isaia, et supra resumptum est: et etiam in Ioanne: Ego vox clamantis in deserto: Parate viam Domini. Vt impleatur illud: Erit vobis directa via, ita vt stulti non errent per eam.

Mal. 3. a

Ioãnes, Angelus.

Mal. 2. b

Psal. 79. b

Isa. 64. a

Isa. 40. a

Supra 3. b

Ioan. 1. c

Isa. 35. c

Dico enim vobis, maior, et cetera. Hic tertio commendat Christus suum Præcursorem, quantum ad donum gratiæ diuinæ, quia fuit magnus coram Domino, secundum quod dicitur: Et quoniam donum gratiæ in Ioanne prærogatiuam habuit in gradu, et mensuram sanctitatis in statu: ideo hic duo insinuat, cum donum gratiæ commendat in Ioanne. Primo enim commendat Ioannem, quantum ad prærogatiuam doni gratuiti, respectu hominis puri, cum

Sup. 1. b

ri, cum dicit: *Dico enim vobis, maior inter natos mulierum propheta Ioanne Baptista nemo est*. Cum ergo non sit inter homines in gradu gratiæ infimo vel medio, necesse est quòd sit in supremo. Vnde non solum ex hoc dicitur quòd sit magnus, sed etiam ita magnus, quòd possit de eo dici illud quod dicitur de Iosue: Qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei. Quia enim magnam habuit gratiam, ideo Ioannes vocatus est. Magnus enim fuit per vitæ meritum, maior per doctrinæ magisterium, maximus per gratiæ priuilegium. Non autem dicitur maior omnibus, vt omnibus præferatur, sed quòd alius non fuerit maior eo. Nec dicitur de omnibus vniuersaliter præteritis et futuris, sed tunc præteritis. Non dicitur etiam respectu vtriusque sexus, sed tantum virilis. Vnde non includitur Virgo Maria, quæ exaltata est super choros Angelorum, nullam puram creaturam habens superiorem, nec etiam æqualem, secundum illud: Vna est columba mea, perfecta mea, vna est matri suæ, electa genetrici suæ.

Eccli.46.a — Baptista inter natos mulierum maximus. — *Cant.6.c*

Secundo vero insinuat doni illius mensuram respectu hominis Christi, vnde dicit: *Qui autem minor est in regno Dei, maior est illo*. Regnum Dei hic vocat Ecclesiam, secundum quòd exponit Gregorius illud Matthæi: Mittet filius hominis Angelos suos, et colligent de regno eius omnia scandala. Minor in hoc regno dicitur humilior, hic autem est Christus de quo in Psalmo: Minuisti eum paulominus ab Angelis, *et cetera*. Quia enim dicitur: Humiliauit semetipsum, factus est obediens vsque ad mortem. Sequitur: Exaltauit illum, et donauit illi nomen quod est super omne nomen. Et sic verificatum est illud: Minimus erit in mille, et paruulus in gentem fortissimam. Et hæc est lex diuina quam ipse tulit: Quicumque humiliauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno cælorum. Sic itaque, immo plus per omnem modum humiliauit se Christus. Infra: Quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Vnde Gregorius: Humiliate quantumcumque potes, adhuc Christus erat humilior. Posset tamen exponi de bonis Angelis, quòd minor bonorum angelorum maior esset Ioanne, pro statu illo: est enim ignis charitatis in Sion, et caminus in Hierusalem.

Greg. hom. 22. in Eu. post med. — *Mat.13.f* — *Psal. 8.a* — *Phil.2. b* — *Isa.60. d* — *Mat.18.a* — *Inf. 22.c* — *Isa.31. d*

Et omnis populus audiens, et cetera. Hic quarto, vt nihil desit commendationi Ioannis, commendatur a Domino quantum ad præconium famæ. Et quoniam fama bonorum salutifera est electis, et perniciosa reprobis, secundum illud: Christi bonus odor sumus Deo in his qui salui fiunt, et in ijs qui pereunt. Alijs quidem odor mortis in mortem: alijs autem odor vitæ in vitam. Ideo commendat dupliciter præconium famæ in Ioanne. Primo ostendendo ipsum salutiferum credentibus: secundo mortiferum despicientibus. Primis enim videbatur Ioannes laudabilis: secundis vero contemptibilis. Primi erant humiles: secundi, superbi. Primo ergo introducit commendationem Ioannis ab humilibus assentientibus, cum dicit: *Et omnis populus audiens*, Ioannem scilicet prædicantem. *Et publicani iustificauerunt Deum*, id est iustum esse dixerunt, seipsos ostendendo iniustos, peccata confitendo, secundum illud: Vt iustificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris. Peccator enim, dum confitetur peccata, Dominum dicit iustum, et seipsum iustificat. Narra, si quid habes, vt iustificeris. Alia translatio habet: Dic tu prior iniquitates tuas, vt iustificeris. Et hoc modo fecerunt publicani et peccatores audientes Ioannem, secundum illud: Exibat ad eum Ierosolyma et omnis Iudæa, et omnis regio circa Iordanem: et baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata sua. Hæc enim duo requiruntur ad iustificationem peccatorum, scilicet pœnitentia et baptismus. Et ideo subdit: *Baptizati baptismo Ioannis*. Venerunt autem et publicani, vt baptizarentur, et dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus? Vnde signo et verbo approbant Ioannem tamquam Dei Angelum: et gloriosum habebant nomen eius. Vnde cum Dominus quæreret a Pharisæis, Baptismus Ioannis vnde erat: e cælo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se dicentes: Si dixerimus, e cælo, dicet nobis: Quare non credidistis illi? Si autem dixerimus, ex hominibus, timemus turbam: omnes enim habent Ioannem sicut prophetam. Vnde ibidem subditur: Publicani et meretrices præcedent vos in regnum cælorum.

2.Cor.2.d — *Psal.50. a* — *Isa.43. d* — Editio lxx. — *Mat.3.b* — *Sup.3.a* — *Mat.21.e*

Secundo subditur contemptus Ioannis a Pharisæis superbientibus, cum dicit: *Pharisæi autem*, in quibus fastus sanctitatis. *Et legis periti*, in quibus arrogantia notitiæ veritatis, *consilium Dei spreuerunt in semetipsos, non baptizati ab eo*, quia secundum illud: Qui vos spernit, me spernit. Vnde qui spreuerunt Ioannem Dei nuncium, spreuerunt diuinum consilium. Tales fuerunt Pharisæi, vt posset eis Sapientia Dei improperare: Despexistis omne consilium meum. Et verificatum fit in eis illud: Filios enutriui, et exaltaui: ipsi autem spreuerunt me. Et ideo consuluit Apostolus: Spiritum nolite extinguere, *et cetera*. In hoc autem diuinum consilium spreuerunt: quia baptismum semper recusauerunt, per quod diuina sapientia consuluit humanæ saluti. Cuius figura præcessit in arca Noe in diluuio fabricata. Ideo dicitur a Petro: Quod et vos nunc similis formæ saluos facit baptisma. Et nota quòd Pharisæi spreuerunt consilium Dei in semetipsos, propter sex rationes. Primo, quia prætulerunt statuta humana diuinis: Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? *et cetera*. Secundo, quia prætulerunt iustitiam legis iustitiæ fidei: Ignorantes iustitiam Dei, et suam quærentes statuere, *et cetera*. Tertio, quia prætulerunt apparentiam veritati: Væ vobis: Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia mundatis quod deforis est calicis et paropsidis: intus autem pleni estis rapina, et immunditia. Quarto quia affluentiam paupertati: Audiebant omnia hæc Pharisæi qui erant auari, et deridebant illum. Et ait illis: Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus: Deus autem nouit corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum. Quinto, quia vanam gloriam hominum humilitati: Dilexerunt gloriam hominum magis quàm gloriam Dei, *et cetera*. Sexto, quia commodum honestati: Væ vobis duces cæci, qui dicitis: Quicumque iurauerit per templum, nihil est: qui autem iurauerit in auro templi, debitor est. Stulti et cæci, quid enim maius est, aurum, an templum quod sanctificat aurum?

Mat.10.d — *Inf.10. e* — *Isa.1. a* — *1.Thes.vlti. d* — *Gen.6.c* — *1.Pet. 3.d* — *Mat.15.a* — *Rom.10.a* — *Mat.23.e* — *Inf.16. d* — *Ioan.12.g* — *Mat.23.b*

Ait autem Dominus: Cui ergo similes dicam, et cetera. Postquam Saluator noster extulit prærogatiuam virtutis in Ioanne: hic redarguit perfidiam incredulitatis in plebe. Cuius incredulitatem redarguit quadrupliciter. Notat enim eos de infidelitate, de duritia, de detractione, et de blasphemia. Primo ergo quantum ad notam infidelitatis in cogitatione, dicitur: *Cui ergo similes dicam homines generationis huius: et cui similes sunt?* qui scilicet noluerunt credere Ioanni propter mentis cæcitatem, huius, inquam, generationis incredulæ, secundum illud: Generatio enim peruersa est, et infideles filij. Et Matthæus: O generatio incredula, et peruersa, quousque ero vobiscum: vsquequo patiar vos? Ne fiant sicut patres eorum, generatio praua

Deut.32.c — *Mat.17.c* — *Ps.77. a*

praua, et exasperans: generatio quæ non dixerit cor suum, et non est creditus cum Deo spiritus eius. Et ideo dicitur: Considerate vehementer, *et cetera*. Subditur: Si mutauit gens Deos suos, et certe ipsi non sunt dij. Populus vero meus mutauit gloriam suam in idolum. Hier. 2. c

Secundo quantum ad notam duritiæ in affectione, subdit: *Similes sunt pueris*. Addit similitudinem, per quam ostendit duritiam eorum, quia nec moti sunt ad cantum promissionum, nec ad lamentum comminationum, sicut pueri stulti in foro non respondent alijs, nec cantantibus, nec lamentantibus, quos introducit per modum similitudinis, ideo dicit: *Similes sunt pueris sedentibus in foro*. Similiter competit eis dici, et improperari, quod improperant pueri sedentes in foro suis coætaneis, cum dicit: *Et loquentibus ad inuicem, et dicentibus: Cantauimus vobis tibijs, et non saltastis*. Quia sic possunt eis prædicatores dicere: *Cantauimus vobis tibijs*, scilicet promissa Dei concrepando. *Et non saltastis*, proficiendo. Et recta est comparatio, quia prædicator tibicini comparatur secundum illud Isaiæ: Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et annuncia populo meo scelera eorum, et domui Iacob peccata eorum. Hieremias: Loquimini, et canite tuba in terra, clamate fortiter, et dicite: Congregamini, et ingrediamur ciuitates munitas, leuate signum in Sion. Nec immerito, quia Tibiæ, et Psalterium suauem faciunt melodiam, et super vtraque lingua suauis. Ad hæc duri corde non mouentur, nec saltant per profectum bonorum operum, de quo saltu in Malachia: Egrediemini, et salietis, sicut vituli de armento. Et calcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum in die, qua ego facio, dicit Dominus exercituum. Et de hac Ambrosius: Honesta saltatio, qua tripudiat animus, et bonis operibus corpus eleuatur. Vnde qui ad cantum promissionum moti non fuerint duri sunt corde, sed opere duriores, quia nec ad comminationes suppliciorum, propter quod addit: *Lamentauimus*, scilicet per comminationem pœnæ. Scriptæ erant in eo lamentationes, et carmen, et væ. Et Hieremias: Contemplamini, et vocate lamentatrices, vt veniant, et ad eas quæ sapientes sunt, mittite, et properent, festinent, et assumant super nos lamentum. Ioel: Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, et in fletu, et in planctu: et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra. Sed tamen ad hoc moti non sunt, vnde addit: *Et non plorastis*, per compunctionem pœnitentiæ: Vocauit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum, et ad planctum, et caluitium, et ad cingulum sacci: et ecce gaudium, et lætitia, occidere vitulos, et iugulare arietes, comedere carnes, bibere vinum. Cum tamen dicat Apostolus: Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus.

Isa. 58. a — Hier. 4. b — Eccli. 40. c — Mala. 4. a — Ambr. to. 3 in 7. c. Luca lib. 6. — Ezech. 2. d — Hier. 9. c — Ioel 2. c — Isa. 22. — Rom. 12. c

Tertio, quantum ad detractionis notam in locutione, quia bonum peruertitur in malum, dicitur: *Venit autem Ioannes Baptista neque manducans panem, neque bibens vinum*, vita in via securitatis, et iustitiæ, sicut dicitur: Venit ad vos Ioannes in via iustitiæ. Vnde quia uenit cum austeritate pœnitentiæ: ideo venit sicut lamentans, et gemens propter salutem populi sicut Daniel: Ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi: et caro, et vinum non introierunt in os meum. Sed tamen per eum non est emollita eorum duritia ad plorandū, sed aucta malitia ad detrahendum. Vnde subditur: *Et dicitis, dæmonium habet*, quia dissimilis est vitæ alienæ. Sic dicebant Saluatori: Dæmonium habet, et insanit: quid eum auditis? Vnde opera virtutum, quæ sunt a Spiritu sancto, ipsi ex nequitia cordis attribuebant diabolo sicut infra dicebant: in Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Et sic verificatum est illud in eis: Bona enim in mala conuertens insidiatur, et in electis imponet maculam. Et propterea uæ eis, secundum illud: Væ, qui dicitis malum bonum, et bonum malum, *et cetera*.

Mat. 21. c — Dan. 10. a — Ioan. 10. d — Inf. 11. b — Eccli. 11. d — Isa. 5. c

Quarto, quantum ad notam blasphemiæ in obduratione contra ipsum Christum, subditur: *Venit filius hominis manducans, et bibens*, et ita in via clementiæ quasi medicus, et tamquam sponsus, sicut supra: Numquid potestis filios sponsi, dum illis est sponsus, facere ieiunare? Et tamen non sunt moti ad exultandum, sed deprauati ad blasphemandum. Ideo subditur: *Et dicitis: Ecce homo deuorator, et bibens vinum*. Hoc dicunt quantum ad superfluitatem victus, quasi dicant, non potest esse sapiens, secundum illud Prouerbiorum: Luxuriosa res, vinum, et tumultuosa ebrietas: quicumque his delectatur, non erit sapiens. *Amicus publicanorum, et peccatorum*, quantum ad inhonestatem conuictus, quasi dicat, non potest esse bonus, quia sicut dicitur: Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: et qui communicauerit superbo, induet superbiam. Sed male dicunt, quia Hieremias ait: Conuertentur ipsi ad te, et tu non conuerteris ad eos. Et Matthæus: Euntes autem discite quid est: Misericordiam volo, et non sacrificium. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores, scilicet ad pœnitentiam. Et quia blasphemia Iudæorum aggrauatur ex vera prædicatione Apostolorum, ideo subditur: *Et iustificata est sapientia ab omnibus filijs suis*. Sapientiam namque Euangelista vocat Christum, secundum illud: Qui factus est nobis sapientia, et iustitia, et sanctificatio, et redemptio. Filij istius sapientiæ sunt Apostoli, per Verbum istius sapientiæ regenerati, et per Spiritum sanctum iustificati, secundum illud: Sapientia filijs suis vitam inspirat, vt Christus Apostolis. Vnde et Petrus dicebat: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes: et nos credimus, et cognouimus, quia tu es Christus filius Dei. Isti iustificauerunt, id est, Christum iustum reputauerunt, dum eius verba per iustitiam, et obedientiam impleuerunt, secundum illud: Filij sapientiæ, Ecclesia iustorum, et natio illorum obedientia, et dilectio. Ad quorum exemplum Pharisæi debuerunt moueri: sed tamen propter pertinaciam suam remanserunt in fœcibus suis. Vnde ipsis dicebat: Et si ego in Beelzebub eijcio dæmones: filij vestri in quo eijciunt? ideo ipsi iudices vestri erunt, quia ipsi iusti reputantur a sapientia, quam iustificant: et pharisæi iniusti, et reprobi reputantur ab eadem sapientia, quam Pharisæi condemnant per pertinaciam, et blasphemiam.

Sup. 5. b — Prou. 20. a — Eccli. 13. a — Hier. 15. d — Mat. 9. b — 1. Cor. 1. d — Eccli. 4. — Ioan. 6. g — Eccli. 3. a — Mat. 12. b

Rogabat autem illum quidam de Pharisæis. Supra ostendit Euangelista sublimitatem Domini nostri Saluatoris quantum ad excellentiam potestatis, et quantum ad euidentiam veritatis: hic tertio ostendit quandam affluentiam pietatis. Ostenditur autem hic pietatis affluentia in Domino Iesu: magna in peccatricis susceptione, maior in approbatione, sed maxima in absolutione. Suscepit enim accedentem, commendauit diligentem, et absoluit pœnitentem. Introducitur ergo primo in hac parte benigna susceptio peccatricis accedentis, secundo benignior probatio diligentis, ibi: *Et respondens Iesus dixit ad illum*, et cetera. Tertio vero benignissima absolutio pœnitentis, ac confitentis, ibi: *Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata*. Quantum ad primum, notandum quòd susceptio peccatricis ad Dominum accedentis ostenditur esse magnæ pietatis, et misericordiæ, tum propter sollemnitatem conuiuij, in quo eam suscepit: tum propter familiaritatem obsequij, ad quam eam admisit: tum propter temeritatem alieni iudicij, ob quod tamen eam non abiecit. Primo ergo quantum ad sollemnitatem conuiuij, in quo peccatrix fuit pie a Domino suscepta, dicitur: *Rogabat autem illum quidam de Pharisæis, vt manducaret cum illo*, non est dubium, quia Dominum Iesum: Et recte, secundum consilium

Diuisio. — Pietatis affluentia in Christo.

Sap.8.b conſilium, et propoſitum Sapientis: Propoſui hanc, ſcilicet ſapientiam, ideſt Chriſtum, adducere mihi ad conuiuendum: ſciens, quoniam mecum communicabit de bonis, et erit allocutio cogitationis, et tædij mei. Hic autem Phariſæus, iam non eſt a Domino diuiſus, ſed magis vnitus. Et ideo ſecure Dominum rogabat, et ad conuiuium inuitabat, ſecundum *Iob 22. d* illud: Si reuerſus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis, et longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo. Et poſt ſequitur: Rogabis eum, et exaudiet te, et vota tua reddes. Quod et iſte ſecutus eſt, vnde ſubditur: *Et ingreſſus domum Phariſai diſcubuit.* Reſedit ad manducandum, et ſic impleuit illud viſibiliter, B *Apoc.3.d* quod ſpiritualiter promittit in Apocalypſi: Si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, et cœnabo cum illo, et ipſe mecum. *Prou. 8.d* Nec mirum, quia ſicut ipſe dicit: Deliciæ meæ eſſe cum filijs hominum. Hoc dicit, quantum ad nimietatem charitatis, propter quam homo factus eſt, et humanas indigentias libenter ſuſcepit, et pertulit *Baruch 3. d* inter homines, ſecundum illud: Poſt hæc in terris viſus eſt, et cum hominibus conuerſatus eſt. Hæc ergo introducta ſunt propter ſollemnitatem conuiuij.

Quantum ad familiaritatem obſequij, ad quod fuit admiſſa, ſubditur: *Et ecce mulier quæ erat in ciuitate* C *peccatrix*, cuius fama innotuerat toti ciuitati, ita vt *Hiere.3.b* poſſit ei dici illud: Frons mulieris meretricis facta eſt tibi, et noluiſti erubeſcere. Hæc eſt illa mulier, *Eccli.7.d* de qua dicitur: Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum eſt, et ſagena cor eius, vincula ſunt manus illius: qui placet Deo effugiet illam: qui autem peccator eſt capietur ab illa. Et hoc quia fornicaria manifeſta. Et ſicut dicit Rauennas: Infamia illius totam læſerat ciuitatem, ita vti impletum *Amos 7.d* eſſet in ea, quod comminatur Dominus per Amos ad Amaſiam ſacerdotem: Vxor tua in ciuitate fornicabitur. Et ideo merito dicitur peccatrix, et ratione D infamiæ, et ratione frequentiæ, ſecundum illud: *Eccli.3.d* Cor nequam grauabitur in doloribus, et peccator *Apoc. vlt. e* adiecit ad peccandum. Qui in ſordibus eſt ſordeſcat adhuc. Non ſolum autem ſimpliciter, ſed diuerſis modis peccauerat. Vnde dicitur quòd eiecerat *Greg. hom. 33.in Euãg. non procul a princ.* Chriſtus de Maria ſeptem dæmonia. Gregorius: Per ſeptenarium recte vniuerſitas deſignatur. Septem ergo dæmonia Maria habuit, quæ vniuerſis vitijs plena fuit. Quoniam ergo ſic erat peccatrix et immunda, merito deberet repelli, maxime de loco cõuiuij: et tamen propter pietatem Domini, quam cognouit, attracta fuit. Ideo ſubditur: *Vt cognouit quòd Ieſus* E *accubuiſſet in domo Phariſai, attulit alabaſtrum vnguenti*, ideſt pyxidem, ſeu vas alabaſtri, quod eſt quoddam genus marmoris, in quo incorrupta ſeruantur vnguenta. Hoc attulit peccatrix ad domum phariſæi, in qua Chriſtum cognouit eſſe, et a quo ſuſcepta fuit, *Pſ. 47.a* ſecundum illud: Deus in domibus eius cognoſcetur, cum ſuſcipiet eam. Attulit, inquam, vnguentum humilitatis, vbi Chriſtus accubuit, vt impleretur il*Cant.1.d* lud: Dum eſſet rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum. Hæc autem aromata, ſiue vnguenta, quæ attulit Magdalena Chriſto, deſignata *2. Par.9.c* ſunt ſecundo Paralipomenon: Non fuerunt aromata talia, qualia hæc, quæ dedit Regina Saba Regi Salomoni. Magdalena etiam attulit Saluatori vnguenta, ad impendendum familiare obſequium, ad quod admiſſa fuit, ſcilicet ad exhibendum Chriſto ex denotione, quod carni ſuæ exhibuerat ex libidine, hoc eſt, ad abluendum, detergendum, deoſculandum, et vngendum ſacratiſſimam et mundiſſimam carnem Chriſti: ad quod admiſſa fuit propter affectum pœnitentiæ et beneuolentiæ. Quantum ad effectum pœnitentiæ dicitur: *Et ſtans retro ſecus pedes eius, lacry-* *Tria in vero pœnitente.* *mis cœpit rigare pedes eius*, ſcilicet per dolorem. In pœnitente enim anima debet eſſe pudor, timor, et dolor. Pudor erat, quia ſtabat retro: timor, quia A ſecus pedes: dolor, quia lacrymis rigabat, ſicut in illo Publicano infra: Et Publicanus a longe ſtans, no- *Infr.18.c* lebat nec oculos ad cælum leuare: ſed percutiebat pectus ſuum dicens: Deus propitius eſto mihi peccatori. Hieremias: Conuerte me, et conuertar: quia tu Domi- *Hiere.31. d* nus Deus meus. Poſtquam enim conuertiſti me, egi pœnitentiam: et poſtquam oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum. Confuſus ſum, et erubui: quoniam ſuſtinui opprobrium adoleſcentiæ meæ. Vbi tanguntur tria præmiſſa. Quantum autem ad effectum beneuolentiæ additur: *Et capillis capitis ſui tergebat, et oſculabatur pedes eius, et vnguento vngebat*, vbi oſtenditur dilectio beneuolentiæ pura, affectuoſa, et deuota. Debet enim charitas procedere de corde puro. Magis autem curabat de infima parte corporis Domini, quàm de ſuprema. Iam enim non quærebat placere mundo, ſed ſoli Chriſto, vt poſſet dicere illud: Quis mihi det te fratrem meum ſugentem vbera ma- *Cant.8.a* tris meæ, vt inueniam te foris, et deoſculer te: et iam me nemo deſpiciat? Et in his duobus conſiſtit perfecta conuerſio ad Chriſtum. Sicut enim in peccato eſt conuerſio per concupiſcentiam, et auerſio per ſuperbiam: ſic in remedio eſt auerſio a peccato per pœnitentiam, et conuerſio ad Deum per beneuolentiam. Et vere hæc mulier fuit perfecte conuerſa, et reuerſa, vt dicit Gregorius: quia quot in ſe habuit oblecta- *Greg. hom. 33.in Euãg. non procul a princ.* menta, tot de ſe inuenit holocauſta. Solent enim peccatrices mulieres in his quattuor maxime delinquere, ſcilicet in nutibus oculorum. Iſaias: Nutibus oculorum ibant et plaudebant, et ambulabant, et pedibus *Iſa.3.c* ſuis et compoſito gradu incedebant. In capillorum ſuperflua præparatione: Non ſit extrinſecus capilla- *1. Pet.3. a* tura, aut circumdatio auri, aut indumenti veſtimentorum cultus. In voluptatibus oſculorum: Appre- *Prou.7.c* henſumque deoſculatur iuuenem, et procaci vultu blanditur. Sequitur: Egreſſa ſum in occurſum tuum, deſiderans te videre, et reperi. In ſuauitatibus vnguentorum, ſicut dicitur, quòd puellæ regis *Eſther 2.b* vngebantur oleo myrrhino, *et cetera.* Et ideo perfecte pœnitentis oculi ſeruiebant ad lacrymandum, ita vt Chriſtus ei poſſet dicere illud: Audiui orationẽ *4. Reg.20. a* tuam: vidi lacrymam tuam, ecce ſanaui te. Capilli ſeruiebant ad tergendum, vt ſic poſſet ei dici illud: Vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum, *Cant. 4.c* et in vno crine colli tui. Os ad oſculandum, ita vt poſſet illi dici a Chriſto illud: Fauus diſtillans labia *Ibid. c* tua. Vnguenta ſeruiebant ad vngendum, vt poſſet ſibi dici illud: Curremus in odorem vnguentorum *Cant.1.a* tuorum.

Tertio quantum ad temeritatem iudicij, propter quod tamen non fuit repulſa, dicit: *Videns autem Phariſæus qui vocauerat eum*, ad conuiuium, ſcilicet videns, inquam, oculo non ſimplici, ſed nequam, et vere nequam, quia ſecundum illud: Bona in malum con- *Eccli.11.d* uertens inſidiatur, et in electis imponet maculam. Item Eccleſiaſticus: Memento, quoniam malus eſt *Eccli.31.b* oculus nequam. Et ſequitur: Nequius oculo quid creatum eſt? Et ideo tale conuiuium non eſt multum acceptandum. Ne comedas cum homine inuido, et ne *Prou.23.a* F deſideres cibum eius: quoniam in ſimilitudinem harioli, et coniectoris æſtimat quod ignorat. Comede et bibe, dicet tibi: et mens eius non eſt tecum. Et talis erat iſte Phariſæus, quod patet per illud quod ſubditur: *Ait intra ſe, dicens*, ſcilicet cogitando ſicut hypocrita. De quo Iob: Concepit dolorem, et peperit *Iob 15.d* iniquitatem, et vterus eius præparat dolos. Vnde ſequitur iudicium: *Hic ſi eſſet propheta, ſciret vtique quæ et qualis eſt mulier, quæ tangit eum.* Et ita iudicabat eum non eſſe prophetam, ſed hominem ignorantem, dicens in corde ſuo illud: Signa noſtra non *Pſ.73.a* vidimus, iam non eſt propheta. Sed huic poteſt dici illud: An non cogitas, quòd Deus excelſior cælo ſit, *Iob 22.b* et ſuper ſtellarum verticem ſublimetur? Et dicis: Quid enim nouit Deus? et quaſi per caliginẽ iudicat. Sed cer-

Sed certe ipse nouit in tenebris constituta: et lux cum A
Dan. 2. d eo est, sicut dicitur: Et nota quòd hoc modo ex vero cadebat in falsum. Manifestum est enim quòd Deus et homo diuinus nouit occulta non solum bonorum, sed etiam malorum. In omni loco oculi Domini contemplantur bonos et malos. Sed in hoc errabat,
Prou. 15. a quia hoc credebat Christum ignorare, dum se permittebat a muliere peccatrice contingi. Vnde etiam de ipsa male iudicabat, dicendo: *Quia peccatrix est*, quasi dicat, non admitti, sed repelli deberet.
Isa. 65. a Hic erat de illis de quibus Isaias: Recede a me, non appropinques mihi, quia immundus es. Sic etiam alter Pharisæus dicebat de publicano: Gratias ago ti- B
Inf. 18. c bi, quia non sum sicut ceteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus, *et cetera*. Hic peruerse et male iudicabat, et tamen Christus propter eius malum iudicium non dimisit facere misericordiã. De quo supra dixit Pharisæis: Non
Sup. 5. f egent qui sani sunt, medico: sed qui male habent. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiã. Magna ergo misericordia Christi fuit ostensa in susceptione peccatricis accedentis ad Christi contactum inter epulas conuiuantium, et versutias iudicantium. In quo simul commendatur Christi clementia et peccatricis pœnitentia. Vnde Gregorius: C
Greg. homil. 33. in Euang. in princ. Cogitanti mihi de Mariæ pœnitentia, flere magis libet, quàm aliquid dicere. Cuius enim vel saxeum pectus illę huius peccatricis lacrymæ ad exemplum pœnitendi non emolliant? Super conuiuantes ingressa est, inter epulas lacrymas fudit, quid ergo miramur? Mariam venientem, vel Dominum suscipiẽtem? Suscipientẽ dicam, an trahẽtem? sed melius suscipientẽ, et trahentem, quia nimirum ille per misericordiam traxit intus, qui per mansuetudinem suscepit foris.

Et est hic moraliter notandum quòd in his sex quæ
Quæ verus pœnitens habere debeat. dicuntur de hac peccatrice pœnitente, scilicet quòd retro stabat secus pedes, iacebat, lacrymis rigabat, D capillis tergebat, osculabatur, et vngebat, intelliguntur quæ debent esse in vero pœnitente, scilicet, Pudor erubescentiæ, quod notat cum dicit, *stans retro*.
Inf. 18. c Publicanus a longe stans nolebat, *et cetera*. Timor re-
Psal. 98. a uerentiæ notatur ibi: *Secus pedes eius*. Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Dolor
Thr. 2. f pœnitentiæ, ibi: *Lacrymis cœpit rigare pedes eius*. Deduc quasi torrentem lacrymas per diem et noctem. Amor pudicitiæ, ibi: *Et capillis capitis sui tergebat*.
Isa. 1. e Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Ardor beneuolentiæ,
Inf. eod. b ibi: *Et osculabatur pedes eius*. Infra: Osculum mihi E non dedisti, *et cetera*. Vsque: Quoniam dilexit multum. Dulcor deuotionis internæ, ibi: *Et vnguento*
Cant. 1. a *vngebat*. Meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vn-
Trifariũ vnguentum quid. guẽtis optimis. Bonum vnguentum compunctionis, melius compassionis, sed optimum deuotionis. Primo pedes, secundo corpus, sed tertio vngitur caput. Et ideo Magdalena ter legitur venisse ad Dominum vngendum.

Et respondens Iesus dixit, et cetera. Post benignam
Ioan. 12. a susceptionem accedentis, subditur hic benignior ap-
Mat. 26. a probatio diligentis. Approbat Dominus hanc pec-
Mar. 14. a catricem diligentem et eius dilectionem. Primo per- F quirens generale iudicium: secundo assumens speciale propositum, ibi: *Et conuersus ad mulierem*, et cetera. Tertio vero concludens principale intentum, ibi: *Propter quod dico tibi: Remittuntur ei*, et cetera. In perquirendo autem generale iudicium, procedit hoc ordine: Excitat enim Pharisęi attentionem, insinuat quæstionem, et approbat responsionem. Primo ergo excitat Pharisæi attentionem, vt a falsitate reuocetur cum dicit: *Respondens Iesus dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere*. In quo excitat eum, vt attendat. Et nota quòd dicitur respondere Pharisæo, cum tamen non dicatur aliquid quæsiuisse a Christo, vt ostendatur quòd ipse audiebat eius cogitationem, vt eius iu-

dicium refellatur, quo credebat Christum ignarum, secundum illud: Intelligite insipientes in populo, et Psal. 93. b stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem, non audiet: aut qui finxit oculum, non considerat? In hoc quòd quasi respondendo alloquitur excitat ad cogitandam Christi sapientiam. In hoc vero quòd spondet aliquid dicturum se, excitat ad percipiendum doctrinam. Sicut et discipulis dixit: Adhuc Ioan. 16. b multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Et quoniam efficaciter eum excitauit, ideo subditur eius attentio cum dicitur: *At ille ait: Magister, dic*. In qua responsione profitetur scientiam, et petit doctrinam. Iuxta consilium sapientis: Fili, si at- Eccli. 6. d tenderis mihi, disces: et si accommodaueris animum tuum, sapiens eris. Et sequitur: Et si videris sensatum, euigila ad eum. Hic est Christus Dominus, quẽ rectè vocat Magistrum, secundum illud: Magister Mat. 23. a vester, vnus est, Christus. Et Ioannes: Vos vocatis Ioan. 13. b me Magister, et Domine, et benedicitis: sum etenim.

Secundo autem insinuat Pharisæo quæstionem, vt ad veritatem dirigatur, ibi: *Duo debitores erant cuidam fœneratori*, et cetera. Casum proponit in generali per istos debitores, dans intelligi peccatores qui magnis debitis sunt astricti, secundum illud: Dimitte Mat. 6. e nobis debita nostra, idest peccata nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, *et cetera*. Per fœneratorem intelligimus Christum, secundum illud: Serue male et piger, sciebas quia meto, vbi non se- Mat. 25. c mino: et congrego, vbi non sparsi: oportuit ergo te committere pecuniam meam numularijs, et veniens ego recepissem vtique quod meum est cum vsura. Et quia non omnes æqualiter peccant, nec æqualiter obligantur, ideo additur: *Vnus debebat denarios quingentos*. In quo ostenditur plena obligatio, propter quinquiformem trãsgressionem perfectionis Euangelicæ. Completio enim intelligitur per centenarium. *Et alius quinquaginta*. Hoc dicitur quantum ad semiplenam obligationem, quæ est in transgressione quinquiformis ipsius decalogi. Sed, quia Deus miseretur omni generi peccatorum qui ad ipsum conuertuntur, ideo subditur: *Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque*, scilicet ex misericordia condolente, sicut dicitur: Misertus autem Dominus Mat. 18. c serui illius, dimisit illum, et debitum dimisit ei. Et hoc compassione nostræ miseriæ, qua impotentes sumus soluere. Omnia enim quæ habemus, etiam sine obligatione peccati, Deo debemus. Quid autem 1. Cor. 4. b habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Et Paralipomenon: Tua sunt omnia, et quæ de manu tua accepimus, de- 1. Paralip. dimus tibi. Si ergo remittit peccata, oportet quòd 29. d liberaliter et misericorditer remittat, quia nullum possumus rependere beneficium. Obligamur tamen ad dilectionis affectum, de quo requirit propter collatum beneficium. *Quis ergo eum plus diligit?* cum vterque eum diligere teneatur. Vnde sic quærebat Dominus a Petro post condonationem sui peccati: Simon Ioannis diligis me plus his? Et rationabiliter Ioan. 21. c quærit, quia inæqualitatem beneficiorum sequi debet inæqualitas affectionum, secundum quòd dicit Gregorius: Cum augentur dona, rationes etiam cre- Greg. homil. 9. in Euang. scunt donorum. Tanto ergo humilior atque ad seruiendum Deo promptior quisque esse debet ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione.

Tertio vero Pharisæi approbat responsionem, vt in veritate confirmetur, propter quod addit: *Respondens Simon dixit: æstimo, quia is cui plus donauit*, quòd scilicet amplius diligit: Vt verificetur illud: Vbi au- Rom. 5. d tem abundauit delictum, superabundauit et gratia. Et quoniam sicut dicitur: Verbum sapiens quodcun- Eccli. 21. c que audierit scius, laudabit, et ad se adijciet, ideo subditur: *At ille dixit ei, recte iudicasti*. Hoc enim solum iudiciũ approbat Veritas, Christus, quod iustũ

Ioan.7. d est, secundum illud: Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate. Vnde qui falsum iudiciũ fecerat ex propria æstimatione, rectum nunc profert ex diuina manuductione. Et quia male iudicauerat prius intra se, vnde Gregorius: Sua sententia Pharisæus conuincitur, quia sicut phreneticus funem portat, ex quo ligetur. Et nota quòd commendatur hic Pharisæi iudicium, nec tamen ille qui amplius peccauerat, amplius commendatur: sed ostenditur ratione obligationis quæ venit ex diuerso, quòd amplius ad diligendum obligatur. Vnde intelligenda est hæc sententia cum reduplicatione, quantum scilicet ad obligationem, et supposita gratia et rectitudine in voluntate, quia multi ad magnas gratias tenentur, qui paucas aut nullas reddunt. Vnde Beda: Super omnes plus offendit qui plus debuit: sed per misericordiam Dominicam omnis causa mutatur, vt amplius diligat, qui amplius debuit, si tamen gratia consequatur.

Greg. homil. 33. in Euang.

Beda to. 5. lib. 3. in c. 7. Luca.

Et conuersus ad mulierem, et cetera. Post generale iudicium assumit speciale propositum, in quo ostendit peccatricem maiorem affectum habuisse ad Christum, quàm Pharisæum, proponendo triplex dilectionis iudicium, scilicet fletum, osculum, et ablutionem pedum: in quibus mulier præcellit Pharisæum. Primo ergo proponit peccatricem Simoni propter fletum: quod erat expressum indicium contritionis, et hoc notat, cum dicit:

Et conuersus ad mulierem, propter eius contritionẽ et pœnitentiam, secundum illud: Conuertimini ad me, ait Dominus exercituum, et conuertar ad vos. Hoc autem fit cum diligimus et rediligimur, secundum illud: Dilectus meus mihi, et ego illi. Et alibi: Ego dilecto meo, et ad me conuersio eius. Ideo autem se corporaliter conuertit ad mulierem, vt in ipsa erudiret Simonem, ad quem loquebatur, et ideo subditur: *Dixit Simoni: Vides hanc mulierem.* Ideo quærit vtrum videret, quia licet videret corporaliter eius facta, non approbauit, sed reprobauit eius merita. Et licet videret peccatricis fletum, non tamen attendebat eius affectum. Et ideo a Domino commonetur, et ex comparatione illius arguitur in hoc quod sequitur: *Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti.* Ex quo reprehensibilis ostenditur, quia non fuit imitator Abraæ. Loquebatur viris transeuntibus, lauentur pedes vestri, et requiescite. Sed econtra hæc est commendabilis, ideo additur: *Hæc enim lacrymis rigauit pedes meos, et capillis suis tersit,* id est lacrymas magna copia fudit ad modum fontis et riuuli secundum quòd dicitur: Quis dabit capiti meo aquam et oculis meis fontem lacrymarum? Et in hoc significatur mirabilis affectus mulieris, et gratia interior, quæ ita in lacrymas profluebat exterius, vt impleretur illud: Posuit desertum in stagna aquarum, terram sine aqua in exitus aquarum. Et Isaias: Et quæ erat arida, erit in stagnum, et sitiens in fontes aquarum. Et in hoc præponitur Pharisæo, quantum ad fletum et luctum, in quo est expressum signum compunctionis.

Zac. 1. a

Cant. 2. d

Cant. 7. d

Gen. 19. a

Hier. 9. a

Ps. 106. d

Isa. 35. c

Secundo vero præponit eam Pharisæo quantum ad osculum, quod erat signum dilectionis, ibi: *Osculum mihi non dedisti,* in signum amoris, secundum Apostolum: Salutate inuicem in osculo sancto. Et discipuli osculati sunt Paulum. Sed econtra de hac dicitur: *Hæc autem ex quo intrauit, non cessauit osculari pedes meos.* In quo signatur feruens dilectio, et permanens. Ideo non cessabat ab osculo, quia non cessabat ab interiori desiderio. Nam de ipsa dicit Gregorius quòd amoris eius, idest Christi igne succensa ardebat desiderio. Sicut autem dicitur: Fortis est vt mors, dilectio: dura sicut infernus, æmulatio: lampades eius, lampades ignis, atque flammarum: Vnde sicut ignis semper vrit, sic charitas incessanter accendit, vt enim dicit Gregorius: Numquã est amor Dei otiosus.

Rom. 16. c

Act. 20. g

Greg. homil. 25. in Euang.

Cant. 8. b

Greg. homil. 30. in Euang.

Tertio præponit eam quantum ad vnctionem pedum, quod erat signum deuotionis, ibi: *Oleo caput meum non vnxisti:* Quod erat moris tunc temporis in signum lætitiæ, et exultationis. Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, et faciem tuam laua. *Hæc autem vnguento vnxit pedes meos:* quod est pretiosius oleo. Vnde pretiosiora offerebat hæc mulier Christo, secundum illud: Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, et vnxit pedes Iesu, et extersit pedes eius capillis suis, et domus impleta est ex odore vnguenti. His ergo tribus dilectionis indicijs probat Dominus quòd peccatrix verius et ferueñtius dilexit.

Mat. 6. c

Ioan. 12. a

Propter quod dico tibi, et cetera. Hic post generale iudicium et speciale propositum, concludit principale intentum, quod est commendatio mulieris consequens ex præmissis. Commendatur autem hæc mulier peccatrix a Domino commendatione plena, scilicet vt purgata a peccato propter dilectionis affectum, vt perfecta in merito propter dilectionis effectum, vt præposita Pharisæo propter dilectionis excessum. Vnde approbat hic Dominus dilectionem eius. Primo, quia dilectio eam a peccato purgauit. Vnde dicit: *Propter quod dico tibi,* idest propter nunc præmissa dilectionis indicia assero tibi: *Remittuntur ei peccata multa.* Et ita iam a te non debet condemnari, sed magis beatificari, quia in psalmo scriptum est: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Et ad Romanos: Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei. Sicut et Dauid dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus. Vnde in ista impletum est illud: Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam, Domino: et tu remisisti impietatem peccati mei.

Psal. 31. a

Rom. 4. a

Psal. 31. b

Secundo, quia dilectio in merito profecit, propter quod addit: *Quoniam dilexit multum.* Magnitudo enim dilectionis amplificat meritum, et expellit peccatum. Charitas operit multitudinem peccatorum. Et in Prouerbijs: Odium suscitat rixas: et vniuersa delicta operit charitas. Vnde et in Glossa dicitur: Ardor charitatis in ea rubiginem peccatorum consumpsit. Nec solum purgat a peccato, sed etiam conseruat in merito, secundum illud: Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est vinculum perfectionis: et pax Christi exultet in cordibus vestris, in quam vocati estis in vno corpore, et grati estote.

1. Pet. 4. b

Prou. 10. b

Glos. in hũc locũ tom. 5. Ex Greg. homil. 33. in Euang.

Coloss. 3. b

Tertio vero approbat, quia dilectio eam Pharisæo præposuit. Vnde ait: *Cui autem minus dimittitur,* scilicet Pharisæo, *Minus diligit,* quàm ista, cui dimissa sunt multa. Et ita ex hoc concluditur quòd longe plus quàm Pharisæus Dominum amauit, et ideo amplius Deo accepta fuit, et propterea laudauit eam vir eius, quasi dicens sibi illud: Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu supergressa es vniuersas. Fallax gratia, et vana est pulchritudo: mulier timens Dominum, ipsa laudabitur. Patet igitur quo modo in hac quæstione concluditur perfecta commendatio et approbatio diligentis, contra iudicium Pharisæi ipsam contemnentis: quia reputabat eam plenam peccatis et vacuam meritis, et sic venisse in conspectũ superni Iudicis, quod totum exsufflatum est in hac conclusione, cum ipsa ostenditur iustificata a peccato, multiplicata in merito, et præposita Pharisæo. Et nota quòd in hac conclusione infertur commendatio dilectionis Christi respectu remissionis peccati per modum causæ, et per modum effectus. Vnde remissio peccati præmittitur, et remissio peccati postponitur, et dilectio interponitur. Est enim remissio quoad pœnam, et hæc causatur a dilectione: et quo ad culpam, et hæc inducit dilectionem. Vnde dilectio duplex est, altera effectus, et hanc introducit remissio peccati, quoad culpam, secundum quod supra ostensum est ex Pharisæi iudicio. Altera est dilectio affectus,

Prou. 31. d

Dilectio duplex.

affectus, et hæc inducit peccati remissionem quoad A pœnam, secundum quòd colligitur ex triplici dilectionis indicio. Vnde ista conclusio, quantum ad primam partem, respondet inductioni factæ in bonis operibus: quantum ad secundam respondet quæstioni de duobus debitoribus: et respondet simul omnibus præmissis. Super hæc aduertenda est Christi sapientia in comprobando peccatricem pœnitentem, quam Pharisæus condemnauerat. Approbat autem eam ex datis a Pharisæo, et ex cōcessis, deinde ex manifestis indicijs. Primo quasi syllogizando, secundo quasi inducendo. Primo in generali, secundo in speciali. Primo parabolice: secundo expresse ad hæc omnia respondet illatio conclusionis ibidem præmissæ. B

Dixit autem ad illam, post benignam susceptionem accedentis, et benigniorem approbationem diligentis, subiūgitur hic tertio benignissima absolutio confitentis. Circa quam primo introducitur diuinæ largitatis donum plenarium: secundo humanæ impietatis iudicium peruersum: tertio deuotæ credulitatis meritum perfectum. Primo ergo quantum ad diuinæ largitatis donum plenarium, dicitur: *Dixit autem ad illam*. Non est dubium, quin dixerit Christus ad peccatricem: *Remittuntur tibi peccata*, non solum quo ad culpam, sed etiam quo ad pœnam secundum C quòd petebat Manasses: Peto rogans te Domine, remitte mihi, remitte mihi: ne simul perdas me cum iniquitatibus meis, neque in æternum reserues mala mihi. Hanc remissionem Christus fecit sua virtute: Vt autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata. Et in Actibus: Huic omnes prophetæ testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum.

2. Paral. vlt. In oratione Manasse Regis. *Mat. 9. a* *Act. 10. g*

Secundo quantum ad humanæ impietatis iudicium peruersum, subditur: *Et cœperunt, qui simul accumbebant, dicere intra se*, scilicet male iudicando, et D ipsum despiciendo: *Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?* Quasi dicant, quum sit paruus et nullus, quo modo sibi attribuit, quod potest solus Deus? Iuxta illud: Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me, et peccatorum tuorum non recordabor. Et sic verificatum est illud: Pauper locutus est, et dicunt: Quis est hic? et si offenderit, subuertent illum. Sic etiam in cordibus suis qui simul manducabant, dolum cogitabant, vt impleretur illud: Si is qui oderat me super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu vero homo vnanimis, dux meus, et notus meus. Qui simul mecum E dulces capiebas cibos, *et cetera*. Vnde isti male iudicando de sanitate illius, infirmabantur, sicut dicit Beda: Ecce, inquit, ea quæ ad medicum venerat ægra, sanata, sed de salute eius alij ægrotant. Et sic verificatum est illud: Cum sanare vellem Israel, reuelata est iniquitas Ephraim, et malitia Samariæ, quia operati sunt mendacium. Et sequitur: Væ eis, quoniam recesserunt a me, vastabuntur, quia præuaricati sunt in me: ego redemi eos, et ipsi locuti sunt contra me mendacia, *et cetera*.

Isa. 43. d *Eccli. 13. d* *Psal. 54. c* *Beda to. 5. lib. 3. in 7. cap. Lucæ.* *Osee 7. a* *Ibidem. d*

Tertio quantum ad deuotæ credulitatis meritum perfectum, subditur: *Dixit autem ad mulierem: Fides* F *tua te saluam fecit*, scilicet a peccatis, fides inquam Christi, de qua: Ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Et hoc per fidem: vt sit ipse iustus, et iustificans eum, qui est in fide Iesu Christi. Et quia iustitia facit pacem cum Deo, et cum conscientia, ideo subdit: *Vade in pace*. Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Et Isaias inquit: Veniat pax, requiescat in cubiculo suo, vt sic de illa possit dici illud: In pace, et in æquitate ambulauit mecum, et multos auertit ab iniquitate.

Mat. 1. d *Rom. 3. d* *Rom. 5. a* *Isa. 57. a* *Mal. 2. b*

CAPVT OCTAVVM.

Et factum est deinceps, et cetera.] Supra posita est instructio cōmunis discipulorum in doctrina eorum, quæ requiruntur ad salutem omnium. In parte vero ista subditur instructio spiritualis in doctrina mystica scripturarum. Et quoniam hæc doctrina turbis proponitur in parabolis: et aperitur discipulis, et confirmatur miraculis: ideo pars ista habet tres partes. In quarum prima ponitur instructio parabolica in occultis mysterijs: in secunda informatio apostolica in apertis eloquijs, ibi: *Est autem hæc parabola*. In tertia vero eius confirmatio authentica in manifestis miraculis, ibi: *Factum est autem in vna dierum*, et cetera. Circa doctrinam parabolicam, quæ communiter omni hominum generi proponitur audienda, et Apostolis intelligenda, introducuntur tria. Primum, est coadunatio multitudinis ad audiēdum: Secundum, est proportio similitudinis ad manifestandum, et hoc ibi: *Exijt qui seminat*, et cetera. Tertium, est excitatio apostolicæ solicitudinis ad intelligendum, ibi: *Hæc dicens, clamabat*, et cetera. Quantum ad primum notandū, quòd ad doctrinam Christi erat concursus multitudinis ex quadruplici causa, secundum quòd ex littera potest conijci. Quidam enim comitabantur Christum ratione suscepti beneficij, vt Apostoli: quidam ratione accepti beneficij, vt infirmi curati: quidam ratione impendendi ministerij, vt mulieres honestæ: quidam ratione audiendi verbi diuini, vt multitudo turbæ. Et hæc quattuor genera enarrat Euangelista concurrisse ad Christi doctrinam. Primo ergo quantum ad Apostolos, comitantes Christum ratione suscepti officij præmittitur: *Et factum est deinceps, et ipse iter faciebat per ciuitates et castella*, idest per loca, vbi habitant minores et maiores, secundum quòd dicitur: Quoniam pusillum et magnum ipse fecit, et æqualiter cura est illi de omnibus, maxime quantum ad ea quæ sunt salutis, ideo dicit: *Prædicans et euangelizans regnum Dei*, secundum illud: Quàm pulchri super montes pedes annuncian tis et prædicantis pacem: annunciantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion: Regnabit Deus tuus. Vox speculatorum tuorum, leuauerunt vocem, simul laudabunt: quia oculo ad oculum videbunt, cum conuerterit Dominus Sion. Et quia verbum frustra proponitur, nisi sit auditor, ideo additur: *Et duodecim cum illo*, qui scilicet sequebantur illum ex suscepto officio, ad quod elegit eos. Elegit duodecim ex ipsis, quos et Apostolos nominauit. Vnde ipsi Apostoli et Euangelistæ circuibant, vt cum ipso in Euangelio collaboraret, secundum quòd hortatur Apostolus: Sed collabora Euangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberauit et vocauit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum. Quia, non vos me elegistis, sed ego elegi vos: et posui vos, vt eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat.

Diuisio. *Quadruplici de causa, quattuor hominū genera Christum sequebantur.* *Sap. 6. b* *Isa. 52. b* *Sup. 6. e* *2. Tim. 1. c* *Ioan. 15. c*

Secundo, quantum ad curatos comitantes ratione accepti beneficij, subditur: *Et mulieres aliquæ*, scilicet cum eo iter faciebant, et hoc ratione accepti beneficij. Vnde adiungit: *Quæ erant curatæ a spiritibus malignis et infirmitatibus*: ideo comitabantur eum tamquam suum Saluatorem et medicum, secūdum consilium Sapientis: Da locum medico, etenim illum Dominus creauit: et non discedat a te, quia opera eius sunt necessaria. Vnde supra: Et qui vexabantur a spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere: quia virtus de illo exibat, et sanabat omnes. Et nota quòd licet curauerit vtrumque sexum, magis tamen specificat de femineo, quia sexus infirmior secundum illud: Infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem. Siue quia mulier clemen-

Eccli. 38. a *Sup. 6. c* *1. Pet. 3. b*

clementior est, quàm vir, respectu infirmitatis alienæ, *Prou. 3. c.* secundum illud de bona muliere: Manum suam aperuit inopi, et palmas suas extendit ad pauperem. Siue quia inter personas curatas erát nobiliores. Ideo exprimit aliquas nominatim, cum ait: *Maria, quæ vocatur Magdalene*, Magdalū. a Magdalo Oppido secundo milliario a Tiberiade. Et hæc erat notabilis ratione enormitatis peccati. Vnde addit: *De qua septem dæmonia exierant*, idest vniuersa vitia. *Greg. homil. 33. in Euang.* Gregorius: Septem dæmonia Maria habuit, quæ vniuersis vitijs plena fuit. Hæc dæmonia exierunt, quando peccata dimissa fuerunt, *Inf. 11. c* secundum quòd dicitur infra: Cum immundus spiritus exierit de homine, perambulat per loca inaquosa, quærens requiem. Remissa autem ei fuerunt. *Sup. 7. f* Hæc enim est illa peccatrix de qua supra sermonem fecit, sicut dicit Beda in Glossa. Erat alia ratione nobilitatis viri. Vnde ait: *Et Ioanna vxor Chusæ procuratoris Herodis*, qui erat persona nobilis. Erat et alia nobilis ex seipsa, de qua sine cognomine adiungit: *Et Susanna*: Has tres nominat, vt commendet castitatem, secundum triplicem differentiam in comitatu Christi, scilicet vidualem, coniugalem, et virginalem. Prima dicitur fuisse peccatrix, secunda coniugata, de tertia tacetur vtrumque. Vel vt in hoc ostendatur curatio a triplici ægritudine, scilicet animæ, et carnis, et vtriusque. Ideo tres personas curatas exprimit, scilicet Mariam, Ioannam, et Susannam.

Tertio, quantum ad comitantes ratione impendendi obsequij, siue ministerij, additur: *Et aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis*, sicut illa *4. Reg. 4. e* Sunamitis Eliseo: Ecce sedule in omnibus ministrasti nobis, quid vis vt faciam tibi? Sic et socrus Simonis, *Mat. 8. b* de qua Matthæus: Postquam curata est, surrexit et ministrabat eis. Hoc enim antiquitus consueuerat esse officium mulierum, *Beda tom. 5. lib. 3. in c. 8. Lucæ.* sicut dicit Beda in Glossa: Consuetudinis Iudaicæ fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, vt mulieres de substantia sua victum, atque vestitum præceptoribus ministrarent. *1. Cor. 9. a* Hoc quia scandalum facere poterat in nationibus, Paulus se abiecisse memorat: Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et ceteri Apostoli? *et cetera*. Et ideo illud nunc non debet in consequentiam trahi propter scandalum vitandum, et etiam propter periculum. In hoc tamen erudimur quòd prædicatori licet accipere stipendium pro labore. *1. Cor. 9. b* Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? *Mat. 10. b* Dignus enim est operarius cibo suo. *Inf. 10. b* Et infra: Dignus est enim operarius mercede sua. Et rursus in hoc erudimur quòd prædicare et laborare actus est virilis et perfectorũ: sed ministrare, imperfectorum, vtpote mulierum. *Act. 6. a* Vnde: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis.

Quarto, quantum ad concurrentes ratione verbi diuini audiendi, adiungitur: *Cum autem turba plurima conueniret*, scilicet ad audiendum doctrinam, *Ioan. 18. d* secundum illud: Ego semper docui in synagoga et in templo, quo omnes Iudæi conueniunt: et in occulto locutus sum nihil. *Isa. 2. a* Et sic impletur illud Isaiæ: Et fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi. Vnde congregabantur in multitudine, et conueniebant in promptitudine, ideo subdit: *Et de ciuitatibus properarent ad eum*, scilicet audiendum. *Dixit per similitudinem*, scilicet parabolicam per apertas res, quibus assueti erant: et ideo ad audiendum cum desiderio properabant. Vnde Chrysostomus: Commiscēs parabolas cum ampliori mitigatione attrahebat auditores, et de area, et de vinea, et de agro. Vnde ad hanc doctrinam parabolicam omnes inuitantur, *Psal. 48. a* secundum illud: Audite hæc omnes gentes: auribus percipite omnes qui habitatis orbem. Et post subditur: Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam. Et rursus: *Psal. 77. a* Aperiam in parabolis os meum: loquar propositio-

A nes ab initio. Et sic facta est exercitatio multitudinis.

Exijt qui seminat, et cetera. Post congregationem multitudinis, additur hic secundo propositio similitudinis. Et quia doctrina debet esse secundum exigentiam auditorum: ideo similitudo proposita quattuor habet differentias membrorum, congruentes quattuor differentijs auditorum. Auditores verbi diuini in quadruplici sunt differentia. Quidam enim audiunt, sed non retinent, vt obliuiosi. Quidam audiunt et retinent, sed non faciunt, vt desidiosi. Quidam audiunt et retinent et faciũt, sed non complent, vt negotiosi. Quidam autem audiunt, retinent, faciunt, et complent, et hi sunt studiosi, et virtuosi. B Hæc quattuor genera hominum sunt quattuor differentię terrarum, quarum prima semen recipit, sed non retinet: et quantum ad illam dicitur: *Exijt qui seminat seminare semen suum. Exijt*, scilicet de domo ad agrũ, hoc est, quiete ad laborē. *Ps. 103. a* Exijt homo ad opus suum: et ad operationem suam vsque ad vesperam. Et hic labor, vel est in opere iustitiæ, vel misericordiæ: qui recte designatur per seminationem secundum illud Ecclesiastes: *Eccl. 11. b* Mane semina sementem tuam, et vespere ne cesset manus tua. *Isa. 32. a* Isaias: Beati qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bouis et asini. Vel est etiam in sermone doctrinæ. C Vnde de Paulo prædicante dicitur: *Act. 17. d* Quid vult seminiuerbius hic dicere? Et isto semine multiplicata est Ecclesia secundum illud: *1. Pet. 1. d* Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per verbum Dei viui et permanentis in æternum. Et de hac seminatione intelligit hic: sed hæc licet de se semper sit bona et fructuosa, variatur tamen secundum differentiã terræ suscipientis. Quædam enim suscipit, sed non retinet, vnde ait: *Et dum seminat, aliud*, idest alia pars seminis, *cecidit secus viam*, per quam scilicet est decursus, et non est in ea status retentionis, sed obliuionis propter strepitum multitudinis, quod signatur infra: *Inf. c. 18. g* Vbi dicitur D quòd cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans: et dum clamaret, turbæ increpabant eum vt taceret. Vnde hic non est locus fructificationis, quia non est in eo retentio seminis. Ideo adiungit: *Et conculcatum est*, scilicet a pedibus hominum. *Et volucres cæli comederunt illud*, in quo intelliguntur morsus dæmonum, secundum illud: *Deut. 32. d* Consumentur fame, et deuorabunt eos aues morsu amarissimo. Et Matthæus: *Mat. 7. a* Nolite dare sanctum canibus: neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis. Ex quo intelligimus duo esse quæ expellunt de corde hominis semen verbi diuini, Duo sunt, quæ pellũt verbũ Dei de cordibus nostris. E scilicet malæ suggestiones hominum, et tentationes dæmonum. Et ideo dicit Apostolus: *Heb. 13. b* Doctrinis varijs et peregrinis nolite abduci. Optimum est enim, gratia stabilire cor, non escis: quæ non profuerũt ambulantibus in eis. Et ideo necesse est cor nostrũ elongari ab huiusmodi decursibus, vt non simus sicut paruuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ. *Hiere. 2. d* Et Hieremias: Quid tibi vis in via Aegypti, vt bibas aquam turbidam? et quid tibi cum via Assyriorum, vt bibas aquam fluminis?

Secunda vero differentia terræ est quæ recipit, et quodam modo retinet, sed non fouet: et quantum F ad hanc subdit: *Et aliud cecidit supra petram*, idest supra cor durum, *Zach. 7. c* de quo Zacharias: Cor suum posuerunt, vt adamantem, ne audirent legem, et verba quæ misit Dominus. *Iob 41. c* Et Iob: Cor eius indurabitur tamquam lapis, et stringetur quasi malleatoris incus. Et hæc quamuis semen retinere possit, non tamen potest fouere, deficiente humore. Ideo addit: *Et natum aruit, quia non habebat humorem*, scilicet vegetantem, et fouentem. Et in tali terra statim nascitur, et statim moritur, quia parum habet alimenti, sicut fenum tectorum. *Ps. 128. b* De quo: Fiant sicut fenum tectorũ: quod priusquam euellatur, exaruit. *Isa. 18. b* Et Isaias: Ante messem totus effloruit, et immatura profectio germinabit. Et hoc est propter defectum humoris gratiæ.

gratiæ, secundum quod Isaias dicit: Aruit herba, A
defecit germen, viror omnis interijt, et hoc contin-
git propter multitudinem petrarum, quæ non sunt
aptæ ad semen diuini verbi percipiendum, propter
Amos 6. d quod dicit Amos: Numquid currere queunt in petris
equi? idest prædicatores, et hoc propter defectum
Iob 12. c aquarum. Si continuerit aquas, omnia siccabuntur.
Hiere. 17. b Contrarium dicit Hieremias: Et erit quasi lignum
quod transplantatur super aquas, quod ad humorem
mittit radices suas: et non timebit cum venerit æstus.
Et erit folium eius viride, et in tempore siccitatis non
erit solicitum, nec aliquãdo desinet facere fructum.

Tertia differentia terræ est, quæ etsi aliquo modo B
retineat et foueat, nõ tamen complet, nec fructũ pro-
fert: ideo subdit: *Et aliud cecidit inter spinas*, id est, in-
ter mundanas solicitudines, in quibus multi libenter
Iob 30. a conuersantur. Iob: Esse sub sentibus delicias compu-
tabant filij stultorum et ignobilium. Et istis spinis re-
Isa. 7. d pleta est terra, secundum illud Isaiæ: Vepres enim,
et spinæ erunt in vniuersa terra. Et hoc merito male-
Gen. 3. c dictionis primæ: Maledicta terra in opere tuo. Et se-
quitur: Spinas et tribulos germinabit tibi. Et in hac
terra semen etsi oriatur, non tamen consummatur,
vnde subdit: *Et simul exorta spinæ*, scilicet cum semine:
suffocauerunt illud, quia plus in cordibus proficiunt et C
crescũt cogitationes carnales, quàm spirituales, et eis
Isa. 5. b præualent. Isaias: Super humum populi mei vepres
et spinæ ascendent. Et hoc est quia non curant de spi-
Prou. 14. d ritualibus. Per agrum hominis pigri transiui, et per
vineã viri stulti. Et sequitur: Operuerant superficiem
eius spinæ. Vnde spinæ totũ occupant, vt fructus cum
Hier. 4. a eis nasci non possit. Et ideo dicitur: Nouate vobis no-
uale, et nolite serere super spinas. Quia sicut dicitur:
Heb. 6. b Terra proferens spinas ac tribulos, reproba est, et ma-
ledicto proxima, cuius consũmatio in combustionẽ.

Quarta differentia terræ est, quæ recipit et retinet,
fouet, et fructum profert: ideo addit: *Et aliud cecidit* D
in terram bonam, id est, mentem docilẽ et benignam.
Exo. 3. b De qua: Vidi afflictionem populi mei. Et sequitur:
Et educam de terra illa in terram bonã, et spatiosam.
Hæc est terra bona, quæ habet quattuor conditiones
Heb. 6. b prædictas, secundum illud: Terra sępe venientem su-
per se bibens imbrem, et germinans herbam oppor-
tunam illis, quibus colitur: accipiet benedictionem
Psal. 84. a a Deo, secundum illud: Benedixisti Domine terram
tuam. Hæc benedictio est in cõpletione fructus, ideo
addit: *Et ortum, fecit fructum centuplum*, idest, fructũ
Psal. eod. d perfectum. Et sic impletur illud: Dominus dabit be-
nignitatem, et terra nostra dabit fructum suum. Et E
Gen. 26. c Genesis: Seuit Isaac in terra illa, et inuenit in ipso an-
Mat. 13. a no centuplum. Et hoc Matthæus expressius dicit, se-
cundum tres gradus: Alia ceciderunt in terram bo-
nam, et dabant fructum: aliud centesimum, aliud
sexagesimum, aliud tricesimum. Et hoc secundum
tres status continentiæ, vel tres gradus iustitiæ. Bea-
tus vero Lucas tangit differentiam supremam in hac
includens alias. Et nota quòd tres ponit terræ infru-
ctuosæ differentias, et vnam tantum bonam, quia se-
Mat. 22. b cundum quòd dicitur: Multi sunt vocati, pauci vero
Mich. 7. a electi. Et propterea conqueritur Dominus: Væ mihi,
quia factus sum sicut qui colligit in autũno racemos F
Mat. 7. b vindemiæ. Et ratio huius redditur, cum dicitur: In-
trate per angustam portam, quia lata porta et spatiosa
via est quę ducit ad perditionem, et multi sunt qui in-
trant per eam. Quàm angusta porta et arta via est quę
ducit ad vitam, et pauci sunt qui inueniunt eam?

Hæc dicens clamabat. Hic post congregationẽ multi-
tudinis, et propositionẽ similitudinis, subiungitur ter
tio excitatio Apostolicæ solicitudinis. Circa huius
autem excitationẽ quattuor introducuntur ab Euan-
gelista, scilicet admonitio magistralis, interrogatio di-
sciplinalis, prælectio familiaris, et reprobatio iudi-
cialis. Primum excitat, secundum rectificat, tertium
confortat, et quartum humiliat. Primo ergo quan-

tum ad magistralis admonitionis solicitudinem ex-
citantem dicitur: *Hæc dicens clamabat*, vt suo clamo-
re excitaret auditorum attentionẽ, sicut Ioannes di-
cit, quòd in nouissimo die magno festiuitatis stabat *Ioan. 7. f*
Iesus, et clamabat dicens: Siquis sitit, veniat ad me,
et bibat. Hoc est enim prædicatoris officium: Clama, *Isa. 58. a*
ne cesses: quasi tuba exalta vocem tuam, et annuncia
populo meo scelera eorum, vt ex ipso modo dicendi
excitet audientes, nec tantum ex modo dicendi, sed *Greg. ho-*
etiam ex sensu verbi, propter quod adiungit: *Qui ha-* *mil. 15. in*
bet aures audiendi audiat. Gregorius spiritualiter hæc *Euang.*
verba intelligit. Et Beda: Vbicumque hæc admoni- *Beda to. 5.*
tio interponitur, mysticum esse quod dicitur, et atten *li. in Luc.*
tius considerandum, ostenditur. Et hoc signat ipsa *cap. 8.*
multiplicatio actus audiendi. Sicut Isaias: Auribus
percipite, et audite vocem meam. Attendite et audite
eloquium meum. Vnde ad hanc exhortationem po-
test dicere vere intelligens illud: Erigit mane, mane *Isa. 58. a*
erigit mihi aurem, vt audiam quasi magistrum. Et il-
lud Iob: Auditu auris audiui te, nunc autem oculus *Iob 42. a*
meus videt te. Et sic tangit audiendi vsum, quia tres Tres auscul
sunt gradus. Primus in audiendo exterius: secun- tationis gra
dus in credendo: tertius vero in intelligendo. dus.

Secundo quãtum ad disciplinalem interrogationẽ
rectificantem subditur: *Interrogabant autem eum disci-*
puli eius, vt scilicet dirigerentur ab eo, secundũ illud:
Qui interrogationem manifestat, parabit verbum: et *Eccli. 33. a*
sic deprecatus exaudietur, et conseruabit disciplinam
et tunc respondebit. Hoc autem dicitur, non quia sta-
tim interrogarent, sed quia ad verbum Christi conce
perunt voluntatẽ interrogãdi. Vnde Marcus: Et cum *Mar. 4. b*
esset singularis, interrogauerunt eum. Et quia interro
gatio est de occultis et mysticis, ideo additur: *Quæ esset*
hæc parabola, id est, quid significaret, vt per eius inter-
pretationẽ possent intellectum capere, secundũ illud:
Audiens sapiens, sapiẽtior erit, et intelligẽs guberna- *Prou. 1. a*
cula possidebit. Animaduertet parabolã, et interpre-
tationẽ. Et in Ecclesiastico: Sapiẽs occulta prouerbio- *Eccli. 39. a*
rũ exquiret, et in abscõditis parabolarũ cõuersabitur.

Tertio quantum ad familiarem prælectionẽ con- Scriptura
fortantem, subditur: *Quibus ipse dixit: Vobis datum est* regnũ Dei
nosse mysterium regni Dei, id est, intelligentiã scripturę, dicitur.
quæ regnum Dei dicitur, secundum illud: Auferetur *Mat. 21. d*
a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus
eius. Dicitur autem scriptura regnũ Dei, quia ipsum
prædicat, et ostendit, et promittit, et obedientem ipsi
ad regnum Dei perducit, secundum illud: Scrutami- *Ioan. 5. f*
ni scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam
habere. Et illæ sunt quæ testimonium perhibent de
me, et non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. De
his autem dicit beatus Lucas specialiter et discretius:
Vobis datum est, quia ipsi ad hoc electi fuerunt. Vos au- *Ioan. 5. f*
tẽ dixi amicos, quia omnia quæ audiui a Patre meo,
nota feci vobis. Et signanter dicit datum, non ven-
ditum, vt gratiam cognoscamus. Gratis accepistis, *Mat. 10. a*
gratis date. Datum et non mutuatum, infra: Ego *Inf. 21. e*
enim dabo vobis os et sapientiam: cui non pote-
runt contradicere, et resistere omnes aduersarij ve-
stri. Datum et non acquisitum: Omne datum opti- *Iac. 1. e*
mum, et omne donum perfectum, desursum est de-
scendens a Patre luminum. In hoc ergo quòd dicit
eos familiariter prælectos, confortat eos ne deficiãt
ab inquirendo, infra: Nolite timere pusillus grex, *Inf. 12. d*
quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.

Quarto vero quantum ad iudicialem reprobatio-
nem humiliantem, subiungit: *Ceteris autem in para-*
bolis, scilicet datum est nosse, quod potius est ignora-
re. In loquela enim labij, et in lingua altera loque- *Isa. 28. c*
tur ad populum istum. Et hoc facit iusto suo iudi-
cio, quo non vult sancta communicare immundis, se-
cundũ illud: Nolite dare sanctum canibus, *et cetera*. Et *Mat. 7. a*
propterea subdit: *Vt uidentes non uideãt*. Vt, non est ibi
causale, sed cõsecutiuum, sicut dicitur: In iudiciũ ego *Ioan. 9. g*
in hunc mundũ veni, vt qui non vident, videant: et qui

Isa.29.e vident cæci fiant. Et hoc iudicium prædictum est: Claudet Dominus oculos vestros: prophetas et principes vestros, qui vident visiones, operiet. Et erit vobis visio omnium sicut verba libri signati. Et non est cōtradictio in hoc quod dicit: *vt videntes nō videant*, quia primum refertur ad visum exteriorem, secun-
Isa.43.b dum ad interiorem, secundum illud Isaiæ: Educ foras populum cæcum, et oculos habentem: surdum, et aures ei sunt. Et explicatur sequens clausula: Et
Isa.6. c audientes non intelligant. Audite audientes, et nolite intelligere: et videte visionem, et nolite cognoscere. Excæca cor populi huius, et aures eius aggra-
2.Cor.3. d ua, et oculos eius claude. Vnde dicitur: Vsque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Et hoc factum est diuino
Rom.11.c iudicio, secundum illud: Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret. Et debet omnis se hu-
Ibidem. miliare secundum quòd ibidem dicitur: Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Et hæc humilitas est opportuna et præambula ad intelligentiam
Mat.11.d mysteriorum, quia dicitur: Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et reuelasti ea paruulis.

Est autem hæc parabola. Post quam præmissa est hæc instructio parabolica in occultis mysterijs: sequitur secunda pars capituli, in qua describitur informatio apostolica in apertis eloquijs. Hæc autem pars habet duas particulas, in quarum prima erudiuntur ad intellectum parabolæ: in secunda inuitantur ad communicationem doctrinæ, ibi: *Nemo autem lucernam accendens*, et cetera. Quantum ad explicationem parabolæ attendendum quòd primo explicat eam generaliter, deinde specialiter, ibi: *Qui autem secus viam*. Dicit ergo primo quasi generalem quandam intentionem parabolæ præmittens: *Est autem hæc parabola*, id est, hic est intellectus para-
Ioan.16.a bolæ. Vt posset dicere illud Ioannis: Hæc in prouerbijs locutus sum vobis. *Semen est verbum Dei:* quia per illud renascimur, vt fiamus sancti, et diui-
Iac.1.e ni. Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis. Iuxta hæc quattuor mēbra in parabola præmissa, quattuor distinguit auditorum genera. In quibus diuersimode suscipitur semen diuinorum eloquiorum. Ita quòd vnum semen accipit dispositionem, vt sit in alijs conculcatum, in alijs arefactum, in alijs suffocatum, et in alijs multiplicatum. Primo ergo quantum ad explicationem seminis cōculcati, quod est verbum Domini in corde obliuioso, dicit: *Qui autem secus viam, hi sunt qui audiunt*. Quod non refertur ad semen susceptum, sed ad personas recipientes semen, quia et ipsi dicuntur semen, secun-
Hier.31.c dum illud: Seminabo domum Israel et domum Iuda, semine hominum, et semine iumentorum, idest, perfectorum et imperfectorum. Illi ergo qui audiunt semen sunt, sed ideo infructuosi, quia non retinent, propter quod addit: *Deinde venit diabolus*, scilicet per suggestionem. *Et tollit verbum de corde eorum*, idest de recordatione. Et hoc signatum fuit
Iud.6.a in libro Iudicū, vbi dicitur: Cumque seuisset Israel, ascendebat Madian et Amalech. Sequitur: Sicut erant in herbis cuncta vastabant. Vnde ipse libenter destruit principia bonitatis. Et quia nostræ saluti insidiatur, adiungit: *Ne credētes salui fiant*, sicut enim
Mar.16.c scriptum est: Qui crediderit, et baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Ipse autem nihil quærit, nisi damnationem
Apoc.12.c nostram tamquam iam damnatus. Proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte.

Secundo quantum ad explicationem seminis arefacti in corde desidiosi, subditur: *Nam qui supra petram: qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt ver-*

A *bum*. Et hoc quidem est laudabile secundum illud: Susceperunt verbum cum omni auiditate, quotidie Act.17.e scrutantes Scripturas. Sed tamen in hoc sunt reprehensibiles, quia non fouent, nec volunt laborare. Ideo subdit: *Et hi radices non habent*, idest firmitatem charitatis, de qua Apostolus: In charitate radi- Eph.3.e cati et fundati: sed potius amorem libidinosum siue adulterinum, et ideo non proficiunt. Adulterinæ Sap.4.a plantationes non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt. Quia: Radix eorum Osee 9.d exiccata est, fructum nequaquam facient. Et quòd isti non habeant radices confirmatas, ostendit cum
B ait: *Qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt*, scilicet a Deo, secundum illud: Recessit a Deut.32.e Deo salutari suo. Sed hoc competit huiusmodi desidioso, secundum illud: Quàm aspera est nimium Eccli.6.c sapientia indoctis hominibus, et non permanebit in illa excors, sed sicut dicitur: Væ eis, quon iam reces- Osee 7.d serunt a me. Diuersum dicit Iob: Donec deficiam, Iob 27.a non recedam ab innocentia mea. Et ideo hortatur: Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia, et ti- Eccli.2.a more, et præpara animam tuam ad tentationem.

Tertio autem quantum ad expositionem seminis suffocati in corde negocioso, subditur: *Quod autem in spinas cecidit: hi sunt qui audierunt*, idest, illi si-
C gnantur per illud. Et nota quòd auditus attribuitur omnibus, vt nullus se possit excusare. Numquid Rom.10.d non audierunt? Et quidem in omnem terram exiuit sonus eorum: et in fines orbis terræ verba eorum. Sed tamen non omnes faciunt fructum spiritualem, quia impediuntur a curis carnalibus. Ideo subditur: *Et a solicitudinibus*, scilicet intra. *Et diuitijs*, scilicet extra. *Et voluptatibus vitæ*, scilicet infra. In quo tangitur triplex bonum commutabile scilicet interius, exterius, inferius. *Euntes suffocantur*, idest, vitam spiritualem perdunt: quia secundum quòd dicitur:
D Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentatio- 1.Tim.6.b nem et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociua, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Ideo merito suffocari dicuntur. Et ideo perdendo vitam interiorem, perdit per consequens efficaciam exteriorem. Et ideo subditur: *Et non referunt fructum*. Scribitur enim: Qui amat di- Eccli.5.b uitias, fructum non capiet ex eis. Quia sicut dicitur: Dormierunt somnum suum, et nihil inuene- Psal.75.a runt omnes viri diuitiarū in manibus suis. Et ad Romanos: Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, Rom.6.d in quibus nunc erubescitis? quasi dicat, nullum. Vn- Diuitiæ, et voluptates cur spinis cōparentur.
E de merito diuitiæ et voluptates comparantur spinis, tum quia fructum non afferunt, tum quia fructum impediunt, tum etiam, quia habentem affligunt, secundum illud: Peccatori autem dedit afflictionem Eccls.2.d et curam superfluam, vt addat et congreget, et tradat ei qui placuit Deo. Sed et hoc vanitas est et cassa solicitudo mentis: Dulcis est somnus operanti, siue Eccli.5.b parum, siue multum comedat: saturitas autem diuitis non sinit eum dormire. Vnde quasi super spinas iacet, propter quod dicit Beda: Diuitiæ etsi de- Beda.to.5. lectare videantur, tamen possessoribus suis spinæ lib.3.ca.8. sunt, quia cogitationum suarum punctionibus men- Luca.
F tem lacerant, quæ auide quæruntur, et solicite seruantur.

Quarto quantum ad interpretationem seminis multiplicati in corde fructuoso, additur: *Quod autem in bonam terram*, scilicet cecidit. Terra, quam circumiuimus, valde bona est. *Hi sunt qui in corde* Num.14.b *bono*, quo ad cognitiuam: Cor boni consilij statue Eccli.37.c tecum. Et in Ecclesiastico: Sapiens cor et intelligi- Eccli.3.d bile, abstinebit se a peccatis. *Et optimo*. Quo ad affectiuam dicitur: Optimum est, gratia stabilire cor. Heb.13.b *Audientes verbum retinent*, quo ad memoratiuam. Prouerbiorum: Fili mi, ne obliuiscaris legis meæ, Prou.3.a et præcepta mea cor tuum custodiat. *Et fructum afferunt*, quo ad operatiuam. Dabitur pluuia semini Isa.30.e

tuo,

tuo, vbicumque ſeminaueris in terra, et panis fru- A
gum terræ erit vberrimus et pinguis. *In patientia*,
quo ad paſſionem paſſiuam et ſupportatiuam: in
Iac.1.a qua eſt conſummatio meriti boni. Patientia opus
perfectum habeat: vt ſitis perfecti et integri, in nul-
lo deficientes. Vnde ipſa eſt quæ perducit ad fru-
Iac.5.b ctum: Ecce, agricola expectat pretioſum fructum
terræ, patienter ferens, donec accipiat tempora-
Heb.10.g neum et ſerotinum. Et ad Hebræos: Patientia enim
vobis neceſſaria eſt, vt voluntatem Dei facientes, re-
Heb.12.c portetis promiſſionem. Iterum: Omnis diſciplina
in præſenti quidem videtur non eſſe gaudij, ſed mœ-
roris: poſtea autem fructum pacatiſſimum exercita- B
tis per eam reddet iuſtitiæ. Ad iſtius tamen ſeminis
explanationis euidentiorem manifeſtationem, no-
tandum quòd ſemen eſt verbum Dei. Primo, quia
Ioan.8.d tenet rationem principij actiui: Principium qui et
Mat.13.e loquor vobis. Et Matthæus: Qui ſeminat bonum
ſemen, eſt filius hominis, qui ſcilicet eſt principium
omnis boni. Secundo, quia tenet rationem princi-
Ioan.5.c pij propagatiui: Pater meus vſque modo operatur:
Mar.4.c et ego operor. Ideo Marcus dicit: Sic eſt regnum
Dei, quemadmodum ſi homo iaciat ſementem in
terram, et dormiat, et exurgat nocte ac die, *et cete-*
Gen.1.b *ra*. Germinet terra herbam virentem, et facientem C
ſemen, et lignum pomiferum faciens fructum, *et*
cetera. Tertio, quia tenet rationem principij mul-
Ioan.12.d tiplicatiui. Ioannes: Niſi granum frumenti cadens
in terram, mortuum fuerit, ipſum ſolum manet:
ſi autem mortuum fuerit, multum fructum affert:
1.Cor.15.e Inſipiens, tu quod ſeminas non viuificatur, niſi prius
moriatur. Huiuſmodi autem ſemen eſt Verbum Dei
increatum, vt inſpiratum, vt incarnatum, vt præ-
dicatum, et vt exemplatum.

Nemo autem lucernam accendens, et cetera. Poſt-
quam eruditi ſunt Apoſtoli ad intellectum parabo-
læ, hic ſecundo inuitantur ad communicationem D
doctrinæ ad quam inuitantur Apoſtoli quadruplici-
ter. Primo congruitate generalis exempli: ſecundo
neceſſitate ſuperni iudicij, ibi: *Non eſt enim occultum*,
Inf.eod. c et cetera. Tertio vtilitate proprij meriti, ibi: *Videte*
ergo quid audiatis, et cetera. Quarto immutabilitate
diuini beneplaciti, ibi: *Venerunt autem ad illum*, et
cetera. Circa congruitatem generalis exempli, duo
ſunt attendenda. Primum eſt diſſonantia in oppoſi-
to, ſed conuenientia in propoſito. Primo quantum
ergo ad diſſonantiam in oppoſito, dicitur: *Nemo au-*
tem lucernam accendens. Lucerna eſt Verbum Dei,
Prou.4.e iuxta illud: Mandatum lucerna eſt, et lex lux, et via E
Pſ.118. vitæ increpatio diſciplinæ. Lucerna pedibus meis
verbum tuum, et lumen ſemitis meis. Tunc enim
lucerna accenditur, quando cordi humano intelli-
Ioan.5.f gentia diuini verbi tribuitur. Vnde dicitur: Ille erat
lucerna ardens et lucens. *Operit eam vaſe*. Lucerna
hæc non eſt operienda vaſe carnalis immunditiæ.
Oſea 8.b Oſeas: Iſrael nunc factus eſt in nationibus, quaſi vas
immundum. Sed non eſt tale vas, Paulus, de quo:
Act.9.c Vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meum
coram gentibus, et regibus, et filijs Iſrael: hoc fuit
vas apertum quod illuminauit mundum. In Eccle-
Eccli.43.a ſiaſtico: Sol in aſpectu annuncians in exitu vas admi- F
rabile, opus excelſi. *Aut ſubtus lectum ponit*. Per le-
Prou.16.b ctum autem accidia deſignatur. Sicut oſtium verti-
tur in cardine ſuo, ita piger in lectulo ſuo. Hinc eſt
quòd reprehenditur ſeruus ille, qui abſcondit pecu-
Mat.25.b niam Domini ſui. Contra illud: Perde pecuniam
Eccli.29.b propter fratrem, et amicum: et non abſcondas il-
lam ſub lapide in perditionem. Vult ergo dicere
quòd ſicut inconueniens eſt, lucernam accenſam ab-
ſcondere ſub vaſe vel lecto, ſic etiam diuinam intel-
ligentiam occultare. Et hoc eſt quod dicitur: Sa-
Eccli.20.d pientia abſconſa, et theſaurus inuiſus, quæ vtilitas
in vtriſque? Melior eſt qui celat inſipientiam ſuam,
quàm homo qui abſcondit ſapientiam ſuam. Hoc
autem intelligitur, quando habet tempus et locum.
Nam in pſalmo dicitur: In corde meo abſcondi elo- *Pſ.118.*
quia tua, vt non peccem tibi. Et alibi: Poſui ori *Pſal.38.a*
meo cuſtodiam, cum conſiſteret peccator aduerſum
me: obmutui, et humiliatus ſum.

Secundo vero quantum ad congruitatem in pro-
poſito, ſubiungit: *Sed ſupra candelabrum ponit*. Quan-
tum ad apparitionem virtutis. *Vt intrantes videant*
lumen. Per apertionem veritatis, ſecundum illud:
Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant *Mat.5.b*
opera veſtra bona, et glorificent patrem veſtrum qui
in cęlis eſt. Et ad Philippenſes: Inter quos lucetis ſicut *Phil.2.b*
luminaria in mundo, verbum vitæ continentes. Il-
lud autem lumen non vident, niſi qui per fidem in-
trant. Quia Iſaias ſecundum ſeptuaginta dicit: Niſi *Ioan.7.b*
credideritis, non intelligetis. Et de hoc fidei ingreſ-
ſu dicitur: Ego ſum oſtium: per me ſi quis introie- *Ioan.10.b*
rit, ſaluabitur, introierit ſcilicet per fidem: quia qui
crediderit, ſaluus erit. Iſti intrantes per fidem, me-
diante doctrina Sanctorum, perueniunt ad intelli-
gentiam ſacramentorum, ſecundum illud: Illumi- *Pſal.75.a*
nans tu mirabiliter a montibus æternis: turbati ſunt
omnes inſipientes corde. Qui ad iuſtitiam erudiunt *Dan.12.b*
multos, ſunt quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.
Ideo Dominus dicebat diſcipulis: Quod dico vobis *Mat.10.b*
in tenebris, dicite in lumine: et quod in aure auditis,
prædicate ſuper tecta.

Non eſt enim occultum. Hic ſecundo inuitat eoſdem
ad communicationem doctrinæ, neceſſitate ſuper-
ni iudicij dupliciter, tum propter futuram manife-
ſtationem omnis boni, tum propter futuram reue-
lationem omnis mali. Primo ergo quantum ad fu-
turam manifeſtationem omnis boni, dicitur: *Non eſt*
enim occultum, ſcilicet bonum, *quod non manifeſtetur*,
ſcilicet per futurum iudicium. Vnde: Omnes enim *2.Cor.5.b*
nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti: vt re-
ferat vnuſquiſque propria corporis prout geſſit, ſiue
bonum, ſiue malum. Hoc autem erit in iudicio, de
quo dicitur, quòd illuminabit abſcondita tenebra- *1.Cor.4.b*
rum, et manifeſtabit conſilia cordium, et tunc laus
erit vnicuique a Deo. Et hoc, quia lux habet pro-
prietatē manifeſtatiuam, ſecundum illud: Omnia *Eph.5.c*
autem quæ arguuntur, a lumine manifeſtantur. Vn-
de etiam bona veritas fidei et morum, tamquam
lux quærit manifeſtari, non occultari, ſecundum il-
lud: Qui facit veritatem, venit ad lucem, vt mani- *Ioan.3.c*
feſtentur opera eius: quia in Deo ſunt facta. Et hoc
fiet potiſſime in iudicio, quando lux illa manifeſta-
bitur. Qui ſedes ſuper Cherubin manifeſtare. Et *Pſal.79.a*
rurſus: Deus manifeſte veniet, Deus noſter, et non
ſilebit.

Secundo vero quantum ad reuelationem omnis
mali, dicitur: *Nec abſconditum*, ſcilicet peccatum
vel malum, quod homo libenter abſcondit, ſecun-
dum illud: Si abſcondi quaſi homo peccatū meum. *Iob 31.d*
Et ſequitur: Quis mihi tribuat auditorem, vt deſi-
derium meum audiat Omnipotens? *Quod non cogno-*
ſcatur et in palam veniat, idest, in iudicio, ſecun-
dum illud: Qui operit odium fraudulenter, reuela- *Prou.26.d*
bitur malitia eius in concilio. Vnde in Eccleſiaſtico: *Eccli.1.b*
Ne fueris hypocrita in conſpectu hominum, et non
ſcandalizeris in labijs tuis. Et ſequitur: Ne forte
reuelet Deus abſconſa tua, et in medio ſynagogæ
elidat te, *et cetera*. Quia ſicut dicitur: Auris zeli *Sap.1.b*
audit omnia, et tumultus murmurationum non ab-
ſconditur. Ipſe enim eſt qui reuelat profunda et ab-
ſcondita, et nouit in tenebris conſtituta, *et cetera*.
Quia ergo omnia oportet manifeſtari, ſtultum eſt
ad tempus abſcondere, ac per hoc neceſſe eſt doctri-
nam acceptam alijs aperire.

Videte ergo quid audiatis, et cetera. Hic tertio inui-
tantur Apoſtoli ad idem, vtilitate proprij meriti. Et
hoc quia eius habitus facit opulentum, priuatio ve-
ro reddit egenum. Prædicanda eſt ergo diuina

doctrina

doctrina. Primo, quia habitus documenti perducit ad opulentiam, propter quod dicit:

Beda. to. 5. lib. 3. in ca. 8. Lucæ. *Videte ergo quid audiatis.* Beda: Vt in vestro pectore suscipiatis, et continuo ruminetis, et alieno auditui eructare sufficiatis, quasi dicat: Non audiatis verba eruditionis diuinæ negligenter, vt non curetis: sed diligenter, vt abundetis, et alijs tribuatis. Vnde et subdit: *Qui enim habet, dabitur illi*, id est, qui enim habet affectum et voluntatem proficiendi, dabit ei Deus intellectum, et facultatem docendi. Vnde in Sapientia: *Sap. 7. a* Optaui, et datus est mihi sensus, et inuocaui: et venit in me spiritus sapientiæ. Et sequitur: Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa. Vnde si quis vult quòd detur abundanter, debet et ipse dare de eo quod habet, libenter. Date, et dabitur vobis, *Sup. 6. f* scilicet donum sapientiæ, secundum illud: *Iac. 1. a* Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet a Deo qui dat omnibus affluenter, *et cetera*. Vnde nulli datur sapientiæ donum, nisi habeat desiderium. *Isa. 55. a* Omnes sitientes venite ad aquas: et qui non habetis argentum, properate, *et cetera*.

Secundo vero per contrarium, quia ipsius priuatio ducit ad inopiam. Vnde adiungit: *Et quicumque non habet*, affectum scilicet diuinæ doctrinæ in corde. *Etiam quod putat se habere*, per tumorem superbiæ, *auferetur ab illo*, scilicet per rigorem diuinæ sententiæ. *Inf. 19. a* Auferte ab illo mnam, et date illi qui decem mnas habet. *Mat. 21. d* Et Matthæus: Auferetur a vobis regnum, scilicet sacræ scripturæ, et dabitur genti facienti fructus eius. Ex quo colligitur quòd nullus potest peruenire ad plenitudinem diuinæ sapientiæ, nisi habeat promptitudinem doctrinæ communicandæ, vt Sapientia: *Sap. 6. b* Quid est autem sapientia, et quemadmodum facta sit, referam, et non abscondam a vobis sacramenta Dei. Et sequitur: Et non præteribo veritatem: neque quidem cum inuidia tabescēte iter habebo: quoniam talis homo non erit particeps Sapientiæ, scilicet Dei.

Venerunt autem ad illum mater, et cetera. Hic quarto inuitat Apostolos ad doctrinam communicādam ex imitatione Magistri sui, scilicet Christi, qui prætulit affectum docendi affectui parentali. Vnde duo hic introducuntur: primum est requisitio propinquorum: secundum vero prælectio discipulorum. Primo ergo quantum ad parentum requisitionem, dicitur: *Venerunt autem ad illum mater et fratres eius*, ad quos debet specialis affectus haberi: ad matrem quidem, quoniam dicitur: *Exo. 20. c* Honora patrem tuum, et matrem tuam, *et cetera*. *Tob. 4. a* Et Tobias: Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius. Ad fratres, idest, propinquos et cognatos. In Leuitico dicitur: *Leu. 19. e* Diliges amicum tuum sicut teipsum. Horum igitur quibus debetur præcipua affectio, introducitur requisitio, sed non poterant pertingere per seipsos. Vnde additur: *Et non poterant adire eum præ turba*. Et ideo requirebant per nuncium, propter quod additur: *Et nunciatum est illi, mater tua et fratres tui*, quibus multam debes affectionem, ratione propinquitatis, *stant foris volentes te videre*, per affectum charitatis. Et sic efficaciter requiritur, vt ad propinquos transeat, vel exeat, tum propter naturam agnoscendam, tum propter charitatem rependendam. *Gloss. in ca. 12. Matth. sub finem. to. 5.* Super hoc autem dicit Glossa, quòd hic tergiuersando nunciatum est Christo, vt sciretur si doctrinam relinqueret, propter humanum quem erga matrem et fratres haberet affectum. Sciebant enim illud esse verum quod dicitur: *Eph. 5. g* Nemo vmquam carnem suam odio habuit. Et sic volebant experiri quid amplius acceptaret, vtrum affectionem parentum, an eruditionem discipulorum.

Secundo vero quantum ad discipulorum prælectionem, subdit: *Qui respondens dixit ad eos: Mater mea, et fratres mei, hi sunt qui verbum Dei audiunt et faciunt*. In quo ostendit quòd magis discipulorum

A eruditionem, quàm parentum affectionem: et quòd magis acceptabat discipulos quàm propinquos. Et quòd magis acceptat affectum doctorum ad discipulos, quàm parentum ad filios. Et nota quòd propter parentum affectum, et indigentiam, et requisitionem, non debet doctor intermittere eruditionem doctrinæ, in quo magis inuitat facto, quàm supra inuitauerit verbo. Et nota quòd auditores vocat matres, in quantum per documentum alios generant, secundum illud: Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. *Gal. 4. e* Fratres vocat, inquantum per verbum generantur, et filij

B Dei fiunt, secundum illud: Narrabo nomen tuum fratribus meis, *et cetera*. *Psal. 21. e* Et Hebræos: *Heb. 2. c* Non confunditur fratres eos vocare: qui enim verbum Dei suscipiunt, illi inseruntur tamquam stipiti radicali, et per consequens rigantur per humorem Spiritus sancti, et ideo efficiuntur filij Dei viui, secundum illud: Quoniam autem estis filij, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra, clamantem, *et cetera*. *Gal. 4. a* Et ideo quantum præest spiritus carni, et gratia naturæ, et diuina humanis, et æterna caducis, tantum præfertur generatio spiritualis, *quæ est per verbum vitæ*, generationi carnali, et ideo huic præferenda

C est. Nam propter illam verus prædicator plus afficitur ad filios generatos per prædicationem, quàm ad parentes carnales. Quod patet, quia Apostoli pro eis confirmandis effuderunt sanguinem proprium, sicut etiam Christus fecerat, qui est Magister omnium. Et quoniam illi soli semen verbi rectè suscipiunt, qui audita exequuntur: ideo rectè additur: *qui Verbum Dei audiunt et faciunt*: Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. *Rom. 2. b* Et Iacobus: Estote factores verbi, et non auditores tantum, fallentes vosmetipsos. *Iac. 1. d* Tales enim præfert Christus parentali cognationi suæ

D infra, vbi dicitur: Beatus venter qui te portauit, et vbera quæ suxisti. *Inf. 11. d* At ille dixit: Quinimmo, Beati qui audiunt Verbum Dei, et custodiunt illud. Hoc autem dicit, non quia matrem contemnat, cum illam præ omnibus dilexerit, sed vt exemplo ostendat quod præcipit infra: Si quis venit ad me, et non odit patrem suum et matrem et vxorem, et filios, et fratres et sorores: *Inf. 14. f* *adiungitur*: Non potest meus esse discipulus.

Factum est autem in vna dierum: et ipse ascendit, et cetera. Post instructionem parabolicam in occultis mysterijs, et informationem Apostolicam in aper

E tis eloquijs, subdit hic Euangelista more suo confirmationem authenticam in expressis miraculis. *Diuisio.* Introducuntur autem in hac parte tria signa miraculorum, vt in ore trium testium stet omne verbum, et vt ostendatur Christus Dominus vniuersorum. Primum est in sedatione tempestatis, ex quo ostenditur Dominus super creaturam corporalem: secundum est in expulsione dæmoniacæ legionis, ex quo ostenditur Dominus super spiritualem, ibi: *Et nauigauerunt ad regionem*, et cetera: tertium est in restitutione vitæ, et sanitatis, ex quo ostenditur Dominus su

F per composita ex vtraque, ibi: *Factum est autem*, et cetera. Circa primum miraculi genus, quod est in sedatione tempestatis, quattuor introducuntur ab Euangelista ad eius explicationem perfectam. Primum est occasio præcedens: secundum opportunitas imminens: tertiū est potestas efficiens: quartum est vtilitas consequens. Occasio præcedens fuit transitus maris: opportunitas imminens, impetus tempestatis: potestas efficiens, virtus diuinitatis: Vtilitas consequens, est profectus nostræ credulitatis. Primo ergo introducitur ab Euangelista transitus maris: secundo impetus tempestatis, ibi: *Et nauigantibus illis*, et cetera: tertio virtus diuinitatis, ibi: *At ille surgens*, quarto profectus nostræ credulitatis, ibi: *Dixit autem illis, Vbi est*, et cetera. Circa primum notandum

notandum quòd duo introducit Euangelista. Pri-
mum est ascensus nauiculæ: secundum est transitus
stagni. Primo ergo quantum ad ascensionem naui-
culæ, dicitur:

Factum est autem in vna dierum: et ipse ascendit in
nauiculam, et discipuli eius, vt scilicet per eius obse-
Sap. 14. a quium veheretur iuxta illud: Exiguo ligno credunt
homines animas suas. Et nota quòd Christus ascen-
dit cum discipulis in nauiculam, vt ostendat se eis es-
se similem in natura et indigentia secundum illud:
Heb. 2. d Debuit per omnia fratribus similari. Et ad Philippen
Phil. 2. b ses: In similitudinem hominum factus, et habitu
inuentus vt homo. Discipuli ascenderunt cum Chri
sto, vt ostendatur perfectio comitatus, quia num-
quam deserebant Magistrum, sicut Eliseus Magi-
4. Reg. 2. a stro suo Eliæ dixit: Viuit Dominus, et viuit anima
tua, quia non derelinquam te. Vnde in persona ta-
Iob 23. c lium, dicebat Iob: Vestigia eius secutus est pes
meus, viam eius custodiui, et non declinaui ex ea.
Non erant de illis qui ad tempus credunt, et in tem-
Sup. eod. b pore tentationis recedunt: et ideo ad veritatis sapien
tiam numquam attingunt.

Secundo vero quantum ad transitum stagni sub-
dit: *Et ait ad illos. Transfretemus trans stagnum. Et*
ascenderunt, scilicet vt transfretarent, et vltra fretum,
siue mare irent: quia aqua illa, sicut habitum est,
Sup. 5. a et mare et stagnum appellabatur. Ideo autem vo-
luit Dominus quòd discipuli eius transfretarent
cum eo: vt miracula eius eis apparerent: Qui de-
Ps. 106. c scendunt mare in nauibus. Et sequitur: Ipsi viderunt
opera Domini, et mirabilia eius in profundo. Vel
ideo voluit vt secum ascenderent, vt ostenderet quòd
non possunt peruenire ad portũ salutis, nisi per mare
Sap. 14. a tribulationis præsentis. Vnde Sapiens: Transeuntes
Psal. 65. c mare, per ratẽ liberati sunt. Psalmus: Trãsiuimus per
ignem et aquam: et eduxisti nos in refrigerium.
Act. 14. d Quia secundum quòd dicitur: Per multas tribula-
tiones oportet nos intrare in regnum Dei.

Et nauigantibus illis, et cet. Hic secundo describi-
tur impetus tempestatis cum importunitate pericu-
li, et cum opportunitate refugij. Primo quantum
ad importunitatem periculi emergentis, Christo dor
miente, dicitur: *Et nauigantibus illis, obdormiuit*. Et
ipso dormiente periculum incurrerunt in nauigan-
Eccl. 43. c do, iuxta illud: Qui nauigant mare, enarrant peri-
cula eius. Ideo subditur periculum: *Et descendit*
procella venti in stagnum, et complebantur, et periclita-
bantur, idest, procella venti venit, et exagitabat
stagnum, et implebat nauem aquis, iuxta illud: Et
Mat. 4. d facta est procella magna venti, et fluctus mittebat in
nauim, ita vt impleretur nauis. Et hoc factum est
Iona 1. a diuina dispositione, sicut de Iona dicitur: Facta est
tempestas magna in mari, et nauis periclitabatur
conteri. Vnde sicut nauis illa, propter Ionam fu-
gientem a facie Domini, erat in periculo, sic et ista
Glossa in propter præsentiam proditoris, secundũ quòd Am
hũc locum brosius dicit: Merito turbabatur nauis, in qua pro-
to. 5. ditor erat, cum bonis: et qui suis meritis firmi erant,
turbabantur alienis.

Secundo quantum ad opportunitatem refugij suc-
currentis, Christo euigilante, subditur: *Accedentes*
autem suscitauerunt eum, vt scilicet per eius vigiliam
obtinerent remedium, qui in eius dormitione in-
Psal. 77. g currerant periculum: Et excitatus est tamquam dor-
miens Dominus. Suscitauerunt autem eum non ex
animi audacia, sed ex indigentia patrocinij. Vnde
additur: *Dicentes, Præceptor, perimus*. In quo allegant
Christi potentiam, et suam indigentiam. Christi po-
Iob 9. a tentiam in hoc, quod aiunt, *Præceptor*. Iob: Præci-
pit soli, et non oritur: et stellas claudit quasi sub si-
gnaculo. Qui extendit cælos solus, et graditur su-
Psal. 88. b per fluctus maris. Et in Psalmo: Tu dominaris po-
testati maris, motum autem fluctuum eius tu miti-
Sap. 14. a gas. Et Sapiens: Dedisti in mari viam, et inter flu-
A ctus semitam firmissimam. Suam indigentiam alle-
gant in hoc, quod dicunt: *perimus*, cum tamen tu
non vis aliquem perire: Patienter agit propter vos, 2. Pet. 3. c
nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam
reuerti: et maxime prædestinatos. Vnde: Oues Ioan. 10. c
meæ vocem meam audiunt: et ego cognosco eas, et
sequuntur me, et ego vitam æternam do eis: et non
peribunt in æternum. Et iterum: Quos dedisti mi- Ioan. 17. b
hi, ego custodiui: et nemo ex eis perijt, nisi filius
perditionis.

At ille surgens increpauit ventum. Hic tertio descri-
bitur virtus diuinitatis, vt præcipiens verbo, et vt
B perficiens facto. Primo ergo quantum ad præce-
ptum in verbo, dicitur:

At ille surgens increpauit ventum et tempestatẽ aquæ.
In qua increpatione intelligitur maiestatis imperiũ
super vtrumque. Vnde dicitur: Imperauit ventis Mat. 8. c
et mari, et facta est tranquillitas magna. Et dici-
tur quòd dixit mari: Tace, obmutesce. Et in hoc Mar. 4. d
ostendit se esse illum, qui fecit mare. Iob: Circum- Iob 38. b
dedi mare terminis meis, et posui vectem et ostia.
Et dixi, hucusque venies, et non procedes amplius,
et hic confringes tumentes fluctus tuos. Et Nahum: Nahũ. 1. a
Dominus in tempestate et turbine. Sequitur: In-
C crepans mare, et exiccans illud: et omnia flumina ad
desertum deducens.

Secundo vero quantum ad effectum in opere
subditur: *Et cessauit, et facta est tranquillitas*. cessa-
uit scilicet ventus. In sermone eius siluit ventus, Eccli. 43. c
quia Psalmista dicit: Ignis, grando, nix, glacies, Ps. 148. b
spiritus procellarum: quæ faciunt verbum eius. Et
sic apparet quòd ipse est ille ad quem dicitur: Do- Tob. 3. b
mine non delectaris in perditionibus nostris, quia
post tempestatem tranquillum facis. Et sic verum
est in Christo, quod in psalmo dicitur: Dixit, et Ps. 106. c
stetit spiritus procellæ.

D *Dixit autem illis*, et cetera. Hic quarto determina-
tur profectus nostræ credulitatis dupliciter, scilicet
quantum ad cognitionem in corde, et quantum ad
confessionem in ore. Primo ergo quantum ad co-
gnitionem cordis, procedentis ab hæsitatione du-
bietatis ad certitudinem credulitatis, dicitur: *Di-*
xit autem illis: Vbi est fides vestra? Quod quidem di-
cit increpando dubietatem, et suadendo fidei firmi-
tatem, quasi dicat: Quare dubitastis mergi et peri-
clitari? iuxta quod dixit Petro: Modicæ fidei, qua- Mat. 14. d
re dubitasti? Nam dicitur: Fide filij Israel transie- Heb. 11. e
runt mare rubrum, tamquam per aridam terram.
E Ideo autem discipulos arguit de pusillanimitate, vt
excitaret eos, viso miraculo, ad firmitatem fidei, per
quam resiliant in propriam paruitatem, et admiren-
tur diuinam immensitatem. Vnde subditur: *Qui ti-*
mentes mirati sunt. Iam enim cognoscebant suam
paruitatem, in quam resiliebant per timorem et di-
uinam immensitatem, in quam excedebant per ad-
mirationem: Quis non timebit te o rex gentium? Hier. 10. a
Tuum est enim decus inter cunctos sapientes. Et ite-
rum: Me ergo non timebitis, ait Dominus? Sequi- Hier. 5. e
tur: Qui posui arenam terminum mari, præceptum
sempiternum quod non præteribit. Subiungitur:
F Et intumescent fluctus eius, et non transibunt illud.
Et quia timorem maiestatis concomitatur admira-
tio potestatis, ideo dicitur: *Mirati sunt*. Mirati sunt Eccli. 11. b
in illo multi, et honorauerunt Deum, quia terribi-
lis Dominus, et magnus vehementer, et mirabilis Eccli. 43. d
potentia ipsius.

Secundo vero quantum ad confessionem oris
subditur: *Ad inuicem dicentes: Quis, putas, hic est?* quasi
dicant, nullus est huic similis: Quis similis tui in for- Exo. 15. b
tibus Domine? Quis similis tui magnificus in san-
ctitate, terribilis atque laudabilis, faciens mirabi-
lia? Et rationem reddunt de eius potentia: *Quia et*
ventis, et mari imperat, per potentiam ineffabilem.
Et obediunt ei, per reuerentiam admirabilem: Qui Iob 28. d
fecit

fecit ventis pondus, et aquas appendit in mensura, A
quando ponebat pluuijs legem, et viam procellis so-
Eccli.39.c nantibus. Et sic verificatum est illud: In verbo eius
stetit aqua sicut congeries. Iste ergo est ille de quo in
Iob 38. a Iob dicitur: Quis conclusit ostijs mare? Ex quo enim
mare et venti obediunt ei, nulla resistere possunt.
Eccli.42.a In Ecclesiastico: In omni necessitate omnia obau-
Beda to. 5. diunt ei. Vnde Beda in glossa: Nota quòd omnis
lib.3.ca. 8. creatura sentit Creatorem, quia maiestati Condito-
Luca. ris sunt sensibilia quæ apud nos sunt insensibilia.

Spiritualis sensus. Spiritualiter autem exprimitur hic liberatio ani-
mæ pœnitentis a tentatione diaboli per gratiam
Christi. Vnde tria hic sunt spiritualiter attenden- B
da. Primum est animæ conuersio quæ designatur
in ascensu nauiculæ: secundum est tentatio quæ de-
signatur in impetu procellæ: tertium est animæ con-
solatio quæ designatur in sedatione tempestatis.

Circa ascensum nauiculæ designantem conuer-
sionem animæ, tria attendenda sunt, primo Christi
Mich.2.d exemplum, quia prior ascendit: Ascendet pandens
Act.1. a iter ante eos. Quia: Cœpit Iesus facere et docere.
Et hoc est quod dicit Ambrosius: Christus relictis
parentibus nauem crucis ascendit, vt doceat nos, re-
licto amore carnali cum ipso crucifigi. In figura hu-
1.Mac.5.e ius dicitur quòd Iudas videns populum trepidan- C
tem ad transfretandum torrentē transfretauit prior,
et omnis populus post eum. Secundo Christi con-
silium, quia discipulos inuitauit vt secum transirent.
Eccli.24.c Transite ad me omnes qui concupiscitis me, scili-
cet ex hoc mundo, qui non est nisi transitus quidam:
Ioan.13. a Vt transeat ex hoc mundo ad Patrē. Et ad Hebræos:
Heb.13. c Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futu-
ram inquirimus. Beatus qui sic transit per bona tem-
Sap.14. a poralia vt non amittat æterna. Quia: Transeuntes
mare, per ratem liberati sunt. Tertio vero Christi
consortium, quia simul cum ipsis in naui transie-
Isa.43. a runt. Cum transieris per aquas, tecum ero, et flu- D
Psal.90. d mina non operient te. In Psalmo: Cum ipso sum in
Mat.28.d tribulatione. Et Matthæus: Ecce ego vobiscum sum
omnibus diebus, vsque ad consummationem sæculi.

Circa impetum procellæ in quo designatur ten-
tatio animæ, tria sunt attendenda. Primum est ob-
dormitio Christi: quod quidem est quando Christi
amor et memoria torpescit in corde, nam in se non
Ps.120. a obdormiuit. In Psalmo: Ecce non dormitabit,
neque dormiet qui custodit Israel: sed in nobis, ideo
Mat.26.d dicitur: Vigilate, et orate, vt non intretis in tenta-
1.Pet.5. b tionem. Et Petrus: Sobrij estote, et vigilate, *et cete-*
1.Thes.5.b *ra*. Et: Non dormiamus sicut et ceteri, sed vigile- E
mus et sobrij simus: qui enim dormiunt, nocte dor-
miunt. Secundum est descensus procellæ venti, in
Ezech.1.a quo designatur tentatio diaboli. Ventus turbinis ve-
niebat ab Aquilone. Hic est ventus vehemens a re-
gione deserti, qui concussit quattuor angulos do-
mus, idest quattuor mentis affectus, de quo Iob:
Iob.1.d Frigidus ventus Aquilo flauit, et gelauit crystallus
Eccl.43. c ab aqua. Tertium est periclitatio nauis impulsæ,
quæ designat perturbationem animæ. Aqua enim
ingrediens in nauiculam est perturbatio intrans in
animam. Et tunc imminet periculum. Vnde in
Psal.68. a Psalmo: Saluum me fac Deus, quoniam intraue- F
Thr.3.f runt aquæ vsque ad animam meam. Et in Thren.
Inundauerunt aquæ super caput meum: Dixi, Perij.

Circa consolationem animæ tria sunt attenden-
da. Primum est oratio in Christi excitatione, quod
fit per orationem. Quis vestrum habet amicum, *et*
Inf.11.a
Isa.64. a *cetera*. Et Isaias: Non est qui inuocet nomen tuum,
qui consurgat, et teneat te: Secundum est mentis
Tob.3.d deuotio in tranquillitate. Tobias dicit: Non dele-
ctaris in perditionibus nostris, quia post tempesta-
tem, tranquillum facis: et post lacrymationem et fle-
Sap.12. c tum, exultationem infundis. Et Sapientia: Tu au-
tem dominator virtutis cum tranquillitate iudica.
Et sequitur: Subest enim tibi, cum volueris, posse.

Tertium est Dei honorificentia in hoc quòd Deum
venerantur, et timent, et confitentur, sicut Moyses Exo. 15. a
post liberationem Israelis ab Ægyptijs cecinit canti-
cum Domino. De his tribus dicitur in Psalmo: In- Psal.49. e
uoca me in die tribulationis, eruam te, et honori-
ficabis me. Et sic patet quo modo hic spiritualiter
denotatur transitus animæ pœnitentis.

Et nauigauerunt ad regionem, et cetera. Postquam
primo ostendit Euangelista, Christum habere do-
minium super creaturam corporalem: hic secundo
ostendit habere dominium super creaturam spiri-
tualem in expulsione admirabili dæmoniacæ legio-
nis. Vnde intendit in hac parte Euangelista explica-
re mirabilem liberationem dæmoniaci factam per
virtutem Christi. Ad huius autem miraculi explica-
tionem quattuor introducuntur. Primum est vio-
lentia dæmonis obsidentis: secundum est omnipo-
tentia Dei liberantis, quod notatur ibi: *Et rogaue-*
runt illum ne imperaret illis, et cetera. Tertium est re-
uerentia populi occurrentis, ibi: *Quod vt viderunt*
factum, qui pascebant, et cetera. Quartum est bene-
uolentia curati obtemperantis, ibi: *Et rogauit illum*
vir, a quo dæmonia exierant, et cetera. Violentia autem
diaboli obsidentis ostenditur ex quattuor, scilicet
ex fremitu furoris, ex strepitu clamoris, ex impetu
fortitudinis, et ex comitatu multitudinis. Primo
ergo quantum ad fremitum furoris in dæmoniaco
occurrente Domino applicanti dicitur: *Et nauiga-*
uerunt ad regionem Gerasenorum. Gerasa autem, vt Beda to. 5.
dicit Beda, ciuitas est Arabiæ. In quo ostenditur lib.3.in c.8
quòd post miracula facta circa Iudæos, diuina di- Luca.
spensatio hic requirit vt fiant in gentibus. Iuxta quod
dicitur: Vobis oportebat primum loqui verbum Act.13.g
Dei: sed quoniam repellitis illud, et indignos vos
iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes:
quasi in contemptum rebellium, vnde addit: *Quæ est*
contra Galilæam, quæ scilicet refertur ad ciuitatem
intellectam per illam gentem, quæ scilicet est Ge-
rasa. Illuc nauigauit, vt virtutem potentiæ per mi- Glossa in
racula ostenderet, et ad se traheret in tempore. In- ca. 8. Mat.
terpretatur namque Gerasa, vt dicit Glossa, aduena: to. 5.
et ideo designat gentes secundum illud: Memores Eph.2.b.c
estote, quòd aliquando vos eratis gentes in carne. Et
sequitur: Eratis illo in tempore sine Christo, aliena-
ti a conuersatione Israel, et hospites testamentorum,
promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc
mundo. Nunc autem in Christo Iesu vos qui ali-
quando eratis longe, facti estis prope in sanguine
Christi. Vnde in hoc patet quòd idem Dominus
omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Om- Ioel.2.g
nis enim quicumque inuocauerit nomen Domini,
saluus erit. Ideo additur: *Et cum de naui egressus esset*
ad terram, occurrit illi vir quidam, vt sicut mirabilia
fecerat in mari, ita et in terra faceret. Et per hoc
apparet quòd ipse est ille de quo Psalmista dicit:
Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cælo Ps.134.b
et in terra, in mari et in omnibus abyssis. Et hoc
ostendit in viro isto qui merito dicitur vir quidam,
singularis passionis, qui notabilis erat persona, et
notabiliter et miserabiliter obsessus. Et ideo licet
duo occurrerent secundum quòd dicit Matthæus: Mat.8. d
Lucas tamē non commemorat nisi occursum vnius,
cuius notabilem vexationem determinat ex tempo-
ris diuturnitate. Vnde ait: *Qui habebat dæmonium*
iam temporibus multis, ita quòd iam sibi eum vendi-
cauerat in possessionem, adeo vt posset dici de eo il-
lud Isaiæ: Erit cubile draconum, et pascua struthio- Isa.34. d
num. Et occurrent dæmonia, onocentaurus, et pi-
losus clamabit alter ad alterum. Hoc dicitur de ple-
ne a diabolo possessis. Aggrauatur etiam ex habitus
deformitate, vnde additur: *Et vestimento non indue-*
batur. Quod erat valde deforme, iuxta quòd com-
minatur Dominus: Denudabunt te vestimentis tuis, Ezec.16. e
vt auferant vasa decoris tui. Et in hoc apparet fre-
mitus

mitus dæmonis, qui non tantum vexabat corporis membra, sed etiam laniabat vestimenta, sicut de illo dicitur: Cum inualuisset dæmonium pessimum contra duos filios Sceuæ, principis sacerdotum, nudi et vulnerati effugerunt de domo. Aggrauatur etiã ex loci horribilitate, ideo addit: *Neque in domo manebat, sed in monumentis*, vbi est locus valde horribilis. Et talia loca quærunt principes tenebrarum: In desertis habitauit torrentium, et in cauernis terræ: et ab his eripit Dominus, secundum illud: Qui educit vinctos in fortitudine, similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris.

Act. 19. e *Iob 30. a* *Psal. 67. b*

Secundo quantum ad strepitum clamoris in dæmone vociferante, Domino præcipiente, subditur: *Is vt vidit Iesum, procidit ante illum*. Et sic verificatur illud: Coram illo procident Æthiopes, *et cetera*. Et illud: Adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, et infernorum. Hoc autem non faciebat humilitate deuotionis, sed cum murmure et strepitu clamoris. Et ideo addit: *Et exclamans voce magna dixit, quid mihi et tibi est Iesu fili Dei altissimi?* Ecce quòd non exhibebat reuerentiam ex amore, sed magis abhorrebat præsentiam, exiens cum clamore: per quem ostendit gemitum, et dolorem in corde secundum illud Isaiæ: Clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus vlulabitis. Ideo autem clamat, et dolet de eius præsentia, quia nulla erat ipsius cum Christo conuenientia: Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate, aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? In Ecclesiastico: Sicut communicabit lupus agno aliquando, sic peccator iusto. Quæ communicatio sancto homini ad canem? Et nota quòd in hac confessione duplicem elidit errorem: vnum Iudæorum qui dicebant Christum habere dæmonium: et in Beelzebub principe dæmoniorum eijcere dæmonia. Vnde Beda: Iudæi dicunt in principe dæmoniorum eum eijcere dæmones, quem dæmonia negant aliquid secum habere commune. Alium errorem Arrianorum scilicet elidit, qui dicunt Christum creaturam, cum dæmon dicat eum Dei altissimi filium, iuxta illud: Ego ex ore Altissimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam. Hoc autem fatetur dæmon non venerando eius dominium, sed pertimescendo eius præceptum, iuxta illud: Dæmones credunt, et contremiscunt. Et ideo additur: *Obsecro te ne me torqueas*, illa scilicet virtute de qua Sapiens: Absentes enim, et præsentes similiter torquebantur: ideo volebat Christum confiteri, vt saltem confitendo inueniret copiam euadendi. Sapiens: Negantes enim te nosse impij, per fortitudinem brachij tui flagellati sunt. Sed hæc supplicatio parum sibi valuit, non erat enim voluntaria, sed coacta, ideo subiungitur: *Præcipiebat enim spiritui immundo, vt exiret ab homine*. Cui præcepto non poterat resistere, secundum illud: Omnis creatura, *et cetera*. Sequitur: Deseruiens præceptis tuis, vt pueri tui custodirentur illæsi. Ideo autem hoc præceptum timebat, quia solatium est immundo spiritui obsidere hominem, et tormentum exire. Iuxta illud: Cum immundus spiritus exierit de homine, perambulat per loca inaquosa, quærens requiem. Et Beda in Glossa: Tormentum est diabolo ab hominis læsione cessare, et quanto diutius possederit, tanto difficilius dimittit. Laboret ergo læsus a diabolo, vt cito iugum disrumpat. Sed in hac petitione non meruit dæmon exaudiri, quia non erat ex affectu deuotionis, sed ex impatientia, et strepitu clamoris. Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos.

Psal. 75. b *Isa. 60. c* *Phil. 2. b* *Isa. 65. e* *2. Cor. 6. c* *Eccli. 13. c* *Ioan. 8. f* *Mat. 12. b* *Beda. to. 5. lib. 3. in ca. 8. Luca.* *Beda ibid.* *Eccli. 24. a* *Iac. 2. d* *Sap. 11. b* *Sap. 16. c* *Sap. 19. b* *Inf. 11. c* *Beda to. 5. lib. 3. in ca. 8. Luca.* *Psal. 17. d*

Tertio quantum ad impetum fortitudinis in dæmone resistente humanæ legationi subiungitur: *Multis enim temporibus arripiebat illum*, scilicet impetu fortitudinis, cui non poterat obsessus resistere. Iuxta quod dicitur de Saule quòd inuasit Spiritus Dei malus Saul. Sed hunc aliter quàm Saul, quia ille leniebatur cithara, hic autem non poterat detineri catena. Vnde additur: *Et vinciebatur catenis*, quantum ad manus. *Et compedibus custoditus*, quantum ad pedes, quod erat retinaculum valde forte, iuxta illud psalmi: Ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis. Et licet tam forte esset, tamen adhuc non poterat sustinere impetum diabolicæ fortitudinis, propter quod addit: *Et ruptis vinculis agebatur a dæmonio in deserto*. In quo ostenditur superbia et audacia diaboli, qui nullis obedit, nec retinaculis teneri potest, iuxta illud: A sæculo confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, et dixisti: Non seruiam. Sic vtique faciunt superbi, imitatores diaboli, contra quos Hieremias loquens de principibus dicit: Et ecce, magis hi simul confregerunt iugum, ruperunt vincula, scilicet diuinorum præceptorum. Cum tamen dicatur: Inijce pedem tuum in compedes illius, et in torques illius collum tuum: subijce humerum tuum, et porta illam, et ne acedieris vinculis eius. Sed tolerabilius est peccatori, obsesso a diabolo, agitari in desertum, quàm istis vinculis compediri. Iob: In desertis habitabant torrentium, et in cauernis terræ, vel super glaream. Qui inter huiusmodi lætabantur, et esse sub sentibus delicias computabant.

1. Reg. 18. c *Ps. 149. b* *Hier. 2. d* *Hier. 5. b* *Eccli. 6. c* *Iob 30. a*

Quarto vero quantum ad comitatum multitudinis in dæmone respondente Dominicæ interrogationi subiungitur: *Interrogauit autem illum Iesus, dicens: quod tibi nomen est?* Ipsius enim est interrogare, cuius est et iudicare. Altissimus interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur. Et iterum: Hos tamquam pater mouens probasti: illos autem tamquam durus rex interrogans, condemnasti. Quia: In cogitationibus impij interrogatio erit. Interrogabat autem de nomine, non quia ignoraret, secundum quòd dicunt ei discipuli: Nunc scimus quia scis omnia, et non opus est tibi, vt quis te interroget: in hoc credimus quòd a Deo existi: et multo minus tu alios. Sed quærebat vt ex responsione dæmonis appareret comitatus multitudinis, vnde subditur: *At ille dixit: Legio*. Legio continet sex millia sexcenta et sexaginta sex. Et ideo non respondet nomen singularis personæ, sed multitudinis: quod exponens Euangelista, adiungit: *Quia intrauerant dæmonia multa in eum*, ita vt posset dicere Domino illud: Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me? Et iterum: Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Iam verificatum erat in isto, quod de Antiocho dicitur: Quis ascendit Ierosolymam in multitudine graui? Et intrauit sanctificationem cum superbia? Et sic ex quattuor præmissis apparet violentia diaboli obsidentis.

Sap. 6. a *Sap. 11. c* *Sap. 1. c* *Ioan. 16. g* *Legio.* *Psal. 3. a* *Psal. 68. a* *1. Mac. 1. c*

Et rogauerunt illum, et cetera. Post violentiam dæmonis obsidentis, subiungit hic Euangelista omnipotentiam Domini liberantis. Ostenditur autem in hac parte Christus potens per omnem modum, scilicet potens in imperando, potens in permittendo, potens in saluando, potens in perdendo. Primo ergo ostenditur potens in imperando dura in hoc quod dicitur: *Et rogauerunt illum*, scilicet dæmones, *ne imperaret illis vt in abyssum irent*, quia mandatum eius non poterant præterire, iuxta illud: Præceptum posuit, et non præteribit. Ideo rogauerunt eum, quia sciebant quòd ipse erat ille Angelus, de quo: Vidi Angelum descendentem de cælo, habentem clauem abyssi, idest, potestatem mittendi in abyssum iusto suo iudicio, sicut fecit Ægyptijs: Abyssi operuerunt eos: descenderunt in profundum quasi lapis. Et in Apocalypsi: Iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum. Et infernus, et mors missi sunt in stagnum ignis. Hoc iudicium timebant dæmones

Ps. 148. b *Apoc. 20. a* *Exo. 15. a* *Apo. 20. d*

Amb. to. 3. lib. 6. in ca. 8. Luca.

dæmones accelerari sibi per imperium Christi, non tamquam præscij futurorum, sed per dicta prophetarum. Vnde Ambrosius: Sciebant dæmones per aduentum Christi se aliquando in abyssum mergendos, non ipsa futura prædiuinantes, sed Prophetarum de se dicta recolentes.

Secundo dicitur potens in permittendo damna in hoc quod subditur: *Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte*, in quos, licet bruta essent animalia, dæmones non habebant posse nisi ex diuina permissione. Nam de Christo dictum est:
Psal. 8. b Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues et boues vniuersas: insuper et pecora campi. Vnde in istum gregem non poterant quidquam, nisi ex permissio-
Mat. 10. d ne diuina, secundum illud: Nonne duo passeres asse veneunt, et vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro? id est, potentia patris vestri. Et ideo subditur: *Et rogabant eum vt permitteret eis in illos ingredi*. In quo ostendunt dæmones Christi potentiam et suam impotentiam, quia nihil possunt in bestias, nisi permissi, multo magis nec in hominem. Vnde
Iob 1. b Iob dixit Satan: Domine extende paululum manum tuã, et tange cuncta quæ possidet. Vnde etiam in tribulatione quam facturus est diabolus Ecclesiæ, diuina permissio præcedit, secundum illud:
Apoc. 9. c Soluti sunt quattuor Angeli, qui parati erant in horam et diem, et mensem, et annum, vt occiderent
Apo. 20. a tertiam partem hominum. Et iterum dicitur quòd cum consummati fuerint mille anni, soluetur Satanas de carcere suo. Et quia Dominus iusto suo iudicio permittit eis multa, subditur: *Et permisit illis*. In qua permissione ostendit se Dominum non solum prohibentem dæmones, sed possidentem porcos,
Psal. 49. b secundum illud: Meæ sunt omnes feræ syluarum, iumenta in montibus, et boues. Possessores vero solum erant villici Domini Iesu, et ideo in nullo iniuriatus est eis. Ostendit etiam Dominus quòd magis diligit salutẽ vnius hominis, quàm millia brutorum
1. Cor. 9. a animalium. Numquid de bobus cura est Deo? Et
Sap. 11. a in Sapientia: Parcis autem omnibus: quoniam tua sunt Domine, qui amas animas. Rursus in hoc ostendit Dominus carnales homines, qui designantur per porcos, iusto Dei iudicio expositos esse dæmonibus.
Rom. 8. c Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini.
1. Cor. 5. b Vnde dicit Apostolus de isto carnali quòd huiusmodi tradendus est Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi. Hoc etiam fecit vt non solum notam faceret hominibus terræ illius potentiam suam saluandi, sed etiam occi-
Deut. 32. f dendi, secundum illud: Ego occidam, et ego viuere faciam: percutiam, et ego sanabo: et non est qui de manu mea possit eruere.

Tertio ostenditur potens in saluando infirmos in hoc quod adiungitur: *Exierunt ergo dæmonia ab homine, et intrauerunt in porcos*. In quo exitu liberatus est homo. Exierunt autem diuinæ virtutis imperio, se-
Zac. 13. a cundum illud: Spiritum immundum auferam de
Inf. 13. g terra. Hoc dicebat ille qui de seipso ait: Ecce eijcio dæmonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consummor. In virtute namque Christi exibant, in cuius nomine eijciebantur ab eius disci-
Act. 16. d pulis, iuxta quod dicitur quòd Paulus dixit spiritui Pythonico: Præcipio tibi in nomine Iesu Christi exire ab ea: et exijt eadem hora. Exeuntes autem ab homine in porcos intrant, quia immundus spiri-
Iob 37. b tus immunda quærit habitacula. Iob: Ingredietur bestia latibulum, et in antro suo morabitur. Et de
Iob 40. c Behemoth dicitur: Sub vmbra dormit in secreto calami, in locis humentibus. Hoc dicit quantum ad carnales, qui nihil aliud quærunt, nisi vmbram et lasciuiam, sicut porci.

Quarto ostenditur potens in perdendo superbos in hoc quod subditur: *Et impetu abijt grex per praeceps in stagnum, et suffocatus est*. In quo ostenditur diuina virtus eximia, quæ non permisit eos ingredi in porcos ad quietem, sed ad submersionem, vt sic implere-
Exo. 15. d retur in eis illud: Flauit spiritus tuus, et operuit eos mare, submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus. In quo spiritualiter designatur submersio
Mic. 7. b peccatorum, iuxta illud propheticum: Deponet iniquitates nostras, et proijciet in profundum maris omnia peccata nostra.

Septem notanda.

Porro ex prædictis secundum litteram colligi possunt septem notabilia. Primum est quòd potentia solius verbi Christi excedit virtutem infinitorum millium dæmonum. Secundum est quòd maximus est furor dæmonum respectu generis humani. Tertium est quòd maximus est timor dæmonum respectu hominis Christiani. Quartum quòd dæmones sunt incorporei, cum tot fuerint in homine vno. Quintum est quòd ipsi nihil possunt etiam in bruta animalia, nisi permissi. Sextum est quòd homines in his temporalibus possidendis non sunt nisi villici Christi. Septimum est quòd Deus salutem vnius hominis præferendam ostendit infinitis animalibus brutis.

Quod vt viderunt factum, et cetera. Hic iam tertio ostendit Euangelista reuerentiam populi occurrentis. Circa huius explicationem introducuntur quattuor, scilicet denunciatio veritatis conspectæ, indagatio veritatis auditæ, inuentio veritatis inquisitæ, veneratio veritatis inuentæ, quæsitæ, et denunciatæ. Primo ergo quantum ad denunciationem veritatis conspectæ dicitur:

Quod vt viderunt factũ, qui pascebant, fugerunt, scilicet ex timore, sicut veri mercenarij. Mercenarius Ioan. 10. c
autem, et qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, et dimittit oues, et fugit. Et Zacharias: O pastor et idolum derelin- Zac. 11. d
quens gregem. Vel fugerunt non timore humani periculi, sed timore diuini iudicij, de quo: Fugite er- Iob 19. d
go a facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius est, et scitote esse iudicium. Fugerunt autem non vt laterent, quia scriptum est: Quo ibo a spiritu tuo? Ps. 138. b
et quo a facie tua fugiam? sed vt absentibus celeriter visa narrarent. Vnde dicitur: *Et nunciauerunt in ciuitatem, et in villas*, sicut et ille nuncius Iob dicit: Iob. 1. c
Euasi ego solus, vt nunciarem tibi. Et in hoc quasi habebant prædicatorum officium de quibus: Annunciauerunt opera Dei, et facta eius intellexerunt. Psal. 63. b
Hæc est annunciatio quam acceptat Apostolus, dicens: Siue per occasionem, siue per veritatem Chri- Phil. 1. c
stus annuncietur: et in hoc gaudeo, sed et gaudebo. Vnde bona de Christo visa non sunt reticenda, sed annuncianda secundum illud: Dixerunt illi quat- 4. Reg. 7. b
tuor viri leprosi: Hæc enim dies boni nuncij est, si tacuerimus et noluerimus nunciare vsque mane, sceleris arguemur. Venite, eamus et nunciemus in aula regis. Sed mala non sunt annuncianda: Nolite 2. Reg. 1. c
annunciare in Geth, neque annuncietis in compitis Ascalonis.

Secundo vero quantum ad indagationem veritatis auditæ subditur: *Exierunt autem videre quod factum est, et venerunt ad Iesum. Exierunt*, inquam, ad inquisitionem: Egredimini, et videte filiæ Sion Cant. 3. d
regem Salomonem. Et in psalmo: Venite et videte Psal. 45. b
opera Domini, quæ posuit prodigia super terram. Exierunt autem ad Iesum qui est Veritas, vt discerent veritatem. Nam sicut dicit solicitus inquisitor Iob: Quis mihi tribuat vt cognoscam et inueniam Iob 23. a
illum, et veniam vsque ad solium eius? Sic Samaritani audito verbo mulieris: Abijt mulier in ciuitatem, et dicit illis hominibus: Venite et videte ho- Ioan. 4. d
minem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci: numquid ipse est Christus? Exierunt ergo de ciuitate, et veniebant ad eum. Et notandum est valde quod dicitur, dum exeunt videre quod factum est, venerunt ad Iesum: quia factura dum videtur, ducit ad Facto-

ad Factorem: Inuisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Et in Sapientia: A magnitudine enim speciei, et creaturæ cognoscibiliter poterit Creator horum videri. Et ideo in Ecclesiastico: Quàm desiderabilia omnia opera eius, et tamquam scintilla, *et cetera*. In hoc autem apparet quòd non est standum in factura, sed perueniendum vsque ad Iesum. In Ecclesiastico: Vide arcum, et benedic eum qui fecit illum. Et in psalmo: Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem, *et cetera*.

Tertio quantum ad inuentionem veritatis quæsitæ subditur: *Et inuenerunt hominem sedentem a quo dæmonia exierant*. Et ita in debito statu contra inquietationem, quia numquam quiescebat, quàmdiu diabolus eum possidebat. Impij quasi mare feruens quod quiescere non potest. Econtra de eo in quo habitat Spiritus Domini, dicitur: Sedebitur solitarius, et tacebit. Quia secundum illud: Factus est in pace locus eius, et habitatio eius in Sion. Inuenerunt etiam eum in debito habitu contra nudationem. Propter quod addit: *Vestitum*. Talis enim habitus decet hominem tam corporaliter quàm spiritualiter. Beatus qui vigilat et custodit vestimenta sua ne nudus ambulet, *et cetera*. Inuenerunt etiam eum in debito sensu contra insaniam. Vnde subdit: *Ac sana mente*. Vnde poterat dicere illud Nabuchodonosor: In ipso tempore sensus meus reuersus est ad me. Quem sensum aufert diabolus ab eis quos possidet infatuando eorum mentes. In quibus Deus huius sæculi excæcauit mentes infidelium. Inuenerunt etiam eum in debito situ contra deordinationem, propter quod addit: *Ad pedes eius*, tamquam intentum prædicationi eius, secundum illud: Qui appropinquant pedibus eius accipient de doctrina illius. Et infra: Maria sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius. Et per hæc indicia manifeste cognouerunt ipsum liberatum ex proprio visu. Modum autem et curationis causam cognouerunt per auditum. Qui audierunt hæc facta esse per Christum. Propter quod subditur: *Et timuerunt*, scilicet Christum attendentes eius miram potentiam et fortitudinem, secundum illud: Quis non timebit te o rex gentium? Tuum est enim decus inter cunctos sapientes gentium, *et cetera*. Ad hoc inducit certum testimonium, ideo subdit: *Nunciauerunt autem illis, et qui viderant*, scilicet pastores. Quia tales debent testificari: Et qui vidit, testimonium perhibuit. *Quo modo sanus factus fuisset a Legione*, per Christi imperium. Et tali testimonio est credendum: Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, *et cetera*. Sequitur: Testamur, et annunciamus vobis. Psalmista: Narrantes laudes Domini, et virtutes eius, et mirabilia eius quæ fecit. Quia dicitur: Non enim possumus quæ vidimus et audiuimus non loqui.

Quarto vero quantum ad venerationem veritatis inuentæ subditur: *Et rogauerunt illum omnis multitudo regionis Gerasenorum*. Postquam cognouerunt maiestatis imperium, formidabant. Vnde rogauerunt eum, *vt discederet ab ipsis*. Quod quidem non dicebant contemptu superbiæ, sicut illi de quibus Iob: Qui dixerunt Deo: Recede a nobis, et scientiam viarum tuarum nolumus: sed ex timore reuerentiæ. Ideo subditur: *Quia magno timore tenebantur*, sicut Petrus supra: Exi a me Domine: quia homo peccator sum. Et sicut Centurio supra: Domine non sum dignus vt sub tectum meum intres. Quia secundum illud: Pondus super se tollet qui honestiori se communicat. Vnde Ambrosius: Infirma mens non capit Dei verbum, nec potest pondus sapientiæ sustinere. Et quoniam ad diuinam cohabitationem minus erant idonei, ideò erant exauditi. Propter quod additur: *Ipse autem ascendens nauim, reuersus est*. Nolebat Dominus aliquibus esse onerosus. Vnde Matthæus dicit: Quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris. Et iterum: Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Sed prudentius his fecerunt Samaritani de quibus: Cum venissent ad illum Samaritani rogauerunt eum vt ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Sed stupor circumdederat illos, sicut et Petrum. Ideo poterant dicere illud Iob: Semper quasi tumentes super me fluctus, timui Deum, et pondus eius ferre non potui. In hoc etiam spiritualiter datur intelligi quòd Dominus repulsus abscedit. Si quæsieris eum, inuenies: si autem dereliqueris eum, proijciet te in æternum. Insinuatur etiam quòd Dominus non derelinquit nos, nisi prius eum repellamus: quin potius se ingerit. Vnde in Apocalypsi: Ecce sto ad ostium, et pulso, *et cetera*.

Et rogauit illum vir, et cetera. Hic quarto describitur beneuolentia sanati obtemperantis, quam commendat Euangelista ex quattuor, scilicet ex oblatione obsequij, ex condescensione medici, ex commissione officij, et ex diuulgatione beneficij: ita quod vnum ad alterum disponit. Primo ergo quantum ad oblationem obsequij dicitur: *Et rogauit illum vir a quo dæmonia exierant*, scilicet sanatus medicum, *vt cum eo esset*, vt scilicet ei cohabitaret, et seruiret tamquam Domino, et Saluatori, sicut dicebat Ethai Gethæus regi Dauid: Viuit Dominus, et viuit Dominus meus rex: quoniam in quocumque loco fueris, Domine mi rex, siue in morte, siue in vita, ibi erit seruus tuus. Sic Eliseus ad Eliam: Viuit Dominus, et viuit anima tua, quia non derelinquam te. Ideo autem volebat esse cum ipso, vt esset securior secundum illud: Inuocaui Dominum Patrem Domini mei, vt non derelinquat me in die tribulationis meæ, et in tempore superborum sine adiutorio. Vt etiam esset perfectior: Iustificationes tuas custodiam: non me derelinquas vsquequaque. Vt etiam esset felicior, desiderium habens dissolui et esse cum Christo: Si quis mihi ministrat, me sequatur, et vbi sum ego, illic et minister meus erit. Et iterum: Volo pater vt vbi sum ego, et illi sint mecum vt videant claritatem quam dedisti mihi. Et ideo volebat ei hic cohabitare in via, vt illi cohabitare posset in cælesti Patria.

Secundo quantum ad condescensionem medici subditur: *Dimisit autem eum Iesus*, in omnimoda scilicet libertate, volens sibi aliud onus imponere, ostẽdens quòd propter collatum beneficium non est accipiendum obsequium. Vnde: Misertus Dominus serui illius dimisit illum, et debitum dimisit ei. Dimisit autem eum in quiete, vnde subdit dicens: *Redi in domum tuam*, vt ibi requiescas, vnde te dæmonia expulerant. Præcurre prior in domum tuam, et illic auocare, et illic lude, et age conceptiones tuas, et non in delictis et verbo superbo. Seneca: Indicium mentis bene constitutæ est, in se posse consistere, et secum posse morari. Et nota quòd Dominus dimittit quosdam propter infirmitatem, sicut istum cui condescendebat. Quosdam admittit propter fidelitatem, sicut ipsum de quo infra: Et ait alter, sequar te Domine, *et cetera*. Quosdam attrahit propter idoneitatem, ibidem: Ait ad alterum, sequere me. Quosdam repellit propter cupiditatem sicut illum dicentem: Magister sequar te, quocumque ieris. Et dicit ei Iesus: Vulpes foueas habent, *et cetera*. Hunc autem non admisit Dominus ad perfectionis discipulatũ, vel quia mouebat eum timor humani periculi, vel amor beneficij, vel vt ostenderet, sicut prætactum est, quòd propter spirituale beneficium non est accipiendum obsequium. Vnde: Gratis accepistis, gratis date. Et exemplum huius

2.Reg.5.d apparet in Eliseo. Poteſt tamen prædicator Euangelicus accipere ſtipendium, iuxta illud: Dominus ordinauit ijs qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. 1.Cor.9.b Sed non debet prædicare propter illud, ſed propter ſalutem populi. Et nota hic quòd Dominus ſecundum quod Euangelica hiſtoria narrat, aliquando præcipit curatis quòd nemini dicerent, ſicut patet in curatione leproſi: Vide, nemini dixeris: Mat.8.a Inf. eod. a et in ſuſcitatione puellæ, præcipit parentibus eius, ne alicui dicerent, quod factum erat. Hic autem præcipit ſanato quòd diuulget. Sed hoc Dominus facit vt oſtendat veritatem ſalutarem non eſſe tacendam, et gloriam propriam non eſſe quærendam. Ideo enim aliquando præcipit quòd dicatur, et aliquando quòd taceatur. Vnde in primo dat documentum quòd veritatis prædicetur, in ſecundo vero quòd gloria propria nō quæratur. In hoc etiam apparet quòd prædicationis opus non tantum eſt virorum Apoſtolicorum, verum etiam quorumcumque bonorum qui a Chriſto edocti ſunt. Vnde etiam Chriſtus diſcipulis prohibentibus quēdam in nomine Chriſti eijcere dæmonia, qui Chriſtum non ſequebatur, dixit ad illos: Nolite prohibere: qui enim non eſt aduerſum vos, pro vobis eſt, ſicut dicitur infra: Inf. 9.f Bonus enim vir debet dicere quod dixit Moyſes: Num.11.f Quis tribuat vt omnis populus prophetet, et det eis Dominus ſpiritum ſuum? Secundum illud: Phil. 1. c Dum omni modo ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annuncietur: et in hoc gaudeo, ſed et gaudebo.

Tertio quantum ad commiſſionem officij dicitur: *Et narra quanta tibi fecit Deus*. In quo mittit eum ad prædicandum et diuulgādum diuinum beneficium: Pſal. 21. e Narrabo nomen tuum fratribus meis, *et cetera*. Et Tob.12. b Tobias: Opera autē Dei reuelare, honorificum eſt. Pſal.77. a hoc mandat Dominus fieri: Quanta mandauit patribus noſtris nota facere ea filijs ſuis? Vt cognoſcat generatio altera. Et illud eſt officium prædicatoribus iniunctum.

Quarto quātum ad diuulgationem beneficij ſubditur: *Et abijt per vniuerſam ciuitatem prædicans*, quod illi iniunctum eſt. Ioan.3.a Surge, et vade in Niniuem ciuitatem magnam: et prædica in ea prædicationem quam ego loquor ad te. Sed Ionas prædicabat periculum, iſte vero diuulgabat et prædicabat beneficium, ideo addit: *Quanta illi feciſſet Ieſus*, vt vere Pſal.65.d diceret illud: Venite, audite: et narrabo omnes, qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ. Tob.12.d Ad hoc inuitat Angelus Tobiæ: Benedicite Deum, et narrate omnia mirabilia eius. Hoc autem non dicit, quia in noſtra ſit poteſtate omnia eius opera et beneficia enarrare, Eccli.18.a cum dicatur: Quis ſufficit enarrare opera illius? Sed quia hoc debet eſſe in noſtro deſiderio et voluntate, iuxta illud: Pſal.9. d Confitebor tibi Domine in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua. Non quia lingua ſufficiat exprimere, ſed quia gratitudo cordis de omnibus cupit laudes exoluere, et prædicare.

Ex prædictis poſſunt elici quattuor notabilia ſecundum litteram. Primum eſt quòd Dominus per viles et humiles perſonas voluit alijs notificari, ſicut per porcarios et pecorarios. Secundum, quòd non omnes ad ſtatum perfectionis ſunt admittendi, ſed tantum illi qui ſunt idonei. Tertium, quòd a prædicatione nominis Chriſti non ſunt arcendi, quos Chriſtus curat a vexatione diaboli. Quartum, quòd ad gratiarum actionem pro beneficijs acceptis debemus eſſe promptiſſimi, exemplo huius dæmoniaci, qui beneficium Dei omnibus nunciauit.

Factum eſt autem, cum rediſſet Ieſus, et cetera. Supra oſtendit Euangeliſta dominium et auctoritatem Chriſti ſuper creaturam corporalem in ſedatione tēpeſtatis et contra ſpiritualem in expulſione dęmonis. Hic oſtendit ipſum dominium habere ſuper creaturam compoſitam ex vtraque in ſanitate Hæmorrhoiſſæ, et ſuſcitatione puellæ. Habet autem hæc pars duas partes. In quarum prima, ſecundum quòd humana natura ex duobus eſt compoſita, corpore videlicet et anima, oſtenditur Dominus corporum in Hæmorrhoiſſæ ſanatione: in ſecunda Dominus animarum, in puellæ ſuſcitatione, ibi: *Adhuc illo loquente*, etcetera. Diuiſio. Introducitur autem explicatio vtriuſque miraculi ad manifeſtandam dignitatem virtutis Chriſti, quam demonſtrat ſatis perfecte in miraculo curationis Hæmorrhoiſſæ. Nam primo demonſtratur in parte iſta benignitas præſentiæ Chriſti deſiderabilis: ſecundo ſublimitas potentiæ admirabilis, ibi: *Et mulier quædam erat in fluxu*, et cetera. Tertio profunditas ſapientiæ infallibilis, ibi: *Et ait Ieſus, quis eſt qui me tetigit?* et cetera. Benignitas autem præſentiæ Chriſti oſtenditur deſiderabilis ex plebe ſuſcipiente cum lætitia, ex principe ſupplicante cum fiducia, et ex multitudine cōcomitante cum beneuolentia. Primum reſpicit Chriſti aduentum, cui plebs occurrit: ſecundum Chriſti ſtatum, ad quem princeps currit: tertium Chriſti progreſſum, ad quem multitudo concurrit. Ex occurſu ergo, et curſu, et concurſu multitudinis, multipliciter oſtenditur præſentia et aduentus Chriſti deſiderabilis. Primo ergo quantum ad ſuſceptionem lætitiæ factum a plebe, dicitur:

Factum eſt autem cum rediſſet Ieſus, transfretum ſcilicet in Galilæam, cum ad tempus corporalem ſubtraxerat præſentiam deſideratam. Iuxta illud quod ſignatum eſt de Salomone: Vniuerſa terra deſiderabat vultum Salomonis, vt audiret ſapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius. 3.Reg.10.d Per iſtum Salomonem intelligimus Chriſtum, de quo in pſalmo: Speciosus forma præ filijs hominum, *et cetera*. Pſal.44.a Et ideo dicitur: *Excepit illum turba*, ſcilicet cum lætitia et gaudio, vt ſic impleretur illud Iſaiæ: Iſa.29.f Addent mites in Domino lætitiam, et pauperes homines in ſancto Iſrael exultabunt. Ideo ſubditur: *Erant autem omnes expectantes eum*, cum deſiderio ſcilicet, quia bonum eſt præſtolari cum ſilentio Salutare Dei. Thr.3.c Bonus eſt Dominus ſperantibus in eum, animæ quærenti illum. Ipſe enim erit expectatio gentium. Gen.49.b Expecta Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et ſuſtine Dominum, dicit Pſalmographus. Pſal.26.d

Secundo quantum ad ſupplicationem cum fiducia factam a principe, ſubditur: *Et ecce venit vir, cui nomen Iairus*. Cuius nomen exprimit, quia perſona erat notabilis ob principatum, iuxta quod dicitur: Feci tibi nomen grande, iuxta nomen magnorum, qui ſunt in terra. 2.Reg.7.b Vel etiam quia nomen reſpondebat officio, et dignitati. Iairus. Iairus enim illuminatus interpretatur, et talis debet in plebe Domini principari, vnde ſubditur: *Et ipſe Princeps ſynagogæ erat*. Et ſtatuit illi teſtamentum pacis, principem ſanctorum et gentis ſuæ, *et cetera*. Eccli.45.d Hic autem princeps licet eſſet exaltatus in gloria, ita vt ei poſſet competere illud: Vt ſedeat cum principibus, et ſolium gloriæ teneat; 1.Reg.2.b non tamen inde eſt elatus per ſuperbiam, ſed humiliatus per reuerentiam attendens illud: Rectorem te poſuerunt? noli extolli. Eccli.32.a Ideo ſubditur: *Et cecidit ad pedes Ieſu*, ſciens ſcriptum eſſe: Mihi curuabitur omne genu, et iurabit omnis lingua. Iſa.45.d Et in pſalmo: Venite adoremus, et procidamus, et ploremus ante Dominum, qui fecit nos, *et cet*. Pſal.94.a Ideo autem *cecidit*, vt Chriſti maieſtatem ſua honoraret reuerentia: quoniam magna potentia Dei ſolius, et ab humilibus honoratur. Eccli.3.c Et vt etiam imploraret pietatem cum fiducia. Vnde et ſubdit: *Rogans eum, vt intraret in domum eius*. Hoc faciebat cum inſtantia, vt poſſet dicere illud: Cant.3.b Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ. Ad iſtam autem inſtantiam propellebat

indigentia,

A indigentia, quam exprimit cum dicit: *Quia vnica filia*
2.Reg.1.d *lia erat ei*. Et ita multum amabilis. Nam sicut mater
vnicum amat filium suum, ita ego te diligebam, dixit
Dauid. Non solum autem erat amabilis quia vnica,
sed etiam quia iuuencula. Ideo addit: *Fere annorum
duodecim*. Et ita reuera teneriori amore amanda,
Gen.37. a secundum illud: Israel autem diligebat Ioseph super
omnes filios, eo quòd in senectute genuisset eum. Et
quia vita erat multum amabilis, ideo mors erat multum
tristabilis. Propter quod subdit: *Et hæc moriebatur*.
Quod non poterat esse sine magno dolore, qui
Hiere.7.g est in luctu vnicæ. Luctum vnigeniti fac tibi planctū
Gen.42. g amarum. Ideo Iacob dicebat de Beniamin: Non descendet,
B inquit, filius meus nobiscum: frater eius
mortuus est, et ipse solus remansit, si quid ei aduersitatis
acciderit in terra ad quam pergitis, deducetis
canos meos cum dolore ad inferos. Sic et hic dicere
poterat de vnica filia. Quoniam igitur Christi
præsentiam adijt cum reuerentia, rogauit ex confidentia,
desiderauit ex indigentia, ideo oratio eius fuit
Eccli 4. a exaudita secundum illud: Rogationem contribulati
ne abijcias, et non auertas faciem tuā ab egeno. Hinc
est quòd Dominus non reprehendit istum, qui rogabat
quòd iret ad domum suam sicut regulum: quia
C regulus magis credebat eum infirmum posse sanare
Ioan. 4. g quàm mortuum suscitare. Vnde dixit: Domine, descende
priusquam moriatur filius meus. Hic autem
credidit quòd æque bene posset super vtrūque, vnde
filiam suam quasi mortuam reputabat. Et ideo alius
Mat.9. c Euangelista, scilicet Matthæus, introducit eum ro-
Mar.5. c gantem pro mortua, licet secundum Lucam et Mar-
Aug. to. 4. cum aliquid superesset vitæ. Vnde Augustinus de
lib.2. c.28. concordia Euangelistarum dicit, quòd Marcus et Lucas
expresserunt principis verbum: Matthæus vero
intellectum expressit, quia eam mortuam reputabat.

Tertio quantum ad comitatum beneuolentiæ factū
D a multitudine subditur: *Et contigit dum iret, a turbis
comprimebatur*, quoniam ex amoris affectu omnes
Luc. 6. c volebant contingere ipsum sicut supra: Omnis turba
quærebat eum tangere. In hoc etiam versa vice ostenditur
beneuolentia Saluatoris, qui etiam a multitudine
vult comprimi, quasi nullum a se repellens. Ipse
Ioan.6. d enim est qui dicit: Eum qui venit ad me, non eij-
Mat.11.d ciam foras. Ipse qui vocat Matthæum, ait: Venite
ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis: et ego
reficiam vos. Ipse enim est, qui ad ostium pulsat:
Apoc.3. d Ecce sto ad ostium, et pulso. Hanc compressionem
facit mutuus amor, qui est copula amantis et amati.
E 1.Cor.6. d Quia qui adhæret Domino, vnus spiritus est. Et Ioan-
Ioan.15.a nes: Manete in me et ego in vobis. Vnde perfectus
amor non est contentus aliquo sensu, siue contactu.
Cant.1. a Propter quod dicit sponsa: Trahe me post te, *et cete-
Hiere.31. ra*. Et Hieremias: In charitate perpetua dilexi te,
a ideo attraxi te, *et cetera*.

Et mulier quædam erat in fluxu, et cetera. Postquam
ostensa est præsentia Christi desiderabilis, ostenditur
potentia eius admirabilis in mirabili curatione a fluxu
sanguinis. Hanc autem curationem ostendit Euangelista
processisse ex admirabili potentia, tum propter
diuturnitatem morbi in muliere, tum propter
F impossibilitatem curandi ab arte, tum propter facilitatem
remedij a Saluatore. Primo igitur quantum
ad diuturnitatem immundæ passionis in muliere dicitur:
*Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis
duodecim*. Hæc erat immunda passio, et ideo cum dif-
Leu.15. a ficultate portabilis. Mulier quæ patitur multis diebus
fluxum sanguinis non in tempore menstruali,
vel quæ post mēstruum sanguinem fluere non cessat,
quamdiu subiacet huic passioni, immunda erit quasi
sit in tempore menstruo. Et erat cum difficultate sanabilis
propter adhærentiam, quia iam erat inuete-
Eccli.10.b ratus morbus. Languor prolixior grauat medicum.
Erat igitur hæc passio immunda, continua, et diuturna.
Ideo vilis ad cohabitandum, grauis ad sustinendum,
et difficilis ad sanandùm. Vnde poterat dicere
illud: Vetustam fecit pellem meam et carnem Thr.3. a
meam, contriuit ossa mea. Et illud: Lumbi mei impleti Psal. 37.b
sunt illusionibus, et non est sanitas in carne mea.
Hæc autem mulier secundum Ambrosium videtur
fuisse Martha. Ait enim: Christus largum fluxum
sanguinis siccauit in Martha, et dæmones expulit
de Maria.

Secundo quantum ad impossibilitatem humanæ
subuentionis ex arte, subditur: *Quæ in medicos erogauerat
omnem substantiam suam*, et cetera. Propter curationis
remedium, secundum consilium Ecclesiastici:
Honora medicum propter necessitatem: ete- Eccli 38.a
nim illum creauit Altissimus. Hoc autem dicit de honore
munerum, non sermonum. Vnde hæc eos ho- Medicus
norauerat, quæ omnem substantiam expenderat. Et quo modo
ideo probabile, si curabilis fuisset ægritudo, quòd honorādus.
per artem fuisset curata, attamen ars non profuit.
Vnde subdit: *Nec ab vllo potuit curari*. Ita nec a natura,
nec ab arte potuit ei subueniri, vt verificaretur in
ea illud: Neque herba, neque malagma sanauit eos, Sap.16. b
sed tuus, Domine, sermo qui sanat omnia. Vnde nota
quòd natura nihil potest sine diuina potentia, nec ars
aliquid potest sine natura. Vnde vbi natura arti non
proficit, magis nocet, sicut in hac muliere de qua
dicitur quòd fuerat multum perpessa a compluribus Mar.5. c
medicis, et erogauerat omnia bona sua, nec quidquam
profecerat, sed magis deterius habebat. Sed
Lucas medicus hoc tacet de medicis curialius loquens.
Ex quo colligitur quòd medicorum ars est
laudabilis, quando sequitur diuinam potentiam et
naturam abstractam. Vnde dicitur: Da locum medico,
etenim illum Dominus creauit, et non discedat
a te, quia opera eius sunt necessaria. Sed tunc erit
vituperabilis operatio medici, quando negligit considerare
naturam, vel non apponit diuinam potentiam
sicut dicitur de Asa: Ægrotauit etiam Asa anno 2.Paralip.
tricesimonono Regni sui, dolore pedum vehemen- 16. d
tissimo et nec in infirmitate sua quæsiuit Dominum:
sed magis in medicorum arte confisus est. Sequitur:
Et mortuus est, *et cetera*.

Tertio quantum ad facilitatem perfectæ curationis
a Saluatore, subditur: *Accessit retro, et tetigit fimbriam
vestimenti eius*. Accessit quia credebat. Crede- Heb.11. b
re enim oportet accedentem ad Deum, quia est: et inquirentibus
se remunerator sit. *Retro*. Quia timebat
sicut soror eius Maria. Stans retro secus pedes Domi- Sap.7. c
ni. *Tetigit*: quia sperauit curari. Vnde dicitur: Quia Mar.5. c
si vestimentum eius tetigero, salua ero. *Tetigit autem
fimbriam vestimenti eius*, idest, infimam partem vestimenti,
reputans se immūdam, et honorificans Christi
potentiam, qui potest salutem dare per infima. Et
quia credidit, et sperauit, ideo facile obtinuit. Propterea
additur: *Et confestim stetit fluxus sanguinis eius*. Ex
quo apparet mira Dei virtus quæ morbum tam diuturnum,
et tam grauem curauit statim ad tactum
vnius particulæ vestimenti ipsius. Mira est ergo virtus
Christi, quæ credulitate sui impossibilia facit facilia
secundum illud: Si potes credere, omnia pos- Mar.9. d
sibilia sunt credēti. Et Ioannes: Amen dico vobis, qui Ioan.14. b
credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et
maiora horum faciet. Et in Actibus: Virtutesq. non Act.19. b
quaslibet faciebat Deus per manū Pauli: ita vt etiam
super languidos deferrentur a corpore eius sudaria et
semicinctia, et recedebant ab eis languores, *et cetera*.
Si ergo tam salubre est per fidem tangere fimbriam
vestimenti, quàm salubre erit tenere ipsum Christum?
Vnde Bernardus: Dulce satis est te, bone Iesu,
quærere: dulcius tenere. Vnde sponsa: Tenui eum, Cant.3. b
nec dimittam, *et cetera*. Dulcis vtique est attactus tui,
nam et ipse tactus fructu non caret. Mulier enim illa
Euangelica felici fructu attigit fimbriam Iesu, et statim
stetit in illa fluxus carnalis illecebris, carnalis delectationis,
et cetera.

Et ait Iesus: Quis est, et cetera. Postquam ostensa est Christi præsentia esse desiderabilis, et potentia admirabilis: hic tertio ostenditur eius sapientia infallibilis: et hoc tripliciter, scilicet ex deprehensione veritatis occultæ, et detectione veritatis deprehensæ, et ex approbatione veritatis detectæ. Primo ergo introducitur deprehensio veritatis occultæ a Christo per propriam inquisitionem, cum dicitur: *Et ait Iesus: Quis est qui me tetigit?* Hoc autem non dicit, vt discat: sed vt quod notum est sibi, alijs detegat. Iuxta
Psal. 10. b quod dicitur: Palpebræ eius interrogant filios hominum: Dominus interrogat iustum et impium. Non vt ab eis aliquid addiscat: sed vt doceat quod ignorant. Vnde quia ignorant quæstionis causam, subditur: *Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, et qui cum illo erant*, id est, alij discipuli causam huius quæstio-
Mat. 15. b nis non intelligentes. Vnde poterat eis dici illud: Adhuc et vos sine intellectu estis? quia quæstionem illam carnaliter non spiritualiter intelligebant: quod patet in hoc quod adducit: *Præceptor, turba te comprimunt et affligunt: et dicis: Quis me tetigit?* quasi dicat, cum omnes te tangant indifferenter, quo modo quæris de aliquo specialiter? Vnde mirantur, quo modo Christus Magister et præceptor quærat quasi de dubio, quod omnibus erat in manifesto. Et ideo merito mirabantur quo modo Christus proponeret quæ-
2. Tim. 2. d stionem quæ apparet stulta, cum dicatur: Stultas autem, et sine disciplina quæstiones deuita. Sed quia intellectum habebant carnalem, manuducendi erant ad spiritualem. Propter quod addit: *Et dixit Iesus: Tetigit me aliquis?* id est aliqua persona tactu scilicet spirituali. Et hoc probat: *Nam et ego noui virtutem de me exijsse*. Hoc dicit quantum ad effectum curationis. Et
Sap. 12. c sic verificatur illud: Virtutem enim ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus. Ostendit autem effectum egredientem ab ipso secundum illud
Sup. 6. c quod supra dicitur, quòd virtus de illo exibat, et sanabat omnes. Nec mirum, quia dicit Apostolus:
1. Cor. 1. d Nos prædicamus Christum, Dei virtutem, et Dei sa-
Heb. 1. a pientiam: Et item dicit quòd est portans omnia verbo virtutis suæ.

Secundo vero adiungitur detectio veritatis deprehensæ per alienam confessionem, cum dicitur: *Videns autem mulier, quia non latuit*. Vnde poterat dice-
Ioan. 4. c re illud Samaritanæ: Domine, video quia propheta es tu. Propter quod et ipsa poterat simile testimoniũ cum illa perhibere: Venite, et videte hominem qui dixit mihi omnia quæcũque feci. Vere iste erat alter
3. Reg. 10. a Salomon, immo sapientior eo, de quo dicitur quòd non fuit sermo qui regem posset latere: quia ipse est
Dan. 1. d de quo Daniel: Ipse nouit in tenebris constituta, et lux cum eo est. Et quia iam cognouerat potentiam in effectu, et sapientiam percipiebat in sermone: ideo attendebat se non posse effugere, et propterea subditur: *Tremens venit, et procidit ante pedes eius*, ad ho-
Mich. 6. b norificandam eius maiestatem. Quid dignum offeram Domino? Curuabo genu Deo excelso? Et hoc
Isa. 66. a cum tremore, quia solos tales respicit Deus: Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos? Et ideo dicitur:
Phil. 2. b Cum metu et tremore vestram salutem operamini. Quia vero nihil magis spectat ad honorem maiestatis quàm manifestatio veritatis, ideo subditur: *Et ob quam causam tetigerit eum, indicauit coram omni po-*
Tob. 12. b *pulo: et quemadmodum confestim sanata sit*. Quia opera Dei reuelare et confiteri, honorificum est. Et ideo
Ibidem. dicebat angelus: Benedicite Deum cæli, et coram omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam.

Tertio adiũgitur approbatio veritatis detectę per diffinitiuam commendationem, cum subditur: *At ipse dixit ei: Filia, fides tua saluam te fecit:* quasi dicat, iuste hoc assecuta es, quia credidisti: quasi dicat, fides
Ioan. 1. b fecit te saluam, secundum illud: Dedit eis potestatem

A filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius. Fides etiam saluam fecit, quia: Omnis quicumque inuoca-
uerit nomen Domini, saluus erit. Vnde in hoc apparet mira dispensatio nostræ salutis, quia mulier sanata totum attribuit diuinæ virtuti, secundum illud: Rom. 10. c
Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Deus saluans, totum tribuit merito fi- Rom. 9. d
dei, sicut dicitur: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Et quoniam inquisitione salutis per consequens fit acquisitio pacis, ideo subditur: *Vade* Mar. 9. d
in pace, tamquam Dei amica et filia. Quoniam donum et pax est electis eius. Pax enim est illud quod Sap. 3. b
B Dominus omnibus optat, et omnibus optari mandat, secundum illud: In quamcumque ciuitatem in- Mat. 10. b
traueritis. Et sequitur: Intrantes autem in domum, salutate eam dicentes: Pax huic domui. Hoc est præ alijs quod donat: Pacem relinquo vobis, pacem meã Ioan. 14. d
do vobis, *et cetera*. Hoc est ad quod specialiter vocat: Tollite iugum meum super vos. Et sequitur: Et inuenietis requiem animabus vestris. Et item: Hæc lo- Mat. 11. d
cutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. In mun- Ioan. 16. g
do pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum. De hac dicitur: Pax Dei quæ exuperat om- Phil. 4. b
nem sensum, custodiat corda vestra, et intelligentias
C vestras in Christo Iesu.

Et nota quòd trium mulierum Dominus fidem commendat, quas exaudit et saluat. Commendauit Magdalenam. Consimile verbum ad eam dicens: Fides tua te saluam fecit, vade in pace: Et hanc quam Sup. 7. g
hic commendat. Et mulierem Chananæam, cui dixit: O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Mat. 15. c
In his tribus mulieribus tres pœnitentiæ partes spiritualiter intelliguntur. Nam prima quæ fleuit et lacrymis rigauit, dat intelligere contritionem. Chananæa quæ clamauit, dat intelligere confessionem. Hæc autem quæ tetigit vestimentum, dat intellige- *Tres pœnitentiæ partes per tres mulieres intellectæ.*
D re satisfactionem. De Magdalena legitur quòd stans retro secus pedes eius, lacrymis cœpit rigare, *et cetera*. De Chananæa dicunt discipuli: Dimitte eam, Sup. 7. f
quia clamat post nos. De ista dicitur hic quòd acces- Mat. 15. c
sit retro, et tetigit fimbriam vestimenti. Per tactum autem vestiměti intelligitur imitatio sanctæ conuersationis in labore. Vnde nota quòd legimus Christum tactum in pede a Magdalena. Tactum in veste, vt hic ab Hæmorrhoissa. Tactum in latere a Thoma: Sup. 7. f
Affer manum tuam, et mitte in latus meum, *et cetera*. In quo intelligitur triplex imitatio appropinquan- Ioan. 20. g
E tium ad Christum, scilicet in effectu operationis bonæ, in habitu conuersationis sanctæ, in tolerantia passionis acerbæ: in quibus consistit integritas satisfactionis perfectæ. Per pedum namque incessus intelligitur rectitudo operationis bonæ: Pedes eorum pedes recti. Per vestimentum autem intelligitur ho- Ezec. 1. b
nestas conuersationis sanctæ: Beatus qui vigilat et custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, *et cetera*. Apoc. 16. e
Talis est qui imitatur Christum: Abijciamus opera tenebrarum, et induamur arma lucis. Per latus Chri- Rom. 13. d
sti vulneratum, manus et pedes perforatos, intelligitur tolerantia passionis acerbæ, secundum illud:
F Foderũt manus meas et pedes meos, et dinumerauerunt omnia ossa mea. In ijs enim Christum contin- Psal. 21. d
gimus, cum eius vulneribus ad tolerantiam armamur. Christo igitur passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini. *Adhuc illo loquente*, et cetera. 1. Pet. 4. a
Postquam Euangelista ostědit Christum Dominum corporum per sanationem Hæmorrhoissæ, hic ostendit Christum Dominum animarũ per suscitationem puellæ. Habet autem hæc pars quattuor particulas. In quarum prima pręmittitur soliditas fidei, per modum disponentis: secundo adiungitur idoneitas testimonij per modum approbantis, ibi: *Et cum venisset ad domum*, et cetera. Tertio vero sublimitas imperij per modum efficientis, ibi: *Ipse autem tenens manum eius*. Quarto vero notatur celebritas miraculi

per

per modum vtilitatis, ibi: *Et iussit illi dare manducare*. Et sic perfecte describitur miraculum quantum ad quadruplex genus causæ. Soliditas autem fidei Archisynagogi describitur in duplici respectu. Primo respectu dissuasionis humanæ, et respectu persuasionis diuinæ. Per primam tentatur, et per secundam solidatur. Primo ergo quantum ad tentationem fidei per dissuasionem humanam dicitur: *Adhuc illo loquente*, scilicet Iesu. *Venit quidam ad Principem synagogæ*. Venit autem non in adiutorium,
Dan. 10. c sicut Angelus bonus, vt dicitur: Ecce Michael vnus de principibus primis, venit in adiutorium meum: sed sicut malus nuncius venit ad impediendum, propter quod addit: *Dicens ei: Quia mortua est filia tua*, et ita non potest esse spes de vita, secundum il-
2. Reg. 12. f lud ait Dauid: Propter infantem, dum adhuc viueret, ieiunaui et fleui, dicebam enim: Quis scit si forte donet eum mihi Dominus, et viuet infans? Nunc autem quia mortuus est, quare ieiuno? numquid potero eum reuocare amplius? ego vadam magis ad eum, ille vero non reuertetur ad me. Et ideo adiungit: *Noli vexare illum*, id est, frustra tecum ducere cum labore. Hoc quidem erat verbum non credentis Christum posse mortuum suscitare. Ignora-
Ioan. 5. d bat enim illud diuinum verbum: Quia venit hora et nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei: et qui audierint viuent. Vnde iste nuncius non dice-
Sup. 7. a bat ex reuerentia, sicut Centurio: Domine, noli
Iob 7. b vexari, sed ex diffidentia, vt diceret illud Iob: Dies mei velocius transierunt quàm a texente tela succiditur, et consumpti sunt absque vlla spe.

Secundo, quantum ad roborationem fidei per suasionem diuinam, subditur: *Iesus autem, audito hoc verbo*, quod scilicet poterat concutere mentem Ar-
Prou. 26. a chisynagogi, quia secundum illud: Verba susurronis quasi simplicia, et ipsa perueniunt ad intima cordis. Ne ergo verbum mortis interius penetraret, opponit verbum vitæ. Et hoc est verbum solidans
Heb. 10. g fidem, quia: Iustus autem meus ex fide viuit, quòd si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Ideo additur: *Respondit patri puellæ: Noli timere*, scilicet ex
Iac. 1. a diffidentia: Postulet autem in fide, nihil hæsitans. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris qui a vento mouetur et circumfertur. Sic de Abraam dici-
Rom. 4. d tur: In repromissione etiam Dei non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo: plenissime sciens, quia quæcumque promisit Deus, potens est et facere. Et ideo subditur: *Crede tantum*,
Ioan. 11. f per confidentiam scilicet: Si credideris, videbis gloriam Dei. Et ideo addit: *Et salua erit*, per diuinam potentiam. Et ad hoc debebat moueri per illud quod statim ante hæc dixerat mulieri curatæ: Fides tua te saluam fecit. Vnde in hoc apparet mirabilis dispensatio Dei, quæ in miraculis suis nostram fidem requirit ad nostrum meritum. Vnde dixit cæ-
Mat. 9. d cis petentibus illuminari: Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei: Vtique Domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundum fidem vestram fiat vobis. Et quia difficile erat credere mortuum suscitari: ideo Dominus in ipso itinere miraculum fecit, per quod adiuuit fidem Archisynagogi,
1. Cor. 10. c vt sic pateat illud esse verum quod dicitur: Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.

Et cum venisset, et cetera. Hic secundo post soliditatem fidei disponentis, subiungit Euangelista idoneitatem testimonij approbantis. Ad probationem autem suscitationis requiritur testimonium de vita reddita, et de vita perdita. Ideo inducuntur testes respectu vtriusque. Primo igitur quantum ad personas idoneas ad testificandum de suscitatione miraculosa, dicitur: *Et cum venisset ad domum*, vbi scilicet puella debebat suscitari, quæ erat domus lu-

ctus, ad quam vtile est ire secundum illud: Melius est ire ad domum luctus quàm ad domum conuiuij. In illa enim finis cunctorum admonetur hominum, *et cetera*. Et quia non omnibus aperienda sunt Christi Sacramenta, dicitur enim: Seruus nescit quid faciat Dominus eius: ideo subditur: *Non permisit intrare secum quemquam*, secundum illud: Multi pacifici sint tibi, et consiliarius sit tibi vnus de mille. Quia vero discipuli erant eius amici, secundū quòd dicit: Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcumque audiui a Patre meo, nota feci vobis. Ideo non omnes excludit, sed excipit ab exclusis, cum subdit: *Nisi Petrum et Iacobum et Ioannem*, qui erant discipuli principales. Vnde isti assumpti sunt in transfiguratione: Assumpsit Iesus Petrum et Iacobum et Ioannem fratrem eius, *et cetera*. Et quia testimonium oportet habere non tantum a domesticis, sed etiam ab his qui foris sunt, ideo discipulis adiungit duas personas, cum dicit: *Et patrem et matrem puellæ*, vt sic in ore duorum et trium testium stet fixum veritatis testimonium. Vnde apparet quòd secundum litteram est idoneitas testimonij quantum ad personas, et quantum ad numerum, quia nil habet superfluum neque diminutum.

[Margin: Eccl. 7. — Ioan. 15. c — Eccli. 6. a — Ioan. 15. c — Inf. 9. d — Mat. 17. a — 1. Tim. 3. b]

Secundum spiritualem intelligentiam hoc non vacat a mysterio. Nam Petrus qui interpretatur agnoscens, designat fidem. Iacobus qui luctator interpretatur, designat spem. Ioannes qui interpretatur in quo est gratia, charitatem. Et hæ tres virtutes sunt Domino familiarissimæ, et concurrunt ad suscitationem peccatoris a morte quæ designatur in suscitatione puellæ. Nam fides concurrit: Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet. Ioan. 11. c
Similiter spes: Ecce oculi Domini super metuentes eum, et in eis qui sperant super misericordia eius. Vt eruat a morte animas eorum. Etiam charitas: In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum vnigenitum misit Deus in mundum, vt viuamus per eum. Pater autem et mater sunt legis doctores. Pater, qui instruit in fide secundum illud: In Christo Iesu per Euangelium ego vos genui. Mater quæ fouet in moribus: Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Et de his in Prouerbijs: Conserua fili mi præcepta patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ. Hæc autem sunt cum Christo suscitante peccatorem.

[Margin: Petrus. Iacobus. Ioannes. — Psal. 32. d — 1. Io. 4. b — 1. Cor. 4. d — Gal. 4. c — Prou. 6. c]

Secundo, quantum ad personas idoneas testificantes de morte naturali, subditur: *Flebant autem omnes, et plangebant illam tamquam mortuam*, secundum consilium Ecclesiastici: Fili in mortuum produc lacrymas, et quasi dira passus incipe plorare. Flebant autem lacrymis, et plangebant vocibus lamentatorijs, sicut erat consuetudinis Iudæorum. Contemplamini, et vocate lamentatrices, vt veniāt: et ad eas quæ sapientes sunt mittite, et properent: festinent, et assumant super nos lamentum. Vel flebant propter vitæ amissionem, et plangebant propter desperationem. Et ideo, quia excedebant, confortantur a Saluatore, cum dicit: *At ille dixit: Nolite flere*. Secundum illud: Non contristemini sicut et ceteri qui spem non habent. Et ideo dicitur: *Non est mortua puella, sed dormit*. In quo non remouet mortis veritatem, sed irremediabilitatem, * quia poterat eam ita facile a mortuis suscitare, sicut suscitatur de somnis dormiens a vigilante. Et propterea sic dicebat: Lazarus amicus noster dormit: sed vado vt a somno exsuscitem eum. Et sequitur: Lazarus mortuus est, *et cetera*. Vnde Beda: Hominibus mortua, qui suscitare nequierant: Deo dormiebat, in cuius ditione et anima recepta viuebat, et caro resuscitanda quiescebat. Propter quod merito cantat Ecclesia in officio defunctorum: Regem, cui omnia viuunt, venite adoremus. Et infra: Deus antem non est mortuorum, sed viuorum: omnes enim viuunt ei. Quo-

[Margin: Eccli. 38. b — Hier. 9. e — 1. Thess. 4 — * Idem supra pag. 89. c — Ioan. 11. b — Beda to. 5. lib. 3. in ca. 8. Lucæ. — Inuit. in officio mort. — Inf. 20. g]

ei. Quoniam ergo nihil Domino moritur, et præsens aderat Deus, ideo merito dicebat: Non est mortua puella. Sed quia animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei, stultitia enim est illi: ideo additur: *Et deridebant eum, scientes quòd mortua esset.* Qui enim certus est de aliquo, non solum non credit, sed etiam deridet persuadentem contrarium. Et quoniam diuina sapientia frequenter persuadet contrarium scientiæ humanæ, hinc est quòd homo per humanam scientiam irridet Deum, et sic efficitur stultus: Stultus factus est omnis homo a scientia sua. Stulta est enim scientia, quæ deridet sapientiam. Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi. Et quia secundum quòd dicitur: Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris quæ versantur in corde eius. Ideo isti non recipiebant, sed deridebant. Stultus irridet disciplinam patris sui: qui autem custodit increpationes, astutior fiet. Et ideo non erant idonei testes ad vitæ restitutionem, sed solum ad vitæ perditionem, ideo fuerunt eiecti secundum quòd dicitur: Et cum eiecta esset turba, intrauit, et tenuit manum puellæ, *et cetera.*

[1.Cor.2.d; Hier.10.c; 1.Cor.1.c; Prou.18.a; Prou.15.a; Mat.9.c]

Ipse autem tenens manum, et cetera. Hic iam tertio post soliditatem fidei, et idoneitatem testimonij, subiungitur sublimitas imperij suscitantis, quantum ad potentiam præcipientem, et quantum ad efficaciam subsequentem. Primo igitur quantum ad potentiam præcipientem, subditur: *Ipse autem tenens manum eius,* virtutis adiutorio secundum illud: Dextera Domini exaltauit me, dextera Domini fecit virtutem. Et rursus poterat dicere illud: Tenuisti manum dexteram meam: et in voluntate tua deduxisti me: et cum gloria suscepisti me. Et ecce non est abbreuiata manus Domini vt saluare nequeat. Ideo additur: *Clamauit dicens: Puella, surge.* ex imperio maiestatis, sicut dicitur: Voce magna clamauit: Lazare, veni foras. Clamor autem iste in voce exteriori designat immensitatem virtutis interioris. Iuxta quod in psalmo dicitur: Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, scilicet miraculi, secundum illud: Quoniam ipse Dominus in iussu et in voce Archangeli et in tuba Dei descendet de cælo: et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi.

[Ps. 117.c; Psal. 72.d; Isa. 59.a; Ioan. 11.f; Psal. 67.d; 1.Thes.4.c]

Secundo quantum ad efficaciam subsequentem, subditur: *Et reuersus est spiritus eius,* per intimam coniunctionem, iuxta quod dicitur: Reuersa est anima pueri intra eum, et reuixit. *Et surrexit continuo,* per vitalem operationem. Surgere enim est operatio virtutis, sicut cadere morientis. Et nota quòd puella ista in resuscitatione sua dicitur surrexisse, et adolescens resedisse: Lazarus vero ligatus manus et pedes prodijsse: quia sicut supra tactum fuit, per puellam mortuam in domo intelligitur peccatum cogitationis: per adolescentem in porta, peccatum operationis: per Lazarum in sepulchro, peccatum consuetudinis. Et quoniam secundum quòd peccata sunt grauiora maiores relinquunt sequelas, ideo qui solum cogitatione peccauit, viuificatus continuo surgit, quia parua remanet difficultas. Qui vero in opere, sedet: quia adhuc pronitas remanet. Qui autem in consuetudine ligatus est, quia valde habet promptitudinem in malo ligantem, et præpedientem a bono postquam etiam redditus fuerit vitæ, dicitur ligatus manus et pedes prodire: secundum hoc, grauior debet imponi pœnitentia diuersis.

[3.Reg. 17.d; Sup.cap.7. pag.90.b.c]

Et iussit illi dare manducare. Hic quarto et vltimo tangitur claritas miraculi manifestandi ad fidei vtilitatem, et occultandi contra gloriæ vanitatem. Vnde primo præmittitur manifestatio vtilis: secundo vero occultatio humilis. Quia sicut Gregorius dicit: Sic debet esse opus in manifesto, vt tamen intentio maneat in occulto. Primo ergo quantum ad vtilem miraculi ostensionem, dicitur: *Et iussit illi dare manducare,* vt non phantastica, sed vera suscitatio probaretur, sicut ipse probauit suam resurrectionem, infra: Habetis hic aliquid quod manducetur? Et suscitationem Lazari, quia dicitur: Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus cum eo. Ideo autem signum dat sensibus veræ suscitationis, vt mentes eleuet in excelsum admirationis. Vnde etiam additur: *Et stupuerunt parentes eius,* quasi magnitudinem diuinæ potentiæ ferre non valentes: Ecce ego addam vt admirationem faciam populo huic, miraculo grandi et stupendo. Stupor autem iste eleuauit fidem credentium in excelso, secundum illud: Loquente Petro, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum: et obstupuerunt ex circumcisione fideles, *et cetera.*

[Greg. homil. 11. in Euang.; A; Inf.24.f; Ioan.12.a; Isa. 29.c; Act.10.g; B]

Secundo vero quantum ad humilem occultationem subditur: *Quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.* Volens humiliter latere, et exemplum humilitatis dare, sicut præcipit discipulis: Et descendentibus illis de monte, præcepit illis Iesus dicens: Nemini dixeritis visionem, *et cetera.* In quo ostendit nos debere velle latere in magnis factis. Vnde Augustinus: Occulta quæ agis quantum potes, quod si ex toto non vales, sit in animo voluntas occultandi. Et nota quòd est præceptum executionis, sicut decalogus: probationis, sicut de immolando filio Abraæ: et instructionis, sicut hic. In primo inuitatur intellectus ad cognoscendum: affectus ad volendum: effectus ad exequendum. In secundo inuitatur affectus, sed non effectus: in tertio tantum intellectus eruditur, non ligatur affectus, nec prohibetur effectus. Et sic intelligitur illud præceptum.

[Mat.17.b; C; Præceptum triplex.; Gen.22.a]

CAPVT IX.

CONVOCATIS *autem duodecim,* et cetera. Completis tribus partibus principalibus huius partis, quæ est de doctrina Iesu Christi, in quibus discipuli ipsi excitati fuerunt ad audiendum, inuitati ad comunicandum, et instructi ad intelligēdum: hic sequitur quarta pars, in qua intelligentes mittuntur ad prædicandum. Ordo autem istarum partium satis est in se manifestus. Quoniam autem quidam prædicatorum sunt in gradu superiori, quidam vero in inferiori, ideo pars ista habet duas. In quarum prima agitur de missione Apostolorum: in secunda vero de missione septuaginta duorum discipulorum. *Post hæc autem designauit Dominus et alios septuaginta duos,* et cetera. Prima pars continet præsens capitulum, et habet tres partes, secundum tria quæ explicat Euangelista necessaria Apostolis, et prælatis ad prædicandum missis. Quorum primum est forma prædicandi: secundum est via proficiendi, quam explicat ibi: *Et factum est, cum solus esset orans,* et cetera: tertium est norma præsidendi, quæ describitur, ibi: *Intrauit autem cogitatio in eos, quis eorum:* Formam autem prædicandi dupliciter explicat. Primo sub diuino præcepto: secundo vero sub diuino exemplo, ibi: *Et reuersi Apostoli narrauerunt,* et cetera. Quantum autem ad informationem prædicatorum per diuinum præceptum, tria introducuntur ab Euangelista, scilicet auctoritas commissa, honestas iniuncta, et vtilitas adiuncta. Ita quod primo præmittit auctoritatem tamquam præcedentem: secundo iniungit honestatem quasi concomitantem, ibi: *Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via.* Tertio adiungit vtilitatem consequentem, ibi: *Egressi autem circumibant,* et cetera. Sed quoniam verba quantumcumque authentici prædicatoris fuerint, sunt inefficacia nisi habeant diuina testimonia, et talia sunt diuina miracula: ideo in prima parte primo explicatur collatio potestatis ad miracula facienda: deinde commissio auctoritatis ad mysteria prædicanda. Primum enim

[D; E; Luc. 10.a; F]

enim viam facit ad secundum. Quantum igitur ad collationem potestatis ad miracula facienda dicit: *Conuocatis autem duodecim Apostolis*, tamquam scilicet principalibus prælatis electis ex omnibus alijs, secundum quòd dicitur: Vocauit Iesus discipulos suos, et elegit duodecim ex ipsis, quos et Apostolos nominauit. Istis ergo conuocatis, idest, in vnum vocatis ad vnitatem commendandam, datur Spiritus sanctus, secundum quòd dicitur: Dum complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco, *et cetera*. Vnde dixit Dominus ad Moysen: Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quòd senes populi sint ac magistri: et duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciesq. ibi stare tecum, et descendam et loquar tibi: et auferam de spiritu tuo, tradamq. eis. Sic nunc facit, vnde subditur: *Dedit illis virtutem et potestatem*, ita quòd virtus sit respectu spiritualium, et potestas respectu corporalium. Propter quod ad explicationem huius subiungit: *Super omnia dæmonia*, vt hoc referatur ad virtutem. *Et languores curarent*. vt hoc referatur ad potestatem. Et per hoc haberent duplex genus testimonij secundum duplex creaturæ genus, scilicet corporalis, et spiritualis. Et hoc est quod ipsis expresse dicitur: Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eijcite. Ita vt vere impleatur illud: Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa.

Sup. 6. c — Act. 2. a — Num. 11. c — Mat. 10. a — Psal. 67. c

Quantum autem ad commissionem auctoritatis ad mysteria prædicanda subdit: *Et misit illos prædicare regnum Dei*. In missione namque auctoritas designatur, sine qua nullus debet prædicare, vnde: Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est. Vnde et Isaias non audebat prædicare, nisi mitteretur: Ecce ego, mitte me. Et dixit Dominus: Vade, et dices populo huic, *et cetera*. Econtra de pseudoprophetis. Non mittebam prophetas, et ipsi currebant: non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant. At non tales erant Apostoli, quia ideo Apostoli nominati sunt, vt eorum commendaretur auctoritas. Apostolus enim missus interpretatur, missi autẽ fuerunt ad prædicandum, secundum illud: Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare. Fuerunt ad prædicandum missi, non rem paruam, sed magnam, scilicet regnum Dei. Per quod potest intelligi doctrina veritatis, iuxta illud: Auferetur a vobis regnũ Dei, et dabitur genti facienti fructus eius. Potest etiam dici gratia Spiritus sancti, secundum illud: Non est enim regnum Dei esca et potus, sed iustitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto. Infra: Ecce enim, regnum Dei intra vos est. Potest etiam dici gloria æterna, iuxta illud: Amen amen dico vobis, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Omnibus his modis Apostoli sunt missi prædicare regnum Dei, scilicet veram doctrinam, diuinam gratiam, et æternam gloriam. Et quia propter auctoritatem prædicationis concesserat potestatem curationis, ideo subdit: *Et sanare infirmos*, scilicet misit ad confirmationem veritatis prædicare secundum illud: Illi autem profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis, vnde signum missionis spiritualis prædicationis ad prædicandum, est sanatio audientium a morbis vitiorum.

Rom. 10. c — Isa. 6. c — Hier. 23. e — 1. Cor. 1. c — Mat. 21. d — Regnũ Dei. — Rom. 14. c — Inf. 17. c — Ioan. 3. a — Mar. 16. d

Tria sunt signa quibus probatur num prædicator a Deo sit missus.

Tria autem sunt signa euidentia quibus probatur vtrum prædicator a Domino sit missus ad Euangelium prædicandum. Primum est auctoritas mittẽtis: cuiusmodi est Pontificis, et maxime Pontificis summi, qui est loco Petri, immo Iesu Christi, vnde qui ab eo mittitur, a Christo mittitur. Secundum est zelus animarum in persona quæ mittitur, quando scilicet principaliter quærit Dei honorem et animarum salutem. Tertium est fructificatio, et conuersio auditorum. Per primum sunt nuncij Patris, per secundum Filij, per tertium Spiritus sancti. De primo: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, *et cetera*. Lucas: Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit eum qui misit me. Vnde dicebat Petrus Ananiæ: Non es mentitus hominibus, sed Deo, *et cetera*. De secundo: Non enim nosmetipsos prædicamus, *et cetera*. Et item: Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. De tertio: Posui vos vt eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat. Et qui sic mittitur, potest dicere illud: Spiritus Domini super me, eo quòd vnxerit me, *et cetera*.

Psal. 44. d — Luc. 10. c — Act. 5. a — 2. Cor. 4. b — 2. Cor. 12. a — Ioan. 15. c — Isa. 61. a

Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via. Post explicationem auctoritatis commissæ, subditur descriptio honestatis iniunctæ. Hæc autem consistit in tribus, scilicet in paupertate victus, tenuitate vestitus, et humilitate conuictus. Primo ergo quantum ad paupertatem in victu, dicitur: *Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via*, occasione scilicet temporalis sustentationis, vt exemplo prædicetis illud: Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium quòd nec auferre quid possumus. Et vt magis innotescat, descendit ad speciale cum subdit: *Neque virgam*, scilicet ad sustentandum. *Neque peram*, ad reponendum: *Neque panem*, ad manducandum: *Neque pecuniam*, ad emendum. In quo est prohibitio omnis præsidij temporalis, vt ostendatur quòd prædicator ex magnitudine spei, soli Deo debet inniti, secundum illud: Omnem solicitudinem vestram proijcientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Vnde etiam Beatus Franciscus quando mittebat fratres ad prædicandum, dicebat eis illud: Iacta cogitatum tuum in Domino, et ipse te enutriet. In hoc autem non prohibet, vt dicit Augustinus, studiosam prouidentiam, sed curiosam solicitudinem, secũdum illud: Nolite soliciti esse in crastinum: Crastinus enim dies solicitus erit sibiipsi: sufficit diei malitia sua. Et ideo ad huius præcepti rectam intelligentiam, quod vnus Euangelista scilicet Lucas negat, alter affirmat scilicet Marcus, a quo dicitur: Et præcepit eis Iesus, ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum. Super quo dicit Augustinus de concordia Euangelistarum, vtrumque præceptum est a Domino, vt nihil nisi virgam ferrent, et vt neque virgam ferrent. Virgam non ferre est solicitum non esse: nihil nisi virgam ferre, est vti concessa prædicatoribus accipiendi potestate. Vt: In eadem domo manete, edentes et bibentes quæ apud illos sunt. Litteralis autem obseruantia huius præcepti est exemplum perfectorum prædicatorum, perfecte Christum imitantium. In quorum persona Petrus dicit: Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Sed spiritualis obseruantia ad omnes se extendit, vt prædicator veritatis, sit contemptor terreneitatis, alioquin, si annunciant verbum Dei cupiditate lucri, non sunt discipuli Christi, sed Balaam harioli secundum illud: Cor exercitatũ in auaritia habentes, maledictionis filij, derelinquentes rectam viam, idest, paupertatis: de qua hi errauerunt secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amauit. Vnde prædicator veritatis super omnia vitare debet vitium cupiditatis: alioquin non erit prædicator veritatis, sed adulator. Propter quod dicit Apostolus: Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neque in occasione auaritiæ, Deus testis est. Sciebat enim quòd ex hoc iram Dei prouocaret, sicut dicitur: Principes eius in muneribus iudicabant, et sacerdotes eius in mercede docebant, et prophetæ eius in pecunia diuinabant, *et cetera*. Et ob hanc causam subditur: Sion quasi ager arabitur, *et cetera*.

1. Tim. 6. b — 1. Pet. 5. b — B. Franciscus. — Psal. 54. d — Mat. 6. d — Mar. 6. b — Aug. lib. 2. de cõsensu Euãgelist. c. 30. to. 4. — Luc. 10. b — Mat. 10. d — 2. Pet. 2. c — 1. Thess. 2. a — Mich. 3. d

Secundo quantum ad tenuitatem in vestitu subditur: *Neque duas tunicas habeatis*, vt sic concordet doctrina Magistri doctrinæ Præcursoris, secundum illud: Qui habet duas tunicas, det non habenti. Et secundum illud Apostoli: Habentes autem alimenta, et quibus

Luc. 3. b — 1. Tim. 6. d

quibus tegamur, his contenti simus. In hoc autem quòd non prohibet simplex vestimentum, sed duplex, concedit necessitatem, et vetat curiositatem et superfluitatem. Curiositatem in imitatione, et superfluitatem in possessione. Vnde Beda: Simplex vestimentum est quidquid necessarium est alicui secundum qualitatem loci vel temporis. Duplex quod est vltra necessitatem, et hoc manifestum est in ipso Domino, qui præter tunicam inconsutilem, habuit alia vestimenta, quæ fuerunt diuisa. Secundum spiritualem autem intelligentiam prohibetur duplicitas simulationis, et hypocrisis, ne aliam vestem habeant in occulto, et aliam in aperto: ne sint de illis de quibus dicitur: Attendite a falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Hoc similiter declinans beatus Franciscus cum infirmaretur, noluit frustum pellis ponere intrinsecus ante pectus, nisi etiam poneret exterius.

Beda to. 5. lib. 3. in c. 9 Luca. | Ioan. 19. c | Mat. 7. c | B. Fräciscus

Tertio vero quantum ad humilitatem in conuictu, subiungit: *Et in quãcumque domum intraueritis, ibi manete*. Contenti, scilicet existentes illo hospitio. *Et inde ne exeatis*, propter melius requirendum, quia sicut dicitur: Vita nequam hospitandi de domo in domum, *et cetera*. Mutatio namque hospitij, testatur impatientiam, quæ pro modica causa mouetur, et non potest quiescere secundum illud: Hæc dicit Dominus populo huic qui dilexit mouere pedes suos, et non quieuit, et Domino non placuit, *et cetera*. Et hoc maxime vitãdum est a prædicatore, quia secundum illud: Doctrina viri per patientiam noscitur, et ideo Ambrosius: Alienum est a prædicatore cursitare per domos, et immobilis hospitij iura violare. Huius autem inconstantiæ et impatientiæ mater est superbia quæ cum nullo potest in pace cohabitare, secundum illud: Inter superbos semper iurgia sunt. Et quoniam veræ humilitatis est nullius societatem recusare, nec etiam alij onerosum esse, ideo ad perfectionem humilitatis subditur: *Et quicumque non receperint vos*, despiciendo scilicet vestram doctrinam, sicut illi qui etiam Dominum non receperunt: In propria venit, et sui eum non receperunt. Et quia hoc est magnum delictum, cui non est communicandum, ideo subdit: *Exeuntes de ciuitate illa*, declinando scilicet eorum nequitiam iuxta illud: Recedite a tabernaculis hominum impiorum, et nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorum. Et Isaias: Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere. Et Hieremias: Relinquite ciuitates, et habitate in petra. Et hoc ne inquinẽtur sordibus alienis, propter quod addit: *Etiam puluerem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos*, ad ostendendum scilicet vestram innocentiam. Hoc fecerunt Barnabas et Paulus de quibus dicitur quòd excusso puluere pedum suorum, venerunt Iconium. Puluerem autem de pedibus excutere, est nihil de vana hominum gloria permittere suis affectibus adhærere. Vana enim gloria recte per puluerem designatur, quæ eleuatur per ventum, secundum illud Psalmi: Erit tamquam puluis quem proijcit ventus a facie terræ.

Eccli. 29. a | Hier. 14. b | Prou. 19. b | Amb. to. 3. lib. 6. in 9. cap. Luca. | Prou. 13. b | Ioan. 1. b | Num. 16. d | Isa. 52. c | Hier. 48. d | Act. 13. g | Puluerem pedũ excutere quid. | Psal. 1. a

Egressi autem circumibant, et cetera. Post auctoritatem commissam et honestatem iniunctam, subiungit hic tertio Euãgelista vtilitatem adiunctam. Quadruplex autem vtilitas ostenditur ad prædicationem Apostolorum subsequuta, scilicet excitatio hominum ad audiendum, excitatio audientium ad conferendum, excitatio conferentium ad admirandum, excitatio admirantium ad conspiciendum. Primo ergo quantum ad excitationem hominum ad audiendum dicitur: *Egressi autem circumibant per castella euangelizantes et curantes vbique*, ita vt iam inciperet impleri illud: In omnem terram exiuit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Licet enim

Psal. 18. a

A non omnes doctrinam eorum caperent: tamen propter miracula volebant doctrinam audire. Vnde dicitur: Intendebant autem turbæ his quæ a Philippo dicebantur, vnanimiter audientes, et videntes signa quæ faciebat. Et ideo isti non solum prædicabant, sed etiam vbique curabant, vt omnes studio eorum et verbo et signo excitarentur ad audiendum. In quo explicatur non solum auditorum vtilitas, sed et prædicatorum fidelitas. Quia enim, *Circumibant*, ostenduntur immunes ab otiositate. Quia *Per castella*, immunes ab elatione. Quia *Euangelizantes*, immunes a nugacitate. Quia *Curantes vbique*, immunes a personarum acceptione. Et ideo B finem habebant in se, qui est sufficiens ad persuasionem, et auditorum excitationem. Et hic est primus finis et generalis.

Act. 8. a

Secundus finis siue vtilitas specialis, est excitatio audientium ad conferendum. Quantum ad hãc dicitur: *Audiuit autem Herodes Tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo*, ita quòd fama nominis Christi non solum per Apostolos deferebatur ad plebes, sed etiam ad Reges, sicut de Paulo dicitur: Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus et Regibus, et filijs Israel. Ego enim ostendam illi C quanta oporteat eum pro nomine meo pati. Vnde iam auditores poterant dicere illud quod dixerunt Gabaonitæ Iosue: Audiuimus famam potentiæ Dei tui, cuncta quæ fecit in Ægypto, et duobus principibus Amorrhæorum, qui fuerunt trans Iordanem, Sehon regi Hesebon, et Og regi Basan, qui erant in Astaroth: Dixeruntq. nobis seniores, et omnes habitatores terræ nostræ, serui vestri sumus, fœdus inite nobiscum. Et ex hoc auditu excitatus est ad inquirendum, et ad dubitandum propter varietatem opinantium. Vnde subditur: *Et hæsitabat, eo quòd diceretur a quibusdam: Quia Ioannes surrexit a mortuis.* D Et huic opinioni magis adhærebat Herodes. Vnde: Audiuit Herodes Tetrarcha famã Iesu, et ait pueris suis: Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes operantur in eo. Hæc autem opinabatur propter eminentiam sanctitatis vitæ, quia sicut dicitur: Herodes autem metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum et sanctum. Huic autem opinioni non firmiter adhærebat: ideo dicitur quòd hæsitabat, id est, vacillabat secundum illud Iacobi: Qui hæsitat similis est fluctui maris, qui a vento mouetur, et circumfertur. Et hoc erat propter alias opiniones, vnde subdit: *A quibusdam* E *vero: Quia Elias apparuit*, dicebatur scilicet. Et hæc opinio videbatur probabilis propter eminentiam potestatis. Surrexit Elias propheta, quasi ignis. Et sequitur: Sic amplificatus est Elias in mirabilibus suis. Et hæc opinio credibilior videbatur, quia sicut dicitur, Ioannes quidem signum fecit nullum. Vnde Christus faciens miracula magis videbatur Elias, sed tamen huic non omnes assentiebant, propter quod addit: *Ab alijs autem, quia propheta vnus de antiquis surrexit*. Et hæc opinabantur propter notitiam veritatis. Quia secundum illud: Non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum F suum ad seruos suos Prophetas. Et sic patet quòd triplex erat opinio, propter triplicem excellentiam quam audiebant de Christo, scilicet sanctitatis, potestatis, et notitiæ veritatis. Et ideo inuicem conferebant: et quidam hoc, et quidam illud credebant.

Act. 9. e | Iosue 9. b | Mat. 14. a | Mar. 6. | Iac. 1. b | Eccli. 48. a | Ioan. 11. g | Amos 3. b

Tertius autem finis fuit excitatio conferentium ad admirandum, ideo subdit: *Et ait Herodes: Ioannem ego decollaui*, tamquam scilicet hominem mortalem, et passibilem. Hunc decollauerat Herodes propter Ioannis veritatem, et Herodis malignitatem secundum quòd dicitur: Dicebat Herodi Ioannes: Non licet tibi habere vxorem fratris tui. Et sequitur postea, quòd ob hanc causam eum decollauit. Et ita ex ipsa morte iudicat in Ioanne, quantumcumque

Mat. 14. a

tumcumque magnus prædicaretur, infirmitatem esse. Et propterea ex hac comparatione admirabatur Christi virtutem, vnde subdit: *Quis est autem iste, de quo ego talia audio?* idest, tam magna mirabilia, vnde poterat dicere: Quis Deus magnus sicut Deus noster? Tu es qui facis mirabilia: qualia scilicet, non erant audita, secundum illud: A sæculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam.

Psal. 76. e — Ioan. 9. f

Quartus finis fuit excitatio admirantium ad conspiciendum, propter quod subditur: *Et quærebat videre eum.* Libenter enim videmus quod admiramur. Hoc tamen non est tunc assecutus secūdum quòd dicitur: Dico enim vobis quòd multi prophetæ, et reges voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt, *et cetera.* Hoc etiam non fuit assecutus, quia studiose quæsiuit. Vnde in Prouerbijs: Quærit derisor sapientiam, et non inuenit. Vnde valde solicite est considerandum qualiter debet Deus quæri, vt possit a quærentibus inueniri et videri.

B — Inf. 10. d — Prou. 14. a

Et reuersi Apostoli, et cetera. Post informationem Apostolorum factam per verbum siue præceptum, sequitur hic informatio eorumdem per factum, siue per exemplum. Habet autem hæc pars partes duas. In quarum prima informat per exemplum familiare: in secunda vero per figurale, ibi: *Dies autem cœperat declinare*, et cetera. Primum attenditur in turbarum eruditione spirituali: secundum in eorum refectione corporali, quæ formam et figuram gerit refectionis spiritualis. Spiritualis autem eruditio turbarum a Domino, in qua tribuitur forma prædicatoribus in docendo fidelem populum, explicatur quantum ad quattuor, quæ requiruntur in prædicando. Primum est fidelitas consortij: secundum est opportunitas loci: tertium docilitas populi: quartum autem affabilitas Magistri. Vt sic nihil desit verbo Dei, nec ex parte assistentium, nec ex parte aduersantium, nec ex parte audientium, nec ex parte docentium, quin verbum Domini habeat debitum effectum. Primo igitur quantum ad fidelitatem consortij dicitur: *Et reuersi Apostoli, narrauerunt illi quæcumque fecerunt.* In quo apparet illorum fidelitas, quia ad diuinum consortium celeriter redierunt. Vnde fuerunt non sicut coruus de quo in Genesi: Qui egrediebatur, et non reuertebatur: sed sicut columba de qua dicitur, quòd cum non inuenisset vbi requiesceret pes eius, reuersa est ad eum in arcam, tamquam fidelis amica. Sic et Apostoli columbina simplicitate præditi, sunt ad Christū celeriter reuersi, tamquam fideles nuncij. Apparet etiam eorum fidelitas, quia nihil Deo celauerunt, sed, *Narrauerunt ei quæcumque fecerunt.* non vt Dominum erudirent, quem nihil latet: sed vt ostenderent se etiam nolle latere, si latere possent. Diuersum dicitur: Væ qui profundi estis corde, vt a Domino abscondatis consiliū, *et cetera.* Vel ideo: *Narrauerunt*, vt de bonis factis non quærerent sibi gloriam, sed omnia referrent in Deum, secundum illud: Omnia in gloriam Dei facite, sine offensione, *et cetera.* Contra illos qui dicunt illud: Manus nostra excelsa, et non Dominus fecit hæc omnia.

C — D — Gen. 8. b — Isa. 29. e — 1. Cor. 10. g — Deut. 32. d

Secundo vero quantum ad opportunitatem loci, subdit: *Et assumptis illis*, tamquam fidelibus ad consortium. *Secessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaida*, tamquam ad locum quietum et tranquillum. Vnde dicit eis Dominus: Venite seorsum in desertum locum, et requiescite pusillum. Et hic locus est aptus eruditioni secundum illud Oseæ: Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor eius. Hic autem locus desertus erat iuxta stagnum Genezareth: quod apparet ex hoc quod dicit: *Bethsaidæ.* Est autem Bethsaida ciuitas Andreæ et Petri, sicut dicitur: Et nota quòd non dicit Bethsaidam, quasi iuxta illam ciuitatem, vel in ciuitate: sed Bethsaidæ, quia remotus erat locus in confinibus ciuitatis Bethsaidæ. Vnde dicitur quòd post saturationem quinque millium virorum, coegit discipulos suos ascēdere in nauim, vt præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam. Vnde non est contrarietas, sed vnus explanauit quod alter tacuit.

Mar. 6. d — Osea 2. c — Bethsaida. — Ioan. 1. f — A — Mar. 6. f

Tertio vero quantum ad docilitatem populi adiungit: *Quod cum cognouissent turbæ, secutæ sunt illum*, vt scilicet doctrinam eius exciperent, quem desiderabant secundum illud: Sciemus, sequemurq; vt cognoscamus Dominum. Vnde Beda in Glossa: Secutę sunt non in iumentis, non in vehiculis, sed proprio labore pedum, vt ardorem mentis ostenderent, vnde dicitur: Et cognouerunt multi: et pedestres de omnibus ciuitatibus cucurrerūt illuc. Ratio autem huius redditur vbi dicitur: Post hæc abijt Iesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis: et sequebatur eum multitudo magna, quia videbat signa quæ faciebat, *et cetera.*

Osea 6. b — Beda to. 5. li. 3. in cap. 9. Lucæ. — Mar. 6. e — Ioan. 6. a

Quarto vero quantum ad affabilitatem Magistri subiungit: *Et excepit eos.* In quo ostenditur benignitas Christi in signo: ad quam nos hortatur Apostolus: Suscipite inuicem, sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei. Nec tantum in signo, sed et in verbo. vnde addit: *Et loquebatur illis de regno Dei*, quasi sermone affabili et familiari, vt vere ostendatur impletum illud: Narrabo nomen tuum fratribus meis, *et cetera.* Licet autem loqueretur affabiliter, non tamen inutiliter, non carnaliter: quia de regno Dei non de mundo. Vnde: Si quis loquitur tamquam sermones Dei. Et item: Qui est de terra, de terra est, et de terra loquitur: qui de cælo venit, super omnes est. Sequitur: Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur. Et item dicit Petrus: Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Nec tantum se exhibuit affabilē verbo et signo, sed etiam facto. Vnde subditur: *Et eos qui cura indigebant, sanabat.* In quo ostenditur perfectio dilectionis, de qua Ioannes: Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate. Quia qui viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quo modo charitas Dei manet in eo? Talem enim consuetudinem habuit Christus, vnde dicitur de eo quòd pertransijt benefaciendo, et sanando omnes oppressos a diabolo, non solum bene loquendo. Vnde in hoc eruditur prædicator seu prælatus vt se benignum exhibeat ouibus suis, scilicet signo, verbo, et facto. In cuius rei signū dictum est ter Petro: Pasce oues meas, *et cet.*

Rom. 15. b — Psal. 21. e — 1. Pet. 4. c — Ioan. 3. d — Ioan. 6. g — 1. Ioan. 1. e — Act. 10. f — Ioan. 21. f

Dies autem cœperat declinare, et cetera. Post informationem discipulorum per exemplum familiare, subditur informatio per factum figurale, et hoc in turbarum refectione. Circa cuius expressionem duo introducuntur ab Euangelista. Primum est opportunitas ex parte indigentiæ multitudinis: secundum est liberalitas ex parte misericordiæ Saluatoris. Et hoc ibi: *Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere per conuiuia*, et cetera. Opportunitas ex parte indigentiæ multitudinis exprimitur quantum ad quattuor: scilicet quantum ad tarditatem diei, quantum ad sterilitatem loci, quantum ad paucitatem cibi, et quantum ad numerositatem populi. Et sic conficitur ista opportunitas ex circumstantia temporis, loci, quantitatis cibi, et personarum. Primo ergo quantum ad diei tarditatem dicitur: *Dies autem cœperat declinare.* Et ita tempus erat sumendi refectionem, sicut dicitur: Quoniam aduesperascit, et inclinata est iam dies. In quo etiam apparet mira turbarum deuotio, quæ propter auditum diuini verbi oblitæ essent corporalis cibi. Simile legitur quòd Paulus protraxit sermonem vsque ad mediam noctem.

E — F — Luc. 24. e — Act. 20. b

Secundo vero quantum ad loci sterilitatem subditur: *Et accedentes duodecim, dixerunt illi: Dimitte turbas.* Et ad hoc persuadendum mouebat loci sterilitas, vnde subdit: *Vt euntes in castella villasq; quæ circa sunt, diuertant, et inueniant escas*, ne scilicet fame pereant.

reant. Et hoc est consilium sanum, quod fecerunt fi-
Gen.43. a lij Israel. Descendentes fratres Ioseph decem vt eme-
rent frumenta in Ægypto. Sic etiam Apostoli: Di-
Ioan.4. a scipuli autem Iesu abierant in ciuitatē vt cibos eme-
rent. Sic et isti consulebant nunc propter loci sterili-
tatem et penuriam, vnde et subdunt: *Quia hic in loco deserto sumus:* vbi est defectus cibi, secundum illud:
Exo.16. a Cur induxisti nos in desertum istud, vt occideretis
omnem multitudinem fame? Et quia difficile est in-
uenire refectionem in deserto: ideo dicebant illud
Psal.77.c Psalmi: Numquid poterit Deus parare mensam in
deserto? Hæc dicebant increduli detrahentes diuinæ
potentiæ. Sed Apostoli dicebant consulendo huma-
næ indigentiæ, quia nolebant Dominum tentare.

Tertio vero quantum ad cibi modicitatem sub-
ditur: *Ait autem ad illos, vos date illis manducare*, vos
1.Pet.5. a tamquam eorum prælati secundum illud: Seniores
pascite qui in vobis est gregem Dei. Hoc autem di-
cit vt ex eorum respōsione cognoscatur cibi modici-
tas propter quod additur: *At illi dixerunt: Non sunt nobis plus quàm quinque panes et duo pisces.* Ex quo appa-
ret discipulorum inopia non solum ad reficiendam
turbam, sed etiam ad propriam famem mitigandam.
Et vt magna ostendatur inopia, Ioannes exprimit ge-
Ioan.5. a nus panum. Dicitur enim: Est puer vnus hic qui
habet quinque panes ordeaceos et duos pisces: sed
hæc quid sunt inter tantos? Similes erant in hoc il-
3.Reg.17.a li viduæ, cuius farinam multiplicauit Elias: Viuit
Dominus Deus tuus, quia non habeo panē nisi quan-
tum pugillus capere potest farinæ in hydria. Et item
4.Reg.4. g dixit minister Eliseo: Quantum est hoc vt apponam
coram centum viris? Similiter responderūt hic Apo-
stoli, vel Andreas in persona omnium, sicut dicit
Ioan.6. a Ioannes: Vel ipse prius, et post alij, et sic non est con-
trarietas. Qualitercumque dicta sint hęc verba, osten
dunt impotentiam discipulorum ad reficiēdam tur-
bam. Ne tamen hæc crederentur dicere non pro-
pter impotentiam, sed propter pigritiam, ideo offe-
runt obsequium ad emptionem ciborū, cum adiun-
gunt: *Nisi forte nos eamus et emamus in omnem hanc turbam escas.* Et hoc quidem potest esse verbum offeren
tium obsequium, iuxta illud: Euntes emamus ducen-
Mar.6. c tis denarijs panes, et dabimus illis manducare. Vel
potest esse verbum ostendentium impotētiam ad re-
ficiendum, non solum quantum ad panes habitos,
Ioan.6. a verum etiam quantum ad pretium. Vnde dicitur: Du
centorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt
vnusquisque modicum quid accipiat. Et quidam de
discipulis dixerunt vno modo, quidam alio. Et Ioan-
nes exprimit vnum, Marcus alium, Lucas vero in
prædicto sermone includit vtrumque, quod patet ex
ipsa sermonis varia prolatione.

Quarto vero quantum ad populi numerositatem
subditur: *Erant autem fere viri quinque millia.* At per
hoc, tanta multitudo vt pro vno pane essent mille vi-
ri. Vnde viros nominat et numerat, ex quo appa-
ret quanta erat reliquorum turba præ sui multitudi-
Mat.14.c ne non numerata. Vnde Matthæus dicit quòd man-
ducantium fuit numerus quinque millia virorum,
exceptis mulieribus et paruulis. Ideo autem nume-
rum exprimit, quia propter quinque competebat le-
gi quæ homines sensibiles et carnales informabat.
Propter perfectionem autem millenarij competebat
ad susceptionem doctrinæ perfectionis Euangelicæ.
Ait autem ad discipulos, et cetera. Post opportunita-
tem ex parte indigentiæ multitudinis, subdit hic li-
beralitatem ex parte munificentiæ Saluatoris. Ma-
nifestatur autem Saluatoris liberalitas in quattuor,
in conuiuantium ordinatione, victualium multitu-
dine, ministrantium vrbanitate, manducantium sa-
turitate. Vt sic ostendatur perfecta liberalitas per or-
dinem discumbentium, multitudinem victualium,
promptitudinem ministrantium, et plenitudinem
manducantium. Primo quantum ad discumbentium

A ordinationem dicitur: *Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere per conuiuia quinquagenos: Et ita fecerunt.* Decet enim magnificum et liberalem Do-
minū, ordinem attendere in disponendo, iuxta quod
dicitur: Videns Regina Saba omnem sapientiam Sa- 3.Reg.10.
lomonis, et domum quam ædificauerat, et cibos men a
sæ eius, et habitacula seruorum, et ordines ministran-
tium, *et cetera*, non habebat vltra spiritum. Hæc au-
tem fuit dispositio ordinationis cum determinatione
numeri. Vnde dicitur quòd discubuerunt in partes Mar.6. f
per centenos et quinquagenos. Quinquagesies enim
centum sunt quinque millia. Ideo autem exprimitur
B numerus quinquagesimus, quia per quinarium ma-
gis competebat legi, et etiam in quinario erant panes
refectionum. Ex hoc autem ostendit Christus suam
miram sapientiam, qua numerum virorum præscie-
bat, et discipulis ex sessione notificabat. Nec mirum
quia ipse erat, de quo dicitur: Omnia in mensura, et Sap.11. d
numero, et pondere disposuisti.

Secundo vero quantum ad victualium multitudi-
nem dicitur: *Acceptis autem quinque panibus, et duobus piscibus, suspexit in cælum, et benedixit illis.* In qua bene-
dictione fuit panum multiplicatio, iuxta illud: Be- Gen.1. d
nedixitq. illis Deus, et ait: Crescite, et multiplica-
C mini, et replete terram. Et in Genesi dixit ad Ia- Gen.30. d
cob Laban: Experimento didici, quia benedixit mihi
Deus propter te. Ideo autem benedicendo respexit
in cælum, vt ostenderet quòd talis multiplicatio non
erat virtute terrena sibi tradita, sed cælesti virtute si-
bi reseruata in prioribus causis: de qua in Psalmo di-
citur: Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit Ps.134. a
in cælo et in terra, in mari et in omnibus abyssis. Et
nota quòd dicitur: Respexit et benedixit. Respexit
quidem ex humanitate, et benedixit ex diuina virtu-
te. Leuaui oculos meos in montes: vnde veniet au- Ps.120. a
xilium mihi.

D Tertio vero quantum ad ministrantium vrbani-
tatem subditur: *Et fregit, et distribuit discipulis suis vt ponerent ante turbas.* Ipsi enim erant nobiles Christi
ministri et dispensatores, et prompti ad seruiendum
secundum illud: Sic nos existimet homo vt ministros 1.Cor.4. a
Christi et dispensatores mysteriorū Dei. Decet enim
nobilem Dominum nobiles habere ministros secun
dum illud: Sicut rex statuerat, præponens mensis Esther 1. b
singulos de principibus suis, vt sumeret vnusquisque
quod vellet. In curia autem Iesu Christi nobiliores
ministrant et seruiunt, sicut dicitur: Qui maior est Inf.22.
in vobis, fiat sicut minor: et qui præcessor est, sicut
E ministrator.

Quarto vero quantum ad manducantium saturi-
tatem dicitur: *Et manducauerunt omnes, et saturati sunt*, ita vt verificaretur illud: Edent pauperes et satu- Psal.21. d
rabuntur: et laudabunt Dominū qui requirunt eum,
et cetera. Et illud: Manducauerunt et saturati sunt ni-
mis. Saturati, inquam, saturitate iustitiæ, de qua:
Iustus comedit et replet animam suam. Beati enim Prou.13. d
qui esuriunt et sitiunt iustitiam: quoniam ipsi satu- Mat.5. a
rabuntur, non saturitate auaritiæ de qua dicitur:
Saturitas diuitis non finit eum dormire: quia sic sa- Eccli 5. c
turatur vt semper famescat. Et quoniam diuina abun
F dantia excedit nostram indigentiam, ideo subditur:
Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim. In quo ostenditur magnitudo superabun-
dantiæ ex continentia vasorum et numero, quia duo-
denarius est primus numerus abundans, secundum
quod tradit Arithmetica. Et sic impletum est illud,
in cuius figura dixit Eliseus de paucis panibus: Hæc
enim dicit Dominus: Comedent, et supererit. Posuit
itaque coram eis: qui comederunt, et superfuit iux-
ta verbum Domini. Sed ibi non determinatur men-
sura tantæ abundantiæ sicut hic, et hoc propter ma-
iorem Euangelij perfectionem et abundantiorem,
secundum illud: Nisi abundauerit iustitia vestra plus- Mat.5. c
quam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in
regnum

Duodenarius est primus numerus abūdās.
4.Reg.4. g

regnum cælorum. Vel propter mysterium. Isti enim A duodecim cophini signant duodecim Apostolos. Cophini sunt vasa humilia, et hi repleti sunt fragmentis quinque panum ordeaceorum, id est, doctrina quinque librorũ Moysi, de quibus: In Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, vt et alios instruam, *et cetera*. [1.Cor. 14. d] [Prædicandi forma.] Ex quo datur forma prædicantibus, vt non noua de cordibus suis adinueniant, quia Dominus non creauit nouos panes ad reficiẽdam turbam: sed sicut Dominus multiplicauit diuina benedictione quinque panes ordeaceos, sic omnis abundantia veræ doctrinæ sumi debet ex fundamento sacræ Scripturæ, multiplicanda per orationem qua in cælum respicitur, et deuotione qua benedicitur, et meditatione qua frangitur, et prædicatione qua distribuitur et explicatur. Doctrina enim catholica, primo sumenda est de sacra Scriptura per lectionem, cuius verba sunt panes. [Mat.4. a] Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Sed lectioni debet adiungi oratio: Petite, et dabitur vobis: [Mat.7. a] querite, et inuenietis: pulsate, et aperietur vobis. Quærimus legendo, petimus orando, pulsamus manu operando. Orationi debet adiungi deuotio et gratiarum actio. [Coloss.4. a] Vnde: Orationi instate, vigilantes in ea gratiarum actione. Vnde item: C [Mat.14.b] Aspiciens in cælum benedixit et fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis. Deuotioni iungenda est meditatio, et veritatis explicatio, quæ non est aliud quàm fractio panis. [Isa. 58. c] Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosq. induc in domum tuam. Et tunc distribuitur quando pro capacitate audientium ministratur. [Psal. 47. c] Distribuite domos eius, vt enarretis in progenie altera. Et ex hoc audientes saturantur, secundum illud: [Eccli 15. a] Cibabit illum pane vitæ et intellectus, et aqua sapientiæ salutaris potabit illum. Et sic patet quòd Dominus prædicatores informat non solum exemplo proprio et familiari, sed D et mystico et figurali. Plus enim fecit Dominus hoc miraculum ad informationem mentium, quàm ad refectionem corporum. [Sap.11. a] Quoniam sicut dicitur: Parcis omnibus: quoniam tua sunt, Domine, qui amas animas.

Et factum est: cum solus, et cetera. Postquam Euangelista expressit formam prædicandi: in parte ista exprimit viam proficiendi. Ad profectum autem ista duo consideranda concurrunt, scilicet asperitas viæ, in qua consistit meritum: et suauitas patriæ, in qua consistit præmium. Ideo post expressionem asperitatis viæ exprimit secundo Euangelista suauitatem gloriæ, ibi: E [Via ad Patriam.] *Factum est autem post hac verba*, et cetera. Via autem ad Patriam potissime in duobus consistit, scilicet in perfecta cognitione Christi per fidem, et perfecta imitatione per crucem. Ideo primo insinuatur nobis qualiter Christus per fidem est cognoscendus, secundo vero qualiter per crucem est imitandus, ibi: *Dicebat autem ad omnes: Si quis*, et cetera. Quantum ad primum notandum quòd perfecta notitia fidei in quattuor consistit, scilicet in approbatione diuini honoris, reprobatione humani erroris, confessione Christi Mediatoris, et consideratione mysterij Redemptionis. F Ad perfectam enim fidem concurrit approbatio religionis, detestatio superstitionis, confessio patens, et contemplatio latens. Primo igitur quantum ad approbationem diuini honoris, dicitur: *Et factum est cum solus esset orans*, vt Deo patri debitum cultum et reuerentiam exhiberet, et ostenderet exhibendum: quæ potissime exhibetur in oratione iuxta illud: [Ioan. 4. c] Venit hora, et nunc est quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. [Psal.49. c] Nam et Pater tales quærit. Vnde in Psalmo: Inuoca me in die tribulationis: eruam te, et honorificabis me. Quoniam autem hæc reuerentia debet carere omni ostẽtatione, ideo dicitur quòd solus erat orans, secundum illud: [Mat.6. a] Tu autem cum oraueris, intra in A cubiculum tuum, *et cetera*. Carere etiam debet omni inquietatione, ideo etiam solus orabat secundum illud: Sedebit solitarius et tacebit, quia leuauit se supra se, [Thr. 3. d] ne scilicet aliquo strepitu retrahatur. Et ideo dicitur quòd dimissa turba ascendit in montem solus vt oraret. [Mat.14.c] Sed quoniam huius reuerentiæ non erãt discipuli perturbatores per inquietudinem, sed approbatores per veram fidem, ideo subditur: *Erant cum illo et discipuli*. Vnde per hoc quod dicit, *solus*, non excludit consortium discipulorum, sed tumultum turbarum. Nam discipulos tamquam filios admittebat. Vnde et dicebat de eis illud quod dicebat Apostolus: B Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Deus. [Heb. 2. c] Turbas autem tamquam seruos excludebat, cuius figuram Abraam gessit, quando dixit ad pueros suos: [Gen.22. a] Expectate hic in valle cum asino: ego autem et puer illuc vsque properãtes, postquam adorauerimus, reuertemur ad vos. Vel hoc dicitur, quia non ratione eiusdem temporis sunt coniuncti, quia solus primo orauit, et immediate discipuli cum eo fuerunt. Tamen simul iunguntur, quia etsi Apostoli fuerunt absentes locali circumscriptione, nihilominus cum eo erant mentali affectu, et fidei approbatione, secundum illud Pauli: Et si corpore absens sum, in spiritu vobiscum sum, gaudens et videns ordinem vestrum. [Coloss.2. b]

Secundo quantum ad reprobationem humani erroris subditur: *Et interrogauit illos dicens: Quem me dicunt esse turbæ?* Quod non ideo quærebat, vt veritatem addisceret quam sciebat secundum illud: Opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine. [Ioan.2. d] Ipse enim sciebat, quid esset in homine: sed ideo interrogat, vt erroneam mundanorum sententiam ostendat veræ fidei inimicam. Vt plurimum enim plures contrariantur sapientibus, et turba turbatum habet iudicium. Propter quod dicitur: Non sequeris turbam ad faciẽdum malum. [Exo. 23. a] Nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt a vero deuies. Et ideo non est mirum si animales de Christo Deo non recte sentiebant. Quia: Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, *et cetera*. [1.Cor.2. d] Propter quod subiungitur triplex opinio sumpta a triplici excellentia. Quantum ad primam dicit: *At illi responderunt et dixerunt: Ioannem Baptistam*. Et hoc quia videbant in eo spiritum sanctificationis qui fuit in Ioanne secundum illud: Erit magnus coram Domino. [Sup. 1. b] Sequitur: Et Spiritu sancto replebatur, *et cetera*. Sed nec in hoc omnes consentiebant, ideo addit: *Alij autem Eliam*, scilicet propter zelum æmulationis secundũ illud: Surrexit Elias propheta quasi ignis, et verbum eius, quasi facula ardebat. [Eccli 48. a] Et illud videbatur probabile, quia Elias propheta excellens erat non solum in vita, sed etiam in potentia. Et quia etiam aduentus eius promissus erat secundum illud: Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam antequam veniat dies Domini magnus et horribilis. [Mal.4. a] Nec tamen in hoc omnes concordabant, et ideo addit: *Alij vero, quia vnus propheta de prioribus surrexit*. Et hoc propter spiritum discretionis, quem in eo attendebãt. Propheta magnus surrexit in nobis, *et cetera*. [Sup.7. c] Et dicebãt: Hic est vere propheta qui venturus est: [Ioan. 6. b] sed quia purum hominem existimant, ideo vnum de prioribus ipsum credebant, propter quod errabant, quia non tãtum erat vnus inter priores, sed vnus propter quem præcesserunt omnes priores. De quo dicitur: Prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies, *et cetera*. [Deut.18. c] Ex tanta ergo varietate apparet quòd turbæ alienæ erant a veritate et fidei vniformitate. Propter quod dicitur: Non simus paruuli, fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ, *et cetera*. [Ephes.4. c] Sequitur: Ad circumuentionem erroris.

Tertio vero quantum ad cõfessionem Christi Mediatoris subditur: *Dixit autem illis: Vos autem, quem me esse*

esse dicitis Vos scilicet ab alijs electi secundũ illud Ioannis: Ego vos duodecim elegi. Et item: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Vel vos amici secũdum illud: Vos autem dixi amicos. Vel vos speciales discipuli secũdũ illud: Vobis datũ est nosse mysteriũ regni Dei. Vos, inquã, qui in me creditis, quem me esse dicitis? idest, confitemini, quia corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Ideo subditur: *Respondens Simon Petrus dixit: Christum Dei*, quia vnus pro omnibus respondet, vt commendetur vnitas Ecclesiæ in fide, confessione, et prælatione. Vnde Petrus tamquam vnus prælatus vniuersalis Ecclesiæ, vnus pro omnibus respondet. Propter quod dicebat Paulus: Obsecro, vt idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata. Vnde merito istius confessionis vnius pro omnibus, nomen Petri est sibi confirmatum, et vniuersalis prælatio super Ecclesiam est concessa. Secundum quod dicitur: Et ego dico tibi, *et cetera*. Vnde apparet quòd non ex impetu, sed Spiritu sancto incitatus, prior respondit Petrus. Et hoc est quod dicitur in Glossa: Vnus pro omnibus, et præ omnibus, quia senior et princeps Apostolorum. Confitendo autem ipsum Christum Dei, confitetur simul Deum verum, et hominem. Vnde Ambrosius in Glossa: Complexus est omnia qui et naturam et nomen expressit. In nomine enim Christi, et diuinitatis et incarnationis est expressio, et fides passionis. Christus enim exprimit personam vnam in duabus naturis, et dignitatem regiam, et sacerdotalem, et gratiæ plenitudinem propter vnctionis prærogatiuam, de quo in psalmo: Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ. Vnde in nomine Christi intelligitur vnctus, vngens, et quo vngitur. Ac per hoc simul Pater, Verbum, et Spiritus, secundum illud Isaiæ: Spiritus Domini super me eo quòd vnxerit Dominus me. Intelligitur ergo etiam vncti gratia qua vngitur, et dignitas ad quam vngitur, siue officium. Et impleatur visio et prophetia, et vngatur Sanctus sanctorum. Intelligitur etiam dignitas regalis et prophetalis, et sacerdotalis, secundum triplicem excellentiam suam, scilicet potestatis, veritatis, et bonitatis. In cuius rei figuram in lege veteri hæ tres personæ consueuerunt inungi. Et in hoc apparet quòd sicut tres opiniones falsæ aliquid habent rationis mouentis, ita aliquid defectus habent obnubilantis. Vnde in hoc claret quòd Christus hoc verbo confutauit errores, et strauit totius fidei fundamentum secundum illud: Fundamentum aliud nemo potest ponere. Hinc est quòd Petrus est vocatus, et ei concessum est, vt de Ecclesia eius numquam deficiat vera fides: Ego rogaui pro te, Petre, vt non deficiat, *et cetera*.

Ioan. 6. g
Ioan. 15. c
Ibid.
Sup. 8. b
Rom. 10. b
Primatus Petri.
1. Cor. 1. b
Mat. 16. c
Glos. interl. in hunc locum cap. 9. Luca to. 5.
Amb. to. 3. lib. 6. in Luca cap. 9.
Psal. 44. b
Isa. 61. a
Dan. 9. f
1. Cor. 3. b
Inf. 22. b

Quartò vero quantum ad cognitionem mysterij Redemptionis subditur: *At ille increpans illos, præcepit ne cui dicerent hoc*. Et hoc quia non erat consummatum Redemptionis mysterium, quod iusto Dei iudicio erat mundi principibus occultandum. Vnde: Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est. Sequitur: Quam nemo principum huius sæculi cognouit: si enim cognouissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Licet autem non esset omnibus publicandum, erat tamen discipulis prædicendum, propter quod addit: *Dicens: Oportet filium hominis multa pati*. Ratio autem huius prædictionis assignatur his verbis: Nunc dixi vobis priusquam fiat, vt cum factum fuerit, credatis. Nam ipsi discipuli nondum hoc capiebant secundum quòd dicitur: Assumpsit autem Iesus duodecim, et ait illis: Ecce ascendimus. Et post: Et ipsi nihil horum intellexerunt, sed hoc acceperunt post consummationem. Vnde dicitur infra: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt. Et post subditur: Aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas. Dicit autem, *Oportet*, idest, necessarium est, non simpliciter, sed ex præsumptione diuinæ dispositionis et promissionis secũdum illud: Deus autem quæ prænunciauit per os omnium Prophetarum pati Christum suum, impleuit sic. Vel *Oportet*, idest, opportunum est, et expediens, iuxta quod prophetauit Caiphas: Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat, *et cetera*. Oportet, inquam, *Multa pati*, quia pro multis animabus redimendis, multis culpis remittendis, multis reatibus absoluendis: Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus propter scelera nostra. Sequitur: Omnes nos quasi oues errauimus: vnusquisque in viã suam declinauit, et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrũ. Passus est etiam multa et magna, passus est etiam a multis et magnis, propter quod addit: *Et reprobari a senioribus et principibus sacerdotum et scribis*. Seniores præcellebant antiquitate, principes auctoritate, sed scribæ ratione doctrinæ. Vt sic impleretur illud: Filios enutriui et exaltaui: ipsi autem spreuerunt me. Et quia passio Christi grauior erat inter omnes passiones: ideo additur: *Et occidi*, scilicet oportet, secundum illud Danielis: Occidetur Christus. Sed ne crederetur quòd inuitus, ideo Isaias: Tradidit in mortem animam suam. Sed quia passio hæc viuificatiua erat mortuorum, ideo addit: *Et tertia die resurget*, secundum illud Oseæ: Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. Huius figuram dicit Saluator præcessisse in Iona: Sicut fuit Ionas, *et cetera*. Ex his igitur liquet, quæ sit perfecta fidei notitia, in qua Christi fundatur Ecclesia, scilicet per quam approbatur diuinus honor, reprobatur humanus error, asseritur Mediator, et agnoscitur Reparator.

1. Cor. 2. b
Ioan. 14. d
Inf. 18. f
Inf. 24. f
Necessitas quotuplex.
Act. 3. c
Ioan. 11. f
Isa. 53. b
Isa. 1. a
Dan. 9. f
Isa. 53. d
Osea. 6. a
Mat. 12. c

Dicebat autem ad omnes, et cetera. Ostenso qualiter Christus secundum fidem est cognoscendus, hic secundo ostenditur qualiter per crucem est imitandus, quia fides mortua est sine operibus. Quoniam autem difficile est portare crucem, ideo ad hoc inuitat quadruplici consideratione, scilicet ex consideratione sui exempli, proprij periculi, futuri iudicij, et regni diuini: vt si non mouent monita, moueant exempla, vel saltem pericula, vel certe futura iudicia, vel tamdem promissa. Primo igitur inuitat consideratione sui exempli, cum dicit: *Dicebat autem ad omnes: Si quis vult post me venire*, idest, me imitari ad quod non cogo, sed inuito. Ideo dicit: *Si quis vult*: Si volueris mandata seruare, conseruabunt te. Sequitur: Apposuit tibi aquam et ignem; ad quod volueris, porrige manum tuam. Vnde Chrysostomus: Si quis aurum daret, aut thesaurum apponeret, non vocaret cum violentia, sed currerent omnes: multo magis ad ea quæ sunt in cælis. Si enim natura rerum persuadet currere, si non curris, non es dignus accipere. Ideo dicit: *Si quis vult*, exemplum meum sequi. *Abneget semetipsum*, per omnimodam humilitatem, captiuando sensum, affectũ, et intellectum in Christi obsequium, quod notat in hoc quod dicit: *Semetipsum*. Et hoc est consilium: Humilia valde spiritum tuum. Et hoc quidem necessarium est volenti sequi humilem Christum. Vnde Gregorius in Glossa: Nisi quis a seipso deficiat, ad eum qui supra est, non appropinquat. Sed hoc non sufficit, et ideo addit: *Et tollat crucem suam quotidie*, per continuam austeritatem, vt possit dicere illud Pauli: Christo confixus sum cruci. Et item: Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes. Et ideo dicitur etiam: Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitijs et concupiscentijs. Nota quòd dicit: *Quotidie*. Quia quotidie pœnitentia crucis debet esse noua, et recens, vt dicat semper: Dixi, nunc cœpi, *et cetera*. Sicut beatus Franciscus qui in morte dicebat quòd incipiebat benefacere: Fratres incipiamus, et proficia-

Eccli. 15. c
Chrysost. to. 2. homil. 56. in Mat.
Eccli. 8. b
Greg. in hũc locum cap. 9. Luca to. 5.
Gal. 2. d
2. Cor. 4. c
Gal. 5. d
Psal. 76. c
B. Frãciscus

proficiamus: quia nunc vsque parum profecimus. A Crux namque Christi renouatiuam habet naturam. 2.Cor.4.d Vnde Apostolus: Licet is qui foris est, noster homo corrumpatur: tamen is qui intus est, renouatur de die in diem. Ad perfectam autem Christi imitationem non sufficit humilitas et austeritas, sed etiam necessaria est paupertas. Ideo addit: *Et sequatur me.* scilicet per altissimam paupertatem, qua nihil omnino volebat portare in via, vt recte et expedite perueniret ad patriam. Mat.19.d Ideo dicebat Petrus: Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te. Super quo Bern.to.2. in Declamat. propecul a principio. Bernardus: Bene, Petre, et non ad insipientiam tibi: quia currentem sequi non poteras oneratus, et hoc B est valde honorabile licet videatur vile, quia gloria magna est, sequi Dominum. Ex hoc autem verbo elicitur triplex consilium, et votum religiosorum, Eccli. 23.d scilicet obedientiæ in abnegatione, castitatis in cruce, et paupertatis in subsecutione: sed non omnes Mat.19.d capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Ideo præmittit. *Si quis vult post*, et cetera. Vt nemo se excuset, quasi non habeat gratiam, ideo dicit: *Si quis vult*, et cetera, quasi dicat, quòd gratia Dei nobis Heb.12.d præsto est, si non desit voluntas: Contemplantes, ne quis desit gratiæ Dei.

Secundo inuitat consideratione proprij periculi, C cùm ait: *Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet illam*, idest, qui voluerit saluari in præsenti vita, perdet vitam in futuro, scilicet pro vita Ioan.12.d momentanea, perdet æternam. Vnde dicitur: Qui amat animam suam perdet eam: quia qui minus Psal. 10.b amat, inique amat: et qui diligit iniquitatem, odit animam suam, sicut dicitur in Psalmo. Qui enim diligit animam, supra Deum, perdit Deum: et perdendo Deum, perdit per consequens seipsum. Et Act.20.c ideo dicebat Paulus: Non facio animam meam pretiosiorem quàm me. Et quia ista videtur esse dura sententia, ideo probat a contrario sensu: *Nam qui* D *perdiderit animam suam propter me*, in hac scilicet vita. *Saluam faciet illam*, scilicet in futura vita, secun- 2.Mac.7.b dum illud: Tu quidem scelestissime in præsenti vita nos perdis: sed Rex mundi defunctos nos pro suis legibus, in æternæ vitæ resurrectione suscitabit. Et Act.21.c ideo dicebat Paulus: Ego non solum allegari, sed etiam mori in Hierusalem paratus sum propter nomen Domini Iesu. Sic ergo perdere animam pro Christo, est saluare: velle animam saluare, est eam Rom.8.c perditioni exponere, iuxta illud: Si secundum carnem vixeritis, moriemini: et hoc est maximum periculum. Et ideo in eius exaggeratione adiungit: E *Quid enim proficit homo, si lucretur vniuersum mundum:* et hoc temporaliter. *Seipsum autem perdat, et detrimentum sui faciat:* et hoc sempiternaliter, quasi dicat, nihil. Quia qui perdit se, omnia perdit. Iac.5.a Ideo non prodest, sed obest. Ideo dicitur: Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miserijs vestris, quæ aduenient vobis. Et ratio huius est, quia, sicut August. in ser. de Inn. to. 10. dicit Augustinus: Nemo habet iniustum lucrum sine iusto damno, lucrum in arca, damnum in conscientia: tulit vestem, et perdidit fidem, acquirit pecuniam, et perdidit iustitiam, et sic per consequens animam suam. Vnde Isidorus: Si haberes F sapientiam Salomonis, si pulchritudinem Absalonis, si fortitudinem Samsonis, si longæuitatem Enoch, diuitias et potestatem Octauiani, quid prodest tibi, si tamdem caro datur vermibus, anima dæmonibus cum diuite crucianda sine fine?

Tertio inuitat ad crucis portationem consideratione futuri iudicij, cùm ait: *Nam qui me erubuerit*, scilicet imitari, *Et meos sermones*, confiteri, contemnendo crucem Domini, tamquam ignominiosam, et etiam doctrinam eius ex mala erubescentia, Eccli.4.c de qua dicitur: Pro anima tua non confundaris dicere verum: est enim confusio adducens peccatum, Confusio duplex. et est confusio adducens gloriam et gratiam. In quo dat intelligere, quòd non debemus erubescere veritatem Christi, exemplo Apostoli qui dicebat: Non Rom.1.b erubesco Euangelium: virtus enim Dei est, *et cetera*. Sed erubescere debemus vilitatem peccati, iuxta illud: Quem fructum habuistis tunc in illis, in qui- Rom.6.d bus nunc erubescitis? Sed multi non erubescunt peccati deformitatem, de quibus Hieremias: Confusi Hier.8. sunt, quia abominationem fecerunt, quinimmo confusione non sunt confusi, et erubescere nescierunt. Et iterum: Frons mulieris meretricis facta est tibi, Hier.3.b *et cetera*. Talis erubescit humilitatem Christi. Et de hoc adiungit: *Hunc filius hominis erubescet*, idest erubescentem faciet, vel sicut erubescendum abijciet iusto suo iudicio, quo dicitur: Quicumque honori- 1.Reg.2.g ficauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles, et hoc in die iudicij. Et ideo adiungit: *Cum venerit in Maiestate sua, et Patris, et sanctorum Angelorum*. In quo tangit iudiciariam potestatem, quantum ad principium causalitatis in Patre, quantum ad priuilegium excellentiæ in se, et quantum ad ministerium obedientiæ in Angelorum multitudine. Vnde: Tunc apparebit signum filij Mat.24.c hominis in cælo: et tunc plangent omnes tribus terræ, et videbunt filium hominis, *et cetera*. Et Isaias: Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi Isa.3.c sui. In hoc iudicio confundentur superbi, et exaltabuntur humiles. secundum illud: Omnia cornua Psal.74.b peccatorum confringam, et exaltabuntur, *et cetera*.

Quarto inuitat ad crucem, consideratione cælestis regni quod suis imitatoribus ostendit, cum subdit: *Dico vobis: vere sunt aliqui hic stantes*, per mentis erectionem, secundum illud: Stantes erant pedes no- Ps. 121.a stri in atrijs tuis Hierusalem. Talibus debet ostendi regnum, vt eorum compleatur desiderium: ideo addit: *Qui non gustabunt mortem*, ex animæ et corporis separatione. *Donec videant regnum Dei*, per reuelationem, non per apertam visionem. Nam dictum est Moysi: Non videbit me homo, et viuet. Sed hic Exo.33.d dictum est per quandam specialem reuelationem, qua dictum est Moysi: Ego ostendam omne bonum Ibid. tibi. In quo datur intelligi quòd stantes in sermone Christi non gustabunt mortem, sed transibunt ad vitam, secundum illud: Si quis sermonem meum Ioan.8.f seruauerit, mortem non videbit in æternum. Ex quo Christus se per crucem imitantibus promittit tantum præmium, cõminatur tam seuerum iudicium, prætendit tantum periculum, ostendit tantũ exemplum. Valde durus est qui non mouetur ad ipsum imitandum. Propter quod dicitur: Tantam haben- Heb.12.a tes impositam nubem testium, *et cetera*. Sequitur: 13.b Curramus, *et cetera*. Et vltimo Christus extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium eius portantes, non enim habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.

Factum est autem post hæc verba, et cetera. Post exhortationem ad asperitatem viæ, subiungit hic Euangelista ostensionem suauitatis gloriæ. Procedit autem hoc ordine: Primo enim describit reuelationem gloriæ promissæ: secundo considerationem Diuisio. gloriæ reuelatæ, ibi: *Petrus vero, et qui cum illo erant.* Tertio vero confirmationem reuelationis ostensæ, ibi: *Factum est autem in sequenti die*. Et hoc quidem facit per admirabilem curationem dæmoniaci. Reuelationem futuræ gloriæ dupliciter describit Euangelista. Primo, quo ad antecedentia: secundo quo ad concomitantia, ibi: *Et facta est, dum oraret*, et cetera. Sciendum autem quòd ad transfigurationem Christi fuerunt antecedentia, siue disponentia tria, scilicet exigentia termini, eligentia consortij, et eminentia loci. Hæc autem tria sunt quæ Deus obseruat in communicando reuelationes diuinas. Primo igitur ad exigentiam termini, dicit: *Factum est autem post has verba fere dies octo*. Quoniam enim Dominus promiserat, se gloriam discipulis ostensurum, et Domi-

et Dominus non tardat promissionem suam, sicut di-
2.Pet.3.b citur. Ideo inter promissionem et impletionem, non debuit nisi modicum spatium temporis interuenire, scilicet vnius septimanę. Cuius figura præcessit in desponsatione Rachel, de qua dixit Laban ad Iacob: Im-
Gen.19.c ple hebdomadam dierum huius copulæ, et hãc quoque dabo tibi: Et ideo dicitur: *Fere dies octo:* quia septimo die hoc fecit reuoluto ordine septimanæ, qui non sunt octo dies completi propter defectum partis primæ et vltimæ diei. Et ideo non computantur primus, et vltimus dies, sed intermedij integri. Nam ibi
Mat.17.a dicitur: Post dies sex, in quo non est aliqua contra-
Mar.9.a rietas, sed vna sententia aliam explanat. Voluit autem Spiritus sanctus vtroque modo exprimere, propter insinuationem mysterij, quoniam autem sex diebus mundum Deus fabricauit, et post diem sextum requieuit: ideo sex diebus erat laborandum, et post, contemplationi vacandum. Ideo ad hoc insinuandum dicit Matthæus: Post dies sex. Sed quoniam perfecta et summa quies et contemplatio non
Ambr. et Beda in hunc locũ. est ante octauam ætatem, scilicet Resurrectionem, ideo hic dicit Lucas dies octo. Et hoc est quod dicitur in Glossa a Beda et Ambrosio.

Secundo quantum ad electionem consortij dicitur: *Et assumpsit Petrum, Iacobum, et Ioannem.* Hos tres assumpsit tamquam magis dilectos ac familiares, si-
Sup.7.g cut assumpsit in suscitatione puellæ. Ideo tres assumpsit propter commendandum mysterium Trini-
Glossa in hũc locum c.9. Luca to.5. tatis, et propter firmitatem testimonij. Vnde in Glossa dicitur: Vt tribus idoneis testibus totus mundus crederet. Ideo autem hos tres specialiter elegit propter eminentiam, quam considerabat in eis, quia Petrus futurus erat primus in Ecclesia gubernanda, si-
Mat.16.c cut dicit Matthæus: Tu es Petrus, *et cetera*. Tibi dabo claues regni cælorum. Et Iacobus primus interficiendus erat inter Apostolos pro Ecclesia multipli-
Act.12.a canda. Dicitur de Herode quòd occidit Iacobum fratrem Ioannis gladio. Ioannes præcipuus in matre
Ioan.19.e custodienda: Cum vidisset matrem et discipulum stantem, *cetera*. Vnde ideo hos tres assumit propter instructionem figuræ. Per hos enim triplices status in Ecclesia saluandorum designantur, scilicet prælati in Petro, actiui in Iacobo, contemplatiui in Ioanne. Si-
Sup.4.f cut in Noe, Daniele, et Iob. Vel in Petro coniugati, in Iacobo continentes, in Ioanne virgines, secundum triplicem continentiam cui debetur fructus trigesimus, sexagesimus, et centesimus. Nam de vxore Petri legimus, et de virginitate Ioannis de Iacobo vero neutrum expresse dicitur.

Tertio vero quantum ad eminentiam loci, subiun-
Mons. git: *Et ascendit in montem, vt oraret.* Mons enim est locus eminens et a terrenis ad cælestia porrectus. Et ideo contemplationi, et orationi idoneus. Talis erat
Mat.17.a hic mons. Vnde dicitur: Duxit illos in montem excelsum seorsum, vt scilicet sequestrati essent a turba et a terrenis, et tales sunt diuinis reuelationibus apti,
Exo.3.a Vnde dicitur de Moyse quòd cum minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Horeb, vbi sibi apparuit Dominus in igne rubi, similiter in legis
Exo.24.c susceptione: Dixit Dominus ad Moysen: Ascende ad me in montem, esto ibi: daboq. tibi tabulas lapideas. Similiter in terræ promissæ circumscriptione secun-
Deut.34.a dum illud: Ascendit Moyses de campestribus Moab super montem Nebo, in verticem Phasga, contra Iericho, ostenditq. ei Dominus omnem terram Galaad vsque Dan. Ex his igitur colligitur quòd mons est idoneus ad diuinas apparitiones, instructiones, et
Beda to.5. li.3. cap.9. Luce. contemplationes. Vnde Beda in Glossa: In monte oraturus ascendit vt innuat, quia qui resurrectionem expectant, mentẽ in excelsis eleuare, et continuis precibus debent insistere, et in hoc monte propter sui
Deut.33.a eminentiam, secundum illud: Dominus de Sinai venit, et de Seir ortus est nobis: apparuit de monte Pharan, et cum eo sanctorum millia. In dextera eius

A ignea lex, *et cetera*. Sequitur: Et qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius, sicq. apparent tria disponentia ad diuinam transfigurationem etiam secundum intelligentiam litteralem.

Spiritualiter autem in his tribus magna est informatio volentium pertingere ad videndam Domini transfigurationem per contemplationis excessum. In numero enim dierum intelligi dantur gradus contemplationum succedentium sibi, sicut dies succedit diei. Et secundum Matthæum numerantur sex dies Mat.17.a
ad insinuandum sex gradus contemplationis, quos exprimit Richardus: Sex sunt contemplationis gene- Rich.lib.1.
B ra a se et inter se omnino diuisa. Primum est in ima- de arca
ginatione secundum solam imaginationem: secundũ cap.6.
est in imaginatione secundũ rationem: tertium est in ratione secundum imaginationem: quartum est in ratione secundum rationem: quintum est supra rationem, sed non pręter rationem: sextum est supra rationem, et videtur esse pręter rationem. Duo itaque sunt in imaginatione, duo in ratione, duo in intelligentia. Prima duo sunt circa corporalia, secũda duo circa spiritualia, tertia duo circa sempiternalia et incõprehensibilia. Hæc autem sex genera per sex dies intelliguntur, et per sex gradus quibus ascendebatur ad
C Salomonis thronum secundum illud: Fecit Rex Sa- 3.Reg.10.
lomon thronum de ebore grandem, et vestiuit eum c
auro fuluo nimis, qui habebat sex gradus: et huic numerus perfectionis congruit, est enim senarius Senarius
primus numerus perfectorum: secundum autem est primus
Lucam computantur octo dies. Lucas enim agit de numerus
hac apparitione secundum quòd exprimit gloriam perfectorũ.
post Resurrectionẽ: quod patet, quia ibi tangit somnum et euigilationem, ideo insinuat octo gradus, quorum septem sunt in via, octauus reseruatur in Patria. De his septem dicit Augustinus: Ascendentibus, Aug.lib.de
inquit, sursum versus: primus actus docendi causa, quant.ani.
D dicatur animatio: secundus, sensus: tertius, ars: quar- in fi. to.1.
tus, virtus: quintus, tranquillitas: sextus, ingressio: septimus, contemplatio: post non restat nisi beata visio, et sic sunt fere octo dies. Et, vt dicit, primus est de corpore, secundus per corpus, tertius circa corpus, quartus ad seipsam, quintus in seipsam, sextus ad Deum, septimus apud Deum. Et hi gradus non tantum dicuntur gradus contemplationis, sed quibus venitur ad contemplationem. Quidam autem, licet simplici sermone, sed non scientia. Frater Ægi- F. Ægidi⁹.
dius, quem frequentissime rapi probatum est, sic di- Huius sancti
stinguit gradus dicens: Septem sunt gradus contem- Frãcisci
E plationis: primus est ignis: secundus est vnctio: ter- sociũ idem
tius est extasis: quartus, cõtemplatio: quintus, gustus: Doctor ap-
sextus, requies: septimus, gloria: post quos non restat pellat con-
nisi felicitas sempiterna. His ergo septem diebus per- templati-
uenitur vsque ad diem octauum gloriæ, quos voluit uum To.1.
in assignatione temporis Spiritus sanctus designare. Serm.1. In
Per tres autem personas assumptas dantur intelligi Hexaem.
tres virtutes ad contemplandum necessariæ, scilicet pag.13.col.
fides, spes, charitas. Fides per Petrum qui interpre- 1. b
tur agnoscens: spes per Iacobum luctatorem: per Ioannem, in quo gratia, charitas. Sine his autem pennis nullus potest conscendere ad montana. Vel per
F tres personas intelligimus tres dispositiones necessarias animæ contemplatiuæ, scilicet industriam, disciplinam, et gratiam. Primam in Petro, secundam in Iacobo, tertiam in Ioanne. Oportet enim intelligentiam illuminari, concupiscentiam dominari, et affectum inflammari, vt possimus sursum cum Deo ferri. Aliquo horum deficiente, contemplationis negotium perit. Vel per has tres personas intelliguntur tres modi ascendendi in apicem contemplationis. Vno enim modo ascenditur per viam splendoris, et hunc modum ascendendi docet beatus Augustinus: et hic designatur per Petrum. Alio modo ascenditur per viam doloris et gemitus, et hic in Iacobo. Et iste modus est communis orantibus. Tertio mo-

tio modo per viam amoris: et hunc docet Dionysius: Et hic designatur per Ioannem: et hic est præcipuus inter omnes in quo maxime gratia mouet. In primo autem multum valet industria vel scientia. Secundus autem modus quasi permixtus est inter gratiam et naturalem industriam, vel scientiam. Per locum autem, in quem ascendit, rectè intelligi potest eminentia vitæ contemplatiuæ. Est enim mons locus magisterij, vnde dicitur quòd ascendit Iesus in montem, et cum sedisset, *et cetera*. Et ex hoc datur nobis intelligi, quòd vita contemplatiua abundat cognitione. Ideo in persona contemplatiuorum dicit Isaias: Venite, et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Iacob, et docebit nos, *et cetera*. Vnde et de Moyse dicitur, quòd ascendit in montem, et fuit ibi quadraginta diebus et quadraginta noctibus, et tunc accepit legem. Est etiam mons, locus sacrificij secundum illud: Tolle filium tuum, quem diligis Isaac, *et cetera*. Sequitur: Atque ibi offeres eum in holocaustum super vnum montium, quem monstrauero tibi. Et in Exodo: Cum eduxeris populum de Ægypto, imolabis Deo super montem istum. Ex quo colligitur quòd vita contemplatiua abundat deuotione. Vnde anima contemplatiua: Vadam ad mõtem myrrhæ, et ad collem thuris, *et cetera*. Est etiam mons, locus incendij propter radios solis. Vnde dicitur: Tripliciter sol exurens montes, et radios igneos exufflans, et hoc propter multam refulgentiam iuxta illud: Refulsit sol in clypeos aureos, et resplenduerunt montes ab eis, et resplenduerũt sicut lampades ignis. Quo datur intelligi quòd vita contemplatiua abundat charitate, in cuius signum dicitur: Totus mons Sinai fumabat, eo quòd descendisset Dominus Deus super eum in igne. Est etiam mõs, locus refugij. Vnde in Genesi: In monte saluum te fac. Et dicitur imminente persecutione: Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes. Ex quo colligitur quòd contemplatiua abundat defensione. Vnde in persona viri contemplatiui dicitur: Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Est etiam mons locus silentij. Vnde dicitur quòd Elias peruenit vsque ad montem Dei Horeb, et quòd mansit in spelunca. Et de Christo, quòd ascendit in montem solus orare. Ex quo intelligitur quòd contemplatiua abundat tranquillitate. Vnde de contemplatiuis dicitur in Psalmo: Suscipiant montes pacem populo, et colles iustitiam. Est etiam mons, locus pascuæ iuxta illud: Circumspicit montes pascuæ suæ, et virentia quæque perquirit. Et Ezechiel: In pascuis vberrimis pascam eas, et in montibus excelsis Israel erunt pascua earum. Ex quo colligitur quòd contemplatiua abundat suauitate. Vnde Iohel de contemplatione: In die illa stillabunt montes dulcedinem: et colles fluent lacte, *et cetera*. Est postremo mons, locus eminentiæ secundum illud Isaiæ: Erit præparatus mõs domus Domini in vertice montium. Et de Elia dicitur quòd ascendit in verticem Carmeli. Et sequitur: Ecce nubecula parua quasi vestigium hominis ascendebat de mari. Ex quo intelligimus quòd vita contemplatiua superabundat sursum agilitate. In cuius rei signum Dominus de monte Olíueti ascendit in cælum. Et de anima sancta dicitur in figura Annæ quòd sedebat in supercilio montis, quia in persona talium dicitur: Nostra conuersatio in cælis est. Ex his colligi potest excellentia vitæ contemplatiuæ, et quantum sit desideranda. Est enim plena discretione, plena deuotione, plena charitate, plena securitate, plena tranquillitate, plena suauitate, et plena agilitate.

Mons quot significet.
Mat. 5. a
Isa. 2. a
Exo. 24. d
Gen. 22. a
Exo. 3. d
Cant. 4. b
Eccli. 45. a
1. Mac. 6. e
Exo. 19. d
Gen. 19. d
Mat. 24. b
Ps. 120. a
3. Reg. 19. b
Mat. 14. c
Psal. 71. a
Iob 39. b
Ezec. 34. d
Iohel 3. d
Isa. 2. a
3. Reg. 18. g
Inf. 24. g
[illegible] 1. b
Phil. 3. a

Et facta est dum oraret, et cetera. Post antecedentia ad transfigurationem, subiungit hic Euangelista concomitantia. Hæc autem fuerunt tria, scilicet fulgor aspectus, candor vestitus, honor comitatus. Vt sic appareat Christus gloriosus et intra se, et circa se, et iuxta se, ne quid desit gloriæ suę. Primo ergo quan-

A tum ad fulgorem aspectus, dicitur: *Et facta est, dum oraret, species vultus eius altera*, alterata quidem est ob supereminentem claritatis refulgentiam. Vnde dicitur quòd transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies eius sicut sol, nec mirum, quia in hoc ostendit gloriam Resurrectionis, de qua: Tunc iusti fulgebunt, sicut sol in regno Patris eorum. Et ideo in claritatis huius ostensione, ostendit discipulis regnum Dei, quia claritas est præcipua dos resurgentium secundum illud: alia quidem cælestium gloria, alia autem terrestrium: alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum: stella enim a stella differt in claritate, sic et resurrectio mortuorum. Hanc autem claritatis dotem ad se Christus assumpsit, sicut dicitur de subtilitate, quam assumpsit in natiuitate, cum clauso vtero matris exiuit: agilitatem cum super aquas ambulauit: impassibilitatem cum corpus suum in sacramento discipulis tradidit. Sic et claritatem hic ad tempus assumpsit, propriam tamen effigiem non amisit, sed fuit in eo propria effigies, et qualitas consummata, sicut qualitas passibilis, claritas autem sicut passio. Quemadmodum enim pallidus rubescit ad tempus præ verecundia, et fit in eo alteratio ad tempus, sic superna et mira potentia corpus terrestre effectum est ad tempus fulgidum et cæleste, siue autem in eo fuerit alia dos claritatis, siue non, alia tamen fuit claritas et claritati supernæ conformis, quæ discipulorum oculos diuina virtute non corrupit, sed potius confortauit ita vt possent dicere illud: Dulce lumen, et delectabile est oculis videre solem.

Secundo vero quãtum ad candorem vestitus subditur: *Et vestitus eius albus et refulgens*, scilicet factus est. Tanta enim erat albedo, vt præ candore nimio refulgeret secundum quod dicitur: Vestimenta eius facta sunt splendentia, et candida nimis, velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere. Nec mirum, hoc enim designauit candorem, qui apparebit in sanctis secundum illud: Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis. Et item: Qui amicti sunt stolis albis, qui sunt, et vnde venerunt, *et cetera*.

Tertio quantum ad honorem comitatus subiungitur: *Ecce duo viri loquebantur cum illo*. Quia non decebat Dominum gloriæ videri solum, sed habere honorabilem comitatum. Ideo quantum ad illum subiungit: *Erant autem Moyses et Elias, visi in maiestate*. Hic autem duo, erãt personæ honorabilissimæ. Moyses, inquam, propter legislationem secundum illud: At non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est: ore enim ad os loquor ei, palã et non per ænigmata et figuras Dominum videt. Elias vero tum propter excellentiam prophetiæ, tum miraculorũ operationem. Vnde Ecclesiasticus loquens ad Eliam: Quis potest similiter sic gloriari tibi? Qui sustulisti mortuum ab inferis, de sorte mortis, in verbo Domini Dei. Vnde et propter hanc excellentiam ostendendam, Dominus speciali modo apparuit vtrisque in figura in monte Horeb. Moysi quidem primo, sicut dicitur: Eliæ autem postea, sicut dicitur, in eodem scilicet monte Horeb. Propter igitur eorum honorem et præcipuam dignitatem, apparuit in comitatu eorum. Aut certe quia vnus eorum erat mortuus, alter viuus: vnus de cælo, alter de inferno, vt habeat testimonium ex omni genere, et ostendatur quòd ipse est, qui viuos et mortuos faciet gloriosos. Vnde in Glossa dicitur: Ideo viuus et mortuus apparent, vt significent Christum moriturum, et iterum victurum, vt et nos viui simus Deo, mortui mundo. Vel ideo isti duo apparent, vt ostendatur quòd lex et prophetę concordabant De Iesu Christo. Vnde in Glossa Bedæ: Moyses legislator et Elias prophetarum eximius apparẽt cum Verbo, vt ostendant ipsum esse, qui locutus est in lege et prophetis, et quẽ lex et prophetæ promiserunt, vt sic verificetur illud: Quæ

Mat. 17. a
Mat. 13. f
1. Cor. 15. e
Sup. 2. a
Mat. 14. c
Ibid. 26. c
Similitudo.
Eccle. 11. b
Mat. 9. a
Apoc. 3. a
Apoc. 7. e
Num. 12. b
Eccli. 48. a
Exo. 3. a
3. Reg. 19. c
Glossa in hùc locum cap. 9. Luca tom. 5.
Beda. to. 5. lib. 3. in ca. 9. Luca.

Mat.21.a Quæ præcedebant et quæ sequebantur, clamabant
dicentes: Hosanna filio Dauid. Et quoniam lex et
prophetæ non tantum testantur gloriam Christi, sed
etiam passionem, quæ est via in gloriam, ideo subdi-
tur: *Et dicebant excessum eius quem completurus erat in*
Hierusalem. Excessum recte nominat passionem, quia
Phil. 2. a in ea fuit excessus humilitatis secundum illud: Se-
metipsum exinaniuit, formā serui accipiens. Et post:
Humiliauit semetipsum, *et cetera*. Fuit etiam exces-
Thr. 3. c sus paupertatis, secundum illud: Recordare pau-
pertatis et transgressionis meæ, absynthij et fellis.
Thr. 1. d Fuit excessus doloris, secundum illud: O vos om-
nes qui transitis per viam, *et cetera*. Fuit etiam ex-
Eph. 2. a cessus amoris, secundum illud: Deus qui diues est
in misericordia, propter nimiam charitatem suam
Rom. 8. f qua dilexit nos, *et cetera*. Et item: Qui proprio fi-
lio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit il-
lum, quo modo non etiam cum illo nobis omnia
donauit? Istum excessum compleuit in Hierusalem,
vbi crucifixus est, in quo fuit consummatio nostræ
Heb. 2. c redemptionis secundum illud: Decebat eum pro-
pter quem omnia, et per quem omnia, qui multos
filios in gloriā adduxerat, Auctorem salutis eorum,
per passionem consummari. Vnde et ipse prædixit
Inf. 18. f discipulis suis: Ecce ascendimus Herosolymam, et
consummabuntur, *et cetera*.

Secundum autem spiritualem intelligentiam in
oratione et contemplatione facies hominis illustra-
tur, quia dum facies mentis nostræ ad Deum con-
uertitur, illuminatur, melioratur et perficitur.
Exo. 34. d Quod figuratum est in Exodo, vbi dicitur quòd cum
descendisset Moyses de monte, apparuit facies eius
cornuta ex consortio sermonis Domini. Vnde Apo-
2. Cor. 3. d stolus: Nos vero omnes reuelata facie gloriam Do-
mini speculantes in eamdem imaginem transforma-
mur a claritate in claritatem tamquam a Domini
spiritu. Non solum hoc, sed et vestitus candescit,
quia conuersatio efficitur irreprehensibilis secundum
Phil. 2. b illud: Sitis fratres sine querela, *et cetera*. Sequitur:
In medio nationis prauæ et peruersæ inter quos lu-
cetis, sicut luminaria in mundo. Nec mirum, quia
tales conformantur Domino Iesu Christo, secun-
Rom. 13. d dum illud: Induamur arma lucis, sicut in die hone-
ste ambulemus, non in commessationibus et ebrie-
tatibus. Sequitur: Sed induimini Dominum Ie-
sum Christum. Non solum hoc, sed etiam Moyses
et Elias colloquuntur, quia in oratione datur homi-
ni intelligentia scripturarum et mysteriorum propo-
Dan. 1. c sitorum, secundum illud: Ingressus est Daniel do-
mum suam: socijsq. suis indicauit negotium, vt
quærerent misericordiam a facie Dei cæli super sa-
cramento isto. Sequitur: Tunc Danieli mysterium
Sap. 7. a per visionem nocte reuelatum est. Et Sapiens: Opta-
ui, et datus est mihi sensus: et inuocaui, et venit
mihi spiritus sapientiæ. Ideo autem Moyses, et Elias
loquuntur cum Domino transfigurato ad certitudi-
nem visionis: quia vt dicit Richardus: Nulli reue-
lationi omnino adhærendum est, nisi per nouum
vel vetus valeat confirmari testamentum.

Petrus vero et qui cum illo erant, et cetera. Post de-
monstrationem gloriæ promissæ, subiungit hic Euan
gelista contemplationem demonstratæ. Hanc autem
narrat satis sufficienter, quia secundum statum qua-
druplicem. Primo quantum ad initium: Secundo
quantum ad progressum, ibi: *Factum est cum discede-*
rent ab illo. Tertio, quo ad consummationem, ibi:
Hac autem illo loquente. Quarto quo ad subtractio-
nem, ibi: *Et dum fieret vox*. Sciendum, quo ad con-
templationem diuinarum reuelationum, occurrunt
duo quasi in principio: scilicet grauamen ex parte
naturæ, et iuuamen ex parte gratiæ. Primum sopo-
rat, et secundum excitat. Primo igitur quantum
ad grauamen ex parte naturæ obdormientis, dicitur:
Petrus vero et qui cum illo erant, grauati erant somno.

Et ita omnes deficiebant. Nec mirum quia infirmi-
tate circumdati erant. Vnde Sapiens: Corpus quod Sap. 9. d
corrumpitur, aggrauat animam, et terrena habita-
tio deprimit sensum multa cogitantem. Cum enim
natura sensuum exteriorum impediat ne intellectus
noster figat oculum in lumen æternum, oportet in
contemplationis principio, vt homo, quasi conso-
pitus, a sensibus alienetur, quasi per somnum, qui
non fit sine grauamine sensuum. Vnde anima con-
templatiua: Ego dormio, et cor meum vigilat. Et Iob: Cant. 5. a
Quando irruit sopor super homines, et dormiunt Iob 33. b
in lectulo, tunc aperit aures virorum, et erudiens
eos, instruit disciplina. Et de hoc dicitur: Immisit Gen. 2. d
Dominus Deus soporem in Adam.

Secundo vero quantum ad iuuamen ex parte gra-
tiæ excitantis, subditur: *Et euigilantes, viderunt ma-*
iestatem eius, et duos viros qui stabant cum illo. Hæc vi-
gilia est per desiderium et amorem Spiritus sancti,
secundum illud Isaiæ: Anima mea desiderauit te in Isa. 26. b
nocte, sed et spiritu meo in præcordijs meis de ma-
ne vigilabo ad te. Hic autem potissime necessaria est
oratio: vnde Dominus Petro et socijs: Vigilate, et Mat. 26. d
orate vt non intretis in tentationem: spiritus quidem
promptus est, *et cetera*. Et item: Videte, vigilate, et Mar. 13. d
orate. Subdit: Quod autem vobis dico, omnibus
dico, vigilate. Ad hanc autem vigiliam præcipue
nos inuitat promissum præmium, secundum illud:
Beati serui illi, quos cum venerit Dominus, inuene- Inf. 12. e
rit vigilantes: amen dico vobis, *et cetera*. Inuitat
etiam præuisum periculum, secundum illud: Sobrij 1. Pet. 5. c
estote et vigilate, quia aduersarius vester diabolus,
et cetera. Et item dicitur: Illud autem scitote, quo-
niam si sciret paterfamilias qua hora fur venturus es-
set, vigilaret vtique, *et cetera*. Maxime autem con- Mat. 24. c
templationi necessaria est vigilia, quia citissime sub-
trahitur oblata gratia. Vnde in Canticis: Pessulum Cant. 5. b
ostij mei aperui dilecto meo: at ille declinauerat at-
que transierat. In hac autem euigilatione videtur
diuina maiestas in creaturis secundum illud: A ma- Sap. 13. a
gnitudine speciei et creaturæ, *et cetera*. Vnde Isaias:
Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, et Isa. 6. a
plena, *et cetera*. Videtur diuina humilitas in Scriptu-
ris, propter quod dicit: *Et duos viros*, idest legem,
et prophetas, de qua visione infra: Aperuit illis sen- Inf. vlt. g
sum vt intelligerent Scripturas. Et iterum incipiens
a Moyse et omnibus Prophetis, interpretabatur il-
lis in omnibus, *et cetera*. Propter istos duos modos
contemplandi, factus est duplex liber Scripturæ et
creaturæ, qui designantur in ascensu et descensu per
scalam Iacob: per egressum et ingressum per ostiū: Gen. 28. b
per aquilam et eius pullos. Numquid ad præceptum Ioan. 10. b
tuum eleuabitur Aquila? Et post: Pulli eius lam- Iob 39. d
bunt sanguinem.

Et factum est cum discederent. Post contempla-
tionis exordium, subiungit contemplationis pro-
gressum. In quo duo potissime requiruntur, scilicet
excedens gaudium de dono concesso, et excedens
desiderium de continuando, secundum illud: Spi- Eccli. 24. c
ritus meus super mel dulcis. Sequitur: Qui edunt
me, adhuc esurient: et qui bibunt me, adhuc sitient.
Per hæc enim duo anima in actu contemplationis fi-
gitur, sicut comedens in cibo per solatium simul et
desideriū. Primo ergo quantū ad gaudium de dono
concesso dicitur: *Et factum est cum discederent ab illo*, id
est, discedere vellent. *Ait Petrus ad Iesum: Præceptor:*
Bonum est nos hic esse. In quo ostendit Petrus miro mo-
do sibi contemplationis gloriā esse acceptam. Quasi
dicat illud prophetæ: Mihi autem adhærere Deo Psal. 72. d
bonum est. Quia sicut dicitur: Bonus est Dominus Thr. 3. c
sperantibus in eum, animæ quærenti illum. Et pro-
pterea dicebat Petrus: *Bonum est nos hic esse.* Quia bo-
num est Christum expectare, secundum illud: Bo- Thr. 1. d
num est præstolari cum silentio Salutare Dei. Magis 1. Pet. 2. a
bonum est Christum degustare. Si tamen gustastis,
quoniam

Sap.12.a quoniam dulcis est Dominus. Vnde et Sapiens: O A quàm bonus et suauis est Spiritus tuus, Domine, in omnibus, scilicet rectis corde, secundum illud: Psal.72.a Quàm bonus Israel Deus his qui recto sunt corde! Vnde in persona Christi et animæ contemplatiuæ 1.Reg.1.b dicit Helcana Annæ vxori suæ: Anna cur fles, *et cetera*. Sequitur: Et quamobrem affligitur cor tuum? numquid non ego melior tibi sum quàm decem filij? Sed maxime bonum cum Christo gaudere, secundum illud: Phil.1.c Dissolui et esse cum Christo, multo Mat.25.b magis melius. Et Matthæus: Euge serue bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui. Primum ergo bonum quia meritum, secundum magis bonum quia viaticum, sed tertium maxime bonum quia præmium. Omnibus his modis volebat dicere Petrus, maxime ratione gaudij: *Bonum est nos hic esse.*

Secundo vero quantum ad desiderium de dono continuando, adiungitur: *Et faciamus tria tabernacula*, ad continuandum gaudium nostrum, sicut filij Israel fecerunt in figura, secundum illud: Leu.13.g Omnis qui de genere est Israel, manebit in tabernaculis, vt discant posteri vestri quòd in tabernaculis habitare fecerim filios Israel. Quia tamen non vniformiter desiderabat consortium illorũ trium: ideo non vniformiter omnibus, sed cuilibet optat fieri proprium tabernaculum. Vnde addit: *Vnum tibi*, tamquam principali. *Et vnum Moysi*, tamquam legislatori. *Et vnum Eliæ*, tamquam excellenti prædicatori, vt sic secundum diuersitates dignitatum distinguantur habitacula mansionum. Sic enim erit in regno cælorum, secundum illud: Ioan.14.a In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Hoc autem dicebat Petrus per excessiuum desiderium, quod solet esse in contemplantibus. Et propter hoc additur: *Nesciens quid diceret*, scilicet præ nimietate desiderij, secundum illud: Psal.72.c Quia inflammatum est cor meum, et renes mei commutati sunt, et ego ad nihilum redactus sum, et nesciui. Et propter profunditatem mysterij secundum Cant.6.d illud: Descendi in hortum nucum, vt viderem poma conuallis, et inspicerem, *et cetera*. Et paulo post: Anima mea conturbauit me, propter quadrigas Aminadab. Et ex hac duplici causa nesciebat Petrus, quid dicebat. Vnde in Glossa: Glossa in hũc locum cap. 9. Lucæ.10.s. Et si Petrus pro humana conditione nesciat quid dicat: insiti tamen dat ardoris indicium, dum eos quos videre delectat, etiam obsequio sistere quærit. Errabat autem, quia in terra, et in hac mortali carne sibi et coapostolis suis dari cupiebat regnum, quod in cælis et carne mortali expoliatis est promissum.

Notandum autem quòd Petrus decipiebatur. Primo, quia volebat manere in statu, a quo est transeundum, dicitur enim: Heb.13.c Non habemus hic manentem ciuitatem. Petrus autem volebat manere hic. In quo etiam reprehensibiles sunt quidam, qui dum volunt arcem contemplationis ascendere, volunt quiescere, et ad laborem actionis recusant descendere. Et Num.32.a hi designantur per filios Ruben, de quibus dicitur quòd voluerunt vltra Iordanem remanere, quibus ait Moyses: Numquid fratres vestri ibunt ad pugnã, et vos hic sedebitis? Quasi dicat, Non. Vnde Iacob Gen.28.c vidit scalam in somnis: et Angelos non quiescentes, sed ascendentes et descendentes per eam. Secundo decipiebatur in hoc quòd vmbram credebat in hoc 1.Cor.13.b verificatam: cum tamen dicat Apostolus: Videmus nunc per speculum in ænigmate. Et tabernaculum gloriæ credebat materiale, cum tamen sit speciale, Psal.41.b secundum illud: Transibo in locum tabernaculi admirabilis. Hoc est tabernaculum quod fixit Deus, Heb.8.a et non homo, sicut dicitur ad Hebræos. Et hoc potissime cauendum est contemplatiuis, ne decipiantur in figuris ostensis. Tertio vero, quia diuidere volebat vnita: et quod erat vnum, triplicare volebat. Vnum est enim in gloria tabernaculum Sanctorum, secundum illud: Volo pater, vt vbi ego sum, et illi Ioan.17.d sint mecum. Et in Apocalypsi: Ecce tabernaculum Apo.21.a Dei cum hominibus, et habitabit cum eis. Et Ioannes: Fiet vnum ouile et vnus pastor. Ioan.10.c Hæc autem deceptio non erat per iudicium et assensum, sed magis propter mentis excessum, de quo dicitur: Siue mente excedimus, Deo, *et cetera*, et in Psalmo: 2.Cor.5.c Ibi Beniamin adolescentulus in mentis excessu.

Hæc autem illo loquente, et cetera. Post ingressum et progressum, determinat Euangelista contemplationis statum, siue consummationem. Consummatur autem contemplatio in duobus: B quorum primum est ostensio maiestatis terribilis: secundum vero reuelatio veritatis credibilis. Primo ergo quantum ad maiestatis terribilis ostensionem, dicitur: *Hæc autem illo loquente, facta est nubes.* Hæc autem erat diuinam maiestatem ostensura. Vnde filijs Israel terribilis in nube apparebat: Exo.40.d Postquam omnia perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonij, et gloria Domini impleuit illud: nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nube operiẽte omnia, et maiestate Domini coruscante. Similiter dicitur: 3.Reg.8.b Factum est, cum exissent sacerdotes de sanctuario, C nebula impleuit domum Domini: et non poterant sacerdotes ministrare propter nebulam: impleuerat enim gloria Domini domum Domini. Vnde nubes indicium erat supernæ gloriæ et maiestatis. Et propterea subditur: *Et obumbrauit eos, et timuerunt.* Sentiebant enim diuinam virtutem in nube, de qua supra: Sup.1.d Virtus Altissimi obumbrabit tibi: et ideo timuerunt propter præsentiam summæ virtutis, sicut Iob Iob 31.c qui dicebat: Semper quasi timentes super me fluctus timui Dominum. Et Hieremias: Hier.10.a Quis non timebit te o rex gentium? *et cetera*. Secundum mysticum autem sensum per nubem intelligi potest caro Christi. D Primo, quia contemperat lumen diuinitatis oculis nostris, vt possimus intendere: Exo.19.b Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te. Secundo vero, quia est diuinæ lucis vehiculum super terram tenebrosam, secundum illud: Isa.19.a Dominus ascendet super nubem leuem, et ingredietur Ægyptum. Tertio, quia ortum traxit de amaritudine et pœnalitate naturæ humanæ mediante Virgine Maria, quod figuratum est: 3.Reg.18.g Ecce nebula parua quasi vestigium hominis ascendebat de mari. Quarto, quia aquã gratiæ salutaris, quam hausit, in sui origine effundit, cum agitatur vẽto orationis. E Vnde dicitur: Eccl.43.c Medicina omnium in festinatione nebulæ. Ex hoc erudiuntur contemplatiui, vt non tantum erigant oculos ad lucem deitatis radiantem, sed etiam ad nubem humanitatis obumbrantem. Quod figuratum est, cum dixit Dominus Nathanaeli: Ioan.1.g Videbitis Angelos Dei, idest contemplatiuos ascendentes, et descendentes supra filium hominis, quia in humanitate latet diuina maiestas.

Secundo vero, quantum ad veritatis credibilis reuelationem, adiungitur: *Intrantibus illis in nubem*, scilicet excitantem ad reuerentiam, iuxta quod dicitur: F Exo.24.d Ingressus Moyses medium nebulæ, ascendit in montem, vbi audiuit diuinas reuelationes. Vnde et nunc subditur: *Et vox facta est de nube dicens: Hic est filius meus dilectus.* Discrete ipsum demonstrat, vt ostendat, quòd ipse solus est filius per naturam. Vnde in Psalmo: Ps.109.a Ex vtero ante luciferum genui te. Et ponuntur ibi discretiones, tum in hoc quod dicit, *Hic*: tum in hoc quod dicit, *Meus*: tum in hoc quod dicit, *Dilectus*: in quo declarat proprietatem filiationis in Christo esse personalem, et connaturalem, et coæqualem. Ostenditur personalis per pronomen, *Hic*, quod certam demonstrat personam. Vnde ipse dicebat ad demonstrationem personæ suæ: Ioan.8.c Principium qui et loquor vobis. Ostenditur connaturalis,

per hoc quod dicitur: *Meus.* Secundum illud Psalmi: *Psal.2.b* Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te: quia alium non habet patrem nisi Deum, *Ioan.20.d* ad cuius distinctionem dicitur: Ascendo ad patrem meum, et patrem vestrum. Ostenditur etiam coæqualis in hoc quod addit: *Dilectus*, id est, præcipue et summe electus. *Cant.5.c* Vnde: Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus. *Ioan.5.d* Et Ioannes: Pater diligit filium, et omnia demonstrat ei. Et quia ista veritas a Deo erat credibilis, vt omnia dicta Christi ostenderet esse credenda, ideo adiungit: *Ipsum audite*, non aure solũ corporis, sed etiam cordis, sicut Propheta in Psalmo: *Psal.84.b* Audiam quid loquatur in me Dominus, *Audite*, inquam cum omni reuerentia, *Eccli.32.b* secundum consilium: Audi tacens, et pro reuerentia accedet tibi bona gratia. *Ipsum audite*, cum omni obedientia, *Eccli.24.c* secundum illud: Qui audit me, non confundetur: et qui operantur in me, non peccabunt. *Ipsum audite*, cum omni diligentia. Vnde *Inf.19.g* infra: Omnis populus suspensus erat, audiens illum. Hæc autem vox firmauit corda discipulorũ, vt etiam ipsa eorum doctrina ex hoc fieret authentica, *2.Pet.1.c* secundum illud: Non enim indoctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem et præsentiam, sed speculatores facti illius magnitudinis, accipiens enim a Deo Patre, *et cetera*. vsque ibi: Cum essemus cum ipso in monte sancto.

Quo modo Christus audiendus.

Et dum fieret vox, et cetera. Hic vltimo post contemplationis consummationem, colligit Euangelista ipsius subtractionem: circa quam duo introducit Euangelista. Primum est reditus visionis solitæ: secundum occultatio visionis ostensæ. Primo ergo quantum ad reditum visionis solitæ dicitur: *Et dum fieret vox, inuentus est Iesus solus*, scilicet absque Moyse et Elia, sicut et ante cum eis erat. Et hoc est quod *Cant.8.a* desiderabat Sponsa: Quis mihi det te fratrem meũ, sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, et deosculer te, et iam me nemo despiciat? Et hic ideo solus cum eis inuentus est, vt intelligant transitum legis, et prophetiæ, et permanentiam veritatis euangelicæ *Mat.24.c* iuxta quod dicitur: Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. Vnde in Glossa: Solus cernitur, quia legis et prophetarum vmbra discedente, verum lumen, coruscante Euangelij gratia, reperitur. Vel vt ostendat, quòd ipse est solus, qui adorandus est. Et cui soli tabernaculum ædificandum, *Deut.6.b* iuxta illud: Dominum Deum tuum timebis, et illi soli seruies. Vel vt ostendat, quod ipse solus est, qui potest saluare. Vnde dicitur: *Act.4.c* Nec enim aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. *Heb.7.d* Et alibi: Iesus autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium, vnde et saluare in perpetuum potest. Sequitur: Semper viuens ad interpellandum pro nobis.

Secundo vero quantum ad occultationem visionis ostensæ, subditur: *Et ipsi tacuerunt*. Sciebant enim scriptum esse: *Tob.12.b* Sacramentum regis abscondere, bonum est. Nondum enim erat tempus loquendi, sed magis occultandi, *Eccli.3.b* secundum illud: Tempus tacendi, et tempus loquendi. *Eccli.20.a* Et alibi: Est tacens sciens tempus apti temporis. Homo sapiens tacebit vsque ad tempus: lasciuus autem, et imprudens non seruabit tempus. Et tales fuerunt Apostoli, propterquod additur: *Et nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex his quæ viderant*. Non quòd vellent ex auaritia occultare, sed magis ex diuina obedientia reticere. Præceperat enim hoc eis Dominus, secundum *Mat.17.b* illud: Nemini dixeritis visionem, donec filius hominis a mortuis resurgat. Huius autem prohibitionis triplex potest ratio assignari: vna fuit informatio contemplatiuorum, quorum est celare diuinum secretum, *Isa.24.e* secundum illud: Secretum meum mihi, secretum meum mihi. Vnde Maria celauit partum virginalem annis 30. Elisabeth conceptum mensibus quinque, sicut dicitur supra: *Sup.1.c* Occultabat se mensibus quinque. Paulus raptum quattuordecim annis. *2.Cor.12.a* Scio hominem in Christo ante annos. 14. *et cetera*. Secunda ratio fuit informatio prædicatorum, vt verbum veritatis non proponat, nisi videant capacitatem auditorum ad credendum, et suscipiendum verbum, secundum illud: *Eccli.32.a* Vbi auditus non est, non effundas sermonem. Vnde in Glossa: Domino iubente tacent, donec filius hominis a mortuis resurgat, ne incredibile sit pro rei magnitudine, et post tantam gloriam apud rudes sequens crux scandalum faciat. Et Hieronymus ait: Vtique doctoris est, audientium considerare personas, ne irrideant, antequam audiant. Tertia ratio fuit instructio vniuersorum, vt nemo velit laudari, nec quis audeat laudare in hac vita, secundum illud: *Eccli.11.d* Ante mortem ne laudes hominem quemquam, quoniam in filijs suis agnoscitur vir. Vnde Ambrosius: Lauda post mortem, prædica post consummationem.

Ambr.to.5 serm.15.de Natali S. Eusebij. Idem sermo habetur inter sermones S.Maximi, qui citatam sententiam habet, quã non habet S. Amb. et legitur in comm.Confess. Pontif.

Factum est autem in sequenti die, et cetera. Post demonstrationem gloriæ promissæ, et contemplationem gloriæ demonstratæ, subditur hic confirmatio gloriæ demonstratæ in miraculosa curatione dæmoniaci, muti, et lunatici. Circa huius curationem tria introducuntur ab Euangelista ad ipsius explicationem perfectam. Primum est opportunitas disponens: secundum est potestas efficiens, ibi: *Respondens autem Iesus, ait*, et cetera. Tertium est vtilitas consequens, ibi: *Stupebant autem omnes*, et cetera. Opportunitas autem disponens colligitur ex tribus, scilicet ex præsentia multitudinis occurrentis, ex instantia hominis obsecrantis, ex violentia dæmonis obsidentis. Introducit igitur primo multitudinis occurrentis præsentiam, cum ait: *Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte*. Reuertendo scilicet ad plana. *Occurrit illi turba multa*. Quia credebant et sperabant videre signa, secundum illud: *Ioan.6.a* Sequebatur Iesum multitudo magna, quia videbant signa, quæ faciebat super his qui infirmabantur. Et nota quòd non comitatur turba ascendentem, quia non capit sublimia. Vnde: *Exo.19.d* Non poterit vulgus ascendere in montem. Occurrit autem descendenti, quia libenter amplectitur Christi humilia. Vnde Matthæus ait: *Mat.8.a* Cum descendisset Iesus de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ. Ex hoc etiam potest spiritualiter intelligi quòd paucorũ est otium contemplationis quod designatur per ascensum in montem. Sed multorum est exercitium actionis, quod designatur per eius descensum, et turbam occurrentem. Quod designatum fuit in arca Noe, *Gen.6.a* quæ cum esset trecentorum cubitorum in imo, consummata est in summo, in cubitu vno. Et ideo apex montis competit contemplantibus, et campestria plana laborantibus, iuxta illud: *Ps.103.b* Ascendunt montes, et descendunt campi. Et hoc est quod dicit Beda in Glossa: *Beda to.5. lib.3. in ca. 9. Lucæ.* In monte orat, docet: maiestatem suam demonstrat, patris vocem Apostolis pandit: descendens autem a turba excipitur, miserorum fletu pulsatur, infidelitatis peccata exprobrat, malos spiritus expellit. Vbi tangit quattuor actus contemplatiuæ, quos designauit in montis ascensu, qui sunt oratio, lectio, contuitio diuinorum, et reuelatio secretorum. Et quattuor actiuæ: qui designantur in descensu. Quadrupliciter enim debet prælatus in exercitio actionis condescendere subditis suis, scilicet visitando, compatiendo, vitia increpando, et necessitates releuando. Secundum litteram vero descendenti turba occurrit, quia cupiebant videre expulsionem dæmonis, quæ non potuit fieri a discipulis sicut paulo post subditur: *Rogaui discipulos tuos vt eijcerent illud, et non potuerunt*. Ex tanta igitur præsentia et desiderio populi, colligitur opportunitas miraculi faciendi.

Secundo vero introducit hominis obsecrantis instantiam, cum ait: *Ecce vir de turba exclamauit*. In hoc ostendit affectum in supplicando secundum illud: *Psal. 30. b* Exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te. *1. Mac. 4. e* Vnde in Machabæis: Exclamauerunt tubis signorum et clamauerunt in cælum. Et de Samuele dicitur *1. Reg. 15. e* quòd cõtristatus clamauit ad Dominum tota nocte. Et quòd hic esset clamor orationis, patet per hoc quod sequitur: *Dicens. Magister. obsecro te. respice in filium meum, quia vnicus est mihi*. In qua oratione fatetur Christi excellentiam, offert reuerentiam, petit clementiam, et allegat indigentiam. Et sic est oratio satis perfecta, cum dicit: *Magister*. excellentiam con- B fitetur, *Ioan. 13. b* iuxta quod dicitur discipulis: Vocatis me Magister et Domine: et bene dicitis. Ideo autem vocat eum Magistrum, quia existimabat eum plura posse et scire quàm discipulos, qui non potuerant nec sciuerant curare filium suum, et propterea dicebat Dominus discipulis: *Mat. 23. b* Nec vocemini Magistri, quia Magister vester vnus est Christus. In hoc autem quod addit, *obsecro te*, exhibet reuerentiam. Obsecrantis enim est se humiliare et reuereri, iuxta quod dicitur: *1. Tim. 5. a* Seniorem ne increpaueris: sed obsecra vt Patrem. Et hoc potissime debet homo facere in oratione. *Eccli 35. b* Nam dicitur: Oratio humiliantis se, nubes penetra- C bit. In hoc vero quod addit: *respice in filium meum*, *Eccli 36. a* petit misericordiam secundum illud: Miserere nostri Deus omnium, respice in nos, et ostende nobis lucem miserationum tuarum. *Ps. 101. c* De quo dicitur: Respexit in orationem humilium, et non spreuit preces eorum. In hoc quod addit: *Quia vnicus est mihi*, allegat indigentiam, *Psal. 24. c* quasi diceret illud: Respice in me, et miserere mei: quia vnicus et pauper sum ego. Vnicus enim filius tenere diligitur iuxta illud: *2. Reg. 1. d* Sicut mater vnicum amat filium suum, ita ego te diligebam. *Gen. 42. g* Et cum dolore perditur, vnde dixit Iacob de Beniamin: Ipse solus remansit, si quid ei aduersitatis acci- D derit in terra, ad quam pergitis, deducetis canos meos cum dolore ad inferos.

Tertio vero adiungit dæmonis obsidentis violentiam, cum addit: *Et ecce spiritus apprehendit eum et subito clamat*. Ex quo apparet quòd dæmon affligebat afflictione repentina. Vnde dicitur de isto eodem: *Mat. 17. b* Miserere filio meo, quia lunaticus est, et male patitur, et sæpe cadit in ignem, et crebro in aquam. Vnde talis infirmitas erat repentina, sicut est infirmitas arreptiuorum. *1. Reg. 16. d* Talis autem erat Saul, de quo dicitur, quòd quãdocumque spiritus Domini malus arripiebat Saul, Dauid tollebat citharam, et percutiebat E manu sua, *et cetera*. In quo designatur, quòd verus Dauid, Christus, dæmoniacam violentiam domaturus erat. Nec tantum erat repentina, sed etiam afflictiua, vnde addit: *Et elidit et dissipat eum cum spuma*. Quod est signum magni doloris et afflictionis. *Ps. 140. b* Vnde poterat iam dicere, dissipata sunt ossa mea secus infernum, quia a spiritu infernali dissipabatur. Nec tantum erat afflictiua, sed etiam diuturna, propter quod addit: *Et vix discedit dilanians eum*. *Iob. 19. b* Vnde poterat iste dicere illud Iob: Simul venerunt latrones eius, et fecerunt sibi viam per me, et obsederunt in gyro tabernaculum meum. Et quod passio ista esset F magnæ durationis, et difficultatis, apparet propter difficultatem curationis. Vnde adiungit: *Et rogaui discipulos tuos vt eijcerent illud, et non potuerunt*. Ratio autem huius fuit, quia non poterat per potestatem terrenam *Iob. 41. d* secundum illud Iob: Non est super terram potestas, *et cetera*. Et tunc aberat diuinæ efficaciæ potestas propter incredulitatem humanam. *Mat. 17. c* Vnde dixerunt discipuli Domino: Quare nos non potuimus eijcere illum? Dixit illis Iesus: Propter incredulitatem vestram. *Mar. 9. c* Nam dicitur: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti.

Spiritualis sensus. Secundum spiritualem autem intelligentiam in hoc dæmoniaco sic vexato, intelligitur homo, qui A possidetur a peccato spirituali, qui apprehẽditur per superbiam, quæ primo facit quòd diabolus manum extendat in hominem secundum illud: Ipse est rex *Iob 40. d* super vniuersos filios superbiæ. Secundo clamat per iactantiam: Expectaui vt faceret, *et cetera*. *Isa. 5. b* Sequitur: Et iustitiam, et ecce clamor, tales erant Pharisæi secundum illud: Dilatant phylacteria sua, magnificant fimbrias, *Mat. 23. a* amant autem primos recubitus in cænis, *et cetera*. Tertio vero, elidit per inuidiam secundum illud Iob: Eleuasti me, quasi super ventum ponens, *Iob 30. c* per arrogantiam: elisisti valide, per inuidiam. Quia paruulum occidit inuidia. *Iob 5. a* Quarto vero dissipatur per iracundiam, quæ omnes cogitationes conturbat secũdum illud Iob: Cogitationes meæ *Iob 17. e* dissipatæ sunt, torquentes cor meum. Et in Psalmo: *Psal. 34. c* Dissipati sunt nec cõpuncti. Sequitur: Frenduerunt super me dentibus suis. Quinto dilaniat per cordis mæstitiam, qua præcipitat in impatientiam, et per hanc dilaniatur in conscientia. Vnde: Tristitia cordis flectit ceruicem, *Eccli 38. b* *et cetera*. Et hinc est quòd vix discedit propter perfidiam. *Sap. 12. b* Nequam est natio eorum, et naturalis malitia ipsorum, et quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum.

Respondens autem Iesus dixit: Nunc post opportunitatem disponendã, explicat secundo Euangelista potestatem efficientem, quæ hic describitur, vt æqua, vt pia, et vt magna. Primo describitur vt æqua in argutione cordis increduli, cum dicit: *O generatio infidelis et peruersa*, vt infidelitas sit in cognitione, et peruersitas in affectione secũdum illud: *Deut. 32. c* Generatio enim peruersa est, et infideles filij. Infidelitas reddebat eos stultos, et peruersitas duros secundũ illud: *Eccli 1. d* Peruersi difficile corriguntur, et stultorum infinitus est numerus. Ideo non solum sunt admonendi, sed etiam fortiter increpandi: Proptera addit: *Vsquequo ero apud vos:* vobis scilicet faciens bona, *et patiar vos?* sustinens scilicet vestra mala: quod non dicit propter impatientiam, cum ipse sit de quo dicitur: Qui solem suum *Mat. 5. g* facit oriri super bonos et malos. *Sup. 6. e* Et supra: Ipse benignus est super ingratos et malos. Sed hoc dicit, vt per increpationem duram, expellat cordis duritiam secundum illud: Increpa illos dure, vt sani sint in fide. *Tit. 1. d*

Secundo describitur vt pia in aduocatione infantis obsessi, cum dicit: *Adduc huc filium tuum*, scilicet ad præsentiam Saluatoris, vt iam videatur impletum illud: Afferent filios tuos in vlnis, *Isa. 49. f* et filias tuas super humeros portabunt. *Adduc*, inquam per fidem tuam eum, qui non potest venire per fidem suam, sicut illi viri apportauerunt paralyticum, de quibus dicitur: *Sup. 5. d* Quorum fidem vt vidit Iesus, dixit: Homo, remittun- *Mat. 9. a* tur tibi peccata tua. Vnde Dominus dixit huic viro: *Mar. 9. c* Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Fides est enim illa, qua mediãte quis ducitur ad Christum, quia ipsa est via deueniendi ad Deum. Vnde Apostolus: Sine fide impossibile est placere Deo. *Heb. 11. b* Credere enim oportet accedẽtem, *et cet*. Et quia non est conuentio Christi ad Belial, nec societas luci ad *2. Cor. 6. c* tenebras, ideo additur: *Et cum accederet, elisit illum dæmonium et dissipauit*. In quo ostenditur, quòd ipse inuitus veniebat ad lucem tamquam male agens secundum illud: Qui male agit, odit lucem. *Ioan. 3. c* Simul etiam cum hoc ostenditur quòd diabolus maxime aduersatur, ne quis ab eo obsessus cõuertatur ad Christum, secundum quod dicit Beda in glossa: *Beda to. 5. lib. 3. in Luca cap. 9.* dum puer ad Dominum accedit, eliditur, quia conuersi ad Dominum plerumque a dæmone grauius pulsantur, vt ad vitia reuertãtur. Cuius exemplum habemus de Pharaone, *Exo. 14. a* qui persequebatur populum recedentem.

Tertio describitur, vt magna in expulsione spiritus immundi, cum additur: *Et increpauit Iesus spiritum immundum*, quasi solo verbo compescens eum secundum illud supra: Increpans non sinebat ea loqui. *Sup. 3. g* Vnde Angelus Domini dicebat: Increpet Dominus in *Zach. 3. a* te satan. Et quòd illa increpatione eiectum est dæmonium,

monium, ſubditur: *Et ſanauit puerum*. Vnde illa in-
Iob 5. c crepatio erat ſalutis, propter quod Iob ait: Increpa-
tionem Domini ne reprobes: quia ipſe vulnerat, et
medetur: percutit, et manus eius ſanabunt. Et quia
hoc meruerat fides Patris, ideo addit: *Et reddit illum*
Patri eius, ad leniendum dolorem ipſius, vt poſſit di-
Gen. 46. d cere vnico ſuo illud Iacob: Iam lætus moriar, quia
vidi faciem tuam, et ſuperſtitem te relinquo.

In hoc facto autem ſpiritualiter eruditur Prælatus,
qualiter ſubditum a diabolo per peccatum obſeſ-
ſum reddere debet Regi cælorum, ſcilicet increpan-
do et ſanando. Increpando per iuſtitiam, et ſanando
per clementiam. Debet autem eſſe rigor iuſtitiæ, re-
ſpectu culpæ, ſed dulcor clementiæ, reſpectu natu-
Aug. to. 1. ræ. Vnde Auguſtinus: Fiat correptio cum dilectio-
in 3. Reg. ne hominum, et odio vitiorum. Et Gregorius: Di-
cap. 24. ſtrictionem debemus vitijs, et compaſſionem natu-
ræ. Vera namq. iuſtitia compaſſionem habet, falſa
Inf. 10. f iuſtitia indignationem. Vnde et infra dicitur de Sa-
maritano curante vulneratum, quòd plagis eius in-
ſundit vinum, et oleum: vinum mordens, et oleum
leniens ſecundum duo quæ dicta ſunt.

Stupebant autem omnes, et cetera. Poſt opportunita-
tem diſponentem, et poteſtatem efficientem, ſubdit
hic Euangeliſta vtilitatem conſequentem. Et hæc fuit
duplex: Prima vniuerſalis, ſecunda particularis. Pri-
ma fuit excitatio vniuerſorum ad reuerentiam ma-
ieſtatis, ſecunda fuit ſolicitatio diſcipulorum ad in-
telligentiam veritatis. Primo igitur quantum ad ex-
citationem vniuerſorum ad maieſtatis reuerentiam,
dicitur: *Stupebāt autem omnes in magnitudine Dei*, quia
magna erat potentia quæ tam magnum morbum in
tam paruo tempore, tam paruo verbo perfecte cura-
Pſ. 146. a uit. Vnde decantabant illud: Magnus Dominus no-
Hier. 10. a ſter, et magna virtus eius. Et illud Hieremiæ: Ma-
gnus es tu Domine, et magnum nomen tuum in for-
Exo. 15. b titudine. Et in Exodo: Quis ſimilis tui in fortibus Do
mine? quis ſimilis tui? magnificus in ſanctitate, ter-
ribilis atque laudabilis, faciens mirabilia.

Secundo vero, quantum ad ſolicitationem diſci-
pulorum ad veritatis intelligentiam, additur: *Dixit*
autem ad diſcipulos ſuos: Ponite vos in cordibus veſtris ſer-
mones iſtos, quaſi diceret eis: Alijs recognoſcentibus,
et admirantibus magnitudinem miraculorum, vos
cogitate humilitatem futurorum opprobriorum et
pretioſi ſanguinis, quo mundus redimendus eſt: euen
tum mente recondite, dum ceteri mirantur tantum
facta diuinæ altitudinis. Vnde, *Ponite*, ideſt, in me-
Cant. 8. b moria habete ſecundum illud: Pone me vt ſignacu-
lum ſupra cor tuum. Ideo autem poſt oſtenſionem
miraculi, adiungit prædictionem futuri ſupplicij, ne
ſubito veniens paſſio diſcipulos omnino concutiat.
Eccli 11. c Vnde Eccleſiaſticus: In die bonorum ne immemor
ſis malorum. Et ne aliquis proſperitatis tempore ex-
Pro. 27. a tollatur ſecundum illud: Ne glorieris in craſtinum,
ignorans quid ſuperuentura pariat dies. Et ideo Ec-
Eccli 11. c cleſiaſticus: Nec in die honoris tui extollaris. Ser-
mones vero quos vult ad memoriam reduci, ſunt de
paſſione. Vnde addit: *Filius enim hominis futurum eſt*
vt tradatur in manus hominum. *Tradatur*, inquam, ex
Rom. 8. f clementia a Deo Patre: Qui proprio filio ſuo non pe-
Chriſtus a diuerſis diuerſimode in paſsione traditur. percit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, *et cete-*
ra. Tradetur ex obedientia a ſeipſo: Pro eo quod tra-
didit in mortem animam ſuam. Tradetur ex mali-
tia a Iuda proditore: Qui intingit mecum manum in
Iſa. 53. d paropſide, hic me tradet. Et in hoc implicat totam
Mat. 26. b paſſionem. Et quoniam hoc erat occultum myſte-
rium, ideo additur: *At illi ignorabant verbum iſtud, et*
erat velatum ante eos, vt non ſentirent illud: quia ad-
huc rudes erant et animales, nec intelligebant præ-
terita a Deo facta, nec futura. Vnde Eccleſiaſticus:
Eccli 8. a Qui ignorat præterita, et futura nullo ſcire poteſt
nuncio. Immo et quia adhuc non erant perfecte eru-
diti, ideo additur: *Et timebant eum interrogare de hoc*

A *verbo*. Nondum enim audierant ab illo illud Ioan-
nis: Iam non dicam vos ſeruos, quia ſeruus neſcit Ioan. 15. c
quid faciat Dominus eius, *et cetera*. Huius autem
ignorantiæ triplex erat ratio. Partim enim veniebat
ex amore charitatis, partim ex fide diuinitatis, par-
tim ex conſueto modo loquendi Chriſti in parabo- Beda to. 5.
lis. Et hoc tangit gloſſa Bedæ. Licet autem ſciret Do- lib. 3. in ca.
minus eos ignorare, prædixit tamen eis, vt poſtmo- 9. Luca.
dum narrauit poſt Reſurrectionem quando eos in-
crepauit, infra: O ſtulti, et tardi corde ad credendum Inf. 24. d
in omnibus quæ locuti ſunt prophetæ, nonne hæc
oportuit pati Chriſtum? *et cetera*. Vnde huius ratio-
B nem reddit: Et nunc dixi vobis priuſquam fiat, vt Ioan. 14. d
cum factum fuerit, credatis. Tum etiam vt, ſicut di-
ctum eſt, in omni noſtra exaltatione doceat mortis
et humilitatis noſtræ habere memoriam. Vnde Ec- Eccl. 7. d
cleſiaſtes: Memorare nouiſſima tua, et in æternum
non peccabis.

Intrauit autem cogitatio, et cetera. Hæc eſt tertia
pars huius partis, in qua agitur de miſſione Apoſto-
lorum, vbi poſt explicationem formæ prædicandi,
et viæ proficiendi, explicatur norma præſidendi.
Apoſtoli enim gerebant perſonam prædicatorum,
virorum perfectorum, et prælatorum. Quoniam au- Prælatis tria ſunt neceſſaria.
C tem prælatis ad plebem regendam ſunt neceſſaria
tria, ſcilicet humilitas animi, æquanimitas zeli, et
perſpicacitas iudicij: ideo pars iſta tres habet par-
tes. In quarum prima informat ad animi humilita-
tem, in ſecunda ad zeli æquanimitatem, ibi: *Factum*
eſt autem dum complerentur, et cetera. In tertia ad iu-
dicij perſpicacitatem, ibi: *Factum eſt autem ambulan-*
tibus illis, et cetera. Prima pars habet duas. Primo
enim informat ad humilitatem reſpectu domeſtico-
rum, ſecundo vero reſpectu extraneorum, ibi: *Re-*
ſpondens autem Ioānes dixit. In perſuaſione autem hu-
militatis ad domeſticos habenda, tria introducuntur
D ab Euangeliſta. Primum eſt laudandæ humilitatis Humilitatis ratio erga domeſticos.
occaſio propter ſuum contrarium: ſecundum eſt lau-
datiua manuductio per ſenſibile exemplū. Tertium
eſt perfectæ laudis concluſio per diffinitiuum iudi-
cium. Primo ergo introducitur laudandæ humilita-
tis occaſio, et hoc propter ſuum contrarium repel-
lendum, cum dicit: *Intrauit autem cogitatio in eos,*
quis eorum maior eſſet. Et nota quòd Lucas dicit in eis
cogitationem intraſſe: et Marcus dicit eos diſputaſ- Mar. 9. e
ſe: Matthæus dicit eos Dominum interrogaſſe. Nec Mat. 18. a
eſt contradictio, quia hoc totum potuit eſſe, vt pri-
mo intraret cogitatio, deinde ſequens diſputatio, et
E poſtremo ad Magiſtrum deferretur quæſtio. Et quod
vnus Euangeliſtarum reticet, alius dicit. Hæc autem
cogitatio via erat ad ſuperbiam, et intrauerat in eos
ex corruptione antiqua. De qua dicitur: Senſus et co-
gitatio humani cordis, in malum prona ſunt ab ado- Gen. 8. d
leſcentia ſua, et maxime ad ſuperbiam. Quia ſicut
dicitur: Superbiam numquā in tuo ſenſu, aut in ver- Iob 4. c
bo dominari permittas, in ipſa enim initiū ſumpſit
omnis perditio. Ideo viro ſuperba cogitanti dicitur:
Quid te eleuat cor tuum, et quaſi magna cogitans, Iob 15. b
attonitos habes oculos? Tales erant tunc Apoſto-
li contra conſilium Eccleſiaſtici: Non te extollas in Eccli. 6. a
F cogitatione animæ tuæ, velut taurus: ne forte elida-
tur virtus tua. Iſta autem ſuperba cogitatio habuit
ingreſſum ex hoc, quòd tres diſcipulos duxerat in
montem ſecum. Et tamen ſibi Petro dixerat: Tibi da- Mat. 16. c
bo claues regni cęlorum: Ideo quidam volebant Ioan
nem Petro parificare, alij volebant Petrum præferre. Gloſſa in c. 9. Luca ſuper illud: Intrauit cogitatio to. 5
Et hoc eſt quod dicitur in gloſſa: Quia viderant Pe-
trum, *et cetera*.

Secundo vero adiungitur laudatiua manuductio
per ſenſibile exemplum, cum additur: *At Ieſus vi-*
dens cogitationes cordis illorum, tamquam verus Deus
ſecūdum illud: Homo enim videt ea quæ patent, Do- 1. Reg. 16. b
minus autē intuetur cor. Et Eccleſiaſticus: Oculi Do-
mini multo plus lucidiores ſunt ſuper ſolem, circum- Eccli 23. c
ſpicien-

spicientes omnes vias hominum, et profundum abyssi, et hominum corda intuentes. Et quia cogitationem videbat esse viam ad morbum, ideo tamquam sapiens medicus apponit remedium cum ait: *Apprehendit puerum, et statuit illum secus se*, tamquam sibi conformem et propinquum. Vnde dicebat:
Mat. 19. b Sinite paruulos, et nolite eos prohibere ad me venire, talium enim est regnum cælorum. Et Oseas:
Osea 11. a Quia puer Israel, et dilexi eum. Et propter hoc di-
Sap. 9. a cebat sapiens: Noli me reprobare a pueris tuis: quoniam seruus tuus sum ego, et filius ancillæ tuæ. *Secus se*, igitur paruulum statuit, vt ostendat, oportere fieri paruulum qui vult esse amicus Dei. Et hoc notat, cum subditur: *Et ait illis: Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit*. In quo ostendit tantum affectum se habere ad paruulos, et humiles, vt quod fit eis, reputet sibi fieri. Vnde
Mat. 25. d dicet in iudicio: Quamdiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tales enim po-
Ps. 137. b tissime acceptat. Secundum illud Psalmistæ: Excelsus Dominus, et humilia respicit. Et secundum
Isa. 66. a illud Isaiæ: Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu? *et cetera*. Ex hoc autem colligitur magna excellentia esse in paruulo, dum in eo recipitur Christus, non solum secundum humilitatem humanam, verum etiam secundum auctoritatem diuinam. Ad quam insinuandam, addit: *Et quicumque me receperit, recipit eum qui me misit*. Ex hoc colligitur, quòd qui honorat et recipit paruulum Christi, recipit et honorat Deum. Magnus igitur est honor, et gloria paruulorum. Ex quo persuadet eis, ne ambiant esse magni, sed studeant esse par-
Phil. 2. a uuli. Et ad hoc inuitat Apostolus: In humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes. Sequitur: Hoc enim sentite in vobis quod et in Christo Iesu, qui cū in forma Dei esset. Subiungitur: Semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Sic etiam faciebat
1. Cor. 9. c Apostolus, secundum illud: Cum liber essem ex
1. Thes. 2. b omnibus, omnium me seruum feci. Et alibi: Facti sumus paruuli in medio vestri, tamquam si nutrix foueat filios suos.

Tertio vero subiungitur perfectæ laudis conclusio per diffinitiuum iudicium, cum ait: *Nam qui minor est inter vos omnes*, per reputationem et humilitatem. *Hic maior est*, secundum diuinam acceptionem et veritatem. Minimus ergo est maximus, et hoc quia ad magna præmia ordinatus, iuxta illud
Inf. 18. c infra: Qui se humiliat exaltabitur. Si hæc est per se vera, tamquam Dei sententia, igitur qui magis se humiliat, ille maior est: et qui maxime, ille est maximus. Et ratio huius est, quia quanto sumus humiliores, tanto sumus a tumore superbiæ inaniores: et quanto inaniores a tumore superbiæ, tanto pleniores dilectione: et quanto hac pleniores, tanto
1. Cor. 13. d maiores. De ipsa enim scribitur: Maior autem ho-
Eccli. 3. c rum est charitas. Et ideo dicitur: Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo inuenies
Idem 10. c gratiam. Et rursus: Magnus est iudex, et potens in honore: sed non est maior illo qui timet Deum. Vel ideo minor est maior, quia quanto quis humilior, tanto Christo similior, et per hoc tāto ei proximior. Christus autem est maximus, sed quanto aliquis maximo propinquior, tanto maior. Quanto quis ergo minor, tanto maior, et hoc est quod ipse innuit in-
Inf. 22. c fra: Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat. Et ideo dicebat: Qui maior est in vobis, fiat sicut iunior: et qui præcessor est, sicut ministrator.
Mar. 9. e Et: Siquis vult primus esse, erit omnium nouissi-
Mat. 20. b mus, et omnium minister: quia dicitur: Sic erunt nouissimi primi et primi nouissimi. Et propter hoc
1. Cor. 15. b Paulus attendens hæc, dicebat: Ego sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Aposto-
Eph. 3. b lus. Et item: Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc. Ergo inter viros spirituales non de

A bet esse contentio de primo locó, sed de postremo; quia ille honorabilior est, sicut dicitur infra: Cum Inf. 14. b
vocatus fueris ad nuptias, vade recumbe in nouissimo loco, *et cetera*.

Respondens autem Ioannes, et cetera. Post doctrinam humilitatis ad domesticos, docet humilitatem habendam ad extraneos. Circa cuius insinuationem, tria introducuntur. Primo enim introducitur ex parte viri extranei operatio virtutis: secundo vero ex parte discipuli prohibitionis temeritas: tertio vero ex parte Magistri persuasio humilitatis. Primo ergo introducit operationem virtutis, ex parte viri ex- Humilitatis ratio erga extraneos.
B tranei, cum dicit: *Respondens autem Ioannes dixit: Præceptor, vidimus quendam in nomine tuo eijcientem dæmonia*. Quia enim Dominus persuaserat humilitatem, volens scire Ioannes, vtrum documentum ad extraneos se extendat: ideo respōdet, et hunc extraneum mirabilia facientem introducit. Extranei autem a Christo possunt miracula facere secundum illud: Multi dicent mihi in illa die: Domine Domine. Se- Mat. 7. d
quitur: Et in nomine tuo dæmonia eiecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus. Et tunc confitebor illis: Subiungitur: Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem. Hoc autem fit quando quis
C habet fidem nominis Christi, sine charitatis amore secundum illud: Si habuero omnem fidem, ita vt 1. Cor. 13. d
montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et hoc est, quia charitas est illa quæ facit amicum Christi. In hoc autem apparet virtus nominis Christi maximæ efficaciæ, dum talia operatur in uocatum ab extraneis, vt merito secundum illud: In nomine Iesu omne genu flectatur, cæ- Phil. 2. b
lestium, terrestrium, et infernorum. Vnde infra: Domine, etiam dæmonia subijciuntur nobis in no- Inf. 10. c
mine tuo?

Secundo vero introducit prohibitionis temeritatem ex parte discipuli, cum ait: *Et prohibuimus eum*,
D scilicet ego cum alijs: quod non fuit absque nota præsumptionis quoniam dicitur: Noli prohibere bene Prou. 3. c
facere eum qui potest: si vales, et ipse benefac. Quia vero frequenter quod fit typo superbiæ, palliatur zelo iustitiæ, ideo adiungit: *Qui non sequitur nobiscum*. Et ideo non est dignus, vt sit nobis similis in opere miraculorum, qui non est similis in impletione consiliorum. In hoc autem latebat elatio, quasi diceret illud Isaiæ: Qui dicunt, recede a me, non Isa. 65. a
appropinques mihi, quia immundus es. Et apparebat æmulatio illa de qua dicitur de viris, qui pro- Num. 11. f
E phetauerunt in castris, absente Moyse, quod dixit Iosue filius Nun: Domine mi Moyses prohibe eos. At ille: Quid, inquit, æmularis pro me? Vnde Ioannes qui erat præcipuus amator Domini, et honoris eius æmulator, omnem qui Dominum non amat, a prædicatione nominis Christi excludere volebat. Vnde Beda in Glossa: Ioannes diligens Dominum, Beda to. 5.
et a Domino dilectus, excludendum putat a bene- lib. 3. in ca.
ficio, qui non vtitur obsequio. Veruntamen falle- 9. Lucæ.
batur: Quia siue per occasionem, siue per veritatem Phil. 1. c
Christus annuncietur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo.

F Tertio quantum ad persuasionem humilitatis ex parte Magistri adiungit: *Et ait illis Iesus: Nolite prohibere*, sed potius humiliter sustinere licet imperfectum. Quia: Debemus nos firmiores, imbecillita- Rom. 15. a
tes infirmorum sustinere, et non nobis placere. Et maxime quando infirmus non est veritatis aduersarius. Propter quod addit: *Qui enim non est aduersum vos, pro vobis est*. Et ideo iste vtilis est nobis, et tolerabilis, cum nos non impugnet, sed adiuuet. Vnde in Ecclesiastico: De ea re quæ te non molestat, ne Eccli. 11. a
certeris. Sed et huic videtur contrarium illud: Qui Mat. 12. c
non est mecum, contra me est: et qui non congregat mecum, dispergit. Sed iste non erat cum Domino, neque sequebatur eum: ergo erat ei contrarius et discipu-

et diſcipulis eius. Quo modo ergo erat pro eis? Ex quo datur intelligi quòd in Eccleſia tria ſunt genera prædicatorum. Quidam ſunt paſtores veri, et hi quærunt ſolum Dei honorem et ſubditorum ſalutem ſecundum illud: Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis. Et iſti ſunt excipiendi et honorandi, et ij ſunt imitatores Chriſti, ſicut Timotheus Apoſtoli: Omnes quæ ſua ſunt quærunt, non quæ ſunt Ieſu Chriſti. Experimentum autem eius cognoſcite, quia ſicut Patri Filius mecum ſeruiuit in Euangelio. Quidam vero ſunt mercenarij, qui pro commodo prædicant, tamen vera et bona, de quibus dicitur: Mercenarius autem fugit, quia mercenarius eſt. Et iſti tolerandi. Quidam ſunt lupi, ſicut hæretici, qui in doctrina veritatis a Chriſto diſcordant de quibus dicitur: Lupus rapit, et diſpergit oues. Et in Actibus: Intrabunt poſt diſceſſionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi, et iſti ſunt arcendi. Et de talibus intelligitur illud Matthæi. De ſecundis tantum loquitur in propoſito. Vnde: Nemo eſt qui faciat virtutem in nomine meo, et poſſit cito male loqui de me. Vnde in Actibus: Habetur de illis filijs Sceuæ quòd tentauerunt inuocare nomen Domini Ieſu. Et ſubditur quòd ſpiritus nequam dixit eis: Ieſum noui, et Paulum ſcio: Vos autem qui eſtis? Sequitur: Inualuit contra eos, ita vt nudi et vulnerati effugerent de domo illa.

Tria genera prædicatorum.
Ioan. 10. b
Phil. 2. c
Ioan. 10. b
Phil. 2. c
Act. 20. f
Mat. 12. c
Mar. 9. f
Act. 19. c

Factum eſt autem dum complerentur dies aſſumptionis eius. Poſtquam informauit Apoſtolos et Prælatos Eccleſiæ ad humilitatem animi: informat hic ſecundo ad æquitatem zeli. Et habet hæc pars duas. In quarum prima introducitur occaſio zeli deordinandi. In ſecunda vero adiungitur correptio zeli deordinati, per quam informentur ad zeli æquitatem. Et incipit ſecunda ibi: *Cum vidiſſent autem diſcipuli eius.* Occaſio autem zeli deordinandi, ex tribus ortum habuit, ſcilicet ex Domini neceſſiate qua hoſpitio indigebat: et diſcipulorum auctoritate, qua hoſpitio requirebant: ex Samaritanorum inhumanitate, qua hoſpitium denegabāt. Primo igitur introducitur neceſſitas Domini, qua hoſpitio indigebat, quia tempus peregrinationis eius aduenerat, quod notat cū dicit: *Factum eſt autem dum complerētur dies aſſumptionis eius,* ideſt, dum appropinquaret tempus paſſionis eius, per quam debebat aſſumi in cælum poſt Reſurrectionem. Vnde Pſalmus de Reſurrectione, inſcribitur de ſuſceptione matutina. Sciens Ieſus quia venit hora eius, *et cetera* Dum adueniret paſſionis tempus, conueniens erat accedere ad patiendi locum. Et ideo adiungit: *Et ipſe faciem ſuam firmauit vt iret in Hieruſalem,* ad patiendum. Quia dicitur infra: Non capit prophetam perire extra Hieruſalem. Ideo illuc, tamquam ad locum confuſionis, et improperij, volebat accedere. Propter quod ſignanter præmittit quòd faciem firmauit, ſcilicet per conſtantiam, et diuinam patientiam ſecundum illud: Ecce dedi faciem tuam valentiorem ſpeciebus eorum, et frontem tuam duriorem frontibus eorum: Vt adamantem, et ſilicem dedi faciem tuam. Vere firma erat facies quæ ſolum non fugit, ſed etiam ad mortis opprobrium non concuſſa acceſſit, ita quòd oportebat eum per terram alienigenarum tranſire, iuxta illud quod dicitur infra: Dum iret Ieſus in Hieruſalem, tranſibat per mediam Samariam et Galilæam. Et ita oportebat eum mendicare aliena hoſpitia, iuxta illud: Quare quaſi colonus es futurus in terra, et quaſi viator declinans ad manendum.

Pſal. 21. a
Ioan. 13. a
Inf. 13. g
Ezec. 3. b
Inf. 17. c
Hier. 14. b

Secundo adiungitur auctoritas diſcipulorum, qua hoſpitium requirebant, cum ait: *Et miſit nuncios ante conſpectum ſuum.* Decet enim magnum Dominum habere nuncios præcurſores. Iuxta quod dicitur: Ecce ego mitto Angelum meum, ideſt, nuncium qui præparabit viam ante faciem meam. Sic etiam legimus de Iacob quòd miſit nuncios ante ſe. Et quia boni nuncij fideliter et velociter exequuntur imperium Domini, ideo additur: *Et euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum, vt pararent illi.* Samaritani iſti fuerunt coloni poſiti in ciuitatibus Samariæ pro filijs Iſrael, in Aſſyrios tranſlatis, ſicut dicitur quòd rex Aſſyriorum adduxit de Babylone et de Cutha, *et cetera.* Sequitur: Et collocauit eos in ciuitatibus Samariæ pro filijs Iſrael, qui poſſederūt Samariā, et habitauerūt in vrbibus eius, et de iſtis ſubditur poſtmodum ibidem quòd fuerunt timentes Dominum, ſed nihilo minus et idolis ſuis ſeruientes. In horum ciuitatem intrauerunt, non ſua voluntate, cum dicatur quòd Iudæi non coutuntur Samaritanis, ſed vel neceſſitate compulſi, quę legem non habet, ſiue de mandato Domini ſpeciali. Nam in miſſione Apoſtolorū dicitur: In viam gentium ne abieritis, et in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, ſed illud dicitur ad prædicandum, non autem ad hoſpitium requirendū. Nā de hac ciuitate dicitur quòd diſcipuli eius abierant in ciuitatem, vt cibos emerent: et hoc de mandato Domini faciebant, qui oſtendebat nullum hominem contemnendum, ſed quemlibet amandum vt proximū, ſicut infra dicitur de Samaritano in parabola quòd proximus fuit illi qui incidit in latrones.

Mal. 3. a
Gen. 32. a
4. Reg. 17. d
Ibidem. g
Ioan. 4. b
Mat. 10. a
Ioan. 4. a
Inf. 10. f

Tertio adiungitur inhumanitas Samaritanorum, qua hoſpitium denegabant, cum dicitur: *Et non receperunt eum.* Cum tamen ipſe eſſet Dominus eorum, vt impleretur illud: In propria venit, et ſui eum non receperunt. Similis fuit inhumanitas inhumanitati illorum de Gabaa ad Leuitam. Dicitur enim quòd ſedebāt in platea ciuitatis, et nullus eos recipere volebat hoſpitio. Iſti Samaritani non admittebantur a Iudæis ad cultum Dei. Et ideo euntibus in Hieruſalem erant contrarij. Et propterea ſubditur: *Quia facies eius erat euntis in Hieruſalem,* ideſt, quia manifeſte hoc cognoſcebant quòd iret in Hieruſalem ad colendum Deum, iuxta ritum Iudaicum. Vnde mulier Samaritana dixit ei: Domine, Patres noſtri in monte hoc adorauerunt, et vos dicitis, quia Hieroſolymis eſt locus vbi adorare oportet. Et inter Iudęos et Samaritanos de loco orationis erat contrarietas. Sicut etiam ſpiritualiter nunc contingit quòd viri ſpirituales et colentes Deum, deridentur et deſpiciuntur et abijciuntur ab ijs qui amant mundum. Vnde: Ambulans recto itinere, et timens Dominum deſpicitur ab eo qui infami graditur via. Et alibi: Si communicabit lupus cum agno aliquando, ſic peccator iuſto. Vnde: Dixerunt impij, circumueniamus iuſtum. Sequitur: Quoniam contrarius eſt operibus noſtris. Et paulo poſt: Grauis eſt nobis etiam ad vidēdum, quoniam diſſimilis eſt alijs vita illius, et immutatæ ſunt viæ eius. Qui enim habent diſſimilitudinem vitę, non facile habent ſocietatem viæ. Et propterea Samaritani odiētes Hieruſalem, eunti in Hieruſalem nolebant præſtare humanitatem.

Ioan. 1. b
Iud. 19. d
Ioan. 4. c
Prou. 14. a
Eccli. 13. c
Sap. 2. c

Cum autem vidiſſent diſcipuli, et cetera. Poſita occaſione zeli deordinandi, ſubiungit correptionem zeli deordinati. Circa quam tria introducuntur ab Euangeliſta, ſcilicet indignatio reprehenſibilis, increpatio rationalis, informatio memorialis. Primum fuit in diſcipulorum animo: ſecundum fuit in Domini verbo: tertium fuit in Dominico facto. Primo igitur, quantum ad indignationem reprehenſibilem in diſcipulorum animo dicitur: *Cum vidiſſent autem diſcipuli eius Iacobus et Ioannes. Vidiſſent,* inquam, illius ciuitatis crudelitatem. Ita vt poſſent dicere illud: Vidi iniquitatem et contradictionem in ciuitate. Et iterum: Zelaui ſuper iniquos, pacem peccatorum videns. Vnde indignatione commoti ſunt, quia Dominum, cuius maieſtatem in monte viderant cum Moyſe et Elia, ſic videbant deſpici in terra. Propter quod additur: *Dixerunt, Domine, vis dicimus, vt ignis deſcendat de cælo, et conſumat illos?* In quo oſtenditur indignationis furor, quo illos commoti erant, vt vellent

Pſal. 54. b
Pſal. 72. a

vt vellent perdere de terra. Ideo autem isti duo præ-
cipue hoc dixerunt, quia magni erant honoris Do-
Rom.10.a mini zelatores. Vnde poterat de eis dici illud: Te-
stimonium perhibeo illis, quòd æmulationem qui-
dem Dei habent, sed non secundum scientiam. Sicut
duo filij Iacob, Simeon, et Leui zelo iniuriæ sibi
Gen.34.e factæ commoti, destruxerunt vrbem Sichimorum:
Vel ideo hoc dicebant, quia ipsi fuerant cum Do-
mino in monte, vbi cognouerant eius potestatem,
maiestatem, et viderant Eliæ societatem, et ideo
similem illis volebant vltionem facere, qualem Elias
4.Reg.1.b fecisse legitur. Dixit Elias: Si homo Dei sum, de-
scendat ignis de cælo, et deuoret te, et quinquagin-
ta tuos. Sequitur: Et deuorauit eũ, et quinquaginta.
Secundo vero quantum ad reprehensionem ratio-
nabilem in Domini verbo, subditur: *Et conuersus, increpauit illos, dicens: Nescitis cuius spiritus estis.* Hoc
dicit, quia ipsi credebant, se moueri a spiritu recti-
tudinis: et ipsi mouebantur zelo amaritudinis: quod
Iac.3.d non debebant facere, sicut dicitur, quòd si zelum
amarum habetis, et contentiones sunt in cordibus
vestris, nolite gloriari, et mendaces esse aduersus
1.Ioan.4.a veritatem. Et propterea dicitur: Nolite omni spiri-
tui credere: sed probate Spiritus si ex Deo sint. Spiri-
tus enim Christi, est spiritus mansuetudinis, secun-
Isa.61.a dum illud: Spiritus Domini super me, eo quòd vn-
xerit me, ad annunciandum mansuetis, misit me.
Isa.42.a Et item: Ecce seruus meus, suscipiam eum. Sequi-
tur: Dedi spiritum meum super eum. Subiungitur:
Calamum quassatum non conteret, et linum fumi-
gans non extinguet. Et hunc spiritum debebant isti
habere tamquam boni discipuli et imitatores Magi-
stri. Et propterea addit: *Filius hominis non venit animas hominum perdere, sed saluare.* Quoniam hic ad-
uentus non erat iustitiæ, sed misericordiæ secundum
Ioan.3.b illud: Non misit Deus filium suum in mundum, vt
iudicet mundum: sed vt saluetur mundus per ipsum.
Vnde ab isto suum nomen accepit, vt diceretur Ie-
Mat.1.d sus secundum illud: Vocabis nomen eius Iesum:
ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis
Mat.20.d eorum. Et item: Filius hominis non venit ministra-
ri, sed ministrare, et dare animam suam in redem-
ptionem pro multis. Et ideo qui spiritum Christi
Glossa in cap. 9. Luca. to.5. ex Ambr. in idẽ ca.to.3. habet, non debet expetere vindictam, sed exhibere
patientiam, secundum illud Ambrosij in Glossa:
Perfecta, inquit, virtus non habet studium vltionis.
Nec vlla est iracundia charitatis, sed plenitudo. Ideo
dicitur: Non vosmetipsos defendentes charissimi,
Rom.12.d sed date locum iræ.
Tertio quantum ad informationem memorabi-
lem in Domini facto subditur: *Et abierunt in aliud castellum.* In quo dedit formam discipulis, vt potius
fugiant homines, quàm cum eis contendant. Iuxta
Mat.10.c quod dedit formam discipulis suis: Cum autem per-
sequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam. Exem-
plum autem huius habemus in Abraam et Loth in
Gen.13.b Genesi, vbi dixit Abraam: Ne, quæso, sit iurgium in-
ter me et te. Fratres enim sumus. Subiungitur: Si
ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo. In quo do-
cuit perfectam mansuetudinem, quæ decet Christi
2.Tim.2.d seruos secundum illud: Seruum autem Domini
non oportet litigare, sed mansuetum esse. Vnde se-
Iac.1.c cundum illud: Sit omnis homo tardus ad iram. Ira
enim viri, iustitiam Dei non operatur. Si enim no-
luit Dominus Maiestatis, irasci tantæ inhumanitati,
quanto minus nos debemus alicui indignari? Et hæc
potissime mansuetudo reperiri debet in præpositis
2.Tim.4.a Ecclesiæ. Vnde Apostolus: Argue, obsecra, incre-
pa in omni patientia, et doctrina, quoniam in psal-
Psal.89.c mo dicitur: Superuenit mansuetudo, et corripie-
Rex apum aculeũ non habet. mur. Et Seneca: Generosus est animus hominis: fa-
cilius ducitur quàm trahatur. Vnde ipse dicit quòd
rex apum non habet aculeum.
Factum est autem, ambulantibus, et cetera. Post in-
A formationem Apostolorum ad normam præsiden-
di, quantum ad humilitatem animi, et æquanimi-
tatem zeli: hic tertio loco informat eos, quantum
ad perspicacitatem iudicij. Et hoc per exemplum
Iesu Christi. Perspicacitas autem iudicij manifesta- *Perspicacitas iudicij.*
tur in parte ista tripliciter. Primo in repulsione du-
plicium. Secundo in aduocatione simplicium, ibi:
Ait autem ad alterum, et cetera. Tertio in redargu-
tione mobilium, ibi: *Et ait alter, sequar te Domine*,
et cetera. Circa repulsionem duplicium introducun-
tur duo. Primum est simulatio simplicitatis. Secun-
dum, detectio duplicitatis. Primo ergo quantum
B ad simplicitatis simulationem, dicit: *Factum est autem ambulantibus illis in via*, scilicet discipulis ambu-
lantibus cum Domino in via perfectionis, sicut di-
citur de Noe: Noe vir iustus atque perfectus fuit in *Gen.6.b*
generationibus suis, cum Deo ambulauit. Et simili-
ter Dominus ad Abraam: Ambula coram me, et *Gen.17.a*
esto perfectus. De qua via: Aures tuæ audient ver- *Isa.30.e*
bum post tergum monentis. Hæc est via, ambulate
in ea. Et quia in hac via frequenter mali simulatio-
ne iungi volunt bonis, ideo additur: *Dixit quidam ad illum: Sequar te, quocumque ieris.* In quo ostendebat
se habere voluntatem sequendi perfecte, cum ta-
C men aliud in corde haberet, sicut Simon magus,
de quo dicitur: Cum baptizabantur viri et mulieres, *Act.8.b*
tunc Simon et ipse credidit: et baptizatus est, malo
tamen corde et duplici, sicut ex sequentibus patet.
Vnde Hieronymus: Iste hac intentione volebat se- *Hieron. to. 5. in cap. 8. Matth.*
qui Iesum, qua Simon magus desiderabat habere
potestatem miracula faciendi, vt de miraculis diui-
tias lucraretur. Cuius contrarium docetur: Ne ac- *Eccli.1.d*
cesseris, inquit, ad illum duplici corde. Ne fueris
hypocrita in conspectu hominum. Tales sunt qui
magna promittunt et parua faciunt. Contra quos
dicitur: Noli citatus esse in lingua tua, et inutilis, et *Eccli.4.d*
D remissus in operibus tuis.
Secundo vero quãtum ad duplicitatis detectionẽ
adiungitur: *Et ait illi Iesus: Vulpes foueas habent*, in
quibus scilicet lateant, *et volucres cæli nidos*, in qui-
bus pernoctent, *Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet*, in quo miram ostendit inopiam,
quasi diceret, se nolle habere comitem, qui terre-
na diligat. Vnde infra: Qui non renunciat omni- *Inf.14.g*
bus quæ possidet, non potest meus esse discipulus,
hoc est, imitator perfectus. Vnde Chrysostomus: *Chrysost. to. 2. homi. 28. in Matth.*
Respondet Dominus ad mentem eius, quasi dicat:
Quid me sequeris propter pecunias, qui vides non
E tantum mihi diuersorium esse, quantum auibus?
Simul etiam cum hoc notat eum de simulatione ex-
teriori, quæ intelligitur in vulpe secundum illud
quod dicitur de Herode: Ite, et dicite vulpi illi. Et *Inf.13.f*
propterea per vulpes intelliguntur hæretici, quo- *Vulpes.*
niam tortuosi et subdoli sunt, et ignem habent in
caudis, sicut dicitur de vulpibus Samsonis. Notat *Iud.15.a*
etiam eum de simulatione interiori in volucre, quæ
alta petit, talis est superbus sicut dicitur: Si exalta- *Abd.1.b*
tus fueris vt aquila, et si inter sidera posueris nidum
tuum: inde detraham te, dicit Dominus. Et pro-
pter hæc duo Dominus ostendit eius consortium
F repudiandum, quia ignobilia mundi et contempti- *1.Cor.1.d*
bilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt
destrueret: vt non glorietur omnis caro in conspectu
eius. Et propterea in exemplum imitationis factus
est mendicus iuxta illud: Propter vos egenus factus *2.Cor.8.b*
est, cum esset diues: vt illius inopia diuites essetis.
Vnde imitatores Christi inopia Christi diuites facti
sunt. Valde enim diues est, qui tantum habet quan-
tum Rex cæli et terræ. Huiusmodi autem est, qui ni-
hil habet proprietate, et totum possidet charitate
sicut illi: Tamquam nihil habentes, et omnia possi- *2.Cor.6.c*
dentes. Beatus qui terrenam foueam commutat in
æternam aulam. Beati autem pauperes spiritu, *et cet.* *Mat.5.a*
Simul etiam cum hoc attende, quòd paupertas non
est placita

est placita nisi simplex, contra dolositatem vulpis, et humilis contra elationem volucris. Vnde Isaias:
Isa.66. a Ad quem enim respiciam, nisi ad pauperculum et contritum spiritu, et trementem sermones meos? vbi iungit paupertatem simplicitati et humilitati.
Aug. in 3. Regula ca. 5. to. 1. Vnde Augustinus: Quid prodest diuitias reliquisse, cum miser homo superbior efficitur diuitias cōtemnendo, quàm fuerat possidendo? Nam superbus
Ec. li.25.a odiosus est Deo et hominibus, secundum illud: Tres species odiuit anima mea. Sequitur: Pauperem superbum, *et cetera*.

Ait autem ad alterum. Post repulsionem dupliciū, subditur hic aduocatio simplicium, circa quam duo introducuntur. Primum est vocatio innocentis, secundum est eruditio ignorantis. Primum igitur quantum ad innocentis vocationem dicitur: *Ait au-*
Hier.3.f *tem ad alterum: Sequere me*, sicut Filius patrem: Patrem vocabis me, et post me ingredi non cessabis. Vel sicut discipulus Magistrum, sicut dixit Domi-
Mat.19.c nus adolescenti consilium requirenti: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, quæ habes, et da pauperibus. Subiungitur: Et veni, sequere me. Et hunc
Ioan.21.d distincte vocabat sicut Petrum: Tu me sequere. Et signāter *alterum* dicit, quia alterius erat dispositionis: erat autem simplex et humilis: ad quod designādum adiungit: *Ille autē dixit: Domine, permitte mihi primum ire, et sepelire patrem meum*. In quo apparet puritas, quia non celabat cordis affectum, non refutabat consilium. Non enim respuit esse discipulus, sed expleta paterni funeris pietate, liberior hunc assequi desiderat. Apparet etiam humilitas, qua mortuo pa-
Eccli. 3. a tri impendere volebat obsequium, iuxta illud: Qui timet Dominum, honorat parentes, et quasi dominis seruiet his qui se genuerunt. In opere et sermone et omni patientia, *et cetera*. Ad hoc enim mo-
Exo. 20. b uebat eum obedientia diuini præcepti: Honora patrem tuum. Mouebat etiam clementia animi: sepelire enim mortuum, opus est misericordiæ, de
Tob.1.d qua commendatur Tobias: Cum rex multos occideret ex filijs Israel, Tobias sepeliebat corpora eorū. Mouebat etiam consuetudo laudabilis secundum
Eccl.38.b illud: In mortuum produc lacrymas, et quasi dira passus incipe plorare, et secundum iudicium contege corpus illius, et non despicias sepulturam illius. Vnde apparet quòd non dixit hoc ex carnalitate, sed ex quadam pietate et humilitate, sicut Eliseus
3.Reg.13.d dixit Eliæ: Osculer, oro, patrem meum, et matrem meam, et sic sequar te.

Secundo vero quantum ad ignorantis eruditionem subditur: *Dixitq. ei Iesus: Sine vt mortui sepeliant mortuos suos*. In quo primo erudit eum peccatorum
Mortui. consortium declinare. Nam mortui vocantur hic
Eph. 2. a peccatores et infideles. Vnde: Vos cum essetis mortui delictis et peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis, *et cetera*, talium consortium deseren-
Eccli. 13.c dum est viro sancto, secundum illud: Quæ communicatio sancto homini ad carnem? idest ad peccatorem et infidelem. Vnde quantumcumque sit coniunctus, tamen deserendus, maxime cum impedit
Deut.33.b bonum. Vnde: Qui dixerit patri suo, et matri suæ: Nescio vos: et fratribus suis: Ignoro illos, sequitur: Hi custodierunt iudicia tua o Iacob, et legem tuam o Israel. Erudit etiam eum, minora bona pro
Amb. to.3. li. 6. in hūc locum cap. 9. Luca. maioribus postponenda esse. Vnde Ambrosius docet minora bona pro vtilitate maiorum esse prætermittenda. Maius est enim animas mortuorum prædicando suscitare, quàm corpus mortui in terra abscondere. Et propterea subdit: *Tu autem vade, et annuncia regnum Dei*, quasi dicat, minus bonum pro
1.Tim.4.b maiori intermitte. Iuxta quod dicitur: Exerce te metipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis est, *et cetera*. Ex quo apparet, quòd opera pietatis spiritualis, omnino secundum sententiam Apostoli, et Domini sunt corporalibus

A operibus anteponenda. Quod enim pietatis maius opus, quàm sepelire mortuum, et hoc, patrem proprium? et tamen Christus vult pro prædicationis officio hoc dimitti. Propter quod dicebant Apostoli: Non est æquum, nos derelinquere verbum Dei, et Act.6.a ministrare mensis. Quanto enim anima melior est corpore, tanto melius est animam pascere prædicando quàm corpus, alimenta ministrando. Vel maxime quia plures sunt idonei ad sepulturā quàm ad dandam doctrinam. Vnde Apostoli dicebant: Considerate, fratres, viros ex vobis boni testimonij, Act. 6. a *et cetera*. Subditur: Quos constituamus super hoc
B opus. Nos vero orationi et ministerio verbi instantes erimus. Quia dicitur: Maria optimam partem Inf. 10. g elegit. Et ideo Daniel: Qui ad iustitiam erudiunt Dan. 12. b multos, quasi stellæ, *et cetera*. Et nota quòd dicit: *Annuncia regnum Dei*, volentibus scilicet pœnitere. Iuxta quod dicebat Christus: Pœnitentiam agite, ap- Mat.5.e propinquauit enim regnum cælorum. Sicut ergo est magnum peccatum, cum indigenti diues non dat eleemosynam: ita maius est peccatum, cum sciens non communicat doctrinam. Vnde: Qui abscondit Prou.11.d frumenta, maledicetur in populis. Ideo dicit: Nuncia, non abscondas.

C *Et alter ait: Sequar te*, et cetera. Post repulsionem duplicium et aduocationem simplicium, subiungit hic redargutionem mobilium, circa quam duo introducuntur. Primum est vacillatio voluntatis: secundum redargutio mobilitatis. Primo igitur, quantum ad voluntatis vacillationem præmittit: *Et ait alter: Sequar te Domine*. Ecce voluntas adhærendi Deo, tamquam Magistro. Attendebat enim consilium illud Dominicum: Qui sequitur me, non am- Ioan.8. b bulat in tenebris. Et in Ecclesiastico: Gloria magna Eccli.33.d est sequi Dominum. Sed in hac voluntate fortis non erat, propter quod addit: *Sed permitte mihi primum*
D *renunciare his qui domi sunt*, ex quo apparet quòd adhuc afficiebatur erga suos. Contra id quod dicitur: Obliuiscere populum tuum, et domum pa- Psal. 44. c tris tui. Non erat hic similis Paulo, qui dicebat: Cum placuit ei, qui me segregauit ex vtero matris Gal.1.c meæ, et vocauit per gratiam suam. Sequitur: Continuo non acquieui carni et sanguini. Ideo hic est parentibus renunciandum, quia carnales amici spiritualibus consilijs aduersantur. Et ideo caro et sanguis tamquam aduersarij non sunt admittendi. Et ideo dicitur: Non veni pacem mittere, sed gladium. Mat.10.d Veni enim separare hominem aduersus patrem
E suum. Sequitur: Et inimici hominis, domestici eius. Et ideo dicitur in persona boni religiosi: Re- Hier.12.b liqui domum meam, dimisi hereditatem meam. Non talis iste, quia oculum habebat ad domesticos. Huic similes sunt religiosi, curiosi de factis consanguineorum, contra quod Beda in Glossa: Si disci- Beda to. 5. lib. 3. in ca. 9. Luca. pulus Dominum secuturus arguitur, vel quòd domui renunciare velit, quid fiet illis, qui nulla vtilitate sæpe visitant domos, quas reliquerant? Tales non attendunt quod dictum est Abraæ: Egredere de Gen.12. a terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et veni in terram quam monstrauero tibi.

F Secundo vero quantum ad redargutionem mobilitatis, adiungit: *Ait ad illum Iesus: Nemo mittens manum suam ad aratrum*, idest, ad diuinæ perfectionis et prædicationis exercitium, quod recte per aratrum designatur propter culturam et fructum iuxta illud: Arabit Iudas, et confringet sibi sulcos Ia- Osea10. e cob. Nemo, inquam, talis existens, *et respiciens retro*, idest, ad mundum, *aptus est regno Dei*, idest ad regnum Dei possidendum. Quia secundum illud: Ne- 2.Tim.2. a mo militans Deo, implicat se negotijs sæcularibus, vt ei placeat cui se probauit. Cuius rei figura præ- Gen.19.f cessit in vxore Loth, quæ respiciens post se, versa est in statuam salis. Quia talis homo efficitur inutilis et sterilis. Et ideo dicitur infra: Qui fuerit in agro, Inf. 17. g non

non redeat retro. Memores estote vxoris Lot. Talis homo non est aptus ad regnum, sed potius ad opprobrium. *2.Pet.2.d* Vnde: Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato. *Prou.26.b* Contingit enim eis illud veri prouerbij: Canis reuersus ad suum vomitum, *et cetera*. Quod recte intelligi potest de recidiuantibus et apostatantibus. *Eccli.5.c* Et ideo ediuerso suadet: Esto firmus in via Domini. *Phil.3.c* Talis erat Apostolus sicut dicitur: Quæ retro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora, extendens, meipsum ad destinatum persequor, ad brauiū supernæ vocationis. *Eph.3.d* Et ideo ipse monebat: In charitate radicati et fundati, vt possitis comprehendere, *et cetera*. *Mat.10.c* Sciebat enim a Domino dictum esse: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Ad hoc potissime Scriptura nos inuitat. *Num.14.a* Vnde per totam legem et prophetas prohibet filijs Israel, ne reuertantur in Ægyptum, idest, ne de diuino seruitio conuertatur homo ad mundum. Vnde et propter illud delictum fere omnes filij Israel, a Domino in deserto interfecti fuerunt.

CAPVT X.

POST *hac autem designauit Dominus*, et cetera.] Expedita parte de missione Apostolorum, hic subditur pars de missione discipulorum ad modum minorum prælatorum. *Diuisio.* Habet autem hæc pars tres, in quarum prima agit de forma prædicandi: in secunda vero de forma viuendi: *Et ecce quidam.* *Inf.eod.c* In tertia de forma orandi. *Inf.11.a* Infra: Et factum est cum esset in quodam loco, *et cetera*. Prima pars habet tres, in quarum prima præmittitur missio discipulorum comitantium: in secunda vero additur informatio euntium ibi: *Nolite portare neque sacculum*, et cetera. In tertia subditur consolatio redeuntium ibi: *Reuersi sunt autem septuaginta duo cum gaudio*, et cetera. Mittuntur autem discipuli cum auctoritate diuini imperij. Informantur ex veritate diuini magisterij. Consolantur ex familiaritate diuini contubernij. Mittit autem discipulos Dominus ad prædicandum hoc ordine. Primo designando eos secundum debitum numerum: secundo præmittendo designatos in omnem ciuitatem et locum: tertio in accelerando præmissos ad salutem electorum: quarto in confirmando acceleratos contra rabiem persecutorum. Primo ergo quantum ad discipulorum designationem secundum debitum numerum dicit: *Post hac autem designauit Dominus et alios septuaginta duos*. Designauit vtique, idest, signanter *Ioan.15.c* elegit secundum illud: Ego elegi vos, et posui vos, *et cetera*. *Glossa in c.10.Luca to.5.* Vnde in Glossa: Sicut in Apostolis forma est episcoporum, sic in septuaginta duobus forma est presbyterorum secundi ordinis. Isti debent a Deo designari, idest, ad honorem assumi secundum illud: *Heb.5.a* Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, quemadmodum et Aaron. In cuius designationis testimonium debent esse signati signaculo ordinis characteris sacerdotalis, tonsuræ, et totius disciplinæ, et conuersationis sanctissimæ, vt appareat *Eph.4.g* illos esse de numero illorum de quibus dicitur: In quo, scilicet spiritu, signati estis, in die redemptionis. Designauit autem eos in numero septuaginta duos, secundum quòd designati fuerant in veteri te- *Exo.15.g* stamento, in septuaginta palmas, vbi dicitur quòd in Elim erant duodecim fontes aquarū, quò ad Apostolos, et septuaginta palmæ quo ad discipulos. Et in *Num.11.a.f.* Numeris signati fuerunt in septuaginta viris, quibus dedit Dominus Spiritum sanctum prophetandi vbi dicitur: Locutus est Dominus ad Moysen, auferens de spiritu qui erat in Moyse, et dans septuaginta viris. Sequitur: Qui prophetauerunt, nec vltra cessauerunt. Remanserant autē in castris duo viri. Subiungitur: Super quos requieuit spiritus. Nam et ipsi descripti fuerant. In quo hi expresse figurati sunt. Ratio autem, quare isti fuerunt septuaginta duo, litteralis fuit: Vt, quemadmodum Apostoli prædicantes duodecim tribubus duodecim erant, sic isti septuaginta duo. Secundum quod in Glossa dicitur: *Glossa in 10.cap.Luca to.5.* Septuaginta duo mittuntur, qui totidem gentibus linguarum Euangelium prædicarent secundum mysticum intellectum: quia continet in se septies denarium et binarium: in quo signatur septiformis spiritus donatus eorum ministerio ad impletionem decalogi, et duorum præceptorum charitatis. Vel quia septuagintaduo continent horas trium dierum, quia fidem Trinitatis prędicare debebant, sicut dicitur in Glossa, secundum triduanum circuitum solis Christi, scilicet Incarnationis, Passionis, Resurrectionis.

Secundo quātum ad designatorum prǽmissionem ante suum conspectum subditur: *Et misit illos binos, ante faciem suam. Misit*, inquam, auctoritate diuina quia sicut dicitur: Sicut me misit Pater, et ego mitto vos. *Ioan.20.e* Binos autem misit ad litteram, vt se mutuo custodirent et adiuuarent secundum illud: Melius est *Eccle.6.b* duos esse simul, quàm vnum: habent enim emolumentum societatis suæ. Vel secundum spiritualem intelligentiam, vt dicit Beda, *Beda to.5. li.3. in Luca cap.10.* per hoc quòd binos mittit, innuit, quòd nemo prædicationis officium suscipere debet, qui erga alium charitatem non habet. In cuius rei designationem dicitur: Dentes tui, *Cant.4.a* idest, prędicatores, quorum est masticare cibum paruulis, sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fetibus, et sterilis non est inter eas. In huius etiam rei figuram, vt dicit Glossa, animalia bina fuerunt in arca Noe. *Gen.6.d* Et quoniam hæc missio non erat, nisi sicut quædā prǽparatio ad Christum, ideo addit: *In omnem ciuitatem et locum, quo erat ipse venturus*. Vnde sicut præcones præcedebant secundum illud: Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. *Isa.40.a* Vnde Glossa: Vbi verba prædicationis præcurrunt, venit Dominus ad mentis habitaculum.

Tertio, quantum ad prǽmissorum accelerationem ad salutem electorum subditur: *Et dicebat illis: Messis quidem multa*, idest, turba ad conuersionem parata. Vnde: Quando Samaritani crediderunt, Dominus *Ioan.4.e* dixit: Videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem. Hæc messis seminata fuit in lege naturæ, creuit autem in lege figuræ, sed est collecta in tempore gratiæ. Vnde dicitur: Ego misi vos metere quod vos *Idem.4.e* non laborastis: alij laborauerunt, et vos in labores eorum introistis. Huius autem messis duplex est collectio, scilicet vniuersalis in tempore vltimo, de qua dicitur Angelo: Mitte falcem tuam et mete, quia venit hora vt metatur, quoniam aruit messis terræ. *Apo.14.d* Alia est collectio seu messio particularis in prædicatione Euangelij. Sed quia pauci sunt boni messores, ideo subdit: *Operarij autem pauci*, signanter dicit *operarij*, quia ad hoc quòd falx prædicationis messem colligat, necesse est quòd manus operis eam teneat, iuxta quod dicit Gregorius: *Gregorius in Ezech.* Ad hoc vt seruetur veritas prædicandi, necessaria est altitudo viuendi. Tales qui faciunt quod ore dicunt, sunt operarij, et a Domino remunerandi secundum illud: Voca operarios et redde illis mercedem. *Mat.10.b* Sed pauci sunt operarij studiosi, plures autem sunt malitiosi secundum illud: Pseudoapostoli, sicut operarij subdoli, transfigurātes se in Apostolos Christi. *2.Cor.11.c* Plurimi autem sunt desidiosi. Vnde dixit Dominus operarijs: Quid hic statis tota die otiosi? *Mat.20.a* Sunt plurimi similes illis de quibus: Dicunt et non faciunt. *Mat.23.a* Alligant autem onera grauia et importabilia. Sequitur: Digito autem suo nolunt ea mouere. Et quoniam messis amittitur, quando boni operarij desunt, ideo addit: *Rogate ergo Dominum messis, vt mittat operarios in messem suam*, idest, prædicatores bonos, qui gladium diuini verbi, quo segetes

segetes metuntur, non tantum in ore, sed etiam in manu portent. Vnde de bonis prædicatoribus dicitur: Exultationes Dei in gutture eorum, et gladij ancipites in manibus eorum. Vnde prædicatio est gladius, qui nisi manu teneatur, non terret aduersarium. Quod bene figuratum est de reædificantibus Hierusalem: vbi dicitur quòd vnusquisque vna manu faciebat opus, et altera tenebat gladium. Tales operarij dantur diuinitus. Secundum quod est signatum quòd Deus posuit hominem in paradisum voluptatis, vt operaretur et custodiret illum: et ideo sunt a Domino postulandi, vt eos conducat promittendo, conductos mittat præcipiendo secundum illud: Qui exijt primo mane conducere operarios in vineam suam. Conuentione autem facta, *et cetera*.

Ps. 149. b — *Neem. 4. c* — *Gen. 2. c* — *Mat. 20. a*

Quarto autem, quantum ad acceleratorum confirmationem, contra rabiem persecutorum subdit: *Ite: Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Ite*, scilicet expedite, sicut animalia illa. Animalia ibant, et reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. Et in Prouerbijs: Discurre, festina, suscita amicum tuum. Vel, *ite*, idest, pro salute omnium periculis vos exponite secundum illud: Bonus pastor animam suam dat pro ouibus. Mercenarius, *et cetera*. Sequitur: Videt lupum venientem, et dimittit oues et fugit. Quasi diceret, ite ad luctum, vt reportetis gaudium secundum illud: Euntes ibant, et flebant, mittentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione, *et cetera*. Vel, Ite ad periculum, vt reportetis triumphum secundum illud: Transite armati ante fratres vestros, omnes fortes manu, et pugnate pro eis. Et quia fortissima armatura est mansuetudo et patientia, ideo dicit: *Sicut agnos inter lupos*, idest, sicut pios, humiles, et mansuetos inter impios, superbos, et malignos. Vt illos mansuetudine vincatis, sicut et Christus fecit, secundum illud: Sicut agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum. Sic Apostoli agnina mansuetudine domuerunt lupinam ferocitatem. Et impletum est illud Isaiæ: Habitabit lupus cum agno, et leo quasi bos comedet paleas. Et item: Lupus et agnus pascentur simul. Vnde Christus sua mansuetudine Paulum lupum conuertit in agnum. Et impletum est in eo illud: Beniamin lupus rapax, mane comedet predam, et vespere diuidet spolia. Prius enim Christum persecutus est vt lupus, postea pro eo persecutiones passus vt agnus. Tales debent esse prælati Ecclesiæ secundum illud: Seniores pascite, qui in vobis est, gregem, prouidentes, *et cetera*. Et post: Neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo, quasi dicat, nō sitis sicut lupi inter agnos, sed magis agni inter lupos et agnos, vt bonos foueatis et malos toleretis. Vnde Chrysostomus: Fortior est Dei gratia quàm natura: dum fuerimus oues vincimus, et si multi lupi: si autem fuerimus lupi, vincimur, et cessat a nobis summi pastoris auxilium.

Ezec. 1. c — *Prou. 6. a* — *Ioan. 10. c* — *Ps. 125. b* — *Iosue 1. a* — *Isa. 53. b* — *Isa. 11. b* — *Isa. 65. d* — *Gen. 49. d* — *1. Pet. 5. a*

Nolite portare, et cetera. Post missionem discipulorum comitantiū, subdit informationem euntium. Habet autem pars ista duas, in quarum prima præmittitur communis informatio respectu omnium. Secundo specialis respectu personarum specialium ibi: *In quamcumque ciuitatem intraueritis*. Generali autem informatione inuitat nos ad quattuor, scilicet ad amplexandam mendicitatem, ad declinandam loquacitatem, ad exhibēdam humanitatem, et ostendendam maturitatem. Primo igitur quantū ad mendicitatem amplectendam dicit:

Diuisio.

Nolite portare sacculum, neque peram, scilicet ad repositionem pecuniæ. Accipitur sacculus pro crumena pecuniaria secundum illud: Sacculum pecuniæ secum tulit: *Neque peram*, ad reseruandos panes secundum illud: Nolite soliciti esse, dicentes: Quid manducabimus? *et cetera*. *Neque calceamenta*, scilicet ad cooperiendos pedes. Nam dicitur: Sed tantum calceatos sandalijs. Sandalia enim a læsione pedem conseruant, sed non tegunt, sicut sunt soleæ fratrum nostrorum. Hoc autem voluit Dominus discipulis iniungere, vt non solum essent pauperes, verū etiam apparerent, et ad paupertatem magis exemplis, quàm verbis vocarent. Est autem paupertas, vt dicit Seneca, odibile bonum. Et ideo cum appareat turpis et vilis, iunxit ei Dominus maximam dotem, vt per illam saltem in coniugium possit assumi, cum dixit: Beati pauperes spiritu, quoniā ipsorum est regnū cælorum.

Prou. 7. e — *Mat. 6. a* — *Mar. 6. b* — Calceamenta fratrum ordinis sancti Fräcisci. — Paupertas odibile bonum. — *Mat. 5. a* — *to. 5.*

Secundo quantum ad loquacitatem declinandam, subdit: *Et neminem per viam salutaueritis*. Super quo loco dicit Glossa, quòd hoc dicit, ne alicuius obuij confabulatione remorarentur ab iniuncto officio, mittebat enim eos festinato, sicut Eliseus puerum suum: Si occurrerit tibi homo, non salutes eum: et si salutauerit te quispiam, non respondeas illi. Hoc autem iniunxit Dominus non ad declinandum affabilitatis indicium, cum ipse fuerit benignissimus et curialissimus: sed ad declinandum multiloquium, de quo dicitur: In multiloquio non deerit peccatum. Et ideo qui odit loquacitatem, extinguit malitiam. Hæc autem multum consueuit esse in viatoribus. Et frequenter est occasio contentionum. Vnde dicitur de discipulis: Siquidem in via disputauerant, quis eorum maior esset. Propter quod dicitur, quòd Ioseph fratribus proficiscentibus ait: Ne irascamini in via. Secundum autem spiritualem intelligentiam prohibet optare salutem, quæ est viæ: non salutem, quæ est Patriæ. Quod notatur cum dicit: *Per viam*: Omnibus enim salus est optanda, sicut dicitur quòd Deus omnes homines vult saluos fieri: et hoc quia ipse est Salus et Saluator. Sed illa salus debet optari, de qua in Psalmo: Salus autem iustorum a Domino. Hanc semper optabant Apostoli, et de hac dicitur: Amicum salutare non confundaris. Et ad Romanos: Salutate inuicem in osculo sancto. Et in Psalmo: Tu es ipse rex meus et Deus meus: qui mandas salutes Iacob. Aliter potest exponi, vt dicatur: *Neminem per viam salutaueritis*, idest, non saluum dicatis eum, qui adhuc damnari potest quamdiu est in via. Nam dicitur: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Ergo salus in fine viæ, non in medio aut in capite est optanda. Vel aliter: *Neminem per viam salutaueritis*, idest, propter consortium viæ, sed propter consortium vitæ. Ex quo apparet quòd non est salus hominibus propter sanctorum collocutionem, sed propter ipsorum imitationem. Vnde dicitur: Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est.

Glossa. in hūc locum. to. 5. — *4. Reg. 4. e* — *Prou. 10. c* — *Eccli. 19. a* — *Mar. 9. e* — *Gen. 43. g* — *1. Tim. 2. a* — *Psal. 33. d* — *Eccli. 22. d* — *Rom. 16. c* — *Psal. 43. a* — *Mat. 10. e* — *Mat. 7. c*

Tertio quantum ad humanitatem exhibendam adiungit: *In quamcumque domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui*. Vt appareat vos esse viri pacis amatores et annunciatores secundum illud: Quàm pulchri super montes pedes annunciantis et prædicantis pacem. Quam pacem Dominus fecit secundum illud: Pacificans per sanguinem crucis eius, *et cetera*. Dominus etiam reliquit: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Dominus annunciauit: Stetit Iesus in medio, et dicit eis: Pax vobis. Dominus mandauit, et pacem euangelizauit, sicut dicitur: Veniens euāgelizauit pacem vobis qui longe fuistis, et pacem ijs qui prope. Et quia possent timere, ne frustra pacem offerrent, ideo subdit: *Et si ibi fuerit filius pacis*, pacis secundum æternam præscientiam, de quibus dicitur quòd Iesus moriturus erat, vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret. De quibus dicitur: Cognouit Dominus qui sunt sui. Tales sunt filij pacis, quia dicitur: Beati pacifici: quoniam filij Dei vocabūtur. In tali habet efficaciam verbum prædicationis, propter quod addit: *Requiescet super illum pax vestra*, idest, a vobis nunciata. Vnde Isaias: Secūdum aliam translationem: Super quem requiescet spiritus

Isa. 52. b — *Coloss. 1. c* — *Ioan. 14. d* — *Ioan. 20. e* — *Eph. 2. e* — *Ioan. 11. g* — *2. Tim. 2. c* — *Mat. 5. a*

spiritus meus, nisi super humilem et quietum? Requiescit vtique pax Christi annunciata super prædestinatos a Deo secundum illud: Crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam. Et: Vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. Oues meæ vocem meam audiunt. Vtile est ergo loqui prædestinatis Euangelium pacis: vtile est etiam loqui præscitis, propterea subdit: *Sin autem, ad vos reuertetur*. Secundum illud: Oratio mea in sinu meo conuertetur. Et hoc quia opus pietatis et misericordiæ semper est vtile facienti, et ad facientem reuertitur, secundum illud: Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, et gratiam hominis quasi pupillam conseruabit: et postea resurget, et retribuet retributionem vnicuique in caput ipsorum.

Act. 13. g *Ioan. 10. c* *Psal. 34. c* *Eccli. 17. c*

Quarto vero quantum ad maturitatem ostendendam, subdit: *In eadem autem domo manete*, tamquam viri maturi, ne forte notemini de instabilitate. Vnde dicitur: Pes fatui facilis in domum proximi. Ideo dicit Beda: Alienum est a predicatore, per domos cursitare, et hospitium mutare. Et quia possent credere hospitium esse mutandum propter cibum, ideo subdit: *Edentes, et bibentes quæ apud illos sunt*, sine ciborum discretione, sicut dicitur: Omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Sine ciborum etiam abiectione, secundum illud: Omnis creatura Dei bona est. Et nihil reijciendum quod cum gratiarũ actione percipitur, sanctificatur enim per Verbum Dei, et orationem. Sine ciborum etiam requisitione, secundum illud: Et si in medio multorum sedisti, prior illis ne extendas manum tuam, nec prior poscas bibere. Et quia possent credere quòd non liceret pasci de aliena substantia, ideo addit: *Dignus est enim operarius mercede sua*, non solum in patria ad remunerationem, sed etiam in via ad sustentationem. Vnde dicitur: Dominus ordinauit ijs qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. Et item: Communicet autem is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis. Vnde dicitur: Si nos vobis spiritualia seminauimus: magnum est si nos carnalia vestra metamus? Et hoc probat ibi Apostolus, quòd talis operarius sit dignus, et per auctoritates et per rationes plures, sicut ibi patet. Quoniã ergo dignus est refectione, propter illam non oportet eum hospitium mutare. Ideo in fine addit: *Nolite transire de domo in domum*, ne videamini vagi. Ne sitis similes illi mulieri vagæ, de qua dicitur quòd est garrula, et vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis: tales sunt hæretici. Vnde Apostolus: Ex his sunt qui penetrant domos, et captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis. Non tales debent esse veri prædicatores. Vnde Ambrosius: Non est de domo in domum vaga facilitate demigrandum, vt hospitij amore seruetur constantia, ne coalita amicitiæ necessitudo, facile dissoluatur.

Eccli. 21. d *Beda. to. 5. lib. 3. in ca. 10. Lucæ.* *1. Cor. 10. f* *1. Tim. 4. b* *Eccli. 31. b* *1. Cor. 9. b* *Gal. 6. b* *1. Cor. 9. c* *Prou. 7. b* *2. Tim. 3. b* *Amb. to. 3. li. 7. in hũc locũ ca. 10. Lucæ.*

Et in quamcumque ciuitatem intraueritis. Post informationem discipulorum communem, subiungit hic Euangelista informationem discipulorum specialem, secundum audientium diuersitates. Et quoniam quidam parati fuerant ad eos recipiendos vt fideles, quidam autem ad repellendos, vt infideles, quorum culpa crescebat ex contemptu diuinæ gratiæ, et despectu auctoritatis apostolicæ: ideo pars ista habet quattuor. In quarum prima præmittitur informatio respectu fidelium: in secunda vero, respectu rebellium, ibi: *In quamcumque ciuitatem intraueritis, et non receperint*. In tertia subditur increpatio contemptorum, ibi: *Væ tibi Corozain*, et cetera. In quarta subiungitur auctoratio prædicatorum, ibi: *Qui vos audit*, et cetera. Circa informationem respectu fidelium, duo introducuntur: quorum primum est susceptio stipendij temporalis: secundum

Diuisio.

A est communicatio beneficij spiritualis. Primo igitur quantum ad susceptionem temporalis stipendij informat cum dicit: *Et in quamcumque ciuitatem intraueritis*, scilicet ad prædicandum veritatem, sicut dicitur: quòd cœpit Ionas introire ciuitatem itinere diei vnius, et clamauit. Sic et isti per diuini verbi clamorem, debebant in suo ingressu ciuitatem excitare. Iuxta quod dicitur de Philippo discipulo, quòd descendens in ciuitatem Samariæ, prædicabat illis Christum. Intendebant autem turbæ his quæ a Philippo dicebantur. Et quoniam fidelium est diuinis verbis intendere, ideo subdit: *Et susceperint vos*, scilicet, per fidem et dilectionem, tamquam nuncios B Christi. Quoniam dicitur: Qui susceperit vnum paruulum talem in nomine meo, me suscipit. Ille autem suscipit prædicatorem qui eius doctrinam acceptat cum mansuetudine et patientia, iuxta quod dicitur: In mansuetudine suscipite insitũ verbum, quod potest saluare animas vestras. Et quoniam a suscipientibus, propter spiritualia documenta, suscipi possunt corporalia alimenta, ideo subdit: *Manducate quæ apponuntur vobis*, scilicet ad releuandam necessitatem, vt fortius laboretis, secundum illud: Labores manuum tuarum quia manducabis: beatus C es, et bene tibi erit. Vnde super illud: Dispensatio mihi credita est, *et cetera*. Glossa: Non debemus ideo Euangelizare, vt manducemus: sed ideo manducare vt euangelizemus, vt cibus non sit bonum quod appetitur, sed necessarium quod adijcitur. Et nota quòd dicit: *Quæ apponuntur*, et hoc cum hilaritate. Quia in Prouerbijs: Melius est vocari ad olera cum charitate, quàm ad vitulum saginatum cum odio. *Et quæ apponuntur*, non quæ vos ipsi paretis. Quod dicit propter vitandam gulositatem, de qua Seneca: In ventrem sic pretiosa congerimus, quasi congesta seruemus: quid ad rem quid quis reci- D piat, perditurus omne quod recipit? Et ideo dicitur: Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe: hoc autem maxime spectat ad pauperes, vt vili sint contenti refectione, tamquam esurientes. Quia dicitur: Anima esuriens, etiam amarum pro dulci sumet. Et Iob: Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.

Ion. 3. a *Act. 8. a* *Mat. 18. a* *Iac. 1. c* *Ps. 127. a* *1. Cor. 9. c* *Glossa in hũc locum to. 6* *Prou. 15. b* *Eccli. 2. a* *Prou. 27. a* *Iob 6. b*

Secundo vero quantum ad communicationem spiritualis beneficij, subditur: *Et curate infirmos qui in illa sunt*. Et hoc per virtutem vobis a Spiritu sancto collatam, de qua: Alij datur gratia sanitatum in vno spiritu: alij operatio virtutum. Hanc dedit E Dominus discipulis minoribus ad confirmationem doctrinæ suæ. Vnde Hieronymus: Quia hominibus rusticanis, et absque eloquij venustate nemo crederet pollicentibus regnum cælorum, dare voluit potestatem miracula faciendi. Huius potestatis donum prius concesserat, sicut et Apostolis: Dedit illis potestatem super omnia dæmonia, et vt languores curarent. Sed hic imperat, vt dono accepto vtantur, iuxta quod dicitur: Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, *et cetera*. Et quia curatio corporalis ordinata erat ad illuminationem mentis, ideo subdit: *Et dicite il-* F *lis, Appropinquauit in vos regnum Dei*. In quo simul clauditur veritas doctrinæ, bonitas gratiæ, et sublimitas gloriæ. Dicit enim Glossa interlinearis: Regnum Dei Christus est, vel vita æterna, vel scientia scripturarum. Et ita appropinquauit, quando inter eos erat, iuxta quod dicitur: Regnum Dei intra vos est. Vere appropinquauerat, cum ille esset iam præsens, de quo dicitur quòd habebat in vestimento et in femore suo scriptum: Rex regum, et Dominus dominantium. Et signanter dicit: *In vos*, idest, in eos qui Verbum Dei suscipiunt per fidem, de quibus: Fecisti nos Deo nostro regnum, et sacerdotes: et regnabimus super terram. Et per gratiam fidei, secundũ illud: Eripuit nos de potestate tenebrarum, et tran-

1. Cor. 12. a *Hieron. to. 6. in cap. 8. Mat. super illud: Euntes prædicate* *Sup. 9. a* *1. Pet. 4. b* *Glossa in hũc locum ca. 10. Lucæ tom. 5.* *Inf. 17. d* *Apoc. 19. c* *Coloss. 1. b*

A et transtulit in regnum filij dilectionis suæ. Sic ergo patet qualiter se debebant habere ad fideles, quia debebant recipere stipendium sustentationis, et ministrare beneficium curationis, et eruditionis. Qui ergo non ministrant hæc beneficia spiritualia, minus iuste et indigne suscipiunt stipendia corporalia. Vnde Gregorius: Quid ad hæc doctores dicimur qui Christi aduentum præcurrentes, Ecclesiasticum officium suscipimus, et muti panem comedimus. Et Bernardus: Venient ante tribunal iudicis, vbi erit pauperum allegatio dura, accusatio grauis: quorum vixere stipendijs, nec delere peccata.

B *In quamcumque autem ciuitatem intraueritis*. Post informationem respectu fidelium, subditur informatio respectu rebellium. Circa quam duo introducuntur, primum est contestatio veritatis Euangelij: secundum communicatio seueritatis iudicij. Primo igitur quantum ad contestationē veritatis Euangelij dicitur: *In quamcumque autem ciuitatem intraueritis*. Ad veritatis præconium prædicandum, secundum illud: Cum venissent Thessalonicam, vbi erat synagoga Iudæorum. Sequitur: Paulus introiuit ad eos, et per sabbata tria disserebat eis de scripturis. *Et non susceperint vos*, per veritatis auditum, qui est prædicatoribus accommodandus, sicut dicitur: Nos debemus suscipere huiusmodi, vt cooperatores simus veritatis. Scripsissem forsitan Ecclesiæ: sed is qui amat primatum gerere in eis, Diotrepes, non recipit nos. *Exeuntes in plateas eius*, ad veritatis testimonium testificandum, propter quod dicitur: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: et quod in aure auditis, prædicate super tecta, *dicite: Etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate vestra extergimus in vos*, propter veritatis contemptum, quod est peccatum valde detestandum, secundum illud: Si non venissem et locutus fuissem eis, peccatum non haberent. Et ideo ad huius delicti detestationem, dicit puluerem abstergendum sicut Petrus dixit Simoni: Pecunia tua tecum sit in perditionem. *Tamen hoc scitote, quia appropinquauit regnum Dei*, id est veritas Euangelij, secundum illud: Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus. Vt nullus possit se per ignorantiam excusare. Et propterea vt publice fiat, iubet in plateis extergere puluerem, super quo dicit Hieronymus, quòd hoc iubet in testimonium quòd prædicatio eorū peruenerit vsque ad illam ciuitatem. Et ita non habent excusationem de infidelitate. Secundum spiritualem autem intelligentiam, pedes Apostolorum sunt affectus prædicatorum, quibus puluis consueuit adhærere, scilicet inanis gloriæ, de quo: Gloriam meam in puluerem deducat. Indignationis et impatientiæ, de quo: Lingent puluerem sicut serpens. Cupiditatis et auaritiæ, secundum illud: In percussura cribri remanebit puluis. Primus puluis adhæret pedibus prædicantium, cum laudantur, sed excutitur per considerationem sui, secundum illud: Vos non estis qui loquimini. Et item: Nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. Et item: Quid habes quod non accepisti? Ideo in Ecclesiastico: Quid superbit terra et cinis? Secundus puluis adhæret cum contemnuntur, sed hic excutitur per rememorationem Christi, secundum illud: Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis: Non est seruus maior Domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur, *et cetera*. Tertius puluis adhæret, quando munera offeruntur quæ excæcant oculos ducum, iuxta illud: Oculi eorum pleni sunt puluere a pedibus introeuntium: sed hic excutitur per memoriam mortis nostræ. Hieronymus: Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat moriturum. Et Apostolus: Nihil intulimus in hunc mundum: haud dubium quòd nec auferre quid possumus.

Act. 17. a — *3. Io. cap. unico c* — *Mat. 10. c* — *Ioan. 15. d* — *Act. 8. d* — *Mat. 24. a* — *Hier. comment. li. 1. in cap. 10. Mat. to. 6.* — Spiritualis intelligētia — *Psal. 7 a* — *Mich. 7. d* — *Eccli. 27. a* — *Mat. 10. c* — *1. Cor. 12. a* — *1. Cor. 4. b* — *Eccli. 10. b* — *Ioan. 15. e* — *Baruc. 6. b* — *Hier. ad Cypr. Ep. 139. to. 3.* — *1. Tim. 6. b*

Secundo vero quantum ad comminationem seueritatis iudicij, subdit: *Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit, quàm illi ciuitati*, ex quo apparet magnitudo pœnæ. Nam dicitur quòd Sodoma et Gomorrha et finitimæ ciuitates, et abeūtes post carnem alteram, facti sunt exemplum ignis æterni pœnam sustinentes. Vnde et Dominus fuit illis valde indignatus, secundum quod dicitur quòd pluit super Sodomā et Gomorrham sulphur et ignem a Domino de cælo: et subuertit ciuitates has et omnem circa regionem. Apparet etiam ex hoc magnitudo culpæ, quia maior est culpa contemptus veritatis, quàm libido carnalitatis. Ratio autem huius est quia non fuit eis oblata tanta gratia. Et secundum quod dicitur infra: Cui multum datum est, multum quæretur ab eo. Vnde: Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus. Sequitur: Quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem: quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum: ab eis qui audierunt, in nos confirmata est. Alia ratio est propter maiorem veritatis notitiam. Vnde Gregorius: Vbi maius est donum scientiæ, ibi transgressor maiori subiacet culpæ. Quia dicitur: Scienti bonum facere, et non facienti: peccatum est illud illi. Et quòd contemptoribus veritatis maxima debeatur pœna, patet ex hoc quod dicitur de quibusdam quòd cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt: Sequitur: Tradidit illos Deus in reprobum sensum, *et cetera*. Et ratio huius redditur, quia non probauerunt Deum habere in notitia.

D *Væ tibi Corozain*, et cetera. Hic tertio loco subiungitur increpatio contemptorum, qui propter duo a Domino increpandi ostenduntur, et tamquam damnabiles arguuntur, scilicet propter duritiam cordis, et propter excellentiam mentis: duritia cordis reddebat eos impœnitentes, sed excellentia arrogantes. Primo igitur increpans cordis duritiam, dicit: *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida:* Quæ erant duæ ciuitates Galilææ, vbi plurima fecerat signa, et tamen adhuc permanebat in eis duritia. Propterea subditur: *Quia si in Tyro et Sidone facta fuissent virtutes quæ facta sunt in vobis*, idest, si Dominus eis tanta miracula ostendisset ante sui subuersionem quam comminatus est Dominus per Ezechielem: Tu fili hominis assume super Tyrum lamentum, et in fine ad nihilum redacta es, et non eris vsque in sempiternum. Adhuc non essent subuersæ, et hoc,

E quia pœnituissent. Vnde addit: *Olim in cilicio et cinere sedentes pœniterent*, sicut fecerunt Niniuitæ, de quibus dicitur quòd prædicauerunt ieiunium, et vestiti sunt saccis a maiore vsque ad minorem. Et nota quòd tria dicit in quibus exprimit pœnitentiæ perfectionem, scilicet cilicium, cinerem, et sessionem. In pœnitente enim debet esse dolor ex consideratione diuinæ offensæ, et hoc in cilicio. Timor ex consideratione vindictæ, et hoc in cinere, qui præfert mortis imaginem. Et debet esse pudor ex consideratione culpæ siue vilitatis suæ, et hoc in sessione.

F Ideo dicit Hieronymus quòd cinis et cilicium sunt arma pœnitentium. Et propterea: Filia populi mei accingere cilicio, et aspergere cinere luctum vnigeniti, fac tibi planctum amarum. Et propter pudorem humilitatis, qui debet concomitari, dicitur: Dic regi, et dominatrici: Humiliamini, sedete, quoniam descendet de capite vestro corona gloriæ vestræ. Si ergo talem fecissent pœnitentiam, non haberent tantam cordis duritiam, ac per hoc nec tam duram sententiam. Et propterea subiungit: *Verumtamen Tyro et Sidoni remissius erit in iudicio, quā vobis*. Quia secundum quod dicitur infra: Seruus qui cognouit voluntatem Domini sui, et non se præparauit, et non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis. Ratio autē huius est nimia duritia contra

Iud. 1. b — *Gen. 19. e* — *Inf. 12. f* — *Heb. 2. a* — *Rom. 1. c* — *Ezec. 22.* — *Iona 3. b* — *Hiero. ad Demetr. de seru. Virg. ep. 8. to. 1.* — *Hier. 6. g* — *Hier. 13. c* — *Inf. 12. f*

Rom. 2. a contra tanta beneficia. Vnde: Ignoras quoniam be-
nignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? secundum
autem duritiam tuam et impœnitens cor thesauri-
zas tibi iram in die iræ et reuelationis iusti iudicij
Eccli. 3. d Dei. Quia dicitur: Cor nequam grauabitur in dolo-
ribus, et peccator adducet ad peccandum.

Secundo vero increpans quoad excellentiam men
tis subdit: *Et tu Capharnaum vsque ad cælum exaltata,*
scilicet per arrogantiam, *vsque in infernum demerge-*
Abd. 1. a *ris*, per diuinam sententiam. Vnde Abdias: Si exal-
tatus fueris vt aquila, et inter sidera posueris nidum
Iob 20. a tuum: inde detraham te. Et Iob: Si ascenderit vsque
ad cælum superbia eius, et caput eius nubes tetigerit,
quasi sterquilinium in fine perdetur. Dicitur autem
Capharnaum exaltata propter plurima miracula,
quæ facta sunt in ea, de quibus superbiuit amplius
Sup. 4. d quàm profecit. Vnde supra dicitur: Quanta audiui-
mus facta in Capharnaum, *et cetera*. Primo ergo exal-
tata propter diuinæ gratiæ munera, sed post demer-
Isa. 9. a sa merito superbiæ. Et hoc prædictum fuerat: Pri-
mo tēpore alleuiata est terra Zabulon et terra Neph-
talim, scilicet per præcedentia miracula: et nouissime
aggrauata est via maris, idest pressa in iudicio pro-
pter sua peccata, sicut exponit ibidem Glossa. Et ideo
diuina suscipienda sunt cum timore, et magna reue-
Greg. hom. rentia, sicut dicit Gregorius: Cum enim augentur
9. in Euāg. dona, rationes etiam crescunt donorum.

Qui vos audit, et cetera. Hic quarto loco subditur
auctoratio prædicatorum. Ostendit autem eos au-
thenticos tum propter auctoritatem Christi Media-
toris, tum etiam propter auctoritatem summi Impe-
ratoris. Primo ergo auctorat eos per auctoritatem
Christi Mediatoris cum dicit:

Qui vos audit, me audit. Nam ipsi gerebant Christi
2. Cor. 2. c personam. Vnde Apostolus: Nam et ego quod do-
naui, si quid donaui, propter vos in persona Christi.
2. Cor. 13. a Et item: An experimentum quæritis eius, qui in me
1. Thess. 2. c loquitur, Christus? Et ideo dicitur: Cum accepisse-
tis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non
vt verbum hominum, sed sicut est vere verbum Dei.
In auditu ergo discipulorū Christi Christus auditur,
et similiter in contemptu, contemnitur, et propterea
Ezec. 3. b subdit: *Et qui vos spernit, me spernit*. Vnde Ezechiel:
Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire
Mat. 25. b me. Et hoc innuit cum dicit: Quàm diu non fecistis
vni de minoribus his, nec mihi fecistis. Et propterea
1. Thess. 5. d dicebat Apostolus: Spiritum nolite extinguere. Pro-
phetias nolite spernere: idest, veros prædicatores.

Secundo auctorat eos propter auctoritatem sum-
mi Imperatoris cum subdit: *Qui autem me spernit, sper-
nit eum qui me misit*, tum propter commissam aucto-
ritatem, tum propter consubstantialitatem. Vnde:
Ioan. 5. d Qui non honorificat filium, non honorificat patrem,
qui misit illum. Et ideo sequitur: Qui spernit Apo-
stolos, spernit Christum: et qui Christum spernit, et
Deum spernit. Ergo qui spernit Apostolos, spernit
et Deum. Et hoc non est paruum peccatum. Propter
quod Isaias: Væ, qui spernis, nonne et ipse sperneris?
Isa. 33. a Et cum fatigatus desieris contemnere, contemneris.
Est ergo magna auctoritas prædicatorū. In quorum
receptione Deus recipitur, et contemptu contemni-
tur. Ipsi enim sunt os Domini, verba eius annun-
Hier. 15. d ciando, sicut dicitur: Si separaueris pretiosum a vi-
li, quasi os meum eris. Et ideo tamquam os Dei pa-
sci debent et honorari. Et ipsi etiam os præcipue de-
bent custodire, et ab edacitate et loquacitate, vt vere
Apoc. 14. b possit dici de eis illud: Hi empti sunt ex hominibus,
primitiæ Deo et agno, et in ore eorum non est inuen
tum mendacium: sine macula enim sunt ante thro-
num Dei.

Reuersi sunt autem, et cetera. Post missionem con-
comitantium, et informationem euntium, subditur
hic tertio consolatio redeuntium. Habet autem hæc
Diuisio. pars duas. In quarum prima reprimit Dominus in

A discipulis gaudium vanum. In secunda inuitat eos ad
gaudium verum ibi: *Gaudete autem quia nomina ve-
stra*, et cetera. Circa repressionem gaudij vani in di-
scipulis quattuor introducit. Primum est vanæ exul-
tationis expressio: secundum vanæ exultationis re-
pressio: tertium est vanæ exultationis occasio: quar-
tum vanæ exultationis prohibitio. Primo ergo præ-
mittit vanæ exultationis expressionem, cum dicit:

Reuersi sunt autem septuagintaduo cum gaudio, quod
scilicet non tantum sentiebatur in corde, sed etiam
exprimebatur in sermone, vt verificetur illud: Cor Prou. 15. b
gaudens exhilarat faciem. Propter quod addit: *Dicen-*
B *tes, Domine, etiam dæmonia subijciuntur nobis in nomine
tuo*. In quo exprimebant, se inepte gaudere, quia for-
tiores dæmonibus facti erant. Et ista quidem lætitia
veniebat ex latente superbia sicut et illius Pharisæi, de
quo infra dicitur, quòd orans dicebat: Deus gratias Inf. 18. b
tibi ago, quia non sum sicut ceteri hominum, *et cete-
ra*. Et nota quòd de diuinis donis quidam manifeste Nota.
efferuntur, sicut illi qui sibi ea attribuunt. De qui-
bus dicitur: Manus nostra excelsa, et non Dominus, Deut. 32. d
fecit hæc omnia. Contra quos: Ne dicas in corde Deut. 9. a
tuo, cum deleuerit eos Dominus Deus tuus in con-
spectu tuo, propter iustitiam meam introduxit me
C Dominus vt terram hanc possiderem. Quidam ma-
nifeste humiliantur, de quibus dicitur infra: Cum Inf. 17. c
feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite:
Serui inutiles sumus. Talis erat Paulus, qui de seip-
so dicit: Ego sum minimus Apostolorum, qui non 1. Cor. 15.
sum dignus vocari Apostolus, *et cetera*. Subiungit: b
Gratia autem Dei, sum id quod sum, et gratia eius in
me vacua non fuit, *et cetera*. Quidam autem partim
humiliantur, gratias agendo, et partim efferuntur,
inepte exultando, sicut isti discipuli, qui gaudebant
de subiectione dæmonum, attribuebant tamen hoc
non sibi, sicut ille Pharisæus: sed nomini Domini,
D cum dixerunt: *in nomine tuo*. Vnde aliquid habe-
bant commendabile, scilicet quòd reuertebantur ad
fontem gratiarum, gratias ab ipso susceptas agnoscen
do, et eidem gratias referendo. Iuxta quod dicitur:
Ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt ite- Eccli. 1. b
rum fluant. Et Iob: Numquid mittes fulgura, et Iob 38. d
ibunt, et reuertentia dicent tibi, adsumus? Super quo
dicit Glossa: Vadunt fulgura, quando doctores mi- Glossa in
raculis coruscant et superna reuerentia auditorum hūc locum
corda transfigunt, reuertentia dicunt: adsumus, cum Exod. 38.
non sibi, sed Dei virtutibus tribuunt quidquid se for- to. 3.
titer egisse cognoscunt. Tales sunt viri perfecti, in
E quorum persona dicitur: Omnia opera nostra ope- Isa. 16. b
ratus es nobis Domine. Et in Psalmo: Non nobis Do Ps. 113. b
mine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Qui-
dam etiam habebant reprehensibile, nempe quòd
de potestatis altitudine efferebantur, quod patet in
hoc quod aiunt: *Dæmonia subijciuntur nobis*. Contra Eccli. 11. a
quod dicitur: Nec in die honoris tui extollaris, quo-
niam mirabilia opera Altissimi solius, et gloriosa, et
absconsa, et inuisa opera illius. Et hoc est quod dicit
Beda: Bene confitentur, sed quia de signorum ope- Beda hoc
ratione efferuntur, exemplo terrentur, et ad humi- loco to. 5.
litatem reuocantur. lib. 3.

F Secundo adiūgit vanæ exultationis repressionem,
cum addit: *Et ait illis: Videbam satanam sicut fulgur de
cælo cadentem*. Quasi dicat Dominus, ne extollamini Aduersus
de diuinis beneficijs, ne cum superbis angelis cor- superbos.
ruatis. Si Deus Angelis peccantibus non pepercit, 2. Pet. 2. a
sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradi-
dit cruciandos, haud dubie non parcet vobis si pecca-
ueritis superbiēdo. Vnde Bernardus super Missus est: Ber. homil.
Superbis angelis non pepercit Dominus, quāto ma- 1. de Ad-
gis nec tibi putredo et vermis: Cecidit autem sicut uētu ser. 2.
fulgur, hoc est velociter, crudeliter, et irreuocabili- to. 2.
ter. Vnde exemplo eius ceteri caueant, ne quærant
alta, propter quæ Lucifer cecidit in ima secundum
illud: Quo modo cecidisti de cælo Lucifer, qui ma- Isa. 14. c

ne oriebatis? Sequitur: Qui dicebas in corde tuo: A In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum. Et post: Verumtamen in infernum detraheris in profundum laci. Et ideo dicitur: Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Hoc exemplo, miro modo repressit Dominus in discipulis superbiam, quasi dicat illud Prouerbiorum: Qui altam facit domum suam, scilicet cum Lucifero superbiendo, quærit ruinam, cum eodem corruendo. Vnde Bernardus loquens de ambitioso, sequēte ducem: Sequere ducem tuum, multiplica præbendas, accelera ad Episcopatum, deinde ad Archiepiscopatum B aspira: paulatim ascendis, sed non paulatim descendes. Videbam satanam quasi fulgur de cælo cadentem. Et ideo ait Seneca: Redige te ad parua, a quibus cadere non potes. Vnde in Prouerbijs: Antequam conteratur, exaltatur cor hominis: et antequam glorificetur, humiliatur. Quia sententia est iudicis, infra: Omnis qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur.

Rom. 11. c — *Prou. 27. c* — *Prou. 18. b* — *Inf. 18. c*

Tertio vero subiungit vanæ exultationis occasionem cum addit: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones*, scilicet quantum ad insidias corporales, iuxta quod dicitur serpenti: Ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo eius. *Et* C *super omnem virtutem inimici*, quantum ad insidias spirituales, de quibus: Non est nobis colluctatio aduersus carnem et sanguinē, sed aduersus principes et potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus. *Et nihil vobis nocebit*, propter supernas protectiones secundum illud: In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent. Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Et hæc potestas collata eis poterat esse occasio præsumendi. Iuxta quod dicitur de Ezechia, ad cuius preces Deus fe- D cit mirabilia: Orauit Ezechias Dominum, exaudiuitq. eum, deditq. ei signum, sed non iuxta beneficia quæ acceperat, retribuit, quia eleuatum est cor eius, et facta est contra eum ira, et contra Iudam et Hierusalem. Vnde diuinorum donorum multitudo multis fuit occasio ruinæ, sicut dicitur de Lucifero: Tu signaculum similitudinis plenus sapientia, et perfectus decore. Et paulo post: Eleuatum est cor tuum. Et paulo superius: Peccasti, et eieci te de monte Dei, et perdidi te, *et cetera*. Et ideo dicebat quidam sanctus homo quòd magna gratia est, non habere gratiam. Quia omnes istæ gratiæ exteriores, non sunt E nisi tentationes. Et quilibet exterius eleuatus debet timere illud: Eleuasti me, et quasi super ventum ponens, elisisti me valide.

Gen. 3. c — *Eph. 6. b* — *Mar. vlt. d* — *2. Paral. 32. f* — *Ezec. 28. c* — *Iob 30. c*

Quarto vero subiungit vanæ exultationis prohibitionem, cum dicit: *Verumtamen in hoc nolite gaudere, quoniam spiritus subijciuntur vobis*. Quia scilicet tale gaudium est, sicut gaudium superborum, de promotione sua et deletione aliena, quod non competit veris sanctis secundum illud: Noli de mortuo inimico tuo gaudere. Si gauisus sum ad ruinam eius, qui me oderat. Nolite etiam gaudere, quia tale gaudium est ruinosum secundum illud Prouerbiorum: Extrema F gaudij luctus occupat. Tale est gaudium de bono transitorio secundum illud Iob: Gaudium hypocritæ ad instar puncti. Et rursus: Gaudent ad sonitum organi, ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt. Vnde non volebat Dominus quòd discipuli gauderent in miraculis, sed potius in tormentis et conuicijs secundum illud: Beati estis, cum maledixerint vobis homines, et persecuti vos fuerint, *et cetera*. Et post: Gaudete, et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Sic etiam Apostoli faciebant secundum illud: Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilij, quia digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Nolite ergo in hoc gaudere, quoniam spiritus subijciuntur vobis, licet sit diuinitus concessum, ne sit occasio superbiæ, et per consequens ruinæ. Propter quod dicit Augustinus, quòd Dominus dicebat discipulis suis: Discite a me non mortuos suscitare, nō super aquas siccis pedibus ambulare, sed quia mitis sum et humilis corde: quia in miraculis non debebāt gaudere, sed in humilitate.

Eccl. 18. b — *Iob 31. c* — *Prou. 14. b* — *Iob 20. a* — *Idem 21. b* — *Mat. 5. a* — *Act. 5. g* — *August. de sācta Virg. c. 35. to. 6.*

Gaudete autem quòd nomina, et cetera. Postquam Saluator repressit in discipulis gaudium vanum, hic secundo inuitat eos ad gaudium verum. Et hoc quidem facit proponendo quadruplicem causam, siue materiam gaudij. Gaudium namque discipulis fore ostendit de Dei præscientia infallibili, et prouidentia irreprehensibili, de potentia incomprehensibili, de præsentia desiderabili. Et in ijs quattuor habebant valde magnam materiam exultandi. Primo gaudium erat de diuina præscientia infallibili. Quantum ad hanc dicit: *Gaudete autem, quòd nomina vestra scripta sunt in cælis*, in libro vitæ scilicet: qui liber vitæ dicitur, quia in ipso scripta viuunt secundum illud: Quod factum est, in ipso vita erat. Vel quia secundum eius scripturam est homo prædestinatus ad vitam. Vnde secundum ipsum fiet finale iudicium, sicut dicitur: Libri aperti sunt, et alius liber apertius est qui est vitæ. In quo quidem libro mali non inueniantur finaliter scripti, secundum quod dicitur: Deleātur de libro viuentiū, et cum iustis non scribantur.

Liber vitæ. — *Ioan. 1. a* — *Apo. 20. d* — *Psal. 68. d*

Quod quidem dicitur, non quia ille liber mutetur, sed quia multi videntur scripti secundum præsentem iustitiam, qui apparebunt non scripti secundum diuinam præscientiam. Quoniam ergo hoc tantum est bonorum finaliter et saluandorum, et est bonum interminabile et infallibile, ideo merito de hoc est verum gaudium, nō de dono miraculorum, quod est bonorum et malorum. Vnde mali non sunt scripti in cælis, sed potius in terra secundum illud: Recedentes a te, in terra scribentur. In cuius rei signum Dominus confutans perfidiam Pharisæorum, qui erant alieni a regno cælorum, digito scribebat in terra. Et nota quòd diuina cognitio dicitur liber, sed cognitio simplicis notitiæ dicitur liber simpliciter, et in hoc omnia scribuntur et omnes, iuxta illud: Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur. Et est cognitio approbationis, et hæc dicitur liber vitæ, et in hoc non scribuntur secundum veritatem nisi finaliter boni. Et de hoc dicitur: Aut dimitte eis hanc noxam: aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti. Super quo dicit Glossa quòd securus hoc dicit, sciens quòd deleri non possit: loquitur enim de scriptura præscientiæ, non præsentis iustitiæ, quæ deleri potest.

Hier. 17. b — *Ioan. 8. a* — *Psal. 138. c* — *Exo. 32. f* — *Glossa interlin. in hūc locum Exod. 32. to. 2.*

Secundo ostendit esse gaudium de prouidentia irreprehensibili, quantum ad hanc adiungit: *In ipsa hora exultauit in Spiritu sancto*, scilicet in spirituali gaudio, quod debet esse in Spiritu sancto, non in carne, secundum illud: Non est regnum Dei esca et potus: sed iustitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto. Vnde et gloriosa Virgo: Exultauit, inquit, spiritus meus in Deo salutari meo. Et in hoc dedit discipulis modum exultandi. Et simul cum hoc expressit, vnde exultare debeant cum addit: *Et dixit: Confiteor tibi Pater, Domine cæli et terræ*, quod scilicet non tantum es Creator per potentiā, sed etiam Gubernator per prouidentiam secundum illud Hieremiæ: Cælum et terram ego impleo. Et Isaias: Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum. Huic scilicet generali prouisori confitetur cōfessione, scilicet laudis. Confessio enim non tantum est culpæ secundum illud: Confitemini alterutrū peccata vestra, sed etiam fidei veræ, de quo dicitur: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem: ac etiam laudis diuinæ secundum illud: Offeramus hostiam laudis semper Deo, idest fructum labiorum confitentium nomini eius. Et in Psalmo: Confitemini Domino

Rom. 14. c — *Sup. 1. e* — *Hier. 23. e* — *Isa. 66. a* — *Confessio multiplex.* — *Iac. 5. d* — *Rom. 10. b* — *Heb. 13. c* — *Psal. 105. a*

Domino quoniam bonus, *et cetera*. Et hoc modo accipitur hic, pro laude scilicet ipsius Dei Gubernatoris. Laudat autem eum pro sua prouidentia, propter quam addit: *Quòd abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et reuelasti ea paruulis*. Hoc enim fit secundum iudicium diuinæ prouidentiæ quòd Deus
Iac. 4. b superbis resistit, et humilibus dat gratiam. Et in
Ps. 137. b psalmo: Excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit. Ideo Deus, *hæc*, idest mysteria nostræ redemptionis abscondit sapientibus, et prudentibus mundi, qui se reputant esse sapientes in diuinis, et prudentes in temporalibus. Iuxta quod
1. Cor. 1. c dicitur: Perdam sapientiam sapientium: et prudentiam prudentium reprobabo. Et postea subdit: nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mun-
Isa. 5. e di? Et Isaias: Væ qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes. Talibus enim absconduntur diuina Sacramenta: sed ediuerso paruulis reuelantur. Vnde in Psalmo:
Ps. 118. r Declaratio sermonum tuorum illuminat, et intellectum dat paruulis. Et nota quòd non dicit stultis, et hebetibus, sed paruulis, idest humilibus, vt ostendat se non damnare acumen intelligentiæ, sed tumorem superbiæ, sicut dicit Glossa. Vnde Bernardus: Humilitas est clauis scientiæ, secundum
Prou. 11. a illud Prouerbiorum: Vbi est humilitas, ibi et sapientia. Et quoniam iudiciū prouidentiæ, est irreprehensibile, ideo addit: *Etiam Pater, quoniam sic complacuit ante te*, quasi dicat, iuste, eo quòd tibi pla-
Glos. in hūc locum cap. 10. Luca to. 5. ceat. Quoniam vt dicit Glossa: Iniustum esse non potest, quod placet iusto. Vnde sufficit hanc rationem reddidisse, nec voluit aliam assignare: quia illa est sufficientissima et prima, secundum illud: Mise-
Exo. 33. d rebor, cui voluero, et clemens ero in quem mihi
Rom. 9. c placuerit. Et ad Romanos: Cuius vult, miseretur, *et cetera*. Siue vt reprimatur curiositas ne discutere audeamus superna iudicia. Vnde Glossa: Ex hoc accipimus exemplum humilitatis, ne temere discutiamus de supernis consilijs. Dicitur enim in Pro-
Prou. 25. d uerbijs: Qui scrutator est maiestatis, opprimetur a gloria: Siue vt ostendat quòd diuina prouidentia est laudanda in omnibus factis suis, et omnino in
Ps. 144. d omnibus irreprehensibilis, secundum illud: Iustus Dominus in omnibus vijs suis, et sanctus in omnibus operibus suis. Gaudendum ergo est, et exultandum de prouidentia Dei irreprehensibili, non præsumptionis ratiunculis discooperiendum. Quia, vt dicit Gregorius, diuina iudicia non sunt temere discutienda, sed formidolosa silentio nominanda.

Tertio ostendit esse gaudendum de potentia incomprehensibili, cum ait: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*. In hoc namque quod dicit: *Omnia*, infinite ostendit potestatem suam esse vtilem, secun-
Ioan. 1. a dum illud: Omnia per ipsum facta sunt, idest, per
Idem 17. b verbum. Et rursus: Mea omnia, tua sunt, et tua mea sunt. In hoc quod adiungit: *Tradita a Patre meo*, notat potentiam illam esse naturalem, secundum
Ioan. 5. d illud: Quæcumque pater facit, hæc et filius similiter facit. In vtrisque simul ostendit æqualitatem,
Gloss. in ca. 10. Luca to. 5. et immensitatem. Vnde Glossa: Cum audis omnia, omnipotentem agnoscis: cum audis tradita, filium confiteris, cui per naturam vnius substantiæ omnia iure sunt propria, non dono collata per gratiam. Et ex hoc apparet quòd potentia filij est immensa et incomprehensibilis. Et propterea subdit: *Et nemo scit, quis sit Filius, nisi Pater*, idest, nullus intellectus hoc comprehendit, nisi paternus, scilicet perfecte. Et ideo in hoc non excluditur Spiritus sanctus, sed solus intellectus creatus, qui non potest ipsum comprehendere, cum sit immensus. Vnde
Iob. 11. b Iob: Forsitan vestigia Dei comprehendes, et vsque ad perfectum Omnipotentem reperies. Excelsior cælo est, et quid facies? *et cetera*. Et quia filius est incomprehensibilis, ideo potest patrem comprehendere. Propter quod addit: *Et quis sit Pater, nisi Filius. Nemo*, idest, nouit: Quia Deum nemo vidit vm- Ioan. 1. e
quam. Vnigenitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit. Quoniam ipse solus comprehendit, ideo solus potest reuelare. Et ideo subdit: *Et cui voluerit filius reuelare*. Filius enim sapientia et verbum Patris est, et dicens manifestat se per Verbum suum. Vnde in Sapientia: Sensum tuum quis sciet, nisi tu dede- Sap. 9. d
ris sapientiam, et miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis? Vnde Chrysostomus: Philosophi de Chrysost. ho mil. 3. in Ep. ad Roma. to. 4.
Deo quærere contendentes, nihil aliud se inuenisse confessi sunt, nisi quòd incognoscibilis est Deus: sicut qui in vagum oceanum vsurpat nauigare, cum non potest transire, necesse est vt per eamdem viam reuertatur: sic illi ab ignoto cœperunt, et in ignotum finierunt. Et ratio huius est, quia non fuerunt discipuli Iesu Christi, qui est Veritas, Nec habuerunt Spiritum sanctum de quo: Cum venerit ille Io. 16. b
spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.

Quarto ostendit esse gaudium de præsentia desiderabili. Vnde subdit: *Et conuersus ad discipulos suos, dixit: Beati oculi qui vident quæ vos videtis*. Ideo merito gaudere potestis, quia videtis me tam mente quàm corpore, cum Abraam gauisus fuerit, qui vidit tantum fide, secundum illud: Abraam pater ve- Ioan. 8. g
ster exultauit vt videret diem meum: et vidit, et gauisus est. Et ideo in figura huius dicitur ad Salomonem: Beati viri tui, et beati serui tui hi qui stant co- 3. Reg. 10. b
ram te semper, et audiunt sapientiam tuam. Hoc dicitur de Salomone in figura Christi. Quia vt ipse de se dicit: Ecce plus quàm Salomon hic. Vnde hoc Mat. 12. d
erat donum speciale. Et propterea subdit: *Dico enim vobis quòd multi prophetæ et reges voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt*. Sublimes in scientia et potestate, desiderauerunt Christi præsentiam, secundum illud: Veniet desideratus cunctis gentibus. Vn- Agg. 2. b
de propter vehemens desiderium dicitur: Vtinam Isa. 64. a
dirumperes cælos, et descenderes. Et ait Balaam: Num. 24. c
Videbo eum, sed non modo: intuebor illum, sed non prope. Orietur stella ex Iacob, et consurget virga de Israel, et percutiet duces Moab vastabitq. omnes filios Seth. Et post: Heu quis victurus est quando faciet ista Deus? Nec mirum, quia dicitur ad Assue- Esth. 15. d
rum in persona Christi: Valde mirabilis es Domine, et facies tua plena gratiarum. Et ideo desiderabant Christi præsentiam videre. Desiderabant etiam eius doctrinam audire, et ideo addit: *Et audire quæ auditis, et non audierunt*, idest mea verba, quia sicut dicitur: Tempus requirendi Dominum, cum ve- Osea 10. e
nerit qui docebat vos iustitiam. Hoc enim erat maximum beneficium, audire Deum loquentem, non per creaturam subiectam, sed in propria persona, et creatura vnita. Quod beneficium commemorans, ait Apostolus: Multifariam multisq. modis olim Heb. 1. a
Deus loquens patribus in prophetis, et nouissime, *et cetera*. Beatus qui audit humiliter et obtemperanter hanc locutionem, secundum illud: Beati qui Inf. 11. d
audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. Vnde Beati qui per fidem Christum viderunt, et audierunt in via, secundum illud Prouerbiorum: Beatus ho- Prou. 8. d
mo qui audit me, et qui vigilat ad fores meas quotidie, et obseruat ad postes ostij mei. Sed beatissimi qui videbunt in patria, iuxta illud: Beati qui Apo. 19. b
ad cænam nuptiarum agni vocati sunt.

Et ecce quidam legisperitus, et cetera. Postquam descripsit Euangelista formam prædicandi: hic secundo insinuat formam viuendi. Dupliciter quidem potest quis informari ad recte viuendum, scilicet verbo, et exemplo. Ideo Euangelista primo ad informationem præmittit diuinum præceptum: secundo vero subiungit humanum exemplum, ibi: *Factum est, dum irent, et ipse intrauit*, et cetera. Quo- Inf. eod. g
niam autem informatio præcepti non valet nisi intelligenti. Ideo primo præmittitur præceptum regulans

regulans ad viuendum: secundo vero adiungitur documentum adiuuans ad intelligendum ibi: *Suspiciens autem Iesus.* Circa expressionem autem præcepti regulatiui, quattuor introducuntur, scilicet inquisitio veritatis salutiferæ: inuentio veritatis quæsitæ: approbatio veritatis inuentæ: inuestigatio veritatis approbatæ. Primo ergo quantum ad inquisitionem veritatis salutiferæ, dicit: *Et ecce quidam legisperitus surrexit, tentans illum.* Iste peritus erat, et peritum se reputabat: et quia peritum se reputabat, ideo non quærebat, vt disceret, sed vt probaret, sicut moris est superbis secundum illud: Ex multa loquela tentabit te. Sed rursus, quia peritus erat, ideo idonee et recte quærebat, propter quod addit: *Et dicens: Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo?* Magistrum eum vocat, quia hoc ipsum spectat ad eum, vt interrogata respŏdeat. Iuxta quod dicitur: Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces. Vnde quia magisterium salutis profitebatur Christus, ideo quæstionem facit de veritate salutari. Similem quæstionem dicitur proposuisse adolescens: Magister bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? Isti quærebant studiose, non curiose, quia non de operibus factis, sed faciendis, propter meritum salutis secundum illud: In pluribus operibus eius non eris curiosus. Et paulo superius: Sed quę pręcepit tibi Deus, illa cogita semper. Vnde isti quærunt de via eundi ad vitam, iuxta consilium Hieremiæ: State super vias, et videte, et interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, et ambulate in ea: et inuenietis refrigerium animabus vestris. Hæc enim sunt quæ Dominus docet: Ego Dominus Deus tuus docens te vtilia.

Secundo vero, quantum ad inuentionem veritatis quæsitæ subditur: *At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? quo modo legis?* Ex quo apparet quòd Magister veritatis erat amicus legis, iuxta illud: Nolite putare quoniam veni soluere legem, aut prophetas: non veni soluere, sed adimplere. In quo verbo Saluator captat beneuolentiam legisperiti. In hoc quod ostendit se conformari ei in amore legis, suscitat etiam attentionem, dum mittit eum ad legem, sicut ad scripturam authenticam. Præparat etiam docilitatem, dum tribuit viam ad veritatem inueniendam, et hoc quidem fit legendo legem diuinam. Vnde Ioannes: Dixit legisperitis: Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Hæc enim est via veniendi ad veritatem, et per veritatem ad vitam. Vnde in Baruc: Hic liber mandatorum Dei, et lex, quæ est in æternum, omnes qui tenent eam, peruenient ad vitam: qui autem dereliquerint eam, in mortem. Conuertere Iacob, et apprehende eam, *et cetera.* Et ista via eum ad veritatem manuduxit, propter quod additur: *Ille respondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua: et ex omnibus viribus tuis, et ex omni mente tua.* Hoc legitur: Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, *et cetera.* In hoc mandato legislato omnia præcepta reduxit ad vnum, in quo vero clauditur tota forma viuēdi iuxta illud quod dicitur: In his duobus mandatis vniuersa lex pendet et prophetæ. Sed videtur cōtrarietas, quia hic dicitur quòd legisperitus respondit. Et alibi dicitur quòd Christus. Hic ponuntur quattuor conditiones, ibi tres. Sed patet quòd alia fuit illa quæstio, alia ista. Vel potest responderi sicut innuit Augustinus de concordia Euangelistarum, vbi dicit quòd Christus primo respondet secundū quod dicit Matthæus. Et deinde legisperitus iterando approbauit, sicut dicit Lucas. Et quòd vtrumque fuerit narratum a Marco dicitur. Et sic patet quòd Marcus hos duos ducit ad concordiam. Sed tamen adhuc videtur remanere discordia ex parte conditionum diligendi, quia dicitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua:* hic autem dicitur: *ex omni mente tua:* et in Matthæo omittitur, ex omnibus viribus tuis. Pro huius itaque intelligentia eruenda, notà quòd ad perfectum modum diligendi Deum, requiritur quòd referamus in ipsum omnes cogitationes, omnes affectiones, et omnes operationes. Et hæc tria tanguntur in lege. Sed quia cogitationes sunt intellectiuæ cordis, et memoratiuæ mentis: ideo hic, et in Matthæo additur: *Ex tota mente*, in quo est explicatio legis. Et quia qui refert quod interius est, scilicet actum memoriæ, intelligentiæ, et voluntatis in Deum, per consequens refert opera: ideo in his tribus clauditur relatio omnium virium. Lucas ad maiorem explicationem addit hoc ipsum, scilicet: *Ex omnibus viribus*, similiter Marcus. Vel hoc quod est: *Ex omnibus viribus*, est declaratio totius, scilicet aliarum trium conditionum, vt secundum Augustinum sit sensus: *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo*, idest, intellectu sine errore, *ex tota anima*, idest voluntate sine contradictione, *ex omni mente*, idest memoria sine obliuione. *Et ex omnibus viribus tuis*, idest, tota virtute sine fictione. Vel secundum Bernardum: *Ex toto corde tuo*, idest sapienter: *Ex tota anima*, idest dulciter, *ex tota mente*, idest fortiter. Et in hoc clauditur, ex omnibus viribus. Vel sic: *Ex toto corde tuo*, idest vigilanter secundum illud: Ego dormio, et cor meum vigilat, *ex tota anima*, idest ardenter secundum illud: Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est, *ex omnibus viribus tuis*, iest constanter secundum illud: Fortis est, vt mors dilectio. Dura sicut infernus, emulatio. Lampades eius, lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. *Ex omni mente tua*, idest, incessanter secundum illud: Obserua, et caue ne quando obliuiscaris Domini Dei tui: Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum. Et sic patet quòd tertia et quarta conditio sunt valde propinquæ, et ideo vna clauditur aliquando in alia. In omnibus autem prædictis conditionibus intelligēdum, quòd secundum quod dicunt totalitatem sufficientiæ, sic cadunt sub præcepto, et spectant ad statum viæ, secundum quod dicunt totalitatem consummationis, sic spectant ad statum Patriæ, et magis demonstrant quo tendendum, quam obligant ad obseruandum. Per hoc ergo mandatum, totus homo secundum se totum ordinatur in Deum, et per consequens ad seipsum. Et quia ordinari habet etiam ad proximum, ideo subdit: *Et proximum tuum, sicut te ipsum, diliges* scilicet. Hoc secundum præceptum habetur ex Leuitico, vbi dicitur: Diliges amicum tuum, sicut teipsum, secundum translationem septuaginta interpretum dicitur: *Diliges proximum, sicut te ipsum:* idest, ex quo *te ipsum*, scilicet ex charitatis affectu et effectu: vel in quo *te ipsum*, id est, in Deo: vel propter quod, *te ipsum*, idest, propter Deum: vel ad quod *te ipsum*, idest, ad gratiam in præsenti et gloriā in futuro: vel quo modo *te ipsum*, idest, supra temporales, et corpus proprium, et infra Deum. Nam qui sic diligit proximum, ille est verus obseruator legis. Vnde: Qui diligit proximum, legem impleuit. Et vere debet diligere proximum, sicut seipsum, propter conformitatem naturæ. Vnde Ecclesiasticus: Omne animal diligit simile sibi: sic et omnis homo proximum sibi. Propter vnitatem gratiæ secundum illud: Loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, quoniam sumus inuicem membra, propter vnitatem mercedis æternæ. Vnum corpus, et vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Ad commendandam hanc dilectionem voluit Deus quòd nasceremur ex vno patre Adam, quòd redimeremur eodem sanguine, scilicet sanguine Domini nostri Iesu Christi, quòd remuneraremur eadem mercede. Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum.

Tertio vero, quantum ad approbationem veritatis inuentæ,

Marginalia (left column): Inf. eod. c; Eccl. 13. b; Mat. 22. b; Mat. 19. b; Eccli. 3. c; Hier. 6. d; Isa. 48. c; Mat. 5. b; Ioan. 5. f.; Baruc. 4. a; Deut. 6. a; Mat. 22. d; Mat. 22. d; Aug. lib. 2. c. 13. to. 4.; Mar. 12. c; Deut. 6. a. Section letters: A, B, C, D, E, F.

Marginalia (right column): Mat. 12. d; Ad perfectā Dei dilectionem quid requiratur.; Aug. de spiritu, et anima cap. 25. to. 3.; Bern. to. 1. ser. de Deo dilig.; Cant. 5. a; Ibid. b; Cant. 8. b; Deut. 8. c; Iob 4. a; Leu. 19. d Dilectio proximi.; Translatio 70.; Rom. 13. c; Eccli. 13. c; Eph. 4. f; Eph. 3. a; Ps. 121. a

inuentæ, subditur: *Dixitq. illi. recte respondisti*, quia
verbum rectitudinis protulisti: quod est verbum di-
Cant. 1. b lectionis secundum illud: Recti diligunt te. Vel
secundum regulam sapientiæ dixisti secundum il-
Prou. 8. a lud Prouerbiorum: Iusti sunt omnes sermones mei,
non est in eis prauum quid neque peruersum, recti
sunt intelligētibus, et æqui inuenientibus scientiam.
Et quia secundum regulam rectitudinis est viuen-
Iac. 1. d dum, ideo subdit: *Hoc fac. et viues*, quia secundum
illud: Si quis auditor est verbi, et non factor, *et ce-*
Rom. 2. b *tera*. Et Apostolus: Non auditores legis iusti sunt
apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Et
vere viues, quia ad æternam vitam peruenies. Quia
Mat. 10. e dicitur: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.
Ioan. 13. b Vnde: Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea, *et cetera*.

Quarto quantum ad inuestigationem veritatis ap-
probatæ subditur: *Ille autem volens iustificare seip-*
Glos. in hūc *sum*, idest, iustum ostendere. Nam vt dicit Glossa
locū to. 5. interlinearis, putabat non ante Deum, sed ante ho-
Inf. 16. d minem se stare, secundum illud: Vos estis, qui iu-
stificatis vos coram hominibus, Deus autem nouit
corda vestra, *et cetera*. Vel volens seipsum iustifi-
care, idest, ad iustitiam præparare: quod fit per fi-
Rom. 3. d dem et intelligentiam veritatis, secundum illud: Ar-
bitramur enim iustificari hominem per fidem sine
operibus legis. Ideo vt veritatem creditam intelli-
gat, requirit. Propter quod additur: *Dixit ad Iesum:
Et quis est meus proximus?* vt intelligam mandatum,
Osea 10. d secundum illud: Tempus requirendi Dominum,
cum venerit qui docebit vos iustitiam. Ideo quærit
de proximo diligenter, quia in scriptura dicitur mul-
Psal. 37. c tipliciter, scilicet cognatione, secundum illud: Ami-
ci mei et proximi mei aduersum me appropinqua-
Psal. 34. e runt et steterunt. Et rursus: Quasi proximum, et
quasi fratrē nostrum, sic complacebam, *et cet*. Reli-
Eccli. 15. c gione Ecclesiasticus: Exultabit illum apud proximos
suos. Compassione, siue beneficij exhibitione, se-
Inf. f cundum quod infra eodem: Quis horum trium vi-
detur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones?
At ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum Na-
Eccli. 13. c turali assimilatione secundum illud: Omne animal
diligit simile sibi, sic et omnis homo proximum sibi.
Aug. lib. 1. Et Augustinus: Nomine proximi intelligitur omnis
de doctr. homo. Et ideo quia dubium erat, et multiplex erat
Christ. cap. proximi intelligentia, propterea indagandum erat
30. to. 3. et requirendum non solum propter illum legisperi-
tum, sed propter vtilitatem fidelium, a quibus im-
plendum erat præmissum mandatum, quod est con-
summatio mandatorum.

Suspiciens autem Iesus, dixit, post præceptum, re-
gulans ad viuendum, subdit documentum, excitans
ad intelligendum, et hoc per dictum parabolicum,
inquiens: *Suspiciens autem Iesus*, idest, sursum aspi-
ciens. In quo ostendit quòd qui vult intelligere ve-
ritatem, debet sursum aspicere, vnde micat verum
Isa. 60. a lumen. Surge illuminare Hierusalem, *et cetera*.
Eccli. 1. a quia, Fons sapientiæ Verbum, Dei in excelsis. In hoc
autem dicto parabolico quattuor introducuntur.
Primum est, persona indigens ex miseria: secundum
est, persona despiciens ex duritia, ibi: *Accidit autem
vt sacerdos*, et cetera. Tertium est, persona subue-
niens ex clementia, ibi: *Samaritanus autem*, et cete-
ra. Quartum est, doctrina subsequens ex parabola,
ibi: *Quis horum trium videtur*, et cetera. Circa per-
sonam indigentem ex miseria, duo introducuntur
ab Euangelista. Primum est, subtractio boni. Secun-
dum est, inflictio mali. Primo igitur quantum ad
boni subtractionem, dicit: *Homo quidam descendebat
ab Hierusalem in Iericho, et incidit in latrones qui etiam
despoliauerunt eum*. Ideo fortassis hoc fecerunt, quia
solus erat. Quod notat in hoc quod dicit: *Homo qui-*
Eccli. 4. c *dam*, vt verum appareat illud: Væ soli, quia cum ce-
ciderit, nō habet subleuantem se. Immo potius talis
habet depredantem. Vnde iste homo poterat dice-

A re illud Iob: Spoliauit me gloria mea, et abstulit co- Iob 19. a
ronam de capite meo. Subditur: Simul venerunt
latrones eius, et fecerunt sibi viam per me. In hos
latrones incidit fortassis propter solitudinem viæ,
vbi consueuerunt latrones latere secundum illud
Hieremiæ: In vijs sedebas, expectans eos quasi latro Hier. 3. a
in solitudine.

Secundo, quantum ad mali inflictionem subdit:
Et plagis impositis, abierunt, semiuiuo relicto, quasi dicat
quòd vsque ad mortem eum vulnerauerunt, secun-
dum quod de latronibus dicitur: Pedes illorum ad Prou. 1. b
malum currunt, et festinant vt effundant sanguinem.
B Et in psalmo: Quorum os maledictione et amaritu- Psal. 13. a
dine plenum est: veloces pedes eorum ad effunden-
dum sanguinem. Non autem verberauerunt eum
tantum, ne forte proderet eos, sicut dicitur de Is-
mael quòd viros venientes ad Godoliam interfecit Hier. 41. b
Ismael filius Nathaniæ, circa medium laci, ipsi et
viri qui cum eo erant. Et hoc ne proderent eum,
sicut et hic. *Accidit autem vt sacerdos*, et cetera. Post
personam indigentem ex duplici miseria, subditur
hic persona despiciens ex duritia. Introducitur au-
tem hic duplex persona, superior scilicet et inferior
in dignitate ecclesiastica. Primo igitur, quantum
C ad personam superiorem, dicit: *Accidit autem vt sa-
cerdos quidam descenderet eadem via*, cuius erat legem
Dei docere et facere secundum illud: Labia sacer- Mal. 2. b
dotis custodient sciētiam, et legem requirent ex ore
eius. Ipsi autem debebant esse sancti, secundum il-
lud Leuitici: Sanctificabor in ijs qui appropinquant Leu. 10. a
mihi, et in conspectu omnis populi glorificabor. Vn-
de sacerdotum erat potissime legem Dei seruare, et
maxime quo ad misericordiam: sed tamen hic non
seruauit. Vnde postea ibidem subdit: *Et viso illo,
præteriuit*, non attendens illud: Si videris asinum Deut. 22. d
D fratris tui, aut bouem cecidisse in via, non despi-
cies: sed subleuabis cum eo. Iste autem despexit fra-
trem suum propter auaritiam. Iam verificatum erat
illud: A minori vsque ad maiorem omnes auaritiæ Hier. 6. c
student, et a propheta vsque ad sacerdotem cuncti
faciunt dolum. Et similiter illud: Principes tui in- Isa. 1. f
fideles, socij furum, *et cetera*.

Secundo quantum ad personam inferiorem sub-
dit: *Similiter et Leuita cum esset secus locum, et vide-
ret eum pertransiit*, et hic non attendebat illud: Non Eccli. 7. d
desis plorantibus in consolatione, et cum lugenti-
bus ambula. Non te pigeat visitare infirmum, *et
cetera*. Hunc piguit, quia cum esset secus locum, et
E videret, noluit visitare. Iste non erat similis illi do-
centi filium suum: Noli auertere faciem tuam ab vl- Tob. 4. b
lo paupere. Hic autem a paupere nudo vulnera, et
a proprio suo fratre auertit oculos suos. Et hoc erat
magis reprehensibile in sacerdotibus et leuitis, quàm
in alijs personis. Propter quod dicitur: Misericor- Osea 6. c
diam volui, et non sacrificium: et scientiam Dei plus
quàm holocausta. Vnde iste legisperitus dicitur di-
xisse, diligere proximum tamquam seipsum, maius Mar. 12. c
est omnibus holocaustomatibus et sacrificijs.

Samaritanus autem quidam, et cetera. Hic tertio lo-
co subijcitur persona subueniens ex clementia. Circa
F quam duplex effectus misericordiæ ostenditur, scili-
cet supportatio infirmitatis, et releuatio mendicita-
tis. Primo igitur quantum ad misericordiam sup-
portantem infirmitatem, dicit:

*Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus
eum, et videns eum, misericordia motus est*, ita vt pos-
set dicere illud: Flebam quondam super eo qui affli- Iob 30. d
ctus erat, et compatiebatur anima mea pauperi. Et
rursus Iob: Ab infantia mea creuit mecum misera- Iob 31. b
tio. Et quia vera misericordia apparet in opere, ideo
subdit: *Et appropinquans, alligauit vulnera eius, infun-
dens oleum et vinum*, vt oleum leniret dolorem, et
vinum purgaret, et alligatio conseruaret. Et hoc
opus erat medici boni, secundum illud: In his curans Eccli. 38. a
mitigabit

mitigabit dolorem, et vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, et vnctiones conficiet ſanitatis. Theſaurus deſiderabilis, et oleum in habitaculo iuſti. Et quia non ſolum indigebat medicamento, verumetiam vehiculo et hoſpitio et cibo, ideo ſubdit: *Et ponens illum in iumentum ſuum*, quantum ad vehiculum. *Duxit in ſtabulum*, quantum ad hoſpitium. *Et curam eius egit*, quantum ad cibum. Et ſic impleuit illud Iſaiæ: Frange eſurienti panem tuum, et egenos vagosq. induc in domum tuam, *et cetera*.

Prou. 21. c

Iſa. 58. b

Secundo, quantum ad miſericordiam releuantem mendicitatem ſubdit: *Et altera die protulit duos denarios, et dedit ſtabulario*. Paruam pecuniā protulit, quia fortaſſis paruam habebat ſecundum illud: Quo modo potueris, ita eſto miſericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri ſtude. Et quia, quamuis modica eſſet pecunia, magna tamen erat ſubueniēdi voluntas, ideo ſubditur: *Et ait: Curam illius habe, et quodcumque ſupererogaueris, ego cum rediero reddam tibi*. Ex quo apparet quòd miſericordia eius erat integra, non ſicut illorum de quibus dicitur: Miſericordia veſtra quaſi nubes matutina, et quaſi ros mane pertranſiens. De iſto autem poterat vere dici illud: Tota die miſeretur et [illegible] modat: et ſemen illius in benedictione erit. Et vere, quia ſecundum quod dicitur in Prouerbijs: Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis, et viciſſitudinem ſuam reddet ei.

Tob. 4. b

Oſea 6. b

Pſal. 36. c

Prou. 19. c

Quis horum tibi videtur, et cetera. Hic quarto loco ſubiungitur doctrina ſubſequens ex parabola, et hoc quantum ad duo. Primo, quantum ad eruditionem intellectus: ſecundo vero, quantum ad exhortationem affectus. Primo igitur quantum ad eruditionem intellectus dicitur: *Quis horum trium videtur tibi proximus eſſe illi qui incidit in latrones?* Hoc ab eo quærit, vt ex ore eius eliciat veram ſententiam, quod et fecit. Vnde ſequitur: *At ille dixit: Qui fecit miſericordiam in illum*. Si illi duo, eiuſdem gentis erant, iſte alienigena: ergo proximi nomen non ſolum ſe extendit ad propinquos, verumetiam ad extraneos. Vnde Beda iuxta litteram: Patet quòd alienigena Hieroſolymitæ, cui miſericordiam impendit, proximior fuit, quàm ſacerdos et leuita gentis eiuſdem. Patet etiam, quòd proximitas magis attenditur penes naturalem dilectionem et compaſſionem, quàm penes carnalem cognationem. Vnde Ambroſius: Cognatio non facit proximum, ſed miſericordia, quæ miſericordia ſecundum naturam eſt. Nihil enim tam ſecundum naturam eſt, quàm naturæ iuuare conſortem. Patet etiam ex hoc quòd nomine proximi intelligitur omnis, qui miſericordia indiget, vel qui miſericordiam impendere poteſt, et per hoc omnis homo. Et ita illuminatus eſt intellectus legiſperiti mirabili manuductione. Si enim hoc Dominus dixiſſet abſoluta reſponſione, ille minime crediſſet. Ideo Dominus ſagaciſſime ex ore ipſius veritatem extorſit: et eum ad veritatem informauit, magis per modum interrogandi, quàm per modum ſententiandi. In quo dat formam, qualiter ſuperbis debeat ſatisfieri.

Beda hoc loco.

Amb. to. 3. li. 7. in hūc locum cap. 10. Lucæ.

Proximus quis.

Secundo vero, quantum ad exhortationem affectus, ſubditur: *Et ait illi Ieſus: Vade, et tu fac ſimiliter*. Vt omni homini miſericordiam impendas, ſi vis eſſe vere miſericors, quia dicitur: Miſericordia Dei ſuper omnem carnem, ideſt, quæ ex Deo procedit. Dei namque miſericordia ad omnes ſe extendit. Vnde ſupra: Eritis filij Altiſſimi, quia ipſe benignus eſt ſuper ingratos et malos. Eſtote ergo miſericordes, ſicut et pater veſter miſericors eſt. Vera etiam miſericordia, non tantum eſt in affectu, verumetiam in effectu, ideo dicit: *Et tu fac ſimiliter*. Vnde Apoſtolus: Bonum facientes, non deficiamus, tempore enim ſuo metemus non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Et in hoc adimpletur lex Dei, qua non ſolum verbo et animo, verumetiam facto proximus quicumque indigens ſubleuatur ſecundum illud: Alter alterius onera portate et ſic adimplebitis legem Chriſti, quæ conſiſtit in dilectione proximi, quia qui diligit proximum, legem impleuit. Sic igitur patet ſecundum ſenſum litteralem doctrina elicita ex parabola.

Miſericordia vera.

Eccli. 18. b

Sup. 6. c

Gal. 6. b

Gal. 6. a

Rom. 13. c

Alia etiam poteſt elici ſecundum ſenſum ſpiritualem, vt perſona indigens ex miſeria intelligatur genus humanum quod in Adam peccante deſcendit ab Hieruſalem in Iericho, ideſt, a paradiſo in mundum, et incidit in latrones, ideſt, in poteſtatem dæmonum, qui ſpoliauerunt eum gratuitis, et vulnerauerunt in naturalibus: et reliquerunt ſemiuiuum, quia ſubtracta ſimilitudine Dei, ad quam creatus eſt homo, remanſit ſola imago. Vt vere poſſit dici illud: Homo cum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, *et cetera*. Et rurſus: Verumtamen in imagine pertranſit homo. Illa tamen imago eſt deſpoliata propter auerſionem, et vulnerata propter conuerſionem ſecundum illud: Duo mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ: et foderunt ſibi ciſternas: ciſternas diſſipatas. Ideo ſpoliatur et vulneratur ſecundum illud: Cecidit corona capitis noſtri: væ nobis quia peccauimus. Propterea mœſtum factum eſt cor noſtrum, ideo contenebrati ſunt oculi noſtri.

Spiritualis ſenſus.

Pſ. 48. b. d

Pſal. 38. b

Hier. 2. c

Thr. 5. c

Perſona autem pertranſiens cum duritia, fuit legalis iuſtitia: quæ nec miſericordiam, nec medicinam præſtabat, quod bene ſignatum eſt in Exodo, vbi dicitur quòd manus Moyſi erant graues. Vnde in Gloſſa Bedæ: Sacerdos legem Dei annunciat: deſcendit quidem lex in mundum per Moyſen, et nullam ſanitatem contulit homini. Deſcendit Leuita, qui typum oſtendit prophetarum, ſed hic nullum ſanat, quia lex peccata arguit: ſed pertranſit, quia indulgentiam non largitur. Et illud bene deſignatum fuit in baculo Eliſei, quem miſit ad ſuſcitandum puerum, et tamen non fuit vox, neque ſenſus. Vnde potius erat baculus caſtigans, quàm ſanans. Vnde dicitur: Irritam quis faciens legem Moyſi: ſine vlla miſeratione, duobus vel tribus teſtibus moritur.

Exo. 17. c

Beda to. 5. lib. 3. in Luca cap. 10.

4. Reg. 4. c

Heb. 10. e

Perſona autem ſubueniens ex miſericordia recte intelligitur Chriſtus Dominus, quia Samaritanus interpretatur cuſtos. Ipſe autem eſt de quo in Pſalmo: Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, *et cetera*. Et Iſaias: Cuſtos quid de nocte? Quia ecce, inquit Pſalmiſta: Non dormitabit neque dormiet qui cuſtodit Iſrael. Hic venit ſecus vulneratum, quia in ſimilitudinem hominum factus, et habitu inuentus vt homo. Venit, inquam, in ſimilitudinem carnis peccati, ſicut dicitur: Et veniens tria fecit homini vulnerato: adhibuit medicinam, et hoc per gratiam ſacramentorum. In quibus fiunt illinitiones, et inunctiones ſanantes vulnera peccatorum: quod non fiebat ante Saluatoris aduentum ſecundum illud: Vulnus et liuor, et plaga tumens, non eſt circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo. Sed hoc factū eſt poſt Chriſti aduentum. Vnde: Qui peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum, *et cetera*, cuius liuore ſanati eſtis. Adhibuit etiam vehiculum, ſcilicet per gratiam virtutum et donorum, per quam vehimur in ſtabulum Eccleſiæ ſecundum illud: Beatus vir, cuius eſt auxilium abs te: Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit, in valle lacrymarum. Et poſt: Etenim benedictionem dabit legiſlator, ibunt de virtute in virtutem. Et hoc quidem fit in ſtabulo Eccleſiæ. Vnde ſubditur: Elegi abiectus eſſe in domo Dei mei, *et cetera*. Et poſt: Quia miſericordiam et veritatem diligit Deus: gratiam et gloriam dabit Dominus. Adhibuit nutrimentum, quod fit per doctrinam duorum teſtamentorum, quæ intelligitur in prolatione duorum denariorum, quos dedit ſtabulario, ideſt, prælato, cuius eſt doctrinam Chriſti miniſtrare, et explanando ſupererogare. Vnde: Dedit Moyſi

Samaritanus.

Pſ. 126. a

Iſa. 21. c

Pſal. 120. a

Phil. 2. a

Rom. 8. a

Iſa. 1. b

1. Pet. 2. d

Pſal. 83. b

Eccli. 45. a

Moysi Dominus cor ad præcepta, et legem vitæ et disciplinæ docere Iacob testamentum suum, et iudicia sua Israel. His Dominus reddet, cum redierit in die iudicij, supererogata omnia. Quoniam secundum quòd dicitur: *Dan.12.b* Qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Et Matthæus: *Mat.25.b* Euge serue bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, *et cetera*

Factum est autem dum irent, et cetera. Postquam tradidit formam viuendi, per diuinum præceptum: hic secundo tradit per humanum exemplum. Vnde Glossa Bedæ: *Beda hoc loco.* Habito sermone de dilectione Dei, et proximi, supponitur exemplum vtriusque. Introducitur enim hic ad litteram exemplum perfectionis vitæ actiuæ, et contemplatiuæ, et comparationis vtriusque. Vnde hæc pars habet duas partes. In quarum prima præmittitur comparatio rationalis: in secunda vero subditur diffinitio iudicialis ibi: *Et respondens dixit illi Dominus*. Circa rationalem autem comparationem quattuor introducuntur: primum est consortium diuinæ præsentiæ: secundum est otium contemplatiuæ: tertium est exercitium operatiuæ: quartum est litigium inter vtrumque. Primo igitur quantum ad consortium diuinæ præsentiæ, dicitur: *Factum est autem dum irent, et ipse intrauit in quoddam castellum*, siue propter regnum Dei prædicandum, secundum quod dicitur: *Sup.8.a* Ipse iter faciebat per ciuitates et castella, prædicans et euangelizans regnum Dei, siue propter hospitium quærendum, secundum quod dicitur quòd *Sup.8.g* Samaritani nollent eum et discipulos suos hospitio recipere, et quòd abierūt in aliud castellum. De hoc castello dicitur expressius: *Ioan.11.a* Erat quidam languens Lazarus a Bethania de castello Mariæ et Marthæ sororum eius. In hoc, inquam, castello inuenit hospitium. Propter quod subditur: *Et mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum suam*, tamquam, scilicet pauperem et egenum. Vnde talibus dicetur illud in iudicio: *Mat.25.d* Hospes eram, et collegistis me. Similis quoque Marthæ erat Iob, de quo: *Iob 31. d* Foris non mansit peregrinus, et ostium meum viatori patuit. Et in illo hospitio præsens erat corporaliter sicut in actiuis et contemplatiuis præsens est spiritualiter, secundum illud: *Apoc.3. d* Ecce sto ad ostium et pulso: si quis aperuerit mihi ianuam, introibo ad illum, et cænabo cum illo. Quia dicitur: *Prou.8.d* Deliciæ meæ esse cum filijs hominum. Et econtrario: *Sap.8.c* Intrans in domum meam, conquiescam cum illa: non enim habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus eius.

Secundo vero quantum ad otium contemplatiuæ, subdit: *Et huic erat soror nomine Maria*, quæ scilicet erat in otio contemplationis perfectæ. Vnde subditur: *quæ etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius*: Hoc quidem erat istius mulieris otium, Domino intendere, vacare, sedere et tacere. Vnde dicitur quòd *Ioan.11. d* Maria, cum venisset, vbi erat Iesus, videns eum cecidit ad pedes eius. Quia dicitur: *Deut.33.a* Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. Per sessionem secus pedes eius, humilitas intelligitur, quæ debet esse in viris contemplatiuis, ad hoc vt abundent fructibus deuotionis, secundum illud psalmi: *Ps.103.b* Qui emittit fontes in conuallibus, *et cetera*. Qui enim sic sedet, sicut humilis, irrigatur fletibus compunctionis et deuotionis, secundum illud Hieremiæ: *Hier.15.d* Solus sedebam quoniam amaritudine replesti me, et illud est officium veræ contemplatiuæ, vacare scilicet lacrymis compunctionis, et deuotionis. Vnde hæc Maria exemplum contemplationis, semper quasi describitur plorans. Supra: *Sup.7.e* vbi dicitur quòd stans retro secus pedes Domini, lacrymis cœpit rigare pedes eius, *et cetera*. Et alibi dicitur quòd *Ioan.11. a* Maria cum venisset, vbi erat Iesus, videns eum cecidit ad pedes eius. Sequitur ergo: Vt vidit eam plorantem. Subiungitur: Infremuit spiritu, *et*

A *cetera*. Et alibi Maria stabat ad monumentum, foris plorans, *et cetera*. Et primæ sunt lacrymæ compunctionis: secundæ, compassionis: tertiæ, deuotionis, quas debent habere contemplatiui, sedendo secus pedes Domini.

Tertio, quantum ad exercitium operatiuæ, subditur: *Martha autem satagebat circa frequens ministerium*. Et hoc tāquam bona actiua, declinans otium, secundum consilium sapientis: Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare: *Eccli.9.c* quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erit apud inferos, quo tu properas. Hoc semper faciebat B Martha. Vnde dicitur quòd Iesus venit in Bethaniam, *Ioan.12.a* *et cetera*. Sequitur: Fecerunt autem ei cænam ibi, et Martha ministrabat. Et nota quòd dicit: *Satagebat*, idest, satis agebat. *Circa frequens ministerium*, vt ostendat simul in eius opere fuisse perfectionem, vt modum debitum, secundum illud beati Petri consilium: *2.Pet.1.b* Fratres magis satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem, et electionem faciatis. Opus enim ministerij est illud, quod maxime Domino placet et in quo maxime quis imitatur Christum, sicut dicitur infra: *Inf.22.c* Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Et iterum: *Mat.20.d* C Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare: vnde tale ministerium est placens, et honorabile apud Deum, et remuneratione dignum, secundum illud: *Ioan.12.d* Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum Pater meus, *et cetera*.

Quarto, quantum ad litigium inter vtramque subiungit: *Quæ stetit, et ait: Domine, non est tibi curæ quòd soror mea reliquit me solam ministrare?* vbi Martha laboriosa cōqueritur de Maria otiosa, quasi quæ non possit sola pondus laboris portare, secundum quod conquestus est Moyses Domino: *Num.11.c* Non possem solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis D est mihi. Sic etiam Martha, propter oneris grauitatem quærebat auxilium Mariæ, sciens pertinere ad legem Christi illud: *Gal.6.a* Alter alterius onera portate. Ideo secure requirebat Christi iudicium, vt sororis impetraret auxilium. Propter quod addit: *Dic ergo illi, vt me adiuuet* quia non faciebat secundum consilium Apostoli: *Gal.5.b* Per charitatem spiritus seruite inuicem. Et alio loco: *Eph.4.a* Supportantes inuicem in charitate. In hac autem contentione tacet Maria: et rationem huiusmodi reddit Gregorius: *Gregor. ex Glos. in hūc locum: Martha Martha et cet. To.5.* Maria non respondet, sed causam suam tamquam otiosa iudici committit. Si enim pararet respondendi sermonem, E remitteret audiendi intentionem. Contemplatiuorum namque non est contendere, sed potius tacere et audire, et meditari, secundum illud: *Thr.3. d* Sedebit solitarius, et tacebit. Vnde Iob: *Iob 4. c* Porro ad me dictum est verbum absconditum, et quasi furtiue suscepit auris mea venas susurri eius. Nihil autem perdit Maria tacendo, quia Dominus causam eius assumit, defendendo. Vnde Bernardus: *Ber. in assumpt. Beatæ Mariæ. ser 3. to.1.* Vbique Dominus pro Maria respondet, siue cum improperatur a Pharisæo: siue cum arguitur a sorore, vt hic: siue cum a discipulis increpatur, *Sup.7.f* sicut dicitur: *Mat.26.a* Conqueritur autem Marhta aliquando, suum officium præponendo, et hoc est reprehensibile. F Vnde Glossa: *Glos. in hūc locum: Non est tibi curæ to. 5.* Ex illorum persona loquitur Martha, qui adhuc diuinæ contemplationis ignari, solum quod didicere, fraternæ dilectionis opus, Deo placitum dicunt. Ideoq. cunctos qui Christo deuoti esse volunt, huic operi mancipandos, autumant. Aliquando conqueritur otium Mariæ præoptando. Vnde Bernardus: *Bern. ibid. ser.3.* Putas in domo, in qua Christus suscipitur, vox murmuris audietur? Et addit: Felix domus et beata congregatio, in qua de Maria Martha conqueritur. Et ratio huius est: quia contemplatiua per se est eligenda sine querimonia. Martha vero, idest actiua, propter necessitatem suscipienda. Vnde Iacob elegit *Gen.29.a* Rachel, sed secundum quòd necesse fuit, prius susce-

pit

nit Liam. Licet ergo conqueri Martham, vt sit sicut
Maria, quia humilitatis est. Si autem conqueritur
de hoc quòd non adiuuatur, hoc est infirmitatis. Si
vero conqueritur de hoc quòd illam Maria iuuare
velit, et ipsa nolit, hoc est impietatis, quia talis con-
questio legem impedit charitatis.

Et respondens, dixit illi Dominus. Post comparatio-
nem rationalem subiungit Euangelista diffinitionem
iudicialem. Circa quam introducuntur quattuor,
scilicet humiliatio vitæ actiuæ, commendatio con-
templatiuæ, promulgatio sententiæ, et assignatio
causæ. Primo ergo quantum ad humiliationem vi-
tæ actiuæ dicit: *Martha Martha, solicita es, et turbaris* B
erga plurima. Ideo nomen Marthæ ingeminat, vt
eam excitet ad considerandum defectum proprium,
et hoc cum diuini verbi attentione: sicut de Moy-
Exo. 30. a se dicitur quòd cernens Dominus quòd pergeret
ad videndum, vocauit eum de medio Rubi, et ait:
Moyses Moyses. Et Dominus volens excitare pec-
Hier. 22. g catores ad attentionem, iterat vocationem. Terra,
terra, terra, audi sermonem Domini. Et sic nunc
Tria actiuorum incommoda. excitat Martham, ostendens in ea esse triplicem defe-
ctũ, scilicet solicitudinis in cogitatu, tribulationis in
affectu, et diuisionis in actu. Et ista omnia impediunt
Solicitudo. nos, ne totaliter tendamus in Deum. Vnde nimia so- C
Phil. 4. a licitudo est vitanda, secundũ illud: Nihil soliciti sitis:
sed in omni oratione, *et cetera*, petitiones vestræ in-
1. Pet. vlt. b notescant apud Deum. Et Petrus: Omnem solicitudi-
nem vestram proijcientes in eum: quoniam ipsi cura
Turbatio. est de vobis. Vitanda est etiam turbatio. Non turbe-
Ioan. 14. a tur cor vestrum: Creditis in Deum, et in me credite.
Isa. 24. a Vnde et de Christo Isaias: Non erit tristis, neque tur-
bulentus. Oculus enim turbatus non est ad viden-
Diuisio. dum idoneus. Vitanda est etiam diuisio vnde dicitur:
Eccli. 11. b Fili, ne in multis sint actus tui. Et hæc incommoda
habet vita actiua, non contemplatiua. Vnde Paulus:
1. Cor. 7. f Qui cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quo D
modo placeat vxori, et diuisus est. Et mulier innupta
et virgo, cogitat, quæ Domini sunt: vt sit sancta cor-
pore, et spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ
sunt mundi. Sic ergo humiliata est actionis impor-
tunitas, per ostensionem sui incõmodi, siue defectus.

Secundo vero, quantum ad commendationem vi-
tæ contemplatiuæ subdit: *Porro vnum est necessarium*.
Hoc scilicet est regnum Dei, quo habito nihil deest.
Mat. 6. d Vnde Matthæus: Quærite primum regnum Dei, et
iustitiam eius, et hæc omnia adijcientur vobis. Et in
Psal. 26. b Psalmo: Vnam petij a Domino, hanc requiram, vt
inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ E
meæ. Ista tantum est vita beata, quæ est in Dei adhæ-
rentia, cui vacat contemplatiua. In cuius persona di-
Psal. 72. d citur: Mihi autem adhærere Deo bonum est. Et hoc
est illud vnum quod est necessarium. Quia qui adhę-
1. Cor. 6. d ret Domino, vnus spiritus est, sicut dicitur: Hoc vnũ
qui habet, habet omne bonum: vnde in figura huius
Tob. 10. b dicitur: Omnia simul in te vno habentes, te non de-
Sap. 7. b buimus dimittere ire a nobis. Et Sapiens ait: Vene-
runt mihi omnia bona pariter cum illa, *et cetera*. Et
ideo dixit Dominus Moysi in persona viri contem-
Exo. 33. d platiui: Ego ostendam omne bonum tibi.

Tertio vero, quantum ad promulgationem senten F
tiæ, subditur: *Maria optimam partem elegit*. Quia scili-
cet pręelegit vnum: pręponitur autem vnum multis:
Aug. tract. 27. in fine ca. 6. Ioan. to. 9. sicut dicit Augustinus, quia non vnum a multis, sed
multa ab vno. Multa sunt quæ facta sunt: vnus qui
fecit, bona valde quæ fecit, quanto melior ille, qui
fecit. Immo simpliciter optimus. Et hæc est pars ani-
Thr. 3. c mæ cõtemplatiuę. Vnde dicitur: Pars mea Dominus,
dixit anima mea, propterea expectabo eũ. Bonus est
Dominus sperantibus in eum, animæ quærẽti illum.
Psal. 72. a Et in Psalmo: Quàm bonus Israel Deus his qui re-
cto sunt corde. Valde, inquam, bonus et optimus, et
Ps. 141. b ideo dicit anima contemplatiua: Clamaui ad te Do-
mine, dixi: Tu es spes mea: portio mea in terra vi-

A uentium: Quam utique portionem cum Maria iam
contemplatiui elegerunt, ipsam contemplando, et
desiderando. Vnde in persona contemplatiui dicitur:
Transibo et uidebo terram hanc optimam trans Ior- Deut. 3. d
danem, et montem istum egregium, et Libanum. Et
propter istius amorem nihil uoluit possidere in terra,
nisi solam inopiam secundum illud: Quia melior est Psal. 83. c
dies una in atrijs tuis super millia. Elegi abiectus esse
in domo Dei mei magis, quàm habitare in taberna-
culis peccatorum, quia sicut dicitur: Simile est re- Mat. 13. f
gnum cælorum thesauro abscondito in agro, quem
qui inuenit homo abscondit, *et cetera*.

B Quarto, quantum ad assignationem causæ subdit:
Quæ non auferetur ab ea. Glossa: Non reprehenditur Glossa in hũc locum to. 5.
pars Marthæ, quia et ipsa bona: sed laudatur pars Ma-
riæ, ut optima, unde subinfertur: *Quæ non auferetur*
ab ea. Glossa: Ex opposito intellige, quòd a Martha Glossa ibid.
auferetur pars, quam elegit: quia transit labor mul-
titudinis, et remanet charitas unitatis. Et hæc est cau-
sa, quare pars Mariæ simpliciter melior, et eligibi-
lior, quia contemplatiua hic incipit, et in futuro per-
manet. Quod designatur in figura Ioannis secundum
quod dicitur: Sic eum uolo manere, donec ueniam. Ioan. 2. d
Quasi dicat, inchoata cõtemplatio maneat perficien-
C da, cum uenero. Et quia manentior, ideo melior,
sicut Apostolus de charitate dicit: Charitas numquã 1. Cor. 13. c
excidit. Et ex hoc concludit, quòd maior est chari-
tas. Sic et de uita contemplatiua, unde Beda in Glos- Beda. to. 5.
sa: A moris ignis, qui hic ardere inchoat, cum ipsum lib. 3. in ca.
quem amat, uiderit, in amore amplius ignescit. Isa- 10. Lucæ.
ias: Cuius ignis est in Sion, et caminus in Hierusa- Isa. 31. d
lem. Vnde quantum est de se, est præeligenda secun-
dum illud: Non contemplantibus nobis quæ uiden- 2. Cor. 4. d
tur, sed quæ non uidentur. Quæ enim uidentur, tem
poralia sunt: quæ autem non uidentur, æterna sunt.
D Propter hoc simpliciter uita contemplatiua magis est
desideranda tamquam ea quæ melior, et de se præ-
eligenda, tum quia securior, tum quia suauior, tum
quia stabilior: non tamen despicienda actiua, sed pro
loco et tempore, ad tempus præeligenda, tum quia
anterior, tum quia pœnalior, tum quia fecundior:
valet enim sibi et alijs. Et hoc bene designatum est in
duabus uxoribus Iacob, Rachel scilicet et Lia, quarũ Gen. 29. c
altera designat uitam actiuã, altera contemplatiuam.
Vnde compellit sponsam aliquando ad actionem e-
gredi secundum quòd dicitur: Sonet uox tua in auri- Cant. 2. c
bus meis, *et cet.* Vnde si de præeminentia fiat quęstio,
simpliciter contemplatiua est melior, secũdum quod
E dicit Gregorius: Magna sunt actiuæ merita, sed con- Greg. lib. 6.
templatiuæ potiora. Maria optimam partem elegit, Moral. 18.
quæ non auferetur ab ea. Si autem fiat quæstio de tom. 2. in
electione, aliquando præeligenda est actiua, scilicet Edit. Rom.
uiro imperfecto, qui prius debet se exercere in actio-
nis campo. Vel cum quis obligatur ad actiuæ opera
ex præcepto, siue ex officio. Et ideo aliquando acci-
dit dubium in prælectione secundum illud: Mihi Phil. 1. c
uiuere Christus est: et mori, lucrum. Quòd si uiue-
re in carne, hic mihi fructus operis est, et quid eli-
gam ignoro. Coartor autem e duobus, desiderium
habẽs dissolui et esse cum Christo, multo magis me-
F lius: permanere autem in carne, necessarium propter
vos. Ideo uiros spirituales aliquando oportet egredi,
aliquando ingredi, aliquando ascendere, aliquando
descendere: sicut uidit Iacob Angelos ascendentes et Gen. 28. b
descendentes.

Istud autem Euangelium consueuit legi in Assum- Hoc Euãg. Intrauit Iesus in quoddã Cast. cur legatur in Assumptione B. Virginis.
ptione beatę Virginis Mariæ, siue quia finis eius Ma-
riæ optime congruit cum dicitur: *Maria optimam par-*
tem elegit, quæ non auferetur ab ea. Quamuis enim hoc
ad litteram dictum fuerit de Maria Magdalene, ue-
rius tamen est de B. Virgine Maria. Vnde Bernardus: Ber. in Assumpt. B. Maria ser. 4. to. 2.
Optimam partem elegit sibi Maria. *Optimam*: plane bo-
na fecunditas coniugalis, melior autem castitas uir-
ginalis: prorsus autem optima fecunditas uirginiea,
seu

seu fecunda virginitas Mariæ, cuius hoc priuilegium est, non dabitur alteri, quia non aufertur ab ea.

Siue etiam, quia in hoc Euangelio describitur in duabus sororibus perfectio actiuæ, et contemplatiuæ, quarum vtraque fuit in Virgine perfectissime. Quod enim fuit datum istis duabus sororibus per partes, Mariæ totum datum fuit, et integre. Vnde Hieronymus: Ceteris datum est per partes: Mariæ autem se totam simul infudit plenitudo gratiæ.

Siue, quia hic agitur de duplici Christi susceptione, corporali scilicet et spirituali. Corporali, a Martha in hospitio domus exterioris: Spirituali vero a Maria in hospitio domus interioris. Et hæc duplex susceptio perfectissime fuit in Maria, quæ ipsum suscepit in thalamo corporis, aluit, nutriuit, et educauit, ac sedulo ministrauit. Suscepit etiam in thalamo cordis ipsum videndo, credendo, amando, imitando. Et ex vtroque horum beata fuit. Vnde infra: Beatus venter qui te portauit, *et cetera*. Beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. Vnde Augustinus: Beatior fuit Maria percipiendo fidem Christi, quàm concipiendo carnem Christi. Materna enim propinquitas Mariæ nihil profuisset, nisi felicius mente quàm carne ipsum gestasset. *Inf. 11. d*

Siue etiam quia hic tria determinantur, scilicet diuinum hospitium, diuinum ministerium, diuinum contubernium. Quæ tria fuerunt perfectissime in Virgine Maria. Hospitium in castello, ministerium in Martha, et contubernium in Maria.

Recte namque Virgo Maria in suscipiendo Christum, fuit castellum turribus virtutum munitum et eleuatum. Cuius prima turris fuit fortitudo districtionis. De qua: Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea: quia Virgo Maria nullo vitio potuit superari. Secunda turris rectitudo discretionis, de qua: Nasus tuus, sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. Vbi intelligitur discretio boni a malo. Tertia turris fuit, multitudo deuotionis. De qua: Ego murus: et vbera mea, sicut turris. Propter dulcedinem deuotionis, in qua excellebat. Vnde istæ tres turres ædificatæ fuerunt a Spiritu sancto per gratiam super tres potentias animæ. Prima super irascibilem: secunda super rationalem: et tertia super concupiscibilem. Et ex his Virgo fuit castrum idoneum ad suscipiendum Filium Patris dilectum qui erat virtus et sapientia Patris, quia Virgo, fortissima, prudentissima, et deuotissima. *Cant. 4. a* *Cant. 7. b* *Cant. 8. c*

Recte etiam in ministrãdo ministra fuit Martha, quæ Domino ministrauit fideliter, humiliter, et viriliter. Sic et Maria, cũ esset Dei mater, fecit se ancillã, et ministram, secundum illud: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Vnde designata fuit per illam bonam mulierem Abigail: quæ cum a Dauid peteretur in coniugium, obtulit se in ministerium: Ecce famula tua sit in ancillam, vt lauet pedes seruorum Domini mei. Talis fuit Virgo Maria, quæ præ nimia humilitate de seipsa dicebat: Respexit humilitatem ancillæ suæ. Et hoc est quod dicit Augustinus: Mariam operis exhibitione et fidei, rigidissima veritate ministram Christi fuisse, omnis qui sane sapit, intelligit. Absque dubio enim ministratrix ei extitit, qui hunc in vtero gessit partuq. profusum aluit et fouit, atque, vt Euangelium ait, in præsepio reclinauit, et a facie Herodis fugiens in Ægyptum accessit, et omnem infantiam eius pro matris affectu est prosecuta. *Sup. 1. e* *1. Reg. 25. g* *Sup. 1. d* *Sup. 2. a*

Recte etiam in cohærendo siue in contemplando fuit Maria. Nam ipsa sicut altera Maria iuxta crucem stabat secundum illud: Stabant iuxta crucem Iesu mater eius, soror matris eius, Maria Cleophe, et Maria Magdalene. Ipsa namque Virgo fuit, quæ maxime ei appropinquauit, ideo maxime verba eius suscepit et alijs reseruauit. Nam supra dicitur: *Ioan. 19. e*

A Maria autem conseruabat omnia verba hæc, *et cetera*. Vnde recte designata fuit per arcam fœderis Domini, de qua dicitur: In qua erat vrna aurea habens manna, per multam deuotionem charitatis: et virga Aaron, per multam rectitudinem virtutis: et tabulæ testimonij, per multam cognitionem contemplationis veritatis. Ipsa enim fuit maxime contemplatiua. Vnde Bernardus: Beata Maria, profundissimam diuinæ sapientiæ, vltra quam credi valeat penetrauit abyssum. Vt quantum, sine personali vnione, creaturæ conditio patitur, illi luci inaccessibili videatur immersa. Et Beda: Quid de Deo non B sapiebat, in qua sapientia Dei latebat, et cuius vteri corpus sibi aptabat? Et sic patet, quo modo illud Euangelium, non per humanam inuentionem, sed et per diuinam inspirationem, fuit assumptioni Virginis appropriatum, quia Spiritus sanctus conclusit in eo Virginis commendationem quo ad multitudinem prærogatiuarum. Ad quarum conseruationem subiungit in fine: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea*. Elegit enim optimam partem Maria, et in gratia et in gloria. In qua clauditur Virginis laus perfecta et propria. Sicut enim dicit Hieronymus: Sicut comparatione Dei bonus ne- C mo, sic comparatione matris Domini, nulla inuenitur perfecta quantumcumque virtutibus eximia comprobetur. Et ideo inter mulieres ipsa sola est optima per omnimodam superabundantiam, ratione cuius nec primam similem visa est, nec habere sequentem. *Sup. 2. c* *Heb. 9. a* *Beda to. 5. lib. 3. in ca. 11. Luca.* *Hier. lib. 2. Commẽt. in epist. ad Ephes. cap. 5. to. 6.*

CAPVT XI.

ET *factum est, cum esset in quodam loco*. Postquam tradidit discipulis formam docendi, et formam viuendi: in hac parte tri- D buit formam orandi, per quam impetratur gratia cognoscendi et recte iudicandi. Habet autem hæc pars tres partes: in quarum prima præmittitur orationis exemplum: in secunda vero additur documentũ, ibi: *Et ait illis, cum oratis*: in tertia subiungitur orationis incitamentum, ibi: *Et ait ad illos: Quis vestrum*. Circa orationis exemplum duo introducuntur. Primum est solicitudo Domini ad orandum. Secundũ est promptitudo discipulorum ad imitandum. Primo ergo quantum ad solicitudinem Domini in orando dicitur: *Ibid. a*

E *Et factum est, dum esset in quodam loco orans*, quodam, idest, solitario et secreto: quia talia sunt loca orationi apta, secundum illud: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora patrem tuum in abscondito *et cetera*. Orat autem Dominus in argumentum veræ humilitatis, iuxta quod dicitur: Factus in agonia, prolixius orabat. In adiumentum nostræ infirmitatis secundum illud: Exauditus est pro sua reuerentia. Et item: Spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus: sed ipse Spiritus, scilicet Domini Iesu postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus in exemplum perfectæ virtutis. Vnde F dicitur: Postquam orauit, ipsis discipulis ait: vigilate et orate, vt non intretis in tentationem. Ob hanc etiam causam orationi frequenter instabat, vt doceret semper orandum, secundum illud: Sine intermissione orate. Et prolixe etiam orabat sicut dicitur supra: Factum est, *et cetera*. Sequitur: Et erat pernoctans in oratione. Et ideo fortasse dicitur hic, *in quodam loco*, vt ostendatur quòd orantibus requirendus est locus secretus: sed tempus tacetur, vt ostendatur quòd omni tempore, indifferenter est orandum, secundum quòd dicitur infra: Oportet semper orare et non deficere. Et item: Non impediaris orare semper. *Mat. 6. a* *Inf. 22. e* *Heb. 5. c* *Rom. 8. e* *Mat. 26. d* *1. Thes. 5. c* *Sup. 6. b* *Inf. 18. a* *Eccli. 18. e*

Secundo, quantum ad promptitudinem discipulorum

N

lorum in imitando subditur: *Vt cessauit, dixit vnus ex discipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare.* Recte a Domino petebant discipuli, quemadmodum et ipsi orare deberent, ne quandoque aliquid peterent contra eius voluntatem. Vnde Sapiens (*Sap. 9. d*): Quis hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidæ, et incertæ prouidentiæ nostræ. Ideo *doce nos orare*, cum sis Dominus noster. Vnde Isaias (*Isa. 48. c*): Ego Dominus Deus tuus docens te vtilia. Et quòd debeat exaudiri, ostendit per simile, cum addit: *Sicut docuit Ioannes discipulos suos*. Scire namque orare Deum, pertinet ad doctrinam pietatis, quoniam in oratione præcipue colitur Deus. Vnde dicebat Propheta (*Psal. 5. b*): Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum, *et cetera*. Et Chrysostomus: Solam orationem, quasi spirituale tributum, anima offert de suis visceribus. Magna quippe dignitas orationis. Mox vt ab ore processit, suscipiunt eam Angeli manibus suis, et offerunt ante Deum, sicut ait Angelus Tobiæ (*Tob. 12. b*): Ego obtuli orationem tuam Domino, *et cetera*. Sic ergo solicite docetur, et requiritur, propter sui excellentiam et non solum propter hoc, sed etiam propter efficaciam, secundum illud (*Mar. 11. c*): Quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, et euenient vobis. Et Iacobus (*Iac. 5. a*): Orate pro inuicem vt saluemini: multum enim valet deprecatio iusti assidua. Elias, homo erat, *et cetera*. Vnde per hoc innuitur nobis oratio multum amāda, quia per ipsam impetratur obtentio omnis boni, et amotio omnis mali. Vnde (*Tob. 12. b*): Bona est oratio cum ieiunio, et eleemosyna, magis quàm thesauros recondere. Quoniam eleemosyna a morte liberat, et ipsa est quæ purgat peccata, et facit inuenire misericordiam et vitam æternam.

Et ait illis: Cum oratis, et cetera. Post orationis exemplum, subiungit orationis documentum. In quo primo traditur forma inuocandi, secundo vero, forma postulandi. Ibi: *Sanctificetur nomen tuum.* Quantum autē ad formam inuocandi, dicit: *Et ait illis: Cum oratis, dicite: Pater*, idest, primo inuocate patrem, *dicite*, inquam, non voce tantum, sed etiam corde, ne quando dicatur vobis illud (*Mar. 7. b*): Populus hic, labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me: Dicite quoque non tantum corde, verum etiam ore, quia vocalis oratio accepta est Deo (Oratio vocalis.), secundum illud (*Ps. 108. d*): Confitebor Domino nimis in ore meo. Et hoc tum quia valet ad memoriam suscitandam, ad somnolentiam excitandam, ad desiderium accendendum, ad obsequium impendendum, ad gaudium exprimendum, et ad exemplum demonstrandum. Inuocamus autem nomen Patris. Ipse enim est pater ratione conditionis naturæ, secundum illud (*Eph. 3. c*): Ex quo omnis paternitas in cælis et in terra nominatur. Vnde Malachias (*Malach. 2. b*): Numquid non pater vnus omnium nostrum? Est etiam Pater ratione collationis gratiæ (*Rom. 8. c*): Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater. Et item (*Gal. 4. a*): Quoniam estis filij Dei: misit Deus spiritum filij sui in corda vestra, clamantem: Abba, Pater. Est etiam pater ratione consummationis gloriæ, secundum illud (*Hier. 3. f*): Patrem vocabis me, et post me ingredi non cessabis. Quoniam igitur in nomine Patris intelligitur Deus, vt conditor naturæ, largitor gratiæ, consummator gloriæ: hoc ipso datur intelligi quòd ipse est, a quo solo debemus petere. Sed quoniam Matthæus (*Mat. 6. b*) orationem describit, vt enarratam Apostolis, quibus Dominus cætera explicauit, ideo explicite tangit ista tria, dicens: *Pater*, ratione naturæ, *Noster*, ratione gratiæ, *Qui es in cælis*, ratione gloriæ. Lucas vero exprimit orationem, vt minoribus discipulis traditam, ideo tradit formam magis implicitam, vterque tamen concordat in inuocatione nominis Patris, vt in hoc vno nomine excitetur homo ad reuerentiam

A et confidentiam, sine quibus duabus alis oratio non habet efficaciam. Habetur autem reuerentia ex nomine Patris: vnde Malachias (*Mal. 1. b*): Si ergo Pater ego sum, vbi est honor meus? Et in Ecclesiastico (*Eccli. 3. b*): Gloria hominis ex honore Patris sui. Habetur etiam et confidentia, secundum illud Isaiæ (*Isa. 49. d*): Numquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? *et cetera*. Infra eodem (*Inf. b*): *Si vos cum sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris*. Et Beda (*Beda in hūc locum to. 5. lib. 3.*): Oratio, quæ paterno dulcescit nomine, omnium petitionum mearum impetrandarum mihi fiduciam præstat.

B *Sanctificetur nomen tuum*. Post inuocationē adiungit petitionem. Petit autem tria principaliter in hac oratione. Et in hoc concordant Matthæus, et Lucas: sed differunt in explicatione, quia propter causam præassignatam Matthæus (*Mat. 6. b*) assignat petitiones magis explicitas. Vnde Matthæus ponit septem: Lucas quinque, sed in his quinque septem illæ sunt implicitæ. Harum autem distinctio, ordo, et sufficientia, patet sic (Petitionū sufficiētia, et ordo.): A Deo enim Patre tria sunt postulanda. Primum et principale est, consummatio gloriæ: secundum est, consummatio gratiæ: tertium est, condonatio veniæ. Et ista tria ordinata sunt secundum C gradum et ordinem maioris dignitatis. Ad consummationem autem gloriæ duo concurrunt, scilicet perfecta notitia, et perfecta reuerentia: et secundum hæc, sunt duæ primæ petitiones. Ad consummationem autem gratiæ, sufficit continua subuentio cælestis alimoniæ: et hoc petitur in tertia petitione. Ad condonationem veniæ duo concurrunt, scilicet remissio culpæ, et remotio pœnæ: et hæc petuntur in duabus vltimis petitionibus. Sed quoniam perfectio reuerentiæ non tantum attenditur in affectu, sed etiam in effectu: ideo iam duabus primis petitionibus Matthæus adiungit tertiam, scilicet Fiat D voluntas tua. Rursus, quia remotio pœnæ attenditur non solum quantum ad remotionem tentationum, sed etiam quantum ad remotionem afflictionum et tribulationum: ideo duabus vltimis petitionibus Matthæus adiungit septimam: Sed libera nos a malo. Et sic patet sufficientia petitionum secundum vtrumque Euangelistam. Patet etiam huius orationis nobilitas. Quamquam enim sit breuissima, continet tamen in se orationem omnem, et omnia postulanda. Quoniam petens aut petit amotionem mali, aut collationem boni (Petitionū sufficientia altera, et ordo.). Si mali, aut mali culpæ, aut mali pœnæ: aut mali quod pa-E timur, aut mali quod agimus: et sic sunt duæ petitiones. Sed malum pœnæ potest subdiuidi: quia quoddam est occasio culpæ, et sic est tentatio: quoddam tenet rationem pœnæ, et sic est tribulatio: et sic ex illa petitione eliciuntur duæ vltimæ. Si autem petimus bonum: aut æternum, aut temporale: Si æternum, aut ex parte intellectus, aut ex parte affectus, et sic duæ petitiones. Sed affectus habet ordinari respectu maiestatis, et respectu bonitatis: et sic illa petitio, prima diuisione geminatur, sed subdiuisione triplicatur. Si vero petitur bonum temporale, aut ratione mentis, aut ratione corporis: sed F quia corporale bonum nō debet desiderari, nisi propter spirituale: ideo tam secundum Lucam, quàm secundum Matthæum, vna fit petitio de vtroque. Et sic patet sufficientia diuisionum, per membra opposita, et immediata: et patet concordia inter Euangelistas, et patet diuersitatis congruitas.

Sunt igitur quinque petitiones secundum Lucam ordinatæ secundum maiorem nobilitatem, et minorem (Quinque sunt petitiones secundū Lucam.). In prima petitur perfecta notitia, siue sapiētia in intellectu: in secunda, perfecta reuerētia in affectu: in tertia, sufficientia in victu: in quarta, indulgentia in reatu: in quinta, victoria in cōflictu. Et in his quinque implicantur septē petitiones, ac per hoc septem virtutes, septem dona, septem beatitudines, et omnes petitiones. (Oratio Dominica quid continet.)

petitiones. Vnde Glossa dicit super illud: Libera nos a malo: Nihil deest quod in his septem petitionibus non contineatur, siue ad præsentem, siue ad futuram pertineat vitam. Primo igitur quantum ad notitiam siue sapientiam in intellectu dicit: *Sanctificetur nomen tuum*, sanctum appareat nomen tuum, hoc est tua notitia. Vnde in Psalmo: Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius. Et hæc notitia incipit in gratia, sed consummatur in gloria. De quo dicitur: Ab ortu solis vsque ad occasum, magnum est nomen meũ in gentibus, in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda. Hoc autem verificabitur in gloria. Quoniam secundũ illud: Non docebit vltra vir proximum suum, et vir fratrem suum, dicens: Cognoscite Dominum, omnes enim cognoscent me, a minimo eorum vsque ad maximum, ait Dominus. Et nota quòd triplici notitia sanctificatur nomen Dei in nobis, cum in se semper sit sanctum. Prima est notitia qua cognoscitur per fidem secundum illud: Credere oportet accedentem ad Deum, quia est. Secunda, qua cognoscitur, quid non est, de qua Augustinus: Multum comprehendis, si comprehendis quid non sit Deus. Tertia est qua cognoscitur sicuti est de qua Apostolus: Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. Prima notitia liberat ab insipientia de qua: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus: Secunda ab idololatria qua colitur quòd non est Deus de qua Apostolus: De escis, quæ idolis immolantur: scimus quia nihil est idolum in mundo, et quòd nullus Deus, nisi vnus. Nam etsi sint qui dicantur dij, siue in cælo, siue in terra, siquidem sunt dij multi et Domini multi, nobis tamen vnus Deus Pater, ex quo omnia, *et cetera*. Tertia liberat ab omni miseria: et hoc erit in Patria, quando complebitur donum sapientiæ et pacis, per quam vocamur filij Dei. Et tunc nomen Dei sanctum erit in nobis. Vnde dicitur: Charissimi, nunc filij Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus, quoniã cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Perfecta igitur Dei notitia facit nos similes, et perfecta similitudo filios, et perfecta filiatio facit sãctificatione diuini nominis dignos. Vnde Chrysostomus: Sanctificatur in nobis nomen Dei, quoniam scientes eum sanctum, timemus, et sollicite vigilamus ne forte violemus sanctitatem nominis eius in nobis. Hoc autem erit, quando totaliter ei vacabimus, et per nullam distractionem inficientur mentes nostræ: quod erit in gloria secundum illud Psalmi: In conspectu angelorum psallam tibi: adorabo ad templum sanctum tuum, et confitebor nomini tuo. Super misericordia tua, et veritate tua, quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum.

Mat.6. b — Psal.75. a — Mal.1. f — Hier.31. f — Triplici notitia sanctificatur nomẽ Dei in nobis. — Heb.11. b — 1.Cor.13. d — Psal.13. a — 1.Cor.8. a — 1.Ioan.3. a — Chrysost. in opere imperfect. in Mat. ca.6. to.5. — Ps.137. a

Secundo, quantum ad perfectam reuerentiam in affectu subdit: *Adueniat regnum tuum*. Tunc enim Deus perfecte regnat in nobis, quando nos sumus omnino ei subiecti, quod erit in fine secundum illud: Deinde finis: cum tradiderit regnum Deo, et Patri, *et cetera*. Subiungitur: Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Et post: Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc et ipse filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Hoc autem regnum, quo Deus regnat in sanctis, facit etiam ipsos sanctos regnare, et esse reges secundum illud: Redemisti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu, et lingua, et populo, et natione, et fecisti nos Deo nostro regnum, et sacerdotes, et regnabimus super terram. Hoc est regnum petendum et desiderandum. De quo in Psalmo: Regnum tuum, regnum omnium sæculorum. Et in Apocalypsi: Factæ sunt voces magnæ in cælo dicentes: Factum est regnum huius mundi Domini nostri et Christi eius, regnabunt in sæcula sæculorum. Amen. Per huius regni aduentũ, non accrescit in Deo potentia, sed in hominibus perfecta obedientia. Et ideo addit Matthæus post hanc petitionem: Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra. Terreni enim non perfecte obediunt Deo, vt cælestes. Et hoc insinuabat Dominus: Regnum meum non est de hoc mundo. Et hoc, quia diabolus regnat in illis, qui obediunt ei secundum illud: Aduersus mundi rectores tenebrarum harum: sed in finali iudicio tolletur eius potestas, quando subditus erit omnis mundus Deo secundum illud Danielis: Dedit ei potestatem, et honorem et regnum, et omnes populi, tribus, et linguæ ipsi seruient.

1.Cor.15. d — Apo.5. c — Ps.144. c — Apo.11. c — Ioan.18. f — Eph.6. b — Dan.7. d

Tertio vero quantum ad sufficientiam in victu, subdit: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. Vbi petitur principaliter panis alimoniæ spiritualis. Vnde Matthæus dicit: Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Sed quia non tantum hoc petitur, sed et omne quod necesse est præsenti vitæ. Ideo cum Ecclesia frequentet orationem Dominicam secundum Matthæum. Non dicit, supersubstantialem, vt ipse habet, sed addit, *quotidianum*, quemadmodum Lucas habet. Vt ostendat se petere, quidquid est necessarium alimoniæ huius vitæ, quæ per *Hodie*, intelligitur. Vnde, quemadmodum Hieronymus dicit: Siue dicatur, quotidianum, siue supersubstantialem, vtrumque consonat hebraicæ veritati. In hebraica enim lingua vnum vocabulum, idest sochol-la, comprehendit vtrumque intellectum. Sic et apud nos, *quotidianum*, vtrumque panem comprehendit, scilicet spiritualem et corporalem, quia vterque est nobis quotidie necessarius, et quotidie a Domino percipiendus, et ideo quotidie postulandus. Et hoc est quod dicit Beda in Glossa: Panis vero, inquit, quotidianus ideo dictus est, quia hic est necessarius, quantus animæ carniq. tribuendus est, siue spiritualiter, siue corporaliter, siue vtroque intelligatur modo. Et nota quòd multipex panis hic petitur. Primus est alimentum præsentis vitę de quo dicitur: Initium vitæ hominis, aqua et panis et vestimentum. Secundus est intelligentia sacræ Scripturæ de quo dicitur: Paruuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis. Tertius panis est Sacramentum Eucharistiæ de quo Sapiens: Paratum panem de cælo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, et omnis saporis suauitatem. Et Ioannes: Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Quartus est adiutorium gratiæ de quo Psalmista: Panem angelorum manducauit homo. Et idem: Panis cor hominis confirmet. Et infra: Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Quintus est, obsequium obedientiæ de quo dicitur: Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me. Et: Elias respexit, et ecce ad caput suum subcineritius panis. Sequitur: Ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus et quadraginta noctibus vsque ad montem Dei Horeb. His panibus reficit nos Dominus: quod designatum fuit cum dicitur quòd de quinque panibus satiauit quinque millia hominum. Et ideo quilibet istorum semper petendus secundum illud quod ibidem: Domine, semper da nobis panem hunc.

Mat.6. b — Hieron. lib. 1. in Mat. cap.6. to.5. — Socholla. — Glossa in hũc locum ca.11. to.5. — Eccl.29. d — Thr.4. a — Sap.16. c — Ioan.6. f — Psal.77. c — Ps.103. b — Inf.14. d — Ioan.4. d — 3.Reg.19. a — Ioan.6. b — Ibid. d

Quarto quantum ad indulgẽtiam in reatu, subdit: *Et dimitte nobis peccata nostra*. Et hoc quo ad reatum obligationis. Vnde dicitur: Debita nostra. Peccata enim faciũt nos debitores eorum quæ non possumus soluere. Vnde in Psalmo: Mutuator peccator et non soluet, *et cetera*. Hæc sunt debita, quibus obligata erat mulier de vxoribus prophetarum, quæ non poterat soluere, quousque Eliseus multiplicauit oleum. Per oleum enim misericordiæ Christi, peccata nostra soluuntur et dimittuntur. Sed quia iudicium sine misericordia fiet illi, qui non facit misericordiam: ideo subdit conditionem: *Siquidem et dimittimus omni debenti nobis*. Hæc quidem conditio necessaria est ad impetrandam peccatorum veniam. Vnde dicitur: Relin-

Mat.6. b — Psal.36. c — 4.Reg.4. a — Iac.2. b

Eccli. 28. a Relinque proximo nocenti te, et tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Homo homini seruat iram, et a Deo quærit medelam? Quasi dicat, frustra quærit. Vnde dicitur: Si dimiseritis hominibus peccata Mat. 6. b eorum, dimittet et vobis Pater vester cælestis delicta vestra: si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. Vnde proponit parabolam de seruo nequam, in cuius fine subiungit: Sic Pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. Et Mat. 18. d hoc recte, quia qui refugit legem clementiæ, cadit in legem iustitiæ, de quo supra: Dimittite, et dimittemini. Sup. 6. c Et postea: Eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis. Et hanc conditionem apposuit hic Dominus, vt ostendat illud esse verum quod dicitur: Nec superbi ab initio placuerunt tibi. Sed Iudith 9. d humilium et mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Vnde Isaias: Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam: manus vestræ sanguine plenæ Isa. 1. d sunt. Vnde Chrysostomus: Si is, qui Iesus est, frustra orat nisi indulserit: quo modo, putas, orat is, qui Iesus non est, si ipse per iniustitiã alios lædit et grauat? Qui autem non sic orat vt Christus docuit, non est discipulus: nec Pater exaudit orationem, quam filius non docuit. Cognoscit enim Pater filij sui sensum, et verba non suscipit, quæ vsurpatio humana excogitauit, sed quæ sapientia Christi posuit.

Quinto vero, quantum ad victoriam in conflictu, subiungit: *Et ne nos inducas in tentationem*, idest, non permittas induci, idest, superari. Quia sicut dicitur: Iac. 1. b Deus intentator malorum est. Sequitur: Vnusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus. Et nota quòd non petit non tentari: quia tentatio hominem probat secundum illud: Proba me Domine, et tenta me, vre renes meos et cor meũ. Et Ecclesiasticus: Qui non est tentatus, quid scit? Sed petit a tentatione non superari nec vinci, sed vincere et triumphare. Hoc quippe petendum est propter diuini auxilij fidelitatem. De qua dicitur: Fidelis autem Deus est, qui non patitur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Petendum est etiam propter cognoscendam nostram infirmitatem secundum illud: In nobis quidem non est tanta fortitudo, vt possimus huic multitudini resistere, quæ irruit super nos. Sed cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Vnde Chrysostomus: Cognoscant se esse infirmos, et cognitio infirmitatis, gloriationis causam extinguet, quia secundum quòd dicitur: Non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cælo fortitudo est. Quoniam ergo tribulatio tentatio est secundum illud: Beatus vir qui suffert tentationem, *et cetera*. Ideo qui eripitur ab omni malo tentationis, eripitur per consequens a malo tribulationis. Et ideo non oportebit vltra hic addi: *Libera nos a malo*, quasi petitio omnino diuersa: sed explicari quasi in hac inclusa. Et hoc est quod dicit Beda in Glossa: Sciat vnusquisque in eo se liberari a malo quod non infertur in tentationem. Finit ergo Lucas orationem in tentatione, in qua dubium est de statu vel lapsu. Et ideo non addit: Amen, quod est indicium certitudinis orationis exauditæ. Matthæus vero orationem terminat in liberatione ab omni malo pœnæ, ac per hoc a morte. De qua Apostolus: Nouissime autem inimica destruetur mors. Et postea est certitudo salutis: ideo finit dicendo: Amen, ad indicium certitudinis pro illo tempore. Sed quia, quamdiu hic sumus, ad hanc certitudinem non peruenimus, ideo tacite dicitur, et submisse a sacerdote, *et cetera*. cum cetera in Missa dicantur eleuata voce. Sunt et aliæ congruentiæ rationes: sed hæc sufficiat pro præsenti.

Tentatio vtilis. Psal. 25. a Eccli. 34. a 1. Cor. 10. 2. Paral. 20. e 1. Mac. 3. e Iac. 1. b Amen. 1. Cor. 15. d

Et ait ad illos, quis vestrum, et cetera. Post exemplum A et documentum, subiungit hic tertio orandi incitamentum, per quod inuitamur ad orandum frequenter et fiducialiter. Et habet hæc pars duas: in prima proponitur incitamentum ad orationis frequẽtiam: in secunda vero ad orandi fiduciam ibi: *Quis autem ex vobis Patrem petit*, et cetera. Ista enim duo sunt, quæ maxime orationis fructum euacuãt, scilicet negligentia, et diffidentia. Circa incitamẽtum frequentiæ duo insinuantur. Primum est similitudo incitatiua: secundum est eruditio informatiua ibi: *Et ego dico vobis: Petite, et dabitur vobis*. Quantum autem ad similitudinem incitatiuam ad orationis frequẽtiam, B introducuntur tria. Primum est, opportunitas postulans: secundum est, difficultas recusans: tertium est, importunitas impetrans, vt ex hoc ostendatur, quãtæ efficaciæ sit oratio importuna et continua. Primo igitur, quantum ad opportunitatem postulantem dicit: *Quis vestrum habebit amicum?* Hic legitur interrogatiue, sed Glossa vult quòd legatur remissiue. *Quis*, hoc est, aliquis, et si quis. Hoc tamen dicitur vt ostendatur veri amici pretium secundum illud: Amico fideli nullã est comparatio, et non est digna ponderatio auri et argenti contra bonitatem fidei illius. Et iterum: Amicus fidelis, medicamentum vitæ, et im- C mortalitatis: et qui metuunt Dominum, inuenient illum. Ad istum ergo fiducialiter recurritur. Et ideo additur, *et ibit ad illum media nocte*, quia sicut dicitur: Omni tempore diligit qui amicus est, et frater in angustijs comprobatur. Et tali fiducialiter necessitas exponitur. Propter quod additur: *Et dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes*. Et hoc lege pietatis et charitatis communis de qua dicitur: Frange esurienti panem tuum, *et cetera*. Et Ecclesiasticus: Mitte panem tuum super transeuntes aquas. Lege etiam fidelitatis et amicitiæ specialis. Propter quod addit: *Quoniam amicus meus venit de via ad me, et non habeo quod ponam* D *ante illum*. Et ita fideliter amicitiæ teneor illi: ac per hoc et tu mihi. Vnde Ecclesiasticus: Fidem posside cum amico in paupertate illius, vt in bonis illius læteris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, vt in hereditate illius coheres sis.

Secundo quantum ad difficultatem recusantem, subdit: *Et ille de intus respondens dicat: Noli mihi molestus esse*, inquietando scilicet quiescentem, et a somno excitando, sicut dixit Abner Dauid: Quis es tu qui clamas et inquietas regem? Et quòd magna sit molestia, ostenditur ex difficultate adiuncta: *Iam ostium clausum est, et pueri mei mecum sunt in cubili*, id est pueri, qui tenero amore debẽt amari. Vnde Isaias: E Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus, idest, filij quorum amor non potest negligi secundum illud Isaiæ: Numquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? Ideo subdit, *non possum surgere et dare tibi*. Et hoc non tollit omnino potestatem, sed ponit difficultatem, quasi dicat illud quod dixit Elias Eliseo: Rem difficilem postulasti, *et cetera*. Et propterea dicit: *Non possum*, idest, non commode, nec facile possum, sicut rex Israel respondit regi Syriæ: Omnia propter quæ misisti seruum tuum in initio, faciam: hanc autem rem F facere non possum.

Tertio, quantum ad importunitatem impetrãtem, subdit: *Et si ille perseuerauerit pulsans*, precibus, non pudore victus, nec tædio fatigatus, nec desperatione fractus, tamquam verus amicus secundum illud: Ad amicum et si produxeris gladium, non desperes: est enim regressus ad amicum. Si aperuerit os triste, non timeas, *et cetera*. Et quia labor improbus omnia vincit, ideo subdit: *Dico vobis, et si non dabit illi surgens eo quòd amicus eius sit*, idest, motus veritate dilectionis, quæ interdum torpescit in amicis. Propter quod dicitur: Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate. Si ergo non vincitur abundantia charitatis, vincitur tamen instantia importunitatis

Eccl. 6. b Prou. 17. e Isa. 58. b Eccli. 11. a Eccli. 22. d 1. Reg. 26. d Isa. 8. d Isa. 49. d 4. Reg. 2. b 3. Reg. 20. b Eccli. 22. Virg. lib. 1. Georg. 1. Ioan. 3. e

nitatis. Propter quod addit: *Propter importunitatem tamen eius surget, et dabit illi quotquot habet necessarios.* Inf.18.a Huius exemplum proponitur infra de iudice et vidua, quæ illum infestabat. Vnde ibi dicitur quòd iudex noluit eam audire per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se: Et si Deum non timeo, nec hominem reuereor: tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in nouissimo veniens sugillet me. Et huius etiam exemplum habe- Iud.14.d tur de Samsone et eius vxore. A quo cum peteret, quod prius nolebat iudicare, subditur quòd septem diebus conuiuij flebat ante eum, tamdemq. die septimo, cum ei esset molesta, exposuit.

Secundum spiritualem intellectum, per amicum istum intelligitur Christus, de quo in Ecclesiastico: Eccl.6.b Amicus fidelis, protectio fortis. Qui autem inue- Ioan.15.b nit illum, inuenit thesaurum, de quo Ioannes: Iam non dicam vos seruos, *et cetera*. Sequitur: Vos autem dixi amicos, *et cetera*. Et iterum: Vos amici mei estis, *et cetera*. Ad istum amicum eundum est nocte, scilicet nocturno silentio, sicut Nicodemus Ioan.3.a venit: de quo Ioannes dicit quòd venit ad Iesum nocte, quia in secreto noctis silentio est per oratio- Isa.26.b nem pulsandus, secundum illud Isaiæ: Anima mea Thr.2.f desiderauit te in nocte. Consurge, lauda in nocte in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum, *et cetera*. Vel in nocte, idest, in tribulatione, Osea.6.b secundum illud Oseæ: In tribulatione sua mane con- Psal.49.c surgent ad me. Et in psalmo: Inuoca me, in die tribulationis eruam te, *et cetera*. Amicus autem qui venit de via, animus noster est secundum quod di- Gloss. in hoc cap. super illa verba: Quis vestrũ et cet. citur in Glossa: Qui quotiens ad temporalia petenda vagatur, totiens a nobis recedit. Hunc amicum euagari facit delectatio, sed reducit tribulatio, secundum quod dicitur de filio prodigo: qui propter Inf.15.c.d luxuriam recessit, sed propter inediam rediijt. Vnde Osea.2.b Oseas: Ego sepiam viam tuam spinis, et sepiam eam maceria. Et post subditur: Et dicet: Vadam, et reuertar ad virum meum priorem: quia bene mihi erat tunc magis, quàm nunc. Iste reuertitur quan- Isa.46.c do ad interiora recurrit, secundum illud Isaiæ: Redite præuaricatores ad cor. Sed inuenit ipsum vacuum a solatio spiritualium refectionum. Vnde de Thr.2.d peccatoribus dicitur: Matribus suis dixerunt? Vbi est triticum et vinum? cum deficerent quasi vulnerati in plateis ciuitatis: cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum? Et defecit gaudium cordis nostri. Subiungitur: *Væ nobis quia peccauimus*. Pro hoc igitur amico famelico petendi sunt a vero amico Beda to.5. lib.3. in Luca cap.11. tres panes, idest, secundum quod dicit Beda et Augustinus, Intelligentia trinitatis, siue trium personarum nomina, vt in solius Dei cognitione inue- Exod.4.c niat refectionem. Vnde in Exodo: Videruntq. Eccli.15.a Deum, et comederunt et biberunt. Et in Ecclesiastico: Cibabit eum pane vitæ, et intellectus, et aqua sapientiæ salutaris potabit illum. Vel tres panes sunt Fides, Spes, Charitas: quibus reficitur triplex Inf.15.d virtus in anima, de quibus infra: Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, *et cetera*. 1.Reg.19.a.b De his: Cum veneris ad quercum Thabor, inuenies te ibi tres viri ascendentes ad Deum in Bethel: vnus portans tres hædos: et alius tres tortas panis: alius portans lagenam vini, vt in his intelligatur vnitas gratiæ, et trinitas virtutum, per quas reformatur imago Dei in anima. Sed hæc petitio non statim exauditur a Christo: sed oportet eum multa instantia requirere: quia ad tam magna dona est anima Mat.15.c peccatrix minus idonea. Vnde scriptum est: Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. Verum et si iam filius est, adhuc oportet cum magna instantia requirere, ne panis ille vilescat, cum semper oporteat ipsum esurire secundum illud: Eccli.24.c Qui edunt me, adhuc esurient: siue vt petendo magis mereamur, et disponamur. Vnde Augusti- A nus ad Probam de orando Deo: Exerceri vult in ora- August. ad Probã epist. 121. to.2. tionibus desiderium nostrum: quo possumus capere illud, quod præparat dare.

Et ego dico vobis. Post similitudinem incitatiuam, subdit eruditionem informatiuam ad orationis frequentiam, quam elicit ex similitudine præhabita. Vbi primo hortatur spiritualiter discipulos: secundo vero generaliter omnes: ideo quantum ad exhortationem respectu discipulorum, dicit:

Et ego dico vobis, qui scilicet non mentior: quia non est Deus quasi homo vt mentiatur: nec vt filius Num.23.c hominis, vt mutetur: dixit ergo, et non faciet? Vn- B de Glossa dicit: Magnam spem tribuit, qui promit- Glossa in hunc locum to.5. tendo non decipit. Monet ergo ad orationis instantiam et frequentiam, cum dicit: *Petite, et dabitur vobis: quærite et inuenietis: pulsate, et aperietur vobis*. Simile habetur apud Matthæum: super quo loco Mat.7.a dicit Augustinus: Operose quidem, quid ista tria Aug. ibid. inter se differant, distinguendum putaui, sed longe melius ad instantissimam petitionem omnia referuntur. Hoc quippe ostendit, vbi eodem verbo cuncta conclusit dicens. *Quanto magis pater vester cælestis dabit spiritum bonum petentibus se?* Vnde vult Dominus dicere illud quod simpliciter dicitur: Sine intermis- 1.Thes.5.d C sione orate. Et ad Colossenses: Orationi instate. Coloss.4.a Possunt tamen ista distingui, vt petere respiciat actũ oris: *quærere*, actum cordis: *pulsare*, actum operis. *Petite* ergo ore, et dabitur vobis: Qui reminis- Isa.62.g cimini Domini ne taceatis, et ne detis silentium ei donec stabiliat, et ponat Hierusalem laudem in terra. Et in Isaia: Ad vocem clamoris tui statim vt Isa.30.d exaudierit, respondebit tibi: Et dabit vobis Dominus panem, *et cetera*. Et: Eritq. antequam cla- Isa.65.d ment, ego exaudiam, adhuc illis loquentibus. *Quærite* etiam corde, et inuenietis. Vnde dicitur: Quæ- Hier.29.c rite me, et inuenietis: cum quæsieritis me in toto D corde vestro. Et in Sapientia: In simplicitate cordis Sap.1.a quærite illum: quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum. *Pulsate* in opere. Qui enim pulsat, manu tangit et excitat. Vnde in psalmo: In nocti- Ps.133.a bus extollite manus vestras in sancta. Et iterum: In die tribulationis meæ Deum exquisiui, manibus meis nocte contra eum, et non sum deceptus. Aliter etiam possunt distingui ratione petiti. *Petite*, scilicet veniam. *Quærite* gratiam. *Pulsate* ad gloriam, secundum illud: Petite a Domino pluuiam in tempo- Zach.10.a re serotino, et Dominus faciet niues, et pluuiam imbris, et dabit eis singulis herbam in agro. Niues da- E bit ad extinguendas malas herbas per ueniam. Et pluuiam imbris dabit ad fecundandam terram per gratiam. Et dabit eis singulis herbam in agro, decorando scilicet et vestiendo per gloriam. Aliter ex parte petentium. *Petite*, incipientes, quorum est accipere. *Quærite*, proficientes, quorum est inuenire. *Pulsate* perfecti, quorum est intrare. Vnde incipientibus dicitur: Petitiones vestræ innotescant Philip.4.a apud Deum. Proficientibus dicitur illud: Quærite Ps.104.a Dominum, et confirmamini: quærite faciem eius semper. Perfectis dicitur in Isaia: Aperite portas, et Isa.26.a ingredietur gens iusta. Vel penes modos perueniendi ad sapientiam, sicut distinguit Augustinus: Ad sa- F pientiam enim non venitur, nisi quemadmodum Dominus docet, petendo, quærendo, pulsando, id est orando, legendo, plangendo. *Petite* ergo orando: Si quis vestrũ indiget sapientia, postulet a Deo, Iac.1.a Subditur: Et dabitur ei. *Quærite* legendo libros scripturæ, et creaturæ: Per vicos et plateas quæ- Cant.3.a ram, quem diligit anima mea. *Pulsate* plangendo, sicut in Apocalypsi dicitur: Ego flebam mul- Apoc.5.a tum, quoniam nemo dignus inuentus est aperire librum, *et cetera*. Et subditur postea quòd vidit li- Ibid.b brum aperiri per agnum occisum. Vel sicut dicit Glossa: Ex parte modorum veniendi ad gloriam: Glos. in ca. 7. Mat. to.5. *Petite* orando. *Quærite*, recte viuendo. *Pulsate*, per-

 seuerando,

Mat.7.a seuerando, vel sicut dicit Glossa super Matthæum: A
Glossa in Petimus fide, per eam ad Christum euntes. Quæ-
hūc locum rimus spe, qua attingimus vsque ad interiora. Pul-
cap.7.Mat. samus charitate, dum laboribus desudamus, vt quod
to.5. petimus, et quærimus, consequamur. Primum pe-
tere debes, vt habeas: post quærere vt inuenias: in-
uenta obseruare, vt introeas.
Secundo quātum ad exhortationem respectu om-
nium, subdit: *Omnis enim, qui petit, accipit*, si pie
Ioan.15.c petat. Vnde hoc insinuat Dominus: Quodcumque
petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis, idest
Iac.4.a pro vestra salute: alioquin non dat. Vnde Iacobus:
Petitis, et non accipitis, eo quòd male petatis, idest B
vt in concupiscentijs vestris insumatis. Vnde Chry-
sostomus: Si temporalia petas, quo modo ille præ-
stat, quæ si habes præcepit vt contemnas? *Et qui quæ-
rit inuenit*, si tamen debite, et diligenter quærat se-
Deut.4.e cundum illud: Cum quæsieris ibi Dominum Deum
tuum, inuenies eum: si tamen toto corde quæsieris,
2.Par.15. et tota tribulatione animæ tuæ. Si quæsieritis Deū,
a inuenietis: si autem dereliqueritis eum, derelinquet
vos. Sed aliqui aliquādo non debite quærunt: et ideo
Osee.5.b non debita inueniunt. Vnde Oseas: In gregibus
suis, et in armentis suis vadent ad quærendum Do-
minum, et non inuenient: et hoc est, quia in ar- C
Ioan.7.e mentis quærebant ipsum: Quæretis me, et non in-
uenietis: quia mala intentione quærebant vt perde-
rent: *Et pulsanti, aperietur*, si pulset incessanter vs-
Mat.10.c que in finem, secundum illud: Qui perseuerauerit
vsque in finem, hic saluus erit. Tali aperitur ostium
Apoc.11.d gloriæ, de quo in Apocalypsi: Apertum est tem-
Apoc.4.l plum Dei in cælo: ecce ostium apertum in cælo.
Mat.10.a Hoc aperietur, quando dicetur illud: Venite bene-
dicti, *et cetera*, possidete, *et cetera*.
Quis autem ex vobis, et cetera. Post incitamentum
ad orationis frequentiam, subdit hic incitamentum
ad orationis fiduciam. Et hoc ostendit liberalitatem D
in Deo patre nos exaudiente. In hac ergo parte pri-
mo proponit liberalitatem patris carnalis respectu
filij: Secundo concludit liberalitatem patris cæle-
stis respectu nostri, ibi: *Si ergo vos cum sitis mali*, et
cetera. Liberalitatem autem patris ostendit in com-
municatione cibi, cum cautela contrarij, et hoc se-
cundum triplicem differentiam nutrimenti, aut na-
turæ terreæ, aut aqueæ, aut aereæ. Primum spe-
ctat ad vegetabilia: secundum ad natatilia: tertium
ad volatilia. Quantum igitur ad petitionem fructus
vegetabilium, dicit:
Quis autem ex vobis patrem petit panem, ad refectio- E
nem. *Numquid lapidem dabit illi?* scilicet ad læsionem:
homines enim panibus sustentātur secundum illud:
Ps.103.b Panis cor hominis confirmat: sed lapidibus obruun-
Mat.21.d tur, secundum illud: Qui ceciderit super lapidem
istum, confringetur: super quem vero ceciderit,
conteret eum.
Quantum ad petitionem fructus natatilium, sub-
dit: *Aut piscem: numquid pro pisce serpentem dabit illi?*
Inf.vlt.f Homines piscibus reficiuntur. Habetis hic aliquid
quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem pi-
scis assi, et fauum mellis. Sed serpentibus occidun-
Num.21.b tur. Vnde: Immisit Dominus in populum ignitos F
serpentes, quorum scilicet morsibus moriebantur.
Quantum ad petitionem fructus volatilium, sub-
ditur: *Aut si petierit ouum*, scilicet in cibum. *Num-
quid porriget illi scorpionem?* idest venenum. Oua
enim sustentant, sed scorpiones necant, sicut mani-
feste probat experientia. Hæc quidem ad litteram
sunt plana: et similitudo ex his assumpta.
Secundum autem spiritualem intelligentiam, da-
tur intelligi hic, quid petendum sit. Vnde Augu-
August. ad stinus ad Probam de orando dicit: Quod in pisce
Probā epist. fides: in ouo spes: in pane autem charitas designa-
121. circa tur. Recte namque petitione panis intelligitur pe-
med. to.2. titio charitatis. Vnde Augustinus: Charitas in pane:

maior enim omnium bonorum est charitas, et in ci- *Aug. ibid.*
bis vincit cetera panis vtilitas. Vel quia charitas ad
modum panis nutrit, et confirmat. Vnde dicitur:
Fortis est, vt mors, dilectio. Vnde sacramentum *Cant.8.b*
charitatis traditur in specie panis. Vel quia sicut si-
ne pane est omnis mensa vacua, sic et omne cor abs-
que charitate. Vnde: Si charitatem non habuero, *1.Cor.13.b*
nihil sum, et nihil mihi prodest. Huic, vt dicit Au- *Aug. ibid.*
gustinus, opponitur lapis, quia corda dura respuunt
charitatem. Vnde in lapide duritia designatur, se-
cundum illud Ezechielis: Auferam cor lapideum *Ezec.36.f*
de carne vestra, et dabo vobis, *et cetera*. Supra: Po- *Sup.3.*
tens est Deus de lapidibus istis, *et cetera*. Recte etiam
per piscem intelligitur fides, sicut dicit Augustinus, *Ibidem.*
vel propter aquam baptismi, vel, quia in huius sæcu-
li fluctibus fides integra est: Hæc est victoria quæ *1.Io.5.a*
vincit mundum, fides vestra. Et ad Hebræos: San- *Heb.11.a*
cti per fidem vicerunt regna. Vel quia, vt dicit Be- *Beda. to.5.*
da: Sicut piscis sub tegumento aquarum nascitur, vi- *lib.3.in ca.*
uit, et alitur: sic fides trahitur de occultis scriptu- *11.Luca.*
ris, et de occultis est, et occulta. Vnde ad Hebræos: *Heb.11.a*
Est autem fides sperandarum substantia rerum, argu-
mentum non apparentium. Huic, sicut dicit Augu-
stinus, contrarius est serpens, qui vt non credere- *Aug. ibid.*
tur Deo, venenosa fraude persuasit. Vnde Eccle-
siastes: Qui dissipat sepem, idest, defensionem *Eccle.10.b*
sacræ scripturæ mordebit eum coluber, idest infide-
litas erroris diabolici. Recte etiam per ouum intel-
ligitur spes. Vnde Augustinus: Spes in ouo, quia *Aug. ibid.*
vita pulli nondum est, sed futura est, nec iam vide-
tur, sed adhuc speratur. Spes autem, quæ videtur,
non est spes, sicut dicitur: et quia in ouo pullus est *Rom.8.d*
imperfectus, qui dum perficitur, testa oui frangi-
tur. Sic spei succedit beatitudinis perfectio. Vnde
Apostolus: Cum venerit quod pefectum est, eua- *1.Cor.13.c*
cuabitur quod ex parte est. Huic, vt dicit Augusti- *Ibidem.*
nus, contrarius est Scorpio, idest, desperatio, quæ
facit retrorsum respicere: et ex illa parte nocet.
Scorpio enim ex illa parte cauendus est, quoniam
venenatam et aculeatam caudam retrorsum habet.
Vnde qui nititur a spe vitæ subuertere, Scorpius est.
Vnde Ezechiel: Subuersores sunt tecum, et cum *Ezech.2.c*
Scorpionibus habitas. Est igitur sensus verbi propo-
siti spiritualis, quòd si quis petat panē charitatis, vel
piscem scilicet fidei: et ouum spei dabit ei Deus, et
remouebit ab eo lapidem obdurationis, serpentem
infidelitatis, et Scorpionem desperationis: quæ per
diuinum adiutorium elongantur a viris sanctis.
Si ergo vos cum sitis mali, et cetera. Postquam pro-
posuit liberalitatem in patre carnali: concludit a mi-
nore in patre spirituali. Si enim bonum est commu-
nicatiuum, ergo magis bonum, magis communi-
catiuum: et maxime bonum, maxime communi-
catiuum. Si ergo carnalis pater bonum communi-
cat filio petenti: multo fortius cælestis pater homi-
ni supplicanti. Et hoc est quod dicit: *Si ergo vos, cum
sitis mali, nostis bona dare filijs vestris*. Beda: Malos *Beda to.5.*
vocat sæculi amatores. Ij autem dupliciter mali sunt *li.3. in Lu-*
malitia culpæ: quia in Ecclesiastico: Si diues fueris, *ca cap.11.*
non eris immunis a delicto. Et Augustinus: Omnis *Eccle.11.b*
diues aut est iniquus, aut heres iniqui. Vel malos
vocat ipsos Apostolos, qui comparatione diuinæ
bonitatis mali dicuntur. Vnde dicitur: Nemo bo- *Mar.10.b*
nus, nisi solus Deus. Et Isaias: Facti sumus, vt im-
mundus, omnes nos, et quasi pannus menstruatæ
vniuersæ iustitiæ nostræ. Et Iob: Stellæ non sunt *Iob.25.b*
mundæ in conspectu eius: quanto magis homo, *et
cetera*. Vnde Gregorius: Sæpe iustitia nostra, ad *Greg. lib.5.*
examen iustitiæ diuinæ deducta iniustitia est, et sor- *Moral. cap.*
det in districtione iudicis: quod in oculis fulget ope- *28. in prin.*
rantis. Vel mali erant propter peccata venialia, sine
quibus non ducitur præsens vita. Vnde dicitur: Re- *Eph.5.c*
dimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Et Iacob
dixit: Dies peregrinationis vitæ meæ centū triginta *Gen.47.c*
annorum

annorum sunt, parui et mali. Quia secundum quòd dicitur: Si dixerimus, quia peccatum non habemus: ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Minus ergo videtur quòd a malo bonum, quàm a bono bonum. Et ideo concludit: *quanto magis Pater vester cælestis dabit spiritum bonum petentibus se?* Immo certe dabit quia dicitur: Omne datum optimum, et omne donum perfectum, desursum est. Iste spiritus, bonus est spiritus: scilicet in quo omnia dona donantur: de quo dicitur: Inuocaui, et venit in me spiritus Sapientiæ. Et post: Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Et: Alij per spiritum datur sermo sapientiæ, *et cetera*. Et post: Hæc omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Iste spiritus datur petentibus, et desiderãtibus secundum illud: Os meum aperui, et attraxi spiritum: Onager assuetus in solitudine, in desiderio animæ suæ, attraxit ventum amoris sui. Ad hunc enim spiritum Domini suspirat sanctorum Spiritus: Spiritus postulat, *et cetera*.

1. Ioan. 1. b — Iac. 1. c — Sap. 7. a. b — 1. Cor. 12. b — Ps. 118. r — Hier. 2. e — Rom. 8. e

Diuisio.

Et erat Iesus eijciens dæmonium, et cetera. Sicut habitum fuit in principio libri, Liber iste habet quattuor partes. Quarum prima est de Christi natura: Secunda vero de Christi doctrina: et hæc incœpit. Et habet partes duas, secundum duo opera sapientis. Quorum alterum est non mentiri: alterum mentientem manifestare posse. Prior igitur pars est de veritate declaranda ad discipulorum informationem. Posterior de falsitate confutanda per Iudæorum aduersantium confutationem. Priori parte terminata: hic incipit altera. Diuiditur autem hæc pars in quattuor. In quarum prima confutat Iudæorum dolositatem: In secunda impietatẽ. Erant autem appropinquantes, *et cetera*. In tertia curiositatem: Interrogatus autem a Pharisæis, *et cetera*. In quarta, incredulitatem, infra: Et factum est, cum appropinquasset, *et cet.* Inconfutando autem dolositatem Iudæorum. Primo confutat dolositatem calumniantium mirabilia ex parte efficientis: in secunda vero, ex parte temporis: Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis. Prima in duas diuiditur. In quarum prima confutat Iudæorum dolositatem et fallaciam: in secunda informat discipulos suos ad illam vitandam: Multis autem turbis concurrẽtibus. Prima pars, quæ continet præsens cap. diuiditur in partes tres. In quarum prima confutat fallaciam blasphemantiũ: in secunda fallaciam tentantium, siue discredentium infra: *Turbis autem concurrentibus*. In tertia vero fallaciam simulantium ibi: *Nemo lucernam accendit*. Primum istorum est in verbo: secundum in animo: tertium vero consistit in quocumque signo. Ad confutandam autem fallaciam blasphemantium tria introducuntur. Primo enim fit expressio fraudis Iudaicæ. Secundo vero improbatio fraudis expressæ ibi: *Ipse autem vt vidit cogitationes*, et cetera. Tertio vero commendatio veritatis ostensæ ibi: *Factum est autem, cum hæc diceret*, et cetera. Circa expressionem Iudaicæ fraudis, tria exprimit Euangelista: primum est materia laudis diuinæ: secundum est, blasphemia fraudis humanæ: tertium est, controuersia litis adiunctæ. Primo igitur quantum ad materiam laudis diuinæ dicit:

Sup. 4. f — Diuisio. — Inf. 15. a — Inf. 17. e — Inf. 19. e — Infra 13. c — Infra 12. a

Et erat eijciens dæmonium, et illud erat mutum. In quo simul tanguntur duo miracula, immo etiam tria. Vnde Beda in Glossa: Hunc dæmoniacorum etiam cæcum fuisse dicit, in quo tria miracula a Domino fiunt: quia cæcus videt, mutus loquitur, possessus a dæmone liberatur. Et in hoc erat materia laudis diuinæ, tam ex parte curati, quàm assistentium. Propter quod dicit: *Et cum eiecisset dæmonium, locutus est mutus, et admiratæ sunt turbæ*. Et sic impletum est illud: Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut ceruus claudus, et aperta erit lingua mutorum. Tanta autem miracula simul facta, sunt admirationis et laudis causa secundum illud: Terribilis Dominus, et magnus vehementer, et mirabilis potentia ipsius. Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, superualebit adhuc, et admirabilis magnificentia eius. Vnde vere potuerunt isti dicere illud: Bene omnia fecit, et surdos fecit audire, et mutos loqui.

Mat. 12. b — Beda hoc loco to. 5. — Isa. 35. b — Eccli. 43. a — Mar. 7. d

Spiritualis sensus.

Secundum autem spiritualem intelligentiam, dæmonium est peccatum quod facit surdum ad veritatem audiendam: cæcum ad videndam: et mutum, ad confitendam. Nequitia enim dæmonis vtrumque ingressum, per quẽ crediturus erat homo, oppilauit, idest, et auditum, et visum, et tertium, idest, linguam colligauit, ne confiteretur. Vnde dicitur: Non est annuncians, neque prædicens, neque audiens sermones vestros. Et iterum: Surdi audite, et cæci intuemini ad videndum. Quis cæcus, nisi seruus meus? et surdus nisi ad quem nuncios meos misi? Talis etiam mutus est ad confitẽdum. Vnde Ecclesiasticus: Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et nota quòd cum ad tria data sit homini loquela, scilicet ad laudandum Deum: ad ædificandum proximum: et ad accusandum seipsum. Hæc triplex loquela aufertur per triplex dæmonium. Primam aufert spiritus luxuriæ secundum illud: Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Manus vestræ sanguine plenæ sunt. Secundam aufert spiritus auaritiæ, qui facit sibi soli intendere secundum illud: Qui vnum talentum acceperat, abiens, fodit in terram. Tertiam spiritus superbiæ, qui non permittit quòd homo accuset se secundum illud: Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea. Et in Hieremia: Ecce ego iudicio contendam tecum eo quòd dixeris, non peccaui. De hoc triplici dæmonio dicitur: Vidi de ore draconis, et de ore bestiæ, et de ore pseudoprophetæ exire spiritus tres immundos, in modum ranarum. Primum dæmonium eijcitur per ieiunium secundum illud: Hoc genus non eijcitur, nisi per orationem et ieiunium. Secundum eijcitur per memoriam passionis Dominicæ secundum illud: Cordis piscis particulam si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dęmoniorum, *et cetera*. Tertium per orationem: Dauid tollebat citharam et percutiebat manu sua, et refocillabatur Saul, et leuius habebat: recedebat enim ab eo spiritus malus.

Isa. 41. g — Isa. 42. d — Mat. 12. b — Eccli. 15. b — Loquela data homini propter tria — Isa. 1. d — Mat. 25. d — Psal. 31. a — Hier. 2. b — Apo. 16. c — Mat. 17. d — Tob. 6. b — 1. Reg. 16. d

Secundo quãtum ad blasphemiam humanæ fraudis subditur: *Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia*. Et hæc erat magna blasphemia. Quia quod fiebat a Spiritu sancto, attribuebant spiritui maligno. Vnde Matthæus statim post hoc dicitur: Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus: spiritus autem blasphemiæ non remittetur. In hanc blasphemiam prorumpebant ex inuidia. Vnde Chrysostomus: Non quando magna dicebat, sed quando faciebat salutes hominũ, tunc instituerunt Pharisæi, *et cet.* Inuidia enim non quærit, quid dicat, sed solum vt dicat: æmulatione namque non est aliqua malitia deterior. Adulter enim breui complet peccatum suum: æmulator numquam quiescit. Et quia blasphemia ista ex malitia, et inuidia procedebat, pro tanto hoc Euãgelium legitur quando cantatur historia Ioseph in tertia Dominica Quadragesimæ. Sicut enim fratres Ioseph, ex inuidia vocauerũt eum inuentorem somniorum, sic et isti dicebant Christum inuocatorem dæmonũ. Et maxime exprimitur Beelzebub, tum quia istud idolum erat famosum. Vnde dicitur quòd Ochozias misit nuncios, dicens ad eos: Ite consulite Beelzebub Deum Accaron. Et Beda in Glossa: Asserebant Iudæi in hoc simulacro principem dęmoniorum habitare. Per cuius potestatem, dicebant Iesum dæmonia eijcere. Et ideo in textu dicitur: *In principe dæmoniorum*. Siue quia nomen huius idoli erat ridiculosum. Vnde tantum Beelzebub sonat, quantum, vir muscarum. Quo nomine vocabant eum Iudæi irrisorie,

Mat. 12. e — Chrysost. to. 2. homil. 41. in Mat. — Beelzebub. — 4. Reg. 1. a — Gloss. in ca. Matth. 12. to. 5. — Beelzebub vir muscarum.

Gloſſa hoc loco to. 5. ſorie, ſicut dicitur in Gloſſa, propter ſordes cruoris A qui in templo eius immolabatur. Vnde ſic blaſphe- *Ioan. 8. f* miam proferebant, ſicut in Ioanne dicitur: Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes?

Tertio vero, quantum ad controuerſiam litis adiunctæ ſubdit: *Et alij tentantes, ſignum de cælo quærebant ab eo* Non quærebant huiuſmodi ſignum ad credendum vt fideles, ſed vt rebelles ad impugnandum, *Mat. 22. b* ſecundum illud Saluatoris: Quid me tentatis hypo- *Pſal. 94. b* critæ? Et in pſalmo: Tentauerunt me patres veſtri, *1. Cor. 10. c* *et cetera*. Et hoc malum vt dicitur: Neque tentemus Chriſtum, ſicut quidam eorum tentauerunt, et a ſer- B pentibus perierunt. Petebant autem ſignum de cæ- *1. Reg. 12. c* lo, ſicut tonitruum tempore Samuelis: Aut emiſſio- *3. Reg. 18. d* nem ignis, ſicut tempore Eliæ: Aut retroceſſionem ſolis, ſicut tempore Ezechiæ. Hoc autem Iudæis erat *4. Reg. 1. c* proprium, ſiue per aſſuefactionem. Vnde: Iudæi *4. Reg. 20. c* ſigna petunt, et Græci ſapientiam. Et ideo Petrus inſignis fuit Apoſtolus ad Iudæos, et Paulus valens *1. Cor. 1. d* in ſapientia ad gentes ſiue etiam propter incredulitatem, et duritiam, ſecundum quod dixit Stepha- *Act. 7. f* nus: Dura ceruice, et incircumciſi cordibus et auribus, vos ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis. Vnde Chryſoſtomus: Semper diſcredere, ſignum eſt num- C quam poſſe proficere, ſic ſemper teſtimonium quærere ſignum eſt numquam velle credere. Et hoc quidem verum eſt, quando enim ſufficientia teſtimonia habebant in terris, non oportebat quærere ſigna *Ioan. 10. e* de cælis. Vnde Ioannes: Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, teſtimonium perhibent de me. Spiritualiter autem dedit Dominus ſigna in terris, ſcilicet ſigna humilitatis et paupertatis, ſecundum *Sup. 2. b* illud: Hoc vobis ſignum: Inuenietis infantem pannis inuolutum, *et cetera*. Sed multi huic ſigno non credunt, vt ſuperbi et ambitioſi qui quærunt Chriſtum non in humilitate crucis, ſed in appetitu hono- D *Mat. 24. c* ris et laudis. Et tamen dicitur: Tunc apparebit ſignum filij hominis in cælo, *et cetera*. Huic autem *Sup. 2. c* contradicunt ſuperbi, ſecundum illud: Poſitus eſt hic, *et cetera*, et in ſignum cui contradicetur, quia non placet eis ſtatus humilitatis, ſed dignitatis. Vn- *Pſal. 73. a* de in pſalmo: Poſuerunt ſigna ſua ſigna: ſcilicet ſu- *Sap. 2. b* perbiæ et laſciuiæ, ſecundum illud: Vbique relinquamus ſigna lætitiæ. Sine quibus ſignis nolunt ſe- *Pſal. 73. b* qui. Vnde in pſalmo: Signa noſtra non vidimus, *et cetera*.

Ipſe autem vt vidit cogitationes eorum dixit eis. Poſt expreſſionem fraudis Iudaicæ, ſubditur hic impro- E batio fraudis expreſſæ. Habet autem pars iſta tres. In quarum prima ponitur improbatio falſitatis: In ſecunda comprobatio veritatis, ibi: *Cum fortis armatus cuſtodit*, et cetera. In tertia vero reprobario doloſitatis, ibi: *Cum immundus ſpiritus exierit ab homine*, et cetera. Improbando falſitatem procedit hoc ordine. Primo deducit ad manifeſtum impoſſibile: ſecundo perducit ad falſum improbabile: tertio reducit ad verum infallibile. Primo igitur deducit ad manifeſtum impoſſibile cum dicit:

Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur. In quo intendit tale argumentum facere: Omne regnum di- F uiſum hoc ipſo quod diuiditur in ſe, deſtruitur: ſed ſi vnus dæmon eijcit alium, ſatanas in ſeipſum diuiſus eſt: ergo non ſtat eius regnum. Sequitur igitur quòd ſatanas ipſe deſtruat ſuum regnum, et auferat *† Hiero. in Reg. monach. de charitate, et pace. to. 9. ex Salluſtio de Bello Iugurth nō pcul a princ.* ſibi poſſe et dominium. Sed hoc eſt impoſſibile manifeſtum, et ſequitur ex dicto Phariſæorum: ergo illud fuit manifeſte falſum. Huius igitur rationis maiorem præmittit, cum dicit: *Omne regnum in ſe diuiſum, deſolabitur, et domus ſupra domum cadet*. Et hoc quidem eſt per ſe notum et verum eſt, quia diuiſio eſt cauſa ruinæ. Vnde cauſa prædicati eſt in ſubiecto. Et hoc eſt quod dicit Hieronymus: † Cōcordia paruæ res creſcunt, diſcordia maxime dilabuntur. Vnitas enim eſt cauſa ſaluationis, diuiſio interitus, ſecundum illud Oſeæ: Diuiſum eſt cor eorum, *Oſea 10. a* nunc interibunt. Et in Prouerbijs: Propter peccata *Prou. 28. a* terræ, multi principes eius. Exemplum huius eſt *Gen. 11. a* de ædificantibus turrim, cum eſſent labij vnius, *et cetera*. Vbi ſubditur: Diuiſit eos Dominus ex illo loco in vniuerſas terras, et ceſſauerunt ædificare. Vnde in finali ſtatu mundi, de ipſius vnitatis diſſipatione dicitur infra: Surget gens contra gentem, *Infra 21. c* et regnum aduerſus regnum, et terræmotus magni, *et cetera*. Deinde adiungit minorem cum dicit: *Si autem ſatanas in ſeipſum diuiſus eſt*, ideſt, contra ſeipſum pugnat. Quod dicit ſub conditione, quia hoc ſequitur ex verbo prædictorum Scribarum, et Phariſæorum, cum in ſe non ſit verum: Satanas enim ſatanæ concordat in malo. Vnde Iob: Corpus illius *Iob 41. a* quaſi ſcuta fuſilia, compactum ſquamis ſe prementibus. Vna vni coniungitur, et ne ſpiraculum quidem incedit per eas. Vna alteri adhærebit, et tenentes ſe nequaquam ſeparabuntur. Vnde in pſalmo: Aſtiterunt reges terræ, et principes conuenerunt in *Pſal. 2. a* vnum aduerſus Dominum, *et cetera*. Poſt hoc ſubiungit concluſionem cum ſubdit: *Quo modo ſtabit regnum eius?* Quod dicit interrogatiue, tamquam impoſſibile ſit hoc ſuſtinere quòd ſatanas ipſe de regno eijciatur. Regnum enim ſatanæ eſt in malis et peccatoribus. Iob: Ipſe eſt rex ſuper vniuerſos filios ſu- *Iob 41. d* perbiæ. Et ideo dicebat Apoſtolus: Non regnet pec- *Rom. 6. b* catum in veſtro mortali corpore. Poſtremo ſubinfert minoris probationem ex dicto ipſorum, quoniam et hæc erat cauſa totius elucidationis falſi. Et ideo addit: *Quia dicitis: in Beelzebub me eijcere dæmonia?* Si enim verum eſt quod dicitis vt ſatanas ſatanam eijciat, aduerſus ſeipſum diuiſus eſt, ergo diuiſum eſt eius imperium, ac per hoc tendit ad interitum. Et hoc modo formatur argumentum Matthæi: Si ſatanas ſatanam eijcit, aduerſus ſeipſum *Mat. 12. b* diuiſus eſt: Quo modo ergo ſtabit regnum eius? Sic igitur patet quo modo ex dicto eorum deducit ad manifeſtum impoſſibile.

Secundò vero producit ad falſum improbabile, cum ſubdit: *Si autem ego in Beelzebub eijcio dæmonia*. In quo intendit formare talem rationem: Si ego eijcio dæmonia per dæmonum potentiam: et ego dedi poteſtatem filijs veſtris eijciendi dæmonia. (Hanc ſupponit et tacet) ergo ipſi in principe dæmonum eijciunt dæmonia. Sed hoc eſt falſum et improbabile, et ſecundum eorum opinionem, et ſecundum ipſorum Apoſtolorum teſtificationem. Falſum igitur eſt quod Phariſæi ſentiunt, et verum quod Apoſtoli teſtantur. Igitur ipſi erunt iudices eorum. In hac autem ratione præmittitur propoſitio, quam aſſeruerunt, cum dicitur: *Si autem ego in Beelzebub eijcio dæmonia*, ſecundum veſtram ſcilicet aſſertionem. Supra eodem: *In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia*, ſubditur concluſio, quam non concedunt, cum dicitur: *Filij veſtri in quo eijciunt?* quaſi diceret: ſequitur quòd eijciunt in Beelzebub. Quod tamen ipſi non concedunt. Vnde Beda: Filios *Beda to. 5. lib. 3. in Luca cap. 11.* Iudæorum vocat Apoſtolos, qui inter alia munera quæ acceperunt a Domino, etiã dæmonia pellebant. Quam expulſionem non diabolo, ſed Deo aſſignabant. Subinfertur autem redargutio, quam incurrunt, cum dicitur: *Ideo ipſi iudices veſtri erunt*. Quia quod vos blaſphematis, vt falſum, ipſi teſtantur eſſe verum, ſecundum illud Iſaiæ: Vere, vos teſtes *Iſa. 44. a* mei, dicit Dominus: et non tantum teſtes propter veritatis aſſertionem, ſed etiam iudices propter veritatis perfectionem, ſecundum illud: Vos qui ſe- *Mat. 19. d* cuti eſtis me in regeneratione, cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis et vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael. Ipſi namque ſunt, de quibus Iſaias: Dominus ad iu- *Iſa. 3. c* dicium veniet cum ſenioribus populi ſui. Seniores vocat

Sap. 4. b vocat perfectiores secundum illud: Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis: et ætas senectutis, vita immaculata. A

Tertio vero reducit ad verum infallibile, cum adiungit: *Porro si in digito Dei eijcio dæmonia. Porro*, hoc est certe: *si*, idest, quia, *in digito Dei*, hoc est in Spiritu Mat. 12. d sancto. Vnde in Matthæo: Si in spiritu Dei eijcio dæmones. Spiritus sanctus namque dicitur digitus Exo. 8. c Dei, sicuti dicitur in Exodo: Digitus Dei est hic. Ratio autem huius est: quia filius dicitur brachium Pa- Isa. 53. a tris secundum illud: Brachium Domini cui reuela- Psal. 143. b tum est? Dicitur et manus secundum illud: Emitte B manum tuam de alto. Et ratio huius est, quia sicut qui operatur, brachio et manu facit, sic pater omnia Ioan. 1. a per filium facit, sicut dicitur: Omnia per ipsum facta sunt. Spiritus autem sanctus procedit a Patre et Filio, sicut digitus a corpore et brachio, et est illi connaturalis, et consubstantialis. Et ideo merito dicitur digitus in scripturis. Vel quia sicut vna est manus, et per digitos fit distinctio, sic per vnum spiritum fit 1. Cor. 12. distinctio donorum, sicut dicitur: Hæc omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Quia ergo in hoc spiritu *eijcio dæmonia, profecto peruenit in vos regnum Dei*, idest potestas regia, C Ioan. 12. e quæ regit nos, expulso diabolo, secūdum illud: Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Et nota quòd dicit: *peruenit in vos regnum Dei*. Quia regnum Dei peruenit in nos per Inf. 17. e gratiam secundum illud: Regnum Dei intra vos est, Sed tunc perueniemus in illud per gloriam, quando Mat. 25. d dicetur nobis: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum, *et cetera*. Et nota quòd ista consequentia est necessaria: quia si nihil est medium, quin homo sit sub potestate Dei vel diaboli, ergo si expellitur potestas diaboli ab homine, sequitur quòd introducatur potestas diuina. (Inter potestatem Dei atque diaboli quomodo non fit medium.) Triplex autem spiritus D nequam, de quo habitum est supra, expellitur, spiritu diuino dato ad tria, scilicet spiritu sanctitatis de Sap. 1. b quo dicitur: Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fi- Mat. 5. c ctum. Spiritu paupertatis de quo dicitur: Beati pauperes spiritu, *et cetera*. Et spiritu humilitatis de quo Isa. 66. a Isaias: Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu? Hunc triplicem spiritum petebat Psal. 50. b Propheta in Psalmo: Cor mundum crea in me Deus, et spiritum rectum innoua in visceribus meis. Ne proijcias, *et cetera*. Et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Redde mihi, *et cetera*. Et spiritu principali confirma me, vt tangatur hic triplex spiritus, E videlicet Rectus, idest paupertatis: Sanctus, idest puritatis: et Principalis, idest humilitatis. Quem spiritum qui habet, habet iustitiam ad se, et proximum, et Deum. Siue etiam intra se, extra se, et infra se, ac per hoc habet pacem, et gaudium, et intra se regnum Rom. 14. a Dei. Nam secundū illud: Non est regnum Dei esca, et potus: sed iustitia, et pax, et gaudiū in Spiritu sancto.

Cum fortis armatus custodit atrium suum. Postquam improbauit falsitatem, hic secundo approbat veritatem. In cuius approbatione, procedit hoc ordine. Primo præmittit veritatem præambulam: secundo subdit veritatem intentam: tertio subnectit veritatem annexam. F Primo igitur præmittens veritatem præambulam dicit: *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet*. Hoc per se notum est. Quieta enim possessio venit ex fortitudine possidentis, qui non permittit impugnari atrium suum. Iob 41. d Fortis autem iste, est diabolus de quo dicitur: Non est super terram potestas, quæ comparetur ei, qui fa- Abac. 1. c ctus est, vt nullum timeret. Et in Abacuc: Domine in iudicium posuisti eum: et fortem vt corriperes fundasti eum. Iste est armatus secundum quòd dicit Iob 41. a Iob: Corpus illius vt scuta fusilia, *et cetera*. Et quia tantam habet potentiam et armaturam: ideo non potest sibi ab homine infirmo fieri violentia. Immo in pace possidet, quoniam non timet amittere secundum illud Gregorij: Illos pulsare negligit, quos quieto iure se possidere sentit. Et hæc pax peccatorum de qua in Psalmo: Zelaui super iniquos, pacem pecca- Psal. 72. a torum videns. Et in Matthæo: Non veni pacem mit- Mat. 10. d tere, sed gladium. Vult igitur in hoc dicere, quòd fortis non expellitur a minus forti. Si ergo super potestatem diaboli nulla præualet potestas terrestris, sed tantum cælestis potentia: ergo quæ expellit dæmones non est de terris, sed de cælis: non humana, sed diuina.

Secundo adiungens veritatem intentā, et iam persuasam dicit: *Si autē fortior illo superueniēs vicerit eum*. Fortior est diabolo, diuina fortitudo, scilicet Christus, Deus noster: Christum prædicamus, Dei virtu- 1. Cor. 1. d tem, et Dei sapientiam. Et rursum ibidem: Quod in- Ibid. firmum est Dei, fortius est hominibus. Et ait Iob: Iob 9. c Si fortitudo quæritur, robustissimus est. Et propterea dicit Isaias: Vocabitur nomen eius admirabilis, Isa. 9. b consiliarius, Deus, fortis. Iste superuenit, idest, de supernis venit secundum illud: Qui de cælo venit, Ioan. 3. d super omnes est. Hic autem vicit diabolū, tamquam minus fortem, iuxta quod dicitur: Confidite, quia Ioan. 16. g ego vici mundum. Vnde licet victus videatur, tamen vicit, quia moriendo reuixit. Et hoc a Hieremia de- Hier. 46. c signatur: Fortis impegit in fortem, ambo pariter conciderunt: quia Christus corporaliter, temporaliter, et visibiliter. Diabolus vero sempiternaliter, totaliter, et irrecuperabiliter. Vnde in Apocalypsi: Ecce vi- Apo. 3. b cit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, et soluere septem signacula eius. Et vidi, et ecce in medio throni et quattuor animalium, et in medio seniorum agnum stātem tamquam occisum. Qui ideo vicit, quia occisus est. Vnde potest dici diabolo illud: Vbi est mors victoria tua? Sequitur: Deo autem gra- 1. Cor. 15. g tias, qui dedit nobis victoriam, per Dominum nostrum Iesum Christum. Et quia vicit ipsum in passione, ideo spoliatus in Resurrectione. Ideo subditur: *Vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat*. Et hoc fecit quando portas infernales confregit secundum illud: Quia contriuit portas æreas, et vectes ferreos Ps. 106. b confregit. Et rursus: Arcum conteret, et confringet Psal. 45. b arma: et scuta comburet igni. Hæc arma facit sibi diabolus de hominibus per consensum secundum illud: (Arma dæmonum.) Non exhibeatis membra vestra arma iniquita- Rom. 6. b tis peccato. Vel arma diabolica sunt diuersa tentatorum machinamenta, quibus hominibus præualebat. Et his priuatus est per Christi victoriam in Resurrectione, et spoliatus est in Ascensione. Ideo subdit: *Et spolia eius distribuet*. Et hoc quidem fecit, quando de vasis contumeliæ fecit vasa misericordiæ. Et hoc est in Ascensione factum secundum illud: Ascendens in Eph. 4. b altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Hoc autem fecit noster Emmanuel: Voca Isa. 8. a nomen eius. Accelera spolia, detrahere, festina prædari. Prædatus est autem fortiter diabolum secundum illud: Numquid tolletur a forti præda? aut Isa. 49. g quod captum fuerit a robusto, saluum esse poterit? Quia hæc dicit Dominus: Equidem et captiuitas a forti tolletur, *et cetera*. Dominus diripiet thesaurum Osea 13. d omnis vasis desiderabilis. Huius figuratio præcessit in Dauid de quo dicitur quòd regressus a cęde Ama- 1. Reg. 10. g lech, expoliatis Amalechitis, spolia distribuit, et misit dona senioribus Iuda proximis suis. Et nota quòd Christus dicitur spolia diaboli distribuere, quia licet (Christus spolia diaboli distribuere dicit.) ipse omnes liberauerit, tamen etiam partem huius glorię, diuersis prędicatoribus committit. Qui et ipsi sunt spoliatores Ægypti. Ex hoc igitur apparet, quòd Exo. 12. f expulsio dęmonum fiebat a Christo, non virtute diabolica, nec humana, sed per Spiritum sanctum. Et hæc est veritas intenta.

Tertio vero annectens veritatem adiunctā subdit: *Qui non est mecum, contra me est*. Ac per hoc homines, quos diabolus possidet, Christo repugnant, et secundum

dum

2.Cor.6.c dum illud: Quæ conuentio Christi ad Belial? *et cetera*. Et quia nullus fortitudini eius potest resistere, ideo subdit: *Et qui non colligit mecum, dispergit*. Quia
Iob 9.a sicut dicit Iob: Quis restitit ei, et pacem habuit? Officium namque Christi est congregare, secundum
Ioan.11.g illud Ioannis: Moriturus erat, *et cetera*. Sequitur: Vt filios Dei qui erāt dispersi, congregaret in vnum.
Isa.11.c Et Isaias: Congregabit profugos Israel, et dispersos
Ps.146.a Iuda colliget a quattuor plagis terræ, Psalmista: Dispersiones Israelis congregabit. Officium autem dia-
Ioan.10.c boli est, dispergere, secundum illud Ioannis: Lupus rapit, et dispergit oues. Ideo optimum est introire in ouile Domini, qui non potest superari a fortiori,
Ioan.10.c sicut dicit Ioannes: Pater meus, quod dedit mihi, maius omnibus est, *et cetera*.

Cum immundus spiritus. Post improbitatem falsitatis, et approbationem veritatis, subdit hic Euangelista reprobationem dolositatis, cuius origo est a spi-
Ioan.8.f ritu maligno, secundum illud Ioannis: Ipse mendax et pater eius, *idest*, mendacij et simulationis. Reprobat ergo Saluator dolositatem Pharisæorum. Cuius originem, progressum, et consummationem ostendit in eis fieri per spiritum malignum. Et hoc quantum ad maligni spiritus egressum, regressum, et ingressum. Egreditur namque per detestationem inimicitiæ. Regreditur per simulationem iustitiæ. Sed ingreditur per profundationem nequitiæ. Primo igitur, quantum ad egressum spiritus immundi, per detestationem inimicitiæ, dicit: *Cum immundus spiritus exierit de homine*, scilicet per veram pœniten-
Zac.13.a tiam, secundum illud: Et pseudoprophetas, et spiritum immundum auferam de terra. Ad hoc autem duo sunt necessaria, scilicet abstinentia, et orationis instantia per quæ mundamur intus et extra. Et tunc exit spiritus immundus secundum illud Matthæi:
Mat.17.c Hoc genus dæmoniorum non eijcitur, nisi per orationem et ieiunium. Et quoniam diaboli desiderium semper est ad seductionem bonorum, quātumcumque ab alijs expellatur, ideo subdit: *Perambulat per*
Loca inaquosa. *loca inaquosa, quærens requiem*. Loca inaquosa sunt loca in quibus non viget carnalitas, aut concupiscen-
Psal.62.a tia, secundum illud Psalmi: In terra deserta, inuia, et inaquosa, sic in sancto apparui tibi, secundum quòd Hieronymus exponit. Et propterea Virgo Maria, quia omnino habuit extinctam concupiscentiā,
Isa.16.a dicitur petra deserti: Emitte agnum Domine dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion. Circa hæc loca ambulat diabolus, quærens requiem, idest, volens in illis vmbram negligentiæ, et fontem contumeliæ fabricare, vt ibi possit requiescere. In tali autem loco requiescit, secundum illud
Iob 40.b Iob: Sub vmbra dormit in secreto calami in locis
Ezec.29.a humentibus, vt Ezechiel ait: Ecce ego ad te pharao rex Ægypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum. Non autem requiescit diabolus, nisi in illis in quibus inuenit defluxus concupiscentiarum. Quos quia non potest reperire in sanctis viris afflictis et maceratis, ideo in eis non requiescit, sed fu-
Zac.4.b git, iuxta illud Iacobi: Resistite diabolo: et fugiet a vobis.

Secundo vero quantum ad regressum, per simulationem iustitiæ, subdit: *Et non inueniens*, scilicet requiem, *dicit: Reuertar in domum meam vnde exiui*. Suam vocat domum, quia nondum ab ea plene expulsus fuerat. Et ad talem diabolus redit. In cuius
Isa.37.g figura Isaias: In via qua venit rex Assyriorum, idest, satanas, per eam reuertetur. Recte autem peccatorem domum suam vocat: quia peccator, qui fecit
Ioan.8.d peccatum, seruus est peccati, sicut dicit Ioannes. Ac per hoc non est iuris sui, sed seruus diaboli. Ideo
Prou.5.b in Prouerbijs: Ne des alienis honorem tuum et annos tuos crudeli: ne forte impleantur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo aliena. Ad hanc autem domum reducit diabolum expulsum simula-

A tio bonitatis et iustitiæ. Et propterea addit: *Et cum venerit, inuenit eam scopis mundatam, et ornatam*, non intra, sicut dicit propheta in Psalmo: Et exercitabar, Psal.76.b
et scopebam spiritum meum. Et rursus: Omnis gloria filiæ regis ab intus. Non sic inuenit scopatam, et Psal.44.c
ornatam, sed extra, sicut infra eodem: Nunc vos Inf.eod.f
Pharisæi, quod deforis est calicis et catini, mundatis: quod autem intus est vestrum, plenum est rapina et iniquitate. Et Matthæus ait: Væ vobis, *et cetera*. Mat.23.c
Sequitur: Quia similes estis sepulchris dealbatis, *et cetera*. Talis munditia non sufficit Spiritui sancto, qui non tantum quærit habitare in corpore mundo,
B sed in animo sancto. Vnde Sapiens: In maleuolam Sap.1.a
animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Et ideo ad vtrumque inuitamur ab Isaia: Lauamini mundi estote, *et cetera*. Il- Isa.1.e
la autem munditia, quæ tantum est extra, relinquit domum vacuam a gratia Spiritus sancti, et per hoc occupabilem a præsentia diaboli. Vnde hæc notans Matthæus dicit: Inuenit eam vacantem, scopis Mat.12.d
mundatam, et ornatam. Vacantem scilicet a gratia et virtute. Vnde Chrysostomus: A virtute desolati, dæmonum actionibus facile erunt occupabiles. Et ideo Hieronymus: Semper aliquid boni facito, ne
C te diabolus inueniat otiosum.

Tertio vero quantum ad ingressum, per profundationem nequitiæ subdit: *Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus nequiores se, et ingressi habitant ibi*. Ij septem spiritus sunt septem simulationes, quæ virtutes specie esse se simulant, et mentiuntur. Qui ideo sunt nequiores vitijs apertis quia maiorem habent malitiæ peruersitatem, sicut dicit Augustinus: Simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas. Vnde nota tres septenarios spirituum. Primus bonus est, qui continet septem dona, de quibus Isaias: Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiri- Isa.11.a
D tus sapientiæ et intellectus, *et cetera*. Secundus est malus, et continet septem spiritus nequitiæ, idest, septem vitia capitalia, septem donis opposita. Opponitur enim sapientiæ luxuria: intellectui gula: consilio auaritia: fortitudini accidia: scientiæ ira: pietati inuidia: timori superbia. Et de his Marcus di- Mar.16.b
cit quòd de Maria Magdalena eiecta fuerant septem dæmonia. Tertius septenarius continet septem simulationes, quas Dominus vocat spiritus nequiores, quia sub specie sanctitatis decipiunt innocentes, de quibus in Prouerbijs: Septem nequitiæ sunt in corde Prou.26.d
illius, *et cetera*. Has omnes inducit hyppocrisis, quæ
E est donorum Spiritus sancti simulatrix. In cuius rei signum Dominus septem facit exclamationes ad Mat.23.b
hyppocritas, comminans eis, væ. Octauo autem additur, nec ponitur ibi hyppocrita. Ij ergo spiritus nequiores secure habitant: quia quanto malitia minus apparet, tanto minus arguitur, et tanto requiescit securius, secundum illud Isaiæ: Requiescent ibi Isa.13.d
bestiæ, et replebuntur domus eorum draconibus: et habitabunt ibi struthiones, et pilosi saltabunt ibi: vbi strangulantur monstra vitiorum. Et quoniam quanto diabolus securius habitat in homine, tanto peius est homini, quia magis est seruus: ideo subdit: *Et*
F *fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus*, siue propter recidiuationem, ob quam: Ecce sanus factus es, Ioan.5.c
iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Et Petrus: Melius erat illis non cognoscere viam iu- 2.Pet.2.d
stitiæ, *et cetera*. Vnde Chrysostomus: Difficilior est pœna posteriorum vitiorum. Siue propter iniquitatis duplicationem, quæ fit propter simulationem, secundum illud: Non semines mala in sulcis iniu- Eccli.7.a
stitiæ, et non metas ea in septuplum. Ex quo apparet quòd Pharisæi non tantum sunt conuicti de falsitate, sed etiam redarguti de dolositate. Possunt autem allegorice ista exponi de populo Iudaico, et Beda to.5.
Gentili secundum quòd Beda exponit satis bene in lib.3.in ca.
Glossa: Exijt a Iudæis, *et cetera*. 11.Luca.

Factum

Factum est autem. et cetera. Post expressionem fraudis Iudaicæ, et reprobationem fraudis expressæ subdit hic Euangelista commendationem veritatis apertæ. Et hoc quidem conueniens erat, vt manifestata veritate, veritas ipsa seipsam manifestans, laudaretur manifeste coram tota multitudine. In descriptione autem huius commendationis laudatiuæ tria introducuntur. Primum est conditio personæ laudantis. Secundum est expressio laudis diuinæ. Tertium est approbatio laudis expressæ. Primo igitur, quantum ad conditionem laudantis personæ dicit:

A

Factum est autem cum hæc diceret, scilicet ad confutationem falsitatis. *Extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi*, ad veritatis commendationem, et Pharisæorum confutationem. In quo duplex notatur conditio in persona laudante, scilicet virilitas, et modicitas. Virilitas notatur in hoc quòd vocem extollebat secundum illud: Exalta in fortitudine vocem tuam, qui Euangelizas Hierusalem: exalta, noli timere. Modicitas in hoc quòd quædam mulier non nominata, nec nobilis, sed de turba, vt impleretur illud: Pauper et inops laudabunt nomen tuum. Ex quo apparet quòd laudator diuini nominis non debet esse timidus, vt laudare non audeat: nec timidus vt laudare erubescat, sed virilis et humilis. Vnde cum quidam ex timore tacerent: quidam blasphemarent ex superbia et tumore, hæc mulier humilis et virilis, nec tacuit cum timidis, nec vituperauit cum blasphemis. Vnde in Glossa: Magna fiducia inter blasphemos confitetur Dei filium. Ideo potetant sibi dicere illud: O mulier, magna est fides tua, quæ scilicet tantum te fortificauit, cum dicatur: Mulierem fortem quis inueniet? In te verificatum est illud: Fundamenta æterna supra petram solidam, sic mandata Dei in corde mulieris sanctæ.

Isa. 40. b

Psal. 73. d

Mat. 15. b

Prou. vlt.

Eccli. 26. d

Secundo vero quantum ad expressionem laudis diuinæ subditur: *Beatus venter qui te portauit*. In quo laudat Christum Dei filium, extollēs laudis eius præconium, ex beatitudine matris, quasi dicat: Beata mulier, quæ portauit tam bonum filium. Et recte, quia decebat sexum femininum sic laudare. Nec tantum feminas, immo etiam viros. Nam supra, primo dixit Virgo: Ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Et nota quòd beatificat Virginis ventrem, et hoc, quia portauit Dei filium, nouem mensibus, et sex diebus, qui pro vno mense accipitur. In ventre matris figuratus sum caro decem mēsium tempore. Vnde in laude Virginis dicitur: Vēter tuus sicut aceruus tritici. Quia Christus erat granū frumenti secundū quòd dicit Ioannes: Et hoc tritico fuit venter eius impletus. Et ideo beatus, propter tria priuilegia, quia vt dicit Bernardus: Fuit sine corruptione fecunda, sine grauedine grauida, sine dolore puerpera. Quis audiuit vmquam tale? et quis vidit huic simile? siue propter tria miracula. Primum est, coniunctio infinite distantium: Deus enim ibi factus est homo: creator creatura: immensus paruus: verbum infans: æternus temporalis secundum illud: Et verbum caro factum est. Et in Hieremia: Creauit Dominus nouum super terram, femina circumdabit virum. Secundum miraculum est, quia qui fecit ventrem factus est in ventre. Vnde in Psalmo: Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei. Et post: Homo natus est in ea, et ipse fundauit eam Altissimus. De hoc potest exponi illud Ecclesiastici: Vas admirabile opus excelsi. Tertium miraculum, quia qui continet omnia, continetur in ventre: et ille ibi capitur, quē totus non capit orbis. Vnde cantat Ecclesia: Quia quem cæli capere non poterant tuo gremio contulisti. Vnde Isaias: Vere tu es Deus absconditus. Nec tantum beatificat Virginem propter portationem, sed vbera propter lactationē cum subdit: *Et vbera quæ suxisti*, scilicet beata sunt. Ex quo datur intelligi, quòd a solis vberibus Virginis beatissimæ lactatus fuit. Quod designatum fuit in Moyse, qui lactari, vt dicitur, noluit a muliere Ægyptiaca. Et ideo quæsita fuit mulier Hebræa, scilicet mater propria, sicut dicitur in Exodo. Hæc autem designat Virginem Mariam, cuius vbera suxit Christus secundum illud: Quis mihi det te fratrem meum, sugentem vbera matris meæ, *et cetera*. Ideo autem iunxit ista duo, vt ostenderetur virgo Maria fuisse mater Christi vera, et perfecta, quia non solum genuit, sed et educauit: et sicut vere educauit, ita vere genuit, et in hoc arguitur, vt dicitur in Glossa, impietas Manichæi, et aliorum, qui dicunt ipsum attulisse corpus æthereum. Vnde Beda: Ex eodem fonte, et lac nutriendis, et semen procreandum pueris manat. Ergo de semine Virginis, secundum Physicos, potuit concipi, qui de lacte eius potuit nutriri.

B

C

D

E

F

Sup. 1. e

Sap. 7. a

Cant. 7. a

Ioan. 12. d

Cur virgineus venter dictus sit beatus.

Isa. 66. c

Ioan. 1. b

Hier. 32. d

Psal. 86. a

Eccli. 43. a

Isa. 45. e

Exo. 2. b

Cant. 8. a

Beda to. 5. li. 3. in Luca cap. 11.

Tertio vero, quantum ad approbationem laudis expressæ subdit: *At ille dixit: Quinimmo beati qui audiunt verbum Dei*. Hoc non dicit aduersando, sed potius superaddendo, quasi diceret: Non solum beatus venter, qui portauit me, verbum caro factum, verum etiam beatior qui suscipit verbum a me prolatum. Vnde et Maria non tantum beata fuit, quia Christum gestauit in carne, verum etiam beatior, quia ipsum perfectissime gestauit in mente, secūdum quod dicit Augustinus: Beatior fuit Maria, concipiendo fidem Christi, quàm carnem Christi. Beatus est enim omnis qui audit et obedit secundum illud: Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea. Et ideo subdit: *Et custodiunt illud*. Et ideo Iacobus: Estote factores verbi, et non auditores tantum. In quo verbo, Christus noluit laudare matris cognationem carnalē per se. Nam supra dicitur Iudæis: Ne cœperitis dicere: Patrem habemus Abraam, *et cetera*: sed spiritualem: quia sanctior est copula mentium, quàm corporum. Et ideo cum quærerent eum mater et fratres eius, dixit: Quicumque fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, soror, et mater est. Et propter hoc virgo Maria fuit laudabilis in concipiendo, quia fidem concepit: et ideo dixit ei Elisabeth: Beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi a Domino. Ex quo apparet mira commendatio veritatis, quæ omnes sibi adhærentes beatos efficit: non solum adhærentes carnali cognatione, vt virgo Maria, verum etiam spirituali dilectione, sicut quælibet anima sancta. Vt enim dicit Augustinus: Beatitudo est gaudium de veritate. Ad quod gaudium venient, qui veritatem audiunt, diligunt, et faciunt secundum illud: Qui audit me, non confundetur: et qui operantur in me, non peccabunt: Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.

Ioan. 13. b

Ia. 1. d

Sup. 3. b

Mat. 12. d

Sup. 1. c

Eccli. 24. c

Spiritualiter autem hic notandum est, quòd mulier de turba typum gerit legis, quæ generationem commendat carnalem, secundum quòd facta est repromissio Abraæ: Suspice cælum, *et cetera*. Et Dauid: in Psalmo: De fructu ventris tui, *et cetera*. Vnde ad Romanos: Ex quibus Christus secundum carnem, *et cetera*. Sed Christus typum gerit gratiæ et spiritus. Qui quidem generationem commendat spiritualem secundum illud: Qui est mater mea, et qui sunt fratres mei? Huius generationis spiritualis conceptio, primo fit in fide, quasi in vnitate Ecclesiæ: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, *et cetera*. In cuius etiam rei signum, virgo Maria per fidem cōcepit: Beata quæ credidisti. Partus autem fit per operationem: Dixi, rigabo hortum plantationum, *et cetera*. Sed illi qui credunt, et non operantur, sunt sicut illi de quibus Isaias: Venerunt filij vsque ad partum, et virtus non est pariendi. Sed illi qui credunt et operantur, sunt illi de quibus Petrus: Sicut modo geniti infantes, rationabile et sine dolo lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem, scilicet per dilectionem et contemplationem. Osculetur me osculo oris sui quia meliora sunt vbera tua vino, *et cetera*. Et in Prouerbijs: Cerua charissima, et gratissimus hinnulus:

Spiritualis sensus.

Gen. 15. b

Ps. 131. c

Rom. 9. a

Mat. 12. d

Ioan. 7. f

Sup. 1. e

Eccli. 24. d

Isa. 17. a

1. Pet. 2. a

Cant. 1. a

Prou. 5. d

nulus: vbera eius inebrient te in omni tempore. Et sic in his tribus insinuatur susceptio gratiæ, exercitatio actiuæ, et consolatio contemplatiuæ. Et hoc totum clauditur in fide, quæ per dilectionem operatur, quam soli qui habent, erunt beati.

A

Turbis autem concurrentibus, et cetera. Postquam Saluator confutauit fallaciam blasphematorum, siue obtrectatorum, hic secundo confutat fallaciam incredulorum, qui sub specie studiositatis quærebant signa coriositatis. Confutatur autem fallacia incredulitatis Iudæorum, et hoc triplici via. Primo enim gens illa arguitur, quia dubia ad credendum: secundo, quia tepida ad discendum: tertio, quia frigida ad pœnitendum. Primo igitur arguitur gens fallax et incredula: quia dubia ad credendum cum dicitur: *Turbis autem concurrentibus, cœpit dicere: Generatio hæc, generatio nequam est*. Turbæ namque concurrebant, id est, ex diuersis causis ad ipsum currebāt. Quidam ad audiendum documenta: quidam ad videndum miracula: quidam causa famis pellendæ: quidam causa sanitatis recuperādæ: quidam ad insidiandum. Alij ad obsequendum, secundum diuersa genera personarum, quæ in Euangelio exprimuntur. Ij autem, sicut dicit Glossa, currebant ad mirabilia quæ ab eo fieri audiebant, quæ volebant videre, non ex zelo fidei, sed potius ex dolo, et curiositate, et fraudulentia veri. Et propterea dicit: *Generatio hæc, generatione nequam est*. Et Mattheus dicit: Generatio mala et adultera signum quærit: nequam enim et adultera est, propter infidelitatem, et idololatriam. Vnde competit ei illud Prouerbium: Generatio quæ Patri suo maledicit, et quæ matri suæ non benedicit. Et illud Deuteronomij: Generatio peruersa est, et infideles filij eorum. Infidelitas apparet ex quæstione curiositatis. Propter quod subdit: *Signum quærit*, scilicet de cælo, Glossa: Quasi illa quæ viderant, non fuerint signa. Et quia huiusmodi, propter incredulitatem non erant cęlestes, sed terreni: non spirituales, sed potius animales: ideo denegantur eis signa cælestia, sed conceduntur terrestria, ideo dicit: *Et signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ*. Hoc quidem dicit, non quia alia signa non dederit. Vnde Lazarum suscitauit quatriduanum, sicut dicit Ioannes: Et vox de cęlo ad eum facta est. Et multa alia fecit signa in conspectu omniū, de quibus dicit Ioānes quòd non sunt scripta in libro suo. Et rursus: Sol obscuratus est in morte: sed quia omnia alia signa non valent nisi credenti Deum passum, tertia die resurrexisse, cuius figura præcessit in Iona propheta. Et ideo Ioannes Pharisæis quærentibus: Quod signum ostendis nobis quia hæc facis? *et cetera*. Dixit eis: Soluite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Subiungitur: Ille autem dicebat de templo corporis sui. Et huius figura præcessit in Iona, quem tertia die euomuit piscis. Et ideo creditum fuit ei a Niniuitis. Propter quod subdit: *Nam sicut fuit Ionas signum Niniuitis, ita et erit filius hominis generationi isti*. Ionas enim fuit Niniuitis signum non tantum verbo, sed etiam miraculi facto: quia in mare proiectus, et a pisce absorptus, die tertia est ad superna regressus. Per quod designauit Christum passum, mortuum, et suscitatum. Vnde aptatur huiusmodi signum propositū hoc modo: sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ. Qui ergo huic signo non credit, durior est Niniuitis, nec alia signa Domini in aliquo prosunt ei.

B

Turbæ diuersas ob causas ad Christū cōfluxerunt.

Glossa in hūc locum ca. 11. Lucæ to. 5.

Mat. 12. c

Prou. 30. c

Deut. 32. c

Glossa in hūc locum to. 5.

Ioan. 11. f

Ioan. 12. d

Idem. 20.

Inf. 23. f

Ioan. 2. d

Ibidem. 2. d

Ibidem. d

Mat. 12. b

Secundo arguitur Iudæorum generatio, quia tepida ad discendum, cum subditur: *Regina Austri surget in iudicio cum viris generationis huius*. Ex quo apparet quòd resurrectio erit vniuersalis, non tantum bonorum sed etiam malorum. Et quòd erit ad iudicia secundum illud Ioannis: Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, et procedent, *et cetera*. Sed quia mali condemnabuntur comparatione meliorum, ideo subdit: *Et condemnabit illos*. Beda: Non potestate iudicij, sed comparatione melioris facti quod factum ostendit in hoc quod ait: *Quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis*, secūdum quod dicitur: Regina Saba cum audisset famam Salomonis, venit, vt tentaret eū in ænigmatibus, in Hierusalem. Simile dicitur: Vnde in tribus fuit laudabilis. Et primo quia mota fuit fama sapientiæ Salomonis. Secundo vero, quia venit de remotis partibus. Tertio vero, quia venit ad hominem paris conditionis. Et e contrario hic populus tripliciter erat vituperabilis: quod notat cum subdit: *Et ecce plus quàm Salomon hic*. In hoc enim quod dicitur, *Ecce*, notat se cognitum, non tantum per auditum, sed per visum secundum illud: Post hæc in terris visus est, *et cetera*. In hoc quod addit, *hic*, ostendit, quòd non erat absens, sed præsens, vt possit eis merito dici illud Deuteronomij: Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non est procul situm, *et cetera*. In hoc vero quod dicit: *plus quàm Salomon*, ostendit, quòd non tantum credendum est ei, sicut viro sapienti, sed sicut principio et fonti totius sapientiæ secundum illud: Ego principium qui et loquor vobis. Maior erat namque Christus Salomone ratione potentiæ, ratione scientiæ, et ratione iustitiæ. Vnde sibi competit præcipue illud Psalmi: Deus iudicium tuum regi da, *et cetera*. Qui in laude Salomonis creditur a Iudæis factus cum ibi dicatur: Dominabitur a mari vsque ad mare. Et iterum: Ante solem permanet nomen eius. Et iterum: Benedicentur in ipso omnes tribus terræ, *et cetera*. Ille Salomon pacificus fuit ad tempus, sed iste æternaliter. Isaias: Multiplicabitur eius imperium, et pacis non erit finis. Ille sapiens, sed iste sapientia: Christum Dei virtutem et sapientiam, *etc.* Et: In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, et scientię absconditi, *et cetera*. Ille faciens iustitiam, sed iste ipsa iustitia: Qui factus est nobis sapientia et iustitia, *et cet.* Ideo hic septem præeminentias meretur Regina illa Austri, comparatione ad Iudęos incredulos. Regina, sexus fragilis: de remotis: cum difficultate: relicto imperio: cum muneribus: ad purum hominem: sola fama cognita venit, sicut expresse colligitur. Sed Iudæi viri, Christum præsentem, gratis oblatum, sui generis beneficum, Deum et hominem miraculis probatum, contemnunt, et despiciunt.

Iudæorum generatio tepida.

Ioan. 5. e

Beda in hūc locum to. 5. lib. 3.

2. Paral. 9. a

3. Reg. 10. a

Baruc. 3. d

Deut. 30. c

Ioan. 8. c

C

Psal. 71. a

Ibid.

Isa. 9. b

1. Cor. 1. d

Coloss. 2. a

D

1. Cor. 1. d

3. Reg. 10. a

Tertio arguitur Iudæorum generatio, quia frigida ad pœnitendum, cum subdit: *Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac, et condemnabunt illam*. Et hoc propter eorum pœnitentiam, et Iudæorum impœnitentiam. Ex comparatione enim meliorum arguuntur minus boni. Propter quod subdit: *Quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Ionæ*. Crediderunt Niniuitæ in Dominum, et prædicauerunt ieiunium, et vestiti sunt saccis. Et Ionas erat ignotus, prędicauitq. paucis diebus. Erat etiam homo purus et nullum fecit miraculum. Sed maiora his ostendit Christus Iudæis, ideo subdit: *Et ecce plus quàm Ionas hic*. Quia Christus non tantum erat homo, verumetiam Deus. Quod ostendebat magnitudine miraculorum. Non prædicauit paucis diebus, sed multis, hoc est, tribus annis. Ideo magis condemnatur duritia incredulitatis in Iudæis. Vnde Chrysostomus: Niniuitæ inter tres dies, facti sunt populus Dei, qui tamen prophetas non habuerunt: Iudæi intra tres dies crucifixionis, facti sunt populus diaboli: illi euaserunt vindictam imminentem, isti pertulerunt atrocissimam. Sic patet, quo modo fraudulentia Iudæorum, qui quærebant signa, vt tentarent, per exempla conuicta sit, vt in infidelitatis duritia non permaneret. Sic etenim Iudæi, qui audiebant legem, et prophetas, et Christum videbant, et non credebant, arguuntur comparatione Reginæ Saba, et Niniuitarum. Sic clerici et alij litterati argui possunt, comparatione mulierū et laicorum. Nam clerici Christum in scri-

Iudæorum generatio frigida.

E

Ioan. 3. b

F

Chrysost. to. 1. homil. 25. in c. 7. Gen.

in scripturis, et manibus contrectant in sacramentis, A
et tamen minus credunt et venerantur, quàm mulie-
Mat.21.c res et laici. Vnde nunc possumus dicere illud: Pu-
blicani et meretrices præcedent vos, *et cetera*. Et rur-
Lib.8.ca.8. sus Augustinus in libro confessionum: Idiotę rapiunt
cælum, et nos cum litteris nostris ad inferna demer-
gimur. Possent et his exemplis argui omnes Christia-
ni qui tardi sunt ad audiendum verbum Dei, et ad
faciendam pœnitentiam de peccatis, qui ad sui excu-
sationem quærunt signa miraculorum, cum tamen
ante oculos habeant Christum crucifixum, ita vt pos-
Gal. 3. a sit eis dici illud: O insensati Galatæ, quis vos fascina-
uit non obedire veritati, ante quorum oculos Iesus B
Christus proscriptus est, et in vobis crucifixus? Ha-
bentes igitur et videntes signum crucis Christi, non
debemus cum Iudæis esse dubij ad credendum, nec
tepidi ad audiendum, nec frigidi ad pœnitendum
et operandum, ne comparatione Reginæ Austri et
Niniuitarum condemnemur a Domino.

Nemo lucernam accendit, et cetera. Postquam Sal-
uator confutauit fallaciam blasphematorum, et in-
credulorum, siue tentatorum, in hac parte confutat
fallaciam simulatorum. Habet autem pars ista duas
partes. In quarum prima commendat simplicitatem
intentionis rectæ. In secunda vero confutat dolosita- C
tem simulationis malignæ ibi: *Et cum loqueretur ro-
gauit eum*, et cetera. Ad commendandam igitur sim-
plicitatem rectæ intentionis, primo tria introducun-
tur, scilicet similitudo rationalis, adaptatio similitu-
dinis, et informatio commendabilis. Primo itaque
introducitur similitudo rationalis, cum dicit:

Nemo lucernam accendit, et in abscondito ponit, neque
Lucerna. *sub modio*. Lucerna dicitur vehiculum luminis, siue
vas luminis contentiuum, quæ siue materialis sit, si-
ue spiritualis, non est abscondenda. Lucerna enim
materialis abscōdita, lumen non tribuit, sed est pror-
sus inutilis. Similiter nec spiritualis. Vnde in Eccle- D
Eccli.20.d siastico: Sapientia absconsa, et thesaurus inuisus,
quæ vtilitas in vtrisque? Melior est qui celat insipien-
tiam suam, quàm qui abscondit sapientiam suam. Et
ideo hæc lucerna non debet abscondi, sed manifesta-
ri. Vnde subdit: *Sed supra candelabrum*, scilicet po-
nit. *Vt qui ingrediuntur lumen videant*. Quanto autem
lucernæ altius ponuntur, tanto clarius resplendent.
Et ideo super candelabrum, sicut supra locum excel-
Zach.4.a sum debent poni iuxta visionem Zachariæ: Vidi,
et ecce candelabrum aureum, lampas eius super ca-
put ipsius, et septem lucernæ eius super illud.

Secundo vero adiungitur adaptatio similitudinis, E
cum subditur: *Lucerna corporis tui, est oculus tuus*. Cor-
poris namque materialis oculus, corporalis est lucer-
na, quia totum corpus dirigit et illuminat. Corporis
vero spiritualis, idest, congeriei bonorum operum
Oculus spiritualis. lucerna, est oculus spiritualis, idest, intentio. Inten-
tio namque dicitur oculus et lucerna. Oculus in-
quantum illuminatur a Deo ad totius hominis dire-
ctionem. Lucerna vero, inquantum omnium actio-
num, cogitationum, et affectionum congeriem di-
rigit, quasi gressus hominis in viam pacis, secundum
Sup.1. g illud supra: Illuminare his qui in tenebris et in vm-
bra mortis sedent, *et cetera*. Lucerna enim est illu- F
minare. Et propterea verbum Dei dicitur lucerna,
Psal.118.o secundum illud: Lucerna pedibus meis verbū tuum,
et lumen semitis meis, scilicet quantum ad credenda:
2.Pet.1.d Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui
bene facitis attendentes, quasi lucernæ lucenti, in lo-
co caliginoso. Quantum ad agenda, dicitur manda-
Prou. 9. e tum: Mandatum lucerna est, et lex, lux. Dicitur
Ioan. 5. f etiam prædicator. Ipse erat lucerna ardens et lucens.
Phil. 2. c Et ad Philippenses: Inter quos lucetis, sicut luminaria
Exo.25. d in mundo. Dicitur et donum Spiritus sancti. Facies et
lucernas septem, et pones eas super candelabrum, id
est dona septem Spiritus sancti, supra Christum. Di-
Inf. 12. e citur etiam opus, infra: Sint lumbi vestri pręcincti, et
lucernæ ardentes in manibus vestris. Dicitur etiam
intentio: quæ si fuerit ficta, extinguitur secundum il-
lud: Lux obtenebrescet in tabernaculo illius: et lu- Iob 18. b
cerna quæ super eum est, extinguetur. Si autem re-
cta est, totum illuminat bonorum operum corpus.
Vnde lucerna primo competit verbo Dei, et dono
Spiritus sancti. Et per hoc competit intentioni cor-
dis. Et inde descendit in eloquiū prædicationis veræ,
et in opus conuersationis sanctæ. Dicitur autem de
his secundum quoddam genus analogiæ. Est ergo
lucerna intentionis rectæ quasi media, suscipiens a
superiori, et redundans in totam cōgeriem operum.
Propter quod subdit: *Si oculus tuus fuerit simplex*, idest,
intentio recta, *totum corpus tuum lucidum erit*. Vt enim
dicit Ambrosius, intentio operi tuo nomen imponit.
Ex quo apparet, quòd de oculo cordis intelligit. Cu-
ius optima dispositio, est simplicitas, secundum illud:
Scio Deus meus quòd probes corda, et simplicita- 1.Paralip.
tem diligas. Dicitur autem oculus simplex, qui vni- 29. d
cum bonum et summum, quod indiuisibile est, in-
tendit. Et talis solus est rectus, qui tendit ad illud.
Vnde de Iob dicitur quòd erat vir ille simplex et re- Iob 1. a
ctus. Et talis diligit Deum secundum illud: Recti Cant.1. a
diligunt te. Et in Canticis: Vulnerasti cor meum so- Ibid. 4. e
ror mea sponsa, vulnerasti cor meum, in vno oculo-
rum tuorum, et in vno crine colli tui, idest, in vnitate
et simplicitate intentionis rectæ, quæ sola Deo pla-
cet. Et quia tales quidquid faciunt ex charitate fa-
ciunt, ideo totum rectum est, et bonum et lucidum,
secundum illud: Vt filij lucis ambulate. Fructus enim Eph. 5. b
lucis est, in omni bonitate, et iustitia, et veritate, *et
cetera*. Et quoniam de corde sic illuminato, non pro-
cedunt nisi opera lucis, sicut nec arbor bona potest
malos fructus facere. Ita ex corde tenebroso non pro-
cedunt opera, nisi tenebrarum: sicut nec arbor mala
fructus facit nisi malos. Et ideo subditur: *Si autem
nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit*. Ocu-
lus enim nequam deprauat voluntatem, et facit eam
iniquam, Illa autem deprauata, deprauantur et ope-
ra. Vnde Ecclesiasticus: Nequam est oculus liuidi et Eccli.14.b
auertens faciem suam, scilicet a Deo, et despiciens
animam suam. Et paulo post: Oculus malus ad ma-
la. Vnde cum deprauatur intentio, deriuatur a via
lucis, et incedit per tenebras secundum illud: Error Eccli.11.b
et tenebræ peccatoribus concreata sunt. Cum autem
obtenebratur intentio et deformatur, obtenebratur
et deformatur opus. Vnde in Glossa: Semper per-
uersa intentio præcessit prauum opus, etiam si iu-
stum videatur. Et ideo dicitur corpus tenebrosum,
quod quidem dicitur peccati opus, de quali habetur:
Abijciamus opera tenebrarum. In hoc ergo aptatur Rom. 13. d
similitudo lucernæ, vt sicut lucerna super candela-
brum, sic intentio simplex, et sursum directa, est lu-
cida, deorsum vero est curua, nequam, et obscura.
Non ergo debet quis in suis operibus procedere cum
duplicitate et simulatione hypocrisis, sed magis cum
luce et simplicitate intentionis. Nam in Prouerbijs:
Iustitia simplicis diriget viam eius, et in impietate Prou.11. a
sua corruet impius.

Tertio subditur informatio commendabilis, cum
dicit: *Vide ergo, ne lumen quod in te est, tenebræ sint*,
idest, ne intentio, per quam debes esse lux, vitiorum
tenebris obscuretur. Loquitur autem conuersis ad
se, de quibus ait Apostolus: Eratis aliquando tene- Eph. 5. b
bræ, nunc autem lux in Domino. Vt filij lucis am-
bulate, vt scilicet sitis filij illius lucis, quæ illuminat
omnem hominem venientem in hunc mundum: Ioan. 1. b
Non filij hominis, de quibus Ioannes: Lux venit in
mundum, et dilexerunt homines magis tenebras Ioan.3. e
quàm lucem, erant enim eorum mala opera. Quo-
niam ergo praua intentio totum opus deprauat, ideo
docet eam præcipue esse cauendam, cum dicit: *Vide
ergo*, et cetera. Sed rursus quia intentio non potest
esse lucida, nisi adsit operatio bona, ideo subdit: *Si*

ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, vt videlicet non sit prauitas in intentione, nec cogitatione, nec affectione, nec locutione, nec operatione, quæ sunt partes totalitatis nostræ, et operationis meritoriæ, siue demeritoriæ. Si igitur in his non fuerit ex aliqua parte impuritas, erit verum illud quod sequitur, *erit lucidum totum, et sicut lucerna fulgoris illuminabit te*, idest conscientiam tuam, secundum petitionem propheticam. Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas, secundum quod

Psal.17. d habetur in Psalmo: Illuminabit etiam te ad ædificandum Christi Ecclesiam secundum illud mandatum

Mat.5. b Domini: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Illuminabit etiam te ad con-

Phil. 2. b futandam prauitatem alienam secundum illud: Sitis sine reprensione, in medio nationis prauæ et peruersæ, inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo: verbum vitæ continentes. Illuminabit etiam te ad

Eccli.2. a habendam diuinam notitiam secundum illud: Qui timetis Dominum, diligite illum: et illuminabuntur corda vestra. Illuminabit etiam te ad videndam

Tob.13. a claritatem diuinam. Tobias: Luce, inquit, splendida fulgebis, *et cetera*.

Et cum loqueretur, rogauit eum quidam Pharisæus, vt pranderet apud se: Postquam Euangelista commendauit simplicitatem intentionis rectæ, in hac parte con-

Diuisio. futat dolositatem simulationis malignæ. Habet autem pars ista partes duas. In quarum prima præmittitur increpatio duplicitatis: In secūda subditur comminatio calamitatis ibi: *Sed væ vobis, Pharisæi*, et cetera. Circa increpationem duplicitatis, introducuntur tria. Primum est, Iudaicæ simulationis malignitas. Secundum est, increpationis seueritas. Tertium vero charitatiuæ admonitionis suauitas. Primo igitur, quantum ad simulationis malignitatem ex parte Pharisæi dicit: *Et cum loqueretur, rogauit eum quidam Pharisæus, vt pranderet apud se*. In quo facto exterius pretendebat pietatem, in releuanda Christi in-

Psal.39. d digentia, de qua ipse in Psalmo dicit: Ego autem mendicus sum et pauper. Ad quam releuādam, Christus eleemosynas accepit, nec tantum accepit, sed et mendicauit, cum adhuc esset annorum duodecim, sicut dicit Bernardus in quodam sermone: Cum fa-

Luc. 2. f ctus esset Iesus, *et cetera*. Vbi quærit, quis eum in illo

†Hom. Bernardo adscripta, quæ incipit: Petis a me. to. 2. triduo cibauerit, et dicit sic: †Vt te per omnia nostræ conformares paupertati, et omnes vitę humanę calamitates susciperes, quasi vnus ex turba pauperum, stipem per ostia mendicabas. Quis dabit me buccellarum illarum mendicatarum participem fieri, vel illius diuini edulij reliquijs saginari? Vnde Glossa super

Idē Doct. eadē dicit, lib. de paupert. Christi, q.2. Et in Apolog. paup. resp. 3.p.1.ar.1. to. 7. illud: * Propter vos egenus factus est, *et cetera*. Non erubescas cum tua mendicitate ad illum accedere, qui pro nobis factus est pauper. Vnde ad suam indigentiam releuandam, non solum a bonis, sed etiam a malis accipiebat eleemosynam. Vnde subditur: *Iesus autem ingressus recubuit*. In quo dat nobis formam, quòd peccatores occulti non sunt vitandi, et quòd a malis eleemosynæ licite accipi possunt, vt fiant boni, dum modo nō dent de alienis, vel male acquisitis. Et

* 2.Cor.8. b quòd peccatores sunt per beneuolentiā attrahēdi. Et quòd inimicis et seductoribus nostris debemus esse beneuoli, sicut ille, qui cum illo recubuit, a quo sciebat in corde se despici et iudicari. Propter quod subditur: *Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere*, idest, rationem et causam inquirere, scilicet, *quare non baptizatus esset*, idest, lotus more Iudæorum, *ante prandium*, ac per hoc ipsum iudicans tamquam immundum, et contemptorem paternarum traditionum. Vnde simile leguntur Pharisæi Domino, et eius

Mat.15.a discipulis obiecisse: Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? Non enim lauant manus suas cum manducant. Hoc autem erat apud Iudæos

A præcipuum. Vnde dicitur: Pharisæi enim et omnes Mat.7. a
Iudæi, nisi crebro lauerint manus non manducant, tenentes traditionem seniorum: et a foro, nisi baptizentur, non comedunt. Et ratio huius erat: quia maximam vim faciebant in seruanda munditia corporum. Vnde duplex ostenditur ex hoc simulatio in Pharisæo. Prima, quia eum quem pie reficiebat exterius, impie iudicabat interius. Secunda, quoniam zelabat munditiam corporalem, nec attendebat spiritualem. Et ideo Hypocrita erat tam in conspectu hominum, quàm Dei, contra illud Ecclesiastici: Ne accesseris ad illum duplici corde: et ne fueris hypo-

Simulatio duplex in Pharisæo. Eccli.1. d

B crita in conspectu hominum.

Secundo, quantum ad increpationis seueritatem ex parte magistri subdit: *Et ait Dominus ad illum: Nunc vos Pharisæi, quod deforis est calicis et catini mundatis*. Calix est vas ad bibendum. Catinum ad manducandum. Et hæc vasa maxime mundabant Pharisæi et Iudæi, quia putabant se inquinari per cibum et potum, et inquinari per immunditiam vasorum. Vnde dicitur quòd multa sunt quæ tradita sunt illis seruare, baptismata calicum, et vrceorum, et æramentorum, *et cetera*. Quia vero, vt dicit Ambrosius, calix est vas vitreum, et catinum vas fictile: et quia vtrum-

Calix. Catinum. Marc.7.a Amb. to.5. li.7. in hūc locum cap. 12. Lucæ.

C que fragile, recte designat fragilitatem humani corporis, circa quam Pharisæi erant potissime intenti, neglecta munditia conscientiæ. Et hoc erat reprehensibile. Nam dicit Isaias: Lauamini, mundi estote, Isa. 1. d
auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Et Hieremias: Laua a malitia cor tuum Hie- Hier.4. d
rusalem, vt salua fias. Quod Pharisæi non obseruabant. Propter quod addit: *Quod autem intus est vestrum, plenum est rapina et iniquitate*. Ac per hoc immundum et abominabile, vnde de eis poterat dici illud: Diuites eius repleti sunt iniquitate, et habitan- Mic. 6. e
tes in ea loquebantur mendacium. Ecclesiasticus: Ac- Eccli.1. d

D cessisti maligne ad Dominum, et cor tuum plenum est dolo et fallacia. Quia non habet intra, quod simulat extra. Et ista erat non tantum malitia, sed et stultitia, quia neglecto meliori, de corpore tantum curabant. Vnde subditur: *Stulti, nonne qui fecit quod deforis est*, scilicet corpus: *Etiam quod de intus est, fecit?* scilicet spiritum. In quo simul damnatur hæresis Manichæorum qui Deo actori tribuunt spiritum, et diabolo corpus: cum tamen dicatur in Genesi: For- Gen. 2. b
mauit Dominus Deus hominem de limo terræ, et inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Confutatur etiam hypocrisis Pharisæorum, qui Deo satagebant

E placere solius corporis purificatione, cum tamen Dominus fecerit vtrumque, et maxime sit Conditor animæ secundum illud: Spiritus redeat ad Deum, qui Eccli.12.a
dedit illum. Et Dominus præcipue se vocat Deum animarum: Omnes animæ meæ sunt, vt anima pa- Eze.18.a
tris, ita et anima filij. Et propter hoc vult maxime animarum munditiam: et tali promittit suam præsentiam, secundum illud: Beati mundo corde, quo- Mat.5. a
niam ipsi Deum videbunt: et ideo Pharisæi, qui de hac non curabant, vt stulti erant. Vnde Chrysostomus: Deus neque corporum munditiam laudat, ne-

F que sordes condemnat. Pone tamen quòd sordes odit vasorum, quanto igitur magis conscientię sordes odit? Vnde de hac præcipue curandum, quia sine munditia conscientiæ nihil est mundum. Omnia munda Tit. 1. d
mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum et mens et conscientia.

Tertio quantum ad admonitionis suauitatem ex parte medici subiungit: *Verumtamen quod superest, date eleemosynam*. Quod superest, hoc est, remedium quod restat, est, vt per eleemosynam purgetis nequitiam. Secunda enim tabula, quæ restat post naufragium, est pœnitentia. Et hoc modo accipitur hic eleemosyna, quod patet in hoc quod sequitur: *Et ecce omnia munda sunt vobis*. Impossibile enim est, omnia

posse

posse mundari per solius exterioris eleemosynæ erogatione: sed vocatur hic donatio eleemosynæ quodlibet opus misericordiæ ordinatæ, quæ primum incipit a se secundum illud: Miserere animæ tuæ, placens Deo. Hanc misericordiam sibi impendit, cum se per pœnitentiam purgat a vitijs. Nam aliter crudelis est sibi, secundum illud: Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Aliter potest exponi, de eleemosyna proprie dicta, vt sit sensus: *Quod superest, date eleemosynam*, idest, de eo quod superest, vt sic tangatur eleemosynæ forma secundum illud: Non vt alijs sit remissio, vobis autem tribulatio. Et post formam subditur efficacia cum ait: *Ecce omnia munda sunt vobis*. Quia eleemosyna disponit ad gratiam, per quam mundatur anima tota. Et propter hoc dicitur: Pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, et futuræ. Licet autem eleemosyna dicatur valere ad tria principaliter, tamen septiformis ostenditur eius efficacia in scriptura. Prima est, quia animam mundat a culpa, sicut hic habetur. Et etiam Ecclesiasticus: Eleemosyna patris non erit in obliuione. Et paulo post: Et sicut in sereno glacies, soluentur peccata tua. Secunda est, quia liberat a pœna æterna: Eleemosyna ab omni peccato, et a morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras. Tertia, quia defendit a pœna trāsitoria: Peccata tua eleemosynis redime, *et cet.* Quarta est, quia mitigat fomitis concupiscētiam. Ignem ardentem extinguit aqua, et eleemosyna resistit peccatis. Quinta, quia dat de hoste victoriam: Conclude eleemosynam in corde pauperis, et hæc pro te exorabit. Et paulo post: Super scutum potentis, et super lanceam, aduersus inimicum tuum pugnabit. Sexta, quia conseruat gratiam secundum illud: Eleemosyna viri, quasi sacculus cum ipso, et gratiam hominis quasi pupillā conseruabit. Septima, quia dat fiduciam perueniendi ad gloriam: Fiducia magna erit corā summo Deo eleemosyna, facientibus eam. Hi septem effectus sunt ipsius eleemosynæ, quæ tam corporaliter, quàm spiritualiter exhibetur. Opera misericordiæ corporalis hoc versu designantur:

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

De quibus, præterquam de vltimo, disceptatur in iudicio. De vltimo vero fit mentio in Tobia. Ad hoc autem quòd eleemosyna habeat has efficacias, necessaria est primo simplicitas in corde. Vnde: Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, *et cetera*. Secundo vero discretio in electione secundum illud: Si benefeceris, scito cui benefeceris. Tertio vero compassio in affectione. Cum effuderis esurienti animam tuam, *et cetera*: orietur in tenebris lux tua. Et in Iob: Flebam quondam super eo, qui afflictus erat, et cōpatiebatur anima mea pauperi. Quarto vero dulcedo in sermone: Nonne ardorem refrigerabit ros? sic et verbum melius, quàm datum. Quinto, hilaritas in facie: In omni dato hilarem fac vultum tuum. Iocundus homo, qui miseretur, *et cetera*. Sexto, debita quantitas in munere. Quo modo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, *et cetera*. Septimo vero celeritas in opere et exhibitione: Ne dicas amico tuo: Vade, et reuertere, *et cetera*. Et tunc fit eleemosyna ex toto homine, ac per hoc est Deo accepta et placens.

Sed væ vobis Pharisæis, et cetera. Post increpationem duplicitatis, subditur hic duplicitatis et hypocrisis comminatio calamitatum. Vnde quasi superadditur ista determinatio: *Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ*. Et quoniam hæc duo genera personarum, scilicet Pharisæorum et Scribarum, simulabant maxime religionem: ideo contra has duas personas facit suam inuectionem, sed in Matthæo simul: hic autem distincte. Ideo pars ista habet duas. In prima comminatur, *væ ipsis Pharisæis*: In secunda vero *Scribis*, siue Legisperitis ibi: *Respōdens autem quidam ex Legisperitis*, et cetera. Comminatio autem damnationis æternæ tertio replicatur contra Pharisæos, propter triplicem causam, scilicet propter negligentiam, propter arrogantiam et propter fraudulentiam, vt sit negligentia in omissione boni, arrogantia in commissione mali, fraudulentia in occultatione mali, et ostentatione boni. Primo igitur cōminatur Pharisæis pœnam æternam propter negligentiam: quia minimis intenti omittebant maxima. Et hoc cum dicit:

Sed væ vobis Pharisæis, quia decimatis mentam, et rutam, et omne olus, quasi multum sitis intenti ad impletionem diuinorum mandatorum. Vnde infra se iactabat Pharisæus: Decimas do omnium, quæ possideo. Sed tamen per hoc non iustificabantur, propter omissionem optimorum. Vnde addit: *Et præteritis omne iudicium, et charitatem Dei*, idest iustitiam et misericordiam. Et hoc est quod maxime requirit Deus secundum illud: Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te: vtique facere iudicium, et diligere misericordiam. Et hanc vocat charitatem Zacharias: Iudicium verum iudicate: et misericordiam et miserationes facite vnusquisque cum fratre suo. Ita quòd sit iudicium respectu sui, et charitas siue misericordia respectu proximi. Vel per iudicium intelligatur diuinum præceptum secundum illud: Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa, *et cetera*. Charitas autem dicitur præcepti finis: et complementum finis præcepti est charitas, *et cetera*. Vel per iudicium intelliguntur præcepta iudicialia secundum illud: Hæc sunt iudicia quæ propones eis: Si emeris seruum, *et cetera*. Per charitatem, moralia. Vnde ad Romanos: Qui diligit proximum, legem impleuit: Nam non adulterabis, *et cetera*. Arguit igitur eos quia propter cæremonialia dimittebant iudicialia, et moralia, quæ magis solicite erant facienda, et propterea addit: *Hæc autem oportuit facere*, scilicet iudicium et charitatem primo et principaliter. Vnde Oseas: Misericordiam volui, et non sacrificium: et scientiam Dei plusquam holocausta: *Et illa non omittere*, quia Ecclesiasticus: Qui spernit modica, paulatim decidet. Et in Ecclesiaste: Qui timet Deum, nihil negligit.

Secundo, hanc comminationem iterat propter arrogantiam cum subdit: *Væ vobis Pharisæis: quia diligitis primas cathedras in synagogis*, quantum ad ambitionem dignitatis. Vnde Glossa: Arrogātiam redarguit: quia primatus dignitatem appetebant. Hæc autem non est appetenda. Vnde Ecclesiasticus: Noli quærere ab homine ducatum, neque a rege cathedram honoris. Nam talis cathedra non est veræ excellentiæ, sed magis pestilentiæ secundum illud Psalmi: Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit: super quam tamen sedebant Scribæ et Pharisæi: verumtamen vt indigni: quia verba habebant, et non facta idonea. Vnde dicitur: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi: Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, seruate et facite: secundum opera vero eorum nolite facere. Et quia ad ambitionem dignitatis sequitur appetitus laudis, propterea subdit: *Et salutationes in foro*, idest, laudes in conspectu multorum, vt ceteris honoratiores viderentur. Vnde additur: Amant salutationes in foro, et vocari ab hominibus rabbi. Vnde hic arguuntur propter vanam gloriam, propter quam veritatem cognitā confiteri non audebant secundum illud: Ex principibus autem multi crediderunt in eum, sed propter Pharisæos non confitebantur, vt e synagoga non eijcerentur. Dilexerunt enim gloriam hominū magis quàm gloriam Dei. Ex quo apparet quòd laudes et honores hominum secundum diuinam informationem omnino debemus contemnere: non, vt Pharisæi, appetere. Etenim qui hæc amat, vt dicit Hieronymus, non est Christi discipulus, sed Scriba et Pharisæus.

Eccli. 30. d — Psal. 10. b — 2. Cor. 8. c — 1. Tim. 4. b — Septiformis est eleemosynæ efficacia — Eccli. 3. b — Tob. 4. b — Dan. 4. e — Eccli. 3. d — Eccli. 29. b — Eccli. 17. c — Tob. 4. b — Mat. 25. c — Tob. 2. a — Mat. 6. a — Eccli. 12. a — Isa. 58. c — Iob 30. d — Eccli. 18. b — Ibid. 35. b — Ps. 111. a — Tob. 4. b — Prou. 3. d — Mat. 23. b — Inf. 18. c — Mich. 6. b — Zach. 7. e — Psal. 118. c — 1. Tim. 1. a — Exo. 21. a — Rom. 13. c — Osea 6. c — Eccli. 19. a — Eccles. 7. c — Glossa in hūc locum to. 5. — Eccli. 7. a — Psal. 1. a — Mat. 23. a — Mat. 23. b — Ioan. 12. f

Sup. 5. c — Christus enim cum petebatur ad regnum, fugit in montem: Cumq. laudaretur, secedebat in desertum ad orandum.

Tertio hanc comminationem replicat propter fraudulentiam, cum subdit: *Væ vobis, quia estis vt monumenta, quæ non patent*, scilicet qualia sunt intus; quia fœtida et immunda sunt intus: sed extra sunt pulchra. Vnde addit: *Et homines ambulantes supra, nesciunt*. Tales sunt hypocritæ, qui cum intra sint mali, extra tamen videntur boni et perfecti. Vnde merito dicuntur sepulchra, idest, semipulchra, secundum illud: Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis, *et cetera*. Et ideo non sunt filij sponsi, immo omnino oppositi. Nam: Nigra sum, sed formosa. Isti autem albi sunt, sed fœtidi, ideo merito dicuntur monumenta. Vnde: Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ foris patent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia. Vnde Chrysostomus: Iustorum corpora templa dicuntur, corpora vero peccatorum sepulchra, quia intus est anima mortua: nec enim viua putanda est, quæ nihil viuum, idest, spirituale egit in corpore. Et post: Dic hypocrita, si bonum est bonum esse, cur non vis esse quod vis apparere? Quod autem turpe est apparere, turpius est esse. Aut ergo esto quod appares, aut appare quod es. Ex his Domini verbis potest intelligi, qui sint illi, qui debent hypocritæ iudicari, scilicet in quibus regnat negligentia, arrogantia, fraudolentia. Hi autem sunt qui minima præferunt maximis, transitoria æternis, apparentia veris. De his autem iudicare non est hominis cuiuslibet, sed Christi qui cor aspicit, secundum illud: Nolite ante tempus iudicare, quousque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, *et cetera*. Nam Dominus non reprehendit bonitatem apparentem, et euidentem, sed sophisticam, et non existentem.

(Margin: Sepulchrũ, idest semipulchrum. — Psal. 5. c — Cant. 1. b — Mat. 23. b — Io. Chryso. homil. 45 in Mat. — Chrysost. ibidem. — 1. Cor. 4. b)

Respondens autem quidam ex Legisperitis, et cetera. Postquam comminatus est væ Pharisæis, hic secundo comminatur væ Legisperitis, et hoc tribus de causis. Primo propter desidiam contra veritatem vitæ: secundo, propter perfidiam, contra veritatem iustitiæ, ibi: *Væ vobis, quia ædificatis monumenta*. Tertio propter fallaciam contra veritatem doctrinæ, ibi: *Væ vobis Legisperitis, quia tulistis clauem*, et cetera. Hæc enim triplex veritas maxime debet esse in doctoribus legis, sed in Legisperitis nihil erat, nisi hypocrisis. In comminando igitur gehennam propter desidiam primo præmittitur ostentatio auctoritatis: Secundo adiungitur comminatio calamitatis. Primo igitur quantum ad ostentationem auctoritatis ex parte Legisperiti, dicitur:

Respondens autem quidam ex Legisperitis, qui scilicet sibi peritus esse videbatur, secundum illud Isaiæ: Væ qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes. Et quia tales videntur sibi et docti et magni, ideo contumeliosum putant ab aliquo argui. Propter quod subdit: *Ait illi: Magister, hæc dicens, etiam nobis contumeliam facis*. Quod non diceret, nisi ex conscientia sentiret se similiter transgredi, et ex superbia nollet reprehendi. Vnde poterat sibi dici illud ad Romanos: Confidis teipsum ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, *et cetera*. Qui ergo alium doces, teipsum non doces. Doctrinam sanam putant contumeliam, quia vt dicitur in Prouerbijs: Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris quæ versantur in corde eius. Et vere talis erat stultus, qui reputabat se eruditum: quoniam ibidem dicitur: Vidisti hominem sapientem sibi videri? magis illo spem habebit insipiens.

(Margin: Isa. 5. c — Rom. 2. d — Prou. 18. a — Ibid. 26. b)

Secundo vero quantum ad comminationem calamitatis, propter desidiam bene agendi, dicitur:

A *At ille ait: Et vobis Legisperitis væ*, scilicet damnationis æternæ. Et ratio huiusmodi est, quia multa dicebant, et pauca faciebant. Ideo subdit: *Quia oneratis homines oneribus, quæ portare non possunt*, idest, præceptis et traditionibus superstitiosis, ac inutilibus, vt merito dicatur illud Actuũ: Quid tentatis Deum, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus? Vnde Matthæus: Alligant onera grauia et importabilia, et imponunt in humeros hominum, *et cetera*. Ad quæ scilicet nemo tenetur, et ipsi dicunt eos ad ea teneri. Et quia hæc onera imponebant dicendo,

B sed non portabant faciendo, addit: *Et ipsi vno digito vestro non tangitis sarcinas*. Nota signanter quod dicit: *Vno digito non tangitis*. Non dicit: *non portatis*. Frequenter doctor docet quod facere non potest, verumtamen non est doctrina eius contemnenda, si facere vult: quia voluntas ei computatur pro facto. Vnde in lib. Regum: Æqua pars erit descendentis ad prælium, et remanentis ad sarcinas, et similiter diuident. Et hoc dicitur pro viris, qui lassi substiterant: sed qui non vult digitum ad sarcinas apponere, manifestum est quòd nihil laboris vult sustinere. Et

C talis, siue imponat per modum magistri, siue per modum prælati, omnino est reprehensibilis, nec est imitator Christi, de quo dicitur: Cœpit Iesus facere, et docere. Vnde contra istos: Non habebis in sacculo diuersa pondera. Et in Prouerbijs: Pondus, et pondus: mensura, et mensura: vtrumque abominabile est apud Dominum. Hoc autem est, cum homo sibi est misericors, et proximo vel subdito durus, cum nihil portat: sed totum alijs portandum imponit. Vnde Chrysostomus: Vis apparere et esse sanctus? contra vitam tuam esto austerus, circa alio-

D rum benignus. Audiant te homines parua mandantem, et grauia facientem.

(Margin: Act. 15. d — Mat. 23. a — 1. Reg. 30. f — Act. 1. a — Deut. 25. d — Prou. 20. b — Sanctus quo modo quis apparere queat.)

Væ vobis qui ædificatis, et cetera. Postquam comminatus est eis, Væ, pro culpa desidiæ, ex defectu veritatis vitæ, hic secundo replicat idem pro culpa perfidiæ, contra veritatem iustitiæ, quæ quidem erat in impia iustorum persecutione. Circa quam primo exaggeratur ipsorum culpa: deinde aggrauatur vindicta. Primo igitur quantum ad exaggerationem culpæ, dicit: *Væ vobis qui ædificatis monumenta prophetarum*, prætendentes pietatem in facto, sed gerentes impietatem in animo, sicut et patres eorum. Propter quod subdit: *Patres autem vestri occiderunt*

E *illos*, scilicet tamquam impij iustos. Vnde dixit beatus Stephanus: Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de aduentu iusti. Sed et isti licet aliud simularent, erant imitatores eorum. Propter quod addit: *Profecto testificamini quòd consentitis operibus patrum vestrorum*, idest, consentitis hæc fuisse opera patrum vestrorum. Vnde dicitur: Testes estis vobismetipsis quòd estis filij eorum, qui occiderunt prophetas. Ideo addit: *Quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulchra*. Et sic si-

F gno et verbo testes erant quòd patres eorum ipsos occiderant. Et hoc quidem simulabant se verbo et signo reprobare. Vnde dicitur: Ornatis monumenta iustorum, et dicitis si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socij eorum, *et cetera*. Sed approbant cõsimili facto et voto quòd ipsi, et patres eorum erant persecutores bonorum: et ex hoc testes erant, se consentire operibus patrum. Vnde Hieronymus: Contra vosmetipsos testes estis, opere enim vos esse imitatores patrum testificamini, quorum facinora detestamini verbo. Vnde dicitur: Dura ceruice, et incircumcisi cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut patres vestri et vos. Et quia malitia quam gerebant in corde, permissione Dei propalanda erat in opere, ideo subdit:

(Margin: Act. 7. g — Mat. 23. d — Mat. 23. d — Act. 7. g)

Propterea

Propterea et sapientia Dei dixit, idest ab æterno disposuit, vel ipse Christus disposuit, vel præuidit, qui est Dei virtus, et Dei sapientia. Vel *dixit*, idest prædixit voce prophetica. *Mittam ad illos Prophetas et Apostolos, et ex illis occident et persequentur*, secundum illud Hieremiæ: Misi ad vos omnes seruos prophetas per diem, consurgens diluculo, mittens, et non audierunt me, sed nec inclinauerunt aurem suam, sed indurauerunt ceruicem suam, et peius operati sunt, quàm patres eorum. Hoc verificatum est in istis, qui non tantum prophetas, sed et Dominum prophetarum occiderunt. Vnde dicit eis Petrus: Vos autem sanctum et iustum negastis et petistis virum homicidam donari vobis, auctorem vero vitæ interfecistis. Occiderunt etiam et persecuti sunt omnes testes ipsius. Nam Iacobus occisus est, et Petrus comprehensus. Persecuti sunt etiam ipsum Paulum et Barnabam, vt trãsmigrarent ad gentes. Etiam discipuli flagellati sunt.

Hier. 7. f

Act. 3. c

Act. 12. a

Ibid. 13. g

et 14. a

Ibid. 5. g

Secundo vero quantum ad aggrauationem vindictæ dicit: *Vt inquiratur sanguis omnium prophetarum.* Inquiritur namque per vindictam, vnde in psalmo: Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est, *et cetera*. Et in Genesi: De manu viri fratris eius, requiram animam hominis: Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius. Inquiretur igitur sanguis, idest, vindicta effusionis sanguinis, propter quod addit: *Qui effusus est a constitutione mundi*, idest, ab initio vsque ad finem. Inquiretur, inquam, *A generatione ista*, quasi dicat quòd vindicta omnis sanguinis sancti viri effusi erit super generatione Iudæorum: quia ipsi effuderunt sanguinem illius, qui erat sanctus sanctorum, scilicet Christi. Occidetur Christus, et non erit eius populus, qui eum negaturus est. Vnde ipsi dixerunt: Non habemus regem nisi Cæsarem. Et Matthæus: Sanguis eius super nos, et super filios nostros. Vel hoc dicitur, vt ipsi puniantur in exemplum aliorum. Quia, cum viderent malum in alijs puniri, se non correxerunt. Vnde Chrysostomus: Quid aliorum peccata vindicat Deus in istis, si soli sint passi talia, cum non soli peccassent? Sicut multis seruis peccantibus, castigatur vnus pro suo peccato, et tamen pro omnibus flagellatus pertulit solus quod in omnibus est commissum. Ratio autem quare magis ad istos pœna peruenit, redditur ab eodem Ioanne. Quia, inquit, Vos audistis de Cain et de ceteris malis vindictam factam, et si non estis per eorum exempla correcti, grauiori pœna feriemini, et venient super vos exempla priorum. Et propterea exemplificat secundum testimonia scripta, cum subdit: *A sanguine Abel, vsque ad sanguinem Zachariæ*. Abel namque primus fuit iustus a fratre occisus secundum quòd dicitur. Zacharias autem iste fuit filius Ioiadæ qui occisus fuit a rege Ioas, qui multa bona acceperat ab eius patre, secundum quòd historia narrat. Verumtamen iste non fuit interfectus vltimo. Sed ideo magis coniungitur cum primo: quia Abel pastor ouium fuit, et necatus in agro: Zacharias vero sacerdos, et necatus in atrio templi. Qui duos ordines martyrum designant, scilicet laicos, et eos qui altaris officio mancipantur. Ideo locum mortis huius totum designat, cum subditur: *Inter altare et ædem*, idest, occisus fuit inter templum et altare holocausti. Duo namque altaria erant in templo, vnum interius, scilicet incensi, et aliud exterius, scilicet holocausti. Secundum quod legitur: Et inter hoc, et templum, Zacharias a Iudæis fuit occisus, secundum quòd scribitur: Congregati aduersus eum, miserunt lapides iuxta regis imperium, in atrio domus Domini. Sequitur: Qui, cum moreretur, ait: Videat Dominus et requirat. Hoc dixit attendens æquitatem diuinæ iustitiæ, quæ nihil dimittit inultum. Ad cuius infallibilitatem notandam iterat futuram vindictam, cum subdit: *Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione*. Ita, vt per pronomen fiat demonstratio generationis malignæ. Dicit enim Glossa Bedæ: Omnes maligni vna generatio sunt, vna ciuitas, vnũ corpus diaboli, sicut omnes boni, vnum corpus, vna generatio sunt Dei. Vnde de hac generatione iniqua intelligi potest illud: Generatio quæ pro dentibus gladios habet, et commandit molaribus suis, vt comedat inopes de terra, et pauperes ex hominibus. Hæc est generatio, a qua requiretur vindicta. Sed in hac specialiter a gente Iudaica, quia consummata in eis fuit perfidia. Vnde Chrysostomus: Sicut bonis per multas generationes promisit Deus Christũ venturum, præstitit autem nouissimis sanctis, ita per singulas generationes comminatus est malis. Reddet autem generationi nouissimæ: numquam enim talis gratia data est hominibus, qualis in Christo, aut talis interitus venit super impios sicut super Iudæos. Vnde possunt ipsi dicere illud Genesis: Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum. Et post: En sanguis eius requiritur.

Psal. 9. b

Gen. 9. a

Ioan. 9. a

Ioan. 19. c

Mat. 27. c

Gen. 4. b

2. Par. 23. c

Exo. 38. a

2. Par. 24. f

Beda. to. 5. lib. 3. in ca. 11. Luca.

Prou. 30. d

Gen. 42. d

Væ vobis legisperitis, et cetera. Hic tertio replicat, væ, propter fraudulentiam contra veritatem doctrinæ. Et quia mali et seductores proficiunt in peius, ideo primo præmittitur comminatio gehennæ: secundo vero adiungitur obduratio nequitiæ. Primo igitur quantum ad comminationem pœnæ propter defectum veritatis doctrinæ, dicit: *Væ vobis Legisperitis qui tulistis clauem scientiæ*, scilicet quantum ad officium dispensationis doctrinæ. Hæc autem clauis principaliter est Christi, tamquam summi doctoris. Quia magister vester, vnus est Christus secundum quòd dicitur. Et de hac Isaias: Dabo clauem domus Dauid super humerum eius, et aperiet, *et cetera*. Hanc tulerant Scribæ, simulantes se recte docere, sed tamen non recte docebant, quia negligebant seipsos et increpabant alios. Propter quod subdit: *Ipsi non introistis, et eos qui introibant prohibuistis*. Ipsi namque non introibant, quia licet haberent verba, non habebant facta. Vnde poterat eis dici illud ad Romanos: Qui alium doces, teipsum non doces: qui prædicas non furandum, furaris. Et quia sola verba habebant, intrare non poterant. Non omnis qui dicit mihi: Domine Domine, intrabit in regnum cælorum, *et cetera*. Iam non solum per sola verba non intrabant, sed alios etiam impediebant per mala exempla, vnde verificatum est illud Hieremiæ: Grex perditus factus est populus meus: pastores eorum seduxerunt eos, scilicet a recta via, vel malis exemplis, vel falsis doctrinis, secundum illud: Prophetæ tui viderunt tibi falsa et stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent: viderunt autem tibi assumptiones falsas, quia ex falsis assumptionibus fere omnes conscientiæ distortæ formantur: per quas homines a regno Dei eijciuntur, et in illud intrare prohibentur. Vnde Chrysostomus: Lex et prophetæ Christi aduẽtum manifeste prædicabant, sed hanc ianuam intellectus prauis expositionibus claudebant. Et ideo prohibebant intrare vocando a via veritatis, exemplo, et verbo. Contra quod in Prouerbijs dicitur: Noli prohibere benefacere eum qui potest, si vales, et ipse benefac.

Mat. 23. a

Isa. 22. g

Rom. 2. c

Mat. 7. c

Hier. 50. a

Thr. 2. c

Prou. 3. d

Secundo quantum ad obdurationem nequitiæ, subditur: *Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisæi, et Legisperiti grauiter insistere*. In quo ostendunt cor suum esse obduratum, et aggrauatum, audiendo verbum diuinum. Vt ostendatur in eis esse verificatum illud Isaiæ: Vade et dices populo huic: Audite audientes et nolite intelligere, et videte visionem et nolite cognoscere. Excæca cor populi huius, et aures eius aggraua, et oculos eius claude ne forte videat oculis suis, et auribus suis audiat, et corde suo intelligat, et conuertatur, et sanem eum. Et Matthæus:

Isa. 6. c

Mat.13.b thæus: Incrassatum est cor populi huius, et auribus grauiter audierunt, et oculos suos clauserunt, nequando videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligãt, et conuertantur, et sanem eos. Nec tantum erat in eis obduratio, sed veritatis impugnatio. Vnde addit: *Et os eius opprimere de multis*, quasi os illud mundissimum locutum esset malum, vel falsum. Vnde ve-
Amos 5. c rificatum est illud: Odio habuerunt corripientem
Ioan.7. a in porta, et loquentem perfecte abominati sunt. Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo quòd opera eius mala
Prou. 9. b sunt. Et ideo in Prouerbijs: Qui erudit derisorem, ipse iniuriam sibi facit. Quia conuertitur ad conuicia, propter veritatem auditam. Et quia non sufficit obstinatę malitiæ conuiciari quę odit, sed etiam nititur machinari ad mortis interitũ. Propterea subdit: *Insidiantes ei, et quærentes aliquid capere ex ore eius, vt accusarent illum*. Non enim audebant aperte ipsum occidere, propter timorem turbarum, sed volebant occulte occidere propter odium veritatis auditæ.
Ioan. 8. e Vnde Ioannes: Nunc autem me quæritis interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audiui a patre meo. Quod quærebat caute et mali-
Mat.22.b tiose. Vnde Matthæus: Abeuntes Pharisæi, consilium inierunt vt Iesum caperent in sermone.

CAP. XII.

MVLTIS *autem turbis concurrentibus*, et cetera.] Postquam Dominus in Pharisæis redarguit dolositatem simulationis malignæ, hic discipulos inuitat ad cautelam
Diuisio. simulationis redargutæ. Et quoniam huiusmodi duplicitatem causat timor male humilians, vel amor male accendens: ideo pars ista diuiditur in duas. In quarum prima monet ad cauendam duplicitatem ex timiditate venientem: in secunda vero cupiditatem, infra eodem. *Ait autem ei quidam de turba*, et cetera. Prima autem pars habet quattuor partes. In quarum prima informat ad cauendam dolositatem: in secunda, confortat ad repellendam timiditatem ibi: *Dico autem vobis amicis*. In tertia autem inuitat ad conseruandam veracitatem ibi: *Dico autem vobis: Omnis quicumque confessus*, et cetera. In quarta vero animat ad habendam securitatem ibi: *Cum autem inducent vos in synagogas*. Et sunt istæ partes sibi correspondentes, quia duæ postremæ correspondent duabus primis. Informat autem discipulos ad cauẽdam dolositatem informatione celebri, et informatione credibili. Celebri, inquam, propter multitudinem turbæ. Credibili, propter certitudinem causæ. Primo igitur quantum ad multitudinem turbæ reddentis informationem celebrem dicitur:

Multis autem turbis concurrentibus, ita vt se inuicẽ conculcarent. Et hoc quia vnusquisque volebat ei appropinquare, siue propter salutem habẽdam sicut supra.
Sup. 6. c Omnis turba quærebat eum tangere, *et cetera*. Siue
Inf. 15. a propter doctrinam suscipiẽdam sicut infra: Erant appropinquantes ad Iesum Publicani, *et cetera*. Siue propter ipsius Christi videndam benignitatem sicut
Iob 29. d in figura dicitur Iob: Cumq. sederem quasi rex, circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator. In tanta multitudinis præsentia celebris erat doctrina. Propter quod subdit: *Cœpit dicere ad discipulos suos*, in aperto: quia veritas non quærit latebras
Ioan.18.c secũdum illud Ioannis: Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga et in templo, *et cetera*. Et talem decebat esse doctrinam ad confutandam Pharisæorum malitiam: quæ semper quærit latebram, quia contraria contrarijs curantur et tenebra per lumen expellitur. Propter quod additur: *Attendite a fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis*, idest cauete, ne sitis hypocritæ, sicut Pharisæi: quorum vita et doctrina, propter malitiam et fallaciam, fermen-

A tum dicitur, quia corrumpit imperceptibiliter. Quieuit paululum ciuitas a commistione fermenti, donec fermentaretur totum. Corrumpit etiam vniuersaliter, sicut dicitur: Modicum fermentum totam massam corrumpit. Ideo subditur: Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio. Hoc autem est vetus fermentum, quod consistit in fraudulentia doctrinæ et malitia vitæ. Vnde ibidem subditur: Neque in fermento malitiæ et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis. Ab hoc fermento reuocat in hoc loco. Et de hoc in figura dicitur: Non apparebit fermentatum in omnibus terminis tuis. Quia Osee 7. b / 1.Cor.5. b / Deut.16.a
B hæc simulatio et hypocrisis debet elongari a cunctis operibus nostris, et maxime a deuotione spirituali. In Leuitico enim dicitur: Omnis oblatio quæ offertur Domino, absque fermento fiet. Ab afflictione corporali, vt in Deuteron. Septem diebus comedes absque fermento afflictionis panem. A prædicatione diuini verbi: Non immolabis super fermento sanguinem victimæ meæ. Vnde scriptura docet hoc vitium esse vitandum, tamquam maxime corruptiuũ. Licet autem sit maxime corruptiuum, non tamen est capitale peccatum: quia eius corruptio aliunde causatur. Nam hypocrisis originem trahit a vana gloria, Leu. 2. c / Deut.16.a / Exo. 23. d / Hypocrisis origo.
C et hæc a superbia. Et ideo merito comparatur hypocrisis fermento. Nam sicut fermentum inflat, et inflando vanum facit, et sic corrumpit: sic superbia inflando introducit vanitatem gloriæ, et hæc vanitas introducit falsitatem corrumpentem. Vnde hoc fermentum cauetur per veritatem humiliationis voluntariæ, gloriationis internæ, signationis extrinsecæ secundum illud: Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conuersati sumus in hoc mundo. 2.Cor.1. c

Secundo vero quãtum ad certitudinem causę red-
D dentis informationem credibilem subdit: *Nihil enim opertum, quod non reueletur, neque absconditum, quod non sciatur*. Vt per opertum intelligatur cognitio latens in intellectu: et per absconditum, delectatio latitans in affectu. Quorum vtrumque manifestum est Deo, secundum illud Hieremiæ: Ego Dominus scrutans corda et probans renes, qui do, *et cetera*. Scrutans corda et renes Deus. Et ideo, quia ipsius erit omnia abscondita manifestare et reuelare in iudicio secundum illud: Data est a Domino potestas vobis, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera nostra, et cogitationes scrutabitur. Et ad Corinthios: Veniet Hier.17.b / Psal. 7. b / Sap. 6. a / 1.Cor.4. a
E Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, *et cetera*. Et sic vitanda sunt omnia mala, quantumcumque occulta: quia omnia fient manifesta in iudicio: et quod plus est ad maiorem confusionem, fient ibi manifesta omnibus. Propter quod subdit: *Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur*. Hoc dicit quantum ad manifestationem respectu visus. Huius exemplum in Dauid habetur, cum dicit Dominus per Nathan ad Dauid: Tu fecisti abscondite: ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, et in conspectu solis. Lumen enim solis visui cetera manifestat: 2.Reg.12. c
F Quantum autem ad manifestationem respectu auditus dicitur: *et quod in aurem locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis*, idest, audientibus ceteris. Hoc quidem in iudicio fiet, quando scilicet secundum illud: Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. Et tunc manifestabuntur susurrationes detractionum, secundum illud: Qui loquitur iniqua non potest latere, nec præteriet illum corripiens iudicium. In cogitationibus enim, *et cetera*. Ideo consilium datur in Ecclesiaste: In cogitatione tua regi ne detrahas, et in secreto cubiculi tui, non maledixeris diuiti: quia et aues cæli portabũt vocẽ tuam. Propter iudicium ergo manifestans cuncta in futuro, vitanda est omnis hypocrisis in præsenti sæculo. Ne fueris hypo- Ioan. 5. e / Sap.1. b / Eccls.10.d / Eccli.1. d

hypocrita in conspectu hominum. Sequitur: Et reue-
let Deus absconsa tua, et in medio synagogæ elidat te.
Et nota quòd est notabilissima causa, propter quam
hypocrisis est vitãda, scilicet vniuersalis manifestatio
et plena interiorum: quæ maxime opponitur simu-
lationi hypocritarum. Hæc autem manifestatio fiet
Heb. 1. a per Christum qui est splendor gloriæ paternæ, et fi-
gura substantiæ eius, portans omnia verbo virtutis
suæ. Et quia ipse est splendor intimus, ideo ipsius est
Eccli. 23. c omnia detegere. Oculi Domini multo plus lucidio-
res sunt super solem, circumspiciẽtes omnes vias ho-
minum, et profundum abyssi, et hominum corda
intuentes, *et cetera*. Quia vero ipse est sermo viuus,
ideo sibi omnia patẽt, et omnia patefacit vt verbum.
Heb. 4. c Viuus est sermo Dei et efficax et penetrabilior omni
gladio ancipiti, et pertingens vsque ad diuisionem
animæ, *et cetera*. Vsque ibi: Non est vlla creatura
inuisibilis in conspectu eius. Et ideo Christus iudex,
quia omnia deteget in iudicio, dicitur venire sicut
Mat. 24. c fulgur, et descendere in voce Archangeli, quia om-
nia omnibus clarissima reserabit.

Dico autem vobis amicis, et cetera. Postquam infor-
mauit ad cauendam dolositatem, hic secundo con-
fortat ad repellendam timiditatem. Ad hoc autem
inducit duplicem considerationem, scilicet gehenna-
lis punitionis, in qua nullus hominum potest defi-
cere: et generalis prouisionis, quam nullus hominum
potest effugere. Primum respicit diuinã potentiam:
secundum diuinam prouidentiam. Et primum in-
cutit verum timorem: secundum veram spem. Et
vtrumque horum est medicamentũ contra timorem
mundanum. Primo igitur reuocat a timore hominũ,
qui nihil possunt contra gehennale supplicium, quod
solum est timendum. Propter quod dicit: *Dico au-
tem vobis amicis*, idest, qui me amatis, et a me ama-
Ioan. 16. d mini secundum illud Ioannis: Ipse pater amat vos,
quia vos me amastis, *et cetera*. Talibus dicit: *Ne ter-
reamini ab his, qui occidunt corpus, et post hæc non habent
amplius quid faciant*. Hic non timeatis corporalis mor
tis supplicium: quia corporale est, et momenta-
Isa. 51. d neum. Vnde Isaias: Quis tu vt timeres ab homine
mortali, et a filio hominis, qui quasi fenum ita exa-
1. Mac. 2. g rescet? Et item: A verbis viri peccatoris ne timueri-
tis: quia gloria eius, stercus, et vermis, *et cetera*. Vn-
de quia transitoria est eorum pœna, ideo non est ti-
menda, nec eorum supplicia. Vnde Seneca: Mors,
exilium, luctus, dolor, nõ sunt supplicium, sed tribu-
ta viuendi: quod debeo, paratus sum soluere, vbi me
fenerator appellat. Et Chrysostomus: Si gratis post
modicum morituri sumus, quare non et ante modi-
cum in causa Dei cum gloria morimur? Si mutuo
acceperis bouem, aut equum, operaris instanter, et
dicis: forte cras tolletur a me. Quare hoc non facis
in corpore? Non sunt etiam timenda a spiritu quæ
fiunt in carne, et ita quasi extra, vt in vestimento, iux-
2. Cor. 5. a ta quod dicitur: Nolumus expoliari, sed superuesti-
ri. Ideo Chrysostomus: Propter animam Deus fecit
corpus, et multum hanc zelat et persequitur inimi-
cus. Corpus vero vestimentum est animæ. Sicut er-
go, si quis scindit vestem alterius, ille quidem iniu-
riam sentit, damnum autem in persona non patitur:
sic ruina occisionis sentit dolorem, damnum autem
non patitur in natura. Propterea corporale suppli-
cium non est timendum, nec etiam ille qui infert:
sed spirituale est maxime formidandum, et solus il-
le qui illud infert. Et propter hoc addit: *Ostendam
autem vobis quem timeatis*, vt bono scilicet timore, ma-
Hier. 10. a lum declinetis secundum illud Hieremiæ: Nolite ti-
mere ea, quia nec male possunt facere, nec bene. Et
post: Quis non timebit te o rex gentium? *et cetera*.
Ceterum quamuis non timeamus mundanam poten
tiam, oportet nos timere diuinam. Propter quod di-
citur: *Timete eum, qui postquam occiderit, habet potesta-
Psal. 32. b tem mittere in gehennam*. Vnde in Psalmo: Timeat

A Dominum omnis terra, ab eo autem commoueantur
omnes inhabitantes orbem. Et quia huiusmodi ti-
mor maxime vtilis est, et necessarius. Ideo iterat: *Ita
dico vobis, hunc timete*. Vnde Isaias: Dominum exer- Isa. 8. c
cituum ipsum sanctificate, ipse pauor vester, et ipse
terror vester. Et Hieremias: Me ergo non timebitis, Hier. 5. e
ait Dominus, et a facie mea, *et cetera*.

Secundo vero reuocat a timore hominum: quia
nihil possunt contra generalem Dei prouidentiam.
Quãtum ad hoc dicit: *Nonne quinque passeres veneunt
dipondio?* Dipondius hic nomen est monetæ habentis
duos obolos, siue asses. Vnde Beda: Dipondius est Beda to. 5.
B põdus ex duobus assibus compositum. Quod autem li. 3. in Luca cap. 12.
in numeris est vnum, hoc in ponderibus est as. Quod
duo, hoc dipondius: huic concordat, nec discordat Dipondius.
quod dicit Matthæus: Nonne duo passeres asse ve- Mat. 10. c
neunt? Quia sicut videmus, cum quinque oua ven-
duntur pro vno denario, duo dantur pro obolo. Par-
ui igitur pretij est passer, cum tot ibi veneãt pro vno
denario, tamen nec ipse est alienus a diuino patroci-
nio. Propter quod additur: *Et vnus ex illis non est in
obliuione coram Deo*: immo diuina prouidentia guber-
natur secundum illud: Diligis omnia quæ sunt, et Sap. 11. d
nihil eorum odisti quæ fecisti: nec enim odiens ali-
C quid constituisti. Ex quo apparet quòd diuina pro-
uidentia vsque ad minima se extendit, nec contradi-
cit, iuxta illud: Numquid de bobus cura est Deo? Il- 1. Cor. 9. b
lud enim intelligitur de cura prouidentiæ specialis,
qua manuducit per viam æternæ salutis. Hoc autem
intelligitur de prouidentia generalis administratio-
nis, et conseruationis de quo in Psalmo: Qui dat iu- Psal. 14. b
mentis escam ipsorum et pullis coruorum inuocan-
tibus eum. Et nota quòd dicitur: *Non est in obliuione
coram Deo*. Minus enim dicens, plus significat, quia
nihil eis euenit nisi secundum diuinam prouidentiã
ordinantem. Vnde Matthæus: Vnus ex illis non cadet Mat. 10. d.
D super terram sine patre vestro. Et tamen passeres fa- Passeres morbum caducum habere dicuntur.
cillime cadunt: vnde morbum caducum habere di-
cuntur. Et propterea potissime ponit de eis exem-
plum, tamquam de re manifesta. Ex quo colligitur
tamquam a minori quòd maxime circa regimen ho-
minis diuina prouidentia sit intenta. Ad cuius ex-
pressionem addit: *Sed et capilli capitis vestri omnes nu-
merati sunt*. Ex quo datur intelligi quòd maxime est
illi cura de homine. Vnde Beda: *Sed et capilli*, vt de Beda in Glossa in hũc locum to. 5.
massa corporis taceam: nam et minutæ particulæ
Dei prouidentia conseruantur. Vnde numeratio non
tam refertur ad cognitionem, quàm ad diligentissi-
E mam conseruationem, quia de corporibus sancto-
rum patientium, nec capillus perire potest. Vnde in-
fra: Capillus de capite vestro non peribit. Tanta est Inf. 21. d
igitur Deo cura de nobis, vt nec capillus capitis no-
stri sine eius nutu possit auferri. Ideo non oportet nos
solicitari per timorem secundum illud: Omnem soli- 1. Pet. 5. b
citudinem vestram projciẽtes in eum, quoniam ipsi
cura est de vobis. Et hoc est, quod infert: *Nolite ergo
timere, multis passeribus pluris estis vos*, idest, maioris
pretij. In quo simul tangitur conclusio, et ratio illa-
tionis per locum a minori. Si enim cura et solicitu-
do est Deo omnipotenti de minori, multo fortius de
F maiori. Et si cura est Deo de nobis, non decet nos
nimium solicitos esse pro nobismetipsis. Maioris au-
tem pretij sumus quàm creaturæ brutales, quàm vo-
lucres, quia rationales creaturæ sumus: et hoc, quia
ad imaginem Dei facti. Propter quod cetera subie-
cta sunt homini: Faciamus hominem ad imaginem Gen. 1. d
et similitudinem nostram, et præsit piscibus maris,
et cetera. Et ideo homo immediatissime est sub pro-
tectione Dei, et maxime homo iustus, et amicus Dei.
Et propterea non oportet quòd habeat auxilium ali-
cuius caduci. Vnde dicitur in Genesi: Noli timere Gen. 15. a
Abraam, ego protector tuus sum, et merces tua ma-
gna nimis, quasi diceret: Noli timere, quia nihil pa-
ti potes pro defectu auxilij. Vel etiam pati potes sine
retri-

retributione præmij, quamdiu adhæseris mihi.

Dico autem vobis: Omnis, et cetera. Postquam inuitauit ad cauendam dolositatem, et repellendam timiditatem, hic inuitat ad seruandam veracitatem. Veracitas enim confessionis est contra dolositatem simulationis. Ad hoc autem inducit dupliciter. Primo insinuando æquitatem diuinæ sententiæ. Secundo insinuãdo irremissibilitatem peccati blasphemiæ. Per primum monet ad veritatem confitendam: per secundum ad falsitatem declinandam. Primo ergo monet ad confitendam veritatem propter diuinæ sententiæ æquitatem, cum dicitur:

Dico autem vobis: Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus. Me, demonstrat personam in duabus naturis, idest, qui confitetur me esse verum Deum et hominem, non tantum corde dicens secundum illud: Nemo potest dicere, Dominus Iesus nisi in Spiritu sancto, sed et ore exprimens, secundum quod dicitur: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Nec tantum ore, sed etiam opere contra hypocritas, et malos Christianos, de quibus ad Titum: Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Contra quos: Non omnis qui dicit mihi Domine Domine, *et cetera*. Ideo Ioannes: Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate. Qui sic confitetur, plene confitetur, scilicet corde, ore, opere. De tali subiungit: *Et filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei*, scilicet quòd ipse sit de suis secundum illud: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum, *et cetera*. Vnde verificabitur illud: Anima quæ benedicit, impinguabitur. Ex quo apparet æquitas retributionis respectu confitentium: et vt nihil desit, ostenditur æquitas respectu negãtium, cum subdit: *Qui autem negauerit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei*, quando scilicet Dominus dicet illud: Nescio vos, *et cetera*. Vnde supra: Qui me erubuerit et meos sermones, hunc filius hominis erubescet, *et cetera*. Et hoc exigit æquitas diuinæ sententiæ, de qua dicitur: Qui me honorificauerit, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, *et cetera*. Et nota quòd qui veritatem confitetur quam Christus docuit, Christum confitetur, siue in fide, siue in moribus. Qui autem illam negat, per consequens, negat et Christum. Qui dicit illam esse falsam, dicit Christum esse per consequens mendacem, ac per hoc Deum non esse verum, sed seductorem. Et nota quòd cõfessio nominis Christi magnam recompensationem habet, quia confessio, qua Christus confitebitur confitentem se, erit approbatiua, honorificatiua, et saluatiua. Nam Christus est rex, iudex, et pontifex. Confessio etiam eius est publica, præclara, et perpetua: nostra vero modica et momentanea. Et similiter per contrarium intelligitur de negatione sua: quod manifeste apparet in disceptatione iudiciali. Venite benedicti, et ite maledicti. Hæc igitur est nobilissima propositio, quæ mentes nostras erigit ad veracitatem. Ratio autem huius hæc est, quia veritas est verax, ideo non potest negare se, nec confitentem se, nec confiteri mendacem, nec contra se. Vnde: Si negauerimus, et ille negabit nos: si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsũ non potest. Secundo vero monet ad declinandam falsitatem propter irremissibilitatem blasphemiæ, quæ licet remissibilis sit, cum fit per ignorantiam: irremissibilis tamen est, cum fit ex certa malitia. Propter quod dicit: *Et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi*. In filium hominis verbum dicit, qui aliquid falsum imponit per ignorantiam deceptus. Et talis ignorantia, remissionem potest consequi. Vnde, *remittetur*, non dicit actum, quia non omnes pœnitent, sed aptitudinem, quia ignorantia excusat. Peccatum autem ex ignorantia dicitur esse in filium. Et hoc modo blasphemauit Paulus, ideo fuit misericordiã consecutus. Vnde dicit: Qui blasphemus fui, et persecutor et contumeliosus: sed misericordiam Dei cõsecutus sum, quia ignorans feci incredulitate. Non sic autem est cum quis blasphemat ex certa malitia, propter quod subditur: *Ei autem, qui in Spiritum blasphemauerit, non remittetur*. In Spiritum sanctum blasphemat, qui ex certa malitia veritatem impugnat, et de Deo indigna dicit. Et de tali dicitur quòd non remittetur, non quia numquã talis consequatur remissionem, sed quia ineptus est ad remissionem, eo quòd peccatum illud nullum habeat excusationis colorem. Vnde Richardus: Quidam blasphemat ex coactione et hic peccat in Patrem. Alius ex deceptione, et hic in Filium. Alius ex sola malignitate, et hic in Spiritum sanctum. Est autem in hoc genere sceleratissimum, in quo malitia creuit vsque ad summum, quando quis in vituperijs Dei delectatur. Quid ergo aliud videtur spiritus blasphemiæ quàm desiderium vituperationis diuinæ? Ex hoc ergo quòd hoc malũ nihil habet in se excusationis, nihil meretur recipere remissionis. Ineptus etiam est ad remissionem, quia impugnat diuinam gratiam, per quam præparatur quis ad pœnitentiam. Vnde talis aptus est ad impœnitentiam: in qua si perduret, numquam remittetur culpa. Vnde Beda: Qui gratiam Spiritus sancti, qua pœnitentia inspiratur, et ad conuersionem redditur non cognoscens, impœnitenti corde perseuerauerit, cum iam hoc non sit humanum, sed diabolicum, irremissibile erit. Et de tali blasphemia quæ adiunctam habet finalem impœnitẽtiam, verum est quòd numquam remittetur. Vnde Matthæus: Quod non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro. Ineptus est tertio, quia licet per approbationem approprietur Spiritui sancto, talis maxime inhonorat totam Trinitatem. Qui enim scienter et prudenter veritatem salutarem impugnat, et ex certa malitia, maximus est contemptor diuinæ virtutis, maximus calumniator diuinæ veritatis, maximus persecutor summæ bonitatis secundum illud Iob: Cucurrit aduersus Deum erecto collo, et pingui ceruice armatus est. Vnde quia talis contemptus calumnia et persecutio non potest esse sine cordis obduratione, et hanc concomitatur impœnitentia, et hanc peccati irremissibilitas: ideo blasphemia in Spiritum sanctum non remittetur.

Cum autem inducent vos, et cetera. Hic iam quarto hortatur ad habendam securitatem contra pusillanimitatem. Hoc autem facit duplici via, scilicet auferendo solicitudinem de periculo, et conferendo certitudinem de præsidio. Primo igitur aufert solicitudinem de periculo cum dicit: *Cum autem inducent vos in synagogas, et ad Magistratus et potestates*. In quo innuit discipulos tribulationem passuros a Iudæis et gentibus. Vnde dicitur hoc expressius: Tradent enim vos in concilijs et in synagogis, *et cetera*. Vnde in Psalmo: Astiterunt reges terræ, *et cetera*. Et nota quòd tria genera personarum enumerat, coram quibus formidat homo loqui, scilicet coram multis, coram peritis, et coram magnis. Coram multis cum dicit: *In synagogis*. E contrario dicitur: Si expaui ad multitudinem nimiam, et despectio propinquorum terruit me. Coram peritis, vnde addit: *Ad Magistratus*. Vnde in Actibus: Adduxerunt Apostolos ad magistratus, *et cetera*. Coram magnis cum subdit: *Et potestates*. Vis non timere potestatem? Bonum fac. Primi non sunt timendi, quia plures nobiscum, *et cetera*. Secundi non, quia prudẽtior nobiscum, quia dicitur: Non poterant resistere sapientiæ et spiritui, *et cetera*. Similiter nec tertij. Vicistis eos, quoniam maior est, qui in vobis est, quàm qui in mundo. Et quoniam periculum est loqui in conspectu multitudinis obseruantis, et periculũ inducit timorem, et timor solicitudinem, et solicitudo inquietudinem, et inquietudo turbationem, et turbatio est occasio impatientiæ, ac ruinæ: ideo reuocat a superflua solicitudine, cũ subdit:

Nolite

Marginalia (left column): 1.Cor. 12. a; Rom. 10. b; Tit. 1. b; Mat. 7. c; 1.Ioan. 3. c; Mat. 25. c; Prou. 11. d; Mat. 25. a; Sup. 9. c; 1.Reg. 2. g; Mat. 25. c; 2.Tim. 2. b; Peccatum ignorantiæ, est peccatũ in Filium Dei.; 1.Tim. 1. c

Marginalia (right column): Peccatum malitiæ est peccatum in Spiritum sanctum.; Beda in Glossa in hũc locum to. 5.; Mat. 12. c; Iob. 15. d; Mat. 10. b; Psal. 1. a; Iob 31. a; Act. 4. a; Rom. 13. a; 4.Reg. 6. c; Act. 6. c; 1.Ioan. 4. a

Section letters: A, B, C, D, E, F

Nolite soliciti esse qualiter aut quid respondeatis, scilicet interrogantibus malitiose, *aut quid dicatis*, scilicet volentibus addiscere. In quo verbo non tollit solicitudinē studiositatis, sed curiositatis. De qua: Nihil soliciti sitis, sed in omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum, quia sicut dicitur: Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, *et cetera*. Et illud maxime faciendum est in articulo necessitatis: vbi non est quærendus ornatus verborum, nec profunditas sententiarum, sed mera et simplex fidei veritas cum multa constantia et feruore prolata. Iuxta quod dicitur: Sermo meus, *et cetera*, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, *et cetera*. Non autem intendit retrahere a studio veritatis cum dicat Ioannes: Scrutamini scripturas quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, sed intendit persuadere vt homo in periculo mortis non confidat de inuentionibus, quia homo deficit in inueniendo, fallitur in iudicando, et ideo deuiat frequenter innitens ingenio suo. Propter quod in Prouerbijs: Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, et ne innitaris prudentiæ tuæ.

Phil. 4. a
Iac. 1. a
1. Cor. 2. a
Ioan. 5. f

Secundo confert certitudinem de præsidio cum subdit: *Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere*. Hic autem Spiritus sanctus est optimus doctor, quia docet hominem intelligere, et ornate exprimere. Propter primum dicitur: Inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Et: Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: quia sicut dicitur: Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Propter secundum dicitur: Sapientia aperuit os mutorum, *et cetera*. Et Matthæus: Vos non estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, *et cetera*. Ideo dicebat Apostolus: An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus? De his autem duobus infra: Ego dabo vobis os et Sapientiam, cui non poterunt contradicere et resistere omnes aduersarij vestri. Et Ioannes: Vnctio eius docet vos de omnibus. Vnde Bernardus: Bona est lectio, sed melior vnctio, quæ docet de omnibus. Nam vnctio docet dilectionem Dei et proximi. Et in hoc vniuersa lex pendet et prophetæ, secundum quòd dicit Matthæus: Tota etiam sapientia philosophiæ, sicut dicit Augustinus, hoc est, Physica, Ethica, et Ciuilis. Spiritus etiam sanctus faciendo animam adhærere Deo, facit eum animæ familiarem, et per hoc facit reuelari secreta: Vos autem dixi amicos, *et cetera*. Feruor etiam spiritus eleuat animam supra se vbi audit et videt arcana, sicut Paulus. Et sicut Ezechias: Assumpsit me spiritus, *et cetera*. Sicut Ioannes: Fui in spiritu, *et cetera*.

Iob 33. b
Ioan. 16. b
1. Cor. 2. c
Sap. 10. d
Mat. 10. b
2. Cor. 13. a
Inf. 21. c
1. Io. 2. e
Mat. 22. d
Aug. 21. sent. lib. 1. sen. 9. to. 4.
Isa. 25. b
2. Cor. 2. a
Ezech. 3. d
Apoc. 1. b

Ait autem ei quidam, et cetera. Postquam dissuasit dolositatem venientem ex humana timiditate, et ipsam timiditatem, in hac parte dissuasit cupiditatem. Et habet hæc pars duas partes. In quarum prima reuocat a solicitudine auaritiæ: in secunda vero inuitat ad solicitudinem prouidentiæ infra eodem. *Sint lumbi vestri præcincti*, et cetera. A solicitudine autem auaritiæ reuocat quadrupliciter. Primo scilicet documento rationali. Secundo, exemplo terribili, ibi: *Dixit autem ad illos similitudinem*. Tertio, argumento irrefragabili, ibi: *Dixitq. ad discipulos suos*, et cetera. Quarto, promisso desiderabili, ibi: *Et vos nolite quærere quid manducetis*, et cetera. Circa documentum rationale, per quod reuocat a solicitudine auaritiæ tria introducuntur. Primum est confutatio petitionis auari. Secundum est dissuasio auaritiæ. Tertium est assignatio causæ. Primo igitur quantum ad confutationem petitionis auari:

Ait autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo vt diuidat mecum hereditatem. Vere iste de turba erat quia de terra solicitus erat, secundum illud Isaiæ: De humo eloquiū tuum mussitabit, *et cetera*.

A Contra se etiam loquebatur, dum Magistrum eum vocabat, quia Christus non fatebatur se Magistrum in docendo, temporalia acquiri et diuidi, sed potius derelinqui. Vnde adolescenti quærenti et dicenti: Magister bone, quid boni faciam vt habeam vitam æternam? Respondit: Si vis perfectus esse, vade, et vende, *et cetera*. Vnde Christus non docebat quo modo augeretur pecunia, sed quo modo seruaretur inopia. Contra se etiam loquitur, dum vult diuidi a fratre, cui debet coniungi. Veniebat autem hæc quæstio ex priuato amore, qui diuidit coniuncta, quod maxime facit diabolus, non Dominus. Oseæ:

B Ipse inter fratres diuidet. Et quoniam sicut dicit Beda in Glossa: Christus non est Deus dissensionis, sed pacis, ac vnitatis, ideo confutat petitionem prædictam cum subdit: *At ille dixit ei*, scilicet Iesus. *Homo, quis me constituit iudicem, aut diuisorem supra vos?* iudicem scilicet litium, et diuisorem facultatum. Glossa: Dedignatur esse iudex litium, aut arbiter facultatum, qui viuorum et mortuorum habet iudicium, et meritorum arbitrium. Verum est vtique, sicut dicitur in psalmo quòd ipse constitutus est rex ab eo super Sion, montem sanctum eius: et quòd in ditione eius, cuncta sunt posita. Sed quia

C Deus miserat eum ad spiritualia communicanda, ideo descendere recusabat ad temporalia diuidenda, insinuans in hoc illud: Nemo militans Deo, implicat se negotijs sæcularibus. Et nota quòd Christus vocat eum hominem animalem et brutalem, propter amorem in terrenis, et litem diuisionis. Vnde: Cum sit inter vos zelus et contentio, *et cetera*. Et in Psalmista: Filij hominum vsquequo graui corde? *et cetera*. Vnde in hoc confutatio insinuatur petitionis auaræ.

Osea 13. e
Beda to. 5. lib. 3. in ca. 12. Luca.
Psal. 2. b
2. Tim. 2. a
1. Cor. 3. a
Psal. 4. a

Secundo quantum ad dissuasionem auaritiæ subdit: *Dixitq. ad illos*: Videte, *et cauete ab omni auaritia*.

D Videte scilicet vt prouidi, et cauete, vt cauti: Videte fratres quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed vt sapientes, *et cetera*. Prouidentia namque facit cauere pericula, in quæ incidit quis per auaritiam: Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia, et nociua, quæ mergunt homines in interitum, et perditionem. Radix enim malorum est cupiditas, *et cetera*. Vnde ipsa excæcat hominem, quod significatum fuit in excæcatione Tobiæ per stercora hirundinum. Et ideo dicit: *Videte*, scilicet æterna. *Et cauete*, ab auaritia quæ quærit

E temporalia: Non contemplantibus vobis, quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt. Et quoniam appetitus cuiuslibet boni transitorij, scilicet pecuniæ, et potentiæ et honoris, auaritia potest dici. Ideo dicit: *Cauete ab omni auaritia*: Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? Et sequitur: Qui proijcit auaritiam ex calumnia, et excutit manus suas ab omni munere.

Eph. 5. d
1. Tim. 6. b
Tob. 2. b
2. Cor. 4. d
Isa. 33. c

Tertio quantum ad assignationem rationis et causæ subdit: *Quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his quæ possidet*, idest nullus propter abundan-

F tiam diuitiarum viuere potest diutius: Relinquent alienis diuitias suas, et sepulchra eorum, domus illorum in æternum. Et Iob: Diues cùm dormierit, nihil secum auferet. Et Psalmista: Dormierunt somnum suum, et nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Vnde abundantia vitam non prolongat, sed frequenter abbreuiat: Multos perdidit aurum et argentum. Et in Actibus: Pecunia tua tecum sit in perditionem. Et propterea ipsa perdenda est ne perdat possessorem. Et in Ecclesiastico: Perde pecuniam propter fratrem et amicum, et non abscondas illam sub lapide in perditionem.

Psal. 48. b
Iob 27. d
Psal. 75. b
Eccl. 8. a
Act. 8. d
Eccl. 29. b

Dixit autem similitudinem ad illos, dicens, et cetera. Hic secūdo reuocat a solicitudine auaritiæ per exēplum

plum terribile. Circa quod tria introducuntur, scilicet vanæ securitatis occasio, vanæ securitatis conceptio, et vanæ securitatis subtractio. Primo igitur quantum ad vanæ securitatis occasionem venientem ex fructuum vbertate, dicit:

Hominis cuiusdam diuitis vberes fructus ager attulit. Hæc enim consueuerunt esse bona diuitum ex vbertate fructuum temporalium. Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud. Oues eorum fetosæ, *et cetera.* Vnde Iob: Quare impij viuunt, sublevati sunt, confortatiq. diuitijs? *et cetera.* Domus eorum securæ sunt, et pacatæ, non est virga Dei super illos. Et quia diuitiæ sic faciunt securum, vt reddant solicitum, ideo subdit: *Et cogitabat intra se dicens: Quid faciam, quia non habeo, quo congregem fructus meos?* Reperi et aliam vanitatem sub sole. Vnus est, et secundum non habet, non filium, non fratrem, et tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi eius diuitijs, immo certe solicitantur. In Ecclesiastico: Saturitas diuitis non finit eum dormire. Et huius ratio est, quia cogitur multa cogitare. Et ideo subditur: *Et dixit: hoc faciam. Destruam horrea mea, et maiora faciam: et illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi et bona mea.* Glossa: Ecce magna solicitatio ex auaritia, quia solicitudo destruendi facta, et ædificandi noua, licet enim essent horrea plena, cupiditas adhuc vacua quærebat noua receptacula. Auarus non implebitur pecunia, *et cetera.* Et in Ecclesiastico: Insatiabilis oculus cupidi, in parte iniquitatis non satiabitur, donec consumat arefaciens animam suam. Impletum erat horreum, sed cor erat vacuum, tum quia animam trinitatis capacem solus Deus potest implere: tum quia hæc temporalia non intrant cor, nisi secundum phantasticam similitudinem: tum quia concupiscentiam augent: tum quia animam non faciunt meliorem: tum etiam quia sunt omnino alterius naturæ: sicut Angelus et corporalis locus, sic anima et corporalis thesaurus: tum etiam quia anima cum sit quanta non mole, sed virtute, non impletur quantitate materiali, sed spirituali, sicut est gratia Spiritus sancti.

Secundo vero quantum ad vanæ securitatis conceptionem per stolidam promissionem, subditur: *Et dicam animæ meæ,* idest animalitati: Qui amat animam suam, perdet eam. *Anima habes multa bona posita in annos plurimos.* Dicis: diues sum, et locupletatus, et nullius egeo. Et Zacharias: Benedictus Dominus, diuites facti sumus. Et quia abundantia cum securitate parit malum lasciuiæ, ideo subdit: *Requiesce.* Ecce negligentia: Stultus complicat manus suas, *et cetera,* dicens: Melior est pugillus cum requie, quàm plena vtraque manus cum labore, et afflictione animi. *Comede,* Ecce gula: Inueni requiem mihi, et nunc manducabo de bonis meis solus. *Bibe,* quantum ad crapulam. Contra quod dicitur in Prouerbijs: Noli esse in conuiuijs potatorum, *et cetera.* Sequitur: Qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus, et dantes symbola consumentur. *Et epulare.* Ecce lasciuia: Epulati estis super terram, et in luxurijs enutristis corda vestra. Hæc enim consueuerunt esse vitia diuitum: Væ qui opulenti estis in Sion. Et post: Qui dormitis in lectis eburneis, et lasciuitis in stratis vestris: qui comeditis agnū de grege. Subiungitur: Bibentes vinum in phialis, et optimo vnguento delibuti, *et cetera.* Istius autem lasciuiæ causa est securitas vana, quam anima stulte concipit, promittendo sibi longam vitam temporalem per præsumptionem, secundum illud Isaiæ: Percussimus fedus cum morte, et cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos. Vel contemnendo, per desperationem: Comedamus, et bibamus, cras enim moriemur.

Tertio quantū ad vanæ securitatis subtractionem

Ps. 143. d
Iob 21. a
Eccls. 4. b
Eccl. 5. b
Glossa in hūc locum to. 5.
Eccls. 5. b
Eccli. 14. b
Sap. 1. b
Act. 2. a
Ioan. 2. d
Apoc. 3. c
Zach. 11. a
Eccli. 4. b
Eccli. 13. c
Prou. 23. c
Iac. 3. a
Amos. 6. a
Isa. 28. d
Isa. 22. d

A per diuinæ sententiæ æquitatem subditur: *Dixit autem illi Deus.* Glossa: Dicere Dei ad hominē est prauas eius machinationes subita animaduersione compescere. Propter quod addit sententiam: *Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te.* Cum dixerint, pax et securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Stultum eum vocat pro sapientia terrena, quia stultam fecit Deus sapientiam huius mundi. Stultus est qui non præuidet futura pericula: Sapientis oculi in capite eius: stultus in tenebris ambulat, quia de futuris incertus, securus dormit. Contra quod dicitur in Prouerbijs: Ne glorieris in crastinum, ignorans quid superuentura pariat dies. Et Iacobus: B Quæ est vita nostra? Vapor est ad modicum parens. Et quia vita perdita perduntur hæc temporalia, ideo subditur: *Quæ autem parasti, cuius erunt?* Ambrosius: Non sunt hominis bona, quæ secum auferre non potest. Sola misericordia comes est defunctorum. Vnde: Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium quòd nec auferre quid possumus. Et Iob: Cum habuerit quæ concupierat, possidere non poterit: cum satiatus fuerit, artabitur, æstuabit, et omnis dolor irruet super eum. Et quia hæc sententia communis est omnibus auaris, ideo subditur: *Sic est qui* C *sibi thesaurizat, et non est in Deum diues.* Thesaurizat sibi qui thesauros sibi in terra multiplicat. Thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea. In Deum autem diues est qui abundat in meritis, et operibus pietatis. In omnibus diuites facti estis in illo. Sequitur: Ita vt nihil vobis desit in vlla gratia, ideo dicitur: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo et tinea demolitur, *et cetera.* Sequitur: Thesaurizat autem vobis thesauros in cælo: vbi neque ærugo, neque tinea demolitur, et vbi fures non effodiunt, nec furantur. Facit autem nos diuites esse in Deum spes, quam in ipsum habemus secun- D dum illud: Regenerauit nos in spem viuam. Sequitur: In hereditatem incorruptibilem, et incontaminatam, et immarcessibilem conseruatam in cælis. Hæc autem spes radicatur in paupertate. Vnde: Sicut egentes, multos autem locupletantes tamquam nihil habentes, et omnia possidentes. Talis erat Paulus: Habeo omnia, et abundo. Tales nos fecit Christus. Vnde ad Corinthios: Egenus factus est, cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis: et ideo talibus dicit: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.

E *Dixitq. ad discipulos suos, et cetera.* Hic iam tertio reuocat a solicitudine auaritiæ per argumentum irrefragabile quod sumptum est a triplici genere creaturæ. Primo a creatura rationali. Secundo a sensibili, ibi: *Considerate coruos.* Tertio a vegetabili, ibi: *Considerate lilia quo modo crescunt.*

Primo igitur a creatura rationali sumit tale argumentum: Qui dat quod maius est, dabit quod minus est, sed anima plus est quàm esca, et corpus plus quàm vestimentū. Ergo qui dedit animam et corpus, dabit victū et vestitum. Non oportet ergo de his solicitum esse. In qua ratione, primo ponit conclusionem: deinde adiungit probationem. Præmittit er- F go primo principalem conclusionem, cum dicit: *Ideo dico vobis: Nolite soliciti esse animæ vestræ quid manducetis: aut corpori vestro quid induamini,* idest nolite solicitari de victu, et vestitu quæ sunt maxime necessaria vitæ, multo minus nec de alijs quæ spectant ad vitam præsentem: Nihil soliciti sitis, sed in oratione et obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. Et nota quòd non prohibet solicitudinem quæ prouenit ex prouidentia animi, sed illam quæ venit ex diffidentia Dei, quasi Deus non habeat curam de nobis. Contra quod dicitur: Omnem solicitudinem vestram proijcientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Et in Psalmo: Iacta super Dominum curam tuam, et ipse

Glossa in hunc locum to. 5.
1. Thes. 5. a
1. Cor. 1. c
Eccls. 12. c
Prou. 27. a
Iac. 4. d
Amb. to. 3. lib. 7. in hūc locum cap. 12. Lucæ.
1. Tim. 6. b
Iob 20. c
Psal. 38. b
1. Cor. 1. a
Mat. 6. c
1. Pet. 1. a
2. Cor. 6. b
Phil. 4. c
2. Cor. 8. b
Mat. 5. a
Phil. 4. a
1. Pet. 5. b
Psal. 54. d

Ambr. in húc locum c. 12. Lucæ to. 3. lib. 7.

ipse te enutriet. Et Ambrosius: Indecorum est homini curare de cibo vel veste qui militat regi: nouit enim rex quemadmodū familiam suam pascat, alat, et vestiat. Deinde addit probationem cum dicit: *Anima plus est quàm esca: et corpus plus quàm vestimentum*. Ex quo sequitur: Si dedit quod maius est, supplebit etiam quod minus est. Ambrosius: Absurdum est vt victus copiam nobis defuturam putemus, qui viuendi iugem substantiam a Deo consequimur. Anima enim et corpus sunt partes hominis constitutiuæ propter quem factæ sunt ceterę creaturæ secundum illud: Faciamus hominē ad imaginem et similitudinem nostram, et præsit piscibus maris, *et cetera*. Vnde Chrysostomus: Omnia fecit Deus propter hominem, hominem autem propter se: omnia fecit Deus in sapientia, hominem autem non solum in sapientia, sed etiam secundum sapientiam suam. Vnde Sapiens: Pusillum et magnum ipse fecit, et æqualiter cura est illi de omnibus. Et Augustinus de Agone Christiano: Rationales animas per seipsum Deus curat et Angelos, cetera vero per ipsos gubernat. Et nota quòd recte comparat animam, et præfert escæ, et corpus vestimento, quia anima vigorem dat corpori illud vegetando, et corpus est quasi indumentum animæ quod extra apparet. Si ergo Deus prouidet corporalem vigorem animæ vegetantis, multo fortius alimonię sufficientiam. Rursus si animæ prouidet indumentum corporis, multo fortius tegumentum vestis exterioris.

Amb. to. 3. li. 7. in húc locum cap. 12. Lucæ.

Gen. 1. e

Chrysost. to. 1. homil. 8. in cap. 1. Gen.

Sap. 6. b

cap. 8. to. 3.

Considerate coruos, quia non seminant, et cetera. Hic sumit argumentum a creatura sensibili. Et primo ponit exemplum, deinde elicit argumentum: Proponit igitur exemplum considerandum cum dicit:

Considerate coruos: quia non seminant, neque metunt: Ecce principio non habent corui vllum laboris exercitium: *Quibus non est cellarium neque horreum*. Ecce, non habent repositorium: *Et Deus pascit illos*. Ecce non patiuntur defectum: Qui dat iumentis escam ipsorum, et pullis coruorum inuocantibus eum. Et nota quòd magis exemplū proponit de coruis, quàm de alijs auibus. Tum quòd maximæ sunt edacitatis. Vnde dicitur quòd Noe dimisit coruum qui egrediebatur et non reuertebatur. Et ratio huius est quia insiderat super cadauer. Tum etiam quòd hæc fertur esse natura corui quòd pullos suos in principio non pascit, quia non putat suos esse donec videat eos factos nigros. Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deū vagientes eo quòd non habeant cibos? Vnde per coruos merito alia volatilia intelligi possunt. Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt, *et cetera*.

Ps. 146. b

Gen. 8. b

Iob 38. c

Mat. 6. d

Deinde elicit argumentum cum addit: *Quanto magis vos pluris estis illis?* Glossa: Propter rationem et immortalitatem, quæ vobis promittitur, plus valetis. Numquid de bobus cura est Deo? Subiungitur: Nam propter nos scripta sunt. Sed quia posset aliquis contra argumentari quòd nobis competit magis solicitudo quàm coruis, propter excellentiā rationis, ostendit quòd hoc nihil est. Si autem augmentum corporis non fit per humanam cogitationem, sed per diuinam dispositionem, pari ratione et alimentum. Propter quod dicit: *Quis autem vestrum cogitando potest adijcere ad staturam suam cubitum vnum?* quasi dicat nullus: Quia hoc non est hominis cogitantis, sed opus Dei prouidentis. Vnde dicitur: Nescio qualiter in vtero meo apparuistis: neque enim ego spiritum et animam donaui vobis et vitam, et singulorum membra non ego ipsa compegi. Et: Deus dat illi corpus sicut vult, et vnicuique seminum proprium corpus. Vnde et philosophus dicit quòd omnium natura constantium terminus est et ratio magnitudinis et augmenti. Si ergo hæc minima non sunt in humana, sed in diuina prouidentia constituta, multo minus alia. Ideo addit: *Si ergo neque quod minimum est*

Glossa in húc locum to. 5.

1. Cor. 9. b

2. Mac. 7. d

1. Cor. 15. e

A *potestis, quid de ceteris soliciti estis?* quasi dicat, frustra et stulte. Beda: Illi tegendum corpus relinquite, qui illud ad hanc mensuram fecit peruenire. Verumtamen ista ratio non videtur valere, quia licet non oporteat solicitari de augmento, possumus tamen et debemus de nutrimento. Licet enim vis augmentatiua non sit subiecta voluntati et rationi, nihil tamen impedit de nutritiua quin sit ei opus regimine et prouidentia. Verumtamen ad hoc est responsio quòd ratio est bona: quia si illa quæ sunt commissa prouidentiæ naturæ non oportet hominem regere et curare, pari ratione nec illa quæ commissa sunt prouidentiæ supernæ. Rursus, sicut non potest corpus augere, sic nec terminum vitæ, quem præfixit Dominus protelare. Postremo si non oportet solicitari de ipsius corporis mensura, sed est homo contentus ea, quam Dominus dedit, quare non similiter de alimonia extrinseca? *Considerate lilia quo modo crescunt*, et cetera. Hic iam tertio sumit argumentum de vegetabili. Et primo præmittit similitudinem sensibilem, deinde subdit adaptationem. Præmittit ergo similitudinem cum dicit:

Ex Glossa Interl. in húc locum to. 5. c. 12 Lucæ.

B

Considerate lilia quo modo crescunt: non laborant, neque nent. Ambrosius: Aperta comparatio: Lilia non sicut ceteri fructus aliquem agricolarum cultum requirunt, vnde ipsa crescunt, non humano studio, sed diuino imperio quod datum fuit ab ipso mūdi exordio: Germinet terra herbam virentem, *et cetera*. Et quia opus summi artificis est excellentius omni opere humanæ artis, ideo addit: *Dico autem vobis: Neque Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut vnum ex istis*. Et tamen Salomon circa ornatum vestium fuit curiosissimus, simul habens voluntatem, industriam, et facultatem ad ornandum se. Vnde de ipso dicitur: Videns regina Saba omnem sapientiam Salomonis. Sequitur: Ordines ministrantium, vestesq. eorum, et pincernas, et holocausta quæ offerebat in domo Domini, non habebat citra spiritum. Et hæc omnia ordinauerat secūdum humanam industriam ingeniosissime. Sed tamen operibus et industriæ naturæ, quæ est opus Dei, æquare non poterat. Vnde Beda: Quæ purpura regum, quæ pictura textricum potest floribus comparari?

C

Ambr. in húc locum cap. 12. Luca to. 3. li. 7.

Gen. 1. b

3. Reg. 10. a

D

Glossa in húc locum to. 5.

Deinde post similitudinem subdit adaptationem, et infert conclusionem: *Si autem fenum quod hodie est in agro et cras in clibanum mittitur*, idest cito marcessit. Fiant sicut fenum tectorum quod priusquam euellatur exaruit. Et Iacobus: Exortus est sol cum ardore, et arefecit fenum, et flos eius decidit, *Deus sic vestit*, pulchro scilicet ornatu et decoro. Beda: Ipse color dicitur vestimentum floris. *Quanto magis vos, pusillæ fidei?* idest quanto magis vos vestiet etiam si modicum habueritis de fide, quia tam ratione naturæ quàm ratione fidei præcellitis. Vnde Petro de Dei potentia in tempestate dubitanti dicitur: Modicæ fidei, quare dubitasti? Modicam fidem habet de regimine paternæ prouidentiæ qui timet quotidie mori fame. Non crediderunt in Deum, nec sperauerunt in salutari eius. Et sequitur: Et mandauit nubibus desuper, et ianuas cæli aperuit. Et pluit illis manna ad manducandum, *et cetera*. Si quis igitur veræ fidei, credens omnia gubernari superna prouidentia, cum prouidentia Dei maiorem curam gerat et gerere debeat de præcellentioribus, et dignioribus, et durabilioribus, et rationalibus, quàm de irrationalibus, aut de vegetabilibus: et de his gerit talem prouidentiam, quod nil eis deest: multo magis ergo curam gerit de ijs quæ spectant ad regimen hominis, tamquā pretiosioris, immortalis, et inter ceteras creaturas dignioris, quia rationalis est ad imaginem Dei factus. Est ergo ratio ista irrefragabilis, quia si quis contrarium huius dicat, tollit regimen diuinæ prouidentiæ, et ordinem vniuersi. Et ideo non est tantum modicæ fidei, verumetiam examinationis peruersæ.

E

F

Ps. 128. b

Iac. 1. b

Ibidem.

Mat. 14. d

Psal. 77. c

Et vos

Et vos nolite quærere quid manducetis. Hic quarto reuocat a solicitudine auaritiæ per promissum desiderabile. Circa quod tria introducuntur. Dissuadet enim solicitudinem auaritiæ et cupiditatis, promittendo sufficientiam viatici, superexcellentiam præmij, et superabundantiam thesauri. Primo igitur dissuadet solicitudinem auaritiæ, et cupiditatis promittendo sufficientiam viatici, cum dicit: *Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis,* videlicet vt cupidi, et curiosi quærunt, vt abundent et superbiant: ideo addit: *Et nolite in sublime tolli*, pro acquisitione terrenorũ. Diuitibus huius sæculi præcipe, non sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarum. Nam sic terrena quærere, non est hominum cælestium, sed terrenorum. Ideo addit: *Hæc autem omnia gentes mundi quærunt*, quia mundanam habent sapientiam. Filij Agar qui exquisierunt prudentiam quæ de terra est, negociatores terræ et Themam. Viri autem cælestes non debent ijs esse intenti, quia sunt de familia summi Patris. Vnde addit: *Pater autem vester scit quoniam his indigetis*. Et non est dubium quin possit prouidere. Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Non est dubium etiam quin velit. Isaias: Numquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? *et cetera*. Et ideo volentes tendere ad Patriam non derelinquentur in via ob defectum cibi, propter quod addit: *Verumtamen quærite primum regnum Dei, et iustitiam eius,* tamquã principale intentum. *Et hæc omnia adijcientur vobis*, tamquam viaticum, quia qui paratus est dare regnum, absque dubio non denegabit cibum. Qui dare paratus est æterna, non denegabit temporalia. Vnde Augustinus: Ostendit Dominus temporalia non esse peteda, tamquam bona nostra, etsi necessaria. Regnum autem Dei petendum est, et in illo finis ponendus est, propter quem omnia faciamus. Ideo solicitudo nostra non debet esse pro acquirendo cibo, sed pro acquirendo regno æterno. Non est regnum Dei esca et potus, sed iustitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto. Chrysostomus: Regnum Dei retributio: iustitia est via, per quam venimus ad regnum Dei. Ideo Matthæus: Quærite primum regnum Dei, et iustitiam eius, *et cetera*. Et nota quòd hæc promissio est satis recta, quia qui quærit regnum et iustitiam eius, est Dei seruus, Dei amicus, et Dei filius. Qui spiritu Dei aguntur, ij sunt filij Dei. Quòd autem Deus desit seruo suo amico et filio, vt ei non prouideat quæ sunt necessaria, valde peruersum est sentire. Nam talis habet Deum, et talis habetur a Deo, et ideo habet per consequens quæ habet Deus. Vnde Apostolus: Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autẽ Dei.

1.Tim.vlt. c. d
Baruc.3.c
Rom.10. c
Isa. 49. d
August.to. 4. lib.2. de serm. Dom. in Monte cap. 24.
Rom.14. c
Chry. hom. 26. in c. 6. Mat. to. 1.
Mat.6. d
Rom. 8. c
1.Cor.3.d

Secundo dissuadet solicitudinem auaritię promittendo superexcellentiam præmij, cum subdit: *Nolite timere pusillus grex*. Pusillus grex dicitur respectu multitudinis reproborum hominum. Multi sunt vocati, pauci vero electi. Vel pusillus ratione modicitatis propriæ. Videte vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, *et cetera*. Vel pusillus ratione humilitatis voluntariæ. Vos autem greges mei, *et cetera*. homines estis, et ego Dominus Deus vester. Est enim Deus humilium. Magna potentia Dei solius, et ab humilibus honoratur. Et talibus promittit Deus regnum: Sinite paruulos, subiungitur: Talium enim est regnũ cælorum, ideo subdit: *Quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum*. Humilem spiritu suscipiet gloria. Et Iob: Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Hæc autem superexcellentia regni promissi inducit spem, et inducendo spem inducit securitatem, et per hoc aufert pusillanimitatem timoris, et ardorem cupiditatis: Sicut egentes, multos autem locupletãtes. tamquam nihil habentes, et omnia possidentes. Solum enim illud regnum est vera cordis possessio, quæ cor implet

Mat.19.b
1.Cor.1. d
Eze.34. g
Eccli.3. c
Mat.19.b
Iob 27. d
2.Cor.6. b

A et auferri non potest, quia intus est. Ecce regnum Dei intra vos. Et nota quòd Patri complacuit pusillis, id est, pauperibus spiritu dare regnum gloriæ. Vnde Matthæus: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum, quia tales desiderant æterna. Desiderium suum iustis dabitur. Et in Psalmo: Desiderium pauperum exaudiuit Dominus, quoniam contemnunt temporalia. Qui reliquerit patrem, aut matrem, centuplum accipiet, *et cetera*. Amplectuntur spiritualia: Si spiritu viuimus, spiritu et ambulemus. Non efficiamur inanis glorię cupidi. Item complacuit Deo dare eis veniam. Humilium et mansuetorum semper tibi placuit deprecatio, scilicet ad dandam veniam. Misereor cui voluero, *et cetera*. Placuit dare gratiam. Isaias: Ecce seruus meus, suscipiam eum: electus meus, *et cetera*. Placuit dare sapientiam: Matthæus: Abscondisti hæc a sapientibus, et prudentibus, et reuelasti ea paruulis. Placuit dare gloriam æternam, sicut hic. *Nolite timere pusillus grex*, et cetera. Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eis qui sperant super misericordia eius.

Inf. 17. e
Deus pusillis cælum dat.
Mat.5. a
Prou.10. b
Psal.9. d
Mat.19.d
Gal. 5. d
Iudith 9. a
B
Exo. 33. d
Isa. 42. a
Mat.11.d
Ps. 146. b

Tertio assuadet solicitudinem auaritiæ promittendo superabundantiam thesauri, pro dimissione sæculi cum dicit: *Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam*, C idest, distribuite bona vestra pauperibus secundum illud Matthæi: Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus. Et quia durum est vedere et dare absque recompensatione, ideo addit: *Facite vobis sacculos qui non veterascunt*. Ecclesiasticus: Eleemosyna viri quasi sacculus cum eo, et gratiam hominis quasi pupillam conseruabit: et postea resurget, et retribuet illis retributionem vnicuique in caput ipsorum. Et quia ista retributio est opulentissima quæ est in his sacculis, ideo subdit: *Thesaurum non deficientem in cælis*, subintelligitur, facite, et hoc fit per eleemosynam. Vnde Tobias: Bona est oratio cum ieiunio et eleemosyna, quàm thesauros auri recondere: quoniam D eleemosyna a morte liberat, et ipsa est quæ purgat peccata: et facit inuenire misericordiam et vitam æternam. Et quòd iste thesaurus cælestis sit indeficiens, ostendit: quia non potest amitti per fures, non potest corrumpi in se, ideo addit: *Quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit*. Chrysostomus: Omnia bona mundi triplex interitus tollit: aut enim ex seipsis veterascunt, aut dominorum luxu consumuntur, aut ab extraneis dolo, vi, vel calumnia diripiuntur. Et propterea in terris thesaurus indeficiens non potest haberi. Qui vult ergo indeficientem habere, E dispergat in terris, vt abundet in cælis. Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sęculi. Vnde Augustinus: Non iussit Dominus vt thesaurũ perderemus, sed locum ostendit quo poneremus. Est autem magna vis facienda, quo modo locetur thesaurus, quia eodem locatur et animus, ideo subiungitur: *Vbi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit.* Thesaurus, est illud quod principaliter amat animus secundum illud Matthæi: Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, *et cetera*. Vbi est principale amatum, ibi abundabit animus. Vnde Bernardus: Verius est anima vbi amat, quàm vbi animat. Et ideo vbi est thesaurus tuus, ibi et cor tuum. F Beda: Si in terra est, cor deorsum est: si in cælestibus, in Christo fixum est: necesse est enim vt quo præcesserit dilectionis thesaurus, illuc et cogitationis sequatur affectus. Et quia sapiens thesaurum habet in cælis, et stultus in terris, ideo Ecclesiasticus: Cor sapientis in dextera eius, et cor stulti in sinistra illius, *et cetera*. Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt. Thesaurus enim iste visibilis et terrestris consistit in pecunia. Sed thesaurus inuisibilis consistit in sapientia. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Et post: Infinitus enim thesaurus est hominibus, quo qui vsi sunt, participes

Mat.19.e
Eccli. 17.e
Tob.12. b
Chrys.hom. 15. in c.6. Mat. to. 2.
Omnia bona mũdi triplex interitus tollit.
Psal.111.b
Mat.13.f
Beda to. 5. lib.3. in Luca cap. 12.
Eccle.10.a
2.Cor.4. d
Sap. 7. b

participes facti sunt amicitiæ Dei. Et nota quòd iste qui consistit in sapientia, incipit a timore reuerentiæ. Diuitiæ salutis, sapientia, et scientia, timor Domini ipse est thesaurus eius. Proficit autem in studio disciplinæ: Omnis scriba doctus in regno cælorum, *et cetera*. Conseruatur in sanctitate conscientiæ: Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, *et cetera*. Consummatur autem in sublimitate gloriæ: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo. Et de talibus loquitur hic. Vnde pauperibus promittit viaticum refectionis, regnum excellentiæ, et thesaurum abundantiæ, quia pauperes consueuerunt esse afflicti, et despecti, et egeni pro nomine Domini nostri Iesu Christi.

Isa. 33. b
Mat. 13. g
Luc. 6. g
Mat. 19. c

Sint lumbi vestri præcincti, et cetera. Postquam reuocauit a solicitudine auaritiæ, hic secundo inuitat ad solicitudinem prouidētiæ ne quis crederet quòd omnem vellet solicitudinem amouere a corde. Inuitat autem ad huiusmodi solicitudinem ex consideratione duplicis aduentus. Primo scilicet consideratione secundi aduentus qui erit terribilis. Secundo vero consideratione primi aduentus qui fuit amabilis, ibi: *Ignem veni mittere in terram*, et cetera. Prima pars habet duas. In quarum prima inuitat ad solicitudinem vigilantiæ omnes communiter. In secunda vero prælatos specialiter ibi: *Ait autem ei Petrus*. Circa generale introductionem omnium ad solicitudinem vigilantiæ procedit hoc ordine. Primo præmittit vigilantiæ modum. Secundo adiungit motiuum, ibi: *Beati serui illi*. Tertio subiungit stimulatiuum, ibi: *Hoc autem scitote*, et cetera. Primum horum respicit meritum. Secundum respicit præmium. Tertium respicit imminens periculum. Circa modum autem vigilantiæ duo introducit Euangelista, ad quæ Dominus discipulos inuitat, scilicet ad promptitudinem expeditionis in corpore, et ad solicitudinem expectationis in corde. Primo igitur quantum ad promptitudinem expeditionis in corpore dicit: *Sint lumbi vestri præcincti*. Sicut ille expeditus est qui est præcinctus ad viam progrediendum, sic ille expeditus est qui restringit in se carnalia desideria. Vnde: A principali sexu, lumborum nomine, luxuria designatur. Iob: Fortitudo eius in lumbis eius, *et cetera*. Lumbos ergo præcingimus cum carnis luxuriam per continentiam coartamus. Sed quia non sufficit mala non agere, nisi etiam quis studeat bonis operibus insudare, protinus subditur: *Et lucernæ ardentes in manibus vestris*. Lucernas quippe ardentes in manibus habemus, cum bona opera proximis nostris lucis exempla monstramus. Lucerna enim dicitur recte diuinum mandatum: Mandatum lucerna est, et lex lux, *et cetera*. Hæc lucerna est lux in manu, quando mandatum est in operatione: Non extinguetur in nocte lucerna eius. Manum suam misit ad fortia, *et cetera*. Et Matthæus: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, *et cetera*. Et nota quòd sicut lucerna obscondit lumen a vento, sed non a visu, sic bona opera comparantur lucernæ. Quia sic debet opus esse in publico, quatenus intentio maneat in occulto. Sic velit homo alijs dare exemplum virtutis, vt tamen non quærat minimum transitorij fauoris.

S. Greg. homil. 13. in Euāg. to. 2.
Iob. 40. b
Prou. 6. e
Prou. 31. b
Mat. 5. b
Greg. homi. 11. in Euāgel. to. 2.

Secundo quantum ad solicitudinem expectationis in corde, subdit: *Et vos similes hominibus expectantibus Dominum suum quando reuertatur a nuptijs*, idest quando veniet ad iudicium descendendo de cælis. Vnde Gregorius: Ad nuptias Dominus abijt, cum post resurrectionem suam Angelorum sibi multitudinem nouus homo copulauit. Qui tunc reuertetur, cum per iudicium nobis manifestatur. Vnde a bonis semper debet expectari: Saluatorem expectamus Dominum nostrum Iesum Christum, *et cetera*. Et hæc expectatio non est vana: Gemma gratissima

Greg. hom. 13. in Euāgel. to. 2.
Phil. 3. d
Prou. 17. b

A expectatio præstolantis. Non est etiam somnolenta. Expecta Dominum, viriliter age. Et ideo subdit: *Vt cum venerit*, properando ad iudicium: *Et pulsauerit*, per infirmitatis flagellum. *Confestim aperiant ei*, per desiderium intimum: Ecce sto ad ostium et pulso, si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, *et cetera*. Beda: Non vult aperire iudici pulsanti qui timens videre iratum quem contempsit, de corpore exire metuit. Aperit qui iudicem lætus et securus sustinet, et de propinqua morte gaudet: Vox dilecti mei pulsantis. Et post: Surrexi, vt aperirem, *et cetera*.

Psal. 26. d
Apoc. 3. d
Beda in Glos. in hūc locum to. 5.
Cant. 5. a

B Et notandum est hic quòd Euangelium istud legitur in festis Confessorum propterea quòd in eo commendantur tripliciter, scilicet quantum ad declinationem mali in præcinctione lumborum, et quantum ad operationem boni in portatione lucernarū, et quantum ad expectationem optimi in similitudine hominum expectantium Dominum suum, secundum illa tria quæ dicuntur: Indicabo tibi o homo quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te. Vtique facere iudicium respectu tui, et diligere misericordiam, respectu proximi, et solicitum ambulare cum Deo tuo, respectu Dei.

Hoc Euangeliū quare legatur in festis Confess.
Mich. 6. b

C Ad hoc autem quòd malum in nobis perfecte deficiat, sunt lumbi tripliciter præcingendi, scilicet lumbi carnalis contactus, de quibus: Lumbi mei impleti sunt illusionibus: et non est sanitas in carne mea, *et cetera*. Et ij præcingendi cingulo castitatis: Accingite lumbos vestros. Super vbera plangite, *et cetera*. Item lumbi carnalis affectus cingulo virtutis: Accinge sicut vir lumbos tuos. Et Hieremias: Accinge lumbos tuos, surge, et loquere ad eos. Item lumbi carnalis cogitatus cingulo veritatis: Succincti lumbos mentis vestræ, sobrij, *et cetera*.

Psal. 37. b
Lumbi tripliciter præcingendi.
Isa. 32. c
Iob 40. a
Hier. 1. d
1. Pet. 1. c

D Ad hoc autem quòd bonum in nobis perfecte clarescat, portanda est lucerna rectæ intentionis. Supra: Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Item portanda lucerna veræ prædicationis: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Et: Surrexit Elias propheta quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat. Item portanda lucerna honestæ conuersationis: Ille erat lucerna ardens et lucens. Et in psalmo: Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo.

Sup. 11. e
Ps. 118. o
Eccli. 48. a
Ioan. 5. f
Ps. 131. d

E Postremo ad hoc quòd desiderium perfecte ignoscat expectandus est Christus fidenter: Si moram fecerit, expecta illum: quia veniens veniet, *et cetera*. Item expectandus gaudenter: Expectatio iustorum, lætitia, *et cetera*. Item expectandus vigilanter: Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea. Et hoc modo expectant serui Dominum quando reuertatur a nuptijs. Sic beati Confessores perfecte laudātur secundum illa ad Titum: Sobrie, iuste, et pie viuamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem et aduentum gloriæ magni Dei, *et cetera*.

Abac. 2. a
Prou. 10. d
Iob. 14. e
Tit. 2. e

F *Beati serui illi*, et cetera. Hic secundo introducit motiuum ad solicite vigilandum. Et hoc est duplex, scilicet beatificatio vigilantium sine defectione et sine omni exceptione. Primo igitur quantum ad beatificationem vigilantium sine defectione, dicit: *Beati serui illi, quos cum venerit Dominus, inuenerit vigilantes*: Beatus homo qui audit me, et qui vigilat ad fores meas quotidie. Et ideo in Ecclesiastico: Cor suum tradet ad vigilandum diluculo, *et cetera*. Tales Dominus beatificat: Si diluculo consurrexeris ad Deum, et omnipotentem fueris deprecatus. Subditur: Statim euigilabit ad te, et peccatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ. Ideo subdit: *Amen dico vobis quòd præcinget se*, præparando ad retributionē: Dominus regnauit decorem indutus est, *et cetera*. *Et faciet illos discumbere*, in æterna refectione: Ego pascam oues meas, et ego eas accubare faciam. *Et transiens*

Prou. 8. d
Eccli. 39. a
Iob 8. a
Psal. 92. a
Ezec. 34. d

transiens ministrabit illis, per liberalissimam communicationem: *Transiens*, idest transire faciens. In Ecclesiastico: Transite ad me omnes qui concupiscitis me, *et cetera*. Quia a Christo et per Christum transimus ad Christum. A gloria scilicet corporis ad gloriam animæ, et ab hac ad gloriam diuinitatis. Propter quod dicit Ioannes: Ego sum ostium: per me si quis introierit, saluabitur. Et ego sum via, veritas, et vita: Ministrare autem dicitur Christus quia semper dabit materiam gaudij actualis refectionis indeficientis. Non esurient neque sitient amplius: Sequitur: Quoniã Agnus qui in medio throni est, reget illos, et deducet ad vitæ fontes aquarum. Beati igitur qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt: in qua agnus sine macula erit sponsus, cibus, Dominus, et minister: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos. Ipse ministrabit et inuitabit, secundum illud: Comedite amici, et bibite, et inebriamini charissimi.

Eccl. 14. c; Ioan. 10. b; Apoc. 7. d; Psal. 35. b; Cant. 5. a

Deinde quantum ad beatitudinem sine exceptione, subdit: *Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia venerit, et ita inuenerit, beati sunt serui illi.* Nota hic quòd per tres vigilias intelliguntur tres status præsentis vitæ, scilicet pueritiæ, iuuentutis, et senectutis. Vnde Glossa Bedæ: Vigilias vocat ad similitudinem excubantium in nocte: Prima vigilia custodiæ, pueritiæ est: secunda est iuuentutis: et tertia senectutis. Si quis in pueritia vigilare neglexerit, non tamen desperet. Si in iuuentute neglexerit, saltem tandem in senio resipiscat, quia pius Dominus pœnitentiam nostram patienter expectat. Isaias: Propterea expectat Dominus vt misereatur vestri: et ideo exaltabitur parcens vobis, quia Deus iudicij Dominus: beati omnes qui expectant eum. Et nota quòd dicit Marcus: Insinuantur quattuor vigiliæ secundum modum distinctionis horarum apud excubantes. Vigilate, inquit, nescitis enim quando Dominus domus veniat, sero an media nocte, an galli cantu, an mane. Et per has vigilias intelliguntur quattuor status, in quibus homo vtitur libertate arbitrij. Primus, et vltimus, et duo intermedij, vnus in profectu, et alter in declinatione. In quo insinuatur quòd Dominus omni hora, sine exceptione, nostram acceptat vigiliam, sed potissime illam quæ incipit a pueritia: Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua, et tamen etiam vltimum senium non recusat Dominus. Vnde dicitur: Quod quarta vigilia noctis venit ad discipulos ambulans super mare. Qualibet ergo hora non est inutile sed perutile vigilare, infra: Vigilate, omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, et stare ante filium hominis.

Glossa in hūc locum to. 5.; Isa. 30. d; Mar. 6. f; Vigiliæ quattuor quid.; Thren. 3. c; Mat. 14. c; Infra 21. g

Hoc autem scitote, et cetera. Hic tertio subiungit stimulatiuum ad vigilandum quod introducit per hunc modum in proponendo exemplum parabolicum, et concludendo principale intentum. Primum ergo exponit exemplum parabolicum, cum dicit:

Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtique, scilicet ad custodiam domus ne fur furtim aliquid asportaret. Ideo dicit: *Et non sineret perfodi domũ suam*. Et si semper haberet horam suspectam numquid relinqueret domum suam sine custodia? alioquin non sapienter, sed stulte curam familiæ procuraret: Exemplum de Isboseth, de quo legitur quòd Isboseth dormiebat super stratum suum meridie. Et ostiaria domus purgans triticum obdormiuit. Ingressi sunt autem domum latenter. Subiungitur: Et percusserunt eum in inguine Rechab, et Banaa frater eius, et fugerunt. Sic spiritualiter fit ei qui negligit domũ suam vigilanter custodire. Vnde Gregorius: Ostiaria dormiente Isboseth interficitur, quia dum discretionis solicitudo cessauerit ad interficiendum animum ma-lignis spiritibus iter pandit. Et ideo vir spiritualis econtrario dicit illud Isaiæ: Super speculam Domini ego sum: stans iugiter per diem, et super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus. Et ideo dicit Petrus: Sobrij estote et vigilate, quia aduersarius vester diabolus, *et cetera*.

2. Reg. 4. b; Sensus spiritualis.; Greg. lib. 1. Mora. c. 19 to. 2. Edit. Ro.; Isa. 21. e; 1. Pet. 5. b

Deinde concludit principale intentum. *Et vos estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis veniet.* Glossa: Vltimam horam semper ignorari voluit Dominus, vt semper sit suspecta, et ad eam semper præparemur. Vnde dicit Matthæus: De die illa et hora nemo scit, neque Angeli cælorum, nisi solus pater. Et: Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Et post: Vos autem fratres non estis in tenebris, vt vos dies illa tamquam fur comprehendat. Et in Ecclesiastico: Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, et sicut aues laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines tempore malo. Sic et illi qui non se præparant. Ideo dicitur: Non tardes conuerti ad Dominum, et ne differas de die in diem, subito enim veniet ira illius, et in tempore vindictæ disperdet te. Vnde Alcuinus: Dissoluta est cogitatio de crastina conuersione cogitare et hodiernam negligere. Et Seneca: Quilibet dies vitæ nostræ ordinatus est vltimus. Propter hoc ergo vt semper simus parati, voluit Dominus nos ignorare horam mortis et diem iudicij. Nihil enim est certius morte, et nihil incertius hora mortis. Ideo in Ecclesiastico: Memor esto iudicij mei, sic enim erit et tuum: mihi heri, et tibi hodie. Et de hora iudicij: dicit Matthæus: Media nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obuiam illi. Et post: Quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, et clausa est ianua. Gregorius: O si sapere palato cordis posset, quid admirationis habet, Venit sponsus? Quid dulcedinis, Intrauerunt cum eo ad nuptias? Quid amaritudinis, Clausa est ianua? *et cetera*.

Glossa in hūc locum to. 5.; Mat. 24 b; 1. Thes. 5. a; Eccls. 9. c; Eccli. 5. b; Eccli. 38. c; Mat. 25. a; Greg. homi. 12. in Euãgel. to. 2.

Ait autem ei Petrus, et cetera. Postquam inuitauit ad vigilantiam omnes generaliter, hic inuitat prælatos specialiter. Quod quidem facit hoc ordine. Primo namque commendat prælatorum vigilantiã. Secundo arguit insolentiam, ibi: *Quod si dixerit seruus ille*, et cetera. Tertio aggrauat negligentiam, ibi: *Ille autem seruus qui cognouit*. Commendans autem vigilantiam prælatorum, primo commendat eam quantum ad prærogatiuam meriti. Secundo quantum ad præcellentiam præmij. Primo igitur quantum ad prærogatiuam meriti quam ostendit in respondendo ad quæstionem Petri, dicit: *Ait autem ei Petrus: Domine ad nos dicis hanc parabolam, an ad omnes?* Bene quærit et vtiliter, vt sciat ad quid debeat obligari. Vnde in Ecclesiastico: Quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper. Et maxime illa sunt discenda, quæ sunt parabolice dicta: Audiens sapiens, sapientior erit, et intelligens gubernacula possidebit. Animaduertet parabolam et interpretationem, verba sapientum et ænigmata eorum. Huic autem quæstioni Petri superficietenus non videtur Dominus respondere. Sed si profundius attendatur, respondet perfecte, insinuans quòd prædicta parabola de vigilantia spectat communiter ad vniuersos, sed specialiter ad Prælatos, cum dicit: *Dixit autem Dominus: Quis putas est fidelis dispensator et prudens?* Dispensatores prælatos vocat: Sic nos æstimet homo vt ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei, *et cetera*. Tales difficile est inuenire fideles. Vnde ibidem: Hic iam quæritur inter dispensatores vt fidelis quis inueniatur. Et in Prouerbijs: Multi homines misericordes vocantur, virum autem fidelẽ quis inueniet? *Quis putas est ergo dispensator fidelis*, intentione: Fidelem me existimauit. Subiungitur: Sed ideo misericordiam consecutus sum, *et cetera*. Et in Apocalypsi: Esto fidelis vsque ad mortem. *Et prudens*, in electione. In Prouerbijs: Acceptus est regi minister

Eccli. 3. c; Prou. 1. a; 1. Cor. 4. a; Prou. 20. a; 1. Tim. 1. c; Apoc. 2. c; Prou. 14. d

Prou.27.d ster intelligens. Vnde in Prouerbijs: Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosq. greges considera. *Quem constituit Dominus super familiam suam*, per au-
Heb. 5. a ctoritatem commissam. Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo quemadmodum et
Psal. 2. b Aaron. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. *Vt det illis in tempore tritici mensuram*, communicando sanam doctrinam.
Eccls.8. a Tempus, et responsionem cor sapientis intelligit, *et cetera*. Attendat etiam audientium capacitatem. Vnde dicit: *Mensuram*. Gregorius: Pro qualitate audientium formari debet sermo doctorum, vt et sua singulis congruenter tribuat, et tamen a communis ædifi- B
Gen. 41. f cationis arce numquam recedat. Huius exemplum habemus in Ioseph, qui ad dispensandum frumentum constitutus est super terram Ægypti, in quo fuit fidelitas et prudentia, auctoritas et vigilantia, seu diligentia. Et quia ista fuerunt in sanctis prælatis, ideo Euangelium istud decantatur in laudem Confessorum et Pontificū, qui in his quattuor præmissis commendabiles extiterunt. Et de his quattuor dicitur in
Glossa in hūc locum to. 5. Glossa Bedæ: Quàm rarus est Domino propter Dominū seruiens, oues Christi non ad lucrū sed ad amorem Christi pascens, *Prudens*, in futuro sibi prouidens. *Quem constituit Dominus*, idest, quàm rarus qui sit C
Rara auis prælatus fidelis, et prudens. vocatus a Deo tamquam Aaron, et non magis se ingesserit: et qui non magis se pascat, quàm oues. Vnde
Mal. 1. a propter defectū fidelitatis dicitur: Quis est in vobis qui claudat ostia, et incedat altare meum gratuito? Et
Phil. 2. c ad Philippēses: Omnes quę sua sunt quęrūt, non quæ
Isa. 14. a Iesu Christi. Pauci etiam sunt prudētes. Vnde Isaias: Sicut populus, sic sacerdos: sicut seruus, sic Domi-
Osea 4. b nus eius, *et cetera*. Et Oseas: Quia tu sciētiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Pauci etiam
Osea 8. a sunt diuinitus constituti. Ideo dicitur: Ipsi regnauerunt, et non ex me. Pauci similiter vtilitati gregis in-
Eze.34. a tenti, vnde Ezechiel: Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos, nonne greges a pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, et lanis operiebamini: et quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Et ideo signanter præmittit: *Quis putas*, propter raritatem et difficultatem et pretiositatem, qua tales excellunt in prærogatiua meriti. D

Secundo quantum ad præcellentiam præmij subdit: *Beatus ille seruus, quem cum venerit Dominus, inuenerit ita facientem*. Euge serue bone et fidelis, quia su-
Mat.25.b per pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, *et cetera*. *Ita facientem*, idest, fideliter, prudenter, et vigilanter secundum illud: Vnusquisque sicut accepit E
1.Pet.4. b gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Et Chrysostomus: Hæc dicta sunt de sermone, de virtute, de pecunijs, et de omni dispensatione quæ vnicuique commissa est, vnumquemque enim ad communem vtilitatem vti oportet his quæ habet, siue sapientia, siue principatu, siue diuitijs, non ad nocumētum conseruorum. Huius autem vsui gratiæ redditur perfectus fructus gloriæ. Vnde subdit: *Vere dico vobis, quoniam super omnia quæ possidet, constituet illum*. Beda, id est, supra omnia cælestis regni gaudia, non vtique vt horum solus dominium teneat, sed vt eius abundantius ceteris sanctis æterna possessione fruatur, tum F
1.Pet.5. a pro sua vita, tum pro sui gregis custodia. Vnde Petrus: Pascite qui in vobis est gregem Dei, prouidētes, non
† Chrys. in opere imperf. Mat. c.24. hom. 52. to. 2. coacte, sed spontanee secundum Deum, *et cetera*. Sequitur: Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcessibilem gloriæ coronam. Vnde Chrysostomus†: Bene agēte populo, vnusquisque pro suo bono remuneratur. Sacerdos autem pro bonis
1.Thess.2. d omnium: Quæ est nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Iesum Christum in Aduentu eius?

Quod si dixerit seruus ille, et cetera. Postquam commendauit prælatorum vigilantiam et prouidentiam A seu curam, hic vituperat insolentiam: quod quidem facit arguendo enormitatem peccati, et comminando seueritatem iudicij. Primo ergo quantum ad increpationem enormitatis peccati ait: *Quod si dixerit seruus ille in corde suo: Moram facit Dominus meus venire:* Glossa in hūc locum to. 5.
Glossa, idest, si dissimulauerit iudicium in proximo venturum, securitatem sibi promittens secundum illud Ezechielis: Quod est prouerbium istud vobis in Eze.11. a
terra Israel dicentium: In longum differentur dies, et peribit omnis visio? Et Petrus: Venient in nouissimis diebus in deceptione illusores, iuxta proprias 2.Pet.3. a
concupiscentias ambulantes dicentes: Vbi est promissio aut aduentus eius? ex quo Patres dormierunt, omnia sic perseuerāt ab initio creaturæ. Et quoniam talis cogitatio parit securitatē, et securitas cōtemptū, et cōtemptus iniquitatem. Ideo subdit: *Et cœperit percutere seruos et ancillas*, scilicet paruulos scandalizādo, cum tamen deberet fouere verbo et exemplo. Propter quod Isaias: Quare atteritis populum meum, et Isa. 3. c
facies pauperum commolitis? Et hoc est graue peccatum. Peccantes in fratres, et percutientes conscien 1.Cor.8. d
tiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Et maxime quando in paruulos peccant: Qui scandalizauerit vnum de pusillis istis qui in me credunt, expe- Mat.18.a
dit ei, *et cetera*. Et quia perfidiæ mater est concupiscentia, ideo addit: *Et edere, et bibere, et inebriari*, scilicet cœperit, faciendo voluntatem scilicet carnis secundum illud Isaiæ: Sacerdos et propheta nescie- Isa. 8. b
runt præ ebrietate. Et hoc maxime indecens est pastoribus et prælatis in quibus regnare debet spiritus sapientiæ et intellectus. Labia sacerdotis custodient Mal. 1. b
scientiam, et legem requirent ex ore eius. Sed e diuerso: Speculatores eius cæci omnes, nescierunt vni- Isa. 56. d
uersi, canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes et amantes somnia. Et canes impudentissimi nescierunt saturitatem.

Secundo quantum ad comminationem seueritatis iudicij adiungit: *Veniet Dominus serui illius in die qua non sperat, et hora qua nescit*. Iuxta est dies perdi- Deut.25. e
tionis, et adesse festinant tempora. Et Sophonias: Soph. 1. c
Iuxta est dies Domini magnus, iuxta est et velox nimis. Et licet sit iuxta, tamen venit mundanis ex improuiso. Vnde Ecclesiasticus: Nescit homo finem Eccli. 9. c
suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, et sicut aues laqueo comprehendūtur, sic capiuntur homines tempore malo, cum eis ex templo superuenerit. Et quia contemptoribus iudicis graue imminet iudicium, ideo subdit: *Et diuidet eum*, scilicet a consortio bonorum secundum illud Matthæi: Statuet oues quidem Mat.25.c
a dextris suis, hædos autem a sinistris. *Patremq. eius cum infidelibus ponet*, quia scilicet iam iudicati sunt: Qui non credit, iam iudicatus est: quia non credidit Ioan. 3. b
in nomine vnigeniti filij Dei. Et hoc recte, quia dicitur: Si quis suorum et maxime domesticorum cu- 2.Tim.5.a
ram non habet, fidem negauit, et est infideli deterior. Hæc pars est valde mala secundum illud Psalmistæ: Psal.10. b
Ignis, et sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum. Et in Apocalypsi: Timidis autem, et incre- Apo.21. c
dulis, et execratis, et homicidis, et fornicatoribus, et veneficis, et idololatris, et omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure: quod est mors secunda. Ex quo patet quòd sicut est magna merces bonorum prælatorum, ita et maxima erit pœna reproborum. Iudicium durissimum in his qui Sap. 6. a
præsunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur.

Ille autem seruus qui cognouit, et cetera. Postquam inuitauit ad vigiliam et vituperauit insolentiam: hic tertio aggrauat negligentiam: quod facit dupliciter, scilicet ratione maioritatis scientiæ, et ratione auctoritatis cōmissæ. Primo ergo, quantū ad exaggerationem negligentiæ, ratione maioritatis scientiæ dicit: *Ille autem seruus qui cognouit voluntatem Domini sui*, per donum scientiæ: Scientia inflat: charitas vero 1.Cor. 8.a
ædificat

Prou. 26.a
1.Reg.7.a
Iac.4.d
2.Pet.2.d
Rom.1.c

ædificat. Si quis autẽ se existimat scire aliquid, nondum cognouit quemadmodum oporteat eum scire. *Et non se praeparauit*, ad suscipiendum donum gratiæ. Hominis est, animam præparare. Vnde: Præparate corda vestra Domino. *Et non fecit secundum voluntatem eius*, scilicet per vitium propriæ negligentiæ: Scienti bonum facere et non facienti, peccatum est illi. *Vapulabit multis*, scilicet per seueritatem diuinæ sententiæ. Vnde: Melius erat illi non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti, *et cetera*. Et ad Romanos: Qui cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, *et cetera*. Sequitur: Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis. Et ratio huius est, quia dicit Gregorius: Vbi maius est donum scientiæ, ibi transgressor maiori subiacet culpæ: nam ignorantia pro parte excusat. Vnde subdit: *Qui autem non cognouit*, per defectum notitiæ, *Et fecit digna plagis*, per commissionem culpæ, *vapulabit paucis*, per mitigationem diuinæ sententiæ. Et nota quòd est ignorantia simplex, et hæc excusat,

1.Tim.1.c
Inf.23.e
Psal.35.a
1.Cor.14.g
Psal.57.a

secundum illud: Misericordiam Dei cõsecutus sum, quia ignorans feci. Et infra: Pater, dimitte illis non enim sciunt quid faciunt. Est et ignorantia affectata, de qua Psalmista: Noluit intelligere vt bene ageret: Tales grauiter punientur. Vnde: Si quis ignorat, ignorabitur, Et Oseas: Populus non intelligens vapulabit. Et hoc dicit Beda in Glossa, quia in Prouerbijs: Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Et Psalmista: Furor illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspidis surdæ et obturantis aures suas, *et cetera*.

Secundo quantum ad aggrauationem negligentiæ ratione auctoritatis commissæ, dicit: *Quoniam autem cui multum datum est*, scilicet in munere, *multum quaeretur ab eo*, in ratione reddenda. Vnde Gregorius: Cum augentur dona, rationes etiam crescunt donorũ. Tanto ergo esse humilior atque ad seruiendũ Deo promptior debet quisque ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione: Redde rationem villicationis tuæ. Vnde subdit: *Et cui commendauerunt multum*, scilicet diuina iudicia vel Pater et Filius et Spiritus sanctus, *plus petent ab eo*, scilicet in futuro iudicio vniuersorum. Post multum vero temporis venit Dominus seruorum illorum, et posuit rationem cum eis. Vnde a prælatis quibus cura subditorum commissa est, requiret Dominus non tantum animas proprias, verumetiam animas commissas. Propter quod dicitur: Obedite præpositis vestris, et subiacete eis, ipsi enim peruigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri. Nam vnicuique eorum dicitur illud: Custodi virum istum: qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima illius. Et Hieremias: Vbi est grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? Quid dices cum visitauerit te? Tu enim docuisti eos aduersum te, et erudisti in caput tuum. Et ideo in Actibus: Dicebat Paulus ad maiores natu Ecclesiæ: Attendite vobis et vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Et Ezechiel: Ecce ego ipse super pastores, requiram gregem meum de manu eorum, et cessare eos faciam vt vltra non pascant gregem, nec pascant amplius pastores semetipsos.

Greg.homi. 9.in Euãg. to.2.
Inf.16.a
Mat.25.b
Heb.13.c
3.Reg.20.g
Hier.13.c
Act.20.f
Ezech.14.g

Ignem veni mittere in terram, et cetera. Postquam excitauit ad vigilantiam ex consideratione secundi aduentus hic excitat ad considerationem primi aduentus. Et habet hæc partes duas. In quarum prima ostendendo primi aduentus efficaciam, excitat ad vigilantiam. In secunda reprehendit Iudæorum desidiam et negligentiam, ibi: *Dicebat autem ad turbas*. In exprimendo igitur efficaciam primi aduen-

A tus ad solicitam vigilantiam, ostendit se venisse ad tria, scilicet ad immittendũ dilectionis incendium: ad perficiendum passionis remedium: et ad introducendum affectus carnalis diuortium. Primo igitur quantum ad immissionem incendij amoris per efficaciam aduentus primi, dicit:

Ignem veni mittere in terram, ignem scilicet diuini amoris qui igni comparatur. Fortis est, vt mors, dilectio: dura sicut infernus, æmulatio. Lampades eius, lampades ignis, *et cetera*. Sed dilectio carnalis est sicut ignis infernalis. Iob: Ignis est vsque ad perditionem deuorans. Et in Ecclesiastico: Ignem ardentem extinguit aqua, *et cetera*. Dilectio autem spiritualis est sicut ignis cælestis: De excelso misit ignem in ossibus meis, *et cetera*. Hunc mittit Dominus communicando doctrinam: Ignitum eloquium tuum vehementer, et seruus tuus dilexit illud. Et Hieremias: Numquid non verba mea quasi ignis, dicit Dominus, et quasi malleus conterens petram? Item infundendo gratiam: De cælo te fecit audire vocem suam vt doceret te, et in terra ostendet tibi ignem suum maximum. Item inflammando ad iustitiam: Surrexit Elias Propheta quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat. Vnde quia in ipso erat ignis diuini zeli, de quo Sophonias: In igne zeli mei deuorabitur omnis terra. Ideo merito ad verbum ipsius ignis de cælo descendit super sacrificium: et super principem quinquagenarium: Si homo Dei sum, descendat ignis de cælo, et deuoret te, et quinquaginta tuos, *et cetera*. Et quoniam hic ignis frustra mittitur nisi accendatur, ideo subdit: *Et quid volo nisi vt accendatur?* Hunc accendit meditatio beneficiorũ præsentium: Concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis. Et infra: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis? *et cetera*. Item rememoratio præteritorum: Ignis in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos subijciens ligna mane per singulos dies, *et cetera*. Item per præmeditationem futurorum promissorum. In Prouerbijs: Omnis sermo Dei ignitus, clypeus est sperantibus in se.

Cant.8.b
Iob.31.b
Eccli.3.d
Thr.1.c
Ps.118.f
Hier.23.f
Deut.6.f
Eccli.48.a
Soph.3.b
3.Reg.18.f
4.Reg.1.b
Psal.38.a
Inf.24.e
Leu.6.b
Prou.30.a

Secundo quantum ad perfectionem remedij passionis, subditur: *Baptismo autem habeo baptizari*. Nota quòd passio Christi dicitur baptismus, quia in eius sanguine purificamur, quasi in lauacro baptismali. Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, et lauerunt stolas suas in sanguine agni: et Apostolus: Si sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: quanto magis sanguis Christi, *et cetera*. Emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad seruiendum Deo viuenti: Hoc baptismate fuit Christus baptizatus, quia totum corpus eius fuit hoc sanguine rubricatum: Quis est iste qui venit de Edon, tinctis vestibus de Bosra? Et post quæritur: Quare ergo rubrum est indumentũ tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari? *et cetera*. Et nota quòd passio Christi comparatur baptismo, sicut hic: quia fuit vniuersalis: Omnes fluctus tuos induxisti super me. Item comparatur calici: Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste: quia voluntaria: Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Item, quia acerbissima et grauis, comparatur torculari: Torcular calcaui solus, et de gentibus non est vir mecum. Hoc ergo baptismo Christus baptizatus est, non pro indigentia necessitatis, sed pro abundantia charitatis, ideo subdit: *Et quo modo coartor, vsque dum perficiatur?* scilicet per amorem, qui habet cordis dominium: Deus, qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos: et cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo, *et cetera*. Et nota quòd amor coartat per violentiam attractiuam. Ioannes: Sic Deus dilexit mundum vt filium suum

Passio Christi baptismus.
Apoc.7.d
Heb.2.d
Isa.63.a
Psal.87.b
Mat.26.d
Mat.20.c
Isa.63.a
Eph.2.a
Ioan.3.b

Hier.31.a suum vnigenitum daret. In charitate perpetua dile- A
xi te, ideo attraxi te miserans tui. Vnde Hugo: Ma-
gnam vim habes charitas, tu sola Deum trahere po-
tuisti de cælo ad terras, æque forte vinculum tuum
quo et Deus ligari potuit, et hoc ligatus vincula ini-
quitatis destruxit. Nescio quid maius in tuam lau-
dem dicere possum, quàm quòd Deum de cælo ad
terram traxeris, et hominem de terra ad cælum sub-
Osea 11. a leuaueris. Vnde Oseas: In funiculis Adam traham
eos, in vinculis charitatis. Item dilatat per beneuo-
Ps.118. m lentiam diffusiuam: Latum mandatum tuum nimis.
2.Cor. 6. c Cor nostrum dilatatum est. Item eleuat per adhæ-
Cant.8. a rentiam excessiuam: Quæ est ista quæ ascendit de de-
Ioan. 4. a serto, delicijs affluens? *et cetera*. Qui biberit, *et cete-
ra*, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.
Gal. 2. d Item inclinat per condescendẽtiam dignatiuam: Qui
dilexit me tradidit semetipsum pro me. Propter ista
Eph. 3. d quattuor dicitur: In charitate radicati et fundati, vt
possitis comprehendere cum omnibus sanctis quę sit
latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum,
et cetera. Et quoniam hæc charitas ostensa fuit in pas-
sione perfecte, ideo dicit: *Vsque dum perficiatur*, sci-
Apo. 1. b licet in effusione sanguinis. Dilexit nos et lauit nos a
1.Ioan.3.c peccatis nostris in sanguine suo. Et Ioannes: In hoc
cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam
suam pro nobis posuit. Et hoc erat quod Christus in
Ioan.19. f cruce sitiebat: Sciens Iesus quia omnia iam consum-
mata sunt, vt consummaretur scriptura dixit: Sitio,
et cetera. Sequitur: Cum ergo accepisset Iesus ace-
tum dixit: Consummatum est. Et inclinato capite
tradidit spiritum.

Tertio quantum ad introductionem diuortij affe-
ctus carnalis subiungit: *Putatis, quia pacem veni mitte-
re in terram*, pacem scilicet terrenam. Nam hanc non
venit dare sed tollere: quia hæc est pax mala, de qua
Isa. 28. d Isaias: Percussimus fœdus cum morte, et cum infer-
no fecimus pactum. Hanc pacem vir iustus repro-
Psal.72. a bat. Zelaui super iniquos pacem peccatorum videns.
Deut.29.c Quia talis pax, est pax praua. Pax erit mihi, et am-
bulabo in prauitate cordis mei. Est pax falsa: Cura-
Hier.6. d bant contritionem filiæ populi mei cum ignominia,
dicentes: Pax pax, et non erat pax. Est pax momen-
1.Thess.5.a tanea: Cum enim dixerint, pax et securitas; tunc re-
pentinus eis superueniet interitus. Est pax decepto-
Hier.9. c ria: In ore suo pacem cum animo suo loquitur, et oc-
Isa. 38. d culte ponit ei insidias. Est pax turbatiua. Ecce, in pa-
Eccli.41.a ce amaritudo mea amarissima. O mors quàm amara
est memoria tua homini, *videlicet diuiti*, pacem ha-
benti in substantijs suis. Hæc pax est inimica veræ pa-
Sup. 2. g ci. Nam Christi pax, est pax bona. In terra pax ho-
minibus bonæ voluntatis. Ideo Apostolus: Gratia vo
Rom.14. c bis et pax. Est pax vera: Non est regnum Dei esca, et
potus, sed iustitia, et pax, et gaudium in Spiritu san-
Ioan.14. d cto. Est pax permansiua: Pacem relinquo vobis,
pacem meam do vobis, non quo modo mundus dat,
Sup. 1. g ego do vobis. Est pax directiua, supra: Per viscera
misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos. Se-
quitur: Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.
Ioan.16. d Est pax consolatoria: Vt in me pacem habeatis. In
Phil. 4. b mundo presuram habebitis, *et cetera*. Pax Dei quæ
exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et
intelligẽtias vestras. Quoniam ergo hæc pax per om-
nia contrariatur paci mundanæ, et contraria simul
esse non possunt. Ideo non potest introduci ab au-
ctore pacis, nisi per dissolutionem huius fictæ pacis,
ideo subdit: *Non, dico vobis*, idest, assero vobis quòd
non veni pacem dare, sed separationem secundum il-
Isa. 52. c lud: Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite
2.Cor. 6. d tangere. Et Apostolus: Exite de medio eorum, et se-
Mat.10.d paramini, dicit Dominus. Et Matthæus: Veni enim
separare hominem aduersus patrem suum, *et cetera*.
Et ratio huius est, quia dicitur ibidem: Qui amat pa-
trem aut matrem plusquam me, non est me dignus.
Inf. 14. f Et ideo infra: Si quis venit ad me, et non odit patrem
suum, aut matrem, et vxorem, et filios, et fratres, et
sorores, adhuc autem et animam suam, non potest
meus esse discipulus. Et propterea subdit: *Erunt enim
ex hoc quinque in domo vna diuisi*, idest, ab affectu car-
nali separati. Et secundum illud Deuteronomij: Qui Deut.33. b
dixerit patri suo, et matri suæ, nescio vos: et fratribus
suis, ignoro illos: et nescierunt filios suos. Hi custo-
dierunt eloquium tuum, et pactum tuum seruaue-
runt. Et subdit modum diuisionis: *Tres in duos, et
duo in tres: diuidentur*, et cetera: idest, personæ quæ
maxime videntur per carnem coniunctæ, per spiri-
tum charitatis erunt a carnali amore seiunctæ. Nec
B mirum si hoc fiat per verbum diuinum. Quia: Vi- Heb. 4. c
uus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni
gladio ancipiti, et pertingens vsque ad diuisionem
animæ ac spiritus, compagum quoque ac medulla-
rum, et discretor cogitationum, *et cetera*. Et subdit
modum et exemplum: *Pater in filium, et filius in pa-
trem suum*, scilicet *diuidentur*. Chrysostomus: So- Chrys. ho-
lus Deus animarum pater est. Carnalibus patribus mil. 26. in
prębet carnis obsequiũ: spiritualibus patribus animæ opere im-
sanctitatem. Nec tantum hoc erit in sexu virili, ve- perf. Mat.
rum etiam in muliebri. Ideo subdit: *Mater in filiam, et* to. to. 2.
*filia in matrem, socrus in nurum suam, et nurus in socrum
C suam*. Et nota quòd quinque personas præmisit Do-
minus, et sex necessitudines posuit, patris et filij: ma-
tris et filiæ: nurus et socrus: quia vna persona est ma-
ter, et socrus. Et ponit duos viros, et tres mulieres:
siue quia mulieres magis pronæ sunt ad diuisionem,
propter earum instabilitatem, siue quia plures sunt
effeminati et carnales quàm spirituales. Vnde Apo-
stolus: Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et 1.Cor.11.g
dormiunt multi. Ad litteram ita factum est sicut di-
cit, post eius prædicationem. Vnde Glossa Bedæ: Glossa in
Post baptisma passionis, post aduentum ignis, totus hũc locum
orbis contra se diuisus est, vnaquæque domus habuit to. 5.
D fideles et infideles: his contra fidem, illis pro fide
pugnantibus secundum illud: Neque introeunti, ne- Zach.8. b
que exeunti erat pax præ tribulatione, et dimisi om-
nes homines vnumquemque contra proximum suũ:
Et in Ecclesiastico: Intuere omnia opera Altissimi. Eccli.33.b
Duo contra duo, et vnum contra vnum. Tradet fra- Mat.10.b
ter fratrem in mortem, et pater filium, et insurgent fi-
lij in parentes, et morte eos afficient.

Spiritualiter quilibet homo est domus, vel Dei, Spiritualis
vel diaboli, secundum quod est in eo pax mala quæ sensus.
est peccati, cuius diabolus est pater. Vos ex patre dia- Ioan. 8. f
bolo estis. Caro autem est nurus, et mater. Pater tuus Eze. 16. a
E Amorrhæus, et mater tua Cethæa, idest garrula.
Tunc autem diuiditur filius contra patrem, et ma-
trem, et socrum, quando carnis relinquit desideria,
et renunciat diabolo, et pompis eius, et ab eis diuidi-
tur per baptismum. Vnde Psalmus: Quoniam pater Psal.26. c
meus, et mater mea dereliquerunt me: Dominus
autem assumpsit me. Ad istam diuisionem facien-
dam, oportet nasci denuo. Nisi quis renatus fuerit Ioan. 3. a
ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in re-
gnum Dei. Ignis enim diuini amoris et baptismus
tam fluminis quàm sanguinis, omnes di-
uidit a domesticis inimicis, et hæc est efficacia ad-
F uentus primi.

Dicebat autem et ad turbas: *Cum videritis nubem
orientem ab occasu*, et cetera. Postquam excitauit ad
vigilantiam, hic secundo arguit negligentiam quæ
de gratia Christi venientis non curat. Et habet hæc
pars, duas. In quarum prima parte redarguit negli-
gentiam respectu gratiæ cognoscendæ: secundo ve-
ro, respectu pœnitentiæ faciendæ ibi: *Aderant autem
quidam ipso tempore*. Nam Christus venit ad gratiam
conferendam, et pœnitentiam prædicandam. Negli-
gentiam autem respectu gratiæ cognoscendæ, redar-
guit propter tria, scilicet propter commonitionem ex-
terioris iudicij, et superioris edicti. Primo ergo quan-
tum ad commonitionem exterioris iudicij, propter
quam

quam negligẽtia cognoscendi est reprehẽsibilis dicit: *Dicebat autem et ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: Nimbus venit*, idest, imber pluuiæ. *Et ita fit*, quia hoc est signum cum cælum nube operitur, quòd terris pluuia præparetur:
Ps.146. b Qui operit cælum nubibus, et parat terræ pluuiam. *Et cum austrum flantem, dicitis: Quia æstus erit, et ita*
Iob 37. c *fit*. Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra austro? Et quia ex his sensibilibus manuducitur homo ad intelligentiam, quam illi considerare negligebant, ideo subdit: *Hypocritæ faciem cæli et terræ nostis probare: hoc autem tempus quo modo non probatis?* Ideo eos dicit hypocritas, quia magis profitebantur notitiam scripturarum sicut Catholici, quàm naturarum et stellarum sicut astrologi. Et tamen magis intendebant istis quàm illis. Et hoc, est hypocrisis in Christiano, scilicet magis solicitari circa naturalia, quàm circa gratuita. Vnde Augustinus: Laudabilior est animus, cui nota est propria infirmitas, quàm qui cælorum constellationes et terrarum fun-
Eccli. 3. c damenta scrutatur. Ideo in Ecclesiastico: Quæ præceperit tibi Deus, cogita illa semper, et in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Illi ergo sunt reprehensibiles, qui soliciti sunt considerare tempus huius pluuiæ, et negligunt considerare tempus gratiæ: maxime cum per hæc sensibilia manuduci possunt ad spiritualia, vnde reliquerant patriam propter viam: et faciem Domini propter eius vestigia. Con-
Aug. lib. 2. de lib. arb. to. 1. tra quos Augustinus: Væ his qui reliquerunt te ducem, et oberrant in vestigijs tuis, qui nutus tuos pro se amant, et obliuiscuntur quid innuas.

Propter quod intelligendum quòd nubes insinuat
Isa. 19. a sanguinem Christi: Dominus ascendet super nubem leuem, et ingredietur Ægyptum. Apparitio nubis ab occasu designat carnem Christi resurgentem et
Psal. 67. a ascendentem: Qui ascendit super occasum: Dominus nomen illi. Descensus nimbi et pluuiæ descensum Spiritus sancti post Christi ascensionem desi-
3. Reg. 18. g gnat: Nubecula parua quasi vestigiũ hominis ascendebat de mari. Subditur: Et facta est pluuia grandis. Per austrum flantem flatus Spiritus sancti ve-
Cant. 4. d nientis in discipulos: Surge aquilo, et veni auster, perfla hortum meum. Hoc factum est quando
Act. 2. a factus est repente de cælo sonus tamquàm aduenientis spiritus vehementis. Per æstum subsequentem feruor intelligitur charitatis, qui omnes messes
Prou. 10. a Ecclesiæ maturauit: Qui congregat in messe, filius sapiens est: qui autem stertit æstate, filius cõfusionis.

Sensus Moralis. Moraliter autem per nubem venientem ab occasu intelligitur dolor cõpunctionis ex memoria mortis nascens. Per nimbum intelligitur imber lacrymarum. Per austrum flantem deuotio lætificans. Per
Tob. 3. d æstum deuotio inflammans: Post tempestatem tranquillum facis, et post lacrymationem et fletum, exultationem infundis. Vnde is est ordo descensus gratiæ in cor nostrum, quia primo homo considerat finem suum et mortem et deinde concipit dolorem, post hæc prorumpit in lacrymas, deinde sentit consolationem, tamdem inflammatur ad dilectio-
Sup. 7. e nem. Vnde supra de pœnitente peccatrice dicitur quòd stans retro secus pedes Domini, lacrymis cœpit rigare pedes eius, et vnguento vngebat, *et cetera*.

Secundo quantum ad commonitionem interioris iudicij, subditur: *Quid autem et a vobis ipsis non indicatis quod iustum est?* quasi dicat: Et si negligitis exteriorem commonitionem, non negligatis interiorem.
Eccli. 31. b Vnde: Intellige quæ sunt proximi tui ex teipso, idest ex tuo naturali iudicatorio. Insertum enim est homini naturale iudicatorium per quod dirigitur ad vi
Psal. 4. b dendum, et eligendum: Signatum est super nos lu-
Isa. 46. c men vultus tui Domine. Et Isaias: Redite præuaricatores ad cor: ibi enim dictatur quod iustum est. Et inter omnia quæ iusta sunt, hoc dictat ratio natu-
1. Mac. 9. ralis: quæ dixit Antiochus: Iustum est subditum esse Deo, et mortalem hominem non paria Deo sentire. Hoc ergo potissime est iustum quod debet iudicare quilibet, scilicet Deum esse colendum, et Christum honorandum, et Spiritus sancti donum cum reuerentia suscipiendum. Quia Ioannes: Qui non hono- Ioan. 5. d
rificat filium, non honorificat patrem, *et cetera*. Iustum est etiam iudicare quòd Deus iudicabit orbem terrarum in æquitate, et seipsum iudicando debet præuenire illud iudicium, quia: Si nosmetipsos diju- 1. Cor. 11. g
dicaremus, non vtique iudicaremur. Vnde conscĩetia naturaliter remurmurat, et ipsa testatur quòd mala nostra non remanebunt inulta. Et ideo ex ipsa debemus solicitari ad diuinam gratiam promerendam. Cum gentes quæ legem non habent, natura- Rom. 2. c
liter ea quæ legis sunt faciunt. Eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, *et cetera*.

Tertio quantum ad commonitionem superioris edicti, subdit: *Cum autem vadis cum aduersario tuo ad principem, in via*. Beda: Aduersarius noster in via Glossa in
est sermo Dei contrarius nostris carnalibus deside- hunc locum
rijs, in præsenti vita, princeps noster est Christus: to. 5.
Princeps ea quæ digna sunt principi cogitabit. Ad Isa. 32. b
hunc principem sermo Dei dirigit nos triplici via, scilicet innocentiæ: de qua in psalmo: Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. Via pœnitentiæ: Viam trium dierum pergemus in solitudi- Exo. 8. f
nem. Via sapientiæ: Viam sapientiæ monstraui ti- Prou. 4. b
bi, et duxi te per semitas æquitatis, *et cetera*. Has vias petebat propheta demonstrari sibi dicens: Vias Psal. 24. b
tuas Domine demonstra mihi, et semitas tuas edoce me. Has autem ostendit exemplo: Ego sum via, Ioan. 14. a
veritas, et vita. Ostendit verbo Isaiæ: Erunt ocu- Isa. 30. c
li tui videntes præceptorem tuum, et aures tuæ audient verbum post tergum monentis. Hæc est via, ambulate in ea. Ostendit etiam dono diuinitus inspirato Sapiens: Iustum deduxit Dominus per vias Sap. 10. b
rectas, et ostendit illi regnum Dei. Quoniam ergo sermo Dei dirigit nos per viam rectam per quam carnalitas ire recusat, et ratio magis debet credere Verbo Dei, quàm suggestioni carnali, ideo subdit: *Da operam liberari ab illo*, implendo præcepta, declinando prohibita, sperando promissa, et timendo comminationes: qui hæc facit, securus est ab aduersario: Extolle aduersarium, et afflige inimicum. Qui Eccli. 36. b
enim verbum diuinum extollit, inimicum, idest carnem, mundum, et diabolum affligit. Vnde Beda: Glossa to. 5.
Cum in hac vita præparas te ad placitam faciem iu- in cap. 12.
dicis videndam, quamuis sermo Dei sit contrarius Lucæ.
tuæ carni, tamen eo vtere sicut custodia data tibi in hoc itinere, ne contemptus te accuset. Ideo subdit: *Ne forte trahat te ad iudicem*, scilicet Christum: Ipse Act. 10. g
est qui constitutus est a Deo iudex viuorum et mortuorum, *et cetera*. *Et iudex tradat te exactori*, idest diabolo, qui exegit peccata. Iob: Non exaudierunt Iob 3. c
vocem exactoris. *Et exactor mittat te in carcerem*, scilicet infernalem: Congregabuntur in congregatio- Isa. 24. d
ne vnius fascis in lacum, et claudentur ibi in carcere, quia pœna ista est irremediabilis, propterea subiungitur: *Dico tibi, non exies inde, donec nouissimum minutum reddas*, idest, numquam, quia numquam reddes. Beda: Reddit semper pœnas pro peccatis Glossa in
patiendo, sed numquam veniam assequendo. Vnde hũc locum
donec, non ponit hic terminum, sicut nec ibi: Di- to. 5.
xit Dominus Domino meo, sede a dextris meis: do- Ps. 109. a
nec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorũ. Augustinus: *Donec*, non terminum pœnæ signifi- August. de
cat, sed semper solues et numquam persolues. Et serm. Dom.
dicitur soluere nouissimum minutum, quia non tan- in mõte lib.
tum pro magnis, sed etiam pro minoribus reprobi 1. ca. 21. to.
puniuntur. Vnde Chrysostomus: Si semel condem- 4.
natus missus fueris in carcerem, iam non solum pro grauibus peccatis, sed etiam pro verbo otioso quod

locutus

locutus es, exigentur a te supplicia. In hæc supplicia præcipitantur, qui non custodiunt diuina verba, quæ mittunt hominem ad diuinam gratiam et ad Christum. Vnde Ioannes: Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Ex his igitur apparet quòd negligentia hominis ad Dei gratiam cognoscendam et suscipiendam est inexcusabilis, pro eo quòd ad illam commonitione triplici excitatur, scilicet per librum creaturæ, conscientiæ, et scripturæ, quasi per tres testes, quorum vnus exterior, alter interior, tertius superior. Quapropter sicut dicitur: Abundantius oportet obseruare nos ea, quæ audiuimus, ne forte pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus sermo, factus est firmus, et omnis præuaricatio et inobedientia accepit iustam mercedis retributionem, quo modo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem?

Ioan. 5. f

Heb. 2. a

CAP. XIII.

Aderant *autem quidam ipso in tempore.*] Supra redarguit negligentiam respectu gratiæ cognoscendæ, hic redarguit negligetiam respectu pœnitentiæ faciendæ. Et hoc quidem facit tripliciter. Primo exemplo audito, secundo exemplo assumpto ibi: *Sicut illi decem et octo*, et cetera. Tertio exemplo adinuento siue excogitato ibi: *Dicebat autem hanc similitudinem.* Circa exemplum auditum hoc ordine procedit. Primo proponitur atrocitas supplicij. Secundo negatur enormitas delicti. Tertio concluditur necessitas pœnitendi. Primo ergo introducitur narratio atrocitatis supplicij, cum dicitur:

Diuisio.

Aderant autem quidam ipso in tempore, nunciantes illi de Galilæis, scilicet dura et terribilia, quę maxime consueuerunt recitari. Vnde et subdit: *Quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificijs eorum*, secundum historiam quam narrat Iosephus. Quidam erat in Galilæa faciens se Messiam in lege promissum, et multi de Galilæis sequebantur ipsum, quibus assignauerat diē, quo ascensurus erat in cælum videntibus illis de monte Garizim. Videns autem Pilatus quòd multos seduxerat de Tetrarchia Herodis, timuit ne post seduceret eos qui erant de Tetrarchia sua. Cum ergo dies assignata esset, et illi, quos seduxerat, adorarent eum, et sacrificarent ei, repente superuenit Pilatus, et interfecit eos inter sacrificia eorum. Et inter illos occidit illum qui faciebat se Christum. Vnde de hoc arbitror intelligi illud: Ante hos dies extitit Theodas dicens se esse aliquem, cui consensit numerus virorum circiter quadringentorum: qui occisus est, et omnes qui credebant ei dissipati sunt et redacti ad nihilum. Post hunc extitit Iudas Galilæus in diebus professionis, et auertit populum post se, et ipse perijt: et omnes, quotquot consenserunt ei, dispersi sunt. Et sic acerbitas fuit supplicij, quia repente grauiter et in multitudine traditi sunt in horrendam mortem.

Act. 5. f. g

Secundo quantum ad negationem maioris enormitatis delicti subditur: *Et respondens dixit illis: Putatis quòd hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt?* Hoc enim frequenter consueuit credi ab hominibus, qui iudicant secundum exteriora, et tamen non est ita iudicandum. Ideo subdit: *Non, dico vobis*, idest, assero quòd non erant præ alijs peccatores, ideo non est temere iudicandum, sed potius formidandum: quia secreta sunt iudicialia Dei. Vnde dicitur: Vidi impios sepultos, qui etiam cum adhuc viuerent, in loco sancto erant, et laudabantur in ciuitate quasi iustorum operum. Et post: Sunt iusti quibus mala proueniunt, quasi opera egerint impiorum: Et sunt impij qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant. Et iterum: Omnia in futurum seruantur incerta, eo quòd vniuersa æque eueniant

Eccli. 8. b

Ibid. c

Eccli. 9. a

A iusto et impio, bono, et malo, mundo et immundo, immolanti victimas et sacrificia contemnēti. Et ideo dicitur: Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. Vt enim dicit Gregorius: Iudicia Dei non sunt temere discutienda, sed formidoloso silentio veneranda.

1. Cor. 4. a

Greg. in li. 4. Reg. c. 1. to. 1. in Edit. Rom.

Tertio quantum ad conclusionem necessitatis pœnitendi subiungitur: *Sed nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis*. Qui timent Dominum, custodiunt mandata illius: et patientiam habebunt vsque ad inspectionem illius, dicentes: Si pœnitentiam non B egerimus, incidemus in manus Domini, et non in manus hominum. Sed sicut dicitur: Horrendum est incidere in manus Dei viuentis. Quia in Psalmo: Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit, arcum suum tetendit, et parauit illum. Et in Ecclesiastico: Non tardes conuerti ad Dominum, et ne differas de die in diem, subito enim veniet ira illius, et in tempore vindictæ disperdet te.

Eccli. 2. b

Heb. 10. f

Psal. 7. b

Eccli. 5. b

Et nota quòd duodecim de causis perit aliquis, sicut colligitur ex scripturis.

Primo propter defectum pœnitentiæ, sicut habetur hic. Si non habueritis pœnitentiam, omnes simul C peribitis. Et Lucas: Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus: ego autem hic fame pereo. Contra: Non tardat Dominus promissionē, sicut quidam existimant, sed patienter agit propter vos nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiā reuerti.

Luc. 15. d

2. Pet. 3. c

Secundo propter defectum prouidentiæ. Quia nullus intelligit, in ęternum peribunt. Contra per Ecclesiasticum: Doctrinam oris audite filij: et qui custodierit illam, non periet labijs suis, nec scandalizabitur in operibus nequissimis.

Iob 4. d

Eccli. 23. a

Tertio propter defectum patientiæ. Conuerte gladium tuum in locum suum, omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. Peccator videbit, et D irascetur: dentibus suis fremet et tabescet, desiderium peccatorum peribit. Contra: Non in finem obliuio erit pauperis, patientia pauperum non peribit finem.

Mat. 26. e

Psal. 111. b

Psal. 9. c

Quarto propter defectum innocentiæ: Inimici defecerunt frameæ in finem, et ciuitates eorum destruxisti: perijt memoria eorum cum sonitu, *et cetera*. Contra per Iob: Recordare, obsecro te, quis vmquam innocens perijt, aut quando recti deleti sunt?

Psal. 9. a

Iob 4. b

Quinto propter defectum clementiæ. Increpasti gentes et perijt impius, nomen eorum delesti in æternum et in sæculum sæculi. Expedit nobis, vt vnus E moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat.

Psal. 9. a

Ioan. 11. f

Sexto propter defectum sapientiæ: Quoniam non habuerunt sapientiam, interierunt propter suam insipientiam. Contra: Cum inueneris sapientiam, habebis in nouissimis spem, et spes tua non peribit.

Baruc. 3. c

Prou. 24. b

Septimo propter defectum credulitatis. Neque tentemus Christum sicut quidam eorum tentauerūt, et a serpentibus perierunt. Contra per Ioannem: Exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

1. Cor. 10. c

Ioan. 3. b

Octauo propter defectū charitatis: Ijs qui pereunt, F eo quòd charitatem veritatis non receperunt vt salui fierent. Contra per Ioannem: Nemo ex eis perijt nisi filius perditionis.

2. Thess. 2. c

Ioan. 17. b

Nono propter defectum veritatis. Testis falsus nō erit impunitus, et qui mendacia loquitur, non effugiet. Et ibidem: Testis mendax peribit.

Prou. 19. a

Ibid. 21. d

Decimo propter defectum pacis et vnitatis. Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt et perierunt ab exterminatore. Et de scismaticis qui contra Dominum murmurauerunt: Descenderunt viui in infernum operti humo, et perierunt de medio multitudinis.

1. Cor. 10. b

Num. 16. e

Vndecimo propter defectum liberalitatis: Diuitiæ conseruatæ in malum Domini sui: pereunt enim in affli-

Eccli. 5. c

in afflictione pessima, idest, perire faciunt. Et Ti- A
1.Tim.6.b motheo: Qui nolunt diuites fieri, incidunt in ten-
tationem et in laqueum diaboli, et desideria multa
inutilia, et nociua, quæ mergunt homines in inte-
ritum et perditionem.

Duodecimo propter defectũ humilitatis, vt in Ec-
Eccli.8. d clesiastico: Audax secundum voluntatem suam va-
dit, et simul cũ stultitia illius peries. Contra per Mat-
Mat.18.b thæum: Non est voluntas ante patrem vestrum qui in
Ioan.10. e. cælis est, vt pereat vnus de pusillis istis: Oues meæ
vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et se-
quuntur me: et ego vitam æternam do eis, et non
peribunt in æternum.

Sicut illi decem et octo supra quos cecidit turris, et ce- B
tera. Hic redarguit negligentiam pœnitendi per
exemplum assumptum quod est conforme ad exem-
plum auditum. In quo præmittitur grauitas pœnæ,
negatur profunditas nequitiæ, et concluditur neces-
sitas pœnitentiæ. Primo igitur quantum ad grauita-
tem et horribilitatem pœnæ repentinæ, dicit:

*Sicut illi decem et octo super quos cecidit turris in Siloe,
et occidit eos*. Isti decem et octo Hierosolimitæ erant,
qui ad litteram ædificauerunt turrim iuxta Siloe, et
ruina turris oppressi sunt, quasi ex improuiso. Et
Prou.17.c hoc iusto iudicio Dei, quia: Qui altam facit domum C
suam, quærit ruinam.

Secundo quantum ad negationem profunditatis
nequitiæ, subditur: *Putatis quia et ipsi debitores fue-
rint præter omnes homines habitantes in Ierusalem?* quia
soli puniti sunt. *Non, dico vobis*, quia certe multi alij
Hier.5.a erant peccatores in ea: Circuite vias Ierusalem, et
aspicite, et considerate, et quærite in plateis eius,
an inueniatis virum facientem iudicium, et quæ-
rentem fidem, et propitius ero ei.

Tertio quantum ad conclusionem necessitatis pœ-
nitentiæ subiungitur: *Sed si pœnitentiam non habue-
ritis, omnes similiter peribitis*, non quantum ad pœ- D
nam temporalem, sed quantum ad spiritualem et
gehennalem. Sicut enim super istos cecidit turris:
sic super omnes reprobos cadet ille lapis angularis,
Mat.21.d de quo Matthæus: Qui ceciderit super lapidem
istum confringetur: super quem vero ceciderit, con-
teret eum. Hic autem lapis qui creuit in montem,
recte dicitur turris propter fortitudinem et altitudi-
Prou.18.b nem: Turris fortissima nomen Domini. Hos repro-
bos conteret hæc turris in iudicio secundum illud:
Eccli.27.a Conteretur cum delinquente delictum, *et cetera*. Et
Hier.10.c tunc perient cum peccatis suis: Vana sunt, et opus
risu dignum: in tempore visitationis suæ peribunt. E
Tales sunt qui opera pœnitentiæ negligunt et cru-
1.Cor.1.c cem Christi contemnunt: Verbum crucis pereunti-
bus quidem stultitia est, iis autem qui salui fiunt, id
est, nobis, Dei virtus est.

Nota autem quòd homo puniri consueuit decem
de causis, videlicet:

Num.12.c Ad purgationem, vt Maria soror Moysi: Maria
apparuit candens lepra quasi nix, *et cetera*.

Iob 2.c Ad probationem, vt Iob: Egressus satan a facie
Domini: percussit Iob vlcere pessimo a planta pedis
vsque ad verticem eius.

2.Cor.12.b Ad humiliationem, vt Paulus: Ne magnitudo re- F
uelationum extollat me, datus est mihi stimulus car-
nis meæ, angelus satanæ, vt me colaphizet, *et cetera*.

Ad glorificationem diuinæ potentiæ, vt cæcus na-
Ioan.9.a tus: Neque hic peccauit, neque parentes eius: sed
vt manifestentur opera Dei in illo.

Ad commendationem diuinæ clementiæ, sicut
Sup.1.b pater Ioannis Baptistæ: Ecce, eris tacens, et non po-
teris loqui vsque in diem, quo hæc fiant, *et cetera*.

Ad manifestationem diuinæ iustitiæ, sicut Hero-
Act.12.d des: Percussit eum Angelus Domini. Sequitur: Et
2.Mach.10.b consumptus a vermibus, expirauit. Et sic Antio-
chus.

Ad punitionem parentum: Ego sum Dominus
Deus tuus, fortis, zelotes, visitans iniquitatem pa- Exo.20.a
trum in filios in tertiam et quartam generationem.
Propter quod pueri Sodomitarum submersi sunt. Gen.19.e

Ad terrorem aliorum: Pestilente flagellato stul- Prou.19.d
tus sapientior erit. Sic et isti puniti sunt, de quibus
agitur hic vt ceteri terreantur.

Ad exempla posterorum: Hanc tentationem ideo Tob.2.c
permisit Dominus euenire illi, vt posteris daret
exemplum patientiæ.

Ad detestationem criminum sicut Datham et
et Abiron: Dirupta est terra sub pedibus eorum, et Num.16.e
aperiens os suum deuorauit illos cum tabernaculis
suis et vniuersa substantia eorum, descenderuntq. vi-
ui in infernum operti humo, et perierunt de medio
multitudinis. Et sic Giezi: Lepra Naaman adhære- 4.Reg.5.g
bit tibi et semini tuo vsque in sempiternum. Et sic
Ananias: Cur tentauit satanas cor tuum mentiri te Act.5.a
Spiritui sancto, et fraudare de pretio agri? Non
ne manens tibi manebat: et venundatum, erat in
tua potestate? Quare posuisti in corde tuo hanc
rem? *et cetera*. Et sequitur: Cecidit et expirauit. In
hoc ostenditur quãtum oporteat detestari scissuram Simonia et
Simoniacam et Apostasiam, ob quam statim sic pu- Apostasia.
niti sunt.

*Dicebat autem et hanc similitudinem: Arborem fici ha-
bebat quidam*, et cetera. Hic tertio subditur exem-
plum excogitatum, siue adinuentum de infructuo-
sa ficulnea excidenda, sub cuius metaphora intelli-
guntur tria circa animam, quæ negligit pœnitentiã,
scilicet defectus negligentiæ in non fructificando, ri-
gor sententiæ in comminando, et necessitas pœni-
tentiæ in remediando. Primo ergo quantum ad de-
fectum negligentiæ in fructificando, ait:

Dicebat autem et hanc similitudinem: Arborem fici
habebat quidam plantatam in vinea sua, scilicet ad
fructum suscipiendum ex ea, quem tamen tollit ne-
gligentia, Vnde subdit: *Et venit quærens fructum in
illa, et non inuenit*, per vineam intelligitur congrega-
tio ecclesiastica: Vinea Domini exercituum domus Isa.5.b
Israel est. Per ficum infructuosam sed folijs ple-
nam, intelligitur anima, quæ recusat pœnitentiam
propter negligentiam. Ioel: Posuit vineam meam Ioel.1.b
in desertum, et ficum meam decorticauit: nudans
spoliauit eam et proiecit, albi facti sunt rami eius.
Hæc ficus est folijs plena quando verbis abundat
ad excusationem sui: Consuerunt folia ficus, et Gen.3.a
fecerunt sibi perizomata. Et hæc est Domini male-
dictione digna: Videns fici arborem vnam secus
viam, venit ad eam, et nihil inuenit in ea nisi folia
tantum, et ait illi: Numquam ex te fructus nascatur. Mat.21.b

Secundo quantum ad rigorem sententiæ in com-
minando, subdit: *Dixit autem ad cultorem vineæ: Ec-
ce, anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficul-
nea hac et non inuenio.* Per tres annos intelligitur Pue-
ritia, Adolescentia, et Iuuentus, in quibus negligit
quis pœnitentiam agere, secundum illud Iob: De- Iob.24.b
dit ei Deus locum pœnitentiæ, et ille abutitur eo in
superbiam. Cultor istius vineę est prædicator et ma-
xime prælatus de quo Apostolus: Ego plantaui, 1.Cor.3.d
Apollo rigauit. Augustinus contra quinque hæreses: August. in
Vbi estis o boni agricolæ, quid agitis? quare vaca- orat. de
tis? videtis quo malo ista plena sit terra, hinc spinæ, quinque hæ
hinc tribulus, hinc fenum surgit. Spinas incendite, resibus cap.
tribulos eradicate, fenum secate, noua semina bo- 6.to.6.
na spargite, non terreat hiems, et si abundet iniqui-
tas, tamen ferueat vestra charitas. Serite hieme quod
metatis æstate, *et cetera*. Tali agricolæ negligenti
competit comminari seueritatem diuini iudicij. Pro-
pter quod subdit: *Succide ergo illam: vt quid etiam ter-
ram occupat?* idest, denuncia eam succidendam. Se-
cundum quod dicebat Ioannes Baptista: Facite fru- Mat.3.b
ctum dignum pœnitentiæ. Sequitur: Iam enim se-
curis ad radicem posita est. Omnis ergo arbor, quæ
non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem
mittetur.

Rom. 2. a mittetur. Et Paulus: Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ et reuelationis iusti iudicij Dei, *et cetera*. Et Dauid in Psalmo: Propterea Deus destruet te in finem, et euellet, et emigrabit te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viuentium. *Psal. 51. a*

Tertio quantum ad necessitatem pœnitentiæ in remediando subiungit: *At ille respondens dixit illi: Domine, dimitte illam et hoc anno*, idest in tempore senectutis, *vsque dum fodiam circa illam et mittam stercora*, idest donec reducam ad memoriam ei suam fragilitatem et eius iniquitatem. Fodit enim, qui se humiliat: Ingredere in petram, et abscondere in fossa humo a facie timoris Domini, et a gloria maiestatis eius: Facite alueo torrentis huius fossas et fossas. Vnde Glossa: Fossa quippe in imo est, quando increpatio mentem sibi demonstrat et humiliat, stercora mittit qui peccatum ad memoriam reducit. Vnde Glossa Bedæ: Mittam stercora, idest, malorum quæ fecit abominationem ad animum reducam, et compunctionis gratiam cum fructibus boni operis, quasi de putredine stercoris exuscitem. Peccata enim stercora dicuntur. Vnde Ioel: Computruerunt iumenta in stercore suo. Et in Threnis: Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora. Horum recogitatio animam fecundat. Vnde Isaias: Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Et Hieremias: Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines. Sicut autem fructificat arbor quando circa eam mittuntur stercora, sic et anima dum peccatorum suorum recordatur. Ideo subditur: *Et si quidem fecerit fructum*, scilicet dimittes eam. Et est locutio figuratiua in qua deficit dictio necessaria: sed tamen cõmunis est modus loquendi. *Sin autem in futurum succides eam*, per gladium iudicialis sententiæ. In canonica Iudæ: Arbores autumnales infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ, fluctus feri maris, despumantes suas confusiones, sidera errantia, quibus procella tenebrarum seruata est in æternum. Vel succides per mortem: Si qua ligna non sunt pomifera, sed agrestia, *et cetera*, succide. Et Iob: De mane vsque ad vesperam succidentur: et quia nullus intelligit, in æternum peribunt.

Isa. 2. e — *4. Reg. 3. e* — *Glossa in hūc locum to. 5.* — *Glossa in hunc locum to. 5.* — *Ioel. 1. d* — *Thr. 4. a* — *Isa. 38. d* — *Hier. 31. d* — *Iudæ. e* — *Deut. 20. d* — *Iob 4. d*

Et nota: Sex hominis ætates sunt, quasi sex anni, scilicet Infantia, Pueritia, Adolescentia, Iuuentus, Senectus, et Senium. In prima ætate non quærit fructum Dominus propter liberi arbitrij defectum. In secunda vero requirit aliquo modo, scilicet in pueritia. In adolescentia magis, et in iuuentute maxime: expectat tamen negligentem frequenter vsque ad senectutem. Et tunc tamdem ad extremum profert seueritatem sententiæ aduersus negligentem.

Possunt autem hæc allegorice exponi de Synagoga, in qua Dominus quæsiuit fructum in tribus ætatibus mũdi intermedijs, in quibus Synagoga viguit, et adhuc ad pœnitentiam expectat, vt in triplici tempore, scilicet Patriarcharum, Iudicum, et Regum, et tamdem expectauit in tempore prophetarum. Et quia non fuit conuersa ad verba eorum, ideo succisa est in Christi aduentu.

Vel isti tres anni referuntur ad tempus triplicis legis scilicet Naturæ, Scripturæ, et Gratiæ, sed hæc sufficienter exponuntur in Glossa.

Secundum autem morum informationem spiritualiter notandum quòd arbor infructuosa succiditur, maxime quæ per triennium fructum non facit. In quo intelligitur recte homo negligens ad opera virtutis, et quidem recte per ficum infructuosam negligentia humana arguitur.

Primo quia ficus habet folia multa et magna, et in illo potissime arguitur negligentia illius qui magna habet verba, vt in Ecclesiastico: Noli citatus esse in lingua tua, et inutilis, et remissus in operibus tuis. Contra: Vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei. *Eccli. 4. d* *Osee. 10. a*

Secundo quia folia ficus sunt manui similia. Et in illo potissime reprehenditur negligentia eius qui alios ad operandum inuitat, cum ipse nihil operetur: Qui alium doces, *et cetera*. Contra: Cœpit Iesus facere et docere. *Rom. 2. d* *Act. 1. a*

Tertio quia fructus ficus est suauis, ideo merito ipsius carentia negligentiam designat, et præsentia ipsius designat opus virtutis, quod est suaue et valde delectabile: nam qui continet, et hoc ipso gaudet, ille solus est castus.

Sunt autem virtutum opera suauia, virtutem inchoanti: suauiora: virtute proficienti: suauissima iam virtute consummato. Propter quod dicitur: Numquid possum deserere dulcedinem meam, fructusq. suauissimos, et ire vt inter cetera ligna promouear? *Iudic. 9. b*

Habere autem dicitur ficus fructus suauissimos ad designandũ triplex genus fructuum. Quidam enim fructus sunt suaues vt fructus pœnitentiæ: quidam suauiores vt fructus iustitiæ: sed quidam suauissimi vt fructus sapientiæ. Hæc tria genera fructuum quærit Dominus in tribus annis, quia in triplici statu. Nam fructus pœnitentiæ quæritur ab incipientibus, fructus iustitiæ a proficientibus, fructus autem sapientiæ a perfectis. Primo ergo in primo anno requirit fructum pœnitentiæ, de quo supra: Facite fructus dignos pœnitentiæ. Hic autem fructus in tribus consistit. *Sup. 3. b*

Primo in resecatione superfluitatis: Induxi vos in terram Carmeli, vt comederetis fructum eius, et bona illius: Carmelus interpretatur scientia circumcisionis, et designat resecationem superfluitatis. *Hier. 2. b* *Carmelus.*

Secundo in mortificatione carnis: Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. *Ioan. 12. d*

Tertio in purificatione mentis. Isaias: Dimittetur iniquitas domui Iacob, et iste omnis fructus vt auferatur peccatum eius. *Isa. 27. b*

In secundo anno scilicet in statu proficientium requirit Dominus fructum iustitiæ: Sitis sinceri et sine offensa in die Christi, repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum, in gloriam et laudem Dei. *Phil. 1. b*

Hunc autem fructum iustitiæ concordia inchoat siue seminat: Fructus autem iustitiæ in pace seminatur facientibus pacem. Iob: Habeto pacem, et per hanc habebis fructus optimos. *Iac. 3. d* *Iob 22. c*

Clemẽtia patefacit et prouehit, vt in Psalmo: Erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum: quod fructum suum dabit in tempore suo. Et in Psalmo: A fructu frumenti, vini, et olei sui multiplicati sunt. *Psal. 1. a* *Psal. 4. b*

Patientia conseruat: Ecce agricola exspectat pretiosum fructum terræ: patienter ferens donec accipiat temporaneum et serotinum. Et: Omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ. *Iac. 5. b* *Heb. 12. c*

Perseuerantia colligit. Infra: Videte ficulneam et omnes arbores cum producunt iam ex se fructum, scitis quoniã prope est æstas vt in Prouerbijs de muliere forti dicitur: De fructu manuum suarum plantauit vineam. *Inf. 21. f* *Prou. 31. b*

In tertio anno requirit fructum sapientiæ, de quo in Prouerbijs: Primi et purissimi fructus eius. *Prou. 3. b*

Hic autem fructus est speciosissimus ad vidẽdum: De benedictione Domini terra eius, de pomis cæli et rore, atque abysso subiacente. De pomis fructuum solis et lunæ. *Deut. 33. b*

Fragrantissimus ad odorandum in Ecclesiastico: Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris, et flores mei fructus honoris et honestatis: Emissiones tuæ paradisus *Eccli. 24. b* *Cant. 4. d*

paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus.

Cant.2.a Sapidissimus ad degustandum: Sub vmbra illius quem desideraueram sedi, et fructus eius dulcis gutturi meo. Item in Canticis: Veniat dilectus meus in hortum suum, et comedat fructum pomorum suorum, *et cetera.* Ibid.5.a

Prou.8.c Pretiosissimus ad possidendum: Melior est fructus meus auro et lapide pretioso, et genimina mea argento electo.

Sap.3.d Sempiternus ad perdurãdum vt in Sapientia: Bonorum laborum gloriosus est fructus: et quę non concidit, radix sapientiæ. Et quia sapientia hic inchoatur et durat in sempiternum. Cum igitur Dominus requirat in arbore quam plantauit in primo statu fructum pœnitentiæ, et ille sit triformis: et in secundo fructum iustitiæ, et iste sit quadriformis: et in tertio fructum sapientiæ, et iste sit quinquiformis, requirit igitur duodecim fructus in arbore plantata. In cuius figuram dicitur in Apocalypsi: Ex vtraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum, et folia ligni ad sanitatem gentium. Apo.22.a

Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis, et cetera. Pars illa in qua confutat Saluator Iudæorum peruicaciã calumniantium miracula sua, diuisa fuit in duas partes secundum duplicem modũ calumniandi miracula Christi, scilicet ex parte causæ efficiẽtis, et ex parte circumstantiæ tẽporis. Prima parte determinata, hic incipit secunda. Et diuiditur hæc pars in duas, secundum duplicem temporis opportunitatem. In prima confutat calumniantes Christi miracula quæ fiebant in sabbato in concilio: in secunda vero confutat in conuiuio, ibi: *Et factum est, cum introisset*, et cetera. Prima diuiditur in duas. Primo enim confutat eos qui dicebant sabbato non facienda esse miracula: secundo vero occasione accepta ostendit quòd sine intermissione facienda sunt bona opera, ibi: *Cui simile æstimabo regnum Dei*. Circa autem confutationem calumniantium miracula propter sabbatum procedit hoc modo. Primo præmittitur operatio creationis mirificæ, secundo adiungitur obiurgatio superstitionis iudaicæ, ibi: *Respondens autem archisynagogus*, et cetera. Tertio subiungitur confutatio obiectionis propositæ, ibi: *Respondens autem ad illum Dominus*. Quarto subinfertur assecutio gloriosæ victoriæ, ibi: *et cum hæc diceret, erubescebant*, et cetera. Circa operationem autem curationis mirificæ introducuntur tria, scilicet sollemnitas Dei, grauitas inueterata morbi, virtus accelerati miraculi. Primo igitur ad sollemnitatem diei sacri, dicit: Inf.14.a Inf.13.d

Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis. Nota quòd Dominus sabbatis docebat.

Act.15.d Siue propter conseruandam Iudæorum consuetudinem: Moyses a temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne sabbatum legitur.

Ioan.18.c Siue etiam propter doctrinæ publicationem, quia tunc tamquam in die sollemni magis communiter erant verbo Dei intenti: Ego semper docui in synagoga, *et cetera*, quo omnes Iudæi conueniunt.

Ephe.2.c Siue quòd sabbatum erat dies quietis, et ipse venerat annunciare pacem et quietem. Vnde: Veniens euangelizauit pacem vobis qui longe fuistis, et pacem ijs qui prope.

Ioan.15.b Siue etiam quia præceptum de sabbato, quod spectabat ad charitatem, præcipue erat figura temporis gratiæ. In quo præcipitur: Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.

Gen.2.a Siue etiam propter seruandum ordinem. Quia ibi debebat incipere reparatio, vbi terminata est conditio, vt in Genesi dicitur: Compleuit Deus die septimo opus suum quod fecerat. Subiungitur: Et benedixit diei septimo, *et cetera.*

Siue ad dandam informationem quòd intentus sapientiæ ab omnibus debet cessare secundum illud: Sapientiam scribe in tempore vacuitatis. Eccli.38.e

Siue etiam ex septima causa vt ostenderet se Dominum legis et sabbati, faciendo miracula in sabbato: Pater meus vsque modo operatur, et ego operor. Ioan.5.e Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere: quia non solum soluebat sabbatum, sed et patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.

Secundo quantum ad grauitatem inueterati morbi, subdit: *Et ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem et octo*, quantum ad infirmitatis diuturnitatem: Languor prolixior grauat medicum. Eccli.10.b Breuem languorem præcidit medicus. *Et erat inclinata*, quantum ad infirmitatis grauitatem, secundum quòd ille lugebat in Psalmo: Miser factus sum vsque in finem, *et cetera*. *Nec omnino poterat sursum respicere*, ob infirmitatis continuitatem secundum illud: Dedit me Dominus in manum de qua non potero surgere: Potest autem per hanc incuruationem longæuam intelligi morbus auaritiæ et cupiditatis quæ incuruat cor ad temporalia vt in Psalmo: Oculos suos statuerunt declinare in terram. Et hoc quærunt dæmones. Isaias: Incuruare vt transeamus. Hæc infirmitas curuatiua durat per decem et octo annos, id est, per senarium triplicem, hoc est per totum tempus vitæ. Quia vt dicit Hieronymus: Cum cetera vitia senescant in senibus, sola auaritia iuuenescit. Et in Ecclesiaste dicitur de auaro: Cuncti dies eius doloribus et ærumnis pleni sunt, nec per noctem mente quiescit. Et: Comederunt alieni robur eius, et ipse nesciuit: sed et cani effusi sunt in eo, et ipse ignorauit. Hæc etiam infirmitas non finit respicere sursum. Vnde dicitur: Vbi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. Et in Psalmo: Supercecidit ignis scilicet cupiditatis, et non viderunt solem, vt recordarentur; *et cetera*. Psal.37.a Thren.1.e Psal.16.e Isaia 51.g Eccls.2.d Osee.7.c Mat.6.c Psal.57.b

Tertio quantum ad virtutem accelerati miraculi subiungit: *Quam cum videret Iesus*, scilicet oculo pietatis: Quia prospexit de excelso sancto suo, Dominus de cælo in terram aspexit. Vt audiret gemitus compeditorum: et solueret filios interemptorum. Et: Audiui orationem tuam, vidi lacrymam tuam. *Vocauit eam ad se*, per affectum benignitatis. Ioannes: Dixit Martha Mariæ: Magister adest, et vocat te. Et: Voca Sunamitidem istam. Subditur: Quid vis vt faciam tibi? *Et ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua*, per promissum veritatis. Vnde ratione certitudinis ponit præteritum pro futuro proximo: Non est Deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur: Dixit ergo et non faciet? locutus est, et non implebit? *Et imposuit illi manus, et confestim erecta est, et glorificabat Deum*, quantum ad effectum virtutis: Omne quod voluerit faciet, et sermo illius potestate plenus est. Ideo autem manus imponit, vt ostendat quia ipse est manus per quam Omnipotens operatur cuncta, et per quam reparat vniuersa. Isaias: Ecce non est abbreuiata manus Domini vt saluare nequeat. Et: Respondit Dominus Moysi: Numquid manus Domini inualida est? Iam nunc videbis vtrum meus sermo opere compleatur. Et propterea in Ecclesiastico dicitur: Innoua signa et immuta mirabilia: glorifica manum et brachium dextrum. Et nota quòd hic quattuor dicit de incuruatione huius mulieris, quæ Dominus exercet in sanatione cuiuslibet animæ fidelis. Nam primo videt prædestinando. Sapientia: Respectus in electos illius. Secundo vero vocat exterius attrahendo. Matthæus: Non veni vocare iustos sed peccatores. Et in Prouerbijs: Misit ancillas suas vt vocarent ad arcem et ad mœnia ciuitatis. Tertio manum imponit iustificando. Ezechiel: Abij amarus in indignatione spiritus mei: manus enim Domini erat mecum confortans Ps.101.e 4.Reg.20.a Ioan.11.d 4.Reg.4.c Num.23.c Eccls.8.a Isa.59.a Num.11.e Eccli.36.a Sap.4.c Mat.9.b Prou.9.a Ezech.3.e

Sup. 1. f fortans me. Et supra: Etenim manus Domini erat
1. Reg. 2. b cum illo. Quarto erigit glorificando: Suscitat de
puluere egenum, et de stercore eleuat pauperem: vt
sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat. De
Rom. 8. f his quattuor similiter dicitur ad Romanos: Quos
prædestinauit: hos et vocauit: et quos vocauit, hos
et iustificauit: quos autem iustificauit, illos et ma-
gnificauit.

Respondens autem Archisynagogus, et cetera. Hic
secundo subiungitur obiurgatio superstitionis Iudai-
cæ. Circa quam primo introducitur commotio ze-
li inordinati in animo. Secundo simulatio zeli inor-
dinati in verbo. Primo igitur quantum ad com-
motionem zeli inordinati in animo, dicit:

*Respondens autem Archisynagogus indignans, quia sab-
bato curasset Iesus*, quasi dicat quòd eius responsio
ex indignatione animi originem traxit. Hæc autem
indignatio oriebatur ex præsumptione iustitiæ. Vn-
de solum vera iustitia compassionem habet, sed fal-
sa iustitia indignationem. Hæc autem falsa iustitia
erat æmulatrix legis quantum ad obseruantiam sab-
Rom. 10. a bati, sed æmulatione stulta: Æmulationem Dei ha-
bent, sed non secundum scientiam: ignorantes enim
iustitiam Dei, et suam quærentes statuere, iustitiæ
Dei non sunt subiecti. Vnde stulta præsumptio parit
æmulationem, et æmulatio indignationem, et in-
dignatio diuinæ legis transgressionem secundum
Prou. 29. d illud: Qui ad indignandum facilis est, erit ad pecca-
ta procliuior. Vnde stultus legis zelator est ipsius le-
Galat. 1. c gis destructor. Propter quod ad Galatas: Supra
modum persequebar Ecclesiam Di, et expugnabam
illam. Subiungitur: Abundantius æmulator existens
paternarum mearum traditionum.

Secundo quantum ad simulationem zeli inordi-
nati in verbo, subdit: *Dicebat turbæ: Sex dies sunt in
Exo. 20. b quibus oportet operari*: Ecce allegatio veritatis: Sex
diebus operaberis, et facies omnia opera tua. Se-
ptimo autem die sabbatum Domini Dei tui est. *In
his ergo venite et curamini*: Ecce simulatio pietatis, vn-
de sibi competit quod dicitur de simulatoribus:
2. Tim. 3. a Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem
eius abnegantes. Vnde dicit: *Et non in die sabba-
ti*: Ecce ostentatio sanctitatis, quia tamquam sanctus
diem sabbati ostentat se velle seruare vt sanctum, se-
Leui. 23. a cundum illud: Sex diebus facietis opus, dies septi-
mus, quia sabbati requies est, vocabitur sanctus.
Ioan. 9. c Vnde Iudæi dicebant: Non est hic homo a Deo
qui sabbatum non custodit: sed diei sancti obser-
uantia in archisynagogo potius erat ad simulatio-
nem iustitiæ quàm ad impletionem secundum il-
Isa. 1. d lud Isaiæ: Neomeniam et sabbatum, et festiuitates
alias non feram. Subditur: Kalendas vestras, et sollem-
nitates vestras odiuit anima mea. Et ratio huius est,
quia potius seruabant ad superstitionem quàm pro-
Thr. 1. e pter deuotionem. Vnde: Viderunt eam hostes, et
deriserunt sabbata eius.

Respondens autem ad illum Dominus, et cetera. Hic
tertio subiungitur confutatio obiectionis propositæ:
Circa quam præmittit exemplum sensibile. Deinde
elicit argumentum rationabile. Primo igitur præ-
mittens exemplum sensibile, dicit:

Respondens autem ad illum Dominus dixit: Hypocritæ.
In quo respondet Dominus secundum illud quod
Mat. 7. d de eo dicitur in Matthæo quòd erat docens eos, sicut
potestatem habens. Et hoc faciebat potissime cum
alios increpabat, sicut istum quem hypocritam vo-
1. Cor. 4. a cat: quia eius occulta videbat. Vnde: Qui autem iu-
dicat me, Dominus est. Ipse enim nouit abscondita
cordis, et maxime odit vitium hypocrisis. Ideo in
Eccli. 1. d Ecclesiastico: Ne fueris hypocrita in conspectu ho-
minum. Subiungitur: Ne reueles Deus absconsa tua,
et in medio synagogæ elidat te, sicut fecit hunc quem
exemplo euidenti et sensibili confutat et conuin-
cit. Ideo subdit: *Vnusquisque vestrum sabbato non sol-*

A *uit bouem suum, aut asinum a præsepio, et ducit adaqua-
re?* Glossa: Merito hypocritas simulatores vocat, qui Glossa in
cum magistri plebium videri appetunt, sanationem huc locum
hominum non verentur postponere curæ pecorum. to. 5.
In istis impletur illud Isaiæ: Iustus perit, et non est Isa. 57. a
qui recogitet in corde suo. Et illud etiam hodie im-
pleri videtur, secundum illud Bernardi: Perit ani-
ma, et non est qui curet: cadit asina, et est qui sub-
leuet. Hypocritam ergo vocat eum, qui zelum legis
simulās magis curat de pecore vel de pecunia quàm
de anima.

Secundo eliciens argumentum rationabile, sub-
B iungit: *Hanc autem filiam Abrahæ quam alligauit sata-
nas, ecce decem et octo annis*, cui debetur misericor-
dia, et quia mulier infirma ex sexu: Quasi infirmiori 1. Petr. 3. b
vasculo muliebri impartientes honorem, tamquam
et coheredibus gratiæ vitæ. Et quia infirma ex ex-
pressione dæmonis, vnde Matthæus: Miserere mei Mat. 15. c
Domine fili Dauid, filia mea male a dæmonio ve-
xatur. Quia etiam erat de semine Abrahæ, quem
Deus sibi elegit. Vnde Matthæus: Non sum missus Ibidem.
nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Ex his er-
go causis optimis multo fortius colligitur quòd cu-
ratio mulieris propter sabbatum non debuit differ-
C ri. Ideo subdit: *Non oportuit solui a vinculo isto die
sabbati*, immo certe oportuit, quia opportunitas tem
poris fuit: tum quia in infinitum maior cura de-
bet esse de salute hominis quàm bruti animalis. Pro-
pter quod: Numquid de bobus cura est Deo? Tum 1. Cor. 9. a
etiam quia sabbatum non est introductum in præiu-
dicium hominis sed potius in salutem humani gene-
ris. Vnde Ioannes: Si circumcisionem accipit homo Ioan. 7. d
in sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi indigna-
mini, quia totum hominem sanum feci in sabbato?
Tum etiam quia sabbato vetantur omnia seruilia.
Vnde: Nullum seruile opus facietis in eo. Non au- Leui. 23. b
D tem opera spiritualia. Vnde dicit Matthæus: Non Mat. 12. a
legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo
sabbatum violant, et sine crimine sunt? Non vetan-
tur etiam opera diuina, et miraculosa. Vnde Ioan-
nes: Pater meus vsque modo operatur, et ego ope- Ioan. 5. c
ror: Me oportet operari opera eius qui misit me, Ibid. 9. a
donec dies est. Non vetantur etiam opera necessa-
ria ad sanitatis conseruationem, vt comedere, et bi-
bere: igitur nec ad curationem. Ex quo datur intel-
ligi quanta homini debeat esse solicitudo et diligen-
tia, vt peccator de laqueis diaboli absoluatur. Vnde
etiam si fieri posset, vt nec modicum retardetur vt in
E Prouerbijs: Discurre, festina, suscita amicum tuum: Prou. 6. a
ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent pal-
pebræ tuæ. In cuius signum dicitur de filio prodigo
reuertente, infra: Cum adhuc longe esset, vidit il- Inf. 15. e
lum pater ipsius, et misericordia motus est, et ac-
currens cecidit super collum eius, et osculatus est
eum. Et nota quòd non est aliud filiam Abrahæ sol-
ui a vinculo satanæ, quàm animam solui a reatu cul-
pæ. Vnde Glossa: Filia Abrahæ quæque fidelis ani- Glossa in
ma. Hanc soluit Christus ministerio sacerdotum: hunc locum
Amen dico vobis, quæcumque alligaueritis super to. 5.
terram, erunt ligata et in cælo: et quæcumque solue- Mat. 18. c
F ritis super terram, erunt soluta et in cælo. Sed opor-
tet quòd homo seipsum disponat quasi ab interiori,
Isaias: Solue vincula colli tui captiua filia Sion. Et Isa. 52. a
tunc Deus operatur a superiori, vt in Psalmo: Dirup-
isti vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis. Ps. 115. b
Vnde in hac solutione operantur sacerdotes per ex-
teriorem dispensationem sacramenti, et peccator
per interiorem detestationem peccati, et Deus per
superiorem infusionem gratiæ Spiritus sancti.

Et cum hæc diceret, et cetera. Hic quarto subiungit
assecutionem gloriosæ victoriæ, quantum ad duo
quæ hic introducuntur. Scilicet confusio rebellium,
et lætificatio fidelium. Primo ergo quantum ad
confusionem rebellium, dicit:

Et cum

Et cum hæc diceret, erubescebant omnes aduersarij eius. A Glossa: Aduersarij, Scribæ et Pharisæi qui non aperte veritati contradicere possunt, nec propter inuidiam credere volunt. De talibus: Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias eius. Tales non instruuntur, sed confunduntur, cum veritas declaratur. Isaias: Ecce confundentur et erubescent omnes qui pugnant aduersum te: erunt quasi non sint, et peribunt viri qui contradicunt tibi. Quæres eos, et non inuenies viros rebelles tuos. *Iob 24. b* *Isa. 41. c*

Secundo quantum ad lætificationem fidelium, subdit: *Et omnis populus gaudebat in vniuersis quæ gloriose fiebant ab eo.* B Beda: Populus, idest, simplices et humiles verba veritatis, et miracula amantes. Ij gaudent de manifestatione gloriæ diuinæ. Vnde: Pauperes homines in sancto Israel exultabunt. Exultabunt, inquam. In vniuersis quæ gloriose fiebant ab eo, vt in Ecclesiastico: Gloria Domini plenum est opus eius. Et nota quòd opera Christi erant gratiosa, quantum ad condescensionem diuinæ dignationis, et de his est regratiandum. Tobias: Benedicite Deum cæli, et coram omnibus viuentibus confitemini ei: quia fecit vobiscum misericordiam suam. Erant etiam gloriosa quantum ad operationem virtutis, et manifestationem maiestatis. Et de his est C gaudendum, et exultandum in Psalmo: Iubilate Deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudi eius. Dicite Deo, quàm terribilia sunt opera tua Domine, in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. *Beda in Glos. in hūc locum to. 5.* *Isa. 29. f* *Eccli. 41. c* *Tob. 12. b* *Psal. 65. a*

Possunt autem hæc allegorice exponi de Ecclesia ex gentibus congregata, quæ per triplicem annorum senarium fuit curua. Hoc est sub dictamine legis naturæ, legis Mosaicæ, et etiam prophetiæ. In quorum quolibet opera facta sunt ad sex dies spectantia, hoc est, opera seruilia quæ ex timore fiebant. Et hæc non possunt animam sursum erigere, quia timor deprimit, et solus amor sursum erigit. Vnde Supra: D Erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui. et hoc fit per spiritum charitatis: Et ingressus est in me spiritus, et statuit me super pedes meos. Hæc soluitur die sabbati, sicut bos et asinus qui ducuntur adaquare, quia Ecclesia ista congregata est ex populo Iudaico et gentili, qui per bouem et asinum habent intelligi. Secundum illud: Cognouit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui. Et: Beati qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bouis, et asini: vtrumque autem Dominus E soluit, et Iudæos ad ecclesiam venientes ab onere seruitutis legalis, et Gẽtiles a vinculo seruitutis idololatriæ: Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnũ, et medium parietem maceriæ soluens inimicitias in carne sua: legem mandatorum decretis euacuans vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominem faciens pacem, vt reconciliet ambos in vno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. De hac autem solutione confunditur populus Iudæorum Christo aduersantium, et exultat populus Gentilium, secundum illud: Multi ab oriente, et occidente venient, et recumbent cum Abraam, et Isaac, et Iacob, *et cetera*. Filij autem regni eijcientur in tenebras exteriores. Et hoc propter rebellionem. Vnde: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, et indignos vos iudicatis æternæ vitę: ecce conuertimur ad Gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus. *Sup. 1. g* *Ezech. 2. a* *Isa. 1. a* *Ibid. 32. d* *Ephes. 2. c* *Mat. 8. b*

Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, et cui simile æstimabo illud? et cetera. Postquam confutauit calumniantes miracula in sabbato facta, hic secundo ostendit quòd sine cessatione facienda sunt opera bona. Et primo ad hoc incitat per manuductionem naturalis exempli. Secundo vero per manifestationem diuini decreti, ibi: *Et ibat per ciuitates et castella*, et cetera. Manuducit ergo per exemplum dupliciter. Per primum informamur ad proficiendum continuo in notitia veritatis. Per secundum vero ad proficiendum in feruore charitatis, ibi: *Et iterum dixit*, et cetera. Primo igitur continuum profectum in notitia veritatis ostendit sub metaphora grani sinapis, et hoc tripliciter, videlicet quantum ad proprietates quas granum sinapis habet secundum seipsum, et in quantum seminatum, et in quantum augmentatum. Primo igitur quantum ad proprietatem grani sinapis secundum seipsum per quam assimilatur notitiæ veritatis, dicit:

Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, et cui simile æstimabo illud? Regnum cælorum dicitur hic veritatis notitia vel doctrina. Vnde Beda in Glossa: Regnum cælorum prædicatio est Euangelica, de qua alibi: Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus eius: Vbi hæc notitia recte dicitur regnum cælorum: quia re uera regnum cælorum non est aliud, quàm perfecta notitia diuinæ veritatis: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum. Et hæc in patria est sublimis et iocunda. Sed in via debet esse humilis et feruida, in cuius designationem, subdit: *Simile est grano sinapis:* Ideo grano sinapis assimilatur, quia ipsum est modicum mole, et magnum in virtute siue feruore. In quo insinuatur quòd nostra notitia debet esse humilis, secundum illud: Noli altum sapere, sed time. Et: Non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, et vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei. Quia vt dicitur in Prouerbijs: Vbi humilitas, ibi et sapientia: insinuatur etiam quòd debet esse feruida, et ardens. Vnde Glossa Bedæ: Notitia scripturarum grano sinapis comparatur ob feruorem fidei: quia venena dicitur expellere, idest omnia dogmata prauitatis. Ideo dicitur Infra: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro: Eradicare et transplantare in mare, et obediet vobis. *Mat. 21. d* *Ioan. 17. a* *Rom. 11. d* *Ibid. 12. c* *Prou. 11. a* *Inf. 17. b*

Secundo quantum ad proprietatem ipsius in quantum seminatum, subdit: *Quod acceptum homo misit in hortum suum.* Per hortum istum intelligitur Ecclesia militans: Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, et fons signatus. Hic est hortus voluptatis vbi crescunt semina virtutum. In quo primo seminandum est semen fidei, sed hoc fit per hominem. Quia prædicatio fidei per humanum ministerium seminatur, in cuius rei figuram: Tulit Dominus Deus hominem, et posuit eum in paradisum voluptatis, vt operaretur et custodiret illum. Talis fuit Paulus: Ego plantaui, Apollo rigauit: sed Deus incrementum dedit. Hominis enim, idest, rationalis, et prælati est prædicare documenta fidei. Summus autem seminator huius fidei fuit Christus, qui homo dicitur per antonomasiam, secundum illud in Psalmo: Numquid Sion dicet, Homo, et homo natus est in ea, *et cetera*. Vnde et ipse vbique se vocat filium hominis. Quia homo fuit secundum plenissimam rationem et quantum ad perfectionem, et quantum ad infirmitatem. Ad Philippenses: In similitudinem hominum factus, et habitu inuentus F vt homo. Et hic homo seminauit hoc semen cum doctrinam Euangelij prædicauit, vt dicit Matthæus: Simile est regnum cælorum homini qui seminauit bonum semen in agro suo. Huic homini aduersatur qui prædicat falsitatem. Vnde subditur ibi: Cum autem dormirent homines, idest, prælati, venit inimicus homo et superseminauit zizania in medio tritici, *et cetera*. *Cant. 4. d* *Gen. 2. c* *1. Cor. 3. a* *Psal. 86. a* *Philip. 2. a* *Mat. 13. d*

Tertio quantum ad proprietatem ipsius inquantum augmentatur, subdit: *Et creuit, et factum est in arborem magnam.* Quod dicitur ad profectum fidei in robore virium. Vnde Glossa: Crescit non sicut herbæ quæ cito arescunt et corruunt, sed sicut arbor quæ longa annositate et inopinata fertilitate gaudet: In *Coloss. 1. a*

verbo

verbo veritatis Euangelij, quod peruenit ad nos, sicut et in vniuerso mundo est, et fructificat et crescit, sicut et in vobis. Et paulo post: Vt ambuletis digne, Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, et crescentes in scientia Dei. Hæc autem notitia tanto altius crescit per veritatē, quanto radix profundius descendit per humilitatem, vt Isaias ait: Mittet id quod saluatum fuerit de domo Iuda, et quod reliquum est, mittet radicem deorsum, et faciet fructum sursum. Et quia notitia fidei crescens in se redundat in aliorum salutem, ideo subdit: *Et volucres cæli requieuerunt in ramis eius*. Per volucres cæli intelliguntur viri spirituales: Qui sunt isti, qui vt nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas? de quibus in Prouerbijs: Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. Per ramos arboris intelliguntur documenta virtutis procedētia ex ore sapientis. Vnde in Ecclesiastico dicit sapientia: Ego quasi terebinthus extendi ramos meos, et rami mei honoris et gratiæ. Volucres ergo cæli requiescunt in ramis sinapis crescentis, quia quietantur sub doctrina doctoris fidelis, quo ad notitiā veritatis perueniunt. Vnde Glossa: In ramis eius, idest, in diuersis sententijs viri spirituales requiescunt, qui pennis virtutum in alta conscendunt. In cuius figuram Daniel dicit: Videbam, et ecce arbor in medio terræ, et altitudo eius nimia. Sequitur: Folia eius pulcherrima, et fructus eius nimius, et esca vniuersorum in ea. Subter eam habitabāt animalia et bestiæ, et in ramis eius conuersabantur volucres cæli. Sic ergo paululum semen crescit in magnitudinē arboris per continuum incrementum. Qui ergo est paruulus, laborare continue debet in profectum meriti, vt sic arbor fiat cuius cacumen pertingat ad cælum per spem et desiderium æternorum.

Ibid. b — *Isa. 37. f* — *Isa. 60. b* — *Prou. 1. a* — *Eccli. 24. b* — *Glos. in hūc locum to. 5* — *Dan. 4. b*

Et iterum dixit: Cui simile æstimabo, et cetera. Postquam præmisit exemplum incitatiuum ad proficiendum cōtinue in notitia veritatis, hic adiungit exemplum incitatiuum ad proficiendum in feruore charitatis, et hoc sub metaphora fermenti. Ex cuius assimilatione incitat ad continue proficiendum in charitate quantum ad eius similitudinariam proprietatem in triplicem, scilicet, quam habet fermentum ex parte naturæ propriæ, ex parte industriæ alienæ, et ex parte vtriusque. Primo igitur quantum ad proprietatem quam habet ex parte naturæ propriæ per quam intendit nos ad charitatis profectum excitare, dicit:

Et iterum dixit: Cui simile æstimabo regnum Dei? Et hic per regnum Dei intelligitur recte amor Dei, quia in solis illis regnat Deus, qui ipsum diligunt: Eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum filij dilectionis suæ. Quia vt dicitur ad Romanos: Non est enim regnum Dei esca et potus, sed iustitia et pax, et gaudium in Spiritu sancto. Et quoniam charitas et gaudium cor dilatat et calefacit interius, et hoc habet manifestam similitudinem cum fermento, ideo subdit: *Simile est fermento*. Et nota quòd per fermentum aliquando intelligitur corruptio pacis et veritatis, sicut Supra: Attendite a fermento Pharisæorum quod est hypocrisis. Et hoc satis recte, quia fermentum est pasta vetus et ex vetustate corrupta, et in acorem versa, quæ reliquam massam corrumpit et in acorem vertit. Ideo signanter dicitur ad Corinthios: Expurgate vetus fermentum. Aliquando per fermentum intelligitur feruor et dilectio, sicut hic, quia fermentum pastam calefacit et quemdam feruorem inducit quasi ab occulto et interiori. Vnde non incongrue fermentum est charitas. Nec est contrarium rationi quòd fermentū capiatur aliter atque aliter, ratione diuersæ proprietatis. Vnde Augustinus: Quoniā multis modis res similes rebus apparent, non putemus esse præscriptum vt quod in aliquo loco res aliqua per similitudinem

Col. 1. b — *Rom. 14. c* — *Fermentū.* — *Sup. 12. a* — *1. Cor. 5. b* — *Aug. in lib. 3. de doctr. Christ. c. 25 to. 3.*

significauerit hoc eam semper significare credamus: Nam et in vituperatione, fermentum posuit Dominus cum diceret: Cauete a fermento pharisæorum: et in laude cum diceret: Simile est regnum cælorum mulieri quæ abscondit fermentum in farinæ sata tria. Huiusmodi autem, vt dicit, multa sunt similia in scriptura. Sicut Leo, Christum significat in Apocalypsi: Vicit leo de tribu Iuda. Et diabolum: Aduersarius vester diabolus tamquam leo rugiens, *et cetera*. Sic et alia plurima sunt, cuius diuersitatis causa est multiplicitas proprietautm, ex quibus diuersitas similitudinum et repræsentationum oritur in figuris.

Mat. 16. a — *Apoc. 5. b*

Secundo quantum ad proprietatem ex parte industriæ alienæ, subdit: *Quod acceptum mulier abscondit in farina sata tria*. Secundum litteram vt dicit Beda: Satum est genus mensuræ, iuxta prouinciæ Palestinæ modium et dimidium capiens.

Beda in Glos. in hūc locum to. 5.

Et nota quòd per hanc mulierem intelligitur sapientia diuina vel Ecclesia, vt in Prouerbijs: Mulierem fortem quis inueniet? *et cetera*. Farina autem sunt fideles qui teruntur inter duas molas, superiorem scilicet et inferiorem, timorem videlicet et spem: Non accipies loco pignoris inferiorem et superiorem molam. Ex qua farina fit vnus panis quem Christus in corpus suum mysticum traijcit: Vnus panis, et vnum corpus multi sumus.

Prou. 31. b — *Deut. 24. b* — *1. Cor. 10. d*

Sed tria sata sunt tres differentiæ fidelium, in quibus Dei sapientia dilectionum abscondit in via, scilicet Boni prælati, Boni contemplatiui, et Boni actiui. Vnde Glossa: Tria sata, tria genera hominum, Noe, Daniel, et Iob, vt in Ezechiele: Si fuerint tres viri isti in medio eius, Noe, Daniel, et Iob, ipsi iustitia sua liberabunt animas suas. Hæc ergo prima expositio magis secundum litteram consonat, Aliter etiam ac multipliciter exponit Beda in Glossa, vt ex hoc appareat multiformis sapientia Dei quæ in mysterio abscondita est.

Glos. in hūc locum to. 5. — *Ezec. 14. e* — *Beda in Glos. in hoc loco to. 5.*

Secundo per sata tria intelliguntur tres modi diligendi Deum, scilicet ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente. Vnde Glossa Bedæ: Abscondit Ecclesia fermentum dilectionis in farinæ sata: Quia præcipit vt diligamus Deum ex toto corde, ex tota anima, et ex tota virtute: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua. Et Matthæus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet et prophetæ.

Glossa Beda in hunc locum to. 5. — *Deut. 6. b* — *Mat. 22. d*

Tertio modo per sata tria intelliguntur spiritus et anima et corpus, ex quibus homo conflatur. Glossa: Vt spiritus et anima et corpus redacta in vnum, non discrepent inter se, secundum illud: Integer spiritus vester et anima et corpus sine querela, in aduentu Domini nostri Iesu Christi conseruetur.

Glos. in hūc locum to. 5. — *1. Thes. 5. d*

Quarto modo per sata tria intelliguntur tres animæ vires, quæ reformantur charitate. Glossa: Tres animæ vires in vnum redigantur, vt in ratione possideamus prudentiam, in ira odium vitiorum, in cupiditate desiderium virtutum, secundum illud: Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te: Vtique facere iudicium, et diligere misericordiam, et solicitum ambulare cum Deo tuo.

Glos. in hūc locum to. 5. — *Mich. 6. b*

Quinto modo sic vt charitas iuncta sit et quodam modo immixta fidei Trinitatis, vt non tantum credat quis Deum vnum, sed etiam credendo tendat in eum. Vnde Glossa: Ecclesia fidem hominis in farinæ sata tria miscet, idest, credulitati Patris et Filij et Spiritus sancti. Vnde de charitate dicitur quòd omnia credit.

Glos. in hūc locum to. 5. — *1. Cor. 13. e*

Sexto modo sic: Per sata tria triplex fructus, ad

quem charitas ordinatur. Vnde Glossa: Possunt in his tribus satis illius Dominici seminis fructus intelligi, Trigesimus scilicet, Sexagesimus, et Centesimus, idest, Coniugatorum, Continentium, et Virginum. De quibus in Matthæo: Fructum affert, et facit aliud quidem centesimum, aliud sexagesimum, aliud vero tricesimum. *Glos. in hūc locum to. 5.* *Mat. 13. c*

Septimo per sata tria farinæ possunt intelligi tres partes generis humani a tribus filijs Noe disseminatæ per vniuersum orbem, De quibus in Genesi: Hæ sunt generationes filiorum Noe, Sem, Cham, et Iaphet. *Gen. 10. a*

Octauo modo secundum Hilarium, per farinam intelligitur Scriptura. Per satat, res partes scripturæ, scilicet, Mosayca, Prophetica, et Euangelica. Et in his abscondit Dei sapientia charitatem, quia: In his duobus mandatis vniuersa lex pendet et prophetæ. Nono modo secundum Ambrosium sic: Mulier, Ecclesia: Farina eius, nos sumus, quæ Dominum nostrum Iesum abscondit, ut fermentum, in interioribus nostris, donec eum calor cælestis sapientiæ obducat. *Mat. 22. d* *Amb. in ca. 13. Luca li. 7. to. 3.*

Decimo secundum Bernardum sic; Mulier, Virgo Maria: Sata tria, triplex natura, seu substantia in vna persona Christi, scilicet caro, anima, et diuinitas. Primum satum est antiquum, secundum est nouum, sed tertium est æternum. Hæc autem miscuit per fermentum suæ fidei, et dilectionis. Vnde Hugo: Quia amor in mente eius singulariter ardebat, ideo in carne eius miracula faciebat. In cuius figura dicitur in Genesi: Festinauit Abraam in tabernaculum ad Saram, dixitq. ei: Accelera, tria sata similæ commisce. Et sic fecit beata Virgo. Quia ad verbum Angeli statim consensit: Ecce, inquiens, ancilla Domini, *et cetera*. Ex his ergo apparet quo modo de una re paruula Spiritus sanctus varios intellectus exterius eduxit per sanctos suos, vt ex hoc appareat multiformis sapientia Dei, quæ ad modum mulieris fermentum in satis abscondit. Nam, sicut dicit Dionysius, Tota mystica Theologia (quæ scilicet in mysterio abscondita est) consistit in dilectione excessiua secūdum triplicem vim hierarchiarum, purgatiuam, illuminatiuam, et perfectiuam. *Bernar. de consid. ad Eug. lib. 5. to. 2.* *Gen. 18. a*

Tertio quantum ad effectum ex parte vtriusque, subdit: *Donec fermentaretur totum*. Glossa: Tamdiu charitas in mente abscondita crescere debet, donec mentem totam in sui perfectionem commutet, vt nihil præter Deum diligat. Sicut enim fermentum magis ac magis diffunditur, sic et charitas Dei. Vnde Gregorius: Numquam est amor Dei otiosus, operatur enim magna, si est: Si autem operari renuit, amor non est. Et Bernardus: Charitas aut proficit, aut deficit. Vnde charitas numquam excidit, sed totum ad modum fermēti et ignis in sui naturam conuertit. Vnde: Totus mons Sinai fumabat, eo quòd descendisset Dominus Deus super eum in igne. Hic enim ignis et calor charitatis inchoatur in via, sed totum cor occupat in Patria. Isaias: Dixit Dominus, cuius ignis est in Sion, et caminus in Hierusalem. Vnde sicut a corde quod est in centro, manat vitalis calor in totum corpus, sic a charitate perfecta omnes congregationes operum virtutum calorem et vigorem suscipiunt, per quem tendant sursum. Et sic dicitur in Matthæo: Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Sic, si cor tuum fuerit calens, totum corpus tuum calefactum erit: si diuinum, totus homo diuinus per amorem deificum. Secundum illud Psalmi: Defecit caro mea et cor meum. Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum. *Glos. in hūc locum to. 5.* *Gregorius in Euāg. homi. 30. to. 2* *Bernardus in ser. 26. super Cāt. to. 2.* *Exod. 19. c* *Isa. 31. d* *Mat. 6. c* *Isa. 72. d*

Et ibat per ciuitates et castella, et cetera. Supra ostendit sine cessatione facienda esse bona opera, per manuductionem exempli naturalis. Hic ostendit hoc ipsum per manifestationem diuini decreti. Quod quidem manifestat dupliciter. Primo quo ad seueritatem diuinæ districtionis in iudicando: secundo quo ad sublimitatē diuinæ dispositionis in redimendo, ibi: *In ipsa die accesserunt quidam*. Seueritas autem districtionis in iudicando ostenditur tripliciter. Primo quantum ad difficultatem in merito: secundo quantum ad rigiditatem in iudicio, ibi: *Cum autem intrauerit paterfamilias*. Tertio quantum ad calamitatem in supplicio, ibi: *Ibi erit fletus et stridor dentium*. Difficultatem autem in merito ostendit dupliciter. Exemplo scilicet in facto: et documento, in verbo. Primo igitur, quantum ad exemplum quo ostendit difficultatem ingrediendi in cælum dicit: *Diuisio.* *Infra. f*

Et ibat per ciuitates et castella docens, et iter faciens in Hierusalem. In hoc quòd ibat et circuibat, patet quòd sine cessatione laborabat. Vnde poterat dicere illud psalmi: Pauper sum ego, et in laboribus a iuuentute mea. Et exemplum alijs dabat ad laborandum: Discurre, festina, suscita amicum tuum. In hoc autem quòd in Hierusalem ibat, patet quòd ad passionem currebat. Vnde in Matthæo: Ecce ascendimus Ierosolimam, et filius hominis tradetur principibus sacerdotum et Scribis, et condemnabunt eum morte. Et in hoc exemplum alijs dabat ad sustinendum: quia ait Petrus: Christus passus est pro nobis, vobis relinquēs exemplum, vt sequamini vestigia eius. Vnde Iacobus: Exemplum accipite, fratres, exitus mali, et longanimitatis, et laboris, et patientiæ per prophetas qui locuti sunt in nomine Domini, ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Sufferentiam Iob audistis, et finem Domini vidistis. Ex hoc ergo exemplo Domini qui tantum laborem et in fine passionem sustinuit, apparet quòd difficilis sit aditus cæli. Vnde infra: Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? Et hinc est quòd oportet per tribulationes intrare in cælum: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. *Psal. 87. d* *Prou. 6. a* *Mat. 10. e* *1. Pet. 2. d* *Iac. 5. c* *Infra 24. d* *Act. 14. d*

Et nota quòd in his verbis tria nobis insinuantur exempla Domini, per quæ peruenit quis ad gloriam paradisi, scilicet: Actio bona, prædicatio vera, et contemplatio tranquilla. Operatio insinuatur in hoc: *Ibat per ciuitates et castella*. Prædictio in hoc: *Ibat docens*. Contemplatio in hoc: *Erat iter faciens in Hierusalem*, quæ est visio pacis per anagogiam: Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas, *et cetera*. Sequitur: Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, *et cetera*. Primum horum spectat ad prudentiam, secundum ad intelligentiam, tertium autem ad sapientiam. Vel primum ad bonitatem, secundum ad disciplinam, tertium ad scientiam: Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me. *Ps. 121. a* *Ps. 118. i*

Secundo quantum ad documentum in verbo, in quo respondēs ad quæstionem de paucitate saluandorum, subdit: *Ait autem illi quidam: Domine, si pauci sunt qui saluantur?* Hoc quærit iste, quia non audierat diuinam sententiam, qua dicitur: Multi sunt vocati, pauci vero electi, in cuius figura dicitur: Væ mihi: quia factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Vel ideo hanc quæstionem faciebat, vt occasionem daret docendi verbo, quod ostendebat exemplo. Vnde subdit: *Ipse autem dixit ad illos: Contendite intrare per angustam portam*. Quàm angusta porta et arta via est, quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inueniunt eam! Porta ista est Christus secundū illud Ioannis: Ego sum ostium. Similiter ipse est via: Ego sum via, et veritas, et vita: nemo venit ad patrem nisi per me. Hæc via arta est, et porta angusta, non propter paruitatem potentiæ, sed propter artitudinem modestiæ, et rectitudinem iustitiæ: Vnde Chrysostomus: Porta arta, est Christus, non potestatis paruitate, sed humilitatis ratione. Christus illos in se non recipit, nisi qui se exuerunt a peccatis, et deposuerunt omnem sarcinam *Mat. 20. b* *Mich. 7. a* *Mat. 7. b* *Ioan. 10. b* *Ibid. 14. a* *Chrysosto. in opere im perf. Mat. 7 homil. 18. to. 2.*

Mat. 18. b nam mundi. Et propterea Matthæus ait: Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum. Ideo ergo porta cæli dicitur angusta, quia nisi quis se redigat ad paruitatem et austeritatem, non potest intrare. Et quia pauci sunt tales, ideo subdit: *Quia multi, dico vobis, quærent intrare*. Glossa: Salutis et præmiorum amore prouocati. *Et non potuerunt*, itineris asperitate perterriti, quia nõ quęrũt voluntate integra et plena. Nã volunt Christũ consequi, et nolunt eum sequi, secundum illud vult et non vult piger. Vnde Chrysostomus: Nisi ambulauerit quis per viam, non poterit peruenire ad Patriam. Si non fuisti nec es in via iustitiæ, et putas te cognoscere Christum, mentiris. Sicut qui audit mel esse dulce et non gustat, nomen mellis scit, gratiam autem et saporem mellis ignorat. Vnde pigri qui volunt et nolunt, intrare non possunt. Similiter nec isti qui volunt simul præsens sæculum et Deum. De quibus Oseas: In gregibus suis, et in armentis suis vadent ad quærendum Dominum, et inuenient. Et de talibus dicitur: Nemo potest duobus dominis seruire. Subditur: Non potestis Deo seruire et mammonę. Hi non vadunt rectè in cælũ. Vnde in libro Regũ: Vsquequo claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum. Quia impossibile est cum cupiditatibus terrenorum introire in regnum cælorum, et difficile est has deponere, ideo oportet conari cõtra appetitum. Propterea dicit: *Contendite intrare per angustam portam*. Quasi dicat impossibile est intrare cum desiderijs carnalibus, quæ multi quærunt. Sed vos saltem nitimini, desiderijs carnis calcatis, et charitatis ardore accensi. Vnde et Matthæus ait: A diebus Ioannis Baptistæ vsque nunc regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. Nec obstat illud quod ibidem dicitur: Iugum meum suaue est, quia porta et via cælestis arta est intrantibus, sed dilatatur proficientibus, et ampla est peruenientibus. Pro primis dicebat Psalmographus: Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras. Pro secundis: Viam mãdatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meũ. Pro tertijs ibidem: In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs. Pro tribus his dicitur: Iustorum semita, quasi lux splendens, procedit et crescit vsque ad perfectam diem. Et iterum ibidem: Duxi te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris, non artabuntur gressus tui, et currens non habebis offendiculum.

Glos. interlin. in hunc locum to. 5. — Prou. 13. a — Chrysost. in opere imperf. Mat. c. 7. homil. 18. to. 2. — Osea 5. b — Mat. 6. c — 3. Reg. 18. d — Mat. 11. d — Psal. 16. a — Ps. 118. d — Ibid. b — Prou. 4. c — Ibid. b

Cum autem intrauerit paterfamilias, et cetera. Postquam excitauit ad continue proficiendum in opere bono propter difficultatem in merito, hic secundo excitat ad hoc propter rigiditatem in futuro iudicio, quam ostendit dupliciter videlicet, quia repellit supplicationem precum et allegationem rationum. Primo quantum ad repulsam supplicationis dicit:

Cum autem intrauerit paterfamilias et clauserit ostiũ, per iudiciariam districtionem. Quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias, et clausa est ianua.

Mat. 25. a

Et nota quòd Christus dicitur paterfamilias respectu iustorum. Vnde Matthæus: Simile est regnum cælorum homini patrifamilias qui exijt primo mane conducere operarios in vineam suam: dicitur autem paterfamilias, quia habet multam familiam. In cuius figuram: Fuit possessio Iob septem millia ouium, tria millia camelorũ, quingenta quoque iuga boum, et quingentæ asinæ, ac familia multa nimis. Et dicitur iudex respectu malorum, quibus claudit ostium misericordiæ. Vnde dicitur: Cauete ne forte decipiatur cor vestrum, et recedatis a Domino, seruiatisq. dijs alienis, et adoretis eos: iratusq. Dominus claudat cælum, et pluuiæ non descendant. Hæc porta aperta est per totum spatium viæ, sed clauditur in fine. Ezechiel: Porta autem non claudetur vsque ad vesperam. Et adorabit populus terræ ad ostium por-

Mat. 20. a — Iob 1. a — Deut. 11. b — Eze. 46. a

A tę illius in sabbatis et in Kalendis coram Domino. Et quia subtractio misericordiæ ducit hominem in recognitionem propriæ miseriæ, et hæc iterum ducit ad precum importunitatẽ. Ideo subdit: *Et incipietis foris stare, et pulsare ostium*, per seram pœnitudinem: Videntes turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatæ salutis. Sequitur: Dicẽtes intra se, pœnitentiam agentes, *et cetera*. Et ad Hebręos: Non enim inuenit pœnitentiæ locum, quamquam cum lacrymis inquisisset eam, *Dicentes, Domine aperi nobis*, per importunam supplicationem. Nouissime veniunt et reliquæ virgines dicentes: Domine, Domine, aperi nobis. *Et respondens dicet vobis: Nescio vos vnde sitis*, per finalem reprobationem: Tunc inuocabunt me, et non exaudiam: mane consurgent, et non inuenient me: eo quòd exosam habuerint disciplinam, et timorem Domini non susceperint. Vnde etiam dicitur: Zelus et furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cuiusquam precibus. Et nota quòd Dominus dicitur nescire nos, non quia non cognoscat per simplicem notitiam, cum dicatur: Ipse nouit et decipientem, et eum qui decipitur. Et in Psalmo: In libro tuo omnes scribentur. Sed quia non nouit notitia approbationis, quia dicitur: Cognouit Dominus qui sunt eius. Ideo Iob: Si absorbuerit eum de loco suo, negabit eum, et dicet: Non noui te.

Sap. 5. a — Heb. 12. e — Mat. 25. a — B — Prou. 1. d — Prou. 6. d — Iob. 12. c — Ps. 138. c — 2. Tim. 2. d — C — Iob 8. d

Secundo, quantum ad repulsionem allegationis rationum, subdit: *Tunc incipietis dicere: Manducauimus coram te, et bibimus*. Ecce allegatio familiaritatis in vita. *Et in plateis nostris docuisti*, quantum ad familiaritatem in doctrina. Vel potest primum referri ad miracula, quæ fecit Christus inter Iudæos, quando panes multiplicauit: et aquam in vinum conuertit. Secundum ad documenta. Nam isti viderant miracula, et audierant documenta. Vnde Matthæus: Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent. Sic allegant notitiã Christi, quia cognouerunt eius opera et miracula. Cognouerunt etiam verba et documenta. Tales erunt mali Christiani in iudicio. De quibus ad Titum: Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Et quoniam parum valet allegatio cognitionis sine imitatione operis, ideo subdit: *Et dicet vobis: Nescio vos vnde sitis*. Chrysostomus: Imaginem meã non cognosco in vobis. Non potestis meorum stipendia militum accipere, qui tyranni vexilla portastis. Hoc autem dicit Chrysostomus, non quantum ad imaginem Creationis, de qua in Psalmo: In imagine pertransit homo: sed quantum ad imaginem recreationis, de qua Augustinus. Non nouit eos Dominus, dum apud eos characterem fidei et dilectionis non inuenit. Vnde negatio notitiæ non respicit extraneitatem personarum, contra quam ipsi allegant familiaritatem, sed solum diuersitatem morum, secundum illud Abacuc: Mundi sunt oculi tui Domine ne videant malum, et respicere ad iniquitatem non poteris, ideo subdit: *Discedite a me omnes operarij iniquitatis*. Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem. Ratio autem huius discessionis est distantia inter iustitiam et iniquitatem. Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? Quoniam ergo reprobi erunt iniusti et tenebrosi et viri Belial, Christus autem iudex erit iustus: erit lux vera: erit sine fine bonus: ideo compellet malos descendere in infernum per finale iudicium, dicendo: Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis eius. Quoniam ergo homo iudicabitur non secundum magnitudinem cognitionis, sed fortitudinem operis, continue intendendum est operibus bonis. Vnde ad Romanos: Non auditores legis iusti sunt apud Deum,

Ioan. 6. b — Ioan. 2. a — D — Mat. 11. c — Tit. 1. d — Chrysost. in opere imperf. Mat. c. 25. hom. 53. to. 2. — E — Psal. 38. b — Aug. super Psal. 100. to. 8. — Abac. 1. c — F — Psal. 6. b — 2. Cor. 6. c — Mat. 25. d — Rom. 2. b

sed factores legis iustificabuntur. Propter quod in Psalmo: Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, quia potestas Dei est, et tibi Domine misericordia, quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua. Psal.61. b

Ibi erit fletus et stridor dentium: Hic iam tertio postquam excitauit ad continue proficiendum, ostendendo difficultatem in merito, et rigiditatem in iudicio: excitat ad hoc ipsum ostendẽdo calamitatem in supplicio. Quod quidem facit dupliciter, scilicet ex consideratione deiectionis propriæ, et consideratione glorificationis alienæ. Primo igitur quantum ad considerationem deiectionis proprie, dicit: *Ibi erit fletus et stridor dentium,* quantum scilicet ad pœnam sensus. Et tangitur pœna caloris, ex qua fletus oculorum: et pœna frigoris, ex qua stridor oritur dentium. Ideo autem hę duæ pœnę corporales magis exprimuntur, siue quia istæ duæ qualitates sunt actiuæ et magis afflictiuæ. Propter quod dicitur: Ad nimium calorem transeat ab aquis niuium. Siue quia dupliciter peccatur, in corpore scilicet per concupiscentiam oculorum, et concupiscentiam carnis. Vnde in his puniuntur. Per quæ peccat quis, per hæc et torquetur. Siue quia fletus venit ab interiori, et stridor dentium venit ab exteriori. Et ab his intelligitur vniuersitas pœnarum maxime corporalium. Nota, inquit Beda, per fletum, qui est oculorum, et stridorem, qui est dentium, veram Resurrectionem intelligi corporum impiorum. Hic autem fletus non erit resolutionis humoris, sed per dolorem et gemitum. Vel, si erit, fiet mirabilis restitutio humoris, sicut etiam mirabiliter in tantis cruciatibus habebunt corpora a spiritibus vegetari: Et quia pœna sensus coniuncta est pœnæ damni, quæ erit amissio societatis sanctorum in gloria paradisi, ideo subdit: *Cum videritis Abraam, et Isaac, et Iacob, et omnes prophetas in regno Dei,* idest, omnes Patriarchas et Prophetas. Quorum primi fuerũt exemplar viuendi in vita. Vnde Ioãnes: Si filij Abraæ estis, opera Abraæ facite. Secundi in vita et doctrina: Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes. Vel Patriarchæ fuerunt illi quibus facta est promissio: Prophetæ illi per quos facta est promissionis promulgatio, secundum illud: Sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo sunt, prophetarum eius, *et cetera.* Et tam isti quàm illi excitauerũt et vocauerunt ad regnum Dei intrandum, quod non intrabunt sed excludentur qui sunt filij carnis, et sanctorum imitatores esse recusauerunt, ideo subdit: *Vos autem expelli foras.* Foris canes et venefici, et impudici, et homicidæ, et idolis seruientes, et omnis qui amat et facit mendacium. In cuius figuram dicitur: Eijce ancillam hanc, et filium eius: non enim erit heres filius ancillæ cum filio meo Isaac. Quia dicitur: Seruus non manet in domo in æternum: filius autem manet in æternum.

Iob 24. d

Sap.11. c

Beda in Glos. in hũc locum to.5.

Ioan. 8. e

2.Pet.1. d

Sup. 1. g

Apo.22. c

Gen.21. a

Ioan. 8. d

Secundo quantum ad considerationem glorificationis alienæ, subdit: *Et venient ab Oriente et Occidente et Aquilone et Austro,* hoc est de vniuersitate gentium ex omni parte mundi congregatarum. Iudæis enim repulsis propter suam carnalitatem, conuocauit Dominus gentes tamquam filios spirituales. Vnde dicitur: Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, et illas oportet me adducere. Hæ oues congregatæ sunt ab omni parte mundi per ministerium Apostolorum secundum illud Psalmi: Omnes gentes, quascumque fecisti, venient et adorabunt coram te Domine, et glorificabunt nomen tuum. Et Isaias: Ab Oriente adducam semen tuum, et ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni, da: et Austro, noli prohibere. Ideo dicuntur de tam distantibus partibus conuocari propter diuersitatem morum, a quibus vocatur ad vnitatem charitatis et felicitatis. Propter quod subdit: *Et accumbent in regno Dei.* Faciet Dominus exercituum omnibus populis in mõte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pin-

Ioan.10. c

Psal.85. b

Isa. 43. a

Isa. 25. b

A guium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. Et quia hoc erit ad confusionem improborum et ad gloriam electorum, ideo subdit: *Et ecce, sunt nouissimi, qui erant primi: et sunt primi, qui erant nouissimi.* Primi sunt nouissimi propter superbiam, et nouissimi primi propter humilitatem. Quia dicitur: Omnis qui se exaltat humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur. Quare hoc? Quia in Psalmo dicitur: Excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit. Exemplum huius maxime apparet in duplici populo, scilicet Iudæorum, qui sunt excæcati, et gentilium, qui sunt electi. Ad Romanos: Nolo enim vos ignorare B fratres mysterium hoc, vt non sitis vobisipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel saluus fieret. Exemplum etiam huius apparet in Iuda qui fuit Apostolus et damnatus: et in latrone qui fuit saluatus. Et exemplo huius omnes excitantur ad timorem diuinum, secundum illud: Qui se existimat stare, videat ne cadat. Ex hac ergo consideratione futuri iudicij inducimur ad insistendum continue operibus bonis propter triplicem rationem præmissam. Primo quia difficile est in conspectu Domini iustificari, propter difficultatem in merito. Vnde Psalmus: Non C intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et Petrus: Si iustus vix saluabitur: impius et peccator vbi parebunt? Secundo quia impossibile est excusari propter rigiditatem in iudicio: Qui declinat aures suas ne audiat legem: oratio eius erit execrabilis. Et Iob: Non parcam ei, verbis potentibus, et ad deprecandum compositis. Tertio quia necesse habet tribulari propter calamitatem in supplicio: Qui non inuentus est in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis. Et Matthæus dicit de eo, qui non habebat vestem nuptialem: Ligatis manibus et pedibus eius, mittite eum in D tenebras exteriores: ibi erit fletus et stridor dentium. Et propterea bonum est consilium sapientis: Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas.

Inf. 18. e

Ps. 137. b

Rom. 11. d

Inf. 23. f

1.Cor.10.e

Conclusio.

Ps. 142. a

1.Pet.4. d

Prou.28.b

Iob. 41. a

Apo.20. d

Mat.22.b

Eccls.9. e

In ipsa autem die, et cetera. Postquam excitauit ad faciendum incessanter opera bona, propter seueritatem districtionis in iudicando, hic secundo excitat ad idem ipsum propter sublimitatem dispositionis in redimendo. Habet autem pars ista partes duas, in quarum prima exprimitur sublimitas dispositionis diuinæ in redemptione humani generis: in secunda E vero in reprobatione plebis rebellis, ibi: *Hierusalem Hierusalem,* et cetera. Sublimitas autem diuinæ dispositionis in redimendo ostenditur tripliciter, scilicet quia passio Christi ante tempus fuit frustra intentata. In tempore debito fuit a Christo voluntarie suscepta. Ab æterno vero fuit infallibiliter præordinata. Primo igitur insinuatur passio Christi ab homine ante tempus frustra intentata, cum dicitur:

In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum dicentes illi: Exi et vade hinc, quia Herodes vult te occidere. Hic Herodes erat filius illius, qui volens infantulum Iesum occidere ante tempus, interfecit pueros Bethlee- F mitas secundum quòd dicitur: Tunc Herodes videns, quoniam illusus esset a Magis, *et cetera,* mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem. Sic et iste filius paterni sceleris imitator, volebat eum occidere ante tempus, sicut interfecerat præcursorem suum. Sicut dicitur: Misit Herodes, et decollauit Ioannem in carcere. Sic etiam et nunc facere volebat Christo iam adulto, et inde nepos hoc facere voluit iam glorificato. Vnde primus Herodes fuit malus, secundus peior, tertius pessimus. Et omnes persecuti sunt Christum, sed frustra. Quia dicitur in Psalmo: Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum. Et nota quòd Pharisæi hoc nunciabant

Mat.2. e

Mat.14.a

Omnes qui vocati sunt Herodes, mali fuerũt.

Psal.32. b

bant Christo, siue quòd aliqui ex eis fortassis erant boni: siue quia volebant Christum deterrere, et a se repellere: siue etiam quia volebant eum tentare si ob timorem desisteret a prædicatione veritatis. Et illud etiam est magis credibile, quia hoc consueuerunt facere. *Mat.22.b* Vnde Matthæus: Abeuntes Pharisæi, consilium inierunt vt caperent Iesum in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, *et cetera*. Et nota hic secundum mysticum intellectum, *Mysticus sensus. Herodes.* Herodes interpretatur, in pellibus glorians, quod designat quemlibet superbum et vane gloriosum, qui gloriatur in ostẽtatione exteriorum operum et verborum. Et talis persequitur Christum nascẽtem in Bethleem, B qui nascitur tamquam pauper: quia vanegloriosi *Ber. ser.3. de Epiph. to. 1.* consueuerunt persequi pauperes Christi. Vnde Bernardus: Patet quantum noceat iniqua potestas: quomodo caput impium subiectos quosque suæ conformet impietati. Misera plane ciuitas in qua regnat Herodes, quoniam Herodianæ particeps erit malitiæ. Herodiana vero malitia est nascentem velle extinguere religionem. Si quid ergo ad salutem pertinens, si quid religionis exoritur, quicumque resistit, nascentem persequitur Saluatorem.

Secundo vero insinuatur passio Christi vt ab ipso voluntarie suscepta, cum dicitur: *Et ait illis*, et cetera: *et dicite vulpi illi*. Vulpem vocat Herodem propter malitiam et dolositatem, quæ tamen sapientiæ *Sap. 7. d* Christi non præualet: Sapientiam non vincit malitia. Attingit ergo a fine vsque ad finem fortiter, et disponit omnia suauiter. Et quia mors Christi non erat consummanda secundum machinationem humanæ malitiæ, sed secundum dispositionem propriæ sapientiæ et voluntatis suæ, ideo subdit: *Ecce eijcio dæmonia, et sanitates perficio hodie, et cras* per mira*Act. 10. f* culorum operationem. Qui pertransijt bene faciendo, et sanando omnes oppressos a diabolo. *Et tertia die consummor*, per passionis perpessionem. In qua *Ioan.19. f* dixit Ioannes: Consummatum est. Et ad Hebræos: *Heb. 2. c* Decebat enim eum, propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat: auctorem salutis eorum, per passionem consummari. Vnde per istos tres dies possent intelligi tres anni, in quibus Dominus prædicauit, et miracula fecit, et ita quòd in vltimo voluntarie passus fuit, et *Ioan.10. d* secundum suam voluntatem. Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Vnde quando voluit, nemo eum læ*Ioan. 7. e* dere potuit secundum illud Ioannis: Nemo misit in illum manus quia nondum venerat hora eius. Vnde vulpina malitia machinari potuit mortem Christi, verumtamen non potuit perficere nisi quando ipse *Isa. 53. c* voluit. De quo Isaias: Oblatus est, quia ipse voluit. *Spiritualis sensus.* Et per hoc etiam spiritualiter intelligitur quòd Christi corpus mysticum non patitur ab impijs hæreticis, nisi secundum quòd Deus disponit, quos Christus intelligi vult per Herodem, attribuens ei nomen et proprietatem vulpis.

Tertio insinuatur Christi passio, vt ab æterno infallibiliter præordinata. Vnde subiungitur: *Verumtamen oportet me hodie, et cras, et sequenti die ambulare.* Opportunitas illa nõ fuit ex compulsione, sed ex superna dispositione, secundum illud: O stulti et tardi corde ad *Inf. 24. d* credendum in omnibus, quæ locuti sunt Prophetæ, *et cetera*. Hoc enim Deus prouiderat, secundum quòd *Act. 2. d* dicitur: Hunc definito consilio, et præscientiam Dei traditum, per manus iniquorum affligentes interemistis. Hoc etiam Prophetæ prædixerunt secundum *Ibid. 3. c* quod dicitur: Deus autem, qui prænunciauit per os omnium suorũ prophetarum pati Christum suum, sic impleuit. Istam opportunitatem diuinæ dispositionis insinuauit ipse in passione sua cum orauit, si*Mat.26.d* cut dicitur: Pater mi, Si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Et quia diuina dispositio non tantum præordinauit tempus, ve-

A rum etiam locum, ideo subdit: *Quia non capit Prophetam perire extra Hierusalem*. Non capit, idest, non conuenit, non capit scriptura prophetalis. Vel non capit diuina prouidentia. Propheta iste per excellentiam Christus est, qui cuncta futura prænoscit, de quo in Deuteronomio: Prophetam de gente tua, et de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi *Deut.18. c* Dominus Deus tuus. Et supra: Propheta magnus *Sup. 7. c* surrexit in nobis. Istum non conuenit mori nisi in Hierusalem secundum scripturas: Et quia illa erat ciuitas regalis, sacerdotalis, et magistralis. Et Christus erat summus rex, et magister, et sacerdos. Et ideo non debebat mori nisi in illo loco. Vnde infra: Ecce ascendimus Hierosolymam, et consummabun*Inf. 18. f* tur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis: nam Prophetæ hoc vniuersaliter prædixerunt quòd de Hierusalem veniret lex noua. Vnde Isaias: Venite, et ascendamus ad montem Domi*Isa. 2. a* ni, et ad domum Dei Iacob. Sequitur: Quia de Sion exibit lex, et verbum Domini de Hierusalem. Et Zacharias: In die illa erit fons patens domui Da*Zac. 13.a* uid, et habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatoris et menstruatæ. Et nota quòd Christus in Hierusalem condemnatus est, sed extra portam pas- C sus. Vnde ad Hebræos: Propter quod et Iesus, vt *Heb.13. b* sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.

Mysticus sensus. Mystice vero notandum est quòd istud triduum, secundum diuersos expositores, exponitur tripliciter: Allegorice, Moraliter, et Anagogice.

Allegoricus sensus. Allegorice sic: Prima dies est lex naturæ: secunda est lex scripturæ: et tertia est lex gratiæ: de quo Marcus: Misereor super turbam: quia ecce iam tri*Mar.8. a* duo sustinent me, *et cetera*. Vel primus dies est passionis: secundus sepulturæ: et tertius resurrectionis. Et Ioannes: Soluite templum hoc, et in tribus die*Ioan. 2. d* bus excitabo illud. Vel prima dies, est decursus sex- D tæ ætatis: secunda, quies animarum: et tertia, resurrectio corporum, quæ est in vitam. Viuificabit *Osea 6. a* nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos.

Moralis sensus. Moraliter sic, vt prima dies sit compunctionis: Secunda confessionis. Et tertia satisfactionis. Deus Hebræorum vocauit nos, ibimus viam trium die*Exo. 5. f* rum in solitudinem. Vel prima dies, est bona cogitatio. Secunda est, bona locutio. Et tertia bona operatio. Ionas, secundum translationem septuaginta: *Ion. 3. b* Adhuc tres dies, et Niniue subuertetur. Vel tres dies sunt triplex votum religionis, scilicet castitatis, E obedientiæ, et paupertatis. Tres adhuc dies sunt in *Gen.40. b* quibus recordabitur Pharao ministerij tui, et restituet te in gradum pristinum.

Anagogicus sensus. Anagogice sic vt prima dies sit purgatio: secunda illuminatio: et tertia perfectio. Factum est post triduum inuenerunt illum in templo. Vel, vt prima *Sup. 2. g* dies sit contemplatio Dei in suo vestigio: secunda sit in imagine, siue in speculo: tertia, in seipso. Arca *Num. 10. d* fœderis Domini præcedebat eos per dies tres, prouidens castrorum locum. Vel prima dies sit contemplatio subcælestis hierarchiæ. Secunda, cælestis. Et tertia, supercælestis. In prima est dæmoniorum eie- F ctio. In secunda est sanitatis perfectio. Sed in tertia, omnis boni consummatio. Et de hoc triduo dicitur *Iosue 2. d* quòd exploratores peruenerunt ad montana, et manserunt ibi per tres dies. Hæc arca Christus est, qui in qualibet istarum hierarchiarum est hierarcha Altissimus et dux noster, vt veniamus ad terram promissionis nobis repromissam. In cuius figuram dicit se per triduum ambulare: quia facit nos per hanc triplicem hierarchiam semper sursum ascendere, nisi forte descendamus ad actiones. In cuius figuram dicitur: Vidit Iacob in scala angelos Dei ascendentes, et *Gen.28. b* descendentes. Nullus vidit eos stantes. In quo significatur quòd semper in bono proficiẽdum est. Hoc est enim appropinquare ad supernã Hierusalem, cui nõ

appropinquamus passibus corporis, sed affectibus cordis et mentis.

Hierusalem. Hierusalem, quæ occidis prophetas, et cetera. Postquam manifestauit sublimitatem diuinæ dispositionis in redemptione humani generis: hic secundo manifestat in reprobatione plebis rebellis. Et primo insinuat rebellionem, deinde obdurationem, et tertio desertionem. Primo igitur quantum ad illius gentis rebellionem, dicit:

Hierusalem, Hierusalem quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui mittuntur ad te. Hic accipitur continens pro contento: Act.7.f Dura ceruice et incircumcisi cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis, *et cetera*. Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? 4.Reg.21.c Vnde habetur: Sanguinem innocentem fudit Manasses multum nimis, donec impleretur Hierusalem vsque ad os. Et hoc faciebant, quia habebant odio veritatem Iuxta illud Amos: Amos.5.c Odio habuerunt corripientem in porta: et loquentem perfecte abominati sunt. Et hoc erat, quia nolebant argui. Ioan.3.c Qui enim male agit, odit lucem et non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Dicitur etiam: Ezech.2.a Fili hominis, mitto ego te ad filios Israel, ad gentes apostatrices, quæ recesserunt a me, ipsi et patres eorum præuaricati sunt pactum meum vsque ad diem hanc. Et filij dura facie, et indomabili corde sunt, ad quos ego mitto te. Et hoc significat ipsa lapidatio.

Secundo quantum ad illius gentis obdurationem, subdit: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum auis nidum suum sub pennis, et noluisti?* In quo nimia eorum apparet obduratio, quæ tanta benignitate noluit emolliri. Christus autem comparauit se aui in communi, quia proprietatem multiplicem habet auis.

Gallinę proprietas. Quantum ad superabundantiam pietatis comparatur gallinæ in conuersatione. Quia gallina in sua pietate et vigilantia mouetur ad pullos, et eos congregat, et eos alis defendit cótra rapacitatem Milui. Sic et Christus fecit quamdiu in carne fuit. Ideo Mat.23.d Matthæus dicit: Quotiens volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti?

Pellicani proprietas. Comparatur etiam Pellicano in passione: quia Pellicanus fertur pullos suos occisos triduo lugere, et post, rostro sanguinem suum fundere, et sic viuificare. Hoc modo Christus ter fleuit pro salute humani generis: Ioan.11.e Primo super Lazarum: Secundo super Hierusalem: Infra 19.f Tertio in cruce: Heb.5.c Et post sanguinem suum fudit, de quo et nos viuificauit. Vnde in Psalmo: Ps.101.a Similis factus sum Pellicano solitudinis.

Aquilæ proprietas. Tertio comparatur Aquilæ in resurrectione et ascensione, quæ pullos excitat, vt sursum tendant, et in Solem aspiciant, et in sublimia volent. Et vt hoc possint, lambunt eius sanguinem. Vnde Iob: Iob 39.d Numquid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila et in arduis ponet nidum suum? In petris manet, et in præruptis silicibus commoratur, atque inaccessis rupibus. Inde contemplatur escam, et de longe oculi eius prospiciunt. Pulli eius lambunt sanguinem: et vbicumque cadauer fuerit, statim adest. Hæc autem auis, licet dura sit extraneis, valde tamen intenta est prouidentiæ suæ prolis. Propter quod merito assimilatur ei Christus Redemptor noster. Vnde dicitur: Deut.32.b Circumduxit eum, et docuit, et custodiuit quasi pupillam oculi sui. Sicut Aquila prouocans ad volandum pullos suos, et super eos volitans, expandit alas suas et assumpsit eum, atque portauit in humeris suis. Hanc benignitatem recusare, est summæ obdurationis et perfidiæ. Propter quod Isaias: Isa.1.a Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filijs sceleratis: Dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum.

A Tertio quantum ad illius gentis desertionem subdit: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta:* Terra vestra deserta, ciuitates vestræ succensæ sunt igni, Isa.1.b subdit: Et derelinquetur filia Sion, vt vmbraculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario, et sicut ciuitas, quæ vastatur. Et quoniam sicut obdurationi coniungitur desertio, ita deuotioni iuncta est visitatio, ideo subditur: *Dico vobis: Quia non videbitis me donec veniat, cum dicetis: Benedictus qui venit in nomine Domini.* Benedictus qui venit in nomine Domini. Ps.117.d Sequitur: Deus Dominus, et illuxit nobis. Istud autem referri potest ad visionem fidei, qua non videt nisi qui credit eum verum hominem, et B verum Deum: Dixit Dominus cæco nato: Ioan.9.g Tu credis in filium Dei? Respondit ille, et dixit: Quis est Domine, vt credam in eum? Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo Domine: Et procidens adorauit eum. Potest etiam referri ad visionem speciei, ad quam non peruenit nisi qui benedicit vita et lingua; Isa.26.b Tollatur impius ne videat gloriam Dei, secundum aliam translationem. Secundum autem nostram dicitur: In terra sanctorum iniqua gessit, et non videbit gloriam Domini. Et nota quòd secundum quòd exponit C Glossa, Glos.in hūc locum to.5. loquitur hic de visione in iudicio, quia post visionem Christi in humilitate, non expectatur nisi visio in maiestate. Et hæc erit duplex, diuinitatis et humanitatis. Diuinitatis, et hæc erit bonorum solummodo, quia habebit gaudium adiunctum maximum. Iob: Iob 33.d Videbit faciem eius in nubilo, et reddet homini iustitiam suam. Isaias: Isa.33.c Regem in decore suo videbunt. Alia est visio humanitatis, et hæc erit omnibus communis. Omnes enim certitudinaliter videbunt potentiam et dominium Christi: Apoc.1.b Ecce venit cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt. Vult ergo Dominus dicere D quòd ille populus Iudaicus non videbit Christum ad suam salutem, nisi conuertatur ad fidem ipsius et laudem, quod tamdem expectatur in finali tempore post gentium plenitudinem. Vnde Paulus: Rom.11.c Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel saluus fieret. Et Isaias clamat pro Israel: Rom.9.f Si fuerit numerus filiorum Israel tamquam arena maris, reliquiæ saluæ fient. Et in hoc manifeste apparet magnitudo dispensationis diuinæ. Propter quam exclamat Apostolus: Rom.11.d O altitudo diuitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, et inuestigabiles E viæ eius!

CAPVT XIIII.

ET *factum est cum introisset*, et cetera. Supra confutauit calumniantes Christi miracula in concilio: hic aperte confutat eos in conuiuio. In his enim duobus locis consueuerunt potissime fieri detractiones et obseruationes scilicet in concilijs, et in conuiuijs. Diuiditur autem pars ista, quæ continet præsens capitulum, in tres partes. In quarum prima F confutat Pharisæos obseruantes: In secunda informat conuiuas discumbentes, ibi: *Dicebat autem et ad inuitatos*. In tertia vero erudit turbas subsequentes, ibi: *Ibant autem et turba multa cum eo*. Circa autem confutationem obseruantium hoc ordine procedit. Primo ponitur obseruatio Pharisæorum: Secundo adiungitur detectio obseruatorum, ibi: *Et ecce homo quidam hydropicus*. Tertio detractorum confutatio, ibi: *Ipse vero apprehensum sanauit eum*. Obseruatio autem Pharisæorum, qua obseruabant Christum, describitur quantum ad duo, scilicet quantum ad benignitatem Christi, et pharisæorum malignitatem. Quantum ergo ad Christi benignitatem, dicit:

Et fa-

Et factum est cum intrasset Iesus in domum cuiusdam principis Pharisæorum sabbato manducare panem. In quo apparet mira Christi benignitas. Magna in hoc, quòd conuersabatur cum hominibus mortalibus cum esset Deus : Hic est Deus noster , et non æstimabitur alius aduersus eum , subditur : Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conuersatus est. Maior quidem , quia conuersabatur cum suis persecutoribus. Vnde impletum est in eo illud Ezechielis : Filij hominis increduli, et subuersores sunt tecū, et cum scorpionibus habitas . Sed maxima benignitas, quia conuersabatur vsque ad familiare contubernium , vt impleatur illud : Ecce sto ad ostium, et pulso . *Subditur:* Si quis aperuerit mihi ianuam , intrabo ad illum , et cænabo cum illo , et ipse mecum . In hoc ergo quòd intrauit domum alienam, commendatur Christi humilitas . In hoc quod in domum Pharisæi, charitas. In hoc quòd manducauit panem alienū, ipsius Christi paupertas. Et in his ostenditur summa benignitas, quia Altissimus voluit pro nobis humiliari : iustissimus cum impijs conuersari : ditissimus inter homines pauper fieri, vnde dicitur: Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniā propter vos egenus factus est, cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis.

Baruc.3.d — Ezec.2.e — Apo.3.d — 2.Cor.8.b

Secundo autem quantum ad obseruantium malignitatem subdit : *Et ipsi obseruabant eum* . Non dicit Euangelista in quo, vt insinuat quòd obseruabant et verba et miracula . Et obseruabant ad comprehendendum et arguendum . Cœperunt Pharisæi et legisperiti grauiter insistere, et os eius opprimere de multis, insidiantes ei , et quærentes aliquid capere ex ore eius, vt accusarent eum . Vnde Ioannes : Si me persecuti sunt, et vos persequentur : si sermonem meum seruauerunt, et vestrū seruabunt. Obseruabant etiam miracula, secundum quòd dicitur: Obseruabant eum si sabbatis curaret, vt accusarent eum . Vnde hæc obseruatio procedebat ex malitia insidiāte, contra quod dicitur : Ne insidieris, et quæras impietatem in domo iusti , neque vastes requiem eius . Sed quia difficillimū est homini malitioso declinare proximi obseruationem , ideo dicitur : Ne comedas cum homine inuido, et ne desideres cibos eius, quoniam in similitudinem arioli et coniectoris æstimat quod ignorat . Comede et bibe, dicet tibi: mens eius non est tecum . Cibos quos comederas, euomes: et perdes pulchros sermones tuos.

Sup.11.g — Ioan.15.c — Mar.3.a — Prou.24.b — Prou.23.a

Et ecce homo quidam hydropicus: Post descriptam obseruationem Pharisæorum , hic secundo describit detectionem obseruatorum . Circa quam introducuntur tria, scilicet ægritudo ad detectionem disponens, quæstio detegens, simulatio tegens . Primo ergo quantum ad ægritudinem disponentem, et ad obseruatorum detectionem , dicit :

Et ecce homo quidam hydropicus, erat ante illum . Ad litteram, hic hydropicus sua infirmitate manifesta et graui , viam præbebat ad confutandam , et detegendam Iudæorum perfidiam . Et quoniam tempus et locus se offerebant, ideo dicit: *Et ecce* . Quasi Dominus tunc adduxisset eum in medium . Vnde Ecclesiasticus : Opera omnis carnis corā illo, et non est quidquam absconditum ab oculis eius. A sæculo vsque in sæculum respicit, et nihil est mirabile in conspectu eius . Septies enim cadet iustus, et resurget : impij autem corruent in malum . Non est dicere : quid est hoc, aut quid est istud, omnia enim in tempore suo quærentur. Et post : Omnia opera Domini bona, et omne opus hora sua subministrauit. Vnde hæc ægritudo corporalis valebat ad impugnandam et expurgandam ægritudinem spiritualem , quia directe erat illi contraria . Nam hic homo hydropicus erat ante Iesum ad misericordiam implorandam, quam Pharisæi impugnabant. Implorabat namque misericordiam Dei, quia erat homo. Nam dicitur : Misericordia Dei super omnem carnem . Et quia homo infirmus, secundum illud Ecclesiastici : Est homo marcidus egens recuperatione , plus deficiens virtute, et abundans paupertate, et oculus Dei respexit illum in bono. Et quia etiam ante illum erat, quia tales recurrunt ad Deum , et talibus condescendit Deus : Quia prospexit de excelso sancto suo, Dominus de cælo in terram aspexit . Vt audiret gemitus compeditorum, vt solueret filios interemptorum , *et cetera* .

Eccli.39.c — Ibid. d — Eccli.18.b — Eccli.11.b — Ps.101.e

Secundo quantum ad quæstionem detegentem , subdit : *Et respondens Iesus dixit ad Legisperitos et Pharisæos* . Signanter dicit, *respondens* , cum nullus prius aliquis quæreret, quia respondebat ad eorum cogitationes, quas videbat et audiebat secundum illud Matthæi: Cum vidisset Iesus cogitationes eorū, dixit : Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris ? Vnde Glossa : Respondet Iesus insidiosis obseruatoribus, quia dixit Sapiens: Auris zeli audit omnia, et tumultus murmurationum non absconditur . Et ideo respondet cogitationibus mouēdo illam quęstionem quam et ipsi cogitabant, cum subdit : *Dicens : Si licet sabbato curare ?* Hanc quæstionem leguntur Pharisæi Domino fecisse sicut legitur: Interrogabant eum, dicentes : Si licet sabbatis curare ? vt accusarent eum. Sed Matthæus expressit illorum cogitatus verbo . Lucas non exprimit verbo . Hoc quærebat Dominus ab eis : quia ipsi fatebantur se legisperitos. Vnde Glossa: A legisperitis iudicium legis quærit . Propter quod dicitur : Labia sacerdotis custodient scientiam , et legem requirent de ore eius. Et Glossa ibidem : Si sacerdos de lege interrogatur, doceat : alioquin frustra iactat dignitatem, cuius non exhibet operationem .

Mat.9.a Gloss. inter lin. in hunc locū to.5. — Sap.1.e — Mat.12.a Gloss. inter lin. in hunc locum to.5. — Mal.2.b

Tertio quantum ad simulationem tegentem , subdit : *At illi tacuerunt* . Ideo tacuerunt , quia videntes se deprehensos et detectos, timebant suam responsionem confundi . Vnde Glossa Bedæ : Merito tacent qui contra se dictum quidquid dixerint, vident . Si enim licet, cur obseruant ? Si non licet, cur pecorā curant ? Vnde ipsi tacendo simulabant ignorantiam, vt cooperirent malitiam. Simile habetur in Matthęo: Vbi cum quæsisset Dominus de baptismo Ioānis vnde erat, noluerunt respondere, ne conuincerentur de incredulitate . Vnde poterat de istis dici illud Ecclesiastici : O præsumptio nequissima, vnde creata es cooperire aridam malitia, et dolositate illius ? Quando autem istis deficiebant folia verborum , recurrebant ad ignorantiæ tenebras, et defectum verborum, vnde tacebant non ex prudentia , sed ex ignorantia, quæ habet adiūctam malitiam . Vnde Ecclesiasticus: Est tacens, non habens sensum loquelæ: et est tacens, sciens tempus apti temporis .

Glossa Beda in hunc locum to.5. — Mat.21.e — Eccli.37.a — Eccli.10.a

Ipse vero apprehensum sanauit , et cetera . Post detectionem obseruatorum, subditur hic cōfutatio detectorum : quam describit Euangelista, scilicet quantum ad magnificentiam facti, cum dicit :

Ipse vero apprehensum sanauit eum, ac dimisit: In hoc quòd apprehendit, apparet eius humilitas : quia non dedignatur tangere infirmitates ad docendam humilitatem . Propter quod dicit Apostolus : Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ. In hoc quòd sanauit, apparet virtuositas . Vnde supra : Virtus de illo exibat, et sanabat omnes . In hoc quòd dimisit , scilicet abire liberum, apparet liberalitas. Non enim redegit in seruitutem, propter collatum beneficium, sed dimisit abire liberum . Glossa : Dimisit eum corporaliter abire sanatum , vt se transferret ad salutem animarum . Vnde supra : Ad illum dæmoniacum quem sanauerat, dixit: Redi in domum tuam, et narra quanta tibi fecit Deus. Ac per hoc Christus in modo faciendi illud miraculum , per humilitatem, confutat Iudæorum superbiam : per virtutem , eorum desidiam: per liberalitatem et benignitatem, eorum perfidiam, cum ipsi nec dignarētur tangere, nec possent curare, nec vellent liberare .

Hebr.2.d — Sup.9.e — Glossa interl. in hūc locum to.5. — Sup.8.f

Secundo quantum ad efficaciam verbi, subdit: *Et respon-*

respondens ad illos dixit: Cuius vestrum asinus, aut bos in puteum cadet, scilicet per casualem euentum, quia hæc temporalium possessio multis modis potest periclitari, et amitti: Aliquando.

Ab interiori: per propriam mortem, sicut tota die videmus.

Iob 1. c Ab exteriori, per alienam tyrannidem Sicut Iob: Boues arabant, et asinæ pascebantur, *et cetera*. Et irruerunt Sabæi, tuleruntq. omnia.

Exod. 9. a A superiori, per pestilentiam: Ecce manus mea erit super agros tuos, et super equos, et asinos, et camelos, et oues, et boues pestis valde grauis.

Ab inferiori, per ruinam, sicut hic. Vnde non sunt hæc multum amanda, quæ possunt tot modis amitti.

Glos. interlin. in hūc locum to. 5. Et tamen istas possessiones diligebāt multum pharisæi. Vnde Glossa: Omnes in hac auaritia similes estis. Amor enim bouis et asini faciebat eos non curare de obseruantia sabbati, ideo subdit: *Et non continuo extrahet illum die sabbati?* Per velocem succursum. *Glos. interlin. in hunc locum to. 5.* Glossa: Non animali, sed suæ auaritiæ consulens. Et hoc quidem reputabant se facere sine offensione legis. Si ergo salus hominis præferenda est saluti asini, et bouis: manifestum est in curatione hominis sabbatum non solui. Et est argumentum a maiori. Magis enim videtur quòd sabbatum debeat solui per opus magis seruile, quia dicitur: Omne opus seruile non facietis in eo *Leui. 23. a*: sed magis est seruile opus, eruere asinum aut bouem, quàm sanare hominem. Si ergo ille non soluit sabbatum, qui bouem de fouea extrahit, multo fortius nec ille qui hominem sanat. Nam si opus auaritiæ non soluit, ergo nec opus misericordiæ, cum opus auaritiæ sit seruitutis, opus misericordiæ libertatis.

Tertio quantum ad euidentiam signi, subdit: *Et non poterant ad hæc respondere illi*. Glossa, conuicti. Tunc enim est euidens signum quòd homo sit conuictus, quando deficit via aliqua ad fugiendum. Nec mirum si non poterant respondere sapientiæ Christi, cum nec sapientissimi possent resistere eius discipulis. Vnde infra *Inf. 21. e*: Ego dabo vobis os, et sapientiam cui non poterunt contradicere, et resistere omnes aduersarij vestri. Et hoc impletum est in Stephano, de quo dicitur *Act. 6. c*: Surrexerunt autem quidam de Synagoga, quæ appellabatur Libertinorum, et Cyrenensium, et Alexandrinorum, et eorum qui erant a Cilicia, et Asia disputantes cum Stephano: et non poterāt resistere sapiētiæ et spiritui qui loquebatur.

Spiritualis sensus. His autem secundum litteram declaratis, tria nobis consideranda occurrunt secundum spiritualem intelligentiam: quæ secundum sanctos elici possunt ex verbis præmissis. Primum est morbus hydropis, cuius proprium est, sicut dicit Glossa *Glos. in hūc locum to. 5.* quòd quanto plus bibit, tanto plus sitit. Et in hoc designat omnem concupiscentiam, quæ numquam satiari potest, et maxime auaritiæ, secundum illud *Prou. 30. b*: Ignis numquam dicit, sufficit.

Vnde notandum quòd secundum expositores, septem sunt accidentia hydropisis. Primum est, tumor corporis. Et per hoc superbia intelligitur: Cunctus populus audiens timebit, vt nullus deinceps intumescat superbia *Deut. 17. c*. Secundum est, compressio spiritualium. Et in hoc intelligitur inuidia, quæ spiritualia comprimit. Putredo ossium, inuidia *Prou. 14. d*. Tertium est, fetor anhelitus, per quod intelligitur iracundia, quæ facit prorumpere in verba contumeliosa. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant *Psal. 13. a*. Quartum est, pigrities pedum. Per quod intelligitur Accidia: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri *Tit. 1. d*. Et Sapiens: Pedes eorum pigri ad ambulandum *Sap. 15. d*. Quintum est, sitis in appetitu. Per quod auaritia intelligitur: Terra quæ non satiatur aqua *Prou. 30. b*, idest, homo terrenus temporali opulentia. Et Ecclesiastes *Eccle. 5. b*: Auarus non implebitur pecunia. Sextum est, inflatio genitalium. Per quod Luxuria designatur. Vnde Psalmus *Psal. 37. b*: Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus: et non est sanitas in carne mea. Septimum est, infectio cutis, vel partium exteriorum. In quo intelligitur Gula, quæ tota est circa cutem curanda: Quorum Deus venter est, et gloria in confusionem ipsorum, qui terrena sapiunt *Phil. 3. d*.

Secundum ergo quod considerare debemus est opus virtutis, in quo intelligitur curatio spiritualis ægritudinis. Circa quod tria dicuntur, scilicet *Apprehendit, Sanauit, Dimisit*. Apprehendit, scilicet per infusionem gratiæ: Ego Dominus vocaui te in iustitia, et apprehendi manum tuā, et seruaui te *Isa. 42. a*. Et Psalmus: Emitte manum tuam de alto, eripe me, et libera me de aquis multis, *et cetera* *Ps. 143. b*. Sanauit autem, per expiationem culpæ. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas *Ps. 102. a*. Et Matthæus: Ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum *Mat. 1. d*. Dimisit vero per relaxationem pœnæ: Misertus autem Dominus serui illius, dimisit illum, et debitum dimisit ei *Mat. 18. d*. Et hoc petimus in oratione Dominica: Dimitte nobis debita nostra, *et cetera* *Mat. 6. b*.

Tertium autem quod considerandum est, est instructionis exemplum, in quo similitudinem ponit de boue, et asino ruentibus in puteum, qui in sabbato extrahuntur. Per bouem et asinum intelligitur vterque populus, scilicet Gentilis, et Iudaicus, secundum illud: Cognouit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui *Isa. 1. a*. Nam sic exponit Gregorius *Greg. in ca. 42. Iob lib. 35. to. 1.* vt per bouem et asinum intelligitur vir sapiens, et stultus. Vnde Glossa super illud Deuteronomij *Deut. 22. b*: Non arabis in boue simul et asino, idest, fatuum sapienti in prædicatione non sociabis, vt æquali potestate verbum Dei annuncient. Hi ergo cadunt in puteum concupiscentiæ per originale peccatum, et deinde in lymbum infernalem. Et hoc vniuersaliter ante Christi aduentum. Propter quod dicitur: Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque vrgeat super me puteus os suum *Psal. 68. b*. Hinc ergo Christus extrahit die sabbati, idest septima die, quæ est dies sepulturæ Christi, in qua quies incipit animarum, secundum illud Zachariæ *Zach. 4. c*: Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.

Dicebat autem ad inuitatos, et cetera. Postquam confutauit obseruantes. Hic secundò informat conuiuantes. Diuiditur autem hæc pars in tres, secundum triplicem informationem. Primo namque informat inuitatos ad conuiuium nuptiale. Secundò informat inuitantes ad conuiuium familiare, ibi: *Dicebat autem et ei qui se inuitauit*. Tertio informat inuitandos ad conuiuiū æternale ibi: *Homo quidam fecit cenam magnam*, et cetera. Primum horum respicit conuiuium gratiæ. Secundum, naturæ. Tertium, gloriæ. Primum sacramentale. Secundum materiale. Tertium æternale et spirituale. Informans igitur inuitatos ad conuiuiū nuptiale, per quod intelligitur status præsentis ecclesiæ, primo vituperat vanitatem, et arrogantiam. Secundo commendat humilitatem et reuerentiam, ibi: *Sed cum vocatus fueris*. In vituperando autem arrogantiam tria introducuntur, scilicet occasio introducens parabolam. Persuasio reprehendens superbiam. Et ratio explicans verecundiam. Primo igitur quantum ad occasionem introducentem parabolam dicit:

Dicebat autem et ad inuitatos parabolam. Glossa *Glos. interlin. in hūc locum to. 5.*: Parabolam aliud mystice significantem. Quia enim aliquis posset illud Domini documentum referre ad istas nuptias carnales: ideo ipse Euangelista dirigens intellectum expositoris, vult illud parabolice intelligi. Hic enim in docendo erat modus Domini Saluatoris secundum illud Psalmi *Psal. 77. a*: Aperiam in parabolis

bolis os meum: loquar propositiones ab initio, *et* A
cetera. Et quia parabola non habet gratiam nisi di-
Eccli.20.e catur suo tempore, secundum illud Ecclesiastici: Ex
ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit
Prou.25.b illam in tempore suo. Et econtrario: Mala aurea in
lectis argẽteis, qui loquitur verbum in tempore suo.
Ideo additur opportunitas loci, et temporis ad indu-
ctionem huius parabolæ de conuiuio nuptiali, cum
subdit: *Intendens quo modo primos accubitus eligerent*,
more scilicet superborum, qui quidem mos erat
Mat.23.a Pharisæis: Amant enim primos recubitus in cænis,
et primas cathedras in synagogis, et salutationes in
foro, et vocari ab hominibus rabbi. Et hoc in si- B
Iob 29.d gnum honoris, secundum illud: Si voluissem ire
ad eos, sedebam primus. Primum enim et sum-
mum coniuncta sunt. Et superbia et ambitio, in-
ordinatus appetitus est superioritatis et prioritatis.
Vnde huiusmodi quærunt superbi, qui ab alijs cu-
1.Reg.15.f piunt honorari. Exemplo Saul: Nunc honora me
coram senioribus populi mei, et coram Israel.

Secundo vero, quantum ad persuasionem repre-
hendentem superbiam, subdit: *Dicens ad illos: Cum
inuitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco.*
Licet autem istud posset intelligi de carnalibus nu-
ptijs, tamen textus ipse sequens, et expositores vo- C
Glos.in hũc locum to.5. lunt intelligi de nuptijs spiritualibus. Vnde Glossa:
Cum per gratiam fidei vocatus a prædicatore, mem-
bris Ecclesiæ te iunxeris: non te de meritis glorian-
do, quasi ceteris sis sublimior, extollas. Nuptiæ au-
tem istæ non sunt quæcumque, sed nuptiæ agni, de
Apoc.19.a quibus dicitur: Venerunt nuptiæ agni, et vxor eius
præparauit se. Has nuptias fecit Deus pater, secun-
Mat.22.a dum quòd dicitur: Simile factum est regnum cælo-
rum homini regi qui fecit nuptias filio suo. Hæ nu-
ptiæ celebratæ sunt in thalamo vteri virginalis: In
Psal.18.a Sole posuit tabernaculum suum. Et ipse tamquam
sponsus procedens de thalamo suo. Ibi consumma- D
tum est matrimonium inter diuinam et humanam
naturam, et inter Christum et Ecclesiam, per con-
sequens, secundum illud quod Apostolus de matri-
Ephes.5.g monio dicit: Sacramentum hoc magnum est: ego
autem dico in Christo, et in Ecclesia. Conuiuium
in his nuptijs est in susceptione sacramentorum Ec-
Prou.9.a clesiæ, et documentorum sacræ scripturæ: Sapien-
tia ædificauit sibi domũ, excidit columnas septem.
Immolauit victimas suas, miscuit vinum, et posuit
mensam suam. Misit ancillas suas, vt vocarent ad
arcem, et ad mænia ciuitatis, *et cetera*. Ad hoc con-
uiuium vocantur omnes qui vocantur ad fidem per E
Mat.22.a veritatis prædicationem: Misit seruos suos vocare
inuitatos ad nuptias. Sic inuitati discumbunt, et
manducant per diuinorum verborum, et mystico-
rum perscrutationem et ruminationem. In cuius si-
Manhu. gnum cibus ille cælestis vocatus est manhu: Quod
Exod.16.c interpretatur: Quid est hoc? Quia oportet intellige-
Leuit.11.a re, quæ suscipiant. Vnde et in Leuitico dicitur quòd
animal quod non ruminat, immundum est. In pri-
mo autem loco discumbit, qui alijs præfertur, siue
in officio dignitatis, siue in priuilegijs sanctitatis, si-
ue in magisterio veritatis. Et ad hoc nõ debet quis ex
Heb.5.a seipso conscendere, quia dicitur: Nec quisquã sumit F
sibi honorem: sed qui vocatur a Deo, quemadmo-
Eccli.6.a dum et Aaron. Et ideo Ecclesiasticus: Non te extol-
las in cogitatione animæ tuæ, velut taurus: ne forte
elidatur virtus tua. Nec etiam coram alijs: Vnde
Eccli.11.a subditur: In vestitu ne glorieris vmquam, nec in
die honoris tui extollaris.

Tertio autem quantum ad rationem explicantem
verecundiam, subdit: *Ne forte honoratior te sit inui-
tatus ab illo*. Et propter gratiam interiorem maiori
Glos. interlin.in hunc locum to.5. honore dignus. Glossa: Gratiosior inuitatori, etsi
alijs sit occultus. Vnde dicitur: Ne respicias vultum
eius, neque altitudinem staturæ eius, quoniam abie-
1.Reg.16.b ci eum. Nec iuxta intuitum hominis ego iudico.

Homo autem videt ea, quæ patent: Dominus autem
intuetur cor. *Et veniens qui te et illum vocauit*, per iu-
stitiæ dispositionem. Nam spirituum ponderator est Prou.16.a
Dominus. *Dicat tibi: Da huic locum*, propter dignita-
tis prælationem: Quia scidit Dominus regnum Israel 1.Reg.15.f
a te hodie, et tradidit illud proximo tuo meliori te:
Et tunc incipias cum rubore nouissimum locum tenere, per
manifestam deiectionem, secundum illud Psalmi: Psal.87.d
Exaltatus autem humiliatus sum, et conturbatus. Et
ideo Ecclesiasticus: Attende, ne seductus in stulti- Eccli.13.b
tia humilieris. Ille autem seducitur stultitia, qui se
reputat aliquid magnum: Si quis existimat se ali- Galat.6.a
quid esse, cum nihil sit: ipse se seducit. Et talis hu-
miliatur a Deo, iusto Dei iudicio, secundum illud:
Deposuit potentes de sede, et exaltauit humiles. De Supra.1.e
huiusmodi iudicio dicitur: Multi tyranni sederunt Eccli.11.a
in throno, et insuspicabilis portauit diadema. Multi
potentes oppressi sunt valide, et gloriosi traditi sunt
in manus alterorum. Ideo dicitur: Noli quærere ab Eccli.7.a
homine ducatum, neque a rege cathedram honoris.
Quia: Hæreditas, ad quam festinatur in principio, Prou.20.e
in nouissimo, benedictione carebit.

Sed cum vocatus fueris, et cetera. Postquam vitu-
perauit arrogantiam, hic secundo incitat ad reue-
rentiam: quod quidem facit persuadendo humilita-
tem perfectam: assignando vtilitatem adiunctam:
Confirmando per æquitatem diuinam. Primo igi-
tur persuadens humilitatem perfectam, dicit:

*Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in nouissimo
loco*, teipsum scilicet omnibus postponendo, secundũ
illud: Quicũque voluerit inter vos maior fieri, sit ve- Mat.20.d
ster minister. Et qui voluerit inter vos primus esse,
erit vester seruus: sicut filius hominis non venit mi-
nistrari, sed ministrare. Vnde ipse resedit in nouissi-
mo loco. Vidimus eum nouissimum virorum, vi- Isa.53.a
rum dolorum et scientem infirmitatem: et quasi ab-
sconditus vultus eius et despectus. In huius humili-
tatis commendationem sedes excellentiorum remo-
tiores sunt ab altari, et in possessionibus priores di-
gnitate sunt posteriores, ad ipsius scilicet Christi
imitationem, qui vtique ad hanc humilitatem inui-
tabat, cum omnium Apostolorum pedes lauit: Si ego Ioan.13.b
laui pedes vestros Dominus et Magister, et vos de-
betis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim
dedi vobis, *et cetera*. Quia: Non est seruus maior
Domino suo, *et cet.* Et ideo Apostolus dicebat: Cum 1.Cor.9.e
essem liber ex omnibus, omnium me seruum feci. Et
rursus: Ego sum minimus apostolorum qui non Ibid.15.b
sum dignus vocari Apostolus. Et iterũ: Mihi enim Ephes.3.b
omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc:
In gentibus euãgelizare inuestigabiles diuitias Chri-
sti. Et ideo dicebat princeps Apostolorum Petrus: 1.Pet.2.e
Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Do-
minum. *Recumbe igitur in nouissimo loco*, te inferio-
rem omnibus reputando. Sed dices: Quo modo
me vere reputabo omnibus peiorem, cum multi sint
me peiores? Ad hoc respondet Bernardus: Si enim Bern.super
in quopiam statu vnumquemque nostrum habeat Cant. ser.
Deus, liquido cognosceremus, nec supra sane, nec 37.to.2.
infra sedere deberemus, veritati in omnibus acquie-
scentes. Nunc autem quia consilium hoc posuit te- Eccli.9.a
nebras latibulum suum, et sermo absconditus est a
nobis: ita vt nemo sciat, si dignus sit amore an odio,
iustius, tutiusq. profecto, iuxta ipsius veritatis con-
silium, si nouissimum nobis locum eligimus, de quo
postmodum cum honore superius educamur, quàm
præsumimus altiorem, vnde cedere mox oporteat
cum rubore. Non est ergo periculum quantum-
cumque te humilies, quantumcumque te reputes
minorem quàm sis, hoc est, quàm te veritas habeat:
Est autem grande malum horrendumq. periculum
si vel modice plus vero te extollas, si vel vni vi-
delicet in tua cogitatione te præferas, quem forte
parem tibi veritas iudicat, aut etiam superiorem.
Quemad-

Quemadmodum enim si per ostium transeas cuius A superliminare, vt ad intelligentiam loquar, nimium bassum sit, non nocet quantumcumque te inclinaueris: nocet autem si vel transuersi digiti spatio plus quàm ostij patitur mensura erexeris, ita vt impingas, et capite quassato collidaris. Sic in anima non est plane timenda quantalibet humiliatio. Horrenda autem nimiumq. pauenda vel minima temere præsumpta erectio. Quamobrem noli te homo comparare maioribus, noli minoribus, noli aliquibus, noli vni. Quid scis enim o homo si vnus ille quem forte omnium vilissimum atque miserrimum reputas, cuius vitam sceleratissimam ac singulariter fœdissimā horres, B et propterea illum putas spernendum non modo præ te, qui forte iam sobrie et iuste et pie viuere te cōfidis, sed etiam prę ceteris omnibus sceleratis tamquam omnium sceleratissimum: quid scis, inquam, si melior et te et illis mutatione dexteræ excelsi in se quidem futurus sit, in Deo vero iam sit. Et propterea non mediocrem, non vel penultimum, nō ipsum saltem inter nouissimos eligere locum nos voluit, sed recumbe, inquit, in nouissimo loco, vt solus videlicet omnium nouissimus sedeas, teq. nemini non dico præponas, sed nec comparare præsumas. Hæc Bernardus. C

Secundo autem assignans vtilitatem adiunctam, subdit: *Vt cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice, ascende superius*. Qui nos inuitauit est Christus, qui venit ad nos vel per inspirationem, secundum illud: Ioan. 14. e Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Sup. 12. e Vel venit per mortem, vt cum venerit et pulsauerit, confestim aperiant illi. Apo. 22. c Vel venit per finale examen. Etiam venio cito, et merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua. Hic veniens vocat humiles amicos, Christus namque amicus verus est, secundum illud: Prou. 17. c Omni tempore diligit qui amicus est. Et humiles recognoscet amicos, et tales D obediunt ei. Ioan. 15. b Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Et tunc vocat non nomine serui, sed Ibid. c amici: Iam non dicam vos seruos, subdit: Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audiui a patre meo, nota feci vobis. Tali dicit: *Ascende superius*, id Ps. 138. c est ad superiorem honorem et dignitatem. Nimis honorificati sunt amici tui Deus, *et cetera*. Et ideo subdit: *Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus*, Prou. 29. d id est coram omnibus. Vnde dicitur: Superbum sequitur humilitas, et humilem spiritu suscipiet gloria. Psal. 90. d Cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum et glorificabo eum. E Longitudine dierum replebo eum: et ostendam illi salutare meum. Et propter hoc dicit Iob 22. d Iob: Qui humiliatus fuerit, erit in gloria: et qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur.

Tertio confirmans per æquitatem diuinam, adiungit: Iob 15. b *Quia omnis, qui se exaltat*, secundum illud: Quid te eleuat cor tuum, et quasi magna cogitans, attonitos habes oculos? *Humiliabitur*, per iudiciariam di- Isa. 2. c strictionem: Oculi sublimes hominis humiliati sunt, et curuabitur altitudo virorū. Exaltabitur autem Dominus solus in die illa. Quia dies Domini exercituum super omnem superbū et excelsum et super omnem arrogantem, et humiliabitur. F Et postea: Et incuruabitur sublimitas hominum, et humiliabitur altitudo Isa. 14. c virorum. Huius exemplum patuit in lucifero: Quomodo cecidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris, subditur: Qui dicebas in corde tuo, in cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum. Et Eze. 28. b ideo corruit, quia se exaltauit. Vnde dicitur: Eo quòd eleuatum est cor tuum quasi cor Dei: idcirco ecce ego adducam super te alienos robustissimos gētium, *et cetera*. polluent decorem tuum et interficient te, et detrahēt te, et morieris in interitu occisorum. Propter quod dicitur imitatori luciferi, cuilibet superbo, Abd. 1. a illud Abdiæ: Superbia cordis tui extulit te habitantem in scissuris petrarum, exaltantem solium tuum.

Et post: Si exaltatus fueris vt aquila, et inter sidera Ibid. b posueris nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus. Ideo consulit sapiens: Eccli. 6. a Non te extollas in cogitatione animæ tuę velut taurus: ne forte elidatur virtus tua per stultitiam. Sequitur: Et relinquaris velut lignum aridum in eremo. Sic diuina iustitia superbos humiliat: et e contrario humiles exaltat, ideo subdit: *Et qui se humiliat*, per voluntariam abiectionem. Ps. 114. b Custodiens paruulos Dominus: humiliatus sum, et liberauit me. Et: 2. Reg. 6. d Ludam et vilior fiam plus quàm factus sum: et ero humilis in oculis meis, *exaltabitur*, per diuinam glorificationem. Exemplum est in Domino Saluatore: Phil. 2. a Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem. Et post: Propter quod et Deus exaltauit illum, *et cetera*. Et ideo dicitur: 1. Pet. 5. b Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis. Et de his duobus in Psalmo: Psal. 74. b Omnia cornua peccatorum confringam: et exaltabuntur cornua iusti. Et Ezechiel: Eze. 17. g Scient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliaui lignum sublime, et exaltaui lignum humile. Ratio autem huius iustitiæ et æquitatis est. Quia quanto quis magis se exaltat tanto minus honorat Deum, et tanto minus magnificat Deum, ac per hoc tanto magis est auersus a Deo. Et sic per consequens tanto minus est: Eze. 28. e Nihili factus es, et non eris in perpetuum. Rursus quanto magis se exaltat, tanto magis se supra seipsum erigit, ac per hoc tanto magis euanescit. Et quanto magis euanescit, tanto plus a veritate recedit, et tanto minus est. Ergo quanto quis magis a se exaltatur, tanto magis deijcitur. Iob. 10. e Eleuasti me, et quasi super ventum ponens elisisti me valide. Postremo quanto quis magis se exaltat, tāto gloriam hominum magis amat. Et quanto illam magis amplectitur, tanto plus est subiectus humanis laudibus, et propter hoc tanto magis hominum seruus, et tanto magis deiectus. Psal. 72. e Verumtamen propter dolos posuisti eis, deiecisti eos dum alleuarentur. Sed e contrario quanto quis magis se humiliat, tanto magis Deum honorat. Eccli. 3. c Magna potentia Dei solius, et ab humilibus honoratur. Et quanto magis Deum honorat, tanto magis ad ipsum appropinquat, ac per hoc tanto ad sublimiora eleuatur. Ambrosius: Quanto magis se humiliat homo, tanto redit ad interiora: et quanto magis interius colligitur, tanto virtus eius maior efficitur. Quanto igitur quis magis humiliatur, tanto secundum veritatem maior efficitur. Vnde dicitur: 2. Cor. 12. e Virtus in infirmitate perficitur. Postremo quanto magis humiliatur, tanto terrenorum gloriam minus æstimat: et quanto minus eam æstimat, tanto magis calcat: et quanto magis eam calcat, tanto ad sublimiora surripitur, et ita tanto maior efficitur. Isa. 60. c Pro eo quòd fuisti derelicta et odio habita, et non erat qui per te transiret: ponam te in superbiam sæculorum, gaudium in generatione et generationem. Igitur omnis qui se exaltat, quanto magis se exaltat, tanto magis se elongat a superioribus: et quanto se magis elongat a superioribus, tanto magis recedit ab interioribus, ac per hoc tanto magis subijcit se inferioribus. Ergo quanto quis magis effertur, tanto magis secūdum veritatem deijcitur, et secundum diuinum iudicium est deijciendus. Et e contrario, omnis qui se humiliat, quanto magis se humiliat, tanto magis appropinquat ad superiora, et tanto magis redit ad interiora, ac tanto magis calcat inferiora: ergo quanto magis se humiliat sub Deo, tanto magis exaltatur diuino iudicio.

Dicebat autem et ei, et cetera. Postquam informauit inuitatos ad conuiuium nuptiale, hic secundo informat inuitantes ad conuiuium familiare. In qua informatione primo retrahit inuitantes a curialitate mundana: Secundo allicit ad curialitatem diuinam, ibi: *Sed cum facis conuiuium*. Retrahens igitur a mundana curialitate, tria introducit ad huiusmodi refectionem, scilicet occasionem inducentem: exhortationem

tionem erudientem, et rationem persuadentem. Primo igitur quantum ad occasionem inducentem, dicit:

Dicebat autem et ei qui se inuitauerat. Hoc ideo illi dicebat: quia inuitatio illius dedit occasionem loquendi de modo inuitandi, secundum illud Ecclesiastici: In medio insensatorum serua verbum tempori. (*Eccli.27.b*) Vel ideo illi dicebat, vt ministranti sustentationem corporalem rependeret spiritualem eruditionem, vt sic vicissim ostendat dona diuina esse communicanda secundum illud: (*1.Pet.4. b*) Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes. Vnde forma datur hic viro spirituali suscipienti cibum corporalem, vt hospiti suo dispenset spiritualem sicut insinuatur supra: (*Sup. 10. g*) Martha suscepit Christũ in domum suam. Et soror eius Maria sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius. In cuius designatione dicit sapiens de sapientia, videlicet Christo: (*Sap. 8. b*) Proposui hanc adducere mihi ad conuiuandum, sciens quoniam mecum communicabit de bonis, et erit allocutio cogitationis et tædij mei. In hoc etiam datur forma quòd in conuiuijs virorum spiritualium spiritualia verba sunt miscenda. Ideo consuetudo est quòd in corporali refectione misceatur lectio spiritualis propter verbum Domini (*Deut.8. a*) quòd non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod egreditur de ore Domini. (*Mat.4. a*)

Secundo quantum ad exhortationem erudiẽtem, subdit: *Cum facis prandium aut cænam.* Prandium, mane: cænam, vesperi. *Noli vocare amicos tuos*, ratione sodalitatis: (*Mat.5. g*) Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt? Quia dicitur: (*Eccli.37.a*) Sodalis amico condolet causa ventris, et contra hostem accipiet scutum. *Neque cognatos*, ratione affinitatis: (*Eccli.19.b*) Miseratio hominis, circa proximum suum: misericordia autem Dei super omnem carnem. *Neque vicinos*, ratione familiaritatis. Ideo dicitur: (*Ioan.Can. 3. b*) Charissime, fideliter facis quidquid operaris in fratres, et hoc in peregrinos qui testimonium reddiderunt charitati tuæ. *Neque fratres*, ratione consanguinitatis, quia dicitur: (*Psal.44. c*) Obliuiscere populum tuum, et domum patris tui. Et: (*Deut.33.b*) Qui dixerit patri suo, et matri suæ: Nescio vos: et fratribus suis, ignoro illos, et nescierunt filios suos. Hi custodierunt eloquium tuum, et pactum tuum seruauerunt, iudicia tua o Iacob, et legẽ tuam o Israel. *Neque diuites* ratione pompæ. (*Inf. 16. e*) Quia dicitur: Homo quidam erat diues qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide. Et post subdit quòd sepultus est in inferno. Hæc autem non dicit quia contra præceptum sit inuitare notos, cum scribatur: (*1.Tim.5.a*) Si quis suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, et est infideli deterior. (*Gen.45. g*) Et de Ioseph scribitur quòd fecit conuiuium fratribus suis. Sed hoc dicitur quòd homo in huiusmodi inuitationibus si vult vitam æternam mereri, non debet habere intentionem carnalem, sed spiritualem, non terrenam sed cælestem, non mercenariam sed piam. (*Varia conuiuia.*) Propter quod nota quòd est conuiuium indifferens: quod quidem est familiaritatis humanæ, de quo legitur: (*Iob 1. a*) Ibant filij eius, et faciebant conuiuia per domos, vnusquisque in die suo. Et est conuiuium malum, et hoc triplex: scilicet, malum, peius, pessimum. Primum est Gastrimargiæ, de quo ad Romanos: (*Rom.13. d*) Non in commessationibus et ebrietatibus, *et cetera*. (*Prou.23. c*) Noli esse in conuiuijs potatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt. Qui vacantes potibus, et dantes symbola consumentur. (*Iac. 5. a*) Et epulati estis super terram, et in luxurijs nutristis corda vestra. Secundum est iactantiæ: (*Dan. 5. a*) De quo Daniel: Balthazar rex fecit grande conuiuium optimatibus suis, *et cetera*. (*Mar. 6. e*) Et: Herodes natalis sui cænam fecit principibus et tribunis et primis Galilææ. Et in primo conuiuio deuastata et dehonestata fuerunt vasa Domini. In secundo interfectus est præcursor Christi. Tertium est malitiæ, de quo dicitur quòd Absalon vocauit Ammon fratrem suum ad conuiuium, (*3.Reg.13.e*) vbi sequitur quòd in conuiuio interfecit eum. Et in Machabæis dicitur quòd filius Abobi fecit conuiuium magnum Simoni: (*1. Mach. 16. c*) et cum inebriatus esset, occidit eum et duos filios eius. Est etiam conuiuium bonum triplex, scilicet, bonum, melius, et optimum. Primum est pietatis, de quo infra: Cum facis conuiuium voca pauperes et debiles, *et cetera*. Secundum est charitatis, de quo in Canticis: (*Cant. 5.a*) Comedite amici, et bibite, et inebriamini. Tertium est felicitatis: (*Isa.25. b*) Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuiũ vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. Primum conuiuium, idest indifferens permittitur. Secundum, idest, illud malum prohibetur. Tertium vero suadetur.

Tertio quantum ad rationem persuadentem, subdit: *Ne forte te et ipsi reinuitent, et fiat tibi retributio.* Quia qui opera facit pro terrena mercede, non habet nisi terrenam retributionem et temporalem. Nam merces æterna commutatur in temporalem per amorem gloriæ: (*Mat.6. a*) Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis, alioquin mercedem nõ habebitis apud patrem vestrum qui in cælis est. Vnde de hypocritis dicitur: (*Ibidem.*) Amen dico vobis receperunt mercedem suam pro amore terrenitatis. Vnde super illud Exodi: (*Exod. 1. d*) Timuerunt obstetrices Deum, et ædificauit illis domos. Dicit Glossa (*Glos. in hũc locum to. 5.*) quòd merces æterna illis in temporalem commutata est pro amore carnalitatis: (*Mat.10.d*) Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus. Et hoc est, quia sicut dicitur: (*Mat.6. c*) Nemo potest duobus Dominis seruire. Et intentio operi tuo, vt dicit Ambrosius, nomen imponit. Ideo qui facit rem pro mercede temporali, fraudatur mercede æterna, quia nulli operi debetur cælum quod fit propter mundum. Sed contra: Ea quæ propter Deum fiunt, vtraque mercede digna sunt. Vnde dicitur: (*1.Tim.4.b*) Pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est et futuræ. Et ideo dicebat Dominus: (*Mat. 6. d*) Quærite primum regnum Dei, et iustitiam eius: et hæc omnia adijcientur vobis. Homini vero mundano dicitur: (*Infra 16.f*) Fili recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.

Sed cum facis conuiuium, et cetera. Postquam retraxit a curialitate mundana, hic secundo inuitat ad curialitatem diuinam. Quod quidem facit tripliciter, scilicet per commendationem pietatis fraternæ: per assignationem rationis inductiuæ: et per approbationem rationis inductæ. Primo igitur quantum ad commendationem pietatis fraternæ, dicit: *Sed cum facis conuiuium, voca pauperes*, propter defectum rerum exteriorum: (*Isa. 58. b*) Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosq. induc in domum tuam, *et cetera*. Et hoc præcipiebatur in lege: (*Deut.15.b*) Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ: idcirco ego præcipio tibi, vt aperias manum fratri tuo egeno et pauperi, qui tecum versatur in terra. Huic pauperi debes aperire manum et maxime iusto. Vnde Ecclesiasticus: (*Eccli.9. d*) Viri iusti sint tibi conuiuæ, et in timorem Dei sit tibi gloriatio. Et in Tobia dicitur: (*Tob.2.a*) Cum esset dies festus et factum esset prandium bonum in domo Tobiæ, dixit filio suo: Vade, et adduc aliquos de tribu nostra timentes Deum, vt epulentur nobiscum. Vnde Ecclesiasticus: (*Eccli.12.b*) Da bono, et non receperis peccatorem: Benefac humili, et non dederis impio. Verũtamen nõ excluditur hic quin etiam alijs pauperibus debeat fieri eleemosyna, et quin ipsi debeat vocari, sicut satis innuit †Chrysostomus super Matthæũ dicentẽ: (*† Chrys. in c.25. Mat. hom.80. to. 2. in sensu tantum.*) Quamdiu nõ fecistis vni minimorũ horũ, neque mihi

mihi fecistis, dicit Dominus. Ait enim: Nõ de discipu- A
lis hoc solum dictũ est, neque de his qui elegerũt mo-
nachorũ vitam, sed de omni homine fideli. Qui enim
talis est, et si seruus fuerit, et si eorũ qui in foro men-
dicant, credat autem in Deum, iustum est vt omnium
fruatur deuotione. Et si despexerimus talem homi-
nem nudum vel esurientem, hæc audiemus verba,
Eccli.7.d et cetera. *Debiles*, propter defectum virium. Non te
pigeat visitare infirmum, ex his enim in dilectione
Mat.25.d firmaberis. Et in Matthæo: Infirmus eram et visita-
sti me, dicet Dominus: Quia qui infirmitati alienæ
condescendit quod illi facit, Christo impendit. *Clau-*
Inf. 14. c *dos et cæcos*, propter defectum membrorum. Exi ci- B
to in plateas et vicos ciuitatis, et pauperes ac debiles,
et cæcos et claudos introduc huc. Et hoc quidem re-
cte, quia miseris impendenda est misericordia, et
subuentio his qui habent penuriam. Vnde dicitur:
Mar.8.a Misereor super turbam, quia ecce iam triduo susti-
nent me, nec habent quod manducent.

Secundo quantum ad assignationem rationis in-
Prou.10.e ductiuæ subdit: *Et beatus eris, quia non habent retribue-
re tibi*. Ideo oportet quòd alius retribuat pro eis. Fœ-
neratur Domino qui miseretur pauperis: quod di-
citur propter immensitatem mercedis, de qua subdi-
tur: *Retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum*, id C
est, in gloria æterna. De qua Resurrectione in Apoca-
Apo.20.b lypsi: Beatus et sanctus qui habet partem in resurre-
Inf. 20. f ctione prima. Et infra: Illi qui digni habebuntur
sæculo illo in resurrectione ex mortuis, neque nubẽt,
neque ducent vxores, neque vltra mori poterunt.
Æquales enim angelis sunt, et filij sunt Dei, cum sint
filij resurrectionis. In hac resurrectione resurgẽt ma-
Ioan. 5. e li ad mortem. Sed iusti ad vitam. Procedent qui bo-
na fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala
egerunt, in resurrectionem iudicij. In hac, retributio
Eccli.12.a fiet misericordibus. Vnde in Ecclesiastico dicitur:
Benefac iusto, et inuenies retributionem magnam, D
et si non ab ipso, certe a Domino: Et maxime de elee-
Mat.26.c mosyna. Vnde in Matthæo: Venite benedicti patris
mei, *et cetera*. Et post: Esuriui enim et dedistis mihi
Mat.5.a manducare, *et cetera*. Et ideo Matthæus ait: Beati
misericordes: quoniam ipsi misericordiã consequen-
Eccli.17.c tur. Vnde operibus pietatis maxime fit retributio fe-
licitatis. Propter quod dicitur: Eleemosyna viri qua-
si sacculus cum ipso, et gratiam hominis quasi pupil-
lam conseruabit: et postea resurget, et retribuet illi
retributionem vnicuique in caput ipsorum. Ratio
autem huius est, quia nemo est dignus misericordia,
Iac. 2. c nisi qui facit misericordiam. Quia: Iudicium sine E
misericordia illi, qui non facit misericordiam. Et nul-
lus ad æternam beatitudinem venit, nisi per miseri-
Psal.35.a cordiã. Homines et iumenta saluabis Domine: Quẽ-
admodum multiplicasti misericordiam tuam Deus.
Tit. 3. b Et: Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed
secundum suam misericordiam saluos nos fecit.

Tertio quantum ad approbationem rationis indu-
ctæ, subdit: *Hæc cum audisset quidam de simul discum-
bentibus*. Audisset, inquam, non tantum aure corpo-
ris, verum etiam aure mentis vel cordis, secundum
Apo. 2. b illud: Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat
Ecclesijs. Et quoniam qui sic audit credit, secundum F
Rom.10.d illud: Fides ex auditu, auditus autem per verbum
Christi, id est, qui credit audiendo testimonium red-
Iob 29. b dit loquendo et confitendo. Auris audiens beatifica-
bat me, et oculus vidẽs testimonium reddebat mihi,
ideo subdit: *Dixit illi: Beatus qui manducabit panem in
regno Dei*, quasi dicat: Melior est retributio quæ erit
in resurrectione mortuorum, quàm ista quæ est in
Psal.83.c præsenti, quia ista est misera, illa vero beata: quia
melior est dies vna in atrijs tuis super millia. Vnde in
Apo.19.b Apocalypsi: Beati qui ad cænam nuptiarum agni vo-
cati sunt. Et nota quòd cibus ille qui erit in regno
Dei, non erit cibus carnalis, sed panis spiritualis. Et
iste panis est verbum increatum, et verbum incarna-
tum. Quem quidem panem manducamus sacramen-
taliter, secundum illud: Probet autem seipsum ho- 1.Cor.11.g
mo: et sic de pane illo edat, et de calice bibat. In Pa-
tria vero manducabimus spiritualiter, videndo facie
ad faciem. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet Ioan. 6. f
in æternum. Et: Hæc est vita æterna. Vt cognoscant Ioan.17.a
te, solum Deum verum, et quem misisti Iesum Chri-
stum. Hic panis promittitur nobis edendus post
egressum de hac vita. Vnde Psalmus: Cum dederit Ps.126.a
dilectis suis somnum: ecce hereditas Domini, filij
merces, fructus ventris. Sicut autem nemo venit ad
somnum quietis, nisi per senarium laboris: sic istius
panis manducationem præcedit senarius panum qui
sunt præparatorij ad illum cibum æternum quem
manducabimus in Patria.

Primus panis est doloris pœnitentiæ: Fuerũt mihi Psal.41.a
lacrymæ meæ panes die ac nocte, *et cetera*. Et iterum:
Surgite postquam sederitis qui manducatis panem Ps.126.a
doloris. De hoc pane dicitur in figura: Dedit Abraam Gen.21.b
Agar panem, et vtrem aquæ, *et cetera*, et dimisit eam.
Quæ cum abijsset, errabat in solitudinem, *et cetera*.
Secundus est panis laboris et iustitiæ: In sudore Gen. 3. b
vultus tui vesceris pane tuo. Et: Labores manuum Ps.127.a
tuarum quia manducabis: beatus es, et bene tibi erit.
Tertius est panis instructionis et doctrinæ. Non in Mat.4.a
solo pane viuit homo: sed in omni verbo quod pro-
cedit de ore Dei. De hoc dicitur: Paruuli petierunt Thren.4.a
panem, et non erat qui frangeret eis.
Quartus est panis Sacramenti eucharistiæ, de quo
in Ioanne: Panis quem ego dabo, caro mea est. Et in Ioan. 6. f
Matthæo: Cænantibus autem eis, accepit Iesus pa- Mat.26.c
nem, *et cetera*.
Quintus est panis consolationis internæ. Dede- 1.Reg.30.
runt puero Ægyptio panem, *et cetera*. Quæ cum co- c
medisset, reuersus est spiritus eius, et refocillatus est.
Et Sapiens: Panẽ de cælo præstitisti illis sine labore. Sap.16.e
Sextus est panis contemplationis supernæ. De quo
in Genesi: Aser pinguis panis eius: et præbebit deli- Gen.49.e
cias regibus. Et: Venite, comedite panem meum, Prou.9.a
et bibite vinum quod miscui vobis. Et: Cibabit il- Eccli.15.a
lum pane vitæ et intellectus, et aqua sapientiæ saluta-
ris potabit illum. Per hos sex panes venitur ad septi-
mum, de quo hic: *Beatus qui manducabit panem in
regno Dei*. Sed multi sunt ita miseri quòd non possunt
venire de pane ad panem. Vnde ad panem cælestis
conuiuij non veniunt, quia panes alios præambulos
manducare nolunt. In figura horum septem panum
dicitur: Accipiens Iesus septem panes, *et cetera*, gra- Mat.15.d
tias agens fregit, *et cetera*. Incipiendo namque a pane
doloris pœnitentiæ peruenitur ad panem refectionis
æternæ: quem qui manducauerit non habebit vlte-
rius vllam penuriam: Ego sum panis vitæ, qui venit Ioan.6.d
ad me non esuriet: et qui credit in me, non sitiet.
Quia nec habebit fastidium secundum illud Ecclesia-
stici: Qui edunt me, adhuc esurient: et qui bibunt Eccli.24.c
me adhuc sitient: vsque ibi: Qui elucidant me, vi-
tam æternam habebunt.

At ipse dixit ei: Homo quidam, et cetera. Postquam
inuitatos informauit ad conuiuium nuptiale, et in-
uitantes ad conuiuium familiare, hic informat in-
uitandos ad cõuiuium æternale per introductionem
parabolæ. In hac autem parabola tria introducuntur.
Quorum primum est inuitatio plurimorum. Secun-
dum est excusatio inuitatorum, de qua ibi: *Et cœpe-
runt simul omnes excusare*. Tertium est repulsio con-
temptorum, ibi: *Et reuersus seruus*, et cetera. Circa
autem inuitationem plurimorum tria introducun-
tur ab Euangelista, scilicet præparatio refectionis
æternæ, vocatio multitudinis ad fidem, et excitatio
eiusdem ad deuotionem. Primo igitur quantum ad
præparationem refectionis æternæ, dicit:

Homo quidam fecit cænam magnam, id est Christus
præparauit refectionẽ æternam. Nam Christus dici-
tur homo quidam singulariter, Conceptus sine virili
semine.

semine, natus sine matris dolore, immunis ab om- A
ni peccato, et mortuus pro hominum peccato. De
Psal. 86. b quo homine in Psalmo: Homo natus est in ea, et ip-
se fundauit eam Altissimus. Hic fecit cænam, quia
præparauit refectionem summam et vltimam. Vn-
Glos. in hüc de Glossa: Hoc conuiuium non prandium, sed cæ-
locum to. 5. na dicitur, quia post prandium, de quo Matthæus
Mat. 22. a agit, cæna restat, et post cænam nullum conuiuium
Apo. 19. b restat. De hac cæna dicitur: Beati qui ad cænam nu-
ptiarum agni vocati sunt. Hæc cæna magna est, quia
Gen. 15. a inæstimabilis. Vnde in Genesi: Ego merces tua ma-
Baruc. 3. c gna nimis. Quia interminabilis: O Israel, quàm
magna est domus Dei, et ingens locus possessionis B
eius! Magnus est et non habet finem, excelsus et
immensus. Ideo autem æstimari non potest, quia
tam cibus quàm ille qui ministrat, Deus est, et sum-
Inf. 22. c mum bonum: Ego dispono vobis sicut disposuit
mihi pater meus, regnum: vt edatis et bibatis su-
per mensam meam in regno meo, et sedeatis super
tronos iudicantes duodecim tribus Israel. De quo in
Psal. 35. b Psalmo: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, et
torrente voluptatis tuæ potabis eos.

Secundo quantum ad vocationem multitudinis
ad fidem, subdit: *Et vocauit multos*, ad fidem, quia
de omni statu, et gente, et ætate. Secundum illud C
Ioel. 2. d Ioelis: Sanctificate ieiunium, vocate cœtum, con-
gregate populum, sanctificate Ecclesiam, coaduna-
te senes, congregate paruulos, et sugentes vbera.
Qui sic vocantur, per consequens ad æternam refe-
1. Pet. 5. c ctionem vocantur. Vnde Petrus: Deus autem om-
nis gratiæ qui vocauit nos in æternam suam gloriam
in Christo Iesu, *et cetera*, ipse perficiet, *et cetera*.
Ideo autem vocat multos vt ostendat summam liber-
tatem et benignitatem, sed ideo paucos elegit vt
ostēdat iudicij seueritatem. Propter quod Matthęus:
Mat. 20. b Multi sunt vocati: pauci vero electi. Vnde hæc vo-
catio multitudinis comparatur captioni sagenæ, quæ D
Mat. 13. f capit ex omni genere piscium: Simile est regnum
cælorum sagenæ missæ, *et cetera*, et ex omni genere
piscium congreganti, *et cetera*.

Tertio quantum ad excitationem eiusdem multi-
tudinis ad deuotionem, subdit: *Et misit seruum suum ho-*
ra cænæ dicere inuitatis, vt venirent. Seruus iste,
Glos in hüc vt dicit Glossa, est ordo prædicantium: qui cum sint
locum to. 5. multi, intelliguntur tamen nomine vnius serui, pro
Prou. 9. a vnitate officij de qua missione: Misit ancillas suas,
vt vocarent ad arcem, et ad mænia ciuitatis. De
Isa. 49. b hoc seruo Isaias ait: Et nunc hæc dicit Dominus for-
mans me ex vtero seruum sibi, *et cetera*. Parum est E
vt sis mihi seruus ad suscipiendas tribus Iacob, et
fæces Israel conuertendas. Dedi te in lucem gen-
tium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.
Hora cænæ, est finis sæculi, hoc est, tempus sextæ
1. Cor. 10. ætatis, secundum illud: In quos fines sęculorum
1. Ioan. 2. c deuenerunt. Et: Filij, nouissima hora est. Hi ser-
ui dicunt inuitatis vt veniant ad cænam, veniant
inquam per internum desiderium et deuotionem,
Psal. 41. a secundum illud Psalmi: Sitiuit anima mea ad Deum
fontem viuum, quando veniam et apparebo an-
te faciem Dei. Hi serui Dei debent prædicare,
Isa. 2. a secundum illud Isaiæ: Venite et ascendamus ad mon F
tem Domini, et ad domum Dei Iacob, et docebit
Apoc. 22. c nos, *et cetera*: quia secundum illud in Apocalypsi:
Et qui audit dicat: Veni. Et quia nihil tantum ex-
citat desiderium ut veniat ad Deum, quantum con-
sideratio illorum præmiorum, ideo subdit: *quia*
iam parata sunt omnia. Parata sunt habitacula:
Io. 14. a In domo patris mei mansiones multæ sunt. Si quo
minus dixissem vobis: quia vado vobis parare
locum. Et si abiero et præparauero vobis locum,
iterum venio et accipiam vos ad meipsum. Item
1. Cor. 2. b præparata sunt grandia: Oculus non vidit, et auris
non audiuit, nec in cor hominis ascendit quod præ-
parauit Deus ijs qui diligunt illum, acceptum est,
de Isaia: Oculus non vidit, Deus, absque te, Isa. 64. a
quæ præparasti expectantibus te. Item præparata
est mensa. Parasti in conspectu meo mensam ad- Psal. 22. a
uersus eos qui tribulant me, *et cetera*. Item præ-
parata est sponsa cum ijs qui prædestinati sunt ad
vitam: Venerunt nuptiæ Agni, et vxor eius præpa- Apoc. 19. a
rauit se, quia sicut dicitur: Quæ paratæ erant, intra- Mat. 25. a
uerunt cum eo ad nuptias, et clausa est ianua.

Et cœperunt simul omnes. Post inuitationem pluri-
morum sequitur hic excusatio vocatorum, quia
multi veniunt ad fidem qui tamen nolunt perueni-
re vsque ad charitatem, propter vitiorum pronita-
tem quam in excusationis velamen assumunt, *et cœ-*
perunt simul omnes excusare. Glossa: Excusat se omnis Glos. in hüc
qui plus terrena quàm cælestia diligit, etiam si ad locum to. 5.
cælestia se tendere dicat. Quoniam ergo triplex est
radix omnis peccati quæ nos retrahit a charitate
Christi, ideo hic tria genera hominum citationem
huius reprobantium introducit, secundum trifor-
mem excusationem. Quarum prima venit ex
ambitione superbiæ: secunda ex solicitudine auari-
tiæ: tertia vero ex libidine lasciuiæ. Primo igitur
quantum ad primam excusationem, quę venit ex
ambitione superbię, dicit:

Primus dixit illi: Villam emi. Iste primus est super-
bus, qui semper vult obtinere primatum: Initium Eccli. 10. b
superbię hominis, apostatare a Deo, quoniam ab
eo qui fecit illum, recessit cor eius, quoniam initium
omnis peccati est superbia. Huius est villam emere,
quia nihil aliud quęrit quàm dominari, et pręesse.
Vnde Augustinus: In empta villa dominatio notatur August. de
et superbia. Habere enim villam, homines sibi in illa Verbis Do.
subdere, superbię vitium primū notat. Hanc emptio- ser. 33. to.
nem facit superbus dando animam in seruitutē dia- 10.
boli, quia: Omne sublime videt et ipse est rex super Iob 41. d
vniuersos filios superbię. Vnde dum vult esse domi-
nus hominum, efficitur seruus vitiorum, et hęc est
valde mala permutatio. Vnde talis fatetur se seruum
cum subdit: *Et necesse habeo exire et videre illam*. Hanc
necessitatem inducit superbia quę facit hominē eua-
nescere, et quodam modo extra se exire: Ex te exibit Nahum. 1.
cogitans contra Dominum malitiam: mente pertra- c
ctans pręuaricationem. Et quia vitium palliat se sub
pallio virtutis, quia superbus vult videri humilis,
ideo subdit: *Rogo te habe me excusatum*. Glossa: Ora Glos. inter-
pro me quia homo peccator sum, seipsum humiliat lin. in hüc
in voce, cum superbiat in corde. Vnde Gregorius: Hu- locum to. 5.
militas sonat in voce, dum autem venire contemnit, ex Greg. vt
superbia est in actione. Tales designantur per illos de infra.
quibus dicitur: genuflexo ante eum, illudebant ei. Greg. in E-
Et de huiusmodi dicitur: Est qui nequiter humiliat uāg. homil.
se, et interiora eius plena sunt dolo. Et de talibus di- 36. to. 2.
cit propheta in Psalmo: Non declines cor meum in Mat. 27. d
verba malitiæ, ad excusandas excusationes in pecca- Eccli. 19. d
tis. Et ideo econtrario dicitur de viro iusto: Iustus Ps. 140. a
prior est accusator sui. Prou. 18. c

Secundo quantum ad secundam excusationē quę
venit ex solicitudine auaritię subdit: *Et alter dixit: Iu-*
ga boum emi quinque. Solicitudo namque auaritię fa-
cit quòd quis non quęrit nisi terrena tractare, ideo
labori boum comparatur, quorum est terram sulca-
re et exercere. Et dicuntur quinque iuga boum pro-
pter quinque sensus conuersos ad hęc terrestria. Vn-
de Glossa: Hęc iuga boum dicuntur quia per hos ter- Glos. in hüc
rena reguntur. Boues enim terram versant. Dici etiā locum to. 5.
possunt iuga, quia collum ligant, et ceruicem do-
mant, et totum deprimunt in terram, et animā ven-
dunt pro terra: Nihil est iniquius, quàm amare pecu- Eccli. 10. b
niam. Hic enim et animā suam venalem habet, quo-
niam in vita sua proiecit intima sua. Quia, vt dicitur:
Vbi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. Et thesau- Mat. 6. c
rus auari est extra se, scilicet in terra, ideo intima ho-
minis auari proiecta sunt in terra. Vnde necesse est,
quòd iugo seruitutis opprimatur, quia vendidit se-
metipsum.

Eccli. 27. a metipsum. Vnde Ecclesiasticus: Inter medium venditionis, et emptionis angustiabitur peccatis. Reddit enim auaritia solicitum et curiosum, ideo subdit: *Et eo probare illa*, quia curiosus continuam curam de superfluis habet. Vnde Glossa: Recte per quinque sensus curiositas designatur quæ dum exterius inuestigat vitam proximi, sua intima nescit, et curiosi animus quanto est peritior alieni, tanto ignarior fit sui. Et nota quòd charitas non habet nisi iugum vnum: quia omnem solicitudinem reducit ad vnum, secundum illud: Vnum est necessarium. Et: Solicitum ambulare cum Deo tuo, *et cetera*. Et: Iugum meum suaue est. *et cetera*. Et: Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Sed curiositas habet quinque, quantum ad vniuersitatem sensibilium circa quæ versatur. Vnde Ecclesiasticus: Inueni quòd fecerit Deus hominem rectum, et ipse se infinitis miscuerit quæstionibus. Et quoniam vitiũ cupiditatis et auaritiæ palliat se sub speciæ prouidentiæ, ideo subdit: *Rogo te, habe me excusatum*, sed talibus potest dici illud: Quid niteris bonam ostendere viam tuam ad quærendam dilectionem, quæ insuper malitias tuas docuisti vias tuas, et in alijs tuis inuentus est sanguis animarum pauperum et innocentium?

Glos. in hūc locum to. 5.

Sup. 10. g
Mich. 6. c
Mat. 11. d
Thr. 3. d
Eccli. 7. d
Hier. 2. g

Tertio quantum ad tertiam excusationem, quæ venit ex libidine lasciuiæ, subdit: *Et alius dixit: Vxorem duxi, et ideo non possum venire*. Hæc vxor est concupiscentia carnis, de qua Ecclesiastes: Inueni amariorem morte mulierem quæ laqueus venatorum est, et sagena cor eius. Hæc dicitur vxor propter vehementem libidinis adhæsionem: An nescitis, quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur? Erunt enim, inquit, duo in carne vna: propterea addit: *Et ideo non possum venire*. Nec addit: habe me excusatum, quia solum peccatum carnis est quod minime palliat se sub specie virtutis, et minime excusatur, et tamen secundum veritatem magis est excusabile, propter maiorem pronitatem concupiscentiæ, secundum illud: Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ et captiuantem me in lege peccati, et pro tanto dicit: *Non possum venire*, quia sicut dicit Bernardus: Sicut ignis et aqua simul esse non possunt, sic spirituales deliciæ et carnales in eodem se non compatiuntur. Mentitur tamen iste, quia talis, etsi sit concupiscentiæ seruus, potest facere, quo facto habeat gratiam, per quam habeat posse domandi concupiscentiam. Vnde ad Romanos: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et respondet continuo: Gratia Dei per Iesum Christum Dominũ nostrum, quia: Deus est qui operatur in vobis velle et perficere pro bona voluntate. Et nota hic quòd licet vxor licite habeatur, tamen propter abusum, et propter vitium coniunctum, per rem bonam intelligitur malum, propter quod et Apostolus dicit: Reliquum est, vt qui habent vxores, tamquam non habentes sint. Et Glossa dicit quòd multi non propter fecunditatem, sed propter desideria carnis, vxores ducunt. Ideo per rem istam carnalis voluptas designatur. Vnde non est inconueniens quòd vxor ratione vinculi sacramentalis designet Ecclesiam sponsam Christi, et ratione libidinis designet carnalis concupiscentiam voluptatis.

Eccls. 7. d
1. Cor. 6. d
Rom. 7. d
Bern. epist. 2. ad Flucconem. to. 2.
Rom. 7. d
Phil. 2. b
1. Cor. 7. e
Glos. in hūc locum to. 5.

Et reuersus seruus, et cetera. Post inuitationem plurimorum, et excusationem inuitatorum, sequitur hic tertio repulsio contemptorum. Circa quam tria introducuntur ab Euangelista, scilicet vocatio indigentium, compulsio negligentium, et repulsio contemnentium. Quantum ad vocationẽ indigentium, quæ ortum habuit ex contemptu aliorum, dicit:

Et reuersus seruus, nunciauit hæc Domino suo: videlicet vocatorum duritiam et rebellionem. Hanc autem seruus nunciat, quãdo ordo prædicatorum non A quærit proprium commodum, sed honorem diuinum. Vt sicut missus est a Deo per cõmissionem auctoritatis, sic reuertatur per intentionem puritatis. Et de talibus dicitur: Animalia ibant, et reuertebantur in similitudinẽ fulguris coruscantis. Vnde Iob: Numquid mittes fulgura, et ibunt: et reuertentia dicent tibi: Adsumus, ibi Glossa: Vadunt fulgura cum prædicatores miraculis coruscant, reuertentia dicunt: adsumus, cum non sibi, sed Deo tribuunt quidquid se fortiter egisse cognoscunt: vel reuertuntur ad Deum per gratiarum actionem, secundum illud: Ad locum vnde exierunt flumina, reuertuntur, B vt iterum fluant. Et quia non possunt gratias agere de audientium rebellione, sed potius gemere ex detestatione culpæ, ideo dicuntur Domino nunciare. Sicut et de Apostolis dicitur quòd cum molestiam paterentur a Iudæis vnanimiter leuauerunt vocem suam ad Deum, et dixerunt: Domine, tu es qui fecisti cælum, *et cetera*, qui Spiritu sancto, per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti: Quare fremuerũt gentes? *et cetera*, nunc Domine respice in minas eorum, et da seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum. Et sequitur: Et cum orassent, motus est locus: in quo intelligitur commotio iræ Dei contra C rebellionem auditorum, propter quod et subdit: *Tunc iratus paterfamilias dixit seruo suo: Exi cito in plateas et vicos ciuitatis*, idest ad publicam prædicationem, secundum illud: Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam: in capite turbarum clamitat, in foribus portarum vrbis profert verba sua. Exitus iste est ad exercitium prædicationis, secundum illud: Exijt, qui seminat, seminare semen suum: et quia repulsis superbis acceptãtur humiles, ideo subdit: *Et pauperes, ac debiles, et cæcos, et claudos introduc huc*, quod secundum Glossam habet exponi tripliciter. Vno modo, vt ista sonent defectus naturales, vt D *Pauperes*, qui carent rebus. *Debiles*, qui carent viribus. *Cæcos*, qui habent defectum in visu. *Claudos*, qui habent defectum in progressu: quia ad litteram et tales admittuntur ad regnum cælorum: Videte vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mũdi, elegit Deus, vt confundat sapientes: et infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia: et ignobilia mundi et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius.

Ezech. 1. d
Iob 38. d
Eccli. 1. b
Act. 4. e
Ibid. f
Prou. 1. b
Mat. 13. a
Glos. interlin. in hunc locum to. 5.
1. Cor. 1. d

E Alio modo legitur, vt sonent defectus vitiosos, vt sint. *Pauperes*, propter defectum gratiæ. *Debiles*, propter defectum virtutis. *Cæci*, propter defectum prudentiæ: et *Claudos*, propter defectum bonæ voluntatis. Et hos elegit, et vocat Deus: Quia: Non veni vocare iustos, sed peccatores. Vnde et per Matthæum dictum est pharisæis: Publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei.

Mat. 9. b
Mat. 21. e

Tertio modo legitur, vt sonẽt defectus virtuosos, vt dicantur *pauperes*, quantum ad propriam reputationem: vt illos intelligamus pauperes qui non confidunt de nimia opulentia, de quibus in Prouer-F bijs: Est quasi pauper, cum in multis diuitijs sit. Illos autem, *Debiles*, qui non confidunt de sua virtute: Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus, *Cæcos*, qui non confidunt de sua scientia, idest qui reputant se cæcos. Vnde Ioannes: Si cæci essetis, non haberetis peccatum, nunc vero dicitis: Quia videmus: peccatum vestrum manet. *Claudos* qui non confidunt de sua rectitudine. Vnde Iacob postquam vidit Dominum, dicitur claudicasse: Tales introducit Dominus, scilicet, *pauperes*, per contemptũ terrenæ opulentiæ: Parcet pauperi et inopi. *Debiles*, per contemptum propriæ confidentiæ: Qui sperant in Domino mutabunt fortitudinem. *Cæcos*, per contemptum propriæ industriæ: In iudicium ego in- hunc

Prou. 13. a
1. Cor. 1. d
Ioan. 9. g
Gen. 32. g
Psal. 71. e
Isa. 40. g
Ioan. 9. g

hunc mundum veni: vt qui non vident, videant, et cetera. *Claudos*, per contemptum propriæ iustitiæ. Tunc saliet sicut ceruus claudus, et aperta erit lingua mutorum. Et pro ijs omnibus dicitur supra: Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur. Quia ipsi ad vitam introducuntur, et vocantur: et hic vltimus intellectus videtur magis consonus præcedentibus, quia Deus superbis resistit.

(Isa. 35. b; Sup. 7. c)

Secundo quantum ad compulsionem negligentium, quæ sequitur vocationem humilium, subditur: *Et ait seruus: Domine factum est vt imperasti: et adhuc locus est*: quia non tot sunt humiles, quot prædestinati ad vitam, nec tot sunt ad vitam æternam voluntarij, quot sunt a Deo prædestinati, ideo subdit: *Et ait Dominus seruo: Exi in vias, et sepes*. Per vias et sepes, quæ sunt extra vrbem, intelliguntur, peccatores qui sunt extra Ecclesię vnitatem, et maxime gentiles. Vnde Gregorius: Cum de vicis et plateis vocat, Iudæos significat, qui tenere legem sub vrbana conuersatione nouerat, cum autem de vijs et sepibus vocat, agrestem populum gentiũ significat. Et per hanc eamdem rationem ceteri peccatores possunt intelligi, et maxime pigri, qui ad bonum trahuntur inuiti. Vnde subdit: *Et compelle intrare*, comminatione scilicet æternorum suppliciorum et ostensione præsentium: quia sicut dicit Gregorius: Mala quæ nos hic comprimunt, ad Deum ire compellunt: propter quod in Psalmo: Cum occideret eos, quærebant eum. Vnde hos compulit seruus Dei, quando eos terret comminatione seueritatis iudicij, secundum illud: Prædica verbum, insta opportune, importune, argue, obsecra, increpa, *et cetera*. Et ratio huius est, complementum numeri electorum. Vnde subdit: *Vt impleatur domus mea*. Glossa: Numero prædestinatorum fidelium, qui numerus inexpletus non remanebit, de quo numero in Apocalypsi: Vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum, et fratres eorum. Hæc ergo domus impletur, quando saluatur vniuersitas electorum, de quibus dicitur: Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat. Et iterum: Vidi, et ecce, agnus stabit supra montem Sion, et cum eo centum, *et cetera*. Et in Cantico Deuteronomij: Constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel? Vbi dicit Gregorius quòd tot saluabuntur homines quot Angeli steterunt. Quidquid tamen sit de hoc, certum est quòd perfectus erit numerus electorum, in cuius figuram dicitur: Dominus apparuit de monte Pharan, et cum eo sanctorum millia.

(B — Sepes qd.; Gregorius in Glossa in cap. 14. Lucæ sup ista verba: Exi, etc. to. 5. Et hom. 36. in Euãg. to. 2.; C — Psal. 77. d; 2. Tim. 4. a; Glos. interlin. in hunc locum to. 5.; D — Apo. 6. c; Apo. 7. b; Apo. 14. a; Deut. 32. b; Saluãdorũ numerus.; E — Deut. 33. a)

Tertio quantum ad repulsionem contemnentium, subiungit: *Dico autem vobis quòd nemo virorum illorum qui vocati sunt*, et se excusauerunt, *gustabit cænam meam*, quia nullus ad cænam illam pertingit nisi humilis: Nisi cõuersi fueritis, et efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnũ cælorum. Vnde et in Psalmo dicitur: Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te! timentibus autem Dominus reseruat, sed superbos repellit. Si enim angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni, *et cetera*. sicut dicit Petrus. Et post: Nouit Dominus pios de tentatione eripere, iniquos vero in diem iudicij reseruare cruciandos. Ideo dicitur: Noli altũ sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Et ideo dicitur ad Hebræos: Propterea abundantius oportet obseruare nos ea quę audiuimus, ne forte pereffluamus. Si enim qui p angelos dictus est sermo, factus est firmus, quo modo nos effugiemus, si tãtã neglexerimus salutẽ?

(Mat. 18. a; Psal. 30. c; F — 2. Pet. 2. a. b; Rom. 11. c; Heb. 2. a)

Ibant autem turbæ multæ, et cetera. Postquam confutauit calumniantes et erudiuit conuiuantes, hic iam tertio informat comitantes. Diuiditur autem pars ista in duas. In prima erudit comitantes per verba expressa, in secunda vero per exempla parabolica, ibi: *Quis enim ex vobis ædificare volens turrim*, et cetera. Erudiens autem per verba expressa ad Christum specialiter comitandum, procedit hoc ordine, exprimendo scilicet spiritualis comitatus indicium, principium, et complementum. Primo ergo quantum ad spiritualis comitatus indicium, dicit:

Ibant autem turbæ multæ cum eo, in signum spiritualis comitatus. Vnde Glossa: Ibant turbæ cum eo, captæ scilicet dulcedine prædicationis et miraculorum. Vnde poterant dicere illud: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Et nota hic quòd Pharisæi calumniabantur Christum, turbæ comitabantur, quia quem superbi despiciunt, humiles comitantur. Vnde Ioannes: Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti sunt. Sicut oues pastorem: Videns Iesus turbas, misertus est eis, quia erant vexati et iacentes, sicut oues non habentes pastorem. Sicut populus regem: turbæ quæ præcedebant et quæ sequebantur, clamabant dicentes: Osanna, *et cetera*. Sicut discipuli doctorem: Factum est, cum turbæ irruerent in eum, vt audirent verbũ Dei, et ipse stabat secus stagnum Genezareth.

(Glos. interl. in hunc locum to. 5.; Ioan. 6. g; Ioan. 7. g; Mat. 9. d; Mat. 21. a; Sup. 5. a)

Secundo quantum ad spiritualis comitatus principium subdit: *Et conuersus dixit ad illos*. *Conuersus*; inquam, per benignitatem: Deus tu conuersus viuificabis nos. *Dixit*, per veritatem doctrinæ. *Si quis venit ad me*, per supererogationem iustitiæ. Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis. *Et non odit patrem suum, et matrem, et vxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam*, per mortificationem affectus carnalis, secundum illud Psalmi: Audi filia, et vide, et inclina aurem, et cetera. *Non potest meus esse discipulus*, per assumptionẽ Euangelicæ perfectionis, de qua Lucas: Perfectus omnis erit, si sit sicut magister eius. Et ratio huius est quia principiũ spiritualis vitæ est exuere carnalem affectum. Quia: Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim est illi, et non potest intelligere, *et cetera*. Et Isaias: Quem docebit scientiam? et quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte, *et cetera*: hoc est separatos a carnali affectione. Vnde notandum est quod non præcipit hic odium parentũ quantum ad naturam, quia hoc esset impietatis, cum dicat Ioannes: Qui odit fratrem suum, homicida est. Sed quantum ad culpam, sicut dicit Augustinus: Sic diligendi sunt homines, vt eorum errores non diligantur. De quo odio in Psalmo*: Nonne qui oderunt te Domine, oderam: et super inimicos tuos tabescebam? Et post: Perfecto odio oderam illos, *et cetera*. Vnde Gregorius: Simul et odisse possumus et diligere, vt ex cognatione nobis coniunctos ex præcepto diuino diligamus, et quos aduersarios in via Dei patimur, odiendo et fugiendo nesciamus. Vnde odium illud non venit ex crudelitate, sed ex charitate, sicut et odiũ animæ suæ, quam debemus odisse, non quantum ad substantiam, sed quantum ad carnalitatem. Vndé Gregorins: Tunc animam nostram odimus, cum eius affectibus carnalibus reluctamur. De hoc odio dicitur: Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Augustinus: Si male amaueris tunc odisti, si bene oderis tunc amasti. Felices qui sic oderunt custodiendo, ne perdant amando. Hoc est quod expressius dicitur in Ecclesiastico: Fili post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua auertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te in gaudiũ inimicis tuis. Sicut ergo principium spiritualis vitæ est non concupiscere, vbi omne malum prohibetur, et declinare a malo: sic fundamentum spiritualis comitatus est carnalitatem omnem declinare, siue ad se, siue ad parentes. Propter quod dicitur: Deponite vos secundum pristinam conuersationem, veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris.

(Psal. 84. b; Mat. 11. d; Psal. 44. c; Luc. 6. f; 1. Cor. 2. d; Isa. 28. c; 1. Ioan. 3. c; Aug. in Ps. 100. et 118 to. 8.; *Ps. 138. d; Gregor. homil. 37. in Euãg. to. 2.; Greg. ibid.; Ioan. 12. d; Aug. tract. 51. in c. 12. Ioan. to. 9.; Eccli. 18. d; Ephes. 4. e)

Tertio quantum ad spiritualis comitatus complementum, subiungit: *Et qui non baiulat crucem suam*, per perfectam carnis mortificationem. *Et venit post me*, per rectam intentionem. *Non potest meus esse discipulus*, per certam imitationem. Et nota quòd hic est consummatio discipulatus Christi et comitatus, scilicet in baiulando crucem, quia ibi Christus con-
Ioan.19. c summauit, sicut dicitur: Et baiulans sibi crucem exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ, locum. In cruce
Phil.2. b enim Christi est summa humilitas: Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem: mortem autem crucis. Summa paupertas, ita vt ve-
Iob 1. d re posset dicere Christus illud Iob: Nudus egressus
Ioan.19. e sum de vtero matris meæ, et nudus reuertar illuc. Vnde dicitur quòd milites, cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, et fecerunt quattuor partes. Est et ibi summa austeritas, secundum illud
Psal. 21. c psalmi: Foderunt manus meas et pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea.

Baiulare crucē quid sit. Crucem ergo baiulare est humilitatem in corde, austeritatem in carne, et paupertatem in passione assumere, contra illa tria radicalia, et contra triplicem excusationem eorum qui noluerunt venire ad cœnam, quia hæc crux fuit Christi, quia Christus voluntarie eam suscepit. Similiter qui vult Christum sequi, oportet quòd portet eam voluntarie: vt ferat eam sicut crucem suam, ex voluntate propria, non in angaria, sicut alienam, alioqui non esset imitator Christi, sed potius Simonis, de quo Marcus:
Mar.15.b Angariauerunt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum, *et cetera*, vt tolleret crucem eius. Ad hanc crucem potissime nos inuitat Christus, qui primus eam portauit, sicut vexillum et signum regale.
Heb.13. b Vnde Paulus: Christus extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum, *et cetera*. Qui ergo sic non vult sequi, non est Christi discipulus, quia non vult imitari eum, in quo se præbuit exemplar nobis et ma-
Gal.5. d gistrum. Vnde dicitur: Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitijs et concupiscētijs.
2.Cor.4. c Propter quod: Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes, vt et vita Iesu
Chrysosto. in cap. 14. Mat. homi. 51. to. 2. manifestetur in corporibus nostris. Vnde Chrysostomus: Nullus verecundetur crucem, circumferamus eam vt coronam, etenim omnia, quæ secundum nos sunt, per crucē perficiuntur, regeneratio, cōsecratio. Propter hoc in domo, in ianuis, in vijs, in frontibus, et in mente eā scribimus. Hæc igitur baiulanda est, tamquam signum Dei viui, de quo in
Apoc.7. a Apocalypsi: Vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei viui, et clamauit voce magna quattuor Angelis quibus datum est nocere terræ et mari, dicens: Nolite nocere terræ et mari, neque arboribus quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus suis, vt sciatur, scilicet manifeste quis sit Christi discipulus.

Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, et cetera. Postquam inuitauit et informauit comitantes, et hoc per verba expressa, hic secundo informat eosdem per exempla parabolica. Et quoniam Christum debemus imitari in actionibus et passionibus, in primis similes sumus ædificantibus, in secundis similes præliantibus. Ideo primo in hac parte introducit parabolam de homine ædificante. Secundo vero adiungit parabolam et exemplum de rege præliante, ibi: *Aut quis rex iturus*. In tertia vero subiungit adoptationem vtriusque, ibi: *Sic ergo omnis ex vobis qui non renunciauerit*. Circa parabolam de homine ædificante, tria introducuntur, scilicet conceptio propositi ædificandi, prouisio sufficientis stipendij, declinatio imminentis opprobrij. Primo igitur quantum ad conceptionem propositi ædificandi, dicit:

Quis enim ex vobis volens turrim ædificare. Per turrim quæ est ædificiū altissimū, possumus intelligere

A cumulum perfectionis meritorum, quæ gradatim ascendit ab imo vsque ad summum, incipiens a fundamento timoris, et perueniens vsque ad culmen sapientiæ deiformis.

Et est primo ædificāda turris doni timoris, de qua potest intelligi illud Micheæ: Tu turris gregis ne- *Mich.4. c*
bulosa, *et cetera*, vsque ad te veniet, quia timor paruulum facit ex consideratione iudicij. Secunda turris est pietatis, de qua Isaias: Ædificauit turrim *Isa. 5. a*
in medio vineæ, et torcular extruxit in ea, quia pietas oritur ex consideratione passionis.

Tertia est turris scientiæ: Sicut turris Dauid col- *Cant. 4. a*
B lum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis. Mille clipei pendent ex ea, omnis armatura fortium, *et cetera*: quod intelligitur de scientia sacræ scripturæ.

Quarta est turris fortitudinis: Turris fortissima *Prou.18. b*
nomen Domini: ad ipsam currit iustus, et exaltabitur. Et in psalmo: Deduxisti me, quia factus es spes *Psal.60. a*
mea turris fortitudinis.

Quinta est turris concilij, de qua in Canticis: Na- *Cant.7. b*
sus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum quia consilium est contra insidias inimici.

Sexta turris est intellectus, de qua: Collum tuum *Ibidem. a*
C sicut turris eburnea: oculi tui sicut piscinæ in Hesebon: vbi datur intelligi munditia cordis et limpiditas intelligentiæ spiritualis.

Septima est turris sapientiæ: Ego murus: et vbe- *Cant.8. c*
ra mea sicut turris. Quod dicitur propter consolationem, quæ est in gustu lactis vbērum diuinæ sapientiæ. Antequam autem huius ædificij altitudo erigatur, necessaria est ædificatio ædificij septem virtutum, de qua in Prouerbijs: Sapientia ædificauit si- *Prou.9. a*
bi domum, excidit columnas septem. Huius ædificij Christus est fundator, et fundamentum et complementum: huic tamen ædificationi vir spiritualis
D comparatur. Vnde dicitur: Dei sumus adiutores, *1.Cor.3. b*
Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Omnis, qui proponit ad culmen virtutis ascendere, hic vult turrim ædificare.

Secundo quantum ad prouisionem sufficientis stipendij subdit: *Non prius sedens computat sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum?* Sedere illud, est considerare intra se secreta conscientiæ suæ: Se- *Thre.3. d*
debit solitarius, et tacebit. Computare, est præuidere per solicitam considerationem. Vnde Glossa: *Glos. interlin. in hunc locum to. 5.*
Omne quod agimus præuenire per studium considerationis debemus. Et hoc est quod dicitur: Oculi
E tui recta videant, et palpebræ tuæ præcedant gres- *Prou.4. d*
sus tuos. Sumptus autem necessarij sunt sufficientes conatus mentis, quibus quis cooperatur gratiæ. Viriliter, secundum illud psalmi: Viriliter age, et con- *Psal. 26. d*
fortetur cor tuum, et sustine Dominum. Vtiliter, quia: Si quis autem superædificat super fundamen- *1.Cor.3. c*
tum hoc, aurum, argentum, et lapides pretiosos, *et cetera*. Efficaciter quia: Contemplantes ne quis *Heb.12. d*
desit gratiæ Dei. Perseueranter quia: Perfecit om- *3.Reg.7. g*
ne opus quod faciet Salomon in domo Domini. Hac ædificatione perfecta Dominus apparet ad habitandum. Vnde: Factum est, cum perfecisset Salomon *3.Reg.9. a*
F ædificium domus Domini, *et cetera*, apparuit ei Dominus. Hi ergo sumptus sufficientes ad perficiendum consistunt in proposito voluntatis agentis viriliter, vtiliter, efficaciter, et perseueranter. Sed si quid deest, Dominus supplet. Vnde dicitur: Deus *Phil. 2. b*
est qui operatur in nobis, *et cetera*, velle et perficere, pro bona voluntate. Qui vult ergo opus altum incipere, debet præuidere, si velit perseuerare: quia sicut dicitur supra: Nemo mittens manum ad ara- *Sup. 9. g*
trum, *et cetera*.

Tertio quantum ad declinationem imminentis opprobrij, subiungit: *Ne postea quam posuerit fundamentum*, idest, altiorem statum aggrediendo in imitando Christum: hoc enim est ponere fundamentum.

1.Cor.3.b tum, de quo dicitur: Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Iesus Christus. Hoc fundamentum incipit quis ponere per fidem et bonam operationem, secundum il-
Mat.7.d lud: Omnis qui audit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram. In hac petra, fundamentum habitationis collocat qui Christum vult perfecte imitari,
Hier.48.d secundum illud: Relinquite ciuitates, et habitate in petra habitatores Moab, et cetera. *Et non potuerit perficere*, et hoc perseuerando, sicut sunt illi, de quibus
Sup. 8. b dicitur: Ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Tales sunt qui destruunt recidiuando
Eccli.34.d quidquid ædificauerunt boni inchoando. Vnus ædificans, et vnus destruens: quid prodest illis, nisi la-
Prou.18.b bor? Tales sunt dissoluti et remissi: Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis. *Omnes qui vident*, inceptam perfectionem
1.Cor.4.b circumspiciendo: Spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus. Quod enim in alto poni-
Mat.5.b tur, omnibus ostenditur: Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus, qui in domo sunt: *Incipiant illudere ei, dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, et non potuit consummare*. Et hoc contumelias inferendo, et deridendo: quia hoc valde est opprobriosum retrocedentibus et apostatantibus. Nam deridentur a dæ-
Thren.1.c monibus: Viderunt eam hostes, et deriserunt sabba-
Psal.24.a ta eius. Hanc irrisionem abhorret vir spiritualis: Neque irrideant me inimici mei, *et cetera*. Hi inimici
Nehē.4.a derident imperfectionem, secundum illud: Tobias
2. et Esdræ 2. dicitur. Ammanites, *et cetera*, ait: Ædificent: si ascenderit vulpes, transiliet murum eorum lapideum. Vnde Am-
Ambr. in Glos. in hūc locum to.5. brosius: In omni, quod agimus, occultos aduersarios considerare debemus, qui nostris operibus insidiantur, et nisi contra eos vigilemus patimur eos irrisores, quos ad malum habemus persuasores. Qui autem retrocedit ab incepto deridetur pro temeritate in præsumendo, pro instabilitate in prosequendo, pro pusillanimitate in desistendo, et hoc non solum
Eccli.20.b a diabolo, verum et a mundo. Fatuo non erit amicus, et non erit gratia in bonis illius. Et post: Quoties, et quanti irridebunt eum, *et cetera*.

Aut quis rex iturus committere, et cetera. Supra posuit parabolam de homine ædificante, hic proponit parabolam de rege præliante. In qua quidem parte tria introducuntur, scilicet propositio belli, præuisio periculi, et prouisio remedij. Primo igitur quantum ad propositionem belli, dicit:

Aut quis rex iturus committere bellum aduersus alium regem. Rex iste est quilibet, qui se regit secundum le-
Prou.20.b gem Dei: Rex qui sedet in solio iudicij, *et cetera*. Et
Apo. 5. c in Apocalypsi: Fecisti nos Deo nostro regnum, *et cetera*: et regnabimus super terram. Istius est commit-
Iob 7. a tere bellum. Quia: Militia est vita hominis super terram. Hoc autem tripliciter habet intelligi: Vel vt quis committat bellum cum rege superbiæ, de quo
Iob 41. d Iob: Ipse est rex super vniuersos filios superbiæ. Vel
Psal. 2. b cum rege iustitiæ, de quo in Psalmo: Reges eos in virga, *et cetera*. Vel cum rege supernæ prouidentiæ,
Eccls.5.b de quo Ecclesiastes: Insuper vniuersæ terræ rex imperat, *et cetera*. Committit autem bellum cum rege
Ephe.6.b superbiæ, quando ab ipso dissentit. Non est nobis colluctatio aduersus carnem et sanguinem, subdit: Aduersus mundi rectores tenebrarum harum. Committit bellum cum rege iustitiæ, quando vult in conspectu Dei se iustificare, quod dicitur in Hieremia:
Hier.2.g Ego iudicio cōtendam tecum, eo quòd dixeris: Non peccaui. Sic et Iob volebat committere, qui dicebat:
Iob. 13. a Ad omnipotentem loquar, et disputare cum Deo cu-
Hier.12.a pio. Et iterū: Iustus quidem tu es Domine, si disputem tecum: verumtamen iusta loquar ad te. Committit autem bellum cum rege supernæ prouidentiæ, cum

A se parat ad conflictum patiētiæ, sicut dicit Iob: Quis Iob 6. b
det vt veniat petitio mea, et quod expecto, tribuat mihi Deus. Et qui cœpit, ipse me conterat? Sic tripliciter cum rege tripliciter dicto committitur bellum. Primum committit pœnitentia de peccatis: secundum confidentia de meritis: tertium autem patientia in flagellis.

Secundo quantum ad præuisionem periculi, subdit: *Non sedens prius cogitat*, ad prouidendum, secundum illud: Vtinam saperent, et intelligerent, ac nouissima prouiderent. Deut.32.d Propter quod ad Ephesios dicitur: Ephe.5.d Videte itaque fratres quo modo caute ambu-
B letis, non quasi insipientes, sed vt sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, et cetera. *Si possit cum decem millibus occurrere*, scilicet ad resistendum. *Ei, qui cum viginti millibus venit ad se*, ad impetendum. Et hoc tripliciter habet exponi sicut et præcedens. Nam si exponatur de rege superbiæ, occurrimus ei per opera virtutum, quæ immediate resistunt ei, quæ ideo decem millia dicuntur propter obseruantiam decem mandatorum, et aduersarius venit cum numero geminato, quia cuilibet virtuti respōdet duplex vitium ex opposito, secundum superabundantiam et defe-
C ctum. Vnde quia pluribus modis est obligari quàm dirigi, plures dicuntur esse in exercitu regis nobis contrarij. Vnde Iudith: Gloriabatur quasi potens in Iudith 1. b
potentia exercitus sui, et in gloria quadrigarum suarum. Sed non est fugiendum nec timendum, quia sicut dicitur: Facile est concludi multos in manu pau 1.Mac.3.c
corum: et non est differentia in conspectu Dei cæli liberare in multis et in paucis: quoniam non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cælo fortitudo est. Si autem intelligitur de rege iustitiæ: Occurrimus cum decem millibus, id est, confidentia meritorum, ex obseruantia decem mandatorum. Et ipse
D cum viginti millibus, hoc est cum seueritate iudiciorum, in quibus fit discussio operum et cogitationum. Vnde Beda: Cum decem millibus occurrit, qui offert opera decem mandatorum, sed Deus quasi cum duplicato numero cōtra venit, cum vix in solo illum opere præparatum, simul de opere et cogitatione discutit. Beda in Glos. in hūc locum to.5.
Ex quo datur intelligi, quòd nō est tutum cum decem millibus impugnare viginti millia: sic non est securum cum iudice illo contendere. Propter quod Iob: Vere scio quòd non iustificetur homo compa- Iob 9. a
ratus Deo. Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respōdere vnum pro mille. Vnde Malachias: Mala.3.a
E Ecce venit dicit Dominus exercituum. Quis poterit cogitare diem aduentus eius? *et cetera*. Ipse enim quasi ignis conflans, *et cetera*. Et in Psalmo: Tu terribilis es, et quis resistet tibi? Psal.75.b
Si vero intelligatur de rege supernæ prouidentiæ, cum decem millibus vadit, qui vult pro Christo sustinere multa et magna, sed ipse cum viginti millibus: quia pro nobis sustinuit incomparabiliter plura, cum ipse sit gigas geminæ substantiæ, propter quod in Psalmo: Quid retribuam Domino pro omnibus, *et cetera*. Ps.115.a
Et Micheas: Mich.6.b
Quid dignum offeram Domino? *et cetera*.

Tertio quantum ad prouisionem remedij, subdit:
F *Alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens rogat ea, quæ pacis sunt*, videlicet si suam recognoscit infirmitatem, respectu istius triplicis pugnæ, laborat ad illius pugnæ declinationem. Missio autem istius legationis nil aliud est, quàm missio orationis, quam pro nobis portant Angeli ante conspectum Dei, tamquam nostri legati: Quando orabas cum lacrymis, Tob.12.c
et sepeliebas mortuos, sequitur: Ego obtuli orationem tuam Domino. Hæc legatio mittenda est pro 2.Cor.12.b
repellenda pugna tentationum, quæ veniunt a rege superbiæ, sicut orabat Paulus: Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Sathanæ, vt me colaphizet, propter quod ter Dominum rogaui, *et cetera*. Item mittenda est hæc legatio pro repellenda pugna diui-

narum disceptationum, quæ venit a rege iustitiæ, sicut orabat Propheta in Psalmo : Non intres in iudicium cum seruo tuo : quia non iustificabitur in conspectu, *et cetera*. Mittenda est legatio, pro repellenda pugna tribulationum : quia venit a rege prouidentiæ, sicut orabat Ionas : Orauit Ionas ad Dominum Deum suũ de vtero piscis, et dixit: Clamaui de tribulatione mea ad Dominum, et exaudiuit me. Ex quo colligitur quòd consideratio periculi excitat ad procurationem remedij . Vnde Glossa : Nos fragilitatis nostrę insufficientiam attendentes ad impetrandam seueri iudicis pacem, debemus præmittere legationem lacrymarum, bonorum operum, et piorum affectuum, ideo dicitur : Ante languorem adhibe medicinam, et ante iudicium interroga teipsum, et in conspectu Dei inuenies propitiationem : ante languorem humilia te, et in tempore infirmitatis ostende conuersationem tuam, vt sic per legationem sacerdotum inuenias regem placatum.

Ps. 142. a — Ion. 2. a — Glos. in hũc locum to. 5. — Eccli. 18. c

Sic ergo omnis ex vobis, et cetera. Postquam præmisit exemplum parabolicum de ædificante, et exemplum de præliante, hic tertio ponit adaptationẽ vtriusque. Et quoniam hæc exempla introducta erant ad excitandum nos ad prouidentiam rei opportunæ, et ad cautelam rei nociuæ, et ad dandam intelligentiam spiritualem vtriusque : ideo in hac parte introducitur prædicatorum exemplorum adaptatio quantum ad prouidentiam rei opportunæ, quantum ad cautelam rei nociuæ, et quantum ad spiritualem intelligentiam vtriusque. Primo igitur quantum ad prouidentiam rei opportunæ dicit : *Sic ergo omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus, quæ possidet*, per cõtemptum temporalium. *Non potest meus esse discipulus*, per perfectionem spiritualium, quasi dicat : sicut ædificans non potest consummare sine sumptibus: nec pugnans secure pugnam aggredi sine militibus: sic nullus perfecte potest sequi Christum, nisi renunciet omnibus. Et nota quòd duplex est Christi discipulatus, vnus necessitatis, sicut dicitur quòd discipuli consueuerunt vocari illi qui nunc dicuntur Christiani, de qua disciplina Isaias : Quiescite agere peruerse : discite benefacere. Alius est discipulatus supererogationis, quo quis Christum sequitur in consilijs euangelicis, de quo Matthæus: Videns Iesus turbas, ascendit in montem : et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius. Primo discipulatui necessarium est omnibus renunciare, quãtum ad terrenorum contemptus. Secundo autem necessarium est omnia relinquere, non solum quantum ad affectum, verum etiam quantum ad rem. Vnde Glossa: Hoc distat inter renũciare omnibus, et relinquere omnia: quia renunciare conuenit omnibus, qui ita licite vtuntur mundanis quæ possident, vt tamen mente tendant ad æterna. Relinquere est tantummodo perfectorum, qui omnia temporalia postponunt, et solis æternis inhiant, et hoc necessarium est perfectis Christi discipulis, vt conformes sint paupertati Magistri. Vnde Matthæus : Ecce, nos reliquimus omnia, et secuti sumus te. Bernardus: Bene, optime, et non ad insipientiam sibi, quia currentem sequi non poterat oneratus. Exultauit enim vt gigas ad currendam viam. Cum enim primum sit inter Christi documenta: Beati pauperes spiritu. Qui hoc ignorat, per consequens nescit quæ sint elementa exordij sermonum Christi, ac per hoc Christi discipulus non est, nec Christum intelligit. Et ideo Antiochus, qui interpretatur silentium paupertatis, subuertit fundamenta Hierusalem, quia non potest esse discipulus pauperis crucifixi, qui consilium paupertatis contemnit.

Act. 9. et 6. c. a — Isa. 1. e — Mat. 5. a — Glos. in hũc locum to. 5. Renũciare, et relinquere quo modo differãt. — Mat. 19. d — Ber. in declamat. in princ. to. 2. — Mat. 5. a — 1. Mac. 1. d Antiochus.

Secundo quantum ad cautelam rei nociuę, subdit: *Bonum est sal, si autem sal euanuerit*. Per sal intelligitur perfectus quisque discipulus, qui exemplo et verbo debet condire corda aliorum. Vnde Matthæus: Vos estis sal terræ : quod dicitur, quia discretionem summam debet habere in conuersatione, secundum illud : Sermo vester semper in gratia sale sit conditus. Quia sicut non potest comedi cibus nisi sit sale conditus, sic nec stomachus cordis verbum suscipit indiscretum. Iob : Numquid poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum ? Debent etiam habere sapientiam . Vnde in Leuitico : Præcipitur quòd in omni sacrificio offeratur sal . Et talis qui prudens est et sapiens, recte verbo et exemplo condimentum est Ecclesiæ . Vnde Glossa : Sal cibos condit, vermes necat, carnes siccat, sic prædicatio a vermibus vitiorum, et putredine illæsam seruat Creatori suo humanam naturam . Sed tunc sal euanescit, quando Christi discipulus efficitur indeuotus in cõtéplatione, et indiscretus in actione et in prædicatione, sicut de illis dicitur : Euanuerunt in cogitationibus, et obscuratum est insipiens cor eorum, *et cetera*. Hoc est maximum periculum, ideo subdit : *In quo condietur ?* Quasi dicat in nullo. Vnde Ecclesiasticus: Quis miserebitur incantatoris a serpente percusso ? Quasi diceret, talis prorsus est despectibilis et inutilis tam coram Deo quàm coram hominibus, tam in actis spiritualibus quàm in temporalibus, ideo addit : *Neque in terram, neque in sterquilinium vtile est, sed foras mittetur*. Glossa : Qui per agnitionem veritatis retrocedit, neque ipse fructum boni operis ferre, neque alios excolere valet, sed eijcitur. Immo quod plus est, reddit terram sterilem : quia vir perfectus cadens suo malo exemplo, alios reddit inutiles ad bonum faciendum . Et ideo vir retrocedens comparatur vxori Lot, de qua dicitur quòd respiciens post se, versa est in statuam salis . Et ideo in Prouerbijs : Homo apostata, vir inutilis, gradiens ore peruerso, *et cetera*. Sicut igitur ædificium incæptum, et nõ consummatũ ad nihilum vtile est, et homo qui incępit, et nõ perfecit, ab omnibus deridetur, et similiter ille qui in prælio superatur: sic et discipulus apostatans despicitur tamquam sal infatuatum. Vnde Matthæus: Ad nihilum valet vltra, nisi vt mittatur foras, et conculcetur ab hominibus.

Mat. 5. b — Coloss. 4. a — Iob 6. a — Leuit. 2. d — Glos. in hũc locum to. 5. Salis consideratio. — Rom. 1. a — Eccli. 12. c — Glos. in hũc locum to. 5. — Gen. 19. f — Prou. 6. b — Mat. 5. b

Tertio quantum ad spiritualem intelligentiam vtriusque subiungit: *Qui habet aures audiendi audiat*. In quo inuitat ad perfectam intelligẽtiam, vt non solum verba prædicta audiantur quo ad sonum vocalem, de quo dicitur : Incrassatum est cor populi huius, et auribus grauiter audierunt : verumetiam quo ad intellectum spiritualem, secundum illud Iob : Auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te . Et Psalmus: Audiã quid loquatur in me Dominus Deus *et cetera*. Et etiam quo ad effectum manualem: Estote factores verbi, et non auditores tantum. Vult igitur dicere quòd verba præmissa sunt parabolica, et ideo sunt spiritualiter et non carnaliter audienda et discutienda, secundum illud: Audiens sapiens, sapientior erit : et intelligens, gubernacula possidebit. Animaduertet parabolam et interpretationem verba sapientum, et ænigmata eorum. Qui hoc modo audiunt verbum Dei, efficacissime suscipiunt iuxta illud Ecclesiastici : Qui audit me, non confundetur: et qui operantur in me, non peccabunt. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.

Mat. 13. b — Iob 41. a — Psal. 84. b — Iac. 1. d — Prou. 1. a — Eccli. 24. e

CAPVT XV.

RANT *autem appropinquantes*, et cetera.] Postquam confutauit dolositatem Pharisæorum calumniantium Christi potentiam in miraculis, in hac parte confutat eorum impietatem, remurmurantium contra clemẽtiam in operibus pietatis. Diuiditur autem hęc pars in partes tres. In quarum prima præmittitur expressio impietatis Iudaicæ. In secunda subditur manifestatio pietatis diuinæ, ibi: *Et ait ad illos parabolam*, et cetera. In tertia vero adiungitur commendatio et persuasio pietatis humanæ, ibi : *Dicebat autem*

Diuisio. — Inf. 16. a

autem ad discipulos suos: Nemo quidam erat diues. Circa expressionem autem impietatis iudaicæ tria introducuntur, scilicet occasio impietatis exprimendæ: expressio iam conceptæ: et simulatio æquitatis iustitiæ. Primo igitur quantum ad occasionem impietatis exprimendæ, dicitur: A

Erant autem appropinquantes ei publicani et peccatores. In quo ostenditur summa Christi pietas ad peccatores publicos, ex quo Pharisæi occasionem accipiebant impie iudicandi, quia mos est impijs impietatem suam augere de visis operibus pietatis. Vnde
Ps.111.b in psalmo: Dispersit, dedit pauperibus, *et cetera.*
et statim subdit: Peccator videbit, et irascetur. Ostendebat autem Christus pietatem magnam, quia suscipiebat publicanos qui erant publici peccatores. B
Glos.interlin. in hūc locum to.5. Vnde Glossa: Publicani qui publica vectigalia exigunt, vel conducunt, et qui lucrum sæculi per negotia sectantur, et tales erant multis iniustis lucris intenti. Huiusmodi autem peccatores licet videantur repellendi ex iustitia: suscipiuntur tamen ex misericordia, de qua confisi erant appropinquantes. Appropinquabant enim ei tamquam clementissimo
Iac.4.b Domino, secundum illud: Appropinquate Deo, et appropinquabit vobis. Appropinquate, inquam, per
Ps.118.y deuotam supplicationem: Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo: tamquam etiam paratissimo Magistro. Vnde subdit: *vt audirent illum,* secun- C
Eccli.51.d dum illud consilium Sapientis: Appropiate ad me indocti, et congregate vos in domum disciplinæ.
Deut.33.a Quia sicut dicitur: Qui appropinquāt pedibus eius, accipient de doctrina illius. Huic summo doctori Christo, appropinquabant et pharisæi et publicani,
Hier.12.a sed pharisæi simulate, secundum illud: Prope es tu ori eorum, et longe a renibus eorum. Quia tales per simulatam iustitiam videntur proximi, sed per oc-
Isa.58.a cultam superbiam sunt longinqui, secundū illud: Me etenim de die in diem quærunt, et scire vias meas volunt, quasi gens quæ iustitiam fecerit, et iudicium Dei sui dereliquerit. Rogant me iudicia iustitiæ, et appropinquare Deo volunt. Quare ieiunauimus, et non aspexisti? humiliauimus animas nostras et nescisti? et subdit: Ecce, in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, *et cetera.* Publicani vero appropinquantes erant vere vt audirent, et audito, a malis per pœnitentiam resipiscerent, secundum Domini- D
Mat.4.c nicam exhortationem: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum, et vt audiendo
Eccls.4.d obedirent secundum illud: Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, et appropinqua vt audias. Multo enim melior est obedientia, quàm stultorum victimæ.

Secundo quantum ad expressionē impietatis conceptæ, subditur: *Et murmurabant pharisæi et scribæ.* Murmuratio est oblocutio, quæ nec omnino expri-
Sap.1.e mitur, nec omnino reticetur: Auris zeli audit omnia, et tumultus murmurationum non absconditur. Custodite ergo vos a murmuratione, quæ nihil prodest: et a detractione parcite linguæ, quoniā sermo
1.Cor.10.b obscurus in vacuum non ibit. Et ideo dicitur: Neque murmuraueritis sicut quidam eorum murmurauerunt, et perierunt ab exterminatore. Hanc murmurationem odit Dominus, maxime quia nihil pro-
Thr.3.e dest, nec sibi, nec proximo: Quid murmurauit homo viuens, vir pro peccatis suis? quasi dicat frustra. Et quia procedit ex corde maligno, quia nec audet aperte arguere, nec tamen potest cordis mali-
Murmurare quid sonet. tiam occultare. Vnde hoc sonat ipsum vocabulum murmurare, dicitur enim a mutio mutis quod est, quasi velle loqui et non audere fateri. Et oritur ali-
Num.11.a quando ex infirmitate: Ortum est murmur populi, quasi dolentium pro labore contra Dominum. Aliquando ex ignorantia et errore sicut illud Ioannis:
Ioan.7.b Murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant: Quia bonus est; Alij autem dicebant,

Non, sed seducit turbas. Nemo tamen palam loquebatur de illo. Aliquando ex malignitate: Incre- Deut.1.d
duli ad sermonem Domini Dei vestri murmurastis in tabernaculis vestris, atque dixistis: Odit nos Dominus, et idcirco eduxit nos de terra Ægypti, vt traderet nos in manus Amorrhæi. Similiter et hi bonum conuertebant in malum, scilicet publicanorum pœnitentiam, et Iesu misericordiam, et in hoc vitium incidebant, quia erant superbi et inhumani.
De quibus potest intelligi illud: Qui dicunt: Recede Isa.65.a
a me, non appropinques mihi, quia immundus es. Isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die.

Tertio quantum ad simulationem æquitatis iustitiæ, subditur: *Dicentes, quia hic peccatores recipit,* quātum ad affabilitatem colloquij. *Et manducat cum illis,* quantum ad familiaritatem conuiuij. In quo volebant ipsum redarguere tamquam fautorem malorum, et contemptorem præceptorum. Vnde Glos- Glos.interlin. in hūc locum to.5.
sa, quasi contrarius esset legi, quæ hoc prohibet. In lege enim prohibetur contractus rei immundæ. In
quo intelligitur vitatio societatis. Vnde dicitur: Non Deut.7.a
inibis cum eis fœdus, *et cetera,* neque sociabis cum eis coniugia. Sed, sicut dicit Glossa, dupliciter errāt, Glos.interlin. in hūc locum to.5.
quia et se iustos putant, cum sint superbi, et illos peccatores, cum iam pœniteant. Vnde ipsi simulando æquitatem cadebant in impietatem, peccando in seipsos, superbiendo: quod consueuerunt facere pha-
risæi: Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus. Inf.16.d
Item peccando in proximos male iudicando, ita vt
possett eis dici illud: Hypocrita, eijce primum tra- Sup.6.f
bem de oculo tuo, *et cetera.* Item peccando in Christum, eius misericordiam redarguendo, qui peccatores recipiebat, iuxta quod promiserat per Hiere-
miam: Vulgo dicitur, si dimiserit vir vxorem suam, Hier.3.a
et recedens ab eo, duxerit virum alterum, numquid reuertetur ad eum? Subditur: Tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus, et ego suscipiam te. Hoc enim est
excellentissimæ misericordiæ. Vnde Ioannes: Eum Ioan.6.d
qui venit ad me non eijciam foras. Redarguebant et misericordiā eius, quia eis condescendebat ad manducandum, cum tamen hoc sit misericordiæ sum-
mæ, secundum illud: Ecce sto ad ostium et pulso, Apoc.3.d
et cetera. Et Matthæus: Venite ad me omnes qui la- Mat.11.d
boratis et onerati estis. Et Ioannes: Si quis sitit, ve- Ioan.7.f
niat ad me, et bibat, *et cetera.* Nam et propheta ex repletione spiritus vocat omnes: Omnes sitientes ve- Isa.55.a
nite ad aquas. Et ratio huius est, quia, sicut dicitur:
Non est distinctio Iudæi et Græci, Nam idem Domi- Rom.10.c
nus omnium, diues in omnes qui inuocant illum, *et cetera.* E

Et ait ad illos parabolam, et cetera. Postquam manifestauit impietatem Iudaicam, hic secundo notificat pietatem diuinam, ad impietatem iudaicam confutandam. Et quoniam pietas Dei specialiter est ad hominem in humani generis reparatione in qua indiget homo sacrificio reconciliante, pretio redimente, et spiritu adoptante. Ideo in hac parte tripli-
cem introducit parabolam. Quarum prima est de Diuisio.
oue, quæ sacrificatur. Secunda de drachma qui est nummus regius. Tertia est de Patre et Filio qui misericorditer recipitur. Atque etiam quoniam pietas Dei specialiter ad hominem est ratione trium, quæ Deus posuit in homine secundum rationem insitæ mansuetudinis, ratione impressæ imaginis, et ratione collatæ similitudinis. Et per primam assimilatur homo oui. Per secundam vero, nummo imperiali. Per tertiam Filio Patris æterni. Ideo in hac parte Euangelista spiritu illuminatus triplicem ponit parabolam, per os carnis Dei prolatam, ad notandam pietatem Dei ad humanam naturam. Quarum prima est de pastore et ouibus suis. Secunda est de muliere et drachmis suis, ibi; *Aut quæ mulier habens drachmas decem.* Tertia de Patre et Filijs, ibi: *ait autem:* F

rem: Homo quidam habuit duos filios. In quo ostenditur manifeste quòd omnis creatura quodam modo prætendit pietatem, quam Deus habet respectu hominis: Scilicet creatura brutalis, vt ouis: et materia corporalis, vt drachma: et rationalis, vt homo. Circa parabolã igitur de oue perdita procedit hoc ordine. Nam primo exprimitur solicitudo mæstitiæ pro oue perdita: secundo vero magnitudo lætitiæ pro oue inuenta, ibi, *et cum inuenerit*, et cetera. In explicando autem solicitudinem mæstitiæ circa ouem perditam, quattuor introducuntur ab eodem, scilicet possessio multitudinis integræ, deperditio ouis centesimæ, et dimissio multitudinis habitæ, et requisitio ouis deperditæ. Primo igitur quantum ad possessionem multitudinis integræ, quam vult intelligi non ad litteram, sed parabolice, dicit:

Et ait ad illos parabolam istam. Ideo parabolice loquitur, quia docet eius sapientiam: Aperiam in parabolis os meum, *et cetera*. Et quia hoc requirebat Iudæorum perfidia, quibus debebant velari mysteria, secundum illud: Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, et audientes non audiunt. Vel quia decebat sacram scripturam, in qua non tantum voces, verum et res sunt signa ad manuducendum intellectum paruulorum, et simplicium ad concipiendum in se multiformitatem intellectorum diuinorum, secundum illud: Parabolæ Salomonis ad sciendam sapientiam et disciplinam, ad intelligenda verba prudentiæ, et suscipiendam eruditionem doctrinæ. Sequitur, vt detur paruulis astutia, adolescenti scientia et intellectus. Et quoniam paruulis loquitur, ideo exempla manifesta supponunt, cum dicit: *Quis ex vobis homo qui habet centum oues*. Homo iste inter homines est Dei filius, de quo Baruch: Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conuersatus est. Et ad Philippenses: In similitudinem hominum factus, et habitu inuetus vt homo. Oues istius hominis sunt rationales creaturæ ratione insitæ mansuetudinis: Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum, *et cetera*. Oues meæ vocẽ meam audiunt. Et postea: Et ego vitam æternam do eis. Dicuntur autem hæ centum propter perfectionem, quæ insinuatur per centenarium propter reditionem denarij supra seipsum. Vnde Beda. Quia numerus centenarius est perfectus, Deus centum oues, idest, numerum perfectum habuit, cum Angelorum et hominum substantiam creauit. Ob hanc causam etiam in designatione perfecti meriti ponitur Supra: Aliud cecidit in terram bonam: et ortum, fecit fructum centuplum. Et in Genesi: Seruit Isaac in terra illa, et inuenit in ipso anno cẽtuplum. Similiter et quantum ad perfectionem prẽmij: Omnis qui reliquerit, *et cetera*. Sequitur: Centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. Habere igitur centum oues, est habere creaturas in perfecto numero, et statu conditionis suæ.

Psal. 77. a
Mat. 13. b
Prou. 1. a
Baruch. 3. d
Phil. 2. a
Mat. 10. b
Ioan. 10. e
Beda in Glos. in hoc loco to. 5.
Sup. 8. a
Gen. 26. c
Mat. 19. d

Secundo quantum ad perditionem ouis centesimæ, subdit: *Et si perdiderit vnam ex illis*. Vnam ouẽ de centum perdidit Deus, quando homo peccauit. Vnde Beda: Vna ouis perijt quando homo pascua vitæ peccando reliquit. De hac oue dicitur in Psalmo: Erraui sicut ouis, quæ perijt. Ideo autem dicitur homo vna ouis, quia omnes ex vno homine processerunt, in quo et peccauerunt, secundum illud: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, et per peccatum mors, *et cetera*. in quo omnes peccauerunt. Sed propter varietatem culparum superadditarum dicuntur multæ oues: Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit. Et Petrus: Eratis sicut oues errantes, *et cetera*. Et hoc fuit quousque homo caruit pastore. Vidi cunctũ Israel dispersum in montibus sicut oues non habentes pastorem. Impegerat enim hæc ouis in lupum diabolum de quo Ioannes: Lupus rapit, et dispergit oues, *et cetera*.

Beda in Glos. in hũc locum to. 5.
Ps. 110. y
Rom. 5. b
Isa. 53. b
1. Pet. 2. d
3. Reg. 22. e
Ioan. 10. c

Tertio quantum ad dimissionem multitudinis habitæ subiungitur: *Nonne dimittit nonaginta nouem in deserto?* Per nonaginta nouem intelliguntur Angeli, tum quia nouenarius optime competit designationi numeri Angelorum, propter ternarium triplicatum in ordinibus Angelorum, ad designandum Deum trinum et vnum: tum quia Angelis ruentibus et homine perdito remãsit eorum numerus imperfectus. Vnde Glossa: Reliquit nonaginta nouem, quia rationalis creaturæ numerus pereunte homine, erat imminutus: istos reliquit Christus non localiter deserens, cum sit semper vbique, sed quia illos minime apprehendit: Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abraæ apprehendit. Dicitur autem reliquisse in deserto, idest in cælo quod desertum fuit ab Angelis et hominibus, et nullus iam ibi poterat introire, propter quod illa suprema patria deserto comparatur, vnde Glossa: In deserto, idest in cælo quod desertũ est ab homine peccante, propter quod et illa superna Hierusalem dicitur deserta, secundum illud: Illa, quæ sursum est Hierusalem, libera est quæ est mater nostra. Scriptum est enim: Lẹtare sterilis quæ non paris, *et cetera*, quia multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virum. Et Isaias: Lætabitur deserta et inuia, et exultabit solitudo, et florebit, quasi lilium, *et cetera*.

Glos. in hũc locum to. 5.
Heb. 2. d
Glos. interlin. in hũc locum to. 5.
Gal. 4. d
Isa. 35. a

Quarto quantum ad requisitionem singularis ouis deperditæ, adiungit: *Et vadit ad illam quæ perierat*, ad istam ouem, scilicet hominem saluandum venit Deus, Dei Filius in hunc mundum: Venit filius hominis quærere et saluum facere quod perierat. Vnde ad Timotheum: Fidelis sermo et omni acceptione dignus quòd Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Et hoc fecit Christus tamquam bonus pastor. Vnde Ezechiel: Ecce ego ipse requiram oues meas, et visitabo eas, sicut pastor visitat gregem suum. Sed quia bonus pastor non desistit ab inquisitione ante salutem, ideo subdit: *Donec inueniat eam*. Tunc autem hæc ouis a Christo inuenitur, quando eius sanguine a perditione liberatur secundum illud: Dominus solus Dux eius fuit, et non erat cum eo Deus alienus. Et paulo superius: Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris et vastæ solitudinis. Inuenit autem Deus homines perditos, cum magna difficultate, secundum illud Oseæ: Quasi vuas in deserto inueni Israel, quasi prima poma ficulneæ. Vnde pastor iste pro ouibus suis inueniendis, laborauit vsque ad mortem, secundum illud: Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Propter quod et pastor iste agnus factus est inter oues, vt redimeret oues, secundum illud: Sicut ouis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se, obmutescet, et non aperiet os suum. Vnde et hanc inuentionem præfigurabat illa inuentio qua Abraam volens offerre filium, inuenit arietem: Leuauit Abraam oculos suos, viditq. post tergum arietem inter uepres, hærentem cornibus, quem assumens, obtulit holocaustum pro filio. Cetera ergo illa sacrificia oblata tã ouium quàm agnorum et hircorum quàm arietum et vitulorum, hoc significabant quòd Christus per proprium sanguinem introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta. Et hoc est quod dicit: *Quærit diligenter donec inueniat eam*.

Inf. 19. b
1. Tim. 1. d
Ezec. 34. e
Deut. 32. b
Osea. 9. e
Ioan. 10. e
Isa. 53. b
Gen. 22. e
Hebr. 9. e

Et cum inuenerit eam, et cetera. Post solicitudinem mæstitiæ pro oue perdita, sequitur hic magnitudo lætitiæ pro oue inuenta, circa quam introducuntur tria, scilicet exultatio priuata, congratulatio publica, et conclusio principaliter intenta. Primo igitur quantum ad exultationem priuatam de oue inuenta, dicit: *Et cum inuenerit eam, imponit in humeros suos gaudens*. Humeri isti, vt dicit Ambrosius, sunt brachia crucis: illic, inquit, peccata mea deposui, in illa nobili

Amb. lib. 7. Cõment. in ca. 15. Luc. to. 3.

nobili patibuli ceruice requieuit. In hos ergo humeros ouem perditam imposuit, quia ibi peccata nostra portauit. Vnde Isaias: (Isa. 53. a) Vere lãguores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portauit. Et Petrus: (1.Pet.2. d) Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus. Et hoc est quod dicit Beda: (Beda Glossa in hunc locum to.5.) Ouem in humeris suis imposuit, quia humanam naturam suscipiens peccata nostra ipse portauit. Et peccata nostra portauit in cruce, et crucem nostram portauit in humeris, secundum illud: (Isa. 9. b) Factus est principatus super humerum eius. Et: (Isa. 22. e) Dabo clauem domus Dauid super humerum eius. Super hunc humerum gaudens nos portauit, propter magnam charitatem quam ipse habuit ad liberationem nostram. Sicut pastor gregem suum pascet (Isa. 40. c) in brachio suo congregabit agnos. Subditur: (Isa. 66. d) Fœtas ipse portabit, et hoc cum maximo gaudio, secundum illud: Ad vbera portabimini, et super genua blandientur vobis. Quo modo si cui mater blandiatur, ita et ego consolabor vos. Sequitur: Videbitis et gaudebit cor vestrum, et ossa vestra quasi herba germinabunt.

Secundo quantũ ad congratulationem publicam, subdit: *Et veniens domum conuocat amicos et vicinos.* Domus ista est Hierusalem superna, de qua Isaias: (Isa. 60. b) Domum maiestatis meæ glorificabo. Et Ioannes: (Ioan. 14. a) In domo Patris mei mansiones multæ sunt. In hãc Christus venit in Ascensione, de quo aduentu Isaias: (Isa. 63. a) Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? In hanc portat ouem, quia sicut dicitur in Psalmo: (Psal. 67. b) Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem. Et ibi conuocat Angelos, qui dicuntur amici propter familiaritatem in cognoscendo secreta, hoc enim est signum amicitiæ. (Ioan. 16. b) Vos autem dixi amicos, *et cetera*. Et vicini, propter propinquitatem in communicando solatia. Vnde Matthæus: (Mat. 18. b) Angeli eorum in cælis semper vident faciem patris qui in cælis est: hos conuocat Dominus ad concorditer gaudendum, propter salutem hominum. Vnde et subdit: *Dicens illis: Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam, quæ perierat.* Hoc dicit, quasi dans eis materiam congratulandi de consecutione tanti beneficij et amoris charitatiui, quem Deus ostendit homini, vnde dicit Sapientia æterna: (Prou. 8. d) Deliciæ meæ, esse cum filijs hominum. Vnde Beda: (Beda Glossa in hunc locum to.5.) Non dicit: Cõgratulamini oui inuentę, sed mihi, quia gaudium eius est vita nostra. Vnde in expressione huius gaudij permagnifici notatur humani generis reinuẽtio iucunda, hoc est gaudium nuptiale, de quo exultant cælestes ciues: (Ex Greg. hom. in Euangelia.) Audiui quasi vocem turbæ magnæ, *et cetera*: dicentium: Alleluia. Sequitur: (Apo. 19. a) Gaudeamus et exultemus et demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni, et vxor eius præparauit se. Desponsauit enim agnus sanctam Ecclesiam de peccatoribus collectam, et habet agnus ouiculã reinuentam.

Tertio quantum ad conclusionem principaliter intentam, subiungit: *Dico vobis quòd maius gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente.* Laudate cæli, (Isa. 49. d) et exulta terra: iubilate montes laudem, quia consolatus est Dominus populum suum, et pauperum suorum miserebitur. Magnum est gaudium, quia maius est infirmum sanare, quàm sanum conseruare, et ideo subdit: *Quàm super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pœnitentia.* Hoc autem dicitur: non quia melior sit peccator pœnitens quàm nonaginta nouem iusti, sed quia in redemptione humani generis maiora operatus est Deus, quàm in conseruatione totius multitudinis cælestis, quia hoc est manifestatiuum maioris potentiæ, maioris prudentiæ, et maioris misericordiæ. (Aug. to. 9. Tract. 72. in Ioann.) Maioris potentiæ, quia maius est iustificare impium, quàm creare cælum et terram. Maioris prudentiæ, vnde Iob: (Iob 26. d) Prudentia eius percussit superbum. Maioris clementiæ siue misericordiæ, (Sup. 1. g) vnde supra: Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit, *et cetera*. Maior enim fuit in Christo condescensio, maior et humani generis sublimatio, secundum illud: Quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos. (Psal. 8. a) Vnde hoc intelligitur quantum ad causam nostræ pœnitentiæ, hoc est humani generis redemptionem, in qua maior est materia gaudij quàm in omnibus alijs operibus Dei. Si autem intelligatur de peccatore quolibet per se, tunc intelligitur quòd gaudiũ est magis nouum, vel quòd peccator est feruentior frequenter quàm iustus. Vnde Gregorius in moralibus: Quidam in Dei seruitio ex ante acta alicuius debilitate roborantur, eosq. ad custodienda mandata, et futurorum trahit desideriũ, et impellit memoria præteritorum. (* Greg. homil. 34. in Euang. to. 2. vbi est exemplum vt infra.) Vnde hoc non refertur ad omnes peccatores nec ad omnes iustos, sed ad peccatores feruidos post conuersionem, et iustos tepentes. Vnde et Gregorius* exemplificat et Beda in Glossa: (Beda Glossa in hunc locum to.5.) Maius gaudium est de peccatore resurgente in feruore, quàm de iusto pigro stante. Vt Dux in prælio cum militem plus diligit, qui post fugam reuersus hostẽ fortiter premit, quàm eum qui numquam fugit nec vmquam fortiter egit. Vel hoc dicitur ratione confusionis aduersariorum, secundum illud: (Isa. 9. a) Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia, *et cetera*.

Aut quæ mulier, et cetera. Post parabolam de pastore et ouibus suis, subditur hic parabola de muliere et drachmis. In qua quidem sub metaphora drachmæ manifestatur pietas Dei ad hominem, et hoc quadrupliciter scilicet ad hominem reparatum, et ad hominem iustificatum. Primo igitur quantum ad pietatem Dei respectu hominis conditi, dicit:

Aut quæ mulier habens drachmas decem. Mulier ista est diuina sapientia, quę mulier dicitur: quia diligenda est tamquam sponsa speciosissima. Sapiens: (Sap. 8. a) Loquens de Sapientia dicit: Hanc amaui et exquisiui eam a iuuẽtute mea, et quæsiui in sponsam mihi eam assumere, et amator factus sum formæ illius. Dicitur autem mulier non ab infirmitate sexus, sed a pietate diuini affectus et misericordiæ, ratione cuius cõparat Deus affectum suum ad hominem affectui materno. Numquid obliuisci potest mulier infantem suum, (Isai 49. d) vt non misereatur filio vteri sui? *et cetera*. Et ideo sapientia de se dicit: (Eccli. 24. b) Ego mater pulchræ dilectionis, *et cetera*. Vnde cum sapientia Dei sit potentissima, sit speciosissima, sit prouidissima, sit et clementissima, datur intelligi per mulierem fortem, secundum quod dicitur: (Prou. 31. b) Mulierem fortem et bonam et speciosam. Et: (Eccli. 26. e) Sicut sol oriens mundo. Per mulierem prouidam: (Prou. 14. a) Sapiens mulier ædificat domum, id est, sapientia, per mulierem piam, sicut in parabola. Vnde Glossa: (Glos. in hũc locum to.5.) Mulier, id est Dei sapientia, decem drachmas habuit cum homines et angelos creauit. Drachma autem est creatura rationalis, diuina videlicet imagine insignita. Vnde Glossa: (Glos. interlin. ibid.) Drachma est nummus certe quantitatis habens imaginem regis. Talis nummus est homo, de quo dicitur: (Gen. 1. d) Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Vnde et Ecclesiasticus: (Eccli. 17. a) Deus creauit de terra hominem, et secundum imaginem suam fecit illum. Talis nummus est angelicus spiritus. Vnde Ezechiel: (Eze. 28. c) Tu signaculum similitudinis plenus sapientia, et perfectus decore, in delicijs paradisi Dei fuisti. Igitur drachmæ decem, sunt nouem ordines angelorum, et decima hominum ad totius vniuersi complementum, quia inter denarium clauditur vniuersitas numerorum. Vnde et in eo est quidam numerorum status. Vnde Beda: (Beda Glossa in hunc locum to.5.) Decem drachmas mulier habuit, cum nouem ordinibus angelorum homo additus est decimus, vt compleretur numerus electorum. In hoc ergo apparet pietas Dei ad rationabilem creaturam conditam, sicut ad rem sua imagine insignitam.

Secundo quantum ad pietatem Dei respectu hominis lapsi subdit: *Et si perdiderit drachmam vnam,* scilicet in hominis præuaricatione. Drachma enim ista

Glossa vbi supra. ista perdita est humana natura. Vnde Glossa: Mulier, idest Dei sapientia decem drachmas habuit cum homines et Angelos ad imaginem suam creauit, sed vnam perdidit, cum homo a similitudine Creatoris (*Drachma decima q.d.*) recessit. Vnde quia homo creatus est post nouem ordines Angelorum recte intelligitur per decimam drachmam. (*Decimę oblatio.*) Hinc est quòd ad liberationem hominum præfigurandam Deus præcepit sibi offerri decimã. (*Exo.22.d*) Hinc etiam est quòd decẽ præcepta ei data sunt, (*Exo.20.a*) per quæ quasi per quosdam gradus vsque ad Deum conscendat. Hinc est etiam quòd in præfiguratione incarnationis dicitur sol retrocessit decem lineis, sicut dicitur: (*4.Reg.20.b*) Sol namque per decem lineas retrocessit, cum Deus qui est supra Angelos vsque ad hominem qui est decimus, descendit. Hinc etiam denarius est pretium omnium laborantium in vinea patrisfamilias: (*Mat.20.a*) Conuentione facta, *et cetera*. Recte igitur decima drachma perdita designat naturam humanam lapsam. Ad hanc drachmam perditam diuina sapiẽtia habet pietatem et misericordiã, propter quod subdit: (*† Greg.homil.34.in Euang.*) *Nonne accendit lucernam*, in incarnatione. † Lucerna est lux in testa, hoc est Deus in carne humana. (*Glos.in hűc locum to.5.*) Vnde Glossa: Dei sapientia lucernam ad quærendam drachmam accendit, cum in carne apparuit, quia lucerna est lux in testa, idest, verbum in carne. (*Ps.131.d*) De hac lucerna dicitur in Psalmo: Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo. (*Ioan.1.a.b*) Vnde de accẽsione istius lucernæ dicitur: Deus erat verbum. Sequitur: Lux vera quæ illuminat omnem hominem. Et post: Verbum caro factum est, et habitauit in nobis. Nec tantum hoc, *Sed et euertit domum*, (*Glos.in hűc locum to.5.*) scilicet in prædicatione. Glossa: Domum euertit quando conscientias hominum de reatu ipsorum perturbauit. Et hoc spectat ad prædicatores. (*Sopho.1.c*) Vnde dicitur: Scrutabor Hierusalem in lucernis, et visitatio super viros defixos in fęcibus suis. *Et quærit diligenter, donec inueniat eam*, in nostra redemptione, (*Sap.6.c*) vnde Sapiens: Dignos se, ipsa circuit quærens, et in vijs ostendet se illis hilariter, et in omni prouidentia occurret illis, vnde et sibi competit illud Psalmi: (*Ps.131.a*) Si dedero somnũ oculis meis, et palpebris meis dormitationem. Donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.

Tertio quãtum ad pietatem respectu hominis reparati adiungit: *Et cum inuenerit, conuocat amicas et vicinas:* Per amicas et vicinas diuinæ sapiẽtię intelliguntur Angeli boni et animæ sanctę. (*Glos.in hűc locum to.5.*) Vnde Gloss. Et amicæ et vicinæ sunt supernæ potestates, quæ Deo tanto propius sunt, quanto eum vicinius contemplantur. Quæ ideo dicuntur amicæ sapientiæ quia ipsam diligunt et ab ipsa amantur, secundum illud: (*Sap.7.d*) Per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei, et prophetas cõstituit. Neminem enim diligit Deus, nisi eum qui cum sapientia inhabitat. Conuocare autem nihil aliud est quàm ad vnitatem et conformitatem amoris copulare. (*Iob 25.a*) Potestas et terror apud eum est qui facit concordiam in sublimibus suis. Et per istam concordiam mutui amoris communem materiam gaudij tribuit. Et ideo subdit: *Dicens: Congratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdideram*. Sapientia namque inuitat ad congaudendum, (*1.Cor.13.b*) quia hæc est lex charitatis: Charitas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Et sapiens dicit: (*Sap.8.d*) Hæc cogitans, *et cetera*. Quoniam immortalitas est in cognatione sapientiæ, et in amicitia illius delectatio bona, quia vult gaudia vniuersorum esse communia non priuata, sicut potissime in illa Hierusalem superna. (*Tob.13.c*) Vnde Tobias: Confitere Domino in bonis eius, et benedic Deum sæculorum, subditur: Et reuocet ad te omnes captiuos, et gaudeas in omnia sęcula sęculorum. In hac enim reinuentione drachmæ fit reintegratio numeri electorum in illa Hierusalem. Et hæc est magna materia lætitiæ: (*Isa.65.c*) Ecce ego creo Hierusalem exultationem, et populum

A eius gaudium, quia congratulabantur diuinæ sapientię, et saluationi nostrę, secundum illud: Lętamini (*Isa.66.c*) cum Hierusalem, et exultate in ea omnes qui diligitis eam: gaudete cum ea gaudio vniuersi qui lugetis super eam, vt sugatis, et repleamini ab vberibus consolationis eius: vt mulgeatis, et delicijs affluatis ab omnimoda gloria eius.

Quarto quantum ad pietatem Dei respectu hominis iustificati, subdit: *Ita dico vobis: Gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente.* Gaudent autem Angeli de pœnitentia hominis peccatoris, (*Septem de causis gaudent Angeli super vno peccatore pœnitentiã agente.*) quia destruitur culpa, restituitur iustitia, B confutatur dęmonum superbia, efficax efficitur Angelorum custodia, reparatur Ecclesia, placatur ira diuina, et restauratur Hierusalem superna. Et de his septem gaudent maxime Angeli beati. Ideo et de pœnitentia peccatoris, in qua vident fieri septem effectus prędictos, gaudium est Angelis Dei.

Primo quia destruitur culpa: (*Act.3.c*) Pœnitemini, et conuertimini, vt deleantur peccata vestra. Vnde dicitur quòd erat Ioannes prędicans baptismum pœnitentię in remissionem peccatorum, (*Marc.1.a*) *et cetera*.

Secundo quia per pœnitentiam recuperatur iustitia. (*Apoc.2.b*) Vnde in Apocalypsi: Memor esto vnde excideris, C et age pœnitentiam, et prima opera fac. (*Eccli.17.c*) Et Ecclesiasticus: Pœnitentibus dedit viam iustitię, et confirmauit deficientes.

Tertio quia per pœnitentiam confutatur dęmonum superbia: (*Psal.6.b*) Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem: quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei. Et post: Erubescant et conturbentur vehementer omnes inimici mei. Tunc enim dęmones erubescunt de sua impudentia, quando peccator per pœnitentiam erubescit de culpa: (*Hier.31.d*) Postquam conuertisti me, egi pœnitentiam. Subdit: Confusus sum, et erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentię D meę.

Quarto quia per pœnitentiam efficax efficitur Angelorum custodia. (*Apoc.3.d*) Vnde dicitur: Ego quos amo, arguo et castigo. Æmulare ergo, et pœnitentiã age. Ecce sto ad ostium et pulso. Hoc enim Angelus nos custodiens facit solicite.

Quinto quia per pœnitentiam reparatur Ecclesia, propter quod dicitur: (*Mat.9.b*) Non veni vocare iustos, sed peccatores. Nam Christus vocat ad vnitatem Ecclesiasticam, in qua fit remissio peccatorum, et datur superna gratia, secundum illud Ezechielis: (*Ezec.18.e*) Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, E *et cetera*, vita viuet, et non morietur.

Sexto quia placatur ira diuina: (*Eccli.12.a*) Altissimus odio habet peccatores, et misertus est pœnitentibus. Et Hieremias: (*Hier.18.a*) Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo, *et cetera*, agam et ego pœnitentiam super malo quod cogitaui vt facerem ei.

Septimo quia per pœnitentiam reintegratur Hierusalem superna. Vnde Matthæus: (*Mat.4.c*) Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cælorum. Et propterea ciues cælestes exultant, sicut dicitur hic quòd *gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente*. F Vident enim quantæ virtutis sit pœnitentia, quæ non solum recuperat perdita, sed et multo plura impetrat a pietate diuina. Vnde Iob: (*Iob 42.c*) conuersus Dominus ad pœnitentiam recuperat perdita. Addidit Dominus omnia quæcumque fuerant Iob, duplicia. Et hac de causa omnes qui diligunt Deum, qui diligunt bonum, et qui habent pietatis affectum, cum Angelis exultare debent de conuersione et pœnitentia peccatorum. Vnde Apostolus: (*2.Cor.7.b*) Epistola illa, et si ad horam, vos contristauit: nunc gaudeo: non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Et post

post subdit: In vobis operatur solicitudinem: sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam. Et ex his, debitus honor redditur diuinæ maiestati: numerus cælestis impletur: et recuperatur vnitas ecclesiasticæ pacis. Et ideo in conuersione et pœnitentia vnius peccatoris merito exultat hierarchia supercælestis, cælestis, et subcælestis.

Ait autem: *Homo quidam habuit duos filios.* Post parabolam de pastore et ouibus suis, et de muliere et drachmis, subditur hic tertio parabola de patre et filijs, vt sic, cum maxima sit pietas patris ad filium, maxima ostendatur hic pietas Dei erga peccatorem conuersum, qui intelligitur per filium prodigum. Et quoniam misericordia patris in hoc ostenditur, quòd releuauit miseriam filij prius peccantis, et postmodum pœnitentis, ideo in hac parabola quattuor describit Euangelista. Primo namque describit filij prodigi insolentiam: secundo miseriam et indigentiam, ibi: *Postquam omnia consummasset:* tertio eiusdem pœnitentiam, ibi: *In se autem reuersus dixit,* et cetera: quarto patris misericordiam, ibi: *Cum autem adhuc longe esset.* Et hoc quidem facit rectissimo processu et ordine. Nam insolentia præcipitauit in miseriam et in indigentiam: indigentia autem excitauit ad pœnitentiam: et pœnitentia præparauit ad patris misericordiam obtinendam. Circa filij prodigi insolentiam exprimendam tria introducuntur ab Euangelista, scilicet conditio libertatis humanæ: perpetratio voluntariæ culpæ: et dissipatio boni, gratiæ, et naturæ. Primo igitur quantum ad conditionem libertatis humanæ, dicit:

Homo quidam habuit duos filios. Per hominem istum, sicut sæpe dictum est, intelligimus Dominum benignum et pium. Nam ipse ratione summæ pietatis, quæ reddit eum benignum et humanum erga hominem, homo merito dici potest, vnde Daniel: *Ioan. 10. d* Tetigit me quasi visio hominis, et confortauit me. Ad cuius etiam designationem Deus in effigie humana, per subiectam creaturam, frequenter apparuit sanctis patribus et prophetis. Per duos autem filios intelligimus humani generis vniuersitatem, non solum quo ad Gentiles et Iudæos sicut Glossa exponit, *Glos. in hũc locum to. 5.* sed et generaliter quo ad innocentes et pœnitentes, sicut oportet intelligi ex ipsa applicatione parabolæ. Vnde Beda: *Beda Glossa in hunc locum to. 5.* Hæc parabola de Iudæo et Gentili, generaliter de pœnitente et iusto, vel qui sibi iustus videtur potest intelligi. Et hi dicuntur filij, qui in libertate arbitrij sunt creati, et ad æternam hereditatem habendã. *Ioan. 8. d* Seruus non manet in domo in æternũ, filius manet in æternum, vnde et in Psalmo: *Psal. 102. c* Quo modo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se. Et quia libertas arbitrij in vanis et peccatoribus frequenter de proprijs viribus præsumit, et sibi vsurpat quod Dei est, ideo subdit: *Et dixit adolescentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit.* Iste adolescentior dicitur ille, qui vanior est, et ad sensibilia bona magis intentus, secundum illud Ecclesiastes: *Eccls. 11. d* Adolescentia enim et voluptas vana sunt. Et: *Ibid. e* Lætare iuuenis in adolescentia tua. Sequitur, et scito quòd pro omnibus his adducet te Deus in iudicium. Hic adolescens petit partem suam, cum relinqui vult libertati suæ, vt iam non secundum imperium gratiæ, sed secundum nutum voluntatis suæ incedat. Vnde Beda: *Beda Glos. in hunc locum to. 5.* Substantia est omne quod agimus, quod viuimus, sapimus, cogitamus et loquimur. Huius ergo portionem substantiæ minor petit sibi dari, cũ homo rationali sensu suo delectatus, per liberum arbitrium se regere, et a Domino Creatore suo exire quærit. Hæc petitio non fuit pro se, sed magis contra se, quia petit se sibi exponi, et suo iudicio derelinqui. Sicut et petitio filiorum Israel qua petierunt regem. *1. Reg. 8. a* Dixerunt filij Israel ad Samuelem: Constitue nobis regem, vt iudicet nos. Subditur: Dixitq. Dominus ad Samuelem, non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Et quia Dominus iusto suo iudicio, cum de se præsumit, derelinquit sibi, ideo subdit: *Et diuisit illis substantiam:* Nam sic conueniebat, secundum illud: *Eccli. 15. a* Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilij sui. Nam sic Dominus iusto iudicio facit, secundum illud: *Mat. 25. b* Vni dedit quinque talenta, alij vero duo, alij vero vnum, vnicuique secundum propriam virtutem, *et cetera.*

Secundo quantum ad perpetrationem voluntariæ culpæ, subdit: *Et post non multos dies congregatis omnibus,* per liberi arbitrij dominium, quod habet respectu omnium virium naturalium. *Adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam:* et hoc perpetrãdo peccatum. Regio namque longinqua a Deo dicitur, non quantum ad situm localem, cum Deus sit vbique, sed per voluntatis dissimilitudinem. Vnde Glossa: *Glos. in hũc locum to. 5.* Abijt in regionem longinquam non mutando locum, sed animum. Quanto enim quis in prauo opere amplius delinquit, tanto a Dei gratia longius recedit. Vnde in Prouerbijs: *Prou. 15. d* Longe est Dominus ab impijs: et orationes iustorum exaudiet. Est autem peccatum regio longinqua a Deo, quia cum sit iniquitas, elongat a summa bonitate, secundum illud: *Isa. 59. a* Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos et Deum vestrum, et peccata vestra absconderunt faciem eius a vobis. Cum sit tenebra: quia elongat a summa luce et veritate, *1. Ioan. 1. b* Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt vllæ. Si dixerimus, quoniam societatem habemus cum eo, et in tenebris ambulamus: mentimur, et veritatem non facimus. Et paulo post subditur de quibus tenebris intelligatur: Qui odit fratrem suum, in tenebris est, *et cetera.* Cum etiam peccatum sit nihil, quia elongat a summa æternitate, propter quod Hieremias: *Hier. 2. a* Quid inuenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongauerunt se a me, et ambulauerunt post vanitatem? De his tribus simul dicitur: *2. Cor. 5. c* Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? Et ibidem: Quis autem consensus templo Dei cum idolis? Et propterea merito peccator, qui elongat se a Deo per peccatum, et vadit in regionem longinquam longe a cælesti regione proijcitur, videlicet in infernum, qui est regio mortis et tenebrarum, secundum illud: *Iob 10. d* Antequam vadam, et non reuertar ad terram tenebrosam, et opertam mortis caligine, terram miseriæ et tenebrarum: vbi vmbra mortis, et nullus ordo, *et cetera.*

Tertio quantum ad dissipationem boni, et gratiæ, et naturæ, subiungit: *Et ibi dissipauit substantiam suam. Dissipauit,* inquam, per peccata spiritualia, quæ maxime dissipant animam, et hoc quidem per superbiã: *Nahũ. 2. a* Quia reddidit Dominus superbiam Iacob, sicut superbiam Israel: quia vastatores dissipauerunt eos, et propagines eorum corruperunt. Item per inanem gloriam: *Isa. 3. c* Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant. Item per inuidiam, secundum illud: *Ps. 140. b* Dissipata sunt ossa nostra secus infernum, supple per inuidiam de qua dicitur: *Prou. 14. d* Putredo ossium, inuidia. Item per iracundiam. *Psal. 34. c* Dissipati sunt nec compuncti, subdit frenduerunt super me dentibus suis. Vnde iracundus similis est dæmoniaco, de quo supra: *Sup. 9. e* Subito clamat, et elidit, et dissipat eum cum spuma. Item dissipauit per accidiam, secũdum illud: *Prou. 18. b* Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis. Et quia peccata spiritualia frequenter præcipitant in carnalia, ideo addit: *Viuendo luxuriose,* quantum ad gulam, et luxuriam, secundum illud: *Prou. 20. a* Luxuriosa res, vinum, et tumultuosa ebrietas: quicumque his delectatur, non erit sapiens. Vnde in his est consummatio dissipationis, secundum illud Iob: *Iob 31. b* Ignis est vsque ad perditionem deuorans, et omnia eradicans genimina. Vnde et his peccatis non solum dissipantur

anima

animæ vires, sed et corporis membra, et diuitiæ temporales, ac per hoc dissipatur tota hominis substantia, scilicet rerum, membrorum, et moru. Propter quod dicitur: Vir qui amat sapientiam lætificat patrem suum: qui autem nutrit scorta, perdet substantiam. Quia in huiusmodi impletur illud Psalmi: Homo cum in honore esset, *et cetera*.

Prou. 29. a
Ps. 48. b. d

Et postquam omnia consummasset, et cetera. Post descriptam filij prodigi insolentiam, hic describit miseriam et indigentiam, et hoc quantum ad tria, scilicet quantum ad famis incommodum, seruitutis opprobrium, et quantum ad mendicitatis genus extremu. Primo ergo quantum ad incommodum famis, dicit:

Et postquam omnia consummasset, scilicet culpa totum deuastante, secundum illud: Nationes iniquæ diræ sunt consummationis, de qua consummatione Iacobus: Concupiscentia, cum conceperit, parit peccatum: peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem. *Facta est fames valida in regione illa*, diuina scilicet iustitia vlciscente. Hæc fames est inopia spiritualium bonorum. Vnde Glossa: Fames valida in regione longinqua, est indigentia verbi veritatis in obliuione Creatoris. Et de hac fame per Amos: Emittam famem in terram: non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei. Et de hac in Psalmo: Vocauit famem super terram, et cetera. *Et ipse cœpit egere*, nullo scilicet auxiliante. Vnde Ambrosius: Virtutibus earum fonte relicto. Merito ergo iste egere cœpit, qui thesauros sapientiæ et scientiæ Dei, diuitiarumq. cælestium altitudinem dereliquit. Vnde dicitur: Egestas et ignominia ei, qui deserit disciplinam, et hoc propter culpam: quia: Miseros facit populos peccatum. Propter quod dicit Beda: Omnis locus, absente patre, penuria est. Sicut enim sapientia adueniente, veniunt omnia bona pariter cum illa, et innumerabilis honestas per manus illius: sic ipsa abeunte, omnia bona recedunt, et superuenit egestas, secundum illud: Egestas a Domino in domo impij: habitacula iustoru benedicentur.

Sap. 3. d
Iac. 1. b
Glos. interlin. in hunc locum to. 5.
Amos. 8. d
Ps. 104. b
Amb. lib. 7. Comment. in Luca c. 15. to. 3.
Prou. 13. c
Beda Glossa in hunc locum to. 5.
Sap. 7. b
Prou. 3. d

Secundo quantum ad opprobrium seruitutis, subdit: *Et abijt, et adhæsit vni ciuium regionis illius*, cuius autem in regione dissimilitudinis et peccati est ille qui in peccato mansionem perpetuam collocauit. Inter huiusmodi aute ciues vnus et primus est ipse diabolus. Vnde Glossa: Vnus ciuium ille est, qui concupiscentijs terrenis, merito prauitatis suæ, præpositus, princeps mundi vocatur, secundum illud: Venit enim princeps mundi huius, *et cetera*. Huic ciui adhæret quis quando vult per omnia eius facere voluntatem, quod faciunt peccatores, secundum quod designatur in Machabæis, de quibusdam, de quibus dicitur quod illis consimiles esse cupiebant, quos hostes et peremptores habuerant. Et nota quod dicitur adhæsisse, quia diabolus non habet posse nisi quantum peccator ei dat ex mera voluntate. Vnde ex persona diaboli Isaias: Incuruare, vt transeamus. Et quia potestate accepta, diabolus semper incitat hominem ad peccata, ideo subdit: *Et misit illum in villam suam, vt pasceret porcos*. Per porcos intelliguntur dæmones, propter ruditatem. Ratione cuius dicitur: Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis. Item propter carnalitatem contingit eis illud veri prouerbij, *et cetera*. Sus lota in volutabro luti, et hoc facit carnalitas. Vnde in Prouerbijs: Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra et fatua. Quia diabolus per illam inquinat multos. Hanc autem ruditatem habent dæmones in seipsis: sed carnalitatem suggerunt alijs, propter quod etiam dicuntur spiritus immundi: vnde recte porcis cognati sunt, secundum illud: Si eijcis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Hi enim porci pascuntur immundicijs peccatorum, quia in hoc solum dæmones delectantur. Vnde Ambrosius: Cibus dæmonum est ebrietas, fornicatio, et huiusmodi quæ blanda sunt, et ad suum vsum prouocant: neque alia cura est luxuriosis, nisi vt ventrem suum impleant. De quibus dicitur: Quorum Deus venter est: et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Vnde hos porcos pascunt homines porcini, in quibus regnat ruditas intelligentiæ, carnalitas concupiscentiæ, cupiditas auaritiæ. Et tales ad modum porcorum nihil prorsus valent ad vitam: sed solum ad interitum, in cuius designationem dicitur, quod impetu abijt grex per præceps in stagnum, et suffocatus est, *et cetera*.

Glos. in hunc locum to. 5.
Ioan. 14. d
2. Mac. 4. c
Isa. 51. g
Mat. 7. a
2. Pet. 2. d
Prou. 11. c
Mat. 8. d
Ambr. in Glos. in hunc locum to. 5.
Phil. 3. d
Sup. 8. e

Tertio autem quantum ad extremum genus mendicitatis, subdit: *Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant*. Siliqua, vt dicit Glossa, est genus leguminis sonoris follibus et vacuis, quod ventrem magis onerat quam reficiat. Et ideo designat delectationes vitioru, quæ peccatorem aliquando aliquid sonare videntur exterius, sed nihil interius sunt, vnde huiusmodi delectationes somnijs comparantur. Sicut somniat esuriens, et comedit, cum autem expergefactus, vacua est anima eius: et sicut somniat sitiens, et bibit, et postquam fuerit expergefactus, lassus, adhuc sitit, et anima eius vacua est: sic erit multitudo omnium Gentium, quæ dimicauerunt contra montem Sion. Has siliquas porci manducant, quia dicitur: Lætantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis. Et his delectationibus, tamquam delicijs suis, peccator quærit et appetit satiari. Vnde de talibus Iob: Qui rodebant in solitudine, squallentes calamitate et miseria. Et mandebant herbas, et arborum cortices, et radix iuniperorum erat cibus eorum. Sequitur: Qui inter huiuscemodi lætabantur, et esse sub sentibus delicias computabat. Et quia talibus non potest homo satiari, ideo subdit: *Et nemo illi dabat*. Quia frequenter, cum peccator huiusmodi quærit delicias, iusto Dei iudicio perdet illas. Vnde in Osea dicit anima peccatrix: Vadam post amatores meos, qui dant panes mihi, et aquas meas, lanam meam, et linum meum, et oleum meum, et potum meum: propter hoc ecce ego sepiam viam tuam spinis, et sepiam eam maceria: et semitas suas non inueniet. Et post: Cessare faciam omne gaudium eius, solemnitatem eius, neomeniam eius, et sabbata eius, et omnia festa tempora eius. Et hæc facit Deus: ideo peccatores a se auersos per delectationes, ad se reuocat per afflictiones. Vnde Augustinus: Omnes, inquit, delectationes meas, quas amabam, respexisti Domine Deus, vt quærerem sine offensione lætari, et non inuenirem nisi in te. Nemo igitur dat de istis siliquis, quando peccatori subtrahitur consolatio carnalis, vt sic saltem reuertatur ad cognitionem Dei, et sui. Et sicut inebriatus est per delectationem, sic euigilet per tribulationem, secundum illud Isaiæ: Tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui. Vnde et in Leuitico: Mittam pestilentiam in medio vestri, et trademini in manibus hostium. Subditur: Et comedetis, et non saturabimini.

Glos. interlin. in hunc locum to. 5.
Isa. 29. e
Prou. 2. c
Iob 30. a
Osea 2. a
Aug. in lib. Confess. to. 1.
Isa. 28. e
Leu. 26. d

Ipse autem in se reuersus. Post descriptam filij prodigi insolentiam, et miseriam, describit hic tertio eius pœnitetiam: quam describit valde sufficientem, scilicet quantum ad humilitatem contritionis, confessionis, et satisfactionis. Primo igitur quantum ad humilitatem contritionis seu compunctionis, dicit:

In se autem reuersus, scilicet per agnitionem propriæ iniquitatis, quia dolor compunctionis facit circumspicere internam conscientiam, propter quod dicit: *In se autem reuersus*, secundum illud: Redite præuaricatores ad cor. Facit et dolor compunctionis circumspicere felicitate amissam, propter quod addit: *Dixit: Quanti mercenarij in domo patris abundant panibus*, idest, in domo Dei feliciter et suauiter viuunt. Et nota quod quidam sunt mercenarij mali, de quibus Ioannes: Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est. Isti etsi abundant aliquando in domo su-

Isa. 46. c
Mercenarij.
Ioan. 10. c

mo supremi patris panibus materialibus, non tamen spiritualibus: propter quod dicitur: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Et talibus dicitur: Quare appenditis argentum non in panibus, *et cetera*. Alij sunt mercenarij boni, de quibus dicitur: Issachar asinus fortis, accubans inter terminos, vidit requiem quòd esset bona, et terram quòd optima, et supposuit humerum suum. Et isti sunt qui seruiunt pro mercede æterna, et tales abundant frequenter panibus fidei, spei, et charitatis, de quibus supra: Amice commoda mihi tres panes: Et de quibus in psalmo: Pauperes eius saturabo panibus. Facit ad hæc compunctio conspicere calamitatem propriam, vnde addit: *Ego autem hic fame pereo*, scilicet ob defectū diuinæ gratiæ et doctrinæ, et hæc est magna calamitas: Melius fuit occisis gladio, quàm interfectis fame, quoniam isti extabuerunt consumpti a sterilitate terræ. Et pro istis dicitur: Leua ad eum manus tuas pro anima paruulorum tuorum qui defecerunt in fame in capite omnium cōpitorum. Ex hac autem afflictione compunctionis spiritus prouocatur, et excitatur, propter quod in psalmo: Afflictus sum et humiliatus sum nimis, rugiebam a gemitu cordis mei. Et sequitur: Quoniam ego in flagella paratus sum.

Mat. 6. a — *Isa. 55. a* — *Gen. 49. b* — *Sup. 11. a* — *Ps. 131. d* — *Thren. 4. b* — *Thre. 2. f* — *Psal. 37. b*

Secundo quantum ad humilitatem confessionis, subdit: *Surgam, et ibo ad patrem meum, et dicam ei: Pater, peccaui in cælum*. In quo confitetur se peccasse in Ecclesiasticam vnitatem, quæ intelligitur nomine cæli. Nam in hac habitat Deus: Cælum sedes mea. Et in psalmo: Dominus in templo sancto suo, Dominus in cælo sedes eius. Confitetur et se peccasse contra diuinam maiestatem, vnde addit: *Et coram te*, quia illi omnia sunt aperta: Omnia nuda et aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo. Propter quod et in Prouerbijs: Omnes viæ hominum patent oculis eius, et spirituum ponderator est Dominus. Et quia offensa tantæ maiestatis priuat nos dignitate diuinæ filiationis, ideo confitetur suam indignitatem, cum subdit: *Iam non sum dignus vocari filius tuus*. Et hoc quidem recte et vere confitetur, quia esse filium Dei est maxime charitatis, secundum illud: Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur et simus. Hoc nomine peccator est indignus, quia contempsit patrem suum, secundum illud: Filios enutriui et exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Et quoniam veræ confessionis est, non solum confiteri peccati impietatem, et peccantis indignitatem, verumetiam implorare pietatem, ideo addit: *Fac me sicut vnum de mercenarijs tuis*. Et nota quòd hic distinguitur filius, et seruus, et mercenarius: quia filius est qui seruit ex amore: Quoniā estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui, *et cetera*. Seruus qui ex timore: Filius honorauit patrem, et seruus Dominum suum, *et cetera*. Sed mercenarius est qui seruit ex spe hereditatis æternæ, de quo mercenario Iob: Militia est vita hominis super terram, et sicut dies mercenarij, dies eius. Sicut ceruus desiderat vmbram, et sicut mercenarius præstolatur finem operis sui, sic et ego habui menses vacuos, et noctes laboriosas enumeraui mihi. Ex his ergo colligitur quòd confessio debet esse vera et humilis, vt sic recognoscatur grauitas peccati, indignitas peccantis, et imploretur misericordia pij Patris, affectu scilicet humili, quia dicitur: Oratio humiliantis se, nubes penetrabit. Huius exemplum est infra de Publicano.

Isa. 66. a — *Psal. 10. a* — *Hebr. 4. c* — *Prou. 16. a* — *1. Ioan. 3. a* — *Isa. 1. a* — Vera cōfessio tria complectitur. — Filij, serui, et mercenarij differentia. — *Gal. 4. a* — *Malac. 1. b* — *Iob 7. a* — *Eccli. 35. e* — *Inf. 18. c*

Tertio quantum ad humilitatem satisfactionis, subiungit: *Et surgens venit ad patrem suum*. Per surrectionem istam intelligitur peccati desertio: et quædam elongatio ab illo, quæ est satisfactionis initium. Nam satisfacere est causas peccatorum excidere, et eis peccandi aditum non indulgere. Vnde et in huius figuram adolescenti adhuc mortuo dictum est: Adolescens, tibi dico, surge: vt sic deseratur culpa. Homini similiter languido dictum est: Surge, tolle grabatum tuum, et ambula: vt sic deseratur peccatorum sequela. Similiter et Petro compedito dictum est: Surge velociter: vt sic relinquatur peccandi occasio, seu mala societas, et consuetudo. Propter quæ peccatori dicitur: Surge qui dormis, et exurge a mortuis, *et cetera*. Et quia minus est mala non agere, nisi quisque etiam studeat bonis operibus insudare; protinus subditur: *Venit ad patrem suum*, per ipsius imitationem: Nemo venit ad patrem nisi per me. Venit, inquam, vt qui prius recesserat superbe præuaricando, nunc ad patrem veniat humiliter satisfaciendo, secundum illud: Adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, *et cetera*. Omnis qui sic venit, a Deo trahitur: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Et sic tractus adiuuatur: Quis mihi tribuat ut cognoscam et inueniam illum, et veniam vsque ad solium eius? et sic adiutus suscipiatur: Eum qui venit ad me, non eijciam foras.

Sap. 7. b — *Ioan. 5. b* — *Act. 12. a* — *Ephes. 5. c* — *Greg. in Euang. hom. 13. to. 2.* — *Ioan. 14. a* — *Isa. 60. c* — *Ioan. 6. e* — *Iob 23. a* — *Ioan. 6. d*

Cum autem adhuc longe esset. Post descriptam insolentiam, miseriam, atque pœnitentiam, hic quarto describitur pij patris misericordia. Diuiditur hæc pars in duas. In quarum prima describitur pij patris misericordia in acceptando conuersionem peccatoris. Secundo in placando indignationem obedientis, ibi: *Erat autem filius eius senior*. Misericordiam autem acceptantem filij prodigi conuersionem manifestat Euangelista quātum ad triplicem actum, scilicet primo in suscipiendo indignum: secundo in vestiendo nudum, ibi: *Dixit autem ad seruos suos*: tertio vero in reficiendo famelicum, ibi: *Et adducite vitulum saginatum*. Nam is est ordo reparationis animæ per donum misericordiæ paternæ. Primo suscipitur ad benignitatem gratiæ. Secundo vestitur vestimento iustitiæ. Tertio reficitur suauitate lætitiæ et iucunditatis internæ. Circa misericordiam igitur suscipientem indignum, duo introducuntur, scilicet clementia patris suscipientis: et reuersio filij seipsum accusantis. Primo ergo quantum ad clementiam patris suscipientis, ait:

Cum autem adhuc longe esset, propter culpam a Deo elongantem: Longe a salute mea verba delictorum meorum. Et rursus: Longe a peccatoribus salus: quia iustificationes tuas non custodierunt. *Vidit illum pater ipsius, et misericordia motus est*. infundendo gratiam præuenientem, de quo respectu infra: Respexit Dominus Petrum. Sequitur: Et egressus foras Petrus fleuit amare. Et de hoc dicitur: Vidi afflictionem populi mei in Ægypto. Subditur: Descendi vt liberem eum. Hunc respectum petebat propheta Dauid cum dicebat: Vide humilitatē meam, et laborem meum, et dimitte vniuersa delicta mea. Et rursus: Respice in me et miserere mei, *et cetera*. *Et accurrens cecidit super collum eius*, per gratiam concomitantem, quasi dicat, amplexatus est eum, secundum illud: Leua eius sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. Et hoc est per gratiam concomitantem, quæ adiuuat ad portandum iugum diuinæ legis. Vnde Ambrosius: Super collum filij cecidit, dum leue iugum dilectionis sibi imposuit. Hoc enim iugum adiuuat ad portandum onus: amplexus diuini brachij, est humanitas verbi incarnati. Vnde Glossa: Brachium, idest, filium amplexum reuertentis humiliauit: De quo brachio in psalmo: Saluauit sibi dextera eius, et brachium sanctum eius. Et per istum amplexum, soluuntur vincula peccatorum secundum illud: Solue vincula colli tui captiua filia Sion. *Et osculatus est eum*, per gratiam scilicet subsequentem, quæ quidem consistit in amore reconciliante. Osculum enim signum est amoris et pacis. Vnde Beda: Rediens osculum charitatis a patre accipit, dum per gratiam certificatur de indulgentia,

Psal. 21. a — *Ps. 118. u* — *Inf. 22. g* — *Exod. 3. b* — *Psal. 24. c* — *Psal. 85. d* — *Cant. 2. a* — *Ambrosij Glos. in hūc locum to. 5.* — *Glos. in hūc locum to. 5.* — *Psal. 97. a* — *Isa. 52. a* — *Beda Glos. in hunc locum to. 5.*

Ephes.1.c gentia, secundum illud: In quo et credentes signati A
estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ. Hoc osculum amoris et pacis petit
Cant.1.a sponsa in Canticis: Osculetur me osculo oris sui, quia meliora, *et cetera*. In hoc magnus apparet pietatis affectus, quo Deus pater peccatori redeunti maximum ostendit dilectionis indicium. Et per hoc cognoscit Deus Pater, si sumus eius Filij, cum libenter osculamur eum per amorem intimum et vnitiuum:
Gen.27.d Accede ad me et da mihi osculum Fili mi. Accessit, et osculatus est eum, et sequitur quòd benedixit ei. Quia benedictionis plenitudo ex hoc osculo proce-
Psal.84.a dit. Vnde in psalmo: Benedixisti Domine terram B
tuam. Et subditur: Misericordia et veritas obuiauerunt sibi, iustitia et pax osculatæ sunt. Istius deosculationis origo est in Verbo incarnato in quo est vnio summi amoris, et connexionis duplicis naturæ, per quam Deus nos osculatur, et nos Dominum deoscu-
Cant.8.a lamur secundum illud: Quis mihi det te fratrem meum. Sequitur: Vt inueniam te foris, et deosculer te, et me nemo despiciat? *et cetera*.

Secundo quantum ad reuerentiam filij seipsum accusantis, subdit: *Dixitq. ei Filius: Pater peccaui in cælum*, scilicet per contemptum maiestatis omnibus
Iob. 11. b præsidentis. Excelsior cælo est, et quid facies? pro- C
Iob 22. b fundior inferno, et vnde cognosces? Et: An cogitas quòd Deus excelsior cælo sit? *et cet.* In cælum ergo
1.Esd.9.b peccat qui Deum cæli contemnit. Vnde dicitur: Iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum, et delicta nostra creuerunt vsque ad cælum, *et cetera*. *Et coram te*, per contemptum veritatis om-
Eccli.23.c nia speculantis: Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, et profundum abyssi, et hominum corda intuentes in absconditas partes. Domino enim Deo antequam crearentur omnia, sunt agnita, sic et
Psal.50.a post perfectum respicit omnia. Tibi soli peccaui, D
et malum coram te feci. *Iam non sum dignus vocari filius tuus*, propter contemptum bonitatis omnibus
Sap.12.c prouidétis: Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas, et cum magna reuerentia disponis nos. Subest enim tibi cum volueris, posse. Docuisti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet iustum esse, et humanum, et bonæ spei fecisti filios tuos, quoniam das locum in peccatis pœnitentiæ. Quia igitur contempsi hanc summam bonitatem, cuius est dare spiritum adoptionis filio-
Rom.8.c rum, secundum illud: Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum E
adoptionis filiorum. Cuius etiam est regenerare per aquam et Spiritum sanctum in regnum filiorũ Dei,
Col.1.b secundum illud: Eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum filij dilectionis suæ. Ideo: *Iam non sum dignus vocari filius tuus*. Et nota quòd licet pater sibi occurrat, collum stringat per amplexum, licet suscipiat ad osculum: tamen verus pœnitens numquam obliuiscitur suum pecca-
Psal.37.d tum, secundum illud psalmi: Quoniam ego in flagella paratus sum, et dolor meus in conspectu meo semper: Quoniam iniquitatem meam annunciabo, F
et cogitabo pro peccato meo. Licet autem recognoscat, nihilominus anhelat ad charitatem perfectam. Et ideo non petit hic dilectionem mercenariam, sicut supra faciebat, cum non haberet adhuc gratiam infusam. Sed nunc ad patrem plene conuersus, tamquam vere pœnitens se commendat, et postulat gra-
Glos.interlin. in hũc locum to.5. tiam diuinam: et hoc est quod dicit Glossa: Vult, inquit, per gratiam fieri quod fatetur se indignum per meritum, sicut ille pœnitens petijt: Nunc fle-
2.Paral.vlti. in Orat. Manasses. cto genu cordis mei precans a te bonitatem Domine: Peccaui Domine, peccaui, et iniquitatem meam agnosco: peto rogans te Domine: Remitte mihi, remitte mihi, ne simul perdas me cum iniquitatibus meis, neque in æternum reserues mala mihi,

quia indignum saluabis me, secundum magnam misericordiam tuam, et laudabo te semper omnibus diebus vitæ meæ: quoniam te laudat omnis virtus cælorum, et tibi est gloria in sæcula sæculorum.

Dixit autem Pater ad seruos suos. Post ostensam misericordiam Patris in suscipiendo indignum, subditur hic misericordia in vestiendo nudum. Et quoniam peccator nudatur a veste interioris puritatis, et ornatu exterioris honestatis: ideo quantum ad hæc duo, ostendit filium prodigum per Patris misericordiam releuari. Primo igitur quantum ad vestem interioris puritatis, dicit:

Dixit autem Pater ad seruos suos: Cito proferte stolam primam, et induite illum. Prima stola est vestis intimioris puritatis, qua mens nostra debet indui, et qua a principio sui conditionis induta fuit. Vnde Beda: Stola prima vestis est innocentiæ, in qua *Beda Glos.*
primus homo conditus est, sed post culpam se nu- *in hunc lo-*
dum nouit: et pelliceum, idest, mortale sumpsit *cum to.5.*
indumentum. De hoc puritatis indumento dicitur: Vestimentis albis induaris, vt non appareat confu- *Apo. 3. d*
sio nuditatis tuæ. His vestimentis induitur qui se per diuinæ gratiæ adiutorium in puritate custodit, secundum illud: Habes pauca nomina in Sardis *Apo. 3. a*
qui non inquinauerunt vestimenta sua: et ambulabunt mecum in albis: quia digni sunt. Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, et non delebo nomen eius de libro vitæ: et confitebor nomen eius, *et cetera*. Hæc autem vestis puritatis datur per susceptionem sacramentorum, scilicet baptismi qui omnes sordes abluit. In cuius designatione baptizatus alba veste vestitur. Et etiam pœnitentiæ, quæ ad baptismi puritatem conatur reducere, vt dicit Augustinus. Et quia hæc dispensatio sacramentorum fit per diligentiam ministrorum, ideo dicitur quòd Pater dixit seruis et ministris. Nam sic dicitur: Acci- *Ioan. 20. e*
pite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, *et cetera*.

Secundo quãtum ad ornatum honestatis exterioris, subdit: *Et date annulum in manu eius*, per pulchritudinem pudicitiæ. Annulus enim in manibus significat desponsationem, ac per hoc castum amorem. Ex quo intelligimus quòd annulum in manu portat qui pudicitiam in operibus suis seruat. Hæc pudicitia et si appareat in integritate carnis: maxime tamen consistit in integritate fidei, secundum illud: Despondi *2.Cor.11.b*
vos vni viro Virginem castam exhibere Christo. Vnde annulus est fidei signaculũ, quo anima subarrhatur, vt opera eius placeant Christo. Quia ad Hebręos: *Heb.11. b*
Sine fide impossibile est placere Deo. Ideo et beata Agnes dicebat: Annulo fidei suæ subarrhauit me. *Agnes in*
Tunc autem annulus est in manu, quando fides re- *Resp. eius festi.*
lucet in operatione. Quia Iacobus: Fides sine ope- *Iac.2.d*
ribus mortua est. Vnde Glossa Ambrosij: *Date* *Ambrosij*
annulum, idest, signaculum fidei quo signantur pro- *Glos. in hũc*
missa in cordibus fidelium. *Date in manu*, idest, in *locum to.5.*
operatione, vt per opera fides clarescat, et per fidem opera confirmentur. In cuius rei designationem dicitur: Tulit annulum Pharao de manu sua, et dedit *Gen.41.e*
eum in manu Ioseph. Et quia non sufficit quòd aliquis sit pudicus in operibus suis nisi etiam sit obediens et humilis, ideo subdit: *Et calceamenta in pedes eius*, per promptitudinem scilicet obedientiæ. Qui enim calciatus est, promptus est ad itinerandum, propter quod dicitur: Calciati pedes in præpara- *Ephes. 6.c*
tionem Euangelij pacis. Tunc autem ista obedientia est maxime placita, quando fit ex affectu filiali: Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, fi- *Cant.7.a*
lia Principis! Et quia nullus est idoneus ad transeundum ex hoc mundo ad patrem nisi habuerit promptitudinem obedientiæ, ideo in esu Paschalis agni hæc datur edendi forma: Renes vestros ac- *Exo.12. b*
cingetis, et calceamenta vestra habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, et comedetis festinantes:

ſtinantes: Eſt enim phaſe, id eſt tranſitus Domini. Et hæc obedientia maxime requiritur in prædicatoribus exemplo Christi, et ſanctorum: Quàm pulchri ſuper montes pedes annunciantis, et prædicantis pacem: annunciantis bonum, prædicantis ſalutem, dicentis Sion: Regnabit Deus tuus. Vnde Beda: Calceamenta autem in pedes, officium euangelizandi denunciant, vt curſus mentis ad cæleſtia tendens, a terrenarũ contagio rerum inuiolata ſeruetur, et munda, priorumq. munitus exemplis, ſuper ſerpentes, et ſcorpiones ſecurus incedat. Vnde quia calceamenta fiunt de pellibus animalium mortuorũ, per hoc poſſunt deſignare exempla priorum patrum, ſicut hic dicit Beda in Gloſſa: Quia vero dicuntur dari in pedes, deſignare poſſunt vetuſtatem peccati, ideo dicitur Moyſi: Solue calceamentum de pedibus. Et ſupra: Nolite portare ſacculum, neque peram, neque calceamẽta. Vnde ſupra loquitur de calceamentis ad litteram, hic autem per ſimilitudinem parabolicam.

Iſa. 52. b · Beda Gloſſa in hunc locum to. 5. · Beda Gloſſa in hunc locum to. 5. · Exo. 3. b · Sup. 10. a

A

Et adducite vitulum ſaginatum. Poſt miſericordiam in ſuſcipiendo indignum, et veſtiendo nudum, ſubditur hic miſericordia in reficiendo famelicum. Et hoc recto ordine: quia poſt remiſſionem culparum, et veſtitionem virtutum, ſequitur diuinarum oblectatio deliciarum, quæ conſurgit ex duplici conſideratione, ſcilicet ex conſideratione Saluatoris noſtri, et hominis ſaluati. Primo igitur, quantum ad conſiderationem Saluatoris noſtri, Chriſti dicit:

Adducite vitulum ſaginatum, et occidite. Vitulus iſte ſaginatus eſt Chriſtus pro nobis occiſus, qui nobis in ſacramẽto altaris proponitur in cibum ſuauiſſimum. Chriſtus autem dicitur vitulus: quia pro peccatis oblatus. Immolabit vitulum coram Domino, et offerent filij Aaron ſacerdotes ſanguinem eius fundentes per altaris circuitum, quod eſt ante oſtium tabernaculi. Dicitur autem ſaginatus, quia omnibus bonis repletus et ſuauiſſimus ad ſpiritualem cibum. Vnde Gloſſa: Chriſtus vitulus ſaginatus omni ſpirituali virtute opimus, vt pro totius mundi ſalute ſufficiat. De hoc in figura in Geneſi de conuiuio angelis facto ab Abraam dicitur, quòd Abraam ad armentum cucurrit, et tulit inde vitulum tenerrimum et optimum. Hunc vitulum adducunt ſerui Chriſti, et occidunt, quando in altari immolant pro ſalute peccatorum, et nobis exponunt in cibum. Vnde Gloſſa: Semper Chriſtus immolatur. Vel tunc adducitur et occiditur, quando mors eius, et ſacramentum altaris ad memoriam per prædicatorem reuocatur ad ſuſtentationem, et cibum. Vnde Beda: Adducere autem vitulum et occidere, et prædicare Chriſtum, et mortem eius inſinuare. Tunc etenim cuique noſtrũ quaſi recens occiditur, cum credit occiſum. Tunc caro eius comeditur, cum eius paſſionis ſacramentũ et ore ad emundationem percipitur, et corde ad imitationem cogitatur. Ceterum, etſi omnes Chriſtiani habeant refectionem in paſſione Chriſti, illi tamen potiſſime oblectantur qui per illam ſe a maioribus malis et periculis, et peccatis ereptos et liberatos vident. Et ideo ſubdit: *Et manducemus et epulemur.* Non conuiuio carnali, quo licunt impij: Comedamus, et bibamus, cras enim moriemur, ſecundum quod dicit Iſaias ſed ſpirituali, de quo dicitur: Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Itaque epulemur: non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, et nequitiæ, ſed in azymis ſinceritatis, et veritatis. Et in Canticis: Comedite amici, et bibite, et inebriamini chariſſimi. In hoc conuiuio Chriſtus eſt cibus, conuiua, et diſpenſator, quia ipſe delectatur nobiſcum, et nos cum ipſo, et hoc faciente ipſo: Ecce ſto ad oſtium, et pulſo, ſubditur: Si quis aperuerit mihi ianuam intrabo ad illum, et cænabo cum illo, et ipſe mecum.

B · Leuit. 1. b · Gloſ. interlin. in hunc locum to. 5. · Gen. 18. a · Gloſ. interlin. in hunc locum to. 5. · Beda Gloſ. in hunc locum to. 5. · Iſa. 22. d · 1. Cor. 5. c · Cant. 5. a · Apo. 3. d

C · D · E · F

Secundo quantum ad conſiderationem hominis ſaluati, ſubdit: *Quia hic filius meus mortuus fuerat*, per culpam, quæ mortuos facit. Non mortui laudabunt te Domine. Et iterum: In peccato veſtro moriemini: *Et reuixit* per pœnitentiam: Surge qui dormis, et exurge a mortuis: et illuminabit te Chriſtus. Et in Pſalmo: Auferes ſpiritum eorum, et deficient. Deinde: Emittes ſpiritum tuum, et cetera: *Perierat*, per amiſſionem iuſtitiæ. Quicumque ſine lege peccauerunt, ſine lege et peribunt. Et: In corruptione ſua peribunt percipientes mercedem iniuſtitiæ ſuæ. *Et inuentus eſt*, per recuperationem gratiæ, ſecundum illud Iob: Inueni in quo ei propitiet. Et hoc facit Dominus, cum gratiam ſuam infundit in animam. Inueni Dauid ſeruum meum: oleo ſancto meo vnxi eum. Et quia de hoc eſt omnibus gaudendum, ideo ſubdit: *Et cœperunt epulari.* Beda: Non ſolum filius, pro quo vitulus occiſus eſt, reficitur: ſed et pater et ſerui eius: quia refectio Dei, et ſanctorum eſt ſalus peccatorum. In cuius rei figuram dicitur: Epulaberis in feſtiuitate tua tu et filius tuus et filia tua, et ſeruus tuus et ancilla: Leuites quoque, et aduena, et pupillus, ac vidua, qui intra portas tuas ſunt, *et cet.*

Pſ. 113. d · Ioan. 8. c · Ephe. 5. c · Pſal. 103. d · Rom. 2. b · 2. Pet. 2. c · Iob 34. a · Pſal. 88. d · Beda Gloſſa in hunc locum to. 5. · Deut. 16. c

Erat autem filius eius ſenior in agro, et cum veniret, et cetera. Poſtquam oſtendit miſericordiam pij patris in acceptando conuerſionem pœnitentis, hic ſecundo oſtendit miſericordiam eius in placando indignationem filij obedietis. Diuiditur autem hæc pars in duas. In quarum prima exprimitur impatientia filij ad indignationem concipiendam. Secundo, clementia patris ad indignationem placandam, ibi: *Pater ergo illius egreſſus*, et cetera. Circa impatientiam filij indigenti tria introducit Euangeliſta, ex quibus indignatio illa originem traxit: ſcilicet difficultatem laboris peracti: ſollemnitatem gaudij auditi: et liberalitatem paterni beneficij indicati. Ex quorum conſideratione incidit ille filius maior in indignationẽ. Primo igitur quantum ad difficultatem laboris peracti, dicit:

Diuiſio.

Erat autem filius eius ſenior in agro. Filius iſte ſenior dicitur ille, qui moribus maturior eſt, patri conformior et obedientior: quia dicitur: Cani ſunt ſenſus hominis: et ætas ſenectutis vita immaculata. Et quia bona vita numquam eſt otioſa, ideo dicit quòd erat in agro, ſcilicet ad laborandum, Vt poſſet dicere illud: Homo agricola ſum: quoniam Adam exemplum meum ab adoleſcentia mea. Vnde in agro laborabat ſecundum ſapientis conſilium: Qui operatur terram ſuam, ſaturabitur panibus. Et: Præpara foris opus tuum, et diligenter exerce agrum tuum: quia ſic dictum eſt homini: In ſudore vultus tui veſceris pane tuo.

Sap. 4. b · Zach. 13. b · Prou. 12. b · Prou. 14. a · Gen. 3. d

Secundo quantũ ad ſollemnitatẽ gaudij auditi, ſubdit: *Et cum veniret et appropinquaret domui, audiuit ſymphoniam et chorũ.* Per domum iſtam intelligitur cõgregatio iuſtorũ. Deus in loco ſancto ſuo: Deus inhabitare facit vnius moris in domo. Et: Vt ſcias quo modo oporteat te in domo Dei conuerſari, quæ eſt Eccleſia Dei viui, columna et firmamentũ veritatis. In hac domo auditur ſymphonia, et chorus per cõcordem lætitiam, quantũ ad conformitatem interiorẽ et exteriorem, hoc eſt, morum, animorum, et ſermonum. Eſt enim ſymphonia cõcordia et collectio quorumcumque ſonorum. Et deſignat lætitiam quæ venit ex concordia animorum. Vnde Ambroſius: Symphonia eſt diuerſarum ætatum et virtutum velut variarum chordarum indiſcreta concordia, ſecũdum quod dicitur: Multitudinis credentiũ erat cor vnum et anima vna. Chorus vero eſt collectio vocum, et ſignificat lætitiam quæ venit ex concordia vocum et verborum in prædicando, et laudando Deum, ſecundum illud Prophetæ: Laudate eum in tympano et choro: hoc eſt, in ſancta Eccleſia. Obſecro vt idipſum dicatis omnes. Et de iis duobus dicitur: Si qua conſolatio in Chriſto, ſi quod ſolatium charitatis, ſi qua ſocietas ſpiritus, ſi qua viſcera miſerationis: implete gaudium

Pſal. 67. a · 1. Tim. 3. d · Symphonia quid. · Amb. to. 3. li. 7. in c. 15 Lucæ. · Act. 4. f · Chorus. · Pſ. 150. a · 1. Cor. 1. b · Phil. 2. a

gaudium meum, vt idem sapiatis, eamdem cha-
ritatem habentes, vnanimes, idipsum sentientes.
Hanc ergo harmoniam iucundam in hac domo
Dei audit, qui ad illam appropinquat. Appro-
pinquatio autem ista est per considerationem sacræ
scripturæ, quæ quasi est quoddam ostium ad cogno-
scendum ea quæ sunt intra vnitatem sanctæ Eccle-
Eccli. 51. d siæ: Appropiate ad me indocti, et congregate vos
in domum disciplinæ. Et tunc quando quis attendit
scripturam, in ipsa audit istius Ecclesiæ concordiam
et harmoniam, intra eius membra. Quia tota scri-
ptura nihil aliud docet quàm charitatis concordiam
Mat. 22. d et harmoniam, secundum illud: In his duobus man-
Rom. 13. c datis, *et cetera*. Et: Qui diligit proximum, legem
1. Tim. 1. b impleuit. Nam: Finis præcepti, est charitas de cor-
de puro, *et cetera*.

Tertio quantum ad liberalitatem paterni benefi-
cij indicati, subdit: *Et vocauit vnum de seruis, et in-
terrogauit quid hæc essent*. Iste vnus seruus vocatus, est
ordo prædicantium et docentium, de quo seruo su-
Sup. 14. d pra: Misit seruum suum hora cœnæ dicere inuitatis,
Glos. interlin. in c. 14. Luca super illud: Misit, et cet. to. 5. vbi Glossa: Seruus iste est ordo prædicatium: ab hoc
seruo requirenda sunt ecclesiastica sacramenta et my-
steria scripturarum, quia: Labia sacerdotis custo-
dient scientiam, et legem requirent ex ore eius: quia
Angelus Domini exercituum est. Et quoniam verus
Malac. 2. b prædicator est annunciator præcipuus diuinæ pieta-
tis, ideo subdit: *Isq. dixit illi: Frater tuus venit*, per
Isa. 21. c humilitatem pœnitentiæ: Si quæritis, quærite: con-
Isa. 60. a uertimini, et venite. Et: Filij tui de longe venient,
et filiæ tuæ de latere surgent. *Et occidit pater tuus vi-
tulum saginatum*, per refectionem Eucharistiæ, se-
Ioan. 6. f cundum illud: Caro mea, vere est cibus, et sanguis
meus, vere est potus. Qui manducat meam carnem,
et bibit meum sanguinem, *et cetera*. *Quia saluum il-
lum recepit*, per recuperationem iustitiæ, quam so-
Act. 4. c lus Christus potest restituere secundum illud: Nec
est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo
oporteat nos saluos fieri. Hæc autem tria prædicat
sacra scriptura tota, scilicet pœnitentiam, gratiam
et salutem. Vnde præcursor Christi hæc prædicabat,
Mat. 3. a scilicet: Pœnitentiam agite, simul promittens gra-
Mat. 4. c tiam et salutem. Similiter et ipse Christus: Pœniten-
tiam agite. Similiter et vniuersus chorus Apostolo-
rum et maxime Petrus et Paulus qui non tantum
verbo, verum et exemplo clamabant, secundum il-
1. Tim. 1. d lud: Christus Iesus venit in hunc mundum peccato-
res saluos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo
misericordiam consecutus sum, vt in me primo osten
deret Christus Iesus omnem patientiam, ad infor-
mationem eorum qui credituri sunt illi in vitam
æternam. Vnde et propter peccatores dicebat vitu-
Rom. 5. b lum saginatum esse occisum, cum dicebat: Com-
mendat autem charitatem suam Deus in nobis, quo-
niam cum adduc peccatores essemus, secundum
tempus Christus pro nobis mortuus est. Multo igi-
tur magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui eri-
Ibid. d mus ab ira per ipsum. Et paulo post: Vbi abunda-
uit delictum, superabundauit et gratia: vt sicut re-
gnauit peccatum in mortem, ita gratia regnet per
iustitiam. Et quia iustus de suis meritis præsumens
hanc iustitiã non acceptat, immo potius indignatur
contra misericordiam Dei, quasi inique agat red-
dendo bona pro malis, ideo subdit: *Indignatus est
autem, et nolebat introire*. Qui enim non acceptat af-
fluentiam misericordiæ Dei, sed sufficientiam iusti-
tiæ suæ, non potest introire ad vnitatis ecclesiasticæ
Rom. 10. a charitatem, et hoc est, quod dicitur de talibus:
Ignorantes iustitiam Dei, et suam quærentes statue-
re, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Vnde et hac de
causa populus Iudaicus non vult introire in Ecclesia-
sticam vnitatem. Et quia superbiens de sua iustitia,
non acceptat summi patris misericordiam peccato-
Rom. 3. d ribus impensam. Sed contra tales dicitur: Iustifica-

A ti gratis per gratiam ipsius, et per redemptionem
quæ est in Christo Iesu quem proposuit Deus propi-
tiatorem per fidem in sanguine ipsius, *et cetera*, vt
sit ipse iustus, et iustificans eum qui est ex fide Iesu
Christi. Vbi est ergo gloriatio tua? exclusa est. Et
sequitur: Arbitramur enim iustificari hominem per
fidem sine operibus legis. Iste præsumens de iusti-
tia, et indignans de misericordia fratri impensa, non
ambulat secundum iustitiam, sed secundum iniusti-
tiam. Quia in Prouerbijs dicitur: Qui ad indignan- *Prou. 19. d*
dum facilis est, erit ad peccata procliuior.

B *Pater ergo illius egressus*, et cetera. Post descriptam
impatientiam filij ad indignationem concipiendam,
hic secundo ostenditur clementia patris ad indigna-
tionem placandam, vbi tria introducuntur. Primo
enim præmittitur ex parte patris allocutio pia. Se-
cundo a parte filij responsio proterua. Tertio sub-
iungitur persuasio placatiua. Primo igitur quantum
ad patris allocutionem pijssimam, dicit:

Pater ergo illius egressus cœpit rogare illum. Egreditur
autem pater ad exteriora per condescensionem, se-
cundum illud: Egressus es in salutem populi tui, et *Abac. 3. a*
in salutem cum Christo tuo. Egressus scilicet iste
non est aliud nisi manifestare se exterius in carne:
C Propter Sion non tacebo, et propter Hierusalem *Isa. 62. a*
non quiescam donec egrediatur vt splendor iu-
stus eius, *et cetera*. Et quia hic egressus fuit ex
magna pietate ad hominem saluandum, ideo di-
cit: *cœpit rogare eum*. Tamquam filijs, vobis of- *Heb. 12. b*
fert se Deus. Rogat ergo si contra ipsum dedigna-
mur, secundum illud: Aures tuæ audient verbum *Isa. 30. e*
post tergum monentis. Hæc est via, ambulate in ea.
Vnde ipse Deus Pater contra Filium indignatum nõ
indignatur, sed potius eum rogat et consolatur, vt
impleatur illud Isaiæ: Quo modo sicui mater blan- *Isa. 66. d*
diatur, ita ego consolabor vos: nec immerito, quia
D sicut dicitur: Ipse est pater misericordiarum et Deus *2. Cor. 1. a*
totius consolationis qui consolatur nos in omni tri-
bulatione nostra. Vnde Hieremias dicit de hac allo- *Hier. 3. b*
cutione: Ergo saltem amodo voca me: Pater meus,
dux virginitatis meæ tu es, *et cetera*. Et sic imple-
tur illud Iob: Orabam filios vteri mei. *Iob 19. c*

Secundo quantum ad filij responsionem, subdit:
*At ille respondens dixit patri suo: Ecce tot annis seruio ti-
bi*. vbi proterue responcet, quia seipsum iactat de iu-
stitia dicens quòd longo tempore seruiuit patri, cum
tamen ipse pater obsequo nostro non indigeat, secun
dum illud: Dixi Domino, Deus meus es tu, quo- *Psal. 15. a*
E niam bonorum meorum non eges. Et Iob: Porro si *Iob 33. b*
iuste egeris, quid donabi ei, aut quid de manu tua ac
cipiet? Ostentat ergo se in hoc quòd iactat se pro pa-
tre magna fecisse. Ostentat et se in hoc quòd dicit se
nihil contra eum fecisse cum addit: *Et numquam man-
datum tuum præteriui*. It in hoc iustificat seipsum,
cum tamen dicat Apotolus: Nihil mihi conscius *1. Cor. 4. a*
sum, sed non in hoc ustificatus sum. Contra
illud supercilium dicitur: Non est homo qui non *3. Reg. 8. e*
peccet. Et: Si dixerimus quoniam peccatum non *1. Ioan. 1. d*
habemus, ipsi nos seducimus, *et cetera*. Quia dici-
tur ad Romanos: Omnes peccauerunt, et egent glo- *Rom. 3. c*
F ria Dei. Ostentat ergo suam iustitiam, accusat et pa-
tris duritiam, cum subdit: *Et numquam dedisti mihi
hædum vt cum amicis meis epularer*, quasi dicat: sem-
per fuisti mihi durus, et non dedisti aliquam inte-
riorem consolationem, quæ esset indicatiua dilectio-
nis tuæ: et tamen hoc facit Deus iusto iudicio et oc-
culto, secundum illud: Sunt iusti, atque sapientes, *Eccls. 9. c*
et opera eorum in manu Dei, et tamen nescit homo
vtrum amore, an odio dignus sit: sed omnia in futu-
rum seruantur incerta. Iste autem non attendens oc-
culta Dei iudicia, patris duritiam accusat, quasi di-
ceret illud Iob: Mutatus es mihi in crudelem, et in *Iob 30. e*
duritia manus tuæ aduersaris mihi. In hoc ergo ac-
cusat patris duritiam. Similiter reprehendit patris
clemen-

clementiam, cum adiungit: *sed postquam filius tuus hic:* quasi diceret non frater meus, sicut dicebat Domi-
Exo.32. b nus ex indignatione: Descende, peccauit populus tuus, *tuus*, inquit, non meus, quia propter culpam dedignor vt fratrem ipsum recognoscam. Vnde addit: *Qui deuorauit substantiam suam cum meretricibus, venit*, et ita dignus esset ira, quia prodigus immun-
Psal.72. d dus, et fœdus, et ideo merito perdendus. Perdidisti
Thre. 1. f omnes qui fornicantur abs te. Et: Facta est Hierusalem quasi polluta menstruis inter eos. Iustus est Dominus, quia os eius ad iracundiam prouocaui. *Occidisti illi vitulum saginatum*, ostendendo summam beneuolentiam, quam ostendit cum alicui deuotionem dat circa beneficium Dominicæ passionis, se-
Cant.1. d cundum illud: Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur: Botrus Cypri dilectus meus mihi; in vineis Engaddi. *Occidisti ei*, id est, per deuotionem dedisti, ac si solum pro ip-
Gal. 2. d so occisus esset, sicut et Paulus dicebat: Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me. Vnde et præmittebat: Christo confixus sum cruci. Arguit ergo iste sua responsione proterua, et patris clementiam, et accusat duritiam, et ostentat suam iustitiam,
Iac. 4. b nec attendit quòd Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, sicut dicitur. Siquidem Deus peccatoribus est dulcis vt eos excitet ad spem. Et durus iustis, vt eos inclinet ad humilitatem, propter quod
Inf. 17. c dicitur: Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus, *et cetera*.

Tertio quantum ad satisfactionem placatiuam, subiungit: *At ipse dixit illi: Fili, tu semper mecum es.* Nota hic benignissimam patris responsionem, quia cum posset arguere filium de præsumptione, de indignatione, de proteruia, et de inhumanitate. Tamen non arguit, ne magis perturbet, sed pie blandi-
Prou.15. a tur, vt leniat: Quia responsio mollis frangit iram. Non ergo arguit perturbatum, sed dulciter et rationabiliter placat iratum, laudando, scilicet filij obedientiam, cum dicit: *Fili, tu semper mecum es*. Et semper mihi obtemperas, ita vt sis de numero illorum
Inf. 22. e quibus dicitur: Vos estis qui permansistis mecum in
Psal. 72. c tentationibus meis. Et possis dicere illud: Vt iumentum factus sum apud te: Et ego semper tecum, *sem-*
Ioan.8. d *per mecum es*, in domo manens sicut filius. Filius manet in domo in æternum, placat etiam ostendendo beneuolentiam, cum addit: *Et omnia mea tua sunt*, per beneuolentiam, scilicet charitatis, secundum il-
1.Cor.3. d lud: Omnia enim vestra sunt, siue Paulus, siue Apollo. Sequitur: Siue præsentia, siue futura. Omnia enim vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei.
Rom. 8. f Quia sicut dicitur: Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Vult ergo dicere quòd licet magna non ostendat, tamen magna
Isa. 64. a reseruat, secundum illud: Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te. Omnia ergo sunt viri iusti, vel in re, vel in spe. Nam cum sint quædam superiora, quædam inferiora, quædam pa-
Psal.72. d ria. Superiora sunt viri iusti ad fruendum: Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum. Æqualia scilicet Angeli, et sunt ipsius iusti, ad coadiuuandum:
Heb. 1. d Omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capient salutis. In-
Psal. 8. a feriora, iusti sunt, ad vtendum et dominandum: Quid est homo, quòd memor es eius? aut filius hominis quoniam visitas eum? Sequitur: Omnia subiecisti sub pedibus eius, *et cetera*. Et in hoc apparet mira patris beneuolentia. Placat etiam approbando impensam misericordiam cum subiungit: *Epulari autem et gaudere oportebat*; charitate scilicet vrgente, quia charitas est quæ cogit de bono gaudere. Vnde
2.Cor.5. c Apostolus: Siue mente excedimus Deo, siue sobrij sumus, vobis. Charitas enim Christi vrget nos. Et sicut charitatis est vri de alieno scandalo, secundum illud: Quis scandalizatur, et ego non vror? Sic læta- 1.Cor.11. f
ri et refici de alieno remedio, ideo dicit: *Quia frater tuus hic, mortuus erat et reuixit, perierat et inuentus est.* Mortuus fuerat deserendo Christum, qui de se di-
cit: Ego sum via, et veritas, et vita. Et: Vita erat Ioan.14. a
lux hominum, *perierat*; amando peccatum: Quia: Ioan. 1. a
Qui amat periculum, in illo peribit, *reuixit* autem Eccli.3. d
redeundo ad Christi gratiam: Ego sum resurrectio Ioan.11. c
et vita, et cetera, *et inuentus est*, redeundo ad pœnitentiam. Sicut supra inuenta fuit ouicula, inuenta fuit et perdita drachma, et ideo *epulari oportebat et gaudere*, quia sicut supra dictum est: Gaudium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente: gaudium etiam pastori de oue, gaudium et mulieri de drachma. Ergo multo fortius gaudium debet esse fratri de fratre suo, et patri de filio reinuento.

CAPVT XVI.

DICEBAT *autem et ad discipulos suos*, et cetera.] Post expressionem impietatis Iu- Diuisio.
daicæ, et notificationem pietatis diuinæ, subintroducit hic Euangelista commendationem, et persuasionem pietatis humanæ. Et diuiditur pars ista in duas. In quarum prima persuadetur ipsis discipulis per Christi documenta, et per exempla parabolica pietas humana, quantum ad opera corporalia. In secunda, quantum ad
spiritualia: *Et ait ad discipulos suos*. Pars prima con- Inf. 17. a
tinet præsens capitulum, quod in tres partes distinguitur. In quarum prima proponitur exemplum parabolicum pietatis prouidæ. In secunda elicitur documentum pietatis perfectæ, ibi: *Et ego dico vobis, facite*, et cetera. In tertia subiungit exemplum impietatis punitæ, ibi: *Homo quidam erat diues*, et cetera. Circa exemplum igitur pietatis prouidæ, quod proponitur circa villicum, qui fuit de bonis Domini sui largus, attendendum quòd illud partim est exemplum expressum, partim dictum parabolicum, nisi enim esset exemplum expressum, non subderetur in fine parabolæ, quòd *laudauit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset*, et cetera: sed rursus nisi esset parabolice dictum, factum tantæ fraudis adeo detestandum, in exemplum nullatenus a Domino proponi deberet. Propter quod oportet exemplum istud partim ad litteram prosequi, partim etiam parabolice: cum habeat rationem exempli et parabolæ, sicut et illud de diuite epulone. Istud tamen plus tenet rationem parabolæ, et illud magis rationem exempli, et ideo magis intelligitur secundum litteram. Istud autem partim secundum metaphoram, partim secundum litteram est intelligendum. Ad huius igitur parabolici exempli euidentiam, attendendum quòd aliquid proponitur in eo recogitandum, aliquid refutandum, aliquid vt formidandum, aliquid vt tolerandum, aliquid vt prouidendum, aliquid vt imitandum, et aliquid vt commendandum. Recogitanda namque est origo potestatis humanæ, de qua ibi: *Homo quidam erat diues*. Refutanda est abusio potestatis commissæ, quam insinuat, ibi: *Et hic diffamatus est apud illum*. Formidanda est discussio æquitatis supernæ, de qua ibi: *Et vocauit illum, et ait illi*. Toleranda est imperfectio impietatis humanæ, quam ibi insinuat: *Ait autem villicus intra se*. Prouidenda est inuentio fidelis amicitiæ, ibi: *Scio quid faciam: vt cum amotus fuero*. Imitanda est exhibitio liberalis clementiæ, de qua ibi: *Conuocatis itaque singulis debitoribus*. Laudanda siue commendanda est discretio sagacis prouidentiæ, de qua ibi: *Laudauit Dominus villicum iniquitatis*. Primo igitur in hac parabola insinuatur origo potestatis mundanæ a discipulis recogitanda, cum dicit:

Dicebat autem et ad discipulos suos. Quibus dixit su-
Sup. 8. b pra: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei. Et
Ioan. 15. b Ioannes: Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ-
cumque audiui a patre meo, nota feci vobis. Ideo
autem et ad discipulos dicebat, quia Iudæis confuta-
tis, eis debebat pietas persuaderi, ad quam vehemen
ter incitat consideratio originis potestatis terrenæ.
De qua dicit: *Homo quidam erat diues, qui habebat vil-*
licum. Homo iste quidam singularis et singulariter
Rom. 10. c diues, recte intelligitur Deus, secundum illud: Idem
Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant il-
lum. Iste solus diues, quia habet omnia et abundat.
Psal. 49. b Meus est enim orbis terræ, et plenitudo eius. Et rur-
sus: Meæ sunt omnes feræ siluarum. Et rursus: Do-
mini est terra, et plenitudo eius orbis terrarum, *et ce-*
tera. Huius hominis diuitis villicus est quilibet ho-
mo, qui habet aliquid posse terrenum, siue dignita-
Glos. in hūc tis, siue diuitiarum ad dispensandum. Vnde Glossa:
locum to. 5. Villicus est, cui Deus aliquas pecunias ad erogādum
Glos. in hūc pauperibus commisit. Et vt alia Glossa dicit: Villi-
locum to. 5. cus est propriæ villæ custos, sed ponitur hic pro œco-
nomo, id est dispensatore. Humana igitur potestas,
quoniam non est, nisi ad tempus et ab alio collata,
non est nisi quædam villicatio et œconomia. Vnde
1. Paral. dicitur: Tua sunt omnia, et quæ de manu tua acce-
29. d pimus, dedimus tibi. Peregrini etiam sumus coram
te, et aduenæ sicut omnes patres nostri. Dies nostri
quasi vmbra super terram, et nulla est mora. Vnde et
Apostolus nolebat se æstimari Dominum, sed œco-
1. Cor. 4. a nomum, et villicum, cum dicebat: Sic nos existimet
homo, vt ministros Christi, et dispensatores myste-
riorum Dei, *et cetera*. Talem villicum rerum præ-
Iob 1. d sentium se existimabat Iob: Dominus dedit, Domi-
nus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est.

Secundo quantum ad abusionem potestatis com-
missæ ab omnibus fugiendam, subdit: *Et hic diffa-*
matus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius. Bona
namque Dei dissipat, qui temporalia ista vel male re-
Glos. interlin. in hūc tinet, vel male accipit, vel male dispensat. Vnde Glos-
locum to. 5. sa: Dissipatio est, quando ipsa bona male congregan-
tur, vel quando non bene expenduntur. Et ratio hu-
ius est, quia bona temporalia sunt, vt per hæc acqui-
rantur bona æterna. Cum ergo hæc temporalia sic
habentur, quòd propter illa æterna perduntur, tunc
absque dubio dissipantur. Qui ergo hæc temporalia
bona sic expendunt, quòd non quærunt in eis me-
ritum salutis, sed solatium carnis: temporalia non
dispensant ad modum boni villici: sed dissipant ad
Sup. 15. d modum filij prodigi. De quo supra dicitur quòd
dissipauit substātiam suam viuendo luxuriose. Con-
Osee 2. b tra quos dicit Dominus per Oseam prophetam: De-
di eis frumentum, et vinum, et oleum, et argentum
multiplicaui eis, et aurum, quæ fecerunt Baal: Id-
circo conuertar, et sumam frumentum meum in tem
pore suo, et vinum meum in tempore suo, et libera-
bo lanam meam, et linum meum, quæ operiebant
ignominiam eius. Et nunc reuelabo stultitiam eius
in oculis amatorum eius. Vnde quia plures sunt dis-
1. Cor. 4. a sipatores et pauci dispensatores, dicitur: Hic iam quæ-
ritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.
Tunc autē hæc temporalia bene dispensantur, quan-
do in opera misericordiæ distribuuntur, secundum
Sup. 12. e illud: Quis putas est fidelis dispensator et prudens,
quem constituit Dominus super familiam suam? *et*
cetera. Et istius dissipationis origo, et mater est in
Prou. 29. a misericordia. Ideo dicitur: Nouit iustus causam
pauperum, impius ignorat scientiam, homines pe-
stilentes dissipant ciuitatem. Tunc autem hic villicus
apud Dominum diffamatur, quando clamor paupe-
Iac. 5. a rum ascendit ad Dominum. Vnde dicitur: Agite
nunc diuites, plorate vlulantes in miserijs vestris,
quæ aduenient vobis. Et post: Ecce merces opera-
riorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ frau-
data est a vobis, clamat, et clamor eorum in aures
A Domini sabaoth introiuit. Et quoniam crudelis est
qui famam negligit, et omnis homo maxime horret
infamiam, ideo talis bonorum abusio est cauenda,
ne ex dissipatione bonorum dispensatorum cadat in
opprobrium et derisionem publicam, secundum il-
lud: Fatuo non erit amicus, et non erit gratia in bo- Eccli. 20. b
nis illius. Et postea: Quoties et quanti irridebunt
eum? Neque enim quod habendum erat, directo
sensu distribuit, similiter et quod non erat habēdum.

Tertio quantum ad districtionem æquitatis diui-
næ, cuilibet formidandam, subditur: *Et vocauit il-*
lum, et ait illi: Quid hoc audio de te? Glossa: Vocat quan Glos. inter-
B do incutit timorem æternæ damnationis, de qua vo- lin. in hūc
catione dicitur: Et audiui post me vocem commo- locum to. 5.
tionis magnæ. Benedicta gloria Domini de loco suo. Eze. 3. b
Hac voce vocatur qui ad considerandum futurum
iudicium excitatur, vbi arguetur non solum secun-
dum famam, sed secundum conscientiam, propter
quod addit: *Redde rationem villicationis tuæ.* Hæc nam-
que vox in aure cuiuslibet debet resonare, quia abs-
que dubio diuina æquitas rationem exiget de bonis
commissis ad dispensandum, sicut innuitur in Mat-
thæo: Assimilatum est regnum cælorum homini re- Mat. 18. c
gi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. De
C malis commissis: Et cum cœpisset rationem ponere,
oblatus est ei vnus qui debebat ei decem millia talen-
ta. Sequitur: Misertus autem Dominus serui illius, Ibid. d
dimisit eum, et debitum dimisit ei. Et post subditur
quòd de hoc rationem exegit. De bonis etiam omis-
sis: Post multum temporis venit Dominus seruorum Mat. 25. b
illorum, et posuit rationem cum eis, et subdit de ser-
uo pigro quòd proiectus est in tenebras exteriores. Ibid. c
De malis etiam perpetratis: Sufficit enim præte- 1. Pet. 4. a
ritum tempus ad voluntatem gentium consumman-
dam his qui ambulauerunt in luxurijs, desiderijs, vi-
nolentijs, cōmessationibus. Et sequitur: Qui reddent
D rationē ei, qui paratus est iudicare viuos et mortuos.
Nec tantum de magnis malis, verumetiam de paruis
secundum illud: De omni verbo otioso, quod locu- Mat. 12. c
ti fuerint homines, reddent rationem in die iudicij.
Ab hoc ergo villico exigit rationē villicationis quan-
tum ad omnia quattuor prædicta: quia, quantum ad
modicum dicit Bernardus: Sicut nec capillus de ca-
pite peribit, sic nec momentum de tempore transit,
de quo non exigatur ratio. Et post istius rationis exa-
ctionem non restabit possibilitas ad merendum, ideo
subdit: *Iam enim non poteris villicare*, quia dicitur:
E Nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt Eccl. 9. e
apud inferos, quo tu properas. Vnde dicitur cuilibet
villico: Non habebis iugiter potestatem. Et: Om- Prou. 27. d
nis potentatus, breuis vita. Propter quod Propheta Eccli. 10. b
in Psalmo: Nolite confidere in principibus, neque Psal. 145. a
in filijs hominum, in quibus non est salus. Exibit spi-
ritus eius, et reuertetur in terram suam: in illa die pe-
ribunt omnes cogitationes eorum, *et cetera*.

Quarto quantum ad imperfectionem infirmitatis
humanæ in villico tolerandam, subditur: *Ait autem*
villicus intra se, quid faciam, quia Dominus meus aufert a
me villicationem? Quia enim timor iudicij solicitat
F mentem ad prouocationem remedij, ideo videns vil-
licus se esse iudicandum, requirit remedium secun-
dum illud: Ante iudicium para iustitiam tibi, et an- Eccli. 18. c
tequam loquaris disce. Ante languorem adhibe me-
dicinam, et ante iudiciū interroga teipsum. Et quia
perfectio pœnitentiæ consistit in afflictione et labo-
re corporali, et humilitate et pudore mentali, et hæc
duo recusat animus infirmi hominis, ideo addit: *Fo-*
dere non valeo, propter laboris corporalis difficulta-
tem: quia sicut dicitur: Qui delicate a pueritia sua Prou. 29. c
nutrit seruum suum, postea sentiet eum cōtumacem,
mendicare erubesco, propter actus contemptibilis vi-
litatem. Super minimum pro magno placeat tibi, Eccli. 29. d
et improperium peregrinationis non audies. Et post
subdit: Grauia hæc homini habenti sensum. Cor-

reptio

.reptio domus, et improperium feneratoris. Huic
ergo villico similis est qui refugit ordinem Cister-
siensium, quia laborant: vel ordinem Minorum,
quia mendicant. Et hoc tamen tolerabile est,
quia ex infirmitate venit quòd fugiat laborem,
et ex pudore quòd fugiat mendicationem. Illum
fugit vt intolerabilem: hunc vt contemptibi-
lem. Sed licet ista sint difficilia homini imperfe-
cto, facilia tamen sunt propter Christum perfecto
Christiano. Nam Christus pro nobis factus est pau-
Psal. 87. d per, et in laboribus multis secundum illud: Pauper
sum ego, et in laboribus a iuuentute mea. Et per hoc
Dominus veris Christianis reddit laborem optabi-
lem, et mendicitatem honorabilem, quia gloria
Eccli.33.d magna est sequi Dominum, sicut dicitur: Ipse au-
tem Dominus de se dicit: Ego autem mendicus sum
et pauper, et Dominus solicitus est mei. Quod qui-
dem non dicitur quantum ad spiritualia, quibus
abundat, sed quantum ad temporalia, in quibus pro
nobis egenus et mendicus factus est, secundum il-
2.Cor.8. b lud: Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quo-
niam propter vos egenus factus est, cum esset diues,
S.Frãciscus *et cetera*. Et propterea dicit beatus Franciscus in re-
gula sua quòd fratres suos non oportet verecundari
dum mendicant, quia Dominus se pro nobis fecit
pauperem in hoc mundo. Verumtamen quia villico
tamquã imperfecto non erat data gratia, per quam
perfecte efficeretur conformis Christo, ideo tam-
quam infirmus dicit: *Mendicare erubesco*, non ait
mendicare contemno, quia hoc non esset infirmita-
tis tolerandæ, sed impietatis detestandæ.

Quinto quantum ad inuentionem fidelis amicitiæ
prouidendam, subdit: *Scio quid faciam*, vt acquiram
Glos.in hūc locum to.5. fidelem amicitiam. Vnde Glossa: Villicus est cui
Deus aliquas pecunias ad erogandum pauperibus
commisit: qui si cogitet talem villicationem cum
vita ista finiendam, magis de acquirendis amicis,
quàm de congregandis diuitijs pertractaret. Ille
enim recte potest dicere: Scio quid faciam: qui in-
tendit acquirere proximi amicitiam, quia econtra-
1.Ioan.2.b rio dicitur: Qui odit fratrem suum, in tenebris est,
et in tenebris ambulat, et nescit quo eat, quia tene-
bræ obcæcauerunt oculos eius. Sed contra: Qui dili-
git, ipse scit quid facit: facit enim secundum doctri-
nam Christi, quia quærit remedium contra pericu-
lum. Propter quod subdit: *vt cum amotus fuero a*
villicatione, per diuinam sententiam, secundum il-
Apoc.2. b lud: Veniam tibi cito, et mouebo candelabrum
tuum de loco suo, *recipiant me in domos suas*, per ami-
cabilem misericordiam. Nam hæc est lex amicitiæ
in necessitate, non deesse amico. Vnde in Prouer-
Prou.17. c bijs: Omni tempore diligit qui amicus est, et frater
Eccli.6. b in angustijs comprobatur, quia: Amicus fidelis, pro-
tectio fortis: qui autem inuenit illum, inuenit the-
saurum. Amico fideli nulla est comparatio, et non
est digna ponderatio auri et argenti contra bonita-
tem fidei illius.

Sexto quantum ad exhibitionem liberalis miseri-
cordiæ imitandam, subditur: *Conuocatis igitur singu-*
lis debitoribus Domini sui. Vbi ad litteram ostenditur
liberalitas munificentiæ et misericordiæ in villico,
tum quia largitur multis, tum quia multum, tum
quia moderate multis, quia singulis debitoribus Do-
mini sui. Secundum illud quod Dominus suadet:
Sap.6. d Omni petenti te tribue. Et Isaias: Beati qui semina-
Isa.32. d tis super omnes aquas, immittentes pedem bouis et
asini. Et quia misericordia impendi debet egenti-
bus, ideo non cuilibet dat, sed debitoribus. Secun-
Isa. 58. b dum illud: Dimitte eos qui confracti sunt liberos,
et omne onus dirumpe. Frange esurienti panem
tuum, et egenos vagosq. induc in Domum tuam.
Cum videris nudum, operi eum, et carnem tuam
ne despexeris. Multum, quia magnam summam
pretij dimittit. Propter quod subditur: *Dicebat primo*:

A *Quantum debes Domino meo?* Dicebat, inquam, per fa-
miliarem allocutionem: Congregationi pauperum Eccli. 4. a
affabilem te facito. Et: Declina pauperi sine tristi-
tia aurem tuam, et redde debitum tuum, et respon-
de illi pacifice, *et cetera*. Et: Nonne ardorem refri- Eccli.18.b
gerabit ros? sic et verbum melius quàm datum. *At*
ille dixit: Centum cados olei, per fidelem agnitionem
debiti. Debitum enim suum debet quisque fideliter
agnoscere, ne forte dicatur sibi illud: Dicis, Diues Apoc.3. c
sum, et locupletatus, et nullius egeo: et nescis quia
tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus, et
nudus. Est autem cadus mensura continens tres vr-
B nas. Vnde Glossa: Cadus Græce, amphora Latine, Glos.in hūc
continens vrnas tres. In hoc autem insinuatur debi- locum to.5.
ti magnitudo opprimens debitorem, quia: Qui ac- Prou.22. a
cipit mutuum, seruus est fenerantis. *Dixitq. illi: Ac-*
cipe cautionem tuam, et sede, cito scribe quinquaginta,
per liberalem condonationem. Multum namque
exonerat qui medietatem oneris auferendo suppor-
tat. Et in hoc lex charitatis impletur, secundum il-
lud: Alter alterius onera portate, et sic adimplebi- Gal. 6. a
tis legem Christi. Moderate et largiter, quia secun-
dum exigentiam debiti, propter quod addit: *De-*
inde alij dixit: Tu vero quantum debes? Ideo mensu-
C ram quærit vt mensurate distribuat, quia: Vbi ma- Eccli.42.a
nus multæ sunt, claude: et quodcumque trades, nu-
mera et appende, datum vero et acceptum omne
describe. *Qui ait: Centum coros tritici*. Vbi magnam
mensuram exprimit, vt largam condonationem ob-
tineat. Corus autem, vt dicit Glossa, modijs triginta Glos.in hūc
impletur, vnde maior mensura est, quàm cadus. locum to.5.
Et quia in maioribus donis, minor debet esse nume-
rus, vt debita mensura seruetur, ideo subditur: *Ait*
illi: Accipe litteras tuas, et scribe octoginta. Glossa: Glos.inter-
Quintam partem dimittit, licet autem minus videa- lin. in hūc
tur dimittere secundum proportionem arithmeti- locum to.5.
D cam, quia huic non nisi quintam partem dimittit,
superiori autem dimidiam, plus tamen dimittit se-
cundum geometricam: quia plus sunt in quantitate
viginti cori tritici, quàm quinquaginta cadi olei.
Elucet ergo quòd villicus iste liberaliter condona-
uit, quia non solum multis et multa, verum et mo-
derate, secundum illud: Quo modo potueris, ita Tob.4.b
esto misericors. Si multum tibi fuerit, abundanter
tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum liben-
ter impartiri stude. In hac autem condonatione
quinquaginta partium, et viginti, recte intelligitur
plena remissio liberalissimæ pietatis. Nam quinqua- Numerus
E genarius, qui consurgit ex septenario super seipsum quinquage-
replicato, addita scilicet vnitate, designat remissio- narius.
nem septiformis misericordiæ. In cuius designatio-
nem in iubileo fiebat plena remissio, secundum il-
lud Leuitici: Sanctificabis annũ quinquagesimum, Leuit.25.b
et vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ
vestræ. Ipse est enim iubileus qui iubileus est an-
nus quinquagesimus. Iste autem numerus, si vigesi-
mus accesserit, consurgit in septuagesimum, in quo
intelligitur remissio plena. In cuius rei figuram po-
pulus Domini in captiuitatem ductus, post septua-
ginta annos est liberatus, sicut dicitur: Cum cœpe- Hier.29.b
F rint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo
vos, et suscitabo super vos verbum meum bonum,
vt reducam vos ad locum istum, *et cetera*.

Septimo quantum ad discretionem prouidentiæ
commendandam, subditur: *Et laudauit Dominus vil-*
licum iniquitatis, quia prudenter fecisset. Glossa: Non de Glos.inter-
fraude, sed de prudentia, quamuis peccantẽ, laudat. lin.in hunc
Vnde licet villicus aliqua habeat in se vituperabilia, locum to.5.
præuidendi tamen modus potest in exemplum bo-
norum trahi. Sicut enim serpens in diffusione vene-
ni est detestabilis, in prudentia tamen custodiendi
caput est imitabilis a viris perfectis, propter quod
dicitur: Estote prudentes sicut serpentes, et simpli- Mat.10.b
ces sicut columbæ. Sic villicus iste detestandus est,
quia

quia fraudem commisit: ratione cuius, villicus iniquitatis dicitur, et laudandus est, quia prudenter sibi contra periculum, remedium adinuenit. Et quia posset quis mirari quòd Dominus talem villicum in exemplum prudentiæ traxit, ideo huic respondẽs Euangelista, subdit: *Quia filij huius sæculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt*. Non dicit quòd simpliciter sint prudentiores: sed in his, inquit, quæ ad carnalem spectant generationem, sicut bubo et murilegus clarius videt nocte, quàm homo, non ad legendum litteras, sed ad mures capiendum. Sed est prudentia spiritus, quæ est in filijs lucis excellentior, quàm prudentia carnis, quæ est in viris carnalibus, secundum illud: Prudentia carnis, mors est: prudentia autem spiritus, vita et pax. Habet tamen aliquid prudentia ista mundana, per quod excitat et instruit prudentiam spiritus, sicut solicitudo hominis quærentis pecuniam proponitur in exemplum homini quærenti sapientiam: Si sapientiam inuocaueris, et inclinaueris cor tuum prudentiæ: si quæsieris eam quasi pecuniam, et sicut thesauros effoderis illam: tunc intelliges timorem Domini, et scientiam Dei inuenies. Vnde quia nullum vitium tantum est, vt deleat extremæ naturæ vestigia, ideo habet omnis vitiosus aliquid quod ipsum excitet ad bonum. Sicut consideratione hominis lasciui, potest se homo excitare ad amorem: ex consideratione auari ad solicitudinem: ex consideratione hominis superbi ad magnificentiam. Vnde ex ista parabola et exemplo, non solum instruimur particulariter, verum et vniuersaliter, vt ex omnibus sciamus elicere documentũ quod nos excitet et informet ad bonum. Sicut enim sancti sua bonitate excellenti testimonium debent habere et habent ab ijs, qui foris sunt, ita vitia omnia effigiem aliquam habent virtutis et pietatis. Virtus ab omnibus generali quadam voce approbatur, sed impius ab omnibus condemnatur.

Rom.8.b

Prou.2.a

1.Tim.3.b

Et ego vobis dico, et cetera. Post exemplum pietatis prouidæ, subditur documentum pietatis perfectæ: quod quidem elicitur ex sensu parabolæ supradictæ. Primo igitur elicitur documentum ad informationem discipulorum obedientium. Secundo ad confutationem pharisæorum rebellium, ibi: *Audiebant autem omnia hæc pharisæi*, et cetera. Circa informationem autem discipulorum ad pietatem, procedit hoc ordine: Inuitat enim eos ad misericordiam, primo ratione mercedis habendæ, secundo ratione fidelitatis seruandæ, ibi: *Qui fidelis est in minimo*. Tertio ratione duplicitatis cauendæ, ibi: *Nemo seruus potest duobus Dominis seruire*. Ratione autem mercedis habendæ inuitat hoc ordine, scilicet præmittendo exhortationem erudientem, et addendo rationem mouentem. Primo ergo quantum ad exhortationem erudientem, præmittit:

Et ego dico vobis, facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Mammona, vt dicit Glossa, lingua Syrorum dicuntur diuitiæ: Dicuntur autem iniquitatis, quia habent frequenter iniquitatem annexam, secundum illud: Si diues fueris, non eris immunis a delicto. Vnde Augustinus: Omnis diues aut iniquus, aut hæres iniqui est. Sicut dicit Beda in homelia: Mammon mãmonis lingua punica dicitur lucrum. Nec debet intelligi de eo quod quis per rapinam et iniquitatem acquisiuit, et iniusto titulo possidet, debet enim hoc eleemosyna dari, quia contra hoc dicitur: Dona iniquorum non probat Altissimus. Et rursus eodem capite: Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris. Sed intelligitur quòd dari debeat de diuitijs quæ iusto titulo possidentur, et tamen iniquitatem pariunt nisi distribuantur, secundum illud: Nihil est iniquius quàm amare pecuniam. Hic enim et animam suam venalem habet. De his, inquam, diuitijs debent tibi fieri amici per largitionem eleemosynarum, quæ manifestant pietatis affectum. Nam dicitur: Qui habuerit substantiam huius mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Et: Perde pecuniam propter fratrem et amicum, et ne abscondas illam sub lapide in perditionem, quia: Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis, *et cetera*.

Glos. in hũc locum to. 5.

Eccli.11.b

Eccli.34.c

Eccli.10.b

1.Ioan.3.c

Eccli.29.b

Prou.11.d

Secundo quantum ad rationem manentem, subdit: *Vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*. Ex quo intelligitur quare dandum est munus, et quid debeat hominem mouere ad faciendam eleemosynam, quia non præsens commodum, sed præmium æternum, non propter tabernaculum transiens, sed æternum, secundum illud: Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritę faciunt, *et cetera*. Amen dico vobis, *et cetera*. Et post: Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Hæc autem tabernacula æterna, sunt mansiones gloriæ, de quibus Isaias: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta. In æterna tabernacula alios recipiunt: qui adeo perfecti sunt, vt merita eorum etiam alijs valeant: et propter quæ merita sibi et alijs æterna tabernacula acquirant. Vnde semper illud: *Facite vobis amicos*, dicit Glossa: Non quoslibet pauperes, sed eos qui possint in æterna tabernacula recipere. Tales autẽ non sunt pauperes inuoluntarij, sed pauperes spiritu. De quibus Matthæus: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Ipsorum namque tamquam illius regni regum et professorum, est introducere in regnum cælorum. Ipsorum etiam tamquam iudicum, secundum illud: Non saluat impios, et iudicium pauperibus tribuit. Pauperibus, inquam, perfectis et voluntarijs, de quibus dicitur: Vos qui reliquistis omnia, et secuti estis me in regeneratione, *et cetera*. Sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Ipsorum etiam tamquã familiarium, et amicorum, propter quod Iacobus: Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo: diuites in fide, heredes regni quod repromisit Deus? *et cetera*. Tales introducunt amicos et benefactores suos per illam legem iudicialem, per quam Dominus in futuro iudicio sententiabit, secundum quod dicitur: Quamdiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis, et per illam aliam legem quam Dominus tulit, de quo Matthæus: Qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet:

Mat.6.a

Isa.32.d

Glos. inter lin. in hũc locum to. 5.

Mat.5.a

Iob 36.b

Mat.19.d

Iac.2.a

Mat.25.d

Mat.10.d

Qui fidelis est in minimo, et cetera. Postquam inuitauit ad pietatem ex consideratione mercedis habendæ, hic secundo inuitat ex consideratione fidelitatis seruandæ. Est enim fidelitas seruanda in dispensatione temporalium tũ propter meritum et demeritum, tum propter periculum et damnum. Primo igitur quantum ad considerationem meriti fidelitatis in huiusmodi rebus terrenis, dicit:

Qui fidelis est in minimo, et in maiori fidelis est, quasi dicat, licet temporalia ista contemnenda sint tamquam minima, tamen fidelis eorum dispensatio non debet contemni: quia eadem est fidelitas in re magna, sicut et in re parua: et fidelis dispensatio rerum temporalium disponit ad fidelem dispensationem et custoditionem spiritualium et æternorum. Vnde Glossa: Qui fidelis est in minimo, idest, in pecunia cum paupere participanda, et in maiori fidelis est adhærens Creatori. Et ideo dicitur huiusmodi seruo illud: Esto fidelis vsque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ. Et similiter: Euge serue bone et fidelis: quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui. Vnde fidelitas circa parua, fidelitatem ponit etiam circa magna. Et econtrario, infidelitas circa minima infide-

Glos. in hũc locum to. 5.

Apoc.2.c

Mat.25.b

infidelitatem ponit circa maiora: et ideo subdit: *Et qui in modico iniquus est, et in maiori iniquus est.* Modicum recte dicitur omne quod temporaliter possidetur, [Sap.11.d] tum quia modicę quantitatis. Quoniam sicut momentum ftateræ, sic est ante te orbis terrarum. Tum [Sap.5.b] quia modicæ dominationis: Transierunt omnia illa [Psal.75.b] tamquam vmbra. Et: Dormierunt somnum suum, et nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum, *et cetera*. [Greg.lib.5. in 1. Reg. 11. cap.2. to.2.] Tum quia modicæ iucunditatis. Vnde Gregorius: Pauca sunt bona præsentis vitæ, licet multa videantur: quia non sine alicuius molestiæ admixtione sunt. Multa autem bona æterna, quæ sunt sine omni corruptione. Qui ergo iniquus est in istis, non potest habere charitatem Dei: quia pro paruis maxima contemnit. Vendit enim fidem et iustitiam pro eo quod [Aug.50.homil.to.10. homil.8.] nihil valet. Vnde Augustinus: Lucrum in arca, damnum in conscientia: tulit vestem, et perdidit fidem: acquirit pecuniam et amittit iustitiam. Male ergo dispensando pecuniam, perdit felicitatem, perdit charitatem, perdit iustitiam, quæ sunt maxima Dei bona. [Glos.in hūc locum to.5.] Vnde Glossa: Qui temporalia quæ possidet, non bene dispensat, æternorum sibi gloriam, de qua tumet, euacuat. Qui enim non diligit fratrem suum, [1.Ioan.4.d] quem videt: Deum, quem nō videt, quo modo potest diligere? Et qui habuerit substantiam huius mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo: quo modo charitas Dei manet [1.Ioan.3.c] in eo, sicut habetur in Ioanne?

Secundo quantum ad considerationem periculi, et damni, subdit: *Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis: quod verum est, quis credet vobis?* Quasi dicat, magnum est periculum, male dispensare hæc temporalia bona: quia propter infidelem dispensationem [Glos.in hūc locum to.5.] perdit quis diuitias veras. Vnde Glossa: Si diuitias carnales quæ labuntur, non bene dispensatis, veras et æternas diuitias quis dabit vobis? Dicuntur autem [Glos.interl. in hunc locum to.5.] diuitiæ iniquæ, mammon, quia sicut dicit Glossa: Diuitijs præest iniquus mammon, vt de eis tentet, sicut tentauit Ananiam, de quo: Cur tentauit satanas [Act.5.a] cor tuum? *et cetera*. Tentatio illa fuit de furto. Similiter [Iosue 7.d] de Achan dicitur: Verum autem dicitur illud bonum quod semper manet: Nam hæc temporalia omnia, quia transeunt, vana sunt, secundum illud: [Eccles.1.a] Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Illud autem verum, est Dei gratia, vel Dei gloria, vel potius ipse [Ps.116.a] Deus, qui est merces bonorum. Et ideo Psalmus: Veritas [Ps.118.m] Domini manet in æternum. Et iterum: In generatione et generationem veritas tua. Et in hac veritate [Aug.li.10. Confess. c. 23. to.1.] consistit beatitudo secundum Augustinum dicentem: Beatitudo est gaudium de veritate. Quia enim verum est id quod est: ideo solus ipse Christus [Exo.3.d] est ipsa pura veritas, qui dicit: Ego sum qui sum. Et istud verum non conceditur nec creditur nisi a vera[Ioan.3.c]cibus et fidelibus. Vnde Ioannes: Omnis qui male agit, odit lucem: et non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem vt manifestentur opera eius: quia in Deo [Ioan.8.d] facta sunt. Et: Si manseritis in sermone meo, *et cetera*. cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos. Magnum ergo periculum infidelitatis est in ijs paruis: quia pro vano perditur verum et magnum. Immo et propriū, et ideo subdit: *Et si in alieno fideles non fuistis*, per debitam boni terreni dispensationem. Vn[Glos.interlin. in hūc locum to.5.]de Glossa: Alienum a nobis est, quidquid sæculi est, quia præter naturam. Hæc quidem bona dicuntur aliena: quia ea nobiscum nec afferre possumus, nec [1.Tim.6.b] auferre. Nihil intulimus in hunc mundum: haud dubium, quòd nec auferre quid possumus. Et Iob: [Iob 1.d] Nudus egressus sum de vtero matris meæ, et nudus reuertar illuc: *Quod vestrum est quis dabit vobis?* per assequutionem cælestis præmij. Istud namque nostrum est, ad quod sumus creati et præordinati, et quod habitum non potest perdi. Vnde Matthæus: [Mat.25.c] Venite benedicti patris mei, possidete paratum vo-

A bis regnum, *et cetera*. Et supra: Beati pauperes: quia [Sup.6.c] vestrum est regnum Dei: hoc autem regnum non est aliud nisi Deus et Dominus Iesus Christus. Vnde [Glos.interlin. in hūc locum to.5.] Glossa: Quod vestrum est, id est, quæ proprie homini deputata sunt, Christus noster est, quia Christus vita nostra est: Cum Christus apparuerit vita ve[Coloss.3.a]stra, tunc et vos apparebitis, *et cetera*.

Nemo seruus potest duobus dominis seruire, et cetera. Post inuitationem ad pietatē ex consideratione mercedis habendæ, et fidelitatis seruandæ, hic tertio inuitat ex consideratione duplicitatis vitādæ: quia non potest simul pietas haberi ad Deum, et cupiditas ad B mundum: quod quidem facit hoc ordine, ponens scilicet duplicitatis reprobationem, et adiungens reprobationis assertionem. Primo ergo quantum ad reprobationem duplicitatis, dicit:

Nemo seruus potest duobus dominis seruire. Hæc propositio per se nota est, propter quod dicitur: Væ du[Eccli.2.c]plici corde, et labijs scelestis, *et cetera*, et peccatori terram ingredienti duabus vijs. Et: Vir duplex ani[Iac.1.a]mo, incōstans est in omnibus vijs suis. Et ideo dicitur: Ne accesseris ad illum duplici corde, hoc est, non ve[Eccli.1.d]lis duobus dominis simul inseruire, quia hoc non potest fieri recte. Domini autem duo ab inuicem diui- C si, quibus non potest simul seruiri, sunt in differentia quadruplici. Sunt enim isti domini, vitium et virtus: propter quod dicitur: Vsquequo claudicatis in duas [3.Reg.18.d] partes? Si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, *et cetera*. Et Isaias: Coangustatum est stra[Isa.28.e]tum, ita vt alter decidat, et pallium breue vtrumque operire non potest. Domini etiam isti sunt caro et spiritus. Caro concupiscit aduersus spiritum: spiri[Gal.5.c]tus autem aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur: vt non quæcumque vultis, illa faciatis. Ideo ad Romanos: Si secundum carnem vixeritis, [Rom.8.c] moriemini: si autem spiritu facta carnis mortifica- D ueritis, viuetis. Item Domini isti sunt Christus et diabolus. Quæ conuentio Christi ad Belial? Et: [2.Cor.6.c] Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæ[1.Cor.10.a]moniorum: non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum, *et cetera*. Item Domini isti sunt, Deus, et iste mundus: Adulteri, nescitis, [Iac.4.a] quia amicitia huius mundi, inimica est Dei? Quicumque ergo voluerit amicus esse sæculi huius, inimicus Dei constituitur. Et: Nolite diligere mundum, [1.Ioan.2.c] *et cetera*. Si quis diligit mundum, non est charitas Dei in eo. Et de his duobus Dominis intelligit dissuadendo cupiditatem mundanam, et inuitando ad E pietatem diuinam. Vnde Glossa corripiens auaritiā, [Glos.in hūc locum to.5.] dicit: Amatores pecuniæ, Dominum amare non possunt: qui ergo Dominum amat, pecuniam contemnat. Ex quo apparet quòd qui vult esse seruus Christi, non potest esse seruus istius mundi. Vnde [Beda Glossa in hunc locum to.5] Beda: Debetis hæc temporalia fideliter distribuere, vt Domini temporalium, non vt serui.

Secundo quantum ad affectionem reprobationis subiungit: *Aut enim vnum odiet, et alterum diliget*. Quod dicitur quantum ad charitatem, quæ odire facit malum, diligere bonum, secūdum illud: Odien[Rom.12.b]tes malum, adhærentes bono, charitate fraternitatis F inuicem diligentes. Psalmus: Iniquos odio habui, [Psal.118.p] et legem tuam dilexi: *Aut vni adhærebit, et alterum contemnet*. Quod dicitur quantum ad cupiditatem, qua quis adhæret mundo et diabolo in contemptu Dei, secundum illud: Duo mala fecit populus meus: [Hier.2.c] Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, et foderunt sibi cisternas, *et cetera*, quæ continere non valēt aquas. Ratio autem quare quis non potest simul seruire Dominis prædictis est quadruplex. Prima scilicet oppositio ministeriorum. Nam seruitium Dei est in exercitio virtutum, secundum illud: Seruiamus illi in [Sup.1.g] sanctitate et iustitia coram ipso. Et: Secundum eum, [1.Pet.1.c] qui vocauit vos, sanctum, vt et ipsi in omni conuersatione sancti sitis, *et cetera*. Sed seruitium diaboli est in exer-

Sup.15. d in exercitio vitiorum. Vnde Supra: De Filio prodi- A
go dicitur quòd misit illum in villam suam, vt pasce-
ret porcos. Secunda ratio est dissimilitudo ministro-
rum, quia Dominus vult habere seruiētes oculatos,
Ezec. 10.c propter quod dicitur quòd animalia plena erant
Prou. 14.d oculis ante et retro. Et in Prouerbijs: Acceptus est
regi minister intelligens. Sed diabolus vult habere
1.Reg. 11.a seruientes monoculos. Vnde dicitur: In hoc feriam
vobiscum fœdus, vt eruam omnium vestrum ocu-
los dextros. Dominus etiam vult habere ministros
3.Reg. 10.a compositos, et ordinatos. Vnde dicitur: Videns Re-
gina Saba habitacula seruorum, et ordines mini-
strantium, *et cetera:* Sed diabolus vult habere in- B
2.Reg. 10. a compositos et deformatos. Vnde dicitur: Hanon
rex filiorum Ammon rasit dimidiam partem barbæ
eorum, et præscidit vestes eorum medias vsque ad
nates. Dominus etiam vult habere seruientes humi-
Ps. 100. b les, secundum illud Psalmi: Non habitabit in me-
dio domus meæ qui facit superbiam: qui loquitur
iniqua, *et cetera*. Sed diabolus vult habere arrogan-
Iob 41. d tes: Omne sublime videt, et ipse est rex super vni-
uersos filios superbiæ. Tertia ratio est elongatio lo-
corum, quia Dominus vult esse in loco sublimi, et
Ps. 122. a mundo: Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cæ-
Cant. 2. b lis. Et: Ecce, venit saliens in montibus transiliens C
Iob 40. c colles. Sed diabolus in locis immundis: Sub vmbra
dormit in secreto calami, in locis humētibus. Quar-
ta ratio est discretio temporum, quia diabolus vult
Hier. 16.c quod sibi seruiatur omni tempore: Seruietis dijs alie
nis die ac nocte qui non dabunt vobis requiem. Si-
Psal. 1. a militer Dominus vult quòd sibi omni tempore: In
lege Domini meditabitur die ac nocte, *et cetera*.
Quoniam igitur Dominus vult totum tempus habe-
Deut. 6. a re et totum cor secundum illud: Diliges Dominum
Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua,
et ex tota fortitudine tua. Et diabolus et mundus vult
similiter totum: ideo impossibile est vtrisque serui- D
re simul. Et ideo infert: *Non potestis Deo seruire et mammonæ*. Dicitur autem ille seruire mammonæ, in
cuius affectu diuitiæ dominantur, ita vt possit dici
auarus, quia tunc est seruus idolorum. Nam sicut
Ephes. 5. b dicitur: Auaritia est idolorum seruitus. Vnde Glos-
Glos. in hūc locum to. 5. sa: Non ait, habere diuitias, sed *seruire*. Seruit qui
diuitias custodit, vt seruus. Sed qui seruitutis excus-
sit iugum, distribuit vt dominus. Et ideo dicebat
1.Cor. 7. e Apostolus: Reliquum est vt qui emunt, tamquam
non possidentes sint, et qui vtuntur hoc mundo, tam-
quam non vtantur, *et cetera*. Sed aliqui simul vo-
lunt habere Deum et mundum, qui sunt similes il- E
4. Reg. 22. g lis gentibus, de quibus dicitur: Erant gentes timen-
tes quidem Dominum, sed nihilominus et idolis
Leuit. 19.d suis seruientes. Contra quos dicitur: Veste quæ ex
duobus texta est, non indueris. Contra quos itidem
Hier. in Regula Mon. de laude religionis to. 9 hic loquitur Dominus. Et contra tales dicit Hiero-
nymus: Impossibile est vt præsentibus et futuris quis
fruatur bonis, vt hic ventrem, ibi mentem impleat,
vt de delicijs ad delicias transeat: vt hic cum sæculo
gaudeat, et ibi cum Deo regnet: vt in vtroque sæ-
culo primus in cælo et in terra appareat gloriosus.

Audiebant autem omnia hæc, et cetera. Post docu-
mentum informatiuum humilium subditur docu- F
mentum repressiuum rebellium. Et quia pharisæi
rebelles erant doctrinæ Christi, propter elationem
quam habebant de meritis: et quia hæc elatio ve-
niebat ex litterali obseruantia legis, ideo pars ista
habet duas partes. In quarum prima describitur re-
pressio arrogantiæ pharisæorum. In secunda vero
euacuatio obseruantiæ legalium præceptorum, ibi:
Lex et prophetæ vsque ad Ioannem. Vt sic ex ostensione
euacuationis legis auferatur inanis gloriatio a Phari-
sæis. Primo igitur repressio arrogantiæ Pharisæo-
rum describitur per hunc modū. Præmittitur enim
pharisæorum rebellio, subditur rebellionis repre-
hensio, et subiungitur reprehensionis ratio. Primo
igitur quantum ad pharisæorum rebellionem, qua
Christum deridebant, dicitur:

Audiebant autem omnia hæc pharisæi qui erant auari, et deridebant eum. Deridebant autem eum tamquam
superbi de verbis simplicitatis secundum illud: De- Iob 12. a
ridetur iusti simplicitas, lampas contempta apud co-
gitationes diuitum. Vel sicut stolidi de consilijs vtili-
tatis: Stultus irridet disciplinam patris sui, *et cetera*. Prou. 15.a
Vel sicut stupidi de monitis pietatis, secundum illud:
Furor illis secundum similitudinem serpentis: sicut Psal. 57. a
aspidis surdæ et obturantis aures suas. Vnde Glossa: Glos. in hūc
Illi præceptorem misericordiæ et humilitatis et par- locum to. 5.
simoniæ derident, quasi minus vtilia, et numquam
facienda noxius imperet. Vel sicut cupidi derident
de laudibus largitatis. Vnde Glossa: Deridebant in- Glos. in hūc
telligentes, scilicet parabolam aduersus se dictam, et locum to. 5.
carnalia, quasi præsentia, futuris spiritualibus quasi
incertis præponentes. Et hoc est quod dicitur: Non Prou. 18. a
recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris quæ
versantur in corde eius. Vel sicut legisperiti de com-
mendationibus paupertatis. Vnde Glossa: Dispu- Glos. in hūc
tantem contra phisargiriam deridebant, quasi con- locum to. 5.
trarium legi et prophetis, cum in lege multi diuites
Deo placuerint, et cum lex suis obseruatoribus bona
terræ promittat. Vnde dicitur: Qui erudit deriso- Prou. 9. b
rem, ipse iniuriam sibi facit: et qui arguit impium,
sibi maculam generat. Et hoc totum veniebat ex re-
bellione quadam elata, et stolida.

Secundo quātum ad rebellium reprehensionem,
qua Christus eorum supercilium deprimebat, subdi-
tur: *Et ait illis: Vos estis, qui iustificatis vos coram hominibus*, per ostentationem iustitiæ vestræ, qua vosip-
sos iustos reputatis: Ignorantes iustitiā Dei, et suam Rom. 10. a
quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti.
Et qua etiam iustos vos dicitis, contra illud: Si iu- Iob 9. e
stificare me voluero, os meum condemnabit me: si
innocentem ostendere, prauum me comprobabit.
Qua etiam iustos vos exterius prætenditis contra
illud: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram Mat. 6. a
hominibus vt videamini ab eis. Et quoniam talis
iustificatio parit culpam, ideo addit: *Deus autem nouit corda vestra*, per detestationem superbiæ: vnde
non nouit ad comprobandum, sed ad iudicandum:
Excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a lon- Ps. 137. b
ge cognoscit. Vnde dicitur: Omnes viæ hominis Prou. 16. a
patent oculis eius: spirituum ponderator est Domi-
nus. Hieremias: Prauum est cor omnium et inscru-
tabile, et quis cognoscet illud? Parum igitur valet Hier. 17. b
vobis humano testimonio commendari, cum sitis
reprobandi in iudicio Dei qui scrutator est cordis.
Ideo dicitur: Nolite ante tempus iudicare, quoad 1.Cor. 4. a
vsque veniat Dominus qui et illuminabit abscondi-
ta tenebrarum, et manifestabit consilia cordium.
Vnde quia iustitia ista non erat veritatis sed vanita-
tis: non ad rem, sed ad hominem: non intra, sed
extra: potius erat culpa detestanda, quàm virtus
commendanda, potius digna pœna, quàm retribu-
tione æterna. Vnde Matthæus: Nisi abundauerit Mat. 5. a
iustitia vestra plusquam Scribarū et Pharisæorum,
non intrabitis in regnum cælorum.

Tertio quantum ad reprehensionis rationem, qua
diuinum iudicium exprimebat, subdit: *Quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum*. Nota,
quòd non reprehendit altitudinem perfectionis, de
qua dicitur: Altissima paupertas eorum, abundauit 2.Cor. 8. a
in diuitias simplicitatis eorum, *et cetera*. Nec altitu-
dinem contemplationis, de qua ad Romanos: O Rom. 11. d
altitudo diuitiarum sapientiæ, et scientiæ Dei, quàm
incomprehensibilia sunt iudicia eius, *et cetera*. Et:
Ego in Altissimis habitaui, et thronus meus in co- Eccli. 24. a
lumna nubis. Nec altitudinem desiderij et expecta-
tionis, de quo in psalmo, Tu es Domine spes mea, Psal. 90. b
altissimum posuisti refugium tuum. Hæ enim altitu-
dines sunt ante Deum. Sed est alia altitudo, quæ elon-
gat

gat ab Altissimo, et hæc est altitudo præsumptionis, A
Hier. 48. e de qua dicitur: Audiuimus superbiam Moab, superbus est valde: sublimitatem eius, et arrogantiam, et superbiam, et altitudinem cordis eius ego scio, ait
Hier. 49. c Dominus. Hæc etiam est altitudo ambitionis: Arrogantia tua decipit te, *et cetera*: et apprehendere niteris altitudinem collis. Hæc etiam est altitudo osten
Eze. 31. d tationis. Pro eo quòd sublimatus est in altitudine, et dedit summitatem suam virentem atque condensam: et eleuatum est cor eius in altitudine sua: tradi di eum in manus fortissimarum gentium, *et cetera*. Ista altitudo est etiam in conspectu hominum, sed est
Prou. 16. a abominatio apud Deum, secundum illud: Abominatio B Domini est omnis arrogans, etiam si manus ad manum fuerit, non erit innocens. Dicitur autem Dominus abominari huius altitudinem propter seueram ipsius deiectionem, secundum illud Isaiæ: Oculi
Isa. 2. c sublimes hominis humiliati sunt, et incuruabitur altitudo virorum, exaltabitur autem Dominus solus in die illa. Ideo hæc triplex altitudo, tamquam Domino abominabilis dissuadetur. Primo scilicet altitudo
Eccli. 3. c præsumptionis: Altiora te ne quæsieris. Et: Noli al-
Rom. 11. c tum sapere, *et cetera*. Secundo altitudo ambitionis:
Rom. 12. c Non alta sapientes, sed humilibus consentientes, *et*
Psal. 74. a *cetera*. Dissuadetur etiam altitudo ostentationis: Nolite C extollere in altum cornu vestrum: nolite loqui aduersus Deum iniquitatem. Hanc autem altitudi-
1. Reg. 16. b nem abominatur Dominus quia fastuosa: Ne respicias altitudinem staturæ eius, quoniam abieci eum,
Dan. 3. a quia simulata. Daniel: Nabuchodonosor rex fecit statuam auream altitudine cubitorum sexaginta, *et*
Prou. 17. c *cetera*. Quia ruinosa, propter quod dicitur: Qui altam facit domum suam, quærit ruinam, et ideo di-
1. Cor. 10. b citur: Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Dei ad destructionem munitionum, consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, et in captiuitatem redigen D tes omnem intellectum in obsequium Christi.

Lex et prophetæ, vsque ad Ioannem, et cetera. Post repressionem arrogantiæ pharisæorum rebellium, subditur hic secundo descriptio euacuationis præceptorum legalium, quorum causa Pharisæi erigentes supercilium, Christi documenta spernebant, et suam auaritiam palliabant. Et quoniam lex Mosaica per Christum est euacuata, ita quòd manet quantum ad spiritualem intelligentiam cæremonialium, et litteralem obseruantiam moralium: ideo in hac parte insinuat non solum ipsius legis euacuationem secundum obseruantiam litteralem, verumetiam impletionem E secundum intelligentiam spiritualem, et durationem, secundum ius morale et copulam coniugalem. Primo igitur quantum ad euacuationem legis secundum obseruantiam litteralem, dicit:

Lex et prophetæ, vsque ad Ioannem: quasi dicat pharisæis, non debetis supercilium erigere pro legis obseruantia, quia iam cessat quantum ad litteram et fi-
Rom. 10. a guram. Et nota quòd licet Christus dicere posset vsque me, quia finis legis Christus ad iustitiam, *et cetera*, maluit tamen nominare præcursorem tamquam suam vocem, quia per ipsius Ioannis ministerium
Ioan. 1. d ostensus est digito agnus: Ecce agnus Dei, ecce qui F tollit, *et cetera*. Et ipse iam incepit ostendere veritatem apertam, ac per hoc euacuare figurã: quia enim lex et prophetæ omnes promittebant Christum futurum, et Ioannes ostendit præsentem, ideo lex et prophetæ vsque ad Ioannem, quia non potuit vltra nuncium properari, quod claret venisse testimonio Ioannis. Et quia finis legis est per inchoationem noui Testamenti, ideo sequitur: *Ex eo regnum Dei euangelizatur*, id est, ab eo Euangelium gratiæ inchoatur.
Mar. 1. a Vnde Marcus: Initium euangelij Iesu Christi filij Dei sicut scriptum est in Isaia propheta: Ecce ego mitto Angelum meum, *et cetera*. Et beatus Lucas ab ipsa beati Ioannis conceptione in suo Euangelio exordium sumpsit. Fuit in diebus Herodis, *et cetera*. Vnde vt ipsius prædicatio noua ostenderetur, dicitur Sup. 1. a quòd erat baptizans, et prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et quia prædicatio Ioannis fuit pœnitentia, in qua homo facit sibi violentiam, ideo addit: *Et omnis in illud vim facit*, Mar. 1. a
quod expressius dicitur: A diebus Ioannis baptistæ Mat. 11. b vsque nunc, regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. Hæc autem est violentia, qua quis excedit virtutem naturalem. Vnde Beda: Magna vis Beda Glossa in hunc locum to. 5. est, violentia grandis est, nos terra genitos cælorum sedem quærere, possidere velle per virtutem, quod non potuimus tenere per naturam. Hæc etiam est, quæ vincit incuruationem naturæ. Vnde Glossa: Faciamus vim naturæ, vt non ad terrena nos demergat, Glos. in hũc locum to. 5. sed ad superna se erigat. Hæc etiam est violentia qua quis vincit torporem pigritiæ. Vnde Beda: Omnis Beda Glossa in hunc locum to. 5. qui vim facit, vehementi studio properat, non torpenti lentescit affectu. Est ergo fidei religiosa violentia, segnities criminosa. Magna enim violentia est, dum quis per vim et rigorem pœnitentiæ mitigat seueritatem diuinæ sententiæ, dum per orationem humilem inclinat districtionem sublimem. In cuius figura dictum est Iacob strenuo luctatori: Si contra Gen. 32. f Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis? Et nota quòd beatus Bernardus distinguit quattuor genera hominum possidentium regnũ Ber. in sententijs, sentẽt. 4. to. 1. cælorum. Alij namque violenter rapiunt. Alij mercantur. Alij furantur. Alij compelluntur. Illi namque rapiunt, qui derelinquunt omnia et sequuntur Cælũ quot modis possideatur. Christum, ad quos referri potest illud: * Catulus leonis Iuda ad prædam fili mi ascendisti. Et iterum ibidem: Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, et vespere diuidet spolia. * Gen. 49. b Ibid. d Mercantur autem qui dant temporalia vt accipiant æterna. De quibus supra: Facite vobis sacculos, qui non veterascunt. Et: Sup. 12. d Ibid. b Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Talibus competit illud Augustini: Venale habeo, venale habeo, quid? Regnum cælorum. Quo modo emitur? Paupertate regnum, vilitate gloria, dolore gaudium, labore requies, morte vita. Aug. li. 50. hom. to. 10. homil. 8. Et to. 8. in Psal. 93. Furantur vero, qui bona occulte faciunt, et laudem humanam vitantes, solo diuino testimonio sunt contenti, quibus competit illud: Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, et Mat. 6. c faciem tuam laua. Compelluntur autem intrare pauperes, quos hic ignis paupertatis, Deo dispensante, probat ne in futuro ignis iudicij damnabiliter premat. Et de ijs supra: Exi in vias et sepes, et compelle Sup. 14. e intrare, vt impleatur domus mea. Licet ergo tempore legis esset tempus mercandi, nunc post Ioannem est tempus rapiendi: nam sicut tunc promittebatur opulentia, sic nunc suadetur paupertas.

Secundo quantum ad impletionem legis secũdum intelligentiam spiritualem, subditur: *Facilius est autem cælum et terram præterire*, scilicet per conflagrationem mundi. Et tu in principio Domine terram Psal. 101. d fundasti. Ipsi peribunt, et cetera, *quàm de lege vnum apicem cadere*, per frustrationem alicuius promissi. Rabanus: Cælum et terra transibunt, per commutationem inuocationis, vetustate deposita, manente priori substantia, sed verba Domini sine effectu completionis nullo modo transibunt. Ideo dicitur: Cæ- Mat. 24. c lum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. Quia sicut dicitur in Psalmo: In æternum Ps. 118. l Domine verbum tuum permanet. Vnde licet lex vetus videatur transitoria, permanentior tamen est, quàm mundana creatura. Manet etiam per diuini verbi spiritualem intelligentiam. Vnde in Matthæo: Mat. 5. b Non veni soluere legem, sed adimplere: Amen quippe dico vobis, donec transeat cælum et terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit a lege donec omnia fiant. Et nota quòd dicit vnum apicem: Apex enim proprie dicitur summitas litteræ, quæ ponitur ad ipsius litteræ decorem, et est quasi minimum quiddam.

quiddam. In quo datur intelligi, quòd nihil omnino A nec paruum, nec magnum eſt in ſcriptura, nec aliquid quod non habeat completionem ſuam. Omnia enim referuntur ad ſalutem humanam, quæ habebit dominationem perpetuam, transeunte etiam mundana creatura ſecundum exteriorem faciem. Et *Iſa. 51. b* Iſaias: Cæli ſicut fumus liqueſcent, et terra ſicut veſtimentum atteretur, *et cetera*. Salus autem mea in ſempiternum erit, et iuſtitia mea non deficiet. Vnde liber ſcripturæ eſt proximior libro vitæ, quàm liber creaturæ, et ideo inexpletus remanere non poteſt.

Tertio quantum ad durationem legis ſecundum ius naturæ et copulam coniugalem, ſubdit: *Omnis qui dimittit vxorem ſuam, et alteram ducit, mœchatur*. Pri- B mo quia non poteſt priorem dimittere niſi ex ſola *Mat.19.b* cauſa fornicationis, ſecundum illud: Quicumque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur. Secundo quia quacumque ex cauſa illam dimittat, non ei licet illa viuente aliam ducere, et hoc ſecundum legem naturæ diuinitus in- *Gen. 2. d* ſtitutam in hominis formatione. Relinquet homo patrem ſuum, et matrem, *et cetera*. Hæc eſt enim quæ dictat, quòd matrimonium eſt maris, et feminæ coniunctio, indiuiduam vitæ retinens conſuetudinem: quæ etiam dictat quòd illud vinculum eſt C inſolubile. Et ideo ſubditur: *Et qui dimiſſam a viro ducit, mœchatur*. Et ratio huius eſt, quia vxor eſt illius cuius primo fuit, quantumcumque videatur ſe- *Rom. 7. a* parari. Vnde Apoſtolus: Quæ ſub viro eſt mulier, viuente viro, alligata eſt legi, *et cetera*. Igitur viuente viro, vocabitur adultera ſi fuerit cum alio viro. Et *Hier. 3. a* ideo dicitur: Si dimiſerit vir vxorem ſuam, et recedens ab eo, duxerit virum alterum: numquid reuertetur ad eam vltra? numquid non polluta et contaminata erit mulier illa? Notandum eſt autem quòd licet nulla mentio fieret de vxoribus, Dominus tamen volens oſtendere ſtatum legis, quantum ad mo- D ralia et tranſitum, quantum ad cæremonialia et iudicialia, exemplificat de matrimonio, pro eo quod in ipſo libellus repudij dabatur. Et matrimonij lex in Euangelio confirmatur tamquam ius morale, et li- *Mat.19.a* bellus repudij reprobatur. Vnde dicitur: Moyſes mandauit dare libellum repudij, et dimittere? ait illis: Quoniam Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras. Ex his igitur colligitur, qualiter lex manet, qualiter euacuatur, qualiter impletur: et nihilominus phariſæorum ſupercilium de littera legis gloriantium confutatur.

Homo quidam erat diues, et cetera. Poſt exemplum E pietatis prouidæ, et documentum pietatis perfectæ, ſubditur hic exemplum impietatis punitæ. Quia ſicut ſupra dictum eſt, magis tenet rationem exempli quàm parabolæ, quia ad litteram iſte diues in deli- *Beda Gloſſa in hunc locum to. 5.* cijs fuit, et poſtmodum in tormentis. Vnde Gloſſa Bedæ contra deriſores auaros quod propoſuerat exemplo aſtruit, ſcilicet quòd diues apud inferos ideo torquebatur quia Lazarum nõ fecit ſibi amicum, a quo recipi poſſet in æterna tabernacula. Et magis videtur *Nomen pauperis cur hic explicetur.* narratio quàm parabola. Vnde et ſancti doctores verba huius parabolæ adducunt in teſtimonium ſta- F tus damnatorum, et vt oſtendatur quòd ad litteram fuerit verum, hic nomen pauperis explicatur. Ad huius igitur exempli enarrationem explicandam introducit Euãgeliſta tria, ſcilicet immiſericordiæ cauſam, culpam, et pœnam. Immiſericordiæ cauſa fuit amor reſpectu ſui. Immiſericordiæ culpa fuit incompaſſio reſpectu proximi, de qua ibi: *Et erat quidam mendicus*. Immiſericordiæ pœna fuit deiectio in calamitatem inferni, de qua ibi: *Mortuus eſt autem et diues, et ſepultus eſt in inferno*. Circa immiſericordiæ cauſam quę eſt amor priuati boni, introducit tria circa diuitem, de quibus notat eum: et ſunt concupiſcentia oculorum, ſuperbia vitæ, et concupiſcentia carnis. Primo igitur quantum ad concupiſcentiam oculorum, dicit: *Homo quidam erat diues*. Homo iſte diues dicitur non ſolum propter diuitiarum poſſeſſionem, ſed propter earum dilectionem, ratione cuius dicitur: Qui volunt diuites fieri, incidunt in ten- *1.Tim.6.b* tationem et in laqueum diaboli, *et cetera*. Quia ratione dilectionis terrenorum incraſſatur, et prægrauatur ſpiritus, vt non poſſit peruenire in ſublimia regna cælorum: propter quod dicitur: Facilius eſt ca- *Mat.19.d* melum per foramen acus tranſire quàm diuitem intrare in regnum cælorum. Hoc explicans B. Marcus, dicit: Filioli, quàm difficile eſt confidentes in pecu- *Mar.10.c* nijs in regnum Dei introire? Facilius eſt camelum, *et cetera*. De huiuſmodi diuite dicitur: Si communi- *Eccli.13.d* cabit lupus agno aliquando, ſic peccator iuſto. Quæ communicatio ſancto homini ad canem? Aut quæ pars bona diuiti ad pauperem? Venatio leonis onager in eremo: ſic et paſcua diuitum ſunt pauperes. Et ſicut abominatio eſt ſuperbo humilitas, ſic execratio diuitis pauper.

Secundo quantum ad ſuperbiam vitæ, ſubdit: *Et induebatur purpura et byſſo*. Beda: Purpuram regij ha- *Beda Gloſſa in hunc locum to. 5.* bitus eſſe colorẽ marinis e conchylijs tinctam, nemo eſt fere qui dubitet. Nam conchylia ferro circumciſa lacrymas purpurei coloris, quibus lana tingitur, emittunt. Byſſum vero genus eſt quoddam lini, nimium candidi et molliſſimi. Habebat autem hic veſtimenta pulchra, et pretioſa ad vanam gloriam. Vnde Gregorius: Nemo veſtimenta pretioſa niſi ad glo- *Gregor. homil. 40. in Euãg. to. 2.* riam quærit, vt honorabilior ceteris habeatur. Et hoc quidem eſt reprehenſibile et peccatum, propter quod dicitur: In veſtitu ne glorieris vmquam, nec in *Eccli.11.a* die honoris tui extollaris. Peccatur autem in veſtibus quadrupliciter. Primo propter pretioſitatem. Vnde Beda: Si cultus pretioſarum veſtium culpa non eſſet, *Beda Gloſſa in hunc locum to. 5.* ſermo Dei non tam vigilanter exprimeret, quòd diues purpura et byſſo indutus apud inferos irremediabiliter torqueretur. Valde autem abſurdum eſt putridum cadauer pretioſa veſte ornari, vnde poſſent multi pauperes ſuſtentari. Excuſatur autem hoc, ratione dignitatis perſonæ, ratione ſignificantiæ, et ratione cautelæ. Secundo propter ſuperabundantiam: Veſtimenta veſtra a tineis comeſta ſunt. Sequitur: *Iac. 5. a* Theſaurizaſtis vobis irã in nouiſſimis diebus: et hoc propter iniuriam pauperum. Vnde Iob: Nudos di- *Iob 24. b* mittunt homines indumenta tollentes, quibus non eſt operimentum, *et cetera*. Hieronymus: Aliena ra- *Hier.* pere conuincitur, qui temporalia vltra neceſſitatem habere comprobatur. Tertio propter curioſitatem: De veſtimentis quid ſoliciti eſtis? Et iterum: Conſi- *Mat.6. d* derate lilia agri, quo modo creſcunt, non laborant, neque nent: Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt, ſicut vnus ex iſtis. Quarto propter indecentiam, quia non decet clericum veſtiri vt mulierem, vel vt hiſtrionem: Vi- *Soph.1. b* ſitabo ſuper omnes, qui induti ſunt veſte peregrina. Et: Nec vir vtetur veſte feminea. Omnibus autem *Deut.22.a* his modis conſueuerunt homines in veſtitu excedere, et excedendo gloriari, et gloriando peccare, et ita gloriatio vana ſimilis eſt gloriationi Æſopi Cor- *Æſopi cornicula.* niculæ. Hieronymus: Quis enim de lana, et vermis de ſerico debet gloriari, non homo putredo, et filius hominis vermis.

Tertio quantum ad concupiſcentiam carnis, ſubdit: *Et epulabatur quotidie ſplendide*. Gloſſa: Ecce vo- *Gloſ. in hũc locum to. 5.* racitas, quæ vt plurimũ habet luxuriam adiunctam. Epulati eſtis ſuper terrã, et in luxurijs enutriſtis corda *Iac. 5. b* veſtra. Et nota quòd eſt ſplendor in epulatione ſpirituali, quem facit ſapientia, et hic eſt laudandus, ſicut et illa epulatio, de qua ſupra: Manducemus et epu- *Sup. 15. f* lemur, quia hic filius, *et cetera*. Hæc epulatio eſt ſplendida, quia nil habet ſordis, ſed venit ex fonte luminis ſempiterni: Inebriabuntur ab vbertate. Et poſt: *Pſ.35. b* Quoniam apud te eſt fons vitæ: et in lumine tuo videbimus lumen. Et iterum: Quoniam tranſibo in

locum

locum tabernaculi admirabilis, vsque ad domum Dei. In voce exultationis et confessionis, sonus epulantis. Item est splendor in epulatione corporali, quem facit misericordia, et hic etiam est laudandus:
2. Cor. 9. c de quo dicitur: Non ex tristitia, aut necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus. Et hic splendor consistit in faciei hilaritate et eleemosynarum largi-
Eccli. 31. c tate, de quo dicitur: Splendidum in panibus benedicent labia multorum, et testimonium veritatis illius fidele. Est etiam splendor in epulatione carnali,
Zach. 7. b quem facit lasciuia: Numquid non vobis comedistis et bibistis? Et iste splendor extenditur non solum ad fercula artificio præparata, sed etiam ad vasa argentea, ad supellectilia candida, ad luminaria multiplicata. De hoc Lucanus:

O quæsitorum terra pelagoq. ciborum
Ambitiosa fames, et lauta gloria mensæ.

Bern. in Apol. ad Guil lel. to. 2. De hoc Bernardus: Ceterum voluptas gutturis, quæ hodie tanti æstimatur, vix duorum spatium obtinet digitorum: huius tam modicæ partis, tam exigua delectatio, quanta paratur solicitudine? quantam denique molestiam parit? Hæc autem abundantia epularum parit inopiam sapientiæ et virtutum,
Prou. 21. c et frequenter etiam teporalium. Vnde dicitur: Qui diligit epulas, in egestate erit: qui amat vinum et pinguia, non ditabitur.

Et erat quidam mendicus, et cetera. Post misericordiæ causam, introducit hic Euangelista immisericordiæ culpam, quam ostendit reprehensibilem ex triplici circumstantia, scilicet ex parte pauperis qui ab Euangelista ostenditur misericordia dignus, et diues ille per consequens immisericors et impius. Ostenditur enim immisericors respectu pauperis languidi, respectu pauperis derelicti, respectu pauperis Deo chari, et iusti. Primo igitur quantum ad pauperis languidi egestatem, dicit:

Et erat quidam mendicus nomine Lazarus. Et nota hic quòd cum diues nominatus sit nomine communi, pauper nominatur nomine proprio, vt ostendatur illud quod dicitur in psalmo: Parcet pauperi
Ps. 71. c ri et inopi, *et cetera*. Et post: Et honorabile nomen
Glos. interlin. in hunc locū. to. 5. eorum coram illo. Vnde Glossa: Pauper humilis per approbationem ex nomine scitur. Vnde Dominus Moysi: Noui te ex nomine, et inuenisti gratiam
Exo. 33. c coram me, et hoc quidem magnum. Vnde licet de
Psal. 48. c diuitibus dicatur in psalmo: Vocauerunt nomina
Sup. 10. d sua in terris. Pauperibus dicitur supra: Gaudete quòd nomina vestra scripta sunt in cælis. Et nota quòd immisericordia diuitis aggrauat ex hoc quòd ille pauper erat vnicus. Vnde dicit quidam psalmus:
Psal. 24. c Respice in me et miserere mei: quia vnicus et pauper sum ego. Quia erat mendicus, vnde addit, *mendicus*, quasi pulsans ad ostium per petitionem eleemosynarum: Rogationem contribulati ne abijcias:
Eccli. 4. a et non auertas faciem tuam ab egeno. Quia erat manifestus, vnde addit: *qui iacebat ad ianuam eius*, vt iam non posset de ignorantia excusari, propter quod
1. Io. 3. c dicitur: Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua, *et cetera*. O quàm dis-
Iob 31. d similis erat iste Iob: Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit. Quàm dissimilis etiam Abraæ qui sedebat in ostio tabernaculi vt statim su-
Gen. 18. a sciperet peregrinos. Aggrauatur etiam quia erat lan-
Eccli. 7. d guidus, et ideo subdit: *Vlceribus plenus*. Non te pigeat visitare infirmum: ex his enim in dilectione fir-
Psal. 68. d maris. Vnde poterat hic dicere: Ego sum pauper et dolens, *et cetera*. Item aggrauatur, quia fuit fame-
Isa. 58. b licus, vnde addit: *cupiens saturari*: Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosq. induc in domum
Eccli. 4. a tuam, *et cetera*. Et: Animam esurientem ne despexeris, et non exasperes pauperem in inopia sua. Item aggrauatur, quia fuisset micis contentus. Vnde se-
Iob 22. a quitur: *De micis, quæ cadebant de mensa diuitis*: Aquam lasso non dedisti, et esurienti subtraxisti panem: Et

A Ambrosius: Diuites tamquam supra naturam siti, de miserijs pauperum incentiua suarum capiant voluptatum. Ex his autem sex manifeste ostenditur istius pauperis egestas, quæ dignum ipsum misericordia faciebat, et diuitem de duritia reprehensibilem ostendebat. Ambr. lib. 8. in ca. 16. Luca to. 3.

Secundo quantum ad pauperis derelictioné, subdit: *Et nemo illi dabat*, vnde poterat dicere Lazarus illud: Circumspexi et nó erat auxiliator: quæsiui, et nó Isa. 63. b
fuit qui adiuuaret. Et: Nullus deinceps recordatus Eccls. 9. d
est hominis illius pauperis, quia sicut dicitur: Fra- Prou. 19. a
tres omnes pauperis oderunt eum, insuper et amici
B eius procul recesserunt ab eo, vnde iste pauper vere erat derelictus, secundum illud: Tibi derelictus est Psal. 9. d
pauper. Quia nullus eius releuabat egestatem, nullus etiam fouebat infirmitatem. Vnde subditur. *Sed et canes veniebant, et lingebant vlcera eius*. Glossa: Glos. inter-
Hos nec a se remouere poterat, nec visitator erat lin. in hunc
qui remoueret, ex quo apparet quòd diues inexcu- locum to. 5.
sabilis erat qui pauperem ita derelictum videbat. Ex hoc etiam potest mira huius diuitis immisericordia aduerti, quia canibus fuit liberalior, quàm pauperi: et canes fuerunt mitiores ipsi pauperi, quàm diues. Vnde Petrus Rauennas: Canes pauperis vlce-
C ra curant magisterio naturæ, diues pauperem negligit natura accusante. Et hoc contra illud quod dicitur: Visitans speciem tuam, non peccabis. Vnde Iob 5. d
idem Petrus Rauennensis: Miser diues qui micam pauperi non dedisti, saltem quare canes abigere neglexisti? sed canes tui mitiores te, immo tu immitior eis, et mitior canibus tuis, quàm pauperi fuisti: canes tui aliquando pinguia, sed pauper nec micam de mensa tua aliquando recepit. Ex magnitudine igitur miseriæ pauperis aggrauatur immisericordia diuitis, et ex abundantia diuitis augetur patientia pauperis mendici. Vnde Gregorius: In vna Greg. in E-
D re duo Dei iudicia exprimuntur, cum ex visione uãg. homil.
pauperis diuiti non miserenti cumulus damnationis 40. to. 2.
infertur: et rursus etiam ex visione diuitis quotidie tentatus pauper probatur: Diues et pauper obuiaue- Prou. 22. a
runt sibi: vtriusque operator est Dominus.

Tertio quantum ad pauperis sanctitatem, subiungit: *Factum est autem vt moreretur mendicus, et portaretur ab Angelis in sinum Abraæ*, ex quo apparet quòd hic mendicus erat sanctus, et bonus, quia moriens ab Angelis suscipitur, et in locum pacis deportatur: Visi sunt oculis insipientium mori. Et sequitur: Illi Sap. 3. a
E autem sunt in pace. Tales angelico portantur ministerio: Vnde Petrus Rauennensis: Non dedignantur eum portare Angeli, cui prius hic ministrabant: Omnes sunt administratorij spiritus, *et cetera*. Et Heb. 1. d
post: Merito isti pauperi angelica deputantur officia, cui tam crudeliter denegata sunt humanitatis obsequia. Deferunt autem Angeli mendicum iustum in sinum Abraæ, idest in locum quietis. Qui quidem locus ante apertionem ianuæ erat in limbo. Et dicitur sinus Abraæ, quia ipse Abraam susceptus est ibi, tamquam in sinum merito fidei, qua dictus est pater multarum gentium: et illi qui ibi suscipiuntur, dicuntur in eius sinu suscipi. Vnde et ei primo facta
F est repromissio de incarnatione Christi. Vocatur autem sinus, quia sicut in sinu res absconditur, fouetur, et custoditur quasi in loco familiari, sic et sancti patres in loco illo conseruabantur: Super omnem gloriam protectio. Et tabernaculum erit in Isa. 4. a
vmbraculum diei ab æstu, et in securitatem et absconsionem a turbine et a pluuia. Et: Quoniam ab- Psal. 26. b
scondit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui. In hoc sinu positus est Lazarus, et ab omnibus malis sua morte liberatus, secundum illud: In sex tribulationibus li- Iob 5. c. d
berabit te, et in septima non tanget te malum. In fame, eruet te de morte: et in bello, a manu gladij. A flagello linguæ absconderis: et non timebis calamitatem

mitatem cum venerit. Subditur: Et scies quòd pacem habeat tabernaculum tuum. A

Nota quòd est sinus culpabilis, laudabilis, et desiderabilis. Sinus culpabilis triplex est. Carnali- *Prou. 5. d* tatis: Quare seduceris fili mi ab aliena, et foueris in *Prou. 6. d* sinu alterius? Et: Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant, *et cetera*. Sic qui ingreditur ad vxorem proximi sui, non erit mundus cum tetigerit eam. Cu- *Prou. 17. d* piditatis: Munera de sinu impius accipit, vt peruer- *3. Reg. 3. c* tat semitas iudicij. Crudelitatis: Tulit filium meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis, et collocauit in sinu suo, suum autem filium qui erat mortuus, B *Iob 31. d* posuit in sinu meo. Et Iob: Si abscondi quasi homo peccatum meum.

Triplex est sinus laudabilis, scilicet, Humilita- *Exo. 4. b* tis in abscondendo: Retrahe manum tuam in sinum tuum. Retraxit, et protulit iterum, et erat similis carni reliquæ, *et cetera*. Benignitatis in refouen- *Prou. 21. b* do: Munus absconditum extinguit iras, et donum in sinu indignationem maximam. Longanimita- *Iob 19. d* tis in conseruando: Reposita est hæc spes mea in si- *Eze. 43. d* nu meo. Et: In sinu eius erat cubitus, et cubitus in latitudine, et definitio eius vsque ad labium eius, cubitus scilicet perfectæ mercedis. C

Est tertio sinus desiderabilis, et de hoc dicitur hic: *Factum est autem vt moreretur mendicus, et portaretur ab Angelis in sinum Abraæ*, per quem sinum intelligi- *Mat. 8. b* tur requies beatarum animarum: Multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraam, et Isaac, et Iacob in regno cælorum.

Mortuus est autem et diues, et cetera. Post immisericordiæ causam et culpam, subiungit hic immisericordiæ pœnam quam describit dupliciter. Primo quantum ad miseriam inflictam: secundo quantum ad misericordiam denegatam, ibi: *Et dixit illi Abraam*, et cetera. Miseria autem inflicta propter D immisericordiæ culpam tripliciter describitur, scilicet, quantum ad deiectionem in locum miseriarum, quantum ad elongationem a loco iustorum, et quantum ad multitudinem multiplicium calamitatum. Primo igitur quantum ad deiectionem in locum miseriarum, dicit:

Mortuus est autem et diues, per desertionem temporalium gaudiorum. Et nota quòd vtitur præterito tempore ad innuendum quòd ille miser diues mortuus est, non vna tantum sed triplici morte. Prima est culpæ, qua separatur anima a Deo, hac mortuus fuerat etiam dum viueret: Vidua quæ in de- E *1. Tim. 5. a* licijs est, viuens mortua est. Vidua est enim anima a Deo separata. Secunda est mors naturæ, qua se- *Eccli. 40. a* paratur anima a corpore: O mors, quàm amara est memoria tua homini pacem habenti in substantijs suis! Tertia est mors gehennæ, qua separatur *Apoc. 20. d* anima a vita beata. De hac in Apocalypsi: Et infernus et mors missi sunt in stagnum ignis. In hu- *Apoc. 8. d* ius triplicis mortis designationem dicitur: Væ, væ, væ, habitantibus in terra, *et cetera*. *Et sepultus est in inferno*, per deiectionem in locum suppliciorum. *Isa. 14. c* Et hoc propter culpam superbiæ: Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadauer tuum. Propter F *Iob 21. c* culpam lasciuiæ: Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt. Propter culpam im- *Psal. 48. c* misericordiæ: Sicut oues in inferno positi sunt: mors *Psal. 54. c* depascet eos. Et iterum: Veniat mors super illos, et descendant in infernum viuentes: quoniam nequitiæ in habitaculis eorum, *et cetera*. Ex hoc apparet quanta sit differentia inter parochianos Christi et diaboli, quia illi sublimantur in cælo, isti sepeliuntur in inferno, vbi est fouea valde profunda: *Iob 17. d* In profundissimum infernum descendunt omnia *Psal. 62. b* mea. Et in psalmo: Ipsi introibunt in inferiora terræ: tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt.

Secundo quantum ad elongationem a loco iustorum, subdit: *Eleuans autem oculos suos cum esset in tormentis*. In loco scilicet continuæ afflictionis: Et fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula *Apoc. 14. c* sæculorum: Præparata est ab heri Tophet, *et cetera*. *Isa. 30. g* Deinde: Nutrimenta eius ignis et ligna multa, flatus Domini sicut torrens sulphuris succedens eam. *Vidit Abraam a longe, et Lazarum in sinu eius*. *Vere* a longe et quantum ad situm, et quantum ad statum, quia diues in loco infimo, ille autem in supremo: Superbum sequitur humilitas, et humilem spiritu *Prou. 29. d* suscipiet gloria. Et: Iacebunt mali ante bonos, et *Prou. 14. c* impij ante portas iustorum. Item diues in afflictione erat, pauper in requie: Serui mei comedent: *Isa. 65. b* et vos esurietis. Item quia diues in egestate, et pauper in abundantia. Supra: Esurientes impleuit bo- *Sup. 1. e* nis: et diuites dimisit inanes: Edent pauperes et *Psal. 21. d* saturabuntur. Et alibi: Diuites eguerunt et esu- *Psal. 33. b* rierunt: inquirentes autem Dominum, *et cetera*. Dicitur autem quòd vidit Abraam, et non ad solatium, sed potius ad cumulum tormentorum. Vnde Gregorius: Credendum est quòd ante retribu- *Greg. hom.* tionem extremi iudicij, iniusti in requie quosdam *40. in Euã* iustos conspiciunt, vt eos videntes in gaudio, non *to. 2.* solum de suo supplicio, verumetiam de eorum bono crucientur: Peccator videbit et irascetur, dentibus *Ps. 111. b* suis fremet et tabescet: desiderium peccatorum peribit. Et: Videntes turbabuntur timore horribili, *Sap. 5. a* *et cetera*.

Tertio quantum ad aggregationem multiplicium calamitatum, subditur: *Et ipse clamans dixit: Pater Abraam miserere mei*. Vt sic ex clamore appareat magnitudo mæstitiæ, secundum illud: Ecce, serui mei *Isa. 65. c* laudabunt præ exultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus vlulabitis. Et hoc quidem conueniens fuit diuiti: Qui ob- *Prou. 21. b* turat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur. *Et mitte Lazarum vt intingat extremum digiti sui in aquam*. Vt sic ex petitione guttæ aquæ, appareat multitudo inopiæ: Di- *Iob 27. d* ues cum dormierit, nihil secum auferet: aperiet oculos suos, et nihil inueniet. Apprehendet eum quasi aqua inopia: Dormierunt somnum suum, et *Psal. 75. a* nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Vnde Chrysostomus: Qui in pretiosis excessit *Chrysost. in* in culpa, vilissima hic petijt in pœna. Et iterum *ps. 25. to. 1.* loquens ad diuitem quidam, dicit: Lazarum videre non dignabaris, et nunc extremum eius digitum desideras? Et Beda: Diues ille qui mensæ suæ mini- *Beda Glos-* ma dare noluit, in inferno positus vsque ad minima *sa in hunc* quærenda peruenit, nam guttam aquæ petijt qui La- *locum to. 5.* zaro micam panis negauit: Qui dat pauperi, non *Prou. 18. d* indigebit: qui despicit deprecantem sustinebit penuriam. *Vt refrigeret linguam meam*. Vt sic ex afflictione linguæ appareat rectitudo diuinæ iustitiæ. Vnde Petrus Rauennas: Si iam te totum possidet infernus, quare solius linguæ desideras æstibus subueniri? an quia lingua magis ardet quæ pauperi insultauit? quæ misericordiam denegauit? Hæc præcedit ad iudicium, quæ præcessit ad peccatum. Hæc primo degustat cruciatus, quæ pretiosos cibos, et odorifera pocula degustauit, secundum illud: Per *Sap. 11. e* quæ peccat quis, per hæc et torquetur. Vnde Beda in Glossa: Nota quòd, sicut mos est, inter conui- *Beda Glos-* uia loquacitati studuit, et ideo apud inferos grauius *sa in hunc* in lingua ardere perhibetur. Vnde dicitur: In mul- *locum to. 5.* tiloquio non deerit peccatum. *Quia crucior in hac* *Prou. 10. c* *flamma*. Vt sic appareat rigor diuinæ vindictæ: Po- *Psal. 10. b* nes eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui. Et: Ignis succensus est in furore meo, et ardebit vsque *Deut. 32. b* ad inferni nouissima. Præterea dicitur: Humilia val- *Eccli. 7. b* de spiritum tuum, quoniam vindicta carnis impij, ignis et vermis. Et nota quòd flamma hæc erat vera, sed lingua erat imaginaria, quia verus ignis affligit

Mat.25.d spiritus, secundum illud: Discedite a me maledicti in ignem æternum, *et cetera*. Et anima etiam affligitur sub imaginibus, quas traxit a corpore, secundum Sap.17. b illud: Apparebat illis subitaneus ignis, timore plenus: et timore percussi illius, quæ non videbatur, faciei, æstimabant deteriora esse quæ videbantur. Et Reproborũ afflictio. post: Ipsi ergo sibi erant grauiores tenebris. Vnde ex hoc colligitur quòd in afflictione reproborum simul concurrit pœna vera et imaginaria, simul actio naturalis et supernaturalis, simul afflictio intrinseca et extrinseca, simul et propria et aliena, vt sic impleatur il-Sap. 5. c lud: Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos: vera namque flāma adurebat, lingua etiam imaginaria et phantastica in anima diuitis adustioni illi fo-Lingua. mentũ præbebat. Magis autem expressio fit de lingua quàm de alio membro quod cruciatur et affligitur in inferno, quia ipsa in culpis est, quasi fomes totius ini-Iac.3. a quitatis: Lingua modicum quidem membrum est, et magna exaltat: ecce quantus ignis quàm magnam siluam incendit! Et lingua, ignis est vniuersitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, et inflammat rotam natiuitatis nostræ inflammata a gehenna. Omnis enim natura bestiarum, *et cetera*, domantur. Sequitur: Linguā autem nullus hominum domare potest, inquietum malum, plena ste veneno mortifero.

Hoc autem dicitur quia ipsa lingua impugnat diuinam maiestatem, veritatem, bonitatem, mutuam charitatem, et omnium morum honestatem. Impu-Psal.11. a gnat maiestatem per verba iactantiæ: Qui dixerunt linguam nostram magnificabimus, *et cetera*. ideo præmittit ibi: Disperdat Dominus vniuersa labia dolosa, et linguam magniloquam. Item per verba bla-Apo.16. a sphemiæ: Commanducauerunt linguas suas præ do-2. Mach. lore, et blasphemauerunt Deum. Et: Linguam im-15. f. c. pij Nicanoris præcisam iussit particulatim auibus dari: blasphemauerat enim. Veritatem, per verba Prou.36. d mendacia: Lingua fallax non amat veritatem, et os Hiere.9. a lubricũ operatur minas. Extenderunt linguam suam Ibid. b quasi arcum mendacij et non veritatis. Et post: Docuerunt linguam suam loqui mendacium, *et cetera*. Psal.77. d Dilexerunt eum in ore, *et cetera*. Tota die iniustitiam Psal. 51. a cogitauit lingua tua, sicut nouacula acuta fecisti do-Psal. 49. d lum. Et iterum: Lingua tua concinnabat dolos. Et: Eccli.5. c Non ventiles te in omnem ventum, et non eas in omnem viam: sic enim omnis peccator probatur in du-Prou. 6. c plici lingua. Bonitatem, per verba blandientia, vt custodiant te a muliere mala, et a blanda lingua ex-Eccli.20.b traneæ. Et: Fatuo non erit amicus, et non erit gratia in bonis illius. Qui enim edunt panem illius, fal-Prou.28.d sæ linguæ sunt. Qui corripit hominem, *et cetera*. Item Sap.1. c per verba detrahentia. Custodite vos a murmuratione quæ nihil prodest, et a detractione parcite linguæ. Eccli.28.d Et: Sepi aures tuas spinis, linguā nequam noli audi-Prou.25.d re detrahentem. Et: Ventus aquilo dissipat pluuias, Iob. 20. b et facies tristis linguam detrahentem. Cum dulce fuerit in ore eius, malũ abscōdet illud sub lingua sua. Psal. 30. d Mutuam charitatem per verba litigantia. Proteges eos in tabernaculo tuo, a contradictione lingua-Eccli.8. a rum: Non litiges cum homine linguato, et non strues Eccli.4. d in ignem illius ligna. Et: Noli citatus esse in lingua Psal. 56. a tua. Item per verba prouocantia: Fili hominum, Hier.56.b dentes eorum arma et sagittæ, *et cetera*. Et: Sagitta Ps. 139. a vulnerans lingua eorum, dolum locuta. Acuerunt linguas suas sicut serpentes. Omnem morum hone-Eccli.51.a statem, per verba impudica. Liberasti me a lingua Iac. 3. b coinquinata, et a verbo mendacij: Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, et inflammat, *et cetera*. Item per verba infructuosa: Iac. 1. d Si quis putat se religiosum esse non refrenās linguam Eccli.19.c suam, *et cetera*. Et: Quis est enim qui non deliquerit Iac. 3. a lingua sua? *et cetera*. Et ideo Iacobus: Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Vnde dici-Prou.16.a tur: Hominis est animam præparare, et Domini gubernare linguam. Propter quod dicitur: Mors et vi-Prou.18. d ta in manibus linguæ. Et ideo orabat Ecclesiasticus: Eccli.22.d Quis dabit ori meo custodiam, et super labia mea signaculum certum, vt non cadam in ipsis, et lingua mea perdat me? Propter hoc ergo diues hic in inferno positus dicit, vt refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.

Et dixit illi Abraam, et cetera. Postquam descripsit pœnam quantum ad miseriam inflictam, hic describit eam quantum ad misericordiam denegatam. Et hæc pars diuiditur in duas. In quarum prima exprimitur denegatio misericordiæ respectu personæ propriæ, in secunda respectu personæ coniunctæ, ibi: *Et ait: Rogo ergo te pater*, et cetera. Circa denegationem misericordiæ respectu personæ propriæ, introducuntur tria, scilicet dissimilitudo meritorum, oppositio stipendiorum, et rectitudo diuinorum iudiciorum. Primo igitur quantum ad dissimilitudinem meritorum, dicit:

Et dixit illi Abraam: Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua: filium vocat non ex imitatione, sed ex naturali generatione. Filij alieni mentiti sunt mihi, Psal.17. d filij alieni inueterati sunt. Vnde dicit Petrus Rauennas: Tu vocas me patrem, et ego te filium, vt te grauiter doleas perdidisse quod natus es, quòd tibi gratia dederat et natura. Huic filio dicit quòd recordetur bonorum non ad solatium, sed potius ad tormentum. Vnde Boetius: Infelicissimum genus fortunæ est, fuisse felicem. Et hoc recipit in remunerationem bonorum suorum. Vnde Augustinus: Nota quòd diues iste aliquid boni habuit, ex quo bonũ transitorium in hac vita recepit. Erat enim de numero illorum de quibus dicitur: Amen dico vobis receperunt mercedem suam. Hoc ergo meritum fuit transitorium, et præambulum ad supplicium. Sed contrarium fuit meritum Lazari. Vnde subdit: *Et Lazarus similiter mala*. Hoc est simile in contrario: Lazarus enim recepit mala ad tempus, ad purgandũ mala culpę, et ad inquirendum bona felicitatis æternæ. Vnde Beda: Lazarus aliquid mali habuit, sed ignis inopiæ purgauit. Et Gregorius: Si qua reprehensibilia in pauperibus videmus, non debemus despicere, quia fortasse quos morum infirmitas vulnerat, hos medicina paupertatis sanat. Et hæc est via perueniendi ad regnum. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Vnde in hoc verificatum est illud: Sunt iusti quibus mala proueniunt, quasi opera egerint impiorum. Nec immerito dicitur: Quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tentatio probaret te.

Aug. in ser. 2. de tempore to. 10. Mat.6. a
Beda Glossa in hunc locum to. 5. Gregor. homil. 40. in Euāg. to. 2. Act.14. d Eccli.8. c Tob. 12. c

Secundo quantum ad oppositionem stipēdiorum subdit: *Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris*. Hic, inquam, consolatur pro tribulatione: Mundus gau-Ioan.16. c debit, vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Vnde Matthæus: Beati qui lu-Mat.5. a gent, quoniam ipsi consolabuntur. Sicut enim dici-1.Cor.4. d tur: Id quod in præsenti est momentaneum et leue tribulationis nostræ, supra modum, *et cetera*. Et ideo Iac. 1. a Iacobus: Omne gaudiũ existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis. Et post: Beatus vir qui suffert tentationem, *et cetera*. Vnde Chrysostomus: Si ægrotamus, si pauperes sumus, gaudeamus, accipiamus mala in vita nostra, vt post recipiamus bona, nam sic dicit Propheta: Trāsiuimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium. Et in huius Ioan.2. a figuram dicitur: In nuptijs aqua conuersa est in vi-Sup. 6. d num. At e contrario: Diues cruciatur: Væ vobis di-Prou.14. b uitibus, qui habetis consolationem vestram. Et: Risus dolore miscebitur, et extrema gaudij luctus occupabit. Hæc enim delectatio temporalis est, in æternum deliciæ cruciantur. Vnde Gregorius: Gregor. homil. 40. in Euāg. to. 2. Momentaneum est quod delectat, sed æternum est quod cruciat. Iusto igitur Dei iudicio est correspondentia, vt sic fit transitus a contrario in contrarium, a tribu-

Gen.48. e à tribulatione scilicet ad consolationem, et a consolatione ad æternam afflictionem: ad modum cuiusdam crucis, in cuius figuram dicitur de Iacob quòd in benedictione filiorum Ioseph manus cancellauit ad modum crucis.

Tertio quantum ad rectitudinem diuinorum iudiciorum, subdit: *Et in his omnibus, inter nos et vos chaos magnum firmatum est*, in quo insinuatur impossibilitas appropinquandi inter reprobos et electos. Eccls.11.a Ecclesiastes: Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit. Hanc intransgressibilitatem vocat chaos, quia nec possunt boni in tenebras descendere, nec mali in lu- Ioan.12.e cem bonorum. Propter quod dicitur: Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant. De hac intransgressibilitate in Glossa dicit Ambr. in Glos.interlin. in hûc locum to.5. Ambrosius: Inter pauperem et diuitem chaos est, quia post mortem nequeunt merita mutari, ac per hoc nec haberi aliqua consolatio mutua. Et ideo subdit: *Vt hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint*, præstando pietatis auxilium, *nec inde huc transmeare*, attingendo ad prçmium æternum. Vnde Gregorius: Iustorum animæ, etsi in naturæ suæ bonitate mise- Greg. hom. 40. in Euãgel.to.2. ricordiam habēt, iam tunc auctoris sui iustitiæ coniunctæ, tanta rectitudine constringuntur, vt nulla ad reprobos compassione moueantur, mali quidem non possunt de ergastulo exire tartari infernalis: Re- Psal.48. b linquunt alienis diuitias suas: Et sepulchra eorũ domus illorum in æternum. De hoc non potest exiri: Eccls.9.c quia: Nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas: nec enim de inferno possunt egredi, nec in requiem electo- Isa.52.a rum intrare. Non adijcet vltra vt pertranseat per Apoc.22.c te incircumcisus et immundus. Vnde dicitur: Foris canes et venefici, et impudici, et homicidæ, et idolis seruientes, *et cetera*. Boni autem non possunt transire ad malos videndos, possunt tamen ad con- Isa.66.g templandos. Vnde Isaias: Egredientur et videbunt cadauera virorum qui præuaricati sunt in me: vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur: et erunt vsque ad satietatem visionis omni carni.

Et ait: Rogo ergo te Pater, et cetera, post denegationem misericordiæ respectu personæ propriæ, subditur hic denegatio respectu personæ coniunctæ. Circa quam introducuntur quattuor, scilicet petitio misericordiæ, denegatio misericordiæ postulatæ, ratio petitionis propositæ, et approbatio responsionis iam datæ. Primo igitur quantum ad petitionem misericordiæ respectu personæ coniunctæ, dicit:

Et ait: Rogo ergo te Pater, vt mittas eum in domum Patris mei. Hæc vero petitio erat carnalis, quia solum ad fratres se extendit, vnde subdit: *Habeo enim quin-* Eccli.18.b *que fratres*: Miseratio hominis circa proximum suum, *et cetera*. Ideo carnalis erat, quia pro fratribus carnalibus, et secundum carnem viuentibus. Et hoc insinuat etiam ipse numerus quinarius in quo intelligitur quòd quinque sensibus corporis erāt de- Ioan.4. c diti, secundũ illud quod dicitur Samaritanæ: Quinque viros habuisti, et hunc quem habes, *et cetera*. Sup.14. d Et: Iuga boum emi quinque. Carnalis etiam, quia hoc non faciebat propter vitandum supplicium alienum, sed ne ex eorum aduentu augeretur suũ quod subdit: *Vt testetur illis, ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum*. Hoc quidem dicebat ne ex eorum præsentia sua calamitas cresceret per multiplicata proxi- Beda Glos. in hunc locum to.5. morum tormenta. Vnde Beda: Seruatur diuiti ad pœnam suam et cognitio pauperis, quem despexit, et memoria fratrum quos reliquit, vt de visa gloria despecti, et de pœna inutiliter amatorum amplius torqueatur. Et illud est præcipue verum quando Greg. hom. 40. in Euãgel.to.2. imitatores scelerum alienorum fiunt participes suppliciorum. Vnde Gregorius: Vt peccatores in supplicijs amplius torqueantur, et eorum videbunt glo- A riam quos contempserunt, et illorum pœnam, quos inutiliter amauerunt. Erat autem hæc petitio non solum carnalis respectu sui, verum etiam crudelis respectu proximi, quia propter amorem suorum parentum carnalium volebat quòd Lazarus egrederetur sinum quietis, et iret in locum periculorum, vt verificetur illud in eo: Nouit iustus iumentorum Prou.12.b suorum animas, viscera autem impiorum crudelia. Vnde et Christus qui Lazarum fratrem Mariæ ad vitam reuocauit fleuisse dicitur: Et lacrymatus est Ie- Ioan.11.e sus. Erat etiam fatua, quia credebat plus valere verbum hominis mortui, quàm immortalis Dei. Vn- B de impletur in eo illud: Sed in via stultus ambulãs, Eccli.19.a cum ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat, *et cetera*. Vnde Glossa: Serius hic diues magister incipit Glos.in hûc locum to.5. esse, cum iam nec discendi tempus habeat, nec docendi. Erat similiter inuerecunda, quia parua negauerat, et modo maxima postulabat: contra illud quod dicitur: Non sit porrecta manus tua ad acci- Eccli.4. b piendum, et ad dandum collecta, *et cetera*.

Secundo quantum ad denegationem misericordiæ postulatæ, subdit: *Et ait illi Abraam: habent Moysen et prophetas: audiant illos*. Moysen, idest doctrinam legis, quæ audienda est pro magnitudine au- C ctoritatis. Nam: Qui declinat aures suas ne audiat Prou.28.b legem, oratio eius erit execrabilis. Et ideo dicebat Legislator: Audite cæli quæ loquor, audiat terra ver Deut.32.a ba oris mei. Subditur: Date magnificentiã Deo nostro. Dei perfecta sunt opera. *Et habent etiam prophetas*, idest doctrinam prophetarum audiendam pro certitudine veritatis, secundum illud: Habemus fir- 2.Pet.1. d miorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso, donec dies illucescat et lucifer oriatur in cordibus vestris, qui huius duplicis doctrinæ verba tam auctentica et tam certa audire recusat, nullam prorsus ha- D bet excusationem. Propter quod dicit Dominus per Hieremiam prophetam: Si non audieritis me, vt Hier.26.b ambuletis in lege mea quam dedi vobis, vt audiatis sermones seruorum meorũ prophetarum, quos ego misi ad vos de nocte consurgens et dirigens, et non audistis: dabo domum istam sicut Silo, et vrbem hanc dabo in maledictionem. Si igitur inexcusabiles sunt qui non audiunt legem et prophetas, prorsus inexcusabiles sunt qui non audiunt Apostolos et Euangelistas, immo nec ipsam sapientiam incarnatam. Vnde ipsa conqueritur: Quia vocaui et renui- Prou.1.c stis, extendi manum meam, et non fuit qui aspice- E ret. Subditur: Ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id quod timebatis aduenerit. Qui hanc sapientiam quæ foris prædicat in plateis non vult audire, prorsus inexcusabilis est, quia sibi prohibent testimonium lex et prophetæ. Vnde Matthæus: Apparuerunt illis Moyses et Elias cum Mat.17.a eo loquētes. Sequitur: Ecce nubes lucida obumbrauit eos. Et ecce vox de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, *et cetera*, ipsum audite, et propterea dicitur: Oportet obseruare nos ea quæ audiuimus, Heb.2.a ne forte pereffluamus. Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus. Subditur: Quo F modo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem? Et: Accessistis ad testamenti noui Mediato- Heb.12. f rem Iesum, et sanguinis aspersionem melius loquentem quàm Abel. Videte ne recusetis loquentem.

Tertio quantum ad rationem petitionis propositæ, addit: *At ille dixit: Non pater Abraam, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent*. In hoc ostendebat fratrum suorum carnalitatem, vtpote qui magis mouerentur ad corporalem suscitationem, quàm ad spiritualem reuelationem. Vnde hi erant de numero illorum de quibus dicitur: Dixerunt impij co- Sap.2.a gitantes apud se non recte. Deinde: Non est refrigerium in fine hominis, et non est qui agnitus sit reuersus ab inferis. In hoc etiam ostendebat suam, et fratrum

fratrum suorum peruersitatem, vt testimonium hominis mortui præferrent testibus diuini verbi. Contra illud Isaiæ: Numquid non populus a Deo suo requiret visionem? pro viuis a mortuis? Ad legem magis, et ad testimoniũ. Quod si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. In hoc etiam ostendebat fratrum incredulitatem, vt nollent credere, nisi signa et prodigia viderēt sicut ille regulus: Nisi signa et prodigia videritis, non creditis. In hoc similiter ostendebat fratrum fatuitatem, quia magis deberent ad pœnitentiam prouocari ex hoc quòd vident homines mori, quàm si viderent eos resuscitari. Memor esto iudicij mei: sic enim erit et tuum, mihi heri, et tibi hodie. Et: Ante mortem confitere: A mortuo quasi nihil perit confessio. Non mortui laudabũt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernũ.

Isa. 8. d *Ioan. 4. g* *Eccli. 38. c* *Eccli. 17. d* *Ps. 113. d*

Quarto quantum ad approbationem responsionis iam dictæ, subdit: *Ait autem illi: Si Moysen et Prophetas non audiunt*, eis scilicet obediendo, sic enim audiendi sunt, secundum illud: Beatus qui legit et audit verba prophetiæ huius, et seruat ea, *et cetera*. Qui tantos testes non audit, veritatem contemnit, secundum illud Ezechielis: Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. Omnis quippe domus Israel attrita frōte est, et duro corde. Vnde, quia tantæ veritati resistunt obdurati et inhabiles ad credendum, ideo addit: *neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent*. Ratio huius consequentiæ est, quia qui non credit testimonio magis credibili, nec etiam minus credibili. Huius exemplum habemus in Lazaro alio resuscitato, cui Iudæi increduli non solum non crediderunt, immo sicut dicitur: Cogitauerunt principes sacerdotum, vt et Lazarum interficerent: quia multi propter illum abibant ex Iudæis, et credebant in Iesum. Sed pharisæi obstinati non solum non crediderunt, verumetiam fidem credentium extinguere volebant. Huius exemplum habemus etiam in Christo, cui etiam suscitato Iudæi credere noluerũt. Vnde Chrysostomus: Christus a mortuis resurrexit, et quæ mala erant in inferno nunciauit: descendit et de cælo, et quæ bona ibi erant prædicauit, nec tamen est ei creditum. Et hoc est, quia tales recusauerunt testimoniũ legis et prophetarum. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi, de me enim ille scripsit. Si autem illius litteris non creditis: quo modo verbis meis credetis? Ex prædictis igitur apparet diuiti immisericordi omnino ab Abraam patre pijssimo misericordia denegata, vt impleatur illud: Tu pater noster, et Abraam nesciuit nos. Et sic verificatum est illud: Iudicium sine misericordia illi, qui non facit misericordiam. Et: Impijs vsque in nouissimum sine misericordia ira superuenit. Talibus enim dicitur in iudicio illud: Discedite a me maledicti in ignē æternum, qui præparatus est diabolo et angelis eius.

Apo. 1. a *Eze. 3. b* *Ioan. 12. b* *Ioan. 5. g* *Isa. 63. d* *Iac. 2. b* *Sap. 19. d* *Mat. 25. d*

CAPVT XVII.

ET *ait ad discipulos suos*, et cetera.] Post confutatam Iudæorum impietatem secundum eleemosynas corporales, sequitur hic secunda pars, in qua inuitat ad pietatem secundum eleemosynam spiritualem. Diuiditur autem hæc pars in tres: in quarum prima discipulos informat documento rationabili: In secunda manifestat exemplo sensibili, ibi: *Et dixerunt Apostoli Domino*. In tertia confirmat facto admirabili, ibi: *Et factum est dum iret*. Circa documentum rationabile, primo præmittit dissuasionem spiritualis impietatis, quæ consistit in scandalo proximorum: deinde adiungit persuasionem pietatis spiritualis, quæ consistit in remissione iniuriarum siue offensarum, ibi: *Attendite vobis: Si peccauerit*, et cetera. Circa dissuasionem igitur impietatis scandali, procedit hoc ordine. Ostendit scandalum passiuum

Diuisio.

A ineuitabile, actiuũ autem damnabile, et supplicium eius horribile. Primo igitur quantum ad ineuitabilitatem scandali passiui, dicit:

Et ait ad discipulos suos, impossibile est, vt non veniant scandala. Hoc enim non dicitur de scandalo actiuo, quia illud bene potest quis euitare, sed de passiuo, quod non est in potestate alicuius hominis, quia illud aliquando occasionem sumit non solum de malo, verumetiam de bono, sicut dicitur de Iudæis: Qui scandalizabantur in eo. Propter quod Matthæus: Beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me. Quia dicitur non credentibus: Lapis, quem reprobauerunt

B ædificantes, hic factus est in caput anguli: et lapis offensionis, et petra scādali. Hoc autem permittit Deus iusto iudicio euenire ad vindictam malorum, et probationem iustorum. Vnde Matthæus: Necesse est vt veniant scandala. Et ratio redditur: Oportet hereses esse, vt et qui probati sunt, manifesti fiant. Licet autem per malos et a malis veniant scandala, debent tamen a viris iustis, quantum possunt, euitari salua veritate triplici. Vnde Beda: Nota quòd in quantum potes sine peccato, vitare debes scandalum proximi: quod si de veritate est, pro scandalis relinqui veritas non debet. Est autem triplex veritas, quæ non debet

C pro scandalo relinqui, scilicet vitæ, doctrinæ, et iustitiæ. Vnde Hieronymus: Omne quod potest fieri, vel non fieri, salua triplici veritate, dimittendum est. Istud autem non est necessitatis, sed perfectæ iustitię, secundum quam dicebat Apostolus: Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum, ne fratrem meum scandalizem. Et: Bonum est, non manducare carnem, et non bibere vinum: neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur. Vnde si aliquis propter perfectionis opera scandalizatur, non sunt tamen dimittenda. Hinc Hieronymus de morte Blasillæ: Scan-

D dalizat quempiam vestis fuscior, scandalizat Ioannes, qui camelorum pilis vestitus erat. Exemplum autem dimittendi indifferentia propter scandalum, habemus in Christo: Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, *et cetera*. Vbi soluit tributum. Et tamen documenta veritatis propter scandalum non dimisit. Vnde Matthæus: Scis, quia pharisæi, audito verbo hoc, scandalizati sunt. At ille respondens, ait: Sequitur: Sinite illos, cæci sunt, et duces cæcorum, *et cetera*.

Mar. 13. g *Mat. 11. a* *1. Pet. 2. b* *Mat. 18. a* *1. Cor. 11. d* *Beda Glossa in hunc locum to. 5.* *1. Cor. 8. d* *Rom. 14. d* *Mat. 17. d* *Mat. 15. b*

Secundo quantũ ad damnabilitatem scandali actiui, subdit: *Væ autem illi, per quem veniunt*, id est, qui

E actiue scandalizāt. Illi autem actiue scandalizant, qui per dictum vel factum minus rectum præbent occasionem ruinæ. Nam Glossa dicit: Scandalum est, vbi recte ambulanti deceptio ad peccandum subijcitur, sicut fecit Balaam filijs Israel. Propter quod dicitur: Habes tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filijs Israel, edere, et fornicari, *et cetera*. Hoc scandalum est impietatis spiritualis, cum quis malo exemplo animam proximi occidit, et ideo ipse dignus morte efficitur. In cuius figuram dicitur: Cur feminas reseruastis? Nonne

F istæ sunt quæ deceperunt filios Israel ad suggestionem Balaam, et præuaricari vos fecerunt in Dominum, *et cetera*. Sequitur: Ergo cunctos interficite, quidquid est generis masculini etiam in paruulis. et mulieres quæ nouerunt viros in coitu, iugulate. Et: Hostes vos sentiant Madianitæ, et percutite eos, quia et ipsi hostiliter egerunt contra vos. Maxime enim hostiliter agit qui spiritum vitæ in fonte cordis extinguit. Ideo dicitur: Si manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, et proijce abs te: et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et proijce abs te: bonum tibi est vnum oculum habentem in vitam intrare, quàm duos oculos habentem, mitti in gehennam ignis. Hoc autem non intelligitur de corporalibus membris, sed de amicis, qui tamquam mem-

Num. 31. c *Apo. 2. d* *Num. 31. c* *Num. 25. d* *Mat. 18. a*

membra sunt nobis carnaliter coniuncti, a quibus, A si scandalizant, debemus separari, secundum illud: *Mat.10.d* Veni separare hominem aduersus patrem suum, *et cetera*, et nurum aduersus socrum suam, et inimici *Eccl.6.d* hominis domestici eius. Ideo dicitur: Ab inimicis tuis separare, et ab amicis attende. Chrysostomus: Nihil ita nociuum est sicut conuersari cum perniciosis. Et ideo ipse dicit: Si membra abscidimus cum incurabiliter se habuerint, et reliquis obfuerint, multo magis in amicis hoc facere debemus.

Tertio quantum ad horribilitatem supplicij, subdit: *Vtilius est illi, si lapis molaris imponatur circa collum eius, et proijciatur in mare.* *Beda Glossa in hunc locum to.5.* Beda: Secundum ritum B prouinciae loquitur, vbi erat ista poena criminum, vt ligato saxo in profundum demergeretur. Hoc inquam dicit vtilius, *quàm vt vnum scandalizet de pusillis istis.* Quia longe minor est ista, quàm illa quam scandalizando proximum meretur. *Beda Glos. in hunc locum to.5.* Vnde Beda: Vere vtilius innoxium grauissima poena vitam finire, quàm lædẽdo fratrem, mortem mereri perpetuam. Et iterum: Vtilius est enim pro culpa breuem recipere pœnam, quàm æternis cruciatibus reseruari. Ratio autem quare tãta pœna debeatur scandalizanti est, quia aufert Christo illud quod amat maxime, *Sap.11.d* scilicet animam, secundum illud: Tua sunt Domine omnia, qui amas animas. C Vnde et Apostolus: *1.Cor.8.d* Peribit infirmus in tua conscientia frater, propter quem Christus mortuus est. Et sequitur: Sic autem peccantes in fratres, et in Christum peccatis. Alia ratio est, quia sicut operibus ædificationis magna debetur corona, ita de ædificantibus magna debetur *Rom.14.c* pœna: Quæ pacis sunt sectemur: et quæ ædificationis sunt inuicem custodiamus, noli propter escam destruere opus Dei. Tertia ratio est, quia sicut magna crudelitas est affligere ægrotantes, sic magna peruersitas est seducere simplices: propter quod di- *Leuit.19.c* citur: Nec coram cæco pones offendiculum. D Et ideo signanter dicitur: *Vnum de pusillis istis.* Quarta ratio: quis scandalizans obligatur non solum ad reddendã animam suam, verumetiam animam scandaliza- *Exo.21.f* tam: Si quis aperuerit cisternam, et non operuerit eam, cecideritq. bos aut asinus in eam, reddet Dominus cisternæ pretium iumentorum. Est autem hoc peccatum graue in omnibus sed maxime in his, quorum vita trahitur in exemplum, sicut sunt prælati, sicut magni clerici, sicut etiam viri religiosi et *Malac.2.* famosi. Vnde dicitur: Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore eius. Sequitur: Vos autem recessistis de via, et scandalizastis plurimos in lege: E irritum fecistis pactum Leui, *et cetera*, propter quod et ego dedi vos contemptibiles, *et cet.*

Attendite vobis, et cetera. Postquam dissuasit impietatem quæ consistit in scandalo proximorum, hic consequenter suadet pietatem spiritualem, quæ consistit in remissione iniuriarum. Et quoniam pietas debet exhiberi secũdum ordinatam charitatem, quæ consistit in custodia respectu sui, et clementia respectu proximi, ideo in hac parte hortatur Apostolos ad custodiam suarum mẽtium, ad disciplinam respectu aberrantium, et ad indulgentiam respectu pœnitentium. F Primo igitur quantum ad custodiam suarum mentium dicit:

Attendite vobis. Quasi diceret, prius debetis circa vestram correctionem inuigilare quàm circa pec- *Eccli.30.d* cata proximi: Miserere animæ tuæ placens Deo. *1.Tim.4.d* Hoc docebat Apostolus: Attende tibi et doctrinæ, *et cetera*. Hoc enim faciens, teipsum saluum facies et eos qui te audiunt. Et istud maxime est ipsorũ prælatorum qui primo debent circa se inuigilare: *Act.20.f* Attendite vobis et vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiã Dei quam acquisiuit sanguine suo. Hic autem ordo est necessarius, ne forte dicatur intendenti correctioni alienæ *Rom.2.d* et negligenti suam, illud: Qui alium doces, teipsum non doces? Et illud: Hypocrita, eijce primum *Mat.7.a* trabem de oculo tuo, et tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris tui. Et ideo dicebat bonus ille speculator: Super speculam Domini ego sum stans *Isa.21.b* iugiter per diem: et super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus. Intendebat proximo non sicut Cain: Numquid custos fratris mei sum ego? *Gen.4.b* Intendebat sibi ne diceretur illud: Medice, cura *Sup.4.d* teipsum.

Secundo quantum ad disciplinam respectu peccantium, subdit: *Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum.* Et per correptionem amicabilem, secundum illud: Argue, obsecra, increpa in omni patientia *2.Tim.4.a* et doctrina. Et: Corripe amicum, ne forte non in- *Eccli.19.b* tellexerit, et dicat: Non feci: aut si fecit, ne iterum addat. Vnde ista increpatio non debet venire ex ira, sed ex clementia, non ex libidine vindictæ, sed ex amore iustitiæ. Vnde Gregorius in moralibus: Si proximos sicut et nos diligere debemus, restat, vt eorum peccatis sicut et nostris irascamur. Dicitur autem peccare in nos, quando non solum in personam nostram, sed etiam nobis præsentibus peccat. *Serm.16. to.10.* Vnde Augustinus de Verbis Domini: Peccat frater in nos, si etiam nobis scientibus, peccat: quia quantum in eo est, exemplo nos corrumpit, quos testes iniquitatis efficit. Et nota quòd in hac increpatione seruari debet ordo qui exprimitur ibi: Si pecca *Mat.18.b* uerit in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum. Et post subdit quòd adhibendi sunt testes, deinde dicendum est Ecclesiæ. Nam primo peccator debet reuocari amore: quod fit quando recte monetur: Si præoccupatus fuerit homo in ali- *Gal.6.a* quo delicto, *et cetera*. Secundo, pudore: quod fit cum testes adhibentur, secundum illud: Non ode- *Leui.10.d* ris fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue eum, ne habeas super illo peccatum. Tertio autem terrore: quod fit in facie Ecclesiæ: Peccantes coram *1.Tim.5.c* omnibus argue: vt et ceteri timorem habeant. Hic autem ordo congruitatis est, non necessitatis, et maxime si percipiatur quòd proximus incorrigibilis est ad verbum fratrum, et tamen corrigibilis manu forti, secundum illud: Noli arguere derisorem, ne ode- *Prou.9.b* rit te: Vnde Hieronymus: Frustra niti, et nihil aliud laborando quàm odium quærere, extremæ dementiæ est. Propter hoc sanctus Ioseph istum ordinẽ seruauit, de quo in Genesi dicitur quòd accusauit fra- *Gen.37.a* tres suos apud patrẽ crimine pessimo. Ex quo datur forma quòd prælato qui vult prodesse, etiam nulla præcedente correptione, potest et debet culpa proximi accusari extra iudicium si sit occulta: et in iudicio, si habeatur probatio certa. Vnde Beda: Ita *Beda Glossa in hunc locum to.5.* peccat qui peccantem videns tacet, sicut qui pœnitenti non indulget: quod quidem intelligitur, quando verbo suo potest proximus corrigi, et maius periculum non timetur. Vnde super illud: Exite de *2.Cor.6.d* medio eorum, dicit Glossa: Exire est facere quod *Glos. in hũc locum to.6.* pertinet ad correctionem malorum, quantum licet pro gradu vniuscuiusque, salua pace.

Tertio quantum ad indulgentiam respectu pœnitentium, subdit: *Et si pœnitentiam egerit, dimitte illi.* Beda: Non iubemur passim peccanti, sed pœnitenti *Beda Glos. in hunc locum to.5.* dimittere. Primum ergo est peccantem increpare, vt post pœnitenti possimus dimittere. Hanc enim legem statuit Dominus in oratione Dominica: Di- *Mat.6.b* mitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus, *et cetera*. Et sequitur: Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cælestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus: nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. Ideo dicitur: Relinque proximo tuo nocenti te, et *Eccli.28.a* tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Homo homini seruat iram: et a Deo quærit medelam? In hominem similem sibi, non habet misericordiam, et de peccatis suis deprecatur? Ipse cum caro sit, reseruat

iram: et propitiationem petit a Deo? Et quoniam misericordia debet excedere offensam, ideo subdit: *Beda Glos. in hunc locum to. 5.* *Etsi septies peccauerit in te.* per læsionem multiplicem. Beda: Solet vniuersitas septenario designari, propter quod etiam dicitur: Septies enim in die cadit *Prou. 24. b* iustus, et resurget. Possunt autem per istas septem vices septiformes colligi tribulationes, quibus quis proximum lædit, seducendo intellectum, corrumpendo affectum, affligendo corpus, subtrahendo propria, denegando sua, verbo lædendo famam, et exemplo vitiando vitam. De quibus dicitur: In sex tri*Iob. 5. c* bulationibus liberabit te, et in septima non tanget te malum. Hæc omnia dimittenda sunt pœnitenti; propterea addit: *Et septies in die conuersus fuerit ad te, dicens: pœnitet me*, per mentalem compunctionem. *Dimitte illi*, per misericordem condonationem, ne forte dicatur tibi illud quod dictū est seruo nequam: *Mat. 18. d* Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me, nonne ergo oportuit et te misereri conserui tui, sicut et ego tui misertus sum? Sicut ergo Deus omni petenti veniam tribuit, secundum illud: *Eze. 33. c* Impietas impij non nocebit ei in quacumque die cōuersus fuerit, *et cetera*. Sic et nos debemus pœnitenti dimittere. Ponitur enim hic numerus finitus pro infinito. Vnde Chrysostomus: * Et si septuagies septies dimiseris, tum sicut gutta aquæ ad pelagus, ita immo multo magis deficit tua φιλανθρωπία ad infinitam bonitatem Dei. Debent ergo omnes offensæ quantæcumque, et quotcumque, et quandocumque, et inquemcumque, et a quocumque factæ fuerint, dimitti, si humiliter per veram pœnitentiam venia postulatur. Debet etiam persequenti offensa remitti, sed aliter petenti, aliter persequenti. Vnde Glossa Bedæ: Aliter fratri petenti, aliter inimico persequenti veniam dare præcipimur. Fratri concessa remissione socia charitate communicamus. Persecutori malum nobis volenti, vel si potest nobis facienti, bona voluntate faciamus quod possumus. Et hoc exemplo Chri*Inf. 23. e* sti, de quo infra: Pater dimitte illis, non enim sciunt *Psal. 7. a* quid faciunt. Exemplo Dauid, qui dicebat: Si reddidi retribuentibus mihi mala, *et cetera*. Exemplo *Act. 7. g* protomartyris Stephani, de quo dicitur: Positis autem genibus, clamauit voce magna: Domine ne statuas illis hoc peccatum: Et cum hoc dixisset, obdormiuit in Domino.

**Chrys. homil. 62. in c. 18. Mat. to. 2.*

φιλανθρωπία, id est humanitas, benignitas, seu misericordia.

Beda Glossa in hunc locum to. 5

Et dixerunt Apostoli Domino. Postquam informauit discipulos ad spiritualem pietatem rationali documento, hic secundo manuducit exemplo. Et quoniā duplex est radix pietatis spiritualis, scilicet fides feruida, et humilitas timorata, secundum illud: Timor *Eccli. 25. b* Dei initium dilectionis eius. Fidei autem initium agglutinandum est ei. Ideo hic primo proponit exemplum quod manuducit ad feruidam fidem. Secundo vero, quod manuducit ad timoratam humilitatē, ibi: *Quis autem vestrum habens seruum*. Circa igitur exemplum manuducens ad fidem tria insinuantur, quæ ad perfectionem fidei concurrunt, scilicet fidei ortus, profectus, et virtus. Fidei ortus consistit in susceptione doni diuini: profectus in cooperatione liberi arbitrij: virtus vero in executione mirandi imperij. Primo ergo quantum ad fidei ortum consistentem in susceptione doni diuini præmittit:

Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem. Videntes enim Apostoli, se non sufficere ad illa sublimia opera pietatis, quæ consistunt in scandalis vitandis et iniurijs remittendis, sine magnitudine fidei, petunt sibi fidem augeri per donum diuinum, a quo fides habet originem, quæ non est homini a seipso, sed *1. Cor. 12. a* ex dono et munere diuino. Vnde dicitur: Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eumdem spiritum, alteri fides in eodem spiritu. Petunt a Domino fidem sibi augeri, *Heb. 11. a* tamquam donum primarium: Fides, est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparen-

A tium, *et cetera*. Et post: Sine fide impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem, *et cetera*. Petunt similiter tamquam donum aliorum donorum imperatiuum. Postulet in fide, nihil hæsitans. *Iac. 1. a*
Et: Omnia quæcumque petieritis in oratione creden- *Mat. 21. c*
tes, accipietis. Et: O mulier magna est fides tua, fiat *Mat. 15. c*
tibi sicut vis, *et cetera*. Petunt etiam tamquam donū custoditiuum. Huius rei gratia flecto genua mea ad *Ephe. 3. c*
patrem Domini nostri Iesu Christi, *et cetera*. Vt det vobis secundum diuitias gloriæ suæ, virtutem corroborari per spiritum eius in interiore homine, Christum habitare per fidem in cordibus vestris. Et ideo
B Dominus dicebat Petro: Ego rogaui pro te, vt non *Inf. 22. d*
deficiat fides tua, et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ob hoc etiam dictum est ipsi Petro: Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Eccle- *Mat. 16. c*
siam meam, *et cetera*.

Secundo quantum ad fidei profectum consistētem in cooperatione liberi arbitrij, subdit: *Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem sicut granum sinapis*. Per granum sinapis, quod in se est quantitate paruum, acumine feruidum, et incremento magnum, intelligimus liberi arbitrij cooperationem quantum ad captiuationem intellectus, inflammationem affectus, et
C multitudinem boni effectus. Vnde interlinearis, de- *Glos. interlin. in hunc locum to. 5.*
clarat cuiusmodi fidem debeant quærere, scilicet humilem et feruētem, cui numquam sufficiat quod bene gessit. In grano namque sinapis, propter paruitatē intelligitur fides, in qua est purificatio intellectus. Simile est regnum cælorum grano sinapis, *et cetera*. *Mat. 13. e*
Subditur: Quod minimum est omnibus seminibus. Nulla enim virtus adeo captiuat intellectum humanum, sicut fides. In captiuitatem redigentes omnem *2. Cor. 10. b*
intellectum in obsequium Christi, *et cetera*. Per acumen autem intelligitur inflammatio affectus. Vnde Glossa: Fidem perfectam grano sinapis comparat, *Glos. in hunc*
D quod in facie est humile, et nullarum virium appa- *locum to. 5.*
rens, sed pressuris tritum quantū intus ferueat ostenditur. Vnde de Apollo dicitur: Hic erat edoctus viam *Act. 18. f*
Domini, et feruens spiritu loquebatur, *et cetera*, ea quæ sunt Iesu. Propter incrementum illud intelligitur multiplicatio boni affectus, secundum illud: Si- *Mat. 13. e*
mile est regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit. Subditur: Cum autem creuerit, maius est omnibus oleribus, et fit arbor. In quo intelligitur bonorum operum multitudo et congeries cumulata. Vis scire o homo inanis quoniam fi- *Iac. 2. d*
des sine operibus mortua est? Abraam pater noster,
E nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare? Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius: et ex operibus fides consummata est. *et cetera*.

Tertio quantum ad fidei virtutem in executione mirandi imperij, subiungit: *Diceretis huic arbori moro, Eradicare, et transplantare in mare: et obediet vobis*. In quo datur intelligi mira virtus fidei, quantum ad ea quæ aguntur secūdum cursum naturæ, et secundum impetum culpæ, et secundum meritum iustitiæ. Omnia enim hæc subsunt regimini diuinæ prouidentiæ, et quodam modo imperio fidei perfectæ, secundum
F illud: Si potes credere, omnia possibilia sunt creden- *Mar. 9. c*
ti. Secundum litteram igitur per imperium fidei su- *Sensus litteralis.*
pra morum transplantandam intelligitur imperium respectu corporalium elementorum. Vnde Glossa: *Glos. interlin. in hunc locum to. 5.*
Species ponitur pro genere, quia fides consummata etiam potest elementis imperare. Hinc etiam dicitur: Si habueritis fidem, et non hæsitaueritis, *et cetera*. Sed et monti huic dixeritis: Tolle et iacta te in *Mat. 21. b*
mare, fiet. Propterea explicat Apostolus de sanctis *Heb. 11. f*
dicens quòd per fidem vicerunt regna. Subditur: Obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugauerunt aciem gladij, et fortes facti sunt in bello. Secundum autem tropologiam intelligitur in *Tropologia.*
hoc imperium respectu diaboli, et tentationum eius.

Vnde

Amb. to.3. li.8.in c.17 Luca. Vnde Ambrosius: Fructus mori primo albet in flore, deinde iam formatus irrutilat, maturitate nigrescit. Diabolus quoque ex albenti angelicæ flore naturæ, et potestate rutilante, præuaricatione deiectus, tetro inhorruit odore peccati qui per fidem excluditur. *1.Pet.5.c* Vnde dicitur: Aduersarius vester diabolus tamquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. *Ephes.6.c* Et: In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Secundum autem allegoriam intelligitur imperium respectu prædicationis crucis et Euangelicorum sacramentorũ. Vnde Glossa: *Glos.in hũc locum to.5* B Per morum cuius colore sanguineo fructus et virgulta virent, Euangelium crucis exprimitur, quæ per fidem Apostolorum de gente Iudæorum, in qua velut in stirpe generis tenebatur verbũ prædicationis, *Verbũ prædicationis.* eradicata est, et in mare gentium trãsplantata. Huius sanguis accendit nos ad conflictum contra monstra virorum. *1.Mac.6.d* Vnde in Machabæis: Elephantis ostenderunt sanguinem vuæ, et mori, *et cetera*. Hæc transplantatio per fidem Apostolorum docentium, et miracula facientium facta est in Ecclesia de Gentibus congregata. *Ioan.14.b* Vnde Ioannes: Qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et maiora horum faciet. *Heb.11.e* C In huius figuram dicitur: Fide, muri Iericho corruerunt circuitu dierum septem. Fide, Rahab meretrix non perijt cum incredulis. In quo intelligitur transplantatio mori in mare, per reprobationem Iudæorum, et electionem gentilium prædictorum.

Quis autem vestrum habens seruum. Post exemplum manuducens ad fidem feruidam, subdit hic exemplum manuducens ad humilitatem timoratam. In huius autem exempli descriptione hoc ordine procedit, proponit namque obsequium seruitutis, assumit necessitatem seruiendi, et concludit humilitatem spiritualis seruitutis. Primo igitur quantum ad D obsequium seruitutis quod quærendo proponit, dicitur:

Quis autem vestrum habens seruum arantem, aut pascentem boues, per laborem vitæ actiuæ quæ consistit in operando viriliter. Et hoc insinuatur in actu arandi, *Osea 10.e* secundum illud Oseæ: Arabit Iudas, confringet sibi sulcos Iacob. *Sup.9.g* Et supra: Nemo mittens manum ad aratrum, *et cetera*. Consistit etiam in præsidendo solicite, et hoc insinuatur in actu pascendi, *Ioan.21.c* secundum illud quod dictum est Petro: Pasce oues meas. *Glos.in hũc locum to.5.* Glossa: Seruus arans vel pascens, doctor est Ecclesiæ, E de quo dicitur: Nemo mittens manum ad aratrum, *et cetera*. Et Dominus Petro ait: Pasce oues meas. *Qui regresso de agro dicat illi: statim transi, et recumbe*. Per dulcorem contemplatiuæ. In qua est *Ezech.1.d* regressus ad cor: Animalia ibant, et reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. Est etiam transitus ad dilectionis conuiuium, secundum illud: *Eccli.24.c* Transite ad me omnes qui concupiscitis me, et a generationibus meis adimplemini: spiritus enim meus super mel est dulcis. Hæc enim refectio non statim datur homini venienti de exercitio actionis, vt dicitur: *Cant.3.a* In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea: quæsiui illum, et non inueni. F Quia Dominus non statim se offert, vt humilius et vigilantius requiratur. Vnde subdit: *Et non dicit: Para quod cenem, et pracinge te et ministra mihi donec manducem et bibam*, scilicet per gemitum compunctionis *Eccli.18.c* internæ, in qua conuiuium paratur: Ante orationem præpara animam tuam, et noli esse quasi homo qui tentat Deum. Seipsum præcingit, restringendo mentales defluxus: *1.Pet.1.c* Succincti lumbos mentis vestræ, *et cetera*. In hac etiam ministrat, seipsum deijciendo, et Deum cibat, et potat dum facit quod *Apoc.3.d* maxime acceptat: Si quis aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, et cænabo cum illo. *Glos.in hũc locum to.5.* Vnde Glossa: Ministrat Conditori, qui eius misericordiã considerans, et eius iudicia pertimescens, de suis virtutibus se humiliat. Et quia post hãc compunctionem sequitur deuotio, ideo subdit: *Et post hac tu manducabis, et bibes*, per gustum suauitatis æternæ. Glossa: *Glos.inter lin. in hũc locum to.5.* Postquam tua prædicatione, et compunctione refectus ero, tunc æternis meæ sapientiæ dapibus reficieris: *Psal.76.a* Renuit consolari anima mea: memor fui Dei, et delectatus sum, *et cetera*. *Psal.41.a* Et iterum: Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. Et post: In voce exultationis et confessionis sonus epulantis. *Psal.29.d* Et iterum: Conuertisti planctum meum in gaudium mihi, *et cetera*. Hoc autem totum facit Dominus ad humilitatem conseruandam, quæ æternarum virtutum est radix, conseruatio et custodia. Ideo et Paulus iam perfectus dicebat: *2.Cor.12.d* Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ, *et cetera*. *Eccli.3.e* Et: Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo inuenies gratiam. *Eccli.18.a* Nam: Cum consummauerit homo, tunc incipiet.

Secundo quantum ad necessitatẽ seruiendi quam assumit, subdit: *Numquid gratiam habet seruo illi, quia fecit qua ei imperauerat? Non puto*, idest, puto quòd non. *Glos. inter lin.in hunc locum to.5.* Glossa: Quid mirum, si facit seruus quod debet, cuius est laborare et seruire assidue: *Eccli.33.d* Seruum inclinant operationes assiduæ. Et nota quòd Dominus non habet agere gratias seruo, non quia eius opera non acceptet, cum dicatur: Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrẽ sic eum tracta: quoniam in sanguine animæ comparasti illum. Sed hoc dicitur, quia quod facit, magis est debitum quàm donum: magis iustitia mercationis, quàm gratia supererogationis. Et hoc maxime est verum in Deo. *Iob 35.b* Vnde Iob: Porro si iuste egeris quid donabis ei, aut quid de manu tua percipiet? *Glos.in hũc locum to.5.* Vnde Glossa: Si homo ab homine seruo, non vniforme sed multiplex ministerium exigit, nec gratum habet: quanto magis nec vos qui sine me nihil potestis: non vnius vsum operis, vel laboris exercere debetis, sed semper nouis studijs augere priora. Si enim verum istud est in homine seruo alterius hominis quòd seruitia eius magis sunt debita quàm grata, hoc multo verius est in homine seruo Dei. Tum quia omnia sunt ab ipso: *Isa.26.b* Omnia opera nostra operatus es Domine: *1.Par.29.d* Tua sunt omnia: et quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Deus est enim qui operatur in vobis et velle et perficere pro bona voluntate: *Phil.2.b* Tum quia omnia sunt per ipsum: *Isa.40.c* Quis appendit tribus digitis molem terræ, et librauit in pondere montes, et colles in statera? Et postea: Ecce, gentes quasi stilla situlæ, et quasi momentum stateræ reputatæ sunt. Subditur: Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei. *Prou.16.b* Tum quia omnia sunt propter ipsum: Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. *1.Cor.10.g* Et ideo Apostolus ait: Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.

Tertio quantum ad humilitatem spiritualis seruitutis quam concludit, subiungit: *Sic et vos cum feceritis omnia qua pracepta sunt vobis*, per completionem obedientiæ: hæc enim est vera obedientia, qua omnia implentur mandata. *Iac.2.b* Nam Iacobus dicit: Quicumque autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. *Deut.27.d* Et: Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius, et eos opere perficit. *Hier.1.b* Et ideo Dominus dicit: Ad omnia quæ mittam te, ibis: et vniuersa, quæcumque mandauero tibi, loqueris. *Ps.118.a* Et propheta in psalmo: Propterea ad omnia mandata tua dirigebar, *et cetera*. Qui sic est obediens in opere, debet esse humilis in reputatione. Et ideo subdit: *Dicite: serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus*, per recognitionem infirmitatis propriæ: serui, inquam, quia empti vltra quàm valeatis: *1.Cor.6.d* Empti estis pretio magno. Glorificate

1.Pet.1.e tificate et portate, *et cetera*. Et: Non corruptibilibus
auro, vel argento redempti estis de vana vestra con-
uersatione, *et cetera*: sed pretioso sanguine, quasi agni
immaculati, et cetera. *Inutiles*. Non quia opera no-
stra bona nullam habeant mercedem vel fructum,
quia vtilia sunt nobis, sed quia nihil ex hoc diuinæ
Psal.15.a bonitati cōferimus: Dixi Domino, Deus meus es tu,
quoniam bonorum meorum non eges. Nihil etiam
est, quod facimus in comparatione eius, quod reci-
Glos.in hūc pimus, et Deo debemus. Vnde Glossa: Qui venit
locum to.5. ministrare, et non ministrari, nos debitores sibi fecit,
ne nostris operibus confidentes, sed eius examen ex-
pauescentes, omnibus, quæ præcepta sunt, impletis,
nos imperfectos esse cognoscamus. Ideo dicebat pro-
Psal.115.a pheta: Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ
retribuit mihi? Item nihil est quod nos sustinemus
Rom.8.e respectu eius quod expectamus. Non sunt condignę
passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ
reuelabitur in nobis. Qui ergo se humiliat sic, ille est
qui disponit se ad perfectam gloriam, et æternam.
Vnde hæc humilitas quæ totum Deo tribuit, et nihil
Apo.4.d sibi perfecte erit in Patria, secundum illud: Procide-
bant vigintiquattuor seniores, ante sedentem in thro-
no, et adorabant viuentem in sæcula sæculorum, et
mittebant coronas suas ante thronum dicentes: Di-
gnus es Domine noster accipere gloriam, et hono-
rem, et virtutem, *et cetera*. Et in statu viæ, quantum
Dan.9.b ad viros perfectos, secundum illud: Nobis confusio
faciei, regibus nostris, principibus nostris, et patri-
bus nostris, qui peccauerunt: tibi autem Domino
Deo nostro misericordia et propitiatio, *et cetera*.
1.Tim.1.d Ideo singulis diebus dicere debemus illud: Regi au-
tem sæculorum immortali, inuisibili, soli Deo ho-
nor, et gloria in sæcula sæculorum Amen.

Et factum est, dum irent, et cetera. Postquam disci-
pulos ad spiritualia opera pietatis informauit docu-
mento rationali, et manuduxit exemplo sensibili, hic
iam tertio confirmat facto mirabili. In quo ipsi di-
scipuli ex viso opere mirabili confirmantur ad cre-
dendum, et ex intellecto accenduntur ad imitādum.
Et ideo simul litteraliter et spiritualiter hoc miracu-
lum tractandum est. In huiusmodi autem miracu-
li descriptione primo præmittitur curatio ægritu-
dinis incurabilis: secundo additur approbatio gra-
titudinis commendabilis, ibi: *Vnus autem ex illis vt
vidit*. Circa autem curationem ægritudinis incura-
bilis tria introducūtur ad expressionem, et commen-
dationem miraculi et ad mysterium significationis,
scilicet congruitas loci, calamitas morbi, et facilitas
modi curandi. Primo ergo quantum ad congruita-
tem loci, dicit:

Et factum est, dum iret in Hierusalem. Per quam si-
gnificatur status quietis: nam interpretatur visio pa-
Ps.147.a cis: Lauda Hierusalem Dominum, lauda, *et cetera*.
Et post: Qui posuit fines tuos pacem. *Transibat per
mediam Samariam, et Galilaeam*. Per quas designatur
decursus præsentis itineris. Samaria namque inter-
pretatur custodia, quæ debet esse in actione, quan-
Eccle.4.d tum ad actum, secundū illud: Custodi pedem tuum
ingrediens domum Dei. Item quantum ad effectum:
Deu.4.b Custodi temetipsum, et animam tuam solicite. Et il-
3.Reg.20. lud potissime competit prælatis, secundum illud: Cu-
g stodi virum istum: qui si lapsus fuerit, erit anima tua
Psal.38.a pro anima eius. Item quantum ad verbum: Dixi: Cu-
stodiam vias meas: vt non delinquam in lingua mea.
Galilæa interpretatur transmigratio, quæ debet esse
Eccl.2.b in contemplatione, secundum illud: Transiui ad con-
Psal.41.b templandam sapientiam, *et cetera*. Et in Psalmo: Quo-
niam transibo in locum tabernaculi admirabilis vs-
que ad domum Dei. Et nota quòd dicitur per me-
diam Samariam transire: et post exprimitur Galilæa:
quia prius oportet transire per actiuam, postea per
Gen.19.e contemplatiuam. Vnde Iacob non habuisset Rache-
lem, nisi prius habuisset Liam. Et dicitur per me-
A diam transire: nam in actione medium teneri debet,
declinando superfluum et diminutum. In prælatio-
ne similiter, declinando acceptionem personarum.
Ite, et redite de porta ad portam per medium castro- Exo.32.f
rum, *et cetera*. In contemplatione similiter medium
teneri debet in considerando. In cuius figuram dici-
tur de Seraphin, quòd duabus alis velabant faciem Isa.6.a
eius, et duabus velabant pedes eius, et duabus videli-
cet intermedijs volabant.

Secundo quantum ad calamitatem morbi, subdit:
*Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei
decem viri leprosi*. Ad litteram lepra est morbus mi- Lepra qd.
B serabilis calamitatis, quia aufert remedium artis, pri-
uat solatio societatis, affligit grauamine infirmitatis.
Et tales desolati recursum habere debent ad patrem
misericordiæ. Ideo addit: *Qui steterunt a longe*, suam
agnoscētes immunditiam. *Et leuauerunt vocem*, suam
exprimentes miseriam. *Dicentes: Iesu præceptor, mise-
rere nostri*, diuinam implorantes misericordiam.
Iuxta quod Propheta dicit: Afflictus sum et humilia- Psal.37.b
tus sum nimis: rugiebam a gemitu cordis mei.

Spiritualiter autem per decem leprosos intelligi- Spiritualis
tur vniuersitas peccatorum peccantium contra deca- sensus.
logum. Glossa: Qui contra decalogum peccant, nec Glos.in hūc
C amando Deum, de quo male sentiunt, nec proximū, locum to.5.
a quo diuiduntur, sub denario numero ad Deum cla- Quattuor
mant. Oritur autem vniuersitas peccatorum ex quat- ex causis o-
tuor causis, scilicet ex timore male humiliante. Et sic rit peccatū.
designatur per leprā Mariæ: vbi dicitur quòd post- Num.12.c
quam murmurauit contra Moysen, apparuit candens
lepra quasi nix. Secundo ex amore male inflamman-
te ad concupiscentiā carnis. Et hoc significatur per le-
pram Naaman Syri, de quo dicitur quòd erat vir for-
tis et diues, sed leprosus. Tertio ex amore male in- 4.Reg.5.a
flammante ad concupiscentiam oculorum. Et hoc
intelligitur per lepram Giezi. Nam dictū est ei pro- 4.Reg.5.g
D pter cupiditatem et simoniam: Lepra Naaman adhę-
rebit tibi et semini tuo. Quarto ex amore male in-
flammante ad superbiam vitæ. Et hoc intelligitur
per lepram Osiæ, de quo dicitur quòd cum vellet 2.Paral.
ponere incensum in domo Domini, et dignitatem 26.d
vsurpare sacerdotalem percussus est lepra. In figura 4.Reg.7.a
harum quattuor causarum lepræ dicitur quòd quat-
tuor viri leprosi erant iuxta portam Samariæ, ad de-
signandam quandam conformitatem causæ. Et hic
sunt decem ad designandam vniuersitatem culpæ.
Spiritualiter autem intelligitur per lepram vitium Lepra spiri-
contra Christianam religionem, quod quattuor mo- tualis.
E dis habet fieri. Vnde Glossa: Quisquis hæretica pra- Glos.in hūc
uitate, vel gentili superstitione, vel Iudaica perfidia, locum to.5.
vel fraterno schismate, per Dei gratiam mundatus
caruerit, necesse est vt mundatus ad Ecclesiam re-
deat. His autem quattuor vitijs prædictis præci-
pue impugnatur lex veritatis, quæ consistit in ob-
seruatione Decalogi. Et ideo merito per quattuor,
et per decem habent figurari. Huiusmodi autem
peccatores licet per vias tenebrosas incedant, se- Prou.4.e
cundum illud: Via impiorum tenebrosa, nesciunt
vbi corruant: Domino tamen intrante castellum, id
est, veniente in carnem, illuminantur ad videndam Isa.9.a
F viam, secundum illud: Habitantibus in regione vm-
bræ mortis lux orta est eis, et occurrunt ei per pœni- Hier.31.d
tentiam, quæ faciem auersam facit conuerti. Con-
uerte me, et conuertar: quia tu Dominus Deus meus.
Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam.
Hæc autem pœnitentia facit stare a longe per humi-
litatem propriæ abiectionis: Publicanus a lōge stans, Inf.18.c
et cetera: leuare vocem per amaritudinem compun- Abac.3.c
ctionis: Dedit abyssus vocem suam, id est, pecca-
tor: etiam sanitatem petere per fiduciam, secundum Psal.40.a
illud: Ego dixi, Domine miserere mei, sana ani-
mam meam.

Tertio quantum ad facilitatem modi curādi, sub-
iungit: *Quos vt vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdo-
tibus.*

tibus. Ad sacerdotes enim spectat lepræ iudicium, secundum illud: Leprosus quando mundandus est, adducetur ad sacerdotem, *et cetera*, per totum capitulum. *Et factum est, dum irent mundati sunt*; scilicet per diuinum imperium, cuius dicere est facere: Sermo illius potestate plenus est. Et omne quod voluerit faciet. Spiritualiter autem intelligitur hic modus curandi a lepra spirituali, scilicet per ministerium sacerdotis, et hoc insinuat in hoc quod dicit: *Ostendite vos sacerdotibus*: Hic est ritus leprosi qui mundandus est, adducetur ad sacerdotem. Ideo dicitur: Honora Deum ex tota anima tua, et honorifica sacerdotes, et propurga te cum brachijs. Honorificentia ista est per suiipsius accusationem, secundum illud: Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, et confitere, *et cetera*. Vnde dicitur: Cognosce iustitias et iudicia Dei, et sta in sorte propositionis, et orationis Altissimi Dei. In partes vade sæculi sancti, cum viuis et dantibus confessionem Deo. Ideo dicit: *Ostendite*, et cetera. In tempore infirmitatis ostende conuersationem. Qui sic vult confiteri iam incipit in voluntate rectificari, et ideo dicitur: *Dum irent mundati sunt*, secundum illud: Dixi: Confitebor aduersum me iniustitiam, *et cetera*. Ex hoc manifeste apparet efficacia confessionis curantis omnem morbum, atque languorem: apparet etiam dignitas sacerdotalis, quam qui contemnit a Domino sanari potest? Apparet etiam mira Dei pietas, quæ omnes occurrentes curat, secundum illud: Eum qui venit ad me, non eijciam foras. Apparet etiam ex hoc quanta debet esse pietas in ministris Dei, ad infirma membra Christi: Rogamus vos fratres, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum, *et cet.* Propter hoc diuina dispositio caput Apostolorum cadere permisit, vt in suo casu disceret qualiter alijs misereri posset, atque deberet.

Lenit.14.a
Eccls.8.a
Lenit.14.a
Eccli.7.d
Iosue 7.d
Eccli.17.c
Eccli.18.c
Psal.31.b
Ioan.6.d
1.Thes.5.c

Vnus autem ex illis, et cetera. Post curationem incurabilis morbi vel ægritudinis, describitur hic secundo, commendatio approbabilis gratitudinis: circa quam introducuntur tria, scilicet gratiarum actio: ingratitudinis increpatio: et gratitudinis approbatio. Primo quantum ad gratiarũ actionem præmittit:

Vnus autem ex illis vt vidit quia mundatus est, per recognitionem scilicet beneficij: Vide ergo in te bonitatem Dei, si permanseris in bonitate. *Regressus est cum magna voce magnificans Deum*, per glorificationem benefactoris, secundum illud: Benedicite Deum cæli, et coram omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam. Et: Cantabo Domino qui bona tribuit mihi. *Et cecidit in faciem ante pedes eius, gratias agens ei*, scilicet per exhibitionem reuerentiæ et honoris: Vidi et cecidi in faciem meam. Et: Cum vidissem eum, cecidi ad pedes eius tamquam mortuus. *Et hic erat Samaritanus*, ad expressionem figuræ et significationis. Iste enim, quia Samaritanus et alienigena, significat gentiles ad cultum Christi redeuntes, sicut etiam illa mulier Samaritana. Vnde Glossa: Vnus regressus significat vnius Ecclesiæ deuotam Christo humilitatem. In cuius designationem dicitur: Vna est columba mea. Et: Omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium. Propter quod vnus introducitur hic regressus, sicut in illa multitudine vnus saluatur: Mouebatur aqua, *et cetera*, et sanus fiebat, *et cetera*, et Christus vnum tantum ibi curauit, vt, sicut dicit Augustinus, ostenderet quòd nullus sanari potest nisi intra Ecclesiasticam vnitatem, de qua vnitate dicitur: Soliciti seruate vnitatẽ spiritus in vinculo pacis. Subditur: Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, *et cetera*. Hic vnus dicitur cadere in faciem, quia non tantum habet vnitatem per amorem, verumetiam per humilitatem, per gratitudinem, et timorem. Et hoc significat ipse casus in faciem. Casus enim in faciem significat reuerentiam, secundum illud: Et omnes Angeli stabant in circuitu throni, *et cetera*. Sed casus post tergum significat ruinam: Abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram. Et: Cecidit Heli de sella retrorsum. Vnde Glossa: Qui in faciem cadit videt quo cadat: qui retro cadit non videt. Boni ergo in faciem cadunt, quia humiliant se in his visibilibus, vbi vident quid eos sequatur, vt ad inuisibilia erigantur. Mali vero retrorsum cadunt, quia cadunt in inuisibilibus, vbi non vident quid eos sequatur. Cadit autem quis in faciem, supernorum mirabilium reuelatione, sicut dicitur: Audiui vocem sermonum eius: et audiens iacebam consternatus super faciem meam, et vultus meus hærebat terræ in diuinorum charismatum postulatione: Omnis populus cecidit in faciem adorantes Dominum, et communi lamentatione et fletu vnanimes preces suas effuderunt Domino, *et cetera*. In beneficiorum susceptione: Cecidit Abraam in faciem suam, et risit, *et cetera*.

Rom.11.c
Tob.12.b
Psal.12.b
Eccli.2.a
Apoc.1.d
Glos. in hūc locum to.5.
Cant.6.c
1.Cor.9.d
Ioan.5.a
Eph.4.a
Apoc.7.c
Ioan.18.a
1.Reg.4.d
Glos. in hūc locum to.5.
Dan.10.b
Iudit.6.c
Gen.22.c

Secundo quantum ad ingratitudinis increpationem, subdit: *Respondens autem Iesus, dixit: Nonne decem mundati sunt, et nouem vbi sunt?* Non quærit de nouem velut ignorans cuiuslibet personam, sed reprobans ingratitudinem, et irreuerentiam, sicut quærebat Dominus: Adam vbi es? vnde Glossa: Ingratos quasi ignotos vbi sint requirit. Ita vt in eis verificetur illud: Si quis ignorat, ignorabitur. Et ideo vt ostendat quòd hæc reprobando dixit, subdit: *Non est inuentus qui rediret, et daret gloriam Deo, nisi hic alienigena*. In quo manifeste ostẽditur Iudæorum ingratitudo, quia cum essent nouem, nullus ex eis redijt, sed solus iste Samaritanus qui vnus erat et solus. In quo intelligitur electio gentium, et reprobatio Iudæorum, secundum illud: Aliquando vos eratis gentes in carne, *et cetera*, eratis illo in tempore sine Christo, alienati a cõuersatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Iesu vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope, *et cetera*. Alienigena dicitur qui alibi habitat, et alibi natus est: sic est de omnibus qui carnaliter nati ad spiritum transeunt, secundum illud: Non qui filij carnis, hi filij Dei, sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine. Quia sicut dicitur: Quod natum est ex carne, caro est, *et cetera*. Et ideo in Psalmo dicitur Ecclesiæ: Obliuiscere populum tuum, et domum Patris tui. Et in figura dicitur Abraæ: Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et veni in terram, *et cetera*. Et: Obsecro vos tamquam aduenas et peregrinos, abstinere vos a carnalibus desiderijs.

Gen.3.b
Glos. in hūc locum to.5.
1.Cor.14.g
Ephes.2.b
Rom.9.b
Ioan.3.a
Psal.44.c
Gen.12.a
1.Pet.2.b

Tertio quantum ad gratitudinis approbationem, subdit: *Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te saluum fecit*. Surge per pœnitentiam: Surge qui dormis, et exurge a mortuis. Et: Excitauit eum, dicens: Surge velociter, *vade* per iustitiam: Dico huic, vade, et vadit, scilicet per obedientiam, quæ est nobilissima pars iustitiæ, quæ potissime fuit in Christo, secundum illud: Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo: Hoc est, Ire a Deo ad Deum, et secundum Deum, et propter Deum: Sciens quia a Deo exiuit, et ad Deum vadit. Et: Vado ad eum qui misit me, *et cetera*. *Fides tua te saluum fecit*, per confidentiam quæ ad agendas gratias inclinauit, est autem fides nostræ salutis initium quæ facit cognosci nomen Domini Iesu Christi: De quo dicitur: Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Spes autem est huius salutis incrementum, secundum illud: Spe salui facti sumus. Sed charitas complementum, secundum illud: Tuus sum ego, saluum me fac: quoniam iustificationes tuas exquisiui. Et nota quòd Christus attribuit salutem, quam ipse virtuose fecerat, fidei,

Ephes.6.e
Act.12.a
Mat.8.a
Mat.26.b
Ioan.13.c
Ioan.16.a
Act.4.b
Rom.8.d
Ps.118.g

vt sic

vt sic ex hoc miraculo fiat confirmatio præcedẽtium quo ad pietatem animi in Christo miserente, humilitatem obsequij in liberato procidente, firmitatem fidei in leproso curationem promerente: vt sic ex prædicto miraculo prædicta omnia firmiter confirmentur. Vnde Glossa: In superiori parabola decernitur, fidem per humilitatem debere augeri. In ista rebus ipsis manifeste ostenditur, non fidei tantum agnitam rationem, sed fidei executam operationem esse, quæ saluum faciat credentem, detq. gloriam Patri qui est in cælis. *Glos. in hũc locum to. 5.*

Interrogatus autem a Pharisæis, et cetera. Terminatis duabus partibus principalibus in quibus cõfutata est Iudæorũ dolositas et impietas, et per oppositum simplicitas, et pietas commendata, hic sequitur pars tertia, in qua confutatur curiositas. Et quoniam curiositas non tantum consistit in perscrutatione scientiæ, verumetiam in possessione pecuniæ secundum beatum Augustinum: ideo pars ista diuiditur in duas. In prima confutat curiositatem in perscrutando: in secunda curiositatem in possidendo. *Interrogauit eum quidam princeps*: prima pars diuiditur in tres. In prima reprehensio Iudaicæ curiositatis introducitur: in secunda assignatio rationis, ibi: *Nam sicut fulgur coruscans*, et cetera. In tertia persuasio studiositatis, ibi: *Dicebat autem parabolam ad illos*, et cetera. In reprehensione autem curiositatis pharisæorum tria introducuntur, scilicet improbatio curiositatis pharisæorum interrogantium, approbatio discipulorum desiderantium, et reprobatio contrarietatis hæreticorum decipientium. Primo ergo quantum ad improbationem curiositatis pharisæorum interrogantium dicit: *Inf. 18. d*

Interrogatus autem a pharisæis quando venit regnum Dei, per curiosam scilicet inquisitionem. Hæc interrogatio erat curiosa, quia de re secreta, quam in suo secreto occultat. Non est vestrum nosse tempora vel momenta, qua pater posuit in sua ipsius potestate. Et: Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, et in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Et: Quid necesse est homini maiora se quærere, cũ ignorat quid conducat sibi in vita sua numero dierum peregrinationis suæ et tempore quod velut vmbra præterit? aut quis ei poterit iudicare quid post eum futurum sub Sole sit? Et ideo subdit: *Respondens eis dixit: Non veniet regnum Dei cum obseruatione, neque dicent: Ecce hic, aut ecce illic*, per humanã comprehensionem. Humana enim comprehensio non se extendit ad cognoscendum iudicij tempus. Vnde dicit: *Et nõ veniet cum obseruatione*, Glossa, temporis. De die autem illa et hora nemo scit, nec angeli cælorum, nisi solus pater. Et: Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Non extendit se etiam ad sciendum locũ, propter quod dicit: *Nec dicent, ecce hic*, et cetera. Glossa: Nec scietur determinatus locus. Sed contrarium videtur dici in Ioel: Congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Iosaphat, et disceptabo cum eis ibi super populo meo. Sed illud intelligẽdum est, quòd Iosaphat accipitur pro interpretatione: interpretatur autem vallis iudicij. Iudicium enim non existet in terra, sed potius in aere, sicut dicit Hieronymus super hunc locum. Et quoniam curiosa inquisitio non excluditur, nisi per studiosam. Ideo subdit: *Ecce enim regnum Dei intra vos est*, per diuinæ gratiæ oblationem, quæ quidem facta fuit in Aduentu Christi. De quo Ioannes: Medius vestrũ stetit, quem vos nescitis. Vnde Beda: Regnum Dei seipsum dicit, intra illos vtique positum, hoc est in cordibus eorum, vbi credidere regnantem. Propter quod dicitur: Si in digito Dei eijcio dæmonia: profecto peruenit in vos regnum Dei. Illud scilicet, de quo dicitur: Non est regnum Dei esca et potus, *et cetera*. Vult igitur dicere quòd aduentum primum debent considerare, et secundi aduentus desinant tempus inda-

Act. 1. b *Eccli. 3. c* *Eccli. 7. a* *Glos. interlin. in hunc locum to. 5.* *Mat. 24. d* *1. Thes. 5. a* *Glos. interlin. in hũc locum to. 5.* *Ioel. 3. a* *Iosaphat.* *Hier. to. 5. in c. 3. Ioelis* *Ioan. 5. d* *Beda Glossa in hunc locum to. 5* *Sap. 11. c* *Rom. 14. c*

A gare. Vnde Beda: Quando veniat neque ab angelis, neque ab hominibus potest obseruari, sicut tempus dominicæ Incarnationis certissimis et prophetarum vaticinijs præfixum, et angelorum est manifestatum præconijs. *Beda Glos. in hunc locum to. 5.*

Secundo quantum ad approbationem charitatis discipulorum desiderantium, subdit: *Et ait ad discipulos suos: Venient dies quando desideretis videre vnum diem filij hominis*, scilicet dies tribulationis, in quibus augetur desiderium æternitatis, secundum illud: In die tribulationis meæ Deum exquisiui, *et cetera*. Et illa erit dies tribulationis maximæ secundum illud: *Psal. 76. a*

B Erit tribulatio magna qualis non fuit ab initio mundi vsque modo. Et nota quòd pluraliter dicitur *dies*, propter pluralitatem tribulationum quas Ecclesia post Christi Ascensionem erat passura. Sunt autem quattuor principales. Prima tyrannorum: secunda hæreticorum: tertia falsorum Christianorum: et quarta erit conflata ex omnibus, quæ erit Antichristi, et suorum complicum. Et hæ designatæ fuerunt in quattuor bestijs, quas vidit Daniel: Prima erat similis leenæ: secunda vrso: tertia pardo: quarta non describitur, quia in ea est omniũ peruersitatum concursus. Et hæc tribulatio parit desiderium diei, de *Mat. 24. b* *Quattuor Ecclesiæ tribulationes principales.* *Dan. 7. a. b*

C qua dicitur: Erit dies vna quæ nota est Domino. Et hæc est desiderabilis, secundum illud: Melior est dies vna in atrijs tuis super millia. Et hanc desiderant viri iusti, sicut Paulus: Desiderium habens dissolui, et esse cum Christo, multo magis melius. Desiderant etiã afflicti, sicut discipuli. Vnde Beda: Post Ascensionem meam vos in hoc mundi exilio ingemiscentes desiderabitis me videre in gloria mea: quæ voluntas laudanda est, non tamen in hoc mundo implenda. Et ideo sequitur: *Et non videbitis*. Implebitur tamen hoc aliquando, quia desiderium suum iustis dabitur. Excitatur autem hoc desideriũ ex tribulatione, tum *Zach. 14. b* *Psal. 83. c* *Phil. 1. c* *Beda Glossa in hunc locum to. 5.* *Prou. 10. d*

D quia mũdus iste magis despicitur, tum quia spes ęternorum fortius concipitur, tum quia ignis amoris vehementius inflammatur. Propter quod dicitur: Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cælis. Nam et in hoc ingemiscimus habitationem nostram, quæ de cælo est, superindui cupiẽtes, *et cetera*. *2. Cor. 5. a*

Tertio quantum ad reprobationem contrarietatis hæreticorum decipientium, subdit: *Et dicent vobis: Ecce hic, et ecce illic*. Glossa: In hac persona vel in hoc tempore est Christus. Hoc enim hæretici aliquando

E ausi sunt et audebant dicere, et maxime ille filius perditionis. Vnde Beda: Multi contra Ecclesiam venere, multi venturi sunt hæretici, qui se Christos asseuerent, quorum primus Simon magus, extremus autem ille maior ceteris est Antichristus. Vnde etiam ille qui fuit dux sectæ Manichęorum, dixit se esse Spiritum sanctũ, sicut dicit Augustinus. Vnde quia hęretici discordant, et vnus dicit vnum, et alter contrariũ sentit, ideo dicit, quòd vnus dicit: *ecce hic*, alter, *ecce illic*. Hinc Matthęus: Multi venient in nomine meo, dicẽtes: Ego sum Christus, et multos seducent. Seducuntur autem qui suscipiunt eorum doctrinam, et subsequuntur vitam, ideo addit: *Nolite ire*. Glossa: Vt cre- *Glos. interlin. in hunc locum to. 5.* *Beda Glossa in hunc locum to. 5.* *Aug. cont. epist. Manic. quã vocant fund. lib. 1. to. 6.* *Mat. 24. a*

F datis, quæ dicunt: Qui crediderit non festinet, *nec sectemini*. Glossa: Vitam eorum. Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas. Ideo autem tam diligenter monet, quia difficile erit illorum pseudoprophetarum, et prædicatorum prauorum vitare seductiones. Surgent pseudochristi, et pseudoprophetæ, et dabunt signa magna et prodigia, ita vt in errorem mittantur, si fieri potest, etiam electi. Vnde Chrysostomus: Homo circa mortem phantasias videt: sic et mundus in exitu suo multos patietur errores. *Glos. interlin. in hũc locum to. 5.* *Isa. 28. d* *Glos. interlin. in hũc locum to. 5.* *Prou. 1. a* *Mat. 24. b*

Nam sicut fulgur, et cetera. Post reprehensionem Iudaicæ curiositatis, subditur hic ratio reprehensionis, quæ sumitur ex modo veniendi ipsius filij Dei, qui non

non poterit latere cum venerit, nec ante præuideri. [A] Diuiditur autem hæc pars in tres. In prima agit de modo apparendi: In secunda de modo veniendi, ibi: *Et sicut factum est in diebus Noe.* In tertia de modo euadendi, ibi: *In illa die,* et cetera. Circa modum apparendi, duo introducuntur, scilicet, Christi apparentis manifestatio, et apparitionis ordo. Primo ergo quantum ad apparitionis manifestationem, dicit:

Nam sicut fulgur coruscans de sub cælo in ea, quæ sub cælo sunt fulget, scilicet velociter et aperte. [*Chrys. homil. 77. in c. 18. Mat. to. 2.*] Chrysostomus: Coruscatio non indiget præcone, sed in momento, in thalamis, et in domibus, et per vniuersum orbem manifestatur: *Ita erit filius hominis in die sua.* [B] [*Glos. interl. in hunc locum to. 5.*] Glossa: Subitus et coruscus, vt nullus in sua mente latere permittatur, quin iudicis fulgore penetretur. Apparitio autem Domini coruscationi fulguris comparatur, quia Manifesta. [*Ps. 49. a*] Deus manifeste veniet Deus noster, et non silebit. Terribilis: [*Eze. 1. d*] Hæc erat visio discurrens, *et cetera*, splendor ignis, et de igne fulgur egrediens. Repentina: [*Isa. 29. b*] Eritq. repente confestim. A Domino exercituum visitabitur in tonitruo, et commotione terræ, et voce magna turbinis et tempestatis, et flamma ignis deuorantis.

Sicut igitur stultum est nocte solicitari de apparitione solis quando apparebit, cum eius ortus nullo [C] modo possit latere, et magis stultum est de apparitione fulguris: sic de Aduentu diei illius inquirendo certum momentum temporis, cum illud omnibus manifeste innotescet, secundum illud: [*Apo. 1. b*] Ecce venit cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, *et cetera*. Ex hoc manifeste possumus discernere Christum ab Antichristo, quia Antichristus in momento temporis non poterit se cunctis reddere manifestum.

Secundo quantum ad apparitionis ordinem subdit: *Primum autem oportet illum multa pati, et reprobari a generatione hac.* Hoc autem intelligitur de Christo capite, et Iudæorum perfida generatione, a qua mul- [D] ta perpessus est, de qua dicitur: Generatio peruersa est, et infideles filij. [*Deut. 31. c*] Et: Generatio quæ patri suo maledicit, et quæ matri suæ non benedicit. [*Prou. 30. b*] Ab hac generatione Christus multa passus est opprobria, conuitia, verbera, et tormenta, secundum illud: [*Isa. 53. a*] Nos reputauimus eum quasi leprosum et percussum a Deo et humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: hæc autem passio incepit a capite, et descendit in omnia Christi membra, qua consummata, tunc finis erit, et tempus aduentus secundi. [*Glos. interlin. in hunc locum to. 5.*] Vnde Glossa: Oportet te reprobari a generatione hac non tantum Iudæorum, [E] sed omnium reproborum, a quibus quotidie patitur Christus in suo corpore. Propter quod et Paulus dicit: [*Coloss. 1. d*] Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia. Hac autem passione in corpore Christi consummata, non restat nisi glorificatio et retributio plena. Propter quod dicitur: [*Apo. 6. c*] Sanctis desiderantibus secundam stolam, vt requiescerent, adhuc tempus modicum donec compleantur conserui eorum, et fratres eorum. Et: [*Apo. 7. a*] Nolite nocere terræ, et mari, neque arboribus, quousque signemus seruos Dei nostri in frontibus suis. [F] Hoc est signum Dei viui, quod est signum crucis, quo omnes electos oportet consignari. [*Eze. 9. b*] Signa thau super frontes virorum gementium et dolentium. Et post: Transite per ciuitatem sequentes eum, et percutite, *et cetera*. omnem autem super quem videritis thau, ne occidatis.

Et nota quòd passio iustorum præcedit reprobationem reproborum, quia excitatur iustitia ad vindictam, propter summæ iniquitatis perfidiam. [*Isa. 59. c*] Conuersum est retrorsum iudicium, et iustitia longe stetit: quia corruit in platea veritas, et æquitas non potuit ingredi. Et facta est veritas in obliuionem, et qui recessit a malo, prædæ patuit. Et vidit Dominus, et malum apparuit in oculis eius, quia non est iudicium, et indutus est iustitia vt lorica, et galea salutis in capite eius. Deinde: Indutus est vestimentis vltionis, et opertus est quasi pallio zeli, sicut ad vindictam, *et cetera*.

Et sicut factum est in diebus, et cetera. Postquam descripsit modum apparendi: hic secundo describit modum veniendi. Describitur autem repentinus esse Christi Aduentus respectu peccatorum per duplex simile et exemplum. Primo quidem ostenditur per simile ex parte diluuij inundantis: Secundo ex parte incendij consumentis, ibi: *Similiter sicut factum est in diebus Loth.* Circa similitudinem diluuij inundantis tria introducuntur, scilicet ipsius diluuij figura, causa, et pœna. Primo igitur quantum ad ipsius diluuij figuram, dicit:

Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit et in diebus filij hominis. Hoc enim congruum erat, quia Noe figuram gerebat Christi, qui se vocat filium hominis: [*Noe interpretatio Christo cogruit.*] Noe enim interpretatur requies, et in solo Christo est requies et pax. Nam ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. [*Ephe. 2. c*] Et: Vt in me pacem habeatis. [*Ioan. 16. d*] In mundo pressuram habebitis, *et cetera*. Vnde Augustinus: Inquietum est cor meum Domine donec quiescat in te. Ideo ipse dicit: Tollite iugum meum super vos, *et cetera*. et inuenietis requiem animabus vestris. Non tantum autem nomine Christum significat, verumetiam facto. Nam sicut Noe saluauit semen hominum per lignum, sic et Christus per crucis patibulum. [*Sap. 14. a*] Spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit sæculo semen natiuitatis, quę manu tua erat gubernata. Benedictum est enim lignum, per quod fit iustitia. Vnde etiam pręmittit: Exiguo ligno credunt homines animas suas, *et cetera*. Et sicut Noe fabricauit Arcam, sic et Christus Ecclesiam, quæ ad modum Arcæ de lignis leuigatis per bitumen charitatis connexis ædificatur, habens cænacula et tristega propter diuersitates officiorum, graduum, et dignitatum. [*Ephe. 4. b*] Ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero Euangelistas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem sanctorum, *et cetera*. ad ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes. Sequitur: In virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. In qua scilicet erit longitudo, latitudo, et altitudo Arcæ nobilissimæ consummata. Sicut etiam qui intra Arcam fuerunt, saluati sunt, sic qui intra Ecclesiam sunt, saluantur per aquam baptismi. [*1. Pet. 3. d*] In diebus Noe, cum fabricaretur Arca, in qua pauci, id est, octo animæ saluæ factæ sunt per aquam. Quod et vos nunc similis formæ saluos facit baptisma: non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum, per resurrectionem Iesu Christi. Et sicut qui extra arcam fuerunt, deleti sunt, sic omnes qui extra Ecclesiam sunt per finale iudicium damnabuntur. In cuius designationem dixit Paulus: [*Act. 27. f*] Nisi hi in naui manserint, vos salui fieri non potestis.

Secundo quantum ad diluuij causam, subdit: *Edebant et bibebant, vxores ducebant et dabantur ad nuptias vsque in diem qua intrauit Noe in arcam,* hoc est, operibus carnis totaliter intenti erant, et ideo in carne corruptibili corrumpi et deleri digni erant. [*Ambrosii Glos. in hunc locum to. 5.*] Vnde Glossa Ambrosij: Non connubia vel alimenta damnantur cum in his successionis, in illis naturæ sint posita subsidia, sed immoderatus licitorum vsus arguitur. Quia ergo his se totos dedendo Dei iudicia contemnebant, alij igne, alij aqua perierunt. Vnde in his actibus insinuatur eorum carnalitas, propter quod digni erant ira diuina. [*Gen. 6. c*] Cum vidisset Deus terram esse corruptam, omnis quippe caro corruperat viam suam super terram, dixit ad Noe: Finis vniuersæ carnis venit coram me, repleta est terra iniquitate a facie eorum, et ego disperdam eos cum terra. Principalis autem culpa eorum venit ex carnalitate, et hoc insinuat in quattuor actibus quos tangit, *edebant*

id est,

idest, esui erant dediti vt gulosi, et ita ira digni: Ad-
Psal. 77. d huc escæ eorum erant in ore ipsorum: et ira Dei
ascendit super eos, *bibebant*, vt ebriosi, et ideo ira
Prou. 23. c digni secundum illud: Cui væ, cuius patri væ?
et cetera. Nonne his qui commorantur in vino, *et ce-*
Isa. 5. e *tera*. Isaias: Væ qui potentes estis ad bibendum vinũ,
Isa. 22. c et viri fortes ad miscendam ebrietatem. Et: Ecce,
gaudium et lætitia, *et cetera*, comedere carnes et
bibere vinum. Sequitur: Et reuelata est in auribus
meis vox Domini exercituum: Si dimittetur iniqui-
tas hæc vobis donec moriamini, dicit Dominus exer
Gen. 6. a cituum, *vxores ducebant*, vt lasciui: Cumq. cœpis-
sent homines multiplicari super terram, et filios pro-
creassent, videntes Filij Dei filias hominum quòd
essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus
quas elegerant. Et sequitur: Dixitq. Dominus: Non
permanebit spiritus meus in homine in æternum,
quia caro est. Et *dabantur ad nuptias*, vt securi, et
1. Tess. 5. a ideo ad interitum dispositi, secundum illud: Cum
dixerint, pax et securitas: tunc repentinus eis super-
ueniet interitus. Vnde qui his vitijs est absorptus,
necesse est quòd a diluuio inuoluatur. Propter quod
Ibidem. dicitur: Vos fratres non estis in tenebris, vt vos dies
illa tamquam fur comprehendat, *et cetera*. Igitur
non dormiamus sicut, *et cetera*, sed vigilemus et
sobrij simus. Modus autem describitur ad Roma-
Rom. 13. c. d nos: Nox præcessit, dies autem appropinquauit.
Abijciamus ergo, *et cetera*, et post: Non in comes-
sationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impu-
dicitijs. Sequitur: Sed induimini Dominum no-
strum Iesum Christum.

Tertio quantum ad diluuij pœnam, subdit: *Et*
venit diluuium, et perdidit omnes, scilicet qui erant
extra arcam, statim post ingressum Noe secundum
Gen. 7. c illud: In articulo diei illius ingressus est Noe in ar-
cam. Sequitur: Factumq. est diluuium quadra-
ginta diebus, consumptaq. est omnis caro quæ mo-
2. Pet. 2. 1 uebatur super terram. Vnde dicitur: Originali mun-
do non pepercit, sed octauum Noe iustitiæ præco-
nem custodiuit, diluuium mundo impiorum indu-
cens. Ex quo intelligitur quòd pœna futuri iudicij
super eos veniet qui sunt extra Ecclesiam Christi, sal-
Glos. in hūc locum to. 5. uatis nihilominus raris iustis, quia Glossa: Noe ar-
cam ædificat, cum Dominus fideles in Ecclesia con-
gregat, quam consummatam ingreditur, cum hanc
in iudicij præsentia sua illustrat, sed dum arca ædifi-
catur iniqui luxuriantur: et dum intratur, æterna
damnatione plectuntur. Dicitur autem hoc fieri in
articulo diei, quia in exordio vnius omnium resur-
Psal. 5. a rectionis: Mane astabo tibi et videbo: quoniam
non Deus volens iniquitatem tu es, neque habitabit
iuxta te malignus: neque permanebunt iniusti an-
2. Pet. 2. b te oculos tuos. Et: Nouit Dominus pios de tenta-
tione eripere, iniquos vero in diē iudicij reseruare
cruciandos. Ex hoc exemplo figura apparet tam ex
significatione allegorica, quàm ex similitudine ex-
pressa, scilicet quòd dies iudicij super homines car-
nales et animales veniet subito, et ad ipsorum per-
ditionem qui sunt extra Ecclesiæ vnitatem. His au-
tem qui in arca sunt, etsi subito venit, non nocet,
Inf. 21. g quia eos inuenit paratos. Vnde dicitur: Attendite
vobis ne forte grauentur corda vestra in crapula,
et ebrietate, et curis huius vitæ, et superueniat in
vos repentina dies illa, tamquam laqueus qui super-
ueniet in omnes qui sedent super faciem omnis ter-
ræ, *et cetera*.

Similiter sicut factum est, et cetera. Post similitu-
dinem sumptam ex parte diluuij inundantis, intro-
ducit similitudinem ex parte incendij consumentis.
Circa quam similitudinem tria introducuntur: sci-
licet ipsorum Sodomitarum demeritũ, supplicium,
et exemplum. Primum quantum ad demeritum
dicit:

Similiter sicut factum est in diebus Lot, scilicet viri

A iusti. Et nota quòd in descriptione iniquitatis po-
puli impudici, præmittitur iustitia viri iusti, quia
ex hoc magis apparet eorum impietas, quòd vir iu-
stus inter eos erat. Propter quod dicitur: Iustum 2. Pet. 2. b
Lot oppressum a nefandorum iniuria ac luxuriosa
conuersatione eripuit. Aspectu enim et auditu iustus
erat: habitans apud eos qui de die in diem animam
iustam iniquis operibus cruciabant. Vnde propter
iustitiam viri iusti aggrauatur in impijs enormitas
peccati. Quantum ad demeritum subdit: *edebant*
et bibebant, scilicet Sodomitæ, vt lasciui, sicut illi de
quibus in Exodo: Sedit populus manducare et bibe Exo. 32. b
B re, et surrexerunt ludere: et non addit quòd vxores
ducebant, sicut prius, quia non peccabat secundum
naturam, sed contra naturam: Homines Sodomitæ Gen. 13. c
pessimi erant, et Peccatores coram Domino nimis.
Et etiam dicitur quòd vallauerunt domũ Lot a pue- Gen. 19. a
ro vsque ad senem, omnis populus simul. Vocaue-
runtq. Lot et dixerunt ei: Vbi sunt viri qui introie-
runt ad te nocte? adduc illos huc, vt cognoscamus
eos, *emebant et vendebant*, vt auari: Qui quærit lo- Eccli. 27. a
cupletari, auertit oculum suum. Sicut si in medio
compaginis lapidum palus figitur: sic et inter me-
dium venditionis et emptionis angustiabitur pecca-
C tis. Propter quod contra hos dicitur: Qui emunt, 1. Cor. 7. e
tamquam non possidentes, et qui vtuntur hoc mun-
do, tamquam non vtantur: præterit enim figura
huius mundi, *plantabant et ædificabant*, sicut securi
qui deberent in domibus habitare et fructum arbo-
rum comedere, sicut ille diues: Anima habes mul- Sup. 12. c
ta bona posita in annos plurimos, sed Dominus di-
cit ei: Stulte hac nocte, *et cetera*. Et ideo Amos: Do- Amos. 5. c
mos quadro lapide ædificabitis, et non habitabitis
in eis: vineas plantabitis amantissimas, et non bibe-
tis vinum earum, quia cognoui multa scelera vestra.
Ideo Isaias: Væ qui coniungitis domum ad domum, Isa. 5. b
D et agrum agro copulatis vsque ad terminũ loci. Quia
igitur Sodomitæ et lasciui erant et auari et securi,
ideo erant ira diuina digni: Hæc fuit iniquitas So- Ezec. 16. f
domæ sororis tuæ superbia, saturitas panis et abun-
dantia, et otium ipsius et filiarum eius: et manum
egeno et pauperi non porrigebant.

Secundo quantum ad supplicium subdit: *qua die*
autem exijt Lot a Sodomis, per æquitatem diuinæ iusti-
tiæ liberantis: Apprehenderunt Angeli manum Lot, Gen. 19. d. f
et manum vxoris, ac duarum filiarum eius eo quòd
parceret Dominus illi: Eduxeruntq. eum, et posue-
runt extra ciuitatem: ibique locuti sunt ad eum, di-
E centes: Salua animam tuam, *et cetera*. Et infra: Li- Ibid. f
berauit Dominus Lot de subuersione vrbium, in
quibus habitauerat. In quo Lot gerit typum iusto-
rum qui egrediuntur de medio malorum. Vnde
Glossa: Lot qui interpretatur declinans, est populus Glos. in hūc locum to. 5.
electorum qui dum in Sodomis, idest, inter repro-
bos, vt aduena moratur, quantum valet, scelera
eorum declinat. Et hoc secundum illud: Exite de 2. Cor. 6. d
medio eorum, et separamini, dicit Dominus, et im-
mundum ne tetigeritis, et ego recipiam vos: et ero
vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias.
Liberauit ergo diuina iustitia Lot iustum, et econ-
F trario perdidit populum impium. Et ideo addit:
pluit ignem et sulphur de cælo, et omnes perdidit, scili-
cet Dominus per seueritatem iustitiæ vlciscentis: Igi-
tur Dominus pluit super Sodomam et Gomorrham
sulphur et ignem a Domino de cælo: et subuertit ci- Gen. 19. e
uitates has et omnem circa regionem, vniuersos ha-
bitatores vrbium, et cuncta terræ virentia. Et nota
quòd signanter dicit, quòd pluit Dominus a Domi-
no, quia licet omne iudicium debeatur Domino fi-
lio, secundum illud: Neque pater iudicat quem- Ioan. 5. d
quam, sed omne iudicium dedit filio: subdit: Quia
filius hominis est. Tamen huius peccati iudicium
specialiter sibi debetur, quia directe est contra ver-
bum incarnatum. Et naturam quam Filius Dei fecit

cælestem, angelicam, et diuinam, facit viliorem, quàm sit natura brutalis, non tenendo legem quam bruta animalia seruant. Et ideo non tantum igne, sed etiam sulphure punitur hoc vitium propter inordinatissimæ libidinis incendium et fœtorem. De incendio rei talis dicitur: Exarserunt in desiderijs suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes. De fœtore: De cadaueribus eorum ascendet fœtor. Tabescent montes a sanguine eorum, *et cetera*. Et: Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt, *et cetera*, propter hæc merito sunt igne et sulphure concremati. Nam flamma gehennalis moram non sustinens, execrabilem istam præuenit tollere nationem, nec non collidere ipsam et seruam tantæ confusionis absumpsit ignis et spiritus procellarum.

Rom.1.d *Isa.34.a* *Psal.13.a* A B

Tertio quantum ad exemplum subdit: *secundum hæc erit qua die filius hominis reuelabitur*. Hæc est dies iudicij in qua fiet reuelatio Iesu Christi Saluatoris respectu bonorum: Custodimini per fidem, in salutem paratam reuelari in tempore nouissimo. Fiet etiam reuelatio Christi iudicis respectu malorum: Nolite ante tempus iudicare, quousque veniat Dominus qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. De vtroque Isaias: Iuxta est salus mea, vt veniat, et iustitia mea vt reueletur. Hæc dies reuelationis similis est incendio Sodomorum, quia in illo ipsius præcessit exemplum: Sicut Sodoma et Gomorrha, et finitimæ ciuitates simili modo exfornicatæ, et abeuntes post carnem alteram, facti sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes. Et: Ciuitates Sodomorum et Gomorrhæorum in cinerem redigens, euersione damnauit, exemplum eorum qui impie acturi sunt ponens. Et ideo dicit, vt simile sit exemplum quantum ad demeritum, quantum ad iudicandi modum, et quantum ad supplicium. Quantum ad demeritum, quia sicut in Sodomis multi erant mali et paucissimi boni, sic tempore finalis iudicij. Secundum illud: Filius hominis veniens, putas inueniet fidem super terram? Vnde Glossa: Qui interim non apparens omnia videt, tunc apparens omnia iudicabit, quando cunctos iudiciorum suorum oblitos, huic sæculo conspexerit mancipatos, vt merito debeant cum ipso quem inhabitant orbe deleri. Quantum ad iudicandi modum, quia dicitur Dominus descendisse: Dixit Dominus Abraæ, Clamor Sodomorum et Gomorrhæorum multiplicatus est, et peccatum eorum aggrauatum est nimis. Descendam et videbo vtrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint: sic et Dominus descendet in die iudicij: Quoniam ipse Dominus in iussu et in voce Archangeli et in tuba Dei descendet de cælo. Sicut etiam liberauit Lot iustum damnando impios: Hæc, iustum a pereuntibus impijs liberauit fugientem, descendente igne in Pentapolim, quibus in testimonium nequitiæ fumigabunda constat deserta terra, et in certo tempore fructus habentes arbores, et incredibilis animæ memoria stans figmentum salis, *et cetera*. Sic etiam erit in finali iudicio. Vnde Glossa: Exeunte Lot, Sodoma perit, quia in consummatione sæculi, exibunt Angeli, et separabunt malos de medio iustorum, et mittent eos in caminum ignis, sicut dicitur: Sicut etiam subito ira Dei impijs superuenit, sic erit etiam in iudicio finali: Subito dum non speratur, veniet contritio eius, et comminuetur sicut conteritur lagena, *et cetera*. Et: Moram autem faciente sponso, dormitauerunt omnes, *et cetera*, quantum ad supplicium. Illi enim puniti sunt igne et sulphure: Surrexit Abraam mane, *et cetera*. Vidit ascendentem fauillam de terra, quasi fornacis fumum. Sic erit in supplicio impiorum in iudicio: Pluet super peccatores laqueos: ignis, et sulphur, et

1.Pet.1.a *1.Cor.4.a* *Isa.36.a* *Ep.Can. Iudæ b.* *2.Pet.2.b* *Inf.18.b* *Glos.in hüc locum to.5.* *Gen.18.c* *1.Tess.4.d* *Sap.10.b* *Glos.in hüc locum to.5* *Mat.13.g* *Isa.30.c* *Mat.25.a* *Gen.19.f* *Psal.10.b* C D E F

spiritus procellarum, pars calicis eorum. Et: Ignem et sulphur pluam super eum, et super exercitum eius, et super populos multos qui sunt cum eo. Vnde in Apocalypsi: Si quis adorauerit bestiam, bibet de vino iræ Dei quod mistum est mero in calice iræ ipsius, et cruciabitur igne et sulphure in conspectu Angelorum sanctorum. Sequitur: Et fumus tormentorum eorum ascendit in sæcula sæculorum.

Ezec.38.g *Apoc.14.b*

In illa die qui fuerit in tecto, et cetera. Postquam descripsit modum apparendi et veniendi: hic tertio describit modum euadendi, habet autem pars ista tres. In quarum prima describitur euadendi modus, secundo euadentium status, ibi: *Dico vobis, in illa nocte*, et cetera. In tertia euasionis terminus et locus, ibi: *Respondentes dicunt illi*, et cetera. Circa modum euadendi quattuor introducuntur, scilicet modus effugiendi, ratio periculi, modus periclitandi, et ratio remedij. Primo igitur quantum ad modum effugiendi, dicit:

In illa die qui fuerit in tecto, per amorem spiritualium. Vnde Glossa: In tecto est qui carnalia excedens velut in aura libera spiritualiter viuit. Super hoc tectum debet ascendere prædicator veritatis, vt faciat illud quod alijs persuadet: Quod in aure auditis, prædicate super tecta. Nam Isaias dicit: Super montem excelsum ascende tu qui Euangelizas Sion, *et cetera*. [*et vasa eius in domo*, per contemptum carnalium. Glossa: Vasa eius in domo, concupiscentiæ sunt carnales quas nimis amauerat, sed superna petens in hoc mundo relinquerat, secundum illud: Sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore: non in passione desiderij, sicut et gentes quæ ignorant Deum. De quibus Isaias: Comedunt carnem suillam, et ius prophanum in vase eorum, *non descendat tollere illa*, per peccati recidiuum, sicut ille de quo supra: Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Iericho, et incidit in latrones. Isaias: Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis sperantes, *et cetera*. *Et qui in agro*, per exercitium virtutum. Glossa: In agro est qui operatur in Ecclesia plantans et rigans: Diligenter exerce agrum tuum, et postea ædifices domum tuam, *similiter non redeat retro*, ad opera vitiorum, quia sicut dicitur supra: Nemo mittens manum suam ad aratrum, et aspiciens retro, *et cetera*. Vult ergo dicere quòd qui vult illam diem iudicij euadere vt non pereat, despiciendo mundana, perseuerantissime tendat ad æterna, sicut Paulus faciebat, et dicebat: Quæ retro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens me ipsum, ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Licet autem hæc perseuerantia sit omnibus necessaria, maxime tamen imminente futuro iudicio, quoniam instabunt tribulationes, et multa mala exempla, et documenta: Pseudoprophetæ surgent, et seducent multos. Et quoniam abundabit iniquitas: refrigescet charitas multorum: qui autem perseuerauerit vsque in finem, *et cetera*.

Glos.in hüc locum to.5. *Mat.10.e* *Isa.40.b* *Glos.in hüc locum to.5.* *1.Tess.4.a* *Isa.65.a* *Sup.10.e* *Isa.31.a* *Glos. inter-lin.in hunc locum to.5.* *Prou.24.c* *Sup.9.g* *Phil.3.c* *Mat.24.a*

Secundo quantum ad modum periclitandi qui debet declinari, subdit: *Memores estote vxoris Lot*, de qua dicitur: Respiciens vxor Lot post se, conuersa est in statuam salis. Et ratio huius est, quia contra mandatum Domini fecit, quo prædixit: Noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione, sed in monte saluum te fac, ne et tu simul pereas. In quo intelligitur quòd totum periculum in conuersis ad Christum consistit in retrocedendo. Vnde Petrus: Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti. Et rationem huius reddit, cum præmittit: Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri, et Saluatoris Iesu Christi, his rursus implicati superantur, facta sunt eis posteriora

Gen.19.f *Gen.19.d* *2.Pet.2.d*

posteriora deteriora prioribus. Et propterea ad detestationem Apostasiæ recidiui et retrocessionis, Dominus memoriale illud posuit de vxore Lot. De qua
Sap.10. b Sapiens: Incredibilis animæ memoria stans figmentum salis, *et cetera*. Ideo signanter dicit: *Memores estote vxoris Lot*. Nam ideo versa est in statuam salis, vt sic ostendendo suam fatuitatem, det alijs sapientiæ condimentum, vt nullus aspiciat retrorsum, secun-
Sup.14. g dum illud quod dicitur: Bonum est sal. Si autem sal
Glos.in huc euanuerit, in quo condietur? *et cetera*. Vnde Glossa:
locum to.5. Vxor Lot significat eos qui in tribulatione retro respiciunt, et se a spe diuinæ promissionis auertunt, et ideo statua facta est salis, quia in admonendo homines, ne similia faciant, corda eorum condit, ne sint fatui. Hoc autem non tantum est exemplum, verum etiam significat præsagium. Nam sicut illud incendium signat finale iudicium imminens: sic vxor Lot retro aspiciens animas effœtas et carnales, quæ retrocedent et apostatabunt in illa tribulatione.

Tertio quantum ad rationem periculi, subdit: *Quicumque quæsierit animam suam saluam facere*, per amorem priuatum. Accipitur enim hic anima pro vita
Leu.17. d carnali, de qua dicitur: Anima omnis carnis in sanguine est. Glossa: Ibi vitam corporis vocauit non animam quæ migrat a corpore, sed quæ morte finitur. Hanc quærit saluare qui nimis eam diligit. Vnde Glossa: Super istud: Quicumque quæsierit animam suam saluã facere, id est, qui vitam carnalem negãdo Christum in mundo saluare voluerit. De quo subdit:
Ioan.12. d *Per illam*, scilicet per diuinum iudicium: Qui amat animam suam, perdet eam. Et quidem hoc fiet iusto Dei iudicio: vt qui sui amore immoderato offendit, simul perdat diuinam felicitatem, et animæ salutem. Et hoc est, quia amat bonum commutabile super in-
Ps. 10. b commutabile. Qui diligit iniquitatem, odit animam
Mat.16.d suam. Et vere, quia sicut: Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? Totius igitur illius periculi ratio est conuersio ad priuatum bonum, quo quis nimis seipsum diligit, et seipsum nimis diligendo plus debito afficitur circa bonum priuatum sperãdo, et gaudendo de eius præsentia: timendo et dolendo de eius absentia. Et hoc totum venit ex amore priuati boni,
2.Tim.3.a qui maxime regnabit in fine mundi: In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, *et cetera*. Nimis se-
Isa. 28. e ipsos diligendo, Deo se reddunt exosos: Coangustatum est stratum, ita vt alter decidat: et palliũ breue, vtrumque operire non potest, *et cetera*.

Quarto quantum ad rationem remedij, subdit: *Et quicumque perdiderit illam*. per odium omnis carnalitatis: vitam namque perdere dicitur, qui carnalitatem ipsius crucifigendo persequitur, sicut Paulus di-
Gal. 5. d cit: Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitijs et concupiscentijs. Ideo ipse dicebat:
Gal. 2. d Christo cõfixus sum cruci. Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus. Huius exemplum osten-
Act.20. e ditur in Actibus: Vincula tribulationis Hierosolymis me manent. Sed nihil horum vereor, nec facio animam meam pretiosiorem quàm me, dummodo cõsummem cursum meum, et ministerij verbum quod accepi. Ille igitur perdit, qui se perditioni exponit pro amore Iesu Christi, et de hoc subditur: *Viuificabit*
Ioan.12. d *eam*. per præmium æternæ felicitatis: Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eã. Et ratio huius est, quia ille est dignus a Domi-
Apo.12.c no liberari, qui diligit eum vsque ad odium sui: Ipsi vicerunt eum propter sanguinem agni, et propter verbum testimonij sui, et non dilexerunt animas suas vsque ad mortem. Qui enim sic diligit Deum, summe
Ioan.15.b diligit secundum illud: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Et qui sic est diligens, dignus est diligi,
Prou.8. b secundum illud: Ego diligentes me, diligo. Etiam

A merito dignus est æternaliter viuificari, et ab omni periculo liberari: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui *Apo. 7. e*
sunt, et vnde venerunt, et dixit mihi: Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, et lauerunt stolas suas, et dealbauerunt eas in sanguine agni. Ideo sunt ante thronum Dei: non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque vllus æstus, quoniam agnus qui in medio throni est, reget illos, et deducet eos ad vitæ fontes aquarum.

Dico vobis: In illa nocte, et cetera. Postquam descripsit euadendi modum, hic describit euadentium statum, quem describit triplicem, scilicet contemplati-
B uorum, actiuorum, et prælatorum secundum illud:
Si fuerint tres viri isti in medio eius, Noe, Daniel, et *Eze. 14. e*
Iob ipsi liberabunt animas suas. In quibus intelligitur triplex status saluandorum. In Noe qui præfuit arcæ, prælati. In Daniele, contemplatiui. In Iob, actiui. In omni tamen statu sunt aliqui boni, et aliqui mali: aliqui iniusti, et aliqui iusti: vt sic omnis status timore solicitetur, et subditus fiat omnis mundus Deo. Primo igitur quantum ad statum contemplatiuorum, dicit:

Dico vobis, in illa nocte erunt duo in lecto vno, quantum ad statum contemplantium, qui recte dicitur le-
C ctus, secundum illud: In lectulo meo per noctes quæ- *Cant.3. a*
siui, quem diligit anima mea. Intelligitur autem per lectulum status contemplatiuorum, quia ipse est locus quietis. En lectulum Salomonis sexaginta fortes *Cant.3. c*
ambiunt. Item locus solitudinis: Tu autem cum ora- *Mat.6. a*
ueris, intra in cubiculum tuum, *et cetera*. Item locus cõtubernij nuptialis. Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es, oculi tui columbarum. Ecce tu *Cant.1. d*
pulcher es dilecte mi, et decorus. Lectulus noster floridus. In hoc ergo lecto admittuntur etiam aliquando electi, et reprobi: propter quod addit: *Vnus assumetur*, scilicet ad diuinum consortium. In cuius fi-
D guram dicitur: Assumpsit Iesus Petrum et Iacobum *Mat.17.d*
et Ioannem fratrem eius, et duxit illos in montem excelsum seorsum. Vnde ille sanctus contemplatiuus dicebat in Psalmo: Tenuisti manum dexteram meã: *Psal.72. d*
Et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me. Et iterum: Quia Domini est assumptio no- *Psal.88. b*
stra, et sancti Israel regis nostri. *Et alter relinquetur*, scilicet ad æternũ supplicium: Deuorabit eum ignis, *Iob 20. d*
qui non succenditur: affligetur relictus in tabernaculo suo. Et nota quòd cum prius præmisisset in illa die, nunc dicitur in illa nocte: nam finalis tribulatio dicitur dies propter ipsius iudicis reuelationem: et
E dicitur nox propter tribulationis horrorem, secundum illud: Nec siderum lympidæ flammæ illumina- *Sap.17. a*
re potuerant illam noctem horridam. Vnde Glossa: *Glos.in huc*
In illa nocte, id est, in illa tenebrosa tribulatione, vt *locum to.5.*
in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Et de hoc Psalmista: Posuisti tenebras, et facta est nox, *Psal.103.c*
in ipsa pertrãsibunt omnes bestiæ siluæ. In hac enim non solum cadent simplices, verum etiam aliqui contemplatiui et magni. In cuius figuram dicitur: Stel- *Mat.24.c*
læ cadent de cælo, et virtutes cælorum commouebuntur.

Secundo quantum ad statum actiuorum, subdit:
F *Duæ erunt molentes in vnum*, per exercitium circa actiuam, quæ recte intelligitur per molam: quia qui versantur circa actus vitæ actiuæ ad modum molæ circumeunt, et decurrunt, nec in vno opere sistunt, sicut dictũ est Marthę: Martha, Martha solicita es, et turba- *Sup. 10. g*
ris erga plurima. Vel quia tales debent erigi spe æternorum præmiorũ, et deprimi terrore suppliciorum, per spem scilicet, et timorem, quibus tamquam molis, spirituale molendinum mouetur. Vnde in Deu- *Deut.24.b*
teronomio: Non accipies loco pignoris inferiorem, et superiorem molam. Et quoniam circa hanc versatur homo quantum ad inferiorem rationis portionem, ideo idicit: In femineo genere. *Duæ erunt mo-* *Glos.in huc*
lentes. Vnde Glossa: Duæ differentiæ sequentium *locum to.5.*

orbem rerum mobilium, quæ femineo genere designantur, quia maiorum consilio reguntur, vt feminæ a viris, quæ tamen in vnum molunt inquantum de suis negotijs Ecclesię vsibus deseruiunt. Et quia inter hos sunt aliqui boni, ideo additur: *Vna assumetur,* (*Psal. 17. b*) scilicet ad gloriam, secundum illud Psalmistæ: Misit de summo, et accepit me, et assumpsit me de aquis multis. *Et altera relinquetur*, scilicet ad gehennam: (*Isa. 1. c*) Derelinquetur filia Sion, vt vmbraculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario, et velut ciuitas, (*Mat. 23. d*) quæ vastatur. Et: Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.

(B) Tertio quantum ad statum prælatorum, subiungit: *Duo in agro*, per custodiam Ecclesiarum. Glossa: (*Glos. interlin. in hunc locum to. 5.*) Duæ differentiæ prædicatorum in Ecclesia, quasi in agro laborantium. Vnde et Apostolus prælatum, et (*2. Tim. 2. a*) prædicatorem agricolam vocat: Laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere. Et: (*1. Cor. 3. b*) Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Propter (*Hier. 1. b*) quod dictum est: Ecce cõstitui te hodie super gentes, et super regna: vt euellas, et destruas, et disperdas, et ædifices, et plantes. In hoc agro Ecclesiastico crescunt (*Gen. 27. d*) fructus bonorum operum. Ecce odor filij mei sicut odor agri, cui benedixit Dominus. Crescunt et flores sanctorum, scilicet rosæ martyrũ, lilia virginum, (C) (*Psal. 49. b*) et violæ confessorum. Pulchritudo agri mecum est. In hac autem agricultura aliqui saluabuntur, et ideo addit: *Vnus assumetur*, scilicet ad culmen æternorum (*Agg. 2. d*) bonorum. Assumam te Zorobabel, fili Salathiel, et ponam te quasi signaculum, quia te elegi. *Et alter relinquetur*, scilicet in calamitate infernalium op- (*Isa. 27. c*) probriorum. Ciuitas munita desolata erit, speciosa relinquetur et dimittetur quasi desertum. Ex his omnibus colligitur quòd in quolibet statu saluandorum aliqui erunt boni, et aliqui mali, vt sic omnes formi- (*Eccls 9. a*) dent, secundum illud: Sunt iusti atque sapientes, et (D) opera eorum in manu Dei: et tamen nescit homo vtrum amore, an odio dignus sit: sed omnia in futurum seruantur incerta. Propter quod si quis vult futurum iudicium euadere, necessarius est ei non tantum mundi contemptus, verum etiam timor diuinus secundum illud: (*Isa. 2. b*) Ingredere in petram, et abscondere in fossa humo a facie timoris Domini, et a gloria maiestatis eius: cuius enim vult, miseretur: et quem vult, indurat. Ideo vnusquisque territus cum (*Rom. 9. d*) Apostolo exclamet, et dicat: O altitudo diuitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, *et cetera*.

(E) *Respondentes dicunt illi*, et cetera. Postquam descripsit euadendi modum, et euadẽtium statum, subditur hic vltimo euasionis terminus, et locus quietis, quem Apostoli requirunt, cum dicitur: *Respondentes*, scilicet Apostoli. *Dicunt illi: Vbi Domine?* scilicet *assumetur*, et *relinquetur*. Vnde Apostoli vtrumque requirunt, sed Dominus vnum respondet expresse, et aliud innuit tacite. Vnde Glossa: (*Glos. in hũc locum to. 5.*) Duo quærentibus, vnum respondet, sanctos scilicet secum assumendos, aliud subijciendo innuit malos, scilicet a se repulsos cum diabolo damnandos. Et ideo subdit: *Qui dixit illis: vbicumque fuerit corpus, illuc congregabũtur et aquilæ*. (F) (*Sancti aquilis comparantur.*) Nota hic notabile exemplum, electi congregantur ad Christum, sicut ad summæ refectionis abundantiam, quemadmodum aquilæ congregantur ad (*Iob 39. d*) corpus sicut ad escam. Iob loquens de aquila dicit: (*Hiero. li. 4. in cap. 24. Mat. to. 6. Idem habet Ambr. cap. 29. in Symb. to. 4.*) Vbicumque fuerit cadauer, statim adest. Vnde Hieronymus: Aquilę et vultures transmarina sentire dicuntur cadauera. Congregãtur autem per viuacissimum olfatum, lympidissimum aspectum, velocissimum motum, et auidissimum appetitum. Sic sancti ad Christum congregabuntur et ad verbum incarnatum, per ardentissimum desiderium, lympidissimum contuitum, sapidissimum gustum, et per motum amoris excessiuum. Propter quod et Propheta Dauid exprimens aquilarũ harum accessus ad Christum, exprimit in seipso desiderium dicens: (*Psal. 41. a*) Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Contuitum: (*Psal. 35. b*) Quoniã apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen, *et cetera*. Gustum: (*Psal. 16. d*) Satiabor cum apparuerit gloria tua. Amorem: (*Psal. 72. c*) Quia inflãmatum est cor meum et renes mei commutati sunt, et ego ad nihilum redactus sum, *et cetera*. In horum figuram dicitur: (*Iob 39. d*) Numquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, et in arduis ponet nidum suum? In petris manet, et in præruptis silicibus commoratur, de longe oculi eius respiciunt, pulli eius lambunt sanguinem, *et cetera*. De natura aquilæ dicit Ambrosius quòd aqui- (*Amb. lib. 8. Cõment. in Luca c. 17. to. 3.*) la alta petit, humilia derelinquit, longæuam fertur habere ætatem. Sic sancti post Resurrectionem renouati ad modum aquilæ, secundum illud: (*Psal. 102. a*) Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua, et sursum tendent et semper cum Domino viuent, secundum illud: (*1. Thess. 4. d*) Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Domino in aera, et sic semper cum Domino erimus.

CAPVT XVIII.

DICEBAT *autem et parabolam ad illos*, et cetera.] Post confutationem Iudaicæ curiositatis in perscrutando futura, subditur hic persuasio studiositatis in postulando diuina suffragia. Et quoniam oratio studiosa, est oratio Deo placita in qua simul est feruor affectionis et humilitas reputationis, ideo pars ista habet duas. In quarum prima exemplo parabolico inducit ad orationis instantiam, in secunda vero ad orationis reuerentiam, ibi: *Dixit autem ad quosdam*, et cetera. Ad orationis igitur instantiam mouet introducendo parabolam de iudice et vidua: circa cuius descriptionem primo introducitur ratio introducendi: Secundo additur introductio ipsius parabolæ, ibi: *Ait autem Dominus*. Primo igitur quantum ad rationem introducendi parabolam dicit:

Dicebat autem et parabolam ad illos. Notandum autem est quòd hæc parabola non est intelligenda per metaphoram similitudinis (quia iudex ciuitatis nullo modo Deo assimilabatur, qui non est imitandus) sed potius per dissimilitudinem et per contrarium intelligenda est, vt quasi a minori Dominus manuducat ad cognoscendam efficaciam orationis. Vnde hic non comparat personam personæ, sed negotium negotio. Et hoc est quod dicit (*Beda Glos. in hunc locum to. 5.*) Beda in Glossa: Nota quòd Dominus parabolas ponit, vel secundum similitudinem, vt de homine qui habuit duos filios, et personam Dei gerit: vel secundum dissimilitudinem, vt de iniquo iudice qui personam Dei nullatenus tenet. Introducit ergo hanc parabolam ad persuadendam orationis instantiam, propter quod addit: *Quoniam oportet semper orare et non deficere*, quod debet intelligi, vt, *semper*, non distribuat pro omni parte (*Sẽper quid.*) temporis sed pro horis statutis. Iuxta quod secundum institutionem propheticam dicitur in Psalmo: (*Ps. 118. x*) Septies in die laudem dixi tibi. Et hunc modum obseruat Ecclesia. Vnde Glossa: (*Glos. in hũc locum to. 5.*) *Semper*, idest canonicis horis quotidie secundum morem Ecclesiæ. Vel *semper orare* hic intelligitur, vt oratio semper vel sit in ore per postulationem, vel sit in corde per desiderium, vel sit in opere per præparationem. Qui autem bona agit ad hoc se disponit, vt eius oratio debeat audiri. Et secundum hoc dicitur: (*1. Thes. 5. e*) Sine intermissione orate. Ibi Glossa: (*Glos. in hũc locum to. 5.*) Semper orat qui bene agit semper: ipsum enim desiderium bonum, oratio est: et si continuum est desiderium, continua est oratio. Et hoc est quod dicit hic Beda in Glossa: (*Beda Glossa in hunc locum to. 6.*) Semper

Semper orat qui semper agit bona: nec desinit orare, nisi cum desinit iustus esse: Non impediaris orare semper, et ne vetetis vsque ad mortem iustificari. Et: Conclude eleemosynam in corde pauperis, et hæc pro te exorabit, *et cetera*. Si autem intelligatur de opportunitate congruitatis, tunc oportet semper orare, idest frequentissime et instantissime ad orationem recurrere. Vnde Hieronymus: Frequens oratio, vitiorum impugnationem extinguit: instans vero oratio impetrat veniam de peccatis, secundum illud: Qui diligit Deum exorabit pro peccatis, et in oratione dierum exaudietur, *et cetera*. Nota quòd vtile est orare semper propter decem, videlicet quia impetrat relaxationem diuinæ sententiæ, sicut apparet in Ezechia: Orauit Ezechias ad Dominum, et dixit: Obsecro Domine, memento quæso quo modo ambulauerim coram te. Et post subditur quòd Dominus reuocauit sententiam mortis. Et Sapiens: Properans enim homo sine querela deprecari pro populis, proferens seruitutis suæ scutum, orationem, et per incensum deprecationem alligans restitit iræ. Secundo remissionem culpæ perpetratæ: Hoc genus dæmonij non eijcitur nisi per orationem et ieiunium. Super quo loco Hieronymus: Ieiunio sanantur pestes corporis: oratione pestes mentis. Et Psalmista: Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino et tu remisisti impietatem peccati mei. Et post: Pro hac orabit ad te omnis sanctus, *et cetera*. Tertio repulsionem spiritualis pugnæ: Vigilate, et orate, vt non intretis in tentationem. Et: Tuba cecinerunt hi qui erant cum Iuda, et contritæ sunt gentes, et fugerunt, *et cetera*. Quarto reparationem virtutis naturæ: Oratio fidei saluabit infirmum, et alleuiabit eum, *et cetera*. Et: Fili, in tua infirmitate ne despicias teipsum, sed ora Dominum, et ipse curabit te. Quinto conseruationem pacis in tempore: Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, vt quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate, *et cetera*. Sexto custoditionem tranquillitatis conscientiæ: Nihil soliciti sitis, sed in omni oratione et obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. Et pax Dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat, *et cetera*. Septimo inflammationem diuinæ gratiæ. In cuius figuram dicitur de Elia: Inuocabo nomen Domini: et Deus qui exaudierit per ignem ipse sit Deus. Vnde dicitur quòd perseuerantes erant vnanimiter in oratione. Et post: Dum complerentur dies Pentecostes, apparuerunt illis dispertitæ linguæ, *et cetera*. Octauo illustrationem supernæ sapientiæ. Cuius exemplum habetur in Salomone de quo dicitur quòd orauit et petijt sapientiam, quam etiam obtinuit. Et Iacobus: Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo qui dat omnibus affluenter. Nono adapertionem cælestis ianuæ, quæ virtute orationis clauditur malis et aperitur bonis. Elias, homo erat similis nobis passibilis, et oratione orauit vt non plueret super terram, et non pluit annos tres, et menses sex. Et rursum orauit, et cælum dedit pluuiam. Decimo acquisitionem mercedis æternæ: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora patrem tuum in abscondito, et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Quoniam tu Deus meus exaudisti orationem meam: dedisti hereditatem timentibus nomen tuum. Et: Laudabo nomen tuum assidue, et collaudabo illud in confessione, et exaudita est oratio mea. In figuram autem harum decem efficaciarum, Sol ad orationem Ezechiæ legitur decem gradibus retrocessisse. Ex quibus colligitur quòd oratio præualet naturæ inferiori, præualet virtuti cæli, imperat naturæ spirituali, attrahit Spiritum sanctum, inclinat filium Dei, et mitigat patrem, ac per

[Marginal references: Eccli. 18. e; Eccli. 29. b; Hiero. statim post ser. de B. Virg. to. 9.; Eccli. 3. a; Isa. 38. a; Sap. 18. d; Mat. 17. c; Psal. 31. b; Mat. 26. d; 1. Mal. 4. b; Iac. 5. d; 1. Tim. 2. a; Phil. 4. a; 3. Reg. 18. d; Act. 1. c; 3. Reg. 3. b; Iac. 5. a; Iac. 1. d; Mat. 6. a; Psal. 60. a; Eccli. 51. b; 4. Reg. 20. b]

A hoc quodam modo dominium habet respectu vniuersorum.

Iudex quidam erat, et cetera. Post rationem parabolæ introducendæ, subditur hic introductio ipsius parabolæ: circa cuius expressionem tria introducuntur, scilicet duritia Iudicis, instantia pauperis, et efficacia precis. Primo quantum ad duritiam Iudicis, dicit:

Iudex quidam erat in quadam ciuitate, qui Deum non timebat, propter duritiam cordis, quæ facit Deum non timere, secundum illud: Indurasti cor nostrum, ne timeremus te. Tales obdurati Deum non timet, B sed potius contemnunt. In quorum persona Iob dicit: Quis est omnipotens, vt seruiamus ei? Et: Quasi nihil possit facere omnipotens, æstimabant eum. Tales sunt qui dicunt illud: Manus nostra excelsa, et non Dominus fecit hæc omnia. Et quia ad duritiam concomitatur superbia, ideo addit: *Et hominem non reuerebatur*, propter arrogantiam mentis. Vnde hic de numero illorum fuit, de quibus dicitur: Opprimamus pauperem iustum, et non parcamus viduæ, nec veterani reuereamur canos multi temporis. Tali dicitur: Væ qui prædaris, nonne et ipse prædaberis? et qui spernis, nonne et ipse sperneris? C Cum consummaueris deprædationem, deprædaberis: cum fatigatus desieris contemnere, contemneris.

Secundo quantum ad instantiam pauperis, subdit: *Vidua autem quædam erat in ciuitate illa*. Vidua scilicet destituta solatio viri, et talibus maxime est subueniendum, secundum illud: Quærite iudicium, et subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Talibus magis debet fieri iustitia, quia minus se possunt defendere, et frequentius opprimuntur. Et ideo dicitur: Libera eum qui iniuriam patitur, de manu superbi. In iudicando, esto pu- D pillis misericors vt pater, et pro viro matri illorum: et eris tu velut filius Altissimi obediens, et miserebitur tui magis quàm mater. De hac igitur vidua indigente iudicis patrocinio, propter oppressionem malorum, subdit: *Et veniebat ad eum, dicens: Vindica me de aduersario meo*, per districtionem iudicij iusti. Et hoc quidem iustum erat tali personæ reddi. Deprecatio pauperis ex ore vsque ad aures perueniet, et iudicium festinato adueniet illi, scilicet à Deo. Et: Deprecationem læsi exaudiet. Non despiciet preces pupilli, nec viduam si effundat loquelam gemitus. Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam E descendunt, et exclamatio eius super deducentem eas? A maxilla enim ascẽdunt vsque ad cælum. Et tamen non perueniunt, vsque ad cor hominis induratum. Vnde subdit: *Et nolebant per multum tempus*, propter perfidiam animi obdurati: vnde hic erat de numero illorum, de quibus dicitur: Principes tui infideles, socij furũ. Omnes diligunt munera, secuntur retributiones. Pupillo non iudicãt: et causa viduę non ingreditur ad illos. Et: Causam viduæ non iudicauerunt, causam pupilli non direxerunt, *et cet.*

Tertio quantum ad efficaciam precis subdit: *Post hæc autem dixit intra se: Et si Deum non timeo, nec ho-* F *minem vereor*, per audaciam cordis, propter quam similis erat illi superbo de quo Iob: Cucurrit aduersus Deum erecto collo, et pingui ceruice armatus est. Vnde de numero illorum erat, de quibus in psalmo: Contritio, et infelicitas in vijs eorum, *et cetera. Tamen quia molesta est mihi hæc vidua*, per instantiam precis quæ omnia vincit, secundum illud: De vxore Samsonis, quæ septem diebus conuiuij flebat ante eum, tamdemq. die septimo cum ei esset molesta, exposuit. Propter quod dicitur: Et ille deintus respondeat, noli mihi molestus esse, quia pueri mei mecum sunt in cubili. Sequitur: Et si ille perseuerauerit pulsans, dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eo quòd amicus eius sit, propter improbitatem

[Marginal references: Isa. 63. d; Iob 16. b; Iob 22. c; Deut. 32. d; Sap. 2. c; Isa. 33. a; Isa. 1. e; Eccli. 4. b; Eccli. 21. a; Eccli. 35. e; Isa. 1. f; Hier. 5. g; Iob 15. d; Psal. 13. b; Iudic. 14. d; Sup. 11. a]

tem tamen eius surget, et dabit illi, quotquot habet necessarios. Sic et iudex iste improbitate vincitur. *Vindicabo illam*, secundum exigentiam sui iuris, hoc enim est officium iudicis, vt releuet oppressos et puniat opprimentes. Locutus est Dominus ad Moysen dicens: Vlciscere prius filios Israel de Madianitis, et sic colligeris ad populum tuum. Hoc non debet iudex facere ex odio personæ, sed ex amore iustitiæ, sicut Matathias, de quo dicitur: Accensus est furor eius, secundum iudicium legis, et insiliens trucidauit eum super aram. Hic autem iudex non exercebat vindictam propter zelum legis, sed propter vitandum tædium precis, et ideo subdit: *Ne in nouissimo veniens sugillet me*, per frequentiam clamoris. Beda: In nouissimo, idest, ne iterum et iterum veniens strangulet me tædiosis clamoribus. Vnde Glossa dicit quòd sugillo a sugo tractum a lamijs, idest strangulo. Lamiæ enim paruulos occidunt et sanguinem sugunt, ac per hoc suffocant, et strangulando occidunt. Dicitur igitur sugillari qui verbis et rationibus hinc inde adeo coartatur, vt vix possit loqui, nec respirare permittatur. Vel dicitur sugillari qui tanto tædio afficitur, quòd præ tedio sanguis sugitur et diminuitur. Vnde sensus sugillet me, idest, sanguinem meum sugat sicut lamiæ, de quibus dicitur: Lamiæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos.

Num. 31. a — 1. Mac. 2. c — Beda Glos. in hunc locum to. 5. Glos. interlin. in hunc locum to. 5. — Thren. 4. a

Ait autem Dominus, et cetera. Post rationem parabolæ introducendæ et introductionem ipsius parabolæ, sequitur hic adaptatio introductæ. Circa quam tria introducuntur. Excitatur enim humana audientia. Erigitur fiducia: et arguitur diffidentia. Primo igitur quantum ad excitationem audientiæ, dicitur:

Ait autem Dominus: Audite quid iudex iniquitatis dicit, idest, considerate huius responsionem: in qua considerandum est quantæ sit efficaciæ orationis instantia, quia instantia peperit molestiam, et molestia extorsit iustitiam. Vnde licet haberet cor lapideum, motus tamen est per frequentiam precum, vt verificetur in illo illud poeticum: Gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo. Licet autem in eo iniquitas fuerit, compulsus est tamen ad reddendam iustitiam per viduæ importunam instantiam, ex quo intelligimus quòd si instantia precis emolliuit iudicem durissimum, et inclinauit iniustissimum ad faciendum iudicium: quòd multo fortius inclinabit Deum pium et iustum. Vnde Chrysostomus: Non iudex talis, fide dilectionis carens, tædio compulsus, nec actio eius hic laudari potest, sed si iste quocumque animo vltus est viduam, Deus iudex maxime vlciscitur suorum iniuriam. Ex quo miro modo instantis orationis ostenditur efficacia, quia ille qui nec Deum timebat, nec hominis curauit verecũdiam, nec amabat iustitiam, victus est a vidua per precum instantiam importunam.

Ouidius 4. de Ponto eleg. 10. — Chryso. lib. 2. de orãdo Deo to. 5.

Secundo quantum ad erectionem humanæ fiduciæ, subdit: *Deus autem non faciet vindictam electorum suorum*. Ex districtione sui iudicij: Mihi vindictam: et ego retribuã. Et in Deuteronomio: Mea est vltio, et ego retribuam in tempore, vt labatur pes eorum. *Clamantium ad se die ac nocte*, scilicet ex afflictione animi: Vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, et clamabant voce magna, dicentes: Vsquequo Domine, sanctus et verus, non iudicas, et non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra, *et cetera*. Immo ipsis ore tacentibus, tribulationes eorum clamant: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. *Et patientiam habebit in illis?* per remissionem zeli, quasi diceret, non: Quia: Dominus iudicabit iustos, et faciet iudicium, vt fortissimus non habebit in illis patientiam quousque contribulet dorsum ipsorum. Hoc autem dicitur, non quia Dominus non expectat peccantes, sed quia iudicio imminente iam amplius nolit expectare: An diuitias bonitatis eius, et patientiæ, et longanimitatis contemnis? Secundum autem duritiam tuam, et impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ, et reuelationis iusti iudicij Dei qui reddet vnicuique secundum opera eius, ijs quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam et honorem et incorruptionem quærunt vitam æternam: ijs autem qui sunt ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio, tribulatio et angustia in animam hominis operantis malum. *Dico vobis, quia cito faciet vindictam illorum*. Et hoc per vltionem peccati: Sanguinem seruorum suorum vlciscetur: et vindictam retribuet in hostes eorum, et propitius erit terræ populi sui. Et: Gentibus reddet vindictam, donec tollat plenitudinem superborum: et sceptra iniquorum contribulet, donec reddat hominibus secundum actus suos, et secundum opera Adæ, et secundum præsumptionem illius, donec iudicet iudicium plebis suæ. Sed numquid est sanctorum clamare ad Deum pro vindicta, cum dicatur: Qui vindicari vult, a Domino inueniet vindictam, et peccata seruans seruabit? Responsio quòd sic pro vindicta afflictionis facientis ad Deum redimere, vel facientis a stultitia cessare, si Deo placet. Vindictam autem afflictionis personæ debet horrere, et contra vindictam damnationis æternæ debent interpellare.

Rom. 12. d — Deut. 32. f. e — Apoc. 6. c — Gen. 4. b — Eccli. 35. d — Rom. 2. a — Deut. 32. f — Eccli. 35. d — Eccli. 28. a

Tertio quantum ad arguitionem diffidentiæ, subdit: *Verumtamen filius hominis veniens, putas inueniet fidem in terra?* Hoc quidem dicit, quia licet fides credulitatis in multis videatur esse, fides fidelitatis et confidentiæ reperitur in paucis: Multi homines misericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet? Et: Perijt fides, et ablata est de ore eorum. Et hoc maxime erit approximante aduentu Filij Dei: Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Et: Hæc erunt in medio terræ, in medio populorum, quo modo si paucæ oliuæ, quæ remanserunt, excutiantur ex olea, et racemi cum fuerit finita vindemia. Et nota quòd dicit Dominus: *Putas*. Non quia dubitat, sed quia infidelitatem reproborum reprobat, et condemnat. Vnde Glossa: *Putas?* In verbo dubitationis infidelitas increpatur, non opinatur diuinitas, scit enim, cum per se facta sint omnia: sed dubitando increpat infidelium corda. Vnde illa putatiua Domini inquisitio, designat dubitationem et nutationem quæ erit in tribulatione illa finaliter imminente, ob quam non erit qui consurgat, et teneat eum ne consurgat ad delendam terram, secundum illud: Non est qui inuocet nomen tuum: qui consurgat et teneat te: abscondisti faciem tuam a nobis, et allisisti nos in manu iniquitatis nostræ.

Prou. 20. a — Hier. 7. f — Mat. 24. b — Isa. 24. b — Glos. in hũc locum to. 5. — Isa. 64. c

Dixit autem ad quosdam qui in se confidebant, et cetera. Postquam induxit ad orationis instantiam, in hac parte intendit inducere ad orationis reuerẽtiam: quoniam autem reuerentia haberi non potest in oratione, nisi habeatur et humilitas in conuersatione, ideo in hac parte primo introducit exemplum parabolicum ad commendandam humilitatem orationis.

Secundo vero exemplum parabolicum ad commendandam humilitatem conuersationis, ibi: *Afferebant autem ad illum infantes*. In parabola autem prima explicanda procedit per hunc modum. Primo enim tangit conditiones personarum. Secundo conditiones precum, ibi: *Pharisæus stans, hæc apud se orabat*. Tertio conditiones exauditionum, ibi: *Dico vobis, descendit hic iustificatus*, et cetera. Circa conditiones personarum quibus loquitur, et de quibus loquitur: et primo quidem quantum ad conditiones personarum quibus loquitur, ait:

Dixit

A *Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant, tamquam iusti*, per magnificationem virtutis propriæ, et hoc est contra deum superbiæ, secundum illud: Rom. 10. a Ignorantes iustitiam Dei, et suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Tunc autem confidit in se quis tamquam iustus, quando se iustũ reputat ex suis operibus, sicut faciebant Iudæi. Rom. 2. c Probas vtiliora instructus per legem, confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ et veritatis in lege. Hæc autem confidentia potius est veræ iustitiæ inimica. Prou. 11. d Qui confidit in diuitijs suis, corruet: propter quod B Hier. 48. a dicitur: Pro eo quòd habuisti fiduciam in munitionibus tuis, et in thesauris tuis, tu quoque capieris. Et hoc totum est propter defectum humilitatis, quæ est totius iustitiæ fundamentum. Vnde Gregorius: Eam quippe, quam non inuenit humilẽ, veritas fugit mentem. Et iterum: Qui sine humilitate virtutes congregat quasi puluerem in vẽtum portat. Et quia præsumptio sui ducit in contemptum proximi, ideo subdit: *Et aspernabantur ceteros*, quantum ad contemptum, scilicet meriti alieni, sicut illi de quibus Isa. 65. a dicitur: Qui dicunt: Recede a me, ne appropinques mihi, quia immundus es. Isti fumus erunt in furore C meo, ignis ardens tota die. Rom. 14. a Et ideo dicitur: Is qui manducat, non manducantem non spernat: et qui Eccli. 11. a non manducat, manducantem non iudicet. Et: Ne spernas hominem in visu suo, breuis in volatilibus est apis, et multum dulcoris habet fructus illius. Ad hos igitur dixit parabolam istam in detestationem superbiæ, et laudem humilitatis. Glos. in hũc locum to. 5. Vnde Glossa: In hac parabola ostendit non fidei tantum verba, sed opera examinanda. Inter quæ maxime humilitas regnat, quam quia non habent superbi, de sua iustitia præsumentes et infirmos despicientes, quasi fide vacui cum orant, despiciuntur. D

Secundo quantum ad conditiones personarum de quibus loquitur, subdit: *Duo homines ascendebant in templum vt orarent*, per intentionem conformem et etiam laudabilem. Ad hoc enim debemus in templum conscendere vt oremus, secundum illud: Mat. 21. b Domus mea domus orationis vocabitur. Vnde et Aug. in Regula 3. c. 8. to. 1. Augustinus dicit: Nemo in oratorio aliquid agat nisi illud ad quod factum est, vnde et nomen accepit. Propterea Dominus eos qui in templo non orabant, sed mercabantur, eiecit non sine asperitate verborum: Ioan. 2. c Inuenit Iesus in templo vendentes oues et boues et columbas, et nummularios sedentes. Et cum fecisset E quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo. Et his qui columbas vendebant, dixit: Auferte ista hinc: et nolite facere domum patris mei, domũ negotiationis. Et hoc quia domus illa locus orationis est. Et propterea, vt competeret ei, propter quod erat, ideo in alto erat, et per gradus ascẽdere oportebat ad insinuandum quòd qui vult orare, oportet sursum erigere se. Vnde et in Præfatione dicitur: Sursum corda. Propter quod et Bernardus dicit quòd licet Deus vbique sit, tamen in oratione sursum est cogitandus, vt sursum cor nostrum eleuetur. In cuius figuram Exo. 24. c dixit Dominus ad Moysen: Ascende ad me in F montem. Licet autem ad vnum consimiliter tenderet locum, valde tamen habebant differentiam morum. Et ideo subdit: *Vnus Pharisæus, et alter Publicanus*, per conuersationem difformem. Vnde Pharisæus apparenter bonus erat, quia pharisæi dicebantur quasi ab alijs habitu, gestu, et obseruantijs distincti, tamquã ipsius legis obseruatores præcipui, secundum illud Pauli: Act. 26. a Vitam meam a iuuentute nouerunt omnes Iudæi præscientes me ab initio, si velint testimonium perhibere, quoniam secũdum certissimam sectam nostræ religionis vixi Pharisæus. E diuerso Publicanus erat patenter malus, quia publicani dicebantur exactores vectigalium publicorum, sicut sæpæ expositum est. Vnde supra: Sup. 15. a Erant appropinquantes Iesu Publicani et peccatores vt audirent illum. Et murmurabant Pharisæi et Scribæ, *et cetera*. Magna ergo differentia est inter Pharisæum et Publicanum quantum ad apparentiam, maior etiam quantum ad existentiam, quia Pharisæus per arrogantiam suam iustitiam tabefaciebat, et Publicanus per pœnitentiam suam iniustitiam expurgabat. Ideo dicitur Pharisæis: Mat. 21. c Publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei. Hoc autem dicitur Pharisæis, non quia apparebant boni, sed quia erant mente superbi, propter quod dicitur: Sup. 16. d Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus, Deus autem nouit corda vestra, quia quod hominibus altũ est, abominatio est ante Deum.

Pharisæus stans, et cetera. Postquam descripsit conditiones personarum orantium, hic secundo describit conditiones orationum. Et describitur hic primo conditio precis ex parte Pharisæi superbientis: secundo ex parte Publicani seipsum humiliantis, ibi: *Et Publicanus a longe stans*. Tria autem insinuantur in modo orandi ipsius pharisæi, in quibus manifestatur arrogãtia mentis ipsius tam respectu Dei, quàm proximi, ac etiam sui. Introducũtur enim hic ipsius pharisæi gratiarum actio fastuosa, reprehensio aliorum præsumptuosa, et commendatio sui vane gloriosa. Primo igitur quantum ad gratiarum actionem fastuosam, dicit:

Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus gratias ago tibi. In quo arguitur pharisæus, non quia gratias agit Deo, sed quia hoc facit modo superbo. Vnde Gregorius: Si reprehenditur ille qui superbe gratias agit, quid ergo erit illi, qui impugnat gratiam? Apparet autem fastus ipsius ex hoc quòd non incuruato corpore orabat, sed erecta fronte, cum dicatur: Isa. 60. c Venient ad te curui filij eorum, qui te humiliauerunt, et adorabunt vestigia pedum tuorum. Apparet etiam fastus quia apud se orabat tamquam sibi placens, contra illud quod dicitur: Rom. 15. a Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis ipsis placere. Etenim Christus non sibi placuit. Et ideo dicitur: Prou. 3. a Ne sis sapiens apud temetipsum. Time Dominum, et recede a malo, *et cetera*. Apparet insuper fastus ipsius, quia incœpit a magnificatione bonorum quę acceperat, cum potius a sui accusatione debuisset incœpisse. Prou. 18. c Iustus prior est accusator sui. Incœpit ab altis, cum debuisset incipere ab infimis, vt perueniret ad summa. Vnde Hieronymus: Hieron. Humilitas est virtus prima Christianorum, et ideo ipsa prætermissa, in vacuum laboratur. Et Beda: Beda ex Gregor. homil. 7. in Ezec. to. 2. Ecce pharisęus ad referendas gratias oculum habet, ad humilitatis custodiam non habet. Et quid prodest si tota ciuitas custodiatur, et vnum foramen per quod intrent hostes, relinquatur.

Secundo quantum ad reprehensionem proximi præsumptuosam, subdit: *Quia non sum sicut ceteri hominum*, quasi diceret, ceteri sunt peccatores, ego autem iustus. Vnde interlinearis: Glos. interlin. in hũc locum to. 5. Quid est ceteri homines, nisi omnes præter ipsum? quasi solus iustus sit, ceteri peccatores. Et in hoc dupliciter dicebat falsum, et quia dicebat se non esse peccatorem, cum dicatur: 1. Ioan. 1. d Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus: ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Falsum etiam dicebat, quia se solum dicebat iustum, cum Dominus Eliæ dicenti: relictus sum ego solus, dicat: 3. Reg. 19. d Derelinquam mihi septem millia virorum, quorum genua non sunt incuruata ante Baal. Hic autem cum sit in immensum Elia inferior, non solum se dicit iustum, verumeitiam ceteros asserit peccatores, vocans eos de multitudine virorum, et ideo addit: *Raptores, iniusti, adulteri*, vt raptores dicantur per concupiscentiam oculorum: iniusti per superbiam vitæ: et adulteri per concupiscentiam carnis. In quibus notat communiter alios a se esse infectos hoc triplici vitio, ex quo manat vniuersalis

uersalis

uersalis transgressio et perpetratio peccatorum, secundum illud: Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ. Et ne videretur loqui sicut incertus, adducit publicanum in exemplum, adijciens: *Velut etiam hic publicanus*. Quod non dicit publicano compatiendo, sed potius despiciendo et irridendo, contra illud: Non irrideas hominem in amaritudine animæ. Est enim qui humiliat et qui exaltat, circumspector Deus. Et nota quòd pharisæus ex consideratione publicani consurrexit in temeritatem iudicij, quia cum videret illum esse peccatorem, non solum ipsum, verumetiam ceteros condemnabat. Consurrexit in elationem animi. Vnde Bernardus: Incentiuum elationis est consideratio deterioris, sicut incentiuum humilitatis est consideratio melioris.

1.Ioan.2.c *Eccli.7.b*

Tertio quantum ad commendationem sui vane gloriosam, subdit: *Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo*, quasi diceret perfectam iustitiam seruo et erga meipsum, et erga Deum, quia carnem macero ieiunando bis in sabbato, id est in septimana. Et pietatem ad Deū seruo reddendo decimas et eleemosynas. Et hæc duo sunt quę maxime placent Deo. Vnde etiam Angelus dixit Tobiæ: Bona est oratio cum ieiunio et eleemosyna magis quàm thesauros auri recondere. Vnde et hic multum semetipsum commendat, sed in hoc suam iustitiam per vanam gloriam fœdat: Laudet te alienus, et non os tuum: extraneus, et non labia tua. Quia sicut dicitur: Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est: Immo certe reprobatus. Vnde dicitur: Non te iustifices ante Deum, quoniam agnitor cordis ipse est. Et: Ecce, ego iudicio contendam tecum, eo quòd dixeris: Non peccaui. Et Iob: Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendero, prauum me comprobabit. Et hoc totum propter vitium elationis quæ maxime displicet Deo: Gratia estis saluati per fidem. Dei enim donum est, non ex operibus, vt ne quis glorietur. Sed cum iste pharisæus bona quæ habet a Domino recognoscat, non videtur inaniter gloriari: quia ille inaniter gloriatur qui gloriatur quasi non acceperit. Hic autem gratias Deo agit. Ad quod respondet Bernardus: Non recte recognouit bona quæ accepit, ait enim sic: Gratias agit non quia bonus, sed quia solus non tam de bonis quæ habet, quàm de malis quæ in alijs videt. Talis autem modus est elationis, vnde Gregorius: Quattuor sunt species, quibus omnis tumor arrogantium demonstratur. Cum vel aliquis bonum quod habet, a se habere se existimat: aut si datum a Deo credit, pro meritis datum putat: aut cum iactat se habere quod non habet, aut cum despectis ceteris appetit singulariter videri habere quod habet. Hac peste pharisæus laborabat qui sua merita extollendo se ceteris præferebat.

Tob.12.b *Prou.27.a* *2.Cor.10.d* *Eccli.8.a* *Hier.7.a* *Iob 9.c* *Ephe.2.b* *Bernardus Tract. de grad. humilit. to.5.* *Greg.li.22. in cap.32. Iob to.2.*

Et publicanus a longe stans, et cetera. Postquam expressit conditiones precis superbi pharisæi, hic secundo exprimit conditiones precis humilis publicani. Et perfectæ quidem humilitatis insinuationem exprimit quantum ad gestum, quantum ad motum, quantum ad verbum. Primo quantum ad insinuationem humilitatis per gestum, subditur:

Et publicanus a longe stans nolebat nec oculos ad cælum leuare. Beda: Vt humilis, non audet appropinquare, vt Deus ad eum appropinquet: non aspicit vt aspiciatur: nihil enim placet Deo tantum in pœnitente, sicut dicit Bernardus, quantum humilis verecundia, et taliter vult orari. Vnde iste publicanus erat de quibus dicitur: Vultu in terra demisso adorabunt te, et puluerem pedum tuorum lingent. Non audebat oculos leuare ad cælum, quia recognoscebat se offendisse Deum cæli, vt diceret sicut filius prodigus pœnitens: Pater, peccaui in cælum et coram te. Et illud: Peccaui super numerum arenæ maris, multiplicatæ sunt iniquitates meæ, *et cetera*. Ideo igitur non audebat leuare faciem propter peccati verecundiam, ita vt intra se diceret illud: Deus meus confundor et erubesco leuare faciem meam ad te, quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum, et delicta nostra creuerunt vsque ad cælum.

Beda Glossa in hunc locum to.5. *Isa.49.f* *Sup.15.e* *2.Par.36. i oratione.* *1.Esd.9.b*

Secundo quātum ad insinuationem humilitatis, et quantum ad corporis motum, subdit: *sed percutiebat pectus suum*. In quo reddebat seipsum culpabilem et ostendebat dolorem. In hoc enim quòd pectus percutitur ostenditur cor introrsus supplicio dignum. In cuius rei signum dicitur: Percussit autem cor Dauid suum, postquam numeratus est populus: et dixit Dauid ad Dominum: Peccaui valde in hoc facto: sed precor Domine, vt transferas iniquitatem serui tui. Sic iste percutiebat pectus quasi indignatus contra seipsum. Vnde Glossa: Percutit pectus, et pœnas de se exigit, vt Deus parcat. Vnde etiam consuetudinis nostræ est in confessione dicendo culpam, tundere pectora nostra in redargutionem, et pœnitentiam nostrorum cordium, et contestationem conscientiarum. Vnde infra dicitur quòd turba eorum, qui simul aderant ad spectaculum istud et videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua reuertebantur. Propter quod et tunsio pectorum, sicut dicit Augustinus, valet ad remissionem venialium. Vnde est vnum de nouem, quibus venialia remittuntur: Venialia enim dicuntur remitti confessione, pectoris tunsione, aquę benedictæ aspersione, cordis contritione, crucis signatione, oratione, sacra communione, eleemosynarum largitione, iniuriarum remissione, extrema vnctione, leui pœnitentia, et compassione fraterna. Vnde versus:

2.Reg.24.b *Glos.in hūc locum to.5.* *Inf.23.g* *August. de ver. Dom. ser.8.to.10* Quibus venialia diluātur.

Confiteor, tundo, respergo, conteror, oro:
Signor, edo, dono, per quæ venialia pono.
Vnctio, pœna leuis, compassio, quæ fit egenis.

Idem Centiloqu. p.1. sect.6.

Tertio quantum ad insinuationem humilitatis per verbum, subiungit: *Dicens: Deus propitius esto mihi peccatori*. Nota hic breuissimam orationem et efficacissimam, quia in hac orans seipsum humiliat, et Deum exaltat, et talis oratio est Deo accepta, secundum illud: Oratio humiliantis se, nubes penetrabit, et donec propinquet, non consolabitur: et non discedet, donec Altissimus aspiciat. Deum etiam magnificat humiliter petendo veniam: Laudabo nomen tuum assidue, et collaudabo illud in confessione, et exaudita est oratio mea. Et liberasti me de perditione, et eruisti me de tempore iniquo. Propterea confitebor, et laudem dicam tibi, et benedicam nomen Domini. Magnificat etiam eum vocando ipsum Deum, quia hoc est nomen summæ maiestatis. Scitote quoniam Dominus ipse est Deus: ipse fecit nos, et non ipsi nos. Et iterum: Quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus, *et cetera*. Est similiter nomen summæ veritatis. Non est Deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis, vt mutetur. Dixit ergo et non faciet? Et: Est autem Deus verax, *et cetera*. Est similiter nomen summæ charitatis. Vnde dicitur: Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet. Est etiam nomen summæ pietatis: Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Iesu Christi pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, *et cetera*. Dicit igitur publicanus orando tam humiliter, quàm deuote, *Deus propitius esto mihi peccatori*. *Deus*, summæ maiestatis, *Propitius esto mihi peccatori*, ad manifestandam tuam potentiam, secundum illud: Misereris omnium, quia omnia potes, et dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam, *et cetera*. Summæ veritatis, *Propitius esto mihi peccatori*, ad manifestandam tuam iustitiam: In veritate tua, exaudi me in tua iustitia. In veritate, *inquam*, quam promisisti. Ezechiel: Impietas impij non nocebit ei, in quacumque die conuersus fuerit ab impietate sua. Summæ charitatis, *Propitius esto*

Eccli.35.c *Eccli.51.b* Deus. *Psal.99.a* *Psal.94.a* *Num.23.c* *Rom.3.a* *1.Ioan.4.c* *1.Cor.1.a* *Sap.11.d* *Ps.142.a* *Eze.33.c*

tius esto mihi peccatori, ad manifestandam tuam beneuolentiam: [Sap. 11. d] Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt Domine, qui amas animas. Et: [Hier. 31. a] In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans, *et cetera*. Summæ pietatis: *Propitius esto mihi peccatori*, ad manifestandam tuam misericordiam, pro quo orabat Propheta in psalmo: [Psal. 50. a] Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, *et cetera*. Et: [Eccli. 36. a] Miserere nostri Deus omnium, et respice nos, et ostende nobis, *et cetera*.

Dico vobis. Postquam descripsit conditiones personarum et precum, hic tertio describit conditionem exauditionis. Describitur autem hic exauditionis conditio, quantum ad iudicium particulare, et quantum ad edictum vniuersale. Primo igitur quantum ad iudicium particulare, dicit:

Dico vobis: Descendit hic iustificatus in domum suam ab illo, idest, plus quàm ille, quia Pharisæus descendit iustificatus, secundum suam opinionem, sed iste secundum veritatem. Vnde Dominus plus pensat vnam humilem supplicationem peccatoris pœnitentis quàm innumerabiles actiones alicuius iusti de se præsumentis. Propter quod dicitur: [Sup. 15. b] Gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonagintanouem iustis qui non indigent pœnitentia, idest qui se reputant non egere. In quo miro modo reprimitur superbia humana, vt non de suis meritis præsumat. Propter quod etiam Deus reprobauit superbum populum Iudaicum, et elegit plebem humilem gentilium populorum, quorum figuram gerunt hic pharisæus et iste publicanus. Vnde Glossa: [Glos. in hũc locum to. 5.] Typice Pharisæus Iudæorum populum designat qui ex iustificationibus legis extollit merita sua, et superbiendo recedit: humiliatus publicanus gentilem qui longe a Deo positus peccata confitetur, et lamentando appropinquat Deo, et exaltatur. Ideo dicitur: [Rom. 11. c] Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Si ergo Deus repressit iustos propter superbiam, quanto magis impios et superbos? [1. Pet. 4. d] Si iustus vix saluabitur, impius et peccator vbi parebunt?

Secundo quantum ad edictum vniuersale, subdit: *quia omnis qui se exaltat humiliabitur: et qui se humiliat exaltabitur*. Hic datur generalis sententia de humilibus et superbis. Vnde Glossa: [Glos. in hũc locum to. 5.] Posita pharisæi et publicani controuersia, ponitur iudicis sententia, vt caueatur superbia. In qua sententia vniuersaliter præfertur humilis superbo, quia superbus debet deijci secundum quòd dicitur in Abdia: [Abd. 1. b] Si exaltatus fueris vt aquila, et si inter sidera posueris nidum tuum, *et cetera*. Et Iob: [Iob 20. a] Si ascenderit vsque ad cælum superbia eius, et caput eius nubes tetigerit: quasi sterquilinium in fine perdetur. Propter quod dicitur: [Prou. 16. c] Contritionem præcedit superbia, et econtrario humilis iustus exaltatur. Iob: [Iob 22. d] Qui humiliatus fuerit, erit in gloria, et qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur. Et ideo Petrus: [1. Pet. 5. b] Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis, de his duobus simul dicitur: [Prou. 18. b] Antequam conteratur exaltatur cor hominis, et antequam glorificetur, humiliatur: quia sicut dicitur: [Prou. 29. d] Superbum sequitur humilitas, et humilem spiritu suscipiet gloria. Et hoc est quod dicitur: [Eccli. 20. b] Est propter gloriam minoratio, et est qui ab humilitate leuabit caput. Vnde exemplum habemus hic in pharisæo et publicano. Exemplum in populo Iudaico et gentili. [1. Reg. 16. a] Exemplum in Saule reprobo et Dauid electo. Exemplum summum in Lucifero et Iesu Christo. Vnde secundum hanc sententiam decurrit totius regimen vniuersi. [Sup. 14. e] Et nota quòd eadem sententia supra fuit posita contra inuitatos ad nuptias et nunc iteratur hic, sed non sine causa, quia duplex est humilitas: Vna est charitatis, qua voluntate quis humiliat se, alia est humilitas veritatis, qua quis parua de se sentit. Supra ergo hoc dixit, vt incitaret ad humilitatem charitatis, hic iterat idipsum, vt incitet ad humilitatem veritatis, sicut apparet, quia publicanus propter conscientiam mali meriti, de se compellebatur mala sentire. Hæc autem humilitas duplex est nobis necessaria, scilicet veritatis in intellectu, et charitatis in affectu, vt excludatur a nobis superbia præsumptionis, et ambitionis: et ideo ad hoc insinuandum hæc sententia non irrationabiliter iteratur.

Afferebant autem ad illum et infantes, et cetera. Postquam exemplo parabolico induxit ad humilitatem in oratione, hic consequenter exemplo expresso inducit ad humilitatem in conuersatione, et hoc exemplo infantium qui Christo fuerunt oblati et accepti ab ipso, in signum approbationis humilitatis. In huius autem exempli explicatione, quinque introducuntur ab Euangelista. Primum oblatio importuna infantium. Secundum, carnalis increpatio offerentium. Tertium, benigna susceptio oblatorum. Quartum, iudicialis approbatio humilium. Quintum, seuera reprobatio superborum. Primo igitur quantum ad infantium oblationem, dicit:

Afferebant autem ad illum et infantes, vt eos tangeret. Glossa: [Glos. in hũc locum to. 5.] Post dictam controuersiam et datam sententiam humili magistro offeruntur infantes, vt ostendatur quòd innocẽs et simplex ætas ad gratiam pertineat. Vnde in Psalmo: [Psal. 8. a] Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem: offerebant autem vt eis daret benedictionem per manuum impositionem. In quo præfigurabatur, et quodam modo insinuabatur sacramentum confirmationis: in quo datur copia gratiæ benedictionis, secundum illud: [Act. 8. c] Imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum. Hic autem Spiritus sanctus requiescit super paruulos, secundum illud: [Isa. 66. a] Quæ est ista domus quam ædificabitis mihi? et quis est iste locus requietionis meæ? ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos? Et dicit alia translatio: Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem et quietum? Et hoc maxime verum est quando Domino offertur: [Psal. 26. d] Quoniam pater meus, et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. Et ideo in figuram huius dicitur: [Leuit. 27. d] Quidquid semel fuerit consecratum, Sanctum Sanctorum erit Domino.

Secundo quantum ad offerẽtium increpationem, subdit: *quod cum viderent discipuli, increpabant illos*, scilicet offerentes, et hoc quia carnaliter afficiebantur circa Christum. Vnde Glossa: [Glos. in hũc locum to. 5.] *Increpabant* non quòd nollent infantes manu et voce Saluatoris benedici, sed quia nondum perfecti in fide putabant eum in similitudinem hominum lassari importunitate offerentium. Vnde propter quietem magistri impediebant opus alienæ salutis, sicut et Petrus [Mat. 16. c] Domino dicenti quòd oporteret eum pati, dicebat: Absit a te Domine, non erit tibi hoc. Vel quia carnaliter afficiebantur circa populum suum. Vnde Glossa: [Glos. in hũc locum to. 5.] *Increpabant*, hoc ideo fortasse, quia prius populum Iudæorum, ex quo secundum carnem erant, volebant saluari. Et ideo carnali misericordia mouebantur, de qua dicitur: [Eccli. 18. b] Miseratio hominis, circa proximum suum: misericordia autem Dei, *et cetera*. In hoc autem facto discipuli gerebant typum carnalium sacerdotum et põtificum qui amant magis carnalem quietem et sanguinis proximitatem quàm populorum salutem. Sicut et in contentione eorum, scilicet discipulorum de maioritate quam habuerunt, figura geritur ambitiosorum, de qua infra: [Infr. 22. c] Facta est et contentio inter discipulos, quis eorum, *et cetera*. Et hæc duo vitia sunt, quæ maxime Ecclesiam Dei corrumpunt, scilicet ambitio dignitatum, et negligentia proximorum. Pro vtroque istorum dicitur: [Hier. 48. b] Maledictus qui facit opus Dei fraudulenter:

tenet maledictus qui prohibet gladiũ suum a sanguine. Alia trãslatio habet: Negligẽtia. In quo simul fraudulenta ambitio, et desidiosa negligẽtia reprobatur. Tertio quantum ad benignam oblatorum susceptionem, additur: *Iesus autem conuocans illos, dixit: Sinite pueros venire ad me, et nolite vetare eos*, quos scilicet magis debetis attrahere et vocare. Vnde dicitur: Misit ancillas suas vt vocarent ad arcem, et ad mœnia ciuitatis. *Si quis est paruulus veniat ad me*. Hos ergo non debebant vetare, sed vocare. Noli prohibere benefacere eum qui potest: si vales, et ipse benefac. Vnde Chrysostomus: Si sancti futuri sunt, quid vetatis filios ad patrem venire? si peccatores futuri sunt, quid sententiã damnationis profertis antequam culpam videatis? quales modo sunt, meum est: quales vero futuri sunt, ipsorum: quod meum est, honorate: quod ipsorum erit, miseremini. Ex quo manifeste apparet quòd pueri non sunt prohibendi, ne accedant ad Christum, in cuius etiam signum, vt ipse se præberet pueris in exemplum, dicitur de ipso supra quòd cum factus esset annorum duodecim, relictis parentibus remansit in Hierusalem. In cuius etiam signum infantium puerorum acceptauit martyrium, de quo Matthæus: Mittens Herodes, occidit omnes pueros qui erant in Bethleem a bimatu, et infra. In huius etiam signum acceptauit puerorum præconium laudantium: Videntes principes sacerdotum et scribæ mirabilia quæ fecit, et pueros clamantes in templo, et dicentes: Osanna filio Dauid indignati sunt, et dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? Iesus autem dicit eis: Vtique numquam legistis: quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem? *et cetera*. Licet ergo pueri occidantur ab Herode, repellantur a pharisæis, suscipiendi sunt a discipulis: quia suscipiuntur a Christo, et a Deo. Vnde psalmus: Laudate pueri Dominum, *et cetera*.

[Margin: Prou. 9. a; Prou. 3. c; Chrysost. in opere imperf. Mat. c. 19. homi. 32. to. 2.; Sup. 2. f; Mat. 2. c; Mat. 21. b; Ps. 112. a]

Quarto quantum ad iudicialem humilium approbationem, subiungitur: *Talium est enim regnum Dei*, idest pueris similium. Et nota quòd pueri habent aliqua in se in quibus assimilantur eis mali, et aliqua in quibus assimilantur eis boni, propter quod dicitur: Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote. Habent namque pueri stoliditatem in ratione: stultitia colligata est in corde pueri. Sapiens: Tamquam pueris insensatis iudicium in derisum dedisti. Habent concupiscentiam in affectione. Ecclesiastes: Væ tibi terra, cuius rex puer est, et cuius princeps, *et cet*. Et: Puer qui dimittitur voluntati suæ, confundit matrem suam. Habent etiam instabilitatem in operatione: Deficient pueri, et laborabunt, et iuuenes in infirmitate cadent. Et: Non simus paruuli fluctuantes, *et cetera*. Et ideo Isaias: Puer centum annorum morietur, et peccator, *et cetera*. Habent præter hæc pueri puritatem: Præcepit rex præposito Eunuchorum vt introduceret pueros in quibus nulla esset macula. Ideo dicitur: Si mundi sunt pueri, maxime a mulieribus, manducent. Et Dauid, *et cet*. Fuerunt vasa puerorũ sancta. Habent simplicitatẽ: Ex studijs suis intelligitur puer, si munda et recta sint opera eius. Oseas: Puer Israel, et dilexi eum propter simplicitatem. Et: Scio Deus meus quòd probes corda, et simplicitatem. Habent docilitatem: Puer eram ingeniosus, et sortitus sum animam bonam. Et: Noli subtrahere a puero disciplinam, si enim percusseris eum virga, non morietur. Habet amicabilitatem: Erat omnipotens mecum, et in circuitu meo pueri mei. Et: Noli mihi molestus esse, quia pueri mei mecum sunt. Habent tractabilitatem: Samuel ministrabat ante faciem Domini: puer accinctus ephod lineo. Et de Ioseph dicitur: Ioseph pascebat gregem cum fratribus suis adhuc puer. Habent veracitatem: Suscitauit Dominus Spiritum sanctum pueri iunioris, et exclamauit: Mundus ego sum a sanguine huius. Et: Nescio loqui, quia

[Margin: 1. Cor. 14. d; Prou. 22. c; Sap. 12. d; Eccls. 10. d; Prou. 29. c; Isa. 40. g; Ephes. 4. c; Isa. 65. d; Dan. 1. a; 1. Reg. 21. a; Prou. 20. b; Osea. 11. a; 1. Paral. vlt. d; Sap. 8. d; Prou. 23. b; Iob 29. a; Sup. 11. a; 1. Reg. 2. d; Gen. 38. a; Dan. 13. e; Hier. 1. a]

A puer ego sum. Et dixit Dominus ad me: Noli dicere, Puer sum. Et: Tu puer, propheta, *et cetera*. Habent etiam humilitatem: Catelli comedũt sub mensa de micis puerorum: et ratione huius maxime Deo placent, et hic introducuntur in exemplum: Et qui susceperit vnum paruulum talem in nomine meo, me suscipit: quia excelsus Dominus et humilia respicit. Ideo Matthæus: Ecce puer meus quem elegi, *et cetera*. Talium igitur, idest, habentium puritatem in carne, simplicitatem in intentione, docilitatem in cognitione, amicabilitatem in operatione, veracitatem in sermone, et humilitatem in conuersatione, est regnum cælorum. Et ratione huius

[Margin: Sup. 1. g; Mar. 7. d; Mat. 18. a; Ps. 137. b; Mat. 12. b]

B humilitatis vocatur Abraam puer in scriptura: Memor fuit verbi sancti sui quod habuit ad Abraam puerum suum. Christus autem puer dicitur: Melior est puer pauper et sapiens rege sene et stulto, *et cetera*. Et ratione omnium prædictorum, et maxime ratione humilitatis dicitur, talium est regnum cælorum. Propter quod supra: Deposuit potentes de sede, et exaltauit humiles. Et Iob: Qui humiliatus fuerit, erit in gloria: et qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur.

[Margin: Ps. 104. d; Eccls. 4. e; Sup. 1. e; Iob 22. d]

C Quinto quantum ad seueram superborum reprobationem, subinfertur. *Amen dico vobis, quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud*, quasi diceret: qui recusat humiliari propter superbiam cordis sui, non intrabit in illud regnum per sententiam veritatis Dei. Vnde Matthæus: Nisi conuersi fueritis, et efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum: nam oportet eum qui intrat in regnum, esse sicut puerum, idest purum et paruum. Regnum autem cælorum dicitur sacra doctrina, ad quam qui vult venire, oportet quòd seipsum faciat sicut puerum. Vnde Glossa: Regnum cælorum, idest doctrinam Euangelij, sicut puer iube-

D mur accipere. Puer in discendo non contradicit doctoribus, non rationes et verba ad resistendum componit, sed fideliter suscipit, obtemperat, et quiescit. Ideo dicitur: Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et reuelasti ea paruulis. Et: Pueris autem his dedit Deus scientiam et disciplinam in omni libro, *et cetera*. Regnum etiam cælorum dicitur gratia, de qua supra: Regnum Dei intra vos est, et hoc non datur nisi pueris per mũditiam et humilitatem: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Regnum cælorum etiam dicitur gloria æterna: Iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum, et hoc non

E datur nisi paruulis secundum illud: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Et etiam pueris qui sunt puri: Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt. Vnde Glossa: Sicut puer non perseuerat in ira, læsus non meminit, non concupiscit mulierem, nec cogitat vel loquitur malum, sic vos nisi talem innocentiam et puritatem habueritis non intrabitis in regnum cælorum. Qui ergo recusat paruitatem humilitatis, et puritatem sanctitatis, ille despicit vitæ æternæ meritum: et ideo necesse est reprobari per diuinum iudicium, vt non intret

F in regnum cælorum, sed foras pellatur procul: Foris canes, et venefici, et impudici, et homicidæ, idolis seruientes. Propter quod in Psalmo: Non saluatur rex per multam virtutem, et gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ, ideo Iudith ait: Nec superbi ab initio placuerunt tibi, sed hum ilium et mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Qui ergo non vult damnari necessum habet humiliari: Humilia valde spiritum tuum: quoniam vindicta carnis impij, ignis et vermis.

[Margin: Mat. 18. a; Glos. in hũc locum to. 5; Mat. 11. d; Dan. 1. e; Sup. 17. e; Iac. 4. b; Mat. 13. f; Mat. 5. a; Mat. 5. a; Glos. in hũc locum to. 5.; Apo. 22. e; Psal. 32. e; Iudit. 8. d; Eccli. 7. b]

Et interrogauit eum quidam, et cetera. Post confutationem curiositatis in perscrutando, sequitur hic secunda pars huius partis in qua fit confutatio curiositatis in possidendo, et hoc quidem facit dupliciter, primo scilicet commendando paupertatem, secundo approbando

Inf. 19. a approbando libertatem infra. *Et ingressus perambulabat Iericho.* Paupertatem autem ostendit commendabilem et approbabilem ex quattuor. Primo ratione perfectionis in contrario, ibi: *His ille auditis, contristatus est.* Tertio, ratione consummationis in præmio, ibi: *ait autem Petrus: Ecce,* et cetera. Quarto, ratione dignationis Christi in exemplo, ibi: *Assumpsit autem Iesus duodecim.* In explicando autem meritum perfectæ paupertatis quattuor introducuntur, scilicet interrogatio, qua quæritur quid agendum. Responsio, qua ostenditur quò tendendum. Informatio, qua declaratur iter salutiferum. Exhortatio qua suadetur iter perfectum. Primo igitur quantum ad interrogationem qua quæritur quid agendum, dicitur:

Et interrogauit eum quidam princeps. Hic videtur quòd Ambrosius et Beda sibi contradicant. Ambrosius enim dicit quòd iste interrogauit Iesum interrogatione tentatiua et curiosa, et hoc colligitur, tum ex hoc quòd Dominus ipsum reprehendit, tum ex hoc quòd ipse Domini consilium non acceptauit. Vnde * Ambrosius in Glossa dicit, versuta fuit interrogatio, et ideo arguta responsio. Beda autem dicit quòd interrogauit interrogatione fideli et studiosa, quod elicit ex hoc quòd maxime dicitur Dominus Iesus eum dilexisse. Vnde Beda in Glossa ait: Non putandus est iste, vt quidam aiunt, vel Deum tentasse, vel de sua vita meritum esse, alioquin, vt Marcus ait, intuitus arcana cordis eius diligere eum non diceretur Iesus. Sed hoc soluitur per quoddam verbum Ioannis Chrysostomi. Iste, inquit, diues et tentator et superbus erat, sed Iesus oculis misericordiæ intuitus est eum. Et infra: Dilexit in eo non quod prius erat per superbiam, sed quod cœpit esse per gratiam. Quacumque autem intentione hoc fecerit, vtilem fecit interrogationem, et ideo subdit dicens: *Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo?* Hæc est recta et vtilis interrogatio secundum illud: State super vias, et videte, et interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, et ambulate in ea, et hoc consilio Domini: Quærite primum regnum Dei, et iustitiam eius: scilicet per quam acquiritur regnũ. Et Consilium semper a sapiente perquire: et maxime consilium salutare, semper perquirendum est ab vno sapientissimo Christo, et summo Magistro. Et ideo vocat eum Magistrum, a quo tamquam a peritissimo petit consilium sanum, secundum illud: Multi pacifici sint tibi, et consiliarius sit tibi vnus ex mille. Et hic est Christus de quo in Cantico: Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus. Et: Virum de mille vnum reperi: Ab isto igitur, qui solus est Magister noster Christus, qui solus est sapientia: Prædicamus Christum Dei virtutem et Dei sapientiam: qui solus est verus consiliarius, secundum illud: Vocabitur nomen eius, admirabilis, consiliarius, *et cetera.* Hoc consilium et documentum est requirendum secundum illud: Ego Dominus Deus tuus docens te vtilia, gubernans te in via qua ambulas.

*Amb. li. 8. in c. 18. Luca to. 3. et in Glossa in hunc locum to. 5.

Beda Glossa in hunc locum to. 5

Chrys. homil. 64. in c. 19. Mat. to. 2.

Hier. 6. d — Mat. 6. d — Tob. 4. c — Eccli. 6. a — Cant. 5. c — Eccle. 7. d — 1. Cor. 1. d — Isa. 9. b

Secundo quantum ad responsionem qua ostenditur quò tendendum, subditur: *Dixit autem Iesus: Quid me dicis bonum?* quod non dicit arguendo eum tamquam mendacem, sed quia vocans eum bonum, intentionem figebat in humanitate. Vnde Augustinus de Trinitate: Vocas me, secundum illud quod vides, Magistrum bonum, huius formæ visio non erit in bonum eis, qui male agunt: quasi diceret, bonitas ad quam tendere debes non est in me secundum quòd homo, sed secundum quòd Deus sum. Et ideo addit: *Nemo bonus nisi solus Deus.* Quod non intelligitur de bonitate per participationem quæ omnibus communicatur a Deo secundum illud: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona: sed de bonitate per essentiam quæ facit beatos et bonos, secundum illud: Ego ostendam omne bonum tibi. Hoc bonum quærendum est, sicut finis omnis boni: Vnde dicitur: Quid me interrogas de bono? Vnus est bonus Deus, *et cetera.* id est, bonum finale in solo Deo est, qui est finis omnium, quia bonum et finis idem. Et propterea dicitur: Ego sum Alpha et ω, principium et finis. Et: Bonus Dominus, et confortans in die tribulationis: et sciens sperantes in se. Ab hoc bono manat in nos bonitas per Spiritum sanctũ. Sapiens: O quàm bonus, et suauis est Domine spiritus tuus in omnibus! Et: Quàm bonus Israel Deus his qui recto sunt corde. Hęc autem bonitas nostra ad diuinam bonitatem comparata non est bonitas. Vnde Iob: Numquid homo Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo punior erit? Ibi Glossa: Humana iustitia diuinæ comparata, iniustitia est. Et ideo Iob: Numquid iustificari potest homo comparatus Deo? quasi diceret non. Et: Deus solus iustificabitur, et manet inuictus rex in æternum. Christus igitur responsurus quæstioni vtili ad salutem totius mundi tamquam Magister morum, et moralis totius philosophiæ, incœpit a summo bono per essentiam, a quo et secundum quod, et ad quod ordinari debet omne bonum, alioquin desinit esse bonum.

Gen. 1. d — Exo. 33. d — Mat. 19. e — Apo. 1. b — Nahũ. 1. b — Sap. 12. a — Psal. 72. a — Iob 4. d — Iob 35. b — Eccli. 18. a

Tertio quantum ad informationem qua declaratur iter salutiferum, subdit: *Mandata nosti?* quod dicitur expressius in Matthæo: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: explicat autem ea cum subinfert: *Non occides,* per iracundiam: Qui odit fratrem suum, homicida est: et ideo dicitur: Audistis, quia dictum est antiquis: Non occides. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus est iudicio. *Non mœchaberis,* per lasciuiam, quia dicitur: Maledictus qui dormit cum vxore proximi sui. Et: Audistis quia dictum est antiquis: Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. *Non furtum facies,* per auaritiam. Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis. *Non falsum testimonium dices,* per fraudulentiam. Testis falsus non erit impunitus, et qui mendacia loquitur, peribit. *Honora patrem tuum et matrem,* scilicet per beneficentiam. Qui honorat patrem suum, iucundabitur in filijs. Et qui honorat patrem suum, vita viuet longiore: et qui obedit patri, refrigerabit matrem. Vnde Ambrosius: Primus gradus pietatis est iste, nam hos auctores tibi esse voluit Deus: Honora obsequijs, vt abstineas a contumelijs. Quia nec vultu quidem lædenda pietas est parentum. Ideo dicitur: Qui timet Dominum, honorat parentes, et quasi Dominis seruiet his qui se genuerunt. Attende autem hoc loci quòd Dominus enumerat hic præcepta ordinate et sufficienter. Ordinate quidem, quia prius est declinare a malo quàm facere bonum. Et ideo prius ponit negatiua quàm affirmatiua. Sufficienter, quia mandata primæ tabulæ, non sunt de agendis, sed potius dirigunt in illud summum bonum desiderandum. Duo vero vltima de concupiscentia vxoris et rei alienæ reducuntur ad prohibitionem mœchiæ et furti. Vnde in hoc sufficienter docet declinare omnem deordinationem respectu proximi, et quantũ ad irascibilem, et quantum ad concupiscibilem, et quãtum ad operatiuam, et quantum ad interpretatiuam. Et docet etiam perfectam beneficentiam per vltimum mandatum. Et sic in his continentur duo præcepta legis naturalis, de quorum primo dicitur: Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. De secundo: Omnia quæcumque vultis vt faciant vobis homines, ita et vos facite illis. In his etiam continetur sufficienter mandatũ de dilectione proximi, de qua dicitur: Qui diligit proximum, legem impleuit. Et quoniam hęc mandata non iustificant per simplicem notitiam, sed per experimentalem obseruantiam, ideo non quærebat Dominus de notitia simplici, cum dicebat: *Mandata nosti:* sed de experimentali, quia dicitur: Non audito-

Mat. 19. e — 1. Ioan. 3. c — Mat. 5. e — Deut. 27. d — Mat. 5. d — Ephe. 4. f — Prou. 19. a — Eccli. 3. a — Ambr. li. 8. in c. 18. Luca to. 3. — Eccli. 3. a — Tob. 4. c — Mat. 7. b — Rom. 13. c — Rom. 2. b

auditores legis iusti sunt apud Deum : sed factores legis, *et cetera*. Et ideo ad hoc respondet iste legisperitus, sicut intelligens, cum sequitur : *Qui ait : Hæc omnia custodiui a iuuentute mea*. Et hoc quidem secun-
Prou. 3. a dum consilium sapientis : Fili mi, ne obliuiscaris legis meæ, præcepta mea cor tuum custodiat : longitudinem enim dierum, et annos vitæ apponent tibi :
Eccls 8. a quia dicitur : Qui custodit præceptum, non experietur quidquam mali.

Quarto quantum ad exhortationem qua suadetur
Glos. interlin. in hūc locum to. 5. paupertatis iter perfectum, subditur : *Quo audito. Iesus ait ei : Adhuc vnum tibi deest*. Glossa : Ad perfectionem. Est autem perfectum cui nihil deest. Vn-
Iac. 1. a de dicitur : Sitis perfecti, et integri, in nullo deficientes. Et hoc fit perfecte implendo voluntatem diuinam, non solum faciendo præcepta et vitādo prohibita, verumetiam implendo consilia secundum il-
Rom. 12. a lud : Probetis, quæ sit voluntas Dei bona, et bene-
Sup. 6. f placens, et perfecta. Et : Perfectus autem omnis erit,
*Glos. inter lin. in hunc locum to. 5. si sit sicut magister eius, id est Christus, qui nihil prorsus habet propter quod adiungit : *Omnia quacumque habes, vende, et da pauperibus*. Glossa* : Non partem,
Act. 5. a sicut fecit Ananias, de quo dicitur quòd fraudauit
Aug. in Ps. 102. to. 8. de pretio agri. Et hoc, quia regnum cælorum, vt dicit Augustinus : Tantum valet, quantum habes. Ideo
Sup. 14. g dicitur : Qui non renunciat omnibus quæ possidet,
Mat. 13. f non potest meus esse discipulus. Et : Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, *et cetera*. Et ne hoc graue videatur, adiungit : *Et habebis the-*
Iob 22. d *saurum in cælo*. Iob : Dabit pro terra silicem, et pro silice torrentes aureos. Et ij sunt in gloria æterna, vbi
Mat. 6. c sunt thesauri incorruptibiles. Thesaurizate vobis thesauros in cælo : vbi neque ærugo, nec tinea demolitur : et vbi fures non effodiunt, nec furantur. Et quia, vt dicit Glossa : Non sufficit relinquere sua, nisi sequatur Dominum, imitando, ideo subdit : *Et veni*
1. Pet. 2. d *sequere me*, per summam vitæ asperitatem, secundum illud : Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, *et cetera*. Per summam rerum mendicitatem. Nam discipulo volenti eum sequi ex cupidi-
Mat. 8. c tate, et dicenti : Magister, sequar te quocumque ieris. Respondet : Vulpes foueas habent, et volucres cæli nidos : filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Per summam cordis humilitatem :
Eccli. 23. d Gloria magna est sequi Dominum. Et : Qui sequitur
Ioan. 8. b me non ambulat in tenebris. Et de his supra : Si quis
Sup. 9. c vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam quotidie, et sequatur me. Sequi autem Christum, est se perfectè illi configurare, secundum
Iob 23. c illud : Vestigia eius secutus est pes meus, viam eius custodiui, non declinaui ex ea, *et cetera*.

His ille auditis contristatus est, et cetera. Postquam ostendit paupertatem commendabilem, ratione perfectionis sui in merito : hic ostendit eam commendabilē ratione imperfectionis in suo contrario : quod quidem est tenacitas diuitiarum. Circa quod quatuor introducuntur ab Euangelista, scilicet humanæ tenacitatis indicium, periculum, obstaculum, remedium, quod est diuinæ gratiæ donum. Primo ergo quantum ad humanæ tenacitatis indicium, dicitur :

His ille auditis contristatus est, quia diues erat valde. Quia enim abūdabat diuitijs, horruit penuriam paupertatis, et ideo de paupertatis laude et consilio tristis effectus fuit. Et hæc sequela est cupiditatis, et indicium tenacitatis, cum quis tristatur ob horrorem
Eccli. 14. b paupertatis. Insatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis, non satiabitur, donec consumat arefaciens animam suam. Et non satiabitur pane indigens, et
Tristitia sæculi mala. in tristitia erit super mensam suam. Hæc autem tristitia mala est, quia est tristitia sæculi, de qua dicitur :
2. Cor. 7. c Sæculi tristitia mortem operatur. Nam dicitur : A
Eccli. 38. b tristitia festinat mors, et cooperit virtutem, et tristitia cordis flectit ceruicem. Qui ergo hanc tristitiam vult fugere, oportet eum odire cupiditatem di-

A uitiarum quæ pungunt ad modum spinarum, sicut insinuatur in Matthæo : Nam de diuite dicitur : Sonitus terroris semper in auribus, et cum pax sit, ille insidias suspicatur. His autem contrarij sunt viri iusti et perfecti Christiani, ad quos dicitur : Rapinas bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes habere meliorem et manentem substantiam. Mat. 13. e Iob 15. c Heb. 10. f

Secundo quantum ad humanæ tenacitatis periculum subditur : *Videns autem Iesus illum tristem factum*. propter affectum pusillanimitatis, contra quam dicitur : Noli esse pusillanimis in animo tuo. Exorare et facere eleemosynam ne despicias, dixit : *Quàm dif-* Eccli. 7. a
B *ficile qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt*, propter vitium tenacitatis. Glossa : Qui pecunias habent, id est, cum amore possident, et in eis confidunt. Vnde alibi dicitur expressius : Quàm difficile est confidentes in pecunijs in regnum Dei introire ? Et ratio Mar. 10. c huius est, quia temporalia hic amplectuntur tamquam magna, contemnunt illa æterna. Vnde Glossa : Qui diuitijs multiplicandis incumbunt, alterius vitæ gaudia contemnunt, præterea qui hic temporalia diligunt, multis tentationum iaculis exponuntur. Glos. interlin. in hūc locum to. 5. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, et desideria multa et inutilia, et 1. Tim. 6. b
C nociua, quæ mergunt homines, *et cetera*. Alia ratio est, quia qui his affectu coniunguntur, haud facile separantur. Vnde de talibus in Psalmo : Quoniam humiliata est in puluere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster. Vnde et hæc plus mundi concupiscentia quàm substantia nocet. Et hæc fugiendarum diuitiarum ratio præcipua est, quia aut vix aut numquam absque amore valent possideri. Limosa enim et glutinosa est substantia mundi huius, et cor humanum facile opibus frequenter adhæret. Psal. 43. d Et ideo Glossa : Difficulter diuitiæ contemnuntur : omnium ergo tutissimum est diuitias nec habere
D nec amare. In quo dat intelligere quatuor hominis differentias quas exponit Beda, et habentur in Glossa super decimum Marci. Multi habēt et non amant : multi non habent et amant : alij habent et amant : alij nec sese habere, nec amare gaudent. Hi tutissimi sunt, quia cum Apostolo dicere possunt : Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Glos. interlin. in hūc locum to. 5. Beda. Glossa in Marc. c. 10. to. 5. Gal. 6. d

Tertio quantum ad ipsius tenacitatis obstaculum, subiungit : *Facilius est enim camelum per foramen acus transire*, licet sit contra naturam, *quàm diuitem intrare in regnum Dei* : quia hoc est contra diuinam iustitiam. Hoc enim minus impossibile est quòd res ma-
E gna pertranseat per paruam acum quàm quòd anima cupida et auara intret in cælum, vbi est sufficientia bonorum. Quia sicut dicitur : Auarus non implebitur pecunia, et qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis : immo certe interitum sempiternum : Quia pondus diuitiarum trahit deorsum : Diuitiæ conseruatæ in malum Domini sui. Perimit enim in afflictione pessima. Vnde quantum distet cælum a terra, tantum distat cor auari, quod circa terrena conuersum est, a regno Dei, quod est in cælo. Propter quod dicitur : Sicut exaltantur cæli a terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ a vijs vestris, et cogitationes meæ Eccls. 5. b Ibid. c Isa. 55. c
F a cogitationibus vestris. Et attendendum quòd recta est comparatio auari ad camelum, quia camelus ingentibus membris est animal, enorme, monstruosum, et gibbosum : sic auarus per amorem copulatus suis possessionibus, est quasi animal mōstruosum. Aditus autem regni cælestis comparatur foramini acus, propter artitudinem et spiritualitatem. Vnde Matthæus : Angusta porta et arta via est quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inueniunt eam. Vnde maior est impossibilitas ipsius auari ad aditum in regnum cælorum quàm cameli ad transigendum foramen acus. Propter quod Bernardus : Per angustam contendamus ingredi portam necesse est. Quid tu camele gibbum, quid tu pecuniose Iudæ proditoris loculos Recte auarus camelo cōparatur. Mat. 7. b

loculos tollis? Non sic impie, non sic ingredieris foramen acus huius, sarcinas non admittit. Sed excusant se aliqui dicentes: Abraam, Isaac, et Iacob, ceteriq. sancti numquid non terrenas diuitias habuisse leguntur? et sufficit nobis, neque enim sumus patribus meliores. Quid respondebimus nouis imitatoribus sanctorum veterum? imponant vitulos super altare Domini, mactent arietes, hircos immolent, quia hoc etiam Abraam fecit. Sic autem sacrificijs illis, sic et diuitijs, carnalibus adhuc populis, dispensatio Dei timorem gerebat, vbi sane cælestis promissio sonuit, necesse est spiritualibus spiritualia comparari, et mutari sacrificium spe mutata.

Quarto quantum ad ipsius tenacitatis remedium per diuinum adiutorium, subdit: *Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest saluus fieri?* Quod dicunt quærentes remedium, et exhorrentes periculum. Cum enim paucissimi sint qui diuitias perfecte contemnant, videtur ex hoc quòd vix vllus possit adipisci salutem perpetuam. Vnde Augustinus: Cum plures *Aug. epist. 89. ad Hilar. to. 2.* sint pauperes quàm diuites, non hoc dixissent Apostoli, nisi in numero diuitum intellexissent cunctos qui diuitias adipisci volunt: pauci autem sunt qui *Phil. 2. c* non sunt tales, quia sicut dicitur: Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ sunt Iesu Christi. Omnes igitur in periculo damnationis esse videntur. Ideo Dominus ostendit remedium per suę gratię donum, cum subdit: *Ait illis: Quæ impossibilia sunt apud homines*, per virtutem virium suarum, *possibilia sunt apud Deum*, idest possibilia fiunt per eius adiutoriū: quod dicitur, quia et si sit difficile hic temporalia contemnere per vim naturæ, efficitur tamen facile per do-*Cant. 8. c*num gratiæ, secundum illud: Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Vnde non est intelligendum, quòd Dominus cupidum manentem introducat per potentiam in cælum, sed quòd per gratiæ donum conuertat ipsum de vitio ad virtutem. Vnde *Glos. interlin. in hūc locum to. 5.* Glossa dicit: Ab amore terrenorum ad charitatem conuertit æternorum, non quòd superbi et cupidi intrent. Et hoc est magnæ potentiæ quòd tanta fiat mutatio, vt de cupido fiat charitatiuus, de terreno cælestis, de diuite pauper, de superbo humilis, de *Psal. 76. b* filio perditionis filius regni, vt possit dici illud: Hæc mutatio dexteræ excelsi. Quia ipse est qui dare potest sufficientiam cordis per gratiam, quæ non potest dari per pecuniam, vel per aliquam creaturam, *2. Cor. 9. b* secundum illud: Potens est Deus omnem gratiam abundare facere in vobis: vt in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, *et cetera*, quia sicut di-*Sup. 1. d*citur supra: Non erit apud Deum impossibile omne verbum.

Ait autem Petrus. Postquam commendauit paupertatem per perfectum in merito, et per imperfectum in contrario, hic tertio commendabilem eam ostendit propter consummationem in præmio. Circa eius descriptionem, procedi tur hoc ordine. Introducitur enim hic perfectæ paupertatis altitudo, vt authentica per Apostolicam obseruantiam, vt approbata per diuinam sententiam, vt locupletata per gratiam, et vt præmiata per gloriam. Primo igitur quantum ad paupertatis auctoritatem per Apostolicam obseruantiam dicitur:

Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. Hoc autem dicit Petrus tamquam princeps Apostolorum, super quem ecclesiastica perfectio est *Mat. 16. c* super ædificata, secundum illud: Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Dicit autem hoc non ad ostentationem, sed ad scien-*Mat. 19. d* dam remunerationis sublimitatē. Vnde Matthæus: Nos reliquimus omnia, et secuti sumus te: quid er-**Hiero. lib. 3. in Mat. c. 19. to. 6.* go erit nobis? *et cetera*. Hoc etiam dicit Petrus, vt ostendat paupertatis consilium per Apostolos adimpletum. Vnde *Hieronymus: Grandis fiducia. Petrus piscator erat: diues non fuerat, cibos manu et arte quærebat, et tamen confidenter loquitur dicēs: dimisimus omnia. Et causam huius reddit Gregorius, dicens sic: Tanta quippe a sequentibus dimissa sunt, quanta a non sequentibus concupisci potuerunt. Quoniam ergo omnia potuerunt concupisci, ideo quando concupiscentiam dimiserunt, omnia dimiserunt. Hoc etiam dicit Petrus, non iactanter ad ostentationem, sed sapienter, vt alios inuitet ad imitationem. Vnde Bernardus super hoc verbum: *Bern. in Declamat. in princ. to. 2.* Ecce nos reliquimus omnia: Bene Petre, et non ad insipientiam tibi, quia mundus transit, et concupiscentia eius, et relinquere magis expedit, quàm relinqui. Et nota quòd optime hic duo coniungit, reliquimus et te secuti sumus. Quia Christum currentem sequi non possumus, nisi post eum curramus: et currere non possumus nisi exoneremur. Vnde dicitur: Deponentes omne pondus et circum-*Heb. 12. a* stans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen aspicientes, *et cetera*. Et de hoc Bernardus: Bene, inquit, Petre, et non ad insi-*Ber. in Declamat. in princ. to. 2.* pientiam tibi, quia currentem non poteras sequi oneratus, sed nec inutilis commutatio est, pro eo quod super omnia est, omnia reliquisse. Christum etiam, quem sequimur, non possumus consequi nisi exoneremur, et frustra sequimur nisi consequamur, secundum illud: Sequar autem, si quo modo com-*Phil. 3. c* prehendam, in quo et comprehensus sum. Et de hoc Bernardus: Felices liquet esse qui exonerati sunt *Ber. in Declamat. in princ. to. 2.* et sequuntur Dominum expediti, artissimum foramen nos expectat, si quem sequimur consequi volumus. Et sic sequebatur Paulus qui dicebat: Quæ re-*Phil. 3. c* tro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatū prosequor brauium supernæ vocationis. Sic et alij Apostoli de quibus dicitur: Relictis retibus et patre, secuti sunt Domi-*Mat. 4. d* num, dicitur de Iacobo et Ioanne. Et de Petro et *Mar. 1. b* Andrea, relictis retibus, secuti sunt eum. Similiter de beato Matthæo dicitur quòd relictis omnibus *Sup. 5. f* surgens, secutus est Dominum.

Secundo quantum ad paupertatis approbationem per diuinam sententiam, subditur: *Qui dixit eis: Nemo reliquit domum*, quo ad hereditatis fundamentum: Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam: *Hier. 12. b* dedi dilectam animam meam, *et cetera*. *Aut parentes*, scilicet quo ad hereditatis principium: Audi fi-*Psal. 44. c* lia, et vide, et inclina aurem tuam et obliuiscere populum et domum patris tui. *Aut fratres*, quo ad hereditatis consortium. Fratres scilicet carnales, de *Iob 6. c* quibus Iob: Fratres mei præterëunt me, sicut torrens raptim transit in conuallibus, *aut vxorem*, quo ad hereditatis dominiū, quia vxor et vir sunt vnum corpus, ideo dicitur: Viri debent diligere vxores *Ephes. 5. f* suas, vt corpora sua. Possunt tamen dimitti propter amorem Christi, vt non ducantur, vel si ductæ sunt ex earum consensu, vel propter fornicationis peccatum. Nam dicitur: Quicumque dimiserit vxorem *Mat. 19. b* suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur. De hoc Apostolus: Dico autem non nuptis *1. Cor. 8. b* et viduis, bonum est illis, si sic permanserint sicut et ego. Subditur: Ijs autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem a viro non discedere, *et cetera*. Quod ergo dicitur de dimissione vxoris, intelligitur secundum modum prædictum, *aut filios*, quo ad hereditatis successionem: Qui amat filium aut filiam super me, non est me di-*Mat. 10. d* gnus, *aut agros*, quo ad hereditatis dilatationem. De quo Isaias: Væ qui coniungitis domum ad do-*Isa. 5. b* mum, et agrum agro copulatis vsque ad terminum loci. *Propter regnum Dei*, hoc est secundum rectam intentionem, qua quærendum est regnum Dei, et iustitia eius. Hanc autem derelictionem Dominus *Mat. 6. d* acceptat, in qua derelinquitur simul cupiditas, et carnalitas. Ideo dicitur Abraæ: Egredere de terra *Gen. 12. a* tua,

tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et veni in terram quam monstrauero tibi. Non enim sufficit quòd relinquatur possessio, nisi etiam relinquatur et affectus carnalis, propter quod dicitur: Deut. 33.b Qui dixerunt patri suo, et matri suæ: nescio vos: et fratribus suis, ignoro illos et nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tuum, et pactum tuũ seruauerũt, iudicia tua o Iacob, et legem tuam o Israel.

Tertio quantum ad paupertatis locupletationem per gratiam, adijcitur. *Et non recipiat multo plura in hoc tempore:* quod non est intelligendum de temporalibus vt multo plures vxores habeat, vel filios vel fratres carnales, sed intelligitur de spiritualibus charismatibus gratiarum, quibus paupertas incomparabiliter locupletatus sine aliena iactura. Et hoc per donum charitatis, quæ facit omnia communia: secundum illud: 1.Cor.3.d Omnia vestra sunt siue præsentia, siue futura. Per donum etiam abundantissimæ simplicitatis. 2.Cor.8.a Vnde dicitur: Altissima paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis. 2.Cor.6.a Et: Sicut egentes, multos autem, *et cetera*. In huius figuram Gen.26.e dicitur: Sicut Isaac in terra illa, et inuenit in ipso anno centuplum, benedixitq. ei Dominus, et locupletatus est. Mat.19.d Vnde dicitur: Centuplum accipiet, Hiero.li.3. in cap. 19. Mat. to. 6. *et cetera*. Super quem locum dicit Hieronymus: Qui carnalia pro Domino dimiserit, spiritualia accipiet, quæ comparatione et merito sui ita erunt, quasi paruo numero centenarius comparatur. Vnde ne intelligatur de temporali locupletatione dicitur: Mar. 10. d Nemo est qui reliquerit, *et cetera*. qui non accipiat centies tantum in tempore hoc cum persecutionibus. Ber.in Declama.multo ante finẽ to. 2. Super quo loco dicit Bernardus: Signanter additur, cum persecutionibus, forte enim quis cum audiret hic promitti centuplum, coniectaret hoc et de temporalibus exhiberi, sed præcidit hunc intellectum, nomen additum persecutionis. Quid enim est terrenæ consolationis quod non facile persecutio tollat? Quid terrenum inter persecutiones sancti martyres acceperunt? Interim tamen vndecumque sint accepturi, dummodo sit centuplũ, dum valeat centupliciter, centupliciter placeat, consoletur, delectet, et ametur, quid insaniæ est quòd cunctantur homines relinquere simpla pro cẽtuplis?

Quarto quãtum ad paupertatis remunerationem per gloriam, subiungitur: *Et in sæculo futuro vitam æternam*. Recto autem nomine gloria, vita æterna dicitur. Quia sicut separatio a fonte vitæ mors est, et damnatio æterna, sic coniunctio cum illo est vita æterna. Propter quod in Psalmo signanter dici- Psal.35.b tur: Torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ. Et recte additur æternitas vitæ, quia æternitas nihil aliud est quàm incommutabilis vitæ possessio, tota simul et perfecta possessio. Et tale est quod excedit temporalia in infini- Rom.8.c tum: Ita vt vere dicatur: Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ re- 2.Cor.4.d uelabitur in nobis. Quia dicitur: Id quod in præsenti est momentaneum et leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis: hoc pondus immensum gloriæ pro leui pondere rerum mercari possumus, quia præmium superexcellit meritum per omnem Sup.6.e modum: Mensuram bonam et confertam et coagitatam et supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Et Eccli.18.c ideo dicitur: Non impediaris orare semper, nec veteris vsque ad mortem iustificari: quoniam merces Dei manet in æternum.

Assumpsit autem Iesus duodecim, et cetera. Postquam paupertatem ostendit commendabilem et appetibilem, per perfectionem meriti sui, et per imperfectionem contrarij, et consummationem præmij cumulati: hic quarto ostendit eam approbabilem et eligibilem ratione exempli perfectissimi, videlicet Christi crucifixi. Et quoniam exemplum il- A lud posset videri aliquibus contemptibile ratione infirmitatis, ideo in hac parte præmittitur hic exemplum dignationis Christi. Secundo ad illius confirmationem adiungitur miraculum virtutis, in illuminatione pauperis cæci, ibi: *Factum est autem cum appropinquaret Hiericho*. Circa exemplum dignationis quod consistit in sustinẽtia crucis perfecte describendum, quattuor introducuntur, scilicet benignitas magistri, profunditas mysterij, acerbitas supplicij, et cæcitas cordis humani respectu talis exẽpli. Primo igitur quantum ad benignitatem Magistri præmittit:

B *Assumpsit autem Iesus duodecim*, hoc, est familiariter ad se sumpsit, et hoc fuit miræ dignationis et benignitatis: Expandit alas suas, et assumpsit eum, at- Deut. 32.b que portauit in humeris suis. Assumpsit autem vt eos consolaretur docendo, et consolando doceret. Vnde subditur: *Et ait illis: Ecce ascendimus Hierosolymam*, tamquam ad locum, scilicet passionis. Glossa: Præuidens ex passione sua discipulos per- Glos.in hũc locum to.5. turbandos, prædicit et passionis pœnam et gloriam resurrectionis, vt cum morientem cernerent, resurrecturum non dubitarent. Prædicit autem hanc futuram in Hierusalem. Nam sicut supra dictum C est: Non capit prophetam perire extra Hierusalem. Sup. 13. g Ratio autem huius est, quia Hierosolyma erat locus, in quo erat sedes regni, sacerdotij, magisterij, et iudicij: et ideo ibi debebat pati ille qui est rex, sacerdos, magister, et iudex, vt sic ex Hierusalem exiret, et inciperet Christi regnum, secundum illud: Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, *et cetera*. Ps. 100. a Exiret salus et remedium: Propter Sion Isa. 62.a non tacebo, et propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur, vt splendor, iustus eius. Exiret etiam lex et iudicium: Venite, et ascendamus ad Isa. 2. a montem Domini. Et post: Quia de Sion exibit lex, D et verbum Domini de Hierusalem. Ideo in Hierosolymam ascendit Christus, vt in cruce patiens, regnum virtutis, sacerdotium sanctitatis, et legem iudicij et veritatis gentibus daret. Propter quod et ipsa Hierusalem typum gerit Ecclesiæ, animæ sanctæ, et Hierusalem supernæ. Vnde Isaias: Omnis Isa.4. a qui relictus fuerit in Sion, et residuus in Hierusalẽ, sanctus vocabitur omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem, *et cetera*.

Secundo quantum ad profunditatem mysterij, subditur: *Et consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis*. In quo apparet mira pro- E funditas mysterij passionis Dominicæ pro eo quòd in ipso est consummatio totius reuelationis prophetiæ. Omnes enim prophetæ principalem aspectum habuerunt ad præsentiam Christi, secundum triplicem dignitatem, scilicet regni magisterij, et sacerdotij. Et secundum triplicem perfectionem, virtutis scilicet, veritatis, et bonitatis, secundum quòd dicitur de Christo: Dominus iudex noster, Domi- Isa. 33.d nus legifer noster, Dominus rex noster, Dominus saluabit nos. Secundum quòd Rex, regit nos per præcepta et iudicia. Secundum quòd Magister, eru- F dit nos per mysteria et exempla. Secundum quòd Sacerdos, sanctificat nos per sacrificia et sacramenta. Quoniam ergo in cruce sunt hæc sex consummata, ideo dicuntur: *consummata omnia quæ dicta sunt per prophetas*. Consummata namque sunt præcepta propter nimiam charitatem, quia finis præcepti, est charitas, de qua in Psalmo: Omnis con- 1.Tim.1.a summationis vidi finem, latum mandatum tuum Ps.118.l nimis. Consummata sunt iudicia propter nimiam seueritatem quam habuit ad se. Consummatio Isa.10. e abbreuiata inundabit iustitiã. Et iterum: Consumma Isa.28. f tionẽ, et abbreuiationẽ audiui a Domino *et cet*. Consummata mysteria: In diebus vocis septimi Angeli Apo. 10.e consummabitur mysterium Dei, sicut euangelizauit per seruos suos prophetas. Consummata exempla:

Decebat

Heb. 2. c Decebat enim eum, propter quem omnia, et per A
quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat
auctorem salutis eorum, per passionem consummari,
et cetera. Consummata sunt sacrificia. Vnde dicitur:
Heb. 10. c Vna in oblatione consummauit in sempiternum
2. Mach. 1. e sanctificatos. Et: Orationem faciebant omnes sacerdotes,
dum consummaretur sacrificium, *et cetera*.
Heb. 8. c Consummata sunt sacramenta: Consummabo super
domum Israel, et super domum Iuda testamentum
nouum, et hoc testamentum consummatum est in
Heb. 9. f sanguine Christi. Hic ille sanguis testamenti, quod
mandauit, *et cetera*. Et ex hoc impletum est testamentum
vetus, et omnia consummata. Et ideo in huius B
Sup. 13. g figuram dicitur supra: Ecce sanitates perficio hodie,
et cras et tertia die consummor. Et ideo Ioannes ait:
Ioan. 19. f Sciens Iesus quia omnia consummata sunt, *et cetera*.
dicit, Sitio: Subditur: Cum ergo accepisset Iesus
acetum dixit: Consummatum est: Et inclinato capite
Eccli. 34. a tradidit spiritum. Et sic verificatum est illud: Sine
mendacio consummabitur verbum legis, et sapientia
in ore fidelis complanabitur.

Tertio quantum ad acerbitatem supplicij, subdit:
Tradetur enim gentibus, vt extraneus, secundum quòd
Psal. 87. b prædicitur a Dauid in Psalmo: Traditus sum, et non
egrediebar. Huius figura præcessit in Ioseph, de quo C
Gen. 37. f dicitur quòd fratres eius vendiderunt eum Ismahelitis.
Et illudetur, vt stultus. Cuius figura præcessit
Iob 30. a in Iob, de quo dicitur: Nunc derident me iuniores
tempore, quorum non dignabar patres ponere cum
Mar. 15. b canibus, *et cetera*. Et: Induunt eum purpura, et imponunt
ei plectentes spineam coronam: Et cœperunt
salutare eum: Aue rex Iudæorum: Et percutiebant
caput eius arundine. *Et flagellabitur*, vt infirmus.
Psal. 72. b Vnde in Psalmo: Et fui flagellatus tota die. Et: Corpus
Isa. 50. b meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus.
Ioan. 19. a Vnde Ioannes: Apprehendit Pilatus, et flagellauit
eum. *Et conspuetur*, vt immūdus: Faciem meam D
Isa. 50. b non auerti ab increpantibus, et conspuentibus in me.
Iob 30. b Et Iob: Longe fugiunt a me, et in faciem meam conspuere
Mat. 26. g non verentur: Expuerunt in faciem eius: et
colaphis eum ceciderunt. *Et postquam flagellauerint,*
Dan. 9. g *occident eum*, quasi esset iniquus. Vnde dicitur: Post
sexaginta duas hebdomadas occidetur Christus, et
Isa. 53. b non erit eius populus, qui eum negaturus est. Et: Sicut
ouis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram
Mat. 27. d condente se, obmutescet. Et: Postquam illuserunt
ei, induerunt eum vestimentis eius, et duxerunt eum
vt crucifigerent. Et cum eo crucifigunt duos latrones,
Mar. 15. e *et cetera*. Et impleta est scriptura quæ dicit: Et E
cum iniquis reputatus est. *Et tertia die resurget*, vt verus
Deus, quod dicitur ne ex passione terreretur. Huius
resurrectionis figura in Iona præcessit. Vnde dicitur:
Mat. 15. e Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, et
tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ.
Osea 6. a Vnde Osæas: Viuificabit nos post duos dies, in
Ioan. 2. d die tertia suscitabit nos. Et de hoc Ioannes: Soluite
templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Hoc
autem dicebat de templo corporis sui. In ijs autem
sex quę facta sunt in nostra redemptione, scilicet traditione,
illusione, flagellatione, consputatione, occisione,
et resurrectione recte clauditur vniuersitas operum F
reparationis. Vt sicut in sex diebus totus mundus
fuit perfectus, sic etiam in ijs sex opus reparationis
consistit, et tandem sequitur Spiritus sancti datio:
Gen. 2. a Sicut in die septima, in cuius mysteriū dicitur: Compleuit
Deus die septimo omne opus suum. Subdit: Et
benedixit diei septimo, et sanctificauit illum. In quo
Ioan. 7. f intelligitur datio gratiæ septiformis. Nondum erat
spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.

Quarto, quantum ad cæcitatem cordis humani,
subiungit: *Et ipsi nihil horum intellexerunt*, quia hanc
Psal. 81. b veritatem non aduertebant. Nescierunt neque intellexerunt,
in tenebris ambulant. Et in hoc gerunt figuram
ignorantium prælatorum, qui ignorant documenta
scripturarum, secundum illud: Ipsi pastores Iob 56. d
ignorauerunt intelligentiam: *Et erat verbum istud absconditum
ab eis*, quia hanc veritatem non perquirebant
tamquam animales, et sensibiles. Vnde Sapientia Iob 28. e
venit? et quis est locus intelligentiæ? Abscondita
est ab oculis omnium viuentium. Et in hoc gerebant
Apostoli figuram Iudæorum, quibus diuina secreta
velantur: Cum legitur Moyses, positum est velamen 2. Cor. 3. d
super cor eorum. Quia nondum velum erat scissum
per passionem, secundum illud: Velum templi scissum Mat. 27. f
est. *Et non intelligebant quæ dicebantur*, et hoc,
quia hanc veritatem non diligebāt. Cum enim Christum
carnaliter diligeret, displicebat eis quòd Christus
debebat pro nobis mori. Sicut et Petrus dicebat:
Absit a te Domine, non erit tibi hoc. Vnde Glossa Mat. 16. d
Bedæ: Discipuli sermonem Dominicæ Passionis toties Beda Glossa
replicatū: ideo intelligere non valent, quia quem in hunc
maxime viuere desiderant, eius mortem audire non locum to. 5.
possunt: et quem non solum hominem innocentem,
sed et verum Deum esse sciunt, mori posse non putant.
Et quotiens dicit aliquid de sua passione, hoc allegorice
dictum putant. Ex quo apparet cæcitas cordis
humani, quæ mysteria redemptionis sui non intelligit,
nisi Deus tamquam cæco lumen ostendat suę
lucis, et reddat contuitum veritatis. Ideo recte sequitur
miraculum de illuminatione cæci, in quo intelligitur
illuminatio generis humani, quia genus humanū
per se ignorat redemptionis opus, et quantum
ad factum, et quantum ad rationem, et quantum ad
mysterium. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, 1. Cor. 1. d
Iudæis quidem scandalum, gentibus autem
stultitiam: necesse est ergo quòd Christus sensum nobis
aperiat ad intelligendum.

Factum est autem cum appropinquaret, et cetera. Postquam
proposuit exemplum imitabile in passione crucifixi,
hic exponit factum admirabile in illuminatione
pauperis cæci, in quo simul manifestatur Christi
potestas, et benignitas, et etiam acceptatur mendicantis
paupertas. Ad huius autem miraculi insinuationem
explanandam, quattuor introducuntur ab
Euangelista, scilicet opportunitas mendicantis, importunitas
supplicantis, liberalitas medentis, et integritas
sanitatis. Primo igitur quantum ad opportunitatem,
seu necessitatem mendicantis, subdit:

*Factum est autē cum appropinquaret Iericho, cæcus quidam
sedebat secus viam mendicans*. Vere hic mendicus
erat, qui simul indigebat pane et luce, quæ omnibus
communiter se offert. Et designat hic cæcus genus
humanum, quod cæcum erat per carentiam lucis sapientiæ,
et mendicans per defectum gratiæ et iustitiæ,
vnde sibi potest dici illud: Nescis quia tu es miser, Apo. 3. e
et miserabilis, et pauper, et cæcus, et nudus. Et
de Pharisæis dicitur: Sinite illos: cæci sunt, et duces Mat. 15. b
cæcorum. Excæcatum est autem genus humanum
per cupiditatem temporalium. Supercecidit ignis, Psal. 57. b
et non viderunt Solem. Vnde huius notabilis figura
præcessit in Tobia vbi sic dicitur quòd fieret cæcus Tob. 2. b
de stercoribus hirundinum. Et hoc consonat, quia
cæcus ille erat iuxta Iericho. Iericho enim interpretatur Iericho q. d.
Luna, et designat mutabilitatem rerum temporalium,
ex quarū amore homo excæcatur et stultus
efficitur. Homo sanctus in sapiētia manet, sicut Sol: Eccli. 27. b
nam stultus sicut Luna mutatur. Et hic cæcus non est
in via, sed secus viam, secundum illud: Errauimus a Sap. 5. a
via veritatis, et iustitiæ lumen non luxit nobis, et Sol
intelligentiæ non est ortus nobis. Sed tunc cæcus sedet
secus viam, quando ad lumen veritatis appropinquat
ex consideratione suæ inopiæ, et variabilitatis.
Vnde Glossa: Iericho interpretatur Luna, per quam Glos. in hūc
defectus mortalitatis intelligitur. Dum ergo verbum locum to. 5.
Dei infirmitatem nostræ carnis suscipit, homo ad
cognoscenda diuina redit.

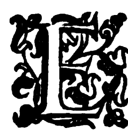
Secundo quantum ad importunitatem postulantis,
subditur: *Et cum audiret turbam prætereuntem*. In

quo explicatur importunitas cæci orantis, et dantis A
nobis exemplum orandi, quærit enim, petit, et pul-
Mat.7. a sat secundum illud: Petite, et accipietis: querite, et
inuenietis: pulsate, et aperietur vobis. Quærit ergo
solicite ex auditu turbæ, propter quod dicit: *Inter-
rogabat quid hoc esset.* scilicet a turba prætereunte. Tur-
ba ista transiens, est decursus creaturarum, quæ in-
terrogatæ aliquo modo manuducunt nos ad Salua-
Iob 12. b torem. Propter quod Iob ait: Interroga iumenta, et
docebunt te, et volatilia cæli, et indicabunt tibi.
Loquere terræ, et respondebit tibi, et narrabunt
pisces maris. Quis ignorat quòd omnia hæc manus
Domini fecerit? In cuius manu anima omnis, et B
uiuentis spiritus vniuersæ carnis. Ideo hæc omnia
ducunt ad suum factorem, et reparatorem. Propter
quod additur: *Dixerunt autem ei quòd Iesus Nazarenus
transiret.* Omnes hæ creaturæ secundum quòd lo-
quuntur nobis per librum creaturæ, respondent no-
Dan. 3. e bis de verbo incarnato. Benedicite omnia opera Do
Sap.13. a mini Domino. Et: A magnitudine enim speciei, et
creaturæ cognoscibiliter poterit Creator horum vi-
Rom. 1. c deri. Quia: Inuisibilia Dei a creatura mundi, per ea
quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Secundum
autem quòd loquuntur nobis per verbum, respódent
Ioan. 5. f nobis de verbo incarnato. Vnde Ioannes: Scrutami- C
ni scripturas: quia vos putatis in ipsis vitam æternam
habere. Et illæ sunt quæ testimonium perhibent de
Rom. 10. a me. Quia finis legis, Christus ad iustitiam. Vnde
Deut. 32. a in Cantico Deuteronomij: Interroga patrem tuum,
et annunciabit tibi, *et cetera.* Petit etiam deuote, et
ideo sequitur: *Et clamauit dicens: Iesu fili Dauid, mise-
rere mei.* In hoc quòd clamauit, ostendit se habere
Rom. 8. e excessum desiderij. Propter quod dicitur: Spiritus
postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. In hoc
autem quod dixit: *Iesu*, ostendit se habere fiduciam
Psal. 21. a spei. Sperauit in Domino, eripiat eum: saluum fa-
ciat eum. Spe enim vocat Iesum, id est Saluatorem: D
Rom. 8. d Quia spe salui facti sumus. In hoc quod dicit: *Fili
Dauid*, ostendit se habere intelligentiam fidei, qua
credimus Christum ex semine Dauid natum, secun-
Rom. 1. a dum illud: Qui factus est ei ex semine Dauid secun-
dum carnem, qui prædestinatus est filius Dei in vir-
Mat. 21. a tute. Vnde dicitur quòd clamabant: Osanna filio
Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini. Et
quoniam orationi nostræ præstant obstaculum re-
rum imaginationes, quæ deberent nos in Deum du-
cere, ideo subdit: *Et qui præibant, increpabant eum, vt
taceret.* Vnde Glossa: Qui Iesum venientem præeunt,
Glos. in hūc locum to. 5. significant tumultus carnalium desideriorũ, qui dissi- E
pant cogitationes hominis, et perturbant vocem ora-
tionis, ne Iesus ad illuminandum venire possit cor
hominis. Vnde huiusmodi imaginationes retrahen-
tes nos ab oratione per strepitum suum, nihil aliud
sunt quàm quoddã obstaculum inter nos, et Christũ
Thre. 3. e secundum illud: Opposuisti nubem tibi, ne transeat
oratio. Et ideo opus est importuna pulsatione. Pro-
pter quod cæcus pulsat continue, cum subiungitur:
Ipse vero multo magis clamabat: fili Dauid miserere mei.
Psal. 87. a Domine Deus salutis meæ, in die clamaui, et nocte
coram te. Et hæc virtus orationis quæ ex vera fide
procedit. Vnde Chrysostomus: Talis est natura fidei, F
quanto magis vexatur, tanto magis accenditur, pro-
pter quod serui Dei in persecutionibus non minuun-
Glos. in hūc locum to. 5. tur. Vnde Glossa dicit quòd credens, sentiens se gra-
uari fantasmate priorum vitiorum, et vocem oratio-
nis suæ impediri, ne pro se exorare possit, ardentius
clamat.

Tertio quantum ad liberalitatem medentis, sub-
iungitur: *Stans autem Iesus, iussit illum adduci ad se.*
Dicitur autem Iesus stare, quia ipse in se immutabilis
Ps. 101. d est. Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.
Glos. in hūc locum to. 5. Vnde Glossa: Iesus transiens, cæcum audit, stans il-
luminat, quia per humilitatem suam nostræ cæcita-
tis vocibus compatitur, sed per diuinitatis suæ po-
tentiam lumen nobis gratiæ suæ infundit. Et licet
per orationem videamur eum trahere ad nos, ipse
magis trahit nos ad se, sicut nauis ad petram, sicut
dicit Dionysius. Ideo sponsa dicit: Trahe me post Cant. 1. a
te. Vnde ad ipsum trahimur, quando mente ad ip-
sum excitamur et supra nos excedimus. In cuius fi-
gura dicitur de hoc cæco, qui, proiecto vestimen- Mar. 10. g
to, *et cetera.* Et arcana verba audimus secundum il-
lud prophetæ in Psalmo: Audiam quid loquatur in
me Dominus Deus, et ideo additur: *Et cum appropin-
quasset, interrogauit illum, dicens: Quid tibi vis faciam?*
In quo apparet liberalitas dantis, quia offert se bene-
placito postulantis. Vnde Glossa: Non ex ignorantia Glos. in hūc
Dominus quærit, sed ideo vt rogetur, vt mentem ad locum to. 5.
orationem excitet secundum illud: Si quid petie- Ioan. 16. e
ritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Et quo-
niam qui in Iesu nomine petit, petit salutaria, ideo
subdit: *At ille dixit: Domine vt videam.* Glossa: Non Glos. in hūc
petit cæcus aurum vel aliquod temporale, sed tan- locum to. 5.
tum lumen. Imitemur ergo eum quem corpore et
mente audimus sanatum. Vnde dicitur: Si quis ve- Iac. 1. a
strum indiget sapientia, postulet a Deo, et dabitur
ei. Exemplum huius habetur in Salomone, de quo 3. Reg. 3. a
dicitur quòd apparuit Dominus Salomoni, et di-
xit: Postula, quid vis, vt dem tibi, subditur: Da-
bis ergo seruo tuo cor docile, *et cetera.* Placuit ser-
mo coram Domino quòd Salomon postulasset hu-
iuscemodi rem. Et dixit Dominus Salomoni, sub-
ditur: Quia tu postulasti sapientiam, ecce dedi tibi
cor sapiens, et intelligens, in tantum vt nullus ante
te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.

Quarto quantum ad integritatem sanitatis, subdit:
Et Iesus dixit illi: Respice, fides tua te saluum fecit, per
infusionem diuinæ gratiæ. Per respectum namque
fidei cor nostrum erigitur ad iustitiam. Iustificati
per fidem, pacem habeamus ad Deum. Et hæc est Rom. 5. a
prima virtus, de qua habetur: Credere oportet ac- Heb. 11. b
cedentem. Nam ipsa est sperandarum substantia re-
rum, *et cetera. Et confestim vidit*, per circumspectio-
nem prudentiæ: Videte fratres quo modo caute am- Ephe. 5. d
buletis. Et: Oculi tui recta videant, et palpebræ tuæ Prou. 4. d
præcedant gressus tuos. *Et sequebatur illum magnifi-
cans Deum*, per subiectionem obedientiæ. Glossa: Vi- Glos. in hūc
det, et sequitur, qui bonum quod intelligit operatur, locum to. 5.
et Iesum prætereuntem imitatur. Ego sum lux mun- Ioan. 8. b
di: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed
habebit lumen vitæ. *Et omnis plebs vt vidit, dedit lau-
dem Deo*, per manifestationem diuinæ gloriæ, hoc
enim est opus, in quo summe manifestatur poten-
tia, sapientia, et misericordia, quando scilicet de
peccatore fit iustus, de stulto sapiens, de errante
fidelis, et de impio virtuosus. Et ideo de hoc maxi-
me laudandus Deus. Eram ignotus facie, dicit Pau- Gal. 1. d
lus, Ecclesijs Iudææ, quæ erant in Christo: tantum
autem auditum habebant. Quoniam qui persseque-
batur nos aliquando, nunc euangelizat fidem, quam
aliquando expugnabat, et in me clarificabant Deum.
Et hoc debemus facere, secundum illud: Glorifican- Eccli. 43. d
tes Dominum, quantumcumque potueritis, super-
ualebit adhuc, et admirabilis magnificentia eius. Be-
nedicentes Dominum, exaltate illum quantum po-
testis, maior enim est omni laude.

CAPVT XIX.

ET *ingressus, perambulabat Iericho*, et cetera.]
Supra confutauit cupiditatem per appro
bationem paupertatis: hic secundo con-
futat tenacitatem per approbationem li-
beralitatis. Et quoniam dispersio et
communicatio temporalium, est via ad multipli-
cationem spiritualium: ideo in hac parte primo
approbat liberalitatem distrahentem temporalia:
Secundo vero sedulitatem multiplicandi spiritua-
lia.

lia. *Hæc illis audientibus adijciens*, et cetera. Primum facit per exemplum expressum: secundum vero per parabolicum. Introducitur ergo exemplum per quod commendatur liberalitas, per quam Zachæus de impio factus est iustus. Et cum esset camelus transijt per foramen acus. Et foramen dedit diuitibus intrandi in cælum. In hoc igitur exemplo introducuntur tria commendabilia in Zachæo, per quæ exemplar est imitandum, et signum etiam vocationis gentium. Propter quod et Euangelium istud legitur in dedicatione ecclesiarum. Et hæc fuit ipsius Zachæi studiositas ad Christum suscipiendum hospitio, ibi: *Et cum venisset ad locum*. Ipsius Zachæi liberalitas ad distributionem suorum, ibi: *Stans autem Zachæus*, et cetera. Studiositas Zachæi commendatur ex tribus, scilicet ex parte attractiui, retardatiui, et expeditiui: Vera enim studiositas est, in qua animus trahitur ad Christum, et si occurrant impedimenta, tamen non frangitur desiderium, sed plus acceleratur. Primo ergo quantum ad attractiuum quod quidem erat in præsentia Iesu Christi, dicit:

Diuisio.

Et ingressus perambulabat Iericho, idest ambulabat per Iericho. Iericho enim ciuitas erat, quam transito Iordane subuerterunt Iudæi, secundum quod dicitur in Iosue: sed reædificata fuit sub Achab rege Israel: In diebus Achab ædificauit Hielde Bethel, Iericho in Abiram primitiuo suo fundauit eam, et in Segub nouissimo suo posuit portas eius, iuxta verbum Domini quod locutus fuerat in manu Iosue filij Nun. Hanc Dominus sua illustrauit præsentia, qua peccatoribus condescendebat, et peccatores ad se attrahebat. Pietas enim attrahit miseros, sicut adamas ferrum. Ideo subditur attractio peccatoris, propter quod sequitur: *Et ecce vir nomine Zachæus*. Cuius nomen erat notum et vulgatum, non propter famam virtutis, sed propter infamiam rapacitatis. Vnde subdit: *Et hic erat princeps publicanorum*, qui scilicet lucra sæculi sectabatur per fas et nefas. Hunc autem principatum non habebat propter iustitiam, sed propter pecuniam, ideo addit: *Et ipse diues*. Et ita gibbosus sicut camelus, et ineptus ad regnum: Facilius est camelum per foramen acus transire, *et cetera*. Et tamen diuina virtute fuit introductus, quia amore ipsius Christi fuit attractus. Vnde et subditur: *Et quærebat videre Iesum quis esset*: quod non faceret ita studiose nisi amaret, nec amaret vel crederet, nisi gratia eius præuentus esset, quia dicitur: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Hunc traxit Iesus, vt esset in exemplum alijs. Vnde ipse iam implebat consilium sapientis secundum illud: Accipite disciplinam meam, et non pecuniam: doctrinam magis, quàm aurum eligite. Qui sic quærit Iesum, inuenit secundum illud: In simplicitate cordis quærite illum, quoniam inuenitur ab his qui non tentant illum, *et cetera*.

Iosue 6. c
3.Reg. 16. g
Sup. 18. e
Ioan.6. e
Prou.8. a
Sap.1. a

Secundo quantum ad retardatiuum quod fuit frequentia populi, subdit: *et non poterat præ turba, quia statura pusillus erat*. Hæc turba eum impediebat, quæ semper impedire cõsueuit venientem ad Christum. Hæc namque turba impediebat illuminationem cæci: Cum audiret turbam prætereuntem, *et cetera*, et increpabant eum vt taceret. Curationem paralytici: Venerunt ad eum ferentes paralyticum qui a quattuor portabatur. Et cum non possent offerre eum illi præ turba, *et cetera*. Liberationem surdi et muti: Apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos in auriculas eius, et expuens, tetigit linguam eius. Curationem mortui: Et cum eiecta esset turba, intrauit et tenuit manum eius. Impedit etiam approximationem Zachæi, sicut dicitur hic, quia *non poterat præ turba*. Turba enim prona ad malum; a Iesu reuocat potius quàm ad Iesum perducat. Propter quod dicitur: Ne oblecteris in turbis, nec im-

Sup.18. g
Mar.2. a
Mar.7. d
Mat. 9. c
Eccli.18.d

modicis, assidua enim est commissio illorum. Ideo dicitur: Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt a vero deuies. Ideo dicitur: Dimissa turba, ascendit Iesus in montem solus orare.

Exo.23. a
Mat.14. c

Tertio quantum ad expeditiuum, quod quidem erat eminentia arboris Sycomori, subiungit: *Et præcurrens ascendit in arborem Sycomorum, vt videret eum, quia inde erat transiturus*. In quo apparet eius studiositas, et in præcurrendo, et in ascendendo in altum, vt quod sibi deerat, suppleret per adiutorium alienum. Vnde Glossa: Qui mira deuotione fidei ad videndum Saluatorem quod natura minus habuerat, ascensu supplet arboris, atque ideo iuste, quamuis ipse rogare non audeat, benedictionem Dominicæ susceptionis, quam desiderabat, accipit.

Glos. in hūc locum to. 5.

Sed hic attendendum quòd Euāgelista sic diligenter nomen ciuitatis te nomen arboris propter mysterium magis exprimit, quàm propter exigentiam narrationis. Propter quod intelligendum quòd iste publicanus recte designat populum gentilem. Iericho, quæ Luna interpretatur sicut supra tactum est, designat mundum propter sui defectum, et mutabilitatem. Quia: Mundus transit et concupiscentia eius. Hanc ciuitatem destruxit Iosue, nec aliquis saluatus est in ea, nisi Raab meretrix, quæ credidit nuncijs, et ipsos recipit: quia veniens Iesus, hanc mundanam conuersationem in carne apparendo damnauit. Nec aliquis potest saluari, nisi qui credit: In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognouit. Et post: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt, *et cetera*. Vnde dicitur: Fide, muri Iericho corruerunt. Fide, Raab meretrix non perijt. Vnde illa Raab Ecclesiam signat gentilium ad Christū conuersam. Et hoc ipsum significatur per Zachæum publicanum qui quærebat videre Iesum, vt scilicet cognosceret verum Deum. In quo signat populum gentilium, sicut Naaman Syrus, de quo dicitur: Naaman princeps militiæ regis Syriæ, diues, sed leprosus. Qui veniens ad Eliseum curatus est. Vnde et Ioannes: Dicunt gentiles: volumus Iesum videre: sed non possunt, tum propter conturbationem phantasmatum, tum propter defectum naturalis lucis, quia hoc est supra rationem. Et ideo opus est ascendere per fidem ad cognoscendum eum. Vnde per Sycomorum, quæ ficus fatua interpretatur, intelligitur eminentia fidei, quæ stultitia esse videtur, secundum illud: Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. In huius fatuitatis credulitatem oportet conscendere eum qui vult ad sapientiā peruenire, secundum illud: Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, vt sit sapiens. Nam stultitia fidei deducit ad eminentiam sapientiæ Christi, et hoc quasi per sex gradus, quia fides disponit ad prudentiam, prudentia ad scientiam, scientia ad consilium, consilium ad intellectum, intellectus ad sapientiam. Et hic thronus est Salomonis, ad quē per sex gradus ascenditur, secundum quòd insinuatur in libro Regum: Vnde et in Psalmo dicitur: Beatus vir cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit, *et cetera*. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, *et cetera*. Hæc ergo studiositas Zachæi, et exemplar fuit incitandum, et figura conuersionis gentium ad Christum. Per cuius fidem adiuti eleuantur ad ipsum contuendum. Ideo Glossa: Ascensa autem Sycomoro transeuntem prope Dominum cernit, quia per hāc laudabilem fatuitatem, et si nec dum vt est solide, iam tamen raptim, quasi in transitu, luci sapientiæ cælestis intendit. Ideo Isaiæ septimo, secundum aliā translationem: Nisi credideritis, non intelligetis.

Iericho.
1.Ioan.2.c
Iosue 6.c
Ioan.1. b
Heb. 11. f
4.Reg.5. a
Ioan.12. d
1.Cor.1. d
1.Cor.3. d
3.Reg. 10. c
Psal.83. b
Glos. in hūc locum to. 5.
Isa.7. b

Et cum venisset, et cet. Postquam expressit Zachæi studio-

studiositatem ad Christum videndum, hic secundo
exprimit hospitalitatem ad Christum suscipiendum.
Circa quam describendam introducuntur tria, scilicet dignatio ex parte Christi, deuotio ex parte Zachæi, et murmuratio ex parte populi peruersi. Primo igitur quantum ad dignationem ex parte Christi, dicit:

Et cum venissent ad locum, suspiciens Iesus vidit illum.
Psal.32. d per aspectum benignitatis. In quo ostendebat se approbare affectum publicani per signum. Oculi Domini super metuentes eum, et in eis qui sperant super misericordia eius. Hunc aspiciebat, quia statura pusillus erat. Excelsus enim Dominus, et humilia
Psal.137.b respicit, per dignationem. *Et dixit ad eum: Zachæe, festinans descende*, ad impendendum beneficium hospi-
Glos. interlin. in hunc locum to. 5. talitatis. Et hoc facit in signum magnæ dignationis, qui hospitium petere non erubuit. Vnde Glossa: Non inuitatus se inuitat, quia etsi non audierat vocem in-
Ex Ambr. to. 3. c. 19. Luca lib. 8. uitantis, audiebat tamen affectum. Et nota quòd dicit: *festinans*, quia ad opera et beneficia hospitalitatis debemus esse prompti, exemplo Zachæi, et etiam
Gen.18. a Abraæ. Festinauit Abraam in tabernaculum ad Saram, dixitq. ei, accelera, tria sata similæ commisce, et fac subcinericeos panes. Ipse vero ad armentum cucurrit, et tulit inde vitulum tenerrimum et optimum, deditq. puero qui festinauit et coxit illum. Et hæc petebat Christus, quia indigebat, vnde subdit: *Quia hodie in domo tua oportet me manere*, ad exemplum humilitatis. Exemplum namque erat humilitatis quòd in domo peccatoris manere volebat. Exemplum etiam humilitatis quòd necessitatem suam et opportunitatem humiliter indicabat secũdum illud:
Mat.8. c Vulpes foueas habent, et volucres cæli nidos, *et cetera*. Et istud est verbum potius humilitatis, quàm vrbanitatis, quia Christus magis venit in mundum ad docendum humilitatem, quàm ad docendum curia-
Mat.11.d litatem. Ideo dicebat ipse discipulis: Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde. Hanc dignationem
Hier.14.b admiratur Hieremias: Quare quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum?
Baruc 3.d Et: Cum hominibus conuersatus est.

Secundo quantum ad deuotionem Zachęi, subdit: *Et festinans descendit: et excepit illum cum gaudio*. In quo ostenditur eius deuotio, quia non tantum præbuit hospitalitatem festinanter, verumetiam lætan-
1.Pet.4. b ter. Talis enim conditio est maxime necessaria: Ante omnia mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes. Et post: Hospitales inuicem sine murmuratione. Non enim debet esse tristitia, sed iu-
2.Cor.9. b cunditas. Hilarem datorem diligit Deus. Et: Chari-
Heb.13. a tas fraternitatis maneat in vobis. Et hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim placuerunt quidam Angelis hospitio receptis. Propter quod et sanctus
Iob 13. d Iob dicebat: Foris non mansit peregrinus: ostium meum viatori patuit. Et hoc debet fieri, quia qui recipit membrum Christi, et ipsum Christum recepit.
Mat.25.b Hospes eram, et collegistis me. Et post: Quærentibus quo modo hæc fecerunt, respondet: Quamdiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Vnde et Zachæus per hanc hospitalitatem salua-
Gen.19. d tus est. Similiter et Lot liberatus est a Sodomis per
4.Reg.4. f Angelos hospitio receptos. Et similiter mulier sunamitis, per Eliseum, quem hospitio recepit, et habuit prolem, cum esset sterilis: et post filius eius a mor-
3.Reg. 17. a tuis suscitatus est. Et mulier sareptana suscipiendo Eliam periculum famis euasit. Et vniuersaliter qui hospitales fuerũt, diuinam gratiam adepti sunt, quia
Deut.10.d sicut dicitur: Dominus amat peregrinum, et dat ei
Prou.19.c victum atque vestitum. Vnde in prouerbijs: Fœneratur Domino qui miseretur pauperis.

Tertio quantum ad murmurationem populi peruersi subdit: *Et cum viderent omnes*, scilicet oculo iu-
Eccli.11.d dicij peruersi de quo dicitur: Sicut prospector videns casum proximi sui: Bona enim in mala conuertens

A insidiatur, et in electis imponet maculam. Et quia ad malum iudicium sequitur murmur, ideo subdit: *Murmurabant, dicentes quòd ad hominem peccatorem diuertisset*: susurrio verbi dolosi quod valde vitandum est, secundum illud: Custodite vos a murmuratione Sap. 1. c
quæ nihil prodest, et a detractione parcite linguæ. Hoc autem murmur multum displicet Deo per omnem modum. Ideo dicitur: Quid murmurauit homo Thre. 3. e
viuens, vir pro peccatis suis? Hic autem populus semper libenter murmurauit, sicut omnis congregatio filiorum Israel contra Moysen, et Aaron. Ortum est Num.11.a
murmur populi contra Dominum. Et ideo dicitur:
B Neque murmurraueritis sicut quidam eorum murmurauerunt, et perierunt ab exterminatore. Et nunc 1.Cor.10. c
murmurabant contra Dominum. Et in hoc figuram gerebant illius gentis murmurantis contra Dominum, quia suscepit gentes. Vnde Glossa dicit: Manifestum est, Iudæos semper odisse gentem, vel non Glos. in hūc locum to. 5.
intellexisse salutem. Vnde et aduersus Petrum dicitur: Quare introisti ad viros præputium habentes? Act.11. a
Propter quod intelligendum, sicut prætactum est, quòd per ingressum Christi in domum Zachæi principis publicanorum intelligitur eius ingressus in Ecclesiam gentiũ, a qua libenter susceptus est. Ideo Chri-
C stus dixit Zachæo, vt descenderet ad humilitatem, quia opportunum erat quòd in domo eius maneret, synagoga deserente fidem. Vobis oportebat primum Act.13. g
loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, et indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Et nota quòd domus, in qua Christus opportune manet, est septiformis.

Prima scilicet est domus habitationis materialis, in qua manet in persona pauperis. Frange esurienti Isa. 58. b
panem tuum, et egenos vagosq. induc in domum tuam, *et cetera*. Secunda est domus basilicæ materialis, in qua manet in sacramento altaris: Domus mea Mat. 21.b
D domus orationis vocabitur. Et: Introibo in domum Psal. 5. b
tuam, *et cetera*. Tertia est domus Ecclesiæ militantis, in qua manet in membris suis: Hæc tibi scribo fi- 1.Tim.4.d
li, vt scias quo modo oporteat te in domo conuersari, quæ est Ecclesia Dei viui. Quarta est domus vteri virginalis, in qua manet per præsentiam carnis. Do- Ps. 92. b
mum tuam decet sanctitudo in longitudine dierum. Quinta est domus conscientiæ mundæ, in qua manet spiritu sanctitatis. Intrans in domum meam con- Sap. 8.
quiescam cum illa, non enim habet amaritudinem, *et cet*. Et iterum: Pręcurre prior in domũ tuam, et illic Eccli.32.c
auocare, et illic lude, et age conceptiones tuas. Sexta
E domus est scripturę sacrę, in qua manet in lumine veritatis: Deus in domibus eius cognoscetur, cum susci- Ps. 47. a
piet eam. Et: Sapientia ędificauit sibi domum, excidit Prou. 9. a
columnas septem, *et cetera*. Septima domus est Hierusalem superna, in qua manet in gaudio felicitatis: In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Et iterum: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi: in do- Ioan.14.a
mum Domini ibimus. Quoniam ergo his septem Ps. 121. a
modis suscipitur Christus in Ecclesia gentium, quæ designatur per Zachæum, ideo hoc Euangelium legitur in dedicationibus Ecclesiarum quæ designant domus spirituales, de quibus dicitur: Ad quem ac- 1.Pet.2. a
F cedentes, lapidem viuum, *et cetera*. et ipsi tamquam lapides viui superædificamini domus spirituales, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptabiles, *et cetera*.

Stans autem Zachæus, et cetera. Postquam descripsit Zachæi studiositatem, et hospitalitatem, hic describit liberalitatem, quam quidem describit quantum ad conditionem triplicem, scilicet quantum ad Zachæi oblationem sufficientem, Christi acceptationē suscipientem, et rationem principaliter mouentem. Primo ergo quantum ad oblationem sufficientem, præmittit:

Stans autem Zachæus. ex cordis humilitate: State ergo succincti lumbos vestros in veritate: *dixit ad Do-* Ephe.6. c

minum

minum: Ecce dimidium bonorum do pauperibus. Ex cordis liberalitate. In quo ostenditur perfecta liberalitas quia dat abunde, dat enim dimidium, secun-
Tob.4.b dum illud: Fili, si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri stude, ad imitationem illius qui dat omnibus affluenter, et non improperat. Dat licite, vn-
Iac.1.a de dicit: *Bonorum meorum*. Honora Dominum de
Prou.3.b tua substantia, contra quod dicitur: Dona iniquorum
Eccli.34.c nō probat Altissimus. Et ideo ibi subditur: Qui offert sacrificium de substantia pauperis, *et cetera*. Item
Prou.3.d dat accelerate. Vnde dicit Dominus: Nec dicas amico tuo, vade, et reuertere, cum statim possis dare.
Eccli.4.a Et: Cor inopis ne afflixeris, et non protrahas datum
Eccli.12.a angustianti. Item dat discrete, *Pauperibus*: Si bene-
Sup.14.e feceris, scito cui feceris. Et supra: Pauperes ac debiles, et cæcos et claudos introduc huc. Item dat ordinate propria, restituendo aliena, et non solum restituendo ablatum, verumetiam et damnum. Vnde dicit: *Et si quid aliquem defraudaui, reddo quadru-*
Exo.22.a *plum*. Hoc dicit secundum legem: Si quis furatus fuerit, restituet quattuor oues pro vna oue. Hoc autem necessarium est ad liberalitatem perfectam. Vnde Augustinus: Alterum horum non est satis. Nec habet gratiam liberalitatis, quia non spolia, sed dona quæruntur.

Secundo quantum ad Christi acceptationem suscipientem, subdit: *Ait Iesus ad eum: Quia hodie salus domui huic facta est*, per diuinæ gratiæ collationē, quæ data est ad Christi præsentiam, per quem dedicatur, et sanctificatur Ecclesia. Salus quæ hodie Iudæorum domum implebat, hodie populo gentium
Isa.49.b illuxit, secundum illud: Parum est vt sis mihi seruus, ad fæces Israel conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Et hæc salus dabitur prædestinatis. Ideo subdit: *Eo*
Glos.in hūc locum to.5. *quòd et ipse filius sit Abraæ*. Glossa: Filius non carne, sed fide: Neque qui semen Abraæ sunt, omnes filij,
Rom.9.b sed qui filij sunt promissionis æstimantur in semine.
Sup.3.b Et de his filijs supra: Potens est Deus de lapidibus
Ioan.11.g istis suscitare filios Abraæ. Et: Iesus moriturus erat vt filios Dei qui erant dispersi, congregaret in vnum.

Tertio quantum ad motiuam rationem, subiungit: *Venit autem filius hominis quærere*, per sapientiam.
Ps.118.y Erraui sicut ouis, quæ perijt, quære seruum tuum, *et cetera*. *Et saluum facere quod perierat*, scilicet per
2.Par.vlt. in orat. misericordiam: Saluabis me secundum magnam misericordiam tuam. Et hæc est misericordia sal-
Mat.1.d uans. Propter quod et Iesus vocatur: Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum
Act.4.b suum a peccatis eorum. Et: Non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Vnde
Rom.10.c dicitur: Omnis quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Hæc illis audientibus, et cetera. Postquam exemplo expresso approbauit liberalitatem in distribuendo temporalia, hic exemplo parabolico commendat sedulitatem in multiplicando spiritualia, et econtrario reprobat negligentiam. Est autem ista sedulitas per ipsorum spiritualium liberalem distributionem: et negligentia per ipsorum absconsionem. In hac igitur parabola exponenda procedit hoc ordine. Primo namque præmittit occasionem introducendi parabolam: secundo vero, subdit ipsius parabolæ descriptionem ordinatam, ibi: *Dixit ergo: Homo quidā nobilis*, et cetera. Circa occasionem attendendum quòd duplicem notat istius parabolæ introducendæ occasionem, rationalem scilicet confutationem rebellium, et instructionem simplicium. Primo igitur quantum ad confutationem rebellium, dicit:

Hæc illis audientibus, scilicet illis qui murmurabāt, *adijciens dixit parabolam, eo quòd esset prope Hierusalem*, in qua scilicet a Iudæis rebellibus occidendus erat,

A secundum quòd Euangelista passionem ipsius in Hierusalem factam in sequentibus narrat. Ideo parabolam dicit, in qua confutatio rebellium explicatur, secundum quòd in fine parabolæ ponitur: *Verumtamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super* Inf.eod.d
se, adducite huc, et interficite ante me. In hanc autem rebellionem inciderunt, quia non habuerunt sedulitatem ad Christi gratiam cognoscendam, et ideo excæcati sunt, et obdurati: et gratiam quam debebant suscipere, impugnabant: et propterea etiam iusto Dei iudicio eis veritas proponebatur non explicite, sed parabolarū ænigmatibus obuolata secundum il-
B lud: In parabolis loquor eis, quia videntes non vident, et audientes non audient, neque intelligent: Mat.13.b
et adimpletur in eis prophetia Isaiæ dicentis: Auditu audietis, et non intelligetis: et videntes videbitis, et Isa.6.c
non videbitis. Incrassatum est enim cor populi huius, et auribus grauiter audierunt, et oculos suos clauserunt, ne quando videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et conuertantur, et sanem eos. Mat.13.c Isa.6.c

Secundo quantum ad eruditionem simplicium subdit: *Et quia existimarent quòd confestim regnum Dei manifestaretur*. Hoc æstimabant Christi discipuli,
C quia credebant Christum Redemptorem, et Saluatorem ire in Hierusalē ad suæ regiæ potestatis ostentationem. Vnde et secundum seriem narrationis historiæ euangelicæ hoc tempore accessit mater filiorum Zebedæi ad Iesum, quando secundum quòd dicitur, dixit Domino: Dic vt sedeant hi duo filij mei, Mat.20.e
vnus ad dexteram tuam, et vnus ad sinistram in regno tuo. Vnde Glossa: quia discipuli existimabant regnum Dei mox esse venturum, hanc eorum ignorantiam illuminat, docens se regni sui fidem toto orbe dispersurum, et in fine sæculi iudicem omnium, regemq. venturum. Vnde et hæc parabola est ad Glos.in hūc locum to.5.
D instructionem omnium volentium peruenire ad regnum, vt intelligant se non posse in illud peruenire nisi per multiplicationem spiritualium et fidele obsequium, secundum quòd dicitur: Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum. Hæc autem voluntas Dei consistit in fideli vsu, et dispensatione bonorum spiritualium commissorum, secundum illud: Quis putas est fidelis dispensator et prudens, quem constituit Dominus super familiā suam? Mat.7.e Sup.12.e
E Sequitur: Vere dico vobis, quoniam super omnia quæ possidet, constituet illum.

Dixit ergo: Quidam homo, et cetera. Post occasionem introducendæ parabolæ, subditur hic ordinata expressio introductæ. Circa quam primo describitur status meriti et demeriti. Secundo vero status et forma iudicij, ibi: *Et factum est, vt rediret accepto regno*, et cetera. Circa statum meriti et demeriti, tria introducuntur, scilicet subtractio diuinæ præsentiæ in Christi ascensione: collatio supernæ gratiæ in Spiritus sancti missione: obduratio humanæ perfidiæ in Iudæorum rebellione. Primo ergo quantum ad subtractionem diuinæ præsentiæ in ascensione
F Christi, dicitur:

Dixit ergo: Homo quidam nobilis abijt in regionem longinquam. Homo iste nobilis Christus est qui nobilis erat secundum carnem, cum esset de genere regio: Iesu fili Dauid, *et cetera*. Nobilior erat quantum ad Sup.18.g
superadditam potestatem, propter quod dicitur: Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus terræ. Et hoc erit in iudicio. Sed nobilissimus est, quantum ad originem ipsius ex patre. Ideo Prou.vlt.c Apo.19.c
dicitur: Habet in vestimento et in fœmore suo scriptum: Rex regum et Dominus dominantium. Vere Isa.53.c
nobilis, ad cuius generationem laudandam, exprimendam, et cogitandam deficit omnis lingua: Generationem eius quis enarrabit? Ideo Angelus ad Sup.1.d
Virginem

Sap. 1. d Virginem dixit: Hic erit magnus et filius Altissimi A
vocabitur, et dabit illi Dominus, *et cetera*. Hic abijt
in regionem longinquam cum ascendit in cælum, et
in altissimum cælum quod maxime elongatur a ter-
ra, et locali distantia, et qualitatiua differentia. Ideo
Prou. 7. c in huius figuram dicitur: Non est vir in domo sua,
abijt via longissima. Et hoc quidem factum est in
Psal. 67. d Ascensione: Psallite Deo qui ascendit super cælum
Isa. 60. c cæli ad Orientem. Et tunc verificatum est illud: Si-
cut exaltantur cæli a terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ
a vijs vestris. Et quoniam sic abijt in cælum, vt re-
uersurus esset ad iudicium, ideo subdit: *Accipere sibi re-
gnum et reuerti*. Abijt scilicet ad regnum, sed regnans B
Act. 1. b reuertetur ad iudicium secundum illud: Viri Gali-
læi, quid statis aspicientes in cælum? *et cetera*. Ve-
niet autem rex cum potestate magna, et tunc reuer-
Isa. 30. f tetur de terra longinqua: Ecce nomen Domini ve-
nit de longinquo, ardens furor eius, et grauis ad por-
tandum.

Secundo quātum ad collationem gratiæ in missio-
nem Spiritus sancti, subdit: *Vocatis autem decem seruis
suis dedit eis decem mnas*. Per vocationem seruorum
intelligimus vocationem prædicatorum et prælato-
Heb. 5. a rum qui debent vocari, quia dicitur: Nec quisquam
Serui cur sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo quemad-
sic dicātur. modum et Aaron. Hi dicuntur serui, et a seruando. C
A seruiendo per reuerentiam humilitatis, secundum
Mat. 20. d illud: Qui voluerit inter vos primus esse, erit vester
seruus. Dicuntur etiam serui a seruando per custo-
diam gregum, quia debent gregem Dominicum ser-
3. Reg. 20. g uare et custodire. Custodi virum istum: qui si lapsus
fuerit, erit anima tua pro anima eius. Et de hoc di-
1. Pet. 5. a citur: Seniores, pascite qui in vobis est gregem Dei.
Subditur: Neque vt dominantes in cleris, sed forma
facti gregis ex animo. Hi dicuntur esse decem, siue
propter numeri sufficientiam, siue propter hoc quòd
omne Christi seruitium reducitur ad obseruantiam D
perfectam decem mandatorum, quorum notitiam
litteralem Apostoli habebāt ex lege decalogi: sed in-
telligentiam et obseruantiam perfectam non habe-
bant, nisi per gratiam datam, ideo dicitur dedisse de-
cem mnas, id est gratiam sufficientem ad illa præce-
Beda Glos- pta intelligenda, implenda, et prædicanda. Vnde
sa in hunc Beda vocat decem seruos dum elegit discipulos litte-
locum to. 5. ra decalogi imbutos, dat decem mnas dum post re-
surrectionem aperit sensum eis, vt spiritualiter intel-
ligant legis dicta. Et hoc plene factum est, quando
per Spiritum sanctū omnem edocti sunt veritatem.
Ioan. 16. b Vnde Ioannes: Cum venerit ille spiritus veritatis, do- E
cebit vos, *et cetera*. Dedit autem decem mnas ad insi-
nuandam intelligentiam perfectam scripturarum.
Glos. in hūc Vnde Glossa: Mna, decem drachmas appendit: et
locum to. 5. omnis scripturæ sermo, quia vitæ cælestis perfectio-
nem suggerit, quasi centenarij numeri pondere ful-
Act. 2. a get. In huius designationem spiritus ille venit post
Ascensionem decem diebus, et descendit super duo-
Act. 1. c decies decem discipulos, id est centum et viginti ad
perfectionem ministerij et corporis mystici secundū
Ephe. 4. b illud: Qui descendit, ipse est et qui ascendit super om-
nes cælos, vt impleret omnia. Et ipse dedit quosdam
quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios F
vero Euangelistas, alios autem Pastores et Doctores
ad consummationem sanctorum in opus ministerij.
Dedit autem eis sapientiam propter Ecclesiam in-
struendam. Et ideo addit: *Et ait illis: Negotiamini dum
venio*. Negotiamini scilicet prædicando, et fructifi-
1. Cor. 12. a cando. Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vti-
litatem. Est enim triplex negotiatio indifferens, pessi-
ma, et optima. Indifferens, qua temporalia com-
Baruc 3. c mutantur in temporalia. Fili Agar qui exquirunt, *et
cetera*. Alia vero est mala, scilicet quia spiritualia cō-
mutantur in temporalia per simoniam, et hæc est
Ioan. 2. c Deo displicens, de qua dicitur: His qui columbas
vendebant dixit: Auferte ista hinc, et nolite facere

domum patris mei domum negotiationis. Alia ne-
gotiatio est optima, qua quis spiritualia dat, vt spiri-
tualia colligat, et hæc est bona, et Deo placita, secun-
dum illud: Erunt negotiatio eius, et merces eius san- Isa. 23. d
ctificatæ Domino. Et de hac in Prouerbijs: Gustauit Prou. vlt. b
quoniam bona est negotiatio eius. Quia simile est re- Mat. 13. g
gnum cælorum homini negotiatori, *et cetera*. Vnde
Glossa: Verba legis mystica interpretatione discussa Glos. in hūc
populis offerte, et ab eis fidei confessionem, morūq. locum to. 5.
probitatem recipite. Qui ergo prædicat propter lu-
crum temporale, malus negotiator est, qualis non
erat Paulus, qui dicebat: Non quæro quæ vestra sunt, 2. Cor. 12. e
sed vos. Si autem sic metet carnalia, vt non ponat ibi
finem suum, sed potius e contrario, non recedit a spi-
rituali negotiatione, nec ponit Euangelium venale.
Hoc enim licet, si non fiat sicut principale intentum,
sed sicut ad aliud ordinatum, quia sicut dicitur: Si 1. Cor. 9. b
nos vobis spiritualia seminamus, magnum est si nos
carnalia vestra metamus?

Tertio quantum ad obdurationem perfidię huma
næ, in rebellione populi Iudaici, subiungitur: *Ciues
autem eius oderant eum*. Ciues isti dicuntur Iudæi. Vn-
de Glossa: Ciues, id est Iudæi, ex quibus est Christus Glos. interl.
secundum carnem, secundum illud: * Quorum ado- in hunc lo-
ptio est filiorum, et gloria, et testamentum, et legisla- cum to. 5.
tio, et obsequium, et promissa, quorum patres, et ex *Rom. 9. a
quibus est Christus secundum carnem, qui est super
omnia Deus benedictus. Hi ciues oderunt eum se-
cundum illud: Vt adimpleatur sermo qui in lege eo- Ioan. 16. d
rum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis.
Cum potius deberent eum diligere. Et: In propria Ioan. 1. b
venit, et sui eum non receperunt. Et quia Iudæi non
tantum oderunt Christum præsentem, verumetiam
resurgentem, et ascendentem. Ideo subdit: *Et mise-
runt legationem post illum dicentes: Nolumus hunc regna-
re super nos*. Legationem dicuntur post mortem mit-
tere, quando non solum persecuti sunt eum in se, ve-
rumetiam in suo corpore. Vnde Glossa: Non solum Glos. inter-
præsentem vsque ad mortē crucis oderant, sed etiam lin. in hūc
post Resurrectionem eius miserunt persecutionem locum to. 5.
Apostolis, et prędicationem regni cælestis spreuerūt.
Vnde dicitur: Facta est in illa die persecutio magna Act. 8. a
in Ecclesia quæ erat Hierosolymis, et omnes dispersi
sunt per regiones. Et: Imitatores facti estis fratres 1. Thes. 2. e
Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa in Christo Iesu,
quia eadem passi estis et vos a confratribus vestris, si-
cut et ipsi a Iudæis, qui et Dominum occiderunt
Iesum, et Prophetas, et nos persecuti sunt, et omnibus
aduersantur, prohibentes nos gentibus loqui, vt sal-
ui fiant, vt impleant peccata sua semper. Vnde ipsum
negauerunt: Non habemus regem nisi Cæsarem: no- Ioan. 19. c
lendo autem Christum regem, perdiderūt regnum.
Vnde Daniel: Non erit eius populus qui eum nega- Dan. 9. g
turus est. Et nolendo eum regnare desierunt esse ci-
ues, secundum illud: Quo modo facta est meretrix Isa. 1. f
ciuitas fidelis, *et cetera*. Ideo autem noluerunt regna-
re cælestem, quia amabant regnum carnale: Lux ve- Ioan. 3. b
nit in mundum, et dilexerunt homines magis tene-
bras quàm lucem. Et sic verificatum est illud: Filios Isa. 1. a
enutriui, et exaltaui, ipsi autem spreuerunt me.

Et factum est, vt rediret, et cetera. Postquā descripsit
statū meriti, describit hic formam et statum iudicij,
quem quidem describit Euāgelista primo, scilicet ge-
neraliter respectu omnium: secundo respectu seruorū
fidelium ibi: *Venit autem primus dicens*, et cetera. Ter-
tio respectu negligentium, ibi: *Et alter venit dicens*, et
cetera. Quarto respectu rebellium, ibi: *Verumtamen
inimicos meos*, et cetera. Statum autem iudicij in ge-
nerali describit tripliciter, scilicet quantum ad ipsius
iudicis apparitionem manifestam, iussionem pote-
statiuam, et inquisitionem districtam. Primo igitur
quantum ad iudicis apparitionem manifestam, dicit: Glos. inter-
Et factum est, vt rediret accepto regno. Glossa: Hoc erit, lin. in hunc
quando ille qui humilis apparuit in manifesta clari- locum to. 5.
tate

Apo. 1. b tate iudicaturus adueniet: Ecce veniet cum nubibus et videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt. Tunc erit manifestus ille aduentus eius. Vnde
Sup. 17. e supra: Sicut fulgur coruscans de sub cælo, in ea quæ sub cælo sunt, fulget: ita erit filius hominis in die
1. Cor. 4. a sua. Quia sicut dicitur: Illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. Quod
Amos 5. f autem dicitur: Numquid non tenebræ dies Domini, et non lux, et caligo, et non splendor? Intelligitur quantum ad superbos et impios, quos tenebrosus turbo inuoluet, et tollentur, ne videant Domini claritatem.

Secundo quantum ad iussionem potestatiuam, B subdit: *Iussit vocari seruos, quibus dedit pecuniam.* Hæc autem iussio summæ potestatis erit, quia etiam mor-
1. Thess. 4. d tuos suscitabit: Ipse Dominus in iussu, et in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de cælo, et mortui qui in Christo sunt resurgent primi. Hæc autem iussio erit in propria virtute, secundum illud:
Ioan. 5. e Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. Erit etiam per ministerium
2. Thess. 1. c Angelicũ: In reuelatione Domini Iesu de cælo cum Angelis virtutis eius in flamma ignis dantis vindi-
Mat. 13. f ctam. Vnde Matthæus: Mittet filius hominis Angelos suos, et colligent de regno eius omnia scandala et eos qui faciunt iniquitatem. Congregant etiam bonos virtute, et velocitate naturæ. Vnde Psalmus:
Ps. 102. d Benedicite Domino omnes Angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius.

Tertio quantum ad inquisitionem districtam, sub-
Glos. interlin. in hunc locũ. to. 5. dit: *Vt sciret quantum quisque negotiatus esset.* Glossa: Idest sciri faceret, tunc enim omnium opera, et cogitationes omnibus palam ostendentur. Vnde Da-
Dan. 7. e niel: Iudicium sedit, et libri aperti sunt. Hæcq; apertio, est disquisitio, et ponderatio meritorum et demeritorum, secundum comparationem factorum, ad orationes faciendorum. Vnde in Apocaly-
Apo. 20. d psi: Vidi mortuos magnos, et pusillos, stantes in conspectu throni, et libri aperti sunt, et alius liber apertus est qui est vitæ: et iudicati sunt mortui ex ijs quæ scripta erant in libris. Quia secundum quòd di-
2. Cor. 5. b citur: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum siue malum. Vnde cuili-
Sup. 16. a bet dicetur illud quod dicitur villico: Redde rationem villicationis tuæ.

Venit autem primus, et cetera. Postquam descripsit iudicij formam respectu omnium, hic consequenter describit eam respectu seruorum fidelium. Et quoniam duplex fuit ordo prædicantium secundum duplicem parietem Ecclesiæ coniunctum per lapidem angularem. Quidam enim conuerterunt populum Iudæorum: alij vero conuerterunt populum gentium. Ideo primo describit iudicium remuneratiuum fidelis serui in eruditione Iudæorum: secundo vero in conuersione Iudæorum tria introducuntur, scilicet, multiplicatio talenti commissi, approbatio superni iudicij, et retributio præmij cumulati. Primo igitur quantum ad multiplicationem talenti commissi, dicit:

Venit autem primus dicens: Domine, mna tua decem mnas acquisiuit. Primus autem seruus dicitur ille, cui primo commissum est prædicationis officium, sicut fuit Petrus, cui commissa est synagoga conuertenda Iudæorum. Vnde Glossa: Primus seruus est
Glos. in hũc locum to. 5. ordo doctorum in circumcisionem missus: qui ideo dicitur primus, quia sicut dicitur: Vobis oportebat
Act. 13. g primum loqui verbum Dei. Hic enim seruus dicitur vnam mnam accepisse propter vnitatem gratiæ
Glos. in hũc locum to. 5. et doctrinæ. Vnde Glossa: Vnam mnam negotiationis accepit, quia vnum Deũ, vnam fidem, vnum
Ephe. 4. a baptisma iussus est prædicare: Soliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis: vnum corpus, et

A vnus spiritus: sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma. Dicitur etiam decem mnas acquisiuisse propter conuersionem eorum qui erant sub lege. Vnde et Glos- Glos. in hũc
sa: Decem mnas acquisiuit, dum populum sub lege locum to. 5.
constitutum docendo sibi sociauit: Magis augebatur Act. 5. c
credentium in Domino, multitudo virorum ac mulierum: ita vt in plateas eijcerent infirmos, vt venien te Petro saltẽ vmbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur omnes ab infirmitatibus suis. Hanc ergo plebem acquisitam Domino offert, tamquam meritum. In cuius figuram dicitur: Sur- Gen. 27. e
ge, sede, et comede de venatione mea, vt benedicat mihi anima tua. Et nota quòd non dicit, acquisiui, sed mna acquisiuit, vt dicat illud: Omnia opera Isa. 26. c
nostra in nobis operatus es Domine. Et illud: Non 1. Cor. 15. b
ego autem, sed gratia Dei mecum.

Secundo quantum ad acceptionem superni iudicij, subdit: *Et ait illi: Euge bone serue, quia in modico fuisti fidelis.* Et nota quòd euge aliquando est irriso- Euge quid.
rium, secundum illud: Dixerunt, Euge, euge, vi- Psal. 34. e
derunt oculi nostri. Est aliquando adulatorium: Auertantur statim erubescentes qui dicunt mihi Eu- Psal. 69. a
ge euge. Et iterum: Ferant confestim confusionem Psal. 39. d
C suam qui dicunt mihi euge euge. Quia adulatio est citissime repellenda. Aliquando est adhortatorium, sicut hic. Et Matthæus: Euge serue bone et fidelis, Mat. 25. b
et cetera, super multa te constituam. Hic autem dicitur seruus bonus in obsequio faciendo et fidelis in commisso seruando et dispensando: Hic iam quæri- 1. Cor. 4. a
tur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. Et: Multi homines misericordes vocãtur, virum autem Prou. 20. a
fidelem quis inueniet? Et ideo aliquis fidelis dicitur simpliciter, quia fidelitatem circa parua seruauit. Nam supra: Qui fidelis est in minimo, et in maiori Sup. 16. c
fidelis est. Modicum autem, vt dicit Glossa, est quid- Glos. in hũc
D quid in præsenti percipimus donorum ad compara- locum to. 5.
tionem futurorum. Ex parte enim cognoscimus, et 1. Cor. 13. c
ex parte prophetamus, sicut dicitur: In his autem est fidelis, quia ea fideliter communicat, non quærens quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi. Bernardus: Ber. ser. 13
Fidelis re vera seruus Domini es, si de multa gloria super Cãt.
Domini tui, et si non exeunte ex te, tamen transeun- to. 1.
te per te nihil manibus tuis adhærere contigerit. Talis seruus fuit Paulus qui dicebat: Non sum sicut 2. Cor. 2. d
plurimi adulterantes Verbum Dei, sed ex sinceritate, sicut ex Deo coram Deo, in Christo loquimur, *et cetera.*

E Tertio quantum ad retributionem præmij cumulati, subiungit: *Eris potestatem habens super decem ciuitates.* Nota quòd decem ciuitates istæ intelliguntur esse animæ beatificatæ, sicut per decem mnas acquisitas, animæ ad Christum conuersæ, quas vocat mnas in statu viæ propter vertibilitatem, sed in statu patriæ ciuitates, propter immutabilitatem gloriæ. Et de his Glossa: Decem ciuitates sunt animæ Glos. in hũc
per verba legis ad gratiam Euangelij peruenientes, locum to. 5.
quibus tunc glorificandus præponitur qui eis pecuniam verbi digne Deo commendauerit. Vnde dicitur: Quæ est nostra spes, aut gaudium, aut corona 1. Thes. 2. d
F gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Iesum? Dicuntur autem eis præponi propter quamdam excellentiam gloriosam, non propter imperium potestatis. Quia cum euacuauerit omnem principatum 1. Cor. 15.
et potestatem et virtutem, *et cetera.* Quod dicitur e
quantum ad imperium dominationis, non quantum ad gradum excellentiæ, et dignitatis: quia magna erit dignitas de multorum conuersione. Ideo dicitur: Qui bene ministrauerint, gradum bonum sibi 1. Tim. 3. e
acquirent. Et iterum: Qui bene præsunt presbyte- Ibid. 5. c
ri, duplici honore digni habeantur, quia et ratione sui, et ratione populi acquisiti. Vnde et Daniel: Qui Dan. 12. b
ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ, *et cetera.* Et propterea dicitur: Sapientia confortauit sapien- Eccls. 7. e
tem,

tem, super decem principes ciuitatis. Licet ergo Iudæorum populi pro maxima sui parte fuerint obdurati, non frustra tamen eis prædicauerunt Apostoli. *Rom. 12. d* Vnde dicitur: Numquid Deus repulit populũ suum? Absit: Nam et ego Israelita sum ex semine Abraam, *et cetera.* Non repulit Deus plebem suam quam præsciuit. Et post: Ergo in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt, quæ quidem sunt in gloriam prædicantium, secũdum illud: *Isa. 39. e* Omnibus his velut ornamento vestieris.

Et alter venit dicens. Postquam iudicij expressit formam circa ordinem prædicantium, qui fideliter laborauerunt in conuersione Iudæorum, hic secundo exprimitur circa ordinem prædicantium qui fideles fuerunt in conuersione gentilium populorum. Circa quem ordinem duo introducuntur, scilicet fidelitas ministerij, et sublimitas præmij. Primo ergo quo ad ministerij fidelitatem, dicitur:

Et alter venit dicens: Domine, mna tua fecit quinque mnas. *Glos. in hūc locum to. 5.* Glossa: Mna una quinque fecit, quia gentes quinque sensibus antea mancipatas, ad gratiam fidei euangelicæ conuertit. In cuius figuram dictum est illi mulieri Samaritanæ, quæ figuram gentium gerebat: *Ioan. 4. e* Quinque enim viros habuisti, *et cetera.* Sed quando isti quinque sensus conuertuntur ad Dei obsequium, tunc mna gratiæ dicitur quinque lucrari, *Isa. 19. e* secundum illud: In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti loquentes lingua Chanaam, et iurantes per Dominum exercituum. In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, et titulus Domini iuxta terminum eius. Dicuntur ergo animæ de gentibus conuersæ quinque, non propter hoc quòd pauciores sint illis quæ de Iudæis conuersæ sint, sed quia illæ agebantur secundum legem Decalogi: istæ vero secundum leges sensuum et carnalium voluptatum. Propter quod et Iudæi dicuntur vocari de prope, *Ephe. 2. e* Gentiles vero de longe: Euangelizauit pacem vobis qui longe fuistis, et pacem ijs qui prope.

Secundo quantum ad præmij sublimitatem subdit: *Et huic ait: Et tu esto super quinque ciuitates*, idest gloriam habeas de vniuersitate fidelium conuersorum. *Glos. interlin. in hunc locum to. 5* Vnde Glossa: Respectu earum animarum quas imbuisti fide et conuersione magnus et sublimis esto: et non tantum de tuis, sed etiam de auditorum profectibus honoreris. De ijs gentibus Paulus nobilissimus prædicator, licet minimũ se diceret et sentiret Apostolorum, maximã tamen multitudinẽ adduxit ad ouile Domini. Cum secundum illud: *Isa. 60. d* Minimus erit in mille: et paruulus in gentem fortissimam. *Gal. 2. b* Vnde et ipse dicebat: Qui operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes. Et nota quòd licet decem seruos dixerit vocatos propter humilitatem prædicatorum, non resumit nisi de tribus, duobus scilicet bonis, et vno malo, ad insinuandum quòd omnis prædicatio bonorum est bipartita secundum duplicem populum, et duplicem parietem. Ratione cuius etiam duplex sacerdotium fuit, et duplex testamentum, et duplex dicitur esse ordo prædicantium bonorum, secundum duplicem differentiã ouium pascendarum. *Gen. 32. b* In cuius figuram dicitur: In baculo meo transiui Iordanem istum: et nunc cum duabus turmis regredior. *Ioan. 10. c* Et: Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili. *Ephe. 2. e* Et: Vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominem, faciẽs pacem. In huius dissipationem etiam duos principes Apostolorum tamquam duos prædicatores præcipuos et duces prædicantium Dominus præmisit, Petrum scilicet, et Paulum, dans Petro præcipuam potestatem faciendi mirabilia: Paulo vero profundissimam sapientiam ad intelligenda my- *1. Cor. 1. c* steria. Quia sicut dicitur: Iudæi signa petunt, et Græci sapientiam quærunt. Quicumque ergo boni prædicatores sunt, imitatores sunt horum duorum, et adducunt ad præsepe Dominicum vel bouem vel asinum, idest, decem mnas, vel quinque secundum horum differentiam populorum. Et ex hoc apret differentia inter parabolã, quam proponit Matthæus de talentis, et quam hic ponit Lucas. *Mat. 25. b* Quia ista, differentiam respicit prædicatorum respectu audientium, illa vero respectu propriorum meritorum: ideo hic dicit quòd tantumdem omnibus dedit: ibi vero quòd vni plus, alij minus. Vnde et illa in Hierusalem proposita fuit, hæc autem in via. In vtraque tamen fidelium prædicatorum studiosa sedulitas approbatur, et negligentia reprobatur. Et in hoc specialiter Iudæorum rebellium perfidia condemnatur, cum in fine parabolæ subditur, de interfectione inimicorum, hoc est, rebellium Iudęorum.

Et alter venit dicens, et cetera. Postquam descripsit iudicij formam respectu omnium et respectu fidelium, hic describit eam respectu negligentium qui omnes in persona istius serui tertij designantur. Circa hęc autem quattuor introducuntur ab Euangelista, scilicet serui pigri absconsio, nequam excusatio, et recta redargutio, et condemnatio iusta. Primo ergo quantum ad ipsius serui absconsionem pigram, dicit:

Et alter venit dicens: Domine, ecce mna tua quam habui repositam in sudario. *Glos. interlin. in hunc locum to. 5.* Glossa: Tertius seruus, illi sunt qui post collectos Iudæos et gentes negligenter vtuntur commisso prædicationis officio. De quibus dicitur: *Hier. 48. b* Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter, et maledictus qui prohibet gladium suum a sanguine. Tunc negligenter fit, quando donum sapientiæ absconditur et occultatur. Ideo dicit repositam esse in sudario. Pecuniam reponit in sudario qui ad prædicandum idoneus, officium prædicandi vel suscipere renuit, vel susceptum verbum negligenter gerit, et percepta dona sub torpore corporis abscondit, dicens: sufficit mihi vt de me rationem reddam: cur alijs prædicem, vt de alijs cogar reddere rationẽ? Talis est merito maledicendus. *Prou. 11. d* Quia qui abscondit frumenta, maledicetur in populis. Paruus enim pastor est qui cibum habens permittit oues fame mori. *Eccli. 29. b* Propter quod dicitur: Perde pecuniam propter fratrem et amicum: et non abscondas illam sub lapide in perditionem. Et si hoc est de pecunia dictum, multo fortius de scientia. *Eccli. 41. d* Vnde dicitur: Sapientia absconsa, et thesaurus inuisus, quæ vtilitas? *et cetera.* *Ezec. 3. d* Vnde Ezechiel: Si dicente me ad impium, *et cetera.* ibi Glossa: Magnum discrimen est ibi celare sermones. Sed hoc intelligitur non de occultatione quæ venit ex prudentia. *Eccls. 3. b* Nam dicitur: Tempus tacendi, et tempus loquendi. *Ps. 118. b* Et in psalmo: In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. *Prou. 15. b* Propter quod dicitur: Sapientes abscondunt scientiam. *Eccli. 20. a* Et: Est tacens qui inuenitur sapiens, et est odibilis qui procax est ad loquendum: sed intelligitur de absconsione ex timore, vel adulatione, vel auaritia, vel negligentia, ideo signanter dicit: reposita est in sudario. In sudario enim inuoluuntur mortui. Et tunc mna reposita est in sudario quãdo affectio mortua ad proximum abscondit loquelam et doctrinam propter malam vitam, sicut illi de quibus dicitur: *Rom. 1. c* Qui veritatem Dei in iniustitiam detinent, vel propter cordis desidiam, quia non habet charitatem fraternam, propter quod dicitur: *Eccli. 30. c* Bona abscondita in ore clauso, quasi appositiones epularum circumpositæ sepulchro. Et propterea in eius figuram manna absconditum computruit: *Exo. 16. d* Et mna in sudario non multiplicatur, et frumentum in horreo non excrescit, sed a tineis manducatur: solum autem fructificat quando seminatur: Sic et verbum Dei quod pretio et semini comparatur. *Prou. 15. a* Et ideo dicitur: Labia sapientum disseminabunt scientiam, cor stultorum dissimile erit.

Secundo quantum ad excusationem nequam, subdit: *Timui enim te, quia homo austerus es.* In quo se excusat,

Prou.22.b excusat, vt piger per timorem. Dicit Piger: Leo est foris, in medio platearum occidendus sum. Vnde et talibus competit illud: Trepidauerunt timo- Ps. 52. b re, vbi non erat timor. Excusat se nequiter, quia culpam suæ negligentiæ imponit austeritati Domini iudicantis, cum e contrario ipse dicat: Discite a me, Mat.11.d quia mitis sum, et humilis corde. Et: Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Rom. 2. a Excusat etiam insipienter, quia cum deberet loqui pro se, loquitur contra se, cum subdit: *Tollis quod non posuisti: et metis, quod non seminasti*. Glossa: Metit Dominus vbi non seminauit, id est eos reos impietatis tenet quibus verbum legis, vel Euangelij non ministrauit. Glos.in hūc locum to.5. In quo allegat seueritatem diuini iudicij, quia Dominus punit etiam ignorantes, et ideo timere debet, quòd multo fortius puniet negligentes. Vnde dicitur: Qui timent Dominum, inquirent quæ beneplacita sunt ei. Eccli 2. d Punit etiam Dominus illos quibus legem non dedit a quibus requirit iustitiam: quia etsi non habent legem scriptam, habent tamen legem naturæ interius impressam, propter quod dicitur: Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Rom. 2. b Vnde et ibidem: Ibid. c Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimoniū reddente illis conscientia ipsorum, *et cetera*, cum iudicabit Deus occulta hominum per Iesum Christum.

Tertio quantum ad serui redargutionem rectam, subditur: *Dicit ei: De ore tuo te iudico serue nequam*. Seruum nequam vocat, quia piger erat in negligendo, quia superbus fuit in iustificando se, et nequam Dominum accusando. Glossa: *Nequam*, quia piger ad exercendum officium, superbus ad accusandum diuinum iudicium. Glos.interlin.in hunc locum to.5. Et ideo ex suo ore dum se credit iustificare, potius accusat, secundum illud: Iob 9. e Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocētem ostendere, prauum me comprobabit. Quia vt dicit Augustinus: Augus. in sent. to. 3. sent. 6. Bene loqui, et male viuere, nihil aliud est, quàm se sua lingua damnare. Hic ergo negligens dum iudicium et seueritatem Dei ostendit se scire, loquitur contra se, vnde et subdit: *Sciebas quòd ego homo austerus sum, tollens quod non posui, et metens quod non seminaui*, per seueritatem vindictæ, secundum illud: Ps. 74. a Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. *Et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam*, per sedulitatem vigilantiæ, per quam pecuniam euangelicæ prædicationis debuit multiplicare euangelizando, ne propter negligentiam diuinam incurreret iram. Vnde Glossa: Glos.in hūc locum to.5. Si durum et crudelem esse me noueras, et aliena sectari, ibiq. metere vbi non seuerim, quare non tibi istiusmodi cogitatio incussit timorem, vt scires me mea diligentius quæsiturum? Et nota quòd vocat mnam pecuniā suam, quia scientia et gratia et doctrina potius est Dei quàm nostra. Et ideo dicitur: Eze. 2. c Loquens verba mea ad eos. Glossa: non tua. Vnde Matthæus: Act.10. b Non enim vos estis, qui loquimini, *et cetera*. Sed est hæc pecunia nobis concessa ad fructificandum, et ideo addit: *Et ego veniens cum vsuris vtique exegissem illud?* scilicet per æquitatem iustitiæ, per quam exigit vsuras multiplicis fructificationis. Vnde Glossa: Glos.in hūc locum to.5. Qui verbi pecuniam a doctore percipit, eumq. credendo, necesse est eam cum vsuris soluat operando. Qui ergo neglexit alios docere cum potuit, illorum negligentiæ sibi imputabuntur. Vnde Chrysostomus: Qui seminandi causa semen accepit, et tempore seminationis non seminat, damnum facit Domino (et si semen custodiat) tantum, quantum poterat lucrum facere si opportuno tempore seminasset. Vnde et Dominus veniens ad iudicandum, non requirit solum donum quod dedit, verumetiam fructum quem ex dono expectauit. Ideo dicit Matthæus: Mat.3. b Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur.

A Vnde et de ficulnea supra dicitur: Sup.13. b Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, et non inuenio. Succide ergo illam, vt quid etiam terram occupat? Quærit ergo et de arboribus fructum, et de pecunia spirituali vsuras. Vnde Gregorius dicit quòd cum augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Greg. hom. 9. in Euangel.to.2.

Quarto quantum ad ipsius serui condemnationem iustam subiungitur: *Et astantibus dixit: Auferte ab illo mnam, et date illi, qui decem mnas habet*. Astantes vocat eos qui assistunt ei in iudicio siue angelos, siue sanctos alios, quorū iudicio et approbatione præmium correspondens dono inutiliter habito auferetur, et B dabitur gloria et gaudium dispensatori fideli, secundum illud: Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam. Apo. 3. c Hoc etiam iudicium exercet Dominus in præsenti sæculo, auferendo etiam dona concessa propter negligentum desidiam, et abusionem. Vnde Glossa: Glos.in hūc locum to.5. Collatam gratiam amittit, qui eam communicando alijs, prædicare neglexerit: augetur vero illi, qui in ea laborauit, sicut regium chrisma quod superbiendo Saul amisit, Dauid obediendo promeruit. Spiritus enim Dei, qui a Saule recessit, directus est a die illa et deinceps in Dauid. 1.Reg. 16. c Vnde et dicitur: C Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus eius. Mat.21.d Magis autem datur ei qui habet decem mnas propter mysterium, quia illum designat ordinem eorum, qui Iudaico populo prędicauerunt, qui etiam finaliter ad Christum conuertendus est. Vnde Glossa: Glos.in hūc locum to.5. Cum omnis Israel saluus erit, tunc omnis plenitudo spiritualis gratiæ quam modo tepenter exercemus, doctoribus illius populi abundanter conferetur. Vnde dicitur: Rom. 9. f Isaias clamet pro Israel: Si fuerit numerus filiorū Israel tamquam arena maris, reliquiæ saluæ fient. Et quia hoc videtur irrationabile et incredibile, quod dat abundanti. Ideo sub- D ditur: *Et dixerunt ei, Domine, habet decem mnas*, quasi dicant, non videtur esse recta sententia. Ideo pro omnibus generaliter sententiat, dicens: *Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur et abundabit*. Glossa: Glos.interlin. in hūc locum to.5. Vtenti eo quod habet. *Ab eo autem qui non habet*, scilicet rectum vsum. *Et quod habet*, scilicet diuinum donum. *Auferetur ab eo*, per diuinum iudicium. Quod expressius dicitur: Mat.25.e Quod videtur habere auferetur ab eo. Vnde tunc verificatur illud: Prou. 11. e Alij diuidunt propria et ditiores fiunt, alij rapiunt non sua, et semper in egestate sunt. Et ideo generaliter omni habenti scilicet desiderium audiendi, dabitur sensus intelli- E gendi. Si dilexeris audire, sapiens eris. Eccli.6. d Habenti voluntatem operandi, dabitur facultas perficiēdi. Deus est qui operatur in vobis et velle et perficere. Phil. 2. b Habenti opera, dabitur intelligentia spiritus: A mandatis tuis intellexi. Psal.118.n Super senes intellexi. Habenti iustitiam, dabitur sapientia: Fili concupiscens sapientiam, conserua iustitiam. Eccli.1. d Habenti gratiam, dabitur gloria: Gratiam et gloriam dabit Dominus. Psal.83. d Habenti arrhā, dabitur hereditas æterna: In quo et credentes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ, *et cetera*. Ephe.1. c Habenti cumulum meritorum, dabitur cumulus præmiorum. Quia dicitur: F Qui parce seminat, parce et metet, et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet. 2.Cor.9. b Supra: Date, et dabitur vobis. Mensurā bonā, *et cetera*. Sup. 6. e

Verumtamen inimicos meos, et cetera. Post formam iudicij respectu omnium et fidelium et negligentiū hic subiungitur pœna respectu rebellium. Vnde ex hac parabola possunt quinque differentiæ hominum elici, quarum duæ bonæ, et tres malæ. Quinque hominum differentiæ. Nam boni sunt fideliter docentes, boni fideliter eorum doctrinæ adhærentes. Mali vero sunt ignorantes, et negligentes, et malignantes. Omnes enim boni aut sunt subditi, aut prælati. Mali vero aut ex ignorantia, aut infirmitate, aut malitia vniuersaliter peccant. Vnde Glossa dicit his quinque personis omne genus hominum Glos.in hūc locum to.5.

minum in futuro iudicio discutiendum signat. In hac igitur parabola circa iudicium rebellium duo insinuantur, scilicet rebellium pœna, et rebellium persona. Primo igitur quantum ad rebellium pœnam dicitur:

Verumtamen inimicos meos, per suam arrogantiam, Psal.73.d secundum Psalmum: Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper. Ille enim maxime inimicatur Deo, qui contra eum erigit ceruicem suam per superbiam, Iob 15. d secundum illud: Cucurrit aduersus Deum erecto collo, et pingui ceruice armatus est. Talis est Iac. 4. d qui quærit gloriam in hoc mundo: Nescitis, amicitia 1.Ioan.2.c huius mundi, inimica est Dei? Quicumque, *et cetera*. Et: Si quis diligit hunc mundum, non est charitas patris in eo. *Illos qui noluerunt me regnare super se*, Hier.2. d per inobedientiam: A sæculo confregisti iugum meũ, rupisti vincula mea, et dixisti: Non seruiam. Et hæc Iob 22. c oritur ex arrogantia. Qui dicebant Deo: Recede a nobis: et quasi nihil possit omnipotens, æstimabant eum. *Adducite huc: et interficite ante me*, per seueram vindictam, qua interficientur per gladium diuinæ sententiæ, et deijcientur in locum damnationis æter- Ps. 149. b næ, gladij ancipites in manibus eorum ad faciendam Apo. 1. c vindictam in nationibus. Vnde dicitur: De ore eius gladius ex vtraque parte acutus exibat. Et hoc com- Deut.32.f minatur in Deuteronomio: Si acuero vt fulgur gladium meum, et arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem hostibus meis. Et de hoc in figura Eze. 9. b Ezechiel: Transite per ciuitatem sequentes eum, et percutite.

Secundo quantum ad rebellium personam insinuandam, subdit: *Et his dictis præcedebat ascendens Hierosolymam*, quasi ex ipso facto ostẽdebat se dicere prædicta propter Hierosolymitas qui erant eum negaturi, non esse suum regem. Propter quam etiam causam statim consequenter agit, quo modo vt rex venit in Hierusalem, sedens super asinam. Sed post illam magnam gloriam sustinere debebat contumeliam. Et quia ad illam non ibat compulsus sed voluntarius, ideo signanter dicitur quòd præcedebat, vt animaret ceteros ad tolerantiam passionum, secundum illud: 1.Pet. 2. d Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exem Heb. 2. a plum, vt sequamini vestigia eius. Et: Curramus ad propositum nobis certamen aspicientes in auctorem fidei, et consummatorem Iesum, *et cetera*. Ideo etiam præcedebat, vt formam daret prælatis præcedendi Ioan. 10. a oues contra ferocitatem lupinam: Bonus pastor cum proprias oues emiserit, ante eas vadit, et oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. In huius figuram 1.Mac.5. e dicitur de Iuda: Cum videret populum trepidantem ad transferendum torrentem, transfretauit ad illos prior. Huius notabilis imitator fuit Paulus, qui licet sciret quòd multa a Iudæis deberet pati in Hie- Act.20. e rusalem, secrete ascendit ad subditorum salutem. Spiritus sanctus per omnes ciuitates mihi protestatur, dicens, quoniam vincula et tribulationes Hierosolymis me manent, *et cetera*. Nec facio animam meam pretiosiorem quàm me, dummodo consummem cursum meum et ministerium verbi quod accepi. Sic et Christus faciebat. Vnde licet ad tempus Iudæam declinasset, quia nondum venerat hora eius. Nunc ibat tradere animam suam, propter nos in manus inimi- Hier.12.b corum secundũ illud: Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius. Ideo ascendebat Hiero- Sup. 13. g solymam, quia sicut supra dictum est, non capit prophetam perire extra Hierusalem. Quare autem hoc? ratio supra reddita est, quia hoc exigit excellentia pontificalis, magistralis, et regiæ dignitatis, et Iudai- Glos. in hũc locum to.5. cæ perfidiæ excæcandæ. Vnde Glossa: Finita parabola, vadit Hierosolymam, vt ostendat de eiusdem maxime ciuitatis euentu parabolã fuisse præmissam.

Et factum est cum appropinquasset, et cetera. Postquã confutauit Iudæorum dolositatem, impietatem, et curiositatem, hic sequitur quarta pars principalis in qua confutat incredulitatem, quæ in cordibus Iudæorum fuit causa et radix omnium prædictorum. Diuiditur autem hæc pars in duas, in quarum prima confutat incredulitatem Iudæorum per facta: in secunda vero per verba et documenta. Et factum est in Inf. 20. a vna dierum, *et cetera*. Confutat ergo incredulitatem Iudæorum per facta, per quæ ostendit se Christum Dominum in lege promissum. Primo quò ad potestatem regalem: secundo quò ad pietatem pontificalem, ibi: *Et vt appropinquauit, videns ciuitatem*. Tertio quantum ad æquitatem iudicialem, ibi: *Et ingressus in templum*, et cetera. Quarto quantum ad auctoritatem magistralem, ibi: *Et erat docens quotidie in templo*, et cetera. Potestatem autem regalem ostendit se Christus habere tripliciter. Primo per excellentiam in imperando. Secundo per discipulorum obedientiam in obsequendo, ibi: *Abierunt autem qui missi erant*. Tertio per populorum reuerentiam in laudando, ibi: *Eunte autem illo*, et cetera. Excellentia igitur regiæ potestatis in Christo ostenditur per imperium ipsius pium, prouidum, et potestatiuum. Tale namque imperium decet regem clementissimum, sapientissimum, et potentissimum. Ostenditur autem imperium eius pium secundum mysterium gratiæ, prouidum secundum spiritum prophetiæ, et potestatiuum per culmen auctoritatis præcelsæ. Primo igitur quantum ad imperium pium per mysterium gratiæ, dicit:

Et factum est, cum appropinquasset ad Bethphage, et Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliueti. Quod et si verum fuerit ad litteram, hoc tamen aliud prætendebat per figuram et mysticam intelligentiam. Vnde Ambrosius: Venit ad montem oliuarum, vt nouellas oliuas virtute in sublimi plantaret. Et nota quòd dicit tria, scilicet Bethphage, quæ est in monte Olí- Ambr. li.9. in cap. 19. Luce to. 3. ueti, et viculus sacerdotum, vt dicit Hieronymus: Et Hiero. li.3. in cap. 21. Mat. to. 6. interpretatur domus buccæ, per quam confessio et pœnitentia significantur. Bethania domus obedientiæ. Et mons Oliueti propter mixtionem olei insinuat vnctionem et eminentiam sapientiæ. Et per hęc tria Dominus appropinquat nobis, id est facit appropinquare sibi, scilicet per pœnitentiam. Erant ap- Sup. 15. d propinquantes ad Iesum publicani, *et cetera*. Per obedientiam: Appropiate ad me indocti, et congre- Eccli. 51. d gate vos in domum disciplinę. Et hęc est domus obedientiæ siue religionis. Per sapientiam: Qui appro- Deut. 33. a pinquant pedibus eius, *et cetera*. Pedes autem Domini venientis, ascendentis, et iudicantis steterunt super montem Oliuarum, quia qui vult vias eius videre (quæ sunt misericordia, et veritas) indiget vnctione per quam in eminentiam sapiens eleuetur, vt per contemplationem conscendat in cælum per tres gradus. Primus gradus est incipientium, secundus proficientium, tertius perfectorum. Et ad hoc omnis Christi operatio et Euangelica prædicatio ordinatur, scilicet, vt sic tripliciter Christo appropinquemus. Et ideo subdit: *Misit duos discipulos suos, dicens: Ite in castellum quod contra vos est*. Per duos discipulos missos intelligitur vniuersitas discipulorum missorum ad conuertendum mundum et maxime populum gentium. Vnde Chrysostomus dicit quòd isti duo primo prædicauerunt gentibus: Philippus in Samaria: Petrus in Cæsarea: ideo autem sunt duo, ad commendandum nexum charitatis, seu propter duplicem ordinem prædicantium, secundum qualitatem populorum conuertendorum. Vnde Glossa: Duos mittit propter scientiam veritatis, et munditiam operis, vel geminæ dilectionis Dei, et proximi sacramentum toto orbe prædicandum: vel propter duos ordines prædicandi, vnum in circumcisione, et alterum in gentibus. In cuius designationem dicitur: Misit illos binos ante faciem suam. Vnde dicitur: Melius est duos esse simul, quàm vnum. Per castellum illud, quod est contra discipulos intelligitur mundus,

Chrysost. in opere imperf. Mat. c. 21. hõ. 37. to. 2. Act. 8. a Act. 10. e Glos. interlin. in hũc locum to. 5. Eccls. 4. b

Ioan.15.e mundus, de quo Ioannes: Si mundus vos odit, scito-
te quia me priorem vobis odio habuit. Et tamen in
hunc misit discipulos ad prædicandum. Vnde Glos-
Glos.inter- sa: Misit discipulos in castellum quod cōtra eos erat,
lin. in c.21 idest doctores qui indocta ac barbara totius orbis la-
Mat. to. 5. tera, quasi contrapositi castelli mœnia euangelizan-
do penetrarent. In hoc igitur præfiguratur discipulo-
rum missio ad conuertendum mundum, quæ facta
est post passionem et resurrectionem, secundum il-
Mar. vlt. lud: Dixit eis: Euntes in mundum vniuersum,
e prædicate euangelium omni creaturæ. Hoc ergo
fuit imperium pium: et hoc designat appropinqua-
tio ad montem Oliueti, de quo Christus ascendit in
cælum.

Secundo quo ad mandatum prouidum per spiri-
tum prophetiæ, subdit: *In quod introeuntes inuenie-
tis pullum asinæ alligatum*, quod quidem dicere non
poterat certitudinaliter, nisi quia habebat præscien-
tiam futurorum, verumtamen et hoc ipsum sine my-
sterio esse non potest, quia rex cæli et terræ quæ-
rit pullum, et non quemcumque, sed indomitum.
Vnde subdit: *Cui nemo vmquam hominum sedit*, nec
qualitercumque, sed alligatum, propter quod ad-
dit: *Soluite et adducite*. Ex quo manifeste apparet
quòd hoc sine mysterio esse non potest. Propterea
intelligendum est quòd sicut per asinam intelligitur
synagoga, ita per pullum gentilitas designatur. Vn-
Glos. in hūc de Glossa: Tres Euangelistæ Græce scripserunt qui
locum to.5. pullum tantum commemorant. Matthæus qui he-
braice scripsit, et asinam solutam et adductam re-
fert, vt hebrææ quoque gentis, si pœnituerint, non
Mat.21.a desperandā monstret esse salutem. Vnde Matthæus:
Inuenietis asinam alligatam, et pullum cum ea. Di-
citur autem populus gentilis pullus asinæ propter sto
Iob 11.c liditatem ingenij: Vir vanus in superbiam erigitur,
et tamquam pullum onagri se liberum natum putat.
Sed alligatus dicitur funibus peccatorum, secundum
Prou.5.d illud: Impius funibus peccatorum suorum constrin-
gitur. Et his funibus non tantum populus gentium
ligatus erat, verumetiam synagoga. Vnde supra:
Sup.13.c Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligauit Satanas
ecce decem et octo annis, non potuit solui a vinculo?
Et dicitur etiam indomitus esse, quia carebat omni
Glos. in hūc regimine disciplinæ Dei. Vnde Glossa: Introeuntes
locum to.5. in mundum prædicatores, inuenerunt populum na-
tionum perfidiæ vinculis irretitum, liberum et la-
sciuum, cui nemo vmquam hominum insederat, id
est, nullus rationalis doctor frenum correctionis im-
posuit. De hoc ergo mandat discipulis, vt soluant,
Mat.18.c secundum illud: Quæcumque solueris super terram,
erunt soluta et in cælo: hoc autem non est virtute hu-
Iob 39.a mana, sed diuina, propter quod dicit Iob: Quis
dimisit onagrum liberum, et vincula eius quis sol-
Isa. 60.b uit? Et tunc qui soluitur, ad Iesum adducitur: Ape-
rientur portæ tuæ iugiter, vt afferatur ad te fortitu-
do gentium, et reges eorum adducantur.

Tertio quo ad mandatum protestatiuum per cul-
men auctoritatis præcelsæ, subditur: *Et si quis vos in-
terrogauerit: Quare soluitis?* scilicet contrectantes rem
alienam, *Sic dicetis ei: Quia Dominus operam eius desi-
derat*, vt eo vtatur tamquam re propria. Hic ad lit-
teram ostendit quòd Christus Dominus erat omniū,
quia qua ratione Dominus erat asini, ea erat et vni-
uersorum. Et vt Dominum se significet omnium ge-
neraliter seipsum vocat Dominum. Vnde ipse dicit
Ioan. 13.b de se: Vos vocatis me Magister et Domine, et bene
dicitis, sum etenim. Nam ipse est qui habet in ve-
Apoc.19.c stimento, et in femore suo scriptum: Rex regum,
et Dominus dominantium. Vnde et sibi dicitur il-
Ester.13.c lud: Domine, domine rex omnipotens, in ditione
enim tua cuncta sunt posita, et non est qui possit tuæ
resistere voluntati: Dominus omnium tu es. Secun-
dum mysterium autem hæc debet esse responsio præ
dicantium et absoluentium qui non faciunt hoc ad

A aliud, nisi vt ad Christum trahant tamquā ad verum
Dominum, qui habet desiderium animarum. Nam
ipse dicit: Deliciæ meæ, esse cum filijs hominum. Prou. 8. d
Ipse desiderat cor hominis: Præbe fili mi cor tuum Prou.23.c
mihi. Quia ipse solus est Dominus. Vnde etsi dia-
bolus ligare permittatur per peccata, non tamen
vendicat sibi super rationalem spiritum dominium
verum. Et hoc est quod Ambrosius dicit: Domina- Amb. li. 9.
tum sibi, inquit, vendicare non poterat, quē reum in cap. 19.
fecerat, non natura, sed culpa. Et ideo cum Domi- Luca. to.3.
nus dicitur, agnoscitur. Nam etsi multi dij, et mul-
ti domini, generaliter tamen vnus Deus, et vnus 1.Cor. 8. b
B Dominus. Vnde dicitur: Nam etsi sunt qui dican-
tur dij, siue in cælo, siue in terra, siquidem sunt dij
multi, et domini multi, nobis tamen vnus est Deus,
pater, et vnus Dominus Iesus Christus. Hic Domi-
nus nullo indiget, secundum illud: Dixi Domino, Psal.15.a
Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non
eges. Et tamen desiderat operam nostræ salutis: Om- 1.Tim.2.a
nes homines vult saluos fieri, et ad agnitionem veri-
tatis venire. Hæc est enim voluntas Dei, sanctifica- 1.Thes.4.a
tio vestra.

Abierunt autem qui missi erant, et cetera. Postquam
manifestauit regiam potestatem in Christo per ex-
C cellentiam in imperando, hic secundo manifestat
eam per discipulorum obedientiam, in obsequen-
do. Circa quod explicandum ostenditur in discipu-
lis perfectio obedientiæ in eundo, exequendo, et
redeundo. Primo ergo quantum ad discipulorum
obedientiam per præceptum euntium, dicitur:

*Abierunt autem qui missi erant: et inuenerunt, sicut
dixit illis, stantem pullum*. In quo apparet quòd qui
Christo obtemperat, decipi non potest, quia ipse
sic præcepit præsentia, quòd præscit futura. Vnde
dicitur: Omnia nuda et aperta sunt oculis eius, ad Heb.4.c
quem nobis sermo. Secundum autem mysterium
D significationis discipuli inuenerunt pullum stantem,
quia inuenerunt gentilem populum otiosum, secun-
dum illud: Vidit alios stantes in foro otiosos, et di- Mat.20.a
xit illis, *et cetera*. Statum autem ad modum stan-
di expressius dicit Marcus: Vbi dicitur quòd abeun- Mar.11.a
tes inuenerunt pullum alligatum ante ianuam foris
in biuio. Nam gentes antequam ad Christum ve-
nirent, foris erant. Vnde dicitur: Quid enim mihi 1.Cor.5.d
de ijs qui foris sunt, iudicare? Sequitur: Nam eos,
qui foris sunt, Deus iudicabit. Vnde Glossa: Mar- Glos. in hūc
cus ait foris ante ianuam ligatum, quia quicumque locum to.5.
extra Christum est, foris in via est: qui est in Chri-
E sto, foris non est. Ideo Ioannes: Si quis in me non Ioan.15.a
manserit, mittetur foras sicut palmes, et arescet.
Ideo autem dicitur esse in biuio, quia non sequeba-
tur aliquam certam viam. Vnde Glossa: In biuio li- Glos. in hūc
gatus stabat qui non vnam fidei vitæq. viam tene- locum to.5.
bat, sed pluribus erroribus deseruiebat. Ideo dici-
tur: Testificor Domino, vt iam non ambuletis, sicut Ephe.4.d
et gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris
obscuratum habentes intellectum, alienati a vita
Dei per ignorantiam, quæ est in illis. In hoc ergo in-
uenerunt discipuli populum gentium, qui per di-
uersas sectas et vias idolatrabant, secundum illud:
F In vijs sedebas, expectans eos quasi latro in solitudi- Hier.3.a
ne, et polluisti terram in fornicationibus tuis. Ideo
rectè designatur per Thamar, de qua dicitur: Mu- Gen.38.e
tato habitu sedit in biuio. Et: Vir duplex animo, in- Iac.1.a
constans est in omnibus vijs suis.

Secundo quantum ad obedientiam discipulorum
præceptum exequentium, dicitur: *Soluentibus au-
tem illis pullum, dixerunt Domini eius ad illos: quid solui-
tis pullum?* per attrectationem rei alienæ. Qui plu-
res Domini dicuntur, quia secundum veritatem hi-
storiæ, tam asina, quàm pullus dicitur fuisse totius
istius castelli, quo vtebantur pauperes ad afferendum
aquam. *At illi dixerunt: Quia Dominus eum necessa-
rium habet*, per dominium rei propriæ. Vnde ex hoc

apparet virtus diuini præcepti, quia nec amplius quæsierunt, nec restiterunt. Vnde Chrysostomus: Virtus Christi præparauit eorum cor ad dandum ignotis. Ex hoc etiam apparet virtus obedientiæ, quantæ sit efficaciæ, quia ei, cui obedit, nullus valet contradicere dominus. Vnde dicitur: Vir obediens loquetur victoriam. Et nota hic quòd secundum mysterium plurimi dicuntur populi gentilis domini, quia seruus erat ille populus non vnius Domini et Dei, sed multorum vitiorum, et dæmonum. Quia a quo quis superatus est, huius et seruus est. Vnde Glossa: Multos habebat dominos qui non vni superstitioni, sed pro libitu immundorum spirituum sectabantur errores. Ideo dicitur: Domine Deus noster possederunt nos domini absque te. Hi resistunt Apostolis volentibus soluere pullum, quia tam dæmones, quàm peccata, atque etiam diaboli membra resistunt, et obstaculum ponunt gratiæ, sicut Simon magus Petro, et Elymas magus Paulo. Resistebat autem illis Elymas magus, quærens auertere proconsulem a fide. Sed audito nomine Christi, et eius virtute per miracula patefacta obmutescunt, quia omnes tales in Christi nomine superantur. Vnde Glossa: Qui doctoribus ad salutem gentium venientibus obstiterunt, suas tenebras defendunt, donec miraculis attestantibus veri possessoris virtus innotescat. Vnde et Petrus cum Apostolis dixit ijs qui prohibebant eos prædicare ad pulli solutionem: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Et hoc quia ipse est solus verus Dominus, et personarum nostrarum et rerum: Quoniam meæ sunt omnes feræ siluarum, iumenta in montibus et boues.

Chryso. in opere impf. Mat. c. 21. homil. 37. to. 2. | Prou. 21. d | 1. Pet. 2. d | Glos. in hunc locum to. 5. | Isa. 26. b | Act. 13. d | Glos. in hunc locum to. 5. | Act. 5. e | Psal. 49. d

Tertio quantum ad discipulorum obedientiam, secundum præceptum redeuntium subiungitur: *Et duxerunt illum ad Iesum*. Vt implerent Christi mandatum, quibus supra dixerat: Soluite et adducite mihi: *Et iactantes vestimenta sua supra pullum, imposuerunt Iesum*. Vt ostenderent Iesum esse promissum regem. Vnde dicitur: Hoc autem factum est, vt impleretur quod dictum erat per prophetam, dicentem: Dicite filiæ Sion: ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam et pullum filium subiugalis. Sic enim habetur: Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem: Ecce rex tuus veniet tibi iustus et Saluator: ipse pauper, et ascendens super asinam et super pullum filium asinæ. Ex hoc ergo manifesto iudicio, et præhabito colligebatur quòd Christus erat verus rex Iudæorum. Sed hoc est mirabile quòd Christus cum esset verus Deus, et rex regum, ascendere voluit super animal tam despectum. Sed tamen hoc valde rationabiliter fecit, et propter mysterium, et propter exemplum. Propter mysterium, inquam, quia sicut tactum est, per pullum intelligitur populus gentilis, per asinam Iudaicus. Et ideo licet alter deberet sibi sufficere, tamen super vtrumque ascendit: primum super pullum, et deinde super asinam, vt ostenderet se primo vocaturum populum gentium, deinde in fine mundi populum Iudæorum. Vnde et in illa nobilissima prophetia dicitur: Non auferetur sceptrum de Iuda, et dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem, o fili mi, asinam suam. Lauabit in vino stolam suam, et in sanguine vuæ pallium suum: hoc fuit in torculari crucis. Quoniam ergo hunc pullum, idest, populum gentium Christus ad se duci fecit, et super eum ascendit per ministerium Apostolorum: ideo dicitur quòd discipuli iactauerunt vestimenta sua, idest, exempla bona, per quæ conuerterunt gentem illam, de quibus vestimentis in Apocalypsi dicitur: Beatus qui custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet. In huius figuram etiam dicitur quòd Elias misit pallium suum super Eliseum. Quoniam ergo ista conuersio facta est nō solum per

Mat. 2. a | Zach. 9. b | Gen. 49. b | Apo. 16. c | 3. Reg. 19. c

A Apostolos, verumetiam per septuaginta discipulos, quibus deputatæ sunt particulares Ecclesiæ gentium conuersarum. Ideo in huius figuram dicitur de iudice quodam qui habuit 40. filios et 30. ex eis nepotes ascendentes super septuaginta pullos asinarum. Et de hoc Glossa: Vestimenta Apostolorum doctrina virtutum, vel discretio scripturarum, et gratia spiritualis quibus illi corda hominum prius nuda et frigida contegunt, vt mereantur habere sessorem Christum. Fecit etiam hoc propter exemplum ad conterendum supercilium superborum qui delectātur in multitudine equorum et curruum: Hi
B in curribus, et hi in equis. Et: Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium in equis sperantes, et habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt, *et cetera*. Quod exemplo Christus suo condemnans non multitudinem equorum habuit: immo nec vnum equum, sed super contemptibilem pullum ascendit in die præcipui honoris sui. Vnde Chrysostomus: Vis cognoscere mansuetudinem venientis, considera speciem aduentus eius. Non sedet in curru aureo purpura fulgens, non ascendit super feruidum equum discordiæ amatorem, non habuit in circuitu splendentes gladios, aut cetera ornamenta
C terribilium armorum: sed quid? Ramos frondentes testimonia pietatis. Et sic ostendit verum esse quod in psalmo dicitur: Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibijs, *et cetera*.

Iudi. 12. d | Glos. in hunc locum to. 5. | Psal. 19. b | Isa. 31. a | Chrysost. in opere impf. Mat. c. 21. homil. 37. to. 2. | Ps. 146. b

Eunte autem illo, et cetera. Postquam ostendit se potestatem habere regalem per suam excellētiam in imperando, et discipulorum obedientiam in obsequendo, hic ostendit tertio per populorum honorificentiam in collaudando. Ad hoc autem exprimendum primo explicatur deuotio laudantium. Secundo vero celsitudo laudum, ibi: *Benedictus qui venit rex in nomine Domini*. Tertio vero confutatio inuido-
D rum, ibi: *Et quidam Pharisæorum*, et cetera. Circa igitur deuotionem laudantium exprimendam duo introducuntur, scilicet expressio deuotionis in opere, et expressio in sermone et voce. Primo igitur quantū ad expressionem deuotionis in opere, dicit:

Eunte autem illo substernebant vestimenta sua in via, quod signum erat magnæ deuotionis. Non autem exprimit qui erant illi qui sternebant, quia hoc communiter faciebant omnes, et maxime turbæ. Vnde dicitur: Plurima turba strauerunt vestimenta sua in via: alij autem cædebant ramos de arboribus, et sternebant in via. Et nota hoc quod a mysterio non va-
E cat, quòd discipuli vestimēta sua posuerunt super asellum, sed turba sternebat vestimenta sua sub pedibus asini ad conculcandum. Per hoc enim intelligimus quòd populus gentium conuertendus documenta Apostolorū debebat venerari, et traditiones Iudæorum, et cæremonias conculcare. Vnde Chrysostomus: Super iumentum Apostoli posuerunt vestimenta sua: sub pedibus vero ceteri, quia mandatis Apostolorum Euāgelicis substernuntur Christiani, leges autem consuetudinis conculcant. Vnde dicitur: Quæ mihi fuerunt lucra, arbitror vt stercora, vt Christum
F lucrifaciam. Secundum moralitatem autem per strationem vestimentorum in via, intelligimus conculcationem corporum nostrorum per abstinentiam, et patientiam ad aliorum bona exempla, per quæ dirigantur in via. Vnde Glossa: Turba martyrum exēpla sequens, carnem per abstinentiam edomat, vt Domino iter ad mentem paret, et sequentibus præbeat bona exempla. In cuius etiam rei figuram dicitur quòd Elias reliquit pallium suum Eliseo. Et quia bonum exemplum quasi bono odore trahit ad imitationem, ideo dicitur: Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris. Et hæc in via strata videmus. Vnde dicitur: Tātam habentes impositā nubem testium, *et cet.*

Mat. 21. a | Quare Apostoli super Asellum: et ceteri in via posuerint vestimenta. | Chrysost. in opere impf. Mat. c. 21. homil. 37. to. 2. | Phil. 3. b | Glos. in hunc locum to. 5. | 4. Reg. 2. c | Cant. 4. c | Heb. 12. a

Secundo quantum ad expressionem deuotionis in sermone, subditur: *Et cum appropinquaret iam ad descensum*

descensum montis Oliueti. propter congruentiam loci, quia prope Hierusalem. Vnde et de illo loco ascendit: Reuersi sunt in Hierosolymam a monte, qui vocatur Oliueti, qui est iuxta Hierusalem, sabbati habens iter. Per descensum autem illum intelligitur descẽsus dignationis misericordiæ Dei, propter quod merito a nobis debet laudari, secundum illud: Laudate Dominum omnes gentes: laudate eum omnes populi. Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, *et cetera*. Et ideo subdit: *Cœperunt omnes turbæ descendentium gaudentes laudare Deum voce magna*. per conuenientiam modi. Date nomini eius magnificẽtiam, et confitemini illi in voce labiorum vestrorum. Et: Bene psallite ei in vociferatione. Ratio autem huius laudis magnificæ fuit consideratio mirabilium Christi. Et ideo addit: *Super omnibus, quas videbant, virtutibus*. per conuenientiam ex parte motiui. Nam visio mirabilium inducit et mouet ad laudandum. Cantate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit. Inter omnia autem mirabilia, quæ fecit, maximum fuit suscitatio mortui quatriduani. Ratione cuius turba præcipue Christo obuiam venit. Testimonium perhibebat, quæ erat cum eo quando Lazarum vocauit de monumento, et suscitauit eum a mortuis. Propterea, et obuiam venit ei turba: quia audierat eum fecisse hoc signum. Turbę autem admonebantur a signis, vt crederent ipsum esse Christum promissum regem in lege. Vnde Ioannes: Illi homines cum vidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant: Quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum.

Act. 1. b — Psal. 116. a — Eccli. 39. b — Psal. 32. a — Psal. 97. a — Ioan. 12. e — Ioan. 6. b

Dicentes, benedictus, et cetera. Post deuotionem laudantium, describitur hic secundo celsitudo diuinarum laudum. Describitur ergo salus Christi excellens ex ore turbarum excellenter laudantium regem Christum, et quantum ad venientis excellentem personam: et quantum ad ipsius aduentus efficaciam excellentem. Primo ergo quantum ad venientis excellentem personam, dicitur:

Benedictus, qui venit rex in nomine Domini. Benedicitur autem Christus non quia ex benedictione humana aliquid sibi acquiratur, sed tamquam summe bonus laudatur. Vnde Hieronymus: Benedictio quæ fit in Deo, cõfessio sola est, et laudatio bonorum quæ præstita sunt. Benedictio vero quæ fit a Deo, in nobis impletur, dum de eius beneficijs implemur. Benedicunt ergo eum, et laudant tamquam regem ex semine Dauid, secundum carnem natum. Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius, et regnabit, *et cetera*. Et ad Romanos, allegans Apostolus auctoritatem Isaiæ dicit: Et rursus Isaias ait: Erit radix Iesse: et qui exurget regere gentes, in eo gentes sperabunt, secundum aliam translationem. Et: Ecce dies veniunt, et suscitabo Dauid germen iustum, et regnabit rex, *et cetera*. Benedicunt etiam eum tamquam diuinitus missum, cum dicunt: *Qui venit rex in nomine Domini*. In nomine Domini venit, qui ex parte Dei patris venit: Ego veni in nomine patris mei. Venit autem Christus in nomine Domini tripliciter, scilicet in carnem. In propria venit, et sui eum non receperunt. Et hic aduentus est memorandus propter nimiam dignationem: Adhuc modicum est, et ego mouebo cælum et terram, *et cetera*. Sequitur: Et veniet desideratus, *et cetera*. In huius figuram dicitur: Quid causæ est vt veniat Dominus meus rex ad seruum suũ? *et cetera*. Venit in mentem: De quo Iob: Si venerit ad me, non videbo eum. Et hic aduentus est acceptandus propter nimiam dilectionem. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, et pater meus diliget eum, et ad eum veniemus: et mansionem apud eum faciemus. Et illud: Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Venit ad iudiciũ finale, de quo in Apocalypsi: Ecce venit cum nubibus, *et cetera*. Et hic aduentus est præstolandus pro-

Benedictio. — Sup. 1. d — Rom. 15. c — Isa. 11. e — Hier. 23. a — Ioan. 5. g — Ioan. 1. b — Agg. 2. b — 2. Reg. 34. d — Iob 9. b — Ioan. 14. e — Sap. 7. b — Apo. 1. b

A pter nimiam discretionem. Ecce venit, et quis poterit cogitare diem aduentus eius? Quia supra dicitur: Beati serui illi, quos cum venerit Dominus, inuenerit vigilantes. In quolibet autem trium aduentuum ille qui venit scilicet Christus est benedicendus. O Domine saluum me fac, o Domine bene prosperare: Benedictus qui venit in nomine Domini. Et pro hoc triplici aduentu Ecclesia sollemnizat, primum recolens, alium petens, et tertium, vt propinquum, præuidens.

Mal. 3. — Sup. 12. — Ps. 117. d

Secundo quantum ad aduentus excellentem efficaciam, dicitur: *Pax in cælo et gloria in excelsis*. quo datur intelligi duplex efficacia aduentus Christi. Prima est in reconciliationem peccantium per gratiam, et hanc notat cum dicit: Pax in cælo. Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt. Et vos cum essetis aliquando alienati, et inimici sensu in operibus malis, nunc autem reconciliauit in corpore carnis eius, *et cetera*. Et pro hac faciẽda venit. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnũ. Et veniens, euangelizauit pacem vobis, qui longe fuistis, et pacem ijs qui prope, *et cetera*. Secunda efficacia est beatificatio iustorum per gloriam. Gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum. Et de hoc duplici effectu rursus in Psalmo: Quoniam misericordiã et veritatem diligit Deus, gratiam et gloriã dabit Dominus. Et: Hic duplex effectus est per Christum venientem, secundum illud: Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua et stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Et de hoc duplici effectu nobili debet Christus veniens collaudari, et in sua natiuitate, et imminente passione. Vnde sicut Angeli cantauerunt: Gloria in Altissimis Deo, et in terra pax hominibus, *et cetera*. Sic versa vice, nunc cantant homines imminente passione. Et ideo Glossa: Sicut nascente Domino hominum et Angelorum agmina cælestia decantabant: Gloria in excelsis Deo, sic eidem mox triumphatorie homines concinunt: Pax in cælo et gloria in excelsis. Alij autem Euangelistæ dicunt quòd cantabant: Osanna filio Dauid, Osanna in altissimis. In quo continetur intellectus gloriæ, et multorum aliorũ, et ideo non fuit translatum. Vnde Chrysostomus: Quidam interpretantur Osanna gloriam, quidam redemptionem, alij saluificationem, alij saluum me fac: Augustinus autem dicit, quòd Osanna est vox lætantis, vel obsecrantis, vt dicunt nonnulli Hebræi, magnum affectum indicans potius, quàm aliquam rem significans, sicut racha interiectio indignantis esse perhibetur. Vnde secundum vocem, nec Latinus, nec Græcus interpretari potuit, sed secundum sensum. Et hoc vult beatus Lucas dicere, cum ait: Pax in cælo, et gloria in excelsis. Vnde quia ista laus fuit laus sublimis humilitatis Christi, ideo ex ipsa cum laude Seraphin (quæ est laus Trinitatis) constituitur laus immediate antecedens canonem Missæ etiam paulo ante consecrationem sacramenti altaris, qua dicitur: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth, *et cetera*.

B — Coloss. 1. c — Ephe. 2. e — Psal. 5. e — C — Psal. 83. d — Rom. 5. a — Sup. 2. b — D — Glos. in hũc locum to. 5. — Mat. 21. a — Mar. 11. b — Chrysost. in opere impf. Mat. c. 21. hõ. 37. to. 2. — E — August. Tract. 51. super 12. c. Ioan. to. 9.

F *Et quidam Pharisæorum*. Post deuotionem laudantium, et celsitudinem laudum, subditur confutatio inuidorum, circa quam describendam duo introducuntur, scilicet indignatio inuidentium, et approbatio laudatorum. Primo ergo quantum ad indignationem inuidentium, dicit:

Et quidam Pharisæorum de turbis dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos. Hoc autem dixerunt ex indignatione. Vnde Matthæus: Videntes principes sacerdotum, et scribæ mirabilia quæ fecit, et pueros clamantes in templo et dicentes: Osanna filio Dauid, indignati sunt. Hæc autem indignatio ortum habebat ex inuidia, et præcipitabat eos in stultitiam et demẽtiam. Vnde Glossa: Mira inuidentium demen-

Mat. 21. b — Glos. in hũc locum to. 5.

dementia, cum vera docentem nouerant, cum magnum nominari audiunt, discipulos eius quasi melius edocti redarguendos existimant, quos ille instruxerat, quem Dominum apparet esse per miracula. Vnde ex laude et gloria Christi maxime commoti sunt ad iracundiam scribæ et pharisæi, cum potius deberent lætari, secundum illud: (Ioan. 12. e) Pharisæi dixerunt ad semetipsos: Videtis quia nihil proficimus. Ecce mundus totus post eum abijt. Tristati sunt ergo, vnde debuissent lætari, et excæcati, vnde debuissent illuminari. Et hoc iusto iudicio Dei, qui dicit: (Ioan. 10. g) In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident videāt, et qui vident cæci fiant. Vnde et propter illuminationem fidelium, et confutationem rebellium, Dominus acceptauit honorem istum, sicut Glossa dicit: (Glos. in hūc locum to. 5.) Frequenter ingressus est ciuitatem Hierusalem, sed non cum ijs laudibus, non rex vocatus, quod semper fugerat, nisi modo cum ostendit passurus, quod ideo factum est, vt amplius illorum contra se excitaret inuidiam, quia iam tempus passionis instabat, non quia Dominus illorum malum vellet intendi, sed quia iusto iudicio suo faciendo quod debuit, illi occasionem acceperunt, vt ardentius inflammarentur ad odium, ex quo Deus magnum eliceret bonum. Vnde Chrysostomus: Excitauit eos non vt facerent, quod ante noluerunt: facultas data est, non mutata voluntas. Vnde impletum est in ijs illud: (Sap. 2. c) Grauis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est alijs vita illius, et immutatæ sunt viæ eius.

Secundo quātum ad approbationem laudatorum subditur: *Quibus ipse ait: Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt*, quasi dicat, hæc voluntas Dei est, quòd ipsi laudent, secundum illud: (Mat. 21. b) Iesus autem dicit eis: (Psal. 8. a) Vtique. Numquam legistis, quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem? Hoc enim scriptum est in Psalmo. Quod voluit Dominus facere ad confusionem Pharisæorum. Vnde statim subditur: (Ibid. a) Propter inimicos tuos, vt destruas inimicum et vltorem. Hic autem plus dicit quòd sit voluntas Dei, vt a Pharisæis non possint impediri. Voluit autem Dominus sic fieri imminente passione, et propter exemplum, et propter mysteriū. Propter exemplum, vt ignominia passionis subsequentis grauior esset ex magnitudine gloriæ præcedentis, secundum illud: (Iob 16. c) Ego ille quondam opulentus repente contritus sum. In hoc ostenditur quale sit gaudium huius mundi, quia citissime transit. (Prou. 14. b) Risus dolore miscebitur, et extrema gaudij luctus occupabit. Et per hæc ostendit mundanum gaudium, et præconium laudis huius, et gloriam mundi esse contemnēdam, et quòd per famam et infamiam oportet transire eum, qui vult ire in Hierusalem supernam, secundum illud: (2. Cor. 6. b) Per arma iustitiæ a dextris, et a sinistris, per gloriam, et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam: vt seductores, et veraces quasi tristes, semper autem gaudentes, tamquam nihil habentes, et omnia possidentes. Voluit etiam propter mysterium, quia laus paruulorum signat laudem ipsius in Ecclesia gentium. Ideo dicit quòd lapides clamabunt, id est gentes, quę dicuntur lapides, quia corda habebant dura et lapidea. Ideo in huius figurā dicitur: (Sap. 3. b) Dico vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, duritiam scilicet cordium auferendo, secundum illud: (Eze. 36. f) Auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. Emollitum est autem cor eorum durum, per virtutem crucis, quæ petram conuertit in aquam. (Mat. 27. f) In cuius figuram dicitur quòd in morte Christi petræ scissæ sunt, et monumenta aperta sunt. (Glos. in hūc locum to. 5.) Vnde Glossa: Si cæcitas contingeret in Israel, vt a laude Dei conticeat, populus gentium mollito corde lapideo Creatorem suum credet, et annunciabit, secundum illud: (Rom. 11. d) Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel saluus fieret. Vnde in huius figuram expressam dicitur: (Ioan. 12. e) Statim post murmur pharisæorum, erant autem quidam gentiles ex his, qui ascenderant, vt adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum dicentes: Domine, volumus Iesum videre. Et sequitur ibi quòd Philippus et Andræas dixerunt ad Iesum: Iesus autem respōdit eis: Pater clarifica filium tuum. Ex quo manifeste apparet quòd hæc facta sunt ad manifestandum nomen Christi, et ad præsignandum vocationem populi Christiani, excæcatis Iudæis, de quorum proxima subuersione in consequētibus agit deplorans excidium Hierusalem ciuitatis regalis.

Et vt appropinquauit, et cetera. Postquam descripsit qualiter Dominus ostenderit se esse Christum promissum, quantum ad potestatem regalem: hic secundo ostendit idipsum quo ad pietatem pontificalem. Sicut enim potestas et honor decent regem, sic pietatis dolor decet Pontificem, secundum illud: (Heb. 4. d) Non habemus Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris: tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Ostenditur autem hæc pietas Christi magna, quia in die summi honoris sui in terris non cessabat a lacrymis per affectum compassionis. Describitur ergo pietas Christi, vt deplorans sacerdotalis ciuitatis gaudium stultum, excidium proximum, et peccatum præambulum. Primo ergo quantum ad Christi pontificis fletum pijssimum, dicit:

Et vt appropinquauit, videns ciuitatem, fleuit super illam. Appropinquauit non tantum corporis situ, verumetiam cordis affectu, secundum illud: (Iac. 4. b) Appropiate Deo: et appropinquabit vobis. Et: (Deut. 4. a) Nec est alia natio tam grandis quæ habeat Deos appropinquantes sibi, *et cetera*. Vidit etiam ciuitatem non tantum oculis corporis, verumetiam aspectu pietatis. (Ps. 101. c) Quia prospexit de excelso sancto suo, Dominus de cælo in terram aspexit, vt audiret gemitus, *et cetera*. Et: (Exo. 3. b) Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, *et cetera*. Fleuit super illam per affectionem pijssimam, et compassionem affectuosam. Et nota quòd Christus legitur ter fleuisse pro nobis. (Christus ter fleuisse legitur.) Super Lazarum suscitandum: (Ioan. 1. e) Et lacrymatus est Iesus: Super ciuitatem Hierusalem, sicut hic. Et tandem in cruce: (Heb. 5. e) Cum clamore valido, et lacrymis offerens exauditus est pro sua reuerentia. Ex quo fuit pietas Christi perfectissime manifesta ad nos. Creditur etiam fleuisse in sua infantia, quando intrauit in præsentis status miseriam, secundum quòd Ecclesia de ipso cantat: (Hymn. in Dom. pass. ex Fortuna to.) *Vagit infans inter arcta conditus præsepia*. In hoc autem quadruplici fletu, quattuor in nobis ostendit debere esse differentias lacrymarum et fletuum, scilicet ex compunctione. (Psal. 6. b) Lauabo per singulas noctes lectum meū, lacrymis meis stratum meum rigabo. (Mat. 26. g) Et etiam dicitur de Petro quòd egressus foras, fleuit amare. Ex compassione, (Iob 30. e) Iob: Flebam quondam super eo qui afflictus erat, et compatiebatur anima mea pauperi. (Hier. 9. a) Et: Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarū? *et cetera*. Item pro incolatu præsentis miseriæ: (Ioan. 16. e) Plorabitis et flebitis vos, mundus autem gaudebit. (Psal. 119. a) Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Pro appetitu felicitatis æternæ. (Mat. 5. a) Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Has lacrymas debemus petere quàm diu sumus super asellum mortalitatis nostræ. Sicut enim Christus super asinum fleuit, sic et anima quæ insidet corpori misero tamquam assello flere debet. (Iudic. 1. c) In cuius figuram dicitur quòd Axa filia Caleb sedens in asino suspirauit. Et post subditur quòd dixit: Terram arenam dedisti mihi: da et irriguam aquis. Dedit ergo ei Caleb irriguum superius, et irriguum inferius. Ijs modis lacrymandi irrigari debet paradisus conscientiæ. (Gen. 2. b) In cuius designationem dicitur quòd fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quattuor capita. In quo intelligitur quòd ex pietate cordis nostri debet quadruplex fluuius deriuari.

Secundo

Secundo quātum ad regiæ ciuitatis gaudium stultum subdit, *dicens: Quia si cognouisses et tu*, per prouidentiam, fleuisses supple per pœnitentiam. Vnde Glossa: Si cognouisses ruinam, quæ imminet, fleuisses. Et hic est defectus necessariæ dictionis, sed Dominus decise loquitur ad modum dolentis, et supplet ex ipso actu dolendi et flendi, vt affectus suppleat conceptum, et factum suppleat verbum, *fleuisses vtique*, et si quæras, quando? *Et quidem*, hoc est, certe, *in hac die tua, quæ ad pacem tibi*, in quo scilicet exultas. Vnde Glossa: Quæ modo, quia nescis quod imminet, exultas. Et si causam quæras, quare exultat et non plorat, est improuidentia, vnde subdit: *Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis*, tempore lætitiæ non præuidentur futuræ miseriæ: ideo ergo habebat gaudium stultum, propter considerationem diei præsentis, de quo die dicit: *In hac die tua*, propter obtentum præsentis pacis, de qua addit: *Quæ ad pacem tibi*. et propter absconsionem calamitatis, de qua subiungit: *Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis*. Vnde Glossa: Dum carnem das voluptatibus mala futura non prospiciens, habes bona præsentia quæ ad pacem tibi possunt esse temporalem. Et cur hoc subdit, scilicet quòd non præuidet mala quæ sunt ventura. Si enim præuideret in præsentibus prosperis, læta non esset. Et hinc est quòd viri iusti præsentem diem despiciunt, secundum illud: Diem hominis non desideraui, tu scis. Et: Maledicta dies in qua natus sum. Et de Iob dicitur: Maledixit Iob diei suo, et locutus est: Pereat dies in qua natus sum, et nox in qua dictum est: Conceptus est homo. Præsentem pacem contemnunt: Zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns. Et: Prophetæ deceperunt populum meum, dicentes: pax pax, et non est pax. Futura conspiciunt et attendunt, secūdum illud: Memento nouissimorum, et desine inimicari. Sed econtrario viri mali non cogitant iudicium, et ideo lætantur, secundum illud: Lætantur dum malefecerint, et exultant in rebus pessimis. Et hoc est, quia diem istum considerant, et non extremum: Tenent tympanum, et citharam, et gaudent ad sonum organi, et ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt. Ideo ei ironice dicitur: Lætare iuuenis in adolescentia tua, et in bono sit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ. Sequitur: Et scito quòd pro omnibus his adducet te Deus in iudicium. Ex hoc ergo apparet illud quod dicitur: Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij.

Glos. interlin. in hunc locum to. 5. — *Glos. interlin. in hunc locum to. 5.* — *Glos. in hūc locum to. 5.* — *Hier. 17. c* — *Hier. 20. d* — *Iob 3. a* — *Psal. 72. a* — *Ezec. 13. b* — *Eccli. 28. a* — *Prou. 2. c* — *Iob. 11. b* — *Eccls. 11. d* — *Eccli. 7. a*

Tertio quantum ad ciuitatis excidium proximū, subdit: *Quia venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo*, per obsidionem, secundum illud: Sume tibi laterem, et describes in eo ciuitatem Hierusalem. Et ordinabis aduersus eam obsidionem, et ædificabis munitiones, et comportabis aggerem, et dabis contra eam castra, et pones arietes in gyro. Hoc autem impletum est tempore Romanorum. Vnde Glossa: Inimici scilicet Romani principes qui ad litteram dicuntur tres aggeres fecisse contra Hierusalem ad eius captionem. *Et circumdabunt te, et coangustabunt te vndique*, per obsidionis continuationem, secundum illud: Pones sartaginem in murum ferreum inter te et ciuitatem, et obfirmabis faciem tuam ad eam: et eris in obsidionem, et circumdabis eam: signum est domui Israel. Et hoc factum est, quia vt dicit Iosephus, fuit obsessa strictissime, adeo vt mater comederet filium, et vnus alterum deuoraret. Vnde impletum est illud: Matribus suis dixerunt, vbi est triticum et vinum? cum deficerent quasi vulnerati in plateis ciuitatis: cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum. Et infra ibi: Ergo ne comedent mulieres fructum suum, paruulos ad mensuram palmæ? *Et ad terram prosternent te, et filios tuos qui in te sunt*, per ciuitatis destructionem: Cogitauit Dominus dissipare murum filiæ Syon, tetendit funiculum suum, et non auertit manum suam a perditione. Luxitq. antemurale, et murus pariter dissipatus est: nec ipsa solum dissipata, sed etiam tota gens dispersa, secundū illud: Defixæ sunt in terra portæ eius: perdidit, et contriuit vectes eius, regem eius et principes eius in gētibus: non est lux, et prophetæ eius non inuenerunt visionem a Domino. *Et non relinquent in te lapidem super lapidem*, per omnimodam euersionem. Vnde Glossa: Cum Hierusalem modo sit constructa extra portam, vbi Dominus crucifixus erat, apparet illam Hierusalem ex toto fuisse destructam. Impletum est autem illud: Fecit Dominus quæ cogitauit compleuit sermonē suum: quem præceperat a diebus antiquis: destruxit, et non pepercit, et lætificauit super te inimicum, et exaltauit cornu hostium tuorum. Et statim subditur: Deduc quasi torrentem lacrymas per diem et noctem. Hoc autem spiritualiter contingit contra quemlibet peccatorem manentem in prosperitate temporaliter. Qui primo circumdatur in infirmitate, coangustatur in infirmitatis aggrauatione, ad terrā prosternitur in morte, et prorsus euertitur in incineratione, secundum illud: Ecce nunc in puluere dormiam: et si mane me quæsieris, non subsistam. Potest etiam intelligi de peccatore ad iudicium accedente qui circumdatur a multitudine accusantium iniquitatum. Quoniam circumdederunt me mala quorum non est numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui vt viderem. Coangustatur in districtione diuinorum iudiciorum: Non est in hominis potestate prohibere spiritum, nec habet potestatem in die mortis, nec finitur quiescere ingruente bello, neque saluabit impietas impium. Ad terram prosternitur in latione sententiarum: Si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt, scilicet diuinæ sententiæ. Et tādem omnino euertitur in acerbitate pœnarū: Dissipata sunt ossa nostra secus infernum. Tunc enim nō relinquitur excusatio impijs: Diruam maceriem eius, et erit in conculcationem. Et de ijs omnibus dicitur: Tribulabitur et circuietur terra, et detrahetur ex te fortitudo tua, et diripientur ædes tuæ: Hæc dicit Dominus. Propter quod Anselmus: Superius erit iudex iratus, subitus horrendum chaos patens infernus, a dextris peccata accusantia, a sinistris infinita dæmonia ad infernum trahentia: intus conscientia vrens, foris mundus ardens, miser peccator sic deprehensus quo effugiet? latere erit impossibile, apparere erit intolerabile.

Ezec. 4. a — *Glos. interlin. in hūc locum to. 5.* — *Ezec. 4. a* — *Thre. 2. d* — *Ibid. g.* — *Thre. 2. c* — *Thre. 2. c* — *Glos. in hūc locum to. 5.* — *Thre. 2. f* — Spiritualis sensus. — *Iob. 7. d* — *Psal. 39. c* — *Eccls. 8. a* — *Iob 27. c* — *Ps. 140. b* — *Isa. 5. a* — *Amos 3. c*

Quarto quantum ad peccatum præambulum, subiungit: *Eo quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ*. Et hoc propter incredulitatem: Miluus in cælo cognouit tempus suum, turtur, et hirundo, et ciconia custodierunt tempus aduentus sui: populus autem meus non cognouit iudicium Domini. Sicut ergo fides est fundamentum totius ædificij spiritualis, per quam Christus habitat in nobis, qui est fundamentum. Propter quod dicitur quòd fides est sperandarum substantia rerum. Sic infidelitas origo est destructionis omnium spiritualium ædificiorum. Ideo dicitur: Et quia nullus intelligit, in æternum peribunt. Et: Sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum. Vnde et Iudæi, quia in Deum noluerunt credere excæcati sunt, et reprobati, quia hoc fuit maximum peccatum, secundum illud: Arguet mundum de peccato quidem: quia non crediderunt in me. Ideo dicitur: Qui crediderit, et baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Immo quod plus est, iam incipit sua damnatio. Qui non credit, iam iudicatus est: quia non credidit in nomine Vnigeniti filij.

Hier. 8. c — *Heb. 11. a* — *Iob 4. d* — *Rom. 1. d* — *Ioan. 16. a* — *Mar. vlt. d* — *Ioan. 3. b*

Et ingressus in templum, et cetera. Postquam descripsit Euangelista qualiter Christus se ostendit ex facto

facto habere potestatem regalem, et pietatem pontificalem, hic tertio explicatur, quo modo ostendit se habere æquitatem iudicialem. Ad cuius declarationem tria introducuntur, scilicet: Æquitas iudicis, veritas iuris, et enormitas siue impietas sceleris. In his autem tribus ostendit se quasi syllogistice, recte iudicare. Proposita enim veritate scripturæ sacræ, assumpta peruersitate nequitiæ Iudaicæ, recte concluditur seueritas diuinæ vindictæ, secundum illud: *Ioan.16.a* Arguet mundum de peccato, et de iustitia, et de iudicio. Proponit enim iustitiam, assumit peccatum, et concludit iudicium. Primo ergo quantum ad æquitatem iudicis, dicit:

Et ingressus in templum, cœpit eijcere vendentes, et ementes, in quo ostenditur æquitas iudicis: qui licet esset mansuetus in tolerando iniuriam propriam, secundum illud: *Hier.11.d* Et ego quasi agnus mãsuetus qui portatur ad victimam: tamen in vlciscendo iniuriam diuinam fuit seuerus iudex, et iustus. Et quia maxima iniuria est, cum dehonestatur, vbi debet honorari: ideo dicitur quòd ingressus est in templum, vt ibi faceret iudicium quod fecit, et in suæ prædicationis exordio, *Ioan.2.e* secundum quod narratur post miraculum de mutatione aquæ in vinum: et in termino post miraculum de Lazaro suscitato, vt sic verificetur illud: *Psal.68.b* Zelus domus tuæ comedit me, *et cetera*. *Ioan.2.c* Et Ioannes dicit, hoc tunc verificatum esse. Et attendendum quòd Dominus statim post annunciationem excidij Hierusalem, intrauit ad templum purgandum, vt ostendat quòd maxima causa destructionis eius fuit peccatum sacerdotum. *Glos.in hũc locum to.5.* Vnde Glossa: Post enumerata mala, ingressus templum eiecit vendentes et ementes: per hoc innuens quòd ruina populi maxime ex culpa sacerdotum fuit, cum vendentes et ementes percutit, ostendit vnde radix perditionis processit. *Mich.3.d* Vnde dicitur: Audite hæc principes domus Iacob, et iudices domus Israel qui abominamini iudicium, et omnia recta peruertitis: qui ædificatis Sion in sanguinibus, et Hierusalem in iniquitate. Principes eius in muneribus iudicabant, et sacerdotes eius in mercede docebant, et prophetæ eius in pecunia diuinabant, propter hoc, causa vestri, Sion quasi ager arabitur, et Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, et mons templi in excelsa siluarum. *Thre.4.c* Et: Propter peccata prophetarum eius, et iniquitates sacerdotum eius qui effuderunt in medio eius sanguinem iustorum. In hoc autem quòd Dominus eiecit ementes et vendentes, ostendit se maxime damnare in clericis auaritiam, et potissime simoniam. *Mat.21.b* Vnde dicitur quòd cathedras vendentium columbas euertit. *Act.8.d* Omnibus talibus Petrus dicit: Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donũ Dei existimasti pecunia possidere.

Secundo quantum ad æquitatem iuris, subdit:

Dicens illis: Scriptum est, quia domus mea, domus orationis est. *Isa.56.c* Hoc autem est: Quia holocausta eorum, et victimæ eorum placebunt mihi super altari meo, quia domus mea, domus orationis vocabitur cunctis populis, ait Dominus Deus qui congregat dispersos Israel. *Psal.92.b* Vnde et Dauid in psalmo dicit: *Psal.5.b* Domum tuam decet sanctitudo. Et iterum: Introibo ad domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum. *3.Reg.8.c* Et in constructione templi dicitur: Sint oculi tui aperti super domum hanc die ac nocte, super domum de qua dixisti: Erit nomen meum ibi. *2.Par.7.c* Oculi mei erunt aperti, et aures meæ erectæ ad orationem eius qui in loco isto orauerit. Elegi enim, et sanctificaui locum istum, vt sit nomen meum ibi sempiternum. *1.Mach.7.e* Et ideo dicebant sacerdotes: Tu Domine elegisti domum istam ad inuocandum nomen tuum in ea, vt esset domus orationis et obsecrationis populo tuo. Ad hoc tamen præcipue ordinata est domus Ecclesiastica, quæ facta est, vt illic quidem præcipue colatur per actum oratio-

A nis, in qua Deus oratur et adoratur, et impletur principium præceptorum legalium, quo præcipitur vt adoretur Deus: et replicatur, videlicet: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli seruies. *Leu.20.a* *Deut.5.a* *Mat.4.b*

Tertio quantum ad enormitatem sceleris, subiungit: *Vos autem fecistis illam speluncam latronum*. Hoc autem dicitur ipsis sacerdotibus. Vnde Glossa: Qui ad hoc in templo residetis, vt vel non dantes munera prosequamini corporaliter, vel spiritualiter dantes veteris, secundum illud: Si quis non dederit in ore eorum quippiam, *et cetera*. *Glos.interlin.in hunc locũ. to.5.* *Mich.3.b* Tunc autem domus Dei fit spelunca latronum, quando contra voluntatem

B Christi contractatur patrimonium Christi crucifixi: hoc est enim furari et latrocinari, quando publice fit, propter quod dicitur: Numquid speluncam latronum facta est domus ista in qua inuocatum est nomen meum in oculis vestris? *Hier.7.b* Sequitur: Ite ad locum meum in Silo, et videte quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Israel. Hæc autem malitia principaliter sacerdotibus imputatur. Ideo eis specialiter dicit: *Vos*, quorum erat eam purgare, et in sanctitate custodire. Vnde Chrysostomus: Vnusquisque christianus pro suo peccato suam reddet rationem. Sacerdotes autem non tantum pro suis, sed pro om-

C nium subditorum. Quemadmodum enim videns arborem pallentibus folijs, marcidam intelligit, quòd causam aliquam habeat in radice: sic cum videris populum indisciplinatum, cognosce, quia sacerdotium eius non est sanum. Ideo dicitur: Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. *Mala.2.b* Vos autem recessistis de via, et scandalizastis plurimos in lege, irritum fecistis pactum Leui. Sequitur: Propter quod ego dedi vos contemptibiles omnibus populis.

Et erat docens quotidie, et cetera. Postquam descri-

D psit qualiter Christus facto ostendit se regem, iudicem, pontificem, hic quarto describit quo modo Christus ostendit se doctorem, ad cuius explicationem tria introducuntur, in Christo scilicet assiduitas docendi: in Pharisæis autem assiduitas malignandi: in populis vero assiduitas addiscendi. Ex quibus apparet quòd Christus verus erat doctor, quia doctrina eius erat publica cunctis, exosa peruersis, et gratiosa bonis: et hoc propter suam celebritatem, veracitatem, et gratiositatem. Primo ergo quantum ad doctrinæ Christi celebritatem, qua erat publica cunctis, dicitur:

E *Et erat docens quotidie in templo*, in qua insinuatur perfecta doctrinæ publicatio, quia erat sine intermissione, nam quotidie docebat. Sic Paulus bonus doctor faciebat, de quo dicitur: Non subterfugi, quo minus annunciarem omne consilium Dei vobis. *Act.20.f* Subditur: Propter quod vigilate, memoria retinentes, quoniam per triennium nocte et die non cessaui cũ lacrymis monere vnumquemque vestrũ. Hoc etiam hortatur fieri scribens ad Timotheum: *2.Tim.4.a* Testificor coram Deo, et Iesu Christo: prædica verbum, insta opportune, importune: argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina. Perfecta

F publicatio erat, quia sine exclusione alicuius. Non enim in secreto, sed in publico loco, scilicet in templo: Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, et in templo quo omnes Iudæi conueniunt: et in occulto locutus sum nihil. *Ioan.18.c* Perfecta etiam publicatio, quia sine alicuius vtilis celatione. Ideo generaliter dicit: *Docens*, quia omnem veritatem docebat, secundum illud: Ego Dominus docens te vtilia. *Isa.49.e* Et: Omnia quæcumque audiui a patre meo, nota feci vobis. *Ioan.15.b* Et ipse erat iuste docens, quia proprie ipse solus doctor, secundum illud: Magister vester vnus est Christus: *Mat.23.b* quod exponens Augustinus dicit: Cathedram habet in cælo qui intus docet corda. Perfecta ergo erat communicatio doctrinæ

ctrinæ ex parte loci, et ex parte documenri, iuxta
Act.20.d quod Paulus de se dicit: Nihil subtraxi vobis vtilium,
quo minus annunciarem vobis, et docerem vos pu-
blice, et per domos testificans Iudæis, et gentilibus in
Deum pœnitentiam, et fidem in Dominum nostrum
Iesum Christum.

Secundo quantum ad doctrinæ Christi veracita-
tem, qua exosa erat incredulis, subdit: *Princeps autem*
sacerdotum. Propter ambitionem dignitatis sacerdo-
Isa.1.f talis, de quibus Isaias: Principes tui infideles, socij
furum, omnes diligunt munera, *et cetera*. [*Et scribæ*,
propter ambitionem cathedræ magistralis, secūdum
Mat.23.a illud: Super cathedram Moysi sederunt scribæ, et
Inf.20.g pharisæi. Et: Attendite a scribis, qui volunt ambu-
lare in stolis, et amant salutationes in foro, et primas
cathedras in synagogis. *Et principes plebis*, propter
ambitionem potestatis iudicialis, de quibus dicitur:
1.Esd.6.a Manus principum, et magistratuum fuit in transgres-
sione hac prima. Et quia primo eis imputatur debi-
Num.25.a tum populorum, ideo dicitur: Tolle cunctos princi-
pes populi, et suspende eos contra solem in patibulis.
De ijs dicitur quòd *Quærebant illum perdere*, per
Ioan.7.e odium malignitatis, ideo Ioannes dicebat: Quæri-
tis me interficere hominem, qui veritatem vobis lo-
cutus sum. Ideo autem isti magis quærebant quàm
alij, quia minus volunt sustinere vitia sua tangi, secun
Amos.5.b dum illud: Odio habuerunt corripientem in porta.
Vel potius, quia timebant perdere honorem suum.
Et hæc fuit principalis ratio, quæ mouit eos ad occi-
dendum Christum. Et hac ratione totus hic mundus,
quia amat priuatum bonum, coniurauit contra Chri
stum, qui dicit ipsum contemnendum. Vnde dici-
tur: Astiterunt reges terræ, et principes conuene-
runt in vnum. Vnde Bernardus: O bone Iesu, totus
mundus videtur contra te coniurasse, et ij primi in
persecutione tua sunt, qui videntur regere populum,
et diligere principatum.

Tertio quātum ad doctrinę Christi gratiositatem,
qua placita erat deuotis, subiungitur: *Et non inuenie-*
bant quid facerent illi, quia acceptus erat plebi. Vn-
Inf.20.e de infra: Quærebant principes sacerdotum et scribæ
mittere in illum manus illa hora: et timuerunt po-
pulum. Et hoc quia diligebant eum sicut magistrum
fidelem, et bonum. Et ideo subdit: *Omnis enim popu-*
Ioan.7.g *lus suspensus erat, audiens illum*. Vnde in Ioanne: Di-
xerunt illi qui missi fuerant ad eum capiendum:
Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo. Vn-
de suspensi erant per admirationem. Propter quod
Mat.7.d dicitur: Admirabantur turbæ super doctrina eius.
Sup.6.e Suspensi etiam erant ex deuotione. Multitudo co-
piosa plebis, *et cetera*. Qui venerant, vt audirent eum,
et sanarētur a languoribus suis. Suspensi etiam erant
Eccli.3.d ex auiditate et desiderio, secundum illud: Auris bo-
na audiet cum omni concupiscentia sapientiam, et
maxime sapientiam sapientum, quæ est ipsa sapien-
Prou.8.d tia, quæ dicit: Beatus homo qui audit me, et qui vi-
gilat ad fores meas quotidie, et obseruat ad postes
ostij mei. Qui me inuenerit, inueniet vitam, et hau-
Eccli.24.e riet salutem a Domino. Et: Qui audit me, non con-
fundetur: et qui operantur in me, non peccabunt:
Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.

CAPVT XX.

Diuisio. ET factum est: in vna dierum, et cetera.] Post-
quam confutauit incredulitatem Iudęo-
rum, per facta: hic confutat per verba,
et documēta. Diuiditur autem hæc pars
in tres. In quarum prima documentis
confutat Pharisæos errantes ex malitia. In secunda
confutat sadducæos errantes ex ignorantia, ibi: *Ac-*
cesserunt autem quidam sadducæorum, et cetera. In ter-
tia informat discipulos ad sapientiam, ibi: *Audiente*
autem omni populo, et cetera. Prima pars in qua Phari-
sæos confutat, tres habet partes. In quarum prima re-
pellit obiectam calumniam. In secunda arguit occul-
tam perfidiam, ibi: *Cœpit autem dicere ad plebem*, et
cetera. In tertia vero confutat versutiam adinuen-
tam, ibi: *Et quærebant principes sacerdotum*, et cetera.
Confutationem ergo calumniæ obiectæ describit
Euangelista hoc ordine. Primo introducitur phari-
sæorum proteruitas in impediendo. Secundo Chri-
sti sagacitas in resistendo. Tertio pharisæorum dolo-
sitas in fugiendo. Quarto Christi veracitas aduersa-
rios refellendo. Primo ergo quantum ad proteruita-
tem pharisæorum in impediendo, præmittit:

Et factum est: in vna dierum docente illo populum in tem
plo, et euangelizante, secundum euangelicam verita-
tem, quæ omnibus declaranda est secundum quòd
ipse discipulis suis dixit: Quod in aure auditis, prędi- Mat.10.e
cate super tecta. Et: Prædicate Euangelium omni Mar.16.d
creaturæ, sic et ipse faciebat secundum illud: Do- Eccli.24.d
ctrinam quasi ante lucanum illumino omnibus, et
enarrabo illam vsque ad longinquum. Et post: Vi-
dete quoniam non solum mihi laboraui, sed omni-
bus exquirentibus veritatem. Hæc autem doctrina
veritatis odiosa est malis, quia qui male agit, odit lu-
cem. Ideo subditur: *Conuenerunt omnes principes sa-* Ioan.3.e
cerdotum, et scribæ cum senioribus, per fatuosam prote-
ruitatem. In principibus namque erat fastus propter
excellentiam dignitatis: in scribis, propter excellen-
tiam cognitionis: in senioribus, propter canitiem se-
nectutis. Ideo non conueniebant sicut humiles ad
addiscendum, sed sicut superbi ad calumniandum,
secundum illud: Conuenerunt in vnum aduersus Psal.2.a
Dominum et aduersus Christum eius. Vnde in his
completur illud: Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescie- Iob 24.b
runt vias eius. Rebellio autem ortum habet ex inui-
dia, quæ est filia superbiæ. Hæc est fera pessima, quę Gen.37.g
deuorauit Ioseph. Et de illa Chrysostomus: Dice- Chrysost. in
bant sacerdotes apud se, nos fuimus columnæ tem- opere impf.
pli, et ecce super illum tota reclinatur Ecclesia: nos Mat. c.21.
fuimus tacētium scripturarum quasi lingua visibilis, homil. 39.
et ecce ille resonat in medio templi, et nos contempti to. 2.
tacemus. Nos fuimus patres, ille generat filios, et nos
steriles sumus. Quod dicit quantum ad prædicta tria
genera personarum, quę per inuidiam excæcata sunt,
propter quod manifesta dederunt in dubium et ca-
lumniantur. Propter quod adiungitur: *Et aiunt di-*
centes ad illum: Dic nobis in qua potestate hac facis? aut
quis est, qui dedit tibi hanc potestatem? Hoc autem re-
quirunt vt dubium, cum tamen per euidentissima
miracula sit manifestum, secundum illud: Opera, Ioan.5.f
quæ ego facio, testimonium perhibent de me: sed
ipsi quærendo totam plebem in dubitationem duce-
re volebant, quasi illa miracula non essent a Deo, sed
potius a diabolo. Vnde Glossa: De Dei potestate du- Glos. in hūc
bitant, et subintelligi volunt diaboli esse omne quod locum to. 5.
facit. Hæc autem dubitatio veniebat illis ex corru-
ptione conscientiæ suæ. Vnde Chrysostomus: Om- Chrys. vbi
nis homo secundum se existimat alterum, et fornica- supra. pa-
rius neminem putat castum: castus non facile de for rum infra.
nicario suspicatur: superbus neminem putat humi-
lem: sic qui non est ex Deo sacerdos, nullius sacerdo-
tium putat esse ex Deo. Vnde et cæcus illuminatus
arguebat Pharisæorum cæcitatem, qui dicebant se
nescire vnde Christus esset, secundum illud: In hoc Ioan.9.f
enim mirabile est, quia vos nescitis vnde sit, et ape-
ruit meos oculos. Scimus autē quia peccatores Deus
non audit, sed si quis Dei cultor est, *et cetera*. Ideo
dicitur: In manu Dei potestas hominis. Et: Non est Eccli.10.a
potestas nisi a Deo. Rom.13.a

Secundo quantum ad sagacitatem Christi in resi-
stendo, subdit: *Respondens autem Iesus dixit ad illos: In-*
terrogabo vos et ego vnum verbum. Cum deberet re-
spondere, interrogabat, non quia nesciret, sed quia Beda Glos-
melius ligantur per interrogationem factam, quàm sa in hunc
per responsionem absolutam. Vnde Beda: Poterat locum to. 5.
aperta

aperta responsione tentatorum calumniam confutare, sed prudenter interrogat, vt vel suo silentio, vel *Sup. 19. d* sua sententia condemnentur, sicut dicitur: De ore tuo te iudico serue nequam. Cautela enim est quòd omnino aduersanti omnino aduersandum est, et cõtra tergiuersãtes oportet ex datis procedere, vt videantur. Ideo caute quærit et interrogat, quia quidquid respondeant, conuincuntur, cum subdit: *Respondete mihi: Baptismus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus?* Ad hoc non poterant respondere, nisi tripliciter: vel simpliciter tacendo, et sic erant confusi: vel dicendo quòd erat de hominibus, et sic ab hominibus essent lapidati: vel dicendo quòd de Deo, et sic Christus haberet propositum, quia Ioannes testimonium perhibuit de Christo in suo *Ioan. 5. f* baptismo, secundum illud: Vos misistis ad Ioannem, *Ioan. 1. e* et testimonium perhibuit veritati: Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de cælo, et mansit super eum: et ego vidi, et testimonium perhi- *Glos. in hũc locum to. 5.* bui, quia hic est filius Dei. Vnde Glossa: Quem confitemini de cælo habuisse prophetiam, mihi testimonium perhibuit, et ab illo audistis, in qua potestate *Ioan. 1. a* hæc faciam. Quoniam ergo vt dicitur: Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Dubitatores de lumine remittuntur ad lucernæ considerationem. Nam sicut dicitur: Ille erat lucerna ar- *Ioan. 5. f* dens et lucens. Et dubitatores de verbo remittuntur *Ioan. 1. c* ad vocem: Ego vox clamantis in deserto.

Tertio quantũ ad Pharisæorum dolositatem in subterfugiendo, subiungitur: *At illi cogitabant intra se dicentes: Quia si dixerimus de cælo,* confitendo veritatem, *dicet: Quare ergo non credidistis illi?* arguendo, scilicet nostram incredulitatem, qua scilicet viro cæ- *Mat. 11. e* lesti credere recusabant, secundum illud: Venit Ioannes neque manducans neque bibens, et dicunt: Dæmonium habet. *Si autem dixerimus ex hominibus, plebs vniuersa lapidabit nos,* abhorrendo mendacium. Nam blasphemi lapidandi erant, secundum legem. *Leuit. 24. e* Educ blasphemum extra castra, et ponant omnes qui audierunt, manus suas super caput eius, et lapidet eum populus vniuersus. *Certi sunt enim Ioannem prophetam esse,* propter euidentissimam sanctitatem, ob *Mat. 11. b* quam de Ioanne dicitur: Quid existis videre? prophetam? etiam dico vobis et plusquàm prophetam. *Sup. 3. d* Vnde supra: Existimante autem populo de Ioanne, ne forte ipse esset Christus: Respondit Ioannes dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo vos, veniet autem fortior me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius. Et quia odium veritatis ex vna parte vrgebat, et ex alia timor lapidationis, ideo prætendũt ignorantiam responsionis, cum sub- *Glos. interlin. in hũc locum to. 5.* ditur: *Et responderunt se nescire vnde esset.* Glossa: Timentes lapidationem, sed magis timentes veritatis confessionem. Huius autem confessio ignorantiæ superba erat et dolosa, quia tales dicebant contra conscientiam, vt vitarent redargutionem apertam. Vnde Chrysostomus: Mendacia et si non habent quem *Psal. 26. d* decipiant, tamen ipsa sibi mentiuntur. Mentita est *Psal. 17. d* iniquitas sibi. Et iterum: Fili alieni menti sunt *Ioan. 8. g* mihi. Et ideo Ioannes: Si dixero, quia non scio eum, ero similis vobis, mendax.

Tertio quãtum ad Christi veracitatem in refellendo, subiungit: *Et Iesus ait illis: Neque ego dico vobis, in qua potestate hæc facio.* Quia cum veritatem denegant digni sunt, vt eis a veritate notitiæ, veritas denege- *Rom. 1. d* tur, secundum illud: Sicut non probauerunt Deum habere in notitia: tradidit illos Deus in reprobum sensum. Et nota quòd Dominus eis veritatem occul- *Glos. in hũc locum to. 5.* tauit duplici de causa. Vnde Glossa: Propter duas causas veritas quærentibus est abscondenda: Vel quia minus capaces sunt ad audiendum. Vnde dicitur: *Ioan. 16. b* Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Vel quia ex odio vel contemptu quærunt. *Mat. 7. a* Vnde dicitur: Nolite dare sanctum canibus. Hinc

A Chrysostomus dicit: Quia ipse dixit, nolite sanctum dare canibus: non dicebat, ne ipse transgrederetur præceptum, quod posuit, et non præteribit. Informantur ergo ex hoc ad celanda mysteria sacra maleuolis. Secretum meum mihi, secretum meum mihi. *Isa. 24. e* Et ad occultandum nostram excellentiam dicitur: Laudet te alienus, et non os tuum: extraneus, et non labia tua. *Prou. 27. a*

Cœpit autem dicere ad plebem, et cetera. Postquam repulit Pharisæorum calumniam, hic consequenter tangit, et arguit occultam ipsorum perfidiam per parabolam ad plebem propositam. In hac autem para- B bola, tria insinuantur. Primum est benignitas liberalitatis diuinæ. Secundum est malignitas peruersitatis Iudaicæ, ibi: *Et in tempore misit,* et cetera. Tertium est, seueritas vltionis iudiciariæ. De qua ibi: *Quid ergo faciet illis Dominus vineæ,* et cetera. Benignitatem autem liberalitatis diuinæ circa synagogam, ostendit tripliciter, scilicet in inuitando synagogam ad sui culturam: in dando debitam custodiam: et in committendo libertatem voluntariam. Primo ergo quantum ad parabolicam expressionem vocationis synagogæ ad diuinam culturam, dicit:

Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc. Quia C scilicet maiores non erant digni audire. *Homo quidam plantauit vineam.* Per hominem istum Deus intelligitur, ad cuius imaginem homo est formatus. Faciamus hominem ad imaginem, *et cetera.* *Gen. 1. d* Vinea autem ista est synagoga. Vinea Domini exercituum, domus Israel est. *Isa. 5. b* Hanc vineam Dominus plantauit, quando in Patriarchis eos ad culturam suam elegit et vocauit. Propter quod Hieremias: Ego plãtaui te vineam *Hier. 2. e* electam, omne semen verum. De istius vineæ plantatione, Isaias: Vinea facta est dilecto meo, in cornu *Isa. 5. a* filio olei: Et sepiuit eam, et lapides elegit ex ea, et plãtauit vineam electam, et ædificauit turrim in me- D dio eius. Per sepem autem vineæ intelligitur angelorum custodia. Angelis suis mandauit de te, vt cu- *Psal. 90. c* stodiant, *et cetera.* Per lapides electos intelligitur Patriarcharum stabilitas. Vnde in duodecim lapidibus *Exo. 39. c* rationabiliter erant nomina duodecim filiorũ Israel. Per turrim autem sacra Scriptura. Sicut turris Da- *Cant. 4. a* uid collum tuũ, quæ ædificata est cũ propugnaculis.

Secundo quantum ad debitam custodiam datam, subdit: *Et locauit eam colonis.* Per colonos intelliguntur duces et proceres synagogæ. Glossa: Coloni sunt *Glos. in hũc locum to. 5.* operarij qui ad colendam vineam hora prima, tertia, sexta, et nona sunt conducti, secundum illud: Si- *Mat. 20. a* mile est regnum cælorum homini patrifamilias, qui E exijt primo mane conducere operarios in vineam suam. Et de ijs in Canticis: Vinea fuit pacifico, in ea *Cant. 8. e* quæ habet populos tradidit eam custodibus. Ideo autem dicitur locasse, quia exigit pensionem. Vnde dicitur: Vir affert pro fructu eius mille argenteos. *Cant. 8. d* Vinea mea coram me est. Mille tui pacifice, et ducenti his qui custodiunt fructus eius. Huius coloni in Ecclesia, quæ vinea Domini est, sunt Episcopi et sacerdotes. Vnde dicitur: Ego plantaui, Apollo ri- *1. Cor. 3. a* gauit. De hoc dicit Chrysostomus: Coloni sunt sa- F cerdotes qui curam populi susceperunt, vel ad magnam gloriam, vel ad magnum periculum: ad gloriam, si diligenter: ad periculum, si negligenter egerint. Hanc ergo coloniam debent isti coloni diligentissime exercere: quia ad hoc constituti sunt: propter quòd Chrysostomus: Sacerdos non tantum placet *Chrysost. in opere impf. Mat. c. 21. homil. 40. to. 2.* Deo propter suam iustitiam, quantum pro populi sanctitate, quia sua iustitia vna est, populi autem multiplex. Valde ergo timendum est illud: Per agrum hominis pigri transiui, et per vineam viri stulti: et ecce, totum repleuerant vrticæ, id est, peccata luxuriæ, et operuerunt superficiem eius spinæ, id est, peccata auaritiæ. Et ideo Augustinus: Vbi estis o boni *Aug. serm. de quinq. hæresibus c. 6. to. 6.* agricolæ? Quid agitis? quare vacatis? videtis quo malo ista plena sit terra, hinc spinæ, hinc tribuli, hinc fœnum

fœnum surgit. Spinas incendite, tribulos eradicate, A femina bona spargite.

Tertio quantum ad libertatem voluntariam vnicuique concessam, subiungitur: *Et ipse peregre fuit multis temporibus*. Beda: Peregre fuit qui vbique præsens est, quia imitatoribus liberum arbitrium operandi reliquit: Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilij sui. Sequitur: Apposui tibi aquam et ignem, ad quod volueris extende manum tuam. Ante hominem vita et mors. Bonum et malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Dicitur autem peregre esse diebus multis: quia magnam habet patientiam in expectando ad pœnitentiam. B Vnde Ambrosius: Longo tempore absuit, ne præpropera videretur exactio. Et ideo quo indulgentior liberalitas, eo inexcusabilior peruicacia. Vnde dicitur: Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Et: Patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti.

Beda Glossa in hunc locum to. 5. — *Eccli. 15. c* — *Ambr. li. 9 c. 20. Lucæ to. 3.* — *Rom. 2. a* — *2. Pet. 3. b*

Et in tempore misit, et cetera. Postquam descripsit benignitatem liberalitatis diuinæ, hic describit malignitatem peruersitatis iudaicæ. Describitur autem peruersitas malignitatis Iudæorum dupliciter. Primo, scilicet ante Christi aduentum: secundo post C Christi aduentum, ibi: *Dixit autem Dominus vineæ: Quid faciam*, et cetera. Ante Christi aduentum describitur tripliciter scilicet respectu legislatoris, respectu regalis potestatis, et respectu cunei prophetalis. Et secundum tria per quæ populus ille manuduci poterat ad iustitiam, scilicet per legem psalmodiam, et prophetiam, secundum altitudinem potestatis et certitudinem veritatis. Primo quantum ad peruersitatem Iudaicæ gentis, respectu legislatoris Moysi, dicit:

Et in tempore misit ad cultores seruum, vt de fructu vineæ darent illi. Glossa: Primus seruus qui mittitur, D est Moyses legislator qui per quadraginta annos fructum legis, quam dederat, a cultoribus inquirebat. Misit Moysen seruum suum Aaron quem elegit ipsum. De hac missione dicitur: Veni, mittam te ad Pharaonem vt educas populum meum filios Israel de Ægypto: sed quia hunc seruum Iudæorum peruersitas non acceptauit, ideo subditur: *Qui cæsum dimiserunt eum inanem*. Glossa: Cæsum dimittunt, et inanem, quia irritauerunt Moysen in castris, Aaron sanctum Domini. Et iterum: Vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius. Vnde in Deuteronomio: Ego scio contentionem tuam, E et ceruicem tuam durissimam. Adhuc viuente me, et ingrediente vobiscum, semper contentiose estis contra Dominum, quanto magis cum mortuus fuero? Hoc autem fecerũt coloni specialiter, idest proceres synagogæ: Ecce Core filius Isaar, et Dathan atque Abiron, *et cetera*, surrexerunt contra Moysen, alijq. filiorum Israel ducenti quinquaginta viri proceres synagogæ, et qui tempore consilij per nomina vocabantur. Et hos sequebantur minores. Vnde et sequitur post, quòd murmurauit omnis multitudo filiorum Israel, sequenti die contra Moysen et Aaron. Cumq. oriretur seditio, et tumultus in- F cresceret, Moyses et Aaron fugerunt ad tabernaculum fœderis.

Glos. in hũc locum to. 5. — *Psal. 104. c* — *Exo. 3. c* — *Glos. in hũc locum to. 5.* — *Psal. 105. c* — *Ibid. e* — *Deut. 31. g* — *Num. 16. a* — *Ibid. f*

Secundo quantum ad peruersitatem respectu regis Dauid præcipui cultoris Dei, subdit: *Et addidit alterum seruum mittere*. Glossa: Alter seruus Dauid propheta qui post Moysen colonos vineæ Psalmodiæ modulamine et citharæ dulcedine ad exercitium boni operis inuitauit: Hunc Dominus misit, quando de pascuis elegit eum ad regendum, et pascendum populũ suum, secundum quòd ipse propheta Dauid dicit in Psalmo: Elegit Dauid seruum suum, et sustulit eum de gregibus ouium. De post fœtantes accepit eum. Pascere Iacob seruum suum, et Israel hereditatem suam. Vnde dicitur: Hæc dices seruo meo Dauid: Ego tuli te de pascuis sequentem greges, vt esses rex super populũ meum Israel, et fui tecum in omnibus vbicumque ambulasti: feciq. tibi nomen grande, iuxta nomen magnorum qui sunt in terra, vnde et ei scilicet Dauid dedit sedem regalem in sempiternum. Et dedit prophetiæ spiritum, eidem dedit psalmodiæ cantum, vt sic inclinaret populum illum durum, et tamen mitigari non potuit duritia Iudæorum, propter quod addit: *Illi autem hunc quoque cædentes et afficientes contumelia, dimiserunt inanem*, quia contempserunt eius regnum et ducatum. Vnde Glossa: Contumelia affectum dimittunt inanem dicentes: Non est nobis pars in Dauid neque hereditas in filio Isai: Vbi etiam præmittitur qualiter Dauid cum Absalone persecuti sunt: Venit nuncius ad Dauid, dicens: Toto corde vuiuersus Israel sequitur Absalon: et ait Dauid seruis suis: Surgite, fugiamus, neque erit nobis effugium a facie Absalon. Et post dicitur de contumelijs ei illatis: Ita loquebatur Semei, cum malediceret regi. Egredere, egredere vir sanguinum et vir Belial. Reddidit tibi Dominus vniuersum sanguinem domus Saul: et ecce premunt te mala tua, quoniam vir sanguinum es.

Glos. in hũc locum to. 5. — *Psal. 77. g* — *2. Reg. 7. b* — *1. Reg. 16. e* — *Glos. in hũc locum to. 5.* — *2. Reg. 20. a* — *2. Reg. 15. c* — *2. Reg. 16. b*

Tertio quantum ad peruersitatem illius populi respectu cunei prophetalis, subiungitur: *Et addidit tertium mittere*. Glossa: Tertius seruus est chorus prophetarum qui populum corripiebant, et mala quæ vineæ imminebant, prædicebant. De missione huius serui, dicitur: Misi ad vos omnes seruos meos prophetas per diem, consurgens diluculo, et mittens. Et non audierunt me, nec inclinauerunt aurem suam: sed indurauerunt ceruicem suam, et peius operati sunt quàm patres eorum. Vnde et addit: *qui et illum vulnerantes, eiecerunt*. Nam Isaiam serrauerunt, Hieremiam lapidauerunt, et Ezechielem excerebrauerunt. Ideo Matthęus: Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt. Et in Actibus dicebat Stephanus Iudæis: Dura ceruice, et incircũcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis: sicut patres vestri, et vos: quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de aduentu iusti. Nam et ipsi prophetæ videntes eius duritiam, et arguebant, et deplorabant. Nam dicitur de vinea: Expectaui, vt faceret vuas, et fecit labruscas. Et: Quo modo conuersa es mihi in prauum vinea aliena? Et: Mater tua quasi vinea in sanguine tuo super aquam plantata est. Subditur: Et euulsa est in ira, in terramq. proiecta: et ventus vrens siccauit fructum eius. In hoc autem mira apparet Iudæorum perfidia, quia omnes isti quos persecuti sunt maxime diligebant eos. Nam Moyses non cessabat orare pro populo: Cur Domine irascitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxisti de terra Ægypti. Et paulo inferius: Aut dimitte eis hanc noxam, *et cetera*. Similiter et Dauid: Deus virtutum conuertere, respice de cælo, et vide, et visita vineam istam. Similiter chorus prophetarum. Vnde Hieremias: Recordare quòd steterim in conspectu tuo, vt loquerer pro eis bonum, et auerterem indignationem tuam ab eis. Et ij omnes figuram Christi gesserunt, de quo Isaias: Ipse peccata multorum tulit, et pro transgressoribus rogauit.

Glos. in hũc locum to. 5. — *Hier. 7. f* — *Mat. 23. d* — *Act. 7. f* — *Isa. 5. a* — *Hier. 2. e* — *Ezec. 19. c* — *Exo. 32. c* — *Ibid. g* — *Psal. 79. e* — *Hier. 18. d* — *Isa. 53. d*

Dixit autem Dominus vineæ, et cetera. Post descriptam peruersitatem Iudæorum ante Christi aduentum in personas seruorum, hic describit malignitatem peruersitatis eorundem post aduentum contra ipsum Dei filium Iesum Christum. Circa cuius descriptionem tria introducuntur, scilicet gratuitum Dei beneficium, Iudæorum propositum peruersum, et eorumdem factum flagitiosum. Primo quantum ad gratuitum Dei beneficium, præmittit:

Dixit

Dixit autem Dominus vineæ: Quid faciam? mittam filium meum dilectum, hoc fuit maximum beneficium, secundum illud: In hoc apparuit charitas Dei in nobis quoniam filium suum vnigenitum misit Deus in mundum vt viuamus per eum. Et: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. Hæc autem missio fuit ex occulto, et secretissimo proposito, et consilio Dei. Et quoniam hoc proposuerat diffinito consilio, ideo dicit: *Quid faciam?* Propter quod Moyses dicebat: Obsecro Domine, mitte quē missurus es: sed Dominus reseruauit eum mittere, tum propter consummationem ordinis, secundum illud: Cum essemus paruuli, sub elementis mundi eramus seruientes. At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Tum etiam, vt appareret quòd per nullum alium poterat subuenire humanæ perfidiæ, et obdurationi. Propter quod addit: *Forsitan cum hunc viderint, verebuntur. Forsitan*: non notat dubitationē in Deo qui certissime cuncta præuidet: sed arbitrij libertatem ad vtrumque vertibilem. Vnde Glossa: Quod ambigit, idest, verbo dubitationis vtitur, non est Dei ignorantia, sed vt reseruetur homini libera voluntas, vnde quòd Christum non sunt veriti Iudæi, non fuit defectus ex parte Dei, sed ex parte duritiæ cordis humani: Quid est quod debui vltra facere vineæ meæ, et non feci ei? Qui enim filium Dei non verentur, numquam amplius Deum nec eius nuncium verebuntur: quia dicitur: Pater omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem: qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum.

1.Ioā.4.b — Ioan.3.b — Exo.4.d — Gal.4.a — Forsitan q.d — Glos.interlin.in hunc locū. to.5. — Isa.5.d — Ioan.5.d

A

Secundo quantum ad propositum peruersum, subdit: *Quem cum vidissent coloni, cogitauerunt intra se dicentes: Hic est heres,* per coniecturam veritatis, nam certa scientia non cognouerunt, cum non per fidem, sed per aliqua signa manuducētia ad credendum quòd esset Messias in lege promissus, peruenerunt. Ideo non ex ignorantia, sed ex certa malitia contra ipsum conspirauerunt. Vnde Glossa: Aperte probat Iudæos, non per ignorantiam crucifixisse filium Dei, sed per inuidiam. Intellexerunt enim eum esse hunc, cui dictum est: Postula a me, et ego dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. Quod ergo dicitur: Et nunc fratres scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut et principes vestri, non excludit a Iudæis qualemcumque notitiam, sed notitiam certam: vel dicitur, quo ad minores qui peccauerunt ex ignorantia. Nam maiores hoc fecerunt ex certa malitia, quia timebant perdere gloriam temporalem, ideo addit: *Occidamus illum, vt nostra fiat hereditas,* per machinationem peruersitatis: quod dixerunt, non vt hereditatem nouam acquirerent, cum Christus esset summe pauper, sed vt habitam conseruarent. Vnde dicitur: Collegerunt pontifices, et pharisæi consilium, et dicebant: Quid facimus? quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: et venient Romani, et tollent nostrum locum, et gentem. Vnde illud propositum nequam originem traxit ex auaritia, traxit etiam ortum ex inuidia. Vnde dicitur: Circumueniamus virum iustum. Sequitur: Quia contrarius est operibus nostris, et improperat nobis peccata legis, et diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ. Et inferius: Morte turpissima condemnemus eum. Hæc cogitauerunt, et errauerunt, excæcauit enim illos malitia eorum. Et postea: Inuidia diaboli, mors intrauit in orbem terrarum. Huius figura præcessit in Ioseph: Cogitauerunt fratres eius illum occidere. Et mutuo loquebantur: Ecce somniator venit: venite occidamus eum, et mittamus in cisternā veterem: dicemusque: Fera pessima deuorauit eum, *et cetera*. Ideo Euangelium istud legitur simul cum historia Ioseph imminēte passione.

Glos.in hūc locum to.5. — Psal.2.b — Act.3.c — Ioan.11.f — Sap.2.c — Ibid.d — Gen.47.d

Tertio quantum ad factum flagitiosum, subiungitur: *Et eiectum illum extra vineam, occiderunt,* idest, extra Hierusalem, quia dicitur: Extra portam Christus passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium eius portantes. Occiderunt eum, vel tradiderunt eum Pilato ad occidendum, et petierunt vt crucifigeretur. Vnde dicitur: Iesum Christum filium Dei tradidistis, et negastis ante faciem Pilati, iudicante illo dimitti. Sequitur: Petistis virum homicidam donari vobis, auctorem vero vitæ interfecistis, *et cetera*. Impletum est illud: De vinea plantata expectaui, vt faceret iudicium, et ecce iniquitas: et iustitiam, et ecce clamor. Clamor scilicet ad

B

Christum occidendum, de quo Marcus: Clamabant, crucifige eum. Pilatus vero dicebat illis: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant: Crucifige eum. Vnde ex hac vinea non exiuit vinum, sed fel, secundum illud: De vinea Sodomorum vinea eorum, et de suburbanis Gomorrhæ. Vua eorum vua fellis, et botrus amarissimus. Fel draconum, vinum eorum, et venenum aspidum insanabile.

Heb.vlt.b — Act.4.e — Isa.5.b — Mar.15.b — Deut.32.e

Quid ergo faciet illis Dominus vineæ? et cetera. Postquā descripsit parabolice benignitatem liberalitatis diuinæ, et peruersitatem malignitatis Iudaicæ, hic iam

C

tertio describit seueritatem vltionis iudiciariæ. Circa quam tria insinuantur, scilicet seueritas vltionis diuinæ, incredulitas rebellionis Iudaicæ, firmitas attestationis scripturæ. Primo ergo quantum ad seueritatem vltionis diuinæ, dicit:

Quid ergo faciet illis Dominus vineæ? Hoc quærit, non vt dubitans, sed vt excitet ad intelligēdum scientiam. Et quantum ad hoc, subdit: *Veniet, et perdet colonos istos, et dabit vineam alijs,* in quo datur sententia reprobationis Iudæorum, et electionis gentium. Et hæc sub figura vineæ, et inimicorum, de qua Isaias: Nunc ostendam vobis, quid faciam vineæ meæ:

D

Auferam sepem eius: et erit in direptionem, diruam maceriam eius, et erit in cōculcationem. Et ponam eam desertam, non potabitur, et non fodietur, et ascendent super eam vepres et spinæ, et nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem. Hanc reprobationem plangit psalmographus dicens: Vt quid destruxisti maceriam eius, et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam? Exterminauit eam aper de silua, et singularis ferus depastus est eam. De electione vero gentium dicitur: Cæcitas ex parte contigit in Israel, vt plenitudo gentium intraret. Et de hoc ad Romanos: Vocabo non plebem meam,

E

plebem meam. Sequitur: Et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam: quod sumptum est de Osea. Et de hoc Matthæus: Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus eius.

Isa.5.a — Psal.79.e — Rom.11.d — Rom.9.e — Osea 2.d — Mat.21.d

Secundo quantum ad incredulitatem rebellionis Iudaicæ, subdit: *Quo audito, dixerunt illi: Absit,* quasi dicant non ita eueniet, vt dixisti. Sed contrarium huius videtur in Matthæo, vbi sic dicitur: Cum venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiūt illi: Malos male perdet, et vineam suam locabit alijs agricolis qui reddent ei fructum temporibus

F

suis. Hic autem dicitur quòd contradixerunt, sed hanc apparentem contrarietatem soluit Augustinus in libro de concordia Euangelistarum, vbi dicit sic: Intelligimus quosdam respondisse: quod Matthæus cōmemorat: quosdā vero illud quod Lucas. Aliter respondet Chrysostomus quod vnum dixerunt corde, scilicet quod Matthæus dicit: Aliud ore, scilicet quod dicit Lucas. Vnde conscientia consona erat diuinæ sententiæ, et parabolæ, sed lingua contraria. Vnde Glossa: Contradicunt sententiæ, quam contra perfidiam suam dictam cognoscunt: quod enim in mente gerebant, in parabola intelligebat contineri. Et ex hoc mirum Dei apparet iudicium, quòd contradicendo volebant latere, et tamen seipsos detegebant,

Mat.21.d — Aug.de cōsen. Euāg. lib.2.c.70. to.4. — Chryso. in opere impf. Mat.c.21. homil.40. to.2. — Glos.in hūc locum to.5.

bant, dum veritati seipsos opponebant, contra illud: Eccli. 4. d Non contradicas verbo veritatis vllo modo, et de mendacio, *et cetera*.

Tertio quantum ad firmitatem attestationis scripturæ, subiungit: *Ille autem respiciens eos, ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli?* Ps. 117. c Hoc scribitur in Psalmo: Vbi statim additur mira Christi humilitas, qui voluit reprobari. Propter quod admiratur Isa. 53. a Isaias: Quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui reuelatum est? Et ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitienti. Et nos reputauimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo, et humiliatum. In hoc etiam ostenditur mira Christi potestas, quòd disiuncta maxime ad vnitatem reduxit, quasi lapis angularis. Dicitur autem Christus, lapis, propter permanentiam stabilitatis, de qua Dan. 2. e Daniel: Videbas ita donec abscissus est lapis de monte sine manibus, et percussit statuam, *et cetera*. Lapis autem qui percusserat statuam, factus est mons magnus, et impleuit vniuersam terram. Dicitur autem Ephe. 2. c angularis propter virtutem connexionis. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Sequitur: Vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominem, faciens pacem. De hoc Iob: Iob 38. a Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? Et quis posuit mensuras eius? Sequitur: Aut quis dimisit lapidem angularem eius? Hic lapis angularis terræ est lapis vnitiuus Isa. 28. d Ecclesiæ, de quo Isaias: Ecce, ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum. Dicitur etiam caput anguli, propter summitates perfectionis. Ephe. 2. d Ipso summo angulari lapide Iesu Christo, in quo omnis ędificatio constructa, crescit in templũ sanctum in 1. Pet. 2. a Domino. Ideo Petrus ait: Ad quem accedentes, lapidem viuum, ab hominibus quidem reprobatum. Sequitur: Et ipsi tamquam lapides viui, *et cetera*. Imaginandus est ergo Christus tamquam lapis essentialis in toto corpore Ecclesiæ, quod circumferentiæ circuli comparatur, ad quem quidem omnes lineæ deductæ angulum faciunt, et vniuntur in ipso tamquam in puncto, in quo fit osculum linearum crucis, in medio scilicet sui concurrentium in vnum. Est ergo lapis iste stabiliens electos, et e contrario est conterens aduersarios, et reprobos. Et ideo subdit: *Omnis, qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur*, per corruptionem peccati. *Super quem autem ceciderit, comminuet illum*, per vltionem iudicij futuri. Culpa enim naturam infirmam reddit, sed pœna æterna Glos. in hūc locum to. 5. totaliter conterit, et in puluerem reducit. Vnde Glossa: Qui modo contemnit et iniurijs afficit, nondum penitus interit, sed quassatur vt non ambulet rectus: cadit autem super eum lapis, quem veniens in iudicio opprimit. Ad hunc ergo lapidem pedem offendunt, qui in ipsum non credunt, vel non imitantur: 1. Pet. 2. b Vobis honor credentibus, non credentibus autem, lapis quem vero reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, et lapis offensionis et petra scandali his qui offendũt verbo, nec credunt in quo et positi sunt. Et sic factum est Iudæis, secundum illud: Isa. 8. c Erit vobis in sanctificationem. In lapidem autem offensionis, et petrã scandali, duabus domibus Israel, in laqueum et in ruinam habitantibus Hierusalem. Et offendent ex eis plurimi, et cadent et conterentur, et irretientur, et capientur. Et post: Expectabo Dominum, qui abscõdit faciem suam a domo Iacob: Qui ergo scandalizantur, super hunc lapidem cadũt: sed qui condẽnantur, ab hoc lapide conterũtur, secun Isa. 30. e dum illud: Subito dum non speratur, veniet contritio eius, et comminuetur, sicut conteritur lagena figuli contritione perualida, et non inuenietur de fragmentis eius testa, in qua portetur igniculus de incen Psal. 1. c dio, aut hauriatur parum aquæ de fouea. Propter quod non sic impij non sic: sed tamquã puluis quem

A proijcit ventus a facie terræ. In hac ergo auctoritate confirmat Dominus intentionem parabolæ, scilicet quòd ipse reprobandus est a Iudæis, electurus gentes, repulsurus Iudæos propter suam perfidiam, et tandem condemnaturus per sententiam diffinitiuam.

Et quærebant principes sacerdotum, et cetera. Post repulsam calumniam, et detectam perfidiam, sequitur hic tertia pars in qua deprehendit adinuentam versutiam. Huius autem versutiæ Euangelista primo describit adinuentionem fallacem: secundo vero confutationem veracem, ibi: *Considerans autem dolum illorum*, et cetera. Adinuentionem versutiæ describit B Euangelista quantum ad tria, scilicet quantum ad pharisæorum indignationem maleuolam, insidiationem malignam, et interrogationem malitiosam. Primo ergo quantum ad pharisæorum indignationem maleuolam, dicit:

Et quærebant principes sacerdotum et scribæ mittere in illum manus illa hora. Quærebant, inquam, ad ipsum occidendum secundum illud: Nunc autem quæritis me interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum. Ioan. 8. e Ex animi ergo indignatione quærebant, sed ob populi formidinem non audebant. Vnde addit: *Et timuerunt populum*, non Deum. Contra quod di C citur: Qui timet hominem, cito corruet. Prou. 29. d Populum autem magis timebant quàm Deum, quia plus amabant populi laudem, quàm Christi veritatem: laus enim populi vngebat, sed veritas Christi arguebat. Vnde subditur: *Cognouerunt eum quòd ad ipsos dixerit similitudinem hanc*. Sic veritas odium peperit, et verificatum est illud: Odio habuerunt corripientem in porta, et loquentem perfecte abominati sunt. Amos. 5. c In huius figuram dicit Hieremias: Hier. 25. e Locuti sunt sacerdotes, et prophetæ ad principes, et ad omnem populum, dicentes: Iudicium mortis est viro huic, quia prophetauit aduersus ciuitatem istam, sicut audistis au D ribus vestris. Isti autem Pharisæi dum volebant occidere Christum impugnando veritatẽ, auditam ipsam veritatem implebant, secũdum illud: Act. 13. d Qui habitabant Hierusalem, et principes eius hunc ignorantes, et voces prophetarum quæ per omne sabbatum leguntur, iudicantes impleuerunt, et nullam causam mortis inuenientes in eo, petierunt a Pilato, vt interficerent eum. Cumq. consummassent omnia, quæ de eo scripta erant, deponentes eum de ligno, posuerunt eum in monumento.

Secundo quantum ad insidiationem malignam, subdit: *Et obseruantes miserunt insidiatores, qui se iustos* E *simularent*, contra illud: Ne insidieris, et quæras impietatem in domo iusti, neque vastes requiem eius. Prou. 24. b Insidiæ autem fiunt per simulationes, contra quos Iob: Simulatores, et callidi prouocãt iram Dei. Iob 36. c Quia dicitur: Simulator ore decipit amicum suum. Prou. 12. b Et quia simulatio adiunctam habet intentionem peruersam, ideo addit; *Vt caperent eum in sermone, vt traderent illum principatui, et potestati præsidis*, scilicet Herodis. Vnde dicitur: Mittunt ad eum quosdam ex Pharisęis, Mar. 11. b et Herodianis: vt eum caperent in verbo. Et hæc fuit magna versutia. Vnde Glossa: Glos. in hūc locum to. 5. Quod præ timore populi per se non possunt, manibus præsidis efficere vo F lunt, ut velut immunes a morte ipsius videantur. Ideo in persona talium dicitur: Sap. 2. c Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et improperat nobis peccata, et diffamat in nos peccata disciplinæ. Vnde et in figuram huius dixerunt Philisthijm ad Dalidam: Iudic. 16. a Decipe eum, et disce ab illo in quo habeat tantam fortitudinem, et quo modo eum superare valeamus.

Tertio quantum ad interrogationem malitiosam, subiungit: *Et interrogauerunt eum dicentes: Magister, scimus, quia recte dicis, et doces*. Quantum ad verbum, verum quidem dicunt: quia dicitur: Ioan. 17. e Sermo tuus, veritas est. Hoc ipsi dicebant blandiendo, vt extorquerent secretum cordis ab ipso. Vnde Chrysostomus:

Hæc

Chrysost. in opere impf. Mat. c. 22. hō. 42. to. 2. Hæc est prima hypocritarum prudentia, ficta lauda-
tio, sicut qui tantum non potest viribus subiugare,
mollibus manibus fricat ceruicem eius: vt blandien-
do comprehendat. De talibus dicitur: Vir iniquus
Prou. 16. d lactat amicum suum, et ducit eum per viam non bo-
Prou. 27. c nam. Et: Qui benedicit proximo voce grandi, de no-
cte consurgens maledicenti similis erit, *et non accipis*
personam, quantum ad animum. Hoc verum fuit, se-
Act. 10. e cundum illud: In veritate comperio, quia non est
Deut. 10. d personarum acceptor Deus. Et: Deus magnus et po-
tens et terribilis, qui personam non accipit, nec mu-
nera, *sed viam Dei in veritate doces*, quantū ad exem-
Ioan. 14. a plum. Propter quod ipse dicebat: Ego sum via, et B
veritas, et vita. Vel, recte dicis, quo ad veritatem vi-
tæ: personam non accipis: quò ad veritatem iustitię:
sed viam Dei in veritate doces, quò ad veritatem do-
ctrinæ. In quo laudant Christum laude vera, sed fal-
laci corde: et hoc patet ex ipsorum versuta interro-
gatione, cum subditur: *Licet nobis tributum dare Cæsa-*
ri, an non? secundum diuinæ legis decretum. In quo
quæstionem dolosam proponunt, quia vtrouis dato
ipsum ad inconueniens deducere intendunt. Nam
aut diceret quòd sic, et ita videretur dicere contra
legem, et contra populum Iudæorum, et opinionem
communem. Aut diceret quòd non, et tunc trade- C
rent eum principatui, sicut Cæsari rebellem: et to-
Glos. in hūc locum to. 5. tius imperij hostem. Vnde Glossa: Pharisæi, qui de
iustitia sibi applaudebant, qui decimas et primitias
Deo dabant, tributa homini soluenda negabant. Et
hinc est quòd Christo blandiebantur, vt ex ore Chri-
sti extorquerent hoc documentum, vt sic possent di-
Ioan. 19. b cere illud: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris:
Omnis enim, qui se regem facit, contradicit Cæsari.

Considerans autem dolum illorum, et cetera. Postquam
descripsit versutiæ adinuentionem fallacē, hic secun-
do describit confutationem veracem: circa quam tria
introducuntur, scilicet circumspecta consideratio sa- D
pientiæ respondētis, verax dissolutio propositæ quæ-
stionis, et euidens confutatio astutiæ versipellis. Pri-
mo ergo quantum ad circumspectam consideratio-
nem sapientiæ respondentis, dicit:

Considerans autem dolum illorum, in animo. Vnde
Hieronymus: Prima virtus respondentis est interro-
gantium mentes recognoscere. In his mentibus ipsa
Sap. 7. d sapientia videbat dolum. Vnde dicitur: Sapientiam
Eccli. 16. c non vincit malitia. Et: Omne cor intelligitur ab il-
Heb. 4. c lo, et vias illius quis intelligit? Quia viuus est sermo
Dei et efficax. Sequitur: Et discretor cogitationum et
intentionū cordis. Ideo iste sermo, *dixit ad eos. Quid* E
Eccli. 13. b *me tentatis?* scilicet in verbo secundum illud: Ex mul-
ta loquela tentabit te, et subridens interrogabit te de
Sap. 2. c absconditis tuis. In persona horum dicitur: Tente-
mus quæ ventura sunt illi, et sciemus, quæ erunt no-
uissima illius. Et quia cautela tentationis reuincitur
per manifestationem veritatis, ideo subditur: *Osten-*
dite mihi denarium: Cuius habet imaginem et superscri-
ptionem? Respondentes dixerunt ei: Cæsaris, scilicet in
exteriori signo. Hoc Dominus non quærit, quia du-
bitet, sed vt ex eorum responsione ipsos conuincat.
Vel ideo quærit imaginem et superscriptionem de-
narij, vt ex ipsa forma, et figura, et qualitate rei osten- F
dat, manare debere iudicium æquitatis. Vel ideo hoc
requirit, vt ostendat quòd vnusquisque iudicandus
est secundum superscriptionem quam superscriptam
habet imagini mentis suæ. Nam per denarium intel-
ligitur homo: quia denarius est de materia terrestri,
Gen. 2. a scilicet de metallo, et homo de limo. Formauit Deus
hominem de limo terræ. Et ipse decimus est post no-
uenarium angelorum, et per drachmam decimam
Sup. 15. b designatus est. Aut quæ mulier habens, *et cetera*. Per
imaginem denarij intelligitur Trinitas personarum
Eccli. 17. a de qua dicitur: Deus creauit de terra hominem, et
Gen. 1. c secundum imaginem suam fecit illum. Et: Faciamus
hominem ad imaginem, *et cetera*. Per superscriptio-

A nem intelligitur qualitas morum, et hæc est duplex,
vna diuina, alia mundana. Diuina est per lumen gra-
tiæ et iustitiæ. Signatum est super nos lumen vultus Psal. 4. b
tui Domine. Mundana autem quæ est Cæsaris per Amb. lib. 9.
appetitum cupiditatis et auaritiæ, de hac Ambrosius: in cap. 20.
Imago Cęsaris non reperitur nisi in mari: ibi draco- Luca to. 3.
nes. In quo tangitur illud quod legitur: Vbi Chri- Mat. 17. d
stus misit Petrum ad mare: et inuenit piscem, et in
pisce staterem quem Cæsari solueret. In quo in-
telligitur quòd superscriptio strenuitatis non est ni-
si in mundanis mentibus: in quibus pro cupiditati-
bus varijs est procella, et impetus tempestatis.

Secundo quantum ad veracem dissolutionem pro-
positæ quæstionis, subdit: *Et ait illis: Reddite ergo, quæ*
sunt Cæsaris Cæsari. In quo manifeste iustam dat re- Iustitiæ a-
sponsionem. Est enim actus iustitiæ reddere vnicui- ctus quid.
que quod suum est. Si ergo res est eius cuius habet
superscriptionem, cum temporalia superscriptionem
Cæsaris habeant: non est contra Deum, si terrenis
principibus persoluantur. Ideo ad Romanos dicitur: Rom. 13. b
Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum:
cui vectigal, vectigal. Subditur: Nemini quidquam
debeatis: nisi vt inuicem diligatis. Et quia non suffi-
ciens iustitia est, nisi suum vnicuique reddatur, ideo
addit: *Et quæ sunt Dei, Deo*. Glossa: Sicut Cæsar exi- Glos. in hūc
git impressionem imaginis suæ, sic et Deus animam locum to. 5.
lumine vultus sui insignitam. Propter quod dicitur:
Sicut portauimus imaginem terreni, portemus et 1. Cor. 15. f
imaginem cælestis. Et nota quòd prius præmittit, vt
reddantur quæ sunt mundi, quia sicut dicitur: Non 1. Cor. 15. f
prius quod spirituale est, sed quod animale: deinde
quod spirituale. Prius enim deponendum est pon-
dus quàm quis erigatur sursum. Vnde Glossa: Si Glos. in hūc
non vis esse obnoxius Cæsari, noli habere quæ sunt locum to. 5.
mundi. Et si habeas diuitias, obnoxius es Cæsari. Si
vis terreno regi nihil debere, omnia tua relinque,
Christum sequere. Vnde et bene prius quæ sunt Cæ-
saris reddenda decreuit, quia non potest quis esse Do-
mini, nisi prius renunciet mundo. Omnis ex vobis, Sup. 14. g
qui non renunciat omnibus quæ possidet, non po-
test meus esse discipulus. Dei autem sunt anima et
corpus, quia ipse corpus, et animam formauit: cor-
pus de limo terræ, animam de nihilo. Et ideo vtrum-
que debet reddi et offerri Deo, quod designatur in
illa vidua, quæ misit duo æra minuta in gazophyla-
cium Domini. Et ideo ad Romanos: Vt exhibeatis Inf. 21. a
corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo pla- Rom. 12. a
centem, rationabile obsequium vestrum. Et nolite
conformari huic sæculo, sed reformamini in nouita-
te sensus vestri. Vnde hoc verbo clauditur sententia
totius iustitiæ perfectæ.

Tertio quantum ad euidentem considerationem
astutiæ versipellis, subiungit: *Et non potuerunt ver-*
bum eius reprehendere coram plebe. per apparentem
contradictionem. Nec mirum, quia dicitur: Tu quis Rom. 9. d
es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum
ei, qui se finxit: Quid me, *et cetera*. Vnde Iob: Si re- Iob 9. b
pente interroget, quis respondebit ei? vel quis dice-
re ei potest, cur ita facis? Et ideo qui cum Christo
contendunt, necessario confunduntur, propter quod
subdit: *Et mirati in responso eius tacuerunt*. per euiden-
tem confusionem. Vnde Glossa: Qui credere debue- Glos. inter-
runt, mirantur quòd non habent locum tentandi. lin. in hūc
Vnde Chrysostomus: Malitia confunditur aliquan- locum to. 5.
do, corrigitur autem numquam, sicut qui vult clau- Chrysost. in
dere aquæ currentis meatum, aliunde semitam rum- opere impf.
pit, ita et malitia. Vnde non tacebant ex prudentia, Mat. c. 22.
sicut dicitur: Est tacens, qui inuenitur sapiens. Et homil. 42.
Homo sapiens tacebit vsque ad tempus. Nec ex reue- to. 2.
rentia, sicut ille de quo dicitur: Audi tacens, et pro Eccli. 20. a
reuerentia accedet tibi bona gratia. Nec ex patien- Eccli. 32. b
tia, sicut illud Isaiæ: Tacui, semper silui, patiens fui. Isa. 42. c
Nec ex pace intrinseca. Sedebit solitarius, et tacebit. Thre. 3. c
Sed ex confusione aperta, sicut illi quibus Dominus
quæsi-

Mar. 3. a quæsiuit: Licet Sabbatis benefacere an male ? animam saluam facere, an perdere ? At illi tacebant.
1.Reg. 2. b Et: Impij in tenebris conticescent, *et cetera*.

Accesserunt autem quidam, et cetera. Postquam confutauit infidelitatem errantium ex malitia, hic secundo confutat incredulitatem errantium ex ignorantia, et habet hæc pars partes duas. In prima confutat errorem circa resurrectionem, in secunda vero circa incarnationem, ibi: *Dixit autem ad illos*, et cetera. In describendo autem confutationem erroris Sadducæorum de finali resurrectione, procedit hoc ordine. Primo namque præmittit quæstionem erroneam. Secundo adiungit responsionem veridicam, ibi: *Et ait illis Iesus: Filij huius*, et cetera. Circa quæstionem erroneam introducuntur Sadducæi ut negantes verum, vt allegantes præceptum, ut proponentes casum, vt interrogantes dubium, per quod præcipitabantur in errorem prædictum. Primo ergo quantum ad errorem Sadducæorum negantium verum dicit:

Accesserunt autem quidam Sadducæorum qui negant esse resurrectionem, et per consequens destruebant fundamentum diuinæ culturæ. Vnde Chrysostomus: *Chryso. in opere impf. Mat.c. 22. homil. 42. to. 2.* In omni re aut actu agendi virtus, spes est præmij futuri, vt qui arat, arat vt metat: et qui pugnat, pugnat, vt vincat. Et post: Tolle ergo spem resurrectionis, et soluta est tota obseruantia pietatis: Quid facient qui baptizantur pro mortuis ? *1.Cor. 15. d* Et si omnino mortui non resurgunt, vt quid et baptizantur pro illis ? vt quid et nos periclitamur omni hora ? Resurrectionem autem negabant Sadducæi, tum propter animarum mortalitatem, quam credebant. Vnde Glossa: *Glos.interlin.in hunc locum to. 5.* Sadducæi credebant animas interire cum corpore. Tum etiam propter corporum irreparabilitatem. Et pro eis videtur esse quod dicitur in Psalmo: *Ps. 145. a* Exibit spiritus eius et reuertetur in terram, *et cetera*. Item: *Psal. 48. b* Sepulchra eorum domus illorum in æternum. Et Iob: *Iob 14. b* Homo cum dormierit non resurget donec atteratur cælum, *et cetera*. Sed hic non dicunt resurrectionem non esse futuram, sed potius vsque ad finem iudicij differendam. Nam quòd spiritus sint immortales, hoc probat ipsorum intellectus, appetitus, et actus virtuosus. Quod vero corpora reparentur: hoc manifestat simul diuina iustitia, diuina clementia, et diuina potentia, Vnde contra tales dicitur: *1.Cor.15.e* Sed dicit aliquis: Quo modo resurgunt mortui ? quali autem corpore venient? Insipiens tu: quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas ? non corpus quod futurum est, seminas, sed nudum granum, vtputa tritici, aut alicuius ceterorum. Deus enim dat illi corpus sicut vult, et vnicuique seminum proprium corpus. Et post: *Ibid. g* Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc, induere immortalitatem.

Secundo quantum ad inquisitionem Sadducæorum allegantium præceptum, subditur: *Et interrogauerunt eum, dicentes: Magister, Moyses scripsit nobis*, scriptura, scilicet authentica, et iusta, secundum illud: *Eccli.24.c* Legem mandauit Moyses in præceptis iustitiarum. Vnde dicitur: *Deut.31.f* Postquam scripsit Moyses verba legis huius in volumine, atque compleuit, præcepit Leuitis qui portabant arcam fœderis Domini, dicens: Tollite librum istum, et ponite eum in latere arcæ, *et cetera*. Quidquid ergo Moyses scripsit, authenticum est: et ideo scripturam eius tamquam authenticam proponunt, propter quod subdunt: *Si frater alicuius mortuus fuerit, habens vxorem, et hic sine liberis fuerit, vt accipiat eam frater eius vxorem, et suscitet semen fratri suo*. Hoc describitur in Deuteronomio: *Deut.25.b* Quando habitauerunt fratres simul, et vnus ex eis absque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater eius, et suscitabit semen fratris sui, et primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, vt non deleatur no-

A men eius ex Israel. Litteralis autem ratio huius erat, ad fouendam charitatem inter propinquos, et refrenandam cupiditatem, et seruandam fidelitatem. Secundum autem spiritualem intelligentiam frater noster est Christus: *Cant.8. a* Quis mihi det te fratrē meum, sugentem vbera matris meæ ? *et cetera*. Et: *Psal.21. c* Narrabo nomen tuum fratribus meis, vxor eius est Ecclesia: *Apo.19.b* Venerunt nuptiæ agni, et vxor eius præparauit se. Hic mortuus est ante fidelium multitudinem qui sunt filij Dei: *Ioan. 1. b* Dedit eis potestatem filios Dei fieri, *et cetera*. Ipsa enim fidelium multitudo per mortem Christi congregata est, vt dicitur in Ioanne:
B *Ioan. 11. f* Iesus moriturus erat pro gente, et non tantum pro gente: sed vt filios Dei qui erant dispersi congregaret in vnum. Postquam ergo Christus passus est, ipsius vxorem accepit qui gerit Ecclesiæ curam, non vt generet filios carnales Christo, sed spirituales, sicut Paulus dicit: *1.Cor.4.d* In Christo Iesu, per Euangelium ego vos genui. Et hos non nomine proprio, sed fratris debet appellare: quia non in nomine suo, sed Christi debet eos baptizare, secundum illud: *1.Cor.1.b* Numquid Paulus crucifixus est pro vobis ? aut in nomine Pauli baptizati estis ? Ei autem qui hoc negligit implere, imponi debet pœna, secundum illud: *Deut.25.* Si responderit, nolo eam vxorem accipere:
C accedet mulier ad eum coram senioribus, et tollet calceamentum de pede eius, spuetq. in faciem illius et dicet: Sic fiet homini qui non ædificat domum fratris sui: quia ei qui non vult semen Christi suscitare, debet auferri auctoritas prædicandi, quæ intelligitur per ablationem calceamenti, secundum illud: *Ephe. 6. c* Calceati pedes in præparationem Euangelij pacis. Propter quod dicitur: *Deut.23.a* Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis, et abscisso veretro, Ecclesiam Domini. Diuersum autem dicitur de viris sanctis: *Eccli.44.b* Cum semine eorum permanet bona hereditas, et nepotum ipsorum semen, *et cetera*.
D

Tertio quantum ad allegationem ipsorum introducentium casum, subditur: *Septem ergo fratres erant, et primus accepit vxorem, et mortuus est sine filijs. Et sequens accepit illam, et ipse mortuus est sine filio. Et tertius accepit illam. Similiter et omnes septem: et non reliquerunt semen et mortui sunt. Nouissime omnium, mortua est et mulier*. Potuit esse quòd hoc fingerent tamquam mendaces. Vnde Glossa: *Glos.in hūc locum to.5.* Qui resurrectionem corporum non credunt, et animas putant interire cum corpore, turpitudinem fabulæ confingunt. Talibus fabulis vacare solent Iudæi. Propter quod dicitur:
E *1.Tim.1.a* Rogaui te vt remaneres Ephesi, vt denunciares quibusdam ne aliter docerent, neque intenderent fabulis, et genealogijs interminatis: quæ quæstiones præstant magis, quàm ædificationem Dei, quæ est in fide. Vel potuit esse, quòd hoc fuit ad litteram, et introducatur hic, secundum diuinæ ordinationis spiritum, propter figuram. Nam spiritualiter per istos septem qui mortui sunt sine liberis, intelligitur vniuersitas reproborum qui nullum fructum reliquerunt. Vnde Glossa: *Glos.in hūc locum to.5.* Hi septem omnes reprobi sunt qui tota hac vita, quæ septem diebus est, steriles a bono opere sunt. Hi possunt intelligi per septem
F *Tob. 3. b* viros Saræ, de quibus dicitur quòd interfecti fuerunt a dæmonio nomine Asmodæo, quia dicitur: *Sap.3. d* Ab iniquo thoro semen exterminabitur. Vel per septem viros intelliguntur septem capitalia vitia, quibus peccator seruit: de quibus Lucas: *Sup.11.d* Assumit septem alios spiritus secum nequiores se. Vel quinque sensus, et duplex consideratio rationis qui intelliguntur per mulierem et quinque viros eius, de quibus dicitur: *Ioan. 4. c* Voca virum tuum. Qui enim subijcit se sensibus carnis, fructum non parit: *Iob 24. d* Pauit enim sterilem, et quæ non parit, et viduæ bene non fecit. Quia sicut dicitur: *Gal. 6. b* Qui seminat in carne, de carne et metet corruptionem. Et: *1.Ioan.2.c* Mundus transit, et concupiscentia eius.

Quarto quantum ad cauillationem Sadducæorũ interrogantium dubium, subditur: *In resurrectione ergo, cuius eorum erit vxor? siquidem septem habuerunt eam vxorem:* quasi dicerent: Non magis est vnius, quàm alterius. Ergo aut habebunt omnes, aut nullus. Si ergo vtrumque, inconueniens: contra legem est, ponere resurrectionem. Ex quo apparet quòd illi errabant circa resurrectionem propter carnalem intellectum spiritualis scripturæ, et spiritualis gloriæ. Vnde carnalis intelligentia necat, dum spirituales deprauat scripturas, propter quod dicitur:
2.Cor.3.b Littera occidit, spiritus autem viuificat. Ideo
Ioan.6.g Ioannes: Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiri-
1.Cor.15.f tus et vita sunt. Propter quod dicitur: Hoc autem dico fratres: quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit qui carnaliter sapiunt. Et tales hi Sadducæi erant qui non intelligentes nobilitatem spiritus rationalis, nec intellectum scripturæ spiritualis, nec potestatem Dei omnipotentis, non putabant resur-
Mat.22.c rectionem futuram. Ideo dicitur: Erratis, nescientes scripturas, neque virtutem Dei.

Et ait illis Iesus, et cetera. Post inquisitionem erroneam, subiungit hic responsionem veridicam: circa quam introducuntur quattuor, scilicet veritatis assertio, assertionis ratio, rationis confirmatro, et confirmationis laudatio. Primo quantum ad veritatis assertionem, dicit:

Et ait illis Iesus: Filij huius saculi nubunt, et traduntur ad nuptias, propter habendam successionem, si-
Tob.8.b cut dicitur: Tu Domine scis, quia non luxuriæ causa accipio sororem meam coniugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in sæcula sæculorum. Et hoc matrimonium licet posset esse virorum spiritualium, non est tamen nisi in carne viuentium. Vnde, *filij saculi*, non sonat in vitium. Alij vero nubunt propter solam libidinis
Gen.6.a delectationis expletionem, de quibus in Genesi: Videntes fili Dei filias hominum quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant.
Sup.14.d Et supra: Vxorem duxi, et ideo non possum venire. Et tunc, *filij saculi*, sonat in vitium, sicut et supra:
Sup.16.c Filij huius sæculi, prudentiores filijs lucis, *et cetera*. Et ij sunt filij ancillæ cum filio liberæ. Sed neutrum horum erit in resurrectionibus, nec successio, nec carnalis delectatio, ideo subdit: *Illi vero qui digni habebuntur saculo illo et resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent vxores*, neque nubent quantum ad feminas, neque ducent, quantum ad viros. Dignos resurrectione, vocat iustos. Loquitur hic specialiter de resurrectione mortuorum iustorum qui non tantum resurgent, verumetiam immutabuntur, secun-
1.Cor.15.g dum illud: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Sequitur: Canet enim tuba et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Licet ergo mali resurgant cum bonis, sicut di-
Ioan.5.e citur: Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. Tamen de bonis specialiter loquitur, qui erunt eleuati supra tẽpus et temporales motus, ac per hoc et supra coniugium et omnem carnalem actum.

Secundo quantum ad assertionis rationem, subdit: *Neque enim vltra mori poterunt*. Ex quo sequitur
Beda Glossa in hunc locum to.5. quòd vxores non habebunt. Vnde Beda: Quia connubia propter filios, filij propter successionem, successio propter mortem. Vbi ergo mors non est, neque connubia. Sed per hoc videtur quòd ante peccatum connubia non fuissent. Est autem responsio ad hoc quòd licet non esset mors ex necessitate, sicut nec erat, tamen ex possibilitate, quia primi parentes habebant corpus animale: sed post resurrectio-
1.Cor.15.f nem erit corpus spirituale, secundum illud: Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Ideo subdit: *Aequales enim Angelis sunt, et filij sunt Dei, cum sint filij resurrectionis*, idest, sicut Angeli sunt immortales, incorporales, supra tempus et variationes motuum temporalium. Sic erunt boni: quia post resurrectionem tunc erimus æquales angelis secundum gloriæ dignitatem, propter quod dicitur: Mensura homi- Apo.21.e
nis, quæ est Angeli. Nec mirum, quia tunc erimus Deo per gloriam assimilati, secundum illud: Nunc 1.Ioan.3.a
filij Dei sumus, et nondũ apparuit quid erimus. Scimus quoniã cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Vnde Rabanus: Sunt sicut Angeli Dei in cælis qui gloria resurrectionis innouati absque vllo mortis metu, absque vlla labe corruptionis, absque vllo terreni status actu, perpetua Dei visione fruuntur. Ad quam necesse est angelicæ dignitatis æqualitatem quisquis ascendere desiderat, minimis fratribus pie agendo condescendat. Et hoc recte dicit. Quia non potest Angelis esse in gloria similis, qui non vult in ministerio assimilari.

Tertio quantum ad resurrectionis affirmationem subiungitur. *Quia vero resurgant mortui, et Moyses ostendit secus rubum*, idest, verbum Domini quod dixit Moysi de medio rubi. Et ait: Ego sum Deus Exo.3.b
Abraam, Deus Isaac, et Deus Iacob. Ex hoc vult Dominus inferre resurrectionem futuram, cum addit: *Sicut dicit Dominum, Deum Abraam, et Deum Isaac, et Deum Iacob. Deus autem non est mortuorũ, sed viuorum. Omnes enim viuunt ei*. Ex quo sequitur quòd viuunt ei vel actu vel potentia. Sed omnes isti erant mortui actualiter, ergo viuebant Deo quantum ad posse et dispositionem. Necesse est ergo futuram ponere resurrectionem. Sunt autem multa testimonia in veteri testamento, per quæ approbari potest resurrectio mortuorum: Viuent mortui tui, interfecti mei resur- Isa.26.d
gent. Et: Ossa arida audite Verbum Domini, *et cet.* Ezec.37.a
Item: Multi de his qui dormiunt in terræ puluere, Dan.12.a
euigilabunt. Item: Scio quòd Redemptor meus vi- Iob 19.d
uit, et in nouissimo die de terra surrecturus sum.
Item: Post duos dies viuificabit nos, in die tertia Osee 6.a
suscitabit nos. Item: Consurgant et ascendant gen- Ioel 3.c
tes in vallem Iosaphat, *et cetera*. Item: Ipse spiritum 2.Mach.7.e
vobis iterum cum misericordia reddet et vitam. Sed Dominus nullum horum septem testium introduxit, quia Sadducæi, quibus respondebat, solum pentatheucum recipiebant. Vnde Glossa: Poterat aper- Glos. interlin. in hunc locum to.5.
tiora de resurrectione dare testimonia prophetarũ: sed prophetas Sadducæi non recipiunt. Vel ideo, quia per hoc probat vitam animarum post mortem, quam Sadducæi negabant, et hæc erat radix sui erroris. Vel ideo, quia in istius verbi allegatione clauditur simul mysterium Trinitatis, in trina Dei iteratione. Mysterium triplicis virtutis, scilicet fidei, spei, et charitatis, in tribus patribus prædictis. Et mysterium incarnationis in rubo ardenti, et etiam mysterium passionis. Et in tota auctoritate mysterium resurrectionis, et ita quasi totum mysterium fidei Christianæ. Quia omnis mysteriorum, figurarum, et verborum varietas consummata est in verbo incarnato, secundum illud: Consummationem Isa.28.f
et abbreuiationem audiui, *et cetera*. Et: Multifa- Heb.1.a
riam, *et cetera*.

Quarto quantum ad confirmationis collaudationem, adiungit: *Respondentes autem quidam scribarum dixerunt ei: Magister, bene dixisti*. Hoc commendabãt scribæ, quia erant de secta pharisæorum qui dicunt resurrectionem esse. Vnde dicitur quòd pharisæi au- Mat.22.d
dientes quòd silentium imposuisset Sadducæis, conuenerunt in vnũ, quia ex hoc applaudebãt ei. De hoc enim erat contentio inter Sadducæos, et Pharisæos. Vnde dicit: Sciẽs Paulus, quia vna pars esset Saddu- Act.23.b
cæorũ, et altera pharisæorum, exclamauit in concilio: Viri fratres, ego Pharisæus sum: de spe et resurrectio ne

nemortuorũ ego iudicor. Et cum hæc dixiſſet, facta eſt diſſenſio inter Phariſæos, et Sadducæos, et ſoluta eſt multitudo. Sadducæi autem dicunt non eſſe reſurrectionem mortuorum, neque angelum, neque ſpiritum. Phariſæi autem vtraque confitentur. Quoniam ergo vtroſque confuderat, ideo vtrique tacebant. Vnde ſubditur: *Et amplius non audebāt eum quidquam interrogare*, ſtudio addiſcendi, ſed vincendi, et ſuperandi. Vnde Gloſſa: Confutati in ſermonibus non amplius interrogant, ſed aperte comprehenſum Romanæ poteſtati tradunt. Ex quo intelligimus venena inuidiæ poſſe ſuperari, ſed difficile quieſcere. Ideo non audebant interrogare eum: quia videbant aliquid diuinum in ſe habere, cum quo diſputare tutum non eſt. Quantus ſum ego, vt reſpondeam ei, et loquar verbis meis cum eo? Qui etiam ſi habuero quippiam iuſtum, non reſpondebo, ſed meum iudicem deprecabor. Verificatum eſt ergo in ijs illud: Defecerunt ſcrutantes ſcrutinio. Accedet homo ad cor altum: et exaltabitur Deus.

(Margin: Gloſ.in.hūc locum to.5. — Iob. 9. b — Pſal.63. b)

Dixit autem ad illos, quo modo, et cetera. Poſtquam confutauit errantes circa myſterium reſurrectionis, hic confutat errantes circa myſterium incarnationis: qui ſcilicet non credunt Chriſtum eſſe verum hominem, et Deum. Facit autem hoc Chriſtus quærẽdo, et introducendo quæſtionem, quam impoſſibile eſt diſpicere, niſi credatur et intelligatur Chriſtus duplicis eſſe naturæ. In hac ergo quæſtione Chriſtus magiſter fidei, proponit ipſius Chriſti generationem carnalem a Iudæis communiter creditam: ſecundo aſſumit generationem æternalem a propheta prædicatam: et concludit apparentem vtriuſque controuerſiam. Primo ergo quantum ad generationem Chriſti carnalem communiter creditam, dicit.

Dixit autem ad illos: Quo modo dicunt Chriſtum, filium eſſe Dauid? Hoc communiter dicunt Iudæi omnes, et etiam omnes viri Chriſtiani. Nam ipſi Dauid facta eſt de Chriſto repromiſſio, ſicut in Pſalmo dicitur: De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Et: Suſcitabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur de vtero tuo, et firmabo regnum eius, et ſtabiliam thronum regni eius vſque in ſempiternum. Hoc non poteſt dici niſi de Chriſto, Angelo atteſtante ſuper illud: Dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius, et regnabit in domo Iacob in æternum. Ideo recte clamabant turbæ, dicentes: Oſanna filio Dauid: benedictus qui venit in nomine Domini. Et hoc Apoſtolus prædicabat, ſecundum illud: Memor eſto Dominum Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe a mortuis ex ſemine Dauid, ſecundum euangelium meum. Et in Actibus dixit Petrus: Propheta igitur cum eſſet Dauid, et ſciret quia iureiurando iuraſſet illi Deus de fructu lumbi eius ſedere ſuper ſedem eius prouidens locutus eſt de reſurrectione.

(Margin: Pſal.131.c — 2.Reg.7.c — Sup. 1. d — Mat.21.a — 2.Tim.2.b — Act. 2. e)

Secundo quantum ad generationem æternalem a propheta prædictam, ſubdit: *Et ipſe Dauid dicit in Libro Pſalmorum: Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis*. Hoc abſque dubio Dauid de verbo ad verbum dicit in Pſalmo, qui eſt de duabus naturis Chriſti excellentiſſime et profundiſſime tractans. Conſtat enim quòd illud intelligitur de Chriſto. Nam nulli dedit Deus regnum ſupremum, ſacerdotium æternum, et iudicium vniuerſorum, niſi Chriſto. Et hoc totum in illo Pſalmo deſcribitur. Oportet ergo quòd verſus iſte de Chriſto intelligatur, in quo exprimit ipſe Dauid Spiritu ſancto afflatus filij æternã generationem, in hoc quod dicit: Dixit Dominus Domino meo. Dicere enim nihil aliud eſt, quàm verbum mente cõcipere. Quod quidem dicere, non potuit eſſe in Deo, niſi ab æterno. Quia ſicut dicitur: Semel loquitur Deus, et ſecundo idipſum non repetit. Et ideo dicitur: In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum. Dixit ergo æternaliter, cum filium genuit. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Exprimit etiam filij æqualitatem cum patre, cum dicit: Sede a dextris meis, id eſt æqualis mihi. Qui cum ſit ſplendor gloriæ, et figura ſubſtãtiæ eius, portanſq. omnia verbo virtutis ſuæ, purgationem peccatorum faciens, ſedet ad dextram maieſtatis in excelſis, *et cetera*. vſque ibi: Ego hodie genui te. Ideo dicitur: Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo. Seſſio ergo illa non dicit poſitionem localem, ſed potius ſummam quietem, dignitatem, et auctoritatem, ac per hoc et æqualitatem, quæ ſoli filio competit. Ideo corruit lucifer, qui eam appetijt. Quo modo cecidiſti de cælo lucifer, qui mane oriebaris? qui dicebas in corde tuo: Super aſtra Dei exaltabo ſolium meum, et ſedebo in monte teſtamenti, et ſimilis ero Altiſſimo. Exprimit nihilominus ipſius filij Dei imperium vniuerſale cum addit: Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorũ. Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius, *et cetera*. Quia per virtutem omnipotentem, et regit bonos, et conculcat peruerſos. Vnde dicitur: Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius. omnia enim ſubiecit ſub pedibus eius. Hæc dicit Dominus Chriſto meo, Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt ſubijciam ante faciem eius gentes, et dorſa regum vertam. Nam de Chriſto dicitur: Habet in veſtimento et in femore ſuo ſcriptum, rex regum, *et cetera*.

(Margin: Pſ. 109. a — Dicere q.d. — Iob 33. b — Ioan. 1. a — Pſal. 2. a — Heb. 1. a — Phil. 2. a — Iſa. 14. c — Pſ. 109. a — Pſal. 9. b — 1.Cor.15.d — Iſa. 45. a — Apo.19. c)

Tertio quantum ad apparentem controuerſiam, ſubdit: *Dauid ergo Dominum illum vocat, et quo modo filius eius eſt?* Impoſſibile enim eſt dicere quòd ſecundum naturam humanam Chriſtus eſſet Dominus Dauid: quia Chriſtus nondum erat natus, nec conceptus. Et propterea numquam filius dicitur Dominus patris ſui. Et iterum: Dauid cum eſſet rex excelſus, non videtur quòd aliquem purum hominem Dominum habuerit. Reſtat ergo quòd cum Chriſtus ſecundum eandem naturam Dauid regis non poſſit dici ſimul eſſe verus filius et Dominus, neceſſe eſt ſimul ipſum eſſe Deum et hominem. Et hoc quidem eſt verum, nec vllus poteſt iuſtificari, niſi totaliter recipiat ſcripturam, et fidem a patribus acceptam. Sunt autẽ de hac duplici natura Chriſti multiplicia teſtimonia in Scriptura, ſed magis hoc teſtimonium accepit, tum quia Dauid inter prophetas de Chriſto excellentiſſime prophetauit, tum etiam quia Pſalmus ille ex quo verſus iſte accipitur, excellentiſſime exprimit totius veritatis fidei ſacramentum. Vnde et Caſſiodorus de illo Pſalmo dicit quòd eſt ſpeculum cæleſtis arcani, armarium ſcripturarum ſanctarum, vbi totum ſummatim dicitur, quidquid vtriuſque teſtamenti narratione decantatur. Nam totius vtriuſque teſtamenti intentio principaliter verſatur circa Chriſti vtramque naturam, de qua ipſe Dauid dicit: Deſcendet ſicut pluuia in vellus. Et poſt: Sit nomen eius benedictum in ſæcula. Et iterum: Speciosus forma præ filijs hominum. Et poſt: Sedes tua Deus in ſæculum ſæculi. Et: Hic eſt Dominus Deus noſter, et non æſtimabitur alius aduerſus eum. Poſt hæc in terris viſus eſt, et cũ hominibus conuerſatus eſt. Et: Ecce, virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel. Et: Paruulus natus eſt nobis, et filius datus eſt nobis: et vocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis, pater futuri ſæculi. Item: Aſcendit ſicut virgultum. Et poſt: Generationem eius quis enarrabit? Et: Et tu Bethlehem Ephratha, paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſrael: Et egreſſus eius ab initio a diebus æternitatis. Ideo dicitur: Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute, ſecundum ſpiritum ſanctificationis, *et cetera*. Et: Quorum adoptio eſt filiorum, et gloria, et teſtamentum, et legiſlatio, et obſequium, et promiſſa: quorum patres, exqui-

(Margin: Pſalmus 109. armariũ Scripturarũ, et ſpeculum cæleſtis arcani. — Pſ.71.b. — Ibid. d — Pſal.44. b — Baruc 3. d — Iſa. 7. c — Iſa. 9. b — Iſa. 53. a — Ibid. c — Mich.5.a — Rom. 1. a — Rom. 9. a)

ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Et hic expresse dicitur: (Ioan. 1. a) In principio erat verbum. Et post: (Ibid. b) Verbum caro factum est, et habitauit in nobis, et vidimus gloriam eius, *et cetera*. Postremo ipse Christus: (Ioan. 8. d) Principium, qui et loquor vobis. Et: (Apo. vlt. c) Ego sum alpha et ω, primus et nouissimus, principium et finis. Et post: Ego sum radix et genus Dauid: stella splendida et matutina. In hoc ergo finem constituit suæ doctrinæ, sicut dicit Ambrosius: (Amb. li. 10. in cap. 20. Lucæ to. 3.) Quia in hoc est fundamentum Christianæ religionis, in quo radicatur, et clauditur omne credendum, quòd scilicet credatur Christus homo et Deus. Nam omnes articuli ad diuinitatem, vel ad humanitatem reducuntur. Et ideo dicebat Apostolus: (1. Cor. 3. c) Vt sapiens architectus fundamentum posui. Sequitur: Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est: quod est Christus Iesus. Et ipse etiam est complementum, secundum illud: (Eccli. 5. d) Multa dicemus, et deficiemus in verbis, consummatio autem sermonum ipse est.

Audiente autem omni populo, et cetera. Postquam autem confutauit Pharisæos errantes ex malitia, et Sadducæos ex ignorantia, hic tertio informat discipulos ad prudentiam. Et quoniam prudentia in tribus consistit, scilicet in cautela mali, eligentia boni, et prudentia futuri, ideo pars ista habet tres partes. In quarum prima informat discipulos ad cautelam malorum. In secunda inuitat ad eligentiam meliorum, ibi: *Respiciens autem vidit*, et cetera. In tertia vero ad prouidentiam futurorum, ibi: *Et quibusdam dicentibus de templo*, et cetera. Informat ergo discipulos ad cautelam malorum, quæ erant in Scribis, et Pharisæis, ne eorum exemplo diuerterent a tramite veritatis. Et hoc quidem facit reuocando discipulos a quadruplici vitio scribarum, scilicet a cultu vestium, ambitione honorum, appetitu diuitiarum, et simulatione virtutum. Primum spectat ad lasciuiam, secundum ad vanam gloriam, tertium ad auaritiam, quartum ad fraudulentiam. (Exo. 15. a) Ad quæ quattuor tamquam ad quattuor rotas currus Pharaonis reduci habent omnia mala. Primo ergo quantum ad cultum vestium, qui erat Scribarum vitium manifestum, dicit:

Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis: Attendite a Scribis, qui volunt ambulare in stolis. Ideo autem dixit omni populo audiente: quia hoc erat vitium maximum: et ideo in manifesto redarguendum, secundum illud: (1. Tim. 5. d) Peccantes coram omnibus argue, vt et ceteri timorem habeant. Et hoc ipsis præsentibus dixit: ne faceret contra illud: (Leuit. 19. c) Non maledices surdo, *et cetera*. Ideo autem magis de scribis loquitur: quia efficaciores ad nocendum erant. Et propter hoc quòd videantur viri fide digni in verbo, et imitandi exemplo. Vnde Glossa: (Glos. in hunc locum to. 5.) Duplici ratione iubemur attendere a vanæ gloriæ cupidis: ne vel eorum simulatione decipiamur, vel eorum exemplo ad amorem temporalium inflammemur. Attendendum est ergo, ne quis eos imitetur in cultu vestium: qui intelligitur in nomine stolarum. Dicuntur enim stolæ, camisiæ albæ et longæ, quibus vtebantur scribæ. Vnde Glossa super hoc: (Glos. interlin. in hunc locum to. 5.) Volunt ambulare in stolis, id est cultioribus vestimentis induti in publicum procedere, quod reprehenditur in (Luc. 16. e) diuite, qui induebatur purpura et bysso. Et ideo dicit Augustinus in regula: (August. in Reg. 3. cap. 18. to. 1.) Non affectetis vestibus placere, sed moribus. Et: (Eccli. 11. a) In vestitu ne glorieris vmquam. Et: (1. Tim. vlt. b) Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus.

Secundo quantum ad ambitionem honorum, quę erat scribarum vitium detestandum, subdit: *Et amant salutationes in foro*, quantum ad gloriam in verbo, quasi dicat, volunt salutari in loco publico, altiori voce, et inclinato capite, quod est contra illud: (Sup. 10. a) Neminem per viam salutaueritis. *Et primas cathedras in*

A *synagogis*, quantum ad gloriam in officio. Quod est contra illud: (Sup. 14. b) Cum inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco. Reprehendit autem scribas, non quia salutari sit malum, vel super cathedram poni, vel primo loco in conuiuio collocari, sed quia talis appetitus, et gloriatio talis, merito debet reprehendi. Vnde Beda: (Beda Glos. in hunc locum to. 5.) Non salutari in foro, non primas sedes habere vetat eis, quibus debetur ex ordine officij, sed eos qui indebite amant. Animum enim non gradum redarguit. Arguitur ergo in scribis non excellentia dignitatis, sed ambitio honoris. Nam in his veritas locum non habet, secundum il-
B lud: (Ioan. 5. g) Quo modo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, et gloriam quæ a solo Deo est, non quæritis? Et de hac gloria Oseas: (Osea 14. b) Gloriam eorum in ignominiam commutabo. Et talis debet contemni: (Isa. 23. b) Dominus exercituum cogitauit hoc, vt detraheret superbiam omnis gloriæ, et ad ignominiam deduceret vniuersos inclytos terrę. Et: (1. Mach. 2. g) Gloria viri, stercus et vermis est: hodie extollitur, et cras non inuenietur. Ideo dicitur: (Eccli. 7. a) Noli quærere ab homine ducatum, neque a rege cathedram honoris. *Et primos discubitus in conuiuijs*, quantum ad gloriam in signo.

Tertio quantum ad appetitum diuitiarum, subdit:
C *Qui deuorāt domos viduarum*. Et hoc per cupiditatem: cuius voracitas numquam satiatur, ideo dicit: *Qui deuorant domos viduarum*, simul implicans voracitatem cupiditatis ad domum, et carnalitatis ad sexum. Et de his duobus dicitur: (Prou. 30. b) Sanguisugæ duæ sunt filiæ dicentes: Affer, affer. Et statim subdit: Tria sunt insaturabilia, et quartū quod numquam dicit, sufficit: Infernus, et os vuluę, et terra quæ non satiatur aqua: Ignis vero, numquā dicit sufficit. Quia sicut dicitur: (Eccle. 5. b) Auarus non implebitur pecunia, et qui amat diuitias, fructum nō capiet ex eis. Deuoratio ergo reprehensibilis est propter auaritiam: sed conuersatio cum viduis reprehen-
D sibilis est, propter suspicionem malam. Vnde Chrysostomus: (Chrysost. in opere imp. Mat. c. 23. hō. 43. to. 2.) Dum Iudaicos sacerdotes confundit, Christianos monet non permanere cum viduis amplius quàm cum ceteris: quamquam et si volūtas mala non est, suspicio tamen mala est. Et Hieronymus ad Nepotianum: (Hieron. Ep. 2. ad Nepot. quæ est de vita Cler. to. 1.) Hospitiolum tuum, aut raro, aut numquam mulierum pedes terant. Omnes puellas et virgines Christi, aut æqualiter ignora, aut æqualiter dilige. Vnde nec sub eodem tecto manseris, nec in præterita castitate confidas. Nec Dauid sanctior, nec Samsone fortior, nec Salomone sapiētior potes esse. Memento semper, quòd paradisi colonum mulier de possessio-
E ne sua eiecerit. Non sunt ergo scribæ imitandi, nec quantum ad carnalitatem, nec quantum ad cupiditatem. Quia de imitatoribus horum scribitur: (2. Pet. 2. e) Hi velut irrationabilia pecora pellicientes animas instabiles, cor exercitatum auaritia habentes, maledictionis filij, derelinquentes rectam viam errauerunt, secuti viam Balaam ex Bosor qui mercedem iniquitatis amauit. Contra tales indignatur Dominus, secundum illud: (Isa. 3. c) Vos depasti estis vineam meam, rapina pauperis in domo vestra.

Quarto quantum ad simulationem virtutum, subdit: *Simulantes longam orationem*. Secundum Glos-
F sam, (Glos. in hunc locum to. 5.) vt religiosiores appareant, prolixius orant, vt ab infirmis quilibet, et peccatorum suorum conscientia turbatis tamquam patroni, laudes et pecunias accipiant. Sed numquid prolixa oratio mala est? Certe non est, cum dicatur: (Sup. 18. a) Oportet semper orare. Et: (1. Thes. 6. d) Sine intermissione orate. Sed hoc dicitur propter simulationem. Quia cum simulatio et fraus in omnibus reprehensibilis sit, potissime reprehenditur in his actibus, qui maxime deberent fieri veritate. Et talis est actus orationis: (Ioan. 4. e) Eos qui adorant eum in spiritu et veritate oportet adorare. De illo ergo qui fraudulēter adorat et simulatorie, dicitur in Psalmo: (Ps. 108. a) Oratio eius fiat in peccatū. Quia maledictus qui facit (Hier. 48. b) opus Domini fraudulēter, et ideo subdit: *Hi accipient damna-*

Iob 36. b *damnationem maiorem*. quia sicut dicitur: Simulatores et callidi prouocant iram Dei. *Eccli. 1. d* Ideo dicitur: Ne fueris hypocrita in conspectu hominum, ne reuelet Deus absconsa tua, et in medio synagogæ elidat te. Et ideo Scribis tamquam hypocritis imprecatur septies væ: *Mat. 23. b* Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, propter simulationem septiformem: propter quam digni erant, cum suis sequacibus in æternam præcipitari damnationem, *Apo. 19. d* secundum illud: Apprehensa est bestia, et cum ea pseudopropheta qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestiæ, et viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure. Et omnes aues saturatæ sunt carnibus eorum.

CAPVT XXI.

RESPICIENS *autem vidit*, et cetera. Postquam informauit discipulos ad cautelam malorum, hic secundo informat eos ad eligentiam meliorum: et hoc exēplo pauperculæ viduæ, offerentis totum victum suum, quæ præfertur alijs qui dederunt partem. In hac ergo parte procedit hoc ordine. Introducitur enim hic munus multitudinis opulentæ, oblatio viduæ pauperculæ, laus oblationis a vidua factæ, et assignatio rationis et causæ. Primo ergo quantum ad munus multitudinis opulentæ, dicit:

Respiciens autem vidit eos qui mittebant munera sua in gazophylacium diuites. (Gazophylacium quot modis sumatur.) Nota quòd gazophylacium dicitur a gazis, idest diuitijs, et phylaca, quod est, locus custodiæ. Inde gazophylacium, locus vbi erat repositorium pecuniæ. Accipitur autem gazophylacium aliquando pro loco in quo reponebatur: sicut in Nehemia: *Nehe. 10. d* Leuitæ offerent decimam partem decimæ suæ in domo Dei nostri, ad gazophylacium in domo thesauri. Aliquando pro domo leuitarum et sacerdotū: *Ezec. 42. a* Eduxit me in atrium exterius per viam ducentem ad Aquilonem, et introduxit me in gazophylacium quod erat contra separatum ædificium. *Ibid. e* Et post: Hæc sunt gazophylacia sancta, in quibus vestiuntur sacerdotes. Aliquando accipitur pro porticu, in quo fiebant oblationes, sicut in Ioanne: *Ioan. 8. c* Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo. Aliquando accipitur pro ipsa arca quæ seruabat oblationes, desuper habens foramen, sicut hic. *Glos. in hūc locum to. 5.* Vnde Glossa: Gazophylacium est arca, habens foramen desuper, in qua mittebant sacerdotes pecunias quæ congregabantur ad necessarios vsus templi. Et hæc arca alio nomine dicebatur musach, sicut dicitur: *4. Reg. 16. d* Musach quoque sabbati conuertit in templum Domini propter regem Assyriorum. Et hoc alio nomine dicebatur corbona, sicut in Matthæo: *Mat. 27. a* Non licet eos mittere in corbonan: quia pretium sanguinis est. In hoc autem mittebantur oblationes duplici ex causa. Vel ad luminaria concinnanda, vel ad sarta tecta templi reparanda, secundum illud: *4. Reg. 12. a* Omnem pecuniam sanctorum, quæ illata fuerat in templum Domini, accipient illam sacerdotes. Sequitur: Et instaurent sarta tecta domus. *Ibid. b* Et post: Tulit Ioada gazophylacium vnum, aperuitq. foramen desuper, et posuit illud iuxta altare, ad dexteram ingredientium domum Domini, mittebantq. in eo sacerdotes qui custodiebant ostia, omnem pecuniam quæ deferebatur ad templum Domini. Huiusmodi autem oblationes triplici ex causa fiebant, scilicet ad reuerentiam cultus diuini, propter quod dicitur: *2. Mach. 3. a* Cum ciuitas habitaretur in omni pace, fiebat vt ipsi reges et principes locum summo honore ducerent, et templum maximis muneribus illustrarent: *Num. 31. b* Et propter indulgentiam peccati: Ob hanc causam offerimus in donarijs Domini, vt depreceris pro nobis Dominum: Item pro gratiarum actione: *1. Par. vlt. c* Lætatusq. est populus, cum vota sponte promitterent, *et cetera*.

A Secundo quantum ad oblationem viduæ pauperculæ, subdit: *Vidit autem et quamdam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo. Vidit*, inquam, oculo benignitatis, quo ad pauperes respicit, secundum illud: Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos? *Isa. 66. a* Talium audit Dominus preces: Respexit in orationem humilium, et non spreuit precem eorum. *Ps. 101. c* Et: Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt? *Eccli. 35. e* subditur: A maxilla enim ascendunt vsque ad cælū. Talium suscipit quantumcumque paruas oblationes, quia sicut dicit Glossa: *Glos. interlin. in hunc locū. to. 5.* Non perpendit Deus quantum in sacrificio offertur, B sed ex quanto affectu detur. Vnde dicitur: Qui dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, non perdet mercedem suam. *Mat. 10. d* Ideo dicit Gregorius: Exteriora nostra quàmlibet parua Deo sufficiunt, cor nāque et non substantiam pensat. Et post: Regnum cælorum tantum valet quantum habes. Valuit namque Zachæo dimidium bonorum: valuit Andreæ et Petro, dimissis retibus et naui: valuit viduæ, duobus minutis: valuit et alteri, calicem aquæ frigidæ. Regnum itaque cælorū tantum valet, quantum habes. Et nota quòd in hoc quod dicit quòd misit duo æra minuta, simul paupertatem C insinuat et liberalitatem: paupertatem, quia non habebat nisi duos obolos: liberalitatem, quia cum posset alterum offerre, obtulit vtrumque, vt impleret illud: *Tob. 4. b* Si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri stude.

Tertio quantum ad laudem oblationis a vidua factæ adiungit: *Et dixit, vere dico vobis, quia vidua hæc pauper plusquam omnes misit*, idest copiosius dedit. Copiosius namque donat qui ex maiori corde donat. Vnde Gregorius: Non est vacua manus a munere, cum arca cordis repleta fuerit bona voluntate. De numero enim illorum erat hæc vidua, de quibus di- D citur: *2. Cor. 8. a* Secundum virtutem, testimonium illis reddo, et supra virtutē voluntarij fuerunt. Vnde Chrysostomus: Nullus dicat: Non possum eleemosynas facere. Non es Vidua illa pauperior, non es Petro et Ioanne rusticior. Talenta vniuscuiusque sunt, siue præeminentia in doctrina, siue in pecunia, siue in quolibet negotio. Et post: Nihil est ita Deo amicum, sicut ad communem vtilitatem viuere. Propter quod etiam Petrus ait: *1. Pet. 4. b* Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum illam administrantes. Vnde sicut qui dimittit pauca in re, et nihil vult habere in voluntate, omnia dicitur dimittere, sicut Petrus: E Ecce nos reliquimus omnia. *Mat. 19. d* Sicut qui nulli subijcitur, omnia habet et abundat: quemadmodum Paulus: *2. Cor. 6. b* Tamquam nihil habentes, et omnia possidentes. Et: *Phil. vlt. d* Habeo autem omnia, et abundo. Sic qui magno corde dat, dicitur abundanter dare, secundū illud: *2. Cor. 8. a* In multo experimento tribulationis abundantia gaudij ipsorum fuit, et altissima paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorum.

Quarto quantum ad assignationem rationis et causæ, subiungit: *Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei*: Et impleuerunt præceptum illud: *Sup. 11. f* Verumtamen quod superest, date eleemosynam. F Quo præcipitur dare ex abundanti: sicut Ioannes dicebat: *Sup. 3. b* Qui habet duas tunicas det non habenti. *Hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quæ habuit misit*. Et sic impleuit consilium Domini, quia nihil sibi reseruauit, sed totū dedit, vt mulier Euangelica esse inciperet, implens consilium Domini: *Mat. 19. e* Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes, *Sup. 18. d* *et cetera*. Iam non erat solicita de crastino, sicut dicitur: *Mat. 6. d* Nolite soliciti esse in crastinum, *et cetera*. Sufficit diei malitia sua. Sed videtur hæc vidua ex hac ratione non esse laudanda, sed potius vituperanda: quia medium non seruauit: quia periculo se exposuit: quia ordinem charitatis prætermisit, contra illud Apostoli. *2. Cor. 8. e* Non vt alijs sit remissio, vobis autem

tem tribulatio, sed ex æqualitate. In præsenti tempore vestra abundantia, illorum inopiam suppleat. Sed diuino ore laudatur: quia spem ponens in Christo, et diuinum implens consilium: et quia Dei cultum præferens suæ priuatæ vtilitati. Licet secundum hominem non videatur fuisse discreta eleemosyna eius, prudentissima tamen fuit, dum totum dando
2.Cor. 8. b facta est imitatrix Christi, de quo Paulus: Scitis enim gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues: vt illius inopia, vos diuites essetis. Vbi ergo Christus promittit stipendium, non est periculum. Vbi dat exemplum, non discernitur medium: quia ipse est omnis perfectionis centrum. Vbi approbat affectum charitatis, ordo non perturbatur, immo impletur.
1.Cor. 13. b Quia vt dicitur: Charitas non quærit quæ sua sunt. Ex his colligitur quòd non est vitium totum relinquere, sed perfectum: quia radix merendi principaliter respicit cordis affectum. Et quia magis affectat Deus feruorem cordis quàm magnitudinem muneris. In cuius signum dicitur: Respexit
Gen. 4. a Dominus ad Abel, et ad munera eius. Ad Cain autem, et ad munera illius non respexit. Et ideo contra eum qui est malæ voluntatis, de eleemosyna cōfidentem,
Eccli. 7. a dicitur: Non alliges duplicia peccata. Sequitur: Ne dicas: In multitudine munerum meorum respiciet Deus, et offerente me Deo altissimo, munera mea
Eccli. 34. e suscipiet. Quia dona iniquorum non probat Altissi-
Ps. 50. d mus. Sed quod dicitur in Psalmo: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor cōtritum et humiliatum, vsque, ibi: Altare tuum vitulos.

Hæc secundum litteram dicta sunt, secundum moralem autem intellectum, per hanc viduam pauperculam quam benignissime respicit Dominus Iesus, intelligitur anima, quæ recedit ab amore temporalium: quæ ideo vidua dicitur: quoniam quando mundo adhæsit, habuit virum, nunc quasi vidua, et paupercula est. Vidua quidem: quia sequestrata
Ps. 131. c est a mundo, quantum ad affectum carnalitatis: Viduam eius benedicens benedicam, pauperes eius saturabo panibus. Et hæc vidua omnem suam dele-
1.Tim. 5. a ctationem ponit in Christo, secundum illud: Quæ autem vere vidua est et desolata, speret in Deum, et instet obsecrationibus et orationibus nocte ac die. Et hæc paupercula est: quia sequestrata a mundo
Isa. 54. c quantum ad effectum terrenitatis. De qua Isaias: Paupercula tempestate conuulsa, absque vlla consolatione. Huiusmodi ergo est offerre Deo duo æra minuta, idest, mortificationem carnis inquantum
Rom. 12. a est vidua. Secundum illud Apostoli: Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Et offerre paupertatem spiritus, in quantum est paupercula. Ecce,
1.Par. 22. c ego in paupertate mea præparaui impensas domus Domini. De hoc duplici minuto offerendo dicitur:
2.Cor. 7. a Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei.

Secundum autem allegoricum intellectum, per
Glos. in hūc locum to. 5. diuites intelliguntur Iudæi. Vnde Glossa: Diuites qui in gazophylacium munera mittunt sunt Iudæi qui de iustitia Dei sunt elati. Secundum illud Apo-
Rom. 10. a stoli: Ignorantes iustitiam Dei, et suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Per viduam pauperculam, intelligitur Ecclesia de gentibus con-
Glos. in hūc locum to. 5. gregata. Vnde Glossa: Vidua Ecclesia pro qua vir eius pertulit mortem: et in cæli penetrabilibus, quasi ab oculis eius occultus, quasi in parte alterius re-
Ephe. 5. d gionis viuit. Et ideo dicit Apostolus: Viri, diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea: vt ipsam sanctificaret,
Ibid. g mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. Et post: Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo, et in Ecclesia. Iudæus ergo

A offert ex abundantia, propter præsumptionem. Vnde Glossa: Iudæus ex abundanti mittit qui de sua Glos. in hūc locum to. 5.
iustitia ita orat apud se. Gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum. Secundum illud, vbi Sup. 18. b
agitur de Pharisæo, qui designat populum Iudaicum. Sed hæc vidua offert totum victum suum. Quia vt dicit Glossa: Ecclesia omnem victum in munera Dei mittit. Quæ omne quod viuit non sui me- Glos. in hūc locum to. 5.
riti, sed diuini muneris intelligit, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Offert autem duo minuta, idest, fidem et charitatem. Vel geminam fidem, scilicet de deitate, et humanitate. Seu gemi-
B nam charitatem, scilicet Dei, et proximi secundum illud: Omnes gemellis fœtibus, et sterilis non est in- Cant. 4. a
ter eas. Et hæc minuta sunt propter humilitatem, sed Deo maxime accepta sunt. Vnde Glossa: Consi- Glos. in hūc locum to. 5.
deratione suæ fragilitatis minuta, sed merito piæ intentionis magis sunt accepta, quàm cuncta superbientium Iudæorum opera: Quia Deus superbis re- Iac. 4. b
sistit: humilibus autem dat gratiam. In hac ergo vidua commendatur sancta Ecclesia. Commendatur nihilominus castitas, humilitas, et paupertas: quæ tria sunt consilia euangelica, et perducunt animam ad perfectionem perpetuam, quæ præcipue est a
C Christi discipulis eligenda.

Et quibusdam dicentibus de templo, et cetera. Postquam informauit discipulos ad cautelam malorum, et ad eligentiam meliorum, hic tertio informat eos ad prouidentiam respectu futurorum. Diuiditur autem pars ista in quattuor partes. In quarum prima prædicit, quæ ventura sint generaliter. In secunda, quæ ventura sint circa persecutionem Ecclesiæ, ibi: *Videte ne seducamini*, et cetera. In tertia quæ ventura sint circa destructionem Hierusalem, ibi: *Cum autem videritis circumdari ab exercitu*, et cetera. In quarta, quæ ventura sint circa iudicium finale, ibi:
D *Et erunt signa in Sole et in Luna*, et cetera. In explicando autem prædictionem futurorum in quadam generalitate, tria introducuntur, scilicet prædicendi occasio, ex occasione prædictio, et ex prædictione subsequens quæstio. Primo ergo quantum ad occasionem prædicendi futura, dicit:

Et quibusdam dicentibus de templo quòd bonis lapidibus et donis ornatum esset, dixit. Ad huiusmodi laudatores templi quantum ad permanentiam et opulentiā, prædicendo futura, respondit: Ne confiderent in his transitorijs. Quia sicut dicitur: Non habemus Heb. 13. c
hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.
E Et: Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed 2.Cor. 4. d
quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Discipuli autem nondum existentes spirituales, magnificabant templum quantum ad sollemnitatem ædificij. Vnde Marcus: Cum egrederetur de templo, ait illi Mar. 13. a
vnus ex discipulis suis: Magister aspice quales lapides, et quales structuræ. Magnificabant ipsum quantum ad sublimitatem cultus Domini, quia ornatum erat donis, quasi Deus semper in illo deberet coli, et in hoc tripliciter fallebantur. Et quia parua magnificabant tamquam si essent magna, cum tamen dica-
F tur: Cælum sedes mea, terra autem scabellum pe- Isa. vlt. a
dum meorum: Quæ est ista domus quam ædificabitis mihi? et quis est iste locus requietionis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, et facta sunt vniuersa ista, dicit Dominus. Et ideo sapientissimus Salomon dicebat: Si enim cælum, et cæli cælorum te capere 3.Reg. 8. e
non possunt, *et cetera*. Secundo, quia corporalia et figuralia magnificabant vt vera et spiritualia. Contra quod dicitur: Deus qui fecit mundum, et Act. 17. f
omnia quæ in eo sunt, hic cæli et terræ cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, cum sit Deus. Tertio fallebantur, quia momentanea, et caduca magnificabant, quasi essent perpetua et

æterna,

1.Cor.7.f æterna, cum tamen dicatur: Præterit enim figura huius mundi.

Secundo quantum ad prędictionem introductam ex occasione accepta, subditur: *Hac qua videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur*. Hoc quidem generaliter dictũ est, et verum est pro tempore finalis iudicij quando omnia destruentur, Mat.24.c secundum illud: Cælum et terra Apo.21.a transibunt, *et cetera*. Et: Primum cælum, et prima Psal.101.d terra abijt, et mare iam nõ est, vt in Psalmo: Ipsi peribunt, tu autem permanebis, *et cetera*. Est etiam verum pro destructione Hierusalem specialiter, quæ facta est a Tito et Vespasiano quadragesimo secun- B Sup.19.g do anno post passionem Domini. Venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo, *et cetera*. et ad terram prosternent te. Et non relinquent in te lapidem super lapidem. Greg. homil.39. in Euãg.to.2. Vnde Gregorius dicit quòd illa Hierusalem cum templo funditus est euersa, et postmodum est reædificata. Ratio autem quare Dominus distulit per quadraginta duos annos, fuit vt 2.Pet.vlt.c expectaret illos ad pœnitentiam, sicut dicitur: Patienter agit propter vos, nolens aliquos perire. Ratio autem quare amplius non distulit, fuit propter Iudæorum perfidiam obduratam, quæ veritatem con- Glos.in hũc locum to.5. temnebat propter velamen et vmbram. C Vnde Glossa: Curauit Deus ciuitatem, et templum, et omnia figuralia subuertere: ne quis post Aduentum Christi ad illa recurreret. Et pro illo tempore intelligitur il- Isa.1.c.d lud: Quò mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? Plenus sum, *et cetera*. Ne offeratis vltra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi: Neomeniam, et sabbatum, et festiuitates Gal.5.a alias non feram. Ideo ad Galatas: State, et nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, *et cetera*.

Tertio quantum ad interrogationem subortam ex prædictione audita, subiungit: D *Interrogauerunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, et quod signum, cum fieri incipient?* Interrogauerũt autem non omnes, sed quattuor principales, id est, Petrus, Iacobus, Ioannes, et Andreas: quia erant ei familiares. Glos.in hũc locum to.5. Vnde Glossa: Quia laudantibus ædificationes templi prædixerat omnia destruẽda, discipuli (sicut Mar.13.a Marcus ait) scilicet, Petrus, Iacobus, Ioannes, et Andreas separatim quærunt tempus et signa prædictæ destructionis. Et attendendum, quòd dupliciter potest quis inquirere de temporibus futuris. Vno modo inquirendo diei finalis horam determinatam, et hæc est Mat.24.c quæstio curiosa: E quia sicut dicitur: De die illa et hora nemo scit, neque Angeli cælorum, nisi solus pater. Act.1.a Et ideo discipulis quærentibus: Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel? Responsum est: Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ 1.Thes.5.a pater posuit in sua potestate. Et Ideo dicitur: De temporibus autem et momentis fratres non indigetis vt scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Alio modo potest quis inquirere in quadam generalitate, et sine certi temporis signatione, et hæc quęstio studiosa est. Nam huius ignorantia est periculosa: propter quam Hier.8.c dicitur de Iudæis: F Turtur et hirundo, et ciconia custodierunt tempus aduentus sui, populus autẽ meus, Sup.12.g *et cetera*. Et: Hypocritæ, faciem cæli et terræ nostis probare, hoc autem tempus quo modo non probatis? Et ideo Dominus quærentes non reprehendit, Greg. homil.35.in Euãg.to.2. sed eis satisfacit. Vnde Gregorius: Dominus ac Redemptor noster perituri mundi præcurrentia mala denunciat: vt eo minus perturbent venientia quo fuerint præscita. Minus enim iacula feriunt quæ præuidentur. Et nos tolerabilius mundi mala suscipimus, si contra hæc per prouidentiæ clypeum munimur.

Qui dixit: Videte ne seducamini, et cetera. Post prædictionem futurorum in quadam generalitate, hic A specialius descendit ad describendam persecutionem Ecclesiæ. Hanc autem describit dupliciter. Primo communiter respectu omnium. Secundo specialiter respectu perfectorum, ibi: *Sed ante hæc omnia inijcient vobis manus suas*, et cetera. In describendo autem persecutiones futuras in Ecclesia post passionem Christi introducuntur tria: ex quibus ostenditur persecutio Ecclesiæ esse conflanda, scilicet multiplicatio hæresis, aggrauatio bellorum, et superuentio pestilentiarum. Primo ergo quantum ad multitudinem hæresum, dicit:

Qui dixit: Videte ne seducamini, scilicet per varios errores. Propter quod ad Ephesios: Iam non simus Ephe.4.c paruuli, fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circumuentionem erroris. Vnde dicitur: Rogamus vos 2.Thes.2.a vt non cito moueamini a vestro sensu. Ne quis vos seducat vllo modo. Et bene opus erit cautela, præcipue propter seducẽtium improbitatem: et ideo subdit: *Multi enim venient in nomine meo, dicentes, quia ego sum*, prædicando scilicet hęreses tamquam hęresiarchæ. *Multi*, quidem dicit, propter multitudinem, et varietatem hæresum: qui a principio Ecclesiæ incœperunt, et in fine Ecclesiæ per filium perditionis vigebunt. Vnde Glossa: Imminente Hierosolymo- Glos.in hũc locum to.5. rum excidio, multi fuerunt principes qui se Christos esse dicerent, et libertatis tempus appropinquare. Temporibus quoque Apostolorũ Hęresiarchæ multi prodierunt. Vnde dicitur: Multi pseudopropheta 1.Ioan.4.a exierunt in mundum. Inter hos fuit primus Simon magus: qui dicebat, et in suis voluminibus scriptum reliquit, vt dicit Hieronymus: Ego sum speciosus, ego sum paracletus, ego sum omnipotens, ego sum sermo Dei. Vnde in Actibus: Vir quidam erat Act.6.b nomine Simon, dicens se esse aliquem magnum, cui auscultabant omnes a minimo vsque ad maximum, dicentes: Hic, est virtus Dei, quæ vocatur magna. Refert etiam Iosephus Simonem Essæum fuisse in campis Israel qui prædicabat se esse Christum. Legitur etiam quòd cum essent filij Herodis Romæ, et ibi decertarent de regno, erant quattuor in Iudæa, quorum vnusquisque se Christum prædicabat. Manichæus etiam dixit, se esse Spiritum sanctum. Machometus etiam dixit se esse aliquem magnum. Et finaliter post omnes sequetur impius Antichristus, qui erit omnium malorum caput, de quo dicitur: Tunc 2.Thes.2.b reuelabitur ille iniquus, cuius est aduentus secundum operationem Satanæ, in omni virtute et signis, et prodigijs mendacibus, et in omni seductione iniquitatis ijs qui pereunt, eo quòd charitatem veritatis non receperunt vt salui fierent. Vnde Chrysostomus: Chrysost.in opere impf. Mat. c.24. homil.48. to.2. Homo circa mortem phantasias videt: sic et mundus in exitu suo multos patitur errores. Sed quia post istos errores illucescet veritas, ideo subdit: *Et tempus appropinquauit*, scilicet cognoscendæ veritatis: de quo tẽpore dicitur: Nolite ante tempus iudicare, quoadus- 1.Cor.4.a que veniat Dominus, qui et illuminabit abscõdita tenebrarum, *et cetera*. Et: Cum accepero tempus, ego Psal.74.a iustitias iudicabo. Et ideo addit: *Nolite ire post eos*, per approbationem falsitatis, secundum illud: Fili mi, Prou.1.b ne ambules cum eis. Pedes enim illorum ad malum currunt, *et cetera*. Vadunt autem post Simonem omnes simoniaci, post Machometum omnes luxuriosi, post Antichristum omnes superbi et ambitiosi. Quia omnes tales sunt aduersarij Christi, et multi sunt huiusmodi, ideo dicitur: Filioli, nouissima hora est. Et 1.Ioan.2.c sicut audistis, quia Antichristus venit, et nunc Antichristi multi facti sunt. Sed tales non sunt imitandi, propter quod in Psalmo: Noli æmulari in malignan Psal.36.a tibus. Et post: Quoniam tamquam fœnum velociter arescent.

Secundo quantum ad aggrauationem bellorum, subdit: *Cum autem audieritis prælia et seditiones, nolite terreri*. Sicut enim non est errantium dolositas subsequen-

Mat. 10. c sequenda, maxime viris iustis. Vnde Matthæus: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Quoniam vir iustus per prælia non perdit, quod amat: et ideo huiusmodi prælia non formidat. Fugit impius nemine persequente: Prou. 28. a
iustus autem quasi leo confidens, absque terrore erit.
Chrysost. in opere impf. Mat. c. 24. homil. 48. to. 2. Vnde Chrysostomus: Sancti viri in auditione, siue corporalium, siue spiritualium præliorum imperterriti permanent: quia ea quæ sunt in mundo non possunt nocere eis, qui sunt extra mundum. Sicut qui est in tabernaculo, sonum quidem tempestatis audit, flatum autem non sentit. Ideo dicitur: Non contristabit iustum, quidquid ei acciderit. Prou. 12. e Non ergo hæc formidanda, quia sunt opportuna, ideo addit: *Oportet primum hac fieri, sed nondum statim finis.* Chrysostomus: Non potest esse signum, quod semper fuit in vsu. Chrysost. in opere impf. Mat. c. 48. hō. 48. to. 2. Nam bella hæc corporalia semper fuerunt, et erunt. Quamdiu enim regnat concupiscentia, oportet quòd sint lites, et bella. Vnde bella, et lites in vobis? Iac. 4. a Nonne ex concupiscentijs vestris, quæ militant in membris vestris? Permittit autem Dominus hæc fieri ad subuersionem malorum, et exercitationem bonorum, vt sic appareat illud: Iob 7. a Militia est vita hominis super terram. Et ideo ille bonus miles dicebat: 2. Cor. 7. b Nam et cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus: Foris, pugnæ: intus, timores. Nam dicitur: Ioan. 16. g In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

Tertio quantum ad superuentionem pestilentiarum, subiungit: *Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, et regnum aduersus regnum.* Greg. homil. 35. in Euāg. to. 2. Gregorius: Ecce perturbatio hominum, *et terræmotus magni erunt per loca:* Ecce respectus iræ desuper, *et pestilentia.* Ecce inæqualitas corporum, *et fames.* Ecce sterilitas terræ. *terroresq.* Ecce inæqualitas aeris, *et signa de cælo magna erunt*, non solum quia multa, sed etiam quia insolita. Huiusmodi autem signa magna et multa præcesserūt euersionem Hierosolymorum, secundum quod narrat Iosephus, qui dicit stellam gladio similem per annum super Hierusalem pependisse, et currus: et equites armatos quadraginta diebus in aere debellasse: et vitulam inter manus immolantium peperisse agnam. Et hæc signa magna præcesserunt euersionem secundam Hierusalem, sicut precesserant destructionem ipsius factam sub Antiocho. 2. Mac. 5. a Contigit per vniuersam Hierosolymorum ciuitatem videri diebus quadraginta per aera equites discurrentes, auratas stolas habentes: et congressiones fieri cominus, et scutorum motus, et telorum iactus, et aureorum armorum splendorem, omnisq. generis loricarum. Hæc multiformis et pestilentialis turbatio, licet secundum partes aliquādo fuerit in Ecclesia, sicut Gregorius narrat, plene tamen erit in finali tribulatione, qua imminente, erit perturbatio hominum, et elementorum. Nam perturbatio hominum erit secundum illud: Isa. 19. a Concurrere faciam Ægyptios aduersus Ægyptios: et pugnabit vir contra fratrem suum, et vir contra amicum suum, ciuitas aduersus ciuitatem, regnum aduersus regnum. Et: Zach. 8. b Dimisi omnes homines vnumquemque cōtra proximum suum. Nec tantum erit perturbatio hominum, verumetiam elementorum. Greg. homil. 35. in Euāg. to. 2. Vnde Gregorius: Prius corda hominum, et post elementa turbantur: vt cum rerum ordo confunditur, ex quo retributio veniat, demonstretur. Turbabuntur ergo elementa, secundum illud: Isa. 24. e Cataractæ de excelsis apertæ sunt, et concutientur fundamenta terræ. Confractione confringetur terra, *et cetera.* Greg. homil. 35. in Euāg. to. 2. Et Gregorius: Omnia namque quæ ad vsum vitæ accepimus, vertimus in culpam. Tranquillitatem humanæ pacis in securitatem. Peregrinationem viæ, pro habitatione dileximus Patriæ. Salutem corporum redegimus in vsum vitiorū. Hubertatis abundantiam, non ad necessitatem carnis, sed ad peruersitatem intorsimus voluptatis. Serenitatem aeris, coegimus nobis seruire ad amorem terrenæ delectationis. Iure ergo nos omnia feriunt, vt quot in mundo habuimus gaudia, tot postmodum sentiamus tormenta. Et hoc quidem recte: quia dicitur: Per quæ peccat quis, per hæc et torquetur. Sap. 11. e Et iterum: Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos, et ideo Sap. 5. d
Sapiens: Creatura tibi factori deseruiens, exardescit in tormentum aduersus iniustos: et leuior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt. Sap. 16. d Vnde et ipse Gregorius dicit: Quia ergo omnia consummanda sunt, ante consummationem omnia perturbātur. Greg. homil. 35. in Euāg. to. 2. Et quia in cunctis deliquimus, in cunctis ferimur: vt impleatur quod dictum est, pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Sap. 5. d

Sed ante hæc omnia iniicient vobis, et cetera. Postquam persecutionem Ecclesiæ descripsit communiter respectu omnium, hic specialiter describit in persona perfectorum. Describitur autem hic duplex persecutio contra Apostolos et apostolicos viros: primo publica, deinde priuata, ibi: *Trademini autem a parentibus*, et cetera. Circa publicam persecutionem virorum sanctorum, scilicet Apostolorum et suorum vitam imitantium explicandam, introducuntur tria, scilicet persecutionis pugna, persecutionis causa, et tribulatorum victoria aperta. Primo ergo quantum ad persecutionis pugnam, dicit:

Sed ante hæc omnia iniicient vobis manus suas. Ante, scilicet tribulationem finalem in qua tribulabuntur omnes, præcedit persecutio impiorum exagitata cōtra viros perfectos. In qua quidem persecutione ex parte impiorum erit violentia, ideo dicit: *Iniicient vobis manus.* Exurgens princeps sacerdotum, et omnes qui cum illo erant, quæ erat hæresis Sadducæorum, repleti sunt zelo, et iniecerunt manus in Apostolos, et posuerūt eos in custodia publica. Act. 5. e Erit etiam iniuria violenta: et ideo addit: *Et persequentur tradentes in synagogas et custodias.* Commouerūt plebem, et seniores, et scribas: et concurrentes rapuerunt Stephanum, et adduxerunt in concilium. Act. 6. e Erit etiam cum hoc simulata iustitia: propter quod subdit: *Trahentes ad reges et præsides propter nomen meum*, quasi iniquum sit, prædicare crucifixum. Cum adduxissent Apostolos, statuerunt in concilio. Act. 5. e Et interrogauit eos princeps sacerdotum, dicens: Præcipiendo præcepimus vobis ne doceretis in nomine isto: et ecce replestis Hierusalem doctrina vestra, et vultis inducere super nos sanguinem hominis istius. Et: Zelantes Iudæi, assumentesq. de vulgo viros quosdam malos, et turba facta, concitauerunt ciuitatem, et trahebant Iasonem, et quosdam fratres ad principes ciuitatis, clamantes: Act. 17. b Quoniam hi sunt qui orbem concitant, et huc venerunt. Et hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse Iesum. Hæc autem persecutio desæuit contra Apostolos, et suos etiam sequaces, ab aduersarijs nominis Christi. Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, *et cetera.* 2. Tim. 3. e persecutiones, passiones, qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconij, Lystris. Sequitur: Et ex omnibus eripuit me Dominus. Et omnes, qui pie volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. Vnde Augustinus in sermone de Innocentibus: Aug. ser. 3. de Innocēt. to. 10. In scripturis sanctis bonos et iustos viros semper persecutionem malorum sustinuisse cognoscimus. Quia, vt dicit Gregorius: Abel esse renuit, quem Cain malitia non exercet. Gregor. in Ezech. homil. 9. to. 2.

Secundo quantum ad persecutionis causam subdit: *Continget autem vobis in testimonium*, dilectionis diuinæ. Quem diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit. Heb. 12. b In disciplina perseuerare. Tamquam filijs, vobis offert se Deus. Quis enim filius, quem non corripit pater? Quòd si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri, et non filij estis. Memores esse Iudit. 8. e
debent,

debent, quo modo pater noster Abraam tentatus, et per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est. *Continget etiam in testimonium.* virtutis propriæ. Propter quod dicitur: Accede huc, vt tangã te fili mi, et probem vtrum tu sis filius meus Esau, an non. Vnde dicitur: Dixit Satan ad Dominum: Mitte manum tuam, et tange os eius et carnem, et tunc videbis quòd in faciem benedicat tibi: Dixit ergo Dominus ad Satan: Ecce in manu tua est, *et cetera.* Egressus igitur Satã a facie Domini, percussit Iob vlcere pessimo. Et: Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem. *Continget etiam in testimonium*, damnationis alienæ. Vnde Glossa: Mors iustorũ bonis est in adiutorium, malis in testimonium damnationis, vt inde peruersi sine excusatione pereant; vnde electi exemplum capiunt, vt viuant. Vnde Sapiens: Condemnat autem iustus mortuus viuos impios, et iuuentus celerius consummata longam vitam iniusti. Et: Tempus est vt incipiat iudicium a domo Dei. Si autem primum a nobis, quis finis eorum, qui non credunt Dei Euangelio? *Continget etiam in testimonium.* veritatis prædicatæ, nam martyr testis dicitur, et martyrium est testimonium veritatis: Vidi subtus altare animas interfectorum, propter verbum Dei, et propter testimonium quod habebant. Et hæc martyrum sanctorum testimonia, credibilem faciunt fidem Christianam: Testimonia tua credibilia facta sunt nimis, propter mortem prædicantium. Vnde dicitur: Præcepit nobis prædicare populo, et testificari, quia ipse est qui constitutus est a Deo iudex viuorum et mortuorum.

Gen. 27. c — Iob 2. b — Rom. 5. a — Glos. in hūc locum to. 5. — Sap. 4. c — 1. Pet. 4. d — Apoc. 6. c — Psal. 92. a — Act. 10. f

Tertio quo ad tribulatorum victoriam subiungit: *Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis*, per inuestigationem propriã, quia non quòd sifficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt: *Ego enim dabo vobis os et sapientiam*, per inspirationem internam: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Hic autem spiritus Domini dat sapientiam, et dat eloquentiam. Sapientiam in corde, secundum illud: Cum venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Ideo Iob: Spiritus est in hominibus, et inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Et ratio huius redditur. Quia: Spiritus omnia scrutatur etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt, nemo cognouit, nisi spiritus Dei: Et ideo Sapiens: Sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum sanctum tuum de Altissimis? Dat similiter eloquentiam in sermone per sapientiam. Vnde dicitur: Sapientia aperuit os mutorum, et linguas infantium fecit disertas. Et: Quis fecit os hominis? Aut quis fabricatus est mutum et surdum, videntem et cæcum? Nonne ego? Perge igitur et ego ero in ore tuo, doceboq. te quid loquaris. Et ideo Isaias: Ego qui loquor iustitiam, et propugnator sum ad saluandum. Et quia sapientiam non vincit malitia, ideo subdit: *Cui non poterunt contradicere, et resistere omnes aduersarij vestri per cauillationem fraudulentam:* Dominus pugnabit pro vobis, et vos tacebitis. Huic forti bellatori nullus resistere potest. Tu terribilis es, et quis resistet tibi? Et: Quis restitit ei, et pacem habuit? Nullus ergo resistit qui non vincatur a discipulis propter veritatis annunciationem. Quia dicitur: Et veritas manet, et inualescit in æternum, et viuit, et obtinet in sæcula sæculorum. Et de Antichristo dicitur: Ipsi vicerunt eum propter sanguinem agni, et propter verbum testimonij sui, et non dilexerunt animas suas vsque ad mortem. Sed contrarium dici videtur in Apocalypsi: Dabo duobus

1. Cor. 3. b — Psal. 93. a — Mat. 10. c — Ioan. 16. c — Iob 32. b — 1. Cor. 2. c — Sap. 9. d — Sap. 10. d — Exo. 4. c — Isa. 63. a — Sap. 7. d — Exo. 14. d — Psal. 75. a — Iob 9. a — 3. Esd. 4. d — Apo. 12. a — Apo. 11. a

A testibus meis, et prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis. Et post: Cum finierint testimonium suum, bestia quæ ascendit de abysso faciet aduersum eos bellum, et vincet illos. Sed hoc non est contrarium. Quia licet veritas ad tempus prosternatur, oportet tamen quòd resurgat. Vnde et ibidem: Post dies tres et dimidium, spiritus vitæ a Deo intrauit in eos. Et steterunt super pedes suos, et timor magnus cecidit super eos qui viderunt eos. Et audierunt vocem magnam de cælo dicentem eis: Ascendite huc, et ascenderunt in cælum in nube, et viderunt illos inimici eorum. Et in illa hora factus B est terræmotus magnus, et decima pars ciuitatis cecidit:

Ibid. b — Ibid. c

Trademini autem a parentibus, et cetera. Postquam descripsit perfectorum persecutionem publicam, hic describit priuatam, circa quam introducuntur tria, scilicet domestica pugna, superna tutela, et interna armatura. Primo ergo quantum ad domesticam pugnam, dicit:

Trademini autem a parentibus et fratribus et cognatis et amicis. Et hoc quidem durissimum erit: Durum quidem est tradi ab amico et cognato, secundum illud: Si inimicus maledixisset mihi, sustinuissem C vtique. Tu vero homo vnanimis, dux meus et notus meus. Qui simul mecum dulces capiebas cibos, *et cetera*. Durius est tradi a fratre proprio: Omnes in sanguine insidiantur, vir fratrem suum ad mortem venatur. Malum manuum suarum dicunt bonum. Sed grauissimum est pati a genitore suo: Configent eum pater eius et mater eius genitores eius cum prophetauerit. Et hæc quidem tribulatio valde est dura. Vnde Glossa: Maius tormentum est, cum aliquis patitur de quibus præsumebat, quia cũ damna corporis mala crucìant amissæ charitatis. Et ideo Hieremias Vnusquisque se a proximo suo custodiat, D et in omni fratre suo non habeat fiduciam. Quia omnis frater supplantans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet. Et vir fratrem suum deridebit, et veritatem non loquentur. Et quia hoc odium erit pessimum, ideo subdit: *Et morte afficient, ex vobis, et eritis odio omnibus propter nomen meum*. Væ, mihi mater mea, quare genuisti me virum rixæ, virum discordiæ in vniuersa terra? Et post: Omnes maledicunt mihi. Ratio autem odij huius est duplex. Prima est discordia voluntatum. Ideo Ioannes: Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat, diligeret. Quia vero de mundo non estis, propterea odit E vos mundus. Nam sicut dicitur: Amicitia huius mundi inimica est Dei *et cetera*. Alia ratio est perfidia animorum, secundum illud: Venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. Et hæc facient vobis, quia non nouerunt patrem neque me. In hoc mira notatur perfidia animorum quòd ex nulla alia causa persequitur viros iustos, nisi quia in Christi nomen credunt, amant et prædicant. Et ideo dicit: *propter nomen meum*. Et hæc fuit causa propter quam fratres eius oderunt eum. Vnde Chrysostomus: O nefanda rabies iniquorum. Non licet Ioseph, non licet, inquam, impunitum esse qui bonus est: non licet meliorem tutum F esse cum malis. Et quasi inuidi aliquid perdant, aut dispendium alicuius rei incurrant: sic bonorum vita detrimentum est pessimorum. Zelant modestum superbi, mansuetum inuidi, probum improbi, mitem tumidi inimica æmulatione lacescunt. Bonum mali videre non possunt. Nolunt meliorem se viuere, ne degeneres ipsi possent improperia sustinere. Cur innocentem zelas inimica fraternitas? Cur inuides bono? Cur simplicem pati non potes? Cur modestum persequeris? Cur probum non diligis? Cur rea innocentis sanguinis inueniris? Saltem distractus, aliquatenus viuat. Ne in te accusator, innocens sanguis, vt Cain aliquando existat. Serua tibi:

Psal. 54. b — Mich. 7. a — Zach. 13. b — Glos. in hūc locum to. 5. — Hier. 9. b — Hier. 15. b — Ioan. 15. e — Iac. 4. a — Ioan. 16. a — Gen. 37. e — Chryso. ser. de Ioseph vēdito post hom. super Genesim to. 1. — Gen. 4. b

tibi: serua inimica fraternitas viuum, quem sentias aliquando placatum. Serua incolumem, quem necessitatis tempore inuenias prouisorem. Hæc Chrysostomus.
Gen. 45. b

Secundo quantum ad supernam tutelam, subdit: *Et capillus de capite vestro non peribit*, quod tripliciter exponitur. Primo quidem, quia prouidentia diuina curam de omnibus agit: et nihil perire sinit: Nonne quinque passeres veneunt dipondio: et vnus ex illis non est in obliuione coram Deo? Sed et capilli capitis vestri omnes numerati sunt: Nolite ergo timere: multis passeribus pluris estis vos. Secundo vero, quia diuina potentia nullam sinet perire particulam. Vnde Augustinus in Enchiridio: Non autem perit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro: sed in quemlibet cinerem puluerem ve soluatur; in quoslibet halitus aurasq. diffugiat, in quamcumque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcumque animalium etiam hominum cibum cedat carnemq. mutetur, illi animæ humanæ puncto temporis redit, quæ illam primitus, vt homo fieret, cresceret, viueret, animauit. Tertio quia in omnibus non incurrunt læsionem, vel modicam: in cuius figura in Daniele. Egressi sunt Sidrach, Misach, et Abdenago de medio ignis. Et satrapæ contemplabatur viros illos, quoniam nihil potestatis habuisset ignis in corporibus eorum, et capillus capitis eorum non esset adustus, et odor ignis non transisset per eos. Et ideo dicitur: Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Et in hoc mira apparet Dei super iustos protectio. Vnde Chrysostomus: Mira Christi virtus, et fortitudo Apostolorum. A gentibus habebantur odio vt Iudæi, a Cæsare eijciebantur vt seditiosi, a Iudæis lapidabantur vt legis inimici. Contra Apostolos omnes præliabantur, princeps, dux, idiota, et plebs. Et infinita millia Iudæorum tunc cœperunt Romani: et duodecim viros inermes non superauerunt.
Sup. 12. a
B
August. in Ench. ad Laur. c. 88. to. 3.
Dan. 3. g
C
1. Pet. 3. c
Chryso. in c. 24. Mat. homil. 76. to. 2.
D

Tertio quantum ad internam armaturam, subiungit: *In patientia vestra possidebitis animas vestras*, idest defendetis tamquam per armaturam perfectam: Qui acquiescit increpationibus, possessor est cordis. Hoc autem fit per patientiam. Nam illius rei dicitur quis possessor, cuius habet plenum dominium. Et patientia facit dominari sibi secundum illud: Melior est patiens viro forti: et qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium. Et ideo Gregorius: Patientia radix est, et custos virtutum, et in hac animam et corpus possidemus. Et hoc manifeste apparet, si quis attendat quid sit patientia. Nam ipsa rectificat rationalem, temperat irascibilem, modificat concupiscibilem, et exteriorem consummat operationem. Rationalem inquam illuminat et rectificat. Vnde in Prouerbijs: Qui patiens est, multa gubernatur sapientia. Et: Doctrina viri per patientiam dinoscitur. Temperat irascibilem et concupiscibilē. Propter quod Gregorius: Patientia vera est, cum quis amat quem portat. Nam tolerare et odisse, non est virtus: sed velamen furoris. Consummat etiā operationem exteriorem, secundum illud: Patientia perfectum opus habet, vt sitis perfecti et integri, *et cetera*. Et: Patientia vobis necessaria est: vt voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. Hæc autem patientia facit reportari præmium, dum conseruat et multiplicat merita passionum. Vnde Hieronymus: Exercetur patientia, cum a proximo sustinemus persecutiones, damna, contumelias, ab aduersario tentamenta, a Domino flagella. Sine ferro martyres esse possumus, si patientiam in animo seruamus.
Prou. 15. d
Prou. 16. d
Greg. homi. 35. in Euā. to. 2.
E
Prou. 14. a
Prou. 19. b
Greg. in Ezech. homi. to. 2. 7.
Iac. 1. a
F
Heb. 10. g

Cum autem videritis circumdari ab exercitu, et cetera. Postquam descripsit quæ ventura erant generaliter, et etiam persecutiones Ecclesiæ ipsius, hic describit quæ ventura sunt circa destructionem Hierusalem: per quam intelligitur tribulatio, quam Ecclesia passura est tempore Antichristi. Habet autem pars ista duas partes. In quarum prima prædicit bellum præcedens: in secunda vero excidium subsequens, ibi: *Væ autem prægnantibus et nutrientibus*, et cetera. Bellum autem præcedens describit quantum ad tria. Primo, scilicet quantum ad periculum pugnæ. Secundo quantum ad remedium fugæ. Tertio quantum ad iudicium diuinæ vindictæ. Quantum ad periculum pugnæ, dicit:
A

Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, per obsessionem Romanorum, secundum illud: Fili hominis sume tibi laterem, et pones eum coram te: et describes in eo ciuitatem Hierusalem. Et ordinabis aduersus eam obsidionem, et ædificabis munitiones, et comportabis aggerem, et dabis contra eam castra, et pones arietes in gyro. *Tunc scitote quia appropinquauit desolatio eius*, per euersionem omnimodam: Ciuitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo: et finis eius vastitas, et post finem belli statuta desolatio, *et cetera*. Spiritualiter autem per exercitum circumdantem Hierusalem intelligitur insurrectio peruersorum contra Ecclesiasticam pacem procurata per Antichristum et ministros eius, secundum illud: Et vidi de ore draconis, et de ore bestiæ, et de ore pseudoprophetæ exire spiritus tres immūdos in modum ranarum. Sunt enim spiritus dæmoniorum facientes signa, et procedunt ad reges totius terræ congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei. Et: Vidi bestiam et reges terræ, et exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo qui sedebat in equo, *et cetera*. Sed quia mali incomparabiliter plures erunt, ideo dicuntur circumdare. In cuius figuram dicitur: Saul, et viri eius in modum coronæ cingebant Dauid, et viros eius, vt caperent eos. Vnde Iob: Simul venerunt latrones eius et fecerunt sibi viam per me, et obsiderunt in gyro tabernaculum meum.
Ezec. 4. a
Dan. 9. g
Apo. 16. e
Apo. 19. d
1. Reg. 23. d
Iob 19. b

Secundo quantum ad remedium fugæ, subdit: *Tunc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes*, ne inueniantur: *et qui in medio eius, descendant*, ne includantur, *et qui in regionibus, non intrent in ea*, ne ibi capiantur. Exercitus enim Romanorum, primo per Iudæam euertit multas ciuitates antequam venirent Hierusalem. Et omnes pene Iudæi intrauerant ibi, sicut dicit Iosephus, propter sollemnitatem, et propter securitatem: ideo comprehensi sunt ibi iusto iudicio Dei, secundum illud: Congrega eos quasi gregem ad victoriam, et sanctifica eos in die occisionis. Sed Christiani per fugam liberati sunt. Vnde Glossa: Ecclesiastica narrat historia cunctos, qui in Iudæa erant, Christianos, imminente Hierosolymorum excidio commonitos a Domino loco decessisse, et trās Iordanem in ciuitate quadam, Pella, nomine, donec desolatio Iudææ compleretur habitasse. Spiritualiter autem insinuatur hic remedium quod erit infirmis in illa valida persecutione Antichristi, scilicet fugæ, et occultationis. Licet enim imperfectis fugere, propter cauenda pericula. Vnde Zacharias: O, o, fugite de terra Aquilonis, dicit Dominus. Quibus Christus condescendens abscondebat se a Iudæis, secundum illud: Post hæc ambulabat Iesus in Galilæam. Non enim volebat in Iudæa ambulare: quia quærebant eum Iudæi interficere. Licet etiam hoc viris perfectis: cum viderint quòd magis expedit saluti populi quòd fugiant. Vnde dixit Dominus discipulis: Cum autem persequentur vos in ciuitate ista: fugite in aliam. Et de Paulo dicitur quòd cum Iudæi custodirent portas Damasci die ac nocte, vt Paulum interficerent, accipientes eum discipuli nocte, per murum dimiserunt eum, submittentes in sporta. Huius figura præcessit in Dauid: Deposuit eum Michol per fenestram, porro ille
Hier. 12. a
Glos. in hūc locum to. 5.
Zach. 2. b
Ioan. 7. a
Mat. 10. e
Act. 9. e
1. Reg. 19. e

Ille abijt, et aufugit, atque saluatus est.

Tertio quātum ad iudicium diuinæ vindictæ, subdit : *Quia dies vltionis hi sunt, vt impleantur omnia, quæ scripta sunt*. Decreuit autem Dominus destruere Hierusalem, in vltionem sanguinis Iesu Christi, et
Mat.23.d prophetarum eius. Vnde Matthæus: Vt veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est super terram, a sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ, *et cetera*. Amen dico vobis : venient hæc omnia super generationem istam. Nam tantum scelus nullo
Thre.2.f modo debuit remanere inultum. Ideo dicitur: Fecit Dominus, quæ cogitauit, compleuit sermonem suum, quem præceperat a diebus antiquis. Destruxit, et non pepercit, et lætificauit super te inimicum,
Spiritualis sensus. et exaltauit cornu hostium tuorum. Spiritualiter autem intelligitur per hæc, vltio Dominicæ indignationis propter peccata personarum ecclesiasticarum, tam sæcularium quàm religiosarum, secun-
Mich.3.d dum illud : Principes eius in muneribus iudicabant, et sacerdotes eius in mercede docebant, et prophetæ eius in pecunia diuinabant. Subdit: Propter hoc, causa vestri, Sion quasi ager arabitur, *et cetera*. Et specialiter propter peccata prælato-
Isa.1.f rum. Quo modo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? Iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ. Et post: Principes tui infideles, socij furum. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Sequitur: Propter hoc ait Dominus Deus exercituum. Heu consolabor super hostibus meis.
Isa.34.b Ideo dicitur: Dies vltionis Domini, annus retribu-
2.Thess.2.c tionum iudicij Sion. Et: Mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Et tunc in vltima tribulatione consummabuntur omnia, secundum illud : In diebus vocis
Apo.10.e septimi angeli, cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei, sicut euangelizauit per ser-
Apo.15.d uos suos prophetas. Et: Impletum est templum Dei fumo a maiestate Dei, et virtute eius: et nemo poterat introire in templum donec consummarentur septem plagæ septem angelorum.

Væ autem prægnantibus, et nutrientibus, et cetera. Postquam descripsit bellum præcedens, describit hic secundo excidium subsequens, circa quod describendum tria insinuantur, scilicet oppressio ciuitatis occupandæ, destructio ciuitatis oppressæ, et desolatio ciuitatis destructæ. Primo ergo quantum ad oppressionem ciuitatis occupandæ, dicit:

Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus.
Glos. in hunc locum to.5. Glossa: Quarum vteri vel manus sarcina filiorum prægrauatæ fugæ necessitatem impedient. Quia huiusmodi non poterit prodesse fuga, secundum illud:
1.Thess.5.a Repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, et non effugient. Ratio autem huius est, vehemens oppressio ciuitatis, ideo addit: *Erit enim pressura magna super terram, et ira populo huic*, se-
Isa.29.a cundum illud: Væ Ariel: Ariel ciuitas quam expugnauit Dauid. Et circumuallo Ariel, et erit tristis et mœrens. Et circumdabo quasi sphæram in circuitu tuo, et iaciam contra te aggerem, et munimenta po-
Mysticus sensus. nam in obsidionem tuam. Secundum mysticum autem intellectum per prægnantes intelliguntur animæ peccatrices, quæ concipiunt per peccati concupiscentiam, et pariunt per operationem peruersam. Vnde Augustinus de verbis Domini: Quando concupiscit quis rem alienam, anima sua quasi concepisse videtur. Quam rem si per aliquam nequitiam potuerit obtinere, quasi natum filium osculari et nutrire co-
Iac.1.b gnoscitur. Vnde dicitur: Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum. Peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem. Et talibus erit
Sap.4.b væ in illa tribulatione. Vnde Sapiens: Ex iniquis omnes filij qui nascuntur, testes sunt nequitiæ aduersus parentes in interrogatione sua. Possunt autem per
A prægnantes intelligi animæ, quæ bonum habent propositum, sed non perueniunt vsque ad partum effectus. Vnde Isaias: Venerunt filij vsque ad partum, *Isa.37.a*
et virtus non est pariendi. Et istis erit væ in illa tribulatione. Qui sicut flos vineæ in frigore læditur, sic Simile.
propositum bonum in persecutione annihilatur. Vnde Iob: Læditur quasi vinea in primo flore botrus *Iob 15.d*
eius. Et hoc per mala exempla. Propter quod Amos: *Amos 1.d*
Super tribus sceleribus Amon, et super quattuor non conuertam eum, eo quòd dissecuerit prægnantes Galaad ad dilatandum terminum suum. Istis erit væ propter negligentiam, sicut alijs erit væ propter con-
B cupiscētiam. Et sic implebitur illud: Erit eis verbum *Isa.28.c*
Domini. Manda, remanda, expecta, reexpecta: modicum ibi, modicum ibi: vt vadant, et cadant retrorsum, et conterantur, et illaqueentur, et capiantur.

Secundo quantum ad destructionem ciuitatis oppressæ, subditur: *Et cadent in ore gladij, et captiui ducentur in omnes gentes*. Ad litteram hoc impletum est in Iudæis, de quibus miram narrat Iosephus stragem, et mirabilem videmus viuentium dispersionem.
Et sic verificatum est in eis illud: Foris vastabit eos *Deut.32.d*
gladius, et intus pauor, iuuenem simul ac virginem, lactantem cum homine sene. Et illud: Foris interfi- *Thre.1.g*
C cit gladius, et domi mors similis est. Et similiter illud: Tetendit arcum suum quasi inimicus, firmauit *Thre.2.a*
dexteram suam quasi hostis: et occidit omne quod pulchrum erat visu in tabernaculo filiæ Sion. Secundum mysticum intellectum per istam occisionem in- Mysticus sensus.
telligitur cædes illa permaxima, quæ erit in tribulatione finali, de qua Isaias: Dies interfectionis et con- *Isa.22.b*
culcationis, et fletuum Domino Deo exercituum in valle visionis. In hoc Daniel: Et docti in populo do- *Dan.11.f*
cebunt plurimos: et ruent in gladio et in flamma, et in captiuitate, et in rapina dierum. Sequitur: Et de eruditis ruent, vt conflentur: et eligantur et dealben-
D tur, *et cetera*. Vnde dicitur: Transite per ciuitatem *Ezec.9.b*
sequentes eum, et percutite: non parcat oculus vester, neque misereamini senem, adolescentulum et virginem, paruulum et mulieres interficite vsque ad *Thre.1.d*
internitionem. Et a sanctuario meo incipite, *et cetera*. Et Iob: Fugite ergo a facie gladij, *et cetera*. *Iob 19.d*

Tertio quantum ad desolationem ciuitatis destructæ, subiungitur: *Et Hierusalem calcabitur a gentibus*.
Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius, quia vidit gentes ingressas sanctuarium suum, *Thre.1.d*
de quibus præceperas ne intraret in Ecclesiam tuam.
Et: Præcipitauit Dominus nec pepercit. Præcipita- *Thre.2.a.b*
E uit omnia mœnia eius, dissipauit munitiones eius, et repleuit in filia Iuda humiliatum et humiliatam. Et:
Deus venerunt gentes in hereditatē tuam, *et cetera*. Et *Psal.78.a*
quoniam ira Domini non est sine misericordia, ideo addit: *donec impleātur tempora nationum*. Glossa, Id est, *Glos. in hunc*
donec plenitudo gentium intraret: et sic omnis Israel *locum to.5.*
saluus fieret, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui *Rom.11.d*
eripiat et auertat impietatem a Iacob. Et ideo dici- *Isa.59.d*
tur: Quia non repellit in sempiternum Dominus. *Thre.3.d*
Quia si abiecit, et miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum. Secundum mysti- Mysticus sensus.
F cum intellectum per tempora nationum intelligitur tempus illud quo filius perditionis Ecclesiam cōculcabit: Atrium quod est foris templum, eijce fo- *Apo.11.a*
ras, et ne metiaris illud, quoniam datum est gentibus, et ciuitatem sanctā calcabunt mensibus quadragintaduobus, abbreuiabitur autem hoc tempus propter meritū electorum. Vnde Matthæus: Erit tūc tri- *Mat.24.b*
bulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vsque modo, neque fiet. Et nisi abbreuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: sed propter electos breuiabuntur. Vnde et Daniel: Septuaginta hebdo- *Dan.9.f*
mades abbreuiatæ sunt super populum tuum, et super Vrbem sanctam tuam, vt consummetur præuaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur iustitia sempiterna.

Et erunt

Et erunt signa in Sole, et cetera. Postquam prædixit, quæ ventura erant generaliter circa persecutionem, et circa destructionem Hierusalem, hic quarto prædicit, quæ ventura sunt circa iudicium finale. In hac autem eruditione, primo discipulos erudit ad prouidentiam. Secundo erigit ad confidentiam, ibi: *His autem fieri incipientibus, et cetera.* Tertio vero excitat ad vigilantiam, ibi: *Attendite autem vobis, et cetera.* Circa iudicium finale vniuersalem describit commotionem ex parte naturæ cælestis, elementaris, rationalis, intellectualis: et ipsius iudicis apparentis. Primo ergo quantũ ad naturã cælestem, dicit:

Et erunt signa in Sole, et Luna, et Stellis. Solem et Lunam specialiter nominat, tamquam duo præcipua luminaria, et secundum apparentiam, et secundum efficaciam: [Gen. 1. b] Fecit Deus duo luminaria magna. Luminare maius, vt præesset diei: et luminare minus, vt præesset nocti, *et cetera.* In his ergo luminaribus [Ioel 2. g] apparebunt signa obscurationis, secundum illud: Sol conuertetur in tenebras, et Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, et horribilis. Horribilis autem erit propter illorum luminum obscurationem, [Psal. 103. e] secundum illud: Fecit Lunam in tempore, Sol cognouit occasum suum. Posuisti tenebras, [Sap. 17. b] *et cetera.* Et de hac Sapiens: Nec siderum lympidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam. Vnde hæc luminaria, quæ in principio temporis posita sunt in firmamento in signa per sui lucem [Gen. 1. b] secundum illud: Fiant luminaria in firmamento cæli, et sint in signa, et tempora, *et cetera.* In fine temporum in signa sunt finis per lucis occultationem. [Apo. 6. c] Vnde dicitur: Sol factus est niger tamquam saccus cilicinus, et Luna tota facta est sicut sanguis, et stellæ de cælo ceciderunt super terram. Et: [Mat. 24. c] Statim post tribulationem dierum illorum Sol obscurabitur, et Luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cælo. Hic autem beatus Lucas non exprimit, quòd stellæ cadant, sed quòd in eis erunt signa. Quia reuera corpora cælestium stellarum non mutabunt situm, secundum substantiam, sed secundum apparentiam virtute stellarum, imminente iudicio, impressiones plurimæ generabuntur, quæ ita multiplicabuntur, vt cadere videantur stellæ cælorum. Et attendendum est, quòd sicut luminaria sunt signa naturalium, secundum operationes naturales, sic sunt in signa eorum, quæ supra naturam eueniunt per aliqua in eis signa super naturam facta. Nam in designationem mirabilis virtutis Christi Sol stetit, secundum illud [Iosue 10. c] Iosue: Sol contra Gabaon ne mouearis, et Luna contra vallem Aialon. Et post: Stetit itaque Sol in medio cæli, et non festinauit occumbere spatio vnius diei. In designationẽ autem nobilis designationis Sol [Isa. 38. b] decem gradibus retrocessit. Reuersus est Sol decem lineis per gradus quos descenderat: quia homo post nouem ordines Angelorum, decimum tenet locum. In designationem vero admirabilis passionis, tam in capite, quàm in membris, Sol obscuratus est in pas- [Inf. 23. f] sione capitis. Tenebræ factæ sunt in vniuersam terram. Et obscuratus est Sol. Similiter in passione cor- [Apo. 8. d] poris: Percussa est tertia pars Solis, et tertia pars Lunæ, et tertia pars stellarum. Quod refertur ad cor- [Apo. 12. a] pus, quia dicitur: Draco traxit tertiam partem stellarum.

Secundo quantum ad naturam elementarem, subdit: *Et in terris pressura gentium, præ confusione sonitus maris, et fluctuum.* [Beda Glossa in hunc locum to. 5.] Beda: Appropinquante extremo iudicio sonitus maris, et fluctuum confunditur: quia appropinquante termino suo elementa quasi pauentia nutant, et tremunt. [Sap. 5. d] Et Sapiens: Accipiet armaturam zelus illius, et armabit ad vltionem inimicorum. Et post: Ibunt directe emissiones fulgurum, et tamquam e bene curuato arcu nubiũ exterminabuntur, et ad certum locũ insilient. Et a petrosa ira plenæ mittentur grandines, et excandescet in illos aqua maris. Vnde tunc verificabitur illud: [Exo. 15. a] In spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ. Ipse enim Dominus, qui conturbat mare. Et: [Isa. 51. e] Ego sum Dominus Deus tuus, qui conturbo mare, et intumescunt fluctus. Et hoc quidem iusto iudicio suo. Quia sicut dicitur: [Isa. 57. d] Impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest, et redundant fluctus eius in conculcationem. Et tunc erit confusio omnium elementorum iuxta quod in Ægypto factum est, secundum illud: [Exo. 9. e] Grando et ignis mista pariter ferebantur. Et in hac confusione erit sonitus terribilis. Tunc enim verificabitur illud: [Psal. 28. a] Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit, Dominus super aquas multas. Hic enim sonitus designat sonitum terribilis vocis ipsius iudicis. Vnde dicitur: [Apo. 1. d] Oculi eius tamquam flamma ignis, et pedes eius similes auricalcho velut in camino ardenti, et vox illius, tamquam vox aquarum multarum. Et: [Eze. 1. f] Audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, et quasi sonum sublimis Dei cum ambularent. Quasi sonus erat multitudinis, vt sonus castrorum.

Tertio quantum ad naturam rationalem, subdit: *Arescentibus hominibus præ timore, et expectatione quæ superuenient vniuerso orbi.* Tunc enim implebitur illud: [Mat. 25. a] Media nocte clamor factus est: ecce sponsus venit, *et cetera.* Vnde Glossa: Hoc de ipso aduentu intelligitur cum omnes virgines prudentes et fatuæ in solito clamore suscitatæ, lampades ornant, id est, sua secum opera numerant, pro quibus maximo cum timore iam iamq. instantem æterni discriminis expectant aduentum. Dicuntur autem homines crescere, qui vixerunt secundum carnem. Nam Isaias: [Isa. 40. a] Omnis caro fœnum. Et post: Exiccatum est fœnum, *et cetera.* Vnde et Iacobus: [Iac. 1. b] Exortus est Sol cum ardore, et arefecit fœnum. Sol iustitiæ veniens ad iudicium. Vnde Beda: [Beda Glossa in hunc locum to. 5.] In expectatione districti examinis multi qui in hoc mundo florere videbantur, exarescent, secundum illud: [Exo. 15. b] Irruat super eos formido et pauor: in magnitudine brachij tui, *et cetera.* Tunc in illis in quibus securitas fuit et gaudium, non erit nisi timor et luctus. Quia dicitur: [1. Thes. 5. a] Cum dixerint: pax et securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Vnde Chrysostomus: Nec erit resistendi virtus, nec latendi locus, nec satisfactionis facultas: ex angustiã omnium rerum nihil remanet nisi luctus. Vnde Matthæus: [Mat. 24. c] Parebit signum filij hominis in cælo, et tunc plangent omnes tribus terræ.

Quarto quantum ad naturam intellectualem, subdit: *Nam virtutes cælorum mouebuntur.* Virtutes autem cælorum sunt Angeli beati, qui ex conturbatione omnium dicuntur commoueri, secundum illud: [Iob 26. e] Columnæ cæli contremiscunt, et pauent ad nutum eius. Dicuntur autem pauere, et contremiscere non timore pœnæ, sed timore reuerentiæ, et horrore diuinæ vindictæ, secundum illud: [Iob 41. e] Cum sublatus fuerit, timebunt Angeli, et territi purgabuntur. [Simile.] Vnde sicut quis super montis supercilio existens, quodam modo terretur ex combustione villæ alicuius vel hiatus terræ: sic quodam modo cælestes illæ virtutes pauebunt in illa terribili vltione. Vnde Hieronymus: Quid faciet virgula deserti, vbi timore concutitur cedrus libani paradisi? Vnde Isaias: [Isa. 6. b] Commota sunt superluminaria cardinum a voce clamantis, et domus repleta est fumo. Vnde Chrysostomus: [Chrysost. in opere impf. Mat. c. 24. homil. 49. to. 2.] Si rex processurus ad bellum contra aliquem, expeditionem mandat, in populo dignitates omnes mouentur, exercitus excitatur, tota ciuitas feruet, quanto magis rege cælesti exurgente iudicare viuos et mortuos angelicæ virtutes commouentur? terribiles ministri terribilem Dominum præcedent? ante ipsum pro candelabris fulgura viua præcedent? pro tubis horrenda tunitrua? vere magna vox, cui omnia obediunt elementa, quæ peccatum scindit, inferos aperit, vincula mortis disrumpit.

Quinto quantum ad iudicem apparentem, dicit:

Et tunc

tunc videbunt filiũ hominis venientem in nube cum potestate magna et maiestate. Ecce, venit cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt. Apoc. 1. b

Dan. 7. d Et de hoc aduentu. Daniel ait: Aspiciebam ego in visione noctis, et ecce, cum nubibus cæli, quasi filius hominis veniebat, et vsque ad antiquum dierum peruenit: et in conspectu eius obtulerunt eum, et dedit ei potestatem, et honorem et regnum. Sequitur: Potestas eius potestas æterna quæ non auferetur, et regnum eius quod non corrumpetur. Et hic aduentus erit terribilissimus, adeo, vt impleatur illud: Incuruabitur sublimitas hominum, et humiliabitur altitudo virorum. Et eleuabitur Dominus solus in die illa. Et idola penitus conterentur. Et post: Et ingredietur scissuras petrarum et in cauernas saxorum, a facie formidinis Domini, et a gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram. Et ideo Psalmus: Deus manifeste veniet: Deus noster, et non silebit. Ignis in conspectu eius exardescet: et in circuitu eius tempestas valida. Licet autem multa et mira contingant in iudicio, et quasi inenarrabilia: Hieronymus tamen quædam narrat, quæ dicit se reperisse in annalibus Iudæorum, quæ a diuersis diuersimode ordinantur. Dicit enim quòd primo die eriget se mare super altitudinem montium, vt verificetur illud: Mirabiles elationes maris: Secundo die in tantum descendet, vt vix videri possit, secundum illud: Dominus in tempestate et turbine viæ eius, et nebulæ puluis pedum eius. Increpans mare, et exiccans illud et omnia flumina ad desertum deducens. Et de his duobus in Psalmo: Dixit, et stetit spiritus procellæ, et exaltati sunt fluctus eius, *et cetera*. Tertio die marinæ belluæ ascendentes super mare dabunt rugitus vsque ad cælum, quasi futurum narrantes iudicium: Loquere terræ, et respondebit tibi, et narrabunt pisces maris, *et cetera*. Quarto die ardebit aqua, secundum illud: Vtinam dirumperes cælos, et descenderes, a facie tua montes defluerent, sicut exustio ignis tabescerent, aquæ arderent igni, vt notum fieret nomen tuum inimicis tuis. Quinto die, herbæ et arbores dabunt rorem sanguineum: Et calcatus est lacus extra ciuitatem, et exiuit sanguis de lacu vsque ad frenos equorum. Sexto die ruent ædificia: Et facta est ciuitas magna in tres partes, et ciuitates gentium ceciderunt: Et non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruatur, *et cetera*. Septimo, petræ collidentur adinuicem, sicut factum fuit in Dominica passione: Petræ scissæ sunt, *et cetera*. Octauo die, generalis terræmotus: Et terræmotus factus est magnus, qualis numquam fuit ex quo homines fuerunt super terram: Nono, adæquabitur terra. Et tunc implebitur illud: Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons et collis humiliabitur. Et: Omnis mons, et insulæ de suis locis motæ sunt. Decimo, exibunt homines de cauernis suis, et ibunt velut amentes, et non poterunt sibi mutuo loqui: et hoc præ stupore illorum mirabilium, quæ videbunt, et expectabunt, et hoc notat hic cum dicitur: *Arescentibus hominibus præ timore*. Vndecimo aperientur sepulchra, et stabunt ossa super ea, et tunc implebitur illud: Ecce, ego aperiam tumulos vestros, et educam vos de sepulchris vestris popule meus: Duodecimo: Stellæ cadent de cælo. Stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum commouebuntur. Tertiodecimo: Morientur homines, et cum mortuis resurgent. Quoniam sicut dicit Apostolus: Secundum aliam translationem, omnes quidem moriemur, sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi. *et cetera*. Quartodecimo, ardebit cælum et terra, idest, superficies terræ et aeris: Adueniet dies Domini vt fur, in quo cæli magno impetu transient, elementa vero calore soluentur, terra autem et quæ in ipsa sunt opera, exurentur. Quintodecimo die fiet cælum nouum et terra noua, et

Isa. 2. d — Psal. 49. a — Psal. 92. b — Nahũ. 1. a — Ps. 106. c — Iob 12. b — Isa. 64. a — Apo. 14. d — Apo. 16. d — Mat. 24. a — Mat. 27. f — Apo. 16. d — Isa. 40. a — Apoc. 6. d — Ezec. 37. d — Mat. 24. c — 1. Cor. 15. g — 2. Pet. 3. c

A resurgent homines, et fiet iudicium. De hoc Ioannes in Apocalypsi: Vidi cælum nouum, et terram nouam. Sequitur: Et mors vltra non erit. Apo. 21. a

His autem fieri incipientibus, et cetera. Postquam discipulos erudiuit ad prouidentiam, hic secundo erigit ad confidentiam, et hoc quidem facit tripliciter, scilicet exhortatione consolatiua, similitudine manuductiua, et assertione certificatiua. Primo ergo quantum ad exhortationem consolatoriam, dicit:

His autem fieri incipientibus, suspicite, et leuate capita vestra, ex hilaritate cordis, quia dum finitur mundus, cuius amici non estis, prope est redemptio vestra quam quæsistis. Respicite ergo per veram fidẽ, B secundum illud: Respice: Fides tua te saluum fecit. Respicite, *inquam*, futura quæ non videntur, secundum illud: Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, *et cetera*. Et hoc quidem fit per fidem, de qua dicitur: Est autem fides, sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. Leuatur autem per spem, et rationem huius subdit: *Quoniam appropinquat redemptio vestra*. Ad quam spes vestra suspirat. Vnde ad Romanos: Creatura ingemiscit, et parturit vsque adhuc. Non solum autem illa, sed C et nos ipsi primitias spiritus habentes, et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Hæc autem spes facit tribulationes patienter ferri: Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Et ratio huius est: Quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Nam expectatio creaturæ, reuelationem filiorum Dei expectat. Debent etiam viri spirituales leuare capita, per firmam expectationem. Debent leuare oculos per claram considerationem, secundum illud: Ad te leuaui oculos meos, *et cetera*. D Et: Leua oculos tuos. Subditur: Omnem terram quam conspicis, tibi dabo, *et cetera*. Debent leuare vocem per scripturæ prædicationem: Vox speculatorum tuorum leuauerunt vocem, simul laudabunt. Debent leuare manus ad perfectam operationem: Sic benedicam te in vita mea, et in nomine tuo leuabo manus meas. Et hoc est quod maxime nos sursum erigit, propter quod dicitur: Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus, sine ira et disceptatione.

Sup. 18. g — 2. Cor. 4. d — Heb. 11. a — Rom. 8. d — Rom. 12. c — Rom. 8. d — Ps. 122. a — Gen. 13. d — Isa. 52. c — Psal. 62. a — 1. Tim. 2. c

Secundo quantum ad similitudinem manuductiuam, subditur. *Et dixit illis similitudinem: Videte fi-* E *culneam et omnes arbores, cum producunt iam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas*. Comparat autem arbores humano generi, et maxime ficulneam. Arboribus enim huiusmodi homo assimilatur, et quantum ad ortum, et quantum ad occasum, et quantum ad fructum. Quantum ad ortum, propter quod in Psalmo: Erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, *et cetera*. Quantum ad occasum, propter quod Iob: Lignum habet spem, si præcisum fuerit, rursum virescit, et rami eius pullulant. Sic et homo cum moritur, spem habet resurgendi. Quantum ad fructum, quia sicut arbor F infructuosa inciditur, sic et homo. Vnde Matthæus: Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, *et cetera*. Vnde supra dicitur de ficu infructuosa. Succide illam, *et cetera*. Sicut enim arbor secus viam non fructificat, sic nec homo qui occupatur circa multa: Videns fici arborem vnam secus viam, venit ad eam et nihil inuenit in ea nisi folia tantum, et ait illi: Numquam ex te fructus nascatur. Vnde Chrysostomus: Sicut impossibile est arborem secus viam, fructus ad maturitatem seruare, sic difficile est hominem iuxta mundum viuentem iuuentutem immaculatam vsque ad finem tenere. Sicut etiam arbores fructificabant absente hieme, sic homo fructum habet post tribulationem: Iam hiems transijt,

Psal. 1. a — Iob 14. b — Mat. 3. c — Sup. 13. b — Mat. 21. b — Chrysost. in opere impf. Mat. ca. 21 homil. 93. to. 2. — Cant. 2. c

transijt, imber abijt, et recessit: ficus protulit grossos
suos, vineæ florentes dederunt odorem suum. Hic
fructus est per tolerantiam tribulationis, secundum
Heb. 12. c illud: Omnis disciplina in præsenti quidem vide-
tur non esse gaudij, sed mœroris: postea autem fru-
ctum pacatissimum exercitatis per eam reddet
iustitiæ. Et hic fructus colligitur in æstate clarita-
tis æternæ: propter quod subdit: *Ita et vos cum vi-
deritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei.*
Glos. in hūc Glossa: Regnum Dei æstati comparat, quia tunc
locum to. 5. mœroris nostri nubila transibunt, et æterni dies vi-
tæ sub claritate solis fulgebunt. In hac æstate ces-
Isa. 25. c sabit pluuia lacrymarum: Aufert Dominus Deus
Ps. 125. b lacrymam ab omni facie. Et: Euntes, ibant et
flebant, *et cetera*. Cessabit nubilum tribulationum:
Tob. 3. d Post tempestatem tranquillum facis, et post lacry-
mationem et fletum, *et cetera*. Cessabit etiam fri-
gus cupiditatum. Vnde Bernardus: O vera meri-
dies, plenitudo feruoris et lucis, solis statio, vmbra-
rum exterminatio, desiccatio paludum, fœtorum
depulsio. O perenne solstitium, quando iam non
inclinabitur dies, o lumen meridianum, o verna-
lis temperies, o æstiua venustas, o autumnalis huber-
tas. Et ne quid videar præterijsse: O quies et feria-
tio hiemalis. Aut certe, si hoc magis probas, sola
tunc hiems abijt et recessit.

Tertio quantum ad assertionem certificatiuam,
subiungit: *Amen dico vobis: quia non præteribit genera-*
Glos. inter- *tio hæc, donec omnia fiant.* Glossa: Quæ dico vobis,
lin. in hunc sub certitudine expectate. Hanc autem genera-
locum to. 5. tionem vocat generationem mortalem, secundum
Eccls. 1. a illud: Generatio præterit, et generatio aduenit.
Hæc præterit quando transit ad immortalitatem per
Glos. inter- resurrectionem. Glossa: De mortalitate ad immor-
lin. in hunc talitatem. Et hæc resurrectio non erit ante prædi-
locum to. 5. ctorum consummationem, quia Iob ait: Homo
Iob 14. c cum dormierit, non resurget, donec atteratur cæ-
lum, et ideo subdit. *Cælum et terra transibunt,* quan-
Ps. 101. d tum ad exteriorem figuram: Initio tu Domine ter-
ram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli.
1. Cor. 7. f Ipsi peribunt, tu autem permanes. Et: Præterit
Isa. 51. b figura huius mundi. Vnde Isaias: Cæli sicut fumus
liquescent, et terra sicut vestimentum atteretur. Et:
Isa. 65. c Ecce ego creo cælos nouos, et terram nouam. Et
ideo transeunt hæc omnia sicut temporalia: sed econ-
trario: *Verba autem mea non transibunt,* quantum ad
Ps. 118. m interiorem sententiam: In æternum Domine per-
Greg. hom. manet verbum tuum. Vnde Gregorius: Omne
1. in Euāg. quod apud nos durabile et sine mutatione est, ad
to. 2. æternitatem durabile non est. Et omne quod apud
me transire cernitur, fixum et sine transitu tenetur.
Isa. 40. b Vnde Isaias: Exiccatum est fœnum, et cecidit flos:
verbum autem Dei nostri manet in æternum. Qui
vult ergo æternaliter manere, oportet quòd transi-
torijs non immoretur, sed potius deserendo transi-
toria, per diuina verba transeat ad æterna. Pro-
pter quod notandum, quòd mundus iste transit
quantum ad omne quod habet in se appetibile.
Sap. 5. b Transit primo quo ad celsitudinem: Quid nobis
profuit superbia, aut diuitiarum iactantia quid con-
Psal. 36. d tulit nobis? transierunt omnia, *et cetera*: Vidi im-
pium superexaltatum, *et cetera*. Secundo quoad
Psal. 89. b pulchritudinem: Sicut herba transeat: mane flo-
Iac. 1. b reat et transeat. Et: Glorietur frater humilis, in
exaltatione sua: diues autem, in humilitate sua,
quoniam sicut flos fœni transibit. Exortus est enim
sol cum ardore, et arefecit fœnum. Tertio quoad
1. Ioā. 2. c dulcedinem: Mundus transit et concupiscentia eius.
Prou. 5. a Et: Fauus distillans labia meretricis. Ergo qui his
transitorijs adhæret triplicem facit transitum. Pri-
Sap. 2. b mus est a culpa in culpam: Coronemus nos rosis,
antequam marcescant: nullum pratum sit quod non
pertranseat luxuria nostra, *et cetera*. Secundus est
Sap. 2. b de culpa in pœnam: Vmbræ transitus est tempus no-
A strum. Et Iob: Dies mei velocius transierunt quàm Iob 7. b
a texente tela succiditur. Tertius est a pœna in pœ-
nam: Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium. Iob 24. c
Qui autem transit a transitorijs, triplicem facit
transitum. Primus est a culpa ad pœnitentiam. Et
de hoc dicitur: Transeuntes primam et secundam Act. 12. a
custodiam venerunt ad portam ferream. Et hic de-
signatus fuit in transitu maris rubri: Secundus est a Exo. 14. f
pœnitentia ad sapientiam. Transite ad me omnes Eccli. 24. c
qui concupiscitis me, et a generationibus meis ad-
implemini. Et hic designatur in transitu per deser-
tum, in quo filij Israel gustauerunt manna. Tertius Exo. 16. g
B est a sapientia ad vitam æternam: Transiuimus per Psal. 65. c
ignem, et aquam, *et cetera*. Et: Sciens quia venit Ioan. 13. a
hora eius, *et cetera*. Et hic designatur in transitu
Iordanis, quo ingressi sunt terram promissionis: Iosue 4. b
Festinauit populus, et transijt. Cumq. transissent
omnes, transiuit et arca. Qui hunc triplicem fa-
cit transitum, ille solus est Hebræus, et celebrat
verum pascha: quia phase nihil aliud est quàm
transitus.

Attendite autem vobis, et cetera. Postquam eru-
diuit discipulos ad prouidentiam, hic tertio excitat
ad vigilantiam: quod quidem facit quadrupliciter,
C scilicet dissuadendo contrarium, insinuando pericu-
lum, persuadendo propositū, et introducendo exem-
plum. Primo ergo quantum ad dissuasionem oppo-
siti, vigilantiæ, dicit:

Attendite autem vobis, per vigilantiam. *Ne forte*
grauentur corda vestra, per somnolentiam: Corpus Sap. 9. d
quod corrumpitur, aggrauat animam. *In crapula*
et ebrietate et curis huius vitæ, per excessum in gula.
Propter crapulam multi obierunt: qui autem absti- Eccli. 37. d
nens est, adijciet vitam. Huiusmodi autem super-
fluitas ineptos nos reddit ad vigilandum circa stu-
dium veritatis: Luxuriosa res vinum, et tumul- Prou. 20. a
D tuosa ebrietas. Quicumque his delectatur, non
erit sapiens. Et: Cogitaui in corde meo abstrahe- Eccls. 2. a
re a vino carnem meam, vt animum transferrem,
et cetera. Item circa exercitium virtutis: Sicut in Rom. 13. d
die honeste ambulemus: non in commessationibus
et ebrietatibus, *et cetera*. Et: Multi enim ambu- Phil. 3. d
lant, quos sæpe dicebam vobis, nunc autem et flens
dico, inimicos crucis Christi: quorum finis interitus,
quorum Deus venter est, et gloria in cōfusione ipso-
rum. Et: Huiusmodi enim Christo Domino nostro Rom. 16. c
non seruiunt, sed suo ventri. Item circa excessum
contemplationis: Nolite inebriari vino in quo est Ephe. 5. d
E luxuria, sed implemini Spiritu sancto, loquentes
vobis, *et cetera*. Et: Optimum est gratia stabili- Heb. 13. b
re cor, non escis. Quia non est regnum Dei esca, Rom. 14. c
et potus, sed iustitia, et pax, *et cetera*.

Secundo quantum ad insinuationem periculi,
subdit: *Et superueniat in vos repentina dies illa*, pro-
pter inconsideratum euentum. Repente enim eue-
nit quod non præuidetur: Quoniam subito dum Isa. 30. c
non speratur, veniet contritio eius. Venit enim
dies ille iudicij repente his qui se non præparauerunt
contra ipsum. Si dixerit seruus ille in corde suo: Sup. 12. f
F Moram facit Dominus meus venire, et cœperit
edere, et bibere, et inebriari: veniet Dominus
serui illius in die qua non sperat, et hora qua ne-
scit: et diuidet eum, partemq. eius cum infidelibus
ponet. Et quantum ad tales, subdit: Tamquam
laqueus enim superueniet in omnes qui sedent super
faciem omnis terræ, idest super omnes qui terrenis
incumbunt. Vnde Hieremias: Pauor, et fouea, et la-
queus super te o habitator Moab. Per quam quidem Hier. 48. g
carnales intelliguntur qui super terram sedent, de
quibus in Psalmo: Quoniam humiliata est in pulue- Psal. 43. d
re anima nostra, conglutinatus est in terra venter no-
ster. Et: In terra sedebunt, et attoniti super re- Eze. 26. c
pentino casu tuo admirabuntur. De hoc autem po-
suit Dominus supra, duplex exemplum, scilicet de Sup. 17. f
diebus

diebus Noe, et de diebus Loth. Quia primi perierunt diluuio: secundi incendio. Et de talibus, Iob: A
Iob 21. b Domus eorum securæ sunt et pacatæ. Tenent tympanum, et citharam, et gaudent ad sonitum organi, Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.

Tertio quantum ad persuasionem propositi, subiungit: *Vigilate itaque, omni tempore orantes*. Attendendum est autem quòd simul iungit vigilantiam, et orationem. Nam vigilare oportet contra hostem
1.Pet.vlt.e extrinsecum, scilicet contra diabolum. Sobrij estote, et vigilate: quia aduersarius vester diabolus, *et cetera*.
Eccli.31.a Et contra domesticum, scilicet carnem: Vigilia B
honestatis tabefaciet carnes. Vigilare oportet ad per-
2.Cor.6.b fectionem virtutis. In omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustijs, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigilijs, et ieiunijs, *et cetera*. Vigilare oportet per desiderium
Cant.5. a contemplationis: Ego dormio, et cor meum vigilat.
Isa. 26. b Et: Anima mea desiderauit te in nocte, *et cetera*. Et quoniam nec possumus hostes reuincere, nec in bono proficere, nec consolationes supernas habere, nisi per donum gratiæ diuinæ, ideo oportet orare. Et
Mat.26.b propterea Matthæus: Vigilate, et orate, vt non intre- C
Eccli.39.a tis in tentationem. Et: Iustus cor suum tradet ad vigilandum diluculo, *et cetera*. Quia ergo oportet vigilare propter inclinationem mali. Ideo addit: *Vt digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt*, secundum
Mar.24.b illud: Orate autem, vt non fiat fuga vestra in hieme
Psal.142.a vel sabbato. Et hoc orabat propheta in Psalmo: Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam, *et cetera*. Oportet vigilare etiam
Glos.interlin. in huc locum to.5. propter adeptionem boni, ideo addit: *Et stare ante filium hominis*. Glossa: Hæc est summa beatitudinis, in præsentia iudicis securum consistere. Iob: Quis
Iob 23. a mihi tribuat, vt cognoscam et inueniam illum, et D
Apo. 7. d veniam vsque ad solium eius? Et: Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, et lauerunt stolas suas in sanguine agni. Ideo sunt ante thronum Dei, et seruiunt ei die ac nocte in templo eius. Et hic semper
Psal. 41. a est orandum. Vnde in Psalmo: Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam, et apparebo ante faciem Dei?

Quarto quantum ad introductionem exempli, subiungitur: *Erat autem diebus docens in templo*. Vt vigilans circa exercitium actiuæ, vt exemplum daret ad
2.Tim.4.a exercitium actionis perfectæ, secundum illud: Prædica verbum, insta opportune, importunæ, *et cetera*. E
Ibid. b Et iterum: Vigila, in omnibus labora, *et cetera*. [*Noctibus vero exiens, morabatur in monte, qui vocatur Oliueti*. vt vigilans circa otium contemplatiuæ, secun-
Thre. 2. f cundum illud: Consurge, lauda in nocte in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum. Et ex his duobus exemplum dabat perfectæ vigilantiæ, in actiua et contemplatiua cunctis prælatis, secũdum
Cant. 3. c illud: En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, et
Isa. 21. c ad bella doctissimi. Et: Super speculam Domini ego sum, stans iugiter per diem, et super custodiã meam ego sum, stans totis noctibus. Et quia talis prælatus, F
et doctor libenter auditur, ideo subdit: *Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum*, vt vigi-
Prou. 8. b lans ad disciplinam, secundum illud: Qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. Manicare autem idem est, quod mane accelerare: quia mane surgere
Isa. 50. b oportet ad studium sapientiæ. Erigit mane, mane erigit mihi aurem, vt audiam quasi magistrum. Et:
Prou. 8. d Beatus homo qui audit me, qui vigilat ad fores meas quotidie, et obseruat ad postes ostij mei. Qui me inuenerit, inueniet vitam, et hauriet salutem a Domino.

CAPVT XXII.

APPROPINQVABAT *autem dies festus azymorum*, et cetera.] Postquam terminata est pars illa, quæ est de incarnatione verbi, et illa quæ est de predicatione et doctrina: hic agitur de passione, per quam Christus est hostia. Diuiditur autem pars ista Diuisio.
in duas. In quarum prima agitur de passione quantum ad antecedentia. In secunda quantum ad concomitantia, ibi: *Adhuc eo loquente, ecce turba*. Infra eodẽ cap. Antecedentia autem ad passionem fuerunt quattuor, scilicet peruersa machinatio proditoris. Secundum, dispensatiua institutio sacramẽti altaris, de quo ibi: *Venit autem dies azymorum*, et cetera. Tertium autem prouida eruditio discipulorum ibi: *Facta est autem et contentio inter eos*, et cetera. Quartum, deuota supplicatio precis ad Deum, ibi: *Et egressus, ibat secundum consuetudinem in montem oliuarum*, et cetera. Describitur autem machinatio proditoris, secundum quadruplicem comparationem, scilicet per comparationem ad temporis opportunitatem, ad iudaicæ machinationis fraudem, ad diabolicæ suggestionis improbitatem, et ad Iudæ proditoris cupiditatem. Hæc quattuor ad machinationem proditoris cõcurrebant. Nam opportunitas temporis se offerebat, iudaica peruersitas consentiebat, diabolica improbitas suggerebat, et propria cupiditas attrahebat. Primo ergo, quantum ad temporis opportunitatem, dicit:

Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur Pascha. Tempus enim paschale in quo immolabatur agnus, erat opportunum ad occidendum Christum: cuius mors per illud pascha typicum designabatur. Pascha enim transitus est. Et in Ioanne dicitur: Sciens Iesus, quia venit hora eius, vt transeat ex hoc mundo ad patrem, *et cetera*. Hac ergo die appropinquante, in qua debebat offerri agnus, facta est machinatio proditoris, per biduum ante, secundum illud: Scitis quia post biduum pascha fiet, et filius hominis tradetur, vt crucifigatur. Vnde secundum historiam euangelicam Christus venit in die sabbati Bethaniam, vbi facta est ei cæna, secundum illud: Iesus ante sex dies paschæ venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei cænam ibi, *et cetera*. In die autem sequenti, venit Hierusalem et exceptus est cum magno gaudio. Vnde Ioannes: In crastino autem turba multa quæ venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, et processerunt obuiam ei. Diebus duobus sequentibus in templo docuit. In die mercurij tractatum est de proditione: et in sero diei Iouis cõprehensus, et in die sollemni, scilicet die Veneris crucifixus est. Et ita appropinquante festo azymorum debuit tradi, in quo ipse disposuerat. Nec enim ante aliquis potuit in mortem eius efficaciter machinari. Quia quando disposuit, passus fuit secundum illud: Nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. Ioannes: Potestatem habeo ponendi eam, *et cet*.

Secundo quãtum ad Iudaicæ machinationis fraudem, subdit: *Et quærebant principes sacerdotum, et scribæ quo modo eum interficerent*. Principes sacerdotum quærebant, in quibus debebat esse prærogatiua sanctitatis. Vnde dicitur: Consecrabis manus filiorum Aaron, sanctificabisq. illos, vt sacerdotio fungantur mihi. Sed poterat dici eis illud: Cum multiplicaueritis orationem, non, *et cetera*. Vnde et hi cum adiutorio scribarum, quærebant interficere doctorem veridicum, secundum illud: Nunc autem quæritis me interficere hominẽ qui veritatem vobis locutus sum. Hi autem fraudulenter quærebant, ideo addit: *Timebant vero plebem*. Vnde Hieronymus: Non seditionem metuentes, sed ne auxilio populi de suis manibus

Exo.12. b · Ioan.13. a · Mat.26. a · Ioan.12. a · Ioan.12. b · Ioan. 7. d · Ioan.10. d · Exo.28. e · Isa. 1. d · Ioan. 7. e

Mar. 14. a bus tolleretur, et ideo dicitur: Non in die festo: ne forte tumultus fieret in populo. Et ideo hoc volebant facere, quasi in occulto. Nam hic est mos peruersorum, secundum illud: Pedes illorum ad malum currunt, et festinant vt effundant sanguinem. Et post: Ipsi contra sanguinem suum insidiantur, et moliuntur fraudes contra animas suas. Quia dum quærunt interficere fontem vitæ inueniunt mortem, secūdum illud: Bene consurgit diluculo qui quærit bona, qui autem inuestigator malorum est, opprimetur ab eis. (Prou. 1. b; Prou. 11. d)

Tertio quantum ad diabolicę suggestionis improbitatem, adiungit: *Intrauit autem Satanas in Iudam, qui cognominabatur Iscariotes, vnum de duodecim.* Intrasse autem dicitur non per illapsum essentiæ, sed per suggestionem nequitiæ, secundum illud: Et post buccellam, introiuit in eum Satanas. Sed Glossa dissoluit dicens: Ante buccellam inuaserat eum Satanas, et quem prius intrauerat vt deciperet, postmodum intrauit, vt sibi traditum plenius possideret. Ideo autem cognominat eum, vt distinguat a Iuda fratre Iacobi. Siue quia Iscariotes interpretatur, memoria mortalitatis, et ideo hoc dicit: quia in hoc insinuatur quòd non repente persuasus, sed diu fuerat meditatus scelus. Exprimit etiam eius dignitatem, vt ostendat ipsius ingratitudinem: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Et specialiter Apostolos elegit de numero discipulorum aliorum ad dignitatem Pontificatus. Vnde Ioannes: Nonne ego vos duodecim elegi, et ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autem de Iuda Simonis Iscariotæ: hic enim erat traditurus eum cum esset vnus ex duodecim. Hoc autem Dominus dispensatiue fecit: ad timorem incutiendum, secundum illud: Multi enim sunt vocati, pauci vero electi. Et ad iustorum animum confortandum, vt non scandalizentur pro vno malo contra congregationem iustorum, quia dicitur: Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. (B; Ioan. 13. e; Glos. in hūc locum to. 5.; C; Ioan. 5. c; Ioan. 6. g; Mat. 20. b; 1. Ioan. 2. c)

Quarto quantum ad Iudę proditoris cupiditatem, subiungitur: *Et abyt, et locutus est cum principibus sacerdotum et magistratibus.* Cum illis locutus est: quia sciebat, quòd sitiebant sanguinem Christi. Locutus est autem verba proditionis, et ideo addit: *Quemadmodum illum traderet eis.* In qua quidem locutione pretium sanguinis petijt, secundum illud: Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? Vnde sitis cupiditatis commouebat Iudam, et sitis crudelitatis commouebat principes sacerdotum, et ideo simul in vnum commertium peruersum et impium consenserunt, propter quod adiungit: *Et gauisi sunt, et pacti sunt pecuniam illi dare.* Gauisi sunt de malitia, secundum illud: Lætantur cum male fecerint, *et cetera.* Pacti sunt, quasi pactum fecerunt, et summa fuit de triginta argenteis: Argentei triginta valent trecentos denarios vsuales. Et hoc fuit pretium vnguenti, quod Magdalena super caput Christi effudit, secundum illud: Quare hoc vnguentum non venijt trecentis denarijs, et datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens ea quæ mittebantur, portabat. Et ideo hoc pretium recompensabatur venditione Domini. Huius figura pręcessit in venditione Ioseph. Vbi dicitur secundum litteram cōsuetam, quòd venditus fuit triginta denarijs. Et de hoc Zacharias: Appenderunt mercedem meā triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Proijce illud ad statuariū decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Hoc ergo pretio Iudas Christum vendidit, et ideo addit: *Et spopondit. Et quærebat opportunitatem vt traderet illum sine turbis.* Hanc turbam fugiebant, quia ipsum sicut verum prophetam habebant. Vnde Ioannes: Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex pharisæis? Sed turba hæc quæ non nouit legem, maledicti sunt. Fugiebat Iudas publicum et quærebat secretum: quia qui male agit, odit lucem. Et attendendum est quòd (D; Mat. 26. b; E; Prou. 2. c; Mat. 26. b; Ioan. 12. a; F; Gen. 37. f; Zach. 11. c; Ioan. 7. g; Ioan. 3. c)

A Christus traditus fuit a Patre, per abundantissimam pietatem: Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, *et cetera.* A se, per ardentissimam charitatem: Dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis. A proditore, per scelestissimam cupiditatem, infra: *Ecce manus tradentis me,* et cetera. Et: Quid vultis mihi dare, *et cetera.* (Rom. 8. f; Ephe. 5. a; Mat. 26. b)

Venit autem dies azymorum, et cetera. Postquam descripsit Euāgelista peruersam machinationem Iudæ proditoris: hic secundo describit dispensatiuam institutionem sacramenti altaris. Et quoniam hoc sacramentum succedere debebat agno paschali, ideo pars ista duas habet partes: in quarum prima agitur de præparatione cibi paschalis, in secunda de esu agni, et consecratione sacramenti altaris, ibi: *Et cum facta esset hora, discubuit,* et cetera. Circa autem præparationem cibi paschalis describendam quattuor introducuntur ad hoc concurrentia, scilicet opportunitas diei, missio magistri, congruitas loci, et adimpletio præcepti. Primo quantum ad opportunitatem diei obseruandam, dicit:

Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. Hæc autem dies erat quartadecima luna mensis, secundum illud: Seruabitis agnum vsque ad quartamdecimam diem mensis huius. Immolabitq. eum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperam. Et: Mense primo quartadecima die mensis ad vesperum, phase Domini est: et quintadecima die mēsis huius, sollemnitas azymorum Domini est. Septem diebus azyma comedetis. Ex quo apparet quòd Christus celebrat pascha ea die qua consuetum erat secundum legem, ac per hoc celebrauit in azymis: quia in Deuteronomio dicitur: Non apparebit fermentatum in omnibus terminis tuis septem diebus, *et cetera.* Et ideo de azymo confecit, secundum quòd conueniebat figuræ. Et edent carnes nocte illa assas igni, et azymos panes, cum lactucis agrestibus. Competit etiam hoc huic sacramento, secundum illud: Epulemur, non in fermento veteri, sed in azymis sinceritatis, *et cetera.* Et hoc confirmatur per alios duos Euangelistas, Matthæum scilicet et Marcum: quia vtrique dicunt Christum celebrasse phase primo die azymorum. Ioannes dicit quòd Iudæi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed vt manducarent pascha. Et ideo: Græci dicunt quòd Christus celebrauit phase ante quartamdecimam lunam, in illa ipse immolatus est et crucifixus. Et ideo dicunt quòd confecit de fermentato. Sed Græci falluntur, quia compelluntur dicere quòd alij Euangelistæ a Ioanne dixerunt falsum. Falluntur autem: quia nomen phase æquiuoce accipitur. Aliquando enim accipitur pro ipso agno occidendo, sicut accipitur hic. *Venit dies azymorum in qua necesse erat occidi pascha.* Aliquando pro quintadecima die mensis. Quintadecima die mensis huius, sollemnitas azymorum Domini est. Septem diebus azyma comedetis. Dies primus erit vobis celeberrimus, *et cetera.* Et sic accipitur in Ioanne. Respondet autem veritas figuræ, licet quintadecima die mensis fuerit crucifixus. Vnde Glossa: Licet sequenti die, id est quintadecima luna sit crucifixus, hac tamen nocte qua agnus immolabatur et carnis et sanguinis, suis discipulis sacramenta celebranda tradidit, et a Iudæis tentus et ligatus ipsius immolationis, id est passionis suæ sacrauit exordium. (Exo. 12. a; Leuit. 23. a; Deut. 16. a; Exo. 12. b; 1. Cor. 5. c; Mat. 26. a; Mar. 14. b; Ioan. 18. d; Phase quot modis sumatur.; Leuit. 23. a; Glos. in hūc locum to. 5.)

Secundo quantum ad missionem magistri perficiendam, subdit: *Et misit Petrum et Ioannem, dicens: Euntes parate nobis pascha, vt manducemus.* Misit autem Petrum et Ioannem tamquam duos qui erant inter alios principales. Vnus tamquam magis diligens, alter tamquam magis dilectus. Seu propter significationem: nam Petrus agnoscens, et Ioannes in quo est gratia, insinuant nobis fidem cum charitate. Et hæc sunt quæ præparant ad manducatio-

ducationem. Nam per fidem est masticatio, per charitatem incorporatio. Propter quod Ioannes: Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo. Item per Petrum scientia, per Ioannem virtus et gratia: et hæc fiunt quæ præparant hominem: Iustitia et iudicium præparatio sedis tuæ. Quia quod scientia dictat, virtus exequitur. Insinuatur ergo in hoc quòd nullus debet accedere ad cibum paschalem nisi præparatus: propter quod dicitur: Probet autem seipsum homo: et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne: iudicium sibi manducat et bibit. Et ideo econtrario dicitur: Venerunt nuptiæ agni, et vxor eius præparauit se. Nam qui vestem nuptialem non habet, expellitur ab hoc conuiuio: Intrauit autem rex vt videret discumbentes: et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali. Et ait illi: Amice, quo modo huc intrasti, *et cetera*.

Ioan. 6. f — Psal. 88. e — 1. Cor. 11. f — Apo. 19. b — Mat. 22. b

Tertio quantum ad congruitatem loci inueniendam, adiungit: *At illi dixerunt: Vbi vis paremus?* tamquã in loco cõgruo, quia dicitur: Immolabimur phase in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus. *Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in ciuitatem occurret vobis homo amphoram aquæ portans*, pro signo directiuo. Marcus autem dicit: Occurret vobis homo lagenam aquæ baiulans. Augustinus etiam de concordia Euangelistarum ait quòd Marcus lagenam, Lucas amphoram dicit. Vnde alter, vasis genus: alter modum significauit. Et quia hoc signum erat directiuum, ideo addit: *Sequimini eum in domũ in quam intrat, et dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister: Vbi est diuersorium, vbi pascha cum discipulis meis manducem?* tamquam in loco secreto et quieto. Domum ab alio quærit, quia non habebat, sicut dicitur supra: Vulpes foueas habent, et volucres cæli nidos: filius autẽ hominis non habet vbi caput suum reclinet. Quæritur autem locus secretus atque quietus, quia dicitur: In pace factus est locus eius. Et quia sciebat eius affectum, ideo addit: *Et ipse ostendet vobis cænaculum magnum stratum, et ibi parate*, tamquam in loco honesto. Hæc secundum litteram sunt plana. Spiritualiter autem per ciuitatem intelligitur Ecclesia quæ est ciuitas firma: Fundamenta eius in montibus sanctis. Et post: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Et rursus: Quis deducet me in ciuitatem munitam? Ciuitas pulchra: Vidi sanctam ciuitatem Hierusalem nouam, descendentem de cælo, a Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Ciuitas iocunda: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Per cænaculum autem intelligitur anima sancta, quæ debet esse eleuata per contemplationem. Iob: Numquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila? *et cetera*. Grande per charitatem, Baruch: O Israel quàm magna est domus Dei, et ingens locus possessionis eius! Et: Propter hoc lætatum est cor meum, *et cetera*. Stratum virtutum varietate. Esther: Lectuli, *et cetera*, super pauimentum, smaragdino, et pario stratum lapide, dispositi erant: quod mira varietate pictura decorabat. Ad hoc cænaculum venit Dominus, requirendo Domini domus assensum, quia dicitur: Ecce sto ad ostium et pulso, *et cetera*. Venit etiam ad hominem non nominatum. Quia, vt dicit Glossa, omnibus Christum suæ mentis hospitio suscipere quærentibus, facultas danda significatur. Vel sicut dicit alia Glossa, sine nomine designatur, vt pauper ignobilis æstimetur qui a Domino eligitur: Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo? *et cetera*. Et: Ignobilia mundi et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret: vt non glorietur omnis caro in conspectu eius. Venit nihilominus per ducatum hominis ferentis aquam in amphora. Quia nullus fit patri templum nisi per baptisma: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in re-

Deut. 16. b — Mar. 14. b — Aug. lib. 2. de Consen. Euang. ca. 80. to. 4. — Sup. 9. g — Psal. 75. a — Psal. 88. a — Psal. 59. b — Apo. 21. a — Psal. 45. a — Iob 39. e — Baruc. 3. c — Psal. 15. b — Esther. 1. b — Apoc. 3. d — Glos. in hũc locum to. 5. — Gloss. ibidẽ. — Iac. 2. a — 1. Cor. 1. d — Ioan. 3. a

A gnum Dei. Vndè et Dominus discipulis cænantibus lauit pedes. Nullus certe vadit ad hoc sacramentum, postquam baptismum inquinauit, nisi lacrymarum imbre perfusus. In cuius figuram dicitur: Afferam pauxillum aquæ, et lauentur pedes vestri, et requiescite sub arbore. Ponamq. buccellam panis, et confortate cor vestrum, postea pertransibitis. De hac aqua Ambrosius: O aqua quæ sacramentum Christi esse meruisti, quæ lauas omnia, nec lauaris. Tu incipis prima, tu comples perfecta mysteria. A te principium, et in te finis: vel potius tu facis vt finem nesciamus. Designat ergo aqua in amphora vndam

B regenerantem, secundum illud: Tres sunt qui testimonium dant in terra: spiritus, aqua, et sanguis. Et: Continuo exiuit sanguis et aqua. Designat etiam ipsam sacram doctrinam quia dicitur: A qua sapientiæ salutaris potabit illum. Et hæc in amphora, idest, sub velamine: Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus. Designat etiam gratiam supernam: Pauxillum aquæ mihi ad sorbendum præbe de hydria tua, *et cetera*. Et: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. Vult ergo Dominus in ijs insinuare quòd qui vult se præparare

C ad pascha, oportet quòd intret Ecclesiam et per baptismum, et per sacram doctrinam, et gratiam diuinam, vt sternatur cænaculum grande et altum ad suscipiendum Christum.

Quarto quantum ad executionem mandati perfectã subiungitur: *Euntes autẽ inuenerunt sicut dixit illis, et parauerunt pascha*, in quo insinuatur discipulorum vigilantia. Quia quæsierunt donec inuenirent: sicut illa bona mulier, de qua dicitur: Euertit domũ, et quærit diligenter, donec inueniat. Insinuatur ergo Christi sapientia. Quia sicut prædixit: ita eis euenit, quia dicitur: Domino enim Deo antequam

D crearentur omnia sunt agnita. Insinuatur etiam discipulorum obedientia, quia præparauerunt secundum quod iniunctum fuerat, ne forte præterirent voluntatem Domini sui. Vnde supra: Ille autem seruus qui cognouit voluntatem Domini sui, et non se præparauit, et non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis. Spiritualiter autem parant discipuli pascha per documenta veritatis, secundum illud: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini. Ipsi etiam parant, dum vocant ad medicamenta salutis: Misit alios seruos, dicens: Dicite inuitatis: Ecce prandium meum paraui, tauri mei et alti-

E lia occisa sunt, et omnia parata: venite ad nuptias. Vnde omnes boni Christi discipuli clamant suadendo auditoribus suis. Præparate corda vestra Domino, et seruite ei soli: Omnes clamant, vt contemnatur mundus, et diligatur Deus. Et hoc est facere pascha, idest transitum ex visibilibus ad inuisibilia, a temporalibus ad æterna, de morte ad vitam, secundum illud: In iudicium non venit, sed transijt a morte in vitam.

Et cum facta esset hora, et cetera. Post descriptam præparationem cibi paschalis, describit hic consecrationem sacramenti altaris. Et quoniam hoc sacra-

F mentum impletiuum est legis, et infructuosum est ingratis, ideo pars ista habet tres partes. In quarum prima agitur de obseruatione paschæ. In secunda vero de institutione eucharistiæ, ibi: *Et accepto pane gratias egit*, et cetera. In tertia de increpatione ingratitudinis Iudæ, ibi: *Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa*, et cetera. Circa manducationem paschæ introducuntur tria, scilicet discubitus discipulorum et Christi, transitus agni typici, et terminus agni figuralis. Primo ergo quantum ad discubitum charitatiuum discipulorũ Christi, subdit:

Et cum facta esset hora, discubuit, et duodecim Apostoli cum eo, in quo ostenditur mira Christi familiari-

Gen. 18. a — Amb. li. 10. in cap. 22. Luca to. 3. — 1. Ioan. 5. b — Ioan. 19. f — Eccli. 15. a — 2. Cor. 4. b — Gen. 24. c — Ioan. 4. b — Sap. 15. b [sic] — Eccli. 23. d — Sup. 12. f — Isa. 40. a — Mat. 22. a — 1. Reg. 7. a — Ioan. 5. d

Eccli.32.a tas ad discipulos, quia simul cum discipulis discumbebat, vt exemplo doceret illud: Rectorem te posuerunt? noli extolli: esto in illis quasi vnus ex ipsis. Apparet etiam in hoc quòd Dominus miro modo
Ioan.13.d mutuam charitatem acceptat secundum illud: In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinuicem. Et hoc est quod
Ioan.13.d ipse præcipiebat: Mandatum nouum do vobis, vt
Ioan.15.b diligatis inuicem. Et iterum: Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, *et cetera*. Et hoc potissime desiderabat, et propter hoc, sacramentum communionis instituebat, vnde addit: *et ait illis: Desiderio desideraui, hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar*. Manducatio ista designat incorporationem, et vnitatem membrorum in corporis vnitatem: quod fit per amoris inflammationem, et hoc
Sup.12.f præcipue Christus desiderat, secundum illud: Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi vt accendatur? Baptismo autem habeo baptizari, et quo modo coartor vsque dum perficiatur? Hoc autem desiderabat Christus manducare propter exclusionem figuræ, et introductionem veritatis. Vnde Chrysostomus: Desideraui tradere vobis res nouas, et pascha dare secundum. In quo insinuat quòd ad cibum paschalem est cum maximo desiderio accedendum,
Eccli.24.e propter quod dicitur: Transite ad me omnes qui con
Ps.145.b cupiscitis me, *et cetera*. Et: Dat escam esurientibus.
Psal.80.c Iterum: Dilata os tuum, et implebo illud:

Secundo quantum ad transitum agni typici, subdit: *Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei*. Istud scilicet phase figu-
Glos.in hūc locum to.5. rale. Glossa: Non vltra Moysaicum pascha celebrabo, donec in Ecclesia, quę est regnum Dei, spiritualiter
Exo.12.c ter intellectum compleatur. Quod ergo dicitur: Celebrabitis hanc diem sollemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno, refertur potius ad significatum, quàm ad signum. Nam figura impletur, quando venit quod præfigurabat, et tunc adueniente veritate cessat, sicut per lucem cessat vmbra,
1.Cor.13.c propter quod dicitur: Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Et ad Hebræos:
Heb.10.a Vmbram enim habens lex futurorum bonorum non ipsam imaginem rerum, numquam potest ac-
Ibid.b cedentes perfectos facere. Et post: Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, et easdem sæpe offerens hostias, quæ non possunt auferre peccata: hic autem vnam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei. Vna enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos, etiam impleuit ipse vna passione illius agni oblati
Mat.3.d præfigurationem, quia sicut dicitur: Sic decet nos
Mat.5.b implere omnem iustitiam. Nam non veni soluere legem, sed adimplere.

Tertio quo ad terminum potus figuratum, subditur: *Et accepto calice, gratias egit, et dixit: Accipite et diuidite inter vos*. Hoc autem dicitur de potu spectan-
Glos.in hūc locum to.5. te ad pascha vetus. Vnde Glossa: Hic calix ad vetus pascha, cui finem imponebat, pertinet. Quo accepto gratias agit, ideo scilicet, quia vetera transitura sunt, et noua omnia erant ventura, secundum illud:
Leuit.26.b Et vetera, nouis superuenientibus, proijcietis. Et ideo subditur: *Dico enim vobis quòd non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat*: quod quidem verum est, siue intelligatur regnum Dei esse iustitia,
Rom.14.c secundum illud: Non est enim regnum Dei esca et potus, sed iustitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto. Siue veritatis intelligentia, secundum illud:
Mat.13.g Omnis scriba doctus in regno cælorum. Siue etiam
Inf.23.f vita æterna, secundum illud: Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum. Siue etiam gra-
Sup.17.e tia, secundum illud: Regnum enim Dei intra vos est. Nam statim in passione Christi, et iustitia im-
Dan.9.f pleta est, et iniquitas deleta, secundum illud: Vt consummetur præuaricatio, et finem accipiat pecca-

A tum, et deleatur iniquitas, et adducatur iustitia sempiterna. In passione aperta fuit intelligentia: Ape- Inf.24.f
ruit illis sensum, vt intelligerent scripturas. Et hoc Inf.23.f
signat ipsa scissio veli quod vsque hodie est super mē- 2.Cor.3.d
tes eorum, qui non credunt. In passione data est gratia secundum illud: Gratia et veritas per Iesum Ioan.1.b
Christum facta est. Item per passionem aperta est ianua et gloria acquisita: et ideo infra dicitur: Hodie Inf.23.f
mecum eris in paradiso. Quoniam ergo regnum Dei secundum hunc quadruplicem modum statim ad huius cibum, et potum successit, ideo recte dicit quòd non biberet, donec veniret regnum Dei: quod ideo
B dicit, vt ait Glossa: Vt horum immutatione sacra- Glos.in hūc
mentorum cetera legis sacramenta, vel iussa ad spi- locum to.5.
ritualem obseruantiam doceat transferenda.

Et accepto pane, et cetera. Postquam egit de manducatione phase: hic secundo agit de institutione eucharistiæ, circa quam introducuntur tria, scilicet consecratio Dominici corporis, collatio potestatis, et consecratio Christi sanguinis. Primo ergo quantum ad consecrationem corporis, dicit:

Et accepto pane gratias egit et fregit: et dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum quod pro vobis datur, in quo Dominus consecrauit, et formam consecrandi insti-
C tuit in his verbis: Hoc est corpus meum. Sed nota quòd quattuor sunt hic opiniones. Prima est quòd confecit virtute diuinitatis sine verbis: et post verba dixit, et virtutem dedit verbis. Secunda est quòd prius verba dixit in occulto, et post in manifesto. Tertia quòd semel tantum verba dixit, sed prius fregit, et post confecit. Quarta est opinio quòd semel verba dixit, et dicendo confecit, et conficiendo instituit, et prius dixit quàm fregit. Vnde littera præpostera est, et debet construi sic: Accepit panem, et gratias egit dicens: Hoc est corpus meum, et fregit et dedit. Commutauit autem Dominus
D sacramentum agni in sacramentum panis, quia iste est cibus magis communis et naturalis, simul exprimens vim cibatiuam, et connexiuam in corpore Christi vero, et mystico. Vnde Psalmus: Pa- Ps.103.b
nis cor hominis confirmet, panis scilicet cælestis:
Panem Angelorum manducauit homo. Et: Ego Psal.77.c
sum panis viuus qui de cælo descendi, *et cetera*. Hu- Ioan.6.e
iusmodi panis suauitas præfigurata fuit in manna, de quo Sapiens: Et paratum panem de cælo præsti- Sap.16.e
tisti illis, *et cetera*. Præfigurata nihilominus in Genesi: Aser pinguis eius, et præbebit delicias regibus. Gen.49.d
Præfigurata fuit etiam dignitas in sacrificio Melchi-
E sedec: At vero Melchisedec rex salem, proferens pa- Gen.14.d
nem et vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi, benedixit ei, et ait. Et ideo de Christo dicitur in psalmo: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Ps.109.b
Melchisedec. Sicut enim Melchisedec benedixit, ita et iste et multo amplius, quia hic est sacerdos æternus. Vnde Glossa: Verbo solo conuertit panem in corpus suum. Est ergo sententia verbi ista: Hoc est corpus meum, idest signatum per hoc conuertendum in corpus meum, est corpus meum. Vel hoc transit in corpus meum: quod est integrum et perfectum. Efficacia autem verbi est, vt hoc dicto
F fiat. Vnde Ambrosius: Si tantum valuit sermo Eliæ, Amb.lib.de
vt ignem de cælo deponeret, non valebit tantum ser- initiandis
mo Christi, vt substantias mutet? Et iterum: Quid c.9.to.4.
quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum ip- 4.Reg.1.b
se præter naturam sit partus ex Virgine? Licet autem solo verbo confecerit, dicitur tamen quòd panem accepit, gratias egit, fregit, et dedit, propter mysterium significationis. In acceptione autem panis intelligitur assumptio carnis, quia dicitur: Caro Ioan.6.f
mea vere est cibus. Accepit panem ad designandum illud: Verbum caro factum est. In gratiarum actio- Ioan.1.b
ne intelligitur defluxus gratiarum a capite in totum corpus Ecclesiæ: De plenitudine eius nos omnes ac- Ioan.1.b
cepimus, gratiam pro gratia. In fractione intelligitur afflictio

afflictio passionis, qua fuit flagellis concisus, clauis A
Psal. 21. e perforatus, et lancea transfixus, secundum illud: Foderunt manus meas et pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. In datione intelligitur liberalitas
Ioan. 8. e communicationis. Panis quem ego dabo, caro mea est. Quia sacramentum hoc est summe gratuitum,
Mat. 10. b secundum illud: Gratis accepistis, gratis date.

Secundo quantum ad collationem potestatis, subdit: *Hoc facite in meam commemorationem.* In quo dat eis potestatem vt faciant quod ipse fecit: ac per hoc etiam sacerdotalem ordinem eis tradidit. Quasi diceret illud:
Ioan. 13. b Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis. Etiam insi- B nuat quare debeat facere, scilicet in memoriale dominicæ mortis:
1. Cor. 11. f Quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis: mortem Domini an-
Eccli. 49. a nunciabitis, donec veniat. Et: Memoria Iosiæ in compositione odoris facta opus pigmentarij. Et de
Thre. 3. e hac memoria dicitur: Recordare paupertatis et transgressionis meæ, absynthij et fellis. Et post: Memoria memor ero, et tabescet in me anima mea. In memo-
Ps. 110. a riale Dominicæ virtutis: Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors et miserator Dominus. Et
Psal. 134. c iterum: Domine nomen tuum in æternum: Domine memoriale tuū in generatione et generationem. C
Exo. 13. c Et: Erit quasi signum in manu tua, et quasi appensum quid, ob recordationem, ante oculos tuos: eo quòd in manu forti eduxit nos Dominus de Ægypto. In memoriale etiam Dominicę charitatis, secundum
Isa. 26. b illud: Domine nomen tuum, et memoriale tuum in desiderio animæ. Et: Pone me vt signaculū super cor
Cant. 8. b tuum, vt signaculum super brachium tuum, *et cetera.* Hoc est memoriale viuum et verum, quia non est tantum signum rememoratiuū, verumetiam et demonstratum, ideo dicitur: Hoc est corpus meum. Quia ipsum est sacramentum signatiuum et sanctificatiuū,
1. Tim. 3. d de quo dicitur: Et manifeste magnum est pietatis sa- D cramentum quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, *et cetera.* Ipsum etiam viaticum
Ioan. 6. f conseruatiuum, et confortatiuum: Qui manducat me, et ipse viuet propter me. Hic est panis, qui de cælo descendit. Non sicut manducauerunt patres vestri manna, et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Ipsum est sacrificium acce-
1. Pet. 2. a ptum, et placatiuum, secundum illud: Sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptabiles Deo, per Iesum Christum. Et hinc quidem necesse est hic contineri verissimum corpus Christi.

Tertio quātum ad consecrationem sanguinis, sub- E iungit: *Similiter et calicem postquam cænauit, dicens: Hic est calix, nouum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.* Et attendendum est quòd Euangelistæ non eodem modo formam hanc exprimunt. Nam
Mat. 26. e Matthæus et Marcus dicunt: Hic est sanguis meus
Mar. 14. c noui testamenti, qui pro multis effundetur, *et cetera.*
1. Cor. 11. f Apostolus autem dicit: Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Ecclesia autem nulla istarum formarum vtitur, nam dicit: Hic est calix sanguinis mei, noui et æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis, et pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Nec est contrarietas quia scri- F bentes non intendunt formam verborum pręcise describere, sed historiam texere. Sed Ecclesia seruat formam ab Apostolis traditam in conficiēdo, quam et a Christo acceperant. Et implicat in se forma Ecclesiæ quidquid per omnes Euangelistas, et per Apostolum dictum est. Nominatur autem hic calix po-
Mat. 20. c tus contentus in calice, sicut ibi: Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? In calice autem continebatur vinum permixtum aqua, licet Euangelista non exprimat, quia hoc intelligitur, et quia mos erat, et quia vinum forte erat, et quia Christus maxime sobrius erat: et hoc etiam a mysterio non vacat. Quia sicut aqua vnitur vino, sic Christo populus: et ideo

in huius designationem dicitur quòd de latere Chri- Ioan. 19. f
sti exiuit sanguis et aqua. Et ideo Ecclesia sumit vtraque commixta. Transsubstantiabatur autem totum illud in sanguinem Christi verum. Vnde dicitur: Ca- 1. Cor. 10. d
lix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Per hunc enim sanguinem, nouum confirmatum est testamentum. Vnde ad Hebræos: Nec primum quidem testamentum si- Heb. 9. e
ne sanguine dedicatum est. Vnde in Exodo: Sum- Exo. 24. b
ptum sanguinem respersit in populum, et ait: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscū super cunctis sermonibus his. Sed ille fuit sanguis animalium, qui non potuit auferre peccata, secundum illud: Impossibile enim est, sanguine tauro- Heb. 10. a
rum et hircorum auferri peccata. Et ideo testamentum illud fuit vetus et temporale. Testamentum ergo nouum dedicari non potuit, nec debuit: nisi in sanguine Christi. Ideo ad Hebræos: Christus autem Heb. 9. a
assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non huius creationis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta. Et ideo noui testamenti mediator est. Et ratio huius est: quia sanguine Christi redemptum est genus humanum. Ideo ad Hebræos dicitur: Sine sanguinis Heb. 9. f
effusione non fit remissio, non cuiuscumque, sed Dei agni, et sponsi Iesu Christi. Vnde in Apocalypsi: Re- Apo. 5. c
demisti nos Deo in sanguine tuo. Et: Qui dilexit Apo. 1. b
nos, et lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Et quia per sanguinem crucis eius pacificauit, siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt, sicut dicit Paulus. Ideo sanguinis sacrificium debet esse sacramentum Coloss. 1. c
restitutiuum, quem etiam lambant pulli aquilæ, secundum illud: Pulli aquilæ lambunt sanguinem. Quo Iob 39. d
inebriantur amici sponsi, secundum illud: Bibite, Cant. 5. a
et inebriamini charissimi: Quo incitantur ad prælium viri athletæ, secundum illud: Elephantis osten- 1. Mac. 6. d
derunt sanguinem vuæ et mori ad acuendos eos in prælium. Et: Ipsi vicerunt eum propter sanguinem Apo. 12. c
agni. Et talibus dicitur: Nondum enim vsque ad san- Heb. 12. b
guinem restitistis, aduersus peccatum repugnantes.

Verumtamen ecce manus, et cetera. Post descriptam manducationem phase, et consecrationem eucharistiæ, hic tertio describit increpationem Iudæ proditoris. Circa quam describendam introducuntur tria, scilicet peruersitas proditoris ingrati, profunditas iudiciorum Dei, et puritas Apostolorum Christi. Primo ergo quantum ad peruersitatem proditoris ingrati, dicitur:

Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Hoc quidem aduersatiue dicit: quia ingratitudo proditoris directe impugnat gratiam tam notabilis sacramenti. In hoc autem apparet mira Christi benignitas, quia pessimū proditorem suum ad mensam secum suscipiebat. Nec tantū ad mensam: immo quod plus est, ad eandem scutellam, secundum illud: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me Mat. 26. b
tradet. In quo dedit Dominus formam ad diligendum inimicos, secundum illud: Diligite inimicos Mat. 5. g
vestros. Formam dedit ad tolerandum malos. Vnde sicut dicit Augustinus: Corpus et sanguinem suum Aug. epist.
communicauit Iudæ, nec eum alijs detexit. Vnde 162. to. 2.
Glossa: Non designat ex nomine, ne manifeste cor- Glos. in hūc
reptus impudentior fiat. Ipsius etiam Iudæ pedes la- locum to. 5.
uit, sicut discipulorum aliorum, scilicet Apostolorum, secundum quod dicitur: Vos mundi estis, sed Ioan. 13. b
non omnes. Sciebat enim quisnam esset, qui traderet eum. Et e contrario apparet ex hoc mira proditoris ingratitudo, qui nec tanta humilitate, nec tanta charitate, nec tanta familiaritate destitit a proditione. Ideo conqueritur Dominus in Psalmo: Ho- Psal. 40. b
mo pacis meę in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Et iterum:

Si ini-

Si inimicus meus maledixisset mihi: sustinuissem vtique. Sequitur: Tu vero homo vnanimis, dux meus et notus meus. Qui simul mecum dulces capiebas cibos. Hi proditori similes sunt, qui ad mensam Christi, scilicet altare, cum peruerso corde accedunt. Vnde Glossa: Exemplo Iudæ filium hominis tradit: qui istud inuiolabile sacramentum violare præsumit. Huiusmodi sunt qui post acceptum sacramentum redeunt ad peccatum, sicut canis ad vomitum: Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis iam non relinquitur pro peccatis hostia. Vnde in Psalmo: Et posuerunt aduersum me mala pro bonis: et odium pro dilectione mea.

Glos. in hūc locum to. 5.

Heb. 10. e

Ps. 108. a

Secundo quantum ad profunditatem iudiciorum Dei, subditur: *Et quidem filius hominis secundum quod definitum est, vadit*, hoc est, secundum diuinum decretum, et suum beneplacitum: Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit: et posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrum. Et iterum: Et Dominus voluit conterere eum in infirmitate. Et: Deus autem, quæ prænunciauit per os omnium prophetarum pati Christum suum, impleuit sic. Nam Isaias dicit: Tamquam ouis ad occisionem ducetur. Et: Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris. Et: Post hebdomadas sexagintaduas occidetur Christus. Et: Quid sunt plagæ istę in medio manuum tuarum? Et dicet: His plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me. Passio ergo Christi fuit diffinita a Deo: fuit etiam sibi placita et affectata, et tamen affectus proditoris fuit displicens et peruersus, ideo subditur: *Verumtamen væ homini illi per quem tradetur*. Quia licet in effectu sit concordia: in voluntate tamen est summa discrepantia. Quia Deus hoc volebat ex charitate, secundum illud: Deus autem qui diues est in misericordia propter nimiam charitatem, *et cetera*. Et: Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est. Christus volebat ex obedientia: Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, *et cetera*. Iudæi volebant ex crudelitate. Contumelia, et tormento interrogemus eum, vt sciamus reuerentiam eius, et probemus patientiam illius. Et post: Morte turpissima condemnemus eum. Iudas autem hoc volebat ex auaritia. Et ideo potest sibi competere istud: Pecunia tua tecum sit in perditionem. Vnde apparet in Iuda istud quod dicitur: Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, *et cetera*. Et verificatum est illud: Nihil est iniquius quàm amare pecuniam. Hic enim et animam suam venalem habet: quoniam in vita sua proiecit intima sua. Vnde Iudas perdidit vitam, perdidit animam, perdidit famam, perdidit omnia, et incurrit calamitatem æternam. Vnde in Psalmo: Cum iudicatur, exeat condemnatus, *et cetera*. Matthæus: Bonum erat ei, si natus non fuisset, *et cetera*.

B

Isa. 53. b

Ibid. e

Act. 3. c

Isa. 53. e

Thre. 4. d

Dan. 9. g

Zach. 13. e

Diuersi diuersimode Christi passionem affectarunt.

Ephe. 2. a

Rom. 5. b

Phil. 2. b

Sap. 2. d

Act. 8. d

1. Tim. 6. b

Eccli. 10. b

Ps. 108. a

Mat. 26. b

Tertio quantum ad puritatem Apostolorum Christi, subiungit: *Et ipsi cœperunt quærere inter se quis esset ex eis qui hoc facturus esset*. Beda: Nouerunt vndecim quòd nil tale cogitauerunt: sed plus credunt Magistro, quàm sibi. Vnde dicitur: Et contristati valde, cœperunt singuli dicere: Numquid ego sum Domine? Vnde Apostoli erant innocentes, quia nec consentanei erant malitiæ, nec conscij. Turbatur autem quilibet in se et de se, ne ab alijs crederetur, et etiam propter hæsitationem de alijs. Vnde Ioannes: Aspiciebant adinuicem discipuli, hæsitantes, de quo diceret. Inter omnes tamen Simon Petrus, quia feruentior erat, diligentius requirebat. Innuit Simon Petrus illi discipulo quem diligebat Iesus, et dixit ei: Quis est, de quo dicit? Maluit autem Dominus quòd omnes turbarentur, quàm quòd ille omnibus detegeretur, vt formam daret, quòd non est occultum

Beda Glossa interlin. in hunc locum to. 5.

Mat. 26. b

Ioan. 13. e

Ioan. 13. e

A vitium facile publicandum. Propter quod dicitur: Audisti verbum aduersus proximum tuum? commoriatur in te, fidens quoniam non te dirumpet. Tamen Dominus Simoni Petro per Ioannem indicauit, sicut dicitur: Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Quia non reputatur publicum quod ex charitate ad cautelam prælato detegitur propter periculum vitandum.

Eccli. 19. b

Ioan. 13. e

Facta est autem et contentio inter eos, et cetera. Postquam descripsit machinationem proditionis, et institutionem sacramēti altaris, hic tertio describit prouidam eruditionem discipulorū. Et quoniam dupliciter paratur homo ad ruinam: vel per arrogantiam in prosperis, vel per inconstantiam in aduersis, ideo pars ista habet duas partes. In quarum prima reprimit discipulorum arrogantiam. In secunda vero animat et roborat eorum inconstantiam, ibi: *Ait autem Dominus Simoni*. In reprimendo ergo discipulorum arrogantiam quattuor introducūtur ab Euangelista: scilicet litigium arrogantiam detegens, documētum arrogantiam reprimens, exemplum humilitatem suadens, et præmium ad humilitatem alliciens. Primo ergo quantum ad litigium arrogantiam detegens dicit:

C *Facta est autem et contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior*. Quæ fuerit huius contentionis occasio nescitur. Contentio tamen est signum amoris priuati boni. Vnde Iacobus: Vnde bella et lites in vobis? Nonne ex concupiscentijs vestris quæ militant in membris vestris? Contentio autem de primatu signum est amoris excellentiæ, et dominij. Et hic amor nondum erat extinctus in Apostolis ante aduentum Spiritus sancti. Vnde eis poterat dici illud: Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? Vnde contentio ista non est trahenda in exemplum: quia repressa fuit per Christum. Et per Apostolum Paulum dissuadetur. Nam dicitur: Si quis videtur inter vos contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Quia honor est homini, qui separat se a contentionibus. Sed hæc consuetudo recessit ab aula. Immo sicut imminente passione Christi contenderunt de primatu, sic imminente morte prælati, contentio fit inter canonicos, quis debeat præponi. Vnde talibus potest dici illud: Non laudo vos quòd non in melius, sed in deterius conuenitis. Quia potius adhærent contentioni carnaliū, quàm paci et vnitati spiritualium: quam eis reliquit Christus morte, secundum illud: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Vnde Ioseph dixit fratribus suis: Ne irascamini in via.

Iac. 4. a

1. Cor. 3. a

D

1. Cor. 11. c

Prou. 20. a

1. Cor. 11. d

E

Ioan. 14. d

Gen. 45. g

Secundo quantum ad documentum arrogantiam reprimens subdit: *Dixit autem eis: Reges gentium dominantur eorum*: per ambitionem excellentiæ, secundum illud: Arphasat rex Medorū subiugauerat multas gentes suo imperio. Sequitur: Et gloriabatur quasi potens in potētia exercitus sui, et in gloria quadrigarum suarū. *Et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur*, per nomen honorabile. Tales sunt de quibus in Psalmo: Vocauerunt nomina sua in terris suis. Et statim subditur: Et homo cum in honore esset non intellexit, *et cetera*. [*Vos autem non sic: Sed qui maior est in vobis, fiat sicut iunior*, per humilitatem in corde, secundum illud: Quanto magnus es: humilia te in omnibus, et coram Deo inuenies gratiam. Nam dicitur: Magnus est iudex, et potens est in honore: sed non est maior illo, qui timet Deum, *Et qui præcessor est, sicut ministrator*, per humiliationem in exteriori conuersatione: Quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus. Et ideo in parabola supra dicitur: Cum vocatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco. Et rationem ibidem reddit: Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat exalta-

Iudit. 1. a

Ibid. b

F

Ps. 48. b. d

Eccli. 3. e

Eccli. 10. d

Mat. 20. d

Sup. 14. b

exaltabitur. Hoc autem dicitur non vt gradus deseratur, vel ordo perturbetur, vel iustitia omittatur, sed vt priuatus excellentiæ amor suspendatur: (Eccli.32.a) Rectorem te posuerūt? noli extolli: esto in illis quasi vnus ex ipsis. Curam illorum habe. Et hoc maxime clericis competit, (1.Pet.5.a) secundum illud: Neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Vnde (Glos. in hūc locum to.5.) Glossa: Necesse est vt correctionem subditis et matrem pietas et patrem exhibeat disciplina. Atque inter hæc solicita circumspectione prouidendum, ne aut districtio rigida, aut pietas sit remissa. Et de hoc est in Paulo exemplum: (1.Thess.2.b) qui dicebat bonis: Facti sumus paruuli in medio vestri, tamquam si nutrix foueat, *et cetera*. Pater etiam seuerus fuit Corinthijs: (2.Cor.vlt.a) Prædixi enim, et prædico, vt præsens vobis, et nunc absens ijs qui ante peccauerunt, et ceteris omnibus, quoniam si venero iterum non parcam. An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus?

Tertio quantum ad exemplum humilitatem suadens subiungit: *Nam, quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat?* Hoc quærit sicut per se notum, et ideo respondit: *Nonne qui recumbit?* Hoc est quidem verum, secundum ordinem qui attenditur secundum morem, et vsum mundanum. (Sup.17.b) Vnde supra: Quis autem vestrum habens seruum qui reuerso de agro, dicat illi: Statim transi, et recumbe: et non magis, veni, et ministra mihi? Sed aliter est secundum ordinem diuinum, ideo subdit: *Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat*. Ad dandum humilitatis exemplum: quod potissime fecit in cæna illa vltima, in qua lauit pedes discipulorum, sicut dicitur (Ioan.13.b) ibi, vbi subiungitur: Vos vocatis me Magister, et Domine, et bene dicitis. Sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros, Dominus et Magister, et vos debetis alter alterius lauare pedes. Rationem autem consequenter ipse reddit: Non est seruus maior Domino suo, neque Apostolus maior est eo qui misit illum. Si ergo cum Christus esset superior, humillime ministrauit, multo fortius et omnes Christi discipuli. (Chrysost. in opere impf. Mat. cap.5. hom.9. to.2) Chrysostomus: Non est verus discipulus qui non imitatur Magistrum. Nec vera imago, quæ non est similis actori. Vnde licet semper fuerit periculosum erigi in superbiam, nunc periculosissimum est post tantam humilitatem ostensam, et ideo dicitur: (Phil.2.b) Hoc enim sentite in vobis quod et in Christo Iesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, *et cetera*.

Quarto quantum ad præmium ad humilitatem alliciens, adiungit: *Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis*, per sustinentiam tribulationis. (Apoc.7.d) Tales sunt de quibus dicitur: Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, et lauerunt stolas suas, et dealbauerunt eas in sanguine agni. Et huiusmodi (Prou.17.c) sunt veri amici: quia omni tempore diligit qui amicus est, et frater in angustijs comprobatur. (Eccli.6.a) Et: Si possides amicum, in tentatione posside eum. Et quoniam qui particeps est in tribulatione, debet esse particeps in honore, ideo addit: *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum: vt edatis et bibatis super mensam meam in regno meo*, per abundantiam satietatis, (2.Tim.2.b) secundum illud: Fidelis sermo. Nam si commortui sumus, et conuiuemus: si sustinebimus, et conregnabimus. (Apoc.1.b) Et: Particeps in tribulatione, et regno. Pater disposuit filio quòd perueniret ad exaltationem per humiliationem: nam in(Inf.24.d)fra dicitur: Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? (Phil.2.a) Et: Humiliauit semetipsum. (Ibid.b) Et post: Propter quod et Deus exaltauit illum, et donauit illi nomen, *et cetera*. Sic et filius disponit nobis eodem modo, et quantum ad viam, (Ioan.12.d) et quantum ad patriam. Vnde Ioannes: Si quis mihi ministrat, me sequatur: et vbi sum ego, illic et minister meus erit. Quod non solum dicit quo ad conuiuium refectionis, verum et solium honoris, et

A ideo addit: *Et sedeatis super Thronos iudicantes duodecim tribus Israel*, per excellentiam dignitatis. Et hoc debetur perfectis qui iudicabunt, et non iudicabuntur. De quibus Matthæus: Vos qui secuti estis me, *et cetera*. (Mat.19.d) Et in talium persona dicitur: Nescitis quoniam Angelos iudicabimus? (1.Cor.6.a) quanto magis sæcularia? Hoc autem debetur perfectæ humilitati, secundum illud: Causa tua quasi impij iudicata est. (Iob 36.b) Et iterum: Non saluat impios, et iudicium pauperibus tribuit. (Iob 36.a) Illis scilicet qui vincunt superbiæ fastum. Propterea dicitur: Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: (Apoc.3.d) sicut et ego vici, et cōsedi cum

B patre meo in throno eius. Et hoc est præmium humilium: Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus. (Ioan.12.d)

Ait autem Dominus Simoni, et cetera. Post repressam discipulorum arrogantiam, hic animat eos ad constantiam contra pericula imminentia. Et quoniam in periculis opus est constantia contra violentiam, et opus est cautela contra fraudulentiam. Nam diabolus tentat vt leo, tentat etiam vt draco: ideo pars ista habet duas partes. In quarum prima animat discipulos ad constantiam. In secunda vero solicitat ad cautelam, ibi: *Et dixit eis: Quando misi vos*, et cete-

C ra. Animans autem ad constantiam, præmunit contra tentationem, ostendit ad defensionem, et compescit præsumptionem. Primo ergo quantum ad prænunciationem tentationis, dicit:

Ait autē Dominus Simoni: Simon, ecce satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum. Specialiter Simonē alloquitur, tamquā principalem inter omnes Apostolos. Nam ei dictum est: Beatus es Simon Bariona: (Mat.16.c) Et post: Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Istum ergo tamquam principalem lapidem, et fundamentalem præmunit: ostendendo periculum pugnæ ho-

D stilis. Quia enim diabolus aduersatur nobis, ideo dicitur satanas, secundum illud: Et satan stabat a dextris eius, vt aduersaretur ei. (Zach.3.a) Iste autem semper desiderat persequi viros iustos, sed non potest nisi quantum permittitur a Domino. Ideo dicitur expetere, sicut a Domino permissus est Iob: Quadam autem (Iob 1.b) die, cum venissent filij Dei, et assisterent coram Domino, adfuit inter eos etiam satan: data est autem ei potestas, *et cetera*. Concutit etiam viros perfectos, sicut concutitur triticum in cribro. Quia sicut triticum dum cribratur, expurgatur: sic et viri sancti in tribulationibus. Vnde Glossa: (Glos. in hūc locum to.5.) Cum vero sa-

E tanas expetit tentare, et velut qui triticum purgat ventilando concutere, docemur nullius fidem a diabolo, nisi permittente Deo, posse tentari. Sicut autem cum cribratur triticum nihil remanet in eo, nisi puluis: sic diabolus non capit, nisi peruersos. Sicut in percussura cribri remanebit stercus, sic aporia hominis in cogitatu illius. (Eccli.27.a) In hoc enim cribro, mali non cribrantur: Concutiam in omnibus gentibus domum Israel, (Amos.vlt.c) sicut concutitur triticum in cribro: et non cadet lapillus super terram.

Secundo quantum ad ostensionem defensionis, adiungit: *Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides*

F *tua*. Hic rogauit Dominus non vt Petrus non caderet, sed vt non deficeret, quia quamuis ceciderit, resurrexit, secundum illud: Conuersus Dominus respexit Petrum. (Inf.g) Vel potest illud referri ad Ecclesiam Petri: pro cuius fide rogauit Dominus, secundum illud: Non pro eis tantum rogo: sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me. (Ioan.17.c) Et hæc Ecclesia, quæ designatur per Petri nauiculam, licet concutiatur, tamen non naufragatur. Hoc enim posuit Deus in Ecclesia ad confirmationem aliarum, ideo addit: *Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos*: quia sicut dicitur: Debemus nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere, *et cetera*. (Rom.15.a) Et hoc est ordinatum, secundum illud: Frater qui adiuuatur (Prou.18.c)

tur a fratre, quasi ciuitas firma. Ex quo apparet quòd Christus ipse orando, et interpellando confirmat principalia Ecclesiæ membra. Propter quod dicitur: Deo autem gratias qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum. Et: Deus autem omnis gratiæ qui vocauit nos in æternam suam gloriam in Christo Iesu, modicum passos, ipse perficiet, confirmabit, solidabitq. Sed per principalia confirmat infirma, secundum illud: Desidero enim videre vos, vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis ad cõfirmandos vos, idest, simul consolari in vobis, *et cetera*. Vnde et de sancto Iob dicitur: Vacillantes confirmauerunt sermones tui.

1.Cor.15.g
1.Pet. vlt. c
Rom. 1. b
Iob 4. a

Tertio quantum ad repressionem præsumptionis, subiungit: *Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum, et in carcerem, et in mortem ire*, hoc verbum fuit amoris et feruoris: sed tamen hoc erat cuiusdam præsumptionis, quia illud promittit ad quod non sufficit: scilicet quòd paratus sit pro Christo, et cum Christo mori, cum sit opus perfectissimæ charitatis. Vnde Hieronymus: Auis sine pennis in altum volare nititur, sed corpus aggrauat animam, vt timore humanæ mortis timor Domini superetur. Vnde Petrus hic dupliciter præsumpsit. Et quia supra vires, de viribus proprijs sentit. Vnde Ioannes: Iesus dixit Petro: Quo ego vado, non potes me modo sequi. Dicit enim Petrus: Quare non possum te sequi modo? Animam meam pro te ponam. Et iterum, quia se alijs præposuit. Vnde Marcus: Et si omnes scandalizati fuerint, sed non ego. Vnde Chrysostomus: Duplex enim crimen erat, tum quia Christo repugnauit ac restitit, tum quia ceteris seipsum præposuit. Et ideo hæc præsumptio compescenda erat, et propterea subditur: *Et ille dixit: Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me*. Chrysostomus: Idcirco igitur permisit vt caderet: vt in omnibus disceret Christo parere, verioraq. dicta istius crederet, quàm sua sibi conscientia testaretur. Et post: Ex hoc apparet quòd non sufficit desiderium hominis, nisi nutu superioris potiatur. Vnde Augustinus de verbis Domini dicit quòd Dominus locutus est ad Petrum, sicut medicus ad ægrotum qui credit se esse sanum. Dicit enim sic: Sicut medicus tangens venam cordis Petri dicebat, non incitando ad negationem, sed compescendo præsumptionem. Vnde Glossa: Ille qui nouit quid sit in homine, ne quis de statu suo incaute confidat, vel de casu incautius diffidat, sicut Deus modum, tempus, numerum negationis eius prædicit, et sicut misericors auxilium suæ defensionis promittit. Ipse ergo Dominus qui scit figmentum nostrum, qui scit cogitationes hominum esse vanas, prædicit casum, vt ostendat verum esse illud quod dicitur: Qui confidit in corde suo, stultus est, qui autem graditur sapienter, ipse laudabitur. Si quis autem quærat vtrum Petrus crediderit Dominum dixisse verum, aut falsum, dico quòd credidit verum, sed sub conditione, scilicet nisi diligenter caueret sibi. Sciebat enim quòd prædictio Christi in nullo sibi præiudicabat: sed potius prænunciabat arbitrij libertatem. Videtur autem hoc quod hic dicitur de negatione Petri, contrarium esse ei quod dicitur: Priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus. Sed ad hoc respondetur quòd re uera ante primum cantum negauit Petrus semel, et ante secundum bis, et ita Petrus ante consummauit trinam negationem, quàm gallus cãtum suum. Est ergo sensus quòd gallus non cantabit, idest non percantabit, idest canticum non consummabit, vel antequam gallus cantet, ter negabis, idest trinam negationem inchoabis: vel negabis, idest trinam negationem in proposito consummabis.

Hier. in ca. 14. Marci. to. 6.
Ioan. 13. d
Mar. 14. e
Chrysost. in c. 26. Mat. homil. 83. to. 2.
Cryso. vbi supra.
Glos. in hüc locum to. 5.
Prou. 28. d
Mar. 14. e

Et dixit eis: Quando misi vos, et cetera. Postquam animauit ad constantiam, hic solicitat ad cautelam. Quod quidem facit per tria, scilicet per rememorationem præteritorum, per circumspectionem præsentium, et per prouisionem futurorum. Primo ergo quantum ad rememorationem præteritorum, dicit:

Et dixit eis: Quando misi vos sine sacculo, et pera, et calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil, hoc autem Dominus requirit ab eis, vt in tempore tribulationis memores essent præteritæ quietis, secundum illud: In die malorum non immemor sis bonorum. Et Iob: Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non sustineamus? vel ideo reducit ad memoriam, vt ex præterito det cautelam de futuro: Quia ignorat præterita, et futura nullo scire potest nuncio. Vel ideo quærit, vt ostẽdat quòd diuinitus ortum est quod et in primitiua Ecclesia est obseruatum, vt Euangelium nuncians de Euangelio viuat. Vnde Glossa: Ne quid tollerent in via præcepit ordinans scilicet, vt qui Euangelium nunciat de Euangelio viuat, vel ideo quærit vt ostendat ex responsione sua quòd exequenti diuina consilia non deessent necessaria. Propter quod dicitur: Nolite soliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Et post: Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis. Hoc autem non dicit, quia Apostoli nullam sustinuerant penuriam, sed Deus illam suppleuit quantum necesse erat. Vnde dicitur: Aporiamur, sed non destituimur. Glossa ibi: Quasi pauperes sumus adeo, vt nobis necessaria desint, sed non destituimur a thesauro Dei, quia Deus pascit nos, et impletur illud: Timete Dominum omnes sancti eius, quoniam nihil deest timentibus eum. Quia exterior inopia cum interiori sufficientia non debet reputari pro inopia, sed opulentia. Propter quod dicitur: In omnibus diuites facti estis in illo. Sequitur: Vt nihil vobis desit in vlla gratia. Et: Tamquam nihil habentes, et omnia possidentes. Vnde Chrysostomus: Maximam habet defensionẽ inopia, inopem et nudum neque possum ego exuere, philargyriam vniuersa contristant, non solum homines, sed etiam vermes et tineæ contra eam militant.

Eccli. 11. e
Iob 2. b
Eccle. 8. b
Glos. in hüc locum to. 5.
Mat. 6. d
2. Cor. 4. b
Psal. 33. b
1. Cor. 1. a
2. Cor. 6. b

Secundo quantum ad circumspectionem præsentium, subdit: *Dixit ergo eis. Sed nunc qui habet sacculum tollat similiter et peram*, ad sustentationem. Vnde Glossa: Instante vero mortis articulo, et tota illa gente, pastorem simul et gregem persequente, congruam tempori regulam decernit, permittens vt tollant necessaria victui, donec sopita persecutorum insania, tempus euangelizandi redeat. Datur autem hic forma, vt inter infideles et extraneos et persequentes doctrinam veritatis non negligatur prouisio sustentationis. Vnde Glossa: Si per inhospitales regiones pergimus, plura viatici causa licet ferri, quàm domi habebamus. Et quia in persecutione nõ instat solum periculum famis ab intra, verum etiam periculum oppressionis ab extra. Ideo addit: *Et qui non habet, vendat tunicã suam, et emat gladium*, ad defensionem. Et debet suppleri affirmatiue: et qui habet gladium tollat, scilicet, et qui non habet, emat. Sed cum Dominus nolit vindictam fieri a spiritualibus viris, vt quid mandat gladium emi? Vnde Ambrosius: Cur emere iubes gladium qui me ferire prohibes? Cur haberi præcipis, quem vetas promi? Nisi forte vt sit parata defensio, non vltio necessaria, et videar potuisse vindicari, sed noluisse. Potest etiam dici quòd ad spiritualem intellectum refertur, vt perperam intelligatur affectus pietatis, secundum illud: Eleemosyna viri, quasi sacculus cum ipso. Et in hac pera reponuntur lapides de torrente passionis, secundum illud: Elegit sibi Dauid quinque limpidissimos lapides de torrente, et misit eos in peram pastoralem. Per gladium autem intelligitur zelus veritatis, quem debet homo primo sibi præcingere, per

Glos. in hüc locum to. 5.
Glos. in hüc locum to. 5.
Amb. li. 10. in cap. 22. Luca to. 3.
Eccli. 17. e
1. Reg. 17. e

per mortificationem carnalitatis propriæ, secundum illud: Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Et: Vniuscuiusque ensis super femur suũ, propter timores nocturnos. Et debet euaginari ad redargutionem carnalitatis alienæ, secundum illud: Maledictus qui prohibet gladium suum a sanguine. Et: Concidite aratra vestra in gladios, et ligones vestros in lanceas. Infirmus dicat: quia fortis ego sum. Hæc duo scilicet pera et gladius assumenda sunt in tribulatione, vt pietatem ad naturam, zelum vero contra vitia habeamus.

(Psal. 44. a; Cant. 3. e; Hier. 48. b; Ioel 3. b)

Tertio quãtum ad prouidentiam futurorum subiungit: *Dico enim vobis, quoniam adhuc quod hoc scriptum est, oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus est:* Tradidit in mortem animam suam, et cum sceleratis reputatus est. Congrue autem hoc Dominus prædicit eis: vt ex considerata passione sua armentur et animentur, secundum illud: Christo igitur passo, *et cetera*. et vos eadem cogitatione armamini. Hæc est armatura accipienda, secundum illud: Accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo. Et quoniam nihil magis animat hominem in tribulatione, quàm consideratio finis, ideo subdit: *Etenim ea quæ sunt de me, finem habent*, scilicet per passionem imminentem. Nam supra dicitur: Consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis. In hac quidem finali tribulatione non debet esse defectus spiritualis armaturæ quæ numquam deerit Ecclesiæ, in cuius designationem subdit: *At illi dixerunt: Domine, ecce gladij duo hic: At ille dixit eis: satis est*. Ex quo apparet quòd verbum Christi plus refertur ad intellectum spiritualem, quàm carnalem. Nam duo gladij numquam satis essent ad defensionem contra illam innumerabilem multitudinem, qui cum gladijs et fustibus venerunt. Quod ergo dicit, satis est, intelligitur de signato. Nam per duos hos gladios intelliguntur duo testamenta, in quibus sufficiens continetur doctrina, ad defendendam vniuersalem Ecclesiam, secundum illud: Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis: Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Designatur tamen per gratiarum geminatum, et in designationẽ huius Seraphin tulit cum forcipe de altari calculum, qui in duobus brachiolis duplicem habet cultellum: In huius etiam designationem dicitur: Quòd de ore eius exibat gladius ex vtraque parte acutus. Et de his Isaias: Conflabunt gladios suos in vomeres. Quia veteris testamenti verba, vtilia sunt ad prædicationem. Vel per duos gladios intelligitur duplex armatura, scilicet spiritualis et materialis. Vnde Bernardus ad Eugenium: Si nullo modo ad te pertineret gladius materialis dicentibus Apostolis, ecce gladij duo hic, non respondisset Dominus satis est, sed nimis est. Vterque ergo est Ecclesiæ, et spiritualis scilicet et materialis. Sed hic quidem pro Ecclesia, ille vero ab Ecclesia est extrahendus ille sacerdotis, is militis manu: sed sane ad nutum sacerdotis, et iussum Imperatoris.

(Isa. 53. d; 1. Pet. 4. a; Ephe. 6. c; Sup. 18. f; Cant. 4. b; Isa. 6. b; Apo. 19. c; Isa. 2. a; Bernar. li. 4. de cõsid. ad Eug. to. 2.)

Et egressus ibat secundum consuetudinem, et cetera. Post descriptam machinationem proditoris, et informationem discipulorum, describit hic Euangelista orationem hominis Christi ad Deum: et hoc quantum ad septiformem conditionem, quæ debet esse in oratione. Debet enim esse secreta, solicita, deuota, discreta, vigorosa, anxia, et circumspecta. Primo ergo quantum ad orationis secretũ ex parte loci, dicit: *Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Oliuarum*. Consuetudo enim sua erat orare in monte illo, quia locus ille erat secretus, vt insinuet quòd deuota oratio fugere debet publicum, propter quod Matthæus: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora patrem tuum, *et cetera*. Oseas: Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor eius. Siue quia locus erat eminens ad quem debet orans ascendere, ratione cuius dicitur: Dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Siue etiam quia mons erat Oliuarum et vnctionis et pietatis, ex qua Deus debet orari secundum illud: Impinguasti in oleo caput meum, *et cetera*. Siue etiam quia de illo loco ascensurus erat in cælum, vt sciremus quia inde ascenderemus ad cælos. Vnde vigilamus et oramus et non reconciliamur. Principalis tamen ratio, erat secretum: vnde et solos permisit ire discipulos, propter quod addit: *Secuti sunt autem illum et discipuli*, tamquam familiares et priuati, quos etiam elegit, coram quibus in monte transfiguratus fuit. Vnde Matthæus: Assumpto Petro et duobus filijs Zebedęi, cœpit contristari et mœstus esse.

(Orationis cõditiones septem.; Mat. 6. a; Osea 2. e; Mat. 14. e; Psal. 22. b; Mat. 26. d)

Secundo quantum ad orationis solicitudinem ex parte animi, subdit: *Et cum peruenisset ad locum dixit illis: Orate ne intretis in tentationem*. Ex quo apparet quòd Dominus solicite orabat, et ad orationem discipulos solicitabat, vt doceret solicite orandum propter imminentia pericula. Tunc enim potissime orationi insistendum est, secundum illud: In die tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis, *et cetera*. Quando enim tentatio imminet grauis, oportet tunc implorare auxilium de excelsis, secundum illud: Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Cum autem homo tentatur, oportet ipsum petere auxilium ne vincatur. Et hoc petitur in oratione Dominica: Et ne nos inducas in tentationem. Vnde qui in tentatione non vigilat, et orat, socius est furis. Quia cum sentiat hostes, nõ clamat ad Dominum vt castrum et eius milites succurrant. Vnde supra: Vigilate itaque omni tempore orantes: vt digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt.

(Psal. 76. a; 1. Paral. 20. c; Mat. 6. b; Sup. 21. g)

Tertio quantum ad orationis deuotionem ex parte modi orandi, subdit: *Et ipse auulsus est ab eis quantum iactus est lapidis, et positis genibus, orabat*. In quo ostendit deuotionem, et humilitatem, et reuerẽtiam cordis. Vnde bene orabat, positis genibus, vt humilitatem mentis habitu corporis ostenderet. Et hoc quidem conueniens erat: nam talis oratio maxime placet, secundum illud: Oratio humiliantis se, nubes penetrabit, et donec propinquet, non consolabitur. Vnde etiam in Psalmo: Respexit in orationem humilium, et non spreuit precem eorum. Et ideo Iudith: Humilium et mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Hoc modo orabat Paulus: Propter quod peto, ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis. Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis et in terra nominatur. Et nota quòd dicit, quòd auulsus est a discipulis ad iactum lapidis, non solum propter secretum, verum etiam propter mysterium. Quia per hoc signabatur, quòd lapis ille angularis erat a discipulis ad modicum separandus, et cito reuersurus, quod significat absconsio patenæ in Missa. Vel certe signat, quòd ad hoc quòd quis de nocte oret, oportet quòd a carnalibus affectibus auellatur. Vnde Isaias: Quem docebit scientiam? Et quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a lacte, auulsos ab vberibus. Et hæc auulsio non potest esse, nisi per quemdam impetum, et motum violentum. Et propter istum impetum spiritus postulantis dicitur: Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

(Eccli. 35. a; Ps. 101. c; Iudit. 9. d; Ephe. 3. c; Patenæ absconsio.; Isa. 28. c; Rom. 8. e)

Quarto quantum ad orationis discretionem, addit: *dicens: Pater, si vis, transfer calicem istum a me*. Per calicem istum intelligitur passio: pro eo quòd in calice potus bibitur in mensura, secundum illud: Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura. Hunc calicem Christus bibit, cum passionem voluntarie gustauit. De torrente in via bibit, *et cetera*. Et Matthæus: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Hunc calicem Christus bi-

(Psal. 79. a; Ps. 109. b; Mat. 20. c)

stus bibere volebat voluntate rationis: sed abhorrebat voluntate sensualitatis. Vnde quia ratio dominabatur sensualitati, ideo addit: *Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat*. In quo apparet quòd discrete petebat: quia voluntatem carnis voluntati rationis, et voluntati diuinitatis subijciebat, secundum illud:
Ioan. 6. d Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed volũtatem eius qui misit me. Apparet ergo quòd rationem tamquam discretus et peritus aduocatus præposuit sensualitati, seruata tamen forma diuini iuris. Hoc autem Dominus orauit, vt ostenderet in se veritatem humilitatis: vt condescenderet, et formam daret membris infirmis. Vnde Bernardus:
Bernar. in festo sancti Andreæ ser. 1. to. 1. B Agnosco vocem ægrotorum, in medico considero charitatem, stupeo miserationem, expauesco dignationem. Hoc enim mirabile: quo modo sic dignaretur nostras in se suscipere infirmitates. Potest etiam exponi, quòd Christus orauerit pro membris, vt petat quòd calix transferatur, id est, scandalum passionis, vel timor mortis. Alio modo, sicut Beda exposuit, pro Iudæis, vel vt per eos hæc mors Christo non infligatur, nec ita excæcentur, vel vt ex cæcitate reuocentur. Et hoc est ab eis calicem transferre. Tunc est sensus: a me, id est, meis.

C Quinto quantum ad orationis vigorem, subdit: *Apparuit autem illi Angelus de cælo confortans eum*. Angelus apparuit ad confortandum, non propter suam indigentiam, sed propter confortationem nostram.
Glos. interlin. in hunc locum to. 5. Vnde Glossa: Nam si nobis tristis est, id est propter nos tristis est: necesse est, vt etiam propter nos confortetur, et nobis. Vt ex hoc appareat, quòd Angeli
Dan. 10. d confortant orantes, sicut dicitur: Tetigit me quasi visio hominis, et confortauit me, et dixit: Noli timere vir desideriorum, pax tibi: confortare, et esto robustus. Cumq. loqueretur mecum, conuolaui, et dixi: Loquere Domine mi, quia confortasti me. Hæc ergo Angelorum confortatio nobis impetrat vigo- D rem: propter quod in huius designationem addit: *Et factus in agonia prolixius orabat*. Gregorius: Factus in agonia, signat quòd tunc anima non immerito terretur, quando post pusillum hoc inuenit, quod in æternum mutare non possit. In hoc enim mira est pugna: inter naturam et gratiam, inter rationem et sensualitatem. Quam quidem agoniam habuerunt sancti martyres, et habent viri iusti, secundum illud:
1. Cor. 9. d Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. Et post: Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aerem verberans. Quanto autem hæc agonia fortior est, tanto fortius oratio- E ni insistendum est. Vnde supra: Dicebat autem pa-
Sup. 18. a rabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, et
Sup. 6. c non deficere. Et iterum quòd erat pernoctans in oratione Dei.

Sexto quantum ad orationis anxietatem subditur: *Et factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram*. Ex quo apparet quòd mirabilibus suspirijs, et clamoribus cordis, et anxijs desiderijs clamabat ad
Psal. 87. a Deum, secundum illud: Domine Deus salutis meæ, in die clamaui et nocte coram te. Ideo autem sanguis decurrebat in terram, ad ostendendum quòd pro Ecclesia orabat: et pro illa effundere sanguinem suum F
Iob 16. d cupiebat: Terra ne operias sanguinem meum, neque inueniat in te locum latendi clamor meus. Attendendum est autem quòd Dominus fudit sanguinem suũ pro nobis in circumcisione, oratione, flagellatione, coronatione, manuum et pedum crucifixione, et la-
Psal. 129. a teris apertione, vt sic appareat verum illud: Apud Dominum misericordia, et copiosa apud eum re-
Isa. 63. a demptio. Vnde verificatum est illud: Quare ergo rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari? vere rubrum est sacrosanctum istud corpus, quod totiens fuit pro nobis sacro sanguine rubricatum. Hic sanguis interpellat pro
Heb. 12. e nobis, secundum illud: Accessistis ad testamenti no- A ui mediatorem Iesum, et sanguinis aspersionem melius loquentem quàm Abel. Quia sanguis Abel clamabat vindictam, secundum illud: Vox sanguinis Gen. 4. b
fratris tui Abel clamat ad me de terra: hic autem clamabat remissionem: Hic est enim sanguis meus Mat. 26. e
noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

Septimo quãtum ad orationis circumspectionem, subiungit: *Et cum surrexisset ab oratione, et venisset ad discipulos suos, inuenit eos dormientes præ tristitia*. Sic tamen orabat ad Deum, vt non obliuisceretur ouium suarum. Quinimmo tunc interrupit orationem, vt B rediret ad discipulos excitandos. Vnde Matthæus: Mat. 26. e
Et venit, et iterum inuenit eos dormientes. In quo mira apparet solicitudo Christi ad discipulos, sicut gallina solicitatur ad pullos. Sicut aquila prouocans Deut. 32. b
ad volandum pullos suos, et super eos volitans. Vnde et subditur: *Et ait illis: Quid dormitis? Surgite, orate ne intretis in tentationem*. Arguit eorum somnolentiam, quæ similis erat somnolentiæ ipsius Ionæ: Io- Iona 1. b
nas descendit ad interiora nauis, et dormiebat sopore graui. Et accessit ad eum gubernator, et dixit ei: Quid tu sopore suppirmeris? Sic et Dominus dixit Petro: Simon, dormis? Non potuisti vna hora Mar. 14. d
vigilare mecum? Dormiebant autem non ex crapula, sicut ille, de quo in Prouerbijs: Eris sicut dor- Prou. 23. d
miens in medio mari, et quasi sopitus gubernator amisso clauo: sed ex mœstitia tantum. Vnde Matthæus: Erant oculi eorum grauati. In hoc ergo ap- Mat. 26. d
paret mira circumspectio Christi orantis: quia redijt ad discipulos ad excitandũ, et iterum redijt ad Deum orandum. Vt sic manifeste ostenderet, quòd pijssimus, et vigilantissimus erat: et ad subditos, et ad Deum, tamquã optimus prælatus. Insinuatur etiam in hoc, quòd Christus ter orauit eumdem sermonẽ, quòd oratio nostra debet esse ad Deum trinum. Debet esse contra triplex genus tentationum: debet esse secundum triplicem actum potentiarum imaginis mentis nostræ. Et secundum triplicem theologicam virtutem, fidem scilicet spem, et charitatem. Debet esse propter triplex bonum assequendum, scilicet veniam, gratiam, et gloriam. Seu bonitatem, scientiam, et disciplinam, secundum illud: Bonitatem, et Ps. 118. i
disciplinam, et scientiam doce me. In hoc autem quòd ter visitauit eos, significatur, quòd Dominus ter visitat animas, confortando, scilicet irascibilem, zelum immittendo: rationabile, lumen infundendo: et concupiscibile, desiderium inflammando, propter quod Iob: Hæc omnia operatur Deus tribus vicibus Iob 33. d
per singulos, vt reuocet animas eorum a correptione, et illuminet luce viuentium. Et sic completur pars hæc: quæ est de præambulis ad passionem.

Adhuc eo loquente, ecce turba, et cetera. Postquam descripsit præambula ad passionem, hic secundo describit concomitantia. Hæc autem fuerunt sex, scilicet Christi comprehensio, comprehensi illusio, illusi accusatio, accusati condemnatio, condemnati crucifixio, crucifixi et mors et tumulatio. Secundum hoc ergo pars ista habet sex. In quarum prima agitur de Christi comprehensione. In secunda de eius illusione, ibi: *Et viri qui tenebant Iesum*, et cetera. In tertia de accusatione, ibi: *Et surgens omnis multitudo*, et cetera. In quarta vero de condemnatione, ibi: *Pilatus autem, conuocatis*, et cetera. In quinta, de crucifixione, ibi: *Ducebantur autem et alij*, et cetera. In sexta vero de morte et tumulatione, ibi: *Erat autem fere hora sexta*, et cetera. Quoniam autem Christus in sua comprehensione fuit a discipulo traditus, a Petro negatus: ideo pars ista habet duas, in quarum prima agitur de modo cõprehendendi: in secunda de negatione Petri, ibi: *Comprehendentes autem eum, duxerunt*, et cetera. In exprimendo igitur comprehendẽdi modum, quattuor introducuntur, scilicet fraus proditoris, zelus discipulorum, virtus Saluatoris, et dolus Iudæorum.

Iudæorum. Primo igitur quantum ad fraudem proditoris, dicit:

Adhuc eo loquente, ad commonitionem discipulorum. (*Mat. 26. e*) Vnde Matthæus: Ecce appropinquauit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum: Surgite, eamus: ecce appropinquauit qui me tradet. In verbis istis Iudas superuenit, vnde et subdit: *Ecce turba, et qui vocabatur Iudas, vnus de duodecim, antecedebat eos*, tamquam dux peruersorum: (*Act. 1. c*) Oportet impleri scripturam quam prædixit Spiritus sanctus per os Dauid, de Iuda qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Iesum. Ipse ergo duxit eos (*Ioan. 18. a*) ad locum, secundum illud: Sciebat autem et Iudas qui tradebat eum, locum: quia frequenter Iesus conuenerat illuc cum discipulis suis. Ipse etiam dux fuit ad capiendum Christum. Vnde subdit: *Et appropinquauit Iesu vt oscularetur eum*, ad dandum proditionis signum. (*Mat. 26. e*) Vnde Matthæus: Qui tradidit eum dedit illis signum, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Hoc signum vere erat proditorium, quia signum est amoris, et tamen procedebat ex peruersitate cordis, et ideo subdit: *Iesus autem dixit illi: Iuda osculo filium hominis tradis?* detegendo scilicet proditoris affectum, suscipit autem Dominus osculum a Iuda, licet sciret proditorium, vt semper maximam in se ostenderet benignitatem. (*Glos. in hunc locum to. 5.*) Vnde Glossa: Suscepit Dominus osculum, vt plus afficiat proditorem, cui amoris officia non negaret. Vnde dicitur in Psalmo: (*Ps. 119. b*) Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus, *et cetera*. (*Mat. 26. e*) Matthæus: Dixitque illi Iesus: Amice, ad quid venisti? Ex hoc autem apparet mira peruersitas in proditore. Vnde Hieronymus: Iudas de apostolatus fastigio in proditionis tartara labitur, et nec familiaritate conuiuij, nec intinctione buccellæ, nec osculi gratia frangitur, ne quasi hominem tradat, quem filium Dei nouerat. Osculi ergo susceptio ex parte Christi fuit benignitatis, sed ex parte Iudæ fuit miræ dolositatis. In huius (*2. Reg. 20. e*) figuram dixit Ioab ad Amasam: Salue mi frater. Et tenuit manu dextera mentum Amasæ, quasi osculans eum, et percussit eum in latere, et mortuus est. Et istud est osculum impij proditoris. Propterea dicitur: (*Prou. 27. a*) Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula odientis.

Secundo quantum ad zelum discipulorum, subdit: *Videntes autem hi qui circa ipsum erant quod futurum erat dixerunt ei: Domine, si percutimus in gladio?* Discipuli enim zelo amoris Christi accensi inflammabantur ad defensionem, sed dubitabant propter illud quod ab ipso edocti erant exhibere omnem patientiam, secundum illud: (*Mat. 5. f*) Si quis percusserit te, in dextram maxillam tuam præbe illi et alteram: sed Petrus adeo feruebat quòd nec quæsiuit, nec responsionem expectauit. Vnde subdit: *Et percussit vnus ex illis seruum principis sacerdotum, et amputauit auriculam eius dexteram*, hic autem fuit Petrus. Vnde tres Euangelistæ ipsum non exprimunt ex nomine, propter reuerentiam: sed Ioannes exprimit, ad insinuandum eius zelum feruidum. (*Ioan. 18. b*) Vnde Ioannes: Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum: et percussit pontificis seruum. In hoc autem facto laudatur Petri zelus. (*Glos. interlin. in hunc locū. to. 5.*) Vnde Glossa: Petrus eodem ardore mentis zelatus est, sicut Phinees, de quo dicitur (*Num. 25. b. c*) quòd propter zelum quo transfodit fornicantes adeptus est sacerdotium sempiternum, hic autem laudatur zelus, tamen non laudatur opus. (*Mat. 26. e*) Vnde Matthæus: Conuerte gladium tuum in locum suum: omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. Verumtamen licet non laudetur factum, commendatur mysterium. In hoc enim signatur quòd potestas sacerdotij Petri sustulit obseruantiam sacerdotij legalis, quæ seruitus erat. Vel certe per amputationem istius auriculæ intelligitur quòd populus ille, qui nomine dicitur rex, sed veritate seruus,

A spiritualem intelligentiam perdidit. Vnde Glossa: (*Glos. in hunc locum to. 5.*) Seruus principis sacerdotum qui Malchus, idest, rex appellatur, populus Iudæorum est qui per incredulitatem, (*Ioan. 18. b*) seruus factus est impietatis: qui perdidit auriculam dexteram, vt tantum litteræ vtilitatem audiat. Vnde Petrus hanc autem non abstulit, sed ablatam ostendit. (*Glos. in hunc locum to. 5.*) Vnde Glossa: Ablata est auris non Petro tollente, sed diuino iudicio ablatam pandente.

Tertio quantum ad virtutem Saluatoris, adiungit: *Respondens autem Iesus, ait: Sinite vsque huc*, quasi dicat, non amplius procedatis pro eo quod exhibenda est patientia, non iracundia: beneficentia, B non vindicta. Ideo addit: *Et cum tetigisset auriculam eius, sanauit eum*, in quo miro modo ostēditur Christi benignitas quòd seruum comprehendentem in actu persecutionis vulneratum sanauit. Tunc potissime impleuit istud quod iussit: (*Mat. 5. g*) Benefacite his qui oderunt vos. In quo mira apparuit eius potentia, quia solo tactu vniuit dissoluta: quod nec ars poterat, nec natura. Et per hoc ostendit se possibilem ad resistendum, ad viuificandum, et ad occidendum, secundum illud: (*Deut. 32. e*) Ego occidam, et ego viuere faciam: percutiam, et ego sanabo, et non est qui de manu mea possit eruere. In hoc etiam mira apparuit virtus C Christi, quia simul cum omnipotentia erat tanta patientia. (*Ioan. 18. a*) Vnde dicitur quòd processit Iesus obuiam eis, et dixit eis. Quem quæritis. Vt ergo dixit eis: Ego sum, abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram. Ostendit igitur Christus in hoc etiam virtutē potentiæ, et patientiæ, et beneficentiæ. (*Glos. interlin. in c. 21 Mat. to. 5.*) Vnde Glossa: Numquam pietatis obliuiscitur qui nec hostes suos patitur vulnerari. Indicauit etiam cum hoc mysterium sapientiæ, per sanationem enim auriculæ amputatæ intelligitur quòd Dominus aliquando restituet auditum et intellectum veritatis populo Iudæorum, secundum illud: (*Isa. 10. e*) Reliquiæ conuertentur, reliquiæ D inquam, Iacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israel, quasi arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo. (*Glos. in hunc locum to. 5.*) Vnde Glossa: Auris amputata, et a Domino sanata, signat auditum, ablata vetustate, renouatum, vt sit in nouitate spiritus et non in vetustate litteræ.

Quarto quantum ad dolum Iudæorum, subiungit: *Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se, principes sacerdotum et Magistratus templi et seniores*, quos specialiter nominat, quia omnia hęc auctoritate maiorum fiebant. (*1. Esd. 9. a*) Et impletum est illud: Manus principum et magistratuum fuit in transgressione hac E prima. (*Dan. 13. a*) Et Daniel: Egressa est iniquitas a senioribus iudicibus qui videbantur regere populum. Nam principes videbantur regere per auctoritatem. Magistratus per doctrinam: Et seniores per vtrumque, et tamen hi cogitauerunt nequitiam, et ideo eos alloquitur, dicens: *Quasi ad latronem existis cum gladijs et fustibus. Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me.* Ex quo arguitur eorum stultitia. (*Ambr. Glossa in hunc locum to. 5. Idē habet Hier. lib. 4. in cap. 26. Mat. to. 6.*) Vnde Ambrosius: Stultum est gladio quærere illum qui vltro se tradit. Et in nocte per proditorem inuestigare latentem, quem quotidie videbant in templo docentem. Arguitur etiam nequitia, quia F virum iustum quærebant sicut latronem, inermem cum armis. Lumen verum quærebant in tenebris quod quidem faciebant eorum tenebræ peccatorū. Vnde subdit: *Sed hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum.* (*Ioan. 3. c*) Quia omnis qui male agit, odit lucem. (*Iob 24. c*) Et Iob: Oculus adulteri obseruat caliginem. Propter quod et dæmones, quia male suadent, potestates tenebrarum dicuntur, secundum illud: (*Ephe. 6. c*) Aduersus principes et potestates aduersus mundi rectores tenebrarum harum. Has tenebras fugere debemus, secundum illud: (*Ephe. 5. e*) Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. In his tenebris est qui odit Christum, lucem, et humani generis fratrem: (*1. Ioan. 2. b*) Qui odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambu-

lat, et nescit quo eat, quia tenebræ obcæcauerunt A
oculos eius.

Comprehendentes autem eum, et cetera. Post descriptam comprehensionem Christi, describitur hic negatio Petri, ad cuius descriptionem plenariam introducuntur quattuor, scilicet ipsius Petri tepiditas in formidando, fragilitas in negando, pietas Domini in recipiendo, et fidelitas Petri in redeundo. Primo ergo quantum ad Petri tepiditatem in formidando post comprehensionem Magistri, dicit:

Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum. Petrus vero sequebatur eum a longe. A longe Petrus sequebatur, quia timebat accedere propius: iam enim relictus erat solus. Vnde Mar B
Mar. 14. e cus: Tunc discipuli relinquentes eum, omnes fuge-
Prou. 19. a runt, secundum illud: Fratres omnes pauperis oderunt eum, insuper et amici procul recesserunt ab
Psal. 87. b eo. Et: Longe fecisti notos meos, *et cetera*. Amor namque vnit et facit appropinquare, et econtrario tepor amoris facit procul abscedere. Et hic tepor iam incipiebat esse in Petro. Et ideo addit: *Accenso autem igne in medio atrij, et circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum*, in quo ostenditur te-
Glos. in hūc piditas amoris et ignis interioris. Vnde Glossa:
locum to. 5. Quod intus in domo principis sacerdotum maligna synodus gerebat, hoc ignis inter frigora noctis foris accensus, typice demonstrabat. Hoc frigore ad horam torpens Apostolus Petrus, quasi prunis ministrorum calefieri cupiebat quia temporalis commodi solatium perfidorum societate quærebat. Et
Mich. 6. c de hoc igne Michæas: Adhuc ignis in domo impij, et thesauri iniquitatis. Et hic insinuatur quòd abun-
Iob 15. d dante igne iniquitatis, de quo Iob: Ignis deuorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt: refrigescet ignis charitatis: de quo supra:
Sup. 12. f Ignem veni mittere in terram, *et cetera*. Vnde
Mat. 24. b etiam et Matthæus: Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Et hoc igne tepefacto efficitur homo pronus ad Christum negandum, et etiam ad omne malum.

Secundo quantum ad fragilitatem Petri in negando subdit: *Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, et eum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat. At ille negauit eum dicens: Mulier, non noui illum*, in quo apparet Petri fragilitas: quia sicut dicit Gregorius, Vna mulieris voce percussus, dum mori timuit vitam negauit. Primo aggreditur diabolus Petrum per mulierem in memoriam prioris
Eccli. 25. d facti, secundum illud: A muliere initium factum
Eccli. 42. c est peccati. Et iterum: De vestimentis procedit tinea, et a muliere iniquitas viri. Et ne Petrus posset se excusare per surreptionẽ, ideo iteratur inquisitio, cum subdit: *Et post pusillum alius videns eum, dixit: Et tu de illis es: Petrus vero ait: O homo, non sum*: iterat Petrus negationem, quia malorum non deseruit societatem. Vnde Augustinus: Quàm noxia sunt prauorum eloquia, quæ cogunt Petrum negare Dominum, vel hominem se nosse, quem inter discipulos confessus fuerat esse filium Dei. Vnde verifi-
1. Cor. 15. e catur istud: Corrumpunt mores bonos eloquia mala. Et quia Petrus nomine sibi adhuc cauit,
ideo tertio negationem replicauit, propterea additur: *Et interuallo facto quasi hora vnius, alius quidam affirmabat, dicens: Vere et hic cum illo erat, nam et Galilæus est: Et ait Petrus: Homo, nescio quid dicis*,
Hieron. lib. et impletum est verbum Domini supra: *Non can-*
4. in ca. 26 *tabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me*, hæc au-
Mat. to. 6. em tertia negatio secundum Bedam et Hierony-
Aug. lib. 3. mum, facta fuit in atrio Caiphæ: secundum Au-
de Cons. E- gustinum autem in Libro de concordia Euangeli-
uang. ca. 6. starum inchoata fuit in domo Annæ, et consum-
to. 4. mata in atrio Caiphæ: cui concordat Ioannes: Per
Io. 18. c. d misit autem Dominus Petrum se negare vt dicit
Chrysost. in Chrysostomus, vt confundatur Marcion, vt nemo

de se præsumat, vt Christo in omnibus credat, vt c. 26. Mat.
alij sibi caueant, et vt prælatus Ecclesiæ discat ex ca- ho. 83. to. 2.
su suo qualiter alijs misereri debuisset, vt etiam fortior resurgens ostendat illud esse verum quod dicitur: Scimus quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum ijs qui secundum proposi- Rom. 8. e
tum vocati sunt sancti. Ideo autem ter permissus est Trina Petri
negare, vt ostendatur quòd tripliciter offendimus negatio qd.
Dominum, scilicet corde, ore, et opere. Et a tribus personis impulsus est, in mysterium triplicis tentationis. Et triplici interuallo in designationem triplicis admonitionis, et super hæc tria, ter quæsitum est ab eo, amas: et ter dictum est ei, pasce. Et trina Petri sollemnitas celebratur.

Tertio quantum ad pietatẽ Domini in succurrendo, subiungitur: *Et continuo adhuc illo loquente, cantauit gallus: Et conuersus Dominus respexit Petrum*. Præmisit cantum galli, quo Petrus commoueretur exterius, et respectu Domini commoueretur interius, quia hoc duplici modo pietas Christi releuat peccatores, exterius commouendo per cantum galli, hoc est per commonitionem prædicantium: Quis dedit gallo intelligentiam? vnde et Ec- Iob 38. d
C clesia cantat: Gallus iacentes arguit, et somnolentos increpat. Quia dicitur prædicatori: Argue, obsecra, 2. Tim. 4. a
increpa, *et cetera*. Et ad huius cantum superuenit diuinæ misericordiæ respectus, de quo in Psalmo: Quia prospexit de excelso sancto suo: Dominus Ps. 101. c
de cælo in terram aspexit. Augustinus de con- Lib. 3. ca. 6.
cordia Euangelistarum: Respexit Dominus Pe- to. 4.
trum non humanis oculis, sed diuinis: Respectus Sap. 4. c
Dei in electos illius. Et Psalmus: Respicit terram, Ps. 103. d
et cetera.

Quarto quantum ad fidelitatem Petri in redeundo, subiungitur: *Et recordatus est Petrus verbi Domini sicut dixerat: Quia priusquam gallus cantet, ter me ne-*
D *gabis*, in hoc recognouit culpam, ad cuius recognitionem sequitur pœnitentia, et ideo addit: *Et egressus foras Petrus fleuit amare*, idest ex magna compunctionis amaritudine lacrymatus est. Vnde Ambro- Amb. li. 10.
sius: Fleuit amarissime, vt lacrymæ lauarent deli- in c. 22. Lu
ctum, et tu similiter lacrymis culpam dilue. Hæc ca to. 3.
autem amaritudo maxima pars pœnitentiæ est. Vnde Ambrosius: Lacrymas lego, satisfactionem non Ibidem.
lego. Huiusmodi lacrymæ quando ex amaritudine procedunt, inclinant Dominum ad remissionem. In cuius figuram dicitur: Fleuit itaque Ezechias fle- 4. Reg. 20. a
tu magno. Et subditur ibi quòd Dominus eum
E liberauit de periculo mortis. Et ideo sanctus propheta Dauid in persona viri pœnitentis in Psalmo dicit: Lauabo per singulas noctes lectum meum, Psal. 6. b
lacrymis meis stratum meum rigabo. Ex quo apparet quis fructus fuerit permissæ negationis, exemplar scilicet pœnitentiæ et compunctionis, propter quod etiam Dominus principes Apostolorum Petrum et Paulum de sordibus extraxit vitiorum. Propter quod dicit ad Timotheum: Blasphemus fui 1. Tim. 1. d
et persecutor et contumeliosus, sed misericordiam Dei consecutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam, ad informatio-
F nem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam.

Et viri qui tenebant Iesum, et cetera. Post descriptam comprehensionem Christi, et negationem Petri, hic tertio describit illusionem Domini comprehensi. Et quoniam hæc illusio fiebat a Iudæis impudentibus et insidiantibus, ideo primo agit de procacitate illudentium, secundo de malignitate insidiantium, ibi: *Et vt factus est dies*, et cetera. Et quoniam Christus est Dei virtus et Dei sapientia, et secundum hoc dupliciter honorãdus, ideo per oppositum duplex describitur hic dehonoratio Christi, scilicet per illusionem ipsius quo ad defectum potentiæ, et quo ad defectum sapientiæ. Primo igitur

tur quantum ad illusionem Christi, vt impotentis, A
dicitur:

Et viri qui tenebant Iesum, illudebant ei cadentes. Et velauerunt eum, et percutiebant faciem eius. In huius
Iob 16. b figuram dicitur: Exprobrantes percusserũt maxillam
Mich. 5. a meam, satiati sunt pœnis meis. Et: In virga percutiẽt maxillam iudicis Israel. Hoc autem non potuissent, nisi quia ipse voluit misericorditer sustinere iuxta il-
Isa. 50. c lud: Corpus meum dedi percutiẽtibus, et genas meas
Thre. 3. d vellentibus. Et: Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobrijs. Hãc maxillam immo faciem speciosam, in quam desiderãt Angeli prospicere, quę plena est gratiarum, et desiderata cunctis gentibus, quæ salus est aspicientium, impij Iudæi velabant, cõspuebant, et percutiebant, sed Dominus propter nos hoc sustinuit. Vnde Hieronymus: Voluit Dominus conspui vt nos lauaret, voluit velari vt velamen culpæ et ignorantiæ a cordibus nostris auferetur, voluit in capite percuti vt caput nostrum restitueret sanitati. A lapis voluit cędi et verbis derideri vt nos ei labijs et manibus, id est verbis et operibus applaudamus. B

Secundo quo ad illusionem Christi vt ignorantis, subdit: *Et interrogabant eum dicentes: Prophetiza, quis est, qui te percussit?* Hoc autem irrisorie faciebant illudentes ei, qui se dixerat verum Prophetam. De quo C
Deut. 18. c in Deuteronomio: Prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies. Hunc prophetam non audierunt, sed contumeliose interrogauerunt, secundum illud:
Sap. 2. d Contumelia, et tormento interrogemus eum: quia simul percutiebant et irridebant. Et quia non est possibile narrare omnia conuicia Christo illata, ideo vt concludat omnia in summam quamdam, subdit: *Et alia multa blasphemantes dicebant in eum*, et sic imple-
Isa. 1. b tur in eis illud: Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate. Dereliquerunt Dominum, blasphemauerũt D
sanctũ Israel, abalienati sunt retrorsum. Hæc autem
Psal. 68. b sustinuit Christus voluntarie, secundum illud: Opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt super me. Et hoc vt daret nobis exempla ad opprobria contemnẽ-
Heb. 12. a da. Vnde dicitur: Recogitate enim eum qui talem sustinuit, a peccatoribus aduersus semetipsum con-
Chrysost. in c. 26. Mat. homil. 86. to. 2. tradictionem. Et Chrysostomus: Diuinum illud caput percusserũt viri iniquitatis et abominabiles. Quæ ergo erit nobis cura de reliquo in contumelijs, postquam Christus hæc passus est? sed multi magis sunt imitatores Iudæorum. Vnde Beda, qui tunc cæsus est colaphis Iudæorum, nunc cæditur blasphemijs falsorum Christianorum. Et qui conspuitus est saliuis E
infidelium, nunc vesanis opprobrijs fidelium exho-
Iob 30. b noratur. Vnde de talibus potest intelligi istud: Abominantur me, et longe fugiant a me, et faciem meam conspuere non verentur. Et de talibus Augustinus: Non minus peccant qui blasphemant Christum regnantem in cælis, quàm Iudæi qui crucifixerunt ambulantem in terris.

Et vt factus est dies, et cetera. Postquam descripsit illudentium procacitatem, hic describit insidiãtium malignitatem, et hoc quadrupliciter. In conueniendo, interrogando, replicando, et sententiando. Primo ergo quantum ad malignitatem in conueniendo, F
dicit:

Et vt factus est dies, conuenerũt seniores plebis. Conuenerũt, inquam, in vnum ad vnam malitiam consum-
Psal. 2. a mandam, secundum illud: Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, et aduersus Christum
Iob 41. a eius. Nam de Behemot dicitur: Corpus illius quasi scuta fusilia, compactum squamis se prementibus. Et quia vnus malus pertrahit alterum ad malitiam, ideo subdit: *Et principes sacerdotum et scribæ, et duxerunt illum in concilium suum*, duxerunt, inquam, non ad iudicandum, sed ad obseruandum, secundum il-
Psal. 21. c lud: Quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Et in concilio denudata est malitia eorum occulta, quam cõtra Christum conceperant, secundũ illud: Qui operit odium Prou. 26. d
fraudulenter, reuelabitur malitia eius in concilio. Et ideo Hieremias: Tu Domine scis omne concilium Hier. 18. d
eorum aduersum me in mortem: ne propitieris iniquitati eorum, et peccatum eorum a facie tua non deleatur. Et hoc est quod dicitur: Summi sacerdo- Mar. 14. f
tes, et omne concilium quærebant aduersus Iesum testimonium, vt eum morti traderent.

Secundo quantum ad malignitatem in perquirendo subditur: *Dicentes, Si tu es Christus, dic nobis.* Hoc non quærunt vt instruantur, sed vt insidientur. Vnde Glossa: Non veritatem desiderant, sed calumniam Glos. in hũc locum to. 5.
parant, vt si diceret: Ego sum Christus, calumniarentur quòd sibi regiam potestatem arrogasset. Hoc quærebant: Circumdederunt eum Iudæi, et dice- Ioan. 10. e
bant ei: Si tu es Christus, dic nobis palam. Hæc autem malignitas Christum non latebat, et ideo additur: *Et ait illis, Si vobis dixero, non credetis mihi.* Ex quo apparet quod quæritis vt increduli. Vnde Ioannes: Ioan. 10. e
Loquor vobis, et non creditis: opera quę ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me: sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. *Si autem interrogauero, non respondebitis mihi, neque dimittetis*, quare liquet quod quæritis, vt discoli. Vnde Glossa: Sæpe dixerat se esse Christum, inter- Glos. in hũc locum to. 5.
rogauerat et eos quo modo dicerẽt Christum filium Dauid, sed illi nec dicenti credere, nec interroganti respondere, nec eum qui innoxius erat, dimittere volebant: Quo modo dicunt Christum, filium esse Sup. 20. g
Dauid? Ne tamen videretur quærere subterfugium, respondet veritatem, cum subdit: *Ex hoc autem erit filius hominis sedens a dextris virtutis Dei*, ex hoc, id est, post hanc passionem, secundum illud: Humilia- Heb. 2. a
uit semetipsum. Propter quod et Deus exaltauit illum, et cetera: *a dextris*, id est, æqualis. Dixit Domi- Ps. 109. a
nus Domino meo, sede a dextris meis. Et: Qui cum Heb. 1. a
sit splendor gloriæ et figura substantię eius, portansq. omnia verbo virtutis suæ purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis.

Tertio quantum ad malignitatem in replicando adiungitur: *Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius Dei?* Hoc quasi concludunt, et quærunt causam, vt, si hoc asserat, reprobent eum, tamquam blasphemũ, secundum illud: Magis quærebãt Iudæi Iesum interficere: Ioan. 5. c
quia non solum soluebat sabbatum, sed et patrem suũ dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Quoniam igitur hic verum concludebant, et tamen falsum euidens reputabãt, ideo Christus nec omnino asserebat, nec omnino negabat, sed medio modo respondebat, propter quod addit: *Qui ait: Vos dicitis, quia ego sum.* Vnde Glossa: Ita responsionem suam temperat, vt Glos. in hũc locum to. 5.
dicat verum, et sermo eius calumniæ non pateat. Vnde Ioannes: Iudæis dicentibus de bono opere non la- Ioan. 10. f
pidamus te, sed de blasphemia: et quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Respondit per scripturam: Nonne scriptum est in lege vestra: Ego dixi, dij estis. Si illos dixit Deos ad quos sermo Dei factus est, vos dicitis: Quia blasphemas: quia dixi filius Dei sum? Vnde sicut ibi eorum repressit insaniam responsione prudenti, ita et hic. In quo erudit nos Christus, iuxta illud: Nolite dare sanctum canibus: neque mitta- Mat. 7. a
tis margaritas vestras ante porcos. Nam qui erudit Prou. 9. b
derisorem, ipse iniuriam sibi facit. Et post: Doce iustum, et festinabit accipere. Vnde cæco illuminato quærenti: Quis est filius Dei, vt credam in eum? Ioan. 9. g
Respondit: Et vidisti eum: et qui loquitur tecum, ipse est. Et Samaritanæ dicenti, quòd Messias veniret, Ioan. 4. d
respondit: Ego sum qui loquor tecum.

Quarto quantum ad malignitatem in sententiando, subiungit: *At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audiuimus de ore eius*, ex quo apparet eorum peruersitas, quia mala intentione quærebant

rebant, videlicet vt caperent eum in sermone. Apparet etiam quòd peruersitas voluntatis peruertebat iudicium, quia quod Christus dixerat dubie, arguebant ipsum asseruisse. Et sic verificatur illud: *Eccli. 11. d* Multæ sunt insidiæ dolosi. Bona in mala conuertens insidiatur, et in electis imponet maculam. Hoc autẽ quod innuit se filium Dei esse, reputabāt blasphemiam, et ideo tamquam blasphemum reputabant morte dignũ. *Mar. 14. g* Vnde Marcus: Summus autem sacerdos scindẽs vestimenta sua, ait: Quid adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiam, quid vobis videtur? *et cetera.* ibi subditur quòd cœperunt quidam cõspuere eum, et velare faciem eius, et colaphis eum cædere. Ex quo potest colligi, quòd bis illusio ista facta est ei, scilicet interdiu et noctu. *Ioan. 18. d* Vnde Ioannes dicit quòd minister dedit ei alapam in domo Annæ, et alij Euangelistæ dicunt quòd illusus fuit in domo Caiphæ, *Mat. 26. g* *Mar. 14. g* ita vt verificetur istud: *Hier. 20. c* Factus sum in derisum tota die, omnes subsannant me. Quia iam olim loquor vociferans iniquitatem, et vastitatem clamito. Et ideo nunc impletum est illud quod prædixit supra: *Sup. 9. e* Oportet filium hominis multa pati, et reprobari a senioribus et principibus sacerdotum, et scribis. Vnde etiam in persona eorum dicitur illud: *Isa. 53. a* Desiderauimus eum despectum, et nouissimum virorum, virum dolorum et scientem infirmitatem: et quasi absconditus vultus eius et despectus, vnde nec reputauimus eum, et nos reputauimus eum quasi leprosum, et percussũ a Deo et humiliatum. *2. Reg. 6. d* In cuius figura dicitur quòd Michol filia Saul spreuit David subsilientem, sic et synagoga Christũ patientẽ, et ideo perdidit prolẽ et hereditatẽ.

CAPVT XXIII.

ET *surgens omnis multitudo eorum*, et cetera.] Post descriptam comprehensionem, et illusionem, hic tertio describit accusationem. Et quoniam Christus erat in Hierusalem, et tamen venerat de finibus Galilææ, ideo pars ista habet duas partes. In quarum prima agitur de accusatione Christi coram Pilato præside Iudææ. In secunda vero de accusatione eius coram Herode principe Galilææ, ibi: *Pilatus autem audiens Galilæam*, et cetera. Circa descriptionem accusationis coram Pilato introducuntur quattuor, scilicet accusatio improba, inquisitio recta, excusatio iusta, accusationis aggrauatio importuna. Quantum ad accusationem improbam, dicit:

Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. Multitudo venit vt quem ratione superare non poterant, saltem vincerent multitudine: *Sap. 4. a* Multigena autem impiorum multitudo non erit vtilis. Et ideo periculosum est cum tali multitudine commisceri, propter quod dicitur: *Eccli. 7. a* Non pecces in multitudine ciuitatis, nec te immittas in populum, quia dicitur: *Eccli. 21. b* Stupa collecta Synagoga peccantium, et consummatio illorum flamma ignis. Hæc autem multitudo conuenit ad multipliciter Christum accusandum, vnde subdit: *Cœperunt autem illum accusare*, accusabant eum tamquam eius aduersarij: *Thre. 3. g* Audisti opprobria eorum Domine, omnes cogitationes eorum aduersum me. Labia insurgentium mihi. Accusant autem eum tamquam peccantem in populum, propter quod subditur: *Dicentes: Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram*, subuersionem populi vocant viri subuersi et subuersores, secundum illud: *Ezec. 2. c* Fili hominis, increduli et subuersores sunt tecum, et cum scorpionibus habitas: verba eorum ne timeas, et vultus eorum ne formides, quia domus exasperans est. Et ideo exasperans, quia suum conuersorem vocat subuersorem. *Hier. 31. d* Vnde Hieremias: Conuerte me, et conuertar, quia tu Dominus Deus meus. Et: *Psal. 125. a* Conuerte Domine captiuitatem, *et cetera.* Accusant etiam eum sicut peccantem in principem, ideo subditur: *et*

A *prohibentem tributa dari Cæsari*, et hoc similiter erat falsum, nam supra dixit: *Sup. 20. d* Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: et quæ sunt Dei, Deo. Accusant etiam eum sicut peccantem in Deum. Vnde additur: *Et dicentem se Christum regem esse.* Sed de hoc non erat accusandus, quia erat verum, secundum illud: *Psal. 2. a* Ego autem constitutus sum rex ab eo, *et cetera*: sed nec ipsi de hoc poterant eum accusare, quia licet se diceret esse Christum coram discipulis, secundum illud: *Mat. 16. c* Vos autem quem me esse dicitis? tamen hoc tacebat coram Iudæis, ne daret eis occasionem malignandi. Vnde Matthæus: *Mat. 16. e* Præcepit discipulis suis, vt nemi-

B ni dicerent, quia ipse esset Iesus Christus: et propterea Iudæis quærentibus hoc ad insidiandum, et accusandum, non respondit simpliciter affirmando, sed medio modo: *Sup. 22. g* Vos dicitis, quia ego sum. Ex quo apparet quòd Iudæi inique, et improbe accusabant Christum.

Secundo quantum ad inquisitionem rectam subditur: *Pilatus autem interrogabat eum dicens: Tu es rex Iudæorum?* Attendendum quòd licet de tribus accusaretur, Pilatus non quæsiuit nisi de vno, quia sciebat quòd alia erant falsa: nam cum sanctitas et bonitas Christi appareret per miracula et eius famam,

C cum per verba ipsius euidens esset, quòd non prohibebat Cæsari reddi tributa, solum de tertio dubitauit, et de eo quærit. *Glos. in hūc locum to. 5.* Vnde Glossa: Pilatus potuit audire quod de tributis dixerat: *Sup. 20. d* Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: et ideo hoc quasi mendacium apertum vilipendens, solum hoc quod nesciebat quæsiuit. Et in hoc recte egit, secundum illud: *Iob 29. e* Causam quam nesciebam diligentissime inuestigabam: sed quia nec ipse dignus erat veritatem audire tamquam incredulus, ideo subdit: *At ille respondens ait: Tu dicis.* Vnde Ioannes: *Ioan. 18. g* Ergo rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis: quia rex sum ego. Sed ideo hoc non affirmat, quia

D Pilatus non erat idoneus ad hanc veritatem suscipiendam, propter quod dicitur: *Ioan. 18. g* Ego in hoc natus sum, vt testimonium perhibeam veritati: omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exiuit ad Iudæos. Ex quo apparet quòd veritatem non veraciter quæsiuit, quia cum quæsiuisset, responsionem non expectauit. Et ideo nec quid esset veritas, nec ipsam veritatem audire promeruit.

Tertio quantum ad excusationem istam addit: *Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum et turbas. Nihil inuenio causæ in hoc homine.* Nam de duobus primis cau-

E sam non inueniebat, quia non quærebat, nec quærendum iudicauerat. De vltimo vero inueniebat quod Christus ei dixerat, sicut dicitur: *Ioan. 18. f* Regnum meum non est de hoc mundo, et ideo Pilatus nullam culpam inueniebat in eo dignam morte, nec mirum quia ipse de se dicit: *Ioan. 14. d* Venit princeps mundi huius, et in me non habet quidquam. Vnde poterat dicere illud: *Iob 13. e* Si fuero iudicatus, scio quòd iustus inueniar. Ex quo apparet quòd sicut boni iudicis est condemnare peccantes, sic est eius excusare et defendere innocentes, secundum illud: *Exo. 23. a* Insontem et iustum non interficies, quia aduersor impium.

F Quarto quantum ad accusationis aggrauationem importunam, subdit: *At illi inualescebant dicentes: Commouet populum docens per vniuersam Iudæam, incipiens a Galilæa vsque huc.* In quo aggrauant accusationem, dum volũt eam notare de seditione, quasi commotor sit totius terræ, sed iniuste eum accusant de cõmotione, quia non commouebat populum ad seditionem sicut Absalon, de quo dicitur: *2. Reg. 15. d* Cum immolaret victimas, facta est coniuratio valida, populusq. concurrens augebatur cum Absalon. Non commouebat ad transgressionem, sicut faciet Antichristus: *Apo. 13. a* Admirata est vniuersa terra post bestiam. Et adorauerunt draconem qui dedit potestatem bestiæ, sed commouit ad compunctionem, secundum illud:

Com-

Psal. 59. a Commouisti terram, et conturbasti eam: sana contritiones eius, *et cetera*. Commouit ad exultationem
Mat.21.a sicut dicitur: Cum intrasset Hierosolymam, com-
Agg. 2. b mota est vniuersa ciuitas. Et: Adhuc vnum modicum est, et ego commouebo cælum et terram. Et ratio huius est, quia docebat non seductoria, sed sa-
Ioan. 6. b lutaria. Vnde et Petrus dicebat: Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Hac doctrina
Ioan.7. e Christus docuerat, sicut dicebat Ioannes: Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit. Et ideo non erat accusandus, sed laudandus, et acceptandus, et maxime a
Tit.1. c principibus sacerdotum, secundum illud: Oportet episcopum esse amplectantem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari doctrina sana. Spiritualiter in hoc quod
Galilæa qd Christus incœpit a Galilæa, quæ interpretatur transmigratio, et pertransijt per Iudæam, et venit vsque in Hierusalem, intelligitur quòd prædicator verus debet hoc ordine prædicare, vt prædicet transmigrationem a statu peccati, confessionem veritatis fidei, et quietationem in visione pacis æternæ, vt sic deseratur malum, discernatur verum, et diligatur bonum. Et in his clauditur triplex bonum, scilicet venia, gratia, et gloria. Bonitas, scientia, et disci-
Ps. 118. i plina. Propter hoc petit propheta in psalmo: Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce me.

Pilatus autem audiens, et cetera. Post descriptam accusationem coram præside, hic describit ordinem accusationis coram Herode, ad cuius ordinatam descriptionem introducuntur quattuor, scilicet cautela Pilati subterfugientis, curiositas Herodis interrogantis, improbitas plebis accusantis, et stoliditas principis vilipendentis. Primo ergo quantum ad cautelam Pilati subterfugientis, dicit:

Pilatus autem audiens Galilæam, interrogauit, si homo Galilæus esset, ideo hoc quærit, vt subterfugiat eum iudicare, si iudicium eius spectat ad alium. Et ratio
Mat.27.b eius redditur in Matthæo: Sciebat enim Pilatus quòd per inuidiam tradidissent eum. Et ideo subterfugiebat, quia vel oportebat quòd prouocaret contra se gentem illam, vel faceret contra iura. Vnde volebat in alium reijcere iudicium. Ideo subdit: *Et vt cognouit quòd de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem qui et ipse Hierosolymis erat illis diebus*. Beda: Ne contra insontem, et quem traditũ per inuidiã nouerat, sententiam dare cogeretur: Herodi audiendum mittit, vt a suo Tetrarcha, vel absolueretur, vel
Beda Glossa in hunc locum to.5. dãnaretur: Vnde apparet quòd Pilatus fecit caute, fecit et iuste, quia noluit sibi vsurpare quod alieni erat iuris, quia dicitur: Non est enim potestas nisi a Deo.
Rom.13. a Quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt. Fecit et pie, quia credidit quòd Herodes hominem suum ab iniquis deberet accusatoribus liberare, secundum il-
Eccli.18.b lud: Miseratio hominis circa proximum suum. Fecit et versute, quia voluit in aduersarium suum periculosum iudicium deuoluere: voluit et eius calumniam declinare, voluit et ei placere de eo quod nihil sibi constabat. Ex quo apparet istud quod supra
Sup.16. b dictum est: Filij huius sæculi, prudentiores filijs in generatione sua sunt.

Secundo quantum ad curiositatem Herodis interrogantis, subdit: *Herodes autem viso Iesu, gauisus est valde*, non propter aspectum credulitatis, sicut
Ioan. 8. g Abraam de quo Ioannes: Abraam pater vester exultauit, vt videret diem meum, et vidit, et gauisus est. Erat enim cupiens ex multo tempore videre eum,
Iob 23. a non per affectum charitatis, sicut Iob: Quis mihi tribuat, vt cognoscam et inueniam illum, et veniam
Sup.10. d vsque ad solium eius? Talibus enim dicitur: Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis quòd multi prophetæ et reges, *et cetera*, non sic Herodes, sed ex curiositate. Vnde addit: *Eo quòd audiret multa de eo, et sperabat signum aliquod videre ab eo fieri*, per appetitum curiositatis. Audiuit autem Sup. 9. a
Herodes Tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, et ait: Quis est autem iste de quo ego talia audio? Et quærebat videre eum. Et quia curiositas maxime viget circa vsum et auditum, secundum illud: Non Eccls.1. b
saturatur oculus visu, neque auris auditu impletur, ideo addit: *Interrogabat autem eum multis sermonibus*. Interrogabat, inquam, non sicut studiosus, sed sicut curiosus: non sicut amator, sed sicut tentator, secundum illud: Ex multa loquela tentabit te, et subridens interrogabit te de absconditis tuis. Et quia Eccli.13.b
non meretur veritatem audire, ideo additur: *At ipse nihil illi respondebat*, tacebat autem Christus in exemplum prudentiæ: Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam. Iustum autem est, indignis diuina celari. Prou.26.a
Vnde Glossa: Tacuit, quia Herodis incredulitas non merebatur diuina audire, et Dominus iactantiam declinabat: Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Item per exemplum patientiæ: Si expaui ad multitudinem nimiã, et despectio propinquorum terruit me, et non magis tacui: super quo Gregorius: Boni apparere nolunt, cum alijs prosunt: quod esset se ostendere, nec prodesse, vt Iesus Herodi non quærenti profectum tacuit, et tamen passus est se derideri. Item innocentiæ. Vnde Glossa: Melior est causa quæ non defenditur, et probatur. Susanna tacuit, et vicit, sicut dicitur. Item in exemplum confidentiæ: Dominus pugnabit pro vobis, et vos tacebitis. In exemplum obedientiæ: Quasi agnus coram tondente se, obmutescet. In exemplum perseuerantiæ. Vnde Glossa: Ambiunt defendi qui timent vinci: nec accusatorem tacendo confirmat, sed despicit non refellendo. Vnde dicitur: Ex ore Altissimi non egredientur nec mala, nec bona.

(Margin: Glos. in hūc locum to.5. — Mat.7. a — Iob 31. d — Greg.li. 22 c.12.super Iob to.1. — Glos.in hūc locum to.5. — Dan. 13.c d — Exo.14. d — Isa. 53. c — Glos.interlin. in hūc locum to.5. — Thre. 3. e)

Tertio quantum ad improbitatem plebis accusantis, subditur: *Stabant autem principes sacerdotum, et scribæ constanter accusantes eum*, hæc autem constantia virtus non erat, sed pertinacia, quia non ex amore iustitiæ veniebat, sed ex liuore inuidiæ. Hæc enim est, quæ armat cor ad proximum impugnandum. Vnde Augustinus: Cum per omne vitium antiqui hostis virus humano cordi infundatur, in zelo inuidiæ per tota viscera serpit. Hæc est qua Cain contra fratrem suum Abel armatur. Et filij Iacob contra Ioseph, Babylonij contra Danielem, Iudæi contra Christum. Erat autem in Iudæis inuidia cum pertinacia, et ideo accusabant eum constanter: nam perseuerantia in illis non est vera constantia, sed duritia et pertinacia, sicut Magi Pharaonis contra Moysem. Vnde dicitur: Quemadmodum autem Iannes et Mambres restiterunt Moysi, ita et hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem. Vnde illi erant imitatores illius draconis, de quo in Apocalypsi: Proiectus est accusator fratrum nostrorum qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte. Et hoc ex inuidia. Nam dicitur: Inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum, imitantur autem illum qui sunt ex parte illius.

(Margin: Aug.ad fratres in Eremo ser. 18. to. 10. — Gen. 4. a — 2.Tim.3.b — Apo.12. c — Sap.2. d)

Quarto quantum ad stoliditatẽ principis vilipendentis, subiungitur: *Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo: et illusit indutum veste alba*, spreuit, inquam, tamquam impotentem: quia signum non fecit: tamquam ignorantem, quia verbum non respondit: tamquam stolidum: quia coram accusantes se non defensauit. Nec tantum spreuit, verum et illusit. Ex quo apparet quòd Christus illusus fuit triplici illusione, scilicet a Iudæis ex malitia: Ab Sup.22. g
Herode ex arrogantia, sicut dicitur hic: a militibus ex ignorantia, sicut dicit Ioannes. Et attendendum Ioan.19.a
quòd Iudæi velauerunt: Herodes induit alba veste: Milites circumdederunt ei purpureum vestimẽtum. Ex quo apparet quòd pontifex noster habuit in sua passione

Indumenta pótificalia. passione vestimenta pontificalia. Amictam scilicet cum velatus est a Iudæis. Albam cum vestitus est alba veste ab Herode: Casulam cum habuit chlamydem coccineam. Et ne quid desit, et manipulum et stolam et cingulum, dum ligatus est ad columnam. Coronam spineam habuit pro mitra, et arundinem in manu pro baculo pastorali, et pro chirothecis et sandalijs habuit manus et pedes sanguine coopertos. Et hæc habentur a prælatis consecrantibus in memoriam Dominicæ passionis. In cuius memoriale conficitur sacramentum altaris. Quia vero Herodes Christum nō inueniebat morte dignum, ideo et ipse declinabat iudicium, ideo additur: *Et remisit ad Pilatum*, tamquam ad amicum, propter quod addit: *Et facti sunt amici Pilatus et Herodes in ipsa die, nam antea inimici erant adinuicem*, ex quo apparet quòd inimicitia respectu boni, parit amicitiam inter malos, ideo mali designantur per vulpes Samsonis, quæ habent caudas colligatas, quia omnes conueniunt in vnum aduersus Dominum, et aduersus Christum eius. Et ideo hi duo designant persecutionem duorum populorum contra Christum. Vnde Glossa: Sicut Herodes et Pilatus, sic Iudæi et Gentiles, cum sint genere et religione, et mente quoque dissentientes, tamen in Christianis persequendis, et fide Christi perimenda consentiunt.

Iudic. 15. a

Psal. 2. a

Glos. in hūc locum to. 5.

Pilatus autem, conuocatis principibus sacerdotum, et magistratibus, et cetera. Postquam descripsit Christi comprehensionem, illusionem, et accusationem, hic quarto describit ipsius condēnationem. Et quoniam Christus condemnatus est, vt duceretur ad patibulum crucis, ideo pars ista habet duas partes. In quarum prima agitur de condemnatione ipsius ad patibulum. In secunda de deductione eius ad crucifigendum, ibi: *Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem*, et cetera. Describit autem Euangelista condemnationem Christi vt iniquam, vt impiā, vt extortam, et vt distortam. Vt iniquam, propter repugnantiam legis iustitiæ. Vt impiam, propter repugnantiam consuetudinis piæ. Vt extortam, propter repugnantiam voluntatis propriæ. Vt distortam, propter repugnantiam rationis rectæ. Primo igitur ad insinuandam repugnantiam condemnationis Christi, et legis iustitiæ, dicit:

Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum, et magistratibus, et plebe, præmittendo citationem: citandi autem sunt actores ad audiendam sententiam, qua reus debet absolui, vel condemnari, quia vt dicitur: Non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem priusquam is qui accusatur præsentes habeat accusatores, locumq. defendendi accipiat ad abluēda crimina. Ideo secundum iuris ordinem, ante lationem partium conuocationem, quibus conuocatis procedendum est, ideo, subditur: *Dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populum*, recolendo accusationem. Vnde Ioannes: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Et post accusationem sequitur inquisitio, ideo subdit: *Et ecce, ego coram vobis interrogans, nullam causam inueni in homine isto, ex his in quibus eum accusatis. Sed neque Herodes. Nam remisi vos ad illum, et ecce, nihil dignum morte actum est ei*. Ostendendo eius innocentiam, quam ostendit per examinationem propriam, et alienam. Vnde Glossa: Pilatus fatetur, nec se, nec Herodem aliquid in occidendo, vel illudendo Christo inuenisse. Nam et recte competit ei illud: Igne me examinasti, et non est inuenta in me iniquitas. Et quia talem, iniquum est condemnari, ideo subdit: *Emendatū ergo illum dimittam*, prædicendo æquam sententiam, hæc enim sententia erat ferenda secundum iustitiam: Ex quo accusabatur innocens, sed Pilatus hoc non audebat facere, sed quærebat assensum partis aduersæ; ostendens quòd non poterat damnari iuste, ne tamen possent

Act. 25. e

Ioan. 18. f

Glos. in hūc locum to. 5

Psal. 16. a

A conqueri de remissione iudicis offert punitionem accusati, in hoc quod dicit se emendatum, idest, flagellatum dimittere velle. Vnde Glossa: Flagris, et ludibrijs, quantum iubetis, afficiam, dummodo ne sitiatis innoxium sanguinem, ex quo apparet repugnantia condemnationis, et legis iustitiæ.

Glos. interlin. in hunc locum to. 5.

Secundo quantum ad repugnantiam condemnationis et consuetudinis piæ, subiungit: *Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum, vnum*, hæc autem necessitas non manebat ex imperiali iure, sed ex consuetudine. Vnde Rabanus: Non imperiali legis sanctione, sed annua gentis, cui per talia placere gaudebat, deuictus consuetudine. Hæc autem consuetudo erat in die festo paschæ, in memoriam liberationis populi de Ægyptiaca seruitute. Vnde Ioannes dicit quòd dixit Pilatus: Est autem consuetudo vobis, vt vnum dimittam vobis in pascha, vultis ergo dimittam vobis regem Iudæorum? Et hæc oblatio erat secundum morem clementiæ, sed hanc recusat peruersitas Iudæorum in Christo. Et ideo addit: *Exclamauit autem simul vniuersa turba, dicens: Tolle hunc, et dimitte nobis Barrabam*, hoc autem petit turba ad suggestionem principum, et scribarum. Vnde Matthæus: Principes autem sacerdotum et seniores persuaserunt populo, vt peterent Barrabam. Et in hoc apparet crudelitas: quia pijssimo Domino prætulerunt impijssimum homicidam. Ideo addit: *Qui erat propter seditionem quamdam factam in ciuitate, et homicidium, missus in carcerem*, et ita erat seditiosus, et homicida. Insuper et latro, sicut dicitur: Erat autem Barrabas latro. Ex quo apparet Iudæorum peruersitas, quia Saluatori prætulerunt seditiosum, benefactori furem, et auctori vitæ prætulerunt virum homicidam. Vnde dicitur: Vos autē sanctum et iustum negastis, et petistis virum homicidam donari vobis: auctorem vero vitæ interfecistis. Et hæc fuit summa impietas, vitam reddere destructori, et auferre vitam fonti totius vitæ. Vnde Glossa: Quia pro Iesu latronem, pro Saluatore interfectorem, pro datore vitæ ademptorem elegerunt, merito salutem perdiderunt, et vitam.

B

Ioan. 18. g

Mat. 27. b

C

Ioan. 18. g

Act. 3. c

D

Glos. in hūc locum to. 5.

Tertio quantum ad repugnantiam condemnationis, et voluntatis in iudice, subdit: *Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Iesum*, ex quo non valebat impietas, non valebat iniquitas, tamdem valebat auctoritas, et voluntas. Hoc autem nolebat Pilatus, tum quia durum erat sibi, tantum virum morti tradere sine causa: tum etiam, quia dissuadebat vxor sua. Vnde Matthæus: Sedente Pilato pro tribunali, misit ad eum vxor eius, dicens: Nihil tibi, et iusto illi. Hæc autem voluntas Pilati non erat plena, sed pigra, secundum illud: Vult et non vult piger. Quia non volebat facere contra turbam, cuius voluntas erat contraria, ideo subditur: *At illi succlamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum*. Vbi ostenditur peruersa Iudæorum voluntas in hoc quòd clamose quærunt. Vnde sibi competit illud: Expectaui vt faceret iudicium, et ecce iniquitas: et iustitiam, et ecce clamor. Pro istius multitudinis clamore dicitur: Væ multitudini populorum multorum, vt multitudo maris sonantis, et tumultus turbarum, sicut sonitus aquarum multarum. Apparet et ex hoc peruersa voluntas, quia quærunt crucifixionem. Vnde Beda: Magna crudelitas, non solum occidere, sed et crucifigere quærunt, vt pedibus et manibus ad lignum confixis, morte vexaretur producta, nec tantum producta, verum et acerba, secundum illud: Foderunt manus meas, et pedes meos. Nec tantum acerba, verumetiam ignominiosa. Morte turpissima condemnemus eum: vnde illum tamquam maledictum pœnæ maledictionis volebant subijcere, quia dicitur: Maledictus a Deo, qui pendet in ligno. Sed hoc non fuit sine diuina dispositione, secundum illud: Christus nos redemit de maledicto

E

Mat. 27. b

Prou. 13. a

Isa. 5. b

F

Isa. 17. d

Beda Glossa in hunc locum to. 5.

Psal. 21. d

Sap. 2. d

Deut. 21. d

Gal. 3. b

dicto legis, factus pro nobis maledictum. Sed impij A hoc ex crudelitate, et iracundia postulabant. De his Hier. 12. c duobus, scilicet clamore et crudelitate dicitur: Facta est mihi hereditas mea quasi leo in silua: dedit con- Psal. 21. d tra me vocem. Et iterum in Psalmo: Quoniam circumdederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me.

Quarto quantum ad repugnantiam cōdemnationis, et rationis rectæ, subiungitur: *Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste, nullam causam mortis inuenio in eo.* Ex quo enim nulla erat in eo causa mortis, interficere eum erat contra dictamen rectæ rationis. Et quia menti inuidæ non sufficit ratio B sine punitione, ideo addit: *Corripiam ergo illum, et dimittam.* Nec tantum hoc dixit verbo, verum et fecit Ioan. 19. a facto, secundum illud: Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, et flagellauit. Vnde Glossa: Hanc cor- Glos. in hūc locum to. 5. rectionem deridendo, et flagellando nefandorum desiderijs exhibuit, ne vsque ad crucifigendum sæuirent. Et quia peruersum cor nec ratione inducitur, nec flectitur pietate, ideo subditur: *At illi instabant vocibus magnis postulantes, vt crucifigeretur, et inualescebant voces eorum.* Ex quo apparet quòd victi viuacitate rationis rectæ, conuertunt se ad preces. Vnde Glos. in hūc locum to. 5. Glossa: Ad preces se conuertunt, vt quod criminan- C do, vel etiam ratiocinando nequiuerant, iam postulando et vociferando perficiant. Vnde etiam Ioan- Ioan. 19. a nes ait: Exiuit ergo iterum Pilatus, et dixit eis: Ecce, adduco vobis eū foras, vt cognoscatis quia in eo nullam inuenio causam, et dixit eis: Ecce homo. Cum ergo vidissent eum pontifices, et ministri, clamabant, dicentes: Crucifige crucifige eum. Ex prædictis ergo colligitur quòd mors Christi principalius impu- Ioan. 19. b tatur Iudæis, quàm Pilato. Vnde Ioannes: Dominus dicit: Qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Nam Iudæi semper institerunt ad eius mortem, sed Pilatus visus est subterfugere septem modis, D scilicet imitatione fori, allegatione innocentiæ, oblatione misericordiæ, ostentatione voluntatis suæ, declaratione quòd hoc esset contra rationem, inflictione pœnæ, et tamdem retorsione culpæ in Iudaicam Mat. 27. e plebem. Vnde Matthæus: Pilatus accepta aqua lauit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum a sanguine iusti huius, vos videritis. Et respondens vniuersus populus, dixit: Sanguis eius super nos, et super filios nostros. Sed licet tot modis vellet eum liberare, tamen præ timore defecit in fine, et declinauit contra dictamen iustitiæ, misericordiæ, voluntatis suæ, et rationis rectæ, ad peruersam populi E voluntatem, ideo addit: *Et Pilatus adiudicauit fieri* Exo. 23. a *petitionem eorum.* Et hoc contra illud: Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio, plurimorum acquiesces sententiæ, vt a vero deuies. Deuiauit autem Pilatus, distortam sententiam dando, in absoluendo malum, et ideo dicit: *Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium, et seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant.* Et quantum ad condemnationem viri iusti, ideo addit: *Iesum vero flagellatum tradidit voluntati eorum.* Ratio autem, quare Pilatus fuit inflexus ad hanc sententiam iniquissimam, fuit inordinatus amor complacentiæ populi, quæ re- F Gal. 1. b trahit a veritate, ideo dicitur: Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Fuit et timor, Ioan. 19. c ne incurreret offensam Cæsaris. Vnde Ioannes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Et subditur ibi quòd Pilatus cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, et sedit pro tribunali, et malam Prou. 29. d sententiam tulit, propter quod dicitur: Qui timet hominem, cito corruet.

Et cum ducerent eum, et cetera. Post descriptam cōdemnationem Christi, hic describit deductionem condemnati, circa quam describendam quattuor introducuntur, scilicet deductio Christi ad patibulum, lamentatio mulierum, reprehensio lamentantium, A et pronunciatio imminentium calamitatum. Primo ergo quantum ad deductionem Christi ad patibulum, dicit:

Et cum ducerent eum apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem venientem de villa: et imposuerunt illi crucem portare post Iesum. Sed contrarium huius videtur dici in Ioanne, vbi dicitur: Susceperunt au- Ioan. 19. d tem Iesum, et eduxerunt eum. Et baiulans sibi crucem exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ, locum. Verumtamen non est contrarietas, quia vtrumque fuit, sed quod tacet Lucas, exprimit Ioannes. Vnde Glos- Glos. in hūc locum to. 5. sa: Primo Dominus portauit crucem, sed postea Simoni imposita est, quem exeuntes obuiam habuerunt. Hoc autem diligenter exprimit Lucas propter mysterium significationis. Simon iste ratione nominis, et gentis, quia erat de Cyrene, designat obedientiam populi gentilis ad ferendam crucem post Christum. Vnde Glossa: Quia Simon non Israelita, sed Glos. in hūc locum to. 5. Cyrenæus erat, per eum gentiles designātur qui portant crucem, cum populi gentium paganis ritibus relictis obedienter amplectuntur vestigia Dominicæ passionis. Et talibus loquitur Petrus: Christus passus 1. Pet. 2. d est pro nobis, vobis relinquens exemplum, *et cetera.* Et talibus Paulus: Iesus extra portam passus est. Exea- Heb. 13. c mus igitur ad eum extra castra, improperium eius portantes. Quia vero Simon angariatus fuit crucem portare, sicut dicitur: Angariauerunt prætereuntem Mar. 15. b quempiam Simonem Cyrenæum, ideo ratione angariæ designat hypocritas, qui crucem portant pro laude humana. Vnde Gregorius: Simon qui portat crucem in angaria, ipse est qui laborat pro laude humana, subeunt enim homines hunc laborem quem non cogit timor vel dilectio Dei. Vel designat accidiosos qui crucem portant cum murmure, pœna, et violentia. Contra tales Bernardus: Væ portantibus crucem, non sicut Saluator suam, sed sicut ille Cyrenæus alienam. Contra quos dicitur: Si quis Sup. 9. c vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam quotidie, *et cetera.* Quia omni die debet in nobis amor pœnitentiæ faciendæ innouari.

Secundo quantum ad lamentationem mulierum concomitantium, subditur: *Sequebatur autem illum multa turba populi et mulierum, quæ plangebant et lamentabantur eum.* Turba quidem sequebatur ex admiratione, sed mulieres ex miseratione. Vnde Glossa: Glos. in hūc locum to. 5. Mali sequuntur vt morientem læti aspiciant, mulieres vt quem viuere desiderabant, moriturum, morientem, et mortuum plorent. Vnde et post mortem dicitur de Magdalena: Maria autem stabat ad Ioan. 20. c monumentum foris plorans. Hæc autem lamentatio fiebat de Christo a mulieribus, non a viris: non quia mulieres essent in amore Christi feruentiores, seu stabiliores, sed quia magis sunt naturaliter ad lacrymas pronæ, et magis compassiuæ naturæ, sicut de Anna dicitur: Flebat igitur mater eius irremedia- Tob. 10. a bilibus lacrymis. Et de Anna matre Samuelis: Cum 1. Reg. 1. b esset Anna amara animo, orauit ad Dominum flens largiter, *et cetera.* Et quia poterant hoc facere magis secure. Vnde Glossa: Non ideo inducitur solus mu- Glos. in hūc locum to. 5. lierum ploratus, quin et viri dolerent, sed quia femineus sexus quasi contemptibilior, liberius poterat præsentibus principibus sacerdotum quid contra eos sentiat ostentare. Vnde potest dici illud: Accingite Isa. 32. c lumbos vestros, super vbera plangite, super regione desiderabili. Vere desiderabilis erat iste super omnes reges vniuersæ terræ. Et ideo hic planctus, et hæc lamentatio designari potuit per lamētationem factam super Iosiam, secūdum illud: Vniuersus Iuda et Hie- 2. Paral. 35. d rusalem luxerunt eum, Hieremias maxime, cuius omnes cantores atque cantatrices vsque in præsentem diem lamentationes super Iosiam replicant. Huiusmodi autem lamentationes magnæ factæ et prædictæ fuerunt pro Saluatore, et ideo leguntur in eius passione. Similiter etiam plangitur mors Christi, et ruina

mina Hierusalem. Vnde in oratione Hieremiæ dicitur: Defecit gaudium cordis nostri: versus est in luctum chorus noster. Cecidit corona capitis nostri: væ nobis, quia peccauimus: propterea mœstum factum est cor nostrum, ideo contenebrati sunt oculi nostri.

Thre. 5. e

Tertio quantum ad reprehensionem lamentantiũ, adiungit: *Conuersus autem ad illas Iesus, dixit: Filiæ Hierusalem nolite flere super me.* Prohibet autem huiusmodi mulieres a fletu, non quia male facerēt Christo compatiendo, cum dicat vir pius et sanctus: Flebam quondam super eo, qui afflictus erat, et compatiebatur anima mea pauperi. Vnde et sanctus Dauid in figura dicebat: Doleo super te frater mi Ionathan, decore nimis, et amabilis super amorem mulierum. Vnde et Christo pauperi et afflicto amabili, et pulcherrimo compatiendum est affectu piissimo secundum illud: Aspicient ad me, quem confixerunt, et plangent eum planctu quasi super vnigenitum, et dolebunt super eum, vt doleri solet in morte primogeniti. Non ergo hic arguitur a Christo, sed quia contristabantur ex mentis deiectione, contra quos dicitur: Non contristemini, sicut et ceteri, qui spem non habent: Si enim credimus, *et cetera*. Vnde Glossa: Ne lamentemini me moriturum, cuius cito resurrectio mortem soluere potest, cuius mors mortem, et ipsum mortis auctorem destruet. Quia ergo contristabantur carnali quadã affectione, scilicet dilectione faciei desideratæ, sicut discipuli: Plorabitis et flebitis vos, mũdus autem gaudebit, *et cetera.* Quia etiam sic flebant super Christo quasi moreretur pro se, non pro humana trãsgressione. Vnde Glossa: Tristabantur de vita mortali, quæ morte finienda erat, non de cæcis qui medicum occidebant. Quandocumque autem passionem Christi recolimus, debemus flere, non pro ipso, qui iam glorificatus est, sed habito respectu ad peccatum nostrum, ideo subdit: *Sed super vos ipsas flete, et super filios vestros.* Non negat igitur quin flendum sit, sed quòd consideratio flentis debet redire super scelus humani generis, pro cuius transgressione Christus mortuus fuit. Quoniam igitur mortuus est pro peccatis nostris, ideo dies passionis suæ debet cum multis lacrymis celebrari. Vnde dicitur: Idcirco ego plorans, et oculus meus deducens aquas: quia longe factus est a me consolator conuertens animam meam: facti sunt filij mei perditi, quoniam inualuit inimicus. Secus autem est de alijs sanctis, vt de Petro, et Paulo, qui mortui sunt ad profectum virtutis, et palmam martyrij obtinendam. Flere ergo debet omnis Christianus super se, et humano genere, quia fuit causa interfectionis Domini sui. Vnde Hieremias: Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum: et plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei? Ex huius mortis speciali memoratione flendum est, quàmdiu sumus in Babylone, in valle lacrymarum et fletuum. Vnde Psalmus: Super flumina Babylonis illic sedimus et fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Flere etiam debet omnis, quia tantam et tam nobilem pietatem non recognoscit multitudo hominum. Deduc quasi torrentem lacrymas per diem et noctem: non des requiem tibi. Flere etiam debet, quia ex hoc pręparatur ad æternam calamitatem, propter quod super eos fleuit Iesus. Videns ciuitatem, fleuit super illam, dicens: Quia si cognouisses et tu. Et: Defecerunt præ lacrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea, effusum est in terra iecur meum super contritionem filiæ populi mei.

Iob 30. d
B
2. Reg. 1. d
Zach. 12. c
1. Thess. 4. c
Glos. in hũc locum to. 5.
C
Ioan. 16. c
Glos. in hũc locum to. 5.
D
Thre. 1. f
E
Hier. 9. a
Psal. 136. a
Thre. 2. f
F
Sup. 19. f
Thre. 2. d

Quarto quantum ad prædictionem imminẽtium calamitatum, subiungit: *Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent: Beatæ steriles, et ventres qui non genuerunt, et vbera quæ non lactauerũt.* Et hoc potest referri ad destructionem Hierusalem, ratione cuius præmittitur supra: Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus, erit enim pressura magna super terram, et ira populo huic: et cadent in ore gladij, et captiui ducentur in omnes gentes. Vel melius refertur ad iudicium finale, ex cuius cõsideratione debet homo flere super se, et super alios peccatores, ne oporteat plangere in aduentu ipsius, secũdum illud: Tunc parebit signum filij hominis in cælo, et tunc plangēt omnes tribus terræ, et videbunt filium hominis sedentem, *et cetera.* Et huic intellectui magis consonat, quod sequitur: *Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos: et collibus: Operite nos.* Hoc erit in apparitione iudicis, secundum illud: Absconderunt se in speluncis, et in petris montium, et dicunt montibus et petris: Cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum, et ab ira agni: quoniam venit dies magnus iræ ipsorum. Et similiter: Et introibunt in speluncas petrarum, et in voragines terræ a facie formidinis Domini, et a gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram, *et cetera.* Quòd autem tales dies horribiles expectandi sint indubitanter, et formidandi, per fletum præueniendi, ostendit ex consideratione suæ passionis, cum subdit: *Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Quasi dicat, si succiditur arbor viua, et fructuosa et speciosa, quid ergo fiet de arida et infructuosa. Est autem Christus lignum viride, quia viuum. Vnde dicitur: Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam, dicitur de sapientia. Et ideo designatur per lignum vitæ, de quo in Genesi: Produxitq. Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, et ad vescendum suaue: lignum etiam vitæ in medio paradisi. Quia etiam fructuosum: Ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum. Quia virtuosum: Folia ligni ad sanitatem gentium, *et cetera.* E contrario, homo peccator est lignum aridum, quia caret vita gratiæ, fructu iustitiæ, et virtute constantiæ propter quod dicitur peccatori: Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus: ne forte elidatur virtus tua per stultitiam, et folia tua comedat, et fructus tuos perdat, et relinquaris velut lignum aridum in eremo. Si ergo summus plantator lignorum paradisi, propter peccatum, sic crudelem mortem permisit pati lignum vitæ, et voluptatis, quid ergo faciet de lignis aridis et spinosis? Vnde Glossa: Si ergo qui peccatum non feci, qui lignum vitæ appellor, mundo duodenos fructus gratiæ per singulos menses affero, sine passione de mundo non exeo, quę tormenta manent illos, qui fructibus sunt vacui? Insuper et lignum vitæ flammis dare non timēt, et ideo dicitur: Si iustus in terra recipit, quanto magis impius et peccator? Et: Quoniam tempus est, vt incipiat iudicium a Domo Dei. Si autem primum a nobis, quis finis eorũ qui non credunt Dei Euangelio?

Sup. 21. e
Mat. 24. f
Apo. 6. d
Isa. 2. d
Prou. 3. b
Gen. 2. b
Apo. 22. a
Apo. 22. a
Eccli. 6. a
Glos. in hũc locum to. 5.
Prou. 11. d
1. Pet. 4. d

Ducebantur autem et alij duo. et cetera. Post descriptam Christi comprehensionem, illusionem, accusationem, et condemnationem, hic quinto loco describit eius crucifixionem, quã describit dupliciter, scilicet ex parte conditionum aggrauantium, et ex parte circumiacentium, ibi: *Erat autem et superscriptio scripta*, et cetera. Circa descriptionem conditionum aggrauantium sex introducuntur, scilicet inhonestas consortij, atrocitas supplicij, benignitas crucifixi, rapacitas militum crucifigentium, malignitas principum insultantium, et crudelitas irridentium crucifixorum. Primo igitur quantum ad inhonestatem consortij, dicit:

Ducebantur autem et alij duo nequam cum eo, vt interficerentur. Alij duo scilicet, qui erant nequam, vt ex iniquitate illorum cum Christo interfectorum prætenderent, quòd Christus vt reprobus patiebatur: sed hoc Dominus præordinauit fieri, secundum illud: Cum sceleratis reputatus est. Tum propter exemplum humilitatis, ratione cuius dicitur in Psal-

Isa. 53. d

Psal. 21. b in Psalmo: Ego autem sum vermis, et non homo:
Isa. 53. a opprobrium hominum, et abiectio plebis. Et desideravimus eum despectum et nouissimum virorum. Tum etiam propter mysterium significationis. Nam per duos latrones, secundum allegoriam intelliguntur duo populi, inter quos, et pro quibus passus est Christus vnus, scilicet Iudæorum, et alter Gentium qui recte latrones dicuntur quia vtrique Deo per superbiam in Adam voluerunt præripere dignitatem propriam. Vnde super istud: Non rapinam
Phil. 2. a arbitratus est esse se æqualem Deo, dicit Glossa:
Glos. in hunc locum to. 6. Adam et Eua voluerunt rapere diuinitatem, et amiserunt felicitatem. Et propter hoc datum fuit signum
Gen. 3. a circumcisionis in remedium quod esset quasi cauterium latronum, et crux etiam Christi in medio latronum, vt per illam a pœna latronum liberemur: sed populus Iudaicus tamquam latro sinister adhuc blasphemat. Gentilis autem confitetur, et orat. Secundum
Latrones quid. Augustinũ autem per duos latrones signatur totum genus humanum in cruce tribulationis et miseriæ affixum: sed altera pars a dextris, vt illi qui pro cælesti gloria: altera a sinistris, vt illi qui pro temporali gloria patiuntur. Et in hoc execrabilis est profecto impietas Iudæorum: quæ quasi latronem affixit cruci omnium Redemptorem. Bonus tamen in mysterio, latro Christus qui insidiatus est diabolo
Iob 40. e vt vasa eius auferret. Ideo Iob: In oculis eius quasi hamo capiet eum. Propter quod Dominus compa-
Sup. 12. e rat se furi: Si sciret paterfamilias, qua hora fur veniret, *et cetera*.

Secundo quantum ad atrocitatem supplicij, dicitur: *Et postquam venerunt in locum, qui vocatur Caluaria, ibi crucifixerunt eum*. Locus iste dicitur Caluariæ, vt dicunt quidam, quia ibi iacebat Adam, et ibi erat Caluaria capitis eius, et hoc videtur dicere Ambrosius super Epistolam ad Romanos. Sed hoc non dicit Ambrosius doctor, Sed Ambrosius adop-
Hieron. in c. 27. Mat. to. 6. pertus. Nam sicut dicit Hieronymus: Adam sepultus est in Ebron, quemadmodum dicitur in Iosue:
Iosue 14. d Dicitur ergo locus Caluariæ, quia ibi continebantur Caluariæ damnatorum qui ibi decollabantur et suspendebantur. Erat autem hic locus extra ciuitatem, quia consuetudo hæc inoleuit ab antiquo, vt
Leuit. 24. c malefici extra castra occiderentur: Educ blasphemũ extra castra, et ponant omnes qui audierunt, manus suas super caput eius: et lapidet eum populus vniuersus. Quod tunc fiebat, propter spectaculum, sed nunc fit propter mysterium, vt significaretur quòd his qui erant extra Hierusalem, profuit passio Chri-
Heb. 13. b sti. Vnde dicitur: Propter quod et Iesus, vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Fuit autem ista eductio præfigurata in edu
Gen. 4. b ctione Abel: in eductione Isaac: in eductione Io-
Gen. 22. a seph: in egressione Dauid de Hierusalem. In hoc igi-
Gen. 37. f tur loco pœnarũ acerbissima pœna crucis crucifixus
2. Reg. 15. d est, secundum illud: Aspicient ad me, quem confi-
Zach. 12. c xerunt. Et: Si affiget homo Deum, quia vos confi-
1. Malac. 3. b gitis me? Tunc impleta est figura de serpente suspenso in palo: Tunc impletum est illud: Et erit vita tua
Num. 21. c quasi pendens ante te. Tunc impleta est prophetia
Deut. 28. g Dauid: Foderunt manus meas, et pedes meos. Tunc
Psal. 21. d impleta est prophetia: Mittamus lignum in panem
Hier. 11. d eius. Et illud: Et post hebdomadas sexaginta duas
Dan. 9. g occidetur Christus. Et illud: Quid sunt plagæ istæ
Zach. 13. c in medio manuum tuarum? Et illud: Sicut ouis ad
Isa. 53. b occisionem ducetur. Tunc impleta sunt omnia præ-
Sup. 18. f dicta de passione Christi. Vnde supra: Consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis. Hæc autem erat pœna latronum. Ideo addit: *Et latrones, vnum a dextris, et alterum a sinistris*, quod factum est non solum in opprobrium verum etiam, Deo disponente, in nostrum documentum.
Latrones quid. Nam per duos latrones intelliguntur caro et mundus: qui sunt crucifigendi ad hoc quòd spiritus noster

A in cruce Domino offeratur, sicut Iesus. Crucifigenda est caro sicut dexter latro, secundum illud: Qui Gal. 5. d
autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt, *et cetera*. Mundus vt latro sinister: Mihi mundus cru- Gal. vlt. d
cifixus est, et ego mundo. Et tunc spiritus in medio crucifigitur cum Christo, vt dicat cum Apostolo: Christo confixus sum cruci. Viuo autem, iam non Gal. 2. d
ego: viuit vero in me Christus. Est autem crux car- Crux quid.
nis rigor disciplinæ: cuius quattuor sunt brachia, scilicet vigilia, abstinentia, asperitas vestium, et disciplina verberum. Crux autem, qua mundus crucifigitur, est paupertas spiritus: cuius quattuor sunt bra-
B chia, contemptus gloriæ, pecuniæ, patriæ, et parentelæ. Crux spiritus est feruor deuotionis: cuius quattuor sunt brachia, scilicet amor, spes, timor, et dolor, Spes sursum, timor deorsum, amor a dextris, et dolor a sinistris. Et de his dicitur: In charitate radicati et fundati, vt possitis comprehendere, *et cetera*. Ephe. 3. d

Tertio quantum ad benignitatem crucifixi subiungit: *Iesus autem dicebat: Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt*, in quo impletur illud: Ipse pec- Isa. 53. d
cata multorum tulit, et pro transgressoribus rogauit. Oratio autem huiusmodi fuit in remedium, quia etiam suis crucifixoribus profuit passio per oratio-
C nem quam fudit. Vnde legitur quòd conuersi sunt Act. 2. g
vno die tria millia: et alio die quinque millia: quia Act. 4. a
vt dicitur: Qui cũ clamore valido, et lacrymis offerẽs Heb. 5. e
exauditus est pro sua reuerentia. Vnde etiam in hoc apparuit quòd fuit pontifex pius et misericors offerendo se, et interpellando pro populi salute. Et propter hoc Lucas solus qui specialiter agit de Christi sacerdotio hanc orationem describit, et narrat. Vnde Beda: Quia Lucas sacerdotij Christi describere Beda Glos.
disposuit, recte Dominus apud eum pro persecutori- in hunc lo-
bus iure sacerdotis intercedit. Et hoc figuratur in cum to. 5.
Aaron, orante pro populo insurgente contra ipsum, Num. 16. g
D de quo ibidem dicitur quòd stans Aaron inter mortuos ac viuentes, pro populo deprecatus est, et plaga cessauit. Vnde etiam Sapiens: Properans enim Sap. 18. d
homo sine querela deprecari pro populis, proferens seruitutis suæ scutum, orationem, et per incensum deprecationem alligans, restitit iræ. Et per hoc Christus dedit exemplum omnibus pontificibus, et etiam omnibus Christianis qui sunt regale sacerdotium, et maxime perfectis orare pro persequentibus, secundum illud: Orate pro persequentibus et calumnian- Mat. 5. g
tibus vos, sicut fecit Christus, et protomartyr Stephanus: Ne statuas illis hoc peccatum. Et cum hoc Act. 7. g
E dixisset obdormiuit.

Quarto quantum ad rapacitatem militum crucifigentium, adiungitur: *Diuidentes vero vestimenta eius, miserunt sortes*, quod expressius dicitur in Ioanne: Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt Ioan. 19. e
vestimenta eius, et fecerunt quattuor partes: vnicuique militi partem. Et postea subditur de tunica inconsutili quòd sortem miserunt, cuius esset. Hoc autem factum est, vt dicit Ioannes, ad complementum prophetiæ: nam propheta Dauid in Psalmo dicit: Diuiserunt sibi vestimenta mea: et super vestem Psal. 21. d
meam miserunt sortem. Et in hoc apparuit rapaci-
F tas militum qui Christum pro sua rapacitate nudauerunt. Et ideo passio Christi signanter significatur per Noe, de quo dicitur quòd bibens vinum inebria- Gen. 9. c
tus est, et nudatus in tabernaculo suo. Per hanc au- Diuisio ve-
tem diuisionem vestium in quattuor partes, intelli- stium quid.
gitur diffusio Ecclesiæ in quattuor partes mundi. Vnde Beda: Quadripartita vestis Domini, quadripar- Beda Glos.
titam eius figurat Ecclesiam, toto scilicet qui quat- in hunc lo-
tuor partibus constat terrarum orbe diffusam, et om- cum to. 5.
nibus eisdem partibus æqualiter, idest, concorditer distributam. Tunica vero illa sortita, omnium partium significat vnitatem, quæ charitatis vinculo continetur. Per missionem autem sortis intelligitur collatio gratiæ, quæ non pro humana distributione, sed

sed potius pro diuina dispositione datur, quia sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur. [Prou. 16. d] Et: Tu Domine qui corda nosti omnium, ostende quem elegeris. [Act. 1. d] Sequitur: Et dederunt sortes eis, et cecidit sors super Matthiam.

Quinto quantum ad malignitatem principum insultantium, subiungit: *Et stabat populus expectans, et deridebant eum principes cum eis*, et sic impletum est illud: Omnes videntes me, deriserunt me: locuti sunt labijs, et mouerunt caput. [Psal. 21. b] Et Iob: Deridetur enim iusti simplicitas. [Iob 12. a] Lampas contempta apud cogitationes diuitum, scilicet principum sacerdotum. Huius figura præcessit in Cham: [Gen. 9. c] Cum vidisset Cham pater Chanaam, verenda scilicet patris sui esse nudata, nunciauit duobus fratribus suis foras. Sic et isti videntes Christi infirmitatem insultabant. Vnde et subditur: *Dicentes: Alios saluos fecit, se saluum faciat, si hic est Christus Dei electus.* Sapiens: [Sap. 2. d] Tentemus quæ ventura sunt illi. Si enim est verus filius Dei, suscipiet illum, et liberabit illum de manu contrariorum. Nec solum hæc dicebant, immo multipliciter insultabant. Vnde Matthæus: [Mat. 27. e] Prætereuntes autem blasphemabant eum, mouentes capita sua, et dicentes: Vah qui destruis templum Dei, et in triduo illud reædificas: salua teipsum. Hoc dicebant populares. Sed principes adhuc malitiosius. Vnde Matthæus: [Mat. 27. e] Alios saluos fecit: seipsum non potest saluum facere, si rex Israel est, descendat nunc de cruce, *et cetera*. Super quo Bernardus: [Ber. in die Pascha ser. 1. in princ. to. 1.] Quid tu Iudæe qui pridie ante crucem agitabas caput sacrilegum? qui sacrum caput Christi exagitabas opprobrijs, dicens: Si Christus rex Israel est, descendat de cruce? o venefica lingua verbum malitiæ, sermo nequam. Hoc plane tuum est, magis autem eius qui mendax est ab initio. Quid enim consequentis videtur habere, vt descendat, si rex est, et non magis ascendat? Immo, quia rex Israel est, titulum regis non deserat, virgam imperij non deponat, cuius nimirum imperium super humerum eius. Alios, inquiunt, saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Immo si descenderit, neminem saluum faceret cum enim saluus esse non possit, nisi qui perseuerauerit vsque in finem: quanto minus poterit esse Saluator?

Sexto quantum ad crudelitatem illudentium crucifixorum, adiungit: *Illudebant autem ei et milites*. Milites quidem illuserunt ante crucifixionem, secundum quod dicitur: [Ioan. 19. a] Milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius, et veste purpurea circumdederunt eum. Et veniebant ad eum, et dicebant: Aue rex Iudæorum, et dabant ei alapas. Ex quo etiam apparet quòd secundum Lucam, Christus ter illusus fuit, [Sup. 22. g] scilicet in domo pontificis, et in præsentia Herodis, et nunc. In quo datur intelligi quòd ista tria genera hominum, quæ specialiter Christus honorauit in terris, Christum inhonorant, scilicet Pontifices, Principes, et Milites. Ita vt eis competat illud: [Isa. 1. a] Filios enutriui, et exaltaui: ipsi autem spreuerunt me. Vnde istis competit illud: [Isa. 57. a] Super quem lusistis? super quem dilatastis os, et eiecistis linguam? numquid non vos filij scelesti. Milites igitur Christum spernebant, et spernandam afflictionem afflicto addebant. Et ideo addit: *Accedentes, et acetum offerentes ei*, dicitur autem quòd dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum. [Mat. 27. d] Et: Dabant ei bibere myrrhatum vinum. [Mar. 15. b] Et vt dicit Augustinus: Credibile est quòd in vinum acetosum immiserint Iudæi fel, et myrrham, quæ sunt amarissima. Et in hoc impletur prophetæ Dauid vaticinium: [Psal. 68. e] Dederunt, inquit, in escam meam fel, et in siti mea potauerunt me aceto. Et in Deuteronomio dicitur de vinea conuersa in amaritudinem: [Deut. 32. e] Vua eorum vua fellis, et botri amarissimi. Fel draconum vinum eorum, et venenum aspidum insanabile. Et de hoc dicitur: [Ioan. 19. f] Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit:

A Consummatum est: quia cum passus esset in auditu per contumelias: in visu per lacrymas: in tactu, per plagas, non restabat nisi vt pateretur in gustu et lingua, contra illam delectationem, quam in esu pomi habuit Adam, et Eua. [Gen. 3. a] Et quia huius tentatio per auditum introiuit, ideo totiens replicantur contumeliæ contra Christum. Vnde adiungit: *Dicentes: Si tu es rex Iudæorum, saluum te fac.* Vnde isti milites designantur per seruos regis assyriorum qui blasphemauerunt Dominum, de quibus Isaias: [Isa. 38. d] Cui exprobrasti, et quem blasphemasti, et super quem exaltasti vocem tuam, et leuasti altitudinem oculorum tuorum? B Ad sanctum Israel, in manu seruorum tuorum exprobrasti Domino. Sed Dominus istis blasphemijs non cessit, vt daret exemplum patientiæ et perseuerantiæ, secundum illud: Exemplum accipite fratres exitus mali laboris et patientiæ. [Iac. 5. b] Et post sufferentiam Iob audistis, *et cetera*. Vnde Bernardus: [Ber. in die Pascha ser. 1. non longe a princ. to. 1.] Sine causa maligne parasti sagittas tuas in pharetra, et discipulorum suspiria cumulans opprobrijs Iudæorum: illi quippe desperant, isti improperant, sed Christo neutra tela nocebunt, aliud tempus elegit confortandis discipulis, aduersarijs confutandis patientiam magis exhibet, humilitatem commendat, C obedientiam implet, perficit charitatem. His nempe virtutum gemmis, quattuor cornua crucis adornantur, et est supereminentior charitas, a dextris obedientia, patientia a sinistris radix virtutum, humilitas in profundo, his ditauit trophæum crucis, consummatio Dominicæ passionis.

Erat autem et superscriptio scripta super eum litteris Græcis, et Latinis, et Hebraicis, et cetera. Postquam descripsit aggrauantia Christi passionem, hic describit circumadiacentia: Hæc autem fuerunt quattuor, scilicet superscriptio iudicis, blasphemia latronis, confessio pœnitentis, et misericordia Saluatoris. D Primo igitur quantum ad superscriptionem iudicis, dicit:

Erat autem et superscriptio scripta super eum litteris Græcis et Latinis et Hebraicis: Hic est rex Iudæorum, hanc superscriptionem posuit Pilatus per modum tituli, in quo intendebat inscribere causam suæ passionis. Vnde Marcus: [Mar. 15. e] Et erat titulus causæ eius inscriptus: Rex Iudæorum. In quo ostenditur causa, quare crucifixus est secundum veritatem, sed Iudæi non acceptabant. Vnde Ioannes: [Ioan. 19. d] Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt, et dicebant Pilato pontifices Iudæorum: Noli scribere, Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit: Rex sum Iudæorum. E Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi. Ex quo apparet quòd diuino intuitu titulus scriptus est. Vnde Beda dicit: [Beda Glossa in hunc locum to. 5.] Ideo immolato titulus superpositus est, vt a cunctis legi et credere volentibus pateat, quia per crucem non perdidit sed corroborauit imperium, secundum illud: Factus est principatus super humerum eius. [Isa. 9. b] Et in Psalmo: Dominus regnauit a ligno. [Psal. 95. e] Est autem titulus triplex, scilicet, memorialis qui scribitur in tumulis mortuorum: præconialis qui in portis ciuitatum: et triumphalis qui continet causam et ordinem triumphi. Et consueuit scribi in aris, et talis fuit F iste titulus, de quo Isaias: [Isa. 19. e] Erit altare Domini in medio terræ Ægypti, et titulus Domini iuxta terminum eius. Hic autem scriptus est tribus linguis, quia licet essent septuaginta duæ, tres tamen erant eminentes. Vnde Glossa: [Glos. in hunc locum to. 5.] Hæ tres linguæ præ ceteris eminebant: Hebræa propter Iudæos de lege gloriantes. Græca propter gentilium sapientiam. Latina propter Romanos imperantes. Ergo velint nolint Iudæi, omne regnum mundi, omnis sapientia mundana, omnia diuinæ legis sacramenta testantur quòd Iesus est Imperator credentium et confitentium. Vel ideo tribus linguis, quia istæ tres linguæ, innuunt mysterium Trinitatis. [Aug. in Ps. 55. prope prin. to. 8.] Videtur etiam firmum testimonium veritatis, Vnde Augustinus: Tribus linguis

quasi

quasi tribus testibus titulus est approbatus, quia in ore duorum vel trium stat omne verbum.

Secundo quantum ad blasphemiam latronis, subdit: *Vnus autem de his qui pendebant latronibus, blasphemabat eum dicens: Si tu es Christus, saluum fac teipsum et nos.* Sed contrarium huius videtur dicere Marcus, vbi sic ait: Et qui cum eo crucifixi erant, *Mar. 15. c* conuiciabantur ei. Similiter et Matthæus. *Mat. 27. e* Sed hæc contrarietas dissoluitur dupliciter. Vno modo quòd verbum Matthæi et Marci intelligatur per synecdochen, vt quod est partis attribuatur toti: vel quòd ambo principio blasphemarunt, sed alter tantum perstitit. Et hic blasphemabat, quia veraciter non petebat saluari, sed irrisorie. Et hoc erat pessimum, quòd miser et pauper irrideret pauperem afflictum, *Prou. 28. a* propter quod dicitur: Vir pauper calumnians pauperes, similis est imbri vehementi, in quo paratur fames. Sed Dominus huic non respondet, vt formam daret patientiæ. *1. Pet. 2. d* Vnde Petrus: Cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur. Vt etiam doceret exemplo illud Apostoli: *Rom. 12. e* Benedicite persequentibus vos: benedicite, et nolite maledicere. Hoc enim virtuosum est. Vnde Chrysostomus: *Chrysost. in c. 27. Mat. homil. 88. to. 2.* Mirabilius est hominem conuicia passum non moueri, quàm hominem vulneratum et percussum non cadere.

Tertio quantum ad confessionem pœnitentis, adiungit: *Respondens autem alter, increpabat eum dicens: Neque tu times Deum, quòd in eadem damnatione es?* Quod dicit detestando alienã culpam, quod est opus vere pœnitentis, secundum illud: *Ephe. 5. e* Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite. Nec tantum alienam, verum et suam. Vnde addit: *et nos quidem iuste, nam digna factis recipimus.* Et hoc est vere pœnitentium, secundum illud: *Dan. 3. e* Iustus es in omnibus quæ fecisti nobis, et vniuersa opera tua vera: peccauimus enim et inique egimus recedentes a te. Nec etiam tantum agnoscit culpam propriam, verumetiam Christi innocentiam prædicat, vnde subdit: *Hic vero nihil mali gessit*, secundum *1. Pet. 2. d* illud: Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Nec tantum prædicat Christi innocentiam vitæ, verumetiam excellentiam agnoscit potentiæ, et ideo subiungit: *Et dicebat ad Iesum: Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum.* In quo simul confitetur Christi excellentiam regalem, et petit misericordiæ relaxationem. Sic orabat Nehemias: *Nehe. 5. d* Memento mei Deus meus in bonum. Psalmus: *Psal. 24. a* Reminiscere miserationum tuarum Domine, *et cetera.* Et iterum: *Ibid. b* Secundum misericordiam memento mei tu, propter bonitatem tuam Domine. Apparet igitur quòd in latrone hoc fuit veritas fidei, et confessio veritatis, reprobando malum, approbando bonum, et asserendo verum. Fuit etiam supplicatio orationis. Vnde Glossa: *Glos. in hũc locum to. 5.* Magna gratia in hoc latrone eminet, nullum membrum a supplicio liberum habet, præter cor et linguam: quod autem liberum habet, offert: credit corde, confitetur ore. Et in hoc apparet illud quod dicitur supra: *Sup. 17. g* Erunt duo in agro, vnus assumetur, et alter relinquetur, secundum profunditatem diuinorum iudiciorum.

Quarto quãtum ad misericordiam Saluatoris subiungit: *Et dixit illi Iesus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* In quo Christus miram ostendit misericordiam tamquam piissimus Pontifex, quia pœnitentiam latronis quantumcumque seram, non refutauit: et amplius quàm latro petebat, concessit. Vnde Ambrosius: *Amb. li. 10. in cap. 23. Luca to. 3.* Pulcherrimum affectandæ conuersionis exemplum, quod tam cito latroni venia relaxatur, et vberior gratia, quàm precatio. Semper enim Dominus Deus plus tribuit quàm rogatur, cũ enim peteret veniam, obtinuit paradisum. Et attende quod dicit: *Eris in paradiso*, non, inquam, in cælesti, in quem nullus ante Christum ascendit: sed in beata vi-

A sione Dei. Vnde Ambrosius: *Amb. vbi supra.* Vita est esse cum Christo, quia vbi est Christus, ibi est regnum. Et nota hic quòd paradisus in scriptura dicitur primus hortus voluptatis: *Gen. 2. b* Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis a principio. Et Patria cælestis; *Apo. 2. b* Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei. Et visio speciei Christi: *2. Cor. 12. a* Raptus est in paradisum, et audiuit arcana verba, *et cetera*. Allegorice dicitur Ecclesia: *Gen. 2. b* Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum. Dicitur etiam virgo beata: *Cant. 4. d* Hortus conclusus fons signatus, emissiones tuæ paradisus. Sacra scriptura: *Eccli. 24. d* Ego sicut aquæductus exiui de paradiso. B Tropologice dicitur gratia: *Eccli. 40. c* Gratia sicut paradisus in benedictionibus. Dicitur anima timorata: *Eccli. 40. d* Timor Domini sicut paradisus benedictionis. Dicitur etiam vita religiosa: *Gen. 13. c* Regio Iordanus vniuersa irrigabitur, sicut paradisus Domini. Accipitur autem hic pro beata visione Christi, quia vt dicitur in Ioanne: *Ioan. 17. a* Hæc est autem vita æterna vt cognoscãt te solum Deum verum et quem misisti Iesum Christum.

Erat autem fere hora sexta, et cetera. Post descriptam Christi comprehensionem, illusionem, accusationem, condemnationem, et crucifixionem, hic C describit Euangelista eius mortem et tumulationem, et habet hæc pars duas. In quarum prima agitur de morte: In secunda de sepultura, ibi: *Et ecce vir nomine Ioseph*, et cetera. Circa descriptionem autem mortis Christi, quattuor introducuntur, scilicet mirabilis perturbatio mundi, lacrymosa exspiratio Christi, fidelis confessio Centurionis, et tremebunda compunctio plebis. Primo igitur quantum ad mirabilem perturbationem mundi, quæ mortem Christi antecessit, dicit:

Erat autem fere hora sexta. Dicit autem Ioannes et *Ioan. 19. e* Matthæus quòd hora erat sexta. *Mat. 27. e* Et ait Marcus quòd D erat hora tertia. *Mat. 15. c* Sed Lucas remouens istam controuersiam ostendit quòd fuit inter tertiam, et sextam horam, sed plus accessit ad sextam, vnde Euangelistæ alij a Marco nominant extremam, et Lucas exprimit mediam horam: In hac sexta hora, et sexta ætate, et sexta feria crucifixus est Iesus pro homine, qui fuit *Gen. 1. d* sexta die formatus. Post hanc sextam horam, Christo pendente in cruce et approximante ad mortem, facta est vniuersalis commotio creaturæ, vnde addit: *Et tenebræ factæ sunt in vniuersam terram vsque in horam nonam, et obscuratus est Sol*. Hæ autem tenebræ non potuerunt esse per naturam, sicut fit eclipsis, tri- E plici ex causa, scilicet quia Luna erat quartadecima, et ideo in perfecta distantia a Sole. Et quia eclipsis non aufert omnino lumen omnibus partibus terræ, et quia non potest per tres horas durare, ideo hic triplex miraculum fuit: Et propterea refertur quòd beatus Dionysius cum esset in Ægypto, et videret obscurationem illam, *Dionys. in epist. ad Polycarpum Pont.* dixit, aut elementa mutantur, aut Deus naturæ patitur, et elementa sibi compatiuntur. Vnde et ipse dicit in epistola contra Apollofanium: Dic, quid dicis de eclipsi, quæ fuit in salutari cruce? Nos enim constituti simul apud Eliopolim, hoc est, ciuitatem solis, mirabiliter vidimus quo modo feria F quadam sexta, ferme hora etiam quasi sexta, Luna ei se iniiciente, Sol est horribiliter obscuratus, quia non Deus, sed creatura Dei lucis suæ occubitu lucere nequiuit. Obfuso itaque vniformiter caligine tabescente, vt purgatum redijt Solis diametrum, regulam Philippi Aridei assumpsimus. Cumq. reperimus quod erat notissimum, eotenus fatigatione ecliptica Solem pati molestias non debere, et ab Oriẽte Lunam solarem fulgorem velis ethiopicis obducentem, Solem in occidua hora captare profugia, tunc autem lutigenos thesauros, caligines, quas geminant vsque in Heliacos, vt putauimus, proferentes, recondere Occidentes, præsertim cum Lunæ deesset, et nec conuentus tempus propinquaret, *et cetera*. Et quia Christus non

stus non solum erat Dominus naturæ, verum et legalis obseruantiæ; ideo addit: *Et velum templi scissum est medium*. Nec tantum hoc, verum et aliæ creaturæ sibi compassæ sunt: Petræ scissæ sunt, et monumenta aperta sunt. Et hoc totum in testimonium diuinitatis Christi. Hieronymus: Et ideo compatiuntur elementa Conditori suo: refugit sol, quia non potuit videre mortem Christi, collaborat laboranti, et blasphemantibus suæ lucis beneficium retraxit: nam Sol obscuratur, terra mouetur, petræ scinduntur, velum templi diuiditur, sepulchra aperiuntur, solus miser homo non compatitur, pro quo solo Christus patitur. Attendendum autem quòd in illa solis obscuratione intelligitur obcæcatio Iudæorum, et in scissione veli reuelatio scripturarum, quæ facta est gentibus. Vnde dicitur: In iudicium ego in hunc mundum veni: vt qui non vident videant, et qui vidēt cæci fiant. Vel ad tempus finale potest referri, de quo in Psalmo: Posuisti tenebras, et facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ siluæ.

Mat. 27. f — Ioan. 9. g — Ps. 103. c — (margin letters A, B)

Secundo quantum ad lacrymosam expirationem Christi, subdit: *Et clamans voce magna Iesus, ait: Pater in manus tuas commendo spiritum meum.* Sed videtur contrarietas inter Euangelistas. Nam Matthæus, et Marcus dicunt quòd clamauit: Eli, eli. Et Ioannes dicit quòd clamauit: Consummatum est, sed totum hoc verū est quia ter clamauit. Et primo dixit quod dixit Matthæus, deinde secundo quod Ioannes, et tertio quod Lucas, et hoc insinuat ipse Euangelista Lucas in hoc quod subdit: *Et hæc dicens expirauit*. Ex quo apparet quòd expirauit simul clamando et orando, vt ostenderet quòd ipse est Deus verus, Pontifex noster, propter quod dicitur: Qui in diebus carnis suæ, preces, supplicationesq. ad eum qui possit illum saluum facere a morte, cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Sequitur: Et cōsummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ, appellatus a Deo Pontifex iuxta ordinem Melchisedech. Ideo autem simul clamans et lacrymans expirauit, vt in lacrymis intelligatur vera Christi passio et humanitas. In clamore vero diuinitas, quia cum nullus posset clamare per naturam nisi qui habet sanguinem sufficientem in corde, et spiritum ad respirationem, impossibile est quòd per naturam quis expiret et clamet. Ideo ostendit in clamore mortis se omnipotentem, et verum esse quod dixit: Potestatem habeo ponendi animam meam: et potestatem habeo iterum sumendi eam. Et paulo superius: Nemo tollit eam a me: sed ego pono eam a meipso. Et ideo Isaias: Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuū, et volūtas Domini in manu eius dirigetur.

Mat. 27. e — Mar. 15. e — Ioan. 19. f — Heb. 5. c — Ioan. 10. d — Ibid. d — Isa. 53. d — (margin letters C, D, E)

Tertio quantum ad fidelem confessionem Centurionis, adiungit: *Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificauit Deum, dicens: Vere hic homo iustus erat.* Hæc autem fidelis confessio ortum habuit ex visione mirabilium quæ facta sunt in commotione mundi, et maxime in modo moriendi. Vnde Matthæus: Centurio autem et qui cum eo erant custodientes Iesum, viso terræmotu, et his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere filius Dei erat iste. Sed Marcus dicit quòd videns Centurio, quia sic clamans expirasset, ait: Vere hic homo filius Dei erat. Lucas autem comprehendit vtrumque, cum dicit: *Videns autem Centurio quod factum fuerat*, et cetera. Vnde in hoc Centurione apparuit promptitudo in gentibus ad fidem, et e contrario in Iudæis obduratio ad incredulitatem. Propter quod et Beda ait: Videns quòd ita haberet potestatem emittēdi spiritum (quod non potest nisi Conditor animarum) ipse qui crucifixerat eum, in ipso passionis scandalo, confitetur Dei filiū, quem Iudæi post, miraculo credere noluerunt. Sed quia principes sacerdotum cum hæc vidissent, non glorificauerunt Deum, ideo excæcati sunt, secūdum illud: Quia cum cognouissent Deū, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum.

Mat. 27. f — Mar. 15. d — Beda Glossa in hunc locum to. 5. — Rom. 1. e — (margin letter F)

Quarto quantum ad tremebundam compunctionem plebis, subiungit: *Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, et videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua reuertebantur*. Percussio namque pectoris est signum pœnitentiæ et compunctionis, sicut supra de publicano, qui percutiebat pectus suū, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Intelligitur autem per hanc turbam populus Iudæorum, qui etsi veritatem videret, vt Centurio solum pectus percussit, sed in vocem confessionis non prorupit. Vnde Glossa: Videamus distantiam gentis et gentis. Gentiles moriente Christo apertæ confessionis voce Deū glorificant, Iudæi percutientes pectora solum, silentes domum redeunt. Vnde redibant domum quia etsi videretur eis iniuste actum contra Christum, tamen ad eum modicum vel nullum habebant affectum. Nec mirum quia noti eius reputabant eum tamquam alienum, licet non omnino perdidissent affectum. Ideo subdit: *Stabant autem omnes noti eius a longe: et mulieres quæ secutæ eum erant a Galilæa hæc videntes*. Et sic impletum est illud: Elongasti a me amicum et proximum: et notos meos a miseria. Et Iob: Fratres meos longe fecit a me, et noti mei quasi alieni recesserunt a me. Et ratio huius erat quia iam pauperrimus erat, et despectus, et interfectus: Fratres omnes pauperis oderunt eum, insuper et amici procul recesserunt ab eo. Verumtamen virgo gloriosa et domina nostra sancta Maria non fuit elongata nec affectu, nec situ. Nam dicitur: Stabant autem iuxta crucem Iesu, mater eius et soror matris eius. Et propinquissima fuit affectu. Vnde supra: Tuam ipsius animam pertransibit gladius. Vnde quem in natiuitate cum gaudio peperit, in passione cum doloribus ingentibus parturiuit.

Sup. 18. e — Glos. in hūc locum to. 5. — Psal. 87. d — Iob 19. b — Prou. 19. a — Ioan. 19. e — Sup. 2. e

Et ecce, vir nomine Ioseph, et cetera. Postquam Euangelista descripsit Christi comprehensionem, illusionem, accusationem, condemnationem, crucifixionem, et mortem. Hic tandem describit eius tumulationem, circa cuius descriptionem quattuor introducuntur, scilicet dignitas sepelientis, honorificentia sepulturæ, opportunitas temporis, et reuerentia mulierum in tumulatione. Primo igitur quantum ad dignitatem sepelientis, dicit:

Et ecce, vir. Demonstrat eum tamquam dignum et idoneum ad Christum sepeliendum, propter quod describit ipsum ex nomine, cum dicit: *Nomine Ioseph*. Vt sicut Ioseph Christum nutrierat, vt dicitur: Ioseph fili Dauid noli timere accipere Mariam coniugem tuam, *et cetera*. Et iterum: Accipe puerum et matrem eius; sic alter Ioseph sepeliret eum, et tamquam granum frumenti in suo horreo collocaret. Sicut ille Ioseph qui reseruauit frumenta populis in Ægypto. Describit eum etiam ex dignitate, dicens: *Qui erat decurio*. Glossa: Decurio est, qui de ordine curiæ administrat, vel decurio dicitur qui decem præerat, sicut Centurio, qui erat super centum, secundum illud: Dixit Ietro ad Moysen: Prouide de omni plebe viros potentes et timentes Deum, in quibus sit veritas, et qui oderint auaritiam: et constitue ex eis tribunos et centuriones, et quinquagenarios, et decanos, qui iudicent populum omni tempore. Describitur autem a vita, cum addit: *Vir bonus, et iustus*, bonus interius, et iustus exterius, secundum illud: Bonus homo, de bono thesauro profert bona. Describit a voluntate, cum subdit: *Hic non consenserat concilio, et actibus eorum*. Vnde sibi bene competit illud: Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum. Et Hieronymus dicit quòd aliqui dixerunt, quòd ille Psalmus per appropriationem quamdam de isto Ioseph debet intelligi. Describit autem eum a Patria, cum dicit:

Mat. 1. e — Mat. 2. c — Gen. 41. g — Glos. interlin. in hunc locum to. 5. — Exo. 18. d — Mat. 12. e — Psal. 1. a — Hieron. in Ps. 1. to. 7.

dicit: *Ab Arimathæa ciuitate Iudææ*, hoc est idem quod Ramatha, quæ fuit ciuitas Samuelis, secun-
1. Reg. 1. a dum quod dicitur: Fuit vir vnus de Ramathaim
Gloss. interlin. in hũc locum to. 5. Sophim. Vnde Glossa: Ipsa est Ramathaim ciuitas Helcanæ et Samuelis. Describit eum a fidei religione, cum addit: *qui expectabat et ipse regnum Dei*, sic
Sup. 2. e dicitur de Symeone quòd erat expectans consolationem Israel: et Spiritus sanctus erat in eo. Describit eum a constantia, cum subdit: *Hic accessit ad Pilatum, et petijt corpus Iesu*, et hoc quidem fecit cum magna constantia, non veritus nec ferocitatem gentilium, nec malignitatem principum et sacerdotum.
Mar. 15. d Quoniam dicitur quòd audacter introiuit ad Pilatum, et petijt corpus Iesu. Vnde Ioseph qui se prius
Ioan. 19. g occultauerat, sicut dicitur in Ioannem: Quòd esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum. Hic iam patefecit seipsum. In quo datur intelligi, quòd discipuli veritatis in articulo necessita-
Sup. 9. e tis debent manifestari, nam dicitur Supra: Qui me erubuerit et meos sermones, hunc filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua, et patris, *et cetera*. Moraliter autem per hunc Ioseph intelligitur prælatus qui eripit Christum de manu Pilati, idest de manu tyrannorum, qui debet esse vir non tantum
Eccli. 7. a sexu, sed ætate et virilitate, quia dicitur: Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates. Debet esse Ioseph, scilicet suum et aliorum
Gen. 49. e profectum requirens, secundum illud: Filius accrescens Ioseph. Debet esse decurio nobilis, idest nobiliter tractans negotia curiæ Christi, secundum il-
1. Cor. 4. a lud: Sic nos æstimet homo vt ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei. Vnde dixit Aposto-
2. Tim. 2. a lus prælato: Labora sicut bonus miles Christi Iesu.
Prou. vlt. c Et talis est nobilis, secundum illud: Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus terræ.
Iob 1. a Debet esse vir bonus et iustus, sicut Iob: Erat vir ille simplex et rectus, *et cetera*. Et debet esse dissen-
Eccli. 37. d tiens a malo consilio, secundum illud: A consilia-
Rom. 1. d rio serua animam tuam, *et cetera*. Quia digni sunt morte non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Et debet esse ab Aritmathæa, quæ interpretatur vigilia donationis, vt vigilet cir-
Prou. 27. d ca gregem sibi commissum: Diligenter agnosce vul-
Sup. 2. b tum pecoris tui, *et cetera*. Et ideo supra dicitur quòd pastores erant vigilantes, et custodientes vigilias noctis, *et cetera*. Et debet esse expectans regnum Dei,
Iac. 5. b secundum illud: Ecce, agricola expectat pretiosum fructum terræ: patienter ferens donec accipiat temporaneum et serotinum. Talis igitur prælatus in quo virilitas, studiositas, nobilitas morum, iustitia, innocentia, vigilantia, et confidentia viget, idoneus est vt Christum in mẽbris suis crucifixum suscipiat, et collocet in locum quietis, et Ecclesiasticæ vnitatis.

Secundo quantum ad honorificentiam sepulturæ, subdit: *Et depositum inuoluit sindone*, hoc enim conuenientissimum erat mundissimæ carni Christi. Vnde institutum est in Ecclesia, vt corporalia sint de simplici tela linea et munda, non tincta, nec varijs coloribus rubricata, sicut enim ara gerit figuram crucis, et calix tumuli, et patena lapidis suprapositi, sic corporale gerit figuram sindonis. Vnde versus:

Ara crucis, tumuli, calix, lapidisq. patena:
Sindonis officium candida byssus habet.

Prou. vlt. c Et ideo in huius figuram dicitur: Sindonem fecit et vendidit, et cingulum tradidit Chananæo. In
Ezec. 9. a huius etiã figuram dicitur: quòd vir qui erat in medio sex virorum vestitus erat lineis. Et hoc in signum innocẽtiæ, ratione cuius agno immaculato et albissimo comparatur, propter quod etiam sponsa eius
Apo. 19. b debet vestiri puritate innocentiæ: Venerunt nuptiæ agni, et vxor eius præparauit se. Et datum est illi, vt cooperiat se byssino splendenti, et candido. Byssinum enim, iustificationes sunt sanctorum. Sed quia hæc munditia fuit perfectissime in solo Christo, qui

A solus fuit inter mortuos liber, ideo solus sepultus est intra nouum monumentum, et propterea subdit: *Et posuit illud in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat*. Beda: Solus Dominus in tumu- Beda Gloss.
lo includitur, vt sepultura illius et resurrectio a no- in hunc lo-
stra fragilitate naturæ dissimilis monstretur. Vnde cum to. 5.
Isaias: Ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepul- Isa. 11. e
crum eius gloriosum. Tunc verificatum est illud: Lapsa est in lacum vita mea, et posuerunt lapidem Thre. 3. f
super me. Ideo autem positus fuit in monumento exciso, quia sic conueniebat fieri de Christo, qui erat lapis excisus de monte sine manibus: Hoc etiam fa- Dan. 2. g
B ctum est ne quis posset dicere quòd suffossum esset monumentum, propter quod etiam in resurrectionis veræ argumentum custodes deputati sunt. Erat autem monumentum, vt dicunt expositores, quasi quædam domus rotunda in rupe excisa, tantæ altitudinis, vt homo extenta manu vix tangeret culmen, habens introitum ab oriente. Locus autem corporis sepulti erat ab aquilone de ipsa rupe septem pedes habens longitudinis, tribus palmis a terra eminens, a parte meridiana omnino patens, vnde corpus inferebatur. Talis autem dispositio optime congruebat Christi sepulcro, cuius ortus et occasus,
C somnus et resurrectio, tamquam sol iustitiæ totum perlustrauit mundum, secundum illud: Oritur Sol, Eccles. 1. a
et occidit, et post gyrat per meridiem, et flectitur ad aquilonem. Vt sic virtute Christi resurgentis a quattuor ventis veniat spiritus, et insufflet super interfectos suscitandos. Vnde dicitur: Ab oriente ad- Isa. 43. e
ducam semen tuum, et ab occidente congregabo te. Dicam aquiloni: Da: Et austro: Noli prohibere.

Tertio quantum ad opportunitatem temporis, dicit: *Et dies erat parasceues, et sabbatum illucescebat*. Dies parasceues est dies veneris, qui ideo dicitur parasceue quòd interpretatur præparatio, quia in ea
D præparabantur quæ erant necessaria ad sabbatum, et ita erat sexta feria, in qua Dominus passus fuit, in media die, hoc est in vespera, sed sepultus fuit in sero, hoc est, in vespera sabbati. Quia sicut sextus dies conueniebat morti Christi, et crucifixioni, sic septimus conueniebat sepulturæ, et Christi quieti. Vnde Beda: Sexta die factus est homo, septima Beda Gloss.
quieuit Deus: Sexta ergo die crucifixus humanæ re- in hunc lo-
parationis implet arcanum, sabbato quiescens sepul- cum to. 5.
cro resurrectionis expectat euentum. Ideo in figuram huius dicitur: Requieuit Deus die septimo ab Gen. 2. a
E vniuerso opere quod patrarat. Et benedixit diei septimo, et sanctificauit illum: quia in ipso cessauerat ab omni opere suo. Et propter hoc sanctus Lucas determinans tempus sepulturæ Christi, non tacuit, sed expressit de sabbato vt actum est. Et propter mysterium tropologiæ, quia in hoc significatur quòd homo per sex ætates cum Christo debet contribulari et crucifigi, vt in morte sua habeat sabbatismum, secundum illud: In sex tribulationibus liberabit te, Iob 5. c
et in septima non tanget te malum. Quia dicitur: Beati mortui qui in Domino moriuntur. Amodo Apo. 14. c
iam dicit spiritus, vt requiescant a laboribus suis. Et ideo signanter dicit quòd sabbatum illucescebat
F cum nox inciperet, quia nox illa terminabatur in lucem, sic et mors iustorum in lucem terminatur et vitam, vt homo possit dicere illud: Et nox illumi- Ps. 138. b
natio mea in delicijs meis. Quia tenebræ non obscurabuntur a te, et nox sicut dies illuminabitur. Hoc etiam dixit ad certitudinem veritatis historiæ, vt ex hoc appareat, quòd parasceue dicitur non respectu primæ diei azymorum, sicut dicunt Græci, sed respectu sabbati. Nam quamuis primus dies azymorum esset celeberrimus, licebat tamen in eo victualia præparare, sed non in sabbato, et maxime in maximo sabbato, quia tunc dies erat azymorum. Vnde dicitur: Erat enim magnus dies ille sabbati. Magnus quidem erat, quia sabbatum: Maior quia Ioan. 19. f

sabbatum paschale: Maximus, quia tunc facta est A
impletio figuræ per veritatem. Et tunc cessauit sabbatum cum fuit impletum, et dies Dominicus successit celebrandus, quia iam habentes veritatem diei septimæ per Christi quietem, expectamus resurrectionem et glorificationem octauæ, quæ iam in capite nostro inchoata est, et consummabitur in nobis in generali resurrectione. Et attendendum quòd sabbatum secundum litteram dicebatur dies
Exod.20.b septima. Septimo die sabbatum domini Dei tui
Osea. 2. b est, *et cet.* Et hoc cessat. Cessare faciam omne gaudium eius, solennitatem eius, neomeniam eius, sabbatum eius. Secũdum allegoriam, dicitur quies Christi in sepulcro, per quam facta est liberatio animarum. Propter quod supra. Hanc filiam Abraæ,
Sabbati variæ acceptiones.
Sup.13. e quam alligauit satanas ecce decem et octo annis, nõ oportuit solui a vinculo isto die sabbati? Dicitur
Hebr. 4. e quies animarum sanctarum. Relinquitur sabbatismus populo Dei. Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis.
Hier.17. e Secundum tropologiam autem, dicitur sabbatum quies a perpetratione peccati. Nolite portare pondera in die sabbati. Dicitur etiam quies contempla
Ezec.46.a tionis, secundum illud. Porta atrij interioris, quæ respicit ad orientem, erit clausa sex diebus, in qui- C
bus opus fit: die autem sabbati aperietur. Quia contemplãtibus aperitur lux veritatis. Dicitur etiam status religionis, seu obseruantia euangelicæ perfe-
Isa. 38. d ctionis. Si auerteris a sabbato pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, et vocaueris sabbatum delicatum, et sanctum donum gloriosum. Secundum Anagogiam autem, dicitur sabbatum
Isa. vlt. g quies æternæ iucunditatis. Erit mensis ex mense, et sabbatum ex sabbato, *et cetera.* Sic septimus dies sabbati secundum quadriformem rotam, idest intelligentiam scripturarum, septiformem habet acceptionem, vt dicatur sabbatum corporalis quies, quies D
Christi, requies animarum, cessatio a perpetratione peccati, otium contemplationis, status religionis, et pax sempiternæ felicitatis.

Quarto, quantum ad reuerentiam mulierum in subsecutione, subiungitur. *Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum,* hoc autem faciebant ex pietatis affectu. Vnde
Glossa in hũc locum tom.5. Glossa: Alijs notis Iesu post depositum corpus recedentibus, solæ mulieres, quæ arctius amabant, officium funeris inspiciebant, et hæc faciebant vt lugerent mortuum, quem prius dilexerant moriturum.
Eccli.38.b Et hoc pietatis est et religionis, secundum illud. Fili E
in mortuum produc lacrymas, et quasi dira passus incipe plorare, et secũdum iudicium contege corpus illius, et non despicias sepulturam illius. Sequitur: Et fac luctum secundum meritum eius. Ideo hæ mulieres piæ non solum aspiciebant sepulturam, verum etiam corpus sepultum, et ideo addit: *et quemadmodum positum erat corpus eius,* scilicet viderunt, et hoc ad impendendum beneficium humanitatis, propter quod adiungit. *Et reuertentes parauerunt aromata et vnguenta:* hoc enim licebat in die parasceues, sed in sabbato minime, et ideo subiungit, *et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.* Nam dicitur: F
Leuit.23.a Sex diebus facietis opus: dies septimus, quia sabbati requies est, vocabitur sanctus. Sed videtur contrarietas inter Euangelistas: Nam Marcus dicit.
Mar.16.a Cum transisset sabbatum, Maria Magdalenæ, et Maria Iacobi et Salome emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum. Similiter et Matthæus.
Mat.28.a Sed ad hoc respondet Hieronymus, dicens mulieres
Hier. lib.4. in cap. 28. Matt. to.6. sepulto Domino reuertẽtes domum quamdiu licuit parauerunt aromata et vnguenta, scilicet vsque ad solis occasum, et postea toto sabbato siluerunt vsque ad alium solis occasum, et tunc recuperata licentia operandi, iterum emerunt alia aromata, quia non sufficiebant illa quæ parauerant, et tota nocte illa inter sabbatum et dominicam parauerunt, vt venientes diluculo ad sepulcrum vngerent corpus Iesu.
Moralis sensus. Moraliter per istas tres mulieres, secundum Gregorium signantur animæ fideles, quæ Domino debent offerre tria vnguenta siue aromata, idest odorem virtutum, opinionem bonorum operum, et suauitatem sanctarum orationum, de quibus in Canticis: Surge *Cant. 4. d*
aquilo, et veni auster, persla hortum meum, et fluent aromata eius, secundum autem Bernardum, per istas tres mulieres signantur in vnoquoque homine mens, lingua, et manus, quarum quælibet habet vnguenta sua valde pretiosa, vnguenta siquidem mentis sunt
B contritio, compassio, et deuotio. Vnguentum contritionis conficitur ex speciebus vilissimis, idest proprijs peccatis, quæ crescunt in horto nostro, vnguentum compassionis conficitur ex speciebus amarissimis, idest omnibus miserijs proximorum, quæ crescunt in horto vicino. Vnguentum deuotionis conficitur ex speciebus pretiosissimis, idest omnibus Christi beneficijs, quæ crescunt in horto Dominico: Vnguentarius faciet pigmenta suauitatis, *Eccli.38.a*
et vnctiones conficiet sanitatis. Vnguenta linguæ, sunt oratio deuota, confessio integra, et prædicatio vera. Herbæ quibus conficitur primum vnguentum, sunt recta intentio, firma attentio, et pia affectio. Herbæ quibus conficitur secundum vnguentum sunt, pudor commissi, dolor amissi, et timor iudicij. Herbæ quibus conficitur tertium vnguentum, sunt fidei instructio, morum informatio, vitiorum increpatio. De his vnguentis dicitur. Vnguento et varijs odoribus delectatur cor: *Prou.27.b*
et bonis amici consilijs anima dulcoratur. Vnguenta tertiæ mulieris scilicet manus, sunt septem opera misericordiæ, scilicet, hospitari peregrinos, potare sitibundos, cibare famelicos, redimere captiuos, vestire nudos, visitare infirmos, et sepelire mortuos. De quibus vnguentis in Genesi: Præcepit Io- *Gen.vlt. a*
seph seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem, *et cetera.* Et de dictis vnguentis potest intelligi illud. Meliora sunt vbera tua vino, fragran- *Cant. 1. a*
tia vnguentis optimis, nam vnguenta primæ mulieris bona, secundæ meliora, sed tertiæ mulieris sunt optima.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

VNA *autem sabbati valde diluculo,* et c. Postquam Euangelista egit de Christi incarnatione, prædicatione, et passione. Hic quarto agit de resurrectione. Diuiditur autem pars ista *Diuisio.*
in quattuor. In quarum prima agitur de reuelatione resurrectionis. In secunda, de apparitione resurgentis, ibi. *Ecce duo ex illis,* et cet. In tertia, de certitudine apparitionis, ibi: *et surgentes eadem hora,* et cet. In quarta, de diuulgatione certitudinis veritatis, ibi. *Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas,* et cet. Circa reuelationem resurrectionis explicandã tria introducuntur ab Euangelista, scilicet, reuelationis occasio, de qua ibi. *Vna autem sabbati valde mane,* et cet. Reuelationis certitudo, ibi. *Et factum est dum mente,* et cet. Et reuelationis manifestatio, ibi. *Et regressæ a monumento, nunciauerunt hæc,* et cet. Occasio autem vt Christi resurrectio reuelaretur fuit aduẽtus mulierum ad Christũ vngendum, circa quod duo tanguntur, scilicet, modus veniendi ad sepulcrum Dominicum, et modus inueniendi sepulcrum vacuum. Primo igitur quantum ad modum veniendi ad monumentum, dicit:

Vna autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ parauerant aromata, scilicet mulieres. Et attendendum quòd sabbatum dicitur tota illa septimana sabbati, quia septem diebus erat ferian-

Leuit.23.a feriandum: Septem diebus azyma comedetis. Sequitur: Offeretis sacrificium in igne Domino septem diebus. Et ideo tota illa septimana dicebatur sabbatum, in cuius prima die, id est Dominica die, summo mane venerunt ad monumentum, quia dicebat quòd illo die, quo primo facta erat lux, resurgeret Christus de tenebris mortis et inferni, ad lucem vitæ. Et ideo dies ista vocatur vna, quia principium est spiritualium illuminationum, sicut vnitas numerorum. Et ideo in Genesi: Gen. 1. a Factum est vespere et mane, dies vnus. In hac igitur die decuit Christum a mortuis resurgere, et in die concordant quidem omnes Euangelistæ, sed in hora temporis videntur dissentire. Mat.28.a Nam Matthæus ait: Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, et altera Maria videre sepulchrum. Mar.16.a Marcus dicit, quòd venerunt orto iam Sole. Ioan.20.a Sed Ioannes dicit quòd Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum. Sed in hoc non est controuersia, licet diuersis verbis exprimant, tamen omnes volunt dicere, quòd in principio diei venerunt, scilicet quando Sol incipiebat super nostrum hemisphærium illucescere, et tamen adhuc tenebræ non erant penitus effugatæ. Verumtamen de hora Resurrectionis controuersia est inter doctores, eo quòd quidam dicunt, Christum media nocte resurrexisse, alij vero diluculo: qui autem verius dicant Deus nouit. Sed controuersia dissolui potest: quia primi dicunt, quòd resurrectio media nocte fuit secundum veritatem, sed diluculo innotuit: et tunc dicitur res fieri quando innotescit. Potest autem dici, quòd sicut Sole recedente a nostro hemisphærio Sol iustitiæ se occultauit, sic sole ad nostrũ hemisphæriũ redeunte, Sol iustitię resurrexit. Ita quòd nec omnino in die, nec omnino in nocte media, sed medio modo. Et ideo vtrique doctores suo modo dicũt veritatem.

Secundo quantum ad modum inueniendi sepulchrum, subdit: *Et inuenerunt lapidem reuolutum a monumento*. De huius autem lapidis reuolutione erant Mar.16.a solicitæ, sicut dicitur: Et dicebant ad inuicem: Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? Et respicientes, viderunt reuolutum lapidem. Erat quippe magnus valde. Hic autem lapis non fuit in resurrectione reuolutus, sed post. Vnde Beda: (Beda Glossa in hunc locum to. 5.) Potuit clauso sepulchro exire, qui clauso exiuit vtero Virginis. Sed Angelus Domini hæc fecit ad manifestationem. Mat.28.a Vnde Matthæus: Angelus enim Domini descendit de cælo: et accedens, reuoluit lapidem, et sedebat super eum. Hoc autem fecit, vt manifestator resurrectionis Christi. Vnde et subdit: *Et ingressæ, non inuenerunt corpus Domini Iesu*. Et nota quòd signanter cum prius vocasset Christum Iesum, nunc vocat eum Dominum Iesum, quia iam verificatum erat in eo Mat.28.d illud quod dicitur: Data est mihi omnis potestas in cælo, et in terra. Phil. 2. b Et illud: Propter quod et Deus exaltauit illum, et donauit illi nomen quod est super omne nomen, *et cetera*. Christi igitur corporis in sepulchro non inuenitur, quia iam erat resuscitatum. Vnde infra dicitur: *Quid quæritis viuentem cum mortuis?*

Spiritualis sensus. Secundum spiritualem autem intelligẽtiam per monumentum intelligitur scriptura, in qua latet Dominus quasi in quodam sepulchro. Vnde Ioannes: Ioan. 5. f Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam ęternam habere. Per lapidem superpositum intelligitur velamen scripturæ, propter quod etiam lex in lapideis tabulis erat scripta, et de hoc velamine dicitur: 2.Cor. 3.d Vsque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Hoc velamen amouetur per angelicum ministerium, quia etiam Angeli nobis communicant, et illuminant nos, secundum illud: Apo.22.a Ostendit mihi Angelus fluuium aquę viuæ, splendidum tamquam crystallum, procedentem de sede Dei, et agni. Fit etiam per ministerium doctorum, qui debent esse viri angelici, secundum

A illud: Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Mal.2. b Et huiusmodi est de cælo descendere, sicut Paulus qui raptus est in paradisum, et audiuit arcana verba: 1.Cor.12.a Vel si non potest vsque ad intima Dei conscendere, saltem procedat in scala Iacob, cuius cacumen cælum tangit, sicut boni contemplatiui. In quorum figura dicitur: Vidit Iacob in somnis Gen. 28. c scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cælum: Angelos quoque Dei ascendentes, et descendentes per eam. Hæc scala Christus est. Vnde Ioannes: Videbitis cælum apertum, et Angelos Dei Ioan. 1. g B ascendentes et descendentes supra filium hominis. Qui igitur sic amouet velamen, per cõsequens etiam repellit carnalitatem, et mortem, et conscendit ad contuendam Christi diuinitatem, et immortalitatem: Et si cognouimus secundum carnem Christum, 2.Cor.5. d sed nunc iam non nouimus. Non quòd carnem Christi non nouerit, sed non carnalem affectum vel intelligentiam, propter quod ait Ioannes: Spiritus est Ioan. 6. g qui viuificat: caro non prodest quidquam, verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt.

Et factum est: dum mente, et cetera. Post descriptam reuelandæ Resurrectionis occasionẽ, describit hic reuelationis certitudinẽ, quę colligitur ex duobus, scilicet C ex assertione testiũ, et cõprobatione testimoniorũ. Primo igitur quãtum ad assertionem testiũ, dicit: *Et factum est: dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti*. Isti duo viri steterunt iuxta illas in veste fulgenti ad designandum candorem nostræ sollemnitatis, vnde etiam in Apocalypsi: In conspectu agni, amicti stolis albis, et Apo. 7. e palmæ in manibus eorum. Signanter autem dicit in veste fulgenti, in qua non solum erat vehementia candoris, verum etiam excellentia lucis, vt demulcerent pios et terrerent impios. Vnde Matthæus: Angelus Mat.28.a D Domini descendit de cælo. Erat autem aspectus eius, sicut fulgur: et vestimentum eius sicut nix. Sed tunc videtur contrarietas inter Euangelistas. Nam Lucas dicit quòd fuerunt duo, Matthęus autem, quòd vnus. Item Matthæus dicit, quòd sedebat super lapidem reuolutum. Marcus autem quòd sedebat in dextris. Mar.16.a Item Ioannes dicit quòd sedebat vnus ad caput, et Ioan.20.b alter ad pedes. Lucas autem, quòd steterunt secus illos. Sed intelligendum, quòd secundum expositores vnus prius apparuit, et post alter. Et primo quidem erant sedentes, postea autem surrexerũt, et cum mulieribus locuti sunt, et sic in diuersis dispositioniE bus ab Euangelistis describuntur. Omnes tamen in hoc concordant, quòd erant terribiles, et testificantes. Et ideo Lucas subdit: *Cum timerent autem, et declinarent vultum in terram*. Præ timore scilicet et reuerentia, sicut Daniel: Cum loqueretur mihi, deieci vultum meum ad terram, et tacui, et tales sunt idonei ad veritatem audiendam. Dan.10. e Vnde addit: *Dixerunt ad illas: Quid quæritis viuentem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit*. In quo simul arguunt incredulitatem, et asseuerant veritatem. Hoc verbum fuit summi gaudij, et sic erat conueniens, vt quemadmodum Angelus nunciauerat cum gaudio Christi Natiuita F tem: Ecce euangelizo vobis gaudium magnum; sic Sup. 2. b etiam Angeli nunc nunciarent cum gaudio Resurrenem. Et impletum est illud: Ego dormiui, et soporatus sum, et ex surrexi, et adhuc tecũ sum. Psal. 3. a Et iterum: Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Psal.15. b Ideo in Actibus: Act. 2. d Hunc Deus suscitauit, solutis doloribus inferni. Iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. Dauid enim dicit in eum: Psal.15. b Prouidebam dominum, *et cetera*: vsque ibi, non dabis sanctũ tuum videre corruptionẽ. Notas mihi fecisti vias vitæ, *et cetera*.

Secundo quantum ad probationem testimoniorum certorum, subdit: *Recordamini qualiter locutus est vobis cum adhuc in Galilæa esset dicens: Quia oportet filiũ hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et die*

Mat.20.c et die tertia resurgere. Nam Matthæus ait: Ecce ascen
dimus Hierosolymã: et filius hominis tradetur prin-
cipibus sacerdotum, et scribis, et condemnabũt eum
morte, et tradent eum gentibus ad illudendum et fla-
gellandum, et crucifigendum, et tertia die resurget.
Mar.8.d Similiter Marcus: Oportet filium hominis multa
pati, et reprobari a senioribus, et a summis sacerdoti-
bus, et scribis, et occidi: et post tres dies resurgere.
Sup.18.f Similiter supra: Consummabuntur omnia quæ scri-
pta sunt per Prophetas de filio hominis: tradetur
enim gentibus, *et cetera*. Et post subdit: Et tertia die
resurget. Hæc autem eis prædixerat ad fidem astruen
Ioan.14.d dam. Vnde Ioannes: Et nunc dixi vobis prius quam
fiat, vt cum factum fuerit, credatis. Et hæc fuit via
manuducens ad fidem, et ideo subdit: *Et recordatæ*
Ioan.2.d *sunt verborum eius*. Vnde Ioãnes: Quod signum osten-
dis nobis quia hæc facis? Respondit Iesus, et dixit
eis: Soluite templum hoc, et in tribus diebus excita-
bo illud Et post: Ille autem dicebat de templo cor-
Mat.12.e poris sui. Similiter etiam Matthæus: Generatio ma-
la et adultera signum quærit, et signum non dabitur
ei, nisi signum Ionæ prophetæ. Sicut enim fuit Ionas
in vẽtre ceti tribus diebus, et tribus noctibus: sic erit
filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus
noctibus. Vnde Dominus prædixit suam passionem,
et Resurrectionem, vt simul mœrore afficiat, et alli-
Eccli.11.c ciat ad amorem, propter quod dicitur: In die bono-
rum ne immemor sis malorum: *Et regressæ a monu-
mento*, et cetera. Post descriptam reuelationis occa-
sionem, et reuelationis certitudinem, sequitur reue-
lationis manifestatio, circa quam Euãgelista duo in-
troducit, scilicet testimonium mulierũ, et aspectum
discipulorum. Primo igitur quantum ad testimo-
nium mulierum, subdit:

*Et regressæ a monumento, nunciauerunt hæc omnia illis
vndecim, et ceteris omnibus*. Hæc nunciauerunt mu-
Mat.vlt.b lieres, quia sic iniunctum est eis ab Angelis: Cito
euntes, dicite discipulis eius: quia surrexit, et ecce
præcedit vos in Galilæam. Hoc enim diuina ordina-
tione gestum est, vt nũciatio Resurrectionis per mu-
lieres veniret ad viros, sicut a muliere initiũ sumpsit
mors, et peccatum: ita nunc per mulieres ad viros
rediret annunciatio, et cognitio vitæ et immortalita-
tis, vt per hoc, humilitatis daretur exemplum. Vnde
Chrysostomus: Euangelista non priuat mulierem
laude, nec verecundum putat a muliere didicisse. Au-
fertur etiam mulierum opprobrium, et maxime pec-
catricum. Et ideo præcipue inter alias illa peccatrix
nominatur, cum subditur: *Erat autem Maria Magda-
lena, et Ioanna, et Maria Iacobi, et cetera quæ cum eis erãt
quæ dicebant ad Apostolos hæc*. Mariam autem Magda-
lenam signanter alijs præmittit, quia ipsa feruentius
alijs dilexit, et prior, vt traditur, ad monumẽtum ve-
nit, et præ ceteris diutius perseuerauit. Et ideo Ioan-
nes amãtissimus Domini, illam Domini amatricem
Ioan.20.a signanter nominat. Maria stabat ad monumentum,
foris plorans, et sequitur ibi quòd vidit Angelos, et
tandem vidit Dominum. Ioannes igitur solum lo-
quitur de Maria Magdalena. Matthæus loquitur de
Mat.28.a duabus Marijs: Venit Maria Magdalenæ, et altera
Maria videre sepulchrum. Marcus autem loquitur
Mar.16.a de tribus Marijs: Maria Magdalenæ, et Maria Iaco-
bi, et Salome emerunt aromata. Lucas autem opti-
mus narrator, exprimit de his, et de alijs. Et sic appa-
ret quòd inter Euangelistas nulla prorsus est contro-
uersia, sed quilibet ad suam principaliter fertur inten
tionem. Omnes tamen Euangelistę exprimunt Mag-
dalenam, et præcipue amicus Dei Ioannes, quia pri-
Mar.16.e mo sibi apparuit, sicut dicitur: Surgens autem Iesus
mane prima sabbati, apparuit primo Mariæ Mag-
dalenæ. Et hoc quadruplici ratione. Prima est, quia
Sup.7.g ardentius diligebat: Remittuntur ei peccata multa,
quoniam dilexit multũ. Secunda, vt ostenderet quòd
Mat.9.b pro peccatoribus venerat. Non enim veni vocare iu-
stos, sed peccatores, scilicet ad pœnitentiam. Tertia,
ad conterẽdam humanam superbiam, propter quod
Matthæus: Publicani et meretrices præcedunt vos in Mat.21.c
regnum Dei. Quarta, ad dandam fiduciam, propter
quod dicitur: Vbi autem abundauit delictum, su- Rom.5.d
perabundauit et gratia, *et cetera*.

Secundo quãtum ad aspectum discipulorum sub-
ditur: *Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba
ista, et non crediderunt illis*. Vnde auditui non crede-
bant: tum quia mirabile erat quod dicebant: tum
quia hoc diuina dispositione agebatur, vt maior et
certior veritatis assertio obtineretur. Vnde Grego- Greg. ho-
rius: Quòd discipuli tarde crediderunt, non tam il- mil. 26. in
lorum incredulitas quàm nostra, vt ita dicam, futu- Euãg.to.2.
ra firmitas fuit. Nam illis dubitantibus resurrectio
multis argumentis monstrata est, quæ dum legentes
agnoscimus, quid aliud quàm de eorum dubitatio-
ne solidamur? Et propterea dubitatio de auditu in-
citauit ad inquirendam certitudinem per aspectum,
propter quod subdit: *Petrus autem surgens cucurrit
ad monumentum, et procumbens vidit linteamina sola
posita, et abijt, secum mirans quod factum fuerat*. Nar-
rat autem hic specialiter Lucas de Petro, vt ostendat
quòd ipse a feruore suo non destiterat. Sed Ioann-
nes hoc expressius narrat quòd non solus Petrus Ioan.20.a
iuit, verum et Ioannes, et quòd simul currebant, et
Ioannes præcucurrit citius Petro, sed non prior in-
troiuit in monumentum. Narrat igitur Lucas quòd
Petrus procumbens, linteamina vidit posita. Ioan-
nes vero expressius prosequitur, quòd non solum hęc
vidit, sed etiam introiuit in monumentum, et tamen,
sicut hic dicitur, abijt secum mirans, non adhuc cre-
dens, quia dicitur: Nondum enim sciebant scriptu- Ioan.20.b
ram, quia oporteret eum a mortuis resurgere. Et at-
tendendum quòd linteamina posita intelliguntur sa-
cramenta humanitatis, quæ nobis exposita sunt ad
credendum, et intelligendum per Resurrectionis sa-
cramentum. Vnde dicitur: Ecce vicit leo de tribu Apo.5.a
Iuda, radix Dauid, aperire librum, et soluere septem
signacula eius: sed quia non possunt omnia cõprehen
di ratione diuinitatis vnitæ, ideo dicitur quòd abijt
mirans. Nam dicitur in Psalmo: Mirabilis facta est Ps.138.a
scientia tua ex me. Et propterea in huius designatio-
nem dicitur quòd sudarium quod fuerat super ca- Ioan.20.b
put eius, non fuit cum linteaminibus positum, sed
separatim inuolutum in vnum locum. Ibi Glossa: Glossa in
Sacramenta diuinitatis incomprehensibilia a nostræ c.2. Ioan.
infirmitatis cognitione remota sunt, in inuolucro to.5.
enim nec initium nec finis aspicitur, sicut celsitudo
diuinitatis, nec cœpit esse, nec desijt esse. Et ideo
Petrus abijt mirans. Psalmus: Mirabilia opera tua, Ps.138.e
et anima mea cognoscet nimis.

Et ecce duo ex illis ibant, et cetera. Post descriptam
reuelationem Resurrectionis, hic describit Euangeli-
sta apparitionem resurgentis, qui quidem apparuit
duobus discipulis tanquam testibus idoneis. Progres-
sus autẽ et ordo huius apparitionis fuit in hoc, quòd
Christus se discipulis sociauit tripliciter. Primo qui-
dem in itinere. Secundo vero in collocutione, de
qua ibi: *Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones*, et cetera.
Et tertio in comestione, de qua ibi: *Et appropinqua-
uerunt castello quo ibant*, et cetera. In primis duobus
latuit, sed in tertio apparuit: circa associationem in
itinere describendã, tria introducũtur ab Euãgelista,
scilicet concors iter discipulorũ, mutuum colloquiũ
itinerãtium, et Christi consortiũ dignatiuum. Primo
igitur quantum ad concors iter discipulorum, dicit:

*Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum quod erat
in spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalẽ, nomine Emaus*.
In quo exprimit Lucas euntium numerum, scilicet
quòd erant duo, vt daret intelligi ipsorum concor-
diam. Nam melius est duos esse simul, quàm vnum. Eccls.4.e
Sequitur: Si vnus ceciderit, ab alio fulcietur, *et ce-
tera*. Et ideo supra dicitur quòd misit eos bi- Sup.10.a
nos

nos ante faciem suam, *et cetera*. Exprimit etiam spatium, propter mysterij intelligentiam, nam sicut Beda inquit: Stadium est octaua pars milliarij, et ideo sexaginta stadia septem millia passuum et quingentos continent, id est, septem milliaria et dimidium, in quo datur intelligi quòd erant de morte et sepultura Domini certi, sed de octaua Resurrectionis dubij et incerti, sicut dicitur: Da partes septem, nec non et octo. Quia non tantum Christi mortem, et sepulturam, sed etiam Resurrectionem constat esse integre, et perfecte credendam. Exprimit etiam terminum itineris, dicens quòd vocabatur Emaus, et hoc propter significantiam: nam castrum illud primo nominabatur Emaus, sicut dicitur hic, et postea Nicopolis. Vnde Hieronymus in epitaphio Paulæ: Repetitoq. itinere, vidit Nicopolim, quæ prius Emaus vocabatur, apud quam in fractione panis cognitus Dominus, Cleophæ domum in Ecclesiam dedicauit. Nam sicut legitur in historia tripartita, Romani post vastationem Hierusalem, hanc vrbem Nicopolim ex euentu victoriæ vocauerunt. Interpretatur autem Emaus, mater festinans. Nicopolis ciuitas victoriæ. Et hæc est Ecclesia militans, quæ festinat ad patriam: et superat potestates contrarias. Inter hanc et Hierusalem, idest Ecclesiam triumphantem, oportet intelligere distantiam septem ætatum, et octauam inchoatam iam in capite nostro Christo, vt ab hac perueniatur ad illam festinando ad bonum, et triumphando contra malum: Festinemus ergo ingredi ad illam requiē, vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplū.

Beda Glossa in hunc locum to. 5. — *Eccl. 11. a* — *Hieron. ad Eustochiū Virg. epist. 27. to. 1.* — *Et in ca. 8. Dan. to. 4.* — Emaus. — Nicopolis. — *Heb. 4. c*

Secundo quantum ad mutuum colloquium itinerantium, subdit: *Et ipsi loquebantur ad inuicem de his omnibus quæ acciderant*, idest de his quæ circa Christum gesta erant. Et hæc collocutio erat laudabilis, quia de bona erat materia, scilicet de Christo. Ideo Petrus: Si quis loquitur, tamquam sermones Dei. Et: Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: sed si quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Ideo autem de hoc loquebantur, quia de hoc specialiter cogitatur, et ideo cogitabant, quia amabant. Nam Matthæus dicit: Ex abundantia cordis os loquitur. Nec tantum amabant, verumetiam dubitabant. Et ideo etiam ad inuicem conferebant. Quia sicut dicitur: Ferrum ferro exacuitur, et homo exacuit faciem amici sui. Et: Cum sapientibus et prudentibus tracta. Et post: Et in sensu sit tibi cogitatus Dei, et omnis enarratio tua in præceptis Altissimi. Talibus verbis adest spiritus Domini, tamquam origo omnium bonorum verborum: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Sed econtrario verba indiscreta et cogitationes fugit: Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus, quę sunt sine intellectu, *et cet.*

1. Pet. 4. b — *Ephe. 4. g* — *Mat. 12. e* — *Prou. 27. c* — *Eccli. 9. d* — *Mat. 10. e* — *Sap. 1. b*

Tertio quantum ad Christi consortium dignatiuum, subiungit: *Et factum est, dum fabularentur, et secum quærerent, et ipse Iesus appropinquans ibat cum illis.* Dicuntur autem loquendo fabulari, propterea quòd loquebantur verba quæ certitudinem non habebant, ita vt vere possent dicere illud: Multa dicemus, et deficiemus in verbis: consummatio autem sermonum ipse est in omnibus. Et quia concordes erant in eundo, et loquebantur de bono, ideo effecti sunt digni consortio Christi. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Et hoc erat quia Christum amabant. Nam Ioannes ait: Si quis diligit me, sermonē meum seruabit, et pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, *et cetera*. Quia autem nondum perfecte credebant, ideo debuerunt habere præsentiam, sed non habere ipsius notitiam, ideo addit: *Oculi autem illorum tenebantur, ne eum agnoscerent*, et hoc quidem dignum fuit. Vnde Gregorius: Sicut intus ipsi amabant, et tamen dubitabant, sic ipse et foris præsens adest, et tamen quis sit, non ostendit. De se ergo loquentibus præsentiam exhibet, sed de se dubitantibus speciem cognitionis aufert. Et ideo dicitur quòd apparuit illis in alia effigie. Et notandum quod dicit quòd oculi eorum tenebantur, ex quo apparet euidenter quòd Christus secundum veritatem non mutauit sui corporis effigiem, nec figuram, sed secundum solam apparentiam: nam in oculis discipulorum alius apparebat. Vnde Glossa super decimonono capite Genesis ait quòd discipuli percussi erant acrisia, qua quidem fit, vt res aliquo modo videatur, et aliquo modo occultetur, sicut etiam dicit Augustinus. Quod de Sodomitis fuit factū, nec fuit mutatio in corpore glorioso, nec fuit deceptio ex parte Domini, sed dispēsatiue Dominus oculos eorū velauit. Tum propter hoc quod sic conueniebat, nec erant idonei ad suscipiendā Christi præsentiam apertam. Tum etiam, quia ordinatius perducēdi erant ad eius notitiam percipiendam, et etiam quia non habuissent ita familiarem collocutionem in via.

Eccli. 43. d — *Mat. 18. c* — *Ioann. 14. c* — *Greg. hom. 23. in Euā. to. 2.* — *Mar. vlt. e* — *Glos. in hūc locum to. 1.* — *Gen. 19. c*

Et ait ad illos, et cetera. Post descriptam associationem Christi cum discipulis in itinere, hic describit associationem in collocutione, circa quam describendam quattuor introducuntur, scilicet inquisitio materiæ, de qua erat sermo. Enarratio materiæ, de qua dolor. Explicatio materiæ, de qua animi hæsitatio. Declaratio scripturæ, per quam fidei certitudo. Primo igitur quantum ad inquisitionem materiæ, de qua sermo erat, dicit:

Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, quos confertis ad inuicem, ambulantes, et estis tristes? Iste namque modus est inordinatus ingrediendi in verba, vt audiat quis et quærat, secundum illud: Audi tacens simul et quærens. Et quia non est cuiuslibet ingerere se in colloquia secreta, secundum istud documentum: Ad consilium ne accesseris antequam voceris: Et ideo ostenditur ex responsione quòd huiusmodi sermo est publicus, et communis. Vnde subdit: *Et respondens vnus cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es in Hierusalem, et non cognouisti quæ facta sunt in illa, his diebus?* Attendendum autem quòd licet essent duo, non introducit Lucas loquentem nisi vnum tamquam præcellentem, nam iunior debet cedere maiori secundum illud: Loquere maior natu, decet enim te. Cum duo etiam essent, solum alterum nominat: quia vt dicunt aliqui expositores, Lucas erat alter istorum discipulorum, et consuetudo est Scriptoris sacræ scripturæ, vt de proprio nomine non multā faciat mētionem. Sicut etiam Ioannes se non nominat, sed dicit: Petrus vidit illum discipulum quem diligebat Iesus. Ambrosius autem dicit quòd non fuerit Lucas. Hic ergo Cleophas ostendit materiam suæ locutionis omnibus notam, non tantum ciuibus, sed etiam extraneis. Et ideo miratur quòd ipse tamquam peregrinus ignoret istam. Ideo eum peregrinum nominat, vel quia in effigie peregrina apparebat, vel quia tamquam peregrinus notissima ignorabat. Recte autem eis peregrinus apparebat, quia peregrinus erat in mundo: In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognouit. Et ideo Hieremias: Quare quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum? Et peregrinus erat in oculis discipulorum non credentium: Quasi peregrinus fui in oculis eorum. Et ideo Psalmus: Extraneus factus sum fratribus meis, et peregrinus filijs matris meæ. Peregrinus etiam in membris: Peregrini et hospites sunt super terram. Et: Dum sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino. Et ideo Petrus: Obsecro vos tamquam aduenas et peregrinos, *et cetera*. Et propterea se peregrinum non negat, sed ostendit, et quærit ab illis. Vnde addit: *Quibus ille dixit: Quæ?* Quærit autem Christus non quia

Eccli. 32. b — Cato. — *Eccli. 32. a* — *Ioan. 21. d* — *Ioan. 1. a* — *Hier. 14. b* — *Iob 19. b* — *Psal. 68. a* — *Heb. 11. c* — *2. Cor. 5. b* — *1. Pet. 2. b*

quia dubitet, sed vt formam nobis tribuat in inuesti-
gatione veritatis, et occasionem accipiebat instruen-
Psal. 10. b di. Vnde Psalmus: Palpebræ eius interrogant filios
Mat. 16. b hominum. Et: Interrogabat discipulos suos. Quem
dicunt homines, *et cetera*.

Secundo quantum ad enarrationem materiæ, de
qua dolor, subdit: *Et dixerunt de Iesu Nazareno qui
fuit vir propheta, potens in opere et sermone coram Deo,
et omni populo*, ac per hoc laudabilis erat in vita, et
Eccles. 8. a laudabilis in doctrina: Omne quod voluerit, faciet,
et sermo illius potestate plenus est. Et hæc magna
Mat. 5. c laus, secundum illud: Qui autem fecerit et docuerit:
hic magnus vocabitur in regno cælorũ. Laudabitur
Sup. 2. g etiam coram Deo, et mundo, secundum illud: Ie-
sus proficiebat sapientia et ætate et gratia apud Deũ,
et homines. Et hæc magna laus, secundum illud:
Mat. 5. b Sic luceat lux vestra coram hominibus, *et cetera*. Vt
Greg. homil. 11. in Euang. to. 2. hoc autem fiat, dicit Gregorius: Sic opus sit in pu-
blico, vt tamen intentio maneat in occulto, vt de
bono opere, proximis exhibeamus exemplum, et ta-
men per intentionem, qua soli Deo placere quæri-
mus, semper optemus secretum. Quia ergo Chri-
stus eius fuerat perfectus per omnem modum, ideo
magna materia doloris fuit de damnatione ipsius
per principes Iudæorum, et ideo subdit: *Et quomodo
eum tradiderunt summi sacerdotes, et principes nostri in
damnationem mortis, et crucifixerunt eum.* Nam hoc
verum fuit, licet factum exterius visum fuerit per ma
Ioan. 18. f num Pilati. Vnde Ioannes: Gens tua et pontifices
tui tradiderunt te mihi, *et cetera*. Et ideo dolendum
erat de communi damno. Et ideo subdit: *Nos autem
sperabamus, quia ipse esset redempturus Israel:* quasi dicat
quòd per hoc est expectatio redemptionis euacuata.
Hoc est verbum hominũ cadentium a spe sua, et de-
iectorũ in maximã tristitiam. Et hoc est tristitia ma-
1. Cor. 7. c la: quia sicut dicitur: Sæculi autem tristitia mortem
operatur. In hanc ceciderant perdendo fiduciã. Ideo
1. Tess. 4. d contra hoc dicitur: Non contristemini, sicut et ceteri
Eccli. 14. a qui spem non habent. Et: Beatus qui non est stimula-
tus in tristitia delicti. Et post: Et non excidit a spe sua.

Tertio quantum ad explicationẽ causæ, ob quam
animi erat hæsitatio, adiungit: *Et nunc super hæc om-
nia, tertia dies est hodie quòd hæc facta sunt*, in qua non
est sublatus dolor et afflictio, sed auditus, terror, et
dubitatio. Vnde subdit: *Sed et mulieres quædam ex
nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monu-
mentum*, quia vt dicit Hieronymus: De audita fama
eius potius sunt perterriti, quàm gauisi. Ratio au-
tem huius terroris fuit memoratio rei mirabilis, et
etiam eis incredibilis. Vnde subdit: *Et non inuento
corpore eius, venerunt dicentes, se etiam visionem Ange-
lorum vidisse qui dicunt eum viuere.* ideo ergo territi
erant, quia horribile erat, corpus Domini amisisse,
Beda Glossa in hunc locum to. 5. et incredibile quòd surrexisset. Vnde Beda: Ter-
ruisse dicuntur merito eos, quorum mentibus plus
de non inuento corpore Dominico mœstitiam qua
dolebãt addere, quàm de nunciata per Angelos eius
resurrectione gaudium, quo recrearentur, indere po-
tuerunt. Et quia quis posset dicere quòd verba mu-
lierum non debuerunt mouere, ideo ostendit quòd
friuola non fuerunt per testimonium, et aspectum
virorum. Vnde addit: *Et abierunt quidam ex nostris
ad monumentum: et ita inuenerunt, sicut mulieres dixe-
runt, ipsum vero non inuenerunt.* Isti fuerunt Petrus,
Ioan. 20. b et Ioannes, sicut dicitur: Lucas igitur qui prius sin-
gulariter exprimit de Petro, nunc pluratiue præsu-
mit, vt firmum ostendat eorum testimonium ad cre
dendum corpus esse sublatum. Et ideo ex hoc mira-
bantur, et terrebantur, sed non lætificabantur quia
resurrectionem non credebant, sed de ea hæsitabant,
et hæsitantes conferebant, quia nondum sapiebant
Isa. 29. a cælestia, sed terrena secundum illud: Erit quasi Py-
thonis de terra vox tua, et humo eloquium tuum
Coloss. 3. a mussitabat. Contra quod dicitur: Si consurrexistis

A cum Christo: quæ sursum sunt quærite, vbi Chri-
stus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapi-
te, non quæ super terram. Sed brutalis qui non con-
surgit per spiritum, hæc non credit, nec sapit. Et
ideo supra dicitur, quòd visa sunt ante illos, sicut
deliramentũ, verba ista. Quia animalis homo nõ per 1. Cor. 2. b
cipit ea, quæ sunt spiritus Dei, stultitia enim est illi,
et nõ potest intelligere, quia spiritualiter examinatur.

Quarto quantum ad declarationem scripturæ per
quam est fidei certitudo, subiungit: *Et ipse dixit ad
eos: O stulti, et tardi corde ad credendũ in omnibus, quæ lo-
cuti sunt prophetæ.* stultos eos vocat qui desperant pro-
B pter passionem. Vnde de spiritu ad carnem descen-
derant, et hæc est magna stultitia, secundum illud:
Sic stulti estis, vt cum spiritu cœperitis, nunc carne Gal. 3. a
consummemini? Et tardos corde vocat: quia crede-
re non volebant Christi gloriam, et resurrectionem.
Vnde Marcus: Exprobrauit incredulitatem eorum, Mar. 16. c
et duritiam cordis, quia his qui viderant eum resur-
rexisse, non crediderunt. Et propterea ad astruen-
dam fidem passionis et resurrectionis, subdit: *Non-
ne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam
suam?* Oportuit, inquam, idest opportunum et con-
uenientissimum fuit. Primo propter remedium pec-
C catorum: Si enim, cum inimici essemus, reconcilia- Rom. 5. b
ti sumus Deo per mortem filij eius, multo magis re-
conciliati, salui erimus in vita ipsius. Et: Traditus Rom. 4. d
est propter delicta nostra, et resurrexit propter iusti-
ficationem nostram. Secundo propter exemplum
virtutum. Vnde Petrus: Christus passus est pro no- 1. Pet. 2. d
bis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini ve-
stigia eius. Et: Hoc sentite in vobis quod et in Chri- Phil. 2. a
sto Iesu. Et post: Humiliauit semetipsum, factus
obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis,
et cetera. Et: Per multas tribulationes oportet nos Act. 14. d
intrare in regnum Dei. Si enim oportuit pati Chri-
D stum ad introeundum in gloriam suam, quanto ma-
gis oportet et nos pati, vt intremus in alienam? Et
ideo consobrinis suis petentibus sedere a dextris, re-
spondit: Potestis bibere calicem quem ego bibitu-
rus sum? *et cetera*. Hieronymus: Sciebat qui pas- Mat. 20. c
sionem eius poterant imitari: sed hoc dixit, vt eo in- Hieron. lib. 3. in ca. 20.
terrogante, et illis respondentibus, omnes audia- Mat. to. 6.
mus, quia nullus potest cum Domino regnare, nisi
passionem eius fuerit imitatus. Opportunum etiam
erat propter complemẽtum omnium scripturarum.
Vnde Supra: Consummabuntur omnia quæ scripta Sup. 18. f
sunt per prophetas de filio hominis: sicut enim ar-
E ca in cubito consummata est, sic omnia verba scri-
pturæ in hoc verbo abbreuiata, nato scilicet passo,
sepulto, et resuscitato. Propter quod Isaias: Con- Isa. 20. e
summationem, et abbreuiationem Dominus Deus
exercituum faciet in medio omnis terræ. Et ideo
ad explicationem istius, subiungit: *Et incipiens a
Moyse, et omnibus prophetis, interpretabatur illis in om-
nibus scripturis quæ de ipso erant.* omnes enim scri-
pturæ, et prophetiæ principaliter ad Christum ha-
bent respectum. In cuius designationem dicitur:
Quòd duo Cherubim respiciebant se mutuo versis Exo. 25. b
vultibus in propitiatorium, idest duo testamenta. Gen. 2. d
F Huius figuram gessit Adam, de cuius latere facta est Gen. 4. b
Eua. Huius etiam sanctus Abel a fratre interfectus: Gen. 9. d
Huius figuram gessit et Noe nudatus in tabernaculo Gen. 21. b
suo: Huius, Isaac oblatus a patre: Huius, lapis et Gen. 28. c
scala Iacob: Huius, Ioseph venditus a fratribus: Gen. 37. f
Huius, Moyses in Virga, educens populum de Ægy- Exo. 14. d
pto: Huius, Iosue introducens populum in terram Iosue. 4. a
promissionis: Huius, Gedeonis vellus, et ipse Gedeon: Iudic. 16. a
Huius et Samson: Huius, et Samuel postulatus a Do- Ibid. 6.
mino: Huius, et sanctus Dauid eiectus ab Absolon: 1. Reg. 1. b
Huius, Ezechias cuius tempore retrocessit sol: Huius, 2. Reg. 15. c
Iosias, cuius mors lamentabilis fuit Iudæis: Huius, 4. Reg. 20. b
vniuersitas sanctorum præcedentium et specialiter 2. Par. 35.
Iob, Tobias, Elias, Helisæus, et Hieremias. Huius, om- d
nia

nia sacrificia, et specialiter agnus Paschalis. Huius etiam figura erat tabernaculum cum in eo contentis, et maxime altare, arca, candelabra, et mensa. Huius figura fuit templum. Huius figura regnum, et sacerdotium. Vnde Augustinus contra Faustum: Quis autem potest, non dico vna breui responsione, sed quolibet ingenti volumine omnia cõmemorare præconia prophetarum Hebræorum de Domino Saluatore nostro Iesu Christo? Quãdoquidem omnia quę illis continentur libris, vel de ipso dicta sunt, vel propter ipsum. Sed propter excitationem quærentis, et delectationem inuenientis, multo plura ibi per allegorias et ænigmata partim verbis solis insinuantur, partim etiam facta narrantur. Quod ergo dicitur hic quòd interpretabatur in omnibus scripturis, non ad omnia quæ de Christo dicuntur, referendum est, sed ad ea in quibus euidentius, et manifestius Christi passio et resurrectio prophetantur.

Aug. li. 12. cötr. Faust. cap. 7. in princ. to. 6.

Et appropinquauerunt castello, et cetera. Post descriptam associationem in itinere, et collocutionem, hic describit tertio associationem in commestione, vbi in fractione panis Christus apparuit. Circa quam describendam tria introducuntur ab Euangelista, scilicet Christi susceptio affectuosa, ipsius recognitio clara, et occultatio dispensatiua. Primo igitur, quantum ad susceptionem Christi affectuosam, dicit:

Et appropinquauerunt castello quo ibant, et ipse se finxit longius ire. Hoc autem faciebat Dominus, non simulando, sed potius occasionem dando, vt affectuosius inuitarent et magis mererentur. Simile habetur in Marco: Circa quartam vigiliam noctis venit ad eos, *et cetera*: et volebat præterire eos, super quo Augustinus quo modo intellexerũt Apostoli Dominum velle præterire eos, nisi quia in diuersum ibat: sic etiã nunc intelligendum, quòd se fingebat, id est præparabat ad longius procedendum, quod etiam fecisset, nisi eum affectuose hospitio suscepissent. Ideo ergo hoc faciebat ad excitandam deuotionem, non propter simulationem, propter quod subdit: *Et coegerunt illum dicentes: Mane nobiscum, quoniam aduesperascit, et inclinata est iam dies: Et intrauit cum illis.* Gregorius: Hoc exemplo colligitur, quòd peregrini ad hospitium non solum sunt vocandi, verum et trahendi. Et ideo Apostolus: Hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim placuerunt quidam Angelis hospitio receptis, super quo dicit Chrysostomus: Propterea magna merces est Abraam: quia nesciens angelos esse, hospitio recepit: quia si sciuisset, non fuisset mirabile: sic et magna merces fuit istis, quia si Christum cognouissent, et hospitio recepissent, non esset magnum, sed ipsum velut peregrinum et tamquam aduenam sic violenter ad se traxerunt, sicut Iob: Foris non mansit peregrinus. Et: Frange esurienti panem tuum, et egenos, vagosq. induc, *et cetera*.

Mar. 6. g

Aug. lib. 2. de consen. Euãgelist. ca. 47. to. 4.

Greg. homil. 33. in Euãg. to. 2.

Heb. 13. a

Chrys. in c. 13. ad Heb. homil. 33. to. 5.

Iob 31. d

Isa. 58. b

Secundo quantum ad Christi recognitionem, subdit: *Et factum est: dum recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit ac fregit, et porrigebat illis.* Nam hic erat mos Christi vt semper benedictionem prædiceret ante manducationem: Creauit Deus cibos ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus. Et post: Nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur, sanctificatur enim per verbum Dei, et orationem: Et propterea consuetum est maxime clericis, et religiosis ante cibum præmittere benedictionem. Et hinc est quòd Gregorius narrat in dialogo de muliere quæ comedebat lactucam cum auiditate, quòd diabolus eam obsedit. Quia igitur hic peregrinus cõformabat se Christo in benedictione, et etiam in modo frangendi panem, manuducti fuerunt ad ipsius cognitionem. Et ideo subdit: *Et aperti sunt oculi eorum, et cognouerunt eum.* Aperuit autem Dominus oculos eorum potius in fractione panis, quàm in expositione scripturarum, ad ostendẽdum quòd non auditores legis, sed factores, iusti sunt apud Deum,

1. Tim. 4. a

A secundum illud: Non auditores legis iusti sunt apud Deum: sed factores legis iustificabuntur. Vnde Gregorius: Veritas melius operando quàm audiendo intelligitur. Vnde Psalmus: A mandatis tuis intellexi. Et iterum: Super omnes docentes me intellexi: quia mandata tua quæsiui. Vel hoc fecit, propter mysterium. Vnde Beda: Hoc fecit, vt omnes intelligant se Christum non cognoscere, nisi fiant participes corporis eius, id est Ecclesiæ, cuius vnitatem commendat Apostolus in sacramento panis dicens: Vnus panis, vnum corpus multi sumus. Et in huius figuram dicitur quòd Ionatas comedit, et illuminati sunt

Rom. 2. a

Ps. 118. n

Beda Glossa in hunc locum to. 5.

1. Cor. 10. d

1. Reg. 14. d

B oculi eius. Quia ad veram Christi contemplationem et speculationem non peruenit quis, nisi ad mensam eius sedeat, secundum illud: Vincenti dabo manna absconditum, et dabo illi calculum candidum: et in calculo nomen scriptum quod nemo scit, nisi qui accipit. Et propterea dicitur de sapientia: Quod miscuit vinum, et proposuit mensam. Misit ancillas suas vt vocarent ad arcem, et ad mœnia ciuitatis.

Apo. 2. g

Prou. 9. a

Tertio quantum ad occultationem dispensatiuam subiungitur: *Et ipse euanuit ex oculis eorum.* Beda: Subtrahitur carnalibus oculis species infirmitatis, vt mentibus incipiat apparere gloria Resurrectionis.

Beda Glossa in hunc locum to. 5.

C Nam in subtractione præsentiæ corporalis excitat ad desiderium præsentiæ spiritualis, quæ est ex inflammatione desiderij ex recordatione Christi. Et ideo subditur: *Et dixerunt adinuicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis scripturas?* Verbum namque Christi inflammauerat corda eorum, quia verbum Dei igneam habet naturam propter inflãmationem amoris. Vnde Hieremias: Numquid non verba mea quasi ignis, et quasi malleus conterens petram? Et: Ignitum eloquium tuum vehementer, et seruus tuus dilexit illud: hoc autem facit verbum immittendo Spiritum sanctum.

Hier. 23. f

Psal. 118. s

D Vnde Beda: Exaudito sermone cor prius torpore incredulitatis et timoris frigidum, igne Sancti spiritus est accensum, vt iam superno desiderio ardeat: quot enim præceptis instruitur homo, quasi tot facibus inflammatur. Et nota quòd verbum Domini inflammat ad ardorem zeli. Propter quod dicitur: Omnis sermo Dei ignitus, clypeus est sperantibus in se. Et: Factus est sermo Domini in corde meo quasi ignis exæstuans, claususq. in ossibus meis. Et de hoc ardore dicitur: In igne zeli mei deuorabitur omnis terra. Inflammat etiam ad amorem desiderij. Ignem veni mittere in terram: et quid volo nisi vt accendatur? *et*

Beda Glos. in hunc locum to. 5.

Prou. 30. a

Hier. 20. c

Soph. vlt. b

Sup. 13. f

E *cetera.* Vnde et supremus ordo angelorũ ad quem primo descẽdit illuminatio diuinorum eloquiorũ, Seraphim appellatur, id est ardens. Ideo Psalmus: Sagittæ potentis acutæ: cum carbonibus desolatorijs. Hunc ardorem concomitatur liquefactio suauissimarũ affectionum: Nonne ardorem refrigerabit ros? Et: Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est. Et Psalmus: Emittet verbũ suum et liquefaciet ea, *et cetera*.

Ps. 119. b

Eccli. 18. b

Cant. 5. b

Psal. 147. b

Et surgentes eadem hora, et cetera. Post descriptam reuelationem Resurrectionis, et apparitionem resurgentis. In hac parte describit certitudinem apparitionis. Diuiditur autem hæc pars in tres. In qua-

F rum prima præmittitur apparitionum pluralitas ad testimonium. In secunda vero apparitionum probabilitas in argumentum, ibi: *Quid turbati estis*, et cetera. In tertia apparitionis infallibilitas in fidei firmamentum, ibi: *Et dixit ad eos: Hæc sunt verba*, et cetera. Circa apparitionum pluralitatem insinuandam duo introducuntur, scilicet enarratio apparitionis Christi specialis, et communis, in qua apparuit discipulis omnibus. Primo igitur quantum ad apparitionem specialem, dicit:

Et surgentes eadem hora regressi sunt in Hierusalem, ad nunciandum quod viderant secundum illud: Hęc dies boni nuncij est: Si tacuerimus et noluerimus nunciare vsque mane, sceleris arguemur. Ex quo apparet

4. Reg. 7. b

paret feruor discipulorum, quia cum esset iam nox (sicut ex præcedentibus apparuit,) nec viæ prolixitas, nec noctis obscuritas retardauit, tantus erat amor ad collegium Apostolicum quod Hierosolymis erat. Et ideo addit: *Et inuenerunt congregatos vndecim, et eos qui cum illis erant, dicentes: Quòd surrexit Dominus verè, et apparuit Simoni:* Ac per hoc inuenerunt gaudentes, ut vere possit dici: Ecce quàm bonum et quàm iocundum habitare fratres in vnum. [Psal.132.a] Omnes enim participes erãt gaudij ex apparitione quæ facta est Petro antequam alijs. Vnde Glossa: [Glos. interlin. in hunc locum to.5.] Primo omnium virorum apparuit Petro. Quod etsi non dicit Euãgelista, quando vel vbi factum est, tamen quia factum est, non tacet. Et quia iustorum gaudia debent esse communia, ideo subdit: *Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via: et quo modo cognouerũt eum in fractione panis.* Ex hoc ergo apparet quòd Christus pluries apparuit eadem die, scilicet quinquies: quia primo Mariæ Magdalenæ: [Ioan.20.d] secundo mulieribus: [Mat.vlt.b] tertio, Petro sicut dicitur hic: quarto discipulis eũtibus in Emaus: quinto discipulis congregatis absque Thoma. [Ioan.20.e] Et ideo in huius commemorationem sacerdos quinquies in Missa se vertit ad populum. Sed tertia versio est cum silentio, quæ signat apparitionem factam Petro quæ non narratur quãdo et quo modo fuit. Apparuit etiam ante Ascensionem quinque alijs vicibus: sexto ergo post octo dies præsente Thoma: [Ioan.20.g] septimo ad mare Tiberiadis: [Ioan.vlt.a] octauo in monte Galilææ apparuit vndecim discipulis. [Mat.vlt.d] Apparuit nono in cænaculo in Hierusalem: [Mar.vlt.c] decimo apparuit Christus in monte Oliueti quando ascendit: [Act.1.a] Et conuescens præcepit eis, ab Hierosolymis ne discederent. Et sic per intercapedinem, decem vicibus apparuit in quadraginta diebus, post quos, decem diebus transactis, misit Spiritum sanctum. De his scilicet decem apparitionibus Ioannes exprimit quattuor, Lucas tres, Matthæus duas, et Marcus vnã. Vt sic ex suo modo narrandi appareat mysterium et sufficientia apparitionum.

Secundo quantum ad apparitionem communem, subdit: *Dum autem hæc loqueretur, stetit Iesus in medio eorum, et dicit eis: Pax vobis:* In medio stetit, quia ipse est mediator. [1.Tim.2.b] Mediator Dei et hominũ, homo Christus Iesus. Et ideo Ioannes: [Ioan.1.d] Medius autem vestrum stetit quem vos nescitis. Et ideo in huius figuram dicitur: [Apo.1.c] Vidi in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis, *et cetera.* Sed ideo dixit: Pax vobis, quia ipse est pacis factor. [Ephe.2.c] Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Et: [Coloss.1.c] Pacificans per sanguinem eius siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt. Ipse est etiam pacis dator. [Ioan.14.d] Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Ipse est et pacis annunciator: [Ephe.2.d] Veniens euangelizauit pacem vobis, qui longe fuistis, et pacem his qui prope. Et ideo Euangelium Christi est Euangelium pacis: [Isa.52.b] Quàm pulchri super montes pedes annunciantis et prædicantis pacem, *et cetera.* Et quia ex insolita apparitione consueuerunt homines obstupescere, ideo subdit: *Ego sum, nolite timere.* Vere dicit: Ego sum, quia ipsius est dicere: Ego sum, qui sum, sicut dicitur: [Exo.3.d] Ipsius est effugare timorem, et ideo dicit: *Nolite timere.* Ideo autem confortabat eos, quia insolito more inter eos apparebat, et talis modus apparendi terret, et turbat, propter quod subdit: *Conturbati vero et conterriti, existimabant se spiritum videre.* Ideo autem territi sunt, quia cum mortuum in cruce viderant, et quia timebant ne Satanas transfiguraret se in angelum lucis, et quia venerat, ianuis clausis. Vnde Ioannes: [Ioan.20.e] Cum ergo sero esset die illo, vna sabbatorum, et fores essent clausæ, vbi erãt discipuli congregati propter metum Iudæorum, venit Iesus, et stetit in medio, et dicit eis: Pax vobis. Sed in hoc videtur contrarietas inter Lucam et Ioannẽ, quia Ioannes ait: [Ioan.20.e] Gauisi sunt discipuli viso Domino. Sed non est contrarietas quia primo sunt territi, sed post, ostensis manibus et latere, sunt gauisi.

A Contrarietas etiam videtur quia Ioannes dicit quòd Thomas non erat cum eis quando venit Iesus: Lucas autẽ dicit quòd inuenerunt vndecim cõgregatos. Sed ad hoc respõdet Augustinus [August. de Consen. Euang. lib.3. ca.25. in med. to.4.] quòd Thomas erat cum discipulis quando illi duo redierunt, sed postmodum exiuit antequam eis loquẽtibus Dominus appareret. *Et dixit eis: Quid turbati estis,* et cetera. Post descriptam apparitionum pluralitatem, hic secundo describit apparitionis probabilitatem. Dupliciter autem probari habet et discerni certa discretione corpus, scilicet per visum tactus et gustus, et secundum hoc probat Christus dupliciter se habere verum corpus, B secundum hunc duplicem sensum. Primo quantum ad testimonium tactus, dicit:

Et dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra? Signanter dicit, *ascendunt,* quia bonæ descendunt a superiori: Omne datum optimum, desursum est, descendens, *et cetera.* [Iac.1.c] Malæ vero ab inferiori ascendunt: Ascendit fumus putei, et obscuratus est sol et aer de fumo putei. [Apo.9.a] Et quia cogitationes istæ veniebãt ab interiori, ideo exterius proponit per quod purgantur, cum subdit: *Videte manus meas et pedes, quia ego ipse sum,* quasi dicat, si putatis per visum illudi, saltem per sensum tactus efficiamini certi. Et ideo subdit: C *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Hoc fecit in argumentum Resurrectionis suæ. Vnde dicitur quòd fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ cõntrectauerunt de verbo vitæ, et vita manifestata est, et vidimus et testamur, et annunciamus vobis vitam æternam. [1.Ioan.1.a] Hoc etiam fecit in argumentum Resurrectionis, et exemplum nostræ glorificationis. Vnde Glossa dicit: [Glos. in hunc locum to.5.] Dum palpanda discipulis ossa carnemq. præmonstrat, aperte statum veræ Resurrectionis, quæ in se facta, et in nobis est futura, significat. D In qua corpus nostrum et subtile erit per effectum spiritualis potentiæ, et palpabile per veritatem naturæ. Sed hæc duo videntur esse simul contraria, et fidem non astruere, sed potius impedire. Vnde Glossa dicit: [Glos. in hunc locum to.5.] Post Resurrectionem Dominus in corpore suo duo contraria ostendit, et corpus palpabile eiusdem naturæ vt informet ad fidem, et incorruptibile alterius gloriæ, vt inuitet ad præmium. Sed Gregorius hæc dissoluit, dicens: Duo mira et iuxta humanam rationem sibi contraria Dominus ostendit: sed secundum veritatem non sunt contraria, quia corpus gloriosum per potestatem potest immutare E sensum, et resistere seu mouere aliud per veritatem: potest etiam penetrare corporis sensum, vnde nulla est ibi contrarietas, licet videatur. Similiter ad maiorem certitudinem non tantum corpus exhibuit palpabile, verum etiam ostendit corporis cicatrices. Vnde subdit: *Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et pedes.* Cum cicatricibus. Has autem Dominus seruauit, vt dicit Beda, [Beda Glossa in hunc locum to.5.] quattuor de causis. Prima est vt fidem Resurrectionis astrueret. Secunda vt patrem pro nobis supplicans, quale genus mortis pertulerit, semper ostendat. Tertia vt sua morte redemptis, F quàm misericorditer sint adiuti, præpositis eiusdem mortis indicijs insinuet. Quarta vt in iudicio quàm recte damnentur impij denunciet: Videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt. Posset et quinta ratio assignari, scilicet ad affectum nostrum inflammandum, vt dicit Ambrosius. Et sexta in victoriæ signum, vnde Beda: [Beda Glos. in hunc locum to.5.] Non ex impotentia seruauit cicatrices, sed vt in perpetuæ victoriæ suæ circumferat triumphum. Septima in dilectionis indicium præcipuum. Vnde Isaias: [Isa.49.c] Ecce in manibus meis descripsi te. Et: [Cant.8.b] Pone me vt signaculum super cor tuum.

Secundo quantum ad testimonium gustus subdit: *Adhuc autem illis non credentibus et mirantibus præ gaudio dixit: Habetis hic aliquid quod mãducetur?* Vt si non moueat visus, non moueat auditus, nõ moueat tactus, saltem

saltem moueat gustus. Et hoc est expressum signum
suscitationis. Vnde Dominus postquam suscitauerat
Sup. 8. g puellam iussit ei dari ad manducandum. Et Ioannes
Ioan. 12. a dicit de Lazaro quòd vnus erat ex discumbentibus.
Et sic Christus sensuum vsu probauit se vere resurrexisse, vt discipuli certificarentur, et nos in eis. Et ideo subdit: *At illi obtulerunt ei partem piscis assi, et fauũ mellis*, hoc autẽ Christus non abscondite, sed publice in resurrectionis suæ argumentum manducauit. Vnde subdit: *Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis.* Manducauit autem Dominus non ex indigentia, sed ex potẽtia. Vnde sicut radius solis aliter absorbet aquã, aliter terra: quia ille, potestate: ista, indigentia: ita Christus ante resurrectionem cibum sumpsit ex necessitate, post resurrectionem autem cõsumpsit
Aug. li. 13. de Ciu. Dei ca. 22. to. 5. propria virtute. Et ideo Augustinus ait: Nõ potestas, sed egestas edendi ac bibendi, gloriosis corporibus aufertur. Fuit igitur argumẽtum verum resurrectionis veritas comestionis. Et attendẽdum quòd per piscem assum, intelligitur afflictio humanitatis assum-
Beda Glossa in hunc locum to. 5. ptæ. Vnde Beda: Piscis assus, est ipse Mediator passus, in aquis humani generis captus, assatus tempore passionis. In huius figuram dicit Tobias de pisce capto:
Tob. 6. b Cordis eius particulam si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorum. Hic est piscis in cuius ore inuenitur pretium nostræ redem-
Mat. 17. d ptionis, secundum quòd insinuatur in Matthæo: Per fauum autem mellis intelligitur Christus vt Deus, et
Beda Glos. in hunc locum to. 5. vt glorificatus. Vnde Beda: Christus fauus mellis in resurrectione nobis est. Fauus mellis in cæra, est deitas in humanitate: Gustate, et videte quoniam suauis
Psal. 33. b est Dominus. Et ideo in Cantico Moysi dicitur: Vt
Deut. 32. b suggeret mel de petra, oleũq. de saxo durissimo. Hic igitur est cibus, in quo Christus delectatur, quia omnis delectatio est in seipso. Huius cibi reliquias man-
Sap. 16. e ducant viri spirituales. De quibus Sapiens: Paratũ pa
Psal. 20. c nem de cælo præstitisti illis sine labore. Psalmus: In reliquijs tuis præparabis vultum eorum.

Et dixit ad eos: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, et cet. Post descriptam apparitionum pluralitatem in testimonium, et probabilitatem in argumentum, describit hic infallibilitatem in fidei firmamentum. Est autem firmitas apparitionis per duo, scilicet per testimonium scripturæ, et per lumen intelligentiæ, ex quibus redditur certus animus noster de his, quæ spectant ad nostram reparationem. Et secundum hoc describit Euangelista apparitionẽ dupliciter confirmatam, scilicet per authenticum testimoniũ scripturæ, et per infusum lumen intelligentiæ. Primo igitur quantũ ad authenticũ testimonium scripturæ, dicit:

Et dixit ad eos: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos cũ adhuc essem vobiscum, per conuersationẽ scilicet fa-
Baruc. 3. d miliarem in carne, secundum illud: Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conuersatus est. Hoc au-
Ioan. 14. d tem dixit ad fidei assertionem: Et nunc dixi vobis priusquam fiat: vt cum factum fuerit, credatis. Hæc igitur verba ipse prædixit tamquam verus propheta, nec solus prædixit, verumetiam prædixit quod hoc prædiceret tota scriptura, et ideo subdit: *Quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, et prophetis, et psalmis de me*, in his autem tribus comprehendit Christus totum vetus testamẽtum, quod est quasi tripartitum ad firmitatẽ testimonij, quia in ore duorum aut trium testium, stabit omne verbum. Secun-
Deut. 19. d dum quod dicitur: Et in repræsentationẽ beatissimæ Trinitatis. Nam lex propter auctoritatẽ iubendi appropriatur Patri, prophetia propter perspicacitatem intelligendi Filio, Psalmi propter suauitatem orandi Spiritui sancto. Omnia autem testimonium perhibent Christo tamquã excellẽtissimo Imperatori, Datori, et Pontifici. Et ideo in ipso omnia impleta sunt,
Mat. 5. c secundum illud: Iota vnum aut apex vnus non præteribit a lege Domini, donec hæc omnia fiant. Quia ergo in lege omnia hæc, quæ circa Christum acciderunt de passione et resurrectione, prædicuntur, cõstat quòd illud est irrefragabiliter verum et certum, tamquam per testimonium firmum et authenticum comprobatum. Vnde Glossa: Omnes ambages aufert vi- *Glos. in hũc locum to. 5.*
sus, et tactus manducantis, et ne in aliquo sensus humanos illusisse videretur, mittit manus ad scripturas, vt etsi magicis artibus videatur potuisse quod voluit, sicut dicunt pagani, saltem eum videant prophetare non potuisse antequam natus fuerit Christus. Igitur implendo quod scripturę dicunt, probauit ipsas fuisse veras, et ostendendo quæ circa ipsum facta erant in scripturis esse prædicta, astruit irrefragabiliter esse vera atque credenda.

Secundo quantum ad infusum lumen intelligẽtię, subdit: *Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas*, ipse, inquam, aperuit: quia solus habet clauem, secundum illud: Et dabo clauẽ domus Dauid super hu- *Isa. 22. f*
merum eius: et aperiet, et non erit qui claudat: et claudet, et non erit qui aperiat. Et ideo propheta petit in Psalmo: Reuela oculos meos, et considerabo mirabi- *Ps. 118. c*
lia de lege tua. Quia dicitur: Ipse reuelat profunda et *Dan. 2. d*
abscondita: et nouit in tenebris constituta: et lux cum eo est. Hæc autem profunda mysteria in scriptura nullus intelligit, nisi per Christum crucifixum, et suscitatum, et gentibus per Spiritum sanctum diuulgatum, quia de ipso sunt scripturæ, et propter ipsum, et ideo ab eo explicantur. Vnde in Apocalypsi dicitur quòd *Apoc. 5. b*
leo resuscitatus, et agnus occisus aperuit librũ: Vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librũ, et soluere septem signacula eius. Et vidi, et ecce in medio throni et quattuor animalium, et in medio seniorum agnum stantem tamquam occisum. Sequitur: Et cum aperuisset librum, quattuor animalia et vigintiquattuor seniores ceciderunt coram agno. Et cantabant canticum nouũ, dicentes: Dignus es Domine accipere librum et aperire signacula eius. Et sic patet quòd ipse exponit doctrinam librorũ veteris et noui testamenti, idest seniorum et animalium oculatorũ. Hæc autem mysteria scripturarum principaliter referuntur ad Christum, quantum ad caput, et quantum ad corpus. Quantum ad caput subdit: *Et dixit eis: Quoniã sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die*, hoc frequentissime dictum est in scripturis, et maxime in lege per figuras. In prophetis per verba, et in psalmis quamplurimum qui sunt de resurrectione et passione. Quantum ad corpus autem subdit: *Et prædicari in nomine eius pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma*. hoc, inquam, scriptum in lege, in promissione
Abrææ: Benedicẽtur in semine tuo omnes gentes ter- *Gen. 22. d*
ræ. Et: Ipse erit expectatio gentium. Hoc scriptũ est in *Gen. 49. b*
Psalmo: Postula a me, et dabo tibi gẽtes hereditatem *Psal. 2. b*
tuam. Et iterum: Laudate Dominum omnes gentes. *Ps. 116. a*
Hoc in prophetis. Vnde Isaias: Parũ est vt sis mihi ser- *Isa. 49. b*
uus ad suscitandas tribus Iacob, et fæces Israel cõuertendas. Dedi te in lucẽ gentium, vt sis salus mea, *et ce.* Et hæc prędicatio prędicta est incipere ab Hierusalẽ:
De Sion exibit lex, et verbũ Domini de Hierusalẽ. Et *Isa. 2. a*
Propter Sion nõ tacebo, et propter Hierusalẽ nõ quie- *Isa. 62. a*
scã, donec egrediatur vt splendor iustus eius. Et Psal-
mus: Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. *Ps. 109. a*

Vos autem testes estis horum, et cet. Post descriptam Christi reuelationem resurrectionis, et apparitionẽ resurgentis, et certitudinem apparitionis, hic quarto agitur de diuulgatione iam cognitæ veritatis. Et quia hæc diuulgatio facta est per Spiritum sanctum datum Apostolis post Ascensionem Christi, ideo ad hanc plenius describendam quattuor ab Euangelista introducuntur, scilicet commissio officij prædicandi: promissio spiritualium charismatum: absconsio Christi: et deuotio discipulorum. Primo igitur quantum ad officium prædicandi, dicit:

Vos autem testes estis horum. Vos, inquam, qui vidistis et audistis, ita quod potestis dicere illud: Quod sci- *Ioan. 3. b*
mus

Ioan. 13. f mus loquimur, et quod vidimus testamur. Et: Qui
vidit, testimonium perhibuit. Nihil aliud est asserere
Act. 23. e veritatem fidei, quàm testificari. Vnde dicitur: Sicut
testificatus es de me in Hierusalem, sic te oportet et
Isa. 43. b Romæ testificari. Et ideo Isaias: Vere, vos testes mei,
Act. 1. b dicit Dominus. Hi sunt Apostoli, ad quos dicitur: Eri
tis mihi testes in Hierusalem, et in omni Iudæa, et Sa-
maria, et vsque ad vltimum terræ. Et ideo dicit Pe-
Act. 10. g trus: Nos testes sumus omnium, quæ fecit in regione
Iudæorum et Hierusalem, quē occiderunt suspenden
tes in ligno. Hunc Deus suscitauit tertia die, et dedit
eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus
præordinatis a Deo, nobis qui manducauimus et bi-
bimus cum illo postquā resurrexit a mortuis. Et præ-
cepit nobis prædicare populo et testificari, quia ipse
est qui constitutus est a Deo iudex viuorū et mortuo-
rum. Huic omnes prophetæ testimonium perhibēt,
et cet. Fuerūt autem Apostoli testes omni exceptione
maiores, et propter suam virilitatem et sanctitatē, et
propter veracitatē et stabilitatem, quia passi sunt pro
hac veritate vsque ad mortē, vt vere testes, idest mar-
Heb. 12. a tyres possunt dici. Et ideo dicitur: Nos tantā habētes
impositam nubem testium per patientiam curramus
ad propositum nobis certamen aspicientes in Auīto-
rem fidei, et consummatorem Iesum, *et cetera*.

Secundo quantum ad promissionem spiritualium
charismatum, addit: *Et ego mittam promissum patris mei
in vos.* Signanter dicit, *mittam*, quia et tunc dedit Spi
Ioan. 20. f ritum sanctum in flatu, sicut dicitur: Sicut misit me
pater, et ego mitto vos. Hæc cum dixisset, insufflauit,
et dicit eis: Quorū remiseritis peccata, *et cet.* Hoc est
Ezec. 36. f donum promissum in scripturis. Ezechiel: Dabo vo-
bis cor nouum, et spiritum nouum ponam in medio
vestri, *et cet.* Hunc spiritum etiam Christus frequēter
Ioan. 7. f promisit in Euangelio: Si quis sitit, veniat ad me, et
Ioan. 15. d bibat. Et: Cum venerit paracletus, quem ego mittam
vobis a patre, spiritum veritatis, *et cet.* Hunc ergo tūc
dedit occulte, sed post daturus erat abundāter et aper
te, scilicet post decē dies, in quibus se debebant ad il-
lam plenitudinem præparare. Ideo subdit: *Vos autem
sedete in ciuitate, quoadusque induamini virtute ex alto.*
Gregorius: Nisi sācti Spiritus vnctio interius doceat,
frustra prædicator exterius laborat. Vnde Matthæus:
Mat. 10. c Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris
vestri qui loquitur in vobis. Licet autē Dominus sta-
tim Spiritum sanctum posset dare, voluit tamen dif-
ferre, tum propter desiderium discipulorum inflam-
Sup. 11. b mādum ad petendum, secundum illud: Petite, et da-
bitur vobis. Sequitur: Si ergo vos cum sitis mali, no-
stis bona data, dare filijs vestris, quanto magis pater
vester cælestis dabit spiritum bonum petentibus se?
Tum propter mysterium seruandum, quod quinqua
gesima die post passionem, qui est numerus remissio-
nis, et conficitur ex septem septenarijs dierum, super-
addita vna vnitate, ad designandum septiforme Spi-
ritus sancti donum. Et postremo propter exemplum.
Glos. in hūc Vnde Glossa: Cum repente, si vellet, posset eos robo-
locum to. 5. rare, distulit vt exemplum sequentibus daret, ne im-
perfecti ante tempus prædicare præsumerent. Ideo
Eccls. 3. b dicitur: Tempus tacendi, et tempus loquendi. Et: An-
Eccli. 18. c tequā loquaris, disce. Vnde Hieronymus: Discimus,
vt post multum silentium de disciplinis efficiamur
magistri. Disciplinæ enim Pythagoricæ est per quin-
quennium tacere, et post, eruditos loqui.

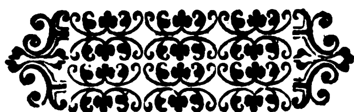
Tertio quantum ad ascensionem Christi, subdit:
Eduxit autem eos foras in Bethaniam. hæc autem Betha
Sup. 19. e nia est in monte Olíueti. Vnde supra: Cum appropin-
quasset ad Betphage et venisset Bethaniam, ad mon-
Bethania quid. tem qui vocatur Olíueti. Interpretatur autem Betha-
nia domus obedientiæ, quia per obedientiam collo-
catur quis in monte a Christo, et benedicitur a Chri-
sto, et ascendit in cælum, et ideo subdit: *Et eleuatis ma
nibus suis, benedixit eis.* in quo insinuatur quòd ille be-

A nedicendus est a Christo qui obedit ei, et facit opera
quæ facit propter Deum. Nam terra sæpe venientem Heb. 6. b
super se bibens imbrem, et germinās herbam oppor-
tunam, accipit benedictionem a Deo. Cū talibus au-
tem Christus ascendit, et ideo subdit: *Et factū est, dum
benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in cælum.* Tunc
impletū est illud: Ascendit Deus in iubilo, et Domi- Psal. 46. a
nus in voce tubæ. Et iterum: Ascendens in altum, ca- Ephe. 4. b
ptiuam duxit captiuitatem: dedit dona hominibus.
Huius ascensio fuit præfigurata in ascensione nubecu
læ paruæ, de qua dicitur: Ecce nubecula parua quasi 3. Reg. 18. f
vestigium hominis ascendebat, *et cetera.* Et in Ascen- 4. Reg. 2. b
B sione Eliæ: Ascendit Elias per turbinem in cælum. Et
per ascensum solis. Vnde Abacuc secundum aliam Abac. 3. e
translationem: Eleuatus est Sol, et Luna stetit in ordi-
ne suo. Et per hoc quòd Christus ascendit ad cęlestia,
fuit Christi Ecclesia ordinata in suis gradibus. Vnde
dicitur: Qui descēdit, ipse est et qui ascendit supra om Ephe. 4. b
nes cælos, vt impleret omnia. Aliter autem ferebatur
Christus, aliter Elias. Nam Elias virtute Angelorū, et
currus ignei: Christus autem virtute propria, seruien
te creatura tam spirituali quàm corporali. Et ideo in
psalmo: Qui ascendit super occasum: Dominus no- Psal. 67. a
men illi. Et: Quis est iste qui venit de Edom, tinctis Isa. 63. a
C vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua, gradiens
in multitudine fortitudinis suæ?

Quarto quantum ad deuotionem discipulorum,
subdit: *Et ipsi adorantes regressi sunt in Hierusalem cum
gaudio magno.* Cū gaudio reuertuntur, propter victo-
riam Domini, quem videbant penetrasse suprema cæ
lorum. Vnde Glossa: Quia Deum ac Dominū suum, Glos. interlin. in hunc
post triumphū resurrectionis cælos vident penetras- locum to. 5.
se, lætantur. Christus enim triumphauit plenarie, se-
cundum illud: Expoliās principatus et potestates tra- Colos. 2. c
duxit cōfidenter palam, triumphans illos in semetip-
so. Et de hoc gaudebant, secūdum illud: Lætabuntur Isa. 9. a
D coram te, sicut qui lætantur in messe: sicut exultāt vi-
ctores, capta præda, *et cet.* Et quia gaudium spirituale
disponit nos ad actus spirituales, scilicet ad laudandū
et orandum, ideo subdit: *Et erant semper in templo lau-
dantes et benedicentes Deum. Amen.* In templo erant ad
orandum et expectandum Spiritum sanctum, secun-
dum illud: Et vos, similes hominibus expectantibus Sup. 12. e
Dominū suum quando reuertatur a nuptijs, *et cet.* Et
quia spiritualium virorū non tantum est expectare,
verumetiam exultare, et exultando laudare, et hic est
actus finalis et patriæ, quia non habet finē, secundum
illud: In sæcula sæculorū laudabunt te. Quia, inquā, Psal. 83. b
E hic est actus finalis, ideo beatissimus Lucas optime
hic collocauit finē. Facit igitur finē in Christi ascen-
sione, vt perfecte et integre describat illum circuitū,
quē fecit Christus: De quo in Psalmo: A summo cæ- Psal. 18. a
lo egressio eius, et occursus eius vsque ad summum
eius. Et Ioānes: Exiui a patre et veni in mundū: iterū Ioan. 16. d
relinquo mundum, et vado ad Patrem. Facit finem in
templo, vt sicut a sacerdotio incœpit legali, scilicet
Zachariæ, sic consummet in sacerdotio spirituali. Vn
de Glossa: Lucas qui sacerdotium Christi cæteris am- Glos. in hūc
plius exponendum suscepit, quiq; pulcherrime Euan locum to. 5.
gelium suum a ministerio templi sacerdotium Za-
F chariæ cœpit, hic in templi deuotione compleuit.
Fecit etiam finem in Dei laudē qui est finis sine fine.
Vnde Augustinus dicit: Dominic⁹ dies erit qui velut Aug. li. 22. de Ciuit. c. 30. in fine to. 5.
octauus æternus Christi resurrectione sacratus est,
æternam non solum spiritus, verum et corporis re-
quiem præfigurat, vbi vacabimus, et videbimus, et
amabimus, et laudabimus: quod erit in fine sine
fine: nam quis alius noster est finis, nisi peruenire ad
regnum, cuius nullus est finis? Ad quem nos perdu-
cat Iesus Christus filius Dei per intercessionem dul-
cissimæ Matris suæ, et beatissimi Lucæ Euangelistæ
qui cum patre et Spiritu sancto viuit, et regnat Deus
in sæcula sæculorum. Amen.

FINIS.

ARGVMENTVM.
EXPOSITIONIS S. BONAVENTVRAE EXIMII ECCLESIAE DOCTORIS, IN EVANGELIVM B. IOANNIS.

ONSTAT *fere inter omnes antiquitatis Ecclesiasticæ vsu peritos, in Euangelium S. Ioannis, eximium Ecclesiæ Doctorem Seraphicum, Bonauenturam, virum in primis vitæ sanctimonia, doctrinaq. laude clarissimum, luculenter scripsisse commentaria, eaq. distribuisse in postillas, et collationes. Quæ commentaria a multis ijsq. grauissimis hominibus, ac summis viris iam pridem diu desiderata, ac diligenter conquisita, cum nusquam antea inuenta essent, nondum in conspectum, in lucemq. omnium prodierunt. Nuper autem S. D. N. Sixtus Quintus, cuius in omnem reipublicæ Christianæ bene gerendæ occasionem, maxime intenta est solicitudo, cum typographiam Vaticanam sapientissime, vt cetera solet, instituerit, atque instruxerit ad instauranda potissimum sanctorum Patrum monimenta: eiusdem sancti doctoris Bonauenturæ, cuius et sanctitatem præcipue veneratur, & doctrinam eximie colit, opera quæcumque vsquam extarent, omnia conquiri voluit, impenseq. curauit, ea inuenta, & accurate recognita, rectissime exscribi, atque emendari ad eiusdem præclaræ illustrisq. editionis Vaticanæ vsum. Cum igitur cognitum haberet, atque exploratum, ipsius sancti Bonauenturæ expositionem, quam ille in Euangelium S. Ioannis tam studiose elucubrauerat, integram asseruari Coloniæ Vbiorum in Conuentu sancti Francisci, qui est ordinis Minorum, per litteras Octauio Mirto, Episcopo Caiacensi, in Germania inferiori Nuncio Apostolico, id negotij dedit, vt eam quamprimum recte describendam curaret, Romamq. diligenter mitteret. Is Pontificis mandatum executus, expositionis illius exemplum, recte eleganterq. exscriptum, ad vrbem misit, cum litteris huiusce testimonij in calce libri manu notarij propria adscripti, quod posteritati typis prodendum censuimus ad perpetuum illius testificationis monimentum.*

Hic liber, qui inscribitur Postilla S. Bonauenturæ super Ioannem, mandante S. D. N. SIXTO Papa V. curante Octauio Mirto Episcopo Caiacensi, ad inferiorem Germaniam Nuncio Apostolico, descriptus fuit ex vetere exemplari manuscripto, repertoq. Coloniæ in bibliotheca Conuentus Patrum ex ordine Minorum, ad sancti Francisci, vbi adhuc fideliter seruatur, et cum illo collatus fuit atque concordat. Cuius rei hoc attestationis instrumento fidem facio ego Iacobus Peranus Imperiali et Apostolica auctoritatibus Notarius, instante ipso Octauio Nuncio Apostolico. Datum Vbiorum Coloniæ X. Kalendas Aprilis M. D. LXXXVIII. Præsentibus ibidem Reuerendis dominis Luca a Tongheren, et Leonardo Paliucca presbyteris respectiue Dauentriensis, et Calatinæ diœcesis testibus, ad præmissa vocatis. Iacobus Peranus, Clericus Leodiensis Imperiali et Apostolica auctoritatibus Notarius, qui supra.

In hac expositione, S. Bonauentura, non longas illas enarrationes, quæ delectationis causa e Rhetorum scholis emanantes, flosculis aspersæ sunt: consectatus est, vt plerique alij fecerunt, qui vetus scholasticum dicendi genus, adhibuerunt, sed nouo scholastico scribendi genere, quod tum primum illa eius ætas introduxerat, vsus, distribute ac distincte, breuiter, dilucideq. Euangelium explicat, pro ratione tantum intelligentiæ litteralis, et spiritualis, omissis omnibus quæ-

bus quæstionibus et disputationibus longe petitis. Verum si quando locus difficilis et obscurus incidit, tum theologicis argumentis, tum alijs scripturæ locis illustrare breui contendit, ita vt postillæ modum non excedat, cuius potissimum ratio posita est in scripturæ locis breuiter dilucideq. explicandis, sine vlla quæstionum subtilitate. Totius igitur Euangelij summa capita diuidit, enumerat, colligit, summatimq. perstringit: et quæ membratim diuisit, singula et omnia accuratissime exponit. Ad quam expositionem ex regula, quam beatus martyr, idemq. doctissimus Pontifex Clemens I. tradit, non sententias ex ingenij sui sensu depromptas, sed ex sanctorum Patrum doctrina, quasi ex perenni fonte haustas, adhibuit: ex ijs autem sibi potissimum delegit duos summos Ecclesiæ doctores, vnum Latinum, sanctum Augustinum, alterum Græcum, Ioannem Chrysostomum: quorum expositiones, vt perpetua scriptione connectat, suam expositionem ita apte et concinne interserit, vt ad exponendi rationem, nihil aptius connecti posit, cum non interrupta, sed perpetua exponendi ratio videatur. Eos autem ambos, ad interpretationem adhibet tamquam optimos, quos sequatur, exponendi Euangelij magistros. Versione autem Latina Chrysostomi vtitur, non ea quidem, quæ hodie recens apud Latinos in vsu est, sed illa vetus, quam vel Eusthatius, vel Anianus, vel alius quispiam antiquus interpres confecit, vel fortasse is, quo ex Vrbani Quarti liberalitate sanctus etiam Thomas vsus est, ad contexendam ex Græcis Patribus Latinam cathenam in quattuor Euangelistas. Sed ad hanc Postillam, vt Euangelium S. Ioannis explicaret mysteriorum significatione cumulatissima, adiunxit etiam hic noster collationes. Est autem, vt ita dicam, collatiua expositio, grauis pondere sententiarum, et ad mysteria, sanctioresve sensus explicandos accommodata: eiusq. ratio, et vsus in eo est, cum sacræ litteræ, diuinaq. eloquia, familiaribus, ac mutuis colloquijs, et dialogis exponuntur. Illius porro collatiuæ expositionis duplex est genus, vnum continuatum quippe est, in quo quis vnus semper loquitur, perpetuoq. orationis cursu exponit colloquium, quod ipse, vel alius cum alijs habuerit, simulq. connectit colloquentium interrogata, et responsa, ijs vsitatis verbis: Inquam, ait. Id Collationis genus adhibuit Zacharias Hieropolitanus Episcopus in dialogo quem Χρυσεικὸν *Græci appellant, de aurea Danielis statua. Ioannes etiam Cassianus, hoc ipso genere vsus, multos diuinarum litterarum locos libris explicat, quos propterea Collationes inscripsit. Alterum interruptum Collationis genus est, cum duæ, tres, pluresve personæ inter se colloquentes inducuntur, quæ mutuis interrogationibus sensum sacrorum Codicum exquirunt. Id expositionis genus in græcis secutus est Apollinarius Episcopus Laodicensis, qui Euangelica et Apostolica scripta exposuit more dialogorum. In Latinis est Salonius Viennensis, qui itidem dialogo explicauit Canticum Canticorum Salomonis. Verum enimuero alia est ratio Collationum, quas hic noster adhibuit ad expositionem Euangelij S. Ioannis. Perpetuo enim ipse colloquitur, nullaq. interrogatione vtitur, sed præcipuum aliquem Euangelij locum, mysteriorum plenum deligit, qui in congressu fratrum, tanquam mutua quadam meditationum collatione expendatur. Atque hic quidem ipse vsus in virorum religiosorum, qui in vita spiritalis exercitationibus versantur, consuetudine adhuc retinetur: ij enim, vt ab otiosis fabulis, inanibusq. sermonibus in congressu refugiant, aliquem sanctis meditationibus instructiorem eligunt, qui sacræ scripturæ locum exponat, quem mutuis meditationibus perpendant, quo studiosius mentes eorum ad cælestia inflammentur.*

S. BONA-

S. BONAVENTVRAE
ORDINIS MINORVM
S. R. E. CARD. EPISCOPI ALBANENSIS
Eximij Ecclesiæ Doctoris

IN EVANGELIVM S. IOANNIS.
EXPOSITIO
POSTILLIS, ET COLLATIONIBVS DISTINCTA.

PROOEMIVM.

Iob 39. d

S. Greg. lib. 31. Mor. cap. 19. ante med.

[A] NVMQVID ad prçceptum tuũ eleuabitur aquila, et in arduis ponet nidũ suũ? Cum inter quattuor sancta animalia mystica significatione quattuor euangelistas designantia, beatus Ioannes per aquilam figuratur, secundum beatum Gregorium, qui exponens præmissa verba, ait: Propheta Ezechiel sanctum Ioãnem per aquilam significauit, qui volando terram deseruit, et per subtilem intelligentiam interna mysteria verbum videndo penetrauit, [B] et ibi bene de hoc. Idem ait Augustinus: Qui, inquit, scripturarum sanctarum mysteria tractarunt, in animalibus quattuor, de quibus apud Ezechielem, et in Apocalypsi, euangelistas intellexerunt. Et sequitur: Aquila est ipse Ioannes sublimis prædicator, et lucis internæ atque æternę fixis oculis contemplator. Hoc ibi: Et idem Augustinus de concordantia euangelistarum. Ideo ad figurationem subtilissimæ limpiditatis beati Ioannis in diuinis arcanis speculandis, et ad significationem eleuatissimi amoris in eisdem cõtemplandis et amplexandis, conuenienter propo- [C] nuntur præmissa verba: Nũquid ad prçceptum tuũ, *et cetera*. In quibus quattuor prænotantur. Quorum primum est intellectualis acuminis beati Ioannis irreuerberabilis limpiditas, ibi: aquila. Secundum est indepressibilis amoris sublimitas, ibi: In arduis ponet nidum. Tertium est huius eleuationis ad prędicta arcana diuina contemplanda, et amanda ab homine impossibilitas, et eiusdem eleuationis a solo Deo possibilitas, quæ duo notantur ibi: Numquid ad prçceptum tuũ. Quasi dicat: Non ad tuum humanũ, sed ad meum diuinum. [D] In præmissa enim quæstione et cõsimilibus, quas quærit Dominus a beato Iob, ibidem significatur humana infirmitas, et denotatur diuina potestas, prout innuit sanctus Gregorius: Spiritus ergo sanctus insinuans excessiuam limpiditatem intellectualem beati Ioannis, ait: Aquila. Et hoc merito, vt enim ait Commentator, scilicet Episcopus: Aquila est auis regia, altifera, citiuola, ad alimentum a longe videndum habet acumen præcipuum, et ad prosequendum illud velocitatem volatus, suos

Aug. tract. 36. in Ioã. Ezec. 1. b Apoc. 4. c circa med. tom. 9. August. de Cõcor. euã gelist. lib. 1. c. 6. to. 4.

S. Greg. li. Moral. 29. cap. 16.

Aquila auis regia, et eiusdem qualitates.

[A] motus prudentia naturali dirigit, radium solarem in sua virtute radiantem intuitu directo et irreuerberato conspicit. Hæc ille: Et quasi idem alius Commentator, scilicet Abbas, ibidem. Et de hoc Ambrosius bene. Et Gregorius: Aquila, inquit, ad sublimia volat, et irreuerberatis oculis solis radijs intendit. Talis spiritualiter fuit beatus Ioannes in secretis cælestibus et in contemplabilibus scrutandis. Vnde Augustinus, ait: Ioannes super nubila infirmitatis humanæ velut aquila volat, et lucem incommutabilis veritatis acutissimis atque firmissimis oculis cordis intuetur. Et [B] de hac aquila sic volante Prouerbiorũ: Tria sunt difficilia, *et cetera*. Et Sequitur: Viam aquilæ in cælo, id est, eleuationem beati Ioannis in speculandis arcanis cælestibus. Et de hac aquila similiter Iob: Sicut aquila volans ad escam. Et ibi Gregorius de proprietatibus eius: Et in hoc patet primum. Ista aquila superbenedicta posuit nidum in arduis, id est, mansiuum amorem in cælestibus. Vnde ibi Gregorius: In arduis ponit nidum, quia in supernis figit consilium, vel quia terrena desideria despiciens de cælestibus rimatur. Vnde sibi competit illud: Robu- [C] stum habitaculum tuum: Sed si in petra posueris nidum tuum, id est, in Iesu Christo: Petra enim erat Christus. Ipse enim fuit amantissimus Domini, de quo: Amantissimus Domini habitat confidẽter, vbi enim est amor, ibi est habitatio animæ. Vnde Augustinus: Amãdo enim, corde habitamus, et quoniã totus amor beati Ioannis fuit ad Deum, et ad diuina, ideo in illis posuit nidum, vnde et de limpida intelligentia sua, et de dilectione sua eleuata verificatur illud: Ecce intelliget seruus meus, et exaltabitur, et eleuabitur, et sublimis erit valde: eleuabitur, inquam, cęlica, [D] immo deifica conuersatione in statu, et exaltabitur, excessiua et ecstatica, id est, patiẽte ecstasim, dilectione in affectu. Sublimis erit valde, suspensiua contemplatione in intellectu. Et quoniam sic eleuari tam in contemplando diuina secreta, quàm in amando, non fuit humanæ virtutis, sed diuinæ potestatis: ideo merito subiũgitur hic: Numquid ad præceptum tuũ eleuabitur? quasi dicat: Non ex sua humana virtute fuit beatus Ioannes eleuatus dictis modis, sed ex mea deifica potestate sublimante. Ideo conuenienter in

Ambrosius in Hexaemeron. li. 5. c. 18. to. 1. Gregor. in Ezech. homil. 4. non lõge a prin. Aug. de cõcor. Euangelist. lib. 1. c. 6. to. 4. Prou. 30. c Iob 9. c Greg. lib. 9. Mor. c. 16. ante med. Greg. Mor. 31. c. 19. Num. 24. d 1. Cor. 10. a

Deut. 33. b Aug. trac. 2. in Ioan. post mediũ. to. 9.

B. Ioannes posuit nidũ in diuinis.

Isa. 52. d

Ecstasis fit ex dilectione.

Isa. 58. e Figura beati Ioannis.

figura ipsius dicitur apud Isaiã. Implebit splendoribus A animam tuam, et ex hoc suæ intelligentiæ acutissima limpiditas. Et sequitur: Tunc delectaberis super Domino, et substollam te super altitudinem terræ, et cibabo te hereditate patris tui: quantum ad eleuatam suam dilectionem et mansiuam in diuinis arcanis speculandis, et amplexandis. De hac singulari ac magnifica et mirifica sua eleuatione Augustinus multum ait: Ioannes inspiratus ait: *In principio erat verbum*, transcendit enim omnia corporalia, et seipsum, et etiam choros angelorum, id est, quantum ad rem contemplandam: nisi enim se transcendisset, numquam peruenisset ad illud: *In principio erat* B *verbũ*. Similiter de sua eleuatione in prædictis Chrysostomus bene et multum, et Gregorius: Ideo aquila desuper ipsorũ quattuor. Et idem quia Ioãnes per hoc, quòd in principio verbum vidit, etiam super semetipsũ transijt. Ex dictis ergo patent, et subtilis limpiditas beati Ioannis in cælestibus ac diuinis speculandis, et eleuati sui amoris sublimitas, et a solo Deo ad prædicta eleuabilitas, et huius eleuationis auctoritate humana impossibilitas. Vt dictum est, ex ijs patent causæ huius sacri Euangelij, quod est secundum Ioannem. Causa enim efficiens principalis est ipse filius Dei, qui reuelauit arcana contenta in hoc Euangelio beato Ioanni. Causa vero secundaria efficiens, C et ministerialis, fuit beatus Ioannes inspiratus spiritu Dei, vt dictũ est. Causa vero materialis, diuinitas Iesu Christi, et humanitas ac opera dispensationis, et documenta filij Dei. Vnde Augustinus: Ioãnes ipsam maxime Deitatẽ Iesu Christi, qua patri est ęqualis intendit, eamq. præcipue suo Euangelio, quantũ inter homines sufficere credidit, commẽdare curauit. Itaque lõge tribus alijs superius fertur. Facies aquilę desuper ipsorũ quattuor. Causa vero formalis, quę est modus agendi, est narratiuus, et certitudinalis, et exquisitus. Vt enim dicit Chrysostomus: Hic Euangelista in sen- D tentijs acutissimus est, et in miraculis enarrandis non multum studuit, sed maxime in concionibus et locutionibus Christi ad populũ: vnde amplius narrat sacra Christi documenta, quam miracula. Causa vero formalis, quæ cõsistit in libri diuisione, patebit infra. Causa vero finalis propinqua est, inductio fidei in credentibus. Causa vero finalis cõsummatiua est vltima assequutio vitæ æternæ. Vnde ait: Hęc scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est filius Dei, et vt credentes vitã habeatis æternam. His præmissis ad euidentiam dictorum quæruntur septem quęstiunculæ, quarum prima est, de huius doctrinæ necessitate, et videtur, quod sit superflua nec suscipienda. Nam dicitur Nõ addetis ad verbũ, quòd vobis loquor, nec auferetis ex eo. Et: Quòd pręcipio tibi, hoc tantũ facito, nec addas quidquam, nec minuas. Doctrina ergo veteris testamenti est sufficiens, nec vlla alia ei addenda. Item finis omnis veræ scientiæ, et doctrinę, est assequutio beatitudinis, vt ait Augustinus: Philosophi non videntur laborasse in studijs suis, nisi vt inuenirent quo modo viuẽdum esset accommodate ad beatitudinem capessendam. Sed doctrina veteris Testamenti ducit eius obseruatores ad vitam æternam. Si vis ingredi ad vitam, serua mandata, ergo vt prius. F Item quanto doctrina est compendiosior, tanto commẽdabilior. Verbum abbreuiatum fecit Deus super terrã: compendiosa ergo doctrina veteris Testamenti, est commendabilis et sufficiens, quare vt prius. Ad contrarium argumẽtatur. Illa scientia est melior, quæ est figurata per aliam, quam illa, quæ est figura eius, sed vetus Testamentum est figura noui Testamenti, ait Augustinus, nobilior ergo est scientia noui Testamẽti quam veteris, et magis necessaria. Item illa scientia, quæ est suppletiua alterius est magis necessaria. Talis est scientia euangelica respectu legalis: Nõ veni soluere legem, sed adimplere, ergo vt prius, quòd est concedendum. Tum ratione auctoritatis Ie-

Aug. tract. 1. in Ioan. ante med. to. 9.

Chrysost. homil. 1. in Ioan. to. 3.

Greg. super Ezech. li. 1. homil. 4.

Causę duę efficientes Euãgelij secundũ Ioannem.

Causa materialis eiusdem Euangelij.

Aug. de cõcord. euãg. lib. 1. cap. 4. to. 4.

Ezec. 1. c

Causa formalis eiusdem Euangelij.

Chrysost. in prologo supra Ioãnẽ. to. 3.

Causa formalis Euangelij eiusdem.

Causa formalis eiusdẽ duplex.

Ioan. 20. g

Quęstio prima de huius doctrinæ necessitate.

Deut. 4. a

Deut. 12. d

Finis omnis scientiæ est assecutio beatitudinis.

August. 18. de ciuitate Dei c. 4. in prin. to. 5.

Mat. 19. b

Rom. 9. f

Aug. li. 12. contra Faustũ Manich. c. 3. to. 6.

Mat. 5. c

A su Christi, auctoris immediati doctrinæ euangelicæ. Tum ratione eius, de quo est, quia est de Iesu Christo Deo et homine, et de mysterijs suæ incarnationis. Tum ratione modi procedendi, quia est celsior, et compendiosior in Euangelijs. Tum ratione maioris immediationis ad finem, vt enim ait Augustinus: Vetus autem Testamentum dicitur ob promissa carnalia, nouum autem ob cælestia promissa e contrario. Et ad obiecta respondendum quod sicut ait Augustinus: Quid est nouum Testamentum, nisi reuelatio veteris? et quid est vetus nisi noui occultatio? Est ergo addere ad doctrinam veteris Testamenti appositione falsitatis, siue prauæ expositionis. Et sic loquuntur auctores indifferenter, vt patet ibi in Glossa. Et consimili modo loquitur Apostolus: Licet angelus euãgelizet vobis aliud, quàm euãgelizatũ est, anathema sit, vbi ait Glossa: Non dico plus, sed præterquam est euangelizatum. Item est aliquid addere scientiæ ad maiorem reuelationem et elucidationem, et sic est addita sapientia euangelica legali, vt dictum est: vel est addere ad maiorem completionem et perfectionem, et sic adhuc doctrina euangelica est superaddita doctrinæ legis. Item contingit aliquid superaddere doctrinæ ad ampliorem confirmationem et C firmiorem testificationem. Et sic nouum Testamentum est superadditum veteri: In ore duorum vel triũ testiũ stabit omne verbum, ibi Glossa: Duo testes, vetus et nouum Testamentum, tres testes, Prophetæ Euangelium, et Apostoli, vt ait simpliciter Glossa ibidem. Per hæc ad obiecta, quia licet præcepta legis ducant ad vitam æternam, tamen non ducunt, nisi prout implentur in fide operante per dilectionem, et quia fides et charitas docentur et suadentur in Euangelio ab ipso Saluatore: Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Et cum hæc consilia euangelica superadduntur: Si vis perfectus esse, D vade et vende omnia, quæ habes. Et: Non veni soluere legem, sed adimplere, vt patet ibidem, ideo doctrina euangelica non est superflua, sed vtilis et necessaria. Ioãnes: Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Iesum Christum, ibi Augustinus: De excellentia Euangelij respectu legis, vt patebit ibidem.

Secundo quæritur de huius doctrinæ nuncupatione, quare scilicet vocatur euangelica, Euangelium enim est bonus nuncius, vel bona annunciatio, vt ait August. contra Faustum: Sed tunc obijcitur, quod est commune omnis sciẽtiæ, non debet appropriari, sed E omnis doctrina est de bono, et de difficili: omnis enim ars circa bonum, vt dicitur in Ethicis: ergo non debet appropriari huic doctrinæ. Item vt ait August. cum aliquid bonum annunciatur, potest dici Euangelium. Sed sic est in omni salutari doctrina. Vnde Apostolus suam doctrinam vocat Euangelium: Notum facio vobis Euangeliũ, *et cetera*, ergo vt prius. Et ad istã quęstionem respondet Chrysostomus bene, vbi ait: Euangelium hoc opus decenter vocauit, etenim supplicij destructionem, et peccatorum solutionem, et iustitiam, et sanctificationem, et redemptionem, et adoptionem, et hereditatem cælorum, et cognationem ad filium Dei omnibus venit annunciare inimicis ingratis, et his, qui in tenebris sedebant. Hæc ille. Ob ergo multitudinem bonorum collatorum a filio Dei, et promissorum, quæ continentur in doctrina Christi, merito dicitur Euangelium. Vnde Chrysostomus: Quæ autem a piscatoribus annunciata sunt, etiam proprie et principaliter Euangelia vocantur, non tamen quia certa et immobilia solum sunt bona, et supra dignitatem nostram, sed quoniam cum facilitate omni nobis donata sunt: neque enim quia laborauimus et fatigati sumus, sed quia dilecti fuimus, a Deo solum suscepimus. Hæc ille: Et de hoc Augustinus: Inter omnes diuinas auctoritates, quæ sacris litteris continentur Euangelium merito præcellit, quod lex et Prophetæ futurum pronunciauerunt,

Iesus Christus auctor immediat' doctrinę euangelicæ.

Aug. li. 10. de ciuitate Dei ca. 25. to. 5.

Aug. 16. de ciuit. Dei cap. 26. post med. to. 5.

Nouum Testamentum quid & quid vetus.

Gal. 1. b

Deut. 19. d

Ioan. 15. b

Mat. 19. b

Mat. 5. c

Ioan. 1. b

Aug. supra Ioan. tract. 3. post med. to. 9.

Quęstio secũda de huius doctrinæ nuncupatione.

August. cõtra Faustũ li. 2. cap. 2. to. 6.

Arist. Ethi. lib. 1. c. 1.

August. contra Faustũ lib. 11. c. 2.

Gal. 1. b

Chrysost. in Matth. homil. 1. ante med. to. 2.

Chrys. ibid. paulo post.

Aug. lib. 1. de concord. euang. c. 1. in princip. to. 4.

runt, hoc reuelatum atque completum in Euangelio demonstratur. Hæc ille. Licet ergo omnis doctrina salutaris sit boni annũciatiua, tamen doctrina euangelica anthonomastice est amplius, et perfectius maiorum bonorum annunciatiua. Vnde Chrysostomus: Iste liber, scilicet Euangelium Matthæi, est apotheca gratiarum: sicut enim in apotheca diuitis alicuius, homo omnis quod desiderat, inuenit, sic in libro isto omnis anima quod necessarium est inuenit. Hæc ille, et per hæc ad obiecta, licet enim aliæ doctrinæ vel sciẽtiæ sint de bono, et etiã ad bonum, secundum magis et minus, prius et posterius, tamen sacra doctrina Euangelica per amplius et perfectius est de bono, et bonorum annunciatiua et futurorum bonorum promissiua, quàm aliæ scientiæ. Vere enim Euangelium est virtus omni credenti: Apostolus vero vocat doctrinam suam Euangelium, merito, quia deriuata est ex Euangelio in nullo ab eo discordans.

Doctrina Euãgelica. Chrysost. in Matth. homil. 1. libri imperfecti in princip. to. 2.

Rom. 1. b

Consequenter quæritur tertio de huius doctrinæ auctore, quis debuit eam tradere vel scripsisse. Et videtur quòd filius Dei, sicut obijciunt pagani, qui tribuunt excellentissimam sapientiam Christo, tamen sicut homini sapientissimo, prout recitat Augustinus: Ex quo enim fuit summe sapiens, ipse debuisset scripsisse Euangelium, vt esset maioris auctoritatis, sicut obijciunt. Item obijciunt ipsum tribuisse amplius discipulis, qui scripserunt Euangelia, quàm sibi ipsi magistro. Item laus sapientis est, communicari suam sapientiam, et dicto et scripto: Quam sine inuidia cõmunico. Et: Sapiens uerbis se producit: ergo si Christus scripsisset Euangelia, amplior esset commendatio, vt videtur. Item si filius Dei Euangelium scripsisset, minor esset occasio errorum, quia, vt recitat Augustinus: multi alij scripserunt Euangelia, quibus non est credendum: et eadem ratione nõ crediderunt multi Euangelijs scriptis a Discipulis. Ad istud respondet Augustinus, vbi ait: Omnibus discipulis per hominem, quem assumpsit, tamquam membris sui corporis caput est. Itaque cum illi scripserunt, quæ ille ostendit, nequaquam dicendum quòd ipse non scripserit, quandoquidem membra eius ideo operata sunt, quod dictante capite cognouerunt. Quidquid autem ille de suis factis et dictis nos legere voluit, hoc esse scribendum illis tamquam manibus suis imperauit. Hæc ille. Sic ergo disposuit filius Dei, qui est sapientia patris quod ipse Euangelium prædicaret, et miracula, quæ in eo enarrantur, faceret, et deinde per apostolos doctrina euangelica publicaretur, et a sacris euangelistis tempore congruo in scriptis redigeretur. Ad primum autem respondet Augustinus quasi contra arguendo obijcientibus prædicta, quòd Philosophi nobilissimi apud eos nihil de se scripserunt, sicut Pythagoras, quo in contemplatiua virtute Græcia nihil clarius habuit: et tamen nec de se, nec de vlla re aliquid scripsisse perhibetur. Similiter Socrates, quem in actiua prætulerunt, qua mores informantur, nihil scribere voluit: et ideo pagani prædicti non debebãt redarguere filium Dei de hoc, quòd non scripsit Euangelium: maxime cum ipse qui est caput, Euangelium scripsit, discipulis suis scribentibus, qui erant eius membra, vt dictum est, et per hoc ad aliud. Ad aliud vero, quòd obijcitur, respondendum: Sicut respondet Augustinus, quòd non est simile de alijs qui scripserunt suas doctrinas, quas forte nuncupauerunt Euangelia: quia non Christo dictante scripserunt, nec fuerunt recepta in authentico Canone, sicut Euangelia vera, quæ scripserunt sacri euangelistæ.

Aug. de Cõcor. Euang. li. 1. c. 7. ante medium. to. 4.

Sap. 7. d
Eccli. 20. d

Aug. vbi supra.

Aug. lib. 1. de Concor. Euãg. c. 35. post mediũ to. 4.

Quarto quæritur de vnitate doctrinæ euangelicæ, an debuit tradi ab vno euangelista, et in vno Euangelio, an a diuersis et in multis Euangelijs. Et videtur quòd vnum debet esse Euangelium: quia, sicut habitum est: Christo dictante Euangelia sunt scripta. Si ergo idem spiritus in vno euangelista, sicut in pluribus, vnum sufficit Euangelium. Item in Ezechiele: Quattuor facies uni, supra quod Gregorius: Quod vnus Euangelista sentit, hoc et alij tres. Vnum ergo Euangelium sufficiebat. Item quanto doctrina compendiosior, tanto commendabilior, vt habitũ est: Consummationẽ enim et abbreuiationem faciet Dominus super terrã. Et: Verbum abbreuiatum fecit Dominus super terram. Ergo vt prius. Itẽ aut Euangelium vnius euangelistæ sufficiebat: et si sic, alia superfluunt: aut non sufficiebat, et si sic, insufficienter fuit traditum. Item ex hoc quòd sunt quattuor Euangelia a diuersis scripta, videtur quòd sint occasiones errorum: quia in multis videntur dissonantes euangelistæ, sicut opponit Chrysostomus: et quærit, quid igitur? non sufficiebat vnus euangelista dicere? quasi dicat. Sic: ergo vt prius. Et ad istam quæstionem respondendum est, quòd sic disposuit filius Dei ad maiorem manifestationem veritatis enunciatæ in Euangelijs, quòd quattuor scriberent illa. Vnde Chrysostomus: Quòd quattuor qui scribunt, nec secundum eadem tempora, nec in eisdem locis, cum neque conuenissent et collocuti fuissent: velut tamen ab vno ore omnia loquuntur, maxima veritatis demonstratio hæc fuit. Hæc ille. Item sic ordinauit Deus ad maiorem attestationem de ipso, et de operibus dispensationis suæ, vt in ore duorum esset verum testimonium. De Apostolis enim dicitur: Vos testes mei. Sed si omnino eadem dicerent, ac repeterent, aliqua superfluerent: si vero omnino diuersa dicerent, non essent consonanter testificantia. Vnde Chrysostomus: Quod in quibusdam dissonant euangelistæ, maximum signum veritatis est: si enim per omnia consonarent cum certitudine, nullus inimicorum crederet quòd non contradicentes, ex complacito quodam modo humano scripserunt. Nunc autem quæ videtur in paruis esse dissonantia omnium, liberat eos suspitione, quando in capitulis, idest, in principalibus et in his, quæ continent vitam nostram, et in his, quæ constituunt prædicationem, nequaquam aliquis eorum dissonans apparet, sicut quòd Deus factus est homo, et quòd miracula fecit, et quod crucifixus est, et sic de alijs mysterijs incarnationis, circa quæ multam inuenimus consonantiam. Hæc ille, et ibi bene de hoc. Similiter Chrysostomus: Vnus erat spiritus, qui mouebat omnium, scilicet euangelistarum, animos: ideo multam circa enunciationem demonstrarunt concordiam. Item sic ordinauit et voluit Deus ad nostram eruditionem, prout ait Augustinus, quòd euangelistæ eadem non eodem modo dixerunt, ideo fuit, vt discamus res verbis, non rebus verba præponere, nihilq. in loquente quærere, nisi voluntatem, propter quam insinuandam verba proponuntur. Hæc ille. Et de hoc Augustinus benè sic ait: Quamuis autem singuli eorum suum quemdam ordinem narrandi tenuisse videantur: non tamen vnusquisque eorum, veluti alterius præcedentis ignarus, voluisse scribere reperitur, vel ignorata prætermisisse, quæ scripsisse alius inuenitur: Sed sicut vnicuique inspiratum est, non superfluam cooperationem sui laboris adiunxit. Hæc ille: Et per hoc ad obiecta. Quia vnumquodque euangelium sufficit, quantum ad ea, quæ enarrat, sicut inspiratum fuit euangelistæ: quin tamen euangelista dicta aliqua, vel aliqua miracula omiserit, quæ alius enarrat, non est inconueniens, vt visum est. Vt enim dicitur in Prologo Chrysostomi, hic euangelista, scilicet Ioannes, pertransijt annum in Paschate in Pascha integrum, in quo nonnisi tria fere Christi miracula scribit: nec propter hoc debent dici Euangelia dissonantia. Vnde Beda: Cum sint quattuor euangelistæ, non tam quattuor Euangelia, quàm vnum quattuor librorum,

Ezec. 1. b
Gregor. in Ezech. homil. 3. prope princ.
Isa. 10. e
Rom. 9. f
Chrysost. in Matth. homil. 1. ante med. to. 2.
Chrys. ibid. conseq.
Isa. 43. b
Chrys. ibid. conseq.
Chry. super Ioan. ho. 3. ante med. to. 3.
August. de verbis Domini ser. 11. ante med. to. 10.
Aug. de Cõcor. Euang. lib. 1. cap. 2. to. 4.
Beda supra Marcum in principio.

librorum, non ætate consonum ediderunt. Sicut enim duo versus eamdem, prorsus habentes materiam, pro diuersitate metri, et verborum, duo sunt, et tamen non nisi vnam continent sententiam: sic Euangelistarum libri cum sint quattuor vnum continent Euangelium, quia vnam doctrinam faciunt de fide Catholica. Hæc ille. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

Cōformitas Euangelistarum.

Quinta quęstio, de doctrinæ Euāgelicæ auctoribus.

Quinto quæritur, an doctrina Euangelica debuit tradi ab illis, a quibus est tradita. Et videtur quod non. Ex quo enim fuerunt Euangelia scripta a discipulis filij Dei, sicut membris eius ipso dictante, vt visum est: ergo magis debuerunt scribi ab illis, qui fuerunt cum Christo in carne. Non ergo a beato Luca, vel a beato Marco. Item quæritur de ordine: quod Euangelium enim Ioannis debuit præordinari, videtur, eo quod tractat de diuinitate Filij Dei: et deinde Euangelium Matthæi qui fuit Apostolus, et cum Christo in carne. Item quæritur: Cum Matthæus habuerit beatum Marcum, tamquam sui Euangelij breuiatorem, quare beatus Lucas non habuerit consimilem breuiatorem. Ad primum respondendum est secundum Chrysostomum: qui ait quod duo ex discipulis, et duo ex Apostolis scripserunt Euangelia, quia nihil ad honoris amorem faciebant, sed ad vtilitatem omnia. Ideo concessum fuit discipulis scribere cum Apostolis: et æqualis auctoritatis sunt Euangelia scripta a discipulis, sicut scripta ab Apostolis, vt ait Augustinus: nec imparem habent auctoritatem. Quorum discipulorum, vnus erat Pauli, alius erat Petri, vt ait Chrysostomus. Item hoc fuit factum ad significandum, quod non solum maiores debebant fidem annunciare, et gloriam Dei prædicare: sed etiam minores. Ideo concessum fuit discipulis scribere Euangelia cum Apostolis. Ad aliud respondet Augustinus sic: Alius fuit eius ordo cognoscendi atque prædicandi, alius autem scribendi. Ad cognoscendum quippe atque prædicandum primi fuerunt, qui secuti Dominum in carne præsentem docentem audierant, facientemq. miracula viderant, atque ex eius ore ad euangelizandum sunt missi. Sed in conscribendo Euangelio, quod diuinitus ordinatum esse credendum est, ex numero eorum, quos ante passionem Deus elegit, primum, vltimumq. locum duo tenuerunt. Primum Mathæus, vltimum Ioannes, vt reliqui duo, qui ex illo numero non erant, sed tamen Christum in illis loquentem secuti erant, tamquam filij amplectendi, atque per hoc in loco medio constituti, vtroque ab eis latere munirentur. Hæc ille. Ad aliud respondet Augustinus: Quod enim Matthæus habuit breuiatorem, forte non sine aliquo mysterio fuit. Ille enim qui regiam personam Christi narrandam susceperat, habuit tamquam comitem adiunctum, qui sua vestigia quodam modo sequeretur: Lucas autem, cuius circa sacerdotium Christi erat intentio, non habuit: sacerdos autem in Sancta Sanctorum solus intrabat, et ibi bene de hoc.

Chrys. supra Matth. hom. 1. ante med. to. 2. *Aug. cōtra Faust. lib. 2. c. 2. to. 6.* *Chrysost. in Matth. homil. 1. ante med. to. 2.* *Aug. de Cō cor. Euang. lib. 1. cap. 2. to. 4.* Ordo Euangelistarum. *Aug. de Cō cor. Euang. lib. 1. cap. 3. to. 4.*

Sexta quæstio de qualitate modi huius sacræ doctrinæ.

Consequēter sexto quæritur de qualitate modi huius sacræ doctrinæ, an debeat esse narratiuus. Et videtur quòd debeat esse ratiocinatiuus, quia doctrina Euangelica est ad elidendas hæreses, et ad conuincendos hæreticos. Vnde: Parati ad satisfaciendum omni poscenti rationē, sed doctrina ratiocinatiua ad ista est aptior: ergo debet esse talis. Item ait Augustinus: Ad discendum proceditur auctoritate, et ratione, tempore auctoritas, re ratio prior est: Auctoritas imperitæ multitudini salubrior, ratio eruditis. hæc ille. Sed doctrina Euangelica est ad eruditionem omnium, secundum Chrysostomum: ergo debet esse vtroque modo. Ad contrarium, doctrina Euangelica est ad inducendam fidem: Hæc sunt scripta ut credatis. Sed fides non habet meritū, cui humana ratio præbet experimentum, ait Gregorius. Ergo non debet esse ratiocinatiua, quod est concedendum ob nobilitatem auctoris sacræ doctrinæ Euangelicæ, cui in omnibus credendum: et ob indubitabilem veritatem ipsius doctrinæ, et ob finis qualitatem, quæ est inductio fidei, vt dictum est, quæ fides inducitur libero assensu credentis: rationes tamen valent ad nutriendam fidem et confirmandam, et confouendam: omnes tamen tales rationes sunt radicatæ in fundamento fidei. Et ad obiecta respondendum, quòd fides attingit inaccessa, deprehendit ignota, comprehendit immensa, apprehendit nouissima, vt ait Bernardus. Vnde non loquitur Beatus Petrus de ratione cogente ad credendum, qualis ratio est in humanis scientijs, ad assentiendum conclusioni ui demonstrationis: sed loquitur de ratione explicante ipsam fidem, et ea quæ sunt credenda ex fide. Pondere enim auctoritatis sunt aliqui inducendi ad concedendam veritatem, ait Augustinus. Et per hæc ad aliud. Est ratio duplex, vel ex connexione ratiocinationis, vel euidentiæ rei cognoscibilis. Prima dicitur euacuare meritum fidei, secunda explicat intellectum credendorum. Vnde est quadruplex certitudo, vna est ex demonstratione concludente, vt in humanis scientijs. Item alia est fide illuminante, quæ est argumentū rerum non apparentium. Tertia est auctoritatis pondere, vt dictum est, quæ est certa cum est miraculis inchoata, spe nutrita, vetustate firmata, ait Augustinus. Item quarta est ex persuasione inducente, quæ persuasio fit, vel miraculorum operatione, vel præmij promissione, vel veritatis exemplari ostensione, et istis modis doctrina Euangelica certissima.

1. Pet. 3. c *Aug. de ordine. lib. 2. c. 9. in prin. to. 1.* *Chrysost. in Math. homil. 1. post med. to. 2.* Doctrina Euangelica est ad inducendā fidē. *Ioan. 20. g* *Gregor. in Euang. homil. 26. fere in princ.* *Ber. ser. 76. in Cant. ante med.* *Aug. li. 83. quæst. q. 6. non longe a prin. to. 4.* *Heb. 11. a* *August. lib. contra epist. funda. c. 4. to. 6.* Persuasio quo modo fiat.

Septima quæstio de doctrina huius sacri Euangelij.

Septimo quæritur, specialiter doctrina huius sacri Euangelij, quod est de diuinitate Filij Dei, et humanitate, vt dictum est, et sicut patet in principio, cum dicitur: *In principio erat verbum.* Ideo quæritur, qualiter Apostolus ausus est scrutari tam sublimia, vt enim ait Chrysostomus: Deum non est dicere neque intelligere possibile. Et idem Dionysius: Scrutari ergo diuinam maiestatem, videtur magna esse præsumptio. Vnde Chrysostomus quærit: Quid quæris non cognoscibilia? quid scrutaris incomprehensibilia? quid inuestigas inuestigabilia? ergo vt prius. Item: Perscrutator maiestatis opprimetur a gloria. Et: Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui. Sed nullus fratrum ausus est ascendere ad scrutinium maiestatis: quare vt prius. Item: Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris. Et ita vt prius. Item: Inuisibilia per ea quę facta sunt, intellecta conspiciūtur sempiterna eius, idest Dei virtus et diuinitas: Debuisset ergo, vt videtur, hic Euangelista ascendere ad prædicta per speculationem creaturarum, et non ita incipere. *In principio erat verbum*, et cetera. Item per humanitatem Iesu Christi deuenitur in cognitionem suæ diuinitatis: mons enim illuminatus a sole, dirigit in cognitionem ipsius solis, sicut exemplificat Augustinus: ergo prius debuisset, vt videtur, Euangelista determinare de humanitate Filij Dei, quàm de diuinitate. Et ad ista respondendū sicut respondet Augustinus: Animalis homo nō percipit ea, quæ Dei sunt: Sed aderit misericordia Dei, vt capiat quisque quod potest. et sequitur: Dicere de Deo, scilicet vt est, quis potest? forsitan nec ipse Ioannes dixit vt est, sed ipse vt potuit: De Deo enim homo dicit inspiratus a Deo, si non esset inspiratus nihil dixisset, de pectore enim Domini bibebat quod nobis propinabat. hæc ille. Est ergo determinare vel dicere aliqua de diuina maiestate, secundum ipsius maiestatis incomprehensibilitatem, et sic non potest homo de ea determinare, prout ait Damascenus: Deum nemo uidit umquam. Et sequitur: Ineffabilis est incomprehensibilis, vel est aliqua determinare vel dicere de ipsa maiestate ex diuina inspiratione, et sic

Chrys. super Ioā. homil. 1. post med. to. 3. *Dionys. de mystica theolog. c. 1.* *Chryso. homil. 6. in Io. ante med. to. 3.* *Prou. 25. d* *Prou. 22. d* *Eccli. 4. c* *Rom. 1. c* *Aug. tract. 1. in Ioan. to. 9.* *Ibidem.* *1. Cor. 2. d* Homo de Deo nihil dicere potest, nisi a Deo inspiratus. *Dam. Ortho. fid. li. 1. cap. 1.*

et sic impossibile est, vt habitum est ab Augustino, et vt ait Damascenus: Deum nemo uidit umquã, nisi unigenitus filius Dei, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Et Matthæus: Quis nouit, scilicet patrẽ, nisi filius, et cui voluerit filius reuelare? Vel est aliqua dicere uel determinare de ipsa diuina maiestate, audacia humanæ præsumptionis, vel inflatione humanæ curiositatis, vt fuit in pharisęis, qui cũ Deum cognouissent, non sicut Deũ glorificauerunt. Vel superstitione satanicæ instigationis, vt fuit in hæreticis: et sic non est possibile aliqua determinare secundum veritatem de diuina maiestate, nisi inspectione creaturarum, et in speculo eorum, prout ait Apostolus. Et quoniam Beatus Ioannes fuit spiritu sancto plenus, ipso spiritu eleuante, et summa arcana reuelante de diuinitate filij Dei determinauit, et ab ea incœpit, vnde Chrysostomus: Qui tonitrui est filius, qui dilectus Christi, qui columna ecclesiarum, quæ sunt secundum orbem, qui claues habet cæli, qui calicem Christi bibit, qui recubuit supra pectus Domini, cum propalatione multa intrat ad nos. Et sequitur: Igitur audiamus vt non existentem filium piscatoris, neque Zebedæi: sed eius, qui profunda Dei nouit. hæc ille: Spiritus enim scrutatur profunda Christi. Et per hæc ad prius obiecta, et ad auctoritates, quæ prohibent quęrere altiora vel scrutari, spiritu humano præsumente, vel diabolico instigante, non spiritu diuino sublimante et reuelante. Ad aliud respondendum, quòd euangelista ea, quæ dixit de diuinitate filij Dei, Spiritu reuelante dixit: Ideo ab illa incœpit et cum constantia veritatis, et fidei ait: *In principio erat verbum*, et cetera. Vnde Chrysostomus: Vides verborum potestatem, qualiter nihil dubitans ait: *In principio*, et cetera. Hæc enim est magistri non circumferri, id est, vacillare in his, quæ dicit. Ad aliud respondendum, quòd

Lib. 1. ca. 1. orth. fid. *Mat. 11. d* *Rom. 1. c* *Rom. 1. c* *Chr. prolog. in Io. ante med. to. 3.* *Ibidem post multa.* *1. Cor. 2. d* Secunda responsio. *Chrys. homil. 1. in Io. circa med. to. 3.*

A evangelista hic determinat de diuinitate filij Dei, et humanitate, et quia prolixius prosequitur sacra documenta et miraculosa opera filij Dei inquãtum homo: ideo conuenienter præmisit verbi æterni diuinitatem subiungens eiusdem incarnationem, quando ait: *Verbum caro factum est*. Prosequens ipsius incarnati dispensationis opera et documenta. Et hæc ad præsens sufficiant de doctrinæ Euangelicæ qualitate, veritate, et certitudine.

His præmissis ad maiorem euidentiam subsequentis collectionis ex dictis Sanctorum pręnotãdum est, quòd sacri doctores huius Euangelij fuerunt S. Augustinus, et S. Chrysostomus, prout dicitur hic in prologo Chrysostomi supra Ioannem. Sanctus autem Augustinus exponit aliqua litteraliter, et aliqua allegorice, quæstiones aliquas litterales insinuando. Sanctus vero Chrysostomus, vt dicitur in prologo dicto, exposuit hunc librum, et partitus est in octuaginta octo homelias, quas in vnaquaque septimana duobus diebus, Sabbato, et Dominica, populo in ecclesia adunato confecit. In vnaquaque vero homelia fieri in initio prologum, et in fine ex textus vniuscuiusque homeliæ materia sumpta morale componens omnia huius Euangelij ad litteram fere exponit, et ad moralitatem competenter reducit, allegorias vero per totum pene hunc librum omnino fieri refugit. hæc ibi. Anselmus vero exposuit Euangelium alicubi, quasi dicta S. Augustini abbreuiãdo, hæc vero collectio Deo duce ex dictis prędictorum colligetur. Et ad maiorem euidentiam vbi incipiant homeliæ prædictorum Sanctorũ in marginibus textus apponetur: quęstiones et magistrales ad litterã pertinentes cum expositione litterę inserētur: collationes vero prædicabiles, et themata cũ diuisionibus propter iuniores, vt habeant occasionẽ per se, subscribentur.

August. et Chry. docto res Euang. Ioan. *Ansel. expositor huius Euangelij.* Huius operis intētio, et argumentũ, et ordo.

POSTILLAE S. BONAVENTVRAE IN EVANGELIVM SECVNDVM IOANNEM.

CAPVT PRIMVM.

A SVpposito ex dictis, quòd per sancta animalia sacri euãgelistæ significentur, secundum sanctos, vt habitum est: per hominem, significatur Matthæus, qui describit ortum filij Dei ex stirpe regia, et humanam natiuitatem: et quòd per vitulũ, Lucas, qui describit dignitatem sacerdotalem, et filij Dei se sacrificantis mactationem: et quòd per leonem, Marcus, qui describit clamorem prædicationis filij Dei, et resurrectionis potestatem: et quòd per aquilam beatus Ioannes, qui natiuitatem verbi quasi ortum solarem, vt aquila intuitus est, licet secundum Augustinum congruentius, ille qui regiam Christi personam, scilicet Matthæus, per leonem significatus accipiatur: Marcus vero, qui conuersatus ostenditur in eis, quæ Christus homo operatus est, figura hominis significatus videtur. Prosequendum est de sacro Euangelio beati Ioannis, in quo determinatur de diuinitate et humanitate filij Dei. Vt enim ait Augustinus: Tres euangelistæ in his maxime occupati sunt, quæ Christus in carne operatus est, et hęc animalia in terra gradiuntur. Ioannes vero super nubila humanæ infirmitatis volat, et lucem incommutabilis veritatis acutissimis oculis intuetur: singuli

Sanctorum quattuor animalium significatio. *August. de Concor. Euang. li. 1. cap. 6. to. 4.* *Id. trac. 36. in Ioan. in princ. to. 9.* *August. de Concor. Euang. vbi sup. lib. 1. cap. 4. to. 4.* Excellentia S. Ioannis.

tamen determinant de vtraque natura in Christo secundum Chrysostomum: Ioannes tamen amplius et sublimius de ipsa diuinitate. Et secundum hoc, istud Euangelium diuiditur in duas partes. In prima præmittitur de diuinitate ad generationem verbi æterni. In secũda parte de incarnatione eiusdem, siue de humanitatis assumptione, ibi: *Fuit homo missus a Deo*. Vnde primo determinat de verbo æterno in se, secundo vt vnitum carni. Prima in duas, quoniam verbum æternum a patre æternaliter generatum est, ipsi patri coæternum, et paternæ maiestatis expressiuum, et omnium principium effectiuum. Ideo primo determinatur de verbo increato, inquantum a patre B genitum, siue secundum suam generationem æternam. Secundo determinatur de ipso, inquantum est omnium factorũ principium effectiuum, ibi: *Omnia per ipsum facta sunt*. Ante autem litterę expositionẽ, ob honorem huius Euangelij notandum est, quod recitat Augustinus, quòd initium huius Euãgelij scilicet: *In principio*, vsque ibi: *Et tenebræ eum non comprehenderunt*, quidam Platonicus aureis litteris conscribendum, et per omnes ecclesias in locis eminentissimis proponendum esse dicebat, *et cetera*. Idem Augustinus ait se legisse in libris quorundam Platonicorum huius Euangelij principium, scilicet: *In principio erat verbum:*

Chrys. super Ioan. hom. 4. to. 3. Diuisio Euãgelij secundũ Ioannem. Duplex determinatio de verbo increato. Qui honor esse debeat huius Euangelij. *Aug. li. 10. de ciui. Dei cap. 29. prope fi. to. 5.* *Aug. lib. 7. Cõfess. c. 9. ante med. to. 1.*

Beda in Glossa. Verbi incarnati æternitas.

verbum: et etiam ibi legisse, quia verbum Deus est, non ex carne, non ex sanguine, *et cetera*. Sed ex Deo natum, et aliqua alia verba de principio huius Euangelij ibi legisse, alia non, prout patere potest inspicienti. Ait ergo: *In principio*. Et iuxta Bedam ibidem exprimuntur quattuor. Primum verbi incarnati æternitas, ibi: *In principio*. Secundum est ipsius a patre in persona distinguibilitas, siue alietas, ibi: *Et verbum erat apud Deum*. Tertium est eiusdem cum patre in essentia vnitas, ibi: *Et Deus erat verbum*. Quartum est ipsius verbi coæternitas et omnipotentiæ coæqualitas, ibi: *Hoc erat in principio apud Deum*. Et hic eliduntur et excluduntur hæreses circa verbum æternum, vt in Glossa tangitur; et huic lecturæ concordat Chrysostomus, cum ait: *In principio*, coæternitatem ostendit, quia vt ipse pater est æternus, sic verbum siue filius. Et quia pater nonnumquam solitarius, ideo ab illo semper Deus, scilicet filius. Et ideo dicitur: *Verbum erat apud Deum*, in propria, scilicet hypostasi. Et vt non existimet quis minorem esse diuinitatem filij dicitur: *Et Deus erat verbum*: et inde assumens æternitatem, sequitur: *Hoc erat in principio*. Hæc ille. Habita distinctione istarum clausularum secundum expositores, quæritur de ipsis vocabulis. Et primo quæritur, quare ait: *In*, magis quàm, *De*, vel, *Ex*, quia, vt ait Damascenus, filius est ex patre genitus, et sequitur: pater est causa filij. Si ergo prædictæ præpositiones, *Ex*, vel, *De*, dicuntur habitudines causales, conuenientius dixisset; *Ex*, vel, *De principio*, quàm, *In principio*. Item Glossa ait, quòd filius est principium de principio: ergo vt prius. Et ad istud respondendum, quòd hæc præpositio: *In*, insinuat, vt patet ex Chrysostomo, verbi æternitatem, et ex sua significatione dicit quandam cõtinentiam, et vt dicitur, in diuinis continentiam, quæ se abstrahit ab omni conditione tẽporis, et quia vt dicitur infra: Ego in patre, et pater in me, ideo ait euãgelista: *In principio*. Aliæ vero præpositiones prædictæ dicunt habitudinem causæ ad effectum proprius, ideo non ait: *Ex principio*. Et cum ait Damascenus, quòd pater est causa filij, large sumitur causa pro principio, vt hic. Sed tunc obijcitur quod posset dici: *Principium est in verbo*, sicut, *verbum in principio*. Respondendum, quòd sicut dictum est, filius in patre et pater in filio, ratione essentialis identitatis: quia tamen filius est a patre genitus, ideo ait hic signanter: *In principio*. Si quæratur quo modo essendi inest verbum *In principio*, de hoc modo essendi multiplici Sapiens. Respondendum quòd sicut generatio filij est modo singulari, et aliter quàm in humanis, quia excellentius quasi in infinitum; ita modus essendi est aliter quàm in creaturis. Item quæritur, ait: *In principio*, sicut quærit scilicet quare relinquens patrem de filio loquitur, hoc est dictum; quare explicite, et exquisite prosequitur de filio et non de patre. Et ad hoc respondet, quòd ipse pater omnibus erat manifestus, et si non vt pater, tamen vt Deus; vnigenitus autem ignorabatur. Ideo cognitionem de ipso filio studuit imponere. Item quæritur cum dicat Glossa, et exponat sic: *In principio*, id est, in patre, quare non ait euangelista in patre erat verbum? tunc enim expressius, et proprius dixisset, vt videtur. Et ad istud respondendum, quòd proprijssime ait euangelista: *In principio*, quoniam principium importat de se originis ab alio priuationem, et aliorum ab ipso emanationem, siue causationem. Vt enim ait Tullius: Principij nulla est origo, et ex eo alia oriuntur: talis est pater, quia a nullo, et ab eo est aliorum origo, ideo proprijssime ait hic: *In principio*. Vnde Chrysostomus: Hoc maxime Dei proprium est, æternum et sine principio esse, ideo hoc primum posuit: *In principio*. Item quærit Chrysostomus: ibi supra quare ait potius: *In principio erat verbum*, quàm in principio erat filius, videtur enim quod expressius indicasset veritatem dicendo: *In principio filius*. Et

Verbi coæternitas, et omnipotentiæ coæqualitas.
Chrys. homil. 3. in Io. ante med. to. 3.
Quæstio de vocabulis.
Damas. Ortho. fid. li. 1. cap. 9. post med.
Chrys. homil. 3. in Io. ante med. to. 3.
Ioan. 14. b
Arist. lib. 4. Physicorum tex. 23.
Chrysost. homil. 1. in Io. circa med. to. 3.
Pater æternus omnibus manifestus.
Cur non dicatur in patre, sed in principio.
Principium importat de se originis ab alio priuationem, et cetera.
Tullius lib. 1. Tusc. q.
Chrysost. homil. 1. in Io. circa med. to. 3.

A respondet, quadruplicem reddens rationem: quarum prima est, quòd quia debuit docere, ideo nomine verbi expressit, vel quia ea, quæ patris erant, debebat nobis annunciare, quod implicat, *Verbum*: Vel aliter de Deo est sermo, quem neque dicere, neque intelligere possibile, ideo substantiæ nusquam posuit nomen, sicut Dei: vbique enim eum nobis ab actibus ostendit. Ideo verbum, lumen, vitam et veritatem dicit. Vel aliter vt non crederet quis passibilem generationem esse in diuinis, sicut est generatio passibilis filij a patre homine, et vt ostenderet filium esse genitum impassibiliter, ideo ait: *Verbum*. Impassibi- B liter enim naturale verbum generatur in mente humana, multo magis in Deo. Ex dictis patet quòd verbum implicat expressionem eius, quod est apud dicẽtem, et eius, quod per verbum insinuatur, explicationem, et audientis doctrinationem, et eiusdem verbi per vocem possibilem notificationem. Et ideo conuenienter ait: *Verbum*. Item obijcitur ad huius verbi manifestationem qualiter ait: *In principio erat verbum*, quia verbum egreditur a dicente, et transit, et sonat exterius: si filius a patre non exijt, nec transit, nulla ergo similitudo esse videtur. Et ad istud bene respondet Augustinus: Est verbum in ipso homi- C ne, quod manet intus, nam sonus procedit ex ore, et sequitur: Sic potes habere verbum in corde tuo, tamquam consilium natum in mente tua, vt mens tua pariat consilium, et insit consilium proles quasi cordis tui. Hæc ibi: Et idem Augustinus ait: Apud hominem est verbum in corde aliud quàm sonus. Sed quod est apud te, vt transeat ad me, sonum assumit; sonus importat se quodam modo in vehiculum, transcurrit aerem, venit ad me, nec recedit a te, sonus transuolauit verbum, quod assumpsit sonum, antequam sonaret apud te erat, nec recessit a te. hæc ille. Et ibi bene de hoc. Si ergo sic est possibile in verbo D mentali humano, multo magis in verbo diuino æterno: non enim est incœptum, sed æternum: non est successiuum, sed permanens et immutatum: non destructiuum, sed principium omnium effectiuum. Iob: Semel loquitur Deus. Ibi Gregorius: Loqui Dei est, verbum genuisse: semel loqui est verbum aliud præter vnigenitum non habere, et ibi bene de hoc. Patet ergo quale est verbum diuinum. De multiplici autem verbo Damascenus: Verbum dicitur quadrupliciter, vel quod cum patre semper coexistit: vel naturalis intellectus motus, per quem intelligit, et cogitat veluti lux eius et splẽdor: vel quod intus enun- E ciatur: vel angelus intelligentiæ, scilicet quod ore profertur, hæc ille. Primum est verbum increatum, et de isto verbo Augustinus: Sicut verbum nostrum temporale et transitorium seipsum ostendit, et illud, de quo loquimur, quanto magis verbum Dei, quod ita ostendit patrem, sicut est pater. Verbum quod foris sonat, signum est verbi, quod intus lucet, cui magis verbi competit nomen. Nam illud, quod profertur carnis ore, vox verbi est: verbumq. et ipsum dicitur propter illud, a quo, vt foris appareret, assumptum est: formata enim cogitatio ab ea re, quam scimus verbum est, quod in corde dicimus nec alicuius F linguæ est; quia scilicet nec Græcum, nec Latinum: Et ibi bene et multum de hoc. Sed quæritur de Glossa quæ ait, quòd per similitudinem cum verbo cordis humani, sapientia Dei nata, verbum intelligitur: ergo secundum hoc, dicitur translatiue verbum in Deo, non secundum rei veritatem, quod falsum est: cum verissime verbum oriatur ex patre. Et ad istud respondendum, quod Glossa loquitur quantum ad nostram intelligentiam, quia per notitiam verbi humani mẽtalis manuducimur in notitiam verbi æterni. Vnde Augustinus, qui cupit ad qualemcumque similitudinem verbi Dei, quamuis per multa dissimilia, peruenire; non intueatur verbum nostrum, quod sonat in auribus, nec quando uoce profertur, *et cetera*. Et sequi-

Quæstio, cur in principio erat filius.
Aug. tract. 1. in Ioan. circa med. to. 9.
Ibid. post pauca.
Aug. tract. 37. in Ioã. ante med. to. 9.
Iob 33. b
Greg. Moral. lib. 23. c. 11. circa med.
Damas. Ortho. fid. li. 1. cap. 18. post med.
Aug. lib. 7. cap. 3. ante med. to. 3. Li. 15. c. 11. in princ.
An translatiue dicatur verbum in Deo.
Aug. 15. de Trin. li. 15. c. 11. ante med. to. 3.

Et sequitur: Sed transeunda sunt hæc: vt ad aliud perueniatur hominis verbum, per cuius qualemcumque similitudinem, sicut in ænigmate uideatur utcumque Dei uerbum, non illud, quod factum est ad illum, uel ad illum prophetam, sed illud, de quo dictum est: *Omnia per ipsum facta sunt.* hæc ille. Ex his patet quòd sicut Augustinus ait supra, quantum est ex vi vocabuli, magis competit nomen verbi sono quàm verbo mentali, et quantum ad hoc loquitur Glossa, vnde nomen uerbi est trãslatum, non tamen translatiue dictum, sed secundum rei veritatem. Et de hoc verbo, et eius maiestate, æternitate, potestate patet in collatione prædicabili.

An debuisset dicere, est, pro erat. *Boet. de Cõsolat. Phys. li. 5. pros. 6. non multũ a princ. Ioan. 8. g Iac. 1. c Exo. 3. d Chrysost. homil. 2. in Io. ante med. to. 3.*

Consequenter quæritur de hoc verbo, *Erat.* videtur quòd debuisset dixisse. *In principio est Verbum*, vt enim ait Boetius: Eternitas est initialis vitæ possessio tota simul, ergo debuisset posuisse verbum præsentis temporis. Item infra: filius Dei loquitur de se per verbum præsens, cum ait: Antequã Abraam fieret, ego sum. Item Iacobus: Apud ipsum non est uicissitudinis obumbratio. Et ita vt prius. Item nomen suum est, qui est: Qui est misit me ad vos. Et sic vt prius. Et ad illud respondet Chrysostomus: dicens quòd hoc verbum, *erat*, cum de nostra dicitur natura, præteritum significat tempus, et ipsum hoc finitum: cum autem de Deo dicitur, æternitatem significat, sicut et ens, dictum de homine præsens tempus tantum significat, de Deo vero id quod est semper et æternaliter. Hæc ille. Quasi autem idem in Glossa, quod verbum substantiam significat hic subiectam, et de hoc in Glossa. Et ad obiecta respondendum, secundum magistros communiter quod ideo ait: *erat Verbum*, quod est præteriti imperfecti, quia esse verbi hic describitur, vt permanens, et vt omnia causans, et antecedens: Sed in hoc verbo, *erat*, significatur omnimoda perfectio, et perfecta immutabilitas, præsens autem est, cuius pars præterijt, pars futura est, et quãtum ad hoc repugnat æternitati, nec determinat duratione: hoc autem uerbum, *erat*, determinat et durationem et immutabilitatem. Et vt de Deo dicitur, dicit præsentialitatem, quia æternitatem, vt habitum est, nihil ergo præteriti vel principiationis dicit, vt est dictum de Deo, vt habitum est: ideo non repugnat æternitati verbi. His habitis de singulis vocabulis, quæritur de ipsa clausula in se, et obijcitur, sicut obijcit Chrysostomus cum dicitur, inquit: *In principio erat Verbum*, ante omnia intelligere vnigenitum, et arguit quod est ex aliquo, posterius est eo, ex quo est, si ergo verbum ex patre, ergo posterius est. Et ad hæc respondet quòd hoc est humanorum argumentorum, nunc autem de Deo est sermo, et in Deo filius nõ est posterius patre, sed coæternus ante, autem, et post, sunt temporum differentiæ, sed tẽporibus superior Deus, ideo in Deo non cadunt. Item respõdet ad hoc exemplo: splendor solis ex ipsa solis natura existit, non aliunde, sed numquam est posterior solari natura: si ergo sic est in corporibus visibilibus, quid de cælis, et de natura inuisibili et ineffabili? Hæc ille. Consimiliter et consimile exemplum tam in splendore ex sole, tam in lumine ex igne ponit Damascenus. Vbi multum et bene de hoc. Item per consimilia exempla ostendit Augustinus veritatem generationis ipsius filij in diuinis: Si, inquit, vnum est, sol qui est lucens, splendens et calens, nec tamen lux est splendor, nec splendor est calor, nec calor est posterior splendore, nec separabilis ab illo, multo magis in illa trinitate superbenedicta potest esse quod filius a patre, et ab vtroque Spiritus sanctus, nec tamen qui pater est, filius, nec Spiritus sanctus, nec vnus separabilis ab alio. Consimiliter exemplificat ibi flamma et luce, eius emissionem, inquit, vides, separationem non vides. Hæc ibi. Et si obijciat quis quòd lux fontalis est nobilior et virtuosior splendore emisso, et sic pater similiter maior et nobilior Filio. Respondendum quòd non sequitur, cum sint eiusdem essentiæ et maiestatis, nec inueniuntur in creaturis exempla omnimoda similia generationi ineffabili in diuinis, et ex toto, propter quod ait Augustinus quod per multa dissimilia veniendum est, ad contuendum verbum diuinum, prædicta ergo exempla sunt ad ostendendum coæternitatem filij cum patre. His præhabitis patet expositio litteræ, secundum sanctos et glossas: Cum dicitur enim: *In principio erat verbum*, exponitur quadrupliciter vel *In principio*, idest in patre, vel *In principio*, omnium creaturarum, vel *In principio*, temporum, vt dicitur in Glossa, sed tunc obijcitur: Ipsum verbum fuit in primo instanti temporis, sicut et principium creaturarum, et ad istud respondendum secundum Chrysostomũ quòd cum dicitur: *In principio erat verbum*, intelligere vnigenitum ante omnia intelligibilia et sæcula, et sic antecessiue est intelligẽdum eo modo quod dicitur æternitas prior tẽpore, prout loquitur Augustinus: quod aliquid præcedit æternitatem, sicut Deus omnia, Prior omnium creata sapientia, et: Ex ore altissimi prodij primogenita ante omnẽ creaturam. et Glossa hic quasi idem. *In principio*, creaturarum: quia ab ipso omnia, vel *In principio*, idest in æternitate, vt dicat priuationem initij et finis infra: Antequã esset Abraam, ego sũ: Dominus possedit me in initio viarum suarum. Exposita prima clausula, sequitur secunda. *Et verbum erat apud Deum*, in hoc notatur Filij a patre distinguibilitas in persona. Vnde Beda in Glossa, quia alij dicebant quòd idem Deus aliquando est pater, aliquando filius, vt alter vocetur in persona, subdit: *Et verbum erat apud Deum*, vt alius apud alium, et huic concordat Chrysostomus: *erat apud Deum*, ait, ostendens æternitatem eius, quæ secundum hypostasin. Et idem exponens illud Apostoli: Splendor gloriæ et figura substantiæ, cum inquit, dixisset Filium splendorem induxit, quoniam character et hypostasis eius, vt propriam ostendat hypostasin. Sed obijcitur hoc, præpositio, *apud*, denotat maioritatem in eo, apud quem dicitur alius esse: et in illo minoritatem, quæ non sunt in diuinitate, ergo improprie loquitur. Item Ioannes: Ego in patre, et pater in me est, male ergo ait hic quòd verbum apud Deum. Item quare ait, *apud Deum*. et non, *ad Deum*, cum videantur idem significare. Item, *apud*, designat terminum motus, sed in diuinis personis nullus est motus. Ergo vt prius. Et ad istud respondendum, sicut tactum est, quòd, *apud*, hic denotat distinctionem personalem, siue hypostasim, secundum Chrysostomum. Et quia filius est a patre, ideo in patre notat auctoritatem, et ideo ait: *Verbum erat apud Deum*, genitum scilicet a Deo patre æternaliter, et distinctum personaliter. In creaturis autem siue in humanis cum dicitur, alium esse apud alium, notantur maioritas, et minoritas, ut obiectum est. Et per hoc ad aliud: vtraque enim est vera, et quod filius est in patre ratione eiusdem essentiæ, et quod est apud patrem ratione distinctæ personæ. per hoc ad aliud: quia in patre est auctoritas, ideo dicitur Verbum esse apud ipsum Patrem. Et per hoc ad aliud. Hæc enim præpositio, Ad, denotat processum, siue motum, qui non cadit in diuinis. Et per hoc ad sequens: quia hæc præpositio, *apud*, nullam dicit motionem in diuinis, sed abstrahit ab omni motione. Et sequitur, tertia clausula. *Et Deus erat Verbum*, sed quæritur cum sit manifestum, Verbũ esse Deum ex prima clausula, cum dicitur: *In principio erat Verbum*, videtur quod istud superfluat, et ad istud respondendum secundum Chrysostomũ: Quod hoc ait, vt non existimet quis minorẽ esse diuinitatẽ Filij. Et in hoc confutatur error Porphirij, qui posuit filiũ esse in intellectu patris, et non Deum ipsum eundem in

Chrysost. homil. 3. in Io. ante med. to. 3. — *Damasc. Orthod. fid. li. 1. c. 11.* — *August. in Ioã. tract. 20. prope fi. to. 9.* — *August. de Trin. li. 15. c. 11. ante med. to. 3.* — *Chrys. hom. 3. in Ioan. ante med. to. 3.* — *August. Confess. lib. 12. c. 29. to. 1.* — *Eccl. 1. a* — *Eccli. 24. a* — *Ioan. 8. g* — *Prou. 8. c* — Filius alius a patre. — *Chrys. hom. 3. in Ioan. ante med. to. 3.* — *Ibid. ho. 6. post mediũ. to. 3.* — *Heb. 1. a* — *Ioan. 14. b* — *Chrys. hom. 3. in Ioan. circa med. to. 3.* — Error Porphirij confutatus.

Aug. li. 10. de Ciuita. Dei c. 29. & prin. to. 5.

Identitas essentiæ Patris et Filij.

in essentia, de quo errore Augustinus: Prædicas, inquit, patrem et eius filium, quem vocas paternũ intellectum, et horum medium Spiritum sanctum, et more nostro appellas tres deos. Notatur ergo hic identitas essentiæ patris et filij. Sed quæritur de ordine verborum, quare ait: *Deus erat verbum*, et non e contrario, ex quo sumitur hic essentialiter. Et ad hoc posset responderi, quòd quia verbum, siue filius, reuelat patrem illis, quibus voluerit: Nomen tuũ manifestaui mundo, ideo ponitur a patre prædicari *verbum*. et sequitur quarta clausula: *hoc erat in principio*, in quo notatur quòd filius erat coomnipotens secundum Glossam, secundum autem Chrysostomum, quasi repetitio est clausulæ primæ. Vnde ait: Quærit quale principium erat Deus, et non inuenit, et quasi fessus reuertitur ad superiora dicens: *hoc erat in principio*, vel enim aliud est hoc verbum, *erat*, quam essendi significatiuum, et infinite essendi. Item quærit hic Chrysostomus: quare ait Moyses: In principio fecit Deus celum et terram, hic autem ait euangelista quòd *In principio erat Verbum*, et non ait, fecit verbum. Et respondet quòd mundus visibilis prædicat factorem: Cæli enim enarrant gloriam Dei. sed filius inuisibilis creaturas infinite superexcedit, quia æternus, ideo non ait, fecit verbum, sed *erat*. Contra autem hoc opponit ex verbis beati Petri: Secundum aliam litteram sic: quoniam Dominum Christum fecit, et ex verbis Pauli: Vbi dicit: Quem suscitauit a mortuis. Et respondendum quòd ea, quæ dicuntur, scilicet de Christo, sunt dispensationis, sicut id quod est, secundum humanam naturam: quæ autem dicuntur hic, sunt naturæ incorruptibilis et diuinæ, et ex dictis patet verbi diuini æternitas, et sic de alijs, quæ exposita sunt. De principio vero, et de verbo alia patent in collatione: *Omnia per ipsum facta sunt*, sicut continuat Glossa, postquam dixit de natura filij, de operatione eius supponit, *Omnia*, et cetera. Vnde determinato de verbo æterno, in se, et in sua maiestate, hic determinat de ipso, vt est principium effectiuum omnium et perfectiuum. Et hoc in tres particulas. Primo præmittit quod est principium, omnipotens et perfectum, ad omnia producenda per potentiam. Secundo subdit quod est principium præcognoscitiuum per præsentiam, ibi: *Quod factum est, in ipso vita erat*. Tertio subiungit quod est principium illustratiuum et gratificatiuum per misericordiam et gratiam, ibi: *Et vita erat lux hominis*. Et primo patet quòd in ipso est omnimoda potestas. Et secundo patet quod est rerum factarum inconfusibilis ordinabilitas. Et tertio patet quod est initium rationabilium diuinæ illustrationis capabilium gratuita illuminabilitas, ait ergo: *Omnia per ipsum facta sunt*, et ex hoc patet falsitas erroris, ponentium Deum nihil ex tempore fecisse, eo quòd bonitas eius numquam vacua fuisse credenda est, prout ipsi opponunt, sicut tangit Augustinus. Ad quod soluit ibidem quod non est fas credere aliter affici Deum cum vacat, aliter cum operatur, quia neque affici dicendus est. Et sequitur, nouit quiescens agere, et agens quiescere potest, ad opus nouum, non nouum sed sempiternum adhibere consilium, nec pœnitendo, quia prius cessauerat, cœpit facere quod non fecerat. Hæc ille, et ibi bene de hoc, et patet falsitas erroris ex dictis. Item consimiliter patet error Manichæi, prout ait Augustinus: qui tædio affectus a muscis dixit, quòd Deus non fecit illas, sed diabolus: sicq. dixit quòd nec fecit apem, nec locustam, et sic musca factus est, quem Belzebub Deus muscarum possidebat. Hæc ille, et multo plus de hoc, et in Glossa pro parte, breui ergo sermone ait: *Omnia per ipsum facta sunt*, per quem enim factus est angelus, et vermiculus: per ipsum enim facta est creatura, supera, infera, et spiritualis, ait Augustinus: Quærit Chrysostomus hic,

Mat. 11. d
Ioan. 17. a
Chrys. hom. 1. in Ioan. to. 3.
Chrys. hom. 2. in Ioan. ante med. to. 3.
Gen. 1. a
Ps. 18. a
Act. 2. f
Act. 13. f

De verbo, vt est principium effectiuum.

Aug. li. 12. de Ciu. Dei cap. 17. post med. to. 5.

Error Manichæi.

Aug. tract. 1. in Ioan. post mediũ. to. 9.

Ibid. paulo ante.

A quare Moyses præmittens: In principio creauit Deus cælum et terram, et de singulis indicat, cum subiungit: Et fiat lux, et facta est lux, et sic de alijs. Hic vero omnia verbo vno comprehendit. Et obijcitur: Nouum testamentum est reuelatio veteris secundum Augustinum supra, ergo hic debuisset explicare planius, quæ sunt a Deo facta. Ad istud respondet, quòd cognita existentia ab auditoribus, non erat necesse singillatim dicere, festinãs ergo ad ipsum fortiore ascendere breui sermone ait: *Omnia*, et ad obiectum respondendum, quòd nouum testamentum explicat planius vetus, vbi est indigentia explanationis.

B Item quæritur qualiter ait: *per ipsum facta sunt*, cum enim pater, et filius, et Spiritus sanctus sint vnum principium omnium creaturarum, siue factorum, videtur quòd improprie loquitur dicendo, *Omnia per ipsum*, scilicet verbum vel filium *facta sunt*. Item quorum est eadem natura, eorum eadem est operatio, ait Damascenus: sed patris, et filij eadem est natura et virtus: ergo et operatio, et ita filius æque operatur vt pater. Improprie ergo ait: *per ipsum*, et debuisset dixisse: ab ipso. Item cum pater et filius sint vnum principium creaturarum, vt dictum est, ita posset dici filium operari per Patrẽ,

C sicut e contrario. Item quæritur an posset dici veraciter patrem operari per spiritum sanctum, sicut per filium: et videtur quòd sic, quia Deus Trinitas est vnum principium: Ego principium et finis. Potest ergo dici Patrem operari per spiritum sanctum, sicut per Filium. Quæritur ergo quare dicitur patrem operari per Filium hic. Et: Vbi ostenditur, per quẽ fecit et sæcula potius quàm per spiritum sanctum. Et ad istam quæstionem respondetur, secundo Sententiarum, vbi dicit quòd ideo dictum est Patrẽ operari per filiũ, non econtrario, vt in Patre monstraretur auctoritas, quia a Patre et Filius: Omnia tradita

D sunt mihi a patre meo: vel illud ideo dicitur, quia pater eum genuit omnium opificem, prout ibidem dicitur. Vnde Chrysostomus quærit, qualiter ait: *per ipsum?* si enim inquit, per hoc existimas aliquid esse minorationis scilicet in filio, audi prophetam scilicet loquentem ad filium: Tu in principio terrã fundasti, et sequitur, secundum conditionis dignitatem a patre, vel minus habet filius: et ibi bene de hoc. Nullam ergo minorationem vel distinctionem in faciendo notatur hic in filio, sed intelligendum est, vt est expositum: Vbi supra. Nec hæc præpositio, *Per*, notat ibi patrem operari per filium, sicut per aliquod instrumentum, vt ibidem dicitur, vnde ex

E hoc, nota quòd hæc præpositio, *Per*, potest notare circumstantiam causæ efficientis per modum exemplaris, et sic adhuc vera est, quia ipsum verbum vita, vt dicitur hic, et exemplar omnium. Vnde ait propheta: Omnia in sapientia fecisti. Ad aliud respõdendum, quòd licet possit dici: omnia facta esse per Spiritum sanctum, per modum subauctoritatis, secundum tamen appropriationem conuenit filio, qui est sapientia, et ars patris, vt dictum est. Conseruatio vero rerum factarum appropriatur Spiritui sancto, cui et bonitas: Ex ipso, et per ipsum, et in ipso,

F sunt omnia, ibi Glossa bene de hoc. Et in Psalmo: Verbo Domini cæli firmati sunt, ibi Glossa: Pater per verbum, et per spiritum sanctũ operatur, quod est intelligẽdum per modum subauctoritatis, vt dictum est. Ita tamen quòd per filium, cui appropriatur causa exemplaris, per Spiritum sanctũ, vt ei approprietur causa conseruans, et finalis, et de hoc in Glossa. Et quoniam dixit: *Omnia facta sunt per ipsum*, subdit: *et sine eo factum est nihil, quod factum est*, hoc est factibilium vel generabilium, sicut supplet Chrysostomus. Vnde subdit: Et si visibile quid, et si intelligibile, nil sine filij virtute, ad esse deductum est. Idem Origenes in Glossa: Quòd nihil, quod factũ est, sine ipso factum est. Est ergo omnium, quæ sunt principium

Chrys. hom. 4. super Io. in prin. to. 3.
Gen. 1. a
Damasc. Ortho. fid. li. 2. c. 23. ante med.
Apo. 1. b
Heb. 1. a
2. Sen. dist. 13. c. sed dicit.
Mat. 11. d
Chrys. hom. 4. in Ioan. to. 3.
Ps. 101. d
2. Sen. dist. 13. c. sed dicit.
Ps. 103. e
Rom. 11. d
Ps. 32. a
Chrys. vbi sup. proxi.

pium effectum, et per hoc patet secundum intentionem litteræ quod non oportet dicere, quod quando ait: *Omnia per ipsum facta sunt*. Notatur quod est principium sufficiens: per hoc quod ait: *Sine ipso factum est nihil*, principium indeficiens, considerando intentionem litteræ. Augustinus autem legit sic: *Sine ipso factum est nihil*, id est peccatum, vt enim ait ibidem, peccatum nihil est, et nihil fiunt homines cum peccant, et idolum est nihil. De primo obijcit Anselmus: Si peccatum, inquit, nihil est, cum nihilo nemo debeat puniri, cur ergo punit hominem pro peccato? Et ad hoc respondet, quòd licet nihil sit absentia iustitiæ, Deus tamen punit peccatores, non pro nihilo, sed propter aliquid, scilicet, quia debitum honorem sibi, quem sponte reddere noluerunt, ab inuitis exigit, et ne deordinatum sit aliquid in regno, eos separatim a iustis ordine competenti disponit. Hæc ille. Pro exigentia ergo debiti honoris, pro exclusione deordinationis, pro conseruatione recti ordinis, Deus iuste punit peccatores. Quæritur item de hoc quod ait: Peccatum nihil est, et non est a Deo. Contra primum obijcitur, quòd qui facit peccatum, facit aliquid, sicut qui furatur, sed quidquid est, in quantum est, ex Deo est secundum Augustinum, ergo et peccatum ex Deo, sine mala actio. Item peccatum corrumpit, est enim corruptio modi, speciei, et ordinis vt ait Augustinus: Sed quod corrumpit, agit, ergo vt prius. Item Isai. Ego Dominus faciens pacem, et creans malum, et ita vt prius. Item quæritur de hoc quod ait: Idolum nihil est, et quòd forma hominis in idolo, non est facta per verbum, quæritur qualiter hoc? quia materia idoli, quæ est aurum vel argentum a Deo est, ideo forma idoli est formata, vel artificiata ab homine: ergo sicut aliæ formæ artificiatæ sunt a Deo, ita et illa. Ad primum respondendum, quòd cum peccatum sit voluntarius defectus assumptæ essentiæ, pro vt ait Augustinus, et deficere, sic priuatio est, ideo dicitur peccatum nihil esse, et peccatores, in quantum tales, esse nihil. Iob: Habitet in tabernaculo illius socij eius, qui non est, id est, apostatæ angeli, qui dicitur non esse, quia a summa essentia recessit, et per hoc excrescente defectu, quasi ad non esse tendit: vel dicitur non esse, quia bene esse perdidit, quamuis naturæ essentiã non amisit, vt ait ibi Gregorius: Exponens illud, vnde peccatum aliquando nominat prædictum voluntarium defectum, et sic nominat priuationem, et nihil est, vt loquitur hic: et sic non est a Deo, nec habet causam efficientem, sed deficientem secundum Augustinum. Aliquãdo nominat actionem substractam deformationi, et priuationi, et sic est a Deo ratione eius, quod est actionis. Aliquando nominat debitum habendi iustitiam, cum tamen defectu habendi secundum Anselmum vbi supra. Vnde ait: Nulli essentiæ est aliud malum esse, quàm deesse illi bonum, quod debet habere, et sic dicitur esse secundum quid, ratione illius debiti, quod tamen priuatum est eo, quod debet habere. Ad aliud respondendum, quòd cum dicitur peccatum agere, hoc est intelligendum ratione actionis, naturæ boni substitutæ, non ratione priuationis. Ad aliud respondet Augustinus, quòd cum dicitur Deus creare malum, ibi sumitur creare pro eo, quod est ordinare: puniendo enim ordinat peccatum. Ad aliud respondendum est, quòd est loqui de forma idoli dupliciter, vel ratione eius, quod est secundum rem, et sic in quantum est, est a Deo, secundum illud Augustini supra: Quidquid est, in quantum est, est a Deo: vel est loqui de forma idoli, in quantum est idoli, et instituta ad idolatrandum, et sic dicitur non esse a Deo, immo errore hominum sunt facta, ait Augustinus. Et sic ex abusione, et ad abusionem, siue ad abutendum, vel aliter secundum Augustinum, qui ait, quòd idola sunt, sed ad salutem nihil sunt, dicitur ergo idolum non esse ratione

Principium sufficiens. Principium indeficiẽs. Aug. tract. 1. in Ioan. post medium tom. 9. 1. Cor. 8. a Ansel. de Cõcept. Virg. c. 5. Cur Deus puniat homines pro peccato. Aug. de moribus Manichæorum li. 2. cap. 7. to. 1. Aug. de natura boni. c. 34. to. 6. Isa. 45. b Aug. lib. de vera religione. c. 14. to. 1. Iob 18. c Greg. Moral. lib. 14. c. 6. Aug. de ciuitate Dei lib. 12. c. 6. ante med. to. 5. Ansel. de Cõcep. Vir. c. 5. Aug. de moribus Manichæi li. 2. c. 7. to. 1. Aug. de mor. Manich. lib. 2. c. 7. to. 1. Distinctio formæ in idolo. Idẽ de Ciuitate Dei lib. 8. c. 23.

A priuationis salutis ipsis adorantibus idolum, vel confidentibus de illo, ex dictis patet quando ait: *Omnia per ipsum facta sunt*, de magnificentia operandi: sunt enim magnifica immensitate, sunt mirifica speciositate siue ordine, sunt vtilia, siue commoda bonitate: Deus enim est qui facit magna, et incõprehensibilia, et mirabilia. Et alibi quasi idem, et in Psalmo: Magnificata sunt opera tua Domine: quãtum ad primũ: Omnia in sapientia fecisti, quantum ad secundum: Impleta est terra in possessione tua, quantum ad tertium: Et ex his patet magnificentia suæ potentiæ, mirificentia suæ sapientiæ, munificentia suæ beneficen-

B tiæ. Vnde Hugo: Potentiæ fuit signum rerum immensitas, sapientiæ pulchritudo, bonitatis vtilitas; vere enim a magnitudine speciei et creaturæ cognoscibiliter poterit horum creator videri. Et ideo non restat, nisi vt aspicientes facta et opera creatoris assurgant ad ipsum laudandum, amandum, et ad delectãdum in ipso. Leuate oculos uestros, et uidete quis creauit hæc: Delectasti me in factura tua, ait Propheta. Qualiter autem omnia sunt facta, per verbum dicitur: Omnia in mensura et numero, et pondere disposuisti, super quod Augustinus: Secundum quod mensura omni rei modum præfigit, numerus

C vero omni rei speciem præbet, pondus autem omnem rem ad quietem et stabilitatem trahit. Et ibi bene de hoc. Et idem: Eius veritate omnis modus instituitur, eius sapientia omnis pulchritudo formatur, eius lege omnis ordo disponitur qualiter autem peccatum est nihil, et qualiter peccatores dicuntur nihil, vel non esse, Boetius: Esse, inquit, est quod ordinem retinet, seruatq. naturam, et sequitur: Nam qui mali sunt, eos esse malos non abnuo, sed eosdem esse pure ac simpliciter, nego: quia ergo peccatores, in quantum tales, a Deo recedunt, qui solus vere est: Ipse enim solus est, et quia tendunt ad

D non esse, et quia amiserunt suum bonum esse, ideo merito dicuntur nihil: Ecce nihili factus es. Et in Psalmo: Ad nihilum redactus sum. Et sequitur pars, in qua ostendit, quòd ipsum verbum est principium præsciens vel præcognoscens per sapientiam, vel præscientiam, ibi: *Quod factum est in ipso vita erat*. Igitur quod opponit Augustinus: Ex hoc ergo, inquit, sequitur quòd terra vita erat, et lignum, et omnia alia. Ad quod respondet sic subdistinguendo, *quod factum est*, scilicet in tempore, *in illo vita erat*: Omnia enim in sapientia fecisti, ait Propheta. Est au-

E tem in sapientia quædam ratio, qua terra facta est, et exemplificat: faber primo in arte habet arcam, et illa in arte est vita, illa vero in opere, non: viuit enim anima artificis vbi sunt ista, scilicet opera exteriora, antequam proferantur, multo magis sapientia Dei, per quam facta sunt omnia per artem continet omnia, antequam fabricet foris corpora, in arte, vita sunt, hæc ille: Et ibi bene de hoc. Et in hoc designat ipsum esse causam exemplarem omnium. Et de hac vita exemplari Augustinus bene: Vna est prima, et summa vita. Et sequitur: ars quædam est omnipotentis atque sapientis Dei plena omnium ratio-

F num viuentium incommutabilium et omnes vnum in ea, et sequitur ibi: Omnia nouit Deus, quæ fecit per ipsam, et cetera. Et ibi bene de hoc: Sed tunc obijcitur quòd illa causa exemplaris, non exprimit res vt sunt, cum non omnes res factæ, sint vita. Et ad istud respondendum, quòd sicut ait Anselmus: Res prout sunt in Deo, sunt ipsa prima essentia, et prima essendi veritas, in proprio vero genere habet suum esse naturale secundum gradus suos, nec potest æquari in omnibus rationibus exemplaribus, prout ait Augustinus: Cum decedant et succedant tempora, non decedit uel succedit aliquid scientiæ Dei: unde et illa sunt mutabilia, tamen immutabiliter sciuntur a Deo. Ideo quamuis res sunt mutabiles, non tamen sequitur quòd rationes exemplares mutabiles,

Idem contra Faustũ lib. 20. c. 9. to. 6. Magnificentia operãdi. Iob 9. a Iob 5. b Ps. 91. b Ps. 103. c Ibidem. Hugo de sacram. li. 1. p. 3. cap. 28. Sap. 13. b Isa. 40. f Ps. 91. a Sap. 11. d August. de Gen. ad lit. li. 4. cap. 3. to. 3. Augu. contra Faustũ lib. 21. c. 6. to. 6. Boet. lib. 4. de Consol. Philos. pros. 2. post med. Iob 23. c Eze. 28. c Ps. 72. e August. tract. 1. in Ioan. post mediũ to. 9. Causa exemplaris. Aug. lib. 6. de Trin. c. 10. to. 3. Ansel. Monologion c. 38. August. de Trin. supra proxime.

Chrys. hom. 4. in Ioan. ante mediū tom. 3.

mutabiles, et tamen sunt perfectissimę rationes exemplares rerum. Quia consimiliter ponit Chrysostomus. Quòd si: *Quod factum est, in ipso vita erat*. ergo destructiones Sodomitarum et diluuium et gehenna in ipso vita erat. Similiter et lapis, et ibi tangit errorem hęreticorum circa istud. Et est soluendum sicut prius, quòd ea, quæ habent in ipso exemplar, vita sunt in ipso, in suo tamen genere habent suum esse. Et sequitur tertia particula, in qua ostendit ipsum esse principium illustratiuum, et gratificatiuum per misericordiam, et gratiam illorum, qui sunt capabiles prædictæ illuminationis, ibi: *Et vita erat lux hominum*, et ibi duo: Primo præmisso, quòd verbum est illuminatiuum mentium humanarum capabilium illius illuminationis. Secundo subditur defectio eorum qui nolunt esse capaces, ibi: *Et lux in tenebris*. Ait ergo: *Et vita erat lux hominum*: Quæritur cum Deus sit lux simpliciter: Deus lux est, in quo tenebræ non sunt vllæ. Quare non ait absolute: *Vita erat lux?* Et ad hoc respondet Augustinus, quòd ex ipso homines illuminantur, non pecora, quæ non habent animas rationales, quæ possint videre sapientiam Dei: hæc ergo lux non est quorumcumque animalium, sed hominum: Fuistis aliquando tenebræ, nūc autem lux in Domino. Sed ad hoc obijcitur secundū Augustinum ibidem, quòd multa corda non possunt videre istam lucem. Et respondet quòd si ita est, hoc ideo est, quia peccata eorum grauantur, et ponit exemplum: In sole cæcus positus, sol est illi præsens, sed ipse soli est absens. Sic sapientia cæco præsens est, idest stulto et iniquo, sed ipse soli est absens. Et de hac luce Chrysostomus bene ait: Quemadmodū lux, quantamuis illuminet multitudinē hominū, nihil in propria minoratur claritate, ergo multo magis lux, quæ est Deus. Quia enim vita est, ipsa adueniente, solutum est mortis imperium, et quia lux, illa lucente, amplius non sunt tenebræ. Hæc ille, et ibi bene de hoc.

1. Ioan. 1. b — *Aug. tract. 2. in Ioan. post mediū tom. 9.* — *Eph. 5. b* — *Similitudo.* — *Chrys. hom. 4. in Ioan. ante mediū tom. 3.*

Secūda particula.

Et sequitur secunda particula, in qua nolentium illustrari a luce defectio. Ibi: *Lux in tenebris lucet*, idest præsens est peccatoribus, quam tamen non comprehenderunt credendo, obscurati tenebris infidelitatis: Qui male agit, odit lucē, et non venit ad lucem. Vnde in Psalmo: In tenebris ambulant, *etc.* In tenebris ambulauimus. Sed quæritur quare ait: *Non comprehenderunt*, quia impossibile est istam lucem comprehendi ab aliquo, quia de Deo dicitur: Quòd habitat lucem inaccessibilē, et sic incomprehensibilē. Item Augustinus: Quidquid scientia comprehenditur scientis comprehensione finitur: Sed Deus est infinitus, et sic incomprehensibilis. Item cum lux spiritualis, sed magis communicabilis luce corporali, et illa præsens non potest non videri ab habentibus oculos corporales, ergo multo minus non potest non videri ab habentibus oculos intellectuales.

Ioan. 3. e — *Psal. 81. b* — *Isa. 59. b* — *1. Tim. 6. d* — *Aug. li. 12. de Ciu. Dei c. 18. to. 5.*

Comprehēsio dicitur multipliciter.

Ad primum respondendum est, quòd comprehensio dicitur multipliciter. Primo modo per fidei credulitatem, et per dilectionem, vel charitatis adhęsionem: Vt possitis cōprehendere cū omnibus sanctis, quæ sit latitudo, *et cet.* Item est comprehendere per tentionem et apertam visionem: Sic currite, scilicet in via, vt comprehendatis, vt comprehendatis scilicet in gloria. Et est comprehendere per omnimodam inclusionem, sicut locatum comprehenditur a loco, vel sicut scientia rei scibilis, a sciente plenarie: et sic impossibile est quòd ipsa lux, quæ est Deus, comprehendatur ab intellectu creato: Deus enim est ineffabilis et incomprehensibilis, ait Damascenus. Modo primo dicitur comprehendi ista lux a credentibus in via. Secundo modo, a beatis in patria. Tertio modo sumendo large comprehensionem potest dici, comprehendi a seipso, quia seipsum cognoscit, vt est cognoscibilis. Ad aliud quod non est simile de luce corporali et spirituali, quia illa manifestat se naturaliter, ista voluntarie. Item illa manifestat se omni oculo suscepti-

Ephe. 3. d — *1. Cor. 9. d* — *Dam. lib. 1. Ortho. fidei cap. 1.*

A

bili, secundum suam possibilitatem: Lux vero spiritualis manifestat se oculo spirituali, mundāti se a peccatis obcæcantibus, prout ait Augustinus: Stultus et iniquus est absens sapientiæ. Quid ergo faciet iste? mundet: vnde possit videri Deus. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbūt. hæc ille, et ibi bene de hoc, qualiter cor est mundandum, vt videatur sapientia, quæ Deus: Determinato de diuino verbo secundum suam diuinitatem, in parte ista prosequitur euangelista de ipso, secundum humanitatem assumptam, sicut continuat Augustinus dicens: Quæ dicta sunt, de diuinitate Christi dicta sunt, hic vero de humanitate. *Fuit homo missus a Deo*, et cetera.

Aug. tract. 1. in Ioan. prope finē tom. 9. — *Mat. 6. a* — *Continuatio euangelistæ.* — *Aug. tract. 2. in Ioan. paulo post prin. tom. 9.*

B

Vnde superius determinatum est de diuino verbo in se, et vt est omnium principium effectiuum, hic vero de eo, vt carnis initium, et vt hominum reparatiuum. Et hæc pars in duas partes, quia enim fuit verbum absconditum, et per vocem suam manifestandum, scilicet per beatum Ioannem, qui fuit vox verbi, vt dicitur infra eodem. Ideo primo determinatur de beato Ioanne, qui erat vox verbi, et lucerna lucens. Secundo determinatur de ipso verbo incarnato, et de aduentu eius, ibi: *Erat lux vera*. Prima in tres. Primo beati Ioannis, qui fuit vox et testis

Beatus Ioā. vox verbi et lucerna lucens.

C

verbi descriptio, et commendatio quantū ad suam personam. Secundo subditur sui officij dignitas siue celsitudo, ibi: *Hic venit in testimonium*. Tertio, quia ipse erat illustratus diuina illuminatione, ob quam posset credi a Iudæis esse Messias vel Christus venturus, differētiæ ipsius ad ipsum Christum subiunctio, et dubitationis exclusio, ibi: *Non erat ille lux*. Ait ergo: *Fuit homo missus a Deo*, scilicet beatus Ioannes, vt enim ait Augustinus: quia filius Dei sic erat homo vt lateret in illo Deus, missus est magnus homo, per cuius testimonium inueniretur plus quàm homo, et ponit exemplum. Sicut enim monte irradia-

Aug. tract. 2. in Ioan. ante mediū tom. 9.

D

to cognoscitur quòd sol sit ortus, ideo Ioannes sicut mons magnus prior radiatus, lumen excepit, vt oculis nostris nunciaret. Hæc ille. Sed quæritur cum certum sit quòd Ioannes esset homo, qualiter ait *Fuit homo*. Ad hoc respondet Chrysostomus: Quòd ideo præconem hominem misit, vt cognitam audientes uocem, scilicet homines facilius qui audiebant aduenirent, scilicet, credendo. Vel ideo ait, *homo*, ne crederetur esse angelus ob testimonium prophetæ de ipso: Ecce ego mitto angelum meū, quod ait Saluator de ipso Ioanne intelligendum esse. Et hic. *Homo fuit missus a Deo*, quæritur ad quid hoc apponitur. Et re-

Ibidem post aliq. — *Chrys. hom. 5. in Ioan. circa med. tom. 3.* — *Mala. 3. a* — *Mat. 11. b* — *Quæstio de verbis.*

E

spondet Augustinus dicens, quo modo potuit dicere verum de Deo, nisi missus a Deo? Et de hoc Chrysostomus bene: Tu audiens quoniam a Deo missus, nihil de reliquo humanum esse existima, eorum quæ dicuntur ab illo. Non enim, quæ eius est, dixit, sed quæ mittentis omnia loquitur, ideo angelus nuncupatus est: angeli enim virtus est, nihil proprium dicere. Hæc ille. Et vt hoc amplius appareat, subditur: *Cui nomen erat Ioannes*. non ab homine impositum, sed a Deo ait Glossa, et ab angelo nunciatur: Vocabis nomen eius Ioannem, et de his infra. Et sequitur sui officij specificatio. *Hic venit in testimonium*, et hoc

Chrys. hom. 5. in Ioan. prope prin. tom. 3. — *Nomē Ioānis non ab homine impositum.* — *Luc. 1. b*

F

vt testimonium perhiberet de lumine, idest de filio Dei incarnato. Sed obijcitur quòd insufficienter fuit Ioānes solus missus in testimonium, quia vt dicitur: In ore duorū uel trium stabit omne uerbum. Ad hoc respōdendum, quòd vt dicitur huic, idest Christo: Omnes prophetæ testimoniū perhibēt. Ioannes vero fuit missus non solum ad prophetandum, sed ad demonstrandum infra eodem. Ecce agnus Dei, et ideo ait hic signanter: *Hic venit in testimonium*, non *ad testimonium*, quia alij prophetæ, quasi a remotis testificati sunt: Ioannes vero ex propinquo demonstrauit, et annunciauit, scilicet vox annunciat verbum, et signanter ait: *De lumine*, idest, Christo incarnato: lux enim est, vt forma luminosi, siue quædam res in se absoluta.

Coll. 1. c — *Deut. 19. d* — *Act. 10. g*

luta. Lumen vero dicitur influentia recepta in perspicuo, vnde per appropriationem filius Dei, secundum suam diuinitatem dicitur lux: Inquantum vero incarnatus, lumen. Dicitur tamen consequenter filius Dei incarnatus, et lux et lumen, vt infra: Ego lux ueni in mundum. Obijcit autem Chrysostomus de hoc, cum dicatur: Testimoniũ ab homine nõ accipio, qualiter ait hic, quòd Ioannes *Venit, vt testimonium perhiberet de lumine?* Et ad hoc respondet ibidem, quòd illud, quòd ait hic intelligendum est, scilicet Ioannem perhibere testimonium Christo non indigenti, sed quia ex salutis multorum cura descendit Christus, ideo concessit homini testimonium perhibere de se. Idem quasi obijcit Chrysostomus dicens et quærens: Nonne filius Dei sufficiebat seipsum ostendere et testificari? ergo non oportuit, quòd alius veniret in testimonium. Et ad illud respondet bene, quòd quia habitabat lucem inaccessibilem, ideo carnem induit, et vni conseruorum concessit testimonium, quia omnia negotiabatur ad hominum salutem, et ad facilem susceptibilitatem, et ad audientium vtilitatem, non ad suam dignitatem. hæc ille. Ex his patet, quòd est perhibere testimonium de aliquo, vel propter indigentiam et dubitabilitatem a parte illius, cui perhibetur testimonium, et sic non indiguit filius Dei testimonio humano; vel est perhibere testimonium ob indigentiam et ignorantiam, a parte eorum, coram quibus perhibetur testimonium, et sic Ioannes perhibet testimonium de filio Dei. Vnde Augustinus: Quia non videbat lux mentium, opus erat vt homo diceret de luce testimonium, non tenebrosus, sed illuminatus, qualis fuit scilicet beatus Ioãnes. Sed quæritur de hoc quòd ait: *Vt omnes crederent per illum*, cum ergo omnes non crediderint, frustratus fuit fine, vel fructu officij sibi commissi: Ad hoc respondendum, quòd est duplex finis, scilicet operantis, et operis. Sicut in medico finis operantis est, intendere sanare, finis uero operis, inducere sanitatẽ. Quantum ad primum, operans non frustratur fine officij, dum nihil omittat de contingentibus, licet non proueniat finis operis ob impedimentum, uel defectum a parte alterius. Aliter distinguunt alij, quòd est finis duplex, in se, et in alio. Primo non priuatur operans, dum faciat quòd in se est, licet altero frustretur propter aliquas causas contingentes. Et sequitur particula tertia, in qua differẽtiæ ipsius ad Christum subiunctio. *Non erat ille lux*, et cetera. Sed quæritur, qualiter hoc quia inter natos mulierũ non surrexit maior Ioãne. Sed de discipulis dicitur: Vos estis lux mundi: ergo multo magis Ioannes lux. Ad istud respondendum secundum Augustinum. Ioannes erat illuminatus et sicut mons magnus, non tamen lux illuminans. Non negat ergo hic Ioannem esse lucem, scilicet participatione, sed negat eum esse primam lucem, illuminantem omnem hominem. Quasi idem Chrysostomus, ostendens enim inopinabilem eminentiam eius, cui perhibet testimonium, ad ipsum, qui testatur, ait: *non erat ille lux.* Ideo Ioannes dicitur lucerna: Ille erat lucerna ardẽs et lucens. *Erat lux vera*, et cetera. Præhabita descriptione beati Ioannis, qui fuit vox verbi, et præcursor filij Dei, hic determinatur de dignatiuo aduentu ipsius filij Dei, et ipsius dispensatiua incarnatione, et operibus, et documentis ipsius incarnati, et hæc in tres partes. In prima de ipso aduentu, et incarnatione. Secundo, de Ioannis testificatione, et discipulorum vocatione. Ibi: Ioannes testimoniũ. Tertio de operum filij Dei incarnati varietate, et documentorum dispensatione. Die tertia nuptiæ factæ sunt. In prima quattuor. Primo, maiestatis filij Dei sub nomine lucis, et eius aduentus in mundum præmissio. Secundo, discredentium sibi aduenienti excæcatio, ibi: *Mundus eum non cognouit*. Tertio, vtilitatis credentium subiunctio. *Quotquot autem receperunt eum*. Quarto, dignatiuæ incarnationis specificatio, ibi: *Et verbum caro factum est*. Ait ergo: *Erat lux vera*. Sed quæritur qualiter ait hoc, quia omnis lux est lux vera in suo genere, eo quòd immixta tenebris: Quæ societas luci ad tenebras? quasi diceret, nulla, ergo superflue ait, *lux vera*. Ad quod respondendum, quòd secundum Augustinum: Lux vera dicitur hic, lux mentium, quæ est supra mentes, et excedit omnes mentes; et hoc est lux vera, scilicet essentialitate. Mentes vero illuminatæ dicuntur lux, huius lucis illuminatione: ipsa enim est lux hominũ, vt habitum est supra. Vnde sequitur: *Illuminat omnem hominem*, scilicet viuentes vt homines, non distant a pecore nisi intellectu, noli aliquando gloriari. Et huic concordat Glossa, quæ ait. *Omnis homo*, dicitur illa natura in homine, quæ est ad imaginem et similitudinem Dei: alia sunt extra hominem, et ibi bene de hoc. Vt enim ait Propheta: Signatum est supra nos lumẽ uultus tui Domine. Et Iob: Qui docet nos super iumẽta terræ. Ibi Gregorius, vt dicetur infra. Sed obijcitur de hoc quòd ait: *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Sicut obijcit Chrysostomus: Si illuminat omnem hominẽ, qualiter tot scilicet homines sine lumine permanserunt? Item Augustinus: Si illuminauit omnem hominẽ, cum actiua inferat suam passiuam, ergo omnis homo est illuminatus. Item si sic, nulli homines sunt tenebræ. Ad illud respondet Chrysostomus ibi supra, quòd quantum pertinet ad ipsum filium Dei, illuminat omnes. Sed quidam claudentes oculos noluerũt suscipere lucis radios, non ergo a natura lucis obtenebratio, sed a malitia eorum. Et ponit exemplum de nolentibus intrare nauem nullo prohibente, quia malitia sua pereunt. hæc ille: Ad hoc idem respondet Augustinus, quòd istud est intelligendum: *Illuminat omnem hominem*, et cetera. Non quia ullus est, qui nõ illuminetur, sed quia nullus illuminatus, nisi qui ab ipso illuminatur, et ibi bene de hoc. Aliter respondet Augustinus de prædestinatione sanctorum, ponens exemplum, quòd sicut dicitur, magister docet omnes pueros uillæ, non quia omnes doceantur, sed quia nullus nisi ab illo docetur: Consimiliter est intelligendum ex parte ista, et bene est concedendũ, quòd actiua infert suam passiuam, quia quos illuminat lux diuina effectualiter, perfectibiliter illuminati sunt. Et quoniam ad illuminandum præfata lux uenit in mundum. Sequitur: *In mundo erat*, scilicet non ut pars, sed ut factor regens quas fecit creaturas. Et hic præsentia diuinitatis ait Glossa. Ideo subditur: *Et mundus per ipsum factus est*, uel, *In mundo erat*, secundum humanitatem assumptam. Infra eodem: *Habitauit in nobis*, et cetera. Opponit Chysostomus: Si uerbum erat apud Deum, qualiter in mundo? Et respondet quòd magnitudinis eius non est finis: Cælum et terram, inquit, ego impleo. Qualiter autem uerbum Dei ubique totum est, et dicitur uenire, cum manifestatur, et abscedere, cum occultatur, Augustinus bene ponens exemplum. Quod si uerbum hominis transiens simul et totum est in auribus multorum, multo magis uerbum Dei, permanens ubique est totum, et ibi bene et multum de hoc. Et licet sic fuerit in mundo, tamen *Mundus eum non cognouit*. In quo notatur secundum, discredentium excæcatio, et eiusdem Dei repetitio. Sed qualiter ait hoc, opponit Chrysostomus, quia multi in mundo eum cognouerunt. Et respondet, quòd non dixit, quòd nullus eum cognouit, sed quoniam mundus, id est, mundo affixi, et qui ea, quæ mundi sunt, sapiunt, non cognouit, unde mundum uocat multitudinem cõceptam, uulgarem, turbidam, et insipientem populum, hæc ille. Item opponit Augustinus, qualiter ait: *Mundus non cognouit*, quia testimonium dedit ei mare, super quòd ambulauit, et uenti, qui ad imperiũ eius quieuerunt, et terra, quæ contremuit illo crucifixo. Item: Multi

Marginalia: Ioan. 12. g; Chrys. hom. 5. in Ioan. ante mediũ tom. 3.; Ioan. 5. f; Aug. tract. 2. in Ioan. ante mediũ tom. 9.; Finis duplex.; Particula tertia.; Quæstio, An Ioannes lux.; Mat. 11. b; Mat. 5. b; Aug. tract. 3. in Ioan. ante mediũ tom. 9.; Chrys. hom. 5. in Ioan. post mediũ tom. 3.; Ioannes dicitur lucerna.; Ioan. 5. f; Cõtinuatio Euang.; Primæ partis diuisio i quattuor.; Quæstio de luce vera.; 2. Cor. 6. d; Responsio.; Aug. ho. 4.; Psal. 4. b; Iob 35. c; Grego. Moral. lib. 26. cap. 13.; Chrys. hom. 7. in Ioan. prope prin. tom. 3.; Aug. tract. 2. in Ioan. circa med. tom. 9.; Chrys. hom. 7. in Ioan. prope prin. tom. 3.; Aug. Ench. ad Lauren. c. 103. to. 3.; Aug. de præ dest. sanct. li. 1. c. 8 cir. med. to. 7.; Chrys. hom. 3. in Ioan. ante mediũ tom. 3.; Ps. 146. a; Iere. 23. e; Aug. epist. 3. ad Volusianum ante med. to. 2.; Chrys. hom. 7. in Ioan. post mediũ tom. 3.; Aug. tract. 11. in Ioan. post mediũ to. 9.; Mat. 14. d; Mat. 27. e

Ioan. 8. d / Aug. tract. 2. in Ioan. post mediũ. to. 9. / Mundus dicitur tripliciter. / Id. tract. 2. in Canon. Io. post mediũ. eod. to. / Ioan. 3. b / Aug. tract. 2. in Ioan. post mediũ. to. 9. / Aggæi 2. b / Chrys. homil. 8. in Io. ante med. to. 3. / Deut 26. d / Mat. 15. c / Mat. 21. d / Chrysost. homil. 9. in Io. ante med. to. 3. / Ioan. 3. b / Tertia particula.

Multi in eũ crediderunt. Et ad istud respondet, quòd mundus dicitur hic mundi dilectores, corde mundum habitantes: unde ut patet ex Augustino, dicitur mũdus tripliciter, uel fabrica uisibilis, uel dilectores mundi, uel habitatores, siue mundum inhabitantes: Vt saluetur mũdus per ipsum. Et sequitur quasi repetitio dictorum ad exaggerationem malitiæ, et excæcationis mundi, *In propria venit*, id est, in mundum, quia *omnia per ipsum facta sunt*: ait Augustinus. Vel: *In propria venit*. Per carnem, ait Glossa: Sua enim incarnatio dicitur suus aduentus. Vel: *In propria*. id est, in gentem Iudæorum. Vnde Chrysostomus: *Propria*. Iudæos dicit, ut populum peculiarem: Te elegit Dominus Deus, vt sis illi populus peculiaris. Et: Non sum missus nisi ad oues, quę perierunt domus Israel. Et per hoc patet solutio quæstionis, licet essent omnes sui creatione: Iudæi tamen erant sui prælectione. Et ex hoc eorum accusatio, ait Chrysostomus: quia sui enim erant Iudæi prælectione, et prophetæ prædixerant eum venturum, et ad ipsos venerat, et miracula viderunt, non tamen eum receperunt, nec in eo crediderunt, immo extra vineam eiecerũt. Item opponit Chrysostomus. Vnde venit qui omnia implet, et vbique adest? Item: Quem locum euacuat sui præsentia? quasi dicat nullum. Et respõdet quòd seipsum manifestauit nostram dignans induere carnem, hanc manifestationem et descensionem præsentiam vocat, et aduentum scilicet: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, et ibi bene de hoc dicitur. Et sequitur tertia particula, in qua specificatio vtilitatis credentium. Ibi: *Quotquot autem receperunt eum*. scilicet per fidem, ait Glossa. *Dedit eis potestatem*, non tantum reformari, sed *Filios Dei fieri*, per adoptionem, quòd ipse erat per naturam. hæc Augustinus, et in Glossa. Quærit Chrysostomus de modo loquendi qualiter ait: *Quotquot*, indeterminate, et respondet quòd ideo ait ad denotandum, quòd siue serui, siue liberi, siue barbari eodem honore sunt digni. Et in hoc patet munifica bonitas Dei, et virtuositas fidei. Vnde Chrysostomus: Fides et gratia Spiritus sancti ea, quæ ex mũdanis auferens inęquabilitatem in vnã omnes plasmauit figuram, et ad vnũ omnes regalem insigniuit characterẽ. quid par huic clementiæ? Et ponit exemplum de rege terreno, qui iudicaretur munificus, si seruos adoptaret in filios, cum vnigenito. Item ponit aliud exemplum, quòd sicut ignis separat metalla a terra, et immutat, sic facit gratia Spiritus sancti de terrestribus cælestes: ibi et bene de hoc. Item quærit quare ait: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*, et non ait: *Fecit eos filios Dei*. ad quod respondet, quòd in hoc ostendit, quoniam volentibus venit hæc gratia, et nisi elegerint, non subuenit scilicet hæc gratia, vt ergo notet libertatem arbitrij, ideo sic ait. Item quæritur, ait: *Dedit potestatem*, scilicet dictam: *His qui credunt*. Videtur quòd omnibus sit data. Ait enim Augustiuus, posse habere fidem sicut posse habere charitatem, est naturæ hominum, sicut habere charitatem est gratiæ fidelium: ergo ista potestas est a natura hominum, non ex dono fidei. Et ad istud respondendum, quòd differt dicere possibilitatem, potentiam, potestatem. Possibilitas enim dicitur ipsa susceptibilitas materialis, et remota. Potentia dicitur amplius disposita, possibilis tamen adhuc ad opposita. Potestas dicitur quasi potentia stans, scilicet quia disposita, et propinqua ad actum. Posse ergo credere, vt dicitur, a possibilitate. Prima est naturæ hominum: posse vero credere, vt dicitur a potentia. Secundo modo dicta est hominum habentium scientiam legis et scripturæ. Potestatem vero habere tertio modo dictum est credentium. Vnde sequitur hic, quòd illam dedit, *his qui credunt in nomine eius*. Ideo signanter ait hic *potestatem*. Sed tunc quæritur, quare potius ait, quòd dedit potestatem credentibus magis quàm amantibus. Ad

Aug. tract. 2. in Ioan. post mediũ. to. 9. / Chrys. hom. 9. in Ioan. ante med. to. 3. / Virtuositas fidei. / Chrys. ibid. paul. post. / Exemplum de rege terreno. / Exemplum ignis. / Aug. de vera innocentia post medium.

Aug. de 83. quæstionib. quæst. 64. / Aug. tract. 2. in Ioan. post mediũ. to. 9. / Aug. ibid. / Sap. 7. a / Ioan. 3. a / Rom. 9. b / Aug. tract. 2. in Ioan. post mediũ. to. 9. / Ibidem post pauca.

A quod respondendum, quia quòd fides est prima virtutum, vt ait Augustinus, ideo conuenienter ait: Quod dedit illam potestatẽ *his, qui credunt*, et cetera. Et de munificẽtia Dei in collatione huius potestatis, Augustinus bene: Magna beneuolentia, magna misericordia, nunc natus est, et noluit manere vnus. Et sequitur: Hunc misit in mundum vt non esset vnus, sed haberet fratres adoptatos, nec timuit habere coheredes, quia hereditas non fit angusta, si multi possederint. Hæc ille. E contrario est de hominibus, qui nolunt habere fratres et coheredes, vt ibi prosequitur bene. Et quoniam præmisit de potestate, qua fiũt B homines filij Dei subdit quo ordine, et quo modo fiat, quia non ex complexu coniugij, sicut continuat Augustinus, et etiam Glossa. Ideo sequitur: *Qui non ex sanguinibus*. scilicet commixtis seminibus: Coagulatus sum in sanguine, *nec ex voluntate carnis*, id est, feminæ, secundum Augustinum, quæ infirma est, et emollit ad libidinem: *Neque ex voluntate viri*, id est, viri concupiscentia: quasi dicat. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*, et sic nasci ex Deo, non sicut nascuntur homines ex sanguinibus modo dicto: Quod natum est ex carne, caro est, quod natum ex spiritu, spiritus est. Et ibi bene de hoc sic dicitur: Non qui filij car- C nis, hi filij Dei. Sed videtur loqui incongrue, quando *Ex sanguinibus*, in plurali, cum non dicatur secundũ Grammaticos in plurali. Ad quod respondet Augustinus, quòd quia Græce positum est pluraliter, maluit ille, qui interpretabatur, sic ponere, et quasi minus Latine loqui secundum Grammaticos, et tamen explicare veritatem. Si enim diceret in singulari numero, non sic explicaret. Ex sanguinibus enim maris et feminæ nascuntur homines, idest seminibus commixtis, vt dictum est, et subdit: Non timemus ferulas Grãmaticorum, dum tamen ad veritatem solidam, et certiorem perueniamus. Sed quæritur quare fecit mentionem de carnali generatione. Ad D quod respondet Chrysostomus. Quòd ideo rememoratus est illius, vt humilitatem, idest, vtilitatem primi partus, scilicet carnalis, et mirabilitatem, et altitudinem secundi, qui est per gratiam, cognoscentes, magnam suscipiamus de Deo intelligẽtiam. Hęc ille. Et sequitur quarta particula, in qua dignatiuæ incarnationis filij Dei manifestatio est. *Et verbum caro factum est*. Et continuat Augustinus sic: Ne miraremur, et exhorreremus tantam gratiam, quia homines ex Deo nati, quasi securum te faciens ait: *Et verbum caro factum est*, quasi dicat: Quid miraris, quia E homines ex Deo nascuntur? attende ipsum Deum natum ex hominibus. Eodem modo continuat Chrysostomus. Ineffabilis honoris ponit causam, quòd est verbum fieri carnem, et dominatorem formam suscipere serui: Non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, formam serui accipiens, *et cetera*. Sed quæritur de intellectu huius, cum dicitur: *Verbum caro factum est*, aut est sensus: factum est caro, idest, mutatum in carnem, aut quòd verbum sit ipsa caro, aut quòd caro mutetur in verbum, et vterque sensus est falsus. Et ad istud respondet Chrysostomus bene. Quod ait. *Verbum caro factum est*, non transmutatio- F nem substantiæ, nec transmutatam substantiam in carnem, sed carnis assumptionem repræsentare volens, ait. *Verbum caro factum est*. Et hoc vt obstrueret ora hæreticorum, qui dicebant, quoniam phantasia quædam et fictio fuerunt omnia, quæ erant dispensationis, idest, incarnationis. Et ibi bene de hoc. Idem Augustinus: Neque sic factus est homo, vt perderet quòd erat Deus. Idem: Factus est, quod non erat, non amittens quod erat: accessit homo Deo, vt esset homo, qui erat Deus, et ibi bene de hoc. Sed quæritur cum filius Dei assumpsit totam humanitatem, scilicet animam et carnem, quare ait: *Verbum caro factum est*. Et ad istud respondendum, quòd licet assumpserit totam humanitatem, tamen

Chrys. hom. 9. in Ioan. post mediũ. to. 3. / Quarta particula. / Aug. tract. 2. in Ioan. post mediũ. to. 9. / Chrys. hom. 10. in Ioan. ante med. to. 3. / Philip. 2. a / Quæstio de intellectu. / Chrys. ibid. post pauca. / Aug. tract. 8. in Ioan. ante med. to. 9. / Ibid. tract. 21. ante medium.

ait

Aug. tract. 2. vers. fin. Ibidem post pauca.

ait: *Verbum caro factum est*, secundum Augustinum, collyrium fecit, vnde oculi nostri tergerentur. Et sequitur: Terra sauciatus eras, et terra nunc mittitur, vt saneris: caro te excæcauerat, caro te sanat: *Verbum caro factum est*, et inde medicus fecit collyrium, vt vitia carnis extingueret, ob ergo medicamenti correspondentem congruitatem. Ideo sic ait, vel ad eliminationem hæresis Manichæorum negantium eum assumpsisse veram carnem, vel ad elusionem hæresis Valentinianorum ponentium ipsum secum detulisse corpus cæleste, nec assumpsisse veram carnem ex Virgine: de hoc Chrysostomus, quòd ideo dictum est: *Verbum caro factum est*, vt non phantasiam existimes. Vel ideo ait: *Verbum caro factum est*, ad ostensionem humilitatis summæ in sua incarnatione. Verbo enim nil sublimius, nihil potentius, nihil æque durabile, quia æternum. Caro autem infima, impotens, mortalis, et sic de alijs. Ad ostendendum ergo excessiuam humilitatem filij Dei in sua incarnatione ait: *Verbum caro factum est*. Ideo in Psalmo in persona sui: Ego vermis et non homo, supra quod Augustinus: Verbũ in principio factum est vermis et lac, vt sugeret, qui mãducare nõ posset. Quæritur, quare magis ait: *Verbum caro factum est*, quàm vita vel lux, ex quo de vtrisque præmisit. Respondendũ, vt ostenderetur, quòd sicut verbo creata sunt omnia, ita et verbo facta est recreatio saluandorum et regeneratio, et nõ solum sic: *Verbum caro factum est, et habitauit in nobis*, postquã natus est: in quo notatur et sua humilitas, et sua bonitas, cum enim hominibus conuersatus est. Vel: *Habitauit in nobis*, factus homo inter nos. Vnde Chrysostomus: semper hoc habitat tabernaculum. Carnem enim nostram circuminduit, non vt rursus eam relicturus, sed vt semper eam habiturus. Vnde: Ponam tabernaculum meum in medio vestri. Et: Habitabo in medio filiorum Israel. Et sequitur de euidentia maiestatis filij Dei incarnati. Ibi: *Et vidimus gloriam eius*, et continuat Augustinus sic: quoniam sic venit vt de carne tua vitia carnis extingueret, et de morte mortem occideret. Tamen: *Vidimus gloriam eius*. Et quasi consimiliter continuat Chrysostomus dicens, quòd per consocium corpus eius, id est consimile corpus visus est nobis: *Et habitauit in nobis*, vt et loqui et conuersari possemus cum eo. Et ex hoc: *Vidimus gloriam eius*, quæ aliter non posset videri, eo quòd habitat lucem inaccessibilem. Si enim filij Israel non potuerunt intendere in faciem Moysi propter gloriã vultus eius, multo minus possent homines vidisse gloriam filij Dei, nisi fuisset obumbrata nube carnis: Vnde: Solem nube tegam, quod exponit Augustinus de filio Dei incarnato. Fuit enim visa gloria sua operibus miraculosis, et documentis gratiosis, vt sæpe patet de Euangelijs: Manifestauit gloriam suam. Et: Hæc infirmitas non est ad mortem, sed pro gloria Dei, *et cetera*. Item fuit visa gloria eius in splendore transfigurationis. De qua gloria: Accipiens a Deo Patre honorem et gloriam. Item fuit visa gloria sua in trophæo resurrectionis, et in potestate ascensionis: Nonne oportebat Christum pati, et sic intrare in gloriam? et quoniam sua gloria fuit excellentior, quàm Prophetarum, quorum gloria apparuit hominibus, vt Moysi et Eliæ, vt ait Chrysostomus: Ideo ait: *Gloriam quasi vnigeniti*. Sed tunc obijcitur, quòd male ait: *quasi*, quia videtur dicere similitudinem non veritatem. Et ad hoc respondet Chrysostomus: *quasi*, inquit hic nõn est similitudinis, neque comparationis, sed certificationis et indubitabilis determinationis; ac si diceret: *Vidimus gloriam eius*, qualem decebat et conueniens est habere vnigenitum, et naturalem filium Dei Regis omnium. Hæc ille. Simile ait Gregorius, post principium, vbi hoc exponit: *Quasi*, inquit hic non pro similitudine, sed pro veritate ponitur, et bene: *Vidimus gloriam vnigeniti*, quia vidimus ipsum vnigenitum: *Plenum gratia*, ad sanctificandum: *Plenum veritatis*, ad illuminandum: *Plenum gratiæ*, quia vita: *Plenum veritatis*, quia lux hominum: *Plenum gratia*, ad auferendam omnem culpam: *Plenum veritatis*, ad tollendam ignorantiam. Infra eodem: De plenitudine eius accepimus omnes. Et eodem: Gratia et veritas per Iesum Christum, et ibi de hoc. Quod ergo ait: *Vidimus gloriam vnigeniti*, intelligendum quãtum ad diuinitatem: quòd vero subditur: *Plenum gratia*, quantum ad humanitatem: vnde dicitur: In me omnis gratia vitæ et veritatis, quia plenus gratia, tulit peccata: quia plenus veritatis, soluit legis promissa: *Ioannes testimonium perhibuit*. Habita descriptione incarnationis dignatiuę filij Dei, in parte ista multiplicis testimonij ipsius Ioannis subiunctio, et discipulorum vocatio, et secundum hoc, hæc pars in duas partes. Primo testimonij multiplicis perhibitio. Secundo huius occasione discipulorum vocatio, ibi conuersus autem Iesus, et cetera. Prima in tres. Primo testimonij Ioannis in generali præmissio. Secundo testimonij ipsius Euangelistæ adiunctio, ibi: *De plenitudine eius*. Tertio testimonij Ioannis in speciali subiunctio, ibi: *Et hoc est testimonium Ioannis*, et hoc est, quod ait: *Ioannes testimonium perhibet*, et cetera, de ipso scilicet Christo, et non solum occulte, vel in obscuro, immo clamat, scilicet aperte et publice, ipse enim erat vox verbi: *Ego vox clamantis*, et idẽ ait Isaias, et sic implebat illud: Clama ne cesses. Et in hoc notatur Ioannis affectuositas, et constantiæ stabilitas: clamat inquam dicens, *hic erat*, et in hoc testimonij certitudo et veritas: demonstrat enim Christum esse præsentem secundum Glossam, *qui post me venturus est*, scilicet ad prædicandum, operandum, et mundum saluandum, *ante me factus est*, idest mihi præpositus et prælatus, et hoc, quia *prior me erat*, scilicet ęternitate ait Glossa, sic enim prior omnibus: Antequam Abraam fieret, ego sum. Sed quæritur cum non sit magna laus filij Dei quòd esset prior puro homine, et ei prælatus, videtur hoc nõn esse magnum testimonium. Item quasi consimiliter opponit Augustinus: Cum esset ante luciferum genitus, non fuit ei magnum esse ante Ioannem. Item videtur Ioannes se extollere in hoc quòd perhibet testimonia filio Dei. Ad istud respondet Chrysostomus, dicens, quòd Iudæi multam et admirabilem opinionem hujus viri idest Ioannis habebant. Ideo non erat parum apud Iudæos, apud quos ille erat mirabilis et insignis, filium Dei esse maiorem Ioanne, et ei præpositum. Hæc ille. Sed quare non perhibuit testimonium de miraculosis operibus filij Dei venturi? Et ad hoc respondet, quòd non confestim Iudęos ad alta duxit, sed paulatim a terra euolare voluit. et ponit exemplum. Matres aues non confestim prima die volare docent pullos. Ideo ait: *Qui post me venturus est*, quasi dicat, non quia prius prædicaui, existimetis me maiorem, multo minor sum, vt nec in ordine serui sum dignus annumerari. Hęc ille. Cuius non sum dignus corrigiam calceamenti soluere: et patet hic artificiositas beati Ioannis in docendo: quia non plus alta præposuit, et eius humilitas se abijciendo, et fidelitas filium Dei magnificando. Et sequitur testimonium euangelistæ secundum Glossam: *De plenitudine eius*, et cetera. vnde in Glossa exposito testimonio Præcursoris, redit euangelista ad testimonium suæ assertionis. Vnde Chrysostomus: soluens quæstionem, vnde Christus prior Ioanne, et clarior, subdit aliam causam: *De plenitudine*, et cetera: et est verbum non Præcursoris, sed discipuli scilicet Ioannis. Ait ibidem: Ita enim dictum est supra: *Plenum gratia et veritatis*. Et nos, qui fuimus cum eo omni tempore, et mensa communicauimus, testamur, quia de plenitudine eius accepimus, ait euangelista in persona discipulorum, vt ait Chrysostomus. In ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter

Hæresis Manichæorum et Valentinianorum.
Chrys. hom. 10. in Ioã. circa med. to.3.
Excessiua humilitas filij Dei.
Psal. 21. b
Aug. tract. 1. in Ioan. post mediũ. to.9.
Quæstio, cur magis verbum caro factum, quàm lux, et cetera.
Bar. 3. d
Chrys. hom. 10. in Ioã. post mediũ. to.3.
Leu. 26. b
Exod. 29. g
Aug. tract. 2. in Ioan. prope finẽ. to.9.
1. Tim. 6. d
Exod. 34. g
Ezec. 32. b
Aug. hom. 53. in Ioan
Ioan. 2. b
Ioan. 11. a
Mat. 17. a
2. Pet. 1. d
Luc. 24. d
Chrys. hom. 11. in Ioã. ante med. to.3.
Ibid. paulo post.
Grego. Moral. lib. 18. cap. 6.
Eccli. 24. c
Ioan. 1. c
Isa. 40. a
Isa. 58. a
Ioãnis affectuositas.
Ioan. 8. g
Aug. tract. 3. in Ioan. ante med. to.9.
Exemplum auium.
Mat. 3. c
Artificiositas beati Ioannis in docendo.
Chrys. hom. 13. in Ioã. fer. in prin. to.3.
Chrys. ibid. post multa.
Col. 2. b

Chrys. vbi supra. prope princ. raliter inhabitat, et de ipsa plenitudine bene Chrysostomus, vbi ait, quòd erat non participabile bonum, idest, per participationem, sed fons et radix est omnium sanctorum, non in se ipso continens bonorum diuitias, sed ad alios supereffundens, manens plenus in nullo minoratus ex participatione. Et ponit exempla de fonte, et de igne, de quo igne si infinitæ lucernę accendantur in eadem plenitudine manet, et ibi bene de hoc: *Accepimus*, inquam gratiam pro gratia, quod exponens Chrysostomus ait, idest pro veteri testamento nouũ, quia erat fides, et fides gloria, et gloria adoptio, et adoptio sanctificatio, et sanctificatio baptismus, et baptismus sacrificium, et sacrificium circumcisio, et circumcisio gratia, et gratia. Sed illa erant vt typi, hæc vero vt veritas. Et ibi bene de hoc. Illa enim erant puerorum doctrina, hæc autem virorum: illa seruorum, ista liberorum. Hæc ille. Non accepistis spiritum seruitutis in timorem, sed spiritum libertatis filiorum Dei: Et de his in Glossa: et subditur ad maiorem explanationem: *Lex per Moysen*, sicut per seruum, gratia vero ad sanctificandum, *et veritas* ad illuminandum *per Iesum Christum*, qui impleuit legem. Et ideo dicitur. Misit Deus filiũ suũ, *et cetera*. Et sequitur vt eos, qui sub lege erant, redimeret. Sed quęritur ad quid istud hic superaddit, ex quo præmissum est ipsum filium Dei esse plenũ gratiæ et veritatis? Et ad istud respondet Chrysostomus, quia dixerat Ioannes prior me erat, non solum ad Ioannem facit comparationem, sed ad eum, qui erat Ioanne sanctior apud Iudæos, scilicet Moysen, et de hoc Augustinus hic multa; inquirens, quis dedit legem. Quis dedit legem? Et respondet ille dedit legem, qui dedit gratiam, sed legem per seruum misit, cum gratia vero ipse descendit. Sed tũc quæritur quare prius legem dedit, quàm gratiam, cum esset signum maioris bonitatis, dare maius donum. Et ad hoc respondet Augustinus, quòd lex iubet, sed homines conãtes implere legem viribus suis, temeraria sua præsumptione ceciderunt, et facti sunt sub lege, et non poterant implere viribus suis, et tunc implorauerunt auxilium liberatoris, quia reatus legis fecerat ægritudinem superbis: ægritudo vero superborum facta est confessio humilium, et sic dum confiterentur ægroti, venit medicus et sanauit scilicet Iesus Christus, et accepimus gratiam pro gratia, id est expositum, et ibi bene de hoc, et multum de lege, et gratia et veritate. Sed quæritur de hoc, quòd ait: *De plenitudine eius accepimus omnes*, qualiter hoc? quia omnis gratia a Deo ipso immediate: Gratiam et gloriã dabit Dominus, ait propheta. Item omnia sunt tradita filio a patre: Omnia tradita sunt mihi a patre meo: si ergo gratia in Christo a patre, tunc gratia transfunditur a subiecto in subiectum, quod videtur in nobis esse inconueniens, quia gratia in nobis est accidens. Iterũ quæritur secundum quam naturã dicitur, quòd *de eius plenitudine accepimus omnes*, et ipsum *esse plenum gratia*. non secundum Dei naturam: quia non sic dicitur proprie esse gratia, sed natura est in eo, quidquid habet: non secundum humanam, quia sic non effundit gratiam, quæ est a solo Deo. Ad istud respondendum secundum Augustinum. Vbi ait Augustinus exponens illud Psalmi. Accepisti dona in hominibus. Vtrumque, inquit, verũ est, et quia dedit hominibus, et quia accepit in hominibus: dedit hominibus tamquam caput membris, accepit in hominibus id ipse vtique in membris suis. Ipse ergo Christus et dedit de cælo, et accepit in terra. Hæc ille. Vnde dicunt Magistri et bene, quòd Christus fuit plenus gratia triplici, scilicet gratia personæ singularis, gratia capitis, et gratia vnionis, qua non potuit maior excogitari. Et quia fuit caput Ecclesiæ, in eius membra de plenitudine eius infudit, in quantum Deus, effectiue; in quantum caput Ecclesiæ, meritorie; et per hoc

Marginal notes (left column): Exempla de fonte et de igne. — *Chrys. vbi supra.* — *Rom. 8. c* — *Mat. 5. c* — *Galat. 4. a* — *Chrys. hom. 13. in Ioã. post mediũ. to. 3.* — *August. hic hom. 3.* — Quare prius legẽ dedit, quàm gratiam. — *Mat. 11. d* — *Aug. li. 15. de Trinit. c. 19. ante med. to. 3.* — *Psal. 67. c* — Triplici gratia Christus fuit plenus.

A ad aliud, quòd quædam dicuntur de Christo secundum diuinam naturam, quædam secundum humanam, quædam vero secundum ipsam humanam naturam vnitam diuinæ: sicut dicitur hic, quòd: *De plenitudine eius, accepimus omnes*, sicut membra a capite. Quæritur de hoc, quod ait *gratiam pro gratia*, sicut quærit Augustinus in Homilia: Quid est *gratiã pro gratia?* et quasi opponit, si enim fides est gratia et vita æterna, quasi merces fidei, videtur Deus vitam æternam tãquam debitam reddere, sicut ait Apostolus: De reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Deus iustus iudex. Sed si merces
B est reddita, non est gratia donata: ergo debuisset dicere debitum accepimus pro gratia. Ad hoc respondet, quòd quia fides est gratia, et gratis data, quòd donum indigni accepimus, et ideo gratia vocatur. Ideo et vita æterna dicitur gratia, quia non de tuo promeruisti, vt tibi aliquid deberetur, et sequitur: Coronat Deus in nobis dona misericordiæ suæ, si in ea gratia, quam accepimus, perseueranter ambulemus. Hæc ille. Ex his patet, quòd respiciendo et considerando primam gratiam esse gratis datam, gloria potest dici gratia: considerando tamen cooperationem liberi arbitrij cum gratia data, potest dici merces reddita. Idem
C Augustinus bene de libero arbitrio et gratia, de lege iubente data per Moysen non liberante vel sanãte, et de veritate per Christum soluente et gratia sanante et liberante Augustinus bene, quod fuit figuratum in baculo Elisæi non resuscitante puerum, et in Elisæo superueniente, ex cuius præsentia fuit puer resuscitatus. Et quia dictum est, quòd *per Christum gratia et veritas*, subditur quæ sit summa istius gratiæ, scilicet cognitio filij Dei incarnati, sicut continuat Glossa: *Deum nemo vidit vmquam*, sicut continuat Chrysostomus, similiter ait: ergo ita dictum est *gratia et veritas per Iesum Christũ*, non tamen tanta, vt videremus Deũ
D in sua maiestate: Habitat enim lucem inaccessibilem. Ideo ait: *nemo*, idest nullus homo viuens in carne, in carne mortali *vidit Deũ*. vnde dicitur: Nõ videbit me homo et viuet sed *vnigenitus, qui est in sinu patris*, idest in secreto patris, qui ipsum nouit *enarrauit*, idest extra narrauit per manifestationem suæ incarnationis, prout ait Glossa, vt enim ait Augustinus: *Verbum caro factum est*, vt demonstraret carnalibus et non valentibus mente intueri veritatem, quam excelsum locum habeat natura humana super creaturas infra: Nomen tuum manifestaui mundo, sed qualiter ait: *In sinu*, videtur dari occasionem suspicandi, Deum esse
E corporeum et dimensum. Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd quando dicit: *In sinu*, non æstimemus aliud, quàm familiaritatem vnigeniti et coæternitatem. Idem Augustinus: *In sinu*, idest in secreto. Est enim triplex sinus, vel æternum Dei secretum vt hic, vel secreta requies animarum, de quo dicitur: In sinu Abraæ, *et cetera*, vel fouẽs paterna pietas: Cõgregabit agnos in sinu. Sed de hoc obijcit Chrysostomus dicens, quòd Prophetæ viderunt Dominum: Vidi Dominum: similiter alij Prophetæ vt Michęas: Vidi Dominum sedentem: et ad istud respondet, quòd illa visio fuit condescensionis, non ipsius substantiæ
F Dei; si enim ipsum vidissent, numquam differenter considerassent, simplex enim est et insigurabilis et incircumscriptibilis. Hæc ille. et ibi bene de hoc. Eodem modo opponit hic Augustinus, sicut de Moyse, de quo dicitur Exodi: Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut homo ad amicum, et: Palam et non per ænigmata vidit Deum. Et ad hoc respondet, quòd Angelus portans typum Dei loquebatur cum Moyse, quod patet per hoc, quod ait Moyses ibi: Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam; quod non peteret si videret Dominum in sua maiestatiua essentia: et ibi bene Augustinus de hoc. Item de hoc opponit Gregorius, in fine super illud Iob: Abscondita est ab oculis hominum

Marginal notes (right column): *Aug. tract. 3. in Ioan. ante med. tom. 9.* — *2. Tim. 4. b* — *Aug. homil. dicta.* — *4. Reg. 4. e* — *Chrys. hom. 15.* — *1. Tim. 6. d* — *Exo. 33. d* — *Aug. de vera religione cap. 16. to. 1* — *Ioan. 17. a* — *Chrys. hom. dicta.* — *Aug. tract. 3. in Ioan. post mediũ. to. 3.* — *Luc. 16. f* — *Isai. 40. c* — *Chrys. hom. 14. in Ioã. ante med. tom. 3.* — *Isa. 6. a* — *3. Reg. 22. c* — *Aug. tract. 3. in Ioan. post mediũ tom. 9.* — *Exo. 33. b* — *Num. 12. c* — *Exod. 33. c* — *Greg. li. 18. Mor. c. 27. ante med.* — *Iob 28. c*

Gen. 33. g num viuentium, et inducit auctoritates Genesis: Vidi
Iob 42. a Dominum facie ad faciem, et Iob nunc oculus meus vidit te. Similiter inducit auctoritates prædictas de Prophetis. Ad contrarium inducit, quod hic dicitur: *Deum nemo vidit vmquam*. et ad hoc respondet ibi: Et est summa responsionis, quòd quamdiu mortaliter hic viuitur, videri per quasdam imagines Deus potest, sed per ipsam naturæ suæ speciem non potest.
Quadruplex visio. Vnde nota, quòd est quadruplex visio Dei. Vna imaginaria per similitudines et figuras, siue per typum, vt viderunt Prophetæ, de qua dictum est.
Prima visio. Alia est visio ænigmatica per fidem, de qua: Videmus nūc per
1. Cor. 13. d speculum, et: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deū
Matth. 5. a videbunt.
Secunda visio. Item est visio Dei per eleuatam contēplationē, vnde Gregorius vbi supra: In carne viuētibus, sed tamen inæstimabili virtute crescētibus quodam
Tertia visio. contemplationis acumine: non abhorret ab eo, quod ait Iob: Abscondita est ab oculis viuentium, quia quisquis sapientiam Dei sic videt, huic vitæ funditus
Exod. 33. c moritur: Non videbit me homo et viuet.
Quarta visio. Quarta est visio diuina in sua Maiestate facie ad faciem: Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus
1. Ioan. 3. a eum, sicut est: qua visione videbitur in gloria, quæ
Iob 33. d erit merces beatorū. Iob: Videbis faciē eius in iubi-
Grego. Moral. lib. 18. c. 27. ante med. lo, et de his visionibus Gregorius, bene et multum.

C Et sequitur illa pars, in qua de testimonio Ioannis in speciali: *Et hoc est testimonium Ioannis*, et illa in tres. Primo perhibitio testimonij de Christi diuinitate, vt hic. Secūdo de baptizādi potestate, ibi: *Altera die*. Tertio, testimonium de vitæ sanctitate. Ibi similiter: *Altera die*. In prima tria: Primo eorū, coram quibus testificatus est, specificatio. Secundo eorundem tentantium inquisitio multiplex, et Ioannis responsio, ibi: *Tu quis es?* Tertio loci, in quo hæc sunt facta, specificatio. Ibi: *Hæc in Bethania*. ait ergo: *Hoc est testimoniū Ioannis quando miserunt*, et cetera. *Hoc*, inquam testimonium, quod est idem cum præterito testimonio secundum quosdam, vnde hic determinat tempus, quo datum est testimonium, vel potest referri ad sequens, ut patet in Glossa.
Malignitas Iudæorum. Et in hoc patet malignitas Iudęorum, qui miserunt sacerdotes ad ipsum tentandum. Vnde Chrysostomus: O liuor et inuidia,
Chrys. hom. 15. in Ioā. ser. in prin. tom. 3. nam primo lædit et corrumpit inuidentes: qui enim uadunt ad Ioannem, baptizati erant, et post baptismum mittunt interrogantes. Ideo rectè notat eos ge
Mat. 3. b nimina uiperarum.
Ioannis patientia. Item patet Ioannis patientia, unde Chrysostomus: Ioannes non incusauit neque exprobrauit, sed cum mansuetudine respondet. Et hoc ut omnibus fiat manifesta scilicet sua mansuetudo, et specificat, qui miserunt *quoniam Iudæi*, et vnde? quoniam *ab Hierosolymis*, et quos? quoniam *Sacerdotes*, scilicet in lege sapientes, et legis zelatores, et
Chrys. hom. 15. in Ioan. ante med. tom. 3. Dei cultores, vnde Chrysostomus: Miserunt honorabiliores sacerdotum, quia illos, qui Hierosolymis stabant, et ibidem: non vt contemptibiles mittunt scilicet ad Ioannem, sicut ad Christum scilicet mise-
Mat. 22. b runt, uolentes eum detinere, idest capere cum Herodianis. Et non miserunt simpliciter, sed ad interrogandum: et ibi subditur multiplex interrogatio ipsorum, necnon multiplex responsio Ioannis, ut patet in littera. Et est prima interrogatio de personæ quidditate. Nam Ioannes a quibusdam credebatur esse Christus ob eminentiam singularis potentiæ: ab alijs credebatur esse Elias, ob austeritatem uitæ: ab alijs credebatur esse unus de Prophetis resuscitatis propter gratiam prophetiæ, ait Glossa. Ideo: *Interrogabant, tu quis es?* scilicet in persona, putantes ipsum
Luc. 3. c esse Christum in lege promissum. Cogitantibus de Ioanne ne forte Christus esset. Et subditur responsio: *Et confessus est*, scilicet ueritatem, *et non negauit eam*, et specificat magis, *et confessus est, quia non sum ego Chri-*
Greg. in Euang. ho. 7. ser. in prin. *stus*. de his Gregorius: *Non negauit*, quod erat: *Et confessus est*, quòd non erat scilicet Christus: non enim negauit, quòd erat Præcursor et *Vox clamantis*, ut pa-

A tet in littera, et in Glossa. Vnde Augustinus: Tanta excellentia erat in Ioanne, quòd posset credi Christus: et in hoc probata est eius humilitas, quia dicit se non esse Christum, cum posset credi. Sed quæritur, ex quo sciebant ipsum esse filium summi sacerdotis: Diuulgabantur omnia uerba hæc scilicet de natiuitate Ioannis: ergo non oportuit quærere quis esset. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd ideo interrogant opinantes per blanditias extrahere eum ad confitendum se esse Christum, et indignum esse existimabant eum subijci Christo, quia multa demonstrabant ibi Ioannem esse clarum. Et primum B genus insigne, Principis sacerdotum erat filius, deinde diæta, et dura educatio, humanorum omniū despectio, et uestimentum, quòd scilicet pilis camelorum, et sic de alijs. In Christo autem contrarium erat secundum ipsos, quia genus uile. vnde dicebant: Nonne hic est filius fabri? Patria exprobabilis, quia Nazareth: diæta communis, et vestimenta nihil plus multis habentia. Conuiuia publicanorum adibat. Et sic de alijs. Ideo infra eodem: *Nunquid a Nazareth potest aliquid boni esse?* Ideo anxiati, et volentes Ioannem habere magistrum, per blanditias opinantes eū attrahere ad confitendum, interrogant non vt ignorantes. Hæc ille. Sed quæritur, quare non respondet directè, quòd erat scilicet: *Vox clamantis*. Et respondet Chrysostomus vbi supra. Quòd iudicans eorum malitiam et amentiam sic respondit: hoc enim est famuli deuoti non solum non rapere dominicam gloriam, sed expellere datam a multis, sicut facit Ioannes hic: quod enim illi suspicabantur, scilicet ipsum esse Christum, hoc ipse destruxit. Et sequitur secunda interrogatio, ibi: *Et interrogauerunt*, scilicet an esset Elias: *Quid ergo?* scilicet es. *Elias es tu?* ob enim vitæ austeritatem, et modi viuendi similitudinem credebatur esse Elias. Elias enim habebat D zonam pelliceam circa lumbos. Et ob promissionem de aduentu Eliæ: Ecce ego vobis mittam Eliam. Propter hæc, inquam, opinabantur, quòd erat Elias. Et subditur responsio Ioannis: *Non sum*, scilicet Elias. Sed qualiter hoc, quòd ait Saluator loquens de Ioanne: Ipse est Elias, et Elias iam venit. Et ad istud respondet Augustinus bene: Duo, inquit, erant aduentus iudicis et duo præcones, et quòd fuit Ioannes ad primum aduentum, hoc Elias ad secundum: In spiritu et virtute Eliæ: Ioannes ergo loquitur proprie, Christus figuratiue. Et ibi bene de hoc. Idem Gregorius: Ioannes in spiritu Elias erat, in persona non erat, et ibi similiter E bene de hoc. Et sequitur tertia interrogatio: *Propheta es tu?* scilicet resuscitatus, vt Elisæus, vel alius secundum Glossam, et Magistrum in historijs. Et subditur responsio, scilicet: *Non sum*. Sed qualiter hoc, quia: Tu puer Propheta. Item ait Glossa, quòd ob gratiam prophetiæ credebatur esse Propheta, ergo vt prius. Et ad istud respondet Chrysostomus, quod Ioannes respondet, respiciens ad mentem interrogantium: opinabantur enim quidam, eum esse præcipuum Prophetam venturum, de quo: Prophetam de gente tua suscitabit Dominus, et hunc negauit se F esse. Vnde Chrysostomus addit articulum: *Propheta*, ad denotandam excellentiam. Vel aliter secundum Gregorium, quòd Prophetam se negauit, quia non solum poterat redemptorem prædicare, scilicet futurum, sed etiam demonstrare. Et ideo dicitur: Plusquam Propheta. Prout ait Gregorius. Prophetæ, inquit, ministerium est ventura prædicere, non demonstrare. Ioannes ergo plusquam Propheta est, quia eum, quem præcurrendo prophetauerat, ostendendo monstrabat. Hæc ille. Vnde nota, quòd Propheta dicitur multipliciter, vel a prędicendo futura, vt dictum est. Vnde Augustinus: Propheta est homo, vltra humanas coniecturas futura prænunciās. Vel dicitur Propheta a prodendo occulta. Vnde Grego-

Aug. tract. 4. in Ioan. ante med. tom. 9. Luc. 1. f Chrys. hom. 15. in Ioā. ante med. tom. 3. Mat. 13. g Chrys. hom. 15. in Ioā. ante mediū tom. 3. 4. Reg. 1. b Malac. 4. b Mat. 11. b Mat. 17. b Aug. tract. 4. in Ioan. ante mediū tom. 9. Luc. 1. b Greg. ho. 7. in Euang. ante med. Luc. 1. g Chrys. hom. 15. in Ioā. ante mediū tom. 3. Deut. 18. c Chrys. ibid. paulo post. Greg. in Euang. ho. 7. ante med. Mat. 11. b Grego. in euang. ho. 6 post mediū. Propheta dicitur multipliciter. Aug. contra Faustū. lib. 16. c. 18. tom. 6.

Gregor. in Ezech.li.1. ho.1. nō longe a princ. — Gregorius: Propheta dicitur, non quia prædicit futura, sed quia prodit occulta. Item dicitur Propheta a cognoscendo incognita. Vnde Augustinus: Vbi loquitur de prophetantibus in noua lege, sicut de beata Matre Domini, et de parentibus beati Ioānis, qui, inquit, Ioannes iuuenis: Iuuenem Christum nō quidem futurum prædixit, sed tamen incognitum prophetica cognitione monstrauit. Hæc ille. Vnde et in ventre exultauit adueniente beata Matre Domini. Et sic facto prophetico Christum ostendit. Qualiter autem prophetia de tribus temporibus, præterito, præsenti, et futuro Gregorius bene: et patet ex dictis humilitas beati Ioannis inæstimabilis, et veritas inenarrabilis: de qua humilitate prosequitur Gregorius, et Augustinus: Nihil humilius isto præcone; nullum tantum meritum Ioannes habuit, quàm de ista humilitate, qui cum posset fallere homines, et putari Christus (tantæ enim gratiæ tantæq. excellentiæ fuit) confessus est tamen aperte et dixit: *Non sum ego Christus*. Hæc ille. Et quia sic se humiliauit, merito Christus eum laudando exaltauit. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Tria enim, quæ homines ambiunt, quæ contempsit beatus Ioannes, et abdicauit a se, scilicet sublimitatem excellentiæ, quando negauit se esse Christum: æstimationem sanctimoniæ, quando negauit se esse Eliam: opinionem incognitæ scientiæ, quando negauit se esse prophetam. Vnde et signanter interrogationi opinantium se esse Christum respondit plena oratione: *Non sum ego Christus*. Interrogationi opinantium esse Eliam, semiplena respondit oratione: *Non sum*. Interrogationi opinantium se esse Prophetam, respondit simplici negatione. *Non*. et hoc merito; nullo enim modo voluit æstimari Christus. Ideo plenarie respondit. Sed qui in spiritu erat Elias, et erat Propheta dicto modo. Ideo semiplene respondit, et in hac humilitate est imitandus, ne prędicta tria ambiantur iniuste, et immoderate, ne dicatur ei illud. Quid niteris ostendere viam tuam bonam? et: Arrogantiam et superbiam, et altitudinem cordis tui ego scio, et iactantiam. Et sequitur quarta interrogatio: *Dixerunt ergo ei*, scilicet interrogando: *Quis es?* et cetera. Vnde Chrysostomus: Vides eos vehementius innitentes et accelerantes, et non desistentes: *Quid dicis de te?* nam de Christo audiuimus te prædicare. Ex his videtur, quòd erant cōmendandi, quia volebant scire certitudinem de Ioanne respondendo, vt dictum est, quòd sic interrogabāt non desiderantes veritatem, sed volentes per blanditias attrahere Ioannem ad confitendum se esse Christum. Et subditur responsio Ioannis: *Ego vox*, et cetera. Vt ait Chrysostomus: Magnum quid loquutus est de Christo, de se autem dicit: *Ego vox*, et cetera. Et in hoc patet eius humilitas, prout ait Glossa. Non dixit, quòd erat Ioannes, vel filius Zacharię, *et cetera*, nec dixit aliquid humanum de se, sed tantum, quòd erat vox verbi. Vox inquam non cuiuslibet, sed: *Vox clamantis*. Verbi scilicet incarnati, vt in Glossa exponitur bene. Et hoc: *In deserto*, scilicet Iudææ, vt ait Gregorius, quia derelictæ ac destitutæ Iudææ solatium Redemptoris annunciat. Vox enim est signum ducens in alterum, et quia Ioannes prædicabat, et hoc ducebat in cognitionem verbi incarnati, ideo dicitur: *Vox*, et hoc confirmans subdit, sicut dicit Isaias. Et de his in collatione prædicabili, et ad expressionē malitiæ interrogantium subdit: *Et qui missi fuerant*, ad interrogandum scilicet: *Erant ex Pharisæis*, id est, principibus Iudæorum, qui doctrinam non quærunt, sed inuident ait Glossa. Et de his pharisæis, qui dicebantur diuisi, et de tribus sectis, scilicet pharisæorum, et aliorum. Magister in historijs sufficienter. Et sequitur interrogatio prædictorum de potestate baptizandi ibi: *Et interrogauerunt*. Vbi primo prę mittitur interrogatio, et demum Ioannis responsio, cum sua confirmatione. Ibi: *Respondit*, et cetera. Ait ergo: *Et interrogauerunt*, scilicet inquirendo, et dixerunt, superaddendo causam: *Quid ergo baptizas?* id est, qua potestate: *Si tu non es Christus*, in lege promissus, et sic præeminens dignitate: *Neque Elias*, præeminens sanctitate: *Neque Propheta*, scilicet Elisæus baptismi præfiguratione, quia (vt ait in historijs Magister) in his scilicet Elia, et Elisæo præcesserat figura baptismi, qui siccis pedibus transierunt Iordanem. Vnde Augustinus, quasi dicerent, audaciæ videbatur esse, baptizare, si non esset Christus. Et vt ait Chrysostomus, vbi supra: quia enim blanditijs non valuerunt supplantare, scilicet Ioannem, accusatione circumuenire eum tentant, et in hoc patet eorum amentia et malitia, siue dolositas. Et sequitur Ioannis responsio. Respondit, et cetera: *Ego baptizo in aqua*, quasi dicat paruum et vile, et aqua quasi nihil plus habens est baptisma, quo ego baptizo: quod ait, ostendens superexcellentiam baptismatis Christi, vt ait Chrysostomus, et idem Augustinus, quantum se abiecit, ideo multum eleuatus est: *Ego baptizo in aqua*, et *medius autem vestrum*, idest, qui præsens apparet vobis corpore ait Glossa: *Stetit*, scilicet, quia humilis: *Quem vos nescitis*, scilicet cuius dignitatis sit. Vnde Augustinus. Humilis erat, non videbatur, ideo accensa est lucerna scilicet Ioannes. Neque me scitis, neque patrem meum: *Qui post me venturus est*, idest, mundo appariturus, *ante me factus est*, idest, mihi prælatus ait Gregorius: vbi bene de hoc, *cuius non sum dignus*, et cetera, quasi dicat, ait Chrysostomus, non simpliciter ante me generatus est, sed ita vt ego, neque in vltimis ministrorum huius numerari dignus sum: calceamenti enim soluere corrigeam, vltimi ministerij est res. Et idem Augustinus ait nihil inquam intendit Ioannes cum de calceamentis Domini diceret, nisi excellentiam eius, et humilitatem suam scilicet demonstrare. Quæritur de hoc, quòd ait: *Ego baptizo in aqua*, cuius fuit vtilitatis baptismus Ioannis? videtur, quòd nullius, quia vt ait Chrysostomus supra, erat paruum et vile, et quasi plus nihil habens, aqua, et sic videtur esse nullius vtilitatis. Ad contrarium, quæritur, quòd lex et prophetæ vsque ad Ioannem: si ergo sacramentū circumcisionis, quod in lege seruabatur, cōferebat gratiam, multo magis baptismus Ioannis. Et ad istud respondendum secundum Gregorium, quòd Ioannes non spiritu, sed aqua dicitur baptizare, quia peccata soluere non valens, corpora per aquam lauat, et seruans ordinem suæ præcursionis, dominum baptizando præuenit. Vnde erat in præparatione ad baptismum Christi non in remedium. Et de hoc bene Hugo, vbi ait: quod in baptismo Ioannis per intinctionem aquæ solum sacramentum dabatur: in baptismo Christi, res cum sacramento percipitur. Et ibi bene de hoc. Similiter de hoc baptismo, quarto senten. Item quęritur de hoc, quòd ait: *Medius vestrum stetit*, videtur, quòd cū Christus esset caput, quòd debuisset dixisse illum esse supra eos, non in medio, sicut et ait, quòd ante ipsum erat, quia sibi prælatus, vt est expositum secundum Gregorium. Ad istud respondendum litteraliter, quòd ideo ait ibi eum medium, quia præsens eis apparebat secundum Gregorium: ipsum in medio hominum stetisse asserit Ioannes dicens: *Et nesciri*, quia per carnem Dominus apparens, et visibilis extitit corpore, et inuisibilis maiestate. Qualiter autem Christus est medius, ideſt, mediator recōcilians inter Deum, et genus humanum, Augustinus bene, vbi ait: Proinde inquit mediatorem inter nos et Deum, et mortalitatem habere oportuit transeuntem, et beatitudinem permanentem, vt per id, quod transit, congrueret morituris, et ad id, quod permanet, transferret ex mortuis, et ibi bene de hoc. Qualiter autem fuit in medio monstratus, infra patebit, vbi

Marginalia (left): Gregor. in Ezech.li.1. ho.1. nō longe a princ. — Aug. de Ciuit. Dei. lib. 17. cap. 24. to. 5. — Luc. 1. d — Gregor. in Ezech. li. 1. hom. 1. ser. in prin. — Humilitas beati Ioannis Baptistę. — Gregor. in Euang. ho. 7. in prin. — Aug. tract. 4. in Ioan. ante mediū tom. 3. — Mat. 11. b — Hiere. 2. g — Hiere. 48. e — Chrys. hom. 15. in Ioan. ante med. to. 3. — Gregor. in Euāg. ho. 7. ante med. — Isa. 40. a

Marginalia (right): 4. Reg. 2. b — Aug. tract. 4. in Ioan. ante med. tom. 3. — Chrys. hom. 15. in Ioan. circa med. tom. 3. — Matth. 3. e — Aug. tract. 4. in Ioan. circa med. tom. 9. — Ioan. 8. c — Gregor. in Euāg. ho. 7. circa med. — Aug. Concor. euang. lib. 2. c. 12. ver. fi. to. 4. — Vtilitas baptismi. — Mat. 11. b — Gregor. in Euāg. ho. 7. ante med. — Hugo de sacram. lib. 2. par. 6. c. 6. — Quarto sen ten. dist. 2. — Gregor. in Euāg. ho. 7. ante med. — Christus est mediator et qualiter. — Aug. de Ciuit. Dei lib. 9. c. 15. ant. med. to. 5. — Ioan. 10. c

1.Tim.2. b vbi dicitur. Stetit in medio discipulorum, vnus enim est mediator Dei et hominum. Item quæritur de hoc, quòd ait: *Non sum dignus vt soluam corrigiam calceamenti*, et cetera, ergo ex hoc implicat Christum portasse calceamenta, cuius contrarium ait: Hieronymus vt videtur, discipuli sine calceamētorum onere, et vinculis pellium ad prædicationem noui Euangelij destinantur, et ibidem, milites vestimentis Iesu sorte diuisis, caligas non habebant, quas tollerent: non enim poterat Dominus habere, quod prohibuerat in seruis. Hæc ille. Sed portare calceamenta prohibuit discipulis: ergo ipse non habuit. Item Chrysostomus. Non concessit discipulis calceamenta, et quòd discipuli non habebant calceamenta: et discipuli discalceati circuierunt. Et ita vt prius. Item perfectius exemplum debet esse in magistro quàm in discipulis: si ergo misit discipulos sine calceamentis, nec ipse portauit. Item amplior perfectio non requiritur in discipulo, quàm in magistro: Sufficit enim discipulo si sit sicut magister. Si ergo Christus incesserat cum calceamentis, non debuisset dixisse discipulis, quòd irent sine illis. Ad contrarium objicitur: dixit angelus Petro: Calcea te caligas tuas: ibi Glossa, exemplum datur Apostolis non ambulandi sine calceamentis, angelo iubente et Apostolo complente. Hæc Glossa. Ergo non licuit Apostolis ire sine calceamentis. Et ad istud respondendum, quòd vt patet ex prædictis auctoritatibus Sanctorum Christus calceatus nō incessit, nec Apostolos calceatos ire permisit. Vnde Ambrosius: Iesus sine calceamento, et pecunia discipulos suos misit, ne secum terrena portarent. Item dicitur discipulos ire calceatos sandalijs nec alibi in Euangelio legitur, vel in Actibus Apostolorum, eos portare aliud genus calceamenti. Item Ecclesia non decipitur, in qua depinguntur imagines Saluatoris, et discipulorum cum sandalijs, et sic etiam dipinguntur in ecclesijs antiquissimis. Et ita certum est eos sic incessisse, et in huius figuram dictum est Moysi: Solue calceamenta de pedibus tuis, Iosue, vt ait Hieronymus epistola supradicta. Et ad illud, quod objicitur in contrarium respondendum secundum Bedam super illud: pro caligis, inquit, vel caligulis, vt quidam Codices habent, græcus habet sandalijs. Hoc enim genus calceamenti in Euangelio Apostolis legitur fuisse concessum. Hæc ille. Ad illud Glossæ superioris respondendum, quòd datur exemplum non ambulandi sine calceamentis, idest, sine sandalijs, hoc est dictum non portandi aliud calceamenti quàm illa: nam illa erant eis concessa, alia prohibita vt dictum est. Item ait Papias caligæ vel caligulæ, idest, sandalia a callo pedum, vel quasi a colligando, quia ligantur dicta. De calceamento, de quo loquitur hic Gregorius in Homelia dicēs, quòd in lege, quando quis nollet accipere aliquam in vxorem, quæ competeret ei ratione propinquitatis, illa soluebat calceamentum eius, et quia Christus est vere sponsus: Qui habet sponsam, sponsus est, quod nomen Ioannes noluit sibi vsurpare. Vnde per calceamentum hic significatur assumpta humanitas, cuius corrigiam, idest, ministerium ait Ioannes se non esse dignum soluere: et de hoc in Homelia bene. Vnde notа, quòd calceamentum in bono monstratum dicitur, vel assumpta humanitas, vt dictum est. De quo in Psalmo: In Idumæam extēdam calceamentum meū, per quàm Idumæam gentilitas significatur. Ad nos enim venit calceata diuinitas, ait Gregorius. Item dicitur calceamentum, munimentum prædicationis, vel firmitas. Ferrum et æs calceamentum eius super quod Gregorius: Calceamentum Dei munimen prædicationis, calceati pedes in præparatione Euangelij pacis. Item calceamentum dicitur exemplorum perfectibilitas, vnde dicitur: Calceamēta habebitis in pedibus vestris. Super quod Gregorius. Calceamenta, quæ sunt de pellibus mortuorum animalium, mu-

[Left margin notes: Quæstio de calceamentis. — *Hieron. ep. 22. ad Eustochium ante med. tom. 1.* — *Luc. 10. a* — *Chrys. hom. 50. in Mat. post mediū. tom. 2.* — *Chrys. hom. 89.* — *Ibid. homil. 101. circa med.* — *Math. 10. c* — *Act. 12. b* — *Ambros. de fuga sæculi. cap. 5. ante med. tom. 1.* — *Mar. 6. b* — *Exod. 3. a* — *Iosue 5. d* — *Hieron. ep. 22. ad Eustoch. ante med. to. 1.* — *Beda in orig.* — Papias. — *Gregor. in Euāg. ho. 7. circa med.* — *Deut. 25. b* — *Ioan. 3. d* — Assumpta humanitas significatur per calceamentum. — *Psal. 59. b* — *Gregor. in Euāg. ho. 7. post mediū.* — *Deut. 33. d* — *Greg. Mor. li. 34. cap. 8. post mediū.* — *Exod. 12. b* — *Greg. exposit. in Cant. cap. 7. prope princ.*]

A niunt pedes, et significant vestigia sanctorum patrum, qui præcesserunt, quibus pedes nostri sunt muniendi, his calceati debent prædicatores Dei incedere. Item est calceamentum in malo scilicet operum mortuorum carnalitas, siue cupiditas terrena, prout ait Gregorius, quòd per calceamenta, opera mortua significantur, et ista soluenda sunt de pedibus. In figura: Solue calceamenta de pedibus tuis. Et in figura discalceationis ab his calceamentis leguntur sancti incessisse discalceati. Vnde de Dauide: Dauid ascendebat cliuum aperto capite, et nudis pedibus. Et: Calceamenta tua tolle de pedibus. Et sequi-
B tur: vadens nudus et discalceatus. Vnde angeli depinguntur discalceati: vbi commentator scilicet Episcopus: quod hoc in angelis signat dimissum, et facile solubile, et irretentibile, et purgatiuum ab ea, quæ exteriorum oppositione, et ad simplicitatem diuinam, vt possibile assimulatiuum. Hæc ille. Sicut ergo angeli, sic electi Dei incedant discalceati, absque his vltimis calceamentis, et incedant calceati prioribus. Et sequitur vltimum scilicet loci specificatio: *Hæc in Bethania facta sunt*, et cetera: Duæ enim sunt Bethaniæ, prout Glossa distinguit sufficienter secundum Chrysostomum: vere exemplaria quędam certius ha
C bent Bethara, quia Bethania non est vltra Iordanem scilicet prope Hierosolymam, vbi Lazarus suscitatus fuit: Ait tamen Glossa, quòd duæ sunt, vna trans Iordanē: alia citra. Sed quæritur quare euangelista istud apposuit, cum non videatur aliquam afferre vtilitatem. Et ad illud respondit Chrysostomus dicens, quòd a locis demonstrationem tribuit confidens, quando nihil a se adiectum est, nisi quæ sunt veritatis. Et ibi bene de hoc. Et sequitur secunda particula principalis huius parti, in qua testimonium de Christo quantum ad potestatem baptizandi: *Altera die*. Et illa in duas partes: quoniam hæc potestas habet effica
D ciam ab ipsa redemptione. Ideo primo commēdatio fidei a potestate redimēdi et iustificandi genus humanum: secundo a potestate baptizandi, ibi: *Hic est de quo*, ait ergo istud Euangelium legitur in Ecclesia, in octauis Epiphaniæ: *Altera die*, vt enim ait Chrysostomus: Euangelistæ partiti sunt tempora: Matthæus enim ea, quæ antequam Christus baptizaretur facta sunt abscidens, idest, dimittens ad alia festinat: hic autem Euangelista in illis maxime immoratur: *Altera ergo die vidit*, et cetera, et in hoc sedulitas Ioannis in testificando: *Vidit Iesum venientem*, Quærit Chrysostomus, cuius gratia veniebat Iesus, et respondet:
E quoniam Ioannes eum baptizauit. Et in hoc patet humilitas Christi: Sic decet nos implere omnem iustitiam, *Vidit*, inquam: *venientem*, non solum gressibus corporis, sed gressibus interioris contemplationis, quia dignatus est cognosci a Ioanne, vt ait Glossa. Et sequitur testimonij perhibitio: *Ecce agnus Dei*. Quæritur de ratione huius testimonij, quare scilicet perhibuit tale testimonium, et quare hic sub tali figura vel typo. Et ad hoc respondet Chrysostomus bene: quoniam filius Dei purus erat a peccatis, ita vt aliorum peccata absoluere posset, ideo manifestum, quando non vt confiteatur peccata accessit vt bapti-
F zaretur, sicut alij accedebant ad Ioannem: ideo tollens suspicionem ait: *Ecce agnus Dei*, signanter ait: *Ecce*, demonstrans præsentem, quia multi inquirebant et a longo tempore. Ideo præsentem ostendit: ait Chrysostomus. Item quæritur quare demonstratum sub typi agni, et respondet Chrysostomus: quòd rememorat Iudæos, et vmbræ legalis, vbi de agno Paschali: et rememorat eos de Prophetia: Emitte agnum Domine, *et cetera*, et hoc vt abducat eos a typo ad veritatem. Et de hoc Glossa: Agnus, idest, innocens, immolandus, præfiguratus in agno Paschali. Ideo sequitur: *Qui tollit peccata mundi*. sed qualiter hoc? Agnus est figura Iesu Christi inquantum homo, sed inquantum Deus, delet peccatum et iustifi-

[Right margin notes: *Id. in Euāge. hom. 22. post mediū.* — *Ibid. paulo post.* — *Exod. 3. a* — *2. Reg. 15. f* — *Isa. 20. a* — *Dionys. de cælest. Hierar. cap. 15. ante med.* — Loci specificatio. — *Chrys. hom. 16. in Ioan. nō multum a prin. to. 3.* — *Ioan. 11. e* — *Chrys. ibid.* — *Chrys. ibid. paulo post.* — *Chrys. ibid. post pauca.* — Humilitas Christi. — *Matth. 3. d* — *Chrys. ibid. ante med.* — *Exo. 12. a* — *Isa. 16. a*]

cat non ergo inquantum Agnus. Et ad istud respondendum. Quòd filius Dei, est verus Deus, et verus homo idem in persona, inquantum Deus tollit peccata effectiue, inquantum homo meritorie: sic enim meruit nobis gratiam, qua iustificamur et purgamur: Ipse enim factus est nobis et sanctificatio, et
1.Cor.1. d redemptio. Quæritur de modo loquendi, qualiter ait: *Tollit peccata*, videtur improprie loqui, quod enim tollitur, de loco ad locum transfertur proprie. Et ad hoc respondet Glossa, quòd, *Tollit peccata*, scilicet vt non sint, qualiter autem tollit peccata in collatione prædicabili, et de hoc Magister in historijs. Sequitur secunda pars, in qua commendatio siue testimonij perhibitio de potestate baptizandi, ibi: *Hic est*, et ibi tria. Primo testimonij perhibitio. Secundo eiusdem amplior certificatio, ibi: *Et testimonium*. Tertio testimonij certificati conclusio, siue amplificatio, ibi: et *Ego vidi*. Et hoc est, quod ait: *Hic est*, scilicet præsens visibilis: vnde determinat quis erat medius, de quo supra dixit: *De quo dixi post me venit*, quia posterior natus, *Qui ante me factus est*, idest mihi prælatus, ait Augustinus, et hoc: *Quia prior erat*, scilicet diuinitate, quia in principio verbum ait idem Augustinus. Et signanter ait: venit vir, non solum dictus a virtute, sed in quo plenitudo virtutum, vnde: Apprehendent septem mulieres vnum virum, idest vniuersæ Ecclesiæ Christũ sponsum: Despondi vos vni viro. Et hoc fuit vir, ab instanti conceptionis: Femina circundabit virum. Et Zach. Ecce vir oriens nomẽ eius. Et sequitur: *Et ego nesciebam eum*, quia dixit: *Prior me erat*, scilicet diuinitate, ideo insinuans eminentiam ait: *Et ego nesciebam eum*, et ex hoc videtur, quòd temerarie perhibuit testimonium de eo, et quòd non, fuit testis verus. Vnde Chrysostomus, qualiter testis fide dignus tunc eras, et qualiter alios docebas ignorans? quasi dicat, quòd tunc non erat testis fide dignus. Item nouit Christum, antequam esset natus, quia exultauit in vtero ex aduentu beatæ Matris filij Dei. Item ait Ioannes: Ego debeo a te baptizari: ergo vt prius. Item consimiliter opponit Augustinus, dicens: Qualiter ait: *Nesciebam*, qui ait de Christo, quòd erat prior eo scilicet diuinitate, et quòd erat post eum factus secundum humanitatem? Videtur ergo ex his, quòd dictum sciebat. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomum, vbi supra, quòd ex hoc, quòd ait: *Nesciebam*, insuspicabile testimonium operatur, monstrans id non humanæ esse amicitiæ, sed a reuelatione diuina factum. Hæc ille. Non ergo negat se sciuisse, sed implicat ex reuelatione se cognouisse. Aliter respondet Augustinus, distinguens potestatem baptizandi, quòd Ioannes Dominum nouerat, sed non nouerat potestatem baptizandi, siue dominici baptismi in nullum hominem transmisisse, sed ministerium solum transiturum: sibi enim tenuit baptizandi potestatem, ministerium dedit seruis. Et de hac potestate Augustinus multum. De illa potestate, vel aliter Hyeronimus, ostendit hic Ioannem non scire per baptismum Christi, mundum esse redemptum, sciebat tamen ipsum esse filium Dei. Et de hoc in Glossa. Ideo ait: *Nesciebam eum*, nisi ex reuelatione, vt dictum est: *Sed vt manifestaretur*, scilicet, quis: *Veni baptizans*, neque aliam causam habebat eius baptismus, ait Chrysostomus. Sed tunc quæritur, an sine eius baptismate potuisset esse prædicatio de Christo. Respondet quòd sic, sed facilius illo modo. Et sequitur secunda particula, scilicet certificatio amplior ipsius testimonij. Ibi: *Et testimonium*, quia aliquis posset quærere a Ioanne, qualiter cognouisti? ait, quòd per spiritus sancti descensum, sicut continuat Chrysostomus: vnde sequitur: *Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam*. Sed quæritur qualiter hoc, quia spiritus sanctus cum sit Deus, non descendit, neque ascendit, ergo male ait spiritum descendentem. Si respondeatur spiritum descendere dici, quantum ad ef-

Left margin notes: B (Aug. tract. 3. in Ioan. ante mediũ tom. 9.) — Isa. 4. a — 2.Cor. 11. a — Ier. 31. d — Zach. 6. c — Chrys. hom. 16. in Ioã. ante mediũ tom. 3. — Luc. 2. d — Mat. 3. d — Aug. tract. 5. in Ioan. ante mediũ tom. 9. — Chrys. hom. 16. in Ioã. ante med. to. 3. — Aug. tract. 5. in Ioan. to. 9. — Ibid. — 4. Sent. dist. 5. c. Quia. — Hieron. in Glossa. — Chrys. hom. 16. in Ioã. ante med. to. 3. — Ibid. paulo post.

A fectum, vel collatum donum. Contra hoc obijcitur, quòd in Christo erat plenitudo donorum ab initio: ergo nullum effectum de nouo potuit dicere in Christo. Ad hoc respondendum est, quòd Deus dicitur esse in rebus quadrupliciter, vel ratione vnionis vel assumptionis, et sic dicitur esse in Christo homine, in quo habitauit plenitudo diuinitatis, vt dictum est supra. Vel dicitur esse in rebus per modum gratificationis, et sic dicitur habitare in iustis. Vel dicitur esse in rebus per modum conseruationis, sustentationis, ac gubernationis, et sic dicitur esse in omnibus rebus essentialiter præsentialiter, et potentialiter secundum Augustinum. Quarto modo dicitur esse in rebus per modum ostensionis, sicut dicitur esse in illis creaturis, in quibus apparuit, sicut in columba, et in alijs, in quibus apparuit. Et quia ad hoc fuit columba instituta vel creata, prout ait Augustinus, quòd non fuit difficile Deo verum corpus columbæ figurari. Et vt in Glossa dicitur, ideo et in illa dicitur spiritus descendere non ratione alicuius noui effectus in Christo. Sed quæritur, qualiter ait: *Quasi columbam*, ex hoc videtur, quòd non fuit vera columba, cuius contrarium in Glossa, quæ ait, quòd fuit vera columba: quod est concedendum, quæ etiam ex-
C pleto ministerio esse cessauit: et ideo ait: *Quasi*, quia similitudinem habuit cum alijs columbis naturaliter procreatis, cum tamen non esset ex illis, sed a Deo figurata, secundũ Glossam. Sed quæritur adhuc quare Spiritus sanctus apparuit in colũba, videtur enim quòd debuisset apparuisse in creatura rationali, sicut et filius. Item quæritur iuxta beatum Gregorium. Cur supra vnigenitum filiũ apparuit Spiritus in columbę specie, super discipulos in specie ignis. Et ad illud respondendum est, quod filius venit in mundum, vt mediator et redemptor, et ideo apparuit in natura humana, quam assumpsit, verus homo exi-
D stens: sed Spiritus sanctus apparuit in columba, ad testificationem plenitudinis spiritus in Christo, et ad ostensionem descensus Spiritus sancti, in ipsis regeneratis per baptismum, et ad confirmationem testimonij Ioannis, prout ait Chrysostomus dicẽs: Ideoq. descensio Spiritus sancti facta est, vt Ioannis testimonium non contemneretur, et quoniam in spiritu baptizat, scilicet Christus, et quoniam iudicabit orbem terrarum, vnde et pater vocem emittit, præconans filium, et spiritus superuenit vocem trahens super caput Christi: Hic est filius meus dilectus. Hæc ille. Non ergo figuratur per descensum
E Spiritus in columba aliquam fuisse influentiam spiritus, de nouo in ipso Christo, sed magis in regenerandis suo baptismo, vt patet ex dictis. Et ibi Chrysostomus bene hoc. Ad aliud respondet Gregorius ibidem, quòd quia vnigenitus, homo pro hominibus factus, prius voluit mansuete corrigere vt haberet, quos saluaret. Ideo in columba super eam apparere debuit Spiritus, qui non veniebat vt peccata per Iesum percuteret, sed vt per mansuetudinem toleraret. In igne vero super discipulos, quia per zelum rectitudinis debemus caute circumspicere, et ardore pœnitentiæ cremare, scilicet peccata, ideo bene de hoc,
F vnde ait: ibidem spiritus, quos repleuerit ardentes, et loquentes facit, ideo in linguis igneis apparuit. Item vt ait Gregorius. Colũba animal simplex, atque a malitia fellis alienum, et quia Spiritus sanctus facit regenerantes in Christo tales, ideo conuenienter in specie columbæ apparuit, et de hoc bene Matth. Et de columbæ proprietatibus, vnde et Saluator hortatur suos electos, vt sint simplices sicut columbæ. Item sicut et per columbam deferentem ramum oliuæ, signatum est diluuium cessasse, sic per descensum Spiritus in specie columbæ, significatur diluuium peccatorum esse cessatum. Et hoc est, quod ait hic: *Vidi spiritum descendentem*, et non solum hoc, sed etiam manentem: in Christo enim semper mansit spiritus.

Right margin notes: Deus dicitur esse in rebus quadrupliciter. — August. ad Dardanum ep. 57. to. 2. — Aug. de agone Christiano cap. 22. to. 3. — Gregor. in Euang. ho. 30. post medium. — Act. 2. a — Chrys. hom. 16. in Ioã. ante mediũ tom. 3. — Mat. 3. d — Gregor. in Euang. ho. 30. post medium. — Ibid. ho. 5. ver. fin. — Mat. 3. d — Mat. 10. b

Requie-

[*Isa. 11. a*] Requiescet super eũ Spiritus Domini, in ipso enim et spirituum vniuersitas, et ad omnem actum eorundem potestas siue virtuositas, et eorundem perennitas: [*Zach. 3. d*] Super enim vnum lapidem septem oculi: quia Christus operationes septiformis spiritus simul in se et coniunctas, et manentes habuit, ait Gregorius [*Grego. Mor. li. 29. c. 16. post mediũ.*] illud exponens. In homines vero regeneratos descendit Spiritus sanctus, non manet, quando peccant. [*Eccli. 20. b*] Gratiæ futurorum effundentur: *Et ego nesciebam eum*, scilicet ex mea scientia, licet sciuerim ex diuina reuelatione, vt habitum est supra. Ideo sequitur: *Qui misit me baptizare*, et cetera, et in hoc Ioannis auctoritas: *Ille mihi dixit*, et in hoc diuinæ inspirationis veri- B tas, spiritus enim in corde loquitur reuelando: [*Mat. 10. b*] Non estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri est, qui loquitur in vobis: *Super quem videris spiritum*, et in hoc signi ostendentis spiritum manifestabilitas: *Hic est qui baptizat*, et in hoc baptizandi in Christo, regenerandi potestas, et baptismi perfectibilitas, quia: *In* [*Act. 1. a*] *Spiritu sancto*. Vos autem baptizabimini Spiritu sancto, *et cetera*. De hoc ergo, quòd ait: *Ego nesciebam* [*Chrys. hom. 16. in Ioã. ante med. to. 3.*] *eum*, quærit adhuc Chrysostomus, qualiter si nesciuerat eum, testatus est descensum spiritus super eum? Item quærit, si tunc primo cognouit eum, qualiter ait ante baptismum. Ego debeo a te baptizari? Et C [*Mat. 3. d*] respondet, quòd tunc nouit eum, patre eum reuelante sibi, et spiritu indicante eum, qui baptizabatur, [*Chrys. ibid. post aliqua.*] scilicet Christum. Et ex his concludit Chrysostomus signa, quæ puerilia esse aiunt Christi, mendacia esse et fictiones quorundam. Si enim a prima ætate mirificasset, idest, miracula fecisset, nequaquam eum Ioannes ignorasset, neque reliqua multitudo indiguisset magistro eum manifestaturo: nunc autem ait Ioannes se aduenisse, vt manifestaretur filius Dei in Israel. Hæc ille. Ex reuelatione ergo eum cognouit, [*Aug. tract. 6. in Ioan. ante med. to. 9.*] vt dictum est. Augustinus vero respondet vt prius, sicut supra dictum est: Quid, inquit, per colum- D bam didicit, nisi quandam proprietatem in Christo talem futuram, vt quamuis multi post ministri baptizaturi essent, siue iusti, siue iniusti, non tribueretur sanctitas baptismi, nisi illi, super quem columba descendit? Quicumque enim baptizat, siue Petrus, siue Iudas, scilicet ministraliter, hic est, qui baptizat, scilicet Christus efficienter. Hæc ille. et ibi bene. [*Quare spiritus sãctus per columbam.*] Quare per columbam Spiritus sanctus descendit, scilicet quia vnitatem significat: [*Cant. 6. c*] Vna enim columba mea, et ibidem: Columba simplex innocens sine felle, pacata in osculis, non seua in vnguibus; ta- E les debent esse regenerati per spiritum in Christo, nõ [*Aug. tract. 6. in Ioan. paulo ante med. to. 9.*] rapaces vt corui, et ibi multum et bene de hoc. Et sequitur vltima particula, scilicet conclusio, siue applicatio testimonij certificati et manifestati: [*Cõclusio siue applicatio testimonij.*] *Et ego vidi*, scilicet intellectualiter spiritu reuelante, et etiam corporaliter columba apparente, et supra Christum descendente: *Et testimonium perhibui, quia hic est filius Dei*, vt supra. Vt enim ait Augustinus: [*August. de Trin. lib. 2. c. 6. cir. medium. to. 3.*] Columbam et ignem oculis viderunt, quicumque viderunt, et de hoc Chrysostomus bene. Itaque solus Ioannes vidit spiritum in specie columbæ. Et sequitur: *Viderunt quidem omnes præsentes*. Sed tunc quæritur, quare [*Chrys. hom. 16. in Ioan. post mediũ. to. 3.*] tunc non omnes crediderunt: et respondet quòd nõ F corporis oculis opus habens solum scilicet ad videndum, sed ea visione, quæ est secundum mentem. Et quia multi de illis carebant illa visione, et fide, ideo non crediderunt. Vel aliter vt quidam aiunt: Neque omnes considerauerunt, scilicet columbam descendentem, sed solum Ioannes, et illi, qui dispositi erãt. hæc ille. Et notandum, quòd hic plene et expresse testatus est, quoniam: *Hic est filius Dei*, prius enim vocauit eum Agnum, et ait eum spiritu baptizare: hic vero ait, ipsum esse filium Dei, post reuelationem et ostensionem spiritus in specie columbæ descendentis super Christum. Et sequitur tertia pars principalis de his testimonijs, scilicet de sanctitate et puritate.

A Ibi: *Altera die*, et ibi quattuor. Primo gestus testificantis, et eorum, coram quibus præmissio. Ibi: *Et respiciens Iesum*. Secũdo ipsius, de quo erat testimonium, quantum ad statum, specificatio. Ibi: *Et respiciens*. Tertio testimonij perhibitio: *Ecce agnus*, efficaciæ testimonij subiunctio. Ibi: *Et audierunt*. Ait ergo: *Altera die*, scilicet quæ erat in crastinum, ait Chrysostomus: [*Chrys. hom. 17. in Io. nõ lõge a prin. tom. 3.*] et in hoc Ioannis sedulitas ad testimonia continuanda de Christo: *Stabat Ioannes*, et in hoc eius constans stabilitas et perfectibilitas. Vnde Glossa: Stat immobilis in culmine perfectionis. Vel hoc ait typice, ad signandum, quòd tunc cessauit lex, prout exponit Glossa: *Et duo ex discipulis*. Et in hoc Ioannis ordinata voluntas: voluit enim quòd discipuli sui Christum sequerentur. Vnum enim solum studio habebat adducere eos et conglutinare Christo, ait Chrysostomus. [*Chrys. ibid. post med.*] Et sequitur secundum. Ibi: *Et respiciens Iesum*. In hoc, quod ait: *Respiciens*, notatur Ioãnis ad Christum intenta affectuositas: illud enim respicit homo, ad quod afficitur. In hoc quod ait: *Iesum deambulantem*, signatur Christi dignatiua bonitas. Vnde Glossa, deambulantem, id est, ad nos venientem, ipse enim significatur per angelum paratum ad ambulandum. [*Tob. 5. a*] Et sequitur tertium scilicet testimonij perhibitio: *Ecce Agnus Dei*. Vt enim ait Chrysostomus, [*Chrys. ibid. ante med.*] non voce solum, sed et oculis testatur, et admirabatur Christum lætus et exultans. Vnde et sicut præcipuum ostendit. Ideo addunt Græci articulũ, ὁ Agnus ad ostendendã eius excellentiam, et ibi multum et bene de hoc. Sed quæritur, ex quo supra posuit istud testimonium, videtur quòd superflue hic repetat. Item ex quo alta coniunxit huic testimonio supra, quia illa hic omisit. Et ad primum respondet, quòd natura humana reptans ad perditionem, ideo indiget submemoratione, propter quòd ait Paulus: [*Philip. 3. a*] Eadem scribere quidem non pigrum. Ideo non superfluum hic existimes Ioannem eadem repetere. Ad aliud similiter respondet, quòd non longum hic facit sermonem, quoniam vt dictum est, vnum solum in studio habebat adducere eos, et conglutinare Christo. Et quia sciebat illos, coram quibus testabatur, esse persuasos, non addidit alia, quàm quæ dicta sunt supra. Et sequitur quartum, scilicet fructus vel efficacia testimonij. [*Fructus vel efficacia testimonij.*] Ibi: *Et audierunt duo*, scilicet loquentem Ioannẽ: *Et sequuti sunt Iesum*. Sed quæritur, qualiter ita cito dimiserunt discipuli Ioannem magistrum suum: qui enim cito credit, leuis est corde. [*Eccli. 19. a*] Item non videtur, quòd fuerint affectuosi ad magistrum suum. Et ad istud respondet Chrysostomus, [*Chrys. hom. 17. in Ioan. post mediũ to. 3.*] quòd non contemnentes magistrum, sequuti sunt, sed vt ad eum maxime persuasi, nec destiterunt a magistro, sed voluerunt discere, quòd plus fuit Ioanne, scilicet Christum, et non ex leuitate sequuti sunt Iesum, nec ex contemptu magistri, sed suasi a magistro, et audientes testimonium magistri, et inspirati a filio Dei. Alij autem discipuli Ioannis, zelotypia erant dispositi, hi autem erant meliores, et sequuti sunt, ait autem Chrysostomus. Et sequitur illa pars principalis, in qua determinatur de vocatione siue inuitatione discipulorum et manifestatione filij Dei per ipsos vocatos. [*Manifestatio filij Dei.*] Ibi: *Conuersus Iesus*, et illa in duas. Primo de vocatione discipulorum ad Apostolatum. Secũdo de vocatione Nathanael, scilicet ad discipulatum. Ibi: *Inuenit Philippus*, prima in tres. Primo de vocatione duorum discipulorum Præcursoris, de quibus præmissum est. Secũdo de vocatione Simonis Petri. ibi: *Erat autem Andreas*, tertio de vocatione Philippi. Ibi: *In crastinum*. In prima quattuor. Primo filij Dei ad vocatos conuersio, et ab eis inquisitio. Secundo eorum responsio, et interrogatio. Ibi: *Qui dicunt*. Tertio ipsorum inuocatio. Ibi: *Dicit eis*. Quarto temporis specificatio. Ibi: *Erat autem hora*. Ait ergo: *Conuersus autem*. Vt enim ait Glossa, quasi a tergo viderunt, sed faciem ostendit eis, dum de maiestate descendit, vt possit

posset videri, vnde ait Propheta: Ostende faciem et salui erimus. Deus tu conuersus viuificabis nos: ait Propheta: *Et videns sequentes*, vt ait Augustinus, non sic illum sequebantur, quasi iam vt inhærerent illi, sed videre voluerunt vbi habitaret, adimplentes illud: Si videris sensatum euigila ad illum. Et per hoc patet solutio quæstionis, quia posset quæri, qualiter ait hic, quòd Andreas fuit a Christo vocatus post testimonium Ioannis: quia dicitur, quòd Petrus et Andreas simul fuerunt vocati de naui, quando fuit dictum eis: Faciam vos piscatores hominum. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd modo sequuti sunt, non quasi non recessuri, sed voluerunt videre vbi habitaret: fuerunt vocati, quando illi inhæserunt nec recesserunt, de hoc in Glossa, pro parte. Et sequitur secundum: *Dicit eis quid quæritis?* sed obijcitur, ex quo nouit eorum corda, superflue quærit. Respondendum secundum Glossam, quòd non interrogat ignorans, sed vt mercedem habeant, vel secundum Chrysostomum, quòd ideo interrogat construens et mitigans eorum mentem erubescentem, et tribuens eis confidere. Et ex hoc patet, quòd est interrogatio ex ignorantia interrogantis, vt discat: et interrogatio aliquando, vt interrogans doceat ignorantem a littera, et est interrogatio ad tollendam erubescentiam, et ad ostendendam familiaritatem, et tollendam diffidentiam vel erubescentiam vt hic. Vnde Chrysostomus interrogat eos, non vt discat, sed vt per interrogationem magis eos familiares faciat, et ampliorem tradat propagationem. Hæc ille. Et signanter ait: *Quid quæritis?* non quem: ne videatur se ostentare, et vt non exiret: ad quærendum ipsum secundum carnem. Et si cognouimus secundum carnem Christum, iam non nouimus. Et sequitur eorum responsio: *Qui dicunt Rabbi.* Græce, quod interpretatum Magister, latine, secundum intellectum, secundum vero Hieronymum: *Rabbi*. Syrum est: *Vbi habitas?* et in hoc patet eorum affectuositas ad discendum, et vera credulitas, et reuerentiæ humilitas. Vnde ait Chrysostomus propter interrogationem amorem manifestauerunt: nondum enim, quid discentes neque audientes magistrum eum vocant, neque dixerunt: Doce nos, sed vbi manes: cum silentio enim et audire et discere volebant: propterea neque distulerunt neque dixerunt: Cras veniemus, *et cetera*. Hæc ille. E contrario est de multis auditoribus indeuotis, et in hoc est mysterium intelligendo spiritualiter, quòd quærebant eum, inquantum Deus æternus, et vita, in qua est habitandum, vnde dicitur: Excelsus et sublimis habitans æternitatem. Inquantum vero erat homo, via erat, infra: Ego sum via. Et sequitur beneuola responsio filij Dei: *Dicit eis: venite et videte*, scilicet credendo et operando, et tunc intelligetis ait Glossa. Et in hoc patet beneuola benignitas filij Dei, vnde Chrysostomus: Non dixit eis signa domus neque locum: sed attrahit eos, plus aliquid ostendens, et quoniam eos acceptauit, etiam signanter ait primo: *Venite*, affectu amando: *Et videte*, intellectu credendo. Veni et vide. Et subditur ipsorum indistans et indilata assequutio: *Venerunt*, et non solum hoc, sed: *Et manserunt*. et in hoc patet eorum deuotio, vnde Chrysostomus multum studium, quod habebat circa auditionem demonstrat in eo, quod neque ab hora scilicet, quæ erat decima, auersi sunt. Sed quæritur: videtur ex dictis quòd Christus habuerit mansionem, et locum habitationis, cuius contrarium dicitur. Vulpes foueas habent: filius autem hominis non habet, vbi reclinet caput suum. Item hic ait: Venite, *et cetera*, respondet volenti eum sequi, quòd non habuerit, vbi caput inclinaret: Ideo quæritur, quare ita diuersimode respondet. Et ad istud, secundum Chrysostomum, quòd illud scilicet, non habere, vbi caput inclinaret, demonstratiuum est eius, quòd nullum proprium habitaculum habebat, non eius, quòd in domo non manebat: etenim parabola scilicet de vulpibus et volucribus, vult hic scilicet, quòd de proprietate habitaculi, non de loco mansionis loquatur. Et ex hoc trahitur, quòd est, habere habitaculum iure proprietatis, et est solum habere per quietem inhabitationis. Primo modo loquitur ibi Matthæus: secundo modo hic. Ideo negat ibi se habere proprium habitaculum, scilicet iure possessionis: hic innuit se habere ad quietem mansionis. Sed quæritur de hoc, quòd ait: *Manserunt ibi die illo*, quare tam breuiter ibi manserunt, ex quo tanto affectu sequuti sunt, vt audirent filium Dei, et tanta arcana illa nocte audierunt: desiderabiliter enim et copiose voluptati sunt illa nocte, ait Chrysostomus: Ergo videtur mirum se tam breuiter cum eo mansisse, maxime ex quo tarde intrauerunt, quia hora decima. Item Augustinus: Quàm beatam noctem duxerunt, quis nobis dicat, quæ audierunt a Domino? quasi dicat, nullus: ergo vt prius. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomum, quòd ita illa nocte fuerunt voluptati, scilicet doctrina Dei, vt confestim alteruter ad aliorum venationem veniret. Hæc ille. Et ex hoc patet, quòd ideo tam breuiter manserunt ob festinationem ad annunciādum alijs arcana, quæ audierunt, et ob aliorum conuersionem, vt patet in sequentibus. Nam indilate Andreas adduxit fratrem ad ipsum Iesum: et patet hic spiritualiter, quòd tria sunt, quæ debent facere electi Dei, scilicet vt veniant credendo, et videant intelligendo: nisi enim credideritis non intelligetis, secundum aliam litteram: et vt maneant diligendo. Amando enim corde habitamus, ait Augustinus: et qui tales sunt, in die habitant cum Christo. Vnde licet isti nocte manserint cum Christo, in die tamen ait hic eos mansisse, quia non est nox, vbi est lumen, ait Glossa: Vos filij lucis estis et filij diei. Et sequitur quartum, scilicet temporis specificatio: *Hora erat quasi decima:* Quæritur ad quid hoc addit? Et respondendum secundum Chrysostomum, quòd hoc addit ad denotandam, et discipulorum sequentium deuotionem, et eorundem a filio Dei acceptionem, et ipsis beneuolam benignitatem. Vnde Chrysostomus: Neque ab hora scilicet *decima*, auersi sunt, scilicet qui sequerentur. Et sequitur: Eos acceptauit Christus, neque dixit: Intemporaneum est in domum nunc introire, cras audietis, sed vt ad amicos loquitur: *Venite*, et cetera. Secundum Augustinum vero numerus iste scilicet denarius legem significat, quæ erat in decem præceptis, et quia Christus venit, vt legem adimpleret, ideo merito ait: *Decima hora est*. Et ibi Augustinus multum et bene de ista lege, et de eius impletione. Spiritualiter autem vt ait Augustinus, ædificemus in corde nostro domum, ad quam veniat Christus, et doceat nos, et colloquatur nobiscū, et fiat decima hora, id est, impletio legis: Si quis sermonem meum audierit, ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Sapiens enim mulier ædificat domum suam. Et sequitur illa pars, in qua de vocatione Petri, et ibi quattuor, quia fuit per fratrem suum vocatus. Ideo primo vocantis descriptio. Secundo, ab illo Petri inuentio, et adductio ad Iesum. Ibi: *Inuenit hic*. Tertio ipsius Petri a Christo acceptatio. Ibi: *Intuitus autem*. Quarto nominum Petri in figura dignitatis recitatio. Ibi: *Tu es Simon*, et cetera. Ait ergo: *Erat Andreas*. Vt ait Chrysostomus: *Andreas*, quæ didicit scilicet in nocte a Iesu, non detinuit apud semetipsum hunc thesaurum, sed festinat ad fratrem suum, et currit cito traditurus ei bona, quæ suscepit. Hæc ille. Et ex hoc patet Andreæ ad doctrinam diuinam communicandam fidelitas, ad Deum honorandum affectuositas, et ad fratrem conuertendum charitas, et ad laborandum in docendo sedula studiositas, vnde Chrysostomus.

Hoc

Marginalia (left): *Aug. tract. 7. in Ioan. ante med. tom. 9.* — *Eccli. 6. d* — *Mat. 4. c* — *Aug. ibid.* — *Chrys. hom. 17. in Ioan. post mediū. to. 3.* — Interrogatio multiplex. — *Chrys. hom. 17. in Ioan. post mediū tom. 3.* — *2. Cor. 5. c* — Affectuositas ad discēdum. — *Chrys. ibid. paulo post.* — *Isai. 57. c* — *Ioan. 14. a* — Beneuola benignitas filij Dei. — *Chrys. ibid. paulo post.* — *Apo. 6. a* — *Chrys. ibid.* — Quæstio de habitatione Christi. — *Mat. 8. c* — *Ibidem.* — *Chrys. hom. 17. in Ioan. post mediū tom. 3.*

Marginalia (right): Christus nō habebat vllum propriū habitaculū. — Cur tā breuiter manserint. — *Chrys. hom. 17. post medium. to. 3.* — *Aug. tract. 7. in Ioan. ante med. to. 9.* — Tria, quæ debent facere electi Dei. — *Isa. 7. b* — *Ex interpretatione 72.* — *Aug. tract. 2. in Ioan. post mediū. to. 9.* — *Thess. 5. a* — Cur additur temporis specificatio. — *Chrys. hom. 17. in Ioan. post mediū. to. 3.* — *Ibidem.* — *Aug. tract. 7. in Ioan. post mediū. to. 9.* — Denarius numerus. — *Mat. 5. b* — *Augu. ibid. paulo ante.* — *Ioan. 14. d* — *Prou. 14. a* — Vocatio Petri. — *Chrys. hom. 18. in Ioan. non longe a prin. to. 3.* — *Ibid. paulo post.*

Hoc fraternæ bonæ voluntatis est, hoc cognati amoris, hoc sinceræ affectionis in spiritualibus studere, manum porrigere sibi inuicem. Hæc ille. Nouit enim Andreas scriptum esse: Deriuentur fontes tui foras. Et scientia abscondita, et thesaurus inuisus quę utilitas utriusque? E contrario de abscondentibus talentum Domini: *Andreas*, inquam: *Frater Simonis Petri*, quod est dictũ per anticipationẽ, quia nondum erat ei nomen impositũ, scilicet Petrus. Simon autẽ erat nomẽ a parentibus, vt ait Glossa: *Frater*, inquã, et in natura, et in gratia, et futurus in dignitate Apostolica, et hic erat fidelis frater, qui festinauit ad suũ fratrem conuertendum: *Et erat vnus ex duobus*, et cetera. Sed quæritur, qualiter per Andream, qui erat iunior, fuit Petrus conuersus. Et ad hoc respondet Glossa, quòd non est ordo fidei in annis, et ne hoc forte attribueret Petro, suæ dignitati futuræ, et vt per infirmiorem vocaret Deus maiorem: Infirma enim mundi elegit Deus. Sed quæritur, quare non exprimitur nomen alterius discipuli, sicut nomen Andreæ. Ad quòd respondendum, quòd quia per Andream fuit Petrus conuersus, ideo nomen eius exprimitur. Et nota de commendatione Andreæ, quando ait: *Erat autem Andreas*. Et posset esse thema de ipso: quattuor enim figurantur ad eius præconium, quorum primum eius vitæ veritas, siue perfectibilitas. Ibi: *Andreas*, qui interpretatur virilis, secundo figuratur eius obedientialis humilitas. Ibi: *Frater Simonis*. Glossa: Obediens loquetur victorias. De vtroque vir obediens loquetur victorias, quod verificatur de ipso, quantum ad vtrumque. Tertio figuratur ad diuina audienda eius sedula studiositas. Ibi: *Ex duobus qui audierunt*. Sibi enim competit illud: Audiens sapiens sapientior erit. Quarto figuratur perfecta Christi imitabilitas. Ibi: *Ex duobus qui sequuti erant*. Sequi enim est imitari, ait Augustinus. Sibi enim competit illud: Non sum turbatus, te pastorem sequens. Et sequitur pars illa, in qua de conuersione Petri: *Inuenit hic*, et cetera. Et in hoc patet Andreæ studiositas ad quærendum fratrem suum. Inuenire enim est, in id, quod quæritur, ire, ait Augustinus. Similiter patet eius vera pietas, prout ait Glossa, vt sicut sanguine, sic germanus fit in fide. Impleuit enim illud: Qui audit, dicat veni. Et dicit ei: *Inuenimus Messiam*, vt ait Augustinus. Messias Hebraice, Christus Græce, Latine est vnctus, ab vnctione dicitur Christus. Chrisma Græce vnctio est, et de hoc in Glossa. Et in hoc verbo: *Inuenimus*, innuit, quod diu eum quæsierunt, ait Glossa. Sed quæritur, quare non dixit Andreas, et annunciauit fratri suo ea, quæ audiuit a Christo. Et respondet Chrysostomus, quòd sicut Euangelistæ multa abscindunt, breuiloquij curam habentes, multo magis Andreas utique hoc fecit, seipsum quidem non putans ad explanationem omnem sufficere, ad ipsum luminis trahens fontem, cum studio et gaudio. Hæc ille. Ob ergo impossibilem explicationem, et ut plenius audiret ab ipso fonte, scilicet Iesu Christo, non dixit ei, quæ audiuit. Sed: *Adduxit eum ad Iesum*. Sed tunc obijcitur, ut tactum est supra, quòd: Qui cito credit leuis est corde. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomum, quòd hoc non fuit facilitatis, sed mentis obedientis, neque dictum est, quoniam credidit simpliciter, sed quoniam duxit eum ad Iesum, ut ab illo omnia discat. Et in hoc notatur humilitas Petri: non enim dedignatur maior sequi minorem, prout ait Glossa hic. Et sequitur tertium, scilicet Petri a Christo acceptatio. Ibi: *Intuitus autem*, et cetera. Id enim dicitur filius Dei uidere, uel intueri, quod acceptat: sicut scire Dei, est filium suũ approbare, ut ait Gregorius. Vel intueri, dicitur secreta cordis videre, quasi intus tueri, prout exponit Glossa. Vnde hic filius Dei intuitus est Petrum, et fuit conuersus ad fidem. Respexit eum, et fuit conuersus ad pœnitentiam. Et sequitur quartum, dixit: *Tu es Simon*, scilicet nominum recitatio, siue præsignatio. Sed quærit Augustinus: Ad quid ait hoc? non enim fuit magnum, quia dixit, cuius filius erat iste, qui nouit nomina Sanctorum, quos ante mundi constitutionem prædestinauit. Et ad hoc respondet, quòd magnum fuit, quia et nouerat nomen. Et fecit de Simone Petrum. Petra enim dicitur Ecclesia, et sic in Petri nomine figurata est. Petrus autem dicitur a petra, et sic in nomine Petri figurata est Ecclesia, et quis sequuturus, nisi qui supra ædificat. Hæc Augustinus. Et quasi idem Chrysostomus, quæ enim diuinitatis erant, incipit reuelare, a præsenti enim futurum credi facit, qui enim patrem dixit manifestum est, quoniam et futurum præsciebat. Vnde et infra. Mulieri Samaritanæ quæ præterita erant reuelauit, futura autem prædicere solius Dei est. Hæc ille. Vnde ad euidentiam litteræ, quæritur de hoc, quòd ait: *Tu vocaberis Cephas*, an hoc nomen ei fuit tunc impositum? et videtur quòd non: ait enim interlinearis: nondum ponit nomen, sed præsignat. Similiter quæritur de hoc, quod sequitur: *Quòd interpretatur Petrus*, an illud nomen fuit ei impositum: et videtur, quòd sic, secundum dictum Augustini, supra. Ad contrarium videtur esse illud, quòd dicitur. Quòd tunc imposuit Simoni nomen Petrus. Item sed uidetur quòd fuit ei nomen impositum, ubi dicitur: Tu es Petrus. Et ad hoc respondetur communiter, quòd hoc nomen, Petrus, fuit ei impositum et confirmatum. Sed huic dicto uidetur esse contrarium, quod ait Augustinus ubi supra: sed ad istud respondetur communiter, quòd hoc nomen Petrus fuit ei impositum. Fuit uulgatum ut hoc nomine publice uocaretur. Fuit celebriter confirmatum et dignitati adoptatum. Item quæritur quare nomen Petri fuit mutatum et sic sollemnizatum. Item ex quo ista nomina erant insinuatiua uirtutum, quare non fuerunt imposita Petro ab initio, sicut Ioanni? supra primo capitulo. Item quare nunc non imitantur nomina communiter in cõuersatione ad Christum, siue in assumptione dignitatum, ut fuit tunc de Petro, et de filijs Zebedæi, qui fuerunt uocati filij tonitrui. Et ad istud respondet Chrysostomus, ubi supra bene, quòd post nuncupationem a progenitoribus, consuetudo fuit antiquis a rebus nomina ponere, sicut fuit de Abraam et Sara, et sic de alijs, et hoc propter commemorationem beneficiorum Dei, et quibus ex prima ætate virtus clarescebat, illinc nomina susceperunt, ut fuit de Ioanne, quibus autem uirtus postea debebat augeri, postea nuncupatio posita fuit: sicut hic fuit factum de Petro; et sic responsio ad duo prima patet. Ad aliud respondet ibidem, quòd nunc unum nomen habemus omnes, quod est maius omnibus, scilicet quòd fuimus nuncupati Christiani, et filij Dei, et amici, quod nomen est sufficiens suscitare, et facere nos animosiores ad uirtutis operationẽ. Hæc ille. De his autem nominibus et eorum interpretationibus magister in historijs bene. De tempore uero uocationis discipulorum, et de ordine similiter magister in historijs. Et Augustinus ubi ait, loquens de ista uocatione Petri et Andreæ et Philippi, et concludens, quòd intelligendum est, non sic eos Dominum uidisse, ut ei iam inseparabiliter cohærerent, sed tantum cognouisse, quis esset, eumq. miratos ad propria remeasse. Hæc ille. Ceteri autem euangelistæ narrant de uocatione eorum ad sequendum Dominum inseparabiliter. Et quod patet ex nominibus istis, quòd quattuor figurantur in Petro, quorum primum est obedientiæ humilitas, siue promptitudo. Ibi: *Tu es Simon*, quod interpretatur obediens. Secundum est gratiæ numerositas, siue plenitudo. Ibi: *Filius Ioanna*, quod interpretatur columba. Tertium est officij dignitas, siue celsitudo. Ibi: *Tu vocaberis Cephas*, quòd est idem, quòd caput.

Quartum

Margin notes (left column): Prou. 5. c; Eccli. 20. d; Mat. 25. b et c.; Anticipatio.; Frater et natura, et gratia.; Andreas iunior Petro.; 1. Cor. 1. d; Andreas.; Prou. 21. d; Prou. 1. a; Aug. de bono virginali.; Ierem. 17. e; Inuenire.; August. de Trin. li. 10. c. 7. post medium. to. 3.; Apoc. 22. d; Aug. tract. 7. in Ioan. circa med. to. 9.; Messias.; Chrys. hom. 18. in Ioã. ante med. tom. 3.; Eccl. 19. a; Chrys. vbi supra.; Humilitas Petri.; Andreas nã minor prout supra.; Grego. Mor. lib. 11. c. 7.; Mat. 26. g

Margin notes (right column): Aug. tract. 7. in Ioan. circa med. to. 9.; Eph. 1. b; Petra.; Chrys. hom. 18. in Ioan. ante mediũ to. 3.; Ioan. 4. c; Cephas.; Marc. 3. b; Mat. 16. c; Ioan. 1. a; Mar. 3. b; Chrys. hom. 18. in Ioan. post mediũ. tom. 3.; Gen. 32. f; Gen. 35. b; Chrys. ibid.; Aug. de cõcor. euang. lib. 2. c. 47. tom. 4.; 4. figurantur in Petro.

Section letters: A, B, C, D, E, F

Quartum est intelligentiæ limpiditas, siue claritudo, quod signatur in eo, quod ait: *Petrus*, qui interpretatur agnoscens. Hæc fuerunt in Petro et debent esse in suis imitatoribus, vt patet consideranti. Et sequitur pars, in qua de vocatione Philippi. Ibi: *In crastinum*. Et ibi tria scilicet eius inuentio, et inuenti vocatio, et vocati quantum ad locum natiuitatis, notificatio, vt patet in littera. Ait ergo: *In crastinum voluit ire in Galilæam*, scilicet a Iudæa, vbi erat Ioannes baptizans, ait Glossa, et hoc conuenienter: Galilæa enim dicitur transmigratio, vel reuelatio, et ideo vocaturus discipulos ad sequendum, illuc vadit, et de hoc in Glossa. Sed qualiter hoc? quia alij euangelistæ narrant, quòd post testimonium Ioannis ductus est in desertum. Et ibidem dicitur, quòd cum Ioannes esset traditus, venit in Galilæam. Sed adhuc non erat Ioannes traditus: immo postea baptizauit, vt patet infra: ergo non nunc iuit in Galilæam. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, vbi multum de hoc. Sed in summa potest dici, vt ab ipso extrahitur, quòd duplex fuit aduentus Christi in Galilæam. Primus post testimonium Ioannis, antequam mitteretur in carcerem, et de hoc silent alij euangelistæ. Secundus fuit aduentus post missionem Ioannis in carcerem, de quo infra: et in primo aduentu fuerunt isti sic vocati, et fuit aqua cõuersa in vinum, infra. Et hæc fuit vocatio discipulorum ad fidem. De alia vocatione, quæ fuit ad perfectionem, loquuntur alij euangelistæ. Vnde Chrysostomus: Post baptismum nihil eum describunt dixisse alij euangelistæ, sed media silentes, scilicet a baptismate vsque post captionem Ioannis: quæ autem facta sunt Christi miracula dicunt. Hæc ille. *Et inuenit Philippum*, et proprie ait: *Inuenit*, talia dicuntur inueniri, quæ non essent, nisi essent quæsita, et inuenta. Item in hoc notatur, quòd Christus eum quærebat, vt per eum saluaretur. Vnde sequitur: *Dicit ei: sequere me*, non corporis gressu, sed fide et affectu. Quærit autem Chrysostomus. Quare vocat Dominus Apostolos a Galilæa, et quare primo vocatus, non inuitauit istum aut vocauit? Similiter quæritur, qualiter iste tam cito credidit, et factus est discipulus. Et ad istud respondet ibidem, quòd de Galilæa existentes, rusticius et siluestrius et grossius erant dispositi. Ideo Christus suam ostendit virtutem, a terra nullum ferentem fructum discipulos inclytos eligens. Hæc ille. Ad aliud respondet ibidem, quòd antequam aliqui cohærerent ei, nullum vocauit, et hoc secundum sapientiam suam: quoniam si attraxisset eos, fortassis resiluissent: sed postquam illi a seipsis eligentes, firmi permanserunt, ad aucupationem reliquorum, id est, venationem vel conuersionem venit. Hæc ille. Ad aliud respondet, quòd decens erat, Philippum videntem scilicet alios discipulos et a Ioanne audientem Christum sequi. Et sequitur specificatio loci natiuitatis Philippi: *Erat a Bethzaida*. Sed quæritur, quare hoc superadditur. Et respondet Chrysostomus, quòd hoc ait, vt discas quoniam infirma mundi elegit Deus. Illa enim ciuitas erat in Galilæa, in qua erant homines rusticius dispositi, vt dictum est, vnde et de illa multi erant piscatores: quia erat super stagnum Genezareth, quod vocatur mare Galilææ. Spiritualiter autem figuratur perfectio Philippi in tribus. Primo in cœlestium charismatum plenitudine. Ibi: *Philippus*, qui interpretatur, os lampadis, sibi enim competit illud: In medio Ecclesiæ aperuit os eius. Secundo figuratur perfectio eius in plena Christi imitatione, quod implicatur. Ibi: *Sequere me*, cui inuitationi consensit, sibi enim competit illud: Vestigia eius sequutus est pes meus. Tertio figuratur eius perfectio in operum fructuositate, quod notatur ibi: *Erat autem a Bethzaida*, quæ interpretatur domus venationis vel domus frugum, vnde et Nathanaelem conuertit: ipse enim fuit de illis, de quibus Hieremias: Ecce ego mittã piscatores et piscabuntur eos. Et sequitur pars, in qua de vocatione Nathanaelis ad discipulatum siue ad fidem Christi. Ibi: *Inuenit Philippus*, et illa in duas partes. Primo, de vocatione exteriori per Philippum, secundo de vocatione interiori ab ipso Christo. Ibi: *Vidit Iesus*. In prima tria. Primo Philippi denunciatio de Christo. Secundo Nathanaelis interrogatio. Ibi: *Et dixit ei*. Ait ergo: *Inuenit Philippus Nathanaelem*, vt enim ait Augustinus. Hic erat eruditus, et legis peritus. Vnde et conuenienter sequitur, quod scripsit Moyses: Prophetam de gente tua, *et cetera*: et Prophetæ scilicet scripserunt: Filius datus est nobis. Et sic de multis alijs: *Inuenimus Iesum*, sic nominatum: In Deo Iesu meo, et: Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri: *Filium Ioseph*, scilicet putatiuum de semine tamen Dauid, quia filium Mariæ a Nazareth ciuitate Galileæ: Flos de radice eius ascendet. Ibi Hebraica veritas habet Nazaræus. De radice eius ascendet, sed, sicut dicit Glossa super illud: Nazaræus vocabitur, Nazareth flos interpretatur. Et sequitur Nathanaelis responsio: *Et dicit ei*, quia enim Nathanael erat peritus in lege, et nouerat scriptum esse: Et tu Bethleem terra Iuda nequaquam eris minima in terra Iuda: ex te enim exiet Dux, *et cetera*, ideo respondet: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* quod potest dupliciter legi secundum Glossam, vel etiam dubitando interrogat, vel affirmat: et patet ipsius humilitas et curialitas, quamuis enim sciret esse scriptum, quòd de Bethleem Dux egredietur, vt dictum est, tamen interrogando ait: *Aliquid boni?* et cetera, idest aliquis Propheta, sicut infra: Nunquid a Galilæa venit Christus? vel potest remissiue siue affirmatiue secundum Augustinum, qui ait: Ambas pronunciationes potest sequi ista vox siue dubitans, siue confirmans, et siue isto modo, siue illo pronuncies, non repugnant sequentia: quamuis enim Christus fuerit natus in Bethleem, tamen fuit conuersatus in Nazareth. Venit Nazareth vbi erat nutritus. Chrysostomus tamen homelia dicta legit negatiue magis, non tamen repugnat, quòd ibi natus, sed ab educatione siue a conuersione diceretur Nazaræus, et sequitur Philippi responsio: *Veni et vide*, tam corporaliter, quàm mentaliter. Et nota, quòd non respondet quæstioni, magis volens ducere eum ad Christum, vnde Chrysostomus, quia sicut Andreas non valens repræsentare diuitias, quas inuenerat apud Christum, duxit fratrem, idest Petrum ad ipsum: sic et iste scilicet Philippus, trahit eum ad Christum, sciens, si verba et doctrinam Christi gustauerit, non deserturum Christum amplius. Hæc ille. Et in hoc patet ipsorum credulitas, et Christi ab eis honorabilitas. Et sequitur illa pars, in qua de uocatione ipsius Nathanaelis, ibi: *Vidit Iesus*, et ibi quinque. Primo illius a Christo commendatio. Secundo, eiusdem a Christo inquisitio, ibi: *Vnde me nosti?* Tertio, Christi responsio, ibi: *Et dicit ei*. Quarto, ipsius Nathanaelis confessio, ibi: *Respondit*. Quinto, ipsi confitenti Christi promissio, ibi: *Respondit Iesus*, ait ergo: *Vidit Iesus venientem*, vt ait Chrysostomus multum desiderium habebat ad Christum, et licet dixerit prius: *Nunquid a Nazareth*, et cetera, non tamen dixit nullum bonum fert Galilæa. Ideo sequitur eius commendatio a Christo: *Ecce vere Israelita*, cuius iudicium incorruptibile: ideo sequitur: *In quo dolus non est*, idest dolosa duplicitas. Vnde Augustinus: Dolus est cum aliud agitur, aliud fingitur. Fraus est, simulatio est, quando aliquis aliquid in corde tegit, et aliud loquitur: dolus est, et tamquam duo corda habent. Corde inquit, et corde loquuti sunt. Hæc ille. Ibi multa et bene de hoc: *Israelita*, enim interpretatur videns Deum, qualis erat iste, vt dicitur in Glossa. Et de hoc in collatione. Et sequitur secundum: *Dicit ei, vnde me nosti?* ex quo ante non vidisti, et loqui-

Marginalia (left column): Vocatio Philippi. — Galilæa. — *Mat. 4. a* — *Mar. 1. b* — *Ioan. 3. c* — *Aug. de concor. euang. lib. 2. c. 18. tom. 4.* — Aduentus Christi in Galileam. — *Ioan. 4. a* — *Ioan. 2. a. b* — *Chrys. hom. 16. in Ioan. ante med. tom. 3.* — Inueniri. — *Chrys. hom. 18. in Ioan. ante mediũ tom. 3.* — Quare Dominus Apostolos vocat a Galilæa — *Ibid. paulo post.* — *Chrys. ibid. paulo post.* — *1. Cor. 1. d* — Stagnum Genezareth Mare Galilææ. — Perfectio Philippi in tribus. — Philippus — *Eccli. 16. a* — *Iob 23. c* — Bethzaida.

Marginalia (right column): *Ierem. 16. c* — Vocatio Nathanaelis. — *Aug. tract. 7. in Ioan. post mediũ tom. 9.* — *Deut. 18. c* — *Isa. 9. b* — *Abac. 3. d* — *Isa. 52. e* — *Isa. 11. a* — *Mat. 2. d* — Nazareth. — *Mich. 5. a* — Nathanaelis humilitas. — *Ioan. 7. d* — *Aug. tract. 7. in Ioan. post mediũ tom. 9.* — *Luc. 4. c* — *Chrys. hom. 19. in Ioan. circa med. tom. 3.* — *Ibid. ante med.* — Quattuor in vocatione Nathanae- — *Ibid. circa med.* — *Aug. tract. 7. in Ioan. post mediũ tom. 9.* — Israelita.

et loquitur vt credens ipsum esse purum hominem, ideo ad attrahendum eum respondit Iesus: *Priusquam te Philippus*, et cetera. Et secundum Chrysostomum, ad litteram est intelligendum vt sciret, quòd quando Philippus solus erat et Nathanael, et singulariter omnia hæc dixerunt. Ideoq. et tempus dixit, et locum et arborem, vt non esset suspectibile testimonium secundum Augustinum: Inuenimus istam arborem maledictam, quia sola folia habet. Et signat legis litteram, sub qua erat ille. Et de hoc Augustinus ibi bene, et in Glossa de hoc. Vel per ficum scriptura potest significari: Qui custodit ficum, comedet fructus eius. Et quia ille erat in scripturis eruditus, ideo ait ei, quòd viderat eum sub ficu. Sed quæritur ex quo iste erat in lege et scripturis peritus, et ad credendum facilis, et ad Christum affectuosus, quare non fuit annumeratus in numero Apostolorum: videtur enim quòd si fuisset annumeratus cum eis, quòd plus potuisset proficere in prædicatione Euangelica. Item quæritur quare isti reuelauit abscondita, vt sic vocaret eum, et similiter Petro supra, non sic alijs discipulis. Ad primum respondet Augustinus, quòd Christus elegit idiotas non sapientes, volens superborum frangere ceruices, non quæsiuit per creatorem piscatores, sed de piscatore lucratus est Imperatorem. Iste autem fuit magnus, et sine dolo, et in lege peritus, hoc solo non electus, ne vmquam videatur Dominus doctos elegisse. Hæc ille. Et ibi multum bene de hoc. Idem Augustinus scilicet quare elegit illitteratos, vt essent Apostoli, quòd ideo elegit tales, vt quidquid magnum essent, et facerent, ipse in eis esset et faceret. Iob ait: Ligabis eum ancillis tuis: ibi Gregorius loquẽs de isto ait, quòd dominus Nathanaelem laudat, non tamen in sorte prædicantium numerat, quia ad prædicandum cum tales venire debuerant, qui de laude propria nihil habebant, vt tanto solius veritatis cognosceretur esse, quod agerent, quãto et aperte cerneretur, quia ad hoc agendũ per se idonei non fuissent. Et ibi bene de hoc. Non multi potentes, *et cetera*. Si obijcitur de Paulo, quòd in lege fuit peritus, et tamen electus in Apostolum. Respondendum, quòd non fuit electus inter primos Apostolos, sed post ascensionem Domini mutatus de Saulo in Paulum, et sic humiliatus fuit deuotus et electus. Vnde et seipsum vocat abortiuum. Mihi tamquam abortiuo visus est. Item si obijciatur, quòd Deus præcepit eligere sapientes ad officia prælationis in illud: Prouide viros potentes. Et sic videtur fecisse contra id, quod fecit. Iterum ex hoc videtur, quòd in electionibus eum debemus imitari, eligẽdo scilicet simplices. Et ad istud est respondendum, quòd Deus elegit simplices ad dignitatem Apostolicã propter dictas causas, qui potuit et fecit eos sapientes sua sapientia: et quia non est in humana potestate sic facere de simplicibus sapientes, ideo homines debent eligere bonos et sapientes ad prælationum dignitates. Et nota quòd ait: *Quando eras sub ficu*. Ficus enim vt ait Isidorus, dicitur a fecunditate, et dicitur quòd si folia ficus tangũt carnem, pruritum faciunt: et potest significare ipsam legem vt dictum est, vel dulcedinem peccati, quæ significatur per ficus malas, malas valde: Ficus enim non florebit. Et potest significari scripturam vt habitũ est. Et sequitur quartum: *Respondit Nathanael*, vt enim ait Chrysostomus, quoniam argumentum suscepit cognitionis suæ: venit ad confessionem, ostendens deuotionem, et subdit: Videns animam alacrem repente effectam admirantem, exultantem, saltantem præ gaudio. Hæc ille. Sed quæritur quare filius Dei vocauit Petrum, et istum, reuelando eis occulta et prædicendo eis futura, non sic Andream et alios? Et ad hoc respondit Chrysostomus, quòd Andreas et Philippus habebant testimonium Ioannis: Philippus enim vidit præsentes discipulos scilicet Andream et alium discipulum:

Ibid. paulo post. — *Mat. 21. f* — Ficus. — *Prou. 17. c* — Cur nõ fuit Nathanael in numero Apostolorũ. — *Aug. tract. 7. in Ioan. post mediũ. tom. 9.* — *Aug. de Ciuit. Dei. li. 18. cap. 49. tom. 5.* — *Iob 40. c* — *Greg. Mor. li. 33. c. 15. post mediũ.* — *1. Cor. 1. d* — Obiectio de Paulo. — *1. Cor. 15. a* — *Exo. 18. d* — *Deut. 1. c* — Deus elegit simplices ad dignitatem Apostolicã. — *Isidorus Orig. li. 17. cap. 7.* — *Hiere. 24. b* — *Abac. 3. d* — *Chrys. hom. 19. in Ioan. post mediũ. tom. 3.* — *Chrys. hom. 18. in Ioan. ante mediũ. to. 3.*

A Petro autem a præsenti, quia dixit quòd erat filius Ioanna, futurum credi fecit. Sic et in isto reuelando ei, quæ præterita, attrahit eum: nõ enim minus adducunt prophetiæ, quàm miracula, immo virtuosius et irreprehensibilius, vt ait ibidem. Et patet hic veritas fidei ipsius Nathanaelis quando ait: *Rabbi*, Et in hoc commendat plenitudinem suæ sapientiæ et veritatem humanitatis: *Tu es filius Dei*, et in hoc profitetur maiestatem suæ dignitatis: *Tu es Rex Israel*, et in hoc profitetur dignitatem suæ regiæ maiestatis. Quia: *Rabbi*, auctor omnis veritatis: quia: *Filius Dei*, auctor omnis salutis: quia: *Rex Israel*, auctor et rector omnis potestatis. Quia enim: *Rabbi*, idest Magister,
B docet inenarrabiliter: quia: *Filius Dei*, saluat indefectibiliter: quia: *Rex Israel*, regnat imperialiter. Ipse est enim Dux de quo dicitur: Ex te exiet Dux *et cetera*. Secundum tamen Chrysostomum. Nudum hominem esse Christum confitetur, licet confiteatur eum esse filium Dei: nam ibi sumitur filius Dei, sicut in Psalmo: Ego dixi: Dij estis, *et cetera*. Glossa tamen dicit, quòd vtriusque naturam confitetur in Christo. Et sequitur quintum, scilicet promissio Christi. Ibi: *Quia dixi tibi*. Et primo ipsa promissio: secundo illius expositio ibi: *Amen dico*. Ait ergo: *Quia dixi tibi*, et ce
C tera, quasi diceret, ex quo credidisti ex reuelatione occulti, quod dixi tibi: *Maius videbis*, et ex hoc patet, quòd fides meretur intellectum: Nisi credideritis non intelligetis, secundum aliam litteram. Item tunc obijcitur, quod fides istius fuit persuasa experimento rei singularis reuelatæ, et sic non habuit meritum. Et ad istud respondendum, quòd fides sua non fuit ex hoc orta, sed fuit adiuta et manuducta. Et sequitur expositio eius, quòd dixit: *Maius. Amen dico vobis, videbitis cælum apertum* et cetera. Sicut factum est. Apertum est cælum et descendit Spiritus sanctus. Et: Video cælos apertos *et cetera*. Vt enim ait Augusti-
D nus. Credentibus aperitur aditus cæli, et vident angelos, idest prædicatores prædicantes arcana diuinitatis, et etiam humana de Christo. Et de hoc in Glossa. Sed quæritur, sicut obijcit Chrysostomus. Ex quo Petrus post miracula et doctrinam confessus est filium Dei vt verum Deum: Tu es filius Dei viui *et cetera*. Hic autem ante signa et doctrinam, quasi idem dicit et confitetur, quare iste non beatificatur, idest beatus vocatur a reuelatione sicut Petrus? Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd eadem verba vterque est loquutus, sed non eadem mente: quia Petrus confessus est filium Dei, et verum Deum, hic au
E tem confessus est hominem nudum, quòd patet ex hoc, quòd sequitur: *Tu es Rex Israel*, vt autem est filius Dei non solum Rex Israelis, sed vniuersi orbis. Et ideo Petrus ex perfecta fide meruit beatificari, idest beatus vocari: huic autem promisit filius Dei, se visurum angelos ascendentes et descendentes in filium hominis, et abducit eum a terra paulatim, et facit eum non vltra imaginari hominem simpliciter idest purum hominem, sed vt proprium filium Regis, idest Dei, cui angeli ministrant. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Qualiter autem ministrauerunt angeli Christo, tempore natiuitatis, crucis, resur-
F rectionis, et ascensionis Chrysostomus exemplificat, et patet in serie Euangelica. Augustinus autem exponit de angelis, idest, prædicatoribus prædicantibus arcana diuina, et incarnationis mysteria de filio Dei, vt patet in Glossa. Vt enim ait Gregorius: Quod Græce angelus, hoc Latine nuncius dicitur recte, qui nunciat supernum iudicem mittitur angelus vocatur: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, ac sequitur: Angelus Domini exercituum est. Et ibi Gregorius bene de hoc. Et de his angelis, et eorum ascensu in collatione, et in hoc terminatur istud capitulum.

Mich. 5. c — *Chrys. hom. 20. in Ioan. nõ multum a prin. to. 3.* — *Psal. 81. b* — Fides meretur intellectum. — *Isa. 7. c ex interpretatione 72.* — *Luc. 3. c* — *Act. 7. g* — *Aug. tract. 7. in Ioan. ver. fi. to. 9.* — *Mat. 16. c* — *Chrys. hom. 20. in Ioã. prope prin. tom. 3.* — Confessio Petri. — Petrus, quare beatus vocatur. — *Ibid. paulo post.* — *Aug. tract. 7. in Ioã. circa fi. tom. 9.* — *Gregor. in Euãg. ho. 6. post mediũ.* — Angelus. — *Malac. 2. b* — *Ibidem.*

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

Cōtinuatio Euangelij.

ET die tertio nuptiæ factæ sunt, et cetera. Narratis testimonijs beati Ioannis de filio Dei, et habita vocatione discipulorum, hic ostendit se filius Dei miraculo, sicut continuat Glossa. Vnde ex hinc narrat euangelista opera miraculosa, et saluificat documenta filij Dei. Et consequenter enarrat de passione et resurrectione. Et quoniam capitula non sunt continue ad inuicem dependentia, quia alia, et alia miracula et documenta non sunt ad inuicem consequentia nec coniuncta: ideo compendiosius et doctrinabilius videtur quodlibet capitulum in se diuidi. Et secundum hoc, istud capitulum in quattuor partes. Primo narratur de miraculosa mutatione aquæ in vinum. Secundo de descensu Capharnaum. Ibi: *Post hæc*. Tertio narratur de ascensu in Hierusalem, et de eiectione vendentium et ementium. Ibi: *Et prope erat Pascha Iudæorum*. Quarto narratur de credulitate multorum in Christum. Ibi: *Cum autem esset Hierosolymis*. Prima in quattuor. Primo antecedentium ipsum miraculum præmissio siue occasio. Secundo ipsius miraculi effectio siue operatio. Ibi: *Erant autem ibi lapideæ*, et cetera. Tertio miraculi manifestatio vel approbatio. Ibi: *Dixit autem Iesus*. Quarto ordinis miraculi subiunctio. Ibi: *Hoc autem initium*. In prima narrat quattuor antecedentia, quæ sunt, nuptiarum celebratio, et ipsius Iesu, ac suorum ad ipsas vocatio: defectus vini a beata matre ipsi Iesu insinuatio, et eiusdem ipsi matri responsio, et eiusdem matris ministris præceptio, vt in littera patet: Ergo ait: *Tertia die*. Et in hoc notatur tempus nuptiarum: *In Cana*. Et in hoc notatur locus: *Nuptiæ factæ*, et in hoc eorum celebratio. Et quia notus erat ibi Iesus, vt ait Chrysostomus. Ideo fuit: *Vocatus et mater ac discipuli*. Sed quæritur qualiter iuit ad nuptias cum in talibus consueuerunt esse vulgaria conuiuia, et commessationes: ergo non decebat eum illuc ire. Item melius est ire ad domum luctus quàm ad domum conuiuij. Et ita vt prius. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomum, quòd ipse ad dignitatem suam non respiciebat, sed ad beneficium nostrum: qui enim non dedignatus est serui formam accipere: multo magis nec dedignatus est ad nuptias venire, qui cum publicanis recubuit. Hæc ille. Item vt ait idem Chrysostomus: Illi qui vocauerunt, non habebant de eo decens iudicium, neque vt magnum aliquem æstimabant sed vt vnum multorum, quod euangelista enigmatice ostendit, quando ait: *Erat ibi mater Iesu ac fratres eius*. Hæc ille. Aliter respondet Augustinus: quòd ideo Dominus venit ad nuptias, quia erant hæretici futuri prohibentes nubere: ideo ad eorum confutationem dignatus est Iesus venire ad nuptias. De tempore harum nuptiarum, et an eadem die, annis reuolutis, aduentus Magorum, et mutatio aquæ in vinum fuerint, in historijs Magister de hoc, et sicut tactum est supra. Primum aduentum Domini in Galilæam post baptismum silent alij euangelistæ: de quo cum loquitur hic, et idem Chrysostomus, vt habitum est. Per istas nuptias, figurantur nuptiæ Christi et Ecclesiæ, quæ fuerunt factæ tertia die, scilicet tempore gratiæ. Tria enim tempora, scilicet tempus ante legem, et tempus legis, et tempus gratiæ sunt tres dies, in quibus Deus illuminauit electos suos lumine suo: Viuificabit nos post duos dies, et tertia die suscitabit nos. Et de his nuptijs in collatione. Et subditur secundum antecedens, scilicet insinuatio matris de defectu vini. Ibi: *Et deficiente vino, dicit mater*. Et in hoc patet compassiua pietas matris inopiæ, et verecundæ etiam diffidentiæ sponsi et sponsæ, et eorum quorum erat necessaria prouidere. Item notatur prouidentiæ beatæ matris sedulitas, et vrbana curialitas, et prouidendi ordinabilitas, quòd alijs nescientibus insinuauit filio defectum vini. Item supposuit filij potestatem, largitatem ad subueniendum pietatem, et ideo solum ait: *Vinum non habent*, insinuando: amanti enim, qui est potens et sciens, et volens subuenire, sufficit nunciare: amanti enim nunciandum, est ait Augustinus. Et sequitur responsio Saluatoris: *Quid mihi et tibi?* et cetera. Sed quæritur qualiter tam dure ei respondit, cum dicatur: Erat subditus illis. Item præcepit parentes honorare, quod est intelligendum non solum facto, sed etiam verbo: ergo non ita aspere debuisset respondisse. Item fuit mater excellentissima, nec vmquam talis, et ipse filius obedientissimus, nec vmquam talis: et ipsa petebat ex summa confidentia, et ex summa pietate, ob aliorum inopiam, et fuit verecundissima virgo: ergo videtur, quòd nimis aspere ei respondit. Et ad ista respondendum secundum Augustinum, vbi ait, quòd illa erat mater carnis, mater humilitatis, mater infirmitatis, quam suscepit, sed miraculum, quòd erat facturus secundum diuinitatem erat, non secundum infirmitatem. Ideo non agnoscit viscera humana, operaturus diuina, quasi diceret: Non genuisti, quòd de me facit miraculum, ideo ait: *Quid mihi et tibi?* scilicet commune, quantum ad hoc: diuinitatem enim meam non genuisti, sed infirmitatem. Et ibi Augustinus bene et multum de hoc. Item Chrysostomus: Mutare aquam in vinum erat diuinæ potentiæ, non humanæ, quam ex matre susceperat. Hæc ille. Et superaddit alias causas: ideo enim sic respondit, maximum inferens profectum, non dimittebat humilia de se sapere. Item vt non videretur se inijcere, miracula scilicet faciendo. Item vt non essent suspecta miracula: ab his enim, qui indigebant, rogari oportuerat, et quando tales rogant insuspicabile est miraculum et pura laus. Et ponit exemplum de medico, quando intrat in domum infirmantium nec rogatur ab infirmis, sed a necessarijs, id est, cognatis, suspicabilis erit. Item hoc ait, erudiens eam non vltra talia facere; erat enim multi honoris ad matrem, sed multo amplius salutis multorum: non ergo aduersus matrem erant hæc verba, sed dispensationis multæ. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et ideo congruenter sequitur: *Nondum venit hora mea*. Ex hoc obijciunt hæretici, sicut insinuat Augustinus, quòd erat subiectus tempori et fatis. Itē ex quo discipulos vocauerat, et futura quibusdam prædixerat, ergo venerat hora faciendi miracula. Et ad istud respondet Augustinus, quòd hoc est intelligendum, quòd non venerat hora passionis, ibi, inquit, te cognoscam, cum pendere in cruce infirmitas incœperit, cuius mater es. Vnde et ipsam tunc recommendauit discipulo, quem diligebat. Et ex hoc patet error hæreticorum: non enim erat sub fato cōditor cęli, vt ait Augustinus, vbi supra. Et ibi bene de hoc. Aliter respondet Chrysostomus, quòd ideo sic ait, ostendens, quoniam omnia cum tempore decenti operatur, quasi dicat: Non sum cognitus his, qui sunt hic, neque sciunt, quod deficit vinum, sine eos sentire hoc primum: nam qui nouit, quoniam in necessitate est constitutus, cum potiatur his, quæ petit, multam habet gratiam: qui uero necessitatis suæ non assumpsit sensum, neque beneficij mysterium, et grandem sensum accipiet: non ergo subiectus erat temporum necessitati qui factor eorū erat. Hæc ille, et ibi bene de hoc. Sed quæritur, qualiter ait: *Mulier*, et cetera: cum esset uirgo sincerissima: respondendum secundum Augustinum, quòd more scripturarum mulier pro sexu ponitur. Et idem Gregorius, quòd mulier dicitur dupliciter, scilicet pro sexu, et pro infirmitate. Factum ex muliere. Et notandum, quòd dictum Chrysostomi hic non tenetur, qui ait, quòd deficiente uino uolebat mater Iesu illis

In quattuor partes diuiditur hoc caput.

Prima pars diuiditur in quattuor.

Tempus nuptiarum. Locus. Celebratio. *Chrys. hom. 20. in Ioan. ante med. to. 3.*

Cur iuerit ad nuptias. *Eccl. 7. a* *Chrys. ibid.* *Phil. 2. b* *Mat. 9. a. b* *Chrys. ibid.*

Aug. tract. 9. in Io. paulo a princ. tom. 9. Hæretici cōfutati.

Tria tempora sunt tres dies. *Osee 6. a*

Pietas matris Christi.

Prudentia beatæ matris, et cet.

Luc. 2. g *Exo. 20. b*

Responsio ad obiectionē. *Aug. tract. 8. in Ioan. post medium, tom. 9.*

Ibid. ante. *Chrys. hom. 20. in Ioan. circa med. tom. 3.*

Exempla de medico.

Hæreticorū obiectio cōfutata. *Aug. tract. 8. in Ioan. post medium, tom. 9.*

Ioan. 19. b

Chrys. hom. 21. in Ioan. ante med. tom. 3.

Questio cur dicat mulier. *Aug. tract. 10. in Ioā. ante med. to. 9.* *Greg. Mor. li. 11. c. 26. in princ.* *Gal. 4. a* *Chrys. hom. 20. in Ioan. circa med. tom. 3.*

illis, scilicet, qui erant in nuptijs ponere gratiam, et seipsam clariorem facere per filium, et fortassis, quid humanum patiebatur, quemadmodũ fratres eius dicentes: Manifesta teipsum mundo, infra: Volentes eam, quæ a miraculis gloriam. Propterea uehementius respondit, dicens: *Quid mihi et tibi mulier.* Hæc ille. Et quasi simile ait idem super Matthæum. Super illud: Mater tua et fratres tui foris stant. Sed absit a beata Matre Dei, quòd post plenitudinem Spiritus sancti, et conceptionem et partum filij Dei, fuit passa aliquid humanum, id est, uanæ gloriæ. Vnde Augustinus: De sancta, inquit, Virgine Maria propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere uolo quæstionem: inde enim scimus, quòd ei plus gratiæ collatum fuit ad uincendum ex omni parte peccatum, quæ concipere meruit, quem constat nullum habere peccatum. Hæc ille. Sed ad saluandum dictum Chrysostomi, posset dici, quòd non intellexit in ipsa fuisse aliquam affectionem vanæ gloriæ, sed quòd appetebat miraculum, ex quo potuit oriri gloria humana, sicut vbi dicitur de accipientibus mercedem in gloria: quòd murmurabãt videntes alios accipere eundem denarium, quem et ipsi, non quòd possit esse murmur in bonis, sed quòd præambula erat defectio, ex quo videbatur posse oriri murmur, prout ait ibi Chrysostomus. Et sequitur præceptio matris ministris: *Dicit mater Iesu: quodcunque,* et cetera. Sed qualiter hoc attentauit, ex quo dixerat Christus, quòd nondum venerat hora faciendi miracula. Item ex hoc videtur dissentire a voluntate sua. Et ad istud respondet Chrysostomus. Quòd mater nouerat, quoniam non imbecillitatis renunciatio fuit, sed ingloriationis, idest non ob impotentiam, sed ob vanæ gloriæ recusationem: et ideo sapienter ministros vocat, vt a pluribus fiat petitio. Hæc ille. Et ex his patet prouidentiæ perspicabilitas, ad subueniendum affectuositas, et ad obtinendum virtuositas: nam et Christus ex hinc aquam conuertit in vinum; vnde Chrysostomus. Deinde inquit, et honorans matrem, et vt non erubescere faciat genitricem, et vt non semper contradicere eius sit, scilicet fecit quod dixit mater. Et ex hoc patet, quàm honorifica, et quàm pia, et quàm sedula, et quàm virtuosa aduocatrix est beata Mater apud filium, cui a quolibet est dicendum: Mulier sancta es, ora pro nobis Deum. Et sequitur secunda particula principalis: *Erant ibi hydriæ.* Et ibi duo, in quibus vasorum aquæ conuertendæ in vinum descriptio, et impletionis præceptio. Ibi: *Dicit eis Iesus.* Ait ergo: *Erant ibi hydriæ,* ad literam vasa aquaria dicta ab ὕδωρ, quòd est aqua. Vnde Isidorus. Hydria genus vasis aquatilis per deriuationem hydros Græce aquam dicunt: *Lapideæ,* idest de lapide factæ: *Positæ,* quia secundum cærimonias Iudæorum in ipsis se frequenter baptizabant, idest lauabant. Pharisæi et omnes Iudæi nisi crebro lauent manus non mãducant. Vnde Chrysostomus, quia enim inaquosa est Palæstina, et nõ erat in multis locis fontes et puteos inuenire, replebant hydrias aqua, vt non currerent ad flumina, si quando immundi fierent, sed de prope haberent purgationis modum. Hæc ille: *Capientes metretas,* idest mensuras: metrum enim idem est quòd mensura secundum Augustinum. Vnde Isidorus: Metrum mensura liquidorum est: μέτρον, enim mensuram dicunt Græci. Inde appellata metreta: quasi ergo diceret singulæ capiebant binas vel ternas mensuras. Sed quæritur quare in talibus vasis fecit miraculum, et quare addidit: *Secundum purificationem Iudæorum.* Et ad hoc Chrysostomus, vbi supra. Quod ideo sic fecit ostendens, numquam illa vini receptacula facta fuisse, et ne quis infidelium suspicaretur, quoniam fæce vini intus remanente, vinum factum esset. Item quæritur, sicut opponit Chrysostomus, cum multo mirabilius esset substantiam facere ex non entibus, idest ex nihilo, quàm naturam transmutare in qualitatem, videtur quòd debuisset creasse vinum ex nihilo. Et ad istud respondet, quòd multoties miraculorum magnitudinem abscidit, volens vt magis susceptibile esset miraculum, ideo esset minus suspectum miraculum apud illos, qui hauserant aquam, sic fecit. Item ad confutationem hæreticorum, dicentium non esse opera conditoris quæ videntur in mundo: ideo obstruens infamiam eorum, plura fecit miraculorum ex subiectis substantijs. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Secundum vero Augustinum; vbi exponit hæc allegorice: *Sex hydriæ sunt.* Sex ętates mundi, de quibus in Glossa: quæ fuerunt impletæ prophetijs, quæ sunt aquæ, et in vinum conuersæ, quando de Christo intelliguntur. Per binas metretas duæ gentes scilicet Iudaica et Gentilis, de quibus in figura. Duæ gentes in vtero tuo sunt. Tres metretæ, tres populi descendentes a tribus filijs Noe. Vel per binas metretas fides diuinitatis in Christo, per tres fides trinitatis, et de his Augustinus prosequitur prolixe et sufficienter. Secundum Bernardum vero: *Sex hydriæ.* Sunt sex obseruantiæ, quibus purificantur Iudæi: idest, confitentes: quæ sunt, silentiũ, psalmodia, vigilia, ieiunium, opus manuum, carnis munditia: et de his, et purificatione per ista ibi prosequitur bene. Et sequitur pars, in qua filij Dei præceptio, et præcepti impletio, et per hoc miraculi effectio. Ibi: *Dicit eis Iesus: Implete,* et cetera. Sed quæritur, ex quo dixit superius, quòd nondum venerat hora eius, scilicet faciendi miracula, qualiter nunc præcepit implere hydrias, vt fieret miraculum? Item videtur sibi contrarius in facto et dicto. Item: Non est Deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis, vt mutetur. ergo vt prius. Et ad istud respondendum, vt dictum est, quod superius insinuauit se non facturum miraculum propter dictas ibi causas: hic autem miraculum fecit honorans matrem, vt habitum est. Præterea vt ait Chrysostomus. Christus ait mulieri: Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt, domus Israel: et tamen curauit filiam eius, significans ex hoc, quòd et si indigni simus, accessione faciamus nos dignos, vt accipiamus. Hæc ille. Nulla ergo mutatio in filio Dei, licet videatur prius negare et postea dare, vt patet ex dictis. Et sequitur: *Et impleuerunt vsque ad summum.* Et in hoc patet obedientia ministrorum, et miraculum occulte factum: ipse enim dixit et facta sunt. Vnde credendum est, quod tunc fuit aqua conuersa in vinum. Sed quæritur quare non est vsus aliquo verbo significatiuo prædictæ mutationis, sicut in alijs miraculis est vsus, sicut infra: Ait Paralytico. Surge tolle grabatum, *et cetera.* Et infra: Lazare veni foras. Item quæritur, quare ait ministris, vt implerent hydrias aqua, et quare ait, vt implerent vsque ad summum, cum posset multiplicare vinum, si esset necesse sine istis. Ad istud respondendum, quòd sicut ait Chrysostomus. In hoc miraculo, ostendit se esse conditorem rerum, obstruens insaniam hæreticorum: vt ergo verbo suo increato res condidit, sic et mutat prout vult. Vnde Chrysostomus. Nunc nimirum omnes, quoniam ipse est, qui in vineis aquam transmutat et pluuiam per radicem in vinum vertit, quodq. in planta per multum tempus fit, hoc repente simul in nuptijs operatus est. Hæc ille. Aliquando tamen est vsus verbo exteriori in miraculis, propter aliorum instructionem in fide. Ad aliud respondendum est, quòd ideo dixit ministris, vt haurirent, vt inde testes haberet eius quod fiebat: ipsi enim aquam hauserant. Et licet posset vinum multiplicare et ex modico multum facere, præcepit implere hydriam aqua vsque ad summum, vt et esset miraculi euidentia, et sufficientiæ conuiuantibus abundantia. Et sequitur illa pars, in qua miraculi approbatio, et ab alijs

Marginal notes: *Ioan. 7. a* — *Cap. 9.* — *Chrysost. in Mat. ho. 44. non longe a prin. to. 2.* — *Mat. 12. g* — *Aug. de natura et gratia. cap. 36. tom. 7.* — *Mat. 20. b* — *Chrys. hom. 65. in Mat. paulo ante med. to. 2.* — *Chrys. hom. 21. in Ioan. ante mediũ tom. 3.* — *Chrys. ibid. paulo ante.* — Beata virgo aduocatrix apud filiũ. — *Iudit c. 4. d* — ὕδωρ. — *Isid. Orig. lib. 20. c. 6.* — *Marc. 7. a* — *Chrys. hom. 21. in Ioan. ante mediũ tom. 3.* — *Aug. tract. 9. in Ioan. ante med. tom. 9.* — *Isid. Orig. li. 16. c. 25.* — *Chrys. hom. 22. in Ioan. ante med. tom. 3.* — *Ibid. paulo post.* — Confutatio hæreticorũ de miraculis. — *Aug. tract. 9. in Ioan. ante mediũ tom. 9.* — Hydriæ sex quid significent. — Binę metretæ. — Binæ gẽtes. — *Genes. 25. d* — *Aug. ibid. paulo post.* — *Ber. ser. 2. in Domi. 1. post oct. Epipha. de mutat. aquæ in vinum post med.* — *Num. 23. c* — *Chrys. hom. 21. in Ioã. ante mediũ tom. 3.* — *Mat. 15. c* — *Ioan. 5. b* — *Ioan. 11. b* — *Chrys. ibid. post pauca.* — Insania hæreticorũ obstruitur. — *Chrys. ibid.* — Cur vsus sit verbo, Dominus in miraculis. — Cur dixit ministris vt haurirent aquã, et cet. — Miraculi approbatio.

alijs commendatio: *Dicit eis Iesus: haurite*, et ibi tria. A Primo diuina præceptio de hauriendo vino. Secundo, vini delatio ipsi architriclino, et illius ab eo gustatio. Ibi: *Et tulerunt*. Tertio, ab eodem sponsi vocatio, et vini facti ex aqua commendatio. Ibi: *Vocat sponsum*. Et hoc est, quod ait: *Dixit Iesus: Ferte architriclino*. Sed quæritur, quare præcepit primo illi deferri vinum? Videtur, quòd fuerit personarum acceptor, ex quo præcepit ferre vinum quasi principaliori. Vt enim ait Magister in historijs, architriclinus dicitur primus inter conuiuantes, dictus a triclinio, quod dicunt fuisse domus tricamerata, vel habens testudines tres, vel tres ordines mensarum. B Item ex quo ministri hauserant aquam, videtur quòd illi potuissent perhibere testimonium de vino facto ex aqua. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomum vbi supra, quòd homines, quibus ministratio talium cenarum credita est, hi maxime vigiles sunt, vt in ornatu et ordine omnia disponantur, propterea vigilantem sensum in testimonium eorũ, quæ fiebant, vocauit. Hæc ille. Et quia talis erat architriclinus, et aliorum erat sensus corruptus, non sufficiens comprehendere ea, quæ fiebant, eo quòd ebrij erant, ideo non præcepit ferre vinum recumbentibus. Per hoc ad aliud, nequaquam enim mi- C nistri enarrantes, scilicet miraculum, essent crediti: sed viderentur insanire, ideo non vocauit eos in testimonium. Sed quæritur, quare non reuelauit alijs recumbentibus? Ad hoc respondet Chrysostomus, quòd non erant sufficientes, scilicet comprehendere, eo quòd ebrij erant, vt dictum est: ei autem reuelauit, scilicet architriclino, qui poterat conspicere et iudicare rectè. Et sequitur secundum: *Vt autem gustauit vinum*, et cetera. scilicet factum ex aqua: *Nec sciebat, vnde esset*, scilicet ex qua virtute, ad litteram: *Ministri autem sciebant*, certa experientia. Et hæc ignorantia significabat nescientiam synagogæ. Ministri D vero significabant prophetas, qui hauserant varias scientias prophetarum, de quibus in Psalmo: Tenebrosa aqua in nubibus aeris. Et: Haurietis aquas. Triclinium autem dicitur Ecclesia propter tres ordines eius, ait Hugo de animæ. et sic architriclinus Ecclesiæ prælatum designat. Et sequitur tertia particula, in qua vocat sponsum scilicet architriclinus: Vocat, inquam, ad congratulandum. Vnde sequitur: *Omnis homo*. Sed quæritur, quare vocauit sponsum? Respondet Chrysostomus, quòd non solum, qui ministrabant, sed sponsus et architriclinus testaturi erãt: E ministri, sicut qui hauserant aquam, illi, sicut principales et habentes sensum vigilem et sanum ad discernendum, quoniam vinum erat, et optimum erat, quod factum est. Et allegat architriclinus consuetudinem de largitate discubitus in principio, et de prouidentia in fine exponendo in bonum: *Omnis homo*, vt dicitur ab humanitate scilicet: homo enim proprie est, qui alijs proficit. Vt enim ait Tullius: Homo non est natus sibi secundũ Platonem. Vnde dicitur: Barbari præstabant non modicum humanitatem Paulo et socijs eius. Ideo dicitur hic: *Omnis homo*, idest, perfectus viuens, vt habetur: Illuminat omnem hominem, et talis: *Bonum vinum ponit*. scilicet ex largi- F tate. Sed quia multi conuiuantes abutuntur largitate patrisfamilias, ideo sequitur: *Et cum inebriati fuerint*. scilicet suo vitio: *Id quod deterius*. scilicet ponit, scilicet in remedium, quia inebriatis confert plus debile vinum, vel ne fiat dispendium et amplius incommodum: perditio enim est, et periculum dare bonum vinum inebriatis. *Tu autem*. scilicet sponse: *Seruasti bonum*. continuando largitatem: Glossa vero exponit spiritualiter de homine carnali: et de hoc in collatione. Quærit Chrysostomus, quare non fuit hoc miraculum reuelatum alijs conuiuãtibus. Item, quare non narratur hic de responsione sponsi ad architriclinum. Et ad primum respondet, quòd monstrationem et cognitionem huius miraculi seruauit Christus, vsque in futuro tempore, post reliquorum signorum demonstrationem: ex cuius cognitione regulus rogauit Christum, vt sanaret filium, infra. Alij autem hic conuiuantes non valebant conspicere miraculum, vt dictum est. Discipuli autem perceperunt, vnde et in eum crediderunt. Et ex hoc infra eodem: *Crediderunt in eum discipuli eius*. Ad aliud respondet Chrysostomus, quòd euangelista festinans ad interiores res, tangens hoc solum transcurrit, scilicet non ad hoc respondens: quod vero necessarium erat, hoc erat dicere scilicet, quoniam aquam fecit vinum, et bonum vinum. Quærunt aliqui hic, ex quo nonnulli conuiuantes in his nuptijs fuerunt ebrij, vt ait Chrysostomus: qualiter filius Dei fuit cum eis in conuiuio, cum dicatur: Noli esse in conuiuio potatorum. Item quæritur tum etiam, an ebrietas semper sit peccatum, et in quo casu est peccatum, et in quo excusabile. Et ad primum respondendum, vt supra, quòd Christus dignatus est comedere cum eis, et bibere, ut sanaret eos, quoniam non est opus valentibus medicus. Et quia in Cana Galilææ erant piscatores, et homines rusticani, ideo credendum est, eos magis fuisse ebrios ex desuetudine bibendi vinum, vel ex præcipitatione, vel ex infirmitate, vel ex ignorantia virtutis vini, quàm ex studio bibendi. Ad aliud respondetur consequenter, quòd in ebrietate sunt tres gradus, sumendo eam large. Prima enim ebrietas est ad rationis aliqualem obnubilationem. Secunda est ad organorum et cordis aggrauationem et disturbationem. Tertia est ad rationis subuersionem et membrorum et organorum ligationem. Prima dicitur esse venialis, nisi forte ratione circumstantiæ ex parte personæ, vel officij vel temporis, sicut in sacerdotibus legalibus, tempore sui officij. Vbi cum prohibetur sacerdotibus bibere vinum, tempore quo debebant intrare tabernaculum testimonij. Ebrietas vero secundo modo est periculosa propter quod ait Saluator: Non grauentur corda vestra crapula et ebrietate. Tertia vero, quæ sobrietatem subuertit, mentem peruertit, vt non intelligat quæ agit, videtur esse mortale peccatum, quantum est de se, si scienter et studiose se quis inebriauerit, et inebriantibus isto modo, comminatur scriptura pœnam æternam. Cui væ? cuius patri væ, *et cetera*. Nonne his qui commorantur in vino? Et væ qui potentes estis ad bibendum vinum, *et cetera*. Et nota circa istud miraculum dicta Augustini. Vbi ait, quòd nõ solum tunc vertit Dominus aquam in vinum, sed continue, vt patet in vitibus, quæ producunt vinum ex aqua imbibita, sed quotidiana miracula assiduitate vilueruntur. Et ibi bene de hoc. Itẽ ad nuptias venit Christus propter hæreticos prohibentes nubere, et vt coniugalis castitas firmaretur. Et ostenderet sacramentum nuptiarum, in quibus ipse sponsus erat, cuius personam ille sponsus gerebat. Item, vt ait idem Augustinus: Omnis prophetia, qua non intelligitur Christus, aqua est, vt inducit ipse exemplo: mutatur autem in vinum, quando Christus intelligitur et sapit, quod non sapiebat, inebriat quod non inebriabat. Bonum enim vinum, Euangelium Christi. Hęc Augustinus. Quod quidẽ Euangelium germinat virgines. Sex vero hydriæ significant sex ætates, vt dictum est: in quibus non defuit prophetia, et illa tempora, quasi sex articulis distincta, ut vasa inania fuerunt, nisi a Christo implerentur. Hæc similiter Augustinus. Moraliter autem per sex hydrias possunt significari sex necessaria mentibus purificandis, quorum prima hydria est compunctiua contritio, quæ purgat, vt ait Propheta: Lauabo per singulas noctes lectum meum. Et de hoc in figura: Rebecca descendit ad fontem et impleuit hydriam aqua, *et cetera*. Scilicet lacrymarum. Secunda hydria, confessio mundans, in Psalmo: Dixi confitebor

Margin notes (left): Cur fertur vinum architriclino. Obiectio. Architriclinus. — *Chrys. hom. 21. in Ioã. post mediũ. tom. 3.* — *Ibidem.* — Ministri qd significarẽt. — *Psal. 17. b* — *Isai. 12. b* — *Chrys. hom. 21. in Ioan. post mediũ. tom. 3.* — Homo. *Cic. de Offic. li. 1. c. de tribus.* — *Act. 28. a* — *Ioan. 1. a* — *Chrys. hom. 21. in Ioã. ante med. tom. 3.*

Margin notes (right): *Ioan. 4. f. g* — *Ibidem.* — *Ibidem.* — *Prou. 23. c* — An ebrietas sit peccatũ semper. — *Mat. 9. b* — Tres gradus in ebrietate. — *Leuit. 10. b* — *Luc. 21. g* — *Prou. 23. d* — *Isai. 5. e* — *Aug. tract. 9. in Ioan. prope prin. tom. 9.* — Christus, quare venit ad nuptias. *Ibid. post pauca.* — *Ibidem.* — Bonum vinum Euangeliũ Christi. — *Zach. 9. a* — Sex hydriæ quid. — Per sex hydrias sex necessaria. — *Psal. 6. b* — *Gen. 24. b. c* — *Psal. 31. b*

[*Ibidem. e*] fitebor iniustitiam meam, de qua in figura. Rebecca effudit hydriam in canalibus, quod est euomere peccatum de conscientia. Tertia est pia eleemosynarum largitio: [*Luc. 11. f*] Date eleemosynam, et omnia munda sint vobis. [*Gen. 24. c*] Idem in Genesis in figura deposuit hydriam et dedit ei potum. Quarta est constās iniuriarum remissio, et perpessio: hac enim purgatur peccatum: [*Luc. 6. c*] Dimittite et dimittetur vobis. Cumq. confregissent hydrias [*Iudic. 7. f*] tenuerunt lampades, *et cetera*. Hydrias confringunt, qui non reputant iniurias et contemnunt. Quinta est exercitium pœnitentialis laboris, quod similiter purgat a peccato, et de hac in figura. [*Gen. 24. c*] Quòd Rebecca egrediebatur, habens hydriam in scapula, idest strenuum laborem in sustinentia. Sexta est obseruatio diuinæ legis et prædicationis, quæ purgat: [*Ioan. 15. a*] Mundi estis propter sermonem meum. Et de hac hydria in figura: [*Gen. 24. c. d*] Da mihi de hydria tua. Et sequitur, bibe Domine, *et cetera*. qui enim est impletus diuina doctrina, debet eam alijs propinare. Sed istæ hydriæ non continent, nisi aquas insipidas, si Dominus non conuertit in vinum amoris, et deuotionis. [*Cant. 5. a*] Bibi vinum meum cum lacte meo. Binæ metretæ [*Metretę binæ.*] sunt amor Dei et proximi. Tres vero metretæ sunt virtutes tres Theologicæ, quæ sunt tres panes, de quibus: [*Luc. 11. a*] Accommoda mihi tres panes. Vel per sex hydrias [*Sex hydriæ sex opera misericordiæ.*] possent figurari sex opera misericordiæ, vt patet consideranti. De quattuor vero hydrijs, de quibus dicitur: [*3. Reg. 18. e*] Implete quattuor hydrias aqua, patet, quòd significant quattuor affectus animæ, [*Quattuor affectus animæ signantur quattuor hydrijs.*] qui sunt implendi influentijs diuinis. Vel possunt significare aliquas de prædictis hydrijs, vt potest patere consenti. Et sequitur vltimum scilicet ordinis signorum subiunctio. Ibi: *Hoc initium signorum*. Sed qualiter ait hoc? quia per stellam duxit Magos ad se, sicut per signum: [*Mat. 2. b*] ergo istud non fuit initium signorum. Et ad hoc respondet Chrysostomus, [*Chrys. hom. 22. in Ioan. ante med. tom. 3.*] quòd hoc fuit initium signorum post baptismum scilicet: *Et manifestauit gloriam suam*. Deitatem latentem ait Glossa. Sed qualiter hoc: *Et crediderunt*, quia neque multi attenderunt miraculum sed ministri, architriclinus, et sponsus, sicut opponit Chrysostomus. [*Ibidem.*] Et respondet, quòd postea audierunt miraculum, in illo enim die non omnes sciuerunt: *Manifestauit tamen gloriam suam*, quia et post audierunt: *Et discipuli in eum crediderunt*. Vt dicitur hic scilicet qui antea mirabantur. Sed qualiter ait crediderunt discipuli, ex quo prius crediderant? Et ad hoc respondet Augustinus. [*Aug. de concord. Euãg. lib. 2. c. 17. tom. 4.*] Quòd discipulos hic debemus intelligere, qui erant futuri discipuli, quia discipuli erant, quando hæc conscripta sunt. Sed quæritur quo modo fecit hic signum siue miraculum, cum hoc diminuat meritum fidei, infra: [*Ioan. 4. g*] Nisi inquit signa videritis, non credetis. Ad istud respondet Chrysostomus, [*Chrys. hom. 22. in Ioan. ante med. tom. 3.*] quòd tunc maxime necessarium fuit signa facere, quando deuoti et attendentes, his quę fiebant manifeste aderant. Sed tunc quęritur de hoc quod supra. Sine signis, idest miraculis [*Ioan. 1. f*] in eum crediderunt. Et ad hoc respondet Chrysostomus, [*Chrys. ibid.*] quòd doctrina et Prophetia aliquando erat sufficiens admirationem imponere audientium animabus, et suadere cum affectione, attendere et credere. Sed tunc quæritur quare aliquando denegat signa facere, aliquando propter peruersitatem conuersantium in locis illis. Et ex his patet, quòd aliquando faciebat signa ob deuotionem assistentium, aliquando omittebat facere, quando doctrina et prophetia sufficiebant: aliquando denegabat ob peruersitatem habitantium siue inquirentium signa. Et sequitur secunda principalis capituli. [*Secunda principalis capituli.*] Ibi: *Post hæc descendit*, et cetera, in qua narrantur de descensu suo Capharnaum, vbi narratur suus descensus, et de mora ibidem, ait ergo: [*Chrys. hom. 22. in Ioan. ante med. tom. 3.*] *Post hæc*, et cetera. Sed quæritur, ex quo erat ibi parum moraturus, et Hierosolymam festinaturus, quare illuc descendit. Et ad illud respondet Chrysostomus, quòd ideo descendit, vt matrem, et

A fratres, non vbique secum contrahat. Adiuit ergo illuc, et parum ibi contrahens tempus propter honorem, qui erat ad matrem, eam restaurans, idest consolans et delectans, rursus autem assumit facere miracula, et ideo ascendit Hierosolymam. Sed quæritur quare non fecit ibi signa vel miracula. Et ad hoc Chrysostomus quod illi, qui habitabant illam ciuitatem, [*Ibidem.*] valde erant corrupti: Capharnaum, *et cetera*. [*Mat. 11. c*] Et sequitur vsque enim infernum descendes. Item quæritur qualiter ait: *Fratres eius*, cum fuerit vnigenitus et patris et matris. Et ad hoc respondet Augustinus. [*Aug. tract. 10. in Ioã. ante medium tom. 9.*] Quòd fratres erant cognati Mariæ, eo modo, quo Abraam et Lot dicebantur fratres, et Iacob et Laban: [B] *Et ibi manserunt non multis*, et cetera, propter vicinitatem Paschæ, prout postea subdit, [*Gen. 14. c*] nec iste descensus Capharnaum, qui fuit ante Pascha, [*Gen. 27. g*] est idem cum illo descensu, de quo Lucas, [*Luc. 4. e*] vt patet ab Augustino. [*Aug. de cõcor. euang. lib. 2. c. 42. tom. 4.*] Et patet secundum Glossam, quod iste descensus significauit descensum filij Dei in mundum. Moraliter vero significat descensum filij Dei in animam sanctam. Capharnaum enim interpretatur villa pulcherrima vel ager benedictionis eius mater [*Descensus Capharnaũ quid significet.*] est humilitas, obedientia, fratres et discipuli gratuitæ virtutes, qui concomitantur ipsum Iesum. [C] Quicumque fecerit voluntatem patris mei, hic mater, et soror, et frater. [*Mat. 7. c*] Ioannes item: Si quis diligit me, *et cetera*. [*Ioan. 14. c*] Sequitur: Ad eum veniemus, *et cetera*. Et sequitur tertia pars principalis capituli de ascensu in Hierosolymam. [*Tertia pars principalis capituli.*] Ibi: *Et prope erat Pascha*. Et illa in duo. Primo de ipso et de factis ibidem. Secundo, narratur de inquisitione Iudæorum ab ipso. Ibi: *Responderunt*. In prima tria. Primo ipsius ascensus et curę eius præmissio. Secundo facti ibidem specificatio. Ibi: *Et inuenit*. Tertio recordationis discipulorum de facto subiunctio. Ibi: *Recordati*. Ait ergo: *Et prope erat Pascha*. Scilicet primum post baptismum suum. [D] Vnde Chrysostomus: [*Chrys. hom. 22. in Ioan. ante med. tom. 3.*] Ascendit, vt ostendat, quoniam ante paucos dies Paschæ baptizatus est. Idem Magister in historijs. Et quia Pascha erat, ascendit adimplens legem, de qua Exodi. [*Exo. 25. e*] Tribus uicibus festa celebrabis, *et cetera*. Vnde Glossa docet nos seruare statuta Ecclesiæ, ad quam uenimus. Et sequitur secundum: *Et inuenit in templo*, idest in atrio templi, nomine tamen templi appellatur: *Inuenit*, inquam uendentes. Et de his quæ uendebantur et qua causa uendebantur, Magister in historijs super illud Matthæi. Eijciebat omnes uendentes, *et cetera*. [*Mat. 21. b*] In porticibus templi, inquit, hostias uendebant, [E] ne uenientes de longinquo nihil offerrent, si hostias præsto non haberent. Et ibi bene de hoc. Sed quæritur, qualiter narrat hic de ista eiectione, cum Matthæus narrat de eiectione uendentium in templo ante passionem. [*Mat. 21. b*] Et ad hoc respondet Chrysostomus, ubi supra: [*Chrys. ibid. paulo post.*] Hæ eiectiones non fuerunt secundum idem tempus, sed hæc fuit in initijs operum Christi. Illa uero ante passionem. Et enumerat ea, quæ uendebantur scilicet: *Boues et oues*, quos offerebant diuites: *Et columbas*, quas offerebant pauperes secundũ legem: *Et Nummularios*, scilicet accommodantes pecuniam sub cautione: nam prohibitum erat dare ad usuram. [*Leuit. 5. b*] [F] Tamen tales parua munuscula accipiebant, licet non numeratam pecuniam, palliantes suam usuram. Ideo dicitur: Violabant me ad populum meum, [*Ezec. 13. d*] propter pugillum hordei, et fragmen panis. Et: Vsuram et superabundantiã non accipies. [*Ezec. 22. e*] Et ad ostensionem zeli magni ipsius subdit: *Et cum fecisset flagellum*, ad litteram: *Eiecit*, et cetera. Vnde Chrysostomus: [*Chrys. ubi supra.*] Non solum uerbis et increpationibus contentus, sed flagellum faciens, eiecit eos. Et subditur ratio huius eiectionis. [*Ratio eiectionis.*] Ibi: *Auferte ista hinc*, et cetera, idest de tam sacro loco: *Et nolite facere domum*, et cetera, idest templum cultui diuino mancipatum: *Domum negotiationis*, uendendo et emendo, sicut ipsi faciebant. Sed quæritur, ex quo non erat magnum peccatum, si uẽdebant in templo,

 quod

quod emebatur, ut offerretur quare eiecit istos. Item uendebant, quæ opus habebant homines in sacrificijs temporis: et quæ honeste emuntur, non illicite uenduntur, ubi ait Augustinus: ergo ut prius. Et ad istud respondet Augustinus. Quod ad hoc figura erat illud. Inde enim eiecit Dominus omnes, qui sua quærebant. Ideo non passus est domum orationis fieri domum negotiationis, et si negotiationis domus non debet fieri domus Dei: potationis debet fieri? quasi dicat: Non. Quid ergo faceret, si ebriosos ibi inueniret? Hæc Augustinus. Item quæritur iuxta Chrysostomum, quare sic istos eiecit, et quare cum tanto conatu, quòd fecit flagellum ad eijciendum? Ad hoc respondet, quòd quia debebat in sabbato curare et multa alia facere, in quibus videbatur Iudæis esse legis transgressio, vt non videretur Deo contrarius. Ideo ob suspicionis directionem fecit. Hæc ille. Ad aliud respondet, quòd ideo non est contentus sermonibus, vt ostendat se hoc facere non sicut hypocrita vel hypocrisim simulans: in quo enim erat multa plebis irrationabilitas, non erat hypocrisim simulātis in pericula se proijcere, sed omnia pati eligentis, pro bono ornatu domus Dei. Ideo non dixit, domum suam, sed domum patris mei. Ad ostensionem ergo, quòd non fuit contrarius Deo, nec quòd simulans hypocrisim eiecit eos de templo, dicto modo. Sed adhuc quæritur, quare hic loquitur mitius in ista eiectione, quàm Matthæus: hic enim ait: *Nolite facere domum negotiationis*. Ibi autem ait: Fecistis eam speluncam latronum. Ad istud respondet Chrysostomus, quòd in principio signorum non ita vehementer, sed remisse increpatione vtitur: ideo tunc post signa et documenta acrius loquutus est. Sed quæritur, cum adhuc non esset multum notus, nec fama sua diuulgata, qualiter permiserunt eum prædicta facere tam authentice sine contradictione? Et ad istud respondendum secundum Magistrum in historijs supra Matthæum: Tradunt, inquit, quidam, quia fulgur radiosus egrediebatur ex oculis ipsius, quo territi Sacerdotes et Leuitæ non poterant ei resistere, et ideo permiserunt eum sic facere. Aliter respondet Chrysostomus, quòd non resistunt neque arguunt, sicut infra, quando dixerunt: Dæmonium habes: quia viderunt se iure increpatos. Et vt patet hic ad litteram, templa Dei sunt veneranda, et ea, quæ sunt negotiationis voluptatis, cupiditatis, contentionis, ex eis eijcienda. Vnde Magister in historijs super Matthæum vbi supra. Hic recte faciunt qui ceras factas in Ecclesia vendi non permittunt, nisi inquit, pro mysterio hoc fecerit Dominus. Et hoc quia est domus orationis. Vt enim ait Augustinus loquens de Ecclesijs, nihil turpe ac flagitiosum spectandum aut imitandum proponitur, vbi veri Dei aut præcepta insinuantur, aut miracula narrantur, aut dona laudantur, aut beneficia postulantur. Quid autem significatur per vendentes et ementes boues. Et sic de alijs Augustinus multum, et in Glossa pro parte: ipsi enim sunt, qui quærunt, quæ sua sunt, et totum habent venale. Columbas enim vendunt, qui dicunt se dare Spiritum sanctum pretio honoris sui. Similiter boues vendunt, qui laborem prædicationis similiter pro pretio temporali vendunt: Oues vendunt, qui plebem diabolo vendunt, et hoc faciunt, vt accipiant honores et laudes, non vt conuertantur ad veritatem. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et est in Glossa pro parte. Quòd ergo flagellum fecit, figura est secundum Augustinum, quia sermo eius flagellatur, secundum illud Psalmi: Congregata sunt in me flagella, et ignoraui: flagellatus est flagellis Iudæorum, flagellatus est blasphemijs falsorum Christianorum, nec ipse præcepit illis, qui ab eis erat flagellandus, signum nobis ostendit, quia vnusquisque in peccatis suis textem sibi facit, addendum peccatum peccato, et quia sic illi faciebāt huius signum fecit, illud scilicet flagellum, et cetera: Væ, qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis: Iniquitates suæ capiunt impium. Et sequitur tertium scilicet recordationis discipulorum specificatio, ibi: *Recordati*. hoc viso, ait Glossa: *Quia scriptum est, zelus*. et cetera. Et in hoc quòd ait: *Comedit*. et cetera. Vocatur vehementia zeli: quod enim comeditur, quasi in comedentem vertitur, et vita illius ac regimine agitur. Et de hoc Augustinus bene: Qui, inquit, comeditur zelo domus Dei, omnia quæ ibi videt peruersa satagit corrigi, cupit emendari, si emendare potest, non quiescit, si non potest, tolerat, gemit: et ibi multum et bene de hoc. Vnde ad imitationem Christi eius membra et spiritualiter præsidentes et prædicantes debent comedi zelo Dei, id est, inflammari, et illo agi et regi. Vnde Augustinus ibi: Si in domo tua, ne quid peruersum sit, satagis, in domo Dei vbi salus proposita est, debes pati quantum in te est, si quid peruersum ibi vides? quasi dicat: Non. Et sequitur, prohibe quos potes, tene quos potes, terre quos potes, blandire quibus potes, noli quiescere. Ac demum: Nolite quiescere lucrari animas Christo, qui estis lucrati a Christo. Hæc ille. Et ibi bene de hoc: O filij æmulatores legis estote, et ibi enumerat exempla patrum. De hoc dicitur: Sume tibi sartaginem ferream, *et cetera*. Secundum Gregorium. Nullum omnipotenti Deo sacrificium tale est, quale zelus animarum: debet tamen zelus esse regulatus recta scientia, ne contingat illud: Aemulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. Vnde Bernardus: Quo feruidior est zelus, eo magis scientia est necessaria, et idem: Dilectio et cognitio sunt necessaria cum zelo: ista ne inflet, illa ne erret: tali zelo debent esse feruidi electi Dei, exemplo sanctorum Patrum, Phinees et aliorum. Coram enim Catone nullus erat ausurus peccare, ait Seneca. Et sequitur illa pars, in qua de interrogatione Iudæorum a filio Dei, ibi: *Responderunt ergo*. Et ibi quattuor. Primo ipsa interrogatio. Secundo Christi responsio, ibi: *Respondit*. Tertia iterata eorum interrogatio, ibi: *Dixerunt*. Quarto, temporis, quo fuerunt discipuli recordati dictorum Christi, specificatio, ibi: *Recordati*. ait: *Quod signum ostendis*. et cetera. Et in hoc patet eorum insania. Vnde Chrysostomus. Signo, inquit opus erat? quasi dicat: Non, vt ea quæ male fiebant cessare faceret, et domum eriperet a tanta verecundia. Zelum enim talem pro domo Dei accipere, nonne maximum signum virtutis Dei erat? Hæc ille. Sed quæritur, quare petebant signum, ex quo erant inuidi, et facere signum esset ad eorum cōfusionem? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd a turpi lucro suo interciso, id est, ablato dolentes erant: et ideo opinantes eū prohibere scilicet a priori facto, sic petierunt. Sed quæritur tunc, quare non fecit aliquod signum ad eorum confusionem? Et ad hoc respondet idem, quòd propter vltimam eorum insensibilitatem et dolosam mentem nullum signum fecit: Generatio adultera signum quærit: sed non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ. Et ibi manifestius ait euāgelista, hic autem magis enygmatice propter mentem eorum perniciosam. Hęc Chrysostomus. Et sequitur respōsio Christi: *Respondit Christus, soluite templum hoc*, et cetera. Sed qualiter ait imperatiue? cum ipse loqueretur de templo corporis sui, non debuit imperare eis soluere templum. Et ad hoc respondet Glossa, quòd istud fuit prophetia: non enim imperat, sed quasi diceret: Vos soluetis scilicet in passione, et ego excitabo in resurrectione. Et proprie loquitur: *Excitabo*. quasi de somno, ob breuitatem temporis ante resurrectionem, secundum illud Psalmi: Ego dormiui et soporatus sum: vnde dicitur: Tertia die suscitabit nos. Et occasione istius verbi, sicut creditur, sumptum fuit illud falsum testimonium Iudæorum dicentium: Dixit: Possum destruere templum Dei, et post triduum ædificare illud.

Margin notes (left column): *Aug. tract. 10. in Ioā. ante med. tom. 9.* — *Ibidem.* — *Chrys. hom. 22. in Ioan. ante med. tom. 3.* — *Mat. 21. b* — *Chrys. ibid.* — *Ioan. 7. c* — *Mat. 7. c* — *Aug. de Ciuit. Dei lib. 2. c. 28. to. 5.* — *Aug. tract. 10. in Ioā. tom. 9.* — *Ibid. ante med.* — Cur flagellum fecit. — *Psal. 34. b*

Margin notes (right column): *Isai. 5. c* — *Prou. 5. d* — *Augu. vbi. tract. post med.* — Zelus qualis esse debeat. — *Ibidem.* — *1. Mac. 2. f* — *Ezec. 4. b* — *Greg. in Ezech. lib. 1. hom. 12. post med.* — *Rom. 10. a* — *Bern. super cāt. ser. 49. ante med.* — *Bern. hom. 49.* — Cato. — *Senec. de cō sol. ad Marciam c. 20. circa med.* — *Chrys. hom. 22. in Ioā. circa med. to. 3.* — Cur peterent signum Iudæi. — *Ibidem.* — Cur signum non fecerit Dominus. — *Mat. 12. e* — *Psal. 3. b* — *Osee 6. a* — *Mat. 26. f*

Section letters in the inner margin: A, B, C, D, E, F

Iud. Et nota quòd istud verbum posset esse conueniens thema tempore passionis vel resurrectionis: in quo figurantur quattuor. Quorum primum est sacri corporis filij Dei singularis et dedicata sanctitas. Ibi: *Templum*. In sole enim posuit tabernaculum suum: vnde figuratur per templum Salomonis, in quo erant omnia, quasi de auro, vel aurea. In quo notatur immaculata sanctitas. Istud enim templum sacrum erat, illud tabernaculum non manu factum. Secundo figuratur passionis vniuersalitas. Ibi: *Soluite*, id est soluetis, quod enim soluitur vndique deligatur, et dilaceratur, et eius compago dissipatur. Sic fuit de Sacro corpore Domini, quando clauis confodiebatur et perforabatur. In figura conscidit me vulnere super vulnus. Et destruxit me vndique et pereo. Et sequitur: Fecerunt sibi viam per me, et obsederunt in gyro tabernaculum. Tertio figuratur eiusdem inuicta potestas in resurgendo. Ibi: *Excitabo illud*. In quo notanda æqualitas potestatis filij cũ patre. Vnde Augustinus: Quo modo suscitat pater sic et filius. Potestatẽ habeo ponendi animam meam et iterum sumẽdi illam. Quarto figuratur veritas mortis, et velocitas resurrectionis. Ibi: *Tribus diebus*, et hoc scilicet ad manifestandam veritatem mortis et in resurgendo virtutem potestatis. Erit filius hominis in corde terræ tribus diebus. Qualiter autem fuerunt tres dies, et tres noctes, Augustinus bene: Quòd primus dies a parte extrema totus annumeratus. Similiter tertius a parte prima et ipse totus: medius autem absolute totus. Et sequitur: Ab hora mortis vsque ad diluculũ resurrectionis fuerunt quadraginta horæ, vt congrueret vita sua super terram illi numero ad insinuandum mysterium perfectionis. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et sequitur tertium, scilicet iterata interrogatio Iudæorum, dixerunt ergo Iudæi: et *Quadragintasex annis*, et cetera. Sed quæritur, qualiter ait: quòd tot annis fuit templum ædificatum, cum in sex annis fuerit ædificatum templum, et septimo consummatum fuerit, vt patet. Videtur enim quòd sit contradictio. Et ad istud respondendum, quòd primum templum fuit ædificatum in sex annis, vt dictum est, hic vero loquitur de templo reædificato sub Zorobabel, cuius ædificatio fuit incœpta primo anno Cyri Regis: sed impedientibus bellis, tot annis fuit perfecte ædificatum, vt patet. Et de hoc in Glossa: sed contra hoc est illud quod ait Chrysostomus: quòd in viginti annis fuit consummata mensura ædificationis prioris templi. Et ad istud est respondendum, quòd vis est facienda in hoc quod ait: *Consummata*, numerat enim Chrysostomus, et ædificationem templi et ædificationem domus Regiæ, quæ tredecim annis est ædificata, vt patet. Quasi ergo dicerent Iudæi impossibile est, loquẽtes ad Christum, te excitare tot diebus templum ædificatum tot annis: *Sed ille dicebat de templo corporis*, vt enim ait Augustinus. Ille spiritualiter loquebatur, sed illi caro erant, et vt caro sapiebant. Sed quæritur de Glossa, et est Augustini, qui hæc exponit, quæ Glossa ait: Quòd quadragintasex diebus corpus Christi, vt cuiuslibet hominis in ventre matris per omnia membra formatur: sed videtur quòd hoc non fuerit ad propositũ, quia Christus fuit conceptus ex Spiritu sancto. Alia corpora humana fuerunt concepta ex seminibus commixtis, vt patet supra vbi dicitur: Non ex sanguinibus, *et cetera*: ergo non est simile de corpore Christi et de alijs corporibus humanis. Item ipse Christus a primo instanti conceptionis fuit perfectus vir: Femina circumdabit virum. Ergo vt prius. Et ad istud respondendum secundum Magistrum in historijs, secundum hunc numerum conuenisse perfectioni corporis Dominici, quantum ad maiorem distinctionem. Vnde corpus perfici, potest intelligi dupliciter: vel organizatione, vel magnitudine sine mole: omnia enim alia corpora humana concepta ex seminibus permixtis perficiun-

Quattuor hic figurantur. *Psal. 18. a* Immaculata sanctitas. *3. Reg. 7.* *Hebr. 9. c* Passionis vniuersalitas. *Iob 16. c* *Iob 19. b* Inuicta potestas in resurgendo. *Aug. tract. 20. in Ioã. post mediũ. to. 9.* *Ioan. 5. d* *Ioan. 10. d* Veritas mortis. *Mat. 12. f* *August. de Trin. lib. 4. c. 6. in prin. tom. 3.* Quæstio de ædificatione templi. *3. Reg. 6. d* *Chrys. hom. 22. in Ioã. post mediũ. to. 3.* *3. Reg. 7. a* *3. Reg. 9. b* *Aug. tract. 10. in Ioã. post mediũ tom. 9.* *August. de Trin. lib. 4. c. 5. tom. 3.* *Mat. 1. d* *Ioan. 1. b* *Hier. 31. d*

A tur vtroque modo, prout ait Augustinus. Qui ait: Conceptio humana sic procedit, quòd in primis sex diebus, lactis quasi habet similitudinem, sequentibus nouem conuertitur in sanguinem, duodecim diebus solidatur, reliquis diebus formatur vsque ad perfecta lineamenta. Et ibi bene de hoc. Corpus vero Christi, in primo instanti fuit organizatum complete, tamen mole et magnitudine membrorum spatio dierum perficiendum. Ideo numerus prædictus non est dicendus conuenire sacro corpori Christi, quantum ad distinctionem, sicut alijs corporibus; sed eo modo, quo dictum est.

B In instanti enim primo conceptionis completum et organizatum fuit corpus Dominicum et verbum vnitum. Quærit Chrysostomus, quare non dedit eis signum. Et respondet vt prius, quòd ideo non dedit, scilicet propter eorum dolosam mentem. Item quærit, quare non soluit eis ænygma de templo. Et cum dicatur: Qui sophistice loquitur odibilis est; videtur quòd non debuit eis ita loqui, quasi sophistice, quasi æquiuocando templum. Et ad primum respondet Chrysostomus, quòd sermonem non suscepissent, licet exposuisset eis de templo corporis sui. Si enim inquit, discipuli neque

C sufficienter curant intelligere quod dictum est, multo magis nec turbæ. Ad aliud respondendum, quòd aliud est loqui sophistice, aliud ænygmatice; quia loqui sophistice est loqui ad deceptionem: loqui vero ænygmatice est ad occultationem mysteriorum malis et indignis, vel ad exercitationem bonorum ad inquirendam intelligentiam in mysterijs. De mysterio autem istorum dierum scilicet quadragintasex in Glossa, et in Homelia. Et sequitur quartum, specificatio temporis, quo discipuli fuerunt recordati præmissi ænygmatis: *Cum ergo resurrexisset*, et cetera: *Recordati*, et cetera. Aperuit illis sensum vt

D intelligerent scripturas. Ideo sequitur: *Crediderunt scripturæ*, in qua præfigurata Christi resurrectio, sicut in euomitione Ionæ de ventre piscis: *Et sermoni*, quem dixit de resurrectione: Erit filius hominis in corde terræ. Sed quærit Chrysostomus, qualiter discipuli hoc nescierunt, quoniam eum suscitari oportebat a mortuis. Et ad istud respondet: quoniam spiritus nondum erat, scilicet datus, vt dicitur infra. Ideo continue audientes sermones de resurrectione, nihil intelligebant: alienum enim et præter opinionem erat, quod dicebatur. Ideo ait Petrus Christo, loquenti de passione: Propitius

E esto tibi. In primis ergo hunc sermonem conuelatum per experientiam, scilicet resurgendo ad veritatem duxit, postea dedit tantam spiritus gratiam, vt omnia susciperent. Et sequitur: postea enim vitam ostenderunt præclaram et multam philosophiam et magnos labores, et deriserunt præsentem vitam et nihil existimauerunt humana. Sed superiores omnibus facti sunt, et sicut Aquilæ leues alte volantes per opera ad ipsum adierunt cælum. Hæc ille. Et ibi bene de hoc infra: Cum exaltatus fuero omnia traham ad meipsum, *et cetera*, vel vt ait Augustinus: Quòd in alijs locis scri-

F pturarum euidenter apparet, discipulos omnes appellatos, qui ab eo discerent, quod ad vitam æternam pertineret. Hæc ille. Non ergo solum vocat discipulos, scilicet Apostolos forte, sed alios sequentes eos. Et sequitur vltima pars capituli, in qua narratur de credulitate multorum in eum, et illa in duas: Primo de credulitate multorum communiter: Secundo de aduentu Nicodemi, et eius credulitate. Ibi: Erat autem homo. Ait ergo: *Cum autem esset in Hierosolymis in Pascha*, et cetera, cuius solemnitas celebrabatur septem diebus: *Multi crediderunt*. Non scilicet perfecte. Sed: *Videntes signa*. Vt enim ait Chrysostomus: Grossiores quidem signa trahebant, rationabiliores vero pro-

August. 83. quæst. q. 56. to. 4. Conceptio humana. *Chrys. hom. 22. in Ioã. post mediũ. tom. 3.* *Eccl. 37. c* *Chrys. ibid. paulo post.* Loqui ænygmatice quid sit. *Luc. 24. g* *Iona 2. b* *Mat. 12. f* *Ioan. 7. f* *Mat. 16. d* *Ioan. 12. e* *Aug. de cons. euang. lib. 2. c. 17. post mediũ. tom. 4.* Vltima pars capituli diuiditur in duas. *Ioan. 3. a* *Leuit. 23. a* *Chrys. hom. 23. in Ioã. prope prin. tom. 3.*

phetiæ, infra: Nisi signa et prodigia videritis non credetis. Et licet ita esset: *Ipse Iesus non credebat semet ipsum eis*. Sed qualiter hoc, videtur ex quo in eum crediderant, quod ipse debuisset se credere eis: sicut enim quærit Augustinus. Item cum haberet potestatem ponendi animam, et iterum sumendi eam infra. Non oportuit, quin semetipsum crederet eis. Item infra: Nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora eius. Ergo vt prius. Et ad hoc respondet Augustinus dicens: An forte non credebant et fingebant se credidisse, et quasi idem in Glossa, quæ ait: Nondum erant digni, quibus se crederet Iesus, et familiariter cohabitaret: non ergo vel propter timorem vel dubitationem a parte ipsius non credebat se eis, sed propter eorum indignitatē et credulitatis fictionem et imperfectionem. Et ideo sequitur: *Eo quòd ipse nosceret omnes*. Et ita sciebat eos infirmiter credere, ait Glossa. Vnde Augustinus: Plus nouerat artifex, quid esset in opere suo, quàm ipsum opus quid esset in semetipso: sic Creator nouerat, quòd creatus homo non nouerat. Idem Chrysostomus vbi supra, ea quæ in corde hominum scire est eius, qui plasmauit corda: Deus intuetur cor. Et alibi: Omnia videt oculus eius. Et: Ego Dominus scrutans corda et probās renes. Et: Omnia sunt nuda et aperta oculis eius: ideo sequitur: *Quia ei opus non erat. Ipse enim sciebat quid esset in homine*. Nouit enim eorum, idest, hominum ineffabilia omnia: manifeste ait Chrysostomus, vbi supra. Et in hoc patet salutare exemplum hominibus, non credendi, neque committēdi se omnibus, qui fingunt se esse amicos. Vnde Chrysostomus vbi supra: Sic nos non in his, qui simpliciter sunt amici, idest, apparenter et nomine tenus, sed in proprijs amicis confidamus: Vnusquisque a proximo se custodiat. Et: Nolite credere amico, *et cetera*. Item ex quo Deus nouit omnia, quæ sunt in homine, ob talis iudicis maiestatem, ob talis testis inflexibilem veritatem: Ipse enim est iudex et testis. Ob talis dominatoris in corde habitantis sanctitatem, et immunditiarum ab eo odibilitatem: Mundi enim sunt oculi tui, ne videas malum, et respicere ad iniquitatem non poteris. Necesse est vt homines mundent corda sua. Vnde Boetius: Magna vobis est, si dissimulare non vultis, necessitas indicta probitatis, cum ante oculos agitis iudicis cuncta cernentis, propter quòd ait Propheta: Prouidebam Dominum in conspectu meo semper.

Ioan. 4. g — Ioan. 10. c — Ioan. 8. c — Aug. tract. 11. in Ioā. prope prin. tom. 9. — Ibid. post aliqua. — Chrys. hom. 23. in Ioan. non longe a prin. to. 3. — 1. Reg. 16. b — Eccl. 23. b — Hier. 17. h — Hebr. 4. d — Chrys. ibid. — Ibidem. — Hier. 9. b — Mich. 7. b — Hier. 23. f — Abac. 1. d — Boet. de con sola. Philos. li. 5. pros. 6. in fi. — Psal. 15. b

CAPVT TERTIVM.

Cōtinuatio capitis, et sensus.

ERAT *homo ex Pharisæis*. Præmisso ascensu Domini in Hierosolymam, et enarrata multorum in ipsum credulitate, hic narratur de aduentu Nicodemi et eius credulitate, vel, vt alij continuant, præmissa manifestatione filij Dei per miraculum in operibus conditionis; hic eius manifestatio per documenta regenerationis et etiam per opera. Et hoc in duas partes. Primo, de manifestatione sua ipsis Iudæis. Secundo, de manifestatione sua ipsis Samaritanis. Infra: Vt ergo cognouit Deus. Prima scilicet istud capitulum in duas. Primo, de documentis Saluatoris ipsi Nicodemo: et de mutua collatione et eius instructione. Secundo, de transitu eius in Iudæam, et de opere regenerationis, eo quòd ibi baptizabat per discipulos. Ibi: *Post hæc venit Iesus*. Prima in duas. Primo, de prædicto aduentu et descriptione aduenientis. Secundo, de eius instructione, et de documentis Saluatoris, ibi: *Dixit ei*. Ait ergo: *Erat homo*. Et est descriptio eius a secta vel religione. Ibi: *Ex Pharisæis*. Erant enim tres sectæ, de quibus in historijs Magister sufficienter. Item eius descriptio a notatione. Ibi: *Nicodemus*, qui interpretatur victoria populi, et erat filia credentium in Christum ex Iudæis, vt dicitur in Glossa. Tertio eius descriptio a dignitate. Ibi: *Princeps Iudæorum*, idest, vnus de Principibus, ait Glossa. Sed qualiter ait hoc? quia infra: Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum? Et ad istud respondendum, quòd iste credidit occulte. Ideo ait hic, quòd nocte venit ad Iesum. Ibi negabant aliquem manifeste credidisse, vel falso asserebant illud ex inuidia, neminem scilicet ex Principibus in ipsum credidisse: vnde de isto similiter dicitur infra. Dixit Nicodemus ad eos: Nunquid lex vestra iudicat hominem, nisi prius audierit eum? Et de isto similiter infra: Venit Nicodemus. Et subditur de eius aduentu, et de tempore: *Hic venit ad Iesum nocte*. Sed quæritur, ex quo credidit, vt erat vnus de principibus, non oportuit eum timere nec nocte venire. Et ad hoc respondet Chrysostomus: quòd adhuc Iudaica detinebatur infirmitate, ideo nocte venit trepidans: vel secundum Glossam, quia magister in Israel palam discere erubescebat: vel, ut ait Beda, cupiens secreta allocutione mysteria fidei percipere: ideo nocte uenit. Secundum uero Augustinum, iste fuit figura cathecumenorum, qui portant crucem Christi in fronte, sed de mysterijs carnis et sanguinis ignorant: et de his erat iste. Ad lucem uenit et in tenebris. Et de hoc ibi multa et in Glossa similiter. Et sequitur secunda pars, in qua instructio Saluatoris. Et quia Nicodemus, qui uenerat, interrogabat, et Saluator docebat, et instruebat: ideo illa in tres. Primo, interrogationis illius præmissio: et Saluatoris instructio de regenerationis Sacramento. Secundo, iterata eiusdem interrogatio et Saluatoris responsio de regenerationis modo. Ibi: *Dicit ad eum Nicodemus*. Tertio subsequens illius quæstio, et Saluatoris doctrinatio de intellectu uero eorum, quæ dicta erant. Ibi: *Respondit Nicodemus*. Ait ergo: *Dixit Rabbi*, idest, magister. *Scimus*, per signa scilicet: *Quia a Deo venisti magister*. Et confitetur potestatis auctoritatem, in hoc, quod ait: *A Deo venisti*. et magisterij diuinitatem in hoc, quod ait: *Magister*, infra: Vocatis me magister et Domine. Et subditur confirmatio dictorum: *Nemo potest facere signa*, et cetera. Infra: Nisi hic esset a Deo, non posset facere quidquam. Et in hoc confitetur uirtutis potestatem. Vt enim ait Chrysostomus: Adhuc humanā mentem de eo habebat, scilicet credens eum esse hominem solū, et ut de Propheta scilicet misso, loquitur, indigēte auxilio aliorū in operationem. Sed quæritur, quare filius Dei non redarguit eum, sicut infra ait ad regulum: Nisi signa et prodigia uideritis, non creditis. Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd calamum contritum non conterit, ut dicit Isaias. Et quia ille non erat firmus in fide, sicut dictum est, ideo non redarguit eum: non uenerat enim iudicare mundum, sed saluare. Et subditur doctrinalis responsio Saluatoris: *Amen amen dico tibi*. Et hoc est quasi iuratio Dei, et interpretatur, uerum, est enim nomen hebræum, et manet non interpretatum, ut honorem haberent uelamento mysterij, ait Augustinus. Et geminatur ad maiorem confirmationem: *Nisi quis natus fuerit denuo*, idest, iterato, uel desuper secundum litteram Chrysostomi: *Non potest videre regnum Dei*, idest, uidere me, qui sum regnum Dei: Regnum Dei intra uos est, et infra: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te, et quem misisti Iesum Christum. Sed quæritur, sicut innuit Chrysostomus, quare non instruxit eum de ueritate suæ potentiæ, et quòd erat filius Dei naturalis, non indigens auxilio alicuius ad operandum? Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd studium erat Christo non ita dignitatem suam reuelare sicut suadere, quoniam nihil ex diuerso agebat patri. Etenim uerbis moderate loquebatur, in factis autem cum potestate mirificabat, vt patet infra. Quando ait: Tolle

Diuiditur in duas partes. — Ioan. 4. a — Tres sectæ Iudæorum. — Nicodemus victoria populi.

A — Ioan. 7. g — B — Ibidem. — Ioan. 19. g — Cur Nicodemus nocte ad Iesū. — Chrys. hom. 23. in Ioan. ante med. to. 3. — Aug. tract. 11. in Ioā. ante medii tom. 3. — C — Figura cathechumenorum. — Secūda pars et eius diuisio. — D — Ioan. 13. b — Ioan. 9. f — Chrys. hom. 23. in Ioan. ante med. to. 3. — E — Ioan. 4. g — Chrys. ibid. — Isa. 42. a — Quasi iuratio Dei. Amen. — F — Aug. tract. 41. in Ioā. ante med. tom. 9. — Luc. 17. d — Ioan. 17. a — Chrys. hom. 23. in Ioan. ante med. tom. 3. — Ioan. 5. b

le grabatum tuum et ambula, *et cetera*. Et ideo non A reuelauit his verbis dignitatem suam, miraculo autem ostenderat potestatem. Item quæritur, cum istud esset arcanum mysterium, scilicet scire de sacramento regenerationis, qualiter de hoc proposuit illi, cum non esset fide perfectus? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd non priuauit eum sua doctrina, enygmatice tamen aperit ei, neque manifeste excelsum ei loquitur. Erat enim misericordia dignus, non sicut qui erant a malitia increduli. Et ita successiue et enygmatice manuducit eum ad cognitionem veritatis. Item quæritur ex quo Nicodemus præmiserat de signis, videtur quòd impertinenter ei respondit dicens: *Nisi quis natus*. Et ad hoc respondet idem, quòd B existimauit ille se magna aliqua dixisse: ideo ostendens, quoniam neque in ianua decentis cognitionis ascendit, sed extra regnum Dei erat. Ideo ait: *Nisi quis natus*, et cetera. Item quæritur quare Christus non dixerit sermonem ad eum, sed in tertia persona loquitur. Et ad istud respondet quòd vt mitius grauem sermonem scilicet sufferret, non ad ipsum manifeste dixerit sermonem sed indeterminate dicens: *Nisi quis natus*, et cetera. Et sequitur secunda interrogatio, et ibi duo. Primo, ipsa interrogatio. Secundo, Christi responsio et doctrinatio ibi: *Respondit Iesus*. C Et hoc est, quod ait: *Dixit Nicodemus: Quo modo*, et cetera, nasci cum sit senex, quasi dicat hoc est impossibile, et quasi ad hoc arguens subdit: *Nunquid potest in ventrem*, et cetera, vt ait Augustinus. Spiritus ei loquitur, et ille carnem sapit: suam carnem sapit, qui de carne Christi non sapit. Et ibi bene de hoc. Et in hoc patet studiosa eius deuotio ad intelligendum. Vnde Chrysostomus: Iudæi si hæc audiuissent, deridentes discessissent, hic vero amorem disciplina ostendens, ait iterum: *Quo modo potest homo nasci*, et cetera. Sed quæritur quare Christus obscure loquutus est ei, ex quo ita venerat vt instrueretur a Christo? Et ad istud D respondet Chrysostomus, quòd immanifeste in multis locis loquitur Christus, eos qui audiunt erigere volens, et attentiores operari, nam quod manifeste est dictum, transcurrit multoties auditorem, quod autem immanifestum est, circumscrutatiorem facit et studiosum. Hæc ille. Vt ergo redderet eum attentiorem et auidiorem, sic loquutus est ei. Ille autem reuerentiam custodit Christo, non enim exprobrauit, quod dictum est: sed impossibile esse existimans, siluit: audiuit natiuitatem, sed spiritualem non intellexit, ut ait Chrysostomus. Et sequitur doctrina Saluatoris cum sua explanatione. Ibi: *Respondit Iesus: Nisi* E *quis renatus fuerit*, vt ait Chrysostomus. Manifestius reuelat natiuitatis modum: *Ex aqua*, scilicet visibili Sacramēto exterius abluenti: *Et spiritu*, inuisibili interius mundante. In huius figura cum Christus in aqua baptizatus fuit, Spiritus sanctus in specie columbæ descendit super eum, supra vt ait Augustinus. Cum duæ sint natiuitates, vna de terra, alia de cælo: vna de carne, alia de spiritu: vna de mortalitate, alia de æternitate: vna de masculo et femina, alia ex Christo et Ecclesia, vnam ille intelligebat. Et ibi bene de hoc: *Nisi ergo quis renatus*, idest secunda generatione natus, nō potest etiam videre regnum Dei, per F fidem, de qua visione dicitur ad Corinthios. Et subditur explanatio dicti: *Quod natum est ex carne*, idest ex primo homine *caro est*, idest carnalis, *quod vero ex spiritu*, scilicet Christo et Ecclesia dicto modo, *spiritualis est*: Primus homo de terra terrenus, secundus de cælo cælestis. Et de hoc Chrysostomus bene. Vnde spiritus dignitatē, qui natus est ex spiritu, spiritualis est: natiuitatem ergo non quæ est ex matre, sed eam quæ est secundum honorem, et gratiam scilicet admirare. Sed tunc obijcitur, quòd qui natus est de spiritu, idest spirituali homine, qui fuit factus spiritus, non indiget regeneratione. Sed ad istud respondendum, quòd verbum est intelligendum per se, sicut

Ibid. circa med.
Aug. tract. 11. in Ioā. ante mediū tom. 9.
Chrys. hom. 23. in Ioā. circa med. tom. 3.
Ibidem.
Ibid. post med.
Chrys. hom. 24. in Ioā. non longe a prin. to. 3.
Mat. 3. d
Ioan. 1. e
Aug. tract. 11. in Ioā. ante med. tom. 9.
Natiuitates duę.
1. Cor. 13. d
1. Cor. 15. f

est expositum a sanctis. Sed si homo spiritualis generet, carnaliter tamen generat, non vnde est spiritus, sed vnde est caro. Et ideo qui nascitur, ex carne nascitur, et vt filius iræ, et propter hoc indiget regeneratione, nec homo est purgatus, nec spiritus, inquantum est homo principium generationis et generat carnaliter. Et ideo supra: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui non ex sanguinibus, *et cetera*. Et de his generationibus scilicet ex spiritu et carne Augustinus multum: Quod natum est, inquit, de spiritu, scilicet verbo et Sacramento. Et ibi distinguit de quattuor generibus: quia aliquando boni per bonos nascuntur, sicut quando baptizantes boni sunt, et baptizati rectè credunt: aliquando per malos mali, sicut quando baptizantes sunt mali, nec in fide baptizant, et alij duplici corde accedūt: aliquando per malos boni, aliquando e contrario. Ideo Apostolus: Non simus adulterantes verbum Dei: et sequitur: Sonat Euangelium, vox est spiritus: sonat Psalmus, vox est spiritus: sonat sermo diuinus, vox est spiritus: si nasceris ex spiritu, hoc eris vt ille: si nasceris ex carne, hoc eris vt illa. Et ibi bene de hoc. Et de vilitate huius natiuitatis, quæ est ex carne, et de dignitate illius, quæ est de spiritu, Chrysostomus multum. Et ad maiorem explanationem subdit: *Ne mireris, quia dixi tibi*, scilicet, quòd oportet vos nasci denuo scilicet spiritualiter, vel desuper secūdum litteram Chrysostomi. Et quia istud ad intelligendum est difficile, nec potest intelligi absque diuina inspiratione, sequitur: *Spiritus vbi vult spirat*, quia in potestate habet, quibus cor illustret ait Glossa. Et ibi bene de hoc: *Et tamen nescis vnde veniat*, vnde dicitur: Si venerit ad me non videbo eum, et abierit non intelligam. Sed qualiter ait, quòd homo nescit vnde spiritus veniat vel vocem eius, quia, inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Ergo vbi est inspiratio spiritus, ibi intelligentia de ipso spiritu, et de aduentu eius. Item: Vnctio docet de omnibus, ergo magis de se ipso. Et infra: Cum venerit spiritus docebit vos omnem veritatem, ergo docebit et illam, scilicet hominem habere spiritum. Item alibi: Spiritus docebit vos omnia: Et ita vt prius. Et ad istud respondendum secundum Gregorium. Si venerit ad me, non videbo eum. Genus humanum seclusum, inquit, ab internis gaudijs, exigente culpa, mentis oculos perdidit, et quibus meritorum suorum passibus graditur nescit, sæpe enim donum est gratiæ quod iram deputat, et sæpe diuinæ districtionis ira est, quod gratiam putat. Hæc ille. Et ponit exempla et dono prophetiæ, et magisterio doctrinæ, quæ deputantur pro gratia et tamen aliquando securitate virtutis mens resoluitur, et quasi telo hostis perforatur. Similiter exemplificat de prosperitate, quæ putatur gratia, et tamen est ira, et de aduersitate vel tentatione, quæ putatur ira: et tamen aliquando est gratia. Et ibi bene de hoc. Est ergo loqui de originali ratione siue occasione aduentus spiritus, et sic homo nescit: vnde veniat spiritus, idest, qua occasione, ait Glossa: Et est loqui de spiritu quantum ad opera, quæ exercet post suum aduentum, et sic potest homo scire sicut ex coniectura, et ex signis: A fructibus enim eorum cognoscetis eos. Et est loqui de finali perseuerantia et finali utilitate, et sic nescit homo, quo uadat, idest, ad quam perfectionem ducat, ait Glossa. Nescit homo an dilectione uel odio sit dignus, scilicet finaliter: Cum audita fuerit uox eius: ibi ait Gregorius, exponens istud: Vocem spiritus audire, est ui compunctionis in amorem conditoris assurgere: *Sed nemo scit*, quia ignoratur, per ora prædicantium quibus se ad nos occasionibus fundat. Et ibi bene de hoc. Et per hoc ad obiecta: Aliter autem legit istud Chrysostomus: *Spiritus vbi vult spirat*, legitur enim de spiritu, qui est ventus, dicens: ad aliam transfert se imaginem, scilicet figuram: quasi dicat, si huius spiritus, qui est ventus,

Ioan. 1. b
Aug. tract. 12. in Ioā. ante med. to. 9.
2. Cor. 4. a
Chrys. hom. 25. in Ioā. tom. 3.
Ibid. ante med.
Iob 9. b
Iob 32. b
1. Ioan. 2. d.
Ioan. 16. e
Ioan. 14. d
Iob 9. b
Greg. Mor. li. 9. cap. 7. in princ.
Mat. 7. c
Eccl. 9. a
Iob 37. a
Vocem spiritus audire.
Greg. Moral. lib. 27. c. 13. ante med.
Chrys. hom. 25. in Ioan. circa med. to. 3.

tus, cuius sensum accipis, et auditu et tactu nescis A viam, qualiter diuini spiritus actionem circumscrutaris ea, quæ venti sunt, nesciens. Hæc ille. Et ideo ait infra: *Si terrena dixi vobis*, scilicet exemplum de terrenis, vt de vento, vt ait idem Chrysostomus. Sed huic lecturæ non consentit Augustinus, dicens, quòd huic non concordat, quod dicitur hic. *Nescis: Vnde veniat, et quo vadat.* Quis enim non videat austrum à meridie ad aquilonem, aut alium ventum venientem ab oriente ad aquilonem? quasi diceret, nullus: forte tamen loquitur Chrysostomus de vento, quantum ad originem. Augustinus quantum ad locum originis, vel aduentus. Et quia dixit: *Spiritus vbi vult spirat*. Ideo sequitur: *Sic est omnis qui natus est ex spiritu*, quasi dicat: Sicut aduentus spiritus non comprehenditur ab homine, sic nec generatio ex spiritu, eo quòd inuisibilis est. Ex dictis videtur, quòd nisi quis fuerit renatus ex aqua et spiritu, non videbit regnum Dei: cum tamen instantia sit in quibusdã martyribus mortuis pro confessione Christi: et similiter instantia de latrone, cui dictum est: Hodie eris mecum in Paradiso. Et de sanctificatis in vtero. Sed de his omnibus qualiter saluantur quarto Sentent. sufficienter. Itẽ quærunt aliqui hic, quando fuit baptismus institutus? quia sæpe loquitur Saluator de ipso in Euãgelio. Et ad istud respondetur magistraliter, quòd baptismus fuit institutus materialiter, quando filius Dei baptizatus est. Supra: Effectiue vero fuit institutus, quando Christus passus est, a qua passione habet efficaciam: vnde et de latere filij Dei exiuit sanguis et aqua. Infra: Formaliter vero fuit institutus post resurrectionem, quando filius Dei dedit formam. Finaliter vero fuit hic institutus, quando Saluator vtilitatem et necessitatem baptismi declarauit et diuulgauit, dicens, ibi: *Nisi quis renatus fuerit*, et cetera. Item quærũt aliqui a quo tempore fuit obligatio ad baptismum: Videtur quòd nunc, siue postquam Saluator promulgauit istam sententiam: *Nisi quis renatus fuerit*, et cetera. Ad contrarium videtur, quòd quando misit discipulos, vt baptizarent: ergo ante non fuerunt obligati homines ad baptismum. Et ad istud respondet Hugo bene. Vbi quærit, quando homines cœperunt obligari debito baptismi participandi. Et est summa responsionis, quòd hic fuit consilium amico reuelatum: quando misit discipulos vt baptizarent, fuit præceptum expositum: Postquam vero in omnem terram exiuit sonus eorum, contemptores condemnantur. Et ibi bene de hoc. De his vero generationibus, scilicet spirituali, et carnali dicitur in collatione prædicabili. Et sequitur tertia pars, in qua inquisitio Nicodemi: et ibi duo. Primo, ipsa inquisitio. Secundo, filij Dei responsio. Ibi: *Respondit Nicodemus, quo modo possunt.* Adhuc enim carnalis erat, et carnaliter intelligebat, et in illo fiebat, quod dixerat Dominus: *Vocem eius audis, sed nescis vnde veniat*: Ait Augustinus. Et sequitur Saluatoris responsio, et ibi duo. Primo, inquirentis amicabilis arguitio. Secundo, de arcanis doctrinatio. Ibi: *Nemo ascendit in cælum*. Ait ergo: *Dixit ei: Tu es magister.* Vt enim ait Chrysostomus. Vide, nusquam nequitiam accusat viri, sed fatuitatem et rusticitatem. Sed qualiter hoc? ex quo fuit ignorans, debuisset compati eis, et non insultare. Et ad istud respondet Augustinus: Nunquid putamus Dominum insultare voluisse? Quasi diceret: Non, sed volebat illum nasci ex spiritu: et quia nemo nascitur ex spiritu, nisi humilis. Ille autem magisterio inflatus erat: quia doctor Iudæorum, deponit ei superbiam, vt possit nasci ex spiritu. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et sequitur: *Tu es magister, et hæc ignoras?* Quasi dicat, ait Augustinus: nihil nosti princeps superbe: Nascere ex spiritu, et si sic natus fueris, vias Dei tenebis. Hæc ille. Sic Apostolus arguit tales: Cum deberetis esse magistri propter tẽpus, rursum indigetis, vt doceamini, *et cetera*.

Ibid. hom. 26. nõ multũ a princ.
Aug. tract. 12. in Ioã. circa med. tom. 9.
Luc. 23. c
4. Sent. dist. 4. c. sunt et alij.
Baptismus quando institutus.
Ioan. 1. d
Mat. 3. b
Cap. 19. f
Mat. vlt. d
Mat. vlt. d
Hugo de Sacramẽt. fid. lib. 2. par. 6. cap. 5.
Mat. vlt. d
Psal. 18. a
Pars tertia.
Aug. tract. 12. in Ioã. ante med. tom. 9.
Chrys. hom. 25. in Ioã. paulo post med. to. 3.
Aug. tract. 12. in Ioã. ante med. tom. 9.
Ibidem.
Hebr. 5. c

Et quia dixit: *Hoc ignoras*. Subdit: *Quia nos quod scimus*, scilicet ego cum Apostolis et Prophetis, ait Glossa. *Loquimur*, annunciando: ipse enim loquebatur in Apostolis. Ego dabo vobis os, et sapientiam. *Et quod vidimus*, in abscondito ait Glossa: *Testamur prædicando*. Quod in aure auditis, prędicatis super tecta. *Et testimonium nostrum non accipitis*, credendo scilicet: Et patet hic testimonij certitudo et veritas, quia ex certa scientia, et ex visu: Quod vidimus testamur. Et discredentium ignorantia, siue cęcitas, quia non accipiebant testimonium. Et manifestat amplius, quod præmisit: *Si terrena dixi*, quasi dicat, ex B quo non creditis, magis sensibilibus, non credetis amplius occultis, qualia sunt cęlestia. Sed quæritur, quæ sunt terrena, quæ dixit eis? Videtur quòd nulla: iugiter est enim loquutus de spiritualibus. Et ad hoc respondet Augustinus. Quòd terrenum vocat, quod ait de templo corporis sui, supra proximo: quasi dicat, si non creditis quia templum corporis possum resuscitare, quomodo credetis, quia possum per spiritum homines regenerare? Hæc ille. Et in Glossa de hoc. Chrysostomus vero exponit referendo ad exemplum de vento, vt supra habitũ est. Et nota quòd arguit hic ignorantiam in principe, et C in magistro similiter. Est enim magister officio possidendi: Vendiderunt Ioseph magistrum militiæ. Item est magister officio diiudicandi causas et determinandi: Iudices et magistros constitues in omnibus portis tuis. Item est magister officio docendi: Siue prædicator et Apostolus, et Magister gentium his omnibus turpe ignorare pertinentia ad officium suum. Magistris primo modo dictis, est turpe ignorare leges rectę dominationis, quas debent scire illi principaliter: Per me reges regnant, et legum conditores iusta decernunt. Ideo ait ille nobilis scilicet Flauius Vegatus: Neque quemquam decet, vel meliora scire, vel plura D quàm principẽ, cuius doctrina omnibus potest prodesse subiectis: ideo dicitur: Elige viros potentes, alia littera sapientes. Magistris secundo modo dictis, est periculosum ignorare leges diiudicandi et discernendi: Confidis te esse ducem cæcorum? Magistrum infantium. Magistris vero tertio modo dictis, est periculosum ignorare leges bene viuendi. Ipsis enim dicitur: Populum meum docebunt, *et cetera*. Ideo propter ista pericula dehortatur Iacobus appetitum magisterij: Nolite plures magistri fieri, *et cetera*. Vnde et illi, qui non exequuntur suum officium, possunt dici magistri mendaces. Erunt magistri mendaces, E *et cetera*. Et sequitur pars, in qua Saluatoris doctrinatio de arcanis mysterijs suæ dispensationis. Ibi: *Et nemo ascendit.* Sicut continuat Glossa, quando ait: Postquàm increpauit, instruit eum de cælestibus, *et cetera*. Et ibi tres: Primo, instructio doctrinalis de sua sublimitate et dignatiua passione. Secundo, de gratuita Dei dilectione, qua misit ipsum filium ad sic patiendum pro hominibus. Ibi: *Sic enim Deus dilexit mundum*. Tertio, de ingratitudine et iusta damnatione discredentium. Ibi: *Hoc autem est iudicium*. Ait ergo: *Nemo ascendit*. Quasi dicat: si dixero cęlestia quomodo credetis? Ideo subdit, quæ sunt cælestia, et ta- F men dicam cælestia, sic ait Glossa: *Nemo ascendit*, et cetera. Sed tunc objicitur. Ex quo non credebant, id præmissum est. Ergo non debuit docere de cælestibus. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd et si illi non credebant, tamen qui post eos erant, suscepturi erant doctrinam, scilicet, et lucem habituri. Sed quæritur quę est consequentia istius dicti: *Nemo ascendit*, et cetera. Et ad hoc respondet Chrysostomus: Quia ille dixerat: *Scimus quoniam a Deo venisti*. Ideo corrigit eum hic filius Dei, quasi dicat non existimes me ita magistrum, vt multos prophetarum a terra existentes: ex cælo enim sum et illic conuersor: Nullus autem sum Prophetarum. Sed tunc objicitur: cum non solum sit in cælo, sed vbique, et omnia replet,

Luc. 21. d
Mat. 10. e
1. Ioan. 1. a
Terrena.
Aug. tract. 12. in Ioã. paulo ante med. to. 9.
Ioan. 2. d
Chrys. hom. 26. in Ioan. nõ multum a prin. to. 3.
Gen. 37. g
Magister quotuplex.
Deut. 16. d
2. Tim. 1. c
Prou. 8. b
Exo. 18. d
Rom. 2. c
Ezec. 44. f
Iac. 3. a
2. Pet. 2. a
Pars secunda.
Cõtinuatio et diuisio.
Chrys. hom. 26. in Ioan. ante medio to. 3.
Chrys. ibid. paulo post.

plet, non recte instruit eum de fide, dicendo: *Nemo ascendit*. Et ad hoc respondet Chrysostomus. Quòd ad imbecillitatem auditoris loquitur, paulatim eum reducere volens: hoc enim valde excelsum videbatur illi, licet indignum suę magnitudinis. Item quæritur, qualiter vocat hic filium hominis? Et ad hoc respondet idem. Quòd consuetudo ei hæc erat, scilicet multoties quidem a Deitate, multoties ab humanitate hominem vocare, idest ipsum, qui erat Deus et homo. Hæc ille. Et de hoc similiter. Augustinus homilia dicta: Ecce in cælo erat, et hic erat: Hic erat carne, in cælo diuinitate. Immo vbique Deitate. Hæc ille. Sed tunc obijcitur: Si nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit, ipse tunc solus ascendit et non alij: quia solus descendit. Et respondet ad hoc Augustinus. Quòd spes est ceteris, quia ille propterea descendit, vt in illo et cum illo vnus essent, qui per illum ascensuri essent. Ideo Apostolus ait: Non dicit in seminibus, tamquam in multis, sed tamquam in vno. Omnes ergo, qui sunt membra eius, in ipso, et cum ipso ascendent. Et ibi Augustinus bene de hoc. Et per hoc patet solutio obiectionis, qua posset obijci. Aut loquitur hic secundum diuinam naturam, quod non potest esse, quia secundum illam nec descendit, nec ascendit: aut loquitur secundum humanam naturam, quod similiter non potest esse, quia illa non descendit. Et ad istud respondendum, quòd ea, quæ dicuntur hic, conueniunt filio Dei incarnato. Ascendere enim ei conuenit ratione humanitatis: descendere dicitur ratione dignatiuæ assumptionis naturæ humanæ, sicut dicitur: Humiliauit semetipsum. Et infra: Descendit de cælo. Esse verò in cælo dicitur de eo secundum diuinam naturam. Hæc ergo non referuntur ad naturam humanam, sed ad hypostasim. Vnde in descensu non intelligitur motio localis, sed veritas incarnationis: In ascensu intelligitur vnitas personalis naturæ assumptæ cum verbo: Qui descendit, ipse est, qui ascendit. In hoc quod ait: *Qui est in cælo*, intelligitur immutabilis maiestas suæ diuinitatis, propter quod dicitur: Pater noster qui es in cælis: Et quoniam ipse descendit et mortuus, vt a morte liberaret, et mortem suscepit in cruce, quod in figura factum est apud antiquos. Et illud quod memorat hic dicēs: *Et sicut Moyses exaltauit*, et cetera. Quasi eodem modo continuat Chrysostomus. Quia inquit præmisit maximum beneficium, quod fit per baptismum, scilicet remissionem peccatorum. Hic subiungit aliud non minus, quod fit per crucem. Hæc enim duo ineffabilem ostendunt amorem. Ideo insinuans illud, ait: *Sicut Moyses*. Sed quæritur quare non denunciauit ei plane de mysterio crucis, vt in amorem induceret ampliorem? Et ad hoc respondet Chrysostomus insinuans tres causas. Quarum prima est, vt discant scilicet audientes cognata esse vetera nouis, idest vetus Testamentum nouo: Et vt discas, quoniam non inuitus ad passionem veniebat, et quoniam neque a cruce est aliquod nocumentū, immo multis salus. Hæc ille. Item quæritur qualiter per hoc probat, quòd a cruce fuit saluatio. Et ad hoc respondet idem, quòd si ad imaginem æneam serpentis inspicientes Iudæi effugiebant mortem, multo magis qui in Crucifixum credunt, maiori lasciuient beneficio. Et sequitur: Illic effugerunt mortem temporaneam, hic æternam qui credunt: serpens mordebat illic, et serpens sanabat. Ita ait hic: mors perdidit, et mors saluauit. Et ibi bene de hoc et multum. Et in hoc patet ratio similitudinis. Item quæritur, quare ait: *Oportet exaltari filium hominis*. Et non ait plane: pendere oportet. Et ad istud respondet Chrysostomus. Quod illud, quod honestius esse videbatur, posuit et propter auditorē, et propter typum, idest quod erat similius figuræ. Hæc ille. Cui concordat Glossa, dicens: Quòd erat peritus in lege, quādam partem legis adducit, quam ostendit esse figuram, et de ista figura, et de his similiter Augustinus bene: Quia, inquit, per serpentem mors, per serpentis effigiem figuratus est morsus serpentis lethalis: mors vitalis, plenitudo vitæ degluttiuit mortem, figura præstabat vitam temporalem, res figurata æternam. Et ibi bene de hoc: Idem Augustinus: Mors a serpente, virga in serpentem scilicet versa, Christus in morte. Fugit Moyses: Fugerunt discipuli Christo moriente. Hæc ille. Et hoc est quod ait hic: *Sicut Moyses*, et cetera: *Ita exaltari oportet*. Opportunitati iustitiæ ad satisfaciendum pro genere humano. Oportebat pati Christum, vt omnis, qui credit in eum, ipsum diligendo, *et cetera*. Vt enim ait Augustinus: Qui credit in Deum, it, idest vadit in Deum: *Non pereat*. damnatione, infra: Nemo ex his perijt: Sed habeat vitam æternam, in æterna retributione, infra: Vitam æternam do eis. Et de hoc in collatione. Et sequitur illa pars, in qua de gratuita Dei dilectione. Ibi: *Sic enim Deus dilexit mundum*. Et continuat Chrysostomus. Sic ita dictum est: *Oportet exaltari filium hominis*. Nec hoc mireris: hoc videtur patri, qui sic dilexit mundum, vt pro seruis daret filium, et etiam pro seruis indeuotis, vt dicitur: Pro iusto quis morietur, *et cetera*. Et sequitur: Commendat Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum peccatores essemus, *et cetera*. Et in hoc indicat amoris intentionem: *Filium*, non seruum vel angelum: *Misit in mundum*, idest, in humanam naturam ait Glossa: *Vt omnis qui credit*, et cetera. Et in hoc ait Chrysostomus. Lucrum a passione manifeste ponit ipsam passionem: Non nude sed obumbrate. Crucem enim fontem vitę ait. Sed obijcitur cum dicatur supra: In mundo erat, qualiter dicitur hic: *Misit in mundum*. Respondendum, vt ibi: Quòd in mundo erat scilicet diuinitate, sed in mundum dicitur mitti humanitatis assumptione: Misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Et quia dixerat quòd ideo misit filium: *Vt omnis qui credit, non pereat*, Manifestat amplius: Non misit hic, *et cetera*, vt iudicet mundum, scilicet in primo aduentu. Sed vt saluetur mundus per ipsum. Qui est Saluator et redemptor: Saluum faciet populum suum, vt ait Chrysostomus. Duo sunt aduentus Christi, vnus qui factus est, non vt scrutaretur quæ acta sunt a nobis, sed vt dimitteret: Secundus, non vt dimittat, sed vt scrutetur. Quomodo ponet oues a dextris. In primo, quia clemens, non fecit scrutationem, sed remissionem. Quia si fecisset, vniuersi rapti essent idest, damnati: Omnes enim peccauerunt: et egent gloria Dei. Et quia dixit: *Vt saluetur mundus*. Manifestat amplius, quis saluatur, et quis non: *Qui credit in eum*. Fide operante per dilectionem: *Non iudicabitur*. Iudicio damnationis, de quo infra: Alij in resurrectionem iudicij: vnde continuat Chrysostomus sic, quia dixerat: *Non venit vt iudicet*, ne æstimet quis impune peccare, ait: *Qui autem non credit*. Dicto modo: *Iudicatus est*. Ne dicam iudicabitur, ait Glossa. Et hoc ideo quia non credit in homine vnigeniti, in quo solo est salus. Queritur de hoc, quod ait: *Non misit filium vt iudicet mundum*, et cetera. Sed contra infra: Omne iudicium dedit filio. Et ad hoc patet responsio per Chrysostomum supra, quòd hic loquitur de primo aduentu, in quo venit filius Dei ad remittendum: non de secundo aduentu, in quo veniet ad iudicandum. Item opponit Chrysostomus. De hoc quod ait: *Qui non credit iam iudicatus est*. Si inquit, non propterea venit, vt iudicet mundum, qualiter ait: *Qui non credit iudicatus est?* Iam nondum adest iudicij tempus. Ergo non est iudicatus. Et ad hoc respondet dupliciter. Primo modo sic: Quod ideo hoc dicitur, quia ipsum descredere impœnitenter, supplicium est, quia extra lumen est et hoc est supplicium. Vel ideo hoc dicitur, quia futurum iudicium personat, idest prædicit, et ponit exemplum. Qui credit, rei natura est condem-

Marginal notes (left column): Chrys. ibid. — Ibidem. — Aug. tract. 12. in Ioā. paulo ante med. to. 9. — Ibid. post pauca. — Gal. 3. c — Aug. ibid. — Philip. 2. a — Ioan. 6. e — Eph. 4. b — Mat. 6. b — Chrys. hom. 26. in Ioā. ante med. tom. 3. — Ibid. paulo post. — Ibidem. — Num. 21. c — Chrys. ibid. — Ibid. paulo post.

Marginal notes (right column): Num. 21. c — Aug. tract. 12. in Ioā. post mediū. to. 9. — Aug. enarrat. in Psal. 73. ante med. to. 8. — Exod. 4. a — Mat. 26. f — Mar. 14. e — Num. 21. a — Luc. 24. c — Aug. tract. 26. in Ioā. paulo ante med. to. 9. — Ioan. 17. c — Ioan. 10. c — Dilectio gratuita Dei. — Chrys. hom. 26. in Ioan. post mediū. tom. 3. — Rom. 5. a — Chrys. ibid. — Ioan. 1. a — 1. Ioan. 2. a — Mat. 1. d — Duo aduentus Christi. — Mat. 25. c — Rom. 3. c — Ioan. 5. e — Chrys. hom. 27. in Ioan. ante med. to. 3. — Act. 4. c — Ioan. 5. d — Chrys. ibid. ante. — Ibid. post.

condemnatus licet nondum sententia iudicantis: *Gen. 3. a* Sic et Adam, quia die comedit de ligno mortuus est. Hæc ille et ibi bene de hoc. Et ex his patet, quòd aliquis dicitur iudicatus dupliciter, vel interiori supplicio, et demerito, et sic loquitur hic: vel dicitur iudicatus supplicio gehennali et publico, quo iudicabuntur mali in morte et in publico iudicio. *Iob 36. a* Iudicium tribuit pauperibus. *Greg. Moral. lib. 26. c. 20. ante med.* Ibi Gregorius bene de quattuor ordinibus in iudicio, vbi exponit istud. Alij, inquit, iudicantur et pereunt: Esuriui, *et cetera*. Alij non iudicantur in extremo iudicio et pereunt. *Mat. 25. f* In Psalmo: *Psal. 1. b* Non resurgunt impij in iudicio. Et hic: Qui non credit, iudicatus est, quia non eorum causa discutitur, qui ad conspectum iudicis condemnationis suæ infidelitatis accedunt. Et ibi bene de hoc. Alij iudicantur et regnant: *Mat. 25. f* Esuriui et dedistis mihi manducare. Et sequitur: Venite benedicti, *et cetera*. Alij vero *Mat. 19. d* non iudicantur et regnant: Vos qui reliquistis omnia. Et sequitur: Sedebitis iudicantes, *et cetera*. Et de his ibi bene Gregorius.

Et sequitur alia pars, in qua de hominum ingratitudine filio Dei, qui venit ad saluandum. Ibi: *Hoc autem est iudicium*, idest, causa damnationis ait Glossa: quia lux scilicet filius, qui est vera lux. Supra: *Ioan. 1. a* Venit in mundum. Verbum in carnem, ait Glossa. *Ibidem.* Supra: In propria venit. Et dilexerunt homines, vt *Ibidem. b* de humo viuentes, de quibus supra proximo: *Ioan. 2. b* Omnis homo primo bonum vinum ponit: *Dilexerunt in quam. magis tenebras*, idest, peccata, ait Glossa: *quàm lucem*, arguentem peccatum. Et de his tenebris Apostolus ait: *Rom. 13. c* Abijciamus opera tenebrarum. Vnde *Chrys. hom. 27. in Ioan. ante med. to. 3.* Chrysostomus vbi supra: *Hoc est iudicium*, et cetera. Quasi dicat, propterea torquentur: quoniã tenebras dimittere, et luci occurrere noluerunt. Infra: Si non venissem et locutus non fuissem, peccatum non haberent. *Ioan. 15. b* Et quoniam dictum videbatur incredibile multis: nullus enim debet præhonorare tenebras luci: *Chrys. ibid. paulo post.* subdit causam, sicut continuat Chrysostomus. *Erant enim mala eorum opera. Et omnis qui male agit*. Peccando: *Odit lucem*, peccata arguentem: *Et non venit ad eam*, idest, non coniungitur ei, ait Glossa: *Vt non arguantur*. *Eph. 5. c* Omnia, quæ arguuntur a lumine manifestantur. *Iob 24. c* Iob: Si subito apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis. *Ibidem. b* Et eodem: Ipsi sunt rebelles lumini. *Chrys. vbi supra.* Vt enim ait Chrysostomus vbi supra. Qui tenebris inhæret, peruersæ mentis et litigiosæ argumentum defert aduersus semetipsum, *et cetera*. Et quasi idem in Glossa, quæ ait, quòd contra conscientiam suam dilexerunt, cum clauserunt oculos luci, et ideo certe damnantur. E contrario de agentibus bona opera, ideo subdit: *Qui facit veritatem*, idest, bona opera: *Venit ad lucem*, idest, Christum: *Vt manifestentur*. *Eph. 5. b* Omne, quòd manifestatur, lumen est, quia in Deo formante, et dirigente: bona enim opera sunt a Deo, sicut ab efficiente, et sunt in Deo sicut in formante, et conseruante, et sunt ad Deum finientem: Ex ipso enim et per ipsum et in ipso sunt omnia. *Rom. 11. d* Quæritur de hoc, quòd ait: *Qui male agit, odit lucem*, *Eccl. 11. c* cum dicatur: Dulce lumen et delectabile oculis videre lucem. Nullus ergo odit lucem. Item lux spiritualis est speciosior luce corporali. Et sic delecta- *Sap. 7. b* bilior: est enim sole speciosior. Et ibidem dicitur: Super salutem et speciem dilexi illam. Ergo vt prius non potest odiri. Ad istud respondendum est, distinguendo a parte oculorum, et a parte lucis. Quod sunt oculi sani siue corporales, siue spirituales, quibus est lux amabilis: et sunt oculi ægri, quibus est odibilis, vnde Augustinus: *Aug. confess. lib. 7. c. 16. tom. 1.* Oculis ægris odiosa est lux quæ puris est amabilis. Item est distinguendum a parte lucis, vel quantum ad istum effectum, qui est lucere, vel quantum ad illum, qui est redarguere. *Ibid. li. 10. cap. 23. post med.* Primo modo est delectabilis quantum est de se, quantum vero ad secundum est odibilis. Vnde Augustinus. Quærit cur veritas parit odiũ.

A Et respondet ita: propter eam rem oderunt veritatem quasi pro veritate: amant enim lucentem, oderunt redarguentem. Et ibi bene de hoc. Item quæritur: *Qui male agit non venit ad lucem*. Qualiter hoc; quærit Chrysostomus: Nonne publicani et peccatores venerunt ad Deum et multi alij qui pœnituerunt? *Chrys. hom. 27. in Ioã. post medi. tom. 3.* Vt mulier peccatrix. Falsum ergo ait vt videtur: quod: *Qui male agit non venit ad lucem*. *Luc. 7.* Et ad hoc respondet, quod non ait: *Qui male egit non venit*, scilicet in præterito, sed: *Qui male agit*. Hoc est qui semper vult volutari peccati gurgite: talis enim non vult se subijcere legibus Dei: Et ibi bene de hoc. Item **B** quæritur de hoc quod ait: *Qui facit veritatem, venit ad lucem*. Cum prius sit venire ad lucem et ab ea illuminari et gratificari. Videtur quod non sit possibile facere bona opera antequam quis veniat ad lucem. Item secundum hoc prius est facere bona opera, quã venire ad veritatem. Item secundum hoc possibile est facere bona opera sine gratia gratum faciente, quæ datur cum homo venit ad lucem. Ad contrarium in Psalmo. Vanum est vobis ante lucem surgere. *Ps. 126. a* Et sic patet quòd nullus facit bona opera antequam veniat ad lucem. Et ad istud respondendum secundum Augustinum. Vbi ait: Qui confitetur peccata sua, et accusat, sed si tu accusas: Deo coniungeris. *Aug. tract. 12. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* **C** Et sequitur: *Qui autem facit veritatem*: Accusat in se mala sua, et sic: *Venit ad lucem*, Cui gratias agit. Euigilate dum dies est, Christus vero dies est. Hæc ille. Facere veritatem ergo vocat hic peccata agnoscere Christo lucente: vel ire ad lucem, vocat gratias Deo agere, vel in dilectione Dei et misericordia ambulare, siue in bonis operibus. Vt ait Augustinus ibidem. Non est ergo intentio litteræ, quòd sicut bona opera sine gratia vel luce fidei lucente, sed vt expositum est per Augustinum. Et per hoc ad obiecta. Et notat de illo verbo: *Sicut exaltauit Moyses serpentem in* **D** *deserto, ita exaltari oportet filium hominis*. Quod posset esse thema in festo Exaltationis Crucis. Et insinuantur ibi quattuor. Quorum primum est humanitatis filij Dei veritas. *Humanitatis filij Dei veritas.* Ibi: *Filium hominis*. Secundum est generis mortis specifica qualitas et debita congruitas. Ibi: *Oportet exaltari*. Scilicet in Cruce, ad ostendendam victoriam de principibus huius aeris. Vnde Chrysostomus hic: Athleta nobilis cum in sublime rebellem leuat, et recedens, clariorem ostendit victoriam. *Chrys. hom. 26. in Ioã. paulo post med. to. 3.* Ita et Christus oppositas virtutes submisit appensus in Cruce. Hæc ille: Palam triumphans in semetipso. *Coloss. 2. c* Et ibidem. Affigens Cruci, *et cetera*. Ter- **E** tio significatur congrua huius figurabilitas. *Ibidem.* Ibi: *Sicut exaltauit Moyses serpentem*. De cuius figuræ congruitate dictum est in litteræ expositione. Quarto figuratur ipsius passionis in Cruce virtuositas, *Passionis virtuositas.* et credentium vtilitas: *Vt omnis qui credit*, et cetera. Infra: Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me ipsum. *Ioan. 12. d* Damascenus: Quia per lignum mors, oportebat per lignum dari vitam, scilicet per Christum in Cruce credentibus. *Damas. Orthod. fid. li. 4. cap. 12. post med.* Et ibi bene de hoc Damascenus. Illud vero verbum: *Lux venit in mundum et dilexerunt homines magis tenebras*. Posset esse thema in aduentu: In quo tria **F** figurantur, quorum primum, filij Dei communicatiua bonitas: *Bonitas cõmunicatiua filij Dei.* Lux, quæ summe et vndique et sine defectione se communicat, supra: *Erat lux vera*. *Ioan. 1. a* Secundum est dignatiua eiusdem in assumendo humanitatem humilitas. Ibi: *Venit in mundum*. Quod fuit humanitatem assumere, vnde Glossa: Verbum venit in carnem: Venit desideratus cunctis gentibus. *Aggei 2. b* Tertio figuratur hominum peruersitas. *Hominum peruersitas.* Ibi: *Dilexerunt homines magis tenebras*, idest, opera peccatorum, vnde ait Apostolus: Opera tenebrarum, *et cetera*. *Rom. 13. c* Et ideo dilexerunt, quia erant tenebræ. *Ioan. 1. a* Supra: Lux in tenebris lucet. Et ibi bene de hoc. Et sequitur illa pars, *Manifestatio filij Dei.* in qua de manifestatione filij Dei Sacramento regenerationis, et testimonio etiam Ioannis: *Post hæc venit in Iudæam*. Et hæc in duas. Primo sui aduentus præ-

missio

A missio, et loci specificatio, in quo erat Ioannes: Secundo quæstionis de præcellentia filij Dei subiunctio. Ibi: *Facta est quæstio*. In prima narrantur duo, quæ dicta sunt: Ait ergo: *Post hæc*, scilicet post Pascha. *Venit in Iudæam*. Sed quæritur de ratione suæ mutationis, ex quo supra dictum est: Ascendit Hierosolymam, quia prope erat Pascha. (Ioan. 2. c) Videtur quòd debuisset amplius quiescere, cum dicatur reprobando: Non quieuit et Domino non placuit. (Hiere.14.b) Et ad istud respōdet Chrysostomus. (Chrys. hom. 28. in Ioã. non longe a prin. to. 3.) Quòd in sollemnitatibus quidem in ciuitatem ascendebat, et dogmata proponebat, et miracula faciebat, post vero sollemnitates mul toties ad Iordanem veniebat: quia illuc multi concurrebant non se ostentans, neque honorem diligens, sed utilitatem pluribus studens. Hæc ille. Infra: Palam loquutus sum mundo. (Ioan. 18. d) Et non solus uenit: *Sed et discipuli eius in Iudæã*, et cet. Nec tantū uenit, sed: *Illic demorabatur*. Ad aliorum utilitatem. Nec frustra uenit, sed baptizabat scilicet per discipulos ait Glossa. Infra: Quamuis Iesus non baptizaret, sed discipuli eius. (Ioan. 4. a) Sed quæritur, quare baptizabant, ex quo non erant adhuc missi ad hoc? Et ad hoc respondet Chrysostomus. (Chrys. ibid. paulo post.) Quòd sic faciebant volentes adducere multos salutari doctrinæ scilicet Christi. Et patet hic mysterium: *Iesus autem venit in Iudæam*, idest, in animam confitentem, siue confessione ueritatis fidei, siue confessione magnitudinis diuinæ gloriæ, siue confessione culpæ: Si quis confitebitur me coram hominibus, *et cetera*. (Mat. 10. d) In Psalmo: Facta est Iudæa sanctificatio eius. (Psal. 113. a) In tali moratur ipse filius Dei et discipuli eius, scilicet dona gratiarum, et uirtutes: quia talis anima seruat sermonem suum. Infra: Si quis diligit me, sermonem, *et cetera*. (Ioan. 14. b) Et sequitur: Ad eum ueniemus, *et cetera*. (Ibidem.) Et baptizat ueniens, idest, amplius purificat. Discipulis promisit: Vos baptizabimini, *et cetera*. (Act. 1. a) Et sequitur loci specificatio, in quo Ioannes baptizabat. Ibi: *Erat autem Ioannes baptizans in Ænnon*. Qui erat locus, iuxta Salim, qui similiter erat locus secundum Augustinum. (Aug. tract. 13. in Ioã. ante mediũ to. 3.) Secundum Glossam uero: *Iuxta Salim*, quæ est ciuitas uel oppidum, ut dicitur in historijs. Secundum uero Hieronymum: *Salim*, ubi regnauit Melchisedech. (Hieron. ep. 126. ad Euagr. post med. to. 3.) Salim uero, de quo hic interpretatur pugil. Secundum uero Hieronymum plures fuerunt Salim, ut patet ibidem. (Id. lib. de interpret. nomin. Hebr. de Ioanne. eod. to.) Et subdit rationem, quare illic erat Ioannes: *Quia aquæ multæ erant* et cetera. Vnde et Salim interpretatur ortus aquarum: *Et nondum missus fuerat*. Et ex hoc patet ordo historiæ, et quod hic narrat, quę alij Euangelistæ prætertierant, prout dicitur in Glossa bene. (Ibid. li. de locis Hebraicis. eod. to.) Sed quæritur, ex quo discipuli Christi baptizabant, uidetur quòd Ioannes debuisset cessare. Tunc enim reuerentiores illos ostendisset, sic opponit Chrysostomus. Item debuisset dimisisse primatum Christo, et discipulis eius. Iterum quare subdit: *Nondum erat missus in carcerem*. Quia planum est, quòd postquam fuit missus in carcerem, non baptizauit. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomum: (Chrys. hom. 28. in Ioã. ante med. tom. 3.) quia semper tribuit principatum Christo, et si cessasset, litigiosiores effecisset alios aduersus Christum: Et etiam si cessasset, existimaretur ex zelo facere, non enim sibi ipsi gloriam accipiebat, sed Christo mittebat auditores. Ad aliud respondet, quod Ioannes non cessauit, continue admonens populum, et magna reuerenda ostendens, quæ Iesu sunt, scilicet quousque fuit missus in carcerem. (Quæstio de baptismo Ioãnis, et discipulorũ Christi.) Quæritur an eodem baptismo baptizabãt discipuli Christi et Ioannes. Et quòd eodem, uidetur secundum Chrysostomum, ubi supra, qui ait quòd non baptizabat Christus, quia nondum erat dans Spiritum sanctum in superabundantia: (Ibidem.) discipuli vero agebant, idest, baptizabant, scilicet baptismo suo, scilicet Christi: Ergo eodem baptismo baptizabant. Ad contrarium: ait enim Augustinus. (Aug. tract. 13. in Ioã. ante med. tom. 9.) quòd Christus baptizatus baptizauit, non eo baptismo, quo fuit baptizatus: sed hic baptizare dicitur per discipulos. Ergo non baptismo Ioannis. Et ad illud respondendum, secundum Chrysostomum, vbi supra. (Chrys. hom. 28. in Ioã. ante med. tom. 3.) Quod nihil amplius habebat baptismus discipulorum, quàm baptismus Ioannis. Et causa baptizandi vtrisque eadem erat, Christo adducere scilicet, qui baptizabantur. Et ad illud Augustini posset responderi: quòd loquitur de baptismo, quo baptizauit per discipulos, postquã Spiritus fuit datus in superabundantia: et postquam discipuli fuerunt missi ad baptizandum. Quærit Chrysostomus quare Christus prædicauit, postquam Ioannes fuit sublatus scilicet morte? (Ibid. ante.) Et respōdet, quòd ideo, vt omnis mul

B titudinis affectio ad Christum transiret. Et patet hic exemplum prædicatoribus continue docendi et magnificandi Deum vsque ad mortem, et immorandi vbi possunt plus proficere populis in talibus. Quod autem Ioannes baptizabat iuxta locum, vbi erant aquæ, figura est, quòd ibi est baptismus in spiritu, vbi est abundantia aquarum gratiæ, de quo baptismo supra: Hic est qui baptizat in Spiritu sancto. (Ioan. 1. e) Et de quibus aquis infra: Qui credit in me, de ventre eius fluēt aquæ viuæ. (Ioan. 7. e) Et sequitur pars, in qua quæstiones de præeminētia, subiūctio. Ibi: *Facta autem est quæstio*. Et illa in duas partes. Primo, ipsa quæstio. Secūdo Ioan

C nis responsio. Ibi: *Respondit Ioannes*. Ait ergo: *Facta est quæstio*. Et hoc ideo, vt ait Chrysostomus: (Chrys. hom. 28. in Ioan. ante med. to. 3.) quia Zelotypæ discipuli Ioannis se habebant ad discipulos Christi, ideo: *Facta est quæstio*. ab eis: *Cum Iudæis*, qui baptizabantur a discipulis Christi: *De Purificatione*. scilicet baptismi: *Et venerunt ad Ioannem*. Volentes accusare Christum, vt ait Glossa. Quia, vt ait Augustinus. (Aug. tract. 13. in Ioã. ante med. tom. 9.) Qui veniebant ad Ioannem, mittebantur ab illo ad Christum, non e contrario: ideo turbati discipuli Ioannis cœperunt tractare quęstionem cum Iudæis: *Et dixerunt Ioanni: Rabbi*, et cetera. Volentes

D per hoc excitare Ioannem ad æmulationem. Et ideo loquuntur contemptiue, dicentes: *Qui erat tecum*, scilicet a te baptizatus: *Cui tu testimonium*, et cetera. Supra: *Ecce hic baptizat*, scilicet vsurpans officium tuum. (Ioan. 1. d) Et quasi in præiudicium tuum: *Et omnes ueniunt*, scilicet derelinquentes te et illum præferentes, quasi dicerent, vt ait Chrysostomus. (Chrys. hom. 28. in Ioã. ante med. tom. 3.) Quem tu clarum ostendisti, talia tibi audet scilicet facere, *et cetera*. Ex quibus condiscipulis Ioannis fuit quæstio: Erant enim imperfectius dispositi, et nondum puri existentes a largitione, idest, a magno honore ad magistrum scilicet Ioannem. Et ideo forte erant sic æmuli, vt se magnificarent, quòd erant discipuli eius. Sed

E quæritur, quare dixerunt: *Cui testimonium perhibuisti*. Et non dixerunt, quem baptizasti. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd si ita dixissent; coacti essent meminisse scilicet vocis desuper, quæ ait: Hic est filius meus dilectus. (Ibidem. Mat. 3. d) Et sequitur responsio Ioannis. Ibi: *Respondit Ioannes*. Et illa duas. Primo, ostensio, quòd non fuit sui, baptismo regenerare: sed quòd erat tantum præcursor. Secundo, subiunctio, quòd regenerare et sanctificare erat Christi, cuius erat præcursor. Ibi: *Qui habet sponsam sponsus est*. Et hoc est, quòd ait: *Respondit Ioannes: Non potest homo*, et cetera. Sed quæritur, quid ad propositum? Videtur imper

F tinenter respondere. Item videtur, quòd debuisset eos increpasse de inuidia, et æmulatione erga Christum. Et ad istud respondet Chrysostomus, vbi supra: (Chrys. ibid.) quòd neque vehementer increpat, timens, ne eo rursus abusi aliud aliquod malum operarentur. Ideo ait: *Non potest homo accipere*, et cetera. Et in hoc ostendit, se esse purum hominem. Vnde Augustinus: *Missus sum ego*, scilicet ante Christum, præco sum, ille vero iudex; (Aug. tract. 13. in Ioã. circa med. tom. 9.) ideo quasi homo accepi de cælo: Quid habes, quod non accepisti. (1. Cor. 4. b) Iacob: Omne datum optimum, et omne donum perfectum de sursum est. (Iacob. 1. c) Supra: De plenitudine eius accepimus omnes. (Ioan. 1. b) Et de hoc in Glossa bene. Et per hoc ostendit filij Dei præcellentiam, et sui ipsius infirmitatem. Et per hoc etiam

etiam conuincit eorum falsam opinionem: et reprobat eorum inuidiosam æmulationem, et per hoc etiam declarat suam sapientiam in arguendo ipsos. Vnde Chrysostomus vbi supra: Non erat ex initijs omnia dicere: nam erant passione inuidiæ præassumpti, sed vult eos stupefacere, et quoniam Deo rebelles erant, et ideo conuincit eos conuertens contra eos, quod pro se proposuerunt: sicut idem Chrysostomus continuat dicens: *Ipsi vos mihi testimonium*, et cetera. Supra: Quando ait: Non sum ego Christus, sed vox clamantis, et cet. Et ex his patet humana infirmitas et diuina potestas et bonitas, quia: *Nō potest homo accipere quidquā nisi fuerit ei datū*. Sed qualiter hoc, quia dicitur: Apposui tibi aquam et ignem, ad quod volueris porrige manum tuam. Potest ergo homo in bonum de se. Et ad istud respondendum est, sicut respondet Augustinus bene: Initium, inquit, nostræ salutis Deo miserāte habemus, vt acquiescamus salutari inspirationi, nostræ potestatis est: vt adipiscamur quod ad quiescendum admonitione cupimus, diuini est muneris: vt non labamur, in adepto salutis munere sollicitudinis nostræ, et cælestis pariter adiutorij: vt labamur, potestatis nostræ est et ignauiæ. Hæc ille. Illud ergo Ecclesiastici est intelligendum ratione libertatis arbitrij: istud vero hic intelligendum ratione impotentiæ eiusdem liberi arbitrij sine diuina gratia. Infra: Sine me nihil potestis facere. Et sequitur illa pars, in qua manifestat quòd Christi erat regenerare sacramento baptismi, et dona desuper dare. Ibi: *Qui habet sponsam*. Et illa in tres. Primo humiliando se, ostendit præcellentiam Christi in potestate baptizandi. Secundo ostendit idem in veritate vel sapientia docendi. Ibi: *Qui desursum venit*. Tertio ostendit idem in bonitate largiendi dona. Ibi: *Non enim ad mensuram*. Vel aliter et in idem redit, quod primo ostendit excellentiam Christi in plenitudine potentiæ. Secundo, in plenitudine sapientiæ. Tertio, in plenitudine gratiæ. Ait ergo: *Qui habet sponsam*, et cetera. Ita dictum est: *Non potest homo accipere*, et cetera. Quasi dicat, ait Augustinus. Ego vt homo accepi de cælo, vt essem aliquid: homo sum, sed amare hominem pro Christo adulterium est. Quia ipse est verus sponsus, ideo ait: *Qui habet sponsam*. Ecclesiam scilicet: *Sponsus est*, scilicet qualis est Christus. Despondi vos vni viro. Et: Viri diligite vxores, sicut Christus Ecclesiam. Vnde hanc fecundauit, et sanctificauit, diuinitate gratiam infundente, passione gratiam promerente, lauacro regenerationis eam deferente, quæ tangūtur in prædicta auctoritate. Vnde Augustinus: Casti estote, sponsum amate. Adulteri enim sunt qui volunt amari pro sponso. Hæc ille, quasi dicat: Ego talis autem non sum, nec volo esse. *Sed amicus sponsi, qui stat*, scilicet humilis: *Et audit eum*. Vnde Augustinus: Amicus sum in audiendo, ille in dicendo. Ego illuminando, ille lumen; ego in aure, ille verbum. Hæc ille. Et talis gaudet, sicut verus amicus et paranymphus fidelis: Ad vocem sponsi, affectans illius honorem, et volens sponsam desponsare. Talis erat Paulus, qui ait vbi supra: Despondi vos vni viro virginem. Vt ergo ait Augustinus: Omnis Ecclesia virgo. Est enim virginitas carnis, quæ est paucorum, et est virginitas mentis, quæ est integra fides, solida spes, sincera charitas. Hæc ille. Et in hoc, quòd ait: Gaudio gaudet, notat intentionem gaudij. Isaiæ: Gaudens gaudebo. Et quia talis amicus erat Ioannes, subdit: *In hoc*, idest, ad vocem sponsi, non de sua sapientia, ait Augustinus: *Gaudium impletum*, idest, perfectum. Tunc enim gaudium est impletum, quando gaudens habet, quod desiderat. Infra: Petite et accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum. Et subdit, quod est illud gaudium, sicut continuat Augustinus: *Illum oportet crescere*, idest, exaltari: *Me autem minui*, idest, humiliari. Vnde Augustinus: Illum oportet dare, me accipere: illum glorificari, me confiteri. Confessio hominis humilitas eius, miseratio Dei altitudo eius. Hæc Augustinus. Vnde et in hoc prophetica denunciatio de morte vtriusque. Et dicit hoc Augustinus vbi supra. Ioannes scilicet capite minoratus, Christus in cruce exaltatus: Christus natus, cum cœperunt dies crescere, natus Ioannes, cum inceperunt minui. Hæc ille. Quæritur, qualiter se vocat amicum sponsi, quia amicus dicit quasi quandam æquiparantiam. Ergo videtur se nimis extollere. Item supra ait: Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti. Ergo non debuisset hic se vocasse amicum. Et ad istud respondet Chrysostomus, vbi supra. Quod hoc ait non se ipsum erigens, nec honoris coæqualitatem ostendens, sed multitudinem dilectionis repræsentare volens: non enim ministri gaudent in talibus, sicut amici circa sponsum et sponsam. Et ideo ait, quòd: *Amicus stat et gaudet*. Hæc ille. Quærit autem Augustinus: Quomodo potest Deus crescere, qui est perfectus? Si loquatur quoad ætatem carnis, coæui erant; nisi quoad sex menses, qui non distinguunt ætatem. Et respōdet, quòd venit Deus, vt minoraretur gloria hominis, et augeretur gloria Dei; venit ille vt largiretur, et vt peccata dimittat: venit homo, vt confiteatur. Et ibi bene de hoc. Et quasi idem ait Chrysostomus: Nostra inquit Ioannes, steterunt et cessauerunt: crescunt autem quæ sunt illius. Hic enim est lapis paruus, qui factus est mons. Et ibi bene de hoc. Ex his, patet, quanta est dignatiua bonitas Dei, qua dignatus est esse sponsus Ecclesiæ. vel sanctæ animæ. Et quanta est sublimitas Ecclesiæ vel animæ, quòd exaltatur vt sit sponsa Dei. Vnde de isto sponso. Quasi sponsum decoratum corona. Iste enim sponsus est nobilis: quia vt ait Papias, in sponso eligendo quattuor sunt, scilicet, genus, virtus, sapientia, pulchritudo; quæ omnia summe in filio Dei, vt patet consideranti. Et ideo oportet, quòd sponsa eius præparet se et nobilitet, quia vt ait idem Papias, in sponsa eligenda, similiter quattuor sunt consideranda, scilicet genus, pulchritudo, diuitiæ, et mores. Et quoniam ista sunt spiritualiter et virtualiter, verificatur illud: Gaudebit sponsus super sponsam: Soror mea sponsa. Supra: Nuptiæ factæ sunt. Et hæc ibi. De his in collationibus. Infra: Et sequitur pars, in qua de preeminentia filij Dei in docendo et prædicando. Ibi: *Qui desursum*, et cetera: Et continuat Chrysostomus: sic merito debet crescere: *Qui desursum*, idest, ex patre: *Super omnes est*, angelos et homines, ait Glossa: *Qui vero de terra, de terra est*, idest, terrenus. Primus homo de terra, terrenus. Secundus, de cælo cælestis: Infra. Vos de deorsum estis, ego de supernis sum: *Et de terra loquitur*, Scilicet terrena humana, qualis est ipse loquens: *Qui enim de cælo est, super omnes est*, vt prius est expositum. Et ideo forte repetit ad maiorem expressionem. Sed opponit Augustinus. Hoc totum quod ait hic Ioannes erat. Vnde Glossa: *De terra est*, scilicet Ioannes, sed ille diuina loquutus est. Ergo non qui terra est, de terra loquitur semper. Et ad hoc respondet, quòd si diuina loquitur, illuminatus est a Deo. Et si non esset, terra terram loqueretur. Ioannes enim erat lumen illuminatum non illuminans. In Psalmo: Deus meus illumina tenebras meas, venit enim gratia, et expellit tenebras: Non ego, sed gratia Dei mecum. Sed quæritur, cum haberet animum et corpus, quod corpus solum est de terra: Quare ait loquens de se: *Qui de terra*, et cetera. Et ad hoc respondet Chrysostomus. Quidnam aliud vult dicere, quàm quòd ego paruus sum, et in terra natus, et per ima et humilia loquor, comparata his, quæ loquitur ille, qui desuper est, et ille qui sic venit de cælo: *Quod vidit*, scilicet apud patrem: *Et audiuit*, scilicet patre: *Hoc testatur*, scilicet de sua Deitate: *Et testimonium eius nemo accipit*, scilicet credendo: *Qui autem accipit*, obediendo et credendo: *Signauit*,

Marginalia (left column): Chrys. hom. 28. in Ioan. circa med. to. 3. — Ibid. paulo post. — Ioan. 1. a — Humana infirmitas. — Eccli. 15. d — August. de Eccles. dogmatibus. c. 21. tom. 3. — Ioan. 15. a — Aug. tract. 13. in Ioā. circa med. tom. 9. — 2. Cor. 11. a — Eph. 5. c — Aug. ibid. paulo post. — Ibid. post med. — 2. Cor. 11. a — Aug. ibid. paulo post. — Isai. 61. d — Aug. tract. 14. in Ioā. ante med. to. 9. — Ioan. 16. b — Aug. ibid. post.

Marginalia (right column): Ibid. paulo post. — Ioan. 1. c — Chrys. hom. 28. in Ioā. post mediū to. 3. — Aug. tract. 14. in Ioā. ante med. tom. 9. — Chrys. hom. 28. in Ioā. post mediū tom. 3. — Dan. 2. e — Isai. 61. d — Quattuor in sposo eligendo. — Isai. 62. b — Cant. 4. c — Ioan. 2. a — 1. Cor. 15. f — Ioan. 8. a — Aug. tract. 14. in Ioā. ante med. tom. 9. — Psal. 17. c — 1. Cor. 15. a — Chrys. hom. 29. in Ioan. ante med. tom. 3.

gnauit: idest, fignum pofuit in corde fuo, credendo hunc effe verum Deum, fic enim legit Gloffa. Quærit Chryfoftomus qualiter ait: *Vidit et audiuit*. Quia

Ioan. 14. b infra dicitur: Sicut nouit me pater, et ego noui patrem: Ergo vt videtur, non audiuit. Et ad hoc refpondet, quòd hoc eft dictum non ab accipiendo, vt nos, neque ab audiendo: fed in natura communi habebat. Sed contra hoc obijcitur illud, quod dicitur:

Mat. 11. d Omnia funt mihi a patre meo tradita. Et ad illud refpondendum, quòd illud, quod ait Chryfoftomus: Non audiuit, accipiendo vt nos, intelligendum eft, quòd non accepit ab aliquo differente in natura vel effentia: dicitur tamen audire a patre, quia eft a patre. Infra eodem: *Omnia dedit in manu eius*. Et in hoc vt ait Chryfoftomus, oftendit teftimonium effe indubitatum. Per hos enim fenfus omnia difcimus cer

Ioan. 5. e tiffime, et digni fide exiftimamur. Infra: Sicut audio,

1. Ioan. 1. a iudico. Et: Quod vidimus, teftamur et annunciamus.

Aug. tract. 14. in Ioã. post mediũ. tom. 9. Et de hoc multum Auguftinus. Inquirens quomodo filius audit a patre, cum fit eius verbum: vbi diftinguit, quòd triplex eft verbũ, fcilicet diuinum a patre æternaliter genitum, et humanum mentale in corde, et aliud vocale in ore. Vnde filium a patre audire, eft ipfum effe a patre, vt dictum eft. Quæritur de

Verbum triplex.

hoc quod ait: *Nemo accipit*, ergo fecundum hoc fru-

Ibid. post. ftra venit. Et ad hoc refpondet Auguftinus, quòd nemo accepit de populo deputato ad iram, et damnando et ftatuendo ad finiftram. De populo tamen electo, et ftatuendo ad dexteram multi crediderunt.

Chryf. hom. 29. in Ioan. ante med. tom. 3. Eodem modo opponit Chryfoftomus. Ex quo iam difcipulos habebat, qualiter ait: *Nemo accipit?* Et ad hoc refpondet, quòd illud eft intelligendum: *Nemo accipit*, eo quòd pauci accipiebant: vel quia adhuc difcipuli ad plenum non crediderant. Et ideo ait: *Quod qui accipit fignauit, quia Deus eft verax*. Chriftus eft Deus, qui de cælo venit: Et hic verax eft. Et nemo poteft dicere quod eft veritatis, nifi ab eo illumine-

Pfal. 115. a tur. Ideo: Omnis homo mẽdax, de fe. Eft enim Deus

Rom. 3. a verax: et ideo ille homo eft verax, qui verba Dei loquitur. Item obijciunt aliqui de hoc, quod ait: *Qui de cælo venit*. Quòd non affumpfit humanam carnem vt alij homines, fed cæleftem. Sed ad illud foluit Gloffa. Quòd dicitur venire de cælo, quia de patre, vel quia affumpfit naturam abfque culpa. Et fic de altitudine naturæ humanæ, vt dicitur in Gloffa. Et ex dictis patet hominis vilitas et inferioritas, et labilitas ad malum, et ad bonum inhabilitas. Ibi: *De terra eft*, terra enim eft infima elementorum, et opaca ac ponderofa, inferius tendens: talis eft homo terrenus. Ideo dictum eft Adæ poft peccatum: Puluis es

Hominis vilitas, et cetera.

Gen. 3. a *et cetera*. Eft enim homo terra originaliter et realiter a parte corporis, et finaliter fcilicet refolutione:

Hier. 22. a Terra, terra, terra, audi verbum Domini. Et talis loquitur de terra quia terrena cogitat, affectat, memo-

Mat. 15. b ria reuoluit: Quæ enim procedunt de ore, de corde

Ifai. 29. a exeunt. Ideo de tali Ifaias: De terra loqueris, et de humo audietur eloquium tuum. Et fequitur illa pars, in qua de excellentia Chrifti in affluentia gratiarum et largitate donorum. Ibi: *Quem enim mifit Deus*. Obij-

Aug. tract. 14. in Ioã. post mediũ. tom. 9. cit Auguftinus. Quòd Deus mifit Ioannem: Ecce ego mitto Angelum meum in figura Ioannis. Non ergo folus Chriftus miffus eft. Et ad iftud refpondet, quòd iftud coarctatur per hoc, quod fequitur: *Non*

Malac. 3. a *ad menfuram dat Deus*, et cetera. Chriftus ergo, quem mifit Deus in mundum: *Verba Dei loquitur*. Supra eodem: *Quod audiuit hoc teftatur*. Ipfe enim loquitur verba diuina et cæleftia, vt hic. Item loquitur verba vi-

Ioan. 6. g uifica et fpiritualia. Infra: Verba quæ ego loquor fpiritus et vita funt. Item loquitur verba poteftatiua et

Ioan. 15. a virtualia. Infra: Mundi eftis propter fermonem meum, *et cetera*. Et quia dixit: *Mifit Deus*, quod fuper omnes erat. Ad maiorem explanationem fubdit: *Non ad menfuram dat Deus fpiritum*, fcilicet Chri-

Rom. 1. b fto, ficut alijs fupra: De plenitudine eius accepimus

A omnes, fed de hoc obijcitur: aut enim loquitur de Chrifto fecundum diuinam naturam, et hoc non poteft ftare, quia fic non accepit fpiritum: aut fecundum humanam, et fic cum gratia Chrifti hominis fit creata et menfurata, fiue limitata: Ergo ad menfuram accepit. Et ad hoc refpondetur magiftraliter, quòd eft menfura limitationis, quia vnumquodque creatum eft limitatum: Et eft menfura diuifionis vel determinationis ad vnum actum. Primo modo dicitur, quòd Chriftus homo habet gratiam et menfuram, fecundo modo ait hic, quòd non habet fpiritum ad menfuram. Aliter diftinguunt alij, quòd gratia po-

B teft dici finita, et fic gratia Chrifti hominis fuit finita et menfurata, quantum fuit a parte naturæ humanæ. Vel poteft dici finita a parte determinationis actus fiue obiecti. Et fic Chriftus non habuit ipfum ad menfuram, fed ad omnem actum Spiritus. Et huic concordat Gregorius, exponens illud Iob: Nunquid *Iob 38. c* coniungere valebis micantes ftellas Pleiadas? Ibi *Greg. Mor. li. 29. c. 16. post mediũ.* Gregorius: Redemptor nofter in carne veniens Pleiadas iunxit, qa operationes feptiformis Spiritus fimul in fe et iunctas et manentes habuit: Requiefcet *Ifai. 11. a* fuper eum fpiritus Domini. Et fuper lapidem vnum *Zach. 3. d* feptem oculi. Et: In candelabro feptem lucernæ. *Zach. 4. a*

C Quæ exponit Gregorius ibi de Chrifto. Vbi bene de hoc. Alij autem acceperunt fpiritum ad menfuram, et ad aliquas operationes: Sicut diuifit Deus menfu- *Rom. 12. a* ram fidei. Et: Alij datur fermo fcientię. Et fic de alijs. *1. Cor. 12. a* Huic concordat quod ait Auguftinus hic: quòd men *Aug. tract. 14. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* fura eft diuifio donorum, et hominibus dantur ad menfuram. Et ponit exemplum de membris in corpore: aliud enim accipit manus, aliud auris, vt audiat, et fic de alijs: vna tamen eft anima, quæ agit omnia in omnibus. Sic funt diuerfa dona fidelium, tanquam membris ad menfuram diftributa. Sed Chriftus, qui dat dona, non ad menfuram accepit il-

D lo modo. Et ibi bene de hoc. Sed huic videtur contradicere, quod ait Chryfoftomus. Quòd hic, idest, *Chryf. hom. 29. in Ioã. post mediũ. tom. 3.* Chriftus immenfurabilem et integram omnẽ actionem dicit: et fi actio immenfurabilis, multo magis fubftantia: Qui ergo fpiritum infinitum fcilicet habet, et omnem actionem habet. Et ad iftud poteft refponderi, quòd per fpiritum intelligitur vel hypoftafis verbi: et huic concordat Gloffa, quæ ait, quòd pater plenum et perfectum verbum genuit, et fic dicitur pater filio dare, quia ipfum genuit. Vnde fequitur: *Pater diligit filium et omnia dedit*, idest, ad æqualitatẽ fibi genuit eum, cui non eft rapina, fe effe ęqua

E lem Deo. et alibi: Hic eft filius meus dilectus: *Et om-* *Philip. 2. a* *nia dedit*, et cetera, vt tantus effet filius, quantus et pa- *Mat. 3. d* ter fecundum Auguftinum: Omnia mihi tradita funt *Aug. tract. 14. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* a patre meo. Et quia tantus et talis eft: Ideo, vt ait Gloffa: *Qui credit in filium*, fide perfecta: *Habet vitam eternam*, quia Iefum Chriftum, vt infra: Hæc eft vita æterna, vt cognofcant te. Vel habet vitam æter- *Mat. 11. d* nam in radice fiue in pignore: Pignus fpiritus. Et *Ioan. 17. a* quoniam Ioannes fciens a fupplicij comminatione *2. Cor. 5. d* vtilitatem: Ideo a contrarijs ponit fermonem fecundum Chryfoftomum, dicens: *Qui autem eft incredulus filio, non videbit vitam*, idest, ipfum filium, ait Gloffa:

F *Sed ira Dei manet*, et cetera. Sed quæritur cum prius fit venire quàm manere, quare ait: *Manet ira*, et non ait: *Venit ira*. Et ad hoc refpondet Auguftinus. Quòd *Aug. ibid. prope fin.* loquitur hoc de illa ira, de qua: Omnes nafcimur *Eph. 2. a* filij iræ. Et quia increduli manent non regenerati a Chrifto, ideo et filij iræ. Item quæritur, quare terribilius loquitur hic Ioannes de incredulis, quàm Chriftus. Supra, qui ait: *Qui non credit, iam iudicatus eft*. Et ad hoc refpondet Chryfoftomus. Quòd mitius *Chryf. hom. 30. in Ioã. ante med. tom. 3.* locutus eft Chriftus, ne æftimaretur loqui gratia amoris fui: Ioannes vero exutus ab hac fufpicione vehementiori vtitur fermone. Ex dictis patet, quòd electi Dei de cælo venerunt, quia membra Iefu Chrifti, et de cęlo defcenderunt deifica conuerfatione. Infra:

Ioan. 15. e Elegi vos de mundo, *et cetera*. Quos mittat Deus ad alios purificandos, illuminandos, perficiendos, de
Ioan. 20. e quibus infra: Sicut me misit pater, et ego mitto vos. Et tales debent loqui verba Dei, non mundana, non
1. Pet. 4. c carnalia, nec humana: Si quis loquitur quasi sermones Dei. Et tales debent esse indiuisi a Christo, qui habet spiritum non ad mensuram, vt suo spiritu viuificentur, et vegetentur, et roborentur ad operan-
Aug. tract. 14. in Ioã. post mediũ. tom. 9. dum. Secundum enim exemplum Augustini, supra sicut vna anima omnia operatur in diuersis membris: sic Christus in membris suis, sibi vnitis, et ab eo viuificatis. Infra: Sine me nihil potestis facere. Et:
Ioan. 15. a An experimentum eius quæritis, qui in me loquitur
2. Cor. 13. a Christus? Et: Omnia possum in eo, qui me confor-
Philip. 4. c tat. De dilectione patris, qua diligit filium. Infra: Si-
Ioan. 15. b cut dilexit me pater, et ego diligo vos. Vbi dicetur de hoc. Et nota de hoc quod ait: *Ira Dei manet super*
Ira Dei quadruplex. *eum*, quòd est quadruplex ira Dei. Vel reatus culpæ originalis, prout dictum est, vel dicitur ira Dei, ablatio diuinæ castigationis propter obstinationem pec-
Ezec. 16. f cantium, et dimissio eorum in peccatis: Auferetur zelus meus a te, quiescam, nec irascar amplius. Hæc enim est magna ira Dei, quando non castigat peccata temporaliter, ob demerita peccantium, vt iuste pu-
Osee 4. e niantur æternaliter: Non visitabo super filias vestras, cum fornicatæ fuerint. Et est ira Dei flagellatio pa-
Abac. 3. a ternæ correptionis: Cum iratus fueris, misericordiæ
Prou. 3. a recordaueris: Quem enim diligit Deus, corripit.
Iob 4. b Item est ira Dei, irrogatio æternæ damnationis: Vi-
Iob 19. b di spiritu iræ eius esse consumptos. Et: Iratus est contra me furor eius. Nec intelligatur aliqua commotio
Aug. de Ciuit. Dei. li. 15. cap. 25. tom. 5. a parte Dei, cum dicitur, irasci: quia ira Dei non est eius perturbatio, sed iudicium, quo irrogatur pęna peccato, ait Augustinus. Et ista ira erit in iudicio implacabilis: Zelus et furor viri non parcet in die vin-
Prou. 6. d dictæ. Ideo orat Propheta: Domine ne in furore tuo
Psal. 6. a arguas me, *et cetera*.

CAPVT QVARTVM.

Continuatio.

VT *ergo cognouit Iesus*, et cetera. Enarrata manifestatione filij Dei ipsis Iudæis: in parte ista de manifestatione sua ipsis Samaritanis de prædicatione eis qui erant alienigenæ in figura suæ prædicationis populo gentili, vt patet in Glossa. Et quia erat transiturus in Galilæam:
Diuisio capitis in duas partes. ideo istud capitulum in duas partes diuiditur. Primo narratur de aduentu suo in Samariam. Secundo narratur de transitu in Galilæam, et de manifestatione sua ipsis Pharisæis. Ibi: *Post duos autem dies*. Prima in duas. Primo, antecedentium prædicationem suam præmissio. Secundo, ipsa prædicatio. Ibi: *Venit autem mulier*. In prima duo, scilicet sui egressus ratio, et aduentus subiunctio. Ibi: *Venit*. Ait ergo continuando et præsignando causam sui transitus: *Vt cognouit Iesus qui audierunt*, et cetera. Quærit Chrysostomus,
Chrys. hom. 30. in Ioan. ante mediũ tom. 3. quare fuit egressus, relinquens pharisæos, cum posset exire de medio eorum cum vellet, sicut infra: Quærebant eum apprehendere, sed nemo misit ma-
Ioan. 7. f num in eum, quia nondum venerat hora eius. Et in-
Ioan. 10. d fra: Similiter quærebant eum, et exijt de manibus eorum. Non oportuit, quòd transiret ab eis. Ergo, quamuis essent inuidi. Et ad hoc respondet: Quòd sicut volebat credi, quoniam erat Deus, sic volebat credi, quoniam ens Deus, carnem ferebat, vt verus homo, aliquando recedebat et præcauebat eorum
Aug. tract. 15. in Ioã. pau. a prin. tom. 9. insidias. Et ad hoc Augustinus planius: Poterat, inquit, et præsens ab his non teneri, sed quia in carne, quam gessit, vt homo, hominibus in se credituris præbebat exemplum: quia vnusquisque seruus Dei non peccat, si recesserit in alium locum: videns furorem forte persequentium. Hæc ille. *Vt ergo cognouit*

A *quia Pharisæi audierunt*, scilicet a discipulis Ioannis: *Quòd Iesus plures baptizat*, et cetera. Et sic quòd videretur dignior, et sic magis inuidebant: *Quamquam non baptizaret*, idest, intingeret, ait Glossa: *Reliquit Iudæam*, significans transitum ad gentes: *Abijt*, idest, abire incępit: *In Galilæam*, de qua venerat. Et de ordine transitus sui in Galilæam, Magister in historijs suffi- Ioan. 2. b
cienter. Et interseritur ratio veniendi Samariam: *Oportebat*, et cetera, quia Samaria erat quasi media inter Galilæam et Iudæam. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Vt cognouit*, cum omnia sciret antequam essent: Omnia sunt nuda et aperta oculis eius, qualiter ait? Heb. 4. d
B *Vt cognouit*, signando tempus? Et ad istud respondendum, quòd sicut dicitur, Deum aliquid cognoscere, quando facit nos cognoscere: sic dicitur similiter co- Aug. de Genes. ad liter. li. 4. c. 9. tom. 3.
gnoscere, quando ad modum cognoscentis facit, vt hic. Vnde Augustinus: Quia cognouit eorum scientiam, cognouit simul et inuidentiam: quia non hæc propterea dicerent, et sequerentur, sed ut persequerentur. Ideo: *Abijt inde*. Hæc ille. Quæritur de hoc, Id. trac. 15. in Ioan. ad lõge a prin. tom. 9.
quod ait: *Quòd Iesus non baptizaret sed discipuli*, ut ait Augustinus: Quòd Iesus baptizabat, quia ipse mundabat: non baptizabat, quia non tingebat: præbebant discipuli ministerium corporis, præbebat ille Ibid. paulo post.
C adiutorium maiestatis. Et ibi bene de hoc. Ergo secundum hoc in baptismo Christi, et discipulorum eius dabatur gratia. Item hoc plane ait Glossa. Item Eod. tract. Aug. hom. dicta.
tactu carnis sacræ suæ dedit aquis uim regeneratiuam, ut ait Glossa: Ergo baptismate postea a discipulis eius mundabat gratia. Sed contrarium ait Chrysostomus, vt habitum est supra. Vbi ait: quòd nondum erat spiritus datus, et ideo non baptizauit Christus, nec amplius cõferebat baptisma discipulorum, quàm baptisma Ioannis. Item baptismus habet effi- Gl. in Mat. 3. et Lu. 3. Chrys. hom. 20. in Ioan. ante med. tom. 3.
caciam a passione Christi: In morte ipsius baptizati Rom. 6. a
sumus: Ergo non habuit efficaciam ante passionem.
D Item baptizati tunc a discipulis, ad limbum tunc descendebant: quia non fuit pretium solutum nec ianua aperta. Et ad istud respondendum sine præiudicio, quòd alio et alio modo uidentur hic sentire Augustinus et Chrysostomus, vt patet plane in dictis eorum. Posset tamen forte dici, quòd in baptismo discipulorum, Christi dabatur gratia, quantum est de ui sacramenti, mundans a reatu originalis inficientis. Vnde Augustinus, ponens illud: Mundans lauacro Aug. tract. 15. in Ioã. ante med. to. 9.
aquæ. Quid est inquit baptismus? Et respondet. Lauacrum aquæ: Tolle aquam, non est baptismus. Tolle uerbum, non est baptismus. Hæc ille. Effectus ta-
E men baptismi, quantum ad reserationem ianuæ dif- Eph. 5. e
ferebatur usque post solutionem pretij. Ad auctoritatem uero Chrysostomi forte posset dici, quòd ipse loquitur, quando ait: Quòd nondum erat spiritus da- Ioan. 7. f
tus, et ideo Christus non baptizabat: quòd ipse loquitur de efficacia spiritus in superabundantia, et in effectu uisibili: quia post resurrectionem, uisibiliter et in signis dabatur sanctus Spiritus. Nec est inconueniens quòd quantum ad effectum gratiæ mundantis dabatur gratia in baptismo discipulorum, differebatur tamen illius effectus, scilicet reseratio ianuæ, usque ad post solutionem pretij. Rex enim dans mune-
F ra pro militia filij, potest dare illa ante tempus uictoriæ, ut præparet ad militiam: uel post, ob uirtutem uictoriæ et magnitudinem. Et patet hic mysterium: per Iudæam enim, quæ interpretatur confitens, signa- Iudæa.
tur plenitudo confessionis et sanctificationis in Psalmo: Facta est Iudæa sanctificatio eius. Samaria uero, Ps. 114. a
quæ interpretatur custodia mea, significat diligen- Samaria.
tiam uigilantiæ in custodiendo sanctimoniam: Om- Prou. 4. d
ni custodia custodi cor tuum. De utroque dicitur: 1. Thes. 4. a
Hæc est uoluntas Dei, sanctificatio uestra, ut sciat unusquisque uas suum possidere in sanctificatione. Per Galilæam, quę interpretatur transmigratio, significatur progressio de uirtute in uirtutem, de quo in Psalmo: Ascensiones in corde suo disposuit. Et: Tran- Psal. 83. b
site

Eccl. 24. c fite ad me omnes, qui concupiscitis me. In Psalmo:
Psal. 83. c Ibunt de virtute in virtutem. Et alibi: Iustorum semi-
Prou. 4. c ta quasi lux splendēs procedit et crescit vsque ad per-
fectum diem. De baptismo vero et eius mysterijs
Hugo de sacram. lib. 2. parte 6. Hugo bene. Et sequitur de aduentu Christi in Samariam: *Venit ergo in ciuitatem,* et cetera: *Quæ dicitur Sichar,* hęc enim erat metropolis Samariæ: *Iuxta prædium,* idest, agrum: *Quod dedit Iacob,* et cetera. Vnde
Sichar.
Gen. 48. d dicitur: Dedi tibi partem vnam, *et cetera.* De origine vero Samaritanorum in historijs Magister sufficienter. Et describitur locus: *Erat autem ibi fons,* vt
Aug. tract. 15. in Ioā. ante med. tom. 9. ait Augustinus. Quod puteus erat, et omnis puteus fons: vbi enim aqua de terra manat, fons est, *et cetera: Iesus fatigatus,* ad litteram: *Sedebat supra fontem.* Quia fatigatus, laboris immensitas. Vnde Chrysostomus: Non subiugalibus vtitur, quia: *Supra fontem.*
Laboris immensitas.
Chrys. hom. 30. in Ioā. post mediū. tom. 3. Paupertas non in throno, nec in puluinari ait idem Chrysostomus: *Erat autem hora sexta.* Et in hoc laboris diuturnitas, de his bene. Sed quæritur, qualiter ait: *Venit in ciuitatem,* et cetera, sicut opponit Chrysostomus. Ex quo ait Saluator: Non sum missus, nisi
Ibidem. ad oues quæ perierunt domus Israel. Et ex quo ait: In
Mat. 15. c viam gentiū ne abieritis: videtur, quòd non debuisset
Mat. 10. a intrasse ciuitatem Samaritanorum. Et ad istud respondet, quòd antecedēter, idest, principaliter ad illos non venit, sed transiens. Erat enim locus medius inter Iudæam et Galilæam, vt ait Glossa. Ideo vadens in Galilæam transiuit per Samariā, ostendens non superuacue se facere, vt nullam relinqueret Iudæis excusationis occasionem. Hæc ille. Et ad illud, quod obijcitur, quòd prohibuit Apostolis, ne irent in viam gentium, similiter respondendum, quòd hoc prohibuerit Apostolis ne irent ex principali proposito, et antequam irent ad Iudæos, expulsi tamen a Iudæis tran
Act. 14. d stulerunt se ad gentes. Et in huius figuram hic transiuit per Samariam, secundum Glossam. Item quare tam diligenter describit locum ad quem venit Iesus, et quare facit hic mentionem de fonte Iacob? Et ad istud respondet ibidem. Quòd ideo commemorat
Cur consedit ad fontem Iacob. fontem Iacob ad insinuandum, quòd Iudæi propter pigritiam, et iniquitatem et peccata eorum amiserunt locum illum, et fuit data alienigenis. Et hi Sa-
Samaritani. maritani accipiebant libros Moysi, et dicebantur a monte Samor: qui fuit sic dictus ab eo, qui primo consedit, idest, moratus est, vt ait ibidem Chrysostomus. Ex dictis patet mysterium. Aduentus enim Domini in dictam ciuitatem, fuit figura transitus ipsius ad gentes, vt patet in Glossis. Quòd vero fuit Iesus fatigatus, ostensio fuit, quòd infirmitas sua assumpta, fuit nostra fortitudo: et fecit nos fortes, prout ait
Aug. tract. 15. in Ioā. ante med. tom. 9. Augustinus. Bene dicens quòd nutrit infirmus infirmos: Et ponit exemplum de gallina, quæ infirmatur cum pullis, alis demissis, plumis hispida, voce rauca, omnibus membris demissa et abiecta: Iter autem filij Dei fuit caro assumpta, sed infirmitas sua nos
1. Cor. 1. d fecit fortes: Quod infirmum est Dei, fortius est ho-
Hora VI. minibus. Hora vero sexta figura est sextæ ætatis, in qua venit filius Dei ad puteum, idest, profunditatem nostræ habitationis. Hæc Augustinus, et ibi bene de his et multum. Et de hoc est collatio. Et sequitur
Prædicatio Christi. pars, in qua de sua prædicatione et doctrina. Ibi: *Venit mulier.* Et illa in duas. Primo, de sua occulta vel priuata doctrina ipsi mulieri. Secundo, de publica et manifesta ipsis Samaritanis. Ibi: *Et exierunt de ciuitate.* Prima, in tres. Primo, aduentus mulieris præmissio. Secundo, Saluatoris ab ea petitio et mutua collatio interrogando et respondendo. Ibi: *Dicit ei Iesus.* Tertio, mulieris ad ciuitatem regressio, et eorum quæ audierat renunciatio. Ibi: *Reliquit ergo hydriam.* Et hoc est quod ait: *Venit mulier haurire,* et cetera, ad litteram. Et est forma Ecclesiæ iustificandæ,
Aug. ibid. post multa. ait Augustinus. Et sequitur secunda pars: *Dicit ei Iesus: Da mihi bibere.* In qua mutua collatio Saluatoris et mulieris, interrogando et respondendo. Et sunt

A tot partes, quot interrogationes cum responsionibus. Septem partes.
Et sunt septem. Secunda ibi: *Dicit ei mulier.* Tertia ibi: *Dicit ad eum mulier.* Quarta ibi: *Respondit mulier.* Quinta ibi: *Dicit ei mulier.* Sexta ibi: *Dicit ei mulier: Scio,* et cetera. Septima vero narratur de aduentu discipulorum. Ibi: *Continuo.* In qualibet vero parte præmittitur interrogatio, et subditur responsio. Ait ergo: *Dicit ei Iesus: Da mihi bibere.* Erat enim fatigatus, vt dictum est, et erat calor, vnde Chrysosto- Chrys. hom. 30. in Ioā. post mediū. tom. 3.
mus: Requiescere faciens corpus sedebat et refrigerabat, erat enim diei medium: vt vero ait Augustinus: Fidem ipsius mulieris sciebat. Et quia dixerat, quòd
B sedebat, nec fecerat mentionem de discipulis, subdit: Aug. tract. 15. in Ioā. ante mediū tom. 9.
Discipuli abierant, vt cibos emerent. Sed quæritur, quare hoc expressit, cum non videretur esse ad propositum? Item quæritur, quare non intrauit cum discipulis ciuitatem? Et ad hoc respondet Chrysostomus, Chrys. loco sup. citato.
quòd ideo non intrauit ciuitatem, obstruens inuerecundiam et contradictionem Iudæorum, vt non dicat quis, quoniam aduersatur suo præcepto, quo dixerat, ne intrarent ciuitatem Samaritanorum. Et Mat. 10. a
ideo ait: *Abierant, vt cibos emerent.* Non scilicet ex principali proposito, vt prędicarent eis, antequam Iudæis. Item quæritur, qualiter ait: *Vt cibos emerent.*
C Cū omnia reliquissēt: Relictis omnibus sequuti sunt Mat. 4. d
eum. Et alibi: Ecce nos reliquimus omnia. Et cum Mat. 19. d
esset eis præceptum non portare pecuniam, neque peram. Et sic videtur, quòd non haberent, vnde Luc. 22. d
emerent cibos, vel si haberent, fecisse contra Domini præceptum et statum suum. Et ad istud respondendum, vt patebit infra: Vbi dicitur de Iuda, quòd Ioan. 12. a
loculos habebat, et portabat ea, quæ mittebantur. Christus et discipuli sustentabantur, vel inuitati in mensis alienis. Supra: Inuitatus est Iesus et discipuli Ioan. 2. a
ad nuptias. Et infra: Fecerunt ei cœnam. Et alibi: Ro- Ioan. 12. a
gabat eum quidam Pharisæus, vt manducaret cum Luc. 7. e
D illo. Item aliquando leguntur sustentati largitionibus mulierum, quæ sequebantur. De mulieribus, quæ Mar. 15. d
ministrabant ei de facultatibus suis. Item aliquando de his, quæ mittebantur in loculis, sustentabantur. Et hoc a comitantibus, prout intelligitur, vel ab irrogantibus ex præmisso verbo. Et hoc fuit congruum, maxime quando irent, et erant transituri per villas in hospitales, et non ad prædicandum vt hic. Nec hoc repugnabat statui vel præcepto: nihil enim propriū habebant vel secum deferebant. Vnde et hic filius Dei fuit mendicus, prout ait Augustinus, exponens Aug. enarrat. in Psal. 108. expos. alia ante med. to. 8.
illud: Persecutus est hominem pauperem et mendi-
E cum. Non erat, inquit, dedignatus filius Dei fieri pauper, cum diues esset: Mendicum quo modo intelligemus, nisi forte, quia dixit mulieri Samaritanæ: *Da mihi bibere.* Et in cruce ait: Sitio? Hæc ille. Et ex Psal. 108. b
hoc patet perfectio discipulorum, prout ait Chryso- Ioan. 19. f
stomus: Erat enim eis circa cibaria negligentia, quo- Chrys. hom. 30. in Ioan. circa med. tom. 3.
niam nec panes portauerunt. Cum irent transfretum et esurientes comedebant spicas. Et Iesus propter esuriem venit ad ficum. Erant autem discipuli soliti contemnere ventrem, et non studiosam existimare Mat. 12. a
eius ministrationem. E contrario de illis, qui ex le- Mat. 21. b
ctulo surgentes de talibus sunt soliciti. Hæc ille. Et
F ibi multum et bene de hoc. Et sequitur responsio mulieris: *Dixit autem mulier,* et cetera. Nesciens quem potum quærit, et opponit se esse de alienigenis, prout ait Glossa. Ideo sequitur: *Quo modo tu Iudæus,* et cetera. Vt enim ait Augustinus: Samaritani erant alie- Aug. tract. 15. in Ioā. ante med. tom. 9.
nigenæ, et ad gentem Iudæorum non pertinebant, vasculis illorum non vtebantur Iudæi: et ideo quia petebat ab ea bibere, quod non solebant Iudæi, ait mulier sic: *Quo modo,* et cetera. Sed quæritur, qualiter cognouit eum esse Iudæum? Ad hoc respondet Chrysostomus, quòd fortassis æstimauit eum a sci- Chrys. hom. 30. in Ioā. ante med. tom. 3.
smate, idest, figura et allocutione. De hoc Magister in historijs. Item quæritur qualiter tunc petit ab ea bibere, lege non concedente Iudæis couti Sa-

maritanis? Iterum qualiter ierunt discipuli ad emendum cibos ab illis, ex quo non licebat eis couti eis? Et ad istud respondet Chrysostomus. Quòd indifferens erat, tunc eijcere tales obseruationes: ipse enim inducebat alios ad illas absoluendas: Non quod intrat per os, coinquinat hominem, *et cetera*. Quia ergo absoluebat tales cæremonias, non fuit inconueniens discipulos vti cibis eorum, vel, vt dicitur magistraliter, quidam cibi erant indifferentes quoad vtrosque, vt fructus arborum et panis, et tales cibos poterant emere ab illis. Et patet hic mysterium ex Augustino: Et in Glossa. Hæc enim mulier fuit figura Ecclesiæ collectæ ex gentibus, et B venientis ad hauriendum aquam de puteo, idest, intelligentiam veram de sacra scriptura: prout ait Ambrosius. Puteus est altitudo profundæ scripturæ: Alta profunditas, quis inueniet eam? et alibi: Fluenta putei tui deriuentur foras. Et de isto puteo et aqua patebit infra. Quòd vero Christus petijt bibere a muliere, figura fuit quòd desiderauit fidem Ecclesiæ, vt dictum est. Item quòd discipuli emerent cibos, figura fuit, quòd non laborantes in prædicatione, vel otiantes vel vacantes alijs operibus spiritualibus, non debent manducare: Neque gratis panem manducauimus. Et sequitur: Si quis non vult operari, non C manducet. Quòd vero Iudæi non coutuntur Samaritanis, mysterium est, quòd fidelium non est conuersari cum infidelibus, nec couti actibus eorum. Egredimini de medio eius. Et: Quæ pars fideli cum infideli? Et sequitur: Exite de medio eorum et separamini. Et sequitur secunda particula in qua responsio Saluatoris, et de inquisitione mulieris. Ibi: *Respondit Iesus, si scires donum*, et cetera. Quod est Spiritus sanctus, ait Augustinus. Et quis est, scilicet quantus, et quia est dator spiritus: *Qui dicit tibi*, vt a te petat fidē: *Tu petisses*. Ad litteram ait Augustinus. Aqua viua dicitur, quæ ex fonte manans excipitur: quæ vero D est in lacunis, et cisternis, non dicitur aqua viua. Sed quæritur quare ait. *Forsitan petisses*. Respondendum quòd hoc ait ob libertatem liberi arbitrij, quod potest petere et non petere: *Et dedisset tibi aquam viuam*, merito fidei, ait Glossa. Mulier tamen carnalis sapiens, intelligebat de aqua materiali, ideo sequitur: *Dicit ei mulier: Domine*. Et in hoc patet mulieris prudentia, tribuens multum honorem, et vocans eum Dominum, neque derisit, neque turbata est, sed reuerentius ait: *Neque haustorium habes: Et puteus altus est*. Ad litteram: *Vnde ergo*, et cetera. Quasi diceret. Non potes habere aquam, maxime cū non sis E potentior et melior Iacob, quasi dicat, vt ait Chrysostomus: Iacob dedit puteum nobis, et vsus est eo bibendo, et sui similiter. Sed, si habuisset meliorem, non bibisset, et ita neque tu poteris dare meliorem. Hæc ille. Sed quæritur, ex quo erat mulier Samaritana, et alienigena, qualiter vocat Iacob patrem suum? Et ad hoc respondet Glossa, quòd ipse erat sub lege, quantum ad hoc quod libros Moysis accipiebant Samaritani, vt ait Augustinus. Sua enim pulsabat ignorantia, nondum instructa neque studio nutrita, et intelligebat aquam viuam, quæ erat in illo fonte. Sed quæritur, ex quo mulier erat ignara F mysteriorum, videtur quòd non debuisset ei loqui sub mysterio. Item doctrina debet esse secundum auditorum capacitatem, ait Gregorius, exponens illud Iob: Qui ligat aquas in nubibus. Vnde infra: Habeo vobis multa dicere, sed non potestis portare modo. Ergo non debuit loqui mulieri de arcanis mysteriorum. Item Apostolus ait: Nō potui loqui vobis quasi spiritualibus: Lac vobis potum dedi non escam. Et ad istud respondendum, secundum Augustinum, quòd recte loquitur mulieri, et paulatim intrat in cor eius. Et quasi idem in Glossa. Quia ergo mulier fuit ad audiendum subiecta, et ad intelligendum auida, et ad assentiendum credula, vt patet in processu

Ibidem. Mat. 15. b Aug. tract. 15. in Ioā. ante medi. tom. 9. Mulier Samaritana figura Ecclesiæ. Amb. lib. de Isaac et anima c. 4. post mediū. tom. 1. Eccl. 7. d Prou. 5. c 1. Thes. 3. b Iudæi non coutūtur Samaritanis, qd hoc mysterij habet. Hier. 41. b 2. Cor. 6. c Ibidem. Aug. tract. 15. in Ioā. ante med. tom. 9. Ibidem. Chrys. hom. 30. in Ioan. post mediū. tom. 3. Samaritani accipiebant libros Moysis. Aug. tract. 15. in Ioā. ante med. tom. 9. Greg. Mor. li. 17. c. 14. Iob 16. b Ioan. 16. b 1. Cor. 3. a

litteræ, et filius Dei erat lux vera ad illuminandum, ideo ordinabiliter est loquutus ei. Vnde Chrysostomus: ostendit tam dignam audire, ideo non despicit, sed se reuelat. Et sequitur: Nec mireris, si confestim mulier non nouit de aqua spirituali, quia nec Nicodemus nouit statim de regeneratione supra. Hæc ille. Et patet Saluatoris dignatiua pietas. Vnde Augustinus: Quid ista hortatione suauius et benignius? Et nota quod ait: *Puteus altus est*. Est enim puteus sacræ scripturæ, e quo puteo sunt hauriēdę aquæ sapientiæ. De quo dictum est: Et est puteus gratiæ baptismalis regenerationis et lauantis: Mundans lauacro aquæ. De quo in figura: Venit in terram orientalem, et vidit puteum in agro, tres quoque greges ouium accubantes iuxta eum. Terra orientalis, Ecclesia: Puteus, Lauacrum baptismi: Tres greges, baptizandi et saluandi in fide trinitatis. Item est puteus, scilicet profunditas humanæ rationis, secundum Glossam, quæ est obscurata, et ideo fodienda, de quo bibunt homines, scilicet boni, viuentes secundum rationem, et pecora, viuentes scilicet brutaliter, de quo in figura. Ascendat puteus, *et cetera*. Et sequitur: Puteus quem foderunt principes in datore legis, et in baculis suis. Et de hoc in glossa. Item est puteus inexhaustilis diuinæ bonitatis, ex quo hauritur aqua viua, vt dicitur hic: Viua enim aqua est spiritus, vt ait Chrysostomus: De quo puteo in figura: Profectus Isaac fodit puteum, et vocauit nomen eius latitudo, dicens: Nunc dilatauit me Dominus. De primo puteo hauriendæ sunt aquæ veræ sapientiæ. De secundo, aquæ baptismalis gratiæ. De tertio, aquæ rectæ intelligentiæ. De quarto, aquæ satietatis gloriæ. Sed hos puteos nititur diabolus obstruere, prout fuit figuratum in Genesi: Vbi dicitur, quòd Palęstini omnes puteos, quos foderunt serui Abrae obstruxerunt, implentes humo. Quod exponens Gregorius ait: quòd sic immundi spiritus terrenas cogitationes ingerunt, et quasi inuentam aquam scripturæ tollunt. Et sequitur secunda collatio filij Dei et mulieris. Ibi: *Respondit Iesus: Omnis qui biberit ex hac aqua*, et cetera. Ad litteram, vel etiam de aqua voluptatis figurata per istam. Sanguisuga enim est quæ dicit: Numquam sufficit. Et sic non est magnum dare istā aquam: *Qui vero biberit de aqua, quam ego dabo*, et cetera: *Non sitiet*, et cetera. Et in hoc ablatio nocumenti: *Sed fiet in eo fons*. Et in hoc indeficientia boni vel commodi: *Fons, inquam, aquæ salientis*, id est, eleuantis: *In vitam æternam*. Et in hoc adeptio æterni præmij. Superexcellens ergo huius aquæ imminentia ad illam. Infra: Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Et hæc est aqua faciens salire in altum: Tunc saliet sicut ceruus claudus. Sed quæritur, qualiter vocat hic spiritum aquam, cum ipse spiritus igne significetur. Vnde et in specie ignis descendit. Et ad hoc respondet Chrysostomus bene, dicens, quòd spiritus appellatione ignis, quia est vt quid erectum, et calidum, et peccatorum consumptiuum, quasi dicat, quia erigit, quia inflammat, quia peccata consumit: per aquæ vero nuncupationem significatur, vt purgamentum, vt refrigerium ostendat: quasi dicat, quia purgat a sordibus, et quia refrigerat a concupiscentia carnali. Et ibi bene de hoc. Secundum primam, Gregorius ait: Idē signat diuersa in scriptura propter diuersas proprietates, sicut Leo signat filium Dei, et diabolum, vt ibi exemplificat. Item quęritur de hoc quod ait: *Quòd qui biberit ex hac aqua, quam ego dabo ei, non sitiet iterum*. Sed contra Ecclesiasticus: Qui bibunt me, adhuc sitient. Et ita qui bibit ex hac aqua, quam dat Deus, sitiet. Item ait Augustinus, quòd bonum tēporale plus diligitur antequam habeatur, vilescit, cum habetur: ęternum vero ardentius diligitur adeptum quàm desideratum. Ergo vt prius. Item idem ait Gregorius, ponens differentiam inter delicias spirituales

Ioan. 1. a Chrys. hom. 30. in Ioan. post mediū. tom. 3. Ioan. 3. a Pietas Saluatoris. Aug. tract. 15. in Ioā. ante mediū. tom. 9. Puteus multiplex. Eph. 5. e Gen. 29. a Num. 21. d Ibidem. Chrys. hom. 31. in Ioan. prope prin. tom. 3. Gen. 26. e Gen. 26. c Greg. Mor. lib. 16. c. 8. post mediū. Ioan. 6. e Isa. 35. e Act. 2. a Chrys. hom. 31. in Ioā. prope prin. tom. 3. Greg. Mor. lib. 5. c. 17. in princ. Eccli. 24. e Aug. de doctr. Christ. lib. 1. c. 38. tom. 3.

rituales et carnales: Ergo vt prius. Ad istud respondendum, quòd est sitis ex rei carentia, ex potantis intemperantia, et ex potus insufficientia, et ex virtutis illius ad præseruandum deficientia. Et talis sitis non sitit aquam a Deo, nec suscipit. Et est sitis ratione delectabilitatis rei, et infastibilitatis, et de illa sunt obiectiones, vel aliter: Est sitis rei non habitæ, et est alia rei habitæ, vt amplius habeatur. Et est alia rei habitæ vt continuetur. Prima est in bibente aquam concupiscentiæ. Secunda in bibente aquam gratiæ. Tertia, in bibente aquam gloriæ, quia deliciæ gloriæ hauriuntur absque omni fastidio. Et de his aquis gratiæ et concupiscentiæ dictum est in collatione prædicabili. Et sequitur tertia collatio filij Dei et mulieris. Ibi: *Dixit ad eum mulier*, et cetera. Vt enim ait Augustinus: Ad laborem indigentia cogebat. Laborem infirmitas recusabat, ideo ait: *Domine da mihi bibere*, et cetera. Et vt ait Chrysostomus: Hæc mulier sapientior et melior Nicodemo, qui audiens mysteria, supra ait: Quomodo possunt hæc fieri? Hæc autem ait: *Da mihi bibere*. Item præhonorauit Christum, ipsi Iacob enigmaticæ innuens, quod non indigeret fonte illo: nec fuit insuasibilis, vt Iudæi, qui multa signa viderant: hæc, nulla: sed tantum verba audiuit. Hæc ille. Patet ergo credulitas facilis mulieris, et ideo sequitur præceptio Saluatoris: *Voca virum tuum*, idest, virum intellectum, ait Augustinus: nam nunc in errore es, vt ait idem. Vnde excitat eam ad verum intellectum. Item quæritur, cum sciret eam non habere virum, quare hoc ait? Respondendum, quòd hoc non ait, quia ignorans eam non habere, sed vt occultum præteritum ei reuelaret. Vnde Chrysostomus: Nunc per prophetiam reuelat scilicet mulieri de præterito. Et sequitur quarta collatio vtriusque. Ibi: *Respondit mulier. Non habeo virum*. Ad litteram, et secundum rei veritatem fornicario iungebatur, nec hoc fatebatur, sed occultabat. Et ex hac veraci responsione fuit occasio filio Dei, quòd ei reuelauit suum secretum. Illa enim occultans turpitudinem, et existimans adhuc loqui ad hominem, ait: *Non habeo virum*, et cetera. Et ideo Christus inducit redargutionem cum certitudine numerans priores viros, ait idem Chrysostomus. Et ideo sequitur quinta collatio siue colloquutio: *Bene dixisti, quia non habeo virum*, eo quòd ille, cum quo erat, non erat suus legitime: *Quinque enim viros habuisti*, scilicet in præterito. Patet hic sapientia Saluatoris, non enim in principio, nec antecedenter prophetiam induxit: volebat enim miraculorum et prædicationum principia habere ab eis, qui accedebant ad eum, sicut supra. De Nathanaele non dixit ei statim: Vidi te sub ficu, reuelando secreta scilicet, sed quando ait: Vnde me nosti: sic fecit filius Dei mulieri hic, vt ait Chrysostomus. Et de his quinque viris, et de isto vno uiro spiritualiter Augustinus prosequitur bene. Quinque uiri, inquit, sunt quinque sensus, et his quinque regitur anima infirma, et in primis annis. Sed quando uenit ad annos discretionis si eam acceperit doctrina sapientiæ succedit uir legitimus, scilicet intellectus, qui melius regit, quia ad æternitatem regit, et excolit, et instruit: Caput mulieris vir. Si uero error succedit, non regit sed perdit, et non est legitimus: sed adulter est. Et ideo ait: *Voca virum tuum*, idest, intellectum. Hoc Augustinus, et ibi multum et bene de hoc. Et sequitur colloquutio uel collatio sexta utriusque et arcanorum reuelatio mulieri: *Domine video, quia propheta es tu*. Vt enim ait Chrysostomus: quia rem occultam manifestam facere est Dei, ideo admiratur et stupet, et prophetam suspicatur, nec anxiata nec contumeliam existimans ait: *Quia propheta es tu*, vt ait Chrysostomus. Prophetia est occultorum reuelatio ait Gregorius. Et si propheta, est occultorum reuelator, et non solum hoc, sed amplius immoratur. Et nihil humanum interrogauit,

Greg. in Euag. ho. 36. in princ. — Sitis multiplex. — *Aug. tract. 15. in Ioã. ante med. tom. 9.* — *Chrys. hom. 31. in Ioã. ante med. tom. 3.* — *Ioan. 3. a* — *Aug. tract. 15. in Ioã. ante med. tom. 9.* — *Chrys. hom. 31. in Ioan. post mediũ. tom. 3.* — Sapiẽtia Saluatoris. — *Ioan. 1. g* — *Chrys. vbi supra.* — *Aug. loco sup. citato.* — Quinque viri sunt quinque sensus. — *1. Cor. 5. e* — *Aug. ibid.* — *Chrys. hom. 31. in Ioã. post mediũ. tom. 3.* — Prophetia quid. — *Gregor. in Ezec. lib. 1. ho. 1. prope princ.*

A nec de diuitijs, sed de dogmatibus, dicens: *Patres nostri*, idest, Iacob et filij eius, *et cetera*: *Illic*, idest, in monte Garizim, ait Magister in historijs. Vt enim ait Chrysostomus, aiunt Abraam filiũ suum illic obtulisse: *Et vos*, scilicet Iudæi: *Dicitis quia Hierosolymis est locus*, et cetera. Patet hic industria mulieris: excellentior enim facta mente est, et solicita pro doctrinis interrogat, vt ait Chrysostomus. Et sequitur responsio ac veritatis reuelatio: *Mulier crede mihi*. Et in hoc ostendens fidem esse necessariam: Nisi enim credideritis, non intelligetis, secundum aliam litteram. B Bene Chrysostomus. Fide opus est matre bonorum, sine hac nihil magnorum est possidere. Et ponit exemplum, quòd qui sine fide tentant, scilicet scire arcana, assimilãtur his, qui sine naui pelagus assumere tentãt: Fide intelligimus aptata esse sæcula, *et cetera*: *Credo, inquit, quia veniet hora*, scilicet tempus gratiæ diuulgatæ: *Quando nec in monte hoc*, superstitione consueta, æstimando scilicet altum locum esse magis vtilem ad orandum. Sed quod ait Augustinus in eodem homelia, tangens errorem talem. Quia, inquit, in monte es, propinquũ Deo te esse putas, et cito te exaudiri, quasi de proximo clamantem. Sed noli quærere montẽ, in excelsis habitat Deus, sed humilia respicit. Et ibi de C hoc: *Neque Hierosolymis*, colendo Deũ scilicet in ceremonijs, sicut Iudæi faciunt. Et licet ita esset reprimẽs superstitionem Samaritanorũ et reprobans eorũ idolatriã, subdit tamen: *Vos adoratis quod nescitis*, quia scilicet localẽ Deum, et particularem in monte, quod ex Persis erat, vt ait Chrysostomus, et dicitur de Samaritanis, quia seruiebant Deo terræ et idolis suis: *Nos autem*, scilicet Iudęi: *Adoramus quod scimus*, scilicet Deum verũ, cui credimus. Vnde Iudęis dicitur: En populus est, *et cet.* Et sequitur: Sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Et numerat se cũ Iudæis ad suspicionẽ mulieris, loquens, ait Chrysostomus: *Quo-* D *niam salus ex Iudæis*, scilicet scire Deũ et detestari Idola, a Iudæis principium habuit. Similiter et adoratio, vt ait Chrysostomus, vel *Salutem* vocat præsentiam suã: vel ideo hoc ait, quia ex Iudæis natus est Christus secundum carnem, vt ait ibidem Chrysostomus. Sed quęritur, sicut obijcit Augustinus. Cum Iudęi fuerint reprobati et ritus suę adorationis: Cum multiplicaueritis orationẽ, non exaudiã. Et ad Galatas Apostolus: Neque circũcisio aliquid valet, *et cetera*. Qualiter ait, quòd Iudęi adorabant, quod sciebant, et quod ex ijs salus? Et ad hoc respõdet Augustinus, quòd hoc dictũ est in persona Iudęorum non omniũ, quia non reproborum, E sed illorũ, de quibus fuerunt Apostoli et Prophetę: Quia non repellet Dominus plebẽ suam, quam præsciuit. Item quęritur de hoc, quod ait: *Quod veniet hora, quando nec in monte hoc, nec Hierosolymis adorabitis*, qualiter hoc? Videtur enim quòd locus altior plus valet ad orandũ: Moyses enim orans ascendit in montẽ, super quod ait Chrysostomus, quãto eum sublimitas montis extulit, tanto oratio proximũ Deo exhibebat. Videtur ergo quòd eminentia loci valet ad orationẽ. Item domus Domini erat in mõte: Ista est lex domus in summitate montis. Et ita vt prius. Item qualiter ait: *Neque Hierosolymis adorabitis*, cum dicatur. Caueas ne F offeras holocausta tua in omni loco, sed in loco, quem elegerit Deus. Et primo: Tu elegisti domum istam ad inuocandum nomen tuum. Debuit ergo esse locus perpetuus ad orandum Deum. Ad contrarium ait Augustinus, reprobans errorem æstimantium montem altum esse magis vtilem ad orãdum: Quærebas, inquit, montem, descende vt attingas scilicet per humilitatem: Ascensiones in suo corde posuit in valle plorationis et lacrymarum. Si quæris altum locum, intus exhibe templum Deo. In templo vis orare, in te ora, sed prius esto templum, quia ille in templo suo exaudiet orantẽ. Hæc ille. Et secundũ hoc respondendũ ad primam quęstionem, quòd eminentia non cõfert ad orationẽ nisi forte occasionaliter, quod tũc forte

Chrys. hom. 31. in Ioã. — Industria mulieris. — *Ibidem.* — *Isa. 7. b* — *Ex interpretatione 70.* — *Chrys. hom. 32. in Ioã. in prin. to. 3.* — *Heb. 11. a* — *Aug. tract. 15. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* — *Chrys. hom. 32. in Ioã. ante mediũ tom. 3.* — *4. Reg. 17. f* — *Deut. 4. b* — *Chrys. ibid. paulo post.* — *Ibid. paulo post.* — *Ibidem.* — *Isa. 1. c* — *Gal. 6. d* — *Aug. tract. 15. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* — *Rom. 9. e* — *Exo. 19. a* — *Chrys. ser. de Moyse prope prin. tom. 1.* — *Ezec. 43. c* — *Deut. 12. b* — *1. Mac. 7. f* — *Aug. tract. 15. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* — *Psal. 83. b*

forte homo interius se plus eleuat ad Deum, quia magis solitarius, et amplius in se collectus, et a tumultu segregatus. Et secundum hoc potest intelligi auctoritas Chrysostomi supra. Ad aliud, quod intelligendum est, Hierosolymis non esse locum ad orandum, nisi ritu Iudaico et ceremoniali, vt prius. Et sequitur prædictorum explanatio: *Sed venit hora*, scilicet tempus gratiæ, de qua dicitur: Hora est iam nos de somno surgere: *Et nunc est*, ex præsentia sua scilicet: *Quando veri adoratores*. Et in hoc expulit Samaritanos et Iudæos, et si Iudæi meliores illis, tamen futuri minores. Et tantum quantum typus a veritate ait Chrysostomus: *Adorabunt patrem*. Deum scilicet in spiritu, idest, interius in monte, contra superstitionem Samaritanorum, qui adorabant in monte. Deus enim est adorandus in templo cordis: *Et in veritate*, ad excludendum ceremonialem et typicum ritum Iudæorum in adorando Deum: Psallam spiritu, psallam et mente: Orabo spiritu, orabo et mente, ibidē. Et subdit rationem: *Nam & pater tales quærit*, scilicet qui sic adorent, quasi dicat, ait Chrysostomus: Prophetæ ante longa tempora hæc dixerunt, idest, prophetauerunt; sed iam in ianuis est; scilicet, ex quo ipse venit adimplens legem. Et subdit huius causam: *Spiritus est Deus*, idest, incorporeus. Oportet ergo incorporei Dei adoratorem talem esse, ait Chrysostomus. Iudæi enim animam negligebant, circa corpus studium habebant et eius purgationes, oues et animalia offerebant. Sed quærit adoratores, qui adorant in spiritu puro, vt ait Paulus: Cui seruio in spiritu meo. Et sacrificantes semetipsos in holocaustum Deo: Exhibeatis corpora vestra, hostiam viuentem *et cetera*, vt ait Chrysostomus. Sed quæritur ex littera: ex dictis Sanctorum videtur, quod non oportet ædificare templa, vel Ecclesias, sed adorare in spiritu et veritate, idest, in templo cordis, prout ait Augustinus. Item Deus est spiritus et Dei incorporei oportet esse adoratorem in spiritu, vt ait Chrysostomus. Ergo nihil corporeum requiritur ad Deum adorandum. Et ita nec templa facere nec imagines. Item talia facere, videtur esse magis occasio erroris, quo posset credi Deus esse corporeus, quam eruditio veritatis. Et ad istud respondendum est, prout ait Hugo. Quod sacrata sunt quædam loca ædificata Basilicæ. Et determinata tempora certa, quibus populus fidelis in vnum congregetur, vt vnitas commendetur, et gratias reddat, et vota soluat. Hæc ille. Vnde notandum, quòd quædam sunt essentiales conditiones adorationis, sicut vera contritio cordis, ordinata petitio, recta intentio. Quædam vero de bene esse, siue conferentia, sicut psalmodia exterior, et hymni, siue cantica, et gestus corporis, nunc inclinando, nunc erigendo, et loca sacra ad eleuationem mentis in recogitatione, et admiratione diuinæ Maiestatis, bonitatis et pietatis et beneficiorum eius, sicut templa sacra, vt patet ab Hugone. Non ergo denegat filius hic quin debent esse loca sacrata et templa, sed vult dicere, quod in spiritu interiori est vere orare, et recta fide, non in loco determinato, sicut Samaritani orabant, nec in typo vel figura et cæremonijs, sicut Iudæi, sicut expositum est a Sanctis, et vt patet in Glossa. Et per hoc ad aliud, quòd imagines sunt in templis Dei, in excitationem fidelium, ad memoriam beneficiorum Dei, et omnis honor, qui defertur eis, refertur ad Deum, non ad ipsas, nisi sicut ad signa, prout manifestat Damascenus bene, vbi multum de hoc. Mysteria vero prædictorum, scilicet qualiter est Deus adorandus in spiritu et veritate, patent in collatione prædicabili. Nota tamen, quod adorans Deum debet adorare in puritate et sanctitate: Cum multiplicaueritis orationem non exaudiam, manus enim vestræ plenæ sunt sanguine. Et de hoc Chrysostomus: Oportet, inquit, orantem esse mundum. Et ponit exemplum: Si quis manibus im-

Rom. 13. d — *Chrys. hom. 32. in Ioā. ante med. tom. 3.* — *1. Cor. 14. c* — *Chrys. ibid.* — *Ibidem.* — *Rom. 1. a* — *Rom. 12. a* — *Chrys. ibid.* — Obiectio de templis. — *Aug. tract. 15. in Ioā. post mediū tom. 9.* — *Chrys. hom. 32. in Ioan. ante med. tom. 3.* — Cōditiones adorationis. — Sacræ imagines in tēplis cur. — *Damasc. fid. Ortho. li. 4. cap. 17.* — Cōditiones adorantis. — *Isa. 1. c*

A pletis stercore, tuos pedes veniret adorans, conculcares, multo magis implens manus de stercore peccati est conculcandus a Deo, et eijciendus. Et ibi bene de hoc. Item est adorandus cum humili subiectione, et protestatione suæ maiestatis. Vnde et adorare est corpus ad pedes prosternere et summum nostrum ad eius ima inclinare. Vt traditur ab Augustino: Adorabunt vestigia pedum tuorum. Item adorandus est cum recta fidei confessione, et debita honorificatione: prout ait Propheta: Venite adoremus, præoccupemus faciem eius in confessione. Et: Procidentes adorauerunt eum, et apertis thesauris suis obtulerunt ei, *et cetera*. B Item est adorandus solemni celebritate pro loco et tempore, prout ait Propheta: Introibo in domum tuam, et adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo: Veniet omnis caro, vt adoret coram facie mea. Et de hoc amplius in collatione. Et sequitur vltima collatio, siue collocutio filij Dei et mulieris. Ibi: *Dicit ei mulier: Scio quia Messias venit*, vt ait Augustinus. Nam mulier ordinatur in fide, et regitur bene nutrita. Vocauit enim virum suum, idest, intellectum, de quo viro supra eodem. Messias, vt Augustinus, Hæbraice, Christus Græce, Vnctus Latine. De ipso ait Propheta: Vnxit eū oleo C præ consortibus suis: *Qui cum venerit annunciabit*, scilicet perfecte, quę ad occulta patris pertinent. Quærit autem Chrysostomus: Vnde mulier et etiam Samaritani sciebant de Messia, vel expectabant eius aduentum? Et ad hoc respondet, quòd sciebant a libris Moysis, quos suscipiebant, et quia scriptum est: Ipse erit expectatio gentium. Ideo inde poterant scire. Item quærit Chrysostomus, ex quo supra: Nathanaelem induxit ad credulitatem et per prophetiam, et Nicodemum per figuram de serpente æneo: Quare similiter non induxit illam mulierem per talia? Et ad hoc respondet, quòd quia mulier erat indocta et D scripturarum inexperta; ideo per talia non induxit eam, sed per prædicationem et promissionem aquæ salientis. Et sequitur responsio Saluatoris, et reuelatio veritatis: *Dicit ei: Ego sum*. Et in hoc sua immutabilis diuinitas. Vnde infra simile: Antequā Abraam fieret, ego sum: *Qui loquor tecum*. Et in hoc sua euidens humanitas: Loquutus est nobis in filio, *et cet.* Quærit Chrysostomus: Quare non se reuelauit mulieri ab initio? Item cum Iudæi peterent ab eo instanter, quis esset. Infra: Si tu es Christus, dic nobis palam. Nec tamen eis reuelauit: Quæritur vnde hoc? Et ad istud respondet, paulatim duxit eam ad fi- E dem: Nam si se reuelasset ei ab initio, videretur inaniter eum loqui, quia mulier non intelligeret. Ad aliud respondet, quòd illa erat deuotio Iudæis, et illi non pro discendo quærebant, sed pro iniuriando: Ista vero audiebat, et quærebat ad discendum. Et patet ex dictis Saluatoris benignitas admiranda, et studiositas sedula ad docendam vnam mulierem, et perita artificiositas in attrahendo, nunc reuelando occulta, nunc promittendo desiderata. Vt patet in serie Euangelistæ, et sicut recolligit Chrysostomus ex ea. Et in hoc est exemplum doctoribus prædicandi, non solum multis, sed etiam vni aliquando. Vnde F Gregorius: Nunquid si multis prodesse nequeo, nec paucis curabo? Et ponit exemplum, si ex messe portare manipulos multos non possum, nunquid vacuus debeo redire? Quasi dicat: Non. Ad vnum ergo conuertendum, est prædicandum: Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius. Et sequitur vltimum de regressu discipulorum: *Et continuo venerunt*, et cetera. Quod signat doctores et discipulos Christi debere redire ad ipsum in contemplatione post egressum ad pia opera in negotiosa actione: Nunquid mittes fulgura, et ibunt, et reuertentia dicent tibi adsumus? Per fulgura prædicatores vel doctores, sicut euntes et reuertentes significantur, vt ait ibi Gregorius: *Et mirabantur*, et cetera.

Isa. 60. c — *Psal. 94. a* — *Mat. 2. b* — *Psal. 5. b* — *Isa. 66. g* — *Aug. tract. 15. in Ioā. post mediū tom. 9.* — *Psal. 44. b* — *Chrys. hom. 32. in Ioā. paulo ante med. to. 3.* — *Gen. 49. b* — *Chrys. ibid. paulo post.* — *Ioan. 1. g* — *Ioan. 3. b* — *Ioan. 8. e* — *Hebr. 1. a* — *Chrys. hom. 32. in Ioan. pau. post medium. to. 3.* — *Ioan. 10. e* — *Iac. vlt. d* — *Iob 38. d* — *Greg. Mor. lib. 30. c. 2. in princ.*

Quæritur

A Quæritur qualiter hoc. Ex quo nouerunt eum esse fontem pietatis, quare mirabantur eum loqui cum muliere paupere? Et ad hoc respondet Augustinus.

Aug. tract. 15. in Ioā. post mediū. tom.3.

Ipse quærebat ouem scilicet perditam, ad hoc enim uenerat. Bonum ergo admirabantur, non malum suspicabantur. Idem Chrysostomus: Admirabantur mansuetudinem, quoniam sustinuit cum tanta humilitate mulieri loqui et Samaritanæ: *Nemo tamen dixit ei, quid quæris.* Quærit Chrysostomus, quare eum non interrogauerunt? Et ad hoc respondet, quod eruditi erant seruare ordinem discipulorum, ita enim formidabant et venerabantur.

Chrys. hom. 32. in Ioan. post mediū. tom.3. Ibidem.

Vel aliter secundum Glossam, quòd non sunt ausi, ne ab eo re- B prehenderentur, si incaute interrogarent. Et est exēplum inferioribus non inuestigare facta superiorum, vel dicta. Et sequitur illa pars, in qua de Saluatoris prædicatione publica ipsis Samaritanis. Ibi: *Reliquit hydriam.* Et illa pars in quattuor partes. Primo, de regressu mulieris ad illos et de annūciatione, quæ audiuit. Secundo, de supplicatione discipulorum ipsi Saluatori de manducando. Tertio, de responsione Saluatoris, et hortatione discipulorum ad prædicandum. Ibi: *Nonne vos dicitis.* Quarto de deuotione Samaritanorum ad credendum. Ibi: *Ex illa ciuitate.* C Ait ergo: *Reliquit hydriam*, et cetera, vt ait Augustinus.

Aug. tract. 15. in Ioā. post mediū. tom. 9.

Audito: *Ego sum*, et recepto in cor Christo Domino, quid faceret nisi hydriam dimitteret, et euangelizare curreret, proiecit cupiditatem, et properauit annunciare veritatem. Discant, qui volunt euangelizare, proijcere hydriam, idest, cupiditatem. Et ibi bene de hoc. Hydria enim, vt habitum est supra, dicitur ab ὕδωρ, quod est aqua. Et de hoc Chrysostomus bene. Ignem venerat Dominus mittere in terram.

Ioan. 2. a

Voluit discipulos esse ignitos: sic mulier dicitur accensa, vt hydriam relinqueret, et necessitatem scilicet aquæ, propter quam venerat. Et ibi bene de hoc: *Et abijt in ciuitatem*, vt ait Chrysostomus, non vnū aut alterū vocauit, vt Andreas, vel Philippus. Sed ciuitatē integram: *Et dicit venite, et videte hominem*, et cet.

Chrys. hom. 33. in Ioā. prope prin. tom.3.

D Sed quæritur quare non ait Christum, quem confessa est, esse Messiam? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd cum in descensione, qua Christus est eam piscatus, conuertendo scilicet, euellere noluit illos, vt scilicet ex propria voluntate enunciarent ipsum esse Christum: *Venite*, ergo inquit festinanter: *Et videte*, experimentaliter: *Hominem, qui dixit*, et cetera. Quæritur ex quo dixerat ei, quæ turpia erant. Quare hic ait ita expresse: *Qui dixit mihi*, et cetera. Et ad hoc respondet Chrysostomus, *et cetera*. E Quod cum ignita fuerit anima igne diuino, ad nihil inspicit eorum, quę sunt in terra, non ad gloriam, nec ad verecundiam.

Luc. 12. f — Chrys. ibid. paulo post — Ioan. 1. f — Chrys. ibid. — Ibid. paulo ante.

Exemplum de Magdalena, quę intrauit domum Pharisæi, vbi Christus recumbebat. Et ibi Gregorius de hoc. Quod non vocata venit, et cetera: *Nunquid ipse Christus.* Sed quæritur quare hic loquitur quasi dubitatiue, ex quo filius Dei dixerat se esse Christum? Et ad hoc respondet Chrysostomus: Vide, inquit, sapientiam mulieris, nouerat enim quoniam gustantes de illo fonte, eadem paterentur, quæ ipsa passa est, et nolebat ex propria enunciatione inducere eos, sed ex F auditione illius sententiæ, quā Christus dixit, et ab ipso. Et ideo ait: *Videte.* Et non credite, illud enim leuius est: *Et illi*, excitati scilicet a voce mulieris: *Exierunt de ciuitate.* Et ex hoc patet eorum facilitas ad credendum sermonibus auditis a muliere. Et vt patet ex dictis, ista mulier a Saluatore edocta, et igne diuino inflammata, vt ait Augustinus vbi supra, figura est prædicatorum euangelizantium: vnde Augustinus: Discant qui volunt euangelizare, proijcere hydriam, idest, cupiditatem. Et sequitur. Onere abiecto cucurrit: discipuli enim relictis omnibus secuti sunt Dominum. Vnde figuratur hic perfectio prædicatorum, quo ad omnem abdicationem. Ibi: *Reliquit hydriam.* Secundo, quo ad agilitatem in prædicando.

Luc. 7. f — Gregor. in Euāg. hom. 33. prope princ. — Sapientia mulieris. — Chrys. hom. 33. in Ioā. ante med. tom.3. — Aug. tract. 15. in Ioā. post mediū. tom.3. — Mat. 4. c — Mat. 19. d

Ibi: *Abijt in ciuitatem.* Ideo ait Saluator discipulis: Euntes in mundum vniuersum prædicate. Item quo ad veritatis prędicationem inuitando homines, vt ad Deum veniant, amando: et videant, credendo: Homo quidam fecit cænam magnam, et misit seruum, idest, ordinem prædicantium, vocare inuitatos, vnde dicitur: Misit ancillas suas vt vocarent ad arcem. Per ancillas enim obsequiosi prædicatores et humiles scilicet Apostoli, vt ait Gregorius. Boni autem auditores exeunt de ciuitate scilicet terrena et diabolica obuiam Christo. Vt enim ait Augustinus. Duas ciuitates fecerunt duo amores: terrenam amor sui vsque ad contemptum Dei: cælestem amor Dei vsque ad contemptum sui. De prima vero debent exire fideles, Christo credentes: Relinquite ciuitates, et habitate in petra, idest, in Christo.

Mat. 28. d — Mar. 16. f — Luc. 14. c — Prou. 9. a — Greg. Mor. li. 33. c. 13. — Aug. de Ciuit. Dei. li. 14. cap. 28. tom. 5. — Hier. 48. e

Et sequitur illa pars, in qua Saluatoris inuitatio a discipulis, ad manducandum, et ipsius responsio. Ibi: *Interrogauerunt.* Et illa in quattuor. Primo, supplicatoria inuitatio. Secundo, Saluatoris responsio. Ibi: *Ille dixit eis.* Tertio, discipulorum mutua interrogatio. Ibi: *Dicebant ergo.* Quarto, Christi responsio. Ibi: *Dicit*, et cetera. Ait ergo: *Interrogauerunt*, idest, interrogando rogabant: *Rabbi manduca.* Sed quæritur ad quid eum rogauerunt, ex quo nouerant eum semper facere, quod erat melius et conuenientius? Item ex quo dixerat mulieri supra: *Da mihi bibere.* Ex quo patet quòd fatigatus erat esuriens et sitiens. Quæritur, quare non manducauit? Et ad hoc respondet Chrysostomus, Quòd videntes eum fatigatum rogabāt: neque enim erat hoc, idest, precari pro cibarijs temeritatis, sed amoris custodiæ circa magistrum. Et sequitur ipsius responsio: *Ille dixit*: *Ego cibum habeo*, et cetera, idest, conuersionem Samaritanorum ait Glossa: *Quem vos nescitis*, scilicet, carnaliter sapientes, et intelligentes de cibo materiali: vt enim ait Augustinus. Potus erat in muliere, vt faceret voluntatem eius. Ideo ait: *Da mihi bibere*, scilicet vt fidem in ea operaretur, et eam in corpus suum traijceret, quod est Ecclesia. Vnde dictum est Petro: Occide et manduca.

Chrys. hom. 33. in Ioan. ante med. tom.3. — Aug. tract. 15. in Ioā. post mediū. tom.9. — Act. 10. b

Et sequitur discipulorum mutua interrogatio: *Nunquid*, et cetera. Non enim intelligebat de cibo spirituali, sicut nec mulier supra, de aqua. Sed quæritur, quare non instruxit eos prolongando doctrinam, sicut docendo mulierem supra? Ad hoc respondendum, vt dicitur: Vobis datum est nosse mysteria, ceteris in parabolis. Quia ergo mulier erat simplex, et de ceteris, ipsi uero erant vocati ad discipulatum, ideo instruxit eam per circuitum, vt ait Glossa. Et patet hic vehementia desiderij filij Dei de salute fidelium. Vnde Chrysostomus: Ostendit, scilicet Christus, quantum desiderium habet nostræ salutis: sicut enim nobis concupiscibile est comedere, ita ei saluare nos. Ideo ait Infra: Sitio. Et sequitur illa pars, in qua Saluatoris responsio, et dicti expositio. Ibi: *Dicit eis meus cibus*, et cetera. Vt ait Glossa: Cibus eius nostra fides, opus mysterium redemptionis. Sed quæritur. Quare a principio non ait eis, sic cibum suum exponendo? Et ad hoc respondet Chrysostomus: Quòd attentiores eos operari voluit, et assuefacere per talia ænigmata audire ea, quæ dicuntur. Sed uidetur quòd ænigma non sit conuenens, quia cibus conseruat cibantem: sed fideles conuersi non seruant Christum, non ergo sunt cibus. Item ipse est cibus fidelium, quia panis, qui de cælo descendit infra. Non ergo e contrario. Et ad hoc respondendum, quòd cibi est multiplex proprietas, scilicet a cibante desiderabilitas, et in corpus cibantis conuertibilitas. Et sic salus fidelium, siue ipsi fideles dicuntur esse cibus filij Dei, ut patet ex dictis Sanctorum prius. Item alia est proprietas cibi ad restaurandum, et ad construendum uirtuositas, et ad satisfaciendum desideranti sufficiens potestas. Et sic filius Dei, qui est panis uitæ, est cibus noster. Et hoc modo loquuntur obiectio-

Mat. 13. b — Chrys. hom. 32. in Ioan. ante med. tom.3. — Ioan. 19. f — Chrys. ibid. — Ioan. 6. d

obiectiones. Et sequitur illa pars, in qua hortatio discipulorum ad prædicandum. Ibi: *Nonne vos dicitis?* Et ibi tria. Primo, similitudinis præmissio. Secundo, adaptatio et propositi exhortatio. Ibi: *Ecce dico vobis.* Tertio, dicti expositio. In hoc enim est verbum verum. Ait ergo: *Nonne vos dicitis*, idest, vulgariter dicere consueuistis: *Adhuc quattuor menses sunt et messis venit*, idest, tempus metendi, quasi dicat ante tempus metendi, de messe consuetum est præcogitare. Vnde Chrysostomus: Ecce rursus consuetis nominibus reduxit eos contemplationi. Et Glossa: Sicut messis terrena vicina, sic et messis hominum. Ex hoc patet, quòd hoc non fuit immediate post Pascha præteritum, immo perpenditur hiemis tempore hoc factum esse, vt ait Magister in historijs. Et sequitur secundum: *Ecce dico vobis, leuate oculos.* Hortatur enim eos, quos mittit, ait Glossa: *Leuate*, inquit: *Oculos*, et mentis et corporis: *Et videte regiones*, multitudinem scilicet Samaritanorum: *Quia albæ.* Sicut enim spicæ cum dealbatæ fuerint, ad messem sunt paratæ, ita et hi sunt præparati et ad salutem vertibiles, ait ibidem Chrysostomus: Messis quidem multa, operarij pauci. Et quia ita est: *Qui metit*, euellendo scilicet venientes ad fidem, ab amore inordinato: *Mercedem accipit*, præmium pro labore: *Et qui congregat*, in vnitatem fidei: *Fructum*, scilicet accipit, non temporalem sed in vitam æternam: Et voca operarios, et redde illis mercedem: *Et qui seminat*, scilicet collectio vel ordo Prophetarum: *Et qui metit*, scilicet collectio Apostolorum: *Simul gaudeat*, quando bono seruo de vtroque ordine dicetur: Intra in gaudium Domini tui. Vnde Chrysostomus. Vnde qui seminant, Prophetæ sunt: Apostoli messuerunt, et illi gaudent, quia non priuantur delectatione et remuneratione laborum. Hæc ille. Idem Augustinus. Seminatores Patriarchæ et Prophetæ pericula pertulerunt in illo frigore: sed in Iudæa, matura seges: quando tot millia rerum prætia afferebant ad pedes discipulorum. Et ibi bene de hoc. Sed quæritur, quare vtitur filius Dei talibus parabolis in Euangelijs, cum veritas fuerit reuelata, et lex, quæ erat vmbra futurorum adimpleta? Ergo debuisset loqui plane et lucide. Non sic ænigmatice et vmbratice: Item verbum abbreuiatum fecit Deus super terram. Sed breuius esset verbum doctrinæ, si plane esset reuelatum. Ergo vt prius. Vnde quærit Chrysostomus. Cuius gratia metaphorice loquitur? Et ad istud respondet, assignans duas causas. Quarum prima est, vt mens consonam rerum imaginem suscipiens, idest, talem similitudinem, suscitetur magis et detineant. Et ponit exemplum: Sicut in scriptura videns res magis detinet, sic ex parte ista sequitur. Non enim enunciatio ita inducit auditorem, vt ea quæ per res est enarratio, et ea, quæ est experientiæ subscriptio, quod est in parabolis videre. Hæc ille. Alia est causa, quam assignat, vt dulcioretur enarratio, et permanentior sit memoria eorum, quæ dicuntur. Hæc ille. Ad maiorem ergo excitationem mentium ad intelligendum, et ob maiorem impressionem ipsi memoriæ. Loquitur filius Dei in parabolis, et in ænigmatibus in Euangelio, non ob figuralem obumbrationem sicut in lege. Et per hoc patet ad obiecta. Item quæritur de hoc quod ait: *Regiones albæ*, ad messem, idest, corda, ait Glossa, parata. Ergo secundum hoc videtur, quòd error mathematicorum habeat veritatem, qui dicunt animas parari ab astris et constellationibus. Item videtur quòd error Pelagianus habeat veritatem, qui posuit liberum arbitrium sibi sufficere sine gratia. Ad istud respondendum, quòd vterque error est perniciosus, nec hic habent locum, sed hoc ait ob libertatem arbitrij ad assentiendum doctrinæ Dei et gratiæ, qui operatur in nobis velle et perficere pro voluntate bona. Mysteria prædictorum patent: per quattuor enim menses possunt signari quattuor defectus, quos debet homo recognoscere in

Chrys. ibid. paulo post. — Ibidem. — Luc. 10. a — Mat. 20. b — Mat. 25. b — Ibid. paulo post. — Aug. tract. 15. in Ioã. mult. post med. to. 9. — Act. 4. g — Rom. 9. f — Chrys. hom. 33. in Ioã. ante med. tom. 3. — Error mathematicorum. — Error Pelagianus. — Phil. 2. b — Per quattuor mẽses quattuor defectus.

A semetipso, antequam veniat messis, idest, collectio spiritualium bonorum: mensis enim dicitur a mene quod est defectus, ait Isidorus. Quorum primus est defectus, innocentiæ siue sanctitatis: Omnes enim peccauerunt et egent gloria Dei. Item est defectus scientiæ et cognitionis ad intelligendum verũ, quantũ est a parte hominis: quia omnes homines tenebræ sunt quantum est ex se, supra: *Lux in tenebris lucet.* Et in Psalmo: Omnis homo mendax. Tertius defectus est pronitas siue liberalitas cõcupiscentiæ ad malum. Quartus defectus inhabilitas ad bonum: Sensus enim et cogitatio humani cordis in malum intenta sunt ab adolescentia sua. B Isti defectus cogniti et recogitati possunt dici quattuor menses in omnia, de quibus Iob: Ego habui menses vacuos. Et isti defectus cogniti ab homine, stimulant eum ad colligendum bona opera, et admittenda mala. In Psalmo: Cogitaui vias meas, scilicet quibus defectuose ambulaui. Et conuerti pedes meos in testimonia tua: scilicet, ad bona agenda et congreganda. Vel posset exponi in bono: vt enim ait Gregorius. Mensis dicitur perfectio dierum: Mensis ex mense, quia qui hic perfecte viuunt, illuc ad perfectionem gloriæ perducuntur. Quattuor menses ergo quattuor affectiones C perfectæ in anima, scilicet timor, et pœnitentia de præteritis: spes et amor de futuris. Et hæc sunt quattuor pennæ de quibus Ezechiel: prout exponit ibi Gregorius. Post istos menses leuandi sunt oculi cordis ad Deum sursum: Leuate in excelsum oculos vestros. Item sunt leuandi deorsum ad considerandum, in quo statu sit homo: Leua oculos in directum, et vide vbi nunc prostratus sis. De eo ergo quod sequitur. Regiones albæ sunt, adducunt messem, patet mysterium ex dictis sanctorum. Et ex Glossis hic, ait enim Glossa, quòd duæ sunt messes: vna vt collectio fidelium ad fidem, de qua hic, alia est collectio bo- D norum ad gloriam, de qua Matthæus: Messis est collectio sæculi, messores sunt angeli. De ista messe et messoribus: Messis multa, operarij autem pauci. Ibi Gregorius de ista messe et messoribus et de mercede messorum multum. His exceptis notandum, quod est triplex messis, vna sacrorum studiorum in sacra scriptura, Iob: Cuius messem famelicus comedet? Ibi Gregorius. Messis est sacri seges eloquij. Item est messis scilicet aggregatio bonorum operum. Qui congregat in messe filius sapiens: Iuda ponet tibi messem. Item est messis, scilicet præmiorum collectio: Vade ad formicam o piger. Et sequitur: Siue E piger fueris, veniet vt fons messis tua: Et sequitur vltima particula, in qua expositio Dei. Ibi: *In hoc enim verbum verum*, scilicet pro vero, quod et in hoc habet veritatem, quia Prophetæ laborauerunt, et vos ex eorum laboribus metitis. Sed quæritur quo modo Apostoli seminauerunt prædicando et collegerint fideles ad fidem? Ergo vtrumque fecerunt. Similiter et prophetæ seminauerunt prophetando, quorum prophetijs multi crediderunt, et ita fuerunt collecti quasi in messe. Quare appropriat prophetis, quod fuerunt, seminatores, et Apostolis quod fuerunt messores: cum vtrique fuerunt et seminatores et F messores? Et ad hoc respondet Chrysostomus. Quod in semine, idest, in seminando maior labor, in messe vero multus fructus. Et prophetæ fuerunt missi ad id quod erat laboriosius, vos autem ad leuia venistis. Et sicut in messe cum facilitate fructus aggregantur, et vno momento area repletur, ita erat et tunc: quia Samaritani congregati veniebant propter verbum mulieris. Et quia prophetæ fuerunt primi, ideo dicuntur seminare. Et quia Apostoli eorum successores fuerunt, dicuntur metere. Superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum. Et ideo ait hoc Apostolus, hortans eos, quia videbatur res laboriosa, orbem terrarum circuire et prædicare. Ideo ostendit

esse

Isid. Orig. li. 5. c. 6. de temporib. — Rom. 3. c — Ioan. 1. a — Gen. 6. a — Iob 7. a — Psal. 118. b — Ibidem. — Gregor. in Ezec. lib. 1. hom. 6. post medium. — Isa. 66. g — Ezec. 1. a — Gregor. in Ezec. lib. 1. ho. 4. circa med. — Isa. 51. b — Hiere. 3. a — Mat. 13. d — Luc. 10. a — Gregor. in Euãg. hom. 17. ante med. — Iob 5. a — Greg. Mor. li. 6. cap. 2. circa med. — Prou. 10. a — Ose. 6. d — Prou. 6. a — Ibidem. — Chrys. hom. 33. in Ioã. ante med. tom. 3. — Eph. 2. d — Chrys. ibid. paulo post med.

esse tunc facile respectu laboris prophetarum, prout ait idem Chrysostomus. Sed aliter est in seminantibus et metentibus sensibiliter, quia non simul lætantur, sed dolent, qui seminauerunt, vt alijs laborantes, lætantur autem qui metunt sibi ipsis. Sed in seminantibus hic et metentibus aliter est: quia vtrique lætantur ob eandem in eis charitatem. Quę non quærit, quæ sua sunt. Prout ait in littera. Et patet ex dictis, quod prædicatores sunt seminatores, et verbum est semen, et terra est corda audientium. Exijt qui seminat seminare semen suum. Ibi Gregorius. Sufficienter de his. Beati qui seminatis super omnes aquas. Et illi idem sunt messores colligentes fideles in horreū Ecclesiæ vt quasi rapientes eos de manibus hostium. Lætabuntur coram te sicut qui lætantur in messe. Et sequitur illa pars, in qua expressio deuotionis et credulitatis Samaritanorum. Ibi: *Ex ciuitate illa*. Et ibi tria. Primo, huius præmissio. Secundo, more Saluatoris cum eis specificatio. Ibi: *Mansit*. Tertio, causæ credulitatis eorum subiunctio, et eorum plena confessio. Ibi: *Multo plures*. Ait ergo: *Ex illa ciuitate multi*. Et in hoc promptitudo eorum ad credendum, quòd a solo mulieris testimonio crediderunt, vt ait Chrysostomus. Vnde sequitur: *Crediderunt propter verbum mulieris*. E contrario de Iudæis, qui multa videntes miracula eum abiecerunt, ait idem Chrysostomus. Et non solum crediderunt, sed: *Cum venissent rogauerunt vt maneret*. Et in hoc apparet vehemens deuotio: continue enim eum volebant detinere, vt ait Chrysostomus. Et subditur secundum: *Et mansit ibi duos dies*. Sed quæritur, ex quo cum tanta deuotione eum rogabant quare non amplius mansit cum eis? Respondendum quòd ideo forte quia illuc non venerat ex principali proposito, quia oportebat eum transire in Galilæam, vt dictum est supra. Et quoniam illic crediderunt, et quia debuit alijs ciuitatibus euangelizare vt dicitur. Ideo non mansit amplius ibi. Et sequitur tertium: *Et multo plures crediderunt propter sermones eius*. Et hoc merito, ipse enim loquebatur sicut potestatem habens. Et infra: Verba vitæ habes. Et: Mundi estis propter sermonem meum: *Et dixerunt mulieri, non propter loquelam*, et cetera. Tantum scilicet: *Sed quia audiuimus*. Sermones scilicet Saluatoris: viuus enim est sermo Dei, et efficax. Et scimus scilicet credendo: *Quia hic est vere Saluator mundi*, non tantum scilicet Iudęorum, nec tantum Samaritanorum, sed totius mundi. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et patet hic perfectio fidei, et veritas confessionis. E contrario de Iudæis, qui post signa et miracula discrediderunt, sicut ait Chrysostomus hic ponens exemplum, quod sol cum susceperit puros oculos, illuminat facile, si autem non tales susceperit, sero et vix scilicet illuminat. Et hæc est accusatio illorum infirmitatis, non solum imbecillitatis. Hæc ille. Sic ex parte ista quòd Iudæi non crediderunt, hoc fuit eorum imbecillitatis, non Christi defectibilitatis. De his vero mysterialiter Augustinus. Quòd sicut illi crediderunt primo per feminam, postea per præsentiam, ita nunc annunciatur per Ecclesiam, et demum manet apud credentes biduo, scilicet per duo præcepta charitatis. Et ibi bene de hoc, et in Glossa similiter. Et nota quòd ait: *Hic est Saluator mundi*. In quibus verbis duo insinuantur, quorum primū Christi præsentialitas per veram humanitatem: *Hic est*, scilicet audibilis sonoritate doctrinæ: visibilis virtute potentiæ: tangibilis benignitate beneuolentiæ: odorabilis redolentia famæ: gustabilis suauitate sapientiæ. Et ait ideo signanter: *Hic*. Iste Deus meus, glorificabo eum. Iste inquam dictis modis sensibilis. Secundo notatur potestatiua virtuositas: Ibi: *Saluator mundi*. Et vere Saluator, quia omnis morbi vel infirmitatis ablator, omnis salutis allator, et omnis impugnantis salutem exterminator, et omnis salutis allatæ conseruator, et ideo merito saluator. Vnde in figura ipsius de Ioseph vocauit eum Saluatorem mundi. Ipse enim saluum faciet populum suum. Ecce Deus Saluator meus. Saluator ponetur in ea. Et: Aperiatur terra et germinet Saluatorem. Et sequitur vltima pars capituli, in qua de progressu filij Dei in Galilæā. Ibi; *Post duos dies*. Et illa in tres. Primo sui progressus et susceptionis præmissio. Secundo miraculi operatio, ibi: *Et erat quidam regulus*. Tertio ordinis miraculi subiunctio. Ibi: *Hoc iterum*. Ait ergo: *Post duos autem dies*, et cetera: *Et abijt in Galilaam*. Sed quæritur. Ex quo ibi erat prius et fecerat miraculum supra. Ad quid illuc iuit? Et ad istud respondet Glossa, quòd ideo reuertitur ad istos, vt qui per priora non crediderunt, modo credant. Et est figura, quod gentibus facile conuersis reuertetur ad Iudęos. Et de hoc in Glossa. Vnde et de Galilæa fuere discipuli aduocati vt patet. De qua Galilæa. Via maris trans Iordanem Galilææ gentium. Vt sicut in Galilæa fuit defectus fidei per primam captiuitatem, vt patet. Inde esset vocatio discipulorum: *Abijt in Galilaam*, vbi fuit nutritus, ait Augustinus. Vnde sequitur: *Ipse enim testimonium perhibuit, quia Propheta*, et cetera. Sed opponit Chrysostomus, quòd multi prophetæ in patria sua honorantur. Et ad hoc respondet, quòd de raro contingentibus loquitur. Consuetudo enim contēptibiles facere consueuit. Et si in propria patria aliqui honorantur, multo magis in aliena: Pretiosior erit vir auro. Ibi Hieronymus: Omne rarum pretiosum. Item quæritur qualiter vocat patriam suam cum dicatur: Filius hominis non habet vbi caput suum reclinet. Et ad hoc respondet, quòd patriam vocat secundum rationem dispensationis scilicet, in qua plus fuit conuersatus: *Cum ergo venissent*. et cetera: *Exceperunt eum*, et cetera: *Et cum vidissent*. Quasi dicat, ob signa quæ viderant supra, illum exceperunt. Vnde quærit Chrysostomus, quare sic loquatur? Et respondet, quòd ideo scilicet in verecundiam Iudæorum: quia Samaritani a verbis mulieris crediderunt, et a sola doctrina. Isti Galilæi a signis, et a signis factis publice Hierosolymis in die festo. Infra. Sed quæritur cum essent tales, quare illuc redijt? Et ad hoc respondet quòd ideo redijt, vt faceret fidem à miraculo fortiorem. Etiam propter præsentiam, vt esset magis attrahens eos: *Venit ergo in Cana Galilaa, vbi fecit aquam vinum*. Supra: Sed quare non adiuit immediate in Capharnaum, quia illic filius Reguli infirmabatur, qui erat curandus? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd ideo non adiuit vt non magis iudicium sumerent: illi enim erant quasi obstinati: Et tu Capharnaum, *et cetera*. Et sequitur vsque ad infernum descendes. Et sicut recolligit Chrysostomus patent ex dictis Iudęorū excęcatio et obduratio, quòd post signa et doctrinam non credebant in eum. E contrario de Samaritanis. Et sequitur pars, in qua miraculi operatio. Ibi: *Et erat quidam regulus*. Et illa in quattuor. Primo, aduentus Reguli ad Christum, et postulationis præmissio. Secundo Christi responsio. Ibi: *Dixit ergo Iesus*. Tertio, Reguli iterata petitio, et petitionis impetratio. Ibi: *Dixit ad eum*. Quarto, sanitatis filij denunciatio. Ibi: *Iam autem eo descendente*. Ait ergo: *Et erat quidam regulus*, non enim ait: *Rex*, quia vt ait Chrysostomus. Aut erat generis regalis, aut erat habens aliquam dignitatem sic vocatam. Et iste est alius, quàm ille Centurio de quo. Quia puer illius fuit curatus a paralysi, filius autem istius a febri, vt ait idem Chrysostomus: *Cuius filius infirmabatur Capharnaum*, quo non venit Dominus, quam tamen vocat patriam suam, quia illic diu moratus, vt ait hic Chrysostomus: *Is cum audisset*, scilicet ex fama, quia vt dicitur. Processit rumor eius in omnem regionem Galilææ: *Adijt ad eum et rogabat*. Ex hoc patet, quòd intuitu sanitatis filij adiuit ad eum, non affectu deuotionis:

Marginalia (left): Chrys. ibid. paulo post med. — 1. Cor. 13. b — Luc. 8. a — Greg. in Euang. ho. 15. per tot. — Isa. 32. d — Isa. 9. a — Chrys. hom. 34. in Ioan. prope prin. tom. 3. — Ibidem. — Ibidem. — Luc. 4. g — Mat. 8. c — Ioan. 6. g — Ioan. 15. a — Hebr. 4. c — Ioan. 1. d — Quare Iudæi non crediderunt. Chrys. hom. 34. in Ioan. ante med. tom. 3. — Aug. tract. 15. in Ioā. prope finem tom. 9. — Exo. 15. a

Marginalia (right): Gen. 41. f — Mat. 1. d — Isai. 12. a — Isai. 26. a — Isai. 45. b — Ioan. 2. a — Mat. 4. c — Isai. 9. a — Aug. tract. 16. in Ioā. ser. in prin. tom. 9. — Isai. 13. b — Hieron. cōmēt. in Isa. lib. 5. c. 13. tom. 4. — Mat. 8. c — Luc. 9. g — Ioan. 2. a. b — Chrys. hom. 34. in Ioā. circa med. tom. 3. — Ioan. 5. b — Ioan. 2. a — Chrys. ibid. paulo ante. — Mat. 11. c — Ibidem. — Chrys. ibid. — Ibid. circa med. — Mat. 8. a. b — Mar. 1. e

tionis: *Rogabat, inquam, vt descenderet.* Et in hoc defectus fidei, quia non credebat eum posse sanare nisi esset præsens: *Et sanaret filium.* Et in hoc petitio beneficij: *Incipiebat enim mori.* Et in hoc necessitas postulandi. Sed quæritur, ex quo erat facturus miraculum. Quare non adiuit immediate Capharnaum?

Chrys. hom. 34. in Ioā. post mediū. tom. 3.

Et ad hoc respondendum secundum Chrysostomum vbi supra, quòd illuc ideo non adiuit, vt non maius sumeret iudicium, scilicet non credens ei, et quia illuc non est potitus honore, propter quod ait supra:

Luc. 4. d

Propheta in sua patria non habet honorem. Et sequitur responsio Saluatoris: *Dixit ei Iesus: Nisi signa et prodigia,* et cetera,

Aug. tract. 16. in Ioā. paulo ante med.

vt enim ait Augustinus: Prodigia dicta quia aliquid portendant, quasi porrodicia, quod porro dicant, scilicet aliquid futurum: Maiora ergo miracula dicuntur prodigia, minora vero signa.

Gregor. in Euāg. hom. 28. prope princ.

Sed quærit Gregorius. Qualiter ait filius Dei illi: *Non creditis,* nisi enim crederet ab eo salutem filij non quæreret. Et ad hoc respondet, quòd minus in illo credidit, quem non putauit posse dare salutem, nisi præsens esset corpore. Non ergo plene credidit.

Chrys. hom. 34. in Ioan. post mediū. tom. 3.

Eodem modo respondet Chrysostomus. Quòd ille credidit sed non integre nec sane.

Aug. tract. 16. in Ioā. paulo ante med. to. 9.

Eodem modo Augustinus. Hominem in fide tepidum aut frigidum aut nullius fidei arguit: sed tentare cupientem de sanitate filij; Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et sequitur iterata petitio Reguli et annuitio petitioni a Christo: *Dixit ad eum Regulus: Domine descende.* Et in hoc patet fidei diminutio: quia si esset valde credens, venisset in Iudæam ad Christum. Iterum ait: *Priusquam moriatur.* quasi nequiret post mortem suscitare, vt ait Chrysostomus vbi supra. Et sequitur impetratio petitionis: *Dixit ei Iesus: Vade filius tuus viuit,*

Greg. in Euāg. ho. 28. ante med.

vt ait Gregorius. Dominus qui rogatur vt vadat, quia non desit vbi inuitatur indicat, solo iussu salutem reddidit, qui voluntate omnia creauit.

Aug. tract. 15. in Ioā. post mediū. tom. 9.

Idem Augustinus: Præsentiam meam vis? in domo tua possum iubere, scilicet absens. Et ex hoc patet, quòd isto verbo fuit filius curatus: *Credidit autem homo sermoni,* et cetera. Quantum ad hoc, quòd filius erat sanitati restitutus: *Et ibat,* scilicet reuertendo.

Greg. in Euāg. ho. 28. ante med.

Quærit Gregorius: Quare filius Dei descendit ad seruum Centurionis:

Mat. 8. d

non autem ad filium Reguli hic? Et ad hoc respondet quòd ideo sic fecit, vt ostenderet, quia quæ sunt alta hominum, a sanctis sunt despicienda. Et e contrario.

Greg. ibid.

Et ibi Gregorius bene de increpatione acceptionis personarum et superbiæ. Et e contrario de commendatione humilitatis multum.

Aug. tract. 16. in Ioā. post mediū. tom. 9.

De differentia vero fidei vtriusque Augustinus multum, vbi ait: quòd iste Dominum descendere cupiebat: ille indignum se esse dicebat: hic cessum est elationi, illic concessum est humilitati. Et ibi multum de hoc Augustinus.

Ibid. ante med.

Mysterium autem dictorum patet ibidem ab Augustino: Patria enim Domini fuit Iudaicus populus, in quo populo fecit miracula, nec tamen habuit honorem: Samaritani, figura gentilium, qui sine signis crediderunt.

Ioan. 20. g

Infra: Beati qui non viderunt et crediderunt. Similiter iste Regulus, figura gentis Iudaicæ,

1. Cor. 1. d

quæ quærebat signa et prodigia, Iudæi enim signa quærunt. De mysterio infirmitatis filij in collatione prædicabili. Et sequitur vltima pars in qua denunciatio sanitatis filij, et temporis specificatio, et credulitatis patris expressio. Ait ergo: *Iam eo descendente,* scilicet ad redeundum: *Serui occurrerunt,* scilicet ad nunciandum præ gaudio, festinantes: *Dicentes quoniam filius eius viueret.* Qualiter autem non facit Euangelista hic mentionem de miraculis, quæ fecit Dei filius in anno ante mortem Ioannis? Sed de istis patet in Glossa: *Interrogauit ergo horam,* scilicet vt sumeret experimentum de miraculo siue de verbo Domini, non enim diffidit de misericordia Domini, ait Glossa: *Et dixerunt hora septima reliquit eum.* in figura septiformis Spiritus, a quo est omnis salus, ait Glossa: *Cognouit ergo pater,* scilicet ex collatione temporis: *Quo dixit Iesus: Filius tuus viuit,* ad illud tempus siue ad illam horam, quam dixerunt serui: *Et credidit ipse et domus.* Ex hoc patet, quòd prius non crediderat nisi semiplene familia eius, continens pro contento. Et ideo hoc testimonium est inalterabile et veritatis demonstratiuum, ait Chrysostomus.

Chrys. hom. 34. in Ioā. post mediū tom. 3.

Et subditur vltimum: *Hoc iterum secundum signum,* et cetera. Sed quæritur ad quid hoc interserit, cum videatur nullius vtilitatis? Et ad istud respondet Chrysostomus.

Ibid. ho. 35. non longe a princ.

Quòd hoc induxit hic, extollens fidem Samaritanorum, ostendens, quoniam secunda signa, adhuc non venerunt ad altitudinem illorum, scilicet Samaritanorum, nullum signum videntium. Et ex hoc patet quòd nulla verba ponuntur superflue in Euangelio.

Ibidem in princ.

Vnde Chrysostomus. Sicut, inquit, in metallis auri neque breuissimum sustinet quis despicere eorum, qui circa hæc sunt, ita in diuinis scripturis, neque vnum iota præterire cōtingit, quia a Spiritu sancto sunt. Hæc ille. Et nota quòd ait: *Hora septima reliquit eū febris,* in figura Spiritus septiformis, a quo est salus, ait Glossa. Vnde duo figurantur: peccati assignantis qualitas. Ibi: *Febris.* Secundo figuratur virtus medicinæ saluificantis. Ibi: *Hora septima,* per febrem enim in qua est successio caloris et frigoris, signatur peccatum, quod gignitur ex timore male humiliante, et amore male inflammante:

Hiere. 36. f

Cadauer eius proijcietur ad æstum per diem, et ad gelu per noctem.

Psal. 79. d

In Psalmo: Incensa igni et suffossa. Ibi Glossa de hoc.

Luc. 4. f

Socrus Simonis torrebatur magnis febribus.

Ambros. in Luc. lib. 4. c. 4. tom. 3.

Ibi Ambrosius: Febris nostra est auaritia, et libido: eo quòd ignitæ sint cupiditates: luxuria, ambitio, ira.

Auicen. lib. 2. de medicina.

Et sicut ait Auicenna: Aquæ sulphureæ, lutosæ et turbidæ faciunt accidere febres: sic spiritualiter quoque aquæ concupiscentiales, de quibus supra:

Ioan. 4. b

Qui bibit ex hac aqua, sitiet iterum, inducunt peccata:

Iac. 1. b

Concupiscentia cum conceperit, patit peccatum. Et sicut in febre sunt gradus: vna enim consistit in inflammatione spirituum, et dicitur effimeria, alia in corruptione humorum, etiam diuersimoda, alia in corruptione humiditatum, et dicitur ethica.

Effectus, et significatus febrium.

Vnde Seneca: Febris eo acrior est, quòd non tactu venarum, nec in cutem effuso calore deprehenditur, sed cor ipsum excoquit: sic etiam sunt gradus in peccato,

Iac. 1. b

secundum illud Iacobi supra: Concupiscentia, cum conceperit, parit peccatum, peccatum autem cum consummatum fuerit, generat mortē.

Deut. 28. c

Et de ista febre in figura dicitur: Percutiat te Dominus egestate et febre. Et potest febris dici quodlibet septem mortalium peccatorum, eo enim quòd est ex putrefactione humorum, signat luxuriam: eo vero quòd est immoderatorum appetitiua, signat gulam: eo quòd est infrigidatiua et anxiatiua, signat auaritiam: eo quòd est inflammatiua, designat iram: eo quòd est prægrauatiua naturæ, signat acediam: eo quòd est deformatiua colore liuido, signat inuidiam: eo quòd est sæpe inflammatiua, signat superbiā.

Leuit. 26. d

Percutiam vos propter peccata vestra. Hæc autem febris reliquit febricitātem hora septima, id est infuso septiformi spiritu, vt prima hora sit spiritus timoris, et sic de alijs ascendendo:

Isa. 11. a

Requiescet super eum spiritus Domini et sapientiæ.

CAPVT QVINTVM.

Cōtinuatio et diuisio capitis.

POST HÆC *Erat festus dies Iudæorum.* Enarrato progressu filij Dei de Iudæa per Samariam in Galilæam, et descripta sua manifestatione ipsis Samaritanis, et de operatione miraculi in Galilæa, hic narratur de suo ascensu Hierosolymam, et de operatione miraculi et sua doctrina. Et hæc in duas. Primo, determinat de prædictis. Secundo, de suo regressu in Hierosolymam, siue

Ioan. 7. a siue iterato ascensu ibi: *Perambulabat*. Prima in duas. Primo de his. Secundo determinatur de transmigratione eius transmare Galilææ, et operibus et *Ioan. 6. a* doctrina, ibidem: *Post hæc abijt*. Prima in tres partes: quia enim erat operaturus miraculum, ideo primo antecedentium miraculorum præmissio. Secundo paralytici miraculosa curatio. Ibi: *Dicit ei Iesus*. Tertio miraculi calumniatio, et calumniantium confutatio. Ibi: *Erat autem Sabbatum*. In prima enim numerantur narrando Domini ascensum, deinde describendo locum. Ibi: *Est autem Hierosolymis*. Tertio describendo ægrotum. Ibi: *Erat autem quidam*. Demum narrando Domini colloquium ad ipsum ægrotum, et eius responsum. Ibi: *Hunc autem cum vidisset*, ait ergo: *Posthac erat dies festus Iudæorum*, scilicet Pentecostes, vt mihi videtur, ait Chrysostomus. Et de hoc in historijs Magister: non determinatur, inquit, quis dies festus, sed potest intelligi festum nouorum, scilicet, Pentecostes. Et ibi de hoc: *Ascendit Hierosolymam*, sed qualiter hoc? Ex quo nouit eorum malitiam, potius debuisset declinasse. Et ad hoc respondet Chrysostomus. Quòd in diebus festis concurrebant qui erant rusticius dispositi, ideo vt euelleret multitudinem, scilicet ab errore, ascendit. Et sequitur descriptio loci: *Erat autem Hierosolymis probatica piscina*, de hac in historijs Magister: et in Glossa, quæ ait: Probatica enim græce ouis, quia ibi abluebantur cadauera hostiarum: Hebraice, Betsaida, id est domus pecudum. Erant enim tres piscinæ: vna extra Hierosolymam, et dicebatur superior, in quam aqua de montibus currebat: alia in ciuitate, in quam currebant aquæ illius per meatus, et dicebatur inferior: Congregastis aquas piscinæ inferioris. Tertia erat iuxta templum, in quam currebant aquę cuiusdam partis ciuitatis, de qua hic: *Quinque porticus habens*. Et ibi erāt vmbracula: *Et in his iacebat multitudo languentium*, vt dicitur hic: *Angelus Domini*, et cetera: *Et mouebatur aqua*. De virtute huius piscinæ Magister recitat opinionem in historijs, scilicet, quòd in eam fuit proiectū lignum, de quo facta erat crux Domini: quam tamen opinionem ait non esse autheticam. Vnde ad euidentiam litteræ quæritur, vnde piscina habuit hanc virtutem, scilicet sanandi? Item quare Angelus descendebat, vt moueret aquam, cum posset sine aqua sanare? Item, quare vnus sanabatur, cum esset maior bonitas, et virtuositas multos sanare? Item, quare non fuit mentio de piscina in veteri lege sicut nunc? Ad hæc respondet Chrysostomus: Quòd Angelus Domini descendens, sanatiuam imponebat virtutem, vt discant Iudæi, quoniam multo magis angelorum dominator omnes ægritudines animæ sanare potest. Et sicut hic non simpliciter sanabat aqua, sed in Angeli descensu: sic et nobiscum non simpliciter aqua operatur, scilicet sanando animas in baptismo: sed cum spiritus susceperit gratiam, tunc omnia soluit peccata. Hæc ille. Et per hoc patet responsio ad quæstiones, hæc enim scripta sunt in futurorum imagine, et typo: et signant, quòd baptisma debeat dari, maximam habens virtutem, omnia expurgans peccata. Et primū quidem Deus dedit aquam expurgantem corporis sordes et inquinamenta, qualis fuit aqua aspersa cinere vitulæ rufæ. Deinde propius volens nos ducere domum baptismatis, aqua sanat ægritudines, vt hic: propiores enim veritati imagines, idest figuræ, et in baptismate et in passione magis manuducere possunt antiquis figuratis ad credendum. Et ponit exemplum: sicut enim qui prope Regem sunt, his qui a longe sunt armigeris clariores sunt: ita et in typis, idest figuris, et ideo figuram euidentius signantem virtutem baptismi nunc expressit. Consimiliter in parte ista, ait Augustinus, subito mouebatur aqua, angelica virtute. Et hoc signat, quòd Christus subito venit ad populum Iudæorū, et faciendo magna et docendo vtilia, turbati sunt.

Chrys. hom. 35. in Ioā. non mult. a prin. to. 3. — Descriptio loci. — Piscinæ tres. — *Isa. 22. c* — Lignum, de quo facta fuit crux Domini. — Quæstiones de hac piscina. — *Chrys. hom. 35. in Ioan. ante med. tom. 3.* — Respōsio ad quæstiones. — *Num. 19. b* — Virtus baptismi in figura. — *Aug. tract. 17. in Ioā. ante med. tom. 9.*

A Piscina vero significat populum Iudæorum, vnde dicitur: Aquæ populi sunt. Quinque porticus significabant quinque libros Moysis, quibus illi claudebātur: illi enim prodebant, languidos non sanabant. Descendere in aquam, hoc est humiliter credere in passionem. Vnus significabat vnitatem sanctæ Ecclesiæ, præter quam nullus poterat sanari. Hæc ille. Et ex his mysterium istius piscinæ. Moraliter vero ista piscina est collecta ex profluuijs lacrymarum: Magna enim velut mare contritio tua: In figura fecit labrum æneum in quo lauabantur sacerdotes, *et cetera*. Quinque porticus deliberatæ consensiones consideratio-
B nesq. peccatorum commissorum quinque sensibus, qui inducunt ad pœnitendum, et ad cohibendum præuaricationes eorundem sensuum. Et ideo tales signantur per quinque virgines prudentes, de quibus Matthæus. Vel possunt signare, contritiones confouere, et tres partes satisfactionis, scilicet ieiunium, orationem, et eleemosynam. Et hi sunt quinque lapides in pera pœnitentiæ, quibus Goliath, idest, diabolus prosternitur. Per languentes signantur peccatores, qui sunt languentes priuatione virtutis: et cæci, carentia veræ cognitionis: et claudi, defectu virtuosæ operationis. Tales enim peccatores sunt curandi
C gratia diuina: Cæci vident, claudi ambulant. Et subditur descriptio paralytici sanandi. Ibi: *Erat ibi quidam homo triginta tres annos habens*. Et in hoc notatur infirmitatis diuturnitas, et ideo hoc specificat secundum Chrysostomum, vt patientia illius ostendatur, quòd tot annis curari expectans, assidebat, et vt forte esset euidentius miraculum in sua claritate. De mysterio vero huius miraculi Augustinus, et est in Glossa. Et sequitur mutuum colloquium Saluatoris, et illius ægroti: *Hunc cum vidisset*, oculo misericordiæ: *Et cognouisset*, quoniam *multum tempus*, et cetera: Omnia enim nuda et aperta sunt oculis
D eius: *Dicit ei: Vis sanus fieri?* et cetera. Quæritur cum certum esset, eum velle sanum fieri, quare quærit ab ipso, an vellet esse? Ad hoc respondet Chrysostomus, quòd ideo quæritur, vt nota esset eius patientia, et non magnum quid de se ipso imaginaretur. Et ideo sequitur responsio languidi: *Respondit ei languidus: Domine non habeo*, et cetera. Vnde Chrysostomus: Quid his mirabilius? quid compassibilius? Vides enim contritum a longa infirmitate, nec tamen blasphemum. Quid dixit? nec diei maledixit, nec contristatus est, sed cum mansuetudine dixit: *Domine non habeo*, et cetera. Passionem annuncians solum, opi-
E natus est enim fortassis admittendum in aquam vtilem sibi esse Christum. Hæc ille. Ideo sequitur: *Dum venio, alius descendit*. Et sic ille sanandus, quia non sanabatur nisi vnus. Nec est ille paralyticus idem cum illo, de quo Matthæus, vt ait Chrysostomus hic. Et sequitur operatio ipsius miraculi: *Dixit ei Iesus: Surge*. Vt enim ait Chrysostomus: Christus ostendens, quoniā verbo omnia potest facere, ait: *Surge*. Et in hoc liberatio ab infirmitate: *Tolle grabatum*. Et in hoc collatio virtutis ad gradiendum: *Et statim sanus factus est*. Et in hoc miraculi perfectio: *Et sustulit grabatum suum*, et cetera. Et in hoc miraculi manife-
F statio. Et de his in collatione prædicadili. Et patet hic credulitas huius paralytici, sicut recolligit Chrysostomus: non enim ait: Angelus non descendit, mouens aquam, nec derisit, sed simul et audiuit et surrexit, nec discredidit ei, qui iussit: *Surge, tolle grabatum et ambula*. Aliter de Iudæis insanientibus, vt ait idē Chrysostomus. Spiritualiter vero potest totum istud exponi, de peccatore iacente in grabato peccati, siue in voluptate carnis. Secundum quod exponit Gregorius super illud Iob: Increpat quoque per dolorē in lectulo, et omnia ossa eius marcescere facit. Ibi Gregorius: Lectus siue grabatus voluptas carnis, vt hic. Et: Per paralysin significatur peccatum, siue voluptas. Paralysis enim est lęsio partis, et aliquando fit in

Apoc. 17. b — Quinque porticus qd significent. — *Thren. 2. d* — *Exo. 38. a* — *Mat. 25. a* — *1. Re. 17. a. e* — Languentes. — *Mat. 11. a* — *Chrys. hom. 35. in Ioan. circa med. tom. 3.* — *Aug. tract. 17. in Ioā. ante med. tom. 9.* — *Hebr. 4. d* — *Chrys. hom. 35. in Ioan. ante med. tom. 3.* — Patientia languidi. — *Ibid. ho. 36. ante med.* — *Mat. 9. a* — *Chrys. ibid. paulo post.* — Perfectio miraculi. — Manifestatio miraculi. — *Chrys. hom. 36. in Ioan. paulo ante med. to. 3.* — *Ibidem.* — Expositio spiritualis. — *Greg. Mor. li. 23. c. 15.* — *Iob 33. c* — Lectus. — *Mar. 2. a*

fit in medio corporis, aliquando in parte aliqua, et A
aliquando in origine membrorum, et tunc sequi-
tur mollities non vnius membri, aliquando propter
vitium partis, quod dicitur in Ioanne. Sic est in pe-
ctore destituto a virtute charitatis, et resoluto, fluxu
voluptatis, et priuato operibus virtuosis. De quo in
Psal.37. b figura ait Propheta in Psalmo: Dereliquit me virtus
mea, et lumen oculorum, et ipsum non est mecum.
4.Reg.4. a Et: Non erat ei vox neque sensus. Et illud Matthæi:
Mat. 9. a Offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. Piscina
figura pœnitentiæ, vt dictum est, in qua hostiæ lauan
Psal. 6. b dæ, id est, corda Deo offerenda: Lauabo per singulas
Quinque porticus. noctes lectum meum, ait Propheta. Quinque por- B
ticus significant quinque considerationes, quæ intro-
ducunt peccatorem in lauacrum pœnitentiæ, siue ad
pœnitendum: quarum prima est, consideratio excel-
lentiæ status gratiæ a qua recedit. Ioannes in Apoca-
Apoc.2. b lypsi: Memor esto vnde excideris, et age pœniten-
Mat.26. g tiam. Et: Recordatus Petrus verbi, quod dixit Iesus,
fleuit amare, *et cetera*. Secunda consideratio, intro-
ducens primam, est meditatio vilitatis culpæ, quam
Hiere.2. g commisit. Vide quàm vilis facta es, iterans vias tuas,
et cetera. Et tertio: Vide nunc vbi prostrata sis. Et se-
quitur: Reuertere auersatrix Israel. Tertia conside-
Hiere.3. d ratio est diuinæ maiestatis, quam offendit: Scito C
iniquitatem tuam, quia in Dominum Deum præua-
ricata es. Et sequitur: Conuertimini filij reuertentes,
et sanabo auersiones vestras. Exemplum de filio pro-
Luc. 15. d digo, qui ait: Pater peccaui in te, *et cetera*. Et de pu-
Luc. 18. b blicano. Quarta est consideratio pœnæ eternę, quam
Ion. 3. a meruit. Exemplum de Niniuitis: Et de Achab: Ni-
3.Reg.21.g si pœnitētiam egeritis, omnes simul peribitis. Quin-
Luc. 13. a ta est consideratio diuinæ misericordiæ, quæ peccata
Luc. 7. g remittit. Exemplum de Maria Magdalena, et latro-
Luc. 23. f ne, propter quod clamat Propheta: Miserere mei
Psal. 50. a Deus secundum magnam misericordiam tuam. Ex
prima consideratione oritur dolor: ex secunda pu- D
Hebr.10. f dor: ex tertia timor: ex quarta horror: Horrendum
enim est incidere in manus Domini. Ex quinta,
amor. Peccatorem autem sic pœnitere volentem, vi-
det Dominus oculo misericordiæ, et lauat, præci-
piens ei vt surgat de lecto peccati siue culpæ, et am-
bulet in vijs iustitiæ. Et de hoc in collatione prædica-
Miraculi calumniatio. bili. Et sequitur illa pars, in qua miraculi facta calum
niatio. Ibi: *Erat autem Sabbatum*. Quo licebat scili-
cet. Et illa pars in tres partes. Primo calumniatio ip-
sa. Secundo, calumniationis confutatio. Ibi: *Respon-
dit Iesus*. Tertio confutationis corroboratio multipli-
ci testimonio. Ibi: *Si ego testimonium perhibeo*. In pri- E
ma, quattuor. Primo, sanati siue curati calumniatio.
Secundo, calumniati excusatio per Christum curan-
tem. Ibi: *Respondit eis*. Tertio, Christi declinatio, et
ab eodem curati eruditio. Ibi: *Iesus autem declinabat*.
Quarto, curantis denūciatio et persequentium obsti-
natio. Ibi: *Abijt ille homo*. Ait ergo: *Erat autem Sabba-
tum*. Quo scilicet non licebat portare onera secūdum
Exo.20. b legem: Vt sanctificetis diem, et ne portetis onus, *et
Hiere.17.c cetera*. Ideo dicebant Iudæi: *Non licet tibi tollere gra-
Insania Iudæorum. batum*. Et in hoc patet eorum insania, et inuerecun-
dia, cum deberent laudare benefactorem, increpa-
Chrys.hom. tiue dicunt: *Non licet tibi*, et cetera. Ait Chrysosto- F
36. in Ioā. mus. Et sequitur secundum, scilicet excusatio paraly-
paulo ante tici curati cum interrogatione Iudæorum: *Respondit
med.to.3. eis*: *Qui me sanum fecit*, et cetera. Quasi dicat, ait
Ibid. paulo Chrysostomus: Qui me eripuit a tam longa ægritu-
post. dine et restituit sanitati, sic iussit, cui iustum est obe-
Aug. tract. dire et magistrum æstimare. Idem Augustinus. Au-
17. in Ioā. ctorem sanitatis obijciebat calumniantibus: et quo-
post mediū. niam illi erant percussi inuidia, a suasione sanitatis, vt
tom.9. ait Chrysostomus: *Interrogauerunt ergo eum: Quis est
homo*. Et patet eorum malignitas: non enim dixerunt,
qui te sanum fecit, sed: *Qui dixit: Tolle grabatum*, et
cetera. Quod enim erat potestatis, tacuerunt: quod
vero videbatur esse transgressionis, in medium du-
cunt, ait Chrysostomus. Item cum contemptu lo- *Chrys.hom.*
quebantur: *Quis est homo ille?* Sicut infra. Vbi est il- *36.in Ioan.*
le? *Is autem qui sanus fuerat nesciebat.* Scilicet scientia *circa med.*
certa: *Iesus autem declinabat a turba*. In quo tertium *tom. 3.*
denotatur. Sed quæritur, ad quid declinabat, ex quo *Ioan. 7. b*
non poterant nocere, nisi vellet? Item videtur timuis-
se. Item cum ille calumniatus esset ignorans, non de-
buisset eum dimisisse. Et ad istud respondet Chryso-
stomus: Quòd Iesus declinauit propter tria, scilicet, *Chrys.ibid.*
vt eo absente testimonium fieret insuspicabile. Item,
vt non plus furorem eorum accenderet: solus enim
visus eius, qui habetur in inuidia, non paruam scin-
tillam immittit in videntibus. Item, vt non adhuc de
se ipso quid dicat, quod ad laudem pertineret. Hæc
ille. Aliter Augustinus. Quòd hoc est magnum sacra- *Aug. tract.*
mentum: in eum enim credimus, quem non vide- *17. in Ioā.*
mus. Infra: Beati qui non viderunt et crediderunt. *post mediū.*
Postea inuenit eum in templo. Et in hoc religionis signū: *tom.9.*
non enim secesserat ad nundinas, nec voluptati et re- *Ioan.20. g*
missioni dedit semetipsum: sed in templo conuersa-
batur, ait Chrysostomus: *Et dixit illi: Ecce sanus factus* *Chrys.hom.*
es. Et in hoc patet, quòd ex peccatis genita erat illa *37. in Ioā.*
pars, sicut ait Chrysostomus, et idem in Glossa: et *ante med.*
ideo ait: *Noli peccare*, ad cauenda maiora supplicia. *tom.3.*
Ideo sequitur: *Ne deterius tibi contingat*. Et patet con- *Ibid. paulo*
gruus modus loquendi. Non enim ait ei Christus: *post.*
Sanum te feci. Sed: *Sanus factus es*, nec ait: Vt non te
torqueā. Sed: *Ne tibi deterius contingat*. Ostendit enim
quoniam clementia saluatus est, et quoniam peccatis
debetur vindicta, ait Chrysostomus. Et de hoc Augu *Ibid. post*
stinus: Bene Iesum in turba non vidit, in templo po- *pauca.*
stea vidit: difficile est enim in turba Iesum videre. *Aug. tract.*
Solitudo quædam menti necessaria est, turba strepi- *17. in Ioā.*
tum habet, visio secretum. Et ibi bene de hoc. Et se- *post mediū.*
quitur quartum: *Abijt ille homo*. In quo notatur quar- *tom. 9.*
tum, scilicet, denunciatio curantis. *Et annunciauit
quia Iesus esset*. Vnde Augustinus: Postquam cogno- *Aug. tract.*
uit, non fuit piger in euangelizando. Ille annuncia- *17. in Ioā.*
bat: illi insaniebant. Ideo sequitur. *Propterea perseque-* *post mediū*
bantur quia hæc in Sabbato faciebat. Et patet deuotio il- *tom.9.*
lius curati, ait enim: *Qui me fecit sanum*. Medicum
manifestum faciens, alios attrahere studens. Illi vero
dixerant prius: *Quis est ille homo qui dixit*, et cetera.
Quia quod videbatur crimen, adferebant: iste vero
excusationem præmittit: *Qui me sanum fecit*. Vt ait
Chrysostomus. Sed quæritur, videtur enim quòd Iu- *Chrys.hom.*
dæi iuste arguebant, ex quo erat sabbatum, in quo *37. in Ioā.*
non licebat onera portare. Et ad hoc responden- *ante med.*
dum, quòd illud est verum, de oneribus impedien- *tom.3.*
tibus vacationem ad Deum, vt patet. Et princi- *Hiere.17.c*
paliter de operibus seruilibus, quæ sunt peccata, *Exo.20. b*
vt ait Augustinus: Iudæi seruiliter obseruant diem *Aug. tract.*
sabbati ad luxuriam, ad ebrietatem, quanto me- *3. in Ioan.*
lius feminæ eorum lanam facerent, quam in neo- *post mediū.*
menijs saltarent. Spiritualiter vero obseruat Chri- *tom. 3.*
stianus abstinens se ab opere seruili, id est, a peccato.
Et Gregorius: Regulariter onera in sabbati die por-
tare prohibitum est, id est, ne pondera peccatorum
ad animam per sensus corporales trahamus. Et quia
portare grabatum eo modo, quo iste portauit, non
fuit ad impedimentū vacationis a Deo, immo ad tem
plum iuit, et beneficium curationis ad gloriam Dei
annunciauit, nulla fuit violatio sabbati. Præterea no-
tandum, quòd in præcepto de obseruatione sabbati,
erat aliquid morale, sicut vacatio Deo et diuinis: et
erat aliquid cæremoniale, siue taxatio siue designa-
tio diei septimæ, et cessatio ab operibus seruilibus.
Quantum ad primum præceptum de sabbato, poni-
tur inter moralia præcepta, et semper est obseruan-
dum: quantum ad alia duo, fuit implendum. Vnde *Aug. tract.*
Augustinus, sabbati præceptum datum esse ad tem- *17. in Ioā.*
pus Iudæis indicat, impletionem vero sabbati in ipso *post mediū.*
venisse: quando ait infra: *Ego operor*. De operatione *tom.9.*
vero sabbati, et ipso sabbato multiplici. Infra: Et *Ioan. 7. b*
sequitur

sequitur illa pars, in qua confutatio calumniæ et calumniantium. Ibi: *Iesus autem respondit*. Et illa in duas. Primo, confutatio ipsa in generali. Secundo, in speciali: *Amen amen dico vobis*. In prima quattuor. Primo ostensio æqualis potentiæ in operando. Secundo amoris huius declaratio. Ibi: *Respondit vtique Iesus*. Tertio, ne crederetur ex hoc, quod dixit, minorem esse potentiam filij: potentia patris, huius suspicionis remotio. Ibi: *Quæcunque enim ille*. Quarto in terris huius exemplaris ostensio. Ibi: *Pater diligit filium*. Ait ergo: *Respondit eis*, vt esset ratio talis secundum Chrysostomum. Licet dictum sit de Deo, quòd die septima quieuit: tamen continue operatur: prouidet enim et continet omnia, quæ facta sunt, sicut patet in cælestibus, vt in Sole oriente, et Luna currente, et vt patet in seminibus, et habitantibus in terra, quæ nutrit, flumina fluunt, et sic de alijs. Et tamen non soluit sabbatum transgrediendo. Cum ergo filius eadem operetur, nec ipse soluit sabbatum, et maxime vbi iussit opus fieri pietatis, vt in curatione videlicet paralytici. Et hoc est quod ait: *Pater meus operatur*, cum fecit mundum: per me enim fecit, qui sum verbum, et per me regit, ait Augustinus supra: Omnia per ipsum facta sunt. Et quoniam hęc dixit cæcis, medicamentum ignorantibus, et tamquã in phrenesi occidere volentibus magis persequebãtur eum, ait Augustinus homilia dicta. Et ideo sequitur: *Propterea magis quærebant interficere*, et c. Quia secũdum opinionem eorum soluebat sabbatum. Sed patrem suum dicebat Deum, non sicut nos. Sed: *Faciens se æqualem Deo*. Sed quæritur, quare proposuit ista sublimia et arcana de sua diuinitate et æqualitate cum patre, cum essent illi infirmi et sic manuducendi facili doctrina, prout ait Paulus: Sicut paruulis lac vobis potũ non escam dedi. Et ad istud respondet Chrysostomus: Quòd filius Dei volebat vtrumque credi, scilicet de se, et condescensionis dispensatione, et deitatis dignitatem. Et ideo volẽs ad maius eos reducere et excelsius de patris dignitate locutus est. Si enim deberet de humanis semper loqui, omnes crederent illũ esse hominẽ [solum]. Et sequitur secunda particula, in qua huius declaratio: *Amẽ dico vobis, nõ potest filius*, et c. Infra: A me ipso facio nihil, nisi quod fecerit pater. Infra: Quæ uidi apud Patrẽ, hæc loquor. Et ne crederetur ex hoc, nõ habere posse tot ac tanta, sicut pater, subditur tertium: *Quæcunque ille fecerit, hæc et filius*. Supra: Omnia per ipsũ facta sunt. Et: Omnia per ipsũ et in ipso creata sunt. Et his, vt ait Augustinus: Iudæi cõmoti, quia in homine non intelligebant Deum, carnem uidebant, Deum nesciebant habitaculum cernebant, habitatorem ignorabant: non enim forma serui æquebat patri, nec id quod factũ est propter nos, sed quod erat, quando fecit nos. Non rapinam arbitratus est, se esse æqualẽ Deo, *et cet*. Et ibi bene de hoc. Sed dicunt hæretici, scilicet Arriani, vt ait ibidẽ, quòd ex hoc videtur, quòd filius nõ sit æqualis patri, quia qui non potest facere, nisi quod viderit alium facere, videtur esse minor illo. Item videtur ille nobiliori modo facere, quàm ille, qui non potest facere, nisi videat alium facere. Item quæritur, qualiter ait: *Quæcunque fecerit pater, hæc et filius similiter facit*. Cum sit manifestum ex prædictis, quòd eadem faciunt: quare apponit similiter? Et ad primum respondendum est, secundum Glossam, quòd idem est filio uidere patrẽ, vel audire, quòd esse a patre. Nõ ergo aliud filio videre patrem facientẽ, quàm esse a patre, et operari quæ pater operatur. Vnde in operantibus differentibus secundum essentiam posset obijci eo modo quo obijciũt Arriani. Sicut in duobus fabris, quorũ vnus operatur, quod videt alium operati, sicut exemplificat Augustinus. Sed omnia per verbum facta sunt. Et ideo sequitur hic. *Quæcunque fecerit pater, et filius similiter*. Non sic in humanis, nam cor facit litteras intelligibiliter, manus easdem visibiliter. Sed pater

Diuisio huius partis. — Chrys. hom. 37. in Ioã. ante med. tom. 3. — Gen. 1. d — Aug. tract. 17. in Ioã. ante med. tom. 9. — Ioan. 1. a — Ibidem. — 1. Cor. 3. a — Chrys. hom. 37. in Ioan. ante med. tom. 3. — Ioan. 8. d — Ibidem. — Ioan. 1. a — Coloss. 1. c — Aug. tract. 18. in Ioã. ante med. tom. 9. — Phil. 2. a — Error Arrianorum. — Aug. ibid. post aliqua. — Ibid. post.

A et filius eadem et similiter faciunt, sicut manifestat Augustinus. Ex his ergo patet omnipotentiæ in Deo indiuisibilitas, et respectu effectuum æqualitas, et in modo faciendi identitas. Vnde Chrysostomus: potestatis ostendit indissimilitudinem et etiam voluntatis. Et sequitur quartum: *Pater enim diligit filium*, Et ibi duo. Primo, explanatio dictorum, quasi in terris. Secundo, quia mentio facta est de mortuis viuificandis, subditur potestas collata filio in iudicio. Ibi: *Neque pater iudicat quemquam*, et cetera. Ait ergo: *Pater diligit filium*, idest, diligens generat filium sibi consubstantialem: *Et omnia demonstrat*, filium ge-

B nerando. Supra: Pater diligit filium et omnia dedit in manu eius. Et Matthæus: Hic est filius meus dilectus. Vnde Chrysostomus: Vt cognoscas filium non ingenitum esse, ait: *Diligit filium, et dedit omnia, siue demonstrat*, idest, genuit: *Et maiora his demonstrabit*, scilicet curationibus languidorum, ait Augustinus: Vbi obijcit. Sed demonstrabit, ergo non demonstratum est: qualiter ergo ait prius: *Omnia demonstrat*. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, et vt est in Glossa. Pro parte demonstrare patrem filio, est cuncta per filium operari. Quod vero ait: *Demonstrabit*, hoc est dictum, maiora per eum faciet,

C sicut mortuos suscitare, quod est maius, quàm languidos curare. Et per hoc patet solutio ad obiecta, quæque possunt obijci. Si enim filius nihil potest, nisi quod viderit patrem facientem: et si pater demõstrat filio, qualiter filius operatur omnia, quæ et pater? Prius enim est esse, quàm videri, vel demonstrare. Et ad istud respondendum est, sicut tãgit Glossa, quòd in his differendis illo genere loquẽdi vtitur, quo paruulorum mentes possit excitare, et quo mentes adultorũ exercerentur. Licet ergo in rebus humanis posset obijci de prioritate et posteritate, non tamen in diuinis, vt

D præhabitum est, vbi est identitas essentiæ, vt patet ex dictis Augustini prius. Et quia dixerat, maiora demonstrabit, subdit: *Vt vos miremini*, scilicet de magnitudine operum, quæ facit filius, vt infra: Multa bona opera ostendi vobis. Et specificat illa opera. *Sicut enim pater suscitat mortuos*, scilicet in anima, ait Glossa: *Sic et filius quos vult*, non alios, quia eadem voluntas et eadem potestas, et eadem viuificatio: prout ait Augustinus, et est in Glossa: Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob. Et de hoc verbo in collatione prædicabili, infra. Sed quęritur, in omnibus prædictis præpositionibus ait, semper fi-

E lium facere ea, quæ facit pater: sed pater generat filium, ergo et filius generat filium. Et si respõdeatur, quod generare dicit puram relationem: obijcitur, quòd pater mittit filium, ergo et filius mittit filium: mittere enim dicit actionem. Et ad istud respondetur magistraliter, quòd quædam dicunt puram relationem, vt generare: quædam puram actionem, vt creare et facere: quædam vero vtrumque, vt mittere: quædam dicunt actionem et significationem, sicut apparere. Ratione ergo actionis verum est, quod quæcunque facit pater, facit et filius. Vnde Augustinus: Patris et filij sunt inseparabilia opera, vt illi inseparabiles. Infra: Ego et pater vnũ sumus.

F Quantum vero ad id quod est relationis, non tenet: et ideo filius potuit incarnari, pater non. Ad euidentiam dictorum recapitulat Augustinus, quædam vtilia: ait enim exponens illud: *Non potest filius facere quidquam, nisi quod viderit patrem facere*, quia quidquid habet filius vt faciat, hoc habet a patre: quia a patre habet, vt sit, et a patre habet vt possit. Filio autem est idem esse, quod posse: et quia non filius est a se, non potest a se. Item opponit hæreticus: filius non vidit patrem ambulare super mare pedibus, et tamen ipse ambulauit. Ergo propositio falsa. Et ad hoc respondet Augustinus: quòd cum filius ambulabat super mare, diuinitas gubernabat. Infra: Pater in me manens facit opera. Opus ergo patris fuit illa ambulatio,

Ibidem. — Chrys. hom. 37. in Ioã. post mediũ tom. 3. — Ioan. 3. d — Mat. 3. d — Aug. tract. 19. in Ioã. ante med. tom. 9. — Ibidem. — Ioan. 10. e — Aug. tract. 19. in Ioã. ante med. tom. 9. — Isai. 49. b — Aug. ibid. tract. 20. ante med. — Ioan. 10. e — Ibid. post. — Ibid. paulo post. — Ioan. 14. e

ambulatio, quia inſeparabile eſt opus vtriuſque. Et
ita filius vidit opus patris. Opponit idem Augusti-
nus de hoc quod ait: *Omnia demonſtrat filio*. Et poſtea
ſubdit: *Maiora demonſtrabit*. Cum loquatur de filio
ſecundum diuinitatem, videtur quòd poteſtas data
filio a patre poſſit augmentari: et quòd pater ſcit plu-
Aug. tract. 21. in Ioã. ante med. tom. 9. ra, quàm filius. Vnde clamat Augustinus: O ver-
bum Dei, quid eſt pater demonſtraturus, quod tu
neſcis? quaſi dicat, nihil. Et ad iſtud reſpondet Au-
guſtinus, quòd vnus homo caput et membra. Supra:
Aug. ibid. poſt multa. Nemo aſcendit in cælum, niſi qui de cælo deſcendit:
ille caput, nos membra, totus homo ille et nos. Cum
Ioan. 3. e ergo demonſtrat pater membris, et Chriſto demon-
ſtrat. Et eſt mira res, oſtenditur Chriſto, quod noue-
rat Chriſtus, et oſtenditur Chriſto per Chriſtũ, quia
membris per caput. Et per hoc ad obiecta, quia lo-
quitur de demonſtratione, quæ fit membris. Ex di-
ctis datur exemplum fidelibus, non faciendi alia,
quàm quæ vident patrem facere, ad imitationem fi-
Luc. 6. a lij: Eſtote miſericordes ſicut et pater veſter miſericors
eſt: ſic enim erunt opera regulata et recta et ſecura:
Eph. 5. a Eſtote imitatores Dei, ſicut filij chariſsimi. Maiores
Cic. de finib. malorum et bonor. lib. 1. enim ſunt imitandi, inquit Tullius. Qualiter autem
Deus demonſtrat credentibus opera magna, habitũ
eſt ab Auguſtino. Et hoc per ipſum filium Dei illo
Aug. ibid. opus eſt, infra: Operibus credite. Et ſequitur illa
Ioan. 10. e particula, in qua explanatio verbi præmiſſi: *Neque
enim pater iudicat*, quia enim mentionem fecerat de
mortuorum reſuſcitatione, ideo ſubdit, quòd pater
Aug. ibid. poſt mediũ. non iudicat. Vnde Auguſtinus hoc dicit, quaſi red-
dens rationem ſuperioris ſententiæ. Et de hoc conſe-
quenter opponit, ſi in iudicio mortui ſunt ſuſcitandi.
Si ergo pater ſuſcitat mortuos, vt præmiſſum eſt,
quomodo non iudicabit filius? quaſi dicat, iudica-
bit. Item ſi ſimul ſuſcitant et viuificant: ergo ſimul
Ibid. tract. 20. ante medium. iudicabunt. Item vt habitum eſt ab Auguſtino: Pa-
ter et filius ſunt inſeparabiles, et opera eorum inſepa-
rabilia: Ergo vt prius. Item vt Auguſtinus ait, quia
Ibid. poſt med. non eſt filius a ſe, non poteſt aliquid a ſe. Et uidere
filij hoc eſt eſſe natum de patre. Et totum quod eſt,
quod poteſt, de patre eſt, et naſcendo videt, et viden-
do natus eſt: Ergo ſimiliter a patre habet quod iudi-
cet. Et ita vt prius. Et ad iſtud reſpondet Auguſti-
Ibid. tract. 19. poſt medium. nus. Pater dicitur non venturus ad iudicium, licet
non recedat a filio, quia non videbitur in iudicio.
Forma illa erit iudex, quæ ſub iudice ſtetit, illa iudi-
cabit, quæ iudicata eſt, iudicabit iuſtè, quæ iudicata
Ibidem. eſt inique. Et ſubdit cauſam: Hoc ideo erit, quia iu-
dicium erit iuſtorum et iniquorum. Qui iniqui vi-
dere Deum non poſſunt, eo quòd mundo corde vi-
detur: ideo talis apparebit iudex, vt non poſſit vide-
ri ab hominibus. Quia ergo filius in forma ſerui ap-
parebit, et non patris, ideo dicitur quòd pater non
iudicat quemquam. Hæc Auguſtinus: Et ex his pa-
tet littera: *Neque pater iudicat quemquam*. Apparen-
do ſcilicet vt pater: *Sed omne iudicium dedit filio*, eo
quòd apparebit in forma ſerui, quæ poſſit ab homi-
Apoc. 1. b nibus videri: Videbit eum omnis oculus, et qui pu-
pugerunt, plangent: *Vt omnes honorificent filium*, ſci-
licet in eum credendo, et exhibendo ei honorem
Aug. ibid. ante med. æqualem, ſicut patri. Vt enim ait Auguſtinus, hono-
rare patrem eſt credere eum habere filium ſibi ęqua-
lem. Et ſimiliter honorificare filium, eſt credere eum
eſſe æqualem patri: *Et ideo qui non honorificat filium*,
iſto modo; *Nec patrem*. Sed videtur, quòd non ſit ve
ra conuenientia, quia filius iudicabit in forma ſerui,
vt dictum eſt: Sed ſecundum illam formam non eſt
honorificandus æquali honore vt pater. Et ad iſtud
reſpondendum eſt, quòd poteſtas iudicandi, quæ eſt
auctoritatis, eſt totius Trinitatis: Cum enim accepe-
Deut. 32. c ro tempus, iuſtitias iudicabo. Et: Mea eſt vltio. Po-
teſtas tamen miniſterij erit filij in forma ſerui, vt di-
ctum eſt. Et quia in illa forma fuit iudicatus, etiam
inique et contemptus; Terra enim data eſt in manus

A impij. Ideo merito dedit ei pater, vt in illa forma *Iob 9. c*
appareret iudicans, et timeretur ſicut Deus, cuius ſen
tentia perſeuerabit inuiolabiliter: Humiliauit ſemet- *Philip. 2. a*
ipſum, *et cetera*. Et ſequitur: Vt in nomine Ieſu om- *Ibidem. b*
ne genu flectatur. Ergo non intendit, quòd forma
ſerui ſit æqualiter honorificãda, ſicut pater: ſed quòd
filius, qui apparebit in forma ſerui, ſit honorifican-
dus, ſicut pater. Vnde nota quòd Deus eſt honorifi-
candus rectæ fidei credulitate, vt hic. Iterum eſt ho-
norificandus humilis obedientiæ ſubiectione. Qui- *1. Reg. 2. f*
cunque honorificauerit me, glorificabo eum. Item
eſt honorandus debili electus exhibitione: Honora *Prou. 3. b*
B Deum de tua ſubſtantia et de primitijs omnium fru-
gum tuarum. Et: Honora Deum ex tota anima tua, *Eccl. 7. c*
et cetera. Et ſequitur illa pars, in qua manifeſtat ęqua-
litatem omnipotentiæ filij, cum patre in ſpeciali. Ibi:
Amen amen dico vobis. Et hoc deſcendendo ad poten-
tiam viuificandi, et potentiam iudicandi. Et hæc in
duas partes. Primo, declarat potentiam filij in viui-
ficando. Secundo, eandem in iudicando. Ibi: *Po-
teſtatem dedit*. Prima reſpicit benignitatem miſeri-
cordiæ. Secunda ſeueritatem iuſtitiæ. In prima,
tria narrantur. Primo, ſpecificat quos et quales vi-
uificet. Secundo, quomodo viuificet. Ibi: *Amen
amen dico vobis*. Tertio, æqualitatẽ potentię vtriuſque,
C qua viuificat, manifeſtat. Ibi: *Sicut enim pater*. Ait
ergo: *Amen dico vobis, qui verbum meum audit*, auditu
cordis ſcilicet: *Et credit*, ſcilicet perfecta fide: *Ei*, id
eſt patri: *Qui miſit me*, vnigenitum ſibi conſubſtan-
tialem. Supra: Non miſit filium vt iudicet mun- *Ioan. 3. b*
dum, *et cetera*: *Habet vitam æternam*. Et in hoc no-
tatur inuentio omnis boni: *Et in iudicium non venit*.
Ibi notatur euaſio omnis mali. Supra: Qui credit in *Ibidem.*
me, non iudicatur. Sed quæritur, qualiter ait: *Habet
vitam æternam*, quia illa habebitur poſt vitam hanc.
D Sicut clamat Apoſtolus: Quis liberabit me de cor- *Rom. 7. d*
pore mortis huius? Et ſequitur: Gratia ſcilicet con-
ſummata. Item videtur ſibi contradicere. Primo ait:
Quòd qui ſic audit, habet vitam æternam. Sed ſi habet
vitam non tranſit a morte, ſed prius tranſiuit: Ergo.
Et ad iſtud reſpondendum, quòd habere vitam æter- *Habere vitam æternã eſt dupliciter.*
nam eſt dupliciter: vel in ſpe, et in arra, ſiue in pi-
gnore, quod eſt ſpiritus. Et ſic dicitur habere in iſta
vita, infra: Hæc eſt vita æterna vt cognoſcant te, *et* *2. Cor. 1. a*
cetera. Vt enim ait Auguſtinus: Differentia eſt in *Ioan. 17. a*
amore ſpiritualium et carnalium: nam qui nouit, *Auguſt. de Trin. lib. 9. cap. 9. to. 3.*
et perfecte amat iuſtitiam, iuſtus eſt: non tamen qui
nouit aurum, et amat, habet ſcilicet aurum. Et in
E epiſtolis: Velle iuſtitiam, eſt eam habere. Item eſt
habere vitam æternam in re: et ſic erit poſt hanc vi-
tã, quando videbitur Deus facie ad faciem. Ad aliud *1. Cor. 13. d*
reſpondendum ſecundum Auguſtinum: Quòd hic *Aug. tract. 19. in Ioã. ante med. tom. 9.*
loquitur de tranſitu a morte infidelitatis ad vitam fi-
dei, a morte falſitatis ad vitam veritatis, a morte ini-
quitatis ad vitam iuſtitiæ. Et enim quædam reſurre-
ctio mortuorum, ſcilicet prædicta. Hæc Auguſtinus: *Ibid. tract. 22. ante med.*
Vbi opponit, qualiter ait: *Hic in iudicium non venit*.
Cum dicat Apoſtolus: Oportet nos manifeſtari ante
tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque, *et cetera*. Er- *2. Cor. 5. b*
F go adhuc quis tranſibit in iudicium? Et ad illud re-
ſpondet Auguſtinus, quòd eſt iudicium damnatio- *Iudiciũ duplex.*
nis, et eſt iudicium diſcretionis, ſiue diſcriminatio-
nis, quo bonis bona, et malis mala debentur: qui ve-
ro audit et credit non tranſit in iudicium damnatio-
nis. Et patet hic quæ ſint neceſſaria ad vitam æternã, *Neceſſaria ad vitã æternam.*
quorum primum eſt perſpicaciter audire, vnde ait:
Qui audit, id eſt, auditu cordis: Qui habet aures au-
diendi audiat. Et: Eſto manſuetus ad intelligendum, *Luc. 8. b*
vt intelligas. Secundo eſt neceſſarium perfectibili- *Eccli. 5. d*
ter credere, vnde ait: *Et credit*. Recte intelligendo,
feruenter amando, perfecte orando. Hoc enim im-
plicat credere: Fides ſine operibus mortua eſt. Et: *Iacob. 3. d*
Qui credit Deo, attendit mandatis. Et qui talis eſt, *Eccl. 32. d*
habet vitam æternam, eo modo quo eſt expoſitum.
Et

Et sequitur illa pars in qua manifestat, quomodo viuificentur. Ibi: *Amen dico vobis quia venit hora*, scilicet tempus gratiæ: *Quando mortui*, scilicet priuatione fidei: *Audierint*, idest, obedierint: *Vocem*, internam inspirationem. Infra: Qui ex Deo est, verba Dei audit: *Viuent*, vita gratiæ nunc, et vita gloriæ postea, infra: Oues meæ vocem meam audient, et dabo eis vitam æternam. Et patet hic discredentium defectiua calamitas, quia mortui scilicet, sunt priuati sensu rectæ intelligentię, et motu operum iustitiæ. Viuens enim differt a non viuente sensu, et motu, ait sapiēs. Et de sic mortuis: Exsurge a mortuis. Secundo figuratur internæ inspirationis qualitas, ibi: Audient vocem filij Dei. Hæc enim vox est interna inspiratio, de qua in Psalmo: Dabit voci suæ vocem virtutis. Hanc vocem desiderat sponsa: Sonet vox tua in auribus meis, vox tua dulcis. in Psalmo: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Et tales viuent vita gratiæ nunc, et vita gloriæ postea: Verba enim vitæ æternæ habes, ait Petrus ad Christum: infra. Et sequitur tertia particula, in qua manifestat ipsius potentiæ qualitatem in uiuificando: *Sicut pater habet*, idest, genuit filium: *Vitam*. Pater enim est uita nō nascendo, filius est uita nascendo. Et hoc ait ad differentiam habentis uitam participatione nō per essentiam. Infra: *Ego sum resurrectio et vita*. Supra: Vita erat lux hominum, *et cetera*. Vnde participatione huius uitæ uiuunt creaturæ rationales, huius uitæ participabiles: In ipso uiuimus, mouemur, et sumus. Et nota quòd ait: *In semetipso*, ut ait Augustinus: Vita Dei est immutabilis, nec proficit nec deficit, nec aliter est nunc, nec aliter post. Sed uita animæ aliter nunc aliter post: nunc enim sapiens, nunc stulta: et cum uiuit in iniquitate, mors est eius: erigendo se ad Deum, et inhærendo ei, uiuificatur et est particeps alterius uitæ. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et sequitur illa pars, in qua declarat potestatem filij in iudicando, ibi: *Et potestatem*. Et ibi tria. Primo, præmittit, qua potestate iudicat. Secundo, quos iudicat, ibi: *Nolite mirari*. Tertio, quomodo iudicat, ibi: *Non possum*. Ait ergo: *Et potestatem dedit ei iudicium facere*, ut expositum est supra, quòd iudicium dedit filio, quia per formam serui iudicaturus est. Et ideo sequitur: *Quia filius hominis*. Vt enim ait Augustinus: Quia in principio erat uerbum, dedit ei uitam in semetipso: quia uerbum caro factum est, Filius hominis est, et accepit potestatem faciendi iudicij in fine sęculi. Sed obijcitur, quòd non solus filius iudicabit, quia dicitur Apostolis: Sedebitis et uos iudicantes, *et cetera*: Angelos iudicabimus. Et: Iudicium tribuit pauperibus: Ergo, ut prius. Item uidetur quòd filius nullum iudicet, infra: Non iudico quemquam. Et ad istud respondendum secundum Hugonem: Vbi ait, quòd quattuor sunt iudicia: quorum primum est secundum præscientiam, quo sumus iudicati, antequā essemus. Item aliud est secundum causam, quo iudicamur, ex quo incipimus esse uel boni, uel mali. Tertium est secundum operationem, quando operibus foris ostendimus quales sumus intus. Quartum est secundum retributionem, scilicet in percipienda mercede, in illo iudicio sententia dictatur, et hoc erit ipsius Trinitatis. Item sententia proferitur, quod erit filij, quia in humanitate sua omnis iudicij sentētiam proferre accepit secundum Hugonem. Iudicare ergo auctoritate et dictamine sententiæ est totius Trinitatis. Iudicare uero prolatione sententiæ, et euidentia formæ, siue ministerio, erit filij hominis. Vt loquitur hic. Iudicare vero assistentia et approbatione, erit Apostolorum et Apostolicorum virorum: Dominus veniet ad iudicium cum senioribus populi sui. Et: Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus terræ. Et de his bene Gregorius: Exponens illud verbum Iob supradictum: Iudiciū tribuit pauperibus. Ibi enim distinguit quattuor ordines in iudicio: scilicet quòd quidam iudicabuntur, nec iudicabunt: quidam iudicabunt, nec iudicabuntur: quidam, nec iudicabunt, nec iudicabuntur, *et cetera*. Ad vltimum respondet Hugo, quòd quantum ad dictandam sententiam, ait Christus: Non iudico quemquā. Quantum vero ad proferendā sententiā, ait: *Sicut audio, sic iudico*, infra eodē. Et ex dictis patet, quòd teme rarium est alicui vendicare alium: Tu quis es, qui iudicas seruum alienum? Et: Nolite ante tempus iudicare. Et sequitur secūda particula, in qua manifestat, quòd iudicat, scilicet malos: omnes enim suscitabit, sed malos iudicabit iudicio damnationis. Et hoc est, quod ait: *Nolite mirari*: de eo quòd dictū est, scilicet, quòd filius hominis habet potestatem iudiciū facere, quia: *Venit hora*, scilicet in fine sæculi, quod licet sit futurū, tamen præsens Deo: *Quando omnes, qui in monumento sunt, audient vocem*. Et sic loquitur, quantum ad resurrectionem animarum. Vnde Augustinus: In monumentis corpora sunt, non animæ. Supra ergo ait de resurrectione animarum, hic de resurrectione corporum. Vnde Augustinus: Resurgunt animæ ab iniquitate per id, quòd est Deus: corpora a corruptionibus, per id quod est homo: Dominus in iussu, et in voce tubæ, *et cetera*. Et sequitur: *Mortui resurgent*, et cetera: *Et procedent qui bona egerunt in resurrectionem vitæ*, scilicet æternæ: *Qui vero mala*, et cetera: *In resurrectionem iudicij*, scilicet damnationis: ibi autem sumitur iudicium pro pœna, ait Augustinus. De vtrisque: Venite benedicti, *et cetera*. Et post: Ite maledicti, *et cetera*: Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur. Sed quæritur, qualiter ait: *In resurrectionem iudicij*, quia in Psalmo: Non resurgunt impij in iudicio. Et supra: Qui non credit iam iudicatus est. Et ad istud respondendum est secundū Gregorium, vbi supra: Quod resurgent omnes infideles, sed ad tormentum, non ad iudicium: nō enim eorum causa tunc discutitur, qui ad cōspectum districti iudicis iam condemnatione suæ infidelitatis accedunt, et ideo non iudicantur, sed tamen pereunt, vt ait ibidem. Qui enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Et ideo tales ibunt: *In resurrectionem iudicij*, idest, damnationis. Et de his Chrysostomus. Quod toties inculcat et commemorat, hoc scilicet iudicium et vitam, præparās auditorem. Et de ista resurrectione in collatione prædicabili, infra. Et sequitur vltima particula, scilicet: *Quomodo iudicat*, nimirū iuste, quærendo voluntatem patris, quia dictum est: *Quod omne iudicium dedit filio*, ne dicerent, non secūdum patrem ergo iudicas, ideo ait: *Non possum*, et cetera. Sicut continuat Augustinus. Et eodē modo Chrysostomus homilia dicta: quoniā dissimilia a prophetis videbatur dicere, qui dixerunt: Deus iudex iustus, *et cetera*. Et alibi: Iudicabit orbem terræ. Destruens suspicionē, ait: *Non possum a me ipso*, et cetera. Vt enim ait Augustinus, quia non est filius a se, non potest aliquid a se. Et si obijciatur, sicut obijciunt hæretici, quòd tunc non est æque potens, sicut pater. Respondendū, quòd ex hoc denotatur omnipotentia, quia eadem, quæ est ipsius patris, est et filij, et nulla notatur impotentia, sed omnino eadem potentia, quæ est patris, sicut est eadem vita et eadem essentia. Et ideo sequitur: *Sicut audio, iudico*, idest, sicut accipio a patre. Vt enim ait Augustinus: Non est ei aliud audire, aliud videre, sed filio est idem et esse a patre, et audire, et videre, secundum Augustinum prius: Omnia tradita sunt mihi a patre meo: *Et iudicium meum verum est*. Quia ita iudico, ac si ipse pater esset, qui iudicat. Ait Chrysostomus. Et hoc: *Quia quæro voluntatem patris mei*. Infra: Ego et pater vnum sumus. Et ideo vna voluntas: Vnde Chrysostomus: Ostendit esse vnam voluntatem, quæ eius, et quæ patris, ac si vnius vtique mentis esset voluntas. Et de hoc opponit Chrysostomus: quòd secundum hoc alia voluntas sua, alia patris: quia ait, quod

Marginalia (left): Ioan. 8. f — Ioan. 10. a — Discredentium calamitas. — Sap. 1. a — Eph. 5. c — Cant. 2. a — Psal. 84. b — Ioan. 6. g — Pater et filius qualiter sunt vita. — Ioan. 11. e — Ioan. 1. a — Act. 17. f — Aug. tract. 22. in Ioā. tom. 9. — Vita animæ quæ sit. — Potestas filij in iudicādo. — Aug. ibid. post. — Ioan. 1. a — Ibidem. b — Mat. 19. d — 1. Cor. 6. a — Iob 36. a — Ioan. 8. b — Hugo de sacram. fid. li. 2. par. 8. c. 5 — Quattuor sūt iudicia. — Iudicare quorū erit. — Isa. 3. c — Prou. 31. c — Greg. Moral. lib. 26. cap. 20. — Iob 36. a

Marginalia (right): Quattuor ordines in iudicio. — Hugo de sacram. fid. li. 2. par. 8. c. 5 — Ioan. 8. b — Rom. 14. a — 1. Cor. 4. a — Aug. tract. 29. in Ioā. post mediū. tom. 9. — Ibid. tract. 23. ante medium. — 1. Thes. 4. a — Iudiciū pro pœna. — Mat. 25. c — 1. Cor. 15. g — Psal. 1. b — Ioan. 3. b — Greg. Mor. li. 26. c. 20. ante med. — Chrys. hom. 38. in Ioā. ante mediū tom. 3. — Quomodo iudicat filius. — Aug. tract. 29. in Ioā. ver. fi. to. 9. — Chrys. hom. 39. in Ioan. circa med. tom. 3. — Psal. 7. c — Psal. 95. c — Aug. tract. 28. in Ioā. ante med. tom. 3. — Mat. 11. d — Chrys. hom. 38. in Ioan. post mediū. tom. 3. — Ioan. 10. c — Chrys. ibid.

quòd venit facere voluntatem patris, non suam. Et si sic, suam erat deficiens. Sed ad contrarium arguit Paulus, ita se miscuit diuinæ voluntati, vt diceret: Viuo ego, iam non ego. Et ita nulla in eo voluntas nisi diuina: ergo multo magis nec in filio. Et ad hoc respondet, quòd sermonem hic producit ad suspicionem eorum, qui audiebant, et putabant eum esse purum hominem. Ideo decenter ostendit, iudicium esse verum, et omnino secundum diuinam voluntatem. De triplici autem voluntate in Christo, scilicet de vna secundum affectum naturæ, et de voluntate spiritus, et de voluntate sua diuina, in quantum Deus, siue de voluntate paterna. Ex prædictis patet exemplum iudicantibus ad imitationem filij. Et hoc, quoad tria, non vt sit iudicium temerarium, sed certum. Vnde ait: *Sicut audio, sic iudico.* infra: Numquid lex nostra iudicat hominem, nisi audierit ab eo: Causam, quam nesciebam, diligentissime inuestigabam. Ibi Gregorius bene, qualiter iudices debent esse diligentes in iudicando, vbi ait: Nota de iudicio, ne ad proferendam sententiam iniquam præcipites esse debeamus, ne temerarie indiscussa iudicemus, ne quælibet mala audita nos moueant, ne passim dicta sine probatione credamus, *et cetera*. Et ibi bene de hoc. Vnde et de Domino legitur: Descendam, et videbo vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. Et: Cum tranquillitate iudicat. Secundo figuratur, quòd iudicium debet esse in processu iustum. Vnde ait his: *Iudicium meum iustum est*. Et: Iudices et magistros constitues, vt iudicent iusto iudicio. Vt enim ait Tullius: Iudicis est in causis verum sequi, nec nocentem defendere, nec condemnare innocentem: Qui iustificat impium, et qui condemnat iustum abominabilis est vterque apud Deum. Item insinuatur hic, quòd iudicium debet esse in sententiando ordinatũ, quia secundum voluntatem Dei. Illud enim est rectificatum, et ordinatum iudicium, quod fit secundum diuinam voluntatem, quæ non vult nisi, quod iustum est. Infra: Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate, idest, secundum veritatem, ait Glossa. Et sequitur pars vltima capituli, in qua corroboratio confutationis præmissæ calumniæ multiplici testimonio, ibi: *Si ego testimonium*, et cetera. Et illa in duas. Primo, testimoniorum adductio. Secundo, Iudæorum discredentium reprehensio, et obstinationis manifestatio, ibi: *Et non vultis venire ad me*. Prima adhuc in duas. Primo, recitatio falsæ suspicionis calumniantium, et dicentium suum testimonium verum non esse. Secundo, manifestat se habere testimonia, ibi: *Vos misistis ad Ioannem.* Ait ergo: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, illud non est verum*. Sed qualiter hoc? Supra: Perhibuit de se testimonium, quando ait mulieri: Ego sum. Ad istud respondet Chrysostomus, quòd non loquitur, quantum ad dignitatem suam, sed quantum ad suspicionem eorum, quasi diceret: vos dicitis: *Quòd si ego testimonium perhibeo de me, illud non est verum. Et tamen alius est*, scilicet pater, secundum Glossam, vel ipse Spiritus, secundum Chrysostomum: *Qui testimonium perhibet*, vt patet supra, quando Ioannes vidit Spiritum descendentem vt columbam: *Et scio quia verum est testimonium*. Infra: Qui misit me, verax est. Et ex hoc patet solutio obiectionis, qua obijci posset, quod sibi videtur cõtradicere. Primo enim ait, quòd si testimonium perhiberet de se, non esset verum. Secundo ait, quòd verum est testimonium, quod perhibetur. Et ad istud respondendum, secundum Chrysostomum, vt prius: quòd prius locutus est, quantum ad eorum suspicionem, nunc vero quantum ad suam dignitatem. Aliter respondetur Magistraliter, intelligendo præcise scilicet, quòd si testimonium perhiberet de se, non esset verum, quantum ad sufficientiam testificationis secundum legem, quæ ait: In ore

Gal. 2. c — Triplex voluntas in Christo. — *Ioan. 7. g* — *Iob 29. c* — *Greg. Mor. li. 19. c. 14. post mediũ.* — Quales in iudicio esse debemus. — *Gen. 18. c* — *Sap. 13. c* — *Deut. 19. d* — *Cic. de Offi. lib. 2.* — *Prou. 17. c* — *Ioan. 7. c* — *Ioan. 4. c* — *Chrys. hom. 39. in Ioã. ante med. tom. 3.* — *Ibidem.* — *Ioan. 1. d* — *Ioan. 7. b* — *Chrys. ibid.*

A duorum vel trium stat omne testimonium. Sed quia alius est, qui perhibet, scilicet pater et spiritus, et etiam Ioannes: ait Glossa, ideo testimonium est verum. Et sequitur illa pars, in qua adductio testimoniorum ab alijs. Et illa in quattuor secundum quattuor testimonia. Primo, inducit testimonium a Ioanne. Secundum ab operibus, ibi: *Ego habeo*. Tertio a patre, ibi: *Et qui misit me pater*. Quarto a scripturis, ibi: *Scrutamini scripturas*. Ait ergo: *Vos misistis ad Ioannem*. Supra: Et non vtique misissetis, nisi dignum fide opinaremini, ait Chrysostomus, nec ipse ingessit tantum, sed vos misistis, et ille testimo-
B nium perhibuit veritati, supra: erat enim testis fidelis, qui non mentiebatur: Testis fidelis non mentietur. Cuius tamen testimonio non indigeo. Vnde sequitur: *Ego testimonium ab homine*, et cetera. Sed qualiter hoc? opponit Chrysostomus: Si non accipit ab homine testimonium, ad quid induxit testimonium Ioannis? Videtur quòd superflue. Et ad istud respondet, quòd loquitur ad eorum suspicionem, disputans, quasi dicat: Ego ens Deus non indigebam humano testimonio: Sed quia Ioanni attendistis, et omnibus digniorem putatis, et illi vt prophe-
C tæ occurristis, non recolo eius testimonium: *Et hoc dico vt salui sitis*. Et vere eius testimonio est credendum: *Ille erat lucerna ardens*, diuino amore: *Et lucens*, lumine scientiæ diuinæ. Vt enim ait Augustinus: Ioannes perhibuit testimonium, sed tamquam lucerna, non ad sanandos amicos, sed ad confutandos inimicos. Vnde in Psalmo: Paraui lucernã Christo meo: Inimicos autem induam confusione, super ipsum autem, idest Christum, florebit sanctificatio mea. Illa lucerna in nocte dicit esse solem, et iubet te expectare diem. Hæc Augustinus: vbi ait, quòd prophetæ fuerunt lucernæ: quia enim, vt ho-
D mines, possunt accendi et extingui. Similiter Apostoli lucernæ, et omnis propheta lucerna: Quasi lucernæ ardenti in caliginoso loco, *et cetera*. Solus enim ille est lux, non enim accenditur et extinguitur. Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit filio, *et cetera*, supra eodem. Hæc Augustinus, et ibi bene de hoc. Et ne dicerent, quòd non acceperint testimonium Ioannis, subdit: *Vos autem voluistis exultare ad horam*, et cetera. Et in hoc, quòd ait: *Ad horam*, eorum familiaritatem, idest, leuitatem ostendit. Ait Chrysostomus, quia cito ab eo resilierunt. Supra enim miserunt ad eum suspicantes ipsum esse Chri-
E stum, et tamen eius testimonio non crediderunt. De ista vero lucerna ardente feruida charitate, et lucente diuina cognitione Bernardus multum in sermone de beato Ioanne. Et in collatione prędicabili. Et sequitur pars, in qua adductio testimonij ab operibus: *Ego autẽ habeo testimonium maius*, et cetera. Sed quæritur, si hoc habuit testimoniũ maius: ergo debuisset illud primo posuisse. Et ad illud respondet Chrysostomus, quòd a minorũ testimonio incipit, scilicet a testimonio Ioannis, deinde ab operibus, et post a testimonio patris. Ait ergo: *Habeo testimonium maius*, scilicet ab operibus, quia opera, quæ dedit pater, sicut curatio paralytici, et alia plura: *Quæ dedit mihi vt perficiam*, scilicet perfe-
F cte agam: *Testimonium perhibent*, quia pater misit me, vt filium vnigenitum patri æqualem. Infra: Si opera in eis non fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Et infra: Pater in me manens ipse facit opera. Et in hoc, quòd ait: *Quæ dedit mihi pater*, ostendit auctoritatem cum superabundantia: et ostendit se nihil agere contrarium patri, sanando scilicet in sabbato, vt ait Chrysostomus. Sed quæritur, quare ait testimonium operum esse maius testimonio Ioãnis, cum in ipso Spiritus sanctus perhiberet testimoniũ? Et ad istud respõdet Augustinus, quòd Ioannes, prophetæ, Apostoli perhibuerunt testimonium Christo, qui Deus per illos perhibuit testimonium, sed testimonium operum Iesu Christi, ideo maius, quia per ipsum

Deut. 17. a — Quattuor testimonia. — *Ioan. 1. c* — *Ioan. 1. f* — *Prou. 14. a* — *Chrys. hom. 39. in Ioan. ante mediũ tom. 3.* — *Aug. tract. 23. in Ioã. non longe a princ. to. 9.* — *Psal. 131. c* — *Aug. ibid. post aliqua.* — Prophetæ lucernæ. — *2. Pet. 1. d* — *Chrys. hom. 39. in Ioan. ante mediũ tom. 3.* — *Ioan. 1. c* — *Bern. ser. de lucer. ard. et lucen. in S. Io. Bapt. hac natiuit.* — *Chrys. hom. 39. in Ioã. post mediũ tom. 3.* — Adductio testimonij ab operibus. — *Ioan. 15. d* — *Ioan. 14. b* — *Chrys. ibid. paulo ante.* — *Aug. tract. 23. in Ioã. ante med. tom. 9.*

ipsum filium indicat Deus in operibus ipsum esse [A] filium. [Ioan. 14. b] Ideo infra: Pater in me manens facit opera. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Opera perhibent testimonium, quia pater misit me*, quia prophetæ miracula fecerunt, et Apostoli similiter: ad vmbram enim Petri curabantur infirmi: [Act. 5. c] Ergo opera miraculosa facere non probat eum esse filium. Item mali miracula fecerunt: [Mat. 7. c. d] Multi dicent, in nomine tuo dæmonia eiecimus. Et tamen sequitur: Non noui vos: Ergo vt prius. Et ad istud respondendum, sicut habitum est ab Augustino: Deus per ipsum filiũ, indicat ipsum per opera, quia manens in eo faciebat opera. Christus ergo propria potestate et auctoritate opera faciebat, [B] et sic authentice et imperialiter, quia ipse [Ioan. 1. a] verbum erat, per quod omnia: [Psal. 148. a] Dixit enim et facta sunt: [Eccli. 8. a] Sermo enim eius potestate plenus est. Alij autem qui fecerunt miracula, in nomine eius fecerunt, et per eius nominis inuocationem. [Differentia miraculorũ] De differentia vero miraculorum factorum per bonos et per malos, Augustinus bene. [August. 83. quæst. q. 79. et li. 21. sen ten. sent. 4. tom. 4.] Et Chrysostomus ait: quòd aliquando in miraculis fuit phantasia, et si dæmones aliquando faciunt, vt decipientes faciant, sed in operibus Christi miraculosis erat et veritas operum, et ad salutem credentium. Et ideo opera perhibebant testimonium de ipso. [Chrys. hom. 38. in Ioã. ante mediũ tom. 3.] Et patet ex [C] dictis humilitas filij, non dedignãtis ostendere, quòd opera perhibent testimonium de ipso. Ad eius exemplum membra eius, scilicet electi prouideant, quòd opera sua sint a patre originata, vt possint dicere illud [Isa. 26. c] Isaiæ: Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Item prouideant vt sint perfecta, et nihil eis operibus desit, quod debet inesse. Perfectum enim est vbi nihil est extra. Totum enim est perfectum, idem ait quidam sapiens. [Perfecta opera, quæ sint.] Perfecta ergo sunt opera, quando operans est talis, qualis debet esse: et quando opera sunt talia, qualia debent esse: [Iob 4. a] Vbi est timor tuus, et perfectio viarum: [D] [Eph. 6. c] In omnibus perfecti estote: [Iacob. 1. a] Patientia perfectum opus habet. Et alibi: [2. Cor. 7. a] Perficientes sanctificationem. Et talia perhibent testimonium verum: [Prou. 31. d] Laudent eã in portis opera eius: [Mat. 7. c] A fructibus enim eorũ cognoscetis eos. Et tales sunt eius discipuli, qui habent testimonium ab operibus bonis. Et sequitur pars, in qua ducit testimonium ab ipso patre, ibi: *Et qui misit me pater, testimonium perhibet*, et cetera. Misit, inquam, in incarnatione, [Ioan. 3. b] supra: Non misit filium vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per eum. Et: [Mat. 3. d] Hic est filius meus dilectus: *Neque vocem eius audiuistis*, quia non aure carnali capitur, ait Glossa, sed spiritualiter. Sed: [E] *Neque speciem eius vidistis*: eo quòd est inuisibilis substantia diuinitatis, ait eadem Glossa: [Exo. 33. d] Non enim videbit me homo et viuet: *Et verbum eius*, scilicet, quod erat in [Ioan. 1. a] principio: *Non habetis manens*, sed repulistis: [Isa. 9. b] Verbum misit Dominus in Iacob, et cecidit in Israel, idest, in videntes Deum per fidem: non enim mãsit in Iacob, idest, in Iudæis: [Act. 14. g] Oportebat primum vobis loqui verbum Dei, sed quia repellitis: ecce repellimur ad gentes. Et hoc ideo est: *Quia quem misit, huic non creditis*, sed potius condemnatis. [Mat. 21. a] Dixerunt: Hic est heres, venite occidamus eum. Sed quæritur, qualiter ait: [F] *Neque vocem eius audiuistis*, quia dicitur: [Deut. 4. b] Si est gens talis, quæ audiuit vocem Dei sui. Et ita vocem audierunt. Item sicut opponit Chrysostomus, [Chrys. hom. 39. in Ioan. post mediũ. tom. 3.] Moyses respondebat, et Dominus loquebatur. Similiter alij prophetę audierunt vocem Domini. Et item multipliciter hic falsum dicere videtur. Item dicitur: [Exo. 19.] Ecce vox de cælo dicens. Et: [Mat. 3. d] Ecce vox de nube dicens, *et cetera*. [Mat. 17. a] Et ad istud respondet Chrysostomus, dicens, [Chrys. ibid. paulo post.] quòd nunc in philosophicum dogma inducit eos: ostendens, quòd neque vox circa Deum, neque species, sed superior est vocibus, et loquelis, et figuris. Et ostendit etiam, quòd neque eius præcepta susceperunt, neque leges, ideo ait: *Et verbum non habetis manens*. Ad aliud respondet, quòd licet fuerit facta vox in Iordane, et in monte: non tamen attenderunt. Et ideo mittit eos ad scripturas. Et patet hic, quòd increduli non audiunt vocem Dei, nec habent verbum eius manens in eis: Ad tempus enim credunt, et in tempore tentationis recedunt. [Luc. 8. b] E contrario de bonis, in quibus manet verbum Dei. Infra: Qui habet mandata mea, et seruat ea: ille est, qui me diligit: [Ioan. 14. b] Beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. [Luc. 11. d] Exemplum de beata Matre Dei: Maria conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. [Luc. 2. g] Sed increduli et mali, habent corda fracta, et diuisa. Ideo non manet in eis verbum: Cor fatui, quasi vas confractum, omnem sapientiam non tenebit. [Eccl. 21. c] Et sequitur: Audiet luxuriosus et displicebit ei, et proijciet illud post tergum suum. Et sequitur adductio testimonij a scripturis, ibi: *Scrutamini scripturas*. Non tantum legite in superficie, sed scrutamini interius penetrando. Vnde Chrysostomus: [Chrys. hom. 40. in Ioan. prope prin. tom. 3.] Non, ait, legite scripturas, sed scrutamini: quia enim ea, quæ de ipso dicebantur, scilicet in scripturis, multa indigebant diligentia, quæ obumbrabantur desuper, propterea cauare eas iubet, vt quę in profundo iacebant, possent inuenire, et velut quendam thesaurum in multo profundo. Hæc ille: et ibi bene, et multum de hoc. Scrutamini, inquam, acumine ingenij, subtilitate studij, diligentia scrutinij, et in lumine fidei, infra: Scrutamini scripturas. [Ioan. 7. g] Vnde in figura Doctoris: Profunda fluuiorum scrutatus est, idest, arcanorum sacræ scripturæ. [Tob. 28. b] Scrutari enim est inquirere, inuestigare, [Scrutari.] subtiliter inspicere, ait Papias, et Hugo. [Hugo Didasc. lib. 3. cap. 13.] Studium instantiam signat operis: scrutinium, diligentiam meditationis: *Scrutamini ergo scripturas, in quibus putatis*, et cetera. Et in hoc ostendens, quòd non multum fructificabant, a lectione existimantes saluari fide priuati, ait Chrysostomus: [Chrys. hom. 40. in Ioan. non longe a prin. to. 3.] Non enim auditores legis iusti sunt, sed factores: Littera enim occidit. Illæ, scilicet scripturæ: *Testimonium perhibent*. Tam legales: *De me*. Infra eodem: *De me scripsit Moyses*, tam prophetales: [Rom. 2. b] Huic omnes prophetæ testimonium perhibent: [2. Cor. 3. b] tam euangelicæ, infra: Et qui vidit, testimonium perhibet. [Act. 10. g] Et tamen licet ita sit: [Ioan. 21. d] *Non vultis venire ad me*, idest, per illas scripturas credere in me, vt ait Glossa. Et ita credere: *Vt vitam habeatis*: *Nam qui credit, habet vitam æternam*. Supra eodem. Sed quæritur, qualiter ait: *Scrutamini scripturas*, quæ loquuntur de ipso, cum ipse sit maiestas ipsa. Et: Scrutator maiestatis opprimetur a gloria. [Prou. 25. b] Videtur, quòd inconuenienter hortatur eos ad scrutinium scripturarum. Item: Qui dat secretorum scrutatores, quasi non sint. [Isa. 40. e] Et ita vt prius. Et ad istud respondendum, quòd, est scrutari scripturas, vel spiritu maligno suadente ad decipiendum, vt in hæreticis constat: [Qualiter est scrutari scripturas.] vel spiritu humano præsumente, vt constat in sapientibus mundi, a quibus Deus abscondit secreta scripturarum: vel spiritu diuino reuelante in lumine fidei: Spiritus enim omnia scrutatur etiam profunda Dei: [1. Cor. 2. e] et isto modo sunt scripturæ scrutandæ a fidelibus. Et patet ex dictis scripturarum nobilitas, quia de Christo perhibent testimonium. Et patet earum profunditas, et modi inuestigandi qualitas, quæ duo notantur in hoc, quod ait: *Scrutamini*, quia quendam thesaurum continent in profundo, vt ait Chrysostomus: [Chrys. hom. 40. in Ioã non mult. a prin. to. 3.] Si quæsieris eam, quasi pecuniam, et effodieris sicut thesaurum, tunc intelliges timorem Domini. Item patet in alijs vtilitas bene vtentibus, quia per illam est venire ad vitam æternam: [Prou. 2. a] Beatus homo qui audit me. Et sequitur: [Prou. 8. d] Qui me inuenerit, inueniet vitam. Et sicut tunc fuit de Iudæis, quòd existimabant habere se vitam in scripturis, et tamen non veniebant ad Christum, vt haberent vitam æternam passibus amoris, nec gressibus operis: sic est nunc de ma-

Luc. 11. g lis doctoribus, de quibus dicitur: Qui tulistis clauē sapientiæ, ipsi non introistis, *et cetera*. Et sequitur illa pars, in qua ipsorum reprehensio, et eorum obstinatio, assignando causas, quare non credebant Christo, nec ad eum veniebant, ibi: *Claritatem autem*. Et reprehendit eos de quattuor. Primo, de defectu dilectionis. Secundo, de cæcitate erroris, ibi: *Ego veni*. Tertio, de appetitu gloriæ et honoris, ibi: *Quo modo potestis*. Quarto reprehendit de defectu credulitatis, ibi: *Nolite putare*. Ait ergo: *Claritatem non accipio*, quia adduxerat testimonia, vt non accipiat suspicionem apud eos, hoc fecisse amore gloriæ, sicut continuat Chrysostomus: *Claritatem non accipio*, idest, non indigeo. Et ponit exemplum a lucernari lumine numquam suscipiet adiectionem: multo magis nec ego indigeo humana gloria: Gloriam meam non quæro: sed vt vitam habeatis, illa dixi: *Noui autem, quia dilectionem Dei non habetis*. Et ideo in me non creditis, qui sum missus a Deo. Et hoc ideo ait, quia persequebantur eum, quoniam parem se ipsum faciebat Deo, ait Chrysostomus, quasi dicat, non propter Deum hoc facitis, sed propter gloriam, quam petitis, infra: Quæ audiui ab eo, hæc loquor. Et sequitur reprehensio de cæcitate erroris: *Ego veni in nomine patris mei*. Supra: In propria venit: *Et non accepistis me*, scilicet credendo per fidem. Supra: Sui eum non receperunt: *Sed alius veniet*, scilicet Antichristus, quē hic ænygmatice ostendit, ait Chrysostomus. *In nomine suo*: quia extollitur supra omne, quod dicitur Deus. Sed si essetis amantes Deum, illum deberetis persequi, et non me: ait Chrysostomus. Et sequitur illa pars, in qua reprehendit eos de appetitu honoris et gloriæ: *Quo modo potestis credere*. Sed quæritur ad euidentiam litteræ, quare appetitus gloriæ humanæ euacuat fidem, siue impetit? Et ad istud respondendum, quòd gloria talis oritur ex superbia. Vt enim ait Gregorius: Radix cuncti mali superbia: Initium omnis peccati superbia. Et de hac virulenta radice proferuntur principalia vitia, scilicet inanis gloria, et sic de alijs. Inanis autem gloria est vanum quoddā et volatile, auraq. mobilius, ait Seneca. Et quia credere est in humilitate cordis ex diuina gratia: ipsa enim fides redigit intellectum in obsequium Christi. Ideo merito ait eis: *Quo modo potestis credere*, scilicet in Deum, quærendo gloriam eius: Qui gloriatur in Domino glorietur: *Et gloriam ab inuicem accipitis?* Est enim gloria iudicium hominum, bene de hominibus opinantium, ait Augustinus. Et de hac gloria: Omnis caro fœnum: et omnis gloria eius quasi flos fœni: Et gloriam quæ a Deo est, non quæritis. Cui soli gloria attribuenda, et cuius solius est gloria quærenda: Soli enim Deo honor et gloria. Et: Gloriam meam alteri non dabo. Non est ergo gloria quęrenda ab homine, sed a Deo, et hoc velle ex puritate conscientiæ: Gloria enim vestra est testimonium cōscientiæ nostræ. Item debet esse ex vera cognitione Dei per fidem: Gloriamur in spe filiorum Dei. Et: Non glorietur sapiens in sapientia sua. Et sequitur: Sed in hoc glorietur, qui gloriatur scire et nosse me. Item est gloria quærenda in perfectione pœnitentię: Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Item est gloria vera et quærenda in aduersitatis tribulatione propter Deum: Gloriamur in tribulationibus. Non ergo gloria humana vana et falsa est quærenda, sed diuina, gloriando in ipso, et in ijs quæ ducunt ad ipsum. Et sequitur vltima pars, in qua reprehendit eos, de defectu rectæ credulitatis: *Nolite putare, quia ego accusaturus sim*, et cetera. Vt habitum est supra, duo aduentus Christi. In primo venit saluare et remittere. Supra: Non misit Deus filiū suum vt iudicet mundum, sed vt mundus saluetur per eum. Et: Ipse est propitiatio pro peccatis nostris: *Est tamen qui accusat, Moyses*, qui ait: Prophetam suscitabo tibi, scilicet Iesum Christum, *et cetera*: *In quo*

[Left margin notes: Reprehensio de quattuor. — Chrys. hom. 40. in Ioā. ante med. tom. 3. — Ioan. 8. f — Chrys. ibid. paulo post. — Ioan. 8. d — Ioan. 1. b — Ibidem. a — Chrys. ibid. post pauca. — 2. Thes. 2. b — Superbiæ reprehēsio. — Greg. Mor. li. 31. c. 17. post mediū. — Eccl. 10. b — Inanis gloria quid sit. — 2. Cor. 10. b — 2. Cor. 10. d — Gloria quid sit. — Aug. de Ciuit. Dei. li. 5. cap. 12. circa med. tom. 5. — Isai. 40. b — 1. Thi. 1. d — Isa. 42. b — 2. Cor. 1. c — Rom. 5. a — Hiere. 9. d — Gal. vlt. d — Rom. 5. a — Ioan. 3. b — 1. Ioan. 2. a — Deut. 18. d]

A speratis, quia dixerunt discipuli sumus. Infra: *Si enim crederetis Moysi, et dictis eius: et mihi forsitan crederetis*. Sed quæritur, quare ait: *Forsitan*. Videtur enim dubitare. Et ad istud respondet Glossa. Quòd irrisio est, non dubitatio Dei. Vel hoc ait ob libertatem vel facultatem liberi arbitrij eorum. Sicut: Forte verebuntur filium meum: Ille enim, scilicet Moyses: *De me scripsit*, vt præmissum est. *Et si illius litteris non creditis*, quæ litteræ de me testantur: *Quomodo verbis meis credetis?* quasi dicat nullo modo, vt enim ait Chrysostomus, quia scripturæ terrebant eos, legislatorem accusare eos instituit. Et patet Sapientia Sal-

B uatoris, prout ait Chrysostomus: Sicut admirantes Ioannem, ostendit eos esse illius contemptores, ita existimantes credere Moysi, ostendit discredentes, et semper in caput eorum conuertit, quæcunque existimabant pro ipsis promittere. Hæc ille. Item quærit Chrysostomus: Quare non responderunt, nec interrogauerunt, sicut infra: Respondet, quòd quia viderunt se conuictos, sicut infra: Exiuit vnus post alterum. Malitia enim aliquando manet, proprium venenum obseruans, vt ait ibidem. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Non sum accusaturus vos*. Ex quo omne iudicium datum est sibi. Et ipse iudex et testis.

C Ergo ipse est accusaturus illos. Et ad istud respondendum, sicut tactum est, quòd quantum est ex parte sua, et ex intentione sua, in primo aduentu ipse venit saluare, non iudicare, condonare, non condemnare. Vnde Glossa: Sanguis Christi neminem accusat, sed clamat veniam. Increduli tamen et impœnitentes ex malitia eorum, sicut ex causa sua, merito accusabuntur a filio Dei: Esuriui et non dedistis mihi manducare. Et sequitur: Ite maledicti in ignem æternū. Item quæritur de argumento, quod facit in littera: *Si non creditis*, dictis Moysis, nec verbis meis: Videtur quòd non sequitur, quia ipse maior Moyse. Sed

D non sequitur, non credidistis minori, ergo nec dictis maioris. Et ad istud respondendum, quòd quantum ad opinionem eorum et suspicionem, Moyses erat maior. Et ideo quantum ad opinionem eorum arguit. Et notandum, quòd increduli et peccatores accusantur a multis, scilicet a scripturis, quibus non crediderunt, vt hic. Et: Habent Moysen, et prophetas, audiant illos. Item accusantur a creaturis, quibus abusi sunt: Lapis de pariete clamabit. Et: Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos. Item accusantur a malitijs, contra quas egerunt: Testimonium reddente illis conscientia. Item accusantur ab

E alijs pœnitentibus, qui facilius pœnituerunt: Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, et condemnabunt eam. Item accusantur a iustis, qui eis prædicauerunt, vel exempla bona dederunt: Sedebitis iudicantes tribus Israel, quia vobis credentibus non crediderunt. Vnde Augustinus: Tot iudicibus inops astabo, quot me in bono opere præcesserunt: tot arguentibus conuincar, quot mihi præbuerunt bene viuendi exempla: tot conuincar testibus, quot me mouerunt proficuis sermonibus, seq. imitandos iustis dederunt operibus. Hæc ille. Item accusantur a Deo creditore, quem offenderunt: Ero iudex et

F iustus. Et: Ero testis velox. In Psalmo: Arguam et statuam contra faciem tuam. Et ob accusantes merito dicitur: Instauras contra me testes tuos.

[Right margin notes: Mat. 21. f — Chrys. hom. 40. in Ioā. post mediū. tom. 3. — Ibid. post. — Ibid. paulo post. — Ioan. 8. b — Chrys. ibid. — Hiere. 29. f — Mat. 25. f — Ibidem. — Luc. 16. g — Abac. 2. c — Sap. 5. d — Rom. 2. c — Mat. 12. f — Luc. 11. a — Mat. 19. d — Aug. meditat. li. vnic. c. 4. tom. 9. — Hiere. 29. f — Malac. 3. d — Psal. 49. d — Iob 10. c]

CAPVT SEXTVM.

POST HÆC *abijt Iesus trans mare Galilææ*, et cetera. Præmisso miraculo de curatione paralytici, et confutata calumnia Iudæorum, et manifestata veritate de diuinitate et humanitate filij Dei: hic de transitu Saluatoris trans mare Galilææ, et de miraculo, de multiplicatione

tione panum et de veritate doctrinæ circa cibum saluificum, qui est in carne et sanguine ipsius. Vnde superius manifestauit se auctorem vitæ, hic manifestat se eiusdem esse conseruatorem, collatione cibi corporalis et spiritualis. Et istud capitulum in duas partes.

Continuatio. Diuisio.

Primo, narrat de multiplicatione miraculosa panū, quibus sustentatur homo exterior. Secundo, hortatur ad desiderium et inquisitionem cibi saluifici, in sumptione carnis suæ et sanguinis: quo cibo sustentatur homo interior: *Altera die*. Prima in tres. Primo, antecedentium miraculorum præmissio. Secundo, miraculi operatio, ibi: *Accepit Iesus panem*. Tertio, consequentium subiunctio, ibi: *Illi ergo homines*. B In prima, quattuor. Primo sui transitus et ascensus in montem, specificatio. Secundo, multitudinis sequentis deprehensio, et Saluatoris inquisitio, ibi: *Cum subleuasset*. Tertio, discipulorum responsio, ibi: *Respondit ei Philippus*. Quarto, Saluatoris de discumbendo præscriptio, ibi: *Dicit ergo Iesus*. Ait ergo: *Posthac*, ait Glossa, interfecto Ioanne voluit dignitatem suam per miracula ostendere: *Abijt trans mare*, quod mare dicitur stagnum Genezareth, modo Hæbreorū, qui collectiones aquarum vocant maria. Erat enim magna quædam fluctio Iordanis, et dicebatur Tyberiadis, quia vicinum illi ciuitati, quæ dicebatur Tyberias, quæ fuerat constructa in honorē Tyberij Cæsaris: C *Et sequebatur eum multitudo magna*, non plena fide, sed: *Quia videbant signa*: eo quòd multos sanauerat, ait Glossa. Vt enim ait Chrysostomus: Nō enim firmæ mentis erat assequutio propter signa: quia signa data sunt infidelibus. Sed quæritur, quare non specificat hic signa? Et ad hoc Chrysostomus: Quòd plus huius libri, idest, maior pars est in sermonibus ad plebem, idest, prædicationibus. Nihil enim plus edocuit de miraculis in paschate; nisi quòd paralyticum curaret, nec in anno integro, nisi præmissa miracula: non enim student vniuersa miracula annunciare: quia non erat possibile. Hæc ille. Et ex his patet, quòd Ioannes euangelista plus studuit enarrare veritatē doctrinæ Iesu Christi, quàm miracula nunciare: *Abijt ergo in montem Iesus*. Sed quare cum doctrina debet esse communis, et doctor sit debitor sapientibus et insipientibus? Ex quo sequebatur multitudo, videtur quòd non debuisset in montem ascēdisse, dimittendo multitudinem. Et ad hoc respondet. Quòd hæc fuit accusatio multitudinis, eum nō sequentis, non tamen huius gratia hoc fecit, sed erudiens nos a tumultibus et a turbatione, quæ est in medio, scilicet populi, quiescere: apta enim ad philosophiam solitudo. Vnde et sæpe ascendit in montem: Ascendit in montem solus orare: *Et sedebat cum discipulis*. Non simpliciter, idest, inaniter sedebat, sed fortasse diligenter loquens ad eos, docens, aut conuertens eos ad se ipsum, ait Chrysostomus: Ascendens in montem docebat eos, *et cetera*. Et si quæratur, quo ordine sedebant, vel quo modo. Respondet Chrysostomus, quòd maxime est hinc discere humilitatem, et condescensionem, quæ erat ad illos. Considerabant enim cum eo fortassis ad inuicem videntes, scilicet circulariter siue in corona: *Erat autem proximum Pascha*. Sed quæritur, cum esset præceptū legis ascendere in Hierosolymam in paschate, quare hinc non ascendit? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd quiescibiliter exoluebat legem, sumens occasionem a nequitia Iudaica. Ex hoc ergo insinuabat solutionem legis, quantum ad cæremonias. Et patet ex glossa mysterium. Per mare enim turbatio sæculi significatur: per Galilæam, quæ rota interpretatur, vel volubilis, signatur voluptas. De hoc mari ait propheta: Hoc mare magnum et spatiosum: Quis conclusit ostijs mare. Ibi Gregorius: Quid est mare, nisi cor nostrum furore turbidum, rixis amarum, elatione superbiæ tumidum, fraude malitiæ obscurum. Trans istud mare transit Dominus, illud

Stagnū Genezareth. Tyberiadis. Chrys. hom. 52. in Ioā. non longe a princ. to. 3. 1. Cor. 14. e Chrys. ibid. paulo ante. Rom. 1. b Solitudo apta ad philosophiam. Mat. 14. c Chrys. ibid. post. Mat. 5. a Chrys. ibid. Exod. 33. et seq. a. b Chrys. ibid. Mare quid significat. Galilæa quid significat. Psal. 103. c Iob 38. a Greg. Mor. lib. 28. c. 9. post mediū.

calcans, non in eo quiescens: Ambulans super mare, idest, transiens, non in eo quiescens: Impij enim quasi mare feruens. In hoc enim mari non sedet Dominus, sed transit: Mare dicit non est meum, scilicet sapientia diuina, quæ est filius Dei. Mare enim est inquieta amaritudo secularium mentium, ait Gregorius. Quod vero abijt in montem cum discipulis figura et moralis instructio suis membris, et electis, quòd debent ascendere ab inferioribus ad superiora, secundum Glossam. Vnde Chrysostomus: Mōtem ascendit solus aliquando, et pernoctat et orat docens: quoniam enim qui maxime ad eum vadit, ab omni eripi oportet turbatione, et locum a tumultu purum inquirere. Infra: Perrexit in montem Oliueti, et diluculo iterum venit in templum. Et ibi de monte et de eius proprietatibus, et ideo conuenienter subdit hic: *Erat proximum Pascha*. Pascha enim est transitus, et signat quòd Iudæi, idest, confitentes debent transire et facere diem festum Deo. Vt enim ait Augustinus: Pascha est transitus a diabolo ad Christum, ab instabili seculo ad fundatissimum regnum. Tale est pascha verorum Iudæorum. Infra: Iesus ante sex dies paschæ. Ibi de hoc, et tale pascha debet esse: *Dies festus*, scilicet vacando Deo, infra: Die festo mediante ascendit Iesus in templum: ibi et de die festo, quomodo est vacandum Deo. Et sequitur secunda particula: *Cum subleuasset oculos Iesus*. Et in hoc signatur beneuola pietas ipsius ad subueniendum. Regis enim vel Imperatoris est, siue patrisfamilias tenere oculos ad circunspiciendum populum sequentem, et illius misereri, et ei subuenire: Exiens vidit turbā multam, et misertus est eius: *Dicit ad Philippum: Vnde ememus*. Quæritur, qualiter ait: *Dicit ad Philippum*, idest, quia alij euangelistæ narrant eum locutum esse ad discipulos, sicut Matthæus. Et ad illud respondet Chrysostomus: vtraque esse vera, sed non ijsdem D temporibus, et illa quæ dicunt alij Euangelistæ esse antiquiora isto. Et secundum ipsum, istud miraculum videtur esse aliud ab illo. Licet secundum Augustinum et alios sanctos videatur esse idem. Sed quæritur, quare interrogat Philippum magis, quàm alium. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd nouit, quis discipulorū magis indigebat doctrina, qualis fuit Philippus, vt patet infra. Vbi ait Philippus: Ostende nobis patrem: *Vnde ememus panem*, et cetera: *Hoc enim dicebat tentans eum*. Sed quæritur, quare hoc quæsiuit ab eo. Videtur quòd debuisset absque mora miraculum fecisse. Et ad istud respōdet Chry- E sostomus, quòd si simpliciter fuisset factum signum, non appareret esse miraculum, ideo cognouit confiteri inopiam, vt certius discat miraculi magnitudinem. Sic fecit Moysi, non fecit signum, antequam dixit Moysi: *Quid habes in manu?* Vt ex concessione et facto stupore memoriam eorum non abijceret. *Tentans eum*. Opponit Chrysostomus: Quid est tentans eum, non enim ignorabat, quod debebat facere. Et respondet, quòd illud dictum est humane, sicut cum dicitur: Deus scrutatur corda hominum, non enim ostendit ignorantiæ scrutationem, sed certissimæ cognitionis notitiam. Ita dicitur: Deus tentauit F Abraam: Et sic: *Tentans eum*, quoniam approbatiorem, idest, attentiorem operabatur per talem interrogationem inducens in veram sui cognitionem. Et ideo vt non crederetur, quod hoc ait ex infirmitate, ait euangelista: *Ipse sciebat quid esset facturus*. Ait enim idem Chrysostomus. Domino enim Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita. Est enim tentatio deceptionis: et est tentatio probationis, ait Augustinus. Prima: Neminem tentat Deus. Secunda: Tentat non vt ignorans, sed ad bonum eius qui tentatur, vt ille sibi innotescat, vel veritates eius alijs pateant. Sic enim dicitur: Tentauit Abraam. Et de hoc Augustinus: Quod autem ait: *Cum subleuasset oculos*. Mysterium est, secundū Glossam.

Mat. 14. c Isai. 57. d Iob 28. b Greg. Mor. li. 18. c. 25. ante med. Chrys. hom. 41. in Ioan. ante med. tom. 3. Ioan. 8. a Pascha, q. d. Aug. tract. 15. in Ioā. non longe a prin. to. 9. Ioan. 12. a Ioan. 7. b Pietas Christi ad subueniendum. Mat. 14. d Mat. 14. c Chrys. hom. 41. in Ioā. ante med. tom. 3. Aug. de con cord. Euāg. lib. 2. c. 46. tom. 4. Chrys. hom. 41. in Ioā. ante med. tom. 3. Ioan. 14. a Exod. 4. a Cur Deus tentet. Chrys. ibid. post. Rom. 8. e Gen. 22. a Chrys. ibid. Eccl. 22. d Aug. tract. 43. in Ioā. ante med. tom. 9. Iac. 1. b Gen. 22. a Aug. de Ciuit. Dei. li. 1. c. 21. et li. 16. c. 32. tom. 5.

Zach. 3. a sam. Oculi Dei sunt sua dona: Super lapidē vnum septem oculi. Quod exponit Gregorius de septem donis in Christo. Hos oculos subleuat Dominus, quando miseretur et distribuit dona sua: Oculi eius in pauperem respiciunt, idest, dona dicta in pauperem diriguntur: Respexit Deus in terram, et impleuit eam bonis suis. Philippus os lampadis secundum Glossam, gerit figuram prædicatorum, qui debent similiter discere a maioribus, quæ nesciunt: et quia eruduntur, quod nihil est Deo impossibile, prout dicitur in Glossa: Interroga patrem tuum, et annunciabit tibi. Et sequitur tertium, responsio discipulorum. Et primo Philippi. Secundo Andreæ: *Dicit ei vnus.* Ait ergo: *Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum*, quasi dicat: magna est multitudo, et precium tot denariorum non sufficeret. Sed quæritur, qualiter ait hoc, quia denarios non habebant. Respondendum, quod mulieres sanctæ circuibant cum Domino, et cum discipulis, et ministrabant eis de suis facultatibus. De hoc infra: vbi dicitur de Iuda, quod loculos habebat. Vel forte hoc ait, non quia ipsi debebant emere panes, sed panes empti tot denarijs non sufficiebant: Dimitte turbas, vt euntes in castella, emant sibi panes. Et sequitur responsio Andreæ: *Dixit autem vnus ex discipulis*, et cetera: *Est hic puer vnus*, et cetera: vt ait Chrysostomus. Ast iste excelsior Philippo, non tamen ad omne, idest, ad perfectum venit: existimo autem eum audientem miracula prophetarum, sicut miraculum, quod fecit Elisæus de multiplicatione panum, hoc dixisse: *Quinque panes hordeaceos*, vt ait Chrysostomus: Attendamus, quę comedebant mirabiles viri illi, et magni, et quantitatem eorum, quæ inferebant, et vilitatem mensæ eorum videamus, *et cetera*. Non enim nisi quinque panes, et illi erant hordeacei, et vnus puer eos portabat: *Sed hæc, quid sunt inter tantos*: Vt ait Chrysostomus, hoc fuit imbecillitatis: æstimabat, quoniam a paucioribus pauciora, et a pluribus plura debebat facere, qui mirificabat, et quod non fuit æque facile facere a paucioribus atque a pluribus. Hæc ille. Sed quæritur, qualiter ait hic, quod Philippus ait: *Ducentorum denariorum*, et cetera. Cum dicatur, quod discipuli dixerint: Euntes emamus panes, *et cetera?* Et ad istud respondendum, vel quod non fuerit idem miraculum, hic et ibi, vt videtur secundum Chrysostomum, vel si fuit idem secundum regulam Augustini, et secundum Chrysostomum, quod vnus euangelista aliquando omittit, alius narrat. Et e contrario. Secundum Augustinum vero: Isti quinque panes sunt quinque libri Moysis, et hi hordeacei: vix enim peruenitur ad medullam hordei, qualis est littera veteris Testamēti, vestita tegminibus carnalibus sacramentorum. Puer autem fuit in figura Iudaicus populus: Duo pisces, significabant duos principatus sublimes, scilicet Reges et Sacerdotes. Et de his in Glossa. Per ducentos denarios duplex perfectio, scilicet scientiæ et operationis, quibus emuntur panes veritatis: Veritatem eme. Et sequitur quarta pars, in qua præceptio Saluatoris, ibi: *Dicit Iesus: facite homines discumbere.* Et in hoc suscitauit mentem discipulorum et in spem erexit, ait Chrysostomus: *Erat autem fœnum*, quod subdit ad insinuādam loci idoneitatem: *Discubuerunt ergo.* Obedierūt enim et non tumultuati, ait Chrysostomus. Sed cum dicatur: Quod dixerunt discipuli; qualiter ait hic, quod vnus tantum scilicet Philippus respondit? Ad hoc respondet Chrysostomus, quod in initio discrediderunt, hic cum desiderio recumbere fecerunt. Et sic videtur innuere, quod istud miraculum non fuit idem cum illo, quod narrant alij Euangelistæ, et tunc Philippus et Andreas locuti sunt. Per fœnum enim signatur litteralis secundum Glossam. Fœnum enim dicitur multipliciter, vel apparens fragilitas carnis: Omnis caro fœnum. Vel dicitur fœnum voluptas carnalis: Fœnum quasi bos comedet, scilicet Behemoth. Vel fœnum dicitur infectio culpæ venialis: Superædificat ligna, fœnum et stipulam. Vel fœnum dicitur doctrina legalis. De qua hic in figura. Et in Psalmo: Producens fœnum iumentis. Vel fœnum dicitur nouiter pœnitens et fragilis in fide: Pręceptum est illis, ne læderent fœnum terrę. Vel fœnum dicitur odorifera cogitatio cordis, vel affectio: Collecta sunt fœna de montibus. Et sequitur ea pars, in qua ipsum miraculum et multiplicatio panum. Et ibi duo. Primo, ipsa multiplicatio. Secundo, fragmentorum collectio, et in hoc miraculi manifestatio, ibi: *Dixit discipulis suis.* Ait ergo: *Accepit ergo Iesus panes, et cum gratias egisset.* Sed quæritur cum esset filius Dei, ad quid sic gratias egit? Item quando sanauit paralyticum non orauit. Supra: Quare ergo hic sic egit gratias? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quod in panibus hoc facit, ostendens, quoniam eos, qui comestionem incipiunt, gratias agere Deo oportet. Vnde Apostolus: Siue manducatis, siue bibitis, vel aliud aliquid agitis, *et cetera*: In gloriam Dei facite. Vel aliter: hoc ideo fecit, quoniam turba multa erat præsens, oportebat suaderi, quoniam secundum Dei voluntatem aduenerat, et quoniam non vt oppositus Deo faciebat: *Et distribuit*, per Apostolos, ait Glossa: *Vt autem impleti sunt.* Et in hoc notatur, quod cum abundantia operatus est miraculū: *Dixit discipulis suis: Colligite.* Sed quæritur, ad quid hoc præcepit: quia alibi præcepit, ne miracula sua publicarentur. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomum, quod ideo hoc præcepit, vt non phantasiam æstimarent esse, quod factum est, sed scilicet veros panes. Et ideo præcepit discipulis, quoniam hos maxime erudire volebat, qui debebāt magistri orbis terrarum esse: *Duodecim cophinos.* Sed quęritur, quare tot? Respondet Chrysostomus, vt essent pares numero discipulorum. Et in hoc patet diligentia, quoniam neque plus, neque minus fecit, sed tantum quantum volebat. Et ex hoc patet iusta eorum condemnatio, qui non recolunt istud, nec de cophinis, prout ait Saluator. Secundum Augustinum vero fragmenta, quę non potuit populus comedere, signāt quædam secreta intelligentiæ, quæ non potuit multitudo capere. Et ideo non restat, nisi vt credantur illis, qui idonei sunt, alios docere, quales erant Apostoli, de quibus: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei: ceteris, in parabolis. Sed quæritur, cum esset signum amoris potentiæ: creare panes de nihilo, quàm sic multiplicare: videtur quod debuisset panes de nihilo creasse. Item hic panes multiplicauit, sed post resurrectionem, videtur piscem de nihilo fecisse: Videntes super prunas piscem. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomū: Quod ideo ex subiecta materia panes hic condidit, vt non existiment esse phantasiam: item vt ora hæreticorum obstrueret, qui dicunt res visibiles non esse a vero Deo, sed a mala virtute. Non ergo indigebat subiecta materia, sed ne creaturæ videantur esse alienæ ab eius sapientia, sicut dicunt hæretici. Qualiter autem panes fuerunt multiplicati Augustinus bene. Potestas, inquit, erat in manibus Christi, panes illi erant quasi semina, non quidem terræ mandata, sed ab eo, qui terram fecit, multiplicata. Et ibi bene, quod maius miraculum est gubernatio mundi, quàm saturatio quinque milium de quinque panibus. Sed miracula Dei assiduitate viluerunt. De sex enim operibus Dei, quorum primum est creationis scilicet de nihilo, secundum substantiam in maius, nec non et de alijs consequentibus. Hugo bene: Multiplicatio ergo panum fuit sine creatione, et extrinsecæ rei appositione. Nec tamen fuit extensio materiæ, sicut est per virtutem agentis naturalis, sed vt crementum panum et multiplicatio in materia et forma simul. Nec est ad plenum inuenire simile in natura: tale est enim opus

Marginalia (left): Zach. 3. a; Eccl. 16. d; Philippus.; Deut. 32. d; Ioan. 13. c; Mat. 14. b; 4. Reg. 4. g; Chrys. hom. 41. in Ioan. ante med. tom. 3.; Ibid. paulo post.; Mat. 6. e; Aug. de cō-cor. Euang. lib. 2. c. 46. circa med. tom. 4.; Chrys. hom. 1. in Mat. ante med. tom. 2.; Aug. tract. 24. in Ioā. post mediū. tom. 9.; Quinque panes quid.; Prou. 23. c; Chrys. hom. 41. in Ioan. ante med. tom. 3.; Ibidem.; Mat. 14. c; Chrys. ibid. multo ant.; Fœnū quid.; Isai. 40. b

Marginalia (right): Iob 40. b; 1. Cor. 3. c; Psal. 103. b; Apoc. 9. a; Prou. 28. d; Ioan. 5. b; Chrys. hom. 41. in Ioan. circa med. tom. 3.; 1. Cor. 10. g; Mat. 9. d; Chrys. ibid. paulo post.; Ibidem.; Diligentia Saluatoris.; Mat. 16. b; Aug. tract. 24. in Ioā. post mediū. tom. 9.; Fragmenta quid significant.; Luc. 8. b; Ioan. 21. b; Chrys. hom. 41. in Ioā. post mediū. tom. 3.; Hæretici cō futati.; Aug. tract. 15. in Ioā. ante med. tom. 9.; Miracula Dei assiduitate viluerunt.; Hugo de sacram. lib. 1. par. 6. c. 37.

Ibid. post med. opus Dei solius, secundum Hugonem. Et de his panibus in collatione prædicabili. Et sequitur illa pars, in qua narrantur consequentia miraculum. Et ibi quattuor. Quorum primum est, a populo miraculi commendatio, et facientis præconizatio. Secūdum, Domini absconsio, ibi: *Iesus ergo.* Tertium, discipulorum descensio ad mare, et trepidatio, ibi: *Vt autem sero factum.* Quartum, sui aduentus a Saluatore denunciatio, et timoris dehortatio, ibi: *Illi autem dixit eis.* Ait ergo: *Illi ergo homines cum vidissent signum.* *Chrys. hom. 41. in Ioā. post mediū. tom. 3.* Vnde Chrysostomus: Gastrimargiæ superabundantia infinita mirabiliora his operatus est, et nunquam confessi sunt sic, nisi quando impleti sunt. Ideo dicebant: *Hic est vere propheta.* Et secundum Græcos ponitur cum articulo scilicet ὁ propheta. Ex quo patet, quòd prophetam præcipuum expectabant pro- *Deut. 18. c* missum. Et subditur secundum: *Iesus autem cum cognouisset, quia venturi essent, vt raperent eum,* et cetera. *Chrys. ibid.* Ex hoc patet, vt ait Chrysostomus, quanta est gastrimargiæ, tyrannis, non vltra est eis sabbati transgressionis cura, non vltra solantur pro Deo, sed omnia eiecta sunt, repleto eius ventre. Tunc enim et propheta erat apud eos, et Regem inthronizare debebant: vere enim splendidum in panibus benedicent *Eccl. 31. c* labia multorum: *Fugit in montem.* Sed quæritur, ad quid fugit, nam si vellet, non possent eum tenere, *Aug. tract. 25. in Ioā. ante med. tom. 9.* vt ait Augustinus. Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd Christus fugit, erudiens nos mundanas contemnere dignitates, et ostendens, quòd nullo indiget eorum, quæ in terra sunt, qui omnia *Chrys. hom. 41. in Ioā. post mediū. tom. 3.* vilia elegit. Et ibi bene de hoc. Infra: Regnum meum non est de hoc mundo. Et de hoc Augustinus multum. Ipse erat Rex, sed non talis, qui ab hominibus fieret, sed talis, qui hominibus regnum daret. *Ioan. 18. g* Item hoc figurabat, quòd oportebat primum ipsum *Aug. tract. 25. in Ioā. ante med. tom. 9.* crucifigi. Et ibi bene de hoc. Et patet hic exemplum discipulis Christi de cotemnendis dignitatibus. Vnde Chrysostomus: Fugit Christus, erudiens nos contemnere ea, quæ sunt hic, et futura amare, et honorem, qui ab hominibus sunt, non concupiscere. Si *Chrys. hom. 41. in Ioā. post mediū. tom. 3.* vis, inquit, gloriam concupiscere, concupisce gloriā, sed immortalem. Et ibi multum de hoc: Noli quærere ab homine ducatum, *et cetera.* Vnde Gregorius: *Eccl. 7. a* Virtutibus pollens ad regnum coactus veniat. Virtu- *Greg. Past. par. 1. c. 9. post mediū.* tibus vacuis, nec coactus accedat. Et sequitur tertia particula, ibi: *Vt autem sero factum est;* quæ erat hora hospitandi: *Descenderunt discipuli ad mare,* scilicet vt transirent: *Venerunt in Capharnaum,* idest, venire cæperunt: transitus enim notatur et non peruentio: *Et tenebræ factæ erant,* vt ait Glossa. Exponit, quid venientibus contingat. Et hoc merito: *Quia nondum venerat ad eos Christus: Mare autem magno vento flante exsurgebat.* Et ipsi tunc turbabantur multis de causis, *Chrys. hom. 42. in Ioā. ante med. tom. 3.* secundum Chrysostomum: a tempore, quia erat tenebrositas: ab hieme, idest, tempestate, quia mare erigebatur: et a loco, quia non prope terram. Vnde sequitur: *Cum remigassent, quasi stadia viginti- quinque aut triginta,* quod ait, quia non est facilis *Aug. tract. 25. in Ioā. ante med. tom. 9.* æstimatio stadiorum in mari. Vnde Augustinus: Hoc est scilicet dictum æstimantis, non affirmantis: *Vident Iesum ambulantem.* Putauerunt tamen phantasma esse: *Et ideo timuerunt.* Secundum Chrysostomum, ipse in montem ascenderat, et ipsi relicti ex- *Mat. 6. e* pectauerunt vsque ad vesperam, putantes eum esse *Chrys. hom. 42. in Ioan. prope prin. tom. 3.* venturum: Facta autem vespera non vltra sustinuerunt, sed ab amore igniti ascenderunt in nauem, nec dixerunt, vespera est, nox assumpsit, locus periculosus, fallax tempus: tantus enim amor eos detinebat, ideo veniebant Capharnaum, existimantes eum ibi *Ibid. post pauca.* esse. Sed quare apparuit eis in mari? Et ad hoc respōdet Chrysostomus: Quòd sicut in doctrina non cum *Aug. tract. 25. in Io. ante med. to. 9* turba omnia audiebant, sed quædam segregatim: ita et in signis non cum multitudine omnia videbant, sed separatim. Secundum Augustinum vero, quan-

A do ait: *Venerunt Capharnaum.* Tunc dicit, quòd postea factum est, et redit postea, vt exponat, quod dictū est. Exponitq. similiter quid acciderit: quamobrē tenebræ factæ sunt, dum nauigarent per stagnum ad eum locum, quo dixit eos venisse. Mysterium vero dictorum patet, vt enim ait Augustinus: Merito tenebræ vbi lux aberat, scilicet Iesus Christus, qui est lux vera illuminans omnem hominem, supra. Et dicitur: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Per mare mundus signatur, vt dictum est: per nauem in quam descendunt discipuli, Ecclesia signatur, quæ est nauis institoris: Nauicula in medio ma- *Ibidem. Ioan. 1. a Eph. 5. b Prou. 31. b*

B ris iactabatur. Sed mare semper surgit et turbatur, idest, mundus, nisi Christus fuerit præsens ad tranquillitandum et succurrendum. Infra: In me pacem habebitis, in mundo pressuram. Ipse enim ambulat super mare, mundum calcans et sub pedibus domās, et suos eripiens: Venit ambulans super mare, *et cetera.* De mysterio vero stadiorum vigintiquinque vel triginta, Augustinus: Et est in Glossa. Et sequitur quarta particula, scilicet aduentus Domini denunciatio, et timoris dehortatio: *Ille autem dixit eis: Ego sum.* In quo notatur sua immutabilis æternitas. Vnde verbum in principio: Antequam Abraam fieret, ego *Mat. 4. b Ioan. 16. g Mat. 14. c Aug. loco citato. Immutabilis æternitas Dei.*

C sum: *Nolite timere.* Et merito non est timendum, ubi adest Iesus, qui est virtus portans omnia. Et qui est bonitas, communicans omnia profutura: Venerunt mihi pariter omnia bona cum illa. Et qui est ipsa sapientia, sciens omnia, quæ sunt necessaria confidentibus in ipsum. Ideo dicitur: Stemus simul, quis est aduersarius meus? Et propterea: Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Vnde Chrysostomus post verbum istud: *Ego sum,* formidationem abiecit ab anima eorum: *Voluerunt ergo accipere,* scilicet agnoscentes et gaudentes: Et statim nauis fuit ad terram, ad ostendendam suam omnipo- *Ioan. 8. g Heb. 1. a Sap. 7. b Isai. 50. c Psal. 117. a Chrys. hom. 42. in Ioan. ante med. tom. 3.*

D tentiam, quia non indigebat naue, sed potius portabat nauem: Qui est virtus portans omnia. Quærunt autem aliqui. Quando Christus ambulabat super mare, ex qua parte fuit miraculum, vel ex parte corporis superincedentis, vel ex parte aquæ supportantis et calcabilem se exhibentis. Vnde cum hoc quæritur: an virtute sua creata potuit calcare vndas maris? Et videtur quòd non: quia suum corpus erat mixtū, et ita naturaliter ponderosum. Ad contrarium obijcitur, quòd exiuit de vtero Virginis gloriosæ clauso: multo magis potuit incedere super aquas, easq. calcare. Et ad istud respondetur secundum quosdam, *Hebr. 1. a*

E quòd Christus assumpsit actum istius dotis, quæ est agilitas, ambulando super mare, sicut actum claritatis in transfiguratione. Secundum alios vero diuina virtute ferebatur super aquas. Ex quo enim erat verus homo, et carnem veram assumpserat, in carne faciebat, quæ erant super naturam carnis. Vt enim ait Chrysostomus: Manens enim ita in propria natura mare, sic ferebat dominatorem supra dorsum: attestans ei, qui dicit: Ambulans super mare. Mysterium autem patet ex dictis: per nauem enim pœnitentiam, qua nauigamus ad terram, idest, ad solitudinem regni cælestis. Pœnitentia enim secunda ta- *Ma. 17. a. b Chrys. ibid. post mediū. Mat. 14. c Nauis quid signet.*

F bula post naufragium, ait Hieronymus. Vnde notandum, quòd nauis dicitur multipliciter. Vel ipsa Ecclesia, in figura: Ascendit Iesus in nauiculam. Super quod Gregorius. Quid per nauiculam Petri nisi Ecclesia designatur? Item nauis dicitur anima virtuosa nauigans in cælum: Facta est quasi nauis institoris. Et hæc debet esse talis, qualis est nauis bona. Vt enim ait Seneca: Nauis bona dicitur, non quæ preciosis coloribus picta est, sed quæ stabilis et firma et iuncturis aquam excludentibus spissa, ad ferendum incursum maris solida, gubernaculo parens, velox et non sentiens ventum. Hæc ille. Illa ergo anima est nauis bona, quæ est talis spiritualiter, et illa potest transire mare huius sæculi. In Psalmo: Illic naues *Hieron. ep. 8. ad Demetr. paulo ante medium. to. 1. Nauis dicitur multipliciter. Luc. 5. a Greg. Mor. li. 17. c. 14. ante med. Prou. 31. b Psal. 103. c*

Psal.106.b Gen.49.b lic naues pertransibunt. Itē nauis dicitur baptismus, A et baptizatus dicitur nauis, et mare dicitur sæculum, ait Augustinus in Psalmo: Qui descendunt mare in nauibus. Item pœnitentia dicitur nauis, vt dictum est: In figura Zabulon in statione nauium pertingēs. Item nauis hæc vita, vt ait Augustinus: Vita ista est quasi nauis magna, portans fluctuationes, procellis et tempestatibus subiacens, cauens naufragium, suspirans in portum: Periclitabatur nauis, *et cetera*. Itē nauis dicitur crux Christi. Vt enim ait Augustinus: Instituit Deus lignum, quo mare huius sæculi transeatur. Nemo potest transire mare huius seculi, nisi portatus cruce Christi: Tria sunt difficilia, via nauis B in medio mari, *et cetera*. Et istæ naues portant ad terram discipulos Christo præsente et gubernāte et trahente, vt figuratur hic: Pertransierunt, quasi naues, poma portantes, cum odoribus virtutum. Et de gubernatione istarum nauium Gregorius Nazianzenus bene, vbi ait: Mos nauigantibus est semper cælum intendere, et inde vias sui cursus agnoscere, per diem solis indicijs, in noctibus astrorum signis: sic debet iustus respicere ad solem iustitiæ, et ad stellas, idest, ad exempla sanctorum: Sta et considera mirabilia Dei. Et alibi: Respiciet homines, et dicet: peccaui. Quod exponit Gregorius ibi de sanctis et exemplis C sanctorum: Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis, idest, a sanctis, ait ibidem Gregorius. Et sequitur secunda pars principalis capituli, ibi: *Altera die*, et cetera. In qua ostendit se esse conseruatorem vitæ humanę spirituali refectione, scilicet carnis suæ et sanguinis. Et illa pars in duas partes. Primo, aduentus populorum pręmissio, et eorum inquisitio. Secundo, Saluatoris responsio, et ad appetitū veri cibi hortatio, ibi: *Respondit ei Iesus*. Ait ergo: *Altera die turba, quæ stabat*. Quia venerat ad turbam scilicet rumor de miraculo et multiplicatione panū: *Et non erat nisi vna nauicula*, in qua potuisset Iesus D transire, sed non transiuit, sed soli discipuli. Et ideo dicebant, quòd mirabiliter transiuisset: *Aliæ vero naues superuenerunt a Tiberiade*. Et hoc propter miraculum de multiplicatione panū. Ideo ait: *Iuxta locum, vbi manducauerant panem*, et cetera. Et cum vidissent quòd non esset ibi Iesus: *Ascenderunt et venerunt Capharnaum*. Vnde quærit Chrysostomus, quare tam diligenter ista describuntur? Et ad hoc respondet, quòd turbis etsi non manifeste, dedit latenter suspicari, quoniam pede transiens mare aduenerat. Item quærit: quare non ascenderat nauem? Et ad hoc respondet, quòd ideo non ascendit, miraculum maius E operari volens, et simul diuinitatem eius reuelare apertius: *Et dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti?* idest, qualiter huc venisti, vt exponit Chrysostomus. Sed quæritur ex quo viderant, vel audierant miraculum de multiplicatione panum, ad quid quærunt de aduentu suo illuc? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd ideo inquirebant, volentes rursus mensa potiri, quali et prius: non enim vltra pro prioribus admirabantur. Sed quæritur, quare fecit miraculum de panibus, antequam intraret Capharnaum? Et ad hoc respondet, quòd hoc decenter fecit, nolens illam duram et insuasibilem intrare: sufficiens F enim erat mollire lapidem, idest, duritiem illius. Videre turbas sic aduenire, nec tamen illi sunt molliti, propter quod exprobrauit illi ciuitati: Et tu Capharnaum, *et cetera*. Ex his patet, qualiter isti sequebantur Christum non feruore fidei, sed desiderio cibi, vel alimenti, vel ex visu vel auditu miraculi. Sic et multi quærunt Iesum non propter Iesum, sed vt bene sit eis in corpore, ait Glossa. De quibus in Psalmo: Confitebuntur tibi, cum benefeceris eis: Multi enim sunt amici dona tribuentis. Vnde versus:

Ion. 1. b; Aug. tract. 2. in Ioan. ante med. tom. 9.; Prou. 30. c; Iob 9. c; Iob 37. c; Iob 33. d; Greg. Mor. lib. 24. c. 6.; Chrys. hom. 42. in Ioan. paulo ante med. to. 3.; Ibid. multo ante.; Ibid. circa med.; Ibid. post pauca.; Mat. 11. c; Psal. 48. a; Prou. 19. a

Morbus, signa, cibus, blasphemia, dogma, fuere
Causæ, cur Dominum turba secuta fuit,
Morbus, amor, mira sapientia, virtus et ira:
His egit varias plebs tibi Christe vias.

Et sequitur pars, in qua sequentium dictis modis reprehensio cum exhortatione ad petendum verum cibum, sicut continuat Glossa. Et illa in duas. Primo, prædicta reprehensio cum exhortatione. Secundo, veri cibi humilis appetitio, et veritatis eruditio, ibi: *Dixerunt ergo ad eum: Domine*. In prima tria. Primo, ipsa increpatio et hortatio. Secundo, ipsorum inquisitio cum Saluatoris responsione, ibi: *Dixerunt ergo*. Tertio ab eisdem signi petitio, et Saluatoris responsio, ibi: *Dixerunt ergo ei*. Ait ergo: *Respondit ei Iesus, et dixit: Amen amen dico vobis, quæritis me*, scilicet non ex recta fide: *Sed quia vidistis signa*, et cetera, idest, propter carnem quæritis, non propter spiritum, ait Augustinus. Quàm enim multi sunt, qui non quærunt Iesum, nisi vt bene sit eis secundum tempus: Vix quæritur Iesus propter Iesum, ait Augustinus ibidē. Sed quæritur, quare ita publice increpat eos, cum esset mitis et humilis. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd mansuetum esse et lene non vbique est vtile, sed aliquando percussio, idest, disciplina opus est magistro, cum fuerit discipulus deses et grossus. Et oportet vti stimulo, scilicet increpationis: Per tristitiam enim vultus corrigitur animus delinquentis. Ideo ait: *Amen, amen*, cum certitudine et determinatione. Item vt ait Chrysostomus blandientibus sibi ostendit, quòd non concupiscit honorem ab hominibus, sed vnum solum inspicit, salutem eorum scilicet. Et hoc cum magna parcitate, idest, lenitate: non enim ait: O gulosi et ventris serui, tot mirificaui, et non estis secuti, neque admirati: sed solum quia de panibus manducastis! Hæc ille. Et non solum stat vsque ad reprehensionem, sed et doctrinam adiecit, dicens: *Operamini non cibum, qui perit*, idest, nulla sit vobis cura huius cibi materialis, sed cibi spiritualis. Ideò ait: *Operamini*, idest, operose requirite et desiderate: Nolite soliciti esse dicentes: Quid manducabimus, *et cetera*. Cibus enim materialis perit: Omne quod intrat per os, in ventrem vadit. Sed spiritualis cibus, scilicet verbum fidei, permanet in vitam æternam: Non enim in solo pane esurit homo, sed in omni verbo. Et: *Quam filius hominis dabit*: Venite ad me et ego reficiam vos. Supra simile: Qui biberit ex aqua, quam dedero ei, non sitiet: *Hunc pater signauit*. Vt enim ait Augustinus: Iste filius hominis fuit sequestratus gratia spiritus. Vnxit enim eum Dominus præ consortibus suis. Supra: Non ad mensuram dat Deus spiritum. Et ibidem: Signauit eum, quia Deus uerax est: Erit Dominus nominatus in signum æternum. Apocalypsis: Vidi Angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei uiui, *et cetera*. Quæritur, qualiter ait: *Quæritis me, non quia signa vidistis*, cum dicatur supra eodem: *Sequebatur eum multitudo magna, quia videbat signa: Sed quia panem manducastis?* Et ad istud respondendum: referendo ista ad diuersa tempora, quia in principio sunt secuti propter signa, deinde propter cibum. Vel hoc dicitur, referendo ad diuersas personas, quia quidam sequebantur propter signa, quidam propter cibum: forte plures isto modo. Item quæritur, qualiter ait: *Operamini non cibum, qui perit*. Ex hoc uidetur, quòd non licet operari pro cibo. Et dictum est: Nolite soliciti esse quid manduceris, *et cetera*. Et ait Dominus Marthæ, quasi increpando: Martha Martha solicita es. Vnde hic introducit Chrysostomus, de quibusdam qui uolebant pigre nutriri dicentes: Non oportet operari. Et errorem confirmantes dictis auctoritatibus. Contra quos arguit ex uerbis Apostoli: Neque panem gratis manducauimus ab aliquo, sed in labore. Et ibidem: Si quis non uult operari non manducet. Et: Beatius est dare, quàm accipere. Et ad istud Chrysostomus: quòd non est idem non esse solicitos, et non operari: nec est idem solicitudo et operatio.

Aug. hom. dicta.; Cur publica reprehensio.; Mat. 11. d; Eccl. 7. a; Verus cibus.; Mat. 6. d; Mat. 15. b; Deut. 8. a; Mat. 4. a; Mat. 11. d; Ioan. 4. b; Aug. tract. 25. in Ioā. circa med. tom. 9.; Psal. 44. b; Ioan. 3. d; Ibidem.; Isai. 55. d; Apoc. 7. a; Mat. 7. d; Luc. 10. g; Chrys. hom. 43. in Ioā. ante med. tom. 3.; 2. Thes. 3. b; Ibidem.; Act. 20. g; Chrys. hom. 43. in Ioan. paulo ante med. to. 3.

A operatio. Quando ergo ait: *Nolite operari cibum, qui perit,* prohibet studiũ suscipere, et præponere escam ventris cibo, uel escæ spirituali, et affligi rebus temporalibus. Et sequitur: Si quis pigritans ventri et lasciuiæ curam faciat, hic cibum operatur, qui perit. Si quis autem Christũ nutrierit et portauerit et induerit, nullus est tam indoctus, vt dicat eum pereuntem cibum operari, propter quem est promissio regni. Hæc ille. Vnde dicitur Magistraliter, quòd potest esse inordinatio in labore manuum tripliciter, vel deordinando intentionem, quando laboratur pro cibo finaliter: vel posset esse inordinatio aggrauando solicitudinem et cor nimis affligendo: vel potest esse deordinatio ratione temporis, laborando scilicet in tempore indebito, vt in diebus festiuis, vel in tempore, in quo debet homo vacare Deo et diuinis. Et sequitur eorum inquisitio cum responsione Saluatoris: *Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus?* et cetera. Sed ex hoc videntur commendandi, quòd tam cito inquirebant, quomodo poterant facere opera Dei. Et ad istud respondet Chrysostomus: Hoc dicebant, non vt discant, et agant, sed rursus eum ad cibi exhibitionem ducentes. Nihil enim gastrimargia deterius, neque turpius: hæc enim grossam facit mentem, et carnalem facit animam, et caliginem infert et inspicere non permittit, vt patet in Iudæis. Hæc ille. Et subditur responsio Saluatoris: *Et dixit eis: Hoc est opus Dei,* Augustinus. Hoc est opus scilicet manducare cibum, qui non perit: vt quid paras dentes et ventrem? Crede, et manducasti. Cibum vocat ipsam fidem operantem per dilectionem. Supra: Vt perficiam opus meum. Et subditur tertia particula in qua petitio signi, ibi: *Quod ergo tu facis signum.* Et patet eorum malignitas. Vt enim ait Chrysostomus: Nihil irrationabilius signo in manibus eorum facto, dicebant, quasi nullo prius facto: *Quod signum facis? Quid operaris? Patres nostri manna manducauerunt.* Quærit Chrysostomus: Cum multa signa facta fuerint in Ægypto, quare nullius aliorum meminerunt, nisi istius? Et ad illud respondet, quòd huius meminerunt, existimantes eum irritare, vt tale faciat signum, quod eos nutrire possit carnaliter. Tale enim concupiscebant propter ventris tyrannidem. Neque dixerunt: Moyses fecit signum, neque Deus, sed dicunt: *Patres nostri manducauerunt manna,* sed dicunt: *Quid tu operaris.* Cum enim honore ei loquebantur expectatione escæ, ait Chrysostomus: *Sicut scriptum est*: Panem de cælo, scilicet aereo. Et sequitur Saluatoris responsio: *Amen amen dico vobis: Non Moyses dedit vobis.* Sed pater, vt ait Chrysostomus, pro Moyse Deum, et pro manna se ipsum posuit. Nec dixit: ego dabo. Sed dixit: Patrem dare. Vt enim ait Augustinus: Moyses promittebat plenum ventrem cibo, qui perit: Christus promittebat cibum, qui permanet. Verus autem cibus est, qui dat vitam mundo. Et hoc, idest, hunc cibum manna significabat, et omnia signa mea erãt. Non ergo Moyses dedit manna: Deus autem dedit panem. Hæc Augustinus: Sed qualiter ait: Non dedit panem de cælo. Cum dicatur: Præparatum panem de cælo præstitisti eis. Item in Psalmo: Panem angelorum manducauit homo. Item dat panem verum. Ergo in miraculo mannæ non fuerat panis. Scriptura tamen vocat manna panem. Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd manna dicitur panis de cælo eo modo, quo dicitur: Volucres cæli. Et panem verum vocat hic, non quod falsum erat miraculum, quod fuit in manna, sed quia typus erat. Fuit ergo manna cibus materialis, et de cælo materiali: fuit tamen typus siue figura cibi cælestis. Et auctoritates, quæ vocant manna panem angelorum, siue cibum cælestem, loquuntur ratione typi vel figuræ. Et de isto pane vero in collatione prædicabili. Vnde ex dictis patet et diuina potestas, et diuina sapientialis veritas, et diuina bonitas in dando manna, et in

Inordinatio in labore multiplex. *Chrys. hom. 44. in Ioan. in princip. tom. 3.* Gastrimargia nil turpius. *Aug. tract. 25. in Ioã. post mediũ. tom. 9. Ioan. 4. c* Malignitas Hebræorũ. *Chrys. hom. 44. in Ioã. non mult. a prin. to. 3. Ibid. post pauca. Ibid. paulo post. Aug. tract. 25. in Ioã. post mediũ. tom. 9. Sap. 16. c Psal. 77. c Chrys. hom. 44. in Ioan. ante med. tom. 3. Psal. 8. b* Diuina potestas.

cibum corporalem et in figuram et typum cibi spiritualis, et in signum siue miraculum ad eos confirmãdos in fide et in cultu diuino, propter quod admiratiue ait Propheta: Panem angelorum manducauit homo. Et sapientia: Escis angelorum nutriuisti populum tuum. Sed super omnia patet diuina pietas, charitas, benignitas, dando verum panem, qui dat vitam mundo, vt hic dicitur: Sic Deus dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret. Supra: Et in precium et in cibum. Et sequitur illa pars, in qua petitio panis veri a Iudæis, ibi: *Dixerunt ergo.* Et illa in duas. Primo manifestat, quòd ipse est verus panis B reficiens secundum naturã diuinam. Secundo, quòd est panis reficiens secundum humanam naturam, ibi: *Et panis quem ego dabo.* Prima in quattuor. Primo eorum petitio. Secundo Saluatoris responsio, et veritatis instructio, ibi: *Dixit autem eis.* Tertio, Iudæorũ murmuratio, ibi: *Murmurabant.* Quarto murmuris dehortatio, et veritatis confirmatio, ibi: *Respondit ergo Iesus.* Ait ergo: *Dixerunt: Da nobis panem hunc.* Vt enim ait Augustinus, sicut supra. Quando ait Saluator: Mulier, qui biberit ex hac aqua, quam dedero ei, non sitiet, continuo secundum carnem accipiẽs ait: Da mihi ex hac aqua. Sic et isti audientes de pa- C ne, qui de cælo descendit, *et cetera.* Dixerunt: *Da nobis panem.* Et vt ait Chrysostomus: Sensibilem rem petebant, et ventrem lasciuire opinabantur. Et sequitur responsio Saluatoris et veritatis propalatio: *Dixit eis Iesus.* Et est instructio veritatis de tribus. Primo, quis sit ille panis, qui dat vitam mundo. Secundo, qui reficiuntur, ibi: *Sed dixi vobis.* Tertio, quare illi reficiuntur, ibi: *Quia descendi de cælo.* Quia ergo præmisit: *Panis verus est, qui dat vitam mundo.* Exprimit quis est ille panis, dicens: *Ego sum panis vitæ,* essentialiter. Loquitur enim hic secundum suam diuinitatem, ait Chrysostomus: *Panis,* quia reficio: *Vitæ,* D quia viuifico, supra eodem. Dat vitam mundo, non solum Iudæis, sed toti orbi, ait Chrysostomus: *Qui venit ad me,* scilicet amando: *Non esuriet,* scilicet deficiendo: *Et qui credit in me,* recte intelligendo: *Non sitiet.* Supra simile: Qui biberit ex aqua, quam dabo ei, non sitiet. Et appropriando loquitur. Charitas enim pascit in affectu, qui magis vnitur Deo. Fides potat in intellectu, et quasi defert cibum spirituale: Omnes sitientes, venite ad aquas. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Non esuriet,* quia dicitur: Qui edunt me, adhuc esurient. Et ad istud respondendum est, E sicut supra. Hic enim ait: non esuriet, scilicet ex defectu vel priuatione delectabilis: ibi autem ait, quòd qui edunt, esurient ex carentia fastidij, et ex vehementia gaudij. Et de hoc bene Hieronymus. Et Gregorius vbi ait: quòd deliciæ corporales comestæ uertuntur in fastidium: spirituales excitant appetitum. Et nota quòd est esuries ex insatiabilitate affectus. In Psalmo: Diuites eguerunt et esurierunt. Item est esuries ex infirmitate esurientis: Animæ effeminatorum esurient. Et: Anima dissoluta esuriet. Item est esuries ex uigore uel sanitate esurientis: Beati, qui esuriunt, et sitiunt iustitiam. Vt enim ait Chrysosto- F mus: Magna infirmitatis coniectura est non esurire spiritualia. Et est esuries incapabili deliciositate gustabilis, de qua dicitur: Qui edunt me adhuc esurient. Quia numquam est possibile, tantũ gustare de diuina sapientia, uel de Deo in gloria, quin sit possibile amplius gustare. Est tamen satietas pro capacitate et merito gustantis. Et sequitur specificatio eorum, quos reficit isto pane, et quos non: *Sed dixi vobis,* scilicet supra: *Quia vidistis me,* scilicet præsentem: *Et non creditis.* Supra: Non potestis credere, qui gloriã ab inuicem accipitis. Et ita isto pane non reficiemini, quo uere credentes reficiuntur, supra eodem: Qui edunt me non esurient. Et ideo subdit, qui sint, qui reficiuntur: *Omne quod dat mihi pater ad me veniet,* quasi dicat, ait Augustinus. Non ideo populum perdidi,

Psal. 77. c Sap. 16. c Diuina pietas. *Ioan. 3. b Aug. tract. 25. in Ioã. post mediũ. tom. 9. Ioan. 4. b Ioan. 4. b Chrys. hom. 44. in Ioan. ante med. tom. 3. Ibid. post pauca. Ibid. paulo ante. Ioan. 4. b Isai. 55. a Eccl. 24. e Ioan. 4. b Greg. in Euang. hom. 36. in prin.* Esuries. *Psal. 33. c Prou. 18. b Prou. 19. c Mat. 5. a Chrys. hom. 17. in Ioan. post mediũ. tom. 3. Eccl. 24. e Ioan. 5. g Eccl. 24. e Aug. tract. 25. in Ioã. ante mediũ tom. 9.*

didi, licet uos non credideritis, nec uestra infidelitas euacuabit fidem. *Quia omne quod dat mihi pater, veniet ad me.* scilicet passibus fidei operantis per dilectionem. Et eum qui sic venit non eijciam foras, re-
Ioan.14. d pellendo scilicet ab vnitate corporis mei. Infra: Princeps huius mundi non eijcietur foras. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Vidistis me: et non creditis.* Videtur enim quòd iniuste arguit eos, quia: Fides est rerum
Hebr.11.a sperandarum. Item fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum, vt ait Grego-
Greg. in Euãg. ho.26. fer.in prin. rius: Ergo multo magis fides non habet meritum: cui humana uisio præbet experimentum. Si respondeatur, quòd visio fuit suæ humanitatis, credulitas vero
B
suæ diuinitatis: obijcitur, quòd visio humanitatis im
Mat. 4. c pediebat fidem: Cum auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt. Et ad istud respondendum, quòd hic loquitur de visione diuinæ virtutis in effectu, et in virtutibus, quibus debebant ipsum credere esse filium Dei. Et licet effectus et virtutes essent visibiles, tamen dicitur inuisibilis, cuius est fides. Item quæritur de hoc, quod ait: *Omne quod dat mihi pater ad me veniet.* Ergo secundum hoc, non est culpa discredentium, quia si pater dedisset, venissent. Item quæritur de hoc, quod ait: *Non eijciam foras.* Contrarium vide-
Hebr.12.d tur dici de Esau, qui non inuenit locum pœnitentiæ,
C
quamuis cum lacrymis inquisiuisset. Et ad primum respondendum, quòd pater dicitur dare per æternã prædestinationem, et temporalem vocationem. In-
Ioan.17. b fra: Pater, quos dedisti mihi, seruaui eos. Et: Quos
Rom.18. f prædestinauit, hos et vocauit, *et cetera.* Quia Deus vocauit omnes, increduli vero noluerunt venire,
Luc.14. d ideo eis imputandum: Homo quidam fecit cœnam
Ibidem. magnam: et vocauit multos. Et sequitur: Et cœperunt omnes excusare, *et cetera.* Ad aliud responden-
Greg. Mor. lib. 11. c. 5. in fine. dum secundum Gregorium. Vbi exponit illud: Fructum, inquit, non habent lamenta, quæ student cum gemitu desiderare peritura. Et quia Esau flebat, quòd
D
amiserat temporalia, non vero pœnitebat, et ideo se
Aug. tract. 25. in Ioã. post mediũ. tom.9. ipsum eiecit. Et de hoc Augustinus: Quale est aliud intus, et vnde exitur foras magnum penetrale et dulce secretum est. Et sequitur: Superbia initium omnis peccati. Et: Proiecit intima sua. Intima ergo
Eccl.10. b proiecit, hoc enim est exire foras, scilicet intima
Ibidem. proijcere. Et intus intrare, est appetere intima. Intima proijcit superbus, et intima appetit humilis. Sed superbia eiecti sumus: humilitate regredimur. Hæc Augustinus, et ibi bene de hoc. Sequitur nunc subiunctio causæ, propter quam reficit præsentes prædicto pane: *Quia descendi de cælo*, carnem assu-
E
Ioan. 3. b mendo. Supra: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo: *Non vt faciam voluntatem meam*, discordando scilicet a patre: *Sed voluntatem eius*, et
Ioan. 4. d cetera, in omnibus obediendo supra: Non veni voluntatem meam facere; sed eius, qui misit me. Et:
Mat.26. d Non sicut ego volo, sed sicut tu uis. Et explicat, quæ est voluntas eius, qui misit, dicens: *Hæc est enim voluntas eius*, et cetera: *Vt omne quod dedit*, scilicet prædestinando et vocando ad fidem: *Non perdam*, scilicet re-
Ioan. 5. e probando: *Sed resuscitem ad vitam æternam.* De resuscitatione, supra proximo: Veniet hora, quando om-
Chrys.hom. 44. in Ioã. post mediũ. tom. 3. nes, qui sunt in monumentis, *et cetera.* Et in hoc no-
F
tat, se venisse propter salutem hominum, non propter honorem ab eis, vt ait Chrysostomus. Et quoniam dixit: patrem dedisse sibi vocatos ad fidem, ne crederetur hoc esse sine liberi arbitrij cooperatione, subdit: *Hæc est voluntas patris, vt omnis qui videt filium,*
Aug. tract. 26. in Ioã. ante mediũ tom. 9. recte credendo: *Et credit in eum*, per dilectionem in ipsum eundo. Vt enim ait Augustinus: Qui credit in filium, idest, vadit in eum, habeat vitam æternã, scilicet in animæ beatificatione: *Et ego resuscitabo*, in
Chrys.hom. 44.in Ioan. post mediũ. tom.3. corporis gloriosi reparatione. Ideo loquitur sæpe de resurrectione, vt credentes sciant, quod non solum præsentibus potientur, sed futura expectent, ait Chrysostomus. Sed quæritur de hoc adhuc, quod ait:

A
Et in aurem auream vnam, *et cetera.* Consimiliter exponit istud Augustinus: *Non veni facere voluntatem meam*, et cetera. Humilis veni, humilitatem docere ueni, Magister humilitatis ueni, qui ad me venit, incorporatur mihi, qui ad me uenit, similis mihi fit, qui mihi adhæret, humilis erit: quia non facit uoluntatem suam, et ideo non eijcietur foras, quia cum superbus esset, eiectus est foras. Ideo in Psalmo: Filij hominum in protectione alarum tuarum. Et alibi: Non veniet mihi pes superbiæ. Ibi ceciderunt, et expulsi sunt, nec potuerunt stare. Veniamus ad eum, intremus ad eum, incorporemur ei, (Aug. tract. 25.in Ioan. post mediũ. tom.9.) (Psal. 35. b) (Ibidem. e)
B
et non eijciet foras, quia membra eius sumus, et ipse caput nostrum esse uoluit docendo humilitatem. Hæc Augustinus. Et ibi multum de humilitate, et eius utilitatibus, et de superbia, et eius nocumentis. Et sequitur pars, in qua de Iudæorum murmuratione, ibi: *Murmurabant Iudæi.* Vt enim ait Chrysostomus, quando uentrem eorum implet, prophetam uocabant, et regem facere uolebant: nunc autẽ ait: *Murmurabant*, non apertas contumelias inferebant: sicut infra. Anxiebantur enim, quoniam non dedit eis mensam, quam uolebant, ait Chrysostomus. Et ideo murmurabant, quia cum dixisset: Ego sum pa- (Chrys.hom. 45.in Ioan. prope prin. tom.3.) (Io.8. b.c.d) (Chrys.ibid. post pauca.)
C
nis, qui de cælo descendit, ut ait Augustinus: Isti a pane de cælo longe erant, nec eum esurire nouerant, fauces cordis languidas habebant. Iste panis interioris hominis esuriem quærit. Credere enim in filium Dei, est hunc panem manducare: *Et dicebant: nonne hic est filius Ioseph?* scilicet de uili genere. Et idem: *Cuius nos nouimus patrem*, scilicet putatiuum: Ego et pater tuus dolentes quærebamus te: *Quomodo ergo dicit, quia de cælo descendit* quasi dicant: non est ei credendum. Et ex his patet, quod mirabilem et inopinabilem generationem eius scilicet ex patre, nondum sciuerant, vt ait Chrysostomus. Sed quæritur, cum in (Aug. tract. 26. in Ioã. prope prin. tom.9.) (Mat.13. g) (Luc. 3. e) (Luc. 2. g) (Chrys.hom. 45. in Ioã. non mult.a prin. to.3.)
D
hoc errarent, quare non instruxit eos de ueritate? Et ad istud respondet Chrysostomus: Quòd nondum poterant illum partum mirabilem, scilicet variæ cognoscere, multo magis nec superiorem et ineffabilẽ, scilicet ex patre natiuitatem. Ideo ut non unum scandalum destruens, aliud faciat, non reuelauit eis ueritatem. Et patet hic patientiæ Saluatoris longanimitas contemnentibus eum, et falsum de ipso dicentibus non respondet. Sicut nec infra dicentibus: *Dæmonium habes.* De ipso enim ait propheta: Factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones, *et cetera.* Et sequitur quarta pars, in (Ibid. paulo post.) (Patientię lõganimitas.) (Ioan. 8. c) (Psal. 37. c)
E
qua murmuris eorum dehortatio. Et ibi quattuor. Primo, murmuris dehortatio. Secundo, modi credendi explicatio, ibi: *Nemo potest venire ad me.* Tertio, erroneæ opinionis eorum amotio, ibi: *Patres vestri.* Quarto, ueritatis declaratio, ibi: *Hic est verus panis.* Ait ergo: *Nolite murmurare.* Hoc enim erat quasi proprium Iudæorum: Neque murmurraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt. Et subditur secundũ: *Nemo potest venire ad me, nisi pater traxerit eum*, quasi dicat secundum Glossam. Ideo uos non creditis me esse panem, quia non estis tracti a patre per gratiam: *Resuscitabo eum.* Tam in anima quàm in corpore. (1.Cor.10.b) (Exo. 16. a) (Num.14.f) (Num.16.f)
F
Quod confirmans, ait: *Est scriptum in Prophetis*: Ponã filios tuos doctos a Domino. Et: Omnes cognoscent me a minore usque ad maiorem. Et de hoc in Glossa. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Nemo potest venire ad me: nisi pater traxerit eum.* Ex hoc enim uidetur, quòd non est imputandum illis, qui non credunt, quia si pater traxisset eos, crederent. Item sicut opponit Chrysostomus, quod ex hoc uidetur, quòd nihil est nobis positum, quo saluemur, ex quo pater trahit. Item destruit liberum arbitrium, ut uidetur. Itẽ quid opus est reprehensione: quasi dicat: nullũ opus. Hæc ille. Item consimiliter opponit Augustinus: Si trahimur, ergo inuiti credimus, et uiolentia adhibetur, non uoluntas excitatur. Item trahitur, qui (Isa. 34. d) (Hiere.31.f) (Chrys.hom. 45.in Ioan. ante mediũ tom.3.) (Aug. tract. 26. in Ioã. ante med. tom. 9.)

inuitus

inuitus uenit, et ita non credit proprie. Hæc ille. A Item tractus, est motus violentus, de quo sapiens, et de speciebus eius: Ergo non est conueniens fidei, quæ est meritoria. Et ad istud respondet Chrysostomus, breuiter. Quòd non destruit per hoc, quod in nobis est, scilicet liberum arbitrium: sed ostendit nos auxilio, scilicet diuino, indigere. Et huic concordat Augustinus: Non enim, inquit, ad Christum ambulando currimus, sed credendo: non motu corporis, sed voluntate cordis. Vnde quando ait Petrus: Filius Dei viui: a patre tractus est, qui reuelauit ei. Ista reuelatio est ista tractio. Hæc ille: et per hoc ad obiecta. Ista enim reuelatio non repugnat libertati arbitrij, sed iuuat eius infirmitatem. Vt enim dicitur Magistraliter: Manere in se, est naturæ institutæ: descendere infra se, est naturæ corruptæ: supra se eleuari vel ascendere, est naturæ per gratiam. Et quia sensus et cogitatio hominis ab adolescentia sua prona sunt ad malum. Ideo propter pronitatem et inclinationem ad malum, sublimatio animæ ad Deum dicitur tractio: non sicut in motu corporali, sed diuina reuelatione, vel doctrinę sacræ eruditione, uel dilectionis diuinæ infusione, vel cælica consolatione, uel præmij promissione. De quibus Augustinus bene, dicens: Est quędam voluptas cordis, cui dulcis est panis cælestis, voluptate enim traheris: de qua ait Propheta: Delectare in Domino, *et cetera*. Et ponit exempla. Ramū viridem ostendis oui, et trahis: nuces puero, et trahis. Vnde Poeta:

Trahit sua quemque voluptas.

Hæc ille. Et ibi bene de hoc: Trahe me post te. Ibi Bernardus. De hoc et Gregorius, loquens de Magdalena: Trahebat eam cum de culpa cōpungeret: suscipiebat eam, vt de culpa liberaret. Et idem: Ipse eam per misericordiam trahit intus, qui per mansuetudinem suscipiebat foris: Attraxi te miserans tui. Infra: Cum exaltatus fuero, omnia trahā ad me ipsum. Et patet hic misericordia Dei: quosdam enim trahit ad se internis inspirationibus, vel cęlicis reuelationibus, vt dictum est: quosdam inuitat blanditijs et paternis admonitionibus: Misit seruos vocare inuitatos ad nuptias. Item quosdam stimulat ornamentis et minis: Verba enim sapientum sunt stimuli. Et: Stimulo boues agitat. Item quosdam capit aduersitatibus et tribulationibus siue infirmitatibus: Compelle intrare: Sepiam viam tuam spinis. Et sequitur: Vadā et reuertar ad virum meum. Quod exponit Gregorius bene de his, qui mundi aduersitatibus reuertuntur ad Deum. Item quæritur de hoc, quod ait: *Omnes erunt docibiles Dei*, qualiter hoc: quia multi semper manent increduli omni tempore. Et ad istud respondendum, sicut supra, vbi dictum est: Illuminat omnem hominem, quia nullus est illuminatus nisi ab eo, vt ibi est expositum, secundum Augustinum. Et hic similiter intelligendum, quòd omnes erunt docibiles Dei: Quem docebit scientiam, *et cetera*. Et sequitur: Ablactatos a lacte. Et nota quòd ille discipulus est bonus, qui est attentus ad audiendum: docilis, ad intelligendum: beneuolus, ad retinendum: docilis ingenio, attētus exercitio, beneuolus animo, vt ait Boetius. Vnde et qui tales sūt, sunt dociles discipuli Dei, vt ex dicto Isaiæ patet. Et quoniam dixit: *Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eum.* Exponit, quid est trahi a patre, secundum Glossam: *Omnis qui audiuit a patre*, scilicet interna inspiratione trahitur: Audiam, inquit propheta, quid loquatur in me Dominus Deus: *Et didicit*, doctrina prædicationis. Fides enim ex auditu: *Hic venit ad me*, scilicet credendo: *Non quia patrem vidit quisquam, nisi is, qui est a Deo*, scilicet vnigenitus, qui est in sinu patris. Supra: De ista visione filij supra, super illud: Hic enim vidit patrem: Nemo vidit patrē nisi filius. Et quia ego sum filius vnigenitus, qui credit in me, perfecta fide, habet vitam æternam, nunc in spe, postea in re, vt expositum est

Arist. Phys. li. 7. tex. 10. *Chrys. hom. 45. in Ioā. ante med. tom. 3.* *Aug. tract. 26. in Ioā. ante mediū tom. 9.* *Mat. 16. b* *Gen. 8. a* *Aug. ibid. post.* *Psal. 36. a* *Virg. Buc. Ecl. 2.* *Ber. ser. 22. in Cant.* *Gregor. in Ezec. lib. 1. ho. 8. ante med.* *Idem in Euāg. ho. 33. non longe a princ.* *Hiere. 31. a* *Ioan. 12. e* Misericordia Dei. *Mat. 22. a* *Eccl. 12. d* *Eccl. 38. e* *Luc. 14. c* *Oseæ 2. b* *Ibidem.* *Greg. Mor. lib. 34. c. 2. circa med.* *Ioan. 1. b* *Aug. tract. 2. in Ioan. tom. 9.* *Isai. 28. a* *Ibidem.* Discipulus bonus. *Boet. de discip. scholarium.* *Isai. 28. c* *Psal. 84. b* *Rom. 10. c* *Ioan. 1. b* *Mat. 11. d*

supra. Et merito habet vitam æternam: *Ego sum panis vitæ*. Supra eodem: *Panis, qui de cælo descendit, dat vitam mundo*. Sed quæritur, ex quo secundū Glossam, fuerunt scandalizati de sua doctrina, et murmurauerunt, nec intellexerunt: videtur, quòd non debuit de his arcanis eos docere. Item dicitur: Nolite sanctum dare canibus: Ergo vt prius. Et ad istud respondendum, sicut ait Glossa: Verbis tegit illa sancta, scilicet arcana, quæ dicebat: vt et aliqui scandalizarentur, et humiles credentes probarentur. Et quoniam scandalum est aliquando contemnendum, si de veritate nascitur. Tunc enim vtilius permittitur nasci scandalum, quàm veritas relinquatur. Vt ait Gregorius. B Dixerunt discipuli: Pharisæi sunt scandalizati. Et dixit Dominus: Omnis plantatio, quam non plantauit pater, eradicabitur. Ideo non omisit veritatem docere, licet essent scandalizati. Et per hoc ad aliud, quia illa sancta arcana, vt tamen tecta, proposuit coram eis. Et sequitur tertium, scilicet exclusio erroris: *Patres vestri manducauerunt manna: et mortui sunt*, quia poterant dicere, quòd manna fuit panis vitæ, ideo hoc remouet, dicens: *Patres qui manducauerunt, mortui sunt*. Sed quæritur, quare ait: *Manducauerunt in deserto*, et non simpliciter? Et ad hoc respondet Chrysostomus. C Quòd hoc ait propter duo: scilicet ad denotandum, quòd non erat extensum, idest, duraturum ad multum tempus, et quoniam non venit secum in terram promissionis, et ideo mortui sunt, ait Augustinus: Quia quod videbant, credebant: quod non videbant, non intelligebant. Et tales erant illi, scilicet infidelium patrum infideles filij. Sed qualiter eis improperat hoc, quia boni, vt Moyses et Aaron, qui manducauerunt manna, mortui fuerunt morte corporali nō spirituali. Similiter qui manducant panem vitæ, de quo ipse loquebatur, moriuntur morte corporali. Et ad istud respondet Augustinus, quòd D verum est, quantum ad mortem visibilem, sed quantum ad spiritualem, non: quia cibum visibilem spiritualiter intellexerunt, spiritualiter esurierunt, spiritualiter gustauerunt, vt spiritualiter satiarentur. Sic est de nobis, hodie accipimus visibilem cibum. Sed aliud est sacramentum, aliud est virtus sacramenti. Et qui male accipiunt de altari, moriuntur. Murmuratores ergo patres istorum murmuratorum manducauerunt male, quia non intellexerunt, et mortui sunt. Hæc Augustinus. Et sequitur vltima pars, in qua eruditio veritatis: *Hic est vere panis*. Ita dictum est de manna, sicut de typo et figura: *Hic autem est verus pa-* E *nis*, scilicet figuratus per manna: *Si quis verum manducauerit*, scilicet rectè credendo, et intus in corde intelligendo, et amando, ait Glossa: *Non morietur*, scilicet morte æterna. Vt enim ait Augustinus: Hunc panem signauit manna: hunc panem signauit altare Dei, illa sacramenta in signis diuersis fuerunt: Omnes sub nube fuerunt. Et sequitur: Eandem escam spiritualem manducauerunt, *et cetera*. Quod ergo ait hic: *Si quis manducauerit, non morietur*, pertinet ad veritatem sacramenti, non ad visibile sacramentum. Qui manducat intus non foris, qui manducat corde, non qui premit dente, ait Augustinus. Et specificat magis, F quis est ille panis: *Ego sum panis viuus*, scilicet essentialiter, quia vita: et effectualiter, quia dans vitam: *Qui de cælo descendi*, scilicet factus homo: *Si quis manducauerit*, modo dicto: *Viuet in æternum*, non solum in præsenti per iustitiam, ait Glossa, sed in ęternum. Vt enim ait Chrysostomus: Panem vocat hic salutē, documenta, et fidem ad ipsum, aut corpus suum. Infra: Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit in æternum. Item opponit Chrysostomus, quòd tunc non fuit tempus huius doctrinæ, quia non capiebant eam. Et ad illud respondet, quòd tunc fuit multa necessitas, et multa vtilitas: quia enim petebant cibum, reminiscentes eius, qui datus progenitoribus: ostendens, quoniam omnia illa eis data

Ioan. 1. a *Mat. 7. a* Scandalum quando contemnēdum. *Gregor. in Ezec. lib. 1. ho. 7. ante med.* *Mat. 15. b* *Chrys. hom. 45. in Ioan. ante med. tom. 3.* *Aug. tract. 26. in Ioā. circa med. tom. 9.* *Ibid. post pauca.* Eruditio veritatis. *Aug. ibid. post mediū.* *1. Cor. 10. a* *Aug. ibid. paulo post.* *Chrys. hom. 45. in Ioan. ante med. tom. 3.* *Ioan. 8. g* *Chrys. ibid. post pauca.*

erant vmbra et typus, ideo meminit hic de ipsa veritate. Et quia quærebant cibum de cælo, ideo continue dicebat, quoniam erat panis, qui de cælo descendit. Nec scandalizari oportebat, sed interrogare congruum erat. Et sequitur illa pars, in qua ostendit se esse refectorem secundum humanam naturam, ibi: *Et panis, quem ego dabo*. Et hæc in quattuor partes. Primo, veritas eruditionis. Secundo, Iudæorum inquisitio et explanatio veritatis, ibi: *Litigabant*. Tertio, specificatio loci, in quo hæc dicta sunt, ibi: *Hæc dixit, in synagoga*. Quarto, scandali quorundam expressio, et sedatio, ibi: *Multi ergo audientes*. Ait ergo: *Et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*, vnde dicitur: Panis, quem frangimus, nonne corpus Domini est? Iste est panis supersubstantialis, qui petitur in Dominica oratione. Et sequitur Iudæorum inquisitio et murmuratio: *Litigabant ergo Iudæi*. Et ibi duo. Primo, inquisitio. Secundo, veritatis explanatio, ibi: *Dicit ergo eis*. Ait ergo: *Litigabant*, scilicet murmurando et inquirendo de præmisso sermone, qui videbatur eis impossibilis. Vnde Chrysostomus: Quoniam extranea fuit doctrina, ideo litigabant, *et cetera*. Vnde Augustinus: Litigabant, quia panem concordiæ non intelligebant, nec sumere volebant: nam qui manducant talem panem, non litigant: eo quòd vnus panis et vnum corpus: Vnum corpus et vnus spiritus, sicut vocati estis. Et sequitur explanatio veritatis, ibi: *Dicit ei Iesus*. Et ibi quattuor. Primo præmittitur refectionis necessitas. Secundo vtilitas, ibi: *Qui manducat meam carnem*. Tertio, huius refectionis veritas: *Caro mea*. Quarto eiusdem dignitas, ibi: *Hic est panis*. Ait ergo: *Amen dico vobis: Nisi manducaueritis carnem filij hominis*, scilicet intus permanendo, scilicet in corpore Christi, et rem sacramenti percipiendo: *Non habebitis vitam*, scilicet æternam. Vnde Augustinus: hunc cibum et potum vult intelligi corporis et membrorum suorum societatem, quod est Ecclesia sancta in electis, prædestinatis, vocatis, iustificatis, glorificatis. Huius rei sacramentum, idest, vnitatis corporis et sanguinis alicui ad vitam, alicui ad exitium præparatur. Res vero sacramenti omni homini ad vitam, nulli ad exitium. Hæc ille: Probet seipsum homo, et sic de pane illo edat: Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit. Est ergo necessitas huius refectionis. Et sequitur vtilitas: *Qui manducat carnem meam*, scilicet spirituali manducatione: *Et similiter bibit sanguinem, habet vitam æternam*, quia scilicet in me manet, et ego in eo, qui cum manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo: *Et ego resuscitabo eum*, tam secundum spiritum, quàm secundum corpus, ait Augustinus. Sed quærit Chrysostomus, quare toties repetit istud, scilicet de suscitatione? Et ad hoc respõdet, dicens, quòd hoc facit propter duo: quia hoc est hominibus et delectabile et desiderabile. Vnde et in veteri Testamento hæc fuit promissio seruientibus Deo: Honora parentes, vt sis longæuus super terram. Demum manifestat, quòd est veritas refectionis in carne et sanguine Domini explicando modum mãducandi: *Caro mea vere est cibus*. Sed quæritur, quid ait; Vere est cibus? Et ad hoc respondet Augustinus, quòd cibos et potus ideo appetunt homines, vt non esuriant neque sitiant: hoc autem non præstat veraciter nisi iste cibus et potus: qui eos, a quibus sumitur, immortales facit, idest, societas sanctorum, vbi pax et vnitas plena atque perfecta. Hæc ille, supra eodem: *Qui venit ad me non esuriet*. Et quia dixit, quòd est vere cibus, specificat modum manducandi: *Qui manducat carnem meam, in me manet*. Vt enim ait Augustinus: Hoc est manducare et bibere, scilicet in Christo manere, et illum in se manentem habere. Infra: Manete in dilectione mea. Et talis vita, quia: *Sicut misit me viuens pater*, qui sum scilicet vita: *Et ego viuo propter patrem*, idest, genitus sum a patre, habens eandem vitam cum patre, supra: Sicut

1.Cor.11.f — *Mat. 6. c* — *Aug. tract. 26. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* — *Eph. 4. a* — Refectionis necessitas et vtilitas. — *Aug. ibid post aliqua.* — *1.Cor.11.f* — *1.Ioan.4.d* — *Aug. tract. 26. in Ioan. post mediũ. tom. 9.* — *Chrys. hom. 46. in Ioan. ante med. tom. 3.* — *Exo. 20. b* — *Aug. tract. 26. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* — *Ibid. post pauca.* — *Ioan. 15. b* — *Ioan. 5. d*

A pater habet vitam in semetipso, sic et filius habet vitam in semetipso: *Et qui manducat me*, modo dicto: *Viuet propter me*, scilicet habens me uitam in se. Et legit Augustinus istud de Christo secundum suam humanitatem, dicens: Missio eius est eius exinnanitio, et formæ seruilis acceptio. Secundum quod ait: Pater maior me est: seruata tamen æqualitate naturæ filij cum patre. Quasi ergo diceret: Ego humiliatus uiuo propter patrem. Infra: Manducans me, erectus viuit propter me. Hæc ille. Sed uidetur quòd non sit uera similitudo: quia filius est eiusdẽ naturę cũ patre, manducans non eiusdem naturæ cum Christo. Et ad

B istud respondendum est, quòd non est omnimoda similitudo. Vnde non ait: Ego manduco patrem, ut et sic uiuam, sicut ait: Qui manducat me, uiuet propter me, ait Augustinus, quia non participatione patris filius fit melior, qui est natus æqualis, sicut participatione filij sic manducans fit melior: modo tamen supra exposito fit similitudo. Et subditur dignitas refectionis: *Hic est panis*, scilicet qui dat uitam manducantibus, non talis qualis manna. Ideo sequitur: *Non sicut manducauerunt patres vestri manna*, quia manna fuit typus et umbra, hic panis ueritas signatur. Et ideo: *Qui manducat hunc panem, viuet*. Vt est sæpe dictum supra. Sed quæritur, ad quid totiens repetit de

C manna et inculcat? Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd ideo totiens reminiscitur manna, ad fidẽ inducens, quòd si possibile factum est, quadraginta annis sine messe et frumento continere illorum uitã: multo magis et nunc ipse ueniens posset dare uitam. Et si illi typi erant, multo magis ipsa ueritas erat talis, quæ posset dare uitam. Sed quæritur, ad quid toties inculcat: quasi idem, quòd erat talis, qui de cælo descenderat: et quòd qui manducabat, uiueret. Vnde decies repetitur hic actus uiuificandi, et attribuitur pani. Primo, quando ait: *Verus panis est, qui de cælo de-*

D *scendit, et dat vitam mundo*. Secundo, quando ait: *Ego sum panis vitæ*. Tertio, quando ait: *Ego sum panis, qui de cælo descendi*. Quarto, quando ait: *Hic est verus panis*. Quinto, quando ait: *Ego sum panis viuus*. Sexto, quando ait: *Panis quem ego dabo*. Septimo, quando ait: *Hic est panis, qui de cælo descendit*. Octauo, quando ait: *Qui manducat hunc panem*. Nono, quando ait sub nomine carnis: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis*. Decimo, quando ait: *Qui manducat meam carnem habet vitam æternam*. Vnde decies attribuitur actus uiuendi isti pani, uel carni uel sanguini. Et con uenienter ad figurandum, quòd per ipsum et in ipso

E sunt uenturi electi eius, et membra sunt ad ordinem decimum in cælo, qui signatur per dragmam decimam. Sed quæritur de supradictis. Ait enim: *Litigabant Iudæi*. Et uidetur, quòd rationabiliter, quia non conuenienter uidebatur, quòd sua caro esset panis uitæ. Non ergo fuit mirum si Iudæi murmurarent. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomum, quòd non oportebat scandalizari, sed congruum erat interrogare et inquirere, quæ esset illa caro: quia de illa prophetæ prædixerunt, et oportebat credere ijs, quæ dicebantur. Vnde et ad scripturas et ad prophetas eos mittit. Scandalum ergo erat, amen-

F tiæ eorum. Ipse enim erat magister paratus ad omnes effundere suam doctrinam, scilicet si quæsiuissent, ait idem Chrysostomus. Item quæritur de necessitate et congruitate huius cibi vel huius panis. Et de hoc Hugo sufficienter, ubi ait: Voluit sapientia Dei ostendere, quoniam est animarum cibus et refectio, et propterea carnem assumptam in edulium proposuit, ut per cibum carnis inuitaret ad gustum diuinitatis. Et ibi bene de hoc. Item quæritur. Ex quo caro sua est uerus cibus: quare proponitur sub specie panis et non carnis, et quare sanguis sub specie uini? Et ad istud respondet Hugo, quòd ne humana infirmitas contactum carnis in assumptione horreret, consueti et principalis edulij specie illa uelant,

Aug. ibid. post. — *Ioan. 14. d* — *Aug. ibid.* — *Chrys. hom. 46. in Ioã. ante med. tom. 3.* — Actus viuendi tribuitur eucharistiæ. — *Luc. 15. b* — An rationabiliter litigarent. — *Chrys. hom. 46. in Ioan. circa med. tom. 3.* — *Hugo de sacram. fid. li. 2. p. 8. c. 8. in princ.* — *Ibid. c. 5.*

lant: et sic sumendam proposuit, ut sensus in eo foueretur, et fides in altero ædificaretur. Et ibi bene de hoc. Item quæritur, quare sub specie panis et vini proponitur, et non aliarum rerum. Et ad illud respondet ibidem, quòd non ponitur sub illis speciebus, vt doceatur plena et perfecta esse refectio in assumptione corporis et sanguinis Domini. Et ibi multum et bene de his. Augustinus vero assignat aliam rationē, vbi ait: quòd Dominus corpus et sanguinem in ijs rebus commendauit, quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis. Panis enim ex multis granis in vnum confluit: vinum vero ex multis acinis. Et ideo hoc, quia manducare corpus et sanguinem, est manere in Christo et in vnitate corporis eius. Quæritur de hoc quod ait: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam*. Ex hoc videtur, quòd corpus filij Dei in nos conuertitur, quia cibus in manducantem conuertitur. Item ex hoc obijciunt hæretici, quòd a nobis atteritur: et a paganis, quòd Deus noster a nobis comeditur siue manducatur. Et ad istud respondēdum in homilia, vbi ait. Qui manducat, non quod pertinet ad visibile sacramentum, sed quod pertinet ad virtutem sacramenti: qui manducat intus, non foris, qui manducat in corde, non qui premit dente, accedat, credat, viuat de Deo, Deo incorporetur, non abhorreat a compage membrorum, non sit putridum membrum, quod resecari mereatur, non sit distortū, de quo erubescatur: pulchrum sit, aptum sit, sanum sit, hæreat corpori, viuat de Deo in Deum. Hæc ille. Et per hoc ad obiecta: aliter enim est de ista manducatione et de corporali: quia in ista Deo incorporamur, in ipsum conuertimur, et ab eo conseruamur et sustentamur. In manducatione vero corporali cibus in manducantem conuertitur, et ei incorporatur. Item quæritur de hoc, quod ait: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam.* Ex hoc videtur quòd sine Eucharistia, vel mãducatione corporis Domini, non est salus. Item ex hoc, quòd paruuli baptizantur, non saluantur. Item soli sacerdotes sumunt sanguinem: Ergo alij non sumentes, non habent vitam æternam. Et ad istud patet responsio ex dictis. Est enim duplex manducatio, scilicet spiritualis per fidem, et charitatem, de qua ait Augustinus prius: Crede et manducasti. Et sine hac non est salus. Est alia sacramentalis, sine qua potest esse salus, dum sit perfecta fides, nec sit contemptus sacramentalis manducationis pro tempore. Ad aliud respondendum, quòd sicut paruuli saluantur in fide parentum, et corpori mystico Christi incorporantur et vniuntur, sic in fide illorum manducant, quantum ad hoc, licet in eis non fuerit actualis fidei intellectus, et amoris affectus sicut in adultis. Ad aliud patet ex dictis, quòd in omnibus fidelibus est sumptio sanguinis per fidem et charitatem dicto modo: Sacramentaliter autem sumitur sanguis a sacerdotibus, nec dispensatur alijs communiter propter periculum euitandum. De isto pane vitæ secundum diuinam naturam et secundum humanam, et de manducatione carnis filij Dei, et sanguinis patet in collationibus, infra. De vtilitate vero huius manducationis Chrysostomus hic multum et bene, vbi ait: Volens, inquit, ostendere amorem, quem habet circa nos, remiscuit seipsum nobis, et recommassauit corpus suum in os, vt vnum quid fiamus, sicut corpus capiti copulatum. Et sequitur: Hic sanguinis imaginem nobis operatur regalem, hic pulchritudo inconstructibilis, hic sanguis marcescere animæ nobilitatem non dimittit, hic sanguis abigit dæmones, vocat angelos ad nos, hic sanguis vadibile fecit cælum: Si quis æstum patitur, ad hunc veniat fontem, et refrigeret æstum. Etenim ariditates soluit, incentiua omnia mitigat. Et sic de alijs multis, quæ ibi annumerat. Et ibidem de indigne accedentibus ait: Quòd si illi, qui sordidant purpuram regalem torquentur, multo magis qui indigne corpus

Aug. tract. 26. in Ioā. post mediū. tom. 9.

Hæreticorū et paganorū error confutatus.

Aug. ibid. multo ante.

Aug. tract. 25. in Ioā. paulo post med. to. 9.

Chrys. hom. 45. in Ioan. post mediū tom. 43.

Ibidem.

A Domini et sanguinem manducat et bibit. Et si quis irritans legem Moysis moritur, multo magis qui conculcauerit sanguinem Testamenti. Et ibi multum et bene de his. Et sequitur tertia particula, in qua loci specificatio, vbi præmissa sunt dicta, ibi: *Hæc dixit in synagoga*. Sed quæritur, quare sic specificat? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd ideo hoc ait ad denotandam obstinationem illorum. In Capharnaū enim plurimæ virtutes factæ, propter quas oportebat eum audiri, nec tamen crediderunt. Item in synagoga locutus est, vt ostenderet, quòd non erat contrarius patri, infra: Ego semper docui in synagoga.

B Et sequitur quarta particula, in qua scandali quorundam discipulorum specificatio siue murmurationis. Et ibi quattuor. Primo, murmuris præmissio. Secundo, eiusdem a Christo deprehensio et doctrinæ eruditio, et discipulorum scandalizatio, ibi: *Sciens autem*. Tertio, Christi inquisitio et Petri responsio: *Dixit ergo Iesus*. Quarto, Saluatoris responsio, et Iudę proditoris, qui erat murmurator, denotatio: *Respondit ergo Iesus*. Ait ergo: *Multi audientes dixerunt: Durus est hic sermo*. Vt enim ait Augustinus: *Multi*, inquam, non ex inimicis, sed: *Ex discipulis*, scilicet carnaliter sapientes, ait Glossa: *Durus est hic sermo*, idest,

C asper, laboriosus, ait Chrysostomus. Sed quęritur, sicut opponit hic Chrysostomus: qualiter fuit durus, ex quo vbique promittebat vitam credentibus in eū? Et ad hoc respōdet Chrysostomus, quòd durus videbatur eis sermo, idest, difficile susceptibilis, et superexcedens eorum imbecillitatem: existimabant ipsum loqui supra se, quando ait scilicet: *Qui manducat carnem meam*. Carnaliter enim sapiebant, et de carne, qua indutus erat, secundum Augustinum. Sed quæritur, quare tam obscure locutus est eis? Et ad hoc respondet Augustinus, et est in Glossa, quòd oportebat sic loqui, vt non ab omnibus intelligeretur secretum.

D Dei. Et sequitur secundum: *Sciens autem Iesus apud semetipsum*: Omnia enim sunt nuda et aperta oculis eius. Sciens, inquam, quòd murmurarent, scilicet de prædictis: *Dixit eis: hoc vos scandalizat?* scilicet quòd dixi me carnem dare in cibum, quod non est intelligendum de carne, qua induor, sed spiritualiter est intelligendum. Ideo explanans subdit: *Si ergo videritis filium hominis ascendentem*. Et est oratio defectiua, et suspensiua, secundum Glossam. Et est sensus: *Si videritis*, idest, credideritis, quod filius hominis ascenderit in cælum, tunc intelligetis, quoniam caro, siue corpus meum morsibus non consumitur. Abducit

E enim eos ab æstimando eum esse filium Ioseph. Ideo sequitur, ait Chrysostomus: *Spiritus est qui viuificat*, idest, spiritualis intelligentia: *Caro autem non prodest quidquam*, idest, carnalis intelligentia. Vnde Chrysostomus: Spiritualiter oportet audire, quæ de me dicta sunt: qui autem carnaliter intelligit, nil proficit: Littera enim occidit. Et ideo subdit: *Verba, quæ ego locutus sum, spiritus et vita sunt*, idest, spiritualia, nihil habentia carnale, vt ait Chrysostomus. Et sic intellecta, sunt vita, quia viuificant: Spiritus viuificat. Opponit Augustinus, qualiter ait: *Si videritis ascendentem vbi erat prius*: Ergo secundum hoc, quando tunc lo-

F quebatur non erat ibi. Cuius contrarium supra, vbi ait: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit. Filius hominis, qui est in cælo, tunc erat ibi. Et ad istud respondet Augustinus: Vnam personam esse Christum non duas. Secundum vnitatem ergo personæ, in cælo erat, quando in terra loquebatur: filius Dei in terra in suscepta carne, filius hominis in cælo in vnitate personæ. Quasi ergo dicat: *Si videritis ascendentem, vbi erat prius*, idest, credideritis æqualem patri: tunc intelligetis, quæ dicta sunt. Item quæritur, qualiter ait: *Caro non prodest quidquam*. Cum supra idem dixerit: *Qui manducat carnem meam, habet vitam æternam*. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd non prodest quidquam eo modo quo intelli-

Heb. 10. e

Chrys. hom. 46. in Ioā. ante med. tom. 3.

Ioan. 18. d

Aug. tract. 27. in Ioā. non longe a prin. to. 9.

Chrys. hom. 46. in Ioan. ante med. tom. 3.

Ibidem.

Aug. tract. 27. in Ioā. non mult. a prin. to. 9.

Ibid. paulo post.

Hebr. 4. d

Chrys. hom. 46. in Ioā. ante med. tom. 3.

Ibidem.

2. Cor. 3. b

1. Cor. 3. b

Ioan. 3. b

Aug. tract. 27. in Ioā. ante mediū tom. 9.

Ibid. post pauca.

intelligebatur, sicut dicitur de scientia, quod inflat,
1.Cor.8. a scilicet sine charitate, ædificat autem per charitatem.
Ita caro prodest illi, qui intelligit spiritualiter. Ma-
neamus ergo in illo vt membra: spiritus autem viui-
ficat viua membra, et non nisi inuenerit in corpore,
quod vegetat. Hæc Augustinus. Et subdit causam,
quare non intelligunt, ibi: *Sed sunt quidam ex vobis,*
Isa. 7. a *qui non credunt*: Nisi credideritis, non intelligetis.
Per fidem enim cognitio, per intellectum viuificatio,
Aug. ibid. ait Augustinus. Et quia dixerant, quòd erant quidam
circa med. non credentes, subdit: *Sciebat autem ab initio*, qui no-
Eccl. 23. d uit omnia ab æterno: Omnia sunt ei agnita antequam
crearentur: *Qui essent credentes*, et non scandalizati:
Aug. tract. *Et quis traditurus*, scilicet Iudas. Vt enim ait Augu-
27. in Ioã. stinus, nec expressit, nec siluit, vt omnes timerent:
ante med. *Propterea dixi vobis*, scilicet quòd quidam non credũt:
tom. 9. *Quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit datum*. Supra
eodem: *Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eum*. Sed
tunc quæritur, quòd si omnibus esset datum a patre,
omnes venissent: Non ergo est eis imputandũ, quòd
non venerunt. Et ad istud respondendum secundum
Chrys. hom. Chrysostomum, quòd hoc dictum est, qui tribuit se
46. in Ioã. esse dignum vt accipiat, ille accipit. Vnde hic notat
ante med. a parte Dei dandam gratiam, promptitudinem, et a
tom. 3. parte suscipientium, voluntatis ad suscipiendum li-
Hebr. 12. c bertatem. Propter quod ait Apostolus: Ne quis de-
1. Cor. 3. b sit gratiæ Dei. Et nota, quòd ait: *Spiritus est, qui viui-*
Spiritus quadrupliciter. *ficat*. Dicitur enim spiritus quadrupliciter, vel ipse
Deus: Deus enim spiritus est. Vel dicitur spiritus ter-
2. Cor. 3. g tia persona in Trinitate: Tres, qui testimonium dant
1. Ioan. 5. c in cælo: Pater, Verbum, et Spiritus sanctus. Item spi-
Luc. 11. b ritus dicitur donum Dei gratuitum: Dat spiritum bo
num petentibus se. Item vel dicitur spiritus homo do
Ioan. 3. b no inspiratus, et secundum spiritum viuens: Quod
Rom. 8. b natum est ex spiritu, spiritus est: Non estis in carne
sed in spiritu. Et talis spiritus viuificat, idest, viuifica
Ezec. 1. b tus opera vitalia facit, et spiritualiter intelligit: Vbi
Gregor. in erat impetus spiritus, illuc gradiebantur. Ibi Grego-
Ezec. lib. 1. rius: Impetus spiritus est ad charitatem, humilitatẽ,
hom. 5. non continentiam, et sic de alijs virtutibus. Eodem mo-
lõge a prin. do caro dicitur viuens secundum carnem: Manifesta
Gal. 5. d sunt opera carnis. Vt enim ait Augustinus: Ille secun
Aug. de sa- dum carnem viuit, qui secundum seipsum viuit. Et
lutarib. do- talis non prodest quidquam, nec ad intelligendum:
cum. ad quẽ Animalis enim homo non percipit, quæ Dei sunt:
dam Com. Non potestis scilicet sumere escam, idest, solidam do-
c. 17. to. 4. ctrinam: Carnales enim estis. Item: *Non prodest quid-*
1. Cor. 2. d *quam*, ad resistendum tentationibus: Spiritus prom-
1. Cor. 3. a ptus, caro infirma. Item: *Non prodest quidquam*, ad
Mat. 26. d proficiendum in bonis operibus: Caro et sanguis re-
1. Cor. 15. f gnum Dei non possidebunt, quia scilicet non operan
Rom. 14. c tur, quæ ducunt ad regnum: Non est regnum Dei esca
et potus, sed iustitia, pax, gaudium, *et cetera*. Et sub-
ditur discipulorum ex hoc scandalizatio: *Ex hoc multi*
abierunt retro, idest, ad ea, quæ sunt retro, et nõ ad ea,
Chrys. hom. quæ sunt secundum veritatem, ait Chrysostomus, vel:
46. in Ioan. *Retro*, idest, post satanam, non post Christũ, ait Augu
circa med. stinus: *Et cum illo non ambulabant*. Præcisi enim a corpo
tom. 3. re vitã perdiderunt, ait Augustinus. Et nota quòd ma
Aug. tract. li abeunt retrorsum: quidã amore terrenæ possessio-
27. in Ioã. nis et proprietatis. Cum Dominus dixisset: Vade et
post mediũ. vẽde omnia quæ habes, et da pauperibus. Et sequitur:
tom. 9. At ille abijt tristis, *et cet.* Item quidã abeunt voluptate
Ibid. paulo carnis: Quædam conuersæ sunt retro post satanam:
post. Reliquisti me et retrorsum abijsti. Item quidã abeunt
Mat. 19. c retrorsum voragine gulæ: Reuertamur in Ægyptum,
1. Tim. 5. c *et cet.* Et: Abierunt hi uoluptatibus suis. Et sequitur:
Hiere. 15. a Facti sunt retrorsum. Et omnes tales sunt indigni re-
Num. 14. a gno Dei. Vnde vxor Loth, aspiciẽs retro perijt. Et con
Hiere. 7. e traria de Paulo: Quæ retro sunt, obliuiscens, *et cet.* Et
Ibidem. sequitur inquisitio Saluatoris: *Dixit ergo Iesus ad duo-*
Gen. 17. *decim: Nunquid et vos vultis abire?* Sed quæritur,
Phil. 3. a qualiter ait: *Duodecim*, quia supra dictum est, quòd
multi discipulorum abierunt retro. Sed credendum

A est, quòd Iudas fuerit peior inter alios, et ita non vide
tur remansisse. Et ad hoc est respondendum, secun-
dũ Glossam, quòd Iudas corpore solum permansit. Et
non dixit: *Abite*, hoc esset expellentis, sed ait: *Num-*
quid vultis abire? scilicet interrogatiue. Neque enim
blanditus est eis, neque offendit expellẽdo, sed inter-
rogauit. Neque hoc erat verbũ contemnentis eos, ne-
que volentis vi et necessitate detineri eos. Sed quæri-
tur, ex quo remanserũt, et alij abierunt, quare non cõ
mendauit eos? Et ad hoc, respondet Chrysostomus, Chrys. hom.
quòd ideo nõ laudauit, ne essent passi quid humanũ, 46. in Ioan.
scilicet de vana gloria. Et sequitur responsio Petri: *Re-* post mediũ.
B *spondit ergo Simon Petrus*. Et respondet pro omni colle- tom. 3.
gio: vidẽs enim Petrus, quòd nõ erant verba Dei, quę
scandalizarent, sed fuit indeuotio eorũ, qui audierãt,
vt ait Chrysostomus. Ideo ait: *Ad quem ibimus? verba* Ibid. paulo
enim vitæ habes, scilicet de resurrectione a mortuis, et post.
de vita æterna, ait Chrysostomus, supra eodẽ: *Verba,* Ibidem.
quæ ego loquor, spiritus et vita sunt: *Et nos credimus*, scili-
cet assentiẽdo: *Et cognouimus*, intelligendo: *Quia tu es*
Christus filius Dei, non Ioseph, sicut alij dicebant. Sed
quęritur, qualiter ait: *Nos credimus*, et cet. Ex quo alij
abierũt, qualiter ait: *Credimus*. Itẽ ex quo Iudas remã
serat cũ eis, qualiter respõdit in plurali. Et ad istud re
C spõdet Chrysostomus, quòd respõdit pro bonis, quo- Ibidem.
rum erat futurũ caput. Sed quæritur, quare non fuit
Petrus laudatus de ista responsione, et promissio facta Mat. 16. c
ei, sicut dicitur: Et ad hoc respondet Chrysostomus, Chrys. ibid.
quòd ibi de discipulis nihil dixit Petrus, idest, nõ re-
spondit in persona discipulorũ, sed in singulari ait:
Tu es Christus. Hic autẽ ait: *Credimus*, pro collegio re Ibidem.
spõdet. Ideo nõ fuit laudatus taliter, vt esset promissio
ei facta. Et vbique patet veritas fidei beati Petri, et
stabilitas cõstãtiæ, et caritas amicitiæ, et virtus auda
ciæ. Vnde Chrysostomus: Vide amicitię seruatorẽ, fra Chrys. ibid.
trum amatorẽ, scilicet Petrum, qui pro omni collegio
D respõdet. Et sequitur Saluatoris respõsio, veritatis eru
ditio: *Respondit*, et cet. *Duodecim elegi*. Sed quæritur, Quare duodecim electi.
quare tot? Ad hoc respõdet Augustinus, quòd iste nu
merus sacratus est, et Iudæ perdito vnus subrogatus, Aug. tract.
scilicet Mathias. Per quattuor enim cardines mũdi fi- 27. in Ioã.
dem Trinitatis erãt annunciaturi: ideo ter quaterni. post mediũ.
Itẽ opponit Augustinus, qualiter ait: *Duodecim*, quia tom. 9.
secũdum hoc diabolus erat electus, quia vnus ex illis
factus diabolus. Itẽ hoc nomen electus in laude poni- Ibid. ante.
tur: ergo non potest extẽdi ad duodecim. Itẽ opponit
Chrysostomus, quòd ex hoc gentiles insipienter accu Chrys. hom.
sant Christũ, quòd elegit talem discipulũ. Itẽ electio 46. in Ioã.
E est commendabilior in qua eliguntur soli boni, quàm post mediũ.
in qua eliguntur mali, vel malus: Ergo vt prius. Item tom. 3.
quæritur, quare elegit talẽ discipulũ, qui erat futurus Cur Iudas electus malus.
malus? Et ad hoc respondet Augustinus, quòd sicut
iniqui vtuntur male bonis operibus Dei, sic ecõtrario Aug. tract.
Deus bene vtitur malis operibus iniquorũ. Vnde ma 27. in Ioã.
lo Iuda bene vsus est Dominus: tradidit enim se, per- post mediũ.
tulit, vt redimeret nos. Hæc ille. Et planius idẽ Augu tom. 9.
stinus: Elegit discipulos, habuit inter eos vnũ, quo ma Aug. de Ciuit. Dei. li.
lo bene vtens, et suæ passionis implet depositum, vt
Ecclesiæ suæ tolerandorũ malorũ præberet exẽplum. 18. cap. 49.
F Hæc ille. Ob ergo impletionem diuinæ dispositionis tom. 5.
de sua passione ob exẽpli patientiæ exhibitionem, et
ob aliorũ probationem. Vnde Glossa: Causa probãdi
eos, sic elegi. Et per hoc patet ad alia. Vnde Chrysosto Chrys. hom.
mus, quod non necessitate et vi Deus cõsueuit facere 46. in Ioan.
bonos, neque electio eius violẽta est: ideo fuit malus post mediũ.
inter eos. Et, vt ostenderet Deus, quòd in mẽte nostra tom. 3.
est et saluari et perire: Ideo ait: *Vnus diabolus est*, deor-
sum fluens et caduca sequens: ipse enim erat fur et lo
culos habens, infra: Et exponit euãgelista: *Dicebat au* Ioan. 12. a
tem de Iuda Simonis, scilicet filio Iscariotis, quod inter-
pretatur memoria sanguinis. Simon enim interpreta
tur obediens. Et ille fuit obediens non Deo, sed pe-
cunię. Iudas confitens non ex veritate: Peccaui tra- Mat. 27. a
dens sanguinem iustum: *Hic erat traditurus eum*

cum

Aug. tract. 27. in Ioã. post mediũ. tom. 9.

A *enim esset vnus ex duodecim*. Sed quæritur, quare hoc apponit scilicet: *Duodecim*, cum esset certum. Ad hoc respondendum, quòd ideo apposuit ad denotandum ingratitudinem suam. Vnde Augustinus. Quid Iuda peius? Inter omnes discipulos adhærentes magistro. Loculi illi commissi sunt, et dispensatio pauperum distributa. Ingratus tanto beneficio, honori tanto, accepit pecuniam, perdidit iustitiam, tradidit vitam mortuus. Hæc ille.

Mysterium numeri duodenarij.

Greg. Mor. li. 1. cap. 6. ante med.

Iob 1. a

Ibid. li. 35. cap. 7. circa med.

De mysterio vero numeri duodenarij et quare est numerus Apostolicus, Gregorius bene: exponens illud: Nati sunt ei septem filij et tres filiæ. Siue, inquit, quattuor per tria, siue econtrario septem in duodecim vertuntur, et ideo sancti

B Apostoli, quia Trinitatem in quattuor partibus mundi prædicare mittebantur, duodecim sunt electi. Hęc ille.

Aug. de Ciuit. Dei. lib. 20. c. 5. ante med. to. 5.

Idem: Et de hoc bene Augustinus. De mysterio vero istorum duodecim Apostolorum in scriptura legitur multis locis: fuerunt enim signati per duodecim fontes: et per duodecim viros electos: et per duodecim lapides: et per duodecim horas diei, infra: et per duodecim stellas in capite mulieris: et per duodecim fundamenta et duodecim portas: et per duodecim fructus ligni vitæ.

Duodecim Apostoli.

Exo. 15. g *Nu. 13. a. b* *Ios. 4. a* *Ioan. 11. b* *Apoc. 12. a* *Apoc. 21. d* *Apoc. 22. a*

C

CAPVT SEPTIMVM.

Continuatio.

POSTHÆC *ambulabat Iesus in Galilæam*, et cetera. Determinato transitu filij Dei trans mare Galilææ, et de miraculi operatione et doctrinæ veritate: in parte ista narratur de suo ascensu et de sua doctrina et opere miraculoso: Idq. primo. Secundo, determinatur de suo transitu trans Iordanem, ad declinandam malitiam consequentium, ibi: Et abijt trans Iordanem.

Diuisio.

Ioan. 10. d

D Prima pars in quattuor partes, secundum quattuor capitula. Primo, determinatur de suo ascensu in Hierusalem, et sua doctrina. Secundo, de ascensu in montem, et regressu, et confutatione malignantium, ibi: Iesus autem perrexit in mõtem.

Ioan. 8. a

Tertio, determinatur de suæ potentiæ miraculoso opere ad confirmationem doctrinæ, ibi: Et præteriẽs vidit.

Ioan. 9. a

Quarto, de exemplis vitæ suæ et doctrina et eruditione spiritualiter presidentium siue prælatorũ, ibi: Amen amen dico vobis.

Ioan. 10. a

Prima pars in duas partes. Primo, moræ ipsius in Galilæa, et causæ ipsius moræ præmissio. Secundo, sui ascensus et manifestationis subiunctio, ibi: *Vt autem ascenderunt*.

E In prima quattuor. Primo, vt dictum est, suæ moræ in Galilæa specificatio. Secundo, discipulorum persuasio, vt ad diem festum ascenderet, ibi: *Erat in proximo dies festus*. Tertio, Saluatoris responsio, ibi: *Dixit ergo eis Iesus*. Quarto, ascendendi ad diem festum dissimulatio, ibi: *Vos ascendite*. Ait ergo: *Posthac ambulabat*. Multis tamen interiectis miraculis, quæ hic tacentur, sicut patet a magistro in historijs. Vnde: *Posthac*, notat ordinem, non immediationem. Non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum interficere. Sed quæritur, qualiter hoc? quia videtur tunc mortem et homines timere.

F Item videtur non habere potestatem resistendi vel præcauendi mortem. Item cum posset exire de manibus eorum, sicut fecit infra, non oportuit, quin in Iudæam ambularet.

Ioan. 8. g

Aug. tract. 28. in Ioã. non longe a prin. to. 9.

Ad istud respondet Augustinus bene. Quando latuit, vt homo, non potentiam amisisse putandus est, sed exemplum infirmitati præbuisse.

Ibid. post pauca.

Et sequitur: Sępe signatum est in capite, quod futurum est in corpore. Ne ergo obijceretur, pro crimine, scilicet alicui fideli, si fugeret, latibulum præcessit in capite, et potentiam demonstrauit, quando voluit.

Ioan. 18. a

Infra: Quando scilicet ceciderunt, qui capere eum voluerunt.

Fugere quãdo liceat.

Ioan. 10. b

Sed tunc obijcitur, quòd licitũ est fidelibus fugere in persecutionibus. Cuius tamen contrarium patet, infra: Vbi culpatur mercenarius, quia fugit. Et ad istud respondendum secundũ Augustinum, quòd aliquando licet fugere, quando est persecutio personæ, et tunc licitum est fugere: aliquãdo est persecutio Ecclesię siue generalis, et tunc non licet pastori fugere, vt patebit infra:

Aug. epist. 180. ad Honoratũ per totum. to. 2.

Ioan. 10. b

Chrys. hom. 47. in Ioã. ante med. tom. 3.

Littera vero Chrysostomi est: *Non habebat potestatem*. Et super hoc opponit, cum omnia possit, qualiter ait: *Non habebat potestatẽ?* Et ad hoc respõdet, quòd loquitur de ipso, vt homine: fugiebat enim vt homo. Quando autem non detinebatur, virtutem diuinitatis ostendebat. Ens enim vterque, scilicet Deus et homo, vtraque de se voluit credi, ibi. Et sequitur secundum:

Scenophægia.

Erat autem in proximo dies festus Scenophegia. Erat autẽ festum Tabernaculorum, quia tabernacula faciebant ad similitudinem eorũ, qui in eremo habitauerunt, et celebrabatur septimo mense.

Leu. 23. d

Chrys. ibid. post aliqua.

Et ex hoc patet, vt dicit Chrysostomus, quòd non omnia studebat Euãgelista enũciare, sed illa, pro quibus fuit hic aut querela aut contradictio a Iudæis. Vnde in his quinque mẽsibus, qui erant inter festa, nisi miraculũ de panibus narrat, et concionem ad Iudęos. Vbi enim extraneum quid aduersus eum fiebat, hoc exarare studuit. Hæc ille.

Multa miracula omissa.

Et ex hoc patet, quòd multa miracula hic omisit euangelista. Et quia dixit, quòd erat festus dies, subditur: *Dixerunt ad eũ fratres: Vade in Iudæam*. Sed quæritur, quare ait: *Fratres*, cũ esset filius virginis?

Aug. tract. 28. in Ioã. ante med. tom. 9.

Et ad hoc respondet Augustinus, quòd consanguinei virginis secũdum consuetudinem scripturarũ dicebantur fratres: Sicut Abraam et Loth.

Gen. 18. c

Aug. ibid. paulo post.

Sicut enim ait Augustinus: In sepulchro, in quo iacuit corpus Domini, nec ante, nec post mortuus iacuit: sic vterus Mariæ nec ante nec post aliquid mortale cõceperat: *Dixerunt autem ad eum: Vade in Iudæam*.

Ibid. post pauca.

Vt enim ait Augustinus. Opera Domini discipulos non latebãt, sed istos latebant. Isti enim fratres, idest, consanguinei ipsa propinquitate credere in eũ fastidierunt: *Vt et discipuli tui videant opera tua*.

Chrys. hom. 47. in Ioan. ante med. tom. 3.

Vt enim ait Chrysostomus, hic vocat discipulos turbam sequentẽ non duodecim. Et superaddũt: *Nemo in occulto aliquid facit*.

Aug. tract. 28. in Ioã. ante med. tom. 9.

Vt enim ait Augustinus. Loquebatur caro carni, sed caro sine Deo carni cum Deo. Prudentia carnis verbo, quod caro factum est: *Si hæc facis*, idest, si vera sunt miracula, quę facis: *Manifesta te ipsum mũdo*, scilicet eundo in publicum, et faciendo miracula corã mundo.

Ioan. 1. b

Luc. 4. d

Quia propheta sine honore in patria sua, supra: *Neque enim fratres eius credebant in eum*, scilicet cõsanguinei, nimirum Iacobus primus Hierosolymorũ Episcopus: et Iudas, vt ait Chrysostomus.

Chrys. hom. 47. in Ioã. ante med. tom. 3.

Sed quærit Chrysostomus, qualiter ait: *Non credebant in eum*. ex quo rogauerunt Dominũ mirificare, idest, miracula facere: videtur, quòd in eũ credebant.

Ibid. paulo ante.

Et ad istud respondet, quòd verba erãt multę incredulitatis, et multæ amaritudinis, quia erant suspicantiũ non esse vera miracula, et incusantiũ eum de amore gloriæ.

Aug. tract. 28. in Ioã. ante med. tom. 9.

Vnde Augustinus, quia humanam gloriã requirebant: ideo in eum non credebant. Et patet ex dictis quę et qualia appetunt fratres, et cognati suis cognatis, qui sunt in dignitate: optant in eis excellentiam temporalẽ, secularem apparentiam et humanam gloriã, non propter verum amorem eorum, nec propter diuinum honorem, nec propter animarum salutem, licet hoc prętendant aliquando: sed propter propriam excellentiam et gloriam. Et ideo cauendum ab eis, nec assentiendum consilijs eorum in prædictis aquirendis: *Nolite credere amico*.

Mich. 7. b

Et sequitur: *Inimici hominis domestici eius*. Et de hoc bene Seneca: Surdum te amicis tuis præsta, bona animo malo tibi precantur: et si felix esse vis, deos ora, ne quid tibi ex his, quę optantur, eueniat: nõ sunt bona, quæ in te volunt congerere. Hæc ille:

Deut. 13. b

Si tibi voluerit persuadere frater tuus. Et sequitur: Dicens: Eamus et seruiamus dijs alienis.

Opera facere ob vanam gloriam.

Opera enim facere propter vanam gloriã, finaliter est seruire dijs alienis, quia qui quærunt gloriam, credere in Deũ non possunt, supra:

Ioan. 5. g

Deut. 33. b

Et in talibus affectibus sunt parentes et propinqui ignorandi: Qui dixerit patri suo et matri,

tri, *et cet.* Hi custodierunt eloquium tuum. Et simi- A
Luc. 13. c liter quoad tales affectus, sunt odiendi: Si quis venit ad me, et non odit patrem, non potest meus esse
Greg. in Euāg. ho. 37. ante med. discipulus. Ibi Gregorius de hoc bene: Vtrumque, inquit, per discretionem valemus, vt vnde proximos diligamus, et quos aduersarios in via Dei patimur, fugiendo odiamus. Et sequitur tertium, scilicet Saluatoris responsio: *Dixit ergo eis Iesus: Tempus meum*
Aug. tract. 28. in Ioā. ante mediū tom. 9. *nondum aduenit.* Et de hoc opponit Augustinus, ex quo ait Apostolus, quòd: Cum venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Videtur, quòd tempus suum venerat. Et de hoc respondet Augustinus,
Gal. 4. a quòd tempus gloriæ suæ nondum venit, et illi de gloria admonebant, sed ille noluit altitudinem præcedere, et ad ipsam per viam humilitatis ascendere: *Tempus vestrum semper est paratum*, idest, mundi gloria.
Aug. tract. 28. in Ioā. post mediū. tom. 9. Ait enim idem Augustinus, de hoc tempore sub nomine diei: Diem hominis non desideraui. Et: In die honoris tui ne extollaris. Et subdit causam dicti: *Non potest mundus odisse vos.* Amatores suos, falsos te-
Hiere. 17. b stes; quæ enim mala sunt, bona dicitis. Et contra-
Eccli. 11. a rio. Et: Omne enim animal diligit suum simile, sic
Eccli. 13. a et omnis homo suo simili sociabitur: *Me autem odit,*
Ioan. 15. c *quia ego testimonium perhibeo*, et cetera. Sed qualiter ait hoc, quia infra: Si mundus vos odit, *et cetera.* Et ad istud respondendum, quòd loquitur de discipulis pro statu, in quo tunc erant, et in quantum suadebāt et dabant consiliū de gloria ostendenda terreno affe-
Chrys. ibid. ctu. Vnde Chrysostomus: Qualiter eos odirent, scilicet mundus et mundani, qui eadem volunt, et pro iisdem currunt, sicut et mundus. Ibi autem loquitur de discipulis pro statu perfectionis eorum, et maxime pro statu post acceptionem sancti Spiritus in plenitudine. Et patet ex dictis ordo et modus perueniendi ad tempus gloriæ, siue ad gloriam per humilitatē
Aug. tract. 28. in Ioā. ante med. tom. 9. et passionum tolerantiam. Vnde Augustinus: Dominus, vt veniant ad patriam, prouocauit ad viam, excelsa est patria, humilis via. Patria est vita Christi, via est mors Christi. Patria est mansio Christi, via est passio Christi: qui recusat viam, quid quærit patriam? Hæc ille, et ibi bene de hoc. Respondit Chri-
Mat. 20. c stus matri petenti gloriam filiorum: Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Vt enim ait Gre-
Greg. in Euāg. ho. 27. ante med. gorius: Ordo est tribulationis et consequentis gloriç. Et post: Per calicem peruenitur ad maiestatem: Per multas tribulationes oportet peruenire ad regnum
Act. 14. d Dei. Item patent hic mundi error et fatuitas: odit enim arguentem ipsum in veritate, sicut Iesum Christum hic: *Non enim amat*, pestilens eum, qui se corri-
Prou. 15. b pit. Supra: Qui male agit, odit lucem, scilicet arguen
Ioan. 3. c tem, vt habitum est ibi. Veritas enim parit odium,
Terent. in Andr. act. 1. sce. 1. obsequium amicos, ait Terentius. Et recitat Augustinus. Item mundus diligit suos falsos testes, qui ipsum non arguunt, sed cum eo currunt, et eadem cum
Aug. Confess. lib. 10. c. 23. to. 1. ipso volunt: Cum tamen meliora sint vulnera diligentis, quàm fraudulēta odientis oscula. Et tales sunt similes asino stolido, qui fugit a fonte, in quo appa-
Prou. 27. a ret imago eius, et currit ad leonem ipsum admirans, a quo interficitur, ait Isaac. Et quarta sequitur particula, in qua dissimulatio Saluatoris de ascendendo Hierosolymam, ibi: *Vos ascendite ad diem festum hunc.*
Aug. tract. 28. in Ioā. post mediū. tom. 9. Vnde quærit Augustinus, quid est dictum: *Diem festum hunc, vel istum?* Et respondet, quòd ideo ait: *Ascendite ad diem festum hunc*, vbi humanam gloriam quæritis, vbi vultis ostendere carnalia gaudia, non æterna cogitare. Sed quæritur, qualiter ait imperati-
Chrys. hom. 47. in Ioan. post mediū. tom. 3. ue: *Vos ascendite.* Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd hoc ait, ostendens, quoniam hoc dixit non indigens, nec volens blandiri, nec concedens eos Iudaica facere. Concessiue ergo ait hoc non imperatiue. *Ego non ascendam ad diem festum istum, quia nondum venit tempus meum.* Sed qualiter hoc ait, quia postea ascendit ad diem festum? Et ad hoc respondendum secundum Glossam, quòd non ascendit ad diem pri-

mum vel secundum. Vel aliter secundum Chrysostomum, quòd non ait simpliciter, scilicet quòd non ascenderet, sed ait: *Non ascendam nunc*, idest, vobiscū: Ibidem.
Quia tempus meum nondum venit. Eo quòd in futuro Paschate oportebat eum crucifigi, ait Chrysostomus. Ibidem.
Et per hoc patet responsio ad obiectionem hæreticorum obijcientium, quòd erat subiectus fato. Et patet ex dictis responsio. Item obijcitur, quòd ex hoc videtur, quòd opera Christi dependebant a tempore, quod videtur inconueniens cum esset omnipotēs. Et ad istud respondendum, quòd opera sua non dependebant a tempore ex indigentia, fiebant tamen in
B tempore debito ex cōgruentia: *Hæc cum dixisset: mansit in Galilæa.* Et patet, quod ex Saluatoris exemplo est tempus docendi et annunciandi veritatem, et est tempus quiescendi et orandi: Siue mente excedimus 2. Cor. 5. c
Deo, siue sobrij sumus nobis. Quod vero ait: *Mansit in Galilæa.* Mysterium est, quòd Christus manet in anima transmigrante a tumultu, et a turbatione mundi ad quietem orationis et contemplationis: *Factus est enim in pace locus eius.* Galilæa enim transmigratio interpretatur. Et sequitur illa pars, in qua de ascensu illius ad diem festum, ibi: *Vt autem ascenderunt.* Et illa in tres. Primo, narratur de sua ascensione. Secun Diuisio partium.
C do, de Iudæorum inquisitione, et horum murmuratione, ibi: *Iudæi ergo.* Tertio, de sua manifestatione et doctrinatione, ibi: *Iam autem die festo.* Ait ergo: *Vt ascenderunt fratres, ipse ascendit.* Sed opponit Chrysostomus: Ex quo prius ait, quòd non ascenderat: eo quòd tempus non aduenerat, qualiter ait nūc, Chrys. ibid.
quòd ascendit? Et ad hoc respondet, quòd non ascendit, vt pateretur nunc, sed vt eos erudiret. Ascendit, inquam: *Non manifeste, sed quasi in occulto.* Sed quæritur, quare non manifeste? Videtur enim timuisse. Et ad hoc respondet Augustinus, quòd ideo in occul- Aug. tract.
D to ascendit, quia non gloriari temporaliter, sed docere salubriter voluit et admonere de die festo æterno, 28. in Ioā. post mediū.
amorem ab hoc sæculo auertere, et in Deum conuer tom. 9.
tere cupiebat. Aliter respondet Chrysostomus, quòd Chrys. hom.
si ascendisset manifeste signa diuinitatis ostendisset: 47. in Ioan.
voluit autem ostendere scilicet suæ humanitatis veri- post mediū.
tatem. Et ideo in occulto ascendit. Et sequitur secun- tom. 3.
da particula, scilicet Iudæorum inquisitio et murmuratio: *Iudæi ergo quærebant in die festo*, quia in talibus consueuerat miracula facere, supra. Et in hoc patet Ioan. 5. a
eorum malignitas. Vt enim ait Chrysostomus: In Chrys. hom.
his scilicet festiuitatibus piscari eum, idest, capere, 48. in Ioan.
et loquendo ironice ait, quod bene erant Iudæorum ante med.
E directiones, idest, festiuitates, in occisionem impe- tom. 3.
tum faciebant et dicebant. *Vbi est ille?* Sed quæritur, quare non nominabant? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd a magno odio et inimicitia, nec no- Ibidem.
minatim eum vocari volebant: *Et murmur multum*, non solum pro præterito miraculo, scilicet panum, sed rursus timentes, ne simile quid faceret, ait Chrysostomus: *Quidam enim dicebant, quia bonus est*, secun- Ibidem.
dum opinionem vulgi: *Quidam: Quoniam seducit turbas*, ait Chrysostomus. Hi enim erant increduli, in- Ibidem.
fra: *Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum?* Seducere enim, vt ait Augustinus, est decipere, vel aliū- Aug. tract.
F de aliquem ad aliud persuadendo ducere. Si a malo 29. in Ioā.
ad bonum ducit, bonus seductor est, si e contrario non longe a
malus. Et hoc est ad solatium, quæ postea prædican- princ. to. 9.
tes verbi Dei futuri erant reputati vt seductores, et 2. Cor. 6. b
tamen veraces: *Nemo tamen palam loquebatur*, scilicet eorum, qui dicebant: *Quoniam bonus est: Propter metum Iudæorum*, infra: Conspirauerunt Iudæi, vt si Ioan. 9. e
quis Christum confiteretur, extra Synagogam fieret. Et sequitur pars, in qua de ipsius manifestatione et doctrinæ dispensatione, ibi: *Iam autem die festo*, et cetera. Et illa in duas. Primo, de sua doctrina in prima Diuisio par
die, et calumniantium confutatione. Secundo, de sua tis.
doctrina vltima die festiuitatis, et obloquentium confutatione, ibi: *In nouissimo die.* Prima adhuc in duas.

Primo

A Primo de doctrina sua et confutatione calumniantiũ generaliter. Secundo, de confutatione quorundam ex Hierosolymis specialiter, ibi: *Dicebant ergo quidam.* In prima quattuor. Primo, ascensus filij Dei in templum et admirationis Iudęorum de doctrina sua pręmissio. Secundo, veritatis eruditio, et Iudæorum increpatio, ibi: *Respondit Iesus.* Tertio, eorum blasphematio, ibi: *Respondit turba.* Quarto, Saluatoris responsio, et illorum confutatio, ibi: *Respondit Iesus.* Ait ergo: *Iam die festo mediante,* idest, die media, septem dierum festiuitatis, et erat quarta, ait Glossa: *Ascendit in templum,* non in palatium vel in forum: *Et docebat,* non silebat veritatem, infra: Ego semper

B docui in Synagoga et in templo. Qui enim latebat, palam loquebatur, ait Augustinus: *Et mirabantur Iudæi,* ob doctrinæ claritatem, veritatem, ac virtutem. Vnde Chrysostomus. Tanta erat virtus eorum, quæ dicebantur, quòd qui dicebant prius, quoniam seducit turbas, transmutati admirabantur: Mirabantur super prudentia et responsis eius: *Quomodo hic litteras scit,* et cetera. Vt ait Chrysostomus, doctrinam admirabantur, et tunc deberent cogitare, quoniam nihil humanum in eo erat: Sapientiam non didici, scilicet ab homine, et noui scientiam sanctorum.

C Quærit Chrysostomus, quare in prima die non ascenderit ad festum. Et videtur, quòd debuisset ascendere: ait enim Apostolus: Insta opportune, importune. Ad istud respondet, quòd tardatione sua attentiores eos fecit: qui enim primis diebus eum quæsiuerunt, repente præsentem debebant iniacere dicenti, idest, ingerere se ad audiendum. Et patet hic exemplum prælatis et doctoribus ascẽdendi ad templum, et docendi ibidem, exemplo beati Ambrosij, qui omni die dominico in publico Dei verbum tractabat, ait Augustinus: Clama ne cesses, *et cetera.* Et de hoc in collatione prædicabili, infra. Et sequitur pars secunda: *Respondit Iesus.* Et ibi duo. Primo, veritatis eruditio. Secundo, aduersantium arguitio, ibi: *Nonne Moyses.* Ait ergo: *Mea doctrina non est mea.* Et de

D hoc opponit Augustinus, prolixe, scilicet: Non tua, quomodo tua? Et e contrario. Videtur implicare contradictionem. Et de hoc soluit in Summa, quòd doctrina patris, quid est nisi verbum patris? Et quia verbum est alicuius, doctrina eius, idest, ipsum verbum non est doctrina eius, sed illius a quo est: quia verbum non est a se. Est enim Christus lumen de lumine. Quasi eodem modo opponit Chrysostomus, et soluit scilicet, qualiter est doctrina eius, et nõ eius. Et respondet, quòd eius est doctrina, quia non edoctus ab aliquo dicebat: Non eius erat, quia patris

E erat doctrina. Et quoniam profundum verbum proposuit, vt ait Augustinus, nec omnes intellexerunt, dedit consilium vt crederent. Ideo subdit: *Si quis voluerit voluntatem eius facere,* idest, patris, credendo in eum: *Cognoscet de doctrina,* idest, intelliget. Vt enim ait Augustinus: Intellectus est merces fidei: Nisi credideritis, non intelligetis. Noli ergo quærere intelligere vt credas, sed e contrario. Et talis sciet, quoniam ex eo Deo loquor, nec mirum, quia verbũ patris manifestans gloriam patris, infra: *Qui autem a semet ipso loquitur,* scilicet antichristus: *Quærit gloriam*

F *propriam.* Supra: Alius veniet in nomine suo, *et cetera:* Ipse enim extollet se supra omne, quod dicitur, Deus aut colitur: *Qui autem quærit gloriam eius, qui misit illum, hic verax est.* Qualis scilicet ego sum, qui patri æqualis formam serui accipiens, gloriam ipsius quæro, ait Augustinus. Patet hic exemplum a filio Dei hominibus non quærendi propriam gloriam, sed Dei. Ex quo enim ipse filius, cui debebatur omnis gloria semper profitetur se quærere gloriam patris, multo magis quilibet fidelis, qui est membrum eius, debet quærere gloriam Dei non suam, et doctrinam attribuere non sibi. Quia, vt ait hic: *Qui a semetipso loquitur,* gloriam propriam quærit, et talis

Ioan. 18. d | Aug. tract. 29. in Ioã. paulo post prin. tom. 9. | Chrys. hom. 48. in Ioan. ante med. tom. 3. | Luc. 2. g | Chrys. ibid. | Prou. 30. a | Tit. 4. a | Chrys. ibid. paulo ante. | Exemplum prælatis, et doctoribus. | Aug. Confess. lib. 6. c. 3. tom. 1. | Isai. 58. a | Aug. tract. 29. in Ioã. ante med. tom. 9. | Chrys. hom. 48. in Ioan. ante med. tom. 3. | Aug. tract. 28. in Ioã. post mediũ. tom. 9. | Aug. ibid. paulo post. | Isa. 7. b | Ioan. 17. b | Ioan. 5. g | 2. Thes. 2. b | Aug. ibid. vers. fin. | Exemplum quærẽdi gloriam Dei.

est mendax. Infra: Qui de suo loquitur, mendax est. Gloria enim est frequens fama cum laude: Augustinus. Vana enim gloria est amor laudis, ait Hugo: Vel desiderium inordinatum excellendi, ait idem. Et hæc non est quærenda ab homine: Quid habes, quod non accepisti? quòd si accepisti: quid gloriaris? Benedixerint Deo in cordibus suis. Ibi Gregorius: Deo maledicere, est de eius munere sibi gloriã præbere. Et de hoc Chrysostomus bene: Vana gloria, tyrannica passio est, quæ est causa omnium malorum, eo quòd faciat excidere a vera gloria. Et ibi multum de hoc. Et Bernardus: Eo quippe est quisque pessimus, quo est optimus, dum scilicet quærat propriam gloriam. Ideo Hieremias: Non glorietur sapiens in sapientia sua. Sed qui vult gloriari in Domino glorietur. Sua enim gloria est quærenda vitæ veritate et repræsentatione vitæ diuinæ in homine: Glorificate Deum in corpore vestro. Item est quærenda bonorum operum exercitatione: Videant vestra bona opera, et glorificent Deum. Item est quærenda gloria Dei, magnalium suorum et beneficiorũ sedula prædicatione: Date gloriam Deo, Dei perfecta sunt opera. Item est quærenda beneficiorum Dei recognitione et gratiarum actione, ac ordinata intentione omnia bona agendo ad gloriam suam: Non est qui rediret, et daret gloriam Deo, nisi hic alienigena: Omnia in gloriam Dei facite. Qui ergo volunt dicere, quæ sua sunt, et dedignantur docere doctrinã Dei, vel eorum, qui docent secundum Deum, non imitantur filium Dei in prædictis. Et sequitur arguitio Iudæorum calumniantium, ibi: *Nonne Moyses dedit vobis legem?* Et sunt ista verba referenda ad illud, quod supra dictum est: *Vbi est ille?* quod dicebant, quærendo eum vt occiderent. Ideo ait: *Nonne Moyses dedit vobis legem?* scilicet vt non occidatis: *Et nemo ex vobis facit legem.* Quia, vt ait Augustinus: Si legem faceretis Christum in eius litteris agnosceretis, et præsentem non occideretis. Ideo sequitur: *Quid me quæritis interficere?* Sed quæritur, qualiter ait: *Nemo ex vobis,* quia supra eodem dictum est, quod quidam dicebant: *Quoniam bonus est.* Item discipuli multi erant præsentes, qui implebant legem. Et ad hoc respondet Augustinus, quòd Dominum loquentem audiebant omnes, discipuli et Iudæi, mendaces et veraces, boni et mali. Sed ille discernebat, et quibus sermo prodesset, præuidebat, et in nobis, et in illis. Hæc ille. Loquitur ergo ad illos, qui erant mali, et mendaces: et, vt ait, redarguit de duobus, scilicet de audacia, qua audebant redarguere eum, scilicet de trãsgressione legis, quia ipse curauit in sabbato, et de meditatione occisionis: ideo non erant digni iudicare alium. Et sequitur responsio illorum, ibi: *Respondit turba,* et cetera. Et vere turba. Vnde Augustinus. Turba turbata est a veritate: turbam lippitudinis turbauit claritas solis. Et respondit quasi turba non pertinentia ad ordinem, sed ad perturbationem: *Dæmonium habes.* Hæc Augustinus: quasi dicerent: Tu habes dæmonium, hæc nobis imponendo, ideo dicunt: *Quis quærit te interficere?* vt ait Chrysostomus: Verbum erat furoris et animæ inuerecundantis. Et ponit exemplum. Sicut latrones cantant in insidijs, quasi non essent latrones, et inijciunt manus: sic fuit de istis. Sed quæritur, quare non redarguit eos, et quare tam humilia locutus est coram eis? Et ad primum respondet Chrysostomus, quòd ideo non redarguit, vt non faceret eos inuerecundiores. Ad aliud vero respondet, quòd humilia loquendo de se, multæ fuerunt causæ, scilicet non ingenitum existimari, non Deo contrarium, carne indutum esse, imbecillitas audientium, docere homines moderata sapere. Alia vero loquendi de se fuit causa, veræ scilicet diuinitatis magnitudo. Hæc ille, quasi diceret: Vt non existimarent eum ingenitum esse vel Deo contrarium. Et sic de alijs: ideo humilia de se locutus est. Et patet hic

Ioan. 8. f | Aug. tract. 100. in Io. ant. med. et ibid. tract. 105. ante med. to. 9. | Hugo de sacram. fid. li. 2. p. 7. c. 6. | 2. Cor. 4. b | Iob 1. b | Greg. Mor. lib. 1. c. 9. | Chrys. hom. 27. in Ioã. post mediũ. tom. 3. | Bernar. in Cant. ser. 84. ante medium. | Hiere. 9. g | 1. Cor. 2. d | Propria gloria quo modo quęrenda. | 1. Cor. 6. d | Mat. 5. b | Deut. 32. c | Luc. 17. d | 1. Cor. 10. d | Exod. 20. c | Aug. tract. 30. in Ioã. non longe a prin. to. 9. | Aug. tract. 30. in Ioã. fer. in prin. tom. 9. | Ibid. post aliqua. | Chrys. hom. 48. in Ioan. post mediũ. tom. 3. | Exemplum latronum. | Ibid. paulo ante.

Exemplum non respondendi aspere. hic exemplum non respondendi aspere contumacibus. Vnde Augustinus: Dominus non turbatus, sed in sua potestate tranquillus non reddit malum pro malo, *et cetera*. Quibus si diceret, Vos dæmonium habetis, verum diceret. Hæc ille. Et sequitur quartū, scilicet responsio Saluatoris, ibi: *Et dixit eis*, vt ait Chrysostomus: dixit eis, inquam, a lege syllogizans. Et est summa rationis: Moyses ante legem dedit circumcisionem, et vos eam in sabbato facitis sine legis transgressione. Iniuste ergo me arguitis, quòd hominem sanum feci in sabbato. In ista ratione sic procedit. Primo, ponit quasi maiorem. Secundo, minorem. Tertio, quasi conclusionem. Quarto, subdit admonitionem. Ait ergo: *Vnum opus feci*, scilicet curare paralyticum, supra: *Et omnes miramini*, scilicet de hoc opere. Quid ergo si omnia videritis, ait Augustinus. Et hoc est nobilius opus quàm circumcidere. Et tamen in sabbato circumciditis. Ideo sequitur: *Praeterea Moyses dedit vobis circumcisionem*, idest præcepit: *Non quia ex Moyse est*, idest, præceptum Moysis: *Sed ex patribus*, quibus fuit primo præcepta. Et est in Glossa bene, propter quas causas fuit circumcisio in præcepto. Et subdit quasi minorem: *In sabbato circumciditis hominem*, secundum legem, quæ ait, quòd in die octaua circumcidatur infantulus, quæ dies potuit contingere in sabbato. Deinde subdit, quasi cōclusionem: *Si circumcisionem accipit homo*, et cetera: quando scilicet die octaua in sabbato: *Vt non soluatur lex Moysi*, quæ prohibebat opera seruilia, non opus salutis: *Mihi indignamini*, idest, cur indignamini, ait Glossa: *Quia totum hominem sanum feci?* Curatus enim fuit, vt sanatus esset in corpore: et credidit vt sanus esset in anima: Augustinus. Et ideo illis poterat dicere illud Apostoli: Æmulationem quidem Dei habēt, sed non secundum scientiam. Et ideo subditur admonitio: *Nolite iudicare secundum faciem*, idest, personarū acceptionem: *Sed iustum iudicium iudicate*, scilicet secundum rei veritatem. Vt enim ait Augustinus: In sabbato circumcidebant, et tamen Moysi non indignabantur. Ipse vero totum hominem saluum fecerat, et tamen ei indignabantur. Et ideo ait: *Nolite iudicare secundum faciem*: Quod iustum est, iuste iudicate. Sed quæritur de ratione, quam facit Dominus. Videtur enim quòd non sequatur: minus enim est sanare in anima, quàm in anima et corpore. Sed non sequitur, si licet minus facere in sabbato, ergo et maius. Sicut non sequitur, si licet lauare faciem, indumenta, ergo et totum corpus. Item videtur, quòd sophistice arguit contra eos: quia ipsi arguebant eū, non quia sanauit hominem in sabbato, sed quia dixerat ei: Tolle grabatum tuum, quod erat opus corporale, et ita videtur, quòd eis non respondet. Et ad primum respondendum est, quòd recte arguit cōtra eos. Sanatio enim hominis in anima et corpore est magis bonum, quàm sanatio in anima tantum. Si ergo circumcidere ad sanationem animæ licebat in sabbato, multo magis licebat et totum hominem sanare. Ad aliud respondendum, quòd ipse respondet impiæ et prauæ eorum affectioni, qua ipsi inuidebant operationi miraculi. Et contra eorum malitiam et inuidiam procedit hic arguendo, præcepit portare grabatum ab homine sanato, quia non fuit ita opus seruile, quod esset prohibitū in sabbato, in quo licebat facere opera necessitatis, quæ ad salutem pertinent, sicut manducare et bibere, ait Augustinus. Item licebat facere opera pietatis, sicut eleemosynam dare, bouem et asinum adaquare. Sic et licebat paralytico curato grabatum vel lectum tollere in testimonium suæ curationis: maxime tamen præcipiente Saluatore, qui venerat soluere cærimonias legis, vt habitum est supra: De circumcisione vero et de quæstionibus circa illam: quarto sentent. Et Hugo. Sed quæritur, quare fuit circumcisio data ante legem patribus. Et ad istud respondendum secundum Glossam, quia circumcisio fuit data in signum magnæ fidei Abraæ, vt esset distinctio populi, de quo Christus erat nasciturus, ab alijs populis. Et quia repromissio fuit facta Abraæ, ideo et ei data fuit lex de circumcisione. Vnde versus:

Est signum meritum distinguit sive medetur,
Circumcisa caro, signat docet.

Signum fidei Abraæ: meritum, scilicet obedientiæ: distinguit, scilicet populum: medetur, contra originale: et signat, octauam resurrectionis: docet, scilicet castitatem. De ipsa vero circumcisione spiritualiter, et de sabbato in collatione prædicabili. Quod vero sequitur: *Nolite iudicare secundum faciem*, euadere in hoc sæculo magni laboris est. Et in hoc illos conuicit, nos instruxit: ait Augustinus. Et ideo non personaliter iudicemus, sed rectum iudicium teneamus. Quis autem est, qui non iudicat personaliter? qui æqualiter diligit. Dilectio æqualis facit non acceptari personas. Hæc ille. Et ponit exemplum de filio et patre. Si filius conquestus de patre habet bonam causam, illum æquemus patri in veritate. Et ibi bene de hoc. Vnde nota, quod iudicium secundum faciem siue superficiale, est ex personarū acceptione, vt ait Augustinus hic. Item est ex causæ indiscussione, vel ex sententiæ præcipitatione: Causam quam nesciebam diligentissime inuestigabam. Et Gregorius: Ne ad proferendam sententiam iniquam præcipites esse debeamus, nec temere indiscussa iudicemus, ne quælibet mala audita nos moueant, ne passim dicta sine probatione credamus. Et ibi bene de hoc. Item fit iudicium secundum faciem ex peruersa affectione. Iudicium enim peruertitur quattuor modis: scilicet timore, odio, amore, cupiditate, vt dicitur. Vnde versus de his.

Quattuor ista, timor, odium, dilectio, census,
Sæpe solent hominum rectos peruertere sensus.

Nec in iudicio plurimorum acquiescas sententiæ, vt a vero deuies. At illi: Ergo iudicio cauendum est: Audite illos, et quod rectum est iudicate. Et sequitur: Dei iudicium est. Et: Non enim hominis exercetis iudicium, sed Dei, *et cetera*. Et sequitur: Cum diligentia cuncta facite. In Psalmo: Recte iudicate filij hominum. Et sequitur illa pars, in qua confutatio specialiter quorundam ex Hierosolymis calumniātium; ibi: *Dicebant ergo quidam*. Et illa pars in quattuor. Primo, calumniantium obloquutio. Secundo, eorum confutatio siue conuictio, ibi: *Clamabat*. Tertio, ipsorum diuisio: eo quòd quidam volebant eum apprehendere, quidam credebāt, ibi: *Credebant ergo*. Quarto, malignitatis eorum siue machinationis a Christo propalatio, et illorum de hoc inter se mutua inquisitio: *Dixit ergo eis Iesus*. Ait ergo: *Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis*. Et in hoc patet eorum obstinatio: quoniam qui maxime potiti sunt signis, hi omnibus erant miserabiliores, scilicet, qui ex Hierosolymis, ait Chrysostomus: *Nonne hic est, quem quaerunt Iudaei interficere?* Et ecce palam loquitur, *et cetera*, vt ait Augustinus: Qui nouerant, qua sæuitia quærebatur, mirabantur, qua potentia non tenebatur. Ignorabant enim, quod ait Saluator, infra: Nemo tollit eam a me, idest, animam, licet ego ponam eam a me: *Nunquid vere cognouerunt principes*, et cetera: Putauerunt enim, quòd principes cognouerant ipsum esse Christum: et ideo ei pepercerunt, ait Augustinus. Et si ita fuit de ipsis: *Nos scimus, vnde sit*, quoniam a Nazareth. Supra: Inuenimus ipsum a Nazareth: *Christus autem cum venerit, nemo scit, vnde sit*. Quærit Augustinus: Vnde fuit nata hæc opinio apud Iudæos, quòd nemo scit, vnde Christus sit? Et ad hoc respondet, quòd non inaniter nata est: quoniam in scriptura dicitur: Quoniam Nazaræus vocabitur: Secundum aliam litteram, ibi: Et flos de radice eius ascendet. Prout exponit Hieronymus. Alia vero scriptura, quoniam in Bethleem. Et hoc ideo, quia in Bethleem natus,

Marginalia (left column): Aug. tract. 30. in Ioā. ante mediū tom. 9. — Chrys. hom. 48. in Ioā. post mediū tom. 3. — Ioan. 5. b — Aug. tract. 30. in Ioā. ante med. tom. 9. — Leu. 12. a — Gen. 17. a — Leu. 12. a — Aug. tract. 30. in Ioan. post mediū. tom. 9. — Rom. 10. a — Aug. ibid. — Deut. 16. d — Aug. ibid. post pauca. — Luc. 14. a — Ioan. 5. b — 4. Sent. dist. 1. c. fuit vsque in fi. — Hugo de sacram. fid. li. 1. p. 12. c. 2.

Marginalia (right column): Gen. 17. b — Aug. tract. 30. in Ioā. prope finem tom. 9. — Iob 29. c — Greg. Mor. li. 19. c. 14. post mediū — Iudiciū peruertit quattuor modis. — Exo. 23. a — Deut. 1. c — 2. Par. 19. b — Ibidem. — Psal. 57. a — Diuisio partis. — Chrys. hom. 49. in Ioan. non longe a prin. to. 3. — Aug. tract. 31. in Ioā. non mult. a prin. to. 9. — Ioan. 10. b — Aug. ibid. — Ioan. 1. g — Aug. ibid. paulo post. — Mat. 2. a — Isa. 11. a — Hieron. cōmēt. in Mat. lib. 1. c. 2. in fin. tom. 6.

Mich. 5. a natus, quia in Nazareth educatus. Ideo secundum A
Aug. tract. 31. in Ioã. ante mediũ tom. 9. hominem scripturæ prædixerunt vnde esset, secundũ Deum vero latebat impios, et quærebat pios: Generationem eius, quis enarrabit? Hæc Augustinus: Et quasi idem Chrysostomus. Sequitur secunda particu
Isai. 53. c la, scilicet eorum confutatio, siue cõuictio, ibi: *Clama*
Isai. 41. a *bat ergo Iesus.* Sed qualiter hoc, quia dicitur: Non clamabit, neque audietur foris vox eius. Et ad istud respondendum, quòd ibi loquitur de clamore contentionis. Vnde Glossa ibi: Non clamabit mitis et mansuetus: hic vero loquitur de clamore prædicationis
Prou. 1. c et doctrinæ: Sapientia foris clamitat. Et patet ipsius ad prædicandum affectuositas, quia clamabat: et eruditionis veritas, quia erat docens. Et patet loci doctrinæ ordinabilitas, quia in templo: *Et me scitis,* scilicet secundum carnem et effigiem hominis, quam gerebat: *Et vnde sim, scitis,* scilicet quantum ad educationem, quia a Nazareth. Sed qualiter ait: Ipse enim erat filius Virginis, quod ipsi ignorabant. Et ad istud
Aug. tract. 31. in Ioã. ante med. tom. 9. respondendum secundum Augustinum, quòd solus partus Virginis latebat, et illo excepto totum nouerant, scilicet locum educationis, et effigiem faciei exterioris. Secundum tamen diuinitatem nesciebant. Ideo ait: *Et a me ipso non veni,* scilicet secundum diuinitatem: *Sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis,*
Ioan. 1. b excæcati scilicet infidelitate: Mundus enim eum non cognouit, supra. Et alibi: Neque patrem quis nouit:
Mat. 11. d nisi filius, et cui voluerit filius reuelare. Et in hoc con
Chrys. hom. 49. in Ioan. ante med. tom. 3. uincit eos, vt ait Chrysostomus. Dixerat enim prius, quòd sciebant, vnde ipse erat: modo ait se esse Christum, et tamen ignorabant, vnde erat. Et quia desiderabat salutem omnium, subiecit, vnde poterant scire,
Aug. tract. 31. in Ioã. ante mediũ tom. 9. quod nesciebant, sicut continuat Augustinus: *Ego scio eum.* Et sic quærite a me, vt sciatis eum, et ideo scio eum: *Quia a me ipso non sum.* Supra: Deum nemo vidit vmquam, nisi vnigenitus qui est in sinu patris,
Ioan. 1. b ipse enarrauit: *Et si dixero, quia nescio eum,* quòd est impossibile, ait Glossa: *Ero similis vobis mendax.* Quæritur, qualiter ait Glossa, quod impossibile est, quòd diceret filius: *Ego nescio eum.* Videtur enim quòd posset pronunciare has dictiones: *Nescio eum.* Et ad istud respondendum est, quòd est loqui pronunciando prædictis vocabulis cum assertiua affirmatione. Et sic non poterat dicere: *Nescio eum,* quia non poterat mentiri, cum hoc non sit posse. Vel est loqui de formatione vocabulorum tantum circumscripto sensu interiori: et sic poterat proferre illa verba. Quæritur, qualiter ait: *Et me scitis.* Et post: *Nescitis illum,*
Ioan. 8. c *qui me misit.* Cum dicatur, infra: Si sciretis me, et
Cognitio Christi duplex. patrem meum sciretis. Et ad istud respondendum, quòd erat cognitio Christi duplex: vna secundum humanitatem, scilicet quantum ad suam educationem et faciei effigiem: illa cognoscebant, ignorantes tamen patrem. Et erat alia cognitio secundum interiorem reuelationem. Et si illa cognoscerent, filium
Ioan. 8. d et patrem, prout ait infra: Quando vero ait hic: *Qui*
Aug. tract. 31. in Ioã. ante med. tom. 9. *me misit,* vt ait Augustinus, vbi hoc audis, noli intelligere naturæ dissimilitudinẽ, sed generantis auctoritatem: quidquid enim est filius de illo est, cuius est filius: est enim lumen de lumine. Et sequitur tertia particula, in qua narratur eorum obstinatio et diuisio: *Quærebant eum apprehendere,* scilicet ad capiendum: *Sed nemo misit manus in illum, quia nondum vene*
Hæretici cõfutati. *rat hora eius.* Et ex hoc obijciunt hæretici, quòd erat subiectus fato et tempori. Et ad hoc respondet Augu
Aug. ibid. post pauca. stinus, quòd sua hora fuit sua voluntas, tempus expectauit quo nasceretur: Cum venit plenitudo tempo
Gal. 4. a ris: diu venerat prædicandus: sed nondum venerat hora passionis, vt noueris non necessitatem, sed pote
Ioan. 2. a statem morientis. Supra simile: Nondum venit hora mea. Et licet illi sic quærerent, tamen: *De turba*
Aug. ibid. circa med. *multi crediderunt in eum.* Vt ait Augustinus: *De turba,* scilicet humiles et pauperes saluos faciebat Dominus: Principes vero insaniebant, et medicum occidere cupiebant. Erat autem turba quædam, quæ ægritudinem suam vidit et medicinam cognouit. Et turba commota miraculis ait: *Nunquid cum venerit Christus, plura signa faciet?* Sed quæritur, sicut opponit
Chrysostomus, ex quo non sunt enumerata miracu *Ioan. 2. b*
la, nisi quattuor, scilicet de conuersione aquę in vinũ, *Ioan. 4. g*
supra: Et de curatione filij Reguli, supra: Et de cura *Ioan. 5. b*
tione paralytici, supra: Et de multiplicatione panum, *Ioan. 6. b*
supra. Qualiter ait: *Numquid plura signa faciet?* Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd multa scilicet signa transcurrit S. Euangelista. Et de his loquitur, de quibus principes malignabantur. Nec adhuc erat sana fides istorum, sed vt multitudinis erat et vulgaris. *Multa signa prætereuntur.*
B Et licet ita esset de turba: *Audierunt Pharisæi turbam murmurantem,* non contra Christum, sed de murmure quo Christus glorificabatur, ait Augustinus: Grossiores enim non a doctrina neque a concione, sed signis inducuntur, ait Chrysostomus: *Miserunt Principes et Pharisæi ministros vt apprehenderent Iesum.* Vt enim ait Chrysostomus: Non multitudo, quæ principatum non cupiebat, neque a liuore capi poterat, sed sacerdotes, ait Matthæus: Abeuntes Pharisæi cõsilium fecerunt vt caperent Iesum: *Miserunt ministros,* quia ipsi non audebant periculum suscipientes ire ad *Chrys. hom. 49. in Ioan. ante med. tom. 3.* *Aug. tract. 31. in Ioã. paulo post med. to. 9.* *Chrys. hom. 49. in Ioan. ante med. tom. 3.* *Chrys. hom. 49. in Ioan. ante med. tom. 3.*
C apprehendendum eum, ait Chrysostomus. Et patet hic et in multis alijs locis incredulitas et cupiditas et malignitas principum. Et patet similiter credulitas humilium et pauperum. Infra eodem: *Numquid ex principibus aliquis credidit in eum? Sed turba,* et cetera. *Mat. 22. a. b* *Chrys. ibid. post pauca.*
Et sequitur quarta pars, in qua Saluatoris respõsio, et illorũ increpatio. Et ibi duo. Primo, ipsius responsio. Secundo, ipsorum dubitatiua inquisitio, ibi: *Dixerunt ergo Iudæi.* Ait ergo: *Dixit eis: Adhuc modicum,* et cet. quasi dicat, ait Augustinus: Qđ modo vultis facere: facturi estis, sed non modo, et hoc, quia modo nolo. Et de hoc in Glossa. Idem Chrysostomus, quasi diceret: quid me festinatis interficere, paruum expectate
D tempus: *Vado enim ad patrem,* scilicet in morte, et: *Quæretis me,* scilicet post resurrectionem, quando multi in eum crediderunt. Vnde compuncti dixerunt Petro: Quid faciemus? Sed quæritur tunc, qualiter ait: *Non inuenietis,* quia omnes compuncti, quærentes inuenient eum. Et ad istud respondendum, secundum Glossam, quæ ait: *Non inuenietis,* scilicet corporaliter: vel fide, quantum ad discredentes: *Et vbi ego sum.* Vt enim ait Augustinus. Non ait, vbi ero, quia semper erat quo rediturus erat, supra: Filius hominis, qui est in cælo. Erat enim terra secundum visibilem carnem, in cęlo vero secundum inuisibilem maiestatem. *Aug. tract. 31. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* *Chrys. hom. 49. in Ioan. post mediũ. tom. 3.* *Act. 4. e* *Aug. tract. 31. in Ioan. post mediũ. tom. 9.*
E Hæc ille: *Vos non potestis venire,* et cetera. Sed qualiter hoc, vt enim præmissum est, erant eum quæsituri etiã compuncti post resurrectionẽ. Et ad istud respondet Augustinus, quòd non dixit eis: non poteritis venire, sed ait: *Non potestis.* Tales enim erant tunc, qui non poterant venire, qui erant in peccato. Et patet hic, quòd quærentes Christum malo modo, eũ non inueniunt: isti enim quærebant Christum non ad credendum. Ideo in quantum tales non inuenerunt eum. Itẽ fuerunt quærentes Christum in multitudine carnalis cognitionis, et non inuenerunt: Quæsiuerunt eum inter cognatos et notos, et non inuenerunt. Item sunt quę *Ioan. 3. b* *Aug. ibid. post pauca.* *Luc. 2. f*
F rentes filium Dei, sperantes in multitudine affluentię mundialis: In gregibus suis et in armentis vadent ad quærendum Dominum, et non inuenient. Item sunt quærentes filium in tumultuositate mundanæ occupationis vel negociationis: Circuibo ciuitatem per vicos et plateas, quæram quem diligit anima mea. Et sequitur: Non inueni eum. Vnde Ambrosius: Nõ inuenit Christum, qui quærit eum in foro, vbi lites sunt, vbi nundinæ sunt, non vlla pecunia comparatur Christus. Item sunt qui quærunt Christum in delicijs carnalis concupiscentiæ: In lectulo meo per noctes quæsiui, *et cet.* Et sequitur: Quæsiui illum et nõ inueni: Non enim inuenitur in terra suauiter viuentium: scilicet *Quæritur Dominus multipliciter.* *Osee 5. b* *Cant. 3. a* *Ibidem.* *Ambr. lib. de Isaac, et anima. c. 5. ante med. tom. 1.* *Cant. 3. a*

Iob. 28. b
Ber. ser. 75. in Cant. ante med.
Sap. 1. a

scilicet sapientia Dei. Et de hoc Bernardus: Quærens eum non inuenit, scilicet cum non in tempore debito quærit eum: vel non, sicut oportet, quærit eum: vel non, vbi oportet. Qui ergo vult inuenire Christum, humili corde & simplici quærat eum: In simplicitate cordis quærite eum. Et sequitur secunda particula, in qua mutua inquisitio Iudæorum: *Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos: Quo hic iturus est?*

Chrys. homil. 49. in Ioan. post medium. tom. 3.
Chrysost. ibid.

Vt ait Chrysostomus, aliqua passi sunt ab his, quæ dicebantur, ideo insensate inquirentes quærunt: *Numquid in dispersionem gentium iturus est?* Vt enim ait Chrysostomus Iudæi vocabant gentes dispersionem, quia vbique disseminatæ erant: antiquitus autem tota gens, scilicet Iudæorum, in vnum locum collecta erat, et non erat alibi inuenire Iudæum, nisi in Palæstina sola. Et ideo gloriantes in se ipsos, vocant gentes siue hellines, disseminationem siue dispersionem, vt ait Augustinus. Non enim sciebant quę dixerunt, sed quia ille voluit, prophetauerunt. Iturus enim erat ad gentes non præsentia corporis sui, sed pedibus suis, qui pedes erant Apostoli. Infra: Habeo alias oues, *et cetera*. Populus enim quem non cognoui seruiuit mihi, *& cetera*. Et inquirendo replicant sermonem: *Quis est hic sermo, quem dixit: quæretis me*, & cetera. Quærit Augustinus vbi Iudæi quæsiuerunt Christum? Et respondet, quòd quando mulieres plangebant, et cum ciuitas capiebatur scilicet a Tito & Romanis quadragesimo secũdo anno post passionem. Tunc enim erat congruũ meminisse Christi & miraculorũ eius. Et sequitur illa pars, in qua de doctrina Christi in vltimo die festiuitatis, ibi: *In nouissimo autẽ die*. Et illa pars in quattuor. Primo, doctrinæ præmissio. Secũdo, auditorum varia de ipso opinio ibi: *Ex illa autem turba*. Tertio, ministrorum ad Christum capiendum regressio, et auditorum renunciatio ibi: *Venerunt ergo*. Quarto, Nicodemi allegatio et aliorum inquisitio ibi: *Dixit Nicodemus*. Ait ergo: *In nouissimo autem die*, & cetera. Primus enim dies et nouissimus illius festiuitatis erant celebres: *Stabat Iesus*, ostendens suam præsentiam: *Et clamabat*, propter multam turbam, ait Chrysostomus. Sed quæritur, quare alijs diebus non clamauit. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd prima die non apparuit propter causas superius dictas: alios dies intermedios consumebant ad voluptatem, vltima die, cum recedebant domum viatica dedit ad salutem. Et patet hic exemplum prædicatoribus denunciandi documenta Dei tamquam viatica salutis in festis. Et similiter patet exemplum firmiter perseuerandi in iustitia. Vnde ait: *Stabat Iesus*. Et similiter exemplum affectuose denunciandi: Vnde ait: *Clamabat Iesus*. Steterunt Sacerdotes in ornatu suo cum tubis. Exclamauerunt filij Aaron cum tubis: *Si quis sitit, veniat ad me*, quasi dicat: nullum de necessitate aut vi attraho, sed si quis habet desiderium, hunc voco: *Veniat ad me*, non pedibus sed affectibus; ait Augustinus: *Et bibat*, Spiritum hauriendo. Et explanat: *Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius*, & cetera. Quærit Chrysostomus. Vbi ait hoc scriptura? Et respondet, quòd nusquam. Et ideo sic debet subdistingui secundum ipsum: Si quis credit in me, sicut dicunt scripturæ, supra: Scrutamini scripturas: *Flumina de ventre eius fluent*, id est, de corde. Et in hoc vocat copiositatem & vbertatem, hoc est multam gratiam. supra: Qui credit in me, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Ait tamen Glossa super illud: *Sicut dicit Scriptura*. Secundum aliam translationem: Vel hoc ait scriptura vbi dicitur: Erit anima eorum quasi hortus irriguus. Exponit: *Hoc autem dixit de spiritu, quem erant accepturi credentes in eum*. Secundum prophetiam Ioelis: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Et subdit rationem dicti: *Nondum enim erat spiritus datus*, plenarie ad illos effectus, ad quos post fuit datus. Infra: Paracletus non veniet ad vos. Sed quæritur ad euidentiam litteræ: *Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent*, cum omnis spiritus a Deo descendat: Diuisiones gratiarum sunt, idem tamen spiritus et idem Deus, qualiter ait, quòd flumina, id est, gratiarũ fluenta de ventre interioris hominis fluant, cum sint a Deo immediate? Et ad istud respondendum secundũ Chrysostomum, vbi ait: Quod spiritus gratia cum in mente intrauerit et firmata fuerit, omni fonte magis manat nec deficit. Simul etiam ostendit indeficientiam largitionis, et ineffabilitatem actionis: ideo fontem et flumina vocat. Hæc ille.

Aug. tract. 31. in Ioã. post med. tom. 9.
Ioan. 10. b
Aug. ibid.
Leuit. 23. a
Chrysost. hom. 50. in Ioan. non longe a princ. to. 3.
Ibidem.
Exemplum prædicatoribus.
1. Esdr. 3. c
Eccl. 50. c
Aug. tract. 32. in Ioan. prop. princ. tom. 9.
Chrysost. hom. 50. in Ioan. ante med. to. 3.
Ioan. 5. f
Ioan. 4. b
Prou. 5. c
Isai. 58. c
Act. 2. a
Ioel. 3. g
Ioan. 16. b
1. Cor. 12. a
Chrysost. hom. 50. in Ioan. ante med. to. 3.

A **B** Quando ergo ait, quòd de ventre flumina fluent, nõ intelligit de spiritu infuso a Deo gratificãte, sed de bonis affectibus et beneuolentijs ab anima spiritu gratificata. Vnde Augustinus: Quid est fons, quid fluuius, qui manat de ventre interioris hominis? Et respondet: Beneuolentia, qua vult consulere proximo. Et ibi bene de hoc. Item quæritur, qualiter ait, quòd nõdum erat datus spiritus, cũ iam discipuli credidissent in eum, et sequuti fuissent, planum est quòd spiritũ accepissent. Itẽ opponit Chrysostomus. Quòd prophetæ prophetauerunt et miracula fecerunt, et ita spiritum acceperunt. Et ad istud respondet Augustinus: Quòd fuit quidam modus dationis **C** spiritus, secundum quem non fuit datus, sicut infra: Vbi insufflauit in discipulos dicẽs: Accipite Spiritum sanctũ. Et secundũ quem fuit datus in linguis igneis. Hæc Augustinus. Fuit ergo datio spiritus triplex, scilicet vel ad gratificationem et iustificationem: vel fuit datus vocatis ad fidem et iustificatis: vel fuit spiritus datus ad æstus concupiscentialis refrigerationem, et ad mentis eleuationẽ: Et sic fuit datus, infra: quando insufflauit. Vnde Augustinus. Ideo insufflauit dicens: Accipite Spiritum sanctum, vt a luto exurgerent et luteis corporibus renunciarent. Vel fuit datio Spiritus ad plenam confirmationem in via, et ad **D** miraculorum operationem, et linguarum diuersitatem. Et sic fuit datus in Penthecoste in linguis igneis. Et de hoc Gregorius: Sciendum, inquit, quòd qui Spiritum sanctum habuerunt prius vt innocenter viuerent, et in prædicatione quibusdam prodessent: post resurrectionem hunc patenter acceperunt, vt prodesse non paucis sed pluribus possent. Hæc ille, et ibi bene de hoc. Et de hoc similiter idem Gregorius post, vbi ait: Cuius formidinis fuerit pastor Ecclesiæ ante aduentum Spiritus, et cuius fortitudinis post conspicimus. Et ibi de hoc similiter. Item quæritur: qualiter hic ait: *Flumina aquæ viuæ fluent*, lo**E**quens de Spiritu: cum nomine ignis Spiritus significetur: Ignem veni mittere in terram. Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd per vtrumque Spiritus signatur: per aquæ nuncupationem vt purgamentum et refrigerium suscipientibus ostendat: per ignis vero appellationem signatur, vt consumptiuus peccatorũ et erectus et calidus, *et cetera*. De mysterijs vero prædictorum patet in collationibus prædicabilibus. Et sequitur illa pars, in qua de eorum varia opinione, ibi: *Ex illa autem turba dicebant quidam: Hic est vere propheta*, ob claritatem doctrinæ: *Alij dicebant: Hic est Christus*, ob virtutẽ potentiæ. Vt enim ait Chrysosto**F**mus, diuersa erat mens in multitudine non ordinata: *Quidam autem dicebant: Numquid a Galilæa venit Christus?* quia ibi nutritus fuerat, vt dictum est supra, quasi dicerent, non quod probant per scripturam. Vnde sequitur: *Nonne scriptura dicit: quia ex semine Dauid*: Suscitabo sanctum tuum: *Et de Bethleem castello*: Tu Bethleem Ephrata, *et cetera: Dissensio itaque facta est in turba*. Vt enim ait Augustinus: Cum Dominus inuitasset ad optãdum spiritũ, nata est in turba dissensio. Et hoc ideo secundũ Glossam, quia quidam ceperũt bibere, quidam non. Et ex his patet mysterium inter illos, super quos Spiritus descendit, et flumina ipsius fluent, vnitas et concordia: Inter illos vero, qui carẽt spiritu diuino, dissensio et cordium et affectuum et opin.

Aug. tract. 32. in Ioan. ante med. to. 9.
Chrysost. hom. 50. in Ioan. ante med. to. 3.
Aug. tract. 32. in Ioã. paulo post med. to. 9.
Ioan. 20. e
Act. 2. a
Aug. ibid. paulo post.
Ioan. 20. e
Greg. in Euang. hom. 26. ante medium.
Ibid. hom. 30. post medium.
Luc. 12. f
Chrys. hom. 51. in Ioã. non longe a princ. to. 3.
Ibid. hom. 50. circa medium.
2. Reg. 7. f
Mich. 5. a
Aug. tract. 33. in Ioã. prope prin. tom. 9.
Ibid. tract. 32. post medium.

Ibid. tract. 32. post medium.

et opinionum. Vnde Augustinus. Liuor separat, caritas vel sanitas iungit. Tolle inuidiam et tuum est, quòd habeo: tolle inuidiam, et meum est, quod habes: Si, inquit, amas vnitatem, et iam tibi habet, quisquis in illa aliquid habet. Et sequitur, ipsam habeto, id est caritatem, et cuncta habebis. Et ponit exemplum bonum de membris in corpore: Qualiter quodlibet membrum non operatur sibi soli, sed toti corpori, et alijs membris. Et ibi bene de hoc. Et quia infideles et mali spiritu carent, ideo sunt diuisi et diuersimode opinantes, prout hic dicitur: Inter superbos semper sunt iurgia: Diuisum est enim cor eorum, nunc interibunt. Et sequitur illa pars, in qua de regressu ministrorum: Et ibi duo. Primo, narratur eorum regressio. Secundo, pharisæorum responsio, et inquisitio, et mutua collatio, ibi: *Dixerunt*. Ait ergo: *Venerunt ministri*, scilicet qui fuerunt missi ad capiendum eum, nec tamen ceperant eum, capti doctrina eius, ait Chrysostomus: *Et dixerunt eis*, scilicet pharisæi: *Quare non adduxistis illum?* Et in hoc patet eorum obstinatio: miracula videntes, scripturas legentes nihil profecerunt: ministri vero sola concione vna capti sunt, ait Chrysostomus, ideo: *Responderunt ministri: Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo*, nec mirum, ait Augustinus: quia ipse Deus et homo. Vnde ministri facti sunt præcones Christi, et sapientia eius. Nec dixerunt, propter turbam dimisimus, prout ait idem Chrysostomus. Et patet hic virtuositas doctrinæ Christi, quòd ad vnam breuem concionem fuerunt ministri sic capti: ipse enim erat sic docens sicut potestatem habens. Et subditur Pharisæorum maligna inquisitio: *Responderunt ergo eis pharisæi: Numquid et vos seducti estis?* et cetera. Et in hoc patet eorum malignitas: Cum enim esset congruum interrogare: quid est locutus? et admirari ea, quæ dicta sunt, nihilominus syllogizant, idest, arguunt: *Numquid ex principibus aliquis credidit in eum?* et cetera: *Sed ex turba*. Ac si dicerent: Ex quo principes non crediderunt in eum: sed illi de turba, qui sunt maledicti, non est admiranda sua doctrina. Cum tamen illi essent magis maledicti, quia magis tenebantur scire legem: Maledictus enim qui non permanet in sermonibus eius. Et ex his patet sicut prius: quòd pauperiores et simpliciores amplius et facilius crediderunt in filium Dei, quàm nobiliores et sapientiores. Et sic etiam fuit in vocatione gentium ad fidem, quia non multi sapientes secundum carnem, *et cetera*: Sed quæ stulta sunt elegit Deus. Vnde de pharisæis hic verificatur illud: Ipsi non introijstis, et qui introibāt prohibuistis. Et similiter de istis verificatur illud: Abscōdisti a sapientibus et prudentibus, et reuelasti ea paruulis. Sed quæritur, qualiter tam cito ministri crediderunt? Et ad istud respondendum, quòd hoc fuit ob docentis et doctrinæ virtutem. Vnde dixerunt: *Numquam sic locutus est homo*, scilicet tam virtualiter, tam artificialiter, tam suauiter, siue dulciter, tam magnifice siue sublimiter, ait sapientia diuina: Audite quoniam de rebus magnis locutura sum. Et sequitur: Iusti sunt sermones mei, *et cetera*. Ego qui loquor iustitiam, *et cetera*: Erat enim docens, quasi potestatem habens. Et: Stupebant super prudentia et responsis eius. Item hoc fuit ob ministrorum simplicitatem et innocentiam. Vt enim ait Chrysostomus: Cum mens incorrupta fuerit, non longis sermonibus opus est: tale enim est veritas. Et sequitur vltima particula, in qua Nicodemi allegatio: *Dixit Nicodemus*, de quo supra: *Qui nocte venerat*, scilicet ad lucem quia illuminari volebat, et sciri timebat, ait Augustinus: *Numquid lex nostra iudicat hominem*, et cetera: quasi diceret non. De qua lege dicitur: In ore duorum aut trium perhibet qui interficietur. Et patet hic prudentia illius in repræsentando, prout ait Chrysostomus. Non ait, vos vultis eum interficere, sed ad legem vertit sermonem, abscindens

Exemplum de mēbris. *Prou. 13. b* *Osea 10. a* *Chrys. hom. 51. in Ioā. non multū a prin. to. 3.* *Ibidem.* *Aug. tract. 33. in Ioā. non long. a princ. to. 9.* *Chrys. hom. 51. in Ioā. ant. mediū tom. 3.* Virtuositas doctrinæ Christi. *Mat. 7. b* *Deut. 27. c* *1. Cor. 1. d* *Luc. 11. g* *Mat. 11. d* *Prou. 8. b* *Isai. 63. a* *Marc. 1. c* *Luc. 2. g* *Chrys. hom. 51. in Ioā. ante med. tom. 3.* *Luc. 11. a* *Aug. tract. 33. ante med. to. 9.* *Chrys. hom. 51. in Ioā. ant. mediū tom. 3.*

A ineptum eorum: Nisi, inquit, audiat lex, et cognouit quid faciat, et quid vult, et propter quid, et in quo, scilicet, non condemnat aliquem, *et cetera*. Et ex his patet, quòd in iudicio requiritur diligens audientia, et cognitio certa, scilicet, per testes: Innocentem et iustum non interficies. Supra eodē: Nolite iudicare secūdum faciem. Ideo ait Iob: Causam, quam nesciebā diligentissime inuestigabam. Ibi Gregorius bene de hoc. Et in Glossa communi: similiter de recto ordine iudicij. Proinde ergo misit ad eos legem, et non directe arguit eorum malitiam. Sic fecit propheta missus ad Dauid: Sub parabola enim increpauit eum. Et sequitur eorū responsio, ibi: *Responderunt: Nūquid et tu Galilæus es?* B Responderūt, inquam, ait Augustinus, ex præiudicio cordis sui: *Numquid Galilæus es?* quasi a Galilæo seductus. Dominus enim dicebatur Galilæus, quoniam de Nazareth erant parentes, scilicet secundum Mariam. Hæc ille. Et vt ait, Chrysostomus, iniuriose, vt nescienti de scripturis hoc induxerunt. Et ideo dixerunt ei: *Scrutare scripturas*, quasi nescienti eas: *Et vide quia a Galilæa propheta non surgit*. Et tamen Dominus prophetarum inde surrexit, ait Augustinus, et non vnus prophetarum, sed dominator orbis, ait Chrysostomus: *Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam*, C nullo perfecto negotio, ait Glossa. Vt enim ait hic Anselmus: Reuersi sunt vacui fide fraudati omni vtilitate in domum infidelitatis suæ, siue in malitiam suam, ait Glossa. Et patet hic quòd mali reuertūtur ad malitiā suam: Facti sunt retrorsum et non ante. Vnde non procedunt motu humano, sed retrocedunt motu indebito et innaturali homini. Vnde et Deus formans hominem collocauit oculos in capite a parte ante, vt speculatores quosdam ad omnia intuenda et noxia præcauenda, prout ait Ambrosius bene. Et etiam in signum quòd debet homo procedere ad interiora non retrocedere ad posteriora. Vnde de sanctis animalibus: D Vnumquodque eorum coram facie sua ambulabat. Super quod Gregorius, ibi: Ante faciem ambulare, est anteriora appetere. Vnde sequitur ibidem. Non reuertebantur cum ambularent: sed vbi erat impetus Spiritus, illuc gradiebantur. Ibi Gregorius de impetu carnis, qui est terrena amare, temporanea æternis præponere, voluptatem concupiscere: et sic de alijs, quæ ibi enumerat: Talia enim facere est retrocedere: Sed boni gradiuntur, vbi est impetus Spiritus, prout ibi dicitur. Talis erat Paulus, qui ait: Quæ retro sunt obliuiscens. Et tales comparantur cani reuertenti ad vomitum. Et de hoc supra: E Numquid et vos vultis abire retrorsum? Et ideo de magis: Per aliam viam reuersi sunt. Ibi Gregorius de hoc bene.

Exod. 23. b *Iob. 29. c* *Greg. Moral. lib. 19. cap. 14. post medium.* *2. Reg. 12. b* *Aug. tract. 33. in Ioā. ante med. tom. 9.* *Chrys. hom. 51. in Ioā. ante med. tom. 3.* *Aug. tract. 33. in Ioā. ante med. tom. 9.* *Chrys. hom. 51. in Ioā. ante med. tom. 3.* *Ierem. 7. e* *Amb. Hexaem. lib. 6. c. 9. ante med. to. 1.* *Ezech. 1. c* *Greg. in Ezech. lib. 1. homilia 4. post mediū.* *Ibid. hom. 5. ant. med.* *Philip. 3. c* *Prou. 26. b* *2. Pet. 2. c* *Ioan. 6. a* *Mat. 2. b* *Gregor. in Euang. homil. 10.*

CAPVT OCTAVVM.

IESVS autem perrexit in montem Oliueti. Præmissa doctrina Saluatoris, et confutata calumnia aduersantium, et obloquentium de sua virtuosa potentia in operatione miraculorum: hic F de progressione ipsius in montem, et de reuersione, et de veritate iustitiæ suæ doctrinæ, et confutatione aduersantium de prædictis. Et istud capitulum in tres partes. Prima, de suo progressu in montem et regressu ac doctrina. Secunda, de aduersantium machinatione maligna in tentando ipsum et eorum conuictione, ibi: *Adducunt ei scribæ*. Tertia, de doctrinæ suæ continuatione, et aduersantium calumniatione, ibi: *Iterum locutus est: Ego sum lux mundi*. Ait ergo: *Perrexit in montem Oliueti*, vt ait Glossa, et Anselmus planius: Dominus maxime circa passionem suam hanc sibi effecerat consuetudinem, vt in diebus in templo prædicaret et signa ostenderet, sero reuerteretur in Bethaniam, vbi apud sorores

Cōtinuatio
Diuisio.

sorores Lazari hospitabatur, et mane iterum ad seruile opus reuertebatur. Cum ergo vltimo die Scenophægiæ prædicasset in templo, vespere perrexit in montem. Hæc ille. Montem, inquam, Oliueti, *Mons Oliueti.* montem fructuosum et vnguenti et crismatis: et signat altitudinem misericordiæ, ait Glossa. Vnde Anselmus: ἔλαιος Græce, misericordia Latine. Pergebat ergo in montem Olíueti, vt auctorem misericordiæ se esse monstraret. *Oleũ quid signet.* Oleum enim superfertur omnibus liquoribus: sic et misericordia. Item olei vnctio fessis et dolentibus membris solet afferre leuamen, et ideo misericordiam signat. *Et diluculo iterum venit in templum*, quia exortus est sol iustitiæ: Mane, inquit, astabo et videbo, propheta: *Psal. 5. a* *Et sedens docebat eos*, quæ sessio signabat humilitatem incarnationis, prout ait Glossa. Et idem Anselmus. Sessio, inquit, humilitatem incarnationis, per quam misereri nobis dignatus est, insinuat. *Luc. 21. g* Quo sic sedente, venit ad eum populus per fidem: *Omnis populus manicabat*, idest, mane ad eum veniebat, *et cetera*. De monte vero dicto Gregorius super illud: *Greg. Mor. lib. 33. c. 1. ante med. Iob 40. b* Huic montes herbas ferunt. Per montem, inquit, Dominus designatur: Erit in nouissimis diebus præparatus mons. Vel per montem Ecclesia signatur. *Mons quid signet.* In Psalmo: Qui confidunt in Domino sicut mons Syon. *Isa. 2. a* Vel per montem testimonium Dei designatur: *Psal. 124. a* Sanctus de monte vmbroso et condenso, secundum aliam litteram. *Abac. 3. a* Et sequitur secunda particula, in qua maligna eorum machinatio ad tentandum Saluatorem, ibi: *Adducunt*. Et ibi quattuor. Primo, mulieris condemnandæ repræsentatio, et eorum dolosa inquisitio. Secundo, Saluatoris sapientialis et prouida responsio, ibi: *Iesus autem*. Tertio, ipsorum ex confusione sua egressio, ibi: *Audientes*. Quarto, mulieris a Saluatore absolutio, et abeunte monitio, ibi: *Et remansit solus Iesus*. In primis autem notandum, quòd totum istum passum dimittit Chrysostomus inexpositum. Et hoc, vt opinatur eius interpretator, prout ait idem ibi pro loco: quia, inquit, cum cetera huius euangelij non humana, sed diuina sola sapientia acta esse videantur, hoc solum humano ingenio et consilio gestum esse videtur. Nam quod ait: *Qui sine peccato est, mittat in eam lapidem, et cetera*. Idem in legibus humanis cautum esse inuenitur. Hæc ille. Ait ergo: *Adducunt ei Scribæ et Pharisæi*, scilicet sapientiores et principaliores: *Mulierem deprehensam*, scilicet recenter, quæ non fecerat expiationem, ait Glossa: *Et statuerunt eam in medio*, vt euidenter possent tentare: *Et dixerunt ei: Magister*. *Mat. 22. b* Quod dicunt adulando, sicut: Magister scimus, quia verax es, *et cetera*: vbi ait Chrysostomus. *Chrys. operis imperf. hom. 42. in Matt. ante med. to. 2.* Magistrum vocant, cuius nolunt esse discipuli: *In lege autem Moyses mandauit huiusmodi lapidare*. Et: *Tu autem quid dicis* an sit liberanda vel lapidanda: *Hoc autem dicebant tentantes eum*, non vt quod est rectum discant, sed vt veritati laqueos innectant, ait Anselmus. *Leu. 20. b* Quæritur primo de Glossa, quæ ait, quòd mulier non fecerat expiationem, propter quam dimittenda esset: *Deut. 22. c* cum omnis talis deprehensa in adulterio esset lapidanda. *Leu. 20. b* Et ad istud respondendum, quòd talis poterat deprehendi tripliciter: vel per facti inexcusabilis euidentiam, vel per testium testificationem legitimam: Et sic deprehensa erat lapidanda irremissibiliter. Item erat deprehensio per legem zelotypiæ, quando non sic erat manifestum adulterium. Et tunc erat expiatio secundum illam legem: *Num. 5. b* Et sic loquitur Glossa. Item quæritur, ad quid proposuerint ei quæstionem de tali muliere? Et ad istud respondet Augustinus bene: *Aug. tract. 33. in Ioã. ante med. tom. 9.* Animaduerterunt eum esse mitem, et etiam iustum, et etiam verum. De illo erat prædictum: Propter veritatem, mansuetudinem, et iustitiam, *et cetera*. *Psal. 44. a* Attulit enim veritatem, vt doctor: mansuetudinem, vt liberator: iustitiam, vt cognitor. Et de primis duobus illi liuore et inuidentia torquebantur. Ideo de tertio, idest, iustitia: scandalum, idest, tentationem posuerunt: cogitantes scilicet, si diceret, quòd non esset

A lapidanda, iustitiam non teneret: si vero diceret, quòd esset lapidanda, mansuetudinem non seruaret. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et sequitur responsio Saluatoris, non solum dicto, sed gestu et facto: *Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terram*, expectãs si resipiscerent a dolosa sua quæstione: *Scribebat*, inquam, peccata eorum, ait Glossa. Vel vt ait Magister in historijs: Id quod eis respondebat, vel: *Terra*, absorbe viros istos abdicatos, vel: *Terra*, terram accusat: tamen non est definitum, quid scriberet: *Cumq. perseuerarent interrogantes eum, erexit se*, ad signãdam

B auctoritatem et potentiam: *Et dixit eis: Qui sine peccato est vestrum, lapidem mittat*, et cetera. Vt ait Augustinus: *Aug. tract. 33. in Ioã. ante med. tom. 9.* Quid potuit facere peruersitas, rectitudini: falsitas, veritati: stultitia, sapientiæ: quando illi laqueos præparent, in quos caput inijcerent. Hæc ille. Sed quæritur de gestu Saluatoris, in respondendo scilicet: quare se inclinauit, et quare scribebat digito, et quare in terra: cum iudex debet esse maturus, et dirigens, et authenticus, videtur quòd non debuisset ista fecisse, sed dare exemplum de prædictis. Et ad istud respondendum secundum Augustinum: Audistis, inquit, legis doctores, sed non intellexistis legislatorem. *Ibid. circa med.* Lex

C scripta est in lapide propter duros: nũc autem scripsit Dominus in terra, quia fructum quærebat: Impleatur lex ergo. Sed numquid a puniendis lapidanda est adultera? Consideret se ergo vnusquisque vestrum, intret in semet ipsum, ascendat tribunal mentis suæ, et vnusquisque in se intuens, peccatorem se inuenit. Ergo aut istam dimittite, aut pœnam legis cum illa accipite. Et ideo ait: *Qui sine peccato, et cetera*. Hæc uox iustitiæ est: *Iustitiæ vox.* puniatur peccatrix, sed non a peccatoribus: impleatur lex, sed non a legis præuaricatoribus. Hæc ille, et ibi bene de hoc. Ad signandum ergo, quòd iudicantes debent recogitare fragilitatem

D suam in iudicando alios. Et quòd legis præuaricatores non sunt digni ad iudicandum alios, ideo se sic inclinauit, et scripsit, vt ait vere Anselmus: Hæc dixit: *Qui sine peccato*, et cetera. Dominus præuidens omnes dolos, quasi fila araneæ transit, et iustitiam ac mansuetudinem custodiuit. Sed quæritur de absolutione mulieris adulteræ, quæ erat damnanda secundum legem: Ergo licet ipsi non essent digni ad eam puniendam, nihilominus non fuit absoluenda sine pœna. Item ex dictis videtur, quòd nullus possit accusare, vel punire, qui est in peccato. Cuius contrarium videtur, quia accusare vel punire non est opus priuile-

E giatum, sicut celebrare: Ergo sine peccato potest illud exercere, etiam in peccato existens. Et ad primum respondendum est, sicut patet ex dictis Augustini. Non enim negat Saluator, quin lex esset implẽda, sed ostendit, quòd illi præuaricatores non erant digni ad legem implendam, nec ad ipsam adulteram puniendam. Sed quia accusatores mulieris non perseuerarunt in accusando, et mulier sola remansit sine testibus condemnantibus, et Dominus erat auctor legis, et supra legem, ideo absoluit eam. Prius enim repulit eos sua iustitia, et deinde absoluit eam sua misericordia. Vnde et istud Euangelium legitur cum epistola

F de liberatione Susannæ. *Dan. 13. e* Ad aliud respondendum est, quòd quantum est de ordine iustitiæ, non sunt digni punire vel accusare, qui sunt in peccato: maxime quando peccatum est notorium: quia tunc iudicantes et accusantes scandalizant. Quando vero peccatum est occultum, tunc peccat iudicans vel accusans, eo quòd cognoscit se esse in peccato, et tamen se non purgat. Et ideo periculose faciunt tales iudices sic iudicantes, cum sciant se esse in peccato. Et sequitur: *Et iterum se inclinans scribebat in terra*. Sed quæritur, quare iterum scripsit in terra, videtur quòd superflue. Et ad hoc respondet Glossa, quòd ex more vultum auertit, vel vt liberum esset exire illis. Et ex hoc in Glossa, et Anselmus idem. Et sequitur tertia

particula,

particula, in qua ex confusione eorum egressus narratur: *Audientes autem, vnus post alium exibant*, vt ait Augustinus: Quia iustitia tamquam telo percussos se inspicientes, vnus post vnum omnes recesserunt, non valentes, nec scientes resistere prædictæ veraci sententiæ: *Incipientes a senioribus*. Et hoc merito, quia illi erant primi in scelere, vt de eis verificetur illud Danielis: Egressa est iniquitas a senioribus Israel. Præmissa autem exponit Gregorius super illud Iob: Erat vir simplex, et rectus. In rectitudine, inquit, iustitia, in simplicitate mansuetudo. Sic et Saluator hic ostendit simplicitatem mansuetudinis, quando ait: *Qui sine peccato est*. Et zelum iustitiæ, quando ait: *Mittat in eam lapidem*. Et ibi bene de hoc: At vos contra me erigimini. Ibi exponens illud: *Qui sine peccato est*. Qui, inquit, semetipsum prius non iudicat, quid in alio recte iudicet, ignorat. Et ibi bene de hoc. Et nota quòd Iesus inclinans se, digito scripsit. Vt enim ait Anselmus ibi. Inclinatio humilitatem indicat: per digitum, qui articulorum compositione flexibilis est, sublimitas discretionis exprimitur. Per terram cor humanum ostenditur, quod actionum bonarum, vel malarum fructus solet reddere. Filius ergo Dei typice instruens nos sic gessit, vt cum mala proximorum aspicimus, non statim temere damnemus, sed ad conscientiam reuersi digito discretionis solicite inquiramus, quid in ea conditori placeat, vel displiceat: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, *et cetera*. Sequitur: Considerans teipsum ne et tu tenteris. Et nota quòd lex Dei fuit scripta in tabulis lapideis, ob figurationem rigoris veteris legis, et duritiæ plebis Iudæorum. Hic vero scripsit in terra ob figurationem mitigationis nouæ legis, et fructificationem credentium sub ea: nihilominus dicuntur mali scribi in terra, ait propheta: Recedentes a te in terra scribentur, ob figurationem interitus, et damnationis malorum. Cum hoc notandum, quòd digitus Dei dicitur, vel tertia persona in Trinitate: Quis appendit tribus digitis molem terræ. Vel potest dici diuinæ potentiæ virtus, vel fortitudo: Si in digito Dei eijcio dæmonia. Vel potest dici Spiritus sancti virtus, vel fortitudo: Digitus Dei est hic. Vel potest dici diuinæ sapientiæ discretio: Superponite digitũ ori vestro. Ibi Gregorius: Per digitum discretio figuratur: Misit digitos in auriculas. Super quod Gregorius: Per digitos dona Spiritus sancti designantur: quos in auriculas mittere, est per illa dona mentem surdi ad obediendum aperire. Et ibi bene de hoc. Et sequitur illa pars, in qua de absolutione mulieris a Saluatore, ibi: *Remansit solus Iesus*, scilicet misericordia, ait Glossa: *Et mulier*, scilicet miseria: In medio, scilicet discipulorum: *Erigens autem se Iesus*, idest, leuans oculos mansuetudinis, ait Augustinus. Et hæc erectio signabat, quòd misericordia superexaltat iudicium: *Dixit ei: Nemo te condemnauit?* Illi enim accusauerunt, sed non perseuerauerunt, nec condemnauerunt. Confusi enim dereliquerunt mulierem cum magno peccato ei, qui sine peccato erat, ait Augustinus: *Dixit autem Iesus: Nec ego te condemnabo*. Et de hoc opponit Augustinus: Quid est Domine? Faues ergo peccatis? Et respondet plane, quia sequitur: *Vade, et amplius noli peccare*. Et in hoc damnauit peccatum, non hominem: quia si esset peccatorum fautor, diceret: Viue vt vis, et a pœna inferni te liberabo. Nõ hoc dixit, sed ait: *Noli peccare*. Dulcis enim et rectus Dominus: Ama, quòd est dulcis: timeas, quòd est rectus: Misericors enim est, et miserator: et tamen est verax: Et ideo ne tardes conuerti ad Dominum. *Nec ego te condemnabo*: deleui, quod commisisti: obserua, quod præcepi, vt inuenias quod promisi. Hæc Augustinus. Et idem Augustinus exponens istud super illud Psalmi: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam: *Remansit Iesus*, et cetera. Remansit, inquam, vulnerata, et medicus: magna miseria, et magna misericordia.

Aug. tract. 33. in Ioã. post mediũ. tom. 9. — *Dan. 13. b* — *Greg. Mor. lib. 1. c. 2.* — *Iob. 19. a* — *Greg. Mor. li. 14. c. 13. circa med.* — Digitus Dei, quid sit. — *Gal. 6. a* — *Ibidem.* — *Here. 17. a* — *Isai. 40. c* — *Luc. 11. c* — *Exod. 8. c* — *Iob. 21. a* — *Greg. Mor. li. 15. c. 22.* — *Marc. 7. g* — *Greg. in Ezech. lib. 1. hom. 10. ante med.* — Mulier quid. — *Aug. tract. 33. in Ioan. post mediũ. tom. 9.* — *Iacob. 3.* — *Aug. ibid.* — *Ibidem.* — *Eccli. 5. b* — *Psal. 50. a* — *Aug. enar. in Psal. 50. ante mediũ tom. 8.*

A Numquid Christus contra legem fecit? Et respõdet quòd non: quia nec Imperator contra leges suas facit, quando confessis dat indulgentiam. Moyses lapidat, vt iudex: Christus indulget, vt Rex. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et nota quòd ait: *Vade, et noli amplius peccare*. Et insinuantur duo necessaria animæ pœnitenti, scilicet peccati dimissio, ibi: *Noli amplius peccare*. Supra: Noli peccare, ne tibi deterius contingat: Neque adijcias peccatũ super peccatum. Et: Fili peccasti? Non adijcias iterum. Secundum est necessarium, scilicet per bona opera profectus, vel progressio, ibi: *Vade*:

B In partes vade sæculi sancti: Omnes gressus eorum considerat. Ibi Gregorius: Quasi tot gressibus mens accedit ad Deum, quot bonis motibus proficit. Et ibi bene de hoc. Et sequitur tertia pars capituli, in qua de veritate doctrinæ, ibi: *Iterum locutus est*. Et illa pars in tres partes. Primo, de sua doctrina, qua ostendit se esse auctorem sapientiæ ad illuminandũ. Secundo, de veritate doctrinæ, qua ostendit se esse auctorem vitæ ad viuificandum, ibi: *Dixit ergo eis Iesus*. Tertio, de veritate suæ doctrinæ, qua ostendit se esse auctorem potentiæ ad liberandum, ibi: *Dicebat ergo Iesus ad eos*. In prima quattuor. Primo, doctri-

C næ præmissio. Secundo, illorum calumniosa obuiatio, ibi: *Dixerunt ergo*. Tertio, calumniantium confutatio, ibi: *Respondit Iesus*. Quarto, eorundem inquisitio, ac Saluatoris responsio, ibi: *Dicebant ergo ei*. Ait ergo: *Iterum ergo locutus est*. Etiam istud continuat Chrysostomus, cum fine. Quia cum dixerant: Quia propheta non surgit a Galilæa. Ostendens, quoniam non vnus prophetarum est, sed dominator orbis, ideo ait: *Ego sum lux mundi*, non Galilææ, neque Iudææ, sed mundi, ait Chrysostomus. Lux, inquam, non ista visibilis, qualis est sol, sed illa per quam factus est sol, et qui fecit hanc lucem, ait Augustinus, vbi multum

D de hoc. Supra: Erat lux vera. Et supra: Lux venit in mundum. Et quia talis lux: ideo qui sequitur me, idest, credendo, et imitando: *Non ambulat in tenebris*, infidelitatis. Et in hoc commendat Nicodemum, et ministros testificantes ænigmatice, et pharisæos esse in tenebris, de quibus Chrysostomus, supra: Qui male agit, odit lucem. Et de hoc in collatione prædicabili. Et sequitur secunda particula, scilicet eorum calumniatio, ibi: *Dixerunt ergo pharisæi*. scilicet contemnentes, et credere nolentes, ait Augustinus: *Tu testimonium perhibes de te ipso, et ideo non est verum*. Innitun-

E tur enim ei, quod dicitur: Laudet te alienus, et non os tuum. Et sequitur responsio Saluatoris: *Etsi ego testimonium perhibeo*, et cet. quasi esset ratio sua: Ex Deo sum, et Dei filius: et pater qui me misit, testimoniũ perhibet de me: et ita testimonium meum est verũ. Et ideo ait: *Verum est testimoniũ meum, quia scio, vnde veni*, scilicet a patre: *Et quo vado*, scilicet ad patrem. Vt enim ait Augustinus: Patri gloriam dabat filius æqualis, a patre missus. Quantum debet homo ergo glorificare eum, a quo est creatus. Sed obijcitur: si venit, et recessit, videtur esse variatio motus. Et ad hoc respondet Augustinus, quòd veniendo, non inde discessit, nec redeundo nos dereliquit. Nec mirum ipse

F Deus est, qui est in sinu patris: Vobiscum enim sum vsque ad consummationem sæculi. Ita ego scio, sed vos nescitis, scilicet voluntarie maligni existentes. Et hoc ideo: *Quia secundum carnem iudicatis*, vt ait Chrysostomus. Sicut enim secundum carnem viuere, est male viuere: sic secundum carnem iudicare, est iniuste iudicare. Supra: Nolite secundum faciem iudicare. Et quia aliquis posset quærere, quare non condẽnabat eos sic male iudicantes, quasi respondens subdit, sicut continuat Chrysostomus: *Ego non iudico quemquam*, scilicet iudicio damnationis. Supra: *Misit Deus filium suum, non vt iudicet mundum*: *Et si ego iudico*, idest, si vellem iudicare: *Iudicium meum verum est*, scilicet vos condemnans: condemnandi enim estis:

Ioan. 5. b — *Eccli. 5. b* — *Eccli. 21. a* — *Eccli. 17. d* — *Iob 34. c* — *Greg. Mor. lib. 25. c. 3. post mediũ.* — *Chrys. hom. 51. in Ioã. ante med. tom. 3.* — *Ioan. 7. g* — *Chrys. ibid.* — *Aug. tract. 34. in Ioã. non mult. a princ. to. 9.* — *Ioan. 1. a* — *Ioan. 3. c* — *Chrys. hom. 27. in Ioã. tom. 3.* — *Ioan. 3. c* — *Aug. tract. 35. in Ioã. ante med. tom. 9.* — *Prou. 27. a* — *Ibid. post multa.* — *Ibidem.* — *Ioan. 1. b* — *Mat. 28. d* — *Chrys. hom. 51. in Ioan. circa med. tom. 3.* — *Ioan. 7. d* — *Chrys. ibid.*

estis: sed nunc non est tempus iudicij, sed in futuro:
Psal.74. a Cum enim tempus accepero, ego iustitias iudicabo, quod ænigmatice insinuans subiungit: *Quia non sum solus*, scilicet qui condemnat: *Sed ego, et qui misit me pater.* Et quæritur de hoc, quòd ait: *Non iudico quemquam*, sicut obijcit Augustinus: Aug. tract. 36. in Ioā. ante med. tom.9. Ex quo ipsum iudicem venturum expectamus, qualiter ait: *Non iudico quemquam?* Et ad istud respondet dupliciter. Primo modo intelligendo: *Non iudico quemquam*, scilicet nunc, quia non venit, vt iudicaret mundum, sed vt saluaret. Prima enim dispensatio fuit Christi medicinalis, non iudicialis. Vel aliter soluit, quod est intelligendum: *Non iudico quemquam*, scilicet secundum carnem, sicut ipsi iudicabant. Et ibi bene de hoc. Et de iudicio multiplici, supra: Ioan. 5. d Omne iudiciū dedit filio. Et subdit quasi conclusiue: *Et in lege vestra scriptum est*: Deut.17. a Quia duorum hominum testimoniū verum est: qui etiam possunt decipere, vt fuit de senibus testificantibus contra Susannam: Dan.13. f Tanto magis testimonium meum, et Patris, et Spiritus sancti est verum, sicut supplet Anselmus. Ideo ait: Ego sum, qui testimonium perhibeo de me ipso, et qui me misit: 1.Ioan.5. b Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, simile supra: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum verum est.* Et ibi de testimonio multiplici, quod habuit et a patre, et a Ioanne, et a scripturis, et a prophetis. Et sequitur quarta particula, in qua ipsorum inquisitio. Et ibi tria. Primo, ipsorum inquisitio. Secundo, Saluatoris responsio, ibi: *Respondit Iesus.* Tertio specificatio loci, in quo hæc sunt dicta, ibi: *Hæc verba.* Ait ergo: *Dicebant ergo ei: Vbi est pater tuus?* Carnales enim erant, et de patre carnali inquirebant, ait Augustinus. Aug. tract. 37. in Ioā. non mult. a prin. to.9. Et ideo respondet eis: *Neque me scitis, neque patrem meum*, scilicet secundum diuinitatem. Et hoc ideo, quia secundum carnem iudicatis, supra eodem. Vt ait Chrysostomus: *Si me sciretis*, scilicet credendo in me: *Forsitan et patrem meum sciretis.* Sed quæritur, ad quid ait: *Forsitan?* Cum sit certum, quòd si scirent filium credendo in eum, scirent et patrem. Et ad istud respondet Augustinus: Aug. tract. 37. in Ioā. ante med. tom.9. Ille, qui omnia scit, quando dicit: *Forsitan*, non dubitat, sed increpat. Est enim verbum dubitationis, quando dicitur ab homine, scilicet nesciente: quando vero a Deo, est verbum increpationis. Et in hoc ostendit se esse verbum patris. Vnde infra: Ioan.14. a loquens fidelibus ait, sine hac dictione, forsitan: Si cognouissetis me, vtique et patrem meum cognouissetis. Sed quæritur, qualiter ait: *Neque me scitis*, quia supra dicitur: Ioan. 7. c Et me scitis. Et ad istud respondendum secundum quod dictum est ibi. Loquitur enim ibi secundum humanitatem, hic vero secundum diuinitatem. Item quæritur de processu suo in hac parte. Videtur enim quòd insufficienter probat, et procedit, quia ait infra: Ioan.10. d Ego et pater vnum sumus. Non ergo sunt duo testes. Item cum de patre esset eis magis ignotum, quàm de ipso, videtur quòd probat ignotum per ignotius. Et ad istud respondendum est secundum Augustinum, Aug. tract. 36. in Ioā. post mediū. tom.9. quòd cum dicitur: In ore duorū vel trium, veritas quæritur per duos testes. Sed tamen fieri potest, quòd duo testes sint falsi: sicut in duobus senibus contra Susannam, immo totus populus mentitus est contra Christum. Per mysterium ergo Trinitas commendata est, in qua perpetua stabilitas veritatis: Si vis habere bonā mentem, habeto tres testes: Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Hæc ille. Et quoniam intentio Saluatoris erat manu ducere eos ad cognoscendum Trinitatem, et personarum differentiam: ideo cum persona patris, et persona filij sufficientes sint ad testificandum, cum sit in eis veritatis stabilitas: licet tamen pater, et filius sint vnum, secundum essentiam. Item filius est lux. Lucis autem est se manifestare, et alia: et ideo potest perhibere testimonium de se, et per patrem, qui est lux similiter. Sed homines, qui sunt in tenebris, egent testibus differentibus in numero, et

A persona: ideo non est simile de hominibus, et de patre, et filio. Ad aliud respondendum est, quòd per miracula Christi, et documenta, poterant cognoscere filium esse æqualem patri, et sic cognoscere potentiā patris. Vnde in hoc, quòd ait hic: *Si me sciretis, et patrem*, ostendit honoris æqualitatem, vt ait Chrysostomus. Chryſ. hom. 51. in Ioan. post mediū. tom. 3. Et ideo conuenienter adducit patrem in testimonium. Et sequitur specificatio loci: *Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio.* Vt enim ait hic Anselmus, gaza Persica lingua, diuitiæ in Latina: Phylace idem, quòd seruare. Erat autem locus in templo, vbi asseruabantur diuitiæ. Sed quæritur ad quid istud apposuit, cum hoc videatur esse inutile? Et ad istud

B respondendum secundum Chrysostomum, Chryſ. hom. 52. in Ioā. prope fin. tom. 3. quòd in templo loquebatur, et in ordine magistri. Et talia loquebatur super quibus accusabant eum, nec licebat loqui in templo, nisi magistro. Ad ostensionem ergo suæ auctoritatis, et suæ potestatis, et veritatis doctrinæ, hoc ait. Vnde Anselmus: Magna autem erat confidentia loquentis, et constantia, qui in ipsis templi penetralibus coram inimicis diuinitatis suæ verba imperterritus loquebatur: *Et nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora eius*, scilicet passionis, quæ erat in sua voluntate. Vt enim ait Augustinus: Aug. tract. 37. in Ioan. post mediū. tom.9.

C Dominus quando voluit carnem in vtero virginali accepit, quando voluit ad homines processit, quamdiu voluit inter homines vixit, quando voluit a carne discessit. Hæc sunt potestatis, non necessitatis. Hanc horam expectabat non fatalem, sed opportunam, et voluntariam. Hæc ille. Infra: Ioan.10. b Potestatem habeo ponendi animam meam. Secundum Anselmum mystice gazophylacium, mysteria scripturarum designat, quæ omnia erant reuelāda post resurrectionem. Vnde et velum templi scissum est in sua passione: Mat.27. f Eduxit me in gazophylacium. Ezec.40. e Et sequitur illa pars de doctrina Saluatoris, in qua se ostendit esse auctorem vitæ: *Dixit ergo iterum: Ego vado.*

D Et illa pars in quattuor. Primo, doctrinæ præmissio. Secundo, ipsorum inquisitio, ibi: *Dicebant ergo.* Tertio veritatis præmissæ explanatio, ibi: *Et dicebat eis.* Quarto, iterata eorum inquisitio, et expressio veritatis a Saluatore, ibi: *Dicebant ergo ei.* Ait ergo: *Ego vado, et quæretis me.* Sicut continuat Augustinus: Aug. tract. 38. in prin. to.9 Præmissum est: nondum venerat hora mea, modo de illa locutus est: *Ego vado*, scilicet moriendo: *Et quæretis me*, non desiderio, sed odio, ait Augustinus. Ibid. post pauca. Nam postquam abcessit, qui oderant inquisierunt eum, scilicet persequendo. In Psalmo: Psal.39. d Confundantur, et reuereantur requirentes animam meam. Et qui amabant, inquisierunt capiendo.

E In Psalmo: Psal.141. b Non est, qui requirat animam meam. Et quia sic quærebant, scilicet more malo, corde peruerso, ait Augustinus: Aug. ibid. *In peccato vestro moriemini*, scilicet in vestra infidelitate: Abac.2. a Iustus enim ex fide viuit. Et sic incredulus moritur. Vnde ibidem: Ibidem. Qui incredulus est, non est recta anima eius. Sed quæritur, quare sæpe replicat istud? Et ad istud respondet Augustinus, Aug. tract. 38. in Ioā. prope prin. tom.9. quòd resurrectionem per hæc verba præscripsit: et ostendit, quòd non fuit eorū violentiæ eum mori, sed suæ dispensationis.

F Vnde ait. *Ego vado*, scilicet per mortem, quando volo. Qualiter autem peccatum est mors animæ, dictū est supra: Ioan. 5. d Sicut pater suscitat mortem, sic et filius. Et sequitur eorū inquisitio: *Dicebant ergo Iudæi: Numquid interficiet semetipsum?* vt ait Augustinus. Aug. ibid. ante med. Et est in Glossa: Stulta verba, quasi si de morte diceret, non poterāt eum sequi: cum tamen essent morituri. Non ergo de morte dicebat, sed de gloria, ad quam ibat per mortē. Sed quæritur, qualiter ait: *Non potestis venire.* Videtur, quòd dedit eis occasionem desperationis. Et ad istud respōdet Augustinus, Ibid. ante pauca. quòd non abstulit eis spē, sed prædixit eis dilationem. In quantum enim erant tales, tunc non poterant venire, quia infideles, et quia increduli, vt dictū est supra. Et sequitur explanatio veritatis præmissæ: *Et dicebat eis: Vos de deorsum estis, ego de super-*

de supernis sum. Sed quæritur, quid est hoc dictum. A Ex hoc enim videtur, quòd non fuerit verus homo, nec quòd sumpserit veram carnem, sicut obijciunt aliqui hæretici. *Ibidem.* Et ad istud respondet Augustinus bene in homilia. Vos, inquit, de deorsum estis, et ideo terram sapitis: quia sicut serpentes terram manducatis, idest, terrenis pascimini, delectamini, inhiatis, sursum cor non habetis. Ego autem sum de superius, non de mundo, per quē factus est mundus. Sum enim a patre, nihil illo superius, qui verbum genuit æquale sibi, et coæternum, vnigenitum, sine tempore, per quem conderet tempora. Hæc ille. Et sic patet responsio ad prædicta. Et ideo subdit: *Dixi ergo vobis: quia moriemini in peccatis vestris.* B Et hoc ideo: *Si non credideritis, quia ego sum,* scilicet sic de supernis, verbū æquale patri. Et ideo signanter ait: *Ego sum,* scilicet *Exod. 3. d* immutabile verbum, et immutabilis Deus: Ego sum qui sum. Et ex his patet responsio ad quæstionem, qua quæritur: quare reuelauit illis damnationem suam, non sic angelis malis? Et ad istud respondendū, quòd hic prædixit damnationem non omnibus, sed non credituris. Et sic comminando eis prædixit. Vnde Chrysostomus: *Chrys. hom. 52. in Ioā. non longe a prin. to. 3.* Concutiens eorum animas, et terrens, hoc ait. Erant enim inter eos quidā credituri, quidam nō, vt ait Anselmus. Et non credituris ait: *Moriemini.* C Et hac cōminatione euigilantes aliqui crediderunt: prout hic sequitur. Et patet ex dictis hominum terrenorū et carnalium terrena inferioritas, quia de deorsum sunt, et de mundo, quantum ad affectiones deprimentes, et mundo affigentes, et a cælestibus separantes, et sic inficientes, et fœdantes. *Aug. tract. 38. in Ioan. ante med. tom. 9.* Vnde Augustinus: Ideo de mundo estis, quia peccatores erant: iniqui erant, quia infideles erant, quia terrena sapiebant. Et sequitur: Si delectat te mundus, semper uis esse immundus: si autem iam non te delectat hic mundus, iam tu es mundus. *Ibid. paulo post.* Verumtamen si per aliquam infirmitatem adhuc te delectat mundus, habitet in te, qui mundat, et eris D mundus. Si autem fueris mundus, non remanebis in mundo. Hæc ille. Peccatores ergo, et iniqui sunt de deorsum, et de mūdo, origine: et sunt de mundo, affectione: et erunt cum mundo in damnatione: *1. Cor. 15. f* Primus homo de terra terrenus. *Ibidem.* Et sequitur: Qualis terrenus, tales et terreni, *Ioan. 1. b* supra: Mundus eum non cognouit. Et hic: *De mundo estis.* *1. Cor. 11 d* Et: Dum iudicamus a Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Sed electi sunt de superius spirituali origine, quia electi de mundo, *Ioan. 16. c* infra: Ego vos elegi. Et sunt superni affectione, et conuersatione: *Philip. 3. d* Nostra conuersatio est in cælis. Et beatificabuntur cum supernis in æterna beatitudi- E ne: *1. Cor. 15. f* Secundus homo de cælo cælestis: qualis cælestis, tales et cælestes. Magna ergo differentia inter Iudæos et Apostolos: quanta inter tenebras, et lucem: fidem, et infidelitatem: pietatem, et impietatem, vt ait Augustinus, *Aug. tract. 38. in Ioan. ante med. tom. 9.* vbi multum de hoc. Supra: Qui de terra est, de terra loquitur: qui de cælo venit, super omnes est. Et sequitur illa pars, in qua eorum inquisitio. Et ibi tria. Primo, ipsa inquisitio. Secundo, Christi responsio, et veritatis eruditio, ibi: *Dixit eis Iesus.* Tertio, subiunctio de credulitate multorum in eum: *Hæc illo loquente.* Ait ergo: *Dicebant ergo Iudæi: Tu quis es?* F Quia præmissum est: Si non credideritis, quia ego sum, dicebant: *Tu quis es?* Propter quod exclamat Chrysostomus: *Chrys. hom. 52. in Ioā. ante med. tom. 3.* O amentia! post signa, et doctrinam quærunt: *Tu quis es?* Et sequitur Christi respōsio: *Dixit eis Iesus: Principium qui et loquor vobis.* Vnde Augustinus: *Aug. tract. 38. in Ioā. post mediū. tom. 9.* Ecce quod est, esse principium, mutari non potest: Principium in se manet, et innouat omnia, cui dictum est: *Psal. 101. d* Tu autem idem ipse es, quasi diceret: Principium, me credite, qui et loquor, idest, qui humilis factus propter nos. *Aug. ibid. vers. fin.* Et infra: Nam si principium sicuti est, maneret apud patrem, et non acciperet formam serui, et loqueretur homo hominibus, quomodo crederent in eum? Filius dicitur principium a principio, *Ioan. 1. a* ait Glossa, supra: In principio erat verbum. Et ibi bene de hoc. Et vt ait Augustinus: *Aug. ibid. paulo ante.* Apud Græcos principium est feminini generis. Sicut lex, apud nos est feminini, apud illos masculini. Et nota quòd in hoc, quòd ait: *Principium qui et loquor vobis,* duo insinuantur: quorum primū est filij Dei æterna maiestas, ibi: *Principium.* Et incarnationis veritas, ibi: *Qui et loquor vobis.* Ipse enim principium immutabile: primum, siue primordiale, quia per ipsum facta sunt omnia: et sic principium effectiuum omnium, et conseruatiuū. Principium, inquam, a quo omnia, per quem omnia, *Rom. 11. d* in quo omnia. In Psalmo: Tecum principium in *Psal. 109. a* die virtutis tuæ. Et ideo elongari ab isto principio, est deficere: appropinquari, est proficere. Quanto enim magis elongatur a suo principio, tanto magis mutatur, et deficit, *Sap. 16. b* secundum sapientē: Ego sum α et ω, *Apoc. 1. b* principium, et finis, *et cet.* Secundo figuratur humanitatis veritas, et humilitas: *Qui et loquor vobis,* scilicet factus humilis homo hominibus loquor, ait Augustinus: *Aug. tract. 38. in Ioā. vers. fin. tom. 9.* Nouissime locutus est nobis in filio. Locutus, inquam, potestatiue, siue virtualiter: vere, siue sapienter: doctrinaliter, siue magistraliter, supra: Numquā *Hebr. 1. a* sic locutus est homo. *Ioan. 7. g* Et ibi bene de hoc. Et quoniam dixit: *Loquor vobis.* Subditur: *Multa habeo de vobis loqui, et iudicare.* Sed obijcitur, supra eodem ait: *Non iudico quemquam,* qualiter ergo ait hic: *Habeo iudicare?* Et ad hoc respondet Augustinus: *Aug. tract. 39. in Ioan. circa med. tom. 9.* quòd supra ait, non iudico, ad præsens tempus referebat, et primū aduentum: quòd vero ait hic ad futurum refert iudicium. Et de hoc in Glossa: *Habeo multa loqui,* docendo si credideritis, accusando si non. Et cum iudicauero verum erit iudicium. Et ideo sequitur: *Sed qui misit me, verax est,* scilicet pater, et ego filius veritas. Sed de hoc opponit Augustinus: Veritas amplius est, quàm verax, sicut pietas plus est, quàm pius. Pius autem dicitur a pietate, non autem e contrario. Ergo debet veritas appropriari ipsi patri, et verax ipsi filio. Et ad istud respondet Augustinus, *Ibid. post med.* quòd pater est verax non a veritate, cuius partem capit, sed quia totam veritatem. Nisi enim fuerit anima capax veritatis, homo est mendax: Aliud enim est, homo est verax, quia percipit veritatem: aliud est verax Deus, quia genuit veritatem. Homo est verax participando veritatē: Deus est veritas generando veritatem. Hæc ille. Et ideo bene appropriatur hoc nomen: *Verax,* patri, et: *Veritas filio.* *Ibid. prope fin.* Sicut homo verax, qui dicit verba vera: sic dicitur Deus verax, quia genuit verbum, quòd est veritas. Hæc ille. *Et ego, quæ audiui a patre, loquor.* Et sic veritatem loquor. Suum enim audire est suum esse a patre, ait Augustinus, *Aug. tract. 22. in Ioā. vers. fin. tom. 9.* et est in Glossa, supra: Sicut audio, sic iudico. Et quoniam illi erant carnales: *Non cognouerunt, quia patrem dicebat Deum.* Sed quare istud apponit? Respondet Chrysostomus: *Ioan. 5. e* ad ostendendum amentiam eorum, quia faciens signa, et docens non attraxit eos. *Chrys. hom. 52. in Ioan. ante med. tom. 3.* Et quoniam tales erant: subdit, quo tempore cognoscent, et per quam viam: *Cum exaltaueritis filium hominis,* scilicet in cruce: *Tunc cognoscetis,* scilicet credendo: *Quia ego sum,* filius Dei verus: quasi diceret, ait Chrysostomus: Tunc maxime existimatis, quoniam erepti eritis a me: tunc maxime scietis, quoniam ego sum scilicet filius Dei, et gratia signorū, et gratia captionis, et gratia resurrectionis. Vnde dixerunt: *Mat. 27. f* Vere filius Dei erat iste. Vnde Augustinus: *Aug. tract. 40. in Ioā. ante med. tom. 9.* Exaltationem dicit passionis, non glorificationis. Supra: *Ioan. 3. b* Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto. Infra: *Ioan. 12. e* Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum. Et nota, quòd vbique ait: *Ego.* Vt enim ait Augustinus: *Aug. tract. 39. in Ioā. vers. fin. tom. 9.* Omnis creatura mutabilis est, et omnis anima modo est mala, modo bona: id quod est, non est, quia mutabile est. Deus autem quod est, hoc est, ideo proprium nomen sibi retinuit: *Exod. 3. d* Ego sum, qui sum. Hæc ille. Sed qualiter ait: *Cognoscetis,* quia supra ait: *In peccato vestro moriemini.* Et ad istud respondendum secundum Glossam, quæ ait, quòd aliqui essent cogni turi. Vnde Augustinus

Aug. tract. 41. in Ioã. ante med. tom. 9. gustinus: Quòd aliqui compuncti, qui sanguinem sæuiendo fuderunt, credendo biberunt. Vnde dixerunt Petro: Quid faciemus viri fratres? *Et a me ipso facio nihil.* Quia dixerat: *Ego sum,* quod est cõmune cuilibet Act. 4. c personæ: ne dicerẽt hæretici, scilicet Sabelliani, quòd Hæretici Sabelliani. ipse qui est pater, est filius. Ideo ad hoc cauendum ait: *A me facio nihil,* quia a me non sum, sed a patre, ait Au Aug. ibid. post pauca. gustinus: *Et sicut docuit me pater hac loquor.* Et vt ait Au Ibid. post multa. gustinus. Non imaginandum, vel cogitandum, quod pater docuit filium, sicut homo faber filium suũ. Sed hoc est patrem docere filium, scientem scilicet. Hoc enim est filio esse, quod nosse: *Et qui misit me,* scilicet Ioan. 10. d pater: *Meum est.* Infra: Ego et pater vnum sumus: *Et non reliquit me solum,* quia ego in patre, et pater in me Ioan. 14. b est, infra: *Quia qua placita sunt ei, facio semper,* supra: Ioan. 4. e Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris. Et ibi de Aug. tract. 40. in Ioã. post mediũ. tom. 9. hoc. Sed opponit Augustinus: Si pater tecum est Domine, ambo venistis, non vnus ab alio missus. Et hoc respondet, cũ ambo simul sint, vnus tamen missus est, alter misit. Missio enim, incarnatio est: incarnatio autem est filij non patris. Et nota quòd posset esse thema in exaltatione crucis: *Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum.* Et notantur ibi tria. Primo, humilitatis Iesu Christi indubitabilis veritas, ibi: *Filius hominis.* Secundo, suæ mortis ad satisfaciendum pro genere humano debita congruitas, ibi: *Cum exaltaueritis.* Tertio, passionis Iesu Christi potestatiua virtuositas, ibi: *Cognoscetis.* Ait ergo: *Filius hominis,* ad redimendum enim genus humanum debuit esse filius Iob 33. c hominis, qui redimeret: Si fuerit pro eo angelus loquens vnus de millibus, *et cet.* Quod exponit ibi Gre Greg. Mor. lib. 24. c. 2. in princ. gorius, de Iesu Christo soluente vnum de similibus, idest, pœnam pro genere humano. Et ibi bene de hoc. Iob 26. c Prudentia eius percussit superbum. Ibi Gregorius be Greg. Mor. li. 17. c. 18. ne. Qualiter oportuit immolari pro genere humano hominem a culpa immaculatũ, qualis fuit Christus. Et iste filius hominis fuit in cruce exaltatus. Mors autem crucis fuit congrua ad ostendendam victoriam, Chrys. hom. 26. in Ioã. tom. 3. vt ait ibi Chrysostomus, vt habitum est supra: vbi dictum est: Oportet exaltari filium hominis, scilicet ad ostendendam victoriam de potestatibus huius aeris: Ioan. 3. b Tulit de medio, affigens illud cruci, expolians princi Coloss. 2. c patus, *et cetera.* Omnes autem cognoscentes, idest, credentes in filium Dei, sic passim illuminabuntur, et sal Ioan. 3. b uabuntur, vt habitum est supra a Chrysostomo. Et Chrys. ibid. subditur de multitudine credentium: *Hac illo loquente multi crediderunt,* non tamen omnis, ait Glossa. Sed qualiter hoc? quia infra eodem legitur, et blasphemabant dicendo: *Dæmonium habes.* Et ad istud responden Chrys. hom. 52. in Ioan. post mediũ. tom. 3. dum secundũ Chrysostomum, quòd crediderunt, sed tamen non vt oportebat. Vnde sequitur de ijsdem, qui crediderunt, quòd dixerint: *Filij Abraa sumus.* Non ergo intellexit, quãdo ait: *Crediderunt,* de perfecta fide, sed de aliquali, et imperfecta. Et sequitur pars, in qua de doctrina Saluatoris, per quam ostendit se esse liberatorem peccati, et erroris. Secundo, ostendit se esse liberatorem a damnatione mortis, ibi: *Amen amen dico vobis: Si quis sermonem meum seruauerit.* Prima in Diuisio partis. tres. Primo, præmissio liberationis eorũ, qui credunt suæ doctrinæ. Secundo, quia Iudæi gloriabantur, quòd erant de genere Abraæ, et sic liberi, gloriæ eorum euacuatio, ibi: *Scio, quia filij Abraa estis.* Tertio, de hoc eorum murmuratio, et indignatio, et indignationis confutatio, ibi: *Dixerunt itaque ei.* In prima, tria. Primo, liberationis præmissio credẽtibus in eum. Secundo, Iudæorũ responsio, et gloriatio, ibi: *Responderunt.* Tertio, eorundem confutatio, ibi: *Respondit eis* Chrys. hom. 53. in Ioã. prope prin. tom. 3. *Iesus.* Ait ergo: *Dicebat ad eos, qui crediderunt ei.* Vt ait Chrysostomus: Audiẽtes, et credentes rursus euersi sunt: volens ergo profundare fidem non in superficie Aug. tract. 41. in Ioã. non longe a prin. to. 9. fodit animas eorum redargutionibus. Et ponit exemplum de arbore radicata. Et debet plus profundari: *Si manseritis in sermone meo,* Sic manendo, ait Augustinus: *Eritis vere discipuli mei:* Quia qui perseuaue-

A rit, saluus erit: *Et cognoscetis veritatem.* Manẽdo enim Mat. 10. videntes eritis, ait Augustinus: *Et veritas liberabit eos,* Ibidem. idest, liberos faciet, quæ modo saluat: Vbi enim spiritus, ibi libertas. Vbi ait Chrysostomus: Sunt verba 2. Cor. 3. d ostendentis, quæ in cordibus eorum, et scientis: quo Chrys. hom. 53. in Ioã. ante med. tom. 3. niam quidam crediderunt, sed non manserunt: et insinuantis eos, qui retro abierunt, supra: et non ait. Ego eruam, sed: *Veritas liberabit vos,* veraciter: Legalia enim, et Iudaica typica erãt. Hæc ille. Supra: Lex per Ioan. 6. g Moysen data est, gratia per Iesum Christũ. Et de hac Ioan. 1. b libertate in collatione prædicabili. Et sequitur eorum responsio: *Responderunt ei: Semen Abraa sumus.* Vt B enim ait Augustinus: Non ait Dominus liberi eritis, Aug. tract. 41. in Ioã. ante mediũ tom. 9. sed veritas liberabit vos: Et tamen extulerunt se, et dixerunt: *Semen Abraa sumus.* Ideo clamat Augustinus: O pestis inflata, non est magnitudo, sed timor! Item quomodo verum dixistis iactando: *Nemini seruiuimus* Ibidem. *vmquam,* quia Ioseph venundatus, et prophetæ ducti in captiuitatem. Et populus seruiuit in Ægypto, et isti reddiderunt tributum Cæsari. Item quærit Augustinus: cum essent mentiti, quare non redarguit eos? Et ad illud respõdet, quòd ad salutem eorum festinabat. Et ad hoc festinabat, non ostendere eos esse seruos hominum, sed peccati, quæ est difficillima seruitus, et a C qua solus Deus eripere potest, cuius solius est dimittere peccatum. Et ideo sequitur tertia particula, in qua eorũ confutatio, ibi: *Respondit eis Iesus: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.* Vbi Augustinus: Vtinam Ibid. post multa. serui hominis, et non peccati. O miserabilis seruitus! Seruus enim hominis duris imperijs fatigatus requiescit: seruus peccati, quo fugit, secum trahit se, quocumque fugerit, non fugit seipsam conscientia mala, non est, quo eat: sequitur semper, non recedit a se. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Calamitosa ergo seruitus peccati, et misera, *et cet.* Ibi multum de hoc. De hac eadem seruitute Anselmus ibidem: Præterit vo D luptas, quæ delectat, manet quod pungit, manet vindex in cõscientia, manet recordatio peccatorum, quæ torquet. Hæc ille: Serui estis eius, cui obediuistis, si Rom. 6. c ue peccati ad mortem, *et cetera. Et talis seruus non manet in domo in æternum,* idest, in ecclesia, ait Augu Aug. ibid. circa med stinus: Nam etsi mali videantur positi in sinu ecclesiæ in præsenti, proijcientur tamen, et eijcientur in ignem æternum: Ite maledicti in ignem æternum. Mat. 25. Et quia in hoc terruit filius Dei, mox subdit in quo est spes, sicut continuat Augustinus: *Filius manet in æter* Aug. ibid. *num,* idest, caput, et corpus, vnitas scilicet electorum, siue ecclesia. Sic enim sumitur hic, sicut supra: Nemo Ioan. 3. b E ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit: Si ergo filius vos liberauerit, iustificando a peccati seruitute: *Liberi eritis,* gratia scilicet liberante: Vos in libertatem Gal. 5. b vocati estis, vbi enim spiritus, ibi libertas. Sed quæri 2. Cor. 3. c tur cum nullus sit sine peccato: Si dixerimus, quòd 1. Ioan. 1. c peccata non habemus, ipsi nos seducimus: Ergo omnes sunt serui, nec manent in domo. Item cum dicat Apostolus: Video aliam legem in membris meis, re Rom. 7. d pugnantem legi mentis meæ, quæ repugnantia durat in hac vita: videretur tunc, quòd nullus sit vere liber in hac vita. Et ad istud respondendum secundum Au Aug. tract. 41. in Ioã. post mediũ. tom. 9. gustinum, quòd peccatũ intelligit hic ipsum crimen, F quod est graue peccatum: sine quo homo potest esse in hac vita per gratiam Dei, licet non sine peccato aliquali possit esse: prout ait Augustinus. Ad aliud re Aug. de Ciuit. Dei. li. 14. cap. 9. post mediũ. tom. 5. spondendum, sicut potest trahi ab Augustino: Triplex potest intelligi libertas, quarum prima est carere criminibus. Secunda est, carere dominio concupiscentiarum: Non regnet peccatum in corpore vestro mortali. Et: Post concupiscentias tuas non Aug. tract. 41. in Ioã. tom. 9. eas. Et est plena, et perfecta libertas, quando inimica mors destruetur, et erit absorpta mors in uictoria: Et hæc non erit in ista vita mortali, quamdiu durauerit caro concupiscens aduersus spiritum: Quis libera Rom. 6. b Eccl. 18. d 1. Cor. 15. g bit me de corpore mortis huius? Et sequitur: Gratia, scilicet consummata. Et de his bene et multũ Augusti Rom. 7. d nus.

Aug. tract. nus. Et sequitur pars, in qua euacuatio gloriæ Iudæo-
42. in Ioã. rum, de nobilitate generis Abraæ, ibi: *Scio, quòd filij*
tom. 9. *Abraæ estis.* Et illa in duas partes. Primo, ostendit illos
esse ex patre diabolo, et sic mendaces. Secundo, osten
dit se loqui veritatem, et eorum indignitatem ad ar-
guendū eum, ibi: *Ego autem veritatem dico.* Prima in
tres. Primo, præmissio, quòd licet essent filij Abraæ
carne, non tamen imitatione. Secundo, subditur eorū
iterata gloriatio de eodē, scilicet quòd erant de gene-
re Abraam, et eorū confutatio, ibi: *Responderunt.* Ter-
tio, eorū gloriatio, quòd erant etiam ex patre Deo, cū
eorum confutatione, ibi: *Dixerunt itaque.* Ait ergo:
Scio, quòd filij Abraæ estis, scilicet carne, non fide. Et hoc B
Aug. tract. ideo, quia: *Quæritis me interficere.* Vnde Augustinus:
42. in Ioã. Agnosco carnis originē, sed non cordis fidem: Nō qui
non mult. a semen sunt Abraæ, omnes filij, *et cet.* Et hoc ideo, quia
prin. to. 9. intrauerant retia fidei. Propter quod sequitur: *Quia*
Rom. 9. b *sermo meus non capit in vobis.* Vnde Augustinus: Si ser-
Aug. ibid. mo meus caperetur, caperet: si caperemini, intra retia
post pauca. fidei tamquam pisces cōcluderemini. Loquitur enim
metaphorice, siue translatiue. Verbum Dei est, quasi
Hiere. 16. c hamus: prædicatores, quasi piscatores: Ecce ego mitto
Mat. 4. c piscatores multos. Et: Faciam vos piscatores hominū,
Aug. ibid. *et cet.* Vnde Augustinus: Sic debet esse sermo Dei fi-
delibus, tamquā pisci hamus. Tunc enim capit, quan- C
do capitur. Et quia nō recipiebatur sermo Dei a cor-
de eorum, ideo non capiebat corda eorū. Vnde nota,
quòd est triplex hamus: est enim hamus voluptatis ca
pientis, et strangulantis voluptuosos: Sicut capiuntur
Eccl. 9. c pisces hamo, *et cet.* Sic capiūtur homines in tempore
Tullius in malo. Et de hoc Tullius: Voluptate capiuntur homi-
senect. nes, sicut pisces hamo: hæc enim strangulat ipsam de-
Senec. epist. uorantem. Vnde Seneca: Voluptates extirpa, quæ la-
11. in fi. tronum more amplectuntur, vt strangulent. Et hamus
diuinæ prædicationis, quæ capit: de qua captura lo-
Isa. 19. b quitur hic: Lugebunt omnes in fluuijs mittentes ha-
Iob 40. d mum. Et est hamus humanitas Iesu Christi: In oculis D
Greg. Mor. eius, quasi hamo capies eū. Quod exponit Gregorius
lib. 33. c. 7. de Christo, secundū humanitatem. Et ideo conueniē
ter ait, quòd sermo suus non capiebat in eis, quia non
Chrys. hom. ab eis capiebatur in corde. Aliter ostendit Chrysosto-
53. in Ioã. mus, quòd in hoc ostendit dogmatū altitudinē, quasi
ante mediū diceret: Tā magnus est sermo, quòd non intrat in vos.
tom. 3. Sed quæritur, sicut quærit Chrysostomus, qualiter ait
hoc: quia immediate dictum est: *Multi crediderunt in*
eum, et ita sermo capiebat in eis. Et ad hoc respondet
Ibidem. Chrysostomus, quòd licet crediderint, rursus tamen
transportati fuerunt, scilicet a credulitate. Et ostendit
euidentius, quòd ait: *Ego quod vidi apud patrem loquor.* E
scilicet veritatē, quam vidi, quia veritas sum. Se enim
vidit, et se loquitur. Ipse enim est verbū apud patrem,
Aug. tract. ait Augustinus: *Et vos quæ videtis apud patrem vestrum*
42. in Ioã. *facitis;* quia est pater vester vitæ imitatione. Infra eo-
ante med. dem: *Vos ex patre diabolo estis.* Abraam enim erat pater,
tom. 9. eorū origine, nō vitæ similitudine, vt ait Augustinus.
Ibid. paulo Vt enim ait Chrysostomus, arguit eos dicens: quòd si
post. ego a verbis, et a veritate ostēdo patrē, ita vos a rebus
Chrys. hom. ostenditis patrē vestrum, scilicet diabolū, de quo in-
53. in Ioã. fra: Erant enim filij eius, in quantū mali, et in quantū
paulo ante imitantes, non in quātum homines, et in quantū crea- F
med. to. 3. ti, ait Augustinus. Et sequitur gloriationis eorū de ge-
Aug. tract. nere repetitio, cum eiusdē confutatione: *Responderunt:*
42. in Ioã. *Pater noster Abraam est,* quasi dicerent: si potes, repre-
ante med. hende eū, scilicet Abraam. Et ideo confutando eos di
tom. 9. cit Iesus: *Si filij Abraæ estis, opera Abraæ facite,* et cetera,
quasi diceret: ex quo gloriamini de filiatione Abraæ,
quasi ad originem, imitamini opera eius secundum fi
dem, quod non facitis, quia: *Quæritis me interficere.*
Abraam autem non erat homicida: caro enim erat ex
Ibid. post carne, sed vita non erat, ait Augustinus: Abraæ dictæ
pauca. sunt promissiones, et semini eius: non dixit, et semini-
Gal. 3. c bus, *et cet.* Et ne excusarent se, quòd iuste volebant eū
interficere, subdit: *Qui veritatem vobis locutus sum.* Et
non quamcūque veritatem, sed: *Quam audiui a Deo.* Et

A in hoc aggrauat eorū peccatum: Qui enim male agit,
odit lucem. Supra: *Hoc non fecit Abraam,* quod tamen Ioan. 3. c
facitis, quia: *Opera patris vestri facitis.* De nobilitate er-
go carnis gloriabantur, nobilitatem tamen virtutis et
operum non imitabantur. Et ideo conuenienter voca
uit eos Ioannes: Genimina viperarum, quia hominū Luc. 3. b
formam videbat, et venenū cognoscebat, vt ait Augu Aug. ibid.
stinus, qui bene de hoc: Non omnes, qui ex Israel, hi paulo post.
sunt Israelitæ: sed qui semen sunt Abraæ, scilicet per Rom. 9. b
imitationem fidei, et iustitiæ. Potens enim est Deus
suscitare de lapidibus, idest, induratis obstinatione, fi
lios Abraæ. Et ex his patet, quòd inaniter homines Mat. 3. b
gloriantur de generis nobilitate, et parentum virtute,
absque eorundem imitatione in operibus iustitiæ. Et
de hoc Chrysostomus, quòd nihil prodest malis boni- Chrys. hom.
tas parentū, nec obest bonis prauitas. Et ponit exēplū 9. in Matt.
de Esau, cui nō profuit bonitas parentū, neque etiam post mediū.
Iudęis incredulis, vt patet hic. Et ibi bene de hoc. Vna tom. 2.
enim sola est nobilitas, facere voluntatē Dei: nec in pa
tribus nobilibus magnū sapiamus, nisi eis similes fue-
rimus. Cognatio enim, quæ ex moribus melior est,
quàm quę est ex carne, ait idem: Vbi multum de hoc. Iuuenal. sa
Ideo ait Ennius, scilicet Iuuenalis: tyra 8.

Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis
Æacidæ similis, Vulcaniaq. arma capessas:
Quàm te Thersitæ similem producat Achilles.

Item patet hic informatio ecclesiasticorū, et religio-
sorum, qui gloriantur de professionis altitudine, vt ha
beant opera perfecta iustitiæ. Vnde patet esse thema
corā religiosis. Et denotātur duo: quorum primū est,
religionis altitudo: *Si filij Abraæ.* Secundum est, ad ope
ra cōpetentia professioni exhortatio, ibi: *Opera Abraæ* Abraę figu-
facite. Per Abraam enim figuratur institutor cuiusli- ra.
bet religionis approbatæ. De quo potest dici illud: Pa Gen. 17. a
trem multarū gentium cōstitui te. Pater enim est filio
causa essendi, causa nutrimenti, et causa disciplinę, ait
Sapiens. Talis fuit spiritualiter religionis institutor,
respectu talis, de quo potest dici illud: Ego per euāge- 1. Cor. 4. d
lium vos genui. Filij talis professionis deberēt habere
opera eiusdem, ipsum imitando, quæ sunt similia ope
ribus Abraę: terrā suam, et domum patris dimittēdo,
arietē immolando pro filio, idest, carnē domando, et Gen. 12. a
sic de alijs operibus Abraę. Nec est gloriandū de pro- Gen. 22. c
fessione, nisi fuerit operū competentiū perfectio. Vt
enim fides sine operibus mortua est, sic et professio si- Iacob. 2. c
ne operibus: Non enim omnis, qui dicit: Domine Do
mine, intrat in regnū cęlorum: sed qui facit voluntatē
patris. Ideo gloriantibus in professione sine operibus Mat. 7. c
dicitur: Bonas facite vias vestras, et studia vestra. Noli- Hiere. 7. a
te confidere in verbis mendacij dicentes: Templum
Domini, tēplum Domini, *et cet.* Et sequitur illa pars,
in qua gloriabantur se habere Deū patrem, cum eorū
cōfutatione, ibi: *Dixerunt: Nos ex fornicatione non sumus*
nati. Vt enim ait Augustinus: Mutauerūt responsionē: Aug. tract.
tacent enim de patre Abraamo, et dicunt patrem se 42. in Ioã.
habere Deum, vt videant, quid ad hoc possit dicere. ante med.
Propter quod inquirunt: *Nos non sumus ex fornicatione.* tom. 9.
Et in hoc sunt mētiti: quia summa fornicatio est, nasci
ex diabolo imitatione, et vitæ similitudine. Ideo ait
Saluator: Generatio mala, et adultera signū quærit, *et* Mat. 12. f
cet. Vnum patrem habemus Deum, quē colimus scilicet:
nam Israel vocat Deus primogenitum: Nūquid non Malac. 2. b
pater vnus omnium? Et subditur eorum confutatio,
ostendendo Deum non esse eorū patrē, vt prius osten
dit de Abraam, sicut continuat Glossa. Et primo ma-
nifestat, quòd non erat eorum pater Deus. Secundo
ostendit, quòd erant ex patre diabolo, ibi: *Vos ex pa-*
tre. Ait ergo: *Si Deus pater vester esset,* sicut vos iactatis:
Diligeretis vtique me, scilicet vt fratrē, ait Augustinus: Aug. tract.
Ego enim a Deo processi, scilicet vt verbum: æterna enim 42. in Ioã.
eis processio, ait Augustinus: *Et veni,* scilicet in car- ante med.
nem: Verbum enim caro factum est, supra: *Ne-* tom. 9.
que a me ipso veni, quia a me ipso non sum: *Sed ille* Ibidem.
misit me, scilicet in carnem. Humanitas enim eius Ioan. 1. b

Aug. ibid. missio eius, ait Augustinus. Et idem Anselmus, quòd illius missio eius incarnatio. Et licet ita sit: *Loquelam meam non cognoscitis*, scilicet sermonem meum: *Quia non potestis audire*, idest, credere, ait Augustinus. Sed qualiter ait hoc: Dedit enim eis potestatem filios Dei fieri, supra: Ergo poterant audire. Et ad hoc respondendum secundum Glossam, quòd non poterant audire manentes in illo statu. Vnde Augustinus: Audire non poterant, quia corrigi credendo nolebant. Idē Chrysostomus: Non posse hic, non velle est. De processu filij a patre, et aduentu in mundum, infra: Exiui a patre et veni in mundum. Et sequitur pars, in qua ostendit eos esse ex patre diabolo, ibi: *Vos ex patre diabolo estis*, scilicet imitatione: *Et desideria patris vestri vultis facere*, scilicet affectione et operatione. Vnde Augustinus: Patres mutatis, dicentes: Patrem vestrum nunc Abraam, nunc Deum: nunc audite a filio Dei, quis est pater vester. Hic iam cauenda est hæresis Manichæorum, quæ posuit gentem tenebrarum cum principibus suis pugnasse contra Deum, vnde diabolus originem duxit, et hinc dicunt ducere originem nostram. Et ibi multum de hoc. Sed absit ista credere a mentibus fidelium. Bona est enim omnis natura, sed vitiata est hominis natura per malam voluntatem, ait Augustinus: Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, et erant valde bona. Et subdit, quæ erant desideria illius patris: *Ille homicida erat ab initio*. Vt enim ait Augustinus: Diabolus cum inuideret homini, serpente indutus, locutus est mulieri, et de muliere venenauit virum: et mortui sunt audiendo diabolum. Diabolus enim non gladio armatus, non ferro accinctus verbum malum et seminauit et occidit. Hæc ille: Inuidia enim diaboli mors intrauit in orbem terrarū. *Et erat homicida ab initio*, scilicet in primo homine: ex illo enim potuit fieri homicidium, ex quo factus est homo, vt ait Augustinus: *Et in veritate non stetit*, sed non stando cecidit, ait Augustinus. Et hoc ideo: *Quia non est in eo veritas*, idest, verbum et sapientia patris: et ait Glossa recedendo a veritate non habet veritatē. Et quia talis est mendax, ideo subdit: *Cum loquitur mendacium*. Et ponitur cum prosecutione secundū Glossam: *Ex proprijs loquitur*, idest, a se nō a veritate. Et non solū est mendax: *Sed pater eius*, idest, mendacij, vt ait Augustinus: Ille, qui non aliunde accepit mendacium, est pater mendacij: tu autē cum loqueris mendacium, a diabolo accepisti. Hæc ille. Et de his Chrysostomus: Opera Abraæ fuerunt: mansuetudo, humilitas, obedietia: vos e contrario, immisericordes, crudeles, et ita ex diabolo existentes, et ita mendaces. Sed quæritur ad euidentiam dictorū, de hoc quod ait: *Vos ex patre diabolo estis*. Ex hoc objiciūt, quòd duo sunt principia, vnū bonorum, et alterū malorum, et quòd Deus non est creator malorū hominū, sed diabolus. Et ad istud respondendum secundum Augustinum in homilia, sicut dictū est populo Iudaico: Pater tuus Amorræus, *et cet.* Iudæi inuitati sunt eorum impietates, et inuenerunt sibi parentes, non de quibus nascerētur, sed quorum mores sectando pariter damnarentur. Hæc ille. Iudæi ergo ex patre diabolo nō nascendo, sed imitando. Itē quæritur de hoc, quod ait: *Erat homicida ab initio*. Ex hoc enim videtur, quòd angelus malus fuit creatus malus. Et ad istud respōdetur multipliciter. Primo modo exponendo secundum Augustinū, vt est expositum, quòd ab initio erat homicida, ex quo factus est homo, in quo potuit fieri homicidiū. Vel aliter, quòd fuit homicida ab initio, quia in eo instāti, in quo creatus est, fuit lapsus, nec in veritate stetit, vt dicitur hic, sed de veritate lapsus est, vt ait Augustinus. Et quòd objiciūt hæretici in Psalmo: Draco iste, quem formasti ad illudendum ei. Item intelligendū ex post facto est, quia formatus lapsus est. Item quæritur de hoc, quòd ait: *In veritate non stetit*, in qua fuit, sed inde cecidit, ait Glossa. Et hoc tunc videtur, quòd is defuit in veritate, et sic in gratia, et postea lapsus est. Item hoc

Aug. ibid. — Ibidem. — Ioan. 1. b — Aug. ibid. — Chrys. hom. 53. in Ioan. post mediū. tom. 3. — Ioan. 16. c — Aug. tract. 42. in Ioan. paulo ante med. to. 9. — Hæresis Manicheorū cauenda. — Aug. ibid. post pauca. — Gen. 1. d — Aug. ibid. post mediū. — Sap. 2. d — Aug. tract. 42. in Ioā. post mediū. tom. 9. — Ibidem. — Ibid. post. — Chrys. hom. 53. in Ioan. ante mediū tom. 3. — Obiectio Manichæorum confutata. — Aug. tract. 42. in Ioā. circa med. tom. 9. — Ezec. 16. a — Angelū malum nō esse creatū malum probatur. — Aug. ibid. post med. — Ibid. post pauca. — Psal. 103. c

A etiam videtur per Augustinum, vbi ait, loquens de natura angelica: et inquirit, quo modo potuit esse mala voluntas malorum angelorum, ex quo creati sunt boni. Et ad istud respondendum secundum Augustinū: Quæris fortasse, inquit, vnde ipse diabolus est? Et respōdet, quòd inde est, vnde et ceteri. Sed ceteri in sua obedientia perstiterunt, ille inobediēdo et superbiendo lapsus est, et diabolus factus. Et ad illam Glossam est respondendum, quòd non est intelligendum, quòd primo fuerit in eo veritas, scilicet gratificādo ipsum, sed quia cecidit a veritate, quam potuit habuisse, si stetisset. Vnde dicitur hic: *In veritate non stetit, quia veritas non est in eo*. Et Augustinus: Recedendo a veritate B non habet veritatem. Vel aliter potest dici, quòd veritas dicitur dupliciter: vel gratiæ gratis faciētis: vel gratiæ gratis datæ: qualis est naturæ agilitas, et vigorositas, et humilitas. Primā non habuit angelus apostata, sed superbiēdo lapsus est, vt dictū est. Secundā vero habuit a qua cecidit: Quomodo cecidisti Lucifer, qui mane oriebaris? Et ex his patet ignominiosa hominum peccatorum generatio, quo ad modū viuendi, quia sunt ex patre diabolo, et ita filij eius, scilicet imitando, non nascendo: Qui facit peccatū, ex diabolo est. Frustra ergo gloriantur de humana nobilitate, C qui sunt nati prædicta generatione ignominiosa: Generatio, quæ maledicit patri suo, *et cetera*. Et: Et si nati fueritis in maledictione nascemini. Item patet prædictorum peruersio, quia faciunt desideria patris, scilicet diaboli. Propter quod: Abnegātes impietatem, et secularia desideria. Talia enim ducunt ad mortem. In Psalmo: Tradidit illos Deus in desiderijs suis, ibūt in aduentionibus suis. Item patet, quòd diabolus dicitur homicida, mala suadendo, sicut ait Augustinus: Si malū suades fratri tuo, homicida es. Vnde in Psalmo: Lingua eorum gladius acutus. Est enim homicidium, cōsilio, fraude, persuasione. Item patet ex dictis, quòd D diabolus pater mendacij, et omnis qui mētitur, ex diaboli persuasione mentitur, qui est auctor et persuasor siue adinuentor mendacij. Vt patet ex Augustino: Et nota, quòd est mendaciū multiplex. Est enim mendaciū falsæ meditationis: Nec lingua mea meditabitur mendacium. Ibi Gregorius: Nonnumquam peius est mendaciū meditari, quàm loqui: quia istud aliquādo est præcipitationis, illud studiosæ prauitatis. Item est mendacium peruersæ locutionis: Extenderunt linguā suam quasi arcum mendacij. Item est mendaciū præuaricatæ actionis: quando scilicet actio non est talis, qualis ostenditur: Mendaciū operatus est stylus men- E dax. Et sequitur: Cuncti faciunt mēdacium. Et maius est mēdacium operis, quàm locutionis, ait Anselmus. Item est mendacium vitę, vel conuersationis, quando vita vel fingit se esse talē, qualis non est. De quo mendacio Ambrosius in sermone Dominicę passionis bene, quale mendacium est hypocrisis: plus enim gestus hominum alloquuntur animum, quàm verba, ait Augustinus: In hypocrisi loquentium mendacium. Et propter ista mendacia dicitur: Noli mentiri omne mendacium. Et: Vbi adulteriū, et iter mendacij. Tunc enim est iter mendacij, quando prædictis mēdacijs fit F processus ab vno in aliud. Et de mēdacio, et de speciebus eius Augustinus. Et sequitur illa pars in qua Saluator ostendit se esse ipsam veritatē, et eius auctores, et eorū indignitatem ad ipsum arguendum, ibi: *Ego autem veritatem dico*. Et illa in tres. Primo, prædictorum præmissio. Secundo, Iudæorū blasphematio, ibi: *Responderunt Iudæi*. Tertio, Saluatoris humilis respōsio, ibi: *Respondit Iesus*. Ait ergo: *Veritatem dico*. Ita dictum est, quòd diabolus est pater mēdacij. Sed ego qui sum veritas, infra: Loquor veritatē, et docendo, et arguendo, et suadendo, et promittendo. Non enim potest manare a prima veritate, vbi veritas: Hominē, qui veritatem vobis locutus sum: *Et tamen non creditis mihi*, eo quòd estis ex patre mendaci: *Loquelam meam non cognoscitis*, sed potius increpatis, et arguitis me, scilicet

Aug. de Ciuit. Dei. li. 12. c. 9. to. 5 — Aug. tract. 42. in Ioā. paulo post med. to. 9. — Ibid. post multa. — Veritas dicitur dupliciter. — Isai. 14. b — Peccatorū pater diabolus. — 1. Ioan. 8. c — Prou. 30. b — Eccl. 41. b — Tit. 2. c — Psal. 80. c — Aug. tract. 42. in Ioā. post mediū. tom. 9. — Psal. 56. b — De pœn. dist. 1. can. periculose. — Aug. tract. 42. in Ioā. post mediū. to. 9. — Mēdacium multiplex. — Iob 27. a — Greg. Mor. li. 18. cap. 4. ante mediū — Hiere. 9. a — Hiere. 8. d — Ambr. ser. 44. de tēp. tom. 5. — 1. Tim. 4. a — Eccl. 7. b — Hiere. 23. c — Aug. de mēdacio ad cō sent. et contra mēdac. ad eūd. to. 4 — Ioan. 14. a

cet

cet mendaces veritatem, quod est inconueniens, et irrationabile: *Quis ex vobis*, scilicet mendacibus, et peccatoribus: *Arguit me de peccato?* scilicet qui Isa. 53. d sum sine peccato: Ipse enim peccatum non fecit: Ioan. 1. d Immo: Agnus Dei qui tollit peccata mundi, supra. Greg. in Euang. hom. 22. fer. in princ. Et in hoc patet Saluatoris humilitas et mansuetudo. Vnde Gregorius: Non dedignatur ex ratione ostendere se peccatorem non esse, qui ex virtute diuinitatis poterat peccatores iustificare. Et licet esset talis, tamen eum non audiebant. Ideo sequitur: *Si veritatem dico, quare non creditis mihi?* Et subdit causam, quia non erant ex Deo. Quasi enim naturale est et delectabile Ioan. 19. f cuilibet audire verba paterna. Et ideo, qui est ex Deo B Ioan. 3. d delectabiliter, audit verba Dei. Infra: Omnis qui ex Eccl. 3. d veritate est, audit vocem meam. Supra: Amicus sponsi stat et audit: Auris enim bona, audit cum omni concupiscentia. Et e contrario: qui sunt ex patre diabolo, audiunt verba sua, et detestantur audire verba Ioan. 3. c Dei, quia odiunt veritatem. Supra: Qui male agit, odit lucem. Tum quia diligunt ea, quæ arguunt Sap. 2. c diuina, tum quia faciunt desideria patris sui: Grauis est nobis ad videndum. Et sequitur: Promittit se Ioan. 6. f scientiam Dei habere. Supra: Dixerunt: Durus est hic sermo. Et sequitur Iudæorum blasphematio, ibi: *Responderunt: nonne benedicimus*: Et in hoc eorum C præsumptio temeraria: blasphemabant, et tamen se Fatuitas stultorum. bene dicere asserebant. Talis enim est fatuitas stultorum et arrogantium, qui videntur sibi sapientes. Sap. 5. b Propter quod: Vos qui sapientes estis in oculis vestris: *Quia Samaritanus est* et non verus Iudæus. Erant enim Samaritani contemptibiles apud Iudæos. De quibus supra. Vnde Anselmus: Samaritani gens odio- Ioan. 4. e sa populo Israelitico: Duodecim tribubus ductis in captiuitatem terram eorum possidebant, qui vocabantur Samaritani: quia propter terram custodiendam a Rege Assyriorum illic erant constituti. Samaritanus enim custos interpretatur. Hæc ille: *Et dæmo-* D *nium habes*. Et in hoc eorum blasphemia: cum enim Chrys. hom. 54. in Ioā. non longe a prin. to. 3. ipsi haberent dæmonium. Vnde Chrysostomus. Quis et qui dæmonium habet? vel qui honorat Deum, vel qui iniuriatur eum? Qui honorat? quasi dicat: ille qui iniuriatur. Et hoc forte dixerunt, vel propter miraculorum magnitudinem, vel quia secreta cordium reuelabat, vel potius vt damnarent sua Mat. 12. c miracula et documenta: In Beelzebub, principe dæmoniorum, eijcit dæmonia. Et sequitur responsio Saluatoris: *Respondit: Ego dæmonium non habeo*. Et in hoc patet mansuetudo et humilitas Saluatoris, vt ait Chrys. ibid. Chrysostomus. Sed quæritur, cum essent duo impo- E Greg. in Euāg. ho. 18. ante med. sita, quare vnum subticuit? Et ad hoc respondet Gregorius. Duo illi illata fuerunt: vnum negauit, scilicet, quòd non habuit dæmonium: alterum tacendo Isa. 21. c consensit, scilicet, se esse Samaritanum: qui custos in- Psal. 126. a terpretatur, eo quòd ipse verus custos est: Custos Luc. 10. f qui de nocte. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, Aug. tract. 43. in Ioā. ante med. tom. 9. *et cetera*. De Samaritano apud Lucam habetur. Idem Augustinus. Et patet hic exemplum patientiæ ipsius Saluatoris: accepta enim contumelia, non respondit verba contumeliosa. Et hoc vt daret nobis exemplum Exemplum patientiæ ipsius Saluatoris. sustinendi iniurias et verba contumeliosa, et non sub- F trahendi doctrinam ab iniuriantibus, prout prose- Greg. in Euang. hom. 18. ante medium. quitur Gregorius bene: *Sed honorifico patrem meum*, quia omnia, quæ mirabiliter faciebat et operabatur, ad gloriam patris referebat, ait Anselmus. Infra: Nomen tuum manifestaui mundo: *Et vos inhonorastis me*. Et ipsum sic patrem: Supra: *Qui non honorificat filium, non honorificat patrem*. Et sic ego facio, quod debeo: Ioan. 17. a vos vero, non, ait Augustinus. Ideo sequitur: *Ego glo-* Aug. tract. 43. in Ioā. ante med. tom. 9. *riam meam non quæro*, scilicet ab hominibus, vindicando iniurias meas. Vnde Anselmus: Gloria hominum est, si conuicium vel læsionem acceperint, ictu vel verbo se vlciscantur: sed Dominus huius gloriam non quærit, sed illatas contumelias patris iudicio reseruat. Hæc ille. Et ideo sequitur: *Est qui quærat*, scilicet gloriā

A meam: *Et iudicet*, idest, discernat a gloria vestra. Infra: Et clarifico et clarificabo. Sed de hoc quærit Augusti- Ioan. 12. d nus. Cum dicatur supra: quòd pater neminem iudi- Aug. ibid. post pauca. cat, sed omne iudicium dedit filio, qualiter ait hic, quòd pater iudicat? Et ad istud respondet, quòd iu- Ioan. 5. d dicium aliquando sumitur pro damnatione et pœna. Supra: Qui male fecerunt, ibunt in resurrectionem Ioan. 5. e iudicij. Item sumitur iudicium pro discretione: Iudica me Deus, et discerne causam meam de gente Psal. 42. a non sancta. Et sic sumitur hic, quia pater gloriam meā a vestra gloria discernit et separat: et secundum formam serui, quia ego sine peccato: et secundum diuinitatem. Infra: Clarifica me claritate, quam habui, Ioan. 17. a antequam mundus esset. Et patet hic exemplum ele- Exemplum electis. ctis Dei, qui sunt membra Christi, non quærendi gloriam suam, sed gloriam patris. Vt habitum est supra: Ioan. 5. d quia gloria in hac vita est ab humana inflatione, ait Aug. tract. 43. in Ioā. ante med. tom. 9. Augustinus. Et ita impedit humilitatem credendi. Supra: Quo modo potestis credere, qui gloriam accipitis? Et sequitur illa pars in qua Saluator ostendit se esse liberatorem a damnatione mortis, ibi: *Amen amen dico vobis*. Hæc in sex. Primo, ostendit sermonis sui Ioan. 5. g efficaciam. Secundo, subditur Iudæorum iterata Diuisio partis. blasphemia, ibi: *Dixerunt ergo*. Tertio, ostendit Saluator suam excellentiam, ibi: *Respondit Iesus*. Quarto, subditur Iudæorum calumniosa obuiatio, ibi: *Dixerunt*. Quinto, calumniæ destructio, ibi: *Dixit eis Iesus*. Sexto, eorum peruersa machinatio, et Christi discessio, ibi: *Tulerunt ergo lapides*. Ait ergo: *Amen amen dico vobis: Si quis sermonem meum seruauerit*, quasi dicat, sicut Augustinus continuat, vos dicitis: *Dæmonium* Aug. ibid. paulo post *habes*: Et ego ad uitam voco. Ideo ait: *Si quis sermonem meum seruauerit*, scilicet in corde, et in ore, et in opere. Infra: Qui habet mandata mea, et seruat illa, ille est Ioan. 14. c qui diligit me: *Mortem non gustabit in æternum*, id est, non experietur, ait Glossa. Et Augustinus, idem vbi Aug. ibid. post pauca. quærit, quo palato, quibus faucibus mors gustatur? Et respondet quòd: *Gustabit*, dictum est pro eo, quòd experietur. Nec mirum, qui seruat vitam non experietur mortem: sed verba Dei sunt vita, supra: Verba, quę Ioan. 6. g ego loquor, spiritus et vita sunt. Et ideo seruantes illa non gustabunt mortem, vita enim sunt inuenientibus ea. Et sicut ait Gregorius, patet hic exemplum Salua- Prou. 7. a toris largiendi beneficia iniuriantibus. Et ibi multum Greg. in Euang. hom. 18. ante medium. et bene de hoc. Et sequitur Iudæorum calumniatio: *Nunc cognouimus quoniam dæmonium habes*. Vt enim ait Gregorius. Reprobi de beneficio erunt peiores: quales fuerunt isti: *Abraam mortuus est*, scilicet morte cor- Exemplum Saluatoris. Greg. ibid. porali, de qua non intellexit Dominus: nam Abraam non est mortuus illa morte, de qua Dominus loquebatur, ait Dominus: Ego sum Deus Abraam. Et se- Mat. 22. c quitur, Non est Deus morientium sed viuorum. *Et tu dicis: Si quis sermonem meum*, et cetera, quasi dicerent: non est verum, quod dicis: *Numquid enim tu maior es patre nostro Abraam?* Vt enim ait Chrysostomus, rur- Chrys. hom. 54. in Ioan. ante med. tom. 3. sus ad cognitionem Abraæ diffugiunt, gloriantes vt prius, qui tamen Abraam est mortuus, necnon: *Et prophetæ mortui sunt*, morte scilicet corporali: *Quem te ipsum facis?* vt dicas: *Qui sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit*, ait Glossa. Et patet hic vtilitas et vir- Vtilitas diuini sermonis. tuositas diuini sermonis, quando ait: *Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit*. atque posset esse thema ad scholares. In quo tria denotantur: quorum Thema ad scholares. primum est doctrinæ sublimitas, ibi: *Sermonem meum*. Secundum est, modi suscipiendi qualitas, ibi: *Seruauerit*. Tertium, est seruationis vel custodiæ vtilitas, ibi: *Mortem non gustabit*. Ait ergo: *Si quis sermonem meum*. id est, doctrinam meam, infra: Si quis dili- Ioan. 14. c git me, sermonem meum seruabit, qui est sublimis et altus, verus et virtuosus: Omnipotens sermo tuus. Et Ioan. 16. b talis est seruandus in intelligentia, et in memoria ruminando, et in vitam seruando: Inuenti sunt sermo- Hiere. 15. e nes tui, et comedi illos: Præcepta mea custodiat cor Prou. 3. a tuum. Et sic seruans non gustabit mortem æternam gehen-

gehennarum, mortem damnationis cum diabolo et A angelis eius, quæ est mors secunda. Apocalypsis: Qui vicerit non lædetur a morte secunda. Secundum enim Augustinum duplex est mors: scilicet æterna, quæ est mors damnationis, et est mors temporalis. Et ista mors migratio est, derelictio corporis, depositio sarcinæ grauis. Et de prima loquitur hic Saluator, quòd si quis gustauerit sermonem suum, non gustabit mortem: illa mors est amara, est horrida, est tristatiua ad gustandum, et est amaritatiua, et necatiua sine fine. Vnde de talibus ait propheta: Mors depascet eos. Et sequitur tertia particula, in qua ostendit Christus suam excellentiam et æternitatis suæ indeficientiam, B ibi: *Respondit Iesus: Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est.* Sed qualiter ait hoc, quia sæpe de ipso dixit gloriosa et magnifica, et quòd erat æqualis patri, quæ omnia sunt vera: ergo inconuenienter ait, quòd gloria sua nihil est. Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd hoc est intelligendum, quantum ad ipsos, sicut supra, quando ait: Si testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum: scilicet, quantum ad illorum suspicionem. Sic loquitur hic: Est autem pater meus qui glorificat me, idest, gloriosum ostendit, vt ait Anselmus. Pater glorificauit filium in baptismo, quando vox intonuit: Hic est filius C meus dilectus. Similiter in transfiguratione in monte, et ante passionem, infra: Et clarificaui et clarificabo. Et in sua ascensione, quando collocauit ad dexteram maiestatis. Et de hoc infra: *Quem vos dicitis, quia et Deus vester est*, quia elegit populum Israeliticum: Quomodo portauerim vos super alas aquilarum. Et: En populus sapiens et intelligens, *et cetera*: *Et non cognouistis eum*, scilicet fide: *Ego autem noui eum*, plena notitia. Supra: Nemo vidit Deum nisi vnigenitus, qui est in sinu patris: *Et si dixero: quia non scio eum, ero similis vobis mendax:* quia vt D ait Chrysostomus: Vos dicentes scire eum, mentimini: ita si ego dixero nescire, ero similis vobis. Et Augustinus: Quia dicendo noui eum, iudicantibus secundum carnem, poterat iudicari arrogans. Sed arrogantia non ita caueatur, vt veritas relinquatur, ideo sic loquitur: *Sed scio eum*, qui sum verbum æternum: *Et sermonem eius seruo*, qui sum verbum caro factum, supra. Et quia ipsi de Abraam gloriabantur, et dedignabantur, quòd Christus esset maior, propter quod dixerunt, supra: *Quem te ipsum facis?* idest quantum. Ideo ait: *Abraam pater vester exultauit, vt videret diem meum*. id est, tempus vitæ meæ. Vnde Augustinus: E Non timuit, sed exultauit vt videret. Erat enim in eo charitas: credens exultauit sperãdo, vt videret intelligendo: *Et vidit et gauisus est.* Vnde Augustinus: Diem, id est, totam vitam Domini temporalem, qui nescit occasum, vidit Abraam credendo et sperando. Et hoc quando tres angelos vidit, et vnum adorauit. Vel quando misit seruum suum, vt peteret vxorem filio, et posuit manum sub fœmore, intelligens de carne Christi futura, vt ait Augustinus. Vel diem crucis, siue passionis vidit, vt ait Chrysostomus. Et ex hoc patet fides sanctorum patrum de Christo venturo, et eorum desiderium: Ipse erat desideratus cunctis gentibus. Ideo: Vtinam disrumperes cælos et descenderes: Et qui præteribant, et qui sequebantur, clamabant: Benedictus qui venit, *et cetera*. Multi prophetæ et Reges voluerunt videre, quæ vos videtis, et non viderunt. Et sequitur eorum obuiatio, ibi: *Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes.* Chrysostomus vero ponit quadraginta annos: *Et Abraam vidisti?* quasi dicerent: impossibile est quod asseris. Sed cum Christus esset quasi triginta duorum annorum, circa illud tempus, quare dixerunt: *Quinquaginta annos?* Ad quod posset dici, quòd ob maturitatem gestus, et motum et sermonum, et elegantiam personæ æstimabant eum esse magnæ ætatis: Ætas enim senectutis vita immaculata. Et sequitur quintum, scilicet Christi responsio: *Dixit eis Iesus: Antequam Abraam fieret ego sum.* Sed quæritur, quare sic loquitur, et non ait: Ego fui antequam Abraam esset? Et ad hoc respondet Gregorius: *Ante* etenim est præteriti temporis, *sum* vero præsentis, et quia præteritum et futurum tempus diuinitas non habet, sed semper esse habet, ideo ait: Ego sum, sicut: Ego sum qui sum. Abraam vero habuit ante et post, qui et accedere potuit per exhibitionem præsentiæ, et recedere per cursum vitæ. Ideo ait: *Antequam fieret, ego sum.* Et de hoc similiter Augustinus: *Sum* enim ad diuinam naturam pertinet: *Fieret* autem Abraæ conuenit, quia creatura fuit: antequam ille fieret, fuit verbum in principio. Et ex hoc patet immutabilitas creatoris, et creaturæ mutabilitas, vt habitum est ab Augustino. Et sequitur vltimum: *Tulerunt ergo lapides Iudæi*, quia blasphemasse illis visus est, ideo tulerunt lapides: Tanta enim duritia quo curreret nisi ad lapides? ait Augustinus: *Iesus autem abscondit se*, tamquam humilis, tamquam sanguine redempturus, non tamquam ille, qui est in principio verbum, *et cetera*: ait Augustinus. Sed quæritur, ad quid sic se abscondit? Videtur enim timuisse, vel impotentem fuisse, ad præcauendam lapidationem a Iudæis. Et ad istud respondendum est, quòd non abscondit se ex timore, vel ex impotentia, sed ex humilitate, et ex ostensione suæ veræ humanitatis, et exempli exhibitione declinandi malitiam superborum, et ad exemplum patientiæ in sustinendo iniurias et contumelias. Et de hoc Gregorius: Homo, inquit, inter homines factus redemptor noster, alia nobis verbo, alia exemplo loquitur, sicut hic: vt quando resistere possumus, iram superbientium humiliter declinemus: Nolite locum dare iræ. Et sequitur: Imitatione enim Dei gloriosius est tacendo fugere, quàm respondendo subtrahere. Vel sicut fecit Dominus ad designandum, quòd eis veritas absconditur, qui eius verba sæpe contemnunt, vt ibidem ait Gregorius. Et nota quòd ait supra: *Abraam exultauit vt videret diem meum.* Secundum Augustinum: Dies Domini erat sua vita, occasum nesciens. Et merito dicebatur dies: Vt enim ait Damascenus: Dies est in essendo solem super terram. Et quia ipse erat sol iustitiæ: Orietur vobis timentibus nomen meum, sol iustitiæ. Ideo vita sua in mundo fuit dies. Vnde triplex est dies Saluatoris: vel sua vita illuminatiua in mundo, vt dictum est: Videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua in die desponsationis, *et cetera*: Hæc est dies, quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea. Istius diei sunt duodecim horæ, id est, duodecim Apostoli, illuminati ab ipso filio Dei: infra. Item est dies Christi eius illuminatio in hemisphærio animæ, quãdo eam illuminat spiritualiter: Vos filij lucis estis, et filij diei. Et: Dies appropinquauit. Et in psalmo: Dies diei eructat verbum, id est: filius Dei illuminans, animæ illuminatæ. Et est dies gloriosa, scilicet claritas filij Dei, et secundum diuinitatem et secundum humanitatem illuminans in regno gloriæ: Claritas Dei illuminauit eam, et lucernæ eius est agnus. Et de hac die in psalmo: Melior est dies vna in atrijs tuis super millia. Ex absentia filij Dei sic illumi- F nantis semper est nox. Infra: Me oportet operari, donec dies est. Veniet autem nox, *et cetera*. Quælibet istarum dierum est clara absque nubibus tenebrarum obumbrantium, et est pura, absque fœditatibus afflictionum: et est speciosa, et iucunda venustatibus virtutum: Dulce enim lumen, et delectabile oculis videre solet. In omnem talem diem exultauit Abraam videre, credendo, sperando, et amando. Vt enim ait Cassiodorus. Exultare est cum magna alacritate gaudere. Et modo est de numero illorum electorum, de quibus in psalmo: Exultabunt sancti in gloria. Quod vero sequitur: *Tulerunt lapides*. Secundum Augustinum et Anselmum hoc signabat, quòd insensati et obdurati corda lapidea habentes, lapideis affectibus et obdur-

Apoc. 2. b
Aug. tract. 43. in Ioan. post mediũ. tom. 9.
Mors duplex.
Psal. 48. c
Chrys. hom. 54. in Ioã. ante med. tom. 3.
Ioan. 5. e
Mat. 3. d
Mat. 7. b
Ioan. 12. a
Mar. 16. d
Sap. 17. a
Exod. 19. a
Deut. 4. b
Ioan. 1. b
Chrys. hom. 54. in Ioã. ante med. tom. 3.
Aug. tract. 43. in Ioã. post mediũ. tom. 9.
Ioan. 1. b
Aug. ibid.
Ibid. paulo post.
Gen. 18. a
Gen. 24. a
Aug. ibid.
Chrys. hom. 54. in Ioan. post mediũ. tom. 3.
Agg. 2. b
Isai. 64. a
Mat. 21. a
Luc. 10. d
Chrys. hom. 54. in Ioã. post mediũ. tom. 3.
Sap. 4. b

Greg. in Euang. hom. 18. post medium.
Exod. 3. d
Aug. tract. 43. in Ioã. ver. fin. tom. 9.
Immutabilitas creatoris.
Aug. ibid. post pauca.
Cur se Christus abscondit.
Ibid. in fin.
Exemplum declinandi malitiam superborũ.
Greg. in Euang. hom. 18. post medium.
Eph. 4. f
Greg. ibid. vers. fin.
Aug. tract. 43. in Ioan. post mediũ. tom. 9.
Damasc. orth. fid. lib. 2. c. 7. ante med.
Malac. 4. a
Dies Saluatoris triplex.
Cant. 3. d
Psal. 117. d
Ioan. 11. a
2. Thess. 5. a
Rom. 12. b
Apoc. 21. d
Psal. 83. c
Ioan. 9. a
Eccle. 11. c
Cassiod. in psal. ante medium.
Psal. 149. a

obiurgationibus volebant obruere veritatem: vnde A
Mat. 3. b et ipsi lapides erant: Potens est Deus de lapidibus facere filios Abrae, quia erant frigidi et obdurati, et aliorum laesiui. Lapis enim dicitur quasi laedens pedem, et lapidea corda habebant. *Ezec. 36. e* Promisit Dominus credentibus: Auferam cor lapideum de carne vestra. Et ideo in figura duritiae eorum, fuit lex eis data in tabulis lapideis: *Ios. 5. b* Circuncisi fuerunt cultris lapideis. Et ideo non proijciebant nisi lapides, et duras obiurgationes, et duras affectiones, scilicet contra veritatem. Lapides enim dabant pro pane, idest, duritiem cordis pro mollitie eius. Contra illud: *Luc. 11. b* Numquid lapidem dabit pro pane? *Exo. 32. d* Et ideo in figura duritiae illorum, fuit lex eis data in tabulis lapideis, vt dictum est. Quare merito abscondit se filius ab eis, dimittens eos in nocte tenebrarum. *Iob. 28. c* Abscondita enim est sapientia: scilicet ab oculis hominum viuentium, scilicet carnaliter. Et de hoc Gregorius bene: *Greg. in Euang. ho. 18. ver. fin.* quod veritas absconditur eis, qui verba sequi contemnunt.

CAPVT NONVM.

Et praeteriens vidit hominem caecum a natiuitate. Enarrata sapientiali doctrina Saluatoris, hic de operatione miraculi, scilicet caeci illuminatione ad doctrinae confirmationem, et ad Iudaeorum emollitione, prout ait Chrysostomus: *Chrys. hom. 55. in Ioa. prope prin. tom. 3.* Quia, inquit, sermonum altitudinem non susceperunt, per operatione signi duritiem eorum molliens, et his quae dicta fidem faciens signum facit. Et istud capitulum in tres partes. *Diuisio in tres partes.* Primo, praemittitur miraculi operatio. Secundo, de miraculo aduersariorum calumniatio, ibi: *Viciniij itaque.* Tertio, caeci illuminati a Christo eruditio et interior illuminatio, ibi: *Audiuit Iesus.* In prima quattuor. Primo caeci a Christo illuminandi deprehensio. Secundo discipulorum interrogatio, ibi: *Rabbi.* Tertio, Christi responsio, ibi: *Respondit Iesus.* Quarto caeci illuminatio, ibi: *Hac cum dixisset.* Ait ergo: *Et praeteriens Iesus vidit hominem caecum.* Vt enim ait Chrysostomus, *Chrys. ibid.* egrediens de templo ad opus venit studiose: *Vidit hominem caecum a natiuitate.* Vt enim ait Chrysostomus, *Ibidem.* studio respexit vt discipulis sensum, scilicet inspiciendi, tribueret. Et subditur secundum: *Rabbi.* Vt enim ait Augustinus. *Aug. tract. 44. in Ioa. ante mediu tom. 9.* Magistrum appellabant, quia discere volebant: *Quis peccauit, hic aut parentes eius?* quasi dicerent: non esset poena, si non praecessisset culpa: quia dictum est, supra: *Ioan. 5. c* Noli peccare, ne deterius tibi contingat. Opponit autem Chrysostomus: *Chrys. hom. 55. in Ioan. ante med. tom. 3.* quod interrogatio videtur esse falsa et stulta: quia qualiter peccauit, antequam esset natus? Item qualiter parentibus peccantibus est cruciatus? quasi diceret. Nullus peccauit antequam natus, et nullus debet puniri pro peccatis parentum, quia: *Eze. 18. a. e* Anima quae peccauerit ipsa morietur: Nec portabit filius iniquitatem patris. Et ad istud respondendum, quod hoc dixerunt discipuli, non tantum interrogantes, sed apporeantes, id est, anxiantes et compatientes. ἀπορία enim Graece, anxietas Latine. Et ad obiecta posset dici, quod poena aeterna non punitur quis pro peccatis parentum, nisi fuerit imitator, et tunc punitur pro peccatis proprijs. Poena tamen temporali, quae potest esse vtilis ad vitiorum exclusionem, et meritoru augmentationem, non est inconueniens quod puniatur. *Prou. 20. b* Et sequitur tertium, scilicet, responsio Saluatoris: *Neque hic peccauit, neque parentes eius.* Opponit autem si nullus homo absque peccato: Quis enim potest dicere mundum est cor meum, purus sum a peccato? qualiter ait hic: *Neque hic peccauit.* Item caeci multa committunt peccata: Ergo vt prius. Et ad istud respondet, quod parentes habebant peccatum, sed non ipso peccato est caecus natus. Eodem modo quaerit Chrysostomus. Et soluit: *Sed vt manifestentur opera Dei* A *in illo.* Quaerit Chrysostomus: nonne sine supplicio eius licebat manifestari gloriam Dei? *Chrys. hom. 55. in Ioan. ante med. tom. 3.* Videtur enim, quod non indiguit Deus supplicio ad suam gloriam manifestandam. Et ad istud respondet, quod licebat manifestari gloriam Dei: sed tamen in hoc caeco illuminato sic fuit manifestata. Sed tunc opponit, quod iniuste passus est, quia poenam sine peccato propter gloriam Dei, quod videtur inconueniens. Et ad illud respondet, quod peccatum solum malum est, caecitas vero non est malum, scilicet exterior, siue priuatio oculorum exterior, sed caecitas interior, de qua infra: *In iudicium veni in mundum, vt qui non vident videant,* et cetera. B Et quia dixit: *Vt manifestentur opera Dei,* subdit: *me oportet operari opera eius,* scilicet ad gloriam miracula faciendo, et sic istum caecum illuminando. Et hoc: *Donec dies est,* scilicet ex praesentia mea in mundo, ex praesentia qua dies est. Supra: Vt videret diem meum: *Ioan. 8. g* *Veniet autem nox,* tempus scilicet futurum: *Quando nemo potest operari.* Quodcumque potest manus tua, incessanter operare. *Eccles. 9. d* Et sequitur: Quia nec opus nec ratio apud inferos. Et quia dixit: *Donec dies est,* subdit: *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi,* scilicet, mundum illuminans, et sic diem faciens, supra: Lux venit in mundum. *Ioan. 3. c* Et supra: Ego sum lux mundi. *Ioan. 8. e* Et nota C quod ait, quod caecus fuit punitus, vt manifestentur opera mundi. Vt enim ait Gregorius: Percussionum, idest, punitionum sunt diuersa genera. *Percussionum diuersa genera.* Aliquando peccator percutitur, vt absque retractatione puniatur, sicut dicitur Iudeae periturae: *Hier. 30. c* Plaga inimici percussit te. Aliquando percutitur vt corrigatur, supra: *Ioan. 5. c* Ecce sanus factus es, noli peccare, ne tibi deterius cotingat: quae verba indicant, quod peccata praecedentia habiti doloris vim exigebant. Item aliquando percutitur pro futura culpa vitanda, *et cetera*: Datus est mihi stimulus carnis meae. *2. Cor. 12. b* Aliquando punitur, vt potentia diuinae virtutis monstretur, vt hic. Haec ibi Gregorius: D Qualiter Deus dicitur lux, supra: *Ioan. 1. a* Qualiter autem nunc est operandum, id est, tempore huius vitae, patet ex *Ioan. 3. e* scriptura in multis locis, et quare scilicet propter temporis breuitatem, et eiusdem ad operandum idoneitatem, et propter finis vitae incertitudinem, et mortis subitationem, et operandi post mortem impossibilitatem: Ecce breues anni transeunt, et semitam, per quam non reuertar, ambulo. *Iob. 16. d* Ibi de hoc: Nescio quamdiu subsistam, et si post modicum tollat me factor meus. *Greg. Mor. lib. 13. c. 9. prope fin.* Ibi de hoc. Ideo: Dum habemus tempus operemur bonum. *Iob. 32. d* Ad omnes: Vigilate, quia nescitis diem neque horam. *Greg. ibid. lib. 23. c. 6.* Et ideo stulti sunt, qui nunc negligunt opera E bona: Qui congregat in messe, filius sapiens est: qui stertit in aestate, filius confusionis. *Gal. 6. c* *Mat. 25. a* *Prou. 10. a* Et sequitur miraculi operatio, ibi: *Hac cum dixisset, expuit in terram,* et cetera. Quaerit Chrysostomus, quare sic fecit? Item cum esset signum maioris potentiae solo verbo sanare, quam sic liniendo oculos, quare sic fecit? Et ad istud respondet *Chrys. hom. 55. in Ioan. ante mediu tom. 3.* Chrysostomus: quod hoc fecit, non gratia indigentiae, sed docens se ipsum esse creatorem, qui fecerat hominem de puluere. Vt ergo ostenderet suam potentiam, et se esse verum Deum, qui creauit hominem de luto, sic fecit: *Et fecit lutum*, scilicet commiscendo: *Et liniuit*, superponendo. *Et dixit ei: Vade et laua in natatoria Siloa.* F Siloa enim erat fons, de qua in Glossa sufficienter: *Abiit ergo et lauit.* Et in hoc notatur obedientia ipsius curati. Quaerit Glossa, qualiter istum sanauit sine fide? Et respondet, quod illi, qui propter peccata infirmantur, non sanantur sine sanatione interiori. Sed iste fuit sanatus propter gloriam Dei manifestandam, vt dictum est. Secundum Augustinum *Aug. tract. 44. in Ioa. non mult. a prin. to. 9.* vero caecitas ista gerebat mysterium caecitatis generis humani: filius vero Dei fuit in terra, et lutum fecit, *et cetera*: quia verbum caro factum est, et inunxit oculos caeci: inde enim collyrium factum est, et genus humanum illuminatum: Vt ait Augustinus: *Ibid. tract. 2. ver. fin.* Natiuitate, inquit, sua collyrium fecit, vnde tergerentur oculi cordis, et possemus videre maiestatem per humanitatem

erat

erat homini puluis in oculum, videre non poterat lucem, inungitur terra, mittitur vt saluetur. Hæc ille. Et de hoc Gregorius, super illud Iob: Vt glutiam saliuam meam. Ex capite, inquit, labitur saliua: per caput Christus, per saliuam sapor intimæ contemplationis, vnde redemptor saliuam luti miscuit, et cæci oculos reparauit: quia superna gratia carnalem cogitationem nostram per admixtionem contemplationis suæ irradiat, et ad intellectum reformat. Et ibi bene de hoc.

Greg. Mor. lib. 8. c. 18. in princ. Iob. 7. d

Lutum dicitur multipliciter. Greg. Mor. li. 34. c. 12. Iob. 41. d Abac. 2. b Abac. 3. c Psal. 68. d

Et nota quòd lutum dicitur multipliciter, vt ait Gregorius, super illud Iob: Sternet sibi aurum quasi lutum. Nomine luti aliquando signatur terrenarum rerum multiplicitas: Vsquequo aggrauat contra se densum lutum. Aliquando vero signatur sordidum dogma sapiens terrena: Viam fecisti equis tuis in luto aquarum multarum. Aliquando vero dicitur sordida voluptas. In psalmo: Eripe me de luto. Hæc ibi. Aliquando signatur nomine luti naturæ fragilitas, secundum quod est expositum. Et sequitur illa pars, in qua miraculi calumniatio, ibi: *Itaque vicini*. Et illa in duas: Primo, miraculi ab alijs deprehensio, et inquisitio de miraculo. Secundo, cæci illuminati ad pharisæos calumniaturos adductio, ibi: *Adducunt*. Ait ergo: *Itaque vicini, et qui viderant eum*, et cetera, dicebant: *Nonne hic est*, et cetera.

Chrys. hom. 56. in Ioã. ante med. tom. 3.

Vt enim ait Chrysostomus: de Dei clementia erat, quòd vbi descendebat, eos qui mendicabant curabat, Iudæos obstruens, quoniam non præclaros, neque principes curabat, scilicet solum: sed et ignobiles eadem dignabatur prouidentia scilicet curare. Vt de paralytico, supra: et de cæco, vt hic patet: *Alij dicebant, quia hic est: alij nequaquam*. Altercantibus illis, ille ait: *Quia ego sum*.

Ioan. 5. a

Chrys. ibid. post pauca.

Vt enim ait Chrysostomus: Non verecundatus de priori cæcitate, neque formidauit furorem plebis, neque renuit ostendere seipsum, vt prædicet benefactorem. Hæc ille: *Dicebant ergo ei: Quo modo sunt aperti tibi oculi? quibus respondit: Ille homo qui dicitur Iesus*, et cetera.

Ibidem.

Vt enim ait Chrysostomus: Nihil magnum nouerat ille de Christo, verus tamen fuit: quod enim nõ nouerat, non dixit.

Ibidem.

Quærit autẽ Chrysostomus. Ex quo erat cæcus, qualiter nouit, quòd filius Dei fecerat lutum? Et respondet, quòd hoc nouerat per auditum eorum, quæ erant dicta ad discipulos, et per opera consequenter. Sed quæritur, quare ait Christus: *Vade ad natatoriam Siloe, et laua?*

Ibidem non longe a princ.

Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd ideo misit ad Siloam, vt discas, cæci vident, et vt destruatur Iudæorum indeuotio: decens enim erat, vt omnes qui viderant eum abeuntem, et lutum super oculos habentem, per longam viam facere, et testes et diligentes inspectores inopinabilitate considerationis. Hæc ille. Et ideo ait: *Abij et laui et vidi*, miraculum sic confirmans et publicans. Et sequitur pars, in qua adductio eius ad calumniaturos, ibi: *Adducunt eum ad pharisæos*. Et illa in tres. Primo, sua adductio ad pharisæos, et eorum calumniatio. Secundo, parentum illius cæci vocatio, et eorum examinatio a pharisæis, ibi: *Non crediderunt*. Tertio cæci iterata vocatio et calumniatio, ibi: *Vocauerunt ergo*. In prima quattuor. Primo, adductio eius ad pharisæos, et temporis specificatio curationis. Secundo, ipsorum interrogatio et cæci responsio, ibi: *Iterum interrogabant*. Tertio, illorum obloquutoria murmuratio, ibi: *Dicebant*. Quarto, iterata interrogatio, ibi: *Dicunt ergo*. Et hoc est, quod ait: *Adducunt eum ad pharisæos*, sicut ad sapientiores: *Erat autem Sabbatum*. Et in hoc temporis specificatio. Miracula faciebat in Sabbatis, quia tunc conueniebant ad templum, vt habitum est supra a Chrysostomo: *Et interrogabant, quo modo vidisset*, dantes ei occasionem detrahendi, ait Chrysostomus: *Ille autem dixit eis: Lutum posuit*, et cetera. Et in hoc patet illius constantia.

Chrys. hom. 56. in Ioan. circa med. tom. 3.

Vnde Chrysostomus: In ampliore timore constitutus neque negat, neque contraria dicit prioribus. Et quia illi non poterant eum peruertere, se conuertunt

A

ad detractionem: *Dicebant quidam: Non est hic homo a Deo, qui Sabbatum non custodit*. Et in hoc patet eorum excæcatio: ipsi enim in Sabbato detrahebant Domino, et malum contra eum machinabantur, et ita violabãt Sabbatum.

Aug. tract. 44. in Ioã. post mediũ. tom. 9.

Vnde Augustinus: Ipse potius custodiebat Sabbatum, qui sine peccato erat: Sabbatum enim spirituale est non habere peccatum: Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. Supra: *Alij dicebant: Quo modo potest homo peccator hæc signa facere*, pro magno enim reputabant signa facere. Et patet eorum malignitas. Non enim dicunt, quo modo in Sabbato curat? Sed quòd Sabbatum non custodit, vt ait

Ioan. 8. e

B

Chrysostomus: *Et schisma erat inter eos*. Nec mirum, quia erant adeo diuisi, nec erant charitate vniti. Et primo fuit diuisio in populo, postea in principibus, vt ait Chrysostomus.

Chrys. hom. 56. in Ioan. post mediũ. tom. 3.

Et quia nõn potuerunt prima interrogatione inducere cæcum curatum, ad negationem veritatis, iterum dicunt: *Quid dicis de illo?* Et hoc interrogant, vt haberent occasionem ex verbis eius. *Ille autem dixit: quia propheta est*.

Ibid. post pauca.

Dicetibus enim illis prudentius loquitur, ait Chrysostomus. Et sic patet vbique constantia prædicti cæci curati.

Ibid. hom. 57. non longe a princ.

Et sequitur secunda particula, in qua parentum vocatio. Et ibi tria: Primo, illorũ vocatio et pharisæorũ interrogatio.

C

Secundo, eorũ scilicet parentũ responsio, ibi: *Responderunt*. Tertio, responsionis ratio, ibi: *Hæc dixerunt*. Et hoc est, quod ait: *Non crediderunt*, et cetera: *donec vocauerunt*, et cetera.

Ibid. paulo post.

Vt enim ait Chrysostomus, Intuere quot modis tentant obumbrare miraculum. Sed hæc est veritatis natura, quòd per quæ putatur ab hominibus insidias pati, per hæc fortior fit, per hæc claret, per quæ obumbratur. Sicut patet hic. Si enim non hæc facta essent, a pharisæis scilicet, saltem in suspicionem venisset miraculum, scilicet, quòd forte non fuisset prius cæcus, sed modo per responsum parentum patet, quòd prius fuit cæcus. Et

D

ideo sequitur responsio parentum: *Responderunt parentes*, et cetera: *Quia cæcus natus est*, et cetera. Et quia tunc erat videns, patet confirmatio miraculi: *Ipsum interrogate*.

Aug. tract. 44. in Ioã. paulo post med. to. 9.

Quid nobis calumniamini, ait Augustinus. Et patet hic mysterium secundum Glossam. Parentes sunt peccatoris diabolus vel vitia. Supra: Vos ex patre diabolo estis. Et isti parentes non defendunt in calumnia iudiciali: sed derelinquunt in necessitatibus. Quod fuit bene figuratum. Puer Aegyptius ego sum. Et sequitur: *Dereliquit me Dominus meus, quia ægrotare cœpi*, et cetera. Immo impugnant et damnant: Quem fructum habetis, in quibus nunc erubescitis?

Ioan. 8. e

1. Reg. 30. c

Rom. 6. d

Iob. 6. c

E

Stipendium enim peccati mors. Fratres mei præterierunt me, *et cetera*. Et sequitur responsionis ratio: *Hæc dixerunt parentes*. Et in hoc patet malignitas Iudæorum, quòd sic contra Christum conspirauerant, quòd eijcerent extra synagogam Christum confitentes:

Aug. tract. 44. in Ioã. post med. tom. 9.

Et tamen, vt ait Augustinus, non erat malum esse extra synagogam: illi expellebant, sed Christus excipiebat. Hæc ille. Et sequitur illa pars, in qua iterata vocatio cæci illuminati a pharisæis. Et illa in quattuor. Primo, conantur inducere eum ad obumbrandum miraculum blanditijs. Secundo, astutijs, ibi: *Dixerunt ergo*. Tertio, conuitijs, ibi: *Maledixerunt*.

F

Quarto, iniurijs, ibi: *Responderunt*. Ait ergo: *Et dixerunt: Da gloriam Deo*, hoc est confitere, quoniam hic scilicet Christus, nihil est operatus, scilicet in te. Præfiguratione enim religionis, id est, sub velamine hoc dixerunt, ait Chrysostomus.

Chrys. hom. 57. in Ioan. ant. mediũ tom. 3.

Et ideo dicũt: *Nos scimus quoniam hic homo peccator est*. Et ita confitere istum non esse Deum, sed peccatorem, sicut et nos confitemur. Et licet viderentur hortari ad dandam gloriam Deo, potius tamen hortabantur ad blasphemandum.

Aug. tract. 44. in Ioã. post mediũ. tom. 9.

Vnde Augustinus: Quid est: *Da gloriam Deo?* nega quòd accepisti: hoc plane non est gloriam dare, sed potius blasphemare. Nam dare gloriam Deo, est veritatem de aliquo quasi præsenti Deo dicere, ait Glossa: Da gloriam Domino Deo Israel et confitere. Et subditur

Ios. 7. e

responsio

A responsio illius: *Si peccator est, nescio,* quasi dicat: opus miraculosum recognosco, vitam operantis ignoro. Sed opponit de hoc Chrysostomus. Ex quo prius ait, quòd erat propheta, qualiter nunc ait: *Si peccator est, nescio.* Et ad istud respondet, quòd hoc ait, volens a rei scilicet factæ testimonio, non a sua voce eripere eum ab incusationibus, et dignum fide facere. Vnde Glossa: Nec paret calumniæ, nec veritatem cœlat. A miraculo ergo, et non a suo testimonio, voluit eum ostendere fide dignum. Et sequitur secunda particula, in qua conantur inducere eum, ad negandum miraculum, astutijs modum curationis circum scrutantes, quemadmodum canes in venatione inuestigantes. Et nunc quidem huc, nunc illuc circumcurrentes ad priores venerunt sermones, ait Chrysostomus. *Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi?* et cetera. Et subditur illius responsio: *Respondit eis: Dixi vobis iam.* Vt enim ait Augustinus: Ille iam stomachans aduersus duritiem Iudæorum ait: *Quid iterum vultis audire? Numquid et vos vultis discipuli eius fieri?* quasi diceret: Ego iam sum discipulus eius, iam video, sed non inuideo: numquid et vos vultis esse discipuli eius? Idem Chrysostomus: Seipsum in discipulorum ordinat cœtum, conuiciatus est eos. Et patet libera constantia cæci illuminati ad confitendum, et ad arguendum ipsos. Et sequitur tertia particula, in qua conabantur inducere eum ad negandum conuicijs. *Maledixerunt ergo ei et dixerunt: Tu discipulus illius sis.* Vt ait Augustinus, tale maledictum sit super nos, et super filios nostros: Maledictum enim est, si cor eorum discutias: non est autem, si verba perpendas: magna enim benedictio est, quòd homo sit discipulus Christi: *Nos autem Moysi discipuli sumus.* Vt enim ait Chrysostomus: Hoc non habet rationem: si enim essent discipuli Moysi, et Christi. Et ita male diuidunt: *Hunc autem nescimus.* Sed qualiter hoc, quia supra dixerunt: Hunc autem scimus vnde sit. Et ad istud respondet Glossa, quòd nescire dicimus illud, quod abijcimus; sicut enim dicitur aliquando scire idem, quod approbare, vt ait Gregorius: sic et nescire dicitur idem, quod abijcere vel reprobare: Non noui vos. Et in hoc patet eorum duplicitas. Si enim scirent quia Moysi locutus est Deus, scirent quia per Moysen prædicatus est filius Dei, vt ait Augustinus. Et subditur responsio illius: *Dixit eis. In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis,* et cetera: quasi diceret, ait Chrysostomus: Ex quo talia signa facit, et talia potest non humano auxilio indigens, vt sit vndique manifestũ quoniã Deus est, mirabile est, quòd vos nescitis. Et arguit ex verbis eorũ, quæ præassumpserant, vt ait Chrysostomus: *Scimus autem, quia peccatores Deus non audit.* Vt enim ait Chrysostomus assumit illorum iudicium reminiscens verborum illorum, quia dixerant: *Quia hic homo peccator est:* Si ergo, inquit, ita est, vt confitemini, quòd peccatores Deus non audit, et hic homo fecit miraculum, et tale, quale nullus hominum fecit: manifestum est, quòd maior est virtus eius, quàm secundum hominem. Hæc Chrysostomus. Et ideo: *Nisi esset a Deo, non posset quidquam facere:* Vt ait Augustinus: libere, constanter, veraciter loquitur. Sed opponit Augustinus hoc, quòd ait: peccatores non audit: Si enim ita esset, frustra Publicanus orasset, dicens: Propitius esto mihi peccatori. Et ad istud respondet Augustinus, quòd sicut inunctus loquitur, non sicut plene videns, intelligendum quòd peccatores dicuntur dupliciter: vel in peccato existentes affectu et actu. Et tales non audit Deus, in quantum tales: Non enim est speciosa laus in ore peccatoris. Vel dicuntur peccatores, peccata recognoscentes, et reputantes se peccatores: Non veni vocare iustos, sed peccatores. Et tales exaudit sicut Publicanum. Vnde Augustinus loquens de illo ait: Ista confessio meruit iustificationem, quo modo ista cæcus illuminationem. Item quæritur de hoc quòd ait: *Si quis Dei cultor est, hunc exaudit.* Qualiter hoc, quia

Chrys. hom. 57. in Ioã. ante mediũ tom. 3. — Chrys. hom. 57. in Ioã. ante med. tom. 3. — Aug. tract. 44. in Ioã. post mediũ. tom. 9. — Chrys. hom. 57. in Ioã. ante med. tom. 3. — Aug. tract. 44. in Ioã. post mediũ. tom. 9. — Chrys. hom. 57. in Ioan. ante med. tom. 3. — Ioan. 7. a — Mat. 7. b — Aug. tract. 44. in Ioã. post mediũ. tom. 9. — Chrys. hom. 57. in Ioan. circ. med. tom. 3. — Ibidem. — Ibidem. — Aug. tract. 44. in Ioã. post mediũ. tom. 9. — Ibid. paulo ante. — Luc. 18. c — Peccatores dupliciter. — Eccl. 15. c — Mat. 9. b — Aug. ibid.

Apostolus erat cultor eius, et tamen non fuit exauditus in oratione. Et ad istud respondendum secundum Augustinum: quòd Deus aliquando exaudit propitius non iratus, aliquando e contrario. Vnde Apostolus etsi non fuit exauditus ad votum, fuit tamẽ exauditus ad vtilitatem vel commodum. Vnde nota quòd Deus peccatores, manentes in peccato, et suum peccatum amantes non exaudit. Et hoc merito rationis elongationis eorum ab eo, et interpositionis suorum peccatorum inter se et Deum: Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos et Deum, et peccata vestra absconderunt faciem eius a vobis ne exaudiret: Peruersæ
B cogitationes separant a Deo: longe enim a peccatoribus salus. Item non exaudit peccatores propter eorum abominationem et displicentiam Deo: nam oratio non est placabilis, quando persona est displicibilis: Respexit Deus ad Abel, et ad munera eius: ad Cain autem et ad munera eius non respexit. Super quod Gregorius: Ex dantis corde id quod datur accipitur, ideo non Abel ex muneribus: sed ex Abel munera placuerunt. Et quia peccatores tales Deo displicent, ideo tales non audit: Cum multiplicaueritis orationes, non exaudiam: manus enim vestræ plenæ sunt sanguine: Si abstuleris iniquita-
C tem, quæ est in manu tua, tunc leuare poteris faciem tuam. Ibi Gregorius: Diffidit namque accipere se posse quod appetit, qui pro facto reminiscitur, nolle se adhuc facere, quod diuinitus audiuit. Item peccatores tales non audit, propter suæ maiestatis, et suæ legis a talibus contemptibilitatem: Qui auertit aurem suam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Super quod Gregorius post principium: Rogant Deum: sed exaudiri minime merentur, qui iubentis Domini præcepta contemnunt. Et ideo qui vult exaudiri in orationibus suis, sit cultor Dei, et faciat eius voluntatem. Et de hoc in collatione prædi-
D cabili. Et nota quod ait: *A sæculo non est auditum: quia quis aperuit oculos cæci nati.* Sicut enim solius Dei est iustificare, ita sui solius est a cæcitate culpæ illuminare: peccatum enim excæcat, quia delicta oculos clauserant: nesciuerant oculos videre, ait Augustinus. Vnde sicut cæcitas corporalis facit hominem ignarum in discernendo incautum in euitando ineptum in agendo, præcipitem in eundo: Sic culpa spiritualiter facit indiscretum in discernendo: Audite cæci et intuemini ad iudicandum. Item facit incautum in declinando, et in euitando: Palpauimus quasi
E cæci parietem, et absque oculis attrectauimus. Tales enim non præuident pericula. Item facit hominẽ ineptum in operando: Errauerunt in plateis, *et cetera.* Hic cæcus et manu tentans, *et cetera.* Bene ait manu tentans, non operans, vel superficiens. Item facit hominem præcipitem in eundo: Si cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in foueam cadunt. Ab ista cæcitate solus Deus illuminat: Dominus enim illuminat cæcos, ait Propheta. Et sequitur vltima particula, in qua conabantur eum inducere iniurijs ad negandum Christum: *Dixerunt ei: In peccatis natus es totus, et tu doces nos?* Quærit Augustinus, quid est totus, in ho-
F milia. Et respondet, quod cum oculis clausis. Vt enim ait Chrysostomus, quia veritatem locutus est, quando maxime eum admirari oportebat, eum condemnant, et cæcitatem ei exprobant: Ac si dicerent: A prima ætate in peccatis es, et propter hoc cæcus factus es: *Et eiecerunt eum foras,* id est, de synagoga proiecerunt, ait Anselmus. Vt enim ait Augustinus: Ipsi illum magistrum fecerunt, ipsi vt discerent, toties eũ interrogauerunt, et ingrati docentem proiecerunt. Et in hoc beneficium magnum ei contulerunt. Vnde Augustinus: Illi pellũt, excipit Dominus: magis enim, quia expulsus est, Christianus factus est. Et de hoc Chrysostomus bene: Hæc scripta sunt vt nos imitemur: Si enim qui mendicus, qui cæcus, qui neque vidit tantam propalationem ostendit, et non cessit, et voluit

2. Cor. 12. a — Aug. lib. de vnitat Eccles. c. 16. tom. 7. et tract. 73. in Ioan. ante med. tom. 9. — Isa. 59. a — Sap. 1. a — Gen. 4. a — Greg. Mor. c. 8. lib. 22. circa med. — Isa. 1. d — Iob. 11. c — Greg. Mor. li. 10. c. 11. ante med. — Prou. 28. b — Greg. Mor. lib. 16. c. 9. — Aug. expos. 1. in ps. 18. post mediũ. tom. 8. — Isa. 42. c — Isa. 59. b — Thren. 4. c — 2. Pet. 1. b — Mat. 15. b — Psal. 145. b — Aug. tract. 44. in Ioã. post mediũ. tom. 9. — Chrys. hom. 57. in Ioã. post mediũ. tom. 3. — Aug. tract. 44. in Ioã. post mediũ. tom. 9. — Ibidem. — Chrys. hom. 57. in Ioã. post mediũ. tom. 3.

voluit mitti magis extra synagogam: quanto magis nos qui infinita miracula, maiora beneficia suscepimus, debemus scilicet profiteri veritatē, et pro ea sustinere? Et sequitur tertia pars principalis capituli, in qua de interiori et spirituali illuminatione caeci siue informatione, ibi: *Audiuit Iesus.* Et ibi quattuor. Primo, a Christo eius inuētio et informatio. Secūdo, cōmunis Christi doctrina siue eruditio, ibi: *Dixit Iesus.* Tertio, Iudaeorū inquisitio indignatiua, ibi: *Et audierūt.* Quarto, Christi respōsio, ibi: *Dicit eis Iesus.* Ait ergo: *Audiuit Iesus, quia eiecissent eum foras.* Vt enim ait Chrysostomus. Inuenit eum dominator templi, erutus est a consistorio pestilentioso, et potitus salutari fonte, dehonoratus est ab ijs, qui Christum dehonorauerant, et honoratus ab Angelorum dominatore: talia sunt veritatis brauia. Ita et nos si conuicium passi fuerimus propter Deum, honorabimur. Haec ille, et ibi bene de hoc. *Et dixit ei: Tu credis in filium Dei* et cetera. Quaerit Chrysostomus: quid est, quòd interrogat hoc ab eo? post tantam contradictionem, quae fuit ei contra Iudaeos: videtur enim ex dictis, quòd credebat. Et ad istud respondet, quòd non ignorans hoc interrogat: sed volens seipsum notum facere et ostendens, quoniam multum appretiatur eius fidem: *Et dixit: quis est Domine?* Vt ait Chrysostomus, curatus totus, antequam ad benefactorem veniret, et post sanationem a canibus illis, idest, pharisaeis contrahebatur, ideo eum non nouerat: *Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum,* sensu visus: *Et qui loquitur tecum,* scilicet in sensum auditus: *Ipse est,* supra: Antequam Abraam fieret, ego sum: quasi diceret Augustinus: Nunc lota cordis facie, scilicet in Siloae, et mundata conscientia agnoscens illum, non filium hominis vt prius, sed filium Dei, qui carnem susceperat. Quod enim dixerat caecus: *Quis est Domine?* desiderantis et inquirentis verbum fuit, ait Chrysostomus. Et ideo audiens, quòd ipse erat, ait: *Credo Domine.* Et in hoc fidei perfectibilitas in intellectu: *Et procidens,* in quo humilitas in gestu: *Adorauit eum,* in quo amabilitas, et deuotio in affectu. Vnde Chrysostomus, multam affectionem ostendens adorauit eum, quod pauci eorum, qui curati sunt, fecerunt: Non est, qui rediret, nisi hic alienigena. Et insinuatur, quae debent esse in orante: quorum primum est fidei credulitas, ibi: *Credo Domine*: Postulet autem in fide. Secundum, est humilitas in gestu, ibi: *Procidens,* qui enim procidit a se, cadit, siue infra se, alteri innititur: siue incumbit, et ante alterum procumbit: et se subijcit, quae debet orans facere mentaliter: Procidebant seniores ante sedentem in throno. Item debet esse deuotionis affectuositas, ibi: *Adorauit.* Adorari enim est precari, ait Papias. Et in hoc implicatur rei precatae desiderabilitas: Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo, scilicet reuerentia. Et sequitur secunda particula, in qua communis Christi doctrina siue eruditio: *Dixit Iesus: In iudicium veni.* Sed quaeritur, qualiter hoc, quia supra: Non misit Deus filium suum, vt iudicet mundum, *et cetera.* Item quaeritur de hoc, quod ait: *Vt qui vident, caeci fiant.* Sed qualiter hoc: ipse est lux supra: sed lux non est causa obtenebrationis: Ergo, *et cetera.* Item Deus est lux, vt dictum est: et Deus est ignis consumens. Sed ipse qui est ignis, non est causa infrigidationis: Ergo nec qui est lux, causa excaecationis. Et ad istud respondendum, secundum Augustinum, vt saepe dictū est: Est duplex iudicium, scilicet discretionis, quo discernuntur credentes a non credentibus, sicut lux a tenebris, et sic venit Christus in mundum, et ad sic iudicandum: quia discernit causam credentium et confitentium a superbis, et se videre putantibus, vt ait Augustinus. Et est iudicium damnationis, et in iudicium illud non venit in primo aduentu: sed veniet iudex viuorum et mortuorum, supra: Omne iudicium dedit filio. Et ad istud respondendum secundum Augustinum: quòd non videntes vocat, qui se non videre confitentur, et medicum quaerunt, vt videant: Videntes vero vocat, qui putant se videre, et medicum non quaerunt. Et de his in Glossa. Et quia tales non quaerunt irradiari a vero sole et vera luce, sed auertunt se: ideo dicuntur caeci fieri, non a Deo efficiente, sed a superbia sua eos a Deo auertente, et de se praesumente: Vt non sitis in vobismetipsis sapientes. Et sequitur: Caecitas in parte intrauit in Israel. Et: Gentes, quae sectabantur iustitiam, apprehēderunt iustitiam: ipse enim positus fuit in resurrectionem et ruinam multorum. Et sequitur tertia particula: *Et audierunt quidam ex pharisaeis, et dixerunt ei: Numquid et nos caeci sumus?* Vt enim ait Chrysostomus, erant quidam superficie tenus sequentes, et tamen postea lapidauerunt, idest, lapidare voluerunt. Ideo ait: *Quidam.* Et sequitur responsio Saluatoris: *Si caeci essetis, non haberetis peccatum.* Sed qualiter hoc ait, sicut opponit Augustinus: cum ipsa caecitas sit peccatum, videtur quòd inconuenienter ait. Item caecitas siue ignorantia ex superbia et contemptu aggrauat peccatum, qualis erat istorum caecitas. Ergo vt prius. Et ad istud respondet Augustinus, quòd sensus est: si caeci essetis, idest, si vos caecos aduerteretis et diceretis, et ad medicum curreretis, peccatum non haberetis. Et ideo sequitur: *Nunc vero dicitis, quia videmus.* Et medicum non quaeritis: *Peccatum vestrum manet,* et vos in caecitate vestra remanetis, ait Augustinus. Et patet ex dictis, quia pharisaei superbi contemnebant et condemnabant caecum mendicum illuminatum, et se existimabant esse videntes et sapientes. Ideo conuenienter ad eorum confutationem, et ad praesumptionis et superbiae condemnationem, et ad humilium credentium consolationem, et ad humilitatis commendationem, praemissa conuenienter introduxit, ostendens superborum et praesumptuosorum caecitatem, et humilium a Deo illuminationem: Abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et reuelasti ea paruulis. Et: Non veni vocare iustos sed peccatores. Et: Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt: Si quis fuerit inter vos sapiens, stultus fiat, vt sit sapiens: Nolite esse prudentes apud vosmet ipsos. Vae qui sapientes estis in oculis vestris.

[Margin notes: Chrys. hom. 58. in Ioan. non mult. a prin. to. 3. — Ibid. post pauca. — Ibidem. — Ioan. 8. g — Aug. tract. 44. in Ioā. post mediū. tom. 9. — Chrys. hom. 58. in Ioā. ante med. tom. 3. — Ibid. paulo post. — Luc. 17. d — Iacob. 1. a — Apoc. 4. b — Psal. 5. b — Ioan. 8. a — Deut. 4. d — Aug. tract. 22. in Ioā. ante mediū tom. 9. — Ioan. 5. d — Aug. tract. 44. in Ioā. vers. fin. tom. 9. — Rom. 11. c — Rom. 9. g — Luc. 11. e — Chrys. hom. 58. in Ioā. ante mediū tom. 3. — Aug. tract. 44. in Ioā. vers. fin. tom. 9. — Ibidem. — Mat. 11. d — Mat. 9. b — Rom. 1. e — 1. Cor. 3. d — Rom. 12. d — Isa. 5. e]

CAPVT DECIMVM.

AMEN amen dico vobis: *Qui non intrat per ostium,* et cetera. Praemissa multiplici doctrina Saluatoris, communiter ostendendo auctoritatem suae potentiae, veritatem suae sapientiae, bonitatem suae munificentiae, et hoc tam doctrinis quàm miraculis: in parte ista de doctrina pastorum et praesidentium, sicut continuat Glossa, et Chrysostomus: quod hic ostendit Christus, quòd non est erroneus sed verus: et ostendens quis erroneus, quis fur. Et secundum hoc istud capitulum in tres partes. Primo, praemittit sub parabola siue similitudine differentiam boni pastoris et mali. Secundo, parabolam exponit, et ad se adaptat, ibi: *Dixit ergo eis iterum.* Tertio, dissensionem et calumniam Iudaeorum subiungit, ibi: *Dissentio itaque facta est.* In prima parte sic procedit. Primo, praemittit, quis est falsus pastor. Secundo, quis est verus, ibi: *Qui autem intrat.* Tertio, subiungit ouium differentiam respectu illorum, ibi: *Et oues illum sequuntur.* Quarto, insinuat similitudinis occultum mysterium, ibi: *Hoc prouerbium.* Ait ergo: *Amen amen dico vobis,* et cetera. Ita pharisaei iactabant se videre, et sic alios docere et gubernare. Ideo ait confirmando, et sub similitudine quòd. *Qui non intrat per ostium,* per quod debet intrare. *Sed aliunde, ille fur est et latro:* quia vt ait Augustinus. Fur est, quia quod alienum, scilicet oues alienas,

[Margin notes: Chrys. hom. 58. in Ioan. ante med. tom. 3. — Diuisio capitis. — Aug. tract. 45. in Ioā. ante med. tom. 9.]

alienas, dicit esse suũ: Latro est, quia quod furatus est, A occidit. Vnde de talibus: Principes tui infideles socij *Isa. 1. f* furum, omnes diligunt munera, *et cetera.* Vt enim ait Chrysostomus: Ostẽsiones latronis scilicet signa sunt, *Chrys. hom. 58. in Ioã. ante med. tom. 3.* quoniam cum propalatione, idest, palã non intrat. Et quòd non secũdum scripturas, sicut faciunt hæretici. Propter quod ait supra: Scrutamini scripturas. Et quoniam parabola est de ipso Christo, ideo aliunde ascen *Ioan. 5. f* dit, qui prẹter ipsum ascendit, non rectè sentiendo de isto, quales sunt hæretici, vel non quærendo gloriam ipsius, sed quæ sua sunt: Omnes quæ sua sunt quærũt. *Philip. 3. c* Vnde omnes qui intrant per violentiam potẽtiæ, vel fallaciam sæcularis astutiæ, vel per malitiã symoniæ, vel propter cupiditatẽ auaritiæ, magis quærẽdo commoda tẽporalia, quàm honorẽ Dei et salutẽ animarũ, non per Christum intrant, sed aliunde. Et de hoc Augustinus loquens de hæreticis et pharisæis, et eorum *Aug. tract. 45. in Ioã. ante med. tom. 9.* sectis, qui tamen non intrauerunt per ostium, perdere volebãt mactare et occidere. Et sequitur: Multi quẹrendo gloriam suam oues Christi sparserunt potius quàm congregauerunt. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et de pastoribus sic intrantibus, et quæ sua sunt quærentibus: Væ pastoribus qui pascebant semetipsos, *et* *Ezec. 34. a* *cetera.* Et ideo merito fures dicuntur: Fur ingressus est *Osa. 7. a* spolians, latrunculus foris. Et subditur descriptio boni *Pastor legitimus.* et legitimi pastoris: *Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium,* idest, qui intrat per Christũ, ait Augustinus. Humilis ianua Christus Dominus: qui intrat per hãc *Aug. tract. 45. in Ioã. ante mediũ tom. 9.* ianuam, oportet quòd humiliet se, vt sano capite possit intrare. Hæc Augustinus. Sic intrauerũt Apostoli: Pro Christo legatione fungimur: Christus enim est *2. Cor. 5. d* ostium: Ecce ostium apertum in cælo, *et cetera: Et huic* *Apoc. 4. b* *ostiarius aperit,* id est, Christus, qui est et ostiũ et ostia- *Apoc. 3. b* rius: Ipse est qui aperit, et nemo claudit. Vel per ostiarium Moyses potest intelligi, cui eloquia Dei sunt credita, ait Chrysostomus: *Et oues vocem eius audiunt,* *Chrys. hom. 58. in Ioã. ante med. tom. 3.* idest, fideles credentes, prout infra exponitur: *Et proprias oues vocat,* quia Christus habet nomina electorũ scripta in libro vitæ: Liber apertus, qui est liber vitæ: *Apoc. 20. d* *Et cum proprias oues emiserit,* scilicet educendo eas de Aegypto vitiorum, prout ait Glossa: *Ante eas vadit,* quia via est. Vnde Chrysostomus: Ipse ostendit quo- *Chrys. ibid. circa med.* niam omnes deducit ad veritatem: Educam eos de populis. Et sequitur: Inducam in terram suam. In psal- *Ezec. 34. d* mo: Deduxisti sicut oues populum tuum. Et sequitur *Psal. 76. d* tertium, scilicet deuotio credẽtium ad talẽ pastorem: *Et oues illum sequuntur,* id est, credentes ipsum imitabuntur, quos vocat hic oues, vt patebit infra: Populus quem non cognoui, obediuit mihi, ait Propheta: *Quia sciunt vocem eius,* intelligendo et approbando et perseuerando: Si quis diligit me, sermonem meum *Ioan. 14. b* seruabit: Vos estis, qui permansistis mecum in tenta- *Luc. 22. c* tionibus meis: vox enim exultationis et salutis in tabernaculis iustorum: *Alienum autem non sequuntur,* qui aliunde ascendit. Sed qualiter ait hoc, quia multi conuersi ad fidem abierunt retrorsum. Supra, ait Salvator: Numquid et vos vultis abire retrorsum? Item: *Ioan. 18. b* Multi sunt vocati, pauci vero electi. Et ita multi non *Mat. 20. b* sequuntur. Et de hoc Augustinus multum, quòd in *Aug. tract. 45. in Ioan. post mediũ. tom. 9.* ipsis Catholicis Christianis multa mala contingunt, quãdo seducti sunt in errorem, et rebaptizati sunt, et tamen prius oues erant, et ita videtur quòd vocem pastoris Christi non audierunt. Et ad istud respondet *Ibidem.* Augustinus in Summa, secũdum illud Apostoli: No- *2. Tim. 2. c* uit Dominus qui sunt eius: Nouit enim prædestinatos, quos præsciuit et prædestinauit conformes fieri imaginis filij eius. Et de his loquitur hic, qui audiunt *Rom. 8. f* hanc vocem: Qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit. Et qui tales sunt, fugiunt ab alieno intrante *Mat. 10. c* non per Christum, et docente alia a doctrina Christi. Vnde et de talibus: Pseudoapostoli operarij subdoli, *2. Cor. 11. c* transfigurantes se in apostolos, *et cetera.* Et subditur quartum: *Hoc prouerbium dixit eis,* in quo occultum mysteriũ denotatur prædictæ similitudinis. Vt enim

ait Anselmus: Illis qui aptabant se esse videntes proposuit Dominus occultam parabolam, quam non possent intelligere, conuincuntur esse cæci. Prouerbium dicitur quasi prouerbio dictum, aliud intendens aliud prætendens, id est, aliud in sententia, aliud in superficie. Sed quæritur quare non locutus est eis, plane dicendo eis, quòd erant mali pastores nec intrauerãt legitime. Et ad hoc respondet Chrysostomus, *Chrys. hom. 58. in Ioã. post mediũ. tom. 3.* quòd immanifeste dixit eis, attentiores eos facere volens: quam immanifestationẽ postea soluit, idest manifestat. Secundum litteralem intellectum patet quòd Christus fuit bonus pastor, et alij non intran- B tes per hunc, fures et latrones, vt est expositum. Moraliter vero hic figuratur malignitas pastoris in tri- *Malignitas pastoris.* bus: in illegitime intrando, quia non per Christum: et in alienum vsurpando, quia fur est: et in mactando pestilentioso dogmate et documento, vel pernicioso exemplo, vel peruerso imperio, vel doctrinam debitam subtrahendo: Ipsi regnauerunt, et non per me: *Osa. 8. a* principes extiterunt, et non cognoui: Væ pastoribus, *Ezec. 4. a* qui pascebant semetipsos, quod crassum erat occidebatis. Et sic de alijs, quæ ibi enumerat. Qui regnare facit hominem hypocritam, propter peccatum po- *Iob. 34. d* puli. Ibi multum de hoc et bene Gregorius: Dabo *Greg. Mor. li. 25. c. 14.* C tibi reges in furore meo. E contrario vero figurantur officia boni pastoris multipliciter: quorum pri- *Osa. 13. e* mum est legitime ingredi, scilicet per Christum intrando, quod notatur, ibi: *Qui intrat per ostium.* Ille enim intrat per ostium, qui humiliter intrat *Aug. tract. 45. in Ioã. ante med. tom. 9.* secundum Augustinum, et iuste et recta intentione ad Christi honorem et animarum salutem. Vnde infra eodem: Per me si quis introierit, saluabitur. Secundum officium eius est doctrinam Dei annunciare, quod notatur, ibi: *Vocem eius audiunt.* Audies *Ezec. 3. d* ex ore meo verbum et annunciabis eis, *et cetera.* E contrario de illis, de quibus: Canes muti, *et cetera.* *Isa. 56. d* D Et tertium officium est animas commissas distincte cognoscere, quod notatur, ibi: *Proprias oues vocat nominatim:* Nouit iustus animas iumentorum suo- *Prou. 12. b* rum. Et: Diligenter agnosce vultum pecoris tui, *Prou. 27. g* *et cetera.* Quartum officium est, per vias iustitiæ commissas animas deducere, quod notatur, ibi: *Et educit eas.* Quintum officium est, vitæ et exemplorum perfectione alios præcedere, quod notatur, ibi: *Ante eas vadit.* Et de his duobus dicitur: Prouideat *Num. 27. c* Deus hominem, qui sit super hanc multitudinem, qui possit exire et intrare ante eos, et deducere illos, *et cetera.* Et quando talis est pastor, oues, id est, fi- E deles curæ suæ commissi, merito audiunt vocem suam, id est, doctrinam, et ipsum sequuntur imitando. Propter quod orat Petrus pastores: Pascite *1. Pet. 5. a* qui in vobis est gregem. Et sequitur: Forma facti gregi ex animo, *et cetera.* Et sequitur secunda pars principalis, in qua similitudinis et prouerbij expositi explanatio, et ad Christum adaptatio, ibi: *Ego sum ostium.* Et hæc pars in duas partes. Et quia præmisit, quòd qui intrat per ostium bonus est pastor: ideo primo ostendit se esse ostium. Secundo, ostendit se esse pastorem bonum, ibi: *Ego sum pastor* *Ioan. 10. b* *bonus.* Et primo ostendit quòd est ostium. Secundo, F subdit commodum intrãtium per ipsum, ibi: *Ego sum ostium.* Et hoc est, quod dixit eis iterum: *Ego sum ostium ouium: omnes quotquot venerunt, fures sunt,* vt ante est dictum. Sed qualiter hoc, quia prophetæ prius venerunt, nec tamen fures. Et ad hoc respondẽdum, quòd quotquot venerunt sine diuina auctoritate, fuerunt fures. Vnde Augustinus: Non præter illum venerunt, *Aug. tract. 45. in Ioan. ante med. tom. 9.* qui cum illo venerunt: venturus enim Christus præcones mittebat. De alijs autem: Non mittebam eos, et ipsi currebant. Et subdit commodum intrantium per eum: *Ego sum ostium.* Porta non claudetur vsque *Hier. 23. e* ad vesperam, et adorabit populus ad ostium portæ *Ezec. 46. a* illius: *Per me si quis introierit,* qui scilicet aperio: Ape- *Isa. 22. f* riet, et non erit qui claudat: *Saluabitur:* Ipse enim sal-

Mat. 1. d uum faciet populum ſuum: *Et ingredietur et egredietur.* Sed quæritur ad euidentiam litteræ: qualiter hoc? ſicut opponit Auguſtinus. *Aug. tract. 45. in Ioã. poſt mediũ. tom. 9.* Ingredi in eccleſia eſt bonum et per Chriſtum, ſed egredi de eccleſia eſt malum: Exierunt ex nobis, quia non erant ex nobis. *1. Ioan. 2. c* Ergo non poteſt eſſe a Chriſto. Et ad iſtud reſpondet Auguſtinus, quòd ingredi dicimur, quando aliquid interius cogitamus: et egredi exterius, quando aliquid operamur, ſecundum illud: *Pſal. 103. c* Exibit homo ad opus ſuum. Et: *Mat. 5. b* Luceat lux veſtra coram hominibus. Et vtrumque per Chriſtum, *Philip. 2. b* qui operatur in nobis velle et perficere. Et talis: *Paſcua inueniet,* ſpiritualia, nunc in fide, poſtea in ſpe. In pſalmo: *Pſal. 22. a* In loco paſcuæ ibi me collocauit. Sed fur, qui non intrat per Chriſtum, quales ſunt hæretici, et pſeudo doctores: *Non venit niſi vt furetur,* alienas oues vſurpando: *Et mactet,* pernicioſe docendo et peruerſe viuendo: *Et perdat,* finaliter damnando, quantum ex ipſo eſt. *Ezec. 34. f* Vbi ſupra: Paſtores audite, pro eo quòd facti ſunt greges mei in rapinam, et oues meæ in deuorationem, *et cetera: Sed ego veni, vt vitam habeant,* hoc eſt, fidem quæ per dilectionem operatur: *Et abundantius habeant,* perſeuerando vſque in finem ait Auguſtinus: *Aug. tract. 45. in Ioã. verſ. fin. tom. 9.* In ipſo enim viuimus, mouemur, et ſumus. Et ſequitur illa pars, in qua oſtendit ſe Chriſtus eſſe bonum paſtorem: *Ego ſum paſtor bonus.* *Act. 17. f* Et illa pars in quattuor. Primo, oſtendit ſe bonum eſſe magnitudine dilectionis. Secundo, oſtendit idem diligentia cognitionis, ibi: *Ego ſum paſtor bonus.* Tertio, oſtendit idem ratione ſtudioſe acquiſitionis ouium et collectionis, ibi: *Et alias oues habeo.* Quarto, ſubditur probatio ſuæ ſummæ charitatis, et ad patrem et ad oues, ibi: *Propterea me diligit pater.* Ait ergo: *Ego ſum paſtor bonus,* non ſolum oſtium per quod fit ingreſſus, ſed paſtor bonus cuſtodiens et paſcens et redimens ingredientes, et ſaluans. Et exponit, quis eſt paſtor bonus deſcribendo mercenarium: *Bonus paſtor animam ſuam ponit pro ouibus ſuis.* Et in hoc ſumma charitas Dei, infra: *Ioan. 15. b* Maiorem charitatem nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. *Chryſ. hom. 59. in Ioã. ante mediũ tom. 3.* Quærit Chryſoſtomus: Quare nunc non incuſant eum dicentem iſta? ſicut ſupra dixerunt ei: Tu teſtimonium perhibes de teipſo, teſtimonium tuum nullum eſt. *Ioan. 5. f* Et ad illud reſpondet, quòd multoties obſtruxit eos, et iam amplior fuit apud eos propalatio a ſignis. Ideo non incuſauerunt eum hic, vt prius. Infra tamen eodem ſubditur eorum calumnia. Sed quæritur quæ fuit iuſtitia, quòd filius Dei innocens, et purus a peccato ſic puniretur, ponendo animam ſuam pro peccatoribus? *Anſel. lib. 1. c. 8. Cur Deus homo.* Et de hoc Anſelmus. Et ad iſtud reſpondet ibi: quòd filius Dei dedit ſeipſum hoſtiam viuam pro genere humano, ſicut voluntarie factus eſt homo, vt voluntarie redimeret, et ideo nulla iniuſtitia, ſed ſumma ſua bonitas et iuſtitia. Et ibi multum de hoc: *Iob. 23. b* Proponit contra me æquitatem. *Greg. Mor. li. 16. c. 14.* Ibi: Quid nomine æquitatis, niſi Ieſus Chriſtus, qui factus eſt nobis a Deo ſapientia et iuſtitia. *1. Cor. 1. a* Et ibi bene de hoc: *Iob. 26. c.* Prudentia eius percuſſit ſuperbum. Ibi *Greg. Mor. li. 17. c. 18.* Gregorius de iuſtitia, qua fuit filius Dei factus homo pro genere humano, multum et bene. Et ſubditur e contrario de mercenario: *Mercenarius autẽ, et cetera.* *Chryſ. hom. 59. in Ioan. non longe a prin. to. 3.* Vt enim ait Chryſoſtomus: Duos laceratores ponit, vnum qui eſt fur et mactat, vt dictum eſt: alterum qui non prohibet, quæ fiunt mala, qualis eſt mercenarius. per hos inſinuans Iudæorum magiſtros, et confundens non habentes ſolicitudinem creditarum ſibi ouium. Vnde Gloſſa: Mercenarius eſt, qui quærit quæ ſua ſunt, *et cetera.* *Aug. tract. 46. in Ioã. ante med. tom. 9.* Et Auguſtinus: Sunt in eccleſia quidam præpoſiti de quibus Apoſtolus: Quærentes quæ ſua ſunt, non quæ Ieſu Chriſti. *Philip. 3. a* Non gratis Chriſtum diligentes, non Deum propter Deum quærentes: temporalia commoda conſectantes, lucris inhiantes, honores ab hominibus appetentes. Hæc quando amantur a præpoſito, et propter hoc ſeruitur Deo,

A quiſquis talis eſt, mercenarius eſt, inter filios ſe non computet. De talibus: Receperunt mercedem ſuam. *Mat. 6. a* Hæc ille. Et ibi multum de hoc. De talibus: Super cathedram Moyſis ſederunt Scribæ et Phariſæi. *Mat. 23. a* Et talis non eſt paſtor ab affectu, et ſecundum rei veritatem: *Et eius non ſunt oues,* ſecundum veram dilectionem. Vnde Gregorius: *Greg. in Euang. hom. 14. ante medium.* Mercenarius eſt, qui locũ paſtoris, ſed lucra animarum non quærit. Et ibi bene de hoc. Et talis: *Videt lupum venientem,* et cetera. Per lupum iniuſtus et raptor, vel diabolus qui dilaniat mentes, cum alium ad luxuriam pertrahit, alium ad auaritiam accendit, et ſic de alijs vitijs, vt dicit Gregorius,

B de quibus: *Ibid. poſt pauca.* Non aſcendiſtis in aduerſo, nec appoſuiſtis murum pro domo Domini. *Ezec. 13. a* Et talis: *Fugit, quia mercenarius eſt.* Et de hoc Gregorius: *Greg. ibid. paulo ante.* Fugit quia dum pericula metuit, reſiſtere iniuſtitiæ nõ præſumit. Fugit non mutando locum, ſed ſubtrahendo ſolatium. Et ſic de alijs, quæ ibi enumerat. Et per hoc patet ſolutio quæſtionis, quam mouet Auguſtinus, *Aug. tract. 46. in Ioã. poſt mediũ. tom. 9.* cum dicat Saluator: Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam: *Mat. 10. c* qualiter nunc reprehendit fugientem? Et ad iſtud reſpondet, quòd fuga animi timor eſt: *Et lupus rapit,* id eſt diabolus, guttur eius apprehen dit. Adulterium perſuaſit, tu taces, non increpas:

C fugiſti, quia tacuiſti: quia timuiſti, ſpiritu fugiſti. Similiter quando times inimicitiarum humanarum moleſtias, taces, fugiſti. Et ibi bene de hoc. Et talis eſt mercenarius, ſcilicet temporalem mercedem quærens, et non eſt cura de ouibus ſaluandis: Væ paſtoribus, qui paſcebant ſemetipſos. *Ezec. 34. a* Et ſequitur ſecunda particula, in qua oſtendit ſe eſſe bonum paſtorem ratione diligentis cognitionis ouium: *Ego ſum paſtor bonus et cognoſco oues meas,* id eſt diligo: *Greg. in Euang. hom. 14. circa medium.* *Et cognoſcũt me meæ,* id eſt, obſequuntur, ait Gregorius: *Et ſicut nouit me pater,* id eſt, ea charitate, per quam pro ouibus morior, quantum diligam patrem oſtendo, ait

D idem Gregorius infra eodem. *Ibidem.* *Propterea me pater diligit, quia pono animam meam.* *Ibidem.* Et ſequitur tertia particula, in qua oſtendit ſe eſſe bonum paſtorem ratione diligentis, et ſtudioſe acquiſitionis ouium: *Et alias oues habeo,* ſcilicet eligendas animas de populo gentili: *Quæ non ſunt ex hoc ouili,* id eſt, Iudaico populo: *Et illas oportet me adducere,* ſcilicet per Apoſtolos: *Et fiet vnum ouile,* id eſt, eccleſia vna: *Eph. 2. c* Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum. Ipſe enim eſt lapis angularis factus in caput anguli, vtrumque populum quaſi duos parietes coniungens: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem probatum angularem, *Iſa. 28. d*

E *et cetera*: Et: Quis dimiſit lapidem angularem eius. *Iob. 38. a* Ibi Gregorius. *Greg. Mor. lib. 28. c. 6. ante med.* Et de iſto vno paſtore: Et ſuſcitabo ſuper eos paſtorem vnum, qui paſcat eos. *Ezec. 34. e* Et ſequitur quarta particula, in qua ſubditur probatio ſummæ dilectionis filij erga oues: *Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meam,* et cetera. Sed quæritur qualiter hoc, quia ab æterno fuit dilectus a patre. ergo non propter hoc pater dilexit eum, quia ponit animam. Item ſecundum ſuam humanitatem fuit filius dilectus ab initio, ſupra: Pater diligit filium et omnia dedit in manu eius. *Ioan. 3. d* Et: Hic eſt filius meus dilectus. *Mat. 3. d*

F Ergo vt prius. Et ad iſtud reſpondẽdum, quòd illud quod ait, hic non eſt intelligendum cauſatiue, ſcilicet quòd propter hoc quod poſuit animam pater dilexit eum, cum ſit verbum æternum a patre: ſed quia ex hoc fuit dignum et iuſtum, quòd a patre diligeretur, ex quo fuit beneplacitum patri, quòd poneret animam, ſicut dicitur: Humiliauit ſemetipſum: et ſequitur: Propter quod exaltauit illum, *et cetera.* *Phil. 2. a* Vt quod debebatur ei iure hereditario, nihilominus iure paſſionis eſſet dignus habere. Vel hoc eſt intelligẽdum oſtẽſiue et ſignatiue. Vnde Gregorius: *Greg. in Euãg. hom. 14. circa med.* Ea charitate, qua pro ouibus morior, quantum patrẽ diligam oſtẽdo. Ex quo patet quãtum pater diligit me. Supra eodẽ: Sicut nouit me pater, et ego noſco patrem: *Pono animam meam,* ſcilicet in morte: *Vt iterum ſumam eam,* in reſur-

in resurrectione. Et in hoc notantur voluntas et potestas ipsius filij Dei morientis et resurgentis. Vnde Augustinus: Non glorientur Iudæi, quasi præualuerint: Ipse posuit animam suam, *et cetera*. Et ideo sequitur: *Nemo tollit eam a me*, scilicet per vim et potestatem: *Sed ego pono eam*, scilicet voluntarie moriens. Et hoc: *Quia potestatem habeo ponendi eam*, id est, moriendi: *Et potestatem iterum sumendi*, id est, resurgendi. Propter hoc dicitur in psalmo: Ego dormiui et soporatus sum, et resurrexi, id est, quia volui dormiui, et resurrexi, ait Augustinus: Soluite templum hoc, et in tribus diebus, reædificabo illud: *Hoc mandatum accepi a patre meo*, id est, de euentibus prædictis, scilicet et moriendi et sumendi animam, vt ait Glossa, supra: Sic Deus dilexit mundum vt vnigenitum suum daret, *et cetera*. Sed ex hoc obijciunt hæretici, quòd filius non est æqualis patri, ex quo accepit sic mandatum a patre. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd sicut dictum est, supra: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit et filio: sic dicitur et hic quòd accepit mandatum a patre, nec potestas minuitur, sed generatio ostenditur, quia ei quem perfectum genuit, gignendo omnia dedit. Hæc Augustinus: Et per hoc ad obiectum. Qualiter Christus posuit animam, inquirit Augustinus, dicens: Quis ponit animam, et quam ponit? Et si caro ponit animam, quomodo Christus ponit animam? Et respondet, quòd et caro Christus, et anima Christus, et verbum Christus: nec tamen hæc tria tres Christi, sed vnus est Christus. Animam enim ponit caro, sed ex potestate verbi, et sumit eam ex potestate verbi. Vnde et Christus de quo dicitur: Qui cum in forma Dei esset, *et cetera*: Semetipsum exinaniuit, *et cetera*. Ponere autem animam est mori. Sicut infra: Animam meam ponam pro te. Et ibi Augustinus multum de hoc. Et de errore Apollonanistæ hæretici dicentis Christum non habuisse humanam animam. Cuius error patet hic, quando ait Dominus, quòd habuit potestatem ponendi animam, id est, moriendi, in qua anima fuit separata a corpore. Sola enim caro fuit sepulta, quia si erat ibi anima, non erat mortuus. Et si non fuit vera mors, non fuit vera resurrectio, prout arguit Augustinus. Et notandum quòd in omnibus prædictis locutus est Dominus per similitudinem. Vnde Augustinus: Per similitudinem Christus et petra, et ostium, et pastor, et agnus, et sic de alijs. Si rerum proprietates discutias, nec petra est, nec ostium. Omnia ergo per similitudinem, et nihil proprie dicitur de filio Dei. Ipse ergo pastor per similitudinem, et similiter fideles dicuntur oues: et violentus raptor, siue diabolus dicitur lupus per similitudinem. Et hoc conuenienter: Lupus est impius, ferox crudelitate, et rapax voracitate. Vt enim ait Isidorus: Lupus græce λύκος dicitur, eo quòd rabie ferocitatis et rapacitatis quæcumque inuenerit trucidet. Et est animal olidum fœtore, et est vorax edacitate: ab ore enim eius exit fortis odor et transglutit carnes sine abscisione, ait Sapiens. Item est animal infectiuum anhelitu vel anhelatione. Vnde lanæ ouium quas lupus comedit plus recipiunt pediculos, ait Sapiens, vbi supra. Item est animal intoxicatiuum morsu siue morsione. Vulnera enim quæ fiunt ex eius morsu, sunt valde mala, quoniam ex eis exit virus, ait Sapiens. Item est animal corruptiuum et infectiuum appropinquantium: Si enim lupus prior viderit hominem eripit ei vocem, ait Ambrosius: Et forte, hoc est propter aeris infectionem. Consimiliter est de diabolo, et de iniquo raptore et oppressore pauperum, vt patet consideranti de talibus in opprimendo et deuastando spiritualiter: Lupus ad vesperam vastauit eos: Si communicabit lupus cum agno. Vnde et hæretici et deceptores præsidentes dicuntur lupi: Intus sunt lupi ra-

Aug. tract. 47. in Ioã. ant. mediũ tom. 9. — Ibid. post pauca. — Ioan. 2. c — Ioan. 3. b — Aug. tract. 47. in Ioã. vers. fin. tom. 9. — Ioan. 5. e — Aug. ibid. multo ant. — Philip. 2. a — Ioan. 13. d — Error Apollonanistæ. — Aug. tract. 47. in Ioã. post mediũ tom. 9. — Aug. ibid. ante mediũ — Lupus quid significet. — Isid. etym. lib. 12. c. 2. — Ambr. enar. in Psal. 118. oct. 10. ante med. to. 2. — Ierem. 5. b — Eccles. 13. c — Mat. 7. c

A paces. Et: Sicut oues in medio luporum: Post discessionem meã intrabunt lupi rapaces: Principes eius in medio eius lupi rapientes prædam. Iudices eius quasi lupi vespere. Et sequitur tertia pars principalis capituli, in qua Iudæorum murmuratio et calumniatio, ibi: *Dissensio itaque facta est*. Et hæc in duas. Primo, dissensionis et murmurationis præmissio. Secundo, inquisitionis eorum subiunctio, ibi: *Facta autem sunt*, et cetera. Ait ergo: *Dissensio itaque facta est*, et cetera. Vt enim ait Augustinus: Lux lucebat in tenebris, sed tenebræ non comprehenderunt eam. ideo: *Dicebant quidam*, qui erant tenebræ. *Dæmonium habet*, et cetera. Sicut dicebant, supra: *Alij dicebant*, quorum oculi cœperant aperiri, ait Augustinus: *Numquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire?* quasi dicerent: dæmonium non consueuit bona facere, prout ait Glossa. Supra simile: Alij dicebant: hic est vere Propheta. Et sequitur illa pars, in qua eorum dolosa inquisitio. Et illa in tres. Primo, ipsa inquisitio. Secundo, Christi responsio, ibi: *Respondit*. Tertio, eorum maligna machinatio, ibi: *Sustulerunt lapides*. Ait ergo: *Facta sunt encænia*. Vt enim ait Chrysostomus. Magna erat hæc festiuitas et popularis redeuntibus eis a longa captiuitate, quæ fuerat in Perside: hanc ducebãt Iudæi cum magno studio. Hæc ille. Et quasi idẽ Augustinus: quòd festiuitas erat dedicationis templi, græce enim καινὸν, latine nouũ dicitur. Et de hoc in Glossa, et de hoc similiter Magister in historijs multum: *Et hiems erat*. Et hoc figura erat ait Augustinus, quòd ipsi erãt frigidi, nam ad illum ignem accedere pigri erant: accedere enim credere est. Non mouetur anima pedibus sed affectibus, friguerant a diligendi charitate, ardebant nocendi cupiditate. Hæc ille. Et, in persona fidelium: Iam hiems transijt, *et cetera*: *Et ambulabat Iesus in templo*, et quasi exponendo subdit: *In porticu Salomonis*. Vbi solebat Salomon stare, vt ait Glossa. Vnde magister in historijs: Porticus illa dicebatur Salomonis, in qua solebat esse ad orandum in die dedicationis: *Circundederunt ergo eum Iudæi*. Et in hoc improba malignitas, quòd vndique circumdabant eum. Vnde Propheta: Circumdederunt me canes multi: *Et dicebant: quousque animam nostram tollis?* scilicet in suspicione, et detines absconsione veritatis. Vnde Augustinus: Nõ veritatem desiderabant, sed calumniam præparabant: *Si tu es Christus*, scilicet Messias promissus: *Dic nobis palam*. Vt enim ait Glossa, calumniam præparabant: vt si diceret se esse Regem, contra Augustum facientem eum traderent, *et cetera*. Et vt ait Augustinus, fortasse de Christo secundum hominem sapiebant, secundum diuinitatem non intelligebant, Et sequitur responsio Saluatoris. Et ibi duo. Primo, ipsa responsio. Secundo, cuiusdam dicti probatio, ibi: *Non rapiet*. Ait ergo: *Respondit eis Iesus: Loquor vobis, et non creditis*. Vt enim ait Glossa, ipsi calumniam præparabant, sed Iesus temperat responsum, vt nec illis sit locus calumniæ, et fidelibus appareat quòd ipse sit Christus: *Opera quæ ego facio in nomine patris mei*, et cetera, sicut supra est protestatus: Opera quæ ego facio testimonium perhibent de me, quòd sum, scilicet Christus filius Dei viui, sicut Petrus est testatus, infra eodem: *Operibus credite*: Et quamuis ita fuerit: *Vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis*. Sed qualiter hoc ait? quia prius est credere secundum intellectum, quàm esse oues, quia credendo fiunt oues. Ergo non sequitur illud quod ait: *Non creditis, quia non estis ex ouibus*. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd sensus est: Supra didicistis, quæ sunt oues, estote ergo oues. Credendo enim et sequendo pastorem, et intrando sunt oues. Et quia vidit istos ad interitum prædestinatos, non ad vitam, non sic ait. Vnde sequitur: *Oues meæ vocem meam audiunt*, scilicet documẽta mea audiendo et credendo: *Et ego agnosco eas*, id est approbando: suum enim agnoscere, est suum approbare, vt dictum

Mat. 10. b — Act. 20. f — Ezech. 22. f — Soph. 3. a — Aug. tract. 47. in Ioã. in fine. to. 9. — Ioan. 8. f — Ioan. 7. b — Chrys. hom. 60. in Ioan. non mult. a princ. to. 3. — Aug. tract. 48. in Ioã. non long. a prin. tom. 9. — Ibid. paulo post. — Cant. 2. c — 3. Reg. 8. e — Psal. 21. d — Aug. tract. 48. in Ioã. ant. med. tom. 9. — Ibid. post pauca. — Ioan. 5. f — Mat. 16. a — Aug. tract. 48. in Ioã. ante med. tom. 9.

Exo. 33. d dictum est supra: Noui te ex nomine. *Et sequuntur*
Eccl. 23. e *me*. imitando. Gloria enim magna est sequi Dominum. *Et ego vitam aeternam do eis*, premiando: *Et non peribunt in aeternum*, a vita aeterna
Ioan. 5. e cadendo. Supra: Procedent qui bona egerunt in resurrectionem vitae: qui mala, in resurrectionem iudicij. Et subdit huius probationem: *Et non rapiet eas*
Aug. tract. *quisquam de manu mea*: quasi dicat, ait Augustinus:
48. in Ioã. Quid est lupus, vel fur, vel latro ? non perdunt nisi ad
ante med. interitum praedestinatos. De illis autem omnibus, de
tom. 9. quibus Apostolus: Quos praesciuit, hos et prae-
Rom. 8. c destinauit, nullus perijt. Infra: Nemo perijt ex his, quos
Ioan. 17. c dedisti mihi, nisi filius perditionis. Et quasi redderet causam, subdit: *Pater meus quod dedit mihi maius omnibus est*, scilicet vt sim verbum eius, vnigenitus eius, vt ait
Aug. ibid. Augustinus: Filius enim de patre Deus, ideo gignen-
post aliqua. do dedit vt Deus esset, vt coaeternus esset, vt aequalis esset. Et hoc est quod maius est omnibus quod dedit, Et ita eadem manus, id est, potestas sui et patris. Ideo
Ibid. post nemo potest rapere de manu patris, ait Augustinus.
pauca. Brachium Domini, cui reuelatum est ? Fiet inquam
Isa. 53. a manus tua, vt saluet me. Et ne quis diceret filio, quod esset imbecillis, licet non posset quis rapere de manu
Chrys. hom. patris, sicut continuat Chrysostomus, ideo sequitur:
60. in Ioã. *Ego et pater vnum sumus*, secundum virtutem: et si vir-
ante med. tus eadem, manifestum quod substantia eadem, ait
tom. 3. idẽ Chrysostomus. Supra: Sicut pater habet vitam in
Ioan. 5. e semetipso, sic et filio dedit. Infra: Pater in me manẽs
Ioan. 14. b facit opera. Sed quaeritur de hoc quod ait: *Nemo rapit de manu mea*: quia supra eodem dicitur: *Lupus venit et dispergit oues*, quae tamen sunt in manibus Dei: quia diabolus dispergit in luxuriam et in auaritiam, ait ibi Augustinus: In manu enim illius sumus et nos et
Sap. 7. c sermones nostri. Item: Iustorum animae in manu Dei
Sap. 3. a sunt. Ergo nullus qui est sanctus absque peccato potest perire, nec rapi de manu Dei. Item, si aliquis iustus peccat vel perit, videtur esse ex impotentia Dei:
Aug. tract. Et ad istud est respondendum secundum Augustinũ:
48. in Ioã. quod de illis ouibus, quae sunt praedestinatae ad vitam,
ante medium nec lupus rapit, nec fur tollit, nec latro interficit, scili-
tom. 9. cet finaliter: securus enim est de numero eorum, qui pro eis nouit quid dedit. Haec Augustinus: Etsi ergo rapiantur aliqui a diabolo, qui erant in manu Domini, secundum praesentem iustitiam, id non est, ex impotentia Dei custodientis, sed ex labilitate et infirmitate liberi arbitrij deficientis: gratia enim est sicut sessor: liberum arbitrium, sicut iumentum, ait Augustinus: Et sicut aliquando iumentum cadit, non ex impotentia sessoris, ita liberum arbitrium cadit, non ex defectu gratiae vel Dei protegentis. Vnde Glossa: Maior sum ad protegendum, quàm illi ad impugnandum, sed est ex defectibili labilitate liberi ar-
Osea. 13. c bitrij: Perditio tua Israel, in me auxilium tuum. Et si obijciatur de praedestinatis, quod non sunt confirmati in hac vita, et ita possunt peccare, et in peccato perseuerare, et ita perire. Posset ad hoc responderi, quod licet nullus de praedestinatis pereat finaliter, non est hoc ob liberi arbitrij confirmationem: sed quia Deus illis, quos elegit, et ad vitam praedestinauit, daturus est gratiam finali-
Ioan. 17. e ter, Infra: Nemo perijt nisi filius perditionis. Quare vero Deus sic quosdam elegit et praedestinauit, quosdam praesciuit ad mortem, de altitudine suorum iu-
Rom. 11. d. diciorum est. Propter quod clamat Apostolus: O altitudo diuitiarum sapientiae et scientiae Dei, quàm in-
1. Sent. 40. comprehensibilia iudicia eius. Et patet ex dictis per-
dist. c. prae- fecta deuotio fidelium ad Christũ, et etiam ad suum
destinatio. vicarium in quattuor, quorum primum obedientia-
et seq. lis subiectio: quod notatur, ibi: *Oues meae*. Ouis enim
Deuotio ad est mollè pecus lanis, corpore inerme, animo placi-
Christũ in dum, ab oblatione dictum, ait Isidorus: Et ex hoc pa-
quattuor. tet, quod oues sunt mansuetae, innocuae, placidae, et
Vide li. 12. Deo dedicabiles, quales debent esse fideles. Et ideo
Ethim. c. 1. per oues signantur: Visitabo oues meas. Et sicut oues
Ezec. 34. a

A solent errare, et dispergi a lupis, quando sine regimine boni pastoris: sic ex parte ista dicitur: Eratis sicut 1. Pet. 2. d
oues errantes. sed conuersi estis ad pastorem et Episcopum animarum vestrarum. Secundum est, in quo apparet deuotio fidelium, documentorum libens auditio, quod notatur, ibi: *Vocem meam audiunt*, supra: Qui ex Deo est, verba Dei audit. Et ibi Ioan. 8. f
bene de hoc. Tertium est, in operibus debita imitatio: quod notatur ibi: *Et sequuntur me*. Sequi enim
est imitari, secundum Augustinum: Sunt enim se- Aug. de
quentes filium Dei per plana, sicut sunt fideles com- virginitat.
muniter. Et sunt sequentes filium Dei per ardua siue sanct. c. 29.
B montana, sicut Apostolus et viri apostolici. Primo, tom. 6.
modo est sequi tripliciter: vel per fidem in intellectu, Sequi est
vnde dicitur: Vsquequo claudicatis in duas partes? tripliciter.
Si Dominus ipse est Deus, sequimini eum, scilicet 3. Reg. 18. c
recte credendo. Item est sequi Deum per charitatem affectu: Non fuisti sicut seruus meus Dauid, qui se-
cutus est me in toto corde suo. Item est sequi filium 3. Reg. 13. c
Dei per obedientiam in effectu: Vestigia eius sequu- Iob. 23. c
tus est pes meus, viam eius custodiens. His modis debent omnes sequi Christum: quia fides aspectu dirigit et illuminat, charitas affectum trahit et ordinat, effectus siue opus deducit siue extendit et con-
C firmat: Sic autẽ sequentibus dat Deus vitam aeternã. Et in hoc praemij magnitudo, multitudo, certitudo,
aeternitas siue indefectio. Supra: Qui sequitur me nõ Ioan. 8. b
ambulat in tenebris: Sed habebit lumen vitae. Et vt perueniant ad vitam, Dominus filius Dei custodit, de cuius manu nemo potest rapere, prout dicitur hic. Et:
Cum fortis armatus custodit domum et vasa, nullus Luc. 11. c
diripiet nisi alligauerit, *et cetera*. Et in hoc patet insana fatuitas peccantium, qui se praecipitant de tam securi custodia, et de tali manu: Ista enim manus
omnia efficiens: Manus meae extenderunt caelos. Isa. 45. b
Item est ista manus omnia largiens, vt ait prophe-
D ta: Aperis tu manum tuam, et imples omne animal
benedictione. Vt enim ait Bernardus: duplex Ber. serm.
manus Dei, scilicet latitudo et fortitudo. Prima 7. in Cant.
tribuit affluenter. Secunda protegit potenter. Item ferè in prin.
ista manus custodit secure et valenter, quantum est
a parte sua, quia non est qui de ea rapiat: vt ait Isaias: Isa. 43. b
Non est qui de manu mea eruat. Et: Sub vmbra Isa. 49. a
manus suae protexit me. Item ista manus docet et
dirigit inenarrabiliter: Docebo vos per manum Dei: Iob. 37. b
Ecce manus missa ad me, in qua liber inuolutus. Ezech. 2. d
Item ista manus saluat perenniter, sicut orat pro-
pheta: Fiat manus tua vt saluet me. Vt isti quinque Psal. 118. g
E actus approprientur quasi quinque digitis, licet di-
cantur tres digiti manus Dei: Qui appendit tribus Isa. 40. c
digitis molem terrae, *et cetera*. Per quos tres digitos potentia Dei, sapientia, et bonitas signantur: per manum autem Dei, ipse filius signatur. Vt ait Gregorius: quia per ipsum facta sunt omnia. Et sequitur illa pars, in qua aduersariorum maligna machinatio in facto siue in affectu, ibi: *Sustulerunt lapides*. Et ibi quinque. Primo, malignitatis eorum praemissio. Secundo, Christi responsio, ibi: *Respondit*. Tertio, eorum simulata excusatio, ibi: *Responderunt*. Quarto, excusationis reprobatio, ibi:
F *Respondit eis Iesus*. Quinto, eorum dolosa insidiatio, ibi: *Quaerebant ergo*. Ait ergo: *Sustulerunt lapides*,
vt ait Augustinus: huc vsque tolerare potuerunt. Aug. tract.
Sed quando audierunt: *Ego et pater vnum sumus*, non 48. in Ioan.
pertulerunt, et duri ad lapides, more suo, cucur- post medium.
rerunt. Haec ille. Supra simile. Et subditur se- tom. 9.
cundum: *Respondit eis*, non verbis sed factis, ait Ioan. 8. g
Glossa: *Multa bona opera feci*, scilicet in curatione languidorum, et in multiplicatione panum, et in dispensatione documentorum, et sic de alijs: *Propter quod vultis me lapidare?* quasi dicat: iniuste retribuitis, quia mala pro bonis, quod est iniustum
et prohibitum: Ne dicas: Reddam malum pro malo, Prou. 20. b
multo magis non est reddendum malum pro bonis:
Qui

Prou.17. b

A Qui reddit malum pro bonis, non recedit malum de domo eius. Et sequitur tertium, scilicet eorum excusatio: *Responderunt: non lapidamus te de bono opere, sed de blasphemia*, scilicet quia dixerat: *Ego et pater vnum sumus*, id est, eiusdem essentiæ et maiestatis et potentiæ: *Sed cum sis homo, facis teipsum Deum*, et cetera. Blasphemare enim, est falsa de Deo dicere, ait Augustinus. Et sequitur quartum: *Respondit eis Iesus: Nonne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi: Dij estis?* Sed quare vocat psalterium legem, cum contra legem diuidatur? Quæ scripta sunt in lege et prophetijs et psalmis. Et ad istud respondendum, quòd large sumēdo legem, sumitur pro toto veteri Testamento, vt hic: aliquando minus large, prout diuiditur contra prophetias: In his vniuersa lex pendet et prophetæ. Aliquando sumitur magis propriè, sicut, vt dictum est: *Si ergo illos dixit deos*: quasi diceret, ait Augustinus, si quia sermo Dei factus est ad homines, dicuntur dij, ipsum verbum quomodo non est Deus? quasi diceret: esset inconueniens: *Et non potest solui scriptura*, id est, argui falsitatis, vel non impleri: *Quem pater sanctificauit*, id est, sanctum genuit ab æterno. Vnde obijcit Augustinus: Si eum sanctificauit, fuit aliquando non sanctus. Et respondet: vt sanctus esset gignendo dedit ei, et sanctum genuit, scilicet pater: *Et misit in mundum*. Supra: Sic Deus dilexit mundum, vt mitteret filium suum. Non est ergo blasphemia, quòd dixi: filius Dei sum. Sed quæritur de modo arguendi, quo arguit Dominus: videtur quòd non teneat: quia homines ad quos sermo Dei venit, dicuntur dij participatione, vt ait Augustinus, et sic per adoptionem. Et ipse dixit, quòd ipse sit filius per essentiam. Nec sequitur ipsum patrem esse vnum per essentiam: Ergo videtur quòd æquiuoce procedit. Item vt ait Augustinus: In Deo es, quia Deus te continet: Deus in te est, quia templum es. Nec sequitur, qui videt te, videt Deum: Ergo vt prius. Et ad istud respondendum: quòd quia Iudæi erant discoli, ideo aliquando respondit eis filius Dei ad rem: aliquando respondit ad hominem. Sic quando quærebant: In qua potestate hæc facis? Dixit eis, qua responsione ligauit ora eorum, et obmutescere eos fecit, vt supra, quando ait: Qui sine peccato est, lapidem mittat, *et cetera*. Ita et hic. Vnde Augustinus: Si lumina illuminata, scilicet homines illuminati dij sunt, multo magis lumen quod illuminat. Quia ergo calumniabantur, arguit, quòd si sine blasphemia possunt dici homines illuminati, multo magis vnigenitus, qui est filius per naturam. Proprium Domini est æqualitas patris: munus secundum est participatio Saluatoris, vt ait Augustinus: Et patet hic magnifica honorabilitas fidelium, quòd dicuntur dij, scilicet gratia Dei illuminati, et ipsum participantes, et tales facti igne salutari, et a Deo inhabitati prout ait Augustinus: Dij similes hominibus descenderunt ad nos. Et in psalmo, prout hic introducit: Ego dixi: dij estis. Similiter tales dicuntur a Christo inuncti in psalmo: Nolite tangere Christos meos. Et hoc est conueniens, si enim homines dicuntur dij propter virtutis excellentiam, siue propter virtutem heroicam, prout ait sapiens: multo magis possunt dici dij propter virtutem deificam, quæ facit credentes esse membra Christi, et vnum corpus cum eo, et vno nomine nominari. Supra: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit. Vbi corpus Christi mysticum cum eo id intelligitur, vt habitum est ibi. Et sequitur improbatio excusationis testimonio operum: *Si non facio opera patris mei*, et cetera. Vt enim ait Chrysostomus: quia substantiam patris videre impossibile erat ab operum paralitate, demonstrationem tribuit eius indissimilitudinis, quæ erat secundum virtutem, ostendens, quasi ergo diceret: Si facio opera, quæ nullus potest facere, nisi Deus: *Et si mihi non creditis, operibus credite*. Supra: Opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me. Et hoc: *Vt credatis*, et credendo: *Cognoscatis*. Nisi enim credideritis, non intelligetis. Secundum aliam litteram: *Quia pater in me est, et ego in patre*, tamquam æqualis in eo cui est æqualis, ait Augustinus. Et in hoc patet personarum distinctio, siue distinguibilitas, et essentiæ identitas. Sed quæritur quæ sunt opera, quæ ostendebant eum filium Dei esse per naturam: quia si loquebatur de operibus spiritualibus, illa erant insensibilia oculis corporeis: si de sensibilibus, consimilia fecerunt prophetæ et apostoli, qui tamen non erant filij Dei per naturam. Item infra: Qui credit in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet, et maiora horum faciet: Ergo vt prius. Et ad istud respondendum, quòd ipse faciebat opera sua propria virtute, qui erat verbum, quo omnia facta sunt, et sine inuocatione alterius cooperantis vel adiuuantis: sed sancti fecerunt opera miraculosa virtute filij Dei, et inuocatione sui nominis: In nomine Iesu Christi, surge et ambula. Filius ergo Dei erat efficiens opera, Dei virtus, et Dei sapientia. Alij qui fecerunt miracula inuocatione sui nominis, et in fide ipsius operati sunt: mali autem quæ fecerunt miraculosa opera, vt phantasias quasdam fecerunt, et similiter dæmones, vt deceptores fecerunt, vt ait Chrysostomus: Et sequitur vltima particula, in qua eorum insidiosa malignitas, et Christi potestas declaratur: *Quærebant ergo eum apprehendere*, id est, sæuiendo et occidendo, vt ait Augustinus. Non sicut fideles qui quærunt apprehendere credendo et intelligendo: Sic currite vt comprehendatis: *Et exiuit de manibus eorum*. Et in hoc ostendit suam potestatem et voluntatem moriendi, quando esset hora. Supra eodem. *Potestatem habeo ponendi animam meam*. Item in hoc ostendit eorum indignitatem: non enim erant digni, vt cum eis habitaret. Supra: Abscondit se ab eis. Et in hoc terminatur illa pars, in qua de doctrina Saluatoris, postquam ascendit Hierosolymam. Supra: Et sequitur de trāsitu eius trans Iordanem, ibi: *Et abijt iterum trans Iordanem*. Et illa pars in duas partes. Primo, de suo transitu. Secundo, de suo regressu in Iudæam, et de occasione festini regressus, proximo capitulo: Erat autem quidam Lazarus. Ait ergo: *Et abijt trans Iordanem*. Sed quæritur ad quid transiuit? Et respondet Chrysostomus: Cum magnum quid et excelsum fuerat, recedit velociter, remittēs eorum furorem vt sedetur, vt quiescat passio, scilicet inuidiæ, per absentiam eius. *In eum locum vbi erat Ioannes*, quærit Chrysostomus: quare nominat locū? Et respondet quòd propterea abijt illuc, reminiscens eos testimonium Ioannis de ipso. Supra: Ideo sequitur: *Multi ad eum venerunt*, quia meminerunt quæ dixit Ioānes de ipso: *Et dicebant, quia Ioannes quidē nullum signū fecit*: quia nec fugauit dæmonia, nec cæcos illuminauit: et sic de alijs, vt ait Augustinus. *Omnia autem quæcumque dixit Ioānes de hoc*, id est, Christo: *Vera erant*. Lucerna enim erat, et ad Christum adducebat. Vnde: *Et multi crediderunt in eum*: scilicet reminiscentes testimoniū Ioannis: dixerunt enim Christum esse fortiorem ipso, vocans eum vitā et veritatē, *et cetera*. Sed quæritur de hoc quod ait, quòd Ioānes nullum signum fecit: ex quo inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne, quòd debuisset Deus dedisse ei virtutem faciendi signa, sicut et alijs discipulis, qui erant minores, dedit. Item de Ioanne dicitur: Ipse præcedet in spiritu et virtute Eliæ. Si ergo dedit Deus Eliæ facere multa signa, eadem ratione et Ioanni. Et ad istud respondendum, sicut ait Augustinus: Quia lucerna erat, nullum signum fecerat. Et hoc ideo vt credendum est, quia Ioannes tantæ fuit opinionis, et tantæ excellentiæ erat, quòd a Iudæis æstimabatur esse Christus, vt patet, supra: Sed si fuisset ei datum facere signa et miracula: multo magis crederetur esse Christus. Quia ergo fuit lucerna ante solem,

Marginal notes (left column): Aug. lib. contra mēdacium. ad Consent. c. 19. tom. 4. — Luc. vlt. g — Mat. 22. d — Luc. vlt. g — Aug. tract. 48. in Ioā. post mediū. tom. 9. — Ioan. 3. b — Aug. tract. 48. in Ioā. post mediū. tom. 9. — Ibid. post pauca. — Mat. 21. c — Ioan. 8. b — Aug. ibid. paulo ante. — Ibid. post pauca. — Fideles dicuntur dij. — Aug. ibid. — Act. 12. b — Ioan. 3. b — Chrys. hom. 60. in Ioan. circa med. tom. 3.

Marginal notes (right column): Ioan. 5. f — Isa. 7. a — Ex interpretatione Græca. 72. interp. — Aug. tract. 48. in Ioā. post mediū. tom. 9. — Ioan. 14. b — Act. 4. a — 1. Cor. 1. e — Chrys. hom. 18. in Ioā. ante mediū tom. 3. — Aug. tract. 48. in Ioā. vers. fin. tom. 9. — 1. Cor. 9. f — Ioan. 8. d — Ioan. 7. a — Ioan. 11. a — Chrys. hom. 60. in Ioā. post mediū. tom. 3. — Ibidem. — Ioan. 1. b — Ioan. 3. a — Aug. tract. 48. in Ioā. prope fini. tom. 9. — Mat. 11. b — Luc. 1. b — Aug. tract. 48. in Ioā. prope fini. tom. 9. — Ioan. 1. g

Section letters: A, B, C, D, E, F

solem, et præco ante Regem, et præcursor ante iudicem, et vox ante verbum conueniens fuit: quòd ipse esset testis fidelis eminens in vitæ sanctitate, doctrinæ veritate, baptisandi suo baptismate auctoritate, prænuncians virtutem et potestatem filij Dei venturi. Et ad istud, quod obijcitur de discipulis, respondendum est, quòd ipsi secuti sunt Christum, et post miracula ipsius signa ipsi fecerunt, in nomine eius, potestatem ipsius et virtutem semper protestantes et denunciantes honorem sibi semper, et auctoritatem sibi attribuentes, nec de aliquo eorum fuit tanta opinio, quòd esset Christus, sicut de Ioanne. Et ad aliud respondendum, quòd virtus Eliæ fuit in eminentia vitæ et austeritate, in zelo iustitiæ, in veritate et virtute

Eccl. 48. a

doctrinæ. Surrexit enim Elias quasi ignis, et verbum illius quasi facula ardebat. Et in spiritu Eliæ dictis modis Ioannes præcessit. Item fuit spiritus Eliæ in faciendo, et in tali spiritu non præcessit propter dictam rationem. Nec sequitur quòd sanctior

Greg. Mor. lib. 20. c. 9. post mediū.

homo facit plura signa: quia, vt ait Gregorius post principium, probatio sanctitatis non est signa facere, sed vnumquemque de Deo quidem vera, de proximo vero meliora, quàm de semetipso sentire. infra: In

Ioan. 13. d
Iob. 30. a

hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Ideo de facientibus signa: Quorum virtus manuum erat mihi pro nihilo. Ibi Gregorius, sicut supra dictum est de

Greg. Mor. lib. 20. c. 9

hoc. Et patet hic exemplum doctoribus et prædicatoribus transeundi ad quietem contemplationis, et ad discussionem diiudicationis de se, et de alijs operibus post dispensationem doctrinæ. Vnde ait hic de Saluatore: *Abijt trans Iordanem*. Iordanis interpretatur riuus iudicij. Ille ergo transit Iordanem spiritualiter, qui seipsum diligenter discutit, et suam vitam, et sua facta diiudicat: Cogitationes enim iustorum iudicia. Et: Reduc me in memoriam vt iudicemur simul: Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur: Vt veniat ad Deum in iudicium. Ibi Gregorius bene de hoc, et de his quæ debent esse in iudicio interiori. Vnde ait: In hoc

Prou. 12. a
Isa. 43. d
1. Cor. 2. g
Iob. 34. b
Greg. Mor. lib. 25. c. 6

iudicio conscientia accusat, ratio iudicat, timor ligat, dolor excruciat, quod iudicium eo certius punit, quo interius sæuit. Et ibi multum de hoc bene. Ideo de non iudicantibus se sic conqueritur Dominus per prophetam: Non enim est iudicium in gressibus eorum. Vnde Chrysostomus hic: Quod Dominus admonet nos facere forum, id est iudicium de nobis: in promptuario vero, id est, in iudicio cordis occulto, et hoc cum silentio. Et iubet fugere tumultus et perturbationes. Et ponit exemplum de naui, quæ erepta a turbatione, in portu sedet quieta, sic et anima erepta a turbationibus et tumultibus. Et ibi bene de hoc.

Isa. 59. b
Chrys. hom. 60. in Ioā. post mediū. tom. 3.

CAPVT VNDECIMVM.

RAT *autem quidam languens Lazarus.* Enarrato transitu Saluatoris trans Iordanem, in parte ista narratur de regressu, et de occasione regressus, quæ fuit resuscitatio Lazari. Et hæc in duas partes. Primo, agitur de prædictis. Secundo, de machinatione Iudæorum contra Christum, et de suo aduentu versus locum passionis, ibi: Collegerunt pontifices et pharisæi consilium. Prima, in duas partes: quia enim occasio vel causa reditus sui fuit resuscitatio Lazari, ideo primo, antecedentium ipsam resuscitationem, siue miraculum, præmissio. Secundo, ipsum miraculum siue resuscitatio, ibi: *Hæc cum dixisset.* Prima, in quattuor, secundum quattuor antecedentia, quæ præmittuntur: quorum primum est infirmitatis descriptio, et ipsius infirmi cum suis circumstantijs. Secundum

Cōtinuatio

A

est eiusdem infirmitatis Christo denunciatio, et ab ipso discipulis, ibi: *Miserunt*. Tertio, aduentus Christi designatio, ibi: *Venit itaque Iesus*. Quarto, sororum Lazari Christo obuiatio et implicita interpellatio, ibi: *Martha ergo vt audiuit*. Ait ergo: *Erat quidam languens Lazarus*. Vnde describitur infirmus ex diuturnitate infirmitatis, ibi: *Languens*, et ex designatione nominis, ibi: *Lazarus*. Et a loco natiuitatis, ibi: *A Bethania*. Et a qualitate cognationis, ibi: *De Castello Mariæ*, et cetera. Et hoc est quod ait: *Erat quidam languens*. Languor enim est prolixa infirmitas: Languor prolixior grauat medicum: *Lazarus*,

Eccles. 10. b

B

qui interpretatur, adiutus a Domino, quod bene congruebat ei: et ratione facti, quia fuit a Deo resuscitatus: et ratione mysterij, sua enim resuscitatio significauit resuscitationem animæ a morte peccati. Ideo sibi competebat illud: In die salutis auxiliatus sum tui: *A Bethania*, quæ erat propinqua Ierosolymis, distans quasi quindecim stadijs: quæ interpretatur domus obedientiæ. Et hoc conuenienter, quia obedientia mortui resuscitantur. Supra: Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. *De Castello Mariæ*, et cetera: quæ erant mulieres famosæ Lazari sorores. Et quia Maria fecerat solemne

Isa. 49. c
Ioan. 5. e

C

factum, ideo subditur: *Maria erat, quæ vnxit Dominum*, et cetera. Et infra: Si tamen fuit eadem Maria: *Cuius*, scilicet Mariæ: *Frater infirmabatur*, vt est præmissum. Quæritur de hoc quod ait: *Maria erat, quæ vnxit Dominum*. Ait enim Chrysostomus plane, quòd hæc non fuit meretrix, de qua in Luca et Mathæo. Hæc enim fuit honesta et studiosa, et studuit circa susceptionem Domini. Item Augustinus: Ecce ipsa soror Lazari, si tamen ipsa est, quæ vnxit pedes Domini vnguento, *et cetera*. Ad contrarium arguitur. ait enim Gregorius, exponens illud: Erat mulier in ciuitate peccatrix. Illam, inquit, Mariam credimus,

Luc. 7. f
Ioan. 12. a
Mat. 26. b
Marc. 16. a
Chrys. hom. 61. in Ioan. paulo a princ. to. 3.
Aug. tract. 49. in Ioā. ant. mediū tom. 9.

D

de qua Marcus septem dæmonia eiecta fuisse testatur: Et illa fuit ista Maria, quæ vnxit pedes Domini in domo pharisæi. Et in domo Simonis, vt ait Glossa, hic plane ergo eadem Maria fuit. Item Augustinus ait, eandem Mariam bis hoc fecisse: semel scilicet, quod Lucas narrauit. Nam et hæc Ioannes, scilicet hic, quamuis non sicut Lucas, quemadmodum factum esset narrauerit: tamen ipsam Mariam commendans commemorauerit, *et cetera*. Et ita secundum Augustinum ibi eadem fuit Maria. Item ait Anselmus hic, quòd plures huius nominis erant, scilicet huius Mariæ, ne erraremus ex nomine ostenditur

Greg. super Euang. lib. 2. hom. 13.
Luc. 7. c
Luc. 7. f
Mar. 14. a
Aug. de cōcord. Euāg. lib. 2. c. 79. ante med. tom. 4.

E

ex notissima actione, scilicet quæ fuit, quæ vnxit Dominum. Ergo vt prius. Item hoc probatur ex textu: ait enim hic, quòd illa erat Maria, quæ vnxit Dominum vnguento. Sed non fuerat facta secunda vnctio, de qua infra. Ergo ista fuit Maria, quæ accessit peccatrix cum humilitate et lacrymis, et quæ meruit remissionem peccatorum, quia dilexit: sicut colligit Augustinus. Et istud communiter tenetur a doctoribus latinis, quamuis aliud videatur Chrysostomo, et græcis doctoribus. Vnde et ait Augustinus hic, quòd ipsa fuit melius suscitata quàm frater: quia de magna mole consuetudinis malæ liberata est: erat

Luc. 7. c.
Ioan. 12. d
Aug. ibid.
Aug. tract. 49. in Ioā. ante med. tom. 9.

F

enim famosa peccatrix. Et de illa dictum est: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Et de his bene in Glossa. Quærit Chrysostomus, quare ait hic de Lazaro quòd infirmabatur? Et ad hoc respondet, quòd multi hominum scandalizantur, cum vident homines, qui Deo placent, aliquid pati: nescientes quoniam amicorum Dei est hoc, scilicet pati. Quem enim diligit Deus, corripit. Et nota secundum Augustinum, quòd mors Lazari figura est resuscitationis animæ a peccato: et sic infirmitas figura infirmitatis. Vnde ait quòd tres mortuos suscitauit Dominus, scilicet Archisynagogi iacentem in domo: et iuuenem extra portas: et Lazarum quatriduanum hic. Et signant tres resuscitationes spirituales a

Luc. 7. g
Mat. 9. a
Marc. 14. 6
Prou. 3. b
Aug. tract. 49. in Ioā. ante med. tom. 9.
Marc. 5. b
Luc. 7. c

Peccatum mors animæ.

les a tribus generibus peccati. Nam peccatum est mors animæ, quod contingit, vel occultum in interiori consensu, vel manifestum in exteriori opere, vel diuturnum mala consuetudine: a quibus tamen Dominus resuscitat. Supra: Sicut pater resuscitat mortuos, sic et filius. Infirmitas vero est inordinata delectatio, præparans ad mortem peccati. Vnde est infirmitas ad culpam mortalem disponens, et præparans, cuius figura fuit ista infirmitas, in Psalmo: Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, scilicet mortalibus: Qui sanat omnes infirmitates tuas. Item est infirmitas mortalis culpa, quæ occidit: Iuuenes in infirmitate sua cadent. Et de vtrisque: Auferet Dominus omnes languores tuos, et omnes infirmitates pessimas. Item est infirmitas carnalis concupiscētiæ aggrauans: Infirmata est virtus mea, dedit me Dominus in manu, de qua non potero resurgere: Corpus enim, quod corrumpitur aggrauat animam. Item est infirmitas pusillanimitatis, siue modicitatis fidei; Infirmum in fide suscipite. Et: Quod infirmum fuit, non consolidastis. Et de infirmitate peccati, ibi supra: Cuius filius infirmabatur Capharnaum. De mysterio vero vngventi, in quo Maria vnxit pedes Domini infra. Et sequitur illa pars, in qua denunciatio infirmitatis prædictæ a sororibus ipsi Saluatori. Et illa in duas. Primo, denunciatio ipsi Saluatori. Secundo, denunciatio ab ipso ipsis discipulis, ibi: *Deinde posthac dixit*. In prima tria. Primo, ipsa denunciatio. Secundo, Saluatoris responsio, ibi: *Audiens*. Tertio moræ ipsius in loco, in quo audiuit, specificatio, ibi: *Vt autem audiuit*. Et hoc est, quòd ait: *Miserunt sorores*, scilicet dolentes de infirmitate, et sperantes de Saluatore: *Ecce quem amas, infirmatur*, vt ait Augustinus: non dixerunt: Veni, amanti enim nunciãdum fuit. Sufficit enim, vt noueris: non enim amas et deseris, *et cetera*. De ipso enim: Ego diligentes me diligo. Quæ, ait Chrysostomus, quare nõ reliquerunt fratrem? Et quare non adiuerunt Saluatorem pro salute fratris, sicut fecit Regulus pro salute filij, supra: Et Centurio pro salute serui? Videtur enim, quòd fuerint negligentes de fratris salute, et etiam præsumptuosæ, ex quo non adiuerũt in propria persona ad Saluatorem: Et ad istud respondet, quòd vehementer confidebant de Christo, et multam habebant ad eum familiaritatem, et mulieres erant infirmæ, et detinebantur a luctu. Non ergo, vt contemnentes fecerunt, sed ex vehementi confidentia. Quærit Augustinus, qualiter per Lazarum, quem amabat Iesus, signatur peccator? Et ad hoc respondet, quòd si filius Dei non amaret peccatores, de cælo ad terram non descendisset: amat enim hominem, odit peccatum. Et insinuantur tria in earum denunciatione. Professio potestatis, ibi: *Domine*. Vrgentia necessitatis, ibi: *Infirmatur*. specialitas familiaritatis, ibi: *Quem amas*. Quia vt dictum est ab Augustino: non amas, et deseris. Et sequitur secundum: *Audiens autem Iesus dixit eis: Hac infirmitas non est ad mortem*, et ita incurabilis: *Sed pro gloria Dei*, scilicet manifestanda, sicut supra de cæco nato dictum est: *Diligebat autem Iesus Martham*. Quærit Chrysostomus: quare hoc sæpe apponit? scilicet quòd Deus diligebat istum, et sorores? Et ad istud respondet, quòd sic ait, erudiens nos non tristari, si aliqua infirmitas fuerit circa amicos, quia: Quem diligit Deus castigat: Quis est filius, quem nõ corripit pater? Sed quæritur, quare nominat Lazarum vltimo. Cum enim vir sit caput mulieris: videtur, quòd debuisset præposuisse ipsum. Et ad istud respondendum, quòd licet essent mulieres sexu: erant tamen firmæ in iustitiæ actum, et illuminatæ in intellectu per fidem, et feruidæ in affectu per charitatem. Vnde et eorum fide fuit Lazarus suscitatus. Et ideo propter virtutum prærogatiuam, et excellētiam merito præponuntur. Et nota qualem familiam diligit Deus, et qualem animam amet. Per Martham enim

Ioan. 5.
Psal. 102. a
Isai. 40. g
Deut. 7. c
Thren. 1. e
Sap. 9. d
Rom. 14. a
Ezec. 34. a
Ioan. 4. f
Ioan. 12. a
Aug. tract. 49. in Ioã. ante med. tom. 9.
Prou. 8. b
Chrys. hom. 61. in Ioan non longe a prin. to. 3.
Ioan. 4. f
Mat. 8. b
Aug. tract. 49. in Ioã. ante mediũ tom. 9.
Ioan. 9. b
Chrys. hom. 16. in Ioan. ante med. tom. 3.
Prou. 3. b
Hebr. 12. b
1. Cor. 11. a

Martha qd signat.

A figuratur perfectio vitæ actiuæ: per Mariam celsitudo vitæ contemplatiuæ. Per Lazarum signatur regnum vtriusque, siue ordinabilitas præsidentiæ. Triplex enim est genus viuendi, scilicet otiosum in contemplatione, siue in vita contemplatiua: actuosum in vita actiua, et compositum ex vtroque, vt ait Augustinus: Vnde et sic viuentes signantur per tres viros, scilicet Noe, Daniel, et Iob, *et cetera*. Prout exponit Gregorius benè. Talem enim familiam, et talem animam, in qua fuerint tales modi viuendi, diligit filius Dei: Dominus enim diligit iustos. Et subditur tertium: *Mansit duobus diebus*, vt adimpleretur quatriduum, ait Glossa. Et hoc ideo, vt ait Chrysostomus, vt nullus diceret: quoniam defunctum suscitauit. Ideo tantum mansit, vt dicerent: quoniam fœtet. Ad euidentiam ergo miraculi tot diebus mansit ibi, vt esset certum miraculum. Et est morale: dies enim est latio solis super terram, vt ait Damascenus. Et sic est dies spiritualis in anima, ex præsentia filij Dei, prout ait Augustinus: Ambulate dum dies est: duæ autem dies sunt: illuminatio intellectus per fidem, et illuminatio affectus per charitatē, quia: Qui diligit, in lumine manet, siue amor Dei, et proximi, siue declinatio mali, et operatio boni: quibus diebus manet Christus in corde: Viuificabit nos post duos dies, tertia die suscitabit nos, scilicet in illuminatione gloriæ: Annunciate enim de die in diem, ait propheta. Et sequitur pars, in qua denunciatio infirmitatis Lazari a Christo discipulis, ibi: *Deinde*, et cetera. Et illa in tres. Primo, denunciatio propositi de eundo in Iudæam, et discipulorum responsio. Secundo, denunciatio mortis eius sub ænigmate, ibi. *Et post hac dixit*. Tertio, denunciatio plane, et manifeste, ibi: *Tunc ergo dixit eis*. Ait ergo: *Dixit eis: Eamus in Iudaam iterum*, scilicet a qua recesserat. Vt enim ait Chrysostomus: formidabant vehementer, et propterea prædicit eis, vt non repente eos turbet. Et subditur eorũ responsio: *Dicunt ei discipuli: Nunc quærebant te Iudæi lapidare*, vt ait Chrysostomus: Formidabant quidem, et pro eo: totum autem et pro seipsis erant: nondum enim firmati erant. Et subditur respõsio Christi, qua audaces eos fecit, ait Chrysostomus: *Et respondit: Nonne duodecim sunt hora diei?* quasi diceret ad litteram, secundum Chrysostomum: Si qui lucem huius mundi videt, quasi securus est: multo magis qui mecum est, qui sum lux, nisi amouerit seipsum a me, non offendit. Ac si diceret ad litteram: cum sint tot horæ diei, sicut contingit, quòd licet in una hora fiat tempestas, in alia erit temperies: Post enim tempestatem, tranquillum facit Deus. Sic licet Iudæi fuerint tempestuosi prius, nunc possunt esse pacifici. Secundum uero Augustinum, istud est profundius intelligendũ. Ipse enim erat dies, et Apostoli duodecim horæ diei, quia a Deo illuminati: quasi ergo diceret: Me sequimini, si non vultis offendere: nolite mihi dare consilium, quos a me consilium oportet accipere, horæ diem sequuntur, non e contrario. Vnde et Petro dissuadenti Domino ire ad passionem, ait: *Vade retro satanas*, ut enim ait Gregorius: Dare stulto consilium charitatis est: dare sapienti, ostentationis est: dare illi sapientiam, peruersitatis est: Cui dedisti consilium, *et cetera*. Et patet hic, quòd Christus est vera dies, quia ipse uerus sol lucens super terram. Hæc enim est dies, quam fecit Dominus, ait Propheta. Vere in illa die stillabunt montes dulcedinem. Hæc est dies, quæ numquam patitur occasum: Non enim fuit antea, nec postea tam longa dies, quia sine initio, et sine fine: Dies enim diei eructat uerbum, idest, Christus illuminans animæ illuminatæ. Horæ duodecim illustratæ ab hac die, sunt duodecim Apostoli, qui signantur per duodecim portas, et duodecim margaritas, et per duodecim stellas in capite mulieris: Qui in luce huius diei ambulat non offendit, infra: Ambulate dum lucem habetis, quia lux illuminat, et dirigit,

Maria quid. Lazarus qd. Triplex genus viuēdi.

Aug. de Ciuit. Dei. li. 19. cap. 19. tom. 5.
Greg. Mor. lib. 1. cap. 7. ante med.
Psal. 145. b
Chrys. hom. 61. in Ioan. ante med. tom. 3
Damas. Ortho. fid. li. 2. cap. 7. ante med.
1. Ioan. 2. b
Osea 6. a
Psal. 105. a
Chrys. hom. 61. in Ioã. ante med. tom. 3.
Ibidem.
Iob 3. d
Aug. tract. 49. in Ioan. ante med. tom. 9.
Mat. 16. d
Greg. Mor. li. 17. c. 11.
Iob 26. a
Psal. 117. d
Iosue 10. c
Psal. 18. a
Apoc. 21. f
Apoc. 12. b
Ioan. 12. f

rigit. Supra: Qui sequitur me, non ambulat in tenebris: Sed qui in nocte ambulat, idest, in tenebris peccati, offendit: Vos filij lucis estis, et filij Dei, non tenebrarum. Nox enim est solis absentia, ait Isidorus: Et noctem facit vmbra terræ, ait Ambrosius: Siue nox est in essendo solem subtus terram, ait Damascenus: Vnde et hæc nox est spiritualiter ex absentia filij Dei, qui est lux: et interpositione amatorum inordinate inter animam, et Deum. Et est obscura, horrida, tristatiua, et infrigidatiua, et timoris inductiua, et periculorum absconsiua, et incedentium offensiua, et ad perueniendum, et ad inueniendum, quod quæritur, impeditiua: quia homo in nocte, quando credit ire ab vna parte, vadit ad aliam: et quærit a dextris, quod est a sinistris, et ante, quod est retro, et e contrario; Palpauimus, quasi cæci parietem, et quasi absque oculis attrectauimus: Noctem illam tenebrosus turbo possideat: in ista enim nocte voluptas homini insidiatur: Graditur in obscuro aduesperascente die in noctis tenebris: Qui dormiunt, nocte dormiunt: et qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt. Fidelibus autem ista nox præterijt: Nox præcessit, dies autem appropinquauit, *et cetera*. Et sequitur secunda particula, in qua denunciatio discipulis de morte Lazari sub ænigmate, et eorum responsio: *Post hæc dicit eis: Lazarus dormit*, et cetera. Et in hoc ostendit, vt ait Chrysostomus, quòd nõ iret Hierosolymam cum Iudæis disputaturus, sed in Bethaniam amicum excitaturus: propter quod debebant minus timere. Nihilominus dixerunt: *Si dormit, saluus erit*, vt enim ait Augustinus: Somnus ægrotantium solet esse salutis indicium. Et quoniam sicut intellexerunt, sic responderunt, ideo subdit: *Dixerat autem Iesus de morte eius: illi autem putauerunt, quia de dormitione somni diceret*. Sed quæritur, quare vocauit mortem somnum, et dormitionem? Et ad istud respondet Augustinus, quòd Lazarus erat sororibus mortuus, et hominibus: sed Domino dormiebat. Vnde secundum potentiam suam dixit eum dormientem. Nam tanta facilitate excitat de sepulchro, quanta tu non excitas dormientem de lecto. Item quæritur, quare non ait eis statim plane, quòd mortuus fuerat, sed ait quòd dormiebat? Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd ideo sic ait, ingloriationem repræsentare volens, idest, exclusionem vanæ gloriæ. Et patet hic, quòd mortem vocat somnum, et dormitionem: Quando solet sopor occupare homines, Gregorius: Somnus dicitur aliquando mors: Nolumus vos ignorare de dormientibus, *et cet.* Aliquando dicitur torpor negligentiæ: Hora est nos de somno surgere. Et: Euigilate iusti. Aliquando dicitur quies vitæ: Ego dormio, et cor meum vigilat. Item est somnus peccati, vel culpæ, a quo excitat Dominus: Surge qui dormis, et exsurge a mortuis. Et sequitur tertia particula, in qua denunciatio Domini de morte Lazari manifeste, ibi: *Tunc ergo Iesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est*. Sed quæritur, quare non ait: Vado vt excitem eum, vel resuscitem, sicut ait supra? Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd docens nos fugere vanam gloriam: non enim volebat verbis prædicere, quæ debebat per opera celsiora probare: *Et gaudeo propter vos, vt credatis*, scilicet me non latere: *Quoniam non eram ibi*. Et cum scio, quia mortuus est, ait Glossa. Sed qualiter ait: *Vt credatis*. Ex quo erant discipuli eius eum sequentes, videtur quòd prius crediderant. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd intelligẽdum est, vt amplius, robustiusq. credatis. Et subditur responsio discipuli: *Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus*, scilicet cognomine: *Eamus, vt moriamur cum eo*. vt enim ait Chrysostomus: Formidinis verbum fuit. Sed quæritur, quare non fuit tunc a Christo increpatus? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd in omnibus supportabat infirmitatem illius: et tamen qui infirmus ante crucem erat, post crucem fortior omnibus fuit, Infra: de ipso qui ait: Dominus meus, et Deus meus. Et posset esse thema coram religiosis: *Eamus, et moriamur cum eo*. Figurantur enim duo, quæ debent esse in viris perfectis. Quorum primum est, de virtute in virtutem virtualis progressio, ibi: *Eamus*, idest, de virtute in virtutem, prout ait propheta in Psalmo. Infra: Posui vos, vt eatis, *et cetera*. Ire enim animæ, est de virtute in virtutem progredi. Vnde Augustinus: Imus in Deum non ambulando, sed amando. Secundum necessarium est, concupiscentiarum mortificatio, ibi: *Moriamur cum eo*: Fortis enim, vt mors dilectio, scilicet diuina, quia sicut mors interimit corpus, sic ab amore rerum corporalium charitas occiditur, vt ait Gregorius: Mortui estis et via vestra abscondita est cum Christo. Et sequitur illa pars, in qua narratur de aduentu Domini, ibi: *Venit itaque Iesus*. Et illa in quattuor. Primo, aduentus præmissio, cum descriptione loci ad quem venit. Secundo, Marthæ occursus ei, vel obuiatio, et eius cum Christo collatio, ibi: *Martha ergo*. Tertio, sororis vocatio, et eiusdem Christo obuiatio, ibi: *Et cum hæc dixisset*. Quarto, præambulorum ad miraculum ex parte Christi subiunctio, ibi: *Iesus vt vidit*. Ait ergo: *Venit itaque Iesus*, et cetera. Et in hoc patet eius dignatiua bonitas, quo dignatus est sic venire: *Et inuenit eum quattuor dies*, et cetera, vt enim ait Augustinus: In isto mortuo intelligimus genus humanum: quattuor dies mortis, sunt quattuor transgressiones hominis. Quarum prima est contractio peccati originalis. Secunda, est transgressio legis naturalis. Tertia, est transgressio legis scriptæ. Quarta, transgressio euangelij, siue legis euangelicæ. Et ad excitandos homines de his mortibus venit Dominus. Et hoc ibi bene Augustinus: *Erat autẽ Bethania quasi quindecim stadijs*. Et hoc erat duo milliaria, ait Chrysostomus. Sed quæritur, quare hoc apposuit? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd in hoc ostẽdit, quòd congruum erat multos a Hierosolymis adesse. Ideo sequitur: *Multi venerant, vt consolarentur*. Sed qualiter hoc? Istę mulieres erãt confitẽtes, et ab eo dilectæ. Sed supra dictũ est, quòd conspirauerant, vt si quis Christum confiteretur, esset extra synagogam: qualiter ergo tunc aderant? Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd venerant ad cõsolandum eas, aut propter necessitatem calamitatis, aut quia nobiliores erant, aut non erant mali qui aderant, quia multi in eum crediderant, et istos ait euangelista adesse: credere faciens, quoniam Lazarus vere mortuus erat. Et sequitur illa pars, in qua de occursu, vel obuiatione Marthę ipsi Saluatori. Et ibi quinque. Primo, ipsa obuiatio, et obuiantis confessio. Secundo, Christi responsio, ibi: *Dicit illi Iesus*. Tertio, ipsius Marthæ iterata confessio, ibi: *Dicit ei Martha*. Quarto, ueritatis eruditio a Saluatore, et sua inquisitio, ibi: *Dixit ei Iesus*. Quinto, Marthæ responsio, ibi: *Ait illi*. Et hoc est, quòd ait: *Martha ergo, vt audiuit, occurrit*. Sicut auida ad videndum Christum, et sicut gaudens de aduentu, et non sperãs de succursu: *Maria autem domi sedebat*. Sed quæritur, quare non assumpsit sororem secum? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd uoluit ei singulariter loqui, et quòd factum est annunciare. Maria autem sedebat domi, quia vt ait Glossa: contemplatiuę quietem desiderans. Vnde Maria, quæ erat contemplatiua, et typum gerebat contemplatiuorum, sedebat quieta, et tranquilla, et cælestibus intenta: Maria sedebat secus pedes Domini. Vnde et hoc est proprium mulieris domi sedere, prout ait Chrysostomus: quòd uir ab exterioribus circumhauritur turbationibus. Mulier autem uelut in quadam schola philosophiæ domi sedens, et intellectum congregans in seipsam, et orationibus intendere, et lectionibus, et alij poterit philosophiæ. Hæc ille. Animæ ergo contemplatiuæ est sedere domi. Vnde in figura hominis contemplatiui: Sedebit solitarius, et tacebit, et reue-

Margin references (left column): Ioan. 8. b; 1.Thes. 5. c; Isid. lib. de nat. rer. c. 2. in princ.; Ambr. Hexaem. li. 4. c. 3. post medium. to. 1.; Damas. Ortho. fid. li. 2. cap. 7. ante med.; Isai. 59. b; Iob 3. a; Prou. 7. b; 1.Thes. 5. b; Rom. 13. d; Chrys. hom. 61. in Ioã. ante med. tom. 3.; Aug. tract. 49. in Ioã. paulo ante med. to. 9.; Ibid. non mult. ante.; Chrys. hom. 61. in Ioan. ante med. tom. 3.; Iob 4. c; Greg. Mor. lib. 5. c. 22.; ante med.; 1.Thes. 4. d; Rom. 13. d; 1.Cor. 15. d; Cant. 5. a; Eph. 5. c; Chrys. hom. 61. in Ioã. ante med. tom. 3.; Aug. tract. 49. in Ioã. circa med. tom. 9.; Chrys. hom. 61. in Ioan. ante med. tom. 3.; Ibidem.

Margin references (right column): Ioan. 20. g; Ioan. 15. e; Aug. ep. 52. ad Maced. post mediũ. tom. 2.; Cant. 8. b; Greg. in Euãg. ho. 11. ante med.; 1.Colos. 3. a; Aug. tract. 49. in Ioã. circa med. tom. 9.; Chrys. hom. 61. in Ioã. ante med. tom. 3.; Ibidem.; Ioan. 9. d; Chrys. ibid.; Ibidem.; Luc. 10. g; Chrys. hom. 60. in Ioã. post mediũ. tom. 3.; Thren. 3. b

Section letters: A B C D E F

Hiere. 15. d et leuauit se supra se: Solus sedebam, quia amaritudine replesti me; *Dixit ergo Martha ad Iesum: Domine si fuisses hic.* et cetera. Et profitetur filij Dei potentiã in hoc, quod ait: Si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Item profitetur eius honorificentiam in hoc, quòd ait: *Scio, quia quacunque poposceris a Deo, dabit tibi Deus.* Et patet hic mulieris virtuosa constan-
Chrys. hom. 61. in Ioã. ante med. tom. 3. tia, vt enim ait Chrysostomus: Vide quanta philosophia mulierum, et si infirma earum mens. Videntes enim Christum, non confestim ad luctum, neque ad ploratum cum clamore incidunt, quod nos patimur, cum aliquos notos intrantes luctui viderimus. Sed magistrum admirantur. Hæc ille. Sed quæritur, qualiter ait: *Quacumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus.* Ex hoc videtur, quòd non plene credidit ipsum esse verum Deum, et a se posse facere omnia. Et ad istud
Ibidem. respondendum est, sicut respondet Chrysostomus, quòd etsi credebat in Christum, non tamen vt oportebat. Nondum enim cognoscebant, neque quoniam Deus erat, neque quoniam propria virtute, et auctoritate hoc facit. Et sequitur responsio Saluatoris dirigentis: *Resurget frater tuus*: quasi dicat, non indigeo
Ibidem. alieno adiutorio, ait Chrysostomus: Et quia hoc ambiguum fuit, eo quòd non dixit, modo resuscito: sequitur Marthæ iterata confessio; *Scio, quia resurget*, et
Ioan. 6. e cetera, scilicet in generali resurrectione, supra: Resuscitabo eum in nouissimo die. Et de hoc audierat
Ioan. 5. e Martha ab eo, supra: Veniet hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. Et quia ipsa locuta est de resurrectione generali; subditur doctrina veritatis de potestate filij Dei in suscitando omni tempore: *Dicit ei Iesus: Ego sum resurrectio*,
1. Cor. 15. c scilicet causaliter, et efficienter: Christus resurrexit. Et ita est causalis prædicatio: *Et ego sum vita*, essentialiter, et similiter causatiue, et conseruatiue, infra:
Ioan. 14. a Ego sum via, veritas, et vita: *Qui credit in me*, scilicet vitam: *Etiamsi mortuus fuerit*, scilicet morte corporali: *Viuet*, in resurrectione: *Et omnis, qui viuit*, scilicet corporaliter, et spiritualiter: *Et credit in me*, scilicet veritatem: *Non morietur in æternum*, morte damnatio-
Aug. tract. 49. in Ioã. post mediũ. tom. 9. nis æternaliter, vt enim ait Augustinus: Vnde est mors in anima? quia non est ibi fides. Vnde mors in corpore? quia non est ibi anima. Ergo animæ tuæ fides est anima, vel vita. Hæc ille: Iustus enim ex fi-
Abac. 2. a de viuit: Ipse enim est Deus viuentium, nõ mortuo-
Mat. 22. c rum. Et quia Martha dixerat: *Quacumque poposceris a Deo*, et cetera. Ideo ait Saluator: *Credis hoc?* scilicet quòd sum resurrectio, et vita: potens scilicet resuscitare, et vitam conseruare. Et subditur eius responsio:
Chrys. hom. 61. in Ioã. post mediũ. tom. 3. *Ego credidi, quia tu es Christus*. vt enim ait Chrysostomus: videtur non intellexisse quod dictum est, scilicet a Christo. Sed quoniam magnum quid erat, quod dixerat, intellexit: et hoc est probabile, quia non vocat eam beatam ex hac confessione in verbis.
Mat. 16. b Et hoc ideo forte, quia Petrus intellexit plenarie veritatem, scilicet, quòd erat filius Dei æternus: mulieres vero istæ censuerunt istum, sicut de virtuoso quodam homine, et approbato, et excellente, vt ait Chrysostomus. Et patet ex isto processu, quòd est duplex
Aug. de Ciuit. Dei. li. 13. c. 2. to. 5 mors, scilicet animæ, et corporis. Vnde Augustinus: Mors animæ fit, cum eam deserit Deus; sicut corporis, cum id deserit anima. Ergo vtriusque rei, idest, totius hominis mors est, cum anima Deo deserta deserit corpus: ita enim nec ex Deo viuit ipsa, nec corpus ex ipsa. Huius totius hominis mortem secunda
Apoc. 2. c mors sequitur; Non lædetur a morte secunda. Item est duplex resurrectio, vna a morte corporali, alia a morte spirituali, siue animæ. De qua vtraque supra:
Ioan. 5. d Sicut pater suscitat mortuos, et viuificat, sic et filius. Et sequitur illa pars, in qua sororis vocatio a Martha. Et ibi tria. Primo, illius vocatio, et eiusdem progressio. Secundo, concomitantium descriptio: *Iudæi ergo*. Tertio, Mariæ aduenientis humiliatio, et confessio, ibi: *Maria ergo*. Ait ergo: *Cum hoc dixisset, vocauit*

A *Mariam*, vt enim ait Chrysostomus: Martha, quia eã in spem bonam duxerat Iesus, vocauit Mariam cum silentio. Et hoc ideo, secundum Glossam, quia si Iudæi audissent eã vocari a Iesu, non sequerentur, et ita non viderent miraculum; *Magister adest, et vocat te*, et cetera. Sed quæritur, qualiter hoc ait, cum hoc non legatur prius? Et ad hoc respondet Glossa, quòd causa breuitatis in verbis Marthæ ostendit, non prius dictum, idest, quòd Dominus vocauit eam; *At illa vt audiuit, surrexit cito*, ex gaudio de aduentu Saluatoris, et ex desiderio videndi eum, et colloquendi, et ex spe solatij. Ideo cito surrexit. Et nota hic exemplum Chrys. hom. 62. in Ioã. ante mediũ tom. 3.
B mulieribus colloquendi cum silentio. Nam Martha vocauit sororem cum silentio; quanto enim sunt magis loquaces naturaliter; nam vt ait Sapiens: Mulieres magis sunt siluestres, et magis loquaces: tanto magis sunt commendandæ ex taciturnitate. Ideo dicitur: Mulier sensata, et tacita. Et mulier debet discere in schola philosophiæ, vt habitum est supra a Eccl. 26. c
Chrysostomo; *Et venit ad eum*. Et hoc ideo, quia nondum venerat Iesus in castellum. Et ideo hoc, sicut ait Chrysostomus, vt non videatur inijcere seipsum signo faciendo, siue ingerere, sed rogari ab illis voluit, vt esset minus suspectum signum. Et non so- Chrys. hom. 60. in Ioã. post mediũ. tom. 3. Ibid. ho. 62. ante med.
C la iuit; *Sed et Iudæi qui erant cum ea, secuti sunt*. Et patet hic sapientia mulieris, vnde Chrysostomus: Ecce mulier philosophans non expectauit magistrum venire, nec a luctu detenta est, sed omnes Iudæos transiens: propter quod ait, quòd Iudæi secuti sunt, vt enim ait Seneca. Proprium est libenter facientis cito facere: *Maria ergo cum venisset, cecidit*. Et in hoc professio maiestatis, et potestatis filij Dei, et sua humiliatio, vnde Chrysostomus: Calidior autem hæc soror sua, quia non ob turbam verecundata est, non ob suspicationem, quam habebant inimici de Christo, quòd erat cõtrarius Deo, sed omnia proiecit, et dixit; Ibidem. Senec. de benef. lib. 2. cap. 5. Chrys. hom. 62. in Ioã. ante med. tom. 3.
D *Si fuisses hic, non fuisset mortuus*, et cet. sicut ait Martha supra. Tam ergo gestu, quia cecidit, quàm affatu, quia sic dixit, Christi potestatem professa est. Quærit autem Augustinus, quare narrauit euangelista, quòd Iudæi secuti sunt. Et respondet, ut uideamus quæ occasio fuerit, quare plures ibi essent, quando Lazarus fuit resuscitatus. Et nota quòd ait utraque: *Si fuisses hic, non fuisset frater meus mortuus*, quia ut ait Glossa; De præsente nulla infirmitas ausa esset apparere, apud quas uita hospitari nouerat. Gloriosum ergo, et iucundum, et securum est animæ fideli, filiũ Dei hospitari in corde, et suscipere, ut nulla infirmi- Aug. tract. 49. in Ioã. post mediũ. tom. 9.
E tas, nulla mors peccati, nulla tristitia indebita ibi sit. Infra: Qui diligit me, sermonem meum seruabit, et ad eum ueniemus, *et cet.* Et sic ueniens defert secum omnia bona: Venerunt mihi pariter omnia bona cum illa. Sequitur pars, in qua præambulorum ad miraculum specificatio, cum concomitantibus. Et sunt tria. Quorum primum est infremitus, et lacrymationis Christi præmissio, cum sua inquisitione. Secundo, fremitus iteratio, cum sua præceptione, ibi: *Iesus*. Tertio, suorum oculorum eleuatio cum gratiarum actione, ibi: *Iesus autem eleuatis oculis*. Ait ergo; *Iesus, vt vidit plorantem*, et cetera; *Infremuit spi-* Ioan. 14. c Ioan. 7. b Sap. 7. b
F *ritu*, et cetera. Ostendens naturam humanam, et denudans; nihil enim plus uolebat imaginari tunc, quàm quod esset uerus homo, ut ait Chrysostomus; Turbauit, inquam, scilicet quia uoluit, sic esuriuit, sic dormiuit, sic contristatus est, sic mortuus est, quia uoluit. In illius enim potestate erat sic, uel sic affici, uel non affici, ut ait Augustinus; *Et dixit: Vbi posuistis eum?* Sed cum omnia nosceret, quare hoc quæsiuit? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quia non uult se inijcere, idest, ingerere ad faciendum miraculum; sed omnia ab illis disceret, et rogatus faceret, ut ab omni suspicione signum eripiat. Hæc ille. Ideo: *Dicunt ei: Veni, et vide*, scilicet oculo misericordiæ. Et non solum hoc, sed; *Lacrymatus est*, monstrans naturam. Chrys. hom. 62. in Ioan. ante med. tom. 3. Aug. tract. 49. in Ioan. post mediũ. tom. 9. Chrys. hom. 62. in Ioan. ante med. tom. 3. Ibidem.

Ibidem. ram humanam, ait Chrysostomus. Propter quod dixerunt: *Ecce quomodo amabat eum.* Et nihilominus detrahebant ei. Vnde sequitur: *Non poterat hic,* et cetera, vt enim ait Chrysostomus: *Chrys. ibid. paulo post.* Confitentur quoniam aperuit oculos cæci, et tamen detrahunt ei: erat enim iudicium corruptum. Sed quæritur, qualiter ait: *Iesus infremuit, et turbauit semetipsum?* quia: *Isai. 42. a* Non erit tristis, neque turbulentus. Et loquitur de Christo. Item: *Prou. 10. d* Non commouebitur iustus: Multo minus Christus. Item passio non cadit in sapientem, *Aug. de Ciuit. Dei, li. 9. c. 4. ante med. to. 5.* secundum opinionem Stoicorum, prout recitat Augustinus: Multo minus in Christo. Et ad istud est respondendum secundum Augustinum, quòd turbatus est, quia voluit. Et ideo ait Augustinus: *Id. tract. 49. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* Potestatem attendite, significationem inquirite. Fremitus ergo in Christo signat, quantum homo turbari debeat pressus mole peccati. Et de hoc in Glossa. Vnde est turbatio assumpta voluntarie, et cum modestia, et moderamine, et in ipsa sensualitate. Et sic fuit in Christo, sicut ait de se: *Mat. 26. c* Tristis est anima mea vsque ad mortem. Item quæritur de hoc, quòd ait: *Lacrymatus est Iesus*, cum dicat Apostolus: *1. Thes. 4. c* Nolite contristari de dormientibus, *et cetera*: qualiter ait: *Christus lacrymatus est?* Item ipse erat potens ad ipsum resuscitandum, non oportuit ergo lacrymari. Item videtur dedisse malum exemplum alijs, quòd displicebat ei diuina ordinatio de morte Lazari. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomũ, quòd lacrymatus est Iesus: nondum enim aliquod resurrectionis signum demonstrabat. Et quia venerat, vt lacrymaturus ostendens prius naturam humanam: et postea monstraturus diuinam naturam in miraculo: ideo prius fleuit, et hoc, quia flere hominem docuit. Vnde Augustinus: Fleuit Christus, fleat se homo. Et Anselmus: Fleuit Christus amicum mortuum, fleat se homo oppressum pondere peccati. Et patet hic mira pietas Saluatoris, quòd lacrymatus est. Item patet sapientiæ veritas, et iustitiæ æquitas: Fleuit enim vt doceat nos flere, et peccata esse flenda. Vnde per tria, quæ dicuntur hic, signantur tres partes pœnitentiæ in nobis. Perturbationem, qua se turbauit, signatur commotio contritionis in corde, qua homo se turbat: computans, quæ bona Dei accepit, et quæ mala reddidit, et cogitans, quæ iudicia expectat. Vnde contritio signatur per cordis contritionem, et comparatur terræ motui, in Psalmo: Commouisti terrã, et conturbata est: sana contritiones eius, quia commota est. Per hoc, quòd ait. *Infremuit*, in quo est, quasi aliquis sonus designatur confessio cum spiritu deuotionis. Secundum quòd ait Propheta: *Dixi confitebor aduersus me iniustitiam meam.* In hoc, quòd ait: *Lacrymatus est*, designatur satisfactio pro peccatis: Deduc quasi torrentem lacrymas, vt enim ait Chrysostomus: Iesus lacrymatus est: numquam legitur, quòd risit. Sic etiam et de Paulo legitur: Scripsi vobis per multas lacrymas. Vbi ait Haymo, quòd quot syllabas scripsit, tot lacrymas emisit. Vnde Christus lacrymatus est hic in suscitatione Lazari, deflens, et deflendam ostendens humanam fragilitatem, et mortalitatem ex peccato. Item fleuit super ciuitatem, ostendens deflendam esse nostram cæcitatem, et incõsiderationem de iudicijs futuris, et malis, quæ euenient peccatoribus. Item lacrymatus est in cruce, ostendens deflendam esse nostrãm malignitatem, et inobedientiam, ad cuius imitationem debemus lacrymari pro peccatis nostris, et pro peccatis aliorum, et pro miserijs, quæ sunt in mundo. Vt enim ait Chrysostomus: Lacrymæ sunt ab igne spirituali, et nihil unit Deo, vt lacrymæ, illas beatificat Deus, illæ lætitiam assumunt continuam, et purgant a peccatis, sicut cælum a pluuia, et illis peccatorum destruuntur tenebræ. Et ibi bene de hoc. In Psalmo: Lauabo per singulas noctes lectum meum. Ibi Augustinus in originali. Lacrymis lauatur voluptas, et eis impetratur mi-

Left margin, in order: *Qualiter Christus lacrymatus est.* — *Chrys. hom. 62. in Ioan. ante med. tom. 3.* — *Aug. tract. 49. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* — *Thren. 2. f* — *Chrysost. in Mat. ho. 6. post mediũ. tom. 2.* — *2. Cor. 2. b* — *Chrysost. in Mat. ho. 6. post mediũ. tom. 2.* — *Psal. 6. b*

A sericordia. In Psalmo: Fuerunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte. *Psal. 41. a* Et sequitur iteratio fremitus cum concomitantibus, ibi: *Iesus fremens iterum*, scilicet volens, vt expositum est, siue increpans passionem, et refrenans, vt ait Chrysostomus: *Venit ad monumentum.* *Chrys. hom. 62. in Ioan. ante med. tom. 3.* Et in hoc descriptio loci. Erat enim spelunca, quæ omnia narrantur, vt mortis veritas, et sepultura denotetur. Et ait: *Tollite lapidem.* Quærit Chrysostomus, ad quid hoc præcepit? *Ibid. post multa.* qui enim corpus mortuum erat resuscitaturus, poterat lapidem tollere: Ergo non oportuit hoc præcipere. Et ad istud respondet, quòd sic pręcepit, vt haberet illos testes miraculi, B vt non æstimarent esse phantasma: *Dicit Martha: Domine iam fœtet.* Sed quæritur, qualiter hoc ait? ex quo supra dixit Christo: *Quæcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus.* *Ibid. post.* Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd nihil nouerat eorum, quæ dixit Christus, scilicet de resurrectione fratris: et ideo vt impossibile propter tempus hoc ait: erat enim extraneum, quatriduanum et corruptum suscitare mortuum. Et ideo Iesus increpans eam, vt non reminiscentem, quę dixerat, ait: *Nonne dixi tibi: si credideris, videbis gloriam Dei?* scilicet in suscitatione mortui, sicut ait supra discipulis: *Hæc infirmitas non est ad mortem, sed ad* C *gloriam Dei.* Nam in operatione miraculorum gloria Dei manifestatur ob operum arduitatem, supra: Vt manifestentur opera Dei in illo. *Ioan. 3. a* Et nota quòd ait: *Christus fremens venit ad monumentum*, vt patet ex Augustino: *Aug. tract. 49. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* Iste fremitus Saluatoris significat fremitum indignationis, quo debet homo indignari contra peccata sua, et in se conturbari, et amaricari, et sic venire ad monumentum, quod est locus, in quo sepeliuntur mortui, idest, ad recogitationem, et rememorationem suorum peccatorum: Recogitabo tibi omnes annos meos. *Isa. 38. c* Vnde ibidem dicitur, quòd conuertit Ezechias faciem suam ad parietem, et fleuit. Per D parietem collectio sensuum, aggregatio peccatorũ: Abij amarus in indignatione spiritus mei. *Ezec. 3. d* Ibi Gregorius: *Greg. in Ezech. lib. 1. ho. 10. post med.* qualiter Spiritus sanctus cor amarum in indignatione contra peccata sua, reprehendit se de cogitationibus, insequitur de verbis, punit flendo de factis: In multa sapientia, multa indignatio: *Eccl. 1. d* quia quanto plus proficimus in cognitione, tanto magis nobis indignamur de peruersa operatione. Et ibi bene de hoc. Vel per fremitum Saluatoris signatur sua sapientia, et scientia de peccatis hominum, et indignatione: Quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus eius. *Isai. 2. d* Quod exponit Gregorius de Christo, et de noE titia eius, super illud Iob: *Greg. Mor. li. 31. c. 12. post med.* Gloria narium eius terror. *Iob 39. c* Per speluncam autem signatur anima in peccato perseuerans, et peccata in se congregans: Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis speluncam latronum. *Luc. 19. g* Super quod Gregorius ibi: *Greg. in Euãg. ho. 39. circa med.* Domus Dei est ipsa mens, atque conscientia fidelium, quæ in læsione proximi peruersas cogitationes profert, quasi in spelunca latrones resident. Et ibi bene de hoc. Spelunca enim est tenebrositate obscura, feritate sordida, algore frigida, bestijs, et insidiantibus inhabitata. Et ideo signat animam peccatricem in peccatis manentem. Vnde est spelunca dolosæ mali-F gnitatis: de qua dictum est in Psalmo: *Psal. 9. e* Insidiatur quasi leo in spelunca. Et est spelunca libidinosæ voluptatis, in figura: Aperite speluncam, et adducite ad me quinque Reges, *Iosue 10. d* idest, libidines quinque sensus principantes in anima voluptuosa. Et est spelunca impiæ rapacitatis: Impleuit præda speluncas suas, et cubile suum rapina. *Num. 2. b* Et est spelunca iniustæ vsurpationis: sicut quando fures, et latrones non intrantes per ostium, quod est Christus, vsurpant sibi dignitates in Ecclesia: Numquid spelunca latronum facta est domus ista? *et cetera.* *Hiere. 7. d* Super speluncam autem lapis superponitur, quando talis anima praua consuetudine opprimitur: Lapsa est in lacum vita mea, posuerunt lapidem super me. *Thren. 3. f* Quod exponit Gregorius

Greg. Mor. li. 26. c. 24. ante med. rius bene, super illud Iob: Saluabit te de ore angusto. Lapis, inquit, superponitur, cum dura consuetudine mens in peccato demoratur. Et ibi bene de hoc.
Iob 36. d Ideo orat Propheta: Neque vrgeat super me puteus
Psal. 68. d os suum. De eo vero, quod sequitur: *Quatriduanus est.* Et de quattuor diebus peccati, et de fœtore, in collatione prædicabili. Et sequitur vltimum præambulum miraculi: *Iesus autem eleuatis oculis, dixit: Gratias ago,* vt enim ait Chrysostomus, de se humilia loquitur. Non enim ad dignitatem suam respicit, sed ad salutem nostram. Et quòd posset nos attrahere, propterea excelsa quidem, et pauca, et ipsa occulta: humilia vero, et multa dixit de se. Et ideo eleuauit
Chrys. hom. 63. in Ioã. ser. in prin. tom. 3.
B oculos, et gratias dedit, vt ostenderet se non esse contrarium patri, et vt amplius crederent, supra: *Cum gratias egisset,* et cetera. Ideo sequitur: *Quoniam audisti me,* et cetera: *Et semper me audis,* quia omnia dedit in
Ioan. 6. b
Ioan. 3. e manu filij, supra: *Sed propter populum, vt credant, quo-*
Ibidem. *niam me misisti,* supra: Misit filium in mundum. Et
Ioan. 8. d supra: Qui misit me, non reliquit me, *et cetera.* Sed
Ioan. 10. b quæritur, ex quo supra ait: Ego et pater vnum sumus. Videtur hic dare occasionem populo non credendi ipsum esse vnum cum patre. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomum, quòd vtraque de se
Chrys. hom. 63. in Ioã. ante med. tom. 3.
C dixit, aliquando alta, aliquando humilia, vt crederét de ipso, quòd esset filius Dei æternus, et homo verus. Et ideo ait hic: *Gratias ago,* et cetera: *Propter populum, vt credant,* et cetera. Et patet hic exemplum eleuandi cordis oculos ad Deum, antequam ardua aggrediantur, et quando opera incipiuntur: Omnia in
1. Cor. 10. d gloriam Dei facite: Leuaui oculos meos in montes,
Psal. 120. a ait Propheta, idest, in altitudines diuinarum miserationum, *et cetera.* Et sequitur illa pars, in qua de ipso miraculo: *Hæc cum dixisset.* Et ibi tria. Primo, ipsa resuscitatio. Secundo, deligationis resuscitati præceptio, ibi: *Dixit eis Iesus.* Tertio, assistentium credulitas, siue imitatio: *Multi ergo ex Iudæis.* Ait er-
D go: *Clamauit voce magna: Lazare veni foras.* Et in hoc ipsum miraculum, siue mortui resuscitatio, virtute
Eccl. 8. a sui verbi: Sermo enim eius potestate plenus est. Sed quæritur, ex quo supra gratias egit patri, eo quòd audiuit eum: quare non ait hic: In nomine patris ve-
Chrys. hom. 63. in Ioan. circa med. tom. 3. ni foras. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd oratio Christi fuit supra propter imbecilles, et imperfectiores, vt crederent, quòd esset vna voluntas ipsius, et patris. Hic autem per res, idest, miraculum auctoritatem ostendit. Et hoc fuit suæ sapientiæ, per verba quidem condescensionem: per res vero potestatem ostendere. Hæc ille. Vt ergo ostenderet se
E esse verum hominem, gratias egit: vt ostéderet se esse verum Deum, ait: *Veni foras,* sua potestate, sicut pro-
Ioan. 11. f miserat, supra: Venit hora, quando omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei: *Et statim*
Instita. *prodijt ligatus institis,* idest, vittis. Instita dicitur vitta, quasi latum cingulum quo pueri ligantur, *et cet.* vt enim ait Glossa: Sicut potentia Dei fuit, quòd surgit: ita fuit, quòd sic prodit, *et cetera.* Vnde
Chrys. ibid. post mediũ. Chrysostomus: Vide opus testans eius auctoritatem: exiuit enim Lazarus compeditus. Et sequitur præceptio deligationis, ibi: *Soluite eum, et sinite abire.*
F Quæritur, cum esset euidentius miraculum, si deligatus omnino prodisset, quare non sic fecit Dominus?
Ibidem. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd vt non putaretur phantasia esse res, iussit eum soluere, vt tangentes, et prope eum facti videant: quoniam ille vere esset, scilicet Lazarus, et ait: *Sinite abire,* vt videant, quòd non ad gloriationem fecit: non autem ait: finite mecum ambulare, vt monstretur, *et cetera.* Secun-
Aug. tract. 49. in Ioã. post mediũ. tom. 9. dum Augustinum: Mortuus sub lapide, signat hominem reum sub lege, quæ non potuit iustificare. Remotio lapidis signat amotionem ponderis legis per gratiam, et libertatem spiritus: Vbi spiritus, ibi liber-
Rom. 3. f tas. Quòd enim Iesus lacrymatus est, et quòd voce
2. Cor. 3. d magna clamauit, signat quàm difficile surgit, quem

A moles malæ consuetudinis premit. Quod autem processit ligatus: signat, quòd quando contemnis, mortuus iaces: quando confiteris, procedis, adhuc tamen reus. Ideo vt soluerentur peccata dixit Deus ministris: *Soluite eum.* Hæc Augustinus: Vnde patet ex dictis, quòd mortuus Lazarus signat peccatorem mortuum, cuius manus, et pedes sunt ligati, vt dicitur hic. Est enim peccator ligatus vinculis, prout ait
Propheta: Funes peccatorum circumplexi sunt me: Psal. 118. b
Funibus peccatorum quisque constringitur. Vnde Prou. 5. b
est ligatio multiplex. Vna est vinculis culpæ, quæ signatur hic. Alia est vinculis pœnæ: Ligatis mani- Mat. 22. b
B bus et pedibus. Super quod ibi Gregorius: Tunc Greg. in Euãg. ho. 38. post mediũ.
ligat pœna, quos modo a bonis operibus ligauit culpa. Pedes enim, qui visitare ægrum negligunt, manus, quæ nihil indigentibus tribuunt, ligatæ sunt, Iob 3. c
et cetera. Item est ligatio vinculis concupiscentiæ mortalis corruptionis: Et quoniam vincti pariter sine molestia. Ibi Gregorius: De vinculis mortalis cor- Greg. Mor. lib. 4. c. 30. paulo post med.
ruptionis: Corpus enim, quod corrumpitur, aggrauat animam. Et ibi Gregorius multum de hoc: Qui dimisit onagrum liberum, et vincula eius quis soluit?
Ibi Gregorius bene de hoc: Data sunt super vincula, Sap. 9. d
et ligabunt te. Ibi Gregorius de hoc bene. Peccata Iob 39. a
C ergo ligant manus ne bona faciant, et ligant pedes, Greg. Mor. li. 30. c. 12. ante med.
idest, affectus, ne bene velint. Et sudarium cooperit faciem, et oculos ne recte videant. Et ideo peccator ligatus est mortuus. Vnde Chrysostomus: Peccato- Ezec. 3. g
res ligantur ebrietate in capite, quæ sensus ligat: auaritia in manibus, quæ non permittit eas extendere: Gregor. in Ezec. lib. 1. homil. 12.
solicitudinibus in pedibus, *et cetera.* Et talis viuificatur gratia diuina in contritione, procedit manifestans se in confessione, soluitur a ministris in satisfactionis susceptione, quibus data est potestas clauium.
Infra: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Ioan. 20. f
Ideo ait Dominus leproso mundato: Ostende te sa-
D cerdoti. Et sequitur tertium, scilicet credulitas assi- Mat. 18. a
stentium, siue imitatio, ibi: *Multi ergo ex Iudæis crediderunt,* præ miraculi magnitudine: *Quidam vero abierunt ad Pharisæos,* siue annunciando, vt crederent: siue potius prodendo, vt sæuirent, secundum Augustinum. Et sequitur illa pars principalis, in qua Iu- Aug. tract. 49. in Ioã. ante med. tom. 9.
dæorum dolosa machinatio de apprehendendo filio Dei, et occidendo, ibi: *Collegerunt ergo Pontifices.* Vnde quidam diuidunt istam partem contra totam seriem præteritam a secundo capitulo, vsque huc. Nam hic, et consequenter narrantur præambula ad passionem, et concomitantia, et ipsa passio. Et secundum
E hoc, hæc pars in duas partes. Primo narrantur antecedentia, et præambula passionem. Secundo, narrantur concomitantia, ibi: *Hæc cum dixisset, egressus est.* Ioan. 18. a
Prima in duas. Primo, narratur Iudæorum maligna machinatio. Secundo, narratur aduentus Domini in Bethaniam, qui erat locus vicinus loco passionis, et describitur eius progressus ad ipsum locum passionis,
infra: Iesus ergo ante sex dies Paschæ. Prima in tres. Ioan. 12. a
Primo, narratur Iudæorum conspiratio. Secundo, filij Dei discessio ab eis, ibi: *Ab illo ergo die.* Tertio, eorum conuentio in Ierusalem ad insinuandum filio Dei, ibi: *Proximum erat Pascha.* Ait ergo: *Collegerunt*
F *Pontifices,* et cetera. Vt enim clamat Chrysostomus: Chrys. hom. 63. in Ioã. post mediũ. tom. 3.
O insania! qui in aliorum corporibus mortem superauit, morti tradere æstimabant: *Hic homo,* vt enim ait Chrysostomus: Hominem adhuc vocant, qui tantam susceperant eius diuinitatis demonstrationem, Ibidem.
et ideo adorare oportebat, et non æstimare hominem, *et cetera,* supra proximo: Operibus credite: Ioan. 10.
Venient Romani, et cetera. Vt ait Augustinus: Temporalia perdere timuerunt, et vitam æternam non cogitauerunt, et sic vtrumque amiserunt. Nam et Ro- Aug. tract. 49. in Ioã. post mediũ. tom. 9.
mani, et locum, et gentem destruxerunt, sicut prædixerat Dominus: *Videns ciuitatem fleuit super eam.* Et Luc. 19. g
sequitur: Prosternent te, et filios tuos, qui in te sunt. Et subditur consilij confirmatio: *Vnus autem ex ipsis*

Caiphas

Caiphas nomine, et cetera. Ait: *Expedit, vt vnus moriatur*, vt ait Augustinus: [*Aug. ibid. paulo post.*] Hic docemur per homines malos prophetiæ spiritu futura prædicere, quod tamen euangelista diuino tribuit sacramento. Vnde sequitur: *Hoc autem a semetipso non dixit: sed cum esset Pontifex*, et cetera. Sed quæritur, qualiter ait: *Pontifex anni illius*, cum Deus constituerit vnum bonum summum Sacerdotem, quo mortuo alius debebat succedere, et post. [*Leuit. 8. c*] [*Aug. ibid. post pauca.*] Et ad istud respondet Augustinus, quòd per ambitiones, et contentiones postea constitutum erat, vt plures essent, vt per annos singulos vicibus suis ministrarent, vt patet de Zacharia. [*Luc. 1. b*] Item quæritur, qualiter ait Caiphas: *Non tantum pro gente, sed vt filios Dei congregaret*, cum ad ipsum spectaret tãtum cogitare de gente Iudæorum. Et ad hoc respondet Augustinus, [*Aug. ibid. prope finē.*] quòd Caiphas tantum ait de gente, in qua erant oues, de quibus Dominus: Non sum missus, nisi ad oues. [*Mat. 15. c*] Sed tunc obijcitur, quòd nondum crediderant, et ita non erant oues Dei. Et ad istud respondet Augustinus, [*Aug. ibid.*] quòd hæc dicta sunt secũdum prædestinationem; licet enim nondum crediderant: erant tamen credituri, qui erant prædestinati. Sed quæritur, qualiter per Caipham, qui erat malignus, fuit prophetatum tantum bonum. Deus enim, qui est lux, in tenebris non lucet, et ita non illuminat per malos. Item vt ait Dionysius: [*Dionys. de diuin. nominibus. 4.*] Diuina bonitas in summa, et ab illis in media, et a medijs in infima descendit: Ergo prophetia vel illuminatio debet descendere per malos ad ipsos electos Dei. Cum ergo quæritur, an Caiphas peccauit hoc dicendo: videtur quòd non, quia non dixit hoc a semetipso, vt dicitur in littera. Item hoc dixit, cum esset Pontifex illius anni, quod tribuit euangelista sacramento, vt Augustinus: [*Aug. tract. 49. in Ioã. prope finē. tom. 9.*] Ergo vt prius. Ad contrarium videtur, quia illud dixit, intendens mortem Christi. Sed intensio imponit nomen operi, siue affectus, vt dicitur de spiritu, et anima: Ergo peccauit. Et ad istud respondendum, sicut respondet Gregorius in principio, [*Greg. Mor. lib. 27. c. 1. ante med.*] loquens de asina Balaam, de qua: [*Num. 22. d*] Sic irrationale animal, inquit, rationis verba edidit, nec tamen ad permutationem naturæ rationalis accessit. Ita sæpe quilibet indignus sancta verba per prophetiæ spiritum accipit, sed tamen ad promerendam sanctitatis gloriam non pertingit, vt et se supra se loquendo emineat, et infra se viuendo torpescat. Hæc ille. Non ergo mirum si Deus, qui per os asinæ uerba protulit, per malos futura reuelat, prout ait Augustinus bene de hoc. [*Aug. de mirab. Sacr. script. li. 1. c. 34. to. 3.*] Et de hoc similiter Augustinus, quòd in eo, scilicet Caipha, egit propheticum chrisma, vt prophetaret: hoc autem vita impia, vt nesciens prophetaret. Similiter Balaam cum esset malus prophetauit: [*Aug. cõtra Faustũ. lib. 16. cap. 23. tom. 6.*] Dixit auditor sermonem Dei, iste autem nesciuit. Ad aliud respondeo magistraliter, quòd huius sermonis, scilicet: *Expedit, vt vnus moriatur pro populo*, duplex erat intellectus; [*Num. 24. a*] vnus scilicet procedens ex peruersa intentione illius, et ille fuit carnalis: alius vero intellectus finalis ex diuina reuelatione, et ille fuit spiritualis. Vnde Spiritus sanctus non fuit vsus voluntate illius, quæ erat mala, sed locutione. Sicut spiritus formauit verba, vel angelus per linguam asinæ. [*Num. 22. f*] Et sic Caiphas peccauit ex peruersa voluntate, et praua intentione: licet ex sacramento, quia fuit Pontifex, vt ait Augustinus, [*Aug. tract. 49. in Ioan. prope finē. tom. 3*] hoc protulerit. Ex his patet, quòd Deus reuelet prælatis maxime bonis, prout ait Chrysostomus: [*Chrys. hom. 64. in Ioan. ante med. tom. 3.*] Vides, inquit, quanta pontificalis potestatis virtus: etsi enim indignus existens re, idest, pontificatu, prophetauit, nesciens quid dicebat: et ore scilicet illius solum vsa est gratia, contaminatum autem cor non tetigit. Multi denique alij futura prædixerunt indigni existentes. Et ibi bene de hoc, et multum. Vnde et gentiles dixerunt: somnia regum esse veriora, prout recitat Macrobius: [*Macrob. de somn. Scip. li. 1. cap. 3. post mediũ.*] ponens exemplum de Agamemnone recitante somnium suum ipsis Græcis euntibus ad bellum Troianum, et eos confortante,

[A] dixerunt, somnia regia esse veriora. Et patet hic, quòd Pontifices, et maiores amplius Christum impugnabant, ne amitterent principatum in plebes, quem amabant: sicut improbrat eis Dominus: Amãt primos accubitus in cenis. [*Mat. 23. a*] Et quia diligebant temporales dignitates supra diuinum honorem, et supra Deum: ideo merito amiserunt, et fuerunt destructi a Romanis, scilicet a Tito, et a Vespasiano quadragesimo secundo anno post passionem Domini. De hoc vero, quod ait: *Expedit, vt vnus moriatur*, in prædicabili collatione. Et sequitur secunda pars, in qua Saluatoris discessio ab eis: *Iesus ergo non palam*, et cet.

[B] Sed quæritur, quare hoc, cum posset esse cum eis, et non teneri, sicut supra proximo. Et ad hoc respondet Augustinus, [*Aug. tract. 49. in Ioã. in fi. tom. 9.*] quòd in hominis infirmitate viuendi exemplum discipulis demonstrauit: in quo apparet non esse peccatum, si fideles aliquando oculis persequentium se subtraherent: *Sed abijt in regionem*, et cet. Et in hoc figuratur transitus Christi ad gentes, vt habitum est supra: *Et ibi morabatur cum discipulis suis*, vt enim ait Chrysostomus: [*Chrys. hom. 64. in Ioan. ante med. tom. 3.*] Humane seipsum saluat, idest, humanitatem ostendens. Vnde nullus est secutus eum, scilicet præter discipulos: quando enim omnes lætantur, et festum celebrant, tunc discipuli [C] sunt in periculis, scilicet cum Christo. Ideo ait eis: Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis. [*Luc. 22. c*] Et patet mysterium: [*Ephrẽ quid significat.*] Ephrem interpretatur fructificatio: et signat populum gẽtilem, qui protulit multos fructus bonorum operum, ad quem transiuit Iesus, relictis Iudæis propter eorum perfidiam, ait Paulus: Ecce conuertimur ad gentes: [*Act. 13. g*] Sterilis peperit plurimos. [*1. Reg. 2. a*] Vel potest signare animam sanctam, et fructiferam, in qua habitat Christus cum discipulis, idest, virtutibus disciplinantibus. Supra: Venit Iesus, et discipuli in Iudæam, et ibi demorabatur. [*Ioan. 3. c*] Et de hoc ibi. Et sequitur tertia particula, in [D] qua eorum conuentio ad insidiandum Domino: *Proximum autem erat Pascha*, in quo consueuit Dominus ascendere Hierosolymam iuxta præceptum legis, de ascendendo illuc in tribus solemnitatibus: [*Exo. 23. a*] *Et ascenderunt multi*, et cetera: *Vt sanctificarent se ipsos*, vt ait Chrysostomus: [*Chrys. hom. 64. in Ioã. ante med. tom. 3.*] Mirabilis purificatio cum contaminata optione, idest, voluntate, cum homicida mente, cum sanguinolentis manibus, *et cet.* Idem Augustinus: Cruentum pascha sanguine Domini voluerunt Iudæi habere: illo enim die debuit agnus immolari. [*Aug. tract. 50. in Ioã. non longe a prin. to. 9.*] Sed illa celebratio fuit vmbra futuri, prophetia Christi venturi, prophetia illo die passuri: vt transiret [E] vmbra, et lux veniret: vt transiret significatio, et veritas teneretur. Habebant Iudæi pascha in vmbra, [*Exo. 12. b*] nos in luce: ait Augustinus: [*Aug. ibid. post pauca.*] Pascha nostrum immolatus est Christus: [*2. Cor. 5. d*] *Quærebant ergo Iesum*, sed male ait Augustinus: Quærebant enim Iesum, vt nec ipsi eum haberent, nec nos. Ideo in Psalmo: Confundantur, qui quærunt animam meam. [*Psal. 39. d*] Sunt autem, qui quærunt bene, scilicet vt habeant. In Psalmo: Non est, qui requireret animam meam. [*Psal. 141. b*] Et quòd male quærebant, patet: *Dederant enim Pontifices mandatum*, et cetera: *Vt apprehendant eum*, scilicet ad occidendum, ait Glossa: Sed non sapientia, non est consilium contra Do-[F]minum: ipse enim consilia prauorum dissipat. [*Iob 5. b*] Ideo vt ait Chrysostomus, [*Chrys. hom. 64. in Ioã. post mediũ. tom. 3.*] derisibiles facti effugit volentes eum interficere. Et apporiari facit, idest, anxiari, virtutis demonstratione compungere eos volens. Et cũ ceperint, ut discant, quoniam non propriæ uirtutis fuit eum capi, sed illius concessionis. Vnde quando ait eis: Ego sum, uenientibus ad capiendum eum, in terram ceciderunt, infra: [*Ioan. 18. a*] Patet ergo ex dictis eorum continua malignitas, et Saluatoris potestas, et deliberata uoluntas faciendi in die, et in loco, prout ipse disposuit: Ipse enim habet potestatem ponendi animam suam. [*Ioan. 10. b*]

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

IESVS *ergo ante sex dies Pascha.* Descripta eorum conspiratione, hic de progressu Saluatoris ad locum passionis. Continuatio. Et hoc in duas partes. Primo de progressu Saluatoris, et peruentione ad locum. Secundo, de cōsolatione discipulorum, et confortatione, ac eruditione. Infra proximo: Ante diem festum Paschæ, *et cet.* (Ioan. 13. a) Istud vero capitulum in tres partes. Primo, de aduentu suo in Bethaniā, qui erat locus proximus ipsi Hierosolymæ: et de factis ibidē. (Diuisio.) Secundo, de aduentu eius Hierosolymā, et de modo adueniendi, ibi: *In crastinū autem.* Tertio, de prædictione, siue prænunciatione passionis suæ, et exhortatione discipulorum, ibi: *Erant autem gentiles.* In prima quinque. Primo, aduentus Christi præmissio, et loci ad quem venit, et personarum descriptio. Secundo, Mariæ deuota veneratio, ibi: *Maria.* Tertio, discipuli oblocutoria murmuratio, ibi: *Dixit ergo vnus.* Quarto, Mariæ excusatio, ibi: *Dixit ergo Iesus.* Quinto, Iudæorum aduentus, et illius aduentus ratio, ibi: *Cognouit ergo turba.* Et hoc est, quod ait: *Iesus ergo ante sex dies Pascha.* Et hoc conuenienter: vt enim ait Glossa: Sciens eos conspirasse, venit quasi agnus ad victimam. (Isai. 51. c) Et hæc omnia sunt facta mystice. Sex diebus omnia fecit. (Bethania.) Et de hoc in Glossa: *Venit Bethaniam,* quæ interpretatur domus obedientiæ: vt ostenderet, quòd erat obediens patri: (Philip. 2. d) *Vbi fuerat Lazarus,* supra proximo. Et hoc vt Iudæi cōfunderentur, vt ait Glossa: *Fecerunt autem eis cenam.* (Mat. 14. a) Et de hoc specialius: Cum esset Bethaniç in domo Simonis leprosi, venit mulier, *et cet.* Vnde Chrysostomus: (Chrys. hom. 64. in Ioan. post mediū. tom. 3.) Quidam aiunt quoniam in alia domo hoc factum est, et non in domo Lazari. Sed qualiter hoc? quia dicitur: Scitis, quia post biduū Pascha fiet. Et sequitur: *Cum esset in Bethania, accessit ad eum mulier.* (Mat. 26. a) Et idem dicitur. (Mar. 14. a) Et ad istud respondendū secundū Augustinū, (Aug. de cō cor. Euang. lib. 2. c. 78. tom. 4.) quòd peractis, quæ narrata sunt, hic recapitulando cōmemorata sunt, cum sermo Domini narraretur ante biduū Paschæ. Vnde hic veritas historiæ texitur, ibi vero recapitulando commemoratur factum, et obuiatio populi narratur. De cena vero, et vnctione ista: (Mat. 21. b) *Et Martha ministrabat,* suo more. (Mat. 26. a) Maria autem discipula erat, et ad ipsum solum Christum, scilicet circuminstituit honorē: (Luc. 10. c) Maria sedebat, *et cet. Lazarus vero,* (Ibidem.) et cet. Vt ait Chrysostomus, (Chrys. hom. 64. in Ioā. post mediū. tom. 3.) hoc fuit signum resurrectionis, scilicet post dies multos viuere, et manducare. Vnde manifestum est, quoniam in domo eius pulmentū erat, idest, cena. Et de hoc Augustinus: (Aug. tract. 50. in Ioā. ante med. tom. 9.) Ne putarent phantasma esse: *Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus,* loquebatur, epulabatur, veritas ostendebatur, infidelitas cōfundebatur. Et patet hic mysteriū: Bethania interpretatur domus obediētiæ, et signat animā humilem, et obedientē, ad quam venit Dominus, et cū ea cenat: (Apoc. 3. d) Si quis audierit vocē meam, et aperuerit ianuam, intrabo ad illū, et cenabo cū illo. In qua anima debet esse Martha, scilicet perfectio operationis. Vnde interpretatur, tributum eorū. (Rom. 13. b) Et hoc est tributum, quod debet reddi Domino: Cui tributum, tributū. (Maria.) Itē debet esse Maria, scilicet amaritudo contritionis: interpretatur enim, amarum mare: (Thren. 2. a) Magna velut mare contritio tua. (Lazarus.) Item debet esse Lazarus, qui interpretatur, adiutus a Domino, scilicet pietas miserationis: illius enim est adiuuare animas, et misereri, qui est a Deo adiutus: (Mat. 18. d) Nonne oportuit te misereri, sicut et ego tui misertus sum? *et cet.* Vel istæ tres personæ significant triplicem modum viuendi, vt habitū est supra proximo. Et sequitur secundū: *Maria ergo accepit libram,* (Aug. tract. 50. in Ioā. ante med. tom. 9.) in quo notatur mensura: *Vnguenti nardi,* idest, de folijs nardi, quæ est herba aromatica: *Pistici,* sic dicti a loco, prout ait Augustinus: *Pretiosi.* Et in hoc Domini honorabilitas a Maria. Marcus vero dicit: (Mar. 14. a) Nardi spicati: *Et vnxit pedes,* et cet. Et in hoc ef-

A fusa largitas: *Et domus impleta est odore.* Et in hoc patebat vnguēti virtuositas. Sed qualiter ait hic, quòd vnxit pedes, et caput, cū dicatur, quòd vnguentū effudit super caput eius. (Mat. 26. a) Et ad istud respondendū, quòd sicut patet ab Augustino: (Aug. de cō cord. Euāg. lib. 2. c. 78. tom. 4.) Sæpe quod vnus euangelista narrat secundum seriem historiæ: alius narrat per recapitulationem, vt dictū est supra eodem: Sic quod vnus omittit, alius narrat, quia et pedes, et caput vnxit: prout hic narratur. Mattheus vero narrat, quòd effudit super caput, forte, quia pars principalior est. Mysteriū huius patet ab Augustino: (Aug. tract. 50. in Ioā. ante med. tom. 9.) Per libram vnguenti iustitia, qua iustitia vnguntur pedes Domini, sectando vestigia eius:

B πίςις, interpretatur fides: Iustus ex fide viuit. (Abac. 2. a) Per capillos signantur temporalia, quç sunt ministranda pedibus Domini, idest, pauperibus. (Capilli.) Et de hoc amplius in collatione prædicabili, infra. Et sequitur tertium, scilicet murmuratio discipuli, ibi: *Dixit ergo vnus ex discipulis eius: Iudas Iscariotes,* a loco sic dictus. (Iscariotes.) Et in hoc notatur a Christo honorabilitas eius: *Qui erat eum traditurus.* Et in hoc notatur eius ingratitudo, et malignitas: *Quare hoc vnguentum,* et cet. Quæritur, sicut obijcit Chrysostomus, (Chrys. hom. 64. in Ioā. circa med. tom. 3.) cum dicatur, quòd hoc videntes discipuli indignati sunt, qualiter ait hic, quòd Iudas tantum sic locutus est? Et ad hoc respon-

C det, quòd et omnes, et ille locuti sunt: sed non eadem optione, idest, voluntate, quia Iudas magis maligna voluntate. (Mat. 26. a) Ideo sequitur: *Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum.* Sed qualiter hoc, ex quo erat quasi dispensator, videtur quòd ad eum pertinebat. Et ad hoc est respondendum, quòd loquitur, quātum ad affectum suum, quia non afficiebatur ad pauperes, non quantum ad officium: *Sed quia fur erat, et loculos habens,* et cetera. Et ex hoc patet, sicut ait Augustinus, (Aug. tract. 50. in Ioā. post mediū. tom. 9.) quòd non tunc perijt, quando accepit pecuniam, vt traderet Dominum, sed iam fur erat, et sequebatur perditus Dominum non corde, sed corpore. Erat

D enim vnus ex eis diabolus, supra: (Ioan. 12. a) *Et ipse portabat ea, quæ mittebantur,* scilicet ministerio, sed exportabat furto, ait Augustinus. (Aug. ibid.) Sed quæritur, qualiter hoc: Erat vnus ex discipulis habens loculos, ex quo prohibuit Dominus discipulis: Nolite portare sacculum, *et cet.* (Mat. 10. b) Et: Nolite possidere aurum, neque argentum. (Ibidem. b) Ex quibus videtur, quòd non debuit Dominus sustinere, quòd discipuli portarent loculos: ipse enim non potuit habere, quod prohibuit. Sicut ait Hieronymus (Hieron. ad Eustoch. ep. 22. ante med. to. 1.) loquens de calciamentis. Et ad istud respondet Augustinus homilia dicta, quærens quare habuit loculos, cui angeli ministrabant, nisi quia Ecclesia ipsius loculos habitura erat.

E Et Glossa hic: (Aug. tract. 50. in Ioā. post mediū. tom. 9.) Loculos habet in sumptus pauperum, condescendēs infirmis. Ob ergo exemplum Ecclesiæ, sic constituit Dominus: ipse enim fuit, quasi exemplar vitç omnium. Et ideo licet prohibuerit Apostolis possidere aurum, et portare sacculum, et peram: dispensatiue tamen permisit portare loculos, in quibus portabantur, quæ mittebantur, non quæ possidebantur. Vnde non ad suū vsum, sed ad pauperum, et ad horum curam. Et de hac quæstione amplius infra proximo. De eadem patet a Hieronymo, (Hier. Cōm. in Mat. lib. 3. c. 17. prope fin. to. 6.) vbi solui iussit didrachma, et pretium fuit in ore piscis. Et de hoc in Glossa: Simili-

F ter: Quando misi uos sine sacculo, *et cet.* (Mat. 17. d) (Luc. 22. d) Item quærit Chrysostomus, (Chrys. hom. 64. in Ioan. post mediū. tom. 3.) ut quid commisit loculos pauperum furi, et eum dispensare fecit? Et ad hoc respōdet, quòd ideo sic fecit, ut omnem occasionē, scilicet excusationis ei auferret, quia ex loculis habebat concupiscentiæ mitigationē. Et sic fuit patens, quòd propter solam nequitiam tradidit Dominum. Vel secundum Augustinum, (Aug. tract. 50. in Ioā. post mediū. tom. 9.) et hoc fecit Dominus dās exemplū Ecclesiæ, fures cum patitur, toleret. Ideo fuit unus malus inter duodecim, ut nos malos toleremus, ne corpus Christi diuidatur. Et sequitur defensio mulieris, siue excusatio a Saluatore, ibi: *Sinite illam.* Quæritur, quare Dominus non corripuit Iudam, sic iniuste indignantem? (Chrys. hom. 64. in Ioā. post mediū. tom. 3.) Et ad hoc respōdet Chrysostomus,

quòd multa longanimitate conuertere eum volebat. Et cum hoc supra corripuit eum, quando ait: Vnus
Ioan. 6. g ex vobis diabolus est. Supra: Nec tamẽ molliuit eum redargutio: *Sinite*, inquit: *Illam, vt in die sepulturæ meæ seruet illud*. Sed qualiter potuit hoc fieri, cũ dicatur,
Mat. 26. a quòd effudit vnguentum super caput eius: Ergo non potuit seruari. Et ad istud respondendum secundum Glossam hic, quòd intelligendum est: sinite, vt seruet illud, idest, partẽ illius, *et cet. Me autem non semper ha-*
Mat. 28. d *bebitis*. Cum dicatur: Vobiscũ sum, vsque ad consummationem sæculi, qualiter ait hic: *Non semper me habebitis?* Et ad istud respondet Augustinus dupliciter. (Aug. tract. 50. in Ioan. post mediũ. tom. 9.) Primo modo, quòd hic loquebatur ad Iudã, sed vnus malus, corpus malorũ signat, sicut vnus bonus corpus bonorũ, vt Petrus. Dicens ergo hic Iudæ, significauit, quòd mali manentes mali, non erant eũ habituri. Vel aliter, quòd non erant eum habituri secum secundum naturam humanam assumptam, siue præsentiam carnis. Secundum tamen maiestatem, prouidentiam, et
Mat. 28. d inuisibilem gratiam semper impletur illud: Vobiscũ sum. Hæc ille. Et ista verba erant sufficientia mollire Iudam; et tamen nihil horum insanientem fecit eum molliri, ait Chrysostomus: (Chrys. hom. 64. in Ioan. post mediũ. tom. 3.) Ex dictis patet, quòd nullus debet gloriari de sublimitate honoris, vel dignitatis, vel professionis, nisi habeat vitã cõdecentẽ dignitati. Iudas enim fuit vnus ex discipulis Domini, et tamẽ
Luc. 10. g perditus, et damnatus: Nolite gaudere, quia spiritus vobis subijciuntur: sed in hoc gaudete, quòd nomina vestra scripta sunt in cælis. Item patet ex dictis, quòd non debent gloriari aliqui de affluentia rerum temporaliũ, nisi fuerint boni. Iudæ enim furi, et latroni fuerunt commissi loculi. De talibus: Ducũt in bonis dies
Iob 21. b suos, et in puncto ad infernum descendunt. Itẽ patet hic exẽplum, quòd boni non sunt contemnendi, licet sit malus inter eos, dũ non faueant malitiæ illius. Vnde, et discipuli erant electi, licet Iudas malus esset inter eos. Item patet hic exemplum bonis tolerãdi malos, prout ait Augustinus (Aug. tract. 50. in Ioã. post mediũ. tom. 9.) in fauendo eis, sed longanimiter expectando, et patientia. Et sequitur vltimum: *Cognouit turba*, et cet. Vt ait Augustinus: Curiositas eos adduxit, nõ charitas. Vnde sequitur: (Ibid. vers. fin.) *Venerunt non propter Iesum, sed vt Lazarum viderent*. Plus enim curabant videre resuscitatum, quàm credere resuscitanti. Et quia sic veniebant propter Lazarum: *Cogitauerunt Principes eum occidere*, a quibus oriebatur tota malitia, quia multi ex turba credebant, sed nõ ex principibus,
Ioan. 7. e supra. Et vt ait Augustinus, (Aug. ibid. prope finẽ.) patet stulta eorum cogitatio, et cæca sæuitia. Dominus, qui suscitare potuit mortuum, nonne posset suscitare occisum? quasi diceret: planũ est, quòd posset. Sed quæritur, qualiter non cogitabant interficere Dominum, qui dederant man-
Ioan. 11. datum, vt apprehenderẽt eum, supra proximo? Et ad istud respondet Chrysostomus, (Chrys. hom. 65. in Ioã. ante med. tom. 3.) quòd furorem eorum extinxerat, sedans eos recessione, qua abijt in regionẽ, iuxta desertum, supra proximo. Et patet eorum iugis malignitas, et immitigabilis, nec documentis, nec mi-
Ibidem. raculis, nec exemplis dimiserũt persequi Dominum, et miracula eius, et facta. Et sequitur illa pars, in qua descriptio aduentus Saluatoris in Ierosolymã: *In crastinum vero*, et cet. Et ibi tria. Primo, narratur obuiatio populi ipsi Saluatori, et modus obuiationis. Secũdo, subditur descriptio modi, quo ipse venit, ibi: *Et inuenit Iesus asellum*. Tertio, subiũgitur populi testimoniũ ipsi Saluatori, nec non et Phariseorum murmuratio, ibi: *Testimonium ergo: In crastinum autem*, scilicet die Dominica: *Turba multa*, et cet. *Cum audissent, quia Iesus venit*, idest, in ueniendo erat: *Acceperunt ramos palmarum*, ad litterã, habentes occasionẽ ex veteri Testa-
2. Esdr. 8. d mento: Afferte frõdes oliuę, et frondes ligni pulcher-
Mat. 11. b rimi, et ramos palmarũ: *Et processerunt obuiam ei*, quo processum, siue processionem signat: Processio Ecclesiæ in ramis palmarum, in qua processione, planius: (Aug. tract. 51. in Ioan. non longe a prin. to. 9.) *Et clamabant: Osanna*. Vt ait Augustinus: Vox obsecrãtis est, magis affectum indicans, quàm rem aliquã:

sicut sunt quædã interiectiones in Latina lingua, quas vel dolentes dicimus, vt heu: vel delectantes, vt nath. vel cũ admiramur, et dicimus. O rem nouam! *et cet.* Nec enim Græcus, nec Latinus interpretari potuit: sicut et Racha, quæ est interiectio, affectum indignantis ostendens: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, si- Mat. 21. a
cut ipse prædixerat, supra: Ego veni in nomine patris Ioan. 5. g
mei: *Rex Israel*. Credebant enim ad litteram ipsum esse regnaturum, scilicet tẽporaliter. Vbi de hac pro- Mat. 11. d
cessione clamabant: Benedictum, quòd venit regnũ patris nostri Dauid. Sed quæritur, quid mouit eos ad ista facienda, ex quo supra proximo dederant mãdatum Pontifices, vt apprehenderẽt eum, scilicet ad occidendum? Et ad hoc respondendum est, quòd illud mouebat eos exterius, scilicet miraculum de Lazari suscitatione, et miraculi manifestatio, quòd viderant eum discumbentem, et manducantem. Vnde Chrysostomus: Nullum signum ita euellebat eos, idest, attrahebat ad Christum, vt quod Lazari, scilicet resuscitatio. Multitudo enim, quæ præibat, et sequebatur, erat sufficiens immittere eos, idest, principes in agoniam, idest, in timorem. Hæc ille. (Chrys. hom. 65. in Ioã. ante med. tom. 3.) Ideo dicitur, quòd commota est vniuersa ciuitas, populi autem dicebant: Hic Mat. 21. c
est Propheta: intus autẽ impellebat eos Spiritus Christi, volentis adimplere dispensationem suæ passionis: Hoc totum factum est, vt adimpleretur quod dictum Ibidem. c
est per Prophetam, *et cet.* Sed quæritur, qualiter Saluator sustinuit hanc obuiationem, et hunc honorem. Supra enim fugit honorem, quando volebant eum Ioan. 6. b
facere Regem, et supra ait: Gloriam meam non quęro: Ergo videtur, quòd non debuisset prædicta sustinuisse. Ioan. 8. f
Et ad istud respondendum est, quòd iam aduenerat tempus passionis, et ideo se manifestabat, et obuiationem populi, et laudes sustinuit, ob adimpletionem scripturarum, et prophetiarum, vt dictum est, et ob inductionem multorum ad fidem, quia mox erat passurus, et ex multitudine exhibiti honoris augebatur ignominia passionis. Item quæritur de contrarietate litteræ, quæ videtur, quia dicitur: Ite in castellũ, Mat. 21. a
quod contra vos est, *et cet.* et quòd sedit super asinam, et pullum eius. Et similiter hic dicitur, quòd sedit su- Zach. 9. b
per asellum, *et cet.* Et ad istud respondendũ est secundum Chrysostomum: (Chrys. hom. 65. in Ioã. ante med. tom. 3.) quoniam vtraque facta sunt, scilicet quòd sedit super asinam, et pullum eius. Et primo super asinam, postquam soluta est: deinde dicentibus discipulis sedit super pullum. Et hoc fuit mysterium, quòd primo Christus sedit in Iudæa, et quasi super veterem synagogã: deinde super ecclesiam conuersam ex gentibus. Et quòd vnus euangelista omittit, alius narrat. Vnde Augustinus: (Aug. tract. 51. in Ioã. ante med. tom. 9.) Hic breuiter dictũ est, apud alios euangelistas plenissime legitur, queadmodũ sit factũ. Et de ista obuiatione, et modo obuiationis Magister in historijs. Secundum Augustinũ (Ibid. non multum a princ.) vero, rami palmarum laudes erant signantes victoriam, qua erat Dominus per mortẽ superaturus, et trophæo crucis de diabolo mortis principe triũphaturus: Palam triumphans illos in semetipso. 1. Colos. 2. c
Vnde notandum, quòd triplicẽ honorem Christo detulerũt in ista serie in typum triplicis dignitatis, vel excellentiæ in Christo. In typum enim, et figurã maiestatis, et omnipotentię acceperũt ramos palmarũ. Palma enim dicta, quia manus victricis ornatiua est. Est enim arbor insignis victoriæ procero ac decoro virgultu, vt ait Isidorus: (Isid. Etym. lib. 17. c. 7. in princ.) Sicut palma multiplicabo dies. Ibi Gregorius bene. Iob 29. e
Palma tarde proficit, sed diu in viriditate superstitit: inferius aspera est, et aridis corticibus obuoluta, superius visu et fructibus pulchra, et in imis minori amplitudine exsurgit, superius vero maioris est amplitudinis. Vnde Gregorius: (Greg. Mor. li. 19. c. 16. ante med.) Quæ tenuis ab imis proficit, vastior ad sũma succrescit. Per palmã ergo signatur virtuositas potentię, et triũphus victorię: (Ibid. paulo post.) Statura tua assimilata est palmę. In Psalmo: Iustus, vt palma florebit. Cant. 7. e
In typũ vero, et figurã suæ veritatis, et sapientię, et suę dignitatis pastoralis in regẽdo processerunt obuiã ei, quia

[Ioan. 1. a] quia per ipsũ gratia, et veritas. Supra: Ipse enim liberauit eos de iugo legis, et de iugo omnis captiuitatis. Supra: [Ioan. 8. d] Si filius liberauit vos, liberi estis. Et ipse erat verus pastor emittẽs oues, *et cet.* [Ioan. 10. c] Supra: Vnde Glossa hic: Ecce oues veniunt ad pastorem, *et cet.* In mysteriũ vero, et figuram suæ misericordiæ, et beneficentiæ clamabant: Osanna, Osanna, vt ait Hieronymus: [Hier. 145. ad Damas. post mediũ. tom. 3.] Hosiah, saluifica interpretatur: anna interiectio est deprecantis. Inde Osanna, saluifica obsecro: Ipse enim Saluator [Ioan. 4. a] mundi, supra. Et in hoc professio suæ diuinitatis: Tu [Isai. 45. c] es Deus abscõditus, Deus Israel, Saluator, *et cet. Benedictus qui venit*. Et in hoc professio suæ humanitatis. [Ioan. 3. c] Supra: Lux venit in mundum, *et cet.* Et de ista profes- **B** sione, Bernardus bene ait, quòd ramos cedunt de arboribus, qui exempla patrũ prædicant, vel excerpunt: [Bern. ser. 1. in Dom. in ram. palm. versus fin.] sicut obedientiam Abraæ, castitatem Ioseph, et sic de alijs. Vestimenta prosternunt, qui eleemosynas largiũtur. Ad modum asini, super quem Christus sedit, exhibent se, qui obediũt Christo: quorum quilibet potest dicere: Factus sum vt iumentum apud te. Primi, sunt prælati. Secundi, sunt sæculares. Tertij, sunt religiosi. [Ibid. ser. 2. prope prin.] Et idem Bernardus, quòd processioni coniuncta est passio, vt discamus in nulla lætitia sæculari, idest, huius sęculi habere lætitiam: Extrema enim gaudij lu- [Prou. 14. b] ctus occupat. Processus plausum, passio planctũ designat. Et ibi bene de ista processione, et de ordinibus, qui fuerunt in ea, et de illis, qui debent esse in processione spirituali. Et sequitur secunda particula, scilicet descriptio modi, quo Christus venit Hierosolymam: [Aug. tract. 51. in Ioã. ante mediũ tom. 9.] *Et inuenit Iesus asellum*, sicut dictum est ab Augustino. Breuiter dictum est hic, quod plenissime, quemadmodum sit factum, alij euangelistæ dixerunt: *Et sedit super eum.* Prius enim super asinam, deinde super pullũ, vt dictum est. Et hoc propter figuram, et mysterium, [Zach. 9. b] *Sicut scriptum est: Noli timere*. Littera enim ibi: Exulta satis filia Sion: *Ecce Rex tuus super pullum asinæ*. Vt [Chrys. hom. 65. in Ioã. ante med. tom. 3.] enim ait Chrysostomus: Eorum Reges iniusti erãt, et auari. Ideo ait: nunc confide. Hic enim, idest, Christus, non talis, sed mitis, et mansuetus. Non enim exercitum trahens intrauit, sed asinum solum: ipse enim est Rex verus. [Aug. tract. 51. in Ioã. ante med. tom. 9.] Vnde Augustinus: Quid magnum fuit Regi sæculorum, et Regem fieri hominum? Et ibi bene de hoc. Et Glossa similiter: Rex nõ terreno amore, quod parum est, sed quia regit mentes: ipse enim est [Apoc. 19. c] Rex regum. Secũdum Augustinũ: in illo populo erat [Aug. ibid. post pauca.] filia Sion, quia in illis erãt oues, quæ vocem pastoris audiebant, et pro illis hoc dictum est. Per pullũ asinę, cui nullus hominum insedit, populus gentilis, qui legem Domini non suscepit. Quia vt ait Gregorius, su- [Greg. Mor. li. 1. cap. 7. post mediũ.] per illud: Quingentæ asinæ. Nomine asinorum significatur aliquando stultorum pigritia: Non arabis in [Iob 1. a] boue, et asino, idest, fatuos cum sapientibus in prædi- [Deut. 22. a] catione non sociabis. Item aliquando petulantium lu- [Ezec. 23. c] xuria signatur: Quorum carnes sunt, vt carnes asinorum. Aliquando nomine asini signatur simplicitas [Isai. 1. a] gentilium: Cognouit asinus præsepe Domini sui. Et sic sumitur hic. De isto autẽ Rege in collatione prædicabili. Et licet prædicta essent prŏphetata de Christo: tamen hæc non cognouerunt discipuli, sed tunc: *Sed quando glorificatus est*, scilicet post resurrectionem, [Ioan. 2. d] sicut supra: Soluite templum hoc. Et ideo ignorabant [Chrys. hom. 65. in Ioã. ante med. tom. 3.] plura, quia illis nõ reuelauit, ait Chrysostomus: *Tunc enim recordati sunt*, spiritu reuelante: *Et hæc fecerunt ei*. Et nõ alia, quàm quæ scripta sunt, ait Augustinus, vbi [Aug. tract. 51. in Ioã. ante med. tom. 9.] supra: Et patet hic ignorantia discipulorum ante reuelationem Spiritus, quam reuelationem promisit eis Saluator, infra: Cum venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, *et cet.* Et sequitur testimonium turbæ de ipso Saluatore: *Testimonium perhi-* [Ioan. 16. e] *bebat turba*, quæ viderat miraculum de Lazaro: *Et obuiam venit ei turba*, scilicet qui audierunt, *et cet.* Ex visu vero miraculi, et ex auditu venerunt obuiam Christo. Et licet ita turba testimonium perhiberet, tamen: *Pharisæi*, ex auaritia, et inuidia, et malitia: *Dixerunt*. et

A cet. *Ecce totus mundus post eum vadit*. Vt ait Augustinus: Turba turbauit turbã: quid inuides cæca turba? quia [Aug. ibid. paulo post.] post eum it, idest, vadit, per quem factus est mundus: Hæc ille. Et vt ait Glossa: Hic prophetãt nesciẽtes, post enim resurrectionem totus mundus credidit in eum, idest, multi de toto mundo: postquam in omnem terram exiuit sonus Apostolorum, sicut fuit promissum per Prophetam: Omnes isti congregati sunt, venerũt [Isai. 60. a] tibi: Multi ab oriente venient, *et cet.* Et sequitur illa [Mat. 8. b] pars, in qua de prædictione, siue reuelatione futuræ passionis, et implicita eruditione, et exhortatione discipulorum: *Erant autem quidam gentiles*. Et hæc pars in duas partes. Primo, narratur de aduentu gẽtilium, et de petitione. Secundo, de passionis reuelatione, ibi: *Respondit autem Iesus*. Et hoc est, quod ait: *Erant autem gentiles*. Ait ergo Glossa: De Iudæis erant, qui clamabant, modo gentiles quærunt: Christus enim fuit lapis angularis coniungens vtrumque populum, quasi duos parietes: Ecce mittam in fundamentis Sion la- [Isai. 28. d] pidẽ. Hic enim factus est in caput anguli, ait Prophe- [Psal. 117. c] ta: *Ex his qui ascenderant, et cet.* Alienigena qui venerit [3. Reg. 8. e] de terra longinqua, et adorauerit in loco isto, tu exaudies, *et cet.* Hi enim erant proselyti, ait Glossa: *Et accesserunt ad Philippum*. Et ideo forte ad illum accesse- **C** runt, quia erant de eadem patria, *et cet. Et ille dicit Andreæ*, qui prius crediderat, supra: Et in hoc humilitas [Chrys. hom. 65. in Ioan. ante med. tom. 3.] Philippi: *Et dixerunt Iesu*, quia forte dubitabant, eo quòd dixerat Dominus: In viam gẽtium ne abieritis. sicut patet ex Chrysostomo. Vt enim ait idem Chrysostomus: Hi gentiles prope existẽtes venerant adorare, [Mat. 10. a] vt proselyti fiant. Dicuntur autẽ proselyti, qui ex gen- [Chrys. ibid. paulo ante.] tibus Iudæi efficiebantur. Et patet hic discipulorum benignitas, quòd audierunt petitionem gentilium: et appetibilitas salutis eorum. Item patet honorabilitas eorum ad Magistrum, et discretionis veritas. Post autẽ deliberationem, et collationẽ de petitione gentilium, **D** venerunt ad Iesum. Et patet hic exemplum cõmorantibus in societate magnatum, exponere eis petitiones pauperũ. Et sequitur illa pars, in qua de reuelatione passionis. Et illa pars in tres. Primo, de reuelatione passionis, et eius ratione. Secũdo, de testificatione clarificationis sequentis passionẽ, ibi: *Venit ergo vox*. Tertio, de dubitatione turbæ audientis, et eius eruditione, ibi: *Turba ergo*. Ait ergo: *Iesus autem respondit: Venit hora*. Vnde ibi adhuc tria. Primo, ipsa reuelatio passionis. Secũdo, eius ratio, ibi: *Amen dico vobis*. Tertio, ipsius oratio, siue supplicatio, ibi: *Nũc anima mea*. Ait ergo: *Venit hora, vt clarificetur*. Sed quęritur, qua- **E** liter hoc? quia modica fuit clarificatio ab his gentilibus. Et ad istud respondendũ secundũ Glossam, quòd hæc clarificatio non fuit de istis, sed occasione eorum annunciat plenitudinem gentiũ futurarum uẽturam ad fidem. Et quoniam altitudinẽ glorificationis opor- [Rom. 11. a] tuit vt præcederet humilitas passionis, sicut cõtinuat Augustinus: ideo sequitur, scilicet ratio passionis: *Nisi* [Aug. tract. 51. in Ioan. circa med. tom. 9.] *granum frumenti mortuũ fuerit*. Et ut ait Augustinus: Ipse fuit granũ mortificandum in infidelitate Iudæorũ, multiplicandum in fide populorum: Filius enim Dei erat granum purum, uiuidum, et uigorosum, et sapi- [Ibid. post pauca.] **F** dum, et fructuosum: Quid bonũ, et quid pulchrũ, nisi frumentum, et uinũ germinans uirgines. Et istud gra- [Zach. 9. d] num, fuit mortuum in passione, et attulit multũ fructum, idest, multitudinem credentiũ. Sic: Si posuerit [Isai. 53. d] animã pro peccato, uidebit semen longęuũ. Et de hoc in collatione prædicabili. Et quia sic erat moriturus filius Dei, hortatur ad passionis suę sectanda uestigia: *Qui amat animam suam*, sicut continuat Augustinus, [Aug. tract. 51. in Ioã. circa med. tom. 9.] idest, qui amat animã suam, perdet: et ideo si cupis uitam tenere cũ Christo, noli timere mortem pro Christo. Et consimiliter, qui odit animã suã, scilicet in hoc mundo, amat, ut ait Augustinus: Mira sententia, quẽ- [Ibid. post pauca.] admodum sit hominis in animã suã amor, ut pereat, odium ne pereat, *et cetera*. Sed quæritur, qualiter potest quis odire animam, cum dicatur: Nemo carnem [Eph. 5. g] suam

suam odio habuit. Et ad istud respondendũ est, quòd A [Ioan.10. b] anima dicitur aliquando pro vita naturali, supra: Potestatem habeo ponendi animam meam. Et infra: [Ioan.13. d] Pono animam meam pro te. Aliquando vero sumitur [Eccli.18. d] anima pro vita concupiscentiali: Si præstes animæ tuæ concupiscentias tuas, in gaudium te venire faciet inimicis tuis. Aliquando vero sumitur pro vita spirituali: Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Prout vero sumitur secundo modo, sic est odienda: [Luc. 14. e] Qui non odit patrẽ, *et cet.* Et sequitur: Adhuc, et animam suam. [Greg. in Euãg. ho.37. ante med.] Super illud Gregorius: Animam nostram bene odimus, cum eius carnalibus desiderijs non acquiescimus: cum eius appetitũ frangimus, eius voluptatibus reluctamur. Et ibi bene, et multum de hoc: [Mat. 10. d] Saluam facere, perdet eã. Super illud Gregorius de [Greg. in Euãg. ho.32.] hoc, per totũ. Et Augustinus similiter. Sed obijcitur, quòd non solum hic hortatur ad odiendã vitam concupiscentialem, de qua dictũ est: sed ad odiendam, et ponendam animam, idest, vitã naturalem in morte pro Christo. Et ad istud respondendum est, quòd vita concupiscentialis odienda est, mortificando suas concupiscentias modo dicto. Anima vero, vt sumitur pro vita naturali, non est odienda, nec morti exponenda simpliciter, sed est ponẽda in morte pro Christo. Vnde Augustinus: [Aug. tract. 51. in Ioã. post mediũ. tom.9.] Cũ talis articulus venerit, vt hæc conditio præponatur, aut faciendũ esse contra Dei præceptum, aut ex hac vita emigrandum, ibi eligat Deo dilecto mori, quàm offenso viuere. Ibiq. recitat errorẽ, et damnat eorum, qui seipsos occidunt. Et posset esse thema de vno martyre: *Qui odit animam suam.* Et insinuantur tria. Quorum primũ est vitæ concupiscẽtialis animalitas, ibi: *Animam suam.* Secundum est eius debita mortificabilitas, ibi: *Perdit eam.* Tertiũ est mortificationis fructuosa vtilitas, ibi: *Inueniet eam.* Per animam vero vitæ concupiscentialis, vt dictũ est, quæ est perdenda, idest, mortificãda. Et de hoc Bernardus [Ber. ser. 30. in Cãt. post med.] bene: *Qui perdiderit animam suam*, et cetera. De anima ait Apostolus: Non facio animam meam [Act. 20. e] pretiosiorem, quàm me. In hoc, quod ait: *Me*, mentem, rationemq. nominat. Per: *Animam*, hoc interius, quod carni animandæ accommodatum est. Et sequitur: Si propriam deseras voluntatẽ, si corporis voluptatibus perfecte renuncies, si carnem crucifigas, si membra mortifices, imitatorem Pauli te esse probabis. Et post: Animam enim perdet quis, seu ponendo, vt martyr, seu affligendo, vt pœnitens. Hæc ille. Et ibi multum de hoc. Huius autem mortificationis vtilitas est animam inuenire, quod est salutem æternam assequi: Si enim socij passionum fueritis, et consolationum. Et [2.Cor.1. b] ideo sequitur: *Si quis mihi ministrat me sequatur*, scilicet mecum mortem sustinẽdo: Christus enim passus est nobis relinquens exemplum, vt sequamur vestigia [1.Pet.2. d] eius. Sed quo fructu, qua mercede, quo prẽmio? sicut quærit Augustinus. Ideo sequitur: *Et vbi ego sum, illic et minister meus erit.* Et hoc est magnum præmium, vt ait Augustinus: [Aug. tract. 51. in Ioan. post mediũ. tom.9.] Gratis ametur, et operis, quo ministratur illi pretium sit, esse cum illo. Vbi enim bene erit sine illo, aut male cũ illo? Hæc ille: Et sic semper cum Domino erimus. [1.Thes.4. d] Et de hoc in collatione prædicabili. Et sequitur quasi dictũ prius exponendo, sicut [Aug. ibid.] Augustinus cõtinuat: *Si quis mihi ministrauerit*, scilicet sic me sequendo: *Honorificabit eum pater meus*, scilicet vt sit cum filio eius. Quem enim maiorem honorem accipere poterit adoptatus, quàm vt sit ibi, vbi est vnicus: non æqualis factus diuinitati, sed cõsociatus æternitati. Hæc ille: Gloria enim, et honore coronasti eũ, [Psal. 8. b] ait Propheta. Est enim honor falsus, siue fallibilis, qui non procedit ex virtute. Est enim honor in honorante, ait Sapiens: quia potest honorare, quos vult. [Arist. Eth. li.1. cap. 5. ante med.] Et iste est honor inanis, et breuis, et variabilis: Qui tribuit insipienti honorem, *et cet.* [Prou.26. b] Et iste honor est nociuus, ut sæpe. Honoris enim magnitudo est additamẽtum pœnæ his, qui non diligunt manere, idest, uiuere secũdum honorẽ, ait Chrysostomus. Vt enim ait Bernardus: Qui non de amore venit honor, non honor est, sed adulatio. Ideo: Noli quærere ab homine cathedram honoris. [Eccl. 7. a] Item est honor humanus, siue naturæ humanæ conditæ, de quo in Psalmo: Homo cum [Psal. 48. d] in honore esset, nõ intellexit, vt enim ait Augustinus: [August. de Trin. li.12. c.11. to.3.] Honor hominis verus, est imago et similitudo Dei: dedecus, similitudo pecoris: Ne des alienis honorem tuum, *et cet.* [Prou. 5. b] Item est honor virtutis gratuitæ, imaginem deformatam reparantis: Flores mei fructus honoris, et honestatis. [Eccl. 24. c] Et Sapientia: Propter hanc habebo claritatem ad turbas, et honorẽ. [Sap. 8. b] Vt enim ait Chrysostomus: Nihil honorat, vt virtus. Item est honor gloriæ magnificantis, de quo in figura: Hoc honore [Hester 6. d] B dignus est, quemcumque rex honorare voluerit. Et iste honor est summus, tũ a parte Dei patris honorantis, tum a parte filij, cum quo, et coram quo est ipse honoratus: prout dicitur hic, et vt ait Augustinus prius: [Aug. tract. 51. in Ioã. post mediũ. tom. 9.] quòd non est maior honor, quàm quod adoptatus sit, vbi est vnicus. Est etiam summus, et delectabilissimus ex cõscientia meritorum, propter quæ sic honoratur. Ministrandum est ergo incunctanter Deo, qui sic honorat ministerium, siue ministrantem, tam excellenter, tam multipliciter, quàm perenniter. Et sequitur illa pars, in qua Saluatoris oratio, siue supplicatio: C *Nunc anima mea turbata est*, sicut continuat Augustinus inquirens: Vnde turbata est anima tua Domine? [Aug. tract. 52. in Ioã. pau. a prin. tom.9.] Et respondet: Nos in se transtulit, nos in se suscepit, caput nostrum membrorum suorum suscepit affectũ: sicut supra in suscitatione Lazari dicitur: Turbauit semetipsum. [Ioan.11. d] Oportebat enim, vt mediator Dei et hominum, sicut nos excitauit ad summa, ita nobis pateretur ad infima. Hęc ille. Et ideo sequitur: *Quid dicam*, quem inuocem scilicet, patrem. Ideo sequitur: *Pater saluifica me ex hac hora*, scilicet passionis. Et de hoc in Glossa: Pater si possibile est, trãseat calix, *et cetera*. [Mat.26. a] *Sed propterea veni in hanc horam*, quasi diceret: hæc fuit ratio D incarnationis, et dispensationis omnium præmissorum, vt per passionem transeam: Oportebat Christum pati, et sic intrare in gloriam suam: [Luc. vlt. c] *Clarifica nomen tuum*, scilicet in passione, et resurrectione, ait Augustinus: [Aug. tract. 52. in Ioã. ante med. tom. 9.] Me scilicet a mortuis celerrime suscitando, ait Anselmus. Sed quæritur, qualiter ait: *Anima mea turbata est*. Cum etiam sententia sapientum fuerit, non cadere passionem in animam sapientis, sicut insinuat Augustinus, et sicut recitat: [Aug. de Ciuit. Dei. li. 9. c.4. to.5.] multo minus videtur, quòd anima Christi fuerit turbata. Item si anima sua fuit turbata, videtur quòd in eo nõ fuerit plenitudo gaudij. [Hugo de sacram. fid. li. 2. p.1. c.6.] Et ad istud respondendum E est secundum Hugonem: vbi obijcit, quòd si anima Christi ante resurrectionem, passiones, et dolores sustinuit, beatitudo plena esse non potuit, ubi dolor, et pœna fuit. Et ad illud respondet, quòd anima illa secundum aliud carni vnita fuit, et secundum aliud diuinitati: in eo quod carni unita fuit, uita carnis fuit ipsa: in eo uero quod diuinitati unita fuit, uita eius diuinitas fuit. Hæc ille. Vnde est loquendum de turbatione inuoluntaria, et quæ est captionis obnubilatiua. Et talis turbatio non fuit in Christo. Et est alia turbatio volũtarie suscepta, quę nõ est rationis commotiua, sed tantum est sensualitatis, ut natura est: F et sic potuit esse in Christo. Vnde Augustinus: [Aug. tract. 52. in Ioã. ante med. tom.9.] Audisti uocem fortitudinis meæ, scilicet qui amat animã suam perdit eam. Audi in me uocem tuæ infirmitatis: uices suggero, ut curras, sed transfero in me, quod trepidas. Hęc ille. Et loquitur in persona filij Dei alloquentis hominem. Et de hoc Chrysostomus [Chrys. hom. 66. in Ioan. ante med. tom.3.] bene. Ostendit scilicet Christus, quòd in agonia sit ipse, tamen propter utilitatem scilicet nostram non renuit. Ostendit etiam naturam non uolentem mori, sed præsenti adhærentem uitæ: per hoc etiam ostendens, quoniam non extra humanas passiones erat. Et ne dicant, quoniam extra dolores humanos existens facile de morte philosophatur. Hæc enim dispensationis sunt, non deitatis. Hæc ille. Ex dignatiua

gnatiua ergo sua dispensatione, et in persona generis humani. Et ad ostentationem humanæ infirmitatis, et ad doctrinã nostrę eruditionis, ait: *Nunc turbata est anima mea*. et cet. Vnde Chrysostomus: Erudiebat per hoc, quòd si quandoque in agone cõstituti fuerimus, et formidine, non itaque resiliamus a propositis, sed dicamus: Pater glorifica nomen tuum. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Cum ignoramus, quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Sed quæritur cum supra dixerit: Ego, et pater vnum sumus, qualiter ait hic: *Pater saluifica me*, petens a patre salutem? Et supra: *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater*, quasi non ipse honorificaret. Itẽ ait: *Saluifica me ex hac hora*, scilicet passionis: et tamen non fuit saluatus, sed mortuus. Et sic nõ fuit in omnibus exauditus, vt videtur. Cuius contrarium supra: Sciebam, quòd semper me audis. Et ad primũ respondendum est secundum Chrysostomum, qui ait, quòd nondum decentẽ de eo opinionem habebant, sed maiorem de patre. Ideo sic ait, sicut filijs Zebedæi ait: Non est meũ dare vobis, sed quibus paratum est a patre meo, *et cet.* Ad aliud respondendum secundũ eundem, quòd Christus nõ dicit: Eripe me ex hac hora, et nimirũ turbatione hoc cogente dico, scilicet, eripere me: contrarium dico: *Glorifica nomen tuum*, scilicet in passione mea. Hæc ille: quasi diceret: Licet Christus peteret voluntate naturali, quia diligit vitã: tamen voluntate rationis conformantis se diuinæ voluntati, volebat pati: prout ait planius: Pater transeat a me calix iste: non tamen sicut ego volo, sed sicut tu vis. Vnde et sicut fecit Deus pater clarificauit eum. Vnde sequitur: *Venit vox de cælo: Et clarificaui*. Et hoc videtur, scilicet ante passionem. Ideo ait in præterito: *Et clarificaui*, vt ait Augustinus: scilicet, antequã mundus fieret, quia ipsum clarũ genuit, et etiam cũ de virgine natus est, et cũ ceteras virtutes operatus est, quas ibi enumerat Augustinus: *Et clarificabo*, scilicet cum resurget a mortuis, et cum exaltabitur super cælos Deus, et etiã cum regnat in cælis, clarificans ciuitatem cælestem: Claritas enim Dei illuminauit eam, et lucerna eius agnus erit. Infra: Clarifica me apud temetipsum claritate, quam habui antequam mundus fieret. Et hæc vox, quæ de cælo venit, fuit formata ab angelo, vt ait Gregorius, exponẽs istud. Et sequitur illa pars, in qua eruditio populi de audita voce. Et illa pars in quattuor. Primo, illa vocis a turba exauditio, et turbæ dubitatio. Secundo, turbæ dubitãtis a Christo eruditio, ibi: *Respondit Iesus*. Tertio, turbæ inquisitio, ibi: *Respondit ei turba*. Quarto, eiusdem turbæ a Christo exhortatio, et veritatis doctrinatio, ibi: *Dixit eis Iesus*. Ait ergo: Turba, quæ stabat, ad litterã dubitauit de voce audita. Vnde minus eruditi de cælestibus dicebant: *Tonitruum factum esse*. Alij vero, magis eruditi, et illuminati: *Dicebant: quoniam angelus ei locutus est*. Et potest esse mysteriũ: Vox enim de cælo est prędicatio sacræ scripturæ, quam quidam audientes timent, et illi audiũt quasi tonitruum: Vox tonitrui eius exprobrauit terram. Quidã vero audiũt ex amore, quibus videtur quòd angelus locutus est. De talibus posset dici illud: Cum fieret vox supra firmamentum. Ibi Gregorius, quòd vox super firmamentũ est vox angelorum: Angelus, qui loquebatur in me. Et sequitur responsio Christi: *Respondit Iesus: Nõ propter me venit hæc vox*, et c. Et in hoc ostendit, nõ sibi, qui iam sciebat, sed eis quibus iudicari oportebat, ait Augustinus. Vt enim ait Chrysostomus: Non aperta, et bene significatiua erat vox, sed cito ab eis euolauit: Formidantes autẽ, neque interrogabãt. Ideo ait: *Non propter me*, et cet. sed vt ipsi scirent veritates, quas erat dicturus. Vnde sequitur: *Nunc iudicium est mundi*. Et ad euidentiã litterę quæritur, qualiter ait: *Nunc est iudicium*, cum sit futurũ: Sedebitis super sedes duodecim iudicantes, *et cet.* Et in Psalmo: Cum accepero tempus iustitias iudicabo. Et: Videbunt filium hominis venientẽ cum virtute ma-

Chrys. hom. 66. in Ioan. circa med. tom. 3.
2. Par. 20. c
Ioan. 10. d
Ioan. 11. f
Mat. 20. c
Mat. 26. d
Aug. tract. 52. in Ioã. ante med. tom. 9.
Apoc. 21. g
Ioan. 17. a
Greg. Mor. lib. 28. c. 2. ante med.
Eccl. 43. b
Ezec. 1. f
Gregor. in Ezec. lib. 1. hom. 8. ante med.
Zach. 1. c
Aug. tract. 52. in Ioã. ante med. tom. 9.
Mat. 19. d
Psal. 74. a
Mat. 24. d

A gna. Et ad istud respondendũ secundum Augustinũ, quòd est duplex iudiciũ, scilicet discretionis, de quo loquitur hic, et damnationis, quod erit futurum ipsis incredulis: *Nunc princeps huius mundi eijcietur foras*, quæritur, qualiter diabolus sit princeps mundi, cum mundus sit factus per filium Dei? Item quomodo eijcitur princeps mundi. Videtur enim ex modo loquẽdi, quòd extra mundum. Item ex hoc videtur, quòd amplius non habitat in hoc mundo, et quòd non habeat potestatẽ impugnandi, sicut prius. Item eadẽ est fides antiquorũ, et nostra, vt patet ab Augustino: Si ergo per fidem eijcitur diabolus de cordibus, prius fuit

B eiectus de cordibus credentiũ. Et ad ista respõdendũ secundũ Augustinũ, quòd diabolus possidebat genus humanum, et reos suppliciorũ tenebat chyrographo peccatorum, et sui erant multi, non natura, sed vitio, non quia creauit, aut genuit, sed quia persuasit, et tenuit. Et quia sciuit Dominus per suam passionem, et glorificationem multos populos credituros, in quorũ cordibus diabolus intus erat: cui quãdo ex fide renunciant, eijcitur foras. Hæc ille. Ideo ait, quòd prędictus princeps eijcietur foras. Et per hoc ad prima obiecta. Ad aliud respõdendum secundũ eundem, quòd aliud est intus regnare, aliud est forinsecus oppugnare. Li-

C cet ergo diabolus post passionem Christi oppugnet: propter quòd admonuit Apostolus: Accipite armaturam Dei: non tamen regnat in populorũ cordibus, sicut prius. Et si aliquando quis vulneratur, adest qui sanat, ait Augustinus: Si quis peccauerit, aduocatum habemus. Item mundus appellatur in magnis hominibus: sicut domus appellatur, a quibus habitatur, secundum quod Dominus domus bona, uel mala. Princeps ergo mundi est malorũ, qui sunt in mundo. Hæc Augustinus: Similiter de hoc Chrysostomus, quòd per mortem meam princeps mundi mittetur foras: et hoc, quia Christum, in quo non erat peccatum, per suos, scilicet Iudam, et alios, interfecit. Et ideo ad hu-

D ius manifestationẽ subdit: *Ego si exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum*. Et in hoc insinuat genus mortis, scilicet in cruce, supra: Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, ita oportet exaltari filium hominis, *et cet. Significans, qua morte*, quia in cruce: *Moriturus esset*. Sed qualiter ait: *Omnia traham*, cum omnes non fuerunt tracti, nec crediderunt. Et ad istud respondendũ secundum Augustinum, quòd intelligendum est de omnibus, qui sunt prædestinati ad salutẽ, siue de omnibus generibus hominum, et quantum ad ætates, et quantum ad gradus, et quantum ad professiones, et

E alias differentias, uel opera intelligendum est, quantũ ad creaturæ integritatẽ, scilicet quoad animã, et corpus: Quia capillus de capite non peribit. Hæc Augustinus: Et patet hic uirtuosa potestas passionis Iesu Christi, quòd per eius passionem, et mortẽ, princeps mundi fuit uictus, et eiectus. Patet etiam sapientiæ eius virtuositas, quòd vnde diabolus credebat vincere, victus est. Patet etiam iustitiæ æquitas: non enim potentia voluit vincere diabolum, sed iustitia. Quia enim diabolus per satellites suos filiũ Dei, in quo non erat peccatum, inuasit, iuste amisit, quos tenebat: Pro-

F ponit contra me æquitatem. Ibi Gregorius multum de his, et de æquitate filij Dei in vincendo diabolum. Et: Prudentia tua percussit inimicum. Ibi in fine de hoc. Et: In hamo capiet eum. Ibi Gregorius: In hamo esca ostenditur, aculeus occultatur. In hamo ergo diabolus captus est, quia dum in Christo appetit escam corporis, transfixus est aculeo diuinitatis. Et ibi bene de hoc: *Si exaltatus fuero*, et cetera. Thema de passione, siue in festo sanctæ Crucis. Et insinuantur tria. Primo, patiẽtis maiestas, ibi: *Ego*, scilicet Deus, et homo. Ipse enim est fortis, qui intrauit domũ fortis, et alligauit fortem, et diripuit vasa. Secundo, figuratur generis passionis congrua qualitas, ibi: *Si exaltatus fuero*. Et hoc conuenienter ob triumphalis victoriæ de principibus aeris huius ostensionem: Palam triumph-

Aug. tract. 52. in Ioã. ante mediũ tom. 9.
Aug. ep. 49. ad Deogr. quæst. 2. circa med. et Ibid. epist. 157. ad Optat. ante med. to. 2.
Idem tract. 52. in Ioã. circa med. tom. 9.
Eph. 6. c
1. Ioan. 2. a
Aug. ibid. post mediũ.
Ioan. 3. b
Aug. tract. 52. in Ioã. post mediũ. tom. 9.
Luc. 21. d
Iob 23. b
Greg. Mor. li. 16. c. 24. ante med.
Iob 26. b
Iob 40. c
Greg. Mor. lib. 33. c. 7.
Mat. 12. d
Coloss. 2. c

triumphans illos. Item ob significationem pacifica-
tionis terrestrium et cælestium, et attractionem ho-
Eph. 2. d minum terrestrium ad cęlum: Ipse est pax nostra, qui
fecit vtraque vnum. Et sequitur: Vt reconciliet am-
bos per crucem. Item ob congruam responsionem
Damasc. Orthod. fid. li. 4. cap. 11. post medium. ad primum peccatum, Damascenus: Quia per lignū
mors, oportebat per lignum dari vitam. Item ob fi-
gurationem sanctificationis omnium, prout ait Chry
sostomus, quòd ideo in excelso ligno sustinuit mor-
Chrys. hom. 1. de cruce et latr. ante med. tem, vt aeris ipsius natura mundetur, qui aer fumo
sacrificiorum fuerat mundatus: Ad populos exaltabo
signum meum. Tertio, figuratur passionis, siue cru-
cis vtilitas, et virtuositas, ibi: *Omnia traham ad me ip-*
Isai. 49. f *sum.* scilicet fide passionis, et resurrectionis. Diabo-
lus traxit omnes ad terram funiculis peccatorum, et
Abac. 1. d cupiditatum: Traxit illud in sagena sua. Sed filius
Dei trahit ad se fide passionis, et resurrectionis, vt di-
citur hic. Vnde Bernardus: Cælum, et terram, et om
nia quæ in eis sunt, traxit ad lignum vitæ in medio
paradisi. Item trahit omnes ad se beneficiorum largi
Hiere. 31. a tate: Miserans attraxi te. Item traxit post se infirmi-
Osee 11. b tatum supportatione: In funiculis Adæ traham eos.
Item traxit omnes ad se bonorum operum, et exem-
Cant. 1. a plorum odore: Trahe me post te, in odorem vnguen-
torum tuorum curremus. Item pater trahit ad filium
gratiæ inspiratione, et desideriorum cælestium infu-
Ioan. 6. e sione, supra: Nemo venit ad me, nisi pater traxerit
eum. Et ibi de hoc. Et sequitur expositio turbæ, vel
eiusdem inquisitio: *Respondit ei turba: Nos audiuimus*
Gen. 49. b *ex lege, quia Christus manet in æternum:* Requiescens
accubuisti vt Leo, quis suscitabit eum? Vel: *Ex lege.*
Mich. 5. a sumendo legem large: Egressus eius a principio ęter-
Dan. 7. d nitatis. Vel: Potestas eius, potestas æterna. Et ideo
dicunt: *Quomodo tu dicis? Oportet exaltari.* scilicet in
cruce, et sic mori, *et cetera:* quasi dicerent: hoc non
Chrys. hom. 67. in Ioā. prope prin. tom. 3. conuenit Christo, vt enim ait Chrysostomus: Noue-
rant quoniam Christus mortalis. Et tamen Isaias ait:
Sicut ouis ad occisionem ductus est. Vnde existiman
tes obstruere eum, et ostendere non esse Christum,
Isa. 53. c hæc dicunt. Et tamen passio non est impedimentum
immortalitatis, quoniam mors eius transmigratio
est, nulla est prohibitio ad manendum in æternum.
Et ponit exemplum: Lux solaris non interimitur,
scilicet in nocte: sed parum recedens, rursus apparet,
scilicet in die: et si crucifixus ex infirmitate, viuit ta-
2. Cor. vlt. b men ex virtute. Et sequitur illa pars, in qua doctrina
Saluatoris, et eruditio veritatis. Et illa in quattuor.
Primo, eorum exhortatio ad bene agendum. Secun-
do, eius absconsio ab eis cum sua ratione, ibi: *Hæc lo-*
cutus est eis. Tertio, descriptio imperfectæ creduli-
tatis quorundam in eum, ibi: *Veruntamen et ex Prin-*
cipibus. Quarto, talium instructio ad recte credendū:
Iesus autem clamauit. Ait ergo: *Dixit eis Iesus: Adhuc*
modicum lumen, et cetera: quasi diceret secundum
Chrys. hom. 67. in Ioan. ante mediū tom. 3. Chrysostomum: Adhuc paruo tempore lux vobiscū
est: ostendens, quoniam mors eius transmigratio est,
et non destructio, præparans eos ad fidem. Ait idem:
Dum lucem habetis, ambulate. idest, præsentiam meam,
Ioan. 9. a supra: Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi: *Vt*
tenebræ. scilicet infidelitatis: *Vos non comprehendant:*
Rom. 13. d Abijciamus opera tenebrarum. Vel secundum Au-
Aug. tract. 52. in Ioā. vers. fin. tom. 9. gustinum: Ambulate, accedite, totum intelligite, et
Christum moriturum, et Christum victurum, quia:
Qui ambulat in tenebris. scilicet ignorantię, siue infide-
litatis: *Nescit quo vadat.* supra: Qui sequitur me, non
Ioan. 8. b ambulat in tenebris. Et ideo quasi exponēdo ait: *Dum*
Aug. tract. 52. in Ioā. prope fini. tom. 9. *lucem habetis,* idest, dum aliquid veri auditum habetis.
Credite in veritatem, vt renascamini in veritate, ait
Augustinus: Non estis in tenebris, omnes filij lucis
1. Thes. 5. a estis. Et nota quòd ait: *Ambulate dum lucem habetis.* Et
posset esse thema ad peregrinos, vel ad pœnitentes. Et
insinuantur tria. Quorum primum est, bene agendi
oportunitas, ibi: *Dum lucem habetis.* Secundum est,
proficiendi in via Dei hortabilitas, ibi: *Ambulate.* Ter

A tium, proficiendi necessitas, ibi: *Tenebræ vos non com-*
prehendant. Ait ergo: *Dum lucem habetis,* idest, in præ-
sentia filij Dei, qui est lux illuminans, prout dicitur
hic: Ambulemus in nomine Domini nostri. Vel: *Dum* Isai. 2. b
lucem habetis. scilicet huius vitæ diuturnitatem: quæ
est quasi quædam lux, et quasi dies breuis ad profici-
scendum: Mane semina semen tuum, et vespere non Eccl. 11. c
cesset manus tua, *et cet.* Surge, qui dormis, et illumi- Eph. 5. c
nabit te Christus. Vel: *Dum lucem habetis.* scilicet fidei,
vel doctrinæ: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem Eph. 5. b
lux in Domino, vt filij lucis ambulate. Et ideo qui ha
bent hanc lucem, debent ambulare proficiscendo ad
B Deum. Bernardus ait: Ambulare, est proficere. Vnde Bern. ser. 49. in Cāt. post mediū.
Augustinus: Noli a via declinare, noli ibi remanere,
noli retro respicere, perseuera in ambulādo: Ambu-
letis digne Deo. Et: Spiritu ambulate, et hoc vt tene- Aug. enar. 2. in Ps. 56. post mediū. tom. 8.
bræ vos non comprehendant, scilicet ignorantiæ, vel
infidelitatis. Supra: Tenebræ non comprehenderunt,
vel tenebræ malignæ odiositatis: Qui odit fratrē suū,
in tenebris ambulat: Et talis nescit, quo vadat. Quan- Coloss. 1. b
do enim credit antecedere, aliquando retrocedit: vel Gal. 5. c
quando æstimat declinare ad vnum latus, ad aliud va Ioan. 1. a
dit: In tenebris ambulauimus, palpauimus sicut cęci 1. Ioan. 2. b
parietem, *et cet.* Et sequitur secunda particula, scilicet Isai. 59. b
C abscessio Christi ab eis, siue absconsio: *Hæc locutus est*
Iesus, et abijt, et abscondit, non ab eis, qui videre, et dili-
gere cęperāt, et qui ramis palmarum, et laudibus ob-
uiā venerant, sed ab illis, qui videbant, et inuidebant,
et cet. Et abscondit. eorum indignitatem ostendens, si-
cut supra simile: Abscondit se, et exiuit de templo. Et Ioan. 8. g
hoc merito, quia: *Cum tanta signa fecisset, non credebant*
in eum. Et ideo merito erant indigni præsentia eius,
et doctrina. Et hoc: *Vt sermo Isaiæ adimpleretur, quem*
dixit: Domine quis credidit auditui nostro, et brachium Isai. 53. a
Domini cui reuelatum est? Per quod filius vnigenitus Aug. tract. 53. in Ioā. prope prin. tom. 9.
signatur, vt ait Augustinus: Ipse enim est brachium
D Domini, per quod omnia facta sūt, supra: Sicut enim
brachium tuū est, per quod operaris, sic Dei brachiū
est verbum, nec tamē brachium illud porrectum ex- Ioan. 1. a
tenditur, nec collectum contrahitur, sicut brachium,
quod est corporis membrum, secundum Augustinū:
Brachium eius dominabitur. In brachio ergo signatur Isai. 40. c
filius, ratione potestatis et virtutis et ratione indiuisi- Aug. ibid.
bilitatis a patre, vt dictum est. Et quia dixerat: *Quis*
credit auditui? quasi dicat, pauci, vel nulli, subdit:
Propterea non poterant credere: Quia iterum dixit: Ex-
cæcauit oculos eorum. non illuminando lumine fidei: Isai. 6. e
Et indurauit cor. in duritia permittēdo: *Vt non intelli-*
E *gant corde.* scilicet intellectu credendo: *Et vt non con-*
uertantur. affectu se colligendo, et amando: *Et sanem*
eos. scilicet effectu, donis, et virtutibus perficiendo:
Et hoc dixit Isaias, quando vidit gloriam eius: Vidi Do- Isai. 6. a
minum sedētem super solium excelsum: *Et hæc locutus*
est. scilicet prophetice. Sed quæritur, qualiter ait: *Ex-*
cæcauit oculos eorum, et non poterant credere. Si enim nō
poterant credere, ergo non fuit eis imputandū, quòd
non credebant. Item quamdiu est homo in uia, siue
viator habet libertatē arbitrij, et potestatē consentien
di gratiæ: Et ita vt prius. Item quæritur de hoc, quòd
ait: *Excæcauit oculos eorum.* Nullius enim priuationis
F Deus est causa: Ergo nec excæcationis. Item lux natu
ralis non est causa obtenebrationis: multo minus lux
spiritualis esset causa excæcationis. Itē quæritur, qua-
liter ait: *Indurauit cor eorum,* cum solus Deus sit bo- Luc. 18. d
nus: Nemo bonus nisi solus Deus. Ergo nemo fit Aug. q. 83. q. 3. tom. 4.
peior Deo efficiente secundum Augustinū: Sed indu
ratione fit homo peior: Ergo non est a Deo. Et ad ista Iob 34. c
respondendum est, quòd excæcatio, et obduratio di- Greg. Mor. lib. 25. c. 9. prope finē.
cuntur esse a Deo non effectiue, sed dicuntur esse a
Deo, quia non dat gratiam illuminantem, et mollien
tem: Inducit noctem, et conterentur. Ibi inducere no
ctē dicitur Dominus, nō quòd ipse tenebras inferat, Aug. de Genes. contra Manich. li. 1. c. 3. to. 1.
sed quia obscura corda peccantiū misericorditer non
illustrat. Et ibi multum de hoc. Idem Augustinus:
Deus

Deus dicitur facere tenebras, quia lumen non dat, vel quia lucem detrahit. Et per hoc ad aliud. Dicitur enim indurare, quia cor reprobum gratia non emol-
Iob. 12. c lit: Si incluserit hominem, nullus est qui aperiat. Ibi
Greg. Mor. lib. 11. c. 5. post mediū. Gregorius: Includere Dei est clausis non aperire. Et obdurare per iustitiam dicitur, quando cor reprobum per gratiam non emollit: Ego interrogo cor
Exo. 7. a eius. Deus huius sæculi excæcauit mentes infidelium.
2. Cor. 4. b Ibi Glossa de his bene. Deus qui non solum bonos regit, sed malos pro merito præcipitat. Et sequitur: *Vt non credant*, quod non facit malitia, sed iustitia. Excæcauit, inquam, sinens facere eos quod volunt. Et patet ex dictis infidelium excæcatio, et merito suæ
Rom. 9. d nequitiæ induratio, et in suis malis obstinatio: Cuius
Rom. 11. c vult miseretur, et quem vult indurat. Et: Ex parte contigit cæcitas in Israel, *et cetera*. Et de his Chryso-
Chrys. hom. 67. in Ioan. circa med. tom. 3. stomus: scilicet quòd illud, quod ait Isaias, non causale est, sed euentus. Neque dixit: non crediderunt, sed quoniam non debebant credere, quia insanabiliter se habebant isti: Sic enim positum est, non poterant, idest, non voluerunt. Sicut ait Propheta: Si mu-
Ierem. 13. d tare potest pellem suam, *et cetera*. De corde vero in-
Bern. de cōsid. ad Euge. lib. ante medium. durato: Cor durum, inquit, est quod non compunctione scinditur, nec pietate mollitur, nec mouetur precibus, minis non cæditur, flagellis duratur, ingratum ad beneficia, ad consilia infidum, ad iudicia suum. Et sic de alijs enumerat. De hoc autem, quod ait, quòd Isaias vidit gloriam Dei, posset obijci, quòd
Ioan. 1. b nemo Deum vidit vnquam, supra. Et ad istud respon-
Aug. tract. 53. in Ioā. post mediū. tom. 9. dendum, secundum Augustinum, quòd Isaias vidit eum non sicuti est, sed modo quodam significatiuo, sicut Prophetæ visio fuerat informanda. Vnde videre gloriam Dei dicitur tripliciter: vel videre opera Dei
Ioan. 11. e miraculosa, supra: Sic et videbis gloriam Dei: vel videre magnificentiam eius in subiecta creatura, sicut
Exo. 33. d loquitur hic: Et sicut vidit Moyses gloriam Dei: vel videre eum facie ad faciem, prout ait Propheta: Vi-
Exod. 33. d debitur in gloria. Et hanc visionem gloriæ petijt
1. Ioan. 3. a Moyses, quando ait: Ostende mihi gloriam tuam: Videbimus eum sicuti est. Et sequitur illa pars, in qua imperfectionis credulitatis quorundam subiunctio: *Veruntamen ex principibus*, et cetera. Et patet imperfectio talium, quia propter timorem humanum, et propter humanam gloriam, confessionem veræ fidei dimittebant. Ideo ait: *Propter pharisæos non confitebantur, vt e synagoga non eijcerentur*, sicut fuerat per eos
Ioan. 9. d conspiratum, supra: *Et dilexerunt gloriam hominum*, et
Ioan. 5. g ideo non recte credebant, supra: Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis? Credentium autem est gloriari in Christo, et in cruce eius:
Gal. vlt. d Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini. Et ideo in frontibus credentium crucem infixit, vbi quodam modo est sedes verecundiæ. Et vt de nomine eius non erubescat, et magis gloriam Dei, quàm ho-
Aug. tract. 52. in Ioā. prope finē. tom. 9. minū diligat. Hæc Augustinus. Et sequitur illa pars, in qua doctrina Christi, et instructio credentium de modo credēdi, ibi: *Iesus autem clamauit*. Et illa in tres partes. Primo, instructio de modo credendi. Secundo, comminatio, siue denunciatio iudicij futuri non recte credentibus, ibi: *Si quis audierit verba mea*. Tertio, expositio dicti, ibi: *Sermo*, et cetera. Ait ergo: *Iesus autem clamauit*. Et in hoc affectuositas ad prædican-
Ioan. 7. d dum. Supra simile: Stabat Iesus et clamabat: Qui credit in me, *et cetera*. Et ostendit vnitatem fidei, qua creditur in ipsum, et in patrem: quasi dicat, vt ait Augustinus: Quid formidatis credere in me? In Deum fides peruenit per me. Et in hoc ostendit indissimilitudinem substantiæ vtriusque. Vt enim ait Augusti-
Aug. tract. 54. in Ioā. ant. med. tom. 9. nus: Iam dixerat: Doctrina mea non est mea, sed eius qui misit me, nunc autem ait: *Qui credit in me*, et cetera. Quia homo apparebat hominibus, cum lateret
Ioan. 7. d Deus: ne putarent hoc esse eum tantummodo, quod videbant, talem ac tantum se volens credi, qualis et quantus est pater. Ideo ait: *Qui credit in me*, et cetera,

A idest, in hoc quod videt: *Nō credit in me, sed in eum qui misit me*, idest, in patrē, *et cetera*: *Et similiter qui videt me*, et cetera. Sed quæritur, quare non replicat hic dicendo: *Qui videt me, non videt: sed videt eum*, et cetera, sicut replicauit. Qui credit in me, *et cetera*. Et ad istud respōdet Augustinus: Et est in Glossa, quòd per dictū *Aug. ibid.*
superius voluit, vt non crederetur filius hominis tan- *post aliqua.*
tum: quod autem hic ait, *et cetera*, voluit ostendere, quòd est æqualis patri: Vnus enim est actus videndi patrem et filium, et vna luce fidei videntur. In hoc enim quod ait: *Qui credit in me, credit in eum qui misit me*, ostenditur, quòd erat filius Dei. Nam Apostolo
B credimus, sed non in Apostolum, sed in Christum credimus, qui est æqualis patri. Et hic loquitur de visione, quæ est per intellectum, ait Chrysostomus: *Chrys. hom.*
ponens exemplum, qui eleuat aquam fluminis vel ac- *68. in Ioā.*
cipit, non eam quæ fluminis tantum, sed eam quæ *ante med.*
fontis accipit, et magis autem illam. Hæc ille. Vnde *tom. 3.*
explanans ait: *Ego lux in mundum veni*. Vt enim ait Chrysostomus: imbecillior imago ad propositum, id *Ibidem.*
est similitudo, vel exemplum: quoniam enim Deus pater vocatur lux, et Paulus vocat filium splendorem. Ideo ait: *Lux veni*, illuminans: *Vt omnis qui credit*, illu- *Heb. 1. c*
minetur. Supra: Erat lux vera, quæ illuminat omnem *Ioan. 1. a*
C hominem: *Non manet in tenebris*, supra: Dilexerunt *Ioan. 3. c*
magis tenebras, *et cetera*. Et de ista luce, supra: Erat *Ioan. 1. a*
lux vera. Et supra: Lux venit in mundū. Et supra: Ego *Ioan. 3. c*
sum lux mundi. Et supra: Quādiu sum in mundo, ego *Ioan. 8. b*
sum lux mundi. Ipse enim est lux illuminādo in intel- *Ioan. 9. a*
lectu, supra: Lux vera. Item ipse lux inflammans in af- *Ioan. 1. a*
fectu et illuminans. Supra: Lux venit, et dilexerunt *Ioan. 3. c*
homines magis tenebras. Item ipse est lux dirigens in opere et effectu. Supra: Ego sum lux mundi, qui se- *Ioan. 8. b*
quitur me, *et cetera*. Item ipse fuit lux in miraculis coruscantibus. Ideo supra, vbi de miraculis, ait: Quam- *Ioan. 9. a*
diu sum in mundo, lux sum mundi. Item ipse est lux
D in exemplis resplendentibus et dirigentibus, et perducentibus ad gloriam, vt dicitur hic: *Ego sum lux*: *in mundum veni*. Et sequitur illa pars in qua denunciatio iudicij futuri non credentibus et spernentibus: *Et si quis audierit verba mea*, scilicet auditu exteriori: *Et nō custodierit*, scilicet affectu interiori, et operis effectu, quòd est insufficiens: Qui soluerit vnum de mandatis, *Mat. 5. e*
scilicet non perfecte implendo: Minimus iudicabitur. Oportet enim audire et custodire, infra: Qui ha- *Ioan. 14. c*
bet mandata mea, et seruat ea. *Ego non iudico eum*, scilicet in præsenti. Et subdit causam: *Non veni*, scilicet in primo aduentu: *Vt iudicem mundum, sed vt saluifi-*
E *cem*, supra: Non misit Deus filium, vt iudicet mun- *Ioan. 3. b*
dum, sed vt saluetur per eum. Sed quæritur, qualiter ait: *Non iudico eum*: cum dicatur, supra: Omne iudi- *Ioan. 5. d*
cium dedit pater filio. Et ad hoc respondet Augusti- *Aug. tract.*
nus: quòd intelligendum est, non iudico modo, id *54. in Ioā.*
est, in primo aduentu. Pater enim misericordiarum *post mediū.*
misit filium in primo aduentu ad miserandum, et ad *tom. 9.*
saluandum: et in secundo aduentu veniet filius cum potestate magna ad iudicandum et condemnandum, non credentes: Cum enim tempus accepero iusti- *Psal. 74. a*
tiam iudicabo: ait Propheta in persona filij. Et ideo vt non pigriores fiant discentes et audientes, subdit:
F *Qui spernit me*, non credendo me filium Dei esse: *Et non accipit verba mea*, scilicet audiendo et custodiendo: *Habet qui iudicet eum*, scilicet in nouissimo die: Quia qui in lege peccauerunt, per legem iudicabun- *Rom. 2. b*
tur: Oportet enim manifestari ante tribunal Christi, *2. Cor. 5. b*
vt vnusquisque referat propria corporis, *et cetera*. Et sequitur vltimum scilicet manifestatio dicti: *Sermo* *Aug. tract.*
quem locutus sum, ille iudicabit, vt ait Augustinus: Satis *54. in Ioā.*
manifestat seipsum esse iudicaturum, seipsum quip- *post mediū.*
pe locutus est, seipsum annunciauit, seipsum ianuam, *tom. 9.*
siue ostium posuit. Supra: Sibi enim dedit pater om- *Ioan. 10. d*
ne iudicium. Supra: *Ego ex me ipso non sum locutus*, quia *Ioan. 5. c*
a me ipso non sum, ait Augustinus: in persona eius: *Aug. ibid.*
Sed qui misit me, dedit mihi mandatum: non per ange- *paulo post.*
lum,

lum,non per creaturam, sed filius est verbum patris et sapientia,in qua sunt mandata patris. Filius enim a patre, nascendo accepit quod habet, deditq. pater gignendo,et quod sit vita,et sapientia patris,quod est verbum patris:Omnia mandata sunt patris,ait Augu- *Ibid. post. pauca. Ibidem.* stinus, vbi supra. Et ideo sequitur: *Quid dicam*, scilicet interius: *Et quid loquar*, scilicet exterius secundum Glossam, vel secundum Augustinum: vt prius, quod dicat,quod loquatur a patre est:quia et ipse verbum a patre: *Et scio, quia mandatum eius vita æterna est.* Sed qualiter hoc? quia mandatum patris ducit ad vitam *Mat. 19. d* æternam: Si vis venire ad vitam, serua mandata: Ergo non est vita, sed ad eam ducit. Et ad istud respondendum,quòd verbum patris est sapientia patris:neque filius accepit mandatum, quod aliquando nesciebat: sed sicut filius est vita a patre genita, sic et mandata sunt patris, quia verbum patris, in quo omnia mandata: *Ideo quæ ego loquor*, scilicet docendo: *Sicut dixit mihi*, veracem gignendo. Verax enim genuit veritatem: *Sic loquor*, scilicet veritatem. In his ergo omnibus locutionibus,quas etiam conculcat,non intendit aliud, nisi quòd nihil proprium loquebatur: sed omnia vt a patre habens. Et quòd sicut mandatum dedit ei pater, sic locutus est. Sicut recolligit Chryso- *Chrys. hom. 68. in Ioan. circa med. tom. 3.* stomus. Et vt patet ex dictis spernentibus filium, et verba sua non accipientibus iudicium erit, et ipse filius eos iudicabit: Disperge superbos in furore tuo. *Iob. 40. a* Ibi Gregorius: *Greg. Mor. lib. 32. c. 7. ante med.* Deus in extremo iudicio, et tranquillus iustis,et iratus iniustis apparebit. Et ideo nunc restat salubre consilium, scilicet Christum non spernere, sed in eum credere, et verba sua accipere, intelligendo,memorando, et perficiendo, vt in iudicio talis glorificetur: *Iob 19. d* Fugite a facie gladij. Et sequitur: Scitote esse iudicium. Ibi Gregorius: *Greg. Mor. li. 14. c. 30. prope fine.* Vitari terror iudicis non nisi ante iudicium potest. Modo non cernitur, sed precibus placatur: in iudicio vero et videri potest, et placari non potest: *Prou. 6. d* Zelus et furor viri non parcet in die vindictæ. Et illud: *Iob 26. c* Quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri? id est, terribilem maiestatem aduentus eius ad iudicium, secundum Grego- *Greg. Mor. li. 17. c. 21. ante med.* rium, ibi multum de hoc.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

NTE *diem festum Paschæ*. Præmissis quibusdam præambulis ad passionem, et descripto aduentu Saluatoris, in parte ista de confirmatione discipulorum,et eruditione, et recommendatione Deo patri ante certamen passionis. Et secundum hoc diuiditur in tres partes. *Diuisio.* Primo, narratur de confirmatione discipulorum exemplo humilitatis et imitabilis operationis Iesu Christi,et hortatione mutuæ dilectionis. Secundo, de doctrina Iesu Christi, et de promissione consolationis,infra,ibi: Non turbetur cor vestrum. *Ioan. 14. a* Tertio, de recommendatione discipulorum Deo patri humilitate orationis,infra,ibi: *Hæc locutus est Iesus.* *Ioan. 17. a* Prima pars, scilicet istud capitulum in quattuor partes. Primo, præmissio exempli,quod erat daturus. Secundo,adiunctio exhortationis ad imitandum, ibi: *Postquam ergo lauit.* Tertio, quia prædixerat de sua passione, eius a quo erat tradendus, detectio, siue denudatio in generali, ibi: *Cum hæc dixisset.* Quarto, præmunitio discipulorum de ipsa passione, ibi: *Filioli adhuc*, et cetera. In prima parte sic procedit. Primo, temporis, quo erat daturus exemplum, præmittitur oportunitas. Secundo,exempli humilitas,ibi: *Surgit a cena.* Tertio, Petri negabilitas in refutando ne lauaretur a Christo, ibi: *Venit ergo ad Simonem Petrum.* *Mat. 26. d* Ait ergo: *Ante diem festum Paschæ*, dicitur: Prima die *Mar. 14. a* Azymorū. Et Marcus idem. Dies ergo Paschæ hic appellatur, *Luc. 22. c* prima dies Azymorum: Appropinquauit

A dies festus Azymorum. Et de hoc in Glossa bene. Similiter de significatione vocabuli. quia Pascha potest dici vel a passione, vel a transitu: Augustinus, et in *Aug. tract. 55. in Ioā. prope prin. tom. 9.* Glossa: *Sciens Iesus, quia venit hora, vt transiret*, et cetera. Ecce Pascha, ecce transitus, et vnde, et quo, scilicet de mundo ad patrem. Et hic spes membris in capite est data, quòd essent illo transeunte sequutura, *Ibid. paulo post.* ait Augustinus: Pascha enim nostrum immolatus est *1. Cor. 5. e* Christus: *Cum dilexisset Christus Iesus suos.* Pro eis factus homo, ait Glossa: Sic enim Deus dilexit mundum vt vnigenitum suum daret, et cetera. *Ioan. 3. b* Supra: *In finem dilexit eos*, id est, in Christum, qui est finis perficiens non interficiens: B finis quousque eamus, non vbi pereamus, vt scilicet ipsi de hoc mundo ad suum caput transirent, ait Augustinus: *Aug. ibid. post.* Finis enim legis est Christus: *1. Thi. 1. a* Nec est intelligendum, quòd in finem dilexit suos, ita quòd post mortem non diligeret eos. Potest tamen intelligi: *Vsque in finem dilexit eos*: id est, vt moreretur propter eos, secundum Augustinum: *Aug. ibid. post pauca.* infra: Maiorem charitatem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis, et cetera. *Ioan. 15. b* De die huius cenæ, et de contrarietate, quæ videtur esse ex dictis euangelistæ, Magister in historijs multum, vbi ait: quòd per hoc, quod ait hic Ioannes, qui C dicit Dominum manducasse ante diem festum Paschæ, et per alia, quæ ibi inducit Dominus, sciens se passurū ea die, scilicet decimaquinta luna, anticipauit comedere Pascha in vespere præcedenti. Et quia ea nocte licite potuit comedere fermentatum, græci conficiunt corpus Domini de fermentato, accipientes ex hoc fomentū erroris. Sed sicut ait Magister ibi, ad hoc potest dici, quòd dies festus Paschæ erat decimaquinta luna, et ante hunc fecit Dominus Pascha, prout ibi prosequitur Magister. Et de hoc in Glossa, similiter hic. Pascha autem dicitur quadrupliciter, secundum Innocentium de officio Missæ, vel dies scilicet immolationis, D supra: Proximum erat Pascha Iudæorum. *Ioan. 6. a* Vel dicebatur Pascha solemnitas ipsa, vt hic: *Ante diem festum Paschæ.* *Mat. 26. b* Vel dicitur Pascha, scilicet agnus Paschalis: Vbi vis, paremus tibi comedere Pascha? Vel Pascha dicebatur hora: Post biduum Pascha fiet. *Mat. 26. a*

Hebdomas, hora, dies, epula quoque Pascha vocatur.

Dies ergo festus hic dicitur decimaquinta dies, quia decimaquinta non erat solemnis, initium ad vesperam: Decima quarta die ad vesperum erit Domini Phase. *Leuit. 23. f* Prima ergo die Azymorum accesserunt discipuli ad Iesum. *Mat. 26. c* Et sequens dicebatur dies festus hic. E Et nota quòd ait: *Diem festum Paschæ.* Vt enim ait Augustinus super Ioannem: *Aug. tract. 55. in Ioā. prop. princ. tom. 9.* Pascha transitus dicitur, et est hebraicum nomen. Et Pascha celebramus, quando a diabolo, transimus ad Christum: ab instabili sæculo, ad fundatissimum regnum. Et Ambrosius: *Ambr. Hexaemer. li. 1. c. 4. circa medium. tom. 1.* Pascha est transitus a vitijs ad virtutes, a passionibus carnis ad gratiam et sobrietatem mentis. Et de isto Paschate in figura dicitur: Phase Domini, *et cetera*, id est, transitus. *Exo. 12. b* Qui ergo volunt transire cum Christo capite, debent celebrare Pascha transeundo dictis modis: Transi hospes. *Eccl. 29. d* Vnde Augustinus: Vtere hoc modo, ne te decipiat mundus, quem intrasti. F Iter agis, exiturus venisti, non remansurus. Stabulum est hæc vita nostra: vtere nummo, quo modo vtitur viator in stabulo, mensa, calice, vrceo, lectulo, dimissurus non permansurus. Hæc ille. *Pascha quadruplex.* Et ex his patet, quòd est quadruplex Pascha, id est, transitus a diabolo ad Deum, siue a vitijs ad virtutes. Et huius transitus figura fuit Pascha, siue phase, quod celebrauit populus in egressu de Aegypto. *Exod. 12. f* Et est transitus a passionibus carnis ad sobrietatem mentis. Et huius transitus figura Pascha, quod celebrauit populus. *Num. 9. a* Et est transitus ab amore rerum creatarum ad amorem solius creatoris. Et huius transitus figura fuit Pascha, quod celebrauit Iosias, postquam destruxit omnes abominationes, *et cetera*. *4. Reg. 23. c 2. Paralip. 35. f* Et est transitus a ritu legalis obseruantiæ ad veritatem

veritatem legis euangelicæ, et a mortalitate huius vitæ ad æternitatem gloriæ. Et huius transitus figura fuit Pascha, quod celebrauit in passione: Pascha nostrum immolatus est Christus: vt in ipso, sicut in capite, transeamus.

1. Cor. 5. c

Quòd vero ait hic: *Cum dilexisset suos*, et cetera, intelligendum est, quòd nihil dereliquit eorũ, quæ qui valde amat, decẽs est facere: *Et in finem dilexit*, id est, continue ait Chrysostomus: vbi multum de hoc. Et quoniam debebant dolere vehementer, inducit eis consolationem, vt ait idem Chrysostomus: Et ideo sequitur: *Et cena facta, cum diabolus misisset in cor Iudæ.* Vt enim ait Augustinus: non ita intelligere debemus cenam factam, velut iam consumptam: adhuc enim cenabant, cum Dominus surrexit: nam postea recubuit et buccellam traditori dedit: *Cum misisset diabolus in cor Iudæ.* Ergo secundum hoc videtur, quòd tunc primo cogitauit tradere Dominum. Cuius contrarium videtur.

Chrys. hom 69. in Ioã. ante med. tom. 3. Ibid. post pauca. Aug. tract. 55. in Ioã. ante med. tom. 9.

Supra enim dictum est: Vnus ex vobis diabolus est. Et supra proximo dictum est, quòd erat fur loculos habens. Item secundum hoc videtur quòd diabolus habet potestatem super animas rationales, immutandi eas, et immittendi in eas quæ vult. Cuius contrarium videtur per Augustinum, vbi ait: Nihil potentius est ista creatura, quæ mens dicitur rationalis, nihil sublimius: quidquid super hanc est, creator est. Et ad istud respondendum secundum Augustinum hic, vbi ait. Quòd hæc missio fuit spiritalis suggestio, non per aurem, sed per cogitationem, non corporaliter, sed spiritualiter. Similiter bonæ suggestiones fiunt a bono spiritu, sed interest, quibus non eorum mens consentiat, vel deserta per merita, vel adiuta per gratiam. Hæc ille.

Ioan. 6. b. Aug. tract. 23. in Ioan. ante med. tom. 9. Ibid. tract. 55. circa medium.

Est ergo immittere in animam per suggestionem. Et sic diabolus immittit, quibus anima ex libertate arbitrij consentit. Et est immittere per suggestionem a bono spiritu, et per informationem a Deo. Et sic immittuntur bonæ cogitationes a bono spiritu, et a Deo in animam. Illius enim est formare animam et iustificare, cuius est eam creare: Veritas in cor hominis, qui operatur iustitiam non migrando, sed tanquam imprimendo transfertur: Sicut imago ex anulo in cæram transit, et anulum non relinquit. Ad aliud respondendum secundum Augustinum: Iam venerat ad conuiuium explorator pastoris, insidiator saluatoris, traditor redẽptoris. Et ideo amplius suggesserat diabolus ei, quod prius immiserat, et ad hoc faciẽdum cor suum firmauerat. Et ideo ait hic: *Cum misisset*, et cet. *Sciens, quia omnia dedit in manu eius*.

Ibid. post medium.

Quæritur, cum hoc ab æterno sciuisset. Supra: Pater diligit filium, et omnia dedit in manu eius: qualiter ait nunc: *Sciens*, et cetera? Item si omnia erant in manu eius: ergo et Iudas: Sed de manu sua nemo potest rapere, supra. Et ita non potuit Iudas peccare, nec tradere eum. Et ad hoc respondẽdum est secundum Augustinum: quòd dicitur Deum cognoscere aliquid, vel scire, quando facit nos scire vel cognoscere. Et quia tunc fecit scire, quid faciebat pro amicis, qui patienter vtebatur inimicis. Ideo ait: *Omnia dedit in manu eius*. Mala scilicet in vsum, et bona in affectum, vt ait Augustinus: Sciebat enim pro amicis mortem sustinere, et malo ipsius Iudæ bene vti. Et ideo Iudas erat in manu eius, cuius malo bene vtebatur. Ista cena significabat Christi passionem, post quam non fuit aliud prandium. Et de hoc in Glossa satis: Sciens etiam quia a Deo exiuit, non eum deserens, supra: In propria venit: *Et ad Deum vadit*, nos suos relinquens. Infra: Exiui a patre, *et cetera*. Et subditur secunda particula: *Surgit a cena*, et cetera. Vt enim ait Augustinus: Passurus exitia, præmisit obsequia non solum eis, pro quibus erat subiturus mortẽ, sed illi etiam, qui erat traditurus eum ad mortem. Hæc ille. Et in hoc patet humilitas redemptoris. Et non solum sic surrexit et posuit vestimenta, sed: *Cum accepisset linteum*, et cetera. Et in hoc patet Saluatoris

Ioan. 3. d. Ioan. 10. d. Aug. de Trinit. lib. 1. c. 12. to. 3. Aug. ibid. tract. 55. in Ioan. post med. to. 9. Ioan. 1. b. Ioan. 16. g. Aug. ibid. prope finẽ.

A stupenda humilitas, et sedula studiositas in obsequendo, et expedita præparabilitas ad ministrandum, et laboriositas in lauando. Vnde Chrysostomus: Non antequam recumberet, sed postquam resederunt omnes, tunc surrexit: neque simpliciter lauat, sed vestimenta deponens: neque ad hoc stetit, sed et linteum præcinxit: neque hoc contentus est, sed et ipse impleuit peluim, per omnia monstrans, quoniam non execrabiliter oportet facere talia, cum bene fecerimus, sed cum magno desiderio. Hæc ille.

Chrys. hom. 69. in Ioã. ante med. tom. 3.

Et sicut insinuat Augustinus: depositio vestimentorum significabat, quòd formam serui accepit, quando seipsum exinaniuit: B non deposuit quod habebat, sed quod non habebat accepit. Crucifigendus erat, expoliatus est vestimentis, inuolutus est linteis, et tota illius passio, nostra purgatio fuit. Hæc ille. In figura ergo et præteritæ incarnationis et futuræ passionis hæc dignatus est facere. Et de his in Glossa.

Aug. tract. 55. in Ioã. post mediũ tom. 9.

Vnde ad eius imitationem debemus surgere a cena carnalis delectationis, de qua in figura: Vnusquisque præparat cenam suam, *et cetera*: Relinquens prandium ieiunus peruenit ad corpus, *et cetera*. Et debemus deponere vestimenta scilicet conuersationem pristini hominis: Deponite vos secundam pristinam conuersationem, veterem C hominem. Et debemus præcingere nos linteo, scilicet disciplina vitæ pœnitentialis: Sint lumbi vestri præcincti. Ibi Gregorius, de hoc dicitur: Accinge sicut vir lumbos tuos. Ibi Gregorius de hoc. Et debemus effundere aquam in peluim, profluuium lacrymarum in cor, recognoscendo eius fragilitatem: Quasi torrentem lacrymas. Et sequitur: Effunde sicut aquam cor tuum. Et debemus lauare pedes discipulorum, scilicet affectus cordis, qui debent esse sub disciplina Dei, prout ait Propheta: Lauabo per singulas noctes lectum meum. Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?

1. Cor. 11. c. Iob. 2. a. Eph. 4. c. Luc. 12. e. Greg. in Euãg. ho. 13. ante mediũ. Iob. 38. a. Gregor. lib. 38. Moral. c. 4. Thren. 11. f. Ibidem. Cant. 5. b.

Et sequitur tertia particula, in qua ob re- D uerentiam Saluatoris, Petri refutatio et negabilitas, ne sibi lauaret pedes. Et ibi duo. Primo, de hoc mutua collatio. Secundo, veritatis instructio, siue eruditio, ibi: *Dicit ei Iesus*. Ait ergo: *Et cœpit lauare pedes*. Et sequitur. *Venit ergo ad Simonem*. Ex his videtur, quòd aliquibus iam lauasset pedes, sic obijcit Augustinus: Et ad hoc respondet, quòd non est intelligendum, quòd post aliquos ad illum venerit, sed quòd ab illo cœperit. Quando ergo cœpit lauare, venit ad eum a quo cœpit. Ait tamen Chrysostomus: Mihi, inquit, videtur proditoris primo lauasse: Incepit enim ab vltimis, et tunc venit ad Petrum. Sequitur E vero: Decens erat proditorem stultum existentem, ante verticem Apostolorum, id est, Petrum recubuisse. Et tunc postquam lauit pedes eius, venit ad Petrum: *Dixit ergo ei Petrus: Tu mihi lauas pedes?* Expauit Petrus, quasi diceret: Quid est: *Tu*, et quid est: *Mihi*? ac si diceret: Tu es filius Dei æternus, et ego homo mortalis. Vnde Chrysostomus, planius: Tu lauas pedes meos manibus, quibus oculos cæci aperuisti, leprosos mundasti, et mortuos suscitasti? Et subditur responsio Saluatoris: *Respondit ei Iesus: Quod ego facio, tu nescis modo*. Quantum ad mysterij altitudinem, secundum Glossam: *Scies autem postea*, vel ad litteram vel

Aug. tract. 56. in Ioã. ante mediũ tom. 9. Chrys. hom. 69. post med. to. 3. Ibid. paulo ante.

F reuelatione Spiritus, infra: Spiritus docebit vos omnia. Vnde Chrysostomus: Scies posthac, cum in nomine dæmonia eijcies, cum a Spiritu didiceris, quoniam a dextris sedeo patris. Et licet sic diceret Saluator, tamen humilem Christum vsque ad pedes non vult videre, non potest sustinere Petrus, ait Augustinus. Ideo dicit: *Non lauabis mihi pedes in æternum*, id est numquam, ait Glossa. Et ideo vt terreret eum, ait Saluator: *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Eo quòd soli mundi, et loti auxilio Dei intrabunt in regnum: Non enim intrabit eam, id est, in ciuitatem cælestem, aliquid inquinatum. Quod audiens Petrus territus: *Dicit ei: Domine non solum pedes*. Vnde Augustinus: quando sic minaris, omnia membra lauanda non sub

Ioan. 14. b. Chrys. ibid. post pauca. Aug. tract. 56. in Ioan. ante med. tom. 9. Apoc. 21. g. Aug. ibid. paulo post.

Chryſ.hom. non ſubtraham.Vt enim ait Chryſoſtomus, ſemel in-
69. in Ioã. crepatus, quando dictum eſt ei : Vade retro ſatana,
poſt mediũ. ita eſt correptus vt eſſet tremens factus : vnde et in
tom.3. refutatione fuit vehemens, et in conceſſione vehe-
Mat.16. d mentior.Sed Iudas continue redargutus, non ſentie-
Chryſ.ibid. bat,vt ait Chryſoſtomus. Et ſequitur illa pars, in qua
inſtructio Petri de ipſa veritate : *Dicit ei Ieſus: Qui lo-*
tus eſt non indiget. Sed quæritur de modo loquendi : ſi
enim mundus eſt totus,non indiget, vt pedes lauet,
et ſi non indiget,non eſt totus mũdus.Si vero reſpon-
deatur,quòd intelligendum eſt,quòd qui eſt mundus
præter pedes, ille indiget vt lauet pedes : Tunc obij-
citur, quòd ſic poſſet dici de quolibet membro. Et
Aug. tract. ad iſtud reſpondendum ſecundum Auguſtinum,
56. in Ioã. quòd homo in ſacro baptiſmo totus abluitur, tamen
poſt mediũ. in rebus humanis poſtea viuitur, vtique terra calca-
tom.9. tur. Affectus autem humani ſunt quaſi pedes,qui re-
bus humanis afficiuntur: ita quòd ſi dixerimus,quòd
1.Ioan.1. peccatum non habemus,veritas non eſt in nobis.Et
ſic quotidie habemus opus, vt pedes lauemus, id eſt,
vias ſpiritualium greſſuum dirigamus. Hæc ille.Ideo
dicimus in oratione Dominica quotidie: Dimitte
Mat.6. et nobis debita noſtra : Excutite puluerem de pedibus
10. b veſtris : Quando lauabant pedes meos butyro. Ibi
Iob. 29. a Gregorius, iſtud exponens ait: quòd pedes lauantur
Greg. Mor. butyro, quia pinguedine boni operis infunditur at-
li.19.c.10. que mundatur puluis collectus de gloria prædicatio-
ante med. nis,affectus ſunt multũ infectibiles. Ideo de pedibus
ait. Et ibi bene de hoc. Et de hac lotione in colla-
tione prædicabili. Et quia dixit : *Qui lotus eſt,* ſubdit:
Chryſ.hom. *Vos mundi eſtis ,ſed non omnes,* ſed opponit Chryſoſto-
69. in Ioã. mus, quòd nondum erant ſpiritu digni , nec ſpiri-
poſt mediũ. tu baptizati : Vos baptizabimini non poſt mul-
tom. 3. toſdies. Necdum erat victima Chriſti oblata, et ad-
Act. 1. a huc manebat maledictio chirographi : Et ita non
Coloſſ.2. b erant mundi.Et ad iſtud reſpondet, quòd ab errore
erant liberati, et iniquitatem proiecerant ab anima-
bus, et lumen ſuſceperant, et cum ſinceritate mentis
Ioan.15. a erant. Infra : Mundi eſtis propter ſermonem meum.
Vera mundicia , de qua ait Propheta : Lauamini ,
mundi eſtote. Amplius vero poſtea fuerunt ſublimati
Iſa. 1. d Spiritu eleuante. Et patet obſtinatio Iudæ : quia nec
propter iſta verba,nec propter alia prius conſimilia
reſiliuit a malitia ſua :inuerecunde enim ſe habebat
Chryſ.hom. in omnibus.Et de hoc Chryſoſtomus in homilia.Et
69. in Ioã. ſequitur ſecũda pars principalis,in qua exhortatio di-
tom.3. ſcipulorum ad imitationem præmiſſi exempli: *Poſt-*
quam ergo lauit pedes. Et Primo , ipſa exhortatio.
Secundo rationis ob quam debebant imitari ſubiun-
ctio,ibi: *Amen amen.* Ait ergo: *Poſtquam ergo lauit.* Et
per hoc patet ſicut tactum eſt, quòd cena fiente,
ſurrexit a cena. Vnde ait hic : *Cum recubuiſſet iterum.*
Et eſt myſterium iuxta Gloſſam , quòd impleta pur-
gatione per ſanguinem , accepit veſtem immortali-
Rom. 6. b tatis:Quia reſurgens a mortuis,iam non moritur.Et:
Phil. 3. d Reformabit corpus humilitatis noſtræ configura-
tum corpori claritatis ſuæ: *Scitis quid fecerim vobis?* ſcili
cet ego tantus, et talis feci factum tam humile, et vo-
bis,qui eſtis diſcipuli : *Vos vocatis me Magiſter,* ſcilicet
in illuminando,et docendo: *Et Domine,* in præſiden-
do: *Et bene dicitis,* ſic vocando: *Sum etenim,* et re, et fa-
1.Tim.6. c cto. Ipſe enim ſolus potens Rex Regum. Et ipſe
Iſa. 50. b verus Magiſter : Vt audiam quaſi magiſtrum : *Si ergo*
ego, ſcilicet talis,et tantus: *Laui pedes,* humiliter,et di-
ligenter,et libenter : *Et vos debetis lauare ,* et cetera.
Chryſ.hom. Vt enim ait Chryſoſtomus , a maioribus rebus acci-
70.in Ioan. pit exempla,vt ſaltem quòd minus eſt,operentur,et
ante med. cum eodem ſtudio. Et ſequitur : Proditoris pedes
tom.3. Dominus lauit,et ſacrilegi,et furis, et ſecundum tem
Ibidem . pus proditionis et inſanabiliter habentem, menſæ
communicatorem fecit:et tu magna ſapis,et ſurſum
ſupercilia vellis,ſcilicet non ſuſtinens,nec habens pa-
tientiam. Hæc ille. Et vt ſcirent, propter hoc Chri-
ſtum eos lauaſſe,vt ſe mutuo lauarent, ſubdit: *Exem-*

A *plum dedi vobis.* Vt enim ait Chryſoſtomus: Etenim Ibidem.
magiſtri pueris litteras, cum multa pulchritudine
ſcribunt, vt ſaltem ad differentius, id eſt, melius imi-
tatione veniant : Adam exemplum meum ab adole- Zach.13.c
ſcentia mea. Adam ſcilicet ſecundus. Et de iſta lo-
tione, et de iſto exemplo in collationibus prædicabi-
libus.Et ſubditur ratio dicti: *Amen amen dico vobis,non*
eſt ſeruus maior Domino, ſublimitate poteſtatis : *Neque*
Apoſtolus maior eſt eo qui miſit eum, auctoritate,dignita-
tis: Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum. Sed Mat.10. c
obijcitur,ſicut inſinuat Auguſtinus in homilia, cum Aug. tract.
dicatur : Laudet te alienus,et non os tuum : qualiter 58. in Ioã.
B ait hic Magiſter humilitatis: *Vos vocatis me Magiſter et* ant. med.
Domine : ſum etenim. Et ad iſtud reſpondet Auguſti- tom. 9.
nus : quòd homini præceptum eſt illud,ſcilicet non Prou.27. a
ſe laudare,cui periculoſum eſt ſibi placere,cui cauen-
dum eſt ſuperbire , ſed Deus loquitur : nulla hic eſt
elatio tantæ celſitudinis , nullum mendacium veri-
tatis, vos ſubiacere ſibi vtile eſt, *et cetera* : Maior eſt Eccl.43. d
omni laude: exaltantes eum replebimini virtute. Et
ſequitur tertia pars, in qua reuelatio , ſiue detectio
proditoris in generali cum ſua ratione, ſicut conti-
nuat Gloſſa.Et hæc in duas. Primo, huius præmiſſio
in generali cum ſua ratione. Secundo, eiuſdem dete-
C ctionis magis in ſpeciali, et diſcipulorum inquiſitio,
ibi: *Cum hoc dixiſſet.* Ait ergo : *Si hæc ſcitis,* ſcilicet quæ
dixi,et docui in intellectu: *Et ſi feceritis,* in effectu: *Bea-*
ti eritis, ſcilicet in fructu: Eſtote factores verbi, et non Iacob.1. d
auditores tantum, *et cetera.* Non enim auditores le-
gis iuſtificabuntur ſed factores: Beati enim qui au- Rom. 2. b
diunt verbum Dei, et cuſtodiunt illud: *Non de omnibus* Luc.11. d
vobis dico, ſcilicet quòd eſtis beati: *Scio enim quos elege-* Ioan. 6. g
rim, ſupra: Duodecim vos elegi,ſed vnus diabolus eſt.
Iudas autem non erat electus ad beatitudinem, vel
beatitudinis ſocietatem : *Sed vt ſcriptura adimpleatur,*
ſcilicet in pſalmo , vbi dicitur: Magnificauit ſuper Pſal.40. c
D me ſupplantationem . Per calcaneum enim finis in-
telligitur, in quo fine Iudas proditor inſidiatus eſt,
quia diabolus intrauerat in eum. De quo dicitur: Tu Gen. 3. c
inſidiaberis calcaneo eius.Vel leuare calcaneum, eſt
contra Dominum recalcitrare , contra Dominum et
fraudem et machinationem meditari. Vnde Augu- Aug. tract.
ſtinus:Illi manducabant panem Domini,ille mandu- 59.in Ioã.
cabat panem Domini contra Dominum : illi vitam ante med.
ſcilicet manducabant, ille pœnam , et ideo iudicium tom.9.
manducauit ſibi et bibit. Et ſubdit rationem huius 1.Cor.11.f
reuelationis ſiue denudationis: *Amen dico vobis: vt cre-*
datis , quia ego ſum, ſcilicet ille, de quo illa ſcriptura lo-
E quitur in pſalmo. Et hoc ait, oſtendens illi miſe-
ro,ſcilicet Iudæ, vt ait Chryſoſtomus: quoniam non Chryſ.hom.
ignorans comprehenditur, ſed et valde ſciens , quod 70.in Ioan.
et ipſum maxime omnium ſufficiens erat, detinere poſt mediũ.
eum ſcilicet Iudam a proditione. Et non dixit, tradi- tom.3.
dit me,ſed leuauit, *et cetera,* calcitrationem,et dolum
et fraudem,et occultationem inſidiarum repræſenta-
re volens.Hæc ille. Et quoniam ex dictis poſſent con-
triſtari diſcipuli, conſolatus eſt eos dicens : *Amen dico*
vobis: qui accipit, et cetera. Sicut continuat Chryſoſto- Chryſ.hom.
mus. Vnde quærit ibi : quæ eſt conſequentia iſtius 71.in Ioã.
litteræ ad præmiſſa dicta ? Et reſpondet,quòd multa prope prin.
F eſt conſequentia : quia enim debebant exire,ſcilicet tom.3.
ad prædicandum, et verſuta,ideſt,terribilia pati,con-
ſolatur eos duobus modis , ſcilicet a ſeipſo, vt habe-
rent eum in memoria,et ab alijs,vt eorum prouiden-
tia illis procurent: Omnium enim eis aperuit domos
Hæc ille. Ex iſta enim hac promiſſione, quòd qui re-
ciperent illos miſſos ad prædicandum, ipſum etiam
reciperent, prouocauit omnes ad eos recipiendos:
Qui vos recipit,me recipit,et qui recipit Prophetam Mat.10.d
in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ recipiet.
Super quod Gregorius: Qui,inquit, alimentum Pro-
phetæ, propter hoc quòd Propheta eſt, tribuit, Pro-
phetiæ illius vires ad loquendum dedit, et apud Do-
minum prophetiæ habebit præmia: Quicumque vos Luc. 9. b
non

non receperunt, excutite puluerem de pedibus vestris in testimonium illis. Et quasi idem. Magna ergo promissio suscipientibus missos a filio Dei, quia qui tales recipiunt, et ipsum Deum recipiunt. Quia, vt ait Augustinus, in eo qui mittitur, auctoritas mittentis commendatur. Et sequitur denunciatio vel detectio traditoris magis in speciali, ibi: *Cum hac dixisset, turbatus est.* Et illa in quattuor partes. Primo, ipsa detectio siue reuelatio signo et verbo. Secundo, discipulorum hæsitatio et inquisitio, ibi: *Aspiciebant ergo.* Tertio, Saluatoris responsio, et amplior certificatio, ibi: *Respondit Iesus.* Quarto, ipsius Iudæ ad ipsum tradendum egressio, et futuræ passionis expressa insinuatio, ibi: *Cum exisset*, et cetera. Ait ergo: *Cum ergo hac dixisset, turbatus est spiritu.* Sicut enim habitum est supra proximo, et sicut ait Augustinus: Qui mortuus pro nobis, prius turbatus est idem ipse pro nobis. Qui ergo potestate est mortuus, potestate turbatus est, qui transfigurauit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritati suæ, transfigurauit in se affectum infirmitatis nostræ. Et sequitur: Pereant argumenta philosophorum, qui negant in sapientem cadere perturbationem animorum. Et sequitur: Turbetur plane animus Christianus, non miseria, sed misericordia: timeat ne pereant homines Christo, contristetur cum perit aliquis. Christus concupiscit acquiri homines Christo, lætetur cum acquiruntur. Hæc ille. Turbatus ergo fuit, non ex impotentia vel ex infirmitate, vel timore, sed modo dicto. Et de ista opinione Stoicorum, et qualiter non cadit passio in sapientem, ita quòd cedat passionibus, sicut cedit animæ stulti, Augustinus bene et multum: *Amen dico vobis: vnus ex vobis me tradet*, vnus, inquam, ait Augustinus, numero, non merito: specie, non virtute: commixtione corporali, non vinculo spirituali: carnis adiunctione, non cordis socius vnitate. Hæc ille. *Vnus*, inquam, *ex vobis*, quia ex vobis exiturus: Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. Supra: Sed vnus ex vobis diabolus factus est. Et sequitur secunda particula: *Aspiciebant*, et cetera, *hæsitantes*, et cet. Sed quæritur, qualiter hæsitabant? Quia spiritus hominis, qui est in ipso, scit quæ sunt hominis: Ergo cumquilibet sciret se esse innocentem a crimine traditionis Domini, non debuerunt hæsitare. Et ad istud respondet Augustinus: quòd sic erat nota cuilibet sua conscientia, veruntamen proximi erat ignota. Et de hoc Chrysostomus: In omnes circum instituit timorem, eo quòd non dixit nominatim. Et ibi bene de hoc. Et ideo hæsitantes aspiciebant *et cetera. Erat ergo recumbens vnus*, et cetera, scilicet Ioannes. Vt enim ait Chrysostomus: Petrus erat vbique feruens, quia tamen increpatus fuit a Domino, non fuit ausus interrogare, sed innuit Ioanni, vt quæreret. Et ideo describitur beati Ioannis honorifica familiaritas, quòd erat recumbens, *et cetera*. Sed quæritur, qualiter hoc ait? Videtur Euangelista de se loqui iactanter. Item obijcit Chrysostomus, vbi supra: Cum omnes discipulos diligeret Iesus: Cum dilexisset suos, in fine dilexit eos: qualiter ait Ioannes de se, quòd ipsum diligebat Iesus? Item quærit Chrysostomus, qualiter Ioannes recubuit, sic omnibus timentibus, velut voluptans in sinu Iesu? Et ad primum respondet Augustinus: quòd consuetudo est eorum, qui sacras nobis litteras ministrant, de se loqui sicut de alijs in diuina historia. Sicut Ioannes hic. Et Matthæus, quando ait: Vidit hominem sedentem in telonio Matthæum nomine. Et Paulus quando ait: Scio hominem raptum vsque ad tertium cælum. Similiter idem ait Gregorius. Ad aliud respondet Chrysostomus, quòd plus alijs Ioannes diligebatur. Qualiter autem plus, exponit Glossa, quia familiarius. Et de hoc infra. *Innuit ergo huic Simon Petrus*, scilicet Ioanni: *Et dixit ei.* Sed quæritur qualiter ait vtrumque: *Innuit et dixit.* Et ad istud respondet Augustinus: quòd locutio est ali-

Luc. 10. b — *Aug. tract. 59. in Ioã. vers. fin. tom. 9.* — *Ibid. tract. 60. ante medium.* — *Ibid. post pauca.* — *Aug. de ciuit. Dei. li. 9. c. 4. to. 5.* — *1. Ioan. 2. c* — *Ioan. 6. g* — *2. Cor. 2.* — *Aug. tract. 61. in Ioã. ante med. tom. 9.* — *Chrys. hom. 68. in Ioan. ante med. tom. 3.* — *Ibidem.* — *Mat. 16. d* — *Chrys. ibid. paulo post.* — *Ibidem.* — *Aug. tract. 61. in Ioã. circa med. tom. 9.* — *Mat. 9. a* — *2. Cor. 12. a* — *Chrys. hom. 71. in Ioã. ante mediũ tom. 3.* — *Aug. tract. 61. in Ioã. post mediũ. tom. 9.*

A quando non sonando sed tantummodo innuendo. Dicit ergo innuendo: *Quis est*, et cetera: *Itaque cum recubuisset supra pectus*, quod plus videbatur, quàm in sinu: *Dicit ei: Domine quis est*, suppressa voce, ait Glossa. Et vt ait Chrysostomus, si huius causam quæris discere, amoris res erat: et ideo innuit Petrus Ioanni, vt quæreret, non vt maiori existenti, sed propter multum amorem, vt dictum est. Tamen Ioannes non se nominauit propter ingloriationem, id est, gloriæ vanæ vitationem, ait Chrysostomus: Et patet ex dictis prærogatiua priuilegialis beati Ioannis, quòd erat a filio Dei dilectus, et quòd fuit in sinu eius recum-
B bens, et pectori innixus. Per sinum enim signatur hic secretum, scilicet sapientiæ, ait Augustinus: Vidit illum discipulum, quem diligebat Iesus. Et de hoc in collatione prædicabili, infra. Et sequitur responsio Saluatoris: *Respondit Iesus: Ille est cui intinctum panem.* Vt ait Augustinus: Expressus est traditor: nudatæ sunt latebræ tenebrarum: *Et cum intinxisset panem, dedit Iudæ*, et cetera. De isto pane quis, et qualis fuerit, Augustinus bene ait: Non, vt putant quidam, tunc Iudas corpus accepit, nam omnibus distribuerat iam Dominus Sacramentum corporis et sanguinis sui. Et ibi Iudas erat. Nunc autem ventum est ad narratio-
C nem beati Ioannis, vbi per buccellam tinctam expressit Dominus traditorem. Sed quæritur: quare dedit panem tinctum? Et ad hoc respondet Augustinus, quòd fortassis per panis tinctionem significabat eius fictionem: *Et post buccellam introiuit in eum satanas.* Sed quæritur, qualiter ait: *Tunc introiuit*: quia prius erat Iudas fur et latro. Et ad istud respondet Augustinus: quòd post hunc panem intrauit satanas in eum, vt eum plenius possideret, in quem prius intrauerat, vt deciperet. Quærunt autem aliqui hic, qualiter Deus prodiderit crimen Iudæ, cum esset occultum prius. Ipse enim ait: Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum. Et ad istud re-
D spondendum est secundum Chrysostomum: quòd et tunc primum redarguit, cum Iesus non nominatim, sed dando sic panem, neque tamen ille ob mensam verecundatus est, eodem modo communicans pane. Hæc ille. Quia ergo filius Dei sciens ipsum esse obstinatum, et inuerecundum: et videns discipulos esse anxiatos, mitigans eos, et sermone et interrogatione, concessit etiam Ioanni recumbere in pectus, siue recidere, vt ait idem Chrysostomus: Sic proditorem expressit, nam tempus passionis imminebat. Qualiter autem tradidit ei corpus suum cum alijs, ad hoc
E respondendum secundum Augustinum: Bonum est quod accepit, sed malo suo accepit, qui malus male bonum accepit. Vnde et Apostolus: Probet seipsum homo, et sic de pane illo edat: qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit. Et subditur insinuatio accelerationis criminis ipsius Iudæ: *Dicit ei Iesus: quod facis, fac citius.* Sed quæritur qualiter hoc ait? videtur enim quòd præcepit proditionem facere. Et ad istud respondendum, secundum Augustinum: non præcepit et facinus, sed prædixit Iudæ malum nobis bonum. O inquit verbum frequentius parati mori, quàm irati. Fac, inquit, citius,
F non quia tu potes, sed quia hoc vult, qui totum potest. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et de hoc Chrysostomus, vbi supra: Non præcipientis est, neque consulentis, sed exprobrantis et ostendentis, quoniam volebat corrigere Iudam: quia vero incorrecte se habebat, dimittit eum. Hæc ille: *Hoc autem nemo sciuit discumbentium*, quod retorquet Chrysostomus, ad prius dictum, quòd non intellexerant illud, quod ait Saluator: *Cui porrexero panem*: Nam latenter dixit vt nullus audiret. Etenim propterea ad pectus Ioannis tendens interrogat: seu ad aurem, vt non fieret manifestus proditor. Et Christus ita respondit, scilicet silenter, et neque tunc fecit manifestum: nunc autem nudius et manifestius dixit, et tamen neque tunc eum

Chrys. hom. 71. in Ioã. ante med. tom. 3. — *Ibidem.* — *Aug. tract. 61. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* — *Ibid. prope finem.* — *Ibid. tract. 62. ante medium.* — *Ibid. post pauca.* — *Ioan. 12. a* — *Aug. ibid. paulo ante.* — *Mat. 18. b* — *Chrys. hom. 71. in Ioã. ante med. tom. 3.* — *Ibid. paulo ante.* — *Aug. tract. 62. in Ioan. ante med. tom. 9.* — *1. Cor. 11. f* — *Aug. ibid. post mediũ.* — *Chrys. hom. 71. in Ioan. ante med. tom. 3.* — *Ibidem.*

eum manifestum fecit. Nam si diuulgasset, fortassis vtique Petrus eum interfecisset. Hæc ille. Et per hoc ad quæstionem suprapositam patet responsio, quòd non manifestauit proditorem: *Quidam putabant, quia loculos habebat,* et cetera, de quibus loculis obijcitur, vt supra proximo: qualiter habens loculos erat inter discipulos Domini, quibus est præceptum, non esse solicitos de crastino: et nihil portare in via, nec aurum nec argẽtum. Et ad istud respondet Augustinus, quòd habebat Dominus loculos, et a fidelibus oblata conseruans, et suorum necessitatibus, et alienis indigentibus tribuebat. Tunc primum ecclesiasticæ pecuniæ forma est instituta. Et de hoc in Glossa. Similiter Chrysostomus homilia dicta: Multam faciebat Dominus, scilicet pauperum procurationem, docens nos multum per hoc facere studium. Hic enim marsupium habebat, ea quæ mittebantur portabat, et nimirum, nullus videtur afferens pecunias: sed quoniam quidam nutriebant eum, scilicet discipulæ eius. Et ad hoc respondet, quòd portabat ad inopum ministerium: vt discas, quoniam et valde pauperem et crucifixum, huius oportet multam facere procurationem: multa enim dispensans ad nostram doctrinam agebat. Hæc ille. Ad ministerium ergo pauperum, et ad formam dandam Ecclesiæ, et ex his, quæ mittebantur, non ex possessionibus proprijs locupletabantur: *Cum ergo ille accepisset buccellam, exiuit.* Vt enim ait Chrysostomus, supra: quia incorrectè se habebat, scilicet Iudas, dimittit eum filius Dei: *Erat autem nox cum exisset.* Vt enim ait Augustinus: Dies diei eructat verbum, id est, Christus discipulis, vt audirent eum et amarent sequendo. Et nox nocti annunciauit scientiam, id est, Iudas Iudæis infidelibus, vt venirent et comprehenderent Iesum. Vt enim ait Gregorius: Aliquando a qualitate temporis exprimitur finis actionis, sicut non rediturus ad veniam, ad traditionis perfidiam nocte Iudas exire perhibetur. Hæc ille. Merito ergo erat nox, cum ille exisset, recedens a luce, et a filijs lucis ad opera tenebrarum, et ad filios tenebrarum non rediturus ad lucem: Qui male agit odit lucem, supra: Qui enim ebrij sunt, in nocte ebrij sunt. Ideo dicitur diuiti damnato: Hac nocte repetent animam tuam. Ex dictis patet misera infelicitas Iudæ, quòd ingratus tanto Domino, et tali magistro, nec documentis, nec beneficijs, nec honoribus retardatus fuit a facinoroso crimine suo, nec mirum, intrauerat in eum satanas, et ab eo erat possessus, vt patet ab Augustino. Supra: Sed multi damnant Iudam proditorem, et tamen ipsi sunt proditores veritatis, quæ est filius Dei. Vnde Ambrosius: Quod fecerunt tunc Iudæi persequentes, hoc nunc faciunt Christiani male viuentes, scilicet Christum lapidare et occidere: quia quid est Christus? veritas, pax, iustitia. Qui ergo pro falsitate relinquunt veritatem, qui pro temporali pretio relinquunt iustitiam, qui odiunt veritatem, Christum occidunt. Hæc ille: Rursum Christum crucifigentes. Vnde de talibus: Conuersum est retrorsum iudicium, iustitia longe stetit, corruit veritas in plateis. Et hoc quia ingressus est in eos satanas. De quolibet enim talium verificatur illud: Ingredietur bestia latibulum suum, et in antro suo morabitur. Quod exponit ibi Gregorius, de ingressu diaboli in animam peccatricem. Et hoc faciunt tales qui habent loculos, scilicet absconditos et profundos, et inexplebiles affectus auaritiæ: quæ quidem auaritia siue cupiditas est radix omnium malorum. Vnde Chrysostomus: Neque imitemur Iudam per auaritiam: Non tradis Christum? Sed cum despicis inopem fame tabescentem aut frigore corruptum, eandem et ipse trahis cruciationem. Et cum indigni participemus mysterio, similiter perimus cum Christum occidentibus. Et sic de alijs, quæ ibi enumerat. Et idem: Hæc, id est, auaritia Giesi leprosum pro discipulo fecit. Hæc Ananiam perdidit. Hæc Iudam

Mat. 6. d · *Mat. 10. a* · *Aug. tract. 62. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* · *Chrys. hom. 71. in Ioã. ante med. tom. 3.* · *Aug. tract. 62. in Ioan. vers. fin. tom. 9.* · *Psal. 44. a* · *Greg. Mor. lib. 2. c. 2. ante med.* · *Ioan. 3. c* · *1. Thess. 5. b* · *Luc. 12. c* · *Ambr. Ser. 44. de tẽp. post mediũ. tom. 5.* · *Heb. 6. b* · *Isa. 59. c* · *Iob. 37. b* · *Greg. Mor. li. 27. c. 17.* · *1. Tim. 6. b* · *Chrys. hom. 46. in Ioã. post mediũ. tom. 3.* · *Ibid. hom. 64. post medium.* · *4. Reg. 5. c* · *Act. 5. a*

A proditorem operata est, hæc Iudæorum principes corrupit dona accipientes. Hæc ille. Et ibi multum de hoc. Et tales exeunt recedentes a filio Dei: A minimo vsque ad maximum omnes auaritiam sequuntur. Et talibus merito est nox: quia noctem facit vmbra tenebrarum, ait Ambrosius. Et: Nox est absentia solis: sed tales omnia, quæ amant inordinate, interponunt inter se et Deum: Et sic fit eclipsis animabus suis, et nox: Supercecidit ignis, scilicet cupiditatis, et non viderunt solem, ait Propheta: In lectulo meo per noctes quæsiui. Ibi bene: Dies palam facit, quod nox abscondit. Et sequitur: Mundus iste

B habet noctes suas non paucas, cum ipse totus sit nox. Nox est Iudaica perfidia, nox ignorantia paganorum, nox hæretica prauitas, nox hæreticorum carnalis animalisue conuersatio, nox vbi non percipiuntur, quæ Dei sunt. Et ibi multum et bene de his: Noctes laboriosas enumeraui mihi: Graditur nocte et in tenebris: Non simus noctis, nec tenebrarum, filij sed diei. Et sequitur illa particula, in qua reuelatio passionis et glorificationis, ibi: *Cum ergo exisset, dixit Iesus: Nunc clarificatus est,* et cetera. Secundum Augustinum vero incipit sermo, qui factus est ad plures. Et continuat sic: Exijt Iudas proditionis auctor, et clari-

C ficatus est filius hominis, separato nequissimo, remanentibus sanctis. Signata est glorificatio eius, quando separatis iniquis manebit ipse in æternitate. Hæc ille. Clarificatus ergo est in passione: quia in ea vicit aduersarias potestates, et de his triumphauit palam: Glorificatus est filius in resurrectione. Vnde Chrysostomus, vbi supra suadens, discipulos non modo non tristari, sed etiam lætari, hoc ait: Superasse mortem, gloria magna est: post mortem præualere, similiter gloria magna est, vt enim credatur resurrectio. Et ibi bene de hoc: *Et Deus clarificatus est in ipso*, hoc est per se ipsum non per alium, ait Chrysostomus, scilicet

D ostendens se esse Deum. Et quasi exponens, quod dixit, vt ait Augustinus, sequitur: *Si Deus clarificatus est,* quia vt ait Chrysostomus, omnia quæ a filio fuerunt facta, filius ea patri reponit, id est, patri retribuit. Et Deus ergo glorificauit filium dictis modis, et filius glorificauit patrem. Vnde et de Petro, infra dicitur: *Hoc dixit, significans qua morte esset clarificaturus Deum*: multo magis filius in morte clarificauit eum per ea, quæ facta sunt in morte. Vt enim ait Chrysostomus, confestim in ipsa cruce clara apparuerunt, quia petræ scissæ sunt, et sic de alijs. Et ideo ait hic: *Continuo clarificabit eum.* Supra proximo: Venit hora

E vt clarificetur filius. Et infra: Clarifica filium tuum, *et cetera*. Et sequitur vltima pars capituli, in qua discipulorum confortatio et instructio, ibi: *Filioli.* Et illa in duas. Primo, consolatio et instructio. Secundo, Petri inquisitio, et mutua collatio, ibi: *Dicit ei Simon Petrus.* Ait ergo: *Filioli.* Et patet incensio amoris in modo loquendi: sic enim consueuerunt patres alloqui multum dilectos filios: *Adhuc modicum vobiscum sum.* Sed qualiter hoc, quia dicitur: Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi. Et ad hoc respondet Augustinus, quòd hic loquitur de præsentia sua in carnis infirmitate, vel de præsentia sua in resurre-

F ctionis confirmatione per quadraginta dies. Aut loquitur de præsentia diuina mortalibus ignota. Hæc ille: *Quæretis me,* scilicet volentes me sequi, siue imitari: *Sed non potestis*, quia nondum Spiritu confirmati. Sed quæritur qualiter supra, loquens Iudæis, ait simpliciter: Quo vado non potestis venire: hic loquens discipulis ait: *Modo non potestis venire.* Sic enim quærit Augustinus. Et ad istud respondendum, quòd discipuli erant tunc minus idonei, erant tamen postea secuturi: Iudæi venerant in malitia permansuri, ideo diuersimode loquitur, et ideo docens, quo modo idonei esse possint, et pergere quo ille antecedebat, subdit: *Mandatum nouum do vobis,* sicut continuat Augustinus dicens, quòd hi sunt gradus quibus sequendus est

Ierem. 31. f · *Amb. Hexaem. lib. 4. c. 3. post med. to. 1.* · *Isid. de nat. rerum. c. 2.* · *Psal. 57. b* · *Cant. 3. a* · *Bern. ser. 75. in Cãt. post mediũ.* · *Ibid. paulò post.* · *Iob. 7. a* · *Prou. 7. b* · *1. Thess. 5. a* · *Aug. tract. 63. in Ioan. post mediũ. tom. 9.* · *Coloss. 2. c* · *Chrys. hom. 71. in Ioan. circa med. tom. 3.* · *Ibid. post pauca.* · *Aug. tract. 63. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* · *Chrys. hom. 71. in Ioã. post mediũ. tom. 3.* · *Ibid. paulo ante.* · *Mat. 27. d* · *Ioan. 12. d* · *Ioan. 17. a* · *Mat. vlt. d* · *Aug. tract. 64. in Ioã. circ. mediũ. tom. 9.* · *Act. 1. a* · *Ioan. 7. a* · *Aug. ibid. post mediũ.* · *Ibid. in fin.*

Aug. tract. 65. prope princ.
Leuit. 19. c

A Sed quæritur sicut obijcit Augustinus, qualiter dicitur: *Mandatum nouum*: cum hoc sit mandatum in lege veteri, vbi dicitur: Diliges amicum tuum, sicut teipsum. Et ad istud respondet, quòd ideo nouum dicitur, quia ex vtero vetere induit nouum hominem, innouat enim audientem, vel potius obedientem. Vel aliter, quòd ideo dicitur nouum, quia quantum ad modum diligendi, innouatum est, et ad perfectius diligendum in noua lege est mandatum, in qua est præceptum diligere inimicos. Vnde quātum ad substantiam antiquum est: Non mandatum nouum do vobis, sed vetus. Dicitur autem nouum quantum ad modum diligendi perfectiorem.

Mat. 5. g
1. Ioan. 2. a
Dilectio multiplex.

B De dilectione vero multiplici, scilicet de culpabili et damnabili, qua diligunt se adulteri, et de dilectione naturali, qua diligunt se parentes et filij, et de dilectione amicabili, qua diligunt se homines necessitudine humana, de dilectione sacramentali, qua diligunt se vxores et mariti. Et de dilectione qua diligunt se homines, non sicut homines, sed sicut dij et filij altissimi, vt sint filio eius vnico fratres, Augustinus bene. Et in Glossa pro parte. Et ideo ait hic: *Vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos*, ipsa enim est ab omni mundana dilectione discreta, quam distinguendo addidit: *Sicut dilexi vos*, ait Augustinus: Sed Deus dilexit nos ad salutem. Vnde Augustinus vbi prius: Medicus dicitur diligere ægrotos, quia non diligit nisi salutem, quam cupit reuocare: et non diligit morbum, quem venit expellere. Sic Deus diligit nos, et nos sic debemus inuicem diligere, vt mutua dilectione constringamur inter nos, et tam dulci vinculo connexis membris corpus tanti capitis simus. Hæc Augustinus, infra: Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.

Aug. tract. 65. in Ioā. ante med. tom. 9.
Ibidem.
Ibid. post medium.
Ioan. 15. b

C Et quoniam istud mandatum est excellēs, ideo subdit signum adimpletionis huius mandati: *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis*, et cetera. Vt enim ait Augustinus. Alia munera mea habent vobiscum, non mei, sicut naturalia, vt naturam, vitam, sensum, et rationem, et sic dona gratis data: de quibus: Alij datur sermo scientiæ, *et cetera*. Sed si non habuerint charitatem, nihil prodest. Sed si ipsam habueritis modo dicto, discipuli mei eritis: ipsa enim non perdit cum impijs animam tuam, ipsa discernit causam tuam. Hæc ille.

Aug. ibid.
1. Cor. 12. d
1. Cor. 13. b

D Quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo. Ibi Gregorius, exponens istud, ait: Probatio sanctitatis non est signa facere, sed vnumquemque vt se diligere: de Deo autem vera, de proximo vero meliora, quàm de semetipso sentire. Propter quod ait hic: *In hoc cognoscent omnes*, et cetera. Et sequitur: Testimonium ergo fraterni disciplinatus, est bonum fraternæ dilectionis. Hæc Gregorius. Et ibi bene de hoc: Multiplex lex eius. Ibi Gregorius, de ista lege Dei, quæ est charitas vel fraterna dilectio: Charitate fraternitatis inuicem diligentes. Qualis autem debet esse ista dilectio: Non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate. Et sequitur: Diligamus alterutrum, sicut mandatum dedit nobis.

Iob. 30. a
Greg. Mor. li. 20. cap. 9. post mediū.
Iob. 11. a
Greg. Mor. lib. 10. c. 4. ante med.
Rom. 12. c
1. Ioan. 3. d
Ibidem.

E Et sequitur inquisitio Petri. Et ibi duo. Primo, vna inquisitio cum responsione. Secundo, inquisitio secunda cum sua responsione, ibi: *Dixit Petrus*. Ait ergo: *Domine quo vadis?* Hoc autem Chrysostomus. Magnum quid amor, et igne ipso vehementius, et ad ipsum cælum reducit, et nulla est prohibitio, quæ eius promptum impetum detinere possit. Et ideo ardentissimus Petrus præmissa audiens ait: *Domine quo vadis?* Hoc autem dixit, non ita discere volēs, vt sequi concupiscens. Idem Augustinus: Hoc dixit, tamquam sequi paratus: *Et respondit Iesus: quo ego vado non potes*, et cet. Vt ait Chrysostomus. Christus non ad verba sed ad mentem respondit: *Non potes modo: Sequeris autem postea*. Vt enim ait Augustinus: Non ait, non poteris, sed: *Non potes modo*, dilationem intulit, spem tulit. Ideo ait: *Sequeris postea*.

Chrys. hom. 72. in Ioā. in princ. tom. 3.
Aug. tract. 66. in Ioā. prope prin. tom. 9.
Ibid. post pauca.

F Sed hoc audiēs Petrus non destituit desiderium, spem accipiens: ait Petrus: *Quare nō possum te sequi?* Vt enim ait Augustinus, quid in animo eius esset cupiditatis, videbat: quid autē virium, non videbat. Voluntatem suam iactabat infirmus: sed inspiciebat valetudinē medicus. Ideo dicebat Petrus: *Animam meam ponam pro te*, scilicet in morte. Vt enim ait Chrysostomus: audiuit a Christo, quoniā hoc maiorem amorē nemo habet. Patet ergo amor et deuotionis feruor et voluntatis vigor in beato Petro. Sed Christus ostendens, quoniā eius solius est, scilicet ponere animā in morte: *Respondit animā tuā pro me pones?* quid tantū præsumis? quid de te sentis? quid esse te credis? Ita facis pro me, quod nondū feci pro te? ait Augustinus.

Ibid. paulò post.
Chrys. hom. 72. in Ioā. ante med. tom. 3.

Et ideo ait: *Amen, amen dico tibi: Non cantabit gallus, donec me ter neges*, quasi diceret, vt ait Augustinus: Ecce quomodo tibi cito apparebis qui magna loqueris, et te paruulū nescis: *Amen dico tibi: non cantabit gallus, donec ter me neges*, quasi diceret: non erit magnū spatiū, antequā me neges, ait Chrysostomus: Per omnia enim humiliatū docens, et humanā naturam scilicet in ipso, nihil ipsam secundū seipsam existentem: non enim semel et bis hoc passus est, sed ita destitit, vt in breui tempore, tertio diceret verbū negationis. Ait Petrus: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nūquam scandalizabor. Cui Dominus dixit idem quod hic. Et ideo ait Dominus: Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, *et cet*. Sed qualiter ait hic: *Ter me neges?* et cet. cum dicatur. Priusquā bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus. Et ad istud respondendum est secundum Augustinum, vbi de hoc prolixe prosequitur Augustinus. Et est summa, quòd affectione animi et timore tota trina negatio cōcepta est, et trinæ negationi sufficiēs timor eū inuasit, et ita trina negatio ante galli cantū incæpta est: sed nō ante primū galli cantū peracta est. Vnde Marcus de ipsarū vocū interuallis locutus est, et sic secundū affectū et volūtatem ter negauit ante primū galli cantū. Secundum tamē interualla vocis, nō ante secundū galli cātum. Et ponit exēplum, tanquā si alicui diceretur: hac nocte antequā gallus cātet ad me scribes epistolā, in qua mihi ter conuiciaberis: non vtique si eā ante omnem galli cantū scribere inciperet, et post primū finiret, ideo dicendū erat falsum fuisse prædictū. Hæc ille. Quia secundum voluntatem et affectionē fecerat, licet non secundū facti processum: ita fuit ex parte ista.

Aug. tract. 66. in Ioā. ante mediū tom. 9.
Ibidem.
Chrys. hom. 72. in Ioan. ante med. tom. 3.
Mat. 26. b
Luc. 22. d
Marc. 14. d
Aug. de Cō. Euang. lib. 3. c. 2. to. 4.

Quæritur magistraliter, qualiter ait: *Non potestis venire, quo ego vado*, qualiter habet veritatē: ipsi enim erāt in charitate, et ita in recta volūtate, et ordinata, et ita diligente Deū super omnia. Ergo poterāt ponere animam suam pro Deo, et sic vadere post eum. Et ad istud respōdendū est secundū Augustinū: quantū sibi assumpserat, idest, præsumpserat, nōdum pro se posita anima Christi, animā suā polliceretur positurum se esse pro Christo. Ex hoc innuit Augustinus: Antequā esset Christus passus, et antequā esset Spiritus Apostolis in abundantia datus, et antequam fides cresceret, et antequam desiderium ferueret, nō poterat ponere animā pro Christo, quam gratiā dedit Deus suis martyribus, homo enim delectatur in vita sua naturali, et detestatur oppositum ac horret: Nemo enim carnem suam odio habuit. Et ideo vitæ appetitus, et voluntas sustinendi contrariū, non sunt in homine sine superabundantia gratiæ. Et si obijciatur de hæretico, qui sustinet ignem pro suo errore: ad hoc est respondendum, quòd nō est simile: quia ille ex errore et tumore superbiæ et obstinatione sentētiæ suæ, mauult pœnā sustinere, quàm ab errore resilire, et ex suo peccato cadit. Sed vt homo sustineat mortē propter Deū, indiget Spiritu eleuante in amorem Dei. Vnde Augustinus loquens de beato Laurentio ait, quòd etiā tormenta nō sensit: caro enim ardebat, sed Spiritus viuificabat, siue vegetabat: quod est tamen intelligendum quātum ad reputationē suā, quia non reputabat tormēta. Itē quęritur cū Petrus esset ita feruēs ex amore, vt dictum est, qualiter permisit Deus eum cadere?

Aug. tract. 66. in Ioā. ante med. tom. 9.
Ephes. 5. d
Aug. tract. 27. in Ioā. vers. fin. tom. 9.

Greg. in Euág. ho. 21. circa med. Et ad istud respondendum secundum Gregorium, A quòd nimirum magnæ actum esse pietatis dispensatione cognoscimus, vt is qui futurus erat pastor Ecclesię, in sua culpa disceret, qualiter alijs misereri debuisset. Prius enim ostendit sibi, et tunc præposuit ceteris, vt ex sua infirmitate cognosceret, quàm misericorditer aliena infirma toleraret. Hæc ille. Sed quæritur, qualiter ait hic: *Ponam animam meam pro te*, scilicet volens et desiderās mori pro Christo: cũ dicatur, infra: Ioan. 21. c Alius te cinget, et ducet te, quo tu non vis. Et ad istud Ibid. hom. 3 paul. post medium. respondet Gregorius, quòd Petrus martyrium, quod per infirmitatem carnis noluit, per virtutem Spiritus amauit. Et ibi bene de hoc. Infra ergo loquitur, quantum ad infirmitatem sensualitatis, hic autem quantũ B ad voluntatem rationis. Et ex dictis patet, qualis fuit Petrus ex se ipso, et quàm infirmus, et quàm fortis et Ibid. hom. 30. post medium. robustus ex Spiritu. Et de hoc Gregorius. Ipse pastor Ecclesiæ quantæ formidinis fuerit ante aduentum Spiritus, ancilla ostiaria dicat: qualis autem fortitudinis post aduentum, patet: gaudet enim tunc in verberibus, qui ante in verbo timuit. Et ibi multum et bene de hoc. Et nota quòd ait: *Non cantabit gallus antequam me ter neges*, quod mysterium potest esse. Per gallum enim prædicator significatur: ante cuius cantum multi negant Christum, et non recte credendo, C nec perfecte confitendo, nec iuste viuendo. Et de isto Iob. 38. d gallo: Quis dedit gallo intelligentiam? Ibi Gregorius, Greg. Mor. lib. 30. c. 3. bene de proprietatibus galli, propter quas per gallũ prædicator siue doctor significatur. Gallus enim horas noctium discernit, in noctibus voces emittit, et propter valentiores voces in profundo noctis, quàm in matutino, et cum edere cantus parat, alas excutit, seipsum feriens vigilantiorem reddit, vt ait Gregorius vbi supra. Item gallus vociferatur contra prælių, ait sapiens, et post prælium et victoriam, ait idem. Itẽ gallus gallinaceus victus silet, et canit cum vincit, ait Cic. de diuinat. li. 2. ante med. Tullius. Talis debet esse doctor spiritualiter: Gallus D succinctus lũbos. Et de hoc bene et multum Ambro- Prou. 30. d Amb. in Hexaem. li. 5. c. 24. post med. to. 1. sius: Est, inquit, galli cantus suauis in noctibus, et etiã vtilis, quia dormientem excitat, et solicitum admonet, et viatorem solatur, processum noctis canora significatione protestans. Hoc canente latro relinquit insidias, nauta trepidus męstitiam deponit. Et sequitur: Hoc canente ipsa Ecclesiæ Petra culpam diluit, quam priusquam gallus cantaret, negando contraxerat. Et ibi bene de hoc. Consimiliter fit de multis, ante Prou. 29. c. vocem cælicæ prædicationis labuntur: Cum enim prophetia defecerit, dissipabitur populus. Sonante E autem diuina prædicatione infunditur gratia diuina, illuminantur corda, et cognoscuntur delicta, et Act. 10. g conteruntur audientes: Loquente Petro cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbũ. Misit Psal. 106. b enim verbum suum et sanauit eos, ait Propheta.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

ET AIT *discipulis suis: Non turbetur cor vestrum*. Præhabita confortatione discipulorum, siue instructione per exẽplum humilitatis, hic instructio eorũdem per documenta veritatis. Et ista Diuisio. pars in tres partes, secundum numerũ trium capitulorum. Primo, enim loquendo per appropriationem instruit eos, vt sint recte credentes in Ioan. 15. a fide. Secũdo, vt sint feruentes in charitate, infra pro- Ioan. 16. a ximo: Ego sum vitis. Tertio, vt sint constantes in spe, infra, ibi: Hæc locutus sum vobis. Prima, scilicet istud capitulum in tres partes. Primo ad constantiam fidei Iacob. 2. d exhortatio. Secundo, quia fides sine operibus mortua est, ad operum perfectionem persuasio, ibi: *Si diligitis me, mandata mea seruate*. Tertio, sui recessus per passionem insinuatio, ibi: *Hæc locutus sum vobis*. In prima, tria. Primo, cum dehortatione turbationis fidei firmæ exhortatio, et credentibus promissio. Secundo, de dictis Saluatoris discipulorum inquisitio, et eorum certificatio, ibi: *Dixit ei Thomas*. Tertio, credulitatis siue fidei vtilitas, siue fructificatio, ibi: *Amen, amen dico vobis*. Et hoc est quod ait: *Non turbetur cor vestrum*, et cetera, vt ait Augustinus: ne mortem Aug. tract. 67. in Ioã. prope prin. tom. 9. tamquam homines timerent, et ideo turbarentur, consolatur eos, etiam contestans se esse Deum. Vt enim ait Chrysostomus: Si vertex, scilicet Petrus, Chrys. hom. 62. in Ioã. ante med. tom. 3. qui erat caput, timuit, de illis quid fieret? Ideo ait: *Non turbetur cor vestrum*, scilicet diffidendo: *Neque formidet*, scilicet de morte timendo: Nolite timere eos, qui occidunt corpus. Dehortatur ergo turbari in intellectu, et formidare in affectu, et effectu: Mat. 10. c Et ideo sequitur: *Credite in Deum et in me*. Vt ait Augustinus: Consequens est, vt si in Deum creditis, et in me: quod non esset consequens, si Christus Aug. tract. 67. in Ioan. ante mediũ tom. 9. non esset Deus: Ipse enim cum in forma Dei esset, seipsum exinaniuit. Mortem metuitis huic formæ serui: non turbetur cor vestrum, suscitabit illam forma Dei. Hæc Augustinus: Et si Phil. 2. a 2. Cor. 13. b crucifixus est ex infirmitate, viuit tamen ex virtute. Et quoniam hortatus est eos, subdit causam, ob quam non deberent turbari: *In domo patris mei mansiones multæ sunt*. Vt enim ait Augustinus: Cum Aug. ibid. post pauca. hoc audiunt a perturbatione recreantur, certi, ac fidentes etiam post pericula tentationum, se apud Deũ cum Christo esse mansuros. Et de ista domo: O Israel Baruc. 3. e quàm magna est domus Domini. Et ad maiorem certificationem subdit: *Si quo minus dixissem vobis*, et cet. Si illę videlicet mansiones non essent, vel si in aliquo minus esset, dixissem vobis. Et hoc ideo: *Quia vado parare vobis locum*, scilicet, sicut caput quod debent sequi membra. Oportet enim mori, resurgere, et ascendere in cælum, vt nobis locus pareatur in regno: Ascendit Mich. 2. d enim pandens iter ante eos: *Et si abiero*, per carnis absentiam moriendo, siue ascendendo in cælum, siue resurgendo: *Veniam iterum*, apparendo post resurrectionem, vel apparendo in iudicio: Videbunt filium Mat. 24. c hominis venientem, *et cetera*: *Et accipiam vos*, et cet. Beati qui ad cenam nuptiarum agni vocati sunt: *Vt* Apoc. 19. b *vbi sum ego, et vos sitis*. Supra: Si quis mihi ministrat, Ioan. 12. e me sequatur, et vbi ego sum, ibi et minister meus erit. Et ne ipsi quærerent vbi sit, subdit sicut continuat Glossa: *Et quo ego vado scitis*, scilicet ipsum patrem, ad quem vado: *Et viam scitis*, scilicet me hominem qui sum via. Infra eodem: *Ego sum via*, et cetera. Sed quæritur de prædictis, qualiter ait: *Non turbetur cor vestrum*, cum sciret ipsos esse iustos, et dicatur: Iustus in æternum non commouebitur. Prou. 10. d Videtur quòd superflue de hoc hortatur. Et ad istud respondendum est, quòd est turbatio infestans, et est turbatio euertens. Et hæc secunda non cadit in iusto, mente iusto. Vnde Augustinus loquens de opinione Stoicorum, ait quòd differentia est inter animum stulti, et animum sapientis, quòd stulti animus cedit passionibus, atque accommodat mentis Augu. de Ciuit. Dei. lib. 9. c. 4. tom. 5. assensui: sapientis, quamuis eas patiatur, retinet tamen de his, quæ debet effugere rationabiliter, vel eligere, stabilem inconcussa mente sententiam. F Hæc ille. Vnde nota, quòd est turbatio ex quadam motione contritionis, quia: Sacrificium Deo Psal. 50. d spiritus contribulatus, ait Propheta. Et alibi in Psal. 76. a psalmo: Turbatus sum et non sum locutus. Et est turbatio piæ compassionis malis alienis: quia misericordia est tristitia in malis alienis, ait Damascenus. Damasc. orth. fid. li. 2. c. 14. Et Augustinus: Quis ignorat ex eo appellatam misericordiam, quòd miserum faciat cor condolentis alienum malum. Et de hoc bene supra Augu. de morib. Eccl. lib. 1. c. 27. tom. 1. Augustinus: Turbetur plane animus Christianus, non miseria sed misericordia. Et enumerat ibi quattuor affectus. Dictum est Marthæ: Solicita es et turbaris erga plurima. Et est turbatio et Ibid. tract. 60. in Ioã. ante med. tom. 9. deordinationis et confusionis, de qua in psalmo: Luc. 10. g

Turbati

Psal. 75. a Turbati sunt omnes insipientes corde. Et alibi: *Psal. 106. c* Turbati sunt et moti sicut ebrius, *et cetera*. Et ista non commouetur iustus. Et est turbatio ex eminentia tristabilis vel terribilis: et sic aliquando turbatur iustus, quantum ad sensualitatem et motum sensualitatis, seruata cum tranquillitate rationis. Vnde Virgilius loquens de Aenea:

Virg. Aeneid. lib. 4. post medium.

Mens immota manet, lacrymæ voluuntur inanes.

Vt enim ait Augustinus: Homo mouetur metu amissionis rerum, et metu mortis, et etiam metu doloris, vt ait idem. In his tamen retinet sapiens iudicium rationis, stultus autem cedit illis, secundum Augustinum. *Aug. de ciuit. Dei. lib. 9. c. 4. to. 5.* Item quæritur de hoc quod ait: *In domo patris mei mansiones multæ sunt*, cum dicatur: Nonne ex denario diurno conuenisti mecum? Tolle, quod tuum est. *Mat. 20. a* Vnus ergo denarius omnium, et ita vna mansio. Et ad istud respondendum secundū Augustinum hic. *Aug. tract. 67. in Ioā. ante med. tom. 9.* vbi ait: Denarius ille æqualis est omnibus, quo significatur vita æterna, vbi amplius alio nemo viuit, quoniam in viuendo non est diuersa in æternitate mensura, sed multæ mansiones, diuersas meritorum in vna vita æterna significant dignitates. Hæc ille. Quantum ergo ad diuturnitatem suæ perennitatem denarius est vnus, quantum ad differentiam meritorum, præmiorum, sunt diuersæ mansiones: Paruus et magnus. *Iob. 3. c* Ibi Gregorius, *Greg. Mor. lib. 4. c. 31. ante med.* bene de his mansionibus et de earum vnitate. Similiter Gregorius, vbi loquitur de denario diurno *Idem in Euang. hom. 19.* bene de denarij vnitate, et de mansionum multitudine. Et de hoc in collatione. Item quæritur de hoc quod ait: *Vado vobis parare locum*. Opponit enim Augustinus, *Aug. tract. 68. in Ioā. ante med. tom. 9.* cum dixerit prius, quòd in domo patris sunt multæ mansiones, non est opus aliquam præparare, quia sunt paratæ. Item si futuræ erant et parandæ iam non erant. Et ita male ait: *Multæ mansiones sunt*, Vel, si erant paratæ, male ait: *Vado vobis parare locum*. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd mansiones quas præparauit prædestinando, præparat operando. Sicut enim dicitur: *Eccl. 1. a* Quid est, quod futurum est? Ibi alia littera: Fecit, quæ futura sunt: Fecit, inquam, prædestinando, quæ facturus est operando. Sic ex parte ista mansiones sunt, vt ait hic, in prædestinatione, sed nondum in operatione: parat enim mansiones, mansionibus parando mansores. *Aug. ibid. post mediū.* Hæc Augustinus. Et sequitur: Desiderium dilectionis præparatio est mansionis. Eat Dominus, et paret locum, eat ne videatur, lateat vt credatur, creditus desideretur, vt desideratus habeatur. Et patet hic *Dignatiua bonitas Saluatoris.* Saluatoris dignatiua bonitas, et dispensatiua humilitas. Secundum Augustinum. Venit in mundum vt saluaret, reliquit mundum vadens in cælum, vt locus electis pararetur, venturus in fine, vt mundus iudicetur: *Ioan. 16. g* Exiui a patre, et veni in mundum, *et cetera*: *Act. 1. b* Quemadmodum vidistis eum euntem in cælum, sic veniet, *et cetera*. Ista sunt itinera æternitatis eius, id est, filij Dei, qui est æternus: *Mich. 5. a* Diebus æternitatis eius. Et sequitur illa pars in qua inquisitio discipulorum. Et illa in duas. Primo, inquisitio illius. Secundo, alterius, ibi: *Dicit ei Philippus*. In prima duo. Primo ipsa inquisitio. Secundo, Christi responsio, ibi: *Dicit ei Iesus*. Ait ergo: *Dicit ei Thomas*: *Nescimus quo vadis*, et cetera. Sed quæritur, ex quo dixit Christus, eos vtrumque scire, scilicet et viam scitis, *et cetera*, neque dixit falsum: *Aug. tract. 69. in Ioā. ante mediū tom. 9.* qualiter dixit eos neutrum scire? Et ad istud respondet Augustinus, quòd isti sciebant, sed se scire nesciebant, et ideo eos conuincit Christus respondendo: *Dicit ei Iesus: Ego sum via*, quasi diceret secundum *Ibid. paulo post.* Augustinum: vt ostenderet eos scire viam, qua via cognita restat cognoscere quo iret, quia ad veritatem et ad vitam. *Chrys. hom. 72. in Ioā. post mediū. tom. 3.* Vnde Chrysostomus. Ego sum via, per me venitis, nec indigebitis manu ductore. Ego sum veritas, et ita nullum mendacium in eis quæ dicun-

A tur. Ego sum vita, et ita si moriamini non peribitis. Hæc ille: Vt ait Glossa. Ego sum via, sine errore quærentibus, et veritas sine falsitate inuenientibus, vita sine morte permanentibus. Item Augustinus. *Aug. de verbis Domini serm. 54. prope prin. tom. 10.* Qua vis ire? ego via. quo vis ire? ego veritas. vbi vis permanere? ego vita. Et Hugo: Christus via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio: quia ipse via, in eo mouemur: quia veritas, in eo sumus: quia vita, in eo viuimus: *Act. 17. f* In ipso viuimus, mouemur, et sumus. Quia ex ipso omnia, ipse est via: quia per ipsum omnia, ipse est veritas: quia in ipso sunt omnia, ipse est vita: *Rom. 11. d* Ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia. B Et sequitur manifestatio eius quod dixit: *Nemo venit ad patrē, nisi per me*, scilicet, qui sum via: *Et si cognouissetis me, et patrem meum*, scilicet propter vnitatem essentię. Supra: *Ioan. 10. d* Ego et pater vnum sumus. Vel propter similitudinem splendoris et gloriæ, quia ipse splendor et figura gloriæ: *Heb. 1. a* *Et amodo cognoscetis, et vidistis eum.* Sed qualiter hoc? Supra: *Ioan. 1. b* Deum nemo vidit vnquam. Et ad istud respondendum ijs secundum Augustinum, *Aug. tract. 70. in Ioā. tom. 9.* et est in Glossa, quòd viderunt filium simillimum patri, et ita viderunt patrem in filio, scilicet in præsenti. Ideo ait: *Vidistis et cognoscetis*, scilicet in futuro. Vel secundum Chrysostomum, *Chrys. hom. 72. in Ioan. post mediū. tom. 3.* vidistis eum, vt visus est angelus, C scilicet in specie ostensa, non tamen substantia visa est. Vel loquitur de visione filij, de qua: Beati mūdo corde quoniā ipsi Deum videbunt. *Mat. 5. a* Supra: Deum nemo vidit vnquam nisi vnigenitus, qui est in sinu patris. *Ioan. 1. b* Ipse narrauit, *et cet.* Et sequitur inquisitio alterius discipuli, scilicet Philippi, ibi: *Dicit ei Philippus*. Et ibi tria. Primo, ipsa inquisitio. Secundo, inquirentis increpatio, ibi: *Dicit ei Iesus*. Tertio, veritatis doctrinatio, ibi: *Philippe*. Ait ergo: *Dicit ei Philippus: Domine ostende*. et cet. Vt enim ait Augustinus. *Aug. tract. 70. in Ioā. tom. 9.* Non intelligēs Philippus, quærit: quasi diceret: similem noui, sed non sufficit, nisi et illum nouerim. Et ideo ait: *Ostende nobis patrem, et sufficit*. D Et ideo sequitur increpatio. Vnde Augustinus: *Ibid. post medium.* Magister discipulum arguebat, quia cor postulantis videbat: patrem enim nosse cupiebat, tamquam esset melius, quàm filius. Hæc Augustinus. Et quia merito arguendus erat, sequitur instructio: *Philippe, qui videt me, videt et patrem meum*, quia ego *Ioan. 10. d* et pater vnum sumus. Et ideo sequitur: *Non credis quia ego in patre*, ac si diceret, ait Augustinus: *Aug. ibid. prope finē.* Cur in similibus distantiam cupis cernere? Cur inseparabiles separatim desideras nosse? Et ideo hoc manifestans amplius, quòd ipse in patre, et pater in eo, ait: *Verba quæ ego loquor, a me ipso non loquor*, quia a me ipso non E sum, ait Augustinus. Et ob eandem causam: Pater in *Aug. tract. 71. in Ioan. prope prin. tom. 9.* me manens facit opera. Supra: Sicut pater suscitat mortuos, sic et filius. Et quia arguerat Philippum, ostendit non eum solum esse arguendum, sicut continuat Augustinus, propter quod sequitur: *Ioan. 5. d* *Non creditis quia ego in patre*. Et ita idem in essentia, et inseparabilis. Quòd si non creditis ita esse, sicut est in re: *Alioquin propter opera credite*. Vt enim ait Augustinus. *Aug. ibid. post mediū.* Si separati essemus, inseparabiliter operari nulla ratione possemus: quasi eodem modo legit Chrysostomus: *Chrys. hom. 74. in Ioan. post mediū. tom. 3.* Vides, inquit, proximitatis superabūdantiam, et in eis substantiæ submonstrationem. F Opponit autem Augustinus, qualiter ait nunc: *Si cognouissetis me*: cum dixerit superius: *Et quo vado scitis, et viam scitis*: Vocans semetipsum viā, et ita eum cognoscebāt. *Aug. tract. 70. in Ioā. ante med. tom. 9.* Et ita videtur dicere contraria. Et ad istud respondet Augustinus, quòd quidam inter eos ipsum sciebant, et pro talibus loquebatur superius: quidam autem ipsum nesciebant, inter quos erat Philippus, et pro talibus, et ad tales loquitur hic. In his autē omnibus propositionibus, quas induxit, scilicet, quòd a se ipso non loquitur, et quòd ipse in patre, et pater in ipso, intendebat instruere eos de perfecta fide vnitatis essentiæ diuinæ, et distinctione personarum. *Aug. tract. 71. in Ioā. ante med. tom. 9.* Vnde quia dixit: *A me ipso non loquor*, huius occasione recitat hic Augustinus errorem Arrij, dicentis filium

filium non esse æqualem patri. Quia vero dixit: *Pater in me manens facit*. huius occasione recitat errorem Sabellij, qui posuit, quòd qui pater est, ipse est filius. Et vtriusque erroris falsitatem Augustinus manifestat. Supra: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic et filius. Et ibi post: Quæcumque pater facit, hæc et filius similiter facit. Ex quibus patet et essentiæ diuinæ identitas, et personarum distinguibilitas. Et hæc nunc sunt perfecte credenda recta fide. Ideo ait hic: *Qui videt me*, scilicet visione fidei: *Videt et patrem meum*. In patre autem hoc videbitur visione fruitionis. Infra: Veniet hora quando non in prouerbijs loquar vobis, sed palam de patre annunciabo vobis. Et de hoc ibi. Et nota quod ait: *Ostende nobis patrem et sufficit nobis*. Licet enim hoc fuerit prolatum ex imperfectione, ob quam imperfectionem fuit Philippus arguendus, ait Augustinus, tamen in his verbis exprimitur protestatio siue veneratio maiestatis, quando ait: *Domine*. Dominus enim nomen illi, ait Propheta. Item exprimitur ibi feruida petitio diuinæ visionis, cum dicitur: *Ostende nobis patrem*. Hæc enim ostensio in gloria, est plenitudo beatitudinis: Videbis faciem eius in nubilo. Videbimus eum sicuti est. Item insinuatur siue exprimitur omnimoda plenitudo, siue adimpletio omnis appetitionis, ibi: *Sufficit nobis*. Propter quod ait Propheta: Satiabor cum apparuerit gloria tua. Vt enim ait Augustinus: Sufficere est nihil vltra quærere. Et ideo dicitur hic: *Ostende nobis patrem et sufficit nobis*, quia implebit te, satiabit te, perficiet te, ait idem Augustinus. Illud enim sufficit animæ, quòd replet eius capacitatem omnimodam. Sed tantæ dignitatis est humana conditio, vt nullum bonum præter summum possit ei sufficere. Vt dicitur: Solus Deus implet animam. Et ideo merito ait hic: *Ostende patrem et sufficit nobis*. Item illud sufficit animæ, quòd illuminat omnimodam suæ intelligentiæ apprehensibilitatem: sed Deus pater habitat lucem inaccessibilem: Mærens incedebam. Ibi Gregorius: Sancto viro in hac peregrinatione, omne quod sine Dei visione abundat, inopia est. Item illud sufficit animæ, quod terminat et quietat omnem eius appetitum. Talis est Deus pater: Nec multitudo locorum inclinet te. Ibi Gregorius. Ad illum suspensa est anima, a quo formata, et quia ad Deum solum appetendum facta est: omne autem, quod infra appetit, minus est. Ideo iure ei non sufficit, quod Deus non est. Et ibi multum, et bene de hoc. Vnde Augustinus: quòd nec anima sibi, nec ei quidquam sufficit, recedente ab eo qui solus sufficit. Et alibi: Temporale non satiat animam, cui sedes est æternitas. Vnde est sufficientia infusæ intelligentiæ ad cognoscendum: Non quòd sumus sufficiẽtes ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Item est sufficientia diuinæ gratiæ ad viuendũ et resistendum tẽtationibus: Sufficit tibi gratia mea. Item est sufficientia modestiæ ad vtendum: Ego didici in quibus sufficiens sum, scio humiliari, scio et abundare, *et cetera*. Melior est vir pauper et sufficiens sibi, quàm vir gloriosus et indigens pane. Et est sufficientia gloriæ satiantis, de qua loquitur hic. Vnde Augustinus: Quid homini sufficit, cui Conditor non sufficit? Quid vltra quæris, cui omne gaudium: Intra in gaudium Domini tui. Et sequitur illa pars in qua specificatio fructus, siue vtilitatis fidei, ibi: *Amen, amen dico vobis*. Et specificatur duplex vtilitas: quarum prima est, potestas operandi. Secunda, est facilitas obtinendi postulata, ibi: *Quodcumque petieritis*. Ait ergo: *Amen, amen, qui credit in me*, scilicet fide perfecta, quæ per dilectionem operatur. *Opera quæ ego facio*. id est, talia in genere, qualia ego facio, vt sit simplex relatio: *Et ipse faciet*: *Et maiora horum faciet*, id est, maiora his: Si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc, et transibit, *et cet.* Sed quæritur qualiter hoc? Vt enim dicitur: Non est discipulus super magistrum: non ergo est conueniens

[Left margin notes: Error Sabellij. / Aug. ibid. / Ioan. 5. e / Ibidem. / Essentiæ diuinæ identitas. / Ioan. 16. g / Hier. 33. a / Iob. 33. d / 1. Ioan. 3. a / Psal. 16. e / Aug. Manual. c. 25. tom. 9. / 1. Tim. 6. c / Iob. 30. d / Greg. Mor. li. 20. c. 28. ante med. / Iob. 36. c / Greg. Mor. li. 26. c. 28. post mediũ. / Aug. de Trinit. lib. 10. c. 5. to. 3 / August. de doct. Christ. lib. 1. c. 38. tom. eod. / 2. Cor. 3. b / 2. Cor. 12. b / Phil. 4. c / Prou. 12. d / Mat. 25. b / Duplex vtilitas. / Gal. 4. c / Mat. 17. c / Mat. 10. c]

A discipulos facere maiora opera operibus Christi magistri sui. Item opera quæ ipse fecit, erant potentiæ infinitæ, et ostendebant ipsum esse Deum, vt ipse arguit supra: Operibus credite: Ergo vt prius. Item sublimioris potestatis debent esse opera sublimiora, et maiora: sed sua potestas maior et sublimior, quia ipse virtus supportans omnia: Ergo vt prius. Et ad istud respondendum exponendo istud multipliciter, secundum Augustinum, vbi ait: quòd maius fuit sanare vmbra, quod fuit factum, vbi dicitur, quòd vmbra Petri saluabantur infirmi: quàm fimbria, quòd fuit factum. Primo modo sanauit Christus per apostolos. Secundo, per seipsum, maiora ergo opera fiebant virtute Christi in alijs. Infra: Sine me nihil potestis facere: quàm illa quæ per se fecit. Vel aliter est intelligendum secundum Augustinum, quòd hoc dicitur, quia maiora opera fecit Dominus per credentes, quàm præter credentes. Et hoc non fuit defectio sed dignatio. Præter enim credentes fecit Deus cælum et terram. Per credentes siue illis consentientibus iustificauit impios. Sed numquid omnium operum Christi maiora, qui cum timore et tremore suam ipsius salutem operatur, quod vtique in illo, sed non sine illo Christus operatur. Hæc ille.

B

C Vel aliter exponitur secundum Augustinũ, ibi, quòd opera de quibus loquitur hic, erant verba quæ tunc dicebat. Et minus est verba iustitiæ prædicare, quod fecit præter nos, quàm impios iustificare, quod ita facit in nobis, vt facimus et nos. Hæc ille. Et per hæc ad obiecta: quia etsi credentes faciunt opera magna, hoc est virtute Iesu Christi, et de fide ac eius efficacia in credentibus: Fides est sperandarum rerum, *et cet.* Et ne quis attribuat sibi hanc potestatem, subdit: *Quia ego vado ad patrem*. Et in hoc consolatur eos, ostendẽs quòd ad patrem pergit, non vt derelinqueret indigentes, sed exaudiret petentes, ait Augustinus.

D Propter quod sequitur: *Quodcumque petieritis*. et cet. *hoc faciam*. Et in hoc notatur sua potestas. Vt enim ait Chrysostomus, omnia signa quæ fecerunt Apostoli, ipse agebat: Per manus Apostolorum fiebant signa. Et: In nomine Iesu Nazareni, surge et ambula. *Faciam, inquam, vt glorificetur pater in filio*. omnia enim agebat ad gloriam patris, qui eum miserat. Et ad maiorem confirmationem repetit: *Quidquid petieritis*. Vnde Chrysostomus quærit, cuius gratia secundo id ponit: et respondet quòd ideo secundo ponit, certificans, id est, confirmans, sui ipsius sermonem. Et ostendens auctoritatem vt prius subdit: *Hoc faciam*.

E Et vt ait Augustinus: Ne solis Apostolis crederemus hoc esse dictum, ideo ait supra: *Qui credit in me*. Sed quæritur sicut obijcit Augustinus, qualiter ait hic: *Quodcumque petieritis hoc faciam*, cum dicatur de Paulo: Ter Dominum rogaui, vt discederet a me, nec tamen fuit exauditus. Et ad istud respondet Augustinus, quòd hic ait: *Si quid petieritis in nomine meo*, et cetera. In nomine enim Saluatoris petimus, quando non contra salutem petimus. Et sequitur: Sic intelligendum est, nos non petere in nomine magistri, quod petimus præter regulam magisterij. Hæc ille. Et quia magis fuit ad salutem ipsi Paulo non exaudiri: ideo

F Deus propitius non iratus ad voluntatem suam eum non exaudiuit. Et ibi bene de hoc. Ibidem Augustinus de male petentibus, vt de filijs Israel petentibus carnes: Non accipitis eo quòd male petatis. Et de petitione virtuosa ad Deum, qualis debet esse. Infra: Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis. Vnde et hic tanguntur tres conditiones, quæ debent esse in petitione: quarum prima est, rei petitæ substantialitas, ibi: *Si quid*, scilicet quod sit aliquid reale et vtile: Primo, quærite regnum Dei. Secunda conditio est feruida consideratio, ibi: *Petieritis*: Petite et dabitur vobis, quærite, *et cet.* Tertia est in petendo recta ordinatio

[Right margin notes: Ioan. 10. d / Heb. 1. b / Aug. tract. 72. in Ioan. post mediũ. tom. 9. / Act. 5. c / Mat. 15. a / Ioan. 15. a / Aug. tract. 72. in Ioã. tom. 9. / Ibidem. / Heb. 11. a / Aug. tract. 73. in Ioã. prope prin. tom. 9. / Chrysost. 73. in Ioã. post mediũ. tom. 3. / Act. 5. c / Act. 3. a / Chrys. ibid. post pauca. / Aug. tract. 73. in Ioã. ante mediũ tom. 9. / Ibidem. / 2. Cor. 12. b / Aug. ibid. paulo post. / Ibid. ante medium. / Num. 11. a / Iacob. 4. a / Ioan. 16. f / Mat. 6. d / Luc. 11. b]

ordinatio, ibi: *In nomine meo*, vt est expositum. Et sequitur illa pars, in qua exhortatio ad obseruationem mandatorum Dei, eo quòd fides sine operibus mortua est. Et illa pars in tres. Primo, hortatur ad obseruanda mandata, promittendo auxilium. Secundo, hortatur, promittēdo solatium, ibi: *Non relinquam vos orphanos*. Tertio, hortatur ad idem promittendo pręmium, ibi. *Qui habet mandata mea*. Ait ergo: *Si diligitis me*, scilicet affectu: *Mandata mea seruate*, in effectu: *Et ego rogabo patrem, et alium paracletum dabit*. Et in hoc patet vtilitas in fructu. Vt enim ait Chrysostomus, operibus nobis opus est vbique et actibus, non ea, quæ per verba, ostensione. Ideo ait hic: *Mandata mea seruate*, quasi idem Augustinus, inducens illud Apostoli: Vultu confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Infra eodem: *Qui habet mandata mea et seruat ea*, et cetera. Et nota quòd ait: *Alium paracletum*, quia primum infundit Deus Spiritum gratiæ ad credendum et amandum, et ad perfecte operandum: Charitas enim diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum. Deinde dat recte operantibus Spiritum in superabuntia, prout ait hic: *Alium paracletum dabit*, et cetera. Paracletus enim latine dicitur aduocatus, ait Augustinus: Spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Et sequitur: Postulat pro nobis, *et cetera*. Et quia sine pœnitentia sunt dona Dei, ideo ait: *Vt maneat vobiscum*, scilicet Spiritus. Et quia ipse Spiritus veraciter docet, ideo ait: *Spiritum veritatis*, scilicet dabit, infra: Docebit vos omnem veritatem: *Quem*, scilicet Spiritum: *Mundus non potest accipere*, id est, mundi amatores: non enim habet inuisibiles oculos mundana dilectio, et est contraria diuinæ dilectioni, ait Augustinus. Supra: Mundus eum non cognouit. Et ideo ait hic: *Quia non videt eum*, scilicet credendo: *Nec scit eum*, scilicet intelligendo. Et licet ita sit de mundo et mundanis: *Vos*, qui estis spirituales: *Cognoscetis eum*, cognitione fidei, et visione spei: Videmus nunc in speculo et ænigmate, tunc autem facie ad faciem: *Quia apud vos manebit*, scilicet Spiritus: *Et in vobis erit*. Sed quæritur cū sit prius esse alicubi quàm manere, videtur quòd inconuenienter ordinat. Et ad hoc respondet Augustinus, ne putarent, quod dictum est: *Apud vos manebit*, ita dictum esse, quemadmodum hospes visibiliter manere cōsueuit, exposuit quod dixit: *Et in vobis erit*. De isto Spiritu, et de effectibus, infra dicitur: Sed obijcit Augustinus de hoc, quod ait: *Si diligitis me alium paracletum dabit*, et cetera. Ergo secundum hoc potest Deus diligi absque Spiritu. Et ad hoc respondet sicut tactum est, quòd discipuli habebant Spiritum sanctum: sed occulte, quem erant accepturi in signis et manifeste. Vnde et post resurrectionem fuit eis datus Spiritus, infra: Et post ascensionem propter duo præcepta dilectionis Dei, et proximi secundum Augustinum. Item quæritur qualiter ait: *Rogabo patrem*, cum dicat Augustinus de natura et gratia: quòd nullus orat pro eo, quod per se potest facere. Et ad istud respondendum secundum Augustinum: quòd ipse filius in tempore fuit precator opportunus, qui tamē cum patre erat exauditor æternus. Vnde ergo homo et minor patre, rogabat patrem, cui erat æqualis. Et sequitur secunda particula, in qua hortatur ad mandatorum obseruationem, promittendo solatium: *Non relinquam vos orphanos*. Vt enim ait Augustinus: Ὀρφανοὶ græce, pupilli latine. Pupilli enim vt ait Isidorus, dicūtur, quorū patres ante discesserunt, quàm nomen ab eis acceperunt: vnde et filios sponsi eos vocabant: Filij sponsi non possunt lugere quamdiu est sponsus cum eis. Et supra: Filioli modicum vobiscum sum. Ideo sequitur: *Veniam ad vos*, scilicet post resurrectionem, et hoc non post multum tempus. Ideo ait: *Adhuc modicum*, infra: Modicum et non videbitis me, *et cetera*. Et quia mundus non intelligebat suam virtutem, qua erat resurrecturus, ideo

Chrys. hom. 74. in Ioā. in princip. tom. 3. — Aug. tract. 74. in Ioā. ante med. tom. 9. — Tit. 2. b — Rom. 5. a — Aug. ibid. post mediū. — Rom. 8. b — Rom. 8. c — Ioan. 16. b — Aug. tract. 2. in Ioan. post mediū. tom. 9. — Ioan. 1. b — 1. Cor. 13. d — Aug. tract. 74. in Ioā. vers. fin. tom. 9. — Ioan. 16. d — Aug. ibid. ante mediū — Ioan. 20. d — Act. 2. a — Aug. ibid. — Aug. de nat. et grat. c. 18. to. 7. — Ibid. tract. 75. in Ioā. non longe a prin. to. 9. — Isid. etym. lib. 11. c. 2. — Mat. 9. b — Ioan. 13. d — Ioan. 16. c

subdit: *Et mundus me iam non videt*. Vt enim ait Augustinus: mundus videbat eum carneis oculis in carne conspicuum: sed non videbat quod in carne latebat, scilicet suam diuinitatem, et tamen non credebat: *Vos autem videbitis me*, scilicet post resurrectionem vtraque visione, scilicet oculis carnis, et oculis mentis. Infra: Iterum modicum et videbitis me. Et hoc ideo: *Quia ego viuo, et vos viuetis*. Quærit Augustinus, cur ait de præsenti se viuere, illos autem de futuro? Et respondet: quòd quia vitam carnis resurgentis, qualis in illo præcedebat, secuturam in illis est pollicitus: duas enim resurrectiones promisit: suam mox futuram, nostram in fine sæculi venturam. Et ideo sequitur: *In illo die cognoscetis*, scilicet resurrectionis futuræ, quando videbimus facie ad faciem, et quādo videbimus eum, sicuti est: *Cognoscetis*, inquam, *quia ego in patre maneo*, vt radius in sole, vnum cum illo. *Et vos in me*, sicut palmites in vite. Infra proximo: Ego sum vitis, *et cetera*. Et: *Ego in vobis*, sicut vita viuificans in viuificatis, et sicut virtus supportans in supportatis, et sicut mouens in eis quæ mouentur: ipse enim via veritas et vita. Supra eodem. Infra: Vt sint vnum, sicut et nos vnum sumus: *Ego in vobis*. Vt enim ait Chrysostomus, quod dictum est: *Ego in patre*, identitatem scilicet significat. Quod autem dictum est: *Ego in vobis*, significat, quod est vnanimitatis et auxilij. Nouit enim, inquit, scriptura, multotiens, eisdem verbis in Deo, et in hominibus positis, non similiter tamen vti: Vos autem Christi, Christus autem Dei: Et nota secundum Chrysostomum: quòd post resurrectionem promittit eis certissimam cognitionem, quia magna erat virtus Spiritus sancti, quæ omnia eos erudiebat, multo magis in gloria. Infra: Palam annunciabo vobis de patre. Et in his omnibus patebat paterna pietas Saluatoris ad discipulos, promittendo Spiritum in auxilium, siue patrocinium, quare vocat Spiritum paracletum. Item promittendo suum solatium, et suum reditum, promittendo etiam suam coexistentiam, siue præsentiam, et promittendo cognitionis plenitudinem, siue luculentiam. Et hæc omnia promittit, vt abijciat tristitiam ab eis, quia ænigmatice insinuabat passionem, secundum Chrysostomum. Sicut infra similiter facit: Plorabitis et flebitis vos. Et sequitur: Videbo vos, et gaudebit cor vestrum, *et cet*. Et nota quòd describit Spiritum a parte originis, quia a patre dandus: item a parte suæ virtutis, quia est paracletus ad consolādum affectū. Vnde Glossa: Paracletum, id est, consolatorem, et quia est Spiritus veritatis ad illuminandum intellectum. Item describit eum a parte suæ permanentiæ, siue perpetuitatis, quantum est a patre Spiritus: quia apud vos et in vobis manet. Item a parte suæ dignitatis: quia mundus non potest eum capere, idest, mūdi amatores. Ideo ob istius doni, quod est Spiritus, bonitatem et suauitatem clamat sapiens: O quàm bonus et suauis est Spiritus tuus in nobis! Et sequitur illa pars, in qua hortatur ad mandata obseruanda promittendo pręmium, ibi: *Qui habet mādata mea*. Et illa in tres. Primo, ipsa promissio. Secundo, discipuli inquisitio, ibi: *Dicit ei Iudas*. Tertio, Saluatoris respōsio, et veritatis, tam de merito, quàm de pręmio explanatio, ibi: *Respondit Iesus*. Ait ergo: *Qui habet mandata mea*, in amore et affectu: *Et seruat ea*, in opere et effectu: *Ille est qui diligit me*, in veritate: *Et diligetur a patre meo*, paterna acceptatione: *Et ego diligo eum*, in præsenti: *Et manifestabo ei me ipsum*, in futuro: Obijcit Augustinus, qualiter ait primo: *Diligetur a patre meo*. Et postea: *Diligam eum*, quasi possit aliquis diligi a patre non a filio, cum sint inseparabiles, et inseparabiliter diligant. Et ad hoc respondet, quòd non dilexit ad hoc vt credamus, et mandatum fidei teneamus, nunc ad hoc diliget vt videamus, et ipsa visione mercedem fidei capiamus. Hæc ille. Hoc ergo non ait: quia sic alia, et alia dilectio a parte Dei vel Christi: sed

Aug. tract. 75. in Ioā. ante med. tom. 9. — Ioan. 16. c — Aug. ibid. — 1. Cor. 13. d — 1. Ioan. 3. a — Ioan. 15. a — Ioan. 17. c — Chrys. hom. 74. in Ioā. ante med. tom. 3. — 1. Cor. 3. d — Ioan. 16. g — Chrys. hom. 64. in Ioan. tom. 3. — Ioan. 16. f — Spiritus a multis partibus. — Sap. 12. b — Aug. tract. 75. in Ioan. prope fin. tom. 9.

sti: sed quia alius effectus dilectionis huius et illius: Deus enim diligit effectu non affectu, ait Bernardus: Magna ergo promissio seruantibus mandata, vt patet ex dictis. Et sequitur illa secunda particula: *Dicit ei Iudas*, scilicet sanctus non immundus, *Aug. tract. 76. in Ioā. prope prin. tom. 9.* nō insectator Domini, sed sectator, vt ait Augustinus: *Domine quid factum est*, et cetera. Quæsiuit enim causam, quare non se mundo, sed suis manifestaturus est. Et hoc quæsiuit de omnibus. Et sequitur responsio Saluatoris, et eorum iustructio tam de merito, quàm de præmio, ibi: *Respondit Iesus*. Et hæc in quattuor. Primo, causæ præmissio, quare se erat manifestaturus suis et non mundo. Secundo, iterata promissio suis, ibi: *Hac locutus sum vobis*. Tertio, turbationis dehortatio, ibi: *Non turbetur cor vestrum*. Quarto, subiunctio rationis, ob quam breuiter est eis locutus cū insinuatione instantis passionis, ibi: *Et nunc dixi vobis*. Ait ergo: *Si quis diligit me sermonem meum seruabit*. Præmissa quæstione a discipulo, quare erat se manifestaturus suis et non mundo, quasi assignans causam ait: *Si quis diligit me*, affectu sicut prius: *Sermonem meum seruabit*, scilicet in effectu vel actu: *Et pater meus diliget eum*, retribuens ei in mercedis fructu: *Et ad eum veniemus*, perseuerando et conseruando ipsum in statu. Et quia sic diligunt Dei electi, et qui sunt sui, ideo eis erat se manifestaturus: *Qui vero non diligit me*, dictis modis: *Nec seruat sermones meos*, nomine mundi censendi sunt, ideo eis se non erat manifestaturus. *Ibid. paulo post.* *Qui vere non diligit me*, dictis modis, de eo Augustinus: Ecce exposita est causa, quare se suis erat mani- *1. Cor. 13. b* festaturus, et ipsa causa est: quòd hi diligunt, illi non: dilectio enim discernit sanctos a mundo: Charitatem si non habuero nihil sum. Sed quæritur de hoc quod ait: *Si quis diligit me*, et cetera. Et sequitur: *Et ad eum veniemus*. Videtur ex hoc quòd prius sit diligere Deum et seruare eius mandata, quàm suum venire ad hominem: sed ad hominem venit, quando dat gratiam, et ita ante donum gratiæ est possibile diligere Deum, quod est falsum. Et ad istud responden- *Aug. ibid.* dum est secundum Glossam, et etiam Augustinum, quòd causa est, quasi Christus erat se suis manifestaturus, dilectio: quæ quidem dilectio probatur in custodia sermonum Domini. Probatio dilectionis est *Greg. super Euang. lib. 2. hom. 30.* exhibitio operis, ait Gregorius exponens istud. Diligi autem a Deo, est acceptari a Deo, supra eodem: Qui diligit me, diligetur a patre meo. Et ad sic dili- *Ioan. 14. c* gentem dicitur pater et filius et Spiritus sanctus venire, et mansionem facere ampliorem gratiam dando, *Greg. in Euāg. ho. 30. ante mediū* et finaliter custodiendo. Vnde Gregorius: In quorundam corda venit, scilicet per compunctionem, sed tempore tentationis non manet. Sed aliter de eo, qui Deum vere diligit, quia sic eum amor diuinitatis penetrat, vt ab hoc amore tentationis tempore non recedat. Hæc ille. Non ergo loquitur hic de aduentu Dei in animam in prima gratia, sed in datione am- *Aug. tract. 76. in Ioā. post mediū. tom. 9.* plioris gratiæ. Et de hoc bene Augustinus: Pater et filius et Spiritus sanctus veniunt ad nos subueniendo, et nos venimus obediendo: veniunt illuminando, venimus intuendo: veniunt implendo, venimus excipiendo. Et ibi bene de hoc. Et quia dixerat: *Sermones meos* in plurali, ait: *Sermonem meum, quem audistis, non est meus*. Et hoc ideo, quia ipse non est verbum suū, sed patris: quomodo nec sua imago est, sed patris, nec suus filius idem ipse, sed patris, secundum *Ibid. prope finem.* Augustinum. Supra eodem: A me ipso non loquor. Et sequitur illa pars, in qua iterata promissio, et est de duobus, scilicet de missione Spiritus ad docendum, et de donatione pacis ad tranquille viuendum, ibi: *Pacem relinquo vobis*. Ait ergo: *Hac locutus sum apud* *Ibid. tract. 77. non mult. a princ.* *vos manens*, scilicet corporali præsentia et forinsecus, qua cum illis visibilis loquebatur, ait Augustinus: Prior vero mansio, de qua locutus est, est futura: Nouissime diebus istis, locutus est nobis in filio, *et cetera*: *Heb. 1. a* *Paracletus autem Spiritus*. Et in hoc boni promissi

A pretiositas: *Quem mittit pater*. Et in hoc dantis maiestas: *In nomine meo*. Et in hoc dationis ordinabilitas: *Docebit vos omnia*. Et in hoc dati Spiritus potestas et vtilitas: *Docebit*, inquam, vt intelligamus: *Et suggeret*, id est, commemorabit secundum litteram Augusti- *Aug. ibid.* ni, vt non obliuiscamur. Vel suggeret ab occulto secundum Glossam. Sed quæritur quare Spiritus sanctus dicitur Paracletus, id est aduocatus, cum ipsi filio hoc approprietur: Aduocatum habemus apud *1. Ioan. 2. a* patrem Iesum Christum: ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Ergo ei appropriari debet aduocari. Item qualiter ait: *Spiritus docebit vos omnia*, cum filio B approprietur nomen magisterij, supra proximo: Er- *Ioan. 13. b* go et ei debet appropriari, docere: Ipse est vnus magister. Item ipse est ipsa veritas. Supra eodem. Ergo *Mat. 23. a* vt prius. Et ad istud respondendum secundum Augu- *Aug. tract. 77. in Ioā. ante mediū tom. 9.* stinum: quòd Trinitas docet et dicit, et tamen hoc attribuitur cuilibet personæ in scriptura, sicut ibi ponit exempla. Similiter vt ait Glossa. Consolari est opus Trinitatis. Et quia nomine bonitatis Spiritus designatur, et per bonitatem Deus consolatur, ideo Spiritui attribuitur. Ad aliud respondendum, quòd est aduocatio quantum ad personam, et quantum ad officium. Primo modo conuenit filio, quia mediator C est. Secundo modo Spiritui sancto, propter consilia et officia. Est enim officium aduocati postulare efficaciter, quod facit Spiritus: Spiritus postulat *Rom. 8. e* pro vobis. Item aduocati est respondere, vel resistere, quod facit Spiritus: *Nolite cogitare quo modo*, *Mat. 10. b* *quid loquamini*. Et sequitur: *Non estis qui loquimini, sed Spiritus patris vestri*, et cetera. Item aduocati est arguere aduersam partem. Et hoc facit Spiritus. Infra: Cum venerit Spiritus, arguet mundum, *et cetera*. *Ioan. 16. b* Item officium aduocati est arram vel pignus pro heredibus sumere siue securitatem. Sed hoc facit Spiritus, securitatem enim dat siue facit: Dedit nobis pi- *2. Cor. 1. d* D gnus Spiritus, *et cetera*. De hoc Gregorius, quòd *Greg. in Euāg. ho. 30. ant. med.* Spiritus dicitur postulare, quia ad postulandum inflammat, et dicitur consolator, quia dum spem veniæ parat, ab afflictione tristitiæ mentem leuat. Et ibi bene de hoc. Ad aliud respondendum, quòd filius Dei est magister et veritas, qui docet nos et reuelat patrem. Sed quia hoc totum facit per suam voluntatem, vt ait Glossa, quæ quidem voluntas est appropriata Spiritui sancto, ideo Spiritus dicitur docere omnia. Filius enim qui est lux vera, et ipsa veritas docet illuminans ad intelligendum, Spiritus sanctus docet inflammans ad amandum: vnctio enim docet *1. Ioan. 2. d* E eum de omnibus. Et sequitur promissio de pace ad tranquille viuendum: *Pacem relinquo vobis*. Vt enim ait Augustinus: Pacem reliquit nobis iturus, pacem *Aug. tract. 77. in Ioā. ante med. tom. 9.* suam dabit in fine venturus. Vel pacem reliquit in hoc sæculo, vel pacem reliquit in quo manentes hostem vincimus: pacem dabit, quando sine hoste regnabimus. Ideo ait Propheta: Pacem super pacem. *Isa. 27. d* Sed quærit Augustinus, quare vbi ait: *Pacem re-* *Aug. ibid. post mediū.* *linquo vobis*, non addidit meam, vbi vero ait: *Pacem meam do vobis*, ibi dixit meam? Et ad istud respondet, quòd illud, quod semel dictum est, ad vtrumque debet referri: vel aliter, quòd in hoc sæculo non est ple- *Rom. 7. d* F na pax, quia videmus aliam legem in membris. Sed in futuro erit pax plena, ideo ait: *Pacem meam do vobis* Et sequitur tertia particula, in qua dehortatio turbationis cum promissione cōsolationis, ibi: *Non turbetur cor vestrum*, et cetera. Vt enim ait Chrysostomus, quia multa de morte sua philosophatus est, ideo ait: *Chrys. hom. 74. in Ioan. post mediū. tom. 3.* *Non turbetur cor vestrum*, scilicet interius: *Neque formides*, quod plus est, ait Glossa. Simile supra eodem: *Quia ego dixi vobis vado*, scilicet per mortem: *Et venio*, scilicet per resurrectionem, vt supra eodem habitum est. Et ad maiorem consolationem subdit: *Si diligeretis me, gauderetis*. Et quòd ita sit passibilis, hoc *Aug. tract. 78. in Ioā. vers. fin. tom. 9.* glorificatio manifestat. Et hoc ideo ait Augustinus, quia naturæ humanæ gratulandum est, eo quòd sic assumpta

assumpta est a verbo vnigenito, vt immortalis constitueretur in cælo, atque ita fieret terra sublimis, vt incorruptibilis puluis sederet ad dextram patris. Hæc Augustinus: O ergo magnificentiam sublimationis, et glorificationis naturæ humanæ in Christo: *Pater maior me est*, vt enim ait Augustinus: Agnoscamus geminam substantiam Christi: diuinam, qua æqualis est patri: humanam, qua maior est pater: Nō enim rapinam arbitratus est, se esse æqualem Deo, formam serui accipiens, *et cet.* Æqualis enim est patri in forma Dei, sed semetipsum exinaniuit, *et cet.* non formam Dei amittens, sed formam serui accipiens. Maior est enim forma Dei, quæ non est amissa, quàm forma serui, quæ est accepta. Hæc Augustinus. Merito ergo est gaudendum de magnificatione naturæ humanæ in Christo. Et sequitur vltima particula, scilicet subiunctio rationis, ob quam sic locutus est cum insinuatione futuræ passionis, ibi: *Et nunc dixi vobis*, scilicet quòd vado ad patrem per mortem, et passionem, vt dictum est: *Vt cum factum fuerit, credatis.* Sed qualiter hoc? quia vt ait Augustinus: Laus fidei est, si quod creditur non videtur. Infra: Beati qui non viderunt, et crediderunt. Et: Fides est sperandarum rerum. Melius ergo diceretur, vt crederent illud, quod non erat factum. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd sicut dictum est Thomæ, infra: Quia vidisti me, credidisti: aliud tamen credidit, aliud vidit. Vidit enim hominem, Deum credebat. Sic ex parte ista quod dixit eis, cum factum fuerit illud, quod dixit, visuri essent eum uiuentem, et ad patrem ascendentem: quo viso erant credituri, quòd ipse esset Christus filius Dei. Ex rebus enim quæ videntur, agitur in nobis, vt credantur, quæ non videntur. Hæc ille. Et subdit, quòd erat illud, de quo ait: Cum factum fuerit: *Iam non multa loquor: Venit princeps mundi.* non creaturarum, sed peccatorum, ait Augustinus: Aduersus principes, et potestates tenebrarum: *Et in me non habet quidquam.* nullum scilicet omnino peccatum, ait Augustinus: Qui peccatum non fecit. Et: Ipse enim solus inter mortuos liber, ait Propheta, quia conceptus de Spiritu sancto: Quod natum est in ea, de Spiritu sancto est. Ipse enim assumpsit naturam humanā, non culpam: Si fuerit pro eo angelus loquens vnum de similibus, *et cetera*. Ibi Gregorius: Satis de hoc, quòd ipse fuerit magni consilij angelus, qui locutus est vnum de consimilibus, qui assumpsit humanam naturam, non culpam. Et ibi bene de hoc: *Sed vt cognoscat mundus*, scilicet mundi habitatores: Mundū reconcilians sibi: *Quia diligo patrem*, quod potest per effectum cognoscere: *Quia sicut mandatum dedit mihi pater*, et cet. scilicet mortem sustinendo. Sed quæritur, cum Christus nō habuerit peccatum, vt præmissum est, videtur quòd ipsum puniri pro peccato fuerit iniustum, et ita iniuste dedit ei pater mandatum. Idem, Iudas fuit culpatus, et damnatus, quia tradidit Christum ad mortem: sed cum esset mandatum a patre, vt mortem sustineret, videtur quòd non debuit tantum culpari, et quòd idem opus fuerit patris, et ipsius Iudæ. Et ad istud respondendum est, quòd sicut supra dictum est: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. Et: Qui filio suo non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum. Ex summa ergo charitate pater voluit, quòd filius mundum redimeret, quæ voluntas fuit eius mandatum. Et hoc idem voluit filius, vt ait Propheta: In capite libri scriptum est de me, vt facerem volūtatem tuam, Deus meus volui. Supra de vtroque: Potestatem habeo ponendi animam meam. Et sequitur: Hoc mandatum accepi a patre. Velle ergo puniri innocentem pro peccato alieno, et nolentem puniri iniustitia est. Velle autem genus humanum per mortem filij Dei innocentis, volentis mori pro genere humano, summæ fuit charitatis, et pietatis: Oblatus est enim, quia ipse voluit. Et etiam summæ fuit æquitatis, vt ipse filius Dei, verus homo satisfaceret pro peccato generis humani, et illud redimeret, et saluaret: Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum, et voluntas Domini in manu eius dirigetur. Et ad aliud respondendum secūdum Augustinum, vbi ait: Discamus in similitudine operum discernere animos operantium. Et ponit exemplum: Pater tradidit filium, et ipse Christus corpus suum, et Iudas Dominū suū: cur in hac traditione Deus est pius, et homo reus, nisi quia in hac re vna quam fecerunt, causa non vna est, quam fecerunt? Hæc ille. Quamuis ergo fuerit idem factum, quantum ad genus facti: alia tamen causa mouens, et alia intentio in facientibus: *Surgite, eamus hinc.* Quærit Augustinus: Quo? Et respondet, quòd ad illum locum, vnde fuerat tradendus ad mortem, de quo scriptum est: Quæ non rapui, tunc exsoluebā: mortem sine dubio soluturus, et nos a mortis debito redempturus. Hæc ille. Et de hoc in Glossa: Et patet ex dictis, quòd diabolus non est princeps amatorum mundi, nisi ratione peccati, et quòd non habet quidquam in Christo, et in electis eius, qui sunt membra eius, qui sunt a peccato. Et ideo euidens insania peccantium, qui voluntarie se subijciūt tali principi, qui est dominando tyrannicus, et crudelitate impius, et in exigendo seruitium laboriosum incessabilis, et iniquus, et in reddendo stipendium durus: Crudelis enim est, et non miseretur: Seruietis dijs alienis, qui non dabunt vobis requiem. Cuius stipendia in reddendo non sunt, nisi mors: Stipendia enim peccati mors. Et: Ipse est Rex super omnes filios superbiæ. Gregorius de hoc bene. Quærit Chrysostomus, quare ait: *Surgite, eamus hinc.* ex quo nouerat horam passionis: antequam compelleret doctrinam suam, non debuisset hoc dixisse, vt videtur. Et ad hoc respondet, quòd discipuli formidolosi erant, antequam dono Spiritus sancti digni efficerentur. Vnde et audientes prædicta turbabantur, vt mox capiendi. Ideo ducit eos in alium locum, vt existimantes se esse in cautela, idest, securitate, finem sermonis Christi audiant cum otio: erant enim audituri magna dogmata. Hęc ille. Vt ergo securius audirent, sic ait. Vel hoc ait animās eos ad passionem. Vnde Anselmus: Me præcedentem ad passionem debetis imitari: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum.

[Margin, left column: Ibid. paulo ante. — Gemina substantia Christi. — Phil. 2. a — (B) — Aug. tract. 79. in Ioā. prope prin. tom. 9. — Ioan. 20. g — Hebr. 11. a — Aug. ibid. — Ioan. 20. g — (C) — Aug. ibid. post mediū. — Eph. 6. b — Aug. ibid. paulo ante. — Isai. 53. c — 1. Pet. 2. d — Psal. 87. a — Mat. 1. b — Iob 33. c — Greg. Mor. lib. 24. c. 2. in princ. — 2. Cor. 5. d — (E) — Ioan. 3. b — Rom. 8. f — (F) — Psal. 39. b — Ioan. 10. b — Ibidem. — Isai. 53. e]

[Margin, right column: (A) — Isai. 53. d — Aug. tract. 79. in Ioan. post mediū. tom. 9. — Hiere. 6. et 16. f — Rom. 6. d — Iob 41. d — Greg. Mor. li. 34. c. 17. ante med. — Chrys. hom. 75. in Ioā. non longe a prin. to. 3. — (D) — 1. Pet. 2. d]

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

EGO *sum vitis vera.* Superius exhortatus est discipulos ad fidei constantiam, et firmitatem, loquendo per appropriationem: hic hortatur eosdem ad dilectionis veritatem. Et hoc in tres. Primo, hortatur eos ad suam siue diuinam dilectionem. Secundo, ad fraternam dilectionem, ibi: *Hoc est præceptum meum.* Tertio, hortatur eos ad tolerantiam mundani odij, sicq; ad dilectionem inimicorum, ibi: *Et si mundus vos odit, et cet.* Prima in quattuor, quoniam omnis diligens Deum in Deo manet, ideo vtens parabola præmittit, quòd ipse est locus mansionis. Secundo, exprimitur fructus ipsius manentis, ibi: *Sicut palmes.* Tertio, subiungitur modus mansionis, ibi: *Sicut dilexit me pater.* Quarto, superadditur effectus eiusdem mansionis, siue ratio finalis huius admonitionis: *Hæc locutus sum.* Ait ergo, vtens parabola, siue loquens parabolice, et hortans ad suam dilectionem: *Ego sum vitis vera*, quasi diceret: Vos debetis me sequi, quia ego sum vitis, *et cetera*. Secundum enim Augustinum, quòd dicitur vitis per similitudinem, non per proprietatē: *Et pater meus agricola est.* Sed quæritur, qualiter hoc attribuit patri, cum ipse sit agricola. Et respondet Augustinus vbi supra, quòd secundum hoc Christus dicitur vitis, secundum quod ait: *Pater maior me est.* supra

[Margin: Continuatio. — Diuisio. — Aug. tract. 80. in Ioā. ante med. tom. 9.]

supra proximo, idest, secundum quod homo est. Se- A
cundum vero quod ait: Ego et pater vnum sumus,
Ioan. 10. d supra: Ipse agricola est, non talis vt ille, qui extrinse-
cus dat ministerium, sed qui intrinsecus dat incremẽ-
1. Cor. 3. b tum: Qui incrementum dat Deus. Et ad modũ agri-
colæ: *Omnem palmitem*, idest, omnem hominem scili-
cet apparenter in me existentem secundum commu-
Mat. 3. c nionem sacramenti: *Tollet*, excludendo: Omnis ar-
bor, quæ non facit fructum, excidetur. De hoc in
Glossa: *Et omnem qui fert fructum*, sicut membrum viuũ
et viride: Arbor enim bona fructus bonos facit:
Mat. 7. c Purgabit eum, per ampliorem gratiam fidei: Per mi
Prou. 15. d sericordiam, et fidem purgantur peccata. Et adaptãs B
parabolam, ait: *Vos mundi estis propter sermonem*. Quæ-
Aug. tract. rit Augustinus, quare non ait: mundi estis propter
80. in Ioã. baptismum, quo loti erant. Et ad illud respondet,
post mediũ. quòd in aqua verbum mundat. Detrahe verbum, et
tom. 9. quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elemen-
tum, et fit sacramentum. Et sequitur, vt in ipso verbo
aliud est sonus transiens, aliud virtus manens, quod
Rom. 10. a est verbum fidei quo creditur ad iustitiam: propter
quod verbum sumus mundi. Hæc ille. Et ibi bene de
Aug. cõtra hoc. Vt enim ait idem Augustinus: Homines mun-
Cresc. Grã- dantur quadrupliciter: per verbum veritatis, vt hic.
mat. lib. 2. Item sacrificio contriti cordis, in Psalmo: Sacrificiũ C
cap. 12. post Deo spiritus contribulatus. Item eleemosynis: Date
med. to. 7. eleemosynam, et omnia munda sunt vobis. Item cha-
Psal. 50. d ritate, quæ cooperit multitudinem peccatorum. Et
Luc. 11. f quia ipse vitis, et ipsi palmites, ideo subdit: *Manete in*
1. Pet. 4. b *me*, sicut in vite viuificante: *Et ego in vobis*, scilicet
Ioan. 14. c vt vita viuificans. Supra proximo: Ego viuo, et vos
viuetis. Et de ista benedicta vite, in collatione. Sed
quæritur, qualiter ait: *Ego sum vitis vera*, cum hæc
nomina, scilicet vitis, leo, et lapis dicantur de Christo
per similitudinem non per proprietatem, ergo nec se
cundum veritatem. Et ad istud respõdet Augustinus,
Aug. tract. quòd dicitur vitis vera ad discernendum, cui dictum D
80. in Ioan. est: Quomodo conuersa es in amaritudinem vitis
ante med. aliena. Vera ergo dicitur vitis, quia non aliena, et
tom. 9. quia fructifera vitis. Item quæritur, secundum quam
Hiere. 2. d naturam dicitur vitis: videtur quòd secundum hu-
manam, quia vites, et palmites sunt unius naturæ, se-
Aug. ibid. cundum Augustinum. Ad contrarium arguitur,
paulo ante. quòd uitis dicitur secundum quòd influit in palmi-
tes spirituales honorem uiuificum gratiæ, sed sic in-
fluit, secundum quòd Deus: Ergo uitis est secundum
diuinam naturam. Et ad istud respondendum, quòd
quædam dicuntur de Christo secundum naturam di-
uinam, quædam secundum humanam, quædam se- E
cundum humanam, ut unitam diuinæ naturæ, sicut
quòd est caput Ecclesiæ, et quòd est mediator Dei, et
hominum. Est enim caput Ecclesiæ, et mediator, se-
cundum vtramque naturam, propter unitatem hypo-
stasis, et ut est obiectum fidei. Est enim Deus uerus,
et homo. Vt enim ait Augustinus: Christus dicitur
Ibid. tract. Latine unctus, et sic influens in palmites, et mundãs,
7. cir. med. prout ait hic, per uerbum suum. Item quæritur de
hoc, quòd ait: *Non ferentem fructum, tollet eum*. Cum
Hebr. 12. g enim gratia Christi sit omnibus prompta: Ne quis
desit gratiæ Dei. Videtur quòd neminem tollat ex-
cludendo. Et ad istud respondendum est, quòd ipse F
uenit in mundum in iudicium: Vt qui non uident,
Ioan. 9. g uideant: et qui uident, cæci fiant, supra. Non quòd
Deus auferat eis lumen gratiæ ad uidẽdum, sed quia
ipsi non recipiunt, nec se humiliant ad recipiendum:
2. Cor. 4. a Deus huius sæculi excæcauit mentes infidelium. Sic
dicitur hic tollere: eo quòd non dat gratiam ad ma-
nendum intus, peccatisq. illius qui tollitur exigenti-
bus. Et sequitur secunda particula, in qua manifesta-
tur mansionis in uite fructus. Et primo per opposi-
Aug. tract. tum. Secundo, per exemplum in proposito, ibi:
81. in Ioan. *Qui manet*. Et hoc, quòd ait: *Sicut palmes non potest*
ante med. *facere fructum*, et cet. Vt enim ait Augustinus: Magna
tom. 9. hic commendatio gratiæ. Sicut enim palmes non po

test facere fructum, nisi manserit in uite, cuius humo-
re uegetatur: sic spiritualiter nisi quis manserit in
Christo, de cuius plenitudine accepimus omnes, su-
pra: Ipse enim operatur in nobis uelle, et perficere, Ioan. 1. b
non potest facere fructum. Et repetit, quod premi- Philip. 2. b
sit: *Ego sum vitis*, deinde ostendit idem in proposito:
Si quis manet in me, hauriens humorem gratiæ: *Et ego*
in eo, dans ei uitam gratiæ: *Hic fert fructum multum*,
tamquam lignum, quòd dat fructum in tempore suo.
Vt enim ait Augustinus: Ita sunt in uite palmites, ut Aug. tract.
uiti non conferant, sed inde accipiant, unde uiuunt. 81. in Ioã.
Vitis autem est in palmitibus, ut uitale alimentum circa med.
subministret. Et ideo sequitur: *Sine me nihil potestis* tom. 9.
facere: Quid habes, quod non accepisti? Et: Non 1. Cor. 4. b
quòd simus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, sed 2. Cor. 3. b
sufficientia nostra ex Deo est. Et ad maiorem terrorẽ
subdit, quid fiet finaliter de tali non ferente fructum,
dicens: *Si quis in me non manserit*, scilicet per dilectio-
nem: *Mittetur foras*, permittendo scilicet extra cor-
poris mystici vnitatem: *Et arescet*, priuatus honore
gratiæ: Omnis arbor, quæ non facit fructum, exci- Mat. 7. c
detur, et in ignem mittetur: *Et colligent eum*, scilicet
messores angeli: *Et in ignem mittent*. Vnde Augusti- Mat. 13. d
nus supra. Ligna itaque vitis tanto sunt contemptibi- Aug. tract.
liora, si in vite non manserint, quanto sunt gloriosio- 81. in Ioan.
ra, si manserint. Et e contrario: *Si manseritis in me*, post mediũ.
scilicet per dilectionem: *Et verba mea in vobis manse-* tom. 9.
rint, per eorundem adimpletionem: *Quodcumque vo*
lueritis, petetis, scilicet in nomine meo: *Et fiet vobis*,
per diuinam collationem, supra proximo: *Quodcum-*
que petieritis patrem, hoc faciam. Et quoniam sic fructi-
ficantes debent fructificare ad gloriam Dei, ideo ait:
In hoc glorificatus est pater meus, idest, ad gloriam eius
est, et claritatem: *Vt plurimum fructum adferatis*, scili-
cet in operibus, et in effectu: *Et efficiamini discipuli*
mei, scilicet manendo in dilectione mea. Consimili-
ter est dictum Apostolis: Luceat lux vestra coram Mat. 5. b
hominibus, vt uideant uestra bona opera, et glorifi-
cent patrem, *et cet*. Vnde Augustinus: Si in hoc est Aug. tract.
clarificatus pater, ut fructum plurimum adferamus, 82. in Ioã.
non hoc nostræ gloriæ tribuamus, tanquam ex nobis prope prin.
hoc habeamus, eius enim est hæc gratia: Qui gloria- tom. 9.
tur, in Domino glorietur. Sed quæritur de hoc, quòd 2. Cor. 10. d
ait hic: *Sine me nihil potestis facere*, cum dicatur: Re- Osee 8. a
gnauerunt, et non ex me. Item: Cucurrit aduersus Iob 15. c
Deum extento collo. Sed constat quòd sunt tales si-
ne Deo. Si respondeatur, quòd loquitur hic de bo-
nis operibus non de malis. Propter hoc obijcitur,
quia dicitur: Apposui tibi aquam, et ignem, ad quod Eccl. 15. d
uolueris porrige manum tuam. Et sequitur: Ante Ibidem.
hominem uita et mors, bonum et malum: Ergo in
hominis potestate est operari unum, uel aliud. Et ad
istud respondendum est, quòd quædam sunt opera
super naturam, sicut opera gratuita et bona, ad quæ
non potest homo sine gratia diuina eleuante: quædã
uero sunt opera naturalia, ad quæ non potest sine
Deo conseruante, sicut nec natura potest stare, quia
cum cuncta ex nihilo facta sunt, eorum essentia ad
nihilum tenderet, nisi auctor omnium manu regnũ
teneret, ait Gregorius: quædam sunt infra naturam,
idest, a natura deficiente, ut opera peccatorum: et illa
quantum ad id quod est deordinationis, et defectus,
ab ipso homine sunt: quantum uero ad actionem
substratam deordinationi, et defectui, a Deo sunt:
Perditio tua Israel, tantummodo in me auxilium. Ad Osee 13. c
aliud respondendum, quòd illud est intelligendum
propter libertatem arbitrij, cuius est eligere, et respue
re: nihil tamen potest effectiue agere sine diuina uir-
tute: Deus enim operatur in nobis uelle, et perficere. Philip. 2. b
Et nota quòd in omnibus, quæ repetit hic, summa Aug. tract.
est, quòd ad hoc ut palmes, idest, fidelis fructificet, 81. in Ioã.
necesse est, ut in Deo maneat, et Deus in eo. Vnde circa med.
Augustinus, quòd palmites accipiunt a uite unde ui- tom. 9.
uant: Si diligamus inuicem: Deus in nobis manet. 1. Ioan. 4. b
Ibi

Aug. tract. 8. in epist. Ioan. post med. to. 9.

Ibi Augustinus: Vicissim habitant, qui continet, et qui continetur: habitas in Deo, sed vt continearis: habitat in te Deus, sed vt te contineat, ne cadas. Et ibi bene de hoc. Item Chrysostomus, in radice manere, hoc facit fructificare palmites.

Chrys. hom. 75. in Ioã. ante med. tom. 3.

In filio ergo Dei manet per amorem fidelis, sicut palmes in vite, sicut planta in radice, sicut radius in sole, sicut fluuius emanans in fonte suo modo: Ibi requieuerunt fessi robore.

Iob 3. c
Greg. Mor. li. 4. cap. 3. paulo ante med.

Ibi Gregorius: Deus, qui sine situ omnia continet, nobis ad se venientibus locus non localis manet. Et ibi de hoc bene. Item necesse est, vt Deus purificet amplius. Vnde ait supra: Purgabit eum propter continentiam peccatorum contractorum. In multis enim offendimus omnes: Septies in die cadit iustus. Et ideo necesse est, quòd homo Deo operante se purget iugiter. De negligẽtia purga te cum paucis. Qui sanctus est sanctificetur adhuc. Per misericordiam, et fidem purgantur peccata. Et ideo clamat fidelis continue: Dimitte nobis debita nostra. Ne ergo præcipitemus in maiora peccata, necessaria est purgatio continua: Qui enim modica spernit, paulatim decidit. Ideo ait Propheta: Lauabo per singulas noctes lectum meum.

Iac. 3. a
Prou. 24. b
Eccl. 7. d
Prou. 15. d
Mat. 6. b
Eccl. 19. a
Psal. 6. a

Item necessaria est ad fructificandum, diuinorum verborum perfecta obseruatio. Vnde ait: *Et verba mea in vobis manserint*, supra proximo: Si quis sermonem meum seruauerit. Ibi de hoc.

Ioan. 14. c

Et sequitur tertia particula, in qua subiungitur manendi in Christo modus: *Sicut dilexit me pater, et ego dilexi vos*. Sed qualiter ait hoc, quia pater dilexit eum, vt filium vnigenitum, sed ipsi erant filij adoptiui per gratiam: Ergo non erant ita diligibiles, sicut filius a patre. Ad istud respondet Augustinus, quòd non æqualitatem naturę ostendat nostrę et suæ, sicut est patris et ipsius, sed gratiam mediatoris ostendit: in ipso enim diligit nos pater, et hæc dilectio est origo omnium bonorum in nobis.

Aug. tract. 82. in Ioã. ante med. tom. 9.

Vnde Augustinus: Ecce vnde sunt nobis opera bona: vnde enim diligeremus, nisi diligeremur? Ipse prior dilexit nos.

Ibidem.
1. Ioan. 4. d

Et ideo sequitur: *Manete in dilectione mea*, idest, in gratia mea, ait Augustinus. Et est in Glossa, quæ dilectio facit obseruari præcepta, vt ait Augustinus.

Aug. ibid. post medii.
Ibidem.

Et ideo sequitur: *Si præcepta mea seruaueritis*, opere adimplendo: *Manebitis in dilectione mea*. Sed qualiter hoc? quia prius est diligere, quàm præcepta obseruare. Et ad hoc respondet Augustinus, quòd quia præcepta obseruantur: scietis, quia in dilectione manebitis. Idem ergo perseuerantiæ in dilectione loquitur: quia seruantes mandata, in dilectione perseuerant. Et ideo sequitur: *Sicut et ego præcepta patris mei seruo, et maneo in eius dilectione*. Et per hoc ostendo diligi a patre meo, vt ait Glossa. Et loquitur de seipso, in quantum homo, supra: Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei.

Ioan. 4. e

Et patet hic diuinæ dilectionis gratuitas, quia ipse prior dilexit nos: Diligam vos spontanee. Et patet eius obedientialis humilitas, quia seruauit præcepta patris, supra: Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem patris mei.

Osee vlt. b
Ioan. 5. c

Item patet meriti perfectibilitas, quæ debet esse in fidelibus, vt sit mansiua dilectio in effectu, et perfecta in affectu operatio: ad quæ persuadens ait: *Manete in dilectione mea*, et cetera, supra proximo: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit.

Ioan. 14. c

Et in prædictis verbis consolatur eos secundum Chrysostomum. Non enim ait: manent in amore patris, sed amore meo: quasi diceret, a patre amatus sum: et tamen patior, et interficior, ideo non oportet vos turbari, nec existimare, quia non amo vos, et quia nunc derelinquo, si in amore meo manseritis, nulla vobis nocere poterunt. Hæc ille. Et sequitur quarta particula, in qua subiungitur effectus huius mansionis in Christo: *Hæc locutus sum vobis, vt gaudium meum sit in vobis*. Vt enim ait Augustinus, quod est gaudium Christi in nobis, nisi quòd dignatur gaudere de nobis? Et quid est gaudium nostrum, quod dicit esse

Aug. tract. 83. in Ioã. in prin. to. 9.

A implendum, nisi eius habere consortium? Et hoc inchoatur in fide renascentium, et implebitur in præmio resurgentium. Hæc ille. Infra: Petite, et accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum. Et ibi de hoc.

Ioan. 16. f

Vt enim ait Augustinus, vbi supra: Gaudium nostrũ hic proficit, et ad perfectionem perseuerando pertendit, ibi autem implebitur. Gaudium autem suum semper plenum. Et ideo ait de illis: *Vt gaudium vestrum impleatur*.

Aug. ibid.

Et sequitur illa pars, in qua hortatur ad fraternam dilectionem. Et hæc pars in duas. Primo, præceptionis præmissio. Secundo, exempli de sua dilectione adiunctio, ibi: *Maiorem hac dilectionem*.

B Ait ergo: *Hoc est præceptum meum*. Et in hoc præcipientis maiestas, et auctoritas: *Vt diligatis*. Et in hoc rei præceptę qualitas: *Sicut dilexi vos*. Et in hoc adimplendi mandatum rectitudo, siue ordinabilitas. Sed quæritur, cum supra dederit istud præceptum, quare hic repetit? Item quare ait ibi: Mandatum nouum do vobis. Hic autem: *Præceptum meum*?

Ioan. 13. b

Et ad primum respondet Augustinus, quòd mandati repetitio, commendatio est. Ad aliud respondet, quòd ibi ait: Nouum, ne in vetustate nostra perseueremus. Hic vero dictum est: *Meum*, ne cõtemnendum putemus.

Aug. tract. 83. in Ioã. ante med. tom. 9.

Item quæritur, quare non dat præceptum hic, vt diligamus se.

C Item, quare non est præceptum de fide, et spe? Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd plenitudo legis est charitas: vbi ergo est charitas, quid est, quod possit deesse? vbi autem non est, quid est, quod possit prodesse? Et ita vbi est dilectio proximi, et dilectio Dei: Plenitudo legis est dilectio. Item vbi est dilectio, ibi fides, et spes: Si charitatem non habuero, nihil sum.

Rom. 13. d
1. Cor. 13. a

Et nota quòd hic ait: *Vt diligatis inuicem*, scilicet propter Deum inueniendum. Et in hoc discernitur ista dilectio ab ea dilectione, qua diligunt se homines, supra: Vt diligatis inuicem. Vbi de hoc.

Ioan. 13. b

Item quærit Gregorius:

Greg. in Euang. hom. 27. in prin.

D Cum sacra eloquia plena sint dominicis præceptis, quid est, quòd de dilectione dicit: *Hoc est præceptum meum*. Et ad hoc respondet, quia quidquid præcipitur in sola charitate radicatur. Et ibi bene de hoc, et de dilectione fraterna etiam inimicorum sufficienter. Et sequitur sui exempli in diligendo subiunctio: *Maiorem hac dilectionem*. Et ibi tria. Primo, dilectionis, qua ipse dilexit, specificatio. Secundo, diligentibus sic promissio, ibi: *Vos amici mei*. Tertio, præcepti iteratio, ibi: *Hæc mando*. Ait ergo: *Maiorem hac dilectionem*, quasi diceret, sic ego dilexi, vt animam ponerem pro hominibus, qua non est maior charitas, sicut continuat Augustinus hic.

E Et eodem modo præcipit hic diligere: In hoc cognouimus charitatẽ Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit: Christus passus est pro nobis, vobis relinquẽs exemplum.

Aug. tract. 84. in Ioã. ante med. tom. 9.
1. Ioan. 3. b
1. Pet. 2. d

Et introducit Augustinus illud, secundum aliam litteram. Quando sederis ad mensam potentis, attende quæ apponuntur tibi, sciens, quia talia oportet præparare, *et cet*.

Prou. 23. a

Sed quæritur, qualiter ait: *Maiorem*. et cetera. Videtur enim quòd sit maior pro inimicis ponere animam. Ait enim Bernardus tractans istud. Maiorem, inquit, habuisti Domine, ponens animam pro inimicis.

Ber. ser. de pass. Domini. fer. 4. hebd. pœnosa. ante medium.

Vnde Apostolus:

F Si cum inimici essemus reconciliati sumus per mortem, multo magis in vita. Item cum essemus inimici, qualiter ait hic, quòd posuit animam pro amicis? Et ad istud respondendum secundum Gregorium, quòd dum diligẽdo lucrum facere de inimicis possumus, etiam ipsi amici sunt, qui persequuntur. Hæc ille.

Rom. 5. b
Greg. in Euãg. ho. 27. ante med.

Hic ergo amicorum nomine etiam inimici intelliguntur, quia ad hoc Christus mortuus est, et nos mori debemus pro inimicis, vt fiant amici. Hæc ille. Et de ista charitate Augustinus, et in Glossis suis.

Aug. tract. 84. in Ioã. tom. 9.

Et sequitur secunda particula, scilicet promissio diuinæ amicitię sic diligentibus: *Vos amici mei estis*. et ita exaltati, et honorati estis: *Si feceritis, quæ præcipio*. scilicet de præmissa dilectione. Vnde Augustinus: Magna dignatio,

Ibid. tract. 85. prope princ.

tio, vt Dominus, quos nouit seruos suos, dignetur dicere amicos. Sed qualiter hoc? scilicet, cum opponit *[A]* *[Ibid. paulo post.]* Augustinus: Cum seruire non possumus, nisi præcepta Domini fecerimus, quomodo præcepta seruando serui non erimus? quasi diceret: non est hoc possibile. Et ad istud respondet, quòd sunt duo timores, et duæ seruitutes. Est enim timor, qui non est in charitate. *[1. Ioan. 4. b]* Et timor permanens in sæculum sæculi: *[Rom. 8. c]* Non accepistis spiritum seruitutis in timore. Hic ergo loquitur de seruis timore seruili seruientibus. Vnde sequitur: *Seruus nescit, quid faciat Dominus eius*, quia, vt *[Aug. ibid. post mediũ.]* ait Augustinus: cum aliquid boni facit, sic extollitur, quasi hoc ipse faciat, non Dominus eius. Et in se, *[B]* *[Luc. 18. a]* non in Domino gloriatur, vt patet de Pharisæo, supra: *[Ioan. 8. e]* Seruus non manet in domo in æternum: *Vos autem dixi amicos, quia quæcumque audiui a patre, nota feci vobis*. Sed quæritur, qualiter hoc? sicut obijcit *[Aug. tract. 86. in Ioã. propè prin. tom. 9.]* Augustinus: cum dicat infra proximo: Multa habeo dicere vobis, sed non potestis portare modo. Inconuenienter ergo ait hic, se omnia nota fecisse, quæ audiuit. Et ad istud respondet Augustinus, quòd illud *[Ioan. 16. b]* quod facturus erat dixit se fecisse, et præteritum po-*[Psal. 21. c]*suit pro futuro, sicut est illud: Foderunt manus meas, non ait fossuri sunt. Ita et ait hic se omnia nota esse *[1. Cor. 13. d]* facturum in illa plenitudine, de qua: Tunc cognoscã, *[C]* sicut et cognitus sum, *et cet.* Tunc enim videbimus *[1. Ioan. 3. a]* eum sicuti est. Ad maiorem confirmationem promissionis ait: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos*. Et *[Aug. tract. 86. in Ioan. circa med. tom. 9.]* hæc est ineffabilis gratia, ait Augustinus: Mali enim eramus, et electi sumus, vt boni per gratiam eligentis essemus. Non enim est gratia si merita præcesserunt. Electio enim gratiæ est. Hæc Augustinus, et ibi bene *[Eph. 2. a]* de hoc: Elegit nos in ipso ante mundi cõstitutionem: *[Rom. 8. f]* Quos prædestinauit, hos et vocauit. Elegi ergo, et vos prædestinando, et vocando: *Et posui*, instituendo: *Vt eatis*, proficiendo: *Et fructus vester maneat*, perseuerando: *Vt quodcumque petieritis, det vobis*, in regno glo-*[D]*riæ beatificando. Sed in omnibus his gratia eius præuenit nos, vt eamus, et adferamus: ipse est via qua *[Aug. ibid. prope finẽ.]* imus, in qua nos posuit, vt eamus, ait Augustinus: Euntes enim ibant, et flebant mittentes semina sua. *[Psal. 125. b]* Magna ergo merces fraternæ dilectionis, et magna clementia Dei, sic eligentis, et dantis gratiam ad diligendum. Et ideo sequitur: *Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem*, quasi hoc est præceptum præcipuum, et quasi singulare, vt præmissum est. Et de ista mutua dilectione in collatione prædicabili. Quæritur autem de hoc, quòd ait: *Maiorem charitatem*. Ex hoc enim *[E]* videtur sumere, quòd possit esse maior, et minor charitas: cuius contrarium videtur, quia charitas est simplex forma, et qualitas, et ita nõ recipit minus, et maius. Item si est minor charitas, aut hoc est per peccatũ mortale, aut per veniale: non primo modo, quia mortale tollit omnino charitatem: nec secundo modo, quia veniale non minuit charitatem. Et ad istud respondendum sine præiudicio, quod est loqui de charitate, prout est in diuersis subiectis, et sic est maior, et minor, secundum quòd est maior, et minor gratia data a Deo. Vel est loqui de charitate in eodem subiecto, et in eadem anima. Et sic est loqui de ipsa est simpliciter, vel quantum ad suam essentiam: est *[F]* *[Rom. 5. a]* enim habitus gratuitus a Deo infusus: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Sic charitas non dicitur maior, et minor, nisi Deus dederit ampliorem gratiam. Vel est loqui de charitate penes suam inhærentiam, vel quantum ad suam efficientiam: et sic quia liberum arbitrium non æque fortiter, nec æquali nisu semper concurrerit cum gratia, vel in operando, vel in sustinendo, potest dici minor charitas, non quantum ad habitum, nec quantum ad actum essentialem, et intrinsecum, qui est animam gratificare, sed *[Greg. in Euang. ho. 34. fer. in prin.]* quantum ad feruorem. Vnde Gregorius, quòd charitas aliquando flagrat in corde, et tamen non monstratur in oculo: et ponit exemplum de sole, cum nube tegitur, ardet enim tunc in cælo, et tamen non videtur in terra. Dicitur aliquando charitas refrigescere: Refrigescet charitas multorum, *[Mat. 24. a]* quod est intelligendum non de vera charitate, sed de simulata, quantum ad gestum exteriorem, et operum similitudinẽ. Et nota quòd ait: *Ego elegi vos*. Et posset esse thema in electione Prælatorum. Vnde figurantur quattuor *[Prælatis quattuor necessaria.]* necessaria talibus. Quorum primum est a Deo canonica vocatio: *Ego elegi vos*, non humana potestas, nõ cognationis carnalitas, non propria cupiditas, et sic de alijs debent eligere, per quæ intrant mercenarij, et lupi magis, de quibus supra: Qui non intrat per ostiũ. *[Ioan. 10. a]* Sed Dominus debet eligere: Certe videtis, quem elegit Dominus, quòd non sit ei similis in omni populo: *[1. Reg. 10. d]* Prouideat Dominus Deus hominem super hanc multitudinem, *[Num. 27. c]* *et cet.* Secundo figuratur stabilis firmitudo, ibi: *Posui vos*. Quod enim ponitur ex proposito firmiter collocatur: Sternam per ordines tuos lapi-*[Isai. 54. c]*des. Et sequitur: Ponam iaspidem propugnacula tua. Tertium est de virtute in virtutem iugis profectio, ibi: *Vt eatis*, in Psalmo: Ibunt de virtute in vir-*[Psal. 83.]*tem: Numquid mittes fulgura, et ibunt? *[Prou. 4. c]* Et de hoc *[Iob 38. d]* Gregorius bene: Iustorum facta quasi lux splendens procedit, et crescit. *[Greg. Mor. lib. 30. c. 2. in princ.]* Quartum est spiritualium fructuum multitudo, scilicet in docendo, et in dispensando sacramento, et in orando, et in conuertendo animas ad Deum: Et sic de alijs bonis operibus: *[Sap. 3. d]* Bonorum laborum gloriosus est fructus. Et de sic fructificare: Nec aliquando desinet facere fructum. *[Hiere. 17. b]* Et ideo ait hic: *Et fructus vester maneat*, scilicet perseuerando: *[Iob 1. b]* Sic faciebat Iob cunctis diebus. Ibi Gregorius: *[Greg. Mor. lib. 1. c. 21.]* De perseuerantia in multiplicando bona opera. E contrario de multis, qui abierunt retrorsum. Supra: *[Ioan. 6. a]* Numquid et vos vultis abire retrorsum? quia nullos fructus adferunt: et propterea in ignem mittentur, vt præmissum est. Et sequitur illa pars, in qua hortatur eos ad malorum tolerantiam, et malefacientium dilectionem. Et illa pars in quattuor. Primo, odij mundanorum erga discipulos præmissio. Secundo, consolationis adiunctio, ibi: *Mementote*. Tertio, causæ subiunctio, ob quam habebant mundani discipulos odio, ibi: *Sed hæc omnia*. Quarto, sic odientium inexcusabilitas, siue peccati eorum aggrauatio, ibi: *Nunc autem excusationem non habent*. Ait ergo: *Et si mundus vos odit*, et cet. supra dictum est: *Hæc mando, vt diligatis*. Pro qua dilectione sunt mundi odia sustinenda: qui mundus odit non solum discipulos Christi, sed etiam ipsum Christum. Et ideo subdit: *Scitote, quoniam me priorem odio habuit*. Vnde Augustinus, *[Aug. tract. 87. in Ioã. circa med. tom. 9.]* quòd mundus dicitur dupliciter: vel vniuersæ ecclesiæ, prout dicitur: Deus erat in Christo mundum reconcilians. *[2. Cor. 5. d]* Item mundus dicitur amatores mundi. Ideo ait Augustinus: *[Aug. ibid. post pauca.]* Mundus odit mundum, inimicus reconciliatum, damnatus saluatum, inquinatus mundatum. Hæc ille. Et ideo sequitur: *Si de mundo*, scilicet damnato: *Fuissetis*, ipsum scilicet amando: *Mundus*, scilicet inquinatus: *Quod suum erat, diligeret*, scilicet ea, quæ talis mundus amat: *Quia vero de mundo non estis*, affectu, et amore: *Sed ego elegi vos*, gratia non operibus: *Propterea odit vos mundus*, scilicet damnatus: Omne animal diligit sibi simile. *[Eccl. 13. c]* Et quia boni, et electi Dei sunt dissimiles hominibus mundanis, ideo eos odiunt: Grauis est nobis ad videndum; *[Sap. 2. c]* dissimilis est nobis vita illius, *et cetera*. Et sequitur secunda pars, in qua consolationis adiunctio: *Mementote sermonis mei*, et cet. Supra: Non est seruus maior *[Ioan. 13. b]* Domino suo. Ita scilicet, quòd seruus sit liber a persecutione, quam patitur Dominus. Idem: *Sufficit ser-*[Mat. 10. c]* *uo si sit sicut Dominus eius*. Et ideo sequitur: *Si me persecuti sunt, et vos persequentur*, in quibus ego sum, ait Glossa. Vbi enim eadem causa odij, et idem effectus, sed me sunt persecuti propter virtutem in arguendo eorum mala opera. Supra: Me odit mundus, quia *[Ioan. 7. b]* testimonium perhibeo de illo: *Si sermonem meum seruauerunt*.

uauerunt, quasi dicerent, neutrum facient: Qui vos
Luc. 10. c spernit, me spernit, et qui vos audit, me audit. Immo
Mat. 22. b consilium inierunt, vt caperent eum in sermone: *Et*
hac facient propter nomen meum, non vestrum, ait Au-
Aug. tract. gustinus. Et ideo tanto miseriores, quanto beatiores,
88. in Ioan. qui propter hoc nomen ista patiuntur, ait idem Augu
ante med. stinus: Beati qui persecutionem patiuntur propter iu
tom. 9. stitiam. Et hoc: *Quia nesciunt eum, qui misit me*, scili-
Ibidem. cet scientia fidei: Nosse te, consummata iustitia est.
Mat. 5. a Et de his Chrysostomus: Non nos turbari oportet
Sap. 15. d debentes prælium suscipere, non enim me estis po-
Chrys. hom. tiores, quem tamen persecuti sunt. Sed quæritur de
76. ante hoc, quòd ait: *Mundus vos odit*, quia contrarium ait, B
med. to. 3. supra: Non potest mundus vos odisse, *et cet.* Et ad
Ioan. 7. c istud respondendum, quod ibi loquitur quoad illos,
qui erant imperfectiores, et quantum ad affectiones
imperfectiores: hic autem loquitur de illis, in quan-
tum erant perfecti, et maxime pro statu, in quo erant
futuri post impletionem Spiritus sancti, ante cuius
aduentum erant timidi. Sed post eius aduentū erant
adeo parati in omnibus gaudentes, sicut exemplificat
Greg. in E- Gregorius. Item quæritur de hoc, quòd ait Augusti-
uāg. ho. 30. nus, quòd mundus odit mundum, cum dicatur: Di-
ante med. ligite inimicos vestros. Sed ipsi sunt mundus, qui vos
Mat. 5. g odit: Ergo præcipimur diligere mundum, cuius con- C
1. Ioan. 3. b trarium: Nolite diligere mundum. Et ad istud re-
spondet Augustinus, quòd præcipimur diligere opi-
ficium Dei, et diuersas bonitatis suæ constitutiones,
vitium autem diligere prohibemur, *et cetera*. Et ibi
bene de hoc. Et patet hic mundi, idest, amatorum
eius peruersitas, scilicet quòd odit filium Dei, qui est
veritas, et discipulos eius propter ipsam veritatem.
Vnde tales scilicet mundani odiunt discipulos Chri-
2. Cor. 6. d sti ob vitæ dissimilitudinem, vt tactum est in exposi-
Ioan. 2. d tione litteræ: Quæ enim est participatio iustitiæ cum
iniquitate, vt tactum est supra. Dissimilis est nobis vi
ta eius. Item odiunt propter vitæ iustorum luminosi- D
Ioan. 3. c tatē, et ipsorum vitæ horribilitatem, supra: Qui male
agit, odit lucem. Item odiunt iustos propter doctri-
Prou. 9. b næ eorum veritatem: Noli arguere derisorem, ne
Amos 5. c oderit te: Odio habuerunt corripientem in porta.
Item odiunt tales iustos ob inuidentiæ prauitatem, et
Gen. 37. a temporalium cupiditatem: Oderant eum fratres sui,
nec poterant ei quidquam pacifice loqui. Et ideo
odientes sic sunt diuinæ legis transgressores, quia odiū
Leuit. 19. d fraternum prohibetur: Non oderis fratrem in corde
tuo. Item sunt legis charitatis præuaricatores, quæ
præcipit hic diligere ad inuicem, et ideo sunt sui ip-
1. Ioan. 3. c sorum homicidæ, et occisores: Qui odit fratrem suū E
homicida est. Vnde mundani tales odiunt veritatē,
et æquitatem, vt dictum est. Item odiunt animam
Psal. 10. b suam, prout ait Propheta: Qui diligit iniquitatem,
Aug. tract. odit animam suam. Super quòd Augustinus hic:
87. in Ioan. Odisse se dicitur, quoniam hoc, quod sibi nocet, di-
post mediū. ligit. Odit ergo in se naturam, diligit vitium. Et ibi
tom. 9. bene de hoc. Multum ergo sunt peruersi sic odientes
filium Dei, et electos eius, et etiam animas suas. Si
Id. ep. 54. enim vt ait Augustinus, recitans dictum Senecæ:
ad Maced. Omnes odit, qui malos odit. Et Boetius: Bonos quis,
paulo ante nisi stultissimus, odit? Malos autem odisse, ratione
med. to. 2. caret: quia si ægri corpore sunt miserandi, mundan- F
Boet. de cō- di: multo magis illi, quorum mentes improbitas vr-
sol. Philos. get: multo magis qui bonos odit stultissimus est, et
li. 4. pros. 4. ratione caret. Hæc ille. Et si culpa malorum sit odien
da, natura tamen est amanda: Perfecto enim odio
Psal. 138. d oderam illos, ait Propheta: Super hoc Gregorius,
Greg. Past. quòd perfectum odium, quo oditur vitium, et diligi-
cu. p. 3. c. 1. tur natura. Et ibi bene de hoc. Et sequitur quarta
admon. 23. particula, in qua eorū inexcusabilitas, qui sic odiunt,
post mediū. et ratione documentorum primo, et ratione operum
secundo ibi; *Si opera non fecissem*, Ait ergo: *Si non ve-*
nissem, et cet. quasi diceret: veritatem docui eos de
diligendo: et tamen oderunt. Ideo ait: *Si non venis-*
Ioan. 1. b *sem*, scilicet per incarnationem, supra: In propria

A venit: *Et locutus non fuissem*, scilicet docendo, et præ-
dicando: Nouissime in diebus istis locutus est nobis *Hebr. 1. a*
in filio, Supra: Domine verba vitæ habes: *Peccatum* *Ioan. 6. d*
non haberent, scilicet incredulitatis; *Nunc autem excu-*
sationem non habent, scilicet de peccato infidelitatis.
Vnde opponit Augustinus: Numquid Iudæi sine *Aug. tract.*
peccato erant, antequam Christus aduenisset? Et ad *89. in Ioā.*
hoc respondet, quòd vult magnum peccatum intel- *ante med.*
ligi, quo tenentur cuncta peccata, et quòd vnusquis- *tom. 9.*
que si non habuerit, dimittūtur ei peccata. Et hoc est
peccatum infidelitatis, et de hoc in Glossa. Item op-
ponit Augustinus, quòd secundum hoc illi, ad quos *Ibid. paulo*
non venit Christus habent excusationem de peccato, *post.*
scilicet infidelitatis. Et ad hoc respondet Augustinus,
quòd Christus per seipsum venit ad Iudæos, sed per
ecclesiam suam locutus est gentibus, idest, per Apo-
stolos, et discipulos suos, quorum sonus exiuit in om-
nem terram: Qui vos recipit, me recipit: et qui vos *Luc. 9. f*
spernit, me spernit. Vnde ait Paulus: An experi- *2. Cor. vlt. a*
mentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus?
Per ergo Apostolos locutus est Christus gentibus, et
ideo qui noluerunt credere, non habent excusationē.
Vltimo quærit Augustinus: Vtrum hi, qui priusquam *Aug. tract.*
Euangelium audirent, et fine huius vitæ sunt præuen *89. in Ioā.*
ti, possunt habere excusationem. Et respondet, quòd *ante mediū.*
possunt, sed non possunt effugere damnationem: Qui *tom. 9.*
enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Tan- *Rom. 2. b*
ta tamen erit suppliciorum, quanta peccatorum di-
uersitas. Et ita forte leuius damnabuntur illi, qui
fuerunt morte præuenti, omnes tamen peribunt. Et
quia dixit: *Non habent excusationem de peccato*, nec cre-
deretur, quòd odirent patrem, subdit: *Qui me odit, et*
patrem meum odit. Sed opponit Augustinus, quòd
prius ait: *Nesciunt eum, qui me misit*, sed non possunt
omnes odisse eum quem nesciunt, Et ad istud respon
det Augustinus; Inquirens de his prolixe, Et est sum *Aug. tract.*
ma, quòd Iudæi nolebant sua facta damnari. Et hoc *90. in Ioā.*
habet veritas, vt talia facta damnentur tantum, si ve- *in princip.*
ritatem oderunt, quantum oderunt suas pœnas, quas *tom. 9.*
talibus irrogat veritas, hāc per hoc veritatē oderunt,
qua iudicante damnantur, De Deo natam esse verita-
tem nescierunt, et ita ipsum nesciunt, et oderunt.
Hæc Augustinus: Vnde ex hoc trahitur, quòd est odiū
intentum, et voluntarium, et est odium interpreta-
tiuum. Primo odio nullus odit Deum, vnde Deus:
tamen odio interpretatiuo mali odiunt, supra; Qui *Ioan. 3. b*
male agit, odit lucem. Vnde Augustinus, quòd aliqui *Aug. cōfess.*
propter eam rem oderunt ueritatem, quam pro ve- *li. 10. c. 23.*
ritate amant. Amant enim lucentem, oderunt redar- *tom. 1.*
guentem. Hæc ille, Et sequitur ostensio inexcusabi-
litatis ratione operum; *Si opera non fecissem*, et cetera;
Peccatum non haberent, scilicet illud magnum, de quo
supra eodem: *Nunc autem viderunt*, opera illa, et ta-
men: *Et oderunt me*, scilicet facientem: *Et patrem*
meum, qui misit me. Sed objicit Augustinus, quòd *Aug. tract.*
nulla opera Christi fuerunt maiora, quàm suscitatio *91. in Ioā.*
mortuorum: sed prophetæ antiqui mortuos suscita- *ante med.*
uerunt, sicut Elias, et Elizæus. Et ad illud respon- *tom. 9.*
dendum secundum Augustinum, quòd hic loquitur *4. Reg. 10. c*
non quantum ad operum arduitatem, et mirabilita- *4. Reg. 13. c*
tem, sed quantum ad operum numerositatem, et mul
titudinem, quæ enumerat tam de sanitatibus eorum,
quos sanauit Dominus, quàm de alijs. Et tot, et talia
nullus alius fecit. Et de hoc in Glossa: *Et tamen ode-*
runt me, et patrem meum, ut dictum est supra: *Vt im-*
pleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, vt est in Psal-
mis. Et sic sumitur lex communiter. Et intelligendū
est, hoc dictum esse consecutiue non causaliter, et eo-
rum legem dicit non ab eis inuentam, sed eis datam,
ait Augustinus; *Quia odio habuerunt me gratis*. Vt *Aug. tract.*
enim ait Glossa; Gratis odit, qui nullum commodū *91. in Ioā.*
ex odio portat, vel gratis odio habuerunt, absque *post mediū.*
debito tamen odij, vel meritis. Et ex dictis patet filij *tom. 9.*
Dei dignatiua bonitas, et patiens longanimitas: qui *Psal. 34. c*
enim

enim humiliter in carnem venit missus ad Iudæos: A
Mat.15. c Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Et veniens salubriter docuit, et miracula operatus est: et tamen nihilominus odia Iudæorum sustinuit. Vnde et in hoc discipulos ad inimicorum odia perferenda, suo exemplo confirmans, præparauit, vt eum imitando fierent fortiores, ait Augustinus. Et ideo in persona sua ait Propheta: Odio iniquo oderunt me, quasi eodem modo exponit Chrysostomus, quia res stupenda erat, inquit, quòd oderunt eum Iudæi, nullam reprehensionem inuenientes, causam dicit, nequitiam, scilicet eorum, quando ait: *Oderunt me gratis.*

Aug. tract. 92. in Ioã. in prin. to. 9
Psal. 24. d
Chrys. hom. 76. in Ioã. ante med. tom. 3.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

VM *autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis a patre.* Præmissa exhortatione discipulorum ad fidei rectitudinem, et veritatem: hic hortatur eos ad spei constantiam et firmitatem, loquendo appropriatiue, promittens missionem Spiritus, et eius virtutem. Et hæc pars in tres partes. Primo, præmissio testimonij Spiritus de ipso, et ipsorum etiam per Spiritum. Secundo, adiunctio, et prænunciatio tribulationum, quas erant passuri, ibi: *Hæc locutus sum.* Tertio, subiungitur promissio multiplicis adiutorij contra persecutiones, ibi: *Et cum venerit ille*, et cetera. Ait ergo: *Cum venerit paracletus.* Et continuat Chrysostomus sic: Quia dixerat superius se fecisse opera coram Iudæis, quæ nullus alius fecit: et tamen oderunt eum gratis, ne dicerent discipuli Christo: si te persecuti sunt, qui tamen signa viderunt, et nos persequentur. Quid ergo misisti nos? et quis attendet nobis? Ideo subdit hic: *Cum venerit paracletus*, scilicet Spiritus, qui est consolator contra persecutionem, et aduocatus contra pesequentes: *Quem ego mittam a patre.* Et in hoc notatur, quòd pater et filius sint vnum principiũ Spiritus, qui procedit ab illis. Signatur tamen in patre auctoritas, quia et ipse filius est a patre. Mittam, inquit, vobis, vt summum donum: Omne datum optimum, et omne donum perfectum: *Spiritum veritatis*, non solum Spiritum sanctum eum vocauit, sed et spiritum ueritatis, quia omnia certissima nouit, ait Chrysostomus: *Qui a patre procedit.* Ecce, ait Chrysostomus, non pater solus, sed filius est, qui Spiritũ mittit. Ille, inquam, Spiritus: *Testimonium perhibebit de me*, quòd sum missus a patre: *Et vos testimonium perhibebitis*, scilicet virtute ipsius Spiritus: *Quia ab initio mecum estis*, scilicet ex quo cœpi manifestare gloriam meam, supra. Et de his Augustinus, quòd venit Spiritus in die Pẽtecostes super discipulos, et cum loquerẽtur linguis omnium gentium, multi compuncti corde conuersi sunt. Et sic testimoniũ perhibuit Spiritus, et prębuit fiduciã Apostolis, vt patet. Et ponit exemplum de Petro, qui prius quem dilexerat, negabat, postea quem negauerat, diligebat. Et prius amor fuerat infirmus, et angustus, donec eum roboraret, et dilataret Spiritus sanctus. Et ibi multum de hoc. Et patet hic veritas fidei de processu Spiritus sancti, et falsitas erroris Græcorum dicentium Spiritum sanctum non procedere a filio, ait enim hic: *Quem mittam a patre*, in quo notatur, quòd a filio procedit spiritus: filius tamen dicit, quòd a patre procedit, quia semper ipsius est, ad patrem solet referre, prout ait Glossa. Quàm efficax autem fuit testimonium Apostolorum post aduẽtum Spiritus, patet cum dicitur de Petro, qui ait: Non possumus, quæ audiuimus, et quæ vidimus non loqui. Et: *Accipietis virtutem Spiritus sancti, et eritis mihi testes*, et cetera. Et sequitur secunda particula, in qua prænunciatio, siue prædictio futurarum persecutionum, ibi: *Hæc locutus sum vobis.* Et secundum quosdam libros hic incipit capitulum decimumsextum. Rectius tamen videtur, quòd supra debet incipere, vbi incœpit euangelista loqui de spiritu, et eius virtute ad testificandum, et ad arguendum, et ad docendum, de quibus supra. Et narrantur hic tria. Primo, securationũ prænunciatio. Secundo, subiungitur ratio, ob quam non fuit prius harum prænunciatio, ibi: *Hæc autem vobis.* Tertio, vtilitatis passionis ipsius, et Christi recessus adiunctio: *Sed ego veritatem.* Ait ergo: *Hæc locutus sum vobis, vt non scandalizemini*, scilicet excidendo a fide: Omnes vos scandalum patiemini. Sed quæritur ad quid hoc ait hic, quia in Psalmo scriptum est:
B Pax multa diligentibus legem tuã, et non est illis scandalum. Sed discipuli multum diligebant. Et ad istud respondet Augustinus, quòd hoc fuit verum de his quando charitas fuit diffusa in cordibus eorum per spiritum, *et cet.* Vnde Chrysostomus: Cum multos, inquit, incredulos, et vos persequentes videritis, non scãdalizemini, *et cetera. Absque synagogis facient vos*, supra: Conspirauerant, quòd si quis confiteretur Christum, extra synagogam fieret. Et hæc fuit vna ratio scandalizandi. Et non solum hoc: *Venit hora, vt omnis qui interficit vos*, et cetera. Sicut fuit de Paulo. Et hęc fuit vehementia persecutionis, quando persequentes
C æstimabant se obsequium dare Deo persequendo: Æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. Sed qualiter ait: *Venit hora*, in præterito? Respondendum est, quòd hoc ait ob breuitatem temporis vsque ad tempus persecutionis. Et sicut Augustinus: Gentes quando persequebantur Apostolos, dijs suis arbitratæ sunt obsequium præstare. Sed Iudæi putabant se obsequium præstare Deo. Et ideo clamat Augustinus: Error horrendus, et execrabilis cæcitas, obsequium se putatur Deo præstare, interficiendo famulos Dei. Hæc ille. Et ideo subdit mitigationem, siue consolationem: *Et hæc facient vobis, quia non nouerũt patrem*, et cetera. Vt ait Augustinus: In hoc sermo-
D ne erexit discipulos exemplo, quibus dixerat supra proximo: Si me persecuti sunt, et vos persequentur. Est enim gloriosum, et consolatorium, et gaudiosum pati propter Christum, et ea quæ Christus passus est: Nemo vestrum patiatur quasi homicida, *et cet.* Et sequitur: Si autem vt Christianus, non erubescat, glorificet autem Deum in isto nomine: *Sed hæc locutus sum vobis, vt cum venerit hora eorum*, tenebrosa nocturna, ait Augustinus: *Reminiscamini, quia ego dixi vobis*: Beati qui persecutionem patiuntur. Et ita reminiscatur beatificationis, ait Chrysostomus. Vnde et hæc
E prædixit eis, vt scirent, quoniam non blandiens, neque decipiens loquebatur eis, sed vt prędiens futura. Sed quæritur, qualiter ait: *Non nouerunt patrem, neque me*, quia dixerunt: Hic est heres. Et supra proximo: Et viderunt, et oderunt. Ad contrarium objicitur: Scio, quòd per ignorantiam fecistis. Et: Si cognouissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Et ad istud respondetur, quòd ipsi viderunt Christum filium Dei, et per scripturas potuerant cognouisse, quòd erat Messias promissus. Supra: Scrutamini scripturas. Et per opera. Supra: Operibus cre-
F dite. Et supra proximo similiter: Si opera non fecissem. Et similiter per documenta saluifica, supra proximo: Si non venissem, et locutus eis fuissem, peccatum non haberent. Et quia in eum non crediderunt, et veritatem agnitam impugnauerunt, ideo excæcati sua malitia, ipsum esse Dominum gloriæ non cognouerunt. Quantum ergo ad aliquid cognouerunt, simpliciter autem non cognouerunt, nec cõtulerunt. Ideo excæcati sua malitia ipsum esse Dominũ gloriæ non cognouerunt. Et sequitur secunda particula: *Hæc autem vobis ab initio non dixi*, scilicet de aduentu Spiritus sancti: *Quia vobiscum eram.* Consolatus vos præsentia mea corporali, exhibitis nostris sensibus, ait Augustinus: *Et nunc vado ad eum*, et cetera, scilicet per mortem. Sed quæritur, qualiter ait: *Hæc ab initio vobis*

Diuisio.
Chrys. hom. 76. in Ioã. ante med. tom. 3.
Iacob. 1. c
Chrys. ibid.
Ibid. paulo post.
Ioan. 2. b
Aug. tract. 92. in Ioã. post mediũ. tom. 9
Act. 2. a
Veritas fidei.
Act. 4. d
Act. 1. b
Mat. 26. c
Psal. 118. x
Aug. tract. 93. in Ioã. ante med. tom. 9.
Rom. 5. a
Chrys. hom. 76. in Ioã. circa med. tom. 3.
Ioan. 9. e
Act. 9. f
Rom. 10. a
Aug. tract. 94. in Ioã. post mediũ. tom. 9.
Ibid. post.
Ibid. paulo ante.
Ioan. 15. c
1. Pet. 4. a
Ibidem.
Aug. tract. 93. in Ioã. prope fin. tom. 9.
Mat. 5. a
Chrys. hom. 76. in Ioã. circa med. tom. 3.
Mat. 21. d
Act. 3. c
1. Cor. 2. c
Ioan. 5. f
Ioan. 10. d
Ioan. 15. d
Ibidem.
Aug. tract. 94. in Ioan. ante med. tom. 9.

vobis non dixit quia alij euangeliſtæ narrant, ipſum di-
Mat.16.d xiſſe iſta, antequã eſſet in cena: Cœpit oſtẽdere Ieſus
diſcipulis, quia oportet eũ ire Hieroſolymam, et mul
ta pati. Itẽ videtur quòd debuiſſet eis dixiſſe, quia ia-
cula quæ præuidentur, facilius præcauentur. Vt enim
Greg. in Euãg. ho.35. prope prin. ait Gregorius: Minus iacula feriunt, quæ præuiden-
tur. Et ad illud reſpõdet Auguſtinus, quòd illud, quod
ait hic, eſt intelligendũ de Spiritu ſancto, qui erat ven
Aug. tract. 94. in Ioã. ante med. tom.9. turus, quando illa mala erant paſſuri, quia Spiritus
conſolator interpretatur, vel aduocatus. Et ideo de il-
lo Spiritu non dixerat ab initio, quia cõſolabatur eos
præſentia corporali: abſceſſurus autem hæc dixit eis
de Spiritu. Et de hoc in Gloſſa pro parte: *Et nemo ex*
vobis interrogat. Sed quæritur ad quid hoc ait. Et ad
Ibid. post multa. iſtud reſpõdet Auguſtinus, quòd ſignificat ſe iturum,
vt nullus interrogaret, quod palam fieri viſu corpora-
li cernerent, ſcilicet in aſcenſione. Ideo ait Gloſſa: *Ne-*
Act. 1. b *mo interrogat*, ideſt, interrogabit: Cumq. intuerentur
Aug. ibid. in cælum euntem illum, *et cet.* Auguſtinus: Euntem
eum in cælum non verbis quæſierunt, ſed oculis dedu
xerunt: *Sed quia hæc locutus ſum vobis*, ſcilicet me iturũ
a vobis: *Triſtitia impleuit cor veſtrum*. Vt ait Auguſti-
nus: Videbat quid ad illa ſua verba in cordibus age-
rent. Id enim quod exterius in Chriſto videbãt, amit-
tere metuebant. Et patet vehementia triſtitiæ, quia:
Impleuit. Item patet intimitas eiuſdem, quia impleuit
corda. Infra eodẽ: *Vos triſtabimini.* Item ex hoc patebat
intentio amoris diſcipulorum ad Chriſtũ: quia ſecun
dum quantitatem amoris boni amati eſt quantitas tri
Auguſt. de Ciuit. Dei. lib.14. c.7. post mediũ. tom.5. ſtitiæ de amiſſione, vel abſentatione. Vnde Auguſti-
nus: Amor inhiãs habere quod amatur cupiditas eſt:
id ſi amiſerit, ſentiens triſtitia eſt. Et nota quòd eſt tri-
ſtitia bona, et virtuoſa, prout ait Auguſtinus ibi ſupra,
quòd mala ſunt iſta, ſi malus eſt amor, et bona ſi bo-
Ibidem. nus. Vnde eſt bonorũ triſtitia ex ablatione, vel abſen-
tatione diuinę cõſolationis, quę figuratur hic, et infra
eodem: *Vos cõtriſtabimini, ſed triſtitia veſtra vertetur in*
gaudium. Item eſt triſtitia bonorũ ex memoria, et re-
Baruc.2.d cogitatione propriorum malorum: Anima quę triſtis
Prou.12.d eſt ſuper magnitudine mali dabit tibi gloriã: Mæror
2.Cor.7.b in corde viri humiliabit eum. Item: Contriſtati eſtis
Auguſt. de Ciuit. Dei. lib.14. c.7. tom.5. ad pœnitentiam, quæ ſecundum Deum triſtitia pœ-
nitentiam operatur. Et de hoc Auguſtinus bene, ſu-
pra. Item eſt triſtitia virtuoſa ex conſideratione ma-
lorum quæ ſunt in mundo: Cor ſapientũ vbi triſtitia,
Eccl.7.a quia nullis gaudijs hi animum ſternunt, ait Gregorius
Greg. Mor. li.18. c.24. ante med. exponens illud. Et: Qui apponit ſcientiam, apponit et
dolorem. Item eſt virtuoſa triſtitia bonorũ ex cõpaſ-
ſione damnationis hominum, vel oppreſſionis iuſto-
Eccls.1.d rum: ſi enim patitur vnum membrum, compatiũtur
1.Cor.12.b et cetera. Omnes qui pie volũt viuere in Chriſto per-
2.Tim.3.c ſecutionẽ patiuntur. Super quod Auguſtinus: Pia eſt
iuſtitia, et ſi dici poteſt vera miſeria, vitijs alienis tri-
bulari, non implicari, mærere non adhærere, dolore
contrahi, non amore attrahi, *et cet.* In qua triſtitia eſt
Iac.5.c oratio continuanda: Triſtatur aliquis veſtrum? oret:
æquo animo eſt? pſallat. Quia ergo amor diſcipulo-
rum ad Chriſtum intenſus erat, et ex eius præſentia,
et conſolatione vehemens, nec mirum quia erat dele-
ctabilium affluentia: ideo audientes ſermones de ſuo
Aug. tract. 94. in Ioan. circa med. tom.9. receſſu, triſtitia impleuit cor eorum, quia nondũ ha-
bebant conſolationem Spiritus, quam erant habituri,
ait Auguſtinus. Et ſequitur tertia particula, ſcilicet
ſpecificatio vtilitatis ſui receſſus: *Sed ego veritatem di-*
Mat.22.b *co vobis*, ſicut verus magiſter, qui in veritate docet. Et
Ioan.14.e ſicut ipſa veritas, ſupra: *Expedit vobis, vt ego vadam*, vt
Aug. ibid. post pauca. hæc forma ſerui a vobis auferatur, et ne ſitis infantes,
ſemper contenti iſto lacte, ideſt, amore meæ humani-
Ibidem. tatis, ait Auguſtinus. Et ideo ſequitur: *Si non abiero*, et
Act.2.e cetera, ideſt, ſi alimenta tenera, quibus vos alui, non
Aug. tract. 94. in Ioã. post mediũ. tom.9. ſubſtraxero, ſolidum cibum non eſurietis, ait Augu-
ſtinus, vbi ſupra: *Si autem abiero*, ſcilicet diſcedendo
corporaliter: *Mittam eum ad vos.* Et nõ ſolum Spiritus
adfuit eis, ſed pater, et filius, ait Auguſtinus: Vobiſcũ

A ſum vſque ad conſummationẽ ſęculi. Ideo ait diſcipu *Mat. vlt. g*
lis: Sedete in ciuitate, quouſque induamini virtute ex *Luc. vlt. g*
alto. Quærit Auguſtinus: Numquid poterat emittere *Ibid. paulo ante.*
Spiritum, qui uenerat ſuper eum in baptiſmo, ſi non
abiret? Præterea amor Apoſtolorum ad Chriſtum
erãt ordinatus, ergo non impediebat aduentum Spiri
tus. Item dilectio proximi non impedit dilectionem
Dei, ſed magis ordinat ad illam: ergo multo minus
dilectio Chriſti impediebat miſſionẽ Spiritus ipſius
Apoſtolis. Item dilectio naturalis non repugnat ſpi-
rituali, dum ſit ordinata. Ergo a ſimili ex parte iſta.
Et ad iſtud reſpondendum ſecundum Auguſtinum,
B ſicut tactum eſt, quòd lacte, ideſt, uerbo carne facto
erant contenti ob magnitudinem cõſolationis, quam
habebant in ipſo Chriſto homine: Non poſſunt filij *Mat. 9. b*
ſponſi lugere, quamdiù ſponſus eſt cum illis. Ob ergo
vehementiam dilectionis, quam habebant in Chriſto
homine, qua erant conſolati corporaliter, et ſenſibili-
ter non erant eleuati ad ipſum, in quantum uerbum
æternum: et ideo non fuit Spiritus datus antequã ipſe
abiret. Vnde Auguſtinus: Si carni carnaliter hęſeritis, *Aug. ibid.*
capaces Spiritus non eritis, non quòd carnaliter dicat
deordinationẽ amoris, ſed quia diligebãt eum in ſua
humanitate: Et ſi nouerimus Chriſtum ſecundũ car- *1.Cor.5.d*
C nem, iam non nouimus. Item alia ratio fuit a parte
dantis, quia filius Dei dedit dona ſua poſt uictoriam,
et in ſtatu glorificationis, ſupra: Spiritus non erat da- *Ioan. 7. b*
tus, quia Ieſus nondum erat glorificatus. Itẽ fuit con-
grua ratio a parte ſtatus, quia nondum erat Chriſtus
paſſus, nec genus humanum reconciliatũ Deo patri.
Et de his Chryſoſtomus: Nõ parua hæc mitigatio ſci *Chryſ. hom.*
re eos, quoniam ipſe ſciuerat triſtitiæ ſuperabundan- *77. in Ioã.*
tiam, ſcilicet vt Deus. Et ſequitur: Si nondum Spiritu *ante med.*
digni facti, non reſilierunt triſtitia ſuffocati, excogita *tom 3.*
quales debebant eſſe gratia Spiritus potituri, *et cet.* Vt *Ibidem.*
patet ergo ex prædictis, ob uehementiam dilectionis
D Chriſti hominis, et ob immẽſitatem delectationis in
ipſo, qui erat totus deſiderabilis, et ob modicitatẽ de-
ſiderij ſupernæ conſolationis ſpiritualis, et ob cõgrui-
tatem ordinationis, non erat miſſurus Spiritum, niſi
abiret. Et de hoc Gregorius, ſuper illud: Cõſolabitur *Greg. Mor.*
me lectus meus: *Si, inquit, non abiero*, et cet. Ac ſi dice- *lib.8. c.13.*
ret: ſi ab intentionis ueſtræ oculis corpus nõ ſubtra- *ante med.*
ho ad intellectum uos inuiſibilem per conſolatorem *Iob 7. b*
Spiritum non perduco, *et cet.* Et ibi bene de hoc. Et
ideo expediebat eis, ut uaderet, ut in ſuperabundãtia
Spiritus ueniret, qui teſtimonium perhiberet, et eos
roboraret, aduerſantes argueret, ipſos inſcios erudi-
E ret, prout ſumitur hic: *Si vero abiero*, et cet. Et ſequitur
tertia particula capituli, in qua enumerantur promiſ
ſa eis adiutoria, ibi: *Et cum venerit ille*, et cet. Et illa in
tres. Primo, promittit adiutorium ipſius Spiritus. Se-
cundo, promittit iteratam uiſionẽ ſui ipſius: *Modicum*,
et cet. Tertio, promittit exauditionem ſuæ petitionis
a patre, ibi: *Amen amen dico vobis.* In prima duo. Pri-
mo, promittit adiutoriũ Spiritus, in arguendo aduer-
ſantes. Secundo, eius adiutorium in illuminando ip-
ſum ſuſcipientes, ibi: *Cum venerit ille*. Ait ergo: *Cum*
venerit Spiritus ille, arguet mundum de peccato, ſcilicet
incredulitatis, quo manente alia peccata detinentur,
F ait Auguſtinus. Ideo ſequitur: *Quia non crediderunt in* *Aug. tract.*
me: Et de iuſtitia, eorum qui credunt: ipſa enim fideliũ *95. in Ioan.*
comparatio, eſt infideliũ uituperatio, ait Auguſtinus: *ante med.*
Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio cũ generatione iſta, *tom.9.*
et condemnabunt eam. Et ideo ſequitur: Fides enim *Ibid. poſt*
eſt ſubſtantia rerum ſperandarum. Vt ergo notet per- *pauca.*
fectam fidem futuram fideliũ, qua arguitur incredu- *Mat.12. d*
litas infidelium, ideo ait: *Ad patrem vado*, quoniam *Hebr.11. a*
in eum, quem non videbitis, creditis. Infra: Bea- *Ioan.20. g*
ti qui non viderunt, et crediderunt. Non vide-
bitis, inquam, humilem, ſed excelſum: non morta-
lem, ſed ſempiternum: non iudicandum, ſed iudi-
catorem. Et de hac fide, ideſt, iuſtitia noſtra arguit
Spiritus incredulum mundum. Hæc Auguſtinus:
Item

Item et non solum hoc: *Sed arguet de iudicio, quia princeps mundi*, idest, infidelium: *Iudicatus est*, quia igni æterno irreuocabiliter est destinatus: Si Deus angelis peccantibus non pepercit, *et cetera*. Quo modo non a Spiritu sancto de hoc iudicio mundus arguetur? ait Augustinus. Et quasi eodem modo legit Chrysostomus, quòd tunc Spiritus arguet mundum, cum et signa maiora faciet, non solum per me, sed etiam per vos: Nunc enim possum dicere, quoniam filius est fabri, et sic de alijs contumelijs, sed tunc omnem excusationem abscidet. Triplicem ergo mundi ingratitudinem arguet Spiritus, quia fidem sufficienter eis ostenderat documentis, et operibus iustitiam in alijs impleuerat, diabolum subiecerat. Et hæc tria deberent mouere ad credendum: scilicet fidei declaratio, operibus Christi, et documentis: fidei perfectio in alijs: diaboli diiudicatio. Et ideo ait hic, quòd de tribus argueret mundum: de peccato incredulitatis scilicet, quia in Christum non credidit: de iustitia aliorum credentium, quam mundus imitari noluit: de iudicio diaboli, quod non timuit. Quærit Augustinus, qualiter ait, quòd Spiritus arguet mundum de peccato, cum hoc sit filij. Christus enim arguet mundum de peccato. Supra proximo: Nunc non habent excusationem de peccato suo. Item videtur quòd potius attribui debuit Christo arguere mundum, quàm ipsi Spiritui sancto. Supra: Omne iudicium dedit filio. Item ipse magister et Dominus, supra: Ergo vt prius. Item Spiritui sancto appropriatur bonitas, pietas, et benignitas: Ergo non debuit ei attribui iste actus, qui est arguere. Et ad istud respondet Augustinus, quòd quos arguit Spiritus sanctus, arguit vtique et Christus. Sed quia per Spiritum sanctum diffundenda erat charitas in cordibus eorum, quæ foras mittit timorem, quo possent impediri, ne auderent mundum arguere, ideo ait hoc. Sæpe enim dicimus, inseparabilia esse opera Trinitatis: sed tamen sigillatim commemorandas esse personas. Hæc Augustinus. Et per hæc ad obiecta: timore enim depulso, arguendi libertatem erant habituri, et ita per Spiritus virtutem erant mundum arguturi. Et quia dixit hæc de virtute Spiritus, subdit: *Adhuc habeo vobis multa dicere*. Sed quæritur, qualiter hoc, quia supra ait: Omnia quæcumque audiui a patre meo, nota feci vobis. Ergo tunc non posset plura habere dicenda eis, quæ non possent portare. Et ad istud respondet Augustinus, quòd signanter ait: *Non potestis portare modo*, quia nondum erant idonei mori pro Christo. Si enim Petrus ante aduentum Spiritus non fuit potens, et idoneus ad moriendum pro Christo: multo minus alij. Loquitur ergo, quòd non poterant portare pœnam mortis, et martyrij pro Christo. Vel secundum eumdem Augustinum loquitur de illis, quę sunt reuelata eis post ascēsionē. Omnia enim canonica, atque auctoritate conscripta ante aduentū Spiritus, quis audit, vel legit? quasi diceret nullus. Quod vero ait supra, quòd omnia nota fecit eis, ibi ponitur præteritum pro futuro, vt ibi est expositum. Et patet hic exemplum moderantiæ in docēdo, vt fiat secundum auditorum capacitatem: Super illos stillabat eloquium meū. Ibi Gregorius in principio: quòd subtiliter debet prospicere is, qui docet, ne plus studeat, quàm ab audiente capiatur, prædicare. Et ibi multum de hoc: Qui ligat aquas in nubibus. Ibi: Qui ligat, *et cet.* idest, doctrinas in prophetis, vt nō erumpant deorsum, scilicet immensitate sua: Non potui loqui vobis, quasi spiritualibus, *et cet.* Et sequitur promissio adiutorij Spiritus in docendo. Et ibi duo. Primo, ipsa promissio. Secundo erroris, qui posset oriri exclusio, et veritatis instructio, ibi: *Non enim loquetur a semetipso*. Ait ergo: *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*. Intus sine sono, ait Glossa. Sed quæritur, qualiter hoc ait? quia: Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus. Non ergo

2.Pet.2. a — Aug. tract. 95. in Ioā. prope finē. tom.9. — Chrys. hom. 77. in Ioā. ante med. tom.3. — Aug. tract. 95. in Ioā. prope prin. tom.9. — Ioan.15. d — Ioan. 5. d — Ioan.13. e — Aug. ibid. — Ioan.15. d — Aug. tract. 96. in Ioā. prope prin. tom.9. — Ibid. post multa. — Iob 29. d — Greg. Mor. lib. 20. c.2. ante med. — Iob 26. d — Greg. Mor. li. 17. c.14. — 1.Cor.3. a — 1.Cor.13. c

docet omnem veritatem in hac vita. Item vt ait Augustinus: Species numerorum sunt infinitæ, et ita veritates: Sed non est scire infinita: Ergo vt prius. Item multæ veritates geometricæ fuerunt ignotæ a discipulis, qui fuerunt piscatores, nec fuerunt necessariæ ad salutem: Ergo vt prius. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd illud, quod ait hic, non arbitror in hac vita compleri, quamdiu corpus aggrauat animam. Sed nunc per Spiritum sanctum pignus accepimus, vt tunc cognoscamus, sicut cogniti sumus. Et ita videtur loqui pro statu gloriæ secundum Augustinum. Ad aliud quod loquitur hic, non de veritate speculatiua qualibet, sed loquitur de veritate ordinante affectiua, et inducente ad gloriam: Memento, quo modo ambulauerim coram te in veritate. Et de hac veritate in collatione. Item cum docere sit actus veritatis, et magistri, siue sapiētia, qualiter attribuerit Spiritui sancto, cum prædicta approprientur filio? Et ad istud respondēdum, quòd docere est actus Trinitatis: Omnium artifex docuit me sapientiā. Appropriatur autem filio, quantum ad id, quod est speculationis, et cognitionis: Spiritui vero sancto, quantū ad id, quod est deuotionis, et affectionis. Et sequitur secunda particula, in qua exclusio erroris, qui posset oriri: *Nō enim loquetur a semetipso*, quia dixerat prius: *Non potestis portare modo, sed cum venerit Spiritus docebit omnem veritatem*, ne quis diceret, quòd operatio Spiritus esset perfectio sua a seipso, sicut continuat Chrysostomus, ideo ait: *Non loquetur a semetipso*. Et hoc ideo, quia non est a semetipso secundum Augustinū, supra: Qui a semetipso loquitur propriam gloriam quærit. *Quodcumque audiet loquetur*. Vt enim ait Augustinus: Ab illo audiet, a quo procedit. Audire illi est scire, scire vero est esse. A quo ergo illi essentia, siue esse, et audire, et scire, sicut supra dictū est de filio: Sicut pater habet vitam in semetipso sic dedit et filio. Nulla tamen disparilitas in illa summa Trinitate, ait Augustinus ibidem: vbi multum de hoc. Sed quæritur, qualiter ait: *Audiet*, in futuro? Et ad istud respondēdum secundū August. Et est summa, quòd propter mutabilitatē temporū, in quibus versatur nostra mortalitas, et mutabilitas, non mendaciter dicimus de Deo, fuit, et est, et erit, quia et fuit, et est, et erit. Cum ergo secundum volumina tēporum variatur humana locutio, de illo dicuntur cuiuslibet temporis. Semper, inquam, audit Spiritus, cum semper sit, et per hoc et audiuit, et audiet, et audit. Hæc ille. Nulla ergo in Deo propter hoc variatio. Et de hoc ibi Augustinus multū: *Et quæ ventura sunt, annunciabit vobis*. Non solum ventura in tempore, sed etiam æterna, quorum amore inflammat, vt ait Glossa, et etiam Augustinus: *Et clarificabit me*, idest, auferet timorem, et dabit amorem, quo me ardentius prędicantes, gloriæ meæ per totum mundum dabitis odorem, commendabitisq. honorē. Hæc Augustinus. Et subdit regulam bonā, quod enim ipsi facturi erant in Spiritu sancto, hoc eumdem Spiritum dicit esse facturum: Non estis qui loquimini, *et cet.* Gloria enim est, ibi Augustinus, sicut antiqui diffiniunt, freques de aliquo fama cum laude: et hæc cum est facta de Christo, non laudato, sed laudantibus prodest. Hæc Augustinus. Luceat lux vestra coram hominibus, ut glorificent patrem, *et cet.* Et ideo annunciabit, quia de me accipiet, ut supra est expositum, quia a me procedet: in quo non est gradus, uel pars intelligēda, sicut somniant hæretici, sed plenitudo essentiæ, quæ eadem est in tribus personis. Vnde Augustinus: Non propter hoc, sicut putauerunt hæretici, minor a filio est Spiritus, quasi filius accipiat a patre, et Spiritus a filio quibusdam gradibus naturarum. Et ideo explanans subdit, sicut ait Augustinus: *Omnia quæcumque habet pater, mea sunt*, quasi dicat: de patre accepit Spiritus sanctus, vnde accepit filius, qui de patre natus est, Spiritus sanctus procedit. Ideo sequitur: *Propterea de meo accipiet*. Hoc est nihil loquetur

August. de Ciuit. Dei. li.12. c.18. tom.5. — Id. tract. 96. in Ioā. post medit. tom.9. — Ioan. 9. a — 2.Cor.5. d — Aug. ibid. — 1.Cor.13. c — Isai. 38. a — Sap. 7. c — Chrys. hom. 77. in Ioan. ante med. tom.3. — Aug. tract. 99. in Ioā. paulo post med. tom.9. — Ioan. 7. b — Aug. ibid. consequ. — Ioan. 5. d — Aug. ibid. paulo ante. — Ibid. post pauca. — Ibid. tract. 100. ante med. — Mat.10. b — Aug. ibid. post pauca. — Mat. 5. b — Aug. ibid. post medit. — Ibidem.

tur proprium præter mea, nihil contrarium mihi, sicut ait Chrysostomus: Vnde et consimiliter ait filius de se, supra: A me ipso non sum. Quoniam nihil proprium extra ea, quæ patris sunt, nihil alienum ab illo loquor, ait idem Chrysostomus. Supra: Pater diligit filium, et omnia dedit in manu eius: Omnia tradita sunt mihi a patre meo. Sed obijcitur, quia omnia quæ habet Spiritus, habet pater, et e contrario: Et tamen Spiritus nō producit aliam personam. Et ad istud respondendum sine præiudicio, quòd pater habet omnia secundum plenitudinem paternæ substantiæ: et ita dicit essentiam, vt communicabilem per viam generationis, et processionis. Filius autem habet naturam diuinam, siue dicit, vt potentem producere Spiritum sanctum: et ita potest eam communicare processibiliter. Spiritus sanctus autem non dicit substantiam, vt communicabilem ad producendum aliam personam, quia tantum est Trinitas personarum: nulla tamen disparilitas in Trinitate, vt ait Augustinus, quia illæ sunt relationes. Item obijciunt aliqui, qualiter ait: *De meo accipiet*: in futuro? quia Spiritus sanctus est tertia persona in Trinitate ab æterno, et ita nihil nouum accipiet. Item quando ait: *Quæcumque habet pater, mea sunt*. Aut loquitur de proprietatibus, et sic falsa est, quia pater est innascibilis. Et sic habet innascibilitatem: aut loquitur de essentialibus, et sic eadem ratione posset dicere Spiritus sanctus: Filius de meo capiet, quia omnia, quæ habet Pater, habet Spiritus. Ad primum respondendum est, vt habitum est supra, quòd ideo loquitur sub futuro, vel propter modum nostræ intelligentiæ proferentis Deum sub omni differentia temporis, quia numquam deerit, vel defuit: vel hoc dicitur propter effectum nouum in alijs, quia manifestabit alios accipere de Spiritu, non quòd fiat innouatio in Spiritu, sed in accipientibus Spiritum. Ad aliud respondendum est, quòd ideo ait: *De meo accipiet*, quia nihil proprium loquetur, vt dictum est, nec alienum a patre, et ita non excludit patrem: a Patre enim, et a Filio procedit. Pater autem, et filius vnum sunt, supra. Et sequitur illa pars, in qua promissio consolationis discipulis, et ex promissione visionis, et visitationis filij, ibi: *Modicum*, et cetera. Illa pars in tres partes. Primo sub ænigmate visionis iterata promissio. Secundo, de dicto audito discipulorum dubitatio, ibi: *Dixerunt ergo*. Tertio, dubitationis eorum a Christo deprehensio, et explanatio, ibi: *Cognouit autem Iesus*. Ait ergo: *Modicum, et non videbitis me*. Vt continuat Augustinus in præcedentibus ait: Vado ad patrem, nec dixerat modicum, supra. Ideo ait hic: *Modicum*, scilicet restat tempus: *Et non videbitis me*: Vnde Augustinus: Post paululum enim passus est, et non viderunt eum: *Et iterum modicum*, quia post paululum, res enim extendit, exponit, et viderunt eum. Vnde Chrysostomus: Putabatur eis duo contraria ponere, non existentia tamen contraria, et non intellexerunt, aut propter tristitiam, quæ emittebat a mente eorum, quæ dicebantur: aut propter immanifestationem eorum. Et ideo sequitur dubitatio eorumdem: *Dixerunt ergo, quid est, quòd dicit nobis: Modicum*, et cetera. Videbatur enim eis dicere contraria, vt tactum est. Vnde simili modo loquendi: Expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. Et de his in Glossa: Et sequitur tertia particula. Et ibi tria. Primo, deprehensio dubitationis eorum a Christo. Secundo, similitudinis, siue exempli adiunctio, ibi: *Mulier enim*, et cetera. Tertio, adoptatio, et suæ visionis plena promissio. Ait ergo: *Cognouit autem Iesus*, et cetera. Et in hoc ostendit esse Deum, cum sine verbis eorum intellexit nutationem, ait Glossa: Omnia sunt nuda, et aperta oculis eius: *Amen amen dico vobis*. Vt ait Chrysostomus: Ignorabant, quoniam post parum veniet ad eos. Ideo ait: *Amen amen dico vobis, quia plorabitis*. Gemendo: *Et flebitis*. Lacrymas effundendo. Plorare enim est cum voce gemere, flere, quasi lacryma fluere. Et hoc erat crucis, et mortis tempore, ait Chrysostomus: *Mundus autem gaudebit*. Nomine enim mundi malitia huius mundi intelligi potest, idest, amicorum mundi, prout dicitur: Quicumque voluerit esse amicus huius sæculi, inimicus Dei constituitur: *Vos autem contristabimini*, scilicet tempore passionis: *Sed tristitia vestra vertetur in gaudium*, scilicet tempore resurrectionis, prout ait Propheta: Ad uesperum demorabitur fletus, scilicet tempore passionis: Et ad matutinum lætitia, quo surrexit Dominus. Et subditur similitudo, siue exemplum: *Mulier cum parit*, et cetera. Vt ait Chrysostomus vtitur parabola, qua prophetæ vtuntur super abundantia pressurarum tristitias comparantes. Et est sensus: pressura partus fit gaudij causa, sic de tristitia vestra: Quasi parturiens dolebit. Et: Cor mulieris parturientis: Clamat parturiens, *et cetera*. Et vt ait Augustinus: Nec est similitudo difficilis ad intelligendum, et quia parturitio tristitiæ, partus vero gaudio comparatur, quod tunc magis esse consueuit, quando puer nascitur, non puella. Hæc ille. Et sequitur adoptatio: *Et vos igitur nunc tristitiam habetis*, de imminente passione: *Iterum videbo vos*, post resurrectionem: *Et gaudebit cor vestrum*. Et in hoc gaudij veritas, et intimitas: *Et gaudium vestrum nemo tollet a vobis*. Infra eodem: *Vt gaudium vestrum sit plenum*. Quæritur hic magistraliter, an Apostoli meruerunt, vel timuerunt sic tristando. Et videtur quòd meruerunt, quia: Si compatimur, et conregnabimus, sed ipsi compatiebantur tristando. Item illam tristitiam secutum est gaudium, vt ait hic: Ergo vt prius. Item erat de absentia boni, scilicet: Iesu Christi. Ad contrarium arguitur, supra ait Christus: Non turbetur cor vestrum. Fuit ergo tristitia dehortata a Christo, et ita videtur non bona. Item supra ait: Si diligeretis me, gauderetis, quia vado ad patrem, scilicet per passionem: Ergo tristitia de hoc non fuit bona. Et ad istud respondetur communiter, quòd tristitia dicitur bona, vel mala a parte originis. Omnes enim affectus in amore radicantur, vt patet ab Augustino, vbi ait, quòd amor sentiens quod aduersatur, tristitia est. Et quia est amor carnalis, et naturalis, et socialis, vel charitatiuus, siue spiritualis, ita est de tristitia: et quia diligebant Christum, et spiritualiter, et socialiter, et etiam naturaliter: quia homo similis eis, et quia speciosus præ filijs hominum, et pulchrum est, quod delectat etiam naturaliter, vt ait Augustinus. Ideo tristitia eorum de separatione a Christo erat laudabilis, et meritoria, et quia modus debitus requiritur in tristitia, ideo hortabatur eos Dominus, ut non conturbarentur immoderantia tristitiæ. Et per hæc ad obiecta. Et nota quòd ait: *Modicum, et non videbitis me*. Secundum Augustinum: Modicum est totum spatium, quo præsens sæculum peruolat, in quo non uidetur Dominus: *Et iterum modicum*, et uidebitur ueniens ad iudicium, ubi nihil interrogabimus, quia nihil desiderandum remanebit, nihil quærendum latebit. Hæc ille. Et ita istud potest intelligi de modicitate durationis huius temporis totalis, donec uideatur Deus Deorum in Sion: Sciens, quia modicum tempus habet. Et est modicum duratiue, quia finem habet: Fratres mei præterierunt me sicut torrens. Ibi Gregorius: Quod fine clauditur longum non est. Item est modicum excessiue, quia nihil est temporis nisi nunc: Gaudium hypocritæ ad instar puncti. Ibi Gregorius de hoc bene: In puncto ad inferna descendunt. Gregorius similiter de hoc. Item modicū est cursus celeritate: Dies mei uelociores fuerunt cursore. Gregorius, qualiter uita per augmenta tendat quotidie ad finē. Et: Dies mei uelocius transierūt, quàm a texēte tela succiditur, et cōsumpti sunt

Iob 16. d sunt absque ulla spe: Breues anni transeunt. Et A
ideo in hoc modico tempore sustinendæ tribulationes, et persecutiones, vt post modicum videatur
Isai. 54. b Deus in gloria: Ad punctum in modico dereliqui
Iob 32. d te, et in miserationibus magnis congregabo te: Si
Iacob. vlt. b post modicum tollat me factor meus: Ecce iudex
ante ianuam assistit. In isto modico iusti plorant hic
peccata sua, et aliorum, plangentes ob incolatum
Mat. 5. a huius miseriæ: Beati qui lugent. Sed mundus gaudebit in vanitatibus suis, et voluptatibus, et cupidi-
Eccl. 7. b tatibus: Cor sapientum vbi tristitia, cor stultorum
Luc. 6. d vbi lætitia: Væ vobis, qui nunc ridetis. Et de hoc
in collatione prædicabili. Quòd vero sequitur: *Mulier cum parit, tristitiam habet*, et cetera. Secundum
Aug. tract. 101. in Io. post medii. tom. 9. Augustinum: Ecclesia fructum laboris nunc parturit desiderando, nunc est paritura cernendo. Et ideo masculum, quoniam ad statum contemplationis cuncta referuntur officia actionis. Hæc ille. Per mulierem ergo Ecclesia ratione obedientialis subiectionis sub Christo, qui est vir eius ratione feruidæ dilectionis, et ratione sedulæ operationis, ratione piæ compassionis, et salubris nutritionis infirmorum.
Eccl. 26. a Talis est mulier naturaliter: Mulieris bonæ beatus vir, *et cetera*. Et hæc parturit diuinum verbum in matrice, idest, in memoria, suscipiendo, et retinendo: et quo bonum organizatur mediando, viuifica-
Isai. 56. c tur consentiendo, et parturitur operando: Concepimus, et parturiuimus. Et per masculum opus perfectum, et validum, et hereditarium regni æterni,
Apoc. 12. a quale opus studet diabolus deuorare: Draco stetit coram muliere, quæ erat paritura, vt cum peperisset, filium eius deuoraret, *et cet.* Eodem modo posset exponi de sancta anima, quæ parturit opus per-
Prou. 10. b fectum: Os iusti parturiet sapientiam. E contrario
Isai. 37. c de multis: Venerunt filij vsque ad partum, et non est virtus parturiendi. De eo vero, quòd sequitur:
Ioan. 20. b *Videbo vos, et gaudebit cor vestrum*, infra: Gauisi sunt discipuli viso Domino. Et sequitur illa pars, in qua consolatur discipulos ex promissione audientis a patre. Secundo, quia sæpe est eis locutus obscure, promissionis plenæ intelligentiæ adiunctio: *Hæc in prouerbijs*. Tertio, discipulorum responsio: *Dicunt ei discipuli*. Quarto, de his quæ ventura erant, eorum instructio, et veræ pacis promissio, ibi: *Respondit eis*. Ait ergo: *Et in illo die me non rogabitis*, quia præmiserat: *Videbo vos*. Ideo ait: *In illo die*. Visionis meæ, quia nihil desiderandum remanebit, nihil quærendum latebit, ait Augustinus, infra eodem: *Et non dico vobis, quia rogabo patrem de vobis, ipse enim pater amat vos*, et cetera. Et licet ita fuerit in futuro, nunc tamen dico vobis: *Si quid petieritis*, scilicet quod sit aliquid, ait Glossa: *In nomine meo*, scilicet pertinens ad salutem. Vnde Augustinus: Non petitur in nomine Saluatoris, quidquid petitur contra
Ioan. 14. b rationem salutis. Supra simile: Si quid petieritis in nomine meo, *et cet.* Et merito ait: *Si quid petieritis: Vsque modo non petistis*. Consimili mea præsentia, ait Glossa. Et sequitur dupliciter secundum Augusti-
Aug. tract. 102. in Io. ante medii. tom. 9. num: Vel quia nomen meum, sicut cognoscendum erat, non cognouistis: vel quia in comparatione rei quam petere debuistis, pro nihilo habendum erat quidquid petistis. Hæc ille. Et consequitur: *Petite in nomine meo*. Quidquid enim petitur, quod pertineat ad hoc gaudium consequendum, hoc est in nomine Christi petendum, ait Augustinus, et accipie-
Luc. 11. b tis: Petite, et dabitur vobis. Sed quæritur cum hoc
Ioan. 14. b dicat supra: videtur quòd hic superflue repetat.
Ioan. 15. c Item Sancti sæpe petierunt in nomine Domini, sicut
2. Cor. 12. b fuit de Paulo. Non ergo videtur esse verum, quod ait hic. Item ait: *Vsque modo non petistis quidquam*.
Ioan. 14. c Cuius contrarium videtur supra, vbi ait Philippus: Domine ostende nobis patrem. Item constat, quòd discipuli sæpe orauerint eum etiam de spiritualibus. Et ad primum respondendum secundum Augusti-

num, quòd qui petit in nomine eius, accipit, quando debet accipere: quædam enim non negantur, sed vt congruo dentur tempore differuntur. Hæc ille. Aug. tract. 102. in Io. prope prin. tom. 9.
Et sic est intelligendum, quòd sancti accipiunt pro se, vt est ad eorum salutem. Ad aliud secundum eumdem Augustinum, quòd quidquid aliud petitur, quàm quod pertineat ad gaudium plenum consequendum, nihil petitur: non quòd omnino nulla res petitur, sed quia in tanta rei comparatione, quidquid aliud accipiatur, nihil est. Hæc ille. Et quia post missionem Spiritus sancti sic petierunt discipuli perseuerantes in oratione: ideo acceperunt, quod petierunt. Et nota quòd hic insinuantur conditiones orationis quattuor. Quarum prima est, eius boni, quod est necessarium, feruida petibilitas, ibi: *Petieritis*, et indigentiæ cognoscibilitas. Vnde Augustinus hic: Petitio est alicuius indigentiæ, in Psalmo: Vnam petij a Domino. Secundo, insinuatur rei petitæ substantialitas, ibi: *Si quid*, scilicet quod sit aliquid, secundum Augustinum, vt est expositum: Quia spiritum bonum dabit petentibus pater: Primum quærite regnum Dei. Tertio, insinuatur in orando recta credulitas, ibi: *In nomine meo*, vt scilicet orans petat a patre in nomine filij, sentiendo de ipso nomine, et de ipso filio, vt est sentiendum, secundum quod est expositum: Clauso ostio ora patrem tuum. Quartum est intentionis ordinabilitas, ibi: *Vt gaudium vestrum sit plenum*. Gaudium, inquam, ait Augustinus, non carnale, sed spirituale, quod erit plenum, quando erit tantum, vt aliquid iam non sit addendum. Hæc ille: Intra in gaudium Domini tui. Tunc enim intrat gaudium in gaudentes, prout ait Anselmus: Quando hæc deficiunt, non accipitur quod petitur: Petitis, et non accipitis eo quòd male petatis. Et sequitur secunda particula, in qua plenæ intelligentiæ promissio: *Hoc in prouerbijs locutus sum*, idest, parabolicis locutionibus, et obscuris: *Venit autem hora cum non sit hæc parabola, sed de patre meo annunciabo*. Intus in corde non aure, ait Glossa, vt ait Augustinus: Istud posset legi de cognitione ænigmatica in uia, et de uisione plena in patria, non quia sequitur: *In illo die in nomine meo rogabitis*. Cum enim peruenerimus ad regnum quid petituri sumus, quando satiabitur in bonis desiderium mentis? Et ita restat secundum Augustinum, ut intelligatur Iesus de carnalibus, et animalibus discipulis, promisisse se facturum spirituales. Prouerbia enim sunt, quæcunque dicta sapientiæ de incorporea, immutabiliq. substantia, non quod est, tanquam prouerbia deputet, sed quia sic cogitat, quo modo qui prouerbia solent audire, atque intelligere: Sapientiam loquimur inter perfectos. Et sequitur: Nos Spiritum accepimus, non huius mundi, sed qui ex Deo est, spiritualibus spiritualia comparantes, *et cetera*. Et ibi bene de hoc Augustinus: *Et non dico, quia rogabo patrem*. Exponendo enim istud de statu gloriæ, planum est, quòd tunc non rogabit, sicut mediator ad redimendum, sicut fuit in uita ista, quia erat exauditor cum patre. Ideo sequitur: *Quia ipse pater amat vos*, dans uobis desideria uestra, et petitiones, ut est præmissum: *Et quia vos me amastis*. Affectu: *Et credidistis*. Intellectu: *Quia a Deo exiui*, ueniens in mundum, a quo sum, ait Glossa. Et explanat magis: *Exiui a patre, et veni in mundum*. Ita tamen, ut non deserat patrem: *Iterum relinquo mundum*. Vt non tamen deseram mundum, ait Augustinus: Exijt a patre, quia de illo est: in mundum uenit, quia corpus ostendit, quod de uirgine assumpsit: reliquit mundum corporali discessione, perrexit ad patrem hominis dissentione, nec mundum deseruit præsentiæ gubernatione. Hæc Augustinus: Egressus eius a diebus æternitatis. In Psalmo: A summo cælo egressio eius, et occursus, *et cet.* Legit autem istud Chrysostomus de tempore post resurrectio-

Marginal notes (right column, in order): Ibid. paulo post. — B — Act. 1. d — Aug. tract. 102. in Io. ante med. tom. 9. — Psal. 26. b — Luc. 11. d — Mat. 6. d — C — Mat. 6. a — Aug. tract. 102. in Io. ante med. tom. 9. — Mat. 25. b — Ansel. prosolog. in fin. — Iacob. 4. a — D — Aug. tract. 102. in Io. ante med. tom. 9. — 1. Cor. 13. c — Aug. ibid. paulo post. — E — 1. Cor. 2. b — Ibidem. — Aug. ibid. — F — Ibid. prope finem. — Mich. 5. a — Psal. 18. a — Chrys. hom. 78. in Ioã. ante med. tom. 3.

surrectionem, quo quadraginta diebus annunciauit eis de patre palam. Et quod ait: *Non rogabo patrem.* Ideo ait, quia amor, inquit, qui in me est, sufficit uobis, quoniam me amastis. Hæc ille. Et sicut potest littera intelligi de discipulis post resurrectionem. Quæritur de hoc, quòd ait: *Locutus sum vobis in prouerbijs*, cum dicatur: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, ceteris in parabolis. [*Matt. 13. b*] Ergo non debuit eis loqui in prouerbijs. Item infra: *Dixerunt discipuli: prouerbium nullum dicis*. Et ad istud respondendum, quòd prouerbia dicuntur dicta parabolica: sunt enim prouerbia aliud habentia in medulla, aliud in superficie. Et prouerbium dicitur similitudo, vbi aliud intelligitur, aliud dicitur, quasi verbum pro verbo positum. Item dicuntur prouerbia dicta obscure de substantia incorporea secundum Augustinum: Parabola, *et cetera*. [*Prou. 1. b*] Primo modo loquebatur turbis in prouerbijs. Secundo modo Apostolis aliquando: Gloria Dei est celare verbum. [*Prou. 25. a*] Et: Sacramentum Regis abscondere bonum! [*Iob 12. b*] Secretum meum mihi. [*Isai. 24. c*] Et sic loquimur in prouerbijs diuersimode. Item quæritur de hoc, quòd ait: *In illo die in nomine meo petetis*. Sed tunc exponendo litteram pro statu gloriæ, videtur quòd sancti in gloria petunt: ideo quæritur, an beati in gloria petant, siue orent. Et quòd non, videtur supra eodem: *In illo die non rogabitis quidquam*, quia tunc gaudium plenum, cui nihil addendum secundum Augustinum. [*Aug. tract. 102. in Io. ante med. tom. 9.*] Item omnis petitio est ratione indigentium, secundum Augustinum vbi supra: Ergo vt prius. Ad contrarium obijcitur de hoc, quòd ait hic: *In illo die in nomine meo petetis*. Item animæ beatæ in patria non resumpserunt adhuc corpora sua, quæ tamen desiderant, vt ait Augustinus: [*Ibid. post multa.*] Sed petitio est respectu desiderati: Ergo vt prius. Item iugiter rogamus sanctos, vt pro nobis orent. Et ad istud respondendum secundum Augustinum: [*August. de Gen. ad litter. lib. 12. c. 32. to. 3.*] In futuro, inquit, sæculo quid petituri sumus, quando satiabitur in bonis desiderium nostrum? Et ibi bene de hoc. Item Augustinus: [*Aug. tract. 102. in Io. ante med. tom. 9.*] Satiabitur in bonis desiderium nostrum: et nihil erit vltra quod gemendo quærimus, sed quod gaudendo teneamus. Hæc ille. Et ad illud quòd ait hic: *In nomine meo petetis*, secundum Glossam sensus est, quòd tunc vere cognoscetis, quòd si vt homo rogo patrem, vt Deus tamen exaudio cum patre. [*Aug. epist. 121. ad Probam. c. 14. post mediũ. tom. 2.*] Et ideo sequitur: *Non dico vobis, quia ego rogabo patrem*. Vel secundum alios, sensus est: Petetis, idest, petitum accipietis, vel petetis pro alijs, qui adhuc sunt in miseria: sicut manifestat Bernardus bene, loquens ad fratrem suum mortuum, et dicens: [*Bern. super Cãt. ser. 26. ante med.*] Quanto quis Deo cõiunctior, tanto charitate plenior. Et sequitur: [*Ibid. paulo post.*] Nec quoniam Deum induisti, cura nostri te exuisti: ibi enim est cura de nobis, *et cet.* Hæc ille. Et sic suo modo orant pro nobis: Vidi animas interfectorum, et clamabant. [*Apoc. 6. c*] Ibi de hoc. Quæritur de hoc, quòd ait: *Non dico vobis, quia ego rogabo patrem*, qualiter hoc? quia: Semper viuens ad interpellandum pro nobis. [*Hebr. 7. d*] Et ad istud respondendum est, quòd dicitur tunc non rogare, in quantum homo mortalis, et passurus pro genere humano, sicut fuit in hac vita, qui cum clamore valido, et lacrymis offerens exauditus est. [*Hebr. 5. c*] Dicitur autem tunc non rogare, quia exaudit cum patre, vt est expositum secundum Glossam. Item quæritur de hoc quòd ait: *Pater amat vos, quia vos me amastis*. Sed contra: Ipse prior dilexit nos. [*1. Ioan. 4. b*] Et ita pater prius dilexit eos, quàm amarent Christum. Et ad illud respondendum quòd hęc coniunctio: *Quia*, non dicit causam, sed rationem ostensiuam, siue significatiuam dilectionis. [*Aug. tract. 102. in Ioã. post mediũ. tom. 9.*] Vnde Glossa, quòd inde patet scilicet, quòd pater amat nos. Et Augustinus: Donum Dei est diligere Deum; ipse vt diligeretur dedit, qui non dilectus dilexit. Istum autem passum exponit Gregorius bene super illud: Quis enarrabit cælorum rationem? [*Iob 38. d*] dicens: [*Greg. Mor. lib. 30. c. 5. ante med.*] Tunc cælorum rationem Dominus narrat, cum super mentis nostrę caligine clara se visione manifestat. Ideo ait hic: *Palam annunciabo*, et cet. scilicet de distinctione personarum, vt ibi manifestat, et tunc lingua narrantis Dei erit visa claritas subleuantis, scilicet qualiter distincte videbitur distinctio personarum, et vnitas diuinæ essentiæ. Hæc ille. Et ibi multum, et bene de hoc. Et sequitur responsio discipulorum: *Dicunt ei discipuli: Ecce nunc palam loqueris.* Sed obijcitur: ipsi dicunt contrarium ei, quod dixit Saluator supra, quando ait: *Hæc in prouerbijs locutus sum*. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, et est in Glossa, [*Aug. tract. 103. in Io. ante med. tom. 9.*] quòd illa quæ Dominus scit esse prouerbia, illi non intelligunt, nec se intelligere non intelligunt: infirmi enim erant, et ideo dicebant: *Nunc scimus, quia scis omnia*, scilicet secreta, supra eodem: Cognouit, quia volebant eum interrogare: *Nec est opus, vt quis interroget te*, quia scis antequam interrogentur: *Et in hoc credimus*, idest, per hoc quòd scis omnia, ait Glossa: *Quia a Deo existi*, vt filius a patre. Sed quæritur de ratione consequentiæ, ait enim: *Scis omnia, et non est opus, vt quis te interroget*. Videtur quòd cõsequentia nulla: immo quia scit omnia, interrogandum erat, vt doceret illa. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd illi opus non erat, vt aliquis eum interrogaret, [*Ibid. post multa.*] quia omnia nouerat, qui priusquam interrogaretur, interrogaturi nouit voluntatem, et in illo sensu loquitur. Et sequitur responsio Saluatoris, et ostendit non esse perfectam eorum cognitionem: *Modo creditis?* sicut dicitis: *Sed ecce venit hora*, scilicet passionis, idest, cito veniet: *Vt dispergamini*, idest, diuidamini ab inuicem: *Vnusquisque in propria*, idest, in vestræ infidelitatis timorem, ait Glossa: *Et me solum relinquatis*, in quem vos credere modo dicitis: Percutiam pastorem, et dispergentur oues gregis: [*Zach. 13. c*] Torcular calcaui solus, *et cetera*: [*Isai. 63. a*] *Non tamen sum solus*, et cetera. Supra: Qui me misit, mecum est. [*Ioan. 8. d*] Sed contrarium videtur in Psalmo, vbi dicitur: Deus meus, vt quid dereliquisti me? [*Psal. 21. a*] Et ad istud respondendum, quòd vbi loquitur de Christo, quantum ad suam passionem, in qua videbatur esse derelictus secundum opinionem vulgi: hic loquitur de inseparabilitate essentiæ. Et si obijciatur de hoc, quòd ait supra: *Exiui a patre*. Non ergo erat pater secum. Ad istud respondendum est secundum Augustinum ibi, [*Aug. tract. 102. in Io. prope finẽ. tom. 9.*] quòd a patre exijt: ita tamen quòd non desereret patrem: Processio enim personæ a patre, non tollit essentiæ vnitatem, et indiuisionem. Et quia verba præmissa poterant terrere eos, et possent cogitare, quia nullo auxilio ab eo potientur, in consolationem ducit eos, sicut continuat Chrysostomus. [*Chrys. hom. 78. in Ioã. ante med. tom. 3.*] Ideo ait: *Hæc locutus sum vobis*, non solum quæ in cena, sed quæ ab initio, ait Augustinus: Per causam sermonis in cena commendauit, vt in illo pacem haberent, propter quòd totum agitur. Et ideo ait: [*Aug. tract. 104. in Io. prope prin. tom. 9.*] *In me pacem habebitis*. Supra proximo: Pacem relinquo vobis, *et cetera*. [*Ioan. 14. d*] *In mundo pressuram*, tribulationum. Vnde Chrysostomus: [*Chrys. hom. 78. in Ioã. ante med. tom. 3.*] Donec eritis in mundo pressuram habebitis, sed resurgite mente, nullum patiemini uersutum, idest, malum, uel aduersum. Hæc ille: Omnes qui uolunt pie uiuere in Christo persecutionem patientur: [*2. Tim. 3. c*] *Sed confidite*, scilicet in me: *Quia vici mundum*, scilicet meum, ait Glossa, ut ait Chrysostomus: [*Chrys. ibid.*] Magistro superante non oportet discipulos anxiari, *et cetera*. Et nota quòd ait: *In me pacem habebitis*. Ex hoc patet electorum Dei in Christo secura tranquillitas, et in mundo tribulationum amaribilitas. Vt enim ait Augustinus: [*Aug. tract. 104. in Io. ante med. tom. 9.*] Hæc pax omnis piæ intentionis, actionisq. finis erit. Propter hanc enim Christiani sacramentis imbuuntur, operibus Christi, et sermonibus erudiuntur, eius amore accenduntur. Et sic de alijs quæ enumerat Augustinus: Et ideo merito ad eam clausit uerba, quæ dixit ad discipulos, ait idem Augustinus, [*Ibid. paulo post.*] supra: Pacem meam do vobis. [*Ioan. 14. d*] Et in Psalmo:

Psal.147.a mo: Posuit fines tuos pacem. Sed in mundo est pressura tribulationum, ob eius malitiam, et fallaciam et ignorantiam, et deficientiam. De quibus supra eodem: Ioan.15. b Mundus gaudebit. Et supra: Odit vos mundus: Iob 35. c Propter multitudinem calumniatorum clamabant. Greg. Mor. li.26. c.10. Ibi Gregorius de hoc bene, qualiter reprobi in mundo aliqui volunt rapere bona, quæ sunt extra, aliqui dissipare, quæ sunt intra, et mali bonos a mundi desiderijs expediunt, dum affligunt. Ex dispensatione ergo diuinæ potestatis est, quòd boni in mundo tribulantur, vt ad eum redeant: Osea 2. b Sepiam vias tuas spinis. Ibidem. Et sequitur: Vadam, et reuertar ad virũ meum priorem. Greg. Mor. lib.34. c.2. post mediũ. Super quod Gregorius: Eos, quos voluntas praua peruertit, plerumque aduersitas corrigit. Et ibi bene de hoc. Et ideo: Vę diligentibus mundum: Apoc.8. c Vę, vę, vę, habitantibus in terra, idest, in mundo, per Mat.18. a amorem: Vę mundo a scandalis. De verbo, quod sequitur: *Confidite, quia vici mundum*. Patet in collatione prædicabili.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

ÆC *locutus est Iesus: Et subleuatis oculis in cælum*, et cetera. Præhabita eruditione discipulorũ saluificis documentis, et exemplo operis, et ipsis confortatis per prædicta, in parte ista eorum confortatio, orationum subsidio. Vnde in parte ista describitur oratio Saluatoris. Et hæc Diuisio. pars in quattuor partes. Primo, suæ clarificationis in se petitio. Secundo, petitionis pro discipulorum confortatione adiunctio, ibi: *Pater manifestaui*. Tertio, petitur credituris per illos gratiæ subuentio, ibi: *Non pro eis tantum*. Quarto, glorificationis eorumdem postulatio, ibi: *Pater quos dedisti mihi*. In prima quattuor. Primo, præmittitur orantis dispositio. Secundo, ipsa petitio, ibi: *Clarifica*. Tertio, exaudiendi ratio, ibi: *Ego te clarificaui*. Quarto, petitionis repetitio, ibi: *Et nunc clarifica me*. Ait ergo: *Hæc locutus est*, scilicet supradicta: *Et subleuatis oculis in cælum*, et cetera.

Quæritur cum Publicanus commendetur, eo quòd Luc.18. b non leuauerit oculos ad cælum in orando: qualiter dicitur hic de Christo, quòd subleuatis oculis orauerit. Mat. 6. a Item ipse ait: Clauso ostio ora patrem tuum. Et Aug. tract. 104. in Io. ante mediũ tom. 9. ad istud respondendum secũdum Augustinum, quòd filius ex forma serui poterat orare sub silentio, sed ita se patri voluit exhibere precatorem, vt meminisset se esse doctorem. Et sequitur: Tanti magistri non so-Ibidem. lum ad ipsos sermocinatio, sed etiam pro ipsis ad patrem oratio discipulorum, et ædificatio. Hæc ille. Docens ergo modum orandi, et discipulos instruens, sicut subleuatis oculis orauit, vt certus de impetratio-Ioan.11. e ne, supra simile: Iesus eleuatis oculis sursum, *et cet.* Publicanus vero ex consideratione peccatorum deiectis oculis in terram orauit ex humilitate: *Pater*. Et Mat. 6. b in hoc docet orantes inuocare patrem: Pater noster: *Venit hora*, non vrgente fato, sicut dicunt hæretici, Aug. tract. 104. in Io. circa med. tom.9. sed ordinante Deo, vt ait Augustinus, vbi multum de hoc. Supra: Nondum venit hora: *Clarifica filium*, scilicet in resurrectione: quia in passione humilitas, in resurrectione claritas, ait Augustinus, vbi multum de Ioan.10. e hoc, supra: Venit hora, vt clarificetur filius: *Vt filius tuum clarificet te*. Aug. post pauca. Sed qualiter hoc, cum ipse pater nõ possit esse clarior? Et ad istud respondendum secun-Ioan.12. b dum Augustinum, sensus est. Resuscita me, vt innotescat toti orbi: Aug. tract. 105. in Io. prope prin. tom. 9. Filius enim in gloria resurrectionis clarificatus clarificat patrem, quia eum facit credentibus notum: *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis*, idest, omnis hominis secundum Augustinum. Aperte Ibid. paulo post. enim signatur totus homo, quasi diceret secundum Augustinum: Sicut dedisti ei potestatem omnium, Ibidem. vt te glorificet, idest, te notum faciat omni carni, idest, omni homini, sic dedisti ei, vt det eis vitam

A æternam. Et specificat quæ est illa vita æterna: *Hæc est*, inquit: *Vita æterna, vt cognoscant te*. Et est ordo verborum secundum Augustinum: *Vt te, et quem misisti Iesum*, cognoscant solum verum Deum. Ibid. post pauca. Et de hoc in Glossa. Ibidem. Vt enim ait Augustinus: Non duo Dij Pater, et Filius: Nec tres Dij, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, sed vnus Deus. Cognitio autẽ Dei plena, 1. Ioan.3. a vita æterna: Tunc enim videbimus eum sicuti est.

1. Ioan.3. a Sed quæritur: Ex dictis patet, quòd filius orauit ad patrem pro sua clarificatione. Vnde quæritur, an fuit ipsi orare. Et videtur quòd non, quia oratio est ascensus: Intellectus Christi non potuit ascendere B ad Deum, vt ait Damascenus: Sed intellectus Christi Damasc. ortho. fid. li.3. cap.24. non potuit ascendere ad Deum, quia fuit in summo eleuatus. Item omnis petitio est ratione indigentiæ, vt dictum est: Sed nulla talis in Christo: Ergo, vt prius. Item secundum Damascenum: Communica-Damasc. lib. 3. cap.3. tio Idiomatum est in Christo, vt quæ sunt filij, sicut filij hominis, et iam prædicentur de eo, vt filij Dei, et e contrario. Ergo si omnia sunt filij Dei, et omnia filij hominis: et ita non oportuit orare, etiam in quantum homo. Et ad istud respondendum est, quòd Christus orauit, ostendens se esse verum hominem, et præbens exemplum discipulis, et docens modum C orandi. Vnde Augustinus: Christus processurus ad prælium, et victurus mundum, in mundo orauit, non tamquam virtutis impotens, sed vt nobis propter quod venerat humilitatis magisterium exhiberet. Hæc ille: Prolixius orauit, *et cetera*. Luc.22. e Vt quid aliud quàm nobis præbebat exemplum in tempore precator oportunus, cum patre exauditor æternus, ait Augustinus illud exponens. Aug. epist. 121. ad Probam. c.14. tom.2. Et per hæc ad obiecta: loquuntur enim de oratione pure viatoris propriè. Christus autem orauit ex dispensatione, et humilitate, vt dictum est. Item quæritur, qualiter ait: *Clarifica filium tuum*, quia supra ait: Gloriam meam non Ioan. 8. f D quæro. Et ad istud respondendum, quòd ibi loquitur de gloria humana, et ab homine: hic loquitur de gloria, quæ est a Deo. Item quæritur de hoc, quòd ait: *Dedisti ei potestatem omnis carnis*. Et postea: *Vt dedit eis vitam æternam*. Ergo secundum hoc omnes saluabuntur. Et ad istud respondendum est, quòd quando ait: *Dedisti*. Intelligendum est, quòd licet dederit ei potestatem omnis carnis: tamen vt saluentur dedit ei prædestinatos. Supra: Hæc est uoluntas Ioan. 6. e patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo. Item quæritur de hoc, quod ait: *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te*. Cum quantitas meriti attenda-E tur ad quantitatem charitatis, uidetur quòd debuisset dixisse: Vita æterna est, ut diligant potius, quàm ut te uideant. Et ad istud respondendum secundum Augustinum: Vita æterna est in illa contemplatione, August. de Trinit. lib. 1. cap. 13. post mediũ. tom.3. qua non ad pœnam uidetur Deus, sed ad gaudium sempiternum. Illa ergo uisio non excludit dilectionem, uel fruitionem, sed includit. Vnde ibidem: Sola est summum bonum nostrum adipiscendi, cum Ibid. paulo post. præcipimur agere quidquid rectè agimus. Et de hoc in collatione. Patet ex dictis humilitas filij Dei, quia orauit, et in orando exemplaris doctrinabilitas, quia orando præbuit exemplum discipulis, se-F cundum Augustinum supra. Et de hoc Chrysostomus bene: Chrys. hom. 79. in Ioan. prope prin. tom.3. Per uerba philosophari facile est, quę uero per opera, demonstratio generosi, et magni est. Propterea post admonitionem in orationem se conuertit hic Christus. Et sequitur: Eleuans oculos, *et cetera*. Luc. 16. e Et alibi: Curuans genua, *et cetera*. Luc.22. e In hoc enim docens nos, ut in oratione sursum aspiciamus, non oculis carnis, sed mentis, et ut curuemus genua conterentes cor nostrum. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Vnde patet hic, quòd Christus orauit confidenter, et ordinabiliter, quod signatur hic: *Subleuatis oculis*. Vnde ait supra: Sciebam, quia sem-Ioan.12. d per me audis. Item orauit humiliter: Procidit in Mat.26. e faciem suam. Et: Positis genibus orauit. Luc.22. e Item orauit feruenter:

Ibidem. feruenter. Item orauit prolixe siue perseueranter: Fa-
ctus in agonia prolixius orabat, et factus est sudor
Luc. 6. b eius quasi sanguis. Et: Pernoctans in oratione, *et cet.*
Efficax ergo exemplum Saluatoris instruens nos ad
orandum. Et sequitur tertia particula: *Ego te clarifica-*
ui. Sed qualiter ait in præterito, ex quo supra ait in
futuro: *Vt filius clarificet te?* Et ad istud respondendum
Aug. tract. secundum Augustinum, quòd verbum præteriti tem-
105. in Ioā. poris maluit ponere, vt monstraret in prædestinatio-
post mediū. ne iam factum, et pro iam facto habendum, quod
tom. 9. certissime fuerat futurum. Et de hoc in Glossa pro par
te: *Opus consummaui*, et cetera, scilicet redemptionis.
Ioan. 4. d Supra: Vt perficiam opus eius. Sed quæritur: ex quo
non fuit passus, in quo fuit consummatio? Infra: Con
Ioan. 19. f summatum est. Qualiter ait in præterito: *Consumma-*
ui? Et ad istud respondendum secundum Augustinū:
Consummasse se dicit, quòd se consummaturum cer
tissime nouit, qui iam certis et immutabilibus causis
omnia prædestinauit, quidquid facturus fecit. Hæc
ille. Et sequitur quarta particula: *Et nunc clarifica me*
claritate illa, quam habui apud te, in prædestinatione.
Tempus est vt eam habeam, etiam viuens in dextera
tua, id est, sicut tunc prædestinatione, ita et nunc per-
fectione: fac in mundo, quod apud te iam fuerat an-
te mundum: fac in suo tempore, quod ante
Rom. 1. b omnia tempora statuisti. Hæc ille: Qui prædesti-
natus est filius Dei, *et cetera*. Secundum hanc clarifi-
catus est, vt esset eius claritas ex resurrectione mor-
tuorum apud patrem, ad cuius dexteram sederet.
Quando ergo ait: *Quam habui*, et cet. Sensus est: ha-
biturum me præuidi in resurrectione: Humiliauit
Philip. 2. a semetipsum. Et sequitur: Et dedit illi nomen quod
Ibidem. est super omne nomen. Quod exponit hic Augusti-
Aug. tract. nus dicens: Humilitas claritatis est meritum: claritas
104. in Ioā. vero humilitatis, præmium. Et nota quòd pater clari-
post mediū. ficauit filium, malos ab eius consortio segregando.
tom. 9. Supra, post exitum Iudę proditoris ait: Nunc clarifi-
Ioan. 13. d catus est filius hominis. Item clarificauit gloriam im-
mortalitatis tribuendo, prout dicitur hic. Et supra:
Ioan. 12. a Deus clarificauit in semetipso. Item clarificauit eum,
Ioan. 12. c nomen eius dilatādo et fidē. Supra: Postquam genti-
les venerunt ait: Venit hora, vt filius hominis clarifi-
cetur. Pater autem dicitur clarificari peccatorum con
uersione ad fidem: In me clarificabant Deum. Et hic
Gal. 1. d similiter: Ego te clarificaui. Et: Clarificetur nomen
2. Thess. 1. d tuum. Item dicitur clarificari in veritatis prædicatio-
Ioan. 16. a ne, supra: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet.* Item
dicitur clarificari martyrij voluntaria perpessione.
Ioan. 21. d Infra: Quia morte clarificaturus erat Deum. Et se-
quitur secunda pars capituli, in qua petit Christus
pro discipulis. Et primo petit stabilitatem in bono.
Secundo, petit liberationem a malo, ibi: *Cum essem*
cum eis. Et quoniam petitio debet esse rationalis, ideo
in prima tria. Primo, idoneitatis discipulorum præ-
missio. Secūdo, ipsa petitio ibi: *Ego pro eis rogo*. Tertio,
qualitatis vel modi specificatio: *Pater sancte*. Ait ergo:
Manifestaui nomen tuum, et cetera, obijcit Augustinus:
Psal. 75. a cum dicat Propheta: Notus in Iudęa Deus, et in Israel
Aug. tract. magnum nomen eius, qualiter ait de se: *Manifestaui*
106. in Ioā. *nomen tuum?* Et ad istud respondet Augustinus, quòd
ante med. sensus est: *Manifestaui nomen tuum*, non quo voca-
tom. 9. ris Deus, sed quo vocaris pater meus, scilicet per na-
turam, quod nomen non potuit manifestari sine ma-
Ioan. 20. d nifestatione filij Dei. Infra: Ascendo ad patrem meū
et patrem vestrum: meum per naturam, vestrum per
Aug. ibid. gratiam, ait ibi Augustinus. Et volunt quidam istud
tract. 121. intelligi de omnibus gentibus in eum credituris: ita
post mediū. quòd præteritum ponatur pro futuro, sicut ait Au-
Ibid. tract. gustinus, nisi illud vrgeret quod sequitur: *Cum essem*
106. ante *cum eis seruabam eos*, et cetera. Et ideo videtur de il-
medium. lis, qui iam in eum crediderant, et de discipulis: Ecce
Isai. 8. d ego vt pueri mei quos dedisti mihi, de mundo scilicet
Ioan. 15. c de quo iam non sunt. Supra: Elegi vos de mundo:
Tui erant, perseuerantia ait Glossa; *Et mihi eos dedi-*

A *sti*, scilicet ad docendum: *Et sermonem tuum serua-*
uerunt, id est, in fide permanserunt: *Et nunc cognoue-*
runt, quia omnia, et cetera. Eo quòd cognouerunt om-
nia mihi tradita a te patre: Omnia mihi tradita sunt *Matt. 11. d*
a patre meo. Supra: Mea doctrina non est mea. Et: *Ioan. 7. b*
Omnia tradidit pater in manus filij. Nec mirum si *Ioan. 3. e*
cognouerunt: *Quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis*. Et
per hoc cognouerunt, quia acceperunt, vt ait Glossa:
Et ipsi acceperunt, tenendo: *Et cognouerunt*, intelligen-
do: *Quia a te exiui*, vt verbum æternum a patre: *Et mi-*
sisti me, scilicet vt mundus saluetur: supra. Quærit
Augustinus, de hoc quòd ait: *Tui erant, et tu mihi eos* *Ioan. 3. b*
B *dedisti*. An, inquit, erant patris, quando non erant filij *Aug. tract.*
vnigeniti, qui est æqualis patri. Quasi diceret: hoc non *106. in Ioā.*
posset esse. Et ad istud respondet, quòd filius non se- *post mediū.*
parauit patrem, quando ait supra: Ego elegi vos de *tom. 9.*
mundo. Sit et nunc non reparauit se, quando ait: *Tui* *Ioan. 15. c*
erant. Nunc autem homo idem ipse filius accepit, qui
non erant ipsius, vnde talis, quia et formam serui ac-
cepit, quæ non erat ipsius. Hæc ille. Sed quæritur,
cum adhuc discipuli non essent tales, vnde et in pas-
sione fuerunt dispersi, et hoc ex infirmitate fidei,
qualiter ait: *Et cognouerunt vere, et crediderunt vere?* Et
ad hoc respondet, sicut supplet Augustinus. Adhuc *Aug. ibid.*
C discipuli non erant tales, quales eos dicit. Verbum *post multa.*
præteriti temporis, quasi iam essent prænunciat,
quales futuri essent accepto Spiritu sancto, et verba
dedit eis, quando illa non foris in auribus, sed intus
in cordibus spiritaliter acceperunt et cognouerunt.
Hæc ille, quasi diceret: loquitur de discipulis post ac-
ceptionem spiritus in plenitudine. Et nota quòd ait:
Tui erant. Electi enim Dei, discipuli sunt Dei, iure
creationis, quia creatio non est ex substantia creantis,
sed voluntate eius de non esse ad esse deductio, ait
Damascenus. Omnes enim creati habent a Deo quid- *Damascen.*
quid habent: Ipse enim fecit nos, et non ipsi nos, ait *orth. fid. li.*
D Propheta. Item sunt Dei ratione suæ conseruationis *1. c. 8. post*
in esse, cuncta quippe de nihilo facta sunt: et eorum *medium.*
essentia in nihilum tenderet, nisi eam auctor rerum *Psal. 99. b*
omnium manu regiminis teneret, ait Gregorius: Ipse *Greg. Mor.*
enim filius est virtus portans. Item sui sunt iure *li. 16. c. 16.*
redemptionis, quia empti pretio magno: Nemo ve- *post mediū.*
strum sibi viuit, *et cetera*. Item electi dicuntur esse *Heb. 1. c*
Dei, prædestinatione siue præelectione. Et sic loqui- *Rom. 14. b*
tur hic. Vnde: *Tui erant*, præsentia scilicet, ait
Glossa: Nouit enim qui sunt eius. Et sequitur ipsa pe- *1. Tim. 2. d*
titio: *Et pro eis rogo, non pro mundo*. Et mundum vult in-
telligi, ait Augustinus, illos qui viuunt secundum *Aug. tract.*
E concupiscentiam mundi: *Sed pro eis, quos dedisti mihi.* *107. in Ioā.*
Et per hoc factum est, quòd non pertineant ad mun- *prope prin.*
dū, ait Augustinus. Ideo sequitur: *Quia tui sunt*, modo *tom. 9.*
dicto. Supra: Nemo venit ad me, nisi pater traxerit *Ibidem.*
eum: *Et mea omnia tua sunt*, vt ait Chrysostomus, ho- *Ioan. 6. e*
noris parilitatem ostendit, vt audiens: *Quoniam dedi-* *Chrys. hom.*
sti mihi, non existimes eos alienari a patris potestate, *80. in Ioā.*
et ante hoc ad ea, quæ filij, scilicet potestate. Hæc ille. *ante mediū*
Et quasi idem Augustinus, per hoc demonstrat, quòd *tom. 3.*
pater et filius per hoc sunt æquales. Vnde et de Spiri- *Aug. tract.*
tu sancto, ait supra proximo: Omnia quæcumque *107. in Ioā.*
habet pater, mea sunt: Propterea dixi vobis, quia de *ante mediū*
F meo accipiet. Et licet ita sit, aliquando omnia tribuit *tom. 9.*
patri, et omne quod potest ei, a quo est ipse, qui po- *Ioan. 16. e*
test, a quo enim habet vt sit, ab illo habet vt possit, *Aug. tract.*
ait Augustinus: *Et clarificatus sum in eis*, id est, clarifi- *106. in Ioā.*
cabor, sicut prius, præteritum pro futuro: *Et iam non* *post mediū.*
sum in mundo. Sed quæritur qualiter hoc? quia ipse *tom. 9.*
et discipuli erant in mundo tunc præsentia corpora-
li. Item discipuli tunc non erant in mundo secun-
dum affectum, vt ait de eis supra proximo. Ergo non
debet distinguere, vt ait hic inter ipsum et discipulos.
Et ad istud respondet Augustinus, quòd hic prædixit *Ibid. tract.*
absentiam suam a mundo cito futuram, illorum ve- *107. circa*
ro tardius: dicimus enim aliquando de aliquo mox *medium.*
abituro, quòd iam non est hic. Et maxime hoc solet

dici

dici de morituris: quia ergo ipse cito exiturus de mūdo, et ad patrem vadit per mortem, ideo sic ait. Et sequitur specificatio petitionis: *Pater sancte, serua eos in nomine tuo.* Vt enim ait Chrysostomus, humanæ plura loquitur, eam quæ ad eos ostendens dilectionem: *In nomine tuo*, id est, in virtute qua ego sum: Ipse enim Dei virtus, et Dei sapientia: *Quos dedisti mihi*, modo dicto superius: *Vt sint vnum, sicut et nos.* Sed videtur, quòd illud quod petit est impossibile: quia ipse et pater erant vnum in essentia, sed sic esse vnum non poterant discipuli, nec debebant cum Deo. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd non ait: vt vobiscum sint vnum, aut nos sumus vnum: sed vt sint vnum in natura sua, sicut nos sumus vnum in natura nostra. Non est ergo ibi hæc dictio: Sicut, nota æqualitatis, sed aliqualis similitudinis. Sed quæritur qualiter hic orat pro Apostolis? quia supra proximo ait: *Non dico quia rogabo pro vobis patrem.* Item ait hic: *Pro eis rogo, non pro mundo.* Sed videtur, quòd debuisset orasse pro mundo, quia venit vt mundus saluaretur. Item: Non venit vocare iustos sed peccatores. Et ibidem: Bene valentibus non est opus medicus. Ergo pro mundo debuit orasse, qui plus indigebat. Item ex quo discipuli et electi ei dati, et erant prædestinati ad vitam, non oportuit pro eis orare. Et ad primum respondendum est, quòd hic orat pro discipulis. Et quod ait supra: Non rogabo patrem, *et cet.* hoc ait, quia erant discipuli accepti Deo. Vnde ait: Ipse pater amat vos. Et ita ait, se non rogaturum pro illis, sicut pro displicentibus patri. Ad aliud respondendum est, quòd per mundum hic intelliguntur viuentes secundum mundi concupiscentiam: et pro talibus volentibus sic manere non orat, quia vt tales nolunt credere nec saluari. Mundus autem sumitur alio modo pro habitatoribus mundi, vt habitum est supra ab Augustino, quos venit saluare. Ad aliud respondendum est, quòd electi sic sunt prædestinati, vt per Christum redempti, et vt fide ipsius in corpore mystico viuificati. Sicut enim ait Gregorius: quòd ipsa perennis regni prædestinatio, ita est ab omnipotente Deo disposita, vt ex labore perueniant electi ad illud, sicut electi ita et prædestinati saluabuntur, opere redemptionis Christi, quod consummauit, sicut redempti sunt, et sic oratione sua acceptati. Et nota quòd ait: *Serua eos in nomine meo, vt sint vnum.* Tria enim petit a patre suis discipulis: scilicet diuinæ custodiæ protectionē, ibi: *Serua eos.* Sine qua non est possibile subsistere in iustitia: Nisi enim Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam, ait Propheta. Item petit eiusdem protectionis, siue custodiæ ordinabilitatem, ibi: *In nomine meo*, in quo solo est salus et virtus. Supra proximo: Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Et ibi de hoc. Item petit perseuerantiæ conseruationem, ibi: *Vt sint vnum*, de qua infra: *Vt sint consummati vnum*, et cetera. Primum, respicit gratiam iustificantem. Secundum, respicit gratiam promouentem siue perficientem. Tertium, gratiam consummantem. Et sequitur pars in qua petit discipulis liberationem, siue ereptionem a malo tentationum mundanarum, siue tribulationum, ibi: *Cum essem cum eis.* Et ibi tria. Primo, necessitas petitionis. Secundo forma petitionis, ibi: *Non rogo vt tollas eos.* Tertio, subiungitur debita congruitas orationis, ibi: *Sicut tu me misisti.* Ait ergo: *Cum essem cum eis.* Et tangitur duplex necessitas petitionis, scilicet ex absentia conseruantis, et ex malignitate mundi odientis, vt patet in littera: *Cum essem*, inquit, *cum eis*, scilicet corporaliter, ait Glossa: *Ego seruabam eos.* sicut verus pastor, supra: Ego sum pastor bonus. Et sicut dominator et protector. Supra eodem similiter: Nemo potest rapere de manu mea. Et hoc: *In nomine tuo*, id est, ad honorem tuum: *Et nemo ex eis perijt, nisi filius perditionis*, scilicet Iudas, qui factus est diabolus, supra: *Vt impleatur scriptura.* Et hæc dictio: *vt*, non est

Chrys. hom. 80. in Ioā. ante med. tom. 3.
1. Cor. 1. b
Aug. tract. 107. in Ioā. post mediū. tom. 9.
Luc. 5. f
Mat. 9. b
Ioan. 16. g
Ibidem.
Aug. tract. 107. in Ioā. prope prin. et tract. 2. post mediū. tom. 9.
Greg. Dialog. lib. 1. c. 8. circa medium.
Psal. 126. a
Ioan. 10. b
Ibidem. d
Ioan. 6. b

A nota causæ, sed consequentiæ. Vnde Chrysostomus supra: Scripturæ modus est, vt causam ponentis ea, quæ ex euento contingunt. Scriptura, inquam: Fiant contra Dominum semper. Et ibidem: Episcopatum eius accipiat alter: *Nunc autem ad te venio*, scilicet per mortem, et sic absentans me corporaliter: *Et hæc loquor in mundo*, scilicet præmissa omnia: *Vt ipsi habeant gaudium meum impletum*, de quo supra proximo: Vt gaudium vestrum sit plenum: *Ego enim dedi eis sermonem tuum*, scilicet doctrinam tuam, de quo sermone supra: Si quis diligit me sermonem meum seruabit: *Et mundus eos odio habuit*, secundum Augustinum
B scilicet causa sermonis, id est, doctrinæ prædictæ, supra: Mundus me odit, quia testimonium perhibeo, *et cetera.* Et ideo odit: *Quia non sunt de mundo*, scilicet affectu. Supra: De mundo non estis: *Sicut et ego non sum de mundo*, qui scilicet sum caput eorum, qui de cælo descendi, supra. De his Chrysostomus. Hic, inquit, dicit causam propter quam digni sunt, multo diligentius potiri a patre, propter ipsum enim et sermonem suum, habiti sunt odio. Hæc ille. Quæritur ad euidentiam dictorum, qualiter ait: *Ego seruabam eos*, sicut obijcit Augustinus: Videtur, inquit, quòd vicissim seruantes sunt pater et filius, et vnus succedens
C quando alter discessit, et ita videntur diuisi, et opera Trinitatis separabilia. Item ait: *Quia ad te venio.* Ex hoc videtur implicare impotentiam in filio, quòd non potuit absens seruare, ex quo ponit hoc pro causa. Item supra. Regulus fuit a Christo increpatus, quia non credebat ipsum sanare posse filium, nisi descenderet, et esset præsens corporaliter: Ergo non oportuit hic orare pro eis, licet recederet corporaliter, ex quo erat virtus supportans omnia. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd simul nos custodiunt, Pater, et filius, et Spiritus sanctus, qui est vnus verus bonus Deus. Sed scriptura nos non leuat, nisi vt descendat ad nos, sicut verbum caro fa-
D ctum est: descendit vt leuaret, non cecidit, vt iaceret: si descendentem cognouimus, cum leuante surgamus, et intelligamus, cum ita loquitur, personas eum distinguere, non separare naturas. Hæc ille. Quando ergo filius erat cum eis, seruabat præsentia corporali, et eos ambo, scilicet pater et filius, et etiam Spiritus sanctus seruabant potentia spirituali. Quando vero filius abstulit præsentiam corporalem, tenuit cum patre custodiam spiritualem, vt ait idem Augustinus. Et ibi bene de hoc. Et per hoc ad obiecta. Item quæritur de hoc quod ait: *Nemo perijt, nisi filius perditionis*,
E cum ille fuerit ei datus a patre, qualiter fuit, quòd ille perijt, cum dicatur supra: Qui venit ad me non eijciam foras. Et supra: Nemo potest rapere de manu mea. Et ad illud respondendum secundum Chrysostomum, quòd ille filius perditionis perijt, non mea causa, nec me impellente neque derelinquente. Et loquitur in persona filij. Si autem ille et alij perditi, ex seipsis exilient, hoc est, quia non ex necessitate traho ad me. Et loquitur in persona filij vt prius. Sua ergo malitia perijt, non ex deficientia custodientis, et datus fuit filio a patre, non secundum prædestinationem æternam, sed secundum præsentem iustitiam,
F vt habitum est supra ab Augustino. Vel aliter posset dici, quòd est custodia pastoris exterior, scilicet eruditione, exhortatione, et exempli exhibitione, et ducatus regimine. Ita loquitur hic: Sic enim eos custodiebat existens cum eis. Et est alia custodia interior per gratiam, qua ipse custodiebat eos vt Deus, siue præsens corpore, siue absens, de qua ait Propheta: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Et de illa sunt obiectiones. Et nota quòd ait: *Vt habeant gaudium meum impletum in semetipsis.* Est enim gaudium vacuum, et etiam euacuans a vero gaudio: Et est gaudium semiplenum, quo gaudent iusti in via: et est gaudium plenum, quo gaudent beati in patria. Vt enim ait Clemens, super

Chrys. hom. 80. in Ioan. post mediū. tom. 3.
Psal. 108. b
Ibidem. a
Ioan. 16. g
Ioan. 14. c
Aug. tract. 108. in Ioā. prope prin. tom. 9.
Ioan. 7. a
Ioan. 15. c
Ioan. 3. b
Chrys. hom. 81. in Ioā. non longe a princ. to. 3.
Aug. tract. 107. in Ioā. post mediū. tom. 9.
Ioan. 4. a
Aug. ibid.
Ioan. 1. a
Ibidem.
Ioan. 6. d
Ioan. 10. b
Chrys. hom. 80. in Ioā. post mediū. tom. 3.
Psal. 126. a

Euangelium

Euangelium parte nona. Quadruplex est gaudium:
Prou. 3. c vnum est iniquitatis, quo peccatum diligitur: Lætantur cum male fecerint et exultant in rebus pessimis.
Prou. 14. b Et: Extrema gaudij luctus occupat. Et est gaudium,
Ioan. 16. f quo terrena amantur. Supra proximo: Mundus gau-
Iob. 21. c debit. Et: Gaudent ad sonitum organi. Et est gau-
Prou. 14. b dium, quo iustitia diligitur: Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus. Amaritudo animæ iustæ est contritio de
Prou. 22. b peccatis: Gaudium enim est iusto facere iudicium. Et est gaudium felicitatis, quod erit plenum. Supra
Ioan. 16. g proximo: Vt gaudium vestrum plenum sit. Et merito plenum a parte obiecti, quia Deus, qui est omne bonum, videbitur. Item a parte modi videndi: quia videbitur facie ad faciem, et tenebitur, et eo anima plenarie fruetur. Item a parte subiecti videntis, quia erit liberum ab omni impediente. Et de his omni-
1. Ioan. 3. a bus: Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam
1. Cor. 13. d videbimus eum sicuti est. Et: Videbitur facie ad fa-
Mat. 25. b ciem. Ideo: Intra in gaudium Domini tui. Et de hoc
Bern. super sufficienter Bernardus: Plenitudo, inquit, quam ex-
cant. serm. pectamus a Deo, non erit nisi de Deo. Et sequitur:
11. circa Qui replet in bonis desiderium animæ, ipse rationi
medium. futurus est plenitudo lucis, ipse voluntati multitudo pacis, ipse memoriæ continuatio æternitatis. Hæc ille. Et ibi multum de hoc. Tunc enim implebitur
Psal. 64. a illud Prophetæ: Replebimur in bonis domus tuæ. Et sequitur particula, in qua forma petitionis, ibi: *Non rogo vt tollas eos de mundo*, licet mundus odiat eos, nam et sunt necessarij, vt ait Glossa: *Sed vt serues eos a*
1. Ioan. 3. a *malo*, scilicet mundi, quod est concupiscentia: Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, *et*
Mat. 6. b *cetera*. Sic enim docuit electos orare: Libera nos a malo. Et repetit quod prius: *De mundo non sum*, scilicet amore habitando. In mundo enim amando habi-
Ioan. 10. d tamus, secundum Augustinum. Supra: Ego non sum
Aug. tract. de mundo, vt est supra expositum: *Et ideo sanctifica*
2. in Ioan. *eos in veritate*. Sicut cõtinuat Glossa. Super quod op-
post mediũ. ponit Augustinus: Quæri, inquit, potest, quo modo
tom. 9. iam de mundo non erant, si sanctificati in veritate
Ibid. tract. nondum erant? aut si iam erant; cur poscat, vt sint
108. in Ioã. sanctificati? Et ad istud respondet, quòd sanctifi-
ante mediũ cati in eadem proficiunt sanctitate, fiuntq. sancti-
tom. 9. ores. Hæc ille. Est ergo sanctificari dupliciter, vel a malo incipiente gratia purificari, vel in ipsa gratia perfi-
Apoc. vlt. b ciente perfici. Et sic loquitur hic: Qui sanctus est sanctificetur adhuc. Et de hoc in collatione: *Sermo autem tuus veritas est*, id est, verbum tuum: Pater enim sanctificat in verbo suo vnigenito heredes suos, quasi
Aug. ibid. coheredes, ait Augustinus: Supra: Mũdi estis propter
circ. med. sermonem meum. Et sequitur debita congruitas exau
Ioan. 15. e diendi orationem: *Sicut tu me misisti: Sicut*, id est, quia, ait Glossa: *Me*, inquam, *misisti*, vt essem mediator et Ecclesiæ caput, illi autem membra. Vnde et nomen Apostolorum Græcum est, et nihil nisi missos signifi-
Aug. ibid. cat Latine, vt ait Augustinus: Sicut misit me pater, et
paulo post. ego mitto vos: *Et pro his sanctifico meipsum*. Sed quæri-
Ioan. 20. e tur, cum vel a malo purificari, vel in gratia proficere neutiquam conueniat Christo, videtur quòd non bene dicat, quando ait: *Pro eis sanctifico me*. Et ad istud
Aug. ibid. respondendum secundum Augustinum, quòd Chri-
post pauca. stus sanctificauit se in se, hoc est, dictum hominem sanctificauit in verbo, quando verbum caro factum est: quod vero nunc ait, propter sua membra dicit, quia ipsi sunt ille. Et ita ego sanctifico meipsum, id est, ipsos in me, vt sint ipsi sanctificati in veritate. Hæc ille. Hæc ergo sanctificatio non intelligitur in Christo capite: sed in deriuatione sanctificationis ab ipso capite, in illos qui erant membra, quos sub nomine
Ioan. 3. b suo comprehendit, sicut supra: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit. Secundum autem
Chrys. hom. Chrysostomum, sensus est: Sanctifico me, id est, me
81. in Ioã. hostiam offero: Tradidit semetipsum pro nobis obla
ante mediũ tionem, *et cet.* Et patet hic dignitas fidelium, inexal-
tom. 8.

A tatiua sublimitas, et perfecta sanctificabilitas, quòd Eph. 15. a nomine Iesu Christi nuncupantur, et in ipso sanctificantur. Vnde infra: *Vt sint vnum, sicut nos vnum sumus. Ego in eis*. Et de ista sanctificatione in collatione. Et sequitur illa pars, in qua petitio Saluatoris pro credituris per Apostolos, sicut continuat Augustinus: Aug. tract. *Non pro eis rogo tantum*. Et illa in duas. Primo, ipsa pe- 109. in Ioã. titio. Secundo, exaudiendi ratio, ibi: *Et ego claritatem*. prope prin. Ait ergo: *Non pro eis rogo tantum*, vt ait Augustinus: *Vt* tom. 9. *omnes sint vnum*, scilicet in fide et charitate. Vnde Au- Ibid. tract. gustinus: Vnum efficimur fidelissima charitate: *Et* 110. ante *cognoscat mundus, quia tu me misisti*. Sicut mediatorem medium.
B inter Deum et homines, vt ait Augustinus. Vnde ait Ibid. paulo Apostolus: Nos Christi, Christus autem Dei. Et su- ante med. mitur mundus hic non pro amatoribus mundi, sed 1. Cor. 3. d habitatoribus in mundo. Sicut supra: Vt saluetur mũ- Ioan. 3. b dus per eum: *Et dilexisti eos, sicut et me dilexisti*. Sed quæritur, qualiter posset hoc fieri: quia pater diligit filium per naturam, quia ipse est filius per naturam, sed ipsi erant filij per adoptionis gratiam. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd hoc Aug. tract. nihil est aliud, quàm dilexisti eos, quoniam dilexisti 110. in Ioã. me, quia illi sunt membra. Sic et nos diligit: quoniã post mediũ. sumus membra eius quem diligit. Hæc ille. Supra tom. 9.
C proximo: *Ipse pater amat vos*. Quæritur de hoc, quod ait hic: *Rogo pro eis qui sunt credituri per verbum eorum*. Si illi sunt saluandi, pro quibus orauit Christus, cum ipse orauerit pro Apostolis, et credituris per verbum eorum: videtur quòd alij, qui non crediderunt per eos non sint saluandi. Item multi crediderunt non per eos, sicut ipse Paulus, prout ait de se: Euangelium Gal. 1. b quod euangelizatum est a me, non est ab homine, *et cetera*. Sed credidit Deo vocante: Similiter latro credidit, non per verbum eorum: Similiter antiqui cre- Act. 9. b diderunt, vt Abraam, et fidei eius imitatores. Non Luc. 23. a ergo solum debuit orare pro credituris per verbum
D eorum: sed pro omnibus simpliciter. Et ad istud respondendum est, secundum Augustinum: quòd verbum eorum fuit verbum fidei. Et ideo dictum: *Ver-* Aug. tract. *bum eorum*, quia primitus per eos prædicatum: fuit 109. in Ioã. tamen verbum Dei originaliter et virtualiter: Cum post mediũ. accepistis a nobis regnum auditus Dei. Et: tom. 9. Contuli cum eis Euangelium. Et per istud verbum 1. Thess. 2. c omnes crediderunt, vel Deo reuelante seipso verbo Gal. 2. a æterno, vel homine prædicante, vel verbum ipsum Deo docente: Fides enim ex auditu, auditus per ver- Rom. 10. d bum Dei. Ad istud vero, quòd obijcitur de antiquis fidelibus respondendum, quòd eadem est fides anti- Aug. epist.
E quorum et nostra, vt ait Augustinus. Et ita eodem 49. ad Deo verbo fidei crediderunt vt nos. Et si obijciatur, quòd grat. quæst. multi crediderunt per Apostolos, et tamen abierunt 2. cir. med. retrorsum: respondendum est, quòd hic loquitur de Et ibidem credituris per Apostolos prædestinatis ad vitam, et epist. 157. ita perseueraturis in iustitia. Si alij etiam crediderunt ad Optat. et non perseuerauerunt, ex sua malitia exierunt: Ex ante med. nobis prodierunt, quia non erant ex nobis. De ista tom. 2. vero vnitate de qua loquitur: *Vt sint cõsummati in vnũ*, 1. Ioan. 2. c in collatione. Mira enim et magna dignitas electorũ, quòd sint in vnum consummati, et quòd filius Dei sit in eis. Item magna securitas eorum, quòd sic sunt con
F summati in vnum. Item multiplica commoditas, quia bona omnia redundant ad singulos: In vno spiritu 1. Cor. 12. b omnes in vnum corpus baptizati sumus: Omnes vos Gal. 3. b vnum estis in Christo Iesu. Vt enim ait Gregorius: Greg. in Ezech. lib. 2. Charitas accendit, concremat, conflat, et quasi in vnam auri speciem reformat, *et cetera*. Et ibi bene de hom. 16. hoc: Soliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo ante med. pacis. Et sequitur illa pars, in qua petitio glorificatio- Eph. 4. a nis ipsis discipulis, ibi: *Pater quos dedisti mihi*. Et illa in duas. Primo, ipsa petitio. Secundo, exaudiendi congrua ratio, ibi: *Pater iuste*. Petitio autem est de duobus: de ea habitatione discipulorum cum filio Dei, et de visionis plenitudine, vt scilicet plane videant gloriam Dei. Ait ergo: *Pater quos dedisti mihi*, scilicet

scilicet æterna prædestinatione, et etiã interna inspiratione veniendi ad me et credendi in me. Supra: *Ioan. 6. e* Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eum: *Et vbi ego sum et illi sint.* Sed quæritur cum adhuc esset in terra, qualiter ait: *Vbi ego sum?* Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd hoc ait, propter vnitatem personæ, in qua et Deus homo est, et homo Deus. *Aug. tract. 111. in Ioã. ante med. tom. 9.* Sicut supra: Nemo ascendit in cælum, nisi filius hominis qui est in cælo. *Ioan. 3. b* Et patet hic dignatiua bonitas Dei, et excessiua charitas filij Dei, et viuifica largitas Dei, et vrbana curialitas filij Dei, quòd vult vt credituri in eum sint cum ipso in gloria. Supra: *Ioan. 12. c* Vbi ego sum, ibi et minister meus erit. Et ibi de hoc. Vnde Augustinus. *Aug. tract. 111. in Ioã. ante med. tom. 9.* Cum illo esse magnum bonum est, vt et signanter ait: *Vt sint mecum,* cum enim ipsa sit vbique: Sapientia enim Dei attingit a fine vsque in finem. *Sap. 7. d* Miseri ergo possunt esse vbi ille est, quoniam vbicumque fuerint et ille est: Cælum et terram ego impleo. *Ierem. 23. e* Sed beati soli sunt cum illo, quia beati esse non potuerunt, nisi de illo, prout ait Augustinus. *Aug. ibid.* Ideo ait latroni: Hodie mecum eris in paradiso: *Luc. 23. c* *Sint, inquam mecum, vt videant claritatem meam.* Videant, inquam, non credant. Fidei enim merces est ista visio, non fides, ait Augustinus. *Aug. ibid. paulo post medium.* Et hæc est vita æterna, vt videant te, *et cetera.* Supra proximo. Et ibi de hoc: Cum apparuerit, similes ei erimus: et videbimus eũ sicuti est: *1. Ioan. 3. a* *Quam dedisti mihi ante mundi constitutionem,* id est, prędestinasti dari mihi homini post passionem. Vnde Augustinus. *Aug. ibid. post mediũ.* Tunc prædestinauit, quod in fine mundi facturus erat. Et Glossa: *Dedisti mihi,* homini post crucem: Humiliauit semetipsum. *Philip. 2. a* Et sequitur: Dedit ei nomen, quod est super omne nomen. Vide quòd conuenienter petat: ipse enim inhabitat lucem inaccessibilem. *1. Tim. 6. c* Et ad istud respondendum est, quòd sit lux inaccessibilis, tamen in gloria erit communicabilis omnibus beatis pro suis meritis, et eleuans eos ad suam visionem et fruitionem. Vnde Gregorius: Immutabimur in ipso quem videbimus, quia morte carebimus, videndo vitam, mutabilitatem nostram transcendemus, videndo immutabilem, corruptione nulla tenebimur, videndo corruptum. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Item videtur quòd debuisset dixisse, vt ament vel fruatur: Quia charitas numquam excidit. *1. Cor. 13. 6* Et ad istud respondendum, vt tactum est supra proximo, quòd illa visio beata importat plenam visionem et fruitionem in fine. *Aug. de ciuit. Dei. li. 22. c. 30. ante mediũ tom. 5.* Ipse erit finis desideriorum nostrorum, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fine laudabitur: Videbit faciem eius in iubilo. *Iob. 33. d* Vbi de hoc Gregorius. *Greg. Mor. lib. 24. c. 5.* Et sequitur ratio congrua exaudiendi: *Pater iuste,* et cetera. Et est ratio, quare est exaudienda petitio prædicta pro eis, quia *Mundus te non cognouit,* scilicet iustum patrem. Supra: *Ioan. 1. a* Mundus eum non cognouit: *Ego autem te cognoui.* Vt ait Augustinus: *Aug. tract. 111. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* Ipse fons gratiæ est, Deus natura, homo autem de Spiritu sancto, et virgine, ineffabili gratia ipse cognouit. Supra: Deum nemo vidit vmquam nisi vnigenitus, *et cet. Et hi cognouerunt,* per me, ait Glossa, in persona filij: *Ioan. 1. c* Nemo nouit patrem nisi filius, et cui voluerit filius reuelare: *Mat. 11. d* *Et notum feci eis nomen tuum,* scilicet per fidem: *Et notum faciam,* scilicet per speciem, vt ait Augustinus. Supra eodem: *Manifestaui nomen tuum mundo. Et vt dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit,* et cet. *Aug. ibid. prope finẽ.* Quærit Augustinus, quomodo dilectio, qua dilexit pater filium, esset in nobis? Et respondet, quòd hoc dicitur, quia membra eius sumus, et in illo diligimur, cum ipse diligitur totus, id est, caput et corpus. Et ideo sequitur: *Et ego in ipsis.* *Ibidem.* Vt enim ait Augustinus, aliter est de nobis tamquam in templo suo, aliter quia et nos sumus ipse, quia ipse caput et nos corpus sumus. Hæc ille. Et quia pater iustus, sic discipulis et credituris per eos, et perseuerantibus in gratia, iustum est dare claritatem æternam. *2. Tim. 4. b* Vnde Paulus: Fidem seruaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitię, quam reddet mihi iustus iudex.

A De claritate autem filij multiplici Bernardus multũ, qui ait: Quando ait: *Clarifica filiũ,* vel *nomen tuum,* non est aliud petere, quàm se clarificari, in quo et per quẽ nomen patris procul clarificetur. *Bern. super Cant. ser. 76. ante medium.* Et ibi de clarificatione filij testimonio patris in baptismo, et in monte. *Mat. 3. d* *Mat. 17. a* Superat autem iuxta promissum patris, supra, vbi dicitur: Et clarificaui et clarificabo. *Ioan. 12. d* Quæ quidem clarificatio est plenitudo gloriæ, cui non queat amplius addi. *Apoc. 21. a* Hæc ibi. Et ibi de hoc multum. Vnde de duplici claritate filij, scilicet vna, quæ est amborũ, scilicet patris et filij: Nec claritas filij est posterior, quia vbi æqualitas, ibi est æternitas, et de claritate filij post B passionẽ, et merito passionis, cui datum est sedere ad dexteram patris, Bernardus bene. *Bern. super Cant. ser. 76. ante medium.* Cui enim angelorum dictum est, sedere a dextris Dei? quasi dicat, nulli. *Heb. 1. a* Videre autem vtramque claritatem erit perfecta gloria beatorum, vt habitum est supra proximo, ibi: Hæc est vita æterna, vt videant te.

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

H*AEC cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis.* C Præmissis Saluatoris documentis et operibus, in parte ista de ipsa passione Saluatoris, et de concomitantibus eum, et de resurrectione. Ideo hæc in duas. Primo, de ipsa passione. Secundo de resurrectione: Vna Sabbati. *Ioan. 20. a* Et quia ipse fuit a Iudæis comprehensus, iudicatus, crucifixus, et sepultus. Ideo primo narratur de ipsius comprehensione. Secundo, de comprehensi iudicatoria condemnatione, ibi: *Et adduxerunt eum.* Tertio, de adiudicati crucifixione, ibi: *Susceperunt eum milites.* Quarto, de ipsius crucifixi sepultura vel sepelitione, ibi: Post hæc rogauit. *Ioan. 19. g* In prima narrantur quat-D tuor. Primo, Saluatoris ad locum vbi comprehensus fuit accessio. Secundo, proditoris cum comprehensoribus ad eumdem locum aduentio, ibi: *Sciebat autem Iudas.* Tertio, ipsius Saluatoris vel voluntaria oblatio, ibi: *Iesus autem.* Quarto, ipsa comprehensio, ibi: *Cohors ergo.* Ait ego: *Hæc cum dixisset.* Vt ait Augustinus, *Aug. tract. 112. in Ioã. prope prin. tom. 9.* non quòd continuo ingressus est, post sua verba quæ dixit: sed vt non ante eum ingressum esse opinemur, quàm illa verba finierat: *Egressus est cum discipulis.* Sed quæritur, quare non expectauit in eodem loco, vbi docuit? Et ad hoc respondet Chrysostomus, *Chrys. hom. 83. in Ioã. prope prin. tom. 3.* vbi diligenter persequitur istum passum, quòd ideo E est egressus, docens per opera, quòd non vi et necessitate, sed volens ad passionem iuit. Item, ideo iuit obuiam eis, abscindens his, qui insidiabantur laborem, et eruens a fatigatione et afflictione, et etiam docens nos non timere mortem: *Torrentem Cedron,* id est, Cedrorum, ait Glossa, ibi enim illæ arbores abundabant: Ædificare Cedronem, *et cetera.* *1. Mal. 15. a* *Vbi erat hortus,* et cet. Vt enim ait Chrysostomus: *Chrys. ibid. paulo post.* Constituit seipsum velut in carcere, scilicet in horto. Ex prædictis patet, quòd voluntarie venit ad passionem. Et hoc erat sufficiens consolari discipulos, vt ait Chrysostomus. *Ibidem.* Et sequitur secunda particula: *Et Iudas sciebat,* F vt enim ait Chrysostomus, vt non audiens hortum, existimes eum occultari, scilicet quasi timens, induxit: quoniam sciebat Iudas locum: et non dixit simpliciter, sed quoniam frequenter illuc congregatus est cum discipulis. *Ibidem.* Sed quæritur, quare in hortum frequenter conueniebat cum eis. Et ad istud respondet Chrysostomus, *Ibidem.* quoniam frequenter pernoctabat extra, et quoniam de necessarijs loquens, et quæ non erat fas alios audire, loquebatur et in montibus et in hortis, maxime a tumultibus inquirens semper locum, vt non mens Apostolorum impediretur ab auditione. Hæc ille. Et patet hic exemplum orantibus et docentibus inquirendi locum quietum ad orandum et docendum: *Iudas autem cum accepisset cohortem,*

cohortem, quæ cohors non fuit Iudæorum, sed militum. De hoc in Glossa, pro parte: *Cum laternis*, et cet. Quoniam tenebræ erant, ait Chrysostomus. Sed qualiter illi eis adhærebant, cum essent gentiles? Respondendum secundum Chrysostomum (*Ibidem.*), quòd erant milites, pecuniarum gratia omnia facientes. Secundum Augustinum (*Aug. tract. 112. in Ioã. ante med. tom. 9.*) vero erat cohors missa a præside. Et hoc in Glossa. Mysterium vero patet in Glossa pro parte: Per torrentem significatur impetuosa pœnalitas passionis, quam transiuit Iesus. Cedron interpretatur obumbratio, quam obumbrationem abstulit Christus per passionem, in cuius figura velum templi scissum est. Per hortum quem intrauit cum discipulis, significatur fructuositas operum et documentorum, quæ fecit Deus per eos post passionem. Supra (*Ioan. 16. c*): Posui vos, vt eatis et fructum adferatis. Et de his in collatione. Quòd autem venerunt cum laternis et armis ad capiendum Iesum, et in nocte, figura erat, quòd erant in tenebris et cum ardore furoris, et prudentia astutæ sagacitatis, venerunt ad capiendum Iesum. Vnde signantur tria, quibus Ecclesia impugnatur a malis. Per laternas, quæ dicuntur a latendo, signatur astutia hypocritalis: per faces, ardor furoris: per arma, potentia sæcularis. Vnde Propheta (*Psal. 56. b*): Dentes eorum gladius acutus. Et habebant loricas ferreas (*Apoc. 9. b*), *et cætera*. Et (*Apoc. 10. d*): De ore eorum procedit ignis et fumus. Et sequitur tertia particula: *Iesus autem sciens omnia*. Et ibi tria. Primo, Christi processio obuiam illis. Secundo ab eis inquisitio, ibi: *Quem quæritis?* Tertio, Petri defensio, ibi: *Simon ergo*. Ait ergo: *Sciens omnia*. Non enim expectauit a propalatione ipsorum ea discere, vt ait Chrysostomus (*Chrys. hom. 82. in Ioã. ante med. tom. 3.*). Sed: *Processit*, paratus mori, ait Glossa: *Et dixit*, imperturbate, ait Chrysostomus: *Quem quæritis?* Et in hoc notatur secundum, scilicet sua inquisitio. Sed quare ab eis hoc quærit? Respondet Glossa (*Ibidem.*), quòd non ignorans: sed vt scirent eum esse quem quærebant, hoc dixit: *Responderunt ei: Iesum Nazarenũ*, sic nominatum a loco educationis. Supra (*Ioan. 1. g*): Numquid a Nazareth potest aliquid boni esse? *Dixit eis: Ego sum*. Et in hoc notatur sua vera æternitas, in quantum Deus. Supra (*Ioan. 8. g*): Antequam Abraam fieret, ego sum. Item notatur sua spontaneitas ad patiẽdum. Vnde Glossa. Non abscondit se, *et cet*. Quando enim eum voluerunt facere Regem, supra (*Ioan. 6. b*), fugit. Quando vero venerunt ad eum capiendum et occidendum, obuiam processit, vt hic: dans exemplum electis, contemnere mundi excellentias et prosperitates, et sustinendi tribulationes et aduersitates. Vnde et sancti plus formidant in mundo prospera, quàm aduersa. Vt ait Gregorius (*Greg. Mor. lib. 5. c. 1. post mediũ.*): *Iudas autem stabat*, vt signo osculi eum proderet, ait Glossa: *Vt ergo dixit. Ego sum: abierunt retrorsum et ceciderunt*. Et in hoc virtuositas verbi. Vnde Augustinus (*Aug. tract. 112. in Ioã. circa med. tom. 9.*): *Ego sum*, dicit, et impios deiecit: Quid iudicaturus faciet, qui iudicãdus hoc fecit? Quid regnaturus poterit, qui moriturus hoc potuit? Et ibi bene de hoc. Et Chrysostomus (*Chrys. hom. 82. in Ioan. ante med. tom. 3.*): O dementiam! verbum eius misit eos resupinos, nec ita conuersi sunt, tantam discentes virtutem. Vnde quærit Chrysostomus, quare venerunt cum armis? Et respondet, quòd quia formidabant, intempesta enim nocte institerunt. Item quærit (*Ibid. paulo ante.*), cum lampades habebant, qualiter eum non viderunt? Et respondet (*Ibidem.*), quòd virtus inexpugnabilis in medio existens excæcauit eos. Item quærit, qualiter Iudas non cognouit vel ignorauit vocem Christi? Et ad hoc respondet (*Ibidem.*), quòd nihil plus sciebat Iudas illis: sed resupinus cecidit cum eis. Et hoc fecit Iesus ostendens, quòd non comprehendere, neque videre in medio existentem possent, nisi ipse concederet. Hæc ille. Et quia omnia compleuerat, iterum interrogauit: *Quem quæritis?* Sicut prius. Et illi obstinati, nec conuersi, sed in malitia persistentes: *Dixerunt: Iesum Nazarenum*. Et quia permanebant in malitia (*Ibid. paulo post.*), et nullam habebant excusationem, ait Chrysostomus, seipsum tradidit in manus eorum: *Dixi vobis, quia ego sum*, scilicet voluntate paratus ad patiendum: *Sed si me quæritis*, scilicet occidendum: *Sinite hos abire*, nihil vobis sit ad eos commune: Ecce enim me ipsum trado, ait Chrysostomus. Et in hoc patet dilectio circa discipulos. Supra (*Ioan. 13. a*): Cum dilexisset suos, in finem dilexit eos: *Vt impleretur sermo quem dixit*, et teneretur, hic causaliter hæc dictio: *Vt*. Notat enim effectum verbi præcedentis, vt impleretur, inquam, sermo quem dixit. Supra: *Non perdidi*, et cetera. Quærit Augustinus (*Aug. tract. 112. in Ioã. post mediũ. tom. 9.*): Si tunc essent morituri, numquid perderet eos? Et respondet, quòd nondum in eum sic credebant, quomodo credunt quicumque non pereunt. Vel secundum Chrysostomum, perditionem hic ait, non hanc quæ mortis est, sed illam æternam. Item quærit Chrysostomus (*Chrys. hom. 82. in Ioã. ante med. tom. 3.*), qualiter non comprehenderunt eos, et maxime Petro irritante eos, per ea quæ fecit in seruo. Et ad istud respondet (*Ibidem.*), quòd ea virtus, quæ proiecit eos resupinos, detinuit illos ne comprehenderent discipulos, vel eis nocerent. Et patet ex dictis filij diuinitas in hoc, quod ait: *Ego sum*. Vnde Augustinus (*August. de mor. Man. lib. 2. c. 1. tom. 1.*). Intellige quòd ait: *Sum*, ad diuinã pertinere naturam. Et: Summe esse est, quòd nulla mutabilitate deficit vel proficit. Et idem: Hoc maxime esse dicendum est, quod semper eodem modo se habet: Apud ipsum non est transmutatio (*Iac. 1. c*), *et cet*. Tu autem idem ipse es, ait Propheta (*Psal. 101. d*). Item patet sui verbi virtuositas, ad prolationem enim sui verbi ceciderunt: Sermo enim eius potestate plenus est (*Eccl. 8. d*). Item figuratur ibidem malorum peruersitas, in hoc quod ait: *Ceciderunt*. Et eorumdem cupiditas, et eorum quæ sunt retro appetibilitas: Proprium enim peruersorum est retrorsum abire. Supra (*Ioan. 6. g*): Numquid et vos vultis abire retrorsum? Ibi de hoc. Nihilominus, vt ait Gregorius (*Greg. in Ezech. lib. 1. hom. 8. circ. finem.*), iniqui dicuntur cadere retro, quia ibi cadunt, vbi non vident, nesciunt enim quid eos sequatur. Boni dicuntur cadere ante, quia sponte se deijciunt inuisibilibus. Vnde de Heli (*1. Reg. 4. d*): Cecidit de sella, et fractis ceruicibus mortuus est: Conuersi sunt retrorsum (*Isa. 42. c. et 44. g*). Et: Conuertens sapientes retrorsum. Per gyrum dentium eius formido (*Iob. 41. a*). Ibi Gregorius (*Greg. Mor. li. 33. c. 23. post mediũ.*): Retro est omne, quod transit: ante est omne, quod veniens permanet. Et quia mali afficiuntur ad ea quæ transeunt, ideo dicuntur abire retrorsum et cadere: Et cadit ascensor eius retrorsum (*Gen. 49. c*). Super quod Gregorius (*Greg. Mor. li. 31. c. 10. post mediũ.*): Retro, quo non videtur, cadere, est ex hac vita repente discedere, et ad quæ supplicia ducitur ignorare. Vt enim ait ibi Gregorius: Quod cadit repente ad ima venit. Vnde Augustinus: Cecidisti, fractus es, quo modo vas, quando de manu hominis cadit in terram, fractus est. Quia ergo mali afficiũtur ad ea quæ sunt retro, exemplo vxoris Loth (*Gen. 19. a*), Ideo dicuntur abire retrorsum, et cadere: Alienati sunt retrorsum (*Ierem. 15. d*). Et: Tu dereliquisti me, abijsti retrorsum. Et sequitur Petri audax defensio (*Luc. 10. a*): *Simon ergo Petrus habens gladium*, et cetera. Quærit Chrysostomus (*Chrys. hom. 82. in Ioan. ante mediũ. tom. 3.*), ex quo erat iussus non portare peram: Vnde habuit gladium? Et ad istud respondet: Mihi, inquit, videtur, hunc scilicet gladium Petrus præparasse dudum formidans illos. Sed tũc vlterius quærit (*Ibidem.*). Ex quo iussus erat non alapã dare: qualiter percussit gladio? Et ad illud respondet, quòd maxime iussus est non vlcisci, scilicet seipsum: hic autem non seipsum vlciscebatur, sed magistrum. Item neque perfecti quodammodo et consummati erant scilicet Apostoli. Postea autem videbis Petrum philosophantem, et humiliter ferentẽ et patientem, vt patet (*Act. 4. d*): *Percussit seruum*, et cetera. Confidens in hac voce Saluatoris, quã dixit: *Non perdidi ex eis quemquam*, vt ait Chrysostomus (*Chrys. ibid.*): *Et abscidit auriculam dextram: nomen autem serui erat Malchus*. Sed quare expressit nomen huius? Et respondet Chrysostomus (*Ibid. post pauca.*): quòd quia magnum factum est futurum, eo quòd curauit Dominus aurem eius (*Luc. 23. b*): et vt liceret his qui legerent scilicet Euangelium, inquirere et inuestigare, si vera sunt quæ dicta sunt: *Dixit ergo Iesus Petro: Mitte gladium*

Chryſ. ibid. *te gladium in vaginam*. Vt ait Chryſoſtomus: Chriſtus tunc miracula facit, et erudiens, quoniam eis qui male fecerint, benefacere oportet: et virtutem ſuam reuelans ſibi auriculam huic reddidit, qui ſuper eum venerat, et curauit debentē dare alapā ei. Hæc ille. Vnde et alij Euangeliſtæ ſuperaddunt: Qui acceperit gladium, gladio peribit: Per minas tumorem, id eſt, feruorem humilians, ait Chryſoſtomus: *Calicem quem dedit mihi pater*, et cetera. Quod eſt intelligendum ſecundum Auguſtinum, ſicut illud: Qui proprio filio non pepercit, tamen auctor calicis eſt qui bibit: Tradidit ſemetipſum pro nobis. Et in hoc oſtendit, quòd non illorum virtutis erant, quæ fiebant, ſed ſuæ conceſſionis. Myſterium autem huius facti in abſciſſione auriculæ, inſinuat Auguſtinus. In ſuo facto ille diſcipulus magiſtrum defendere voluit, non quod ſignatum eſt cogitauit, et ille ſibi ad patientiam commonendus fuit. Et hoc ad intelligentiam ſcribendum: Malchus enim interpretatur regnaturus: Auris ergo amputata, et a Domino ſanata, ſignat auditum amputata vetuſtate renouatum in eo, qui regnaturus eſt cum Chriſto. Hæc Auguſtinus. Petrus ergo figura Prælatorum, quorum eſt ducere gladiū, diuinū ſermonem de vagina, id eſt, ſcriptura: Viuus eſt ſermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti: Ponat vir gladiū ſuper femur ſuum, *et cet.* Et debent abſcindere aurem dexteram, auferendo omne impedimentum, quod impedit audire cæleſtia: Perfora aurem eius: Miſit digitos in auriculas. Erigit mihi aurem vt audiam. Et talem auditum ſanat Dominus, vt audiens ſit cum eo regnaturus. Supra: Qui credit in me, ſi mortuus fuerit, viuet, qui credit, inquam, audiendo verbum Dei: Fides enim ex auditu. Et nota quod ait: *Mitte gladium in vaginam.* Dicitur enim gladius multis modis, vt ait Gregorius, exponens illud: Cum apprehenderit eum gladius: dicitur enim, inquit, gladius ſancta prædicatio: Et gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei. Item dicitur tribulatio temporalis: Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius. Item dicitur perſuaſio maligni hoſtis, prout ait Propheta: Liberaſti Dauid ſeruum tuum de gladio maligno. Item dicitur gladius ipſe antichriſtus aſſumptus in diaboli miniſterium: de quo gladio intelligitur verbum Iob ſupra dictum. Et merito dicitur diuina prædicatio, vel verbum diuinum gladius: dictus enim eſt gladius, quod gulam diuidat, id eſt, ceruicem, ait Papias et Iſidorus. Qui gladius tunc eſt bonus, non cui aureus eſt balteus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur, ſed cui ad ſecandum eſt ſubtilis acies et mucro, id eſt, acumen munitum, omne rupturum ſcilicet, quod obuiat, ait Seneca. Talis debet eſſe prædicatio diuini verbi, vera et acuta ad abſcindenda peccata: Ponat vir gladium ſuper femur ſuum, et occidat vnuſquiſque fratrem et proximum. Quod exponit Gregorius, de gladio increpationis ſiue verbi diuini: Omnes tenentes gladios. Quod exponit Gregorius de gladio verbi diuini. Quod vero ſequitur: *Calicem quem dedit mihi pater*, poſſet eſſe thema in paſſione. Vnde ibi tria inſinuantur: quorum primum eſt, ipſius paſſionis acerbitas, ibi: *Calicem*, per quem ſignatur amaritudo paſſionis: prout ait Gregorius. Quid, inquit, per calicem, niſi dolorem paſſionis accipimus? Calicem quidem meū bibetis. Et: Tranſeat a me calix iſte. Et de iſto calice in Dialogis: Calix dicitur poculum paſſionis. Secundo, inſinuatur paterna voluntas de paſſione filij: *Quem dedit mihi pater*, vt eſt expoſitum ſupra ab Auguſtino: Qui proprio filio non pepercit. Tertio, inſinuatur filij ſpontaneitas ad ſuſtinendum, et paſſionis intimitas, ibi: *Vt bibam illum*, quod enim bibitur ad intima ingreditur. Vt enim ait Auguſtinus: Prior bibit medicus ſanus, vt bibere non dubitaret ægrotus. Ex quo ergo filius Dei propinauit de tali calice, incuriale eſt ſuis diſcipulis, vel volentibus ſequi eum,

Mat. 26. e — *Aug. tract. 112. in Ioā. poſt mediū. tom. 9.* — *Rom. 8. f* — *Eph. 5. a* — *Aug. ibid.* — *Heb. 4. c* — *Exod. 31. a* — *Exod. 21. a* — *Marc. 7. g* — *Iſai. 50. b* — *Ioan. 11. c* — *Rom. 10. c* — Gladius multis modis. — *Greg. Mor. lib. 34. c. 8. in princ.* — *Iob. 41. c* — *Eph. vlt. c* — *Luc. 2. e* — *Pſal. 143. b* — *Iſid. etym. lib. 18. c. 6.* — *Senec. epiſt. 76. ante medium.* — *Exod. 32. f* — *Greg. Paſt. cur. p. 3. c. 2. admonit. 23. poſt medium.* — *Cant. 3. c* — *Greg. Mor. li. 18. c. 16. poſt mediū.* — *Greg. in Euāg. ho. 35. poſt mediū.* — *Mat. 20. c* — *Mat. 26. d* — *Greg. Dialog. lib. 3. c. 26. poſt medium.* — *Rom. 8. e* — *Aug. de verbis Domini ſerm. 18. ante med. to. 10.*

A de eodem calice non bibere: et iniuſtum eſt aliquibus regnum petere, et cum eo regnāre, niſi prius biberint. Reſpondit ipſe Saluator matri filiorum Zebedæi petenti filijs ſuis ſedere in regno cum eo: Poteſtis, inquit, bibere calicem, quem ego biburus ſum? quaſi diceret: Regnare volentibus calix prius eſt bibendus. Vnde Gregorius: Per calicem peruenitur ad maieſtatem. Et ibi bene de hoc. Et Auguſtinus: Ordo eſt, vt per tribulationes ad gloriam perueniatur: Si fuerimus ſocij paſſionum et conſolationis: Si compatimur et conregnabimus. Et ſequitur quarta particula, in qua narratur Saluatoris comprehenſio, B ibi: *Cohors*, ſcilicet multitudo militum: vocata ab eo quòd coarctet ait Iſidorus: *Et tribunus*, ſcilicet princeps cohortis: *Et miniſtri comprehenderunt Ieſum*. Et in hoc violentiæ illatio. *Et ligauerunt*, et in hoc comprehenſi captiuatio. Vt enim dicitur in Gloſſa: Mos erat Iudæis, vt quem morte dignum iudicarent, vinctum iudici traderent. Et hæc ligatio fuit figurata in ligatione Iſaac. Et in ligatione Ioſeph. Et in ligatione Samſonis. Et de hac ligatione Auguſtinus: *Comprehenderunt*, ad quem non acceſſerunt, ſcilicet mente. Ille enim erat dies, ipſi vero tenebræ: *Et ligauerunt*, et tamen fortaſſis in eis erant, qui poſtea dixerunt: C Dirupiſti vincula mea, *et cetera*. Vnde ligari dignatus, qui ſolus erat inter mortuos liber et vere liberans. Supra: Si filius vos liberauit, vere liberi eſtis. Et ſequitur ſecunda pars principalis in qua narratur de Chriſti condemnatione et examinatione. Et illa in tres. Primo, de adductione eius ad Annam, et examinatione ſub eo. Secundo, de tranſmiſſione eius ad Caipham, ibi: *Et miſit eum Annas*. Tertio, de examinatione facta ſub Pilato, ibi: *Exiuit Pilatus*. In prima tria. Primo, eius adductio et repræſentatio ipſi Annæ. Secundo diſcipulorum ſecutio, et Petri negatio, ibi: *Sequebatur autem Ieſum*. Tertio, narratur ipſa examiD natio, ibi: *Pontifex ergo interrogabat*. Ait ergo: *Adduxerunt eum ad Annam*. Anna enim et Caiphas erant principes ſacerdotum: *Sub principibus Anna et Caipha*. Et de hoc in Gloſſa: *Primum*, vt ait Auguſtinus. Nec vero cauſam tacet, cur ita factum eſt. Ideo ſequitur: *Erat enim ſocer Caiphæ, qui erat Pontifex anni illius.* Et per hoc patet, quòd Iudea peruenerat ad finem regni, et gentilitas colligenda erat, quia nulli tunc honor pontificatus iure vitæ, vel generis merito reddebatur: ſed Romana poteſtate ſumma ſacerdotij præſtabatur, ita vt annuis ſucceſſionibus mutarentur: prout dicitur in Eccleſiaſticis hiſtorijs. Et de hoc E Gregorius, exponens illud: Sub Anna et Caipha. *Erat autem Caiphas Pontifex illius anni, qui conſilium dederat.* ſupra. Quæritur qualiter ait hic: *Adduxerunt eum ad Annam*, cum dicatur, quòd ad Caipham eum adduxerunt. Item cum Anna non eſſet Pontifex illius anni, fruſtra fuit ad eum ductus. Et ad primum reſpondet Auguſtinus, quòd Mattheus breuius enarrare voluit, ideo ductum ad Caipham commemorat, et ad Annam fuit prius adductus, qui fuit ſocer Caiphæ. Vbi intelligendum eſt Caipham hoc fieri voluiſſe: ob ergo illius reuerentiam, et ex voluntate Caiphæ fuit adductus ad Annam, et ob comprehendentium iaF ctātiam et gloriam. Vnde Chryſoſtomus: Prædelectatione gloriabantur in his quæ fiebant, quaſi trophæum ſtatuentes. Item quærit Chryſoſtomus: Quare iterum reminiſcitur hic prophetiæ, quando ait: *Erat Caiphas qui conſilium dederat*. Et ad hoc reſpondet, vt ne vincula Chriſti audiens auditor tumultuaretur, quoniam ſalus orbis terrarum, mors eius fuit. Et tanta fuit ſuperabundantia veritatis, vt inimici de ea perſonent. Hæc ille. Et ex hoc patet, qualiter Deus per malos ſecreta ſua reuelauit: nec mirū, cū per animal irrationale, ſicut per aſinam verba rationabilia nouerimus eſſe prolata, vt ait Gregorius. Et ibi bene de hoc. Et ſimiliter de hoc Auguſtinus. Et ſequitur illa pars, in qua narratur de ſequela diſcipulorum, ſiue ſecu-

Mat. 20. e — *Greg. in Euang. hom. 27. ante medium.* — *2. Cor. 1. b* — *2. Tim. 2. a* — *Iſid. etym. lib. 15. c. 9.* — *Gen. 22. e* — *Gen. 37. c* — *Iudic. 14. a* — *Aug. tract. 112. in Ioā. prope fin. tom. 9.* — *Pſal. 113. b* — *Ioan. 8. a* — *Aug. tract. 112. in Io. prope prin. tom. 9.* — *Niceph. Eccleſ. hiſt. lib. 1. c. 6.* — *Greg. in Euang. hom. 20.* — *Luc. 3. a* — *Ioan. 11. b* — *Mat. 26. a* — *Aug. tract. 113. in Ioā. prope prin. tom. 9.* — *Chryſ. hom. 82. in Ioā. ante med. tom. 3.* — *Ibidem.* — *Num. 22. e* — *Greg. Mor. lib. 27. c. 1. ante med.* — *Aug. de mirabilib. ſacra ſcript. lib. 1. c. 34. tom. 3.*

ue secutione et negatione Petri. Et ibi tria. Primo, ipsa secutio discipulorum. Secundo, Petri negatio, ibi: *Dixit ergo Petro*. Tertio, consequens ad negationem scilicet Petri alijs associatio, ibi: *Stabant autem*. Ait ergo: *Sequebatur Iesum Simon Petrus, et alius discipulus*. Quæritur, quis fuit ille discipulus, et quare non exprimitur nomen sicut nomen Petri? Et ad istud respondet Chrysostomus: quoniam omnibus discipulis exilientibus ipse sequitur, propterea occultat seipsum, et præponit sibi Petrum scilicet causa humilitatis: *Discipulus autẽ ille erat notus Pontifici*. Vt ait Chrysostomus, coactus est sui ipsius meminisse, vt discas, quoniã certius alijs narrauit, scilicet Euangelistis ea, quæ secundum atriũ, idest, facta in atrio, quasi intus existens. Hæc ille. Et vt non admiraretur quis, quoniam secutus est, ideo sequitur: *Introiuit cum Iesu*. Et in hoc humilitas Euangelistæ, ait enim se intrasse, quia notus Pontifici, ne eũ in virilitate præconaretur, et non existimes excelsæ mentis rem. Patet ergo vbique et Euãgelistæ veritas et humilitas. Et sequitur secũdum: *Petrus autem stabat ad ostium*. Vt ait Chrysostomus, illuc venisse amoris fuit, non vero intrasse, timoris: *Exiuit ergo ille discipulus*, et cet. *qui erat notus*. etc. Et in hoc adhuc humilitas Euangelistæ: non enim magnũ quid de seipso ponit, quoniam erat notus Pontifici, ideo intrauit. Itẽ ponit excusationẽ negationis Petri, quoniã et ipse intrasset, si fuisset ei concessum, ait Chrysostomus. Et in omnibus loquitur Euãgelista de se, sicut de illo, secũdũ regulam beati Gregorij: Mos, inquit, est sacræ scripturæ, vt hi ipsi qui scribunt, de se sicut de alijs loquãtur. Et exemplificat de Ioãne, qui ait de se: discipulus quẽ diligebat Iesus, supra, et infra. *Dixit ergo ancilla Petro: nũquid tu*, et cet. Et sicut traditur a Chrysostomo aggrauatur negatio Petri ex multis: ratione imbecillitatis personæ interrogãtis, et vilitatis; nõ miles interrogabat, nec aliquis eorũ, qui detinebãt scilicet Iesũ, sed ancilla ostiaria vilis et abiecta. Itẽ ratione modi interrogandi: non enim dixit: nũquid es discipulus seductoris vel nociui hominis, sed ait: *Hominis illius*, quod fuit verbũ inserentis: quia enim Ioãnes intus erat mansuete loquebatur mulier, et tamẽ nihil horũ sustinuit Petrus, sed dicit: *Non sum*. Et in hoc patet defectus hominis ex se ipso. Bene Augustinus: Petre vbi sunt verba illa, quando ait Petrus: Animã meã ponã pro te, supra. Sed quid mirũ si Deus vera prædixit, homo vero falsa præsumpsit? Sed quæritur, qualiter ita faciliter negauit Petrus, ex quo erat in charitate, quæ potest resistere tẽtationi, et de qua: Quis nos separabit a charitate Christi? Item qualiter permisit Deus Petrũ, cui cõmiserat Ecclesiæ principatum, ita cito cadere? Et ad istud respondendũ est, quòd licet charitas possit resistere tentationi, quãdiu liberum arbitriũ cum ea concurrit, et ei innititur, quia ipsa est radix: Radicata in charitate. Super quod Augustinus: Firmamentum salutis est habere firmamentum charitatis, tamen charitas non aufert libertatem arbitrij, quin posset cadere sua defectibilitate et labilitate. Vt enim ait Augustinus: Deus vbique est, et si non ab eo facias casum, numquam a te faciet occasum. Ad ostensionẽ fragilitatis humanæ ex seipsa, et ad exclusionem humanæ præsumptionis, et ad persuasionem confidẽtiæ in Deo, permisit eum Deus cadere et negare. Vnde Augustinus: Hæc illa promittentis audacia, et de se plurimum præsumẽtis. Supra: Animam meam ponam pro te, *et cet*. Item permisit eum Deus cadere, vt in sua culpa disceret, qualiter alijs misereri deberet, ait Gregorius. Item quæritur de loco negationis Petri: ait enim hic, quòd in atrio Annę, alibi vero dicitur, quòd in domo Caiphę negauit. Et ad istud respondẽdum, quòd sicut videtur dicere Augustinus, Ioannes hic incœpit tentationem Petri dicere et negationem. Et interponit quædam de contumelijs Domini, et adiungit quòd inde missus est ad Caipham, et inde recapitulat, vt explicet quoniam cœperat tentationem Petri. Et ex hoc videtur secundũ Augustinũ, quòd in atrio Annæ fuit negatio. Videntur tamẽ Hie-

Chrys. hom. 82. in Ioan. ante med. tom. 3. *Ibidem.* *Ibid. paulo post.* *Ibidem.* *Ioan. 13. c* *Ioan. 21. d* *Chrys. hom. 82. in Ioã. ante mediũ tom. 3.* *Ioan. 13. c* *Aug. tract. 113. in Ioã. ante med. tom. 9.* *Rom. 8. f* *Mat. 16. a* *Eph. 3. d* *Aug. tract. 2. in epist. B. Ioan. post med. to. 9.* *Aug. tract. 34. in Ioan. ante med. tom. 9.* *Ibid. tract. 113. ante medium.* *Ioan. 13. c* *Greg. in Euang. hom. 21. circa medium.* *Mat. 26. g* *Aug. de cõcord. Euãg. lib. 3. c. 6. ante med.*

A ronymus et Beda dicere, quòd inchoata fuit negatio in domo Annæ, sed consummata in domo Caiphæ. Et inchoationẽ narrat hic Ioãnes, consummationẽ narrãt alij Euãgelistæ. Vt enim ait idẽ Augustinus ibidẽ: Ante primum galli cantũ affectione omniũ, et timore cõcepta est illa negatio: nec interest quantis morarum interuallis trina voce enunciata sit, cum cor eius ante primũ galli cantũ tota possederit, vt dictũ est supra. Et de hoc Magister in historijs. Et sequitur consequens ad negationem, scilicet associatio Petri alijs et calefactio: *Stabant autem serui*. Vt enim ait Chrysostomus, neque primo, neque secũdo, neque tertio, scilicet B galli cantu in mẽte suscepit se errasse, neque intelligentia hoc ipsum induxit, donec aspexit Iesus, tunc enim egressus est foras, et fleuit amare: *Stabant ergo serui ad prunas*. Vt enim ait Augustinus, non erat hyems, sed frigus tantum, quia solet in æquinoctio verno aliquãdo accidere: *Et erat Petrus cum eis*, ad litteram et naturaliter ex timore erat infrigidatus, et tepefactus ab amore diuino, ad exteriorem calorem se conuertit. Vnde Glossa, quia frigus erat, scilicet infidelitatis. Et nota hic secundum Augustinum, quòd negauit Christum, cum negauit se esse eius discipulũ. Et sic negat Christũ, qui negat se esse Christianum: nam in Antio- C chia primum reperitur discipulos cœpisse appellari Christianos, vt ait ibidẽ Augustinus: Qui ergo negat se esse discipulũ Christi, vel etiam Christianũ, vita vel factis negat Christum: Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Vlterius notandũ est, quòd in infidelibus et negantibus Deum frigus est. Vnde Bernardus: Quando Petrus negauit, frigus erat, quia ab igne recesserat. Et ibi bene de hoc: Quibus non erat vestimentum in frigore. Ibi Gregorius, quod frigus ad culpam pertinet. Et: Numquid ingressus es thesauros niuis? Ibi Gregorius: Frigore malitia solet designari: Frigidam fecit malitiam suam. Et: Refrigescit chari- D tas. Et patientes tunc frigus calefaciunt se ad prunas, incendentes ignem concupiscentiæ: ipsa enim est ignis, quæ dicit, numquam sufficit. In psalmo: Incensa igni, et suffossa: quod exponitur ibi in Glossa, de amore male accẽdente et timore humiliante: Halitus eius prunas ardere facit. Ibi Gregorius: Quid enim prunas, nisi succensas in terrenis concupiscentijs reproborum hominum mentes appellat? Et sequitur illa pars, in qua Saluatoris examinatio, ibi: *Pontifex*, et cetera. Et ibi quattuor. Primo, Saluatoris interrogatio a pontifice. Secundo, eiusdem responsio, ibi: *Respondit Iesus*. Tertio, iniuriæ illatio, ibi: *Hæc cum di-* E *xisset*. Quarto, Christi similis et patiens responsio, ibi: *Respondit Iesus*. Ait ergo: *Pontifex interrogabat de discipulis*. Quæritur ad quid interrogabat de eis? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd quia nullum crimen habebant inferre, ideo de illis interrogat, cuius gratia colligebat eo, et in hoc quasi seditiosum, et uanarum rerum factorem redarguere uolebat. Et sequitur secundum: *Ego palam locutus sum*. Et de hoc opponit Augustinus, supra ait: Veniet hora, quãdo non in prouerbijs loquar uobis, sed palam: Ergo prius non est locutus palam: sed hoc promittebat, scilicet post. Item in parabolis locutus est: Ceteris F autem in parabolis. Et ita non palam. Et ad hoc respondet Augustinus: quòd palam locutus est, quia multi audierunt: non palam uero, quia non intellexerunt. Ob ergo audientium multitudinem et modi docendi communicabilitatem, ideo ait, quòd palam locutus est. Ob tamen doctrinæ arduitatem, et mysteriorum profunditatem dicitur fuisse locutus in prouerbijs: *Ego semper docui in synagoga*, id est, congregatione ciuitatum: *Et in templo*, in quo erat docendum. Supra: Hæc dixit in synagoga, docens. Et alibi: Erat docens, in synagoga eorum. Et ita non sum locutus discipulis singulariter: sed in templo communi: *Et in occulto locutus sum nihil*. Sed opponit Chrysostomus, qualiter ait hoc? quia sæpe est locutus in occulto, et

Ibidem. *Ioan. 16. a* *Chrys. hom. 82. in Ioã. ante mediũ tom. 3.* *Mat. 26. d* *Aug. tract. 113. in Ioã. ante mediũ tom. 9.* *Ibid. paulo ante.* *Ibidem.* *Tit. 1. d* *Bern. serm. 58. in Cant. ante med.* *Iob. 24. b* *Greg. Mor. li. 16. c. 22. post mediũ.* *Iob. 38. c* *Greg. Mor. li. 29. c. 11. ante med.* *Ierem. 6. b* *Mat. 24. f* *Prou. 30. a* *Psal. 79. d* *Iob. 41. b* *Greg. Mor. li. 33. c. 28. in princ.* *Chrys. hom. 82. in Ioã. paulo ante med. to. 3.* *Aug. tract. 113. in Ioã. ante med. tom. 9.* *Ioan. 16. f* *Mat. 13. b* *Aug. ibid.* *Ioan. 6. g* *Mat. 4. d*

to, et in mõte, et in horto, supra eodẽ. Et ad hoc respõdet, quòd locutus est in occulto, sed non vt illi æstimabant, scilicet trepidans, et seditiones faciens. Et ideo sequitur: *Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt*, et cet. Vt ait Chrysostomus: Confidẽtis sunt verba in eis, quæ dicta sunt: hæc est enim veritas inalterabilis, cum inimicos quis eorum quæ dicit vocat testes. Et de hoc in Glossa: *Quid me interrogas?* a quo veritatem audire non desideras? confidenter ergo, et rationabiliter ad conuincendum locutus est Iesus. Et de hoc Augustinus. Etsi locutus est paucis, et sic quasi in occulto, tamen quæ locutus est, voluit innotescere multis: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine. Et sequitur tertium: *Hæc autem cum dixisset, vnus dedit ei alapam.* Vt ait Chrysostomus: Horreas cælum, excessum mentis patiaris terra de dominatoris longanimitate, et seruorum indeuotione, *et cet.* Creator mundi filius Dei æternus accepit alapã, et seruus eam dedit, qui omni pœna dignus, scilicet, aut cęlesti igne incendi, aut terra dehiscente sorberi, aut correptus dæmonio volutari, vt ait Augustinus. Et tamen qui per potentiam iubere posset, per quem factus est mũdus, patientiam docere maluit. Ad idem Augustinus respondẽdo: *Si male locutus sum*, scilicet contra veritatẽ: *Testimonium perhibe*, quo illud probes: *Si autem bene*, id est, ipsam veritatẽ: *Quid me cadis?* id est, quàm iniusta causa? Obijcit Augustinus: Cur non fecit quod præcepit, scilicet percutienti maxillam præbere aliã? Et ad hoc respondet, quòd hinc potius demonstrauit quod demonstrandum fuit, sua scilicet magna præcepta patientiæ, non ostẽtatione corporis, sed cordis præparatione facienda. Et de hoc in Glossa. Et idem Augustinus bene de hoc ait: quòd illa præcepta de præbendo maxillam, et consimilia magis ad præparationẽ cordis, quæ intus est, pertinẽt, quàm ad opus, quod in aperto fit, vt teneatur in secreto animi patiẽtia cum beneuolentia: in manifesto autem fiat, quod eis videatur prodesse posse, quibus bene velle debemus. Vnde et Dominus Iesus exemplũ singulare patientiæ, non præbuit percutienti alteram partem: sed potius prohibuit, ne qui fecerat, augeret iniuriam, et tamen paratus erat, non solum in faciem percuti, verum etiã pro illis crucifixus occidi. Hæc ibi Augustinus. Similiter exẽplificat ibi de Paulo, qui similiter non prębuit maxillã percutienti. Patet ergo exẽplum patientiæ in Domino Iesu erga iniuriantem factum. Supra patet exemplum patientiæ in ipso erga exprobrantes verbo, quando dixerunt: Dæmonium habes, de cuius patientia dictũ est ibi. De qua etiam Gregorius bene, et multum. Et sequitur secunda pars, in qua de examinatione filij Dei in domo Caiphæ, ibi: *Et misit eum Annas.* Et ibi tria. Primo, præmissio suæ missionis ad illum. Secundo, negationis recapitulatio, ibi: *Erat autem Simon Petrus.* Tertio, ipsius ad Caipham inductio, ibi: *Adducunt.* Et hoc est, quod ait: *Et misit eum Annas ligatum.* Vt ait Chrysostomus: non inueniente, quid plus aduersus Christum, mittunt eum ligatum ad Caipham, qui erat Pontifex. Et subditur secundum: *Erat autem Simon Petrus.* Vt ait Augustinus. Redijt Euangelista ad locum negationis suę, ibi, vbi eam reliquerat, vt explicaret negationem Petri. Et quod ait hic de ipsa negatione, recapitulatio est. Vnde Magister in historijs. Augustinus asserit totam factam negationem in atrio Annæ, et quæ dicta sunt, inde post missum Iesum ad Caipham recapitulando dicta. Hieronymus tamẽ, et Beda super Lucam videntur velle, quòd Petrus in atrio Caiphæ negauerit: *Erat ergo Simon Petrus stans*, vt supra dictum est: *Dixerunt ergo ei: Numquid et tu discipulus*, et cet. Sed qualiter hoc? quia supra dictum est, quòd ancilla dixit ei. Et similiter quòd mulier interrogauit. Et ad istud respondendum est, quòd forte mulier primo interrogauit, et ipsa interrogante, alij similiter interrogauerunt: *Negauitq. ille*, iam secundo, ait Glossa: *Dicit ei vnus ex seruis.* Et in hoc tertia negatio, ait Glossa. Vt

Mat. 5. a · *Chrys. ibid.* · *Aug. tract. 113. in Ioã. circa med. tom. 9.* · *Mat. 10. e* · *Chrys. hom. 82. in Ioan. circa med. tom. 3.* · *Aug. tract. 113. in Ioã. post mediũ. tom. 9.* · *Ibid. paulo post.* · *Mat. 5. c* · *Aug. Epist. 5. ad Marcellin. paul. post mediũ. tom. 2.* · *Act. 23. a* · *Ioan. 8. c* · *Greg. in Euang. hom. 18. ante medium.* · *Chrys. hom. 82. in Ioan. circa med. tom. 3.* · *Aug. tract. 114. in Ioã. prope prin. tom. 9.* · *August. de conc. Euãg. lib. 3. c. 6. tom. 4.* · *Hieron. cõmẽt. in Mat. li. 4. c. 26. in fin. to. 4.* · *Beda super Lucam.* · *Marc. 14. e*

A ait Chrysostomus: Quantò stupore detinebatur, qui feruidus erat, vt discas quanta sit humana imbecillitas, cum Deus dereliquerit. Et patet aggrauatio negationis, sicut primo, ex modo interrogandi dixerunt absolute: *Tu discipulus eius es?* non dixerunt discipulus es malefactoris, vel seductoris. Item patet eius aggrauatio ex vocabulis: *Dixerunt enim: Numquid discipulus es?* quo vocabulo potuit rememorare de magistro. Item dixit alius: *Numquid te vidi in horto?* qui hortus non duxit eum in memoriam eorum, quæ facta sunt ibi, ait Chrysostomus. Et ideo loquitur: *Iterum negauit.* Tertia vice, vt dictum est: *Et statim gallus cantauit.*

B Sed quæritur hic: videtur dicere, quòd ter negauit ante galli cantum, dicitur autem: Antequam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus. Et ad istud respondendũ est secundum Augustinũ, supra, quòd ante primum galli cantum cœpta fuit trina negatio, quod attendunt alij Euangelistæ: solus Marcus narrat, quoties gallus cantauerit actualiter, antequam negauit. Affectione ergo et voluntate tota negatio facta est ante primum galli cantum: ante secundũ vero peracta est actualiter, siue vocaliter. Qualiter autem per gallũ prędicator signatur, supra. Sed quæri tur adhuc qualiter permisit Deus Petrum cadere, qui erat

C Ecclesiæ caput? Et ad istud respondendum est, quòd Deus permittit electos cadere, aliquando ad tenoris superbiæ exclusionem: An armilla perforabis eum? Ibi Gregorius: Per dona virtutum in superbiam cadunt aliqui: et tamen nesciunt, et ideo permittuntur cadere exterius in carnis luxuriam, vt prosternantur. Et ibi bene de hoc. Item permittuntur cadere ad vtilem confusionem. Augustinus: Audeo dicere superbis esse vtile in aliquod apertum manifestumq. peccatum cadere, vnde sibi displiceant, qui sibi placendo ceciderunt. Salubrius Petrus sibi displicuit, quãdo fleuit, quàm sibi placuit, quando præsumpsit.

D Hæc ille. Item permittit Deus electos cadere ad pręsumptionis humanæ conuictionem. Vnde Chrysostomus hic: quantũ malum est, non Deo omne concedere, sed in seipso confidere, sicut fecit Petrus: Maledictus enim homo, qui confidit in homine. Item hoc permittit Deus ad spei inductionem in alijs. Vnde Gregorius: Ideo electos suos et cadere permittit, vt alijs in culpa iacentibus, si totò ad eum corde consurgunt, spem veniæ reddat. Quamuis ergo Petrus fuerit Dei electus, permisit eum Deus cadere, propter prædictas rationes. Et sequitur adductio filij Dei ad Caipham: *Adducunt ergo Iesum ad Caipham*

E *in prætorium.* Quærit Augustinus, quare illuc fuit adductus? Et respondet, quòd per prætorium nil aliud vult intelligi, quàm vbi Pilatus præses habitabat. Et de hoc in Glossa: *Erat autem mane.* Vt ait Chrysostomus: Antequam gallus cãtaret ad Caipham ducitur, mane autem ad Pilatum. Per quæ demonstrat Euangelista, quoniam medium noctis totum a Caipha interrogatus in nullo redarguitur: *Et ipsi non introierunt in prætorium*, id est, in eam partem domus, quam Pilatus tenebat, si erat domus Caiphæ, ait Augustinus: Et subditur causa: *Vt non contaminarentur, sed vt manducarent Pascha.* Vt enim ait Au-

F gustinus: Dies azymorum cœperant, quibus diebus contaminatio erat vel alienigenæ habitaculum intrare. Et ideo exclamat Augustinus: O impia cæcitas! habitaculo scilicet contaminabantur alieno, et non scelere proprio: de ipsis enim prædixerat Saluator: Væ vobis qui decimatis mentam. Vt ait Chrysostomus hic, *et cetera.* Et reliquistis quæ sunt grauiora legis. Item si Iudæi præcauebant contaminationem, vt comederent Pascha legale, multo magis fideles debent præcauere contaminationem peccati, vt celebrent verum Pascha: Expurgate vetus fermentum, *et cetera.* Et sequitur illa pars, in qua examinatio Christi sub Pilato, ibi: *Exiuit ergo Pilatus.* Et illa in duas. Primo, narratur de Christi examinatione sub Pilato. Secundo, de cau-

Chrys. hom. 82. in Ioan. paulo post med. to. 3. · *Ibidem.* · *Marc. 14. g* · *Aug. de cõcord. Euãg. lib. 3. c. 6. tom. 4.* · *Ioan. 13. a* · *Iob. 40. d* · *Greg. Mor. li. 33. c. 12. ante med.* · *Aug. de ciuit. Dei. li. 14. cap. 13. prope finẽ. tom. 5.* · *Chrys. hom. 82. in Ioan. tom. 3.* · *Ierem. 18. a* · *Aug. tract. 114. in Io. ante med. tom. 9.* · *Chrys. hom. 82. in Ioã. post mediũ. tom. 3.* · *Aug. tract. 114. in Ioã. ante med. tom. 9.* · *Ibidem.* · *Ibidem.* · *Mat. 23. b*

de cautela Pilati, et nisi ad ipsum liberandum, proximo capitulo. *Tunc ergo apprehendit Pilatus*. Et illa in tres. Primo, inquisitio Pilati a Iudæis de accusatione Christi, et eorum responsio. Secundo, Christi ab eo examinatio, et eiusdem responsio, ibi: *Introiuit ergo iterum in prætorium*. In primo quattuor. Primo, Pilati interrogatio. Secundo, Iudæorum dolosa responsio, ibi: *Responderunt*. Tertio, eiusdem Pilati indiscreta oblatio, ibi: *Dicit ergo eis*. Quarto, eorumdem responsio: *Dixerunt*. Ait ergo: *Exiuit ergo Pilatus ad eos et dixit: quam accusationem adfertis*, et cetera. Vt prius videns Pilatus eum ligatum, et inconueniens esse dicens, eos supplicium sibi concedere sine iudicio, ait: *Quam accusationem*, et cetera: Non est consuetudo Romanis damnare aliquem prius, quàm is qui accusatur habeat accusatores, locumq. defendendi. Et ideo sequitur eorum dolosa et mẽdax responsio: *Dixerunt: Si non esset hic malefactor*, et cetera. Vt ait Chrysostomus, nihil potentes dicere aduersus eum obumbrant responsionem. Et Augustinus: Respondeant ab immundis spiritibus liberati, et languidi sanati, et leprosi mundati, et sic de alijs, vtrum sit malefactor. Sed ipsi erãt de quibus ait Propheta: Reddebãt mala pro bonis. Sed quæritur. Ex quo tradebant eum intuitu maleficij, videtur quòd fuerunt inexcusabiles. Item conscientia est lex intellectus, ait Damascenus, et ligat ad faciendum ea quæ dictat: Omne quod non est ex fide, peccatum est. Scilicet contra conscientiam, ait Glossa, ibi: Ergo vt prius. Item si cognouissent, nõ crucifixissent. Et: Per ignorantiam fecistis. Et ita fuerunt excusabiles vt videtur. Et ad istud respondendum, quòd ex diuina promissione, ex prophetarum prænunciatione, et ex scripturarum veritate poterãt cognoscere ipsum esse filium Dei. Supra: Scrutamini scripturas: Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent. Item ex operum magnitudine. Supra: Operibus credite. Et ideo iudicantes eum esse malefactorem, ex malitia et inuidia hoc fecerunt, et sic fuerunt inexcusabiles. Et per hoc ad aliud, quod eorum conscitẽtia fuit erronea, quod potuerũt scire ex prædictis. Ad aliud respondendum secundum Glossam, vbi supra, quòd minores non cognouerunt eum esse, qui promissus erat in lege: maiores vero cognouerunt, sed non manifeste esse Deum, malitia eos excæcante, et inuidia. Et ideo fuerũt rei mortis eius, licet quo ad aliquid, et aliquo modo fuerit ignorãtia, quæ tamen ex toto nõ excusauit. Et sequitur indiscreta oblatio Pilati: *Dicit ergo eis Pilatus*. Et hoc dixit, eripi volens, ab eorũ odio scilicet, vt ait Chrysostomus: *Et secundum legem vestram iudicate eum*, de qua: Maleficos non patieris viuere. Sed ipse erat benefactor, ideo non licebat illis eum interficere: Innocentem et iustum non interficies. Ideo ibi verificatur illud Iob: Causa tua quasi impij iudicata est. Et sequitur eorum responsio: *Dixerunt: nobis non licet interficere*. Opponit Augustinus, quid dicit insana crudelitas? Si malefactor est, licet occidere eum, secundum legem prædictam. Item Stephanum interfecerunt. Et ad istud respondendum secundum Augustinum: quòd non licebat eis interficere propter diei festi sanctitatem, quem celebrare inceperant. Vel secundum Chrysostomum, crucifigere eis non licebat, et hoc ipsi volebant, vt morte diffament dolosa: dixerunt, quasi non secundum legem nostram peccauit, sed commune est crimen, quia volebant dicere, quòd peccauerat contra maiestatem Imperialem, faciens se Regem. Vnde quærit Chrysostomus, quare duxerunt eum ad Pilatum? Et respondet, quòd multum eorum principatus et potestatis abscissum erat, quia erant sub Romanis et formidabant, ne postea vindictam darent accusati apud Romanos. Hæc ille. Hoc tamen factum est: *Vt sermo Iesu impleretur quem dixit*. Tradent eum gentibus ad illudendum, et cet. Et sic non solum a Iudæis, sed et a gentibus debebat

Act. 25. f — Chrys. hom. 82. in Ioã. post mediũ. tom. 3. — Aug. tract. 114. in Ioã. ante med. tom. 9. — Psal. 34. b — Damascen. orth. fid. li. 4. c. 23. — Rom. 14. d — 1. Cor. 2. c — Act. 3. c — Ioan. 5. f — Act. 10. a — Ioan. 10. g — Glossa. 1. Cor. 2. — Exod. 22. f — Exo. 23. d — Iob. 36. c — Aug. tract. 114. in Ioã. ante mediũ. tom. 9. — Act. 7. g — Aug. ibid. paulo post. — Chrys. hom. 82. in Ioã. post mediũ. tom. 3. — Ibid. post multa. — Mat. 20. c

A interfici ait Chrysostomus. Et patet hic accusantium dolositas, et falsitas, et duplicitas, et iudicis flexibilitas, et timiditas, in cauendo odium accusantium, et tepiditas in diligendo veritatem, et inquirendo quæ faciunt peruerti iudicium sæpe: Qui iustificat impium, et qui condemnat iustum, abominabilis est vterque apud Deũ. Et sequitur illa pars, in qua examinatio Christi a Pilato, ibi: *Introiuit*, et cet. Et ibi quattuor. Primo inquisitio, de captionis ratione, et Christi responsio, ibi: *Respondit Pilatus*. Tertio, Pilati conclusio, ibi: *Dixit itaque ei Pilatus*. Quarto, egressio Pilati ad Iudæos, et innocentiæ Christi testificatio, ibi: B *Et cum hoc dixisset*. Ait ergo: *Introiuit ergo in prætorium Pilatus, et dixit: Tu es Rex Iudæorũ?* Et ideo sic interrogat, vt si Christus confiteretur hoc, accusaretur crimine lęsæ maiestatis. Et sequitur respõsio Christi: *Respondit Iesus: A temetipso hoc dicis*, et cetera. Sed cum sciret omnia, ad quid hoc quæsiuit? Et ad hoc respondet Chrysostomus: quòd non ignorans quæsiuit, sed ab ipso accusari volens Iudæos, quasi diceret: Hoc audisti a Iudæis, cuius gratia non rectam facis inuestigationem. Et in hoc manifestat Iudæorũ malitiam et iudicis negligentiam. Secundum vero Augustinũ: Hoc dici voluit, non vt ipse sciret, sed vt scriberetur, C quod nos scire voluit. Et sequitur secunda inquisitio Pilati: *Numquid ego Iudæus sum*, et cet. Vt ait Augustinus: Abstulit a se suspicionem, qua posset putari a semetipso dixisse, illud se a Iudæis audire demonstrãs, quasi diceret: non a me dixi, sed a Iudęis accepi. Ideo sequitur: *Quid fecisti?* Idẽ Chrysostomus dicens, quòd plebem sequitur. Et sequitur responsio Christi: *Regnum meum non est de hoc mundo*, quasi diceret, secundũ Augustinum: noli timere metu vanissimo, quia regnum meum non est de hoc mũdo, nec impedio dominationem vestram. Venite credendo, nolite sæuire metuẽdo. Hæc ille. Vt enim ait Chrysostomus, quod D formidauerat Pilatus, dissoluit, scilicet ex tyrannide suspicionem. Et ideo quasi hoc probans subdit: *Si de hoc mundo esset*, et cet. Vt enim ait Chrysostomus, ostendit regni huius, quod apud nos est, imbecillitatẽ, quoniam in ministris habet fortitudinem: quod vero regnum est superius, sufficiens est sibiipsi. Hæc ille. Sed quæritur, qualiter ait: *Regnum meum non est de hoc mundo?* Vt ait Chrysostomus, hinc hæretici accipiẽtes occasionem, idest, alienũ eum esse a conditione mundi. Vnde et ex hoc dicunt, duo esse principia, scilicet bonorum et malorũ, et quòd ea quæ in mũdo sunt non pertinent ad bonum Deum. Et ad istud respondet E Chrysostomus, quòd sicut ipse ait: non sum de hoc mundo, ita regnum ait non hinc esse: non priuans mundum a sua prouidentia et præsistentia, sed ostendens, quod dixi, non existens humanum neque corruptibile. Hęc ille. Consimiliter exponit Augustinus: Dixit quidam in prophetia de Deo patre: Ego constitutus sum Rex ab eo super Sion, sed Sion non est de hoc mundo. Regnum eius est hic, sed non de hoc mundo: hic enim est habens bonos et malos, sed non hinc, quia peregrinatur a Domino. Vnde regnum suum dicit, credentes, qui non sunt de hoc mundo. Et in hoc patet Regis maiestas, et regni perennitas, et F eiusdem regni ordinabilitas: Regnum enim tuum, regnum omnium sæculorum, ait Propheta. Et sequitur Pilati conclusio cum Christi responsione, ibi: *Ergo rex es tu?* Et potest legi illatiue, vel interrogatiue: *Rex es tu?* Et sequitur responsio Saluatoris: *Tu dicis, quia Rex sum ego*, vt ait Augustinus: non quia Regẽ se timuit confiteri: sed, *tu dicis*, ita libratum est, vt neque se Regem neget. Rex est enim, cuius regnum non est de hoc mundo: neque Regem talem se esse fateatur, cuius regnum putetur esse de hoc mundo. Et de hoc in Glossa: *Ego in hoc natus sum*, sicut enim supra: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit et filio: nihil aliud ostendere voluit, quàm generationem a patre,

Chrys. ibid. — Prou. 17. c — Chrys. hom. 82. in Ioã. post mediũ. tom. 3. — Aug. tract. 115. in Io. prope princ. tom. 9. — Ibid. post pauca. — Chrys. hom. 82. in Ioã. post mediũ. tom. 3. — Aug. tract. 115. in Ioã. ante med. tom. 9. — Chrys. hom. 82. in Ioan. post mediũ. tom. 3. — Ibidem. — Ibidem. — Ibidem. — Ioan. 17. c — Aug. tract. 115. in Ioã. ante med. tom. 9. — Psal. 2. b — Psal. 144. c — Aug. ibid. post mediũ. — Ioan. 5. e

a patre, ita et in alijs nihil aliud ostendit, vt hic: quasi
diceret: Non sum talis qualem suspicaris, sed multo
Chrys. hom. clarior, ait Chrysostomus. Et ideo sequitur: *Ad hoc ve-*
82. in Ioā. *ni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati*, quasi
post mediū. diceret, ait Augustinus: Ad hanc rem natus sum, vel
tom. 3. ad hoc vt testimonium perhibeam veritati, qui sum
Aug. tract. ipsa veritas: Ecce testem populis dedi eum, ducem
115. in Ioā. ac præceptorem gentibus. Et: Non secundum visio-
post mediū. nem oculorum iudicabit, *et cetera*. Et quoniam non
tom. 9. omnium est fides, sicut continuat Augustinus, sequi-
Isa. 55. b tur: *Omnis qui est ex veritate audit*, scilicet interioribus
Isa. 11. a vocibus, id est, obaudit, ait Augustinus: Eius enim
Aug. ibid. vox est: Ego sum veritas. Supra: Sed non omnes obau-
Ioan. 14. a diunt veritati, et credunt in veritate. Supra: Nemo
Ioan. 10. b venit ad me nisi datum fuerit ei a patre. Et patet
ex dictis veritas Saluatoris in respondendo, et discre-
tionis prouidentia, siue cautela, ora aduersantium
obstruendo, et artificiositas in docendo, vt electi in-
telligerent eius responsa atque dicta. Quæritur de
Ioan. 14. a hoc quod ait: *Veni in mundum, vt testimonium perhi-*
Ioan. 5. a *beam veritati*, qualiter hoc? cum ipse sit veritas, su-
pra: Videtur quòd testimonium suum non sit credi-
bile, quia supra: Si testimonium perhibeo de me
ipso, testimonium meum non est verum: Ergo, *et cet.*
Ioan. 3. c Item veritas est lux. Supra: Qui male agit, non venit
ad lucem: Ergo non indiget aliqua testificatione.
Et ad istud respondendum est, quòd testimonij per-
hibitio fit, vel propter obscuritatem rei testificabilis,
vel ob dubitationem dicentis vel proferentis, vel ob
defectum eorum quibus fit testificatio. Primis duo-
bus modis non fuit necessaria testificatio de verita-
te, quam loquebatur Christus. Tertio modo fuit
necessaria, scilicet ob defectum, et cæcitatem eo-
rum, quibus denunciabat veritatem, quia erant te-
nebræ de se. Et sequitur: *Omnis qui est ex veritate, au-*
dit vocem meam. Et per hoc suadet eum fieri audito-
rem eorum, quæ dicuntur, et attrahit eum, vt ait
Chrys. hom. Chrysostomus. Et in hoc etiam eum, id est, Pilatum
83. in Ioā. cepit, id est, attraxit his breuibus verbis, vt diceret
ante mediū ille: *Quid est veritas?* Quæritur, cum filius Dei sit
tom. 3. veritas, supra. Ex quo et per quem omnia. Supra:
Ioan. 14. a Omnia per ipsum facta sunt, videtur quòd omnes
Ioan. 1. a audiunt vocem Dei. Et ad istud respondendum se-
Aug. tract. cundum Augustinum, quòd est esse ex veritate
115. in Ioā. dupliciter: vel per creationem, et sic sunt omnes ex
post mediū. veritate, quia a Deo creati: vel ex veritate esse per
tom. 9. gratiam, vel donum collatum. Et sic loquitur hic.
Et de hoc in Glossa. Sed obijcitur hic tunc, quòd
prius est audire vocem Dei, quàm sic esse ex verita-
te: Ergo male ordinauit. Et ad istud respondendum,
quòd est audire vocem Dei dupliciter: vel ad illumi-
nationem credendo intellectu, et amādo affectu: vel
est audire vocem Dei, adimplēdo effectu. Supra: Qui
Ioan. 14. c habet mandata mea et seruat ea. Et sic loquitur hic.
Aug. ibid. Nam Augustinus ideo audit, quia ex veritate est, id
est, quia hoc illi donum ex veritate collatum. Item
quæritur, quare Pilatus ex quo quæsiuit, quid erat ve-
ritas, non expectauit responsionem de illa, ex quo
quasi attractus verbis Saluatoris quæsiuit, quid erat
illa: Itē quare Saluator non expressit ei, quid erat ve-
Luc. 6. d ritas, cùm ipse: Omni potenti te tribue. Et: Parati
1. Pet. 3. c ad satisfactionem omni poscenti rationem. Item ex
Eccl. 8. c quo sermo eius erat potestate plenus, et loquebatur
Mat. 7. g sicut potestatem habens, ex quo Pilatus fuit attra-
ctus eius verbis, si explicasset ei, quid esset veritas,
credidisset vt videtur. Et ita vt prius. Et ad primum
Chrys. hom. respondendum est, secundum Chrysostomum, quòd
83. in Ioan. Pilatus ad id quod præparabat insistit, scilicet ad eri-
ante med. piendum Christum de manu Iudæorum, siue ab im-
tom. 3. petu. Item quoniam hæc interrogatio indigebat
tempore, et ideo Pilatus non expectabat responsio-
Aug. tract. nem. Hæc ille. Secundum Augustinum vero, subito
115. in Ioā. venit ei in mentem ea consuetudo Iudæorum, quia
vers. fin. solebat eis vnus dimitti in Paschate, et ideo non ex-
tom. 9.

A pectauit vt responderet ei Iesus, quid esset veritas. Se-
cundum Anselmum non respondit ei Saluator, quid
esset veritas, quia audire veritatem non fuit dignus.
Responsio autem ad quæstionem, scilicet quid sit
ipsa veritas, habita est supra: quando ait Saluator.
Ego sum veritas. Et sequitur vltimum: *Et cum hoc di-* Ioan. 14. a
xisset, exiuit ad Iudæos. Et ibi duo. Primo, innocentiæ
Christi testificatio. Secundo, ipsa oblatio Iudæis de
dimissione Christi, et eorum responsio, ibi: *Est autem*
consuetudo. Ait ergo: *Exiuit et dixit eis: Ego nullam in-*
uenio, et cetera, vt ait Chrysostomus: Intuere quàm Chrys. hom.
prudenter ait. Non dixit, quia peccauit et dignus 83. in Ioā.
B est donari festo, sed primum eum eruens a causa om- ante med.
nis, scilicet pœnę, et tunc rogat ex superabūdanti, et si tom. 3.
nollent eum, vt innocentem dimittere, saltem vt
obnoxium donari tempori, id est, festo paschali. Et
ideo induxit: *Est autem consuetudo*. Sicut continuat
Chrysostomus, et hortando dixit: *Vultis vt dimittam* Ibidem.
vobis Regem Iudæorum? Sed quæritur ratio huius con-
suetudinis. Item nulla consuetudo contraria legi di-
uinæ est seruanda, secundum Augustinum: Sed lex
diuina erat: Maleficos non patieris viuere. Et ad Exod. 22. d
istud respondet Glossa, quòd quia in Paschate fue-
runt liberati a seruitute, ideo in Paschate fuit eis Exod. 12. g
C consuetudo dimittendi aliquem captiuū. Et miseri-
cordia superexaltat iudicium. Et sequitur eorum
peruersa responsio, ibi: *Clamauerunt*. Et in hoc im-
petuosa affectuositas ad Christum occidendum,
quia clamauerunt omnes. Et in hoc eorum ad ma-
lignandum vnanimitas: *Non hunc*, scilicet innocen-
tem et benefactorem: *Sed Barrabam*, scilicet nocen-
tem et malefactorem. Vnde Chrysostomus: O men- Chrys. hom.
tem scelestam! similes sui petunt scelestum dimitti, 83. in Ioā.
insontem cruciari iubent. Et quasi idem Augusti- ante mediū
nus. Ideo sequitur: *Erat autem Barrabas latro*: Vt ait tom. 3.
D Augustinus: Vmbra veritatis tenebatur a Iudæis, et Aug. tract.
mirabili dispensatione diuinæ prouidentiæ per ho- 115. in Ioā.
mines fallaces, veritas vmbræ implebatur. Hæc il- prope finem
le. Et patet hic filij Dei incogitabilis bonitas, et di- tom. 9.
gnatiua pietas, et patientiæ longanimitas: quòd su- Ibidem.
stinuit scilicet postponi latroni, cùm esset creator et
auctor omnis creaturæ, dator et conseruator vitæ, et
collator omnis beneficentiæ: sustinuit tamen quòd
ab illis, quibus dabat vitam, ablator vitæ ab alijs
præeligeretur: Cum iniquis reputatus est. Immo in Isa. 53. d
hoc postpositus: mysterium tamē est iuxta Glossam:
Barrabas interpretatur filius magistri, vel filius pa-
E tris, id est, diaboli, et ita illi qui erant ex patre
diabolo. Supra: Vos ex patre diabolo estis: filium Ioan. 8. f
eiusdem diaboli prælegerunt, et auctorem vitæ in-
terfici voluerunt: Morte turpissima condemne- Sap. 2. d
mus illum, *et cetera*. Mysterium vero prædicto-
rum, scilicet eius quod ait: *Regnum meum non est*
de hoc mundo: Patet in collatione prædicabili. De
hoc vero, quod sequitur: *In hoc natus sum*, scili-
cet quòd sum Rex, patet supra, vbi dicitur Ec- Ioan. 12. c
clesiæ: Venit tibi Rex tuus. Ad quid autem venit in
mundum, et qualiter perhibuit testimonium verita-
ti, patet in collatione prædicabili.

F

CAPVT DECIMVM NONVM.

TVNC ergo apprehendit Pilatus Iesum.
Narrata superius examinatione Chri-
sti a Pilato, et narratis Christi respon-
sis hic narratur de nisu et studio Pi- Cōtinuatio
lati ad eius liberationem. Et hoc in
tres. Primo, de nisu suo ad eius libe-
rationem iudicio seueritatis. Secundo, de eius
nisu ad suam liberationem ostensione innocentiæ
Christi, et puritatis, ibi: *Dixit eis*. Tertio, de Diuisio.
nisu suo ad ipsum liberandum iudicio æquitatis,
ibi: *Dixit eis*. In prima tria. Primo, Christi
flagellatio

flegellatio ad mitigationem malitiæ Iudæorum. Secundo, flagellati ostensio ipsis Iudæis cum testificatione innocentiæ: *Exiuit iterum Pilatus*. Tertio, Iudæorum induratio & malignatio, ibi: *Cum ergo vidissent*. Ait ergo: *Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit*. Sed quæritur, ex quo Pilatus nitebatur eum liberare, ad quid eum flagellauit, & ad quid permisit milites ei illudere? Et ad istud respondet Augustinus: Non ob aliud hoc fecisse credendum est, nisi vt illius iniurijs Iudæi satiati, sufficere sibi existimarent, & vsque ad eius mortem sæuire desisterent. Et per hoc ad aliud. Vnde Augustinus. Idem præses cohortem suam permisit facere quæ fecerunt. Idem Chrysostomus: Flagellauit, inquit, eum Pilatus fortassis absoluere volens, & mitigare Iudaicum zelum, & fieri quæ facta sunt, concessit, vt eorum molliret iram. Et ideo sequitur: *Et milites plectentes coronam de spinis*, id est iuncis marinis acutis, & pungitiuis ad modum spinarum: *Et vestem purpuream circumdederunt ei*. Et hoc irrisorie: purpura enim Regum est. Et hanc vocat Matthæus chlamydem coccineam. *Et dicebant: Aue Rex Iudæorum*, quod dicebant exprobrando, siue irridendo: *Et dabant ei alapas*, affligendo. Sed quæritur qualiter milites hoc faciebant, cum essent gentiles? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quod si non iniunctio principis erat, sed permissio, ad gratiam Iudaicam hoc faciebant, & pecuniarum gratia gratificantes omnia audebant. Hæc ille, de his. Dixerunt genu flexo, *&c.* Et in huius memoriam, quando oratur in parasceue pro Iudæis, non flectimus genua. Quæritur, qualiter narrat hic de ista illusione, secundum seriem historiæ: Matthæus vero & Marcus per recapitulationem. Vnde Augustinus: Oportet, inquit, Matthæum, & Marcum dicere, recapitulando illud commemorasse: non quod tunc factum sit, cum eum Pilatus iam crucifigendum tradidisset. Et sequitur secundum, scilicet flagellati ostensio: *Exijt Pilatus, & dixit: Ecce adduco eum*, scilicet flagellatum non propter culpam. Ideo sequitur: *Nullam in eo causam inuenio*. scilicet mortis: *Exiuit ergo Iesus portans coronam*. vt ait Augustinus, non clarus imperio, sed plenus opprobrio. *Et dixit: Ecce homo*, quasi diceret, ait Augustinus: Si Regi inuidetis, iam parcite, quia deiectum videtis, flagellatus est, feruet ignominia, frigescat inuidia. Hæc ille. Et sequitur tertium: *Cum ergo vidissent eum Pontifices*, qui amplius persequebantur: *Clamabant*. Et in hoc malignandi affectuositas, & impetuositas: *Crucifige, crucifige eum*. Et in hoc ignominiosi tormenti eius appetibilitas. Et duplicant, in quo affectionis intentio signatur: Morte turpissima condemnemus eum. Et in his omnibus patet admiranda dignatio filij Dei in sustinendo prædictas illusiones, & opprobria. Patet etiam stupenda eius patientia. Vnde Chrysostomus: Tot & talibus fientibus, ipse stabat silens: tu vero non solum audi hoc, sed continuo in mente habe; & Regem orbis terrarum, & angelorum contumeliam patientem a militibus per verba, per res, & omnia ferentem silentio imitare per opera ipsa. Hæc ille. Et nota hic, sicut Augustinus. Christus fuit flagellatus, spinis coronatus, ludibriosa veste amictus, amaris conuitijs illusus, alapis cæsus. Hæc ille. Et hæc sustinuit filius Dei ad deletionem peccati culpæ generis humani, & ad satisfactionem pro illa. Flagellatus enim fuit ad satisfactionem pro delicijs & lascivia, de qua lascivia: Vbique relinquamus signa lætitiæ nostræ. Sed ipse a doloribus a iuuentute, vt ait Propheta: Vidimus eum virum dolorum. Item ipse coronatus spinea corona ad satisfactionem pro elatione humanæ superbiæ, de qua: Væ coronæ superbiæ. Sed de ipso in figura: Videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua: scilicet synagoga. Item culpæ generis humani fuit in pompola iactantia in vestibus. Vnde dives epulo induebatur purpura, & bysso, qui fuit figura synagogæ. Non sustinuit hic Saluator illusionem in veste purpurea, ad satisfactionem pro vitiosa pompa prædicta: propter quod potest dici de eo illud. Quare rubrum est vestimentum tuum? Et hoc signatum in tunica Ioseph tincta in sanguine hædi. Item generis humani peccatum fuit peruersitate et falsitate verbi. Vnde & mulier suasit viro edere de ligno vetito, & vterque se excusauit. Et ideo filius Dei sustinuit hic, & opprobria in verbis & contumelias: Dedit contra me vocem. Et in psalmo: Aperuit super me os suum. Item peccatum generis humani fuit in delectationibus carnis: gustauit enim de ligno vetito. Vnde & filius Dei sustinuit hic alapas in corpore. Corpus meum dedi percutientibus. Et: Quasi agnus coram tondente se saturabitur opprobrijs. Et sic vt Augustinus ait: Martyres confortabantur ad omnia, quæ persecutores libuisset facere, perferenda. Et sequitur secunda pars principalis, vbi de nisu Pilati ad liberandum eum studio benignitatis. *Dixit eis Pilatus: Accipite eum*. Et in illa parte sic procedit. Primo, innocentiæ Christi testificatio, & Iudæorum responsio. Secundo, a Pilato Christi inquisitio, & cum Christo mutua collatio, ibi: *Cum ergo audisset Pilatus*. Tertio, studij Pilati ad ipsum liberandum specificatio, & Iudæorum comminatio, ibi: *Et exinde quærebat*. Et hoc est, quod ait: *Dixit eis Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigite*. Et in hoc Pilati delictum & defectio, vt ait Chrysostomus. Videns Pilatus inaniter omnia fieri, sic ait: priora enim flagella, scilicet propter eorum insaniam concessit: Vnde & excusans ait: *Non inuenio causam*: Qui peccatum non fecit, *& cetera*. Sed canes scilicet Iudæos nihil horum in verecundiam conuertit; ait Chrysostomus: *Ideo responderunt Iudæi: Nos habemus legem, & secundum legem debet mori*: Qui blasphemauerit morte morietur. Et supra. De bono opere non lapidamus te: sed cum sis homo, facis te ipsum Deum. Sed, vt ait Chrysostomus, ea quæ filij Dei, agentem, dicere seipsum esse filium Dei, non est crimen, sicut Christus faciebat, supra. Operibus credite: Non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, & cetera. Et sequitur tertia particula, *Cum ergo audisset Pilatus*, & cetera, *ingressus est prætorium*. Vt enim ait Chrysostomus, formidauit ne verum esset, quod dicebatur; ideo non vltra interrogat eum quid fecisti? *Sed dixit ad Iesum: Vnde es tu?* Timore concussus scilicet, ne esset filius Dei, scrutationem facit scilicet de origine, ait Chrysostomus. *Iesus autem responsum non dedit ei*. Sed quæritur, quare hoc? cum dicatur: Responde stulto. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quod supra audiuit Pilatus; Ego in hoc natus sum, & regnum meum non est de hoc mundo; ideo iterato nō respondit ei. Et in hoc impletum est illud: Quasi agnus coram tondente obmutescet. Et de hoc Augustinus. Ad hoc data est similitudo, vt in suo silentio, non reus, sed innocens haberetur. Vnde & Christus tacuit coram Herode, & coram Pilato, hic, vt impleretur illud. Ex ore altissimi non egredientur bona vel mala. Vnde hic siluit Christus, ostendens iudicis iniustam trepidationem & tepiditatem. In Luca coram Herode fuit, declinans proprias laudes. Et subditur. *Dicit ei Pilatus: Mihi non loqueris?* vt ait Chrysostomus. Quia siluit, ait Pilatus. *Nescis quia potestatem habeo crucifigere te?* Et in hoc seipsum condemnauit, ait Chrysostomus. Si enim talem habuit potestatem, cuius gratia nullam causam inueniens non absoluit, aduersum seipsum enunciationem protulit. Hæc ille. Et sequitur responsio Christi. *Non haberes potestatem, nisi tibi datum esset desuper*. Vt ait Chrysostomus; submittens eius sensum, & timorem, hoc ait. Quia non est potestas nisi a Deo. Sed quæritur, qualiter fuit data potestas desuper

Aug. tract. 116. in Ioā. prope prin. tom. 9. — Ibidem. — Chrys. hom. 83. in Io. ante med. tom. 3. — Mat. 27. e — Chrys. ibid. — Mat. 27. e — Ritus Eccl. — Aug. de cons. Euang. lib. 3. c. 9. post med. to. 4. — Aug. tract. 116. in Io. ante med. to. 9. — Ibidem. — Sap. 2. d — Chrys. hom. 83. in Io. ante med. tom. 3. — Aug. tract. 116. in Io. ante med. to. 9. — Sap. 2. b — Isai. 53. a — Isai. 28. a — Cant. 3. d — Luc. 16. d — Isai. 63. a — Gen. 37. a — Gen. 3. b — Ierem. 12. b — Psal. 21. b — Gen. 3. a — Isa. 50. e — Isai. 53. c — Thren. 3. d — Aug. tract. 116. in Io. prope prin. tom. 9. — Chrys. hom. 83. in Io. ante med. to. 3. — 1. Pet. 2. d — Chrys. ibid. — Leuit. 24. c — Io. 10. f — Chrys. ibid. — Ioan. 10. g — Phil. 2. a — Chrys. ibid. post pauca. — Ibidem. — Prou. 26. a — Chrys. ibid. — Ioan. 18. g — Isai. 53. c — Aug. tract. 116. in Ioan. post med. to. 9. — Luc. 23. b — Thren. 3. e — Chrys. hom. 83. in Ioan. ante med. to. 3. — Ibidem. — Ibidem. — Rom. 13. a

desuper talis? quia qui dat furioso gladium, quo occidat innocentem, imputandum est danti: Ergo danti potestatem malis ad malignandum, est imputandum malum ei, qui dat illam. Item ex hoc videtur, quod non sit diuina prouidentia in muneo, ex quo malis contingunt prospera, & bonis aduersa. Sicut tangit Boetius. Item vt ait Dionysius: Ordo diuinæ bonitatis est, quod a summis in media, & a medijs in infima descendat: Ergo non debet esse potestas data per malos supra bonos. Item: regnauerunt, & non ex me: Ergo talibus non est potestas data desuper.

Et ad istud respondendum est, secundum Augustinum picentem: Iniustum non est, vt improbis accipientibus nocendi potestatem, & bonorum patientia probatur, & malorum iniquitas puniatur: Iob enim probatos, vt iustus appareret: Petrus tentatus, ne de se præsumeret: Paulus colaphizatus, ne se extolleret. Et ibi bene de hoc. Et idem Augustinus, Bonis nihil nocent mali, quia hoc eis auferunt, quod non diligunt, nam quod diligunt, & vnde beati sunt, nemo potest eis auferre. Hæc ille: Qui regnare facit hypocritam, propter peccata populi. Ibi Gregorius de hoc. Vnde in potestate sunt duo a Deo data scilicet potestatis collatio, & officij executio. Primum est a Deo, a quo collata potestas. Secundum, est ab ipso homine, & sic deuiat & errat. Et hoc est ab homine difformante se a diuina potestate. Et per hoc ad aliud, quando dicitur: Regnauerunt, & non ex me. Hoc dicitur ratione abusionis ipsius potestatis, secundum Gregorium, vbi illud exponit. Et in hoc abstulit tumorem, & superbiam Pilato, quando ait: *Non haberes potestatem, nisi data tibi esset desuper.*

Sed quia tradiderunt Christum Iudæi inuidendo, Pilatus vero tradidit eum metuendo, vt ait Augustinus, ideo sequitur: *Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet.* Et sequitur tertia particula, in qua lusus vel studium Pilati ad eum liberandum: *Exinde quærebat Pilatus dimittere eum*, id est, ex hac causa, ne hoc peccatum faceret, vt ait Augustinus. Et est in Glossa. Et subditur Iudæorum malitia, & sagacitas: *Iudæi autem clamabant: si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris.* Vt enim ait Augustinus, maiorem tumorem putauerunt se ingerere Pilato, terrendo de Cæsare, vt occideret Christum: quoniam quando dixerunt: *Secundum legem debet mori.* Et subdunt rationem: *Omnis qui se Regem facit, contradicit Cæsari*, quia Cæsar volebat esse Rex omnium. Vt enim ait Augustinus: Terrena ciuitas habet bonum suum. Et quoniam non est tale bonum, vt nullas angustias faceret amatoribus suis, ideo ciuitas ipsa aduersus seipsam diuiditur litigando, bellando, atque pugnando, & propter hoc vnus, qui vult dominari in ea, libidinose non sustinet socium. Et ibi Augustinus bene de hoc. Et sequitur illa pars, in qua de studio Pilati ad liberandum Christum, indicio seueritatis, & discussionis: *Pilatus ergo cum audisset.* Et ibi tria. Primo, Christi iudicandi in medio oblatio, siue allatio, cum descriptione loci, & temporisq. Secundo, Iudæorum impia petitio, ibi: *Clamabant.* Tertio, Christi eiusdem a Pilato impia traditio, ibi: *Tunc ergo.* Ait ergo, *Pilatus cum audisset*, vt ait Chrysostomus. Exijt Pilatus scrutaturus rem, & hoc ostendit quod sequitur: *Sedit pro tribunali*, id est, pro iudice, in sede iudiciali. Tribunal enim sedes est iudicis, thronus vel solium est Regum, cathedra doctorum proprie. Vnde Isidorus: Tribunal autem dictum, eo quod inter tribuantur præcepta viuendi. *In loco qui dicitur Licostrathos*, quod interpretatur iudicium vel iudiciale. *Hebraice autem golgotha.* Quod interpretatur varietas pauimenti vel collis, siue sublimitas, secundum Glossam. Forte enim erat locus eminens, ornatus pauimento. Et in hoc descriptio loci. *Erat autem parasceue Paschæ.* Dicitur enim parasceue: paratio cenæ, vel paratio Paschæ, id est dies præparationis necessariorum pro sabbato,

Boeth. de consol. Philos. lib. 4. pros. 1. — Dion. cap. 4. de diuin. nomin. — Osea 8. a — August. de nat. boni c. 32 to. 6. — Idem de agone Christiano c. 7. prope finem tom. 3. — Iob. 34. d — Greg. Mor. li. 25. c. 14. — Osea 8. a — Greg. ibid. c. 16. post med. — Aug. tract. 116. in Ioan. ante medium tom. 9. — Ibid. paulo post. — Ibid. post pauca. — Aug. de ciuit. Dei li. 15. c. 4 in prin. to. 5. — Chris. hom. 83 in Ioan. post med. tom. 3. — Tribunal quid. — Isid. etym. lib. 15. cap. 4. post medium.

A in quo non licebat parare. Vnde Augustinus. Parasceue latine præparatio est: quod illo die colligebant pro duobus diebus. Parasceue, inquam, Paschæ, id est, sabbati azymorum: quod hic sumitur pro Paschate; *Erat hora quasi sexta.* Et in hoc descriptio temporis. Sed quæritur, qualiter ait; *Hora sexta*, quia dicitur, quod tenebræ factæ sunt ab hora sexta, vsque ad horam nonam; Ergo hora sexto fuit passus, non iudicatus. Item dicitur, quod erat quasi hora tertia. Et ad istud respondet Augustinus diffuse, quod hora tertia erat, quando crucifixus linguis Iudæorum; hora vero sexta, quando crucifixus manibus militum. Illa enim B hora, qua a militibus crucifixus est, quasi sexta iam cœperat. Et de hoc Augustinus multum. Et est in Glossa pro parte. Et ex hoc est, quod in huius memoriam dicitur missa inter tertiam & sextam. Et si dicatur missa mane, secundum quosdam, feria debet dici ante. Et patet hoc, quod Deus iudex iustus iudicatus est in loco iudicii non iusti, sed iniqui. Causa tua quasi impij iudicata est, causam iudiciumque recipies. Et sequitur. *Dicit Iudæis: Ecce Rex vester.* Existimans eos Pilatus mouendos scilicet in misericordiam, nullam faciens scrutationem tradidit eum; scilicet offerendo ait Chrysostomus. Sed illi indurati in malitia. *Clamabant: Tolle, tolle, crucifige.* C Geminatio enim notat intentionem malitiæ eorum in affectu, morte contumeliosa volentes eum occidere, vt dictum est; erat enim mors exprobrabilissima, ait Chrysostomus. Supra; *Dixitque Pilatum: Regem vestrum crucifigam?* Volent enim eorum ignominia eos frangere, id est, flecti a malitia hoc ait, ait Augustinus. *Responderunt autem Pontifices*, qui instigabant plebem ad prædicta, vt ait Chrysostomus: Plebs inordinata & corrupta a principibus, sic clamabat: *Non habemus Regem nisi Cæsarem.* Vt enim ait Chrysostomus, volentes semetipsos submiserunt supplicio, scilicet seruituti Cæsaris & Romanorum; & propterea Dominus eos tradidit & dimisit eorum; D id est, Romanorum seruituti eos incidere. Et sequitur filij Dei a Pilato traditio; *Tunc ergo tradidit eis illum*, scilicet ductus timore, vt dictum est: *Vt crucifigeretur.* Sed quæritur, quare non ait, vt crucifigerent? Et ad istud respondet Augustinus, quod ideo sic loquitur, vt scilicet crucifigeretur iudicio a potestate præsidis vt eos crimine implicaret, a quo alieni esse conabantur. Non enim hoc faceret Pilatus, nisi, vt id quod eos cupere cernebat impleret. Hæc ille. Et patet hic Iudæorum malitia in accusando ex inuidia. Patet etiam iudicis iniustitia, qui timore inductus tradidit Christum innocentem Iudæis ad occidendum. E Patet militum auaritia, qui pecuniarum gratia omnia addebant, vt ait Chrysostomus, supra de hoc; Tradidit eis Iesum flagellatum. Et: Adiudicauit Pilatus fieri eorum petitionem. Et patet, quod Pilatus hic gerit typum iudicum impiorum, qui timore peruertunt iudicium iustorum. Vt enim dicitur, quatuor modis iudiciũ peruertitur: timore, odio, amore, cupiditate. Et sequitur illa pars principalis, in qua filij Dei condemnati ad mortem addictio. Et illa pars in duas partes. Primo, de sua adductione ad locum passionis, & de ipsa crucifixione. Secundo, de ipsa morte, siue de spiritus emis- F sione, ibi; *Sciens Iesus.* In prima quatuor. Primo, præmittitur ipsa adductio ad locum passionis, & ipsa crucifixio. Secundo, tituli triumphalis descriptio, ibi. *Scripsit autem titulum.* Tertio, crucifigentium auaritia, siue cupido, ibi? *Milites ergo.* Quarto, assistentium cruci specificatio, & eorumdem a Christo eruditio, ibi; *Stabant.* Ait ergo, *Susceperunt Iesum, & eduxerunt eum, & baiulans sibi crucem exiuit.* Vt enim ait Chrysostomus, imposuerunt ei crucem, vt condemnato. Etenim lignum sanctæ crucis, vt propharum vitabant, & huius typus præcessit in Isaac. Etenim trophæum exiuit portans crucem eius aduersus mortis tyrannidem. Et sicut victores, ita & ipse in humerum portauit victoriæ notam, id est, signum, & sua mente

Aug. tract. 117. in Ioã. ante med. tom. 9. — Exod. 16. e — Mat. 27. e — Marc. 15. c. — Aug. tract. 117. in Ioan. prop. prin. tom. 9. — Iob. 36. c — Chrys. hom. 83. in Ioan. post med. tom. 3. — Ibid. paulo post. — Aug. tract. 116. in Ioã. post med. tom. 9. — Chrys. hom. 83. in Io. post med. tom. 3. — Aug. tract. 116. in Ioã. vers. finem. — Chrys. hom. 83. in Io. ante med. to. 3. — Mat. 27. a — Luc. 13. b — 21. quæst. 3 quatuor modis. — Chrys. hom. 84. in Io. prope prin. to. 3. — Gen. 22. b

[Isai. 9. a] hoc agebant Iudæi: Hæc ille: Cuius principatus su- [Isai. 22. d] per humerum eius. Et; Dabo clauem domus Dauid super humerum eius: *Exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ locum*. Secundum Papiam sic dictus est, quia in eo damnati capite cruciabantur. Caluaria enim dicitur ab ossibus caluis, dicta secundum defectionem [Isid. etym. lib. 11. c. 1.] secundum Isidorum. Dicitur enim os capitis a carne nudatum. Et vt ait Augustinus: Ibat in locum, vbi [Aug. tract. 117. in Io. ante med. to. 9.] erat crucifigendus portans crucem suam. Grande spectaculum: sed si spectat impietas, grande ludibriũ: si pietas, grande mysterium: si spectet impietas, grande ignominiæ documentum. Et ibi de hoc. Et in Glossa pro parte. Vt enim ait Chrysostomus: Quidam [Chrys. hom. 84. in Ioan. ante med. to. 3.] aiunt illic esse Adam & mortuum, & sepultum, *Vbi crucifixerunt eum*. Et in hoc generis mortis ignominiositas, & grauitas, vt dictum est supra: *Et alios duos*, [Luc. 23. a] scilicet latrones, vt impleretur illud: Cum iniquis re- [Isai. 53. c] putatos est. Et ex his duobus saluatus est vnus, quod non parum contulit ad gloriam Christi: nam latronem in cruce transmutare, & in paradisum inducere, [Chrys. ibid. post pauca.] non fuit minus quàm petras concutere, ait Chrysostomus. Sed quæritur de hoc, quod ait; quod Christus [Luc. 23. b] exiuit baiulans crucẽ, nam dicitur; Cum ducerent eũ, apprehẽderunt Simonem, & imposuerũt illi crucẽ. Et ad hoc respondet, quod primo portauit Christus crucem, secundo Simon portauit eam, & Simon portante crucem, sequebatur eum turba multa mulie- C [Luc. 23. a] rum, quæ plangebant, prout dicitur. Et patet hic mysterium, quod Christus fuit crucifixus in medio duorum latronum, per quos figurantur duo populi: [Rom. 3. c] Omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei; Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Et pro his saluandis Christus est passus ad cuius dexteram erant prædestinati, & saluandi; ad sinistram vero damnandi. Et nota quod Christus legitur semper esse in medio, quia ipse est veritas; & semper in [Luc. 2. a] rectitudine, ipse enim fuit in medio animalium; [Abac. 3. d] Posuit eum in præsepio. Vnde; In medio duorum D [Ex interpretatione 72.] animalium, secunduum aliam litteram; Et quod vt doceret nos imitari suam paupertatem. Item legitur, [Luc. 2. a] quod fuit in medio doctorum, audiens, & interro- [Ioan. 1. d.] gans, vt doceret nos appetere suam sapientiam, & veritatem. Item legitur, quod fuit medius discipulorum illorum, quibus loquebatur, supra; Medius vestrum stetit, quem vos nescitis; vt doceret nos imitari suam humilitatem. Item legitur; quod est in medio sem- [Mat. 8. e] per congregatorum in nomine suo: Vbi duo vel tres erunt congregati, ibi ero in medio eorum, vt doceret nos imitari suam charitatem. Item legitur, quod stetit, in medio discipulorum annuncians eis pacem, & E [Ioan. 20. e] se ostendens eis ad eorum consolationem, vt doceat nos imitari suam beneficiam largitatem, & pacificam conuersationem. Item legitur, quod fuit passus in medio latronum, docens non imitari suæ patientiæ [Mat. 25. a] longaminitatem, Item legitur; quod erit in medio iudicandorum positurus agnos a dextris; & hędos a sinistris: docens nos imitari suam iustitiam, & veri- [Eccl. 10. e] tatem. De ipso enim dicitur: In medio fratrum rector illorum in honore. Ad imitationem ergo illius in medio semper simus, idest, in virtute. Vt enim ait Ber- [Bern. de consider. lib. 2. post medium] nardus; Tene medium, si non vis perdere modum, F locus medius tutus est: Medium enim sedes modi est. Et ibi bene de hoc: Iechonias in medio. Ibi An- [Ezech. 8. d] dreas; Principantium solet esse locus medius, secundum illud Poetæ.

Et celsus medio est aspectus in agmine Cæsar.

Et sequitur illa pars, in qua dignitatis filij Dei descriptio, & tituli triumphalis eiusdem. Et ibi tria. Primo, ipsa descriptio. Secundo, Iudæorum dissuasio, [Aug. tract. 117. in Io. post medium tom. 9.] ibi: *Dicebat*. Tertio, Pilati responsio, ibi. *Respondit Pilatus*, Ait ergo: *Scripsit autem titulum Pilatus*. Vt enim ait Augustinus: Hoc fuit per vim diuinæ operationis, nam occulta vox quædam Pilato, & si dici potest, clamoso silentio personabat. Et ideo exclamat

A Augustinus: O ineffabilem vim diuinæ operationis! [Ibidem.] etiam in cordibus ignorantium, *et cetera*: *Et posuit super crucem*. De scriptura istius tituli, & de ligno crucis, magister in historijs multum. Et decens fuit quod ita scriberetur, prout ait Chrysostomus: Tres [Chrys. hom. 84. in Ioan. ante med. to. 3.] enim erant cruces: vt ergo non ignoraretur Domini crux, a titulo manifesta omnibus facta est, quia cruces latronum non habebant titulos. Et hoc fuit ad ostendendam Iudæorum turpem occasionem, & quod inuidebant Christo crucifixo, vt ait idem Chrysosto- [Ibidem.] mus. Et hoc lædebat eos. Ideo sequitur: *Hunc ergo titulum legerunt*. quia erat scriptus tribus linguis, quæ B eminebant, prout dicitur in Glossa. Et ideo ab Augustino: Iudæi eminebant in lege Dei, & sic in sanctimonia, Græci in sapientia, Latini siue Romani in [Aug. tract. 117. in Io. post medium tom. 9.] potentia. Et ideo: *Dicebant Pontifices: Noli scribere Rex Iudæorum*. Ne notaretur excellentia, sed a parte Christi petulantia siue crimen petulantiæ, ait Chry- [Chrys. hom. 84. in Ioan. tom. 3.] sostomus. Et de hoc Augustinus: Si corrumpi non potest, quod dicit Pilatus: minus potest corrumpi, quod dicit veritas, scilicet quod ipse erat Rex, non so- [Aug. tract. 117. in Io. post medium. tom. 9.] lum Iudeorum, sed omnium, supra proximo: In hoc natus sum, scilicet quod sum Rex. Sed quæritur, ex quo scripsit Pilatus, per vim diuinæ operationis, vt dictum est ab Augustino, cum ipse esset Rex omnium [Ibidem.] C tam Iudæorum quam gentium, videtur quod sic debuisset scribi, Et ad aliud respondendum secundum Augustinum, quod ipse erat Rex omnium gentium, [Ibidem.] in Psalmo: Postula a me, & dabo tibi gentes heredi- [Psal. 2. b.] tatem tuam. Et hic dicuntur *Iudæi*, quorum circumcisio cordis in spiritu non in littera. Et subditur [Roma. c] constantia Pilati; *Dixit Pilatus; Quod scripsi, scripsi*, Quasi diceret, quod scripsi velociter, scripsi indelebiliter: Non enim Pilatus est conuersus, sed in priori [Chrys. hom. 83. in Ioan. ante med. to. 3.] mẽte stetit, ait Chrysostomus. Vbi enim fuit scriptus titulus, magister in historiis, quod crux non habebat super lignum transuersum aliquod habens formam D Thau. Sed Pilatus superposuit cauillam, & tabulam affixam ei, & in tabula erat titulus, Et ibi de diuersis linguis, quæ dicuntur esse in cruce, & de aliis quæ possunt adduci hic, & de isto titulo in collatione prædicabili. Et sequitur illa pars, in qua narratur militum cupido, siue cupuditas. *Milites autem acceperunt vestimenta*. & cetera: *Et fecerunt quatuor partes*. Et secundum hoc patet, quod fuerunt quatuor milites secundum Augustinum: *Et similiter acceperunt tu-* [Aug. tract. 118. in Io. ante med. to. 9.] *nicam*, sicut continuat Augustinus; vt de ceteris vestimentis nullam miserunt sortem, sed de tunica, quam simul acceperunt, sed non simul diuiserunt, ait Augu- E stinus. Et in hoc completa est prophetia, ait Chryso- [Ibidem.] stomus, in Psalmo: Super vestem meam miserunt [Chrys. hom. 84. in Ioan. ante med. tom. 3.] sortem. De nullo autem aliorum, vel vestimentis eorum fuit hoc scriptum, vt videas prophetias completas, ait ibidem Chrysostomus. Et quasi reddens [Psal. 21. a] rationem, quare non diuiserunt tunicam, subdit: *Erat autem tunica inconsutilis*. Et de hoc in historiis [Chrys. ibid. Ibidem.] magister, quod erat reticulato opere facta, *et cetera*. Inconsutilis ergo non acu consuta, sed sic contexta. Et de hac Chrysostomus vbi supra. Quod quidam allegoriam per id ostendi aiunt, quoniam non sim- F pliciter homo erat qui crucifixus est, sed & de hoc diuinitatem habebat. Quidam vero ipsam speciem tunicæ aiunt euangelistam historice designare, quia in Palæstina duos pannos committentes, idest, vnientes, ita substraxerunt indumenta. Ostendens autem Ioannes quoniam talis erat tunica ex his, quæ desuper subtexta, sic ait. Hoc autem mihi videtur dicere ænigmatice, insinuans vtilitatem vestimentorum: & quoniam quemadmodum in aliis vniuersis, ita & in stola paruum dedit nobis schema, idest, figuram. Hæc Chrysostomus. Secundum ipsum ergo tunica erat de vili genere vestimenti Palestinæ, Et per hoc patet falsitas opinionis eorum, qui dicunt, quod fuit de serico; cuius falsitas patet, quia si fuisset de serico

non

non imposuissent ei chlamydem de serico pro illusio-
ne. Item si fuisset magni pretij, non fuissent sortiti de
ea, sed venditioni exposuissent, & ideo pretium di-
Psal. 11. a uisissent. Ideo sequitur: *Dixerunt, non scindamus*
eam vt scriptura impleretur. In Psalmo: Partiti sunt
vestimenta mea, alia scilicet a tunica: *Et super vestem*
meam, idest, tunicam: *Miserunt sortem*. Et ad exagge-
randum subdit: *Et milites quidem hoc fecerunt*. Sicut
Chrys. hom. enim creditur stipendiarij erant. Vnde Chrysosto-
82. in Ioan. mus, supra; Gratia pecuniarum omnia audebant, &
ante med. to. ideo super vile vestimentum sortiti sunt. Mysterium
3. autem huius patet ab Augustino, & est pro parte in
Aug. tract. Glossa; Quadripartita vestis Christi fuit figura Ec-
118. in Ioan. clesiæ, quæ consistit in quattuor partibus mundi. Vn-
post medium. de & credentes sunt vestimentum Christi, vt ait Gre-
tom. 9. gorius exponens illud; Speciosis inducere vestibus. Et
Greg. Mor. exponens illud eiusdem; Scidit vestimenta sua. Hæc
lib. 32. c. 7. vestimenta mali scindunt, sed tamen tunicam, idest,
ante med. Iob. ipsam charitatem, quæ supereminet, quia est altior
40. a via: Nemo malus potest scindere: ipsa enim est incō-
Greg. Mor. sutilis, ne aliquando dissuatur. Et ad vnum peruenit,
lib. 2. c. 22. quia omnes in vnum colligit, ait Augustinus; Super
& 27. omnia habere charitatem, quod est vinculum perfe-
Iob 1. d. ctionis. Vt enim ait Gregorius. Charitas est vestis
1. Cor. 13. c nuptialis, & hæc manet indiuisa in Ecclesia, supra:
Coloss. 3. c Vt sint consummati in vnum. Et ibi de hoc; Soliciti
Greg. in E- seruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis. Et hęc est
uang. ho. 38. inconsutilis, quia non opere humano, sed diuino con
ante med. texta. Ipsa enim textus ex duobus præceptis, scilicet
Ioan. 17. b dilectione Dei, & proximi, vt ait Gregorius, vt dile
Eph. 4. a ctio Dei sit ad modum staminis & dilectio proximi
Greg. ibidem ad modum subtegminis: Fecerunt tunicas byssinas
post pauca. opere textuli: In figura: Anna vxor eius ibat quotidie
Exo. 39. b ad opus textrinum: Stragulatam vestem fecit sibi. Sed
Tob. 2. d quæritur de hoc, quod ait: *Milites hoc fecerunt*, sci-
Prou. vlt. a licet crucifixerunt, & vestimenta diuiserunt. Ergo
plus fuit eis imputandum de morte Christi, quam
Aug. tract. Iudæis. Et ad istud respondet Augustinus, quod mi-
118. in Io. lites crucifixerunt, sed si voluntates, si insidias, si ope-
ante medium ra, si traditionem, si extorquentes clamores Iudæo-
tom. 9. rum cogitemus, ipsi magis crucifixerunt Iesum. Hæc
Augustinus. Milites ergo peccauerunt opere, illi Iu-
dæi modis dictis. De vestimentis autem Christi alii
euangelistæ breuius loquuntur, quam Ioannes, ait
Ibid. ante Augustinus: De mysterio autem partium crucis in
med. nobis Augustinus bene quod crux fuit lata in ligno
Ibi. d post me transuerso, & signat bona opera: in latitudine chari-
dium. tas. Longitudo signat perseuerantiam vsque in finem.
Altitudo in cacumine rectam intentionem, quod om-
nia debent fieri propter altitudinem premiorum.
Profundum vero signat gratiam Dei, ex qua vniuer-
Gal. 3. c sa procedunt. Signat autem crux, quod ait: Qui
Christus sunt carnem suam crucifixerunt: Eius autem
signum debet imprimi frontibus credentium contra
malos Spiritus. Vnde & in celebratione Sacramen-
torum hoc signum imprimitur, quia ab ipso in nobis
Apoc. 7. d. omne bonum. Hæc Augustinus: Nolite nocere ter-
Ibidem. ræ, *& cet.* Et sequitur: Quoad vsque signemus seruos
Dei nostri. & sequitur illa pars, in qua astantium
cruci descriptio, & eorum eruditio, ac consolatio.
Et ibi tria. Primo adstantium descriptio. Secundo,
beatæ matris, ac dilecti discipuli admonitio, siue
consolatio, ibi; *Cum vidisset ergo*. Tertio, admoni-
tionis executio, ibi; *Et ex illa hora*. Ait ergo: *Stabat*
iuxta crucem Iesu mater eius, vt adimpleretur illud:
Luc. 2. d Et tuam ipsius animam per transibit gladius: *Et soror*
matris eius Maria Cleophæ. scilicet filia Cleophæ, quæ
fuit mater Iacobi: Fuit autem alia soror eius Maria
Salome, quæ fuit mater Simonis & Iudæ. Maria er-
go Cleophæ, quæ fuit filia illius, vt ait Glossa: *Et ma*
Ioan. 11. c *ria Magdalena*, de qua supra. Et hæ sanctæ mulieres
Ioan. 12. a Christo adhæserunt in cruce, nec terroribus, nec mi-
nis, nec timoribus recesserunt. Et de hoc in figura.
Iob 19. c Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum.

A Per carnem quæ est exterior, signantur discipuli, &
alii credentes; per os, quod interius est, signantur bea-
ta mater Dei, & istæ sanctæ mulieres intimius Chri-
sto adhærentes, & immediatius. Et beata mater im-
mediatius omnibus, & firmius; ipsa enim erat inni-
xa super dilectum suum. Et ideo maiori dolore per- *Cant. 7. d.*
fusa. Secundum Augustinum enim omnes affectio- *August. de*
nes radicantur in amore. Et quia suus amor ad filium *Ciuit. Dei*
fuit incomparabilis amori aliorum, ideo dolor quasi *lib. 14. c. 9.*
incomparabilis. Vnde Damascenus; Dolores quos *tom. 5.*
effugit pariens, hos sustinuit tempore passionis. Si *Damas. or-*
enim beata Felicitas fuit plusquam martyr propter *tho. fid. li. 4.*
B mortes filiorum, vt ait Gregorius; Multo magis bea *ca. 15. prope*
ta mater Dei. Ideo dicitur; Tuam ipsius animam *finem.*
pertransibit gladius, idest, tribulatio, qua anima ma- *Greg. In E-*
terna vulnerata est doloris affectu, ait Augustinus. *uang. ho. 3.*
Dolores ergo, quos filios in corpore sustinebat, quasi *ante med.*
viui infundebantur in pium cor maternum. Et ideo *Luc. 2. e*
merito prius filius dilectum discipulum commisit ei *Aug. ep. 59.*
pro filio, licet non esset talis, & tantus. Ideo subdit *ad Paulin.*
secundum; *Cum vidisset matrem*, sic stantem. *Et disci-* *post medium*
pulum quem diligebat: scilicet ceteris familiarius, supra *tom. 2.*
Dicit matri suæ, prout dicitur a sexu. Vt enim ait Au- *Ioan. 13. e*
C gustinus; More scripturarum a sexu ponit. Et Gre- *Aug. contra*
gorius; Mulier dicitur pro sexu, vel infirmitate: *Ecce* *Faust. libr.*
filius tuus. scilicet pro filio tibi successurus est, & etiam *11. c. 3. &*
filius imitatiue, quia purus in sacra virginitate, & etiā *de fide con-*
filius adoptione, & filius obsequiali honorificatione; *tra Manic.*
Deinde dicit discipulo; Ecce mater tua, idest, vt mater *c. 22. tom. 6.*
tibi honoranda, & æstimanda. Et de hoc Chrysosto- *Greg. Mor.*
mus vbi supra; hic multam dilectionem monstrat di- *li. 11. c. 26.*
scipulo. Vnde quærit Chrysostomus: Cuius gratia *ante med.*
nihil aliud ei loquitur, neque consolatur eum tristan- *Chrys. hom.*
tem, cum tamen esset tempus horum? Et ad hoc re- *84. in Ioan.*
spondet, quod non paruum erat eum honorari tali ho- *ante med. to.*
D nore, & cum matre confessionis accipere mercedem. *3.*
Hęc ille. Magna ergo erat illi consolatio, tali hono- *Ibi*
re dignificari. Sed quæritur, qualiter hoc ait, hic
commendans matrem discipulo, supra; quasi repel- *Ioan. 2. d*
lens suam petitionem, ait; Quid mihi, & tibi mulier?
Et ad istud respondet Augustinus, quod tunc diuina
facturus, non diuinitatis, sed infirmitatis matrem ve- *Aug. tract.*
lut incognitam repellebat; nunc humana patiens eam, *119. in Io.*
ex qua factus fuerat homo, effectu commendabat hu- *ante med. to.*
mano. Et ibi bene de hoc. Supra idem. Item vide- *9.*
tur quod fecerit contra suam doctrinam. Ait enim; *Ibid. tract.*
Qui non odit patrem & matrē, non potest meus esse *8. ante med.*
discipulus. Ergo prohibuit habere curam de matre,
E & ita nec ipse debuit habere. Et ad istud responden- *Luc. 14. b*
dum secundum Gregorium super illud, quod illud est
intelligendum de odio quo impediuntur in parenti- *Greg. in E-*
bus affectus inordinati, & de illis qui impediunt affe- *uang. ho. 37.*
ctionem ad Deum, siue progressum spiritualem, vt *ante med.*
patet ibi a Gregorio, & ab Augustino, qui bene de *Aug. epist.*
hoc: *Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua*. Ita *38. ad Læt.*
quod sit accusatiuus pluralis numeri, secundum Au- *ante med. to.*
gustinum. Vnde ait; suscepit eam in sua, non præ- *2.*
dia, quæ nulla proprie possidebat, sed officia quæ *119. in Ioan.*
propria dispensatione exequenda curabat. Hæc ille. *circa med.*
Et per hoc patet solutio obiectionis, secundum Augu *tom. 9.*
F stinum, qua posset obiici; ex quo erat Ioannes de illa *Ibid. paulo*
societate, in qua nullus dicebat aliquid suum, quali- *ante.*
ter dicitur hic, quod accepit eam in sua. Et patet ex
dictis ratio. Secundum vero Chrysostomum acce- *Chrys. hom.*
pit eam in suam, siue in propriam, scilicet matrem, *84. in Ioan.*
vel in propriam procurationem, vel curam: Et patet *ante medi.*
hic secundum Chrysostomum, superabundantia, *tom. 3.*
virtutis Iesu Christi. Quamuis enim antequam cru- *Ibidem.*
cifigeretur, videretur sudans agoniam patiens; hic *Luc. 23. a*
autem nihil anxium ostendit, nam illic naturæ im- *Chrys. ibid.*
becillitas, hic vero virtutis abundantia demonstra- *Aug. tract.*
ta est, ait Chrysostomus, vbi supra. Item patet hic *119. in Ioa.*
Saluatoris honorificentia, & beneuolentia, & dili- *ante med. to.*
gens cura circa matrem. Vnde Augustinus; Moralis *9.*
hic

hic insinuatur locus, facit quod faciendum admonet, et exemplo suo suos instituit præceptor bonus, vt a filijs pijs impendatur cura parentibus. Hæc ille. Et quasi idem Chrysostomus. Item patet hic priuilegialis dignitas, et honorificentia beati Ioannis, vt dictum est a Chrysostomo. Sed quæritur, cum essent aliæ Mariæ astantes, et desolatæ, quare non eas commendauit discipulo: videtur quòd cum esset pater misericordiarum, debuisset commendasse. Ad istud respondet Chrysostomus, quòd decens erat plus præbere matribus. Item ad conuincendos hæreticos, dicentes, quòd non oportet nosse genitores. Item ad obstruendam inuerecundiam Marcionis, scilicet hæretici, dicentis non eum esse genitum ex Maria: quia si non esset genitus secundum carnem, neque eam habuit matrem, cuius gratia tantam facit circa eam solam prouidentiam, et non circa alias mulieres, vt ait Chrysostomus, vbi supra. Et de hoc quidam expositor bene. Discipulus, qui in cena Dominica ceruical sibi in pectore magistri optauerat, ecce iterum alio priuilegio honoratur. Et post illud reclinatorium, in quo viderat: In principio erat verbum, officina illa, in qua verbum caro factum est, diligenter ei a filio commendata est. Petro commendatur Ecclesia, illi Maria: illi tumultuosa negotia, huic quieta: illi atria, vestibulum, et altare sanguinum, huic altare incensi, et sancta sanctorum. Et sequitur: Quadrigam, qua currendum ad patriam intueor, vt per matrem ad filium, et per filium attingamus ad patrem. Et in hoc ferculo, quod nos ab hoc sæculo euehit, tu beate Ioànes sis columna argentea, mater ascensus purpureus, filius media charitas, et reclinatorium aureum, visio patris in decore suo: Ferculũ fecit sibi Rex Salomon, *et cetera*. Et sequitur illa pars, in qua de consummatione passionis filij Dei, ibi: *Postea sciens Iesus*. Et illa in tres. Primo, de consummatione quoad testimonium scripturarum. Secundo, quantum ad factum esse ipsius passionis, ibi: *Et inclinato capite*. Tertio, quantum ad effectum, ibi: *Iudæi quoque*. Ait ergo: *Sciens Iesus, quoniam omnia consummata sunt*: scilicet quantum ad ea, quæ sunt scripta de filio hominis: *Vt consummaretur scriptura*, illius Psalmi: Potauerunt me aceto: *Dicit: Sitio*. Vt ait Chrysostomus, quoniã nihil deficit dispensationi, volebat ostendere, quoniã in potestate eius erat mori, sic ait prophetiã implens. Vnde quærit Augustinus: Quis potest disponere illa quæ fecit? Et quasi respondens ait: Homo namque apparebat, qui Deus latebat, patiebatur hæc omnia, quia apparebat, et idem ipse disponebat hæc omnia, qui latebat. Hæc ille: *Vas ergo erat positum aceto plenum: illi autem spongiam plenam obtulerunt*. Vt enim dicitur in Glossa: Spongia est canna infirma, ignibus apta, et dicitur a spuma. Matthæus vero ait, quòd obtulerunt ei de arundine. Et hic patet Iudæorum crudelitas, quòd neque in his, quæ videbantur, facti sunt mansueti, sed sæuiebant magis, et spongiam aceti, et hysopum offerentes, sicut condemnatis, ait Chrysostomus: Insinuans per hoc, quòd talis potus dabatur condemnatis, vt forte citius morerentur: Vel hoc fuit consuetudinis, et de hoc nihil in historijs: *Cum ergo accepisset acetum*, ad prophetiæ consummationem: *Dixit: Consummatum est*. Vt enim ait Augustinus, quia nihil remanserat, quod antequam moreretur, adhuc scire oporteret: vna enim oblatione consummauit: Consummator sermonum ipse est. Secundum Augustinum: Iudæi erant acetum degenerantes a vino Patriarcharum, et Prophetarum: Vinea Domini Sabaoth, domus Israel est: Expectauit, vt faceret vuas, et fecit labruscas. Iudæi, inquam, habentes cor velut spongiam cauernosis quodammodo, atque tortuosis latibulis fraudulentum. Per hyssopum quæ est herba humilis, et pectus purgat, humilitas Christi signatur. Per arundinem vero signatur scriptura, quæ arundine scribitur. Christus ergo accepit acetum, signans se mori pro credentibus ex Iudæis, traijciendis in corpus suum, et humilitatem suam imitantibus, et scripturæ credentibus. Ideo ait Petro: cum descenderet linteum, in quo erant quadrupedia, *et cet*. Occide, manduca, idest, a vita iniquitatis interfice, et in corpus Ecclesiæ traijce, sicut exponit Gregorius: Vel per acetũ amaritudo passionis signatur: dicitur enim acetum, quasi acutum, ait Papias: et est fortis exsiccationis, et prohibet effusiones materierum ad interiora, et confert morsui venenatorum, secundũ Auicennam: talis est passio Christi. Significans ergo se gustare amaritudinem passionis, accipit acetum: Intingit buccellam in aceto, idest, meditationem in memoriam passionis Christi. Vnde est acetum peruersitatis, et malitiosæ amaritudinis: Acetum in nitro, qui cantat carmina corde pessimo. Super quod Gregorius: Acetum si in nitro mittitur, feruescit nitrum protinus et ebullit, sic peruersa mens cum accusatur: Sicut acetum dentibus, et fumus oculis, *et cet*. Et est acetum amaritudinis passionis, vt dictum est. Per hyssopum, quæ est herba humilis, et habet vim ad saxa penetranda, vt patet ab Augustino, humilitas Christi signatur. Et sequitur illa pars, in qua consummatio passionis in facto esse, ibi: *Et inclinato capite, tradidit spiritum*. Quæritur cum in morientibus prius fiat emissio spiritus, siue expiratio, et deinde inclinatio capitis, siue demissio, qualiter ordinat hic e contrario? Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd ita est in nobis, quòd post expirare inclinamus caput, e contrario in Christo: per quæ omnia indicauit euangelista, quòd ipse Dominus omnium habens potestatem ponendi animam, et non ponendi, supra. Et per hoc patet, quòd non erat caput affixum cruci, vt ait Chrysostomus: Clamans voce magna emisit spiritum. Clamans: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Et per hoc patent verba Christi in cruce: Cum clamore valido, *et cetera*. Primum fuit oratio pro crucifixoribus, dicens: *Pater ignosce illis*. Secundum, in promissione facta latroni. Tertio, locutus est in recommendatione matris, et ibi locutus est duo verba. Quarto, locutus est dicendo hic: *Vt quid me dereliquisti?* Et hoc cũ clamore valido: ostendens vehementiam passionis. Quinto, locutus est dicendo: *Sitio*. Sexto, quando ait: *Consummatum est*. Septimo, quãdo ait: *In manus tuas commendo spiritum meum*. Hic autẽ omittũtur signa diuinæ passionis, quæ alij euangelistæ narrant: sicut quòd velũ tẽpli fuit scissum, et quòd tenebræ factæ sunt super terrã. De dicto vero Dionysij, quòd Deus naturæ patiebatur, cũ philosophi Athenis inquisissent, Magister in historijs. In Euãgelio Nazaræorum legitur superliminare templi fuisse factũ, et auditas fuisse voces in aere: Trãseamus ex his sedibus. Et patet hic diuturna, et perseuerans obediẽtia Christi, quòd inclinato capite tradidit Spiritum: Factus obediens vsque ad mortem. Et in hoc similiter humilitas eiusdem denotatur. Et sequitur illa pars, in qua cõsummatio passionis in effectu, qui fuit in apertione lateris, ex quo fluxit aqua, et sanguis. Et ibi tria. Primo, a Iudæis petitio depositionis eorum, qui erant crucifixi, et latronum crurifragium. Secundo, lateris Christi apertio, ibi: *Ad Iesum cum venissent*. Tertio, eorum quæ facta sunt testificatio, ibi: *Et qui vidit*. Ait ergo: *Iudæi ergo, quoniam parasceue erat*, vt ait Chrysostomus: Iudæi camelum transglutiebant, de die scilicet festo diligenter ratiocinantur, et non de morte Christi, quem crucifixerant: *Quia parasceue erat*, scilicet dies præparationis, respectu sabbati sequentis: in quo sabbato erat duplex festiuitas, scilicet azymorum, et sabbati. Propter quod erat hic: *Erat magnus dies Sabbati*, et cetera. ne ergo esset prophanatio diei festi apud eos, in quo die multi conueniebant: *Vt non remanerent in cruce corpora*, quia: Maledictus qui pendet in ligno, et non contaminabis terram tuam: *Rogauerunt Pilatum, vt frange-*

Chrys. hom. 84. in Ioã. ante med. tom. 3.
Priuilegialis dignitas beati Ioannis.
Ibidem.
Ibidem.
Marcionis hæretici inuerecundia obstructa.
Ibidem.
Ioan. 1. a
Cant. 3. c
Psal. 68. e
Chrys. hom. 84. in Ioã. ante med. tom. 3.
Aug. tract. 119. in Io. post mediũ. tom. 9.
Mar. 15. c
Mat. 27. b
Chrys. hom. 84. in Ioan. ante med. tom. 3.
Aug. tract. 119. in Io. prope finẽ. tom. 9.
Hebr. 10. a
Eccl. 43. f
Isai. 5. b
Aug. tract. 119. in Io. post mediũ. tom. 9.
Act. 10. b
Greg. Mor. li. 11. c. 15. ante med.
Auicenna lib. 2. de medicina.
Ruth. 2. c
Acetũ multiplex.
Prou. 25. c
Greg. in Ezech. lib. 1. hom. 9. post med.
Prou. 10. e
Aug. de doctr. Chri. lib. 2. c. 16. tom. 3.
Chrys. hom. 84. in Ioã. ante med. tom. 3.
Ioan. 10. c
Mat. 27. f
Luc. 23. f
Hebr. 5. b
Ibidem.
Luc. 23. f
Dictũ Dionysij.
Philip. 2. b
Chrys. hom. 84. in Ioã. ante med. tom. 3.
Mat. 23. d
Deut. 21. d

frangerentur eorum crura. Et sic cito morirentur, ne horrore dies festus fœdaretur, vt ait Augustinus. Et Magister in historijs: *Venerunt ergo milites.* Et sic fecerunt illis, qui fuerunt cum Christo crucifixi, vt mortui de ligno deponerentur. Et sequitur secunda particula: *Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum.* Ipse enim habuit potestatem ponendi animam, et fuit mortuus, quando voluit. Vnde Augustinus: Quis ita vestem ponit quando voluerit, sicut se carne exuit quando voluit? *Non fregerunt eius crura.* Vnde Chrysostomus: Vides qualiter validũ quid est veritas: per quæ illi student facere ignominiã Christo, per hæc prophetia completur: quæ perniciosa mente agebant, hæc veritati deseruiebant, vel decertabant. Hæc ille: *Vnus tamen militum latus eius aperuit.* Vt ait Chrysostomus: Milites largientes Iudæis honores, et ea quæ placebant eis, mortuo corpori conuiciantes hoc fecerunt. Sed quæritur de modo loquendi, quem ait: *Aperuit*, et non vulnerauit? Et ad istud respondet Augustinus: Vigilanti verbo vsus est, vt non diceret: Latus eius percussit, aut vulnerauit, sed aperuit, vt illic quodam modo ostium vitæ panderetur, vnde sacramenta Ecclesiæ manauerunt. Et de hoc in Glossa. Et hoc prænunciabat ostium arcæ, et quòd mulier facta est de latere viri dormientis, vt ait Augustinus, qui exclamans ait: O mors! vnde mortui reuiuiscunt: quid isto sanguine mundius? quid isto vulnere salubrius? Et de hoc similiter Chrysostomus: Ex vtrisque his Ecclesia constituta est: per aquam quidem regenerati: per sanguinem vero, et carnem nutriti, scilicet Christiani. Et sequitur: Principium illic suscipiunt mysteria, vt cum accesseris horribili calici, scilicet propter honorem, vt ab ipsa bibens costa, idest, calice, ita accedas. Hæc ille. Patet ergo ex dictis, quòd illud sacrum vulnus fuit principium fontale, vita, et ostium: Lauit enim nos in sanguine suo. Et aqua exiuit in mysteriũ regenerationis. Supra: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et spiritu, *et cetera.* Ideo in figura: Erit fons patens domui Dauid, *et cetera.* Item patet, quòd multos riuos sanguinis effudit Christus: scilicet in circumcisione, in flagellatione, in sanguineo sudore, in coronatione spinea corona, etiam in lacrymatione, quæ fuit originaliter sanguis, prout ait Augustinus, quòd lacrymæ quasi vulnerati cordis sanguis est sacrificium, scilicet quòd sacrificamus: In foraminibus. Ibi Bernardus de hoc: Quid tam efficax ad curanda conscientiæ vulnera, necnon ad purgandam mentis aciem, quàm Christi vulnerum meditatio? Et ibi multum de hoc. Et idem: Vult benignus dux deuoti militis vultum, et oculos in sua sustolli vulnera, vt illius ex hoc animum erigat, et exemplo sui reddat ad tolerandum fortiorem. Et ibi bene de hoc. Vnde et mysterium patet hic: Anima enim fidelis debet lancea, idest, acumine subtilis meditationis, et contemplationis suum latus, idest, cordis latitudinem aperire. Vnde et amor dicitur acutus, siue acutum quid, quia penetrat, Hugo ibi ait. Vnde in Canticis: Vulnerasti cor meum vno oculorum tuorum, scilicet inspirata a te meditatione. Et tunc debet exire sanguis compassionis, et aqua lacrymationis tam pro peccatis proprijs, quàm alienis. Vnde Iob: Compatiebatur anima mea pauperi. Et idem: Flebam super eum, qui afflictus erat. Et ibi Gregorius, quòd mediator Dei, et hominum formam dedit, qui cum posset nobis etiam non moriendo succurrere, subuenire tamen moriendo hominibus voluit: quia nos videlicet minus amasset, nisi vulnera nostra suscepisset. Et ibi bene de compassione cordis, qua debet quis compati proximo. Per lacrymas autem sacrificatur sanguis cordis, ait Augustinus: Dedit quasi torrentẽ lacrymas. Et sequitur dictorum testificatio, ibi: *Et qui vidit*, scilicet Ioannes: *Testimonium perhibet, et verum est testimonium eius.* Vt enim ait Chrysostomus: Non ait: ab alijs audiui, sed ipse præsens vidi: *Et ille scit, quia vera dicit.* Vt enim ait Chrysostomus: Conuitium fiens, scilicet Christo, enarrat, non mirabile signum, ne esset sermo suspectus: *Vt et vos credatis.* Non ait sciatis, quia vt ait Augustinus: Ille scit, qui vidit, cuius credat testimonio, qui non vidit: nam quid est aliud credere, quàm fidem accommodare? Hæc ille. Sed quæritur, cum dicat Saluator, supra: Si testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum. Item: Laudet te alienus, et non os tuum. Ergo non debuisset commendasse testimonium suum. Et ad istud respondendum est, vt dictum est supra, quia scribunt in sacra scriptura, quia impulsu Spiritus sancti agitantur, vt de se, sicut de alijs proferant testimonium, ait Gregorius. Est ergo proferre testimonium, et commendare ostẽtatione vanitatis, et tali testimonio non est credendum: *Facta autem sunt hæc, vt scriptura impleretur*, quia vt ait Chrysostomus supra, quæ illi perniciose agebant, hæc decertabant, idest, auxiliabantur ueritati: *Os non comminuetis ex eo.* Quantum ad primum factum: *Iterum alia scriptura: Videbunt in quem transfixerunt.* Secundum aliam translationem, ut ait Chrysostomus: Multa cognatio typi, idest, figuræ ad ueritatem. Vides quantum studium facit, ut credatur, quòd exprobrabilissimum, et uerecundiam ferens, neque aliquid uerecundans inspiciat: quæ enim maxime exprobrabilissima uidentur esse, hæc fundamenta sunt bonorum nostrorum. Hæc Chrysostomus. Ideo ait hic: *Vt credatis.* Sed quæritur, qualiter ait: *Videbunt in quem transfixerunt.* Filium Dei scilicet in carne, in qua uenturus est, ait Glossa: Videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt. Cum ipse sit uenturus in summa claritate, quia lucerna ciuitatis supernę agnus erit. Et oculi damnatorum sint obtenebrati: Antequam uadam ad terram miseriæ, et tenebrarum. Super quod Gregorius: Miseria ad dolorem pertinet, tenebræ ad cæcitatem. Et: Omnes tenebræ in oculis eius. Videtur quòd damnati non possent uidere eũ, cum requiratur proportio uisibilis ad uidentem. Et ad istud respõdendum est, ut habitum est supra, quòd omne iudicium dedit filio, quia uenturus est ad iudicandum in carne, in qua omnes uidebunt eum: Omnes homines uident eum. Ibi Gregorius: Reprobi uidebunt eum in iudicio non in forma diuinitatis, sed in humanitate. Idem Augustinus. Etsi adhuc obijciatur, quòd nulla est proportio: respondendum secundum Gregorium, ubi ait: Ignis infernalis, et ad cõsolationem non lucet: et tamen ut magis torqueat, ad aliquid lucet. Ita diuina iustitia dispensante, licet damnati fuerint tenebris obuoluti, uidebunt filium Dei in sua humanitate ad pulsionem, et damnationẽ non ad gaudium, uel exultationem, ut ait Augustinus. Quòd uero ait: *Os non comminuetis.* Mysterium est, quòd membra Christi solida, quales fuerunt Apostoli non franguntur tribulationibus, nec cõminuuntur: Nocte os meum perforatur. Ibi: Per ossa fortes in Ecclesiæ sanctæ corpore designantur, qui suo robore membra continent, dum mores infirmantium stabiliter portant. Hæc ille. Et ista ossa licet concutiantur tribulationibus, non tamen cõminuuntur, ita quòd deficiant, quia roborati uirtute Spiritus sancti: De excelso misit ignẽ in ossibus meis: Custodit Dominus omnia ossa eorũ. Et sequitur ultima pars, in qua de Saluatoris sepultura, siue sepelitione, ibi: *Posthac.* Et ibi tria. Primo, corporis de cruce depositio. Secundo, depositi corporis cum aromatibus præparatio, ibi: *Venit ergo.* Tertio, corporis conditi in sepulchro collocatio, ibi: *Erat autem in loco*, et cetera. Ait ergo: *Posthac rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathia*, quæ est idẽ quòd Rammatha, ciuitas Elianæ, et Annæ: *Eo quòd esset occultus discipulus*, quia Iudæi conspirauerant, ut si quis eum confiteretur, extra synagogam fieret, supra: Et iste erat discipulus non ex duodecim, sed ex septua-

Marginalia (left column): *Aug. tract. 120. in Io. prope prin. tom. 9.* — *Ibid. hom. 119. prope finem.* — *Chrys. hom. 84. in Ioã. paulo ante med. to. 3.* — *Ibidem.* — *Aug. tract. 120. in Io. non longe a prin. to. 9.* — *Gen. 7. c* — *Genes. 2. d* — *Aug. ibid. post aliqua.* — *Chrys. hom. 84. in Ioã. paulo ante med. to. 3.* — *Ibidem.* — *Apoc. 1. b* — *Ioan. 3. a* — *Zach. 13. a* — *Cant. 2. d* — *Bernar. in Cãt. ser. 62. post mediũ.* — *Ib. ser. 61. post mediũ.* — *Hug. in Angelic. Hier. cap. 7. lib. 6.* — *Cant. 4. c* — *Iob 30. d* — *Ibidem.* — *Greg. Mor. li. 20. c. 26. ante med.* — *Aug. cõfess. lib. 5. cap. 7. post mediũ. tom. 1.* — *Thren. 2. f*

Marginalia (right column): *Chrys. hom. 84. in Ioan. paulo ante med. to. 3.* — *Ibidem.* — *Ioan. 5. e* — *Prou. 27. a* — *Chrys. hom. 84. in Ioan. circa med. tom. 3.* — *Exo. 12. d* — *Zach. 12. f* — *Chrys. ibid.* — *Apoc. 1. b* — *Apoc. 21. g* — *Iob 10. d* — *Greg. Mor. lib. 9. c. 38. ante med.* — *Iob 20. d* — *Ioan. 5. e* — *Iob 36. d* — *Greg. Mor. lib. 27. c. 3.* — *August. de Trinit. lib. 1. cap. 13. post mediũ. tom. 3.* — *Greg. Mor. lib. 9. c. 39. ante med.* — *August. de Trinit. lib. 1. cap. 13. post mediũ. tom. 3.* — *Iob 30. c* — *Greg. Mor. li. 20. c. 21.* — *Thren. 1. d* — *1. Reg. 1. b* — *Ioan. 9. a*

septuaginta: *Et rogauit Pilatum, vt tolleret corpus Iesu.* A
Chryſ. hom. *Et permiſit Pilatus.* Vt ait Chryſoſtomus: Exiſtimans
84. in Ioã. extinctum eſſe furorem Iudæorum acceſſit, et petijt
circa med. gratiam. Et de iſto: Venit quidam homo diues no-
tom. 3. mine Ioſeph. Sed tunc quæritur, qualiter ait Chry-
Mat. 27. g ſoſtomus, quòd vnus ex ſeptuaginta, cum conſtet il-
Chryſ. ibid. los eſſe pauperes? Et ad iſtud reſpondendum eſt, ſi-
Mar. 15. d cut dicitur, quòd ipſe erat nobilis decurio, ideſt, de
ordine curiæ, poſtea vero adiunctus diſcipulis, fuit
expropriatus. Vnde ait hic, quòd fuit occultus diſci-
pulus. Et de iſto legitur in antiqua hiſtoria, quòd fuit
miſſus in Britanniam maiorem cum alijs, et dicitur
eſſe ſepultus in antiquo monaſterio, nomine Glaſtim- B
briæ, in quo et Arthurus eſt ſepultus. Sequitur nunc
ſecunda particula: *Venit ergo, et tulit corpus Domini.*
Multam pretioſam facit conſeruationem, ait Chry-
Ioan. 3. a ſoſtomus: *Venit autem, et Nicodemus,* de quo ſupra;
Aug. tract. quòd venerat in nocte: *Primum.* Ait Auguſtinus,
120. in Io. quòd nocte primum ad eum venit, poſtea autem in-
circa med. telligendum veniſſe ſæpe, vt fieret diſcipulus: *Ferens*
tom. 9. *mixturam myrrhæ, et aloes.* Vt ait Chryſoſtomus, adhuc
Chryſ. hom vt de homine nudo diſponebant, et deinde ferunt
84. in Ioã. pigmenta, quæ maxime ſunt apta corpus conſeruare,
circa med. et non concedere ſubijci corruptioni. Quod nihil ma
tom. 3. gnum de Ieſu ipſos exiſtimare arguebat: multam ta- C
men demonſtrabant dilectionem. Hæc ille: *Accepe-*
runt ergo corpus, et ligauerunt linteis, ideſt, pannis de
Luc. 23. g lino mundis: Corpus inuolutum ſyndone mundo:
Cum aromatibus, dictis. Aromata enim Græce, quaſi
odoramenta dicta ab aere, vel quòd in aris ponantur,
ait Papias: *Sicut mos eſt Iudæis ſepelire,* ſcilicet honori-
fice, non vt condemnatum, ſed vt magnum quẽdam
Chryſ. ibid. ac mirabilem, ait Chryſoſtomus. Item quærit idem
poſt mediũ. Chryſoſtomus, qualiter nullus ex duodecim acceſſit,
Ibid. paulo ſcilicet ad petendum corpus, nec Ioãnes, nec Petrus?
ante. Et ſi reſpondeatur, quòd propter Iudæorum timorẽ
dimiſerũt, ita poſſet dici de iſto, quòd timore eodem D
detinebatur, et tamen venit. Et ad hoc reſpondet:
Mihi videtur nobiliſſimum fuiſſe Ioſeph, quod ex
ſepulchro conſtat, et Pilato erat notus, quare impe-
trauit. Sed ait Auguſtinus: Non fruſtra ait: *Sicut mos*
eſt Iudæis ſepelire. Sed admonet in huiuſmodi officijs,
quæ mortuis exhibentur, morem cuiuſque gentis
obſeruandum. Secundum hoc ergo, videtur quòd
corpora mortuorum ſunt cum pretioſis aromatibus
condienda, et quòd pompa exequiarum facienda,
vbi eſt talis conſuetudo. Cuius contrarium videtur,
quia cura fidelium debet eſſe de anima, et non de
Mat. 10. c mortuo corpore: Nolite timere eos, qui occidũt cor- E
pus: multo minus eſt timendũ de corpore poſt mor-
Mat. 8. c tem, *et cet.* Dimittite mortuos ſepelire mortuos ſuos.
Et ad iſtud reſpondendum ſecundum Auguſtinum,
Auguſt. de vbi ait: Curatio funeris, et ſic de alijs, quæ ibi enu-
Ciuit. Dei. merat, magis ſunt ſolatia viuorum, quàm ſubſidia
lib. 1. c. 12. mortuorum. Idem Auguſtinus, de cura pro mortuis
tom. 5. agenda. Et quoniam dicitur: Si Chriſtus non reſur-
Idem de cu rexit, vana eſt fides noſtra. Vt certa ergo eſſet ſua
ra pro mor. reſurrectio, decens fuit eum in loco patenti, et hono-
geren. c. 2. rifico ſepeliri, et ab hoſtibus cuſtodiri, ne eſſet ſu-
poſt mediũ. ſpicio de reſurrectione, et ſic debuit dare exemplum
tom. 4. humilitatis, vt tamen veritas fidei confirmaretur in F
1. Cor. 15. c credentibus. Et patet hic myſterium: per iſta aroma-
ta poſſunt ſignari virtutes, cum quibus electi debent
Greg. in E- tranſire de hoc mundo, et condiri in homine interio-
zech. lib. 2. re. Per myrrham enim, qua corpora mortua con-
ho. 22. poſt diuntur, ne a vermibus corrumpantur, ſecundum
med. Gregorium, carnis mortificatio ſignatur. Per Aloem,
Cant. 4. d qua ſtomachus dicitur purgari, interioris hominis
Ioan. 12. a purificatio deſignatur: Myrrha, et aloes, *et cet.* Per
Aug. tract. centum libras iuſtitiæ rectitudo. Supra: Accepit li-
50. in Ioan. bram vnguenti, per quam ſignatur iuſtitiæ rectitudo,
ante med. ait Auguſtinus: Emerunt aromata, vt venientes vn-
tom. 9. gerent Ieſum. Et ſequitur vltimum: *Erat autem hor-*
Mar. vlt. a *tus, et in horto monumentum,* vt ait Beda: Domus fuit

vna rotunda, exciſa in rupe, tantæ altitudinis, vt vix
homo manu extenta culmen poſſet attingere, vt dici-
tur in hiſtorijs. Vbi de hoc bene: *In quo nondum quiſ-*
quam poſitus erat, Deo diſponente. Vt enim ait Au-
guſtinus: Sicut in Mariæ virginis vtero ante illum Aug. tract.
nemo, poſt illum nemo conceptus eſt: ita in hoc mo- 120. in Io.
numento nemo ante illum, vel poſt eſt ſepultus: *Ibi* poſt mediũ.
ergo propter paraſceuen Iudæorum, quia iuxta erat, poſue- tom. 9.
runt Ieſum. Sed quæritur, ad quid ponit hoc? Et ad
iſtud reſpondet Auguſtinus, quòd acceleratam vult Ibid. paulo
intelligi ſepulturam, ne adueſperaſceret, quando iam poſt.
propter paraſceuen non licebat tale aliquid facere.
Et de hoc Chryſoſtomus bene. Nona hora facta mor- Chryſ. hom.
te, deinde in medio ad Pilatum accedentibus, et cor- 84. in Ioã.
pus deponentibus, decens erat veſperam aſſumere, poſt mediũ.
ſcilicet eos, in qua non erat fas operari, ſcilicet ob fu- tom. 3.
turum ſabbatum. Ideo in proximum monumentum
poſuerunt eum. Diſpenſatur autem ſcilicet a Deo in
nouum, eum poni, vbi nullus poſitus erat antea, vt
non alterius alicuius exiſtimaretur reſurrectio. Hęc
ille. Et ibi bene de hoc. Hic autem omittuntur,
qualiter Iudæi præceperint cuſtodiri ſepulchrum, et
de alijs, de quibus narratur. Et poſſet exponi myſte- Mat. 27. b
rialiter de anima ſancta ſuſcipiente corpus Domini
ſacramentaliter, et ſpiritualiter: debet enim eſſe ad
modum horti, vt ſit bonis operibus fecunda, planta-
tionibus virtutum, in certa regulari diſciplina clauſa,
de quo horto ſupra proximo: *Erat hortus in quem in-*
trauit. Et ibi de hoc. Item talis anima debet eſſe ſui
finis memoratiua. Vnde dicitur hic: *Erat ibi monu-*
mentum, quod dicitur eo quòd moueat mentem, ſci-
licet ad memoriam ſui finis, ſiue mortis: Memorare Eccl. 8. d
nouiſſima, et in æternum non peccabis. Quæ me-
moria debet ſtimulare animam ad ſeipſam innouan-
dam. Ideo dicitur hic, quòd erat monumentum no-
uum: Renouamini in nouitate ſenſus ueſtri. Talis Rom. 12. c
anima eſt idonea, ut ſuſcipiat corpus Domini, et ut
in ea ponatur: Probet ſe homo, et ſic de pane illo 1. Cor. 11. f
edat, *et cetera.*

CAPVT VIGESIMVM.

NA autem ſabbati Maria Magdalene ve-
nit mane, et cet. Pernarrata ſerie paſ-
ſionis filij Dei, hic narratur de ſua re-
ſurrectione, et manifeſtatione, et de
his quæ ſpectant ad illa. Et hoc in
tres. Primo, narratur ſanctarum mu-
lierum, et diſcipulorum ſolicitudo. Secundo, nar-
ratur, ſiue deſcribitur ipſa manifeſtatio, ibi: *Maria*
autem ſtabat. Tertio, manifeſtationis factæ, et fidei
de reſurrectione per teſtimonium confirmatio in fi-
ne libri: *Hic eſt diſcipulus.* Prima in duas. Primo, Diuiſio.
narratur aduentus mulierum ad monumentum, et
ab eis annunciatio reſurrectionis ipſis diſcipulis. Se-
cundo, diſcipulorum concurſus ad uidendum, an fi-
lius Dei reſurrexiſſet, ibi: *Exijt ergo Petrus.* Ait ergo:
Vna autem ſabbati, quam iam diem dominicam mos
Chriſtianus appellat, propter Domini reſurrectionẽ,
quam ſolus Matthæus primam ſabbati nominauit,
ait Auguſtinus: *Vna ergo die ſabbati,* ideſt, prima poſt Aug. tract.
ſabbatum Iudaicum. Vnde Chryſoſtomus: *Vna ſab-* 120. in Io.
batorum, hoc eſt, Dominico die. Et ſic: *Vna,* ideſt, poſt mediũ.
prima dies ſeptimanæ: Ieiuno bis in ſabbato: *Maria* tom. 9.
Magdalene venit mane, et cetera. Cum adhuc eſſent Chryſ. hom.
tenebræ, ait Chryſoſtomus. Et in hoc notatur ipſius 84. in Ioã.
ſedula ſolicitudo, feruida dilectio, et auida appetitio poſt mediũ.
uidendi locum reſurrectionis: *Vidit lapidem reuolu-* tom. 3.
tum, ideſt, eleuatum, ait Chryſoſtomus. Sed quæri- Luc. 17. b
tur ad quid fuit lapis reuolutus? quia Dominus po- Chryſ. ibid.
tuit exire de ſepulchro illo manente integro, et exire
de monumẽto ipſo clauſo, qui intrauit ad diſcipulos
ianuis clauſis, infra eodem. Et ad iſtud reſpondet
Chryſo-

Ibidem. Chrysostomus: Christus surrexit, et lapide, et signaculis iniacentibus: quia vero oportebat et alios certificari, aperitur monumentum post resurrectionem, et ita res credita est. Hæc ille. Ad inductionem ergo fidei resurrectionis sic fuit factum: *Cucurrit ergo, et venit ad Simonem Petrum*, vt ait Chrysostomus: *Ibidem.* Omnino circa magistrum amicabiliter se habens, qui sabbatum transijt non sustinuit quiescere, sed venit diluculo profundo, a loco mitigationem quamdam inuenire volens, et cucurrit a multo amore. Hæc ille: *Cucurrit, inquam, ad Simonem Petrum, et ad alium discipulum,* scilicet Ioannem: *Et dicit illis: Tulerunt Dominum,* vt ait Augustinus: Et est in Glossa: In Græcis codicibus additur: *Meum*. Et videtur dictum propensione charitatis, vel famulatus affectu: *Et nescimus, vbi posuerunt eum,* vt ait Chrysostomus: Nondum de resurrectione nouerat quid manifestū, sed putabat trāspositionem factam esse corporis. Sed quæritur, cum dicatur, quod aliæ Mariæ venerunt cum Magdalena ad monumentum, qualiter ait hic, quòd Maria Magdalene venit sine alijs. Et ad istud respondendū secundum August. quia fuit alijs mulieribus dilectione feruetior, ideo non immerito solam venisse Ioannes cōmemorat. Itē quæritur de hoc quòd ait: *Venit mane.* Qualiter hoc? quia dicitur, quod vespere sabbati venit Maria Magdalenæ, *et cet.* Non ergo mane. Et ad istud respondendum, quòd vespere venit, idest, nocte sabbati, nō vt sumitur pro principio noctis, sed vt sumitur pro fine. Vnde sequitur in Matthæo: Quæ lucescit in prima sabbati, quod non posset esse, si sumeretur nox, quantum ad suum initium. Vnde creditur quòd a vespere præparauerunt aromata, et diluculo profundo venerunt, quia sabbatum transijt, ait Chrysostomus. Item quæritur, ait: *Cum adhuc essent tenebræ.* Qualiter hoc? cum dicatur, quòd venerunt ad monumentum orto iam sole. Et ad istud respōndendum secundū Augustinum, quòd Maria bis venit, scilicet primo cum essent tenebræ, et deinde orto sole. Et tunc renunciauit discipulis. Item quæritur, consequenter de hora resurrectionis: videtur quòd media nocte surrexit, per figurā illam de Sampsone, qui cōsurgens media nocte, *et cet.* Quam figurā exponit Gregorius de Christo resurgente. Ad contrariū videtur, quòd tertia die resurrexit, quod non posset fieri, nisi surrexisset in diluculo diei tertiæ, secundū quod computat Augustinus horas diurnas, et nocturnas, in quibus fuit Christus in sepulchro. Primus enim dies ab extrema parte numeratus. Medius autem totus. Tertius vero a prima parte. Et ita per synecdochen primus et tertius numerantur: Diluculo ergo surrexit. Et de hoc Magister in historijs. Vnde Chrysostomus sic ait, quòd diluculo profundo surrexit, et ideo loquuntur auctores quasi diuersimode. Quia enim fuit diluculum profundum, respiciendo noctem præteritā, dicitur nocte surrexisse. Et considerando diē appropinquātem, diluculo surrexisse. Et de hoc Magister in historijs multum. Mysterium autem patet a Gregorio: Maria enim auctorem omnium, quem carne viderat mortuum, quęrebat: et quia minime inuenit, furatū credidit. Et ideo tenebræ erant. Et sequitur illa pars, in qua narratur de concursu discipulorū, ad videndū quæ erant eis nunciata. Et primo narratur progressione eorū ad monumentum. Secundo, de consideratione eorū, quę erant in monumento, ibi: *Et vidit linteamina.* Tertio, discipulorum ignorātia, ibi: *Nondum enim sciebant.* Ait ergo: *Exiuit ergo Petrus, et alius discipulus.* Vt ait Chrysostomus: Audientes illi, cum multo studio insistūt monumēto: *Currebant autem duo simul.* Vt ait Augustinus: Cum dixisset, quòd venerunt ad monumentū, regressus est euangelista, vt narret, quomodo venerunt: *Et ille alius discipulus.* De se enim tāquam de alio cuncta narrat. Vt ait Gregorius: Illi præ ceteris cucurrerunt, qui præ ceteris amauerunt: *Et venit prior ad monumentum: Et vidit linteamina,* et cet. quod erat signū resurrectionis, vt ait Chrysostomus: Cum enim myrrha sepultus est Christus, quæ nō minus plūbo conglutinat corpori linteamina, et ita fuit signum, quòd non fuit corpus sublatū furto, sed quòd resurrexerat: *Venit ergo Simon Petrus,* et cet. *Et vidit linteamina, et sudarium,* et cet. Sed quæritur, quare erant separatim posita. Item quæritur, quare ait, quòd erat sudarium inuolutum. Et ad hoc respondet idē Chrysostomus, quòd ideo hoc ait, vt discas, quoniam non erat festinantium, neque turbatorū hæc res, sed seorsum quidem illa, seorsum vero hoc esse: inuoluere enim est cum diligentia facientis. Et hoc vult Chrysostomus cōcludere, quòd hæc erāt signa, quòd Christus resurrexit, et quòd corpus non fuit furto sublatū ab hominibus festinantibus, et turbatis. Et ideo ait, quòd ob hoc resurrectioni crediderunt: *Tunc ergo introiuit et ille discipulus, et vidit,* scilicet vacuum sepulchrum, et credidit Christum nō surrexisse, sed sublatum esse, vt mulier dixit. Et hoc ideo: *Quia nondum sciebant scripturam, quia oportuerat eum resurgere.* Sed qualiter hoc? cum sæpe audirent a Christo de morte et resurrectione, qualiter non sciebant scripturam de hoc? Et ad hoc respondet Augustinus, quòd quando a Domino audiebant de hoc, consuetudine audiendi ab illo parabolas, non intellexerunt, et aliud aliquid signare crediderunt: *Abierunt ergo discipuli ad semetipsos,* idest, vbi habitabant, et vnde ad monumentū cucurrerant, ait Augustinus: Vel secundum Chrysostomum, quòd discipuli abierunt ad semetipsos, scilicet stupefacti considerantes linteamina, et credentes. Et patet hic veritas euangelistæ, vt enim ait Chrysostomus: Euangelista non priuauit mulierem laudatione, neque uerecūdiam existimauit eos discere ab ea pernoctante. Patet etiam humilitas eiusdem euangelistę, licet uenisset prius ad monumentum, non tamen intrauit, donec Petrus introiuit. Et tunc post illū intrās uidit linteamina, et alia. Veridicum ergo modū clarificat, et intumidum se ostendit, ait Chrysostomus. De mysterijs uero istorum sufficienter Gregorius: Per Ioannem synagoga signatur, per Petrum Ecclesia, et ipsa synagoga prius audiuit mandata, et uidit linteamina scripturæ sacramenta, et sudarium inuolutum: per quod signatur celsitudo diuinitatis, quæ nec per initium nascitur, nec termino coangustatur. Ideo dicitur sudarium inuolutū: *Et in vnum locum,* quia Deus in unitate est, non in scissura mentiū. Vel per linteamina labores Christi, per sudarium sua passio. Licet ergo synagoga prius prophetas audierit, et uiderit, ecclesia tamen prius intrauit per fidem: Donec plenitudo gentiū intrauit, et sic omnis Israel saluus erit. Et de his Gregorius sufficienter. Vel aliter per istos duos discipulos duæ uitæ figurantur. Per Ioannē uita contemplatiua: per Petrum uita actiua. Et quia quilibet uiuens in actiua uita habet aliquid de contemplatione, saltem quoad cognitionē eorū, quæ credēda sunt, ideo in huius figurā dicitur, quòd Ioannes cucurrerit citius Petro, simpliciter tamen est uita actiua prior, deinde cōtemplatiua. Et de his duabus uitis figuratis per istos duos discipulos, infra ab Augustino. Et sequitur illa pars, in qua manifestationis Christi post resurrectionem descriptio, ibi: *Maria autem stabat.* Et illa in duas partes. Primo, narratur sua manifestatio mulieri, scilicet Mariæ Magdalenæ. Secundo, ipsis discipulis. Infra eodem: *Cum ergo sero esset.* In prima quattuor. Primo, narratur Mariæ flebilis desolatio. Secundo, ipsi desolatę reuelatio, ibi: *Dum ergo fleret.* Tertio, eidem Christi manifestatio, et eiusdē admonitio, ibi: *Hæc cum dixisset.* Quarto, admonitionis Christi adimpletio, et resurrectionis publicatio: *Venit Maria.* Ait ergo: *Maria autem stabat ad monumentum plorans.* Quæritur, quare de ipsa legitur, quòd erat plorans, et non de aliquo discipulorum. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd cōpassibile quodam modo est, muliebre genus: est enim mulier natura flebilis. Nec nouerat

Marginal notes (left column): *Ibidem.* / *Aug. tract. 120. in Io. post mediū. tom. 3.* / *Chrys. hom. 84. in Ioā. post mediū. tom. 3.* / *Mat. vlt. a* / *Mar. vlt. b* / *Aug. de cōcor. Euāg. lib. 3. c. 24. post mediū. tom. 4.* / *Mat. vlt. f* / *Ibidem.* / *Mar. 16. a* / *Aug. de cōcor. Euang. lib. 3. c. 24. post mediū. tom. 4.* / *Iudic. 16. a* / *Greg. in Euāg. ho. 21. post mediū.* / *August. de Trinit. lib. 4. c. 6. to. 3.* / *Greg. in Euāg. ho. 21. post mediū.* / *Chrys. hom. 84. in Ioā. post mediū. tom. 3.* / *Aug. tract. 120. in Io. post mediū. tom. 9.* / *Greg. in Euāg. ho. 22. ante med.*

Marginal notes (right column): *Chrys. hom. 84. in Ioā. post mediū. tom. 3.* / *Ibidem.* / *Aug. tract. 120. in Io. prope finē. tom. 9.* / *Ibid. tract. 121. prope princ.* / *Chrys. hom. 85. in Ioā. circa prin. tom. 3.* / *Ibid. ho. 84. post mediū.* / *Ibid. post pauca.* / *Greg. in Euāg. ho. 22. ante med.* / *Rom. 11. e* / *Greg. ibid.* / *Aug. tract. 124. in Io. post mediū. tom. 9.* / *Chrys. hom. 85. in Ioā. in princip. tom. 3.*

rat

rat sermonem de resurrectione, sicut discipuli, considerantes linteamina, et credentes. Et ideo nihil tale est Petrus passus. Secundum Augustinum vero viris redeuntibus infirmiorem sexum in eodem loco fortior figebat affectus. Et ideo: *Stabat plorans*. Et illi qui Dominum quærebant lacrymis vacabant, dolentes amplius quòd fuerat ablatus de monumento, quàm quòd fuit occisus in ligno. Hæc Augustinus. Et de hoc similiter Gregorius. Contigit, vt eum sola videret, quæ remansit vt quæreret. Et ibi Gregorius bene de feruore animæ deuotæ quærentis Deum, et de bono perseuerantiæ. Et sequitur secundum: *Dum ergo fleret, vidit duos angelos*. Et ibi tria, scilicet angelorum visio, eorum inquisitio, Mariæ responsio, vt in littera patet. Vt ait Chrysostomus: Quod non viderunt discipuli, hoc vidit mulier prima, angelos, hūc ad pedes, alium ad caput. Sed quæritur, quare discipuli viderunt linteamina, et sudarium: mulier autem vidit angelos? Et ad istud respondet Chrysostomus: Non erat excelsa mens mulieris, vt a sudarijs susciperet resurrectionem, idest, crederet: ideo fit ei quid plus: angelos enim considerat, vt ipsa resuscitetur a passione, et mitigetur. Hæc ille. Vt enim ait Augustinus. Inclinauit se, quòd diuino instinctu in animo eius effectum est, scilicet vt videret angelos: *Dicunt ei: Mulier quid ploras?* Vt ait Chrysostomus, velut ostio aperto intrauerat in sermonē de resurrectione, et modo sessionis, et interrogatione ducunt eam in allocutionem, ideo et distantes ab inuicem sedent, vt scilicet audacter interrogaret eos. Hæc ille: *Dixit eis: Tulerunt Dominum meum, et nescio vbi posuerunt eum*. Feruenter enim valde, et vt dilectionem erat conseruans, ait Chrysostomus. Sed adhuc tamen non susceperat dogma de resurrectione, ex quo imaginabatur ipsum poni sic, vt ait idem. Quærit Augustinus: Quid est, quòd neque vterque ad caput, neque vterque ad pedes, sed vnus ad caput, alter ad pedes esse dicitur? Et respōdet, quòd angeli Græce, Latine nuncij dicuntur: et isto modo Euangelium velut a capite vsque ad pedes, ab initio vsque ad finem significabant esse nūciandum. Quòd vero dicūt angeli: *Quid ploras?* quasi prohibentes flere, quodammodo gaudium nunciabant, ait idē Augustinus: Quòd vero ait: *Tulerunt Dominum meum*. Intelligendū, quòd ibi sumitur totū pro parte: Sola enim caro sepulta est. Vnde Gregorius: Vsus sacri eloquij est, vt aliquando ex parte totū, aliquando e contrario, vt hic, ex toto designans partem. Secundum vero beatū Gregorium per istos duos angelos signantur prædicatores: ad caput sedēt, qui prædicant: Verbum in principio. Ad pedes vero, qui prędicant: Verbum caro factum est. Vel per istos duos angelos duo Testamēta signantur, quæ figurantur per duo Cherubin, quæ tegunt propitiatorium: Christus enim est propitiatio pro peccatis nostris. Nouum Testamentum spectat ad caput, vetus ad pedes: Duabus alis velabant caput, duabus pedes. Quòd autem angeli apparebant in albis, figura fuit, quia festiuitatis nostræ gaudia annunciabant. Et vestimenta angeli, sicut nix, qui apparuit mulieribus. Vt ait Gregorius ibi: Et aspectus sicut fulgur, quia Deus et blandus iustis, et terribilis iniustis apparebit, ait ibidem Gregorius: Et patet hic mysterium: per angelos enim custodientes locum, vbi fuerat corpus Domini positum, signātur prælati Ecclesiæ, vel prędicatores ecclesiastici, Ecclesiam custodientes: in quibus debet esse vitæ eminentia, siue sublimitas. In hoc quòd ait: *Angelos*. De ipsis enim in Psalmo: Qui facis angelos tuos Spiritus. Secundo, signatur perfecta charitas, ibi: *Duos*. Ideo in figura misit binos, et binos ante se ad prædicandum. Et in hoc signatur charitas, vt ait ibi Gregorius. Item signatur in hoc sanctimoniæ puritas, et conuersationis charitas, ibi: *In albis*. Sequebantur eum in equis albis, scilicet exercitus, qui sunt in cælo, idest, prælati Ecclesiæ, qui sunt pugnatores in cor-

Aug. tract. 121. in Io. ante mediū tom. 9. — Greg. in Euāg. ho. 25. ante med. — Ibidem. — Chrys. hom. 85. in Ioā. non longe a prin. to. 3. — Ibidem. — Aug. tract. 121. in Ioā. ante med. tom. 9. — Chrys. hom. 85. in Ioan. ante med. tom. 3. — Ibidem. — Aug. tract. 121. in Io. ante med. tom. 9. — Ibidem. — Greg. in Euāg. ho. 22. ante med. — Ibid. paulo ante. — Exo. 25. c — 1. Ioan. 2. a — Isai. 6. a — Greg. in Euāg. ho. 21. ante med. — Mat. 28. a — Greg. ibid. paulo post. — Psal. 103. a — Luc. 10. a — Greg. in Euāg. ho. 17. circa prin. — Apoc. 19. b

A poribus immaculatis. Quarto, signatur modesta tranquillitas in iudicando, ibi: *Sedentes*. Sedere enim iudicantis est, ait Gregorius: Cum sederem quasi Rex circumstante exercitu. Ibi Gregorius de hoc bene. Quinto, figuratur prædicationis perfectibilitas, ibi: *Vnum ad caput, alterum ad pedes*. Per quod signantur prædicatores prędicantes Christi humanitatem, et diuinitatem, vt est expositum. Supra: Videbitis angelos ascendentes, et descendentes super filium hominis. Sexto, figuratur compassionis pietas consolando desolatos, et inquirendo causas desolationis. Vnde dicunt: *Mulier quid ploras?* Talis erat

B Iob. Dicebat enim: Pater eram pauperum: Flebam super eo, qui afflictus erat. Et: Si negaui, quod volebant, pauperibus. Talis similiter erat Paulus, de quo: Quis infirmatur, et ego non infirmor? Vnde ait Saluator: Quid uis ut faciam tibi? Et sequitur tertia particula, in qua manifestatio filij Dei ipsi Mariæ, et mutua collatio in interrogando, et respondendo, et eiusdem admonitio, vt in littera patet. Ait ergo: *Hæc cum dixisset: Conuersa est retrorsum*, ad litteram corporaliter. Sed quærit Chrysostomus, quæ fuit causa huius conuersionis? Et respondet ipsos angelos obstupefecisse, considerantes dominatorem,

C et schemate, idest, figura, uel forma, et inspectione, et motu ostendere ipsum aduenisse, et hoc mulierem conuerti fecit, quæ conuersio fuit reuerentia, uel admirationis, uel diligentioris accensionis: Et conuersus sum, ut uiderem uocem. Vel secundum Glossam, tergum quasi ad Christum habebat, quem resurrexisse non credebat: *Et vidit Iesum stantem*. scilicet immortalem, mori non potentem, in corpore immortali erectum, paratum ad auxiliandum credentes in cælum, et promptum ad auxiliandum pugnantes spiritualiter: Vidit Stephanus Iesum stantem a dextris Dei. Stare enim est pugnantis, uel adiuuan-

D tis, ut ait Gregorius exponens illud: *Et non sciebat, quia Iesus est*, ut ait Glossa: Videbat, et non cognoscebat: *Dicit ei Iesus: Mulier quid ploras?* Redarguens eam, ait Glossa. Et interrogatur causa doloris, ut augeatur desiderium. Vnde duo quærit. Primo: *Quid ploras?* Vt auferat planctum: *Quid quæris?* Vt conferat desideratum. Ait enim Propheta: Ante te Domine desiderium meum, et gemitus meus a te non est absconditus: *Illa vero existimans, quia hortulanus esset*. Forte ad litteram, quia diluculo uenit ad hortum: nec tamen hoc falsum, quia in eius mente seminauit, ait Glossa: *Dicit ei: Domine si tu sustu-*

E *listi eum*. Non enim ait, quem, quia hoc in animo gerere solet uis amoris, ut quem semper cogitat nullum alium ignorare putet, ait Glossa. Et in hoc, quòd ait: *Vbi posuisti eum*. Patet quòd adhuc ignorabat eum resurrexisse ueraciter. Vnde Chrysostomus: Rursus positionem, et leuationem, et portare dicens, ut de mortuo loquens, ait: quasi diceret: Si propter timorem Iudæorum leuasti eum hinc, dicito mihi: *Et ego eum tollam*. Et in hoc multa eius deuotio, et dilectionis conseruantia, ut ait Augustinus: Nemo calumnietur mulieri, quòd hortulanum dixerit Dominum Magistrum, ibi enim ro-

F gabat, hic agnoscebat: ibi honorabat hominem, a quo beneficia poscebat, hic recolebat doctorem, a quo discernere humana, et diuina discebat. Hæc ille. Et ideo Dominus uolens eam reducere ad excelsa, dicit ei: *Maria*, ut ait Glossa. Vocat ex nomine, quasi diceret: Recognosce eum a quo recognosceris. Secundum uero Chrysostomum, exprobrans dicit hoc, et tangens eam, idest, arguens, quoniam hæc de eo, qui uiuebat imaginabatur. Hæc ille: *Conuersa illa dicit ei: Rabboni*. Sed qualiter hoc, quia prius ait: *Conuersa retrorsum?* Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd prius conuersa, scilicet corpore: quòd enim non erat, putauit: nunc conuersa corde, quia quòd erat

Greg. in Euāg. ho. 29. post mediū. — Iob 29. c — Greg. Mor. lib. 20. c. 7. — Ioan. 1. g — Iob 29. c — Iob 30. d — Iob 31. b — 2. Cor. 11. a — Mat. 8. d — Chrys. hom. 85. in Ioā. ante med. tom. 3. — Apoc. 1. e — Act. 7. g — Greg. in Euāg. ho. 29. post mediū. — Psal. 37. b — Chrys. hom. 85. in Ioan. ante mediū tom. 3. — Aug. tract. 121. in Ioā. ante med. tom. 9. — Chrys. hom. 85. in Ioan. ante med. tom. 3. — Aug. tract. 121. in Io. ante med. tom. 9.

erat, cognouit. Vnde ait; *Rabboni, quod dicitur* A *Magister*. Supra: Vocatis me Magister, et Domine: *Dicit ei Iesus: Noli me tangere*. Sed quæritur ad euidentiam litteræ, quare prohibuit ei se tangere, ex quo præcepit Thomæ non perfecte credenti ipsum tangere? ad fidei inductionem, et confirmationem, infra eodem. Item ait discipulis: Palpate, et videte: Videtur quòd eadem ratione debuisset permisisse mulieri tangere eum. Item narratur de ista, et de alijs mulieribus, quòd tenuerunt pedes eius, et adorauerunt eum. Quæritur ergo, quare hic prohibuit se tãgere? Ex quo item prius apparuit mulieri, quàm discipulis, videtur quòd debuisset prius permisisse B mulieri tangere eum, quàm discipulis. Item quæritur de causa, quam assignat; *Nondum ascendi ad patrem meum*, videtur plus valere ad contrarium, quia plus potest tangi in terra existens, quàm ad dexteram patris in cælo sedens. Et ad istud respondendum secundum Augustinum. Et est in Glossa: *Noli me tangere*, idest, credere me esse imparem patri: *Nondum enim*, in corde tuo: *Ascendi ad patrem*. Ibi me tanges, quando credideris me non esse imparem patri. Hæc ille. Hic ergo loquitur de tactu spirituali non corporali. Et de hoc. Hoc est non tangere nisi cum ad patrem ascenderit, non de Christi carnalitate sapere. C Et ibi de hoc. Et idem Augustinus: Tactus tamquam finem facit notionis. Nolebat enim in eo finem esse intenti cordis, sed vt crederetur æqualis patri. Idem Augustinus, quòd indigna erat, vt manu tangeret, quem nondum fide apprehenderat: non enim tangitur, idest, æqualis patri creditur, nisi fidei profectu, et mentis assensu. Item: Voluit se signare tactum spiritualem, idest, accessum fidei requirere. Et de hoc similiter Augustinus. De hoc similiter Gregorius: Tangit Christum, qui eum patri æqualem credit. Et ibi bene de hoc. Et per hoc ad obiecta. Item quæritur, qualiter et quare apparuit in specie hor- D tulani: Videtur quòd debuisset apparere in specie gloriosi corporis ad fidei confirmationem, et resurrectionis probationem. Item dicitur: In multis argumentis apparens illis, scilicet ad probandam resurrectionem. Sed si appareret in specie gloriosa, esset probatio maior. Et ita vt prius. Et ad primum respondet Chrysostomus, quòd mulieri apparuit humilis, et in viliori schemate, idest, forma: non enim oportebat ad excelsa eam reducere, sed quiescibiliter, idest, paulatim. Vt enim ait Gregorius exponens illud, qualiter apparuit in specie peregrini discipulis euntibus in Emaus: Hoc, inquit, foris egit in oculis E corporis, quod apud eos intus agebatur in oculis cordis: nihil veritas per duplicitatem fecit, talem se exhibet in corpore, qualis apud eos erat in mente. Hæc ille. A simili posset responderi ex parte ista, quòd quia mulier non habuerit plenam fidem suæ resurrectionis, ideo in tali specie ei apparuit. Et vt ait Augustinus: Fidem docebat Iesus, cum hoc illa responderet, et hortulanus ille in corde eius, tamquam in horto suo granum synapis seminabat. Hæc ille. Idem Gregorius, quòd in eius pectore semina virtutũ plantauit. Vnde et supra ait: Pater meus agricola est. Et nota quòd Dominus apparuit post resurrectionem F in specie triplici: in specie hortulani hic, in figura, quòd resurrexit ad illuminationem insipientium. Itẽ apparuit in specie peregrini, in figura, quòd apparuit ad instructionem proficientium. Item apparuit in specie crucifixi, infra eodem: *Ostendit eis manus, et pedes*. In figura, quòd resurrexit ad informationem perfectorum, et mundo mortuorum. Et nota quòd mulier secundum Augustinum, fuit figura Ecclesiæ gentium, quæ non credidit Christum, nisi postquam ascendit ad patrem. Et sequitur Saluatoris admonitio cum eius executione, ibi: *Vade ad fratres meos*. Et in hoc patet condescensiua sua bonitas, et humilitas, quòd vocat discipulos fratres. Vnde in Psalmo: Narrabo nomen tuum fratribus meis: *Et dic eis: Ascendo ad patrem meum*. Non confestim, sed post quadraginta dies, ait Chrysostomus. Et hoc ait exigere volens eius mentem, scilicet ad credendum, et suadere quoniam ad cælos abit. Sed quæritur de modo loquendi: ex quo præmisit: *Dic fratribus meis*, quare non ait: dic eis, ascendo ad patrem nostrum? Et ad hoc respondet Augustinus, quòd ideo ait: *Ascendo ad patrem meum*. Quia aliter meum, aliter uestrum: natura meum, gratia vestrum. Similiter: *Deum meum*, sub quo ego sum: *Deum vestrum*, inter quos et ipsum mediator sum: *Venit Maria annuncians*, et cet. Sed quæritur, qualiter per mulierem annunciauit discipulis resurrectionem, cum dicat Apostolus: Mulieri docere non permitto. Et: Mulieres in Ecclesijs taceant. Et ad istud respondendum est secundum Glossam, quæ ait: quòd mulier viro mortem propinauit. Modo vitam nunciauit viro: dispensatione ergo diuina sic factum est. Et de hoc Gregorius bene. De qua manu allatus est potus mortis, similiter et vitæ. Et ibi bene de hoc. Et de præmissis uerbis idem Gregorius bene, et multum. Et ibi enumerat Gregorius priuilegia istius sanctæ mulieris: Sedebat ad pedes Iesu, et eius verba audiebat, viuenti adhæserat: mortuum quærebat, viuentẽ reperit, tantumq. locum gratiæ inuenit, vt hanc ipsis Apostolis nuncijs eius, ipsa nunciaret. Et ibi monet Gregorius: Non esse desperandum perfecte pœnitenti post peccatum. Et sequitur illa pars, in qua manifestatio resurrectionis ipsis discipulis: *Cum sero esset*. Et illa in tres, secundum tres manifestationes. Quarum prima fuit, quantum ad aspectũ. Secunda, quantum ad factum. Tertia, quantum ad gustum. In prima, exhibuit se uisibilem ad remouendam incredulitatem discipulorum omnium. In secũda, se exhibuit palpabilem, ad remouendam incredulitatem Thomæ, infra eodem: *Et post dies octo*. In tertia, apparuit inuitans ad prandium, siue ad gustũ: instruens beatum Petrum, et in ipso instruens Ecclesiam, infra proximo: *Postea manifestauit se iterum*. In prima quattuor. In primo, ipsa apparitio, et apparentis allocutio. Secundo, discipulorum congratulatio, ibi: *Gauisi sunt discipuli*. Tertio, eorumdem confortatio, ibi: *Dixit ergo illis*. Quarto, sequentis apparitionis incidens occasio, ibi: *Thomas non erat cum eis*. Ait ergo: *Vna sabbatorum*, idest, diebus, quibus sabbatizabant Iudæi, idest, prima die septimanæ, cuius quælibet dies erat sabbatum propter festum azymorum: *Vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum*, vt hoc referatur ad vtrumque, quia et fores erãt clausæ, et ipsi congregati: *Propter metum Iudæorum venit Iesus*, scilicet ianuis clausis, vt infra eodem, vt ait Gregorius. Illud corpus Domini intrauit ad discipulos ianuis clausis, quòd ad humanos oculos per natiuitatem suam clauso exijt virginis vtero. Vt enim ait Chrysostomus, quia decens erat discipulos, aut discredere mulieri, aut dolere, quoniam non dignos eos fecit suo visu, idest, manifestatione. Ideo neque vnum diem dimisit pertransire, propter quòd sero assistit eis, quando maxime erat decens. Hæc ille: *Et stetit in medio discipulorum*. Sic promiserat: Vbi duo vel tres congregati sunt in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Sed quæritur, quare non credebant eum esse phantasma, sicut crediderunt, quando apparuit eis ambulans super mare? Maxime ex quo intrauit hic ianuis clausis, vt proponit Chrysostomus. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd mulier præassumẽs, idest, prædicens multam fidem operata est in eis. Et cum hoc manifestum, et mitem visum eis ostendit, simul autem et voce firmauit fluctuantẽ mentẽ, dicens: *Pax vobis*. Rememorans eis, quod dixerat ante passionem. Supra: Pacem meam do vobis. Et supra: In me pacem habebitis. De qua pace ibi dictum est. Et non solum firmauit eos voce. Sed: *Ostendit eis manus, et latus*. Vt ait Augustinus: Claui manus fixerant,

Ioan.13. b
Luc. vlt. f
Mat. vlt. g
Aug. tract. 121. in Io. post mediũ. tom.9.
August. de Trinit. lib. 4. c.3. post med to.3.
Ibid. lib. 1. cap.9. ante med.
Paulin. ep. 58. ad Aug. post med. et Aug. ep. 59. ad Paulin. post mediũ. tom.2.
Ibidem.
Idem de cõcord. Euãg. lib. 3. c.24. tom.4.
Greg. in Euãg. ho.25. ante med.
Act. 1. a
Chrys. hom. 85. in Ioã. ante med. tom.3.
Greg. in Euãg. ho.23. ante med.
Luc. vlt. b
Aug. tract. 121. in Io. ante med. tom.9.
Greg. in Euãg. ho.25. ante med.
Ioan.15. b
Luc. vlt. f
Aug. tract. 121. in Io. paulo post med. to.9.
Psal. 21. e
Chrys. hom. 85. in Ioã. ante med. tom.3.
Aug. tract. 121. in Io. post mediũ. tom.9.
1.Tim.2. c
1.Cor.14. g
Gen. 3. a
Greg. in Euãg. ho.25. post mediũ.
Ibidem.
Greg. in Euãg. ho.26. prope prin.
Chrys. hom. 85. in Ioã. circa med. tom.3.
Mat.18. c
Mat.14. c
Chrys. ibid.
Ioan.14. d
Ioan.16. g
Aug. tract. 121. in Io. post mediũ. tom.9.

fixerant, lancea latus eius aperuerat, ibi ad dubitantium corda sananda, vulnerum sunt seruata vestigia. [Luc. vlt. f] Hæc ille: Palpate, et videte, *et cætera*. Et patet mysterium hic: Filius enim Dei apparet discipulis, in quo apparet obedientialis humilitas: *Et congregatis*. In quo figuratur charitatis vnanimitas, vt dictum est: [Mat. 18. c] Vbi duo, vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi ero in medio eorum. Vnde et super congregatos [Act. 2. a] discipulos descendit Spiritus. Et tunc apparet, quando fores sunt clausæ, idest, sensuales apprehensiones, [Isai. 26. b] affectiones sub regulari disciplina cohibitæ: Vade populus meus in cubilia tua, claude super te ostia. Et: [Mat. 6. a] Clauso ostio ora patrem tuum: Pepigi fœdus cum [Iob 31. a] oculis meis. Ibi Gregorius bene de cohibitione sen- [Greg. Mor. lib. 21. c. 2.] suum, qui sunt quasi fores animæ. Et in die sabbatorum apparet, scilicet quando est vacatio ab operi- [Isai. 58. d] bus seruilibus peccatorum: Vocaueris sabbatum delicatum. Et hoc in sero, quando est refrigeratio æstuũ [Isai. 26. b] concupiscibilium: Anima mea desiderauit te de nocte. Sic apparens, et veniens stat, in quo notatur sua [Iob 4. c] immortalitas, et etiam diuinitas: Stetit quidam. Ibi [Greg. Mor. lib. 5. c. 26. ante med.] Gregorius: Omnis creatura quia de nihilo est, defluere dicitur, stare autem solius creatoris est, vt per quem transeuntia non transeunt, *et cæt.* Et sic apparens stat in medio, in quo apparet iustitiæ, æquitatis, et omnibus liberalis cõmunicabilitas: Rex Israel [Soph. 3. c] in medio tui non timebis. Et: Ego habitabam in [Zach. 2. b] medio tui. Ab eo enim qui est in medio ad omnes circumferentias est æqualis appropinquatio absque declinatione, recta situatio, et omnibus liberalis cõmunicatio, quæ consimiliter sunt a filio Dei omnibus, quantum est a parte sui: Non enim est persona- [Act. 10. a] rum acceptor Deus. Ideo recte dicitur stare in me- [Eccli. 10. c] dio: In medio fratrum rector eorum in honore. Et de hoc scilicet, qualiter filius Dei in medio, supra proximo: sic stans in medio dixit: *Pax vobis*. Ostendens per ipsum factam esse pacem cælestium, et terrestrium: Ipse est pax nostra: Non est Deus dissen- [Eph. 2. a] [1. Cor. 14. c] sionis, sed pacis. Et Apostolus: Disciplina enim pa- [Isai. 53. f] cis nostræ super eum. Et de multiplici pace, supra. [Ioan. 14. g] Et non solum prænunciauit verbo: *Pax vobis*. Ostendens se resurrexisse, sed: *Ostendit eis manus, et latus*. Signans in illis, qui resurgunt spirituali resurrectione, quòd hæc sunt vera signa, scilicet nouitas vitæ, et conuersationis, quæ figuratur in latere, et perfectibilitas operationis, quæ in manibus figuratur: Christus re- [Rom. 6. b] [Ibidem.] surrexit a mortuis. Et sequitur: Et nos in nouitate vitæ ambulemus. Et sequitur discipulorum congratulatio, ibi: *Gauisi sunt discipuli viso Domino*. Istud gaudium promiserat eis. Supra: Videbo vos, et gaude- [Ioan. 16. a] bit cor vestrum. Opere enim impleuit, quod promisit. Et vniuersa hæc inducebãt eos ad fidẽ, ait Chrysostomus. Et merito sunt gauisi, quia plenum gaudium, [Chrys. hom. 85. in Ioã. post mediũ. tom. 3.] vbi non spes lactat, sed vbi res nutrit, ait Augustinus, quia discipuli summe desiderabãt filiũ Dei videre, tũ ratione intensi amoris, tũ ratione timoris, in quo erãt. Ideo: *Viso Domino*, merito: *Sunt gauisi*. Ideo promisit [Ioan. 16. e] eis, supra: Gaudium vestrum nemo tollet a vobis. Et ibi de gaudio multiplici. Et sequitur discipulorũ confortatio, sicut continuat Glossa: *Dixit ergo eis iterum: Pax vobis*. Sed quæritur, quare iterat, quod prius dixerat? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quia enim [Chrys. hom. 85. in Ioã. circa med. tom. 3.] prælium inexpugnabile habebant ad Iudæos, continue inducit hoc, scilicet: *Pax vobis*. Aduersantẽ dans prælio consolationem. Ob hoc denique primum ver- [Ibidem.] bum dixit post resurrectionem. Hæc ille. Vnde, et viris propter prælium pacem, mulieribus propter iustitiam gaudium euangelizabat, ait idem. Ideo sequitur: *Sicut misit me pater, et ego mitto vos*, quasi di- [Ibidem.] ceret, ait Chrysostomus: Nullam habetis difficultatem, et ab his, quæ facta sunt, scilicet a me, et a dignitate mea, qui mitto: Victoriam enim statuit clarã, [Ibidem.] ideo eleuat eorum animam, vt ait Chrysostomus. Et in hoc mediatorem se ostendit, ait Augustinus. Pater

A B C D E F

enim misit me, et ego vos ad consimilia, scilicet ad [Aug. tract. 121. in Io. post mediũ. tom. 9.] prælia, et ad tormenta sustinenda, non ad gaudia. Vnde Gregorius: Pater misit filium quem amauit ad passionem, ita Dominus electos Apostolos, non ad mundi gaudia, sed ad passionem misit: Ecce ego mit- [Greg. in Euãg. ho. 26. ante med.] to vos, sicut agnos inter lupos. Vnde et Apostoli dicuntur missi, ait Augustinus. Misit ergo eos, sicut Imperator milites, sicut Summus Pontifex legatos, [Luc. 10. a] item sicut sol radios ignitos: Tripliciter sol exurens [Aug. tract. 54. in Ioã. ante med. tom. 9.] montes radios igneos et exsufflans, *et cæt.* Vt enim ait Augustinus: Apostoli fuerunt vt faces ardentes, et vt carbones igniti: Similitudo animalium, et aspectus [Eccl. 43. a] quasi aspectus lampadarum. Item misit eos sicut ful- [Ezech. 1. c] gura ad terrendum: Nũquid mittes fulgura et ibunt? [Iob 38. c] Quod exponit ibi Gregorius de Ecclesię prædicatori- [Greg. Mor. lib. 30. c. 2.] bus. Item mittit eos sicut flumina ad irrigandũ, quia ipse fons vitæ: Ad locum vnde exeunt flumina reuer- [Eccls. 1. f] tuntur. Quod exponit Gregorius vbi supra de Eccle- [Greg. ibid. post mediũ.] siæ prædicatoribus: Ego sapientiæ effudi flumina. Et de missione ipsorũ: Misit eos binos, et binos ante se. [Eccl. 24. e] [Luc. 10. a] Ibi Gregorius bene de hoc. Et non solum confirmauit eos dicto, sed etiam dono. Ideo sequitur: *Hoc cum dixisset, insufflauit, et dicit eis: Accipite Spiritum sanctum*. [Greg. in Euãg. ho. 17. ante med.] Sed quæritur ad quid insufflauit? Et ad istud respondet Augustinus, quòd hæc insufflatio significauit Spi- [Aug. tract. 121. in Io. post mediũ. tom. 9.] ritum sanctum non solum esse patris, sed et suũ. Item quæritur, ad quid dedit hic Spiritũ in flatu, in linguis igneis, super Christum in columba, supra. Et cũ Spiritus sanctus non sit res corporalis, videtur tradidisse occasionem erroris, dando Spiritum cum talibus si- [Act. 2. a] gnis. Item prius habebant Spiritum. Supra: De ple- [Ioan. 1. f] nitudine eius omnes accepimus. Ergo nunc non de- [Ibidem. c] dit. Item supra ait: Si non abiero, paracletus non ve- [Ioan. 16. b] niet ad vos. Ergo ante ascensionem non debuit dari Spiritus. Ad primum respondendum est secundum Augustinum, quòd neque flatus ille corporeus cum [August. de Trinit. lib. 4. c. 20. post med. to. 3.] sensu corporaliter tangendi procedens ex corpore, substantia Spiritus sancti fuit. Sed demonstratio per congruam significationem non tantum a patre, sed et a filio procedere Spiritum sanctum. Hæc ille. Ob hanc ergo congruam figurationem cum flatu datus est Spiritus. Ad aliud respondendum est, vt habitum est supra. In colũba simplicitas signatur, et ideo [Ioan. 1. e] in columba super Christum descendit: In igne vero signatur ardor, siue zelus contra culpas delinquentiũ. Et ideo in igne super discipulos descendit, quia eos, et purgauit, et inflammauit. Et de hoc Gregorius. Ad [Greg. in Euãg. ho. 30.] aliud respondendum est secundum Gregorium, vbi [Ibid. ho. 26. ante med.] ait, quòd Spiritum sanctum dedit Dominus semel in terra, vt hic, et semel cęlo præsidens. Et hoc ideo, quia duo sunt præcepta charitatis: dilectio Dei, scilicet et [Act. 2. b] proximi. Nihilominus, vt ait ibidẽ Gregorius, inerat [Greg. ibid.] discipulorum mentibus Spiritus sanctus ad fidem, sed tamen manifesta datione, non nisi post resurrectionẽ datus est. Propter quod dictum est supra: Nondũ erat [Ioan. 7. e] Spiritus datus. Hæc ille. Ex quo patet, quòd fuit datio Spiritus triplex. Vna ad iustificationem, et ad credulitatem, alia ad confirmationem, cum collatione potestatis dispensandi sacramenta, vt hic, alia in collatione doni linguarum, et ad signorum effectionem. Et [Act. 2. c] de hoc bene Gregorius Nazianzenus, vbi ait, quòd [Greg. Naz. orat. 6. de Spiritu sancto post medium.] ante passionem, et post resurrectionem, et post ascensionem adfuit eis Spiritus sanctus. Et ibi bene de hoc. Ait autem Chrysostomus, vbi supra: quòd quidam aiunt eos, tunc non suscepisse Spiritum, sed aptos esse fecit ad susceptionem. Et ideo inquiunt: Non di- [Chrys. hom. 85. in Ioã. post mediũ. tom. 3.] xit accepistis: sed accipite Spiritum sanctum. Aliter autem videtur ei, vt ait ibidem: Quòd discipuli acceperunt potestatem quandam spiritualem, et gratiam, et vt dimittant peccata. Post quadragin- [Ibidem.] ta uero dies acceperunt signorum dationem. Hęc ille. Et ideo specificans hic ait: *Quorum remiseritis peccata*, scilicet in forma Ecclesię, et claue non errante: *Remittuntur eis: et quorum retinueritis*, modo dicto: *Retenta sunt.*

sunt, idest, non remissa. Et hoc tam per uos, quàm per successores, ait Glossa: [*Mat.16. c*] Quæcumque ligaueris super terram, erunt ligata et in cęlis: Sed qualiter hoc dedit discipulis, quia: [*Isai. 43. d*] Ego sum, qui deleo iniquitates vestras solus. Ergo Deus remittit. Item hoc est virtutis infinitæ, quia maius est iustificare impios, quàm creare cęlũ, et terram, ait Augustinus supra. [*Aug. tract. 72. in Ioan. post mediũ. tom. 3.*] Nõ ergo concessa hominibus. Itẽ ait filius Dei: Vt sciatis, quia filius hominis habet potestatem dimittendi peccata, *et cet.* [*Mat. 9. a*] Sua ergo est hæc potestas. Itẽ ex ordine verborum hic videtur, quòd nullus habet potestatẽ dimittendi peccata, vel ab ijs absoluendi, nisi habeat Spiritũ sanctũ. Primo enim ait: *Accipite Spiritum sanctum.* Et deinde: *Quorum remiseritis.* Et ad istud respondendum est, quòd in culpa est tria considerare, scilicet diuinam offensam, deformantem maculam, reatũ siue obligationem ad pœnam æternam. Deus autem miserans cum dat gratiã remittit offensam, et infundit gratiam purgantem, et delentem maculam, et remittit obligationem ad pœnam æternã. Potestatem autem exigendi pœnam temporalẽ committit suo Vicario, habenti auctoritatem clauium. Dei ergo est potestas remittẽdi peccata effectiue: Christi, hominis authentice, et mediatiue, quia est mediator, et caput Ecclesiæ, et satisfaciens pro peccatis: homini autem habenti auctoritatem clauium est cõmissa potestas exigendi pœnam temporalem, et denunciandi illos, qui sunt contriti, et confessi absolutos. [*Greg. in Euãg. ho. 26. ante med.*] Vnde Gregorius: Causæ pensandæ sunt, et tunc ligãdi atque soluendi potestas exercenda, videndo quæ culpa, quæ pœnitentia, vt quos Deus per contritionis gratiam visitat, illos pastoris sententia absoluat. Ideo ait Saluator discipulis, [*Ioan. 11. f*] supra: Soluite eum, et sinite abire. Et ibi bene de hoc ab Augustino. [*Aug. tract. 49. in Ioã. post mediũ. tom. 9.*] Ad aliud respondendum est secundum Augustinum: Ecclesiæ, inquit, charitas, quę Spiritum sanctum infundit in cordibus nostris, participũ suorum peccata dimittit, eorum autem qui non sunt eius participes tenet. [*Ibid. tract. 121. post med.*] Et ideo ait: *Accipite Spiritum sanctum.* Et postea: *Quorum remiseritis peccata*, et cet. Hæc ille. Ex quibus patet, quòd in Ecclesię vnitate est Spiritus sanctus, et gratia, cuius gratiæ sacramenta sunt vasa, prout ait Hugo. [*Hugo de sacram. fid. li. 1. p. 9. c. 3. paulo ante med.*] Et Ecclesiæ clauibus fit remissio prędicta. Non ergo est necesse, vt qui ministrat sacramẽta in sua persona habeat Spiritum sanctum, quę per malos dispensantur, in ipsa tamẽ Ecclesia est Spiritus sanctus, cuius sacramenta dispensat minister, et cuius clauibus vtitur. [*Aug. ep. 99.*] Et de hoc bene Augustinus: Dei est illa gratia, Dei est sacramentum, hominis vero solum ministeriũ: qui si bonus est, adhæret Deo, et operatur cum illo: si vero malus, operatur per illum Deus visibilem sacramenti formam, ipse vero donat inuisibilẽ sacramenti gratiam. Hæc ille. [*Aug. epist. 136.*] Idem Augustinus: Sacramenta non deprauantur peccatis hominũ. [*Aug. epist. 139.*] Idem Augustinus: Sacramenta eamdem efficaciam habent administrata per bonos, et per malos. Et ibi bene de hoc. Et sequitur vltima particula, in qua incidens occasio sequentis apparitionis: *Thomas*, et cet. *Qui dicitur Didymus.* [*Isid. etym. lib. 7. c. 9.*] Vt ait Isidorus: Didymus Dei, vel geminus propter dubium cor, vel dubius. Thomas est nomen Hebræum, Didymus Gręcũ, geminus, idest, dubius Latinum: *Non erat cum eis.* [*Chrys. hom. 86. in Ioan. prope prin. tom. 3.*] quia vt ait Chrysostomus, a disseminatione, siue dispersione, quæ fuerat facta, scilicet, cum Iesus captus fuit, nondũ redierat: *Dicunt autem discipuli: Vidimus Dominum.* In quo narratur discipulorum charitas: retulerunt enim absenti visionẽ: [*Apoc. vlt. d*] Qui enim audit, dicat: Veni. Supra: [*Ioan. 1. g*] Inuenit Philippus Nathanael, *et cet. Ille autem ait: Nisi videro in manibus fixuram clauorum.* Et in hoc exigebat experientiã sensus visus: [*Chrys. ibid. post pauca.*] *Et mittam digitum meum*, et cet. Et in hoc experientiã sensus tactus, vt ait Chrysostomus: Nimirum alijs grossior, idcirco eã quærebat fidẽ, quæ per sensũ est, qui grossissimus scilicet, tactũ. [*Greg. in Euãg. ho. 26. paulo post med.*] Neque enim oculis credebat, nisi rimatus esset, et ut ait Gregorius: Neque hoc casu, sed diuina dispensatione factum, vt

A discipulus dubitans, dum vulnera palparet carnis, in nobis sanaret vulnera infidelitatis. Et ibi bene de hoc. Mira ergo dispensatio diuinæ clemẽtiæ in hoc facto. Et sequitur illa pars, in qua iterata apparitio, vel manifestatio filij Dei ad remouendam infidelitatem discipuli. Et ibi tria. Primo, ipsa manifestatio, et generalis allocutio. Secundo, specialis admonitio discipuli, et illius responsio, ibi: *Deinde dicit Thome.* Tertio, subiunctio rationis, ob quã scripta sunt signa, quę Saluator fecit, ibi: *Multa quidem.* Ait ergo: *Et post dies octo iterum*, et cet. [*Chrys. hom. 86. in Ioã. non multũ a prin. to. 3.*] Vt ait Chrysostomus: Excogita Dominatoris clementiam, qualiter pro vna anima ostendit seipsum vulnera habentem, et accessit vt saluet

B vnum: *Venit Iesus ianuis clausis.* [*Aug. tract. 121. in Ioã. post mediũ. tom. 9.*] Vt ait Augustinus: Moli corporis, vbi diuinitas erat, ostia clausa non obstiterunt: *Et stetit in medio, et dixit: Pax vobis*, vt prius est expositum. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Venit ianuis clausis*, quod attribuit Augustinus ipsi diuinitati. [*Ibidem.*] Et idem Augustinus: Contra naturam, inquit, corporis videmus esse, clausis ostijs intrare. [*August. de agone Christiano. c. 24. tom. 3.*] Omnia autem possibilia sunt Deo, sicut ambulare super aquas. [*Mat. 14. b*] Ad contrarium objicitur: Omnis dos habet actum specialem in corpore glorificato, sicut impossibilitas, non alicui cedi, claritas a nullo suscitari, agilitas a nullo retarda-

C ri. Ergo et subtilitas a nullo posse resisti. Ergo venit ianuis clausis ratione dotis corporis glorificati. Itẽ videtur, vt ait Gregorius, [*Greg. in Euãg. ho. 26. prope prin.*] quòd illud corpus Domini intrauit ad discipulos ianuis clausis, quod per natiuitatem suam clauso exiuit uirginis utero, nec tamen tunc erat corpus glorificatum: ratione dotis, potuit tunc intrare ianuis clausis. Et ad istud respondendum sine præiudicio, quòd licet possit intrare ianuis clausis ratione dotis corporis glorificati, tamen hoc attribuunt sancti diuinitati ad confirmandam fidẽ, quòd corpus suum resumptum, et glorificatum fuit diuinitati unitum. Vnde quando aliquid debetur alicui ra-

D tione diuersarum uirtutũ, in ipso attribuitur uirtuosiori. Licet ergo posset uenire clausis ianuis ratione uirtutis corporis glorificati, tamen hoc attribuitur diuinitati, cui erat unitum. Et nota quòd ait: *Stat in medio*, ad significandum esse mediatorem Dei, et hominum. [*1. Tim. 2. a*] Ipse enim in medio, sicut cor uiuificans in medio corporis ad illius uiuificationem. Ipse enim signatus per lignum uitæ in medio paradisi. [*Gen. 3. a*] Et: Lignum uitæ est his, qui apprehenderint eam: [*Prou. 3. c*] Qui posuit in medio eius Spiritum sancti sui. [*Isai. 63. e*] Item ipse in medio, sicut Imperator in medio militum, uel Summus Pontifex in medio Cardinalium ad omnium gubernatio-

E nem: [*Apoc. 1. e*] Vidi in medio septem candelabrorum similem filio hominis. Item ipse in medio sicut luminare in medio cæli ad mundi illuminationem: [*Eccl. 50. a*] Quasi stella matutina in medio nebulæ. Item ipse in medio discipulorum, uelut scholarium ad omnium eruditionem: [*Eccl. 15. a*] In medio Ecclesiæ aperuit os eius. Et sequitur pars, in qua allocutio discipuli specialis. Et ibi tria. Primo, ipsius admonitio. Secundo, illius responsio, ibi: *Respondit Thomas.* Tertio, Christi credentibus promissio: *Dicit ei Iesus.* Ait ergo: *Dicit Thomæ: Infer digitum tuum.* Vt ait Chrysostomus: Non expectat ab illo rogari, neque audire quid tale, sed

F nihil dicente illo complet, quæ desiderabat, et eisdẽ uerbis, quibus prius ad discipulos: *Vide manus meas, et infer manum, et mitte in latus meum*, et cet. [*August. de ver. Domini. ser. 18. ante mediũ tom. 10.*] Vt enim ait Augustinus, quia in corde discipulorũ uulnera erant, propter quæ sananda, cicatrices in corpore suo seruauit. Vnde quæritur de hoc, quòd ait: *Infer digitum tuũ huc.* [*Greg. in Euãg. ho. 26. ante med.*] Ex hoc videtur, quòd corpus suum fuit palpabile, cum dicat Gregorius: Corrumpi necesse est, quod palpatur. [*Ibidem.*] Et ad istud respondendum secundũ Gregorium, quòd miro modo, et incorruptibile, et palpabile corpus exhibuit post resurrectionem, vt monstrando incorruptibile inuitaret ad præmium, et præbẽdo palpabile informaret ad fidem. Et ibi de hoc. [*August. de Ciuit. Dei. li. 22. c. 19. tom. 5.*] Item ait Augustinus, quòd nulla erit deformitas in corporibus glorificatis,

glorificatis, et supplebitur in talibus partium inęqualitas: Ergo nulla vulnera, nullæ cicatrices erunt in eis. Item Augustinus: Quid sibi vult hoc? scilicet Christũ monstrasse vulnera? Si propter incredulum fecit, si vero ostendit vulnera erunt post resurrectionē, quod habet pro inconuenienti. Item idem: Si falsas scilicet cicatrices ostēdit, fallax fuit in docendo: Si veras, ergo ibi vera vulnera. Ergo ad istud respondendũ, sicut tangit August. quòd in corporibus martyrum fortassis videbimus cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt: nō tamen deformitas in eis, sed dignitas erit. Et quædā quamuis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit. Hæc ille. Multo magis in corpore Christi glorificati modo inæstimabili apparebunt sine deformitate, sed cũ gloriæ fulgore ad fidē resurrectionis cōstruendam: quas etiam ostendet in iudicio, vt ostendat quale genus mortis pertulit, prout ait Beda. Et est ibi in Glossa: *Et noli esse incredulus*, scilicet de resurrectione: *Sed fidelis*. Fidē illius habens, vt ait Chrysostomus: Videns, quoniā infidelitatis scilicet Thomę erat ambiguitas, et hoc tamquā accepit Spiritum sanctũ, ait Chrysostomus: *Respondit Thomas: Dominus meus*. Et in hoc confessio humanitatis Christi: *Et Deus meus*. Et in hoc confessio diuinitatis. Vnde Augustinus: Videbat, tangebatq. hominē, et confitebatur Deũ: *Dicit ei Iesus: Quia vidisti, credidisti*. Opponit Gregorius, cũ dicat Apostolus: Fides est sperādarum rerũ; qualiter ait hic: *Quia vidisti, credidisti?* Et ad istud respondendum, quòd aliud vidit, aliud credidit: hominē vidit, et Deũ confessus est. Item quæritur, ex quo Thomas eũ tetigit, videtur quòd debuisset dixisse: Quia me tetigisti, credidisti. Et ad istud respondendũ secundũ Augustinũ, et Glossam: Quòd sensus visus generalior est. Ideo ait: *Quia vidisti*, non quia tetigisti. Vel forsitan nō fuit ausus eũ tangere, sed aspiciendo credidit: non enim scriptũ est, et tetigit Thomas, vt ait Augustinus. Ideo sequitur: *Beati qui non viderunt, et crediderũt*. Eo quòd non habuerunt sensibilia experimenta: quia fides non habet meritũ, cum humana ratio præbet experimentum, vt est apud Gregorium. Quod est intelligēdum, vt ait idē Gregorius, de perfecte credētibus: Ille enim vere credit, qui exercet operando quod credit, ait idē Gregorius: Fides enim sine operibus mortua est. Aliter de falso credentibus: Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Vnde de credentibus, et non operātibus, exponit Gregorius illud: Absorbebit fluuiũ, et non mirabitur, idest, infideles diabolus absorbet: Et habet fiduciā, quòd Iordanis influat in os eius, idest, baptizati. Et ibi bene de hoc. Et sequitur vltimum: *Multa quidem, et alia signa*. Vt ait Augustinus, hoc capitulum velut libri finē indicat. Vt enim ait Chrysostomus: Signa quæ scripta sunt nō ambitionis gratia, sed vtilitatis tantũ: Vnde quærit Chrysostomus, quare nō omnia sũt scripta? Et ad hoc respōdet, quòd quæ erāt sufficientia scripta sunt: sufficientia, inquā, eos attrahere ad fidem. Non omnia autē sunt scripta propter multitudinē, quia nec mundus caperet. Infra: Et qui non credit his, quæ dicta sunt, neque pluribus crederet, si essent scripta. Hæc ille. Et quia nō fuerunt facta signa propter discipulos solum, sed ad omnium vtilitatem, ideo sequitur: *Hæc scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est filius Dei*. Et perfecta fide, vt dictũ est: *Et vt credentes*, et in fide perseuerantes: *Vitam habeatis in nomine eius*. Supra: Qui credit in me, si mortuus fuerit, viuet. Et patet hic saluificus finis sacræ doctrinæ euāgelicę, quæ est assecutio vitæ æternæ. Quamuis enim iste sit finis totius scripturæ: Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinā scripta sunt, *et cet*. Tamen doctrina euangelica, quasi immediatius ducit ad vitam æternam adimplentes et perficientes documenta, et præcepta euangelica: Qui enim fecerit, et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum: Beatus homo, qui audit me. Et sequitur: Qui me inuenerit, inueniet vitam.

[Margin: *Aug. cōtra Faust. lib. 16. cap. 33. tom. 6.* — *August. de Ciuit. Dei. li. 22. c. 20. tom. 5.* — *Beda super Lucam, in fine.* — *Aug. tract. 121. in Io. post mediũ. tom. 9.* — *Greg. in Euāg. ho. 26. post mediũ.* — *Hebr. 11. a* — *Aug. tract. 121. in Io. post mediũ. tom. 9.* — *Ibidem.* — *Greg. in Euāg. ho. 26. prope prin.* — *Ibidem.* — *Iac. 2. c* — *Tit. 1. d* — *Greg. ibid.* — *Iob 40. d* — *Aug. tract. 122. in Ioā. circa princ. tom. 9.* — *Chrys. hom. 86. in Ioā. ante med. tom. 3.* — *Ibidem.* — *Ioan. 21. d* — *Ioan. 11. c* — *Rom. 15. a* — *Mat. 5. c* — *Prou. 8. d* — *Ibidem.*]

A B C D E F

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

POSTEA *manifestauit se iterum Iesus*, et cet. Narratis duabus manifestationibus filij Dei ipsis discipulis post resurrectionem, hic narratur tertia ad confirmationem, et instructionem beati Petri, et consequenter omnium in ipso. Et hoc in tres. Primo, narratur ipsa manifestatio. Secundo, Petri in dilectione confirmatio, ibi: *Cum ergo prandissent*. Tertio, dictorum per testimonium affirmatio, ibi: *Hic est discipulus ille*. Prima adhuc in tres. Primo, antecedentium manifestationē descriptio. Secundo, ipsa manifestatio, ibi: *Mane autem facto*. Tertio, recapitulatio, ibi: *Hoc iam tertio*. Ait ergo: *Postea manifestauit*. Vnde enumerantur tria antecedentia, scilicet loci determinatio, personarũ descriptio, et operationis specificatio, vt patet in littera: *Postea*, quę præmissa sunt: *Manifestauit se ad mare Tyberiadis*, quòd dicitur stagnum Genezareth, dictum quasi generans aurũ. Sed quæritur, quare interponit quasi recapitulationē, quando præmisit: Multa signa fecit Iesus; inter istam narrationē, et alias, et nō enumerauit continue? Et ad hoc respondet Augustinus, quòd ista narratio commendat Ecclesiæ sacramenta, qualis futura est in vltima resurrectione mortuorum. Et de hoc in Glossa: *Manifestauit autem sic: Erant simul Simon Petrus*, et cet. Et in hoc enumeratio personarum, quibus apparuit. De Petro, et Nathanaele, supra. De Thoma, supra proximo: *Et filij Zebedæi*, scilicet Ioannes, et Iacobus maior, de quibus Matthæus: *Et alij duo*, quorũ nomina reticentur, ait Glossa: *Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari*. Et in hoc negotij, vel operationis specificatio: *Dicunt ei: Venimus et nos tecum*. Et in hoc eorum vnanimitas, siue occupationis idētitas, siue unio: *Et nihil prehenderunt*. Et in hoc forte diuina dispensatio. Vt enim ait Augustinus: Diuinitus factum est, vt miraculum plus appareret. Vt enim ait Chrysostomus: Neque quid agere habentes, artem scilicet piscationis tractarunt, nihil enim habentes agere ad piscationem iuerunt: et hoc, nocte, quia formidolosi erāt. Vnde quærit Gregorius: Cur Petrus post conuersionem redijt ad piscationem, cum dicatur: Nemo mittens manum ad aratrum, et aspiciens retro aptus est regno Dei. Item Matthæus non redijt ad telonij negotium post conuersionem. Et ad hoc respondet, quòd sunt quædam negotia, quę sine peccatis exhiberi aut vix, aut nullatenus possunt, ad quæ non est redeundum post conuersionem: quale fuit negotium telonij. Aliud vero est negotium, quod sine peccato extitit, et hoc repetere post conuersionem, peccatum non fuit, quale est piscatio. Quasi eadem quærit Augustinus. Ad quod respondet, non fuisse eos prohibitos sua arte licita victum necessarium quærere, sui Apostolatus integritate seruata, si quando vnde viuerent, aliud non haberent. Hæc ille. Sed nihilominus obijcitur, ait Saluator Petro: Ex hoc eris homines capiens: ergo ex tunc non debuit ire ad capiendos pisces, sed ad prædicandum, et capiendum homines. Item ait filius Dei volenti ire ad sepeliendum patrem: Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Ergo nec ad modicum tempus permisit eum intendere operi pietatis. Multo magis non debuit Apostolus intendere his operibus piscationis: cum opera manualia aliquando impediant vacationem, quæ ad Deum est, et opera spiritualia. Item ait Saluator: Primum quærite regnum Dei, et omnia hæc adijcientur uobis. Ergo debuissent intendisse spiritualibus occupationibus, et Deus prouideret eis de temporalibus. Item: Ordinauit Deus his qui euangelizant de Euangelio uiuere. Debuissent ergo intēdere animabus lucrandis, et nō operibus manualibus. Et ad istud respondendũ est, sicut habitũ est ab Augu-

[Margin: *Diuisio.* — *Ioan. 20. g* — *Aug. tract. 122. in Io. non longe a prin. to. 9.* — *Ioan. 1. g* — *Mat. 4. c* — *Aug. tract. 122. in Io. ante med. tom. 3.* — *Chrys. hom. 86. in Ioā. ante med. tom. 3.* — *Greg. in Euāg. ho. 24. circa prin.* — *Luc. 9. c* — *Mat. 9. a* — *Aug. tract. 122. in Io. ante med. tom. 9.* — *Luc. 5. a* — *Mat. 9. d* — *Mat. 6. d* — *1. Cor. 9. g*]

Aug. tract. 122. in Io. ante med. tom. 9.

Augustino: Sui Apostolatus integritate seruata non fuerunt prohibiti sua arte quęrere victum necessariũ. Vnde ibidẽ Augustinus: Si beatus Paulus artẽ, quam non nouerat, didicit, vt dum suis manibus transigitur doctor, nullus grauetur auditor: quanto magis beatus Petrus, qui iã piscator fuerat, quod nouerat, fecit, si ad præsens illud tẽpus aliunde viuere non inuenit? Hæc ille. Ex his colligitur, quòd ratione necessitatis cogentis, ratione licitæ artis, et ratione conditionis tẽporis, quia non erat adhuc tempus aptum ad prædicãdum ob furorem, et malignitatem Iudæorum, qui erant magis prompti ad interficiendũ, quàm ad audiendũ, et ratione vitandæ otiositatis, licite potuerunt ire ad piscationẽ.

Ibidem.

Chrys. hom. 86. in Ioã. ante med. tom. 3.

Vnde Chrysostomus: Nihil habẽtes agere ad piseationẽ iuerunt. Et per hoc ad obiecta. De mysterio vero discipulorum, quòd erant septẽ, cum quibus vltimum cõuiuium celebrauit Dominus, Gregorius bene.

Greg. in Euãg. ho. 24. post mediũ.

Vnde ait: Septenario numero perfectio designatur, ideo septẽ diebus hoc tempus euoluitur. Illi ergo in vltimo conuiuio de præsentia veritatis epulantur, qui nunc studio perfectionis terrena transcendunt, et qui sunt pleni septiformi Spiritu. Et ibi bene de hoc. Quòd autẽ nihil prendiderũt in nocte, figura est, quòd qui laborãt in nocte, idest, in tenebris peccati, fructum non assequuntur: Per totã noctem laborãtes nihil cepimus. Vt enim ait Propheta: Vanum est vobis surgere ante lucem. Omnis enim labor, qui est in nocte, idest, sine lumine diuinæ gratiæ, infructuosus: Noctes laboriosas enumeraui mihi. Gregorius: Quædam sunt laboriosa, sed non vacua: quædã vacua et laboriosa, sicut qualia sunt opera peccatorum: Cõfusio comedit labores eorum.

Luc. 5. b
Psal. 126. a
Iob 7. a
Greg. Mor. lib. 8. c. 5.
Hier. 3. f

Et sequitur illa pars, in qua ipsa manifestatio: *Mane autẽ facto.* Et illa in duas. Primo, se manifestat per miraculosam operationem in captione piscium. Secundo, per dispensatiuam comestionem: *Vt ergo descenderunt.* In prima parte quattuor. Primo, ipsa manifestatio. Secundo, eius allocutio, et eorum respõsio, ibi: *Dicit ergo eis.* Tertio, ipsius præceptio cum executione, ibi: *Dixit ergo eis.* Quarto, eiusdem a discipulis agnitio, et eorum ad terrã applicatio, ibi: *Dicit ergo discipulus.* Ait ergo: *Mane autem iam facto, stetit Iesus in littore.* Quærit Gregorius: Cur discipulis in mari laborantibus post resurrectionem in littore apparuit, ante vero resurrectionem coram eis in fluctibus ambulauit? Et ad hoc respõdet, quòd mare præsens sæculum designat: per soliditatem littoris, perpetuitas quietis æternæ designatur. Quia ergo discipuli in fluctibus mortalis vitæ laborabant, ideo in mari apparuit eis: quia uero nunc corruptionẽ carnis excesserat, ideo in littore apparuit: *Non tamen cognouerunt eum discipuli.*

Greg. in Euãg. ho. 24. ante med.
Mat. 4. c

Chrys. hom 86. in Ioã. ante med. tom. 3.
Aug. ep. 59. ad Paulin. post mediũ. tom. 2.

Vt ait Chrysostomus, non videbatur nisi condescenderet, scilicet in formã, in qua voluit apparere, et videri. Et de hoc Augustinus bene, vbi quasi quærit: Cum in eodem corpore, et in eadem forma resurrexerit, quomodo aliquãdo agnitus fuit, aliquando non? Et innuit respondendo, quòd hoc potuit dupliciter fieri. Vel quòd aliquid factũ est in oculis eorũ, vel quòd in alia effigie apparuit, prout voluit. Vnde ait: Cum duo sint in corpore, lineamenta et color, quibus cuiuslibet species agnoscatur, cur in trãsfiguratione, scilicet ante resurrectionem, neminem mouet eum potuisse vsque ad tantam excellentiã fulgoris, et lucis colorem mutasse: et post resurrectionẽ mouet lineamenta mutata esse, vt non possit agnosci? Hæc ille, quasi diceret: non debet aliquis inde moueri.

Mat. 17. c
Aug. tract. 122. in Io. ante med. tom. 9.
Isid. etym. lib. 20. c. 2. ante med.
Aug. tract. 122. in Io. ante med. tom. 9.

Secundum Augustinum vero littus finis est maris, et signat finem sęculi, in quo fine erit resurrectio mortuorum: *Dicit ergo eis: Pueri, numquid.* Ex vsu enim cõmuni sic vocat, ait Glossa: *Numquid pulmentarium habetis?* qui scilicet ita piscamini. Pulmentum enim dicitur omne illud, quo panis comeditur, vocatum a pulte, ait Isidorus: *Responderunt ei: Non.* Et ideo licet nobis prouidere, ait Glossa. Vt enim ait Augustinus inquirens, cur non impleuit Dominus, quod promisit, scilicet: Primum quærite regnum Dei, et omnia adijcientur vobis. Prorsus, inquam, quod Dominus promisit, impleuit: Nam quis alius pisces qui caperentur, apposuit: qui nõ ob aliud credendus est eis ingessisse penuriã, qua cõpellerentur ire piscatum, nisi dispositum volens exhibere miraculum?

Mat. 6. d
Chrys. hom. 86. in Ioã. ante med. tom. 3.
Greg. in Euãg. ho. 24. ante med.

Et vt ait Chrysostomus: Humanius loquitur eis, vt debens aliquid emere ab eis, idest, ad modum hominis. Ideo dixit eis: *Mittite in dexteram nauigij rete, et inuenietis.* Vt enim ait Gregorius: Bis ad piscãdum iussit Dominus, vt retia mitterentur, et hic. Et in illa piscatione non dixit, in quam partem retia mitterentur: hic autem dixit, quòd in dexteram partem. Quæritur, vnde hoc? Et ad istud respondet Gregorius ibi, quòd illa piscatio signat præsentem Ecclesiã, quæ bonos et malos simul colligit vsque ad finem sęculi. Ista autem piscatio signat Ecclesiam electorum in gloria. Et ideo in huius figura ait: *Mittite in dexteram: miserunt ergo, et iam non valebant illud trahere,* quia vt ait Augustinus supra. Deus apposuit pisces. Vnde ait Petrus: In verbo tuo laxabo rete, *et cet. Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro,* scilicet Ioannes.

Luc. 5. a
Mat. 13. e
Aug. tract. 122. in Io. ante mediũ tom. 9.
Luc. 5. g
Chrys. hom. 86. in Ioan. paulo ante med. to. 3.
Ibidem.

Vt enim ait Chrysostomus: Hic, idest, Petrus erat feruentior: ille, idest, Ioannes excelsior: hic quidem, idest, Petrus, astutior: ille uero, idest, Ioannes perspicacior. Propterea Ioãnes quidem primo cognouit Iesum, Petrus vero prius iuit ad eum. Hæc ille: *Simon autem Petrus, cum audisset, tunica succinxit se.* Vt ait Chrysostomus: Vides et reuerentiã Petri, et affectionem, quia nudus misit se in mare, sed neque sustinuit nauem ad eum venire, sed natãs accessit. Hæc ille: *Alij autem nauigio venerunt.* Et specificat spatium maris: *Non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis.* Et patet huius mysteriũ a beato Gregorio. Petrus enim et alij discipuli trahunt rete piscium ad terram, quia sanctæ prædicationis uoce ad stabilitatẽ ęternæ vitæ fideles adducunt. Vnde ait discipulis: Faciã vos piscatores hominum.

Greg. in Euãg. ho. 24.
Mat. 4. c
August. de vera relig. c. 24. to. 1.
Luc. 5. a
Aug. de 83. q. quæst. 81. post mediũ. tom. 4.
Mat. 25. f
Cant. 1. e
Isai. 19. b

Vnde nota quòd ait: *Mittite rete in dexteram nauigij.* Per rete doctrina euãgelicæ prædicationis signatur, quæ est varia textura contexta, et hoc indissolubiliter, multipliciter, et firmiter. Fila enim, ex quibus tale rete contexitur, sunt auctoritates, et aptæ rationes: quia auctoritas fidem flagitat, et rationi hominẽ præparat. Ratio ad intellectũ, cognitionemq. perducit, ait Augustinus. Et istud rete fuit figuratum in retibus Apostolorum: Laxabo rete in verbo tuo. Et de reti Apostolico, Augustinus bene. Et istud rete debet mitti in dexteram nauigij, vt homines capiãtur, et ducantur ad solicitudinem ęternæ gloriæ, et vt sedeant a dexteris Dei cum electis: Tunc dicet his, qui a dexteris sunt: Dextera eius amplexabitur me. Et quia pauci capiuntur prædicatione euangelica, ideo: Lugebunt expandentes rete.

Rete est multiplex.
Iob 18. b
Greg. Mor. lib. 14. c. 6. in princ.
Abac. 1. c
Eccl. 7. e
Prou. 29. b
Osea 5. a
Mat. 14. c

Et nota quòd est multiplex rete: est enim rete diabolicæ tentationis: Immisit in rete pedes suos. Ibi Gregorius: Sicut qui pedes in rete mittit, nõ cum voluerit, exit: sic qui in peccato se deijcit, non mox vt voluerit, surgit, *et cet.* Item est rete carnalis voluptatis: Traxit in sagena sua, et congregabit in rete. Vnde in hamo, de quo ibi præmisit, suggestio, in sagena cõsensio, in reti præuaricatoria operatio. Et de muliere mala sub figura voluptatis: Inueni mulierem morte amariorem, quæ laqueus uenatorum est, et sagena cor illius. Item est rete humanæ deceptionis: Homo, qui blandis, fictisq. sermonibus loquitur amico suo, rete expandit pedibus eius. Item est rete prauæ, et peruersæ doctrinationis: Laqueus facti estis speculationi, et rete expansum super Tabor. Quod uero dicitur, quòd Petrus tunica se præcinxit, et misit se in mare, figura est, quòd succinctus ab omni concupiscentia misit se ad sustinendas tribulationes. Infra eodem: *Alius cinget te.* Et ibi de hoc. Quòd uero discipuli nauigio uenerunt, figura est quòd sęculum istud calcando ad gloriæ soliditatẽ peruenerũt. Vnde et Petrus, qui fuit caput Ecclesię, ambulauit super mare. Per ducentos cubitos

cubitos signatur adimpletio mandatorum Dei in perfecta charitate, id est, dilectione Dei et proximi. Centenarius enim et denarius, idem in mysterio sunt, quia numerus replicans, et numerus replicatus idem sunt in mysterio, ait Augustinus. Vnde et in figura dicitur: Venire Regem cum viginti milibus, contra habentem decem milia: in figura de transgressione mandatorum Dei, et dilectionis Dei et proximi, veniet Dominus contra gloriantem de mandatorum adimpletione. Et sequitur illa pars, in qua ipsa manifestatio ostensa per ipsam comestionem, ibi: *Vt ergo descenderunt*. Et ibi quattuor. Primo, ciborum præparatorum inuentio. Secundo, de offerendis piscibus filij Dei præceptio, ibi: *Dicit ei Iesus*: et eiusdem adimpletio. Tertio, ad prandendum inuitatio, ibi: *Dicit eis Iesus: Venite prandete*. Quarto, discipulorum stupefactio, et ciborum eis a Christo distributio, ibi: *Et nemo audebat*. Ait ergo: *Descenderunt in terram*. Et loquitur secundum naturam, quia mare est altius terra: *Viderunt prunas et piscem et panem*. Quæritur vnde erant ista? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd non operatur hic ex materia supposita, sed quod admirabilius signa ducit, scilicet ex non entibus rebus: ostendens, quòd cum ex materia subiecta faciebat, propter quandam dispensationem faciebat, scilicet vt crederent eum esse auctorem creaturarum, sicut quando multiplicauit panes ex quinque panibus, supra. Ista ergo fuerunt a filio Dei creata, vel facta, secundum Chrysostomum: Qui collegit pisces in rete, vt ait Augustinus. Supra. Item quæritur, quare non leuauit hic oculos in cælum, et egit gratias, sicut fecit supra, quando distribuit panes? Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd cum ampliori potestate ista facit: quæ autem ibi fecit, condescensionis gratia fiebant. Et ideo respiciebat in cælum instruens nos: vt habitum est ibi, et gratias egit. Et sequitur illa particula: *Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus*. Et hoc dixit eis ad ostensionem miraculi. Quod audiens Petrus, qui erat in omnibus ardentior, ad obediendum humilior, ad exequendum mandatum paratior: *Ascendit et traxit rete in terram plenum*, et cet. Hic enim vt ait Chrysostomus, signa facta sunt: primum quidem multos esse comprehensos pisces, deinde non scissum esse rete. De mysterio vero istorum piscium scilicet, centum quinquaginta trium. Gregorius multum. Et est in Glossa. In numero enim denario operatio mandatorum signatur, in numero septenario, Spiritus septiformis designatur. In ternario fides Trinitatis signatur. Ducendo ergo per trigonum decem et septem, veniunt quinquaginta vnum: quod vnum non potest diuidi: quia requies in vnitate est. Item ducendo per trigonum quinquaginta et vnum, fiunt centum et quinquaginta tria. Vnde numerus prædictus, et eius partes sunt numeri gratiarum, quæ gratia ducit ad requiem. Ille enim numerus habet quinquagenarium numerum ter, et insuper tria ipsa propter mysterium Trinitatis. Vnde et die quinquagesimo a Paschate datus est Spiritus. Et de hoc Augustinus. Quòd autem non est scissum rete, mysterium vt supra habitum est: quia ista piscatio signabat collectionem electorum ad vitam æternam, in qua nulla erit diuisio vel scissura. Et de hoc Gregorius. Item secundum eumdem Gregoriũ, in pisce asso signabatur Christus passus, qui capi voluit laqueo mortis nostræ, et quasi tribulatione assatus est tempore passionis. Per panem autem signatur diuinitas Christi, quæ nos reficit. Et ibi bene de hoc. Idem Augustinus. Piscis assus Christus est passus, et ipse est panis qui de cælo descendit. Et de hoc in Glossa. Et quod ait: *Traxit Petrus rete*, et cet. Mysterium est, quòd per Petrũ et eius successores colliguntur electi, et ad fidem in Ecclesia militante, et ad beatitudinem in Ecclesia triumphante. Vnde et Augustinus: Per illum septenarium numerũ discipulorum, per quem etiam potest vniuersitas intelligi figurata, tanto sacramento noscamus communicare, et eidem beatitudini sociari: Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti. Et sequitur quarta particula, scilicet discipulorũ stupefactio et ciborum eis collatio: *Et nemo audebat discumbentium interrogare eum*. Et est sensus, secundum Augustinum. Tanta erat euidentia veritatis, qua Iesus illis apparebat, vt nullus eorum non solum negare, sed neque dubitare auderet. Quasi ergo diceret. Nullus audebat dubitare, quoniam ipse esset. Hæc ille. Ex hoc patet, quòd quando volebat, sic apparebat, vt indubitanter eum agnoscerent: et quando volebat, se occultabat. Et de hoc Augustinus bene, vbi ait: Quòd sicut ante resurrectionem vsque ad excellentiam lucis, et fulgoris potuit mutare colorem, vt non agnosceretur, et post pristinum colorem reuocare: Sic eadem facilitate potentiæ, potuit renouare lineamenta et reuocare. Et ibi bene de hoc. Similiter Chrysostomus hic de hoc: Cum silentio, inquit, et formidine multa, et reuerentia sedebant attendentes in eum, formam altiorem videntes, et multa stupefactione pleni. Valde enim erant stupefacti, *et cetera*. Et hoc figura erat, quòd in conuiuio gloriæ certi erimus, videntes Deum facie ad faciem, et non indigebimus interrogatione. Supra: Palam de patre annunciabo vobis, *et cetera*. *Et venit Iesus, et accepit panem*, et cet. Et istud debet continuari cum eo quod dictum est supra: *Venite prandete*. Et in hoc patet mysterium, quia istud conuiuium, quod celebrauit Dominus cum septem discipulis, figura est æterni conuiuij, secundum Gregorium, ad quod conuiuium veniunt electi per filium Dei mediatorem, et per communicationem sui sacri corporis et sanguinis, et veram credulitatem. Supra: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternũ. Sed quæritur, cum credatur ipsum manducasse cum discipulis, vt dicitur hic, et apud Lucam: Cum manducasset coram eis: quid fuit factum de illo cibo, et ad quid manducauit? Videtur enim, quòd hoc potius fuit ad impedimentum fidei resurrectionis, quàm ad promotionem: cum cibus sumatur ad restauratione deperditi. Et ad hoc respondet Augustinus bene: Fides Christiana de Christo Saluatore non dubitat, quòd post resurrectionem in spirituali carne, sed tamen vera, cibum ac potum sumpsit. Non enim potestas: sed egestas edendi, et bibendi, talibus corporibus aufertur. Idem Augustinus: Cibum et potum sumpsit non alimentorum indigentia, sed ea qua poterat potestate. Similiter de hoc Augustinus bene, vbi loquitur de comestione Christi post resurrectionem, et angelorum, dicens quòd illa commestio fuit non necessitate, sed potestate. Et ponit exẽplum: Aliter absorbet aquam terra sitiens, aliter solis radius cãdens: illa indigentia, iste potentia. Hæc ille. Potestas ergo apparuit in Christo comedente, non egestas: et ita manducans potestatiue, non conuertit cibum in naturam corporis sui, sed resiluit in materiam, vt dicitur. Et ibi bene de hoc Chrysostomus: Qualiter autem comedit, non est nostrum dicere: Modo enim quodam inopinabiliori hæc fiebant, non vt natura indigente cibis, sed condescensione ad demonstrationem resurrectionis. Hæc ille. Et sequitur illa pars, in qua recapitulatio manifestationum prædictarum, ibi: *Hoc iam tertio manifestatus est*. Sed quæritur qualiter hoc? quia etiam in die resurrectionis siue Paschæ multotiens apparuit, vt patet ab Augustino, et a Magistro in historijs. Ergo non iam tantum tertio manifestauit. Et ad istud respondendum est secundum Augustinum, quòd hoc non ad ipsas demonstrationes: sed ad dies referre debemus, id est, primo die cum resurrexit, et post dies octo, quando Thomas vidit et credidit, et hoc die, quando de piscibus hic loquitur. Post quot autem dies hoc fuerit factũ, non est dictum. Hæc ille. Et sequitur illa pars, in qua de conse-

Marginal notes, left column: *Luc. 14. a* — *Chrys. hom. 86. in Ioan. circa med. tom. 3.* — *Ioan. 6. b* — *Chrys. ibid.* — *Aug. tract. 122. in Ioã. ante mediũ tom. 9.* — *Ioan. 6. b* — *Chrys. hom. 86. in Ioã. post mediũ. tom. 3.* — *Ibid. paulo ante.* — *Greg. in Euang. hom. 24.* — *Aug. tract. 122. in Io. post mediũ. tom. 9.* — *Greg. in Euang. hom. 24.* — *Aug. tract. 123. in Ioã. ante med. tom. 9.*

Marginal notes, right column: *Mat. 13. g* — *Aug. tract. 123. in Io. prope prin. tom. 9.* — *Aug. epist. 59. ad Paulin. post medium. to. 2.* — *Chrys. hom. 86. in Ioan. circ. mediũ tom. 3.* — *Ioan. 16. d* — *Greg. in Euang. hom. 24. post medium.* — *Ioan. 6. b* — *Luc. vlt. e* — *Aug. de ciuit. Dei. li. 13. c. 22. tom 5.* — *Ibid. li. 22. c. 19. post medium.* — *Idem epist. 49. ad Deo grat. quæst. 2. post mediũ. to. 2.* — *Exemplum de comestione.* — *Idẽ de mirabil. sacræ script. li. 3. c. 25. to. 3* — *Chrys. hom. 86. in Ioã. post mediũ. tom. 3.* — *Aug. de consens. Euãg. lib. 3. c. 25. post mediũ. tom. 4.* — *Idem tract. 123. in Ioã. ante med. tom. 9.*

Section letters in the centre margin: A, B, C, D, E, F.

de consequentibus ad manifestationes prædictas, scilicet de confirmatione Petri in dilectione, et de informatione, ibi: *Cum ergo prandissent* Et illa in duas. Primo, de dilectione inquisitio ad ipsius confirmationem, et Petri responsionem. Secundo, ad consummationem dilectionis suæ passionis ipsi Petro reuelatio, ibi: *Amen dico tibi.* Prima in tres, secundum tres interrogationes et responsiones Petri. Secunda, ibi: *Dicit ei iterum.* Tertia, ibi: *Dicit ei tertio.* In qualibet parte tria: scilicet inquisitio Petri, responsio, et Christi admonitio. Ait ergo: *Cum prandissent dicit Simoni Petro*, qui erat princeps, et caput præsentibus discipulis: *Simon Ioannis diligis me?* Ex hoc videtur filium Dei in prandio siluisse, necnon et discipulos. Vnde Chrysostomus, vbi supra: Cum silentio sedebant, et solum comedebant, quæ eis condidit: *Diligis*, inquit, *me plus his?* Vnde quærit Chrysostomus, qualiter alios præteriens Petro locutus est de talibus. Et ad hoc respōdet, quòd eximius Apostolorum erat Petrus, et os Apostolorum et vertex. Et propter hoc Paulus ascendit videre eum. Item ostendens ei, quoniam oportet eum audere, id est, fiduciam habere in Christo, et negatione deleta committit ei curam fratrum, et negationem quidem non profert, neque exprobrat quod factum est. Hæc ille. Ob hāc ergo Petri confirmationem, et ob remissionis negationum ostensionē, ob confidentiæ stimulationem, sic locutus est Petro. Vnde ait ei: *Diligis me plus his?* quia vt dictum est sæpe: Petrus erat feruentior in omnibus, et primus ad respondendum, et promptus ad obediendum. Vnde Glossa: Quod scit interrogat. Et subditur responsio Petri: *Domine tu scis, quoniam amo te.* Vt ait Chrysostomus, ipsum qui scit ineffabilia cordis testem vocauit. Et patet hic humilitas Petri: non respondit se plus diligere, sed ait: *Tu scis.* Vnde Glossa, vtrum plus diligat tacuit: *Dicit ei: Pasce agnos meos.* Vt dicit Augustinus: hoc idem est, ac si diceretur: Si me diligis, non te pascere cogita, sed oues meas: et sicut meas pasce, non sicut tuas: gloriam meam in eis quære non tuam: dominium meum quære non tuum: lucra mea non tua. Ne sis in eorum societate, de quibus: Erunt omnes amantes seipsos. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et sequitur secunda interrogatio Christi, consimilis priori, et eadem responsio Petri, et eadem ipsius admonitio, ibi: *Dicit ei iterum.* Vnde Chrysostomus: Si diligis me, curam fratrum suscipias, et feruentem amorem, quem per omnia demonstrasti, nunc ostende, et nunc animam, quam dixisti te positurum pro me, pro ouibus meis pone. Hæc ille. Et sequitur tertia Christi interrogatio, et consimilis responsio et admonitio, ibi: *Dicit ei tertio.* Quæritur, quare totiens interrogauit, cum sufficeret semel interrogasse? Et ad istud respondet Augustinus: Redditur ternæ negationi terna confessio, ne minus amori lingua seruiat, quàm timori, *et cet. Contristatus autem Petrus.* Sed quæritur ad quid fuit contristatus, ex quo fuit conscius se amare Dominum? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd formidās priora, scilicet negationes, melior factus est, et magis sobrius, et non audax existens de reliquo, sicut prius scilicet promittebat præsumptuose, supra. Ne ergo existimans diligere cum non diligeret, sed eodē modo quo deberet, ideo contristatus est. Et patet secundum Augustinum, eadem esse amorem et dilectionem. Vnde ait hic primo: *Simon diligis me?* Et postea ait: *Amas me?* Et patet hic quę sunt successoribus Petri necessaria, scilicet Dei feruida et vera dilectio, vt scilicet Deum diligant non se, et diuinum honorem non suum, et diuina lucra non sua, secundum Augustinum. Et vt pascant agnos et oues Dei, idest fideles: de qua dilectione et pastura in collatione prædicabili. Qualiter autem sint oues pascendæ, in Glossa. Pascere oues est, credentes ne deficiant confortare. Et sic de alijs, quæ in Glossa enumerat. Et forte prius ait: *Pasce agnos meos*, bis, et deinde semel: *Pasce oues meas.* Per agnos enim simplices et infirmi et pauperes signantur, qui debent pasci duplici pastura, scilicet corporali et spirituali. Per oues signantur firmiores, et ditiores, qui pasci debent pastura spirituali. Vnde Glossa: Pascere oues est terrena subsidia, si necesse est, subditis prouidere, exēpla virtutum præbere, *et cet.* Sicut pastor gregē suum pascit in brachio congregabit agnos, et in sinu suo leuabit fetas. Qui ergo Petro succedit in officio pastorali, et non diligit Deum, nec pascit oues, idolum est non pastor: O pastor et idolum derelinquens gregem: Pastor nomine, idolum re. Et sequitur illa pars, in qua de prænunciatione suæ passionis ipsi Petro, ibi: *Amen dico tibi.* In qua morte ostendebatur consummatio dilectionis beati Petri. Et ibi quattuor. Primo, ipsius mortis prænunciatio. Secundo, ipsius Petri de altero discipulo inquisitio, ibi: *Conuersus Petrus.* Tertio, Christi responsio, ibi: *Dixit ei.* Quarto, sermonis Domini interpretatio a discipulis: *Exiuit ergo sermo inter fratres.* Ait ergo: *Amen dico tibi: cum esses iunior cingebas te.* Ita respondit Petrus, supra: *Scis quia amo te.* Et supra dixerat: Animam meam ponam pro te. Filius ergo Dei amoris ostensionem monstrare volens, et erudire nos, quo modo eum amare oportet, sicut continuat Chrysostomus, ait Petro: *Cum esses iunior, cingebas te*, id est, sequebaris tuam voluntatem: *Quando autem senueris extendes manus*, id est, crucifigeris, ait Augustinus. Vnde Augustinus ibidem: Hunc inuenit exitum ille negator et amator præsumendo elatus, negando prostratus, flendo purgatus, confitendo probatus, patiendo coronatus. Hæc ille. *Et alius te cinget*, scilicet vinculis, quod fuit impletum: *Et ducet quo tu non vis*, id est, ad mortem, ait Glossa: *Hoc autem dixit, significans qua morte esset clarificaturus Deum.* Sed quæritur de hoc quòd ait: *Ducet te, quo tu non vis?* Nihil inuoluntarium est meritorium: ergo si nolens passus est, absque merito est passus. Et ad istud respondet Chrysostomus: Dedit ei filius Dei quod desiderabat, scilicet vt moreretur pro Christo. Et hoc quod ait: *Non vis*, naturæ dicit compassionem, et carnis necessitatem: quoniam inuita, id est, non volens abscinditur a corpore anima. Et sequitur: Nullus enim impassibiliter corpus deponet. Hæc ille: Nemo carnem suam odio habuit. Loquitur ergo quantum ad ipsam sensualitatem, siue vitam animalem. Est enim duplex voluntas, scilicet rationis et vitæ animalis, siue sensualitatis. Prima volebat mori pro Christo, licet secunda repugnaret. Vnde Chrysostomus, vbi supra. Et si quæ optiones validæ erant, scilicet mori pro Christo, et ipsæ passiones: natura tamen redarguebatur, id est, ostendebatur timere. Et de hoc similiter Augustinus: Solutus a corpore volebat esse cū Christo, sed si fieri posset pręter carnis molestiā, ad quā nolēs ductus est. Et exēplificat de Christo, quòd propter nos consolandos in se transfigurauit, quando ait: *Si potest fieri transeat a me calix iste.* Hoc ait, qui non habebat mortis necessitatem, sed voluntatem. Et ibi bene de hoc. Et est in Glossa pro parte. Vnde et hunc infirmitatis affectum naturalem, nec senectus auferre potuit. Propter quod ait hic: *Cum autem senueris*, et cetera. Vt ait idem Augustinus: De hoc Chrysostomus bene: Quoniam semper Petrus volebat esse in periculis pro eo, ideo ait: Confide, et ita complebo desiderium tuum, vt quæ non es passus iuuenis existens, hoc te oporteat pati senem factum. Et ideo erigens eum ait: *Hoc dixit, significans qua morte*, et cetera. Vt discas, quoniam pati pro Christo gloria es patientis et honor. Et sequitur: *Sequere me.* Et in hoc insinuat prælationem beati Petri. Hæc Chrysostomus. Vnde ibidem quærit: qualiter Iacobus assumpsit thronum Hierosolymorum, qui fuit primus Episcopus eorum, et non Petrus? Et huic respondet, quoniam hunc, id est Petrum, orbis terrarū inthronizauit magistrum: Iacobū vero plebis Hierosolymorum, *et cet.*

Et nota

Marginal notes (left): Chrys. hom. 86. in Ioan. circa med. tom. 3. — Ibid. hom. 87. prope princ. — Gal. 1. d — Chrys. ibid. post pauca. — Humilitas Petri. — Aug. tract. 123. in Ioā. post mediū. tom. 9. — 2. Tim. 3. a — Chrys. hom. 87. in Ioā. ante med. tom. 3. — Aug. tract. 123. in Ioā. paulo post. med. to. 9. — Chrys. hom. 87. in Ioan. ante med. tom. 3. — Ioan. 13. b — Aug. tract. 123. in Ioā. post mediū. tom. 9. — Ibidem. — Pascere oues quid sit.

Marginal notes (right): Isa. 40. a — Zach. 11. e — Ioan. 13. a — Chrys. hom. 87. in Ioan. ante med. tom. 3. — Aug. tract. 123. in Ioā. post mediū. tom. 9. — Ibid. ante medium. — Act. 15. d — Chrys. hom. 87. in Ioā. ante med. tom. 3. — Ibidem. — Eph. 5. d. — Chrys. ibid — Aug. tract. 123. in Io. post mediū. tom. 9. — Ibidem. — Chrys. hom. 87. in Ioan. ante med. tom. 3. — Ibidem.

Et notā hic mysterium quando ait: *Cum esses iunior, cingebas te*, et cetera. [Ibid. paulo ante.] Vt ait Chrysostomus: In sæcularibus scilicet rebus iuuenis vtilis est, qui senuit inutilis. Sed in cælestibus scilicet negotijs non ita est, sed cum superuenerit senectus, tunc virtus clarior, tunc virilitas illustrior. Hæc ille. Iunior ergo dicitur vita imperfectior: [Iob. 29. a] Videbant me iuuenes. Gregorius: [Greg. Mor. li. 19. c. 11. ante med.] Iuuenes dici solent, qui nulla consilij grauitate deprimuntur: in iuuene enim est feruor libidinis: [Iob. 20. c] Ossa eius implebuntur vitijs adolescentiæ. Ibi Gregorius: [Greg. Mor. lib. 15. c. 5. ante med.] In adolescentia libido feruescere inchoat. Item in iuuene est paucitas experientiæ et ardui operis, vt ait Sapiens: [Arist. ethic. lib. 2. c. 3.] Iuuenis non est expertus: multitudo enim temporis experientiam facit. Et qui ita est, cingit se non cingulo disciplinæ vel iustitiæ ad cohibendum et restringendum, sed ad leuiandum se, vt sit velocior ad implendum suam voluntatem, vel concupiscentiam. Et de zona sic accingente: [Isai. 3. d] Pro zona funiculus: [Prou. 7. a] Quasi agnus lasciuiens: [Sap. 2. c] Nullum sit pratum, quod non pertransit luxuria nostra. Vt enim ait Augustinus: [Aug. de salutarib. docum. ad quend. Comit. c. 27. tom. 4.] Ille viuit secundum carnem, qui pergit quo vult, dormit quando vult, loquitur quando vult, et vbi vult. Et sic de operibus aliorum sensuum, vt ibi enumerat. Et talis non secundum Deum, sed carnaliter viuit. Ideo: [2. Tim. 2. a] Desideria iuuenilia fuge: [Eccl. 30. d] Curua ceruicem eius in iuuentute. Et: [Eccl. 18. c] Post concupiscentias non eas. E contrario, cum senuerit homo virtuali senectute, de qua ait Chrysostomus supra, et de qua dicitur: [Sap. 4. b] Senectus venerabilis non diuturna. Et sequitur: [Ibidem.] Aetas senectutis vita immaculata. Alius cinget eum cingulo disciplinæ, scilicet Deus ipse siue spiritus Dei: [Iob. 38. a] Accinge sicut vir lumbos tuos. Vnde est cingulum cohibentis disciplinæ, de quo dictū est: [Luc. 12. c] Sint lūbi vestri præcincti. Et est cingulum pœnitentialis vitæ: [Isa. 22. a] Vocabit Dominus ad fletum, et ad cingulum saxi. Vnde et sancti antiqui erant accincti. [4. Reg. 1. b] De Helia, quòd erat zona pellicea cinctus. [Mat. 3. b] Et de Ioanne, quòd habebat zonam pelliceam circa lumbos. Item est cingulū fidei et iustitiæ: vt de Christo: [Isai. 11. a] Et erit iustitia cingulum lumborum eius. Et est cingulum auctoritatis et potentiæ, prout ait Propheta de Christo: [Psal. 44. a] Accingere gladio tuo super femur tuum. Et est cingulum veritatis et doctrinæ, quo cingitur, et restringitur anima, ne effluat in vanas curiositates. In figura Ecclesiæ: [Prou. vlt. f] Syndonem fecit et vendidit, et tradidit cingulum Chananæo. Quod exponit Gregorius de doctrina fidei. [Greg. Mor. li. 33. c. 16.] Super illud Iob: [Iob. 40. d] Diuident eum negotiatores: [Eph. 6. b] Succincti lumbos in veritate. Et: [Leuit. 8. b] Astringens cingulo aptauit rationale. Et est cingulum castitatis et sanctimoniæ: [Apoc. 1. e] Præcinctus ad mammillas zona aurea. Et in figura Prælatorum de angelis, quòd pręcincti circa pectora zonis aureis. [Apoc. 15. a] Et est cingulum fortitudinis et patientiæ: Accinxit fortitudine lūbos suos. Et: [Iob. 19. f] Flagellis me cinxerit. Sic senescens virtualiter, et se cingens disciplinabiliter extendit manus ad operandum perfectibiliter: [Thren. 3. a] Leuemus corda cum manibus ad Dominum. Et alius, id est, spiritus Dei ducit eum quo non vult, scilicet caro contra spiritum cōcupiscens. Propter quod ait Saluator: [Mat. 5. f] Esto consentiens aduersario tuo dum es in via, id est, verbo quod carni aduersatur, ait Augustinus, illud exponens. Et talis moritur morte spirituali, qua Deū clarificat per bona exempla, de qua morte ait Paulus: [Gal. vlt. d] Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Et sequitur Deum imitando. Supra: [Ioan. 8. a] Qui sequitur me non ambulat in tenebris. Et ibi de hoc. Sequitur nunc secunda particula: *Conuersus Petrus, vidit illum discipulum quem diligebat Iesus*, et cetera. Vt enim ait Chrysostomus: [Chrys. hom. 87. in Ioā. ante mediū tom. 3.] Hic, id est, Petrus amorem, quem habebat erga Ioannem, erat enim eorum colligatio, scilicet in amore, vt patet in Euangelio, et dicitur: [Act. 3. a] Ascendebant ad horam orationis nonam Petrus et Ioannes. Quia ergo Christus magna ei prædixit, et orbem terrarum commisit et martyrium personauit, id est, prædixit, volens Petrus hunc, scilicet Ioannem accipere com-

A municatorem, scilicet prælationis et dignitatum, ait: *Hic autem quid?* Vnde et Ioannes hic silet, Petrus loquitur. Et sicut e contrario supra in cena Petrus [Ioan. 13. e] præmittit Ioannem ad interrogandum, nunc autem reddens ei retributionem, et existimans velle eum interrogare ea, quæ secundum ipsum erant, ideo sic quæsiuit. Hæc Chrysostomus. Vnde et hic recitat, quæ Ioannes inquisiuit a Saluatore in cena. Supra: [Ioan. 13. f] Domine quis est qui tradet te? Vnde quærit Chrysostomus, cuius rei gratia recoluit hic illius accubationis, siue accubitus in cena? Et respondet, quòd recoluit, ostendens quantum Petrus prælationem habebat B post negationem, quoniam quia tunc non audebat interrogare, sed alij, id est, Ioanni concedebat: nunc ex quo præsidentia, id est, prælatio fratrum est credita, non solum pro se interrogationem facit, sed etiam pro alijs. Et patent hic prærogatiuæ beati Ioannis: [Prærogatiuæ B. Ioannis.] quarum prima est discipulatus Christi dignitas, quæ notatur, ibi: *Vidit illum discipulum*. Sic enim seruire Deo regnare est, et si veri serui Dei sunt eius amici. Supra: [Ioan. 15. b] Iam non dicam vos seruos, sed amicos: multo magis esse discipulum filij Dei est magna dignitas. Ad quem discipulatum perfectum sunt necessaria multa. Est enim necessaria humilis obedientiæ per- C fectibilitas. Supra: [Ioan. 8. a] Si manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis. Item est necessaria affectuosa charitas. Supra: [Ioan. 13. c] In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis inter vos. Item est necessaria mundi et mundialium contemptibilitas: [Luc. 14. d] Qui non renunciat omnibus, non potest meus esse discipulus. Item est necessaria carnalium affectuum abdicatio, siue mortificabilitas: [Luc. 14. f] Qui non baiulat crucem suam, *et cetera*. Non potest meus esse discipulus. Item est necessaria conuersationis māsuetudo, siue benignitas: [Iac. 3. g] Quis sapiēs et disciplinatus inter vos, ostēdat ex bona cōuersatione opera sua? D Item est necessaria vitæ Iesu Christi imitabilitas, et eius conformitas: [Mat. 10. d] Sufficit discipulo, si sit sicut magister eius. Hæc omnia fuerunt in beato Ioanne. Ideo signanter potest dici. Ille discipulus discretiue vel eminenter. Secunda prærogatiua eius est peculiaris acceptibilitas filio Dei, ibi: *Quem diligebat Iesus*, quia quod diligit, erat ob suas virtutes, vt dictum est supra: [Deut. 33. b] Amantissimus Domini habitabit confidenter. Tertia prærogatiua eius est perfecta Christi imitabilitas, ibi: *Sequētem eum*. Sequi enim est imitari, ait Augustinus proprie de ipso: [August. de virg. sanct. c. 27. tom. 6.] Erat enim virgo. Et de illis, de quibus dicitur: [Apoc. 14. a] Sequuntur agnum quocumque ierit. E Quarta prærogatiua eius honoris peculiaritas apud filium Dei, et secretorum plena reuelatio, siue ostendibilitas, ibi: *Recubuit supra pectus*. Et hoc, vt ait Augustinus, [Aug. tract. 124. in Ioā. vers. fin. tom. 9.] hic de fonte Dominici pectoris non solus bibit, sed ipse Dominus Euangelium ipsum pro sua cuiusque capacitate omnibus suis bibendum toto orbe terrarum diffudit. Hæc ille. Et de his omnibus supra [Ioan. 13. a] diffusius. Et sequitur Christi respōsio: *Dicit ei Iesus: Sic eum volo manere*, sicut legit Glossa. Nolo eum per martyrium consummare, sed expectare donec eum recipiam: Domino enim visitante placidam mortem accepit. Et de hoc similiter in sua legenda: *Quid ad te?* F Per hoc ait Chrysostomus erudiens nos non multum [Chrys. hom. 87. in Ioā. circa med. tom. 3.] inuestigare, neque vltra ea, quæ placent ei, id est, filio Dei, quærere. Quia enim Petrus ad tales interrogationes feruidus erat, abscindens eius feruorem, et erudiens nos non vltra, quàm oportet scrutari, hoc ait. Hæc ille. In pluribus operibus ne sis curiosus: [Eccl. 3. f] *Tu me sequere*, per imitationem, perferendo mala temporalia, vt ait Augustinus: [Aug. tract. 123. in Ioā. post mediū. tom. 9.] Et hoc ipso martyrium beati Petri personauit, id est prædixit, ait Chrysostomus, supra. Sed quæritur, ex quo sequi est imitari, qualiter ait discretiue Petro: *Tu me sequere*, quàm Ioanni? Item quare ait de beato Ioanne: *Volo eum manere, donec veniam*, sicut quærit Augustinus? [Ibidem.] Si respondeatur, quòd hoc ait, quia non erat moriturus: hoc remo-

uet littera

uet littera sequens: *Non dixit Iesus, quia non moritur*, et cet. Item præmissum est de beato Ioanne: *Vidit Petrus illum discipulum sequentem.* Quare ergo magis dicit Petro: *Tu me sequere*, quàm Ioanni? Et ad primum respondendum est, quòd Petro ait: *Tu me sequere*, scilicet in crucis passione, ait Glossa. Christus ergo insinuãs Petro suã passionem futurã, et etiam aliquo modo genus passionis, quia erat moriturus in cruce, ait: *Tu me sequere.* Ioannes autẽ et alij discipuli secuti sunt perfecta vitæ imitatione. Secundum aliquos vero hoc ait Petro, vt erat caput Ecclesiæ, et omniũ martyrum, et vt erat gerens personam Ecclesiæ. Ad aliud respondendum est, quòd de Ioanne ait: *Sic volo eum manere donec veniam*, scilicet ad accipiẽdum eum in morte, vt fuit factũ prout dicitur in legenda sua, et vt ait Glossa hic. Et hoc fuit congruum secũdum aliquos. Vt enim ait quidam expositor longum martyriũ sustinuit Ioãnes, siue duxit in contemptu vitæ præsentis et tolerãtia multiplicis afflictionis. Item in dolium feruentis olei fuit missus. Item intensum martyrium sustinuit cordis in passione Domini, assistens magistro eum diligenti peculiariter. Item deputatus fuit ad curã et obsequiũ beatæ Matris Domini, et virgo fuit, et ideo decuit placidam mortem expectare. Vnde Glossa: Vltimũ in pace senium finiuit. Item vita contemplatiua in beatitudine per ipsum signatur, quæ semper manet. Vt ait Augustinus. Et ideo ratione vitæ per eum figuratæ conuenienter ait: *Sic volo eum manere.* Et de hoc Augustinus. Et in Glossa. Cur Ioannem plus dilexerit Dominus, cum tamen Petrus plus eum dilexerit? Vnde supra eodem ait Dominus: *Simon Ioannis diligis me plus his?* Super quod Augustinus: Quod sciebat Dominus interrogabat, vt nos amare Petrum, scilicet nosceremus. Et videtur quòd magis deberet diligere Petrũ, quia ille plus dilexit. Item vt ait Augustinus, vbi supra. Melior est qui plus diligit Christum: Ergo magis diligẽdus ab ordinate diligente, qualis erat filius Dei. Item dicitur: Ego diligentes me diligo, ait sapientia diuina: Ergo amplius diligentẽ debet magis diligere. Et ad istud respondendũ est, sine præiudicio: quòd sicut ait Bernardus: Non diligit affectu sed effectu. Est ergo loqui de amore filij Dei, quantũ ad connotatũ in patria, et connotatũ in via respectu præmij substantialis. Et sic dicitur Deus magis diligere meliorẽ, et maiorẽ habentem charitatem. Et sic magis dilexit Petrũ, si fuit melior. Et est magis diligere ad connotata in via, qualia erant reuelatio secretorũ, familiaritas allocutionũ, et peculiaritas factorũ siue honorũ. Vnde Glossa hic. Diligebat alios, sed familiarius istum, quia virgo electus ab ipso. Vel dicitur magis diligere Ioannẽ ratione modi mortis. Vnde Glossa, supra: Diligit Ioannem, sed non plus omnibus sed familiarius, vt per pacem exiret de vita, non per passionem. Et per hoc ad obiecta. Augustinus vero exponit illud de duabus vitis, scilicet actiua, quæ per Petrum figuratur, et contẽplatiua per Ioannem signata. Et Christus minus nos diligit, quales sumus hic. Ideo liberat nos ne semper simus tales, ideo ibi amplius diligit. Et de hoc in homilia, et in Glossa prolixe. Et sequitur vltima particula in qua sermonis Domini interpretatio apud discipulos: *Exiuit ergo sermo inter fratres, quòd discipulus ille non moritur.* Qui tamẽ sermo nõ erat ita intelligẽdus Et ideo sequitur: *Non dixit ei Iesus*, et cet. *non moritur*. Vt enim ait Chrysostomus, opinionẽ discipulorũ corrigit non conspicientibus, id est, intelligentibus eis quæ dixit Iesus. Et patet hic exemplũ, qualiter multi non intelligentes variant sermonis interpretationẽ. Et ideo timendũ est, ne ex sermonibus potẽtibus habere varias interpretationes, falsæ eliceatur. Non ergo fuit talis intellectus sermonis, vt ipsi conceperũt, sed sicut expositũ est: *Sic eum volo manere*, etc. Et sequitur vltima particula libri, scilicet de testificatione veritatis huius Euãgelij, et eorũ quę in eo scripta sunt: et posset diuidi cõtra totũ librũ, ibi: *Hic est discipulus ille*, de quo supra scilicet, quẽ diligebat Iesus,

Ibidem.
Ibidem.
Aug. tract. 124. in Ioã. ante mediũ tom. 9.
Ibid. post pauca.
Prou. 8. a
Aug. tract. 124. in Io. post mediũ, tom. 9.
Chrys. hom. 87. in Ioã. post mediũ. tom. 3.

A et qui recubuit supra pectus Domini, supra eodẽ: *Qui testimonium perhibet de his*, dicto: *Et scripsit hæc*, scilicet certus de facto, qui in omnibus adfuit, et morięti filio Dei astitit. Supra: *Et scimus*, scilicet credentes: Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, *et cet.* testamur et annunciamus. Quærit Chrysostomus: vt quid hic solus Euangelista hoc facit testans sibi ipsi, nullo aliorum sic faciente? Et videtur se laudare, cum dicatur: Laudet te alienus, et non os tuum. Et ad istud respondet, quòd Ioannes posterior ad scripturam Euangelij venit, Christo eum mouente. Propterea ostendit amorem Christi, Deum continue ænigmatice
B insinuans causam, a qua ad scribendum accessit. Quia ergo a multa certitudine scripsit, non refutat sui ipsius testimonium in medium ferre. Hæc ille. Et hoc confirmat: Consuetudo nobis est cum valde vera dicimus, nostrum testimonium non denegare. Et si hoc nos facimus, multo magis qui spiritu scribebat, qualis fuit Ioannes. Item vt ait idem Chrysostomus, ipse in omnibus adfuerat, et cum Christus crucifigebatur non defuerat, et mater ei commissa fuit. Quæ vniuersa sunt signa amoris Christi ad eum, et quòd cum certitudine sciebat omnia, vt ait idem Chrysostomus: Pre-
C terea hoc fecerunt alij Apostoli scribentes, sicut Paulus sæpe, vt habitum est supra a Gregorio, qui scriptores sacri eloquij impulsu Spiritus sancti scribunt de se, vt de alijs loquuntur. Et exemplificat de Ioanne hic. Et ne crederetur omnia scripsisse quæ fecit Iesus, subdit. *Sunt autem et alia multa*, scilicet miracula, et facta notabilia: *Quæ si scriberentur per singula*, scilicet exquisite et plenarie: *Nec arbitror mundum capere posse libros qui scribendi sunt.* Vt ait Chrysostomus, tot existentibus: neque tot scripsi quot ceteri, sed horum plura dereliqui. Insidias autem Iudaicas, et lapidationes, et quoniam dæmonium habentem vocabãt, neque sum magistro gratificatus, id est, quærens gratiam a magi-
D stro, narrãdo scilicet gloriosa de eo, sicut faciunt illi, qui exprobrabilissima occultant, et clara proponunt. Hæc ille. Sed quæritur, qualiter ait, quòd mũdus non posset capere libros, si essent scripti de factis Christi, cum etiã mũdus possit capere libros scriptos de omnibus gestis a principio mundi, vsque in finẽ, si essent scripti. Et est respondendũ ad istud secundũ Augustinũ. Et est in Glossa pro parte: quòd non spatio locorũ credẽdum est mundũ non capere posse libros, qui essent de factis Christi scripti, sed capacitate legentium cõprehẽdi fortasse non possent. Vel aliter, quòd loquitur hic per figurã hyperbolen: quæ est quando verba
E fidẽ excedũt, vt voluntas loquẽtis appareat, nec tamen a tramite veritatis significãdæ erratur: qui modus loquendi, sicut in hoc loco, ita in nonnullis alijs locis inuenitur, sicut: Imposuerunt in cælũ os suũ. Hæc ille. Ob ergo multitudinẽ eorũ, quæ fecit Christus, de quibus aliqua sunt hic scripta, sic ait Euãgelista, vt patet secundũ Augustinũ et Chrysostomũ: *Non arbitror mũdum posse capere libros*, et cet. Sed quæritur cũ tot sint facta a filio Dei, videtur quòd minus pauca sunt scripta: ex modo enim loquendi patet, plura esse omissa quàm scripta. Et ad istud respondendũ secundũ Chrysostomũ, super illud supra: *Multa et alia signa fecit Ie-*
F *sus*, quę pertrãsierunt Euãgelistę propter multitudinẽ. Itẽ qui non credũt his quæ dicta sunt, neque pluribus attenderẽt si essent scripta. Item qui hæc suscipit quæ scripta sunt, nullo indigebit in fidei ratione. Hæc ille. Ob ergo sufficientiã eorũ, quæ sunt scripta, ad rationẽ fidei plura non sunt scripta, et ob solidã veritatẽ eorũdem et ob efficacẽ doctrinæ virtutẽ. Euangeliũ enim est virtus Dei omni credẽti. Iustitia enim Dei in ea reuelatur ex fide in fidem. Et ad præsens hæc collecta ex dictis Sancti Augustini, et ex dictis Sancti Chrysostomi super sacrum Euangelium beati Ioannis sufficiant.

Ioan. 19. f
1. Ioan. 1. A
Chrys. hom. 87. in Ioã. post mediũ. tom. 3.
Prou. 27. A
Ibid. post pauca.
Ibidem.
Chrys. hom. 87. in Ioan. post mediũ. tom. 3.
Aug. tract. 124. in Ioã. vers. fin. tom. 9.
Psal. 72. b
Chrys. hom. 86. in Ioã. ante mediũ tom. 3.
Ioan. 20. g
Rom. 1. b

Finis Postillarum.

LAVS DEO ET VIRGINI MATRI.

COLLATIONES PRAEDICABILES, IN GRATIAM IVNIORVM.

EX TOTO SANCTI IOANNIS EVANGELIO, a sancto BONAVENTURA Collectæ.

IN CAPVT PRIMVM

Collatio prima.

N principio erat verbum. Supposita luminali expositione ex dictis circa litteram, in his verbis exponendis, per modum collationis, tria insinuantur: quorum primum est ipsius patris initialis æternitas, ibi: *In principio.* Secundum est ipsius filij generationis expressa veritas, ibi: *Verbum.* Tertium ipsius generationis inuariabilis immutabilitas, ibi: *Erat.* Quia enim pater principium, ideo interminabilis æternitas. Et quia filius verbum, æterna natiuitas: et quia erat inuariata immutabilitas. Ait ergo: *In principio*, id est, in patre, secundum Glossam: qui est principium, sine principio. Et hoc dicitur eleganter et proprie. Vt enim Tullius: Principij nulla est origo, et ex eo alia oriuntur. Talis est pater: vt enim sumitur personaliter, dicitur principium respectu filij, vt hic. Itẽ vt sumitur quasi notio naturaliter, pater et filius sunt vnum principium Spiritus sancti procedentis: de quo potest dici illud Prophetæ loquentis ad filium: Tecum principium in die virtutis tuæ. Vt enim sumitur essentialiter, est principium omnium creaturarum: Ego principium et finis, *α* et *ω*. Et vere est ipse principium effectiuum omnium rerum, et principium conseruatiuum, siue gubernatiuum, et principium consummatiuum et perfectiuum. Vt enim ait Augustinus: A Deo est nobis initium existendi, ratio cognoscendi, et lex amandi. Est ergo principium conditionis siue existentiæ rerum: Numquid non tu a principio Deus meus es? Item est principium consummatiuæ felicitatis: Saluabit Dominus tabernacula Iuda, sicut a principio. Vnde et Platonici, vt ait Augustinus: Posuerunt vbi esset causa constitutæ vniuersitatis, lux propinandæ veritatis, et fons bibendæ felicitatis. Et ideo merito, ait supra, et *α* et *ω*. quæ est illud idem et eadem littera quòd A. quæ est triangularis, et signat Deum tribus dictis modis esse principium: Ipse enim est primus et nouissimus. In hoc principio, id est, in patre, erat verbum æternaliter ab ipso genitum, verbum inquam æternæ maiestatis expressiuum. Vnde Augustinus: Pater tamquam seipsum dicens genuit verbum sibi æquale per omnia: non enim seipsum integre perfecteq. dixisset, si aliquid minus aut amplius esset in eius verbo: Et vocabitur nomen eius verbum Dei. Item verbum omnium causaliter et exemplariter contẽtiuum. Et ideo dicitur veritas, quoniã quidquid est in ea scientia, de qua est genitum et in ipso est: et ideo merito dicitur verbũ vitæ: De verbo vitæ. Vnde infra eodẽ. *Quod factum est, in ipso vita erat.* Quia sapientia Dei secundum arcem omnia continet, ait Augustinus: Item verbum omnium effectiuum: Qui fecisti omnia verbo tuo. Et hoc verbum: *Erat*, scilicet æternaliter a patre genitum: Hoc enim verbum dictum de Deo signat æternitatem, ait Chrysostomus: Ego sum qui sum. Erat ergo verbum genitum, sine initiali inceptione, sine variabili vicissitudine, sine defectuali terminatione: Apud Deum enim non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio: Semel loquitur Deus, et idipsum non repetit. Ibi Gregorius. Loqui Dei, est verbum genuisse. Semel loqui est aliud verbum præter vnigenitum non habere. Et ibi bene de hoc. Ex quo ergo Deus est principium tale, ei adhæreamus, vt in esse conseruemur, et veritate illuminemur, et felicitate beatificemur: In ipso viuimus, mouemur, et sumus. Et ex quo filius est verbum, tale sit in corde nostro et in ore, secundum illud: Prope sit verbum in corde tuo, et in ore. Et: Ante omnia verbum verax præcedat te.

[Margin: Patris initialis æternitas. — Filij generationis veritas. — Generationis immutabilitas. — Cicero Tusc. quæst. lib. 1. ante medium. — Psal. 109. a — Apoc. 1. b — Apoc. 21. b — Apoc. 22. c — Aug. cõtra Faustũ lib. 20. c. 7. t. 6. — Abac. 1. c — Zach. 12. a — Aug. de ciuit. Dei. li. 8. c. 10. tom. 5. — Isa. 41. b — August. de Trinit. lib. 15. c. 14. tom. 3. — Apoc. 19. c — 1. Ioan. 1. b — Sap. 9. f — Chrys. hom. 3. in Ioan. ante med. tom. 3. — Exod. 3. d — Iacob. 1. a — Iob. 33. b — Greg. Mor. li. 23. c. 11. — Act. 17. e — Rom. 10. d — Eccl. 37. a]

Collatio secunda.

LVx in tenebris lucet: et tenebræ eam non comprehenderunt. In his verbis tria insinuantur. Primo diuinæ lucis excessiua claritas, ibi: *Lux.* Secundo, eiusdem illustratiua communicabilitas, ibi: *Lucet.* Tertio, infidelium, siue peccatorum caliginosa cæcitas, ibi: *Tenebræ eam non comprehenderunt.* Ait ergo: *Lux*, quæ est diuina sapientia, siue filius Dei maiestate inaccessibilis: Habitat lucem inaccessibilem. Item lux syncera et immixta tenebris, siue irascibilis: Deus lux est, in quo tenebræ non sunt vllæ. Item lux omnibus illius capabilibus communicabilis. Infra eodem: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem*, et cet. Et hæc lux lucet quasi triplici radio, quantum est a parte sua: scilicet radio illuminatiuæ illustrationis in intellectu, et radio clarificatiuę dilectionis in affectu, et radio discretiuæ æquitatis in effectu. De quo radio triplici: Fructus autem lucis in omni bonitate et in iustitia et veritate. Bonitas quæ est ipsa claritas signat affectum: Qui diligit manet in luce. Veritas illustrat intellectum, quia lux est, supra eodem: *Vita erat lux hominum.* Iustitia splendificat conuersationis statum et actum. Vnde Propheta: Educit quasi lumen iustitiam tuam. Et ista lux est solum tripliciter exurens montes. Sed licet sic luceat de se, tamen: *Tenebræ*, id est peccatores: *Non comprehendunt*, credendo scilicet, adhærendo et diligendo. Tenebræ enim sunt priuatio lucis, secundum Damascenum, et sunt de se horridæ et contristatiuæ. Vnde in tenebris anima molestatur, ait Auicenna. Et timoris sunt inductiuæ: qui enim sunt in tenebris timent, ait Chrysostomus: Talia sunt peccata spiritualiter, et peccatores ob ipsa peccata. Vnde Augustinus: Dilectores mundi sunt tenebræ, de quibus dicitur: Fuistis aliquando tenebræ. Et: Non sumus filij noctis neque tenebrarum, scilicet filij. Etsi manentes tales non possunt comprehendere lucẽ credendo, amando, et adhærẽdo, immo odiunt lucem. Infra: Dilexerunt homines tenebras magis quàm lucem.

[Margin: 1. Tim. 6. c — 1. Ioan. 1. e — Eph. 5. b — 1. Ioan. 2. c — Psal. 36. b — Eccls. 43. a — Damascen. orth. fid. li. 2. c. 7. ante medium. — Auicen. de ani. par. 4. — Chrys. hom. 4. in Ioan. post mediũ. tom. 3. — Aug. tract. 3. in Ioan. ante med. tom. 9. — Eph. 5. b — 1. Thess. 5. a — Ioan. 3. b]

Collatio

Collatio tertia de beato Ioanne.

F*Vit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioannes*. Ad præconium et laudem præcursoris Domini, quattuor hic insinuantur. Quorum primum est eleuata subtilitas et sublimitas, ibi: *Homo.* Secundum est authentica potestas, ibi: *Missus a Deo.* Tertium est cælestis influentiæ affluens copiositas, ibi: *Ioannes.* Quartum est officij eminens dignitas, ibi: *Hic venit in testimonium.* Primum fuit in statu. Secundum fuit in dignitatis gradu. Tertium in affectu. Quartum in effectu. Ait ergo: *Fuit homo,* scilicet viuens vita intellectuali et spirituali. Vt enim ait Augustinus: Homines non distāt a pecore nisi intellectu. Quasi diceret: Pecora sunt vel bestiæ, qui viuunt secundum concupiscentias: viuens autem secundum rationem et vitam spiritualem homo est: qualis fuit beatus Ioannes, vt patet consideranti seriem vitæ suæ, ob cuius eminentiā videbatur esse quasi quidam angelus. Vnde Chrysostomus: Ioannes velut cælum eremum habitauit, altissimam philosophiam demonstrans. Et quasi angelus aliquis ex cælo ita ad ciuitates a solitudinis vastitate descendebat. Et sequitur: Angelicus in vita monstrabatur. Propterea cilicinum vestimentum ipsi erat, vt per figuram erudiat ab humanis desistere nihil habere commune ad terram. Quia ergo fuit eleuatus super omnes concupiscentias, dominans eis plenarie, et viuebat ad imaginem, et similitudinem Dei, similis factus Deo: ideo merito dicitur homo. Vt enim ait Commentator, scilicet Episcopus super Angelicam Hierarchiam: Homo conuenit cum angelis et superat bestias. Est enim intelligibilis, habens virtutes visiuas ad superius, et formam erectam, et principatum super irascibile et concupiscibile, et minimum habet de sensu respectu brutorum, et superatū in virtute intellectiua. Et sic de alijs quæ ibi enumerat. Talis fuit beatus Ioannes spiritualiter. Ideo merito homo, de quo verificatur illud: Beatus homo qui inuenit sapientiam. Et iste homo fuit missus a Deo: in quo notatur secundum, scilicet legitima auctoritas, et ad diuina nuncianda. Vnde Chrysostomus hic: Quia missus, non quæ eius sunt, sed quæ omnia mittentis loquitur, et ideo angelus nuncupatus: angeli enim virtus est nihil proprium dicere: Ecce ego mitto angelum meum. Missus, inquam, sicut legatus ante summum Pontificem: Legatum ad gentes misit. Item: Missus, vt vox ante verbum. Infra eodem: Ego vox clamantis. Item missus, vt lucerna ante solem. Infra: Ille erat lucerna. Item missus sicut angelus ante Deum, vt dictum est. Missus, inquam, ad prædicandum, baptizandum, testificandum, demonstrandum filium Dei, vt patet in serie Euangelica. Et quoniam non est possibile ista adimplere, sine diuina gratia, ideo sequitur tertium: *Cui nomen erat Ioannes*: Quòd interpretatur in quo gratia: quod nomen merito fuit ei impositum, et a Deo præligente: De ventre enim matris meæ recordatus est nominis mei. Et ab angelo nunciante: Vocabis nomen eius Ioannem. Et a parētibus publicantibus: In ipso enim fuit gratia sanctificans in vtero: Spiritu sancto replebitur, *et cet.* Itē fuit gratia conseruās et operās in vita: Præcedet in spiritu et virtute Heliæ. Item fuit gratia prophetiæ in ipso, etiam in vtero, quando exultauit ex præsentia beatæ matris Dei. Item fuit gratia prædicationis: Diffusa enim fuit gratia in labijs suis. Qui enim bonus est qualis fuit Ioannes, hauriat a Domino gratiam. Sibi enim competit illud: Gratia Dei sum id quod sum. Ideo aptus fuit vt perhiberet testimonium. Et in hoc notatur quartum: ipse enim annuendo veritatem veraciter, intrepide, siue constanter arguendo, euidenter et publice prædicando, signanter filium Dei demonstrando, vt patet in serie Euangelica. Testimonium perhibuit veritati. Vnde de ipso verificatur illud: Ecce testem populis dedi eum. Huius imitatores in prædictis debent esse prædicatores Dei, qui sunt missi ad perhibendum testimonium veritati.

Aug. tract. 8. in Ioan. ante med. tom. 9. — *Chrys. hom. 10. in Mat. post medium, tom. 2.* — *Ibid. paulo ante.* — *Prou. 3. b* — *Chrys. hom. 5. in Ioan. circa prin. tom. 3.* — *Malac. 3. a* — *Abd. 1. a* — *Ioan. 5. b* — *Isa. 49. b* — *Luc. 1. b* — *Ibidem. f* — *Ibidem. b* — *Ibidem. b* — *Ibidem. d* — *Psal. 44. a* — *Prou. 12. c* — *1. Cor. 15. b* — *Ioan. 5. f* — *Isa. 55. b*

Collatio quarta.

E*Rat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* In his verbis tria insinuantur. Primum est lucis æternæ essentialis immutabilitas, ibi: *Lux vera.* Secundum est, ipsius diffusiua communicabilitas, ibi: *Omnem hominem.* Ait ergo: *Lux vera,* quia essentialiter est lux non aliunde. Vnde Augustinus hic: Ioannes lux, sed non vera, scilicet essentialiter, quia nisi illuminatus, esset tenebræ. Lux ergo vera et primaria essentialitate, vt dictum est, et lux vera imminorabilitate, et lux vera indefectibilitate. Vnde Chrysostomus: Lux quamtamuis hominum multitudinem illuminaret, nihil sui splendoris remitteret. Ideo signanter dicit infra: Ego lux veni in mundum. Et hoc illuminat multipliciter, siue multiplici radio, vt dictum est in priori collatione: Illuminat enim veraciter, quia lux vera, vt dictum est: In sapientia illius lusit anima mea. Item illuminat delectabiliter: Dulce lumen et delectabile videre solem. Lux enim iustorum lætificat. Item illuminat ordinabiliter, quia est lux hominum non pecorum, ait Augustinus, vbi supra. Et ideo illuminat viuentes, vt homines non vt pecora. Ideo sequitur: *Illuminat omnem hominem,* in quo notatur tertium: secundum Glossam enim omnis homo dicitur illa natura in homine, quæ est ad imaginem Dei: viuentes ergo secundum illam illuminat: Docet nos super iumenta terræ, et super volucres cæli. Ibi Gregorius: Quòd per iumenta et volucres significantur carnales et curiosi, quos non docet Deus vt homines, id est, viuentes spiritualiter. Et ibi bene de hoc. Vel omnis homo veniens in hunc mundum potest dici, qui non habitat in mundo per amorē, sed ab eo eleuatur vtens mundo, quasi non vtens. Vnde Augustinus: Si illinc non recederet, non esset illuminandus. Et ideo hic illuminandus, quia illinc recessit: Accedite ad eum, inquit, et illuminamini. Et: ait Sapientia: Vox mea ad filios hominum. Vox sapientiæ est sua illuminatio: quæ quidem sapientia est filius Dei, qui est lux.

Aug. tract. 2. in Ioan. ante medium tom. 9. — *Chrys. hom. 4. in Ioan. paulo post med. to. 3.* — *Ioan. 8. a* — *Eccli. 50. c* — *Eccli. 11. e* — *Prou. 13. a* — *Iob. 35. d* — *Greg. Mor. li. 26. c. 18.* — *Aug. tract. 2. in Ioan. ante med. tom. 9.* — *Psal. 33. a* — *Prou. 8. a*

Collatio quinta.

V*Erbum caro factum est, et habitauit in nobis.* In his verbis, in quibus insinuantur mirificentia diuinæ bonitatis et magnificentia assumptæ humanitatis, quattuor denotantur. Primo, filij Dei sub nomine verbi maiestatiua sublimitas, ibi: *Verbum.* Secundo, humanæ naturæ assumptæ fragilis mortalitas, et passibilitas, ibi: *Caro.* Tertio, vtriusque indiuisa vnibilitas, ibi. *Factum est.* Quarto, conuersationis filij Dei humilitas, ibi: *Habitauit in nobis.* Ait ergo: Verbum, scilicet maiestatiua sublimitate excelsum: Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis. Et supra eodem: *Verbum erat apud Deum.* Item verbum immortalitate æternū, quia verbum in principio et verbum vitæ: De verbo vitæ, *et cet.* Item verbum omnipotentiæ virtuosum: Portans omnia verbo virtutis suæ. Et in psalmo: Verbo Domini cæli firmati sunt. Verbum, inquam, tale factum est caro, quæ est pars in homine intima. Item caro quæ passibilitati et mortalitati subiecta: item caro in infirmitate inualida: Caro enim infirma. Nomine tamen carnis intelligitur humanitas assumpta: Scriptura enim hominem exprimit nomine vtriusque partis, ait Augustinus. Ait tamen hic: *Verbum caro factum:* ad exclusionem hæresis, ponentis ipsum non assumpsisse veram carnem, vt ait hic Chrysostomus. Et ad manifestationem humilitatis filij Dei, et ad ostensionem congruæ medicinæ, contra vitia carnis, vt dictum est in expositione litteræ. Et ideo dicitur: Verbum

Eccl. 1. a — *1. Ioan. 1. f* — *Heb. 1. a* — *Psal. 32. a* — *Mat. 26. d* — *Aug. de ciuit. Dei. li. 14. c. 2. t. 5.* — *Chrys. hom. 10. in Ioā. circa med. tom. 3.* — *Rom. 10. a*

Verbum abbreuiatum fecit Dominus super terram. A
Bern. hom. 2. super Missus est paulo ante medium. Ad quod Bernardus bene. Ibi agnoscitur longitudo breuis, latitudo angusta, altitudo subdita, profunditas plana. Ibi agnoscitur lux non lucens, verbum infans, aqua sitiens, panis esuriens, *et cet.* Et ibi bene de hoc. Et hoc verbum factum est caro, non confusione facta, neque destructione substantiarum, sed vnitione
Chrys. hom. 10. in Ioan. tom. 3. ineffabili et inenarrabili, ait Chrysostomus: In similitudinem hominum factus, *et cet.* Et Gregorius: Caro factus est, scilicet filius Dei, vt nos spirituales faceret,
Philip. 2. b benigne inclinatus est, nos vt leuaret, exijt vt nos introduceret, visibilis apparuit, vt inuisibilia demonstraret. Hæc ille. Vnde persona generis humani: Ad B me dictum est verbum absconditum, id est, in carne manifestatum, verbum Dei æternum. Et non solum
Iob 4. c hoc: *Sed habitauit in nobis.* Verus homo hominibus conformis: Cum enim hominibus conuersatus est. Habitauit, inquam, humilis ad obediendum: Erat subditus illis. Item habitauit curalis et obsequiosus ad
Baruc. 3. a ministrandum: Ecce ego in medio vestrum, sicut qui
Luc. 2. e ministrat. Item habitauit munificus ad tribuendum.
Luc. 22. c Venerunt mihi pariter omnia bona cum illo. Item
Sap. 8. f habitauit lætus, et delectabilis ad consolandum de
Isai. 42. a ipso: Non erit tristis neque turbulentus. Et: Non
Sap. 8. c habet amaritudinem conuersatio eius. De qua habi- C
Leuit. 26. f tatione fuit promissum: Ponam tabernaculum
Exod. 29. a meum in medio vestri. Et: Habitabo in medio filiorum Israel. Ex quo ergo filius Dei, sic nasci homo dignatus est, et sic conuersari inter homines, nos nati ex Deo imitemur eum in prædictis.

Collatio Sexta. In Pentecoste.

DE plenitudine eius accepimus omnes, gratiam pro gratia. In his verbis quattuor insinuantur: quorum primum est omnium bonorum in filio Dei inexhaustibilis copiositas, siue affluentia, ibi: *De plenitudine.* Secundum est defectibilis humana indigen- D tia, ibi: *Accepimus*, acceptio enim rei non prius habitæ. Tertium est donorum multis communicantia: acceptio enim dicit rei prius non habitæ captionem, ibi: *Omnes accepimus.* Quarto est donorum communicatorum supereminentia, ibi: *Gratiam pro gratia.* Ait ergo: *De plenitudine.* Qualiter autem Iesus Christus non solum fuit plenus gratia et veritate, sed fuit
Chrys. hom. 13. in Ioan. ante med. tom. 3. ipsa plenitudo, vt præmissum est, Chrysostomus hic, vt dictum est in expositione literæ. Ipse enim omne bonum. Bonum, inquam, non per participationem, sicut fons, et sicut pelagus infinitum supereffundens
Exod. 33. b diuitias suas, ait Chrysostomus, vbi supra: In ipso com
Chrys. ibid. placuit inhabitare omnem plenitudinem. Fuit enim E
Coloss. 2. a in eo plenitudo omnipotentiæ, quia ipse virtus sup-
Heb. 1. c portans omnia. De qua plenitudine: Plenitudo eius,
Eph. 1. a quia omnia in omnibus adimplet. Item fuit in eo
Coloss. 2. d plenitudo omnis veritatis et sapientiæ: In ipso omnes
Ibidem. thesauri sapientiæ et scientiæ. Et sequitur: In ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis. Item in eo fuit
Isai. 11. a plenitudo omnium charismatum et gratiæ: Requiescet super eum spiritus Domini. Et sequitur: Et im-
Iob. 38. c plebit eum spiritus timoris Domini: Numquid coniungere valebis micantes stellas Pleiadas? Quod ex-
Greg. Mor. li. 29. c. 16. ante med. ponit Gregorius, de septem spiritibus in Christo, bene. Sed in nobis omnium dictorum deficientia: F Nihil enim habet homo proprium nisi peccatum
Aug. tract. 5. in Ioan. circa prin. tom. 9. et mendacium, ait Augustinus: Quid habes quod non accepisti? Et ideo ab eo accepimus omnia. Sine ipso nulla natura subsistit, nulla doctrina instruit, nullus vsus expedit. Accepimus ergo omnes ab eo
2. Cor. 4. g virtutem ad subsistendum et operandum: Omnia
Philip. 4. c enim possum in eo qui me confortat. Item accepimus ab eo doctrinam sapientiæ ad cognoscen-
Deut. 33. a dum: Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina eius. Item accepimus ab eo dona gratiarum, et virtutum ad recte et bene viuendum.
Ioan. 20. f Ipse enim Ioannes ait: Accipite Spiritum sanctũ. Sed

quàm pretiosa dona accepimus, subditur: *Gratiam pro gratia.* Non solum aurum et argentum, nec bona transitoria, quæ non faciunt hominem bonum, sed gratiam gratis datam, scilicet et gratum facientem accepimus ad recte viuendum præsenti, et gratiam finalem et consummatiuam ad bene viuendum in gloria: Exæquabit enim gratiam gratiæ. Et: Gratiam Zach. 4. c
enim, et gloriam dabit Dominus. Et: Omne enim Psal. 83. d
datum optimum, et omne donum perfectum de sursum est. Iacob. 1. c
Et: Ipse namque dabit Spiritum bonum Luc. 11. b
petentibus se. Arguendi sunt ergo, qui non exhauriunt dona de ipsa plenitudine.

Collatio Septima.

EGo vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini. In his verbis quattuor figurantur. Primum est beati Ioannis præcursoris Domini ad Dei verbum, qui est filius Dei, prædicandum, apta idoneitas, ibi: *Vox.* Secundum est eius verbi quem prædicat potestatiua virtuositas, ibi: *Clamantis.* Tertium prædicationis oportuna necessitas, ibi: *In deserto.* Quartum est ipsius prædicationis veritas, ibi: *Dirigite viam Domini.* Ait ergo: *Vox.* Vt enim ait Augustinus: Vox sonat, vt possit verbum audiri. Et idem Gregorius hic. Et ideo Greg. in Euang. ho. 7. ante med.
Ioannes vox, quia per eius ministerium, patris verbum ab hominibus auditur. Vox enim est verbi interioris explicatiua siue nunciatiua, et eiusdem ad au- Aug. tract. 37. in Ioã. ante med. tom. 9.
res aliorum delatiua, et eorumdem ad audiendum excitatiua, et ipsius verbi in mentes audientium transfusiua. Vt enim ait Augustinus super Ioannem: Verbum, quod est apud te, vt transeat ad me, sonum quasi vehiculum quærit. Assumit ergo sonum, venit ad me, nec recedit a te. Hæc ille. Sed beatus Ioannes prædicando sonuit Christum præcedendo, et ad ipsum audiendum alios excitauit, et ad corda eorum intromisit ministerialiter. Ideo Maximus in sermone de Natiuitate Ioannis: Sicut sermo vocis quodam modo ministerio et vehiculo ad audientem transmittitur, ita Ioannes Christum sonans, vt verbi minister et portitor fuit: Vox clamantis in deserto. Sicut Isai. 40. a
hic. In psalmo: Dabit voci suæ vocem virtutis. Et Psal. 67. d
hæc: *Vox*, est *Clamantis*, id est, filij Dei: qui fuit clamans dictis, clamans factis, clamans morte, clamans vita, ac descensu scilicet, vt ad eum rediremus, ait Augustinus: Fuit enim clamans in prædicatione ad Aug. Confess. lib. 4. c. 11. tom. 1.
hominum eruditionem: Sapientia foris prædicat. Sequitur: In capite turbarum clamitat. Infra: Clama- Prou. 1. c
bat Iesus, *et cetera.* Item fuit clamans in passione ad Ibidem.
reconciliationem: Cum clamore valido, et lacry- Ioan. 7. d
mis offerens. Item erit clamans in iudicio ad terro- Heb. 5. b
rem: Vociferabitur et clamabit super inimicos, *et cet.* Isai. 43. f
Et fuit clamans in deserto, per quod corda peccantium signantur. Desertum enim dicitur quasi derelictum, et est vepribus et spinis occupatum, incultum, bestijs inhabitatum, et fructu priuatum, et signat prædicta corda, quæ sunt talia spiritualiter: Terra exusta quasi desertum. In tali deserto dicitur Deus Ierem. 9. g
clamare, ob distantiam eorum a Deo: Cor meum ad Isai. 15. e
Moab clamabit. Quid autem clamandum est in prædicatione diuina subditur: *Dirigite viã Domini.* Quod exponit Gregorius bene, dicens. Via Domini ad cor Greg. in Euang. ho. 7. ante med.
dirigitur, cum veritatis sermo humiliter auditur, vel cum ad præceptum illius vita præparatur. Et signanter ait: *Dirigite viam Domini.* Viæ enim Christi sunt pax, humilitas, et patientia, ait Gregorius exponens Greg. Mor. li. 15. c. 25.
illud: Scientiam viarum tuarum nolumus. Vel viæ Iob. 21. b
Domini sunt innocentia vel pœnitentia, ait Gregorius exponens illud: Nescierunt vias eius. Et hæ sunt Greg. Mor. li. 16. c. 24.
dirigendæ, id est, a distorto in rectum rectificandæ, Iob. 24. g
ne fiat declinatio ad dexteram vel ad sinistram: Dirige semitam pedibus tuis, vt non declines ad dexteram vel ad sinistram. Prou. 4. d

Collatio Octaua.

ECce *Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* In his verbis duo figurantur. Primum est filij Dei numerosa virtuositas, ibi: *Ecce Agnus Dei.* Secundum est eius saluifica potestas, ibi: *Tollit peccata mundi.* Quoad primum, est studio imitandus: quoad secundum, est affectu exorandus, et magnificandus. Ait ergo: *Ecce Agnus Dei.* per similitudinem non per proprietatem. Vnde Augustinus: Non solum quæ sunt eiusdem naturæ, dicuntur similia, sed quæ sunt disparis naturæ, sicut filius Dei dici potest agnus, quod non diceretur, nisi eius similitudinem fecisset. In agno est ad matrem intima affectio, et vocis maternæ naturalis agnitio, et ad eius balatum festinatio. Et Isidorus: Agnum quamquam et Græci vocent, ἀπὸ τῆ ἅγνος, quasi pium: Latini tamen putant habere hoc nomen ab agnoscendo, quia præ ceteris matrem agnoscit, et si errauerit etiam in magno grege agnoscit. Item in agno est materni coloris receptibilitas, vt ait Sapiens: Si fuerint venæ sub lingua eius albæ, facit album: si nigræ, nigrum: si rubeæ rubeum. Item in agno est innocua simplicitas et obediens subijcibilitas, non solum pastori, sed etiam excorianti. Item in agno est cornu ersationis pacifica tranquillitas, et ad sustinendum patiens longanimitas: excorianti vel vellenti resistentiæ vel defensionis immunitas, quia nec capite, nec cornibus impetit, nec dentibus mordet, nec pedibus recalcitrat: nec corpore impellit. Item ad immolandum pro peccatis secundum legem, congrua idoneitas. Item in agno est commoditas et multiplex vtilitas, quia ministrat lac, lanam, et esum, secundum Glossam. Sed in filio Dei prædicta omnia fuerunt virtualiter et spiritualiter: Suam matrem, scilicet synagogam dilexit et agnouit, ad vocem eius de cælo descendit. De qua matre: Filiæ matris meæ pugnauerunt contra me, *et cetera.* Et in similitudinem carnis peccati venit. Item in eo innocua simplicitas. Et sic de alijs. Ille enim signatus est in agno paschali. Et: Emitte agnum. Et: Quasi agnus coram tondente. Et: Quasi agnus mansuetus ductus est. Et: Sanguine agni immaculati. Et istas virtutes eximias in filio Dei demonstrat hoc aduerbium: *Ecce.* Et de hoc Chrysostomus bene. Hoc dixit Ioannes ostendens, quoniam non voce solum, sed oculis testabatur, et non admirabatur Christum, lætans et exultans. Et sic de alijs. Et ideo apud Græcos cum adiectione articuli scribitur, scilicet, ὁ ἅγνος, ad notandam excellentiam eius. Hæc ille. Et hic agnus tollit peccata mundi, scilicet auferendo et delendo et remittendo: ipse enim est verus Deus, de quo: Ego sum qui deleo iniquitates vestras. Et in psalmo: Qui sanat omnes iniquitates. Ipse enim venit, non vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per eum. Infra: Item tollit peccata mundi redimendo, et se immolando. Redempti estis pretioso sanguine agni, *et cetera.* Vnde ipse figuratur per duos hircos, quorum vnus debuit immolari pro peccato populi, et alius emitti in solitudinem. Primus fuit figura naturæ humanæ in Christo, secundum quā fuit immolatus et mortuus pro peccatis generis humani. Secundus fuit figura naturæ diuinæ, immortalis et impassibilis: Quasi agnus coram tondente se. Et sequitur: Ipse peccata multorum tulit. Item ipse tulit peccata, pœnas debitas pro peccatis soluendo, et pro eis satisfaciendo: Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. Multimoda ergo virtuositas filij Dei, qui fuit agnus, id est, signo figuratus, et mirifica sua pietas, qua dignatus est peccata tollere dictis modis. Et in his est imitandus tam in agendis, quàm in sustinendis a suis membris.

Aug. contra Faustū. li. 16. c. 15. tom. 6. — *Isid. etym. lib. 12. c. 1.* — *Cant. 1. b* — *Rom. 8. a* — *Exod. 12. f* — *Isa. 16. a* — *Isai. 53. c* — *Ierem. 11. d* — *1. Pet. 1. d* — *Chrys. hom. 17. in Ioā. ante med. tom. 3.* — *Isai. 43. d* — *Psal. 102. a* — *Ioan. 3. b* — *1. Pet. 1. d* — *Leuit. 16. a* — *Isa. 53. a* — *Ibidem.* — *1. Pet. 2. d*

Collatio Nona. De Prædicatore.

ECce *vere Israelita, in quo dolus non est,* et cetera. Vt enim ait Augustinus: Hic Nathanael, de quo loquitur hic, erat peritus et eruditus in lege: et signat spiritualiter doctorem vel prædicatorem. Et secundum hoc, duo figurantur hic requirenda in doctore: quorum primum est diuinæ cognitionis limpiditas, ibi: *Israelita,* id est, videns Deum: Secundum est vitæ innocua simplicitas, ibi: *In quo dolus non est.* Ait ergo: *Vere Israelita,* id est, videns Deum, scilicet fidei inerrabilis claritate: Nunc videmus in speculo et in ænigmate. Item videntes Deum immaculabili cordis puritate: Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Item videns Deum contemplationis limpiditate, de qua: Non videbit me homo et viuet.
B Quod exponit Gregorius de acumine contemplationis, vbi ait: Nullus Deum spiritualiter videt, qui carnaliter viuit. Primo modo videtur intellectu illuminato. Secundo modo affectu mundato et inflammato. Tertio modo vtroque excessu eleuato, de quo visu: Auditu auris audiui te, nunc oculus meus videt te. Et sic viuens debet esse sine dolo. Vt enim ait Augustinus: Dolus est cum aliud agitur, aliud fingitur: fraus, est simulatio quando aliud in corde tegitur, aliud loquitur, et tamquam duo corda habet. Hæc ille. Est ergo dolus cordis in psalmo: Dolos tota die meditabantur. Et: Interiora eius plena sunt dolo.
C Et est dolus oris, de quo similiter in psalmo: Labia dolosa in corde, et corde locuti sunt. Item est dolus operis: Ab vno doloso augetur sanguis. Et in psalmo: Sicut nouacula acuta fecisti dolum. Item est dolus status, siue professionis, quādo scilicet professio est alta siue status, et tamen vita imperfecta, tūc est dolus vere: Abominatio est Domino pondus, et pōdus statera dolosa non est bona. Et absque omni tali dolo debet esse doctor et prædicator Dei: Rationales sine dolo: Et post: Auferentes omnem malitiam et omnem dolum. Et tales sunt imitatores Christi, de quibus dicitur. Non est inuentus dolus in ore eius.

Aug. tract. 7. in Ioan. post mediū. tom. 9. — *1. Cor. 13. d* — *Mat. 5. c* — *Exod. 33. a* — *Greg. Mor. li. 18. c. 27. circa med.* — *Iob. vlt. c* — *Aug. tract. 7. in Ioan. post mediū. tom. 9.* — *Psal. 37. c* — *Eccls. 19. f* — *Eccls. 11. b* — *Prou. 20. d* — *1. Pet. 1. a* — *Ibidem.* — *1. Pet. 1. d*

D

Collatio Decima. Thema coram religiosis.

VIdebitis *cælum apertum, et Angelos ascendentes et descendentes super filium hominis.* In his verbis spiritualiter tria figurantur, quorum primum est sacræ religionis eleuata sublimitas, ibi: *Cælum.* Secundum est religiosorum virtuosa perfectibilitas, ibi: *Angelos.* Tertium est eorumdem debita studiositas, ibi: *Ascendentes et descendentes.* Ait ergo: *Cælum,* per quod religio sacra figuratur cælo assimilata. Cælum enim est corpus nobile, sublime et altissimum,
E ait Sapiens: Nec respicit impressiones peregrinas, vt ait idem. De his proprietatibus nobilibus Sapiens vbi supra. Et Ambrosius. Et Damascenus. Talis est religio sacra spiritualiter, nobilitate ingenua, eleuata, læta, ornata, et sic de alijs: Gelu de cælo quis genuit? Ibi Gregorius: Cælum est sublimis vita sanctorum. Et: Numquid nosti ordinem cæli, *et cet.* Et: Spiritus Domini ornauit cælos: Cælum mihi sedes est: Et Apostolus: Nostra conuersatio est in cælis. Huius cæli Angeli sunt religiosi veri, vita angelica prædìti. Angelus enim nuncius dicitur, vt ait Augustinus: Qui ergo regnum cælorum et diuina
F documenta ac eius voluntatem vita et doctrina nunciant, Angeli sunt: de quibus in psalmo: Qui facit Angelos suos spiritus. Vnde et de sacerdote Deo se sacrificante: Angelus Domini exercituum est. Istorum Angelorum est ascendere, in contemplationem diuinitatis Iesu Christi, et arcanorum eius, et descendere ad imitationem humilitatis ipsius. Vel ascendentes: arcana diuinitatis considerando et prædicando: descendentes, humana de ipso annunciando, prout Glossa exponit. Vel vt ait Augustinus: Ascendunt ad intelligendum diuinitatem, descendunt, vt inueniant eum factum ex muliere: Vidit scalam, *et cetera.* Et sequitur: Angelos ascendentes et descendentes. Vel ascendentes in

Amb. Hexaem. li. 2. c. 4. tom. 1. — *Damascen. orth. fid. li. 2. c. 6.* — *Iob 38. c* — *Greg. Mor. li. 29. c. 15. ante mediū.* — *Ibidem. d* — *Iob. 26. a* — *Isai. vlt. a* — *Philip. 3. b* — *Aug. de ciuit. Dei. li. 18. c. 35. 36. et contra Faust. lib. 16. c. 20. tom. 6.* — *Psal. 103. a* — *Malac. 1. d* — *Aug. cōtra Faustū lib. 12. c. 26. tom. 6.*

suspensiua

Gen. 28. e suspensiua contemplatione, descendentes in negotiosa actione: quia vt ait Augustinus: Triplex est genus vitæ, scilicet, otiosum, actuosum, et ex vtroque compositum. Et sequitur: Nec sic esse quisquam debet otiosus, vt vtilitatem non cogitet proximi: Nec sic actuosus, vt contemplationem non requirat Dei. Hæc ille. Ascendere ergo debent religiosi in contemplatione ad vacandum Deo, et descendere in negotiosa actione ad consulendum proximo, exemplo Moysis, qui aliquando ascendebat ad Deum, aliquando descendebat ad populum. Et exemplo Christi, qui aliquando ascendebat in montem solus orare, aliquando descendebat ad ciuitates prout ait Gregorius, docens qualiter vacandum est contemplationi diuinæ, et qualiter indulgendum est actioni virtuosæ ad aliorum vtilitatem.

Aug. de ciuit. Dei. li. 19. c. 19. tom. 5. Ibidem. Exod. 19. b Mat. 14. c

CAPVT SECVNDVM.

Collatio Vndecima. In claustro Monialium.

NVPTIAE *factæ sunt in Cana Galilææ.* In his verbis moraliter expositis duo figurantur. Primum est indiuisæ coniunctionis Christi, et animæ fidelis perfectio, ibi: *Nuptiæ factæ sunt.* Secundum est virtutum animæ nubendæ filio Dei figuratio, ibi: *In Cana Galilææ.* Ait ergo: *Nuptiæ factæ sunt*, scilicet redemptoris et animæ fidelis in diuino vnio. Nota tamen quòd sunt quadruplices. Primæ sunt diuinæ naturæ et humanæ in Christo: quæ fuerunt figuratæ in nuptijs Assueri et Hester. Assuerus enim beatus interpretatur, Hester eleuatio vocationis. de quibus Hester: Videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua in die desponsationis. Et: Fecit nuptias filio suo. Ibi Gregorius. Deus pater nuptias fecit filio suo, quando hunc in vtero virginis naturæ humanæ copulauit. Item sunt nuptiæ filij Dei incarnati et Ecclesiæ. Infra: Qui habet sponsam, sponsus est. Harum nuptiarum figuræ sunt istæ nuptiæ, de quibus hic, prout exponit Augustinus hic sufficienter in homilia, et in Glossa: Sacramentum hoc magnum est, et Christi et Ecclesiæ, *et cetera*. Item sunt nuptiæ filij Dei, et Ecclesiæ triumphantis: Quando reuertatur a nuptijs. Ibi Gregorius: Ad nuptias abijt, quando multitudinem angelorum nouus homo sibi copulauit: Beati qui ad cenam nuptiarum agni vocati sunt. Item sunt nuptiæ filij Dei, et animæ fidelis celebratæ in thalamo conscientiæ, quæ merito nuptiæ dicuntur ob indiuisam vnionem, ob affectuosam dilectionem, ob fecundam generationem, ob communem omnium possessionem, hæc enim inter sponsum et sponsam. Vnde Bernardus: Non est alia connexio inter sponsum et sponsam præter amare et amari: hic nexus uincit, quod natura arctius iunxit, scilicet vinculum parentum ad filios: Propter hoc relinquet homo patrem et matrem. Et ibidem Bernardus: Hæc nomina sponsus et sponsa nomina dulcia sunt, quibus vna hereditas, vna domus, vna mensa, vna caro, omnia communia, et nihil proprium: Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, De his nuptijs: Sponsabo te mihi in fide. Mirifica ergo dignatio filij Dei, quòd dignatus est assumere animam peccatricem, vilem, ignominiosam, fœdam, deformem, sanctificando eam, vt sit ei sponsa. In figura: Sume tibi vxorem fornicationum, *et cetera*. Et magnifica exaltatio animæ fidelis, quòd filio Dei desponsatur: quam exaltationem insinuat Apostolus: Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Qualis autem debet esse sponsa Christo nupta, figuratur cum dicitur: *In Cana Galilææ.* Et

Hester. 1. b Cant. 4. e Mat. 22. a Greg. in Euang. hom. 38. ante medium. Ioan. 3. d Aug. tract. 8. in Ioan. ante med. tom. 9. Eph. 5. g Luc. 12. e Greg. in Euang. hom. 23. ante medium. Apoc. 19. b Bern. super cant. serm. 83. ante medium. Gen. 2. d Bern. serm. 7. in Cant. ante med. Cant. 6. b Osee. 2. a Osee. 1. f 2. Cor. 11. d

A in hoc secundum. Cana enim zelus interpretatur. Galilæa transmigratio. Et in hoc figuratur, quòd anima, quæ est sponsa Christi, debet transmigrare a vitijs et concupiscentijs, et cupiditatibus, et debet esse zelo diuini amoris feruida: quod figuratum est: Quòd sacerdos debet ducere virginem vxorem, in figura Christi. Ideo de sponsa dicitur: Quæ est illa quæ ascendit, *et cetera*. Vnde Bernardus: Sponsa Dei debet esse pulchra, scilicet de forma iustitiæ, erudita de iudiciorum Dei notitia, tenta desiderio præsentiæ Dei. Et idem: Sponsa Dei debet esse amore calens, deuotione vrgens, opinione redo-B lens. Et talis sponsa est a Deo dilecta, honorificata, et in gloria magnificanda: Veni de libano sponsa. Sequitur autem: *Soror mea sponsa*. Huius sponsæ nuptialis vestis est charitas: Quo modo huc intrasti non habens vestem nuptialem: Venerunt nuptiæ agni. Et sequitur: Vxor eius præparauit se, *et cetera*. Et de ista sponsa, infra: Qui habet sponsam, sponsus est.

Leu. 21. f Cant. 3. a Cant. 4. b Mat. 22. b Apoc. 19. a Ioan. 3. d

Collatio Duodecima.

OMnis homo primo bonum vinum ponit, et cetera.
C Quoniam Glossa exponit istud de homine carnali, necnon et Hugo illud exponens, vbi ait: Amor mundi in principio dulcis esse videtur, sed finem habet amarum. Ideo ait: *Cum inebriati fuerint*, et cetera. Amor vero Dei econtrario, vt ait ibi. Ideo exponendo istud moraliter et dicto modo, quattuor figurantur, quorum primum est, hominis terreni fluxa carnalitas, ibi: *Omnis homo*. Secundum est ipsius voluptatis apparens, et phantastica suauitas, ibi: *Bonum vinum*. Tertium est voluptuosorum et bibitorum tali voluptate subuertens fatuitas, ibi: *Cum inebriati*. Quartum subsequens amaricabilitas, ibi: *Tunc id* D *quod deterius*. Sic enim est processus voluptuosorum, et voluptatis, vt patet consideranti. Ait ergo: *Omnis homo*, id est carnalis, ait Glossa. Vnde signanter ait: *Omnis homo*, id est, homo de humo totus, et sic viuens, et in peccato conceptus spiritualiter, de quo: Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum: Conceptus est homo. Ibi Gregorius: Homo dicitur tripliciter, scilicet per naturam: Faciamus hominem. Et per infirmitatem: Maledictus homo qui confidit in homine. Et per culpam homo dicitur in psalmo: Sicut homines moriemini. Et: Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, E et secundum hominem ambulatis: Et sic sumitur hic. Et in psalmo: Filij hominum vsquequo graui corde? Et talis ponit bonum vinum, non secundum rem, sed secundum apparentiam, nec secundum rectum iudicium et rationem, sed secundum peruersum sensualitatis appetitum dicitur bonum. Talis enim est de numero ipsorum, qui dicunt malum bonum. Et nota quod est vinum tale multiplex. Est enim vinum carnalis delectationis: Meliora sunt vbera tua vino. Ibi Bernardus. Per vinum carnalia desideria signantur, siue sit delectatio carnalis in gustu, de quo dicitur: Cui væ, *et cetera*. Et sequitur: F Nonne his, qui morantur in vino? siue sit carnalis delectatio in tactu: Ne alterceris cum illa in vino, id est, cum mala muliere: Luxuriosa res est vinum. Et est vinum infatuantis prosperitatis. Seneca: Felicitas est res inquieta, vt vinum ipsa exagitat, mouet cerebrum, non vno genere hos inflat, hos mollit, at aliquis illam fert quomodo vinum. Hæc ille: Quasi homo madidus a vino. Item est vinum seducentis erroris, prout ait Augustinus, quod vinū erroris propinatur in verbis poetarū, de quo: Quo modo vinum potantem decipit, sic vir superbus, *et cet.* Et omne tale vinum inebriat potantem. Et sicut vinum non modice sumptum rationē perturbat, memoriā eneruat, obliuionem immittit, errorem infundit, ad ignoran-

Hugo de arca Noe. lib. 1. c. 1. in princ. Iacob. 1. b Iob. 3. a Greg. Mor. lib. 4. c. 15. Gen. 1. d Ierem. 17. a Psal. 81. b 1. Cor. 3. c Psal. 4. a Cant. 1. a Bern. serm. 25 in cant. ante med. Prou. 23. f Eccli. 9. b Prou. 20. a Senec. epist. 36. prope princ. Ierem. 23. c August. 1. Confess. lib. 1. c. 16. t. 1. Abac. 2. b

tiā perducit, vt Boetius ait de disciplina scholarium, sic quodlibet vinum prædictum inebriat potantem: Viri fortes ad miscendā ebrietatem. Ibi Hieronymus: Omnis perturbatio potest ebrietas appellari, quæ accipitur de vino furoris draconum. Et sicut ebrietas a vino naturali est voluntaria insania, vt ait Seneca. Sic a prædictis vinis ebrietas potest dici insania: Fornicatio enim et ebrietas auferunt cor. In psalmo: Turbati sunt et moti sicut ebrius: Væ coronæ superbiæ ebrijs Effraim. Et eodem: Sacerdos et Propheta nescierunt præ ebrietate, *et cet.* Et ex hoc patet tertium. Et sic inebriatis apponetur quod deterius est, id est amarius: quia amaritudo sequitur amorem carnalem, secundū Hugonem: Risus dolore miscebitur, et extrema gaudij luctus occupat. Et: Ne intuearis vinum, quando flauescit, *et cet.* Et sequitur: Ingreditur blāde, et in fine mordebit vt coluber. Et ideo tales dicuntur inebriari absynthio: Inebriat me absynthio, id est, amore sæculi vel mūdi, quo quisquis est ebrius, amaritudinem laboris, quem tolerat, ignorat, ait Gregorius exponens illud: Nocet enim empta dolore voluptas, ait Horatius, *et cetera.*

Isai. 5. d — Hieron. cōmēt. in Isa. lib. 2. c. 5. tom. 4. — Senec. epist. 83. post medium. — Osee. 4. c — Psal. 106. c — Isai. 28. a — Hugo de arca Noe lib. 1. c. 1. — Prou. 14. b — Prou. 23. d — Ibidem. — Thren. 3. a — Greg. Mor. lib. 7. c. 8. post mediū.

Collatio Decimatertia.

TV *autem seruasti bonum vinum vsque adhuc.* Quoniam dictum est de vino sumpto in mala significatione, ideo hic de vino sumpto in bona. Et secundum hoc tria hic figurantur: quorum primū est celebrantis nuptias spirituales, siue conuiuium dignitas, ibi: *Tu.* Secundum est vini appositi pretiositas, ibi: *Bonum vinum.* Tertium est in prouidendo recta ordinabilitas, ibi: *Seruasti vsque adhuc.* Ait ergo: *Tu,* in quo filius Dei figuratur: ipse enim per sponsum hic signatur, secundum Augustinum. Ipse enim est sponsus qui celebrauit nuptias, de quibus in priori collatione: et de quo infra: Qui habet sponsam sponsus est. Ipse enim est qui fecit cenam magnam et vocauit multos. Et: Beati qui ad cenam nuptiarum agni sunt vocati. Et iste sponsus posuit bonum vinum, in quo notatur secundum. Vt enim ait Augustinus: Omnis prophetia Christo intellecto vinum est, et sapit, quod non sapiebat, et inebriat, quod non inebriabat. Item ait ibidem: quod bonum vinum est, Euangelium Christi. Et recte dicitur vinum, quod est liquor purus, sapidus, clarus, salubris, virtuosus, manans de vite, vt patet ad sensum. Sed Christus est vitis: Ego sum vitis, a qua emanauit Euangelium. Et de hoc in figura bene, Videbam coram me vitem, in qua erant tres propagines. Et sequitur: Tuli ergo vuas, et expressi in calicem, *et cet.* Per vitem Iesus Christus, per tres propagines, tres naturæ in ipso, scilicet natura Diuinitatis, et anima rationalis, et natura corporalis: quæ sunt tria sata, quæ miscuit mulier, id est, sapientia diuina, vt exponit Bernardus ibi. Per vuas suauia dicta et facta Saluatoris, ex quibus est collectum sacrum Euangelium. Et vere istud est bonum vinum. Vt enim ait Seneca: Bonum vini est sapor: sed nihil est sapidius Euangelio, homini spirituali habēti sanum palatum, vt ait Propheta: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua: Fauus enim mellis verba composita: Vere enim vinum istud in iucunditate creatum. Item bonum dicitur vinum ob vitis generositatem, et ob soli in quo est cælicam irrorationem, ob temperatam maturitatem, ob temporaneam collectionem, ob omnis impuritatis segregationem, ob vasis in quo reponitur sinceritatem et odoriferam virtutem et integritatem, et ob sufficientem defæcationem, vt patet sensibiliter. Et quia tale est Euangelium a vite, quæ est Christus emanans, et ab ipso qui est sol iustitiæ maturatum, et sic de alijs, vt patet consideranti. Ideo merito dicitur bonum vinum, quod posuit Christus in sua mensa: Bibite vinum quod miscui vobis, scilicet cum omnibus odoriferis speciebus sapientiæ: Dabo

A tibi potum ex vino condito. Et istud vinum est germinans virgines, et inebriat auertens ab omni amore carnali: Bibite et inebriamini, *et cetera.* Et licet istud fuerit bonum vinum, nihilominus filius Dei proponit, siue mittit alia vina, quasi excellentia. Vinum enim lachrymæ sunt pœnitentium, ait Bernardus, de quo in psalmo: Potasti nos vino compunctionis. Item vinum et charitas, vt ait Bernardus: Bibi vinum meum cum lacte meo. Item vinum dulcedo deuotionis, quod bibitur in oratione, vt ait Bernardus: Guttur tuum sicut vinum optimum. Item est vinum correptionis, vt ait Hieronymus, de quo:
B Infudit vinum et oleum. Per vinum enim mundantur putrida, per oleum fouentur sananda, vt ait Gregorius, illud exponens: vbi ait, quòd per vinum signatur seueritas correptionis. Istud bonum vinum quod est Euangelium seruauit Iesus vsque nunc, id est, vsque ad finem mundi. Primo enim dedit legem et prophetias. Supra: Lex per Moysen data est, quam non potuerunt implere, et sic confitentes, scilicet impotentiam et humiles facti, acceperunt gratiam et veritatem per Iesum Christum. Supra. Vt ait ibi Augustinus. Vbi etiam ait: Confitentur ægroti, venit medicus et sanauit deferens gratiam et Euangelij ve-
C ritatem: quod Euangelium est vinum, de quo: Comede in lætitia panem tuum, et bibe in gaudio vinum tuum.

Aug. tract. 9. in Ioan. ante mediū tom. 9. — Ioan. 3. d — Luc. 14. c — Apoc. 19. a — Aug. tract. 9. in Ioan. ante med. tom. 9. — Ibid. ante multa. — Ioan. 15. a — Gen. 40. b — Ibidem. — Luc. 14. c — Psal. 118. a — Prou. 16. c — Eccl. 31. f — Prou. 9. a — Cant. 8. c — Zach. 9. b — Cant. 5. a — Bern. serm. 3. in Epiph. in fine. — Psal. 59. a — Bern. super cant. serm. 54. prope finem. — Luc. 10. g — Cant. 5. a — Bern. serm. 18. in cant. post mediū. — Cant. 7. g — Greg. Mor. lib. 20. c. 8. ante med. — Ioan. 1. b — Ioan. 1. a — Aug. tract. 3. in Ioan. ante med. tom. 9. — Eccli. 9. e

Collatio Decimaquarta.

NOlite *facere domum patris mei, domum negotiationis.* In his verbis duo insinuantur, quorum primum est Ecclesiæ Dei, vel sanctæ animæ diuinis vsibus mancipatio, et eiusdem Deo dedicatio, ibi: *Domum patris mei.* Secundum est assignationis illius ad alios vsus districta prohibitio, ibi: *Nolite facere domum ne-*
D *gotiationis.* Ait ergo: *Domum patris mei,* qualis est sancta Ecclesia, scilicet ab omnibus vsibus humanis euacuata, ab inferiori potestate exempta, soli Deo dedicata, diuino cultui et sacris ministerijs deputata: Non est hic aliud nisi domus Dei, et porta cæli. Ideo dicitur domus orationis. Et hæc est domus gloriosa maiestate: Domum maiestatis meæ glorificabo. Item hæc domus sancta et munda puritate. Ista est lex domus in summitate montis, omnis finis eius, in circuitu sanctum sanctorum erit. Et in psalmo: Domum tuam decet sanctitudo in longitudinem dierum. Item hæc domus magna amplitudine: Quàm magna domus est, domus Dei. Item hæc domus
E decora speciositate. In psalmo: Domine dilexi decorem domus tuæ. Hanc prohibet filius Dei facere domum negotiationis, vt dicitur hic, et apud Lucam. Super quod Gregorius: Dum sacrorum ordinum locum accipiunt, sanctæ religionis officium in commercium terrenæ negotiationis vertunt. Vendentes in templo sunt, qui hoc quod quibusdam competit ad præmium largiuntur. Iustitiam vendere est, hanc pro præmij acceptione seruare. Hæc ille. Vbi bene de hoc. Ideo dicitur: Nemo militans Deo implicat se sæcularibus negotijs. Et Hieronymus: Negotiatorem clericum quasi quamdam pestem fu-
F ge. Et ibi de hoc. Huius autem negotiationis partes hic signantur. Per enim vendentes oues, quæ sunt animalia simplicia, signantur simulantes sanctitatem: Qui veniunt in vestimentis ouium, et intus sunt lupi rapaces. Per vendentes boues, qui sunt animalia laboriosa, figurantur prædicantes pro quæstu, vel pro temporalibus. Per vendentes columbas, figurantur vendentes dona Spiritus sancti. Per mensas nummulariorum figurantur vendentes iustitiam pro pecunia. Et de his Augustinus hic. Et Gregorius exponens istud, quòd columbas vendere est impositionem manus, qua Spiritus sanctus accipitur, non ad vitæ meritum, sed ad præmium dare.

Gen. 28. d — Mat. 21. f — Isai. 60. b — Ezec. 43. a — Psal. 92. b — Baruch. 3. g — Psal. 25. b — Luc. 19. a — Greg. in Euang. hom. 39. circa medium. — 1. Tim. 2. d — Hieron. ep. 2. ad Nepot. ante med. tom. 1. — Mat. 7. b — Aug. tract. 10. in Ioan. ante med. tom. 9. — Greg. super Euāg. hom. 4. post medium.

dare. Et ibidem distinguit, quòd est triplex munus, scilicet a manu, vt pecunia, a lingua, vt fauor et munus, ab obsequio, sicut subiectio indebite impensa, pro quibus fit prædicta venditio in multis. Et ibi bene de hoc. Propter quod dicitur: Excutit manus ab omni munere. Et ideo vendentes dictis modis merito eiecit Dominus de templo. Ait enim Christus: Gratis accepistis, gratis date. Exponit autem Gregorius istud, de templo conscientiæ, vbi ait: Templum Dei est mens atque conscientia fidelium, quæ si cogitationes in læsionem proximi profert, quasi in spelunca latronum residet, nec est domus orationis sed spelunca, quãdo relicta innocentia et simplicitate sanctitatis illud conatur agere, vnde valeat proximis nocere. Hæc ille. Sancta ergo Ecclesia et sancta conscientia prædicti vendentes et ementes sunt eijciendi.

Isa. 33. c
Mat. 10. a
Greg. super Euãg. hom. 39. circa medium.

CAPVT TERTIVM.

Collatio Decimaquinta.

Nisi quis fuerit natus denuo, non potest videre regnum Dei. In his verbis tria insinuantur: quorum primum est spiritualis regenerationis specifica qualitas, ibi: *Natus denuo.* Secundum est huius indicta necessitas, ibi: *Nisi.* Tertium eiusdem finalis fructuositas, ibi: *Videre regnum Dei.* Ait ergo: *Nisi quis natus fuerit denuo*, id est, iterato secundum Glossam, scilicet: *Ex aqua et Spiritu sancto*, infra eodem. Vel: *denuo*, id est desuper, ait Chrysostomus. Vnde nota quòd est natiuitas multiplex: est enim vna carnalis et calamitosa, quia cum pœna et cum originali culpa: Pereat dies in qua natus sum. Et: Maledicta dies, in qua natus sum. Item est alia vilis et vitiosa, quia cum culpa actuali, qua nascuntur peccatores ex diabolo. Vnde infra de talibus: Vos ex patre diabolo estis, scilicet imitatione, ait Ambrosius: Qui peccat, ex Diabolo: Si nati fueritis in maledictione nascemini. Item est natiuitas spiritualis et gratiosa, sicut sacramento baptismali ab originalibus peccatis, de quo hic: siue gratia pœnitentiali ab actualibus et verbo fidei: Ego per Euangelium vos genui. Et: Omnis qui facit iustitiam ex Deo natus est, Et: Renati non ex semine corruptibili sed incorruptibili. Item est natiuitas cælestis et gloriosa, non solum a culpa et concupiscentia, sed ab omni corruptela: In regeneratione cum sederit filius hominis. De tertia loquitur hic, qua natiuitate nasci est sublimitate dignissimum. Supra: Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Super quod Gregorius: Quid hac potestate altius, quid hac altitudine sublimius dici potest? in qua creatus quisque efficitur filius creatoris: Omnis enim qui diligit, ex Deo natus est: Item ista natiuitate nasci, est sinceritate purissimum, quia non est ex sanguinibus, sed ex Deo, vt dicitur supra. Vnde Augustinus hic: Duæ sunt natiuitates, vna ex carne, altera ex spiritu: vna de morte, alia de Trinitate: vna de masculo et femina, alia ex Deo et Ecclesia. Infra eodem: Quod natum est ex spiritu, spiritus est. Item ista natiuitate nasci est virtute potentissimum: Omne quod natum est ex Deo vincit mundum. Item sic nasci est vtilitate fructuosissimum. Hoc enim est regnum cælorum hereditare. Si enim filij et heredes. Et ex his patet secundum, scilicet huius natiuitatis necessitas, quia sine hac homo manet caro. Infra eodem: Quod natum est ex carne, caro est. Sed caro et sanguis regnum Dei non possidebunt. Similiter ex his patet tertium, scilicet huius natiuitatis fructuositas, quæ est videre regnum Dei, id est, Iesum Christum cognoscere, secundum Glossam: Regnum Dei intra vos est. Vel videre regnum Dei, sacræ scripturæ mysteria cognoscere: Simile est regnum cælorum homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua et vetera. Vel regnum Dei est æterna beatitudo: Simile est regnum cælorum decem virginibus, *et cetera*. Et sequitur: Venite benedicti patris mei. Magna ergo nobilitas sic nasci, et magna sapientia in ipsa natiuitate perseuerare, et magna felicitas eius fructum, scilicet regnum cælorum videre et obtinere.

Chrys. hom. 23. in Ioã. post mediũ. tom. 3.
Iob. 3. a
Ierem. 20. b
Ioan. 8. c
1. Ioan. 3. b
Eccli. 41. f
1. Cor. 4. c
1. Ioan. 4. d
1. Pet. 1. e
Mat. 19. b
Ioan. 1. b
1. Ioan. 4. d
Ioan. 1. b
Aug. tract. 11. in Ioan. ante mediũ tom. 9.
1. Ioan. 5. c
Rom. 8. f
1. Cor. 15. e.
Luc. 17. d
Mat. 13. c
Mat. 25. a
Ibidem. f

Collatio Decimasexta.

Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit. Hic tria signantur: quorum primum est mirifica filij Dei humilitas in sua incarnatione, ibi: *De cælo descendit.* Secundum est magnifica sua sublimitas in sua ascensione, ibi: *Ascendit in cælum.* Tertium est sua mansiua maiestas in æternitate, ibi: *Qui est de cælo.* Ait ergo: *De cælo descendit.* Vt enim ait Augustinus: Secundum quòd Deus non descendit, cum vbique sit præsens, sed secundum quòd homo, vt dicitur hic: Ipse enim descendit obedienter. Infra: Descendi de cælo, non vt facerem voluntatem meam, sed voluntatem patris mei. Item descendit beneficienter, quia cum omnibus bonis: Venerunt mihi pariter omnia bona cum illa. De quo descensu in psalmo: Descendit sicut pluuia in vellus. Item descendit potenter siue virtualiter: Descendisti, a facie tua defluxerunt. Et iste descensus fuit merito desiderabilis: Vtinam distumperes cælos, et descenderes. Et quoniam sic descendit, ideo merito ascendit: Qui descendit, ipse est qui ascendit. Ascendit inquam in altum siue sublimiter. In psalmo: Qui ascendit super cælum cæli ad Orientem. Item ipse ascendit victoriose, siue triumphaliter, scilicet hostibus deuictis, et populis liberatis. In psalmo: Ascendens in altum captiuam, *et cetera*. Item ipse ascendit gloriose et imperialiter, ascendit vsque ad thronum paternum. In psalmo: Ascendit Deus in iubilo. Et: Ascensor cæli auxiliator eius. Infra: Ascendo ad patrem meum, *et cetera*. Et licet sic descenderit et ascenderit, ipse tamen est in cælo æternaliter, inuariabiliter, indefectibiliter. Ipse enim est vnigenitus in sinu patris. Infra: Antequam fieret Abraam, ego sum: Ipse enim est qui est.

Aug. tract. 12. in Ioan. circa med. tom. 9.
Ioan. 6. d
Sap. 7. b
Psal. 71. d
Isa. 64. a
Isai. 64. a
Eph. 4. b
Psal. 67. g
Eph. 4. b
Psal. 46. a
Deut. 33. d
Ioan. 20. d
Ioan. 8. g
Exod. 3. d

Collatio Decimaseptima.

Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis, et cetera. Quoniam quattuor gratificant donum, id est, gratum reddunt, scilicet dantis maiestas, donationis gratuitas, doni pretiositas, finalis vtilitatis commoditas. Ideo hæc quattuor signantur hic, quorum primum, ibi: *Deus.* Secundum, ibi: *Dilexit vt daret.* Tertium, ibi: *Filium suum.* Quartum, ibi: *Vt omnis qui credit.* Ait ergo: *Deus.* Et in hoc dantis maiestas: Deus, inquam, qui est maiestate summus, nullius rei indigus, nullius retributionis receptiuus: ipse enim qui dedit, non enim indiget bonorum nostrorum, ait Propheta, nec recipit retributionem: Quid enim confers ei, si immaculata erit via tua? quasi diceret: nihil. Et quia talis dat, ideo munifica largitas: Ipse est diues in omnes. Et talis dilexit vt daret. Et in hoc donationis gratuitas, ipse enim diligit gratanter absque meritis: Diligam eos spontanee. Item diligit beneficienter, veris bonis ditando, et a veris malis eripiendo. Deus enim diligit effectu, non affectu, ait Bernardus: In dilectione et indulgentia sua redemit eos. Item diligit longanimiter et patienter mala nostra sustinendo: In charitate perpetua dilexi te. Sed quid dedit? subditur: *Filium suum.* Et in hoc dati, siue doni pretiositas: quia enim erat filius, ideo amoris intimitas: quia erat suus, scilicet naturalis non adoptiuus, ideo proprietas: quia erat vnigenitus, ideo singularitas, hæc enim inducũt admirationẽ istius doni: Nõ enim dedit seruũ vel angelũ, sed filiũ, ait Chry-

Psal. 15. a
Iob 22. a
Rom. 10. b
Osea. vlt. b
Isa. 63. c
Ierem. 31. a

Chryſ. hom. 26. in Ioã. ante mediũ tom. 3. ait Chryſoſtomus: Qui proprio filio non pepercit. Et talem filium dedit pro inimicis et ad mortem. Commendat Deus charitatem in nobis, quoniam cũ peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus *Rom. 8. b* eſt. Et talem filium dedit non propter commodum *Rom. 5. e* ſuum vel filij, ſed: *Vt omnis qui credit non pereat.* Et in *Ioan. 15. f* hoc quartum, ſcilicet dati finalis vtilitas: Maiorem enim dilectionem nemo habuit, quàm vt animam *Eccl. 39. b* ſuam ponat quis pro amicis ſuis: Gratiam fideiuſſoris ne obliuiſcaris. dedit enim animam ſuam pro te. Magna ergo vtilitas fidei, quæ meretur ſic ſaluari a Chriſto. Supra eodem: *Oportet exaltari filium hominis, vt omnis qui credit in eum non pereat.*

Collatio decima octaua coram ſcholaribus.

A*Micus ſponſi qui ſtat et audit illum*, et cet. In his verbis quattuor inſinuantur, quæ debent eſſe in homine ſtudioſo: quorum primum eſt diuini amoris inuiolabilis veritas, ſiue fidelitas, ibi: *Amicus.* Secundum eſt, in iuſtitia immutabilis ſoliditas, ibi: *Stat.* Tertium eſt diuinæ doctrinæ intima ſuſceptibilitas, ibi: *Audit.* Quartum eſt ex ipſa doctrina diuina affectuoſa iucunditas, ibi: *Gaudio gaudet ſuper vocem.* Ait *Cicero de Amicitia. ante med.* ergo: *Amicus ſponſi.* Vt enim ait Tullius de amicitia, et Auguſtinus, ſumens ab eo: Amicitia eſt rerum humanarum, et diuinarum cum beneuolentia et charitate conſenſio. Ille ergo eſt amicus ſponſi, qui in omnibus ei conſentit. Vnde Hieronymus: Eadem velle, et eadem nolle, firmiſſima amicitia eſt. Et talis debet eſſe omnis, qui vult auditor eſſe ſponſi, vel diuinæ ſapientiæ: tali enim illam reuelat: Annunciat de ea amico ſuo. Et non ſolum hoc, ſed debet ſtare. Vt enim ait Auguſt. Stare, eſt in gratia permanere eius quam accepit: quia inquit humilis, vide ſtantem ſolido. Hæc ille. Talis debet eſſe auditor ſponſi: Sta et conſidera mirabilia Dei, ſcilicet in myſterijs diuinæ incarnationis, in ſcripturæ arcanis, et in cœleſtibus ſecretis. Et non ſolum: ſed debet audire, non auditu exteriori ſed interiori. Infra: Qui ex Deo eſt, verba Dei audit. Audire enim vere eſt perfecte obedire. Vnde Auguſtinus: Quid enim eſt, qui audiũt? Nihil aliud eſt quàm qui obaudiuut: Beati qui audiunt verbum Dei, et cuſtodiũt illud. Et non ſolũ debet talis audire intellectu, ſed gaudere ex auditis in affectu. Ideo ait: *Gaudet ad vocem ſponſi.* Vox enim ſponſi eſt eloquia ſacræ ſcripturæ, de qua in pſalmo: Dabit voci ſuæ vocem virtutis. Et: Sonet vox tua in auribus meis. Et: Et vox prima quam audiui, *et cetera.* Ad quam vocem debet gaudere ſedulus auditor: Inuenti ſunt ſermones tui, et comedi illos. Et ſequitur: Factum eſt mihi verbum in gaudium et in lætitiam. Sermones Dei comedere, eſt auditu interiori illos audire et incorporare.

Aug. Epiſt. 155. ad Martian. ante med. tom. 2. Hieronym. Apolog. aduerſ. Ruffin. lib. 3. ante med. tom. 2. Iob. 37. a Aug. tract. 14. in Ioan. paul. a principio. tom. 9. Iob. 37. c Ioan. 8. d Aug. tract. 19. in Ioan. ante med. tom. 9. Luc. 11. d Pſal. 67. d Cant. 2. d Apoc. 4. a Ierem. 15. c Ibidem.

Collatio Decimanona de beato Franciſco.

I*N hoc gaudium meum impletum eſt: illum oportet creſcere me autem minui.* In his verbis moraliter expoſitis de beato Franciſco, quattuor figurantur: quorum primum eſt, vitæ humanæ veteris in ipſo omnimoda abnegatio, ibi: *Me minui.* Secundum eſt diuinæ vitæ in ipſo et per ipſum dilatatio, ſiue extenſio, ibi: *Illum creſcere.* Tertium vtriuſque congrua ratio, ibi: *Oportet.* Quartum eſt ex prædictis, id eſt, ex veteris vitæ extinctione, et ex vitæ diuinæ incremento et dilatatione interna exultatio, ibi: *In hoc gaudium meum impletum eſt.* Iſta fuerunt euidenter in præfato ſancto, ſcilicet vetus vita quaſi extincta, et vita diuina in eo ſuperinducta et dilatata. Et ex his ſua exultatio continua. Ait ergo: *Me minui oportet.* Oportunitate debitæ congruitatis et rectæ ordinationis, vt vita Dei in ipſo *Aug. tract. 14. in Ioã. ante med. tom. 9.* creſceret. Vt enim ait Auguſtinus: Creſcat in nobis gloria Dei et minoretur noſtra. Sic fuit in præfato ſancto: ipſe enim fuit minoratus abdicatione omnis

A mundanæ cupiditatis, exterius proijcientis, reſtrictione, et caſtigatione omnis voluptatis carnalis, inferius effundentis, ſubiectione voluntatis excellentius ambientis, humiliatione cordis interius ſe paruificantis et modificãtis. Prędictis enim modis eſt morbidum crementũ, et quaſi hydropicũ, et abdicatione taliũ eſt virtuoſa minoratio, quæ conſulitur: Precare *Eccli. 17. g* Deum et minue offendicula. Vere enim offendicula ſunt cupiditas mundialis, quæ proijcit exterius. De *Eccl. 10. b* auaro: Proiecit intima ſua. Et voluptas quæ effundit inferius: Effuſus es ſicut aqua, non creſcas. Et ambitio *Gen. 49. a* excellentiæ ſæcularis, quæ protendit ſuperius per ſu-
B perbiam: Qui currit aduerſus Deum extẽto collo. Et *Iob. 23. e* arrogantia cordis, quæ tumeſcere facit interius: Vterus tuus diſrumpatur. Et hæc omnia offendicula *Num. 5. a* ſunt minorãda, quæ præfatus ſanctus ſumme minorauit, immo abdicauit, ſe macerando in carne, et humiliando et paruificando in corde. Et ſic de alijs, vt de illo verificetur illud: Minimus erit in mille, et *Iſai. 60. d* paruulus in gentem fortiſſimam. Et ſimiliter de ſe ipſo verificatur illud: Quicumque humiliauerit ſe *Mat. 18. b* ſicut paruulus iſte, *et cetera.* Ipſe enim poteſt ſignificari per quodlibet de minimis terræ, vt patet conſideranti, de quibus: Quattuor ſunt minima terræ, et
C illa ſunt ſapientiora ſapientibus. Per formicam ratio- *Prou. 30. d* ne prouidentiæ in futurum. Per lepuſculum, ratione vehementiæ diuini timoris. Per ſtellionem qui manibus nititur, prout dicitur ibi. Et vt ait Gregorius, *Greg. Mor. lib. 6. c. 5. poſt mediũ.* exponens illud: Ratione virtuoſæ operationis. Et per locuſtam quæ ſaltat, ratione ſuſpenſiuæ contemplationis. Et ſic fuit minoratus iſte ſanctus, vt vita Dei in ipſo creſceret, et gloria, et per ipſum in alijs. Vita enim humana fuit in eo minuta et quaſi extincta. Et vita diuina fuit viuificatus: vt de ipſo verificetur illud: Viuo ego, iam non ego, viuit autem in me Chri- *Gal. 2. b* ſtus: Qualiter autem vixit vita Ieſu Chriſti, patet in
D ſerie vitæ ſuæ: Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce *Gal. vlt. d* Domini noſtri Ieſu Chriſti. Et ſequitur: *Ego ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo porto*, et cetera. Et in hoc patet ſecundum. Et hoc fuit congruum. Ideo ait: *Oportet.* Non enim poteſt vita Dei creſcere in homine, niſi vita humana vetus decreſcat. Vnde Augusti- *Aug. tract. 14. in Ioan. paulo a prin. to. 9.* nus: Deus qui perfectus eſt in te creſcat. Quanto enim magis Deum intelligis, et quanto magis capis, tanto uidetur in te creſcere Deus. Et ponit exemplum de luce. Quando enim oculi curantur, et incipit uidere, paululum lucis uidet, et alia die amplius, et tunc uidetur lux creſcere. Sic interior homo
E proficit in Deo, et Deus in illo uidetur creſcere. Ipſe minuitur, ut a gloria ſua decidat, et in gloriam Dei ſurgat. Hæc ille. Ideo dicitur: Deponentes uos *Eph. 5. a* ſecundum priſtinam conuerſationem, *et cetera.* Induite nouum hominẽ. Et: Expoliantes ueterẽ homi- *Coloſſ. 3. f* nem et induentes nouum. Vere ergo ait, *Oportet minui*, uita humana, ut creſcat diuina: ſicut fuit in iſto ſancto. De qua minoratione ſuæ humanę uitæ et gloriæ, et de quo cremento uitæ diuinæ in eo, fuit eius gaudium impletum. De nullo aliquid gaudebat niſi in illis, propter quod ut dictum eſt de illo uerificatur illud: Mihi abſit gloriari niſi in cruce *Gal. vlt. b*
F Domini, *et cetera.* Inde eſt gaudium cuiuslibet, unde eſt gloria. Et de eo uerificatur illud: Ego in *Abacuc. vlt.* Domino gaudebo et exultabo in Deo Ieſu meo. Ad imitationem huius ſancti eius ſequaces debent minuere in ſe uitam ueterem, et illam expoliare, et induere nouum hominem et uitam nouam, ut non appareat in eis niſi uita diuina. Et in eis uerificetur illud:

Dij ſimiles hominibus deſcenderunt ad nos, *Act. 14. b*
et cetera.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

Collatio Vigesima.

IESVS *fatigatus ex itinere sedebat super fontem*, et cetera. Quamuis admiranda filij Dei dignatio sit magis stupenda, quàm verbis exprimenda: tamen in his verbis duo insinuantur. Quorum primum est dignatiui laboris assumpti magnitudo, siue immensitas, ibi: *Fatigatus ex itinere*. Secundum est loci quietis specifica qualitas: *Super fontem*. Ait ergo: *Iesus fatigatus*. Quid admirabilius, quàm quòd ille, qui in principio erat verbum, et per quem omnia facta sunt, et qui virtus supportans omnia: dignatus est tamen sic laborare, et sic fatigari? Vnde Augustinus: Non frustra fatigatur virtus, non frustra fatigatur Iesus. Et sequitur. Iesus fortis, quia in principio verbum: infirmitas Christi te recreauit, fortitudo Christi te creauit. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et nota quòd in hoc, quod ait: *Fatigatus*. implicantur multa, quæ denotant vehementiam laboris, nam et in hoc notatur laboris grauitas, item et laboris diuturnitas, quia nec leuis labor, nec breuis fatigat. Item implicatur adiutorij, vel necturæ voluntas: non enim subiugalibus, idest, equis vtebatur, ait Chrysostomus. Item implicatur ieiunij prolixitas, et æstus feruor, siue ariditas. Erat enim hora sexta, vt dicitur hic. Ex quibus patet laboris vehementia. Vnde Chrysostomus, vbi supra. Humidam, idest, mollem semper abijciens vitam, et laboriosam inducens erat. Non enim subiugalibus vtitur, sed ita valide incedit, vt fatigetur ex itinere. Et hoc vbique erudiens hominem operatorem esse, et non superflua petere, et non multis indigere. Ita a superfluis vult nos alienos esse, vt et ipsorum necessariorum multa abscindamus. Hæc ille. Mira ergo dignatio filij Dei, dignantis sic laborare: *Ex itinere*, idest, carne assumpta, quæ fuit iter eius secundum Augustinum, vbi supra: Præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Et in Psalmo: In laboribus a iuuentute mea. Et subditur secundum, scilicet loci ad quiescendum impręparabilitas, ibi: *Sedebat super fontem*. et sic super terram nudam: sibi enim sedenti post laborem erat ornatorum deficientia, deliciarum carentia, consolantium, vel ministrantium nulla comitiua, solus enim sedebat. Vnde Chrysostomus: Sedebat non in throno, non in puluinari, sed simpliciter contingebat, scilicet terram, requiescens fouebat corpus, et apud fontem refrigerabat, non solum laboriosum, sed intumidum se ostendit, non in laborando, neque in sedendo in via solus, sed in eo, quòd solus derelinquebatur. Hæc ille. Ideo ait: Filius hominis non habet, vbi reclinet caput, *et cetera*: Et in montibus pernoctabat. Et de ipso ait Propheta: De torrente in via bibet. Et alibi: Quæsiui qui consolaretur, et non inueni. Et hoc fecit, et sustinuit ad informationem discipulorum. Vnde Chrysostomus, vbi supra: Hoc ideo fecit, quia discipulos assuefecerat omnem tumorem conculcare. Hæc ille. Exemplo ergo filij Dei in virtuoso itinere laboremus, ambulando de virtute in virtutem. De quo itinere: Itinera tua producentur. Et sic laboremus, vt simus fatigati, ut in nobismetipsis deficiamus, et in Christo, qui est fons sapientiæ quiescamus, et sedeamus; Ibi requieuerunt fessi robore, idest, in Deo electi, in se deficientes, ait ibi Gregorius: Defecit enim anima mea in salutare tuo, ait Propheta: Qui dat lasso uirtutem. Et post labores delicias carnales, nec superflua inquiramus, exemplo filij Dei, sed cum Apostolo: Habentes alimenta, quibus tegamur, his contenti simus.

Ioan. 1. a — Hebr. 1. c — Aug. tract. 15. in Ioã. ante med. tom. 9. — Ibid. post pauca. — Chrys. hom. 30. in Ioã. ante med. tom. 3. — Ibidem. — Aug. tract. 15. in Ioã. ante med. tom. 9. — Isai. 43. d — Psal. 87. c — Chrys. hom. 30. in Ioã. post mediũ. tom. 3. — Mat. 8. c — Luc. 6. b — Psal. 109. b — Psal. 68. e — Chrys. hom. 30. in Ioã. post mediũ. tom. 3. — Prou. 4. f — Iob 3. c — Greg. Mor. lib. 4. c. 30. ante med. — Psal. 118. l — Isai. 40. g — 1. Tim. 6. d

Collatio Vigesimaprima.

QVi *bibit ex hac aqua, sitiet iterum: Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo, non sitiet in æternum*. In his verbis duo figurantur. Quorum primum est carnalis delectationis defectibilitas, ibi: *Qui biberit ex hac aqua*. Secundum est influentiæ cælestis potestatiua virtuositas, ibi: *Ex aqua quam ego dabo*. Ait ergo: *Qui biberit ex hac aqua*, et cet. Vt enim ait Hugo: Concupiscentia dicitur aqua, quia fluxa, quia lubrica, et ad similitudinem aquæ currentis deorsum ima petit, suos sequaces instabiles, et dissolutos reddit. Est ergo aqua carnalis concupiscentiæ fluxibilitas: Quid tibi in vijs Ægypti, vt bibas aquam turbidam? *et cet.* Et est aqua doctrinæ erroneæ apparens suauitas: Aquæ furtiuæ dulciores sunt. Quod exponit Gregorius de scientia hæreticorum. Et aqua scilicet delectationis mũdanæ, siue temporaneæ, de quacumque re transitoria libidinosa voluptas: Ne des aquæ tuæ exitum, nec modicum. Vnde Augustinus: Hic aqua in puteo voluptas sęculi est in profunditate tenebrosa, quam hauriunt homines hydria cupiditatum. Et bibens de his aquis sitiet iterum ob intemperantiam bibentis, et insufficientiam aquæ bibilis: Sicut somniat sitiens et bibit, et postquam fuerit expergefactus adhuc sitit, *et cetera*. E contrario est de aqua, quam dat Dominus, quæ quidem est quadruplex. Est enim aqua diuinæ gratiæ purificantis, et refrigerantis: de qua hic, vt ait Chrysostomus, quòd quia Spiritus est quasi purgamentum, et in refrigerium, ideo nomine aquæ significatur. Et ponit exemplum, ut aqua pomerium irrigat, et arbores uegetat, et uirides conseruat, et ignea extinguit, sic effusio Spiritus sancti in anima: Effundam super uos aquam mundam. Item est aqua sapientiæ clarificantis: Aqua sapientiæ potabit illum. Et est aqua supernæ consolationis reficientis. In Psalmo: Super aquam refectionis educauit me. Item est aqua æternæ gloriæ satiantis, et mundantis: Agnus reget eos, et deducet ad fontes aquarum. Prima aqua fluit de fonte bonitatis diuinæ ad abluendum: Erit fons domus Dauid in ablutionem peccatoris, *et cet.* Secunda de fonte sapientiæ ad clarificandum: Fons sapientiæ uerbum Dei in excelsis. Tertia fluit de fonte misericordiæ consolantis ad delectandum, in Psalmo: Sicut desiderat ceruus ad fontes aquarum. Quarta fluit de fonte uitæ æternæ ad satiandum, in Psalmo: Apud te est fons uitæ. Et qui de his aquis biberit nõ sitiet ob earum superabundantiam, et ob earum efficaciam, et ob illarum indeficientiam: Non esurient, neque sitient. Et sequitur. Ad fontes aquarum potabit eos. Primæ ergo aquæ dimittendæ, et istæ omni affectu hauriẽdæ.

Hugo de arca Noe. li. 4. cap. 7. ante med. — Hiere. 2. e — Prou. 9. d — Greg. Mor. li. 19. c. 13. — Eccl. 25. d — Aug. tract. 15. in Ioã. ante med. tom. 9. — Isai. 29. c — Chrys. hom. 31. in Ioã. pau. a prin. tom. 3. — Ezec. 36. e — Eccl. 15. a — Psal. 22. a — Apoc. 7. d — Zach. 13. b — Eccl. 1. a — Psal. 41. a — Psal. 35. c — Isai. 49. c

Collatio Vigesimasecunda.

VEri *adoratores adorabunt in Spiritu, et ueritate*. In his uerbis tria insinuantur. Quorum primum est adorantium uirtuositas, ibi: *Veri adoratores*. Secundum est adorationis perfectibilitas, ibi: *In spiritu, et ueritate*. Tertium est in adorando intentionis rectæ ordinabilitas, ibi: *Adorabunt patrem*. Hic enim est ordo, et sufficientia. Ait ergo: *Veri adoratores*. Adorator enim est, ad alium precator: adorare enim est idem, quòd precari, ait Papias. Veritas est, quæ ostendit idẽ, quod est, ait Augustinus: Ergo uerus est adorator, qui est suæ impotentiæ, et defectuum cognitor, et sciens, quòd est ante Deum reus, et peccator, et quòd filius Dei est solus Saluator, et omnium bonorum dator. Vnde Gregorius: Ille orationem exhibet, qui semetipsum, quia puluis sit, humiliter uidet, qui sibi nihil uirtutis tribuit, qui bona quæ agit esse de misericordia conditoris agnoscit. Hæc ille. Talis enim erat Abraam, qui ait: Cum sim puluis, et cinis.

August. de vera relig. c. 36. circa prin. to. 1. — Greg. Mor. lib. 3. c. 27. post mediũ. — Gen. 18. d

nis. Et talis erat Publicanus a longe stans. Talis enim est mendicus, et pauper, ideo adorator, idest, alterius orator. Dictus est etiam orans mendicus, ait Augustinus. Et qui talis est, est verus adorator, vt hic dicitur, qui et pro peccatis suis veraciter compungitur, et in se humiliatur, et ad Deum amandum afficitur. Vt enim ait Gregorius: Veraciter orare, est amaros gemitus in compunctione, non verba composita resonare: In cubilibus vestris compungimini. Et tales adoratores in spiritu, et veritate adorant, idest, in templo cordis, prout exponit Augustinus: In templo, inquit, vis orare? in te ora: Orabo spiritu, orabo et mente. Item adorans spiritu, scilicet mentali affectu non tantum vocali affatu: Tu cum oraueris clauso cubiculo ora patrem tuum. Vnde Augustinus: Hoc negotiū plus gemitibus, quàm sermonibus agitur, plus fletu quàm affatu. Et sequitur. Absit ab oratione multa locutio, sed non desit multa deprecatio: Quis mihi tribuat adiutorem, vt desiderium meum omnipotens audiat? Ibi Gregorius: Postulatio est in desiderijs cordis, non oris vocibus. Et ibi multum de hoc. Et: Ipse considerauit vias meas. Ibi exponit Gregorius istud verbū bene de profectibus cordis, quibus ad Deum venimus in spiritu. Item tales adorant in spiritu, et veritate, idest, cordis simplicitate, et operis veritate. Vnde Glossa: Adorant in spiritu, qui pura mente, et simplici adorant: Anima mea desiderauit te in nocte, sed et spiritu meo, *et cet.* Et: Dabo opera eorum in veritate: Diligamus, et veritate. Qui ergo in cordis simplicitate, et cum operis perfectione orant, in spiritu, et ueritate orant: Leuemus corda cum manibus ad Deū. Super quod Gregorius: In principio corda cum manibus leuat, qui orationem suam operibus roborat. Et tales debent orare patrem, scilicet Deum, se paruificando, et illum magnificando, gratias referendo, misericordiam postulando. Vnde Hugo: Deum adorare est ei totam mentem per humilitatem ad deuotionem substernere, et ipsum principium ac finem omnis boni credere: Dominum Deum tuum timebis. Alia littera secundum Hugonem: Adorabis: Dominum Deū tuum adorabis. E contrario de Pharisæo, qui veniens ad templum se magnificabat, non Deum adorabat, prout ait Gregorius istud exponens.

Luc. 18. a · *Greg. Mor. li. 33. c. 21. circa finē.* · *Psal. 4. b* · *Aug. tract. 15. in Ioā. post mediū. tom. 9.* · *1. Cor. 14. c* · *Mat. 6. a* · *August. ep. 121. ad Probam. c. 10. tom. 2.* · *Iob 31. f* · *Greg. Mor. li. 22. c. 13. ante med.* · *Iob 31. a* · *Greg. Mor. lib. 21. c. 4.* · *Isai. 26. c* · *Isai. 61. b* · *1. Ioan. 3. d* · *Thren. 3. e* · *Greg. Mor. lib. 18. c. 5. ante med.* · *Hugo de sacram. fid. li. 2. p. 12. c. 6. ante med.* · *Deut. 6. a* · *Mat. 4. c* · *Luc. 18. f* · *Greg. Mor. li. 19. c. 12. post mediū.*

Collatio Vigesimatertia.

Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei. Cum in perfecta obedientia tria exigantur, scilicet subiecta humilitas in conformitate voluntatis, sedula studiositas in executione operis, iucunda hilaritas in affectione cordis: in his verbis tria expresse insinuantur in filio Dei. Primum est, ibi: *Faciam voluntatem.* Secundum est: *Perficiam opus.* Tertium est: *Meus cibus.* Ait ergo: *Vt faciam voluntatem*, et cetera. Et in hoc mira humilitas filij Dei, qui cum esset vnius voluntatis cum patre, vnde Deus æternus, profitetur tamen se venisse facere voluntatem patris, et abnegare suam. Vnde homo in obediendo patri. Obedientia enim est subiectio voluntatis, Damascenus. Vel vt ait Aludus: Obedientia est propriæ voluntatis abnegatio, quod et fecit filius humiliter. Infra: Non quæro voluntatem meam, sed eius qui misit me. Et hoc in docendis, et prædicandis, ut dicitur hic. Vnde Glossa: Voluntas patris, vt credatur in eo. Item venit facere voluntatem patris in sustinendis: Non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Et: Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem. Et non solum sic fuit obediens voluntati patris, sed perfecit opus, scilicet triplex, scilicet opus Euangelicæ prædicationis, de quo ait hic: *Vt perficiam opus:* Spiritus Domini super me: eo quòd unxerit me, ad euangelizandum pauperibus misit me. Item perfecit opus multimodę miraculosæ virtutis. Infra: Opera quæ ego facio testimonium perhibent de me. Item perfecit opus consummatiuæ redemptionis. Infra: Cōsummatum est. Et in Psalmo: Operatus est salutem in medio terræ. Et sic obedire, et sic facere opus, fuit eius cibus, idest, cibi desiderabile, et delectabile. Vnde Chrysostomus: Hominum salutem cibum uocat, ostendēs quantum desiderium habebat nostræ salutis: sicut enim nobis concupiscibile est comedere, sic illi saluare, scilicet mundum. Vnde fatigatus non manducabat cibum materialem, licet inuitatus a discipulis, demonstrans quantum desiderium habebat salutis humanæ. Hæc ille. Et ex hoc patet uehemens desiderium filij Dei de nostra salute, propter quod istud uocat cibum suum hic. Est enim triplex cibus filij Dei. Vnus generis humani conuersio ad fidem, siue conuertibilitas, ut hic, quam uocat cibum suum. Et supra eodem ait mulieri: *Da mihi bibere.* Fidem enim suam desiderabat, ait Augustinus ibi. Vnde Petro dictum est: Macta et manduca. Super quod Gregorius: Quod mactatur a uita, occiditur: quod comeditur, in comedentis corpus commutatur: quasi ergo diceret Petro: animalia immunda, de quibus ibi loquitur, a peccato in quo uiuunt, interfice, et in tua membra conuerte. Multo magis filius Dei sic facit, commutans credentes in factum corpus. Vnde Augustinus loquens ad filium Dei, ait: Audiui uocem tuā de excelso: Cibus sum grandium, cresce, et manducabis me. Nec tu me in te mutabis, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Item est cibus filij Dei, scilicet operis boni perfectibilitas in nobis. Item est cibus eius diuinæ contemplationis dulcedo, uel delectabilitas. De utroque: Butyrum, et mel comedet. Super quod Hugo exponens illud ait. Per butyrum restitutio boni operis: per mel, dulcedo contemplationis. Volens ergo inuitare filium Dei ad hospitium cordis præparet ei istum triplicem cibum, sicut tria fercula ei grata, scilicet cordis ad ipsum conuersionem, operis perfectionem, contemplationis dulcorem, ut ipse ueniens cenet cum eo: Ego sto ad ostiū et pulso: si quis aperuerit mihi, intrabo ad illum, et cenabo cum eo.

Damasc. ortho. fid. li. 3. cap. 14. post med. · *Ioan. 5. b* · *Mat. 26. f* · *Philip. 2. d* · *Isai. 61. a* · *Ioan. 14. c* · *Ioan. 10. c* · *Psal. 73. b* · *Chrys. hom. 33. in Ioā. ante med. tom. 3.* · *Aug. tract. 15. in Ioā. ante med. tom. 9.* · *Act. 10. b* · *Greg. Mor. li. 18. c. 20. ante med.* · *Aug. cōfess. lib. 7. c. 10. tom. 1.* · *Isai. 7. c* · *Apoc. 3. d*

Collatio Vigesimaquarta.

Erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum. In his uerbis moraliter intellectis tria figurantur. Quorum primum est animæ languentis in suo regimine defectibilitas, ibi: *Quidam Regulus.* Secundum est eiusdem morbida corruptilitas, ibi: *Filius infirmabatur.* Tertium huius occasio natiua causalitas, ibi: *Capharnaum.* Ait ergo: *Quidam Regulus.* Et per hoc figuratur rationis defectibilitas in regimine sui regni, tum quia ait: *Quidam*, tum quia ait: *Regulus*, quod est diminutiuum a Rege. Vt enim ait Gregorius exponens illud: Reges in solio collocat in perpetuum. Reges, inquam, sunt, qui prælati cunctis moribus carnis modo luxuriæ appetitum frenant, modo æstum auaritiæ temperant, modo gloriā elationis inclinant, modo suggestionē liuoris obruūt, modo ignem furoris extinguunt. Hæc ille. Cum consulibus, et Regibus. Ibi Gregorius: Reges sunt, qui sua corpora regere sciunt, sed quando ratio deficit a prædictis, non est Rex, sed regulus, nomen retinens, et officium non exercens: Væ terræ, cuius Rex puer est, et cuius principes, idest, affectiones mane, idest, intemporanee comedunt. Et ideo merito huius filius infirmabatur, idest, inferior uita, quam debet ratio regere, et ad bonum nutrire. Filius enim dicitur dupliciter, vel imitando, uel nascendo, ait Isidorus. Et quia inferior pars, et uita debet imitari ipsam rationem, ideo potest dici filius: Filij tibi sunt, erudi illos, et curua illos a pueritia sua. Sed iste filius infirmatur ægritudine peccati: vitia enim sunt animarum ægritudines, ait Boetius. Et hoc merito. Sicut enim

Greg. Mor. li. 26. c. 21. ante med. · *Iob 36. b* · *Iob 3. b* · *Greg. Mor. lib. 4. c. 27. post mediū.* · *Eccl. 10. d* · *Isid. de summa bon. lib. 1. cap. 20. sent. 7.* · *Eccli. 7. g* · *Boet. de consol. Philos. li. 4. met. 6. post mediū.*

enim infirmitates corporales fiunt in corpore superabundantia, vt ait Chrysostomus: Omnis, inquit, ægritudinis causa est superfluitas: ex hoc enim est corruptio humoris naturalis, et superfluitas innaturalis distemperantia complexionis, et defectus regiminis, propter quæ oritur infirmitas: In multis escis erit infirmitas. [*Eccli. 37. d*] Sic est in homine interiori, quòd ex superfluitate, et distemperantia affectuum, et defectu regiminis oritur infirmitas spiritualis, quæ est peccatū: Hæc enim est iniquitas Sodomæ, saturitas panis, et abundantia aquæ. [*Ezec. 16. f*] Ideo de tali dicitur: Omne caput languidum, et omne cor mœrens. [*Isai. 1. b*] In Psalmo: Infirmata est in paupertate virtus mea, [*Psal. 30. b*] idest, in defectibilitate rationis regentis. Et hæc infirmitas oritur in Capharnaum, quæ interpretatur villa pulchritudinis, per quam signatur desiderabile cuiuslibet concupiscentiæ, in quo desiderat habitare: animæ enim carnali concupiscenti libidinose, videtur pulchrum omne concupiscibile: Videntes filij Dei filias hominum, quòd essent pulchræ, acceperunt vxores, *et cæt.* [*Gen. 6. a*] Cuilibet enim tali potest dici illud Danielis: Species decepit te. [*Dan. 13. f*] Et talis pulchritudo non est appetenda, sed abominanda: Maledixi pulchritudini eius statim. [*Iob 5. a*] Sed vt sanetur infirmitas prædicta, ratio debet adire filium Dei gressibus cordis, et affectu, exemplo istius Reguli, clamans: Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum. [*Psal. 6. a*] Et exemplo mulieris Chananææ, vociferantis: Miserere mei, quoniam filia mea male torquetur. [*Mat. 15. c*]

CAPVT QVINTVM.

Collatio Vigesimaquinta.

TOLLE *grabatum tuum et ambula.* In his verbis tria insinuantur. Quorum primum est, vitæ concupiscentialis deprimētis onerosa grauitas, ibi: *Grabatum tuum.* Secundum est castigationis eiusdem, et redactionis sub regimine rationis hortabilitas, ibi: *Tolle.* Tertium ad proficiendum in vijs iustitiæ suadibilitas, ibi: *Et ambula.* Ait ergo: *Tolle grabatum,* idest, vitam concupiscentialem castiga, et redige in seruitutem spiritus. Grabatum enim lectus est pauperum, vbi aliquid capiti substratum, dictum a κάρα, quod est caput, ait Isidorus. [*Isid. etym. li. 20. c. 11.*] Et per ipsum signatur requies carnis, ait Gregorius, vbi ait: [*Greg. super Ezech. li. 1. ho. 12. ante med.*] Cum mente mortui in vitijs iacemus, in carnis delectatione requiescimus, et quasi infirmi portamur in lecto: Increpat quoque per dolorem in lectulo. [*Iob 33. f*] Ibi Gregorius exponens illud: Per grabatum voluptas carnis signatur. [*Greg. Mor. li. 23. c. 15. ante med.*] Vt enim grabatum est grauitate ponderosum, ad inferius inclinatū, progredientis impeditiuum, et ne ascēdatur superius depressiuū, sic et voluntas carnis facit: Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, et terrena cogitatio deprimit sensum multa cogitantem. [*Sap. 9. a*] Et inde est anima grauis, ait Augustinus. [*Aug. tract. 23. in Ioā. ante mediū tom. 9.*] Et de hoc grabato in figura: Plaga lectuli in Damasci grabato. Damascus enim interpretatur bibens sanguinem, et signat animam voluptuosam. [*Amos 3. d*] Et de hoc sub nomine strati, in Psalmo: Stratum eius versasti in infirmitate eius. [*Psal. 40. a*] Et istud grabatum dicitur anima pœnitens soluere carnem frenando a vitijs segregando, eamdem per disciplinam castigando, et in seruitutem spiritus redigendo: Tolle grabatum tuum. [*Mar. 2. b*] Ibi Beda: Grabatum tollere est carnem per frena continentiæ correptam a terrenis desiderijs segregare. [*Beda in originali.*] Et Gregorius, vbi supra. [*Greg. Mor. li. 23. c. 15. ante med.*] Sanatus ergo portat, vbi iacuerat, quia diuino adiutorio ereptus a vitijs eiusdem carnem contumelia in postmodū tulerat, in quibus desiderijs prius requiescebat. Hæc ille. Tolle grabatum tuum. [*Luc. 5. c*] Et: Tolle lectum tuum. [*Mat. 9. a*] Et non solum hoc, sed ait ei: *Ambula.*

A idest, in bono profice. Hoc enim est ambulare, ait Bernardus. Vnde Augustinus: [*August. enarrat. 2. in Psal. 26. post mediū. tom. 8.*] Noli a via declinare, noli ibi remanere, noli retro respicere, perseuera in ambulando, infra: Ambulate dum lucem habetis. [*Ioan. 12.*] Et ibi de spirituali ambulatione dicetur.

Collatio Vigesimasexta.

ECce *saluus factus es, noli amplius peccare.* Cum sapientis, et virtuosi medici sit morbidum curare, et ne iteret eumdem morbum præmunire, secundū istam consuetudinem filius Dei facit hic. Vnde in his verbis tria insinuantur. B Quorum primum est gratuiti beneficij collati rememoratio, ibi: *Ecce sanus factus es.* Secundum est iterandi morbum dehortatio, ibi: *Noli peccare.* Tertium est iteranti comminatio, vel mali denunciatio, ibi: *Ne tibi deterius.* Ait ergo: *Ecce sanus factus es,* scilicet gratanter sine merito, et pretio. Item benefice, quia de magno, et prolixo morbo: itē suauiter, quia sine afflictionis medicamento: item perfectibiliter, quia non solum est ægritudo ablata, sed virtus restituta, vt patet ex serie litteræ: illi enim poterat dici illud Psalmi: Qui sanat omnes infirmitates tuas: [*Psal. 102. a*] Omnipotens sermo tuus, qui sanat vniuersa. [*Sap. 16. a*] Et in C Psalmo: Misit verbum suum, et sanauit eos. [*Psal. 106. b*] Ideo sequitur: *Amplius noli peccare,* scilicet existendo sanatori ingratus suo adiutorio militaturus, morbum iteraturus, et supplicia ampliora meriturus: Fili peccasti, non adijcias iterum, sed de pristinis deprecare, *et cetera.* [*Eccl. 21. a*] Et sequitur: Quasi a facie colubri fuge peccatum. Et in Psalmo: Declina a malo, et fac bonum. [*Psal. 36. e*] Hoc enim est thesaurizare iram Dei, hoc est peccata iterare: Ignoras, quia misericordia te ad pœnitētiam adducit. [*Rom. 2. a*] Sequitur vero: Thesaurizas tibi iram, *et cæt.* Hoc enim est crucifigere filium Dei: Rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei. [*Hebr. 6. c*] Et ideo sequitur: D Ne deterius tibi contingat. Merito enim contingat deterius iteranti peccata, ob naturalium vulnerationem intimiorem. In Psalmo: Putruerunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ. [*Psal. 37. a*] Quanto enim frequentius iterantur peccata, tanto intentius vulnerantur naturalia. Diabolus enim impositis plagis relinquit peccatorem semiuiuo relicto. [*Luc. 9. g*] Item deterius contingit tali ob maiorem iustificationem coram Deo, et hominibus: Quàm vilis facta es iterans vias tuas. [*Ierem. 2. a*] Itē merito deterius contingit tali, ob maiorem ingratificationem, et inexcusabilitatem: Sicut canis, qui reuertitur ad uomitum, sic imprudens qui iterat stultitiā. [*Prou. 26. b*] Idem Petrus. [*2. Pet. 2. d*] E Item deterius contingit tali ob securiorem habitudinem dæmonum, in tali dicitur: Cū exierit spiritus immundus ab homine. [*Mat. 12. a*] Et sequitur: Reuertar in domum meā, et post fiūt nouissima illius peiora prioribus. [*Ibidem.*] Vnde et Semei de primo peccato inuenit veniam, de secundo non. [*3. Reg. 2. g*] Qui ergo est sanus a peccato caueat ne peccet, vt non deterius ei contingat dictis modis.

Collatio Vigesimaseptima.

SIcut *pater suscitat mortuos, et viuificat, sic et filius.* F Vt enim ait Augustinus, hic loquitur de resurrectione animarum, [*Aug. tract. 23. in Ioā. post mediū. tom. 9.*] quæ fit per substantiam patris, et filij æternam, et incommutabilem. Et secundum hoc tria hic insinuantur. Primo, peccatorum præuaricatiua defectibilitas, ibi: *Mortuos.* Secundum, eorumdem a Deo saluifica viuificabilitas, ibi: *Pater suscitat.* Tertio, in viuificando operationis filij cum patre inseparabilitas, ibi: *Sic et filius.* Ait ergo: *Mortuos,* idest, peccatores. Augustinus: [*Ibid. ante multa.*] Immortalis, inquit, dicitur anima: est quidem, quia viuit semper anima, et est in illa quędam vita permanens, sed mutabilis uita. Secundum mutabilitatem uitæ huius, et mortalis dici potest, quia si uiuebat sapienter, et desipit, mortua est in deterius: si uiuebat insipienter, et sapit, mortua est in

est in melius. Nam esse mortem in deterius, esse mortem in melius scriptura nos docet. Utique in deterius mortui erant, de quibus dicitur: Sine mortuos, sepeliant mortuos suos. Et de hac lectione: *Quando mortui audient, et qui audierint, uiuent*, in deterius mortui erant, ideo reuiuiscunt. Reuiuiscendo moriuntur in melius, quia et reuiuiscendo non erunt, quod erant: non esse autem, quod erant, mors est. Sed forte si in melius est, non appellatur mors: appellauit autem illam mortem Apostolus: Si autem mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc velut uiuentes de hoc mundo decernitis? Mori nos vult, vt viuamus, quia viximus vt moreremur. Quidquid ergo et a meliore in deterius, et a deteriore in melius moritur, non est hoc Deus, quia neque in melius ire potest summa bonitas, neque in deterius vera aeternitas. Haec Augustinus. Et ibi bene de hoc. Peccatores desipiunt, et ideo mortui in deterius. Vt enim ait Augustinus. Mors animae est, cum illam deserit Deus, sicut mors corporis cum illud deserit anima. Infra: In peccato vestro moriemini. Et: Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Et hi mortui separatione Dei ab anima similes sunt mortuis corporaliter, separatione Dei ab anima, et animae a corpore. Vt enim isti carent sensu, et motu, et sunt algore frigidi, grauitate ponderosi, canore debito priuati, et cito putrefiendi, sic est de illis spiritualiter. Et ideo anima peccatrix per cadauer signatur: Vbicumque cadauer fuerit, adest. Ibi Gregorius: Cadauer dicitur a casu, et ideo qui in mortem peccati ceciderit, non inconuenienter poterit cadauer vocari: quasi enim exanimis iacet, qui viuificantem spiritum non habet. Haec ille. Et ideo taliter mortuus est magis plangendus. Vnde Augustinus: Plangis mortuum, sed plange impium, an in te sunt viscera Christianae miserationis? Plangis corpus a quo discesserit anima, et non plangis animam, a qua discessit Deus? Quasi diceret, non recte facis: Luctus mortui septem dies, fatui, et impij omnes dies vitae eorũ. Hos mortuos viuificat solus Deus. Vnde Augustinus: Melius est anima quàm corpus, sed melius quàm ipsa est Deus. Et sequitur: Anima cum est in corpore, illi vigorem, decorem, mobilitatem, officia membrorum praestat: sic cum eius vita, Deus scilicet est in anima, praestat illi sapientiam, pietatem et iustitiam, claritatem, et sic viuificat: Spiraculum omnipotentis viuificauit me: Viuificat mortuos. Et in Psalmo: Deus tu conuersus viuificabis nos: *Et sicut pater viuificat, sic et filius: eo quòd sicut pater habet vitam in semetipso.* Infra eodem. Ipse enim filius est vita uiuificans, infra eodem: *Qui audit me, transit a morte ad vitam.* Super quod Augustinus: A morte scilicet infidelitatis ad uitam fidei, a morte falsitatis, ad uitam ueritatis, a morte iniquitatis ad uitam iustitiae, infra: Ego sum uita. Et ideo ei debent adhęrere uolentes uiuificari: In ipso enim uiuimus mouemur et sumus.

Mat. 8. c | Coloss. 2. d | August. de Ciuit. Dei. lib. 13. c. 2. tom. 5. | Ioan. 8. d | Mat. 8. c | Iob 39. d | Greg. Mor. li. 31. c. 22. in prin. | Eccl. 22. g | Aug. tract. 19. in Ioã. circa med. tom. 9. | Ibidem. | Iob 33. a | Rom. 4. g | Psal. 84. b | Aug. tract. 19. in Ioã. ante med. tom. 9. | Ioan. 14. a | Act. 17. c

Collatio Vigesimaoctaua.

Et procedent qui bona egerunt in resurrectionem vitae, qui vero mala in resurrectionem iudicij. In his uerbis quattuor insinuantur. Quorum primum est iustorum in hac uita debita perfectibilitas, ibi: *Bona egerunt.* Secundum est eorumdem in futura uita gloriosa bonitas, ibi: *Procedent in resurrectionem vitae.* Tertium est reproborum inordinata peruersitas, ibi: *Qui vero mala.* Quartum est eorumdem aeterna damnabilitas, ibi: *In resurrectionem iudicij.* Ait ergo: *Qui bona egerunt*, quales sunt electi. Sed ut bona agant, sunt quattuor necessaria. Quorum primum est agentium bonitas: Non enim potest arbor mala bonos fructus facere: Respexit enim Deus ad Abel, et ad munera eius. Super quod Gregorius: Ex dantis corde, id quod datur accipimus: non enim Abel ex muneribus, sed ex Abel munera placuerunt: Arbor bona bonos fructus facit. Secundum est necessarium, rei operata aequitas. In Psalmo: Declina a malo, et fac bonum. Tertium est necessarium, perseuerantiae indefectibilitas: Sic faciebat Iob cunctis diebus. Ibi Gregorius: Incassum bonum agitur, si ante terminum uitae deseratur. Quartum est necessarium scilicet intentionis ordinabilitas. Affectus enim scilicet intentionis omni operi nomen imponit, ut dicitur de spiritu, et anima: Omnia in gloriam Dei facite. Et: Nesciat sinistra tua, quid facit dextera. Et de prudentibus uirginibus, et de fatuis: Sic agentes debent facere bonum, quoad proximos: Operemur bonum ad omnes. Item debent operari bonum quoad semetipsos. In Psalmo: Spera in Domino, et fac bonitatem. Item debent operari bonum, quoad Deum: Gloria et honor et pax in resurrectionem uitae omni operanti bonum. Et: Adhaerentes Deo, odientes malum. Item quoad resurrectionem corporis: Fulgebunt enim iusti sicut sol. Et: Seminatur in corruptione surget, in incorruptione. Et: Saluatorem expectamus, qui reformabit corpus humilitatis nostrae. Breuis ergo et modicus labor praedictorum, magna et aeterna praemiatio. Sed sunt male agentes ex defectu praedictorum quattuor, quia nolunt esse boni, nec bona agere. Et de alijs, quorum est manifesta fatuitas, ut ait Augustinus: Bona uis habere omnia, inquit, et non uis esse bonus: Domus tua plena bonis, et te habet malum Dominum, nihil uis habere malum, nec etiam tunicam malam, uel caligam, et tamen malam uis habere uitam. Haec ille. Patet ergo talium infamia, uel fatuitas. Supra: Qui male agit, odit lucem: Pedes eorum ad malum currunt. Et laetantur cum male fecerint. Et hi odiunt animas suas: Qui diligit iniquitatem, odit animam suam, ait Propheta: quia enim faciunt iniquitatem, et peccatum, hostes sunt animae suae. Et tales: *Ibunt in resurrectionem iudicij*, scilicet damnationis, ut ait Augustinus. Tales enim resurgent in damnationem: Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur. Et de hoc iudicio damnationis, Augustinus istud exponens ait. Male egerunt, quia male uixerunt: male autem uixerunt, quia in prima animarum resurrectione non resurrexerunt, aut non in finem usque manserunt. Et tales: *Ibunt in resurrectionem iudicij*, idest, damnationis. Et ibi multum de hoc.

Mat. 7. c | Gen. 4. a | Greg. Mor. lib. 22. c. 8. | Mat. 7. c | Psal. 36. e | Iob 1. a | Greg. Mor. lib. 1. c. 21. in princ. | Aug. de spiritu. et anima. cap. 4. apud Aug. tom. 3. | 1. Cor. 10. c | Mat. 6. d | Mat. 25. b | Gal. vlt. g | Psal. 36. a | Rom. 2. a | Rom. 12. d | Mat. 13. g | 1. Cor. 15. e | Philip. 3. a | August. de ver. Domini. ser. 12. post mediũ. tom. 10. | Ioan. 3. d | Prou. 1. a | Prou. 2. g | Psal. 10. b | Tob. 12. f | Aug. tract. 19. in Ioã. post mediũ. tom. 9. | 1. Cor. 15. g | August. de Ciuit. Dei. lib. 20. c. 6. post mediũ. tom. 5.

Collatio Vigesimanona.

Ille erat lucerna ardens, et lucens. In his uerbis praeconium beati Ioannis a Saluatore, in quibus duo insinuantur. Quorum primum est, diuini Spiritus, uel charitatis in Ioanne plenitudo, ibi: *Lucerna ardens.* Secundum est, caelestis sapientiae claritudo, ibi: *Lucens.* Vnde Glossa: *Lucerna ardens*, scilicet spiritu charitatis, et: *Lucens*, lumine ueritatis. Ait: *Lucerna ardens.* Vt enim ait Gregorius. Lucerna est lux in testa: talis fuit beatus Ioannes caelesti numine plenus, et splendore, et spiritus feruore in carne mortali. De qua lucerna hic Augustinus multum. Ioannes perhibuit testimonium tamquam lucerna: miratus est lucernam, sed illa dicit esse solem, scilicet esse uenturũ. Et ibi multum de hoc. Et supra: In nocte uenit, Christus lucernam accendit. Et Hugo: Ioannes praecessit Christum, lux lucem, lucerna solem. In Psalmo: Paraui lucernam Christo meo. Et ista lucerna fuit ardens plenitudine Spiritus feruentis. Ioannes interpretatur, in quo gratia. Sed gratia uel spiritus dicitur ignis: Ignem ueni mittere in terram, idest, spiritum inflammantem. Vnde et in Spiritu descendit super discipulos, quia ferventes eos fecit, ait Gregorius istud exponens. Ignis enim est uelocis motus, et eius motus est sursum, et finit omne, quod non est sui generis, ut ait Sapiens. Et ideo conuenienter signat

Greg. in Euãg. ho. 34. ante med. | Aug. tract. 23. in Ioã. non longe a prin. to. 9. | Ibid. tract. 4. ant. med. | Psal. 131. e | Luc. 12. f | Act. 2. a | Greg. in Euãg. ho. 30. ante med. | Sap. lib. 3. de celo. et mundo.

gnat spiritum, quia habet consimiles effectus spiritua- A
Chrys. hom. 31. in Ioa. circa princ. tom. 3. les. Vt enim ait Chrysostomus: Scriptura vocat gratiã spiritus sub appellatione ignis, vt erectum, et calidũ, vt peccatorum consumptiuum. Isto igne Ioannes fuit lucerna ardens, et deinde lucens. Vnde Bernardus,
Bern. ser. 6. in Natiu. S. Ioan. Bapt. ante med. quòd ex feruore fuit splendor Ioannes, non feruor prodijt ex splendore: quia, inquit, lucere vanum, ardere parum, lucere, et ardere perfectum. Et ibi bene de hoc. Vnde ait, quòd fuit ardens in seipso uehementi austeritate conuersationis, erga Christum intimo feruore deuotionis, erga peccantes constantia liberæ increpationis, vt ibi exemplificat. Et isto ardore fuit lucens. Fuit enim plus quàm Propheta. B
Mat. 11. c Et de ista lucerna: Nemo ponit lucernam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt, idest, qui in Ecclesia. Vnde de ipso Ecclesia
Isai. 49. b cantat illud: Dedi te in lucem gentium. Hic enim
Iob 12. a est lampas contenta apud cogitationes diuitum. Ad huius imitationem doctores, et prædicatores debent esse lucerna ardentes, et lucentes. Vt enim ait Augu-
Aug. hom. 23. stinus: Et Prophetæ, et Apostoli lucernæ fuerunt. Vnde et de sanctis animalibus dicitur: Aspectus eo-
Ezec. 1. f rum quasi aspectus carbonum ignis ardentium, et quasi aspectus lampadarum. Quod exponit ibi Gre-
Greg. in Ezech. lib. 1. hom. 5. ante med. gorius de doctoribus. Et quoniam istud verbum fuit C verificatum in Sancto Antonio de ordine fratrum Minorum, vt ait commentator, scilicet Abbas. Ideo sibi possit adaptari conuenienter. Etenim feruore amoris, et ardore deuotionis, et sublimitate contemplationis ipse fuit illustratus, et illuminatus in diuinis theorijs, et arcanis scripturarum mysterijs: prout ait, commentator ibidem. Et sic fuit lucens alijs. De ipso
Eccl. 47. a uerificatur illud: Surrexit Helias quasi ignis, et verbum illius, quasi facula ardebat.

CAPVT SEXTVM. D

Collatio Trigesima.

EST *hic puer vnus, qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces.* Supposita expositione beati Augustini, quæ patet in Glossis, exponendo hęc verba de doctore, tria insinuantur. Quorum primum est, doctoris numerosa virtuositas, ibi: *Puer vnus.* Secundum est, documentorum scripturæ solida veritas, ibi: *Quinque panes.* Tertium est adimpletionis doctrinæ perfectibilitas, E ibi: *Habet.* Ait ergo: *Puer vnus,* qualis debet esse doctor spiritualis: puer enim est mundus sanctitate.
Isid. etym. lib. 11. c. 2. Vnde dicitur a puritate, ait Isidorus. Et vt ait Chrysostomus: Puer est mundus ab inuidia, et a concupi-
Chrys. hom. 59. in Mat. ante mediũ tom. 2. scentia, et ab alijs passionibus. Item est subiectus humilis obedientia parentibus specialiter, siue sint inopes, siue non, ait Chrysostomus. Item puer est simplex uera innocentia. Ludo enim simplici, et inno-
Ibid. ho. 63. post mediũ. centi se exercet, nec est solicitus, nec inordinate concupiscit loquendo de concupiscentia peccati, ait Hu-
Hugo de vanit. mundi. li. 2. post medium. go. Talis debet esse prædicator, vel doctor spiritualiter. Vnde infra ait Saluator discipulis: Pueri num- F quid pulmentarium habetis? Et: Ecce puer meus, quem elegi. Et: Ecce ego et pueri mei. Et: Quicum-
Ioan. vlt. d que humiliauerit se sicut paruulus iste, *et cetera.* Talis
Mat. 12. c debet habere panes, scilicet solida documenta scriptu-
Isai. 8. c ræ, quæ dicuntur panes ratione fundamẽtalis princi-
Mat. 18. g palitatis inter alimenta, ratione suæ appetibilitatis,
Isid. etym. lib. 20. c. 2. et ratione efficacis virtutis ad alendum, et ratione suæ vtilitatis: πᾶν enim Græce, dicitur omne Latine. Et
August. ep. 121. ad Probam. cap. 8. tom. 2. hoc ideo, quia cum omni cibo ponitur, vel quia omne animal eum appetit, ait Isidorus, loquens de pane. Et in ceteris cibis vincit panis vtilitas, ait Augustinus, ideo merito in panibus signantur solida docu-
Prou. 8. a menta scripturæ: Comedite panem meum. Et: Mitte panem super transeuntes aquas. Et hæc documenta Eccl. 11. a
signantur quinque panibus, quia originaliter deriuantur a veteri Testamento: Rota enim in medio rotæ. Et de his in figura: Si habes ad manum vel quin- Ezech. 1. g
que panes. Et tales dicuntur hordeacei, quia littera 1. Reg. 21. d
legis vestita est tegminibus carnalium sacramentorum, ad medullam hordei vix peruenitur, ait Augustinus. Dicitur enim hordeum, quòd eius spica ha- Aug. tract. 24. in Ioa. circa med. tom. 9.
beat ordines, ait Isidorus. Et talis panis est sanus, et uirtuosus ad nutriendum. Vnde in figura: Videbatur mihi, qui subcinericeus panis. Et sequitur: Percussit illud atque subuertit: *Duo pisces,* dicta Prophe- Isid. etym. lib. 17. c. 3.
tarum, et Psalmorum, qui sunt in condimentum, ait infra: Non valebant trahere rete præ multitudine Iudic. 7. f
piscium, idest, multimodorum intellectuum scriptu- Ibidem.
ræ. Multis modis alijs potest exponi moraliter, vt Ioan. vlt. e
primus panis sit refectio pœnitentiæ, in Psalmo: Fue- Psal. 41. a
runt mihi lacrymæ panes. Secundus panis est salutaris doctrina: Non in solo pane viuit homo, *et cetera*: Deut. 4. d
Cibauit eum pane vitæ. Tertius panis est iustitia de- Eccli. 15. b
lectans: Beati qui esuriunt iustitiam: Qui operatur Mat. 5. a
terram suam, satiabitur panibus. Quartus panis est Prou. 12. c
charitas confortans: Quis patrem petit panem, et la- Luc. 11. b
pidem dabit ei: quod exponit Augustinus de charita- Aug. epist. 121. ad Probam. cap. 8. tom. 2.
te. Quintus panis est cælica consolatio socians: Panẽ de cælo præstitisti, omne delectamentum habentem. De his panibus debet doctor prædicare: Occurrite cum panibus fugienti. Secundum Bernardum uero Sap. 16. d
quinque panes sunt: uilitas uestium, maturitas sen- Isai. 21. a
suum, temperantia gulæ, custodia linguæ, labor manuum. Pisces uero sunt pœnitentia et fides, secundũ eumdem. Et hos panes debet doctor habere. Tunc enim habet documenta quæ prædicat, quando ea opere adimplet. Vnde Seneca: Omnia quæ dicunt, Senec. epist. 108. prope finem.
quæ iactant turba audiente, aliena sunt: dixit hoc Plato, dixit hoc Zeno, et sic de alijs. Quo modo autẽ hoc possunt esse sua, monstrabo. Faciant quæ dixerunt. Hæc ille. Ille ergo doctor habet panes, qui illa, quæ prædicat, facit, adimplet, quæ docet: qui autem Iob 5. d
non adimplet quæ docet, non sunt quæ prædicat: Cu- Ibidem.
ius messem famelicus comedit. Et post: Bibent si- Greg. Mor. li. 6. cap. 5. post mediũ.
tientes diuitias eius. Quod exponit Gregorius ibi de stulto doctore.

Collatio Trigesimaprima.

OPeramini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. Dehortatur enim operari cibum qui perit, et hortatur operari cibum, qui non perit. In his uerbis tria insinuantur. Quorum primum est cibi materialis defectibilitas, ibi: *Cibum, qui perit.* Secundum, spiritualis cibi indeficiens perpetuitas, ibi: *Cibum, qui permanet.* Tertium, bene agendi hortabilitas, ibi: *Cooperamini,* idest, operibus mereamini, ait Glossa. Ait ergo: *Cibum qui perit.* Et talis est duplex: Vel cibus corporalis mortalem uitam sustinens, qui 1. Cor. 6. c
perit ratione suæ defectibilitatis, et etiam ratione cor- Senec. epist. 110. post medium.
ruptibilitatis cupientis ipsum: Esca uentri, et uenter escis. Deus autem has, et hunc destruet. Et Seneca loquens de uentre, inquit: In uentrem congerimus tã- Mat. 6. b
quam recepta seruantem: sine fastidio implendus est. August. de ser. Dom. in mont. lib. 2. c. 24. to. 4.
Quid ad rem pertinet quid accipiat, perditurus quidquid acceperit? Hæc ille. Et licet iste sit necessarius, non propter ipsum finaliter est operandum: Nolite soliciti esse quid manducetis. Ibi Augusti- Iob 20. c
nus: Non debemus euangelizare, ut manducemus, Greg. Mor. li. 15. c. 12. post medium.
sed manducare ut euangelizemus. Item est cibus, scilicet delectatio uoluptatis carnalis: Non remansit de cibis eius. Ibi Gregorius: Cibus eius, idest, animæ est omne quod peruerso desiderio concupi- Orig. super num. ho. 27.
uit: sed iste cibus non est hominum, sed brutorum, ait Origenes: Cui concordat illud, quod ait Plato: Cic. de senect. circa med.
quòd uoluptas est esca malorum, quia in esca capiun- Eccle. 9. a
tur ut pisces, ut ait Tullius: Sicut pisces capiuntur hamo,

hamo, et aues laqueo sic capiuntur homines tempo-
Amb. lib. de re malo. Idem Ambrosius, qui ait, quòd escæ ma-
Isaac. et ani lorum sunt voluptates. Item est cibus scilicet animæ
ma. cap. 7. erroneæ doctrinæ, siue hæretica peruersitas: Panis in
post mediũ. vtero vertetur in fel aspidum. Et: Panis mendacij
tom. 1. suauior. Et loquitur de peruersa doctrina: Ne desi-
Iob 21. d deres in cibis eius, in quo est panis mendacij. Item
Prou. 9. a est cibus, qui perit, scilicet peccati apparens delecta-
Prou. 23. a bilitas. Vt enim ait Cassianus: Habet anima suos
Cassianus cibos noxios, vt est luxuria, detractio, inuidia, quos
de instit. re- apponit diabolus in mensa sua: Confundet te in cibis
nunt. lib. 5. suis. Et quilibet cibus prædictus perit. Sed est e
cap. 21. contrario cibus spiritualis qui permanet, multiplex,
Eccl. 13. a vel verbum Dei, vt dicitur hic, secundum sanctos:
Eccl. 15. f Cibauit illum pane vitæ, et intellectus. Vt enim ait
Origen. su- Origenes: Cibus verus animæ rationalis est sermo
per li. num. Dei. Item est spiritualis cibus animæ sanctæ interio-
hom. 27. ris pœnitentiæ sustentantis veritas: Antequam co-
Iob 3. d medam suspiro. Ibi Gregorius. Luctu suo anima
Greg. Mor. pascitur, cum ad superna gaudia flendo subleuatur:
li. 5. cap. 7. Cibauit me cinere, idest, peccatorum recogitatione:
Thren. 3. a Cinerem, inquit, Propheta: Tamquam panem man
Psal. 101. b ducabam. Item est cibus animæ, scilicet iustitiæ æqui-
Mat. 5. b tas: Beati qui esuriunt iustitiam. Præcepta enim di-
Ansel. de si- sciplinæ sunt cibus, ait Anselmus: Meus cibus est, vt
mil. lib. c. 46. vt faciam voluntatem patris. Item cibus spiritualis
Ioan. 4. e est, diuinæ contemplationis refectio: Inde contem-
Iob 39. d plabitur escam. Ibi Gregorius. Sola eius visio est no
Greg. Mor. stræ mentis refectio. Ob multitudinem istorum ci-
li. 31. c. 19. borum spiritualium dicitur conuenienter: multi ci-
in fin. bi in noualibus patrum, idest, in conscientiarum se-
cretis. Propter primos cibos non est operandum,
quoniam omnes tales pereunt, et labor est magnus,
et infructuosus. Vnde de laborantibus pro talibus
Thren. 1. d dicitur improperando: Dederunt quæcumque pre-
tiosa pro cibo. Pro vero cibo spirituali, qui non pe-
rit est laborandum: quia labor est modicus, et bre-
uis, et delectabilis, et panis pretiosus, deliciosus, et
Eccli. 6. e permanens: Exiguum laborabis, et cito edes de ge-
Eccli. vlt. g nerationibus eius: Operamini opus vestrum, et da-
Ibidem. bit vobis mercedem vestram. Et ibidem: Modicum
Prou. 30. a laboraui, et inueni mihi multam requiem. Et: For-
micæ populus infirmus, qui præparat in messe ci-
bum sibi.

Collatio Trigesimasecunda.

Panis enim verus est, qui de cælo descendit, et dat vi-
tam mundo. In his verbis tria signantur. Primo,
filij Dei ad cibum ad sustentandum apta idoneitas,
ibi: *Verus panis*. Secundo, humanitatis suæ veritas,
ibi: *De cælo descendit*. Tertio, potestatiua virtuositas,
ibi: *Dat vitam mundo*. Ait ergo: *Verus panis*. Vt ait
Aug. tract. Augustinus exponens illud: Panem angelorum man
13. in Ioã. ducauit homo. Quis est panis angelorum? In prin-
ante medi. cipio erat verbum. Sed quo modo manducat ho-
tom. 9. mo: Verbum caro factum est? Dicitur ergo Deus
Psal. 77. c panis per similitudinem, non per proprietatem. Et
Ioan. 1. a sequitur. Deus est tibi totum. Si esuris, panis est ti-
Ibidem. b bi: si sitis, aqua est tibi: si in tenebris es, lux est tibi:
Aug. ibid. si nudus es, vestis est tibi. Omnia possunt dici de
post multa. Deo, et nihil digne dicitur de Deo. Hæc ille. Me-
rito ergo dicitur filius Dei panis ratione fundamen-
talis principalitatis, et ratione desiderabilis appetibi-
litatis, et ratione potestatiuæ virtuositatis ad sustentan
dum, et ratione præcipuæ vtilitatis, vt habitum est
in præcedenti collatione, vbi de quinque panibus.
Panis cum omni cibo apponitur, et omne animal pa-
nem desiderat, et in ceteris cibis vincit vtilitas panes.
Et quia prædicta sunt summe in filio Dei, ideo me-
Prou. 9. b rito dicitur panis: Comedite panem meum. Et in
Psal. 104. d Psalmo: Pane cæli saturauit eos: Panem desiderabi-
Dan. 10. a lem non comedi: Panis cor hominis confirmet, ait
Psal. 103. b Propheta. Et iste panis descendit de cælo, non a loco

A egrediendo, nec per spatium progrediendo, nec ad
locum vbi non erat accedendo, nec quod erat amit-
tendo, sed quod non erat, scilicet humanitatem assu-
mendo, et verus homo existendo. Supra: Nemo *Ioan. 3. g*
ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit. Et ibi
de hoc: Vtinam dirumperes cælos, et descenderes. *Isai. 64. e*
Et de hoc Augustinus bene. Factus est filius Dei, *Aug. tract.*
quod non erat, non amittens quod erat. Et hic pa- *21. in Ioã.*
nis dat vitam mundo. Supra: Sicut pater viuificat *ante mediũ*
mortuos, ita et filius, ibi de hoc. Prædictus enim *tom. 9.*
panis dat uitam gratiæ uiuificantis. Supra: Qui au- *Ioan. 5. d*
dit, et credit in me habet vitam æternam: Mortui *Ibidem.*
B estis, et vita vestra abscondita est cum Christo. Item *Coloss. 1. c*
dat vitam lætitiæ interius iucundantis. Iucunditas
cordis hæc est, vita hominis. Sed in ipso solo, et ab *Eccl. 13. g*
ipso est uera lætitia: eo quòd lætitia est diffusio ani-
mi, quia diffunderis cum delectaris, ait Augustinus. *Aug. tract.*
Diffusio proprie est super illud, quod maius est, sed *25. in Ioã.*
anima rationali solus Deus est maior: Anima eius in *prope finẽ.*
semetipso lugebit. Ibi Gregorius: Quisquis in se *tom. 9.*
gaudere appetit, eo ipso in luctu est, quia a vera læti- *Iob 16. d*
tia recessit. Vnde enim lætitia mentis est ipse crea- *Greg. Mor.*
tor. Hæc ille. Ideo: In Domino gaudebo, et exul- *12.*
tabo in Deo Iesu meo. Item dat vitam æternam. In- *Abac. 3. d*
C fra eodem: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet *Ioan. 6. f*
in æternum. Qui ergo uolunt habere uitam, debent
sumere de præfato pane.

Collatio Trigesimatertia.

Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi: Si quis man-
ducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Sicut pa- *Aug. tract.*
tet hic ab Augustino, et etiam a Chrysostomo. Filius *26. in Ioã.*
Dei vocat se panem, secundum diuinam, et etiam *tom. 9.*
secundum humanam naturam. Vnde intelligendo *Chrys. hom.*
istud uerbum de filio Dei secundum naturam diui- *45. in Ioã.*
D nam, quattuor insinuantur. Quorum primum est fi- *tom. 3.*
lij Dei, in quantum uerbum æternum ad cibandum,
et sustentandum humilis uirtuositas, ibi: *Ego sum pa-
nis viuus*. Secundum est, suæ humilitatis ueritas, ibi:
De cælo descendi. Tertium est, modi sumendi istum
panem debita qualitas, ibi: *Si quis manducauerit*.
Quartum est, consequens utilitas, ibi: *Viuet in æter-
num*. De primis duobus, ut in priori collatione. De
tertio uero notandum, quòd spiritualiter dicitur man
ducari uerbum diuinum, ad similitudinem mandu-
cationis corporalis. Habet enim anima suum os. Est
enim duplex os, scilicet cordis, et corporis, ait Au-
E gustinus: Aperiebant os suum quasi ad imbrẽ. Quod *August. de*
exponit ibi Gregorius de ore cordis. Item habet ani- *Trinit. lib.*
ma dentes suos: Quare lacero carnes dentibus meis? *15. cap. 10.*
Ibi Gregorius. Dentes dicuntur interni sensus. Item *tom. 3.*
habet anima uentrem suum: Lucerna Domini spira- *Iob 29. d*
culum hominis, quæ inuestigat omnia secreta uen- *Greg. Mor.*
tris, idest, mentis, ait Gregorius illud exponens. Ille *lib. 20. c. 2.*
ergo manducat panem, qui est filius Dei, qui su- *post mediũ*
mit ipsum in ore cordis, secundum illud: Prope est *Iob 13. b*
uerbum in ore tuo, et in corde tuo. Et dentibus di- *Greg. Mor.*
scretionis, siue interni intellectus considerationibus *li. 11. c. 15.*
ipsum considerat, quasi masticando, et ad intimum *in princ.*
F cordis intromittit, et retinet: Omnem escam man- *Prou. 20. d*
ducabit uenter, et est cibus cibo melior, scilicet iste *Greg. Mor.*
panis, qui est melior omni cibo. Vel dicitur iste pa- *lib. 8. c. 18.*
nis manducari, quando ipsa sacra scriptura, quæ est *ante med.*
de ipso manducatur: Fili hominis: uenter tuus come- *Rom. 10. b*
det, et uiscera tua complebuntur uolumine isto. Ibi *Eccl. 36. c*
Gregorius. Per uentrem, mens signatur: uiscera men *Ezech. 3. a*
tis sunt eius interna, acrecta interio, sanctum deside- *Greg. in E-*
rium, humilis uoluntas ad Deum, pia ad proximum: *zech. lib. 1.*
quæ interna debent comedere uerbum Domini, uel *ho. 10. ante*
uolumen scripturæ, idest, pertractare, et intelligere, *med.*
prout ibi exponit: Inuenti sunt sermones tui, et co- *Ierem. 15. f*
medi illos. Qui sic manducat, uiuet in æternum tam
uita gratiæ, quàm uita gloriæ, ut dictum est in prio-
ri colla-

ri collatione: Lignum enim uitæ est his, qui apprehenderunt eam, scilicet sapientia diuina, quæ est filius, et quæ est panis prædictus: qui panis tamen non sapit habentibus languidas fauces, et morbidum palatum: Abominabilis fit ei in vita sua panis. Quod exponit ibi Gregorius de isto pane dicens: Quod in pane Dominus signatur, qui tamen hæreticis est insipidus, et abominabilis ob morbidum defectum eorum.

Prou. 3. c
Iob 33. e
Greg. Mor. li.23.c.27.

Collatio Trigesimaquarta.

QVi manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem habet vitam æternam. Habito in priori collatione de cibo saluifico, quo cibat filius Dei electos suos, scilicet seipso, qui est panis vitæ secundum naturam diuinam: in his verbis figuratur cibus viuificus qui est caro et sanguis Iesu Christi, et panis vitæ secundum naturam humanam. Et secundum hoc, tria in his verbis figurantur. Quorum primum est, cibi saluifici eminens dignitas, ibi: *Carnem et sanguinem*. Secundum est modi sumendi perfectibilitas, ibi: *Manducat*. Tertium eius cibi efficax virtuositas in sumente debito modo, ibi: *Habet vitam*. Ait ergo: *Qui carnem meam, et sanguinem*. Et in hoc patet diuinæ bonitatis mirificentia, quòd dignatus est seipsum dare in cibum homini. Et patet etiam cibi supereminentia, et dignitatis humanæ apud eum excellentia, quòd in tantum reputauit hominem, vt seipsum daret ei in cibum. Propter quod clamat Augustinus: O sacramentum pietatis! o signum vnitatis: o vinculum charitatis: hoc tamen fecit filius Dei ostendens communicatiuam bonitatem, nutriens et efficiens in homine, et geminam nobilitatem inducens firmam spem. Vnde Chrysostomus. Ideo Christus hoc ipsum fecit, scilicet carnem suam, et sanguinem dare, in amorem nos inducens maiorem, et suam dilectionem ostendens. Et sequitur: Alij, qui genuerunt, multotiens nutrire dant alijs liberos suos. Ego autem filius Dei, scilicet, non ita meipsum vobis appono, omnes vos nobiles esse volens, et benignam vobis de futuris prætendens spem. Qui enim hic vobis dedi me ipsum, multo magis in futuro volui vester fieri. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Et concordat dictum Chrysostomi cum dicto Phauorini Philosophi, dicentis, quòd pueri qui nutriuntur, et educantur lacte matris vegetiores sunt, et vigorosiores, et etiam pulchriores, quàm si nutrirentur lacte alieno, vt ait Gellius. Et ideo homo accedens ad sacram mensam, scilicet ad altare, debet prædicta cogitare: Quando sederis cum Principe vt comedas, diligenter attende quæ apponuntur tibi. Et: Probet se homo, et sic edat de pane illo. Quare autem filius dedit carnem et sanguinem in cibum, et quare sub specie carnis et vini, Hugo: Voluit, inquit, sapientia Dei ostendere, quoniam ipsa est cibus animarum, et refectio. Et propterea carnem assumptã in edulium proposuit, vt per cibum carnis ad gustum inuitaret diuinitatis. Sed ne rursus humana infirmitas a tactu carnis horreret, consueti, et principalis edulij specie illam velauit, et sic sumendam illam proposuit. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Hunc saluificum cibum debet homo manducare, vt sicut est in manducatione auida assumptio, et iucunda masticatio, et ad intimum cibi intus missio, et eiusdem retentio, et incorporatio, sic in sumptione huius cibi debet esse feruida appetitio, discreta dijudicatio, per amorem intima susceptio, et cibantis in ipsum cibum transmutatio. Vt enim ait Augustinus loquens in persona filij Dei: Cibus sum grandium, nec tu me in te mutabis, vt cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Ad istã manducationem inuitando dicitur: Vade et comede in lætitia panem tuum, et bibe cum gaudio vinum tuum. Et qui manducat istum panem siue carnem

Aug. tract. 26. in Ioã. post mediũ tom. 9.
Chrys. hom. 45. in Ioã. post mediũ. tom. 3.
Ibid. paulo post.
Gell. noct. Attic. lib. 12. cap. 1.
Prou. 23. c
1. Cor. 11. f
Hugo de sacram. fid. li. 2. p. 8. c. 8. in prin.
Aug. cõfess. lib. 7. c. 10. tom. 1.
Eccli. 9. d

A et sanguinem, sub specie panis, recta fide, ordinata charitate, affectuosa deuotione, habet vitam, quia semetipsum ei, qui est vita, incorporat: hoc enim est manducare, in Christo manere, ait Augustinus, et Christum in seipso manere. Et econtrario defectu istius manducationis deficit vita. In Psalmo: Percussus sum vt fenum, et aruit cor meum. Et alibi: Omnem escam, idest, perfectam, quæ est in corpore, et sanguine Domini, abominata est anima eorum, et appropinquauerunt vsque ad portas mortis: Aut mugiet bos cum ante præsepe plenum steterit. Ibi Gregorius exponit istud. Præsepe natus Saluator impleuit, qui semetipsum cibum mẽtibus mortalium præbuit. Secundum illud: Qui carnem meam manducat, in me manet.

B

Aug. hom. 26.
Psal. 101. a
Psal. 106. b
Iob 6. b
Greg. Mor. li. 7. cap. 4. post mediũ.
Luc. 2. d

Collatio Trigesimaquinta.

DOmine ad quem ibimus? Verba vitæ habes. Vt ait Chrysostomus: Verbum hoc est amicitiæ ostensiuum, quoniam omnibus erat eis Christus honorabilior, et patribus, et matribus, et omnibus. Ideo ad alios non erat refugere. Hæc ille. Et secundũ hoc tria insinuantur, scilicet maiestatis filij Dei professio, ibi: *Domine*. Secundum est eundi post alium abnegatio, ibi: *Ad quem ibimus?* quasi dicerent: ad nullum alium. Tertium, causæ ob quam non est abeundum post alium, sed standum cum Christo, subiunctio, ibi: *Verba vitæ habes*. Ait ergo: *Domine*. Ipse enim est uerus Dominus, infra: Vocatis me Magister, et Domine, et bene facitis, sum etenim. Vt enim ait Augustinus: Verus Dominus est, qui non eget seruo. Vt enim ait Dionysius: Vera dominatio est nõ peiorum excessus, sed omnis, et pulchrorum, et bonorum possessio, et cadere non valens fortitudo. Et commentator, idest, Episcopus: Vera est dominatio seruitute priuata, habitu libera, nullo modo in subiectos tyrannica, dilectione flebili, seuera, *et cet*. Et quia talis est dominatio Dei, ideo verus est Dominus, superexcellenti sublimitate, eo quòd super omnes, et sub nullo: Ipse enim est Rex regum, et dominus dominantium, et solus potẽs. Item ipse est Dominus incoarctabili potestatis extensione, quia Dominus omnium. Item ipse est Dominus interminabili potestate. Potestas enim eius potestas æterna. Et: Ipse enim regnabit in ęternũ, et vltra. Et: Dominus nomen illi, ait Propheta. Et quia talis Dominus, post nullũ alium eundum est, quia hoc est ab eo apostatare, et hoc est retrocedere, hoc ad vomitũ redire, hoc est regnum amittere. Ideo ait Petrus: Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te. Isti enim qui quærunt honorũ excellentiam, uel diuitiarũ affluentiam, uel uoluptatum lasciuiã, vel rerũ scientiam, quæ omnia plenius, et uerius inueniuntur in Deo, quàm in alijs, prout ostendit Augustinus bene. Ideo in figura: In te vno omnia simul habentes, non debuimus te dimittere. Et: Ostendam tibi omne bonũ. Et: Venerunt mihi pariter omnia bona cum illa. Et ideo in Psalmo: Mihi adhærere Deo bonũ est. Et: Quis nos separabit a charitate Christi? Et: Tenui eũ et non dimittam. Ad nullum ergo eundum, nisi ad Christum. Et hoc merito, quia verba uitæ habet, uerba, inquã, vitæ originaliter emanantia, scilicet a fonte vitæ: Fons vitæ verbũ Dei in excelsis. Itẽ uerba uitæ realiter, supra eodem: Verba quæ ego loquor, spiritus et vita sunt. Item uerba vitæ effectualiter: Præcepta mea custodiat cor tuum. Et sequitur: Annos vitæ apponent tibi. Et post: Custodi legem atque consilium, et erit uita animæ tuæ. Et: Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum. Quia ergo Dominus est, obediendum est ei humiliter. Et quia talis Dominus qui est omne bonum, et in quo omnia, adhærendum est ei inseparabiliter. Et quia uerba uitæ habet, audiendus est deuote, et diligenter.

C D E F

Chrys. hom. 46. in Ioan. post mediũ tom. 3.
Ioan. 13. b
Dionys. de diuin. nom. c. 12. ante med.
Apoc. 19. c
Gal. 4. b
Dan. 7. f
Exo. 15. a
Mat. 19. a
Aug. cõfess. li. 2. cap. 6. tom. 1.
Exo. 33. g
Sap. 8. b
Psal. 72. d
Rom. 8. b
Cant. 3. d
Eccl. 1. a
Prou. 2. a
Ibidem.
Ioan. 8. b

A

CAPVT SEPTIMVM.

Collatio Trigesimasexta.

Die festo mediante ascendit Iesus in templum, et docebat. Cum facta filij Dei sint nobis exempla faciendi similia. Vt enim ait Augustinus: Factum Christi est nobis verbum, idest, documentum. Ideo in his verbis tria signantur nobis facienda exempla Christi. Quorum primum est virtuosa vacatio ad colendum Deum, ibi: *Die festo mediante*. Secundum est in tali vacatione ad sacrum locum diuino cultui dedicatum accessio, ibi: *Ascendit in templum*. Tertium est diuinę doctrinæ ibidem dispensatio, ibi: *Docebat*. Vt ex primo excludantur indebiti labores. Ex secundo inutiles vagationes. Ex tertio infructuosæ locutiones. Ait ergo: *Die festo mediante*, ad litteram. In medio festi, idest, in media die septem dierum festiualium, idest, quarta die, ait Glossa: Ascendit Christus in templum. Et hoc in figura, quòd dies festus fidelium debet esse virtuosus. Virtus enim est in medio, ait Sapiens. Vnde Bernardus. Tene medium, si non vis perdere medium. Medium enim sedes modi est. Et ideo dicitur de Sapientia: Stans in medijs semitis. Dies ergo festus medius est ille, qui est virtuosus. Vnde nota quòd est festiuitas satanica, in qua vacatur operibus peccatorum. Vnde Chrysostomus: Dæmonum nundinæ, et non hominum sunt theatra, quæ foris perficiuntur. Idcirco deprecor satanicis abstinere nundinis: non enim fas est introire festiuitatem satanicam. Hæc ille. Et Augustinus: Iudæi seruiliter obseruant sabbatum, scilicet qui ad luxuriam, et ebrietatem seruant, quanto melius, inquit, feminæ eorum lanam facerent, quàm in Neomenijs saltarent: Festiuitates uestras odiuit anima mea. Item est festiuitas humana, qua indulgetur comessationibus superfluis, et uanis ludis, et otijs, quæ licet secundum se non sunt peccata mortalia, tamen periculosa fiunt, et ad talia disponunt: Viderunt hostes, et deriserunt sabbata eius. Super quod Gregorius: Sabbata hostes derident, cum maligni spiritus ipsa vacationis ostia ad illicitas pertrahunt cogitationes. Exemplum de natali festiuo Herodis, de quo postea fuit Ioannes decollatus. Et est festiuitas angelica, siue diuina, in qua indulgetur diuino cultui, et laudibus, quiescendo ab operibus seruilibus, et peccatis, de qua in Psalmo: Diem festum agent tibi. Vnde Chrysostomus: Nihil perniciosum facere, est diem festum agere. Item est festiuitas cælica, in qua vacatur diuinæ uisioni, et fruitioni. Vnde Augustinus hic: Dies festus meus est, non istis diebus percurrens, sed permanens in æternum. Ipsa erat festiuitas, gaudium sine fine, æternitas sine labe, serenitas sine nube: Celebra Iuda festiuitates tuas. In die vero festo virtuoso debet fidelis ascendere ad templum materiale, vt oret Deum, si possibile est: vel ad spirituale, idest, templum cordis. In Psalmo: Adorabo ad templum sanctum tuum. Et Prælatus, vel doctor debet docere in templo Dei. Et de utroque Augustinus: Ad Ecclesias confluant populi casta celebritate, honesta vtriusque sexus distinctione: vbi veri Dei aut præcepta insinuantur, aut miracula narrantur, aut dona laudantur, aut beneficia postulantur. Vnde et in templo docebat Dominus. Infra eodem: *Clamabat docens in templo*. Et supra proximo: *Hac dixit in synagoga*, et cetera. Qualiter autem est orandum in templo, supra, vbi dicitur: Veri adoratores, *et cetera*. Qualiter autem est docendum, alias dicendum.

Aug. tract. 24. in Ioã. ante med. tom. 9.
Ethic. 2.
Bern. de cõsider. lib. 2. post mediũ.
Prou. 8. a
Chrys. hom. 31. in Mat. prope finẽ. tom. 3.
Aug. tract. 3. in Ioan. post mediũ. tom. 9.
Isai. 1. d
Thren. 1. c
Greg. Mor. li. 5. cap. 2. post mediũ.
Mar. 6. b
Psal. 75. b
Aug. tract. 28. in Ioã. post mediũ. tom. 9.
Naum. 1. d
Psal. 5. b
August. de Ciuit. Dei. lib. 2. c. 28. tom. 5.
Ioan. 4. c

B C D E F

Collatio Trigesimaseptima.

Circumcisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi. Spiritualiter in his verbis tria intelliguntur, siue figurantur. Quorum primum a peccatis satisfactio, et concupiscentiarum abdicatio, ibi: *Accipit homo circumcisionem*. Secundum est Deo, et diuinis quieta vacatio, ibi: *In sabbato*. Tertium est in prædictis a transgressione legali liberatio, ibi: *Vt non soluatur lex Moysi*. Ait ergo: *Accipit homo circumcisionem*, idest, spiritualem: Non quæ in manifesto, et in carne circumcisio. Et ideo notandum, quòd est circumcisio cordis triplex: vna est, scilicet ablatio contumaciæ, et ceruicositatis: Circumcidite præputium cordis uestri, et ceruicem uestram durissimã. Item debet esse circumcisio malignæ cogitationis: Circumcidimini, et auferte præputia cordium, *et cetera*. Item debet esse circumcisio inordinatæ appetentiæ, siue cupiditatis: Circumcidat Dominus cor tuum, et cor seminis tui. Vt prima sit in ui irascibili. Secunda in vi rationabili. Tertia in ui concupiscibili. Item debet esse circumcisio conuersationis sæcularis, et coloniæ, siue operationis in figura: Masculus cuius præputij caro circumcisa non fuerit, delebitur anima eius, *et cetera*. Ibi in Glossa bene. Qualiter omnia membra debent esse circumcisa. Et Bernardus bene et multum de hoc in figura: Si quis uolueris adducere mulierem de captiuis in uxorem, radet cæsariem, et circumcidet vngues, deponat uestem. Cæsaries, quæ est collectio capillorum, et generatur in suprema parte ex superfluitate humoris, et caloris, secundum Sapientem signat superfluas cogitationes mentis. Vngues qui generantur ex superfluitate terrestri declinante ad partem inferiorem, secundum Sapientem signant carnales operationes. Vestis uero signat mundanam conuersationem: quæ omnia sunt auferenda a uita Christiana. Et de hac circumcisione hic Augustinus, qui ait: Quod circumcisio, quæ est carnis expoliatio, est in signum spoliationis cupiditatum carnalium a corde. Et de hoc similiter Damascenus, et Hugo. Et hæc circumcisio spiritualis debet esse in sabbato uirtuoso. Sabbatum enim requies dicitur, ait Augustinus. Vnde nota quòd est quadruplex sabbatum. Vnum legalis cærimoniæ: Sabbatum, et festiuitates uestras non feram. Item est sabbatum torporis, et desidiæ: Viderunt hostes, et deriserunt sabbata eius, quod est expositum in priori collatione. Item est sabbatum, scilicet tranquilla quies conscientiæ a tumultu, et strepitu inordinatorum affectuum: Et uocaberis sabbatum delicatum. Et in isto non licet portare pondera, peccatorum scilicet. Et Augustinus: Spiritualiter obseruat sabbatum abstinens ab omni opere seruili, idest, peccato. Et supra ad litteram. Spiritualiter obseruat sabbatum, qui spe futuræ quietis operatur si quid operatur. Item est sabbatum plena tranquillitas gloriæ, et erit mensis ex mense, et sabbatum ex sabbato. Super quod Gregorius: Mensis ex mense est, quia qui hic perfecte uiuunt, illuc ad perfectionem gloriæ perducuntur. Sabbatum uero ex sabbato est, quia qui sic se circumcidunt a uitijs, et uoluptatibus, et affectibus inordinatis, et Deo uacant, et in Deo quiescunt, non soluunt legem transgrediendo, sed adimplent perficiendo. Hoc enim est festum agere, nihil perniciosum agere, ut dictum est in priori collatione.

Rom. 2. b
Deut. 10. d
Ierem. 4. a
Deut. 30. b
Gen. 17. a
Bern. ser. 3. de circumcis. Dom. ante med.
Deut. 21. b
Lib. 12. de nat. anim.
Lib. 14. de nat. anim.
Aug. tract. 30. in Ioã. ante med. tom. 9.
Damasc. ortho. fid. li. 4. cap. 24. post med.
Hugo de sacram. fid. li. 1. p. 12. c. 2.
August. de Ciuit. Dei. lib. 11. c. 8. tom. 5.
Isai. 1. d
Thren. 1. c
Isai. 58. f
Ierem. 17. e
Aug. tract. 3. in Ioan. post mediũ. tom. 9.
Idē de Gen. ad lit. li. 4. c. 13. to. 3.
Isai. vlt. g
Greg. in Ezech. lib. 1. hom. 6. post med.

Collatio Trigesimaoctaua.

Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. In his verbis tria figurantur, quæ debent esse in fidelibus. Quorũ primum est feruida appetitio, ibi: *Sitit*. Secundum est mentis

mentis eleuatæ ad Deũ progressio, ibi: *Veniat*. Tertiũ [A] diuinarum influentiarum auida susceptio, et ad intima intromissio, ibi: *Bibat*. Ait ergo: *Si quis sitit*, idest, feruenter desiderat. Sitis enim est desiderium frigidi, [Arist. 2. de anima.] et humidi, vt dicitur. Et sic sitire implicat rei potabilis appetibilitatem, et appetitus feruorem. Vnde Chrysostomus: [Chrys. hom. 50. in Ioã. circa prin. tom. 3.] Qui sitiunt cum calicem susceperint, cum multo desiderio eum attrahunt, et tunc requiescunt. Sic debet esse spiritualiter in sitiente diuinas influentias. Est enim quadruplex sitis bona: vna est audiendi documentum rectum fidei purificantis, [Amos 8. b] et refrigerantis: Mittam in terram non famem panis, neque sitim aquæ, sed sitim audiendi [B] verbum Dei. Item est sitis diuinæ sapientiæ clarificantis, [Eccli. 24. c] et illuminantis: Qui bibunt me, adhuc sitient. [Mat. 5. b] Item est sitis iustitiæ: Beati qui esuriunt, et sitiunt iustitiam. Ipsa enim cibus, et potus est delectans ipsum iustum. [Aug. tract. 23. in Ioã. ante med. tom. 9.] Vt ait Augustinus: Cibum manducas, vt reficiaris, et ille deficit: manduca iustitiam, et illa integra perseuerat. Item est sitis diuinæ gloriæ satiantis, de qua in Psalmo: [Psal. 41. a] Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. Et alibi: Sicut desiderat ceruus ad fontes aquarum. [August. enarrat. in Psal. 41. ante med. to. 8] Et ibi Augustinus bene de ista siti. Si sitiens debet venire ad filium Dei. Vnde Augustinus: [C] Si sitimus, adeamus, et non pedibus, sed affectibus, non migrando, sed [Idem tract. 32. in Ioan. circa prin. tom. 9.] amando veniamus. Et sequitur: Migrat corpore, qui mutat locum, migrat corde, qui mutat affectum. Si aliud amas, aliud amabas, non ibi es, vbi eras. Hæc ille. Sitiens ergo ueniat indistanter non differendo, veniat festinanter non tardando, vel torpendo, veniat perseueranter non deficiendo. In Psalmo: [Psal. 61. b] Cucurri in siti. Et: Omnes sitientes venite ad aquas. [Isai. 55. b] Et: Transite ad me, et a generationibus meis adim- [Eccli. 42. a] plemini: Venite ad me omnes qui laboratis, et refi- [Mat. 11. c] ciam vos. Sic veniens, et sitiens primo modo, debet bibere potum fidei refrigerantis æstum cupiditatis, [D] [Ioan. 4. b] prout hic hortatur. Et supra: Qui biberit ex aqua quam dedero ei non sitiet iterum. Sitiens uero secundo modo debet bibere potum iustitiæ delectan- [Prou. 5. c] tis: Bibe aquam ex cisterna tua, idest, iucunditatem [Psal. 109. b] de conscientia tua. Et in Psalmo: De torrente in via bibet, idest, in fortitudinem iustitiæ. Quid enim fortius desiderat anima, quam veritatem, et oportet vt sit sanum palatum, ut manducet et bibat ve- [Aug. tract. 26. in Ioã. ante med. tom. 9.] ritatem, sapientiam, iustitiam, ait Augustinus. Item sitiens tertio modo debet bibere potum sapientiæ: Aqua sapientiæ potabit illum. Item sitiens quarto modo debet bibere desiderabilem potum gloriæ sa- [Eccli. 15. a] tiantis: Bibite et inebriamini. Et in Psalmo: Apud [Cant. 5. a] te est fons uitæ: Deducet eos ad uitæ fontes aqua- [Apoc. 7. g] rum: Torrente enim uoluptatis tuæ potabis eos, ait [Psal. 35. b] Propheta. Magna ergo munificentia filij Dei inuitantis ad bibẽdum, et mira uehementia dulcedinis prædictorum potuum ad satiandum.

Collatio Trigesimanona.

QVi credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. In his uerbis tria figurantur. Quorum [Aug. tract. 29. in Ioã. post mediũ. tom. 9.] primum est fidei perfectibilitas, ibi: *Qui credit in me*. [F] Secundum est eiusdem interior fecunditas, ibi: *De ventre eius*. Tertium est uirtuosarum emanationum affluens copiositas, ibi: *Fluent flumina aquæ uiuæ*. Ait [Iac. 2. d] ergo: *Qui credit in me*. Vt enim ait Augustinus. [Ioan. 3. b] Aliud est credere ei, aliud est credere eum: Et dæ- [Aug. tract. 92. in Ioã. non multũ a prin. to. 9.] mones credunt. In eum est credere, credendo amare. Hæc ille. Supra: Qui credit in me. Ibi de hoc. Et sic credentis est uenter spiritualis. Vnde Augustinus hic. Est uenter interior, quia est homo interior: [Ezech. 3. a] Venter tuus comedet, et uiscera tua complebuntur [Greg. in Ezech. lib. 1. ho. 10. ante med.] uolumine isto. Ibi Gregorius exponens illud. Ventris uiscera quid sunt, nisi mentis interna? idest, recta intentio, sanctum desiderium, humilis ad Deum, pia ad proximum uoluntas. Hæc ille. Venter ergo signat sanctæ animæ latam affectionem continentem prædicta: Venter meus sicut aceruus tritici. Et [Cant. 5. b] in Psalmo: In medio uentris mei, *et cetera*. Et talis [Psal. 21. b] uenter est fecundus: Anima eorum quasi hortus ir- [Isai. 58. c] riguus. Et idem. Et de tali uentre fluent flumina [Ierem. 31. d] aquæ uiuæ, idest, uirtuosarum emanationum fluenta filio Dei infundente, de cuius plenitudine accepimus omnes. Supra: Et in hoc notatur gratiarum [Ioan. 1. b] affluens copiositas, quia flumina, et uirtuositas, et indefectibilitas, quia flumina aquæ uiuæ, ut extrahitur a Chrysostomo, ubi ait: Flumina copiosita- [Chrys. hom. 50. in Ioã. ante med. tom. 3.] tem insinuant, et uirtutem agentem, et indeficientiam, *et cetera*. Et ista flumina figurantur bene: Non uideat riuulos fluminis torrentis mellis, et butyri. Ibi Gregorius exponens istud ait, quòd riu- [Iob 20. f] lus fluminis unus est charitas, alius fides, alius spes, [Greg. Mor. li. 15. c. 10. ante med.] et sic de alijs. Vnde nota, quòd est flumen quadruplex: unum scilicet gratiarum affluentiam, ut hic, prout expositum est, *et cetera*. Et supra: Fiet in eo [Ioan. 4. d] fons aquæ salientis in uitam æternam. Item est flumen, scilicet lacrymarum, et deuotionis profluuium, uel profluentia. In Psalmo: Flumen Dei re- [Psal. 64. b] pletum est aquis, idest, cor fluens in lacrymas. Magna enim uelut mare contritio tua. Item est flumen [Thren. 2. f] doctrinæ effusio, uel deriuatio: Ego sapientia effu- [Eccli. 24. d] di flumina. Et de isto flumine exponit hoc Augustinus: Quid est fluuius qui manat, nisi beneuolen- [Aug. ho. 33] tia, qua uult consulere proximo? Deriuentur fon- [Prou. 5. c] tes tui foras. Item est flumen mundantis gloriæ: De- [Isai. vlt. d] clinabo super eam quasi fluuium pacis. Et quasi torrentem inundantem gloriam: Fluminis enim impe- [Psal. 45. a] tus lætificat ciuitatem Dei. Dabit, enim pro terra, cilicem, et pro cilice torrentes aureos. Per terram suauitas uitæ, per cilicem asperitas pœnitentiæ, per torrentes aureos, copiositas gloriæ, et quodlibet istorum flumen est aquæ uiuę, ad differentiam aquarum peccati, quæ sunt mortuæ, quæ submergunt ad interitum, non uiuificant ad regnum: Submersi enim sunt in aquis uehementibus. De quolibet [Exo. 15. b] istorum fluminum potest exponi illud: Ostendit mi- [Apoc. 22. d] hi fluuium aquæ uiuæ splendidum, *et cet.*

CAPVT OCTAVVM.

Collatio Quadragesima.

[E] IESVS perrexit in montem Oliueti, et diluculo venit in templum, et sedens docebat eos. Cum sit triplex genus uiuendi, scilicet otiosum, actuosum, et ex utroque compositum, ut ait Augustinus. In his uerbis ex Saluatoris [August. de Ciuit. Dei. li. 19. c. 19. tom. 5.] exemplo tria nobis imitanda insinuantur. Quorum primum est per uitam contemplatiuam mentis eleuabilitas, ibi: *Perrexit in montem*. Secundum est ad dispensationem diuinæ prædicationis actuosa sedulitas, ibi: *Diluculo venit in templum*. Tertium est in [F] docendo authentica moderabilitas, ibi: *Sedens docebat*. Ait ergo: *Perrexit in montem*. Per quem signatur sublimitas contemplationis: et hoc conuenienter. Vt enim mons generatur ex uehementi terræ motu, uel ex ductu aquæ eleuantis terram in parte una, et in parte alia cauantis, uel ex aggregatione luti unctuosi diuturna desiccatione, ut patet a Sapien- [Sap. 4. Meteororum.] te. Sic spiritualiter, uel ex uehementi timore, uel ex ductu cælestis aquæ eleuantis, uel ex desiccatione, idest, austeritate uitæ concupiscentialis eleuatur anima in contemplationem Dei: Se conspicit mon- [Iob 39. a] tes pascuæ eius. Gregorius ait, quòd montes sunt al- [Greg. Mor. li. 30. c. 18.] tæ contemplationes. Vnde supra in figura: Iesus abijt in montem, et ibi sedebat cum discipulis. Et [Ioan. 6. a]

iste mons est mons Oliueti, scilicet mons fructuosus, mons unguenti, mons chrismatis, idest, unctionis, ait Augustinus: Mons enim Dei mons pinguis, ait Propheta. Per oleum enim signatur affluentia gratiæ: Desiderabilis thesaurus oleum in habitaculo iusti. Vel per oleum iucunditas conscientiæ, de qua in Psalmo: Vnxit te Deus oleo lætitiæ. Vel per oleum suauitas consolationis diuinæ: Oleum effusum nomen tuum. Et hoc quia lucet, pascit, et vngit, ait ibi Bernardus. Et quodlibet oleum tale inuenitur in monte contemplationis: Introducet te in terram bonam. Et sequitur: Terram olei et mellis. Et quoniam vt ait Augustinus: Nec sic debet esse quisque otiosus, vt in eodem otio vtilitatem non cogitet proximi, nec sic actuosus, vt contemplationem non requirat Dei. Ideo in figura Christus de monte descendit, et diluculo venit in templum ad instructionem doctorum, vt de monte contemplationis descendant ad dispensationem prædicationis. Vnde et Christus diebus erat docens in templo, et in noctibus morabatur in monte. Et de hoc bene Gregorius: Qualiter Christus in monte orabat, et in ciuitatibus miracula faciebat. Et in hoc exemplum doctorum, et prædicatorum. Per somnium in uisione nocturna. Ibi Gregorius similter de hoc. Et quoniam Christus docebat ordinabiliter, ideo sequitur: *Sedens docebat eos*, scilicet magistrali auctoritate, iudiciali potestate. Sedere enim est iudicantis, ait Gregorius. Item docebat in tranquilla quiete. Sedere enim est quiescentis, ait Gregorius: Cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius: *Et sedens docebat eos*. In prædictis vero tribus discipuli Christi debent eum imitari.

Aug. tract. 33. in Ioã. ante med. tom. 9. — Psal. 67. c — Prou. 21. d — Psal. 44. b — Cant. 1. a — Ber. ser. 15. in Cãt. post med. — Deut. 8. c — Ibidem. — August. de Ciuit. Dei. li. 19. c. 19. tom. 5. — Luc. 21. c — Iob 33. b — Greg. Mor. li. 23. c. 12. — Greg. in Euãg. ho. 29. post mediũ. — Mat. 5. a

Collatio Quadragesimaprima.

Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ*, et cetera. Quoniam filius Dei venit in mundum, vt via ad deducendum exules, et deuios, et vt veritas ad illuminandum cæcos, et vt vita ad viuificandum mortuos, ideo in his verbis quattuor insinuantur. Quorum primum est filij Dei ad prædicta complenda potestatiua virtuositas, ibi: *Ego sum lux mundi*. Secundum est imitandi eum debita forma, vel qualitas, ibi: *Qui sequitur me*. Tertium est imitantis fructuosa commoditas ex ablatione mali, ibi: *Non ambulat in tenebris*. Quartum est ineffabilis commoditas ex adeptione boni, ibi: *Sed habebit lumen vitæ*. Ait ergo: *Ego sum lux mundi*, scilicet illuminans in intellectu, et lux reficiens indefectibiliter in affectu, et lux confortans, et firmans virtualiter in statu, et actu: Apud te enim est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen. Super quod Augustinus, quòd lumen est, hoc est fons, qui tibi lucet vt videas, ipse tibi manat vt bibas: Dulce enim lumen, et delectabile oculis videre solem. Quia ergo lumen illustrat in intellectu, et quia fons satiat in affectu, et quia fons vitæ roborat et firmat in statu. Et de hac luce, supra: Erat lux vera. Et supra: Lux venit in mundum. Istam lucem debet quilibet fidelis sequi imitando: sequi enim est imitari, ait Augustinus. Et hæc est summa honorificentia: Magna gloria sequi Dominum. Ille enim sequitur Christum lucem, qui ab eisdem recedit, a quibus Christus: et eisdem vijs incedit cum Christo, et ad idem accedit ad quod Christus. Quis est homo vt sequatur factorem suum? Ibi Hugo. Ille sequitur factorem, qui tendit ad quod dirigitur, qui festinat venire, quo inuitatur, qui legibus bene præsidentis obtemperat, qui iubentis imperio, ad omnia spontanea voluntate se inclinat. Hæc ille. Infra: Qui sequitur me non ambulat in tenebris. Ibi de hoc. Et sic sequens non ambulat in tenebris. Et hoc merito, quia: Ipse est lux vera, quæ illuminat omnem hominem. Supra: Nec in tenebris, inquam, erroris, excæcantis intellectum: pro quibus expellendis orat Propheta in Psalmo: Deus meus illuminat tenebras meas. Nec in tenebris malæ affectionis deordinantis affectum: Tenebræ transierunt, *et cetera*. Nec in tenebris prauæ operationis peruertentis in statu: Abijciamus opera tenebrarum, *et cet.* sed habebit lumen vitæ. Cuius visione plene illuminatur vis aspectiua, cuius fruitione satiatur vis affectiua, cuius apprehensione, siue tensione sublimabitur vis potestatiua: Ciuitas non eget sole neque luna, claritas Dei illuminabit eam, et lucerna eius agnus erit. Ibi enim complebitur illud: Apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen. Magna ergo honorificentia est sequentis Dominum in præsenti, et magna mirificentia est præmij in futuro.

Psal. 35. a — Aug. tract. 34. in Ioã. ante mediũ. tom. 9. — Eccls. 11. c — Ioan. 1. a — Ioan. 3. a — August. de virg. sanct. c. 27. to. 6. — Eccli. 23. c — Eccli. 2. b — Hugo in Eccls. ho. 10. post mediũ. — Ioan. 12. b — Ioan. 1. a — Psal. 17. d — 1. Ioan. 2. f — Rom. 13. a — Apoc. 21. a

Collatio Quadragesimasecunda.

Qui facit peccatum, seruus est peccati, seruus enim non manet in domo in æternum.* In his verbis ad ostẽsionem miseriarum, quæ sunt in peccato, tria insinuantur. Quorum primum est peccantis præuaricatiua peruersio, ibi: *Qui facit peccatum*. Secundum est sic præuaricantis ignominiosa captiuatio, ibi: *Seruus est peccati*. Tertium est sic captiuati a regno Dei damnosa exclusio, ibi: *Seruus non manet in domo in æternum*. Ait ergo: *Qui facit peccatum*. Et in hoc præuaricatio, et peruersio: quia facere peccatum est diuinæ maiestati repugnare. Vt enim ait Augustinus: Peccatum est dictum, uel factum, uel concupitum contra Dei uoluntatem. Propter quod ait Propheta: Tibi soli peccaui, et malum coram te feci. Item facere peccatum est diuinam legem transgredi. Peccatum enim est præuaricatio legis diuinæ, et cælestium inobedientia mandatorum, ait Ambrosius, et Damascenus. Peccatum est mandati transgressio, propter quod ait Propheta: Dissipauerunt legem tuam. Item peccatum facere est Deum derelinquere, et contemnere, et commutabile, ac apparens bonum, incommutabili bono, quod est Deus, præponere. In peccato enim est auersio a bono incommutabili, et conuersio ad commutabile, secundum Augustinum. Est enim peccatum desertio meliorum, non appetitio malorum, ait Augustinus. Ideo prohibuit Dominus peccare, supra: Noli amplius peccare. Et ibi de hoc. Vere enim miseros facit populos peccatum. Et merito, quia: Qui facit peccatum, seruus est peccati: Serui estis eius cui obedistis, siue peccati in mortem, *et cetera*: quæ seruitus est ignominiositate vilissima: quia nihil est uilius, quàm seruire uilitati peccati, et sub iugo dæmoniali. Vt enim ait Boetius: Extrema seruitus est seruire uitijs. Et Seneca: Nulla est turpior seruitus, quàm quæ est uoluntaria. Et ibidem Bernardus, quòd nulla est turpior seruitus, quàm illa quæ est uitijs: Cum ipsi serui sint corruptionis. A quo enim quis superatus est, huius et seruus est. Item est seruitus multitudine numerosa, et seruitute onerosa. Augustinus: Malus si regnat, seruus tot dominorum quot uitiorum: Seruietis dijs alienis, qui non dabunt uobis requiem die ac nocte: Migrauit Iudas propter afflictionem, et multitudinem seruitutis. Vnde Seneca: Multis seruit, qui corpori seruit. Item est seruitus perennitate continua, quantum est parte diaboli captiuantis, nisi subueniat clementia Dei miserantis. Vt enim ait Augustinus: Seruitus dæmonum est magis timenda, quæ non finitur, quia seruitus hominum aliquando finitur. Et de hoc hic bene Augustinus. O inquit, miserabilis seruitus, quia seruus peccati, cum fugit, secum trahit, idest, peccatum quocumque fugerit.

Aug. cõtra Faust. lib. 22. cap. 27. tom. 6. — Psal. 50. a — Ambr. lib. de parad. c. 8. tom. 1. — Damasc. orth. fid. li. 4. cap. 21. — Psal. 118. q — August. de lib. arb. li. 1. c. 16. to. 1. — Idẽ de nat. bon. c. 34. tom. 6. — Ioan. 5. c — Prou. 14. b — Rom. 6. c — Boet. consol. Philos. li. 5. pros. 2. — Sen. ep. 47. post mediũ. — Bern. de cõsider. lib. 1. ante med. — 2. Pet. 2. d — Aug. de Ciuit. Dei. li. 4. c. 3. prope finẽ. to. 5. — Ierem. 16. b — Thren. 1. b — Sen. ep. ... circa princ. — Aug. tract. 41. in Ioã. ante med. tom. 9.

fugerit. Seruus autem hominis aliquando potest fugere Dominum suum [A]: *[Ierem. 28. c]* Iugum ferreum posui super collum gentium, vt seruiant Nabuchodonosor, quæ seruitus fuit figura seruitutis peccati: *[Abac. 1. a]* Seruiamus ei multis diebus. Item est seruitus stipendio damnosa: *[Rom. 6. d]* Cum serui essetis peccati, *et cetera*. Et sequitur: *Stipendia peccati mors*. Nil ergo miserabilius quàm peccato seruire. Et ideo sequitur: *Seruus non manet in domo in æternum*, idest, in Ecclesia, ait Augustinus. *[Aug. tract. 41. in Ioã. circa med. tom. 9.]* Non enim manet talis, nec in Ecclesia militante, nec in triumphante, sed eijcietur a consortio sanctorum: Eris quasi cadauer putridum, non habebis consortium. *[Isai. 14. c]* Et non solum hoc, sed proijcietur in ignem [B] æternum. *[Mat. 25. b]* Duæ sunt pœnæ, scilicet a regno excidere et in igne comburi. Et ego, inquit, casum illius gloriæ multum amariorem pœnam gehennæ aio. Et ideo multum de hoc. Propter hoc, et alia multa nullus maneat sub peccati seruitute.

Collatio Quadragesimatertia.

SI *filius vos liberauerit, liberi eritis*, et cetera. In his verbis tria insinuantur. Quorum primum est liberatoris maiestatiua dignitas, ibi: *Filius*. Secundum eiusdem ad liberandum condescensiua pietas, ibi: *Si liberauerit*. [C] Tertium est liberationis perfectibilitas, ibi: *Liberi eritis*. Ait ergo: *Filius*, in quo notatur liberatoris maiestas, et potestas, et ad liberandum congruitas. Nullus enim potest liberare seruum, nisi qui liber est: et ille iuste liberat, qui est consimilis in natura, et confrater eorum quos liberat, et talis est filius Dei incarnatus. Et de hoc Augustinus: *[Aug. tract. 41. in Ioã. post mediũ. tom. 9.]* Merito liberat ab hac seruitute ille qui ait: Factus sum inter mortuos liber. *[Psal. 87. a]* Infra: *Princeps mundi non habet in me quidquam*. *[Ioan. 14. c]* Liberat ab hac seruitute solus Dominus, qui illam non habuit. Hæc Augustinus. Et ibi multum, et bene de hoc. Vnde et ipse est liberator: Ipse est liberator atque saluator. *[Dan. 6. c]* Et in Psalmo: Susceptor meus et liberator meus. *[Psal. 143. a]* Nec mirum, quia ipse est dator spiritus. Supra: De plenitudine eius accepimus. *[Ioan. 1. b]* Sed vbi spiritus, ibi libertas. *[2. Cor. 3. a]* Et quia talis est liberator, quando vult liberat a multiplici captiuitate. Liberat enim a culpæ captiuantis calamitosa seruilitate, vt hic. Et: Liberati a peccato serui facti Deo. *[Rom. 6. a]* Vnde Augustinus. *[Aug. tract. 41. in Ioã. post mediũ. tom. 9.]* Prima libertas est carere criminibus. Item liberat a veteris legis aggrauantis onerositate: Non sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate nos Christus liberauit. *[Gal. 5. d]* Item liberat a timoris seruili affectione: Non accepistis spiritum seruitutis in timore, sed spiritum adoptionis filiorum Dei. *[Rom. 8. a]* [E] Vt enim ait Seneca: *[Rom. 7. g]* Libertas est non homines timere, non Deos, nec turpia velle, nec nimia, in seipsum habere potestatem. *[Ibidem.]* Item liberat a concupiscentia peruertentis, et suffocantis corruptione: *[1. Cor. 15. f]* Quis me liberabit de corpore mortis huius? Et sequitur: Gratia Dei per Iesum Christum. *[Aug. tract. 41. in Ioã. prope finẽ. tom. 9.]* Et hæc libertas non est plena in vita ista, quamdiu est lex in membris, repugnans legi mentis. *[Rom. 8. c]* Non ire post concupiscentias naturæ, in seruitute Dei mente seruire legi Dei, est libertas in hac vita. *[Aug. de lib. arbit. lib. 2. c. 13. vers. fin. tom. 1.]* Plena tamen et perfecta libertas erit, quando corruptibile hoc induet corruptionem: prout ait Augustinus hic, vbi multum, et bene de hoc: Ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis. *[Ibid. lib. 2. c. 13. circa med.]* Et qui sunt sic liberati, sunt uere liberi: quia libertas est subdi ueritati, ait Augustinus. Non est vera libertas nisi adhærentium Deo. Et Boetius: *[Boet. de consol. Philos. li. 2. pros. 5.]* Summa libertas est agi frenis Dei, et obtemperare iustitiæ. Et Seneca: *[Sen. ep. 51. post mediũ.]* Vera libertas est nulli rei seruire, nullis necessitatibus, nullis causis fortunam in æqualitate ducere. Et ideo sicut vera libertas, quia sic liberi reguntur lege charitatis: *[Iac. 1. d]* Qui perspexerit in lege perfectæ libertatis, *et cetera*. Et: Sicut per legem libertatis. *[Iac. 2. b]* Et hæc libertas est bonum hominis, prout ait Seneca: *[Senec. epist. 124. circa med.]* Bonum hominis liberi animus erectus, alia [A] sibi subijciens, se autem nulli. Magna ergo liberatoris potestas, et benefica liberationis pietas, et ingenua liberatorum nobilitas.

Collatio Quadragesimaquarta.

QVi *ex Deo est, verba Dei audit*. In his verbis tria insinuantur. Quorum primum est cuiuslibet fidelis ingenua nobilitas, ibi: *Qui est ex Deo*. Secundum est eiusdem ad apprehendendum disciplinalis docibilitas ibi: *Audit*. Tertium est documentorum audiendorum veritas, ibi: *Verba Dei*. Ait ergo: *Qui ex Deo est*. [B] Et in hoc summa ingenuitas, supra: Dedit eis potestatem filios Dei fieri. *[Ioan. 1. b]* Et supra: Quod natum est ex Spiritu, Spiritus est. *[Ioan. 3. a]* Quia enim sic est natus, est nobilitate ingenuus, quia Dei filius, et sic diuinus. In Psalmo: Ego dixi: Dij estis, et filij excelsi omnes. *[Psal. 81. b]* Item sic natus est vero honore sublimatus. Vnde Gregorius super illud: *[Greg. lib. 1. super Ezec. hom. 6.]* Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Quid, inquit, hac potestate altius? quid hac altitudine sublimius dici potest: in qua creatus quisque efficitur filius creatoris? Si enim Iudæi gloriabantur supra eodem, quia filij Abrahæ erant: multo magis fideles, quia sunt filij Dei: [C] Quoniam estis filij Dei, misit Deus Spiritum suũ. *[Gal. 4. b]* Ideo excitãs fideles ad considerationem tantæ dignitatis, ait: Videte qualem charitatem dedit pater, ut filij Dei et nominemur, et simus. *[1. Ioan. 3. a]* Item sic natus est æterni Regis hereditarius, et filij Dei æterni cohereditarius: Si filij et heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Christi. *[Rom. 8. f]* Et: Si filius et heres per Deum. *[Gal. 4. a]* Et qui sic est natus audit maximè verba Dei patris: naturale enim est, quasi cuilibet animali delectabiliter, obedienter, et iugiter audire vocem paternam, uel maternam, sicut agno et alijs. Multo magis et homo rationalis debet audire verba Dei patris, et intime suscipere. [D] Vnde talis audit verba Dei, et intente, siue singulariter aurem cordis auertendo ab alijs, et Deo loquenti intendendo: Audi et ego loquar. *[Iob 42. e]* Ibi Gregorius: *[Greg. Mor. lib. 35. c. 3. in prin.]* Audire nostrum est sono aliunde uenienti aurem commodare, sic debet esse spiritualiter in auditu interiori, scilicet, quòd auris cordis ab alijs amoueatur, et uerbis diuinis accommodetur: Ad eloquia mea inclina aurem tuam. *[Prou. 4. a]* Qualiter autem est audiendum verbum diuinum. Gregorius super istud: *[Greg. in Euãg. ho. 18. prope prin.]* Vnusquisque si verba Dei in aurem cordis suscipit, intelligeret, vnde sit. Cælestem patrem desiderare veritas iubet, carnis desideria contemnere, mundi gloriam [E] declinare, aliena non appetere, propria largiri. Penset ergo apud se vnusquisque uestrum, si hæc vox Dei in cordis eius aure conualuit. Et quia si iam sit ex Deo agnoscit. Hæc ille. Et bene de his, qui audiunt et qui non audiunt uerbum Dei. Sed quæ sunt audienda subdit: *Verba Dei*. Talia enim merito sunt audienda, quia sunt vt uita ad viuificandum. Supra: Domine uerba uitæ habes. *[Ioan. 6. e]* Et sunt vt purgamenta ad mundandum, et medicamenta ad sanandum. Infra: Mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. *[Ioan. 15. a]* Et in Psalmo: Misit verbum suum, et sanauit eos. *[Psal. 106. b]* Et sunt ut firmamenta ad roborandum. In Psalmo: [F] Verbo Domini cæli firmati sunt. *[Psal. 32. b]* Et: Vacillantes confirmauerunt sermones tui. *[Iob 4. c]* Et sunt ut delectamenta ad satiandum, et delectandum: Fauus distillans uerba composita. *[Prou. 16. f]* In Psalmo: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua. *[Ps. 118. m]* Nasci ergo ex Deo magna ingenuitas. Ad audiẽda diuina uerba debet esse sedula studiositas, et audiendi diuina verba magna utilitas.

CAPVT NONVM.

Collatio Quadragesimaquinta.

ADE et laua in natatoria Siloe. In his verbis quattuor figurantur. Quorum primum est, peccatoris priuatiua excæcatio, quòd subintelligitur in supposito huius verbi: *Vade*. Loquitur enim ad cæcum. Secundum est, recessus a peccato exhortatio: *Vade*. Tertium est, pœnitentialis ablutionis persuasio, ibi: *Laua*. Quartum est ipsius pœnitentiæ competens figuratio, ibi: *In natatoria Siloe*. Ait ergo: *Vade*. Vade o tu qui es cæcus: cæcus enim est, qui quo pergit non videt, ait Gregorius super illud: Oculus fui cæco. Peccator enim est cæcus. Vt enim cæcitas corporalis oritur ex quattuor, scilicet ex disiunctione oculorum a sua origine. Oculus enim continuatur ad interius per venas tres, vt dicitur in libro de differentia spiritus, et animæ. Item oritur ex componentium oculos deordinatione, quæ sunt tunicæ oculares, et humores, de quibus libro primo perspectiuæ. Item oritur ex virtutis defectione: si enim senex haberet oculum iuuenis, videret ut iuuenis. Item oritur ex læsione oculi, vel velatione. Tunc est oculus clarus, quando non est in eo læsio, vt dicitur apud Aristotelem. Et quidem tarde vident propter velamen, vt dicitur apud eumdem. Sic cæcitas spiritualis oritur consimiliter ex distinctione animæ, et suarum considerationum a Deo, et peruersa deordinatione, et corruptiua læsione, et infectiua velatione, et virtutis defectione. Ideo in Psalmo: Cor meum conturbatum est, et dereliquit me virtus mea, et lumen oculorum meorum non est mecum. Et: Declinauerunt oculos suos, ne viderent cælum. Et: Habentes oculos plenos adulterij. Et: Oculi eorum pleni puluere. Nihil enim conturbat oculos animæ, ut fumus concupiscentiarum, ait Chrysostomus. Et ideo tales dicuntur cæci: Excæcauit eos malitia eorum. Et: Quis cæcus, nisi seruus meus? Et: Ambulauerunt vt cæci, quia Domino peccauerunt. Talem peccatorem hortatur Dominus, ut uadat a peccato egrediendo: Egredimini de Babylone. Et: Vade ingredere transmigrationem. Et: Vade ostende te sacerdotibus. Item talis debet uadere per uias iustitiæ incedendo: Vadam ad montem myrrhæ, et thuris. Item talis debet uadere ad conscientiam redeundo: Vade in domum tuam, idest, ad conscientiam reuertere, ait Gregorius exponens illud. Et quoniam anima peccatrix fuit infecta sordibus peccati, ideo lauatio fuit necessaria. Propter quod dicitur hic: *Laua*, et hoc intime, et ueraciter: Laua a malitia cor tuum. Item laua plenarie, et totaliter in homine exteriori, et interiori in affectu, et in sensu: Non sicut hypocritæ lauant, mundantes quod de foris est, sed intus sunt pleni immunditia. Et: Lauamini, mundi estote. Infra: Si non lauero te, non habebis partem mecum. Et ibi de hoc amplius. Et sequitur: Non tantum pedes, sed et manus, et caput. Et ibi amplius de hoc. Item laua continue, siue iugiter, prout dicitur in Psalmo: Lauabo per singulas noctes lectum meum. Et hæc lotio debet esse: *In natatoria Siloe*, quod interpretatur, missus, prout dicitur in littera, per quam potest figurari, uel baptismus, uel doctrina fidei, secundum Augustinum. Et de hoc in Glossa. Vel purgans pœnitentia, quam Deus mittit animæ pœnitenti: Magnum uelut mare contritio tua. Vnde figuratur per Iordanem, in quo infectus lepra peccati debet se lauare septies. Et hoc debet anima pœnitens cum tranquillitate, et diligentia: aquæ enim Siloe currunt cum silentio. Hic est notandum, quòd cæco ait, ut se lauaret, et sic illuminaretur:

Greg. Mor. li. 19. c. 14. ante med. — Iob 29. c — 2. De anima. — Arist. lib. 1. de animal. — Arist. 2. de anima. — Psal. 37. b — Dan. 13. b — 2. Pet. 2. c — Baruch. 6. — Chrys. hom. 71. in Mat. post medii. tom. 2. — Sap. 2. a — Isai. 42. c — Soph. 1. a — Isai. 48. d — Ezec. 3. c — Mat. 5. b — Cant. 4. a — Mat. 9. d — Greg. Mor. lib. 4. c. 28. post medii. — Ierem. 4. d — Mat. 23. d — Isai. 1. c — Ioan. 13. c — Ibidem. — Psal. 6. b — Aug. tract. 44. in Ioa. ante med. tom. 9. — Thren. 2. b — 4. Reg. 5. b — Isai. 8. f

A anima enim debet mundari in affectu, ut uideat in aspectu: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt.

Collatio Quadragesimasexta.

LVtum mihi posuit super oculos, et laui, et video. In his uerbis figuratur modus purgationis animæ peccatricis, et excæcatæ, ut fit munda in affectu, et uideat in intellectu, et figurantur tria. Quorum primum est, fidei uestræ perfectibilitas de filij Dei humanitate, ibi: *Lutum posuit*. B Secundum est a peccatis plena purgabilitas, ibi: *Et laui*. Tertium est, intelligentiæ claritas, ibi: *Et video*. Ait ergo: *Posuit lutum super oculos*. Vt enim ait Hugo: Triplex est oculus, scilicet carnis, rationis, et contemplationis: Sed postquam tenebræ peccati intrauerunt in animam, oculus contemplationis extinctus est, ut nihil uideret: oculus rationis lippus effectus, ut dubie uideret: oculus carnis extrinsecus permansit in sua claritate. Hæc ille. Et idem: Super istos oculos debet poni lutum, scilicet fides Christi incarnati. Vt enim ait Augustinus: Verbum caro factum C est. Et inde collyrium quo genus humanum illuminatum est, ut dictum est in expositione litteræ. Et idem Augustinus. Hic illuminamur modo habentes collyrium fidei: Verbum caro factum est. Miscuit saliuam cum terra: ueritas enim de terra orta est, qua ueritate illuminamur: Collyrio inunge oculos tuos, ut uideas, idest, ueritate fidei incarnationis Iesu Christi: Sumens de felle piscis, liniuit oculos patris. Et sequitur: Visum recepit. Aliquando uero sanantur pœnitentiæ collyrio purgantis, siue iustificantis, ut dictum est: Collyrio inunge oculos tuos, ut uideas. Collyrium enim est do- D lorum salubrium, ait Augustinus. Et supra Ioannem: Si fulgore ipso oculi reuerberantur, rogare medicum, ut adhibeat collyria mordacia, scilicet præcepta iustitiæ, *et cetera*. Et non solum sic oculi sunt inungendi luto prædicto, sed anima lauanda in fonte Siloe, quæ interpretatur: missus, idest, in Christo, qui est fons misericordiæ. De quo fonte: In die illa erit fons patens domui Dauid, in ablutionem peccatoris, et menstruatæ. Super quod Gregorius: Fons misericordiæ redemptor noster, qui incarnari dignatus est, ut peccatorem lauet a peruerso opere, et menstruatam mentem diluat ab E immunda cogitatione, patet sibi fons. Curramus cum lacrymis, lauemur in hoc fonte pietatis. In hoc fonte Dauid, Magdalena, Petrus, latro, loti sunt, ut ibi exemplificat: et in hoc fonte anima lauata uidet oculis cordis mundatis ea, quæ sibi uidenda sunt: debet enim uidere culpam perpetratam: Leua oculos tuos in directum, et uide, ubi nunc prostrata sis. Item debet uidere iustitiam pœnitentiæ debitam: Leuaui oculos meos, et ecce uir, et in manu eius funiculus mensurarum. Per quem figuratur æquitas iustitiæ. Item debet uide- F re, et considerare occasum huius uitæ: Leuaui oculos meos. Et sequitur de differentibus amphoram in terram Semaar, quod interpretatur fætor. Item debet uidere æternitatem gloriæ. In Psalmo: Leuaui oculos in montes. Et de his: Leua oculos tuos, et uide ad Aquilonem, in quo signatur transgressio culpæ: Et ad meridiem, in quo feruor iustitiæ: Et ad orientem, in quo claritas gloriæ: Et ad occasum, in quo mortalitas huius uitæ. Ideo dicitur, quòd totum corpus animalium erat plenum oculis: de quibus ibi Gregorius bene, quòd anima illa plena oculis. Et hoc est quod ait hic: *Lutum fecit, et cetera*.

Mat. 5. a — Hugo de sacram. fid. li. 1. p. 10. c. 2. circa med. — Aug. tract. 2. in Ioan. vers. fin. tom. 9. — Ibid. tract. 34. post medium. — Psal. 84. c — Apoc. 3. e — Tob. 11. b — Apoc. 3. b — Aug. confess. li. 7. cap. 8. tom. 1. — Idem tract. 18. in Ioan. vers. fin. tom. 9. — Zach. 13. a — Greg. in Ezech. lib. 2. hom. 10. post med. — Ierem. 3. b — Zach. 2. a — Zach. 5. e — Psal. 120. a — Gen. 13. f — Ezech. 1. a — Greg. in Ezech. lib. 1. hom. 7. — Apoc. 4. d

Collatio Quadragesimaseptima.

SI quis Dei cultor est, et voluntatem eius facit, hunc exaudit. In his verbis informatur quilibet fidelis volens Deum adorare, vt sedulo se præparet ad Deum adorandum. Et insinuantur tria, quorum primum est, humilis et subiecta ordinabilitas sub Deo in statu, ibi: *Si quis cultor.* Secundum est virtuosi operis perfectibilitas in actu, ibi: *Facit voluntatem.* Tertium est, talis apud Deum acceptibilitas et exaudibilitas, et hoc in effectu vel fructu, ibi: *Hunc exaudit.* Ait ergo: *Si quis cultor.* Vt enim ait Augustinus: Colimus

August. de verb. Domini serm. 35. prope fin. et serm. 59. circa prin. to. 10. eum adorando, et ipse colit nos tamquam agricola agrum, scilicet purgando et exercendo. Infra: Pater meus agricola est. Nos autem colimus Deum perfecte viuendo: fidelis enim efficitur cultor Dei recte credendo. Vnde Seneca ait: Deum colit, qui nouit.

Ioan. 15. a Et Tullius: Sanctitas est scientia colendorum. Et sic

Cic. de Nat. Deor. lib. 1. vers. fin. colentes Deus protegit, et dat eis victoriam: Deus eorum pro eis pugnauit et vicit. Et sequitur: Non fuit qui resisteret populo isti, nisi quando recessit a cultura Domini Dei sui. Itẽ fidelis est cultor Dei, firmiter

Iudith. 5. b sperando, et sic colentes liberat a tentationibus, et

Ibidem. tribulationibus: Hoc pro certo habet omnis qui co-

Tob. 3. c lit te, quia vita eius si in probatione fuerit, coronabi-

Psal. 80. b tur. Item fidelis est cultor Dei feruide amando. Vnde Hieronymus super illud psalmi: Non erit illis Deus recens: illud colit quisque quod plus diligit. Et Augu-

Aug. de Trinit. lib. 12. c. 14. to. 3. stinus: Quis cultus est eius, nisi amor eius, quo nunc desideramus eũ videre, et speramus nos esse visuros.

Dan. 6. a Talis cultor erat Daniel. De quo: Dixit Rex Danieli: Deus tuus quem colis semper liberabit te. Item fidelis est cultor Dei, recte Deo sacrificando. Colitur enim Deus sacrificio laudis, actionibus gratiarum,

Aug. de ciuit. Dei. li. 10. cap. 1. post mediũ. tom. 5. vt non in seipso, sed in Deo glorietur, ait Augustinus: Et de isto cultu Augustinus. Quòd seruitus qua colitur Deus, dicitur latria. Et: Quòd diligere Deum, et proximum, est Dei cultus, hæc vera religio, hæc recta pietas, hæc tantum Deo debita seruitus. Et

Ibid. c. 4. consequenter: De vero sacrificio quo colitur Deus.

Ibid. c. 5. Cor contritum et humiliatũ est sacrificium Deo, vt

Cic. Tusc. quæst. lib. 2. ante med. ait ibidem: Et talis est cultor Dei, vt hic. Si enim philosophia est cultura animi, vt ait Tullius: Multo magis religio Christiana, de qua dictum est. Et talis cultor debet facere voluntatem Dei in opere et actu quadrupliciter. Primo modo se iugiter sanctificando:

1. Thess. 4. a Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra. Item debet facere voluntatem Dei concupiscentias mortificando, et seipsum Deo offerendo: Exsiccatis corpora ve-

Rom. 12. a stra hostiam viuentem. Et sequitur: Vt probetis quæ sit voluntas Dei bona. Item debet facere voluntatem Dei, propriam voluntatem diuinæ in omnibus con-

Ioan. 6. b formando. Supra: Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem patris, quod ait pro se, et in persona membrorum suorum. Item debet facere voluntatem Dei, opera iustitiç exercendo,

Mat. 7. c et sic fructificando: Non omnis qui dicit Domine, intrat in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem patris mei. Et talem merito exaudit Dominus, vt dicitur hic. Et hoc merito, quia est immaculatus et pu-

Iob. 11. c rus sanctitate: Si iniquitatem quæ est in manu tua

Ibidem. abstuleris a te, *et cetera.* Sequitur: Tunc leuare pote-

Greg. Mor. li. ris faciem tuam. Ibi Gregorius, quòd orationes talium, qui sunt puri sanctitate exaudit Deus. Item ta-

1. Ioan. 3. c lem exaudit Deus, quia est irreprehensibilis conscientiæ puritate: Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, et quòd quidquid petierimus, accipiemus. Item talem exaudit Deus, quia

Iob. 27. a est rectus iustitiæ æquitate: Neque reprehendit

Greg. Mor. lib. 18. c. 5. me cor meum in omni vita mea. Ibi Gregorius: Si id quod præcipit Deus, facimus, id quod

Thren. 3. a petimus accipiemus. Et ibi bene de hoc: Le-

Greg. ibid. uemus corda nostra cum manibus. Ibi Gregorius: Corda cum manibus leuat, qui orationem

A suam operibus roborat. Meritò ergò ait: *Si quis est cultor Dei, et cetera.*

CAPVT DECIMVM.

Collatio Quadragesimaoctaua.

EGO sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur, et ingredietur, et egredietur, et pascua inueniet. In his verbis quatuor insinuantur: quorum primum

B est filij Dei ad introducendum fideles in vnitatem corporis sui dignatiua bonitas, ibi: *Ego sum ostium.* Secundum est intrantium per ipsum saluabilitas, ibi: *Si quis per me introierit, saluabitur.* Tertium est modi perueniendi ad salutem qualitas, ibi: *Ingredietur et egredietur.* Quartum est boni promissi saluantis affluens deliciositas, ibi: *Pascua inueniet.* Ait ergo: *Ego sum ostium.* Vt enim ait Au- *Aug. tract.*

gustinus: Christus dicitur ostium et pastor, sicut et *46. in Ioan.*

lapis et petra per similitudinem: Nihil enim horum *ante med.*

dicitur. Christus ergo ostium ad similitudinem *et tract. 47.*

ostij: quia sicut per ostium fit ingressio in domum, et *ante med.*

C sic eorum, quæ sunt in domo, patefactio: sic per Chri- *tom. 9.*

stum fit spiritualiter. Vnde Christus est ostium, per quod fit ingressio in vnitatem corporis sui siue Eccle-

siæ: Dabo clauem domus Dauid super humeros eius *Isa. 22. a*

et aperiet, *et cet.* Ecce dedi coram te ostium apertum, *Apoc. 3. b*

quod nemo potest claudere. Item est ostium per quod fit ingressus in abdita et arcana scripturarum:

Beatus homo qui audit me. Et sequitur: Et obseruat *Prou. 8. d*

ad postes ostij mei. Ipse enim est: Leo qui vicit de *Ibidem.*

tribu Iuda, et aperuit librum: Vidi et ecce ostium *Apoc. 5. b*

apertum. Ingrediens per primum ostium fidei gratia *Apoc. 4. a*

iustificatur: ingrediens per ostium secundo modo

D dictum, veritatis sapientia illustratur. Ingrediens per ostium, tertio modo dictum, gloriæ affluentia beatificatur. Sed intrans his modis debet se ostio confor-

mare et cito subijci. Vnde Augustinus: Humilis est *Aug. tract.*

enim ianua Christus Dominus, qui intrat per hanc *45. in Ioan.*

ianuam, oportet quòd humiliet se, vt sano capite *ante med.*

possit intrare: Ego sum mitis et humilis corde. Et se- *tom. 9.*

quitur: Venite ad me, scilicet humiliando, et sic per *Mat. 11. b*

me intrando. Et omnis sic intrans saluabitur, quia *Ibidem.*

talis est in manu filij, de qua nullus rapiet, infra eodem. Salus enim animæ, est in sanctitate iustitiæ. Sal-

uabitur, inquam, salute, velocitate festina: Iuxta est *Eccl. 30. d*

E salus mea, vt nunciet. Et: Salus mea non morabitur. *Isai. 56. c*

Item saluabitur salute multa numerositate, quia et in anima et in corpore, et in vtriusque sensibus: Oc-

cupabit salus muros tuos. Quod enim occupatur, ab *Isai. 46. c*

alio circumdatur. Item saluabitur salute iocunda de-

liciositate: Adducet nobis sempiternam iocundita- *Baruch. 4. f*

tem cum salute vestra. Item saluabitur salute perpe-

tua æternitate: Saluatus est Israel in Domino salute *Isa. 45. d*

æterna: tunc erit vox salutis et exultatio in tabernaculis iustorum. Sed intrans modo dicto, vt saluetur, tunc debet ingredi ad meditanda quæ Dei sunt, quæ sunt credenda, quæ amanda, quæ appetenda, et quæ

F sunt his contraria. Et debet egredi ad mandata Dei

adimplenda. Vnde Augustinus: Ingredi interius dici- *Aug. tract.*

mus, quando aliquid cogitamus. Et: Vade populus *45. in Ioã.*

meus, intra in tabernacula tua. Et: Præcurre prior in *post mediũ.*

domum tuam. Et sequitur: Conceptiones tuas age. *tom. 9.*

Item dicimur egredi, quando aliquid exterius opera- *Isa. 26. g*

mur secundum illud Prophetæ: Exibit homo ad opus *Eccli. 32. d*

suum. Vt ait idem Augustinus: Siue mente excedi- *Ibidem.*

mus Deo, siue sobrij sumus nobis. Et ad sic ingredien- *2. Cor. 5. c*

dum et egrediendum debet pastor præcedere: Pro- *Num. 27. e*

uideat Deus hominem, *et cetera.* Et sequitur: Qui posset exire et intrare ante eos. Et talis pascua inue-

niet, scilicet triplicia: quorum prima sunt, inter- *Prou. 15. g*

næ conscientiæ gaudia: Secura enim mens quasi iuge con-

Prou. 15. g Psal. 22. a Iob. 39. g Aug. de salutarib. documen. ad quemd. Comit. c. 28. tom. 4. Idem tract. 48. in Ioã. ante med. tom. 9. Ezec. 24. a Greg. in Euang. hom. 14. post medium. Iob 39. a Greg. Mor. li. 30. c. 11. in princ. Thren. 1. a Ioel. 2. c

gẽ conuiuium. De quibus in psalmo: In loco pascuæ ibi me collocauit. Item inueniet pascua, scilicet scripturarum delectabilia documenta et mysteria, et sanctorum exempla: Circumspiciet montes pascuæ suæ. Per quos montes possunt intelligi alta mysteria scripturarum: vt enim ait Augustinus: Sicut carnalibus escis alitur caro, ita ex diuinis eloquijs et orationibus interior homo nutritur et pascitur. Itẽ sunt pascua æternorũ gaudiorũ. Vnde Augustinus hic: Bona pascua vita æterna, ibi nulla herba arescit, totũ viret, totũ viget. Et ibi bene de hoc: Pascuis vbertimis pascã eos. Super quod Gregor. Quæ sunt pascua ouium nisi æterna gaudia virentis paradisi? Et ibi bene de hoc: Pergunt ad pastum. Ibi Gregorius exponens ista verba. Quòd pastum scriptura vocat, viriditatis æternæ pabulum, prout hic dicitur. Et ibi bene de hoc. Prima pascua inueniret intrans per ostium, modo primo dictum. Secunda intrans per ostium secundo modo dictum. Tertia intrans per ostium, tertio modo dictum. Et ideo merito dicuntur fideles oues pascuæ Dei. Et quia talia pascua non quærunt pastores ouibus, ideo dicitur: Principes eius velut arietes non inuenientes pascua. Propter quod clamant et conqueruntur oues: Miserunt greges armenti, quia non est eis pascua.

Collatio Quadragesimanona.

Ezec. 29. d Isa. 48. b

Bonus pastor dat animam suam pro ouibus suis. Quoniam planum est ex textu et ex sanctis, quoniam filius Dei fuit bonus pastor, qui dedit animam suam pro ouibus: de quo pastore: Suscitabo super eos pastorem vnum: Sicut pastor gregem suum pascit. Ideo ista verba exponuntur mysterialiter de vicario Iesu Christi qui ei succedit in officio pastorali. Et secundum hoc quattuor figurantur: quorum primum est officij prælationis specifica conditio, ibi: *Pastor*. Secundum est adimpletionis officij debita perfectio, ibi: *Bonus*. Tertium est eiusdem iusta obligatio, ibi: *Dat animam*. Quartum est subditorum humilis subiectio, ibi: *Ouibus suis*. Ait ergo: *Pastor*. Vt enim ait Hugo et Papias: Pastor dicitur a pascendo, quia pastum dat ouibus, siue quia depascit oues. Sicut Augustinus ait: Textu scripturarum et maxime Euangelij pascimur, vt ait idem Augustinus: Ea quibus pascimur sunt mandata Dei, siue præcepta vtriusque Testamenti. Ille est ergo pastor, qui pascit prædictis pascuis: Docet et erudit quasi pastor gregem suum. Vnde Bernardus: Pastus ouium in pascuis scripturarum debet esse. Et hoc tripliciter, vt mandata duris et carnalibus imponantur dispensationum omnibus pusillis, secundum illud Apostoli: Qui infirmus est solus manducet. Consilia solida et hortamenta fortia sanis. Vnde infra, dictum est Petro ter: Pasce oues meas. Et ibi de hoc: Pascite qui in vobis est gregem. Vel pastor est, qui pascit prædictis pascuis, de quibus in priori collatione, scilicet pastu sacræ eruditionis, et pastu piæ consolationis, et pastu promissionis de cælestibus: Dabo vobis pastores iuxta cor meum, qui pascant vos scientia et doctrina. Sed tamen de multis verificatur istud, de quo plangit Dominus: Væ pastoribus qui pascebant semetipsos. Et talis est bonus pastor, secundum regulam Senecæ. Illud est bonum in omnibus et in singulis, quando vnumquodque facit illud ad quod nascitur, et quod est ei proprium: sicut homo est bonus quando viuit secundum rectam rationem. Sic omnis res quando finem suum impleuerit, laudabilis est. Et sic pastor est bonus, qui perfecte facit opera pastoris: sed vt patet in littera, opera pastoris sunt, legitime ingredi per ostiũ quod Christus est, et vocare oues nominatim, id est sigillatim cognoscere eas, ad pascua emittere, et ante eas egredi et ingredi per bona exempla: et sic de alijs operibus pastoris, et in pascendo oues dicto modo, et

Eccli. 18. c Bern. super Cãt. serm. 76. post medium. 1. Cor. 3. c Ioan. vlt. g 1. Pet. 5. a Ierem. 3. b Ezec. 34. b

A in fouendo, et nutriendo, et protegendo, siue defendendo: Sicut pastor gregem suum pascit, in brachio suo congregauit agnos. Et sic de alijs. Et in persona talis pastoris: Ego pasco oues meas. Et sequitur: Quod perierat requiram, et quod abiectum erat reducam. Sed de multis verificatur nunc istud Zachariæ: O pastor et idolum derelinquens gregem: Pastor, inquam, nomine, idolum re, quia non adimplet opera boni pastoris: Grex perditus est. Et sequitur: Pastores seduxerunt eos. Et talis pastor dat animam, scilicet affligendo per pœnitentiam. Item dat animam exponendo se morti propter salubrem custodiam ouium.

Isai. 40. b Ezec. 34. a Ibidem. Zach. 11. b Ierem. 50. f Ibidem.

B Vt enim ait Bernardus: Dupliciter est portare crucem Domini, vel ponendo animam vt martyr, vel affligendo vt pœnitens: Ille pro nobis animam suam posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere. Item debet ponere animam periculis obuiando, in defendendo oues et labores sustinendo: exemplo Iacob, qui ait: Die noctuq. æstu vrebar et gelu, fugiebatq. somnus ab oculis meis. Et exemplo Dauid, de quo: Pascebat seruus tuus gregem, et veniebat leo, et vrsus, et consurgebant aduersum me. Et sequitur: Interficiebam eos. Talis erat Apostolus, qui ait: Quotidie morior propter vestram gloriam, fratres.

Bern. super cant. serm. 30. post medium. 1. Ioan. 3. d Gen. 31. a 1. Reg. 17. b Ibidem. 1. Cor. 15. b

C Sed qui non dant animas immo fugiũt, quia mercenarij sunt, prout prosequitur Gregorius bene, super istud, vbi multum et bene de hoc. Et sic debet animam dare pro ouibus, id est, pro salute ouium: Per oues enim fideles signantur, quia ouis est molle pecus lanis, corpore inerme, animo placidum, ab oblatione dictum, vt ait Isidorus: Vnde ouis est innocuum et simplex animal. Et tamẽ solers est et cauta, in tuendo salutem, in declinando nociua, et eligendo herbas medicinales, in declinando tela, in adimplendo se herbis imminente hieme: tunc enim inexplebiliter escam capit, vt ait Ambrosius: Vt ergo tales sint spiritualiter fideles, et non sint lupi, per capacitatem, vel

Greg. in Euang. hom. 14. Isid. etym. lib. 12. c. 1.

D vrsi per voracitatem, vel leones per crudelitatem. Et sic de alijs debet pastor dare animam. In psalmo: Deduxisti sicut oues populum tuum in manu Moysi, *et cetera*. Vt de talibus verificetur illud: Eratis sicut oues errantes, sed conuersi estis ad pastorem et episcopum animarum vestrarum. Prælatus est pastor in pascendo dictis modis, et episcopus super intendendo, et custodiendo.

Amb. Hexaem. li. 6. c. 4. ante med. to. 1. Psal. 76. d 1. Pet. 2. b

Collatio Quinquagesima.

E **P**otestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam. In his verbis tria insinuantur: quorum primum est filij Dei magnifica virtuositas, ibi: *Potestatem habeo*. Secundum est munifica et dignatiua bonitas, ibi: *Ponendi animam meam*. Tertium est eiusdem inuicta virtuositas, scilicet in resurgendo, ibi: *Potestatem habeo iterum sumendi eam*. Ait ergo: *Potestatem habeo*, id est, magna intentione siue virtute, quia omnia potest, et nihil ei resistit. Et: Videbitis filium hominis, venientem cum potestate magna et maiestate. Item habet potestatem, scilicet latam immensitate: Data est mihi omnis potestas in cælo, et in terra.

Luc. 21. b Mat. vlt. a

F Et non solum habet potestatem super ea, quæ sunt entia, immo super nihil, quia potest creare de nihilo, et super mortem, quia potest de morte resuscitare: Qui vitæ et mortis habet potestatem. Item habet potestatem filius Dei æternitate interminabilem: Potestas enim eius, potestas sempiterna. Magnifica ergo sua potestas, et munifica in hoc quòd posuit animam suam, scilicet spontanee et voluntarie in morte. Vt enim ait Augustinus: Christus posuit animam, quando verbum voluit, principatus vero in verbo erat, et ibi potestas. Ponere animam est mori, caro ponit animam et sumit, scilicet potestate verbi. Hæc ille: Animam, inquam, excellentia supereminentem, atque peccato puram et innocentem, vnitate diuinitatis

Sap. 16. d Dan. 3. e Aug. tract. 47. in Ioã. post medium. tom. 9.

diuinitatis deificatam, et ideo amabilitate directam. A
Quoniam tamen posuit moriendo, non necessitate,
non obliuione, non commodi proprij acquisitione,
sed pro generis humani redemptione. Et sic posuit
animam in morte, non in manibus amicorum, et in
morte diuturnitate prolixa, amaritudine dira, igno-
miniositate opprobriosa: Propter quod in figura eius:
Iere. 12. b Dilectam dedi animam meam in manus inimico-
Rom. 5. b rum vestrorum: Pro impijs mortuus est. Et sequitur:
Commendat Deus charitatem suam, quoniam cum
adhuc peccatores essemus, pro nobis mortuus est. Et
Eccl. 29. d ideo dicitur: Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris,
dedit animam suam pro te. Et non solum fuit sua B
bonitas sic ponendo animam in morte, sed fuit sua
inuicta virtuositas sumendo in resurrectione: Fuit
enim tunc sua potestas manifestata virtualiter siue
Ioan. 11. c potenter, quia sua virtute surrexit. Infra ait: Ego sum
resurrectio, scilicet effectiue et causaliter, respectu
etiam omnium resurgentium. Et si enim crucifixus
2. Cor. vl. g est ex infirmitate, resurrexit ex virtute. Item fuit po-
testas sua manifestata triuphaliter, quia morte destru
cta, et auctore mortis deuicto resurrexit, ait enim:
Osee. 13. a Ero mors tua, o mors, *et cetera*. Ideo dicitur: Quem
Act. 2. c Deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod
impossibile erat illum detineri ab eo. Item ipse sum- C
psit animam in resurrectione glorianter, quia cum
Luc. vlt. c omni gloria, et ad gloriam surrexit: Oportuit Chri-
stum pati, et resurgere a mortuis, et ita intrare in glo-
riam suam. Et ob huius potestatis magnitudinem, in-
Ioan. 17. c fra: Confidite, quia ego vici mundum. Ecce vicit leo
Apoc. 5. a de tribu Iuda. Imitatores ergo filij Dei et electi sic
Ioan. 12. b ponant animas suas pro Christo. Infra: Qui amat ani-
mam suam perdet eam, vt resurgat cum ipso in glo-
2. Tim. 2. b ria, quia si mortui simus et conuiuemus.

CAPVT VNDECIMVM. D

Collatio Quinquagesimaprima.

ADO, vt a somno excitem eum, scilicet
Lazarũ. In tota ista serie Euãgelica, vt
Aug. tract. 49. in Ioã. ante med. tom. 9. patet ab August. mors Lazari est figu-
ra mortis generis humani, et suscitatio
eius figura fuit resuscitationis a morte
peccati. Et secundum hoc in verbis
Ibid. post multa. præmissis tria figurantur: Quorum primum est pec-
cati aggrauantis et ligantis congrua figuratio, ibi: *A*
Arist. de somno, et vigilia. c. 1. *somno*. Secundum est animæ sic peccato obligatæ re-
suscitatio, ibi: *Excitem eum*. Tertium est resuscitantis E
Christi benefica dignatio, ibi: *Vado ad eum*. Ait ergo:
Ibid. c. 3. post mediũ. *A somno*. Per somnum siue dormitionem figuratur
mors, quia tanta facilitate excitat Dominus de sepul-
August. de quant. ani. c. 22. ante med. to. 1. cro, quanta tu excitas dormientem de lecto, ait Au-
gustinus: Vnde conuenienter per somnum signatur
peccatum: quia in somno est sensuum ligatio, et ope-
rum vigiliæ priuatio, et hominis immobilitatio, vt
patet a Sapiente: Quia somnus est priuatio et im-
mobilitatio, vt dicitur ibidem. Item in somno est cor-
poris infrigidatio, et sic dissolutio et debilitatio, ma-
xime si fuerit immoderatus. Vnde Augustinus: Som-
nus est frigidus et humidus, et sic resoluit, vt patet in F
liturgicis, qui dormiendo moriuntur. Item in som-
no est vanorum somniorum multiplicatio, et inanis
lætificatio, et sine causa contristatio. Tunc enim in
somno contingunt somnia, secundum Sapientem, vt
supra. Item in somno est malorum circumstantium
ignorantia, siue inconsideratio periculorum immi-
nentium improuisio, præteritorum immemoratio,
vt patet ad sensum. Consimilia autem sunt in somno
spiritualiter: quia est ibi ligatio sensuum, ne dirigan-
tur in proprias operationes: quia peccata sunt funes,
siue vincula, prout ait Propheta: Circumplexi sunt
Psal. 118. b me. Et est immobilitatio peccatis et aggrauatio: Ini-
quitates meæ aggrauatæ sunt super me, ait Psalmi- *Psal. 37. a*
sta. Item est intima infrigidatio et dissolutio: Frigi- *Ierem. 6. c*
dam fecit malitiam suam. Et est meditationum et af-
fectionum vanarum et phantasticarum simulatio. Et
ex his aliquando lætitia vana et inanis, et tristitia ir-
rationabilis: Sicut somniat esuriens, *et cet.* Et est ma- *Isa. 29. c*
lorum et periculorum imminentium ignorantia et
inconsideratio: Vsquequo piger dormis? Et sequitur: *Prou. 6. a*
Veniet tibi quasi viator egestas. Merito ergo per som *Ibidem.*
num mors peccati signatur: Quando solet sopor occu *Iob. 4. c*
pare homines. Ibi Gregorius: quòd per somnum tor- *Greg. Mor.*
por negligentiæ signatur: Si dormiero, dico quando *lib. 5. c. 22.*
consurgam. Ibi: Dormire est in peccatis iacere: Eris *ante med.*
sicut dormiens in medio mari, et quasi sopitus guber *Iob. 7. a*
nator, *et cetera*. Et sequitur: Verberauerunt me, et non *Greg. Mor.*
dolui. Sic dormientem letaliter, vel somniantem *lib. 8. c. 6.*
excitat Dominus infusione gratiæ suæ, clamore suæ *ante med.*
doctrinæ, illustratione sapientiæ suæ, et impulsu ca- *Prou. 23. a*
stigationis suæ. Dormiens solet excitari infusa vigo- *Ibidem.*
ratione, et sonoro clamore, et luminis subitatione,
et eiusdem impulsione. Sicut patet ad sensum: sic
spiritualiter excitat Dominus infusa gratia pœniten-
tiæ. Vnde supra eodem: *Qui credit in me, si mortuus*
fuerit, morientem, si tamen postea credat fide ope-
rante per dilectionem. Viuent vitæ gratiæ. Item ex-
citat clamore suæ doctrinæ. Vnde supra: Stabat Iesus *Ioan. 7. a*
et clamabat. Et: Sapientia foris prædicat. Et sequitur: *Prou. 1. g*
In capite turbarum clamitat. Et sic Christus excitat
tam per se, quàm per Prophetas: Expergiscimini *Ioel. 2. c*
ebrij et flete. Et per Apostolum: Hora est iam nos de *Rom. 13. b*
somno surgere. Et: Euigilate iusti: *et cet.* Item excitat *1. Cor. 15. e*
luminis illustratione: Omnia quæ arguuntur a lumi- *Eph. 5. a*
ne manifestantur. Et sequitur: Surge qui dormis et *Ibidem.*
exsurge a mortuis. Item excitat impulsione castiga-
tionis paternæ. Ipse stat ad ostium et pulsat. Super- *Apoc. 3. d*
quod Gregorius: Pulsat Dominus cum ægritudinis *Greg. in Euãg. ho. 13.*
molestijs mortem vicinam designat. Vnde in figura
bene: Percussoq. latere Petri excitat eum, et ait: Surge *ante med.*
velociter. Qui non excitantur prædictis modis, sunt *Act. 12. a*
similes liturgicis, qui dormiendo moriuntur, vt ait
Augustinus. De quorum quolibet: Eris sicut dor- *Prou. 23. b*
miens. Et sequitur: Traxerunt me et non sensi. Et ad *Ibidem.*
tales excitandos, venit Dominus ex sua misericordia
in istum mundum, sicut in vallem miseriarum: sicut
pius Rex descendit ad vinctos liberandos: Spiritus *Isai. 61. a*
Domini super me. Et sequitur: Misit me, vt mederer *Ibidem.*
contritis corde, et prædicarem captiuis indulgen-
tiam. Supra: Misit Deus filium suum in mundum, *Ioan. 3. c*
non vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per
eum. Et ibi de hoc, scilicet de suo aduentu.

Collatio Quinquagesimasecunda.

DOmine si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus.
In his verbis exprimitur affectuosa confessio bea
tæ Marthæ. Vnde tria hic denotantur: quorum pri-
mum est professio diuinæ potestatis, ibi: *Domine.* Se-
cundo, professio suæ dignatiuæ bonitatis, ibi: *si fuisses*
hic. Tertio professio suæ potestatiuæ virtutis, ibi: *Non*
fuisset mortuus. Ait ergo: *Domine*. Et in hoc profiteba-
tur dominatiuam potestatiuam, et maiestatem, ipse
solus est Dominus. De hoc habitum est supra: Do- *Ioan. 6. c*
mine ad quem ibimus. Et licet sit verus Dominus et
solus Dominus, tamen dignatur hic esse nobiscum,
summa sua et dignatiua bonitate. Est enim hic nobis-
cum, consequenter cum omnibus et in omnibus, sci-
licet per essentiam et præsentiam et potentiam, sicut
ait Augustinus. Et idem: Deus diuinitate, bonitate, et *Aug. epist. 57. ad Dardan. to. 2.*
virtute vsque ad finem sæculi: Cælum et terram ego
impleo: Excelsior cælo est, *et cet.* Ibi multum de hoc.
Item est hic per iustificantem gratiam, et sic cum iu- *Iere. 23. a*
stis specialiter, in quibus præstat sicut in templis suis. *Iob. 11. a*
Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et: Vos *1. Cor. 3. d*
estis templum Dei. Et sequitur: Quoniam inhabita- *2. Cor. 6. c*
bo in *Ibidem.*

bo in illis, *et cetera*. Item filius Dei est nobiscum, scilicet per actualis, adiutorij manifestam euidentiam:
Iob. 29. b Quando fuit omnipotens mecum. Item filius est nobiscum hic per assumptæ humanitatis veritatem:
Isai. 7. b Vocabitur nomen eius Emanuel, id est, nobiscum Deus: et hoc iam visibiliter quamdiu vixit in carne.
Ioan. 1. b Supra: Verbum caro factum est, et habitauit in nobis. Vel sacramentaliter, sicut sub Sacramento: Vo-
Mat. vlt. f biscum sum vsque ad consummationem sæculi. Primo modo est nobiscum, ne omnino deficiamus ab
Heb. 1. e omnimoda existentia: Ipse est virtus portans omnia.
Iob. 23. c Et: Ipse solus est. Ibi Gregorius: Cuncta quippe ex
Greg. Mor. li. 16. c. 16. post mediū. nihilo facta sunt, eorumq. essentia rursum ad nihilum tenderet, nisi eam auctor omnium regiminis manu teneret. Item secundo modo est nobiscum ne deficiamus a gratia et iustitia: Gratia enim Dei sum
1. Cor. 15. c id, quod sum. Sine qua homo nihil est: Si charitatem
1. Cor. 13. c non habuero, nihil sum. Tertio modo est nobiscum, ne deficiamus ab operis efficacia, et aduersantium
Ioan. 15. d malorum victoria. Infra: Sine me nihil potestis face-
Isa. 50. b re. Et: Stemus simul. Et sequitur: Ecce Dominus au-
Ibidem. xiliator meus, quis est qui condemnat me? Quarto modo est nobiscum, ne deficiamus a gloria: Ipse
1. Tim. 2. e enim filius Dei factus fuit homo mediator Dei et hominum, immolatus pro genere humano, soluens debitum per passionem suam, et aperiens regni ia-
Coloss. 1. c nuam: Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum dilectionis filij sui, *et cetera*. Vbi autem est Christus primo modo, non est defectibilitas existentiæ. Vbi autem secundo modo, non est mors culpæ. Vbi est tertio modo, quamdiu adiuuat et conseruat, non est mors naturæ, sicut patet de Eze-
4. Reg. 20. c chia, cui superaddidit annos vitæ. Vbi est quarto modo, et cum quibus est, non erit mors pœnæ. Recte ergo ait Martha: *Si fuisses hic*, scilicet volens seruare vitam fratris mei: *Non fuisset mortuus*: Quia potens es,
Ioan. 5. e supra: Sicut pater suscitat mortuos, sic et filius. Et per hoc signatur quod illi, in quibus est Christus per gratiam, non moriuntur morte culpæ: de qua morte di-
Ibidem. ctum est supra, ibi: Sicut pater suscitat mortuos. Culpa enim est mors damnabilis, priuat enim animam Deo viuificante: est tristabilis, quia spoliat animam sua vera iucunditate: est mors horribilis, quia implet animam, quasi dæmonum multitudine. Et est mors opprobriosa siue ignobilis, quia subijcit animam sub dæmonum seruitute. Et ideo de hac morte verificatur proprie illud: O mors quàm amara est memoria
Eccl. 41. a tua omni iniusto: Consumit brachia eius primogeni-
Iob. 18. c ta mors. Et dicitur primogenita respectu mortis pœnæ. Et de hac morte hic Augustinus: Multum pecca-
Aug. tract. 49. in Ioā. ante med. tom. 9. tum mors animæ est. Si mors corporis est cauenda et timenda; et pro illa differenda tantum multi laborant homines: multo magis pro morte culpæ cauenda, et pro morte pœnæ vitanda, prout ibi ait Augu-
Ibidem. stinus: Nolite timere eos qui occidunt corpus, sed
Mat. 11. c potius eum timete, qui potest animam et corpus perdere in gehennam.

Collatio Quinquagesimatertia.

Aug. tract. 49. in Ioan. ante med. tom. 9. DOmine iam fætet, quatriduanus est. Secundum Augustinum: Mors Lazari gerebat typum mortis generis humani, vel cuiuslibet peccatoris manentis in peccato. Vnde his verbis tria insinuantur, quorum primum est filij Dei eminens sublimitas, ibi: *Domine*. Secundum est, quod figuratur peccatoris morantis in peccato prolixa diuturnitas, ibi: *Quatriduanus est*. Tertium est eiusdem putrida corruptibilitas, ibi: *Fætet*. Ait ergo: *Domine*. In quo notatur, quòd solius filij est Dei suscitare mortuos morte culpæ. Quia vt ait
Ibidem. Augustinus: Melius suscitata est, scilicet Maria, quàm Lazarus: quia illa de morte culpæ. Ipse enim vocat ea,
Rom. 4. b quæ non sunt. Et de dominatione sua habitum est
Ioan. 6. a supra: Domine ad quem ibimus? Lazarus vero qua-

A triduanus figura peccatoris oppressi consuetudine peccati, secundum Augustinum, vbi supra. Et secun- Aug. tract.
dum beatū Gregorium, super istud: Cur lactatus vbe- 49. in Ioan.
ribus? Ait enim quòd Iesus redemptor puellam in ante med.
domo suscitauit: Iuuenem extra portam: Lazarum tom. 9.
sepulcro, vt hic: cuius mors signat illum, qui in per- Greg. Mor.
petratione nequitiæ vsu consuetudinis grauatur. Et lib. 4. c. 25.
ibi bene de hoc. Et idem Augustinus hic. Vnde Gre- post mediū.
gorius: Quattuor modis perpetratur peccatū in cor- Iob 3. c
de: scilicet, suggestione, delectatione, consensu, defen Mat. 9. d
sionis audacia. Item quattuor modis consummatur Luc. 7. a
in opere. Primo modo, cum latens culpa agitur, post- Aug. tract.
B modum cum sine confusione reatus aperitur, dehinc 49. in Ioan.
cum in consuetudinem dominatur, ad extremum ante med.
cum falsæ spei seductionibus et obstinatione despe- tom. 9.
rationis enutritur. Hæc Gregorius. Quatriduanus Greg. Mor.
est peccator, manens in peccato. Primo modo in ho- lib. 4. c. 25.
mine interiori. Secundo modo in homine exteriori. in princ.
Vel quattuor dies in peccato, sunt quattuor gradus,
de quibus Augustinus: qui gradus sunt titillatio dele- August. de
ctationis, consensio, factum, consuetudo: quæ quidē verbis Do-
consuetudo ligat. Et ideo dicitur hic de Lazaro, quòd mini serm.
prodijt ligatus manus et pedes. Vnde Augustinus, lo- 44. post me-
quens de se. Ligatus eram non ferro alieno, sed mea dium. t. 10.
C voluntate: quippe ex voluntate peruersa facta est libi- Aug. Con-
do, et dum seruitur illi, facta est consuetudo, et dum fess. lib. 8.
illi non resistitur, facta est necessitas. Quibus quasi ca. 5. ante
quibusdam ansulis me tenebat. Stringit quasi cedrū med. to. 1.
caudam suam. Ibi Gregorius: bene de hoc gradi- Iob. 40. b
bus in peccato, quibus stringit diabolus animam Greg. Mor.
peccatricem. Et de his diebus: Dies venerunt plagæ li. 32. c. 12.
eius. His diebus fætet peccator: nec mirum, quia putre factus putrefactione spirituali: propter quod ait
Propheta in persona talium: Putruerunt et corruptæ Psal. 37. a
sunt cicatrices meæ. Et: Computruerunt iumenta in Ioel. 1. d
stercoribus suis, quod est homines carnales in fætore
D luxuriæ vitam finire. Fætet, inquam, talis horribiliter et multipliciter: Ascendet fætor eius et putredo Ioel. 2. e
eius. Et recte ait, ascendet, quia vsque in cælum, et ita
coram Deo, et etiam coram seipsis: Ascendere Amos. 5. e
feci putredinem castrorum suorum in aras vestras.
Vnde Anselmus: Tolerabilius canis putris fætet ho- Anselmus in meditationibus.
minibus, quàm anima peccatrix Deo: quàm infelicius ista Deo, quàm hominibus ille. Heu non hominem sed opprobrium hominum, vilius peccatore, peius cadauere: Sicut eructant præcordia fætentium, Eccli. 11. d
sic cor superborum. Et tales suos fætore alios grauant
E et inficiunt. Ergo dicitur: Vt fætore illius exercitijs Malac. 9. f
grauaretur. Et ideo pro talibus resuscitandis rogandus est Dominus.

Collatio Quinquagesimaquarta.

EXpedit vt vnus homo moriatur pro populo, ne tota gens pereat. Sicut patet ex textu et ex Augustino hic: Aug. tract.
hæc verba prolata sunt ex prophetia. Vnde et illi at- 49. in Ioan.
tribuit Euangelista sacramento, quando ait: *Hoc a se-* vers. fin.
metipso non dixit, cum esset Pontifex anni illius. Vt Augu- tom. 10.
stinus: Et insinuantur quattuor in his verbis. Pri-
F mū est humanitatis filij Dei indubitabilis veritas, ibi: *Homo*. Secundo eiusdem singularis sublimitas, ibi: *Vnus*. Tertium passionis grauis acerbitas, ibi: *Moriatur*. Quartum est huius passionis innumerabilis vtilitas, ibi: *Expedit*. Ait ergo: *Homo*, scilicet filius Dei fa-
ctus homo supra: Verbum caro factum est. Et ibi de Ioan. 1. b
hoc. Homo, inquam, socialitate politicus, benignitate beneuolus, largitate munificus, omni virtute magnificus. Talis enim est homo naturaliter, et ipse multo magis. Vt enim ait Commentator: Homo est animal politicum non solitarium, et communicatiuum. Item magnificum: est enim homo nobilissimus et
altissimus animalium. Vt Sapiens: Quid est homo, Iob. 7. b
quia magnificas eum. Ibi Gregorius. Hominem Deus Greg. Mor.
magnificat, quia largitator rationis ditat, infusione lib. 8. c. 24.
gratiæ,

gratiæ visitat, honore collatæ virtutis exaltat. Sed A
per amplius et perfectius Christus fuit prædictis ma-
Psal.86. b gnificatus. Ideo homo prout ait Propheta: Homo na-
Mat. 8. e tus est in ea, id est, in beata virgine, et ideo in Euan-
gelijs vocat se sæpe filium hominis: Filius hominis
Mat.24. c non habet, vbi caput reclinet. Et: Videbunt filium
Ioan.19. f hominis cum virtute magna et maiestate. Infra: Ecce
homo, scilicet Anthonomastice. Et ideo merito hic
dicitur vnus super alios singularis dignitate et omni
virtute. Vnus enim dicit discretionem, siue singulari-
tatem secundum regulam grammaticorum: qualis
Isai. 47. a fuit Christus super alios: Vnum vocaui eum et bene-
dixi eum, scilicet Iesum Christum: Singulariter sum
ego donec transeam, ait Propheta in persona sua. Et: B
Eccles.7.b Virum de mille vnum reperi. Et ideo in figura bene,
Iudic.8. a vbi dicitur: Quales fuerunt viri quos occidistis? qui
responderunt, similes tui, et vnus ex eis quasi filius
Regis. Per viros prædictos occisos martyres possunt
signari: sed vnus scilicet Iesus Christus quasi filius
Regis: vt hęc dictio, quasi, nō sit similitudinis, sed af-
Ioan. 1. b firmationis, siue veritatis, sicut supra: Vidimus gloriā
quasi gloriā vnigeniti a patre. Vbi ponitur pro verita-
Greg. Mor. te nō pro similitudine, vt ait Gregorius. Et licet esset
lib.18.c.6. tantus et talis, tamen mortuus est voluntarie pro ge-
in princ. nere humano. Supra: Potestatem habeo ponendi C
Ioan.10. b animam meam. Et ibi de hoc. Vnde in hoc patet, sua
summa bonitas, sua admiranda charitas, sua stupen-
da æquitas et suæ condescensionis mirifica humilitas:
Philip. 2. a quam admirans et stupens Apostolus ait: Qui cum
in forma Dei esset, *et cetera*: tamen humiliauit semet-
ipsum factus obediens vsque ad mortem, *et cet.* Et in-
Ioan.15. c fra: Maiorem charitatem nemo habet, vt animam
suam ponat quis, pro amicis, *et cet.* Non enim solum
dignatus est incarnari et generalitates humanas sus-
cipere, sicut esurire et sitire, *et cet.* sed etiam mori,
cum tamen mors sit amarissimum quid, quia termi-
Rom. 5. d nus passionum. Ideo: Commendat autem charitatem D
Ibidem. suam. Et sequitur: Pro nobis mortuus est. Et mor-
tuus morte crucis, quæ erat mors ignominiositate
turpissima, iudicio crucifigentiū, diuturnitate proli-
Aug. tract. xa, acerbitate amara. Augustinus: Illa morte nihil pe-
36.in Ioā. ius fuit inter genera mortium. Mors protendebatur,
ante med. ne dolor citius finiretur, *et cet.* Et ibi bene de hoc.
tom. 9. Morte turpissima condemnemus eum. Et sic mori
Sap. 2. d pro populo fuit expediens, ne pereat, et vere expe-
Osee.13. c diens ad ipsius mortis occisionem: Ero mors tua
Aug. tract. mors. Vnde Augustinus: Vita mortua occidit mor-
12.in Ioan. tem. Plenitudo vitæ deglutiuit mortem, absorpta
post mediū. est mors in victoria patris. Item sic mori fuit expe- E
tom. 9. diens ad generis humani de captiuitate satanica re-
Apoc. 5. f demptionem: Occisus es et redemisti nos Deo in
1.Cor.6. b sanguine tuo: Empti estis pretio magno. Vnde Au-
Aug. enar- gustinus. Pretium nostræ redemptionis est sanguis
rat.in Psal. Christi. Item sic mori fuit expediens ad omnem
95. ante sanctificationem et lauationem a peccato per illam
med. to. 8. sacram oblationem qua se obtulit Christus in cruce:
Apoc.1. a Lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo: Tradidit
Eph. 5. c semetipsum oblationem et hostiam pro nobis. Item
sic mori fuit expediens ad generis humani reconci-
liationem Deo patri, et ad introductionem in re-
Rom. 5. b gnum gloriæ: Reconciliati enim sumus per mortem F
Eph. 2. d filij eius. Et: Ipse enim est pax nostra, qui fecit
Heb. 9. a vtraque vnum. Et ideo dicitur: Per sanguinem
suum semel introiuit in sancta. Subdit continue.

Ergo sunt meditanda: filij Dei sublimitas,
suę passionis dira acerbitas, et eiusdem
passionis multimoda commoditas,
vt sit in nobis ipsius passio-
nis perfecta imita-
bilitas.

CAPVT DVODECIMVM.

Collatio Quinquagesimaquinta.

M*ARIA accepit libram vnguenti pistici
pretiosi et vnxit pedes Iesu*, et cetera. In
his verbis figuratur spiritualis oblatio,
qua debet anima fidelis filium Dei
honorare, et quam ei offerre debet: in
quibus quattuor figurantur, quorum
primum est personæ offerentis acceptata Dei virtuo-
sitas, ibi: *Maria*. Secundum est oblationis perfectibi-
litas, ibi: *Accepit libram vnguenti*. Tertium est in offe-
rendo sedula obsequiositas, ibi: *Vnxit pedes*. Quar-
tum ex his redolens famositas, ibi: *Domus impleta est
ex odore vnguenti*. Ait ergo: *Maria*, quæ erat persona
acceptabilis Deo, et a Deo dilecta. Supra: Diligebat Ioan.11. a
Iesus Martham et sororem eius Mariam. Prius enim
debet esse persona offerens acceptata, vt gratanter of-
ferat: Prius respexit Deus ad Abel, et postea ad mu- Gen. 4. a
nera eius. Vnde Maria gerebat personam perfectæ
pœnitentis: interpretatur enim amarum mare: in
quo signatur contritionis veritas. Item interpretatur
stella, in quo signatur immaculata puritas. Item
interpretatur lux, in quo signatur inoffuscata
luminositas. Item interpretatur domina, in
quo signatur concupiscentiarum disciplinata casti-
gabilitas: quæ debent esse in anima pœnitente, et
fuerunt in Maria, sicut planum est ex serie vitæ suæ.
de qua dicitur quod dilexit multum, et ideo a Deo Luc. 7. a
dilecta et acceptata: Diligentes enim me diligo: Per Prou. 8. e
libram vnguenti deuotionis perfectibilitas. Vt ait
Bernardus: Triplex est vnguentum, scilicet con- Bern. super
tritionis, deuotionis, et pietatis. Primum est pungiti- Cāt. serm.
uum et dolorem faciens. Secundum est temporati- 10. ante
uum dolorem leniens. Tertium est sanatiuum mor- medium.
bum expellens. Et ibi multum de hoc et bene. Pri-
mum signatur spiritualiter per vnguentū, quo vnxit Ibid.ser.12
Maria pedes Iesu. Secūdum per illud quo vnxit, hic. post mediū.
Tertium per istud quo vnxit corpus Iesu cum alijs Luc. 7. c
Marijs, id est, cum alijs mulieribus. Perfectio vero Marc.vlt.f
vnguenti deuotionis signatur ex quarta, scilicet ex
pura sinceritate et immixtione alijs, ibi: *Pretiosi*. Istud
est pretiosum in genere suo, quod est immixtum re-
bus ignobilioribus: siue illud est pretiosum quod est
rarum: Pretiosior erit vir auro. Ibi Hieronymus: Isai. 13. d
Omne rarum est pretiosum: Meliora sunt vbera Hieron.Cō-
tua vino, fragantia vnguentis optimis. Item figuratur mēt.in Isa.
perfectio deuotionis ex humilitate vera, ibi: *Nardi*. lib.6.c.13.
Nardus enim est herba spicata, id est, habens spicas, tom.4.
secundum Isidorum: Nardus mea dedit odorem su- Cant. 1. a
auitatis. Ibi Glossa. Nardus est herba humilis et natu- Isid. etym.
ræ calidæ, in quo signatur amor vel dictio cum hu- lib.17.c.9.
militate. Item figuratur perfectio deuotionis a fidei Cant. 1. b
rectitudine, ibi: *Pistici*. Pistis enim Græce, fides latine.
Et dicitur sic a loco, secundum Augustinum. Hæc Aug. tract.
est fides quæ debet dirigere deuotionē et viuificare. 50.in Ioan.
Hęc ille: Ipsa enim est substantia rerum sperādarum. ante med.
Item figuratur perfectio deuotionis ex iustitiæ æqui- tom. 9.
tate, in hoc quod ait: *Accepit libram vnguenti*. Vt Heb.11. a
enim ait Augustinus: Vnguentum illud iustitia fuit, Aug.ibid.
ideo libra fuit. Libra enim est perfecta mensura sua,
et tunc est deuotio librata, quando est mutua. Et ta-
lis quanta et qualis debet esse: Librauit in pondere Isai. 40. f
montes. Per montes figurantur animæ contemplati-
uæ, quas librat Deus cælica deuotione: Librabat Prou. 8. c
fontes aquarum. Per quos fontes signantur animæ
deuotæ fundentes aquas lacrymarum. Infra: Venit Ioan. 19. e
Nicodemus faciens mixturam myrrhę et aloes, qua- Greg. in E-
si libras centum, *et cetera*. In numero vero centena- zech. lib. 2.
rio perfectio significatur, secundum Gregorium: Ta- hom.18.post
le vnguentum debet anima fidelis sibi componere: medium.
Facies thimiama compositum opere vnguentarij. Et: Exod. 30. e
Vnguenta Eccli. 48. a

Vnguentarius faciet pigmentum suauitatis. Isto vnguento pretioso debet anima deuota vngere pedes Iesu, quod est secundum Augustinum, bene viuendi Dominica vestigia sectari. Et illos tergere, est superflua dare pauperibus. Vt ait idem Augustinus: Per pedes enim figurantur pauperes et humiles. Per capillos vero figurantur superflua siue temporalia. Secundum illud: Quod vni ex minimis fecistis, mihi fecistis. Et ex odore prædicti vnguenti deuotionis repletur domus: quia tergendo pedes Christi dicto modo, commouemur, sed vnguenta commota redolent, ait Gregorius: Item sic tergendo pedes Domini amore feruescit, sed vnguenta cum bulliunt odorem reddunt talis animæ deuotæ: In odorem vnguentorum tuorum curremus. Et ibidem: Nardus mea dedit odorem suum, id est, anima humilis, et amore deuota: Alijs sumus odor vitæ in vitam, *et cetera*. Ad imitationem ergo Mariæ quilibet fidelis accipiat libram vnguenti prædicti, et vngat pedes Iesu modo dicto.

Aug. tract. 50. in Ioan. ante med. tom. 9. Ibidem. Mat. 25. d. Cant. 1. e. 2. Cor. 2. a

Collatio Quinquagesimasexta.

Ecce Rex tuus venit sedens super pullum asinæ. In his verbis exprimitur admiranda humilitas filij Dei, et figuratur eius excessiua dignitas. Vnde his verbis figurantur quattuor, quorum primum est filij Dei supereminens dignitas, ibi: *Rex*. Secundo, eiusdem communicatiua bonitas, ibi: *Tuus*. Tertio, dignatiua humilitas, ibi: *Venit sedens*. Quarto, animæ in qua requiescit Deus congrua figurabilitas, ibi: *Pullum asinæ*. Ait ergo: *Ecce Rex*. Vt per aduerbium demonstretur sua excessiua maiestas et singularis dignitas, et incomparabilis potestas, et sui regiminis et regni æternitas, vt ait Augustinus: Non enim rex Israel Christus ad exigendum tributum, sed Rex Israel, quòd mentes regat, quòd in æternum consulat, quòd in regnum cælorum credentes, sperantes, amantesq. perducat. Infra: In hoc natus sum, quòd sum Rex, scilicet. Et ibidem: Regnum meum non est de hoc mundo. Rex enim dicitur a regendo, Isidorus. Item Sapiens: Rex est qui intẽdit, quod est vtile subditorum: non est Rex, qui non est de se sufficiens, et omnibus bonis præcellens, et talis nullo indiget. Hæc ille. Sed hæc per se, et summe in ipso Saluatore. Ideo Rex verus: Beatus et solus potens Rex regum et Dominus dominantium. Item: Regi sæculorum, *et cet.* Et iste Rex est tuus, id est, tibi datus, quasi seruus ad ministrandum: Seruire me fecisti iniquitatibus tuis, *et cet.* Item est tuus sicut pretium ad redimendum: Empti enim estis pretio magno. In psalmo: Concidisti saccum meum, vt ait ibi Augustinus: Pretium nostrum ferebat in sacco, percussus est lancea. Fissus est saccus, manauit pretium orbis terrarum. Item tuus est homo, sicut thesaurus ad ditandum: Quo modo non cum illo omnia nobis donauit. Et: In omnibus diuites facti estis cum illo, *et cet.* Vel aliter tuus est, sicut Iudex propitius ad iudicandum, sicut legifer ad docendum, sicut Rex ad gubernandum et protegendum: Iudex noster, legifer noster, *et cet.* Et licet esset Rex tantus et talis, tamen venit sedens super pullum, in extrema paupertate, in abiectissima contemptibilitate, in euidentissima humilitate. Supra: Sedens super fontem. Ibi Chrysostomus: quòd non subiugalibus, id est equis, vel equitaturis vtitur. Ideo: Ipse pauper et ascendes super asinum. Non ergo cum pompis, vel cum equitaturis illis, cum quadrigis et diuitijs venit, sed modo dicto: Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus. Et hoc: Super pullum asinæ, in mysterium et figuram. Asinus enim est animal simplex. Vnde in asino simplicitas gentilium, ait Gregorius; Item asinus est algore frigidus, vt ait Sapiens. Et est animal portandis oneribus deditum. Item videns imaginem suam, a qua abhorret et refugit, ait Isaac: et signat animam pœnitentem simplicem, laboriosam, peccata sua deprehendentem et abhorrentem: Isachar asinus fortis accubans inter terminos, *et cet.* Cognouit asinus præsepe Domini sui: Erant ei quingentæ asinæ. Per quas signantur animæ fideles, laborantes pro æterna requie: in numero enim quinquagesimo figuratur quies, vt ait Gregorius. Ibi super illud. Supernaturalem animam, siue in tali anima quiescit Dominus: prout hic signat.

Aug. tract. 51. in Ioan. ante med. tom. 9. Ioan. 18. a. Isid. Etym. lib. 9. c. 3. in princ. Arist. ethic. lib. 8. c. 10. ante med. 1. Tim. 6. c. Apoc. 19. c. 1. Tim. 6. c. Isai. 43. a. 1. Cor. 6. c. Psal. 29. d. Rom. 8. d. 1. Cor. 1. e. Isa. 33. a. Ioan. 4. c. Chrys. ho. 30. in Ioan. ante med. tom. 3. Zach. 9. a. Mat. 21. a. Greg. Mor. lib. 1. c. 7. post mediũ. Arist. de generat. animal. lib. 2. c. 6. post medium. Greg. Mor. lib. 1. c. 14. post mediũ. Gen. 44. b. Iob. 1. a. Greg. Mor. lib. 1. c. 7. circa med.

Collatio Quinquagesimaseptima.

Si mortuum fuerit, scilicet granum frumenti, *multum fructum adferet*. Qualiter istud verbum exponit Augustinus de Saluatore, patet hic et Glossis. Mysterialiter autem competit cuilibet martyri, in quibus tria figurantur: quorum primum est vitæ immaculata puritas, ibi: *Granum frumenti*. Secundum est passionis dira acerbitas, ibi: *Mortuum fuerit*. Tertium præmij multimoda fructuositas, ibi: *Multum fructum adferet*. Ait ergo: *Granum frumenti*, per quod figuratur sancta anima: granum enim frumenti in genere suo est nobilitate eximium, sinceritate purum, gustu sapidum, et ad nutriendum virtuosum. Et ideo per granum frumenti figuratur anima sancta conuenienter. Quid enim pulchrum nisi frumentum electorum? Frumentum enim desiderat nubes, id est, cælestes irrorationes: Implebuntur areæ frumento, *et cetera*. Vnde iustus comparatur grano frumenti ratione puritatis et nobilitatis, vt hic. Item comparatur grano synapis ratione viuacitatis fidei et amaritudinis pœnitentialis: Simile est regnum cælorum grano synapis. Vnde frumenta sunt electi Dei, ait Gregorius, super illud: Frumentum desiderat nubes. Vnde et cauendum est, ne istud frumentum degeneret, vel ne pro isto frumento surgat tribulus, anima scilicet infructuosa et aspera: Si abscondi quasi homo peccatum meum. Sequitur: Pro frumento oriatur mihi tribulus, scilicet pro anima pura et fructuosa, anima cupida et spinosa ac infructuosa. Vnde Ambrosius, ad sic degenerantem: Tritici granum sparsum terræ, generis sui gratiam reddit, et tu degeneras: fruges non adulterant sinceritatem sui seminis, et tu adulteras puritatem animæ tuæ. Et ibi bene de hoc. Et istud granum benedictum pro Christo mortuum est. Et in hoc passionis dira acerbitas, prout dictum est supra: Mors enim, terribilissimum est, quia terminus passionis. Vt ait Sapiens: Et tamen sic mori voluerunt martyres, et desiderauerunt, ne a vita, quæ Christus est, separarentur: prout dicitur: In occisione gladij mortui sunt. Et ad martyris imitationem debet fidelis quilibet mori morte quadruplici. Prima est vitæ peccatorum, siue iniquitatum omnimoda extinctio: Si mortui sumus peccato, quo modo viuemus in illo? Mors enim non est substantiæ consumptio, sed vnitorum discretio. Dionysius: Qui ergo vere se separat ab iniquitatibus, eis moritur. Itẽ secunda mors est carnalis concupiscẽtiæ mortificatio, et crucifixio in cruce pœnitentiæ: Qui sunt Christi carnẽ suam crucifixerũt cũ vitijs et concupiscẽtijs. Et: Mortificate mẽbra vestra: Tertia mors mundialis cupiditatis abdicatio: Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. De qua morte et crucifixione Gregorius. Multum super illud Iob: Abscondita est ab oculis omnium viuentium. Item quarta mors est in contemplatione diuina, et dilectione delectari exemplo Apostoli: Viuo ego iam non ego: Suspendium elegit anima mea et mortem ossa mea: Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo. Iustus sic mortuus multum adfert fructum, ad litteram: nisi granum resoluatur, humectetur, algore constringatur, et calore viuificetur, non adfert fructum: Insipiens tu quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur. Item spiritualiter ex parte ista: Sicut

Aug. tract. 51. in Ioan. circa med. tom. 9. Zach. 9. b. Iob. 37. f. Ioel. 2. a. Mat. 13. b. Greg. Mor. li. 27. c. 19. in princ. Iob. 37. b. Iob. 31. a. Ibidem. Amb. Hexaem. li. 3. c. 7. post medium. to. 1. Arist. ethic. lib. 3. c. 6. Heb. 11. a. Rom. 6. a. Dionys. de eccles. Hierarch. c. 4. post mediũ. Gal. 5. c. Coloss. 3. a. Gal. 6. a. Greg. Mor. li. 18. c. 27. Iob. 28. g. Gal. 2. a. Iob. 7. c. Coloss. 3. a. 1. Cor. 15. b

Sicut granum sic mortuum profert fructum, sic iu-
stus spiritualiter mortuus, fructum virtutum hic et
præmiorum post, qui fructus est sublimis honorabi-
Eccli. 24. b litate: Flores mei fructus honoris, et honestatis.
Item fructus multus numerositate, vt dicitur hic:
Prou. 12. b De fructu oris sui vnusquisque replebitur bonis.
Item erit fructus deliciosus dulcedine et delectabi-
Prou. 11. c litate: Fructus enim iusti lignum vitæ. Et: Ini-
Eccli. 11. d tium dulcoris habet fructus illius. Item erit fru-
Ioan. 16. d ctus perennis perpetuitate. Infra: Posui vos vt
eatis, et fructum adferatis, et fructus vester maneat:
Ierem. 17. b Nec aliquando desinet facere fructum. Fructus
enim est iusto, scilicet Deus iudicans in terra, sci-
licet viuentium, ait Propheta. Quilibet ergo ascen-
dat in crucem pœnitentiæ dicens: Ascendam in pal-
Cant. 7. a mam, et apprehendam fructus eius.

Collatio Quinquagesimaoctaua.

Qui mihi ministrat, me sequatur, et vbi ego sum, illic et minister meus erit. In his verbis tria insinuantur, quorum primum est animæ fidelis recta et debita ordinabilitas, ibi: *Qui mihi ministrat*, et hoc in statu. Secundum est imitationis filij Dei, et hoc in actu vel effectu perfectibilitas, ibi: *Me sequatur*. Tertium est magnitudo remunerationis in fructu, ibi: *Et vbi ego sum*. Ait ergo: *Qui mihi ministrat*. Et in hoc, sicut tactum est, recta ordinabilitas animæ fidelis sub Deo: quia qui ministrat, est alteri subiectus: proprie ministerium est quod dant serui Domino,
Senec. de benef. lib. 3. c. 21. vt ait Seneca: Debet autem fidelis ministrare Deo
honorabiliter siue idonee, exhibendo se talem et fa-
ciendo se talem, qualis debet esse minister Dei. Pro-
2. Corint. 6. f pter quod ait Apostolus: Exhibeamus nos sicut Dei
2. Cor. 3. g ministros. Et: Qui fecit nos idoneos ministros noui
Testamenti. Item debet ministrare Deo similiter et
obedienter, scilicet voluntatem Dei adimplendo, et
se sub Deo humiliando, prout ait Propheta: Ministri
2. Cor. 11. c eius qui facitis voluntatem eius. Et: Ministri Chri-
1. Cor. 4. a sti sunt et ego. Et: Sic nos existimet homo vt Dei
ministros. Item debet ministrare intelligenter, siue
prudenter discernendo quæ sunt placita Deo, et
Prou. 4. b quæ non; quæ agenda et quæ declinanda: Acce-
ptus est Regi minister intelligens. Item debet mi-
Psal. 103. a nistrare Deo alacriter et feruenter. In psalmo: Qui
facis angelos spiritus, et ministros tuos ignem vren-
tem. Et merito debemus ei sic ministrare: Ipse
enim perfectius sine comparatione ministrauit no-
bis. Vt enim ait Bernardus: Christus fuit minister
Luc. 22. b alacer charitate feruens, pietate deuotus: Ecce ego
in medio vestrum sicut qui ministrat. Vt infra pro-
Ioan. 13. a ximo: Surrexit a cena, præcinxit se linteo. Et sic
de alijs quæ ibi enumerantur. Et sic ministrans de-
bet sequi filium Dei imitando: sequi enim est imi-
August. de virg. sanct. c. 27. to. 6. tari, ait Augustinus: Qualiter autem sequendus sit
filius Dei, dictum est supra, ibi: Qui sequitur me,
non ambulat in tenebris. Nihilominus vt ait Hugo,
Ioan. 8. a ibi: Quid est homo vt sequatur factorem suum? Ille,
Hugo in eccles. hom. 20. post medium. inquit, sequitur factorem suum, qui viuit, vt factus
est, qui incedit, vt institutus est, qui seruat bonum
quod accepit, qui quod natura contulit impollutum
custodit. Hæc ille. Ad sic sequendum ministrans
Eccls. 2. b Deo debet studere, quia ad hoc est vocatus: Vo-
Isai. 41. c cauit eum vt sequeretur se. Et debet sic sequi vo-
luntarie et libenter, quia vt ait Seneca: Malus mi-
Mat. 16. a les est qui Imperatorem generis sequitur: Qui vult
venire post me, tollat crucem suam et sequatur me.
Item debet sequi vniuersaliter, totaliter, scilicet
3. Reg. 18. d ex toto corde: Vsquequo claudicatis in duas par-
tes: Si Dominus est Deus, sequimini eum, *et cetera*:
quasi diceret: totaliter illum sequimini. Item debet
sequi vniuersaliter, id est, ad omnia, ad prospera
Mat. 8. d et aduersa sustinenda: Sequar te quocumque ieris.

A Et: Hi sequuntur agnum quocumque ierit. Item Apoc. 9. c
debet sequi Dominum perenniter, siue indesinen-
ter. Infra: Tu me sequere, scilicet in crucis passionem, Ioan. vlt. b
ait Glossa. His modis sequi Dominum est magna glo
ria: Magna gloria sequi Dominum. Sic sequenti Do- Eccli. 23. b
minum est magna merces, quæ est esse cum Chri-
sto. Vnde Augustinus, super istud: Gratis ame- Aug. tract. 51. in Ioa. post medium. tom. 9.
tur, et operis quo ministratur illi, pretium sit esse
cum illo: vbi enim bene erit sine illo, aut quando ma-
le esse poterit cum illo? Hæc ille. Præmium ergo erit
sic sequenti filium Dei dignitate honorabilissimum,
multitudine numerosissimum, delectabilitate deli-
B ciosissimum, perennitate æternum: Nihil enim
honorabilius quàm esse et regnare cum filio Dei. Vn-
de sequitur hic: *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit
eum pater meus*. Super quod Augustinus, vbi supra:
Quem maiorem honorem potuit accipere adopti-
uus, quàm vt ibi sit, vbi est vnicus? Item ex hoc:
Eum erit cum filio Dei, erit omnis sufficientia et om-
nis lætitia: Satiabor, inquit Propheta, cum appa- Psal. 16. b
ruerit gloria tua. Infra: Ostende nobis patrem, et Ioan. 14. b
sufficit nobis. Et erit indeficientia desiderabilium,
quia filius Dei æternus: Lætitia sempiterna super Isai. 35. c
capita eorum. Et: Sic semper cum Domino eri- 1. Thess. 4. d
C mus, *et cet.* Ex quo ergo filij Dei est ministerium,
et eum sequi est gloriosum, et præmium est magni-
ficum, merito debet quilibet ei ministrare obe-
dienter, et eum sequi perfectibiliter, vt cum eo re-
gnet feliciter et perenniter.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

Collatio Quinquagesimanona.

D Si non lauero te, non habebis partem mecum. In his verbis duo insinuantur, quorum primum est necessitas spiritualis lotionis, ibi: *Si non lauero te*. Secundum est eiusdem consequens fructuositas, quod insinuatur per contrariũ, ibi: *Non habebis partem mecum*, quasi diceret: Si lauero habebis partem mecum. Ait ergo: *Si non lauero*
te. Vt enim ait Augustinus: Homines mundantur Aug. cont. Crescon.
quadrupliciter, scilicet per verbum veritatis. Infra: Grammat.
Mundi estis propter sermonem meum. Item sa- lib. 2. c. 12.
E crificio contriti cordis, prout ait Propheta: Laua- post mediũ.
bo per singulas noctes lectum meum. Item mun- tom. 7.
dantur eleemosynis: Date eleemosynam, et omnia
munda sunt vobis. Item mundantur virtute chari- Ioan. 15. a
tatis operientis multitudinem peccatorum, scilicet Psal. 50. a
auferendo et sic mundando. Quando ergo Domi- Luc. 11. b
nus dat gratiam ad ista ipse lauat. Et licet istud sit di- 1. Pet. 4. b
ctum authentice et bene, nihilominus aliter posset
dici, quòd Deus lauat animas gratia baptismali,
abluendo a peccato originali: Vt illam, scilicet Eph. 5. c
Ecclesiam, sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ
in verbo vitæ. Et: Laui te aqua. Sequitur: Vnxi te Ezec. 16. d
F oleo, *et cet.* Item ipse lauat gratia pœnitentiali, a
commissa culpa actuali: quando dat gratiam conte-
rendi et pœnitendi: Effundam super vos aquam Ezec. 36. a
mundam, et mundabimini ab omnibus inquina-
mentis vestris. Item ipse lauat igne mundanæ tribu-
lationis, a voluptate carnali: Si abluerit Dominus Isai. 4. a
filiam Sion et sanguinem Hierusalem, et lauerit de
medio eius in spiritu iudicij, *et cet.* Spiritus enim
iudicij est tentatio tribulationis. Item Dominus lauat
superfusione cælestis spiritus lauantis et mundantis a
cupiditate mundiali: Vos baptizabimini Spiritu san- Act. 1. f
cto, non post multos hos dies. Baptizari enim est la- Luc. 7. d
uari spiritu infuso, et eleuẽuãte a mundiali cupidita- Greg. in Euãg. ho. 33. ante med.
te: Remittuntur ei peccata multa, quoniã dilexit mul
tum. Ibi Greg. Tãto namque amplius peccati rubigo

consumi-

Iob. 29. a consumitur, quanto peccatoris cor magno charitatis igne concrematur. Ista lotione debent lauari pedes, id est, interni affectus: Quando lauabam pedes meos butyro, id est, pinguedine deuotionis, ait ibi Gregorius exponens illud, vbi bene de hoc. Item ista lotione debet lauari caput, id est, a peccatis mentis: caput enim signat mentem: quia sicut reguntur membra capite, sic cogitationes mente, ait Gregorius: Tu cum ieiunas, vnge caput tuum, et faciem tuam laua. Item ista lotione debent lauari manus, prout ait Propheta: Lauabo inter innocentes manus meas. Vnde non lauantibus manus improperat: Manus vestræ plenæ sunt sanguine. Qui est lotus his modis, non indiget nisi vt pedes lauet, scilicet affectiones interiores, quæ sunt labiles et sæpe infectæ, vt patet ab Augustino hic: Quoniam si dixerimus, quòd peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus: Quando lauabam pedes meos butyro, id est, pinguedine deuotionis, vt ait ibi Gregorius exponens illud. Et propter hoc ait sponsa: Laui pedes meos, quo modo inquinabo illos, quasi diceret: ne inquinentur pedes mei conari debeo. Ideo ait Saluator Apostolis: Excutite puluerem de pedibus vestris. Econtrario de non lauantibus pedes suos sic: Sordes eius in pedibus. Ad istam lotionem faciendam et continuandam et conseruandam iugiter est laborandum, vt etiam qui sanctus est, sanctificetur adhuc.

Greg. Mor. li. 19. c. 19. — Greg. in Euang. ho. 3. ante med. — Mat. 6. a — Psal. 25. b — Isai. 1. g — 1. Ioan. 1. a — Iob. 29. a — Greg. Mor. li. 19. c. 10. — Cant. 5. d — Mat. 10. c — Thren. 1. b — Apoc. vlt. d

Collatio Sexagesima.

SI *ego laui pedes vestros Dominus et Magister, et vos debetis alter alterius lauare pedes.* Filius Dei æternus volens discipulos suos informare, non solum per veritatis documenta, neque per operum miracula, sed per humilitatis dignatiua exempla. In his verbis hortatur illos ad imitandum ipsum in opere extremæ humilitatis, ait: *Si ego laui pedes*, et cet. In quibus tria insinuantur, quorum primum est suæ dignitatis excessiua sublimitas, ibi: *Ego Dominus et magister.* Secundum est operis extrema humilitas, ibi: *Laui pedes vestros.* Tertium est obligationis discipulorum ad consimile opus manifestabilitas, ibi: *Vos debetis alter alterius lauare pedes.* Ait ergo: *Dominus et Magister.* Et in his verbis exprimitur sua dignitas, in duobus scilicet, in sublimitate eminentiæ, ibi: *Dominus.* Et de hoc supra, ibi: Domine ad quem ibimus? Sed mundo exprimitur dignitas sua in plenitudine sapientiæ, ibi: *Magister.* Et vere ipse solus est magister: *Vnus est magister.* Ipse enim est magister, et solus ratione singularis superexcellentiæ: quia magister dicitur, quòd maior in statione, ait Papias, Sed ipse supra omnes. Supra: Qui de cælo venit super omnes est. Item magister dicitur communiter, in quo est veritas et plenitudo sapientiæ. Sed in ipso omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei. Immo ipse est ipsa sapientia: Christum Dei sapientiam et Dei virtutem. Item magister dicitur ratione regiminis vitæ. Et ideo vt ait Papias, componitur cum multis: sicut dicitur magister militum. Sed ipse solus rector vitæ, Ipse enim Rex verus, vt habitum est supra: Venit Rex tuus. Item magister dicitur ratione efficacis doctrinæ: sed ipse Iesus Christus solus veraciter et efficaciter docet, vt ait Augustinus: Christus magister intimus, qui docet in schola pectoris. Merito ergo ait de se, quòd erat magister; Vt audiam eum quasi magistrum: dixerunt aduersarij: Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces. Ipse enim venit in magisterium veritatis, ait Augustinus: Et licet esset verus Dominus omnibus præsidens, et solus magister omnes erudiens, dignatus est lauare pedes discipulorum. Ob quam humilitatem stupuit Petrus con-

Ioan. 6. c — Mat. 23. a — Ioan. 3. c — Coloss. 2. b — 1. Cor. 1. a — Ioan. 12. f — Isai. 50. e — Mat. 22. c

A siderans maiestatem lauantis, operis abiectam et contemptibilem humilitatem, et ob gestus, et studij ipsius lauantis diligentiam et sedulitatem: quia præcinxit se linteo hic, misit aquam in peluim, *et cetera.* Item obstupuit ob illorum quorum pedes lauit seruilem inferioritatem, quia ipsi erant serui et discipuli. Nec solum lauit pedes discipulorum, sed etiam proditoris, et ante ipsum se inclinauit. Et ideo hæc considerans merito ait Petrus: *Non lauabis mihi pedes in æternum*, scilicet manibus, quibus oculos cæci aperuisti, quibus leprosos mundasti, quibus mortuos suscitasti, vt ait Chrysostomus

B hic, vbi bene de his. Stupendum ergo opus descriptæ humilitatis, quia humilitate dignatus est sic lauare pedes discipulorum. Considerando tamen immensam humilitatem, qua semetipsum exinaniuit, et mortem crucis sustinuit, istud opus fuit minoris humilitatis. Humiliauit enim semetipsum, formam serui accipiens. Vnde notatur quòd lauauit pedes discipulorum hic visibiliter lotione corporali. Item lauit et lauat pedes omnium fidelium inuisibiliter, et lotione interiori per gratiam, vt dictum est in priori collatione. Item ipse lauat animas omnium fidelium lotione admirabili, scilicet sangui-

C ne passionis, a qua omnia sacramenta habent efficaciam lauandi: Dilexit nos et lauit in sanguine suo. Et nisi quis fuerit lotus dicto modo, non habebit partem cum filio Dei: Neque enim fornicarij, et sic de alijs peccatoribus, regnum Dei possidebunt. Soli enim sancti et mundi, habebunt partem cum filio Dei in regno gloriæ: Non enim intrabit in eam, scilicet ciuitatem, aliquid coinquinatum, neque faciens abominationem: Suscipient enim sancti regnum Dei. Nec est timendum habenti partem ibi cum filio Dei, quia habendo partem habebit totum, quia habebit Deum ipsum, et ita omne bonum:

D Ostendam tibi omne bonum. Et Dominus pars hereditatis meæ, ait Propheta: Pars mea Dominus dicit anima mea: Beatus sanctus qui habet partem in resurrectione prima. Et ideo merito concludit hic discipulis: *Vos debetis alter alterius lauare pedes*, scilicet vos conserui ait Chrysostomus, vbi supra. A maioribus enim rebus accepit exempla, vt saltem quod minus est operemur. Et de hoc Augustinus bene. Discamus humilitatem ab excelso, faciamus inuicem humiles, quod humiliter fecit excelsus. Magna hic commendatio humilitatis: et faciunt sibi inuicem fratres, cum se hospitio inuicem suscipiunt.

E Et post: cum ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso vel excitatur, vel si iam etiam iuerat, confirmatur humilitas affectionis. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Ad hoc exempli filij Dei imitationem, et ad humilitatis excitationem vel confirmationem, ad mutui obsequij exhibitionem, et ad fraternam venerationem, fratrum pedes lauemus: hoc enim fuit magnæ reputationis apud sanctos et apud antiquos. Vnde ait Apostolus de vidua: Si pedes sanctorum lauit. Et in vitis patrum dicitur, quòd tres res erant honorabiles apud patres, ad quas cum honore et timore accedebant, scilicet

F sacrum altare: scilicet in quo communicabant, mensa fratrum: in qua comedebant, peluis: in quo lauabant pedes fratrum. Ex quo ergo Dominus et Magister lauit pedes discipulorum, electi, qui sunt membra eius, affectualiter, humiliter, libenter idem facere studeant ex affectu.

Chrys. ho. 69. in Ioan. ante med. tom. 3. — Philip. 2. a — Apoc. 1. d — 1. Cor. 6. a — Apoc. 1. c — Dan. 7. b — Exod. 23. a — Thren. 3. a — Apoc. 20. d — Chrys. hom. 69. in Ioan. post medi. tom. 3. — Aug. tract. 58. in Ioan. paulo post med. to. 9. — 1. Tim. 5. d

Collatio Sexagesimaprima.

EXemplum *dedi vobis, vt quemadmodum feci vobis, ita et vos faciatis.* Cum enim religionis summa sit imitari eum quem colimus, vt ait Augustinus: In his verbis filius Dei volens nos summa religionis

Aug. de ciuit. Dei. li. 8. cap. 17. tom. 5.

religionis adimplere, hortatur nos ad ipsum imitandum. In quibus quattuor insinuantur: quorum primum est dantis exemplum maiestatiua dignitas, quod notatur in pronomine subintellecto in hoc verbo: *Dedi*. Secundum est formæ imitandæ, siue operis virtuosi exemplaris perfectibilitas, ibi: *Exemplum dedi*. Tertium est imitationis hortabilitas, ibi: *Faciatis*. Quartum est modi faciendi rectitudo siue æqualitas, ibi: *Quemadmodum ego feci*. Ait ergo. *Ego dedi qui sum*, scilicet Dominus et magister. Et de hoc in priori collatione. Et exemplum dedi multiplex prout ait Augustinus: *Exemplum*, inquit, *dedi* sursum uidentibus Deum, exemplum deorsum mirantibus hominem, exemplum sanis ad permanendum, exemplum infirmis ad conualescendum, exemplum morituris ad non timendum, exemplum mortuis ad resurgendum. Hæc ille. Et licet tot modis exemplum dederit, nihilominus exemplum dedit fraternæ dilectionis, obsequiosæ administrationis, et miræ humiliationis, vt de omnibus patet, quãdo ait: *Exemplum dedi vobis*. Item exemplũ dedit laboriosæ operationis, quia in laboribus a iuuentute sua fuit. Adam exemplũ meũ ab adoloscentia mea. Adam scilicet secundus, de cælo cælestis. Item dedit exemplum patientiæ, et longanimitatis in sufferendis contumelijs: Afficiam te contumelijs, et ponam te in exemplum. Et: Exemplum accipite fratres laboris et patientiæ. Et sequitur: Finem Domini vidistis, *et cetera*. Item exemplum dedit sustinendæ mortis et etiam mortis crucis: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum. Et: Exemplum sum coram eis. Ex quo ergo Iesus Christus fuit exemplum maiestate authenticum inenarrabili veritate rectum, integritate perfectum, faciendum est ad imitationem istius exemplaris. Ideo ait hic: *Exemplum dedi vobis vt faciatis*. Vt non solum audiatis vel dicatis vel inspiciatis, sed vnitatem faciatis: Fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est, id est in Christo: et hoc vitam nostram vitæ suæ conformando, vias eius tenendo, et vestigia ipsius sequendo: Sicut portauimus imaginem terreni, portemus et imaginem cælestis. Imago cælestis hominis, est vita Iesu Christi: Estote imitatores Dei sicut filij charissimi. Aspicientes ergo ad tale exemplar debemus vitam nostram formare, corrigere, et rectificare, viuendo vt ille vixit, prout possibile est, agendo quæ ipse fecit, sustinendo quæ sustinuit, detestando quæ prohibuit: Aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Iesum, *et cetera*. Talis erat Apostolus, qui ait: Viuo ego iam non ego. Et ad hoc hortatur idem ipse: Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo. Et sequitur: Exspoliantes uos ueterem hominem, et indnentes nouum, *et cetera*.

[Margin: Zach. 13. e; 1. Cor. 15. A; Naum. 3. A; Iacob. 5. b; Ibidem.; 1. Pet. 2. a; Iob 17. a; Exod. 25. e; 1. Cor. 15. d; Eph. 5. f; Heb. 12. b; Gal. 2. c; Coloss. 3. c; Ibidem.]

Collatio Sexagesimasecunda.

ERat recumbens vnus ex discipulis in sinu Iesu, quem diligebat Iesus. In his verbis insinuantur singulares et priuilegiales prærogatiuæ beati Ioannis tres: quarum prima est excessiua honorabilitas et singularis inter discipulos Christi, ibi: *Vnus ex discipulis*. Secunda est peculiaris familiaritas, ibi: *Recumbens in sinu eius*. Tertia est grata acceptibilitas ex priuilegialibus virtutibus ipsius filij Dei, ibi: *Quem diligebat*. Ait ergo: *Vnus ex discipulis*. Et etiam in hoc eximius honor: Si enim serui filij Dei sunt eius amici, prout ait infra: Iam non dicam vos seruos: multo magis discipuli eius sunt amici sui. Discipulus autem filij Dei est, qui est docibilis eius auditor. Vt enim ait Bernardus: Discipulus est qui aurem parat. Et ideo: Accesserunt ad eum discipuli eius, et aperiens os suum

[Margin: Ioan. 15. b; Bern. super cant. serm. 7. ante medium.; Mat. 5. c]

A docebat eos. Item discipulus filij Dei est eius seruidus amator: *In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis inter vos*. Sed non est dilectio fraterna vera sine dilectione Dei, vt ait Chrysostomus hic. Item discipulus Christi, qui est perfectus eius imitator: Sufficit discipulo si sit sicut magister eius. Vt enim ait Chrysostomus: Hoc est discipulum Christi esse, scilicet mitem et mansuetum esse: Discite a me quia mitis sum et humilis corde. Item discipulus est Christi, qui est fructuosus operator. Vnde infra: Posui vos vt eatis et fructum afferatis. Ibi Chrysostomus: Qui fructum
B fert ille est discipulus. Et quoniam beatus Ioannes fuit talis excessiue, ideo merito dicitur de ipso hic, quòd erat vnus ex discipulis: ita quòd vnus dicat discretionem siue eminentiam. Vt de ipso verificetur illud: Vnus ex eis quasi filius Regis. Et iste beatus Ioannes recubuit in sinu Domini: Vt enim ait Augustinus hic: Per sinum quid aliud signatur quàm secretum? et sinus pectoris sapientiæ secretum est. Idem Augustinus. In hoc ergo quod ait, quòd erat recumbens in sinu ipsius Iesu, signatur quòd Deus cibauit illum secretis sapientiæ suæ affluenter et supersingulariter, et salubriter et vtiliter ad aliorum omnium illuminationem. Vnde
C Augustinus: Quòd sicut Petrus primus Apostolorum claues regni cælorum accepit, nec tamen ipse solus ligat, soluitq. peccata, sed vniuersa Ecclesia: sic beatus Ioannes super quietissimum sinum Christi discubuit, et de fonte Dominici pectoris non solus bibit: sed in ipso Dominus Euangelium suum pro sua cuiusque capacitate omnibus suis bibendum terrarum toto orbe diffudit. Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Ideo de ipso verificatur illud: Cibabit illum pane vitæ et intellectus. Et sequitur: *In medio Ecclesiæ aperuit os eius*, et cetera. Et
D ideo merito diligebat eum Iesus, eo quòd impleuerat eum donis gratiæ suæ, et secretis sapientiæ suæ, et feruore dilectionis suæ: Diligentes enim me diligam, ait diuina sapientia: Ipse enim dilectus Deo et hominibus. Et merito dilectus a Deo ob integritatem sacræ virginitatis, et dilectior a Deo ob plenitudinem sapientiæ cælestis, et dilectissimus ob affluentiam diuini spiritus gratificantis: Amantissimus Domini habitabit confidenter. Ait autem Glossa hic, quòd eum diligebat Iesus non plus omnibus sed familiarius, infra vltimo.
E Sunt qui censuerunt a Christo Ioannem Apostolum propterea plus amatum, quòd neque vxorem duxerit, et ab ineunte ætate castissimus fuerit. Hoc tamen in scripturis canonicis non euidenter apparet. Hæc ille. Et de his amplius. Magnæ ergo et miræ istæ prærogatiuæ beati Ioannis in alias priuilegiatas prærogatiuas.

[Margin: Chrys. hom. 76. in Ioan. ante med. tom. 3.; Mat. 10. b; Chrys. hom. 59. in Ioã. circa med. tom. 3.; Mat. 11. f; Ioan. 15. b; Chrys. ho. 75. in Ioan. ante med. tom. 3.; Iudic. 8. c; Aug. tract. 61. in Ioan. post mediũ. tom. 9.; Ibid. tract. 124. post medium.; Eccli. 15. A; Prou. 8. a; Eccl. 45. c; Deut. vlt. b]

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

Collatio Sexagesimatertia.

F

IN domo patris mei mansiones multa sunt. In his verbis tria figurantur, quorum primum est æternæ beatitudinis honorifica sublimitas, ibi: *In domo patris mei*. Secundum est, gloriæ beatorum numerositas, ibi: *Multa mansiones*. Tertium est inuariabilis æternitas, ibi: *Mansiones*. Ait ergo: *In domo patris*. Per quam domum regnum æternum signatur. Et in hoc figuratur plena securitas, quia domus est cooperimentum prohibens a corruptione, a ventis, imbribus, et tempestatibus. Vt patet a sapiente. Item in hoc apparet regni

Baruch.3.c immensitas: Magna est domus Domini. Item in hoc apparet bonorum omnium copiositas, et honesta ordinabilitas. Vnde in figura: Videns Regina Saba sapientiam Salomonis, et domum quam ædificauit, et cibos mensæ, *et cetera*: Non erat in ea spiritus. In Psalmo: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ. Et ideo hanc inhabitare desiderat Propheta, quando ait: Vt inhabitem in domo Domini. Domū maiestatis meæ glorificabo. Et: Dabo eis in domo mea, et in muris meis nomen melius, *et cet.* Et in hac domo sunt multæ mansiones, sicut et patet ab Augustino hic. Licet denarius retributionis sit vnus omnium beatorum, quia nullus illorum alienabitur ab illa domo, nec est diuersa in æternitate mensura: tamen diuersæ mansiones signant diuersas meritorum dignitates. Alia enim gloria solis, alia lunæ, alia stellarum. Paruus et magnus ibi sunt. De hoc ibi Gregorius bene: Et in hoc gloriarum numerositas: Vt enim ait Augustinus. Quoniam Deus charitas est, per charitatem fit, vt quod habent singuli, commune sit omnibus. Sic enim quisque etiam ipse habet, quia amat in altero, quod ipse non habet. Hæc ille. Et de hoc Anselmus bene, vbi ait: quòd quilibet gaudebit de alterius beatitudine, sicut de sua. Ista sunt tabernacula, de quibus ait Propheta: Quàm dilecta tabernacula tua Domine virtutum. Et cellaria, de quibus: Introduxit me in cellaria sua. Et hæ sunt mansiones. Et in hoc notatur æternitas: mansio enim dicit stabilitatem, et perennitatem: propter quod ait Apostolus: Non habemus hic manentem ciuitatem, sed in cælis est mansiua habitatio absque variabilitate et defectibilitate. Ædificationem ex Deo habemus, domum non manu factam, æternam in cælis. In Psalmo: Plantati in domo Domini: nisi enim esset æternitas mansionis, non esset felicitas completa beatitudinis. Ideo dicitur: Habitabit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta. Beati ergo qui habitant in domo tua, in sæculum sæculi laudabunt te.

(Margin: 3.Reg.10.a — Psal.35.a — Psal.26.b — Isai.60.b — Isai.56.b — 1.Cor.15.c — Iob 3.c — Greg. Mor. lib.4.c.31. ante med. — Ansel. prosolog. in fi. — Psal.83.a — Cant.1.a — Hebr.12.b — 2.Cor.5.a — Psal.91.d — Isai.32.c — Psal.83.b)

Collatio Sexagesimaquarta.

Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, et pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et cetera. In his verbis signantur quattuor, quæ debent esse in fidelibus. Quorum primum est, diuinæ dilectionis perfectibilitas in affectu, ibi: *Si quis diligit me.* Secundum est diuinorum mandatorum adimpletio, siue obseruabilitas in effectu, ibi: *Sermonem meum seruabit.* Tertium est sic diligentis, et obseruantis mandata, Deo grata acceptabilitas, ibi: *Et pater meus diliget eum.* Quartum est, retributionis magnitudo, siue immensitas, ibi: *Ad eum veniemus.* Ait ergo: *Si quis diligit me*, scilicet vt sum diligendus ex toto corde. Vbi Glossa de hoc bene. Et Augustinus: Dilige Deum ex toto corde, vt omnes cogitationes tuas, et omnem vitam, et omnem intellectum in illum conferas, a quo hæc habes. Et ibi bene de hoc. Est enim diligendus dulciter, ne illecti fortiter, ne oppressi prudenter, ne decepti ab amore Domini auertamur, ait Bernardus, vbi multum et bene de hoc. De omni corde laudauit Dominum, et dilexit Deum, qui fecit illum. Et sic diligens debet seruare sermonem Domini, in memoriam illum retinendo, et in ore loquendo, et in effectu operando, et in conuersatione ostendendo, supra eodem: *Qui habet mandata mea, et seruat ea, ille est qui diligit me.* Ibi Augustinus: Qui habet mandata in memoria, et seruat in vita, qui habet in sermonibus, et seruat in moribus, qui habet audiendo, et seruat in faciendo, qui habet faciendo, et seruat perseuerando, ille est qui diligit me. Hæc ille. Est ergo sermo diuinus seruandus in memoria, siue mandata eius:

(Margin: Deut.6.c — Mat.22.a — August. de doct. Christ. lib.1.c.21. tom.3. — Bern. super Cāt. ser.20. ante med. — Eccli.47.e — Aug. tract. 75. in Ioā. post mediū. tom.9.)

A Ne obliuiscaris legis meæ, et præcepta mea custodiat cor tuum. Item est sermo diuinus ore sæpe proferendus, et ruminandus: Si quis loquitur quasi sermones Dei. Item est sermo diuinus opere, et effectu implendus: Estote factores verbi. Item est sermo diuinus conuersatione, et vita ostendendus, et est perseuranter custodiendus dictis modis: In opere mandatorum tuorum veterasce. Et de obseruatione ista Gregorius hic: De dilectione conditoris lingua, mens, et vita requiratur. Numquā enim est Dei amor otiosus. Operatur magna, si est, si autem renuit operari, amor non est. Et ibi multum de hoc. Et

B talem diligit pater: nec mirum, quia est membrum filij, et sic filius patris, et confrater filij, et coheres. Supra eodem: *Qui diligit me, diligetur a patre meo.* Et in hoc est magnifica honorabilitas, munitiua securitas, et mirifica fructuositas, tam in præsenti, quàm in futuro. Deus enim diligit effectu, siue dona sua conferendo, ait Bernardus. Charitate perpetua dilexi te. Et ideo sequitur: *Ad eum veniemus*, scilicet Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, ait Glossa. Non solum in præsenti gratificando, et iustificando, sed etiam in futuro beatificando. Vnde Glossa: Mansio non transitura, sed æterna. Et

C Augustinus, quòd ista mansio est spiritualis atque intrinseca, qua in æternum beatificat liberatos, secundum quam a suis dilectoribus non recedit. Hæc ille. Venit enim Deus ad animam in ipsius iustificatione, et gratificatione. Supra: Spiritus vbi vult spirat, et vocem eius audis, et nescis vnde veniat, aut quo vadat. Et: Si venerit ad me non videbo eum: Ipse nouit locum eius. Ibi Gregorius exponens istud: Quo modo, inquit, uenit, qui vbique est? Et respondet: Venire eius sapientiæ est per illuminationem mentis nostræ iudicare præsentiam maiestatis suæ. Et ibi bene de hoc. Et Bernardus

D exponens istud ait: Venire ad animam uerbum est erudire in sapientia: patrem autem venire, afficere ad amorem sapientiæ. Pater ergo enutriens, et verbum erudiens mansionem faciunt apud animam bene compositam. Et ibi multum, et bene de hoc. Item dicitur Deus venire, et manere per internæ consolationis affluentiam, vel præsentem subuentionem, sicut dicitur derelinquere, quando subtrahit consolationem ad animæ humiliationem: prout ait Bernardus, quòd Spiritus sanctus aliquando recedit, vt auidius requiratur, et rursum redit, vt consoletur. Quando omnipotens erat mecum, *et*

E *cetera.* Item venit ad plenam glorificationem, et impletionem animę sua maiestatiua gloria, prout exponit Augustinus, ut dictum est supra. Ego sto ad ostium, et pulso: si quis aperuerit mihi, intrabo ad illum, et cenabo cum illo, et ille mecum. Super quod Gregorius: Venit Dominus cum ad iudicium properat. Et sequitur cui aperimus, sed hunc cum amore suscipimus. Mira ergo et magna dignatio Dei, quòd dignatur sic venire ad animam fidelem, et solicita ac studiosa debet esse anima ad præparandum locum ipsi venienti.

F

(Margin: Prou.3.d — 1.Pet.4.c — Iac.1.a — Eccli.11.e — Greg. in Euāg. ho.30. ante med. — Ierem.31.a — Aug. tract. 77. in Ioā. non longe a prin. to.9. — Ioan.3.b — Iob 9.b — Iob 28.d — Greg. Mor. lib.19.c.3. post mediū. — Bern. super Cāt. ser.69. ante med. — Bern. super Cāt. ser.17. non mult. a prin. — Iob 29.f — Apoc.3.a)

Collatio Sexagesimaquinta.

Paraclitus Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. In his uerbis tria insinuantur. Quorum primum est doni diuini excellens pretiositas, ibi: *Spiritus sanctus paraclitus.* Secundum est modi donationis ordinabilitas, ibi: *Quem mittet pater in nomine meo.* Tertium est eiusdem doni fructuosa vtilitas, ibi: *Docebit vos omnia.* Ait ergo: *Paraclitus Spiritus sanctus*, quia Spiritus, ideo doni impretiabilis bonitas: Ipse enim pater dat Spiritum bonum petentibus se. Quia sanctus, ideo ex ipso dono omnis mali exterminabilitas. Quod enim sanctus

(Margin: Luc.11.b)

Sap. 7. a — sanctus est, a malo inquinante et deordinante sancti-
Act. 9. b — ficat: in illa enim Spiritus intelligentia sanctus: Vt
impIearis Spiritu sancto. Quia paraclitus, id est con-
solator, omnis boni plenitudo siue copiositas: non
enim est consolatio vera nisi in Deo, nec plena, quia
Exod. 33. c — in ipso omne bonum. Et ideo Sapientia: O quàm
Sap. 12. a — bonus et suauis est Spiritus tuus in nobis Domine! Bo
Iacob. 1. c — nus inquam, quia facit de malo bonum: Omne da-
tum optimum et omne donum perfectum, *et cetera*.
Suauis, quia facit de afflicto consolatum: et ideo Spi-
Psal. 44. b — ritus comparatur oleo lætitiæ. In psalmo: Vnxit
Cant. 1. a — te Deus oleo lætitiæ. Et: Oleum effusum nomen
Bern. serm. — tuum. Ibi Bernardus, quòd oleum lenit, pascit, et
25. in Cãt. — vngit. Et ibi bene de hoc. Et de ipso Spiritu et eius ef-
post mediũ. — fectibus infra proximo. Et istum Spiritum dat pater
in nomine filij. Et in hoc patet donationis ordinabi-
litas, et per ipsum filium omnium bonorum nobis
communicabilitas, et illorum salubritas, quia in no-
mine filij, scilicet saluatoris non datur, nisi quòd est
Ioan. 15. c — remedium, vel adiutorium salutis. Infra proximo: Si
quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis.
Aug. tract. — Ibi Augustinus: Quod non petitur in nomine Sal-
73. in Ioan. — uatoris, petitur contra rationem salutis: vnde in isto
post mediũ. — nomine salutifico fit gratuita collatio spiritus et impe-
et trac. 102 — tratio, vt hic dicitur. Item in nomine isto est omnium
non longe a — vniuersalis saluatio: Non enim est aliud nomen sub
princ. to. 9. — cælo, in quo oporteat nos saluos fieri. Et: Iustificati
Act. 4. b — estis in nomine Domini Iesu. Item in nomine isto
Corint. 6. a — virtuoso fit omnium potestatũ aduersantium trium-
1. Reg. 17. e — phalis deuictio ait Dauid: Venio ad te in nomine
Domini exercituum, *et cetera*. Et ideo huic nomini
est subijciendus omnis spiritus: Vt in nomine Iesu
Philip. 2. a — omne genu flectatur. Istud ergo gloriosum nomen in
Rom. 60. c — omnibus inuocandum: Quicumque inuocauerit no-
men Domini saluus erit. Et iste Spiritus docebit om-
Greg. in E- — nia, et hoc virtualiter et velociter, prout ait Gre-
uang. hom. — gorius hic. O qualis est artifex iste Spiritus, nulla ad
30. post me- — discendum mora agitur, in omne quod voluerit.
dium. — Mox enim vt tetigerit mentem, docet: Solum tetigis-
se, docuisse est. Et ibi bene de hoc. Ibi exemplificat
Ibidem. — de Prophetis et Apostolis. Et vt ait ibidem: Animum
Sap. 1. b — humanum subito vt illustrat, immutat: Spiritus enim
Domini repleuit orbem terrarum. Et hoc quod con-
Sap. 1. c — tinet omnia scientiam habet vocis. Item docet dulci-
Sap. 1. a — ter et suauiter: Benignus est Spiritus sapientiæ. Et:
1. Ioan. 2. d — Vnctio docebit vos de omnibus. Item Spiritus docet
Ioan. 16. c — inenarrabiliter. Infra: Docebit vos omnem verita-
tem: Et ibi amplius de hoc.

Collatio Sexagesimasexta.

PAcem meam do vobis, pacem relinquo vobis. Vt enim
August. de — ait Augustinus, loquitur de bono pacis: quòd
verbis Do- — pax est testamentum filij Dei, et qui testamentum
mini serm. — noluerit obseruare, non potest concordiam cum
57. to. 10. — Christo habere, nec poterit ad veritatem Dei perue-
Aug. hom. — nire. Et quoniam secundum Augustinum, duplex est
77. in Ioan. — pax: vna in præsenti sæculo, alia in futuro: ideo duo
ante med. — hic insinuantur: quorum primum est promissio di-
missionis primæ pacis in præsenti, ibi: *Pacem relinquo
vobis*. Secundo promissio æternæ pacis in futuro, ibi:
Ibidem. — *Pacem meam do vobis*. Vnde Augustinus: Pacem relin-
quit nobis, in qua manẽtes hostem vincimus: Pacem
suam dabit, quando sine hoste regnabimus. Pacem
relinquit, vt inuicem diligamus: pacem dabit, vbi
numquam dissentire possimus: Et ibi bene de hoc.
Aug. de ci- — Est ergo pax in præsenti, de qua Augustinus: Tan-
uit. Dei. lib. — tum est pacis bonum, vt in rebus terrenis atque mor-
19. cap. 11. — talibus, nihil gratius soleat audiri, nihil desiderabilius
tom. 5. — concupisci, nihil melius inueniri. Et ibi bene de
hoc. Et consequenter: De multiplici pace, vbi inter
Ibid. c. 13. — alia ait. Pax animæ rationalis est ordinata cogitatio-
in princ. — nis et actionis consensio: Pax hominis mortalis di-
citur ordinata in fide sub æterna lege obedientia.

A Pax hominum est ordinata concordia. Et ibi, et de
multiplici alia pace bene. Vnde est pax animæ cum
suo superiori, scilicet cum Deo: Acquiesce et habebis — Iob. 22. a
pacem. Item est pax hominis in suo interiori. De quo
supra Augustinus: Pax Dei quæ exsuperat omnem — Philip. 4. b
sensum. Item est pax hominis cum suo inferiori, scili-
cet carne subiugando eam per frenum abstinentiæ et
continentiæ: Bestiæ terræ erunt tibi pacificæ. Et: — Iob. 5. a
Habitasses in pace super terrã: Vtinam attendisses ad — Baruch. 3. c
mandata mea, et fuisset quasi flumen pax tua. Item — Isai. 48. c
est pax hominis cum suo exteriori, id est proximo:
de qua supra similiter Augustinus: Cum placuerint — Prou. 16. f
B Deo viæ hominis, inimicos eius conuertet ad pacem.
Magnum ergo donum Dei, quando dat talem pa-
cem. Et de ista pace Augustinus: Pax est serenitas — August. de
mẽtis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, amoris — verbis Do-
vinculum, consortium charitatis, et sic de alijs quæ — mini serm.
ibi enumerat. Et sequitur: Hanc qui accipit, teneat, — 57. tom. 10.
qui perdidit repetat, qui amisit exquirat: quoniam
qui in ea non fuerit inuentus, abdicatur a patre, ex-
hereditatur a filio, a Spiritu sancto efficitur alienus.
Hæc ille: Statuit ei testamentum pacis. Vnde et — Eccl. 45. a
ad pacem faciendam in terris, et inter nos et
Deum venit filius de cælis: Ipse est pax nostra — Eph. 2. c
C qui fecit vtraque vnum. Et in sua natiuitate
pacem nunciauerunt Angeli de cælis: In terra pax — Luc. 1. c
hominibus bonæ voluntatis. Hanc pacem promisit
discipulis. Infra: In me pacem habebitis. Et hanc pa- — Ioan. 16. d
cem quasi testamentum reliquit hic discipulis. Et
post resurrectionem pacem eis annunciauit. Infra:
Et post hanc pacem dabit pacem suam in cælis, sicut — Ioan. 20. a
ait hic: *Pacem meam do vobis*: Quando sine hoste re- — Aug. tract.
gnabimus, ait Augustinus superius: tunc enim verifi- — 77. in Ioan.
catur illud Prophetæ: Qui posuit fines tuos pacem. — ante med.
Vt enim ait Anselmus: Concordia est vnum de bonis — tom. 9.
patriæ, quia omnium erit vna voluntas: In lætitia — Psal. 147. a
D egrediemini, et in pace deducemini. Merito ergo — Anselmus
prima pax est tenenda perfectibiliter, vt ad secun- — in lib. de
dam perueniatur feliciter: Seruabis pacem, pa- — beatitudi-
cem quia in te sperauimus. Et: Annos vitæ illius — ne.
in pace implebit. — Isai. 55. g
Isai. 26. e
Eccli. 25. f

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

Collatio Sexagesimaseptima.

E EGO sum vitis vera, et pater meus agrico-
la est: qui manet in me, et cetera. In his
verbis spiritualiter tria insinuantur:
quorum primum est gratiæ Christi
plenitudo siue copiositas, ibi: *Ego
sum vitis vera*. Secundum est, deita-
tis ad colendam Ecclesiam siue membra Iesu Chri-
sti dignatiua studiositas, ibi: *Pater meus agricola*.
Tertium est, membris Iesu Christi cum ipso indi-
uisa vnibilitas, et ab ipso viuificabilitas, ibi: *Qui ma-
net in me*. Ait ergo: *Ego sum vitis vera*. Vitis enim
dicitur eo quòd vim habeat citius radicandi: vel vi-
tes dicuntur, eo quòd inuicem se innectant, ait
F Isidorus: Vnde vitis habet velocis radicationis vir- — Isid. etym.
tuositatem, et mutuæ connexionis natam habili- — lib. 17. c. 5.
tatem, et ad crescendum et ad multiplicandum ra-
mos inclytam virtutem, et fructus siue fertilita-
tis fructuositatem. Vt enim ait Seneca: Propria — Senec. epist.
virtus in vite est fertilitas. Et quia hoc in Christo — 41. post me-
homine plenarie et radicaliter et efficienter respe- — dium.
ctu suorum membrorum, ideo ipse est vitis, prout
ait Augustinus, quòd factus est homo, vt in eo — Aug. tract.
esset vitis humana natura. Et de hac vite fructifera: — 80. in Ioã.
Ego quasi vitis fructificaui. Et in figura: Vidi coram — circa princ.
me vitem, in qua vidi tres propagines crescere, tuliq. — tom. 9.
vuas et expressi in calicem, *et cet*. Vitis, Iesus Chri- — Eccli. 24. a
stus: tres propagines signant tres naturas in Christo, — Gen. 40. e
scilicet

scilicet naturam diuinam, et naturam humanam rationabilem, scilicet animam, et naturam corporalem: quæ signantur per tria sata, quæ miscuit mulier, vt exponit Bernardus super illud: Ex quibus colligens homo diuinas dulcedines, et cælestes, in calice pœnitentiæ inebriatur, id est, euertitur ab omni humana consolatione. De quo calice in psalmo: Calix meus inebrians quàm præclarus est. Istius vitis palmites sunt fideles Christo inhærentes, et haurientes humorem gratiæ a Christo. Palmes enim vitis est materia mollis, quia per nouella brachia immissus affert fructum, secundum Isidorum. Palmites ergo signant credentes. Vnde Augustinus hic: Palmites ita sunt in vite, vt viti non conferant, sed inde accipia nt vnde viuant: ita vitis est in palmitibus, vt vitale alimentum subministret eis. Hæc ille. Sicut ergo palmites ex vite procedunt et indiuisibiliter adhærent, et ex ea hauriunt humorem vitalem, et inde fructificant: sic est de credentibus in Christo, quòd ex eo viuunt et ei adhærent, et ex eo humorem gratiæ hauriunt et inde fructificant: Facta est vinea et fructificauit in palmites. In psalmo: Extendit palmites suos vsque ad mare: Absciderunt palmitem cum vua sua. Quod potest exponi, vel de Christo homine, vel de quolibet membro eius. Istorum palmitum agricola est Deus pater. Vt enim ait Augustinus: Nos colimus Deum adorando, ipse colit nos, sicut agricola agrum, scilicet nociua exstirpando de rore cæli, id est, de gratia rigando. Palmites spirituales mundando et purgando vt dicitur hic, superflua putando et abscindendo: Ero quasi ros Israel, germinabit sicut lilium. Et sequitur: Germinauit quasi vinea: Dei agricultura estis. Et sequitur: Neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Iste ergo agricola palmitum est arte colendi peritus, est potestate influendi et viuificandi palmites virtuosus, est ad colendum voluntarius et sedulus. In figura dixit ad cultorem vineæ: Ecce tres anni sunt. Et sequitur: Dimitte hoc anno, vsque dum fodiam et mittam stercora, *et cet.* Super quod Augustinus: Fossa, locus humilitatis: cophinus stercoris, lacrymæ pœnitentium. Fodi parietem: Rigabo meum hortum, *et cetera*. Non ergo mirum si prædicta vitis germinet bonum vinum in palmitibus suis: Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem asinam suam, lauabit in vino stolam suam, *et cet.* Et est figura de Christo, qui ligauit credentes sibi et Ecclesiæ.

Luc. 13. a *Bern. de consid. li. 5. post mediū.* *Psal. 22. b* *Isid. etym. lib. 17. c. 5.* *Aug. tract. 81. in Ioan. circa princ. tom. 9.* *Ezec. 17. c* *Psal. 79. c* *Num. 11. c* *August. de verbis Domini serm. 59. circa prin. to. 10.* *Osee. 14. b* *Ibidem. c* *1. Cor. 3. c* *Luc. 13. a* *Ibidem.* *August. de verb. Domini serm. 31. ante med. to. 10.* *Ezech. 8. b* *Eccl. 24. c* *Gen. 49. a*

Collatio Sexagesimaoctaua.

H*Oc est præceptum meum vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.* In his verbis tria insinuantur, quorum primum est præcepti dilectionis Deo appropriatiua singularitas, ibi: *Hoc est præceptum meum.* Secundum est rei præceptæ rectitudo siue æquitas, ibi: *Vt diligatis inuicem.* Tertium est, modi adimplendi præceptum perfectibilitas, ibi: *Sicut dilexi vos.* Ait ergo: *Hoc est præceptum meum.* Istud præceptum est sinceræ suæ præceptionis authenticum. Vnde ait: *Hoc est præceptū meum.* Vnde Gregorius: Quid est quòd de dilectione quasi de singulari mandato Dominus dicit: *Hoc est præceptum meum,* et cet. Nisi quia omne præceptum de sola dilectione est? Item hoc præceptum est continentia omnis præcepti perfectum. Vnde Gregorius: Omne præceptum vnum præceptum sunt. Et ponit exemplum de radice arboris, et de ramis: Plenitudo enim legis est dilectio. Item hoc præceptum est dignitate magnum, ait legis doctor: Quod est mandatum maximum et primum? Cui respondit Iesus: Diliges Dominum Deum tuū. Hoc est maximum et primum præceptū. Secundum vero simile huic: Diliges proximū. Et secundum hoc, illud est magnum: Qui enim diligit proximū, legem impleuit. Item hoc

Greg. in Euang. hom. 27. in prin. *Ibidem.* *Rom. 13. c* *Mat. 22. a* *Ibidem.* *Rom. 13. b*

A præceptum est efficacia virtuosum. Supra: Mandatum nouum do vobis. Ibi Augustinus: Ideo mandatum nouum, quia exuto vetere homine, induit nos nouum hominem: vel nouat quippe audientem, vel potius obedientem. Merito ergo adimplendum est istud præceptum. Vnde Augustinus hic: Ibi dictum est nouum mandatum, ne in vetustate nostra perseueremus: hic dictum est: *Meum præceptum,* ne contemnendum putaremus. Et subditur secundum: *Vt diligatis inuicem,* non odiatis detestādo, non contemnatis negligendo, nec timeatis solum formidando, sed diligatis bonum optando et volendo inuicem. Diligatis, inquam, ordinabiliter, diligendo in nomine
B quod est diligendum, et quod est diligendum, scilicet vnde est ad imaginem Dei, non propter voluptatem, quam ex eo capit, sicut homo diligit auem garrulam: nec propter commoditatem, sicut homo diligit iumentum: nec propter carnalem cognationem solum, nec propter corporis pulcritudinem, sed vnde est homo ad Dei imaginem: sic enim debet homo diligere semetipsum, prout ait Augustinus: Diliges proximū tuum sicut teipsum. Item vt diligatis inuicem salubriter et beneficiēter, omne malum a proximo amouendo, et omne bonum proprius se conferendo. Vt
C enim ait Augustinus: Ad dilectionem proximi pertinet innocentia, qua nulli nocemus, et beneuolentia, qua prosumus, quibus possumus. Et ideo signanter ait, supra: Præceptum nouum do vobis vt diligatis inuicem. Ibi Augustinus: Medicus enim recte dicitur ægrotos diligere, quia non diligit in eis, nisi salutem quam cupit reuocare, et odit morbū quem vult expellere. Sic nos debemus inuicem diligere, salutem mutuam diligendo, et malum odiendo, *et cet.* Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Item vt diligatis inuicem veraciter non dolose, vel fallaciter: Non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate. Item vt diliga-
D tis ordinabiliter, scilicet diligēdo Deum in proximo, et crescendo in dilectionem Dei ex dilectione proximi. Vt enim ait Hugo: Sic est de dilectione Dei et proximi, sicut de dilectione mellis et faui: quia non diligit homo in fauo nisi mel, sic non debet homo diligere in homine nisi Deum. Mel enim diligitur propter se, fauus propter mel. Et ibi bene de hoc: Si diligamus inuicem Deus in nobis manet. *Sic Deus dilexit nos,* scilicet recte siue rationabiliter ac beneficienter, veraciter et ordinabiliter: In dilectione et indulgentia sua redemit nos, *et cetera.* In charitate perpetua dilexi te: Ipse prior dilexit nos, et misit filium suum.
E Supra: Sicut dilexit me pater, ita et dilexi vos. Infra eodem: Maiorem charitatem nemo habet. Et: Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis. Præcepti ergo summa auctoritas, rei præceptæ iusta æquitas, modi adimplendi præceptū perfectibilitas, ad imitationem dignatiuæ dilectionis, qua filius Dei dilexit nos.

Ioan. 13. c *Aug. tract. 42. in Ioan. circa prin. tom. 9.* *Mat. 22. b* *Ioan. 13. e* *Aug. tract. 65. in Ioan. post mediū. tom. 9.* *1. Ioan. 3. a* *Hugo de sacram. fid. lib. 2. part. 13. c. 6. post medium.* *1. Ioan. 4. c* *Isa. 62. a* *Ierem. 31. b* *1. Ioan. 4. c* *Ioan. 3. c* *Eph. 5. a*

Collatio Sexagesimanona.

V*Os amici mei estis si feceritis quæ præcipio vobis.* Quoniam vt ait sapiens, honor est in honorante, scilicet vanus, felicitas est in felicitato. Hoc est dictum in
F potestate, hominis honorantis est honorare quemlibet pro voluntate, sed felicitas redditur merito. Et quia amicitia Dei est magna felicitas, ideo præsupponit meritum in amico. Et hæc duo in his verbis insinuantur: quorum primum est meriti virtuosi perfectibilitas, ibi: *Si feceritis quæ præcipio.* Secundum est gloriosa bonitas, ibi: *Amici mei eritis.* Ait ergo: *Si feceritis quæ præcipio vobis,* scilicet in præmisso præcepto de dilectione, in quo præcepto sunt omnia præcepta, vt ait Gregorius: Præcepta, inquit, Dominica multa sunt per diuersitatem operis, et vnum in radice dilectionis. Et ibi bene et multum de hoc. Vnde Augustinus: Breue præceptum tibi præcipitur: Dilige

Amicitia Dei magna felicitas. *Greg. in Euang. hom. 27. in prin.* *Aug. tract. 7. in epist. Ioan. post med. to. 9.*

Dilige, et quod vis fac. Siue taceas, dilectione taceas: A
siue clames, dilectione clames: siue emendes, dilectione emendes: siue parcas, dilectione parcas. Et sic
de alijs, quæ ibi enumerat. Radix sit intus dilectionis: non potest de ista radice exire nisi bonū semen.
Hæc ille. Et ibi bene de hoc. Vere ergo adimplens
hoc præceptum de dilectione, legem impleuit.
Rom. 13. b Et ibidem: Plenitudo legis est dilectio. Qualiter
autem faciendum est hoc præceptum, dictum est in
priori collatione: et sic adimplens præceptum erit
Iob 36. d amicus Dei: Annunciat de eo amico suo. Ibi Grego-
Greg. Mor. lib. 27. c. 8. in prin. rius exponens istud ait: quòd amicus veritatis est rectæ amator actionis: sed non est recta comparatio,
nisi exiens de radice charitatis, et informata charita-
1. Cor. 13. d te, et ipsa eadem finaliter ordinata: Si charitatem
non habuero, nihil sum. Et huius adimpletionis mandatorum est fructus, assequi amicitiam Dei. Vnde ait:
Vos amici mei. et cetera: Si feceritis. Vt enim ait Gre-
Greg. in Euāg. ho. 27. ante med. gorius: Quanta est dignitas hominum esse amicos
Dei? Serui digni non sumus, et amici vocamur. Vt
enim ait Tullius: Maximum est in amicitia, parem
Cic. de amicit. post med. esse inferiori: multo magis summum est Deum condescendere, vt sit amicus hominis: amicitia enim est
Ibid. ante med. rerum humanarum, et diuinarum cum beneuolentia, et charitate consensio, ait ibidem. Et Augustinus
idem. Deus enim amicitiæ æquiparat se amico, ait
Bernardus. Fiunt autem homines amici Dei, et effi-
Prou. 22. a ciunt immaculabili sanctimonia: Qui diligit cordis
munditiam propter gratiam labiorum, habebit amicum Regem. Item efficiuntur amici Dei inenarra-
Sap. 8. c bili sapientia: Amicos Dei, et Prophetas constituit,
scilicet sapientia. Item efficiuntur amici Dei præceptorum perfecta obseruantia: prout dicitur hic, et
est expositum. Item efficiuntur amici Dei tribula-
Iudith. 8. c tionum longanimi sufferentia de Abraam: Quòd per
multas tribulationes probatus Dei amicus effectus
Iac. 2. a est. Et idem. Et hæc amicitia est honorificatiua, et
Eccli. 48. d exaltatiua eminenter, et perenniter: In amicitia tua
Luc. 14. b decorati sunt: Amice, ascende superius. Item est de-
Sap. 8. a lectatiua, et consolatiua: In amicitia illius delectatio
bona. Item hæc amicitia est in futuro beatificatiua,
quia visionis Dei, et omnium bonorum impetratiua.
Vnde ait hic: *Vos dixi amicos, quia omnia nota feci vobis.*
idest, in futuro faciam, prout exponit Augustinus:
1. Ioan. 3. c Tunc enim videbimus eum sicuti est. Magnus ergo
fructus huius amicitiæ, et modicus labor ad eam im-
Eccli. 6. a petrandam: Amicus fidelis, medicamentum vitæ,
qualis est Christus.

Collatio Septuagesima.

Quia de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propter hoc odit vos mundus. In his verbis tria
figurantur, siue insinuantur. Quorum primum est,
discipulorum Christi ingenua nobilitas, ibi: *Non estis de mundo.* Secundo, eorumdem Deo grata acceptibilitas, ibi: *Sed ego elegi vos.* Tertio, mundanorum in detestando discipulos Christi peruersitas, ibi:
Propterea odit vos mundus. Ait ergo: *Non estis de mundo.* Nec secundum spiritualem originem, quia discipuli Christi, et membra eius descenderunt de cæ-
Ioan. 3. d lo. Supra: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit filius hominis, qui est in cælo. Christus
Apoc. 21. a cum membris suis, secundum Augustinum ibi: Vi-
1. Cor. 15. c di ciuitatem sanctam Hierusalem de cælo descenden-
Aug. tract. 2. in Ioan. post mediū. tom. 9. tem, *et cetera*, idest, Ecclesiam. Primus homo de terra terrenus. Secundus de cælo cælestis. Item discipuli Christi, siue electi non sunt de mundo, secūdum
mansiuam dilectionem. Vt enim ait Augustinus:
Mat. 6. c Amando habitamus: qui diligunt mundum, corde
Iob 39. d habitant in mundo: qui non carne in mundo, cor-
Greg. Mor. li. 31. c. 19. ante med. de versantur in cælo: Vbi est thesaurus tuus, ibi et
cor tuum: In arduis ponet nidum: Ibi Gregorius satis de hoc, qualiter est habitatio sanctorum sursum,

In arduis, inquit, ponit nidum, quia in superius figit
consilium. Et de hoc Seneca bene, loquens de animo *Sen. ep. 41. circa med.*
sacro: Maiore, inquit, sui parte est, vnde descendit.
Et ponit exemplum: Quemadmodum radij solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt, vnde mittuntur:
sic animus magnus, et sacer hic dimissus conuersatur
quidem nobiscum, sed hæret origini suæ, illic pendet, illic spectat, illic nititur. Hæc ille. Consimiliter ait Bernardus, quòd anima est verius vbi amat,
quàm vbi animat. Item electi Dei non sunt de mundo per similem conuersationem ipsis mundanis: No- *Philip. 3. d*
stra conuersatio est in cælis. Et: Dij similes homini- *Act. 14. c*
B bus descenderunt ad nos. Vnde in persona mundi:
Dissimilis est nobis vita eius. Et ideo non erunt cum *Sap. 2. c*
mundo, secundum retributionem: Dum iudicamur *1. Cor. 11. g*
a Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Electis enim dicetur: Venite benedicti patris *Mat. 25. d*
mei. Reprobis: Ite in ignem æternum. Sed hoc non
debent sibi attribuere, sed Deo. Ideo sequitur: *Ego vos elegi*, non meritis vestris, quorum nulla bona
præcesserunt, sed gratia: non ex operibus, ait hic
Augustinus. Ipse enim elegit prædestinationis ele- *Aug. ho. 87*
ctione: Elegit nos ante mundi constitutionem: An- *Eph. 1. c*
tequam aliquid boni egissent, aut mali, vt secundum *Rom. 9. a*
C electionem propositum Dei maneret, *et cetera*. Item
elegit temporali iustificatione: Quia quos prædestinauit, hos et vocauit: Elegi te, non abieci te. Item ipse *Rom. 8. f*
elegit assumptione ad officij dignitatem, supra: Duo- *Isai. 40. c*
decim uos elegi. Item elegit finali glorificatione, ut *Ioan. 6. d*
ait Propheta in Psalmo: Beatus quem elegisti, et as- *Psal. 64. a*
sumpsisti: Ecce puer meus electus quem elegi: Et in *Mat. 2. a*
electis meis mitte radices. Et licet discipuli Dei sint *Eccli. 24. a*
tales, et grati Deo, tamen mundus eos odit ob suam
malignitatem, et peruersitatem, et ob discipulorum
Christi perfectibilitatem, ut dictum est in expositione litteræ. Et tales prius sibi nocent, quàm illis, quos
D odiunt. Vnde Gregorius hic. Si odio habere cœpe- *Greg. in Euāg. ho. 27. ante med.*
rimus inimicum, intus est quod perdimus. Et Augustinus: Odium tenere aduersus fratrem, est fontem
charitatis obdurare. Et idem: Odiens hominem plus
vastat se in imitando, quàm alium persequendo. Sed
quia ipsi sunt mali, scilicet amatores mundi, odiunt *Hiero. aduers. Ioui. lib. 2. vers. fin. tom. 2.*
Dei electos arguentes uitia eorum. Vnde Hieronymus: Veritas amara est, et qui eam prædicant, repleutur amaritudine. Supra: Qui male agit, odit lu- *Ioan. 3. b*
cem. Ibi de hoc.

E

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

Collatio Septuagesimaprima.

Cum venerit ille, scilicet spiritus: *arguet mundum de peccato, et cetera.* In
his uerbis tria insinuantur. Quorum
primum est, doni Dei euidens pretiositas, siue bonitas, ibi: *Ille*, scilicet spiritus. Secundum est donationis eiusdem mera gratuitas, ibi: *Venerit*. Tertium est ipsius
constans uirtuositas, ibi: *Arguet mundum*. Ait ergo:
F *Ille*, scilicet spiritus dandus, et mittendus a filio Dei,
quod est unum eminentia, et preciositate in hac uita
summum: O quàm bonus, et suauis est spiritus tuus *Sap. 12. a*
in nobis Domine! Bonus, inquam, auferens malum
culpæ: suauis, scilicet consolans contra malum pœnæ. Bonus, quia facit hominem bonum etiam de
malo: suauis, quia facit hominem consolatum inter
malos, et mala. Vnde et dicitur Paraclitus, idest, aduocatus, vel consolator, secundum Augustinum: Spi- *Aug. tract. 74. in Ioā. post mediū. tom. 9.*
ritum bonum dabit petentibus se: Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est. Est
enim Spiritus datum bonum, iustificando incipientes, et est melius amplius operando in proficientibus, *Luc. 11. b*
et est optimum sublimando in Deum, et in ipsis per- *Iac. 1. b*
fectis,

fectis, siue perducendo ad gloriam, prout ait Propheta: Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectā. Et iste spiritus talis venit, scilicet gratis a Deo missus, gratanter, siue ex gratia, non ex operibus debitus, nō pretio emptus, nec studio acquisitus, sed pure a Deo datus et missus. Supra: Spiritus vbi vult spirat, et vocem eius audis, sed nescis vnde veniat, aut quo vadat: Si venerit ad me non uidebo eum: A quattuor ventis venit spiritus, *et cetera*. Sic veniens arguit mundum dans scilicet virtutem, et constantiam per ipsum ad mundum arguendum. Vnde Augustinus hic: Per Spiritum sanctum diffundenda erat charitas in cordibus discipulorum, quæ foras mittit timorem: quo possent impediri, ne auderent mundum arguere. Hoc ille regulariter. Vt ait Augustinus, quod ipsi erant facturi in Spiritu sancto, hoc eumdem Spiritū dicit esse facturum. Spiritus ergo virtuosus, qui sic roborat ad arguendum: et sic arguentes sunt laudandi: Qui arguunt laudabuntur. Et hoc iuste, quia spiritus iuste arguit de tribus, quæ hic specificantur, scilicet de peccato, quod mundus commisit non credendo in Christum: et ideo merito arguendus, et ob contemptum summæ potestatis, ob iniuriam læsæ maiestatis, ob transgressionem diuinæ legis, ob abusionem creatæ vniuersitatis. Hæc enim sunt in peccato, vt patet consideranti: Quid nequius est, quàm quod cogitauit caro, et sanguis? Et hoc arguetur. Item arguet de iustitia, quam mundus noluit apprehendere, nec imitari: Non secundum auditum aurium arguet, sed iudicabit in iustitia pauperes, et arguet in æquitate, *et cetera*. Item arguet de iudicio, quòd mundus non timuit, nec timuit eum qui principem mundi peccātem damnauit: Iudicabit gentes, et arguet multos. Et in Psalmo: Arguam et statuam contra faciem tuā. Et alibi: Domine ne in furore tuo arguas me. Et de his Augustinus: Credant homines, ne arguantur de peccato: transeant in numerum fidelium, ne arguantur de iustitia, quam nolunt imitari: timent iudiciū, ne cum principe mundi damnentur. Hæc ille. A peccato retrahat pudor ob suam ignominiam, ad iustitiam alliciat amor ob suam decentiam, ad cauendum iudicium inducat timor ob seueram suam sententiā. Et in arguendo proponit Dominus contra peccatores peccatorum commissiones: pro minore, assumit pœnitentiæ, et iustitiæ negligentias: in conclusione, iudicando infliget damnationes: Tunc enim vanitatis arguuntur præterita.

Psal.142.c. Ioan.3.a. Iob 9.a. Ezec.37.b. Aug. tract. 95. in Ioā. ante med. tom.9. Ibid. tract. 100. in Io. ante med. Prou.24.c. Eccli.17.e. Isai.11.b. Ierem.20.e. Psal.49.d. Psal.6.a. Aug. tract. 95. in Ioā. prope finē. tom.9. Eccls.11.d.

Collatio Septuagesimasecunda.

Cvm *venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*. Cum ad sufficientiam doctrinæ tria requirantur, scilicet docentis inenarrabilis sapientia, et in docendo efficacia, et rei quæ docetur æquitas, siue iustitia: in his verbis secundum hoc tria insinuantur. Quorum primum est docentis inerrata veritas, ibi: *Spiritus veritatis*. Secundum est in docendo virtuosa potestas, ibi: *Docebit*. Tertium est rei, quæ docetur æquitas, et vtilitas, ibi: *Omnem veritatem*. Ait ergo: *Spiritus veritatis*, scilicet originaliter, quia missus a veritate filio Dei, qui est veritas, supra: Ego sum veritas. Item spiritus veritatis essentialiter, quia id quod est spiritus, veritas est, siue verum est absque simulatione, et fictione: Spiritus disciplinæ effugiet fictum. Veritas enim est id quod est, ait Isaac de definitionibus: siue ueritas est, quę ostēdit id quod est, ait Augustinus. Item est Spiritus ueritatis effectualiter, quia docet veritatem, prout dicitur hic: In hoc cognoscimus spiritum ueritatis, et spiritum erroris. Supra: Dabit uobis Spiritum ueritatis. Et iste Spiritus ueritatis docet ueram eius scientiam infundendo: doctrinatio enim est actio scientis in alio, ait Sapiens. Sed filius Dei suo spiritu infundit scientiam suam, prout ait Hugo. Ille intelligentiam in corde ponit, qui intus illuminat, non qui foris sonat: Tu foris loqueris, sed intus non ungis: alij magistri adhibent ministerium, unus est qui præbet sensum. Hæc ille. Omnium artifex docuit me sapientiam. Docet, inquam, luculenter, siue perspicaciter: Inspiratio Dei dat intelligentiam: In ipsa est spiritus intelligentiæ. Item docet multiformiter, quia multiformem sapientiam: Multiformis sapientiæ Dei. Item: Vnctio docet de omnibus. Item docet salubriter, uel utiliter: Ego Dominus docens te utilia. Item docet efficaciter, siue potenter. Solum tetigisse docuisse est, ait Gregorius. In Psalmo: Beatus homo, quem tu erudieris Domine, et de lege tua docueris eum. Saluifica ergo doctrina spiritus, et artificiosa a parte modi docendi. Sed quid docet sequitur: *Omnem veritatem*. Est enim ueritas uitæ: Quo modo ambulauerim coram te in ueritate. Et est ueritas doctrinæ: Viam Dei in ueritate doces. Item est ueritas iustitiæ: Accipere personam non est bonum, ut declines a ueritate iudicij. Et has omnes ueritates docet Spiritus: quia non est doctor ueri, nisi solus Deus, ait Augustinus, supra: Docebit uos omnia. Vel aliter secundum Anselmum: Quadruplex est ueritas, scilicet enunciationis, cogitationis, uoluntatis, et actionis. Et has omnes docet Spiritus: docet enim ueritatem enunciationis: Non estis, qui loquimini, sed Spiritus, *et cet.* Item docet ueritatem rectæ cogitationis. vt: Non sumus sufficientes aliquid cogitare ex nobis, *et cet.* Item docet uoluntatis ueritatem, quæ tūc est uera, quando est recta, et conformis diuinæ uoluntati: propter quod orat Propheta: Doce me facere uoluntatem tuam. Item docet ueritatem actionis, quæ tunc dicitur esse uera, quando est uirtuosa: Sobrietatem, et sapientiam docet, *et cet.* Sed quos et quales docet spiritus, sciendum quòd docet rationales, et carnalitatum domitores: Docet enim hominem scientiam: Quem docebit? Et sequitur: Ablactatum a lacte, *et cetera*. Et ideo signanter ait hic: *Docebit vos*.

Ioan.14.b. Sap.1.b. August. de vera relig. c.36.tot.t. 1.Ioan.4.b. Ioan.14.b. Sap.7.e. Iob 32.b. Sap.7.d. Eph.3.c. 1.Ioan.2.c. Isai.48.d. Greg. in Euāg. ho.30. post mediū. Psal.93.b. Isai.38.a. Mat.22.b. Prou.18.a. Ioan.14.d. Ansel. lib. de verit. Veritas quadruplex. Mat.10.b. 2.Cor.3.b. Psal.142.e. Sap.8.b. Psal.93.b. Isai.28.b.

Collatio Septuagesimatertia.

Mvndus *vero gaudebit, vos vero contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium*. In his uerbis tria figurantur. Quorum primum est, mundanorum peruersa deordinabilitas, ibi: *Mundus*. Secundum est illecebrosa, et libidinosa uoluptas, ibi: *Gaudebit*. Tertium est, discipulorum Christi, siue electorum pœnitentiæ desolatiua anxietas, ibi: *Tristitia vestra*. Quartum est, eorum futura iubilatiua bonitas, ibi: *Tristitia vestra vertetur in gaudium*. Ait ergo: *Mundus gaudebit*, idest, amatores mundi secundum Augustinum hic, qui mundus est diabolo subiectus. Supra: Princeps mundi. Et est priuatione ueræ cognitionis excæcatus. Supra: Mundus eum non cognouit. Et est Deo et electis inimicus, supra proximo: Odit uos mundus. Et infra eodem: *In mundo pressuram habebitis*. Item et est finaliter damnandus: Ne cum mundo damnemur. Nec mirum, quia totus in maligno positus est. Hic, inquam, mundus gaudebit gaudio libidinoso, et pernicioso, et hoc ratione fatuantis suæ stultitiæ: Cor enim stultorum, ubi lætitia. Tales enim gaudentes sunt, sicut phrenetici, qui plangunt, et rident, quia sensum rationis non habent, ait Gregorius. Et quasi idem: Risum reputaui errorem, et gaudio dixi: Quid frustra deciperis? Item sic gaudet mundus ratione inexperientiæ spiritualis gaudij: Esse sub sentibus delicias computabant. Ibi Gregorius: Si studiose cognoscere quærerent, quàm flenda essent gaudia, quæ appetunt, uiderent. Et ibi bene de hoc. Et Sapiens: Quàm parui ingustabiles sinceræ delectationis, ad corporales delectationes refugiunt. Et ponit exemplum de pueris quibus sunt pretiosa, et delectabilia, et quæ non

Aug. tract. 77. in Ioā. prope finē. et trac. 101 ante mediū tom.9. Ioan.12.e. Ioan.1.b. Ioan.15.c. 1.Cor.11.g. 1.Ioan.5.d. Eccls.7.a. Eccls.2.a. Iob 30.b. Greg. Mor. li.20.c.16. circa prin.

2.Pet.2. c non sunt simpliciter talia: Voluptates existimant Dei
Thren. 3. c delicias. Et ideo comparantur absynthio, prout ait
Greg. Mor. Gregorius. Item sic gaudet mundus ratione effrena-
li.20.c.16. tæ concupiscentiæ, et diffidentiæ de futuro gaudio:
ante med. Exiguum est tempus vitæ nostræ: vbique relinqua-
Sap. 2. d mus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars nostra. Et
istud gaudium est breuitate punctale, et cito defecti-
uum, et tristitiæ deductiuum: Gaudium hypocritæ
Iob 20. a ad instar puncti. Ibi Gregorius de hoc: Gaudent ad
Greg. Mor. sonitum organi. Et sequitur: In puncto ad inferna
lib.15.c.2. descendunt: Extrema gaudij luctus occupat: Defe-
Iob 21. c cit gaudium cordis nostri: Risus vester in luctum
Ibidem. vertetur, et gaudium in mœrorem. Sed discipuli
Prou.14. b contristabantur, et adhuc electi Dei in hac vita: Cor
Thren.4. a sapientum vbi tristitia. Et hoc vel ex consideratione
Iac. 4. c propriorum peccatorum, et memoratione: Anima
Eccls.7. a quæ tristis est super mali magnitudine. Item tristan-
Abac.2. a tur electi Dei pœnitentiali lamentatione, pro pecca-
2.Cor.7. f tis seipsos affligendo: Quæ secundum Deum tristitia,
pœnitentiam operatur. Item tristantur præ compas-
sione, ex abdicatione omnis mundani gaudij, prout
dictum est in litteræ expositione. Secundum Augu-
Aug. epist. stinum enim pia est tristitia, et si potest dici beata
145.ad Se- miseria alienis vitijs tribulari, non implicari, *et cet.*
bast. ante De qua tristitia exponit Gregorius illud: Cor sapien-
med.to.2. tum vbi tristitia. Item tristantur electi in hac uita ad
Greg. Mor. aliorum correctionem, et refrenationem: Per tristi-
li.18. c.24. tiam vultus corrigitur animus delinquentis. Et: Ven-
Eccls.7. a tus Aquilo dissipat pluuiam, et facies tristis linguam
Eccl. 7. a detrahentem: Erudiens eos instruit disciplina. Ibi
Prou.25. a Gregorius de quattuor plagis, siue lamentis compun-
Iob 33. b ctionum, quibus animus iusti afficitur, quę sunt con-
Greg. Mor. siderationes malorum commissorum in præterito,
li.23. c.13. diuinorum iudiciorum in futuro, vel malorum mun-
di in præsenti, et dilationis bonorum gloriæ, vt ibi
exemplificat bene: Plagæ enim in secretioribus ven-
Prou.20. d tris: Beati qui lugent. Et horum tristitia vertetur in
Mat. 5. a gaudium. Et ita tristitia talium breuis: Modicum
1.Pet.1. a nunc si oporteat contristari. Item est facilis siue leuis
ad sustinendum, quia est propter æternum gaudium:
2.Cor.6. c Quasi tristes, et ecce gaudentes. Et propter constan-
Prou.12. e tiam sustinentis virtuosi: Non contristabit iustum
quidquid acciderit. Et merito ex consideratione
gaudij, quòd erit magnitudine plenum, prout subiun
gitur hic: *Vt gaudium vestrum sit plenum*, scilicet spiri-
tuale: cui nihil addendum, ait Augustinus. Item
erit gaudium eradicate verũ, quia in Deo, et de Deo,
Philip.3. a et ad Deum: Gaudete in Domino, iterum dico gau-
dete. Gaudium enim est diffusio animi, vt ait Com-
mentator. Et ita non est verum, nisi ex Deo, quod
Abac.vlt.c est maius anima. Ideo: Ego autem in Domi-
no gaudebo. Item erit gaudium multitudine nu-
Mat.25. d merosum: Intra in gaudium Domini tui. Item erit
Isa. 35. b gaudium indefectibilitate æternum: Gaudium et læ-
Ierem.32.a titiam obtinebunt: Adducam super vos omne gau-
dium. Quamuis ergo electi Dei habeant tristitiam
in tempore, sunt tamen habituri gaudium in æter-
nitate.

Collatio Septuagesimaquarta.

Confidite quia vici mundum. Quoniam magnifici
Imperatoris, siue Regis est, milites suos immi-
nentibus bellis confortare, et animare, et victoriam
Apoc. 1. c promittere: ideo Saluator, princeps regum terrę, post
prænunciationem suæ passionis, et persecutionum
imminentium discipulis, confortat eos, suadens eis
confidentiam, et recitans suam victoriam, et illam eis
promittens. Secundum hoc vero duo hic insinuan-
tur. Quorum primum est ad constantiam, et fiduciã
eorum exhortatio, ibi: *Confidite*. Secundum est, suæ
triumphalis victoriæ recitatio, ibi: *Ego vici mundum.*
Ait ergo: *Confidite*, non in vobis ipsis, nec in humana
Ierem.27.a virtute: Maledictus vir qui confidit in homine. Ber-

A nardus: Is est fidelis, qui nec sibi credit, nec in se Bern.ser.5.
sperat. Item non est confidendum in humana pote- in vig.Nat.
state: Quæ est ista fiducia, qua confidis? Et sequitur: Domini post
Confide super baculum arundineum, *et cetera*. Item med.
non est confidendum in humanæ sapientiæ sagacita- Isai. 36. d
te: Confidis te esse ducem cæcorum, *et cet.* Talis Ibidem.
enim confidit in sua stultitia: Expedit magis vrsæ oc- Rom. 2. a
currere raptis fætibus, quàm stulto confidenti sibi in Prou.17. c
stultitia sua. Item non est confidendum in diuitiarum
multitudine. In Psalmo: Qui confidunt in virtute Psal.48. a
sua, et in multitudine diuitiarum gloriantur. Om-
nium enim talium est vacua fiducia. Et de quolibet
B talium potest verificari illud: Sicut tela araneæ fidu- Iob 8. c
cia eius. Ideo: Non in carne fiduciam habentes, sed Philip.3. a
in Domino est confidendum, ratione inuincibilis suę
potestatis, prout ait Propheta: Habe fiduciam in Prou. 3. a
Domino. Ideo in Psalmo: In te confidit anima mea. Psal. 56. a
Item in ipso est confidendum ratione infallibilis veri
tatis, ac fidelitatis, prout ait Propheta: In te confido, Psal.24. a
non erubescam: Non est confusio confidentibus in Dan. 4. c
te. Et sic confidens est inuincibilis, et ad persecutio-
nes faciendas aptus: Iustus quasi leo confidens. Et Prou.28. d
in Psalmo: Qui confidit in Domino sicut mons Sion: Psal.124.a
Confide in Domino, et mane in loco tuo. Et sic con- Eccls.11. c
C fidentes vincunt in Christo, quoniam ipse vicit mun-
dum, principem eius eijciendo foras, supra. Et uere Ioan.14. d
uicit: victoria enim est subiectio repugnantium, ait Aug.de Ci-
Augustinus. Vnde ipse vicit triumphaliter, mundi uit.Dei. li.
principem eijciendo foras, ipsum relegando, et ca- 19.cap.12.
ptiuos liberando: proprie enim fuit fortis, qui intra- circa prin.
uit domum fortis, et eripuit vasa: Apprehendit dra- tom.5.
conem: Clangor victoriæ Regis in illo. Item ipse vi- Mat.12. c
cit ordinabiliter, siue æquiter non potentia solum, Apoc.20.a
sed iustitia, secundum Augustinum: Agnus vicit il- Num.25.c
los, scilicet in sua passione. Item ipse vicit æternali- Augusti. de
ter, siue perenniter: Ecce vicit leo de tribu Iuda. Trinit. lib.
D Item ipse vicit multipliciter tam per se, quàm per 13.cap.13.
suos electos: quibus dedit virtutem vincendi: Dedit tom.3.
nobis uictoriam per Iesum Christum: omne quod Apoc.17.d
natum est ex Deo, uincit mundum. Et propter hoc Apoc. 5. a
ait hic: *Vici mundum*. vt ipsi confiderent se uicturos 1.Cor.15. f
in ipso, ut patet ex Glossis. 1.Ioan.5. a

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

Collatio Septuagesimaquinta.

E HÆC *est vita æterna, vt cognoscant te, et
quem misisti Iesum Christum.* In his uer-
bis exprimuntur, siue insinuantur
quattuor. Quorum primum est, glo-
riæ ueritas, siue sublimitas, ibi: *Hæc
est vita.* Secundum est, inalterabilis
æternitas, ibi: *Æterna.* Tertium est, indefectibilis de-
liciositas, siue delectabilitas, ibi: *Vt cognoscant te solum
Deum.* Quartum est, huius deliciositatis extẽsibilitas,
siue numerositas, ibi: *Et quem misisti Iesum Christum.*
Ait ergo: *Hæc est vita.* Et in hoc exclusio omnis dif-
ferentiæ mortis, quia uita præsens non est uita pura,
F sed mixta morti, siue respersa morte, uel corruptibi-
litate: etenim mors viuentium, siue uita morientiũ,
ut ait Augustinus. Et ibidem: Beatam uitam quæri- Aug.cõfess.
tis in regione mortis? non est illic. Quo modo enim li. 4. cap.9.
beata uita, ubi nec uita est? Et idem Augustinus, tom.1.
quòd hæc uita non est, nisi cursus ad mortem. Sed Ibid. c. 12.
in regno gloriæ est uita: ut enim dicitur in libro de
motu cordis, et in commento libri de causis: Vita est
processio procedens ab ente quiete, et sempiterno, et
primus motus. Et quia ipsa gloria procedit ab ipso
Deo, et ipsa implentur animæ beatæ: Declinabo su- Isai. vlt. d
per eam quasi firmamentum pacis, et quasi torren-
tem mundantem gloriam. Et in Psalmo: Torrente Psal.35. b
uoluptatis tuæ potabis eos. Et ideo illorum est uita, Psal.114. c
et ipsi

et ipsi sunt vere viui: Placebo Domino in regione
Coloss. 3. b viuorum: Vita vestra abscondita est cum Christo.
Ibidem. Et sequitur: Cum Christus apparuerit vita vestra.
Aug. epist. Super quod Augustinus: Hæc est vera vita, et ibi est
121. ad Pro verum solatium, quæ nunc est appetenda, et tunc
bam. cap. 2. erit apprehensa, vbi implebitur: Satiabor cum ap-
post mediū. paruerit gloria tua. Et alibi: Vnam petij a te. Et
tom. 2. hæc vita est æterna. Vt enim ait Boetius: Æternitas
Psal. 16. d est interminabilis vitæ possessio, tota simul et perfe-
Psal. 26. b cta. Vnde nisi vita esset æterna, non esset beata, ait
Boet. de con Augustinus. Ideo præmium plenum est vita æterna.
sol. Philos. In Psalmo: Hereditas eorum in æternum erit: Ibit
li. 5. pros. 6. homo in domum æternitatis suæ: Qui elucidant me,
ante med. vitam æternam habebunt: Quasi stellæ in perpetuas
August. de æternitates. Et hæc vita æterna est videre Deum.
Ciuit. Dei. Beata enim vita est gaudium de veritate, ait Augu-
lib. 10. c. 3. stinus. Et ideo deliciosissima delectabilitas ratione
post mediū. claritatis, et delectabilitatis ipsius Dei visibilis ratio-
tom. 5. ne immediatæ, et plenæ visionis, ratione puritatis,
Psal. 36. d et virtutis beatæ animæ videntis, ratione immuta-
Eccli. 12. a tionis ipsius videntis a visibili: Videbit faciem eius
Eccli. 24. c in iubilo. Ibi Gregorius bene de his. Tunc, inquit,
Dan. 12. d resplendente raptim coruscatione incircumscripti lu-
Aug. cōfess. minis illustratur, scilicet anima beata, quo vtcumque
li. 10. c. 23. conspecto in gaudio cuiusdam securitatis absorbetur.
tom. 1. Hæc ille. Et ibi multum de hoc: Inde contemplatur
Iob 33. d escam. Ibi Gregorius. Sola namque eius visio erit
Greg. Mor. nostræ mentis refectio. Et ibi de hoc: Tunc videbis
lib. 24. c. 5. et afflues. Et: Anima eius videbit, et saturabitur. Et
ante med. hæc visio implicat fruitionem summæ bonitatis. Ibi
Iob 39. d vacabimus, et videbimus, et amabimus, et laudabi-
Greg. Mor. mus, *et cetera*. Et non solum erit hæc beata visio ad
li. 31. c. 19. beatificationem animæ ex visione diuinitatis, sed erit
prope fin. visio humanitatis glorificata Iesu Christi. Propter
Isai. 60. a quod ait hic: *Et quem misisti Iesum Christum*, vt visio
Isai. 53. c diuinitatis sit ad beatitudinem animæ contemplan-
August. de tis facie ad faciē. Ista speculatio, siue visio humanita-
Ciuit. Dei. tis Christi ad beatificationem sensus exterioris, vt sic
li. 22. c. 30. ingrediens, et egrediens pascua inueniat, prout di-
prope finē. citur apud Augustinum: In ipsum enim desiderant
tom. 5. angeli prospicere: Lucerna enim eius, idest, ciuita-
Aust. de spi. tis supernæ, agnus erit. Multum ergo desideranda
et ani. c. 9. futura gloria, quæ est vera entitate, secura æternita-
apud Aug. te, deliciosa delectabilitate, multa numerositate.
tom. 3. Et multa hic sustinenda sunt, vt de ista vita, quæ est
1. Pet. 1. a mors, vt tactum est, transferamur ad illam vitam:
Apoc. 21. d propter quod dicitur: Non sunt condignæ passiones
Rom. 8. d huius temporis ad futuram gloriam.

A plenus. Cuius virtuositas patet multipliciter: est *Eccl. 8. a*
enim efficax ad sanandum a morbis peccatorum: Ne- *Sap. 16. c*
que herba, neque malagma sanauit eos, sed omnipo-
tens sermo tuus. Item est efficax ad purificandum
a sordibus vitiorum. Supra: Mundi estis propter *Ioan. 15. a*
sermonem meum. Item efficax ad consolandum a
tristitijs interioribus cordium: Consolarer vos ser- *Iob 16. d*
monibus meis. Et: Lætificabitur sermone bono. *Prou. 15. a*
Item est efficax ad confirmandum: Vacillantes con- *Iob 4. c*
firmauerunt sermones tui. Vel aliter: Sermo Dei est
virtuosus, et efficax ad illuminandum. Supra: Si *Ioan. 8. a*
manseritis in sermone meo, cognoscetis veritatem.
B Item est efficax ad inflammandum: Factus est in cor- *Ierem. 20. a*
de meo quasi ignis æstuans. Item efficax est ad arguen
dum, et conuincendum: Viuus est sermo Dei, et pe-
netrabilior omni gladio ancipiti. Et supra: Sermo *Hebr. 4. d*
quem locutus sum, iudicabit vos. Item est efficax *Ioan. 12. g*
ad defendendum a supplicio æterno, et introducen-
dum in regnum. Supra: Si quis sermonem meum *Ioan. 8. g*
seruauerit, mortem non videbit in æternum. Et
istum sermonem dedit Christus, sicut magister ve-
rus discipulis suis. Supra: Omnia quæ audiui a *Ioan. 15. a*
patre meo nota feci vobis: Dabo uobis os, et sapien- *Luc. 21. d*
tiam, *et cet.* Quod in aure auditis, prædicate super
C tecta. Et ibidem: Non estis qui loquimini, sed
spiritus, *et cet.* Iste sermo sic a Deo datus, est in ore
animæ suscipiendus, et dentibus discretionis masti-
candus: Inuenti sunt sermones tui, et comedi illos. *Ierem. 15. f*
In comestione est comestibilis susceptio, masticatio,
ad intimum transmissio, et eiusdem retentio: sic de-
bet esse in susceptione diuini sermonis. Item est in
uentre memoriæ seruandus, supra: Si manseritis *Ioan. 8. b*
in sermone meo, discipuli mei eritis. Et supra:
Si quis diligit me sermonem meum seruabit. Item *Ioan. 14. e*
est operibus implendus faciendo ea, quæ præcipit,
et cauendo ea, quæ dissuadet. Supra: Si sermonem *Ioan. 15. e*
D meum seruauerint, et uestrum seruabunt. Item est
induendus, siue assumendus in conuersatione, ut un-
dique se homo defendat sermone diuino: Omnis *Prou. 30. a*
sermo Dei ignitus clypeus est: Singulos eorum ar- *Mal. 15. c*
mauit, non clypei, uel hastæ munitione, sed ser-
monibus optimis, *et cet.* Et quamuis talis sit sermo
diuinus, tamen mundus odit discipulos propter
talem sermonem, idest, doctrinam Iesu Christi, si-
cut et Christum odit. Supra: Me odit, scilicet *Ioan. 7. a*
mundus, quia testimonium perhibeo, quòd mala
sunt opera eius: Noli arguere derisorem, ne oderit *Prou. 9. d*
te. Et de isto odio, supra: Mundus uos odit. *Ioan. 15. a*

Collatio Septuagesimasexta.

E

DEdi eis sermonem tuum, et mundus eos odio habuit.
Filius Dei æternus ipsa veritas, et ipse solus magi
Ioan. 7. b ster, q ait supra: Doctrina mea nō est mea. Filius Dei
æternus ipsa veritas, quā dedit discipulis suis, quibus
etiam ostēdit mundi malignitatem, in detestando eos
propter doctrinæ veritatē. Vnde tria insinuantur hic.
Quorum primum est saluificæ doctrinæ sublimitas,
ibi: *Sermonem tuum*. Secundum est, collationis eius-
dem doctrinæ ipsis discipulis gratuitas, ibi: *Ego dedi
eis*. Tertium est, malitiosa mundi peruersitas, ibi:
Et mundus eos odio habuit. Ait ergo: *Sermonem tuum*,
F idest, doctrinæ diuinæ veritatem. Infra eodem: *Ser-
mo tuus veritas est*. Vnde non dedit ei sermonem mun
danum, vel humanum, vel philosophicum vanum,
sed sermonem diuinum, prout ait Paulus in persona
1. Cor. 2. b Apostolorum: Sapientiam loquimur inter perfe-
ctos. Sapientiam vero non sæculi huius, neque prin
Ibidem. a cipum, *et cetera*. Et ibidem: Neque sermo meus,
neque prædicatio mea in persuasibilibus humanæ
sapientiæ verbis. Vnde iste sermo est origine subli-
mis, quia diuinus: prout ait hic. Et est entitate ve-
rus, quia ipse sermo est veritas, vt ait infra. Et est
potestate virtuosus: Sermo enim eius est potestate

Collatio Septuagesimaseptima.

EGo in eis et tu in me, vt sint consummati in vnum. In
his uerbis tria insinuantur. Quorum primum est
patris, et filij indiuisibilitas, ibi: *Tu in me*. Secun-
dum, ipsius filij cum discipulis dignatiua unitas, ibi:
Ego in eis. Tertium, per hoc discipulorum, siue mem-
brorum Iesu Christi indiuisa unanimitas, ibi: *Vt
sint consummati in vnum*. Ait ergo: *Tu*, scilicet pa-
ter: *In me*, quia sumus unum, supra: In principio *Ioan. 1. a*
erat uerbum. Et supra: Pater in me manens, facit *Ioan. 10. a*
opera. Et sic loquitur filius de se in quantum uer-
bum æternum, et unigenitum in sinu patris. Et quia
uerbum factum est caro, supra. Et ita uitis, supra: *Ioan. 1. b*
ut in ipso esset uitis humana natura, ait ibidem Au- *Ioan. 15. a*
gustinus. Ideo ait hic, quòd ipse erat in eis, idest, *Aug. tract.*
in discipulis dupliciter, ait Augustinus. Et sicut Deus *80. in Ioā.*
in templo suo: Templum Dei sanctum est, quod *prope prin.*
estis uos. Et sicut caput idem cum membris: ipse *tom. 9.*
enim factus homo, nos uero corpus eius, ait Augu- *1. Cor. 3. c*
stinus: Deus enim charitas est. Et qui manet in ea,
in Deo manet, et Deus in eo. Supra: Manete in *1. Ioan. 4. d*
me, et ego in uobis. Et ibi de hoc. Vnde discipuli *Ioan. 15. e*
Dei debent prouidere corda sua, quæ sunt templa
Dei, ut sint charitate lata, et sint stabilitate firma, et
sint

sint puritate munda, vt filius inhabitet. Vnde Augu-
Aug. cōfess. stinus loquens ad Deum ait: Angusta est domus ani-
li. 1. cap. 5. mæ meæ, dilatetur abs te: ruinosa est, refice eam:
tom. 1. habet, quæ offendunt oculos tuos, sed tibi clamabo:
Psal. 18. c Ab occultis meis munda me: Ego sto ad ostium, et
Apoc. 3. c pulso, si quis aperuerit mihi intrabo ad illum. Quan-
do autem Christus sic est in electis, tunc sunt con-
summati in vnum per ipsum filium Dei connecten-
August. de tem, et vnientem. Et de hoc bene Augustinus. Et
Trinit. lib. post vbi ait: quia caput, et corpus, vnus est Christus.
4. c. 9. to. 3. Ideo ait, vnum sumus in suo genere, hoc est in eius-
dem naturæ consubstantiali parilitate, vult esse suos
vnum, sed in ipso: quia in seipsis non possent disso-
ciari ab inuicem per diuersas voluptates, et cupidita-
tes, et immunditias peccatorum: vnde mundantur
per mediatorem, vt sint in illo vnum: non tantum
per eamdem naturam, qua homines ex hominibus
mortalibus æquales angelis fiunt: sed per eamdem
charitatem, in eamdem beatitudinem conspirantes
concordissima voluntate in vnum spiritum quo-
dammodo igne charitatis conflatam. Hæc ille. Et
1. Cor. 12. b ibi bene de hoc, et multum: In vno Spiritu omnes,
Rom. 12. d *et cetera*. Et: Multi vnum corpus in Christo: Mul-
Act. 4. a titudinis credentium erat cor vnum, et anima vna,
et cetera. Et hæc vnitas est electis Dei in remedium,
et in tactuum adiutorium, et fomentum. De qui-
Eccle. 4. c bus omnibus: Melius est duos esse, quàm vnum. Et
Ibidem. sequitur: Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Et
sic de alijs, quæ ibi enumerat. Item prædicta cha-
ritatiua vnitas est ad multiplicationem multimodi
auxilij, consilij, iuuamenti, et solatij, prout ait Chry-
Chrys. hom. sostomus bene. Vult, inquit, vt sint vnum: nihil
77. in Ioā. enim consonantiæ, neque vnanimitatis pars est.
post mediū. Vnus enim multiplex est. Si vnanimes fuerint duo,
tom. 3. vel decem, non adhuc vnus est, qui vnus est, sed de-
cies multiplicatus vnusquisque eorum fit, et inuenies
Ibidem. in decem vnum, et in vno decem. Et sequitur: Vnus-
quisque eorum, scilicet decem, si sunt vnum, habent
viginti oculos, et viginti manus, et uiginti pedes, non
enim suis oculis uidet, sed aliorum. Et si inimicum
habuerint, qui uni inimicatur, et decem. Inde ergo
amoris superabundantiam, qualiter inexpugnabi-
lem facit unum et multiplicem, et quod natura non
potest, amor potest. Hæc ille. Et ibi multum et be-
1. Cor. 12. a ne de hoc: Omnes in unum corpus baptizati sumus.
Et sequitur: Si gloriatur unum membrum, congau-
dent, et cetera. Et de ista charitate sic coniungente
in unum et uiuificante Augustinus bene, vbi ait,
Act. 2. d quòd Spiritus fuit datus discipulis congregatis in
unum. Et sequitur: Accipimus et nos Spiritum
sanctum si amamus Ecclesiam, si charitate compa-
ginamur. Et post: Liuor separat, unitas iungit: si
amas unitatem, tibi habet quisquis in illa aliquid
Rom. 12. c habet. Et ibi bene de hoc: Charitate fraternitatis
inuicem diligentes: Ipsa enim est uinculum perfe-
Coloss. 3. f ctionis. Et de ista unitate consummata Augustinus:
Vnius corporis membra sumus, unū habemus caput,
una perfundimur gratia, una carne uiuamus, una
incedamus uia, eadem habitemus domo. Et sequi-
tur: Tam in spiritu quàm in corpore Domini unum
1. Cor. 13. d sumus, ne nihil simus, si ab uno excidimus: Si cha-
Psal. 132. a ritatem non habuero, nihil sum. Ideo ait Propheta:
Ecce quàm bonum, et quàm iucundum habitare fra-
tres in unum.

Collatio Septuagesimaoctaua.

P*Ater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, et illi sint mecum, vt videant claritatem meam*. In his uerbis patet Saluatoris immensa charitas erga discipulos, et diligentiæ sedulitas circa illos, et urbana curialitas. Et insinuantur tria. Quorum primū est, paterna pietas in gratuita uocatione discipulorum, ibi: *Quos de-*
A *disti mihi*. Secundum est, gloriæ eiusdem postulatio,
siue acceptibilitas a filio, ibi: *Volo vt vbi ego sum, et illi*
sint. Tertium est, gaudiosa iucunditas, siue finalis
bonitas, ibi: *Vt videant claritatem meam*. Ait ergo:
Quos dedisti mihi. Patrem dare est ad uitam prædesti-
nare, et gratuito iustificare, et conseruando magnifi-
care: Quos prædestinauit, hos et uocauit, *et cet*. Et Rom. 8. f
de hac datione, supra: Omne quod dat mihi pater, Ioan. 6 b
ad me ueniet. Et post: Nemo potest uenire ad me, Ibidem.
nisi pater traxerit eum. Et ibi de hoc. Et hæc sum-
ma bonitas Dei, et pietas, cum omnes sint digni
æterna damnatione: aliquos tamen sic prædestina-
B re, et gratuito iustificare, secundum Augustinum;
Miserebor, cui misereor, et misericordiam præsta- Rom. 9. g
bo, *et cet*. Pro talibus sic datis a patre, et iustifica-
tis rogat filius, ut sint secum in gloria. Et in hoc
patet ipsius filij dignatiua curialitas seruis suis; uult
enim, ut sint cum eo in gloria, et cum eo æternali-
ter. Et in hoc bonorum affluentia, et affluentium
indeficientia, et fruentium honorificentia, et hono-
rificatorum plena lætitia. Supra: Qui mihi mini- Ioan. 12. e
strat, me sequatur, et ubi ego sum, illic et minister
meus erit. Ibi de hoc. Sicut enim miseria hominis
est non esse cum illo, prout ait Augustinus: Magna August. de
C miseria hominis est non esse cum illo, sine quo non Trinit. lib.
potest esse. Ita plena beatitudo est esse cum eo, in 14. cap. 12.
figura: Beati serui tui, qui stant coram te semper: tom. 3.
Ambulabunt mecum in albis. Et: Et sic semper 3. Reg. 10. b
cum Domino erimus. Nec mirum, si in hoc sit ple- Apoc. 3. a
na beatitudo, quia cum illo habentur omnia in fi- 1. Thes. 4. c
gura: Omnia simul in te uno habentes, non debui- Tob. 10. d
mus te dimittere: Mecum sunt diuitiæ, et gloria; Prou. 8. d
Et: Venerunt mihi omnia pariter cum illa. Vnde Sap. 8. f
et huius gloriæ magnitudo subditur in hoc, quod se-
quitur: *Vt videant claritatem meam*. De qua uisio-
ne supra eodem: Hæc est uita æterna, ut cogno-
D scant te, et quem misisti Iesum Christum. Visus
enim plures differentias rerum ostendit, ait Sapiens
de sensu, et sensato. Item uisus est sensus excellen-
tior, et intellectui uicinior, secundum Augustinum. Aug. ep. 3.
Et simul comprehendit res, quòd uidere sit totum ad Volusia.
simul. Si enim ita est de sensu uisus in corpore, mul- ante med.
to magis de intellectu glorificato, et ita notatur inti- tom. 2.
mitas gloriæ: Videbit faciem eius in iubilo. Ibi Gre Iob 33. d
gorius bene de hoc: ubi ait, quòd iubilus dicitur, Greg. Mor.
quando ineffabile gaudium mente concipitur, ut lib. 24. c. 5.
nec abscondi possit, nec sermonibus aperiri: Oculi ante med.
tui uidebunt Hierusalem habitationem opulentam: Isai. 34. a
E Et: Videbis, et afflues: Videbitis, et gaudebit cor Isai. 60. c
uestrum. Ipse erit finis desideriorum nostrorum, qui Isai. vlt. g
sine fine uidebitur, et sine fastidio amabitur, sine August. de
fatigatione laudabitur, *et cetera*. Incogitabilis ergo Ciuit. Dei.
gloria erit, uidere gloriam Dei. li. 22. c. 30.
ante med.
tom. 5.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

Collatio Septuagesimanona.

GRESSVS *est trans torrentem Cedron, vbi erat hortus in quem introiuit*. In his uerbis figuratur passionis filij Dei acerbitas, siue grauitas, et eiusdem fructuositas, tria. Quorum primum est passionis numerositas, et intimitas, ibi: *Torrentem*. Secundo, figuratur filij Dei in passione uictoriositas, ibi: *Egressus est*. Tertium est,
ipsius passionis fructuositas, ibi: *Introiuit in hortum*. Isid. etym.
Ait ergo: *Torrentem Cedron*. Torrens enim est aqua li. 13. c. 21.
ueniens cum impetu, ut ait Isidorus: Ex aquis enim Greg. Mor.
pluuialibus colligitur secundum Gregorium, et prio- lib. 7. c. 10.
rem aquam superueniens præcipitat, ut ait Seneca. circa med.
Et signat

Et signat numerositatem passionis Iesu Christi, et intimitatem, et diuturnitatem, siue passionum suc-
Psal.109.b cessionem, in Psalmo: De torrente in via bibet:
Iob 6. d Fratres mei prætereierunt me, sicut torrens, qui raptim transit in conuallibus. Vt per fratres possint intelligi passiones assumptæ a filio Dei, vel Iudæi inferentes passionem, et præcurrentes ad illam inferendam. Vnde torrens dicitur multipliciter: Est enim torrens affligentis passionis, de quo dictum est,
Psal.17. a et est torrens fluentis iniquitatis, in Psalmo: Torrentes iniquitatis conturbauerunt me. Et est tor-
Thren.2. f rens numerosæ contritionis: Deduc quasi torrentem lacrymas. Et est torrens gloriæ affluentis, in
Psal.35. b Psalmo: Torrente voluptatis tuæ potabis eos. Istum torrentem egressus est Iesus non a passione victus, nec a morte, sed egressus ipsam mortem vincens, victurus in æternum: Etsi enim crucifixus est ex in-
2.Cor.13.b firmitate, viuit tamen ex virtute: Quem Deus su-
Act. 2. d scitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat eum ab illo detineri. Et de hoc in figura
1.Mac.5.e bene, ait Thimotheus: Si Iudas, et exercitus eius appropinquauerit ad torrentem, et transierit ad nos prior, non poterimus sustinere impetum eius. Iudas fuit figura Christi, cuius exercitus fuit figura martyrum Christum sequentium, qui transiuit torrentem passionis modo dicto. Thimotheus uero figura diaboli, qui non potuit resistere Christo sic tor-
1.Mac.16.a rentem egredienti. Similiter dicitur: Transfretauit torrentem primus, et viderunt eum viri, et transfretauerunt post eum, *et cetera*. Sic Christus egrediens introiuit in hortum, per quem signatur hortus paradisi secundum Glossam. Per passionem peruenitur ad delicias paradisi. Vnde ait Saluator pe-
Mat.20. c tenti matri filijs gloriæ honorem: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Super quod Gre-
Greg in Euäg.ho.27. ante med. gorius: Per calicem peruenitur ad maiestatem: Oportuit enim Christum pati, et ita intrare in gloriam suam. Vnde est hortus gloriæ, cuius iste hor-
Luc.vlt. d tus fuit figura, ait Glossa hic, in quem intratur
Hortus. per passionem, ut dictum est. de quo horto pos-
Isa. 61. d sit verificari illud: Sicut hortus semen suum germinat, sic Dominus germinabit iustitiam et laudem coram vniuersis gentibus. Vel per hortum signatur Ecclesia fructificans per passionem Iesu Chri-
Eccli.24. d sti, qui eam rigauit sanguine suo: Rigabo hortum
Cant. 4. a plantationum mearum: Hortus conclusus, fons signatus. Vel per hortum signatur anima fructifera, quæ profert fructum suum ex fide, et imitatione passionis Iesus Christi, et mortificatione cum eo. Su-
Ioan.12. d pra: Nisi granum frumenti mortuum fuerit, ipsum
Isai. 58. d solum manet: Erit anima eorum quasi hortus irri-
Ierem.31.b guus. Et idem: Nullus enim fructus in anima nec in Ecclesia per fidem et imitationem Iesu Christi, qua irrigantur. Et ideo vt fructificent, oportet cum
Ierem.31.b Christo torrentem passionis egredi; Adducam eos per torrentes aquarum in via recta, *et cetera*.

Collatio Octuagesima.

Stabant serui ad prunas, et calefaciebant se, quia frigus erat, et Petrus cum eis, et cetera. Ista verba
Greg. Mor. lib. 2. c. 2. ante med. exponit Gregorius, vbi ait: A qualitate aeris res subsequens demonstratur: hinc est, quòd negaturo Petro præmittitur, quia frigus erat, et stans ad prunas calefaciebat se, iam namque meritis a charitatis calore torpuerat, et ad amorem præsentis uitæ, quasi ad persecutorum prunas, infirmitate æstuante recalebat. Hæc ille. Et secundum hoc, duo in his verbis figurantur. Primo, peccantium, et etiam peccati contaminatiua qualitas, ibi: *Stabant ad prunas, quia frigus erat*. Secundo, concupiscentiæ ardens appetibilitas, ibi: *Calefaciebant se*. Ait ergo: *Frigus*

A *erat*. Per quod culpa signatur: Quibus non est ope- *Iob 24. a*
rimentum in frigore, Gregorius: Operimentum ad *Greg. Mor.*
iustitiam, frigus ad culpam pertinet: et hoc conue- *li.16.c.22.*
nienter. Frigus causatur ex recessu a principio fon- *circa med.*
tano caloris, vel ex interpositione molis inter ipsum principium caloris, et ipsum calefactibile. Vel ex charitate, et irretentibilitate caloris, vt patet de medio in tristitia aeris, quod est frigidum, quia non est retentiuum caloris solaris. Vel ex elongatione ab eo, ad quod calor solaris recipitur. Vt enim patet a Sapiente: Aer propinquus terræ est calidus ob calefactionem terræ a calore solis. Me-
B dium uero interstitium aeris est frigidum, tum quia non retinet calorem solis, tum quia elongatur a terra calefacta. Item frigus est priuatio magis, ait *Arist. meteor. li.4. cap.7. ante med.*
Sapiens. Item frigus desiccat, indurat, et constringit, vt patet a Sapiente. Et ita mortificat, et vrit, vt patet ab eodem, libro quarto. Item torpere facit. Vnde et dicitur frigus pigrum, quia homines pigros facit, ait Augustinus. Talis est culpa, siue nequitia spiritualiter a Deo, qui est ignis consumens, vel elongare facit: Elongat et a sanctis eius, quæ *Deut. 4. d*
eius amore inflammantur, nec eius amorem retinent. Item indurat, et consumit, et torpescere fa-
C cit. Et ideo conuenienter signatur per frigus: Si- *Ierem.6. b*
cut frigidam fecit cisterna aquam, sic frigidam fecit malitiam suam: Numquid ingressus est thesau- *Iob 38. c*
ros niuis? Ibi Gregorius: In frigore niuis, et in *Greg. Mor.*
duritia grandinis uita prauorum signatur, quæ tor- *li.29. c.11.*
pore frigescit, et per malitiæ duritiam percutit: *ante med.*
Tecta perstillantia in die frigoris, et litigiosa mu- *Prou.27. e*
lier comparantur. Per tecta perstillantia, signantur animæ haurientes vanas concupiscentias: Refri- *Mat.24. a*
gescet charitas multorum. Infrigidati isto frigore ad ignem extrinsecum concupiscentiæ se calefaciunt, qui est ignis obscurus: et ideo per prunas
D signatur: Non splendebat flamma ignis eius. Ibi *Iob.18. a*
Gregorius: Omnis impius habet flammam ignis *Greg. Mor.*
proprij: Succensa enim quasi ignis impietas: Num- *lib.14. c.4. ante med.*
quid abscondere potest homo ignem in sinu suo? *Isai. 9. c*
Et sequitur: Aut ambulare super prunas, vt non *Prou. 6. d*
comburantur plantæ eius? Has prunas, idest, con- *Ibidem.*
cupiscentias, sufflat diabolus: Halitus eius prunas *Iob 41. b*
ardere facit. Halitus diaboli signat eius tentationem, vt patet ibi a Gregorio. Peccantes ergo, et *Greg. Mor. li.33. c.28.*
amantes terrena sunt frigidi priuatione diuini amoris, et ideo inflammant se ardore cupiditatis. Secundum enim ligna siluæ ignis exardescit. Per li- *Eccli.28. b*
E gna siluæ: signantur ipsa concupiscibilia, per ignem ardor cupiditatis qui non extinguitur, sed augetur appositione concupiscibilium.

Collatio Octuagesimaprima.

Regnum meum non est de hoc mundo. In his uerbis duo signantur. Quorum primum est, filij Dei extensa potestas, ibi: *Regnum meum*. Secundum est, regni quod est in sua potestate nobilitas, si-
F ue sublimitas, ibi: *Non est de hoc mundo*. Ait ergo: *Regnum meum*, ad differentiam aliorum regnorum: est enim regnum satanicum, in quo regnat diabolus. Vbi enim regnat peccatum, ibi et diabolus: Ipse enim est Rex super omnes filios superbiæ. Ibi Gregorius de hoc regno: Propter quod *Iob 41. g*
ait Apostolus: Non regnet peccatum in uestro mor- *Greg. Mor.*
tali corpore. Item est regnum mundanum, quod *li.34. c.17.*
est infimum ordine, quia de hoc mundo, quod *Rom. 6. d*
est modicum in quantitate, et est imbecille potestate. Vnde Chrysostomus hic exponens illud: *Si regnum meum esset de hoc mundo, ministri mei decertarent*. In hoc enim ostendit regni nostri imbecillitatem, quod in ministris habet fortitudinem. Item *Chrys. hom. 82. in Ioan. post medi. tom. 3.*
est breue

Eccli. 10. b est breue durabilitate: Omnis potentatus breuis vita. Agge. 2 c Et de hoc regno: Subuertam regnum eis: Omne re- Mat. 12. b gnum in se diuisum desolabitur. Et est regnum diuinum, quod est sublime maiestate, quia regnum cælo- Mat. 4. b rum: Appropinquabit regnum cælorum. Et Sapien- Sap. 10. b tia: Ostendit illi regnum Dei. Item est regnum am- Psal. 102. d plum latitudine. In psalmo: Regnum ipsius omnibus dominabitur. Et est regnum firmum potestate, et per- Dan. 2. e petuum æternitate: Suscitabit Dominus cæli regnum Dan. 7. e quod non dissipabitur. Et: Regnum eius quod non corrumpetur. Item est regnum magnificum decore: Sap. 5. c Accipient regnum decoris. Item est regnum iucun- Psal. 144. b dum delectabilitate. In psalmo: Gloriam regni tui di- B cent. Et alibi: In regno ipsius omnes dicent gloriam. Item est regnum ordinatum regimine. In psalmo: Psal. 44. b Virga directionis virga regni tui. Vt enim ait Augustinus: Ciuitas cælestis est, cuius Rex est veritas, cuius Luc. 22. d lex charitas, cuius modus æternitas: Ego disponam vobis regnum. Magnificum ergo istud regnum. Vnde Psal. 144. b in psalmo: Gloriam magnificentiæ regni tui dicent. Et istud regnum non est de hoc mundo, scilicet ori- Aug. tract. 114. in Ioa. ante med. tom. 9. ginaliter. Vt enim ait Augustinus: Non ait: Regnum meũ nõ est in hoc mũdo: sed ait: *Non est de hoc mundo*: Credentes enim sunt regnum eius, qui non sunt de hoc mundo. Ipse enim de cælo venit, supra: Qui de C Ioan. 3. a cælo venit super omnes est. Et ibi est regnum eius, et ideo istud regnum est appetendum et quærendum: Mat. 6. d Primum quærite regnum Dei. Ad quod regnum est Rom. 14. c via per iustitiam. Non est regnum Dei esca et potus, 1. Cor. 4. d sed iustitia, et pax. Et: Non in sermone est verbum Dei, sed in virtute, *et cetera*. Et vt sit Rex in hoc regno, filius Dei natus est. Et de hoc, scilicet, qualis Rex Ioan. 12. d est ipse, habitum est supra.

Collatio Octuagesimasecunda.

AD *hoc veni in mundum, vt testimoniũ perhibeam veritati.* In his verbis duo insinuãtur, quorũ primũ D est dignatiua filij Dei incarnatio, ibi: *Veni in mundum.* Secundum est, ipsius incarnati perfecta operatio, ibi: *Vt testimonium perhibeam veritati.* Ait ergo: *Veni in mundum*, quod non fuit aliud nisi naturam humanam as- Ioan. 1. a sumere, et verum hominem fieri, supra: In propria Bern. 3. ser. de aduent. Domi. ante medium. venit. Et de isto aduentu ibi. Vt enim ait Bernardus: Triplex est aduentus filij Dei: vnus in carnem. In psalmo: Excita potentiam tuam et veni. Alius in mentem. Supra: Ad eum veniemus. Tertius in iudi- Psal. 89. b cium: Quemadmodum vidistis eum euntem in cæ- Ioan. 14. a lum, sic veniet. In primo venit in carne et infirmitate. E Act. 1. b In secundo venit in spiritu et veritate. Tertio, veniet in gloria et maiestate. Et ibi bene de hoc Bernardus. Et sic veniens venit vt verus Saluator ad mundum Ioan. 3. e saluandum. Supra: Non misit Deus filium suum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per eum. Ioan. 12. d Et: Non veni, ut iudicem mundum, sed ut saluificem. Item uenit in mundum ut uerus magister et Ioan. 8. b doctor ad illuminandum. Supra: Ego lux ueni in mundum. Item uenit in mundum ut uerus dominator ad uincendum mundum. Supra: Ecce Rex Ioan. 12. a tuus uenit tibi. Et: Confidite, quia vici mundum. Ioan. 16. a Vt enim ait Augustinus hic. Superbum mundum F Aug. tract. 116. in Ioa. non longe a prin. to. 9. non atrocitate pugnandi, sed patiendi humilitate uincebat. Item uenit uelut iudex siue iudicator ad mundum discernendum, testimonium perhibendo ueritati, et damnando falsitatem. Supra: In iudi- Ioan. 9. c cium ueni in mundum, ut non uidentes uideant. Et Ioan. 7. d supra: Me odit mundus, quia testimonium perhibeo de illo. Perhibuit ergo testimonium ueritati, tam sibi ipsi, qui est ueritas, tam doctrinæ eius, tam uitæ sanctorum, qui uiuunt in ueritate. Supra: Ioan. 8. b Si testimonium perhibeo de me, testimonium meum uerum est, *et cetera*. Et ideo qui est ex ueritate, scilicet secundum gratiam et fidem, audit uocem eius. Supra: Qui ex Deo est, uerba Dei

A audit. Et ibi de hoc: Erigit mihi aurem, ut audiam Ibidem. c eum quasi magistrum, *et cetera*. Isai. 50. d

CAPVT DECIMVMNONVM.

Collatio Octuagesimatertia.

CRVCIFIGITE *eum vos, ego non inuenio in eo causam.* In his verbis duo insinuãtur. Primũ generis ipsius mortis, quam sustinuit Deus, designatio, ibi: *Crucifigite.* Secundum est innocentiæ ipsius professio siue ostensio, ibi: *Ego non inuenio in eo causam.* Ait ergo: *Crucifigite.* Hoc enim genere mortis Christus est mortuus propter multas congruitates. Primo propter eorum respondentiam ipsius mortis ad peccatum primi hominis, quod deleuit. Vnde Damascenus, quod per Damas. orthod. fid. li. 4. c. 12. post medium. lignum mors, et oportebat per lignum vitam dari: Benedictum lignum per quod fit iustitia. Item hoc decuit ob triumphalis uictoriç de principibus huius aeris euidentem ostensionem. Vnde Chrysostomus: Sap. 14. a *Baiulans crucem*, et cetera. Trophœum, inquit, scili- Chrys. ho. 84. in Ioan. non longe a princ. to. 9. cet portans crucem aduersus mortis tyrannidem exiuit. Et sicut uictores, ita et ipse in humerum portauit uictoriæ notam, idest signum. Supra: Sicut exal- tauit Moyses serpentem in deserto. Ibi de hoc. Vn- Ioan. 3. e de Chrysostomus, ibi: Sicut aliquis athleta nobilis Chrys. hom. 26. in Ioan. post mediũ. tom. 3. cum in sublimem rebellem leuans et rescindens, clariorem facit uictoriam: ita et Christus orbe terrarum uniuerso uidente appositas uirtutes submitti scilicet uoluit. Hæc ille: Palam triumphans in se- Coloss. 2. e metipso. Item istud genus mortis sustinuit Christus ob uoluntariam durioris mortis perpessionem, exempliq. sustinendi diras mortes martyribus exhibitionem. Vt enim ait Augustinus: Supplicium cru- Aug. tract. 31. in Ioa. circa med. tom. 9. cis ideo durius erat, quia diutius cruciabat: crucifixi enim longa morte necabantur, et ideo frangere crura Christi nolebant. Et: Illa morte nihil peius fuit inter genera mortium: mors protendebatur, ne do- Ibid. tract. 36. ante medium. lor citius finiretur. Et sequitur. Nihil erat tunc in carne intolerabilius, scilicet morte crucis. Vnde quia inobedientia Adæ fuit arrogantissima, ideo Christus uoluit mori opprobrissima morte: Factus obe- Philip. 2. a diens usque ad mortem, mortem autem crucis. Vnde Augustinus, ignominiosissimum genus mortis crucem putabant: Crucifixus est. Item sic mori decreuit ad manifestationem saluationis totius mundi per eum. Vt enim ait Augustinus. Partes crucis ad Aug. tract. 18. in Ioa. post mediũ. tom. 9. quattuor partes mundi extenduntur. Et Damascenus: Quemadmodum quattuor extremitates crucis per medium centrũ tenentur, constringuntur, ita per uirtutẽ Dei et latitudo, et profundum, et longitudo, Damas. orthod. fid. li. 4. cap. 12. et altitudo omnis creaturæ continentur. Cruce cælum apertum est, mundus reparatus est, a dextris infernus, id est lymbus spoliatus, a sinistris diabolus uictus inferius, *et cetera*. Et in huius figura Chri- Isai. 65. a stus expansis mortuus manibus est. Expandi ma- Prou. 1. c nus meas. *et cetera*. Et: Extendi manum meam. Ip- Ioan. 3. e se enim in cruce mortuus mundum traxit ad seipsum: Cum exaltatus fuero a terra, scilicet in cruce: Omnia traham ad meipsum, *et cetera*. De laude Ber. in ser. de pass. fer. 4. hebdom. pœnosa. uero crucis huius Chrysostomus, de contumelijs et opprobrijs aggrauantibus pœnam crucis. Bernardus multum. Et Bernardus super illud: Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi. Per fasciculum myrrhæ, Bern. serm. 43. in Cant. circa med. aggregatio passionum Christi, scilicet infantilium necessitatum et laborum et uigiliarum, conuitiorum, sputorum, colaphorum et clauorum, Et sic de Cant. 1. a alijs quæ ibi enumerat. Et idem: Intuere pannis Isai. 53. a sordidum, plagis liuidum, illitum sputis, pallidum morte, *et cetera*: Desiderabimus eum despectum et

nouissimum uirorum, uirum dolorum. Et hæc omnia sustinuit purus, et immunis a peccato. Vnde ait Pilatus hic: *Nullam in eo causam inuenio*: Qui peccatum non fecit. Ipse enim fuit agnus, qui tollit peccata mundi, supra. Et tamen sustinuit crucem, satisfaciens pro peccatis nostris: Qui peccatum non fecit. Et sequitur: Qui portauit peccata nostra in corpore suo super lignum. Vnde et propter innocentiam per agnum signatur. Supra: Ecce agnus Dei. Et ibi de hoc.

Ibidem. c — *Ioan. 1. c* — *1. Pet. 2. e* — *Ioan. 1. e*

Collatio Octuagesimaquarta.

Erat autem scriptum, *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum, Hebraice, Græce, et Latine.* Vt enim ait Chrysostomus hic. Ostendens scilicet Pilatus, quoniam proprio Regi insurrexerunt, sicut in tropheo aliquo, ita litteras imposuit claram emittentes vocem, et victoriam ostendentes, et regnum præconis annunciantes. Hæc ille. Et per ineffabilem vim diuinæ operationis in cordibus ignorantium Pilatus hæc scripsit, secundum Augustinum. Et secundum hoc tria in his uerbis figurantur. Quorum primum est, maiestatiua potestas filij Dei, ibi: *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum*. Secundum, eiusdem potestatis indelebilis, et indefectibilis durabilitas, ibi: *Scripsit*. Tertium, eiusdem vniuersis publica manifestabilitas, ibi: *Hebraice, Græce, et Latine*. Ait ergo: *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum*. Et exprimitur eius potestas in tribus: in magnitudine potestatis, et bonitatis, ibi: *Iesus*, in puritate sanctitatis, et decore venustatis, ibi: *Nazarenus*, in sublimitate dignitatis, ibi: *Rex Iudæorum*. Erat enim genus humanum morbo peccati languidum, immo mortuum. Ideoq. venit in mundum Iesus, scilicet Saluator. Item erat fædum, et sordidum, et ideo venit Nazarenus, idest, floridus. Item erat sub mundi principe captiuum, et ideo venit Rex Iudæorum, ad liberandum. Ait ergo: *Iesus*, qui interpretatur Saluator, ait Augustinus. Ipse enim venit Saluator saluans, afferens antidota gratiarum ad saluandum omnes: Spiritus Domini super me. Et sequitur: Vt mederer contritis corde, *et cetera*: Vnguentarius faciet pigmentum suauitatis. Supra: Hic est Saluator mundi. Ibi de hoc. Ipse enim est Saluator liberalis, qui saluat gratanter ab hoc pretij inquisitione. Et Saluator desiderabilis, qui saluat suauiter sine doloris inflictione. Item est Saluator artificialis, et sapiens, qui saluat sine fictionis simulatione. Et est Saluator virtuosus, qui saluat sine salutis defectione: Ecce Saluator meus. Et: Absque me non est Saluator. Et: Aperiatur terra, et germinet Saluatorem: Iustus, et Saluator. Et: Saluatorem expectamus. Tali Saluatore indigebat genus humanum languidum, et mortuum. Et iste fuit Nazarenus, quod interpretatur floridus. In flore enim sunt tria, spes, et species, et odor. Flore enim fructus promittitur, per speciem fulget, per odorem demulcet, ait Hugo. Flos enim est de subtili materia: vnde in flore est sinceritas veritatis, venustas decoris, et fragrantia odoris, et prænunciatio fructus consequentis, qualia fuerunt in Christo: Flores mei fructus honoris, et honestatis. Ipse enim fuit floridus flore oliuæ per suauitatem misericordiæ, floribus rosæ per virtutem patientiæ, floribus lilij per candorem munditiæ, floribus vineæ per odorem famæ. De ipso enim in figura: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni. Quod exponit Gregorius dicto modo. Ipse enim flos campi: Flos de radice eius ascendet. In Psalmo: Super ipsum efflorebit sanctificatio mea. Et non solum hoc, sed ipse Rex Iudæorum, idest, omnium credentium,

Chrys. hom. 84. in Ioã. ante med. tom. 8. — *Aug. tract. 117. in Io. post mediũ tom. 9.* — *Aug. de Ciuit. Dei. li. 17. cap. 18. post mediũ. et lib. 22. c. 22. post medium. to. 5.* — *Isai. 61. d* — *Eccli. 38. c* — *Ioan. 4. a* — *Isai. 12. g* — *Isai. 45. a* — *Zach. 9. d* — *Philip. 3. e* — *Hugo de arca Noe. li. 3. cap. 11.* — *Eccli. 24. c* — *Gen. 27. d* — *Greg. in Ezech. lib. 1. hom. 6. ante med.* — *Cant. 2. b* — *Isai. 11. a* — *Psal. 131. c*

A sicut exponit Augustinus: Non qui in manifesto Iudæus est, *et cetera*. In hoc enim ipse est natus, supra proximo. Et supra: Ecce Rex tuus venit tibi. Et ibi de Rege, et de Regis proprietatibus. Et hæc omnia fuerunt scripta diuina operatione per Pilatum, ut dictum est ab Augustino. Et in hoc indelebilis durabilitas, siue potestatis, et dignitatis regnum: Regnum illius regnum omnium sæculorum, ait Propheta: Habet scriptum in femore suo Rex regum, et Dominus dominantium. Et hæc scripta sunt Hebraice, Græce, et Latine, ad configurandum quòd ipse erat auctor omnis sanctitatis, et munditiæ, quæ vigebat apud Hebræos, B quibus data est lex diuina. Item quòd erat auctor omnis veritatis et sapientiæ, quæ vigebat apud Græcos. Item in figura, quòd erat auctor omnis virtutis et potentiæ, quæ vigebat apud Latinos: Ipse enim est nobis factus sapientia, iustitia, et redemptio, et sanctificatio. Et hoc, vt in nomine eius omne genu flectatur, et omnis lingua confiteatur.

Rom. 1. b — *Ioan. 12. a* — *Psal. 144. b* — *Apoc. 19. d* — *1. Cor. 1. b* — *Philip. 2. b*

Collatio Octuagesimaquinta.

C Consummatum est. Verbum propositum apparet quantitate paruum, continentia modicum, exteriori superficie planum, interiori intelligentia paruum: et tamen est quantitate virtutis magnum, amplitudine mysteriorum immensum, altitudine profundum, apprehensione intelligentiæ inuestigabile, et ad plenum inuestigatum. Nec mirum si sit tale, quia propositum a verbo consummato, et abbreuiato: Verbum abbreuiatum, *et cetera*. Et recte ait: *Consummatum est*. Consummare enim est idem, quòd ad finem ducere, ait Papias: D Omnis consummationis vidi finem, ait Propheta, idest, perfecte, et vere in saluifica immolatione filij Dei fuit consummatio gestorum patriarchalium, hostiarum legalium, martyriorum prophetalium, et mysteriorum scripturarum. Prædictis enim scilicet factis patriarchalibus, vt in occisione Abel, in ligatione Isaac, in venditione Ioseph fuit hostia, quam obtulit Christus in passione figurata. Similiter in hostijs legalibus, sicut in immolatione agni. Et consequenter in alijs immolationibus. Similiter dictis prophetalibus ista salE uifica hostia prænunciabatur: Dabo clauem Dauid super humerum. Similiter mysterijs scripturarum præsignabatur. Supra: Scrutamini scripturas. Merito fuit consummatio omnium talium figuralium in veritate immolationis Iesu Christi: Ecce dies venient dicit Dominus, et consummabo super domum Israel. Et: Et consummabuntur omnia, quæ scripta sunt de filio hominis. Item in hac saluifica passione fuit consummatio omnis passionis: eo quòd sua passio maior omni passione, tum ratione diuturnitatis, quia in laboribus a iuuentute, tum quia supplicium crucis, F ideo durius erat, quia diutius cruciabat, ut ait Augustinus. Item passio sua fuit maior ratione vniuersalitatis, quia totus in cruce extensus. Item ratione temperatæ complexionis, et æqualitatis ipsius, et sanitatis, ac vigoris ipsius patientis. Propter quod potuit dicere illud: Videte si est dolor, sicut dolor meus. Item maior fuit passio ratione multiplicis contumeliositatis antecedentis ipsam passionem, et concomitantis, vt patet consideranti seriem passionis: Decebat auctorem salutis consummare. Item in hac passione fuit consummatio, idest, perfectio omnis satisfactionis: Prudentia sua percussit superbum. Ibi Gregorius de congruentia eius sacræ hostiæ pro peccatoribus,

Rom. 9. f — *Ps. 118. m* — *Exo. 12. a* — *Isai. 22. a* — *Ioan. 6. f* — *Hebr. 8. b* — *Luc. 18. e* — *Aug. tract. 31. in Ioan. ante med. tom. 9.* — *Thren. 1. d* — *Hebr. 2. b* — *Iob 26. e* — *Greg. Mor. li. 17. c. 18.*

catoribus, quòd filius Dei factus est homo, vt A
exhiberet corpus suum sacrificium pro peccatori-
Eph. 5. d bus. Et ibi bene de hoc: Dilexit nos, et tradidit se-
Hebr. 10. b metipsum pro nobis: Vna oblatione consummauit sanctificatos, *et cetera*. Item in hac passione fuit consummatio dispensationum, et operum filij Dei in terra, in docendo, in miracula faciendo, et in ope-
Ioan. 17. c re redemptionis complendo. Supra: Opus consummaui, quod dedisti mihi. Et loquitur ibi ponendo præteritum pro futuro, vt expositum est ibi ab Au-
Ioan. 7. a gustino, vt supra: Vt perficiam opus eius, qui misit
Hebr. 5. d me. Et ideo conuenienter ait Apostolus: Didicit ex eis, quæ passus est obedientiam, et consummatus. B
Eccli. 43. e Vere enim ipse est consummator sermonum. Ad huius saluifici exemplaris exemplum nos debemus consummare cursum vitæ nostræ in voluntate ipsius, agendo quæ ei placent, et pro eo sustinendo, et vitam consummando in seruitio eius dicentes quod ait Pau-
1. Tim. 4. b lus, scilicet: Cursum consummaui, fidem seruaui.
Gal. 3. a Sed de quibusdam verificatur illud: Cum spiritu cœperitis, carne consummamini.

Collatio Octuagesimasexta.

C

A*Ceperunt corpus Iesu, et ligauerunt linteis, et aromatibus*, et cetera. Sicut series passionis Iesu Christi est mysterium et sacramentum nostræ crucifixionis spiritualis, et resurrectio mysterium resurre-
Rom. 6. a ctionis: Si complantati facti fuerimus similitudini mortis eius, sic et resurrectionis erimus. Ita sepultura potest esse sacramentum nostræ sepulturæ spiritualis. Et secundum hoc signantur hic spiritualiter quattuor, quæ debent esse in anima consepulta cum Christo. Quorum primum est, puritas munditiæ, quod notatur, ibi: *Linteis*, quæ sunt facta ex linis, et D
ducutur ad candorem per multas tunsiones, per quas signatur candor munditiæ. Vnde de muliere forti
Prou. vlt. a dicitur: Quæsiuit lanam, et linum. Vnde supra:
Ioan. 13. c Cum accepisset linteum præcinxit se. Et sequitur:
Ibidem. Cœpit lauare pedes discipulorum, et extergere linteo, *et cetera*. In figura huius munditiæ, siue puritatis a filio Dei faciendæ. Secundo, figuratur censura, vel custodia disciplinæ, ibi: *Ligauerunt*, scilicet præceptis saluificæ disciplinæ: Vincula illius quasi
Eccli. 6. d ligatura salutaris. Tertio, figuratur mortificatio carnis, ibi: *Ferens mixturam myrrhæ*. Myrrha enim est arbor Arabiæ quinque cubitorum, et eius gutta E
amara, et viridis, vnde et arcet putredines, vulnera consolidat, et morticina conseruat, secundum Isido-
Isid. etym. lib. 17. c. 8. rum. Et dicitur myrrha pigmentum, et vnguentum, ait Papias, et signat pœnitentiam, secundum Grego-
Greg. in Ezech. lib. 2. hom. 22. post med. rium exponentem illud: Ex aromatibus myrrhæ, et thuris. Quarto, figuratur suauitas, vel odor bonæ famæ. Vt enim ait Papias. Aloes in India, et Arabia gignitur, et est odoris suauissimi, qualis debet esse
Cant. 3. a vita iusti, scilicet odorifera: Alij enim sumus odor
2. Cor. 2. d vitæ in vitam. Et: Cum myrrha, et aloe. Supra:
Cant. 4. a Domus impleta est ex odore vnguenti. Et de his de-
Ioan. 12. c bent esse centum libræ. Per libras, rectitudo iustitiæ F
Ibidem. a signatur. Supra: Accepit libram vnguenti, ibi se-
Aug. tract. 50. in Ioa. ante med. cundum Augustinum, vt habitum est, per libram, iustitia designatur. Per centum enim, spes æternorū: Centuplum accipietis. His virtutibus condita ani-
Matt. 19. d ma sancta debet intrare sepulchrum contemplatio-
Iob 5. f nis: Ingredieris in abundantia sepulchrum. Ibi Gre-
Greg. Mor. lib. 6. c. 17. gorius: Sepulchrum, mentis est contemplatio Conditoris, quæ ab hoc mundo mortuos sepelit, dum a terrenis desiderijs susceptos in intimis abscondit. Et
Iob 3. d ibi bene de hoc. Et: Gaudent vehementer cum inuenerint sepulchrum. Patet ergo de spirituali sepultura animæ contemplatiuæ, et de virtutibus cum quibus debet sepeliri in sepulchro contemplationis.

A Et nota quòd Christus fuit positus in loco tritici, in præsepio, et in hoc exemplum humilitatis, et paupertatis: Inuenietis infantem positum in præsepio. Luc. 2. a
Item fuit positus in patibulo, supra eodem: *Exiuit in eum locum qui dicitur Caluaria*, in figura: Posuit me quasi signum ad sagittam. Et hoc in exem- Thren. 3. b
plum patientiæ, et sustinendæ passionis pro veritate. Item fuit positus in monumento hic, et hoc in exemplum elongationis a mundo, et mortificationis ipsi mundo, et tranquillæ, et eleuatæ contemplationis, quia per sepulchrum contemplatio signatur: vt dictum est supra.

CAPVT VIGESIMVM.

Collatio Octuagesimaseptima.

O*PORTEBAT eum a morte resurgere*. Quoniam hic tractatur de resurrectione, ideo istud verbum exponatur de Christi resurrectione, in quo tria signantur. Quorum primum est, passionis præcedentis magnitudo, ibi: *A mortuis*. Secundum est, consequentis resurrectionis veritas, siue plenitudo, ibi: *Resurgere*. Tertium est vtriusque congrua, siue debita ratio, ibi: *Oportebat, siue oportuerat*. Ait ergo: *A mortuis*. Et in hoc passionis, quam Christus sustinuit magnitudo, siue intentio: non solum enim verbum caro factum est, et filius Dei factus homo, nec solum labores sustinuit, nec passiones corporales, sed etiam mortem perpessus est, quæ quidem mors terribilissimum est, quia terminus passionum, ait Sapiens. Et etiam mori dignatus est morte pœnalitatibus plena, et amarissima, vt habitum est, supra proximo: Crucifige eum. Et ibi de hoc. Ideo admirando suam dignationem, ait Apostolus: Humiliauit semetipsum Philip. 2. b
vsque ad mortem. Et admirando suam immensam charitatem, ait idem: Commendat suam charita- Rom. 5. a
tem, quoniam adhuc cum peccatores essemus, pro nobis mortuus est. Supra: Maiorem nemo chari- Ioan. 15. b
tatem habuit, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Et licet fuerit mortuus, crucifixus ex infirmitate, viuit tamen ex virtute. Ideo ait hic: *Et* 2. Cor. vlt. e
resurgere, scilicet: *Oportebat*. Vt enim ait Augusti- Aug. hypognost. lib. 1. post medium. tom. 7.
nus: Mors resurgentem tenere non valuit, quoniam victa, et prostrata est: Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni. Iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo: Fui mortuus, et ecce Act. 2. d
sum viuens. Resurrexit, inquam, potenter, et Apoc. 1. d
triumphaliter, scilicet ex sua virtute morte occisa, deuicto mortis principe, liberata captiua plebe, reserata ianua vitæ. In hoc Christus mortuus est, Rom. 14. b
et resurrexit, vt mortuorum, et viuorum dominetur. Item resurrexit veraciter non phantastice, scilicet ad veram vitam: Resurrexit Dominus vere. Luc. vlt. g
Item ipse surrexit acceleranter, siue festinanter, non existens in sepulchro, vltra tres dies etiam dictos per synecdochen. Supra: Soluite templum hoc, Ioan. 2. a
et in triduo ædificabo illud. Et: Oportebat Chri- Luc. vlt. g
stum pati, et tertia die resurgere. Item resurrexit viuens immortaliter, et glorificabiliter: Christus re- Rom. 6. b
surgens a mortuis iam non moritur: Species eius, Ezec. 40. a
quasi species aeris. Ibi Gregorius exponens illud de Greg. in Ezech. lib. 2. ho. 13. ante med.
Christo post resurrectionem, qui formam serui accipiens, fragilitatem carnis humanæ per resurrectionis gloriam vertit in æternitatem, vsque ad mortem crucis passus est, de morte cum gloria resurrexit. Hęc ille. Et quoniam resurrectio sua fuit causa nostræ resurrectionis, et in anima, et in corpore, et etiam forma, siue exemplar, vt ait Augustinus: quòd

vtrumque mortuum fuerat, scilicet corpus nostrum ex infirmitate, anima ex iniquitate. Resurgit anima ex iniquitate per id quod est Deus, resurgit ex corruptione per id quod homo est: Resurrexit propter iustificationem nostram. Ideo resurrectio nostra spiritualis debet esse imitatiue, et spiritualiter talis, qualis fuit resurrectio Christi, scilicet virtuosa, accelerata, vera, non ficta, irredibilis ad mortem peccati: Si complantati facti sumus similitudini mortis eius, similiter et resurrectionis erimus: Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite. Et Christum sic mori, et resurgere oportebat: mori ad peccatorum nostrorum deletionem, resurgere ad nostrã iustificationem, secundum illud Apostoli, vt supra: Traditus est propter delicta nostra, *et cetera*. Et: Per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum.

Rom. 4. d
Rom. 6. c
Coloss. 3. f
Rom. 6. c
1. Cor. 15. a

Collatio Octuagesimaoctaua.

MAria autem stabat ad monumentum foris plorans, et cetera. Secundum Gregorium: Maria flebat inquirendo, et amoris sui igne succensa ardebat desiderio, *et cet.* quia perseuerabat Dominum quærens. Vnde moraliter potest istud verbum exponi de anima pœnitente, desiderante videre Deum, in qua figurantur quinque necessaria ad spiritualem Dei visionem. Quorum primum est, animæ pœnitentis multiplex virtuositas, ibi: *Maria*, quæ interpretatur Domina, siue lux, siue stella, siue amarum mare: per quæ signantur quattuor, quæ debent esse in anima pœnitente, scilicet ipsis concupiscentijs dominatio, interna illuminatio, sincera sanctitudo, et contritionis amaritudo, de quibus supra ibi: Maria accepit librã vnguenti. Secundum principale quod est necessarium, donorum supernorum feruida petitio, quod notatur, ibi: *Stabat*. Vt enim ait Gregorius: Ibi stamus, vbi oculos mentis figimus. Ideo ait Elisæus: Viuit Dominus in cuius conspectu sto. Ibi enim stabat, vbi fixerat cor. Anima ergo pœnitens, transitoria calcans, ad superna se erigens stat: Statis succincti lumbos vestros in veritate. Tertium est necessarium ex recogitatione peccatorum flebilis amaritudo, quod figuratur ibi: *Ad monumentum foris plorans*. Monumentum enim dicitur, eo quòd moueat mentem ad memoriam defuncti, secundum Papiam. Per monumentum ergo, quod est receptiuum corporum mortuorum, signatur memoria peccatorum, et status animæ mortuæ in peccatis, ex qua recogitatione debet anima pœnitens iugiter flere. Vnde in figura: Conuertit Ezechias faciem suam ad parietem, et fleuit fletu magno. Idem, vbi et sequitur: Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Vnde talis fuit Maria Magdalena, de qua, quòd lacrymis rigabat pedes Iesu. Similiter talis erat Petrus, quando fleuit amare. Vt enim ait Augustinus: Lacrymæ sunt acceptabile sacrificium Deo. Et Chrysost. Lacrymæ sunt ab igne spirituali, et nihil vnit Deo, vt lacrymę, purgant a peccatis, et sicut cælum purgatur a pluuia, sic lacrymis destruuntur tenebræ peccatorum. Et ibi bene de hoc. Quartum quod est necessarium animæ pœnitenti volenti videre Deum, est vera humiliatio ex peccatorum consideratione suorum. Vnde dicitur hic: *Inclinauit, et prospexit in monumentum*. Per inclinationem animæ humiliatio signatur: Inclina cor meum ad cognoscendam prudentiam. Et in Psalmo: Audi, et vide, et inclina aurem tuam. Quintum, quod est necessarium ad Deum videndum, est plena conuersio, vnde sequitur: Conuersa est, et vidit Dominum. Viuifica virtus replet, et conuertit. Ibi Hugo: Dissimilitudine sumus auersi, multitudine diuersi, prauitate peruersi: sed virtus viuifica conuertit nos in vnitate. Hæc ille. Vnde et merito in completorio dicitur: Conuerte nos Deus salutaris noster, scilicet vt ipsum videamus: sic enim anima conuersa ad Deum, vt videt Deum. Vnde Zachæus ascendit in arborem sycomorum, vt videret Iesum. Zachæus enim iustus interpretatur, et signat animam iustam auertentem se ab inferioribus, et superius ascendentem, vt videret Deum: Vadam, et videbo hanc visionem. Qui ergo volunt videre Iesum visione spirituali in hac vita, et visione desiderabili in futura, sint imitatores sanctæ mulieris in prædictis.

Greg. in Euãg. ho. 25. ante med.
Ioan. 12. a
4. Reg. 3. e
Eph. 6. c
4. Reg. 10. e
Isai. 38. f
Luc. 7. a
Aug. cõfess. lib. 8. c. 12. ante med. tom. 1.
Chrys. hom. 6. in Matt. post mediũ. tom. 2.
Prou. 2. a
Psal. 44. b
Diony. ang. Hierar. c. 1. prope princ.
Hugo lib. 2. ante med. in hunc loc.
Psal. 84. a
Luc. 19. b
Exod. 3. a

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

Collatio Octuagesimanona.

VENITE, *et prandete*, de pisce scilicet prunis superposito, et pane, vt est præmissum. In his verbis spiritualiter intellectis tria insinuantur. Nam in conuiuio regio, vel imperiali tria insinuantur, cibi appositi pretiositas, et charitas ipsius Regis, in inuitando vrbana curialitas, ad conuiuium aduenientium honorifica honestas. Et secundum hoc, ista tria hic insinuantur. Primum, notatur in eo, quod præmissum est: piscem scilicet et panem. Secundum, ibi: *Prandete*. Per piscem ergo prunis superpositum, et per panem signatur Iesus Christus, mediator Dei, et hominum, prout ait Gregorius. Ipse, quasi piscis, dignatus est latere in aquis humani generis, capi voluit laqueo mortis nostræ, assatus est tribulatione tempore passionis, secundum Gregorium, et secundum Augustinum similiter. Et de isto benedicto pisce in figura: Exentera hunc piscem, et cor eius, et fel, et iecur repone tibi, sunt enim necessaria ad medicamentum vtiliter. In pisce Iesus Christus, vt dictum est, signatur, in corde sui amoris ad genus humanum, in felle amaritudo passionis, in iecore constantia virtutis Iesu Christi, quæ debet quisque reponere in thesauro suæ memoriæ. In pane vero figuratur diuinitas Iesu Christi, prout ait Gregorius. Et de hoc in figura bene: Partitus est, scilicet Dauid, collyridam panis vnam, et assaturam bubulæ carnis vnam: quod hic signatur in assato pisce, idem ibi signatur in illa assatura. Lucas vero, idem in figura: Obtulerunt ei partem piscis assi, et fauum mellis. Per partem piscis assi Christus homo passus. Fauus mellis Christi diuinitas. Vnde Gregorius: Fauus est mel in cera, mel vero in cera est diuinitas in humanitate. Magnificum ergo, et mirificũ, rarum, et mellificum, ac saluificum prãdium, quod apponit Dominus suis electis, scilicet seipsum verum hominem, et Deum. Ideo dicitur: Quando sederis, vt comedas cum principe, diligenter attende, quæ sunt apposita ante faciem tuam, *et cet.* Ad istud prandium vrbaniter, et effectualiter inuitat filius Dei. Vnde ait hic: *Prandete*. Prandium enim dictum a paratum, et dicebatur militum cibus ante pugnam, ait Papias. Secundum hoc vero signat spiritualem refectionem, quod apponit Dominus militibus existentibus in stadio huius vitæ. Cena enim signat quietam, et tranquillam, et æternam refectionem in vita futura: Beati qui ad cenam agni vocati sunt. Et de hoc prandio in figura: Prandium meum paratum est, altilia et tauri mei occisi, et omnia parata. Ibi Gregorius, quòd per nuptias, de quibus loquitur ibi, Ecclesia præsens figuratur. Per tauros occisos, et altilia patres vtriusque Testamenti signantur, vt ait ibidem Gregorius. Et ibi bene de hoc. Vnde est prandium piæ subuentionis pauperibus: Cum facis prandium voca pauperes. Item est prandium carnalis, vel mundanę delectationis: Relinquens prandium, vt veniret ad corpus.

Greg. in Euãg. ho. 24. post mediũ.
Ibidem.
Aug. tract. 123. in Io. ante mediũ tom. 9.
Tob. 6. a
Greg. in Euãg. ho. 24. post mediũ.
2. Reg. 6. d
Greg. ibid.
Prou. 23. a
Apoc. 19. b
Mat. 22. a
Greg. in Euãg. ho. 38. ante med.
Ibid. paulò post.
Luc. 14. b
Tob. 2. a

Ibidem. ad corpus. Et sequitur: Manducans panem cum luctu. Et signat eos qui deserunt delectationes transeuntes, et reficiuntur pœnitentiali refectione. Item est prandium internæ refectionis, reficientis hominem in hac vita ne deficiat: Fer prandium quod habes Danieli, qui est in lacu leonum. Item est prandium diuinæ satietatis, quod hic figuratur, vt dictũ est, ad quod inuitat filius Dei in figura: Veni mecum vt prandeas, et dabo tibi munera: Comedite panem meum: Comedite amici, scilicet de prandio prædicto, siue de corpore Iesu Christi: Et bibite, scilicet de sanguine. Et inebriamini, alienando vos ab omni alia delectatione. Ad istud prandium non debent venire nisi qui se præparauerunt: ideo ait: Venite, scilicet eleuando vos ab amore inferiorum, et sublimando ad amorem superiorum. Vt enim ait Augustinus: Imus in Deum non ambulando sed amando, quia ad Deum itur non pedibus sed moribus. Illi ergo qui elongant se ab amore inferiorum et eleuant ad amorem supernorum, vt reficiantur diuina refectione in supradicto prandio, veniunt ad prandendum cum Christo: Venite ad me omnes qui laboratis, et ego reficiam vos. Sic enim venire est præparari, vt venientes sint digni tali prandio deifico: Beati qui ad cenam nuptiarum agni vocati sunt. Et ibidem: Vxor eius præparauit se, id est, Ecclesia: Non venienti autem sic parato dicetur illud: Quo modo huc intrasti non habens vestem nuptialem? Similiter de non præparantibus se, vt veniant sic: Homo quidam fecit cenã magnam. Et sequitur, ibi de excusantibus, ne venirent. De quibus ibi Gregorius sufficienter. Patet ergo prandij deliciositas, filij Dei inuitantis curialitas, venientium ad prandium debita virtuositas.

(Margin: Dan. vlt. g; 3. Reg. 13. b; Prou. 9. a; Cant. 5. a; Ibidem.; Aug. epist. 52. ad Macedon. post med. to. 2.; Mat. 11. c; Apoc. 19. b; Mat. 22. a; Luc. 14. d; Greg. in Euang. hom. 36.)

Collatio Nonagesima.

SImon Ioannis diligis me? Pasce agnos meos. Quæ verba supplet Augustinus, quasi diceret: si me diligis, non te pascere cogita, sed oues meas. Et secundum hoc tria hic, quæ debent esse in prælatis, quorum primum, vitæ perfectio est et uirtutum multitudo, ibi: *Simon Ioannis*, et hoc in statu. Secundum est, feruidi amoris refectio, ibi: *Diligis me?* Et hoc in affectu. Tertium est, animarum commissarum salubris affectio, ibi. *Pasce agnos meos.* Et hoc in effectu. Per Petrum ergo signatur prælatus in statu perfectus: fuit enim Petrus quadrinominis: dicebatur enim Cephas, eo quòd in capite Apostolorum fuerit constitutus, κεφαλή, caput dicitur. Item dicebatur Simon, quod interpretatur audiens vel obediens. Item dicebatur Petrus, quod interpretatur agnoscens. Et Simon Bariona, quod idem est quòd filius columbæ. Vel idem quod Simon Ioannis secundum alios. Et de his Isidorus. Et per istas differentias nominis possunt figurari quattuor, quæ debent esse in prælatis, scilicet vitæ eminentia de Saule, quod Saul altior fuit vniuerso populo. Secundum est, humilitas obedientię: Nonne cum paruulus esses, factus es caput in tribubus Israel. Tertium est, claritas intelligentiæ. Vnde: Quia tu scientiam repulisti, repellam ego te, ne sacerdotio fungaris mihi. Quartum est, simplicitas innocentiæ, vnde dictum est discipulis: Estote simplices sicut columbæ. Qui enim talis est, est Petrus spiritualiter, et potest esse successor, et talis debet diligere Deum non seipsum. Vnde Augustinus hic. Si diligis me, pasce oues meas, non autem tuas, gloriam meam quære non tuam, lucra mea non tua. Hæc ille. Dilectio enim mea, est voluntas ad fruendum aliquid appetens, siue tenens, ait Augustinus: Amare rem est eam propter se appetere. Et idem Augustinus. Amare Deum gratis, est alia præter ipsum non expectare bona. Qualiter autem Deus diligendus, supra: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Vt enim ait

(Margin: Aug. tract. 123. in Ioã. tom. 9.; Isid. Etym. lib. 7. c. 9.; 1. Reg. 10. c; 1. Reg. 15. c; Osea. 4. b; Mat. 10. b; Aug. tract. 123. in Ioã. post mediũ. tom. 9.; Ioan. 14. a)

A Dionysius. Est enim extasin faciens diuinus amor non dimittens sui ipsius amatores. Sed amatorum, et quia sic amantium Deum siue diligentium est pascere oues Domini, quas redemit sanguine suo. Ideo sequitur hic: *Pasce agnos meos*, siue oues, id est, si diligis me, pasce illas, sicut ait Augustinus homilia dicta. Et Petrus cum se amare respondisset, audiuit: Si diligis me, pasce oues meas: Si ergo est testimonium curæ pastionis, quisquis virtutibus pollens renuit pascere gregem Dei, summum pastorem conuincitur non amare. Hæc Gregorius. Quibus autem sint oues pascendæ, et qualiter, Bernardus bene. Trinitatis sacra-

B mentum de pascendis ouibus est, si pascas verbo, pascas exemplo, pascas et sanctarum fructibus orationum. Manent itaque tria hæc: verbum, exemplum, oratio, sed maior his est oratio. Hæc ille. Specialius autem quibus sint pascendæ oues spiritualiter, idem Bernardus. Pastus ouium debet esse in pascuis scripturarum, tamquam in hereditate Domini. Et hoc vt mandata duris et carnalibus animis imponantur, dispensationum onera pusillis, consilia solida et hortamenta fortia sanis. Hæc ille. Et ibi multum de hoc. Vnde et pastor dicitur a pascendo, quia dat pastum ouibus, ait Hugo. Et tales pastores promisit Domi-

C nus: Dabo vobis pastores, qui pascent vos scientia et doctrina. Ideo in figura antiqui patres custodiebant oues et pascebant. De Iacob: Pascam et custodiam pecora tua. Et de Ioseph: Quod pascebat gregem cum fratribus suis. Et de Dauid: Reliquus est paruulus et pascit oues. Et ideo de Saluatore supra: Ego sum pastor bonus, scilicet qui pascebat oues: Pascite qui in vobis est gregem. Sed aliter est de multis, qui pascunt seipsos temporalibus delectationibus, et nõ gregem, et carnalibus voluptatibus, de quibus conqueritur Dominus: Væ pastoribus qui pascebant semetipsos, Ideo: Facti sunt principes eius velut arietes, non in-

D uenientes pascua. Propterea merito conqueruntur de eis subditi: Mugierunt greges armenti, quia non est pascua eis, *et cetera*.

(Margin: Dion. de diuin. nomin. cap. 4.; Aug. tract. 123. in Ioã. post mediũ. tom. 9.; Ber. in ep. 201. ad Abbatem Balduinum vers. fin.; Bern. super Cãt. ser. 76. post mediũ.; Ierem. 3. d; Gen. 30. d; Gen. 37. a; 1. Reg. 16. b; Ioan. 10. b; 1. Pet. 5. a; Ezec. 34. a; Thren. 1. b; Iocl. 1. d)

Collatio Nonagesimaprima.

Thema de beato Francisco.

CVm autem senueris extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis. Quamuis ista uerba sint dicta de beato Petro, prænũciando ei passionem suam in cruce, et genus etiã mortis, scilicet in cruce,

E et vincula quæ passurus erat et ipsam mortem, vt est expositum in littera: Spiritualiter possunt intelligi de beato Francisco, qui spiritualiter cinctus siue præcinctus in vtroque homine fuit, et habuit manus extensas etiam secundum formam habitus suæ sacræ religionis. Et secundum hæc commendatur hic in quattuor. Primo, in vitæ virtuosæ modesta maturitate, ibi: *Cum senueris*. Secundo, in appetituum carnalium siue affectuum mentalium disciplinali cohibitione, ibi: *Alius te cinget*. Tertio, in operum siue orationum plena perfectione: *Extendes manus tuas*. Quarto, in humilis obedientiæ promptitudine, ibi: *Ducet quo tu non vis*. Ait ergo: *Cum senueris*, senectute vir-

F tuali scilicet: Aetas enim senectutis vita immaculata. Sicut enim in senibus est libidinum et voluptatum mitigatio siue extinctio: Vt enim ait Tullius: Præclarum munus est senectutis, quod aufert voluptatem, scilicet vitiosissimum in adolescentia. Item est in senectute prudentiæ discretio. Vnde Tullius: Prudentia maior est in sene. Vnde Ambrosius: Senectus in bonis moribus est dulcior, in consilijs vtilior, ad constantiam subeundæ mortis paratior, ad reprimendas libidines fortior. Hæc ille. Ita in virtuosis sunt consimilia spiritualiter. Et ideo virtuosi dicuntur senes, et virtuositas dicitur senectus: Corona dignitatis senectus, quæ in vijs iustitiæ reperietur: Corona senum

(Margin: Sap. 4. b; Cic. de senect. ante medium.; Ibidem.; Amb. Hexaem. li. 1. c. 8. post medium. to. 1.; Prou. 16. d; Eccli. 29. c)

senum multa peritia. Et quia talis fuit beatus Franciscus, ideo merito ipse senuit virtualis senectute. Vt de ipso verificetur illud: Vsque in senectute permansit illi virtus. Et in psalmo: Senectus mea in misericordia vberi. Et istud almum Confessorem sic senem cinxit Dominus cingulo regularis disciplinæ cohibentis et restringentis omnes sensuales appetitus, et etiam mentales affectus. Sibi enim competit illud: Accinge sicut vir lumbos tuos. Ibi Gregorius: Lumbos accingere, est luxuriam in opere vel in cogitatione refrenare. Ipse enim potest signari per similem filio hominis præcinctum ad mammillas zona aurea. Ipse enim fuit similis filio hominis, id est Iesu Christo in medio candelabrorum, idest prælatorum Ecclesiæ præcinctus omni castimonia interiori: fuit enim imitator Heliæ, de quo dicitur, quòd erat zona pellicea accinctus renibus: et imitator beati Ioannis, de quo Mattheus, quòd habebat zonam pelliceam circa lumbos, *et cetera*. De ipso enim in figura: Tobias inuenit splendidum, stantem præcinctum, *et cetera*. In figura ipsius potest dici: Accinxit fortitudine lumbos suos. Et in psalmo: Præcinxit me virtute ad bellum. De cingulo multiplici, quo debent fideles esse præcincti, in expositione litteræ. Iste sanctus sic præcinctus extendit manus suas, et hoc vel in cruce pœnitentiæ, quod signat zona, vel forma habitus suæ sacræ religionis. Vnde de ipso verificatur illud: Expandi manus meas tota die ad populum non credentem mihi. Vel manus suas extendit ad Deum in eleuatione orationis. Vt de ipso verificetur illud: Manus meas extendi in altum. Vel extendit manus ad exercitium operationum: Nemo enim mittens manum ad aratrum, et aspiciens retro, est aptus regno Dei: Leuemus corda cum manibus. Super quod Gregorius: Cor cum manibus leuat, qui orationem operibus roborat. Sibi enim competit illud: Manum suam misit ad fortia. Et sic extendens manus suas, fuit ductus semper ab alio, quo non volebat: in quo figuratur obedientiæ perfectio. Vnde, vt dicitur in vita sua, semper voluit habere fratrem supra se, cui obediret, et hoc in aduersis et asperis, quod non volebat sensualitas vel voluntas naturæ: fuit enim imitator Iesu Christi, de quo supra: Descendi non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Repugnante ergo sensualitate, et carne repugnante spiritui, castigabat corpus, et in seruitutem redigebat, exemplo Pauli. Et fuit in omnibus obediens Deo et vicarijs eius: vt de ipso verificetur illud: Vir obediens loquitur victoriam. Verus ergo imitator beati Petri fuit beatus Franciscus in prædictis, et ipsius debent esse imitatores, professores suæ sacræ religionis in eisdem.

Margin notes: *Eccli. 40. c* · *Psal. 91. c* · *Iob 38. a* · *Greg. Mor. lib. 28. c. 4. ante med.* · *Apoc. 1. c* · *4. Reg. 1. b* · *Mat. 3. a* · *Hebr. 4. d* · *Prou. vlt. c* · *Psal. 17. c* · *Isai. 65. a* · *Eccli. 51. c* · *Luc. 9. c* · *Thren. 3. a* · *Greg. Mor. lib. 18. c. 5.* · *Prou. vlt. d* · *Supra. 6.* · *1. Cor. 9. c* · *Prou. 21. a*

Ex his collationibus patent mysteria multa in littera, vt patet conferenti collationes cum ipsa littera: sunt enim de illis quæ dicuntur in littera, in quibus est pondus mysteriorum magnum, vt similiter patet consideranti.

FINIS.

COLLATIONVM IN EVANGELIVM SANCTI IOANNIS ET TOMI II. OPERVM S. BONAVENTVRÆ.

LAVS DEO VIRGINIQ. MATRI.

INDEX
RERVM, ET VERBORVM INSIGNIORVM
IN SECVNDVM TOMVM OPERVM
S. BONAVEN. S.R.E. CARD. EPISC. ALBANENSIS,
EXIMII ECCLESIAE DOCTORIS.

Primus numerus paginam indicat, alter columnam; littera vero columnæ partem.

A

X x *Andreas*

INDEX.

D

Dextra

E.

Filius

I

Ioannis

L

M

Oratio-

Prædicare

Q

R

Scien-

T

INDEX.

Virtus

In hunc secundi Tomi Indicem quædam irrepserunt, quæ ad primi Tomi Indicem spectabant, & adnotanda curauimus, addita aliquibus in locis hac nota, To. 1.

FINIS.

REGISTRVM.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z,

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy.

Omnes ſunt Terniones, præter *, & Vu, quæ ſunt duerniones.

R O M AE,

Ex Typographia A POSTOLICA *Vaticana*.

M. D. XCVI.

